



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

### **Usage guidelines**

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

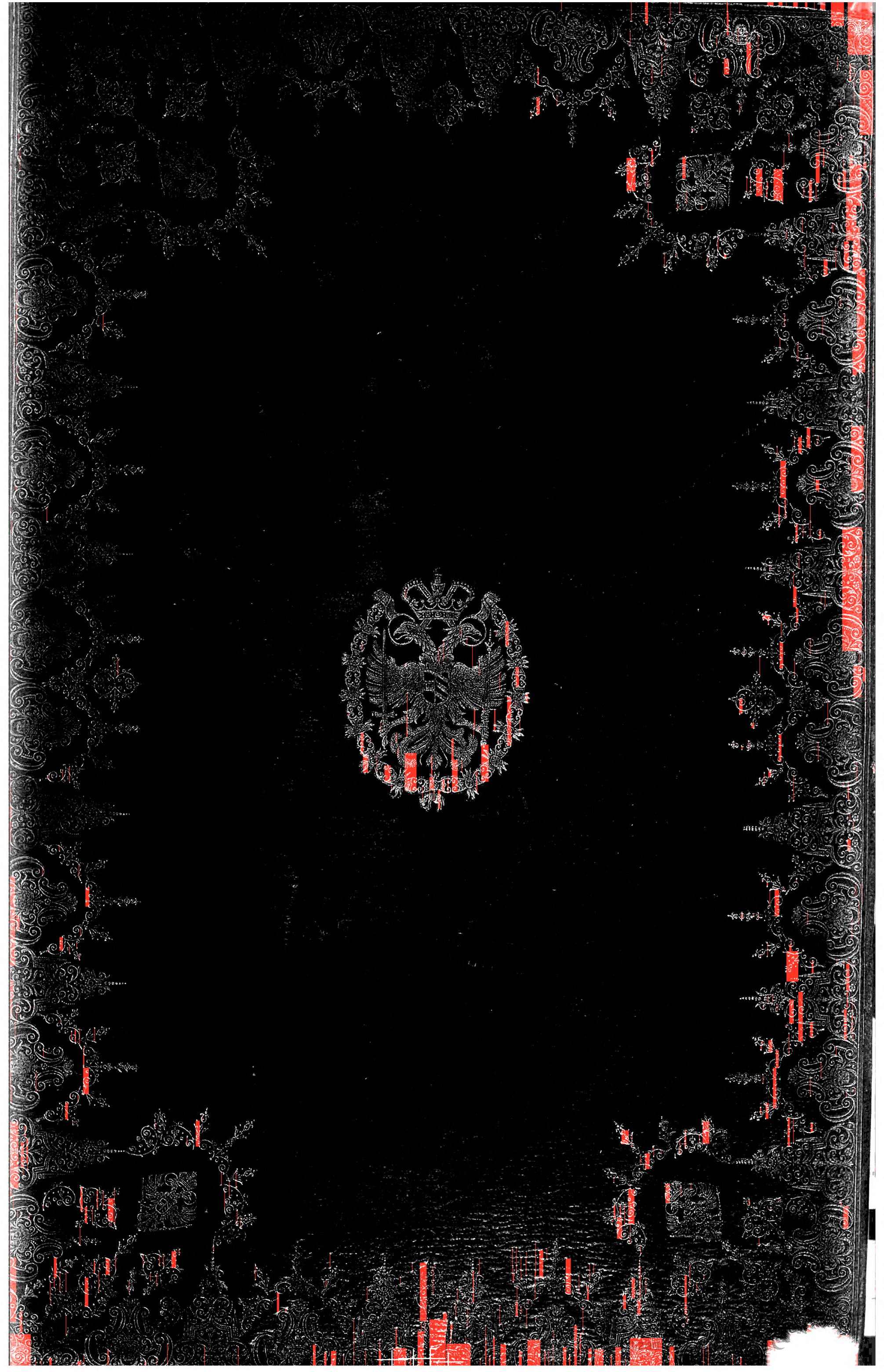
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

### **About Google Book Search**

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

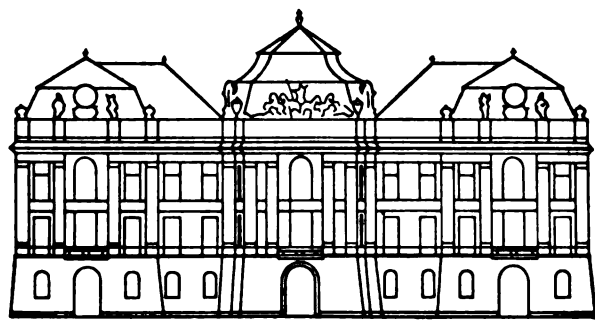








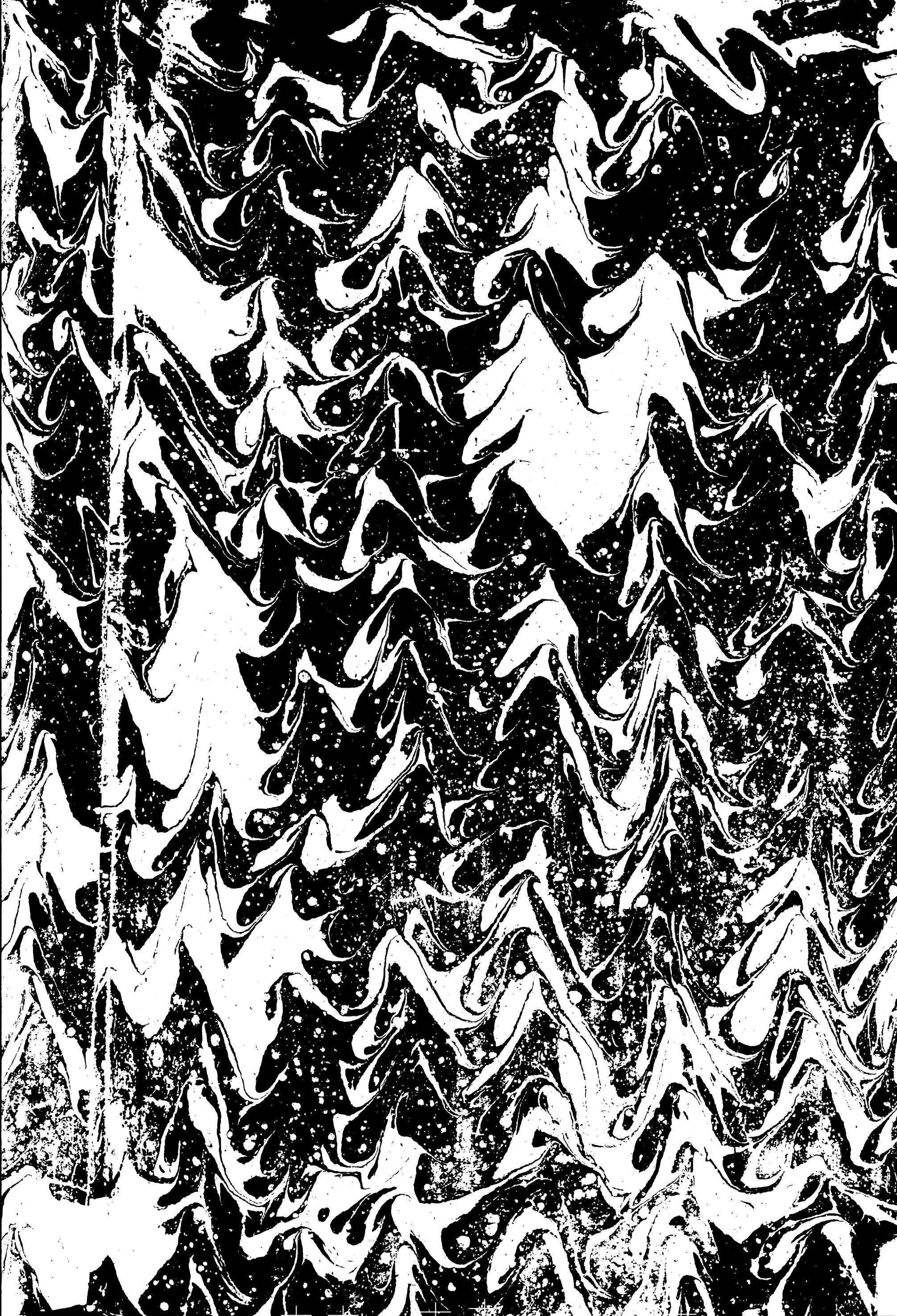
MENTEM ALIT ET EXCOLIT



K. K. HOFBIBLIOTHEK  
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

---

56.N.1





M. N. i. —

22. Vol.



RERUM ITALICARUM  
**SCRIPTORES**  
TOMUS PRIMUS.







Masucci Delin.

Girolamo Frezza scul. Roma con lic de supe



# RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

AB ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ QUINGENTESIMO  
AD MILLESIMUMQUINGENTESIMUM,

*QUORUM POTISSIMA PARS NUNC PRIMUM IN LUCEM PRODIT*

EX AMBROSIANÆ, ESTENSIS,

ALIARUMQUE INSIGNIUM

BIBLIOTHECARUM CODICIBUS.

LUDOVICUS ANTONIUS

MURATORIUS

SERENISSIMI DUCIS MUTINÆ BIBLIOTHECÆ PRÆFECTUS

*Collegit, ordinavit, & Præfationibus auxit,*

NONNULLOS IPSE, ALIOS VERO

MEDIOLANENSES PALATINI SOCII

*Ad MSorum Codicum fidem exactos, summoque labore, ac diligentia castigatos, variis Lectionibus,  
& Notis tam editis veterum Eruditorum, quam novissimis auxere.*

A D D I T I S

Ad plenus Operis, & universæ Italicæ Historiæ ornamentum, novis Tabulis Geographicis,  
& variis Langobardorum Regum, Imperatorum, aliorumque Principum Diplomatum,  
quæ ab ipsis autographis describere licuit, vel nunc primum vulgatis,  
vel emendatis, necnon antiquo Characterum specimine,  
& Figuris Æneis.

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

TOMUS PRIMUS.



MEDIOLANI, MDCCXXIII

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS PALATINÆ  
IN REGIA CURIA.  
SUPERIORUM FACULTATE.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

5720 S. UNIVERSITY AVE.

CHICAGO, ILL. 60637



UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT





*H. Ferroni inuenit.*

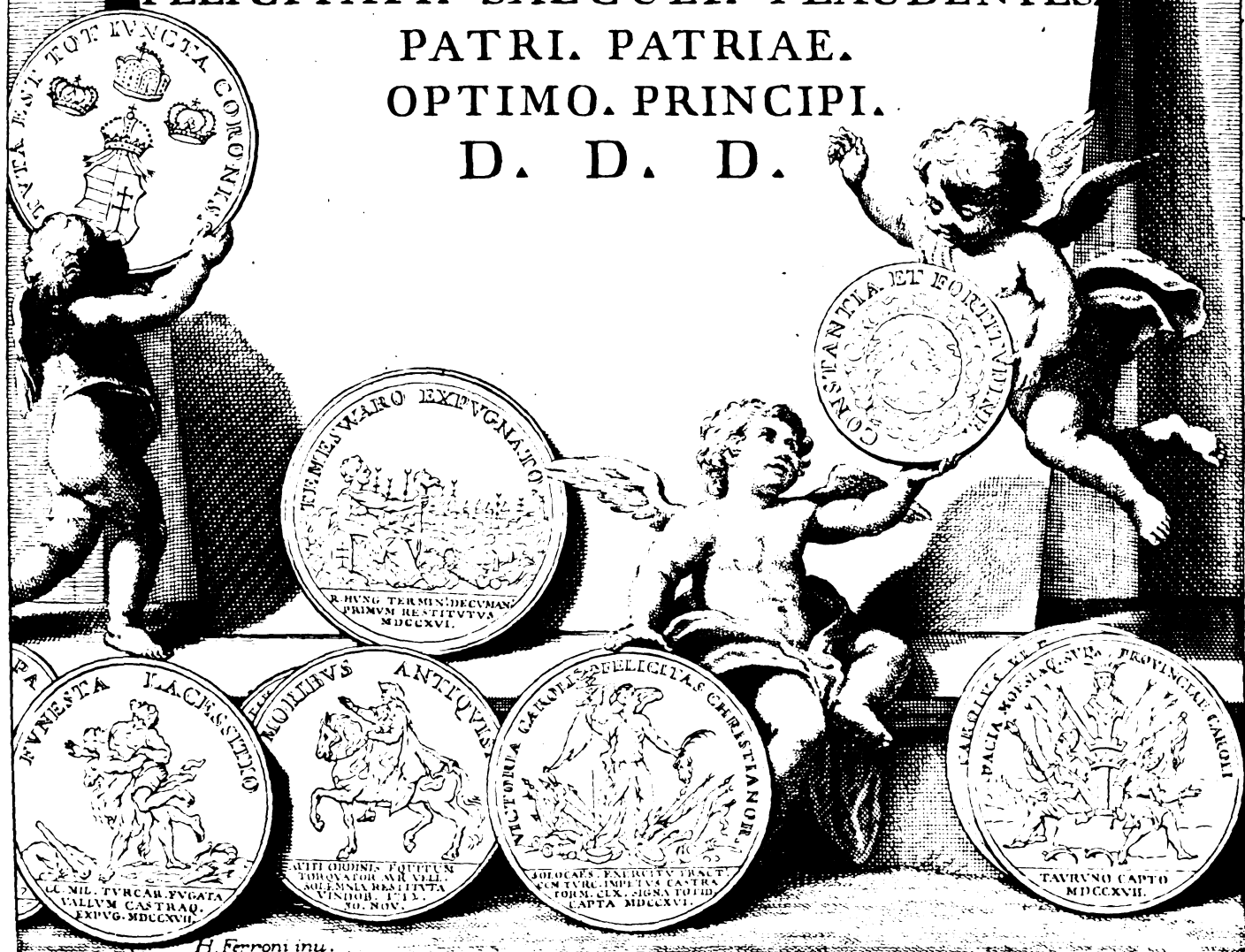
*Bertoli Vultum Expressit.*

*Andreas Zucchi Venet. Sculp.*





C A R O L O . V I .  
 I M P E R A T O R I . A U G U S T O .  
 P I O . C L E M E N T I . M A G N O .  
 Q U O D . D E B E L L A T I S . H O S T I B U S .  
 I M P E R I O . M A I E S T A T E M .  
 P O P U L I S . P A C E M . C O M M E R C I U M . A R T E S .  
 R E S T I T U E R I T .  
 R E R U M . I T A L I C A R U M . H I S T O R I A S .  
 M E D I O L A N E N S E S . P A L A T I N I . S O C I I .  
 F E L I C I T A T I . S A E C U L I . P L A U D E N T E S .  
 P A T R I . P A T R I A E .  
 O P T I M O . P R I N C I P I .  
 D . D . D .



H. Ferroni inu.





PHILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS

LECTORI S. P. D.



*Obventi mihi sæpenumero veteres codices, quos Itali nostri typographicis prælis post Germanos primi Litteratorum hominum commodo castigatissimos, venustosque forma vulgarunt, in mentem venit felix illorum temporum recordatio, quæ bonarum artium studia, & assiduos nostrorum labores, non sine maximæ, diuturnæque commendationis præmio, velut ob oculos proponebat. Dolebam verò nos eo desidiæ venisse, ut à propositis majorum exemplis desciverimus, & in hac industria quidem arte palmam cæteris nationibus utplurimum concedere cogamur, etsi nobis rerum omnium copia suppetat, quæ ornandis librorum editionibus, vel Eruitorum ingeniis, vel artificum operâ sint adiumento: quin ipsi nos, quasi desperatâ nostrorum elegantia, remotis è regionibus maximo pretio libros comparamus: contra verò vetustioris notæ nostros anxie petentibus exteris omnes divendimus, è recenter editis unum, aut alterum brevè concinniori forma expolitum repetituri. Absit invidia, & sua cuique laus jure tribuatur, viris*

a potif-

potissimum de literis , & antiquitate optimè meritis : at liceat nobis aliquando vestigiis majorum inherentibus operas nostras decori suo restituere .

Hæc ego desideria , ut in somnio thesaurum , jamdiu mente fovebam , & quâ se præbisset occasio , fortunas omnes impendere , ac debilem qualemcumque manum tentandæ rei audacter admoveere meditabar . Inter hæc ultro se mihi exhibuit ; nam cum fortè Cl. virum LUDOVICUM ANTONIUM MURATORIUM *Estensi Bibliothecæ Præfectum* veteris amicitiaë novis obsequiis colendæ gratiâ convenissem , eò tandem incidit sermo , ut de edendis *Italicarum rerum Scriptoribus* , quos ille per multos annos , variasque Italiaë nostræ urbes maximâ curâ , & ære multo collegerat animo intento cogitarem , & si quid bene de Italico nomine sentirem , acceptissimo etiam hoc opere benemerer .

Incitabat ipsa per se auctoritas hominis , cui quantum literæ debeant hoc ævo , boni omnes noverint , ne ipse meritis laudibus illius modestiæ displiceam : incitabat etiam rerum nostrarum probatissimum argumentum , Italis utile , Nationibusque cæteris minimè injucundum ; sed adhuc animo hærebam timens , ne si nostra hæc series in alteram incideret , quam Illustris GRÆVIUS designaverat , & accuratissimum VANDERAA propediem vulgaturum fuisse noveram , irritam ipse operam navasse post eversas fortunas omnes frustra cognoscerem : at omnem sustulit scrupulum ,  
nul-

nullamque dubitationem reliquit catalogus auctorum, qui nostram in banc seriem concesserunt; collatum enim Batavo-Lugdunensi ita diversum ab eo, dissimilemque comperi, ut vix editorum paucos uterque contineret, quibus optimo consilio Muratorius locum dederat, cum rarissimi plerique sint, & ad continuandam temporum successionem necessarii; centum verò & supra MSS. Codicum numerum in nostro admiratus, ingenti animi gaudio ad operam illico festinabam. Hinc factum est ut velut in re presenti multa, quæ ad ordinem editionis pertinent, ab ipso Muratorio percontarer, blandiente spe, labori socios minimè defuturos; cumque nil supra castigationem, & exemplarium fidem sibi cordi futurum respondisset, eam novi maximam difficultatem, ut si quandoque mancus, dubius, aut minùs emendatus librarii locus occurreret, ni præsto essent veteres autographi codices, operam omnem & diligentiam typographi perdidissent; at ille suam in Estensi Bibliotheca operam pollicitus, emendatæ lectionis eorum, quos illic transcribendos curaverat, vadem se post novam collationem præbebat, partem verò maximam in Ambrosiana servatam alterius diligentie commendandam asserebat, ne sinceræ fidei laus nostro huic operi excideret.

Quidni ego, Mediolani editionem hanc instruere modis omnibus tentem, fretus opportunitate celebratissimæ illius Bibliothecæ, ac doctissimorum hominum frequentia, quos urbs am-  
plif-

*plissima atque ornatissima semper aluit, & in dies educat studiosissimè ; aut quis usquam aptior operi locus , quàm ea in urbe , in qua his commodis præstiterit Principis optimi beneficentia ? Eo enim suis CÆSAR Clementissimus victoriis ubique gentium pace restituta felicitati publicæ consuluit , ut veluti renascentes iterum bonas artes amore foveat , excitetque liberalitate præmiorum .*

*Spe igitur eximia ductus , bonis avibus , Mediolanum veni , quò me ad Excellentissimum Comitem CAROLUM ARCHINTUM vetus invitabat clientela , immovero trabebat . Quid enim præsidii mihi non sperandum fuisset à benignissimo patrono , tantæque auctoritatis viro , avitæ nobilitatis splendore , amplissimisque honoribus decorato , cui nil carius quàm literæ , nullusque sermo jucundior , quàm qui de philosophicis , cæterisque doctrinis , vel de antiquitate sit institutus . Quippe noveram exinde proclivem , & ceu anhelantem animum ad hæc studia , cum ad insignem Bibliothecam suam ornandam , adeo meam sæpesæpius urgeret operam in comparandis undequaque selectissimis libris , ut vinceret impatienti moræ desiderio diligentiam , mirarerque nullum pretio modum adhibendum , gratiamque me maximam initurum certò scirem , si rarioris codicis inexpectato quasi munere donarem . Quamobrem facilè mihi suadebam consilium meum de edendis rerum Italicarum Scriptoribus illico probaturum , modisque omni-*

*omnibus iuvaturum : nec mea me fefellit opinio ; nam , ut communi fertur adagio , novos currenti stimulos addidit , ingentibus benefactis , hospitioque me humanissimo acceptum decoravit , & optima quæque in ipsa mea tentati operis desperatione hortatus , tandem eò rem adduxit , quò nil supra mihi honoris , & operi felicitatis , audacissimo cuique ne quidem fuisset optandum . Quippe dum re infecta brevè me discessurum cohibuisset , factum est ut quas à typographis honestæ societatis conditiones obtinere minimè potuerim , NOBILISSIMI VIRI meliores ultro exhibuerint , presidioque suo tantæ moli sustinendæ suffecerint vires .*

*Amor Italicarum rerum ( quas inter potissima pars maximæ huic in occidente universo post Romam urbi , iis præcipuè temporibus , quibus , concutientibus Barbaris Romanum Imperium , in deterius abierunt ) amor inquam iste , quod fortunæ meæ tribuo , verè Patritiis viris invaluit , & laudato MURATORII nostri consilio , desiderium operis excitavit , verentibus ne si nostra hæc series , in quam tot ex Ambrosiana Bibliotheca MSS. Codices sunt illati , aliorum typis , in vulgus prodiret , sua Mediolanensibus sordere videretur : immo ne quid ad absolutissimum opus deesset , collata cum stipe libraria suppellectile , suos quisque lubens probatissimos codices , varia omnes eruditionis ornamenta in unum congesserunt , Pa-*

latino Sociorum nomini tribuentes, quod à publicis hisce scholis acceperunt, convenientissimum rati Patriæ, ac sibi eo de loco appellari, unde nihil invidiæ, solumque literarum, & antiquitatis amorem præferrent.

Accessit ad hæc præsidia novum alterum splendidissimum, & perficiendæ rei maximè necessarium ab Excellentissimo Comite HIERONYMO COLLOREDO eximiâ Cæsaris providentiâ moderandis Insubrum rebus iterum dato, cujus in administranda publica re prudentiam, privatorum justitiam, & levandis pauperum miseriis pietatem, sola Mediolanensium felicitas justis laudibus exæquarit: commerciis enim civium universorum commodo restitutis, labentibus in dies artibus reparatis, ac literis vel domestico nobilissimæ familiæ exemplo expolitis, cultisque, sentiet eternùm Insubria in Colloredo nomine CÆSARIS beneficentiam. Audiverat ille ab Excellentissimo Comite CAROLO ARCHINTO meum de edendis hisce scriptoribus consilium, eoque letatus, inde me de inita societate verba facientem benignissime accepit, lectisque precibus sociali nomine datis, paratos jam typographorum labores in suam suscipere tutelam non dedignatus, ne quid ultra desiderandum superesset, aptissimum locum in ipsis regiis ædibus dedit, præsentiaque suæ omine felicissimo prospera cuncta est auspiciatus.

Eaque

*Eaque bene ac feliciter evenisse comperimus, cum amplissimum patrocinium Excellentissimi & Reverendissimi D. Fr. ANTONII FOLCH de CARDONA Valentiae Archiepiscopi SACRÆ CÆSARÆ CATHOLICÆ MAJESTATI à penitioribus consiliis, & maximi Hispaniarum Consessus in eadem Aula Præsidis laboribus nostris comparatum est. Literis enim id honoris, & pretii tribuit inter præcipuas maximasque Imperii curas, ut doctissimus licet, novo semper ardentiori desiderio colat, consiliorumque præstantiâ uberrimos eos vigiliarum fructus Immortalitati Principis, & populorum commodo tulerit, quos nulla futurorum temporum invidia sit ereptura. His fusiùs recensendis, neque locus hîc, neque par stylus: id tamen unum minimè dissimulavero, quòd ejus beneficio in album officiorum Sacri Cæsarei Palatii adscriptus, comparandis Cæsareæ Bibliothecæ codicibus honore maximo sim electus, eruditique muneris decorem uni mihi, etsi omnium imperitissimo tribuerit CÆSARIS Clementia; unde perpetuum animi obsequium nullo unquam satis argumento profitear.*

*Has optimas operis nostri sortes in ipso veluti primo vestibulo novisse non injucundum tibi fore lector humanissime putavi, mihi que necessarium, ut si quid utilitatis, vel commodi ab ipsius lectione acceperis, acceptu-*



rumque te plurimum non dubito, meritas iis animo grates rependas, quibus jure debentur. Nunc verò quæ PALATINI SOCII in opere ipso præstiterint accipe.

Expetebat longa hæc mille annorum series, quam V. Cl. MURATORIUS noster, erutis antiquorum monumentis, in tanta rerum caligine illustrandam susceperat, novum alterum etiam ornamentum, immovero lucis augmentum à geographicis tabulis, ut pari gressu per temporum spatia, & locorum intervalla procedat Historia; eas autem, etsi Geographi plures Italiam nostram describentes jam ante dederint, peritus tamen quisque regionis, vel improbaverit, vel integræ huic historiæ minimè accomodas noverit: quippe beatissima olim regio eas passa est calamitates, & rerum vicissitudines, iis præcipuè temporibus, quæ nostra serie percurrimus, ut miserè Barbari laceraverint, & auream ceu raptam vestem partiti sint, plures infelicissimas urbes ab imo solo eradentes, novasque arbitrio suo excitantes, vel abrogatis, mutilatisque veterum nominibus, nova, fastu, ac sermone proprio plurimis locis imponentes. Hinc triplicem Italiæ aspectum triplici tabula designarunt, primum illum, & Romano Imperio decorum, sed nutante ipso quasi pallentem, lacerum alterum, & Barbarorum sævitiâ cadavericum, novissimum tandem Summ. Pontificum, Imperatorum, Regum, cæterorumque Principum cura, & pie-



pietate reviviscentem, ac ferme decori suo restitutum: quantoque labore, ac diligentia commo-  
modo tuo consultum sit, collatis aliis Lector agnosces, easque singulis tomis temporum ordini convenientes preposuimus.

Additum etiam est eorum operâ præstantis-  
simum alterum antiquitatis monumentum è re  
diplomatica, quæ quantum lucis afferat Hi-  
storiæ nemo est qui ambigat, eoque consilio  
varia Longobardorum Regum, & qui iis suc-  
cesserunt Imperatorum diplomata, vel castiga-  
ta, vel nunc primùm è tenebris eruta coronidis  
loco apposuerunt. Atque utinam cæteris etiam  
tantus in hæc amor ne pretiosissima majorum  
lipsano blattis, ac tineis brevè erodenda ma-  
ximâ Historiæ jacturâ relinquerentur: utque  
majorem Eruditorum gratiam inirent, iis om-  
nibus, quæ ab ipsis autographis transcribere li-  
cuit, præpositum est specimen characteris: olet  
enim peritis hæc aspicientibus nescio quod sin-  
ceræ fidei argumentum, eaque de causa plu-  
ribus nostrorum Scriptorum historiis, Ambrosia-  
næ Bibliothecæ, aliisque antiquissimis codici-  
bus iterum collatis, & variantibus lectionibus  
auctis suum quibusque specimen characteris est  
additum. Ad hæc potissimam operam dede-  
runt Vir Cl. JOSEPH ANTONIUS SAXIUS eidem  
Bibliothecæ Præfectus, cujus eruditione nostrum  
opus est absolutum, & HORATIUS BLANCUS  
Romanus, quo adnitente græcæ literæ jamdiu  
typis nostris obsoletæ iterum invaluerunt, &

*uterque nostram editionem patientissimè curavit. Quæ si minus quàm fieri potuisset characterum venustate splendeat, ne tribuas velim typographorum oscitantia, vel meæ, sed præteritorum temporum infortuniis, quibus acta præstantissima Civitas, tantam hujus artis, in qua primum magistra jacturam fecerat, ut vix ullus formandis novis characteribus artifex superesset: nec patiebatur commune desiderium diuturniorem operis moram. Cæterum conductis jam peritissimis, nullum in sequentibus tomis elegantius ornamentum desiderandum sincera fide promitto. Et si prima hæc nostra experimenta libenter acceperis, meliora, & solida quæque in dies expecta. Vale.*

IN

# IN SCRIPTORES RERUM ITALICARUM. P R A E F A T I O LUDOVICI ANTONII MURATORII.



Liquot ante annos in Libro, cui titulus *del buon Gusto* Tom. 2. Cap. 13. optaveram, ut e nostris quisquam sibi sulciperet in unum colligere, quotquot habemus veteres *Rerum Italicarum Scriptores*. Quod mihi in votis tunc erat, numquam mihi tentandum putabam; verum ut consiliorum rerumque vicissitudo fert, en ille ego, qui alios ad tantum opus sollicitabam, hoc ipsum nunc aggredior. Spem certe aliquam hujusmodi laboris sibi sumendi olim mihi fecerat Cl. Vir Apostolus Zenus; sed ille aliis profusus curis, & ex Italia ad Germanicum coelum, Aulamque Caesaream postea accitus, hanc molem majore otio fruentibus dereliquit. Non multum certe otii mihi, uti neque valetudinis. Attamen & hanc spartam adornare animo stetit, nullique parcere labori, quo Italiae parenti meae commodum hoc, & decus, quibus possem viribus pararem. Et quidem reliquae per Europam Nationes fere omnes jamdiu hoc sibi praestitere. Veteres Scriptores Francicos coacervarunt *Pithoeus, Freherus, Labbeus, Sirmondus, Dacherius, Duchesni*. Germanicos, & Alamannicos idem *Freherus, Pistorius, Reuberus, Goldastus, Lindenbrogius, Reineccius, Meibomius, Urstisius, Leibnitius*, & alii. Anglicos *Galeus, Sarvilus, Cambdenus, Tuysdenus*, ut alios omittam. Nobis etiam dedit Corpus Scriptorum Hispanicorum *Andreas Schottus*, uti & Gothicorum *Grotius*, Normannicorum *Du Chesnius*, Bohemicorum *Freherus*. Reliquos enumerare superfluum puto. Et tamen inter tot exempla Literatorum hominum una Italia, illa nempe bonarum Literarum olim parens, & prae reliquis nutritrix, & tot ingeniosis doctissimisque Viris semper abundans, numquam ejusmodi studio exarsit, & hanc laudem in se adhuc desiderat. Quibus autem ratiunculis diuturnam ejusmodi aut negligentiam, aut socordiam excusemus, certe non video. Sed quod meum erat, experiri jam tandem ego constitui, an complere possem, quod reliqui neglexerunt hucusque. Quid vero nunc fecerim, jam habeant Lectores.

Quum rerum dominaretur Italia, Romanique Populi Imperium se longe lateque protenderet, uberrima Historicorum phalanx identidem erupit, quorum studio descripta sunt publica eorum temporum acta. Ingenia sane felicia neque ex Latio solum, sed & ex Graecis Urbibus, simul certantia, ut gentis dominatricis monumenta ad posteros transmitterentur. Hos Italicarum rerum Scriptores si congerere in animum induxissem, superfluum, aut saltem parum utilem ludum ludere mihi visus fuisset. Quaenam enim tam exilis Bibliotheca est, quae *Polybium, Dionysium Halicarnasseum, Appianum, Dionem Cassium, Plutarchum, Herodianum*, ut alios Graecos Historicos praeteream, in suis pluteis non capiat? Et rursus cui ad manum, non sunt *Sallustius, Julius Caesar, Livius, Tacitus, Suetonius, Spartianus, Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Ammianus,*

*mianus, Florus, Eutropius*, aliique id genus Historici? Horum Libri celebres, vulgati, & centies, ut ita dicam, recusi, imo nonnulli in unum corpus redacti; quos proinde rursus colligere ac typis tradere, hominis esset, paene dixi, tempore & charta abutentis. Itaque dimissis Imperii Romani florentissimis Seculis, consilium meum se illuc contulit, ut subsequenti tantummodo Seculorum Historiam arriperem illustrandam; hoc est, in animum induxi conjungere quotquot potui Historicos, qui ab anno Christianae Aerae Quingentesimo ad annum usque Millesimum & quingentesimum, sive ab initio Seculi a Christo nato Sexti ad finem usque Decimi Quinti, res Italicas scriptis mandarunt. Hic Operis mei scopus, haec moles.

Sed ut laboris hujus utilitas omnium mentibus se melius ingerat, praeoccupanda est haec nonnullorum malefana opinio, quae fortasse Eruditionis progressum apud Italos haecenus non modicum remorata esse videtur. Sunt enim, quibus ii tantum Scriptores in admiratione ac pretio habentur, qui dum res Graeca, & Romana stetit, florere. Nulla proinde alia Eruditio eos delectat, quam quae veterum Graecorum, Romanorumque facta, mores, ac opera exhibet. Subsequuta vero Secula, ex quo nempe Romanum declinavit Imperium, eorum oculis nil nisi barbariem, horrorem, ac vitia sive in Literis, sive in moribus spirant. Hinc in Historiam, Scriptoresque inferioris aevi praeceptus contemptus, ne dicam nausea, & aversus animus ad attingendam, nedum elucidandam infeliciam illorum Seculorum Eruditionem. Et ne quid dissimulem, olim & ego adolescens in ea eram sententia, quam tamen subinde exui, atque ab ea recessurum puto, quicumque rem serio & acie mentis adhibita secum tacite versaverit. Nam aut nimium superbientis, aut delicati, dicam etiam ingrati animi est, Italiam tantummodo victricem, ac triumphantem velle nosse, victam vero atque ab exteris Nationibus subactam averfari. Eadem est in utroque rerum statu mater nostra, atque illius non minus felicem, quam adversam fortunam cognoscere ad filios potissimum spectat. Eoque magis, quod ex iis ipsis gentibus, quarum fatiscente Romano Imperio Italia dominationem sensit, & quas Barbaras appellare consuevimus, ut verisimilis conjectura fert, plerique originem trahimus. Cur ergo tam anxie reliquarum Nationum gesta perquirimus, Majorum vero nostrorum negligimus, imo si Superis placet, contemnimus? Nam quod ab anno Quingentesimo occurrat nimis afflicta, & lacerata Italiae facies atque fortuna, & vitia innumera, & bella perpetua, intestinaeque factiones, ingentium malorum origo ac fomentum, in oculos incurrant, & praeter haec ignorantia late regnans, & non Laicorum solum, sed & Clericorum deformati mores: tanti non sunt haec, ut ab eorum temporum Historia avertere mentem nostram possint, aut debeant. Etenim ea quoque cognoscere, pars est non exigua Eruditionis; quae si in nobis desideretur, facile videbitur curta nostra supellex, & semieruditi, imo elingues videbimur, ubi de tot rebus ad ea Secula pertinentibus sermo recurret. Ceterum si barbaros, si crudeles Principes posteriorum Seculorum Historia nobis objicit, ne iis quidem caret veteris Romani Imperii Historia. Et vicissim iis ipsis temporibus, quae nonnullorum oculis nunc sordent, non defuere egregii Principes, & magna exempla Fortitudinis, Sanctitatis, ceterarumque Virtutum. Quid? quod eventuum, rerumque facies varia, ipsorumque monstrorum, dummodo nocere non possint, aspectus, delectationem secum adferre semper solet. Certe ea ipsa Secula, licet ferrea, justam legentium curiositatem mirifice pascunt, dum tot diversos casus, nostrarumque Civitatum ac Populorum fortunam multiplici varietate nobis depingunt, & Eruditis majorem forsitan occasionem emergendi, gloriaeque parandae praebent, si illustrentur, quam ipsa Romanarum rerum indago jam paene exhausta. Postremo, ut alia omittam, legenti rudium ac infeliciam Seculorum Historiam, praestantissimus

simus illo fructus obveniet, nempe comparatione instituta sentire nos posse, & manu, ut ita dicam, tangere, quam felicia sint tempora nostra prae illis. Nunc enim pace diuturniore, aut saltem intestina, plerique fruuntur; & bella ipsa plerumque non sine animi moderatione peracta; & Reges ac Principes aequiores, & mores Christiano nomine digni; Literae vero ac Scientiae fulgentiores quam umquam fuerint; & denique Clerus, ipsique Ecclesiae Primates magnam partem Virtutibus illustres. Nemo dona haec Dei optimi maximi benignitate aevo nostro collata tam bene novit, ac sentit, quam qui diligenter scrutatur, perspectamque habet calamitatum seriem, quae retroactis Seculis tum reliquas Provincias, tum Italiam potissimum ab honoris ac felicitatis culmine in ima dejecerant.

Quamobrem nulla se nobis iusta causa offert, cur Historiam aversemur, quae a Romani Imperii declinatione ad Seculum usque Decimum sextum Italicas res describit; imo multae sunt, quare eam amplectari, & amare debeamus. Ac propterea nullus dubito, quin omnibus, & non Italis solum, sed etiam exteris bonarum Literarum cultoribus probetur, & ambabus excipiatur ulnis, quod ego in Eruditorum commodum, & incrementum Eruditionis faciendum suscepi, & haecenus nostris intentatum fuit. Quod etiam me in id consilii vehementius impulit, intuebar exteros ipsos, dormientibus, imo stertentibus nobis, de gloria nostra solite cogitasse, multumque aurum, ac labores non modicos impendisse, ut divitias nostras colligerent, nobisque iterum divenderent, facileque efficerent. Jam tum anno 1602 in unum Tomum collecti *Italiae Illustratae Scriptores* variis Francofurti prodire. Exinde vero aetate nostra, hoc est anno 1704, apud Batavos celeberrimus Vir *Johannes Graevius* tribus Tomis editis, complexus est multos Rerum Italicarum Historicos sub nomine *Thesauri Antiquitatum & Historiarum Italiae*. Eodem autem Graevio illi Operi immortuo, multis nominibus laudandus *Petrus Vander Aa* Typographus, majori etiam animi contentione idem Opus aggressus Lugduni Batavorum, plures sine comparatione, quam antea Italicæ Gentis Historias nobis pollicetur, quarum Syllabum amplissimum jam vidimus circumquaque evulgatum, eruditissimo ac celebri Viro *Petro Burmanno* in id operam suam conferente. Atque his quidem non vulgares gratiae debentur, quod etsi nihil rei cum Italia habeant, ab ea nimium distiti, neque in ea nati, nostra tamen tam studiose curant, atque illustrent; eorumque idcirco Libris apud nostrates exoptanda est quaeque secunda fortuna. Verum ubi cor Italorum, quum haec cernimus? Nostrum erat Eruditioni Italiae consulere, neque committere, ut ex aliorum dono nostra haberemus. Ac proinde mihi acrius insistendum duxi, quo Opus a me susceptum, quamquam magnae molis, in Italiae subsidium & decus tandem absolverem. Neque enim Italicorum Scriptorum Collectiones a nuper laudatis viris institutae (multum quidem commendandae) consilium meum, Collectionisque hujus aut necessitatem, aut utilitatem quidquam minuere possunt. Illi plerumque solos congesse Scriptores, qui post annum 1500. Libris conscriptis in Italia floruerunt. Ego contra ad eos tantum Historicos me contuli, qui ante illum annum Italicas res literis consignarunt, ut uno conspectu habeant Lectores quidquid Historiarum per decem Secula Italia tulit, sive ut rectius loquar, quidquid invenire mihi haecenus aut editum, aut ineditum licuit. Itaque illi conquiescent recentiores *Rerum Italicarum Scriptores*, ego veteres. Utrisque sua laus: utrique Literarum studiosis usui esse possunt. Attamen si verum amamus, facile quisque intelligat, longe majora in Rempublicam Literariam effluere posse beneficia ex nostro, quam ex illorum conatu atque consilio. Nos enim fontes damus Historiae, illi rivulos. Et recentiores quidem quae multa habent de Historia Seculorum praecedentium, potissimum ex hoc nostro penu, scilicet ex

iisdem desumere fontibus, quos in posterum hac nostra Collectione integros sub manibus habebit unusquisque Eruditionis amator? Ad haec praestat, praeteritos rerum eventus ex iis ipsis intelligere, qui aut aequales, aut proximi fuere antiquorum temporum; neque enim subsequuti homines praeteritarum rerum faciem tam exacte perspectam habere possunt, uti qui viventes aderant. Denique in hac nostra Collectione tot in lucem proferentur numquam antea editae Historiae, ut certe hoc unum constituere labori meo pretium non vulgare, imo singulare, apud Eruditos possit. Cur vero ultra annum 1500. non perrexerim colligere Historicos, in causa fuit nimius eorum numerus, qui duobus proxime praeteritis Seculis Italicam Historiam contexuerunt. Tanta haec turba, cui non sufficerent in Bibliotheca multi plutei, nedum Typographum, Lectores ipsos terruisset. Quare illos insalutatos omnino dimisi, & praecipue quum eorum exemplaria jam edita non difficile sit Literatis Viris sibi comparare. Imo quamquam *Italicarum Rerum Scriptores* ad annum usque 1500. me collecturum professus fuerim, attamen ne in me quidem recipio, omnes & singulos in Collectionem nostram inferre, qui Seculo XV. hoc est ab anno 1400. usque ad 1500. Historiam quampiam literis consignarunt. Quum eorum numerus aut editorum, aut ineditorum, modum fortasse excedat, erit & in his delectus; & certe ii praeferebantur, qui delitescerent in tenebris nondum publici juris sunt facti.

Venio nunc ad censum Historiarum, ex quibus constabit ipsa nostra Collectio. Et primo non sine molestia fatebor, impari dignitati Italiae messem occurrere ab anno Quingentesimo ad Centesimum ferme supra Millesimum. Seculum nempe Sextum vix *Jordanem*, sive *Jornandem* offert. *Procopium* enim Caesariensem non nobis Italia dedit, sed nos e Graecia in supplementum adscivimus. Ex Septimo nullum proferre possumus. Egregium deinde Scriptorem *Paulum Diaconum* exhibet Seculum Octavum, eique proximus in subsequenti Nono accedit *Miscellae* Auctor, qui tamen Orientis potius, quam Italiae res persequitur? Hoc eodem Seculo florere *Agnellus Ravennas*, *Erchempertus*, & *Anastasius Bibliothecarius*; sed quum singuli unius aut Ecclesiae, aut Provinciae acta literis mandarint, universalis Historia parum ex illorum monumentis subsidii capit. Tum Seculo Decimo *Liutprandi Ticinensis* una fere Historia, summe profecto commendanda, legendam se praebet. Tum pergit Historicorum penuria apud Italos ad finem paene Seculi Undecimi. Quae si consideremus, utique patebit, in Italorum Historia veteri multos effluere annos, quorum nullus e nostris aut aequalis, aut proximus Scriptor, qui extet, monumenta nobis servavit, & ad externos confugiendum, atque ad quisquillas literarias, ut lacunae in Historia nostra aliqua ex parte impleantur. Ac praecipue id cernere est a tempore subactae per Carolum Magnum Langobardorum gentis, hoc est ab anno 784. ad annum circiter 888. quo in Italia Imperium Francorum Regum deliit. Nam quae illa tempestate in Italia contigere, quis Italicorum ex professo literis mandavit? Tunc sane Franci dominatores Scriptoribus abundarunt, sed Italia caruit; & si quidem Historicos tunc & ipsa dedit, eos postea eripuit ac invidit nobis vorax aetas. Ita ab anno circiter 950. ad annum usque 1050. Historia coevis Scriptoribus apud nos destituta est, & in magna nocte jaceret, nisi ab exteris, aut a posterioribus nostris aliquid lucis mutuaretur. Et tantae quidem sterilitati, ut puto, causam dedere corrupti mores, turbidus nimium rerum status, & non vulgaris ignorantia, neglectis tunc ab Italica gente bonarum Literarum studiis, quibus tamen eo ipso tempore fortunatior Germania, & Gallia satis florebat. Sub finem postea Seculi Undecimi emergere coeperunt & in Italia Historici frequentiores; sed tum maxime ad res publicas literis consignandas se contulere nostratium Ingenia, quum instauratae per Italicas Urbes seu Theologiae, seu Medicinae, ac Juris Scho-



Scholae, animos quoque ad mitiores Artes, ac humaniores Literas excolendas sensim excitarunt: quod Seculo Tertiodecimo potissimum contigit. Sed ineunte Seculo subsequenti hoc est post annum 1300. veluti foedere inito solliciti fuere complures in suarum Urbium contexendis Historiis, quibus etiam finitimorum Populorum gesta, non sine legentium delectatione & commodo admiscuerunt, pars Latino sermone usa, pars Italico vulgari. Eo autem usque nostrorum Historicorum numerus post annum 1400. excrevit, ut jam non de congerendis, sed de feligendis ex eo Seculo, ut supra innui, mihi tandem fuerit cogitandum.

Et haec quidem Italicae Historiae per plurimum Seculorum seriem fortuna. Quae tamen ita dicta nolim, ut aut desidia intolerabilis, aut ignorantiae nimiae Majores nostros accusare velim. Plures profecto Historias quam habeamus ii reliquerunt; siquidem uti fert humanarum rerum infelix conditio, multae jam profus exciderunt, quarum tantummodo nomen novimus; nonnullae vero fortassis adhuc superstites delitescunt, quas utinam ventura aetas, & posterorum cura e tenebris aliquando eripiat. Juvat haec unum consulere *Gualvanum Flammam* Mediolanensem Scriptorem. Florebat hic anno 1325. multorum Librorum Auctor, qui adhuc manu tantum exarati in Ambrosiana Bibliotheca servantur, uno *Manipulo Florum* excepto, cui in hac nostra Collectione locus erit. Commendabili more laudat ille identidem Scriptores, quibus utebatur ad consarcinandam Historiam Patriae suae, & nonnullorum catalogum, scilicet minus obviorum, haec intueri non ingratum Lectoribus futurum mihi persuadeo. Itaque in Libro, cui titulus *Politia Novella* praeter alios memorat *Gayfredum in Historia Anglicana*, *Benzii Chronicon cum Glossa*, *Legendam S. Kalimeri*, in qua dicitur, quod *Mediolanum Alba* appellabatur, *Glossam Gasgapini Cremonensis in Chronica*, *Johannem Taurinensem in Chronicis*. Rursum etiam testem advocat *Gasgapinum Cremonensem in Chronica*, quae dicitur *Leclistorum*, & *Sicardum Cremonensem Episcopum in Chronico*, quod nos Deo favente evulgabimus. Non semel etiam commemorat *Bonvexinum in Chronica*, & *Historiam S. Barnabae*, eandem fortassis, quae haec per me edenda est, & *Chronicon Datsii*, videlicet *Landulphi Senioris Mediolanensis Historiam*, quam complectetur Collectio nostra. In altero Libro, cui titulus, *Chronica Extravagans*, laudat Gualvanus praeter notos Auctores *Chronicam Athlantis Philosophi*, *Virvianum Theologum*, *Librum Extractionum*, *Chronicam Constantianam*, *Chronicam Danielis*, hoc est, fabulosam Historiam Comitum Angleriae, quam iusta censura exagitavit Clariss. Saxius Ambrosianae Bibliothecae Praefectus in Vindiciis SS. Martyrum Gervasii, & Protasii. Tum citat *Chronicam Karini*, & *Chronicam Trojanam* (fortasse Dyctis Cretensis, aut Daretis Phrygii), & *Jacobum de Varagine in Legendis tertiae correctionis*, *Chronicam Benzii Episcopi Albensis*, quae diversa videtur a supra laudata Benzii Historia, ut infra dicam, & *Historiam Henrici Barbaenigrae*. At in *Chronico Majori* Gualvanus majori etiam Historicorum copia abundat; memorantur enim ab illo *Mitrale Imperatorum*, quod alibi Sicardo Episcopo Cremonensi tribuitur, *Chronicon Desiderii contra Karulum*, *Chronica Federici Barbaerubeae*, *Chronica Pagani*, *Chronica Athlantis Philosophi* (superius etiam laudata) *apud Magnificum Matthaeum de Vicecomitibus*, *Chronica Galliana*, *Chronica Coloniensis*, *Chronica Philippi de Castro Seprio*, *Chronica Benzii de Alexandria*, quae superius quoque commendata fuit, *Chronica Martyrum de Mediolano*, *Chronica B. Barnabae*, *Privilegia Communitatis bullata*, *Historia Guerae de Modetia*, *Petrus de Palude de potentia Papae*, *Jacobus de potentia Papae*, *Liber Extractionum cujusdam Fratris Minoris*, *Jacobi Chronicon Laudense*, *Historia Legati ad Matthaeum Vicecomitem*, *Gothofredus de Buffero*, cujus Opera Hagiologica adhuc MSta vidi olim in Bibliotheca Capituli Mediolanensis, *Chronica Kalendaria*, *Alexander de Jure Imperii*,

*Nicolaus super Boetium de Consolatione*; *Historia Africana*; *Chronicon Pauli de La Sala*, *Hugo Floriacensis in Chronicis*, *Historia seu Registrum Ciuitatis Laudae veteris*, *Henaldus* (fortasse *Helinandus*) *Cordus*, *Dexippus*, *Chronicon Oberti*, *Historia Adelberti Imperatoris*, *Chronicon de Bresanono*, *Crotonius in Chronicis*, *Chronica Florentinorum*, *Chronicon Ricobaldi*, idem fortasse, quod heic publici juris faciam, *Chronicon Guliermi*, *Chronicon Marchi Turriani*, *Chronicon Bonaccursi*, & tandem *Chronica Martiniana novae correctionis*. Ut hoc obiter moneam, in Ambrosiana Bibliotheca *Chronicon Martini Poloni*, quod heic laudatur, in tribus MStis Codicibus exstare vidi. Primus fere in omnibus cum editione Basileensi anni 1559. & Antuerpiensi 1574. concors erat, ibique fabulosa Johanna Papissae mentio occurrit. In aliis duobus Codicibus, iisque vetustioribus nullum quidem vestigium putidae hujus fabellae. Ad Clementem usque Papam IV. in uno ex iis Historia deducitur: quod & in Praefatione pollicitus fuerat Auctor, non autem ad Johannem XXI. ut editi habent. In altero continuatur usque ad Honorium IV. Neque modica rerum & verborum est diversitas inter memoratos, editosque Codices, ut non male de Republica Literaria mereretur, qui consultis hisce MStis novam Martini Poloni editionem institueret. En ergo quam multos Scriptores, & fere omnes Italicos, & plerisque aut haecenus frustra desideratos, aut omnino deperditos, unus Scriptor ante quadringentos annos in una Urbe possideret. Alios mitto, quorum quidem nuda nomina heic aut illic supersunt, at Libri iactura numquam reparanda perierunt. Inter hosce non paucos Historicos fuerint quidam fabulosi; inepti, ridendi, non abnuo: at certe multos quoque aetas illa tulerit, utilia, & rara complectentes, dignosque plane qui ad seros posteros suis elucubrationibus transirent. O Majorum nostrorum incuriam, & inexplebilem temporis voracitatem!

Sed quid vetustis ac inanibus querelis insisto? Illud potius curandum erat, ut quae ex tanto naufragio hucusque evasere, quantum fieri poterat, spe diuturnae vitae aut immortalitatis donarentur. Itaque continenti studio collegi quotquot *Italicarum Rerum Scriptores* jam typis editos invenire potui, qui ab anno 500. ad annum usque 1400. effloruere: nam quod est ad reliquos subsequentis Seculi Historicos, ut jam professus sum, minime singulos in coetum hunc adsciscere animus fuit. Tum nulli labori peperci, nullam diligentiam omisi, ut *editis* conjungerem quoscumque potui conquirere mihi *nondum evulgatos* Italicae gentis Scriptores. Neque sane aversam in ejusmodi conatu fortunam sensi. Uberrimus est illorum census, atque inter illos non pauci plurimum commendandi. Ea autem omnia cum *edita*, tum *inedita*, in unum Corpus coacta, Bibliothecam, ut spero, constituent Historicam, quae non Italicae tantum, sed universae Reipublicae Literariae utilitati sit, decori, ac voluptati. Equidem nolim extollere merces meas, operamque in iis colligendis a me positam. At tamen dicam, non omnium esse intelligere, quid laboris & curarum constet tantae molis opus, mihi in commune bonum a nonnullis annis, quamquam parum secunda valetudine utenti susceptum. Nam ut mittam quid temporis ac toedii secum ferat tanta describere, conferre cum aliis Codicibus, ac emendare, illud in primis difficile est abditas detegere hujusmodi Historias; majoraque etiam occurrunt obstacula, ubi ad jam detectas impetrandas progredieris. Nonnulli, una inscitia ac imperitia suadente, ex his monumentis, si evulgentur, aut sibi, aut Familiae cuiquam, aut Principis juribus undique timent, & paene exitium somniant. Aliis, quos non ignorantia solum, sed & vilis avaritia, aut turpis invidia occupat, placet suis incubare opibus; hoc est Libros, quos fortasse ne legunt quidem aut intelligunt, sepultos amant, neque sibi, neque ulli alii propterea profuturos. Nos pecuniae avaros detestamur: simili & fortasse graviori censura inurendi illi, qui quum Literatorum Reipublicae

tan-



tantopere prodesse possint, nolunt; & deperditum sibi stulte putant, quidquid e MStis Codicibus evulgatur: quamquam evulgare in eorum gloriam, omniumque commodum cedat, nec ipsis Codicum possessoribus idcirco depereat. Alia heic dicenda succurrerent, sed properandum est.

Duo autem potissimum in oculos incurrent legentibus Historias, quas nunc primum producimus, parum ut suspicor grata, & fortassis etiam molesta. Alterum est, nonnullas prodire non integras, quippe in anteriori parte mutilatas. Alterum, aliquas non solum humili, ac plebejo stilo conscriptas fuisse, sed etiam res nudas ac vulgares nobis exhibere, nullo sententiarum pondere graves, nullis politicis arcanis detectis, rerumque causis fere semper in densa nocte relictis. Ad primum quod attinet, animadvertendum est, apud non pauca superiorum, sive rudium Seculorum Ingenia fuisse in more, quum Historiam conscribendam assumerent, eam a remotis Seculis deducere, hoc est a Nativitate Christi, imo ab ipso Mundi exordio. Tunc rari Codices MSti, quia caro emendi; atque inde multorum inscitia, aut curta literatura fluebat. Bene itaque de Republica se meriturum quisque sperabat, simul ac aut paucis aut multis Codicibus sibi paratis, universalem Historiam texere, sive consarcinare poterat, eamque ab Adamo ad sua usque tempora deducere. Hercle apud imperitos, si conjicere licet, homo hic eximium sibi pollicebatur nomen, quando per tot populos, per tot aetates, ac rerum eventus Lectorem stupentem se trahere posse arbitratur: & porro trahebat, dum ei brevem facilemque in uno Libro aperiebat Bibliothecam. Et fortasse magnum aliquid iis ignorantiae Seculis vitus fuit ejusmodi Historiae conatus; neque enim satis perspiciebant indocti, tantam plerumque verborum ac rerum molem exiguo labore partam, quum Historici illi ex octo aut decem summum praecedentibus, & vulgo ignotis Libris, potiolem suorum Chronicorum partem efformarent; & quod frequentius erat, mutato nomine de papyro in chartam alienos Libros describerent. *Eusebius* praecipue *Chronicon*, *Historia Tripartita*, ac *Miscella* ad tantos volatus eos incitabant. At nunc cuinam tanta patientia, aut bonorum Librorum inopia, ut res ante Christum natum gestas ab hisce barbaris & semidoctis Magistris ediscere velit? Imo paucos reperias, aut neminem, qui apud Historicos, exempli causa, Seculi XIII. aut XIV. legere sustineat vel ipsam Historiam priorum Seculorum Aerae Christianae. Et profecto, dum abundant aut primaevi & antiqui Scriptores, quos prae manibus habemus, aut recentiores quidem, sed exquisita Eruditione, Ingenioque Critico celebres, cur tempus teramus in iis insullis, ineptisque Centonibus evolvendis? Parcant igitur *Godefridus Viterbiensis*, *Petrus Trecentis* cognomento *Comestor*, *Vincentius Bellvacensis*, *Lucas Tudensis*, *Richardus de Sancto Victore*, modo ejus *Chronicon* non perierit, *Petrus de Riga*, cujus *Historia Veteris ac Novi Testamenti* metro ligata in *Ambrosiana Bibliotheca* adhuc MSta superest, *S. Antoninus*, *Naucerus*, *Bergomensis*, aliique id genus Scriptores, qui nascentem Mundum initium Historiae suae constituerunt, si nos quidquid in eorum Libris antiqua Secula respicit, fastidimus, & fugimus. Unum, quod in ejusmodi Scriptoribus libenti animo excipiendum est, & ad eruditionem nostram aut aliquid aut multum conferre potest, in eo situm est, ut quum de suo, aut de proxime elapsis Seculis scribunt, consulendi sint, & nisi meliora documenta obtent, mereantur & ipsi eandem fidem, quam reliquis adhibemus Historiam suorum, aut priorum temporum pertractantibus. Quamobrem si qui ex Historicis, quos nunc primum e tenebris educo, chartae non pepercerunt, deducta a remotissimis Seculis Historia sua, equidem Lectoribus & chartae ego parcendum censi, iisque propterea tantum servatis, quae aliquot solum Seculis aetatem eorum praecedunt, reliqua in suis jacere tenebris dimisi. Id in *Romualdo Salernitano*, *Ricobaldo*, *Scriptoribus Rerum Bononiensium*, *Malvitio*, ac aliis factum videas.

Quod

Quod si me *Sicardo*, *Gualvano Flammae*, ac *Dandulo* indulgentiorem praebui, eorum dignitati ac eruditioni tribuendum; nam & in antiquis nonnulla nos docent, quae fortassis aliunde non haurias, & Libris abundabant, quorum nonnullos nunc frustra desideramus.

Venio ad alterum, si licet dicere, vitium, quo non pauci ex hisce Historicis per me collectis, ac potissimum ex nunc primum evulgatis, laborare videntur; nempe nullum colorem Historiae, ut ita dicam, masculae & solidae eorum scriptis inesse, ipsosque incedere sermone pedestri, eaque tantummodo referre interdum, quae vulgaria erant, nihil vero ex abditis rerum hominumque penetralibus. Equidem haec inficiari non ausim: sed simul nimium morosus sit oportet, qui in alperis montibus elegantes hortos, & splendida palatia exigat, atque in rusticorum tuguriis delicata fercula, aut opiparas vestes conquirat. Quae Secula mihi sumsi illustranda, Secula fuere barbara; jacebant tunc in Italia Literae, rara Eruditio, rarior etiam Eloquentia, atque elegantia sermonis. Frustra ex hac infelici temporum conditione Polybios, Xenophon, Sallustios, Livios, ac Tacitos expectes; sed quidem fructus ii, quos dare poterat ager, sunt libenti animo amplectendi. Praeterea etsi in ejusmodi monumentis plura desiderentur, quae ornatam ac nobilem efficiunt Historiam, attamen in iis fere semper invenias quidquid Historiae nucleum constituit, nempe dilucidam rerum gestarum narrationem cum Veritatis amore conjunctam. Ipsa illa simplicitas, & popularis forma describendi quaecumque contingebant, suum quoque pretium habet; neque enim artem & colores ibi intueare, quibus Veritas infuscetur, & quaedam etiam minuta ibi occurrunt, quae Ingenia majora transilissent, & tamen nostra interest cognovisse. Certe Romanus Populus, quamquam Potentiam ac Eloquentiam ad sublime fastigium evexisset, non tamen veteres Scriptores suos alpernabatur, nam ut de iis Varro scripsit, etsi *allium*, & *caepas eorum verba olerent*, tamen *optime animati erant*, hoc est, vera scribebant, & recte sentiebant. Ceterum in Diariis conscribendis, quorum nonnulla haec dabimus, illud saepe accidit, ut levia quaedam interlerantur, quae negligere consueverunt justae Historiae Artifices. Verum & harum levium notionum, dum in antiquis versemur, suus est quoque usus in Eruditione; quippe Antiquitatum amator non grandia solum venatur, sed oculos convertit ad totam faciem, multiplicemque varietatem rerum, ex quibus constabat praeteritis Seculis hominum vita, ac regimen; & interdum non minus delectationis afferunt illustria, quam minutiora facta, studio Historicorum nobis servata. Sed de his satis.

Ut autem haec nostra Collectio magis ac magis Literatorum genio respondeat, & veterum monumentorum amatoribus utilis fiat, quos potui *Libros editos* cum *Manuscriptis Codicibus* contuli, & conferendos curavi. Qua in re consentientem mihi, & strenue animatum habui Clarissimum Virum *Josephum Antonium Saxium*, Bibliothecae Ambrosianae Praefectum, cui multa debeo, & hoc in primis, quod tantae molis opus meum, veluti rem suam, totis lacertis promoverit, nil intentatum relinquens, quo haec nostra Editio, quantum fieri potest, comitior & castigatior exurgeret, seque ipsam universae Eruditorum Reipublicae luculentius commendaret. Quotquot ergo antiquos MStos Codices suppeditare potuit amplissima Bibliotheca illa, ab aeterni nominis Viri *Federico Bonromaeo S. R. E. Cardinali*, & Archiepiscopo Mediolanense in commune bonum excitata, hos adhibuimus, multis variantibus Lectionibus, & emendationibus collectis, quas additas non paucis jam evulgatis Libris denuo edendis Lector habebit. Id in *Eutropio* potissimum, *Jordane*, seu *Jornande*, *Paulo Diacono*, ac *Ottone Morena* factum noscetur. Sed ne suo quidem honore haec fraudanda est Bibliotheca Eitenensis, quandoquidem & ipsa Codicibus manu exaratis praesto mihi fuit, ut *Agnelli Ravennatis*, *Arnulphi Mediolanensis*,  
*Rolan-*

*Rolandini, Musati, & Cortusiorum* Historias locupletiores, & castigatiores darem. Cetera vero, quae in recudendis aliis editis Libris praestitero, Praefationes sigillatim praemissae indicabunt.

Attamen quod est ad Historias per me nunc primum publici juris factas, laudatae jam duae Bibliothecae *Ambrosiana*, ac *Estensis*, majoribus nos obstrinxere beneficiis. Nam inde potior pars obvenit eorum, quae proferam, ut suo loco Lectorem monebo. Certe utraque, propterea quod Chronicis multis nondum editis abundaret, mihi consilium arripiendae Collectionis hujus iniecit. Tum ab amicis circumquaque petii opem, nullumque apud eos lapidem non movi, ut si quam veterem Historiam nossent cum tenebris adhuc & blattis pugnans, pro honore Patriae suae communem mihi facerent, & edendam sinerent. Vix autem ulla est splendori alicujus nominis in Italia Civitas quae unum saltem, aut plures ostendere non possit suarum rerum antiquos Scriptores. Ostendunt & complures ex ipsis inferioris subsellii Urbibus. Atque utinam sicuti nonnullis gratias immortales debeo, quod me pro Italiae gloria laborantem amicis studiis, & collata ope juverint, ita pluribus deberem. Sit venia mihi, si haec de nonnullis exoptulem, qui quum possent, nihil tamen conferre voluerunt ad exornandam veterum Saeculorum, ac suae Patriae Historiam. Non de me, qui nihil quidquam enixius cupiebam, quam singulis Civitatibus Italicis decus augere, sed de se profecto, ac Patria sua male meriti sunt, quicumque aut celarunt haec, aut denegarunt, quae ipsorum potius offerre, quam mea intererat ab ipsis efflagitare. Reliqui Cives homini Patriam, Majorumque suorum gesta illustrare volenti, praemia decernunt. Idem mihi studium fuit; muneris autem loco id unum poscebam, ut sinerent me habere, ac edere quidquid ad eorum gloriam pertinere putassent. Dicam autem, imo praedicam: quae Historiae nunc apud illos tam coeca avaritia abdundant, & neque in Patriae, neque in ullius commodum cedunt, aliquando, & fortasse brevi, omnino excident. Incendia, bella, pestilentiae, potentes viri, fures, atque etiam amici, indocti heredes, alique humanarum rerum ne excogitati quidem eventus, ejusmodi monumentis necem quotidie minantur. Peribunt & ista, ut perire tot alia. Nullus melior ea tutandi modus est, isque eorum Patriae decus & nomen additurus, quam publicis typis tradere; ita enim multiplicatis exemplaribus, & per tot Bibliothecas divisis, perennem sibi vitam polliceri poterunt. Vix ulla est Civitas, quae non memoret, simulque doleat jam deperditam aliquam suarum rerum Historiam manu exaratam; imo cunctas sublatas nonnullae desent, exemplo reliquis futurae, ut mature ab hisce insautis eventibus sibi caveant. Sed quod me piget, querelas hasce meas Eruditi quidem viri legent, consilio meo plane concordēs, & plura, si haberent, daturi: ii vero ipsi non legent, de quibus nunc conqueror; neque enim ad haec studia accedunt homines ignavia, aut literarum pravo sapore, aut etiam imperitia, quae in eorum animis placide sedet, ad otium, sive ad studia meis contraria delati.

Illud ergo potius edicendum est, ubi Collectio haec mea prodierit, quae ad aliquot Tomos, Deo dante, assurget, posse alios bonae mentis alia addere, eosque a me quanta possum animi contentione rogari, ut addant. Germanica gens, quae reliquas procul dubio in ejusmodi aemulatione post se reliquit, illustre nobis exemplum ac documentum paravit, quid possit, & simul quid debeat Eruditorum Respublica ad suae Nationis ornamentum, & laudem. Tot ac tantae veterum Scriptorum utilissimae Collectiones ibi factae posteros minime deterruerunt, quo minus nova in dies additamenta facerent, & adhuc faciant successu plane laudabili. Paria quoque a multis annis moliuntur, & praestant erudita Gallicae gentis Ingenia, ac praecipue celebris Benedictinorum S. Mauri Congregatio, quae jam ex tot veterum Scriptis evulgatis, aut

illustratis, aeternum sibi nomen quaesivit. Una Italia, quaeso, aeternum inertissima dormiet? Edidit *Caracciolus* quatuor veteres Chronologos, quibus multa addidit *Camillus Peregrinus*. Plures alios collegit *Felix Osius*, post ejus tantum mortem editos, nonnullos etiam *Ughellius*; quae omnia in hac editione iterum typis committentur. Sed quam pauca haec erant ad honorem Italiae, & ad amplificandam gentis nostrae Eruditionem! Ex suis quoque Scriptoribus Italica Lingua usis nonnullos *Tusci* dederunt; & *Venetos* non paucos concessere ad publicum bonum nati *Apostolus Zenus*, ejusque frater aequae eruditus ex *Somaschensi Congregatione Petrus Catherinus*. Imo nunc etiam, dum haec scribo, collecti in unum *Scriptores Rerum Sicularum* nescio cujus Eruditi hominis cura, Panormi in Sicilia proelum exercent, & *VVechehianam Collectionem* anno 1579. editam, plurimis additis longe superabunt: quo etiam ex Opere si quid novi, mihi que ignoti prodibit, itidem in *Collectione* nostra recedetur; Italiae quippe partem Siciliam esse satis exploratum est. Sed quod ii moliti sunt, aut moluntur conatu commendando, nemo alius pro totius Italiae honore faciendum suscipiet? Addam quoque: ne tot quidem voluminibus, ex quibus haec mea *Collectio* constabit, exhausta est universa veterum Italicorum Scriptorum supellex. Multa adhuc latent in Bibliothecis, multa in privatis laribus, quae dum jam collecta eduntur, opportune mihi suppeditari possunt, & ut suppeditentur rogo atque obtestor. Iis fortasse non tam facile fuerit *Historias*, etiamsi velint, typis evulgandas tradere; at facillimum mihi ad hanc spartam adornandam pro omnium honore incumbenti, & subsidiis non levibus ad ingens opus aggrediendum instructo.

Atque haec res poscit, ut tandem explicem, cujus beneficio tot *Historiarum* editionem, tantamque voluminum molem Literario orbi polliceri ac tradere coeperim: quod etsi extra Italiam minime rarum sit, certe in Italia rarissimum non injuria dicendum est. Dicam ergo: hos animos mihi fecit & facit illa mea, amplissima illa, mihi que velut altera Patria summe dilecta Urbs, ubi adhuc *antiqui*, hoc est aurei *mores* ab *Ausonio* ante tot *Secula* laudati vigent, inclyta *Inlubrum Metropolis Mediolanum*. Illa nempe, quae me juvenem amplexata est, amavit, & honoribus auxit, eadem & nunc me ad illustrandas *Italicas Antiquitates* currentem juvandum suscepit. Vix enim a *Philippo Argolato* *Bononiense*, qui primus novit, & avide excepit, ac deinde totis lacertis promovit, illuc allatum est consilium meum, quum continuo exarserunt *Nobiles* ii *Viri* cupiditate praestandi tam insigne beneficium *Literis*, & subinde neque diligentiae, neque pecuniae pepercerunt, ut publicum bonum, mecum inuito foedere, non solum apud *Italos*, sed & apud remotas gentes propagarent. Neque id mirum; nam in praclarissima illa Urbe nostris potissimum temporibus complures *Cives Nobilitati* generis amorem & peritiam *Literarum* singularem conjungunt: cujus rei luculentum specimen, ut spero ac ominor, futura est apud praesentes & posteros eadem haec per ipsos procurata insignis Editio. Nunc autem eorum nomen aperiendum foret, singulisque reddendae essent gratiae, & totius quidem *Reipublicae Literariae* verbis: verum quae illos *Modestia* ornat, meo quoque calamo compedes haecenus injecit; quos tamen si quando frangam, ignoscent illi, quod hanc unam viam rependendi aliqua ex parte beneficii mihi penitus ereptam noluerim. Interea flagitare quisquam possit, qua ratione *Mutinae* quum degam, tam grande Opus aeneis formis describendum *Mediolani* sumserim. Quid sperandum in re, quae totum hominem non solum praesentem, sed etiam oculatissimum poscit? Bonae tamen fortunae meaetribuendum, quod in ea Urbe vices meas sustinuerint duo ex sua Eruditione, editisque *Libris Clarissimi Viri*, nempe supra laudatus *Vir Josephus Antonius Saxius Ambrosianae Bibliothecae Praefectus*, ejusque germanus frater *Franciscus Hieronymus Saxius Metropolitanus Capituli Canon-*

CUS

cus Ordinarius, ut ejusmodi Opus prodiret, simulque prodiret quantum fieri poterat castigatum, atque ornatum. Accessit etiam ad idem pondus sustinendum doctissimus & numquam fatigatus Vir *Horatius Blancus* Romanus Legum, Historiae, ac graecae Linguae peritia Clarissimus, qui ad hoc negotium perficiendum totum se contulit, & laudabili contentione animi, ut omnia recte procederent, nihil intentatum reliquit. Denique praecipua quidem laus supramemorato *Philippo Argelato* pro cujus eximia librorum eruditione *Augustissimus Romanorum Imperator Carolus VI.* eum a comparandis Codicibus *Sibi & Caesareae Bibliothecae* amplissimo Diplomate nuper delegit: honore praestantissimo, & vel ipsis doctissimis Viris, Manutiis, aut Stephanis tribuendo. Ad hoc ergo ingens Opus urgendum, cum suis fortunis, tum incredibili studio, summaque alacritate advolavit & ille, nullum non movens lapidem, ac omnia praesidia excogitans, quo haec editio emendata, non minus quam elegantissima exurgeret, neque tantum in Italia, sed & apud exteros, multis nominibus, Populi ac meliorum suffragia promereretur.

Sed ita me Deus amet, fortasse mirabuntur ex Lectoribus nonnulli, dum me audiunt grandibus buccis extollere quotquot habui Editionis hujus patronos & curatores: quasi haec ageretur de magnifico aliquo foedere atque expeditione ad Vellus aureum, sive ad Regnum quodpiam occupandum. At illi soli stupebunt, qui Typographiam de nomine tantum norunt. Ubique magnum est rem tantae molis aggredi; ubique grandi animo, gravibusque expensis est opus ad praeparandam perficiendamque tot voluminum editionem; sed in Italia praesertim, ubi multa, si fas est dicere, desiderantur, quae alibi affluunt. Futurum autem spero, ut se omnium oculis commendet editio nostra; quandoquidem supra quam fieri soleat parati sint elegantes typi, & in emendando cura non levis adhibita, ut profecto parem diligentiam ac audaciam, quum de vasto Opere agatur, inter plerisque Italiae Typographos optare quidem possimus, sperare autem non tam facile liceat. Ad haec Praefationes singulis Historiis sunt additae, quibus Lector expeditum ad ipsas aditum sibi faciat. Et quandoquidem praestat semper Libros Lingua illa, qua primum efformati sunt, edere, aliquot haec occurrent Italico sermone conscripti. Profecto quum nostra haec Lingua in exteris quoque regionibus late floreat, plane supervacuum videbatur de Interprete cogitare. Illud tantummodo curae nobis fuit ad illorum subsidium, qui Italicas quasdam Dialectos vix intelligerent, si quod forte Opusculum se nobis obtulit iis Dialectis conscriptum, Latinam versionem apponere: ad quam curam, atque laborem delectus est egregius & nuper commendatus *Vir Horatius Blancus*, nunc *Mediolanensis* incolae, ut videas nihil praetermissum, quo Italicae Historiae sua dignitas staret, simulque auferetur.

Sed quod Collectioni nostrae pretium super omnia auxit, & augere in futura tempora potest, nunc edicendum. Scilicet consilium ac editionem illius probavit, imo & suo patrocinio dignatus est *Augustissimus Romanorum Imperator*, ac *Hispaniarum Rex CAROLUS VI.* Et quidem noverint posterius, magnanimum Principem non Pietate solum, & Justitia, & Fortitudine animi, ceterisque Heroicis Virtutibus jam longe lateque inclaruisse, quibus sibi & celebres in bello victorias, & Regna amplissima acquisivit, sed & meliorum Literarum peritia, & Literatorum amore excellere, qualis in unoquoque summe laudetur, sed in Principe tanto ad miraculum accedat. Atque ita ille cum Belli, tum Pacis Artibus, omnes perfecti Principis numeros implere pergit, eamque sibi multiplicare gloriam, ut jam ab iis ipsis Literis, quas tantopere amat ac fovet, plenam possit sibi immortalitatem Nominis polliceri. Bene autem mihi cessit, quod paucis ab hinc annis idem *Augustissimus Caesar* virorum ac meritorum justissimus aestimator, ad regendam Urbem, Provinciam

ciamque Mediolanensem miserit, atque in ea nuper confirmavit Illustrissimum & Excellentissimum Comitem *Hieronymum Colloredum*, eumque non exoratus, sed sponte selegerit munus tantum minime cogitantem: quae res nescio, in majorem ne Sapientissimi Principis, an praeclarissimi hujus Viri gloriam cesserit. Dicam paucis: & expectationi Caesaris, & votis Populorum, & vetustae Familiae suae Nobilitati illo successu haecenus respondit amplissimus Comes, ut a cunctis ex probitate diligatur, ex prudentia commendetur, atque ad regendos fortiter suaviterque Populos a Natura simul ac Virtute efformatus videatur. Igitur & iste consilio meo animum, imo & calcaria addidit, editionem suscepit sibi protegendam, Regiam quoque Typographiam lubentissime ad utendum concessit. Quid plura? Omnia in admirabilem concordiam convenere, quo *Rerum Italicarum Scriptores* in unum collectos tibi, Lector, denique sisterem. Tu meo labore fruere, & si quid mendosum occurreret in hac editione, scias diligentiam illorum, qui eandem curavere multiplici rerum solitudine distractam omnibus accurate emendandis minime sufficere potuisse, simulque memineris neque esse hominis liberaliter educati, imo neque probi, in alienis laboribus, eoque minus in beneficiis, id tantum quaerere, quod culpes.

# E L E N C H U S

## T O M I P R I M I.

PALATINI SOCII de Tabula Geographica ad Lectorem.

**H**ISTORIA MISCELLA ab incerto Auctore confarcinata complectens *Eutropii* Historiam Romanam, quam *Paulus Diaconus* rogatu *Adelbergæ* Beneventanæ Ducis, à *Valentiniani* Imperio, usque ad tempora *Iustiniani*, deduxit, & *Landulphus Sagax*, seu quisquam alius continuavit usque ad annum Christi 806. nunc primum exacta, & castigata ad MSS. Codices Ambrosianæ Bibliothecæ; additis Notis, & variis Lectionibus *Henrici Canisii*. pag. 1.

LANDULPHI SAGACIS supramemorati additamentum ad Historiam Miscellam ex MS. Bibliothecæ Ambrosianæ nunc primum editum. pag. 179.

JORDANIS, seu JORNANDIS Historia de Getarum, sive Gothorum origine, & rebus gestis à *P. Joanne Garetio* Monacho Ordinis S. Benedicti, è Congregatione S. Mauri edita, & Notis illustrata. Nunc verò ad fidem antiquissimi Codicis MS. Bibliothecæ Ambrosianæ accuratissimè collata, atque emendata curâ & studio *Josephii Antonii Saxii* ejusdem Bibliothecæ Præfecti. pag. 187.

EJUSDEM de Regnorum, & temporum successione juxta exemplar editum ex Museo *Nicolai Blankardi*. pag. 222.

PROCOPII CÆSARIENSIS Historiarum sui temporis de Bello Gothico Libri IV. ex interpretatione *Claudii Maltreti* Societatis Jesu Historiæ Byzantinæ intertâ. Accessit in hac editione *Ugonis Grotii* explicatio nominum & verborum Gothicorum, Vandalicorum, & Langobardicorum. pag. 243.

EXCERPTA EX AGATHIÆ Historia *Hugone Grotio* Interprete. pag. 379.

PAULI VARNEFRIDI Langobardi Diaconi Forojulienfis de Gestis Langobardorum Libri VI. ad MSS. & veterum Codicum fidem editi à *Friderico Lindembrogio Belga*. Quibus in hac editione additæ sunt variæ Lectiones pervetusti Codicis Ambrosiani, & alterius Modoëtienfis, nec non Annotationes *Horatii Bianci* Romani. pag. 395.

INDEX rerum, & nominum. pag. 513.







# PALATINI SOCII

AD LECTOREM

## DE TABULA GEOGRAPHICA.

**A**mplissimam Scriptorum Italicae Historiae seriem edituri Lectorum commodo consultum iri non dubitavimus, si geographicam Italiae tabulam operi praefigeremus, ut illius ope varios locorum aspectus, montium situs, fluviorumque cursus, urbes, portus, emporia qua olim sede jacerent, quibusve distarent intervallis cognoscere liceat. Et sane, (quae rerum humanarum conditio, in tanta varietate temporum & factorum!) Quisnam innumeros tot gentium exercitus per universam Italiam hac illac bellico furore discurrentes mente prosequi, aut quis nobilissimas urbes immani Barbarorum saevitia deletas in arena investigare potuerit, cum vix nomina supersint, nisi Geographia duce, veterumque monumentorum indiciis regionem exploraverit? Quinimmo & si nota satis regio fuerit, nonne commodum a geographicis tabulis Historias legentibus accedet? Altius enim haec memoriae insident, quia velut in rem praesentem contemplari, atque oculis percurrere possumus loca omnia, in quibus vel praelia conferta, vel habita stativa, & caetera id genus, notantes, quo flumine hostiles olim acies dividerentur, unde irruerint, qua victrices bacchatae sint, quod victae se receperint: hinc caeli climata, marium opportunitatem, limitesque regionum cognoscere, montium obstacula, & sylvarum ambitus, planitiem camporum, itinerum difficultates ac longitudes facile metiri: quibus luminibus Historia destituta, obscura nimium ac enervis videtur. Haec autem omnia longo saepius Historicorum labore descripta, nec satis mente percepta, unico ad tabulam oculorum obtutu perpetuo retinemus; quippe, ut diverso parumper sensu Horatius ait

*Segnius irritant animos demissa per aures,  
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus*

Verumenimvero cum optimae artis inventum Historiae cuilibet elucidandae conducatur, collectioni huic nostrae maxime necessarium duximus, quod ab inclinata Imperii Romani fortuna initio facto, scriptores eos ut plurimum complectatur, qui miseris iis vixere temporibus, quibus Italia exterarum Nationum armis undequaque petita, & domesticis agitata dissidiis, non opes tantum & libertatem, sed ipsas etiam scientias atque artes amiserat. Hinc factum est ut rudiori plerumque stylo Historici nostri res nobis tradiderint, ac minus accurata locorum descriptione; quamobrem demissi quandoque de nubibus exercitus videantur, nisi ex necessario Geographiae cursu eorum narratio supplementum accipiat. Aliquando vero cum remotiores ab aetate sua res in memoriam revocent, novisque simul ac veteribus locorum & provinciarum nominibus utantur, ea oboritur confusio, quam sola Geographiae manu ductio sustulerit, eaque destitutis difficillimum sit in ipsa Italia nostra, velut in labyrintho, enormiter non errare, accedente, potissimum vario illius aspectu; nam si alia usquam regio vel temporum vel fortunae frequentes passa est injurias, nostra haec felix olim, inde infelicissima, innumeras dolet etiam nunc a domestico furore, ac hostium armis illatas, quarum vi, ne lapis quidem unus loco suo non motus, stratis ubique nobilissimis urbibus, novisque aliis vel opportunitate locorum, vel exercituum commodo, vel ipsa demum ambitione Principum, & factiosorum hominum potentia suadente, non semel excitatis; multis etiam, quae opibus olim & civium numero florebant, excusso decore, ad ignobilium pagorum censum redactis, nonnullis contra de humiliori fortuna ad in-

signem amplitudinem & dignitatem elevatis munificentia Principum , & non raro incolarum industriam.

Hæc varia pluribus in locis pro ratione temporum Italiae facies ; at major etiam varietas nobis apparet ex mutato in universum antiquorum nominum usu : vitiata quippe ob barbararum gentium consuetudinem latini sermonis puritate, efferrè primùm septentrionali dialecto nativas nostrorum voces, inde sæviùs decurtari, & corrumpi cœperunt, Græcorum etiam frequentiam in Exarchatum Ravennæ non exiguam verborum copiam inferente, ne quid de Græcis urbibus in Italia nostra dicamus, atque iis maximè regionibus, quæ nunc integrum ferme Neapolitanum regnum constituunt, quibus de causis ipsa etiam Italicorum lingua in alteram eam degeneravit, quam usu retinemus, litteratorum hominum curâ sæculo potissimum XV. expolitam, qua urbibus & locis diversa penitus à primis illis Latinorum indita sensim sunt nomina, ut ex unico sono, nonnihil per divinationem, eorum etymologiam assequi liceat, quod quanti sit in perlegendis historiis incommodi quisque facillè animadvertet.

His accedit quòd aliam etiam ab ipsa natura Italia nostra mutationem accepit : varius enim à primævo illo nunc maris ambitus, quasi everso Romanorum Imperio, fugerit infelicia litora ferro flammisque vastata; unde veterum navalia, portusque aratro nunc sulcari, & segete flavescere urbes plurimas, & villarum rudera, quas pelagus olim alluebat latissimo intervallo distantes aspiciamus.

Ad hæc omnia incommoda tollenda triplicem Italiae aspectum exhibendum nobis proposuimus, quodammodo per varias ipsius ætates; (nam arduum nimis fuerit in una tantùm tabula veterem novamque formam delineare), atque ita distinximus, ut prima tabula senescentis Imperii Romani ævo respondeat, unde Muratorius noster collectioni suæ initium fecerat; altera medio, ut ajunt, ævo, nempe Langobardico regno; postrema restauratæ sub Imperatoribus, atque Italicis aliis Principibus Italicorum fortunæ : iis verò inter se collatis, non sine voluptate lineamenta materni vultus vel regio fastu conspicui, vel servili conditione pallentis cognoscemus. En tibi primam, in qua Italiam antiquam descripsimus, cujus usus perlegendis primis hinc tomis aptior : alias Deo juvante suo loco dabimus, sed quæ fuerit in iis construendis ratio nostra, priùs accipe; superfluum enim fortasse videbitur, quòd cum jamdiu viri doctissimi regioni huic describendæ, longævæ peregrinationis observatione, ac multiplicis lectionis apparatu non inutilem operam locaverint, nos novam ex integro tabulam adornare maluerimus, quàm unam ex jam editis recudere. Verùm labori huic sanè non exiguo parcendum minimè duximus ob desiderium commodi tui; satis namque comperitum est, homines accuratissimos, etsi totis viribus in exactam descriptionem regionis hujus incubuerint, plures nihilominus in errores incidisse, adeo ut si exercitum, exempli gratiâ, pari cum Historia gressu varia per itinera in tabulis prosequi velis, non semel ambigas, & immotus hæreas, nescius quò veritas obtutum, urbem scilicet, vel alterum aliquem locum post emensa Historiæ spatia frustra quærens, quem deinde, vel prætermisum, vel præposterè collocatum comperias.

Hæc & plura graviora etiam incommoda, quæ consultò enumerare prætermittimus, ne ab aliorum offensione commendationem nostram affectare videamur, nil mirum in veterum tabulis occurrere; in iis quippe componendis, & locorum distantis assignandis ea plerumque methodo utebantur, ut non tam ex antiquis itinerariis, quàm fallaci ut plurimum incolarum opinione spatia metirentur, non animadvertentes milliare spatium post occupatam à Barbaris Italiam non idem semper ubique locorum fuisse, sed modò longius, modò brevius pro diversa provinciarum ratione : vias etiam pro variis montium, fluminum

num & sylvarum impedimentis à recta linea declinare, quæ maxima in assignandis locorum positionibus errorum occasio, atque in eos frequenter adducti, nonnullas Italix partes arctius quàm par erat contrahentes, cæteras prolixiori spatio elongantes, omnia extra ordinem posuerunt. Nondum enim eò res adducta fuerat ut cœlestium observationum ope, accurata satis methodo, unicuique loco sub astronomica polarium altitudinum, & latitudinum regula certam sedem definire liceret, atque ita mutuam ipsorum distantiam securiori calculo indagare. Neque statim per astronomicas hæcæ observationes Geographiæ satis consultum; quippe cum ab initio longitudes eas ex sola lunarium atque solarium eclipsium inspectione arguere liceret, penumbra intercedente, vix umquam certum phasium tempus assignari poterat, atque hinc determinatæ mensuræ difficultas oriebatur. Latitudines etiam, quin exactè cognoscerentur, instrumentorum minus apta constructio, refractiones plerumque neglectæ, ac (si dicere fas est) observatorum non rarò imperitia plurimum obstabant. Postquam verò celeberrimus *Casinius* è Bononiensi Liceo Lutetiæ Parisiorum à Ludovico XIV. Galliarum rege accersitus ephemerides edidit, satellitum Jovis motus diligentius indicantes, amplior observationibus locus est factus, atque inde facilior corrigendæ Geographiæ opportunitas accessit; siquidem immerisiones, ac emersiones satellitum Jovis, quæ uno ferè instanti, nulla præcedente vel subsequente penumbra, ac longè frequentius, quàm luminarium eclipses contingunt, tollendis erroribus, quos solis lunæque defectus admittebant, optimè conducere probatum est, adnitentibus præsertim doctissimis Academiæ Sociis, quam communi bono scientiis atque artibus perficiendis munificentia suâ Rex instituerat, eorumque ingenio aptioribus constructis instrumentis, & oscillatoriis machinis, varias jam syderum altitudines exactius metimur, & minimæ cujuscumque temporis particulæ rationem habemus. Datæ ulterius perfectiori methodo refractionum exactissimæ tabulæ, ac per universum ferè terrarum orbem delegati sunt viri doctissimi, quorum observationibus cum Parisiensibus comparatis, eò tandem ventum est, ut brevi mediæ sæculi spatio plusquàm cæteris omnibus præcedentibus Geographia profecerit, eamque magis magisque in dies profecturam dubitandum non sit, ubi par cæterorum Principum amor in hæc studia Eruditorum animos excitaret ac foveret labores.

Nec tanti faciendæ sunt argumenta, quibus *Isaacus Vossius* de emendatione longitudinum, & *Vallemontius* in elementis Historiæ methodum hanc imperiverunt, ut nos ab ejus usu absterreant: propugnantibus enim *DD. Casinio, & dela Hire* in opere observationum Physicarum, & Mathematicarum *Patris Guyè S. J.* communem Eruditorum sententiam in suam traxere, ac omnibus jam persuasum est astronomicas observationes corrigendæ Geographiæ maximè conducere: quinimmo *D. de L'Isle*, qui veteres Romanorum mensuras ad Geographiam pertinentes cum astronomicis observationibus locorum distantiam determinantibus comparavit, utrasque sibi exactè respondere animadvertit, ut fusè probat in disertatione sua inserta in Historia Regiæ Academiæ scientiarum anni MDCCXIV. atque hinc etiam *Vossii* & *Vallemontii* objectiones omnino enervantur.

Cum igitur ex novis hisce observationum argumentis Geographia procul dubio emendationem acceperit, Italiam antiquam exhibere volentibus, recentiorum tabulæ nobis erant antiquioribus præferendæ. Præ cæteris verò commendatas non ignorabamus posteriores eas, quas publici juris fecerant *Christophorus Cellarius* & *D. de L'Isle*, & sicuti facillimum erat eas iterum recudere, ita satis Lectorum commodo provisum putabamus; sed attentius regionem magna ex parte à nobis lustratam percuñrentes in *Cellarii* tabula, cognovimus virum, cæteroqui diligentissimum, & antiquitatis peritiâ celeberrimum non uno in loco à veritate aberrasse, vel id illi sit vitio vertendum, vel quod credere ma-

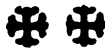
lumis, delineatoris, aut calchographi oscitantiae. Cellarius siquidem Cluverium plerumque secutus, ut candidè profiteatur in praefatione, errores eos nequaquam vitare potuit in quos ille inciderat; nam licet Cluverius Italiam universam praesens inspexerit, & litora exactius descripserit, non eadem diligentia mediterraneas regiones peragravit, quippe qui plures praeterierat locos ab Historicis memoratos, plures alios perperam collocaverat, & veterem millenariam passuum mensuram, cum nova non raro confuderat, non sine magno Geographiae detrimento. His Cluverii mendis graviora etiam sua Cellarius addidit, sed ne in viros laudatissimos acerbius insurgere dicamur, paucos solum istius errores notabimus. Pagina 641. primae partis *Geographiae plenioris* editae Lipsiae anno 1701. tabulam is exhibet, in qua Janua civitas sub XLIV. latitudinis gradu collocatur, eaque sub gradu praedicto, & minutis XXV. fuerat collocanda, argumento probatarum observationum *Casimii*. Ostium etiam Abduae fluvii, quo in Larium Lacum influit, ponitur sub latitudine gradus XLV., & m. XLVI. circiter, cum ex observatione D. Petit latitudo Trahonae in Valle Sclina, quae vix uno, vel altero minuto septentrionem versus à dicto ostio declinat, sit grad. XLVI. min. X. unde sequitur dicendum universam ferè Langobardiae plagam, quae urbe Janua ad meridiem, Trahona ad septentrionem terminatur, perperam in praedicta tabula fuisse collocatam. In eadem tabula gradus XLIII. latitudinis per mediam urbem Potentiam describitur, parte vero II. pag. 709. in altera tabula idem gradus latitudinis XLIII. infra urbem praedictam minutis circiter XV. designatur; cum autem reliqui latitudinis gradus ab eo aequalibus hinc inde intervallis distent, aperte demonstratur loca omnia, vel nimis versus septentrionem in prima tabula, vel nimis versus meridiem in secunda disposita fuisse, ut utramque tabulam conferenti patebit. Nulla insuper graduum dimensione locorum longitudinem indicat, neque id per millenariam passuum mensuram in scala, ut ajunt, proportionis indicatam supplet, adeo ut quae sit mutua locorum distantia ex Occidente in Orientem in Cellarii tabulis nullo modo cognoscere liceat. Praeterea ne à vicinia nostra discedamus, in Traspadana Gallia Laudern Pompejam à Mediolano spatio semisse longiori quam Ticinum urbem disternat, satisque compertum est urbem illam, cujus rudera visuntur adhuc in loco vernaculè appellato *Lodi vecchio* tribus circiter nostrae regionis miliaribus Mediolano proximiorum fuisse, quam Ticinum. Moguntiacum pariter oppidum, quod nunc Modoetiam vocamus, in Occidentali fluminis Lambri ripa collocavit, & in Orientali fuerat collocandum: constat enim pluribus argumentis antiquitus ibi fuisse constructum, oppositamque ripam nullum aedificium, sed aptissimum venationi nemus occupavisse, ubi postea Theodolinda Langobardorum Regina Basilicam in honorem S. Joannis Baptistae à fundamentis erexit.

Cellario exactior longè fuit *D. de L'Isle*, qui felici conatu antiquam Italiam pristinae formae restituere tentavit, ac magna ex parte communi eruditorum suffragio praestitit, sed, ut in abundanti messe accidere solet, spicilegium non exiguum caeteris reliquit, utcumque Astronomorum observationibus adhibitis, maris litora praecipuasque urbes, ac adjacentia loca satis congruè disposuerit, adeo ut ejus tabulam caeteris omnibus accuratiorum pronunciare non dubitemus; atque ob id etiam nobis facillè persuadeamus loca plura urgente necessitate omisisse ob angustiam tabulae, quae cunctorum nomina fortasse non admittebat.

Ad evitanda igitur haec vitia novam ex integro tabulam adornare suscepimus, & hoc ordine distribuimus, ut loca omnia, quorum situs ex caelestium observationum comparatione nobis innotescere potuit, certis sedibus collocaremus; atque ad id non modicum opis contulerunt ex quae in Historia Academiae Regiae Scientiarum Parisiensis continentur, atque aliae plures, quarum nobis pro

pro sua humanitate copiam fecit Vir. Clar. D. *Eustachius Manfredus* in Bononiensi Liceo publicus Matheseos Professor, & quas in Appendice geographica D. *Cajetani Fontanae Mutinensis*, atque apud alios probatos Auctores offendimus: cætera verò loca, in quibus, vel nullæ sunt habitæ observationes, aut ad nos minimè venerunt, hac methodo collocavimus. Indagato priùs milliariùm numero, qui medius intercederet inter duo loca certa sede per astronomicas observationes posita, inquirebamus quot pariter milliariibus loca inter duo illa certæ sedis, tum ab ipsis, cum inter se distarent, & mox adhibita parte proportionali cuilibet distantiaæ respondententi, singula in sua sede disponebamus: exempli gratiâ, si locus aliquis à prædictis duobus locis notæ sedis, æquali milliariùm spatio hinc inde distaret, in sede media descripsimus; si duplo majori milliariùm numero, duplicique distantia ab uno è notioribus locis distitum erat quàm ab altero, proportionali semper distantia signavimus, & sic de cæteris: ita tamen, ut in locorum distributione, si duo illa datæ sedis in diversis Provinciis jacerent, diversæ millenarii spatii mensuræ rationem haberemus, quod etiam præstitimus quoties, vel ob montium asperitates, vel ob fluviorum sylvarumque impedimenta vias à recta linea deflecti cognovimus. Ubi verò loca plura simul occurrerent, quorum recta positio per astronomicas observationes nobis non innotuisset, minimè discedendum putavimus à tabula D. de *L'Isle*, quam præ cæteris omnibus accuratam probamus, ut jam supra dictum est. Hoc autem nobis maximè faciendum fuit in describendis *Brutiis, Calabria, Apulia, & Lucania*; deficientibus enim recentiorum observationibus, vel ad nostram notitiam nondum perductis, vix aliquid habuimus, quod ad eam Italiæ partem illustrandam conduceret.

Monitum etiam Lectorem volumus, nos quoque millenariæ mensuræ scalam, ut ajunt, proportionis nullam dare, tum quia ex sola graduum dimensione locorum distantias facilè unicuique sit, saltem proximè cognoscere, tum etiam quia inutilis plerumque foret, nam, ut supra innuimus, milliare spatium non idem ubique in cunctis Italiæ partibus, sed modò longius, modò brevius pro diversa Provinciarum ratione, tum denique, quòd in tabula, cælestium observationum ope potissimùm adornata, qualem damus, determinandum priùs foret quot cujusque regionis milliaria unicuique gradui respondeant, hoc autem adhuc incertum est. Laudatus D. de *L'Isle* in præcitata dissertatione unicuique latitudinis gradui septuagintaquinque antiquorum milliaria respondere pluribus experièntiis sibi compertum asserit, quod & nos variis argumentis permoti non multum à verò aberrare credimus. D. *Picard* ex Regia Parisiensi Scientiarum Societate in tractatu de *Terræ mensuratione* experimentum refert ejusdem Societatis ad indagandum spatium superficiæ terræ respondens uno gradui maximi circuli cælestis, ex quo emerfit unicuique gradui prædicti circuli respondere 57060. mensuras, quas Galli *Toises* vocant, seu *Leucas* mediocres Gallicas viginti quinque, quibus cum hodiernis Florentinorum milliariibus comparatis, uno ex prædictis gradibus milliaria LXIII.<sup>2</sup>/<sub>5</sub> tribuit. Nos certioris aliquid circa hæc propediem explorare posse confidimus, cum absoluta fuerit universæ Mediolanensis Provinciæ chorographica descriptio, quam Prætorianâ tabulâ, jussu AUGUSTISSIMI CÆSARIS Illustrissimus D. VINCENTIUS DE MIRO Patrius Surrentinus Regiam Regens Cancellariam, & Censor Maximus, dum hæc scribimus penè absolvit, eâ diligentia, ut veterum artem tanti operis brevitate ac certa methodo superaverit. Ex hac etenim nova, & accuratissima regionis nostræ mensura illud etiam Eruditis commodum comparabimus, observantes iterum quale terrestris superficiæ spatium unicuique Cæli gradui respondeat, & milliarium nostrorum convenientem quantitatem definiemus, notantes etiam, quæ sit inter hæc & veterum Romanorum milliaria præcisa proportio; cum enim cælestibus observationibus facilè cognoscamus quot gradibus, vel



minutis duo loca , vel in longitudinem , vel in latitudinem inter se discrepent , ubi accurata terrestris distantia nobis pariter comperta sit , ac notum quot antiquis miliaribus eadem Romani sejunxerint , hæc omnia clarè patebunt . Sed de his fusiùs fortasè alibi , cum prædictæ descriptionis opportunitate , Mediolanensis Provinciæ tabulam dabimus , in qua præter alia loca , regias Langobardorum Regum , atque Imperatorum Villas , Monasteria , cæteraque ad Historiam mediæ ævi spectantia collocabimus , & quidem exactissimè , videlicet post accuratam universæ Provinciæ dimensionem .

Sed hætenus dicta de graduum dimensione sufficiant , quousque propriis experimentis observationes etiam nostras proferre liceat , idque in componendis aliis tabulis pro viribus curaturos esse promittimus , & ad eandem operam in sua quosque regione capeßendam Italos omnes Geographiæ studiosos invitamus , imò & enixè rogamus , gratiam profecto maximam pro collatis observationibus , & alio quovis operæ nostræ adjumento nominatim habituri . Si quid verò in præsentis tabula prætermissum , vel incongruè collocatum invenerint , aut quid certius circa mediæ ævi Geographiam exploraverint , ad nos rescribere instantissimè precamur , ut eorum auxilio , si opportuerit , hanc tabulam omnibus numeris absolutam iterum recudere , ac sequentes alteras exactiores commodo publico dare possimus . Vale .







# HISTORIA MISCELLA

AB INCERTO AUCTORE CONSARCINATA,  
COMPLECTENS

## EUTROPII HISTORIAM ROMANAM,

Quam PAULUS DIACONUS multis additis, rogatu Adelbergæ  
Beneventanæ Ducis, à Valentiniani Imperio usque ad tempora  
Justiniani deduxit, & Landulphus Sagax, seu quisquam alius  
continuavit usque ad Annum Christi DCCCVI.

NUNC PRIMUM

Exacta & castigata ad MSS. Codices  
AMBROSIANÆ BIBLIOTHECÆ,

Additis Notis, & variis Lectionibus

HENRICI CANISII.



IN HISTORIAM MISCELLAM.  
*P R A E F A T I O*  
 LUDOVICI ANTONII  
 MURATORII.

**P**rimum locum in Collectione nostra dare mihi placuit Historiae, quae vulgo *Miscella* dicitur. Quum enim consilium meum fuerit eos aggregare Scriptores, qui ab anno ferme quingentesimo post Christum natum Italicam Historiam sunt persecuti, Scriptor hic visus est viam reliquis, ut ita dicam, sternere posse, quando usque ab Urbe condita res gestas in Italia enarrare pergit, easque ad finem usque Seculi Aerae Christianae Octavi deducit. Ita Lectores conjuncta habebunt cum veteri Romanorum Historia subsequantium Seculorum gesta, eaque ab antiquo Scriptore collecta, quo & rerum series ordinatior evadet, uno nempe narrationis filo comprehensa, & a vetustis temporibus ad recentiora facilius, atque amoenius fiet legentium progressio. *Miscellam* autem Historiam ideo appellarunt Eruditi, quod decerpta sit e variis Auctoribus, mixtis eorum narrationibus in unum corpus. Sed quis istius *Miscellae* Auctor fuit? Vossium audiamus Lib. 2. Cap. 30. de Histor. Latin. *Primi*, inquit ille, *undecim Libri iidem sunt, ac decem Libri Eutropii, nisi quod aliqua subinde de suo addat Paullus (nempe Diaconus) quod ab eo jussu factum est Adelbergae, sive Adhilbergae Beneventi Ducrice, cui maritus erat Arichis, pater Desiderius ultimus Longobardorum Rex. Exinde Eutropium continuat Paullus, cujus sunt quinque Libri sequentes. Ceteri, nempe septimus decimus, & qui consequuntur, a Landulpho Sagace additi sunt, in primis ex Theophane, sive Anastasio Bibliothecario, qui Theophanem vertit. Paria Caveus habet. Dupinius vero in Biblioth. Auctor. Ecclesiastic. Tom. 6. de Paulo Diacono agens, haec scribit: Ei quoque, sed perperam, tribuitur compendium Historiae Romanae deductae e pluribus Scriptoribus; quamvis enim is additionem fecerit ad Breviarium Historiae Romanae ab Eutropio compositum, Auctor tamen non est hujus Collectionis, quae potius Anastasium Bibliothecarium auctorem habuit. Contra magnus Annalium parens Baronius ad ann. 719. citat *Annales Graecorum, Auctore Theophane, qui Graece scripsit Historiam illam, quae inscribitur Miscella, & sub titulo Pauli Diaconi errore circumfertur.**

Verum cautius, aut accuratius procedendum erat tantis Viris in investigando Auctore *Miscellae*. Primo siquidem a veritate longe abiit Baronius, qui *Miscellam* integram *Theophani* tribuit. Eum quidem ab hujusmodi opinione absolvere nititur Vossius, inquiens, ipsum Baronium post Frontonem Ducaeum non hoc de tota Historia *Miscella* *Theophani*, vel *Anastasio* tribuenda sensisse, sed *de postremis dumtaxat Libris*. Sed aperta sunt Baronii verba ad annum 719., quae supra citavimus. Exstat autem *Theophanis Chronographia Graeca*, ac ejus versio, simulque *Historia Ecclesiastica e Graeco per Anastasium conversa*: & luce meridiana clarius elucet, *Miscellam* in postremis quidem potissimum Libris ex eodem *Theophane*, atque *Anastasio* coaluisse, simul vero superiores Libros aliunde fuisse confarcinatos. Quod vero *Dupinius* ejusce Collectionis Auctorem potius arbitretur *Anastasium*, id quoque sine tabulis affirmatum video. Nam ut ut ex Historia, quam de Graeco in Latinum vertit *Anastasio*, posteriores *Miscellae* Libri sint, & plerumque de verbo ad verbum deducti: attamen Scriptorem neminem vetustum, nullumque Codicem habemus testantem, *Anastasio Bibliothecarii studio Miscellam* Historiam deberi. Sed numquid dicendus ejusdem Auctor *Paulus Diaconus*, quod sensere non pauci? Ne hoc quidem, si de integro Opere sit sermo, sustineri potest. Perducitur enim Historia illa ad annum usque 813. nempe ad annum *I. Leonis Armeni Imperatoris*, non autem ad 806. ut *Canisius* scripsit, minime animadvertens, septem annis Aeram *Dionysianam* ab *Alexandrina*, qua usus est *Theophanes*, discordare. At *Paulus Diaconus* circiter annum *Ch. 799.* e vivis excessisse creditur, ac proinde recentiori Auctori tribuendam esse intelligimus *Miscellae* structuram. Accedit, quod a Libro *XVII.* ad *XXIV.* omnia fere desumpta sunt ex translatione *Graecae Historiae*, quae extra omnem dubitationem ab *Anastasio Bibliothecario* concinnata est, hoc est ab Auctore, qui post mortem *Pauli Diaconi* ultra sesquiseculum vixit, & scripsit. Quei ergo totius *Miscellae* confarcinationem *Paulo* tribuas? Parum dixi. Et in iis Libris, qui Eruditorum con-

sensu parentem habuisse Paulum creduntur, nempe XII. & sequentibus, uti ex collatione didici, multa occurrunt ex laudata versione Anastasii desumpta. Ergo ne illa quidem portio Miscellae, quam Eruditi *Appendicem ad Eutropium* appellant, & Paulo Diacono inscribunt, ejus nomini, & curae attribuenda videtur.

Inter hasce difficultates opinionem, quae mihi magis probatur, Eruditi accipiant. Statuendum primo est, negari nequaquam posse, quin Paulus Warnefridi, sive Diaconus, nonnulla additamenta ad Breviarium Eutropii contulerit. Hac de re dubitare nos vix sinit Leo Marsicanus Episcopus Ostiensis, Scriptor plane antiquus, atque Eruditus. Ita vero scribit ille Lib. I. Cap. 15. Chron. Casin. de Paulo Diacono agens: *Ejusdem Adelpergae (quam filiam Desiderii Regis supra appellaverat) rogatu in Historia Romana, quam Eutropius breviter composuerat, plurima hinc inde de Historiis Ecclesiasticis addidit. Ad ultimum vero duos libellos a tempore Juliani Apostatae, in quem ipsam Historiam Eutropius terminaverat, usque ad tempora primi Justiniani Imperatoris eidem annexit.* Secundo quum & in iisdem Libris, quos Eutropio Paulus adjecisse de suo penu dicitur, occurrant nonnullae lacinae ex Anastasiana versione desumptae, certum mihi videtur, *Miscellam* hanc Historiam compactam fuisse non a Paulo Diacono, non ab Anastasio Bibliothecario, sed quidem ab aliquo, vetustissimo sane, posteriore tamen Scriptore, qui & Eutropii, & Pauli, & Anastasii laboribus, aliisque antiquis Libris defloratis compagem totius *Miscellae* perfecit. Imo, liceat mihi dicere, miror, cur nondum Eruditi animadverterint a Libris, quos Eutropio Paulus addidit, nimium discedere vulgatos *Miscellae* Libros. Habeo *Eutropii Breviarium integritati suae restitutum per Eliam Vinetum*, atque editum Amstelodami anno 1625. una cum aliis Romanae Historiae Breviatoribus. Ibi post decem Eutropii Libros, a quibus absunt multa, quae contra in *Miscella* leguntur, sequitur *Pauli Diaconi de gestis Romanorum ad Eutropii Historiam additus Liber XI.* Procedit autem Paulus usque ad Librum XVII. quem ita concludit. *Quia vero restant adhuc, quae de Justiniani Augusti felicitate dicantur, in sequenti, Deo praesule, Libello promenda sunt.* Liber XVIII. subsequens narratione ad Leonem usque Italicum pertingit; sed nihil adfert, quod in Historia Langobardica non occurrat huc illuc sparsum, ut dubitari possit, utrum Paulus haec a se scripta in Historiam quoque Langobardicam intulerit, an alius quisquam ex illinc decerptis Librum XVIII. *Miscellae* confecerit. Attamen quum in antiquissimo Codice MS. Bibliothecae Ambrosianae in fine Libri XVII. legantur verba, quae antea retuli, indicantia nempe Librum subsequururum, quamquam is in eodem Codice desideretur, conjici potest a Paulo compositus, isque esse, qui a Vineto est editus, quem postea aut ipse Paulus, aut quisquam alius per frustra divisum in Langobardorum Historia rursus exhibuerit. Itaque in editione Vineti continetur germana, ac primigenia Pauli *Appendix ad Eutropium*, quam subinde *Miscellae* Auctor aliis additis pinguiorem effecit. Ac proinde maxima diversitas, quae inter *Appendicis* Paulinae editionem a Vineto procuratam, & *Miscellae* Libros ab Eruditis Paulo Diacono inscriptos, intercedit, jam tandem evincit, ne ullam quidem *Miscellae* ejusdem portionem uni Paulo Diacono posse tribui. Ad hujus etiam rei certiore indaginem consulendum curavi laudatum Codicem Ambrosianum per doctissimum Saxium Bibliothecae Praefectum, qui ad me scripsit, cum Vineti editione quidem, non autem cum editis *Miscellae* Libris concordare ibi *Additamenta ad Eutropium*, Librumque XI. ita incipere: *Anno ab Urbe condita Millesimo centesimo octavo decimo (Vinetus habet MCXIX.) Valentinianus tricesimus octavus e Pannonia Cibalsensi editus &c.*

Postremo itaque loco tamquam verosimilius statuendum puto, *Miscellam Historiam*, aliquo curante, post Anastasii Bibliothecarii tempora ex diversis Auctoribus coaluisse, nempe ex Eutropii, Flori, Suetonii, Victoris, Eusebii, Rufini, Orosii, Jordanis, aliorumque Libris, ac potissimum ex Historia Ecclesiastica, quam e Graeco conversam ad posteros emisit supralaudatus Anastasius. Collectorem autem istum fuisse *Landulphum* cognomento *Sagacem*, sunt qui scribant, alicujus fortasse MSti Codicis auctoritate freti. Ciacconius contra in *Vitis Romanorum Pontificum* Auctorem *Miscellae* vocat *Paulum*, vel potius *Johannem Diaconum*. Sed quicumque is fuerit, sive *Landulphus Sagax*, sive *Jobannes Diaconus*, nihil de hujusmodi Auctore dicendum restat, quum praeter nudum illius nomen nil aliud de ipso veterum monumenta nobis reliquerint. Id solum monere juvat, temporibus supra memorati Anastasii, hoc est circiter ann. 875. floruisse *Johannem Ecclesiae Romanae Diaconum*, inter Scriptores Ecclesiasticos recensitum; cujus studio habemus S. Gregorii Magni Vitam IV. Libris comprehensam, ac saepe recusam. Is potuit esse Auctor *Miscellae*; sed num fuerit, incertum puto. Ac proinde meliori fortasse consilio utemur in posterum, si quum occasio se tulerit adhibendae hujus Historiae, praetermissio nomine, tantummodo *Auctorem Miscellae* citabimus. Ambrosiana Bibliotheca, ut supra innuimus, MStum Codicem membranaceum possidet, magni sane faciendum, ut pote, qui, ni mea me  
conje-

conjectura fallit , ante octingentos annos , aut saltem septingentos , scriptus fuisse videtur , minutis ac rotundis characteribus . Ibi primo occurrit *Historia Anglorum* Auctore *Beda Presbytero* ; tum *Dictis Cretenfis de bello Trojano* , absque Epistola illa ad Rufinum , quae in editis habetur . Deinde sequitur *Historiae Romanae Liber primus* . *Primus in Italia , ut quibusdam placet , regnavit Janus &c.* Haec ad Eutropium minime ibi nominatum spectant . Subinde annectuntur Libri a Paulo Diacono additi , & a *Miscellae* textu diversi , ipsius etiam Pauli nomine omissi . Porro ex his conjunctis conficiuntur Libri XVI. desinentes in mortem Justiniani I. Augusti , post quem Paulus se loquuturum pollicetur de Imperio *Justiniani I. Augusti* ; sed hic Liber ibi desideratur . Post haec ejusdem Pauli *Historia Langobardorum* legitur , desinens in Cap. LV. Lib. VI. tum *Incipit Prologus Historiae Gothorum* , sed tacito *Jordanis* , sive *Jornandis* nomine , quod tamen recenti manu Puricellius Vir Cl. addidit . In fine habentur praeter fictas *Senecae Epistolas* ad Paulum Apostolum *Gesta Apollonii Tyrii* , Romanensibus fabulis accensenda . Hae autem non eadem manu , ac superiora , atque adeo minus antiqua , scripta fuerunt .

Ceterum *Miscellae Historiae* dignitatem , atque utilitatem nihil attinet pluribus commendare . Habet ibi Eruditorum Respublica universalis Historiae , & Romanae in primis , atque Italicae continuatam seriem , collectaque in unum , quae ex aliis Auctoribus cum labore , & frustra interdum , petantur . Neque enim ideo parvi facienda est Collectio ista , quod Auctorem habeat a florente Romanorum Republica remotum nimis . Nam & vetustissimus est ipse confarcinator , iisque temporibus scripsit , quibus complures Historiae supererant , quarum irreparabilem interitum nos ferius nati inani querela dolemus . Excidere profecto tot Livii , Taciti , Trogi Pompeji , aliorumque Chronographorum Libri ; at fortasse non exciderant omnes , quum ad *Miscellam* concinnandam Scriptor iste se contulit . Sicubi ergo nos deficiunt egregia veterum monumenta , ad illos confugere juvat , qui quamquam nonnullis post Saeculis florere , veterum tamen Libros feliciter quam nos terere manibus potuerunt . Itaque *Miscellae* quoque suus honor futurus est , eamque , ubi vetustiores Historiae aut silent , aut inter se dissentiunt , advocare testem , atque illius ope uti , erit eruditi simulque prudentis Critici . Edita autem haec Historia fuit Parisiis anno 1531. tum Basileae anno 1569. Prodiit deinde Ingolstadii Henrici Canisii cura cum variantibus lectionibus anno 1603. , & cum emendationibus , & notis Jani Gruteri Hanoviae anno 1611. Illata quoque est in Tomum XIII. Bibliothecae Patrum Lugdunensis anno 1677.

LECTO.

## LECTORI MONITUM.

**Q**uanta sint *Historiæ* huic, quam *Miscellam* appellavere, decursu temporum superaddita nunquam melius didicimus, quam cum paranda fuit nova isthæc editio: quinque nos enim *Codices* pergamenos antiquæ notæ in refertissima *Bibliotheca Ambrosiana* servatos ad manus habuimus, omnesque diligenter perlustratos, uno ferme contextu exaratos invenimus, quin immensam illarum seriem è *Græcis* potissimum *Auctoribus* decerptam contineant, quæ in editis ut plurimum occurrunt. Ea de causa collationi nostræ vetusticrem selegimus probatissimum *Codicem* à *Doctis. Muratorio* in *Prefatione* ad hanc *Historiam* laudatum, & *Eruditorum* gratiam inire credidimus, integram illius lectionem exhibentes, ut uno ferme istu oculi lector dignosceret quidquid subsequenter temporibus *Miscellæ* huic accesserit. Id verò ita ordinavimus, ut quod in nostro *Codice* legitur, antiquo, ut vocant, communi characterè, reliqua *Italico*, vulgo *corso* imprimerentur. Si quid autem in editis omissum est, & in nostro legabatur, id omne adjectis in calce cujuscumque pagellæ *Notis* unà cum variis *Lectionibus*, ubique inseruimus. Atque ita factum est ut integer *Ambros. Codex* editus sit continuata per notas nostras, & antiquam characterum formam illius lectione. Quoniam verò in altero ex *Codicibus* *Ambrosianis* reperimus partem eam quæ *Landulpho Sagaci* tribuitur, atque omnino diversam ab impressa observavimus, ideo ad calcem *Historiæ* dære placuit, ne lectores longo notarum numero fatigarentur. Hoc minime silentio prætereundum *Landulphum Sagacem*, vel quemquam alium in hujusmodi additamento nihil aliud egisse, quàm *Pauli Diaconi Historiam* compendiario repetere, illius ut plurimum verbis. Demum ne quid ad complementum deesset, specimen characterum memorati *Codici* *Ambrosiani* ære incidi curavimus, ut illius antiquitatem facile quisque dignoscere valeat.

*Literæ* initiales, quæ notas antecedunt hoc ordine distributæ sunt, ut *litera A.* *Codicem* *Ambrosianum* designet, *B.* *Bongarsii Bodryei* varias *Lectiones*. *H.* *Hersfeldense MS.* à *Canisio* editum, cujus præfatiunculam in suas varias *Lectiones* hic describimus.

Varias *Lectiones* in *Miscellam* notavit *Cl. Jacobus Bongarsius Bodryæus* ex *MS. Paulo Diacono*, item ex *MS. Pithœi*, & aliorum. Quas varias *Lectiones* nacti sumus. Et quia etiam *Pauli Diaconi* membranas *MS. Monasterii Hersfeldensis* habui, ideo illas etiam contuli. Ut autem quis videre possit, quid ultimus auctor *Miscellæ* addiderit, ideo notamus in variis *Lectionibus* quomodo differat *Eutropius*, & *Paulus Diaconus*, & nostra *Miscella*: & hoc potissimum quousque finit *Eutropius*. Nam cæteri *Libri* *Pauli Diaconi* quibus *Eutropium* continuat, ibique sunt obvii. Nam *Paulus Diaconus* primus est, qui *Historiam* *Miscellam* collegit, & *Eutropium* pœne descripsit, additis subinde quibusdam ex aliis auctoribus, deinde *Landulphus Sagax* auxit.

*MS. Hirsfeld.* de *P. Diacono* hæc habet:

*Hic Paulus Monachus erat montis Cassini Ordinis S. Benedicti, qui etiam contexit vitam S. Gregorii Papæ, ut idem dicit in Libro de Longobard. composuit etiam idem hymnum ut queant laxi, & quedam alia non inutilia.*





Tom. I. ad Monitum Hist. Miscellae ante pag. I.

SPECIMEN CHARACTERVM HISTORIAE  
MISCELLAE

ex Codice Ambrosiano pergameno Sig. lit. C. n. 2

INCIPIT HISTORIAE ROMANAE LIB. PRIMVS

**P**RIORVS Italia ut quibusdam placet. regnavit  
ianus. Deinde Saturnus. Loue filium e greca fugi  
ens. in ciuitate que ex ei nomine Saturnia dicta est.  
cuius ruine hactenus cernuntur. in finibus tuscis. aut  
peul ab urbe; Hic saturnus quia italia latuit: ab ei  
latebra latium appellata est; Ipse & em adhuc rudes populos domos  
edificare. terras incolere. plantare vineas docuit. atq; humanis  
moribus uiuere. cum antea semiferi glandium tantummodo alimentis  
uitam sustentarent. Et aut in speluncis. aut frondibus. uirgulisq; contex  
tas casulas habitarent. Ipse & iam eis numinos aereos primum instituit; pro  
quibus meritis. ab indocibili & rustica multitudine dei appellatus est;  
Post hunc picus ei filius: de quo fabulose dicitur. quod aqua da famolis  
sita maga Circe nomine. ob contemptum eius amore in aue sui nominis  
sit mutatus; Post hunc eius filius faunus. qui fuit pater latini. cui  
matris carmentis Nicotratata. creditur latinas litteras repperisse;

Ita ad italia uenient. in agno cum gothis  
certamine confluit; Quibus ad uitam incione pene corruptis. regem totam que ultra  
ia decem annos regnauerat inter fecit. uniuersaque italia ad rei publice uita rediit;  
Quia uero restant adhuc que de uisitatione augusti felicitate dicantur in sequenti  
do p. s. u. libello p. indalut. T.



# EUTROPII<sup>(1)</sup> HISTORIA, CUI PAULUS AQUILEGIENSIS DIACONUS ADDIDIT

ROGATU ALDEBERGÆ (2) BENEVENTANÆ DUCIS, DEINDE IDEM PAULUS EX  
DIVERSIS AUCTORIBUS COLLIGENS A VALENTINIANI IMPERIO, USQUE  
AD TEMPORA JUSTINIANI PERDUXIT: QUEM LANDULPHUS SAGAX  
SEQUUTUS, PLURA ET IPSE EX DIVERSIS AUCTORIBUS COL-  
LIGENS IN EADEM HISTORIA ADDIDIT, ET PERDUXIT  
USQUE AD IMPERIUM LEONIS, IDEST ANNUM  
DOMINICÆ INCARNATIONIS DCCCVI.  
INDICTIONE VII.

INCIPIIT LIBER PRIMUS.



Rimus in Italia, ut quibusdam placet, regnavit Janus, deinde Saturnus, Jovem filium in Græcia fugiens in civitatem, quæ ex ejus nomine Saturnia dicta est, latuit: cuius ruinæ hætenus cernuntur in finibus Tusciæ haud procul ab Urbe. Hic Saturnus, quia in Italia latuit, ab ejus latere Latium appellata est. Ipse etenim adhuc rudes populos domos ædificare, terras incolere, plantare vineas docuit, atque humanis mo-

Tom. I.

(1) Codex Ambrosianus ita inscribitur: *Eutropii Breviarium Historia Romana.*  
(2) *Alix Adalberga.*

ribus vivere, cum antea semiferi glandium tantummodo alimentis vitam sustentarent, aut in speluncis, aut frondibus, virgultisque contextis casulis habitarent. Ipse etiam eis nummos æreos primus instituit. Pro quibus meritis ab *incolarum* (3) rustica multitudine deus appellatus est. Post hunc Picus (4) ejus filius, de quo fabulosè dicitur, quod a quadam famosissima maga, Circe nomine, ob contemptum ejus amorem in avem sui nominis sic mutatus. Post hunc ejus filius Faunus, qui fuit pater Latini, cujus mater Carmentis Nicostrata creditur Latinas literas reperisse. Quibus regnantibus centum quinquaginta anni referuntur evoluti. Regnante tamen Latino, qui Latinam linguam correxit, & Latinos de suo nomine appellavit, Troja à Græcis capta est, cum apud Hebræos Labdon tertium sui principatus annum

(3) In A. & H. leg. *ab indosili, & russ.* B. *ab indocili inc.*  
(4) Hæc verba usque ad illa. *Post hunc ejus filius Faunus,* desunt in M. S. Paulo Diacono Herfeld.

num ageret, & apud Assyrios Teutanes, (5) apud Ægyptios Thoos (6) regnaret, expletis à mundi principio annis quatuor millibus, & decem & novem, à diluvio mille septingentis septuaginta septem, (7) à nativitate Abraham (8) tertio anno, Nini regis Assyriorum anno octingentesimo quinto, à nativitate Moyfi annis quadringentis decem, ante Urbem autem conditam annis quadringentis quatuor, ante primam quoque Olympiadem annis quadringentis sex. Captâ igitur Trojâ, Æneas Veneris, & Anchisæ filius ad Italiam venit, anno tertio post Trojæ excidium, cum Turno Dauni Tuscorum regis filio dimicans eum interemit, ejusque sponsam Laviniam regis Latini filiam in conjugium accepit, de cujus etiam nomine Lavinium oppidum, quod construxerat, appellavit. Regnavit igitur Æneas Latinis annis tribus.

Quo vitâ decedente regnum suscepit Ascanius, qui & Julius, ejusdem filius, quem apud Trojam ex Creusa conjuge filia Priami regis (9) genuerat, & secum in Italiam veniens adduxerat. Qui Ascanius, relicto novercæ suæ Laviniae regno, Albam longam condidit, & Silvium Postumum fratrem suum, qui post eum regnavit, Æneæ ex Lavinia filium summa pietate educavit, deosque Penates patris sui Æneæ ex Lavinio in Albam longam transtulit. Simulacra verò Lavinium sponte redierunt. Rursus transducta in Albam longam, iterum repetivere antiquiora delubra. (10) Ascanius deinde Julum filium (11) procreavit, à quo familia Juliorum exorta est, parvulum, (12) & qui necdum regendis civilibus curis idoneus erat. Cùm autem triginta & octo (13) annis regnasset Ascanius, Silvium Postumum fratrem suum regni reliquit hæredem.

Silvius ergo Postumus regnavit ann. XXIX., (14) qui Postumus inde appellatus, quia post mortem patris est natus, Silvius, quia ruri fuerat educatus: à quo omnes Albanorum reges Silvii vocati sunt. Post quem regnavit Æneas Silvius annis triginta uno. Deinde Latinus Silvius regnavit annis L., quo etiam tempore apud Hebræos David regnabat. Post cujus obitum Alba Silvius regnavit (15) annis XXXIX. Post hunc Ægyptus, sive Atys ejus filius annis XXIV. Deinde Capis Silvius superioris regis filius annis XXVIII., qui Capuam in Campania condidit. Item Capetus (16) Silvius Capis filius, annis XIII. Post Tyberinus Capeti filius annis IX. Ab hujus nomine Tyberinus fluvius dictus est, eo quòd in eum decidens extinctus est, qui prius Albula dictus est. Successit huic Agrippa Silvius regnans annis XL., cujus temporibus Homerus fuisse in Græcia perhibetur. Dehinc Remus Silvius Agrippæ superioris regis filius regnavit annis XIX. Iste præsidium Albanorum inter montes, ubi nunc Roma est, posuit, qui

A ob impietatem fulmine ictus interiit. Post hunc regnavit Aventinus Silvius annis XXXVII., qui fuit Remi (17) superioris regis filius, qui in eo monte, qui nunc pars urbis est, mortuus, ac sepultus æternum loco vocabulum dedit. Successor hujus extitit Procas Silvius, ejusdem Aventini filius, qui regnavit annis XXII. (18) Quo regnante Phidon (19) Argivus mensuras, & pondera reperit, cùm apud Hebræos Aza in Judæa, & Hierusalem regnaret. (20) Et dum Procas obisset, testamentum suum ductus filiis suis Amulio, & Numitori reliquit, ut unus pecuniam protinus, alter regnum susciperet. Amulius verò fratri suo Numitori electionem dedit, ut quòd desideraret, acciperet: Numitor verò pecuniam tulit, Amulius autem regnum obtinuit, in quo regnavit annos XLIII. Et dum regnum obtineret, consuluit deos, responsumque est ei, quòd ab stirpe fratris sui occideretur, & regnum perderet. Statimque eum de regno expulit. Numitor autem abiens, in agro suo vixit. Erant autem ei duo filii. Sergestus, & Rhea, quæ & Ilia dicta est. Metuens ergo Amulius Rex responsum, Sergestum secum ad venationem duxit, & eum in sylva occidit. Rheam verò, quæ & Ilia, adimendi partus gratiâ, virginem vestalem fecit. Quæ cùm septimo patris anno geminos edidisset infantes, juxta legem in terra viva defossa est. Verùm parvulos propè ripam Tyberis (21) expositos, Faustulus regii pastor armenti ad Accam Laurentiam uxorem suam detulit, quæ ob pulchritudinem, & rapacitatem corporis quæstuosi lupa à vicinis appellata est. (22) Unde & ad nostram usque memoriam meretricum cellulæ lupanaria dicuntur. Pueri cùm adolevisent, collectâ pastorum, & latronum manu, interfectoque apud Albam (23) Amulio, avum Numitorem in regnum restitunt.

Romanum igitur imperium, (24) quo neque ab exordio ullum ferè minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, à Romulo habet exordium, qui Rheæ Silviae vestalis virginis, ut præmissum est, filius, & quantum putatus est Martis, cum Remo fratre uno partu editus est. Is cùm inter pastores latrocinaretur XVIII. annos natus, urbem exiguam in Palatino monte constituit X. Kalendas Majas, Olympiadis sextæ anno quarto, CCCCXIX. (25) post Trojæ excidium, sive, ut placet Orofio, CCCCIV. ante sex annos, quàm decem tribus Israel à Sennacherib rege Chaldæorum transferrentur in montes Medorum. Condita ergo civitate, quam ex nomine suo Romanam vocavit, à qua & Romanis nomen inditum est, hæc ferè egit. Condito templo, quod Asylum appellavit, pollicitus erat cunctis ad eum confugientibus impunitatem. Quam ob causam multitudinem finitimorum, qui aliquam apud

(5) A. B. & H. Teutanes.

(6) B. & H. Thoos.

(7) H. à diluvio annis MDCCCLXXXII.

(8) A. & H. à nativitate Abraham & quadragésimo tertio anno Nini regis Assyriorum annis DCCCXXXV.

(9) Non leg. in citatis MS. A. B. & H.

(10) Item hæc omnia diverso charactere notata.

(11) B. Julium suum.

(12) A. parvulus, & qui necdum regendis civibus idoneus erat. B. & H. Parvulus, quia necdum regendis civibus idoneus erat. Ascanius cum XXXVIII. annis.

(13) A. XXXIX.

(14) A. XXXIX. item B. & H.

(15) regnavit. Ita corrigo ex B. & H. MS. cum vulg. vitiosè regnum suscepit. Canis.

(16) A. B. & H. Carpentus.

(17) A. & B. Aremuli. H. Remuli.

(18) A. XXIII. B. Adventini fil. qui regnavit ann. XXIII. H. cum A.

(19) B. Sidon. H. Fidon.

(20) In A. B. & H. Azarias in Juda, & Hieroboam in Israel (A. Hierusal.) regnarent. Isti quoque Amulius succedens ejus junior filius regnavit annis XLIII. Numitor Proca regis major filius à fratre Amulio regno pulsus in agro suo vixit. Filia ejus, adimendi partus gratiâ, virgo vestalis electa est &c.

(21) A. fluminis.

(22) A. qui ob pulchritudinem, & rapacitatem corporis lupi à vicinis appellabatur. B. lupica vicinis appellabatur.

(23) A. interfecto Alba Amulio.

(24) Ab his verbis incipit Historiam Eutropius major, unde patet præcedentia à Paulo Diacono addita. Canisius.

(25) MS. codex Pithoei habet ita ut vulgo editum est. MS. verò Fr. Fabr. legit CCCCXIV. MS. A. B. & H. conveniunt etiam cum vulgata editione: nisi quòd vocem quarto non habeant. Eutropius Merula ita legit: XI. Kalendas Maji, Olympiadis sextæ anno tertio: post Trojæ excidium, ut qui plurimum minimumque tradunt CCCCXIV.

apud suos cives offensam contraxerant, ad se-  
 conugentem in civitatem recepit. Latini de-  
 nique, Tuscique pastores, etiam transmarini  
 Phryges, qui sub Ænea, & Arcades, qui sub  
 Evandro duce venerant, (26) influxerunt. Ita ex  
 variis quasi elementis congregavit corpus unum,  
 populumque Romanum effecit. Centum ex se-  
 nioribus elegit, quorum consilio omnia ageret,  
 quos Senatores propter senectutem, Patres ob  
 similitudinem curæ nominavit. Mille etiam pu-  
 gnatores elegit, quos à numero milites appel-  
 lavit. Tum, cum uxores ipse, & populus ejus  
 non haberent, invitavit ad spectaculum ludo-  
 rum vicinas urbis Romæ nationes, atque vir-  
 gines earum rapuit anno ab Urbe condita quar-  
 to. (27) Tunc virginum pulcherrima, cunctorum  
 acclamatione rapientium, Thalassio duci Romuli  
 decernitur. Unde in nuptiarum adhuc (28) solen-  
 nitatibus Thalassio vulgò clamitant, quòd scilicet  
 talis nupta sit, quòd Thalassium habere mereat-  
 ur. Commotis bellis propter raptarum inju-  
 riam, Ceninenses (29) vicit, Antemnates, Cru-  
 stumios, Sabinos, Fidenates. (30) Hæc omnia  
 oppida urbem cingunt. Tunc etiam Tarpeja  
 virgo Sabinorum clypeis in monte obruta est,  
 qui ab ejus nomine Tarpejus est appellatus, in  
 quo postea Capitolium est constructum. Pepi-  
 gere tamen Romani cum Sabinis, quorum filias  
 rapuerunt, amicitias: adeo ut Sabinorum rex  
 Titus Tatius senex regnaret (31) pariter cum  
 Romulo, quem mox, ut in societatem regni ejus  
 assumpsit, occidit: Sabini quoque, & Romani  
 unus populus efficerentur. Quo tempore  
 Romani ad confirmandam conjunctionem no-  
 mina illorum suis præponebant nominibus, &  
 invicem Sabini Romanorum. Et ex illo con-  
 suetudo tenuit, ut nemo Romanus sit absque  
 prænomine. Propter hanc etiam societatem, cum  
 Sabinorum more Romulus hastam longam fer-  
 ret, quæ eorum linguâ quiris (32) appellatur,  
 Quirinus est dictus. Romani verò sive à qui-  
 ribus, idest hastis longis, sive à Quirino,  
 Quirites nominari cœperunt. Remus deni-  
 que à Fabio duce Romuli fratris sui, (33) ejus-  
 dem, ut fertur, voluntate, rutro pastoralis extin-  
 ctus est. Causa autem interitus ejus hæc fuit,  
 quòd ad tutelam novæ urbis vallum, quem fece-  
 rant. (34) nō posse sufficere increpaverat, ejusque  
 angustias saltu transilierat. Cum Vejentibus po-  
 pulis adhuc prælium parvo nomine, sed magnis vi-  
 ribus agitatam, Ceninensium captum, ac dirutum  
 oppidum: assumptis semel armis nunquam quies,  
 quippe quibus egestas turpis, atque obscæna fames  
 domi timerentur, si unquam acquirerentur paci,  
 aut fœderi. Romulus verò, cum VII. Kalendas

Tom. I.

(26) In H. non legitur. A. habet *Latini denique, Tusci-  
 que pastores, etiam transmarini Phryges, qui sub  
 Ænea, Arcades, qui sub Evandro duce influxerant,  
 ita ex variis quasi elementis congregavit corpus, ut  
 unum Pop. Rom. efficeret.*  
 (27) H. tertio. Dionysius lib. 2. ait hoc contigisse anno  
 quarto Romuli, numerumque fuisse 683. virgi-  
 num. Canis.  
 (28) In MS. B. & H. hæc vox abest.  
 (29) In A. *Ceninenses.*  
 (30) B. & H. *Fidenates, Bicentes.* Item A. noster. *Canis.*  
 leg. *Veientes*, sicut & Eutropius.  
 (31) A. legit: *regnaret cum Romulo; Sabinique &c.* B. &  
 H. *regnaret, pariter cum Romulo, Sabinique &c.*  
 (32) A. *Quiris, & Cirinus.* B. & H. *Cyris appellabatur, Qui-  
 rinus.* B. tamen habet *Cirinus.*  
 (33) A. & B. *dubium an fratris voluntate, rutro &c.*  
 (34) Hæc duo verba absunt in B. H. & A., sicut & se-  
 quentia cum *Vejentibus* usque *Romulus verò.*  
 (35) B. & H. *Romulus verò, cum apud Paludem Capræ nus-  
 quam comparuisset.* Vide Dionysium lib. 2., & Va-  
 lerium lib. 5. cap. 3.  
 (36) Hæc non sunt in cit. MSS.

A Augusti apud paludem Capræ (35) fulmine ictus  
 nusquam comparuisset, anno regni XXXIX.  
 ad deos transisse creditus est, & Quirini nomi-  
 ne consecratus. Deinde Romæ per quinos dies  
 Senatores imperaverunt, & his regnantibus an-  
 nus unus expletus est.

Postea Numa Pompilius rex creatus est, cum  
 apud Hebræos Ezechias regnaret. Qui bellum  
 quidem nullum gessit, sed non minùs civitati,  
 quàm Romulus profuit. Nam & cultus deo-  
 rum, (36) & leges Romanis, moresque constituit,  
 qui consuetudine præliorum jam latrones, & se-  
 mibarbari videbantur; & annum descripsit in de-  
 cem menses, prius sine aliqua supputatione con-  
 fusum, (37) & infinita Romæ sacra, ac templa  
 constituit. Morbo decessit XLI. imperii anno.  
 Regnante Numa Glaucus primus ferri inter se  
 glutinum excogitavit.

Huic successit Tullus Hostilius, qui primus  
 Romanorum purpura, & fascibus usus est, Ma-  
 nasse in Judæa regnante. Hic bella reparavit. (38)  
*fiduciâ bene exercitæ juventutis, & Anis bellum,*  
*qui nunc Albani dicuntur, & qui ab urbe XII.*  
*milliario sunt, intulit, eosque vicit sexta congres-*  
*sione, pessima clade.* Veientes, & Fidenates,  
 quorum alii sex milliaria ab urbe Roma absunt,  
 alii XVIII. bello superavit. Rursus pace di-  
 rupta, (39) Metius Suffitius Fidenate bello me-  
 ditatus dolum, dum contracta temporali pace  
 ascitus fuerat à Romanis, ita eos deseruit, ac de-  
 cepit infidus, ut in medio certamine cum exercitu  
 suo in proximo colle consideret. Tum ingenio usus  
 est rex Romanus Tullus Hostilius, ut diceret suo  
 eum secessisse consilio, ob hoc ut dato signo hostili-  
 bus superveniret agminibus. Sic erectis suorum  
 animis, qui jamjam desperaverant, separatione  
 subsidii, & Albanis territis, vicit Fidenates.  
 Metium verò Suffitium curribus illigatum, pro  
 animi infidelitate divisit. Hic Urbem ampliavit  
 adjecto Cælio monte. Cum verò XXXII. an-  
 nis regnasset, fulmine ictus cum domo sua ar-  
 sit. His temporibus Byzantium civitas condita  
 est à Pausania rege Spartanorum, (40) quæ postea  
 Constantinopolis appellata est.

Post hunc Ancus Martius Numæ ex filia ne-  
 pos, suscepit imperium, quo etiam tempore  
 Josias regnabat apud Hebræos. Hic contra La-  
 tinos dimicavit, & vicit omnes finitimos, & po-  
 tentes tunc Tusciæ XII. populos innumeris con-  
 cidentis conflictibus. Aventinum montem civitati  
 adjecto, & Janiculum. Hostiam (41) civitatem su-  
 pra mare XVI. milliario ab urbe Roma condi-  
 didit. Vigesimoquarto anno imperii morbo  
 periit. Hoc etiam regnante Epidamnus (42) est  
 condita, quæ postea Dyrrachium est appellata.

A 2 Dein-

(37) Vitiosa hujus loci interpunctio Vincto imposuit hoc  
 loco, eam tamen agnoscit MS. Bongardi. Sed  
 H. ita: *descripsit in decem mensis.* Prius sine aliqua  
 supputatione confusus erat, & infinita &c. Eutropius,  
 & ex hoc Paulus Numæ tribuit, quod omnes Ro-  
 mulo. Nam Romulus divisit annum in X. men-  
 ses. Numa duos adjecit. Vide Macrobi. 1. Satur-  
 nal. cap. 1.  
 (38) In A. & H. post verbum *reparavit* legitur, *Albanos*  
*vicit, qui ab urbe Roma XII. milliario sunt, Veientes,*  
*& Fidenates, quorum alii VII. milliario absunt ab ur-*  
*be Roma, alii XVIII. bello superavit. Urbem am-*  
*pliavit &c.* B. habet pro *Vejentis, Vejentis.*  
 (39) In B. & H. sicut & in Eutropio hæc non sunt us-  
 que ad *urbem ampliavit.*  
 (40) Hæc absunt in A. B. & H., sicut & illa paulo post:  
*vicit omnes finitimos usque Aventinum.*  
 (41) B. & H. *apud Hostiam civitatem supra mare XVI. mil-*  
*liario ab urbe Roma condidit. XXIII. anno. A. pari-*  
*ter XXIII.*  
 (42) B. *Epidaurus est condita, quæ postea Dyrrachium est no-*  
*minata.* H. *Epidamnus est condita quæ postea Lyrra-*  
*cium est nominata.* A. *Luratum.*

Deinde regnum Priscus Tarquinius accepit. Hic numerum Senatorum duplicavit, Circum Romæ ædificavit, Ludos Romanos instituit, qui ad nostram usque memoriam (43) permanent. Vicit idem etiam Sabinos, & non parum agrorum sublatum idem Romæ (44) urbis territorio junxit, primusque triumphans Romam intravit. Muros fecit, & cloacas, Capitolium inchoavit. Trigesimo septimo imperii anno per Anci filios occisus est. regis ejus, cui ipse successerat. Regnante Tarquinio Arion Methymnæus à Delphico in Tænarum (45) dicitur transportatus. Tunc etiam Massilia condita est. Eo tempore Hierusalem à Nabuchodonosor rege Chaldaeorum subversa est.

• Post hunc Servius Tullius suscepit imperium, genitus ex nobili fœmina, captiva tamen & ancilla. regnavitque annos XXXIV. (46) Huic Tarquini Prisci gremio dormienti, caput ardere visum est. Quod prodigium cum Tanaquil uxor regis vidisset, eum inter liberos educavit, pro qua re ad regnum pervenit. Quo regnante Balthassar imperabat Chaldæis, (47) sub quo Daniel scripturam mysticam in pariete legit, & interpretatus est. Hic quoque Sabinos subegit, (48) venientes prælio victos, nec domitos frexit, Montes Quirinalem, Viminalem, Esquilinum Urbi adjunxit, fossas circum murum duxit: primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in censum delatis, habuit capita LXXXIV. millia civium Romanorum cum his, qui in agris erant. Occisus est scelere generi sui Tarquini Superbi, filii ejus regis cui ipse successerat, & filia, quam Tarquinius habebat uxorem. (49) Eodem tempore Claudia quinta virgo vestalis ob crimen stupri accusata est. At illa sese purgare dedignata humaniter in vado Tyberis adiit navim, eamque ascendit. Ligavit zonula proram, & ait, Si virgo sum, sequere me. Moxque navis mota, ingressaque est Romam.

Lucius deinde Tarquinius Superbus septimus, atque ultimus invasit imperium. Quo tempore ad relaxationem Cyri regis Persarum reversi sunt Hierusalem (50) XLII. millia quadringenti. Ille excogitavit primus vincula, taureas, fustes, & laminas, (51) compedes, catenas, exilia, metalla, carceres. Volscos, quæ gens ad Campaniam euntibus non longè ab Urbe est, vicit: (52) oppida valida in Latio, idest Oericulum, Gabilos, Sueffamque, Pometiamque subegit. Cum Tuscis pacem fecit, ac templum Jovi in Capitolio ædificavit. Postea Ardeam oppugnans in XVIII. milliario ab urbe Roma positam civitatem, imperium perdidit. Nam, cum filius ejus (53) Sextus Tarquinius nocte armatus nobilissimam Lucretiam Lucretii Tricipitini filiam, Collatini uxorem per vim stuprasset, ea de injuria maritum, patrem, & amicos occidit à castris, vimque, quam oppressa pertulerat, flens ac pudibunda conquesta est. Solantibus illis non pertinere ad pudicitiam illatæ violentiæ crimen.

(43) Sunt verba Eutropii.

(44) B. H. & Eutropius istem.

(45) A. inter marium. B. in thymarum. H. internarum.

(46) Reliqua non leguntur in A. & cit. MSS.

(47) B. Chaldeus. A. Chaldeus.

(48) B. Sabinos subegit, nentes tres Quirinalem, Viminalem, Esquilinum. H. Sal. subegit, montes tres Quir. Hum. Esquil. A. pro Esquilinum, Culinum. & mox pro arc. citra.

(49) A. Hierosolymam Judæi XLII. & c.

(50) Reliqua non leg. in MS. & Eutropio.

(51) A. B. & H. pro laminas lautumnas.

(52) A. habet post vicit. Gabilorum civitates & Sueffam & Pometiam subegit. Similiter H.

(53) A. B. H. & Eutropius: filius ejus, & ipse Tarquinius

extraneum: non enim animum honesta, sed corpus tantum fuisse corruptum: nulla, inquit, impudica exin Lucretia se defendet exemplo. Tum ferrum, quod veste celabat, subito visceribus immergit. Propter quam causam Brutus parens etiam ipsius Tarquini populum concitavit, & Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus (54) eum quoque reliquit, qui civitatem Ardeam cum ipso rege impugnabat, veniensque ad urbem rex portis clausis exclusus est. Cùmque imperasset annis XXXV. cum uxore, & liberis fugit. Ita Romæ regnatum est per VII. reges annis CCXLIII., cùm adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad XV. milliarium possideret. Tarquini sanè temporibus, castissima Judith Holophernem peremit. His etiam temporibus Pythagoras Philosophus claruit, qui Samo oriundus Crotonæ (55) deguit, novissimè Metapontum adiit, ibique sepultus est. Sed Romani quanta mala per CCXLIII. annos continua illarum regum dominatione pertulerint, non solum unius regis expulsio, verumetiam abjuratio regis nominis & potestatis ostendit. Nam si unius tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, servata dignitate melioribus.

Igitur regibus Urbe propulsis, Romani consulendum sibi, quàm cuiquam suæ libertati dominantium rati, consules creaverunt. Pro uno rege duo hac causa creati, ut si unus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coerceret. Et placuit ne imperium longius quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent esse privandos. (56) Fuerunt ergo primo anno expulsis regibus (57) L. Junius Brutus, qui maximè egerat, ut Tarquinius pelleretur: & Luc. Tarquinius Collatinus maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino statim sublata est dignitas. Placuerat enim ne quisquam prorsus in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo, ex urbe migravit, & in loco ipsius factus est P. Valerius (58) Publicola consul. Commovit tamen bellum urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulsus: & collectis multis gentibus maxime Hetruscorum, & Veientum, ut in regnum posset restitui, dimicavit. In prima pugna Brutus consul, & Aruns Tarquini filius invicem se occiderunt: Romani tamen ex ea pugna taliter (59) victores recesserunt. Uno plus Hetrusco cadente Romanus victor abiit. Brutum Romanæ Matronæ deensorum pudicitia suæ quasi communem patrem per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiæ patrem. Quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi sumpsit. Ita primus annus V. consules habuit, cùm Tarquinius Collatinus propter nomen Urbe cessisset, Brutus in prælio periisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset. Secundo quoque anno, iterum Tarquinius, ut regnum reciperet, bellum Romanis intu-

junior nobilissimam Collatini uxorem stuprasset, & aque de injuria marito, & patri, & amicis quæstus fuisset, in omnium conspectu se occidit, propter quam causam Brutus parens & ipse Tarquini & c. A. semper Collat.

(54) A. mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipso rege impugnabat, reliquit. H. impugnavit.

(55) A. B. & Crotonæ deguit, novissimè Metapontum adiit, ibique sepultus est. Hinc Consules creari pro uno rege duo hac causa creati.

(56) H. & Eutropius: privatos.

(57) A. post regibus leg. Consules.

(58) A. B. & H. Lucius Valerius.

(59) A. B. H. & Eutropius: ex ea pugna victores recesserunt. Brutum Rom.



inulit, auxilium ei ferente Porfena (60) Hetruria rege, tribusque continuis annis trepidam urbem tenuit, conclusit, obsedit: & nisi hostem, vel Mutius, qui ad feriendum Porfenam ad ejus castra, atque tentorium descenderat, & subregulum ejus stipendia dividendum habitu purpurato occidit, regem arbitratus, captusque illico, loquutus est cur venisset, dextram denique, quæ erraverat, igni qui in ara erat urendam superposuit: vel virgo Clælia, quæ post exiguum temporis intervallum ruptis vinculis admirabili transmeatu Tyberis fluminis, audacia permovissent, profecto Romani perpulsi forent perpeti, aut captivitatem hoste insistente superati, aut servitutem recepto rege subjecti. Eadem Clælia obses fuerat Porfenæ data, quæ vigiles fessellit, & conscenso equo per Tyberim Romam rediit. Statua ei equestris ex Senatufconsulto data est. Quadam die cum Hetrusci in urbem Romam irruerent per pontem Sublicium Tyberis, quidam Horatius Cocles in pontis fronte eis obstitit solus, donec dissoluto ponte pars ejus dirueretur: & statim cum armis se in Tyberim dedit, ac pariter & hostium victor, & fluminis, superjæta Hetruscorum tela vitavit. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius, cum sulcipi non posset in regnum, neque ei Porfena, qui pacem cum Romanis fecerat, præstaret auxilium, Tusculum se contulit, quæ civitas non longè ab Urbe est, atque ibi per XIV. annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, Sabini (61) undique corrasis copiis magno apparatu belli Romam contendunt: quo metu consternati Romani bellum paraverunt, & de his triumphatum est. Quinto anno post reges exactos P. Valerius ille Bruti collega, & quater Cof. fataliter mortuus est adeò pauper, ut collectis à populo nummis sumptum habuerit sepulturæ. Quem matronæ, sicuti Brutum, per annum luxerunt. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquini ad injuriam foci vindicandam ingentem collegisset exercitum, nova dignitas Romæ creata est, quæ Dictatura appellatur, major quàm Consulatus. Eodem anno etiam Magister equitum factus est, qui Dictatori obsequeretur. Nec quicquam similis potest dici, quàm Dictatura antiqua huic imperiali potestati, quam nunc tranquillitas vestra (62) habet, maximè cum Augustus quoque Octavius, de quo postea dicemus, & ante eum C. Cæsar sub Dictaturæ nomine, & honore imperaverint. Dictator autem Romæ primus fuit M. Valerius: (63) Magister equitum primus Sp. Cassius. Sextodecimo anno post reges exactos, (64) sequitur discessio plebis à patribus, cum, M. Valerio Dictatore delectum militum agens, variis populis stimulat injuriis, tanquam à Senatu, atque Cof. premeretur, Sacrum montem insedit armatus. Qua pernicie, quid atrocius? cum corpus à capite defectum perditionem ejus per

A quod spirabat, meditabatur. Tum populus sibi tribunos plebis quasi proprios judices, & defensores creavit, per quos contra senatum, & Cof. tutus esse posset. Eodem tempore Neemias concedente Xerxe Persarum rege, Judæam venit, muros, urbemque restituit. Sequenti anno Volsci contra Romanos bellum præparaverunt, (65) & victi acie etiam Coriolos civitatem perdidērunt, quam habuerunt optimam. XVIII. anno postquam reges ejecti erant, expulsus ab urbe Romanus dux C. Martius, (66) qui Coriolos ceperat Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus, & auxilia contra Romanos accepit. Romanos sæpe vicit, usque ad quintum miliarium Urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam suam, legatis, qui pacem petebant repudiatis, nisi ad eum mater Veturia, & uxor Volumnia ex Urbe venissent. Quarum etiam precatione (67) removit exercitum, quem submovere armis Roma non poterat. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset. In loco autem ubi oraverant, à marito suo arafacta est Fortuna Muliebris. T. Geganio & P. Minutio Cof. duo vel maxima omnium malorum abominamenta fames, & pestilentia fessam Urbem corripuere. Cessatum est paulisper à præliis, sed tamen à mortibus non est. Veientes, & Hetrusci graves hostes, adjunctis sibi finitimorum copiis in bella surgentes, obvius M. Fabio, & Cn. Man. Cof. excipiuntur. Ubi post sacramentum jurationis, quo se Romani devoverant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeò atrox certamen fuit, & victis, victoribusque par fortuna, ut amisso plurimo exercitu, occisoque in pugna Manlio Consule, M. Fabius Consul oblatum sibi à Senatu triumphum suscipere recusaret, eo quòd frater suus fortiter faciens in illa prælii tempestate cecidisset, inquit, Quia tantis Reip. detrimentis luctus potius debetur, quàm triumphus. C. Fabio & L. Virginio Cof. gloriosissima illa numero, & viribus Fabiorum familia Veientanum sortitam certamen, quantam Reip. orbitatem occasu suo intulerit, infamibus usque adhuc vocabulis testes sunt fluvius Cremera, qui perdidit, & porta quam misit. Nam cum CCCVI. Fabii, verè clarissima Romani status lumina, speciale sibi adversus hostes Veientes decennii bellum expetivissent, promittentes Senatui, & populo per se omne certamen implendum, ita sunt profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent. Dehinc deducti in insidias circumventique ab hostibus omnes ibidem trucidati sunt, uno tantum ad denunciandam cladem reservato, qui propter ætatem puerilem duci non poterat ad pugnam. Post hæc census in Urbe habitus, & inventa percensum sunt (68) ibi centum & decem & septem millia trecenti XVIII. Eodem tempore Porphyria virgo vestalis ob stupri crimen viva defossa est. Romæ ergo post Urbem conditam an. CCCLIX.

su-

(60) A. B. H. & Eutropius Porfena rege Tuscia, & Romam penè cepit, Verum tum quoque victus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius &c. Cætera enim, quæ interjecta sunt, absunt.  
 (61) A. H. & Eutropius: cum Sabini Romanis bellum intulissent victi sunt, & de his triumphatum est. Quinto anno Lucius Valerius ille.  
 (62) Ita ex B. & H. & ex Eut. corrigo: vulgò vitiosè legebatur nostra (ut in A.) Valentem Imperatorem intelligit Eutropius major, ex quo hæc Paulus Diaconus. Canif.  
 (63) A. H. & B. primus fuit Largus, Eutropius Largius.  
 (64) A. habet seditionem populus Romæ fecit; cumque à Senatu, atque à Cof. opprimeretur, tum & ipse tribunos plebis. B. & H. concordant mutato cumque in tanquam.  
 (65) A. reparaverunt.  
 (66) A. H. & Eutropius: expulsus ex Urbe. Q. Martius dux Romanus, qui Coriolos ceperat Volscorum &c.  
 (67) A. habet: deprecatione superatus, ut Hersfeld. Cætera

desiderantur in utroque, usque ad C. Flavio, & L. Virgino Cof. Inde sequuntur trecenti nobiles homines qui ex Fabia familia erant contra Veientes bellum susceperunt soli, promittentes Senatui, & pop. per se omne certamen implendum; ita sunt profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in prælio conciderunt. Unus omnino supersuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non poterat ad pugnam. Simile quid de Leonida Lacedæmoniorum rege Herodotus lib. 7. ubi N. B. quod auctor sequitur hic Livium, quem tamen refutat Dionysius lib. 9.  
 (68) A. legit: inventa sunt civium CXVIII. CCCXIX. Sequenti tamen anno, cum in Algido monte ab Urbe XII. fere milliaro Romanus obsideretur exercitus L. Q. Cincimatus Dictator est factus, qui agrum 4. jug. possidem manibus suis colebat. H. verò centum & decem & septem millia trecenti XIX. in reliquis cum Ambros.

suspensio ad modicum bello, gravis pestilentia, quæ semper ibi inducias, aut factas interceptit, aut ut fierent coegit, per universam civitatem incanduit violenter, ut merito præcedente immani prodigio cælum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagravat. Nam eo anno Ebutium, & Servilium ambos Coss. pestilentia consumpsit, militares cõpias plurima ex parte confecit, multos nobiles, præcipueque plebem, fæda tabe delevit, quamvis jam etiam superiore quarto anno oborta lues eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno cives exules, servique fugitivi, duce Herdonio viro Sabino, Romam invaserunt, incenderuntque Capitolium. Ubi fortissimè quidem Valerio Consule, & imperatore obsistere juniores, sed adeò atrox, & grave discrimen prælii fuit, ut ipse quoque Consul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de servis victoriam insuper etiam sua morte fœderit. Sequitur annus, in quo cum victo exercitu Consul obsessus est. Nam Minutium Coss. congressi prælio populi Equi, Volscique superarunt, & fugientem in Algido monte, qui ab Urbe XII. ferme milliario abest, fame, ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret, ni Quintius Cincinnatus præcipuus ille Dictator, archatam obsidionem, oppresso hoste, solvisset. Qui repertus in rure, quatuor jugerum agrum possidens manibus suis colebat. Is cum in opere, & arans esset inventus, sudore deterio, ab aratro accersitus ad fascies, togam (69) prætextam accepit. Mox sumpto honore, instructoque exercitu, cæsis hostibus victor effectus liberavit exercitum, jugumque boum equis imposuit, victoriamque quasi stivam tenens, subjugatos hostes præ se primus egit. Anno, qui proximus trecentesimo ab Urbe condita fuit, dum legati ab Atheniensibus propter Solonis leges deferendis missi expectantur, arma Romana famas, pestilentiaque confescuit.

Is autem trecentesimo & altero anno ab Urbe condita imperium consulare cessavit, & pro duobus Consulibus decem facti sunt, qui summam potestatem haberent constituendarum legum Atticarum gratiã, qui à numero Decemviri sunt nominati, quod magnam Reip. perniciem invexit. Nam primus ex Decemviris, cedentibus cæteris, solus Ap. Claudius sibi continuavit imperium. Statimque aliorum conjuratio subsequuta est, ut more contempto, quo insigne imperii pines unum, potestas autem communis erat omnibus, omnia propriis libidinibus agerent. Itaque inter cætera, quæ injelentissimè cuncti præsumebant, repente singuli cum duodenis fascibus, cæterisque imperatoris insignibus processerunt. Et novo improbæ ordinationis incepto, allegata legatione Consulium emicuit agmen Tyrannorum, duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes insolentissimo fistu plurima. Et die quo deponere magistratus mos erat, cum

A iisdem insignibus processerunt. Secundo anno ex his Ap. Claudius Virginii (70) cujusdam, qui honestis jam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem nomine Virginiam (71) stupravit. Quam ob rem adactus Virginii pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad servitutem filiam, in conspectu populi pius parricida prostravit. Qua populus necessitatis atrocitate permotus, & periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus, nec tueri armis libertatem destitit, nisi postquam à Decemviris potestas ablata est, ipsique damnati sunt. Anno ab Urbe condita CCCXV. (72) per totum ferè annum tam crebri, tamque etiam graves in Italia terræmotus fuerunt, ut de innumeris quassationibus, ac ruinis villarum oppidorumque assiduis Roma nunciis fatigaretur. Dehinc ita jugis, & torrida siccitas fuit, ut præsentis tunc, futurique anni spem gignendis terra fructibus abnegarit. Et his denique temporibus Fidenates contra Romanos rebellaverunt maximorum auxiliorum manu stipante. Auxilium his præstabant Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius. Quæ ambæ civitates tam vicinæ Urbi sunt, ut Fidenæ, & Vejentium XVIII. milliario ab Urbe absint. Conjunxeruntque se his & Volsci. Sed à M. Emilio dictatore, & L. Quintio Cincinnato magistro equitum victi, etiam regem perdidērunt. Fidenæ captæ, & excisæ. (73) Tanta in ipsis Fidenis erat malorum, animorumque contentio, ut vel domesticas clades superfusa forinsecus bella obliterarent, vel post damna bellorum inducias relaxatas diversæ pestes cælo, terræque excandescentes incessabili insustatione corrumpere. His denique temporibus gravissimo terræmotu concussa Sicilia insula, exstuantibus Ætnæ montis ignibus, favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum, villarumque vastata est. Tunc etiam Atlante civitas Locridis adherens terræ, continuo repentino maris impetu abscissa, atque in insulam desolata est. Atheniensium quoque civitatem misera pestis invasit, diuque depopulata est. Post XX. annos iidem Vejentani rebellaverunt. Dictator contra illos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie: mox etiam civitatem diu obsidens, cuniculis clam cepit, antiquissimam Italiæ, atque ditissimam. Inventamque ibi statuam Junonis Montæ jussit Romam transferri. Unus autem è militibus per jocum interrogavit simulacrum an vellet ire Romam: respondit, volo. Postea cepit & Faliscos non minus nobilem civitatem, sed commota est ei domi invidia, quasi prædam malè divisisset, damnatusque ob eam causam expulsum est ex civitate. (74)

Dehinc irruptio Belgicorum Gallorum, & incendium Urbis insequitur. Cui cladi audeat quispiam si potest motus hujus temporis comparare, quam-

(69) H. habet: prætextatam, & sequitur cum A. accepit, & cæsis hostibus liberavit exercitum, jugumque boum equis imposuit, victoriamque quasi stivam tenens subjugatos hostes præ se primus egit. Anno trecentesimo & altero ab Urbe condita imperium consulare cessavit, & pro duobus Coss. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, ac Decemviri nominati sunt. H. habet viri, pro Xviri. Sed cum primo anno bene egressi.

(70) H. pro Virginii habet viri.

(71) A. & H. pro stupravit: corrumpere voluit, & omisit. cæst. seq. quam pater occidit, ne stuprum ad Decemviros sustineret, & egressus ad milites movit tumultum. Sublata est igitur Decemviri &c.

(72) In A. & H. intermedia non leguntur usque ad Fidenates, & habent. Anno ab U. C. CCCXII. Fidenates &c. usque ad Tolumnius. [ Ita etiam penè ad verbum Eutropius, ut inde facile conjicere sit, Miscellam merito dici, ubi tam multa hic inserta, & hinc xta. C. n. s. ]

(73) I. i. c. n. n. leg. cætera in A. H. B. & in Eutropio usque ad: Post XX.

(74) B. & H. ad verbum convenit cum Eutropio: expulsus est ex civitate. Statim Galli Senes ad Urbem venerunt, & victos Romanos XI. milliario à Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occupaverunt, neque desinendi quicquam nisi Capitolium potuit. Quod cum diu obsiderent, & jam Romani fame laborarent, à Camillo, qui in vicina civitate exulabat, Gallus superavit, gravissimèque victi sunt. Postea tamen accepto etiam auxilio mille librarum, ne Capitolium obsiderent, recesserunt, sed secutus est eos Camillus, ita cecidit, ut auxilium quod bis datum fuerat, & omnia quæ sperant militaria signa revocaret. Ita tertio triumphans Urbem ingressus est, & appellatus secundus Romulus, quasi & ipse patriæ conditor. Circa hæc tempora Hædr. putatur historia conscripta. Plato quoque philosophus his temporibus fuisse prohibetur. Eutropius tamen finit primum lib. his verbis: patriæ conditor. Cætera non habet. Canif.

Ambros. cum iisdem concord. Manuscriptis.

In Hersteld. explicat lib. primus de histor. Roman.

quamvis non æquè pendeat præteriti mali fabula, & præsentis injuria. Igitur Galli Senones duce Brenno, exercitu copioso freti, & robustioribus, cum urbem Clusium obsiderent, obsidione dimissa totis viribus Romam contendunt. Hos ita dirè irruentes Fabius cum exercitu Consul excepit, nec tamen obstiit: imò potius hostis ille impetus Romanos quasi aridas segetes succidit, stravit, & transiit. Testatur hanc Fabii cladem fluvius Allia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facilè aliquis similem Romano militiæ ruinam recenseret, etiamsi Roma insuper incensa non esset. Patentem Urbem Galli penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis sedibus Senatores, eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt universos. Cùmque jam humanæ vires eis omnino resistere non possent, Apollinem Delphicum consuluerunt. Respondit, deos secum, & candidas puellas Gallis pugnaturas. Tunc in Alpibus nivibus oppressus Brenno cum omni suo exercitu deletus est. Igitur reliquam juventutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini montis lati-

tantem obsidione concludunt, ibique infelices reliquias fame, & peste, desperatione, & formidine terunt. Captumque illico Capitolium fuerat, nisi clamore anseris excitatus Manlius restitisset. Qui cum diu eos obsiderent, & jam Romani fame laborarent, fragmenta panum pro lapidibus Galli projecerunt. Quamobrem accepto auro mille librarum, ne Capitolium obsiderent, ex Urbe recesserunt, sed secutus eos Camillus ita cecidit, ut & aurum, quod his datum fuerat, & omnia, quæ ceperant militaria signa revocaret, quamvis pridem eos gravissimè cecidisset. Ita tertio Camillus triumphans Urbem ingressus est, & appellatus est secundus Romulus, quasi & ipse patriæ conditor. Igitur cùm iidem Galli Capitolium obsiderent, C. Fabius Dorsuo flamen Quirinalis solemnè die Gabinatus sacra perferens, per hostium tentoria ad Quirinalem montem contendit, & celebrato sacrificio rediit. Circa hæc tempora Esdræ putatur historia scripta. Plato quoque philosophus his temporibus fuisse perhibetur.

Explicit Liber Primus.

## INCIPIIT LIBER SECUNDUS.

**A**nno ab Urbe condita CCCLXV. (1) sævissimo terræmotu Achaja universa commota est, & duæ tunc civitates, Bura, (2) & Helice abruptis locorum devorata. Igitur post captam Urbem primò dignitates mutatae sunt, & pro duobus Consulibus facti Tribuni militares consulari potestate. Hinc jam coepit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per LXX. annos bellum gefferat, vicit, & Equorum urbem, & Sutrinorum, atque omnes deletis earundem exercitibus occupavit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad Urbis Romæ portas cum bello venerant, persecutus ad flumen Alliam vicit: octo civitates, quæ sub ipsis agebant, Romanis adjunxit, ipsam Prænestem aggressus in deditionem accepit. Quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus: triumphus ipsi decretus est. Verùm dignitas Tribunorum militarium non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri, & quadriennium in Urbe ita fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Præsumperunt tamen Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseverarunt. Rursus Coss. facti. L. Genutio, & Q. Servilio Consulibus mortuus est Camillus, honoreque ei secundus post Romulum delatus est. (3) Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV. His temporibus ingens universam Romam pestilentia corripuit: non, ut assolet, plus minusve solito tempore turbata temperies, hoc est, aut intempestiva hyemis siccitas, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor aestatis, vel autumnii divitis pinguis, & indigesta illecebra, insuper etiam expirata de Calabria saltibus aura corrumpens, & repentinos acutarum infirmitatum afferre solita transcursus; sed gravis diuturna que, & in nullo dispar sexu, in nullæ ætate dissimilis, generali cunctos per biennium jugi-

ter tabe confecit, ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos, afflictosque dimiserit. Sequenti anno secutum est satis triste prodigium. Siquidem in medio Urbis foro (4) terra dissiluit, vastoque prærupto, hiantia subito inferna patuere. Quod dum diutius ita maneret, cunctisque terrorem inferret, tandem interpretantibus aruspibus (5) claudi barathri amplitudinem posse, si in eo, quod esset Romæ preciosissimum mitteretur, voluntariè diu jactatis inaniter monilibus matronarum, M. Curtius eques Romanus, domo clarus, militiæ insignibus sumptis, cum equo se in id barathrum præcipitavit, sicque conclusum est. (6) Post eum sacrificantes in eundem locum jecere fruges, & mox terra in suam naturam rediit. Anno ab Urbe condita CCCLXXXVIII. iterum Gallorum terribilis inundatio juxta Anienem fluvium ad quartum ab Urbe lapidem consedit, facilè sine dubio, & pondere multitudinis, & alacritate virtutis perturbatam occupatura civitatem, nisi otio, & lenitudine sui torpuisset. Ubi atrocissimam pugnam singulariter inchoavit. L. Manlius juvenis nobilissimus de Senatoribus, provocantem Gallum ad singulare certamen progressus occidit, & sublatâ torque aureâ, colloque suo impositâ, in perpetuum Torquati, & sibi, & posteris cognomen obtinuit. Statimque eos Quintius Dictator, cruentissima congressione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, instauratis iterum copiis in bellum ruentes, à C. Sulpicio dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Martio conclusa est, ubi conjici datur quantum hominum cæsum sit, quando VIII. millia capta sunt Tuscorum. Censuræ iterum habitus est. Tertio anno in iisdem diebus, Galli se in prædam per maritima loca, subiectosque campos ab Albanis montibus diffuderunt. Et cùm Latini, qui à Romanis subacti erant, milites præstare nollent, à Romanis (7) novo militum delectu habito, tyrones electi

(1) A. & H. omnino cum Eutropio converit; Anno 365. ab U. C., post captam autem primò, dignitates mutatae sunt, pro duobus Coss. &c. Vide Livium lib. 6.

(2) Aliter Hebra.

(3) A. B. & H. delatus est. His temporibus immensa per continuum biennium Romanos pestis adfixit, sequenti que anno secutum est satis triste prodigium &c. Nam cætera absunt.

(4) In A. non legitur foro.

(5) A. H. & B. baruspibus, quod vivi hominis sepulturam expeteret, M. Curtius eques Romanus se in barathrum

armatus injecit, sicque &c.

(6) In iisdem post conclusum est, ita legitur: Interea T. Quintius Dictator adversis Gallos, qui in Italiam venerant, missus est. Hi ab Urbe quarto milliaro trans Anienem fluvium considerunt. Ibi nobilissimus de Senatoribus juvenis L. Mallius provocantem &c. & mox cognomen accepit. Galli fugati sunt: mox per C. Sulpicium Dictatorem victi. Non multo post à C. Marcio Tusci victi sunt: & octo millia captivorum ex his in triumphum ducta.

(7) A. B. & H. post Romanis tantum tyrones &c.

electi sunt. Factaeque legiones X., qui modus LX., vel amplius armatorum millia efficiebat, adversus eos processerunt: parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. (8) Quae cum profectae essent adversus Gallos duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus provocabat. Tunc se M. Valerius Tribunus militum obtulit, & cum processisset armatus, corvus ei supra dexterum brachium fedit. Mox commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis, & unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere: Ita à Tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvinus est dictus, ac propter hoc meritum annorum XIII. (9) Consul est factus. *Occiso enim provocatore Gallo, alii omnes territi, sparsimque fugientes, graviter trucidati sunt.* Tunc siquidem dilata nox usque ad plurimam partem diei tendi visa est. Tunc etiam saxa grandini mixta (10) nubibus cecidere. Eodemque tempore Magnus Alexander, magnus vero ille gurgis miseriarum, atque atrocissimus turbo totius Orientis natus est. Anno ab Urbe condita CCCCLIX. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque à Romanis exigere ceperunt, ut unus Consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos (11) intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure Consulibus, in quo bello unus Consul interfectus est, alter exitit impiè parricida. Manlius enim Torquatus filium suum juvenem victorem, interfectorem Decii Tusculari nobilis equitis, & praecipue provocantis, atque insultantis hostis occidit. Alius vero Consul cum, iterato confictu, illud cornu cui praerat, cædi, at, ut affligi videret, inter confertissimos hostes fronte prolapsus occubuit. Manlius quamvis victor, occursum tamen nobilium juvenum Romanorum, qui legitime exhiberi solet in triumphis, parricida non meruit. Statuae Consulibus ob meritum victoriae in rostris positae sunt. Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est. (12) Anno autem post hunc sequente, Minutia virgo vestalis ob admissum incestum damnata est, vivaque obruta in campo, qui nunc Sceleratus dicitur. At vero exin tempore interjecto, horresco referre quod gestum est. Nam Claudio Marcello, & Valerio Flacco Cos. incredibili rabie, & amore scelerum Romanae matronae exarserunt. Erat vero sedus ille, ac pestilens annus, infecta jam undique catervatim strages mortuorum egerebantur. Et adhuc tamen penes omnes de corrupto aere simplex credulitas erat, cum existente quadam ancilla in tice, & convincente, primum multa matronae ut biberent venena, quae coxerant compulsae: dein simul quae hausere consumptae sunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum, ut trecentae septuaginta damnatae ex illis simul fuisse referantur. Anno ab Urbe condita CCCCLXII.

(8) Ita nimirum Paulus Diaconus MS. semper magis Eutropii verba retinet. Canil.

(9) A. XXXIII. ita B. & H.

(10) A. saxa de nubibus &c.

(11) A. habet, contra eos susceptum est, & ingenti pugna superati sunt, ac de his perdomitis triumphatum est: Stat. &c. Concordant B., & H., praeterquam in voce his, cujus loco habent suis perdom. &c.

(12) Hinc inserta omnia usque ad verba. Jam Romani in MSS. enim non leguntur, neque in Eutropio.

(13) A. Orlis.

(14) H. hic insigni accessione auctior est: animosiores: demque priusquam cum Romanis configerent, Alexandrum regem Epirotarum, germanum Olympia matris Alexandri Magni, qui traiecit in Italiam copiis, bellum adversus Romanos parabat, Lucanis suffragium ferentes, maximo bello in Lucania vicere. In quo & ip-

A Alexander rex Epirotarum Alexandri illius Magni avunculus, traiecit in Italiam copiis, cum bellum adversus Romanos pararet, & circa finitimas Romae urbes firmaret vires exercitus sui, auxiliaque vel sibi acquirere, vel hostibus subtrahere studens bellis exerceretur, à Samnitibus, qui Lucanæ genti suffragabantur, maximo bello in Lucania victus, & occisus est.

Anno ab Urbe condita CCCCLXVI. jam Romani potentes esse coeperant. Bellum enim in CXXX. ferè milliario ab Urbe gerebatur apud Samnitas, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam, gentem, si opulentiam eorum quæras, aureis, atque argenteis armis, & discolori veste usque ad ambitum ornatos: si insidiarum fallaciam, saltibus ferè, & montium fraude grassantes: si rabiem, atque furorem, sacrilegis, humanisque hostiis in exitium Urbis (13) agitato: si pertinaciam, sexies rupto foedere ipsis hostibus animosiores. (14) Romani ergo adversum Samnitas pro Campanis, & Sidicinis bellum susceperunt. Omnium siquidem, non modò Italiae tantum, sed penè toto orbe terrarum pulcherrima Campaniae plaga est. (15) Nullum hospitalium navibus mare. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Misenus, (16) Lucrinus, & Avernus, quaedam maris ostia. Hic amicti (17) vitibus montes, Gaurus, (18) Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuvius. Urbes ad mare, Formiae, Cumæ, Puteoli, Herculaneum, (19) Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas Romanæ, Carthaginemque nominata. Pro hac urbe, & pro (20) his regionibus populus Romanus Samnitas invadit. L. Papyrius Curfor cum honore Dictatoris ab bellum id profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo magistro equitum, quem apud exercitum reliquerat, praecipit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta felicis dimicavit, & (21) viginti millia Samnitarum delevit. Ob quam rem à Dictatore capite damnatus, quòd se vetante pugnasset, ingenti favore militum, & populi liberatus est, tantà Papyrio seditione commotà, ut penè ipse interficeretur. (22) Post hæc Samnites circumspiciore cura, ac majore apparatu instructo, apud Caudinas Furculas confederunt, T. Veturio, & Sp. Postumio Cos., omnesque copias Romanorum ibidem angustiis locorum, armisque conclusas ingenti dedecore vicerunt. Quorum dux Pontius in tantum abusus est victoriae securitate, ut Herennium patrem consulendum putaret, utrum clausos occideret, an parceret subjugatis: ut vivos tamen dedecori servaret, elegit. (23) Romanos enim ante sapissimè vinci, & occidi, nunquam autem capi, aut ad deditonem cogi potuisse constabat. Itaque Samnites victoriâ potiti, universum Romanum exercitum turpiter captum, armis, vestimentisque nudatum, tantum singulis vilioribus operimentis ob verecundiam

COR-

se Alexander Epirota extinctus est. Romani igitur adversus Samn. &c.

A. concordat cum H. usque ad in Italiam copiis, bellum: hinc sequitur in Lucania vicere, in quo &c.

(15) A. B. & H. Nihil hospitalium mari.

(16) In omnibus l. Misenus, repentes fontibus Baja, Lucr. &c.

(17) A. pro amicti, amici.

(18) A. Caurus. B. & H. Laurus.

(19) Hyrcolanum B. & H. Hircolanum.

(20) Hæc duo verba non sunt in B. & H.

(21) A. B. H. & Eutropius dimicavit, & Samnitas delevit.

(22) Postea Samnites Romanos T. Veturio, & Sp. Postumio Cos. apud Caudinas Furculas angustiis locorum conclusos ingenti &c.

(23) A. B. & H. omnis. cæt. seq. nam universum.



corporum regendam concessis, sub iugo missum, servitioque subiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos Consules remiserunt, sub tali tamen conditione pacis, qualis facienda Samnitibus placuit. Sed si fidem fœderis, quam sibi Romani servari à subiectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus servassent, hodie, aut omnino non essent, aut Samnio dominante servirent. Posteriore siquidem anno jubente Senatu (24) infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogunt. Quod Papyrio Cos. insistente commissum magnas strages utriusque populi dedit, cum hinc ira recentis infamiae, inde gloria proxima victoria pugnantes instimularent. Tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt, nec cædi pariter, nec cedere destiterunt, nisi posteaquam vinctis Samnitibus, & capto duce eorum cum septem millibus jugum reposuerunt. Deinde Papyrius Satricum, expulso præsidio Samnitico, expugnavit, & cepit. Hic Papyrius adeo tunc arud Romanos bellicosissimus, ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus disponere diceretur, ab Oriente descendens, obtinere viribus Africam, atque inde in Italiam transfuehi, Romani inter cæteros duces, tunc in publica re sua optimos, hunc præcipuum fore, qui Alexandri imperium sustinere posset, meditentur. Eo tempore Appius Claudius Censor ingens aquam Claudiam induxit, & viam Appiam stravit. Circa hæc tempora Iioaddus apud Hierosolymam pontifex exitit, cujus frater Manasses templum in monte Garizim construxit. (25)

Anno ab Urbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IIII. Cos. quatuor florentissimi, fortissimi que Italiae populi in unam agmen, fœdusque se collegerunt. Namque Hetrusci, Umbri, Samnites, & Galli uno agmine conspirantes, Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia est, nec ausi sibi totum sperare de viribus, dolo divisere hostes, vitius rati pluribus se bellis implicare, quam gravibus. Itaque, cum quibusdam suis ad depopulandos hostiles agros, in Umbriam, Hetruriamque præmissis, Umbrorum, Hetruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus, & Gallis bellum inire properarunt. In quo bello, cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius Cos. occisus est, Fabius tamen post magnam Decianæ partis stragem, tandem vicit. Eo prælio XL. millia Samnitum, sive Gallorum caesa, Romanorum vero VII. millia ex Decii tantummodo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absque Hetruscis, & Umbriis, quos astu Romani bello avocarant, Gallorum, & Samnitum peditum CXL. millia CCCXXX., equitum vero XLVII. millia Livius refert, & carpentarios mille in armis contra aciem stetit Romanam. Sed, ut sæpe dictum est, semper Romanorum, aut domesticam quietem extraneis

Tom. I.

(24) Post jubente Senatu omnes habent pax cum Samnitibus firmata soluta est. Luciusque Papyrius Consul adversus eos directus est. Qui adeo tunc apud Romanos bellicosissimus habebatur, ut cum diceretur Alexander in Italiam transfuehi, Romani inter cæteros duces hunc præcipuum eligerent, qui Alexandri impetum sustineret. Congressi itaque Samnites cum Papyrio superati sunt. Quorum septem mil. sub iugo missis. B. & H. sub jugum, Papyrius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius Claudius Censor aquam Claud. etc.

(25) Hinc MSS. omnis. cat. usque ad verba P. Cornelius, Rufinus sequuntur cum Eutrop. Samnites reparato bello Q. Fabium Max. vicerunt, tribus mil. hominum occisus. Postea cum pater ei Fabius Max. legatus datus fuisset, & Samnitas vicit, & plurima ipsorum oppida cepit. Deinde Pub. Cornelius etc.

A bellis interruptam, aut extraneos proventus morbis interioribus aggravatos, tantum ut omnimodis ingentes animi undecumque premerentur: hanc cruentam, tristemque victoriam pestilentia civitatis oneravit, & triumphales pompas obvia mortuorum exequiæ polluerunt: nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota civitas, aut agris suspiraret, aut mortuis. Sequitur annus, quo instaurato à Samnitibus prælio victi sunt, atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites novum animum, habitumque sumentes, hoc est, deargentatis armis, & vestibus, paratoque animo, ni vincant, mori, bello se se offerunt. Adversum quos Papyrius Cos. cum exercitu missus, cum à præliariis auguribus comestantibus, congregari prohiberetur, irridens eos tam feliciter, quam constanter arripuit bellum, consecitque. Nam in hoc prælio XII. millia hostium caesa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque istius verè laudandam victoriam, quam aruspices impedire non potuerunt, oborti subito corrumpere morbi. Nam tanta, ac tam intolerabilis pestilentia per triennium tunc corripuit civitatem, ut propter eam quacunque ratione sedandam libros Sibyllinos consulere, quibus jubebatur, ut ab Epidaurio Æsculapius exhiberetur. Missi sunt legati ad urbem Græcam, quos libenter Epidaurii, atque humaniter susceperunt. Ibidem se legatis serpens ostendit, raro ab incolis nisi feliciter visus. Cumque per triduum familiariter apparuisset, cunctis inspectantibus subiit in trivrem Romanam, & in tabernaculo legati Q. Burgonii collectus quievit. Urbe profecti Romani sunt, anguis in navi semper apparuit: Antium ventum est, descendit serpens ad limem templi Æsculapii, & triduo inter myrtos latuit, nec ad solitos cibos processit. Dehinc rediit ad navem. Cùmque ventum esset ad Tyberim, enatavit in insulam, in qua illi templum est constitutum, & mox sanitas Romanis data est. Præterea altero ab hinc anno Fabius Gurges Cos. malè adversum Samnites pugnavit. Namque amisso exercitu, tribusque millibus perditis, victus in Urbem refugit. Itaque cum Senatus de summovento eo deliberaret, pater ejus Fabius Maximus ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum ultrò obtulit, si illi depellendæ ignominiae, & gerendi iterum belli facultas daretur. Quâ impetratâ, prælioque conferto, cum subito pugnancem filium Cos., insistente Pontio Samnitarum duce, & infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen pius senex equo veltus ingessit. Quo factò permoti Romani, totâ ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium deleto hostili exercitu victum, oppressumque ceperunt. Caesa sunt in eo prælio XX. millia, capta autem IV. millia cum rege suo, plurimaque oppida. Deinde P. Cornelius Rufinus, M. Curius Dentatus ambo Cos. contra Samnitas missi, ingentibus præliis eos confecerunt, ita ruinas ipsas urbium diruentes, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec inveniri facile possit. Tum bellum cum Samnitibus per an. XLIX. (26) multa Romanorum

B

clade

(26) Ab hoc loco MS. Hersfel. ad verbum convenit cum Eutropio, quem Merula edidit, usque ad illa verba in Eutropio fol. 20. v. 7. armis occupaverunt, obtineret, post quæ verba paulum variat MS. Sic: obtineret. Cymeas legatus postera die, quàm ingressus Romam fuerat, & equestrem ordinem, & Senatium propriis nominibus salutavit. Pax tamen, quam offerebat, displicuit. Remandatum porro est à Senatu, eum cum Romanis, nisi ex Italia decessisset etc. Nam sequentia ad verbum item Eutropij sunt in MS. usq; ad illa verba in Eutropiana Merulæ editione fol. 21. versu 15. Argos Græciæ civitatem occisus est. Post quæ verba MS. H. subdit. Apud Judæos hoc tempore Pontifex Max., Simeon, Onie filius claruit, cui cognomentum justus fuit. Dehinc Tarentina Pyrrho morte comperta etc. Ganif.

clade actum, capti ducis destitutione finitum (27) est, neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit. (28) Anno subsequente cum Sabinis à Consule bellum gestum est, ubi quot millia hominum interfecta sint, quot capta, ipse Consul ostendit. Qui cum in Senatu magnitudinem acquisiti agri Sabini, & multitudinem captivorum referre vellet, numerum explicare non potuit. Anno ab Urbe condita CCCCLXIII. Dolabella, & Domitio Cos. Lucani, Brutii, Samnites quoque cum Hetruscis, & Senonibus Gallis facta societate, cum rediivum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere legatos. Quos cum Galli interfecissent, Cecilius Prator ob ulciscendam legatorum necem, & comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Hetruscis, Gallisque oppressus interiit. Septem præterea Tribuni militum in ea pugna occisi sunt, multi nobiles ibidem trucidati, XIV. etiam millia militum Romanorum illo bello prostrata sunt.

Anno ab Urbe condita CCCCLXIV. Tarentini, qui in Italia ultimi sunt, Romanam classem fortè prætereuntem è spectaculo theatri prospectam hostiliter invaserunt, quinque tantum navibus vix per fugam elapsis: cætera retracta in portum classis, & profligata est, præfelli navium trucidati, omnes bello utiles cæsi, reliqui pretio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, ut de illatis quærentur injuriis, pulsati ab hisdem auctas injurias insuper retulerunt. His causis ingens bellum exortum est. Romanos, qui quantique hostes circumstreperant permittentes, ultima adegit necessitas Proletarios quoque in arma cogere, hoc est eos, qui in Urbe semper sufficiens prolis causa vacabant, militis ascribere, quippe cum frustra de prole cura est, nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irruit in universos Tarentinorum fines cum Emilio Cos. Romanus exercitus, igne, ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum præsidii fultos, maximè Pyrrhus auxit Epiri rex, qui ex genere Achillis originem traherat, qui etiam in se ob magnitudinem virium, consiliorumque summam belli, nomenque transduxit. Nam Tarentum, utpote ex Lacedæmonis conditam, cognatamque Græciæ civitatem vindicaturus, totas vires Epiri, Thessaliæ, & Macedoniæ, elephantos etiam usque in id tempus invisos Romanis numero XX. in Italiam primus invexit, terrâ, mari, viris, equis, armis, beluis, ad postremum viribus suis, dolisque terribilibus: nisi quod Delphici illius spiritus, quem magnum ipsi vatem ferunt, responso circumventus, ambiguum exitum ejus fecit, qui non consulisset. Tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicant. Missus est contra eum Cos. P. Valerius Levinus. Qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, & ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, ut renunciarent Pyrrho, quæ cum Romanis agerentur. (29) Itaque apud Heracliam Lucania urbem fluviumque Urim prima inter Pyrrhum regem, & Levinum Cos. pugna commissa est. Consumpta est gravissimo certamine dies, utrinque omnibus mori intentis, fugere nesciis. Introdu-

A Etos autem inter currentia agmina elephantos, formâ truces, odore graves, mole terribiles, ut videre Romani, novo pugnandi genere circumventi, & territi, equis maximè pavitantibus diffugerunt. Sed postquam Minutius Centurio quartæ legionis primus hastatus protentum in se tam ferocis bellus unicum, quam manum vocant, gladio defecuit, & conturbatam dolore vulneris avorti bello, atque in suos acriter savire compulsi, ejusque immoderato discursu perturbati, atque permisceri cæpere, finis pugne etiam de beneficio noctis impositus. Levinus tamen per noctem fugit. Romanos victos fuisse turpis fuga perdidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditem XIV. millia octingenti viginti, equites autem cæsi ducenti quadraginta sex, capti septingenti XII. signa amissa XXII. B Pyrrhus Romanos, quos ceperat, summo honore tractavit, occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere, & truci vultu etiam mortuos jacere vidisset, tulisse ad cælum manus fertur, cum hac voce, se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent. Nam quantus ediverso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extirpatus, memoriæ traditum non est, maximè quia scriptorum omnium veterum mos est ex ea parte, quæ vicerat, occisorum non commendare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: nisi fortè cum adeo pauci cadunt, ut admirationem, terræremque virtutis augeat paucitas perditorum: sicut in prima congressione Persici belli apud Alexandrum Magnum fuit, cum inter quadringenta ferme millia hostium interfecta centum viginti equites, & novem tantummodo pedites in ejus exercitu defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, diis suis omnibus testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo hæc scripsit:

Qui invicti ante fuere viri, pater optime Olympi, Hos & ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.

Et cum à sociis increparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respondisse fertur. Næ ego, si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite Epirum revertar. Interea Romanus exercitus postquam victus clam fugit de castris, miserabilem belli cladem gravioribus monstis auctam, accumulataque persensit. Nam pabulatores fortè digressos, velut hostilis quadam suborta tempesta, cum horribili fragore cæli correptos diris fulminibus excussit. Quippe triginta quatuor eorum idem turbo prostravit, duo & viginti semineces relicti, jumenta exanimata, & capta quæ plurima, ut merito contigisse non in signum vastationis futura, sed ipsa vastatio referatur. Post id Pyrrhus conjunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brutiisque, Romam perrexit: omnia ferro, ignique vastavit; Campaniam depopulatus est, atque Præneste venit, milliario ab Urbe XVIII. Mox terrore exercitus, qui eum cum Cos. sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati de redimendis captis ad Pyrrhum missi. Pyrrhus Lycanem, & Molossium obviam eis exire iussit. Ipse autem cum exornatis militibus processit ad portam, & ita ab eo honorificè susceptis, captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum Fabricium sic admiratus, cum eum pauperem esse cognovisset, ut quarta parte regni promissa sollicitare voluerit, ut ad se transfret, con-

(27) A. pro finitum, sublatum.

(28) A. Sequitur Interjectis aliquot armis iterum se Gallorum cæptis contra Romanos Tusis Samnitibus junxerunt; sed cum Romam tenderent Gneo Cornelio Labella Conf. delati sunt, eodem tempore Tarentinis, qui jam in ultima Italia sunt, bellum indicatum est, quia legatis Romanorum injuriam fecissent. Hi Pirrum Epiri regem contra Romanos auxilio poposcerunt, quia ex ge-

nere Achillis originem traherat. Is mox ad Italiam venit, tumque &c.

(29) A. post agerentur. Commissa mox pugna, cum jam Pirrus fugerit, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani exasperant; sed mox prælio finem dedit. Levinus tamen per noctem fugit. Pirrus Romanos MDCCC. cepit, & eos.



contemptusque est à Fabricio. (30) *Hincque cum Pyrrhus propter legatos Romanorum ingenti admiratione teneretur, legatum cum eis misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum Cyneam nomine: ita ut Pyrrhus partem Italiae, quam jam suis armis occupaverat, obtineret. Cyneas legatus postero die quam ingressus fuerat Romam, & equestrem ordinem, & Senatum propriis nominibus salutavit, pax tamen quam offerebat displicuit. Remandatum est Pyrrho à Senatu, eum cum Romanis nisi ex Italia recessisset, pacem non posse habere. Tum Romani jusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, eo quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem (31) statum reversuros, quam sibi notorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quæreret Pyrrhus, qualem Romam comperisset, Cyneas dixit, regum se patriam vidisse: scilicet tales illic ferè omnes esse, qualis unus Pyrrhus apud Epirum, & reliquam Græciam putaretur. (32) *Secunda inter Pyrrhum, & Romanos P. Sulpicio, & Decio Coss. pugna in Apulia finibus fuit, ubi clades belli ad utrosque, sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos concederet. Nam cum diu, cunctis obnixè in mutuam cædem ruentibus, anceps belli penderet eventus, Pyrrhus transfixo brachio saucius prior cessit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephanti primâ pugna sauciati, atque in fugam cogi posse deprehensi, deinde subjectis inter posteriora, & mollia ignibus exagitati, insuper ardentes machinas furore trepido circumferentes exitio suis fuere. Cæsa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu verò Pyrrhi vigintimillia prostrata sunt: regis signa ablata sunt quinquaginta tria: Romanorum undecim amissa sunt. Pyrrhus Tarentum fugatus est. Interjecto anno contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non poterat quarta parte regni promissa. Tunc cum vicina castra ipse, & rex haberent, medicus Pyrrhi nocte ad eum venit, promittens veneno se Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius vincum reduci jussit ad propriam domum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus spondidisset. Tunc rex admiratus eum dixisse fertur: Iste (33) est Fabricius, qui difficilius honestate, quam sol à cursu suo averti potest. (34) *Pyrrhus verò fractus bello, Agathocle rege Syracusano mortuo, ad Siciliae accersitus imperium Syracusâ concessit. Fabricius victis Lucanis, & Samnitibus triumphavit. Sed Romanorum misera nullis cessat induciis. Consumitur morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris cessatur à prælio, agitur introrsus ira de cælo. Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genutio Clesina Coss. pestilentia gravis Urbem, ac fines ejus invasit. Quæ cum omnes, tum præcipuè mulieres, pecudesque corripens, necatis in utero foetibus futura prole vacuabat, & immaturis partibus cum periculo matrum extorti abortus projiciebantur: adeo ut defutura successio, & defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legitimo ordine crederetur. Consules deinde Curius Dentatus, & Cornelius Lentulus adversus Pyrrhum missi sunt. (35) *Interea reversum ex Sicilia Pyrrhum Curius Dentatus Coss. excepit, tertium-****

Tom. I.

(30) A. ob quæ cum Pirrus Rom. ingenti admirat. teneretur, legatum misit &c.  
 (31) A. verum.  
 (32) A. omis. cet. habet. Missi sunt contra Pirrum ducem Pub. Sulpicius, & Decius Coss. certamine commisso Pirrus vulneratus est, elephanti interfecti, XXm. cæsa bestium, & ex Romanis tantum Vm. Pirrus Taren. &c.  
 (33) A. Ille pro Iste.  
 (34) A. potest. Tunc rex ad Siciliam profectus est. Fabricius ut. &c.

A que bellum contra Epirotas apud Lucaniam in Arusinis campis gestum est. Itaque primo concursu cum Pyrrhi milites Romanorum impressione trepidarent, & circumspicientes fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantes ex subsidiis jussit induci. Romani assueti jam pugnare cum belluis, cum malleolos stuppa involutos, ac pice oblitos, uncis insuper aculeis tenaces præparavissent, eosque flammatos in terga belluarum, turresque vibrarent, non difficile furentes, ardentesque belluas in eorum excidia, quibus subsidia fuerant, retorserunt. Octoginta millia perditum in illo prælio habere regem dicunt, equitum verò sex millia. Ex his cæsa referuntur viginti tria millia, capti autem sunt quadringenti. Ipse à Tarento fugatus, castra ejus capta sunt. Curius in consulatu triumphavit, primusque Romæ Elephantos quatuor induxit. Pyrrhus (36) XV. anno quam venerat ab Italia, victus aufugit, qui post multa, gravissimaque bella, quæ gessit in Græcia, apud Argos Achajæ florentissimam urbem, Spartani regni aviditate seductus, saxo ictus occubuit. Cujus pollex de dextero pede remedio erat, si cujus rennes tumentes eo tetigisset. Qui cum ab Antigono victore jussus esset exuri, sic arsit, ut idem pollex igni inveniretur intactus. Qui digitus aureo loculo inclusus est, & antiquissimo templo Dodonæi Jovis conditus est. Hoc tempore apud Judæos pontifex maximus Simon Oniæ filius claruit, cui cognomentum Justus fuit. (37) Tum quoque apud Romanos Sextilia virgo vestalis convicta, damnataque incesti, ad portam Collinam viva defossa est. Anno ab Urbe condita CCCCLXX. Tarentini, Pyrrhi morte comperta, iterum nova adversum Romanos arma sollicitant. Carthaginensiumque auxilia per legatos poscunt, & accipiunt. (38) Conserto prælio vicere Romani. Ibi jam tunc Carthaginenses quamvis nondum hostes adjudicati, vinci tamen à Romanis se posse senserunt. (39) Sequenti anno, magnam viscerum suorum partem severitas Romana concidit. Nam, adventante dudum Pyrrho, octava legio diffidens Romanæ spei, novum scelus ausa, Reginenses omnes, quibus tunc subsidio præerat, interfecit, prædam sibi omnem, atque ipsum oppidum vendicavit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum. Genutio Coss. jussum est. Qui obsessa Reginorum urbe, captisque omnibus, ipse quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna supplicia, Romanos verò milites integre legionis Romam misit, qui jussu populi in medio foro virgis cæsi sunt, securique percussi. Tunc sibi visa est Roma vincere, cum legionem suam integram occidit, quæ profectò sine dubio victa fuisset, si eam hostili gladio perdidisset. C. Fabricio Lucicino, C. Claudio Canina Coss. legati Alexandrini à Ptolomæo missi Romam venere, & à Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt. Anno ab Urbe condita CCCCLXXI. obsæna, & dira prodigia, vel visa Romæ, vel nunciata sunt. Ac ædes Salutis ictu fulminis dissoluta, pars muri sub eodem loco de cælo, ut dicunt, tacta est. Lupi tres ante lucem ingressi Urbem semesum cadaver intulerunt, sparsumque membratim in foro ipsi strepitu hominum exterriti reliquerunt. Apud Formiam multis ictibus fulminum mœnia undique ambusta, & dissoluta sunt. Apud agrum Calenum repente flamma scisso hiatu terræ eructata, tribus diebus, tri-

B 2 bus-

(35) A. omis. cæt. ita: missi sunt. Curius contra eum pugnavit, exercitum ejus cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die cæsa bestium XXIII m. Cur. &c.  
 (36) A. Pirrus etiam à Tarento mox rec. sst, & apud Argos Græciæ civitatem occisus est. Apud Judæos hoc temp. &c.  
 (37) A. Justus fuit. Dehinc Tarentini &c.  
 (38) A. post accipiunt Carthaginenses à Rom. vincuntur, quamvis &c.  
 (39) Reliqua usque ad C. Fab. non sunt in A. neque in duobus aliis MSS. B. & H. A. tamen pro vinci habet superari.

busque noctibus terribiliter exastuans, quinque agri jugera exhausto penitus ubertatis succo in cinerem extorruit, ita ut non solum fruges, sed & arbores cum imis stirpibus absumpsisse referatur. Sequenti ab hinc anno, Quintio Gulone, & Fabio Pictore Cofs. Picentes bellum commovere. (40) Consules P. Sempronius, & Appius Claudius adversum Picentes duxerunt exercitum, & cum directæ intra jactum teli utraque acies constitissent, repente ita immaniter cum nimio, & horrendo fragore terra tremuit, ut stupore miraculi utrumque pavescit agmen hebesceret. Diu attoniti utriusque populi hæsitavere, præjudicatâ incepti conscientia. Tandem pro cursu concitato inire certamen. Triste adeo istud bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum sanguinem susceptura, etiam cum gemitu horrifono tunc terra tremuisse. Romani autem pauci admodum eo prælio, qui evasere, vicerunt, & de his triumphatum est. Condita à Romanis civitates Ariminum in Gallia, & Beneventum in Samnio. Tunc etiam à Romanis Croton (41) invaditur. Anno ab Urbe condita CCCCLXVI. inter multa prodigia sanguis è terra, licet visum est manare de cælo. Nam & plurimis scaturiens è fontibus cruor effluxit, & de nubibus guttatim in speciem pluvie lacte dimisso diri, ut ipsis visum est, terras imbres irrigaverunt. M. Attilio Regulo, L. Julio Libone Cofs. Salentinis in Apulia bellum indictum est, captique sunt cum civitate simul Brundisini, & de his triumphatum est.

(42) Cum jam clarum urbis Romæ nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut ergo cognosceretur quæ copiarum Romanorum essent, census est habitus. Tum inventa sunt capita civium ducenta nonaginta (43) millia trecenta triginta quatuor, quanquam à condita Urbe nunquam bella cessassent. (44) Eo tempore Carthaginenses dato adversum Romanos auxilio Tarentinis, cum per legatos à Senatu arguerentur, turpissimam rupti fœderis labem præsumpto accumulavere perjurio. Tunc etiam Vulturnenses Hetrusorum florentissimi luxuriæ penam perierunt. Nam, cum licentiâ in consuetudine prærogatâ servos suos passim liberos facerent, convivis allegarent, conjugii honestarent, Libertini in partem potestatis recepti, plenitudinem per scelus usurpare meditati sunt: & liberati servitutis iugo, ambitu dominationis exarserunt: & quos dominos subditi æquanimiter dilexerunt, eos jam liberi, quos dominos fuisse meminerant, execrati sunt. Itaque conspirantes in facinus Libertini, quorum tanta manus fuit, ut sine controversia superiores essent, correptam suo tantummodo generi urbem vendicant, patrimonia, conjugia dominorum sibi per scelus usurpant, extorres dominos procul abigunt. Qui miseri exules, egentisque Romam deferuntur. Ubi ostentatâ miseria querelæque defletâ, per Romanorum severitatem, & vindic-

cati sunt, re tut. Anno ab Urbe condita CCCCLXXXI. pestilentia ingens apud Romam conflavit, cujus atrocitatem significare contentus sum, quia verbis explicare non possum. Si enim spatium temporis, quo mansit, inquiratur, ultra biennium vastando porrecta est: si depopulatio, quam egerit, census indictus est, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset, inquireret: si violentia, qua affecerit, Sibyllini libri testes sunt, qui eam cælesti ira impositam responderunt. Sed ne quinquam quasi tempestate cavillationis offendat, quod Sibylla quasi iratos deos dixerit, nos iram cælestem dixisse videamur: & audiat, & intelligat, quia hæc, etsi plerumque per aerias potestates fiunt, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore Caparronia virgo vestalis incesti rea suspendio perit, corruptor ejus, consciique servi supplicii affecti sunt. Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII. Appio Claudio, Quinto Fulvio Consulibus Mamertinis, quorum Messana nobilis Siciliae civitas erat, & auxilia contra Hieronem Syracusanum regem, & Pænorum copias Hieroni junctas petierant, Appium Claudium Cof. cum exercitu misere Romani: pugnaque commissa, Appius Claudius de Pœnis, & rege Siciliae triumphavit Hierone. Insequenti anno M. Valerio, & T. Otacilio Cofs. in Sicilia à Romanis res magnæ gestæ sunt. Tauromintani, Catinenses, & præterea quinquaginta civitates in fidem acceptæ. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem Siculorum regem, & Pænos bellum paratum est, ab Appio Claudio Cof., qui tam celeriter Syracusanos, Pænosque superavit, ut ipse quoque rex rerum magnitudine perterritus, ante servitium, quam congressum fuisse trodidit. Qui exin fractis viribus, amissaque fiducia, cum omni nobilitate Syracusanorum pacem à Romanis suppliciter rogavit, jussuque Consulum deit argento ducenta talenta. (45) Consul s accepto argento, Agrigentum adierunt Siciliae civitatem, ibique præsidia Pænorum operibus, valloque cinxerunt. Cumque inclusus ea obsidione senior Hannibal imperator Pænorum ad summam egestatem redactus esset, Hanno dux novus Carthaginensium cum equitibus mille quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis ex improvviso intercepsit, expugnationemque civitatis paulisper distulit, sed continuo civitas capta est. Pæni maximo bello victi, & profligati, undecim elephantis in potestatem redacti, Agrigentini sub corona omnes venditi sunt, & de his secundo Romæ trionphantum est. Hannibal senior exinde facta eruptione cum paucis diffugit. Quinto anno Punici belli, quod contra Afros gerebatur. (46) Cn. Cornelio Asina, C. Duillio Cofs. cum Hannibal senior oram Italiae maritimam instruetâ septuaginta navium classe vastaret, Romani & ipsi classem fabricari, atque instrui præceperunt. Quod

Dus-

(40) A. & H. commovere, & ab insequentibus Cofs. Pul. Sempronio, Appio Claudio victi sunt, & de his triumphum. &c.

(41) Uterque pro Crotona habet Cotbrona invaditur. Eo tempore pluribus locis è fontibus cruor fluxit, & de nubibus in specie pluvie lac descendit. Marc. &c.

(42) A. B. H., & Eutropius Anno CCCCLXXXVII. cum jam cl. &c.

(43) A. habet XCII.

(44) A. post cessassent habet, & contra Afros bellum susceptum est. Primum Appio Claudio, Q. Fulvio Cof. in Sicilia contra eos pugnatum est, & Appius &c.

MS. B., & H. ad verbum in sequentibus conveniunt cum Eutropio editionis Merulæ, nisi quod hæc paucula variae lectiones sint. MS. H. Duillum vocat, quem Eutropius Duillum. H. primam clipeam Africae civitatis. Eutropius primam Clypeam Africae civitatem. Cetera omnia sunt Eutropiana usque ad illa verba: septuaginta quatuor civitates in fidem accepit, quæ in Eutropiana edit. Merulæ sunt fol. 23. vers. 17., post quæ verba in MS. B., & H. hæc

lequuntur. Inter hæc apud punicum Dagrada regnum serpentes miræ magnitudinis occidit, cujus crurum centum viginti pedum longitudinem habuit, Romamque delatum, aliquandiu cunctis miraculo fuit. Tunc victi Carthaginenses pacem à Romanis petierunt: quam cum Regulus nollet nisi durissimis conditionibus dare, Afri auxilium à Lacedæmonis petierunt, & à duce Xantippo, qui à Lacedæmonis missus fuerat Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. Nam duo tantum ex omni Rom. exercitu refugerunt, quingenti cum Imp. Regulo capti sunt: triginta millia occisa. Regulus ipse in catenas conjectus. Hac tempestate Ptolomæus Philadelphus &c.

(45) A. omif. cet. post talenta. Afri in Sicilia victi sunt, & de his triumphatum est. Quinto. &c.

(46) A. hinc legit. Primum Romani Gajo Duillio, & Gneo Cornelio Asina Cofs. in mari dimicaverunt paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius ductus est, Duillius commissio prælio Carthaginensium ducem vicit XXX. naves cepit XIV. mensis, VII. hostium cepit III. occidit. Neque &c.

Duilius Cos. celeriter implevit. Nam intra sexaginta dies quam arbores caesae essent, centum triginta navium classis deducta in anchoris stetit. Cornelius Asina alter Cos. cum sedecim navibus rostratis, quas Liburnas vocant, Liparen insulam petit: ubi ab Hannibale, quasi ad colloquium pacis evocatus, Punica fraude captus, atque in vinculis necatus est. Quod ubi mox Duilius alter Cos. audivit, & ipse cum triginta navibus rostratis, quas Liburnas vocant, adversus Hannibalem profectus est. Commissoque navali praelio, Hannibal amissa navi, qua vehebatur, scapha subductus aufugit. Triginta & una naves ejus captae, tredecim mersae, tria millia hominum occisa, septem millia capta referuntur. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terram, jam etiam mari plurimum possent. Postea Carthaginenses C. Aquilio Floro, L. Cornelio Scipione Coss. Hannonem in locum Hannibalis subrogatum pro Sardinis, & Corsis defensandis navali praelio praefecerunt. Qui a Scipione Cos. victus, amisso exercitu ipse confertiss. hostibus se immiscuit, ibique interfectus est. Scipio Corficam, & Sardiniam vastavit, multaque millia inde captivorum abduxit, triumphum egit. Eodem anno tria millia servorum, & tria millia navalium sociorum in urbis Romae excidium conjuraverunt, & nisi maturata proditio consilium praevenisset, deserta praedio civitas servili manu perisset. Anno ab hoc proximo Calatinus Cos. Camerinam Siciliae urbem petens, temere in angustias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiae jamdudum praestruerant. Cui cum omnino nulla, vel obstandi, vel evadendi facultas esset, Calphurnii Flaminae virtute, & opera liberatus est. Qui lecta trecentorum virorum manu in se ipsum ab hostibus tumultum occupavit, & in se Pœnos omnes pugnando convertit, donec Romanus exercitus obsessas angustias hoste non urgente transiret. Caesi sunt in eo bello omnes, solus Calphurnius, quamvis confossus vulneribus, & cadaveribus obiectus, evasit. Hannibal senior a Carthaginensibus iterum classi praepositus, infeliciter cum Romanis navali praelio congressus, & victus, ab exercitu seditione orta, etiam lapidibus coopertus interiit. L. Manlio Vulfone, M. Attilio Regulo Coss. bellum in Africam translatum est contra Amilcarem Carthag. ducem. (47) Attilius Cos. Liparen, Melitamque insulas Siciliae nobiles pervagatus evertit. Coss. in Africam bellum jussi transferre, cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt. Quibus Amilcar Pœnorum dux, & Hanno classi praefectus occurrit. Conferto navali praelio, Carthaginenses in fugam versi, sexaginta & quatuor naves perdidit: Romani viginti duas amiserunt. Victores Coss. in Africam transeverunt, primamque omnium Clypeam urbem in deditionem receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta, aut eo amplius castella depopulati sunt, infra Carthagini signa circumtulerrunt. Manlius (48) Cos. Africam cum victrice classe discedens, viginti & septem millia captivorum cum ingentibus spoliis Romam revexit. Attilius Regulus Cos. in Africa remansit, (49) bellum Car-

A thaginensibus instruxit, contra tres Carthaginensium duces dimicans, id est, Asdrubales duos. & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrocissimum cum eis bellum gessit, in quo caesa sunt Carthaginensium decem & octo millia, captivavit quinque millia, decem & octo elephantes cepit, octoginta & duas civitates in deditionem accepit. Iter cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada castra posuit: ubi cum plurimos militum aquandi necessitate ad flumen descendentes, serpens mirae magnitudinis devoraret. Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est. Sed nihil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omni telorum jactu irritum, quae per horrendam squamarum cratem quasi per obliquam scutorum testitudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus laederent, ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morsuum comminui impetu, propter anhelitum etiam pestiferum exanimari videret, balistas deferri imperavit, per quas murale saxum spinæ ejus incussum, compagem totius corporis solvit, ac mox circumventa telis facile oppressa est. Corium autem ejus Romam deportatum, quod fuisse centum viginti pedum spatium ferunt, aliquandiu cunctis miraculum fuit. Igitur Carthaginenses fracti bellis, & cladibus exinaniti, pacem a Regulo (50) poposcerunt. Sed cum intolerabiles, & duras pacis condiciones audissent, tutius rati sese armatos mori, quam miseros vivere, pretio non solum Hispanorum, vel Gallorum auxilia, quae jamdudum plurima habebant, sed etiam Græcorum comparanda duxerunt. Itaque Xantippum Lacedaemoniorum regem cum auxiliis accersitum, ducem bello praefecerunt. Xantippus inspectis Pœnorum copiis, atque in campum deductis, longè in melius mutato apparatu, pugnam cum Romanis consensit. Ingens ibi Romanorum virorum multitudo fuit. Nam triginta millia Romanorum militum in illa tunc congruente prostrata sunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus est, & in catenis coniectus. Decimo demum anno Punici belli, nobilem Carthaginensibus triumphum praebuit. Xantippus tam audacis facti conscius, rerum instabilitatem mutationem timens, illico ex Africa migravit in Græciam. Hac tempestate Ptolemæus Philadelphus Judæos, qui in Ægypto erant, liberos esse permisit, & vasa Eleazaro pontifici Hierosolymorum votiva transmittens, divinas Scripturas in Græcam vocem ex Hebræa lingua per LXX. interpretes transferri curavit, quas in Alexandria bibliotheca habuit, quam sibi ex omni genere literaturæ comparaverat. Igitur M. Æmilius Paulus, (51) Servius Fulvius Nobilior Coss. audita captivitate Reguli, & clade exercitus Romani, transire in Africam cum classe trecentarum navium jussi, Clypeam petunt. Eo confestim Carthaginenses cum pari classe venerunt, nec differri potuit navale certamen. Æmilius Cos. centum & quatuor naves Carthaginensium dimersit, triginta cum pugnatoribus cepit, praeterea triginta & quinque millia hostium, aut occidit, aut cepit, milites suos ingenti præda ditavit. Romanorum autem novem navibus depressis, mille

(47) A. hinc sequitur in mari pugnavit, victusque est; nam perditis LXIV. navibus retro se recepit.

(48) A. Manlius victor Romam rediit, & XXVIIII. captivorum reduxit. Attil. etc.

(49) A. post remansit. Is contra Asvos aciem instruxit, contra tres Carthaginensium duces dimicans victor fuit XVIIII. hostium cecidit VII. cum 18. elephantis cepit, LXXIV. civitates in fidem accepit. Inter hæc apud fluvium Bagradam Regulus serpentem miræ magnitudinis occidit, cujus corium 120. pedum longitudinem habuit, Romamque delatum aliquandiu etc.

(50) A. pro Regulo Romanis petierunt. Quam cum Regulus nollet nisi durissimis conditionibus dare, Asri auxilium a Lacedaemonis petierunt. Et duce Xantippo, qui a

Lacedaemonis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. Nam duo tantum ex omni Romano exercitu refugerunt, quingenti cum Imp. Regulo capti sunt XXXIII. occisa. Regulus ipse in catenas coniectus. Hac temp. etc.

(51) Hersfeldensis codex. M. Æmilio, Paulo Servio Fulvio Nobilioris Coss. ambo Romani Coss. ad Africam profecti, & cætera, in quibus ad verbum cum Eutropio convenit, nisi quod MS. legit ex quadringentis sexaginta navibus, ubi Eutropius 464. Item ubi Eutropius, & H. legit quingentis millia hostium, aut occidit, aut cepit, Bongarsii codex MS. legit: quingentorum hostium. A. pariter cum C. Bongarsii omnia particula præterea.

mille centum periere milites. Consules apud Clypeam castra posuerunt. Duo Hannones Pœnorum duces, eò rursus cum magno exercitu venerunt: prælioque commisso novem millia perdidērunt, & subacta Africa tunc fuisset, nisi quòd tanta famēs erat, ut diutiùs exercitus expectare non posset. Consules, & victrices classēs, cum ad Italiam prædis onusti remearent, infandum naufragium circa Siciliam passi sunt. Nam de quadringentis sexaginta navibus, octoginta vix abjectis oneribus servari potuerunt, neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his *infra* (52) clade fuit. Hoc tempore nummus argenteus primus in Urbe signatus est. (53) Deinde Amilcar dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam, Mauritaniamque missus, postquam hostiliter, cruenterque in universos egit, quòd Regulum libenter suscepisse dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condamnavit: principes omnium populorum patibulo affixit. Tertio anno, sicut semper in Ægypto furor citò periculorum obliviscitur, Servilius Cepio, & Sempronius Blefus Coss. cum ducentis sexaginta navibus (54) in Africam transvecti, universam oram maritimam, quæ circa Syrtes jacet, depopulati sunt, atque in superiora progressi, captis, everisq; civitatibus plurimis, ingentem prædam ad classem duxerunt. Idem cum ad Italiam redirent, circa Palinuri promontorium, quòd à Lucanis montibus in altum excurrit, illi scopulis centum quinquaginta naves onerarias, nobilemque prædam crudeliter acquisitam, infeliciter perdidērunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus ut à maritimis (55) recederetur, & tantùm sexaginta naves ad præsidium Italiæ salvæ essent. Quòd quidem decretum continuò adacti indomita cupiditate ruperunt. Præterea Cotta Consul in Siciliam transgressus, plurimis præliis adversum Pœnos, & Siculos terra, marique pugnavit, & per totam Siciliam partim hostium, partim etiam sociorum inhumatas strages reliquit. L. Cæcilio Metello, C. Furio Placido (56) Consulibus, (57) Hasdrubal dux novus Carthagenensium cum elephantis centum & triginta, equitum, peditumque amplius triginta millibus Lilybæum venit ex Africa, & continuò cum Metello Coss. ad Panormum pugnam consensit. Sed Metellus vim magnam belluarum timens, priùs eas magno usus consilio, vel in fugam, vel in mortem egit, & sic facile, quamvis magnam vim hostium superavit. Viginti millia Carthagenensium in eo prælio cæsa sunt, elephantum quoque viginti & sex interfecti sunt: centum quatuor per Numidas errantes, quos in auxilium habebat, cepit, & per Ita-

A liam duxit, qui maximum Italicis populis spectaculum præbuerunt. Hasdrubal cum paucis Lilybæum profugit, atque absens à Pœnis capite damnatus est. Post hæc fessi tot malis Carthagenenses, petendam esse à Romanis pacem, & permutationem captivorum decreverunt. Ad quam rem Attilium Regulum ante ducem Romanorum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter cæteros legatos sub sacramento præcipuè mittendum putaverunt. Ille Romam cum venisset, inductus in Senatum, nihil quasi Romanus egit: dixitque se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, esse Romanum desiisse. Itaque & uxorem à complexu suo removit, & Senatui persuasit, ne pax cum Pœnis fieret, illos enim fractos tot casibus spem nullam habere, tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se & fenem, & paucos qui ex Romanis capti erant, redderent, itaque obtinuit. Nam Afros pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem rediit, offerentibusque Romanis ut eum Romæ tenerent, negavit se in ea urbe mansurum, in qua postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis ultra habere non posset. Igitur (58) regressum ad Africam, refecatis palpebris, ut usque ad mortem cruciatu intolerabili, ac dolore vigilaret, atque ut staret semper radium solis intuens, illigatum in machina necaverunt. Alter deinde Attilius Regulus, & Manlius Volso, ambo bis Coss. cum classe ducentarum navium, & quatuor legionibus Lilybæum profecti sunt, quòd oppidum in promontorio situm Romani obsidere conati, superveniente Hannibale, qui Hamilcaris filius fuit, victi, majore exercitus sui parte perditâ, ipsi agrè evaserunt. Post hos Claudius Coss. cum classe CCXX. navium ad Drepani portum contra hostem profectus est. Ubi mox exceptus classe Pœnorum, dum contra auspicia dimicasset, statim superatus est. Et in se quidem cum triginta navibus Lilybæum in castra confugit: reliquæ omnes, hoc est, LXXX. cum pugnatoribus captæ sunt, cæteræ demersæ: novem millia militum cæsa, viginti millia capta referuntur. C. quoque Junius Coss. collata Claudii Pulchri universam classem naufragio amisit, exercitum tamen salvum habuit, quia vicina littora erant. Anno etiam sequenti classis Punica in Italiam transit, ejusque plurimas partes longè, latèque vastavit. Dum hæc agerentur, apud Judæam pontificatum post Eleazarum suscepit Manasses avunculus ejus. (59) Interea Lutacius Catulus cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus est, & ibi dum apud supradictam Drepanum civitatem pugna consertitur, dum inter primores pugnat, transfixo femore ægerrimè, cum jam obrueretur ereptus est. Porro autem Pœni cum quadringentis navibus magnis-

- (52) A. pro *infra* *infra* lius.  
 (53) Idem pro *signatus* est figuratus est, & omis. cæt. Servilius &c. Ita pariter in B. & H., omnesque conveniunt cum Eutropio.  
 (54) A. post navibus habet ad Africam profecti naufragium passi sunt. Itaque &c.  
 (55) A. maritimis præliis rec. &c.  
 (56) Eutrop. C. Furio Pacillo. A. & H. C. Furio Placido.  
 (57) A. Hinc legit Metellus in Siciliam Afrorum ducem cum 130. elephantis, & magnis copiis venientem superavit XXm. hostium cecidit VI., & XX. elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat collegit, & Romam d. duxit ingenti pompa, cum CXXX. elephantorum numerus itinera omnia completeret. Post hæc mala Carthagenenses Regulum ducem, quem ceperant petiverunt, ut Romam proficisceretur, & pacem à Rom. obtineret, ac permutationem captivorum faceret. Ille &c.  
 (58) A. & H. Regressus igitur ad Africam, circumcis palpebris, ut usque ad mortem cruciatu intolerabili, ac dolore vigilaret, demum omnibus suppliciiis extinctus est. Post Claudio Pulchro, Gajo Junio Coss. (H. tamen non habet C.) Claudius contra auspicia pu-

gnavit, & à Carthagenensibus victus est. Nam ex 220. navibus cum 30. fugit, 90. cum pugnatoribus captæ demersæ sunt. Alius quoque Consul naufragio classem amisit, exercitum tamen salvum habuit, quia vicina littora erant. Atque &c.

- (59) A. Hinc sequitur Gajo Lutatio Catulo, Aulo Postumio Allino Coss. anno belli Punici XXIII. à Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum CCC. navibus in Siciliam, Afri contra ipsum CCC. naves paraverunt: nunquam in mari tantis copiis pugnatum. Lutacius Catulus navem eger ascendit, vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybæum civitatem Siciliæ pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII. Carthagenensium naves captæ sunt, XXV. demersæ, XXXIIIm. hostium captæ, XIII. occisæ, infinitum auri, argenti, prædæ in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Rom. XII. naves submersæ. Pugnatum est VI. id. Mart. Statimque Carthagenenses petiverunt, tributaque est bis pax. Captivi &c.  
 H. concordat cum Ambrosiano, & uterque cum Eutropio, ut notavit Canisius, præterquam in numero navium demersarum, & hostium occisorum.



gnisque copiis ad Siciliam duce Hannone concurrunt. Nec Lutacius segnior, imò consilia Pænorum mira celeritate prævenit. Postquam proxima sibi utrorumque classes apud Ægades insulas contra Lilybæum civitatem Siciliæ per totam noctem, intertextis propemodum anchoris, steterunt, ortâ luce prior Lutacius signum bello dedit. Crudescente pugna victus Hanno navem avertit, & duc fugæ primus fuit. Aliquantum cum eo pars exercitus sui Africam petiit, alii confugere Lilybæum: septuaginta & tres naves Punice captæ sunt: centum triginta demersæ: triginta & duo millia hostium capta, cæsa quatuordecim millia fuerunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Infinitum auri, & argenti prædæ in potestatem Romanorum redactæ. Ex classe autem Romana duodecim naves merse. Pugnatum est VI. Idus Martii. Lutacius deinde ad Erycinam civitatem, quam Pæni tenebant, venit: ibique duo millia Carthaginensium consertâ pugna interfecit. Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lutacium Coss., ac deinde Romam mittunt, orant pacem, quam illic consequuntur. Captivi Romanorum, qui tenebantur à Carthaginensibus, redditi sunt. Etiam Carthaginenses petivere, ut redimi eorum captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iussit sine pretio eos dari, qui in publica custodia essent: qui autem in privatis tenebantur, ut pretio dominis reddito Carthaginem redirent, atque id pretium ex fisco magis, quam à Carthaginensibus solveretur. Carthaginenses sanè sub hac conditione cum Romanis pacem fecerunt, ut Sicilia, Sardiniaque decederent, & per continuos viginti annos eis perfolverent puri argenti tria millia talentorum. His diebus Judæorum Pontifex Onias Simonis Justi filius clarus habebatur. (60) Anno ab Urbe condita DVII.

A *repentina subversio ipsius Romæ prævenit triumphum Romanorum. Neque enim temerè dixerim, quando non vel modicam latitiam Romæ superveniens repente quam gravissimus luctus oppressit. Siquidem Q. Lutacio Catulo, A. Manlio Coss. diversa ignis, aquarumque clades penè absumpsere Urbem. Nam Tyberis insolitis auctus imbribus, & ultra opinionem, & diuturnitate, & magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita delevit. Diversæ qualitates locorum ad unam convenere perniciem: quoniam, & quod segnior redundatio tenuit, madefacta dissolvit: & quæ cursus torrentis invenit, impulsa deiecit. Aquarum gravissimam cladem, gravior ignis secuta vastatio est. Qui ignis (incertum unde surrexit) plurimas civitatis partes pervagatus, cum hominum, domorumque miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opum uno consumpsit incendio, quantum plurimæ, & peregrinæ victoria conferre non possunt. Dehinc, cum omnia in circuitu fori depopularet, ædem Veste corripuit, unde etiam Metellus cum arsfuros deos eripit, vix brachio semjustulatus aufugit. T. Sempronio Graccho, C. Valerio Falcone Coss. bellum Faliscis intulerunt. Quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit, quam ambo Coss. intra sex dies, quam venerant, transierunt, XV. millibus hostium cæsis, pace concessâ, agro tamen ex medietate sublato. Eodem anno etiam Galli Alpini novi Romani extiterunt hostes, adversus quos sorte varia bellatum est. Nam in primo conflictu Valerio Coss. tria millia cecidere Romanorum: secundo XIV. millia Gallorum cæsa, duo millia capta sunt. Sed ob priorem cladem triumphus (61) Consuli denegatus est.*

Explicit Liber Secundus.

## INCIPIIT LIBER TERTIUS.

**F**inito igitur Punico bello, quod viginti tres (1) annos tractum est, jam Romani clarissimâ gloriâ noti, L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco Coss. legatos ad Ptolomæum regem Ægypti miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille Romanis gratias egit, auxilia non accepit: jam enim fuerat illa pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos, & ducenta millia modiorum tritici populo dono dedit. (2) T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo Coss. Sardinia rebellavit auctoribus Pænis: unde mox Sardi subacti, & oppressi sunt: Carthaginensibus autem violatoribus pacis, quam ipsi poposcissent, inferri bellum decretum est. E contra

D *Carthaginenses pacem suppliciter poposcere: & quum bis missis legatis nihil profecissent, postetiam eorum decem principibus bis aequè supplicantibus nil impetrarent: novissimè Hannonis minimi hominis inter legatos oratione meruerunt. Hoc anno porta Jani Gemini clausa est, quia nusquam eo anno bellum erat: quod sub Numa Pompilio rege provenerat. Anno ab Urbe condita DXVII. Hamilcar dux Carthaginensium ab Hispanis in bello, cum aliud bellum adversum Ro. clam pararet, occisus est. L. Postumius Albinus, Cn. Fulvius Centimalus Coss. bellum contra Illyricos sequenti gesserunt (3) anno, eo quod legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est, in quo multis oppidis, oppidulisque deletis, reliquis se Fulvio, Postumioque Coss. dedi-*

(60) A. & H. post habebatur. Tunc etiam Q. Ennius poeta Tarenti nascitur; qui post Romæ docuit, contentus unus ancille ministerio. Q. Lucretius, A. Mallius Coss. creati sunt, bellum Faliscis intulerunt (quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit) quod ambo Consules intra sex dies, quam venerant transigerunt, XV. hostium cæsis, cæteris pace concessâ, agro tamen ex medietate sublato. Quibus verbis etiam fuit Eutrop. lib. 2.

(61) In edit. Canif. vitiosè triumphans.

(1) A. & H. quod per XXII. annos transactum est, Romani jam clarissimâ gloriâ noti, legatos ad Ptolomæum etc. Eutropius etiam habet annos XXII.

(2) A. pro dedit, exhibuit. Hinc Lucio Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco Coss., quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est. Nam iidem Coss. primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus, & Liguribus, quorum interfecta sunt viginti tria millia, quinque millia capta, & de his triumphatum est. Sequenti anno in Piceno, flumine sanguis effluxit, & apud Tuscos caelum ardere visum est, & Ariminum nocte multa

luce fulgente tres simul Luna apparuerunt. Carthaginenses tamen bellum reparare tentant, Sardinenses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen Romam legatio Carthaginensium, & pacem impetravit T. Manlio Torquato, Cajo Attilio vulgò Coss. de Sardinis triumphatum est, & pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt: quod bis post Romam conditam semel tantum Numa Pompilio rege contigerat. L. Postum. etc.

H. concordat cum Ambros. paucis exceptis, nam pro CCm. habet CC. etiam contra Ligures, legit etiam Ligures. In Piceno, flumine; in Piceno flumen etc.

(3) A. & multis civitatibus captis etiam reges in deditione accepertunt: ac tum primum de his triumphatum est. Emilio Coss. ingentes Gallorum copie Alpes transierunt, traditumque est à Fabio historico, qui eo bello interfuit DCCm. hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per Coss. tantum prosperè gesta com. etc.

H. pro 700m. habet 70m. in cæteris cum nostro.

dediderunt: ac tum primùm ex Illyriis triumphatum est. Tertio deinceps anno miseram civitatem sacrilegis sacrificiis malè petentes funestavere Pontifices. Nam Decemviri consuetudinem prisca superstitionis egressi, Gallum virum, & Gallam feminam, cum muliere simul Græca in foro Boaria vivos defoderunt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuò versum est. Namque diras illas, quas fecerant externorum mortes, fœdissimis suorum cadibus expiavere. Siquidem L. Æmilio Paulo, C. Attilio Regulo Coss. magna formidine consternatus est Senatus defectione Cisalpina Gallia, cum etiam ex ulteriore Gallia ingens adventare exercitus nunciaretur, maximè Gesatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est. Itaque permoti Coss. totius Italiae ad præsidium Imperii contraxere vires. Quo factò, in utriusque Coss. exercitu octingenta millia armatorum fuisse feruntur, sicut Fabius Historicus, qui huic bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum, & Campanorum fuerunt peditum CCCXLVIII. millia ducenti: equitum verò viginti sex millia sexcenti: cætera multitudo sociorum fuit. Commisso praelio apud Aretium Attilius Coss. occisus est. Octingenta millia Romanorum, nec saltem tantà, quanta eos terrere debuit, cæsa sui parte, fugerunt. Nam tria millia eorum tunc interfecta Historici tradunt. Quod ideo ignominiosius, turpiusque est, tam paucis amissis tanta agmina diffugisse, quòd se in aliis victoriis non viribus animorum pervaluisset, sed bellorum proventibus prodiderunt. Quisnam enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istum fuisse saltem, non dico fugisse? Post hæc secundum cum Gallis praelium gestum est, in quo planè XL. millia Gallorum trucidata sunt, & triumphus Æmilio decretus est. Gallorum quidem animi feroces, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quòd virtus eorum, sicut primo impetu major, quàm virorum est, ita sequens minor, quàm foeminarum. Alpina enim corpora humecto cælo educata habent quiddam simile nivibus suis: cum mox calore exarserint pugnae, statim in sudorem eunt, & levi motu quasi sole laxantur. Hi Brittomaro duce non priùs posituros se baltea juraverunt, quàm Capitolium Romæ ascendissent. (4) Quod & factum est. Nam victos eos Æmilius in Capitolio discinxit. Et quia dux eorum de Romano milite Marti suo torquem auream devotasset, de ipsius Ariobistonis, (5) reliquorumque Gallorum torquibus aureum trophæum Jovi erexit. (6) Sequenti anno Manlius Torquatus, & Fulvius Flaccus Coss. contra Ligures primùm trans Padum Romanis duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria M. quinq; millia capta sunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira Urbem terruere prodigia. Namque in Piceno flumine sanguis effluxit: apud Faliscos cælum visum est ardere: & Arimini noctem multa luce claram effuluisse: ac tres Lamas distantibus cæli regionibus exortas apparuisse: & Romæ Cn. Domitii bos locutus est, dicens: Cave tibi Roma. Carnes etiam è cælo lapsæ sunt, quarum pars ab avibus intercepta est, pars incorrupta diù jacuit. Tunc quoque magno terræmotu Caria, & Rhodus insula adeò concussæ sunt, ut labentibus vulgò telis ingens quoque ille Colossus rueret. Eodem anno

A Flaminius Coss. contemptis auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, adversus Gallos conflixit, & vicit. In quo bello novem millia Gallorum cæsa, septem, & decem millia capta sunt. Post hoc M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio, contra Gallos pugnaverunt. Marcellus Coss. deinde cum imprudens in manus Gallorum incidisset, omniaque infesta vidisset, nec evadere posset, in medium hostium irrupit. Quibus inopinata audaciâ percussis, regem quoque eorum Virdomarium (7) nomine occidit. Atque ubi spes salutis vix fuerat, inde opima detulit spolia. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, & inter multa Insubrium, quos ad deditionem coegerat, oppida, Mediolanum quoque urbem florentissimam expugnavit, & cepit. Grandem prædam Romam pertulit, ac triumphans Marcellus spolia Gallici (8) regis stipiti imposita humeris suis vexit. Minutio Rufus, P. Cornelio Coss. Histris bellum illatum est, quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt. Hac tempestate Judæorum pontifex Simon Onæ filius extitit. (9) Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbae laudis etiam de præsumptis parricidiis appetitus. Nam Fabius Censorius Fabium Buteonem filium suum furti insimulatum interfecit: dignum scilicet facinus, quòd pater, vel parricidio plebendum duceret, quòd ne leges quidem insimulatum pecuniæ, aut summi exilii circà quemlibet hominum scelus censuerunt.

C Anno ab Urbe condita DXXXIV. bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem Carthaginensium ducem, qui jamdudum Hamilcari patri ad aras juraverat, cum adhuc novem esset annorum, se, ut primùm posset, adversum Romanos pugnaturum: qui idem tamen hoc somnium præviderat: juvenem humanâ formâ augustiorem, qui se hortaretur in excidium Italiae, auctore Jove secuturum. Deinde post tergum respiciens intueri sibi visus est serpentem vastum cuncta populantem, audire etiam cæli fragorem, nec non & nimbos cum maligna luce cæli visere: interrogavitque juvenem præcuntem quid subsequatur? Ille ad hæc: Vides, inquit, excidium Italiae, cætera permitte fati. Hannibal ergo Saguntum florentissimam Hispaniæ civitatem Romanis amicam oppugnare aggressus est, annum ætatis agens viceesimum. (10) Huic Romani per Legatos denunciavere, uti bello abstineret. (11) Is Legatos Romanorum ad se missos injuriosissimè à conspectu suo etiam abstinuit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios Romani populi gereret. Dura responsa à Carthaginensibus data sunt. Saguntini interea fame victi sunt, & octavo demum mense capti ab Hannibale ultimis penis afficiuntur. Quibus hoc ante portenderat triste prodigium. Nam quum penè mulier enixa esset, in uterum regressus infans civitatis excidium significavit. Hujus tantæ cladis Hannibal auctor poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis Fabius: Quæ inquit mora est? In hoc ego sinu bellum, pacemque porto, utrum eligitis? Succlamantibus, bellum. Igitur, inquit, accipite. Et excusso in media Curia togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Tum P. Cornelius Scipio cum

(4) A. & H. incendiissent.

(5) A. Auro bistons.

(6) A. continuat. Aliquot deinde annis post contra Gallos in Italia pugnatum est. Finitoque bello M. Claudius Marcellus Cn. Corn. Scipione Coss. Marcellus, deinde cum impru. &c. H. pugnatum est, finitumque bello.

(7) A. & H. Vitrodomarum.

(8) A. Galli Stipici. H. Galli Stipiti.

(9) Hinc A. & H. Eodem anno bellum Punic. &c.

(10) A. & H. post vic. sinum, habent copias congregatis CLm. Huic &c.

(11) Ambo hæc legatos admittere noluit. Rom.

omni exercitu profectus est in Hispaniam, Tib. Sempronius in Siciliam. (12) Hannibal, relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenæos montes transiit, (13) inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono post demum die à Pyrenæo ad Alpes pervenit. Ubi dum montanos Gallos, repellere eum ab ascensu obstantes bello superat, atque invias rupes igni, aceto, ferroque rescindit, quatrinduum commoratus, quinto demum die eum maximo labore ad plana pervenit. Traditur ad Italiam cum centum millibus peditum, & XX. millibus equitum, XXXVII. simul elephantos adduxisse. Interea multi Ligures, & Galli Hannibali se junxerunt. Sempronius Gracchus cognito ad Italiam Hannibalis adventu, ex Sicilia exercitum Ariminum trajecit. P. Cornelius Scipio Hannibali apud Ticinum primus occurrit, commissoque prælio, fugatis suis, & penè omnibus extinctis, ipse à filio Scipione admodum prætextato, qui post Africanus cognominatus est, qui vix egressus pueritiam fuerat, ab ipsa morte liberatus est: saucius tamen in castra rediit. Pugnatum est deinde eodem Cof. ad Trebiam fluvium, iterumque Romani pari clade superati sunt. Sempronius Gracchus & ipse apud eundem amnem cum Hannibale conflixit, amissoque exercitu penè solus evasit. In eo tamen bello etiam Hannibal sauciatus est. Tunc se Hannibali multi Itali dedere: qui posteaquam in Hetruriam primo (14) transiret, in summo Apennino tempestate correptus biduo mansit, & continuo immobiliter nivibus cum exercitu conclusus est. Ubi magnus hominum numerus, jumenta quam plurima, elephanti penè omnes frigore perierunt. Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam, & Solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmæ (15) in cælo visæ. Sol quoque pugnasse cum Luna. Apud Capenas (16) interdum duas Lunas ortas. Imbre saxatili Picena regio verberata. In Gallia isdem temporibus lupus è vagina gladium sustulit vigili. In Sardinia sanguinem duo scuta sudarunt. Faliscis scindi cœlum, velut magno hiatus visum est. Apud Antium quoque metentibus messoribus cruentas spicas in corbem decidisse visum est, & pluvia deciderunt cruenta. Igitur Hannibal ad Thusciam veniens, (17) sciens Flaminiū Cof. solum in castris esse, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progressus arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus fluvius luto redundans, pendulos, & dissolutos campos reliquerat, de quibus dictum est:

Et quæ rigat æquora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Hannibal, nebulis maxime, quæ de palude exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum, jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto, qui solus superfuerat, supersidens, vix difficultatem timeris evasit. Sed oculum, quo jamdudum in Alpib. æger erat, violentiâ frigoris, vigiliarumque, ac laboris amisit. Ubi verò proximus castris Flamini Consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminiū in bellum excitavit. Hæc pugna ad Trasumenum lacum facta est, ubi exercitus Romanus infelicissima arte Hannibalis circumventus, funditus trucidatus est: ipse quoque Cof.

Tom. I.

(12) Post Siciliam uterque habet bellum Carthaginensibus inditum est. Annibal &c.  
 (13) Idem post transiit: alpes adhuc tum ea parte invias sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXXm. peditum, Xm. equitum, septem & trig. &c.  
 (14) A. primo vere.  
 (15) A. & H. palma.  
 (16) Utrique duas lunæ ortæ sunt. In Sard. &c.  
 (17) Post venius leg. in A. & H. Flaminiū Cof. occurrit,

A occisus, vigintiquinque millia Romanorum in eo prælio cæsa sunt, sex millia capta referuntur, & cæteri diffugerunt. De exercitu Hannibalis duo millia ceciderunt, tanta clade Romana: maxime cum ita ad pugnandum intentus ardor extiterit, ut gravissimum terræmotum, qui tunc fortè tam vehementer factus est, ut urbes diruisset, montes transtulisset, discidisset rupes, & flumina retrorsum coegisset referatur, pugnantibus omnino non senserint. Quo quidam miles Romanus ita vulneratus est, ut uti manibus non valeret, cui cum quidam Numida detrahere spolia vellet, cervicem hostis invasit ulnis, eique nares, atque aures morsu detruncavit. Interea missus adversus Hannibalem postea à Romanis Q. Fabius Maximus, is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit. Nam per summa montium juga, & abditos nemorum saltus castra ponens, Hannibalis fervorem elusit. (18) Cùmque in prælium eum evocare Hannibal non posset, vastatis agris Italiæ, Maximi cunctatoris villæ pepercit, ut vel sic prodicionis suspicionem Romanis de eo afferret. Sed bene nota Fabii fides calliditatem Hannibalis irritam dedit Romanis. Interea Maximus inventa occasione pugnavit, & vicit. Victus quoque Hannibal, fertur de Fabio dixisse suis ita: Nunquid non dixi vobis, quòd montana hæc nubes maximâ nos in campo vi tempestatis obrueret? Anno ab Urbe condita D. XL. L. Æmilius Paulus, P. Terentius Varro Cofs. contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt. Qui Fabius ambos Consules monuit, ut Hannibalem callidum, & impatientem ducem, non aliter vincerent, quam prælium differendo. Verùm cum impatientiâ rerum Varronis Consulis, contradicente altero Consule, id est Æmilio Paulo, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo Cofs. ab Hannibale vincuntur. Nam cum comperisset Hannibal Ausidum (19) amnem ingentes auras proficere manè, quæ arenarum, & pulveris vertices agerent, sic direxit aciem, ut tota vis à tergo suis, Romanis in ora, & oculos incideret. Eaque de causa Romanorum exercitum stravit. (20) Nam in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt. De exercitu verò Hannibalis tria millia cæsa sunt, & magna pars sauciata. Nullo tamen Punico bello Romani adeò ad extrema internecionis addicti sunt. Perit in eo Cof. Æmilius Paulus: qui dum saucius in quodam saxo refudisset, offerente ei Lentulo equum, quo fugeret, ut cladi superesset, noluit: atque ibi perdidit, donec ab hostibus peremptus est. Perierunt autem ibi Consulares, aut Prætorii viginti, Senatores capti, aut occisi triginta, nobiliores (21) viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro Cof. cum quinquaginta equitibus Venusium (22) fugit. Nec dubium est ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox ad pervadendam Urbem contendisset. Sed sic successu belli elatus est, ut neminem civium suorum in castra sua admitteret, sed responsa eis per interpretes daret: Macharbarem quoque Lacedæmonium, & ipsum sæpe continerent, qui ei creberrimè pollicebatur brevi se in Capitolio cœnaturum, si dispositio sua omnimodis audiretur. Interea Varro Romam rediit, gratiæque

C

ei

ipsum Flaminiū interemit, Romanorum XXVm. cæsa sunt, cæteri diffugerunt. Missus &c.  
 (18) A. & H. post elusit, moxq; inventa occasione vicit. Victus &c.  
 (19) A. Fidem.  
 (20) A. & H. inde continuant. In ea pugna tria millia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Annibalis sauciatur. Nullo tamen &c. H. Nulla.  
 (21) H. nobiles viri CCC. militum XL. mil.  
 (22) A. Venusium.



ei à Senatu, & populo actæ sunt, quòd Remp. non desperaret. (23) Non autem vitæ cupiditate, sed Reip. amore se superfuisse, reliquo ætatis suæ tempore approbavit. Nam barbam, capillumque submisit, & postea nunquam recubans cibum cepit. Honores quoque, cum ei à populo deferrentur, renunciavit, dicens: felicioribus magistratibus Reip. opus esse. (24) Hannibal igitur Romanis obtulit, ut captivos redimerent: responsumque est ei à Senatu, eos cives non necessarios, qui cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit. *Idem quibusdam ima pedum amputavit, alios in castris binos inter seipso dimicare compulit, maxime fratres, aut consanguineos: nec prius spectaculum finiebatur, quam unus cædibus superfuisset, sed & ipse jugulandus, & pro testimonio victoriae suæ tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum Romanorum equitum, senatorumque, & militum detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Reip. apud residuos Romanos fuit, ut Senatores de relinquenda Italia, sedibusque querendis consilium ineundum putarint. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio Tribunus tunc militum, idem qui post Africanus est dictus, districto gladio deterruisset, singulis mortem inferre minitans: ac potius pro patriæ defensione in sua verba omnes jurare coegit. Romani verò ad spem vitæ, quasi ab inferis respirare ausi, Dictatorem Decium Junium creant, qui delectu habito, ab annis decem & septem immaturæ, inordinatæque militiæ quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam servos spectati roboris, ac voluntatis, vel oblatos, vel si ita opus fuit, publico pretio emptos, sub vitulo libertatis sacramento militiæ adegit. Arma quæ deerant, templis detraxerunt, egentis ærario privata opes refuscæ sunt. Itaque equester ordo, ita plebs trepida, oblita studiorum, in commune consuluit. Junius quoque Dictator antiquum Romanæ miseriæ factum recolens, pro supplemento exercitus, edicto velut asylo patefacto, homines, quicumque sceleribus, ac debitis obnoxii essent, impunitate promissa militiæ mancipavit, quorum numerus ad sex M. virorum fuit. Campania verò, vel potius omnis Italia ad Hannibalem, desperatâ penitus Romani status reparatione defecit. Post hoc L. Postumius Prætor adversum Gallos pugnare missus, cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Max. Cofs. Claudius Marcellus ex Prætoribus Proconsul designatus, Hannibalis exercitum prælio fudit primus. Qui post tantas Reip. ruinas, spem fecit Hannibalem posse superari. Interea in Hispania, ubi Hasdrubal frater Hannibalis remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subjiceret, à duobus germanis Scipionibus Romanis ducibus vincitur. Perdit in ea pugna triginta quinque M. hominum. ex his capiuntur decem millia, occiduntur XXV. millia. Mittuntur ei à Carthaginensibus ad reparandas vires copiarum, XXII. (25) millia peditum, & IIII. equitum, elephantum XX. Celtiberos milites, quam primam externam manum Romani in castris habere cœperunt, pretio sollicitatos, ab ho-*

*stium societate in sua castra duxerunt. Sempronius Gracchus Proconsul ab hospite suo Lucano quodam in insidias inductus occisus est. Centenius (26) Penula Centurio sibi ultro bellum adversum Hannibalem petiit. A quo cum octo millibus militum, quos in aciem deduxerat, cæsus est. Post hæc Cn. Fulvius Prætor ab Hannibale victus, amisso exercitu, vix evasit. (27) Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, Bruttiamque occupavit. Quo tempore etiam Rex Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos, sub hac conditione, ut deletis Romanis, ipse quoque contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedonia M. Valerium Levinum ire iusserunt: T. Manlium Torquatum Proconsulem in Sardiniam. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur. In Italia contra Hannibalem: in Hispania contra fratrem ejus Hasdrubalem: in Macedonia contra Philippum: in Sardinia contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthag. Is à T. Manlio Proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus captus est: occisa cum eo XII. millia, capti mille quingenti: & sic à Romanis Sardinia subacta est. Manlius victor Hasdrubalem, & captivos Romam reportavit. Interea etiam Philippus à Levino in Macedonia vincitur, & in Hispania à Scipionibus Hasdrubal, & Mago tertius frater Hannibalis. Pudet recordationis. Quid enim dicam? improbitatem magis, an miseriam Romanorum? imò verius vel improbam miseriam, vel miseram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam stipem privata collatione poscebat, miles in castris non nisi aut puer, aut servus, aut sceleratus, aut debitor, ne sic quidem numero idoneus erat, Senatus in curia omnis novitius penè videbatur: postremo quum ita imminutis, fractisque omnibus rebus desperabatur, ut consilium de relinquenda Italia subiretur: eo tempore cum unum domesticum, ut diximus, bellum ferri nullo modo posset, insuper tria bella transmarina fuisse suscepta? unum in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedoniae regem: alterum in Hispania contra Hasdrubalem Hannibalis fratrem: tertium in Sardinia contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthaginensium ducem: extra hoc quartum Hannibalis, quo in Italia præmebantur? Et tamen fortis in alterutrum desperatio, in meliora profecit. Nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo evidenter ostenditur, non tempora tunc fuisse tranquilliora otis, sed homines miseri fortiores. Anno ab Urbe condita DXLIII. Claudius Marcellus Syracusam opulentissimam Urbem Siciliae secunda oppugnatione vix cepit. Quam cum jam pridem obsidisset, Archimedis Syracusani civis mirabili ingenio præditi machinis repulsus expugnare non potuit. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, Cn. Fulvio, P. Sulpitio (28) Cofs. Hannibal de Campania movit exercitum, & cum ingenti clade omnium per Sedecinum, Sueffanumque agrum viâ Latinâ (29) profectus, ad Anic-*

(23) A. & H. desperasset, & mox pro bonores, honoribus.  
 (24) A. & H. post opus esse legunt. In omnibus his tamen malis nemo Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servis, quod nunquam ante, manumissis, & milites factis. Post eam pugnam multæ Italiae civitates, quæ Rom. paruerunt, se ad Annib. transfulerunt: Annib. Rom. &c.  
 (25) A. H., & E. XIII.  
 (26) H. Centenius Penula cent. decerni sibi ultro bellum. A. Centenius, &c.  
 (27) Hinc cetera desiderantur in MS. H. usque ad illa verba dimisit Hispanos fol. 19. lit. C.  
 A. verò sequitur. Anno 4. postquam ad Italiam Anni-

bal venit Cn. Ful. proconsulem, XI. præterea tribunos, & XVII. militum interfecit. Marcellus Consul cum Annibale apud Nolam triduum contrarium dimicavit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus Consul, tertio victor VIII. bestium interfecit, ipsum Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Annibal &c.  
 (28) A. Fulvio Sulpicio, Gneo Fulvio Cofs.  
 (29) A. post latina legit ad IV. milliarium Urbis accessit. equites ejus usque ad portam: mox Consul cum exercitu venientium metu Annibal ad Campaniam se recepit. In Hispania à fratre &c.

nam fluvium tribus millibus ab Urbe consedit, incredibili totius civitatis metu: cum Senatu, populoque diversis curis trepido, matronæ quoque amentes pavore, per propugnacula currebant, & convehere in muros saxa, primæque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus usque ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & Coss., Fulviusque Procos. non detrectare pugnam. At ubi expositæ utrinque acies constituerunt in conspectu Romæ, præmium victoriæ futuræ, tantum imber se subito è nubibus grandine mixtus effudit, ut turbata agmina vix armis retentis in sua se castra colligerent. Deinde cum, serenitate reddita, in campum copiarum, atque in aciem redissent, rursus violentior fusa tempestas, majore mortalium metu, audaciam coercuit, territosque exercitus refugere in tentoria coegit. Tunc conversus in religionem (30) Hannibal dixisse fertur: Potiunde sibi Romæ, modò voluntatem non dari, modò verò deesse potestatem. At verò in Hispania à fratre Hasdrubale (31) ambo Scipiones fratres, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur, exercitus tamen integer mansit. Casu enim magis erant, quam virtute decepti. In Campania Capua capta est à Q. Fulvio Proconsule. Principes Campanorum veneno sibi mortem consciverant. Senatum omnem Capuæ, etiam prohibente Senatu Romano, Fulvius supplicis necavit. Duæ autem feminae è Campanis partibus, idest Vescia Oppia materfamilias, & Clivia Falcia (32) meretrix, benignæ fuere pro statu Romano. Quippe una pro salute populi Romani semper deos precata est, altera militibus Romanis captivis alimenta præbuit. Pro quibus meritis, & libertatem in excidio Capuæ, & rem propriam retentam, & optandi præmii privilegia affecta sunt. Quo tempore etiam Cos. Marcello Sicilia magna pars capta est, quam tenere Afri ceperant, & nobilissima, ut dixi, urbs Syracusana. Præda verò ingens Romam perlata est. Levinus in Macedonia cum Philippo, & multis Græciæ populis, & rege Asiæ Attalo amicitiam fecit, & ad Siciliam profectus est. In qua Hannonem quendam Afrorum ducem apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilissimis misit: quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti sex expugnavit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal itaque in Italia Cn. Fulvium Cos. subito aggressus, cum IX. millibus hominum interfecit. Interea, interfectis in Hispania duobus Scipionibus (33) fratribus, & omnibus incusso pavore cunctantibus, Scipio se admodum

Tom. I.

A adolescens ultrò obtulit, & cum in ærario penuria esset pecunia, Claudio Marcello, & Valerio Levino auctoribus, qui tum Coss. erant, aurum, & argentum signatum ad Quæstores palam omnes Senatores in publicum contulerunt, itaut nihil præter annulos, bullasque, sibi, & filiis, ac deinde per filias, uxoresque suas singulas tantum auræ uncias, & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent. Scipio annos natus viginti quatuor, vir Romanorum omnium & sua ætate, & posteriore ferè primus. Iste est ille, qui, dum Senatores ob metum Hannibalis, ut dixi, Italiam relinquere deliberarent, districto gladio id fieri vetuit. (34) Is imperium in Hispania proconsulare sortitus, ultionem præcipue patris, & patris animo intendens, Pyrenæum transgressus, primo impetu Carthaginem novam Hispaniæ cepit: ubi stipendia maxima, præsidia valida, copiarum auri, argenti que magnæ Pænorum habebantur, & nobilissimi obsides, quos ab Hispanis acceperant. Ibi etiam Magonem fratrem Hannibalis captum cum cæteris Romam misit. Romæ ingens lætitia post hoc fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Denique dum quædam adulto flore virgo pulcherrima ab eo comprehensa fuisset, eam paterna pietate servavit, concedens parentibus, ut eam redimerent. Ad se etiam puellæ sponsum nobilissimi generis virum venire persuadens, ei ipsam quasi nomine puellæ pretium, quod à parentibus ejus acceperat, condonavit. Pro quibus factis maxime annitente puellæ sponso, ejusque parentibus omnes ferè Hispaniæ ad eum transierunt. Post quæ Hasdrubalem fratrem Hannibalis victum fugat, & prædam maximam capit. (35) Præterea octoginta civitates, aut deditione, aut bello in potestatem redegit, Afrisque sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Hannibal in Italia (36) Cn. Fulvium Procos. undecim præterea tribunos, & XVII. millia hominum interfecit, Marcellus Cos. cum Hannibale apud Nolam triduo continuo dimicavit, primo die pari pugna discessum est: sequenti victus Cos. tertio victor octo millia hostium interfecit. Ipsum Hannibalem cum reliquis fugere in castra compulit. (37) Interea Cos. (38) Q. Fabius Maximus Tarentum, quod à Romanis desciverat, iterum expugnavit, & cepit, ibique ingentes copias Hannibalis cum ipso duce ejus Carthalone delevit: triginta millia (39) hominum captivorum vendidit: prædam militibus dissipavit: pecuniam hominum venditorum ad fiscum rerulit. Tum multæ civitates, quæ ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo

C 2

sub-

(30) A. in regionem.

(31) A. Hasdrubalis.

(32) Aliter Falcia.

(33) A. Interea ad Hispanias, ubi occisis duobus Scipionibus, Mallius Rom. dux erat P. Cornelius Scipio mittitur, fil. P. Scipionis, qui ibidem bellum gesserat annos natus &amp;c.

(34) A. deliberarent, cum Trib. militum esset districto &amp;c. Idem post vetuit, primisque jurans, ut patriæ defensor existeret universos similiter jurare coegit, Romanosque ad spem vitæ, quasi ab infiris reduxit. Is Carthaginem Hispaniæ cepit, in qua omne aurum, argentum, &amp; belli apparatus Afri habebant. Nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperat, Magonem etiam fratrem Hannibalis ibidem cepit, quem Romam cum aliis misit. Rom. &amp;c.

(35) Hinc sequitur A. Interea in Italia Cos. Pub. Fabius Max. Tarentum recepit, in qua ingentes copias Hannibalis erant, &amp; ibi etiam ducem Carthalonem occidit. Trig. &amp;c.

(36) H. Anno IV. postquam ad Italiam Annibal venit, Cn. Fulvium &amp;c.

(37) Herfeldensis habet in castra compulit. Annibal multas Civitates Rom. per Apuliam &amp;c., quæ ad ver-

bum conveniunt cum Eutrop. Merulæ f. 31. usque f. 33. parentibus reddidit, nisi quod ubi legit Eur. P. Sulpitio Cn. Ful. Consulibus Hannibal usque ad IV. miliarium Urbis. MS. H. copiosius ita habet: Cn. Ful. Cos. Annibal de Camp. movit exercitum, &amp; cum ingenti clade omnium, Pa. sedecimum, Sullanumque agrum viâ Latinâ usque ad IV. miliarium Urbis accessit, equites ejus usque ad portam &amp;c. Et paulò post Eur. f. 33. legit: posteriori tempore ferè primus. Is Carth. Hisp. cepit, in qua omne aurum &amp;c., &amp; hic MS. H. copiosior est, &amp; ita legit: ferè. i. Iste etenim, dum Senatores ob metum Annibalis Italiam relinquere deliberarent, cum tritimus mil. esset, districto gladio id fieri vetuit: primisque jurans, ut patriæ defensor existeret, universos similiter jurare coegit, Romanosque ad spem vitæ quasi ab infiris reduxit. Is Carth. Hisp. cepit, in qua omne aurum &amp;c.

(38) H. Interea in Ital. Cos. &amp;c., a quibus verbis MS. ad verbum cum Eutropio convenit utque struere pugnant occisus est, nisi quod ubi Eutropius fol. 34. apud Senam Piceni civitatem. MS. legit cum Miscella apud M. taurum fluvium.

(39) A. XXXV.

subdiderunt. (40) Hannibal utrumque Consullem Marcellum, & Crispinum insidiis circumventos cum exercitu interfecit. Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus fuerat, rursus res inclitas gessit. Regem Hispanorum magno praelio victum in amicitiam accepit, & primus omnium à victo hoste obsides non poposcit. Deinde desperans Hannibal Hispanias contra Scipionem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem ad Italiam cum omnibus copiis evocavit. (41) Is Ap. Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore Cos. ex Hispaniis per Gallias ad Italiam veniens, magna secum auxilia Hispanorum, Gallorumque sumpta deduxit. Et cum maturato adventu descendisse jam ex Alpibus. Consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Hannibale, apud Metaurum fluvium in insidias compositas incidit: strenuè tamen pugnavit occisus est. (42) Diu quidem incertus belli eventus, elephantis maximè Romanam infestantibus aciem: qui à militibus Romanis, quos à velitando velites vocant, quod genus militiae paulò ante reperiunt fuerat, ut lecti agilitate juvenes cum armis suis post terga equitum sederent, & mox cum ad hostem ventum esset, equis desilirent, & continuo pedites ipsi, ex alia parte equitibus, per quos advesti fuerant, dimicantibus, hostem proturbarent. Ab his ergo velitibus elephantis retrò acti, quum regi jam à suis non possent, ferro fabrilis, id est, scalpulo inter aures adactò necabantur, id genus occidendæ, cum opus esset, belluæ, idem dux Hasdrubal primus invenerat. Fuit hoc praelium penes Metaurum fluvium, ubi Hasdrubal victus est, ut Trasumenus lacus, ubi exercitus Romanus: ut Cefena Piceni civitas, ut vicus ille Cannensis. Nam quinquaginta & novem millia de exercitu Hasdrubalis ibi grandi strage occisa sunt. Capta quinque millia quadringenti. Quatuor autem millia civium Romanorum inter eos reperta, atque revocata sunt, quod victoribus Consulibus solatio fuit. Nam, & de exercitu eorum (43) octo millia ceciderunt. Magnum pondus auri, atque argenti Romam relatum est. Hannibali caput fratris sui Hasdrubalis ante castra projectum est. Quo viso, & simul clade Pœnorum cognita, anno tertio decimo, quam in Italiam venerat, refugit in Brutios. (44) Post hæc anno continuo inter Hannibalem, & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est: quia inquietudo morborum in castris erat, & gravissimâ pestilentia uterque exercitus agebatur. Post hæc Hannibal diffidere jam de belli cœpit eventum, Romanis autem ingens animus accessit. Itaque & ipsi evocaverunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem, (45) qui jam universam Hispaniam à Pyrenæo, usque Oceanum in provinciae formam redegerat. Revertitur Romam cum ingenti gloria venit. Per idem tempus Hierosolymis Pontifex Max. Onias filius Simonis fuit. Q. Cæcilio, L. Valerio Cos. omnes civitates, quæ in Brutiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt. Anno XIII.

A. posteaquam in Italiam Hannibal venerat. Scipio, qui multa bene in Hispania egerat Cos. (46) cum Licinio Crasso creatus, & in Africam missus est: cui viro divinum quiddam inesse existimabatur, adeò, ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Et revera, neque publica, neque privata negotia prius unquam attigit, quam in cella Jovis Capitolini diutissimè moraretur antequam videretur à quoquam. Is in Africa contra Hannonem Hamilcaris filium ducem Pœnorum pugnavit, eumque interfecit: exercitum ejus partim cæde, partim captivitate disperdidit: castra ejus cepit. Nam in eo praelio, cum quatuor millibus & quingentis militibus undecim millia Pœnorum occidit. (47) Sempronius Cos. cum Hannibale congressus, & victus Romam refugit. Scipio in Africa aggressus hyberna Pœnorum, atque alia Numidarum, quæ utraque haud procul ab Utica erant, noctu concubia fecit incendi. Pœni trepidi, quum casu ignem accidisse putarent, inermes ad extinguendum concurrunt. Qua re facile ab armatis oppressi sunt. In utrisque castris quadraginta millia hominum de Carthaginensibus, & Numidis igni, ferroque consumpta sunt, capta quinque millia: duces ipsi miserabiliter ambugi sunt, & agrè fugerunt. Hasdrubal dux Carthaginem profugus venit. Itaque Syphax, & Hasdrubal mox plurimum reparare exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, vicique fugerunt. Syphacem fugientem Lælius, & Masinissa ceciderunt. Porro cætera multitudo ad Cirtam refugit, quam Masinissa oppugnatam in deditionem accepit, Syphacem ad Scipionem catenis vincium deducit. Quem Scipio cum ingentibus solis, plurimisque captivis perducendum Romam Lælio tradidit. Qui, cum Tiburi in custodia defecisset, sumptu publico jussit Senatus honorificè sepeliri. Quare audita omnis ferè Italia Hannibalem deseruit: ipse à Carthaginensibus recire in Africam jubetur, quam Scipio vastabat. Ita anno septimo decimo Italia ab Hannibale liberata est, quam siens dicitur reliquisse, omnibus Italici generis militibus, qui sequi nolent interfecit. Legati Carthaginensium pacem à Scipione petierunt: ab eo ad Senatum Romam missi sunt, & quadraginta quinque diebus his induciæ datae sunt, quousque ire Romam, & regredi possent, & triginta millia pondo argenti ab his accepta suat. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem jussit cum Carthaginensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne amplius quam triginta naves haberent, & quinquaginta millia pondo argenti darent, captivos, & perfugas redderent. (48) Interea Hannibal ad Africanum littus propinquans jussit cuidam è nauticis ascendere in arborem navis, atque speculari in le quam regionem tenerent. Sepulchrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Hannibal, deflexo cursu, ad Leptim oppidum copias exposuit. Qui continuo refecta multitudine Carthaginem venit:

(40) Subdiderunt. A. deliderunt, & omis. cæt. legit. In sequenti anno Scipio in Hispanias egr. gis res egit, & per se, & per fratrem suum Lucium Scipionem, LXX. civitates receperunt: in Italia tamen malè pugnavit: Nam Claudius Marcus Consul ab Annibale occisus est. Tertio anno postquam Scipio ad Hispanias profectus fuerat, rursus res inclitas gerit. Regem Hispanorum magno praelio victum in amicitiam accepit, & primus omnium à victo obsides non poposcit. Desperans &c.  
(41) A. Is veniens à Consulibus Appio Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore apud &c.  
(42) Post occisus est. A. habet LVIII. de ejus exercitu perempta, Vm. capta sunt, XLIV. civium Romanorum inter eos reperta, & revocata sunt. Magnum pondus auri, & argenti Romam delatum est. Anno &c.  
(43) I. quinquaginta & octo millia de ejus exercitu capta

sunt CCCCLV. civium Romanorum inter eos reperta, & revocata sunt. Magnum pondus auri, atque argenti &c., quæ ad verbum conveniunt cum Eutropio, usque ad finem, nisi quòd sub finem libri tertii legit Eutropius pondo CC. mil. MS. verò pondo XX. mil., & lineâ ultimâ Eutropius: post annum XLII. MS. post annum XIX.

(44) A. pro Brutios Britiam, & omis. cæt. Post hæc An.

(45) A. post Scipionem. Is Rom. &c.

(46) A. Cos. & factus: cui viro &c.

(47) A. sequitur Syphacem Numidie regem, qui se Afris conjunxerat cepit, & castra eius incendit. Syphax cum Nobilibus Numidis, & infinitis sociis Romam à Scipione mittitur. Qua re &c.

(48) A. post redderent. Interim Annibale veniente ad Africam pax &c.

& pax turbata est, multaue hostilia ab Afris facta sunt. Legati tamen eorum ex Urbe venientes à Romanis capti, & iubente Scipione dimissi sunt. Hannibal quoque frequentibus praeliis à Scipione victus petere & ipse jam cepit pacem, (49) & colloquium Scipionis. Ubi cum se diu attoniti admiratione mutua duo clarissimi duces torvè suspexissent, & colloquium inter utrosque esset, Carthaginiensibus conditiones displicerant, eo quod hisdem conditionibus, quibus prius, addita sunt quingentis millibus pondi argenti centum millia librarum propter novam perfidiam: jusseruntque Hannibalem pugnare (50) Hannibal tres exploratores ad castra Scipionis misit, quos captos Scipio circumduci per castra jussit, ostenditque eis totum exercitum, nihil de hostibus percontatus. Mox etiam prandium dari jussit, eisque refectis, ac recreatis equis redire permisit, ut renunciarent Hannibali, quæ apud Romanos vidissent. Interea praelium ab utroque duce confertum (51) est, quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum, quale vix ullâ memoriâ fuit, cum peritissimi viri, ut diximus, copias suas ad bellum educerent. Scipio victor rediit, (52) octoginta elephantibus ibi vel capti, vel occisi sunt. Carthaginiensium militum interfecti sunt viginti millia quingenti. Hannibal omnia, & ante praelium, & in praelio expertus, primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo vix cum

A quatuor, inter tumultum elapsus Adrumentum confugit. Postea Carthaginem post sex & triginta annos, quam parvus exierat, venit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo viginti millia, auri octoginta: cetera suppellectilis (53) copiosa. Façtet se licet Roma victorius, Hannibalem tamen Campaniæ luxuriis immorantem provincia deliciofa superavit. Dum aquis innotat, dum piscibus, atque ostreis passim inficitur, dum olet, dum potat, dum dormit, aquarum resolutio molivit Punicam feritatem: & quem alia duraverant, Seplasia Campaniæ oppidum unguentis odoratis labefactavit, & solvit. Igitur post id certamen Carthaginienses nullam esse residuam spem, nisi in petenda pace persuasi, ut pax daretur denovo supplicaverunt. C. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pæto Cos. Carthaginiensibus pax per Scipionem, voluntate Senatus, populique concessa est. Nam etiam plusquam quingenti naves in altum productæ in conspectu civitatis incensæ sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus cum ingenti gloria triumphans Urbem ingressus est. Quem Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthaginiensium subactorum civibus captus, pileatus, quod insigne indulta libertatis fuit, post currum triumphantem sequutus est. Anno ab Urbe condita quingentesimo quadragesimo quinto bellum Punicum secundum finitum est, post annum nonum decimum, quam cooperat.

Explicit Liber Tertius.

## INCIPIIT LIBER QUARTUS.

Trafacto igitur Punico bello secutum est Macedonicum contra Regem Philippum. Quingentesimo & quinquagesimo primo anno ab Urbe condita T. Quintius Flaminius adversus Philippum Macedonum Regem missus est. (1) Qui post multa, & gravissima praelia, quibus Macedones vicit, pacem Philippo dedit, his legibus, ne Græciæ civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret, ut captivos, & transfugas redderet, L. solas naves haberet, reliquas Romanis daret: per annos X. quaterna M. pondo argenti præstaret, & obsidem filium suum Demetrium daret. (2) Deinde cum Lacedæmoniis pugnavit: vultoque Nabide duce eorum, & quibus voluit conditionibus in fidem accepit, & ingenti gloria triumphavit. Duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, & Armenem Nabidis Ro. captivi. Qui sub Hannibale per Græciam venditi fuerant, universi recepti, capitibus rasis ob detestam servitutem, currum triumphantis secuti sunt. Eodem tempore Insulæ, & Boii, (3) à quibus Ticinum condita est, atque Cenomanni, contractis in unum viribus, Hamilcare Pœnorum duce, qui in Italia remanserat, Cremonam urbem, Placentiamque vastantes, difficilimo bello à L. Fulvio Præto superati sunt. Consul Marcellus in Hetruria à Boiis oppref-

C sus magnam partem exercitus perdidit. Cui postea Furius alter Cos. auxilio accessit, atque ita universam Bojorum gentem igni, ferroque vastantes propemodum usque ad nihilum deleverunt. (4) Postea Flaminius Procos. Philippum regem, & cum eo Thracas, Macedonas, Illyrios præterea, multasque gentes, que in auxilium ei venerant, bello subegit. Victi Macedones castra amiserunt. Octo millia hostium eo die caesa, quinque millia capta Polybius scribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata: Claudius vero triginta duo millia interfecta commemorat. Sed hæc varietas scriptorum utique fallacia est. Fallaciæ autem causa profectò adulatio est, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriæ extollere, vel presentibus, vel posteris student. Alioquin, si inquisitus non fuisset numerus, nec qualiscunque fuisset expressus. Quod si gloriosum est duci, & patriæ plurimos hostium peremisse, quanto magis lætum patriæ, & ducibus beatum potest videri, suorum, vel nullos, vel paucissimos perdidisse? Ita lucidissima re patet, quia simili impudentia mentiendi, qua occisorum hostium numero adjicitur, sociorum quoque amissorum damna minuuntur, vel etiam omninò reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore bello oppressus, cum omni exercitu Romano interfectus est.

Trafacto bello Macedonio secutum est Syria-

(49) A. post verb. pacem, ei in ventum esset ad colloquium iisdem conditionibus data est, quibus prius, additis quingentis mil. ponderibus argenti centum millia libr. propter novam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicerant, jusseruntque &c.

(50) Hinc A. Infertur à Scipione, & Massinissa rege alio Numidarum, qui amicitiam cum eo secerat Carthaginæ bellum. Annibal &c.

(51) A. instructum, quale vix &c.

(52) A. pro rediit, recedit, & sequitur penè ipso Annibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum XX. postremo cum IV. evasit. Inventa &c.

(53) A. suppellex copiosa, inde legit, Post id certamen pax

cum Carthaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit, & Africanus ex eo vocari ceptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum post annum XIX. quam ceperat.

(1) H. & Eutropius adversus Philippum regem præcipue gessit, & pax ei data est his legibus &c.

A. post Missus est, continuat, & pax ei data est his leg. &c.

(2) A. post daret. Titus Quintius etiam Lacedæmoniis intulit bellum, ducem eorum itidem vicit, & quibus &c.

(3) H. Insulæ Boii.

(4) Hinc cetera non leg. in A., neque in H. usque ad Trafacto bello.



riacum : (5) *L. Valerio Flacco*, & *M. Portio Catone Cofs.* Antiochus rex Syriae bellum contra populum Romanum struens in Europam transit ex Asia. Tunc etiam Hannibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romanis à Senatu iussus, clam ex Africa metu profectus, ne Romanis traderetur ad Antiochum migravit. Quem, cum apud Ephesum eunstantem invenisset, mox in bellum impulit. Tunc etiam lex, quæ ab Oppio Tribuno plebis prolata fuerat, ne qua mulier plusquam semiunciam auri haberet, nève versicolori vestimento, nec vehiculo per Urbem, nec foras uteretur plusquam mille passibus, nisi sacrorum causa exegisset, post XX. annos abrogata est. Sublato hoc edicto inquantam licentiam matronæ venerint, quid attinet dicere, quomodo sicut & viri luxuriarentur? *P. Cornelio Scipione*, *M. Acilio Glabrione Cofs.* Antiochus, quamvis Thermopylas occupasset, quarum munimine tutior propter dubios belli eventus feret, tamen commisso bello à Cof. Glabrione in Achaja superatus. Castra ejus nocturnâ pugna sunt capta, ipse dux vix cum paucis fugit à prælio, Ephesumque pervenit. Is habuisse fertur armatorum LXm., è quibus XL. millia cæsa, plusquam V. millia fugisse referuntur. Alter Cof. Scipio cum Bejorum gente conflixit, in quo prælio viginti millia interfecit. Philippo, quia contra Antiochum Romanis fuisset auxilio, filius Demetrius redditus est. Deinde *P. Scipione Africano* iterum, *T. Sempronio Longo Cofs.* apud Mediolanum Xm. Gallorum cæsa sunt. Sequenti autem prælio XI. millia Gallorum cæsa: Romanorum verò quinque millia occisa sunt. Minutius à Liguribus in extremum periculi adductus, & insidiis hostium circumventus, vix Numidarum equitum industriâ liberatus est. (6) Post hæc *Digitius Prætor Celtiberos* cum proximis gentibus vicit, Regemque eorum cepit. In utraque Hispania per *Flaminium*, *Fulviumque Prætores* bella multum horrida, cruentaque utrisque populis gesta sunt. *L. Cornelio Scipione*, & *C. Lælio Cofs.* Scipio Africanus fratri suo *L. Cornelio Scipioni Cof.* legatus contra Antiochum profectus est, (7) qui cum Hannibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio ab Antiocho discessit. Sequenti anno Scipio Africanus Hannibalem, qui cum Antiocho erat, navali prælio vicit. Ipse postea Antiochus circa Sipulum Magnesium Asiæ civitatem à *L. Cornelio Scipione Cof.* ingenti prælio prostratus est. Auxilio fuit in ea pugna Romanis Eumenes Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. Quinquaginta M. peditum, & tria M. equitum in eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex pacem petiit, filiumque Afri-

cani, quem utrum explorantem, an in prælio cepisset, incertum est, ultrò remisit. Pax autem iisdem conditionibus data est à Senatu, quanquam victo, quibus antea offerebatur, ut ex Europa, & Asia recederet, atque intra Taurum se contineret: Xm. talentorum, & XX. obfides præberet: Hannibalem concionatorem belli traderet: Eumeni Regi donatæ sunt à Senatu omnes Asiæ civitates, quas Antiochus bello perdiderat, & Rhodiis, qui auxilium Romanis contra Antiochum regem tulerant, multas concesserunt. Scipio Romam rediit, & ingenti gloria triumphavit. Nomen & ipse, ad imitationem fratris, Asiatici (8) accepit, quia Asiæ vicerat, sicut frater ipse propter Africam Africanus appellatur. (9) Interea in Hispaniæ provincia ulteriore *L. Æmilius Procos.* à Lusitanis cum omni exercitu cæsus interiit. Deinde *L. Bebius* in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumventus, cum universo exercitu occisus est: unde adeò ne nuncium quidem superfuisset constati, ut internecionem ipsam Romæ Massilienses nunciare curaverint. (10) *Fulvius Cof.* de Græcia in Gallogræciam, quæ nunc est Galatia, transvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem universi Gallogræci cum conjugibus, & liberis confugerant, ibique acerbissimum bellum gessit. Namque de superioribus locis, sagittis, grandibus saxis, cæterisque telis Romani graviter contriti, tandem usque ad congressum hostium proruperunt. Quadraginta millia Gallogræcorum eo prælio interfecta referuntur. *Marcus Cof.* adversus Ligures profectus, superatusque quatuor M. militum amisit, (11) & nisi victus celeriter refugisset in castra, eandem internecionis cladem, quam Bebius dudum ab iisdem hostibus acceperat, pertulisset. *M. Claudio Marcello Cof.* Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrii filii sui, quem legatum miserat verecundissimas preces veniam meruerat: eundem continuo velut Romanis amicum, sui que proditorem, fratrem quoque ipsius parricidium patris ministro patrante, nihil de utroque miserum mali suspicantem veneno necavit. *Sp. Postumio Albino*, *Q. Marcio Philippo Cofs.* *M. Fulvius* de Ætolis triumphavit. (12) Eisdem etiam diebus Hannibal victo à Romanis Antiocho, ad Prusiam Bithyniæ Regem fugit, ne Romanis traderetur. Repetitus autem ab eo est per *Q. Flaminium*: & cum tradendus esset Romanis venenum bibit, & apud Lybissam in finibus Nicomediensium sepultus est. (13) *Philopæmenes dux Achivorum à Messanis captus*, & occisus est. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi Urbe diu exulans, apud Liternum oppidum morbo periit, (14) iussitque sepulchro suo inscribi:

- (5) H. & Eutropius lib. 4. *P. Cornelio Scipione*. *M. Attilio Glabrione Cofs.* Huic Antiocho Hannibal se junxerat, Carthaginem patriam suam ne Romanis traderetur relinquens &c., in quibus MS. codex H. ad verbum convenit cum Eutropio, nisi quod ubi legit Eutropius fol. 38. XXXm. peditum, IVm. equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt legit. MS. H. Lm. peditum IIIm. equitum. Item Scipionem, quem Eutrop. vocat Asiaticum. H. vocat Asiagenem.  
A. etiam cum Hersfel. Nos verò notamus hic variam lectionem C. nostri post verbum relinquens, ne cum Canisio lectores ad alterum laborem remittamus, relinquens. *Aulus Glabrio in Achaja bene pugnavit*, castra regis Antiochi pugna nocturnâ capta sunt, ipse fugatus. Philippo quia &c.  
(6) A. post liberatus est. *L. Corn. &c.*  
(7) A. inde sequitur *Antiochus*, qui cum Antiocho erat navale prælio victus est. Ipse &c. Post verbum petiit omnis. cæt. isdem cendit. &c.  
(8) A. etiam Asiagenis.  
(9) Ab hoc verbo usque ad Deinde *L. Bebius* absunt in H. à quo loco MS. H. cum Miscella convenit usque ad curaverint.

- (10) Ab hoc verbo usque ad *Martius Cof.* omnia absunt in H. & A.  
(11) H. *Martius Cof.* adversus Ligures profectus, superatusque quatuor millia militum amisit. *Spurio Postumio Albino*, *Marco Philippo Cofs.* *Marcus Philippus de Ætolis triumphavit*, & sequentia, in quibus cum Eutropio convenit usque ad sepultus est. A. pro Albino, Albino.  
(12) A. triumphavit. *Hannibal*, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam Bithyniæ regem fugerat. Repetit. &c.  
(13) Reliqua usque ad eodem anno absunt in A. & H.  
(14) A. post periit continuat *Tunc Vulcani*. H. *Amiternum oppidum morbo periit*. *Tunc Vulcani insula*, quæ ante non fuerat, repente mari est edita. His quoque diebus actum est, quod de *Heliodoro* in lib. *Maciab. narrat* historia. *Philippo rege Macedoniae mortuo*, qui & adversus Rom. bellum gesserat, & postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus *Perseus in Macedonia rebellavit* ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adjutores &c. In quibus cum Eutropio convenit ad verbum usque *Nicomedem* Senatu commendavit, ubi confer quæ in Miscel. ant hinc inde immista, & addita. *Canis.*

bi: *Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes. In Sicilia tunc Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente mari edita, cum miraculo omnium usque ad nunc permanet. His quoque diebus actum est, quod de Heliodoro in libro Machabæorum narrat historia. (15) Q. Fulvius Flaccus Prætor in citeriore Hispania maximo prælio XXIII. hominum fudit, IV. captivavit. Tiberius Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore centumquinque oppida vacuata, & quassata bellis ad deditiorem coegit. Eadem tempestate L. Postumius in citeriore Hispania XL. hostium bello fudit: Gracchus Prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnavit, & cepit.*

Igitur Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui adversum Romanos bellum gesserat, & postea Romanis contra Antiochum auxilium præbuit, filius ejus Perseus in Macedonia rebellavit ingentibus copiis adunatis. (16) *Gens enim Basternarum ferocissima Lepido, & Mutio Cof. spe prædarum sollicitata, & transseundi Istri fluminis facultate, sine ulla pugna deleta est. Nam tunc fortè Danubius, qui & Ister, crassa glacie superstratus pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque, quum improvidè toto, & maximo simul agmine inestimabilis multitudo hominum, & jumentorum transirent, enormitate ponderis, & concussione gradientium concrepans gelu, & glacialis crusta dissilivit, & universum agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus victa tandem, & comminuta destituit, atque eadem rursus fragmentis impeditibus superducta submersit: pauci ex omni populo per utramque ripam concisis visceribus vix evaserunt. P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Cof. Macedonicum bellum gestum est, meritò inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota prius Italia: deinde Ptolemæus rex Egypti, & Ariarates Cappadociæ, Eumenes Asiæ rex, Masinissa Numidiæ fuerunt. Prusias autem Bithyniæ rex, quanquam Persei sororem haberet, utrisque tamen se æquum præbuit. (17) Itaque adveniēti Licinio Crasso Cof. Perseus cum Cotye (18) rege Thraciæ, & rege Illyrici Gentio nomine, quos in auxilio habebat, occurrat, commissoque prælio miserabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna pari clade partis utriusque in hyberna discessum. Deinde Perseus profugato multis præliis exercitu Romano in Illyricum transgressus, Huscanium (19) oppidum defensum a præsidiis Romanis pugnando cepit. Ubi magnam Ro. præsidum multitudinem captam partim occidit, partim sub corona vendidit, partim secum in Macedoniam duxit. Mox missus est contra eum L. Æmilius Paulus Cof., & in Illyricum C. Anicius (20) Prætor contra Gentium. Sed Gentius facile uno prælio victus, mox se dedit. Mater ejus, & Uxor, & duo filii, frater quoque simul in potestatem Romanorum venerunt. Bello intra triginta dies peracto, ante cognitum est Gentium victum, quam bellum ceptum nunciaretur. Cum Perseo autem Æmilius Paulus Cof. tertio nonas Septemb. dimicavit, vicitque eum. Viginti millibus peditem ejus occisis, equitatus cum rege interfugit. Romanorum exercitus C. milites amiserat:*

A Macedones verò Romanis se dederunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Pauli potestatem. Sed honorem ei Æmilius Paulus Cof., non quasi victo præbuit. Nam, & volentem sibi cadere ad pedes non permisit, & juxta se in sella collocavit. *Quin P. Vacienus ad Urbem Romam nocte vadens, vidit duos juvenes albis equis sedentes, qui jusserunt, ut die sequenti Senatus nunciaret, Perseum regem Macedonum à Paulo esse captum. Vacienus quidem lata exequutus est, sed jussu senatus missus est in carcerem, tanquam temerarius incertorum locutor. Mox literis Pauli de die, victoriaque certa res patuit. Vacienus statim de custodia solutus agrum dono accepit. Et Vacieno iisdem gemini visi ad lacum postea Futurna sudorem suum, equorumque abluentes. Interea Macedoniis, & Illyriis à Ro. hæ leges datæ, ut liberi essent, & dimidium eorum tributum præstarent, quæ regibus præstitissent, ut appareret populum Ro. pro æquitate magis, quam pro avaritia pugnare. Itaque in conventu finitimorum populorum Paulus hoc pronuntiavit, & legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentis convivio pavit, dicens ejusdem hominis esse debere, & bello vincere, & in convivii apparatu elegantem esse. Mox LXX. civitates Epiri, quæ contra se rebellaverant, cepit, prædam militibus distribuit, Romam ingenti pompa rediit, in nave Persei, quæ nimis inusitatæ magnitudinis fuisse traditur, adeò ut XVI. ordines remorum habuisse dicitur: triumphavit autem magnificentissimè in curru aureo cum duobus filiis utroque latere assistantibus. Ducti sunt ante currum duo filii regis, & ipse rex Perseus XLV. annos natus: (21) & postea apud Albam in custodia defecit. Senatus Questorem misit ad ejus exequias, qui cum impensâ populi Ro. regiè sepeliret. Filius ejus junior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique consumptus est. Post eum etiam Anicius de Illyriis triumphavit: Gentius rex cum fratre suo, & filiis ante currum ejus ductus. Ad hoc spectaculum reges multarum gentium Romam venerunt, inter quos etiam Attalus, atque Eumenes reges Asiæ: & Frusias Bithyniæ gratulatum venit, & magno honore (22) excepti sunt. Prusiæ autem Senatus Questorem P. Cornelium Scipionem Capuæ jussit occurrere, hospitiumque Romæ, & largissimum præbuit sumptum, ut alii armis subditi, alii capti moribus deservirent. Igitur, permittente Senatu, dona, quæ reges attulerunt, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem Senatui commendavit. *Plurima præterea, & satis diversis proventibus bella multarum ubique gentium gesta sunt, quæ brevitate causa prætermisi. Anno ab Urbe DC. Lucinio (23) Lucullo, A. Postumio Albino Cof. cum omnes Romanos ingens metus Celtiberorum invasisset, & ex omnibus non esset, qui in Hispaniam vel miles, vel legatus ire auderet, P. Scipio, qui posterior (24) Africanus erit, ultrò se militaturum in Hispaniam obtulit, quum jam in Macedoniam forte deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam magnam stragem gentium dedit, sæpius**

(15) A. omis. cæt. post verbum *historia* sequitur. Igitur Philip. &c.  
 (16) A. adunatis. Nam adjutores habebat istum Thraciæ regem, & regem Illyrici Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erat Eumenes Asiæ rex, Ariaratus Cappadociæ, Antiochus Siviæ, Ptolemæus Egypti, Masinissa Numidiæ. Prusias autem &c.  
 (17) A. post verbum *præbuit* legit. Dux Romanorum Publius Licinus Cof. contra eum missus est, & à rege gravi prælio victus; neque tamen Romani, quamquam superari, regi potenti pacem præstare voluerunt, nisi bis con-

ditiombus, ut se, & suos Senatui, & Pop. Rom. dederet.

(18) Aliter Cotto.

(19) Aliter Sultanum.

(20) H. Gajonicius.

(21) Hinc cetera non leg. in A. usque ad verba *Post eum.*

(22) A. pro excepti legit. suscepti sunt, & permittente &c.

(23) H. Lucio Lucinio Lucullo, Postumio Albino Cof. A. Postumio Albino.

(24) H. post.

sæpius etiam militis, quam ducis usus officio. Nam & Barbarum se provocantem, singulariter congressus occidit. Sergius autem Galba Prætor a Lusitanis magno prælio victus est, univerfoque exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus evasit. In sequenti anno L. Minutius in Lusitania bene pugnavit. Marcellus Cof. postea ibidem res prosperè gessit. (25) Eodem tempore Messala Censor primus theatrum in Urbe constitutum censuit. Quod ne tunc fieret, Scipio dictus Nasica gravissima oratione obtulit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam desidiam, lasciviamque commentum: adeoque movit Senatum, ut non solum omnia teatro comparata tolli jussit, sed etiam subsellia ludis prohibuerit poni, ut neque urbani, neque qui à foris (26) mille passibus abessent, sedentes ludos spectarent, ne fortitudo illorum mollesceret. Igitur in Hispania Sergius Galba Prætor Lusitanos citrà Tagum flumen habitantes, quum voluntarios in deditioem recepisset, per scelus interfecit. Simulans enim de compositis se acturum fore, ac circumpositis militibus cunctos inermes, & incautos interfecit. Quæ res postea universæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam causa maximi tumultus fuit. Eodem tempore Tucia virgo Vestæ arguebatur incesti. At illa, argumentis purgare se designata mortalibus, ad Tyberim cribrum detulit, ibique submersit, prece addita: O Vestæ inquit si pia, & casta sum, hanc à Tyberi aquam ad templum tuum perferam, & pertulit.

Anno ab Urbe condita DCII. L. Manlio Censorino, & M. Manlio Cof. tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum Senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam Cof., & Scipio, tunc Tribunus militum, prope Uticam majoris Africani castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus evocatis, jussisque ut arma, & naves traderent, (27) nec moratis, tanta copia armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses, postquam arma tradiderunt, & derelicta urbe, recedere procul à mari X. millibus passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi. Mox Hasdrubales duos duces creaverunt, armaque facere aggressi, postquam æs, ferrumque defecit, aurea, argenteaque fecerunt. Cof. cum aliquantam muri partem machinis diruissent, tamen à Carthaginensibus victi sunt, atque oppressi. (28) Quos fugientes Scipio tunc Tribunus militum, repulso intra muros hoste, defendit. Phanea (29) dux alius equitum Carthaginensium præerat. Igitur Scipio tunc Scipionis Africani nepos, tribunus, ut dictum est, militum ibi militabat. Huic apud omnes gentes (30) metus, & reverentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaque per eum multa à Consulibus gesta sunt, nec quicquam magis

vel Phanea, vel Hasdrubal vitabant, quam contra eam partem Romanorum committere, ubi Scipio dimicaret. Per idem tempus Masinissa rex Numidarum per annos LX. ferè amicus populi Ro. anno vitæ nonagesimo septimo mortuus est, (31) valentissimo corpore semper perseverans. Hic est vir, qui nunquam in imbre, (32) vel maximo, capus texit, aut frigore. Tandem in uno vestigio stetit, ut prius juvenes lassitudine cederent, quam ille loco, in quo steterat moveretur. Si stetisset, nec membrum quidem tota die movebat: si iter fuerat ingressus eques, non descendebat pedes, pedes non ascendeat. Solebatque equitans nocti sæpissime diem jungere, & sui custodiam tutelamque sæpissimis canibus committebat. Post LXXXVI. annum filium genuit, cui nomen Mechinia fuit, nihil quod juvenis fecerat, ævi ultimo prætermisit. Igitur Masinissa mortuo XLIV. filius relictis, Scipionem inter filios suos divisoem esse jussit. Scipio postquam Masinissæ filius Numidiæ regnum divisit, Carthaginem est reversus. Manlius Thegalam urbem expugnavit, atque diripuit, XII. ibi Afrorum caesa, sex M. capta sunt. Hasdrubal Pænorum dux Masinissæ nepos subselliorum fragmentis in curia à suis propter Scipionis proditioem occisus est. Anno ab Urbe cond. DCVI. id est, anno LI. post bellum Punicum secundum, Cn. Lentulo Cornelio, L. Memmio Cof. Quum igitur clarum Scipionis nomen esset, juvenis adhuc Cof. factus, (33) & delere Carthaginem suppocte (34) molitus Cottonem ingreditur, ubi cum sex diebus, noctibusque pugnaret, ultima Carthaginenses desperatio ad deditioem traxit, petentes ut quos belli clades reliquos fecit, saltem servire liceret. Primum igitur (35) agmen mulierum satis miserabile, post virorum magis deformem descendit. Nam fuisse mulierum triginta quinque M. virorum triginta M. memoria traditum est. Rex Hasdrubal se ultro dedit, (36) suam tantum salutem obtinuit. Transfugæ, qui Esculapii templum occupaverunt, voluntario præcipitio dati, igne consumpti sunt. (37) Quosquos habere potuit Romanos transfugas, Scipio crucibus affixit, Latinos securi percussit. Uxor Hasdrubalis cum ardentem Carthaginem aspexisset, occurrit viro suo unà cum duobus liberis, eique dixit: Vive tu, qui superstes esse Carthaginis potis es. Nam frustra pro nobis rogasti. Et tum cum volentibus filiis, virili dolore, furore foemineo, in medium se jecit incendium, eundem nunc mortis exitum faciens novissima regina Carthaginis, quem quondam prima fecisset, ipsa autem civitas XVII. continuis diebus arsit, miserumque spectaculum de varietate conditionis humanæ victoribus suis præbuit. (38) Diruta est autem Carthago omni murali (39) lapide in pulverem comminuto, cujus fuisse situs hujusmodi dicitur. Vingtido M. passuum amplexa muro, tota penè mari cingebatur, absque faucibus, quæ à tribus (40) millibus passuum aperiebantur. Is locus

(25) A. & H. post gessit. Tertium deinde bellum contra Carthaginem suscipitur sexcentesimo, & altero anno ab V. C., Lucio Mallio Censorino, & M. Mallio Cof. anno LI. postquam secundum Punicum transactum. Hi profecti sunt Carthaginem. Carthaginensibus etc.

(26) In editione Canisiana affris.

(27) A. & H. post traderent. Tanta vis armorum repente tradita est, ut facile ex ea tota Africa potuisset armari. Qui postquam arma Rom. tradiderunt, relicta urbe recedere procul à mari Xm. passuum jussi sunt. Carthaginenses dolorem ad desperationem contulerunt etc.

(28) H. oppr. si, atque repulsi. A. victi sunt, atque repulsi.

(29) A. Phanea pro Phanea. Ita in H. & Eutrop.

(30) A. Hujus apud omnes ingens metus etc.

(31) A. & H. mortuus XLIII. filii relictis etc., & post verbum jussit, omis. cæt. legunt. Cuiusmodi clar. etc.

(32) In editione Canisiana ymbri.

(33) Utrique post v. factus, & contra Carthaginem st. misf. sus: contra quam dum sex diebus, noctibusque pugnasset.

(34) Suppocte. Locus vitiosus, & mutilus, fortè legendum sub noctem Canis.

(35) A. & H. Ac primum agmen mulierum satis miserabile, post virorum descendit. Nam fuisse mulierum XXV. etc.

(36) A. dedit. Transfugæ etc.

(37) A. & H. consumpti sunt. Uxor Hasdrubalis se, suosque filios secum foemineo furore in medium jecit incendium. Ipsa autem civitas XVI. diebus continuis arsit etc.

(38) post verbum præbuit ambo leg. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus venundata est. Diruta etc.

(39) H. mirabili.

(40) H. quæ tribus. Item A. noster.



locus murum XXX. pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudine cubitorum XL. (41) *A*rx cui Byrsæ nomen erat, paulò amplius quam duo M. passuum tenebat. Ex una parte murus fuerat communis urbis, & Byrsæ, immixtus mari. Quod mare stagnum dicitur, quoniam objectu protentæ linguæ tranquillatur. (42) Spolia ibi inventa, quæ variarum civitatum excidiis Carthago collegerat, & ornamenta urbium civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant. Ita Carthago DCC. annis postquam condita erat deleta est. (43) *M*ultitudo omnis captivorum exceptis paucis principibus venundata est. In quarto, quàm ceptum fuit, anno bellum Punicum tertium terminatum est. Scipio nomen, quod avus ejus acceperat, meruit, scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus minor (44) vocaretur. (45) *I*gitur à Ro. Carthagine capta, spoliatus est à quibusdam Apollo veste aurea. Postea inventa sunt cum crustis tunica manus eorum, qui abstulerant.

Interim in Macedonia quidam Pseudophilippus arma movit, & Ro. Prætores Pub. Juventium contra se missum ad internecionem vicit. Post eum Q. Cecilius Metellus Dux à Romanis contra Pseudophilippum missus est, & viginti millibus (46) occisis, Macedoniam recepit: ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

Anno ab Urbe condita DCVI. (47) hoc est, eodem anno, quo Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummius Coss. ruinam Carthaginis, everso Corinthi subsequuta est: duarumque potentissimarum urbium parvo unius temporis intervallo per diversas partes mundi miserabile colluxit incendium. Nam cum Metellus Prætor Achaos, Bœotiosque convictos duobus bellis, hoc est, primò apud Thermopylas, iterum postea in Phocide vicisset, eorum priore bello occisa esse viginti millia, secundo VII. millia cæsa Claudius Historicus refert. Valerius etiam Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achaorum cum duce suo Dieuco cecidisse confirmat. At verò Polybius Achivus, quamvis in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achaia pugnatum Critolao duce asserit. Dieucum verò adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello oppressum cum exercitu docet. Sed de varietate discordantium Historicorum aliquanta jam diximus, quorum sufficiat detecta hæc, & malè nota mendaciorum nota, quia parum credendum in cæteris evidenter ostendunt, qui in his quoque, quæ ipsi videre, diversi sunt. Igitur post extincta totius Achajæ præsidia destitutarum eversionem urbium Metello Prætores meditante, Coss. Mummius repentinus cum paucis venit in castra. Qui dimisso statim Metello, Corinthum nobilissimam civitatem Græciæ propter injuriam legatorum Romanorum sine mora expugnavit, toto tunc orbe longè clariss. Omnium enim artificum, atque artificiorum officina, & emporium commune Asiæ, atque Europæ, per multa retro secula fuit. Permissa igitur crudeliter est captivos prædandi licentia: sicque omnia cædibus, ignibusque consumpta sunt, ut de murorum ambitu, quasi è camino in unum apicem coarctatum exun-

Tom. I.

*A* daret incendium. Itaque plurimâ parte populi ferro, flammisque consumptâ, reliqua sub corona vendita est. Urbe incensa, muri funditus diruti sunt, muralis lapis in pulverem redactus: præda verò ingens erepta est. Sanè, cum propter multitudinem, & varietatem statuarum, simulacrorumque in illo civitatis incendio permixta in unum auri, argenti, atque æris, omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est. Unde usque in hodiernum diem, sive ex ipso, sive ex imitatione ejus, æs Corinthium, sicut memoriale traditum est, & Corinthia vasa dicuntur. Eodem tempore simul tres Romæ celeberrimi triumphus fuerunt: Africani ex Africa, & ante curram ejus ductus est Hasdrubal: Metelli ex Macedonia, cujus curram præcessit Andriscus, (48) idem qui, & Pseudophilippus: Mummius verò ex Corintho, ante-

*B* quem signa ænea, & pictæ tabulæ, & alia urbis clariss. ornamenta prælata sunt. Iterum in Macedonia Pseudoperseus, (49) qui se Persei filium esse dicebat, collectis servis rebellavit, & cum jam XVI. armatorum haberet, à Tremellio Quæstore superatus est. (50) *I*nterea Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummius Coss. Viriatus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis, & latro, primùm infestando vias, deinde vastando provincias, postremò exercitus Prætorum, & Coss. Romanorum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Hiberum, & Tagum, maxima, & diversissimorum locorum flumina, latè transgredienti, & pervaganti C. Vetelius Prætor occurrit. Qui continuo ad internecionem penè omni exercitu suo deleto, vix ipse Prætor cum paucis fugâ lapsus evasit. Deinde C. Plaucium Prætores idem Viriatus multis præliis fractum fugavit. Post etiam Claudius Unimanus cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato, universas, quas secum deduxerat copias, maximasque vires Ro. exercitus amisit. Viriatus trabeas, fasces, cæteraque insignia Romana, in montibus trophæum præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua LXX. Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti interfectos Claudius refert. Cum victores Lusitani sparsi, ac securi abirent, unus ex his longè à cæteris segregatus, cum, circumfusus equitibus pedes ipse deprehensus, unius eorum equo lanceâ perfosso, ipsius gladio ad unum ictum caput deffecisset, ita omnes metu percudit, ut prospectantibus cunctis, ipse liber, atque otiosus abscederet. Appio Claudio, Q. Cecilio Metello Coss. Ap. Claudius adversus Salassos Gallos congressus, & victus V. m. militum perdidit: sequenti pugna V. m. hostium occidit. Sed cum juxta legem, qua constitutum erat, ut quisquis V. millia hostium peremisset, triumphandi potestatem haberet: iste quoque triumphum expetisset, propter superiora verò damna non impetrasset, infami imprudentia, atque ambitione usus, è suis privatis sumptibus triumphavit. L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Maximo Serviliano Coss. inter cætera prodigia Androgynus Romæ visus jussu haruspicum in mare

*C* D mer-

*D* mer-

*E* mer-

(41) A. post XL. A. Saxo, cui nomen Byrsa erat.

(42) A. strangulatur.

(43) A. Hinc legit. Ita quarto quàm ceptum fuit bellum tertium &amp;c.

(44) A. junior.

(45) A. &amp; H. post vocaretur, omis. cæ. statim subdunt. Interim &amp;c.

(46) A. pro XX. m. habet XXV.

(47) Hæc absunt in A. &amp; H. qui breviter habent post ver-

bum redegit. Corinthiis quoque bellum indictum est nobilissima Græciæ civitati propter injuriam legatorum Rom. Hanc Mummius Consul cepit, &amp; diruit. Tres igitur Romæ simul celebr. &amp;c.

(48) A. Andaristus. H. Andariscus.

(49) A. Pseudoperfes.

(50) A. &amp; H. post verbum superatus est, omis. cæ. statim legunt. His diebus Androgynus &amp;c.

mersus est. (51) Sed nihil impiæ expiationis procuratio profecit. Nam tanta subito pestilentia orta est, ut ministri quoque faciendorum funerum, primum non sufficerent, deinde non essent. Jamque etiam magna domus vacuæ vivis, plene mortuis remanserunt: largissimæ introrsum hereditates, & nulli penitus heredes. Denique jam non solum in Urbe vivendi, sed etiam appropinquandi ad Urbem negabatur facultas: tam servi per totam Urbem tabescentium sub tectis, atque in stratis suis cadaverum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortis hominum, mortem hominis instruens, tandem Romanis inter miseras suas erubescens quam misera, & vana esset innotuit. Ante enim in suffragium præveniendæ cladis est habita, & sic pestilentia consecuta est: quæ tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus tantummodo secundum mensuram arcani iudicii expleta correptione sedata est. Quam si artifices illi circumventionum haruspices sub ipsa, ut assolet, delectatione morborum fortè celebrassent, proculdubio sibi, diis, & ritibus suis reductæ sanitatis gloriam vendicassent. Igitur Metellus Cof. in Celtiberia, contra Lusitanos, & Viriatum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriatus obsidebat, depulsis hostibus liberavit, & in deditionem cum pluribus aliis castellis recepit. Fecit autem facinus, etiam ultimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate invitatos deditionis jure susceperat, manus præcidit.

Q. Pompejus Cof. sequentis anni, fines Numantium ingressus, accepta maxima clade discessit, non solum exercitu penè prostrato, verum etiam plurimis nobilium, qui ejus militiæ aderant interceptis. Viriatus autem cum per XIII. annos Romanos duces, atque exercitum protrivisset, insidiis suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores ejus indignos premio judicaverunt, dicentes, Romanis nunquam placuisse à suis militibus interfici imperatores. (52) At ego non modò nunc, verum etiam sæpe intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ varò unquam nisi sceleribus aut incipiunt, aut etiam terminantur, sed Romanorum, cum quibus nobis actio est, tanta sunt, ut jure fastidiantur aliena. Mithridates tunc siquidem rex Parthorum sextus ab Arsace, victo Demetrii præfecto, Babylonem urbem, finesque ejus universos victor invasit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaspem fluvium, & Indum jacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium. Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem vicit, & cepit. Quo capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum ejus, & regium nomen usurpavit. Qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat,

(51) A. & H. hinc legunt. Eodem tempore Metellus in Celtiberiam missus apud Hispanos res egregias gessit, successit ei Q. Pompejus, nec multò post Q. quoque Cæpio ad idem bellum missus est, quod quidem Viriatus contra Rom. in Lusitania gerbat, quo metu Viriatus à suis interfectus est, cum XIV. anno Hispaniam adversus Romanos movisset. Pastor primò fuit, mox latronum dux, postremo tantos ad bellum populus concitavit, ut assertor contra Romanos Hispaniæ putaretur. Huic namque primò Sex. Vetilius, H. Vetilius Prætor occurrit, qui toto exercitu cesso, vix fugâ lapsus evasit, deinde Gajum Plautium Prætozem idem Viriatus fractum fugavit. Post hæc Claudium Unimannum, H. Unimannum, alii Unimanum, cum omni exercitu superavit. Denique eum interfectores ejus præmium à Cæpione (Eutropio Scipione) Cof. petierunt, respensum est, nunquam Romanis placuisse Imperatores à suis militibus interfici. Hæc ad verbum penè cum Eutropio conveniunt, nisi quoddam plura MSS. habeant inserta, ut vides, quam Eutropius. Canif.

(52) Reliqua usque ad verba Romæ puer absunt in H. & A.

A ne in obtinendo consortem haberet, occidit. M. Aemilio Lepido, C. Hostilio Mancino Cof. prodigia apparere diversa, & quantum in ipsis fuit, ex more curata sunt: sed non semper aucupatoribus, evocatum, & structoribus fallaciarum haruspiciibus opportuni casus suffragantur. Namque Manianus Cof., postquam à Pompejo apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infeliciter prælia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut turpissimum fœdus cum Numantinis facere cogerebatur: quamvis & Pompejus aliud æquè infame fœdus cum eisdem Numantinis paulò ante pepigisset. Senatus dissoluit fœdus, & Mancinum deditioni Numantinis præcepit. Qui nudato corpore, manibusque post tergum revinctis, ante portas Numantium expositus, ibique usque ad noctem permanens à suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lachrymabile utrisque spectaculum præbuit. Is contra Numantinos bellum acturus, Lavinique sacrificaturus cum esset, emisit caveâ pullarius pullos, qui in sylvam evolaverunt, nec reperti sunt diu, multumque quæsi. Navigaturus idem è portu Herculis, sine auctore vocis audivit: Mancinæ mane. Cumque scapham conscendisset, immensum anguem illic exhorruit. Tribus prodigiis nunciata sunt infelicia tria, pugna, fœdus, deditio. Interea Brutus in ulteriore Hispania LX. Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello, & difficili, quamvis incautos circumvenisset, oppressit. Quorum in eo prælio XL. millia occisa, sex M. capta referuntur, pauci fugâ evaserunt. In citeriore Hispania Lepidus Procos. Vacceos innoxiam gentem, & supplicem, etiam Senatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit, sed mox accepta clade gravissima, improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex mil. quippe Ro. in hoc injusto bello prius invictis. cæsa sunt, reliqui, exustis castris, armis etiam perditis, evaserunt. Nec minus turpis hæc sub Metello clades, quam sub Mancino fuit. Ser. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone Cof. Romæ puer (53) ex ancilla natus, quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Ætna vastos ignes eructavit, ac fudit, qui torrentum modo per prona præcipites, proxima quæque corripientibus exussere flammis: longinquiora autem favillis calidis cum vapore gravè volitantibus torruerunt. Quod Sicilia semper vernaculum genus monstri, non portendere malum assolet, sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igitur in Sicilia bellum servile ortum est, quod adeo atrox, & grave multitudine servorum instructum, magnitudine copiarum, & virium fuit, ut non dicam Prætores Romanos, quos penitus prostravit, sed Consules quoque terruerit; nam septuaginta millia servorum tunc in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta urbe Messana, quæ ser-

(53) Hæc quæ sequuntur usque ad verba. Tunc Scipio Tyrsium longè aliter, & brevius habent Codices MSS. H. & A. his verbis. Eo tempore Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, naturam virilem duplicem habens. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Q. Pompejus deinde Cof. à Numantinis, quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima, superatus pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus Cof. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam populus, & Senatus jussum infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradidit, ut in illo, quasi auctorem fœderis vindicaret. Cuius per continuos annos XIV. Cof. IV. (H. cum solis IV. millibus) XL. millia Rom. protrivissent; post tantam igitur ignominiam, qua à Numantinis his Romani exercitus fuerant subjugati Publius Scipio Africanus sec. Consul factus est, & ad Numantiam missus est. Is primò militem vitiosum, & ignavum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Mox pugna cum Numantinis commissa, exercitus Rom. &

vos liberaliter habitos in pace contulit. Ceterum in hoc solo Sicilia miserior, quia insula, & nunquam erga pactum sui juris idonea, nunc tyrannis subiecta, nunc servis: vel illis dominatu improbo exigentibus servitutem, vel istis praesumptione per-versa commutantibus libertatem, maxime quia clausa undique mari, egerere foras non facile potest. Quae intestinum malum viperinam quoque conceptionem perditionis suae aluit, sua libidine auctam, sua morte victuram. In hoc autem servilis tumultus excitatio, quanto rarior extat ceteris, tanto truculentior est, quia qua intentione commovetur libera multitudo, ut patriam augeat, ea servilis ut perdat. Anno ab Urbe condita DCXX. cum major penè infamia facta de fœdere apud Numantiam facta, quam apud Caudinas quondam furculas, pudorem Romanae frontis oneraret, Scipio Africanus consensu omnium tribuum secundo Consul creatus, atque ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniae haud procul à Vaceis, & Cantabris in capite Gallitiae sita, ultima Celtiberorum fuit. Haec per annos quatuordecim cum solis quatuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum, non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisque fœderibus affecit. Post tantam igitur ignominiam, qua à Numantinis Romani exercitus bis fuerant subjugati, P. Scipio Africanus ad expugnandam, ut diximus, Numantiam missus est. In Hispaniam ingressus, non se illico ingressit hostibus, ut quasi incautos circumveniret, sciens nunquam id genus hominum adeo in otio torpere, atque animo resolutum, ut non ipsa qualitate habitudinis suae apparatus aliorum praecelleret. Sed aliquandiu militem suum vitiosum, & ignavum exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate, in castris, velut in scholis exercuit. Deinde omnia, quae voluptatis causam haberentur in castris, seculo submoventi iussit edicto. Denique scortorum duo millia cum licis è procinctu loci ejus ejecta sunt. Tantumque subito sub districto duce profecit exercitus, ut Numantiam diu perniciosissimam Romani brevi solo exaequant. Igitur cum partem aestatis, totamque hyemem, ne adeptam quidem pugnam transgressisset, sic quoque parum prope-modum haec profecit industria. Namque ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus oppreffus impetu Numantinorum, terga convertit. Sed increpatione, & minis objectantis se Consulibus, manumque retinentis, tandem indignatus in hostem rediit, & quem fugiebat, fugere compulit. (54) Difficilis tunc in relatu fides, Numantinos fugere, & fugientes videre Romani. Unde quamvis Scipio, quia praeter spem acciderat, lætatus, & gloriatus esset, tamen ultra bellum adversus eos audendum non esse professus est. Itaque urbem obsidione conclusit, (55) fossam etiam circumdedit, cujus latitudo pedibus decem, altitudo viginti pedum fuit. Ipsus deinde vallum sudibus praestruendum, crebris turribus communivit. Numantia autem in tumulo sita, haud procul è flumine Durio, tria millia passuum ambitu muri ample-

Tom. I.

A xabatur, quamvis aliqui asserant, eam, & parvo situ, & sine muro fuisse. Unde credibile est, quia hoc spatium curam alendorum, custodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo, cum Romano bello premerentur, incluserint, ipsi arcem parvam naturam munitam obtinentes: alioquin paucitatem hominum, tam amplum muri spatium non munire magis, quam prodere potius videbatur. Igitur conclusione diu Numantini, & fame trucidati, deditorem sui obtulerunt, si tolerabilia iuberentur. Saepè enim orantes justae pugnae facultatem, ut tanquam viris mori liceret, ultimè omnes subito duabus portis erumpunt, larga prius portione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Caliam vocant. Suscitatur enim ignea vis illa germinis madefactae frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermento sapor austeritatis, & calor ebrietatis adscitur. Hac igitur portione post longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen, & usque ad periculum, Romanorum fuit. Iterumque Romam, pugnare se adversum Numantinos fugiendo probavissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello recedunt, (56) compositis tamen ordinibus, nec sicut fugientes in urbem revertuntur. Corpora intersectorum, ad sepulturam oblata accipere noluerunt. (57) Novissima spe desperationis in mortem omnes destinati, clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne consumpti sunt. Romani (58) nihil ex his penitus habuere victis, praeter securitatem suam. Neque eversam Numantiam, vicisse se magis Numantinos, quam evasisse dixere. Unum Numantinum victoris catena non tenuit, unde triumphum viderit Roma, quicquid supellectilis fuit, ignis absumpsit. Igitur ea tempestate, cum haec apud Numantiam gesta sunt, apud Romam Gracchorum seditiones agitantur. Tunc Scipio Tyresium quendam Celticum principem consuluit, qua de causa Numantia prius invicta durasset, & post eversa fuisset. Tyresius respondit: Concordia victoriam, discordia excidium praebuit. Quod Romani tanquam sibi, ac de se dictum exempli loco acceperunt. Quippe quibus de seditionibus discordantis totius Urbis nunciabatur. Hac tempestate apud Judæos, occiso Juda Machabæo, frater ejus Jonathas pontifex habetur. Tunc etiam claruit apud Brundisium Pacuvius Tragoediarum scriptor. Igitur Scipio multas Hispaniae civitates, partim cepit, partim in deditorem accepit. Numantiam à solo evertit, reliquam provinciam in fidem accepit. Eodem tempore Attalus rex Syriae, (59) frater Eumenis, mortuus est, hæredemque populum Romanum reliquit. Ita Romano Imperio per testamentum Asia accessit. (60) Igitur Carthagine, Numantiaque deleta, oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Gracchus Trib. pl. iratus nobilitati, cur inter auctores Numantini fœ-

D 2

deris

(54) Postcompulit. In cit. MSS. A. & H. Unde quamvis &c. omis. cet., quæ diverso charactere notavimus.

(55) Post conclusit iidem legunt vallo circumdedit. Cuiusque diu conclusi fame laborarent, pugnaeque facultatem exposcerent, ut mori eis quasi viris liceret. Novissime largam prius portione calefactis, quæ madefactis frugibus confici solet, subito super Romanos irrupere. Atrox diu &c.

(56) A. cedunt.

(57) Post noluerunt uterque Codex, clausaque urbe, cuncti pariter &c.

(58) Romani ex his nihil aliud, quam securitatem adepti sunt, seque magis evasisse Numantinos, quam vicisse dixerunt. Unum Numantinum victoris catena non tenuit, quicquid

&c. Confer hæc lector cum Eutropio, & vilebis quid Paulus Diaconus Eutropio, & quid auctor Miscellæ Paulo Diacono addiderit. Canis.

(59) Ambrosianus Asiae.

(60) Ambros. & Hersfel. hinc legunt. Mox etiam Decius Junius Brutus de Callicis, & Lusitanis magnam gloriam triumphavit, & post Scipio Africanus de Numantinas secundum triumphum egit XIV. anno postquam de Africa egerat. Interea in Sicilia bellum servilis exortum, ac per Fulvium, & Rutilium amplius quam XX. m. tunc servorum trucidata sunt. M. m. CCCCL. servi in cruce suspensi sunt. Apud S. n. u. v. IV. m. servorum à Q. Metello, & G. Servilio oppressa narrantur. Mutum interim &c.

deris notatus esset, agrum à privatis eatenus possessum, populo dividi statuit. Octavio Trib. pl. obsistenti ademit imperium, & successorem Minutium dedit. His causis Senatum ira, populum superbia irrasit. Gracchus gratiam populi pretio appetens, invidiam legem tulit, uti pecunia, quæ fuisset Attali, populo distribueretur. Obsistente Nasica etiam Pompejus spopondit se Gracchum, cum primam magistratu abisset, accusaturum. Gracchus, cum niteretur, ut ipse Trib. pl. subsequenti anno permaneret, pullarium domi consuluit, & ab eo ire in campum prohibitus est. Sed cum pertinaciter pergeret, sic illiit mox extra januam pedem, ut ejus excideretur articulus. Deinde prodeunti ei tres corvi cum vocibus adversis involaverunt, & compugnantes tegulam ante pedes ejus dejecerunt. Cuius in Capitolio consuleret, similia auspicia audivit. Et cum comitorum die seditiones populi accenderet, auctore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis subselliorum plebem fugavit. Gracchus per gradus, qui sunt super Calphurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento subsellii corruit: rursusque assurgens, alio ictu clavi cerebro impacti exanimatus est. Ducenti præterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tyberim projecta sunt. Ipsi quoque Gracchi inhumatum cadaver extabuit. Interea orta in Sicilia belli servilis contagio, multas latè infecit provincias. Nam & Minturnis quadringenti quinquaginta servi in crucem acti: & Sinuessa ad septem millia servorum à Q. Metello, & Cn. Servilio Cepione oppressi sunt. In Metallis quoque Atheniensium idem tumultus servilis ab Heraclito Prætoris discussus est. Apud Delon etiam servi novo motu intumescens, oppidanis præventibus, pressi sunt: absque illo primo Siciliensis mali fomite, à quo istæ velut scintillæ micantes, diversa hæc incendia seminaverunt. In Sicilia enim post Fulvium Consulem Piso consul Mamertium oppidum expugnavit, ubi octo millia fugitivorum interfecit, quos autem capere potuit, patibulo affixit. Cui cum Rutilius Cos. successisset, idem quoque Taurominium, & Ennam, firmissima fugitivorum refugia, bello recepit: amplius quam viginti millia tunc servorum trucidata referuntur. Misera profecto talis belli, & inextricabilis causa pereundi utique dominis erat, nisi insolentibus servis ferro obviam iretur. Sed tamen in ipsis quoque infelici finis damnis pugna, & infelicioribus lucris victoria, quanti perire victi, tantum perdidere victores. Anno ab Urbe condita DCXXII. Motum interim in Asia bellum est ab Aristonico Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Ipse Eumentes (61) frater Attali fuerat. Missus est (62) adversus eum cum instructissimo exercitu P. Licinius Crassus Cos., & Pontifex Max., habens insuper infinita regum auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos juvit, & Mithridates (63) rex Ponti, & Armenia, cum quo bellum postea gravissimum fuit, & Ariarates Cappadox, & Pylmenes (64) Paphlagon, (65) eorumque maximis copiis adjutus, conferto tamen bello victus est Crassus, & cum exercitu post plurimam cadem in fugam acto, ipse ab hostibus captus est: qui magis mori eligens,

A quàm à barbaro abduci, virgam, qua equum agitabat, in oculum se tenentis injecit. (66) Barbarus autem, cum ira, & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transverberavit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit cum dedecore servitutem. Caput ejus ab Aristonico sublatum, corpus Smyrnæ sepultum est. (67) Iste tam cito Græcè in castrensibus expeditionibus studuit, ut sociis Aristonici Græcè omni parte illius lingue sine interprete responderet. Postea Perpenna Cos. Romanus, qui Crasso successor veniebat, audita belli fortunâ ad Asiam (68) properavit. Aristonicum recenti victoria feriatum, improvise bello adortus, nudatumque omnibus copiis in fugam convertit. Cuius Stratonice urbem, ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditonem coegit. Aristonicus jussu Senatus in carcere strangulatus est. Triumphari enim de eo non poterat, quia Perpenna Cos. apud Pergamum Romam rediens diem objerat. (69) Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis misera vita miseriorem vitæ exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitam, ac deinde in matrimonium assumptam, novissimè turpius quàm duxit, abiecit. Privignam verò suam, hoc est, filiam sororis, & conjugis, conjugem ascrivit: filium suum, quem ex sorore susceperat, necnon & filium fratris occidit. Quam ob rem tantis incestis, parricidiisque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulsus est. Isdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia, atque Egbathana, totiusque Mediæ imperio, adversus Phrabatem Parthorum Regem congressus, & victus est: qui cum in exercitu suo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calorum atque lixarum immixta scortis, & histrionibus traheret. Itaque facile cum universo exercitu suo Parthorum viribus oppressus interit. C. Sempronio Tuditano, & M. Acilio Cos. P. Scipionem Africanum pridie pro concione de periculo salutis suæ contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis, & ingratis denunciari cognovisset, alio die manè exanimem in cubiculo suo repertum, non temerè inter maxima Romanorum mala recensuerim, præsertim cum tantum in ea urbe Africani vigor, & modestia valeret, ut facile vivo eo, neque sociale, neque civile bellum posse existere crederetur. Hunc quidam uxoris suæ Sempronie, Gracchorum autem sororis, dolo necatum ferunt, ne scelerata, ut credo, familia, ad perniciem patriæ suæ nata, inter impias seditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum esset immemor. Causa autem interitus ejus hæc fuit: C. Carbo Trib. pl. cupiens necem vindicare Gracchorum, & excitare seditionem sopitam, P. Scipionem Africanum eruta Numantiâ revertentem in concione interrogavit, quid de Gracchi morte sentiret? Cui Africanus, jure casum videri dixit. M. Emilio, L. Oreste Cos. Ætna vasto tremore concussa exundavit igneis globis. Rursusque alia die Lipare insula, & vicinum circa eam mare intantum effervuit, ut adustas quoque rupes dissolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorrerit, exanimatos pisces, supernatantesque excoxerit. Homines quoque nisi qui longius potuere diffugere, reciproco ambe-

- (61) Ambros. legit Eumentis,  
 (62) Idem Missus est post L. Crassus habens infinita &c.  
 (63) A. Mithridates Ponticus, cum quo &c.  
 (64) Ambros., Hersfeld., & Eutropius habent Pylmenes.  
 (65) A. brevius victus tamen Crassus, & ab &c.  
 (66) A. post injecit, moxque ab eo confossus est.  
 (67) Reliqua diversio caractere notata non leguntur in Ambros., & Herf.  
 (68) A. acceleravit, & acie victum Aristonicum apud Stratonice civitatem, quo fugerat, fame ad deditonem compulit. Aristonicus &c.  
 (69) Ambros., & Herf. hinc legunt. His diebus tanta per

totam Africam locustarum multitudo convallit, ut simul fruges, herbas, arborum folia, corticesque carvissent, quæ repente vento sublata, in Africano sunt pelago demersæ. Sed cum earum acervos fluctus per extensa litora pertulissent, pestiferum odorem putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium animantium, acium, pecudumque, ac bestiarum pestis existens vitium corruptio ampliat, quæ pestilentia in Numidia DCCCL. hominum, circa Carthaginem verò plusquam CCL. perierunt. Romanorum verò militum, qui ibi ad præsidium erant XXXm. extincta sunt. Lucio Metello Cecilio, & T. Q. Flavio Cos. (H. L. Cecilio Metello.



ten calidi aeris, adustis introrsum vitalibus, suffocabat. M. Plautio Hypseo, M. Fulvio Flacco Cofs. vix dum Africa à bellorum excidiis quiescente, horribilis, & inusitata perditio consecuta est. Nam cum per totam Africam immensa locustarum multitudines convalescerent, & non modò jam cunctam spem frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, verum etiam amaras cortices, atque arida ligna præroderent, repentino arrepta vento, atque in globos coacta, portataque diu per aerem, Africano pelago immersa sunt. Horum cum immensus acervus, longè undis urgentibus, fluctus per extensa latè littora propulsisset, tetrum natus, atque ultra opinionem pestiferum odorem tabida, & putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut avium, pecudum, ac bestiarum corruptione aeris dissolutarum, putrefacta passim cadavera, vitium corruptionis auferent. At verò quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidia, in qua tunc Micipsa rex erat, octingenta millia hominum: circa oram verò maritimam, quæ maximè Carthaginiensi, atque Uticensi littori adjacet, plusquam ducenta millia perisse traditum est. Apud ipsam verò Uticam civitatem triginta millia Romanorum militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta, atque abrasa sunt. Quæ clades tam repentina, ac tam violenta institit, ut tunc apud ipsam Uticam sub una die per unam portam ex illis junioribus plusquam mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Verumtamen pace, & gratia omnipotentis Dei dixerim, de cuius misericordia, & in cuius fiducia hæc loquor, quamvis & temporibus nostris exoriantur aliquando, & hoc diversis terræ partibus locusta, & plerumque etiam, sed tolerabiliter ledant, nunquam tamen temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, ut perniciem locustarum, quæ nullo modo ferri viva potuisset, mortua plus noceret: & qua diu vivente peritura erant omnia, ea perditâ, perentibus magis omnibus, optandum fuerit ne periret. Anno ab Urbe condita DCXXVII. L. Emilio Cæcilio Metello, & T. Quintio Flaminio Cofs. Carthago in Africa (70) restituta, vigesimo secundo demum anno, quam fuerat eversa, deductis civium Romanorum familiis, quæ eam incolerent, restituta, & repleta est, magno ante prodigio præcedente. Nam cum mensores ad limitandum Carthaginensem agrum missi, stipites terminorum indices fixos nocte à lupis revulsos mordicis, corososque reperissent, aliquandiu hæsitatum est, utrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno Caius Gracchus, Gracchi

A illius, qui jam occisus in seditione fuerat, frater, Tribunus pl. per tumultum creatus, magna Reip. perniciem fuit. Nam cum sæpè populum Romanum largitionibus, promissisque nimis in acerbissimas seditiones excitavisset, maximè Legis agraria causâ, pro qua etiam frater eius Gracchus fuerat occisus, tandem à Tribunatu Minutio successore, decessit. Minutius Tribunus plebis, quum maxima ex parte decessoris sui Gracchi statuta convulsisset, legesque abrogasset, Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti stipatus agmine, Capitolium, ubi concio agitabatur, ascendit. Ibi maximo tumultu excitato, quidam præco à Gracchianis interfectus, velut signum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, brevemque gladium sub sinistra occultante, quamvis & præconem frustra præmississet, qui servos ad libertatem vocaret, Dianium, tamquam arcem, occupavit. E contra Decius Brutus, vir consularis, cum C. Publico, cum ingenti certamine irruit, ibique Flaccus diu obstinatissimè dimicavit. Gracchus verò postquam in templum Minervæ secesserat, gladio incumbere volens, interventu Letorii retentus est. Itaque cum diu anceps bellum agitaretur, tandem sagittarii ab Opimio missi, confertam multitudinem disturbaverunt. Duo Flacci pater, filiusque, cum ex æde Luna in privatam quandam domum desilissent, foresque objecissent, rescisso craticeo pariete confossi sunt. Gracchus, diu pro se amicis pugnantibus, ac perentibus, ægrè ad pontem Sublittium pervenit, ibique ne vivus caperetur, cervicem servo suo præbuit. Caput Gracchi excisum Consul allatum est, corpus ad Corneliam matrem, Misenum oppidum, devehum est. Hæc autem Cornelia Africani majoris filia, Misenum, ut dixi, prioris filii morte secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolescens in robore necatus est. Ex factione Gracchi ducenti quinquaginta in Aventino monte cæsi fuisse referuntur. Opimius Cof., sicut in bello fortis fuit, ita in questione crudelis. Nam amplius, quam tria millia hominum supplicii necavit. Ex quibus plurimi, nec dicta quidem causa, innocentes interfecti sunt, iisdem temporibus Metellus Baleares insulas bello pervagatus edomuit, & piraticam infestationem, quæ ab eisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compressit. Cn. quoque Domitius Procos. Allobrogas Gallos juxta oppidum Vindalium gravissimo bello vicit, maximè cum elephantorum novâ formâ equi hostium, hostesque conterriti diffugissent. Viginti millia ibi Allobrogum cæsa referuntur, tria millia capta sunt. Eodem tempore Ætna mons ultra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusus, latèque circumfluentibus, Catinam urbem, finesque ejus oppressit, ita ut tella ædium calidis cineribus præusta, & prægravata corruerent: cuius

(70) A., & Herfeld. paucis admodum inter se discordantes habent.

Carthago jussu Senatus reparata est, quæ manet (Hersfeld. nunc mutat) annis duobus, & XX. evolutis, postquam à Scipione fuerat eversa. Deducti sunt cives Romani. Anno DCXXVII. ab U. C. Caius Cassius Longinus, & Sex. Domitius Calvinus Cofs. (H. Calvi) Gallis transfalpinis bellum intulerunt, & Arbenorum (H. Arbenorum) tunc nobilissimæ civitati, atque eorum duci Vituto, infinitamque multitudinem juxta Rodanum fluvium interfecerunt. Denique cum Vitutus paucitatem Romanorum vix ad escam ducibus, quos in agmine habebat sufficere posse jaclaret, & ipse CLXXXm. armatorum haberet, confertâ pugna à Romanis superatus est, ex cuius exercitu partim in bello, partim submersi: (H. submersa) cum ponte, quem sibi iunctis navibus supra Rodanum extruxerant, CLm. perierunt. Prædæ ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Vitutus se Domitio dedit, (H. dedit) atque ab eo Romam deductus est, magnaque gloriâ Cofs. ambo triumphaverunt. M. Porcio Catone, & Q. Marcia Rege (H. Martio) Cofs. DCXXXIII. anno ab U. C. Narbona in Gallia colonia deducta est, annoque post à

Licinio Metello, & Q. Mutio Scævola Cofs. de Dalmatia triumphatum est. Anno ab U. C. DCXXXV. C. Cato &c. ubi H. iterum convenit cum Miscella per pauculas tantum lineas; convenit verò omnino ad verbum cum Eutropio, ulque ad finem libri IV., quem his verbis concludit: ductus est catenatus: post quæ verba hæc codex MS. H. subiungit, & mox jussu Consul in carcere strangulatus est. His apud Hierosolymam diebus Joannes dux Judæorum, & Pontifex extitit, qui ab eo, quod Hircanos bello vicerat, Hircani nomen accepit. Per id etiam tempus Cicero Aspinis nascitur, matre Elvia nomine, patre equestris ordinis ex regio Vulstorum genere. Eodemque tempore quedam virgo Romana in Apuliam pergens, ictu fulminis examinata est, omnibus sine scissura aliqua vestimentis ademptis, ac pudoris, pedumque vinculis dissolutis, motibus etiam, amissisque discussis, illesa corpore, munda jacuit, equus quoque ejus pari modo tremis, & vinculis peremptus jacuit dissolutus.

Hæc de suo Herfeld. codice Canisius, quæ conveniunt etiam cum Ambrosiano. Nos verò lectionem nostram continuamus, ne lectoribus ad Eutropium remissis incommodi simus.

cujus levandæ cladis causâ senatus decem annorum vectigalia Catinensibus remisit. Anno ab Urbe condita DCXXV/III. Fabius Cos. Bituito regi Arvernorum Gallia civitatis bellum maximo instructu comparanti, adeo cum parvo exercitu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam canibus, quos in agmine habebat, sufficere posse jactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias unum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lincibus, catenisque conexum, superstratis, confixisque tabulis instruxit. Confertâ pugna, & diu graviter agitata victi Galli, conversique in fugam, dum sibi quisque timet, coacervatis inconsultè agminibus, præpropere transitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis lincibus merfi sunt. Centum quinquaginta octo millia armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus centum quinquaginta millia, vel caesa, vel mersa sunt. Q. Marcus Cos. Gallorum gentem sub radice Alpium sitam, bello aggressus est. Qui quum se Romanis copiis circumseptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occisis conjugibus, ac liberis, in flammis sese projecerunt. Qui verò, præoccupantibus Romanis, peragenda tunc mortis suæ copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii suspendio, alii abnegato sibi cibo sese consumpserunt, nullusque omnino, vel parvulus superfuit, qui conditionem servitutis vitæ amore toleraret, & Narbone colonia deducta est Romana, & de his triumphatum est. Anno ab Urbe condita DCXXXV. C. Cato Cos. Scordiscis (71) bellum intulit, ignominiosèque pugnavit, C. Cæcilio Metello, & Cn. Carbone Cos. duo Metelli fratres eodem die unum ex Thracia, alterum ex Sardinia triumphum egerunt. (72)

Publio Scipione Nasica. & L. Calpurnio Bestia Cos. Jugurthæ Numidarum regi bellum (73) consensu populi Ro. Senatus indixit. Igitur Jugurtha Micipsæ Numidarum regis adoptivus hæres inter naturales ejus filios factus, primum cohæredes suos Hiempsalem occidit, Adurbalem bello victum ab Africa expulit: deinde Calpurnium Bestiam Cos. adversum se missum pecuniâ corrupit, atque ad turpissimas condiciones pacis adduxit, quæ à Senatu improbata est. Præterea cum ipse Romam venisset, omnibus pecuniâ corruptis, aut attentatis, ad seditiones, dissensionesque malè permisit. Quam cum egrederetur, infami satis notavit elogio dicens, **O URBEM VENALEM**, & maturè perituram si emptorem inveniret. In sequenti anno Sp. Postumium Albinum Postunii alterius Cos. fratrem, quem is quadraginta millium armatorum exercitui præfecerat, apud Calamam urbem thesauris regis ibi conditis inbiantem bello oppressit. Cui victo ignominiosum fœdus exegit, & universam penè Africam à Romanis deficientem regno suo junxit. Postea missus Q. Cæcilius Metellus Cos. Is exercitum ingenti severitate, & moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Jugurtham duobus (74) præliis vicit, elephantem ejus occidit, vel cepit, multas civitates (75) ejus evertit. Et cum jam vidit se præsertim vastari Numidiam suam, & non posse defendi, ab eo ad deditionem coactus, tre-

A centos obsides dedit: insuper frumentum, atque alios commeatus persoluturum se spondit: tria millia amplius perfugarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excursus, C. Marii Cos., qui non minore penè, quàm ipse præditus erat astutiâ, Romanisque viribus fractus est, maximè postquam Marius urbem Capsam ab Hercule Phœnice, ut ferunt, conditam, regis thesauris confertissimam, dolo circumvenit, & cepit. Diffidens deinde propriis rebus, & viribus Jugurthæ societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cujus equitatu in immensum auctus Marianum exercitum creberrimis incursionibus fatigavit. Postremò apud Cirtam urbem antiquam Masinissæ regiam adversum Romanos expugnationem ejus parantes, sexaginta millibus equitum instructus occurrit. Nunquam ulla Romano militi tumultuosior pugna, & terribilior fuit, adeo ut discursu, & fremitu circumcursantium, & impetentium equitum suscitatus pulvis cælum obtexerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, ut nulla pars corporis ab ictu tuta esset. Quippe quibus, & visus ad prospiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cavendum compressione multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus, ac Numida, ut bene collocatum hostem opportuno teli impetu rimaretur, sed potius in incertum tela mittebant, certi quòd vulnera incerta non essent: ita coacti in unum Romani equites, in unum pedites densabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interveniens prælium diremit. Eadem postera die, & belli periculi facie erupere in hostem, quamvis stricto miles gladio ferire non valebat, eminens jaculo repellabatur, fugere non poterat; undique enim velocior ad persequendum eques incluserat. Jam tertia dies, & nullum unde unque suffragium, dira undique mortis facies objiciebatur. Tandem Marius Cos. forti desperatione spei viam fecit, universo simul agmine prorupit è vallo, campoque se simul, & prælio dedit. Et cum iterum circumfusi hostes, non solum agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis telis procul caderent, turbatosque Romanos, insuper etiam æstus solis, intolerantia sitis, mortis circumstantia, usque ad extremum desperationis defatigaret, subito notum illud Romanorum adversus Afros tempestatum, imbriumque suffragium cælo missum instertatæ salutis fuit; siquidem repentina pluvia sitientibus Romanis, & æstuantibus refrigerium, potumque præbuit. Porro autem Numidis hastilia telorum, quæ manu intorquere sine amentis solent, lubrica, ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiam, quæ elephantum corio extento, atque durato habilia, & tuta gestabant, cujus ea natura est, ut acceptum imbrem tanquam spongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis, destitutisque Mauris, ac Numidis, Bocchus, & Jugurtha fugerunt. Post hoc nonaginta millia armatorum novissimo bello ab iisdem regibus sunt objecta. Hæc quoque usque ad internecionem vincentibus Romanis caesa referuntur. Ex hoc Bocchus spem belli abiciens, pacem petivit, atque in pretium pacis Jugurtham dolo

(71) A. Cordiscis.

(72) A. post egerunt, nuntiaturumque Romæ est Cimbrorum è Gallia in Italiam transisse. Post Scipione Nasica &amp;c.

(73) Idem post bellum illatum est, quod Adurbalem, &amp; Hiempsalem Micipsæ filios fratres suos reges, &amp; Pop. Rom. amicos interemisisset. Missus adversus eum Cos. Calpurnius Bestia, corruptus regis pecuniâ, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, &amp; à Senatu improbata est. Postea contra eundem in sequenti anno Sp. Postumius Albinus profectus est. Is quoque per fratrem ignominiosè contra Numidas pugnavit. Tertio missus est Q. Cæcilius Metellus Cos. Is &amp;c.

(74) A. variis.

(75) Noster legit, multas civitates ipsius cepit, &amp; cum jam finem bello positurus esset, successum est ei à Cajo Mario. Is Jugurtham, &amp; Bocchum Mauritania regem, qui auxilium Jugurthæ ferre ceperat, pariter superavit, XCM. armatorum ad internecionem occidit, aliquanta &amp; ipse oppida Numidiæ cepit, belloque terminum posuit, capto Jugurthæ per Quæstorem suum Cornelium Sillam, ingentem virum, tradente Boccho, Jugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A M. Junio Sillano collega Q. Metelli Cæcili in Gallia victi sunt, &amp; à Minutio Rufo &amp;c.

dolo captum, catenisque obrutum per Cornelium Syllam quæorem legatum Marii, misit ad Marium. Interea nunciatum est Romæ Cimbros è Gallia in Italiam transire meditari, qui à M. Junio Syllano Cos. collega Q. Metelli, in Gallia victi sunt. Ipso eodemque rursus tempore etiam à Minutio Rufo in Macedonia Scordisci, & Triballi, & à Servilio Cepione in Hispania Lusitani victi sunt, & duo triumphi de Jugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium, acti sunt. Ante curram tamen Marii in triumphum Jugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, & mox iussu Cos. in carcere strangularus est. His diebus apud Hierosolymam Joannes dux Judæorum, & pontifex exitit, qui ab eo quod Hircanos bello vicerat, Hircani nomen accepit. Per id etiam tempus Cicero Arpini nascitur ex matre Elvia, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere. (76) Eodemque tempore obscærum prodigium, ac triste visum est. L. Cluvius eques Romanus cum uxore, & filia de Roma in Apuliam rediens, tempestate correptus, cum filiam consternatam videret, ut citius propioribus telis succederet, relictis vehiculis, arreptisque equis, filiam virginem equo insidentem in medium agmen accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata est: sed omnibus sine scissura aliqua vestimentis ademptis, ac pectoris, pedumque vinculis dissolutis, monilibus etiam, annulisque discussis, ipso quoque corpore illæso, nisi quod obscærum in modum nuda, & lingua pau-

lulum exerta jacuit. Equus quoque ipse quo uebatur, straturis, frenis, & cingulis dissolutis, phaleris quoque scissis passim, ac dispersis, exanimus procul jacuit. Parvoque post temporis intercessu. L. Veturius eques Romanus Æmiliam virginem vestalem fortuito stupro polluit. Duas præterea virgines vestales eadem Æmilia ad participationem incesti sollicitatas contubernalibus sui corruptoris exposuit, ac tradidit. Indicio per servum facto supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem præterea Jugurthinis belli temporibus L. Cassius Cos. in Gallia Tygurinos usque Oceanum persequutus est. Rursusque ab eisdem insidiis circumventus, occisus est. L. quoque Piso legatus Cassii Cos., vir consularis occisus est. C. Publius alter legatus, ne residua exercitus portio, que in castra confugerat, deleteretur, obsides, & dimidiam partem omnium rerum Tygurinis firmissimo fœdere dedit. Qui Romam reversus, à Cælio Tribuno pl. die dicta, eo quod Tygurinis obsides dederat, in exilium profugit. Cepio Procos. è capta urbe Gallorum, cui nomen est Tholosa, centum millia pondo auri, & argenti centum decem millia è templo Apollinis sustulit. Quod cum ad Massiliam amicam populæ Romani urbem cum presidio misisset, interfectis clam, sicut quidam contestantur, quibus ea custodienda, & pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: unde etiam magna questio post Romæ acta est.

Explicit Liber Quartus.

## INCIPIT LIBER QUINTUS.

**D**Um bellum (1) in Numidia contra Jugurtham geritur, anno ab Urbe condita DCXLII. M. Manlius Cos. & Q. Cepio Proconsul, adversum Cimbros, & Theutonas, & Tygurinos, & Ambronas, Gallorum, Germanorumque gentes, quæ tum imperium Romanorum extinguere conspiraverant, missi, provincias sibi Rhodano flumine medio dividerunt. Ubi dum inter se gravissimam invidiam, & contentione discordant, cum magna ignominia, & periculo Romani nominis victi sunt. Siquidem in ea pugna M. Manlius Cos. captus, atque interfectus est, duoque filii ejus caesi: octoginta millia Romanorum, sociorumque ea tempestate trucidata, quadraginta millia calorum, atque licarum interfecta Antias scribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantum homines, qui miserum nuncium ad augendas miseras reportarent, superfuisset referuntur. Hostes binis castris, atque ingenti præda potiti, nova quadam, atque insolita execratione, cuncta quæ ceperant pessunderunt. Vestes scissæ, aurum, argentumque in flumen abjectum, lorice virorum concisæ, phalera equorum dispersa, equi ipsi gurgitibus immergi, homines laqueis in collo inditis ex arboribus suspensi sunt: ita ut nihil præda victor, nihil misericordiam victus, cognosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, veram etiam metus fuit, quantus vix Hannibalis tempore Punicis bellis,

(2) ne confestim Cimbri alpes transgrederentur, Italiamque deleterent. Iisdem temporibus Q. Fabius Maximus filium suum adolescentem rure relegatum cum duobus servis parricidii ministris interfecit, ipsosque continuo servos in pretium sceleris manumisit. Die dicta, Cn. Pompeio accusante damnatus est. Igitur Marius post victoriam Jugurthinam, secundo Cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros, & Theutones decretum est. Tertiò quoque ei, & quarto delatus est Consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto Consulatu collegam habuit Q. Lutacium Catulū, (3) & cum juxta Hæc, Rhodaniq. flumina, ubi in sese confluent, castra posuissent, Theutones, Cimbri, & Tygurini, & Ambrones, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, si quo pacto eos excuterent vallo, atque in æquor effunderent, tribus agminibus Italiam petere destinarunt. Marius post digressum hostium castra movit, & collem occupavit, qui campo, & fluvio, ubi hostes sese diffuderant, imminabat. Cumque exercitui ejus aquæ ad potandum deessent, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, subsecutus exercitus; mox iusto certamine compositis ordinibus bellum gestum est; & vicere Romani. Quarto die rursus productæ utrinque acies in campum, usque ad meridiem penè simili pugnare discrimi-

(76) A. prosequitur. Eodemque tempore quadam virgo &c. ut notavit Canif. in Hersfeldensi supra pag. 29. n. 70. iisdemque verbis explicit in codice nostro lib. IV.

(1) In H. libri V. initium ad verbum convenit cum Eutropio, usque ad Catuli exercitus XXI. A. noster quibusdam in locis variam habet lectionem ab utroque, unde notamus. Post agitur. Romani Consules M. Manlius, & Q. Cepio à Cimbriis, à Theutons, & Tygurinis, & Ambronicibus, qui erant Germanorum, & Gallorum gentes victi sunt juxta flumen Rodani, & ingenti interneccione etiam castra sua, & magnam partem exercitus perdidit. Timor Romæ gran-

dis fuit, quantus vix &c.

(2) A. & Eutropio Merula, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam &c.

(3) Post Catulum. Cum Cimbriis itaque confligit, & duobus præliis CC. m. hostium cecidit LXXX. m. cepit, & ducentem eorum Teutomodum perpulit. Propter quod meritum absens Consul est factus. Interea Cimbri, & Theutones, quorum copia adhuc infinita erat ad Italiam transferunt. Iterum à Gajo Mario, & Q. Catulo contra eos dimicatum est, sed à Catuli parte feliciter; nam prælio, quod simul ambo gesserunt, CXL. m. aut in pugna, aut in fuga caesa sunt, LX. m. capta. Romani &c.



ne. Post ubi, incalente die, fluxa Gallorum corpora, in modum nivium tabuerunt, usque in noctem cedes potius, quam pugna protrahata est. Ducenta millia armatorum Gallorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta, vix tria millia fugisse referuntur. Dux quoque eorum Theutobodus occisus est. Mulieres eorum constantiore animo, quam si vicissent, consulere Cofs., ut si inviolata castitate virginibus, sacrisque diis servandum esset, vitam sibi reservarent. Itaque cum petita non impetravissent, parvulis suis ad saxa collis cuncta sese ferro, ac suspensio peremerunt. Hæc de Tygurinis, & Ambronibus gesta sunt. Theutones autem, & Cimbri integris copiis alpium nives emensi, Italiae plana pervaserunt: quorum adeo feritas erat, lati perire in bello, in morbo cum laments, amisso duce vivere illicitum eis videbatur. Igitur cum plana Italiae pervasissent, & ibi cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibus, ac lavacris emolliretur, Marius V. Cof., & Q. Catulus aduersus eos missi sunt. Die ad pugnam, & campo dato, Hannibalis secuti ingenium, in nebula dispoſuere pugnam, in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendere dispositam, quam adesse senserint: cumque illico vulnerati equites retro in suos cogerentur, totamque multitudinem indispositè adhuc adventantem conturbarent, & sol cum vento ortus emicisset, ex adverso, visus eorum pulvis opplevit, & splendor hebetavit. Ita factum est, ut tanta, ac tam terribilis multitudo, minimè Romanorum clade, sua autem ultima internectione caderetur. CXL. millia eorum tunc in bello caesa, XL. millia capta dicuntur: Romani milites ex utroque exercitu trecenti periere. Tria & triginta Cimbris signa sublata sunt, ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus XXXI. (4) Sed ab eorum mulieribus gravioſem penè, quam ab ipsis pugnam, Romani experti sunt. Hæc etenim plaustris (5) in modum castrorum dispositis, ipsæ desuper pugnant, diu obſistere Romanis. Sed cum ab eis novo cædis genere terrerentur: abscissis enim cum crine verticibus, (6) inhonesto satis vulnere turpes relinquebantur, ferrum, quod in hostes sumpserant, in se, suosque vertere. Namque, quædam (7) concursu mutuo jugulatæ, aliæ apprehensis invicem faucibus (8) strangulatæ; aliæ funibus (9) per equorum crura consertis, ipsisque continuo equis extimulatis, postquam suis iisdem funibus, quibus equorum crura nexuerant indidere cervices, protrahatæ, atque exanimatæ sunt; aliæ laqueo de subrectis plaustrorum temonibus pependere. (10) Inventa est etiam quædam, quæ duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit, & cum seipsa suspendio moritura dimisisset, secum traxerit occidendos. Inter hæc multa, & miserabilia mortis genera, Reguli quoque duo strictis in se gladiis concurrisse referuntur. Lucius, & Bojorix reges in acie ceciderunt. Clondicus, & Cesorix capti sunt. Ita in his duobus præliis CCCXL. millia Gallorum caesa, & CXL. millia capta sunt, absque innumera multitudine mulierum, quæ se, suosque parvulos femineo furore, vi autem virili, necaverunt. His bellis hic fuit finis: (11) triumphus trique decretus est. (12) Igitur post talem Marii triumphum, Romanamque victoriam incre-

A dibile facinus, & nunquam antea auditum, vel cognitum Romæ perpetratum est, quod verum in horrorem, gaudium in tota Urbe funestavit. P. Malleolus quidam, servis amittentibus, matrem suam interfecit, damnatusque parricidii, insutusque in culleum, in mare projectus est. Impleveruntque Romani & facinus, & pœnam: undè & Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani, qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes, supplicium singulare sanxerunt. Anno post Urbem conditam, DCXLV. post Cimbricum, & Theutonicum bellum, & quintum Marii Consulatum quo status Imperii Romani jure conservatus judicatur, sexto consulatu ejusdem C. Marii ita labefactatus est, ut penè, usque ad extremum intestina clade conciderit. Evolvere, ac percurrere discordiarum ambages, & inextricabiles seditionum causas incommodum simul, ac longum videtur. Sanè breviter me dixisse sufficiat; quia primus L. Apulejus Saturninus excitati tumultus auctor extiterit. Q. Metello Numidico, viro sanè primario acerrimus inimicus, qui eum Censorem creatum protrahatam domo, atque in Capitolium fugientem, armata multitudine obſedit. Unde Romanorum equitum indignatione dejectus est, plurimè ante Capitolium cæde facta. A. Numium deinde competitorum suum Saturninus, & Glaucia, fraude C. Marii Cof. occidere. Subsequenti anno Marius VI. Cof., & Glaucia Prætor, & Saturninus Trib. pl. conspiraverunt Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. Die dictæ, suppositis eisdem iudicibus per scelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius urbis dolore discessit. Idem Saturninus Memmiam virum acrem, & integrum, fieri Cof. timens, orta subito seditione fugientem per P. Metium satellitem informi stipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis Reip. malis Senatu, populoque Ro. Marius Cof. accommodato ad tempus ingenio, consensui bonorum sese immiscuit, commotamque plebem leni oratione sedavit. Saturninus infamibus ausibus concionem domi suæ habuit, ibique ab aliis rex, ab aliis Imperator est appellatus. Marius manipulatim plebe conscripta alium Cof. cum præſidiis in colle disposuit, ipse portas communivit, in foro prælium commissum. Saturninus à Marianis foro pulsus, in Capitolium confugit. Marius fistulas, quibus eò aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in atrio Capitolii horrendum satis actum est. Multi circa Saufejum, & Saturninum caesi. Saturninus palam clamitans Marium esse auctorem omnium molitionum suarum contestatus est. Cum autem ipse Saturninus, & Saufejus, & Labienus, cogente Mario in Curiam confugissent, per equites Romanos effractis foribus occisi sunt. C. Glaucia extractus de domo Claudii trucidatus est. Farius Tribunus pl. bona omnium publicanda decrevit. Cn. Dolobella Saturnini frater per forum olitorium fugiens cum L. Gegano interfecit. Itaque auctoribus tantæ seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato, atque Pompejus rogationem de reditu Metelli Numidici totius Urbis gaudio promulgarunt, quæ ne perficeretur, Marii Cof., & Furii Tribuni pl. factionibus intercessum est. Rutilus vir integerrimus adeo fidei, atque innocentiae constantia usus, ut die sibi ab accusatoribus dicta, usque ad cognitionem, neque capillum, barbæque demiserit, neque forâda veste,

(4) A. XXXVI. m.

(5) Hæc sunt etiam in MS. Hersfeldensi.

(6) A. &amp; Eutrop. cervicibus.

(7) A. aliæ.

(8) A. &amp; Eutrop. facibus.

(9) A. funibus ad suum collum ligatis, equorumque cruribus protrahatæ interierunt.

(10) A. pependunt. Quædam dum se suspenderet, duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes

vinxit. Ita &amp;c.

(11) A. brevius. Is belli finis fuit.

(12) A. hinc legit. Sex. Julio Casare, &amp; Lucio Marcio Philippo Cof. DCLIX. anno ab Urb. condita &amp;c.

Hæc absunt in H. usque ad verba, Anno ab U. C. 649. Sex. Julio, à quo loco convenit H. cum Eutropio, nisi quòd, ubi legit Eutropius, Quinto demum anno. H. legit, quindodecimo anno finem accepit.

veste, humilive habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, iudices tentaverit, orationem quoque à præatore concessam, nihilò submissiore animo habuerit: quum evidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium jure absolvendus putaretur, perjurio iudicum condemnatus est. Qui Smyrnæ commigrans, literarum studiis contentus consenuit.

Anno ab Urbe condita DCXLIX. Sex. Julio Cæsare, & L. Martio Philippo Cofs., cum propè alia omnia bella cessarent, (13) intestinis causis sociale bellum totam commovit Italiam. Qui cum annis numerosis jam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt, perniciosum admodum hoc bellum fuit. Rutilius Cof. in eo occisus est, & Cepio nobilis juvenis, ac Portius Cato alius Cof. (14) Interea Livius Trib. pl. Latinos omnes spe libertatis illectos, quum placitum explere non posset, in arma excitavit. Eò accessit, ut mæstam (15) urbem prodigia dira terrerent. Nam sub ortu solis globus igneus à regione Septentrionis cum maximo fragore cœli emicuit. Apud Aretinos, cum panes in convivio frangerentur, cruor è mediis panibus, quasi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per septem continuos dies grandio lapidum, immixtis etiam testarum fragmentis terram latissimè verberavit. In Samnitibus vastissimo terræ hiatu flamma prorupit, & usque in cœlum extendi visa est. (16) Complures præterea in itinere videre Romani globum coloris aurei de cœlo ad terram devolvi, majoremque factum, rursus à terra oriente sole in sublime ferri, ac magnitudine sua ipsum solem obtexisse. Drusus tantis malis anxius domi suæ, incerto quidem auctore interfectus est. Igitur Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marsucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, C. Servinium Prætorem legatum ad se missum apud Asculum occiderunt, statimque clausa civitate omnes Romanos cives in dicta cæde jugularunt. Continuo atrocissimam perniciem infandissima præcessere prodigia. Namque omnium generum animalia, quæ manus hominum blandè perpeti, atque inter homines vivere solita erant, relictis stabulis, pascuisque, cum balatu, hinnitu, mugituque miserabili ad sylvas, montesque fugerunt. Canes quoque, quorum natura est extra homines esse non posse, lachrymosis ululatus vagi luporum ritu oberrarunt. Nec mora, post hæc tam gravia prodigia, civilia bella sequuta sunt. Ea tempestate apud Judæos primus Aristobulus Rex, (17) & Pontifex pariter diadematis sumpsit insigne. (18) Igitur Cn. Pompejus Prætor cum Picentibus ussu Senatus bellum gessit, & victus est. Post quæ sibi Samnites Papium Mutilium ducem præfecerant. Marsi autem Agamemnonem archipiratarum præoptaverant, Julius Cæsar Samnitium pugna victus cæso fugit exercitu. Rutilius Cof. Marium propinquum suum legatum sibi elegit, quem assidue submonentem moram bello utilem fore, paulisper in castris exerceri militem oportere tyronem, dolo id agere ratus contempsit, seseque in insidias Marsorum cum universo agmine exercitus sui incautus iniecit, ubi ipse Cof. occisus est, & multi nobiles interfecit, & octo

Tom. I.

A millia militum Romanorum cæsa sunt. Arma, & corpora interfectorum, in conspectu Marii Legati Telonus fluvius pertulit, atque in testimonium cladis evexit. Marius, raptis continuo copiis, victores insperatus oppressit, octo millia & ipse Marsorum interfecit. Cepio autem à Vestinis, & Marsis deductus in insidias, cum exercitu trucidatus est. L. verò Julius Cæsar, postquam apud Eserniam victus aufugerat, contractis undique copiis, adversum Samnitas, & Lucanos dimicans, multa millia hostium interfecit. Cumque ab exercitu Imperator esset appellatus, Romanque nuncios de victoria misisset, Senatus Saga, hoc est, vestem mæroris, quam exorto sociali bello sumpsisset, hac spe arridente deposuit, atque antiquum togæ decorem recuperavit. Marius deinde VI. millia Marsorum occidit, septem millia armis exuit. Idem Marius Syram mulierem in castris habebat sacricolam, ex cujus autoritate assererat se omnia aggredi. Interea L. Cornelius Sylla Prætor cum viginti quatuor cohortibus Eserniam missus, ubi arctissima obsidione Romani cives, militesque premebantur, maximo bello, & plurima cæde hostium, urbem, sociosque servavit. Cn. Pompejus Picentes gravi prælio fudit, quæ victoriâ Senatus Latyclavia, & cætera dignitatis insignia recepit, cum togas tantummodo victoriâ Cæsaris primò respirante sumpsisset. Portius Cato Prætor Hetruscos, Plotius legatus Umbros, plurimo sanguine impenso, & difficillimo labore vicerunt. Sylla præliatus simulacrum Apollinis Delphis ablatum suppliciter orabat in conspectu militum, ut promissa præstaret, & videbatur fretus inire bellum. Igitur Cn. Pompejo, L. Portio Catone Cofs. Pompejus diu obsedit Asculum civitatem, nec tamen extugnavisset, nisi populum in campum prorumpentem gravissima oppressionem vicisset. Decem & octo millia Marsorum in ea pugna cum Franco duce suo cæsa sunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italici viri ex ea cæde profugi jugum montis, coacti in unum agmine, fortè conscenderant: ubi examinati, oppressique nivibus miserabili morte riguerunt. Namque ut attoniti timore hostium steterant, alii stipitibus, vel saxis reclines, alii armis suis innitentes, patentibus cuncti oculis, dentibusque nudatis, viventium in modum visabantur. Nec ullum erat procul intuentibus mortis indicium, nisi diuturna immobilitas, quam nullo modo humane vite vegetatio diu perpeti potest. Eodem die Picentes congressi, & victi sunt, quorum dux Judacilius convocatis ducibus suis, post magnificas epulas, largaque pocula cunctos ad exemplum sui provocans, hausto veneno absumptus est, cunctis factum ejus laudantibus, sed nemine subsequente. Anno ab Urbe condita DCLXI. cum ad obsidendos Pompejbs Romanus exercitus isset, & Postumius Albinus vir consularis, tunc L. Sylla legatus intolerabili superbia omnium in se militum odia suscitasset, lapidibus occisus est. Sylla Cof. civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est. Cujus rei conscientia motus exercitus, ita pugnam adorsus est, ut sibi unusquisque pereundum videret, nisi vicisset. Decem & octo millia Samnitium in illo prælio cæsa sunt. Juventium quoque Italicum ducem, & magnum ipsius populum persecutus

E

(13) A. & Eutrop. cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt. Qui c. m. &c.  
 (14) A. post Consul. Duces autem adversus Rom. ex Picentibus, & Marsis fuerunt Titus Vestius, Hierius, Asianus, Titus Legemius, Albus Duentius. A' Romanis contra eos bene pugnatum est. A' Cajo Mario, qui sex Cof. fuerat, & à Gneo Pompejo, maxime tamen à Lucio Cornelio Silla, qui inter alia egregia, ita Duentium hostium ducem cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio cum gravi tamen calamitate hoc bellum tractum est: quatuordecimo anno

finem accepit per Lucium Cornelium Sillam Cof. cum antea in eodem bello ipse multa strenuè, sed Prætor gessisset. Ipso in tempore dira prodigia visa sunt. Nam sub &c.  
 (15) H. Ipso in tempore dira prodigia visa sunt. Nam sub ortu Solis &c.  
 (16) A. & H. post visa est, omnis. cæt. habent, Tunc etiam omnium generum anim. &c.  
 (17) A. Rex pariter & Pont. diadem. &c.  
 (18) A. & H. post insigne, continuant, Anno U.C. DCLXII. primum Roma.

cutus occidit. Portius Cato Cos. copias Marianas habens, cum aliquanta strenuè gessisset, gloriatus est non majora C. Marium fecisse: & ob hoc, cum ad lacum Fucinum contra Marfos bellum gereret, à filio C. Marii in tumultu belli, quasi ab incerto auctore prostratus est. C. Gabinius legatus in expugnatione hostilium castrorum interfectus est. Marucini, Vestinique Sulpitio legato Pompei persequente vastati sunt. Popedius, & Obsidius Italici imperatores ab eodem Sulpitio apud flumen Theanum horribili praelio oppressi, & occisi sunt. Pompeius Asculum ingressus præfectos, centuriones, cunctosque principes eorum virgis cecidit, securique percussit: servos, prædamque omnem sub hasta vendidit: reliquos liberos quidem, sed nudos, & egentes abire præcepit: & cum de hac præda opitulationem aliquam in usum stipendii publici Senatus fore speraret, nihil tamen Pompeius ex ea egeni arario contulit. Namque eodem tempore, cum penitus exhaustum esset ararium, & ad stipendium frumenti deesset expensa, loca publica, quæ in circuitu Capitolii Pontificibus, Auguribus, Decemviris, & Flaminiibus in possessionem tradita erant, cogente inopia vendita sunt, & sufficiens pecuniæ motus, qui ad tempus inopiæ subsidio esset, acceptus est. Et quidem tunc in sinum ipsius civitatis eversarum omnium urbium, nudatarumque terrarum abraße undique opes congeriebantur, quum ipsa Roma turpi adigente inopia præcipuas suas partes auclionabatur. Quam ob rem consideret tunc tempora sua, quum quasi inexplebilis venter cuncta consumens, & semper esuriens, cunctis urbibus, quas miseras faciebat, ipsa miserior, nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domesticæ famis ad continuationem bellicæ inquietudinis trudebatur. Iisdem temporibus Rex Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Græciam ingressus, cunctos fines Macedoniae depopulatus est, tandemque à C. Sentio prætore superatus redire in regnum suum coactus est.

Anno ab Urbe condita DCLXII. nondum finito sociali bello, quod per quinque annos gessum est, Romæ primum civile bellum commotum est. (19) Eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexto Consulatu (20) dedit. Nam quum Sylla Cos. contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam, & Achajam occupaverat, mitteretur: isque cum exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis, de quo diximus, quod intra Italiam gestum fuerat, reliquæ tollerentur, Marius affectavit septimum consulatum, & ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quo Sylla (21) cognito impatiens revera, & pertinax, intemperataque ira percitus, cum quatuor legionibus, primum ante Urbem confedit, ibi Gratidium Marii legatum quasi primam victimam belli civilis occidit. Mox Urbem cum exercitu irrupit, fasces ad inflammandam Urbem poposcit, omnibus metu aditis per sacram viam citato agmine in forum venit. Marius cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, equestrem denique ordinem perarmare frustra attentasset, postremo servis spe libertatis,

(19) A. post commotum est, addit. Exortum est eodem &c.

(20) A. Sextus Cos.

(21) A. post mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad Urbem venit, illic contra Marium, & Sulpitium dimicavit. Primum in Urbe armatus ingressus est; Sulpitium interfecit, Marium fugavit, atque ordinatus Cos. in futurum annum Gnejo Octavio, & Cornelio Cinna ad Asiam profectus est.

Hersfeldensis ab hoc loco non cum Miscella, sed cum Eutropio ad verbum convenit usque ad illa verba, contra Marium juniorem, ubi H. legit, contra Marium juniorem dimicavit, & XV. m. ejus occisis. CCC. de suis perdidit, & cætera, usque ad finem Hersfeld. est copiosior Eutropio, sed contractior tamen, quam Miscella.

A & præda ad arma sollicitatis, nequaquam pugnare ausus, tamen in Capitolium concessit. Sed cum in eum Syllanæ cohortes irruisent, magnâ suorum eade diffugit. Ibi tunc Sulpitius Marii collega servo suo prodente prostratus est. Servum verò ipsum, quod hostem indicaverat, manumitti, quod dominum verò prodiderat, saxo Tarpejo deici Cos. decreverunt. Marius fugiens, quum persequentium insaniâ circumseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdidit. E quibus infeliciter luto oblitus, ignominiosèque extractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus, retrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis in Africam transfugit, sollicitatoque ex Utica filio, ubi in custodia observabatur, continuo Romam regressus, Cornelio Cinna Cos. societate scelorum conjunctus est. Igitur Sylla ad Asiam profectus est. Mithridates, qui Pontus rex erat, atque Armeniam minorem, & totum Ponticum mare in circuitu cum (22) Bosphoro tenebat, primò Nicomedem amicum populi Romani Bithyniâ voluit expellere, Senatuique mandavit, & populo Romano, bellum se ei propter injurias, quas passus fuerat, illaturum. A Senatu responsum Mithridati est: si id faceret, quod bellum à Romanis, & ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, & ex ea Ariobarzanem regem, & amicum populi Romani fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit, & Paphlagoniam, pulsus ex ea regibus amicis populi Romani Pylemene, & Nicomede. Inde in Ephesum contendit, & per omnem Asiam literas misit, ut ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur. Quod & factum est. Nam octoginta millia civium Romanorum per omne regnum morantium sub una die interfecta sunt. Quis mæror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter, atque occidentium fuerat, quum singuli quique, aut prodere innocentes hospites, & amicos, aut ipsi periclitari pœnâ hospitum cogerentur? Interea etiam Methone (23) civitas Achajæ ab Aristone Atheniense Mithridati tradita est. Miserat enim jam ad Achajam Mithridates Archelaum ducem suum cum centum, & triginta milibus (24) equitum, ac peditum, per quem etiam Athenæ, & reliqua Græcia occupata est. Sylla, cui post consulatum, Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud Piræum (25) Atheniensium portum septemplexi muro communitum diu obsedit, ipsam Atheniensium urbem vi cepit. (26) Postea justo praelio cum Archelao conflixit. Centum decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia superfuisse referuntur. Ex Syllæ exercitu, res mira, tredecim tantum homines interficiuntur. Comperta clade Mithridates lætissima septuaginta millia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo praelio quinquaginta millia ex his interfecta sunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tertio bello omnes copias, quas Archelaus habebat, extinctæ sunt. Nam viginti millia militum ejus in paludem pulsa,

(22) A. in.

(23) A. Matone.

(24) A. CXX. m.

(25) A. Piræum, non longè ab Athenis obsedit, & ipsas cepit. Postea &c.

(26) A. cepit. Postea commisso praelio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX. m. vix X. Archelao superesset. Ex Sille exercitu XIV. tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita LXX. m. electissima ex Asia Archelao misit. Contra quem Sylla iterum commisit. Primo praelio XV. m. hostium interfecta sunt, & filius Archelai Diogenes; Secundo omnes Mithridatis copias extinctæ sunt, Archelaus ipse nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates iussit &c.

sa, quam Sylla fidem implorarent, insatiabili vi-  
 floris ira interfecta sunt: totidemque alia in flu-  
 men coacta, ac necata: reliqui miserorum passim  
 trucidati sunt. Porro autem Mithridates in Asia  
 nobilissimarum urbium principes occidere, bonaque  
 eorum publicare animo intenderat. Cumque jam  
 mille sexcentos ita interfecisset, Ephesi exemplum  
 verentes, excluso praesidio ejus, portam objecerunt.  
 Similiter Smyrnaei, Sardii, Colophonii, Tralliani-  
 que fecerunt. Perturbatus Mithridates, iussit cum  
 Sylla de pace agi. Interim eo tempore Sylla  
 etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, & Moe-  
 sos, partim vicit, partim in fidem recepit. Sed  
 cum legati à rege Mithridate, qui pacem pete-  
 bant, venissent, non aliter se daturum Sylla esse  
 respondit, nisi rex, relictis his, quas occupa-  
 verat, civitatibus, ad regnum suum redisset.  
 Postea tamen ad colloquium ambo venerunt:  
 pax inter eos ordinata est, ut Sylla ad bellum  
 civile festinans à tergo periculum non haberet.  
 (27) Igitur Marius, & Cinna, dum Sylla decer-  
 tans in Asia Mithridatem vicit, ad profligandam  
 universam Remp. exercitum sibi in quatuor partes  
 divisit. Tres sequidem legiones Mario datae:  
 partem copiarum Cn. Carbo praepositus est: partem  
 Sertorius accepit, ille scilicet Sertorius jam hic ci-  
 vilis belli inventor, & particeps, qui etiam, hoc  
 finito, aliud post in Hispania bellum excitavit,  
 quod per multos annos maximis Romanorum cla-  
 dibus traxit. Cetera vero exercitus portio Cinna  
 sequuta est. Porro autem Cn. Pompejus, qui à Se-  
 natu cum exercitu accersitus erat, ut Resp. opitu-  
 laretur, & diu sese novarum rerum aucupatione  
 suspenderat, contemptus à Mario, vel Cinna, ad  
 Cn. Octavium alterum Cos. sese contulit, & mox  
 cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam inter-  
 ventus noctis diremit. Sexcenti ex utraque parte  
 milites trucidati sunt. Postera die cum permixta  
 corpora ad sepulturam discernentur, miles Pom-  
 pejanus fratris sui, quem ipse interfecerat, corpus  
 dum spoliat, cognovit. Distis in deos conviciis  
 corpus rapuit, & sub Pompejanis castris rogo indi-  
 dit, illico pectus gladio transverberans, simulque  
 lacrymas, & sanguinem fundens, super frater-  
 num sese cadaver igni adjecit. Igitur Marius Co-  
 loniam Hostiensem vi ingressus omnia ibi genera  
 libidinis, avaritiae, & crudelitatis exercuit. Pom-  
 pejus fulmine afflatus interit: exercitus vero ejus  
 pestilentia correptus, penè totus absumptus est.  
 Nam undecim millia virorum de castris Pompeji  
 mortui, sex millia autem de parte Octavii deside-  
 rata sunt. Marius Antium, & Arimam civita-  
 tes hostiliter irrupit, cum hostes in his praeter  
 proditores interfecit, bona suis diripienda permisit.  
 Post Cinna Cos. cum legionibus, & Marius cum  
 fugitivis Urbem ingressi, nobilissimos quosque,  
 & plurimos è Senatu (28) viros consulares in-  
 terfecerunt, multos proscriperunt, ipsius Syllae  
 domo everfa, filios, & uxorem ad fugam com-  
 pulerunt. (29) Igitur Marius cum interfecto-

Tom. I.

A rum civium capita illata convivis, oblata Capito-  
 liae, collata rostris ad spectaculum, ornatumque  
 congereret, maximè caput M. Antonii eximii ora-  
 toris abscissum, cum inde sanies manaret, in ipso  
 convivio manu pertractavit, insultans insuper, il-  
 ludensque conviciis, complexusque P. Annium,  
 qui caput illud cruentus attulerat. Ac idem cum  
 septimo consulatum cum Cinna tertio Cos. pervas-  
 sisset, in exordio Consularis imperii sra tandem  
 morte praereptus est. Quis non jure miretur septem  
 ejus consulatus, & duos triumphos? Quis non in  
 eum meritò stupeat amplissimum testimonium Sci-  
 pionis? Namque Scipio interrogatus in cena: Si  
 quid de ipso Scipione fataliter actum fuisset, quem  
 magnum Imperatorem Resp. habitura esset, cum  
 circumtulisset oculos, vel hic, inquit. Ad Marium  
 enim tota animositate respexerat. Interea Cinna bo-  
 norum neces, malorum caede supplevit. Nam quum  
 introducta primarium fugitivorum manus insatia-  
 bilis praedandi esset, nullamque partem auctoribus  
 praedae Consulibus ministraret, in forum quasi sti-  
 pendii causa sollicitata, militibusque circumdata in-  
 ermis extincta est. Cesa sunt in illa die in foro Urbis  
 octo millia fugitivorum, idemque Cinna quarto Cos. ab  
 exercitu suo interfectus est. Igitur residui Senato-  
 rum, qui potentiam Cinnae, severitatem Marii, insa-  
 niam Fimbriae, Sertorii audaciam fugam evaserant,  
 transvecti in Graciam coegerunt precibus Syllam,  
 ut periclitanti, imò jam penè perditae patriae opem  
 ferret. Ille in Italiam trajecit, bellum civile  
 gesturus adversus Norbanum, & Scipionem.  
 C Cos. Mox ut Campanum littus attigit, primo  
 praelio contra Norbanum dimicavit, non longè  
 à Capua. Tunc septem millia (30) Romanorum  
 Romani interfecerunt, sex eorundem ab hisdem ca-  
 pti sunt. Centum viginti quatuor suorum amisit.  
 Inde etiam ad Scipionem se convertit, & ante  
 praelium totum ejus exercitum sine sanguine in  
 ditionem accepit. Sed quum Romae mutati  
 essent Cos., & Marius Marii filius, ac Papyrius  
 Carbo consulatum accepissent, (31) Syllae du-  
 ces plura praelia adversus Marianas partes infelicis-  
 sima felicitate gesserunt. Nam & Q. Metellus  
 Carrinatis copias cecidit, & castra pervasit, &  
 Cn. Pompejus Carbonis equitatum graviter trucidavit.  
 D Damascippus Praetor, inventor Mario Cos. Q.  
 Scævolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. An-  
 tistium in curiam quasi ad consulendum vocatos  
 crudelissimè occidit. Corpora interfectorum per car-  
 nifices unco tracta, atque in Tyberim missa sunt.  
 Sylla deinde contra Marium juniorem dimicavit.  
 In quo praelio de exercitu Marii cesa sunt viginti  
 quinque millia, sicut Claudius scribit: & ex par-  
 te Syllae quadringenti perierunt. Pompejus Carbo-  
 nem etiam castris exiit, fugientemque infecutus,  
 nunc cedendo, nunc ad ditionem cogendo, pluri-  
 ma exercitus ejus parte privavit. Metellus Norba-  
 ni agmen oppressit, ubi novem millia Marianae  
 partis occisa sunt. Lucullus cum à Quintio obsi-  
 deretur, erupit, & repentinè pugna obsessorem de-  
 levit.

E 2

(27) A. haberet. Nam dum Sylla in Achaja, atque Asia Mi-  
 thridatem vicit, Marius, qui fugatus erat, & Corne-  
 lius Cinna unus ex Cos. bellum in Italia reparaverunt,  
 & ingressi urbem Romanam, nobiliss. etc.

(28) A. & viros Cos.

(29) A. compulerunt. Universus reliquus Senatus ex Urbe  
 fugiens ad Sillam in Graciam venit, orans ut patriae  
 subveniret. Ille etc.

(30) A. Tum VI. m. ejus occidit, sex cepit, XXIV. suos  
 amisit. Inde etc.

(31) A. accepissent. Silla contra Marium juniorem dimica-  
 vit, & XV. m. ejus occisit. CCCC. de suis perdidit.  
 Silla deinde cum Campanie Duce, & reliquis copiis  
 ad portam Collinam signa contulit, LXX. m. homi-  
 num occidit. Mox etiam Urbem ingressus, III. m. bo-  
 num contra fidem datam inermes peremit; Camque  
 magna crudelitate adversis fontes, insontesque sevi-

rent. Q. Catulus palam Silla dixit: cum quibus tan-  
 dem victuri sumus, si in bello armatos, in pace in-  
 ermes occidimus? Silla debinc Marco Marium de capiti  
 cesa extractum vincire iussit, ductumque trans Tybe-  
 rim, effosis oculis, membris minutatim excisis, vel  
 fractis trucidare. Marium Marii filium Praeneste per-  
 secutus obsedit, & ad mortem compulit. Rursus pu-  
 gniam gravissimam habuit contra Lamponium, & Ce-  
 rinatam duces partis Marianae ad portam Collinam  
 LXX. m. hostium in eo praelio contra Sillam fuisse di-  
 cuntur, XII. m. se Silla dederunt, ceteri insatiabili  
 ira victoris consumpti sunt. Gajus quoque Carbo Cos.  
 alter ab Arimino in Siciliam fugit, & ibi per Gneum  
 Pompejum interfectus est. Quem adolescentem Silla,  
 atque annos unum, & viginti natum, cognita ejus in-  
 dubia, tantis exercitiis profecit eum, ut etc.



levit exercitum. Nam plusquam decem millia ibi tunc caesa referuntur. Fabius vero Arianus, cui imperium pro prætore erat, regnum Africa manu servorum affectans, à dominis eorum apud Uticam coniectis sarmentis cum omni familia vivus incensus est. Sylla deinde cum Lamponio Samnitum duce, & Carrinatis reliquis copiis ante ipsam Urbem, portamque Collinam ad horam diei nonam signa contulit, gravissimoque prælio tandem vicit. Octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dedidere, reliquam multitudinem in fugam versam insatiabilis victorum civium ira consumpsit. Sylla mox, ut Urbem victor intravit, tria millia hominum, qui se per legatos dediderant, contra fas, & fidem datam inermes, securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam innocentes, sed etiam ipsius Syllanae partis occisi sunt, quos fuisse plusquam novem millia ferunt. Ita libera per Urbem caedes, percussoribus passim vagantibus, Q. Catulus palam Syllæ dixit: Cum quibus tandem victuri sumus; si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc L. Sylla, auctore Fursidio primipilari, prius insanam illam tabulam proscriptionis induxit. Prima siquidem proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor Consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, & inter eos Sertorius tunc maxime pertimescendus. Item alia cum quingentis hominibus proposita est. Quam cum Lolius, quippe securus, nihilque sibi conscius, legeret, ubi suum repente nomen offendit, dum se trepidus adoperto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne in his quidem tabulis fides, ac finis malorum videbantur. Namque alios, quos proscripserant, jugulabant, alios autem postquam jugulaverant, proscribent: nec ipsius mortis erat via simplex, aut una conditio, ut in nece civium saltem jus hostium servaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. Marcium Marium siquidem de caprii casa extractum vinciri Sylla iussit, ductumque trans Tyberim ad Lutaciorum sepulchrum, effosis oculis, membrisque minutatim confractis trucidari. Post hunc P. Sertorius Senator, & Venulejus Triumvir occisi sunt. Ad Marii caput Præneste missum. Quo viso C. Marius ultima desperatione correptus, ubi à Lucretio obsidebatur, ne in manus inimicorum incidere, cum Telesino mutua morte concurrir. Cuiusque violentius ipse in concurrentem manus adigit, circa suum vulnus manus percussantis hebetavit. Ita eo interfecto ipse leviter vulneratus cervicem seruo suo præbuit. Carrinatem Prætorum Sylla jugulavit. Inde Præneste profectus omnes Marianæ militiæ principes, hoc est legatos, Quæstores, Præfectos, & Tribunos iussit occidi. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium, & Carrinatem.

(32) A. post recepit. Transgressus inde ad Africam Domitium Marianæ partis ducem, & Ferdam regem Mauritaniam, qui Domitio auxilium ferebat, occidit.  
 (33) A. post triumphavit. Hunc finem baluerunt duo ere.  
 (34) A. Italicum, quod & Sociale dictum est, & civile, quæ ambo tracta sunt per annos X.

A duces partis Marianæ ad portam collinam. Septuaginta millia hostium in eo prælio contra Syllam stetit dicuntur. Duodecim millia se Syllæ dederunt; cæteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumpti sunt. C. Pompejus Carbonem alterum Consulom fugientem ab Ariminum, & ad Cossuram insulam fugere comantem cepit, & in Siciliam retractum, compluresque cum eo socios ejus occidit: Sylla cognita Pompeji adolescentis industriam, annos viginti & unum nati, tantis exercitiis profecit eum, ut secundus à Sylla haberetur. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompejus recepit, (32) & in Africam transgressus, eruptione facta circa Uticam, decem & octo millia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primum pugnaret, occisus est. Idemque Pompejus Hærbam Numidiæ regem persecutus fugientem à Bogude Bocchi Maurorum regis filio spoliari omnibus copiis fecit. Quem continuo Bullam veterem, tradito sibi oppido, interfecit. Post hæc Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cæ. etiam Pompejus, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum & vigesimum annum agens de Africa triumphavit. (33) Sylla Dictator creatus est, ut dominationis, & crudelitatis libido, honesti, & præcipui nominis reverentia, & armaretur, & velaretur, visus est tandem privatus. Creatis itaque P. Servilio, & Appia Claudia Coss. hoc sine conclusa sunt duo bella funestissima, (34) sociale Italicum, & civile Syllanum. Hæc per annos decem tracta sunt. Consumpsert autem ultra censum quinquaginta millia Romanorum, (35) viros Consulares triginta tres, (36) Prætorios septem, Aedilitios sexaginta, Senatores (37) ducentos, absque innumeris Italiæ totius populis, qui sine consideratione deleti sunt. Post hæc tamen, Sylla mortuo, Lepidus Marianæ partis assertor adversus Catulum Syllanum ducem (38) surgens, reddivos bellorum cineres suscitavit: Bis tunc acie concertatum est, plurimi Romanorum (39) ipsa jam paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium caesi sunt. Albanorum civitas, pro eo, quod illuc Scipio Lepidi filius confugisset, (40) obsidione oppugnata est, atque excruciatam fame, ultima miserabilium reliquiarum, deditione servata est. Brutus in Cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompejo, apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum civile non magis clementiam Catuli, quam tadio Syllanæ crudelitatis, ut ignis in stipula, eadem coloritate, qua exortum est, evanuit. Hoc tempore Hierosolymis Alexandra uxor Alexandri regnabat, ex cujus ætate Judæos rerum confusio, & varia oppressere clades.

(35) A. hominum.  
 (36) A. XXIII.  
 (37) A. fere.  
 (38) A. consurgens bellum reparavit.  
 (39) A. Rom. extincti.  
 (40) A. expugnata, & capta est.

Explicit Liber Quintus.

**M**arco (1) Emilio Lepido, Q. Catulo Cofs. (2) annus ab Urbe condita DCLXXIII., sanantibus undique novis bellorum fragoribus, quarum unum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, & Cilicia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia. Nam Sertorius (3) vir dolo, atque audacia potens, cum partium Marianarum fuisset, timens fortunam ceterorum, qui intercepti erant, (4) fugiens ex Africa, delapsus in Hispanias, bellicosissimas gentes Hispania in arma excitavit. Adversum hunc, ut breviter definiam, duo duces missi: Q. Caecilius (5) Metellus, filius ejus, qui Jugurtham regem vicit: & L. Domitius Prætor. (6) Quorum Domitius ab Hirtulejo Sertorii duce cum exercitu oppressus est. Manlius Proculus, è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus, & mille quingentis equitibus transfretus, iniquam cum Hirtulejo pugnam consensit. A quo castris, copiisque mutatus, in oppidum Hilerdam penè soles refugit. Postea cum impar pugna solus Metellus pugnaret, Cn. Pompejus ad Hispaniam missus est. Metellus multis præliis fatigatus, per devia oberrans, hostem morâ fatigabat, donec Cn. Pompeji castris sociaretur. Ita duobus diebus adversus Sertorium fortunâ variâ sæpe pugnavit. Pompejus, contracto apud Palentiam exercitu, Lauronem obtinuit civitatem, quam tunc Sertorius superato, fugatoque Pompejo captam vi cruentissimè depopulatus est. Reliquam agmen Lauronensem, quod cadibus superfuera, miserabili captivitate in Lusitaniam transduxit. Pompejus autem, hoc est illum Romanorum ducem à se victum fuisse gloriatus est, quem magnâ præditiâ fiducia ad hoc bellum non pro Consule, sed pro Consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeji triginti millia peditum, mille equites Galba scribit: Sertorium autem septuaginta millia peditum, octo millia equitum habuisse commemorat. Postea vero Hirtulejus cum Metello congressus apud Italicam Baticam urbem, viginti millia militum perdidit, victusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompejus Belgidam, Caliberiam urbem cepit. Sertorius deinde cum Pompejo congressus, decem millia militum ejus interfecit, ex alio cornu, vincente Pompejo, tantundem ipse perdidit. Multa præterea inter eos prælia gestis sunt. Memninus Quaestor Pompeii, idemque vir foris ejus, occisus est: Hirtulei frater interfecit. Perpenna, qui se Sertorio junxerat comminutus est. Postremo ipse Sertorius octavo decimo anno belli interfectus, in idem, quibus & Variatus, suorum dolo interfecit. Finis huic bello datur per Cn. Pompejum adolescentem, & Q. Metellum Pium, atque omnes prope Hispaniæ civitates in deditionem populi Romani redactæ: (7) Romanisque victoriam sine gloria dedit. Quamvis Perpennam postea pars exercitus ejus secuta sit, qui à Pompejo victus cum universo exercitu suo in-

terfectus est. Civitatibus vero cunctis ultro, ac sine mora per deditionem receptis, duas tantum nefecerunt, hoc est Uxamnia, & Calaguris: quarum Uxamiam Pompejus evertit: Calagurim Afranius jugâ obsidione confectam, atque ad infamem escam miserandâ inopriâ coactam, idest uxorum cadaverâ, atque liberorum facientes sibi cibos, ultima cade, incendioque delevit. Percussores Sertorii præmium ne petendum quidem à Romanis esse dixerunt, quippe qui meminissent antea Variata percussoribus denegatum. Interea Macedonicum bellum Appius Claudius sortitus, levia prælia habuit contra varias gentes, quæ Rodopam provinciam incolebant, (8) & Macedoniam crudelissimè depopulabantur: nam inter cetera dicta, audituque horrenda, quæ in captivos agebant, naptis, quem poculo opus esset, humanorum capitum ossibus cruentis, capillatisque adhuc, ac per interiora cavernas malè effusa cerebro oblitis utebantur: quarum cruentissimi, atque immatissimi Scordiscæ erant. Has itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedonia finibus bello putavit, magnisque se malibus objecit malorum. Unde cum animo ager, & curis circumseptus, morbo insuper correptus esset, interit. Missus est ei successor C. Scribonius Curio post consulatum, (9) qui attentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit, eamque superavit, & usque ad Danubium penetravit, (10) & intra triennium bello finem dedit. Ad Ciliciam, & Pamphyliam missus est P. (11) Servilius ex Consule vir strenuus. (12) Is ergo Ciliciam, & Pamphyliam crudelissimè adortus, dum subdere studet, penè delevit, Ciliciam, & urbes ejus obsessas, oppressasque cepit. Præterea Olympum montem pervagatus, Phaselidem evertit, Coracium diruit. Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia pervagatus, Isauros bello fractos in deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum (13) per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Is revertens triumphum accepit, & nomen Maurici meruit. At in Illyricum missus est C. Cokonus pro Consule. (14) Is prostritâ, subactâque Dalmatiâ, Salonas urbem florentissimam post biennium tandem expugnavit, & cepit, & composito bello Romam rediit. Iisdem temporibus Cof. M. Æmilius Lepidus Catuli collega civile bellum voluit commovere; intra unam tamen ætatem motus ejus oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphum fuerunt: Metelli de Hispania, Pompeji secundus de Hispania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Mauria, Anno Urbis conditæ DCLXXVI. L. Licinio Lucullo, & M. Aurelio Cotta Cofs. mortuus est Nicomedes Rex Bithyniæ, & testamento populum Romanum fecit heredem. (15) Interea Fimbria Marianorum scelerum satellites, homo omnium audacissimus, Flaccum Consulem, cui legatus

(1) Hensfeldensis ad verbum convenit cum Eutropio ab initio, usque ad fol. 38. verè gladiatores enim: & cetera: in quibus, & à Miscella, & ab Eutropio variat. Sed statim iterum redit, & cui Eutropio ad verbum convenit usque ad Danubium penetravit.  
 (2) A. Cof. cum Silla Republicanam compulisset, bella non exarsit.  
 (3) A. Sertorius, qui partium Marianarum fuerat.  
 (4) A. erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. etc.  
 (5) A. Caecilius, & Met. etc.  
 (6) A. Prætor à Sertorii duce Hirtulejo dormiens occisus est. Metellus vero successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugna solus Metellus putaretur, Cn. Pomp. ad Hispanias missus est. Ita duobus diebus adversus Sertorium fortunâ variâ sæpe pugnavit.

Octavo decimo anno per suos occisus est, & suis etc.  
 (7) A. redacta. Ad Macedoniam missus est Ap. Claudius post consulatum.  
 (8) A. incolebant, atque ibi morbo mortuus est.  
 (9) A. consulatum. Is Dardanos vicit, & usque etc.  
 (10) A. penetravit, triumphum meruit, & intra trien. etc.  
 (11) A. post.  
 (12) A. strenuus. Is Siciliam subegit, Licia urbes clarissimas oppugnavit, & cepit: in bis Phaselidam, Olympum, Coracium Cilicie, Isauros quoque aggressus ad deditionem redegit, atque intra etc.  
 (13) A. Romanorum in Tauri iter fecit. Is revertens etc.  
 (14) A. Proconsul. Is multam partem Dalmatiæ subegit, & Salonas cepit, & composito bello Romam post biennium redit.  
 (15) Hinc A. omis. cæt. sequitur Mitridates etc.



gatus erat, apud Nicomediam occidit: ac mox, arrepto exercitu Mithridatis, filium ex Asia ad Nicopolim fugat, stationem Mithridatis invadit, ipsumque à Pergamo pellit, fugientemque insequutus, apud Bithyniam obsedit. Et profectò cepisset, si L. Lucullus civilibus discordiis curam Reipublica prætulisset, eumque mari coarctare objecta classe voluisset. Inde Fimbria Nensibus iratus, à quibus pro Syllanæ partis studio objecta portarum repulsus videbatur, ipsam urbem Ilium, antiquam illam Romæ parentem, funditus cæde, incendioque delet. Sed eam Sylla continuo reformavit. Eodem Fimbria apud Thyatiram cum suo exercitu, Fimbriaque profugi Mithridati sese adiunxerunt, quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos fœdus pepigit. Sertorius ad eum M. Marium firmandi fœderis causâ misit, quem rex apud se retentum brevè ducem fecit in locum Archelai, qui se jam ad Syllam cum uxore, & liberis contulerat. Interea Mithridates, rupta pace, Bithyniam, & Asiam rursus voluit invadere: (16) Marium, & Eumachum duces suos adversum Lucullum, & Cottam Cofs. misit cum magno exercitu. Sed ambo Consules adversus eos non unam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eis (17) acie, plurimis perditis, etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. (18) Mithridates Cizicum obsidendo fossâ omxit, ut, Cizico capto, totam Asiam invaderet. Lucullus (19) eum alter Cof. à tergo obsedit, & multis præliis vicit, fameque consumpsit, (20) eumque quod faciebat, pati compulit, atque ad ipsos Cizicenos, ut bono animo essent, nunciûm misit, unum ex militibus natandè peritum, qui duobus utribus suspensus, mediam ipse regulam tenens, plantisque subremigans, septem millia passuum transmeavit. Mithridates inopiâ laborans, classis partem copiarum instructam armis donum abire præcepit. Quam Lucullus excipiens, universam disperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfecisse narratur. Fusc etiam Fannius, qui se Mithridati junxerant, & Metraphanes regius Prætor à Mamercio victi, cum duobus millibus equitum in Mesiam profugerunt, atque à via digressi in campos, collesque arenosos inciderunt: ubi, non solum montes vasti, vel saxa, quasi quadam fuligine obfuscata cernuntur, veriam etiam ambuslo solo squalidi per quinquaginta millia passuum campi sine ullo ignis, vel fornacis incendio, & pendulo in profundum cinere putres jacent: tribus etiam locis torridæ voragines ostenduntur, quas Græci Pifas vocant, in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti sunt, & clam in regis castra venerunt. Dejotarus rex Gallogræciæ præfectos regis bello trucidavit. Interea Mithridates apud Cizicum eadem horâ, qua obsidebat obsessus, in magnam penuriam, pestilentiamque exercitum suum coarctavit. Nam plusquam CCC. m. hominum fame, & morbo in eadem obsidione amississe fertur. Ipse cum paucis arrepta navi, clam fugit à castris. Lucullus in cruento milite spectator cladis alienæ, novum genus victoriæ adeptus est, mox Marium adortus vicit, fugavitque. In quo prælia plusquam undecim millia Marianorum

A militum interfecta referantur. Lucullus postea cum eodem Mario navali prælio congressus, triginta & duas naves regias, & complures onerarias, aut cepit, aut demersit. Multi ex his, quos Sylla profcripserat, ibi interempti sunt. Marius, postera die de spelunca, ubi latebat, extractus, meritis hostilis animi poenas luit. Eodem verò impetu Lucullus Apamiam vastavit, & sub monte Olympo Prusiada munitissimam civitatem captam, expugnantemque diruit. Mithridates adversum Byzantium instructa classe navigans, tempestate correptus, octoginta rostratas naves perdidit. Ipse autem quum quassata navi jam mergeretur, in myoparonem Seleuci pirata, ipso pirata juvante transilivit. Inde Sinopen, ac post Anison cum magna difficultate pervenit. Eodem anno apud Romam Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia vestali virgine commississe arguebatur, Catili gratiâ fultus evasit. Anno ab Urbe condita, DCLXXVIII. Macedoniam provinciam M. (21) Licinius Lucullus accepit, consobrinus ejus, qui contra Mithridatem bellum gesserat: & in Italia novum bellum subito commotum est. (22) Gladiatores enim septuaginta, & quatuor Capuæ à ludo Cn. Lentuli, effracta capite, diffugere, qui continuo ducibus Crixo, & Timomao Gallis, & Spartaco Thrace Vesuvium montem occupaverunt. Unde erumpentes, Clodii Prætoris, qui eos obsidione cinxerat, castra expugnaverunt, ipsoque fugato, cuncta illius in prædam verterunt. Inde per Consentiam, & Metapontum circumducti, ingentia brevè agmina collegerunt. Nam Crixo decem millium multitudo, Spartaco autem triplex numerus fuisse fertur. Timomaus enim jam in superiore bello fuerat occisus. Hi itaque cum cædibus, incendiis, rapinis, stuprisque omnia miscerent, (23) in exequiis captivæ matronæ, quæ se dolore violatæ pudoris necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis captivis, scilicet, & quod spectandi fuerant spectaturi, utpote lanistæ gladiatorum totius, quàm militum principes, edidit. Deinde Cofs. Gellius, & Lentulus adversus eos cum exercitu missi: quorum Gellius Crixum acerrimè pugnantem prælio oppressit, Lentulus à Spartaco duce superatus aufugit. Post etiam, collatis frustra ambo Cofs. copiis, accepta clage fugerunt. Dehinc C. Cassium Proconsulem idem Spartacus bello oppressum interfecit. Itaque exterrita civitate, non minore propemodum metu, quàm sub Hannibale circa portas fremente trepidaverat, Senatus M. Licinium Crassum cum legionibus Consulium, novoque supplemento militum misit. Is mox, ut pugnam fugitivorum inist, sex millia eorum interfecit, octo verò millia cepit. Inde priusquam ipsum Spartacum ad caput Silaris fluminis castra metantem bello aggrediretur, Gallos auxiliatores ejus, Germanosque superavit, è quibus triginta millia hominum cum ipsis ducibus occidit. Novissimè ipsum Spartacum in Apulia, disposita acie congressum, maximasque cum eo fugitivorum copias percussit. Nam sexaginta millia eorum cæsa, sex millia capta referuntur, tria millia civium Romanorum recepta sunt. Ceteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequenti indagine attriti sunt, & post multas calamitates

(16) A. Invadere; adversus eum ambo Cofs. missi, non unam &c.

(17) A. Ea.

(18) A. obsessus. Sed eam se inde Mithridates Cizicum transiisset, ut &c.

(19) A. Lucullus ei alter Cof. occurrit, ac dum diu Mithridates in obsidione Cizici commoratur, ipse eum à tergo &c.

(20) A. consumpsit, & multis præliis vicit. Postremò Byzantium, quæ nunc Constantinopolis est, fugavit. Navali quoque prælio duces ejus Lucullus oppressit. Ita uno hyeme, & æstate à Lucullo à centum ferme mil-

lia regis extincta sunt. Anno &c.

(21) A. Mallius.

(22) A. LXX. enim, & quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo, & Timomao, effracta Capuæ Ludo, fugerunt.

(23) A. multaque se Matrona ob dolorem pudoris violatæ necarent, penè non levius bellum in ea, quàm Annibal moverunt. Nam multis ducibus, & multis, & duobus simul Romanorum Cofs. victis, LX. fere millium armatorum exercitum congregaverunt. Vixque sicut in Apulia à M. Licinio Crasso Procos.

limitates Italiae, tertio anno bello huic finis impositus. Anno ab Urbe cond. DCLXXXI. (24) duo tantum gravia bella in Imp. Romano erant, Mithridaticum, & Macedonicum. Hec duo Luculli agebant, L. Lucullus, & M. Lucullus. L. vero Lucullus post pugnam (25) Cizicenam, quia (26) vicerat Mithridatem, & navalem, qua duces ejus opprefferat, persecutus est eum, & recepta Paphlagonia, & Bithynia etiam regnum ejus invasit. Sinopen, & Amifon civitates Ponti nobilissimas cepit. (27) Sed Sinopem Seleucus archipirata, & Leochares Spado, qui praesidii causa praerant, expilatam, atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus, celeri occursum immisissimum restituit incendium. Ita misera civitas, versa vice hostium, sociorumque, unde defendenda, dispersa, & unde disperdenda, servata est. Praeterea Lucullus transfessus Eufraten, & Tigrim secundo praelio apud Gabira (28) civitatem Tigranis, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, (29) cum Mithridate, & Tigrane congressus parvissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nam triginta milia hominum eo bello interfecit. Mithridates vix sexcentis equitibus comitatus aufugit. Castra ejus direpta, diademate, & thiarâ, ne agnosceretur, abiectis. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam à Tigra rege Armeniae, qui tunc ingenti gloria imperabat, & Persas sepe vicerat: Mesopotamiam, & Syriam, & Phoenicis partem occupaverat. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, imminente hyeme, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est, Tigranocertam civitatem Arzianam (30) nobilissimam regni Armenii cepit. Ipsum regem cum septem millibus quingentis clibanariis, & centum millibus sagittariorum, & armatorum venientem, cum decem & octo millibus militum vicit, ita ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat cum exercitus parte, ut regiones victas Romanorum tuerentur, negligenter, & avarè se agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt. Atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti post captam Nisibin contra Persas expeditionem, successor est missus. (31) Eodem tempore Metellus Siciliae Praetor, cum foedisimâ illâ C. Verri praetura Siciliam afflictam invenisset, maximè Perganionem archipiratam nefariis caedibus lacerantem, qui pulsa classè Romanae Syracusanum portum obtinuerat, mox cum navali, pedestrique praelio comminutum Sicilia decedere compulit. Alter autem Lucullus, (32) qui Curioni su cesserat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti praelio in monte Hæmo

A superavit: oppidum Uscudamam, (33) quod Bessi inhabitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit. Cabulen cepit, & usque ad Danubium penetravit. Expugnavit etiam gentes, quae Rhodopeis montibus (34) erant circumfusa, quas Claudius jam Macedoniae finibus pellere putavit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit, Calatin, (35) Parthenopolim, Thomos, (36) Histrum, Burchaonem (37) cepit, belloque confecto, Romam rediit. Ambo Coss. magnificè triumphaverunt. Lucullus, qui contra Mithridatem pugnauerat, majore gloria, quam tatorum regnorum victor rediisset. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum Creticum ortum est. Ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus praелиis, intra triennium totam insulam (38) cepit, (39) legesque Minois, Romanis legibus permutavit, appellatusque est Creticus, atque ex insula Crete triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Appionis, qui rex ejus fuerat, accessit, in qua inclytæ urbes erant, Berenice, (40) Ptolemais, & Cyrene. Dum hæc aguntur, piratae per omnia (41) sparsi maria, & jam intercipientes navium convectus, sed etiam insulas, provinciasque vastantes, impunitate scelerum, & cupiditate praedæ vulgo sese associantibus, in immensum augebantur. Quare id bellum Cn. Pompejo decretum est, qui id post multam vastationem, quam terrâ, marique diu egerant, intra paucos menses ingenti felicitate, & mira celeritate confecit. (42) Postea successor Luculli factus, in minore Armenia juxta montem Dastracum, castra Mithridatis obsidione conclusit. Rex cum omnibus copiis, eruptione per noctem facta, insuper etiam persequentem bello repellere statuit, sed Pompejus fugientem persequi intendit. Itaque bellum nocte commissum est. Luna tunc orta à tergo Roma erat, & milites Mithridatis longitudine virorum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela sudere. Romani velut inermes postea aggressi, sine labore vicerunt, castraque ceperunt. Namque de exercitu Mithridatis quadraginta milia caesa, vel capta sunt. Romani mille vulnerati, vix autem quadraginta interfecti, & duo Centuriones. Mithridates inter tumultus belli fuga lapsus, adjutus etiam beneficio sublustris noctis, evasit. Relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum, vel carminum, ac medicis, solus per devia, equum manu trabens, atque ad omnes nocturnos strepitus trepidans, in quoddam castellum divertit, atque in Armeniam inde perrexit. Pompejus Mithridatem insequutus, inter duo flumina, quae ab uno monte diversis specubus exoriuntur, hoc

(24) A. Sub P. Cornelio tantum gravia etc.

(25) A. fugam.

(26) A. qua.

(27) A. post cepit, omis. caet. Secundo praelio etc.

(28) A. Gaveram. H. Gavera. Eutrop. Gabira.

(29) A. Mithridates cum XXX. latissima regis à quinque mil. Romanorum vastata essent. Mithridates fugatus, & castra ejus direpta. Armenia quoque etc.

(30) A. Arzianem. Eutrop. Tigranocertam civitatem Armeniae nobilissimam cepit. H. Tigranocertam civitatem Yrzianem nobilissimam regni Armenii accepit, ipsum regem cum VII. M. D. clibanariis.

(31) A. post missus, seq. Alter etc.

(32) A. post Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis etc.

(33) Alter Muscumada.

(34) A. montibus circumfusa, inter cetera dictu, audituque horrida, qua in captivos agebant, raptis, cum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus, eruentis, capillisque adhaec, ac per interiores cavernas male etc.

fossa cerebro oblitis, avidè, ac sine horrore, tamquam veris poculis utebantur. Inde etc. H. cum A. led pro circumfusa, habet circumfusa.

(35) A. Galatiam.

(36) H. Tonos.

(37) A. Burchaonem. H. Burchaonem.

(38) A. omnem provinciam.

(39) Cetera, usque ad verbum appellatusque, non leg. in A. & H.

(40) A. Vernica.

(41) A. omnia maria infestabant, itaut Romanis toto orbe victoribus, sola navigatio tuta non esset. Quare etc.

(42) A. post confecit. Mox ei delatum etiam bellum contra regem Mithridatem in Armenia movere, totumque praelio vicit, castra diripuit, XL. m. ejus occidit, XX. tantum de exercitu suo perdidit, & duos Centuriones. Mithridates cum uxore fugit, & duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos favores, & complures amicos suos, necnon Exipodram, Magaremque filios suos trucidasset. Farnaces etc.

hoc est, Euphratem, & Araxem, urbem Nicopolim senibus, laxis, & agris volentibus condidit. Horodis Albanorum regis exercitum, præfectosque ejus ter prælio vicit. Postea Horodis epistolas, & munera pro pace cum Albanis instauranda libenter accepit, veniamque ei, & pacem dedit. Artacem regem Hiberiæ prælio fudit, totamque Hiberiam in deditorem accepit. Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuit. Attalo, & Pylemeni Paphlagoniam reddidit. Aristobolum Colchis imposuit. Mox de Pontum promovens Parthiam Ecbatana urbem, caput Parthici regni, quinquagesimo die pervenit. In Bosphoro Mithridate Cerealia sacra celebrante, terramotus adeo gravis repente exortus est, ut magna clades ex eo urbium, atque villarum sequuta narretur. Eodem tempore Castor Mithridatis præfectus, qui Phanazoria præerat, interfecit amicos regis, arcem occupavit, & quatuor filios Mithridatis ad præsidia Romana transmisit. Mithridates accensus irâ in scelera exarsit. Nam cum plures tunc amicos suos, (43) necnon Hypodran filium suum interfecisset, cum antea jam alio Macharem parricidio trucidasset, Pharnaces alter filius ejus exemplo fratrum territus, exercitum ad persequendum se missum sibi conciliavit, & mox adversus patrem duxit. Justo judicio, quia ille adversus patrem suum de regni jure certavit. Interea Mithridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: Quoniam Pharnaces, inquit, mori jubet, vos, si estis, patrii dii, precor, ut quandoque, & ipse hanc vocem à filiis suis audiat. Statimque descendens ad uxores, pellices, ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus hausisset, (44) nec tamen propter remedia, quibus vitalia sua adversus noxios succos sæpè obstruxerat, veneno confici posset, frustra quateretur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, Gallum quendam militem jam fracto muro discurrentem invitavit, eique jugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mithridates habuit, nobisque scientiæ suæ fortissimum argumentum reliquit, homo omnium, ut fertur, studiosissimus: qui duarum & viginti gentium linguis, quas sub regno habuit, locutus est, ita ut nunquam legationes sub interpretibus audiret. Perit apud Bosphorum vir ingentis industriæ, consiliique: regnavit annis quadraginta: (45) alii dicunt triginta.

(43) H. ab illis verbis. Inle multis supra Pontum usque ad cum in suos sciret, ad verbum convertit cum Eutropio: a quo jam variat, & ita legit: Cum in suos sciret, & complures amicos suos trucidasset, Pharnaces alter filius ejus exemplo fratrum territus exercitum ad persequendum se missum sibi conciliavit, & mox adversus patrem duxit. Mithridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, ita fertur exclamasse. Quoniam, inquit Pharnaces, mori jubet, vos, si estis Dei patrii precor, ut quandoque hanc vocem ipse audiat à liberis suis, statimque descendens ad uxores, pellices, ac filias suas, venenum omnibus dedit: quod cum ipse novissimus hausisset, nec tamen propter remedia, quibus se præmunerat, veneno confici posset, Gallum quendam Vitigis militem invitavit, eique jugulum præbuit. Hunc finem habuit Mithridates. Perit autem apud Bosphorum, vir ingentis industriæ, consiliique, Regnavit ann. LX. vixit LXXII. contra Rom. bellum habuit annis XL. Tigrani deinde Pompejus bellum intulit &c., ubi pergit Miscella fol. 40.

Ambros. cum Hersfeld. ut suo quoque loco notavimus.

(44) A. nec tamen propter remedia, quibus se præmunerat, ven. no &c.

(45) A. LX.

(46) Ambros. vixit LXXII., contra Romanos bellum

(46) Anno ab Urbe condita DCLXXXIX. M. Tullio Cicerone oratore, & C. Antonio Coss. Pompejus occisi Mithridatis nuncio accepto, Tigrani bellum intulit. Ille autem statim se ei dedit, & in castra Pompeji sextodecimo milliario ab Artaxata venit, ac diadema suum, cum procubisset ad genua Pompeji, in manibus ipsius collocavit. Quod ei Pompejus reposuit, (47) magnificèque eum habitum, regni tamen parte multavit, & grandi pecunia. Adempta est ei Syria, (48) Cælen, Phœnices, Sophene. Sex millia præterea talentorum auri, & argenti (49) populo Romano dedit, quia bellum sine causâ Romanis commovisset. (50) Mox Ituræos, & Arabas vicit, urbemque eorum, quam Petram nominant, cepit: & cum venisset in Syriam, Seleuciam vicinam Antiochiæ civitatem libertate donavit, quod regem Tigrani non recepisset: Antiochenis obsides reddidit: aliquantulum agrorum Damascensibus dedit, quo locus ipsi spatiosior fieret, delectatus loci amœnitate, & aquarum abundantia. Inde ad Judæam transgressus, (51) quibus Aristobolus, expulso fratre Hircano, primus ex sacerdote rex præerat: atque ad Hierosolymam urbem eorum Gabinium cum exercitu mittit. Ipse continuo subsequutus, & à Patribus urbe susceptus, sed à plebe muro templi expulsus, oppugnationem ejus intendit. Id non solum natura loci, verum etiam cum ingenti muro, fossaque maximâ munitum, cum alias aliis legionibus dies, noctesque succedere juberet, sine requie, vix tertio mense expugnavit: quatuordecim millibus (52) Judæorum interfecit, cetera multitudo se dedit: (53) muros civitatis everti, æquarique solo imperavit, cujus circuitus quatuor millia passuum dicitur fuisse. Cumque aliquantos principes Judæorum securi percussisset, Hircano sacerdotium restituit, Aristobolum captivum Romam perduxit. Hoc bellum Orientis cum viginti & duobus regibus sese gessisse ipse Pompejus pro concione narravit. (54)

Interea L. Sergius Catilina, nobilissimi generis, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam conjuravit cum quibusdam claris quidem, sed audacibus viris. Cujus conjuratio per eosdem dies in Urbe habita, ac prodita est: in Hetruria verò civili bello extincta est, sed à Cicerone Catilina Urbe expulsus est, focii ejus comprehensi, & in carcere strangulati sunt. Ab Antonio altero consule Catilina ipse in bello victus, & interfectus est.

habuit annis XL. Tigrani, deinde Pompejus bellum &c.

(47) A. reimposuit.

(48) A. & H. Syria, Fenicis, Ofene, abest etiam verbum Cælen, in Eutrop.

(49) A. argenti, quæ Pop. Rom. daret.

(50) A. commovisset. Pompejus mox etiam Albanis bellum intulit, & eorum regem prudenter vicit. Postremo per epistolas, ac munera rogatus, veniam ei, ac pacem dedit. Hiberia quoque regem vicit acie, & in deditorem accepit. Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, qui socius belli Mithridatici fuerat. Attalo, & Polemni Paphlagoniam reddidit, Aristobolum Colchis regem imposuit. Mox Ituræos &c.

Hersfeld. etiam cum nostro hic est copiosior, & ad verbum convenit cum Eutropio, usque ad Inde ad Judæam, nisi quod ubi Eutropius Dapneusibus. H. Damascensibus.

(51) A. transgressus. Hierosolymam caput gentis obsedit non solum &c.

(52) Eutrop. XII. m. Hersfeld. XXII. m.

(53) A. ceteros in fidem accepit &c.

(54) A. post narravit. His gestis in Asiam se recepit, & finem antiquissimo bello dedit. M. Tullio Cic. oratore, & Gn. Antonio Coss. anno U. C. DCLXXXIX. Lucius Sergius &c.

est. Sed hanc historiam (55) agente Cicerone, & describente Sallustio satis omnibus notam, nunc à nobis fuisse perstrictam sat est. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre, & filio, per L. Betium proditus, patefacta Catilinæ conjuratione, quasi succisa radice compressus est, & de utroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum. Anno ab Urbe cond. DCXC. D. Junio Syllano, & L. Muræna Consulibus, Metellus de Creta triumphavit: Pompejus de bello Piratico (56) Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante currum ejus filii (57) Mithridatis, & filius Tigranis, & Aristobolus rex Judæorum. Prælarata est ingens pecunia, & auri, atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

Anno ab Urbe condita DCXCIII. C. Julius Cæsar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo Cos. est factus. Decreta est ei Gallia transalpina, & cisalpina, & Illyricum cum legionibus denis (58) in quinquennium datis: Galliam comatam postea Senatus adjecit. Hanc historiam Svetonius Tranquillus plenissime explicuit, cujus nos competentes portiunculæ decerpimus. Helvetiorum animos fortissimos Gallorum omnium gentis, eâ vel maximâ causâ, quod perpetuo penè cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgetorix quidam princeps gentis, spe totas invadendi Gallias in arma accendit. Quo ceteri optimates correpto, & ad mortem coacti, cohibere tamen animatas semel in prædam plebes nequiverunt. Qui conjuratione facta, ac die dicta exustis vicis, & domibus suis, ne quod desiderium, & spes revertendi foret, profecti sunt. Quos cum ad Rhodanum fluvium Cæsar obvios habuisset, magno difficilique bello bis vicit, victos ad deditonem coegit. Horum fuit, cum primum progressa est omnis multitudo, Helvetiorum, Tulingorum, Latobrigum, Rauracorum, & Bojorum, utriusque sexus, ad centum quinquaginta septem millia. Ex his quadraginta & septem millia in bello cecidere: ceteri in terras proprias remissi sunt. Postea Cæsar contra Ariovistum regem pugnavit, excitantem, invicentemque secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper universos Galliarum populos se subegisse jactabat, apud Sequanos fugere compulsi. Cùmque diu exercitus Cæsarum Germanorum multitudine, & virtute perterritus, pugnam detrectasset, Ariovistus in Germaniam arrepta navicula Rhenum transvectus aufugit. Uxores ejus due, totidemque filie captæ sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariovisti, Arudes, Marcomanni, Triboci, Vangiones, Nemetes, Sebusii, (59) & Suevi. Pugna maximè gravis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in unum

Tom. I.

(55) Hæc usque ad vindicatum non sunt in H., qui cum Eutropio convenit ad verbum in sequentibus usque ad Oceanum Britannicum processit: Expugnavit namque in ea Helvetios, Tulingos, Latobojos, Rauracos, & Bojos, ex quibus XLVII. m. precepta sunt, cetera diffugerunt. Deinde Ariovistum regem, cui auxiliabantur Arudes, Marcomanes, Triboci, Vangiones, Nemetes, Eduses, & Suevi fugere compulsi, duasque uxores ejus, totidemque filias cepit, omnemque exercitum per L. m. passuum insatiabiliter cecidit. Post hæc gentem Belgarum, cui adhaerant Bellovacii (aliter Bellovagi) cum LX. m. armatorum, Sueffones L. m. stravit. Inberii (corrigo Nervii) præterea, quorum adeo indomita feritas, ut nunquam ad se mercatores accedere sinerent, hii nihilominus L. m. armatorum habentes. Atrepates etiam, & Ambiani, Menappi, Caleti, Velocassæ, Velomandi, Aduatuci, Condenses, Eburones, Cerocemani, qui uno nomine Germani vocantur, quorum omnium cum his, quos supra diximus, CCLXXII. m. fuisse referuntur, hii cum repente è sylvis erumpentes exercitum Cæsarum perturbatum in fugam vertissent, tandem hortatu Cæsarum

A agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti, undique præstruxerant. Sed postquam Romanorum aliqui militum, agilitate, audaciæque insignes, supra obductam saliere testudinem, scutisque velut squamis singillatim revulsis, desuper nudos deprehensorum detectorum humeros perfoderunt: territi hostes novo mortis periculo terribilem dissolvere compagem. Exinde in fugam versi, per quinquaginta millia passuum insatiabiliter cæsi sunt. Neque conjici numerus Germanorum potuit, vel quantus pugna affuerit, vel quantus fuerit occisorum. Post hæc Belgarum gens, que tertia pars Galliarum est, adversus Cæsarem exarsit, quorum distributim copia hæc fuit. Bellovaci, qui cæteris numero, & virtute præstare viderentur, habuere lectissima sexaginta millia armatorum; Sueffiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia: Nervii, quorum adeo feritas prædicabatur, ut nunquam mercatores ad se accedere sinerent, vina, cæteraque venalia deferri, quibus inducta jocunditas torporem virtutis afferret, habuere similiter quinquaginta millia: Atrebates etiam, & Ambiani decem millia: Morini viginti quinque millia: Menappi decem millia: Caleti decem millia: Velocassæ, & Veromandi decem millia: Aduatuci (60) XVII. millia: Condenses, & Eburones, atque Cerocæsi, (61) & Pemani, qui uno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Ita omnes in simul fuisse referuntur ducenta octuaginta duo (62) millia armatorum lectissima. C His igitur repente è sylvis erumpentibus, exercitus Cæsarum perturbatus, atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tamen hortatu ducis restitit, victoresque aggressus, usque ad internecionem penè delevit. Igitur Cæsar, magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam proficisci decrevisset, Galbam cum legione duodecima ad Veragros, Sedunosque misit. Qui cum hyemandi causâ in vico Veragrorum, cui nomen erat Octodorus, consedisset, mediumque oppidi, quod torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadam die eosdem decessisse pariter per nocem, ac proximo insedisset colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis despectui habentes, ultroneam nullo cessuram negotio victoriam arbitrabantur, finitimosque suos in hæc cadis, & prædæ societatem vocaverant. Igitur Galba, tam præsentibus, & gravibus periculis circumscripto, ac trepido, atque inter varias consultationes certi consilii incerto, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta circumdant, raros per vallum propugnatores saxis, telisque onerant. Cùmque jam castra irrumperentur, Pacuvii primipilaris, & Voluseni Tribuni consilio, cunctis Romani portis eruperunt, incautosque subito aggressi hostes primum perturbaverunt: deinde in fugam versos miserabili strage fuderunt: nam amplius, quam XXX. m.

F Bar-

exercitus restitit, eosque usque ad internecionem penè delevit. Lebnæ Titurnus Alimus legatus Cæsarum Albercos, Eburones, Lixoviosque incredibili cæde delent. Pub. Crassus alter leg. ex Aquitanis, & Cantabris XXXVIII. m. interfecit. Cæsar rursus Germanos, qui Renum transierant, & totas Gallias sibi subicere parabant, & cætera, in quibus H. cum Miscella convenit fol. 42. c. 2. B. Ex quo loco notabis lector varias lectiones, & ut conferre possis, addam & hæc ex alio MS. codice. Canif.

(56) A. Piratico, &amp; Mithridatico.

(57) A. filius Mithrid.

(58) A. denis. Primus vicit Helvetios, qui nunc Squadi appellatur. Deinde vincendo bella gravissima usque ad oceanum Britannicum processit. Expugnavit namque Helvetios, Tulingos, Latobolos, Rauracos, &amp; Bojos, ut in Hersf. legit Canif. supra not. num. 55.

(59) Aliter Eduses, Eulesis. Canif.

(60) Aliter Aduatuci.

(61) Aliter Cerocemani.

(62) Aliter LXX.



Barbarorum tunc caesa referuntur. Igitur Cæsar, cum jam pacatas universas Galliarum gentes putaret, ad novum, & maximum bellum retractus est. Namque cum P. Crassus adolescens cum legione septima Oceano vicinus (63) apud Andegavos hymaret, Veneti, (64) cæterique confines repente in arma conjurant, legatos Ro. vinciunt, eosque ita demum se reddituros, si obsides suos recipiant, Romanis indicant. Socios ad id bellum Osismios, (65) Lexovios, Namnetes, Ambibaritos, Morinos, Diablintes, & Menapios adsciscunt: auxilia quoque à Britannia arcessunt. Cæsar per Crassum de rebellionem deditarum gentium certior factus, quamvis intelligeret, quanta inveniendi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotii non negligendam ratus est, ne cæteri exemplo hujusmodi audendi licentiã laxarentur. Itaque terrestri prælio persecuti hostes frustra adgressus, quippe cum hostes per interfusa ex Oceano æstuaria, atque inaccessos recessus, tutis terrarum finibus munirentur: naves longas ædificari in Ligeri fluvio jubet, per quem in Oceanum mitterentur. Quæ mox ut hostibus visa sunt, continuo ducentæ XX. naves eorum paratæ, atque omni genere armorum instructissimæ progressæ portu ex adverso resistunt. Bruto circumspicienti imparem longè navium esse conflictum, quia Barbarorum naves solido robore intextæ, saxorum modo adactos rostrorum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutissimas non pertinaciter contis præfixas, funibus autem subnexas paraverat, quibus quum opus esset, apprehensos eminus rudentes, subductis hastilibus, per funem falcem retrahendo succiderent. His celeriter expeditis, disrumpi hostilium antennarum armamenta præcepit: ita antennis ruentibus, complures illico naves velut castas immobiles reddidit. Alii hoc periculo territi suspensis velis, quæ ventus intenderet, fugere conati sunt. Cessante vento ludibrio fuere Romanis. Itaque incensis omnibus navibus, & interfecit qui pugnaverant, Galli reliqui sese dederunt. Sed Cæsar maxime ob injuriam legatorum, & ut genti ad omnia consilia mobili, terribilis exempli notaminiret, cunctis principibus tormentis interfecit, reliquos sub corona vendidit. His diebus Titurius Sabinus (66) legatus Cæsar, Aulercos, Eburonices, Lexoviosque, qui primates suos, cum auctores belli resuscitandi esse nollent, interfecerant, eruptione facta incredibili cæde delevit. P. verò Crassus, (67) cum in Aquitaniam pervenisset, bello exceptus est. Namque So-

A ciates magno equitatu, pedestribusque copiis prævalidis Romanos adorsi, diu graviter perturbaverunt. Post victi, atque in oppidum Sociatum coacti, obsesque, cum se expugnari viderent, armis traditis, in deditionem recepti sunt. Aquitani clade permoti undique exercitum contrahunt, de citeriori quoque Hispania auxilia accersunt. Duces eos bello præficiunt, qui cum Sertorio militaverant. Hi omnes dum obsidionem Crasso parant, in castris suis Crasso obruente deleti sunt. Nam ex Aquitanis, & Cantabris, quorum quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, triginta & octo millia caesa referuntur. Cæsar Germanos, qui Rhenum cum immensis copiis transferant, simul & totas Gallias subjicere sibi parabant, bello adorsus, usque ad internecionem cecidit, quorum fuisse numerum ad quadringenta quadraginta millia ferunt. Tunc Cæsar in Germaniam facto ponte Rhenum transgreditur. Sicambros, (68) & Ubios obsidione liberat: Suevos maximam, & ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos, & populos multi prodidere, totamque Germaniam adventu suo terret. Mox in Galliam rescisso ponte se recepit. Domuit autem annis novem omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumenque Rhodanum, Rhenumque, & Oceanum est, & circuitu patet ad bis tricies centena millia passuum. Inde ad Morinos venit, unde ad Britanniam proximus, & brevissimus transitus est. Navibus circiter onerariis, atque æstuariis octoginta præparatis in Britanniam transvehitur, Britannique bellum infert, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat. (69) Ibi acerba pugna primùm fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, & non parvum numerum militum, equitatum verò penè omnem disperdidit. Regressus in Galliam legiones in hyberna dimisit, ac DC. naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere transvehitur, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naves in anchoris stantes tempestate correptæ, vel collisæ inter se, vel arenis illisæ, ac dissolutæ sunt, ex quibus XL. perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Interea Sceva miles Cæsar cum quatuor commilitonibus naviculâ ante transvehitur est ad scopulum insula propinquum, atque interea recessu Oceani destitutus est: Complures Britanni in paucos Romanos impetum faciunt: cæteri tamen, qui perrari comites ipsius fuerant, navigio redeunt. Sceva

(63) Aliter Oceanus. Andegavos aliter Caudicavos.

(64) Aliter Deditiani.

(65) Aliter Osismios Namnetes deditiarum.

(66) Al. Albinus legatus Cæsar Alvernos, Eburonices, Luxoviosque.

(67) A. Crassus alter Legatus ex Aquitanis, & Cantabris XXXVIII. m. interfecit.

(68) Aliter Sugam, & Vitilios.

(69) Hersfeldensis ab hoc loco cum Eutropio ad verbum convenit, nisi quod ubi Eutropius legit: anno U. C. DCXCLX. M. Licinius Crassus. H. legit DCXCVII. & ubi Eutropius Sirena Orolis regis. H. Herodis, & ubi legit Eutropius dimissis exercitibus ad urbem redire, propter quam injuriam ab Arimino &c. H. copiosius ita habet: ad urbem redire, & ex Marcelli Cos. auctoritate ad legiones, quæ apud Luceriam erant, Pompejus cum imperio missus est. Propter quam injuriam ab Arimino &c. Item ubi Eutropius apud Pharsaliam. H. apud Paleosaracum productis &c. Eutrop. Equitum in sinistro cornu VII. m. H. Equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos. Eutrop. ingenti contentione. H. copiosius ita legit ingenti contentione, cumque diu utrinque dubia forte cederentur, atque ex alia parte Pompejus interhortandum diceret: Parce civibus; nec tamen faceret, ex alia verò Cæsar hoc faceret, quod urgeret dicens. Miles faciem feri, tandem universus Pompeji fugit exercitus, castraque ejus direpta &c., in quibus iterum convenit cum Eutropio, usque ad illa verba

amicitiam secutus, Spadonibus missis, occidere Pompejum iussit, caput ejus, & animum Cæsar missit. Quo conspecto Cæsar etiam lacrymas fuisse dicitur, tanti viri intuens caput, & generi quondam sui. Mox Cæsar Alexandriam venit, ipsi quoque Ptolomæus insidias paravit. Cæsar vi insistentium bestium pressus, scapulam ascendit, qua mox pondere suo quantum gravata, ac mersa, per ducentos passus ad ravam unam manu elata, qua castas (cortige ex Miscella fol. 46. c. 2. B. cæteras) tenebat, natando pervenit. Mox navali certamine, & cætera, in quibus cum Miscella fol. 46. ibidem convenit usque ad illa verba Cæsar Alexandria potitus: à quibus verbis H. convenit cum Eutropio penè ad verbum usque ad finem, nisi quod post ultimum verbum lib. VI. Eutropii confusus est. Adjicit illa. Vir, quo nullus unquam, &c., quæ sunt in Miscella fol. 47. c. 2. B. usque ad finem.

Hæc de suo Hersfeld. Codice Canisus, nos Ambrosianam lectionem notis perpetuis continuamus; unde post verbum cognitum erat adnectimus etiam & nostram. Eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit: Gallia autem tributis nomine annuum imperavit Sextium, Germanosque trans Renum aggressus immanissimis præliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit apud Avernos, sanel præsens, & absens bis. Circa eadem tempora anno U. C. DCXCVII. &c.

Scēvā impēterritus manet, undique telis obrutus: ac primò pilo restitit, postremò gladio rem gerit solus in plures. Cūque fessus, vulneratusque esset, & galeam, ac scutum ictibus perdidisset, cum duabus loriceis natavit ad castra Cæsaris, & poposcit ab imperatore veniam pro temeritate: quem Cæsar Centurionatus honore subvexit. Igitur Cæsaris equitatus primo congressu à Britannis victus, ibique Labienus Tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Tamesim est profectus, quem uno tantum loco transmeabilem ferunt. In ulteriore ripa fluminis cum Cassobellauno duce immensa hostium multitudo confederat, ripamque fluminis, ac penè totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præfiruxerant. Quod ubi à Romanis deprehensum, ac vitatum est, Barbari legionum impetum non ferentes, sylvis se abdiderunt, unde crebris eruptionibus Romanos graviter, ac sæpè lacerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas, cum Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus, Cæsari se dedit. Quod exemplum sequuta urbes aliæ complures in fœdus Romanorum venerunt, obsidibusque datis, stipendiariæ factæ sunt: iisdemque demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassobellauni ducis inter duas paludes situm, obtentu sylvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, gravi tandem pugna cepit. Exin Cæsar à Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in hybernâ misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus, & conflictatus est. Namque Ambiorix cum Eburonibus, & Atuatibus conspirans, animatus Treverorum consilio, Titurium Sabinum, & Arunculejum Cottam legatos apud Eburonas cum tota funditus legione insidiis circumventos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus Atuatibus, & Nervios, plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni præerat, in hybernâ contendit. Multitudo ex hoc hostium colligi potuit: quia cum obsidione castrorum vallum circumdandum esse à capitivis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & sagulis exportando, vix tribus horis vallum X. pedum, & fossam XV. pedum per millia passuum XV. in circuitu perfecerunt. Præterea centum viginti turres miræ altitudinis extruxerant. Et cum jam septem dies, noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ac ventus subito exortus esset plurimus, testas ferentes intorsere fundis, flammataque focus tela, ac mox concepto igne rutilantia intra castra jecerunt. Quo facto, per culmea culmina raptim ventus insistens, sparsum animavit incendium. Sed nec sic quidem Romani, cum undique obruerentur vulneribus, laboribus, jejuniis, vigiliis, incendiisque cesserunt. Tandem Cæsari nunciatum est unam legionem deletam esse, alteram jam penè confectam. Adventante cum duabus legionibus Cæsare, deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti raptis copiis ruunt. Cæsar parvissimis se castris consulto condidit, equitibusque præmissis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad transitum vallis, quæ media erat, sibi periculosa videbatur, hostes contemptu sui invitaret. Quibus adventantibus, insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi jam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conversi sunt, Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum, acriterque cum eis dimicans, tandem vidit unum ex militibus suis segnitius præliantem, scutumque ejus rapuit, & in adversos ruat. Quo facto erubuit exercitus, versosque in fugam Gallos, vastissima cæde confecit. Nam sexaginta millia tunc fuisse referuntur, è quibus pauci per paludes in vias evaserunt. Induciomarus Treverorum

Tom. I.

A princeps, magnas armatorum copias habens, postquam de consensu totius Gallie certior redditus, Labieni castra, legionemque cui præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit, ac deinde Eburonibus, Nervisque conjunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus, quibus potest artibus, timorem simulat, atque ita Induciomarum negligentiorum cum insultantibus copiis pro vallo oberrantem repentina eruptione prostravit. Hac victoria Labieni reliqui Gallorum conatus repressi sunt, & Cæsar paulò quietior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligens sibi majora belli superesse negotia, maxime quia plurimam exercitus parte amisit, aliisque graviter sauciatis, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio Procof. conscribi legiones, sibi que mitti in auxilium fecit. Itaque ante hyemem exactam, tres ad eum legiones in castra venerunt. Igitur Cæsar priusquam in unum hostium copiarum coirent, ineunte verno aggredi trepidos, & opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Nervicorum fines diripit, prædam vero, quæ copiosissima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes, atque impenetrabilissimas sylvas munitissimi videbantur, tribus agminibus invadit, nimisque cæde vulgò agitata residuos supplices in ditionem accepit. Labienus sequenti prælio omnes Treverorum copias interfecit, arte in bellum provocatas, priusquam Germanis adventantibus jungerentur, & continuo ipsam civitatem cepit. Cæsar ulvisi in Sabini, & Cottæ legatorum volens in Ambiorigem, & Eburones deletæ legionis auctores, postquam in Arduennam sylvam refugisse comperit, quæ sylvæ totius Gallie maxima est, atque à ripis Rheni, finibusque Treverorum ad Nervios, usque pertingit, & in longitudinem plusquam quinquaginta millibus passuum patet, permetiens rem suis maximi periculi fore, si per obstructas stantissimas sylvas ignoti dividerentur, hostemque loci notissimum quærent, omnem Galliam per nuncios invitat, ut quisque secundum placitum suum reconditas in Arduenna sylvæ prædas quærent, diripiantque. Quo facto Gallis, utrinque morientibus, maximas Romanorum injurias, sine cujusquam Romani discrimine vindicavit. Ita hoc tutissimo vincendi genere securus in Italiam rediit. Igitur Cæsare in Italiam reverso, rursus Gallia in arma conjuravit, multique simul populi coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cujus consilio statim omnes Galli civitates suas ultro incenderunt, primam à suis incensa Eburico. Inde ad Cæsarem, qui magnis itineribus per Narbonensem provinciam clam ad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar tunc oppidum nomine Cenapium obsidione concluderat, quod diu oppugnatum tandem post multas Romanorum clades, pluvio die, magna cum hostilium machinarum audentia, nervique languerent, applicitis turribus captum, atque deletum est. Quadraginta millia hominum ibi fuisse referuntur: è quibus vix LXXX. homines per fugam lapsi ad castra proxima Gallorum venerunt. Præterea Arvernorum, ceterique confines, sollicitatis etiam ad se Eduis, multis a Cæsare præliis bellaverunt. Qui cum se pugnando fatigati in quoddam oppidum recepissent, milites præda inhiantes ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate causante. Itaque ibi Cæsar erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte perditâ victus aufugit. Dum hæc ad Halæm geruntur, Vercingetorix, quem omnes consensu pari regem præstiterant, suadet uti ex tota Gallia, omnes qui arma ferre possent, huic bello præsto sint: hoc enim esse unum bellum, quo aut perpetua libertas, aut aeterna servitus

F 2

vitus



vitus, aut mors omnium consequantur. Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc duos colles sibi invicem obversos Romani, Gallique ceperunt. Unde multis saepe eruptionibus, & variis proventibus præliantes, tandem Romani præcipuâ Germanorum equitum, quos sibi jamdudum amicos, tunc in auxilio asciverant, virtute vicerunt. Verdingentorix alia die congregatis omnibus qui fugâ evaserant, dixit se auctorem bona fide defendendæ libertatis, atque irrumpendi fœderis fuisse. Et nunc, sive Romanis sese ad mortem omnes offerant, sive se solum pro omnibus dandum paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu tæxerant, quasi ex consilio regis assumerent, illico sibi veniam precantes, cum solum, velut auctorem magni sceleris dederunt. Bellovacii omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi Chorreo duce bellum instaurant, sibi in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Aulercos, Caletos, Bellocasos, Atrebatasque conjungunt, & locum quendam cinctum, atque impeditum undique paludibus capiunt. Commissoque prælio, magnam Rhemorum manum, que auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipsi locum insidiis provisum occupavissent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi, ordinatique venissent, commisso prælio Romani, Gallos fugientes iisdem locorum munitio-nibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctoque ad internecionem ceciderunt. Ibi Chorreus, vel fugam, vel deditionem detrectans, Romanos, ut vivus caperetur instantes occidendo, ut occideretur coegit. Igitur cum pacatam Galliam universam Cæsar, neque ausuram fore ad aliquos aspirare motus arbitraretur, legiones in hyberna dimisit. Ipse autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitaverat, hominum horrenda strage vastavit. At verò C. Caninius legatus bellum apud Pictonas invenit, ubi magna hostium multitudo impeditam itinere legionem circumdedit, atque ad extremum discrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninii literis, in Pictonas proficiscitur, ibique à captivis de opportunitate locorum certior factus inopinantes hostes opprimit, magnisque stragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde quum Caninio signum adventus sui dedisset, Caninius totis castris subito insiluit, seseque iniecit hosti. Ita Fabio ex una parte, & Caninio ex altera insistente, maximo, & diuturno bello innumere Gallorum copie trucidate sunt. Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat enim Deonacum ducem antiqui simul totius rebellionis incentorem ab hoc bello elapsum, si Aremoricis gentibus adiunctus esset, maximos iterum tumultus esse in Gallia moturum. Sed eos adhuc ipsa novitate trepidantes mira virtute, & celeritate perdomuit. Interea Draptes unaqueq; Literius, cum adesse Caninium, & legiones in finibus suis viderent, undique collectis copiis, oppidum Lugdunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendebat, duabus partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimamque introrsum copiam frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius, quod solum Romana provisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum evocatos, maximo prælio superavit. Nam uno è

A ducibus interfecto, alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum rediit. Sed ad id oppugnandum Cæsare opus fuit. Itaque certior per nuncios factus Cæsar occurrit, circumspèctisque omnibus videt, si expugnare vi moliat, ludo, & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum: unum solum esse præsidii, si quoquomodo hostes aquâ arceantur. Sed & hoc quoque, nisi Cæsar, non potuisset. Si quidem fons, quo ad pontum utebantur, medio devexi montis latere fundebatur. Cæsar ad proximum fontis admoveri vineas, turrimque extrui jubet. Fit magnus illico concursus ex oppido, quibus sine periculo præliantibus, Romani, quamvis pertinaciter obsisterent, crebriusque succederent, tamen complures trucidantur. Igitur extruitur agger, & turris pedum LX., cujus vertex adæquare ad fontis locum possit, ut vel ex æquo tela conijci queant, vel præcipitata desuper saxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari siti non solum pecora, verum etiam infirmiores hominum ætates vident, cupas pice, sævo, & scindulis repletas, ac deinde immisso igne in prona præcipitant, easque ipsi toto oppido fusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum grave prælium suis Cæsar, ac periculosum videret, cohortes in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat, atque undique subito vastum clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad munendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris, vel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen qui ad incidendis fontis venas sub obtentu aggeris, tuti cuniculos perfodiebant, repositos in abstruso aquarum meatus, per multa dividendo tenuari in semetipsis, consumique fecerunt. Oppidani fonte siccato, ultima desperatione correpti, deditionem sui faciunt. Cæsar autem omnibus, qui arma tulerant, manus sustulit, & vitam reliquit, quò testator esset etiam posteris pœna improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propositum punitio-nis exemplum, quum ipsa miseri præsens forma viventis, & ad recordationem admonet conscios, & ad sciscitationem cogit ignaros. Exhaustis itaque, atque edomitæ Gallis securus Cæsar cum legionibus in Italiam rediit, nullos post se Gallorum motus pertimescens certò se sciens, minimè aliquos, qui vel moveri audeant, vel si moveantur, timendi sint, reliquisse. Anno ab Urbe condita DCXCVII. M. Licinius Crassus collega Cn. Pompeji magni in consulatu secundo (70) provinciam sortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, audita in Hierosolymis templi opulentia, quam Pompejus intactam reliquit, in Palestinam divertit, Hierosolymam adiit, templum pervadit, opes diripit. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam, quacunque iter habuit sociis civitatibus auxilia indixit, pretia exegit. Mox ut Euphratem transit, illico Bajesen ab Herode rege Parthorum ad se missum obvium habuit: à quo vehementer increpatus est, cur contra fœdus Luculli, & Pompeji, avaritiâ inductus Euphratem transierit. Quamobrem sine mora futurum, ut pro auro Parthico, Serico ferro oneraretur. Inde cum prope Carras contra omnia, & auspicia ventum esset, Parthi subito ingruentes cum Surena, & Sylace præfectis, sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi Senatores, aliquot etiam consulares, & prætorii viri. Crassus quoque filius Crassi lectissimus juvenis in acie occisus est. Præterea quatuor cohortes cum Varguntejo legato mediis deprehensæ campis, & interfectæ sunt. Surenas

(70) A. contra Parthos missus est, & cum circa Carras contra omen, & auspicia dimicasset à Surena Orodis Regis duce victus ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo, ac præstantissimo juvene. Reliquia exercitus per Cassium Quæstorem servata sunt. Qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Per-

sas rediens trans Euphratem crebris præliis vicit. Hinc jam bellum civile successit, execrandum, & lacrymabile, quo præter lacrymabiles calamitates, quæ in præliis acciderunt, etiam Pop. Rom. fortuna mutata est.

renas rapto equitatu Crassum persequi intendit, eumque circumventam, ac frustra colloquium ejus petentem cepit, & in castra perduxit, ac postremum auro in os ejus infuso interfecit. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugere. Cognita clade Romanorum multa Orientis provincia à societate, vel fide populè Romani defecissent, nisi Cassius Questor collectis ex fuga militibus paucis, intumescens Syriam egregia animi virtute, ac moderatione pressisset: qui & Antiochum, copiasque ejus ingentes praelio vicit, & interfecit, Partbos quoque ab Herode in Syriam missos, jamque ingressos Antiochiam bello expulit, ducemque eorum Hofagen interfecit. Igitur Romani status agitur semper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quæ omni die dispar, nunc succiduis per septem dies tollitur incrementis, nunc insequentibus totidem diebus, naturali damno, & defectu interiore subducitur. Anno ab Urbe condita DCC., incertum unde concretus, plurimam urbis partem ignis iruasit. Neque unquam antea tanto incendio correptam, atque vastatam civitatem servavit, Nam quatuordecim vicus cum vico jugario consumptos fuisse memoria proditum est. Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jam dudum dissensionibus, ac molitionibus parabatur, Nam Cæsar rediens victor ex Gallia, decerni sibi absentem alterum Consulatum poposcit. (71) Contradictum est à Marcello Consule, à Bibulo, (72) à Catone, amittente Pompejo. Deinde decretum est à Senatu, ut in Urbem Cæsar non nisi dimisso exercitu veniret: & ex Marcelli Cos. auctoritate ad legiones, quæ apud Luceriam erant, Cn. Pompejus cum Imperio missus est, (73) Cæsar Ravennam sese contulit. M. Antonius, & P. Cassius Tribuni pl. pro Cæsare intercedentes, interdicens Lentulo Cos., curia, foroque prohibiti ad Cæsarem profecti sunt, Curione simul Celiisque comitantibus. Cæsar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est: quid factu opus esset edocuit: deplorans injurias suas, causam belli civilis pro restituendis in patriam Tribunis esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucratio recepit. Tres legiones, quæ cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad suas partes transfudit. Consules cum Cn. Pompejo, Senatusque omnis, atque universa nobilitas ex urbe fugit, atque in Græciam transit. Apud Dyrachium Epirumque: Macedoniam, & Achajam, Cn. Pompejo duce Senatus contra Cæsarem bellum paravit.

Cæsar vacuam urbem ingressus Dictatorem se fecit, (74) negatamque sibi ex arario pecuniam fractis foribus invasit, protulitque ex eo auri pondi quatuor millia centum triginta & quinque, argenti pondi prope nonaginta millia. (\*) Inde digressus Ariminum ad legiones, mox alpes transvectus, Massiliam venit: ob quam oppugnandam, cum receptus non esset, Trebonium cum tribus legionibus reliquit. Quo bello miles duodecimæ legionis adversus eos navali certamine pro Cæsare dimicans, hostilem navem dexterâ apprehendit. Qua amputata, levam injecit, neque ante dimisit, quàm mergeretur. Cæsar deinde ad Hispanias contendit,

A quas L. Afranius, & M. Petrejus, & M. Varro, Pompejani duces cum legionibus obtinebant, ibi multis praeliis Petrejum, Afraniamque superatos, composita pactione dimisit. In ulteriore Hispania duas legiones à M. Varrone suscepit. Similiter & duces ejus, hoc est Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem ab Africa Varus ejecit. Cæsar rediens Massiliam obsidione domitam, vitâ tantum, & libertate concessa, cæteris rebus abrafit. At verò Dolabella partium Cæsaris in Illyrico per Octavium, & Libonem victus, copiisque exutus, ad Antonium fugit. Basilus, & Sallustius, ducentes singulas legiones, quibus præerant, similiter & Antonius, Hortensius quoque ab infimo mari cum classe concurrens, omnes pariter adversus Octavium, & Libonem profecti, & victi sunt. Antonius cum se Octavio cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompejum à Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius Salonas oppugnare conatus, omnes copias quas duxit, amisit. Cælius à Cæsare descivit, ac se Miloni exuli junxit. Cuique ambo servorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corciram pudore victus, quod custodiæ ejus, quam pelago, & oppido prætendebat, hostis illuserat, media sese, vigiliisque confecit. Appius Claudius Censorinus, qui jussu Pompeji Græciam tuebatur, jam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri. Quippe ab eo adacta vates descendere in speciem, respondisse fertur de bello consulenti: Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet: Euboea Cæla obtinebis. Cæla autem vocant, Euboicum sinum. Ita Appius perplexa sorte incertus discessit. Interea apud Dyrachium multi Orientis reges ad Cn. Pompejum cum auxiliis venerunt. Quò cum Cæsar venisset, Cn. Pompejum obsidione frustra cinxit, ipse terram quindecim millium passuum fossâ præstruens, cum illi paterent maria. Pompejus castellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, evertit: præsidiaque Cæsaris, quæ ibidem morabantur, occidit. Cæsar Torquatum, legionemque unam, ut expugnaret aggressus est. Hoc periculo sociorum Pompejus cognito, omnes copias eo traxit, & signa eo movente, fulmina adversa occurrerunt. Apes quoque obsedere vexilla. Quo viso subitus mæror confudit exercitum, fugerunt hostiæ in templis, conversa simulacra, alia fleverunt, alia sudarunt. Tantus verò in aere armorum strepitus fuit, ut Antiochia quasi adventu hostium in muros concurrerent. Interea Cæsar, omnia obsidione, ad Pompejum se convertit. Torquatus autem euestigio prorumpens, aversum insequutus est. Ita Cæsaris milites ancipiti periculo territi, ipso Cæsare frustra obsistente, fugerunt. Evalit tamen Cæsar, quia nocte interveniente Pompejus sequi noluit. Dixitque Cæsar, nec Pompejum scire vincere, & illa tantum die se potuisse superari. (75) Cæsarque sunt in eo praelio quatuor millia militum Cæsaris, Centuriones viginti duo, equites Romani complures. Cæsus est & in eo praelio Sceva Cæsaris miles fortissimus. Quem cum milites Pompeji, ut se traderet hortarentur, respondisse fertur, se esse fessum. Accurrit unus, velut accepturus arma.

Per-

(71) A. post verbum poposcit, addit cum Eutropio, atque, cum sine dubitate aliqua ei deferretur, contradictum etc.

(72) A' Pompejo, à Catone, jussusque, ut dimissis exercitibus ad Urbem rediret.

(73) A. missus est; propter quam injuriam ab Arimino, ubi milites congregatos habebat adversam patriam cum exercitu venit. Consules etc.

(74) A. post fecit. Inde Hispanias petiit, ibi Pompeji exer-

citus validissimos, & fortissimos cum tribus ducibus L. Afranio, M. Petrejo, M. Barbone superavit. Inde regressus in Græciam transit, adversum Pompejum dimicavit, primo praelio victus est, & fugatus. Evalit etc.

(\*) forte leg. nonaginta millia.

(75) Post superari. Deinde in Thessalia apud Paleofarsacum cum productis utriusque ingentibus copiis dimicaverunt Pompeji acies habuit XLm. pedites, equites etc.

Percutitur; plures simul sternuntur. Ipse autem vulnera accepit capite, humero, femore, oculumque amisit: Scutum ejus satis constitit, centum viginti ictibus petiitum fuisse. Deinde Cæsar tacito agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompejus cum maximis copiis est sequutus: bellumque commissum est. Itaque instruitur utrinque acies. Pompejus octoginta & octo cohortes triplici ordine locavit: fuerunt autem peditum plusquam quadraginta millia: equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti: (76) præterea reges multi: Senatores: equitesque Romani plurimi, absque levium armaturarum magnâ copiam. Cæsar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt minus quam quadraginta millia peditum, equites mille. Videre ibi, & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuo constitisse, quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeji pulsus sinistra latera nudavit. Deinde cum diu utrinque dubia sorte cæderentur, atque ex alia parte Pompejus (77) diceret: Parce civibus, nec tamen faceret: ex alia verò Cæsar hoc (78) faceret, quod urgeret dicens: Miles faciem feri: tandem universus Pompeji fugit exercitus, castraque ejus direpta sunt. (79) Cæsa sunt in eo prælio Pompejanorum militum quindecim millia, Centuriones triginta tres. Hic exitus pugnae ad Paleophasalum fuit. Pompejus fugiens in ostio Penei amnis onerariam navim nactus in Asiam transit. Inde per Cyprum fugatus Alexandriam petiit, ut à rege Ægypti, cui tutor à Senatu datus fuerat propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis quam amicitiam securus, occidit Pompejum, atque caput ejus, & anulum Cæsari misit. Quo conspecto Cæsar etiam lacrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, & generi quondam sui, (80) & inundatum odoribus cremari imperavit. Pompeji uxor, filiique ejus fugerunt, cæteraque Pompejana classis direpta est, omnibus qui in ea erant, crudelissimè trucidatis: ibique & Pompejus Bithynicus occisus est. Lentulus verò vir consularis apud Pelusium interfectus est. Cæsar compositis apud Thessaliam rebus Alexandriam venit. Cùmque se in regiam recepisset, eludebatur à tutoribus, quò minus pecuniam acciperet, templa sua astu spoliantibus, ut & regios thesauros vacuos esse ostenderent, & in invidiam Cæsaris populum concitarent. Præterea Achillas dux regius imbutus semel Pompeji sanguine, Cæsaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum dimittere, cui præerat, viginti millia armatorum, non modò sprevit imperium, verum etiam aciem direxit. In ipso prælio regia classis ad terram subducta jubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadraginta millia librorum proximis fortè ædibus condita exu sit: singulare profecto monumentum studii, curæque majorum, qui tot, tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Unde quamlibet hodieque in templis existant, quæ & nos vidimus armaria librorum: quibus direptis exinanita ea à nostris homi-

nibus nostris temporibus memorent, quod quidem verum est: tamen honestius creditur, alios libros fuisse quæsitos, qui pristinas studiorum curas emularentur, quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuisse, ac per hoc evasisse credatur. Postea Cæsar insulam, ubi Pharus est, cepit. Eò Achilles cum Gabianinis militibus venit, ingens pugna commissa est. Magna ibi Cæsarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeji interfecti sunt. Cæsar quoque vi insistentium hostium pressus scapham ascendit, qua mox pondere subsequenti gravata, ac mersa, per ducentos passus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, natando pervenit. Mox navali certamine pulsatus, magna felicitate classem regiam aut depressit, aut cepit. Alexandrinis petentibus reddidit regem, monuitque, ut amicitiam Romanam quam arma experiri studeat. Qui tamen illico, ut liber fuit, bellum Cæsari intulit: sed continuo cum toto exercitu suo, & ipse deletus est. Nam & XX. millia hominum in eo bello cæsa referuntur, duodecim millia cum septuaginta (81) longis navibus dedita, quingenti ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus, ut fugeret, multis insipientibus mersus, necatusque est. Corpus ejus ad littus devolutum, indicio lorice aureæ cognitum fuit. (82) Qua Cæsar præmissa Alexandriam, Alexandrinos omnes ad deditiōnem, desperationemque compulsi, regnumque Ægypti Cleopatras dedit Ptolemæi forori, cum qua stupri consuetudinem habuerat. Quæ postea rego comitatu urbem ingressa est. (83) Inde Syriam per vagatus, Pharnacem Mithridatis Magni filium, qui Pompejo auxilio apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas populi Romani provincias occupantem vicit acie, ac postea in mortem coegit. Inde Romam regressus, tertio se Dictatorem, & Consulem fecit, cum M. Emilio Lepido, qui (84) & magister equitum Dictatoris causæ ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas Romanorum cum Juba Mauritanie rege apud Tapsum bellum reparaverant. Duces autem Romani erant, P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani: hic etiam focer Magni Pompeji fuerat: M. Petrejus, Varro, M. Portius Cato, L. Cornelius Faustus Syllæ Dictatoris filius. Contra hos commisso bello (85) post multas dimicationes, maxima hominum multitudo cæsa, victor fuit Cæsar: (86) castra utrorumque direpta sunt, sexaginta elephantum capti. Cato apud Uticam sese occidit: Juba percussori jugulum præbuit, prætio dato: Petrejus eodem gladio se perfodit: Scipio in navi, qua ad Hispanias fugere contendens vento coactus in Africam redierat, semetipsum jugulavit: in eadem navi T. Torquatus occisus est. Faustum Syllæ quondam Dictatoris filium, Pompeji generum, nepotes, filiamque Pompejam, & Afranium, & Petrejum filium Cæsar præcepit occidi. Post annum inde Cæsar Romam cum quatuor triumphis

(76) A. quingenti, præterea totius Orientis auxilia, totamque nobilitatem, innumeros Senatores, & qui magnorum jam bellorum vires fuissent. Cæsar in acie sua habuit peditum non integra XXX. m. equites mille. Nunquam adhuc Romane copiae in unum, neque majores, neque melioribus ducibus convenerant, totum terrarum orbem subactura, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum est ingenti contentione. Cùmque diu &c.

(77) A. Pompejus inter hortandum.

(78) A. hoc facere iugret.

(79) A. post direpta sunt. Ipse &c.

(80) A. post fuit. Mox Cæsar Alexandriam venit, ipsi quo-

que Ptolemæus insidias paravit. Cæsar vi incipientium hostium pressus &c.

(81) A. LX.

(82) A. post fuit. Cæsar Alexandria petens regnum Cleopatras &c.

(83) A. ingressa est. Rediens inde Cæsar Pharnacem &c.

(84) A. qui et mag. equitum Dictatori, ante &c.

(85) A. prælio.

(86) A. Cæsar: Cato, Scipio, Petrejus in via ipsi se occiderunt. Faustus Syllæ quondam Dictatoris filius Pompeji gener à Cæsare interfectus est. Posti &c.

phis ingressus. Quarto (87) Dictator, & Cof. creatus disposito, reparatoque Reip. statu, continuo in Hispaniam contra Pompejos Pompeji filios profectus, septimo decimo, quam egressus ab Urbe fuerat, die Saguntum pervenit: statimque adversus Pompejos duos, & Labienum, atque Accium Varum multa bella varia sorte gessit. Ultimum bellum apud Mundam flumen gestum est, ubi tantis viribus dimicatum est, tantaque cædes acta, ut Cæsar quoque veteranis etiam suis cedere non erubescerentibus, cum cogi, cædique aciem suam cerneret, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentium natus annos sex & quinquaginta veniret. Denique reparatis suis, (88) tum versus subito in fugam Pompejanorum fugit exercitus. Equidem eo die hoc bellum gestum est, quo Pompejus pater ab Urbe bellum gesturus aufugerat. Quatuorque annis hoc bellum civile toto orbe indefinenter intonuit. T. Labienus, & Accius Varus, in acie occisi sunt. Sextus Pompejus cum centum equitibus aufugit. Cn. Pompejus frater ejus contractâ celeriter non parvâ Lusitanorum manu, cum Cesonio congressus, & victus, fugiensque interfectus est. Munda civitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vix capta est. Inde Cæsar bellis civilibus toto orbe compositis Romam rediit, agere insolentibus cœpit contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo honores ex sua voluntate præstaret, qui à populo antea referbantur, nec Senatui ad se venienti assurgeret, aliaque regia, ac penè tyrannica faceret, conjuratum est in eum à ducentis sexaginta, vel amplius senatoribus, equitibusque Romanis. Præcipui fuerunt inter conjuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romæ Cof. fuerat, & reges expulerat, & C. Cassius, & Servilius Cæca. Ergo Cæsar, quum inter cæteros Senatus quadam die venisset ad Curiam, viginti & tribus cultris senatoriis confectus, vulneribusque confos-

A  
B  
C  
sus (89) interiit. Quo facto Senatores strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est, utrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus ejus raptum populus dolore stimulatus in foro fragmentis tribunalium, ac subselliorum cremavit. Eadem igitur nocte Calpurnia uxor, videlicet ejus, vidit in somnis eum fossium vulneribus in sinu suo jacere, oravit Cæsarem, ne eo manè abiret in Senatum. Sed ille auspiciorum saepe negligens, contempsit somnium, sed exitu probavit. Igitur ante paucos dies, quam Cæsar occideretur, in Curia bove ex more mactato, cor in extis non est repertum. Quod cum Spurina aruspex pronunciaisset ad vitæ periculum pertinere, ait Cæsar constantiæ memor: Miraris si bos non habet cor? sed mox ei finis vitæ fuit. Idem Spurina ante paucos dies eidem Cæsari dixerat, cavendum ei esse Idus Martias. Quo die viso Spurina ait Cæsar: Idus Martiæ venerunt. Ille respondit: Sed nondum transierunt. Eodem die Cæsar confossus est, vir quo nunquam ullus homo magis bellis enituit. Ejus siquidem ductu, undecies centum nonaginta & duo millia hostium cæsa sunt. Nam quantum bellis civilibus fuderit, noluit adnotare. Signis collatis quinquagies dimicavit, M. Marcellum solus supergressus, qui triginta novem vicibus pari modo fuerat præliatus. Ad hoc nullus celerius scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiam epistolas simul dictavit. Tantæ fuit bonitatis, ut quos armis subegerat, magis clementiâ vicerit. Eodem tempore Romæ tres simul exorti soles, paulatim in eundem orbem coierunt. Inter cætera portenta, quæ toto orbe facta sunt, bos in suburbano Romæ ad arantem loquutus est, frustra se urgeri, non enim frumenta, sed homines (90) defuturos.

Explicit Liber Sextus.

## INCIPIT LIBER SEPTIMUS.

**A**nno ab Urbe condita DCC. ferè ac nono, interfecto Julio Cæsare, civilia bella reparata sunt. Percussoribus enim Cæsaris Senatus favebat. (1) Antonium Cof. partium Cæsaris civilibus bellis opprimere conabatur. Ergo turbatâ Republicâ (2) inter multa scelera, quæ Antonius committebat, D. Brutum apud Mutinam obsidione concluserat, pro qua re à Senatu hostis judicatus est. Missi ad eum expugnatum, (3) liberandumque Brutum duo Cofs. Hircius, & Pansa, & cum his Octavius (4) adolescens annos natus decem & septem, patre Octavio Senatore genitus, maternum genus ab Ænea per Juliam familiam sortitus, Cæsaris nepos, Acciæ sororis ejus filius, quem ille testamento heredem reliquerat, & nomen suum ferre jussit. Hic est, qui postea Augustus est dictus, & rerum (5) potitus. Nam, ut breviter (6) coacervationem malorum explicem, bella civilia

D  
E  
quinque gessit, Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Ariciacum. Ex quibus duo, hoc est primum, ac novissimum, adversus M. Antonium. secundum adversus Brutum, & Cassium, tertium adversus L. Antonium, quartum adversus Sextum Pompejum Cn. Pompeji filium. Igitur Pansa primo veniens ex ceptus insidiis, inter suorum clades ipse quoque pilo graviter vulneratus, & ab eodem vulnere inter octis diebus mortuus est. Hircius auxilium collegæ ferens, magnas Antonii opas valia cæde delevit. Cæsar eatenus castra custodivit. Secundâ adversus Antonium pugna magnæ utrinque strages actæ sunt. Namque tunc ibi Hircius Cof. occisus est, Cæsar victoriâ totitus est. Cui D. Brutus de conjuratione occisi Julii Cæsaris confusus preces pœnitentiæ fudit. Fugatus Antonius amisso exercitu confugit ad Lepidum, qui Cæsaris equitum magister fuerat, & tum militum copias grandes habebat: à quo susceptus est. (7) Dolabella Trebonium unum ex interfectores Cæsaris

(87) A. Quarto se Consulem fecit, & statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompeji filii Cn. & S. x. ingens bellum præparaverant. Multa prælia fuerunt. Ultimum apud Mundam civitatem, in quo adeo Cæsar penè victus est, ut fugientibus suis se voluerit &c.  
(88) A. suis vicis, & Sex. Pompeji filius major occisus est, minor fugit. Inde Cæsar &c.  
(89) A. confossus est vir &c.  
(90) A. brevi.  
(1) A. favebat. Sed Antonius Cof. &c. H. & Eutrop. cum Ambrosiano.  
(2) A. Republicâ, multa Antonius scelera committens à Se-

natu &c.  
(3) A. ad eum persequendum duo Cofs.  
(4) A. H. & Eutrop. habent, & Octavianus adolescens &c.  
(5) A. rerum summâ potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces vicerunt eum apud Mutinam, event tamen, ut victores Cofs. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari Augusto paruerunt. Fugatus &c.  
(6) Hæc usque ad fugatus Antonius non sunt in Hersfeldensi.  
(7) A. susceptus est. Mox Lepido operam dante Cæsar pacem cum Antonio fecit, & quasi vindicatus &c.



saris Smyrnæ interfecit. Consulatum occisorum uterque exercitus Cæsari paruit. Postea Decius Brutus in Gallia à Sequanis captus, & occisus est. Basilus autem eques unus de percussoribus Cæsaris manu servorum suorum necatus est. Interea Lepido satis operam dante, Cæsar Antonium recepit in gratiam, atque ob fidem reconciliatus est gratiâ Dinæ filia ejus, quam matrimonio sortitus est: & ut vindicaturus patris sui mortem, à quo per testamentum fuerat adoptatus. Romam cum exercitu profectus (8) est. Cùmque in Urbe rumor de futura proscriptione ortus esset, C. Toranius vir Prætorius nihil tale metuens, incursum militum domi sup̄ interfecit, aliique complur. s. trucidati sunt. Per hos etiam Cicero Orator occisus est, multique alii nobiles: & cum Antonio, ac Lepido Cæsar Remp. armis tenere cepit. Itaque ne latius, atque effrenatius incircumscrip̄ta cædes ageretur, centum triginta & duo Senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi præcepto, & nomine, deinde Antonii, tertio Cæsaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum proscripserat, ibi Lepidus Paulum fratrem suum in eundem proscrip̄torum gregem coniecerat. Adjecti sunt postea ad numerum proscrip̄torum triginta equites Romani, multæ diu, ac variæ cædes actæ, domus proscrip̄torum direptis omnibus dirutæ sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio interfectore Julii Cæsaris bella gessit, à quo victus sese interfecit. Interea Brutus, & Cassius interfectores Cæsaris (9) magnis exercitibus comparatis per Macedoniam, & Orientem apud Athenas convenerunt, totamque Græciam depopulati sunt. Rhodios Cassius terrâ, marique oppugnatos ad deditionem cogit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur profecti sunt contra eos Cæsar Octavianus Augustus, & M. Antonius. Remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus. Apud Philippos Macedoniæ urbem contra eos in ignis bellorum apparatus pugnauerunt, (10) eosque persecutos ad mortem compulerunt, quamvis manifestissimè tunc illa pugna, non virtute partis Antonii, sed Cæsaris felicitate confecta sit. Cæsar enim tunc ager, cum se in castris Pharsalicis capiendæ quietis causâ tenere statuisset, & apud Philippos luce ventura certaturæ civile bellum inter se Romanæ manus essent, hortatu, & precibus medici sui Antonii, qui per somnium à Minerva admonitum sese fatebatur, ut ea die è castris Cæsarem salutis ipsius causâ duceret in campum, cum lecti a agrè inter copias egressus est. Sed intento eo in eventum victoriæ, unus ex interfectores Cæsaris Brutus castra ejus cepit. Sed rursus Cæsariani milites Bruti, & Cassii castra cepit. Qua re ad desperationem adacti Brutus, & Cassius immaturam sibi mortem ante belli terminum consciverunt. Nam invitatis percussoribus Cassius caput, Brutus latus præbuit. Igitur in eo bello, quod apud Philippos gestum est, visum est L. Cassio, quod purpuratum Julium Cæsarem avunculum suum equo in itato in se irruentem videret, qui mox gemens exclamavit: Cedamus, quando nec occidisse prodest. Interea inter

A Augustum, & Antonium sic est Respublica divisa, ut Augustus Hispanias, Gallias, & Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius Consul bellum civile commovit, frater ejus, qui cum Cæsare contra Brutum, & Cassium dimicaverat. Is apud Perusium Thuscianæ civitatem victus, & captus, atque (11) occisus est. At Romæ uxor Antonii Fulvia, Cæsaris socrus, dominatum ut mulier agitabat. Incertum in hac mutatione consularis, regique fastigii utrum deficientis potentia ultima, an incipientis prima nominanda, certè etiam in eos insolens, per quos, ut insoleceret agebatur. Nam, & Cæsarem reversum apud Brundisium contumeliis, & factionibus, atque insidiis petiit. A quo propulsata ad Antonium concessit in Græciam. Sex. Pompejus Cn. Pompeji filius, postquam se in proscrip̄torum numerum relatum comperit, conversus in latrocinia omnem oram maritimam Italiæ cædibus, rapinisque vastavit. In Sicilia præterea ingens bellum commovit, cum his, qui supererant ex partibus Bruti, & Cassii, (12) qui ad eum confluerant, commeatibusque impeditis Romanam fame affecit. Tunc per Cæsarem Octavianum, & M. Antonium superatus est bello. Mox cum eo pacem Triumphum, ut non dicam Tyranni, id est Lepidus, Cæsar, Antoniusque fecerunt. Sed continuo, cum contra patrum Pompejus fugitivos allegeret, ut hostis habitus est. Mena libertus Pompeji cum sexaginta navium classe ad Cæsarem defecit, eidemque classi ipse jussu Cæsaris præfuit. Idemque continuo cum Statilio Tauro adversum Menecratem Pompejanum ducem, navale bellum gessit. Deinde ipse Cæsar adversus eosdem Pompejanos cruentissimum bellum conficit. Sed continuo victricem classem penè universam apud Scyllacium naufragio amisit. Eodem tempore M. Agrippa in Aquitania rem prospere gessit. Et L. Ventidius (13) Bassus Persas, & Partios in Syriam irrumpentes tribus maximis bellis fudit, regemque eorum Pacorum Herodis regis filium in acie interfecit, ea scilicet die, qua olim Herodes rex per duces (14) Surenam & Sulacem Crasium occiderat. Hic primus de Partis justissimum triumphum Romæ egit. (15) Interea Antonius, vix uno castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriæ præfecit, jussitque, ut Antigono bellum inferret, qui Judæos tum fortè debellaverat, captaque Hierosolyma, regnum Herodi dederat, quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum sexaginta navibus ad Pompejum rediit, à quo clementer acceptus Cæsaris classem incendit, quamvis alteram super Cæsar secundo naufragio perdidisset. Idemque Mena postea ab Agrippa navali prælio circumventus, cum sex trirēibus ad Cæsarem transit. Sed hunc Cæsar tertio transfugam, indultâ tantum vitâ, seque relicto. Deinde Agrippa inter Mylas, & Liparam insulam adversum Democham, & Pompejum navale prælium gessit, & vicit: illique tunc naves triginta, aut dimisit, aut cepit, reliquis laceratis Pompejus Missanam confugit.

Cæsar

- (8) A. profectus, extorsit, ut sibi XX. anno Consulatus daretur. Senatuum proscrip̄sit, cum Antonio, & Lepido Remp. armis tenere cepit: per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles. Interea &c.
- (9) A. Cæsaris ingens bellum moverunt. Erant enim per Macedoniam, & Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti &c.
- (10) A. pugnauerunt. Primo prælio victus est Antonius, & Cæsar, periit tamen dux militatis Cassius. Secunda Brutum, & infantiam nobilitatem, quæ cum illis bellum gesserat, interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est Respub., ut Aug. &c.
- (11) A. neque occisus est. Interim à Sex. Pompejo. Cn. Pompeji filio ingens bellum in Sicilia commotum est, bis &c.

- (12) A. ad eum confluerunt. Bellatum per Cæsarem Augustum, & M. Antonium adversus Sex. Pompejum, pax postremo cement.
- (13) A. Ventidius Bassus irrumpens in Syriam Persas tribus præliis vicit. Vastorum regis &c.
- (14) A. ducem Surenam Crasium &c.
- (15) A. egit. Interim Pompejus pacem rusit, & navali prælio victus, fugiens ad Asiam interfecit. Antonius, qui Asiam, & Orientem tenebat, repudiata socre Cæsaris Augusti Octavianæ, Cleopatram Reginam Ægypti duxit uxorem. Contra Persas, & ipse succurrit, primus eos præliis vicit. Regrediens tamen fame, & pestilentia laboravit; & cum insisteret Partii fugienti, ipse pro victo recessit. His temporibus ingens bellum &c.



Cæsar interea Taurominium trajecerat, quem Pompejus repentino impetu afflixit. Unde multis navibus suis demersis, ac magna multitudine suorum militum perditâ, in Italiam Cæsar aufugit. Nec interveniente mora in Siciliam rediit, ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, summas sibi partes terrore, minis, ac superbia vindicantem. Post dies paucos Agrippa jussu Cæsaris à littore cum acie instructa prospectantis, atrocissimo navali prælio adversus Pompejum conflixit, & vicit. Nam centum sexaginta & tres naves aut demersit, aut cepit. Pompejus cum decem & septem navibus vix elapsus evasit. Lepidus magnâ viginti legionum insolentiâ tumens, cum Messanam militibus permissam diripisset, ipsum Cæsarem ad se venientem semel, atque iterum sprexit, ac potius telis appeti jussit, quæ ille, collectâ in lævum brachium lacernâ, se protegendo vitavit. Mox immisso equo ad suos reversus, instructoque exercitu adversum Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfecit, transire in suam partem compulsi. Lepidus tandem intelligens, quò vanitas sua intenderet, deposito paludamento, assumptaque veste pulla, supplex Cæsari factus vitam, & bona impetravit, perpetuo quidem multatus exilio: Taurominium præfectus Cæsaris totam penè Siciliam ferro perentatam, contritamque in fidem recepit. XLIV. legiones sub unius tunc imperio Cæsaris erant. Milites multitudinè ferociores quosdam pro accipiendis agris tumultus concitaverant. Sed Cæsar animo ingens viginti millia militum exaudivit, triginta millia servorum dominis restituit, sex millia, quorum domini non extabant, in crucem egit. Ovans urbem ingressus, ut in perpetuum Tribunitiæ potestatis esset, à Senatu decretum est. His diebus trans Tyberim è taberna meritoria fons olei de terra emanavit, ac per totum diem largissimo rivo profluxit. Antonius verò contra Parthos profectus, postquam Araxem transmisit, omnibus undique malis circumventus, vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam quum multitudinem equitum, & sagittariorum ab omnibus præliis, quæ plura tentavit, semper victus effugerit, tum præterea incertis, & ignotis regionis locis impeditus, gravissima fame ad nefandos cibos coactus est. Plurimi militum sese hostibus dederunt. Inde in Græciam transit, jussitque Pompejum, qui victus à Cæsare exercitum, bellumque reparabat, cum paucis ad se venire. Pompejus fugiens à Tito, & Furnio Antonianis ducibus sæpè terrestri, navalique bello victus, & captus, atque occisus est. Cæsar Illyricum, Pannoniam, & partem Italiæ bellis subegit, & domuit. Antonius Artabazem Armeniæ regem prodicione, & dolo cepit, quem argenteâ catenâ vincitum ad confessionem thesaurorum regionum coegit, expugnatoque præsidio, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri, argentique abstulit. Quâ elatus pecuniâ, denunciari bellum Cæsari præcepit, atque Octaviæ sorori Cæsaris uxori suæ repudium indici jussit, & Cleopatram sibi ab Alexandria occurrere imperavit. Ipse Actium profectus, ubi classem construxerat, cum prope tertiam partem navium fame absumptam offendisset, nihil motus, remi, inquit, modò salvi sint; nam remiges non deerunt, quousque Græcia homines habuerit. Contra Persas, & Parthos ipse pugnavit,

Tom. I.

(16) A. regnare, victus est ab Augusto navali pugna, clara, & illustri apud Actium, qui locus in Epyro est, ex quo fugit in Ægyptum, & desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent, & ipse se interemit. Cleopatra &c.

(17) H. cum Eutropio ad verbum convenit ab initio, usque ad hæc verba Eutropii: ipse se interemit: ubi H. ita variat: Ipse se interemit; Cleopatra exornata diversis ornamentis ad Cæsarem venit, sperans eum, ut cæteros, sua specie ad libidinem illicere. Sed ille se con-

primis eos præliis vicit, regrediens tamen fame, & pestilentia laboravit, & cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victu recessit. Hic quoque ingens bellum civile commovit, cogente uxore Cleopatra regina Ægypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in Urbe regnare. (16) Cæsar igitur ducentis triginta rostratis navibus in Epirum à Brundisio profectus est. Agrippa verò præmissus à Cæsare multas onerarias naves frumento, armisque graves, ab Ægypto, Syria, Asiaque ad subsidium Antonii venientes, cepit: peragratoque Peloponnesium sinu, Methonam urbem validissimo Antoniano præsidio munitam expugnavit. Inde Corcyram cepit, fugientes navali prælio persequutus profugavit, multisque rebus cruentissime gestis ad Cæsarem venit. Antonius defectu, & fame militum suorum, permotus, bellum maturare instituit, ac repente instructis copiis ad Cæsaris castra processit, & victus est. Tertio post pugnam die Antonius castra ad Actium transtulit, navali prælio decernere paratus. Ducentæ triginta rostratae fuere Cæsaris naves, & triginta sine rostris triremes, velocitate pares, & octo legiones classi superpositæ absque cohortibus quinque prætoriis. Classis Antonii CLXX. navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine præcellens. Nam decem pedum altitudine à mari aberant. Famosum, & magnum hoc bellum apud Actium fuit, qui locus in Epyro est: ab hora quinta usque in horam septimam incerta vincendi spe, gravissimæ utrinque cædes actæ. Reliquum diei cum subsequente nocte in victoriam Cæsaris declinavit. Prior regina Cleopatra cum sexaginta velocissimis navibus fugit. Antonius quoque, detracto insigni prætorie navis, fugientem sequutus est uxorem. Illucescente autem die victoriam Cæsar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur, sex millia vulnerata sunt, è quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius quoque, & Cleopatra communes liberos cum parte regniæ gazæ ad rubrum mare præmittendos censuerunt: ipsi præsidii circa duo Ægypti cornua, Pelusium, Paratoniumque dispositis, classem, & copias instaurando bello paraverunt. Cæsar sextum Imperator appellatus, & quartum ipse cum M. Licinio Crasso Cos. Brundisium venit, ubi orbis terrarum præsidia divisim legionibus composuit. Inde in Syriam profectus, mox Pelusium adiit, ubi ab Antonianis præsiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus præmissus à Cæsare quatuor legiones, quas Antonius apud Cyrenas præsidii loco constituerat, suscepit in fidem: atque inde Paratonium primam Ægypti à Libyæ parte civitatem vicinam cepit, ipsumque Antonium continuo apud Pharum vicit. Antonius equestre adversum Cæsarem iniit bellum, in eo quoque miserabiliter victus aufugit. Calendis Sextilibus prima luce Antonius, cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universæ naves ad Cæsarem transierunt. Cumque unico præsidio spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæsare, turbataque civitate, idem Antonius sese ferro transverberavit, ac semianimis ad Cleopatram, in monumentum, in quod illa se morituram certa condiderat, perlatus est. Cleopatra exornata (17) diversis ornamentis ad Cæsarem venit, sperans eum, ut cæteros sua specie ad

G libi-

tra pudenciam coarctans, ad ejus concupiscentiam minime inflexus, eam mox custodiri mandavit, quæ ex custodia elapsa, in pretioso sepulcro juxta Antonium suum se collocans, sibi assidem admittit, & cætera, in quibus iterum cum Eutropio convenit usque ad illa verba (cum Antonio, & Lepido tenuerat) ubi ita variat: Lepido tenuerat. Denique cum de Oriente victor reversus esset, urbemque triplici triumpho ingressus esset, tunc primum Augustus, eo quod temp. auferret, consalutatus est, atque ex tunc summam re-

poso-

libidinem illicere. Sed ille se intra (18) se-  
coarctans ad ejus concupiscentiam minime infle-  
xus, eam mox custodiri mandavit. (19) At illa,  
postquam se ad triumphum servari intellexit, è  
custodia elapsa, in pretioso suo sepulchro juxta  
Antonium se suum collocans, sibi aspidem in  
sinistro brachio admisit, & ejus venena excusca-  
ta est, (20) frustra etiam Casare admonente  
Pssylos, qui venena serpentium è vulneribus homi-  
num haustu revocare, atque exugere solent. Ca-  
sar Alexandria urbe omnium longè opulentissima,  
& maximè victor potitus est, cum tota Egypti re-  
gione, propositusque est ei Cn. Cornelius Gallus  
datus: nam & Roma instantium opibus ejus aucta  
est, ut propter abundantiam pecuniarum duplicia  
quàm usque ad id tempus fuerant, possessionum,  
aliamque rerum venalium pretia statuerentur.  
Et ut annonæ urbis copiam efficeret, fossas incuriã  
vetustatis limo clausas labore militum patefecit, &  
urbi annua ex Egypto ducentes centena millia  
frumenti inferebantur. Interea jussu Casaris oc-  
cisi sunt major Antonii filius, & P. Canidius,  
infestissimus quidem Casari, sed & Antonio infi-  
dus, & Casus Parmensis, ultima violati patris  
Casaris victima, & Quintus Ovinius, ob eam ma-  
ximè notam, quòd obscõnissimæ lanificio, textri-  
noque reginæ Senator populi Romani præesse non  
erubuerat. Dehinc Casar pedestribus copiis in Sy-  
riam venit, deinde in Asiam ad hyberna concessit,  
ac post per Græciam Brundisium pervectus est.

## AUGUSTUS.

Anno ab Urbe condita DCCXXV. ipso Impera-  
tore Casare Augusto V., & L. Apulejo Coss., Ca-  
sar victor ab Oriente rediens VIII. idus Januarii  
Urbem triplici triumpho ingressus est. Ducti sunt  
ante ejus currum Sol, & Luna Cleopatras liberi:

potestatem, quam Græci monarchiam vocant adeptus  
est. Hic diebus trans Tyberim de taberna meritoria  
suis olei è terra exundavit, ac per totum diem largis-  
simo fluxit rivo, significans ex gentibus gratiam Chri-  
sti. Tunc etiam circulus ad speciem cælestis arcus cir-  
ca solem apparuit. Igitur cum XLII. anno firmissi-  
mam, verissimamque pacem Casar composuisset, Chri-  
stus Dominus in Bethleem natus est, cujus adventus  
pax ista famulata est. Nullo tempore ante Casarem  
magis Romana res floruit. Nam exceptis etc., in qui-  
bus H. eum Eutropio iterum convenit, nisi quòd  
H. legit Windilicos, & Tassos in alpiibus, omnes  
Ponti maritimas civitates. In his nobilissimas Bospho-  
rum, & Ponti Capadocem. In cæteris, inquam, con-  
venit H. cum Eutropio, usque ad illa verba: cur-  
rum ipsius cucurrerunt: ubi H. ita variat: cucurre-  
runt. Adde demique turbas, bella, simultates execra-  
tus est, ut nisi iustis de causis nunquam genti cuiquam  
bellum indixerit. Jactantisque esse ingenii, & levis-  
mi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coro-  
nam, ideest folia infructuosa, in discrimen per incertam  
eventus certaminum securitatem civium precipitare:  
Neque Imperatori bono, quicquam nimis, quam teme-  
ritatem congruere: satis celeriter fieri, quicquid con-  
mòde gereretur; armaque nisi majoris evolvimenti spe  
nequaquam movenda esse, ne compendio tenui, jactura  
gravi, petita victoria similis sit in bano aureo piscanti-  
bus, cujus abrupti, amissique detrimentum nullo captu-  
ra lucro pensari potest. Avunculi quoque inventum ve-  
bementer arguebat, qui milites commilitones novo,  
blandoque more appellans, dum affectat cbarior fieri,  
auctoritatem principis emollierat. Denique erga cives  
clementissimè versatus est: in amicos fidus extitit, quo-  
rum præcipui erant ob taciturnitatem Mecenas, ob pa-  
triamque laboris, modestiamque Agrippa; diligebat  
præterea Virgilium, Flaccumque poetas. Rarus quidem  
ad recipiendas amicitias, ad retinendas constantissimus.  
Liberalibus studiis, præsertim eloquentie instantum  
incumbens, ut nullus, ne in procinctu quidem, laberetur  
dies, quin legeret, scriberet, declamaret; auxitque  
ornatque Romanæ adificis multis, istu glorians dicto,  
Urbem lateritiam reperit, volinguo marmoream. Fuit  
mitis, gratus, civilis animi, & lepidi, corpore toto  
pulcher: sed oculis magis, quorum acie clarissimorum  
siderum modo vibrans, libenter accipiebat et di ab in-  
tendentibus tanquam solis radius ab aspectu suo, à cu-  
jus facie, dum quidam miles oculos averteret, & in-

A ac tunc primus ipse portas Jani sepitas, finitque  
omnibus bellis civilibus, clausit. Hæc primam  
Augustus, quòd Romæ auctoria, consabatur est:  
quod nomen cunctis antea inviolatum, & hæcque  
ostensu inasuum, dominis tantis orbis licitè usur-  
patum, apicem declarat Imperii, atque ex cætera,  
die summa rerum, ac potestatum penes unum esse  
cepit, & mansit, quòd Græci monarchiam vocant.  
Nec ullo tempore ante Casarem Augustum magis  
Romana res floruit. Nam cum primo, C. Casare  
avunculo suo interfecto, ex Apollonia rediens Ur-  
bem ingrederetur, hora circiter tertiã, repente pu-  
ro, ac liquido sereno circulus ad speciem cælestis  
arcus orbem soles ambiit: quasi cum unam, ac po-  
tentissimam in hoc mundo, sedemque clarissimam in  
orbo monstraret, cujus tempore venturus esset, qui  
ipsum solem solus, mundumque totum & fecisset, &  
regeret. Deinde cum secundo in Sicilia receptis à  
Pompejo, & Lepido legionibus, triginta millia ser-  
vorum dominis restituisset, & quadraginta quatuor  
legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terra-  
rum distribuisset, evansque Urbem ingressus esset,  
omnia populi Romani debita donanda, literarum-  
etiam monumentis abolitis censuit. Anno ab Urbe  
condita DCCXXV. Imperatore Augusto Casare  
sices, & bis M. Agrippa Coss. Casar parum in  
Hispania per ducentos annos actum intelligens, &  
Cantabros, atque Astures, duas fortissimas Hispania  
gentes, suis usi legibus suerit, aperuit Jani  
portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu pro-  
fectus est. Cantabri, & Astures Gallæcia provincia  
portio sunt, quæ extentum Pyrenæi jugum haud  
procul secundo oceano septentrione deducitur. Hæc  
non solum propriam libertatem tueri parati, ve-  
riam etiam finitimorum præsertim ausi, Vaceos, &  
Turmogos, & Aurigonas assiduis eruptionibus de-  
pota-

terrogaretur ab eo, cur ita fateret, respondit: Quia  
fulmen oculorum tuorum ferre non possum. Nec ta-  
men vir tantus vitis caruit. Fuit enim paululum im-  
patiens, leniter iracundus, occultè invidus, palam fa-  
morosus. Porro autem dominandi supra quam asti-  
mari potest, cupiissimus, studiosus alea lusor; cumque  
esset tibi, ac vini multum, aliquatenus vero somni ab-  
stinens, serviebat tamen libidini usque ad probum  
vulgaris fame, nam inter 12. catamitos, totidemque  
puellas accubare solitus erat. Abjella quoque uxore  
Scribonia, amore aliena conjugis possessus, Læmia,  
quasi marito concedente, fili conjunct: cujus Livia  
jam erant filii Tiberius, & Drusus, cumque esset lu-  
xuria serviens, erat tamen ejusdem vitis severissimus  
ultor, more hominum, qui in ulciscendis vitis, qui-  
bus ipsi vehementer indulget, acres sunt. Anos VII.  
& LXX. ingressus Nola morbo interit etc. fol. 52. c. 2. C

(18) A. pudicitiam pro se.

(19) A. qua eã custodia elapsa.

(20) A. extinguita est. Egyptus per Octavianum Aug. Imperio  
Rom. adjecta est, propositusque ei Cn. Cornelius Gal-  
lus. Hunc primum Egyptus Romanum judicem ha-  
bit. Ita bellis toto orbe confectis Octavianus Aug. Ro-  
mam rediit XII. anno quàm Cos. fuerat, ex eo Romæ  
per XIV. annos solus obtinuit. Ante enim XII. annis  
cum Antonio, & Lepido tenuerat. Lenæque etc., ut  
legit in H. Caninius num. 17. usque ad verba  
Nullo tempore, post quæ Ambros. habet ante Cæsa-  
rem magis Rom. res floruerunt. Nam exceptis civi-  
bus bellis, in quibus victor fuit, Romano adpocit Insp.  
Egyptum, Cautaliam, Dalmatiam sepe ante vitiam  
sed pontis tunc subactam, Pannoniam, Aquitaniam,  
Illyricum, Rhetiam, Windelicos, & Thalassos in alpi-  
bus, omnes Ponti maritimas civitates. In his nobilissi-  
Bosphorum, & Ponti Capadocia. Ficit autem pro-  
lus Dacos, Germanorum ingentes copias cecidit, ipsos  
quoque trans Altem fluvium submevit, qui in barba-  
rico longè ultra Rhenum est. Hoc bellum tamen per  
Drusium privignum suum administravit, factus per Ti-  
berium privignum alterum Pannonicum. Quo bello  
CCCC. m. captivorum ex Germania transfuit, & su-  
pra ripam Rbeni in Gallia collocavit. Armeniam è  
Partis recepit, obsides, quod nulli antea, Persæ è  
dederunt. Reddidit & signa Romana, quæ Crasso  
victo ademerant. Scythas, & Indis, quibus antea Ro-  
manorum nomen incognitum fuerat, munera, legatosque  
ad eum miserat. Galatia etc.

populabantur. Igitur Caesar apud Segissamam castra posuit, tribus agminibus totam penè amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra, atque in periculum saepe ducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu per oceanum incautis hostibus admoveri classem, atque exponi copias jubet. Tunc demum Cantabri sub manibus Atticæ maximo congressi bello, & victi, in Vinnium montem naturâ tutissimum confugerunt, ubi fame obsidionis ad extremum penè consumpti sunt. Tracilium deinde oppidum magna vi, ac diu repugnans, postremò captum, ac dirutum est. Præterea ultiores Galliciæ partes, quæ montibus, sylvisque consistæ oceano terminantur, Antistius, & Firmius legati magnis, gravibusque bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem Minio flumini imminentem, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossâ circumseptum, obsidione cinxerunt. Itaque ubi se gens hominum trux, & ferox naturâ, neque toleranda obsidioni sufficientem, neque suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem servitutis timore concurrat. Nam se penè omnes igne, ferro, ac veneno necaverunt. Astures vero, postis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi provisi, præventive essent, magnis consiliis, & viribus oppressissent. Tres legatos cum legionibus suis in tria castra divisos, tribus æquè agminibus obruere repente moliti, suorum prodicione detecti sunt. Eos postea Carusius bello exceptos, non parvâ etiam Romanorum militum clade superavit, pars eorum prælio elapsa Lanciam confugit. Cùmque milites circumdatam urbem incendio adoriri pararent, dux Carusius, & à suis cessationem impetravit incendi, & à Barbaris voluntatem deditio- nis exegit. Studiosè enim nitebatur integram, atque incolumem civitatem victoriæ suæ testem relinquere. Cantabrica victoriæ hunc honorem Caesar detulit, ut tunc quoque belli portas claustrò cohiberi juberet. Ita tunc secundo per Caesarem, quarto post Urbem conditam clausus est Janus. Post hoc Claudius Drusus, privignus Caesaris Galliam, Rhetiamque sortitus, maximas, fortissimasque gentes Germaniæ armis subegit. Nam tunc veluti ad constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli, decisionemve fœderis undatim gentes commovebantur, aut suscepturæ conditiones pacis, si vincerentur, aut usuræ quietæ libertate si vincerent. Norici, Illyrici, Pannonii, Dalmatæ, Mœsii, Thracæ, Daci, Sarmatæ, plurimique, & maximi Germaniæ populi, per diversos duces, vel superati, vel repressi, vel etiam objectu maximorum fluminum Rheni, Danubiique seclusi sunt. Drusus in Germania primò Uspetes, deinde Tencteros, & Chataros perdomuit: ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in Barbarico longè ultra Rhenum sunt. Marcomannos quoque penè ad internecionem occidit. Postea fortissimas nationes, & quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruscos, Suevos, & Sycambros pariter uno bello stiam suis aspero superavit. Quorum ex eo considerari virtus, ac feritas potest, quod mulieres quoque, si quando præventu Romanorum inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo uti furor posset, parvos filios collisos humi, in hostium ora jaciebant, in singulis filiorum necibus bis parricidæ. Tunc etiam in Africa Massulanos, & Getulos latius vagantes Cossus dux Caesaris artibus (\*) finibus coercuit, atque à Romanis limitibus abstinere metu compulit. Interea Caesarem apud Tarraconem citerioris Hispaniæ legati Indorum, & Scytharum toto orbe transmissis, tandem ibi invenerunt, ultra quòd quærere jam non possent: refuderuntque in Caesarem Magni Alexandri

Tom. I.

(\*) Corrigenendum fortè artibus.

(1) Hæc in A. H., &amp; Eutropio Merula non leguntur,

A gloriam, quem sicut Hispanorum, Gallorumque; legatio in medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit: ita hunc apud Hispaniam in Occidentis ultimis supplex cum gentilico munere Eous Indus, & Boreus Scythæ oravit. Cantabrica bello per quinque annos acto, totaque Hispaniâ in æternam pacem, cum quadam respiratione lassitudinis reclinata, ac repositâ, Caesar Roman rediit, quibus etiam diebus multa per se, multaque per duces, & legatos bella gessit. Nam inter cæteros Piso adversus Vindelicos missus est. Quibus subactis victor ad Caesarem Lugdunum venit. Pannonios novo motu intumescentes Tiberius privignus Caesaris cruentissimâ cæde delevit. Idemque continuo Germanos bello arripuit, è quibus quadraginta millia captivorum, victor abduxit. Quod revera bellum maximum, & formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est: nec ferè ullum majus bellum, sicut Svetonius attestatur, post Punicum fuit. Sub eodem verò tempore Quintilius Varus Proprætor cum tribus legionibus trans Rhenum fluvium à Germanis rebellantibus, mirâ superbiâ, atque avaritiâ in subiectos agens, funditus deletus est cum Tribunis, & Quæstoribus. Quam Reipub. cladem, Caesar Augustus adeò graviter tulit, ut veste, capilloque, ac reliquis lugentium indicis deformis, & saepe per vim doloris catut parieti collidens clamaret: Quintili Vare, redde legiones. Bosphoranos verò Agrippa superavit, & signis Romanis, quæ illi quondam sub Mithridate abstulerant, bello recuperatis ad deditioem coegit. A Parthis Armeniam recepit. Parthi, quasi toto orbe terrarum, vel domito, vel pacato, omnium oculis signarentur, atque in se solos omnis vigor Romani Imperii vertendus esset; quispe quos pristina ulciscendæ Crassianæ cædis conscientia mordebat, ultro signa, quæ Crasso abstulerant, ad Caesarem remisissent, obsidibusque regiis traditis, firmum fœdus fidelissimâ suspensione meruerunt. Galacia quoque sub hoc provincia facta est, cùm antea regnum fuisset, primusque eam M. Lolius pro Prætorè administravit. Tanto autem amore etiam apud Barbaros fuit, ut reges populi Romani amici in honorem ejus conderent civitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritania à rege Juba, & in Palæstina, quæ nunc est urbs clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur, & habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum, vel ad equum ipsius currerunt. Adè denique turbas, bella, similitates, execratus est, ut nisi iustis de causis, nunquam genti cuiquam bellum intulerit, jactantisque esse ingenii, & levissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, idest folia infructuosa, in discrimen per incertos eventus certaminum securitatem civium præcipitare: neque Imperatori bono quicquam minus, quàm temeritatem congruere: fatis celeriter fieri, quicquid commodè gereretur: armaque nisi majoris emolumenti spe, nequaquam movenda esse, ne compendio tenui, jacturâ gravi potita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cujus abrupti, amissique detrimentum nullo capture lucro pensari potest. Avunculi, quoque inventum vehementer arguebat, qui milites commilitones novo, blandoque more appellans, dum affectabat charior fieri, auctoritatem principis emolliverat. (21) Iste in imperio positus Tribunitiam potestatem rer se exercuit. Denique erga cives clementissimè versatus, in amicos fidus extitit: quorum præcipui erant, ob taciturnitatem Mœcenas, ob patientiam laboris, modestiamque Agrippa. Diligebat præterea Virgilium,

G 2

lium,

sed post e.ulli. erat, habent De.ique &amp;c.

lium, Flaccumque poetas: rarus quidem ad recipiendas amicitias, ad retinendas constantissimus: liberalibus studiis, præsertim eloquentiæ, intantum incumbens, ut nullus, ne in procinctu quidem, laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. *Leges alias novas, alias correctas protulit suo nomine.* Auxit, ornavitque Romam, ædificiis multis, isto glorians dicto: Urbem latericiam reperi, relinquo marmoream. Fuit mitis, gratus, civilis animi, & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis, (22) quorum acies clarissimorum syderum modo vibrans, libenter accipiebat cedi ab intendentibus tanquam solis radiis aspectu suo. A cujus acie, dum quidam miles averteret oculos, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit: quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum. Nec tamen vir tantus (23) carere vitis potuit. Fuit enim paululum impatiens, leviter iracundus, occultè invidus, palam factiosus. Porro autem dominandi, supra quàm æstimari potest, cupidissimus, studiosus alexæ lusor. Cùmque esset (24) vini, ac cibi multum, aliquatenus verò somni abstinens, serviebat tamen libidini usque ad probum vulgaris famæ. Nam inter duodecim catamitos, totidemque puellas cubare solitus erat. Abjectâ quoque uxore Scribonia, amore alienæ conjugis obsessus, Liviam, quasi marito concedente, sibi conjunxit. Cujus Livie jam erant filii Tiberius, & Drusus. Cùmque esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor, more hominum, qui in ulciscendis vitis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. (25) Nam poetam Ovidium, qui & Naso, pro eo quòd tres libellos artis Amatorie scripserat, irrevocabili damnavit exilio. Quodque est læti animi, vel amœni, delectabatur omni genere spectaculorum, præcipuè ferarum incognita specie, & infinito numero. Nam & in a lipiscendo principatæ, oppressor libertatis est habitus, & in gerendo cives sic amavit, ut tridui frumento in horreis viso quondam, statuisset veneno cinori, si è provinciis classes interea non venirent: quibus advectis, felicitati ejus salus patriæ est attributa. Itaque anno ab Urbe condita DCCLII. Caesar Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circumcinctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertio ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim ferè annos, quietissimo semper observatas otio ipsa etiam rubigo signavit. Nec unquam, nisi senectute Augusti, pulsante Atheniensium seditione, & Dacorum commotione patiure. Clausis igitur Jani portis Remp., quam bello quaesierat, pace nutrire, & amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus liberâ reverentiâ disciplinæ morem gereret, dominâ appellationem ut opprobrium declinavit. Nam quum eo spectante ludos, pronuntiatum esset in Mimò: O dominum æquum, & bonum, universique, quasi de ipso dictum esset, exultanter approbavissent, & statim quidem manu, vultuque indecoras adulationes represit, & in sequenti die gravi sismo corripuit edicto, dominumque se post hac appellari, ne à liberis quidem, aut nepotibus suis vel seris, vel joco passus est. Hujus temporibus Romæ satientes insignes erant, Virgilius, Flaccus, Sallustius, Livius, Hortensius, Terentius, Horatius, Athenodorus Tarsensis, & Sotio Alexandrinus. Idem verò Augustus habitatoribus Romanis

(22) Ambros. magnis,

(23) A. vitis caruit,

(24) A. cibo, ac vino multum deditus,

(25) A. cum H. post acres sunt. Annum VII. &amp; LXX. ingressus, Nola morbo interit, quanquam &amp;c.

(26) A. ne quia Scribonia privigna filium Agrippam &amp;c.

A urbis, per facies dinumeratis, invenit virorum habitantium in ea centies tricies & semel millia triginta septem. Igitur eo tempore, id est, quadragesimo secundo imperii sui anno, quo firmissimam, verissimamque pacem ordinatione Dei Caesar composuit, natus est CHRISTUS, cujus adventus pax famulata est. In cuius ortu, audientibus hominibus, exultantes Angeli cecinerunt, GLORIA in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Anno ab Urbe condita DCCLX. quatuordecim viros ejus, incertum unde consurgens, flamma consumpsit. Nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vastata est, adeo post aliquot annos Caesar Augustus ad reparationem eorum, quæ tunc exusta erant, magnam vim pecuniæ ex arario publico largitus sit. Postquam redemptor mundi Dominus Jesus Christus venit in terras, & Caesaris censu civis Romanus adscriptus est, cum per duodecim, ut dixi, annos clausa belli porta beatissima pacis tranquillitate cohiberentur, Cajum nepotem suum Caesar Augustus ad ordinandas Ægypti, Syriaque provincias misit. Qui præteriens ab Ægypto fines Palestina, apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto, & celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert. Quod Augustus ubi per eum comperit, pravo usus judicio, prudenter eum fecisse laudavit. Itaque anno imperii Caesaris XLVIII. adeo dira fames Romanos consequuta est, ut Caesar lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorum quoque maximas copias, exceptis medicis, & præceptoribus trudi Urbe præceperit. Ita peccanti principis in Sanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offensionis, qualitas ultionis ostendit. Deinde, ut verbis Cornelii Taciti loquar, sene Augusto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu, & aliquando cum damno queruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium. Interea Caesar Augustus annos natus octo & septuaginta ingressus Nola morbo interijt: quanquam alii scribant dolo Livie extinctum, metuentis, ne quia (26) privignum Agrippam, quem odio novercali in insulam relegaverat, reduci compererat, eo summam rerum adepto, poenas daret. Sepultus Romæ est in campo Martio. Igitur mortuum, seu necatum multis, novisque honoribus Senatus censuit decorandum. Nam præter id, quòd antea Patrem patriæ dixerat, templa tam Romæ, quàm per urbes celeberrimas ei consecravit, cunctis jactantibus vulgò: Utinam, aut non nasceretur, aut non moreretur vir, qui non immeritò ex maxima parte deo similis est putatus. Neque enim facillè ullus eo, aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. Quadraginta & quatuor annis, quibus solus gessit imperium, civilissimè vixit, in cunctos liberalissimus, in amicos fidelissimus, quos tantis exexerat honoribus, ut penè æquos fastigio suo. Imperavit annos quinquaginta & sex: (27) duodecim cum Antonio, & Lepido: quadraginta quatuor solus. Qui certè nunquam Reip. ad se potentiam traxisset, aut tam diu eâ potiretur, nisi magnis naturæ, & studiorum bonis abundasset. Remp. beatissimam Tyberio successoris reliquit. (28)

## TIBERIUS.

Anno ab Urbe condita DCCLXVII. Tiberius Caesar Livie filius secundus Imperium adeptus est: qui privignus Cæsaris, mox gener, postremo ado-

(27) H. habuit annos XL. &amp; sex, duodecim cum Antonio, triginta verò &amp; quatuor solus; sed in MS. manus anonymi correctoris fecit ex quadraginta sex, quinquaginta sex.

(28) A. post reliquit continuò legi qui privignus &amp;c.



adoptione filius fuerat. Ite, quia Claudius Tiberius Nero (29) dicebatur, eleganter à jocularibus Caldius Biberius Mero ob vinolentiam nominatus est. Satis prudens in armis, satifque fortunatus ante sumptum Imperium sub Augusto fuit, ut non immeritò Reip. dominatus ei committeretur. Inerat ei scientia literarum multa: eloquio clarior, sed ingenio pessimo, truci, avaro, insidioso, simulans ea se velle, quæ nollet, his quasi insensus, quibus consultum cupiebat: his verò, quos oderat, quasi benevolus apparens. Repentinis responsionibus, aut consiliis melior, quàm quæsit. (30) Denique delatum à Patribus principatum, quod quidem astu perfecerat, finxit se abnuere, quod singuli dicerent, vel sentirent atrociter explorans, quæ res bonos quosque pessumdedit. Astimantes enim ex animo cum longa oratione imperialis molestia magnitudinem declinare, cum sententias ad ejus voluntatem promittunt, incidere exitia suprema. Nusquam ipse pugnavit, (31) sed ne per legatos quidem aliqua gravia bella gessit: nisi quod tantum aliquantis in locis præcogniti cito gentium rumores comprimebantur. Tandem quarto imperii ejus anno Germanicus Drusi filius, Caligula pater, de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphavit. Quosdam reges per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, & maximam civitatem appellari suo nomine iussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cum antea Mazaca (32) diceretur. Getulorum latrocinia repressit. Marobodum Suevorum regem callidè circumvenit. Plurima sui parte imperii, cum magna, & gravi modestia Reip. præfuit, adeout in quibusdam provinciis augenda præsidibus tributa suadentibus scripserit, Boni pastoris esse, tonderè pecus, non deglubere. Et postquam passus est Dominus Jesus Christus, & à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad prædicandum misit, Pilatus præses Palestinæ provinciæ ad Tiberium Imperatorem, atque ad Senatum retulit de passione, & resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam facta fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit, edictoquoque constituit, exterminandos esse Urbe Christianos: præcipue cum & Sejanus præfectus Tiberii suscipienda religioni obstinatissimè contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est: Nam & plurimos Senatorum proscripsit, & in mortem cogit. Viginti sibi

A patritios viros consilii causâ legerat, horum viros duos incolumes reliquit, ceteros diversis causis necavit. Sejanum præfectum suum res novas molentem interfecit: filios suos Drusum, & Germanicum, qui adoptivi erant, manifestis veneni signis perdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Hic tertio, & vigesimo imperii sui anno, ætatis verò septuagesimo octavo, & mense quarto, cum immani furore insontes, noxios, suos pariter, ut diximus, externosque puniret, resolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœsia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ sunt. Ipse cum ingenti omnium gaudio, insidiis Caligula in Campania (33) extinctus est. Huius etiam imperii anno duodecimo nova, & incredibilis clades apud Fidenatium Urbem accidit. Nam Amphitheatrum cavea, populo gladiatorum manus spectante, collapsa est, & plusquam viginti millia hominum occidit. Deinde anno ejusdem septimodecimo, cum Dominus Jesus Christus voluntariè quidem se tradidit passioni, sed impiè à Judæis apprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terræmotu per orbem facto, saxa in montibus scissa, maximarumque urbium plurimæ partes, plus solita concussione ceciderunt. Eadem quoque die, à sexta hora diei usque in horam nonam, sol in totum obscuratus, tetraque non subito obducta est terris: & sicut dictum est,

Impiaque æternam timuerunt secula noctem.

Usque adeo autem, neque lunam lumini solis, neque nubes obsitisse manifestum est, ut quartam decimam eo die lunam, totâ cæli regione interiecta longissimè à conspectu solis abfuisse, & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cælo fulsisse referatur, quod non solum Sanctorum Evangeliorum fides, sed etiam aliquanti Græcorum libri attestantur. Quanquam nonodecimo anno Tiberii hæc facta referuntur. Scribens inter ceteros autem, & Phlegon, qui Olympiadas super ipsis enumerat, in tridecimo sermone eisdem verbis asserit hæc. Porro quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis facta est defectio solis maxima, & nox horâ sextâ diei facta est, itaut etiam stella in cælo apparerent. Terræmotus etiam magnus in Bithynia factus plurimam Nicææ partem urbis subvertit.

### C. CALIGULA.

Anno ab Urbe condita DCCXC. Tertius ab Augusto Cajus cognomento Caligula regnare cepit, Germanici filius, Drusi privigni Augusti, (34) & ipsius Tiberi nepos, (35) & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calceamenti militaris idem Caligula sortitus est, homo omnium ante se sceleratissimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. (36) Ante principatum charus omnibus, acceptusque fuit: in principatu verò talis, ut non immeritò vulgaretur, atrociorum illo dominum non fuisse. Nam, ut breviter magnitudinem

cr-

(29) A. pro jocularibus, jocularioribus.

(30) A. pro quæsitis meditatatis, & omis. est. sequitur. Nusquam &c.

(31) Hensfeld. pugnavit, bella per legatos gessit suos. Quosdam reges ad se per blanditias evocatos, nunquam remisit &c. in quibus cum Eutropio convenit usque ad illa verba mortuus est in Campania. Huius imperii XV. anno D. Jesus Christus prædicationis sue sumpsit initium. Octavo quoque, & decimo ejusdem anno Jesus Christus filius Dei pro nobis sese morti offerens crucifixus est. Successit Tiberio C. Cæsar cognomento Caligula Drusi privigni Augusti, & ipsius Tiberii nepos sceleratissimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos &c. in quibus cum Eutropio convenit usque ad illa verba obiit XXXII. ætatis anno, ubi H. obiit XXXI. ætatis anno imp. XIV., atque in eo omnis Augusti familia consumpta est. Denique omnibus flagitiis suis etiam hoc addidit, quod S. Dei Apostolos Petrum, Paulumque trucidavit.

E vit. Huius Servus Galba successit &c. In quibus iterum cum Eutropio. H. convenit usque ad finem libri VII.

Ambros. ab Hensfeld., & Eutropio Merula nonnullis in locis variam habet lectionem, eaque suis locis notabimus hic tamen post remisit, concordat cum utroque usque ad verba, quæ nunc Cæsar dicitur &c.

(32) A. Mazaca.

(33) A. in Campania mortuus est, & omis. est. continuat: Huius imperii XV. anno Johannes prædicationis sue sumpsit initium. Octavo quoque decimo ejusdem anno JESUS CHRISTUS filius Dei pro nobis sese morti offerens crucifixus est. Successit Tiberio C. Cæsar cognomento Caligula. Drusi &c.

(34) A. filius.

(35) A. sceleratissimus, & qui &c.

(36) A. pro purgaverit, purgavit. Bellum contra &c.



crudelitatis ejus exponam, exclamasse fertur: Utinam populus Ro. unam cervicem haberet. Sæpe etiam de conditione temporum suorum conquestus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. Bellum ipse contra Germanos suscepit, & ingressus Sueviam nihil strenuè fecit. Stupra tribus fororibus suis intulit; ex una etiam natam filiam cognovit. Incedebat habitu deorum suorum, Jovem ob incestum, de choro autem Bacchani Libero se afferebat. De quo nescio, an decuerit memoriæ prodi, nisi fortè quia juvat de principibus nosse omnia, ut improbi, saltem famæ metu, declinent talia. In palatio matronas nobiles publicæ libi lini subjecit. Prius diademate imposito, dominum se appellari jusit. In spatio triumvillium, quod in sinu Putolano intra molem jacet, duplici ordine naves contexens, arena aggestu ad terræ speciem viam solidatam, phalerato equo insignis quæque coronâ quasi triumphans indutus aureo paludamento, curruque bijugi decucurrit. Hisdem autem diebus Judæi, qui jam tunc, ob passionem Christi, meritis ubique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam, seditione excitata, prostrigati cæde, atque ex urbe propulsi, expromendarum querelarum causâ Philonem quendam virum sanè in primis eruditum, secunda vice legatum ad Cæsarem miserant. Is Romam veniens locutus est cum Apostolo Petro, ejusque amicitias habuisse fertur.

A Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum præcipuè Judæis infestissimus, spreta legatione Philonis, omnes Judæorum sacras aedes, atque in primis antiquum illud Hierosolymis sacrarium prophanari sacrificiis gentilium, ac repleti statuis, simulacrisque imperavit, seque ut deum coli præcepit. Pilatus autem præses, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, postquam plurimas seditiones Hierosolymis excepit, ac fecit, tantis, irrogante Cajo, angoribus coarctatus est, ut suâ se transverberans manu, malorum compendium mortis celeritate quæserit. Igitur Cæsius, cum adversus cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate sæviret, interfectus est à militibus in palatio, anno ætatis suæ XXXVIII. (37) Imperii III. mensis X. dieque VIII. Qui postquam occisus est, duo libelli in secretis ejus reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro scripto nominis adscriptum erat, ambo lectissimi virorum utriusque ordinis, Senatorii videlicet, & Equestris nomina, & notas continebant, morti destinatorum. Inventa est, & archa ingens variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæsare jubente demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium magno exitio, quos enecatos per proxima littora passim astus ejecit.

Explicit Liber Septimus.

## INCIPIIT LIBER OCTAVUS.

### CLAUDIUS.

(1) **A** Nno ab Urbe condita DCCXCV. Claudius ab Augusto quartus regnum adeptus est, patruus Caligulæ, Drusi filius privigni Cæsaris Augusti, cujus Caligula nepos erat, qui apud Mogontiacum monumentum habet. Iste cum Senatus censuisset gentem Cæsarium e terminari, de formi Libera latere repertus, quia vecors erat, & mitissimus videbatur imprudentibus, à militibus Imperator est effectus. Hic ventri, vino, libi lini sædè obediens, vecors, & prope hebes, ignavus, & pavidus, libertorum, & conjugis imperiis subditus fuit. Hujus tempore Scribonianus Camillus intra Dalmatias Imperator creatus, continuo occiditur. Mauri provinciis à Cæsare pulsæ, cæsa Musulanorum manus. Aqua Claudia Romæ introducta. Igitur in exordio regni ejus Petrus Apostolus Domini Nostri Jesu Christi Romam venit, & salutarem cunctis credentibus fidem fidei verbo docuit, potentissimèque virtutibus approbavit, atque exin Christiani Romæ esse cœperunt. Sensit hoc collatum fidei suæ Romæ beneficium. Accidit enim eodem tempore presentis gratiæ Dei grande miraculum. Siquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum civile molitus, legiones multas, fortissimasque ad Sacramenti mutationem pellexerat. Itaque, die dato, ut in unum undique ad novum Imperatorem conveniretur, neque Aquilæ ornari, neque convelli quoquomodo signa, moverive potuerunt. Exercitus tantâ, & tam inusitatâ miraculi fide motus, & conversus in penitentiam, statim quinta die Scribonianum destitutum interfecit, seque sacramento prioris militiæ continuit. Igitur Claudius mediè imperavit, multa gerens tranquille, atque mo-

C deratè, quædam crudeliter, & inconsultè. Idem XXXVI. Senatores, & CCC. simul equites Romanos minimis causis interfecit. Britannis bellum intulit, quos nullus Rom. post C. Cæsarem attigerat, eaque devicta per Cn. Sentium, & A. Plautium illustres, & nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam etiam insulas ultra Britannias in oceano positas Imperio Romano addidit, quæ appellantur Orcades, Filio autem suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos extitit, ut etiam Plautium nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregiè fecerat, triumphantem ipse proferebatur, & confendenti Capitolium, lævus incederet. (2) Hujus uxor Messalina primò passim quasi jure adulteris utebatur, ex quo factò plures metu abstinentes extincti sunt. Dehinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas, & virgines scortorum modo secum proposuerat: coacti mares, ut adessent. Quod si quis talia horruerat, afflicto crimine, in ipsum, omnemque familiam sæviebat, ut magis videretur ipsa imprare viro, quàm Imperatori nupta esse. Ita liberti ejus summam potestatem adepti, stupris, exilio, cæde, proscriptionibus omnia sædabant. Ex quibus Felicem legionibus Judææ præfecit. Posidonio Eunucho post triumphum Britannicum inter militarium fortissimos, arma insignia tanquam participi victoriæ dono didit. Polybium inter Consules medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narcissus ab epistolis, dominum se gerens ipsius domini, palàmque Prætoris ornamentis sublimatus, ad id dives, ut causante eo inopia fisci lepidissimè famoso elogio vulgatum sit, abundè ei pecuniam fore, si à duobus libertis in societatem reciperetur. Hic civis Romanæ urbis describens, invenit sexies decies

(37) A. XXXIX. imperii III. mensis X. dieque VII. Post quæ verba liber VII. continuat usque ad illa ignobiliter s. sepultum.

(1) A. Post hunc Claudius fuit patruus Caligulæ, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius, cujus Caligula nepos erat. Hic Media imp. &c. Eutropius; Claudius, patruus Caligulæ, Drusi, qui

apud Maguntiam cum suo monumentum habet, cujus & Caligula nepos erat, frater. Herfeld. cum Ambrosio, ubi nota, quod neque Eutropius, neque MSS. novum hic librum inchoant, sed in VII. libro hæc continuantur.

(2) A. post incederet. Vixit &c.

decies centena milia noventos. & quadraginta-  
unum. Huius Imperii anno quinto inter Thebam,  
& Therasiam in mari Aegeo insula de profundo  
emissit, triginta stadiorum spatio extenta. Anno  
eius septimo sub procuratore Judaea Cumano in  
Hierosolymis tanta seditio in diebus Anymorum  
aorta est, ut in portarum exitu populo coarctato  
triginta milia Judaeorum cede prostrata, & con-  
pressionem suffocata referantur. Tunc, & apud  
Athenicas supra scripta est ora Ignoto Deo. Ve-  
rustatem anno eius VIII. tanta fames Roma fuit,  
ut medio foro imperator coarctatus à populo convul-  
sus, & fragminibus panis turpissime infestatus,  
egre per Pseudotibrium in palatium refugiens, fu-  
rorem excitata plebs evaserit. Huius temporibus  
visus est apud Aegyptum Phoenix, quam volucrum  
ferrum anno saeculesimo quinquagesimo quarto ex  
Arabia memorato loco advolare. Et Apollonius ex  
Tyrensis Italia ortus, Pythagoricus philosophus  
Roma pollebat, ita ut hunc ipso quoque Pythagora,  
Philostratus, & alii, acrioris ingenii fuisse descri-  
bant. Hic Agrippinam Germanici fratris sui  
filiam ducit uxorem, qua filio Imperium procu-  
rans, primo privignum Britannicum in palatio in-  
sidias multiformibus appetit: dehinc ipsum conju-  
gem veneno interemit. Vixit annos sexaginta qua-  
tuor, imperavit annos quatuordecim. Post mor-  
tem consecratus est, Divusque appellatus. (3)  
Cujus funus, ut quondam in Tarquatio Prisco die  
occultatum est, dum arte muliebri custodes corrupti  
agrui simulant. Nero privignus eius Imperii jura  
suscepit.

N E R O .

Anno ab Urbe condita DCCCVIII. Domitius  
Nero, patre Domitio Exobarbo genitus, ab Au-  
gusto quintus, principatum adeptus est. Ille quin-  
quagenario tolerabilis fuit: unde quidam prodidere  
Trajanum solitum dicere: procul distare cunctos prin-  
cipes Neronis quinquennio: postea in omnibus Ca-  
ligula avunculo suo simillimus, qui Romanum,  
& deformavit imperium, & minuit. Inusitatae  
luxuriae, sumptuumque, ut qui, exemplo Cali-  
gulae, in calidis, frigidisque lavaret unguentis,  
retibus aureis piscaretur, quae blattis (4) fu-  
nibus extrahebat. (5) Plurimos Senatorum mul-  
ta existente causa bonis privavit. Necatorum om-  
nium sub una die, tormentis quoque adhibitis, om-  
nem penitus censum absterpsit. Crudelitatis autem  
rabie ita effrenatus est, ut plurimam Senatus par-  
tem interficeret, equestrem ordinem penè destitue-  
ret. Bonis omnibus hostis fuit. Libidinib. porro  
tantis exagitatus est, ut ne à matre quidem, vel  
sorore, ullaque consanguinitatis reverentia abstinuis-  
se referatur: virum in uxorem duxerit: ipse à viro  
amicus nubentium virginum specie, palam convo-  
cato senatu, dote dicta, cunctis festa more frequen-  
tantibus, ut uxor acceptus est. Ad postremum  
tanto se dedecore prostituit, ut omnia penè Ita-  
liae, ac Graeciae theatra perlustrans, assumpto etiam  
varii vestitus dedecore saltaret; cantaret in scena  
citharedico habitu, vel tragoedico. Parricidia  
multa commisit, fratre, matre (6) in-  
terfectis. Urbem Romam per sex dies, septem-  
que noctes incendit, ut spectaculi ejus imagine  
cerneret, qualiter olim Troja capta arserat. Et  
ipse ex altissima illa Mecenateana turre prospe-

(3) A. post appellatus. Successit huic Nero Caligula avun-  
culo suo simillimus, qui &c.  
(4) A. blattinis.  
(5) A. infinitam Senatus partem interfecit, bonis &c.  
(6) A. pro sorore, uxore.  
(7) A. ausus.  
(8) A. Cottia.  
(9) A. post defuncto. Propter hoc Romana urbi execrabilis,  
& ab omnibus simul destitutus, & à Senatu hostis ju-

A Etano, latiusque flamma pulchritudine, tragico ha-  
bitu Iliada decantabat. Horrea quadro structa la-  
pide, magnaue illa veterum insula, quas discun-  
rens flamma adire non poterat, magnas machinis  
ad externa quondam bella preparatis, labefacta-  
ta, atque inflammata sunt. Avaritia autem  
tam praerupta extitit, ut post hoc incendium nemi-  
nem ad reliquias rerum suarum adire permisit.  
Cuncta, quae flamma quoquomodo superfuerant,  
ipse abstulit. Centies centena milia H. S. annua  
ad expensas Senatum sibi conferre imperavit. Octa-  
viam, & Sabinam cognomento Pompeam in ma-  
trimonium duxit, viris earum trucidatis. In re  
militari nihil omnino auxit. (7) Britanniam  
penè amisit. Nam duo sub eo nobilissima op-  
pida illic capta, atque eversa sunt. Armeniam  
Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub  
jugo miserunt. Duae tamen sub eo provinciae  
factae sunt: Pontus Polemoniacus, concedente  
rege Polemone, & Alpes Cottiae, rege Cottia  
(8) defuncto. (9) Tunc Galba praetor Hispa-  
niae, & C. Julius imperium corripuit. At ubi  
adventum Nero Galbam didicit, Senatusque  
sententia constitutum est, ut nudus per publicum  
ductus, furcâ collo (10) ejus insertâ, virgis  
usque ad mortem caderetur, atque ita saxo præ-  
cipitaretur: igitur desertus undique è palatio fu-  
git, (11) noctis medio Urbem egressus, sequen-  
tibus cum Phaone, Epaphrodita, Neophitoeque, &  
spadone Sporo, quem quondam exercitum formare  
in mulierem tentaverat, & in suburbano se liber-  
ti sui, quod est inter Salariam, & Nomentanam  
viam, ad quartum Urbis miliarium, (12) ictu  
gladii transiit, adjuvante trepidantem manum  
impuro, de quo diximus, eunuchos, quum saepe  
prius, nulla reperto à quo feriretur, exclamaret:  
Itave nec amicum, neq; inimicum habeo? Dedeco-  
rose vixi, turpius peream. Aedificavit Romae the-  
mas, quae antea Neronianae dictae, nunc Alexan-  
drinae appellantur. Obijt aetatis trigesimo prima  
anno, imperavit XXIV. atque in eo omnis Au-  
gusti familia consumpta est. Huius temporibus  
poetae pollebant Roma, Lucanus, Juvenalis, &  
Persius, Senecaque Tragicus, Musonius, atque  
Plutarchus Philosophi. Hunc Persae tantum dile-  
xerant, ut legatos mitterent, grandes copiam con-  
struendi monumenti. Ceterum adeo cuncta provin-  
ciae, omnisque Roma in interitum ejus exultavit, ut  
plebs induta pileis manibus, tanquam saevo  
exempta domino triumpharet. Denique omnibus  
flagitiis suis hoc etiam addidit, quod (13) pri-  
mus Romae Christianos supplicis, & mortibus affe-  
cit, ac per omnes provincias pari persecutione ex-  
cruciari imperavit. Ipsum quoque nomen extirpare  
conatus, beatissimos Apostolos Petrum cruce affixit,  
Paulum capite gladio secuit. Alac autem acer-  
tissimam miseram civitatem oborta undique oppressere  
clades. Nam subsequente autumno tanta urbi pe-  
sistentia incubuit, ut triginta milia funerum in-  
rationem libitinae venissent.

G A L B A .

E Anno ab Urbe condita DCCCXXII. de Hispa-  
nia Ser. Galba surrexit, & ab Augusto sextus,  
principatum adeptus est, antiquissima nobilitatis Se-  
nator, Sulpiciorum gente progenitus, cum LXXIII.  
aetatis ageret annum, ab Hispanis, & Gallis im-  
pera-

dicatus, cum quaereretur ad sanam, qua sana erat  
talis, ut vidus &c.  
(10) A. capiti.  
(11) A. & in suburbano liberti sui, quod est &c.  
(12) A. post mil. se interfecit. Aedificavit &c.  
(13) A. quod SS. Dei Apostolos Petrum, Paulumque truci-  
davit. Huic Servus Galba successit antiquae nobilitatis  
Senator, cum &c.

perator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Qui mox, ut Neronis mortem contemnit, Romam venit, & Pisonem nobilem industriumque adolescentem sibi in filium, atque in regnum adoptavit. Iste in adolescentia infamis, ad vescendum intemperans fuit: trium amicorum consilio, idest, Junii, Cornelii, Icelii, cuncta disponens adeo, ut intra Palatinas aedes pariter habitarent, & vulgo pedagogi dicerentur. Nam privata ejus vita insignis fuit militaribus, & civilibus rebus: sæpe Cos., sæpe Proconsul, frequenter dux, gravissimis bellis militem suum ita severissime tractavit, ut ingresso eo castra, vulgaretur statim: *Disce miles militare, Galba est, non Getulicus.* Hujus breve imperium fuit, quod haberet bona exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis Othonis occisus est, imperii mense VII. jugulatus in foro Romæ, sepultus in hortis suis, qui sunt Aureliæ viâ, non longè ab urbe Roma.

## O T H O.

Lucius Salvius Otho (14) occisus Galba, & Pisonem, ab Augusto septimus, invasit imperium, splendidis ortus majoribus ex oppido Ferentano. At tamen materno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obscuro. In privata vita mollis, maxime in adolescentia omni turpis, & Neronis familiaris, in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius à Germanicis exercitibus imperator factus esset: belloque civili contra eum suscepto, tribus primùm levibus bellis, hoc est, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum quendam, quem Castores appellant, contra Vitellianos duces congressus victor exiitisset: quarto cum apud Betricum (15) in Italia levi prælio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semet occidit, petentibus militibus ne tam citò de belli desperaret eventu: cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum bellum civile oriretur, voluntaria morte obiit XXXVIII. ætatis anno. XCV. imperii die. (16) Adeo militibus propriis amabilis fuit, ut plerique corpore ejus viso, suis manibus interirent.

## VITELLIUS.

Dein Vitellius, VIII. ab Augusto, imperio positus est, familiâ honoratâ magis, quam nobili. Nam pater ejus L. Vitellius non admodum cla-

A rē natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic tumens, crudelis, avarusque cum profusione fuit, & cum multo dedecore imperavit, gravique sævicia notabilis, præcipuè ingluvie, & voracitate: quippe cum die (17) sæpe quarto, vel quinto teratur epulatus: notissima certè coena memoriæ mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit, in qua supra ceteros sumptus II. m. piscium, & VII. millia avium apposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet, atque id adeo præ se ferret, ut etiam reliquias (18) Neronis, quæ humiliter sepultæ fuerant, honoraret, ab omnibus exosus est. Postquam autem de Vespasiano compertit, primùm deponere molitus est imperium: deinde à quibusdam animatur, B Sabinum Vespasiani fratrem, nil tum mali suspicantem, cum ceteris Flavianis in Capitolium compulit, succensoque templo, & mixtâ simul flammâ, ruinâque, omnes in unum pariter interitum, ac tumultum dedit. At verò Vespasianus postquam apud Palestinam imperator creatus est, in Græciam venit, gaudens, ut Græci fatentur, in his quæ audiebat à Tyanensi Apollonio de tempore imperii sui, ac ceteris bonis fortioribus, loquens cum eo apud Ægyptum ab Indis, & Bragmanis, & Gymno sophistis illic diligentibus redeunte. Igitur Vitellius à Vespasiani militibus sub mœris Urbis certamine habito superatus, ab exercitu suo destitutus est, appropinquantibusque hostibus jam trepidus, cum se in quandam proximam palatio cellulam contulisset, turpissime inde protrahitur, vinculis post tergum manibus, circumducitur ad spectaculum vulgi. Cumque per sacram viam publicè nudus duceretur, ne impudens in extremis saltem malorum quæ gesserat, rubore faciem demitteret, erectâ comâ, & capite, subjecto in mentum gladio, seminudus, multo ceno, fimoque, & ceteris dictu turpioribus purgantibus ore, & pectore involutus, in forum deductus est, atque per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum Vespasiani fratrem permisit necari, minutissimorum ictuum crebris ictibus excarnificatus, atque inde unco tractus in Tyberim mersus, etiam communi caruit sepultura. Periit autem ætatis anno LVII. imperii mense VIII. (19) & die primo. Multis autem, & nefariis modis per complures dies à Vespasiani militibus adversum Senatū P. Q. R. indiscreta cede servitum est. Huic Vespasianus successit novus ab Augusto.

(14) A. occiso Galba invasit &c.

(15) Ita vocat Eutropius. H. Betricum, cum quo Ambrosianus.

(16) A. post die. Deinde Vitellius &c.

(17) A. & Eutrop. de die.

(18) A. exequias Neronis, quæ humiliter curata fuerant honoraret, à Vespasiani ducibus occisus est: interfecto in Urbe prius Sabino Vespasiani fratre, quem cum Capi-

tolio incendit. Interfectus autem est magno dedecore, tractus per Urbem Romam publicè nudus; erectâ comâ, & capite, subjecto ad mentum gladio sercove involuto, & pedibus, ab omnibus obtus appetitus. Postremo jugulatus, & in Tyberim dejectus, etiam &c.

(19) Eutropius imperii mense XVIII. & die uno. H. mense VIII. & die uno, cum H. Ambros.

Explicit Liber Octavus.

INCI-

VESPASIANUS.

**A** Nno (1) ab Urbe condita DCCCXV. brevi illa quidem, sed turbida tyrannorum caligine discussa, tranquilla sub Vespasiano serenitas rediit. Is obscure quidem natus, sed optimis comparandus, privatam vitam illustris, ut qui à Claudio in Germaniam, deinde Britanniam, missus, tricies & bis cum hoste conflixerit, duas validissimas gentes, viginti oppida, insulam Vectam Britanniae proximam Imperio Romano adiecit. (2) Namque, ut paulo altius repetam, Judaei post passionem Christi destituti in totam gratiam Dei, cum omnibus undique malis circumvenirentur, quibusdam in Carmelo monte seducti sortibus, quae portenderent exortos à Judea duces rerum potituros fore, praedictumque ad se trabentes in rebellionem exarserunt, extinctisque Romanis praesidiis, legatum quoque Syriae (cui Palaestina nomen est) suppetias ferentem, raptam aquilam, & casis copiis fugaverunt. Ad hos Vespasianus à Nerone missus Titum filium suum majorem in itinere habuit. Nam multas, & validas legiones viginti & octo, secum in Syriam trajecit. Itaque cum Judaeos multis eorum oppidis captis in urbe Hierosolymorum, praecipue ob diem festum congregatos, obsidione clausisset, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regum, & ducum, maxime Josephi ducis Judaeorum sententiam, qui captus, cum in vineula conjiceretur, constantissime dixerat, sicut Suetonius refert, continuo se ab eodem, sed Imperatore solvendum, imperium adeptus est, relictoque in castris ad procuratorem obsidionis Hierosolymorum filio Tito, profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellii, paulisper Alexandria substitit. Titus vero magna, ac diuturna obsidione Judaeos premens, machinis, cunctisque bellicis molibus, non sine multo suorum sanguine tandem muros civitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusam multitudo sacerdotum, ac principum tuebatur, majore vi, & mora opus fuit. Nam intra viginti dies capta est. Quod tamen, postquam in potestatem redactum, opere mirandum, atque antiquitate suspectum, diu deliberavit, utrum tanquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium victoriae reservaret. Itaque cum nunciatum ei à Roma fuisset, quod pater ejus imperio potiretur, ex hilaritate nimia, furam ejus dextram clementum carnis accepit, ita ut calcamentum non reciperet. Quae Josephi ducis Judaeorum consilio, ut alia restituta est, qui jusserat ante eum transire, in quem plurimum odii habebat. Igitur Titus Imperator ab exercitu pronuntiatus templum Hierosolymis incendit, ac diruit, quod à die conditionis primae, usque ad diem everisionis ultima manserat annis mille centum & duobus. Muros urbis universos solo aequavit. Sexcenta millia Judaeorum eo bello interfecta Cornelius, & Suetonius referunt. Josephus vero dux Judaeorum, qui eo bello tunc praefuit, & apud Vespasianum propter praedictum Imperium veniam, gratiamque meruerat, scribit undecies centena millia gladio, & fame periisse: reliquias vero Judaeorum, diversis aetas conditionibus, toto orbe dispersas, quorum numerus ad nonaginta millia hominum fuisse narratur. Quibus ante obscaena, & dira prodigia, ut idem Josephus dicit, vel visa, vel nunciata sunt. Etenim stella praefulgens gladio

Tom. I.

(1) In A. haec usque ad verbum obscure non leguntur, neque novus liber incipit, sed post verb. uno habet Vespasianus hinc successit, factus apud Palaestinam Imperator, obscure &c.

**A** similis per omnia, imminere desuper civitati, & cometes praeterea exitialibus flammis ardere per totum visa est annum. Sed & ante tempus excidii, ac belli, cum populi ad diem festum azymorum convenirent, octavo die mensis Aprilis noctis tempore hora nona, tantus fulgor luminis aram, templumque circumdedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum, & permansit spatio horae dimidia. Quod imperitis quidem, & ignavis prosterum videbatur, sed legisperitos, & probos quosque doctores non latuit exitialia portentum. In eadem quoque festivitate victima sacrificii admota, & aris assistens inter ipsas ministrorum manus enixa est agnum. Sed & janua interioris aedis, quae respiciebat Orientem, cum esset aere solido induta, ac perinde immensi ponderis, quae vix à viginti viris summo conatu impellentibus clauderetur, ferreis quoque vectibus, & sistris munita, ac pessulis intactum dimissis teneretur obstricta, hora noctis sexta apparuit repente patefacta. Sed & transacto die festo, post aliquot dies prima, & vicesima die mensis Maii prodigiosus apparuit visus, & fidem penè excedens, quod verè falsum putaretur, nisi oculorum fides confirmasset. Etenim prope solis occasum visi sunt currus, & quadrigae in omnem regionem per aeternum, & armatorum cohortes misceri nubibus, & urbem circumdare agminibus improvisis. In alio itidem die festo, qui Pentecoste appellatur, nocte sacerdotes ingressi templum ad ministeria ex more complenda, primo quidem motus quosdam, strepitusque senserunt, tum deinde voces subitas audiunt dicentes, Migremus hinc. Additur etiam his aliud terribilius. Etenim quidam Anania filius Iesus nomine, vir plebejus, & rusticus, ante septimum belli annum, dum adhuc civitas in abundantia duraret, in die festo Tabernaculorum, repente clamare cepit: Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox à quatuor ventis, vox super Hierosolymam, & templum, vox super sponso, & sponsas, vox super populum. Et indefinenter die, nocteque per omnes plateas circueiens haec declamabat, usquequo quidam ex populo primores viri, velut infausi prodigiis indignatione commoti, correptum hominem multis verberibus afficiunt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens, sed neque eos quidem, qui se circumsteterant, deprecans, easdem voces pari obstinatione, & clamore repetebat. Tunc principes numinis aliquid intelligentes (ut res erat) esse in viro, producunt eum ad Judicem Romanum. Apud quem flagris ad ossa usque laniatus, neque preces, neque lacrymas fudit, sed eandem vocem miserabiliter, & cum quodam ululatu emittens, per singula penè verbera proferebat addens etiam hoc: *Vae vae Hierosolymis.* Igitur Vespasianus, & Titus Imperatores magnificum de Judaeis triumphum agentes, urbem ingressi sunt. Pulchrum, & ignotum antea cunctis mortalibus, inter trecentos viginti triumphos, qui in id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit: patrem, & filium uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his, qui patrem, & filium offenderant, victoriam reportasse. Igitur Vespasianus, Romae se in Imperio moderatissime gessit, pecuniae tantum avidior fuit, ita ut eam nonnullis injustè auferret. Quam cum omni diligentiae provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, maxime (3) indigentibus. Nec facile ante eum cujusquam principis vel major est liberalitas comperta, vel ju-

H stior.

(2) A. post adiecit, orais. intermediis, statim legit Romae se &c.  
(3) A. praecipue.



stior. Placidissimæ lenitatis, ut qui majestatis (4) contra se atrociores reos non facile punierit ultra exilii pœnam. (5) Hujus inter cætera bona illud singulare fuit, oblivisci inimicitias, adeo ut Vitellii hostis filiam locupletissimè dotatam splendidissimo conjungeret viro. Ferebat patienter amicorum motus, contumeliis eorum, ut erat facetissimus, jocularibus verbis respondens. Namque Licinium Mutianum, quo adytore ad Imperium pervenerat, fiducia meritorum insolentem, lepidè flebat, a thibito aliquo utriusque familiari, id unum dicens: Nosti me virum esse? Sed quid mirum in amicis, cum etiam offensarum, & inimicitiarum immemor fuerit? (6) Obliqua causidicorum in se dicta, & philosophorum contumaciam leniter tulit, diligens tamen coercitor disciplinæ militaris. (7) Iste exanguem diu, fessumque terrarum orbem brevi refecit, prudentissimè rarus nefaria ministeria à pluribus metu curari. Præterea legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie vitiorum plura aboleverat: infirmus tamen, uti quidam pravè putant, adversum pecuniam, cum satis constet, ærarii inopiâ, & clade urbium novas eum neque postea habitas vectigalium pensiones exquisisse. Hic Romam deformem incendiis veteribus, ac ruinis, permisâ, si domini deessent, volentibus edificandi copiâ, Capitolium, ædem Pacis, Claudii monumenta reparavit, multaque nova instituit: per omnes terras, quæ jus Romanum est, renovatae urbes cultu egregio, via operibus maximis munitæ sunt. Tunc cavati montes per Flaminiam sunt promo transgressi, quæ vulgariter Pertusa petra vocatur. Mille gentes compositæ, cum ducentas ægerrimè reberisset, extinctis sævitiâ tyrannorum plerisque. Rex Parthorum Vologeses metu solo in pacem coactus est. Tunc deinde sine ullis bellorum tumultibus in immensum respub. Romana provehitur. Siquidem Achajæ, Lyciæ, Rhodus, Byzantium, Samus, quæ liberae ante id tempus fuerant: item Trachea Ciliciæ, Comagene, quam hodie Augustofratensem nominamus, quæ sub regibus amicis erant, tunc primum redactæ in provinciarum formam, iudiciis Romanis, legibusque paruerunt. Nono autem anno Imperii ejus, tres civitates Cypri terræmotu corruerunt, & Romæ magna pestilentia fuit. Hic momentibus amicis, caveret à Metio Pomposiano, de quo sermo percrebruerat regnaturum fore, Cos. fecit, alludens tali cavillo: Quandoque memor erit tanti beneficii. Institutum verò uniforme omni Imperio tenuit, vigilare de nocte, publicisque actibus absolutis, charos admittere, dum salutatur calceamenta sumens, & regium vestitum. Post autem negotiis, quæcumque advenissent, auditis, exerceri vocatione: deinde requiescere. Postremò ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat. Plura dicere studium coegit Imperatoris boni, quem ab Augusti morte post annos quinquaginta & sex, Romana Resp. exanguis tyrannorum sævitiâ, quasi fato quodam ne rueret penitus, assequuta est. Post hæc cum Senatui, populo, postremò cunctis amabilis, ac jucundus esset, seriis joca, quibus delectabatur, admiscens interit. Quippe primò cum crinitum sydus, quod Greci κομῆτιν vocant, apparuisset, istud, inquit, ad regem Persarum pertinet, cui est capillus effusor: deinde profluvio

(4) A. post majestatis quoque contra &c.

(5) A. post penam legit sub hoc Judea, Rom. accessit Imp., & Hierosolyma, quæ fuit urbs nobilissima Palestine, Achajam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberae ante id tempus fuerant. Item Toraciam, Ciliciam, Comagenem, quæ sub regibus amicis. Orant, in provinciarum formam redigunt exerat off. nsarum &c.

(6) A. immemor fuit. Convicia à causidicis, & philosophis in se &c.

(7) A. post militaris. Hic cum filio Tito de Hierosolymis,

ventris fessus, (8) in villa propria circa Sabinos, (9) assurgens, stantem, ait Imperatorem terris excedere decet. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut cum multæ conjurationes contra eum fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in Senatu dixerit, aut filios sibi successuros, aut neminem. (10)

#### TITUS VESPASIANUS.

Anno ab Urbe condita DCCCXXVIII. Titus Vespasiani, & Domicille libertæ filius, decimus ab Augusto post mortem patris, successit, qui & ipse Vespasianus dictus. Iste à puero præclaris probitatis studiis, militiæ, literarum, instantissimè deditus, quid contenderit, animi, & corporis muneribus ostendit. Hic ubi patriæ curam suscepit, incredibile est, quantum, quem imitabatur patrem, antecedit, præcipuè clementiâ, liberalitate, bonificentiâ, ac pecuniæ contemptu. Quæ eò amplius grata fuere, quòd ex nonnullis à privato adhuc patris asperior, luxuriæque, & avaritiæ amans credebatur fore. Nam præfecturam prætorianam, patre imperante, adeptus suspectum quemque, & oppositum sibi, immisis qui per theatra, & castra invidiosa jactantes ad pœnam poscerent, quasi criminis convictos oppressit. In quibus Cecinam Consularem adhibitum cœnæ, vix dum triclinio egressum, ob suspicionem stuprati Berenicis uxoris suæ jugulari iussit. Jurgia autem ab eo sub patre venundata, rapinarum quoque cupidus erat. Unde Neronem cuncti opinantes, vocantesque, summam rerum natum graviter acceperant. Sed hæc in melius conversa, adeo ei immortalæ gloriæ contulere, ut delitiæ, atque amor humani generis appellaretur. Denique, ut subitè pondus regium, Berenicen nuptias suas sperantem regredi domum, & evocatorum grege abire præcepit. Quo factò, quasi signum protulit mutatæ intemperantiæ prioris. Et cum donata, concessave à principibus prioribus firmare insequentibus solent, simul ut imperium cœpit, talia possidentibus edicto sponte cavet. Iste facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus fuit. Causas Latine egit, poemata, & tragedias Græcè composuit. In oppugnatione Hierosolymorū sub patre militans, duodecim propugnatores, duodecim sagittarum ictibus confixit. Tantam autem pietatem erga Judæos habuit, ut circueiens Hierusalem, & repletos cadaveribus vallos, & humani corporis tabe patriam eorum terram rigari videns, cum ingenti gemitu elevatis ad cælum manibus, Deum invocaret testem, hoc opus suum non esse. Romæ tantæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret. Clementiam verò usque eò perduxit, ut convictos adversum se conjurationis causâ dimiserit, & in eadem familiaritate habuerit, qua ante habuerat. (11) Nam, ut breviter ejus clementiam depromam, cum adversus eum duo amplissimi ordinis conjurassent, neque abnuere cogitatum scelus quirent, monuit primò: post deductos in spectaculo se utrinque assilere iussit: petitoque mirmilonum ex industria, quorum pugna visabantur, gladio, quasi ad explorandam aciem uni, atque alteri commisit. Quibus percussis, & constantiam mirantibus dicebat: Videtisne potestates fato dari, frustra que tentari facinus, potiundi spe, vel amittendi metu? Fratrem quoque Domitianum parantem insidias, militumque animos sollicitantem, fiens sæpius obestatus

triumphavit. Per hæc cum Senatui &c.

(8) A. pro fessius, extinctus est.

(9) A. post Sabinos, annum agens ætatis LXIX. imperionum, & diem septimum, atque inter divos relatus est. Genituram &c.

(10) A. post verbum neminem legit. Huic Titus filius successit, qui & ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeo ut amor, & delitiæ humani generis diceretur. Facundissimus &c.

(11) A. habuerit.



suus est, ne parricidat assequi cuperet, quod & se volente esset obventurum ei, & jam haberet, cum sit particeps potestatis. Facilitatis, & liberalitatis tantæ fuit, ut cum nulli quicquam negaret, & ab amicis reprehenderetur, responderit, nullum tristem debere discedere ab Imperatore. Præterea quum quadam die recordatus in cœna fuisset nulli se illo die quicquam præstitisse, (12) venerando, cœlestique dicto ait: O amici hanc diem perdidimus. Hic Romæ amphitheatrum ædificavit, & quinque millia ferarum in dedicatione ejus occidit. (13) Hujus tempore repentinum incendium Romæ sine nocturna requie per triduum fuit, plurimæque aedes publicæ concrematae sunt. Abrupto tunc etiam vertice Vesuvi montis Campanie magna profusa incendia ferunt, torrentibusque flammarum vicina regionis, cum urbibus, hominibusque deleta esse. Lues quoque Romæ, quanta vix unquam ante, fuit: quibus tamen malis, nullo vexato, pecuniâ propriâ subvenit cunctis remedium generibus: nunc ægrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Post hæc, inusitato favore dilectus, morbo periit, in ea, qua pater villa, post biennium, & menses octo, diesque viginti, quàm (14) post patrem imperaverat: ætatis anno altero & quadragesimo. (15) Hujus mors credi vix potest, quantum luctum Urbi, provinciisque intulerit, adeo ut omnes tanquam in propriâ doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius circa vesperam nunciato, nocte irrumpit in curiam, & tantas ei mortuo laudes, gratiasque concessit, (\*) quantas nec vivo unquam egerat, & præsentis: inter divos translatus est. (16)

## FL. DOMITIANUS.

Anno ab Urbe condita DCCCXXX. Domitianus Vespasiani, & Domicillæ libertæ filius, germanus Titii junior, undecimus ab Augusto suscepit imperium. Iste Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio similior fuit, quàm patri aut fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia vitia profusus, (17) libidinis, iracundiæ, crudelitatis, avaritiæ, tantum in se odii concitavit, ut merita fratris, & patris aboleret. Interfecit nobilissimos è Senatu, dominum se, & deum primus appellari, scribi, colique jussit. Segnisque ridiculè, remotis omnibus muscarum agmina persequeretur: furens libidine, cujus fœdum exercitium Græcorum linguâ κλονοπαλιν vocabat. Hinc percunctanti cuidam, quisquam ne in palatio esset, responsum, Ne musca quidem. Nullam sibi nisi auream, aut argenteam statuam in Capitolio passus est poni. Confobrinos suos interfecit. Superbia quoque in eo execrabilis fuit. Iste apud Romanos eunuchizari viros jussit, ut in palatio haberet, uxoremque suam Augustam nuncupari. Expeditiones quatuor habuit: unam adversus Sarmatas, alteram adversus Chattos, duas adversus Dacos. Nam quanta fuerint Diurpani Dacorum regis cum Fusco duce prælia, quan-

Tom. I.

- (12) A. post præstitisse, dixerit amici. Hodie &c.  
E. Amici hodie diem perdidit. H. amicis. Hodie diem perdidit.  
(13) A. post occidit. Per hæc &c.  
(14) A. post viginti quàm Imperator erat factus.  
(15) A. post quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes &c.  
(\*) A. concessit, & post egerat, nec inter divos præsentis relatus est.  
(16) A. post relatus est. Domitianus mox accepit imperium frater ipsius junior, Neroni &c.  
(17) A. progressus.  
(18) A. Chattisque duplicem triumphum egit.  
(19) A. post usurpavit. Multas tamen calamitates ipsam

Atque Romanarum clales, ubi Oppius Sabinus consularis, & Cornelius Fuscus præfectus prætorii cum magnis exercitibus occisi sunt, longo textu evoluerem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores, quàm plurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegerit dixisset. Domitianus autem pravissimâ elatus jactantiâ, de Dacis, Chattisque, (18) sub nomine superatorum hostium, de extinctis suis legionibus triumphavit. De Sarmatis solam lauream usurpavit, (19) ubi legio ejus cum duce interfecta est. (20) Verum, cum ob scelera universis exosus esset, Antonius accensus maximè injuria verborum Domitiani, qua se scortum vocari dolebat, cum curans Germaniam superiorem esset, imperium corripuit, & Domitianus eum per Norbanum Appium acie stravit. Romæ quoque multa (21) ædificia vel cœpta, vel à fundamentis construxit. In his Pantheon, Capitolium, forum transitorium, odeum, (22) porticus, Isium, ac Serapium, & stadium, (23) horrea piperata, Vespasiani templum, Minervam Calcidicam, Ludum matutinum, Micam auream, Metam sudantem, Bibliothecas incendio consumptas, petitis undique præsertim Alexandria exemplis reparavit. Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patientes digitos extentæ manus viri procul positi spicula transvolarent. Iste persecutionem in Christianos agi secundus à Nerone imperavit, quæ multi martyrio coronati sunt, ut Orosius scribit. Inter quos & Flavia Domicilla, Flavii Clementis Cos. ex sorore neptis, in insulam Pontiam ob fidei testimonium exiliatur. Quo tempore etiam Beatissimus Joannes Apostolus in Pathmum insulam relegatus fuit. Inter Judæos quoque acerbitate tyrannorum, & cruentissima questionis exquiri genus David, atque interfici præceptum est, quasi adhuc futurus esset ex semine David, dum Prophetis sanctis & invidetur, & creditur, qui regnum possit adipisci. Igitur Domitianus metu crudelitatis, & conscientie suæ perculsus est: conjurare plerique impulsoribus Parthino procurante cubiculum, Stephanoque, & tum ob fraudem interceptæ pecunie supplicium suspectante Clodiano, ascitâ etiam in consilio tyranni uxore Domitia, ob amorem Paridis histrionis à principe cruciatus formidante. Domitianum multis vulneribus confodiunt, post annum vitæ (24) quintum & quadragesimum, imperii quintumdecimum. At Senatus gladiatoris more funus ejus ignominiosè, & cum dedecore per vespillones efferrî jussit, radendumque nomen decrevit, & ignobiliter est sepultus. Hujus tempore sæculares ludî celebrati sunt. Hactenus Romæ, seu per Italiam orti imperium rexere. Hinc advenæ. Unde compertum est urbem Romam externorum virtute crevisse. Quid enim Nerva prudentius, aut moderatius? quid Trajano divinius? quid præstantius Adriano?

H 2

- lellis passus est; nam in Sarmatia legio &c.  
(20) A. post interfecta est, & à Dacis Oppius Sabinus Consularis, & Cornelius Fuscus Præf. prætor. cum magnis exercitibus occisi sunt. Romæ &c.  
(21) A. multa opera fecit in his &c.  
(22) A. dicorum porticus &c.  
(23) A. stadium. Verum, cum ob scelera universis exosus esse cepisset interfectus est suorum conjuratione in palatio, anno ætatis trigesimo quinto, Imper. XV. Funus ejus ingenti dedecore per vespillones exportatum, & ignobiliter est sepultum.  
(24) Eutrop. anno ætatis 45. H. anno ætatis XXXV.

Explicit Liber Nonus.

INCI-

## INCIPIT LIBER DECIMUS. (1)

## NERVA.

**A** Nno ab urbe condita DCCCXLVI. (2) Vetere, & Valente Cofs. Resp. ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim exitabili tyranno interfecto, Cocceus Nerva (3) oppido Narniensi genitus, duodecimus ab Augusto Imperator electus est. Is in privata vita moderatus, & strenuus, nobilitatis mediæ, (4) senex admodum, operam dante Petronio Secundo præfecto prætorio, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator (5) factus, æquissimum se, & civilissimum, præbuit. (6) Iste cum imperium suscepisset, mox rumore orto, vivere, atque affore Domitianum, perinde trepidavit, ut colore mutato, verbis amissis, vix consisteret. Sed à Parthenio confirmatus, receptâ fiduciâ, ad solemne delinamentum conversus est. Qui cum in curiam à Senatu gratanter acceptus esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus vir acer, eique amicissimus, conditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari se ait Senatui, populo, provinciisque, ipsi autem nequaquam; cui satius fuerat malos semper principes eludere, quam tantione vim sustinentem, non modò molestis, periculisque subjici, sed famæ etiam inimicorum pariter, & amicorum, qui cum se mereri omnia præsumant, si quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. Iste quicquid ante pænæ nomine tributis accesserat indulget, afflictas civitates relevavit, puellas, puerosque natos egestosis parentibus, sumptu publico per Italia oppida ali jussit. Hic primo edicto suo cunctos exules revocavit. Unde & Joannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus Ephesum rediit. Hic, ne accessu malevolorum terretur, Junii Maurici constantis viri dicto sic admonetur. Qui convivio familiari adhibitus, cum Vejentonem consulari honore functum quidem apud Domitianum, tamen multos occultis criminationibus persequutum, adesse vidisset, inter colloquia mentione Catuli facta, calumniatoris præcipui, dicente Nerva: Quid nunc faceret, si Domitiano supervivisset? nobiscum inquit Mauricus (7) cenaret. Hic jurgiorum disceptator maximus, & frequens fuit, & scientissimus. Calphurnium Crassum promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confessumque Tarentum cum uxore removit, Patribus lenitatem ejus increpantibus. Cùmque interfectores Domitiani ad exitium poscerentur, tantum consternatus est, ut neque vomitum, neque impetum ventris valuerit differre, & tamen vehementer obstitit, dictitans æquius esse mori, quàm auctoritatem imperii sædare, proditis sumendæ potentie auctoribus. Sed milites, neglecto principe, Petronium uno ictu, Parthenium verò, demptis prius genitalibus, & in os coniectis, jugulavere, redempto magnis sumptibus Casperio, qui scelere tam truci insolentior, Nervam compulit referre apud populum gratias militibus, quod pessimos, nefandissimosque omnium mortalium peremissent. Reip. divina provisione consuluit, Tra-

**A** janum in liberi locum, & partem adoptando. (8) Qui dum suggerente tra, voce quàm maxima contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Quo refrigescente, horror corporis nimis initia febrî præbuit, nec multò post vitam finivit, post annum & quatuor menses imperii & dies octo, ætatis septuagesimo atque altero anno, atque inter divos relatus est. (9) Corpus à Senatu, ut quondam Augusti, humeris delatum, in sepulcro Augusti in campo Martio sepultum est. Eo die, quo interiit, solis defectio facta est.

## TRAJANUS.

**B** Anno ab Urbe condita DCCCXLVII. Ulpus Crinitus Trajanus ex urbe Tudertina, Ulpus ab avo dictus, Trajanus à Trajo, paterni generis auctore, vel de nomine Trajani patris sic appellatus, decimus tertius ab Augusto imperium adeptus est, natus in Hispania, familiâ antiquâ magis, quàm clarâ. Nam pater ejus primùm Cof. fuit. Imperator autem apud Agrippinam, (10) nobilem Gallie urbem, factus est, habens diligentiam in re militari, in civilibus lenitatem, in sublevandis civitatibus largitionem. Cùmque duo sint, quæ ab egregiis principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia, tantus in eo erat maximarum rerum modus, ut quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur, nisi quòd cibo, vinoque paululum deditus erat. Remp. ita administravit, ut omnibus principibus merito præferatur, inusitata civilitatis, & fortitudinis. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum, fines longè, latèque diffudit. Urbes trans Rhenum in Germania reparavit. Daciam Decibalo victo subegit: provinciâ trans Danubium factâ, in his agris, quos nunc Thapthali, nunc Vithophali, (11) & Tervingi habent. Ea provincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit. Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Pharnatasire (12) occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Hiberorum regem, & Sauromatarum, & Bosphoranorum, Arabum, & Hofdroenorum, & Colchorum in fidem accepit. Carduenos, (13) Mardomedos, (14) occupavit. Et Antemusum magnam Persidis regionem, Seleuciam, & Ctesiphontem, Babylonem, & Edessam (15) vicit, ac tenuit. Usque ad Indiæ fines, & ad mare rubrum accessit, atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciæ formam redegit, in mari rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines vastaret. Gloriam tamen militarem civilitate, & moderatione superavit, Romæ, & per provincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutandi causâ frequentans, vel ægrotantes, vel cùm festos dies habuisset, convivium cum eisdem indiscretè vicissim habens, sæpe in vehiculis eorum sedens, nullum Senatorem lædens, nihil injustum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctis, publicè,

(1) In A. liber hic inscribitur VIII., nam usque huc continuat VII.  
 (2) Eutrop. lib. VIII. & H. anno octingentesimo, & quinquagesimo ab U. C. Vetere, & Valente Cofs. Alias H. cum Eutrop. ad verbum convenit ab initio, exceptis pauculis variis lectionibus, quas noto: Canif. A. etiam legit DCCCL.  
 (3) A. Nerva succ. sit in privata &c.  
 (4) A. post mediâ, qui.  
 (5) A. Imp. est factus. Æquif. &c.  
 (6) A. post præbuit. Reip. divina &c.

(7) Aliter Maturicius.  
 (8) A. post adoptando. Mortuus est Romæ post annum &c.  
 (9) A. relatus est. Successit ei Ulpus Crinitus Trajanus, natus Italicie in Hispania, familiâ &c.  
 (10) Agrippinam in Gallis.  
 (11) Vithophali. Ita & Eut., sed H. Vithali. A. Vithobali.  
 (12) A. Pharnatasire.  
 (13) A. Carduenos.  
 (14) Eutrop. Mardomedes. H., & A. Marcomedes.  
 (15) A. Babylonem, Messinios vicit &c.

blicè, privatimque ditans omnes, & honoribus augens, quos, vel mediocri familiaritate cognovisset, orbem terrarum ædificans, multas immunitates civitatibus tribuens, nihil non tranquillum, placidumque agens, adèd ut in omni ejus ætate unus tantum Senator damnatus sit, atque is tamen per Senatum, ignorante Trajano. Ob hæc per orbem deo proximus nihil non venerationis meruit, & vivus, & mortuus. Inter alia dicta hęc ipsius fertur egregium. Amicis enim culpantibus quod nimium circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse privatis, qualem sibi Imperatorem privatus (16) optasset. Hic ob honorem Surae, cujus studio imperium arripuerat, lavacra condidit. De quo supervacaneum videtur cuncta velle nominatim promere, cum satis sit excultum, atque emendatum dixisse. Fuit enim patiens laboris, studiosus optimi cuiusque, ac bellicosi: magis simpliciora ingenia, quam eruditissimos (quum ipse parca esset scientiæ, moderateque eloquens) diligebat. Justitiæ vero, ac juris humani, divinique, tam repertor novæ, quam inveterati custos. Quæ omnia eò majora visedantur, quod per multos, atque atroces tyrannos perditis, atque prostrato statu Romano in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportunè datus, usque eò, ut adveniens imperium ejus pleraque mirifica denuntiaverint. In quæ præcipuum, cornicem è fastigio Capitolii Atticis sermonibus effatam, ἑστὶ καλὸς. Hic in persequendis sanè Christianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interficere præcepisset, & plurimi interficerentur, Plinii Secundi, qui inter ceteros Judices, ut Tertullianus refert, persecutor datus erat, relatu admonitus est, eos homines nihil morte gerere dignum, nisi quod diis non immolarent, & Christum veluti Deum ante lucem surgentes laudarent, à malis omnibus abstinentes. Ad quem Trajanus rescribit, Christianos pro fide nullatenus inquirendos. Veruntamen continuo Roma aerea domus à Nerone totis privatis, publicisque rebus impensis condita, repente conflavit incendio: ut intelligeretor missa etiam ab alio persecutio in ipsius potissimè monumentis, à quo præmium exorta esset, atque in ipso auctore puniri. Terræmotu quatuor urbes Asiæ subversa: Elea, Myrina, Pitana, Cyme: & Græcæ civitates due, Opuntiorum, & Oriciorum. Tres Galatiæ civitates eodem terræmotu diruta. Pantheam Roma à Domitiano constructam, fulmine concremata est. Terræmotus in Antiochia penitentiam subruat civitatem. Incredibili deinde motu sub uno tempore Judæi quasi rabie efferati per diversas terrarum partes exarsere. Nam per totam Lybiam adversus incolas exarserunt, & atrocissima bella gesserunt: quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est, ut nisi postea Adrianus Imperator collectas undique aliunde colonias deduxisset, vacuæ penitus terræ, abraso habitatore mansisset. Ægyptum vero totam, & Cyrenen, & Thebaidam cruentis seditionibus turbaverunt. In Alexandria tunc commisso prælio victi, & attriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus jussu Imperatoris bellum illatum est. Itaque multa millia eorum vasta caede detecta sunt. Sanè Salaminam urbem

A Cypri, interfectis omnibus incolis deleverunt. Igitur Trajanus post ingentem gloriam belli, demique quæsitam, è Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris extinctus est. Obiit autem (17) ætatis anno sexagesimo tertio, & mense uno, die quarto: imperii nono decimo, mense sexto, die quintodecimo. Inter divos relatus est. (18) Hujus exusti corporis cineres in urna aurea relati Romam, hunc natiq; in Trajani foro sub ejus columna, cujus altitudo centum quadraginta pedes habet: & imago superposita, sicut triumphantes solent, in urbem invecita, Senatu præeunte, & exercitu. Eo tempore multo pernitiosius, quam sub Nerva Tyberis inundavit, magna clade ædium proximarum: & terræmotus gravis per provincias multas, atroxque pestilentia, famæque, & incendia facta sunt. Quibus omnibus Trajanus per exquisita remedia multipliciter opitulatus est, statuens, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, si quando talia contigerint, exitiosos. Unde merito pater patriæ dictus est. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque ad nostram ætatem (19) non aliter in Senatu principibus acclamaretur, nisi, Felicior Augusto, melior Trajano. Adèd in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel assentantibus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstet exempli. (20)

## ADRIANUS.

Anno ab Urbe condita DCCCLXVII. Ælius C Adrianus stirpis Italiciæ ex Hispania, Ælio Adriano Trajani principis, consobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni, etiam mari Adriatico cognomen dedit, quartus decimus ab Augusto Imperator est creatus. Hic sine aliqua voluntate Trajani imperator est factus, operam dante tamen Plotina uxore Trajani. Nam eum Trajanus, quam consobrini sui (21) filium, vivus noluerat adoptare. (22) Qui Trajani gloriæ invidens, statim provincias tres abstulit, (23) quas Trajanus addiderat: id est, de Assyria, Mesopotamia, Armenia, revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conantem amici terruerunt, ne Romani cives multi (24) traderentur: propterea quia Trajanus, victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eò copias transfulerat, ad agros, & urbes colendas. Daciæ enim diuturno bello Decibali (25) vires fuerant exhaustæ, pacem tamen omni sui imperii tempore habuit. Semel tantum per præsidem cum Sauromatibus dimicavit, & vicit. Orbem Romanum circumivit, multa ædificavit. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem virum fide, sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum libris de Christiana religione compositis instructus, atque eruditus, præcepit per epistolam ad Minucium Fundatum Proconsulem Asiæ datam, ut nemini liceret Christianos sine objectu criminis, aut probatione damnare, idemque continuo pater patriæ in Senatu ultra morem majorum appellatur, & uxor ejus Augusta. Textus autem epistolæ hic est: Accepi literas ad me scriptas à decessore tuo Serenio Germano (26) clarissimo viro, & non placet mihi relationem silentio præterire, ne & innocenti perturbentur, & calumniatoribus latrocinandis occasio

(16) A. quales esse sibi Imperatores privatis optasset. Post ingentem &c.

(17) Eutrop. obiit autem ætatis anno LXII. mense IX. & die quarto inter divos relatus est. H. obiit autem ætatis anno LXIII. mense Junio die IV. Imp. XIX. mense sexto, die XV. inter divos relatus est.

(18) A. relatus est. Solum omnium intra Urbem sepultus est. Ostia collata in urnam auream in foro, quod ædificavit, sub columna posita sunt, cujus &c.

(19) Ad nostram ætatem. Sunt verba Eutropii, quæ & Pau-

lus Diac. MS. H., & Miscella retinuit. Canis.

(20) A. exempli. Desuncto Trajano Ælius Hadrianus creatus est princeps sine aliqua quidem voluntate Trajani, sed operam &c.

(21) Spartianus. Eut. Hersfel., & Amb. cons. lrimæ suæ &c.

(22) A. natus & ipse Italiciæ in Hispania.

(23) A. reliquit.

(24) A. multi barbaris traderentur.

(25) A. pro Decibali, habet cæcili res.

(26) Aliter Gramano. Vide Zonaram.





perci, quod in hujuscemodi rebus ad illorum invisi-  
diam communes casus transfertis. In quo illi qui-  
dem majorem fiduciam accipiunt apud Deum. Vos  
autem in omni tempore, quo de talibus ignoratis,  
ceteros quidem deos negligitis, cultum vero immor-  
talis Dei, quem Christiani colunt, expellitis, &  
deturbatis, usque ad mortem cultores illius obser-  
vantia persequentes: super quibus plurimi ex pro-  
vinciis iudices etiam venerabili patri nostro scripse-  
rant. Quibus rescriptum ab eo, ut nihil molestiae  
hujuscemodi hominibus generarent, nisi forte argue-  
rentur; aliquid adversum Romani regni statum  
moliri. Sed & mihi ipsi de his quamplurimi re-  
tulerunt, quibus ego paternam sequutus sententiam  
pari moderatione rescripsi. Quod si quis persistit  
hujuscemodi hominibus, absque ullo crimine mo-  
vere negotia, ille quidem, qui delatus pro hoc no-  
mine fuerit, absolvatur, etiamsi probetur, id esse,  
quod ei obicitur, Christianus. Is autem, qui cri-  
men obtendit, reus poenae ipsius, quam objecit, exi-  
stat. Proposita Ephesi publice in conventu Asiae.  
Per idem tempus Romae agnoscitur Arrianus phi-  
losophus Nicomediensis praetor, necnon & Maxi-  
mus Tyrius, Apollonius Stoicus, Chalcedonius,  
Basiliades, Citopolitanus. (34) Isti etiam magistri  
verissimi Caesaris existerent. Igitur Antonius apud  
Lorias (35) villam propriam, millibus passuum duo-  
decim ab Urbe, febre paucorum dierum, post vitam  
annum septuagesimum septimum, imperii vice-  
simum tertium consumptus est, atque inter divos  
relatus est, & merito consecratus, (36) ita ut  
in honorem ejus templa, Sacerdotes, atque infinita  
alia decreta sint. Usque adeo autem mitis fuit, ut  
cum ob inopiae frumentariae suspicionem lapidibus a  
populo Romano perfringeretur, maluerit ratione  
exposita placare, quam ulcisci seditionem.

M. AURELIUS.

Anno ab Urbe condita DCCCCXI. M. Aure-  
lius Antoninus Verus, sextusdecimus ab Augusto,  
Imperium adeptus est, haud dubie nobilissimus:  
quippe cum ejus origo paterna a Numa Pom-  
pilio, materna a Salentino rege penderet, &  
cum eo L. Annius Antoninus Verus. (37) Tum-  
que (38) Romana Resp. duobus aequo jure  
Imperium administrantibus paruit, cum usque  
ad eum singulos semper habuisset Augustos. Hi,  
& genere conjuncti inter se fuerunt, & affini-  
tate. Nam Verus (39) nepos, Antoninus gener  
Antonini Pii fuit, per uxorem Galeriam (40)  
Fautinam minorem confobrinam suam. Hi bel-  
lum contra (41) Vologesum regem Parthorum  
gesserunt, qui post victoriam Trajani primum  
rebellaverat, (42) & gravi eruptione Armeniam,  
Cappadociam, Syriamque vastabat. L. Verus An-  
nius Antoninus ad id bellum profectus est. Qui  
dum Athenis sacrificaret, ignis in caelo ab Occi-  
dente in Orientem ferri visus est. Qui Antio-  
chiae, & circa Armeniam agens, multa per  
duces suos ingentia patravit. Seleuciam Assy-  
riae urbem nobilissimam, super Hydaspem flu-  
vium sitam cum quadringentis millibus homi-  
num cepit. Parthicum triumphum revexit. (43)

(34) Eusebius MS. Syropolitanus, impressus Cytopolitanus.  
(35) Eutrop., & Euseb. Obiit apud Lorias villam suam. H.  
apud Orium.  
(36) A. omis. caet. Post hunc imperavit M. Antoninus Verus.  
(37) Ita & Eutrop. Sed H. L. Annius Antoninus Severus.  
(38) A. Tumque primum Rom. etc.  
(39) A. Verus Annius Antoninus gener etc.  
(40) Ita & Hersfeld. Sed Eutrop. Valeriam. Vide Oro-  
sum, epitomen Victoris, & Capitolinum, ex  
quibus Miscella hic textit sua. Ab hoc loco,  
sicut alias ferè semper, sicut P. Diaconus plura  
quamam habet, quam Eutrop. ita auctor Miscellæ,  
subinde plura addit Diacono, ut conferenti singu-  
los patebit. Canis.  
(41) A. contra Partos gesserunt. Qui etc.

A Obiit tamen in Venetia (44) inter Altinum, &  
Concordiam civitatum, quum proficisceretur, &  
cum fratre in vehiculo sederet, subito sangui-  
ne ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν  
vocant: (45) carminum maxime Tragicorum stu-  
diosus, ingenii asperi, atque lascivi, reverentiam  
tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum-  
que obisset undecimo anno imperii, inter di-  
vos relatus est. Post eum Marcus Antoninus Ve-  
rus Remp. solus tenuit, quem mirari facilis  
quisquam quam laudare possit: a principio vi-  
tae tranquillissimus, adeo ut ab infantia quoque  
vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore putave-  
rit, (\*) Philosophiae deditus Stoicæ. Ipse etiam non  
solum vitæ moribus, sed etiam eruditione phi-  
losophus, tantæ admirationis adhuc juvenis, ut  
eum successorem paraverit Adrianus relinquere:  
adoptato tamen Antonino Pio, generum ei (46)  
idcirco esse voluerit, ut hoc ordine ad imperium  
perveniret. Institutus est ad philosophiam per  
Appollonium Chalcedonium, ad scientiam lite-  
rarum Græcarum per Sextum Cheronenjem (47)  
Plutarchi nepotem. Latinas autem literas, eum  
Fronto orator nobilissimus docuit. Hic cum  
omnibus Romæ aequo jure egit, ad nullam in-  
solentiam elatus est. (48) Imperii fastigio li-  
beraliter usus est, & promptissime. Provincias in-  
genti benignitate, & moderatione tractavit.  
Contra Germanos eo principe feliciter res gestæ  
sunt. Iste virtutum omnium, cœlestique ingenii  
C exitit, ærumnisque publicis quasi defensor obiectus  
est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, pro-  
fecto quasi uno lapsu ruisent omnia status Roma-  
ni. Quippe armis quies nunquam erat: perque  
omnem Orientem, Illyricum, Italiamque bella  
fluebant. Terræmotus non sine interitu civitatum,  
inundationes fluminum, lues crebra, locustarum  
acies in agris infestæ, prorsus, ut prope nihil quo  
summis angoribus atteri mortales solent, dici, seu  
cogitari queat, quod non illo imperante sævierit.  
Credo divinitus attributum, ut dum mundi lex,  
seu natura aliquid hominibus incognitum gignit,  
rektorum consiliis, tanquam medicinae remediis le-  
niatur. Hic permisit viris clarioribus, ut convi-  
via eodem cultu, quo ipse, & similibus ministris  
D exhiberent. His in diebus Parthici belli persequu-  
tiones Christianorum quartam jam post Neronem vice-  
agi imperavit, quæ tam graves ejus præcepto exti-  
tere, ut in Asia, & Gallia multi Sanctorum mar-  
tyrio coronati sint. Bellum unum ipse gessit  
Marcomannicum, sed quantum nullam memoriæ  
fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eò gra-  
vius est factum, quod universi exercitus Roma-  
ni perierant. Sub hoc tantus casus pestilentiae  
fuit, ut post victoriam Persicam, Romæ, ac  
per Italiam, provinciasque, maxima hominum  
pars, militum omnes ferè copiae languore de-  
fecerint. Ingenti ergo labore, & moderatione  
cum apud Carnuntum jugi triennio perseve-  
rasset, Marcomannicum bellum confecit: quod  
E cum his Quadi (49) Vandali, Sarmatae, Sue-  
vi, atque omnis (50) penè Germania gerebant:

(42) A. rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est.  
Qui Antiochia etc.  
(43) A. post revexit, cum fratre, eodemque sacro triumphavit. Obiit etc.  
(44) A. Venetia, cum de Concordia civitate Altinum profici-  
sceretur, & cum fratre etc.  
(45) A. vocant. Vir ingenii parum civilis.  
(\*) A. mutaverit.  
(46) A. genero ejus. Idcirco etc.  
(47) A. per Cheronenjem Plut. etc.  
(48) A. Elatus est imp. fastigio. Liberalitatis promptissima.  
Provincias etc.  
(49) A. quod Squadi.  
(50) A. omnis barbaria commovit, multa millia hominum  
intusfecit, ac Pannonis etc.



Et in Quadorum usque fines progressus exercitus, circumventusque ab hostibus; propter aquarum penuriam, cum tam sitis, quam hostis periculum sustineret, ad invocationem Christi nominis, quam subito magnâ fidei constantiâ quidam milites effusi in preces palam fecerunt, tanta vis pluvie effusa est, ut Romanos quidem largi simè, ac sine injuria refecerit, Barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, præsertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit. Quorum terga Romani usque ad internecionem cadentes, gloriosissimam victoriam, et omnibus penè antiquorum titulis præferendam, rudi, parvoque militum numero, sed potenti simo Christi auxilio reportarunt. Igitur multa millia hominum interfecta; ac Pannoniis servitio liberatis, Romæ rursus (51) cum Commodo Antonino filio suo, quem Cæsarem fecerat, triumphavit. Ad hujus belli sumptum, cum ærario exhausto, largitiones, quas militibus impenderet, nullas haberet, neque indicere Senatui, aut provincialibus aliquid vellet, instrumentum regii cultus, factâ in foro Trajani diu sectione distraxit, vasa aurea, pocula crystallina, & murrina, uxoriâ, ac suam fericam, & auream vestem, multa ornamenta gemmarum, ac per duos continuos menses venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretium restituit, qui reddere comparata voluerunt, molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. (52) Hic in editione munerum (53) adeo magnificus fuit, ut centum semel (54) leones exhibuisse tradatur. Hujus tempore Cassius tyrannidem arripens extinctus est. Hic etiam præteriti temporis per omnes provincias tributa donavit, omniaque simul fiscalium negotiorum calumniosa monumenta conjecta in foro jus sit incendi, severioresque leges novis constitutionibus temperavit. Per idem tempus Romæ pollebat Galenus optimus medicus, genere Pergamenus. Et Salvius Julianus Romæ leges promebat, et Fronto rhetor, et Aristides Smyrnæus sophista, Oppianusque poeta, et Atticus Platonius philosophus Romæ erant. Igitur, cum fortunatam Remp. virtute, & mansuetudine reddidisset, obiit in Campania apud oppidum Vendobonam duodevigesimo imperii anno, ætatis sexagesimo primo. (55) De

#### COMMODUS.

Huic successit L. Aurelius (56) Commodus filius ejus, qui et ipse Antoninus dictus, et ab Augusto decimus septimus Imperator est creatus. Hic qualis futurus esset, in ipso primordio ostendit. Namque cum in supremis moneretur à patre suo, attritos jam Barbaros, ne permetteret vires recipere, responderat: Ab incolumi quamvis paulatim negotium perfici posse, à mortuo nihil. Ille nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter, & ipse pugnavit. Se-

(51) A. Romam reversus.

(52) A. retinere. Hic permisit viris clarioribus, ut comitia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus exhiberent. In editione etc.

(53) A. munerum post victoriam adeo etc.

(54) A. simul.

(55) A. LXI. et ab omnibus certatim aditensibus inter divos relatus est.

(56) A. Hujus successor L. Antoninus Commodus.

(57) Victor legit negotia.

(58) A. uxoria obscenitate.

(59) A. hominibus dimicavit. Obiit morte subita, adeo strangulatus, vel veneno interfectus putetur, cum

ptembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuriæ (58) et obscenitatis dedecore plurimo depravatus, gladiatoris quoque armis sæpissime in ludo depugnavit. Deinceps etiam in amphitheatro cum hujusmodi hominibus, (59) et cum feris decertavit. Interfecit etiam plurimos Senatores, maxime quos animadvertit nobilitate, industriâque excellere flagitia regis, (60) inter quos etiam Salvium Julianum legislatorem occidit. Poena Urbis insequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam majorum curâ, studioque compositam, adæque alias juxta sitas, rapaci turbine concremavit. Deinde aliud incendium postea Romæ exortum, et adem Vestæ, et Palatium, plurimamque Urbis partem solo æquavit. Huic Martia generis libertini uxor fuit, formâ tamen, meretriciis, que artibus polens, quæ cum animum ejus penitus devinxisset, egresso è balneo veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso validissimo palæstrita, compressis ejus faucibus, expiravit in domo Vestiliani, cum annis duodecim post patrem, & octo mensibus imperasset: vitæque anno vigesimo secundo.

#### PERTINAX.

Huic successit Helvius Pertinax, qui octavus decimus ab Augusto Imperium adeptus est. Ille grandævus, & qui septuagenariam (61) attingisset ætatem, Præfecturam Urbe tunc agens ex Senatusconsulto (62) coactus imperium repugnansque suscepit. Proinde tale cognomen sortitus est. Octogesimo primo die Imperii prætorianorum militum seditione, & Salvii Juliani scelere (63) multis vulneribus obruncatur. Hujus caput tota Urbe vectum est. Hoc exitu obiit, vir ad humanæ conversationis exemplum, per laboris genera universa ad summos usque promotus honores, usque eo, ut Fortunæ vocaretur pila. Is origine ortus sordida, nam libertino genitus patre, apud Ligures in agro squalido Lollii Gentiani, cujus in præfectura quoque se clientem esse liberalissimè fatebatur, fuit doctor literarum, quæ à Grammaticis traduntur. Elandus magis, quam beneficus. Unde eum Græco nomine χρυσόλογο appellaverit. Nunquam iniuriâ acceptâ ad ulciscendum ductus. Amabat simplicitatem. Communem se affatu, convivio, incessu, præbebat. Huic mortuo divi nomen decretum est. Ob cujus laudem ingeminatis ad vocis usque defectum plausibus acclamatum est. Pertinace imperante securi viximus, neminem timuimus, patri pio, patri Senatus, patri omnium bonorum.

#### DIDIUS JULIANUS.

Post eum Didius Salvius (64) Julianus ortu Mediolanensis, nonus decimus ab Augusto Remp. invasit, vir nobilis, & jure peritissimus, nepos Salvii Juliani, qui sub divo Antonino (65) perpetuum composuit edictum (66) factiosus, præceps, regni avidus. Hoc tempore Niger Pescenninus apud Antiochiam, et in Sabario (67) Pannoniæ oppido Septimius Severus creantur Augusti. Ab hoc Severo Julianus victus est apud Milvium pontem bello civili, et fugiens in palatio

amæ XII. post patrem, et VIII. mensibus imperasset, tanta execratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

(60) Locus transpositus restituendus ex Orofio. Canif.

(61) Ita Euseb. Capitolin., & Victor sexagenariam.

(62) A. S. C. imperare jussus LXXX. die Imperii.

(63) A. scelere occisus est.

(64) A. Sabinus.

(65) A. Adriano.

(66) A. post edictum. Victus à Severo apud Milvium pontem interfectus in palatio. Vixit mensibus septem postquam etc.

(67) Victor in Pannonia Sabatia.

tio captus, & in abditas Palatii balneas ductus, extenta damnatorum modo cervice decollatur, caputque ejus in rostris ponitur, post septem menses, quam imperare coeperat.

## SEPT. SEVERUS.

Anno ab Urbe condita DCCCCXLVII. (68) Septimus Severus, vigesimus post Augustum (69) Romani imperii administrationem suscepit. Iste ex Africa oriundus, provincia Tripolitana, oppido Lepti fuit. Solus omni memoria, (70) & ante, & postea ex Africa Imperator fuit. Hic primum fisci advocatus fuit, mox militaris Tribunus, per multa deinde & varia officia, atque honores, usque ad administrationem totius Reip. venit. (71) Bella multa, & feliciter gessit. Pescennium (72) Nigrum, hominem omnium turpitudinum, qui in Ægypto, & Syria rebellaverat, apud Cizicum interfecit: Parthos vicit, & Arabas interiores, & Adiabenos. (73) Arabas eousque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus (74) dictus est. Multa toto orbe Romano reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Juliano, Cæsarem se in Gallia fecit, victusque apud Lugdunum, & interfectus est. Hic fuit bellicosissimus omnium, qui ante eum fuere: acer ingenio, & ad omnia, quæ intendisset, usque in finem perseverans, benevolentia, quod inclinasset mirabili, ac perpetua. Ad acquirendum diligens, ad largiendum liberalis, in amicos, inimicosque vehementer pariter, quippe qui Lateranum Cilonem, Anulinum (75) Bassium, ceterosque alios ditaret adibus quoque memoratu dignis, quarum præcipuas videmus, Parthorum, quæ dicuntur ac Laterani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores venditori. Iste Judæos, & Samaritas rebellare conantes ferro coercuit. Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciauit, plurimique Sanctorum per diversas provincias martyrio coronati sunt. Igitur Severus, præter bellicam gloriam, etiam civilibus studiis clarus fuit, & literis Latinis doctus, Philosophiæ scientiam ad plenum adeptus, Græcis sermonibus eruditus, Punicâ eloquentiâ promptior. Novissimum bellum in Britannia habuit, atque (76) receptas provincias omni securitate munivit. (77) Itaque magnam fossam, firmissimumque vallum, crebris insuper turribus, per centum & trigintaduo millia passuum à mari ad mare deduxit. (78) Ibi apud Eboracum oppidum, cum membrorum omnium, maxime pedum dolorem pati nequirit, veneni vice, quod ei negabatur, cibos gravis, ac plurimæ carnis avidius invasit. Quos cum conficere non posset, cruditate pressus exspiravit, Anno imperii XVIII., mensisq; decimo: vitæ anno sexagesimo quinto, divusque appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, Bassianum, & Getam. Sed Bassiano Antonini nomen à Senatu petiit (79) imponi.

## CARACALLA.

Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus (80) Caracalla, patrique successit, Lugduni genitus. Hic Bassianus ex avi materni nomine dictus est. At cum è Gallia vestem pluri-

(68) Orofio DCCCXLIV.

(69) A. legit. Hinc Sept. Severus Rom. &c.

(70) A. Solus omnium.

(71) A. venit. Pertinacem se appellari voluit in honorem ejus Pertinacis, qui à Juliano fuit occisus. Parcius admodum fuit, natura sævus. Multa &c.

(72) A. Pescennium. Victor Pescennium.

(73) A. Azabenos.

(74) item Azabenicus.

(75) Victor Anulinum.

(76) A. utque.

(77) A. munit vallum per XXII. m. passuum &c.

nam devexisset, talaresque Caracallas fecisset, coegissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine hujuscemodi vestis, Caracalla cognominatus est. Hic fratrem suum Getam peremit, ob quam causam furore pœnas dedit, dirarum insectatione, quæ non immerito Utrices vocantur, à quo post furore convaluit. Hic corpore Alexandri Macedonis conspecto, Magnum Alexandrum se jussit appellari: assentantium fallacis eousque perductus, ut truci fronte, & ad lævum humerum conversâ cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus similimi persuaderet sibi. Iste morum ferè paternorum fuit, paulò asperior, & minax. Opus Romæ egregium fecit lavacri, quæ Antonianæ appellantur, (81) nihil præterea memorabile. Impatientis libidinis, qui novercam suam Juliam uxorem duxerit. (82) Is dum moliens adversus Parthos expeditionem movisset, cum Carras iter faceret, apud Edissam in Osdroena secedens ad officia naturalia, à milite, qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est, anno imperii sexto, mense secundo, vix vitæ (83) egressus quadragesimum tertium annum. Corpus ejus funere publico Romam relatum. (84)

## MACRINUS.

Deinde Opilius Macrinus, qui præfectus Prætorio erat, cum filio Diadumeno, ab exercitu Imperatores creati, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. Nam imperium eorum duorum mensium, & unius anni fuit. (85) Ambo pariter ab eodem exercitu apud Archelaidem obruncantur, pro eo, quod Macrinus militarem luxuriam, & stipendia profusiora comprimeret.

## HELIOGABALUS.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXII. post hos creatus est Marcus Aurelius Antoninus Varius, vigesimus tertius ab Augusto Imperator. Hic Antonini Caracallæ (86) ex Semea consobrina sua occultè stuprata filius. Sacerdos autem Heliogabali templi erat. Proinde Heliogabalus dictus. Hujus matris Semeæ avus Bassianus nomine fuerat, Solis Sacerdos, quem Phœnices, unde erat, Heliogabalum nominabant, à quo iste Heliogabalus dictus est. Is, cum Romam ingenti & militum, & Senatus expectatione venisset, probris se omnibus contaminavit, impudicissimè, & obscœnissimè vixit. Cupiditatem stupri, quam assequi naturæ defectu non poterat, in se convertens, Bassianam se, pro Bassiano jusserat appellari. Vestalem virginem quasi matrimonio jungens suo, abscissisque genitalibus, Magnæ matri se sacravit. Hic Marcellum, qui post Alexander dictus est, consobrinum suum, Cæsarem fecit. Biennioque post, & octo mensibus, quam imperare coeperat, Romæ tumultu militari interfectus est, anno vitæ sextodecimo, & cum eo mater sua misera. (87) Hujus corpus per Urbis vias more canini cadaveris à militibus tractum est, militari cavillo appellantium indomitæ, rabideque libidinis catulam. Novissimè cum angustum foramen cloacæ corpus minime reciperet, usque ad Tyberim deductum, adjecto pondere, ne unquam emergeret, in fluvium projectum est, atque ex his quæ acciderant, Tyber-

(78) A. deduxit. Decessit Eboraci admodum senex imp. anno XVI. mense III., & divus &c.

(79) A. voluit.

(80) A. Bassianus, itemque Caracalla morum &c.

(81) A. lavacrum, quod Antonianum appellatur.

(82) A. duxerit. Defunctus est in Osdroena apud Edessam moliens adversus Parthos expeditionem anno &c.

(83) A. ætatis.

(84) A. elatus est.

(85) A. fuit. Seditioe militari anno pariter occisi sunt.

(86) A. filius putabatur.

(87) A. Surtas. va.

berimus Tractitius appellatus est.

#### ALEX. SEVERUS.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXV. huic successit in imperium vigesimus quartus ab Augusto Aurelius (88) Severus Alexander, ab exercitu Cæsar, à Senatu Augustus appellatus, juvenis admodum. Susceptoque adversus Persas bello, Xerxen (89) eorum regem gloriosissimè vicit. Militarem disciplinam severissimè rexit, quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Affessorem habuit, vel scriniorum magistrum, Ulpianum juris conditorem. (90) Cujus mater Mammea Christiana Origenem presbyterum audire curavit. Bonus quoque Reip. fuit, ærumnosus sibi. Hujus temporibus Taurinus in Oriente Augustus, effectus ob timorem ipse se Euphrate fluvio abiecit. Tunc etiam Julius Maximinus apud Gallias regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander verò cum deserere se ab stipatoribus apud Magontiam vidisset, matrem sibi causam fuisse mortis exclamans, accurrente percussore, obvoluto capite, cervicem manibus valde compressas præbuit, anno vitæ vigesimosexto, imperii decimotertio, & die octavo. In Mammeam matrem suam unicè pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Hæc eò filium coegerat, ut & illa ipsa permodica, si mensæ, prandioque superessent, quamvis senesca alteri convivio reponerentur.

#### MAXIMINUS.

Post hunc (91) Julius Maximinus genere Thrax ad imperium accessit, vigesimus quintus ab Augusto, anno ab Urbe condita DCCCCLXXXVIII. Is primus ex corpore militari Imperator factus, sola militum voluntate, cum nulla Senatus intercessisset auctoritas, neque ipse Senator esset. Hic bello adversum Germanos feliciter gesto, (92) dum pecuniosos persequitur, insontes pariter, noxiosque, apud Aquilejam à Pupieno occisus est, deserentibus eum militibus suis, cum filio Didumeno nomine, adhuc puero, cum quo imperaverat triennio, & paucis diebus, cunctis militari joco conclamantibus: Ex pessimo genere ne catulum habendum. Iste persequutionem in Christianos sextus à Nerone exercuit. Hujus imperio duo Gordiani pater, & filius principatum arripientes unus post unum interierunt.

#### GORDIANUS.

Deinde (93) Gordianus nepos Gordiani ex filio, vigesimus sextus ab Augusto Imperator creatus est, ortus Romæ clarissimo patre, qui consensu militum, cum Proconsulatum Africæ gereret, Maximino imperante fuit princeps (94) electus. Itaque cum Romam venisset, Balbinus, atque Pupienus (95) fratres interfecti sunt. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romæ duxisset uxorem, Jani Gemini portas aperuit, quas utrum post Vespasianum, & Titum apertas constet, neminem scripsisse memini. Et ad Orientem profectus Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere. Quòd quidem mox feliciter gessit, præliisque ingentibus Persas afflixit. Rediens haud longè à Romanis finibus apud Ctesiphontem civitatem Persidis interfectus est,

(88) A. Aurelianus.

(89) Lamprid. Artaxerxes.

(90) A. conditorem. Romæ quoque favorabilis fuit. Perit in Gallia militari tumultu XIII. imp. anno, & die etc.

(91) His verbis incipit Eutrop., & P. Diaconus lib. IX. & A. noster, qui habet Maximianus ex consortio militari primus ad imp. accessit etc.

(92) A. gesto, cum à militibus Imp. esset appellatus, à Pupieno Aquilejæ occisus est, deserens etc.

(93) A. Postea tres simul fuerunt Augusti, Pupienus, Balbinus, & Gordianus, duo superiores obscurissimo genere. Gordianus nobilis quippe, cujus pater senior Gordianus confusus etc.

A fraude Philippi Præfecti prætorii, qui post eum imperavit, accensus in seditionem militibus, anno vitæ vigesimo, imperii sexto. Miles ei tumultum vigesimo milliario à Circesio, (96) quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, ædificavit, nomenque loco dedit Sepulcrum Gordiani, exequias verò Romam revexit, ipsum divum appellavit. Hujus temporibus Porphyrius Plotini Platonici philosophi auditor Romæ habetur, Theopompus philosophus apud Cheroniam, & Nicanor Sophista apud Athenas pollebant.

#### PHILIPPUS.

Anno (97) ab Urbe condita DCCCXCVII. M. Julius Philippus vigesimus septimus ab Augusto, una cum filio Cajo (98) Julio Saturnino Philippo imperium invasit, atque exercitu incolumi reducto ad Italiam, ex Syria profecti sunt. Isti primi omnium Imperatorum Christiani Romæ facti sunt, & in die Paschæ, id est in ipsis vigiliis cum interesse voluissent, & communicare mysteriis, à Fabiano Episcopo Romano non prius est permittum, nisi confiteretur peccata sua, & inter penitentes staret, nec ullo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per penitentiam culpas, quæ de eo ferebantur plurimæ, diluisset. Fertur igitur libenter eum, quod à sacerdote sibi imperatum fuerat, suscepisse, divinum sibi inesse metum, & fidem religionis plenissimam, rebus, atque operibus comprobans. His tertio anno imperantibus, millesimus annus urbis Romæ ingenti ludorum apparatu, spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt. Senior Philippus Veronæ, medio capite supra ordines dentium præciso, junior Romæ, postquam annos quinque imperaverunt, inter divos tamen relati sunt. Ex quibus junior Philippus duodecim annorum interfectus est, qui adeo severi, & tristicii animi fuit, ut jam tunc à quinquenni etate nullo prorsus commento cujusquam ad ridendum solvi potuerit, patremque ludis secularibus petulantius cachinnantem, quanquam adhuc tenet, vultu averfato notaverit. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore. (99)

#### DECIUS.

Anno ab Urbe condita MIII. Decius è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, vigesimus octavus ab Augusto, interfecto Philippo, imperium invasit. (100) Hic septimus post Neronem ad persequendos, interficiendosque Christianos feralia dispersit edicta, plurimosque Sanctorum ad coronas Christi de cruciatibus suis misit. Iste bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit, Decium filium Cæsarem fecit. Romæ lavacrum ædificavit, (101) vir artibus, cunctisque virtutibus instructus, placidus, & communis domi, in armis promptissimus. Hujus temporibus, cum plurimi Gothi Histrum fluvium transcessissent Romanorum civitates devastantes, Misam, & Nicopolim capientes vastaverunt. Decius autem, una cum filio illos bello aggressus, apud Abritum, qui locus Foroterebronii dicitur, triginta millibus Barbarorum interfectis, de suis plurimis perditis maximè Thracibus, ipse quoque eodem bello inter-

con-

(94) A. fuisse electus.

(95) A. in palatio interfecti sunt, soli Gordiano imp. reservatum. Gordianus etc.

(96) A. Circesio.

(97) A. Philippi duo filius, ac pater, Gordiano, occiso imp. invasit, atque exerc. etc.

(98) Victor Gallo.

(99) A. Post hoc Decius etc.

(100) A. sumptis.

(101) A. ædificavit. Cum biennio ipse & filius ejus imperassent, uterque in barbarico bello interfecti sunt, & qui- bus senior gurgite etc.

confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri, (102) filiusque ejus bello extinctus est, anno imperii secundo. Scythæ verò cum plurimis spoliis, & captivis reversi sunt, desertam dimittentes Philippopolim civitatem Macedoniae. Hujus temporibus Valens Licinianus Imperator effectus illico occiditur.

## GALLUS.

Mox (103) exercitus Imperatores creavit Virium Gallum, & filium Galli Volusianum. Horum temporibus Hostilianus Perpenna à Senatu Imperator creatus, nec multum post pestilentia consumptus est. Sub his etiam Æmilianus in Misia Imperator effectus est. Contra quem Imperatores ambo profecti, apud Interamniam bellum civile molientes, ab exercitu suo caduntur, anno ætatis patris septimo circiter & quadragesimo, imperii anno secundo, creati in insula Meninge, quæ nunc Girba dicitur. Isti nihil omnino clarum gesserunt, solâ pestilentia, & morbis, atque ægritudinibus (104) noti, quod nulla ferè provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illâ generali pestilentia correpta, atque vastata sit.

## ÆMILIANUS.

Æmilianus (105) verò Maurus genere, obscurissime natus, obscurius imperavit. Siquidem avarus fuit, ac quarto mense damnatus apud Spoletium, sive pontem, quem ab ejus cæde Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Otriculum, Narniamque, Spoletium, & Urbem Romam regione media positum, extinguitur anno vitæ quadragesimo septimo.

## VALERIANUS.

Anno (106) ab Urbe condita M<sup>III</sup>. Licinius Valerianus cognomento Colobius, tricesimus ab Augusto in Rhetia, & Norico agens ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus. Gallienus quoque filius ejus Romæ à Senatu Cæsar est appellatus. (107) Is parentibus est ortus splendidissimis, stolidus tamen, & multum iners, neque ad usum aliquem publici negotii consilio, seu gestis accommodatus. Hic Cornelium Valerianum Gallieni filii sui filium Cæsarem fecit. Sub his etiam Germani Ravennam, usque pervenerunt. His imperantibus Regillianus in Mæsia, Cassius Labienus Postumus in Gallia Gallieni filio interfecto Imperatores effecti sunt. Pari modo Lolianus (108) apud Moguntiacum, in Ægypto Æmilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus invasere. Tunc Gothi rursus Istrum transcentes, Thessalonicam urbem Illyrici vastaverunt, & prædis onustati ad propria remearunt. Tunc, & Heruli quingentis navibus per Mæotidas paludes ad pontum navigantes. Byzantium, & Chrysopolim ceperunt. Valerianus igitur in Mesopotamia bellum gerens à Sapore Persarum rege superatus est: mox etiam captus, apud Parthos ignobili servitute consenuit. Nam quandiu vixit, rex ejusdem provinciæ, incurvato eo pedem cervicibus imponens, equum conscendere solitus erat. Hic mox, ut arripuit

Tom. I.

(102) A. inveniri: digno damnatus iudicio, qui persecutionem in Christianos movens, inter ceteros beatiss. Laurentium Levitam, & martyrem extinxit.  
 (103) A. mox Imp. creati sunt Gallus Hostilianus, & Gallus filius Volusianus sub his Æmilianus in Mæsia res novas molitus est, ad quem opprimendum, cum ambo profecti essent. Interamniam interfecti sunt non completo biennio. Nihil etc.  
 (104) A. notus eorum principatus fuit.  
 (105) A. Æmilianus obscurissime natus, obscurius imperavit: Siquidem Maurus fuerat, ac tertio mense extinctus est.  
 (106) A. Etiam Licinius Valerianus in Rhetia etc.  
 (107) A. appellatus. Horum imperium Rom. nomini perni-

A imperium Octavius à Nerone adigi per tormenta. Christianos ad idololatriam, abnegantesque interficere jussit, fuso per omnem Romani regni latitudinem. Sanctorum sanguine.

## GALIENUS.

Galienus igitur filius ejus in loco Cornelii filii sui Salonianum alterum filium subrogavit, amoris diverso pellicum deditus, Salonina conjugis, & concubinae, quam per pacitionem concessa parte superioris Pannonia, à patre Marcomannorum rege matrimonii specie susceperat, Pipam (109) nomine. Interea Galienus, cum adolescens factus esset Augustus, imperium (110) feliciter, mox commode, ad ultimum perniciosè gessit. Nam juvenis in Gallia, & in Illyrico multa strenuè fecit: occiso apud Murfam Ingenuo, qui purpuram sumpserat, Regilliano, (111) diu placidus, & quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendæ Reip. habenas probrosâ ignaviâ, & desperatione laxavit. Alemanni vastatis Galliis Italiam penetraverunt. Dacia, quæ à Trajano ultra Danubium fuerat adjecta, tum amissa est. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia vastata per Gothos: Pannonia à Sarmatis, Quadiisque depopulata est. Germani, usque ad Hispanias penetraverunt. Parthi, Mesopotamiam occupatâ, Syriam sibi cœperunt vindicare. Jam desperatis rebus, & deleto (112) penè Imperio Romano. Postumus in Gallia obscurissime natus, purpuram sumpsit, & per annos decem ita imperavit, ut consumptas penè provincias ingenti virtute, & moderatione reparaverit. Qui seditione militum interfectus est, quod Moguntiacum, quæ adversus eum rebellyerat cum Loliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere nolisset. Post eum Marius vilissimus opifex purpuram accepit, & secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus. Sed cum libidinis nimia esset, & matrimonia aliena corrumpere, Agrippinae occisus est, auctuario (113) quodam dolum machinante, imperii sui anno secundo. Huic successit Tetricus Senator, qui Aquitaniam honore præsidis administrans, absens à militibus Imperator electus est, & apud Burdegalam purpuram sumpsit, seditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Gallia geruntur, in Oriente per Odenatum (114) Persæ victi sunt, defensâ Syriâ, receptâ Mesopotamiam, usque ad Ctesiphontem Odenatus penetravit. Igitur Gallieno Remp. deserente, Romanum Imperium in Occidente per Postumum, per Odenatum in Oriente servatum est. Gallienus interea (115) adversus Aureolum profectus est, quem cum apud pontem, qui ex ejus nomine Aureolus appellatur, obtentum, detrusumque Mediolanum obsidisset, ejusdem Aureoli ducis sui commento, unâ cum Valeriano fratre à suis occiditur. Regnavit annis quindecim, sex cum patre, novem solus. Vixit annos quinquaginta.

## CLAUDIUS.

Anno ab Urbe condita MXXIV. Claudius ab

I 2

Au-

ciusum, & per e exitabile fuit, itaut, vel infelicitate principum, vel ignaviâ, Germani Ravennam usque venirent. Valerianus etc.

(108) Victor Ælianus.  
 (109) Pollio. Piparam.  
 (110) A. imp. primum feliciter etc.  
 (111) A. & Trebelliano diu etc.  
 (112) A. deleto postmodum penè Imp. etc.  
 (113) A. Othoario.  
 (114) A. Odenatum semper vocat.  
 (115) A. interea fraude Aureoli ducis sui, Mediolani cum fratre Valeriano occisus est. Imperii anno IX.



*Augusto trigesimus primus, ei successit electus à militibus, à Senatu Augustus est appellatus. Hunc plerique putant Gordiano satum, dum adolescens à muliere matura institueretur ad uxorem. Hic Claudius Galieni morientis sententiâ Imperator designatur, ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium in iumenta regia direxerat. Hic Gothos, qui sub Decio dispersi Illyricum, Macedoniamque (116) per quindecim annos vastaverant, ingenti praelio, & incredibili strage deletit: Parcus vir, ac modestus, & justitiæ tenax, ac Reip. gerendæ (117) idoneus. Extinctoque à suis Aureolo, receptis legionibus, adversus trecenta millia Alemannorum haud procul à lacu Benaco (118) dimicans, tantam multitudinem (119) fudit, ut ægrè pars dimidia superfuerit. Claudius verò, cum ex fatalibus libris, quos inspicere præceperat, cognovisset pestilentiam in Senatu primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc primus erat, se offerente, ipse vitam suam, haud responsa frustrari, dono Reip. dedit. Qui tamen intra imperii sui biennium, apud Sirmium morbo interiit, divusque appellatus est: (120) profatus neminem tanti ordinis primatem haberi, quàm Imperatorem. Ea res sicut erat cunctis grata, non divinum vocabulum modò, sed ex auro quoque statuam prope ipsum Jovis simulacrum in Capitolio, atque in Curia clypeum ipsi aureum, proceres sacravere.*

#### Q U I N T I L I U S .

Quintilius post eum Claudii frater, consensu militum Imperator electus est, unicæ moderationis vir, & civilitatis, æquandus fratri, vel præferendus, consensu Senatus appellatus est Augustus, decimoseptimo imperii die occisus est. (121)

#### A U R E L I A N U S .

Anno ab Urbe condita MXXVII. Aurelianus trigesimus secundus ab Augusto Imperator creatus est. Iste genitus patre mediocri, & ut quidam ferunt, Aurelii clarissimi Senatoris colono, Dacia Ripensi, quæ est inter Daciam, & Macedoniam, oriundus fuit, vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propensioris, quique Gothos in Danubio strenuissimè vicit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Iste haud dissimilis fuit magno Alexandro, seu Cæsari Dictatori. Nam Romanum orbem (122) triennio ab invasoribus recepit, cum Alexander annis tredecim, per victorias ingentes ad Indiam pervenerit, & C. Cæsar decennio subegerit Gallos, adversus cives quadriennio congressus. Iste in Italia tribus praeliis victor fuit, apud Placentiam, & juxta amnem Metaurum, ac Fanum Fortunæ, postremò Ticinensibus campis. Hujus temporibus apud Dalmatas Septimius (123) Imperator effectus, mox à suis obruncatur. Iste primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque, & omni aurata veste, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus videbatur, usus est. Hic muris validioribus, & latioribus Urbem sepit, templum Solis ædificavit, in quo infinitum auri, gemmarumque constituit. Porcinæ carnis usum populo instituit. Superavit in Gallia Tetricum apud

A Catalaunos, ipso Tetrico prodente exercitum suum, cujus assiduas seditiones ferre non poterat. Quin etiam per literas occultas Aurelianus ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur:

*Eripe me his invictis malis.*

Quem Aurelianus (124) correctorem Lucaniae provexit, aspergens hominem eleganti joco: Sublimius habendum regere aliquam Italiae partem, quàm trans alpes regnare. Zenobiam quoque, occiso Odenato marito, qui Orientem tenebat, haud longè ab Antiochia, (125) magis praelii terrore, quàm praelio cepit. Ingressus Romam nobilem triumphum, quasi receptor Orientis, Occidentisque egit, præcedentibus curram Tetrico, & Zenobia. Hoc imperante etiam in Urbe Monetarii rebellaverunt, vitiaris pecuniis, & Felicissimo rationali (126) interfecto. (127) Quos Aurelianus victos ultima crudelitate compescuit, plurimos nobiles capite damnavit, sævus, & sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, in nullo (128) amabilis Imperator, trux omni tempore etiam filio sororis interfecto, (129) disciplinae tamen militaris, & morum dissolutorum magna ex parte corrector. Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastatâ omni Illyrico, & Mœsiâ, desperans eam posse retineri. Abductosque Romanos ex urbibus, & agris Daciae in Mœsia media collocavit, appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mœsias dividit, & est dextera Danubio in mare fluenti, cum ante fuerit læva. Iste cum persecutionem agi adversus Christianos nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumstantium ruit: ac non multò post in itinere occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros amicos ipsius nomina pertulit annotata, falsò manum ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut præveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Byzantium, & Heraciam est, strætæ veteris locus Cenophrurium appellatur. Mors tamen ejus inulta non fuit, meruit quoque inter divos referri. Imperavit annos quinque, & menses sex.

#### T A C I T U S .

Post hunc Tacitus trigesimus tertius ab Augusto imperium suscepit, vir egregiè moratus, & Reip. gerendæ idoneus: nihil tamen potuit ostendere. (130) Intra ducentesimum enim imperii diem apud Tarsum febre moritur.

#### F L O R I A N U S .

Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus, & diebus viginti in imperio fuit. (131) Sed cum magna pars exercitus equitum, Probum militiam peritum legisset, Florianus quasi per ludum imperio usus, incisis à semetipso venis, effuso sanguine consumptus est. (132)

#### P R O B U S .

E Anno ab Urbe condita MXXXIII. Probus trigesimus quintus ab Augusto imperium adeptus est. Hic genitus patre agresti, hortorum studio, Dalmatio nomine (133) gloria militari ad administrationem Reip. accessit, Gallias à Barbaris

(116) A. Macedoniamque vastantes ingenti praelio vicit.  
 (117) A. tenenda.  
 (118) A. Benaco, in sylvâ, quæ Ligana dicitur dimicans &c.  
 (119) A. multitudinem exercituum fudit &c.  
 (120) A. appellatus est. Senatus eum ingenti honore decoravit, scilicet ut in Curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.  
 (121) A. Post eum Aurelianus suscepit imp.  
 (122) A. Romanam urbem.  
 (123) A. Septimius.

(124) A. Claudius correctorem.  
 (125) A. Antiochia sine gravi praelio vicit.  
 (126) A. rationali.  
 (127) Vopiscus dicit: auctore.  
 (128) A. quam in bello.  
 (129) A. filiorum interfector.  
 (130) A. intra VI. mensem imperii morte præventus.  
 (131) A. fuit, neque quidquam dignum memoriâ egit.  
 (132) A. Post hunc Probus vir illustris gloriâ &c.  
 (133) Victor: sanguine.



baris occupatas ingenti præliorum felicitate restituit. (134) *Bella deinde civilia, & quidem plurimo sanguine, duo gessit contra quosdam Imperatores ab exercitu creatos. Unum in Oriente adversus Saturninum, alterum adversus Proculum, & Bonosum Agrippinæ, quas magnis certaminibus oppressit. Vineas Gallos, & Pannonios habere permisit: opere militari Almam montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœsiam superiorem, vineis conferuit, & provincialibus colendos dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace reparata, dixit brevi milites necessarios non futuros, vir acer, strenuus, justus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum autem civilitate superaret, interfectus tamen est Sirmio, tumultu militum, in turri ferrata. Imperavit annos sex, & menses quatuor. (135)*

CARUS.

*Anno ab Urbe condita MXL. Carus Narbone natus in Gallia, trigessimus sextus ab Augusto imperavit. Ille confestim Carinum, & Numerianum filios Cæsares fecit, cum quibus regnavit annis duobus. Sed dum bellum adversus Sarmatas gerit, nunciato Persarum tumultu ad Orientem profectus est. Qui cum Antiochia degeret, Numerianus filius ejus voluit intrare in Ecclesiam, explorare mysteria Christianorum. At vero Sanctus Babylas prohibuit eum dicens: Non licet tibi videre divina Christianorum mysteria, cum sis pollutus idolis sacrificiis. Qui indignatus occidit eum. Hic contra Persas res nobiles gessit, ipsos prælio vicit, Seleuciam, (136) & Ctesiphontem urbes nobilissimas (137) cepit. Et cum castra super Trigidem haberet, vi divini fulminis periit. Numerianus quoque filius ejus, quem secum Cæsarem duxerat ad Persas, adolescens egregie indolis, cum oculorum dolore correptus in lectulo (138) veheretur, impulsore Apro, qui focer ejus fuerat, per insidias occisus est. Et quum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, foscitore cadaveris scelus est proditum. (139) Milites enim, qui eum sequebantur, putore commoni, deductis lepticulæ palliis, post aliquot dies mortem ejus notam habere potuerunt. Interea Carinus, quem Cæsarem ad Parthos proficiscens Carus in Italia, Illyrico, & Gallia reliquerat, Sabinum Julianum imperium invadentem, in campis Veronensibus occidit, omnibusque se sceleribus inquinavit. Plurimos innoxios sceleris criminibus occidit, matrimonia nobilia corruptit. Condiscipulis quoque, qui eum in auditorio, versuta (140) fatigatione taxaverant, permissivus fuit, atque omnibus bonis invisus. Non multo post (141) interficitur, præcipue ejus Tribuni dexterâ, cujus dicebatur conjugem polluisse. Nam de Perfide victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidiis perdidisset, Diocletianum Imperatorem creavit.*

DIOCLETIANUS.

*Anno ab Urbe condita MXLII. Diocletianus trigessimus septimus ab Augusto Imperator creatus, Dalmatiâ oriundus, (142) vir obscurissimè natus, adeo ut à plerisque scribæ filius, à nonnul-*

*lis Anulini Senatoris libertinus fuisse credatur: matre, oppido pariter, atque nomine Dioclea, quorum vocabulis, donec imperium sumeret, Diocles est appellatus. Ubi orbis Romani potentiam cepit. Grajum nomen in Romanum morem convertit. Is primùm militi in concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, & cum juxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus, manu Diocletiani percussus est gladio. Postea Carinum, quem Carus Cæsarem in Illyrico reliquerat, omnium odio, & execratione (143) viventem, apud Murgum (144) ingenti prælio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortiozem habebat, certè desertum inter Viminatum, & Aureum-*

*montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum Rusticani in Gallia concitavissent, & factioni suæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum, & Ælianum, ad subigendos eos Maximianum Herculium Cæsarem misit, qui levibus præliis agrestes domuit, & partem Gallia reformavit. Per hæc etiam tempora Carausius, qui vilissimè natus, serenæ (145) militiæ ordine famam egregiam fuerat consequutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ, & Armorica pacandum Oceanum mare accepisset, quod Franci, & Saxones infestabant, multis Barbaris sæpe captis, nec præda integra, aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus missa, sed sibi soli vendicata, cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo ad-*

*mitti Barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret, à Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupavit. Ita, cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, Carausius in Britannia, (146) Achilleus in Ægypto, Julianus in Italia Imperatores effecti, diverso exitu perierunt. E quibus Julianus, adacto per costas pugione, in ignem se abjecit. Narseus rex Persarum Orientem debellabat. Africam Quinquegentiani infestabant. (147) Diocletianus mox Aurelium Maximianum cognomento Herculium ex Cæsare fecit Augustum. Constantium, & Galerium Maximianum cognomento Armentarium Cæsares creavit. Quorum Constantius per filiam nepos Claudii Imperatoris traditur (148) Maximianum Galerium etiam affinitate conjunxerat. Constantius privignam Herculi Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Galerius fidam (149) Diocletiani Valeriam accepit uxorem. Ambo uxores (150) prius habuerant, sed eos repudiare compulsi. Cum à Carausio, tamen bella frustrata (151) essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convénit. Eum post septennium socius Adlectus suus occidit, atque ipse post eum Britannias triennio habuit, qui dolo (152) Asclepiodoei Præfecti prætorio oppressus est. Ita Britannia decimo anno receptæ. Per idem tempus à Constantio Cæsare in Gallia benè pugnatum est circa Lingonas. Die una adversam, & secundam fortunam expertus est. Nam cum repente Barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus tam præcipiti necessitate, ut clausis*

por-

(134) A. restituit. Quosdam imperium usu-pare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum &c.  
 (135) A. Post hunc Carus est factus Aug. Narbona.  
 (136) A. Sobonem, aliter Sobanem. Orof. Cochen. C. MS. Fabri Sobanem.  
 (137) A. nobilissimas.  
 (138) Victor lecticulæ. A. item.  
 (139) A. est prodita.  
 (140) Victor verbis. Ita & A.  
 (141) A. post penas dedit.  
 (142) A. oriundum, virum obscurissimè natum.

(143) A. detestatione.  
 (144) A. Murgum. Vopiscus Martium.  
 (145) MS. Francisci Pithœi Severa.  
 (146) A. rebellaret.  
 (147) A. infestarent. Narseus Orienti bellum inferret.  
 (148) A. traditur, Maximiani Galerius, qui ut etiam affinitate conjungeretur. Constantius &c.  
 (149) A. filius.  
 (150) A. uxores, quas habuerant repudiare compulsi.  
 (151) A. cum bella frustra tentata essent.  
 (152) A. ductu.

portis in (153) murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis, adventante exercitu, LX. ferè millia Alemannorum occidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit, domitis Quinquegentianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandria Achilleum nono mense superavit, eumque interfecit. Victoria acerbè usus est, totam Ægyptum gravibus proscriptionibus, cædibusque fœdavit. Eâ tamen occasione ordinavit proinde multa, & disposuit, quæ ad nostram ætatem manent. *Erat autem cum ipso, & Constantinus filius Constantii. Qui cum adhuc valde juvenis esset, fortiter agebat in præliis, & cum Christianis sentiebat. Quem induuens (154) Diocletianus intellectu animæ, & corporis robore, atque ingenio circa eruditionem proficere, & deprehendens hunc futurum tyrannidis, & ejus dogmatis destructorem, invidia ductus, dolo perimere satagebat. Deus autem hunc inopinatè salvavit, & patri restituit. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente vastari ecclesias, affligi, interficique Christianos decimo post Neronem loco præceperunt. Quæ persecutio omnibus ferè actis diuturnior, atque immatior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentium, cædibus Martyrum incessabiliter acta est. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum, & Sidonem passim labentibus tectis multa millia hominum prostrata sunt. Galerius Maximianus primùm adversus Narseum prælium secundum habuit, inde inter Gallinicum, Carrasque congressus, cum inconsultè magis quàm ignavè dimicasset, (admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit) pulsus, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tantâ insolentiâ à Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot millia passuum purpuratus tradatur ante vehiculum ejus cucurrisse. Mox tamen per Illyricum, Mœsiamque contractis copiis, rursus cum Narseo Hormisdæ, & Saporis avo in Armenia minore (155) pugnavit successu ingenti, nec minore consilio simul, & fortitudine, quippe qui etiam speculatoris munus cum altero, & tertio equite susceperit. Pulso Narseo, castra ejus diripuit, uxores, sorores, liberos cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem abduxit, gazam Persicam copiosissimam, ipsum in ultimis regem in (156) solitudines egit. Quare ad Diocletianum in Mesopotamia cum præidiis tum morantem ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps, & simul, & viritim bella gesserunt, Carpis, & Basternis subactis, Sarmatis victis. Quarum nationum ingentes ca-*

(153) A. per.

(154) In edit. Caris. induuens, fortè legendum intuens, vel inde autumans.

(155) A. majori.

(156) A. in ultimi regni solitud. &amp;c.

ptivorum copias in Romanis finibus locaverunt. Diocletianus morigeratus callidè fuit, sagax præterea, & admodum subtilis ingenio, & qui severitatem suam alienâ invidiâ vellet obtegere, (157) diligentissimus tamen, & solertissimus princeps, & si imperio Romano primus regis consuetudinis formam, magis quàm Romanæ libertatis, invexerat, adorarique se jussit, cum ante eum cuncti Imperatores ut judices salutarentur. Ornamentum gemmarum vestibus, calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantùm erat, reliquaque comunia. Herculius autem propalam ferus, & incivilis, ingenii asperitatem vultus horrore significans. Hic naturæ suæ indulgens, (158) Diocletiano in omnibus etiam fevioribus consiliis obsequutus est. Cum tamen ingruvescente ævo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in vitam privatam concederent, & stationem Reipublicæ tuendæ viridioribus, juvenioribusque mandarent. Cui ægrè collega obtemperavit, tamen uterque una die privato habitu imperii insigne mutavit, Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani, post triumphum inclytum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum (159) illustri, qua Narsei conjuges, sororesque, & liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tamen, Salonam unus, alter in Lucaniam. Diocletianus privatus in villa, quæ haud procul à Salonis est, præclaro otio fenuit. Qui dum ab Herculio, atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Utinam Salonæ possitis visere olera nostris manibus instituta, profectò nunquam istud tentandum judicaretis. Vixit annos sexaginta octo, è quibus post imperium in communi habitu propè novem exegit. Morte consumptus est, ut satis patuit, per formidinem voluntariâ. Quippe, cum à Constantino, (160) atque Licinio vocatus ad festa nuptiarum, per senectam quò minùs interesse valeret, excusavisset, rescriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur, Maxentio favisse, ac Maximiano favere, suspectans necem dedecorofam, dicitur venenum hausisse, inusitata virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanorum imperium ex tanto fastigio spontè ad privatæ vitæ statum, civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quòd nulli post natos homines, ut cum privatus obiisset, inter divos tamen referretur.

(157) A. explere.

(158) A. indigens.

(159) A. pro ferculorum, fecerunt.

(160) A. Constantio.

# INCIPIIT LIBER UNDECIMUS.

## CONSTANTIUS, ET GALERIUS.

**H**IS igitur (1) obeuntibus in administrationem Reip. *Constantinus*, (2) & *Galerius Augusti* creati sunt, divisusque est inter eos (3) Romanus orbis, ut Gallias, Italiam, Africam *Constantius*; Illyricum, Asiam, Orientem *Galerius* obtineret, sumptis duobus *Cæsaribus*, *Severo per Italiam*, *Maximo Galerii sororis filio per Orientem*. Eodemque tempore *Constantinus Cæsar* efficitur. *Constantius* tamen contentus dignitate *Augusti*, *Italiae*, atque *Africae* administrandæ sollicitudinem recusavit, vir egregius, & præstantissimæ civilitatis, divitiis provincialium, ac privatorum studens, fisci comoda non admodum affectans, dicensque melius publicas opes privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari. Aded autem cultus modici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modò amabilis, sed venerabilis fuit. *Gallis* etiam præcipuè, quod *Diocletiani* suspectam prudentiam, & *Maximiani* sanguinariam temeritatem, imperio ejus evaserant. Obiit in *Britannia Eboraci*, principatus anno XIII. atque inter divos relatus est. *Galerius* vir, & probè moratus, & egregius in re militari, cum *Italiam* quoque, sinente *Constantio*, administrationi suæ accessisse sentiret, *Maximum* (4) *Cæsarem in Orientem*, *directis*, & *Severum in Italia* reliquit, ipse in *Illyrico* moratus est.

## CONSTANTINUS.

Anno ab Urbe condita MLXI. *Constantio* mortuo, *Constantinus* ex obscuriore matrimonio ejus filius, in *Britannia trigessimus octavus ab Augusto* Imperator creatus est, & sexto *Calendas Augusti* in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Hic dum juvenulus à *Galerio* in urbe *Roma* religionis specie vice obsidis teneretur, fugam arripens, atque ad frustrandos insequentes publica jumenta, quaqua iter egerat interficiens ad patrem in *Britanniam* pervenit. Et forte eisdem diebus ibidem *Constantium* parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui circa eum erant ammentibus, sed præcipuè *Alamanorum* rege *Eroco*. (5) auxilii gratiâ cum *Constantino* comitato, imperium capit. Hic sororem suam *Constantiam* *Licinio Mediolano* accito conjungit, filiumque suum *Crispurn* nomine, ex *Minerva* concubina susceptum, idem *Constantinus* eisdem diebus natum oppido *Arelatensi*, *Licinianumque* *Licini* filium mensum ferè viginti *Cæsarem* fecit.

## MAXENTIUS.

*Rome* interea *Prætoriani* excitato tumultu, *Maxentium* *Herculii* filium, qui in villa publica (6) morabatur, sex millibus ab Urbe discreta in *Lavinio*, *Augustum* nuncupaverunt. Quo nuncio *Maximianus* *Herculius* ad spem arrectus resumendi fastigii, quod invitatus amiserat, *Romam* advolavit è *Lucania*, quam sedem privatus elegerat, in agris amoenissimis

A confenscens. *Diocletianum* quoque etiam per literas adhortatus est, ut depositas resumeret potestates, (7) quas ille irritas habuit. Sed adversum motum *prætorianorum*, atque *Maxentii Severus Cæsar* missus *Romam* à *Galerio*, cum exercitu venit, obsidensque *Urbem*, militum suorum scelere desertus, (8) ab *Herculio* ad tres *Tabernas* extinguitur, funusque ejus *Gallieni sepulchro* infertur, quod ab Urbe abest per viam *Appiam* millibus novem. Post hæc *Herculius Maximianus* solatio exercituum, filium *Maxentium* imperio nudare conatus, seditionem, & convitiâ militum tulit. Auctæ *Maxentio* opes, confirmatum (9) est Imperium. *Herculius* ad *Gallias* profectus est, dolo composito, tanquam à filio esset expulsus, ut *Constantino* genero jungeretur, moliens tamen *Constantinum* reperta occasione interficere, qui in *Galliis*, & militum, & provincialium ingenti jam favore (10) regnabat, cæsis *Francis*, atque *Alemannis*, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificentum spectaculum muneris parasset, objecit. Detectis igitur insidiis per *Faustam*, (11) quæ dolum viro nunciaverat, profugit *Herculius*, *Massiliæque* à *Constantino* oppressus est. Ex ea enim navigare ad filium preparabat, sed à *Constantino* captus poenas dedit, (12) mortis genere postremo, fractis laqueo cervicibus, vir ad omnem asperitatem, sævitiamque proclivis, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers, stolidus, ortu agresti, *Pannonioque*, nam etiam nunc haud longè *Sirmio* eminent locus, palatio ab eo ibidem constructo, ubi parentes ejus exercebant opira mercenaria. Interiit etate sexaginta annorum, viginti Imperator. Genuit ex *Eutropia* *Syra* muliere *Maxentium*, & *Faustam* conjugem *Constantini*, cujus patri *Constantio* tradiderat *Theodoram* privignam.

## LICINIUS.

Per hoc tempus à *Galerio* *Licinius* Imperator est factus, *Daciâ* oriundus, notus ei antiqua consuetudine, & in bello, quod adversum *Narseum* gesserat, strenuus laboribus, & officiis acceptus. (13) Interea *Galerius* persecutionem, quæ à *Diocletiano*, & *Maximiano* in *Christianos* fuerat missa, ipse atrocioribus edictis accumulavit. Ac postquam per annos decem omni genere hominum provincias exhausit, putrefacto introrsum petore, & vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanæ miseriæ etiam vermes eructaret, medicique jam ultra fetorem non ferentes, crebrò jussu ejus occiderentur: à quodam medico *constantiam* ex desperatione sumente increpitus, iram Dei esse poenam suam, atque ideo à medicis non posse curari, edictis latè missis, *Christianos* de exilio revocavit, ipse autem cruciatus non sustinens, finem vitæ suæ attulit. Fuit, licet incultâ, agrestique justitiâ satis laudabilis, pulcher corpore, eximius, & felix bellator, ortus parentibus agrariis, pastor armentorum, unde ei cognomen *Armentarius* fuit, ortus *Dacia Ripensi*, ibique sepultus est, quem locum *Romulianam* ex vocabulo *Romulæ* matris appellarat. Is insolenter affirmare ausus est, matrem more *Olympiadis Alexandri Magni* creatricis

(1) Ita incipit *Eutropius*, & *P. Diaconus* librum decimum, qui *Eutropii* ultimus est.  
 (2) A. item *Constantius*.  
 (3) A. inter eos ita *Rom. &c.*  
 (4) A. *Maximianum*, quem *Orienti* præfecit, & *Severum*, cui *Italiam* dedit, ipse &c.  
 (5) MS. *Croco*.  
 (6) A. haud procul ab Urbe.  
 (7) A. depositam potestatem.  
 (8) A. desertus est. *Aulike* &c.

(9) A. confirmatumque imp. *Severus* fugiens *Ravennæ* interfectus est. *Herculius* tamen *Maximianus* post hæc in concione exercituum filium *Maxentium* nudare conatus, seditionem, & convitiâ militum tulit. Inde ad *Gallias* &c.  
 (10) A. *Pavore*.  
 (11) A. *Faustam* filiam.  
 (12) A. dedit justissimo exitu. *Vir* &c.  
 (13) A. acceptus. *Mors* *Galerium* conf. sibi sequuta est. Ita *Resp.* &c.

tricio compressam Dracone semet concepisse. Interea Respub. tum à novis quatuor Imperatoribus tenebatur, Constantino, Maxentio filii Augustorum, Licinio, Maximino novis hominibus. Quinto tamen imperii sui anno Constantinus bellum adversus Maxentium civile commovit, (14) pro eo, quia Senatorum, & maximè nobilium, matronas publicè abstrahi, & ad suam libidinem deduci imperabat, & post contaminationem viris suis reddi jubebat, non tam expletà adulterii libidine, quam immutatà. Tantis verò metus Patres, plebemque oppresserat, uti nec hoc ipsum quidem, quòd in metu erant, palàm ostendere auderent. Sed ferebant insuetam servitutem gementes, & aliquid pro libertate cogitare metu inhibebantur, cum ille non jam irà, sed libidine cædis ageretur. Denique quadam die imperabat militibus suis exire per plateas totius urbis, & omnes, qui occurrissent, cujuscunque ætatis, & cujuslibet sexus, gladiis cæderent. Innumeraque multitudines populi Romani, non hostium, sed civium telis dejectæ sunt. Senatores verò, & hi maximè, qui vel honoribus, vel opibus clariores in curia videbantur, confictis criminibus, tanquam rei puniti, proscripiti sunt. Magicæ quoque artis industriam summis studiis excolebat, ad quæ ministeria explenda perquirebantur mulieres nobiles gravidae, & adhibita mediæ scindebantur, rapiabantur & parvuli infantes, eorumque extra visceribus revulsa perscrutabantur. Jugulabantur & leones, & nefandis quibusdam commentis, ac precaminibus demonica arte compositis, bella per hæc dicebantur arcere, & credebantur jus, fasque regni per nefas posse servare. His verò malis omnibus etiam illud additur, quòd illi, qui per cæteras urbes, vel agros fuerant tyrannica crudelitate deterriti, dum sibi nihil ad vitam tutum putant, relictis agris per loca abdita latebris eunt, omnique studio arandi, ferendique cessante, tanta fames urbem, atque omnia loca invaserat, ut nihil reliqui ad vitæ subsidium fieret. Constantinus igitur ejus copias multis præliis fudit, tamen propter magicas artes eum valde metu bat. Cumque in hesitatione multa confisteret, multaque secum de imminentis belli necessitate pervolvens iter ageret, atque ad cælum sapius oculos levaret, & inde sibi auxilium divinum precaretur, vidit per soporem ad Orientem partem in cælo signum crucis igneo fulgore rutilare. Cumque tanto visu fuisset exterritus, ac novo perturbaretur aspectu, astare sibi videt Angelos dicentes: EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ Constantine, quod est: In hoc vince. Fertur autem & ipsum Christum apparuisse ei, & signum monstrasse crucis, ac præepisse, ut figuram similem faceret, & in præliis hoc auxilium haberet, quo victoriæ jura conquiret. Eusebius itaque Pamphilus jurejurando ipso imperante dicente audisse se refert, quia circa meridiem, declinante jam Soli crucis signum ex lumine factum, & scripturam consertam ei dicentem: In hoc vince, vidisset ipse, & milites, qui cum eo tunc essent. Pergenti, namque cum aliquo exercitu pariter in loco, hoc, inquit, ei miraculum ostensum. Dumque cogitaret quid esset, nox supervenit, & dormienti Christus cum signo, quod vidit in cælo apparuit, iussitque, ut fieret ejus signi figuratio, quæ foret auxilium in congressionibus præliorum. Tum verò lætus redditus, & de

A victoria jam securus, signum crucis, quod in cælo viderat, in militaria vexilla transformat, ac Labarum, (15) quem dicunt ex auro, & lapidibus pretiosis in speciem crucis dominicæ. Hoc enim signum bellicum inter alia pretiosius, eo quòd Imperatorem præcederet, & adorari id à militibus moris esset. Unde præcipue Constantinum reor nobilissimum decus Imperii Romani in signum mutasse crucis, ut frequentis visione, atque cura desuescerent à priore more subiecti, & eum solum arbitrarentur Deum, quem coleret Imperator, vel quo duce, atque auxiliatore eveheretur adversum hostes. Semper enim hoc signum proponebatur ante ordines universos, quod maximè laborantibus aciebus in præliis adesse præcipiebat. Constituit itaque certos signiferos, qui in eo laborarent, quorum opus erat, ut vicibus humeris eum veherent, & omnes acies ita lustrarent. Fertur enim, quòd aliquando quidam ferens hoc signum repente hostibus invadentibus expavisset, dedissetque alteri desubendum. Cumque se de prælio subtraxisset, & jacula declinasset, subito percussus interiit. Ille verò, qui sacrum suscepit trophæum, multis se jaculantibus permansit illæsus. Mirabiliter enim divina regente virtute, sagittæ hostium figebantur in signo, à signifero autem inter pericula protinus evoluebantur. Dicitur autem neque alium unquam hujusmodi ministrum, ut solit in bello, vulnere mortuum, aut cladem captivitatis perpeffum. Igitur, cum jam Constantinus haud procul à ponte Milvio castra posuisset, subito Maxentius agitur in occursum, & proruens urbis Romæ sequi se reliquum exercitum jubet, prior ipse præcurrit armatus. Jusserat autem navibus ad discipulam compositis fluvium sterni, & superpositis pontibus exæquari. Tunc Constantinus crucem auream, quam formaverat, ante se jussit portare, factaque congressione superati sunt, qui circa Maxentium fuerant, plurimis ex his interemptis. Maxentius autem fugiens, paulò superius à ponte Milvio, in pontem navigis compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est, voratumque limo pondere thoracis corpus vix repertum. Erat is annus Imperii Constantini septimus. Inter hæc Diocletianus Salonæ defunctus est. Fertur autem Maxentium suppositum arte muliebri, tenere mariti animum laborantis, auspicio gratissimi partus cæpti à puero. Is Maxentius nulli unquam charus fuit, nec patri, aut socero quidem Galerio. Interea cives Romani, qui Constantinum poposcerant, ut in eorum exurgeret adiutorium, à maligni Maxentii tyrannide liberati, civitatem coronant, & cum gaudio victorem Constantinum unà cum vivifica cruce suscipiunt, & Deum collaudantes, necnon & per septem dies adorantes, & Constantinum victorem laudibus magnificantes.

#### MAXIMINUS.

Non multò post deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus Cæsar res novas molitus, vicinum exitium fortuità apud Tarsum Ciliciæ, & simplici morte prævenit. (16) Hic sorore Armentarii progenitus, veroque nomine ante imperium Daza dictus, post imperium Galerii Maximinus appellabatur. Cæsar quadriennio dehinc per Orientem Augustus triennio fuit, ortu quidem, atque instituto pastorali, verum sapientissimi cujusque, ac literarum cultor, ingenio que-

(14) A. commovit: copias ejus multis præliis fudit, ipsum postremò Romæ adversus nobiles omnibus exitiis favientem apud pontem Milvium vicit, Italique est potitus. Maxentium suppositum ferunt arte muliebri tenere mariti animum laborantis auspicio gratissimi partus cæpti à puero. Non multò deinceps &c.

(15) MS. Lebarum.

(16) A. prævenit. Constantinus tamen vir ingens, & omnia

efficere nitens, quæ animo preparasset, simul principatum totius orbis affertans Licinio bellum intulit, quamquam necessitudo, & affinitas cum eo esset, nam soror Constantia nupta Licinio erat, ac primò eum in Pannonia, secundo ingenti apparatu bellum apud Cibalias instruentem repentinus oppressit, omnique Dardania &c.



quiescente, avidior vini, quo ebrius quadam corrupta mente aspera jubebat, quod cum pigeret factum, differri qua praecepisset in tempus sobrium, ac matutinum statuit.

## VALENS.

Valens interea in Oriente ab exercitu Imperator appellatus, ab eodem Licinio morte multatur.

## ALEXANDER.

Deinde Alexander, qui apud Carthaginem Imperator est factus, à Constantini exercitu jugulatur. Iste fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior adversus laborem vitio senectæ ætatis. Igitur Constantinus decimoquarto imperii sui anno totius Romani imperii Monocrator effectus, omnem curam transfudit ad divina, Ecclesias erigens, & liberaliter has ex ratione publica ditans. Iste primam legem scripsit, idolorum templa his tradi, qui Christo sunt deputati, cum eo sanè leges proferebat Crispus filius ejus; secundam verò, Christianos solos militare, gentibusque, ac exercitibus principari; tertiam, duas paschales hebdomadas, unam scilicet ante, & alteram post resurrectionem, sine labore cujusquam operis celebrandas. His ita gestis, pax profunda, & tranquillitas obtinuit orbem, & exultatio fideles, concurrentibus assidue omnibus nationibus ad fidem CHRISTI, & baptizatis, ac patria conquassantibus simulacra. Verum enim vero, ut imperia difficilè concordiam custodiunt, Constantinus vir ingens, & omnia efficere nitens, qua animo praeparasset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamquam necessitudo, & affinitas cum eo esset, ac primo eum in Pannonia vicit, secundo apud Cibalas juxta paludem Hiulcam nomine, Constantino castra Licinii nocte irrumpente, Licinius fugam petiit, Byzantiumque fugam volucris pervenit, ubi Martinianum officiorum magistrum Cæsarem creat. Constantinus omni Dardania, Moesia, Macedonia potitus, numerosas provincias occupavit. Varia deinde inter eos bella, & pax reconciliata, ruptaque est. (17) Denique Licinius denuo pugnaturus contra Constantinum, spem victoriæ habebat per divinationes, & sacrificia. Denique etiam Græci dicunt, tunc eum expertum divinationem Delphici, Geminique Apollinis, eique consulti de bello respondisse fertur demonium: O senex valde te juvenes pugnatore observant, tuaque vita soluta est, sævaque senectus te excipiet. Interea Constantinus acie potior, Licinium navali, & terrestri prælio vicit, & eum apud Nicomediam Bitiniæ urbem indumentum regium deferentem in deditionem cepit, & contra sacramenti religionem Thessalonice in custodiam missum, privatum unà cum Martiniano jussit occidi, metuens Herculiæ Maximiani soceri sui exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem Reip. sumeret. Hic Licinius annum dominationis ferè post decimum quartum, vitæ proximè sexagesimum occiditur: avaritiæ omnium cupidine pessimus, neque alienus à luxu venereo, asper admodum, haud mediocriter impatiens, infestus literis, quas per insipientiam immodicam virus, ac pestem publicam nominabat, præcipuè forenses industrias. Agraribus planè, ac rusticantibus, quòd ab eo genere ortus (18) esset, & alius, satis utilis, ac militiæ custos ad veterum instituta severissimus. Spadonum, & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas, soricesque palatii eos

Tom. I.

(17) A. ruptaque est. Postremò Licinius navali, & terrestri prælio vicitur apud Nicomediam se dedit, & contra religionem Sacramenti Thessalonice privatus occisus est. Hic &c.

(18) A. ortus, altusque erat.

(19) A. secundarum.

(20) A. Constantinus ex illa favor. animi docilitate mutatus.

A appellans. Eodem tempore res Romana sub uno Augusto, & tribus Cæsaribus, quod nunquam aliàs fuit, cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiæque præessent: Verùm insolentia rerum secularium (19) aliquantum Constantinum ex illa favorabilis animi docilitate mutavit. (20) Primùm necessitudines persequutus, egregium virum, & bonæ indolis juvenem fororis filium Commodum (21) interfecit: mox Crispum Faustæ conjugem, ut putant, suggerente necari jubet, dehinc uxorem suam Faustam in balneas ardentis comestam interemit, cum eum dolore nimio nepotis, mater Helena increparet, post numerosos interfecit amicos, vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. B Innumeræ in eo animi, corporisque virtutes claruere, militaris gloriæ appetentissimus, fortunâ in bellis prosperâ fuit, verùm ita ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos, fortissimas gentes, & copiosissimas, post civile bellum in illo Barbaricissimo (22) solo, hoc est, in Sarmatarum regione, variè profligavit, pace his ad postremum datâ, ingentemque apud Barbaras gentes memoriæ gratiam collocavit. (23) Calocerum quendam in Cypro aspirantem novis rebus, oppressit. Tricemalibus suis Dalmatium fratris sui Dalmatii filium Cæsarem legit. Fuit verò ultra quàm estimari potest laudis avidus. Hic Fraianum herbam parietariam ob titulos multis ædibus inscriptos appellare solitus erat. C Hic pontem in Danubio construxit, habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate. Commodissimus tamen multis rebus fuit, calumnias sedare legibus severissimis, civiles nutrire artes, præcipuè studia literarum, legere ipse, scribere, meditari, audire legationis, & querimonias provinciarum, affectator justis amoris, quem omni sibi, & liberalitate, & docilitate quæsit, sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius, nihil occasionum prætermittens, quo opulentes eos, clarioresque præstaret. Multas leges erogavit, (24) quasdam ex bono, & æquo, plerasque superfluas, nonnullas severas. Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Nam cum ei omnia prosperè cedrent, propriam voluit habere civitatem. Veniensque ad campum ante Ilum positum juxta Hellespontum, super Ajacis (25) tumulum, ubi Achivi contra Trojam pugnantibus habuerunt castra, civitatem designavit, portasque fecit, quæ hæcenus videntur à navigantibus. Hæc agenti per noctem Deus apparuit, monens, ut alium quæreret locum, eumque monens pergere ad Byzantium Thraciæ, illic eum habitare jussit. Quam, cum primitus Byzantium vocaretur, auxit, & maximo circumdedit muro, & diversis ornatam fabricis, æquam imperiali Romæ constituit, & denominatam Constantinopolim appellari secundam Romam lege firmavit, sicuti lex ipsa in marmorea platoma noscitur esse conscripta, & juxta equestrem statuam ejus in Strategio est constituta. Eaque summa liberalitate data, in illustribus domibus eos, qui ab urbe Roma erant, viros rationabiles collocavit, & ex aliis locis secundam genus eligens, & domos magnas eis distribuens, ut habitaretur civitas, egit. Tunc etiam templum Sanctæ Sopiæ, & Sanctæ Heirenæ, & Apostolorum, & Sancti Motii, & Archangeli, Dei

(21) A. Commodæ.

(22) MS. barbarico sinu selis.

(23) A. collocavit. Crisibus artibus, & studiis liberalibus deditus, affectator justis &c.

(24) A. erogavit.

(25) MS. Eantis.



Dei amicus princeps edificavit. Tunc funditus templo Asclepii penes Ægas, & Veneris in Affacis situ destructo, multisque aliis eversis, horum reditus donavit ecclesiis. Simulacra namque ornata, publicè in Constantinopolitana urbe proposuit, & tripodas Delphicos in circo ad spectaculum dedit, quæ cum ipso videantur aspectu, superfluere feruntur. Tunc multæ gentes ad baptismum accesserunt miraculis acta, quæ patrata sunt à captivis sacerdotibus, qui fuerant sub Gallieno captivati. Interea mater Imperatoris Helena nomine in somnis admonita Hierosolimam properavit, & sepulchrum Christi, quod licet difficile, tamen invenit sordibus coopertum, & desuper templum Veneris edificatum, ubi virginis cantibus insultabant, præcepitque destrui sceleratissimum templum, ipsumque pulverem funestis sacrificiis violatum ejici, & procul à civitate dispergi. Exin locum purgari præcipiens, statim palam monumentum Domini apparuit. Apparuerunt, & circa illud suffossæ tres cruces, & clavi, simul & titulus literis Hebrais, Grecis, & Latinis conscriptus, **JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM**. Dicitur autem quia mortuus crucis tactu surrexit. De hoc ligno Sibylla dixit apud Paganos: O ter beatum lignum, in quo Deus extensus est. Tunc ergo, quæ cruce Domini esset, quæ latronum, dubitare cœperunt. Proinde Macarius civitatis præsul hujusmodi tractatu dubitationem solvit. Mulieri namque nobilitate clara longa ægritudine fatigata, unam illarum crucium cum oratione promptissima adhibens, virtutem Salvatoris agnovit. Mox enim ut mulierem attigit crux, passionem sævissimæ ægritudinis effugavit, & femina salutem restituit. De clavis quidem, quibus manus Christi fuerant perforatæ, alios in galeam misit Imperatoris, filii capitis providentiam gerens, ut jacula bellica submoveret, alios freno equino permiscuit, & cautelam Imperatoris agens, veterem philosophiam adimplens. Olim enim Zacharias Propheta clamaverat dicens, Et erit quod in freno est Sanctum Domino Omnipotenti. Salvatoris verò crucis partem quidem aliquam filio distribuit, quam Constantinus suscipiens, & credens salvari civitatem, ubi hæc particula servaretur, in sua statua, sicut fertur, in foro Constantini postâ super columnam porphyreticam devotè condidit. Reliquam verò partem in argentea theca clausam, Macario sacerdoti civitatis reliquit, & undique congregans artifices, maximas illic, ornatasque ecclesias edificavit. Post hæc Imperator curam habens maximam Christianorum, Paganorum superstitionem averfabatur, removitque monomachias, & suas imagines in templis poni præcepit, & cubitum, quo mensuratur Nilus, non jam in templum Serapidis annis singulis, sed in ecclesiis portari sancivit. Igitur Constantinus bellum adversus Parthos molens, qui jam Mesopotamiam fatigabant, (26) trigesimo & secundo anno imperii, ætatis verò sexagesimo & sexto ægritudine captus, ex urbe Constantinopolitana, quasi ad calidas aquas egressus est Nicomediam. In villa publica morbo consumptus est, facto testamento tribus filiis, Consulatu Feliciani, & Taciani, undecimo Kalendas Junii. Fuit irrisor potius, quam blandus, unde proverbio vulgari Trachala (27) dictus. Decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem novissimis pupillus, ob

A profusiones immodicas nominatus. Mors ejus etiam ante biennium denunciata est per orientam stellam, quæ inusitatae magnitudinis aliquandiu fulsit: eam Græci κομήτην vocant, atque inter divos meruit referri. (28) Corpus autem ejus in aereo locello collocatum, Constantinopolim est devehum, & in palatii celso loco repositum. Quod in multis honoribus, atque veneratione, quasi viveret, habebatur, donec aliquis filiorum ejus assisteret. Postea verò ab Oriente Constantio veniente, cum imperialibus exequiis funus ejus sepultum est in Ecclesia Apostolorum in sepulchro porphyretico.

B Is successores filios reliquit, atque unum Dalmatii fratris filium. Hi singuli hæc partes regendas habuerunt. Constantinus filius ejus primus, in decennali suo ejus genitor fecit cum habere principatum super cuncta trans Alpes. Secundum Constantium in vicennali suo in Oriente constituit, à freto Propontidis in Asiam, atque Orientem. Constantem verò juniorem in tricennalibus suis in Illyricum, Italiamque, & Africam ordinavit. Dalmatium in Thraciam, Macedoniamque, & Achajam: Annibatianum Dalmatii Cæsaris consanguineum in Armeniam, nationesque circum socias. Verùm Dalmatius Cæsar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multò post oppressus est factione (29) militari, & Constantio patrueli suo finente potius, quam jubente. (30) Constantinus igitur dum nititur partes junioris fratris invadere, bellum contra eum commovit, & dum inconsultus apud Aquilejam bellum aggressus est, à Constantis ducibus interfertus est, & in fluvium projectus est, cui nomen Alpha est, non longè ab Aquileja, Consulatu Acindini, & Procli. Quam ob rem Romani Imperii principatus Occidentalis quidem partium pervenit ad Constantem: Orientalis autem ad Constantium. Eodem tempore etiam Remp. contigit valde turbari. Gens namque Francorum circa Gallias constituta Romanis erat infesta, quam Constantius oppressit, & Rom. Imperio subiecit. Tunc etiam terræmotus Maximus in Oriente factus est, & præcipue in Antiochia, quæ anno jugiter est commota, & Neocæsarea civitas Ponti cecidit.

#### CONSTANTIUS.

D Constantius autem, & Constantis leges ediderunt, Judæum non emere servum, alioquin auferri eum, & publicis rationibus tradi. Porro, si & circumcidere ausus fuerit servum, gladio puniri talia præsumptem.

#### CONSTANS.

E Igitur Constantis imperium strenuum aliquandiu, & justum fuit. Mox cum & valetudine inprospera, & amicis gravioribus (31) uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, militi injucundus esset, (32) & cum circa Gallias venandi cupidine per sylvas, saltusque erraret, conspiravere aliquanti militares in ejus necem, auctoribus Crestio, & Marcellino, simulque Magnentio. Qui, ubi patranda negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii simulque plerosque ad cœnam vocat. Itaque in multam noctem convivio celebrato, Magnentius quasi ad ventris solita secedens, apud Augustudunum habitum imperialem capit. (33) Eâ re cognita Constantis fugere conatus, apud Helenam oppidum Pyrenæo proximum non longè ab Hispaniis, à Gaisone cum lectis-

(26) fatigabant. Uno & trigesimo anno imp. ætatis sexto & sexagesimo, juxta Nicomediam in villa publica obiit. Mors &c.

(27) MS. Trochela.

(28) A. referri. Is successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verian &c.

(29) A. facinore.

(30) A. jubente. Constantinum porro bellum fratri inferen-

tem, & apud Aquilejam inconsultis prælium adgressum, Constantis duces interemerunt. Ita Resp. ad duos Augustos redacta. Constantis &c.

(31) A. pravioribus.

(32) A. esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud longè ab Hispaniis in castro, cui Helena nomen est anno &c.

(33) Vide Victorem.

dehinc missis interficitur, anno imperii decimo septimo, ætatis tricesimo. Nam Cæsar triennio fuit. Hic fuit debilis pedibus, manibusque articularum dolore, fortunatus cæli temperie, fructuum proventu, nullâ à Barbaris formidine per omne tempus, sine gravi crudelitate terribilis. Diversa Constantii fortuna fuit. A Persis enim multa, & gravia perpeffus, sæpe captis oppidis, urbibus obsessis, cæsis exercitibus, nullumque ei contra Saporem prælium fuit prosperum, nisi quod apud Singarum, haud (34) dubiam victoriam militum ferocia amissit, qui pugnam feditiosè, & stolidè contra rationem belli die jam præcipiti poposcerunt. Per idem tempus Dyrachium Dalmatis terræmotu collapsum est. Interea terræmotu magno, & in civitate Beryto Phœnicis factis, plurima pars ejus corruit, ita ut multi gentiles ingrederentur Ecclesiam, se ritum Christianorum servaturos spondentes. Igitur post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias obtinente, etiam Illyricum res novas habuit. (35) Vetrano enim magister militum ad imperium in Pannonia apud Mursam consensu militum electus est. Quem grandævum jam, & cunctis amabilem diuturnitate, & felicitate militiæ ad tuendum Illyricum principem creaverunt, virum probum, & veterum morum, ac jucundæ civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem, aded ut ne elementa quidem primarum literarum nisi grandævus, & jam Imperator acceperit. (36) Tunc Constantius Imperator Gallum patrualem suam Cæsarem fecit, cui nomen suum imponens, Syrian Antiochiæ habitandam destinavit, ut partes per eum custodirentur Orientales. Quo ad Antiochiam veniente, circa Orientem signum apparuit in cælo die Pentecostes. Columna namque sub specie crucis in cælo visa est, speciem lumen habens extensam à Golgotha usque ad montem Olivarum. In circuitu autem ejus corona erat, velut Iridis speciem habens. Hoc & Constantius Gallus vidit. Interea Constantius Augustus ad ultionem fraternæ necis bellum civile commoverat (37) castrametatus in Illyricum. Cogebat enim eum fraternæ necis ultio, & maxime Vetraniom, qui per milites Augustus fuerat factus. Cumque venisset Sirmium, mutuo fœderibus habitis Vetraniomem vidit. Factumque est, ut milites, qui eum constituerant, transirent ad favorem Constantii: Quo facto, solum Constantium Imperatorem Augustum voce missa clamaverunt. Cumque de Vetraniom nulla memoria fieret, ille repente sciens se traditum, ad pedes se prostravit Imperatoris. Porro Constantius auferens ei coronam, simul & purpuram, clementer ei locutus est, monens, ut sub schemate privato quiesceret, quod ejus utique ætatis convenientius, quam habere nomen sollicitudinibus onustatum. Fuisseque ei sumptus uberrimos ex publicis functionibus exhiberi: fuit enim propè ad stultitiam simplicissimus. Cumque in Prusa Bithyniæ Vetrano moraretur, Constantius scripsit ei dicens, quia multorum bonorum ei causa fuisset, quem à tantis cogitationibus, & malis sibi provenientibus liberasset: nec se benè fecisse, quia quæ sibi præstare debuerat, illi potius impendisset. His diebus Romæ Nepotianus Eustro-

Tan. I.

(34) A. dubium.  
 (35) A. habuit, Vetraniom ad imp. consensu militum electo. Quem etc.  
 (36) A. acceperit. Sed à Constantio, qui ad etc.  
 (37) A. commoverat, abrogatum est Vetraniom imperium, novo, inustitatorum more, consensu militum deponere insigni compulso. Roma quoque tumultus fuit Nepotiano Constantii sororis filio per gladiatoriam manum Imperium vindicante, qui sævis exordiis dignum exitum nactus est, vigesimo enim & octavo die à Magnentianis ducibus oppressus penas dedit. Caput etc.

A pia Constantii sororis filius, hortantibus perditis, Augusti nomen rapit. Quem octavo die vigesimoque Magnentius oppressit. Caput ejus pilo per Urbem circumlarum est, gravissimæque proscriptiones, & nobilium cædes fuerunt. (38)

MAGNENTIUS.

Hoc tempore Constantius cum Magnentio apud Mursam dimicans vicit, in quo bello penè nunquam amplius Romanæ consumptæ sunt vires, totiusque imperii fortuna pessumdata. Dehinc enim, cum se Magnentius in Italiam recepisset, apud Ticinum plures fudit, & ut victoria solet, audacius persequentes, veniensque Romam, multos peremit Senatores, & populos. Ibi agnoscens vicinos esse contra se milites Constantii, accessit ad Gallias partes occidentalis. Cumque multa, & gravissima inibi prælia in alterutros exerceret, modò isti, modò illi victores esse videbantur. Novissimè autem devictus Magnentius fugit, vidensque milites, quasi de perditione tristes, stans excelsiori eos nitebatur alloquutionis consuetudine confortare. Tunc illi favorem solium Magnentio exhibere parati, irviti, & nolentes clamaverunt omnes una voce: Constanti Auguste, tu vincas. Hoc augurium Magnentius traxit ad semetipsum, tanquam non ei divinitus concederetur imperium, & propterea ad ulteriora tendebat. Sequentibus autem Constantii militibus circa montem Seleucum, facta congressione, solus fugiens venit in Lugdunensem urbem, comprehendensque suam matrem, & fratrem seniore, quem ad tuendas Gallias Cæsarem constituerat, occidit. Nec multo post à Constantii militibus ibidem coangustatus, gladio occultè proviso, ictum pulsu parietis juvenis transosso latere, ut erat vasti corporis, naribusque, & ore cruorem effundens, mense imperii quadragesimo secundo, ætatis propè quinquagesimo expiravit, anno imperii Constantii sexto, & Galli Constantii consulatus anno secundo, XVIII. Kalendas Septembris. Fuit is ortus parentibus barbaris, qui Galliam inhabitabant. Legendi studio promptus, sermone acer, animi tumidi, & immodici, timidus, artifex tamen ad occultandam audaciæ specie firmidinem. Ejus morte audita Decentius frater ejus laqueo fasciâ composito vitam finivit. In his ergo præliis ingentes Romani imperii vires (39) consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent, securitatisque conferre. (40) Sed neque sic circa Rempub. quies evenit. Nam post paululum apud occidentales Gallias, Sylvanus quidam res novas molitus, tyrannus est exortus, quem duces Constantii vigesimo octavo die perimunt. Fuit ingenio blandissimus, quanquam barbaro patre genitus, tamen institutione Romana satis cultus, & patiens. Porro Judæi in Diocæsarea Palæstina residentes, vicina loca turbabant, & sumentes arma tentabant resultare Romanis. Post hæc itaque Gallus Cæsar cum Antiochiæ degeret, exercitu destinato eos interfecit, civitatemque vastavit. Cumque sibi videretur prospere gessisse, felicitatem non ferens, accessit ad tyrannidem, & insinuans Imperatori suam intentionem, Quæstorem vocabulo Magnum, & Domitianum Præfectum Orientis occidit. Ob quam rem Constantius indignatus, evocavit eum, Qui cum-

K 2 con-

(38) A. fuerunt. Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac penè captus. Ingentes etc.  
 (39) A. vires ea dimicatione consumptæ etc.  
 (40) A. conferre. Orienti mox à Constantio Cæsar est datus patris filius Gallus, Magnentiusque diversis præliis victus vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit imperii anno tertio, mense septimo, frater quoque ejus Severus, quem ad tuendas Gallias Cæsarem emiserat. Per hæc tempora etiam à Constantio multis incivilibus gestis Gallus Cæsar occisus est. Væ etc.

contemnere non valeret, pergebat ad principem. Cumque contra insulam Falconensem venisset, illic eum Constantius præcepit interimi, anno imperii sui septimo, & Consulatus ipsius Galli anno tertio. Vir fuit naturâ ferus, & ad tyrannidem promptior, (41) si suo jure imperare licuisset. (42) Solus in imperio Romano eo tempore Constantius princeps, & Augustus fuit. (43) Nunc igitur de Claudio Juliano pauca dicenda sunt, ejusque genere, ac disciplina, & quomodo venerit ad imperium. Constantinus, qui Byzantium suo nomine Constantinopolim appellavit, duos habuit ex eodem patre, non ex eadem matre germanos. Quorum unus Dalmatius, alter Constantius vocabatur. Constantius autem duos habuit natos Gallum, & Julianum. Post mortem Constantini conditoris Constantinopolitana civitatis, dum milites juniores Dalmatium peremissent, tunc, & isti, functo jam patre, penè mortis periculum sustinuerant cum Dalmatio, nisi Gallum quidem egritudo, quæ putabatur inevitabilis, liberasset, Julianum ætas infantilis, erat enim annorum octo. Cumque ab eis fervor Imperatoris quievisset, Gallus circa Ephefum apud Doctores erat, ubi etiam à progenitoribus possessiones habebat. Porro Julianus crescens in auditoriis Constantinopolitanae urbis, exercebatur in Basilica, ubi doctores erant, habitu privato procedens, habebatque pædagogum eumuchum nomine Mardonium, grammaticum Nicoclem Laconensem, rhetoricam verò legebat apud Ecybolum. (44) Sophistam. Erat enim Julianus ab initio Christianus. Cumque lectione proficeret, etiam fama per populum volitabat, quia posset etiam Rempublicam gubernare. Quod dum latius panderetur, æstuationes induxit Constantio Imperatori. Quamobrem abstulit eum ab urbe regia, & misit Nicomediam, præcipiens ne conveniret apud Libanium Sophistam Syrum. Tunc enim Libanius à pædagogis Constantinopoli expulsus, Nicomedia morabatur. Prohibebatur ergo Julianus apud Libanium legere, eo quod paganus esset, verumtamen librorum ejus lectionibus utebatur, cumque proficeret in rhetorica, supervenit in Nicomedia Maximus philosophus, non ille Byzantius pater Euclidis, sed Ephesius, quem postea quasi artes magicas exercentem Valentinianus Imperator præcepit occidi. Tunc igitur non ob aliam causam Nicomediam venerat, nisi Juliani famâ protractus. Apud quem, cum Julianus verba philosophica prægustasset, cepit etiam doctoris imitari religionem. Is enim etiam imperii cupidinem in animum ejus immiserat. Cumque hæc non laterent aures Imperatoris, inter metum, spemque constitutus, suspicionem celare volens, quia qui dudum integer fuerat Christianus, postea proditor est effectus, tonsus monachicam simulabat vitam, & latenter quidem exercebatur in philosophica, in manifesto autem sacros Christianorum legebat libros. Denique in Ecclesia Nicomediae lector est constitutus, & divinos codices in Ecclesia audiente populo legebat. Porro sub hoc habitu furorem declinavit Imperatoris. Hæc equidem pro timore faciebat, nequaquam à spe recedens, quam mente conceperat, dicebatque plurimis amicorum suorum, felicia fore tempora, quibus ipse verum

A potiretur. Post paulum verò perempto Gallo Julianus repente fit suspectus Imperatori, qui etiam eum custodiri præcepit, & dum fugâ lapsus fuisset, diversa circumeundo salvatus est. Vixque serò uxor Imperatoris Eusebia celatium inveniens, supplicavit Imperatori, quatenus nihil mali pateretur, sed ut potius ad philosophandum mitteretur Athenas. Cæpit igitur Julianus imperialia sceptra desiderare. Quamobrem discurrens universam Hælladam, vates quærebat responsa reddentes, consulens si ad suum imperium perveniret, invenitque virum, qui ei desiderata se dicere fateretur. Is eum perducens ad quendam idolorum locum, & intromitens in adytum, seductores demones evocavit, quibus solenniter apparentibus, terrore compellitur Julianus in fronte sua crucis signaculum formare. Tunc demones trophæi dominici figuram respicientes, repente disparuerunt. Quod agnoscens magus, cæpit culpæ Julianum. At ille terrorem significavit, & crucis se dixit obstupuisse virtutem, eo quod videntes hoc signum demones evanuerunt. Porro magus: Non hoc suspicaris ò bone vir, quia timuerunt, sicut ais, sed abominati hoc signum potius recesserunt, Et ita capiens miserum, odio replevit Christiani signaculi Julianum. Post hæc igitur Constantius evocavit Julianum, & constituit Cæsarem septimo idus Novembris, dansque ei conjugem Helenam sororem suam, quæ Constantia dicta est, contra Barbaros eum destinavit, ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imperator Constantius contra Magnentium solatia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorum vastabant urbes, alias expugnabant. Ubique fœda vastitas erat, (45) Romanumque Imperium non dubia jam calamitate nutabat. (46) Cum esset ergo juvenculus Julianus, iussit ei Imperator, ut præter consilium ducum nihil moliri præsumeret. Cumque duces accepta potestate negligenter, & propterea Barbari superarent, tunc Julianus duces quidem deliciis vacare permisit: sumens autem milites, eisque spolia interemptorum hostium compromittens, initium vincendi Barbaros fecit, & amorem suum apud milites collocavit. Fertur itaque, quod dum in quandam civitatem fuisset ingressus, corona laurea, quibus solent civitates ornari, inter columnas pendens, rupto fune, super caput ejus decidit, eumque aptissimè coronavit. Quo factò cuncti clamare, quia ei signum foret imperii. Interea Julianus, cum apud Imperatorem de ducum negligentia quereretur, alter armorum mittitur magister, ejus alacritati conveniens, cujus ministerio cum barbaris fiducialiter est congressus. Et dum illi per legatos literas Imperatoris eos ad provincias invitantis ostenderent, tunc ille legatos eorum misit in vincula: factaque congressione cum modicis copiis Romanorum apud Argentoratum Gallia urbem ingentes copias hostium extinxit. Stabant acervi montium similes, fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodamarus, (47) & Constantio missus, fusi omnes optimates, redditus limes Romanæ possessionis. Ac postmodum cum Alamannis apud Rhenum fluvium residentibus dimicans, potentissimum eorum regem Bodomarium cepit, claraque victoriâ decoratus, cum mediocritate

(41) A. Promior.

(42) A. licuisset. Silvanus quoque in Gallia res novas molitus ante diem XXX. extinctus est. Solusque etc.

(43) A. fuit. Mox Julianum Cæsarem ad Gallias misit, patrem suum Galli fratrem, tradidit ei in matrimonium sorore sua, cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent. Utiq; etc.

(44) MS. Ecybolum.

(45) A. esset.

(46) A. nutaret, à quo modicis copiis apud Argentoratum Gallia urbem ingentes Alamannorum copia extincta sunt. Rex nobiliss. captus, Gallia restituta. Multa

postea per eundem Julianum egregia adversis barbaros gesta sunt, submoti ultra Rhenum Germani, & finibus suis Rom. imp. restitutum, neque multo post eum Germanicani exercitus à Galliarum presidio tollerentur consensu militum Julianus factus est Aug. Interjectoque anno ad Illyricum obtinendum profectus est Constantio Partibicis præliis occupato, qui rebus cognitis ad bellum civile conversus in itinere obiit inter Ciliam, Cappadociamque, anno Imp. octavo & tricesimo, ætatis XLV., meruitque inter divos referri. V. etc.

(47) MS. Bodomarus.

tate vita, atque mansuetudine militibus præfesset, ab eis appellatur Augustus. Cuiusque corona deesset imperialis, unus signa portantium, torquem, quem habebat in collo sumens, Juliani capiti circumposuit.

## JULIANUS.

Hoc ergo modo Julianus Imperator est factus. Hoc factio nihil de Constantio cogitans, iudices ab illo factos honoribus mulcebat, & ad illius invidiam literas proferebat, quibus ostenderet eum propter bellum contra Magnentium gestum in Romanorum terras Barbaros induxisse. Hunc Constantius urgere legationibus, ut in statum, nomenque pristinum revertatur. Julianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multo officiosius pariturum. Igitur Julianus repente religione mutata, cum prius Christianus esse putaretur, semetipsum Pontificem nominabat, & veniens ad templa Paganorum sacrificabat, suadebatque subjectis talia colere, & Christianorum baptisma, sacrificiis, & innovationibus, quas expiationes Pagani vocant, & sanguine immolationum studebat ablueri, & abrenunciare Christianæ professioni. Cumque Constantius propter bellum Persicum Antiochia moraretur, sperans ille, quia sine bello posset Illyricum detinere, ad eos agebat iter, dicens se velle Constantio satisfacere, tanquam non sponte, sed voluntate militum insulas Imperii suscepisset. Dicitur, itaque dum ad hos terminos accessisset, vindemiâ jam collectâ circa occasum Plejadum, uvas denuo fuisse prolatas, insuper etiam imbrem ex aere descendentem in ejus vestem simul, ac cæterorum, singulas crucis signacula guttulas formasse. Hoc factio videbatur & ipsi, & aliis, quia botris extra tempus illatis, bonum ei panderetur indicium, imber autem cadens vestem, super quam ceciderat roboraret. Alii vero dicebant uvarum signum præter tempus significare perditionem Imperatoris, ad instar hujusmodi botrorum, & parvi temporis fore ejus Imperium. Porro de cruce dicebant, præminitare hoc signum, quia sit cæleste dogma Christianorum, & oporteat signari cunctos crucis signaculo. Cum audisset itaque Constantius contra se venire Julianum, instructione belli Partibici derelicta, Constantinopolim veniebat. Cuiusque iter faciens magis magisque ardens dolore, atque ut erat talium impatiens, acriter festinaret, in radicibus Tauri montis, apud oppidum Mopsocrenen inter Ciliciam, & Cappadociam febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interit III. Nonas Novembris, Consulatu Tauri, & Florentii, anno Imperii tricesimo octavo, ætatis quinto & sexagesimo. Ex quibus tredecim cum patre regnavit, viginti quatuor post illum, id est, septem solus, cum fratribus, atque Magnentio sedecim, meruitque inter duos referri. Eodem tempore, magno terræmotu Constantinopolis pars diruta est. Iste fuit vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimium amicis, & familiaribus credens, mox etiam uxoribus deditior, qui tamen in primis se imperii annis ingenti modestia egerit. Familiarium etiam locupletator, neque inhonorans, (48) quorum laboriosa expertus fuisset officia. Ad severitatem tamen propensior, si suspicio Imperii moveretur, mitis (49) fuit aliàs, felix bellis civilibus, externis lachrymabilis, mirus artifex in sagittis, à cibo, vinoque, & somno multum temperans, patiens laboris, facundie cupidus, quam cum assequi ingenii non vale-

ret tarditate, aliis invidiebat, spadonum, aulicorum, vernaculorumque amori deditus, uxorumque, quibus contentus, nulla libidine transversa, aut iniusta polluebatur. Sed ex conjugibus, quas plurimas sortitus est, præcipue Eusebiam dilexit, decoram quidem, verum per Adamantias, & Gorgonias, & alia importuna ministeria, vexantem famam viri contra quam feminis modestioribus mos est, quarum sæpe præcepta maritos juvant. Namque, ut cæteras omittam, Pompeja Plotina, incredibiledictu est, quantum auerit gloriam Trajani, cuius procuratores cum calumniis provincias agitarent adeo, ut unus ex his diceretur locupletum quemque ita convenire: Quæ habes? Unde habes? tertium, pone quod habes, illa conjugem corripuit, atque increpans quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit postea, ut exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescentes reliqui artus tabescant.

Igitur defuncto Constantio, Julianus jam Thracas obtinebat, & deinceps Constantinopolim veniens appellatus est Augustus. Interea dum Constantinopolim fuisset ingressus, cepit cogitare sibi populum complacere, & eorum favorem decenter acquirere: quod hac arte fecit. Bene namque sciebat Constantium ab omnibus populis nomen consubstantialitatis amplectentibus odiri: ob quam rem ab Ecclesiis videbantur exclusi, & Episcopi confiscati, exilioque directi. Simul etiam noverat & Paganos fuisse contristatos prohibitione sacrificiorum, & desiderare adipisci tempus, quo eorum aperirentur templa, ut haberent idolis immolandi licentiam. Sic igitur utrumque populum mororibus vulneratum à defuncto cognoscens, & communiter omnes eunuchorum violentiâ, & præcipue Eusebii Nicomedensis Episcopi rapinis ingemiscens, qui suam sedem reliquerat, & Constantinopolitanam invaserat: Julianus ita apud omnes semetipsum artificioso velamine commendabat. Et aliis Christianis quidem amare se fingebat, aliis autem Paganis per vanam gloriam largus erat, omnibus tamen qualis esset in commune religione monstrabat. Et primam quidem crudelitati Constantii circa subjectos derogans, & eam coram universo populo redarguens, jubet Episcopos exilio deportatos evocari, & confiscatas eorum reddi substantias. Tempora quoque Paganorum velociter suos necessarios præcepit aperire, eos autem, qui fuerant ab eunuchis oppressi, recipere, quæ malè ab eis fuerant abjecta sancivit. Eusebium vero præsidem imperiali cubiculo mortedamnavit, non solum quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem ejus consilio audierat interemptum. Et corpus quidem Constantii regio honore sepelivit. Ejecit vero è palatio eunuchos, tonsores, & coquos: Eunuchos quidem, quia uxor ejus obierat, post quam non duxit aliam; coquos autem, eo quod cibus simplicibus uteretur; tonsores vero, quia multis, inquit, sufficit unus. Scriptorum autem plurimos antiquæ fortunæ restituens, reliquis eorum mercedem scripturæ dare præcepit. Abscidit quoque etiam publicum cursum mularum, & caballorum. Hæc ejus opera laudant pauci, vituperant multi. Is enim etiam noctibus vigilans conscribat libros, & descendens in Senatu publice recitabat. Solus enim Imperatorum à Julio Cesare in curia Senatus recitavit orationes. Honorabat disciplinarum cultores, maxime philosophantes. Habebat autem plurimum vanæ gloriæ vitium, & in oratione, quam de Cesaribus scripserat, cunctos

(48) A. inhonoros sinens.

(49) A. mitis aliàs, & cuius in civilibus, magis quàm in externis bellis sit laudanda fortuna. Hinc Julianus verum patiturus est, ingentique apparatu Partibus intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui, aliqua oppida, & castra Persarum in deditiorem accepit, vel

vi oppugnavit, Assyriamque populatus castra apud Ctesiphontem stativa aliquandiu habuit, remeansque victor, dum se inconsultis præliis insirit, hostili manu interfectus est. VI. Kal. Julias Imp. anno VII. ætatis altero, & trigesimo, atque inter duos relatus est. Vir egreg. etc.



Etos ante se principes laceravit. Hac ergo arrogancia motus, etiam contra Christianos conscripsit libros. Ut ergo coquos, atque tonsores expelleret, opus philosophi, non tamen Imperatoris egit; ut detraheret; atque laceraret, nec philosophi, nec principis fuit. Igitur Julianus dudum studens Paganitatem in omni sua ditione dilatari, & Christianitatem exterminari, primum quidem Galileorum filiis (sic enim Salvatoris nostri cultores denominabat) præcepit ne poetarum, aut philosophorum legerent disciplinas. Proprius, inquit, penam vulneramur secundum proverbium, ex nostris enim armati conscriptionibus, contra vos bella suscipiunt. Et templa quidem erant aperta, sacrificiaque Paganorum per civitates secundum voluntatem illius procedebant, ipse autem astuabat, ne fervor ejus Christianorum abundantiam frustraretur. Et maxime pulsabatur, quia multi sacerdotum suorum Christianas habebant uxores, & filias, & servos. Arbitratus autem Christianitatis statum ex vita bona, & conversatione consistere, studuit, ubique templa Paganorum instructione, & ordine Christiana religionis ornare sedibus, atque processibus: Paganorum dogmatibus, atque monitionibus lectores sua superstitionis instituit, adinstar clericorum, ut horas certas, & dies, & orationes sollemniter observarent, præcipiens pariter habere curas virorum, atque mulierum philosophare scientes, habitaculis peregrinorum, & pauperum, aliisque providentiâ circa egenos exhibitâ Paganorum religionem componere, & pietatis habere nomen. Si quis autem sponte, vel invito peccaret, secundum traditionem Christianorum instituit, ut post penitentiam mediocrem constitutam sustineret correctionem. Præcipue verò zelatus dicitur notas litterarum Episcopaliû, quibus solent alterutris scribentes commendare peregrinos, & ubi proficiscuntur, & à quibus veniunt modis omnibus indicare, & solatia promereri, tanquam noti, & amici sint, testimonio directi signaculi. Hæc considerans festinabat, ut Pagani Christianorum consuescerent officiis. Scribens enim Arsabo Pontifici Galatiæ tali modo epistolam: Paganorum, inquit, ritus nondum agitur secundum intentionem nostram, propter cultores ejus in negligentia posites. Nam deorum claritas, magnitudo, atque sublimitas, omni ratione, omnique spe major est, sed propitii sint nostris animis dii, propter negligentiam, quam habemus, cum illorum providentiâ in parvo tempore tanta facta mutatio sit, quantam, nec orare primitus quicumque præsumpsit. Cur ergo credimus hoc posse sufficere, neque respicimus quemadmodum superstitionem Christianorum avertit cura peregrinorum, & circa sepulturas, & mortuos multa solatia, honestaque conversationis studia, non vera, sed ficta. Quas res arbitror sub veritate apud nos debere geri. Non itaque fas est te solum talem esse, sed omnes absolutè circa Galatiam sacerdotes, quos aut deprecare, aut oratione flecte, aut certè festinanter à sacerdotali ministerio remove, nisi diis cum conjugibus, & filiis, atque servis colla submiserint, non ferentes ulterius eorum servos, aut filios hoc facere, contemnentem autem Galileos impiè contra deos agentes, & impietates pietatibus præponentes. Deinde cunctos admone, ut sacerdos, neque ad spectacula procedat, neque in tabernis bibat, aut cuilibet arti, aut eperibus turpibus, aut impudentibus præsit. Qui obediunt honorentur, inobedientes expelle. Xenodochia constitue per singulas civitates, ut nostrâ peregrini clementiâ perfruantur, non tantum nostri, sed etiam extranei pecuniis indigentes. Ut autem habeas unde fiat, interim decrevi singulis annis triginta millia modios tritici per universam dari

A Galatiam, & sexaginta millia vini sextarios. Honorum quinta pars pauperibus templa observantibus debet expendi, reliqua peregrinis, indigentibusque distribui. Turpe namque est, ut Judæos quidem non abjiciant, sed potius nutrant impij Galilæi & suos pariter, & nostros, nostri verò nostrorum solatio deserantur. Quapropter doce etiam collationes facere Paganos ad talia ministeria, Paganorumque vicos offerre diis primitias frugum, eosque hujusmodi beneficiis institue, docens eos hoc opus olim fuisse nostrorum. Homerus enim hoc probat, introducens Eumenum talia facientem. Nos ergo neque bona nostrorum imitamur, sed aliis remittimus, negligentiam non confusi, magis autem deorum reverentiam respicientes. Si igitur hæc te facientem cognovero, ego lætitiâ plenus ero. Præsides provinciarum rarius domi suscipe, frequenter eis scripta trans mitte. Ingredientibus eis civitatem, nullus sacerdotum occurrat. Cumque ad templa venerint deorum, intra januas eis nemo præcedat militum, aut fortè præcedentium officiorum, sed qui voluerit subsequatur. Cumque ad ipsum limen templi pervenerit, privatus existat. Tu enim, sicut nosti, iudex intus es. Hoc enim etiam sacra sanctio videtur exigere. Obedientes igitur pro veritate piæ sint, reluctantes vanæ gloriæ comprimantur. Quid enim patiatur, aut quod mereatur auxilium, qui matrem deorum propitiâ habere noluerit? Qui ergo eam neglexerint, non solum sine querela non erunt, sed etiam nostræ indignationis impetum sustinebunt: Neque enim fas est, ut illi porcatur, qui deos habuerit inimicos. Suade siquidem eis, ut si mea voluerint frui tuitioe, omnes matri deorum studeant offerre culturam. Hæc itaque faciens Imperator ad destructionem Christianorum, neque subiectis prævaluit, & aperte Christianis vim parare erubuit. Inter hæc ut ad Paganitatem milites insuescerent, studuit ad priscum schema reformare signum illud Labarum sublimis Romanorum, quod Constantinus sicut prædictum est, in crucis formam mutaverat. Verum in publicis imaginibus depingebat Jovem quasi de cælo sibi coronam, & purpuram deferentem, Mercurium, & Martem in se respicientes, velut pro testimonio sapientis, & fortis. Et hoc agebat imaginibus, ut sub occasione imperii latenter adorarentur dii, & hoc modo subiecti clanculo fallerentur. Arbitrabatur enim, quia si hoc sponte eis imponeret, postea qua vellet impleret, si verò respicientes agnosceret, veniâ sublata torqueret, tanquam circa Romam solennia reluctantes, & in Republica, atque ipso imperio delinquentes. Pauci siquidem etiam panis subditi, cognoverunt dolum, quia sicut moris erat, adorare noluerunt. Turba verò, ut assolet, per ignorantiam simpliciter imagines adorabat, quod tamen Imperatori nihil profuit. Cumque multa excogitaret, quibus Paganorum ritus extolleret, invenit modum, qui plurimis Christianis militibus claræ virtutis coronam dedit. Cum venisset itaque tempus, quo imperialia milites solent dona percipere (hoc enim agitur plerumque die Calendarum Januariarum, & natali Principum, & urbium regiarum) exquisivit quatenus eos simpliciter ex prisca consuetudine fallere potuisset. Jussitque, ut unusquisque ad manus Imperatoris accedentium, ab officio admonitus, primo incensum offerret (erat enim ante eum thus positum, & ara) secundum antiquam Ro. consuetudinem. Tunc alii quidem licenter suam ostenderunt fortitudinem, & neque incensum offerre, neque donum accipere passi sunt. Alii verò occasione legis, & antiquitatis, neque mente perceperunt, quod commiserere peccatum. Verum alii propter lucrum capti, aut timore perturbati, seu jussione repentina conclusi, licet intellexerint, ta-

men



men Paganitatem declinare non potuerunt. Plurimi siquidem per ignorantiam decepti, dum inter cibos, ut assolet, & pocula invocarent in alterutros Christum, respondens quidam dixit: Quid patimini invocantes Christum, quem ante paululum denegastis, deus donum ab imperante percipientes, vobis in ignem mitteretis? Cumque hoc milites audissent, & quod gesserant agnovissent, statim exilientes, publice currebant, atque impetu facto clamabant, Deumque suum, & cum eos homines testabantur se Christianos esse, & in eo nomine permanere, atque per ignorantiam se fecisse, & si dici posset, solam manum Paganam esse, conscientiam verò nihil simul egisse. Cumque venissent ad principem, proiecērunt aurum, quod acceperant, & fortis voce poscebant, ut reciperet quod dedisset, & occideret illos. Sic enim penitentiam agere fatebantur, eo quod improvidè eorum dextera peccasset, & studere propter Christum, totum corpus poma tradere. Cumque Julianus talia audisset, furorè commotus, præcepit capita eorum incidere, & cum duccerentur ad mortem, sequente populo, & mirante virtutem eorum pro pietate susceptam, venerunt ad locum, quo rei puniri solent. Tunc spiculatorum rogavit senior omnium, ut ante omnes caput cuiusdam nomine Romani adhuc adolescentis absconderet, ne dum aliorum respiceret mortem, frangeretur. Cumque ille genua fixisset in terra, & spiculator gladium evaginasset, venit repente nuncius clamore prohibens necem. Porro juvenculus ille occasione privatus ait: Non fuis Romanus dignus ut Christi martyr appellaretur. Et licet sanguinem malignus Imperator prohibuisset effundis ductus invidiâ, verumtamen non eos in civitatibus habitare permisit, sed ad ultima Romanorum loca exilio destinavit. Postea verò præcepit, ut qui sacrificare noluerint, in palatio non intrarent, & neque collegio, neque foro eos, neque arbitrio, neque ulla dignitate, nec qualibet communiione participare iussit. Interea Julianus, dum Constantinopoli apud Fortunam sacrificaret, accessit ad eum Mares Episcopus Chalcedone, & publice impium, ac sine Deo, apostatamque vocavit. Ille verò solam ei improperasse fertur cœcitatem. Erat enim senex, & pro imbecillitate oculorum manu alterius agebatur. Super hæc etiam volens lacerare eum, consuetè dixit: Neque Galileus Deus tuus curare te potest. Respondens verò Mares: Ego quidem Deo meo gratias ago pro cœcitate, quia hoc ideo gestum est in me, ne te videam pietate nudatum, Imperator autem nihil respondens abcessit. Sic enim putabat potius roborari Paganitatem, si se patientem, ac mitem erga Christianos demonstrasset. Igitur dum Persæ mortuum cognovissent fuisse Constantium, captâ fiduciâ venerunt ad terminos Romanorum, denunciantes bellum. Ob quam rem Romanas vires contractas undique Julianus advexit, ut ad destinatam secum traheret perditionem, missique in Delphos, & Delum, atque Dodonem ad percipienda responsa, si expediret ei bella suscipere. Tunc universi vates, & pugnandi fiduciam dabant, & victoriam promittebant. Unum verò responsum pro exemplo mendacii, vel seductionis inferere non pigebit. Est enim huiusmodi: Nunc omnes aggredimur Dei victoriæ trophæa referentes circa fluvium Tigrem. Horum ego dux ero belligerator Mars. Horum, itaque carminum ridiculum convenit divulgare, qui rationalem dominum, Musarumque principem Pythium cum vocant. Ego autem mendacium seductionibus ejus inveniens inditum ingemisco. Tigrem namque fluvium, Tigrim voluit appellare, quoniam Tigris ejus est nominativus, & per Assyriorum arva discurrens, in Persicum sinum descendit. Per hæc ergo responsa de-

A ceptus infelix & victoriam mente somniabat, & post Parthicum triumphum pugnam Galileis inferre parabat. Multas itaque vias, castraque detinens jam etiam civitates capiebat, Assyriamque depopulatus, castra apud Ctesiphontem civitatem habuit. In qua intantum obsedit regem, ut crebris legationibus uteretur, offerens dare suam patriam partem, si soluto bello discederet, quod ille noluit, neque supplicantibus est misertus, neque mente percepit, quia vincere quidem bonum est, supervivere autem nimis invidiosum, credens præcipue magicis artibus, quas ei Maximus Philosophus exhibebat, & arbitratus Alexandri Macedonis se gloriam percepturum, aut certe potiorum. Putabat enim secundum Pythagoream, Platonisque sententiam, ex mutatione corporum Alexandri animam possidere, aut esse potius in alio corpore alium Alexandrum. Ob hanc itaque causam Persarum regis noluit preces admittere. Interea cum in deserto loco captivorum primò habuisset ducatum, postea quidam senior transfuga, sub schemate proditoris se ei compendiosum iter ostendere compromisit. Cumque tribus diebus ambulantes ad majorem solitudinem venissent, in insidiis inciderunt. Statim illum quidem senem fustibus occiderunt, confidentem se hoc fecisse pro patriæ libertate, & libenter omnia tormenta sustinere: Cumque eum Parthi hinc urgerent, è castris jam positus, arrepto tantum clypeo procurrerit. Cumque sic inconsulto ardore nititur ordinis ad prælium componere, ab uno ex hostibus, & quidem fugiente, conto percussus. Relatusque in tabernaculum, rursus ad hortandos suos egressus, paulatim sanguine vacuatus, circa noctis ferè medium defecit. Quidam autem dicunt jaculum repente delatum discurrens per brachium ejus in latus immersum esse. Qui verò justissimum intulit vulnus, hæc tenus ignoratur. Sed alii quendam invisibilem virtutum esse ferunt, alii verò unum pastorem Israhelitarum, alii militem fame, & itinere fatigatum. Sed sive homo, sive Angelus fuerit, palam est, quod divinis iussionibus ministravit. Callistus autem, qui inter familiares tunc Imperatoris militabat, & heroico versu ejus conscripsit historiam, ait eum vulneratum à demone. Libanius verò Sophista Syrus, inter ceteras laudes, quas de vita ejus scripsit, in fine libri, sic ait: O demonum alumne, demonumque discipule, & demonum observator. Julianus ergo quarto Consulatu suo, quem egerat cum Sallustio, VII. Kalendas Julii interit, anno Imperii sui tertio, septimo verò ex quo Cæsar à Constantio fuerat ordinatus, vita anno trigesimo primo. Post cujus mortem ejus magis Carris comperta sunt. Per hanc agens, quoniam per Edessam pro piæ religionis cultu transire noluerat, in templum, quod à Paganis colitur, est ingressus. Ubi dum quadam cum suis consortibus sacrilega celebrasset, januas, & claustra disposuit, & quosdam ibi milites observare præcepit, ut interius nullus accederet, donec ipse remearet. Cumque mortuus fuisset Julianus, & Jovianus pius successisset, ingredienti in templum, invenerunt mulierem à capillis appensam extensas habentem manus, cujus uterum aperuerat, ut Persarum victoriam in jecore ejus inspiceret. In qua urbe, cum ejus nunciatus fuisset interitus, publicam cuncti habuere festivitatem, & non solum in Ecclesiis, & sepulchris Martyrum exultabant, sed etiam in theatris victoriam prædicabant cum sacerdotibus exultantes. Communiter enim clamabant omnes: Maxime fatue, ubi sunt vaticinia tua? Vivit Deus, & Christus ejus. Hic fuit vir egregius, & Rempub. insigniter moderaturus, si per fata licuisset, liberalibus disciplinis apprime eruditus.

Æqua-

(50) *Æquaverat enim Philosophos, & Græcorum sapientissimos, facundia ingenti, usu promptior, (51) memoriæ tenacissimam, atque amplissimam, (52) in amicos liberalis, sed minus diligens, quam principem decuit, (53) corpore validus quidem, sed brevis fuit, barba prolixa, oculi currentes huc illucque directi, in provinciales justissimus, & tributorum, quantum fieri posset, repressor, civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam, gloriæ avidus, ac per eam animi plerunque immodici, nimius Christianæ religionis insequutor, perinde tamen, ut à cruore abstineret. M. Antonino (54) non absimilis, quem etiam æmulari studebat, (55) cultu numinum supersticiosus. Præfatus consulto sese de imperio nihil mandare, ne (uti solet in multitudi- ne discrepantibus studiis amicorum) ex invidia regni præ discordia exercitus periculum pararet. Audax plusquam Imperatorem decet, cui salus propria, cum semper ad securitatem omnium, tum in bello maxime servanda est. Ita illum cupido gloriæ flagrantior pervicerat, ut neque terramotu, neque pluriusque præfagiis, quibus vetabatur Persidem petere, adductus sit finem ponere ardori, ac ne noctu quidem visus ingens globus cælo lapsus ante diem belli, cautum præstiterit.*

## JOVIANUS.

*Igitur altera die absque omni dilatione Joviano insulas Imperatoris imponunt. Erat enim vir fortis, & nobilis, & illo tempore Millenarius, quo Julianus electionem militibus lege proposuit, ut aut sacrificarent, aut militiam cederent. Quo cingulum magis elegit amittere, quam Imperatoris præceptionibus impiis obedire. Hunc ergo tunc Julianus propter belli necessitatem inter viros militares habebat, qui cum violenter à militibus ad imperium traheretur, clamabat dicens: non se velle Paganis hominibus imperare, cum ipse Christianus existeret. Cuiusque vox omnium communiter proclamasset, dicentium, se quoque esse Christianos, suscepit imperium. Is exercitum in Perside inopiâ laborante, pacem cum Sapore rege Persarum, necessariam quidem, sed ignobilem fecit, mutatis finibus, ac nonnullâ imperii Romani parte traditâ, quod ante eum, ex quo Romanum*

(50) A. eruditus, græcis doctior, atque aded ut latina eruditione quamquam cum græca scientia concurret, facundia &c.

(51) A. & prompta.

(52) A. amplissima. In quibusdam philosophis propior. In amicos &c.

(53) decuit. Fieriunt enim nonnulli, qui vulnere gloriæ ejus insurrunt. In provinciales &c.

(54) A. Marcio Antonio.

(55) A. Jovianus genitus &c.

(56) A. exanimatum nimia cruditate &c.

(57) A. XIV. Kal.

(58) A. Jovianum. Hic insignis &c.

(59) A. studiosus ad obtinendam imperium, consensu exercitus lectus est. Commendatione patris militibus, quum suâ notior, qui jam turbatis rebus, exercitu quoque inopiâ laborante, uno à Persis, atque altero prælio victus pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit, multatus finibus, ac nonnullâ imp. Rom. parte traditâ, quod ante eum amnis tercentum & duobus de viginti ferè, ex quo Rom. imp. conditum erat nunquam accidit, quin etiam legiones nostræ, & ita apud Samnium per Pontium Telesimum, & Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur; ea pacis conditum non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem tum cum integrum fuit mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus bis bellis quæcumque memoravi factum est. Nam & Sammitibus, & Numantinis, & Numi-

A imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostræ, ita & apud Caudium per Pontium ducem Samnitium, & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, tum cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus bis bellis, quæcumque memoravi, factum est. Nam & Sammitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit. Sed dum æmulum sui imperii veretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Tunc Imperator discessit ab Antiochia, & venit ad Tarsum Ciliciæ, ibique corpus Juliani sepelivit honorificè. Et cum cuncta solemnia funeri ejus exhibuisset, designatus est Consul unâ cum Varroniano filio suo. Dumque Constantinopolim festinaret, venit ad prædium nomine Dadastam, inter Galatiam, & Bithyniam: ubi Themistius Philosophus cum aliis Senatoribus occurrentes consularem recitavit orationem. In prædicto namque prædio hyemis tempore languore constrictus repentina morte obiit. Multi exanimatum crapulitate (56) opinantur, inter cœnandum enim nimium epulis indulserat. Alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quiescentibus erat. Quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri jusserat multas. Decessit imperii mense septimo, XIII. (57) Kalend. Martii, ætatis, ut qui plurimum, vel minimum tradunt trigesimo & tertio anno, ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter divos relatus est. Hic fuit genitus patre Varroniano incola agri Singidonensis, provinciæ Pannoniæ. Ejus patri, cum liberos crebrò amitteret, præceptum est somnio, eum, qui jam instante uxoris partu edendus foret, diceret Jovianum. (58) Fuit enim insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus, (59) nam & civilitati propior, & natura admodum liberalis, vir inter alias virtutes neque imprudens, neque iners. Cuiusque in Niceam Bithyniæ venisset exercitus, Valentinianum ordinavit Imperatorem, V. Kalend. Martii, virum optimum, & apice principali dignissimum.

dis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit, sed dum æmulum imperii veretur intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Ipsæ iter aggressus, atque Illyricum petens in Galatia finibus repentina morte obiit. Vir alius neque iners, neque imprudens. Multi &c., ut legitur supra col. 2. vers. 23. usque ad verba relatus est, quæ in Ambrosiano seqq. posita leguntur, usque statim addit:

Nam & civilitate propria, & natura admodum liberalis fuit. Is statim erat Romane rei Joviano eodem, & Varroniano Cons. anno U. C. MCVIII. Quia autem ad inclytos Principes, venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stylo majore dicenda sunt, quæ nunc, non tam prætermittimus, quam ad majorem scribendi diligentiam referamus.

(60) In A. explicit lib. X. Hucusque Historiam Eutropius composuit, cui tamen aliqua Paulus Diaconus addidit: Hic decimus, & ultimus est Eutropii, quos Paulus Diaconus suos fecit, additis tamen subinde quibusdam. In Codice MS. Hirsfelden., hæc erant subjuncta: Hucusque historiam Eutropius composuit; cum tamen aliqua Paulus Diaconus addidit, jubente Domnâ Adilpergâ Christianissimâ Beneventi ducitricæ, conjugæ Domni Archiebis Sapientissimi, & Catholici Principis. Deinceps quæ sequuntur idem Paulus ex diversis auctoribus proprio stylo conjunxit. Hæc in MS. Porro Eutropium continuans P. Diaconus extat, quem conferre poteris Lector, & videbis quantum auctor Miscellæ addiderit. Canisius.

Explicit Liber Undecimus. (60)

INCI-

# INCIPIIT LIBER DUODECIMUS.

## VALENTINIANUS.

Nno ab Urbe condita MCXVIII.

**A** Valentianus (1) quadragesimus secundus ab Augusto Imperator appellatus est. Iste fuit Pannonius genere, de Cibala (2) civitate. Cum esset Tribunus Scutoriorum, tunc ei militum cura fuit commissa, eò quòd probatissimè novurat militarem disciplinam. Fuit enim vir magnanimus, & semper presenti fortuna melior apparebat, non modo fortitudine tantum, quantum prudentia, temperantia, atque iustitia, & corporis magnitudine præfulgebat. Sic enim fuit regalis, & urbanus, ut dum exercitus tentasset alium sociare confortem, ille respondisset, quòd cantatur ab omnibus: *Vestrum, inquit, fuit ò milites, Imperatore non existente, mihi dare regimen imperii; verum ubi hoc ego suscepi, meum jam est, non est vestrum de rebus cogitare communibus. Cujus verba mirati milites, ejus sequuti sunt voluntatem. Cumque Constantinopolim venisset post dies triginta Imperii sui, fratrem Valentem in communionem regni assumpsit, largitus ei partes Orientales, sibi retentis Occidentalibus.* Hujus pater Gratianus mediocri stirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eò quòd venalitium funem portanti quinque milites nequiverint extorquere. Eo merito ascitus in militiam, usque ad præfecturæ prætorianæ potentiam ascendit. Ob cujus apud milites commendationem Valentiano Imperium (3) allatum est. Qui cum sub Juliano Augusto Christianitatis integram fidem gereret, cum, ut dictum est, Scutoriorum Tribunus esset, (4) ingressus est cum Juliano in templum Fortunæ, & ministri templi ex utraque parte januarum stantes, aspersione aquæ, sicut ipsi dicebant, purgarent ingredientis, Valentianus præcedens principem, aspersione guttam sua vidit in chlamyde, & indignatus pugno percussit templi ministrum, dicens se maculatum potius, quam mundatum. Quod respiciens Julianus, jussit eum in custodiam retrudi, dicens: *Aut sacrificia idolis, aut militia excede. Qui sponte discessit. Nec mora, Juliano interfecto, Jovianoque mortuo, qui pro nomine Christi amiserat Tribunatum, in locum persecutoris sui accepit Imperium. Qui cum jam anno tertio Imperium cum fratre Valente ageret, Gratianum filium, nec dum plene puberem, hortatu focrus, & uxoris, Augustum creavit. Igitur Valentianus, dum in initio regni sui de urbe Constantinopolitana per Thracias properaret Romam, tunc Episcopi Hellepontii, Bithyniæ, & quicunque consubstantialem Patrem & Filium prædicabant, legatum miserunt ad eum Hypatium Heracleæ Perinthi Episcopum, quatenus dignaretur ad emendationem dogmatis interesse. Is cum adisset Imperatorem, & Episcoporum legationem intimasset, respondens Valentianus: *Mihi inquit, cum subiecto populo de huiusmodi negotiis curiosè agere fas non est. Ut ergo videtur vobis Sacerdotibus, facite. Tunc venientes apud Lampfacum, & duobus illic mensibus commorati, novissimè irrita fecere, quæ ab Eudoxio, & Acacio Constantinopoli**

Tom. I.  
 (1) A. XXXVIII. è Pannonia Cibalensi editus, cum esset Tribunus Scutoriorum apud Niceam Augustus appellatus fratrem Valentem Constantinopoli in communionem &c.  
 (2) MS. Paulus à Pannonia Croalensi. Ed. vulg. Cibaliensis.  
 (3) A. Imperium resistenti illatum &c.  
 (4) A. esset, jussus ab Imp. sacrilego, aut immolare idolis, aut militia excedere, sponte &c.  
 (5) A. extinxit. His diebus Procopius apud Constantinopolim tyrannidem intradens, apud Phrygiam Salutarem ex-

**A** sunt patrata: tenendamque fidem apud Seleuciam expositam decreverunt. Sed impius Valens, quæ apud Lampfacum gesta sunt, destruxit, & Episcopos qui ibi convenerant, exilio relegavit. Interea Valens in Antiochia plurimo tempore commoratus, omnibus licentiam dedit sua sacra celebrare, Gentilibus scilicet, atque Judæis, necnon & omnibus Hereticis. Nam & Gentiles festivitates agebant, demonibus ministrantes. Et post Julianum à Joviano idololatriæ vanitates extirpatis, rursus florere permisit, & Jovis cultum, atque Dionysii, sacraque Cereri jam non in occulto tanquam sub pio Imperatore celebrabant, sed per mediam plateam bacchantes ubique currebant. Illis tantummodo tunc princeps erat inimicus, qui Apostolicam doctrinam prædicare videbantur. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluvie mixta defluxit, & Constantinopolim IV. Nonas Junii grando miræ magnitudinis decidens nonnullos homines extinxit. (5) Quidam sanè ajunt de Valente, quòd Dominica uxor ejus persuaserit ei ab orthodoxa fide, quam suus germanus credebatur, recedere, & tam valenter Arrii sensum sectari. Porro alii scribunt, quòd postquam imperaverit, & ab Eudoxio rebaptizatus sit, juramento ei firmaverit in ipso baptisate cum Arrio se sensurum, & Homousion minimè recepturum. Interea Valente in Syria moram faciente, surrexit Constantinopoli tyrannus Procopius nomine, qui parvo tempore multam sibi militiam caterans, festinabat adversum Imperatorem, quòd dum ei nunciatum fuisset, paululum suum impetum retinuit. Cumque belli eventus interea parturiret, terræmotus factus est per universum orbem, ita (6) ut Siciliæ, & multarum insularum urbes concussæ, & subrutæ, innumerabiles etiam populos ruinis oppræsserint. (7) Circa Bithyniam verò tam ingens fuit, ut Niceam subverteret urbem: sed etiam mare terminos suos immutavit, & in quibusdam locis tanto impetu influxit, ut loca, quæ pridem ambulari poterant, rigarentur. Ab aliis verò locis tantum recessit, ut arida tellus inveniretur. Sequenti autem anno Gratiani, Dagalaisique Consulatu bella parantur. Cumque tyrannus Procopius de Constantinopoli egressus, castra moveret adversum Imperatorem, audiens Valens venit ab Antiochia, & cum eo congressus est circa civitatem Phrygiæ Nacoliæ. Et primà quidem pugna devictus est. Post paululum verò Procopium cepit, tradentibus eum Agelone, Gomarioque militibus, quos etiam postea inopinatis quibusdam supplicii jussit expendi. Despiciens enim jussurandum, quòd eis præbuerat, ferris divisos crudeliter interemit. Tyrannum verò duabus vicinis arboribus flexis, singulos in eis pedes ejus ligari fecit, quæ dimissæ aerem repetentes, Procopium diviserunt. Eodem tempore demon quidam erroneus crudelitate Valentis abusus, ei persuasit, ut perscrutaretur, quis post eum esset suscepturus imperium. Quam ob rem necromantiam fecit. Quibus artibus adimpletis, plurimos ille demon, non quidem aperte, sed obliqua fraude responsa proferens interemit. Nam cum de imperio consuleretur, quatuor literas de-

L mon-  
 tinctus est, plurimique ejus partis cæsi, atque prescripti sunt. Circa hæc tempora terræmotus &c.  
 (6) A. ita mare litus egressum, ut Sicilia &c.  
 (7) A. oppresserunt. Valens interea ab Eudoxio Arriam hereticos Episcopo baptizatus in severissimam heresim dilapsus est, conatusque Catholicos persequi fratri auctoritate compressus est. Ea tempestate Athanasius rex Gotlorum Christianos in gente sua crudelissimè persequutus, ad coronam martyrii sublimatus. Valentianus &c.

in accidit. Quæ  
 ad Carthaginem  
 in Hispania  
 sub jugum  
 terretur. Ea  
 tendens fore  
 regem sui  
 omnibus his  
 Nam & sum  
 dis confestim  
 fuit. Sed  
 ra Orientem  
 ra Imperator  
 Tarsum Cibala  
 norificè. Et  
 cesset, deserta  
 suo suo. Dum  
 it ad prætorian  
 & Bithyniam  
 alius Constantie  
 rationem. In p  
 pore languere  
 Multi exanimat  
 or commendam  
 dore cubitali, ad  
 quiescentibus  
 uas gratia frige  
 te imperii me  
 Martii, atque  
 idunt triginta  
 cipium, qui n  
 . Hu fuit gen  
 agri Singidun  
 is patri, cum  
 eptum est font  
 partu educti  
 Fuit enim inter  
 rarum studiorum  
 & natura am  
 virtutis nequ  
 in Nicæam Bith  
 mum ortu in  
 curum optima

INCE

monstravit ΘΕΟΑ, dicens, hoc nomen post Valentem imperii culmen accipere. Quod dum ad aures pervenisset Imperatoris, zelo ductus multos peremit, quos tyrannidem assumere iudicavit. Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, & quicumque has literas in capite sui nominis habuisset. Inter quos etiam Theodosius, vir fortis, ex Hispania provincia genus duceus, pater Theodosii, qui post imperio præfuit, occisus est. Hoc ergo timore plurimi sua nomina mutaverunt, quæ prius habuissent, negantes cum iuramento, ut pericula declinarent. Interea Auxentio Arriano Mediolanensi Episcopo defuncto, Valentinianus convocans Episcopos, huiusmodi verba apud eos loquutus est: Nostis apertè, eruditi quippe divinis eloquiis, qualem oporteat esse Pontificem, quia non decet eum verbo solum, sed etiam conversatione gubernare subiectos, & totius se imitatore virtutis ostendere, testemque doctrinæ conversationem bonam habere. Talem itaque eligite, & in pontificali constituite sede, cui & nos qui gubernamus imperium, sincerè capita nostra submittamus, & ejus monita, dum tanquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamenta suscipiamus. Hoc cum dixisset Imperator petiit Synodus, ut magis ipse decerneret, sapiens, & pius existens. At ille: Super vos, inquit, est talis electio. Vos enim gratiâ divinâ potiti, & illo splendore fulgentes, melius poteritis eligere. Tunc Sacerdotes congressi, de episcopali sede tractabant. Verùm civitatis habitatores, ut assolet, tumultus faciebant, alii hunc, alii illum ordinari cupientes. Qui enim erant de Arriani Auxentii secta, similem sibi fieri concertabant, rursus orthodoxi sui dogmatis nitebantur habere Episcopum. Hanc seditionem Ambrosius, cui tunc fuerat præsidialis cura commissa, cognoscens, & metuens ne quid in urbe consurgeret, ad Ecclesiam confestim accessit. At illi cessante seditione communem dederunt vocem, petentes, ut pastor gregis ordinaretur Ambrosius, qui nondum fuerat baptizatus. Hoc Imperator agnoscens, repente iussit baptizari, & tanquam dignum virum ordinari pontificem. Novit enim ejus certiore omni pondere voluntatem, & totius regulæ decreta subtiliora, arbitratus etiam divinum in eo esse iudicium, dum in ejus electione etiam pars contraria consonaret. Is ergo sacri baptismatis dono potitus, gratiam quoque simul suscepit episcopatus. Quo factò optimus Imperator hunc hymnum Salvatori, & Domino obtulisse fertur: Gratias, inquit, tibi ago Domine omnipotens & Salvator noster, quia huic viro ego quidem commisi corpora, tu autem animas, & meam electionem ostendisti iustitiæ convenire. Cùmque post paucos dies sanctus Ambrosius cum multa fiducia apud Imperatorem quereretur, quia malè à iudicibus agebatur, tunc Imperator ait: Hanc inquit, confidentiam tuam dudum novi, & apertè probans non solum non restiti, sed etiam in electione ordinationis tuæ socius fui. Festina itaque sanare, si ut in divina lege præcipitur, delicta animarum nostrarum. Igitur Valentinianus Saxones, gentem in Oceani littoribus, & paludibus inviis sitam, virtute, atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit.

- (8) A. inter hæc in Britannia antequam &c.  
 (9) A. cum Sarmatæ sese &c. diffudissent.  
 (10) A. vastarent bellum in eos parans, dum apud &c.  
 (11) A. Squadorum legationi responderet, anno ævi quinto & quinquagesimo subita effusione sanguinis, quæ græce ἀπὸ πλεθῆος &c.  
 (12) A. fortitudine.  
 (13) A. decens.  
 (14) A. gravis, moribus Aureliano &c.

A Burgundionum quoque novorum hostium cepit nomen novum, qui plusquam LXXX. millia, ut fertur, armorum ripæ Rheni fluminis insederunt: Hos quondam subactâ Germaniâ interiore à Druso, & Tiberio adoptivis filiis Cæsaris, per castra dispositos in magnam coactâ gentem, atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgò vocant, eorumque esse prævalidam, & perniciosam manum, Galliæ hodieque testes sunt, in quibus præsumpta possessione consistunt, qui tamen non multò post tempore Christiani effecti sunt, Valentinus inter hæc (8) antequam tyrannidem invaderet, oppressus est. Valentinianus verò anno imperii sui undecimo, cum (9) Sauronatarum gens, quæ pusilla, & infima gens est, contra eum insurgens, sese per Pannonias diffudisset, easque devastaret, (10) belloque ab eo superata, apud Brigitionem oppidum Quadorum legatis (11) missis pacem expostularet: cum à legatis eorum sciscitaretur, utrum Sauronatae tales, & tam vilium corporum omnes existerent, respondentibus Imperatori: Quia meliores eorum hic habes, & vides: tum validissimè ille clamans ait: Atrocia Romanum imperium sustinet ad Valentinianum pertingens, si Sauronatae tales existentes contra Romanos insurgunt. Ex animositate autem nimia, & plausu manuum venâ corporis recisâ, & plurimo erumpente sanguine, quæ Græcè ἀπὸ πλεθῆος vocatur, voce amissa, sensu integer expiravit: quod quidem intemperantia cibi, ac securitate (12) plures retulere: anno ætatis quinquagesimo & quinto, Consulatu Gratiani, & Equitij, XV. Kalend. Decembris. Fuit autem Imperator egregius, vultu decorus, (13) solers ingenio, animo gravis, (14) Aureliano similis, sermone cultissimus, quanquam esset ad loquendum parcus, severus, vehemens, infestus (15) vitis, maximæque avaritiæ. Severitatem tamen ejus nimiam, & parcitatem, quidam crudelitatem & avaritiam interpretabantur. Acer in his, quæ memoraturus sum, Adrianoque proximus, pingere venustissimè, meminisse, nova arma meditari, fingere cerâ, seu limo simulacra. prudenter uti locis, temporibus, sermone, atque, ut breviter concludam, si ei infidis (16) hominibus, quibus se quasi fidissimis, prudentissimisque dederat, carere, aut probatis, eruditisque monitoribus uti licuisset, perfectus haud dubiè princeps enituisse. (17) Itaque eo mortuo Italiæ milites sexto die post mortem ejus Valentinianum puerum ejus, filium adhuc quadriennem, auctore Equitio, & Merobaude è propinquo, ubi cum matre fuerat allatum, creant Imperatorem. Cujus imperium frater, & patruus licet ingratiè, quòd eis ignorantibus factum sit, tamen postea susceperunt.

## VALENS.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII. Valens quadragesimustertius (18) Imperium Orientis quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, Gratiano Valentiniani filio in Occidentali parte regnante, (19) unâ cum Valentiniano fratre parvulo. Hic enim Valentinianus de Justina secunda uxore Valentiniani natus erat, (20) quam jubente Severa conjuge priore, Valentinianus hoc modo

- (15) MS. inf. cius.  
 (16) A. fœdis.  
 (17) A. post enituisse. Anno &c.  
 (18) A. XXXIX.  
 (19) A. regnante, qui sibi Valentinianum fratrem parvulum admodum socium creavit imperii.  
 (20) A. erat; nam Valentinianus senior, dudum laudante uxore sua pulchritudinem Justinæ, sibi eam sociavit in matrimonio, legesque propter illam concessit, &c.







spiciebat. Etiam collatores suos præcepit provincias per vicos, & civitates, per unumquemque militem octoginta solidos exigere. Hoc ergo fuit initium, ut in illo tempore Romana Resp. calamitatibus subderetur. Barbari namque cum Thracias continuifens, licenter Romanorum vastabant provincias, depopulantes vicinas civitates. Interca Valens ab Antiochia Constantinopolim veniens, apud Bosphorum cognoscens Gothorum gentem commotam fuisse ad bellum, mox ad Valentinianum fratrem misit, solatia petens. At ille rescripsit ei, quia religiosum non esset, nec justum, talem verum jura Imperii regere, qui Deo rebellis existeret, sed magis esset justum, ut ejus superbia sedaretur. Quod dum ille nosferimus agnovisset, licet majori necessitate constitutus, non tamen à sua nimietate cessavit, sed fuit veritati rebellis. Terentius igitur interim victor reversus est ab Armenia, vir optimus, & pietate decenter ornatus. Tunc ei jussit Valens poscere dona, que vellet. At ille, quod decebat pium virum cogitare, respondit, non aurum, non argentum, non prædium, non cingulum se petere, neque domum, sed ut eis, qui pro Apostolica doctrina pericula sustinuerint, una præberetur Ecclesia. At ille petitionem ex scripto susceptam cognoscens desuperit, cumque alia postulare præcepit. Verum ille verba precum, inquit, suscipe o Imperator, & habeo domum, aliud verò non postulo. Intentionis mee iudex, est universorum iudex. Cum ergo Valens Bosphoro trajecto venisset in Thraciam, primam quidem Constantinopoli commoratus est, præparans bellum, deinde Trajanum Magistrum cum expeditis contra Gothos destinavit, qui victus ignominiosè est reversus, cui cum Valens mollitiem exprobraret, respondit: Non ego victus sum Imperator, sed tu, qui contra Deum pugnas, & Barbaris naturam ejus concilias. An nescis, quos ab Ecclesiis expulisti, & quibus eas tradidisti? Interim Barbari per Thracias discurrentes, etiam Constantinopoleos suburbana incendiis, cadibusque vastabant, non existente, qui eis fortiter resistere prævaleret. Qui dum usque ad muros venissent urbis, afflictà civitas contra Imperatorem murmurat. Ille serà peccati poenitentia stimulat, Episcopos, cæterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. (28) Circenses igitur agebantur ludi, & illic Valentem conviciis accumulabant invalidum, & bellorum fugacem, clamabant dicentes: Da arma, & nos pugnamus. Hinc irâ accensus Imperator III. Idus Junii à Constantinopoli egressus est, interminans se pœnas pro injuriis, cum rediret, à Constantinopolitanis civibus exacturum, quod primitus videbantur Procopio præbuisse solatium, ita ut civitatem aratro vertere minaretur. Isacius verò sacer monachus tenens frenum equi regis Valentis, cum novissimè egredere in prælium, ait ad eum: Quò vadis Imperator adversum Deum pugnam, & Deum adversarium habens? Quem iratus carceri tradidit, mortem illi minatus si rediret, quemadmodum Mischea quondam Achab. Post congressionem autem ejus quidam ex suis confessi sunt, quod præceperit divinationes fieri de impetu belli, quod sibi

(28) A. imperavit. Lenique lacrymabili cum Gothis bello commisso, ad primum &c.

(29) A. funditus intrare. Ipse &c.

(30) A. saucius est.

(31) A. nimium, sepe equo &c.

(32) A. crematus est. Denique petentibus Gothis, ut eis Episcopos mitteret, à quibus fidei rudimenta susciperent, Valens Doctores ad eos Arriani dogmatis misit, sicque universa illa gens effecta est Arriana. Justo &c.

(33) A. securi, ad urbem properant Constantinopolitanam, ubi tunc Dominica Augusta Valentis uxor multâ pecuniâ plebi largita, ab urbis vastatione hostem submovit, regnum cognatis fideliter, viriliterque servavit. Anno &c.

(34) A. XL.

imminerat. Deduxit igitur Constantinopolitanos usque ad urbem Adrianopolim, qua est in confinio Macedonia. Denique quintodecimo imperii sui anno, lacrymabile cum Gothis bellum commisit. Ad primum Gothorum impetum perturbata sunt Romanorum equitum turmae, nudatosque pedites deseruere. Qui mox equitatu hostium septi, ac sagittarum nubibus obruti, cum amentes metu huc illucque fugitarent, funditus (29) cæsi insequentium gladius, contisque periere. Ipse Imperator sagitta saucius, (30) versusque in fugam, ob dolorem nimium, dum de (31) equo laberetur, in vilissima deportatur casa. Ubi supervenientibus Gothis, igne supposito, incendio crematus est, (32) V. Idus Augusti, anno vite quinquagesimo, imperii anno cum fratre Valentiniano decimotertio, post mortem ejus, annos duos, menses quinque, dies tredecim. In quo probanda hæc fuerit. Fuit possessoribus, & cultoribus bonus, mutare iudices rarus, in amicos fidus, irasci sine noxa, ac periculo cujusquam, sanè valde timidus. Quidam autem dicunt, quod divinus Isacius in carcere, dum cremaretur, factores ejus divinâ gratiâ, & mundiciâ animo deprehenderit, prædicavitque interemptionem ejus his, qui secum erant, antiquam nunciâ advenissent, qui gesta prælii nunciarent. Justo itaque Dei iudicio ab illis igne crematus est, quos igne perfidiæ succenderat, namque petentibus Gothis, ut eis Episcopos mitteret, à quibus fidei rudimenta susciperent, illos doctores Arriani dogmatis misit. Sicque universa gens illa Arriana effecta est. Gothi verò Imperatore occiso, denno jam securi, (33) usque ad muros Constantinopoleos venientes, ejus suburbana vastabant. Quapropter cives, qui arma tulerant, & portare valebant, que invenissent, hostibus ut poterant, resistebant. Dominica verò uxor Valentis, præmia ex arario publico bene pugnantibus secundum consuetudinem militum ministrabat. Quibus etiam Sarraceni præbere solatia, quo eorum Regina nomine Maria Romanorum federata dicebatur.

#### GRATIANUS.

Anno ab urbe condita MCXXXII. Gratianus XLIII. (34) ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit. (35) Igitur Gratianus admodum juvenis, cum inastimabilem multitudinem hostium Ro. finibus infusam cerneret, fretus Christi potentia, longè impari militum numero sese in hostem dedit, & continuo apud Argentoratum (36) oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plusquam XXX. millia Alamannorum, minimo Romanorum detrimento, in eo prælio interfecta narrantur. (37) Eo tempore in Gallis apud Turonos beatissimus Martinus multis lampadabat virtutibus, totoque orbe doctrinis, & (38) scientia lumine clari, apud Bethlehem civitatem Palaestine (39) Hieronymus Presbyter, apud Hippone civitatem Numidia Augustinus Episcopus radiabant. Porro Gratianus cum animadvertisset Thraciam, Daciam-

(35) A. tenuit, quomodo jam dudum ante eum patrio Valente, & cum Valentiniano fratre regnavit. Igitur &c.

(36) A. Argentarium.

(37) A. narrantur. Hoc denique si recta fidei cultura tribuit. Nam cum usque ad id tempus Italia Arriana perfidia morbo langueret; post Auxentii suam mortem, cum Ambrosius ex Pagano judice, subito apud Mediolanum divino nutu Episcopus cunctis fuisset electus, moxque Catholico baptismo tinctus, præsul esset ordinatus, cumque pro fide Catholica libros Gratiano Imp. porrexisset, ac veneratione, qua debuerat susceptus esset, universa statim ad rectam fidem Italia repeditavit. Eo tempore &c.

(38) A. doctrinis, & scientia clarus.

(39) A. Palaestina situs radiabat Hieronymus. Porro &c.



tuus est autem Consulatu Merobaudis, & Saturnini, anno imperii decimoquinto, vitæ vicessimono. Mox Maximus Valentinianum Augustum cum matre Justina Italiâ expulit in Illyricum. Deinde Constantinopolim venit, & à Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam Imperio restitutus est. Fuit autem Gratianus Sirmii genitus, literis haud mediocriter institutus: carmen facere, ornatè loqui, explicare controversias Rhetorum more: nihil aliud die, nocteque agere, nisi spiculis (48) meditari, summæque

A voluptatis, divinæque artis credere, destinata ferire, parcus cibi, somnique, & vini, ac libidinis victor, cunctisque esset plenus bonis, si ad cognoscendam Reip. gerendæ scientiam animum intendisset, à qua prope alienus, non modò voluntate, sed etiam exercitio fuit, idest, plus ferè latus, quàm sufficiebat, & plus verecundus, quàm Reip. interesset.

Explicit Liber Duodecimus.

## INCIPIIT LIBER DECIMUSTERTIUS.

### THEODOSIUS.

**A** Nno ab Urbe cond. MCXXXIX. (1) Theodosius genitus patre Theodosio, (2) matre Thermania, quadragesimusquintus (3) ab Augusto, interfecto per Maximum Gratiano, Imperium Romani orbis solus obtinuit, mansitque in eo annis undecim, cum jam in Orientis partibus sex annis Gratiano largiente, & simul imperante regnasset. (4) Necessariisque causis ad bellum civile permotus, cum è duobus Augustis fratribus, unius interfecti ultionem, alterius restitutionem procuraret, sese adversus Maximum tyrannum sola fide major, nam longè minor universi apparatus bellici comparatione, proripuit. Aquilejæ tunc Maximus infedebat. Andragatius Comes ejus summam belli administrabat, qui cum largissimis militum copiis astuto consilio omnes alpium, ac fluminum aditus communisset, dum navali expeditione incautum hostem prævenire parat, & obruere, sponte eadem claustra, quæ obstruxerat, deseruit. Ita ergo Theodosius, nemine sentiente, vacuas alpes intravit, atque Aquilejam improvisus adveniens, magnum hostem, ac trucem Maximum, & ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa, ac stipendia solo terrore nominis exigentem, sine controversia clausit. (5) Cumque Maximi milites impetum Imperatoris sustinere non prævalerent, apprehendentes tyrannum, vinculum ei protinus obtulerunt. Qui eorum Consulatu peremptus est VI. Kal. Septembris. Hanc Maximo perditionem Beatus Martinus ante prædixit. Valentinianus recepto Italiæ potitus Imperio est. Andragatius comes, qui peremerat Gratianum, cognita Maximi nece, præcipitem (6) è navis in vicino fluvio semetipsum projiciens suffocatus est. Theodosius incrementam victoriam Deo procurante suscepit. Victorem quoque Maximi filium, quem Imperatorem pater Gallis infantili ætate reliquerat, extinxit, (7) Tunc igitur Imperatores Valentinianus, & Theodosius peractâ victoriâ Romam venere. Erat enim cum eis Honorius adhuc puer, quem pater post victoriam contra Maximum gestam ab Urbe Constantinopolitana evocaverat. Theodosius igitur Imperator in Urbe Roma consistens multum profuit civitati, alia præbendo, alia utiliter auferendo. Duas tamen res dignas confusione prohibuit. Erat ab initio in Urbe Roma domus ingenti magnitudine fabricata, in qua panis fiebat, qui universæ civitati ministra-

B batur. Horum mancipis, tempore procedente, pistrina publica latrocinia esse fecerunt. Cum enim essent molæ in locis subterraneis constitutæ, per singula latera earum domuum tabernas instituentes, meretrices in eis prostare faciebant, quatenus per eas plurimos reciperent, alios, qui pro pane veniebant, alios, qui pro luxuriæ turpitudine ibi festinabant. Arte namque mechanica in molam de taberna cadebant, & hoc patiebantur maxime peregrini, & ita latebant clausi, ut multi usque ad senectutis tempus laborantes, inde non permittentur exire, æstimantibus eorum propinquis esse defunctos. In hujusmodi laqueos miles quidam Theodosii inciderit. Cumque fuisset clausus ad molam, nec dimitteretur exire, evaginato gladio prohibentes occidit. At illi terrore detenti militem dimiserunt. Hoc agnoscens Imperator, & mancipis supplicis occidit, & ipsam pistrinam destrueret funditus præcepit. Aliam rursus abrogavit hujusmodi causam. Si qua mulier in adulterio capta fuisset, hoc non emendabatur, sed potius ad augmentum peccandi contradabatur. Includebant eam in angusto prostibulo, & admittentes, qui cum ea fornicarentur, horâ, qua turpitudinem agebant, tintinnabula (8) percutiebant, ut eo sono illius injuria fieret manifesta. Hæc audiens Imperator permanere non est passus, sed ipsa prostibula jussit destrui. His actis relicto Valentiniano Roma, ipse cum Honorio Constantinopolim remeavit, Consulatu Daciani (9) & Symmachi, IV. Idus Novembris. Igitur Theodosius Imperator habuit passionum quoque permotionem, justoque furori immensam permiscens crudelitatem, injustam operatus est passionem. Quam rem narrare necessarium est, & pro utilitate legentium, & pro memorabili opinione virtutum. Thessalonica civitas est grandis, & populosa, in qua dum orta fuisset seditio, quidam judicium lapidati sunt, atque tracti. Hinc indignatus Theodosius, iracundia non refranavit infirmitatem, sed ad ludos Circensibus invitari civis jussit, & super omnes (10) injustos gladios evaginari præcepit, & unâ cum nocentibus innocentes interimi: septem millia (11) hominum, sicut fertur, non præcedente judicio, sed tanquam in messe omnes simul occisi sunt. Hujusmodi eladem gemitibus plenam audiens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset, & solenniter in sacrum voluisset intrare templum, occurrit foris ad januas, & ingredientem his sermonibus à sacri liminis ingressu prohibuit dicens: Nescis Imperator perpetrata necis quanta sit magnitudo, neque post causam tanti

(48) A. quàm spiculas meditari.

(1) A. XXXVIII. Ita & MS. Paul. & vulgati.

(2) Aliter Honorio.

(3) A. XXXXI. Imperatorum, interfecto &c.

(4) A. Gratiano vivente regnasset. Itaque justis, necessariisque &c.

(5) A. clausit, cepit, occidit. Hanc &c.

(6) A. præcipitem sese è navis in undas dedit, ac suffocatus &c.

(7) A. extinxit. Igitur Valentinianus junior cum in Gallias transisset, ibique tranquillâ Reip. in pace ageret, apud Viannam dolo Arlogastis comitis sui strangulatus, atque ut &c.

(8) Cedreno καὶ δῶρα.

(9) Marcellino Tatiani.

(10) αὐτὰ καὶ τὰ κατὰ τὰς ἐπιπέδους. Cedrenus quem vide.

(11) Zonaras XV. m.

tanti furoris mens tua molem presumptionis agnoscit? Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas Imperii. Decet tamen ut vincat hic ratio potestatem. Scienda quippe natura est, ejusque mortalitas, atque resolutio, & pulvis progenitorum, ex quo facti, ad quem redigendi sumus: & non flore purpureo confidentem, infirmitates operi corporis ignorare. Coequalium (12) hominum es Imperator, & conservorum. Unus enim omnium Dominus rex, & creator. Quibus igitur oculis aspicias communis Domini templum? quibus calcabis pedibus sanctum illius pavimentum? Quomodo manus extendes, de quibus adhuc sanguis stillat injustus? Quomodo hujusmodi manibus suscipies Domini Corpus? Qua presumptione ore tuo poculum Sanguinis pretiosi percipies, cum furore sermonum tantus injuste sit effusus sanguis? Recede igitur, recede, ne secundo peccato, priorem nequitiam augere contendas. Suscipe vinculum, quo te omnium Dominus nunc ligavit. Est enim medicina maxima sanitatis. His sermonibus Imperator obediens, (erat enim divinis eruditionibus enutritus) & aperte sciens, quae sint propria sacerdotum, quae regum, gemens, & despens ad regalia removit. Cumque octo mensium continuorum transissent tempora, appropinquavit nativitas Salvatoris nostri. Imperator autem lamentationibus assiduis in palatio residens, continuas lacrymas incessabiliter expendebat. Ingressus autem Rufinus magister, & singularem apud principem fiduciam habens, & videns in lamentatione principem prostratum, accessit lacrymarum causas inquirere. At ille amarissime ingemiscens, & vehementius lacrymas fundens: Tu inquit, Rufine ludis, & mea mala non sentis. Ego autem lamentor, & gemo calamitatem meam, quia servis quidem mendicantibus aperta sunt templa Dei, & proprium Dominum licenter exorant, mihi vero ingressus ad eum non est. Insuper, & caeli sunt clausi. Haec dicens verba singula singulis rumpebat. Rufinus, curro, inquit, si tibi placet, & Pontifici precibus persuadeo, ut solvatur vinculum quod ligavit. At Imperator, non, inquit, suadebis Ambrosio. Novi ego decretum illius esse justum, neque reverbitur imperialem potentiam, ut legem possit transgredere divinam. Cumque Rufinus verbis plurimis uteretur, ut promitteret Ambrosium esse flectendum, Imperator cum cum festinatione pergere precepit. Ipse vero ste data post paululum est sequutus, credens Rufini promissionibus. Porro vir mirandus Ambrosius, mox ut vidit Rufinum, ait: Impudentiam canum imitatus es o Rufine: tanta videlicet necis auctor existens, pudorem ex fronte detergens nec erubescis, nec metuis contra imaginem latrare divinam. Cumque Rufinus supplicaret, & Imperatorem diceret esse venturum, superbo zelo accensus ait: Ego tibi Rufine praedico, quoniam eum ingredi limina prohibebo: si vero imperium in tyrannidem mutavit, necem ego libenter suscipio. Haec & alia Rufinus audiens nunciavit Imperatori votum Antistitis, monens, ne de palatio forte procederet. At Imperator in media platea jam cognoscens: Pergo, inquit, & justas in facie suscipio contumelias. Cumque ad sacra limina pervenisset, in sanctam quidem basilicam non presumpsit intrare, sed veniens ad Antistitem, & inveniens eum in Saluatorio (13) residentem, supplicabat ut ejus vincula resolveret. At ille tyrannicam ejus dicebat esse praesentiam, & contra Deum insanire Theodosium, ejus calcare leges. Verum Imperator: Non assurgo, inquit, adversus Eccle-

A sias sanctiones, nec inique ingredi limina sacra contendo, sed te solvere vincula mea depono, & communis Domini pro me exorare clementiam, nec mihi januam claudi, quam cunctis poenitentiam agentibus Dominus noster aperuit. Tunc Antistes, quam poenitentiam, inquit, ostendisti post tantas iniquitates? quibus medicaminibus incurabilia vulnera, plagasque curasti? At Imperator, tuum, inquit, opus est edocere, & medicamina temperare, meum vero oblata suscipere. Tunc sanctus Ambrosius: Quomodo furori, inquit, tuum iudicium commisisti, & non ratio protulit sententiam, sed potius iracundia? scribe legem, quae legem furoris evacuet, & triginta diebus sententia necis, atque proscriptionis tantummodo in literis maneat, & iudicium rationis expectet. Quibus transactis diebus, ira videlicet jam cessante, ratio causam iudicans apud semetipsam, quae cognoverit, sub veritate disponat. In his enim diebus cognoscitur, si justa sit quam protuleris sententia, aut injusta. Et si quidem ratio probaverit injusta quae sunt prolata, dirumpet: si vero justa, firmabit. Dierum vero numerus ad haec examinanda sufficit. Hanc admonitionem Imperator licenti animo suscipiens, & optimam esse confidens legem, conscribi repente precepit, & propria manus literis confirmavit. Quo facto vincula ejus solvit Ambrosius. Quae lex hactenus observatur. Est autem hujusmodi: Imperatores, Gratianus, Valentinianus, Theodosius Augusti, Flaviano praetorio praefecto Illyrici. Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem iusserimus, pro causae intuitu, nolumus statim eos, aut subire poenam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statuta eorum fors, & fortuna suspensa sit. Res sane accipiant vincula, atque custodia, & ex-rubis sol rtibus vigilanter observantur. Sic igitur sacratissimus Imperator ingredi limina praesumens, non stans Domino supplicavit, neque flexit genua, sed pronus in pavimento jacens, Davidicam proclamavit vocem: Adhaesit (14) pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum. Manibus barbam, capillosque evellens, frontem percutiens, & pavimento lacrymarum guttas aspergens, veniam impetrare roscibat. Cumque tempus accederet, quo munus ad altare solebat offerre, surgens cum lacrymis est ingressus. Cum vero obtulisset, sicuti solitus erat, intra cancellos (15) stetit. Rursus autem Ambrosius non quievit, sed dissertationem locorum edocuit. Et primo quidem requisivit, quid ibidem expectaret. Imperatore dicente, sustinere se sacrorum perceptionem mysteriorum, per archidiaconum remandavit. O Imperator, interiora loca tantum Sacerdotibus sunt collata, quae ceteri nec contingere, nec ingredi permittuntur. Egrede re igitur, & hanc expectationem cum ceteris habe communem. Purpura, (16) namque Imperatores, non Sacerdotes facit. Tunc fidelissimus Imperator etiam hanc traditionem gratanti animo suscipiens, remandavit. Non audacia causa intra cancellos steti, sed in Constantinopolitana urbe hanc consuetudinem esse cognovi. Unde gratias ago pro hujusmodi medicina. Tanta igitur, & tali virtute Praesul, & Imperator pollebant. Ego namque utriusque opus admiror. Illius fiduciam, hujus autem obedientiam, illius zeli firvorem, hujus fidei puritatem. Porro regulas pietatis, quas a magistro Sacerdote recepit, etiam reversus in Constantinopolitana urbe servavit. Nam dum festivitatis tempore ad Ecclesiam processisset, oblatis in altare munerebus mox egressus est. Cumque Nectarius tunc pra-

(12) ὁμαζῶν βασιλευς.  
 (13) ἐν τῷ ἀσπασικῷ οἴκῳ. Pith.  
 (14) Codren. ἐκολληθῆν τῷ ἰδάρι. &c.

(15) κυκλίδων.  
 (16) ἀλουργίς.

dere, destinata  
 & vini, ac la  
 et pleus boar  
 inde sciendam  
 ope alienus, ne  
 exercitio fuit, i  
 & plus vira  
 decimas.  
 IUS.  
 e procedente, p  
 ont. Cuius nam  
 constituta, p  
 berras infirmitate  
 ant, quae nui p  
 qui pro pane con  
 putudine ubi sp  
 ca in molam de u  
 natur maxime per  
 multu usque ad  
 le non permittent  
 a propinquu est  
 niles quidem  
 clausus ad m  
 to gladio p  
 erit militem  
 ator, & n  
 istram dep  
 usus abrogat  
 in adulteru  
 sed potius ad  
 Includat in  
 tentes, qui non  
 tudinem agere  
 , ut eo factu  
 audient Imper  
 ya profectu ju  
 iniano Roma, q  
 emavit, C  
 Idus Novemb  
 ius passionem  
 ri immensam  
 operatus est ju  
 rimum est, & p  
 mirabili op  
 est gratia, &  
 e factis, qu  
 i. Hinc m  
 frenant m  
 itari ceteri p  
 ladius evag  
 imocentes m  
 wa, sicut fer  
 re in missio  
 ladem genit  
 princeps h  
 sacrum v  
 ad ianuam, &  
 i liminis m  
 ator perpetua  
 ue post casu  
 tati  
 mor cum in G  
 e. in pace  
 ius sui i



præsul Ecclesia mandasset, cur intrus stare nolisset, mandavit princeps: *Vix, inquit, potui discere, quæ distantia sit Imperatoris, & Sacerdotis. Vix enim inveni veritatis magistrum. Ambrosium, namque solum novi vocari dignè Pontificem. Habebat igitur Imperator, & aliam utilitatis causam, & occasionem, per quam de bonis operibus triumpharet. Coniux (17) enim ejus divinas leges eum sapius admonebat, seipsam tamen prius erudiens perfectè. Non enim regni fastigiis elevata est, sed potius divino amore successa. Beneficium, namque magnitudo majus ei desiderium benefactoris adhibebat. Repentè namque ut venit ad purpuram, claudorum, (18) atque debiliùm maximam habebat curam, non servis, non ancillis, non aliis ministris utens, sed per semetipsam agens, & ad eorum habitacula veniens, & unicuique, quod opus haberet præbens. Sic per Ecclesias, & per Ecclesiarum Xenodochia discurrens suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, jus gustans, offerens coclearia, panem frangens, cibosque ministrans, calicem diluens, & alia cuncta faciens, quæ servis, ac ministris mos est sollemniter observare. His autem, qui eam rebus talibus miscbantur prohibere, dicebat. Aurum distribuere opus Imperii est. Ego autem pro ipso Imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti. Nam viro suo sæpe dicebat. Oportet te semper marite cogitare, qui dudum fuisti, qui modò sis. Hæc si semper cognoveris, ingratus Creatori benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum auctorem placabis. His ergo sermonibus velut optimam quandam utilitatem, virtutisque abundantiam, conjugis sui sermonibus offerebat. Igitur grammaticus quidam nomine Eugenius literarum Latinarum doctor, relinquens scholas, in palatio militabat, eratque Imperatoris Valentiniiani antigraphus, & propter eloquentiam à multis honoratus. Tunc ergo fertur, non mediocriter cogitans, cooperatorem assumpsisse Arbogastem de minoribus Gallis ortum, militaris ordinis ducem, virum sævum, & necibus præparatum, cultoremque sordidissimum idolorum. Quo factò (19) declinavit ad tyrannidem, & contra Valentiniianam necem machinabantur, cubicularios apud Viennam Galliæ urbem corruptentes eunuchos. At illi dormientem principem suffocaverunt, atque ut voluntariam sibi mortem conscivisse putaretur, laqueo suspensus est. Quo extincto Arbogastes tyrannum creavit Eugenium, eligens hominem, cui titulum Imperatoris imponeret, ipse acturus Imperium, vir barbarus animo, consilio, manu, audaciâ, potentiâque nimius. Contraxit undique innumeras, & invictas copias, vel Romanorum præfidiis, vel barbarorum auxiliis, aliis potentate, aliis cognatione subnixus. (20) Hæc audiens Imperator Theodosius, rursus sollicitudinibus obstrictus, secunda certamina post Maximum præparabat. Congregansque militarem virtutem, & Honorium filium designans Imperatorem, Consulatu suo, & Abundantii, IV. idus Januarii, denuo ad partes Occidentis magno studio festinabat. Interea eventum belli considerans, mittit ad Thebaida, ad Joannem monachum perspicentem clara. Ad quem destinavit Eutropium eunuchum*

A sibi met fidelissimum, ut, aut eum, si vellet venire, deduceret, aut nolentem, de eventu belli requireret. At ille Joannem quidem deducere non prævaluit, sed mandatum retulit ejus, quod vinceret, & perimeret tyrannum, & post victoriam in Italia moreretur. Igitur Theodosius relicto ambobus filiis in urbe Constantinopolitana, cum pergeret contra Eugenium bellaturus, plurimi trans Istrum fluvium barbari sunt secuti, cum eo pugnaturi contra tyrannum, parvoque tempore cum manu maxima venit ad Gallias. Illic enim præparabat bellum, ubi jam multa millia habebat exercitus. Eugenius igitur, atque Arbogastes cum omni instructa acie alpium transitus tenerent, & Theodosius in summis alpebus constitutus esset, expers cibi, ac somni, cum lacrymis orationi incumbens, (21) & circa galli cantum sopore compressus, vidit in somnis, quasi jaceret in campo, & astarent ei duo quidam viri in vestibus albis, & equis candidissimis residentes, eunque jubentes habere fiduciam, & diluculo armare milites ad victoriam, dicebantque se pro solatio destinatos. Quorum alter Joannem Evangelistam, alter se Philippum dicebat Apostolum. Hac visione comperta nequaquam ab oratione cessavit, sed lacrymas uberiores effudit. Quæ visio etiam alicui militum revelata est, & per diversos venit ad principem. At ille non propter me, inquit, iste hæc vidit, sed ne quis crederet quia finxi quod ego vidi, ideoque etiam isti monstratum est. Nam primùm mihi hoc Dominus communis ostendit. Cùmque se à suis distinctum sciret, ab hostibus circumseptum nesciret, fiducialiter arma corripiciens, signo crucis signum belli dedit, ac se in prælium, etiamsi nemo sequeretur, immisit, victor futurus. (22) Prima salutis via exitit Arbitio hostilium partium comes. Qui cum ignarum Imperatorem circumpositis excepisset infidiis, conversus mox ad reverentiam Imperatoris, (23) eum non solum periculo liberavit, verùm etiam auxilio instruxit. (24) Fit ergo congressio circa fluvium vocabulo Frigidum. Igitur in parte, qua Romani contra Romanos conflagabant, bella erant æqualia, unde verò Barbari auxiliares Imperatoris, pars Eugenii potior esse videbatur. Imperator autem videns Barbaros deperire, in maximam veniens aestuationem, & stans in edita rupe, unde & conspiciere, & conspici posset ab utroque exercitu, projectis armis ad solita severtit auxilia, & prostratus in terra jacuit, adiutorem Deum invocans, & dicens: Omnipotens Deus, tu nosti, quia in nomine Christi Filii tui ultionis justè ista prælia suscepi. Si sævis, in me vindicæ, si verò cum causa probabili, & in te confisus huc veni, porrige dextram tuis, ne fortè dicant Gentes: Ubi est Deus eorum? Et statim petitione frustratus non est. Quidam enim Barbarius, nomine, magister militum ejus, vir fide, & pietate, & virtute animi pollens, repentè sic confortatus est, ut cum primis ducibus concurreret ad eam partem, quâ Barbari præliabantur. Quo factò, dirupit acies, & in fugam mox vertit inimicos. Fitque denuo ex hora miraculum. Turbo ventorum vehemens à parte Theodosii, in ora hostium, (25) pectoraque illis graviter scutis everberabat, nunc impressis pertinaciter obstricta claudat,

(17) συζυγος ἢ πλακίλλα ὄνομα. Cedren.

(18) Cedren. λεωθυμείων, καὶ πεπρωμένων.

(19) Aliter Zonaras, & Cedrenus. Vide paulò post Marcellinum com. ex quo Miscella.

(20) A. subnixus. Denique extabat genere Francus, cultorque sordidissimus idolorum. Igitur Eugenius &c.

(21) A. incumbens, totam noctem per vigil exegit, ciam tamen se esse à suis destitutum sciret &c.

(22) A. futurus immisit. Nam consultus Joannes Anacoreta eum victorem spoponderat. Quem cum Arbitio hosti-

lium partium comes ignarum circumpositis &c.

(23) A. Augusti.

(24) A. instruxit. Cùmque ad congressionem ventum esset, verberans turbo &c.

(25) A. hostium ruit, qui ab ejus parte spicula missa valentibus hosti insigaret, & hostili manu missa reselleret. Nec mora, parvâ suorum datâ strage, victori se Theodosio hostilis exercitus prostravit. Eugenius captus, atque interfectus est. Arbogastes sua se manu percussit, præmisserat denique prius &c.



debat, nunc avulsus violenter destituta nudabat, nunc oppositis jugiter inter se trudebat. Tela etiam, quae ipsi vehementer intors'erant, excepta ventis, impetu supinato, ac retrorsum coacta, in ipsos infeliciter confugebat, & ea, quae ab ejus parte spicula erant missa, ultra mensuram humani jaculus per magnum inane portata, valenter hosti infigebat. Hoc itaque modo dimicatione consumpta, Tyrannus concurrens ad pedes Imperatoris exorabat promereri salutem. Qui circa pedes ejus à militibus capite secatus est, xv. Kalend. Octobris, Consulatus Arcadii anno tertio, & Honorii secundo. Arbogastes autem tantorum causa malorum, post duos congressionis dies fugâ lapsus, cum cognovisset quia vivere non posset, proprio gladio se peremit. Praemis'erat denique prius Theodosius decem millia Gothorum auxiliatorum, quae ab Arbogaste comite funditus deleta sunt. Quos utique Theodosio perdidisse, magis lucrum, quam detrimentum fuit. Ad cujus laudem ob insignem victoriam poeta quidam nomine Claudianus, eximius, sed Paganus, (26) inter cætera (27) hujusmodi Deo, & homini testimonium cecinit:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,  
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Ea tempestate (28) in Orientis partibus, apud Palaestinam provinciam in castello Emaus, natus est puer, perfectus ab umbilico, & sursum divisus, ita ut haberet duo pectora, & duo capita, & unusquisque suos sensus: & unus edebat, & bibebat, & alter non edebat: unus dormiebat, & alter vigilabat, nonnunquam insimul dormiebant. Insimul tamen ludebant ad alterutrum, & flebat uterque, & percutiebant invicem. Porro vixerunt annis ferme duobus. Et unus quidem mortuus est, alter supervixit diebus quatuor. Igitur Theodosius Imperator post laborem publicum corpore fatigatus in aegritudinem incurrit, & sperans se aegritudine moriturum, potius de Rep. cogitabat, considerans quae solent provenire hominibus Imperatore moriente. Filium itaque Honorium de Constantinopoli evocavit, & Imperatorem Romæ ornavit. Cumque Honorius Mediolanum venisset, Theodosius ex aegritudine relevatus, Circum de victoria celebrabat, & ante prandium quidem spectaculum quasi sanus exhibuit, post prandium repente praegravatus est, & ad spectaculum venire non potuit, filium tamen ludis adesse præcepit. Superveniente vero nocte defunctus est, Consulatu Olibrii, & Probrini xvj. Kal. Februarii. Anno Imperii decimo septimo, vitæ verò quinquagesimo. (29) Huic fertur nomen somnio parentes monitos sacravisse, quod in Latinum à Deo datum potest intelligi. (30) Fuit autem propagator Reip., ac defensor eximius, moribus, & corpore Traiano similis, quantum scripta veterum, & picturæ Tom. I.

- (26) A. infidelis.
- (27) A. bos versiculos.
- (28) Locus translatus est ex Cedreno.
- (29) Aurel. Victor LX.
- (30) A. intelligi. De hoc etiam oraculo in Asia divulgatum est eum Valenti successurum, cujus nomen Θ, atque Δ literis initiaretur. Qua cognatione principii deceptus Theodorus, cum sibi imperium debere præsumeret. scilicet cupidinis supplicia persequitur. Fuit autem Theod. propagator.
- (31) A. flos infantia.
- (32) A. in incessu fuisse.
- (33) A. transferri: clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se ceteris putans. In omnes &c.
- (34) A. mirari sed innoxia. Largiri magno animo magna, amare cæcis, vel privato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecuniâ, beneficiis ceteris munere, præsertim &c.
- (35) Aliter velut patrem. Francisci Pithoei MS. vel patrem.
- (36) A. majorum. Excecrabatur cum legisset superbiam dominantium, præcipue p. fidos, & ingratos.
- (37) A. emollietur. Interdum severa præcepta habuit, quæ à naturali munere, quo Augustus excellebat abhorrebant. Unde quoque aliquando correptus est à quodam philosopho dicitur, quo &c.

docent, à quo & originem traxit. Sic eminens status, membra eadem, par cæsaries, os, absque eo quod illi aliquantum evellendo steriles genæ, neque tam ingentes oculi erant, nescio an & tanta gratia, tantusque flos in facie, (31) seu tanta dignitas in incessu. (32) Mens verò prorsus similis, adeò ut nihil de illo dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. (33) In omnes homines honorificus, verum effusus in bonos. Simplicia ingenia diligere, erudita mirari, (34) præsertim quorum erga se, vel parum (35) aspero casu officia probaverat. Illa tamen vitia, quibus Trajanus aspersus est, vinolentiam scilicet, & cupidinem triumphandi, usque adeò detestabatur, ut bella non moverit, sed invenerit; ministeria lasciva, psaltriasque commensationibus adhiberi lege prohibuit, tantum pudori tribuens, & continentiae, ut confobrinarum nuptias tanquam fororum interdixerit. Si nimium perfectos contemplerur, literis mediocriter doctus, sagax planè, multumque diligens ad noscenda gesta majorum. (36) E quibus non desinebat execrari, quorum facta superba, crudelia, libertatique infesta legeret, ut Cinnam, Marium, Syllam, atque universos dominantium, præcipue tamen ingratos, & factiosos. Irasci sanè rebus indignis, sed subito flecti. Unde quoque dilatione modica emollietur (37) interdum præcepta severa, habuitque à naturæ munere, quod Augustus à Philosophis doctore. Qui cum vidisset eum facile commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, ubi irasci coepisset, quatuor, atque viginti Græcas literas memoriâ recenseret, ut illa concitatio, quæ momenti est, mente aliò traducta, parvi temporis interjectu languesceret. Melior haud dubiè, quod est raræ virtutis, post auctam annis potentiam regalem, multoque maxime post civilem victoriam. Nam, & æmone curam sollicitius attendere, & auri, argenti que grande pondus, sublato, atque expensi à tyrannis, multis ex suo restituere, (38) cum benigni equidem principum vix fundos solerent nudos, ac deforma a prædiâ concedere. Jam illa minutiora, & ut dicitur, intra aulam, quæ quia occulta sunt, magis naturæ hominum curiosè oculos, auresque ad se trahunt. Inerat ei etiam cura pietatis eximie, patrum colere tanquam genitorem, fratris mortui, sororisque liberos habere pro suis, cognatos, affinesque, & parentes (39) animo complecti, elegans, lætumque convivium magis, quam sumptuosum dare, miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus, sermone cum gravitate jucundo. Blandus pater, concors maritus. Exercebatur, neque ad illecebram, neque ad lassitudinem. (40) Ambulatio-

- (38) A. restituit. Inerat &c.
- (39) A. affinesque parentis animo &c.
- (40) A. lassitudinem ambulatio-nis, cum esset otium. Animum reficiens, regabat valetudinem continentia recessendi. Huius & a;ud homines mansuetudo, & quarta extiterit apud Deum dicitur hoc uno monstratur exemplo. Nam cum apud Mediolanum Misiarum fructurus solemniter Eccl. iam vellet narrare, eumque B. Ambrosius pro quodam facinore, nisi publice pateret non admissurum se diceret, & prohibitionem humiliter pertulit, & satisfactionem non erubescens, indictum ab Episcopo parentis medum dicitur excepit. Huic sociata in conjugio Flacilla fuit, ex qua Arcadium, & Honorium genuit. Qua defuncta Gallam Valentiniiani majoris, & Justine junioris, Valentianam quoque junioris sororem in matrimonio duxit, quæ ei Placidiam peperit, cui postea de matris nomine Gallia cognomen accessit. Itaque quinquag. simum Theodorus amicum agens ætatis, in pace apud Mediolanum relictus excessit humanis, utramque Remp. utrisque filius Arcadio, & Honorio qui tam relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatus, atque sepultum est. Anno &c.

lationibus magis, cum esset ocium, reficiebatur. Igitur vi. Idus Novembris mensis eodem anno Theodosii corpus delatum est cum solenni honore Constantinopolim, & ab Arcadio filio sepultura traditur. Post paucos vero dies, iv. Kal. Decemb. etiam exercitus, qui cum Imperatore Theodosio fuerat contra tyrannum, reversus est. Et dum Imperator Arcadius secundam consuetudinem ad portas occurrisset exercitui remeanti, tunc milites Rufinum prefectum Imperatoris peremerunt. Erat enim suspectus quasi tyrannidem meditaretur assumere. Dicebatur autem, quia Hunnos ipse in Romanorum provincias evocasset, qui tunc Armeniam, & partes Orientis valde vastabant.

#### ARCADIUS, HONORIUS.

Anno ab Urbe condita MCXLVI. (41) Arcadius Theodosii filius in Oriente, Honorius frater ejus in Occidente, quadragesimo sexto (42) loco ab Augusto commune Imperium divisum tantum sedibus tenere coeperunt. Quorum pater curam potentissimis viris mandarat habere, idest Rufino Orientalis aulae, qui ab exercitu interfectus est, & Stiliconi Occidentale Imperium. (43) Honorius itaque suscipiens Occidentis Imperium, ludum gladiatorum, qui dudum Roma celebrabatur, huiusmodi causa removit. Quidam Telemachus conversatione monachica pro hac causa Romam venit. Cumque nefandum illud spectaculum ageretur, & ipse intravit in stadium, & descendens nitebatur pugnantem adversum se gladiis separare. Cumque spectatores adversum eum saevirent, & in effusione sanguinis grassarentur, provisorem pacis lapidibus occiderunt. Hoc agnoscens mirabilis Imperator, illum quidem inter viatores martyres numeravit, nefandum vero spectaculum prorsus abscidit. Eo tempore Hunni transseantes Istrum fluvium Thraciam devastabant. Isauria quoque latrones maxima multitudine congregata, usque ad Carenos, & Phoeniciam venientes, urbes, & vicos in medio positos depopulati sunt. Per idem tempus Stilico Patricius magister armorum erat apud Honorium, magna praeditus potestate, habebatque sub se plurimos Romanorum, atque Gentilium, qui contractis inimicitias cum Arcadii ducibus, cogitabat congregari contra eos. Tunc ergo agens cum Honorio Alaricum (44) regem Gothorum fecit ordinari magistrum militum, & accessit a versus Illyricum, eique Fovium praefectum constituit, ut arma contra Romanos attolleret, & provincias Honorii subderet ditioni. Et cum Alaricus barbaros sub se constitutos, & per Dalmatias habitantes congregasset, venit ad Epirum, ubi multo tempore commoratus, in Italiam reversus est. Qui cum discedere voluisset, Honorii literis retentus est, sicut ipse confusus est. Interea ingens terrae motus Constantinopoli factus est, ita ut subitus terra tremere, & desuper fusa caelitus flamma penderet, tamdiuque mansit, donec orationibus Arcadii Principis, & Populi Christiani, praesentem perditionem Deus exoratus averteret, probans se solum esse, & conservatorem humilium, & punitorem malorum. Arcadius itaque Imperator erat vir mitis, ac quietus, & circa finem vitae pro huiusmodi causa venerabilis aestimatus.

(41) A. MCXLIX.

(42) A. XLII.

(43) A. Occident. imperii, vixitq; Arcadius post patris excessibus XII. imperiiq; summam Theodosio filio parvo admodum moriens tradidit. Interea Gildo etc.

(44) Gotthum exarchum Vandalorum ait. Codrenus.

(45) A. semper Mascezel. Aliter Mascezel. Diacon. MS. Mascezet.

(46) A. secum sanctos viros adducens, cum quibus etc.

(47) A. noctes. Ante triduum quoque quam hosti contiguus

A In urbe Constantinopoli domus est maxima, habens cognomen Caryae, idest, nucis. Est enim in eius domus vestibulo arbor nucis, in qua, ut sermo est, fuerat appensus martyr Acacius, & defunctus. Ob quam rem etiam oratorium illic est aedificatum. Hanc Arcadius videre volens ad orationem venit, votoque completo revertebatur. Proinde cuncti circa oratorium habitantes, volentes Imperatorem videre currebant. Et alii quidem foris domum praecesserant, ut melius aspectum principis, & ordinem viderent obsequii, alii vero sequebantur. Dumque omnes cum mulieribus, atque filiis, simulque mancipiis extra domum fuissent egressi, repente maxima domus oratorio cohaerens subito tota corruit. Clamor cum admiratione sequutus est, quomodo oratio principis tantos a ruina imminentis periculo liberavit. Interea Gildo Comes Africae cognita Theodosii morte arbitratus minimam in parvulis spem fore, Africam jure proprio coepit usurpare. Hujus frater Macezil (45) perfidiam germani perhorrescens in Italiam rediit, Gildo autem duos ejus filios adolescentes, quos pater in Africana militia reliquerat, occidit dolo circumventos. Ad hunc jam ut hostem bello insequendum, Macezil, frater ejus missus est. Igitur Macezil jam inde a Theodosio sciens quantum in rebus desperatissimis oratio hominis per fidem Christi clementiam Dei impetraret, Caprariam insulam adiit, inde secum (46) servos Dei aliquos permixtos suis precibus abducens, cum quibus, orationibus, ac jejuniis dies aliquot continuavit, & noctes, (47) pro qua re victoriam sine bello meruit, & sine cade vindictam.

B Igitur Ardealio fluminis nomen est, quod fluit inter Teustem, & Amadaram civitates. Ubi cum parva manu, hoc est, cum quinque millibus, ut ajunt militum, contra septuaginta milia hostium castrametatus, cum interjecta mora excedere loco, appositaeque vallis praeracis angustias transgredi vellet, incurrente nocte Beatum Ambrosium Episcopum Mediolani, paulo ante defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu, & impatio ad humum ter baculo dicentem. Hic, hic, hic. Quod prudenti conjectura intellexit, merito annunciantis fidem victoriam, verbo locum, numero diem significari, & sustulit. Ac tertio demum die post noctem orationibus, hymnisque pervigilem (48) ab ipsis caelestium mysteriorum Sacramentis in hostem circumfusum processit, & cum ad eos, qui primo occurrerant, pia pacis verba jactaret, signiferum quendam insolenter obstentem gladio percussit in brachio, eumque manu debilem ipso vulnere coegit inclinare vexillum. Quo viso auxiliarii Gildonis Barbari illico terga dederunt. Gildo & ipse fugiens, ascensa navi cum in Africam rediisset, post aliquot dies strangulatus interiit. Sanè idem Macezil elatus rerum secundarum insolentiam, & tumens, posthabito sanctorum consortio, cum quibus antea Deo militans vicerat, etiam Ecclesiam Dei temerare ausus est, atque ex ea quosdam non dubitavit extrahere. Sequuta mox poena facrillegum est. Nam iisdem superstibus, atque insultantibus, quos ab Ecclesia ad poenam protraxerat, post aliquantum tempus solus ipse punitus est. (49) Probavitque in se uno ad utrumque sem-

C

D

E

si ret, cernit noctu beatum Ambrosium paulo ante defunctum, quo vel quando victoriam caperet diem sibi indicantem, & locum, ac tertio etc.

(48) A. pervigilem, cum quinque solummodo millibus adversis LXXX. m. hostium pergens, eos metu Dei, sine bello in ditionem accepit. Quo viso etc.

(49) A. punitus est. Interea Rufinus, cui a Theodosio orientalis aula cura commissa est, malo perfidiae depravatus, cum Barbarorum solatiis regnum tentaret invadere, morte justissima poenas luit. Stilico quoque Occidentis etc.

semper divinum vigilare iudicium, quando, & cum speravit, adjutus est, & cum contempsit, occisus est. Arcadius itaque cum se mori cerneret, videns Theodosium filium suum parvulum esse (erat enim annorum octo), consideransque, ne à quoquam insidiis appeteretur, hunc Imperat. appellavit, & ei curatorem per testamentum fore statuit Hisdigerden regem Persarum. Hisdigerdes autem Arcadii testamento suscepto, paceque sine invidia erga Romanos usus, Theodosio Imperium conservavit, & Antiochum quendam mirabilem, atque rationabilem virum ei tutorem, & pedagogum mittens, hæc Romano Senatui scribit. Arcadio dormiente, meque curatorem filii constituente, qui suppleat locum meum direxi. Ne quis ergo insidias puero conetur, ne prælium intolerabile (50) contra Romanos insurgat. Antiochus vero cum Constantinopolim venisset, ab Honorio Imperatore libenter susceptus est, & erat pax inter Romanos, & Persas, ipso Antiocho maxime pro Christianis multa scribente. Sicque dilatata est in Perside Christianitas, Maruntha Episcopo Mesopotamiae mediante. Arcadius vero defunctus est Kalendis Maji mensis, Consulatu Bassi, & Philippi, anno vite trigesimo primo, imperii cum patre annis tredecim, solus quatuordecim. (51) Interea Stilico Patricius Occidentis tutor Imperii, immemor collatorum beneficiorum, immemor affinitatis (nam focer extabat Honorii) regnum & ipse Eucherio filio affectans, ingentia Reip. intulit mala. Nam cum sæpe delere posset Barbaros, fovit, (52) & regem Scytharum cum Gothis suis vicit, & sæpe conclusit, semperque dimisit. Cui quis fuerit exitus, suo melius in loco dicetur. Inter hæc omnium antiquorum, præsentiumque hostium longè immanissimus Radagaisus (53) rex Gothorum, totam repentino impetu inundavit Italiam. Nam fuisse in ejus populo plusquam ducenta millia Gothorum ferunt. Hic super hanc incredibilem multitudinem, indomitamque virtutem, barbarus erat, & Scythæ, qui omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare devoverat. Invadit illico Romam pavor infinitus, fit omnium paganorum in urbe concursus, acclamatur à cunctis, se ideo hæc perpeti, quod neglecta fuerint magnorum sacra deorum, magnis querelis ubique agitur, ac continuo de repetendis sacris agitur. Fervent tota Urbe blasphemiarum. Vulgo nomen Christi, tanquam lues aliqua probris ingratur. Conducuntur à Romanis adversum Radagaisum Gothorum regem duo pagani duces (54) Sarus, & Uldin (55) Hunnorum. Sed non finit Deus rem suæ potentiae infidelium virtutem videri. Contritus namque divinitus Radagaisus in aspero Fesulani montis jugo, urgente undique timore, concluditur, agminaque, quibus angusta dudum videbatur Italia, latendi spe, in unum, ac parvum verticem truduntur. Ubi (56) cum fame, & siti conficerentur, rex Radagaisus solus spem fugæ fumens, captus à Romanis in vincula conjicitur, ac paulisper retentus vitæ privatur. Tanta verò multitudo captivorum Gothorum fuisse fertur, ut vilissimarum pecudum modo singulis aureis passim greges hominum venderentur. (57) Ea tem-

Tom. I.

(50) ἀσπιδος.

(51) Marcellinus tredecim.

(52) A. fovit, sæpe Alaricum cum Gothis vicit &amp;c.

(53) A. Radagaisus semper.

(54) A. duces, Gothorum Sarus, &amp; &amp;c.

(55) MS. Huldin, &amp; Saurus. P. Diaconus Sarus, &amp; Viridomus.

(56) A. Quo cum &amp;c.

(57) A. venderentur. Interea Alaricus Italiam &amp;c.

pestate Alaricus rex Gothorum, qui ditioni Romanae, & Theodosio Imperatori subjectus, atque contra Eugenium tyrannum solatia præbens, propterea Romanis dignitatibus fuerat honoratus, felicitatem suam non ferens, imperare quidem non elegit, sed discedens ab Urbe Constantinopolitana, venit ad partes Occidentis. Cumque venisset in Illyricum omnia subvertebat, & transiens Thessaliam, habita congressione circa fluvium Pimum, (58) apud Nicopolim Epiri, penè tria millia virorum ejus Thessali peremerunt. Post hæc autem Italiam ingressus, cum ab Honorio fedes, quò cum suo exercitu consistere posset, expeteret, Honorius deliberato consilio Gallias eidem concessit. Qui dum ad Gallias pergens ob recuperationem jumentorum apud Pollentiam (59) resedisset, Stilico Patricius in perniciem Reip. Gothos pertentans, dum eos insidiis aggredi cuperet, belli summam Sauli Pagano duci commisit. Qui ipso Sacratissimo die Pasche Gothi supplicantes, nihilque tale sperantes, (60) super eos irruit, magnamque eorum partem prostravit. Nam primùm perturbati Gothi, ac propter religionem cedentes, demum arma corripiunt, more solito se cohortantur, (61) virtute potiori prosternunt exercitum. Hinc in rabiem furoris excitati, cœptum iter deferentes, Romam contendunt petere, cuncta per quæ ierant igne, ferroque vastantes. Nec mora, venientes Urbem capiunt, ac devastant, plurima miraculorum ejus incendunt, multasque Senatorii Ordinis diversis subdidere supplicis, dato tamen prius præcepto, ut si qui in sancta loca, præcipueque in Sanctorum Apostolorum Basilicas Petri, & Pauli confugissent, hos in primis inviolatos, securosque esse finerent: deinde in quantum possent prædæ inhiantes à sanguine temperarent. Romanum tamen Imperium deridentes, Imperatorem fecerunt quendam nomine Athalum. Quem una die tanquam Imperatorem fecerunt procedere, altera verò servi schemate ministrare. Captaque est Roma (62) IX. Kalend. Septemb. anno MCLXIV. conditionis suæ. Die tertia instante, Gothi sponte discedunt ab Urbe. (63) Fertur itaque quia, cum Alaricus pergeret Romam, vir quidam venerabilis, conversatione monachus, cum monuisset, ut mala talia facere non auderet, neque necibus gaudere, aut sanguine. At ille non, inquit, ego volens Romam proficiscor, sed quidam quotidie molestus est, torquens, & dicens: Perge, & Romam destrue civitatem. Deinde per Campaniam, Lucaniam, Brutiamque, simili strage Gothi bacchantes, Rhegium pervenerunt, in Siciliam transfretare cupientes. Quò cum transmeare ascensis navibus vellent, perpeffi naufragium, plures fuorum ibi amiserunt. Inter hæc Alaricus dum deliberaret quid ageret, apud Consentiam subita morte defunctus est. Gothi Basentium (64) anem de alveo suo captivorum labore derivantes, Alaricum in medio alveo cum multis opibus sepeliunt, amnemque meatui proprio reddentes, ne quis locum scire posset, captivos qui interfuerant extinguunt. Regem deinceps Athalum, Alarici affinem, Gothi constituentes, Romam redeunt, si quid residuum fuit, more locustarum

M 2

era-

(58) MS. Penum.

(59) A. Pollentiam aliquantulum resedisset, Stilico comer.

(60) A. tale suspicantibus super &amp;c.

(61) A. cohortantur, victoremque virtute &amp;c.

(62) Aliter Cedrenus, &amp; Marcellin.

(63) A. Urbe, facto aliquantarum adium incendio, sed ne tanta quidem, quantum olim à Casare factum est. Deinde &amp;c.

(64) A. Basentium.

gradunt, auferentes exinde Galliam Placidiam, Theodosii principis filiam, sororem Honorii, quam sibi Athaulfus apud forum Cornelii conjugio sociavit, quæ multò post Reip. commodo fuit. Nam ad hoc mariti animum acerrimo ingenio subtilibus blandimentis inflexit, ut ultro à Romanis pacem expeteret, qui ad Gallias proficiscens, deinde apud Barcionem (65) fraude suorum occisus est. Post quem Sege-ricus regnum capiens, dum pacem Romanis servare disponit, & ipse à suis peremptus est. Deinde Vallia (66) regnandi jura suscepit, ad hoc electus à Gothis, ut pacem frangeret, ad hoc à Deo ordinatus ut confirmaret. Interea (67) Stilico Patricius Vandalorum perfidæ, & dolosæ gentis genere editus, Eucherium, ut dictum est, filium jam à pueri Christianorum persecutionem meditantem, ut in Imperium substitueret, ante biennium Romanæ irruptionis, gentes copiis, viribusque intolerabiles, hoc est, Alanorum, Suevorum, Vandalorum, Burgundionum, multasque cum his aliis gentes, ultro in arma suscitavit, (68) & mox Rhenum fluvium transeunt, Francosque fugare Gallias voluit, directoque impetu Pyrenæum usque perveniunt, ut sub hac necessitate à genero in filium extorquere posset imperium. Tandem ubi Imperatori Honorio, exercituique Romano hæc tam ingentia damna patefacta sunt, commoto justissimè exercitu, occisus est Stilico, qui ut unum puerum purpurâ indue-

ret, totius ferè generis humani sanguinem fudit. Occisus est, & Eucherius filius ejus, paucique cum eisdem satellites tantarum molitionum puniti sunt. Eodem tempore clarissima Urbis loca fulminibus diruta sunt, quæ ab hostibus inflammari nequiverunt. Inter hæc apud Britannias Gratianus *unicusque* ejusdem insulæ, tyrannus mox creatus occiditur. In hujus locum Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur. Qui ad Gallias transiens, sæpe à Barbaris incerto foedere illusus, detrimento Reipub. magis fuit, quam augmento. Tunc duo juvenes locupletes Didymus, & Viridianus, assumptis servulis, & vernaculis, sese, patriamque à Barbaris, & tyranno defendere moliti sunt. Adversum hos Constantinus Constantem filium ex monacho Cæsarem factum, cum quibusdam foederatis Barbaris in Hispaniam misit. Constans Barbarorum fultus auxilio eos primo prælio peremit. Quibus Barbaris dum claustra Pyrenæi montis commissa fuissent, ab eis tota illa, quæ per Gallias bacchabatur ferocitas gentium, Hispaniarum provinciis intronmissa est. Itaque post multas strages, incendia, & rapinas, tandem diversis (69) sedibus Barbari ad aratra conversi, Romanorum residuos coeperunt ut socios, & amicos fovere.

Explicit Liber Decimustertius. (70)

## INCIPIIT LIBER DECIMUSQUARTUS.

**A**nno ab Urbe condita MCLXV. Theodosius Junior in Oriente Imperator, cujus Imperii anno secundo Atticus Episcopus Constantinopolitanus Judæum quendam paralyticum monens, suadens, atque baptizans, sanum ex lavacro eduxit, secundum Deum dicitur proventus fuisse. Igitur Imperator Honorius, dum vires Reipublicæ quotidianis cerneret labefactari incommodis, virum strenuum, & bellicosum Constantium (1) cum exercitu ad Gallias mittit. Is mox ut Gallias ingressus est, continuo Constantinum tyrannum apud Arelatem extinxit. Constans verò filius ejus à Gerontio suo Comite Viennæ peremptus est. In cujus locum Gerontius Maximum quendam substituens, ipse à suis militibus jugulatus est. Maximus deinde purpurâ exutus, in Hispania exulans, egens obiit. Exinde Jovinus apud Gallias mox assurgens cecidit. Sebastianus tyrannus frater ejus continuo creatus occisus est. Tertullus Consul, qui futurum se Principem (2) in Senatu gloriatum est, pari nihilominus exitu periit. Athalus, qui à Gothis Imperator fuerat factus, captus à Constantio, missus est Honorio, truncataque manu, vitæ relictus est. Heraclianus quoque (3) Africa Comes missus, eum idem Athalus umbram gestaret Imperii, Africam strenuè adversum judices ab eo missos tutatus, Consulatum assequutus est. Qua superbia elatus, Sabinum domesticum suum ingenio validum, industriæque solertem, & sapientem nominandum, si animi vires tranquillis studiis accommodasset, generum allegit. Cum quo quorundam periculorum

suspiciones dum patitur, fecit, atque aliquandiu Africanâ annonâ extra ordinem detentâ, ipse tandem cum immensa satis incredibili classe navium Romam contendit. Nam habuisse huic tria millia navium, & septingentas dicitur, quem numerum, nec apud Xersem quidem præclarorum Persarum regem, & Alexandrum magnum, vel quemquam alium regem fuisse historia tradunt. Is simul ut cum agmine militum ad Urbem pergens littore egressus est, occursum Comitis Marini territus, & in fugam versus, arrepta navi solus Carthaginem rediit, atque ibi continuo militari manu interfectus est. Hos omnes Honorius optima religione, magnâque Constantii industriâ superavit. Merito sanè. Nam his diebus præcipiente Honorio, favente Constantio, sopitis apud Africam Hæreticis pax Ecclesiæ redditur. In qua fulgentissimus tunc apud Hipponem regium totius magister Ecclesiæ florebat Augustinus. Interea Vallia rex Gothorum Dei judicio territus Galliam Placidiam apud se honestè habitam, exigente Constantio, fratri Honorio reddidit, pacemque cum eo, datis lectissimis obsidibus, pepigit, seque pro Romanis adversum barbaros, qui Hispanias invaserant, pugnaturum spondit. Mittunt è contrario Vandalorum, Alanorum, Suevorumque reges principi Honorio legationes in his verbis: Tu cum omnibus pacem habes, omnium obsides accipe. Nos nobis configimus, nobis perimus, tibi vincimus, tuæ erit quæstus Reipub. si utrique pereamus. His ita tantis incommodis, Deo favente, sopitis, Honorius Galliam Placidiam germanam suam Constantio suo Comiti, fidè integerrimo, & viribus in-

(65) A. Barcionem.

(66) A. Gallia semper sic nominat.

(67) A. comes Stilico.

(68) A. suscitavit, easque pulsare Gallias voluit, ut sub hac etc.

(69) A. divisit.

(70) A. Explicit lib. XII. Incipit lib. Tertiusdecimus. Igi-

tur etc.

(1) A. Constantium comitem, cum etc.

(2) Oros. 7. c. 42. Pontificem.

(3) A. cum Sabino genero cum tribus millibus, & septingentis navibus ex Africa Romam tendens; occursum Comitis etc.



ingenti viro, jamdudum promissam, magno cunctorum gaudio sociavit, ex qua Valentinianum filium Constantius genuit, qui postea Reip. Imperium gessit. Hoc in tempore foedus firmissimum cum rege Gothorum Vallia pepigit, tribuens ei ad habitandum Aquitaniam. (4) provinciam, ejusdemque provinciae etiam quasdam civitates vicinas. Cernens itaque Honorius ubique se Constantii virtute, & ingenio, seu per bella, seu pacis moderatione tueri, eum, cunctis annitentibus, apud Ravennam in regni consortium affixit. Qui necdum septem mensibus evolutis ex hac luce subtractus est. His diebus apud Bethlehem Palaestinae B. Hieronymus, expletis nonaginta uno annorum (5) ad Christum migravit. Sequenti tempore Maximus apud Hispanias, factione autem Joviani, qui tunc in re militari clarus habebatur, tyrannidem assumpsit. (6) Nec multo post superati utriusque, & capti ab exercitu Honorii, eidem, cum apud Ravennam tricennalia sua perageret, praesentantur. Hac tempestate Britanni Scotorum, Pictorumque infestationem non ferentes, Romam mittunt, ac sui subjectione promissam, contra hostes auxilia flagitant. Quibus statim ab Honorio missa militum legio magnam Barbarorum multitudinem stravit, caeterosque Britanniae finibus expulit. Sed mox ut discessere Romani, advecti iterum navibus hostes, obvia quaeque sibi conculcant, ac devorant. Rursumque advolant Romani, caesumque hostem trans maria fugant. Hoc tempore cum Vandali, Alanique Hispanias infestarent, Honorius ad eas defendendas Castinum ducem cum exercitu mittit. Qui Castinus praeclearum virum Bonifacium, ac bellicis rebus exercitarum, inepto, & injurioso imperio ab expeditionis suae societate avertit. Bonifacius vero periculosum sibi, indignumque ratus eum sequi, quem discordem, superbientemque expertus esset, celeriter se ad portum Urbis, atque inde in Africam prorupit, magnumque postmodum Reip. detrimentum, totiusque Africae causa exitii fuit. Castinus vero tanto collega (7) privatus, nihil dignum in Hispaniis gessit. Inter haec Placidia Augusta a fratre Honorio pulsa, ad Orientem cum Honorio, & Valentiniano filiis profecta, a Theodosio Augusto, Arcadii alterius germani sui filio (8) suscepta est. Honorius (9) annis quindecim cum imperasset, & jam cum (10) fratre antea annis tredecim, ac sub patre duobus regnasset, Remp. ut cupierat pacatam relinquens, apud urbem Romam vitam exemptus est, corpusque ejus juxta Beati Petri Apostoli (11) in mausoleo sepultum est. Huic soboles nulla fuit. Nam duae Stiliconis filiae, idest Maria, & Thermantia, (12) una post alteram ejus conjugio sociatae, utraque Dei judicio innopinata morte praeventae ex hac luce (13) migraverunt. Fuit sane Honorius moribus, & religione patri Theodosio non valde abfimilis. Cujus temporibus, quamvis multa

A externa, & civilia bella surrexerint, aut nullo, aut minimo sanguine quievire. Exempto igitur rebus humanis Honorio, fultus praesidio Castini magistri militum, Joannes quidam ex Imperialibus subscriptoribus Imperium invadit.

THEODOSIUS.

Anno ab Urbe condita MCLXXVII. Theodosius Arcadii filius quadragesimus septimus (14) ab Augusto regum Romanorum Orientale regebat Imperium. (15) Ad quem legationem mittit Joannes, in Imperatorem suscipi deprecans, & ipsum deprecans, Africam, quam Bonifacius obtinebat, bello reposcere, quia ad defensionem sui infirmior factus est. At vero Theodosius legatis Joannis in carcere trusis, Ardaburium Praetorem mittit adversus eum, quem tyrannus apud Ravennam aggressus inclusit. Quo Theodosius agnito, Valentinianum amicitiae suae Placidiae filium Caesarem effectum, cum matre Augusta ad recipiendum Occidentis imperium dirigit, (16) & Asparem Ardaburii filium mittit ante eum contra Joannem. Angelus autem Domini apprensus in habitu pastoris deducit Asparem, & eos, qui cum illo erant, & ducit eos per paludem inviam, quae Ravenna adiacet, qua Deus pervium operatus est. Et transmeantes per aridam, apertis portis Civitatis inventis, tyrannum quidem occidere: Ardaburium autem a vinculis absolverunt, & Ravennam crudeliter depopulati sunt, eo quod illius cives maxime tyrannicae parti favissent. Castinum vero magistrum militum damnant exilio, cujus factione arripuisse Joannes tyrannidem credebatur. Data Aerio venia, eo quod Hunni, quos per ipsum Joannes in adiutorium acceperat, ejus studio ad propria remeassent. Valentinianus igitur consensu totius Italiae Imperator efficitur, itemque ex decreto Theodosii Augustus appellatur. Dum haec geruntur, Achilles (17) nomine oppidum Galliarum a Gothis militari (\*) vi oppugnatum est, donec imminente Actio, non impuniti discederent. (18) Sequenti autem anno, idest decimosexto imperii Theodosii, Mitrumbas Episcopus Mesopotamiae filium regis Persarum Hildegerdis a demonio vexatum sanavit. Interea Theodosius Imperator multa benignitate motus, licet Persas potentissimos vicerit, parcens tamen Christianis, qui habitabant in Perside, pacem amplectitur, cujus rei gratia mittit legatos Helionem Patricium, quem valde honorandum dicebat, & Anatolium Orientis Praetorem. Vararanes autem sciens superationem suam, suscepit legationem, & ita persecutio cessavit, quae in Christianos agitabatur. Victoria siquidem auxilio Dei de Persis collata, Romani plurimi pollentes eloquiis conscribent laudes Imperatoris. Cujus uxor heroico metro poemata multa confecit. Erat enim eloquens, filia Leontii Sophista Atheniensis, a patre omnibus lectionibus erudita. Quam dum Imperator ducturus esset uxorem, Christianam Atticus fecit Episcopus, & in baptismo cum prius vocaretur Athenias, Eudoxiae nomen imposuit. Eodem

(4) A. Aquitaniam Gallia prov. etc.  
 (5) A. XCI. vita annis etc.  
 (6) A. arripuit.  
 (7) A. collega ob suam intemperantiam privatus etc.  
 (8) A. filio honorifice, libenterque etc.  
 (9) A. Honorius vero postquam cum minore, de quo praemissum est Theodosio Arcadii germani sui filio, annis etc.  
 (10) A. cum jam antea cum fratre.  
 (11) A. Apostoli martyrium.  
 (12) A. Hermantia.  
 (13) A. luce virginis etc.  
 (14) XLIII.

(15) A. Imp. Qui comperto patris sui Honorii funera, mox Valentinianum etc.  
 (16) A. dirigit. Quo tempore Joannes dum Africam, quam Bonifacius obtinebat bello reposcit, ad defensionem sui infirmior factus est. Eoque veniens Placidia Aug. & Valentinianus Caesar, mira cum felicitate castinus, opprimunt, & quique gubernacula vultus arripunt, quorum tunc milites crudeliter Ravennam depopulati etc.  
 (17) A. Achilles mobile oppid. P. Pith. Aurelia.  
 (\*) A. multa.  
 (18) A. discederent. Bonifacius inter haec apud Africam potentia, gloriaque augebatur. Adversus cum Matorius, & Galbio etc.

si sanguinem  
 filius ejus, pa  
 antiarum mox  
 poret clarissima  
 sunt, quae ab ho  
 Inter haec  
 epularem  
 In hujus loca  
 propter solam  
 nis eligitur. Qu  
 Barbaris incro  
 pub. magis su  
 juvenes locuple  
 assumptus ser  
 que a Barbari  
 ne. Adverita  
 filium ex mo  
 ibusdam fode  
 e. Confans de  
 mo praelio per  
 clausura Pyren  
 eis tota illa, que  
 iras gentium, h  
 ffa est. Itaque  
 rapinas, lancia  
 d aratra contem  
 ut socios, h

rius. (70)

TUS.

atque aliam  
 detentis, ipse ta  
 bili classe armis  
 e hunc vna melle  
 quem narrant  
 riam Persarum  
 l quemquam sicut  
 formis ut cum q  
 lictore egressus  
 is, & in ruga  
 thaginem redit,  
 u interfectus est  
 lligione. magis  
 ivit. Mentio  
 re Honorio, &  
 Africam Hen  
 qua fulgenti  
 am totius mag  
 is. Interea Vi  
 territus Gal  
 am, exigent  
 idit, pacemq  
 us. pepigit, i  
 ros, qui Hipp  
 xopondit. Ma  
 ianorum, Su  
 io legatione  
 pacem habe  
 nobis contig  
 imus, ruz ex  
 amus. His m  
 opitis, Hen  
 tuam Consta  
 io, & vntu  
 ip

liber, & ipse  
 videri, accip



dem tempore erant Gothi, & aliæ gentes multæ, ac maximæ trans Danubium in Hyperboreis locis habitantes; ex quibus rationabiliores quatuor sunt, Gothi scilicet, Hypogothi, Gepides, & Vandali, nomen tantum, & nihil aliud mutantes, unaque lingua utentes: omnes autem fidei erant Arriane malignitatis. Isti sub Arcadio, & Honorio Danubium transeuntes, locati sunt in terra Romanorum. Et Gepides quidem, ex quibus postmodum divisi sunt Longobardi, & Avars, villas, quæ sunt circa Singidonem, & Sirmium, habitavere. Hypogothi vero post Alaricum Romam depopulantes, in Gallias abierunt, & quæ ibidem sunt obtinere. Gothi autem Pannoniam habuerunt primum: deinde decimo octavo anno Theodosii Imperatoris junioris Thraciæ villas habitaverunt, & per annos quinquaginta & octo in Thrace morantes, Occidentis quoque obtinuerunt Imperium. Porro Vandali Alanis sibi sociatis, & Germanis, qui nunc Franci dicuntur ascitis, transeuntes Rhenum fluvium Modogiselo duce, habitaverunt in Hispania, quæ est prima Europæ provinciarum ab Occidentali oceano. Interea Valentinianus non solum Britanniam, & Galliam, & Hispaniam salvare nequivit, sed & occidentalem Libyam, quæ videlicet regio vocatur Afrorum, amisit hoc modo. Duo Prætores erant quos diximus, Aetius, & Bonifacius, quos Theodosius postulante Valentiniano Romanum direxerat: Cuiusmodi Bonifacius principatum occidentalis Libyæ percepisset, & apud Africam potentia gloriâque augetur, invidia flammatus Aetius accusationem facit adversus Bonifacium, tanquam rebellionem meditantem, & obtinere Lybiam satagentem, & hæc quidem Placidia fatebatur, quæ fuit mater Valentiniani. Cæterum Bonifacio scribit: si accersitus fueris, accedere noli: incusatus enim es, & te dolose vocant Imperatores. Hæc suscipiens Bonifacius, & veluti proprio seruo Aetio credens, accersitus accedere distulit. Tunc Imperatores Aetium quasi devotum recipiunt, & adversum Bonifacium Marvortius, & Gabio mittuntur. Qui dum Bonifacium obsidere parant, ab eo interempti sunt. (19) Rursus contra Bonifacium Suidus (20) comes dirigitur. Bonifacius igitur sentiens se non posse tutò Africam tenere, cernensque sibi periculum instare, in perniciem totius Reip. effervescens, (21) transfretans à Libya in Hispaniam ad Vandalos, Alanosque venit. Cuiusmodi Modogisclum invenisset mortuum, & filios ejus Gunttharium, & Gensericum Imperium moderantes, hortatus est, ut Hesperiam, Libyamque in tres partes dividerent. Qui polliciti sunt unicuique parti se unà cum ipso principaturos, in communi tamen in quemlibet hostem ulturos. In talibus ergo professionibus Vandali, Alanique fretum transmeantes, Libyam habitaverunt, & cunctam penè Africam ferro, flamma, rapinis crudelissimè devastantes, insuper Catholicam fidem Arriana impietate subvertere. Sub hoc turbine beatissimus Augustinus, de quo præmissum est, Hipponensis Episcopus, ne civitatis suæ ruinam cerneret, tertio ejusdem obsidionis mense, septuaginta & sex vitæ annis expletis, ex quibus quadraginta in clericatu, seu Episco-

(19) A. sunt. Exinde gentibus, quæ uti navibus usqueiebant, dum à concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est. Rursus &c.  
 (20) A. Sigisvoldus, ita in cod. Franc., & P. Pith.  
 (21) A. effervescens, Vandalorum, Alanorumque gentem cum Gensericis (semper) suo rege ab Hispaniis evocato Africam intravit, qui cunctam penè Africam ferro &c.  
 (22) A. perrexit. Eodem tempore pace totius Orbis, & consensione mirabili, Bonifacius ab Africa ad Italiam per Ur-

patu transegerat, ad Christum perrexit. (22) Eodem tempore quidam Senatus Romani amici Bonifacii falsam accusationem Aetii intimaverunt Placidia, ostendentes quoque; & Aetii ad Bonifacium directam pridem epistolam, quam ad eos idem miserat Bonifacius. At stupescens Placidia Aetium quidem in nullo læsit: Bonifacio vero cum juramenti verbum misit exhortatorium. Porro Guntthario mortuo, Gensericus Alanorum, Vandalorumque factus est Imperator. Bonifacius ergo verbo suscepto contra Vandalos armatur exercitu magno sibi veniente tam è Roma, quam à Constantinopoli, cujus Aspar erat magister. Inito autem contra Gensericum prælio, superatus est Romanorum exercitus. Sicque Bonifacius cum Aspare Romam veniens, suspicionem dissolvit, rei veritate monstrata, & accepta ab Imperatore Magistrum militum dignitate. Qui cum resistentem sibi Aetium prælio superasset, paucis diebus interjectis morbo extinctus est. Porro Africa taliter à Vandalis subacta est. Tunc & Martianus, qui postmodum imperavit, cum miles esset, & Aspari deserviret, vivus à Gensericis deprehenditur. Aetius vero cum deposita dignitate in agro suo degeret, ibique eum quidam æmulus repente incursum opprimere tentasset, profugus ad Urbem, atque illinc ad Dalmatiam, deinde in Pannonias ad Hunnos venit: quorum amicitiam, & auxiliis usus, pacem Principum (23) Aetius cum receptu interpolatæ potestatis obtinuit, nec multò post Patriciatum etiam dignitatem adeptus est. Post eam igitur, quæ præmissa est, Africæ cladem, datâ per Trigetium (24) ad habitandum Vandalis Africæ portione, pacem eisdem necessaria magis, quam utilis facta est. His etiam temporibus Gundicarium Burgundionum regem intra Gallias habitantem Aetius Patricius bello obtulit, pacemque ei supplicanti concessit. Interea Gothi pacis placita perturbant, & pleraque municipia vicina sedibus suis occupant. Cùmque essent oppido Narniensi (25) maximè infesti, civesque ejus extrema (\*) obsidione, & fame affligerent, adveniens Comes Litorius hostes in fugam convertit, & civitatem allatâ frumenti copiâ à fame liberavit. Dehinc anno sequenti bellum adversum Gothos Hunnis auxiliantibus gestum est. Hac tempestate Gensericus apud Africam intra habitationis suæ limites, cupiens Catholicam fidem Arriana impietate subvertere, quosdam nostrorum Episcopos eatenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum, etiam civitatibus pelleret, cùm ipsorum constantia minimè (26) superbissimi regis terroribus cederet. (27) Circa eadem tempora multi Judæorum in Creta Christiani facti sunt propter hujusmodi passionem. Quidam Judæus seductor finxit semetipsum esse Moysen, & cælitus destinatum, ut Judæos illam insulam habitantes per mare deduceret, ipsum se esse dicens, qui olim filios Israel per mare rubrum deduxerit. Circuibat itaque toto anno unamquamque illius insulæ civitatem, suadebatque Judæis ut crederent, monens ut omnes pecunias, atque possessiones relinquere, cùm eò utique deducti per siccum mare ad repromissionis gaudia pervenirent. At illi hæc spe capti, omne opus proprium negligebant, contem-

berem redit acceptâ magistri &c.  
 (23) A. principum, & jus interpolatæ.  
 (24) Male apud Prosperum: per triennium.  
 (25) A. Narniensi. (\*) A. longa.  
 (26) A. nullis.  
 (27) A. cederet. His denique diebus Valentinianus Aug. ad Theodosium principem suum fratruem Constantinopolim profectus est, filiamque ejus in matrimonium accepit: per idem tempus &c.

mentes etiam possessiones suas, & dimittentes eas quibuscumque personis. Cuiusque venisset dies, quam designaverat Judaeus seductor ille, eo procedente, sequabantur omnes cum conjugibus, & parvis aetatibus, deduxitque eos ad quandam rupem declivius incumbentem, iussitque, ut comarum schemate semetipsos involverent. Hoc ergo faciebant priores, & cum venissent ad rupes, repente moriebantur, tam dilacerati acutis respibus, quam in aqua necati: plus tamen mori potuerunt, nisi providente Deo quidam viri Christiani supervenissent piscatores, atque negotiatores, qui alios, cum necarentur, eripientes recreaverunt, tum malum suae stultitiae sentientes, alios, ne semetipsos jactu interficerent, tenuerunt, nunciantes eorum mortem, qui primo ceciderant. Qui etiam cognoscentes seductionem culpant se, eo quod facilius ei credidissent. Cuiusque voluissent illum seductorem perimere, comprehendere nequiverunt: repente namque disparuit, deditque suspicionem, quod fuerat olim daemon erroneus, humano schemate circumamictus. Pro hac itaque re, atque passione multi tunc Cretensem Judaeorum ad Christianam conversi sunt fidem. Inter ea incendium in civitate Constantinopolitana factum paulatim pervenit ad thermas, quae vocantur Achilleae: (28) deinde ad locum, qui dicitur Pelargus, ita ut Novatianorum comprehenderetur Ecclesia. Tunc fertur Paulum Episcopum eorum intra flammam Ecclesiae restitisse, supplicanti Deo, ne Ecclesia pariter cremaretur. Qui locus creptus est, & haecenus XVI. Kal. Septemb. apud Novatianos collectio celebratur. Hunc tamen locum non solum Christiani, sed etiam Pagani venerantur. Exigit nunc locus edicere de hac heresi unde exorta videatur. Novatus igitur presbyter Ecclesiae Romanae, qui propter persequeutionem, qua sub Decio fuerat facta, se Episcopum facere, & Cornelium volebat ejicere, faciens oblationes, & dispersiens unicuique portionem, & tradens, hoc jurare pro benedictione miseros homines coegit, tenens utramque manum accipientis, & non dimittens, donec jurans haec dicat: *Jura mihi per Corpus, & Sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quod nunquam aliquando me derelinquas, & ad Cornelium redeas, & infausus homo non prius gustat, quam sibi antea maledicat, & pro eo, ut dicat accepto pane illo amen, dicit, ulterius non redeam ad Cornelium.* De hac religione volens Imperator Constantinus pacisci Ecclesias, Acesium Episcopum ad Concilium Nicaenum evocavit. Quem post definitionem fidei requisivit, se & ipse consentiret in fide, & decreto Paschalis festivitatis. At ille nihil inquit, novi o Imperator, quod Synodus definiuit. Sic enim olim, & a temporibus Apostolorum ipse percipi, & terminum fidei, & tempus Paschalis festivitatis. Porro Imperatore demum requirentis: *Cur ergo te a communione separas?* ille ea, quae sub Decio ge'ra sunt, replicavit, & subtilitatem acerbissimae regulae deduxit ad medium, dicens, quia non oporteat eos, qui post baptismum peccant, peccato, quod ad mortem esse scripturae divinae pronunciant, communicatione Sacramentorum fieri dignos, sed invitandos quidem ad poenitentiam, spem vero remissionis non a Sacerdotibus, sed a Deo solummodo sustinere, qui potestatem habet peccata dimittere. Haec cum dixisset Acesius, Imperator ait: *O Acesi pone scalam, & si potes ascendere in caelum solus, ascende.* Igitur Valentianus Augustus Constantii, & Gallus filius ad Theodosium principem suum consobrinum Constantinopolim profectus est, filiamque ejus Eudoxiam nomine, quam sibi Eu-

A doxia (29) genuerat, in matrimonium accepit, & Romam rediit, Consulatu Isidori, & Senatoris. Sequenti vero anno Theodosius Imperator Eudoxiam uxorem suam Hierosolymam misit gratificos hymnos oblaturam Deo. Quae plurima dona Ecclesis contulit, & adoratis tam sancta Cruce, quam colendis locis, reversa est ad regalia. Trigesimo deinde Imperii Theodosii anno, terrae motus magni facti sunt Constantinopoli per quatuor menses, ita ut timentes Byzantii extra civitatem in loco, qui dicitur Campus, essent perseverantes una cum Episcopo ad Deum precibus, & litanis vociferantes. Quadam ergo die fluctuante terra, & omni plebe attentius clamante *κύριε ἐλέησον*, circa horam tertiam, omnibus videntibus, a divina contigit virtute sustolli quendam adolescentulum in aetrem, & audiri divinam vocem admonentem eum Episcopo, ac populo nunciare, ut litanias sic facerent, & dicerent, *sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis, nihil aliud apponentes.* Proclus autem Episcopus hac suscepta litaniam, praecipit populo sic facere, & statim terrae motus cessavit. Porro Beata Pulcheria super miraculo, una cum fratre supra modum admirata, sanxit per universum orbem divinum hunc psallere hymnum, ex tunc receperunt omnes Ecclesiae per singulos dies hanc canere Deo. Per idem tempus piratae multas insulas, praecipueque Siciliam, depopulari sunt. Inter haec Litorius, qui secunda ab Aetio potestate Hunnis auxiliantibus praerat, dum Aetii gloriam superare appetit, dumque haruspicum responsis, & daemonum significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conferuit, ac primum magnam hostium stragem dedit, postmodum suis penè omnibus trucidatis, ipse a Gothis turpiter captus est. Postremo pax cum iisdem facta est, cum eam Romani post hujus lacrymabilis belli perniciem, humilius quam unquam antea poposcissent. Aetio itaque in Gallis rebus, quae componebantur, intento, Genfericus, de cujus amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciat diversis tormentorum genere civibus, in jus suum vertit, nec ab Ecclesiarum despoliatione abstinens, quas sacris vasis exinanitas, & Sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum iussit esse habitacula, in universum captivi populi ordinem saevus, sed praecipue nobilitati, & religioni infestus, ut discerni omnino non possit hominibus magis, an Deo bellum intulisset. Igitur Carthago a Vandalis hoc modo capta est, annis quingentis octogintaquinque evolutis, postquam Romano coeperat juri parere. Deinde anno sequenti Genfericus ad Siciliam transiens, dum magnis eam calamitatibus affigeret, accepto nuncio de Sebastiano, (30) qui ab Hispaniis ad Africam tenderet, celeriter Carthaginem rediit, ratus periculosum sibi, ac suis fore, si vir bellandi peritus recipiendae Carthagini incubuisset. Verum ille amicum se magis, quam hostem videri volens, dum de regis barbari amicitia improvise praesumeret, infelici morte peremptus est. Post haec Imperator Theodosius bellum contra Vandalos movit, Ariundo, (31) & Anfila, atque Germano ducibus magna cum classe directis. Qui longis cunctationibus negotium differentes, Siciliae magis oneri, quam Africae praesidio fuere. Per haec tempora (32)

(28) Nicep. Cal. lib. 14. cap. 41. Socrates 7. cap. 39. τὸ δὲ μόνον ἢ ἀχίλλαις ἐπιτύμων ἦν.  
 (29) Coeren., & Marc. Eudocia.  
 (30) A. Sabastiano.

(31) A. Ariundo.  
 (32) A. tempora. Humis Thracias, & Illyricum seua populatione vastantibus, exercitus, qui etc.

n perrexit. (21)  
 Romani amari  
 si intemperate  
 letii ad Romam  
 am ad eos idem  
 la Placidia Ar  
 no vero cum ju  
 riam. Porro Gu  
 morum, Vazili  
 onificatus ergo  
 armatur circa  
 ia, quam i Ca  
 t magister. ha  
 superatui qd  
 ifarius cum A  
 n dissoluit, m  
 Imperator: Ma  
 cum resisten  
 t, paucis dieb  
 est. Porro Afr  
 Tunc & Manu  
 riam miles esse,  
 nferio deprecab  
 a dignitate in  
 uniam amicus  
 intaller, prope  
 Dalmatiam, de  
 e: quorum ana  
 i Principum (21)  
 ze potentius de  
 atus etiam dicit  
 ur, que praesidi  
 rigetium (24) al  
 portione, panem  
 un utilis facta  
 carium Burgale  
 icantem Aetio  
 que ei supplicia  
 cis placida petu  
 vicina sedibus  
 do Narnensis (1)  
 extrema (\*) ob  
 niens Comes Lib  
 it, & civitate  
 liberavit. Deu  
 m Gothos Hanc  
 e temperate Ge  
 abitationis sua  
 idem Arriana  
 nostrorum Ep  
 t, ut eos pro  
 etiam civitate  
 nta manui (2)  
 deret. (27) Ge  
 um in Crata Or  
 di passionem. Qu  
 rissim esse dicit  
 eos illam in  
 sium se esse d  
 abrum delectat  
 pumque illas  
 leis ut crederet  
 posse sicut reli  
 r sicum mare al  
 At illi ha  
 igebant, con  
 arant

*Attila rex Hunnorum, vir fortis, atque superbus, dum cum fratre Bleba super Hunnos principaretur, Thracias, & Illyricum sæva depopulatione vastabat, omnia castella, & civitates in servitutem redigens, præter Adrianopolim, & Heracliam, quæ quondam Perinthus vocabatur. Tunc exercitus Romanorum, qui in Sicilia morabatur, ad defensionem orientalium provinciarum revertitur. Cogitur ergo Theodosius legationem Attilæ mittere, & sex millia librarum ei pro recessu præbens, mille librarum annuum tributum persolvere pollicetur. Sub his ferè diebus tam terribili terræmotu Roma concussa est, ut plurimæ (33) ædes ejus, & ædificia corruerint. Britanni itaque, de quibus præmissum est, cum rursus Scotorum, Pictorumque incursionibus premerentur, mittunt Aetio epistolam lacrymis, ærumnisque plenam, ejusque quantocyus auxilium efflagitant. Quibus dum Aetius minimè annuisset, eo quòd contra vicinos hostes occupatus existeret, quidam Britannorum strenuè resistentes hostes abigunt, quidam verò coacti hostibus subjiciuntur. Denique subactâ Picti extremâ ejusdem insulæ parte, eam sibi habitationem fecere, nec ultra exinde hæcenus valuerunt expelli. At verò residui Britannorum, dum continuò Scotorum impetus formidarent, ultra jam de Romanorum præsidio diffidentes, Anglorum gentem cum suo rege Vertigerno ad defensionem suæ patriæ invitare, quos cum amicali societate exceptos, versâ in contrarium vice, hostes pro adiutoribus, impugnatoresque sensere. Sequenti deinceps tempore gens Anglorum, sive Saxonum, Britanniam tribus longis navibus advehitur. Quorum dum iter prosperatum domi fama retulisset, mittitur nihilominus exercitus multiplex, qui sociatus prioribus primùm hostes, propter quos petebatur, abigit; deinde in Britones arma convertit, conficta occasione, quasi pro se eis militantibus, minis stipendia præparassent, totam propè insulam ab orientali ejus plaga usq; in occidentalem incendio, vel gladio sibi subegit. At verò Theodosius, cum, absque uno & viginti superioribus annis, quos cum Honorio patruo regnaverat, septem & viginti annis Imperium gessisset, ex quibus cum Valentiniano genero vigintiquinque transegit, apud Constantinopolim morbo obijt, ibique sepultus est. (34) Fuit autem Theodosius, sic sapiens, ut inter confabulantes experimentum omnium crederetur habere causarum. Perdurabat in frigore, similiter & in aestu, plerumque jejunabat, & maximè quartâ, & sextâ feriâ, studio Christianitatis, nec aliter, quàm monasterium regalia vidbantur. Ipse namque matutinò ad suas sorores pergens, divinas dicebat laudes. Quamobrem etiam Sacras literas, sine codice recitabat. Loquentibus Episcopis velut olim Sacerdos factus ex divina lectione respondebat. Aggregabatque sa-*

(33) A. prima.

(34) Ambros. his verbis *Explicit lib. XIII.* Cætera non le-

*guntur. cros codices; & quodcumque eorum interpretes, seu expositores conscripsisse videbantur, plusquam Ptolemæus studuerat Philadelphus. Patientiâ namque, & clementiâ universis hominibus eminebat. Nam Julianus Imperator, licet philosophus fuerit, non tamen Antiochensium portavit injuriam, sed maxima Theodoro tormenta indignatus imposuit. Porro Theodosius multum gaudens syllogismis Aristotelis, philosophiam exercebat operibus, iram, tristitiam, libidinemque devincens, & in nullo se ulcisci desiderans. Cum igitur à quodam familiarium interrogaretur, cur nullum se ledentium morti subiceret? Utinam mihi, inquit, esset possibile ad vitam mortuos revocare. Sic enim fuit clemens, ut si quando quispiam dignum aliquid morte committeret, nec usque ad civitatis portas moriturus perveniret, sed ex ejus clementia revocatio sequebatur continuo. Dum aliquo tempore ipse in amphitheatro Constantinopoleos spectaret, cepit clamare populus. Crudeli bestie artifex parabolis pugnet. At ille. Nescitis, inquit, quia consuevimus nos clementer spectare. Tanta enim pietate præcellerat, ut omnes quidem Deo consecratos honoraret, præcipuè tamen quos audiebat veneranda actione polere. Fertur autem, quòd cum Constantinopoli Episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordidissimum quæserit, & eo circumamictus sit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri. Cum aliquando aeris tempestas esset, & ille circa populum spectaret, pleno Circo tempestas vehementius agebatur, multo imbre diffuso. Cumque hoc fieret, suam voluntatem Imperator aperuit, fecitque per præconem clamari, quòd melius esset spectaculum contemnere, & omnes rogare Deum, ut illasi ab imminente tempestate servarentur. Quo dicto, cuncti populi magno gaudio supplicantes, hymnos concorditer offerebant, & tota civitas velut una psallebat Ecclesia. In medio autem eorum Imperator existens, privato schemate properabat, nec spe sua frustratus est. Repentè, namque aer ad serenitatem rediit, divinâ clementiâ revocatus, annum præbuit frugibus universis uberrimum. Si quando bella moverentur, secundum David ad Deum confugiebat, sciens eum præliorum auctorem, & inimicos orationibus superabat. (35) Nec tamen iste vitiiis carebat. Fuit enim mobilis omni vento circumdatus, unde & in chartis non lectis se subscribebat. Interea Beata Pulcheria nondum cuiquam fratris morte Theodosii Imperatoris compertâ, Martino accersito, in religione, ac pudicitia conversante, sene videlicet, & idoneo viro, dicit ei. Quoniam Imperator mortuus est, & ego te elegi, tanquam bene placentem ex omni Senatu, da mihi verbum, quòd custodias virginitatem meam, quam Deo commisi, & pronuntiabo te Imperatorem. Quod illo Sacramento pollicente, accersito Patriarcha Anatolio pariter, & Senatu, pronuntiavit eum Imperatorem Romanorum.*

guntur.

(35) Hæcenus Socrates 7. cap. 2.

*Explicit Liber Decimusquartus.*

INCI-

**A**nno ab Urbe condita MCCIV. Theodosio defuncto *Martianus quadragesimus octavus* (1) ab Augusto Orientali aulae praeficitur Imperator. Ceterum Valentiniani tempora, hujus, vel superioris Imperatoris curricula adscribuntur. Igitur Valentinianus occidui rector Imperii, ea tempestate pacis foedera cum Genferico rege Vandalorum firmavit, certisque spatiis Africa inter utrosque divisa est. Genfericus vero, dum de rerum successu tumidus etiam apud suos superbiret, valida conspiratio adversus eum (2) facta est. Quorum molitione detecta, diversis ab eo excruciatu perire suppliciis. Horum siquidem funeribus non minus virium amisit, quam si exuperatus belli certamine fuisset. Interea rex Hunnorum Attila, dum cum fratre Bleba regnum intra Pannoniam, Daciamque gereret, Macedoniam, *Messiamque*, (3) & Achajam, utrasque etiam *Graecias* (4) immanissima rabie, *ut dictum est*, devastaret, Blebam germanum suum, regni que consortem peremit, ejusque sibi parere populos compulit. Fultus itaque fortissimarum gentium, quas sibi subjugaverat praesidio, ad occidentale demoliendum animum intendit Imperium, *cujus exercitus septingentorum millium numero*.

- Tom. I.**
- (1) **A.** XLIV. in numero *Martianus Orientali* &c.
  - (2) **A.** conspiratio suorum &c.
  - (3) **A.** *Myriam*.
  - (4) **A.** *Tbracias*, ita Pith.
  - (5) **A.** *Ardaricus*.
  - (6) **A.** *Turci Lingi*.
  - (7) **A.** *quamquam virium robore* &c.
  - (8) **A.** *cuperet: non minori tamen* &c.
  - (9) **A.** studio.
  - (10) **A.** *simulans, adversum Romanos se assereit preliaturum, Romanorumque e diverso quasi amicitias appetens in Gothos, eorum videlicet hostes, se pollicetur arma moturum. Agebat itaque hoc versuta barvaries, quatenus si hos possit a scietate decedere, facilius utrosque singulari certamine proculcasset. Quas ejus astutias Actius non minori acumine praevidens legatos ad Theodoricum, qui eo tempore Gothis apud Tolosam regnabat, dirigit, qui cum eo pacis foedera sociarent. Amicitia Actii votum Romanorum legatis Theodoricus, junctaque cum eis non minus sibi prospiciens firmissimum fadus, promittitque se pariter pugnaturum. Fuere interea Romanis auxilio Burgundiones, Alani, cum Sangihano suo rege. Franci, Saxones, Riparioli, Barii, Sarmatae, Armorici, Latetiani, ac penè totius populi Occidentis, quos omnes Actius, ne impar Attila occurreret, ad belli adsciverat societatem. Convenitur ex utraque parte in campos Catalaunicos, qui centum in longitudinem leucas, & ex latitudine LXX. leucas, ut Gallis mos est metiri, feruntur. Attila, itaque primo impetu, mox ut Gallias invogressus est, Gundicarium Burgundium regem sibi occurrentem protervit. Deinde cum ad locum certaminis ventum esset, inquit barussipem, si quid sibi de belli sorte venturum praedicet. Qui arte Demoniaca exta pecudum perstruans, Attila insusta demunciat, hoc tamen quantumcumque solatium fore, quod summus de parte hostili in certamine duos occumberet. Attila vero dum hoc de Actii interitu, cujus mortem stitabat deminciari putaret, non dubitavit, v. l. cum suorum perditione bellum committere, dummodo Actium suis motibus fortiter obsistentem possit extinguere. Committit itaque pugnam, jam in vespere die urgente, ut si superaretur ab hostibus, imminens se nobis tenebris occultaret. Conveniunt hinc inde fortissima nationes, consurgunt acies, fit bellum acre nimis, & pertinax, quale vix ullà narratur historia, nec antea preliandi ardore quævere, quam eis mox super veniens juvandi voluntatem adimeret. Eo siquidem praelio, CLXXV. m. hominum caesa referuntur. Tantumque est sanctorum effusum, ut parvulus, qui ibidem labeatur ritulus, immodicus subito torrens effectus, cadavera suorum: aleret preceptorum. Attilam sanè de morte Actii sua suspicio scellit. Nam incolum Actio, rex illi Gothorum Theodoricus occubuit. In quo praelio quavis neuter cessisset exercitus, constat tamen Attilam fuisse superatum, qui cum die altera intra plaustrorum innum-*

**A**mero ferebatur, vir in concussione orbis in mundo natus, terrarum omnium metus, quò vulgatus erat. Namque superbus incessu, huc se atque illuc circumferens, ut elati potentia ipso quoque motu corporis apparet; bellorum quidem amator, sed manu temperans ipse, consilio validiss., supplicanti-  
**B**bus exorabilis, propitius in fidem semel receptis, formâ brevis, lato pectore, capite grandiori, oculis minutis, barbâ rarus, canis aspersus, simus naso, tener colore, originis suæ signa referens. Erant siquidem ejus subiecti dominio, rex ille Gepidarum famosissimus *Andaricus*. (5) Uvalamir etiam Gothorum regnator, ipso cui tunc ferviebat rege nobilior, fortissimæ nihilominus gentes, Marcomanni, Suevi, Quadi: præterea Heruli, Turcilingi, (6) five Rugi cum propriis Regulis, aliæque præter hos barbaræ nationes in finibus Aquilonis commanentes. Horum omnium Attila superbus imperio, quamquam (7) robore facile se posse adipisci putaret, quod cuperet, (8) tamen consilii astutiâ, (9) quam armorum fortitudine hostes aggredi sagagebat; prævidens itaque sagacitate, qua callebat, non sibi fore tutum, si Gothi, qui intra Gallias morabantur, Romanis jungerentur auxilio, amicum se Gothis simulans, (10) adversum *Aurelianus urbem concitus pergit, regem Vi-*

**C**menta se continens eunsero non aularet, nec tam n cessaret tubis, & clamore perstreperere, Theodoricus Attilam ostendit conchare, ut eum, ejusque exercituum ad internecionem usque deleret. Tunc Attila de vita fiducia jam desperans ex equitatoris intentem pyram felle construxit, ut ibidem se Gothis imminens, supposito igne cremaret, ne aut quisquam de ejus lateretur vulnere, aut Rex tantarum gentium in potestatem hostium duceret. Actius vero incaute perpendens Romanos a Gothis, precepto Attila, deprimi, nec non demeris adversum Gothos, si necessitas incumberet, habere solatium, Theodoricus quasi ejus r. l. us consulens persuadet, ut domum reverteretur, regnum patrum arripere, ne, si ab ejus invaderetur germanis, acerlus ei esset cum suis, quam cum hostibus dimicare. Hic ille consilium tanquam pro sua salute prolatum libenter amplectens, domum suam reversus est, regnumque patrum accepit. Ceterum Actius ob hoc talia maculatus est, ut Attilam ab ejus impressione suldueret. Instia beu mens hominum, quantum hac profectione detrimentum patrie, dum avertere cupit, incipit. At vero Attila cernens se relicto hoste ad propria remeasse, erectis animis, ac spe salutis elevatus, Pannonias repeditavit, multumque potiorum exercituum convocans Italiam firibulum introit, ac primam Aquilejam civitatem in ipso Italia sitam principio expugnare aggressus est. Quam continuo triennio obsidens, cum adversis eam, strenuè civibus repugnantibus, nihil prevaleret, jamque murmur sui exercitus non valentis famis tolerare pericram audiret, cum die quadam civitatem circum, ut ex qua parte eam facilius possit expugnare inquireret, cernit repente avas in edificiorum fastigiis nidificare solitas, que cicone vocantur, uno impetu ex urbe migrare, fasusque suos sublatis rostris per rura formsecus deportare. Aspice, inquit ad suos, avas futurorum praesrias perituram relinquere civitatem. Statimque adhibitis machinis, tormentisque, hortatur suos, acriter expugnat urbem, ac sine mera capiti: diripiuntur opes, captivantur, vel trucidantur avas, residuum direptioni igni supposito flamma censumit. Fuerat siquidem in ea civitate scmmarum nobilissima Digna nomine, formâ quidem eximia, sed candore pudicitia amplius decorata; haec dum habitacula supra ipsa urbis mania habere, turrimque excessam suæ domui imminentem, subter quam Natissa fluvius vitreis lateribus fluens, n. sordidissimus hostibus ludibrium ferat, animoque fulciturum in ede illat i hulum vitaret, mox ingressum hostium, captamque urbem praesensit, è summa se eadem turre olvolato capite in gurgitem praecipitem dedit, metumque amittende judicium memorabili exitu terminavit. Plura præterea ejusdem regionis caestella innumeri hostis, eximialis, vel castrovis crebri succendit, ac diruit. Concordiam, Atiniam, jic. Patavium vicinas Aquileje civitates illius inflar d. mo-

INC.



liens solo coequavit. Eundem per universas Venetiarum urbes, hoc est *Vincetiam*, *Veronam*, *Brixiam*, *Pergamum*, seu reliquas, nullo resistente Humi bacchantur, *Mediolanum*, *Ticinumque* pari sorte diripiunt, ab igne tamen abstinentes, & ferro. Deinde *Ravennam* civitatibus similiter expoliatis, novissime eo loco, quo *Mincius* fluvius in *Padum* influit, castrametati sunt. Ubi *Attila* confectus erat, dum, utrum adiret *Romam*, an desisteret, animo fluctuaret, non *Urbi*, cui infestus erat consulens, sed *Alarici* exemplum pavens, qui captus à se *Urbi* non diutius supervixit. Dum ergo has animo tempestates revocaret, repente illi legatio placidissima à *Roma* advenit. Nam per se vir Sanctissimus *Leo* Papa ad eum accessit. Qui cum ad regem barbarum ingressus esset, cuncta, ut optaverat obtinens, non solum *Romam*, sed totius *Italiae* salutem reportavit, territus namque nutu *Dei Attila* fuerat, nec aliud *Christi* Sacerdoti loqui valuit, nisi quod ipse preceperat. Fertur itaque post discessum Pontificis interrogatum esse *Attilam* à suis, cur ultra solitum morem tantam reverentiam *Romano* *Papa* exhibuerit, quandoquidem penè ad omnia, quae ille imperasset obtemperaret, tum regem respondisse, non se ejus, qui advenerat personam reveritum esse, sed alium se virum juxta eum in habitu sacerdotali adstantem vidisse, formam augustiorem, canitie venerabilem, illumque evaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi cuncta, quae ille expectabat expleisset. Igitur *Attila* tali modo à sua sevitia repressus, relicta *Italia*, *Pannonias* repetit, ad quem *Honorio* *Valentiniani* Principis germana, dum à fratre ob decus pudicitiae districte servaretur, suum eunuchum dirigit, quatenus eam sibi à fratre in matrimonium extorqueret. Accepto itaque hoc *Attila* nuncio, quia jam *Italiae* fines exceserat, nec statim fatigato exercitu regredi poterat, mandat *Valentiniano* Imperatori, minitans pejora se proxime illaturum *Italiae*, nisi mox ei suam germanam cum parte regni debita transmisisset. Qui reversus ad proprias sedes, supra plures quas habebat uxores, puellam valde decora *Ildico* nomine sibi in matrimonium junxit. Ob cujus nuptias profusa convivia exercens, dum tantum vini, quantum nunquam antea infernel bibisset, cum supinus quiesceret, eruptione sanguinis, qui ei de naribus solitus erat effluere, suffocatus, extinctus est. Eadem denique apud *Constantinopolim* nocte *Martiano* Imperatori in somnis *Dominus* apparens, arcum *Attila* fractum ostendit. Quo scilicet armorum genere gens illa fidere in bello maxime solet. Dum haec geruntur, apud *Britanniam* *Pelagiane* hereses assertores *Britannorum* tentabant subvertere fidem, qui à *Gallorum* Episcopis auxilium petentes, ad recte fidei defensionem *Sanctissimorum* *Germanorum*, multisque jam virtutibus clarum *Altfiodorensis* Ecclesiae Episcopum accipiunt, & *Lupum* *Trecassinum* Praesidem, atque *Apostolicae* gratiae virum, qui non minus signorum miraculis, quam doctrinae verbis, omnes ad sanam fidei confessionem reducere. Ecce autem adhuc ibidem sanctis Episcopis consistentibus, valida *Saxonum*, *Pictorumque* manus *Britanniam* advenit. Nihilominus *Britones* mox arma corripientes hostibus obviam pergunt, cum quibus *Beatissimus* *Germanus* spontè se offerens unà pergit ad praelium. Cumque ipse dux belli ante confertam aciem constitisset, jamque hostes conglobati propriis adventarent, non turbe clangoribus, non gladius fidens, imperat solummodo sanctus Antistes, ut cum ipse prior inclamasset, omnis voce consona eundem responderent sermonem. Moxque elevata magna voce *Alleluja* sonuit; cumque omnis exercitus sublato ad sidera clamore *Alleluja* respondisset, eumctaque per circuitum loca resoluta, continuo tantus hostes pavor invasit, ut dissoluta acie fugam arripientes, ac si singulorum cervicibus gladius imminebat, tremebundi ad propria refugerunt. Igitur, quia semper virtus invictam parit, *Valentinianus* Imperator, quantum res edocuit, prosperos *Aetii* successus, ut supra praemissum est, pertimescens, eum simulque *Boetium* Senatorem nobilissimum gladio perimit. Ita vir bellicosissimus *Aetius*, & quondam *Attilae* regis potentissimi terror occubuit, cum quo pariter, & *Occidentis* Imperium, salusque *Reip.* corruit, nec ultra habemus valuit relevari. Sed nequaquam *Valentiniano* mors *Aetii* impune cessit, nam & ipse anno sequenti à *Transila* *Aetii* milite, cum triginta annis Imperium gessisset, confessus interiit, ex quibus cum *Theodosio* socero viginti quinque, cum *Martiano* quinque imperavit. Mortuo *Valentiniano* regni jura *Maximus* apud *Urbem* invadens, nec dum duobus expletis mensibus, à *Romanis* peremptus est. Continuo advenit ex *Africa* navibus adest *Geisericus* cum

validissimo suo generis exercitu, sultus insuper praesidio *Maurorum*, cum adhuc *Romanae* Ecclesiae *Beatissimus* *Leo* ageret pontificatum. Percussis itaque *Romanis* tam terribili nuncio, nobilibusque simul, ac popularibus ex *Urbe* fugientibus, *Urbem* omni praesidio vacuam *Geisericus* obtinuit, occurrente sibi extra portam eodem sancto *Leone* Episcopo, cujus supplicatio ita eum, *Deo* adjuvante, lenivit, ut cum omnia potestati ejus essent tradita, ab igni tamen, & cede, atque supplicis abstineret. *XIV.* mensurim dies securà, & liberà strutatione omnibus opibus suis *Roma* vacuata est, multaque millia captivorum, prout cuiusque aetate, aut arte placuerat, cum regina *Eudocia*, quae *Geisericum* ad hoc facinus invitatorum, duobusque ejus filiabus, *Carthaginem* abducta sunt. Captis itaque hoc modo à *Geisericis* *Roma* est, postquam eam primo *Alaricus* invaserat. Secunda jam visio expletis ab eo tempore *XLIV.* annis, à conditione sua *MCC.* atque *VIII.* evolutis. Relicta itaque *Roma* per *Campaniam* sese *Vandalis*, *Maurisque* effundentes, cuncta ferro, flammisque consumunt, quicquid superesse potest diripiunt. Captam nobilissimam civitatem *Capuam* ad solium usque dejiciunt, captivant, praedantur. *Nolan* nihilominus urbem ditissimam, aliasque quamplures pari ruina prosterunt. *Neapolim* praeterea, quasque ob firmitatem capere non poterant, rebus agrariis exinanitas relinquunt. Quicquamque gladio superfuerant, captivitate jugo subjiciuntur. Inter has procellas vir piissimus *Paulinus* *Nolanae* urbis Episcopus, postquam quicquid habere poterat in captivorum redemptionem expendit, novissime cum nihil ei aliud, nisi ipse sibi solummodo superesset, pro cujusdam viduae filio, maternas non valens piis ferre visceribus lacrymas, cum eadem ad *Africam* proficiscens, quae jam hostes discesserant, sese barbaro viro vice vicaria in servitium tradidit, cujus sanctitas, cum apud eandem barbaram gentem *Dei* nutu cognita fuisset, demum cum omnibus suis civibus ad urbem propriam remeavit. At vero *Geisericus* postquam ditatus *Italiae* opibus ad *Africam* regressus est, *Valentiniani* Principis natam, quam ab *Urbe* captivitate sorte abduxerat, *Trafamundo* filio suo in matrimonium copulavit, ex qua videt. *Hildericus* natus est, qui quartus postmodum à *Geisericis* *Vandalis* apud *Africam* regnavit. Recedente igitur ab *Urbe* *Geisericis*, *Romani* sequente mense exinanite *Reip.* Imperatorum *Avianum* praeficiunt. *Visigothae* quoque circa haec tempora cum rege suo *Theoderico* *Theoderici* filio, transiens *Pyrenaei* jugis, *Hispanias* invadunt. At vero *Martianum* Imperator cum apud *Constantinopolim* *VII.* annis regnum administrasset, facta suorum conspiratione peremptus est.

Explicit Liber Quartusdecimus.

## INCIPIIT LIBER QUINTUSDECIMUS.

Anno ab urbe condita *MCCXI.* post *Martiani* Imperatoris interitum, *Leo* quintus ac quadragesimus *Romanorum* regum apud urbem *Constantinopolim* Augustali potitus est dignitate, qui deinceps sequenti tempore *Leonem* filium suum Imperii consortem effecit. Exempto quoque in *Italia* humanis rebus *Avito*, *Majorianus* apud *Ravennam* invadit Imperium, quod cum prope *IV.* annis obtinisset, baud procul à *Dertonensi* civitate juxta *Iram* flumen occisus est. Statimque *Severus* apud *Ravennam* Imperator efficitur, atque *Augustus* appellatur. Tertio hujus anno Imperii *Biogor* rex *Alanorum* cum exercitu adveniens, occurrente *Patricio* *Ricimero* superatus non longe à *Bergomo* civitate *Venetiae*, atque extinctus est. *Severus* vero cum quatuor annis imperasset, morte propria apud *Urbem* occubuit. Eodem tempore egresso inopinato igni magna *Constantinopolis* aedium strage cremata est. Deinde totius consensu militi post *Severi* mortem jurâ Imperii *Antemius* suscepit: Sequenti anno *Servandus* *Galliciarum* Praefectus Imperium tentans invadere, jussu *Antemii* Principis in exilium trusus est. Rursus annuali emenso spatio, *Romanus* *Patricius* Imperatoriam fraudolenter satagens arripere dignitatem, precipiente *Antemio* capite casus est. His quoque diebus *Geisericus* iterum ad *Italiam* navibus adventare cupiens, à *Basilisco* *Patricio* navali superatus certamine, *Carthaginem* inglorius repedavit. At vero in *Orientis* partibus *Aspar* *Patricius* *Leoni* *Augusto* insidias moliens, suum filium *Casarem* effecit. *Leo* vi-  
torem



**A** *Storum exercitum statim à Sicilia vocans, Asparum Patricium cum novello Cesare, filioque alio ejus germano, digno vitæ multavit excidio.*

*Hoc denique ipso in tempore inter Antemium Principem, ejusque generum Ricimirum Patricium, qui tunc Mediolani positus præerat Liguria, magnus discordiarum fomes exortus est, quibus se vir sanctitate conspicuus Epiphanus Ticinensis Episcopus interponens, eos primum ad concordiam revocavit: Deinde barbaricâ perfidiâ sædus Ricimirus irruens, erat enim Gotbus profapia, cum manu mox valida Urbem contendit, atque apud Anicenis pontem castra composuit. Divisa itaque Roma est, & quidam sæcebant Antemio, quidam verò Ricimiri perfidiam sequebantur. Inter hæc Olibrius à Leone Augusto missus ad Urbem venit, vivoque adhuc Antemio regiam adeptus est potestatem.*

**B** *limir Galliarum victor, cognitâ adversis Antemium conspiratione Ricimiri, Antemio ferre præsidium cupiens, Romam properavit. Is cum Ricimiro apud Adriam pontem prælium committens, continuo ab eo superatus, atque occisus est. Extincto Bilimero mox victor Ricimirus Urbem invadens quarto jam anno agentem jura Imperii Antemium gladio trucidavit.*

*Præter famis denique, moribque penuriam, quibus eo tempore Roma affligebatur, insuper etiam gravissimè depredata est, & excepto duabus regionibus, in quibus Ricimirus cum suis manebat, cætera omnia prædatorum sunt aviditate vastata, s.d non diuvis de perfidiâ latus est Ricimirus. Nam post mensem tertium excruciatu languoribus & ipse interiit. Mortuo Ricimiro Olibrius Imperator Gumbilbarum ejus nepotem Patricium efficit.*

**C** *Olibrius quoque dum septem menses Imperium gessisset, morte propria defunctus est Rome. Post hujus finis Licerius domesticus à Gumbilbaro Patricio, totius etiam voluntate exercitus, apud Ravennam Imperator efficitur. Anno deinde sequenti inopinatè nepos Patricius cum exercitu veniens Licerium regiam exiit potestate, eumque apud Salonas Dalmatarum urbem Episcopum ordinavit. Eo tempore cum apud Tolosam Visigothorum populis Eoricus regnaret, ac per Italia, Galliaque fines inter nepotem, & Eoricum litium fomenta crevissent, bellumque è diversis utriusque præpararent, interveniente Epiphanio, de quo præmissum est, Ticinensi Episcopo, sæderis inter eos jura firmata sunt. Haud prociat ab his temporibus Theodericus cognomento Strabo Triarii filius, cum magna Ostrogothorum multitudine, usque ad quantum Urbis militarium armatus advenit. Nulli tamen Romanorum noxiis, continuoque in Illyricum reversus extimatus est. Exigit nunc locis dicere, quam ob causam Gothorum alii Ostrogothi, alii vero Visigothi sint dicti, opportunumque est aliquantulum ad superiora tempora regredi, quatenus eorum ratio vocabulorum possit exponi.*

*Temporibus Valentiniani superioris Augusti, cum intra Thracie fines Gothor. tunc populi communiter habitarent, & bisarie per Alaricum regiones ab Occidente Visigothi idest Occidentales sunt appellati. Leo igitur Augustus postquam Orientale decem & septem annis rexit Imperium, diem clausit extremum.*

**E** *Mortuo Leone Zeno continuo Augustalem nactus est dignitatem. Leonem itaque, de quo præmissum est, quem pater Leo in regni assererat potestatem, Mater sua Zenonis impetum formidans, occultè clericum fecit. Exigentemque vobementer Zenone ut filium proderet, pro eo alium formi similem obtulit. Qui Leo deinceps in clericatu ad Justiniani usque tempora vixit. Ipso denique anno Augustulus apud Italiam adversus nepotem cum exercitu veniens, effugato eo Imperio, regimen invasit. Aniali deinceps circulo evoluta cum rege Vandalorum Geiserico sædus initum est ab Oreste Patricio. Hæc dum apud Romanos geruntur, Odoacer cum fortissima Herulorum multitudine, fretus insuper Turcilingorum, sive Scirorum auxiliis, Italiam ab extremis Pannonia finibus properare contendit, qui dum adhuc per Noricum rura exercitum duceret, cognitâ Severini famâ Christi Domini servi, qui illis tunc debebat in locis, ad eum sibi benedictionem petiturus accessit, qui dum benedictione percepta ab ejus egredi cellula vellet, & caput ne in superliminari ostii, eo quod proceræ esset statura allideret, inclinasset à Dei viro futurorum præscio mox talia audivit. Vade nunc ad Italiam, vade Odoacer vilissimis interim animantium pellibus indutus, multis citò plura largiturus. Hæc ille*

Tom. I.

*verba rerum exitu comprobavit, nam aliquantis postmodum annis totius Italia, insuper & Urbis usus est potestate.*

**A** *Ingresso ergo Italiam Odoacro, statim ei apud Liguria terminos Orestes Patricius occurrit, qui adversus fortissimam multitudinem nihil se prevalere conspiciens, maxime cum eum jam quidam suorum deseruissent, metu trepidus intra Ticinum se mantionis fiducia concludit, Mox adveniens cum exercitu Odoacer expugnatam fortiter ingreditur civitatem, vastantur universa rapinis, sevit ubique gladius, divina quoque, privataque edificia ignis absunt. Captus demum Orestes ab hostibus Placentiam usque perducitur, ibique gladio detroncatur. Exinde per universas iidem barbari urbes diffusi, cunctam sine aliqua tarditate Italiam juri proprio subdolare, multasque tunc civitates parantes resistere, extimatis habitatoribus ad solum usque dejecere. Odoacer itaque prosperos sibi cernens successus accrescere, statim regiam arripuit potestatem.*

**B** *Augustulus siquidem, qui Imperii præsumperat potestatem, cernens universam Italiam Odoacris viribus subdi, inopinabili metu perterritus, sponte miserabilis purpuram abiciens, cum vix XI. mensibus Remp. obtinisset, Imperialem deposuit majestatem. Ita Romanorum apud Romam Imperium toto terrarum Orbis venerabile, & Augustalis illa sublimitas, que ab Augusto quondam Octaviano capta est, cum hoc Augustulo perit, Anno Urbis conditione MCCIX. à Cajo vero Cesare, qui primò singularem arripuit dignitatem anno DXVII. Ab Incarnatione autem Domini anno quadringentesimo septuagesimo quinto.*

**C** *Igitur dejecto ab Augustali dignitate Augustulo, Urbem Odoacer ingressus totius Italia adeptus est regnum, quod dum annos XIV. nullo inquietante tenuisset, ab Orientis tunc partibus adveniens Gothor. rex Theodericus Italiam possessurus intravit. Sed ut ad liquidum ob quam causam, vel unde advenit possit agnosci, necesse est aliquantisper ad superiora repedare. Uvalamir Ostrogothorum rex, de quo superiori libello præmissum est, quod Attilæ Humorum regi subiectus extiterit, mox ut Attila occubuit, ab Humorum se, suosque domino avita libertatis memor excussit. Idem quoque & Gepidarum rex Ardaricus, cæteraque hujus subiecta faciunt nationes. Humi verò dolentes Uvalamir, ejusque exercitum, non solum se à sua ditionis jugo excussisse, sed etiam cæteris nationibus, ut similia facerent incentores fuisse, mox ut fugitiva mancipia eos insequentibus ad servitutem pristinam armis aggressi sunt revocare. Congiobatis itaque suis super Honoros Uvalamir irruit, tantaque in eos cæde grassatus est, ut de reliquo, qui supersuerant Humi, Ostrogothorum arina formidarent. Leo enim Imperator cum Gotbus post hæc Illyricum vastantibus sædus inuit, ac Theodericum Theodemiris filium ex Arileria concubina genitum, à Uvalamire ejus patruo obsidem accepit. Occiso deinde à Sciris Uvalamire, Theodemir ejus germanus regiam jura suscepit. Diviso deinceps regno Theodemirus Orientis, Uvindimirus verò occidui sortitur Imperium devastandam. Sed mox ut Italiam ingressus est rebus excessit humanis, successorem Regni Uvindimerum filium relinquit. Uvindimerus verò, acceptis à Licerio tunc Imperat. muneribus, Gallias contendit, seseque cum parentibus Visigothis jungens, unum populum effecit. Interea dum suavi patratâ victoria Uvindimerus domum revertitur, Theodericum filium à Leone Imperat. renissum gratanter excepit, qui Theodericus dum jam octavum decimum annum ætatis ageret, inscio patre, aliquantis secum satellitibus ascitis, vicinam sibi Sarmatbarum gentem invadens, opima eorum manibus patri spolia, prædamque copiosam reportavit. Theudimero itaque vita decedente, universis annitentibus ad regni gubernacula Theodericus ascendit. Quod factum cum ad Zenonem Augustum perlatum esset, gratanter accepit, eumque ad se rursus evocatum Constantinopolim, magno simul honore, & divitiis extulit, in tantum ut etiam Consularibus eum fascibus sublimaret, que dignitas post Imperiale sabbigium prima est, æreamque illi equestrem statuam ante suum palatium collocaret. At verò dum hujusmodi Theodericus deliciis apud Constantinopolim afflueret, gens illius, idest Ostrogothæ, dum eis propter fidei sanctionem prædas agere more solito non liceret, nec tamen ab Imperatore oblata stipendia sufficere possent, cæpere non minimam egestatis penuriam pati. Exorantur sædus compositum, utaperant multam pactonem, mittuntque continus ad Theodericum, qui dicerent.*

N 2

Quas

sigothorum sollicitare nisus, ut pariter cum eo Romanum invadens Imperium, æqua sorte possideret. Ad Valentinianum verò Imperatorem legatione missa pacem simulat, ad ulciscendos Romanos de Gothis, & restituendas Reip. Gallias, & Hispanias pergere se dolose denunciat. Sed Imperatorem doli ejus minimè latuerunt. Itaque celerimè Theodoricum Visigothorum regem per Actium Patricium conveniens, in sua partis favorem traxit, atque cum eodem Patricio contra Attilam post vastatam ferè omnem Galliam Aurelianis jam obsidentem direxit. Nec mora, congregatis undique bellatoribus Actius cum rege Theodorico, & ejus filio Thorismundo obviam Humis fortissimè pergit. Ubi confertâ incredibili pugna, cui vix post homi-

Quas dum ipse Græcorum epulis superflueret, inopia miserias sustinerent. Hortantur ut si suis, sibi que consulere velit, citius redeat, quatenus ne cuncta gens pessundet, novas ad habitandum terras exquirant.

His Theodericus cogitatis, ad Augustum Zenonem accedit questus, penuriamque suorum exponit, Italiam sibi dari postulat, absolutionem efflagitat, adjiciens quia si superare Odoacrem posset, Italiamque obtinere, ad ejus redundaret gloriam, à quo directus fuisset; si in bello superatus foret, ejus nihilominus lucris accresceret, quandoquidem quotidianorum stipendiorum exaltioribus careret; talia Zeno audiens contristatus quidem est, eo quod eum nollet amittere: attamen deliberato consilio Reip. utilitati prospiciens, ejus petitionibus annuit, Italiamque ei per pragmatice tribuens, sacre etiam velaminis dono confirmavit, & Senatui illi, populumque Rom. commendans, abire permisit. Egressus igitur Constantinopoli Theodericus ad Ostrogotbas revertitur, hortaturque continuo, ut quamprimum parati sint, quatenus possessuri Italiam proficiscantur. Attamen priusquam Italiam adventaret, Triophtilam Gepidarum regem insidias sibi molientem bello superans extinxit, Busam quoque, Vulturum regem magnâ simul cum suis agminibus cade prostravit. Egressus itaque à Mysia cum omni Ostrogotbarum multitudine, universaque suppellectili per Sirmium, Pannoniasque iter faciens, ad Italiam venit. Ac primam juxta Sentium flumen, quod non longè ab Aquileja labitur, castra componens, dum uberimis, qua eo loco habentur, pascuis fatigata aliquantulum ex itineris longitudine junctura refeceret, ibi mox ei cum grandi suorum exercitu, totisque Odoacer Italia viribus occurrerit, quem Theodericus alacriter excipiens, magno superatum prelio, postremo in fugam convertit. Exinde Theodericus movens cum Veronam venisset, iterum adversus eum Odoacer non minori quam prius belli sese apparatu opponit. Contra quem Theodericus baud procul à Veronensi urbe constitens, nimia ejus exercitum cade contrivit, ipsamque pariter, & omnem illius multitudinem dare terga coegit. Qui dum fuge metu se præcipites in Adesin fluvium mergunt, ex magna parte rapidissimis ejus gurgitibus implicati suffocantur. Theodericus verò dum ipso impetu subsequitur fugientes, Veronam illico, pavore civibus consternatis, invadit. Odoacer autem cum bis, qui evaserant fugiens, Romam contendit. Sed obsertatis continuo portis, exclusus est, qui dum sibi denegari introitum timeret, omnia queque attingere potuit, gladio, flammisque consumpsit. Inde quoque, egrediens Ravennam ingressus est. Ibi quoque, quibus se tueri adversus hostes posset, munitionum preparare obstacula cepit. Theodericus itaque à Verona digrediens Mediolanum pervenit, ubi dum consisteret, magna ad eum multitudo militum, pluresque Italiae populi convenire. Sed paucis interjectis diebus, versus dediturus exercitus, Tussa quodam nomine instigante, Odoaceris se partibus reddidit. Ea res Theodericum in tantum perterruit ut se, suumque exercitum, apud Ticinens. in urbem munit. Talium rerum varietates Burgundionum rex Gundobatus aspiciens, Laguriam cum ingenti exercitu ingressus, cuncta que reperire poterat pro voluntate diripiens, infinitam secum ad Gallias captivorum multitudinem abduxit. Theodericus itaque aliquandiu intra munitiones exercitum retinens, demum relicta ibi matre, sororibus, universi vulgi multitudine, nihil planè dubius de Epiphanii viri Sanctissimi fide, cum expeditis armatorum cuneis ad Odoaceris obsidionem Ravennam perrexit, dumque eo loco, cui Pinetum nomen est, non procul ab urbe castra posuisset, per continuum penè triennium Odoacrem obsedit, qui dum frequenter ex urbe cum suis egrediens ejus exercitum inquietaret, novissimè noctu in castra irruens, magnâ Theoderici exercitum strage prostravit. Victus ad extremum, fortissimè Gothis resistens, in urbem configit. Nec multo post à Theoderico in fidem susceptus, ab eo truculentè peremptus est. Egressus denique à Ticinensi urbe post triennium Gothas, eandem mox urbem Rugi invasit, cuncta per circuitum loca, simulque & civitatem per continuum biennium populatione vastantes, cum adhuc Beatissimus Epiphanus superesset, cujus in tantis periculis sanctitate creces repleban-

num memoriam ullum simile prælium reperitur, vincere Romani, fugato Attila, & Gothorum rege interfecto. Hoc certamen circa nonam diei horam captum, de utrisque partibus centum octoginta millia occisorum dedit. Sed post modicum Valentinianus Augustus Actium singularem populi Romani spem suis manibus, alienis autem fraudibus interemit, cum quo simul omnis fortuna, & virtus Hesperie corruit. Attila enim continuo, resumptâ fiducia, cruentus Italiam petit, Aquilejam captam funditus eradit. Ticinum, atque Mediolanum regias urbes excidit. Inde vastatis circumquaque locis, cum Roman quoque pararet irrumperè, Leo magnus Papa missu ad eum Valentiniani Imperatoris accessit: etiamque adeo mitem reddidit, ut illico promissa pace firmissima, ultra

tur afflicti. Hic à Theoderico Gallias ad Gundobatum pro captivis redimendis directus, excepta innumera multitudine, pro quibus pretium tribuit, sex millia captivorum ob solam sanitatis sue reverentiam concessa secum reduxit. Igitur Theodericus, extincto apud Ravennam Odoacre, totius Italia adeptus est ditionem. Nec multo post Roman profectus, à Romanis magno gaudio susceptus est, quibus ille singulis tritici ad subsidium annis centum viginti millia modiorum concessit. Dum hæc apud Italiam geruntur, à Bulgariis universa Thracia crudeliter devastatur. Constantinopolis etiam ipsis diebus maximo conflagravit incendio. At vero apud Africam Himericus, qui mortuo Geiseric in regnum successerat, Arrianâ perfidia trusus in exilium, effugatisque amplius, quam CCCXXXIV. Catholicis Episcopis, Ecclesiis eorum clausis, plebem variis suppliciis affecit. Et quidam innumeris manus abscondens, linguas eorum præcidit, nec tamen loquelam Catholica confessionis eripere potuit. Apud Britannias quoque Ambrosius Aurelianus, qui solum sorte Romanæ gentis Saxonum cædi superfluerat, purpuram induit, victoresque Saxones, Britonum ducens exercitum, sæpe superavit, atque ex eo tempore nunc hi, nunc illi palam habuerunt. Donec Saxones potentiores effecti, totâ per longum Insulâ potrentur. Theodericus interea, ut sui regni vires constabaret, Audefledam Jodoni Francorum regis filiam sibi in matrimonium junxit, Amalfradam Germanam suam Vandalorum regi Hunerico, ejusdem Amalfrada filiam Malabergam Turingorum regi Ermenfrado, Leodicodo quoque, & Ostrogotio ex concubina filias, alteram Alarico Visigothorum regi, alteram Sigismundo Burgundionum concessit. Amalfradam vero tertiam filiam Eutbarico ex Halannalorum stirpe venienti evocato ab Hispania tradidit. Nec ulla fuit Italiae gens, que Theoderico, aut conjunctioris affinitate, aut patrios fœdere sociata non fuerit. Zeno itaque Augustus cum per annos XVII. Reip. præfuisset, apud urbem Constantinopolim vitæ terminum accepit.

Explicit Liber Decimusquintus.

#### INCIPIIT LIBER DECIMUSSEXTUS.

Cessante jam Romana Urbis Imperio, utilius, aptiusque mihi videtur ab annis Domnicae Incarnationis suspitionis lineam deducere, quod, quo tempore actum sit possit agnosci. Anno ab Incarnatione Domini CCCXCII. post Zenonis excessum, Anastasius purpuram induit, qui XLVII. in regnum numero extitit. Hic Romani decus Imperii Eutribiana hereseos illucie maculant. Hujus temporibus tanta propter Symmaci, ac Laurentii electionem Romæ dissensio facta est, ut Eustus Senatorum nobilissimus, & Exconsul, & atus Exconsul Probinus Laurentii partibus faventes adversus Faustum Exconsulem, ceterosque, qui Symmaco adhaerebant, Pontifici bellum inferunt, multasque cedes, & homicidia in medio Urbis facientes, plerisque ex Sacerdotali numero, multos etiam Clericorum, per plures civium Romanorum extinguunt. Eo tempore Trajanus, qui fratri Hunerico apud Africam in Vandalorum regna successerat, fratris, vel patris Geisericis secutus perfidiam, clausis Catholicorum Ecclesiis, ducentos viginti Episcopos in Sardinia exilio relegavit, quibus Beatus Papa Symmacus quotidiana subsidia ministrare non desistit. Inter hæc tempestates Beatus Fulgentius in confessione fidei, & scientia floruit. His ipsis apud Africam diebus, dum Arrianus quidam, Olympius nomine, corpus aquis balnealibus ablucens, indigna quadam, & blasphemica de Sancte Trinitatis fide verba evomeret, veniente subito ignito calitis jaculo, visibiliter combustus est. Barbis quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei, minus em scilicet Patri Filium, Sanctum quoque Spiritum asserere cupiens, baptizaturus dixisset: Baptizo te Barbis in nomine Patris, per Filium in Spiritu sancto, statim aqua, qua ad baptizandum allata fuerat, insperatam comparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Ecclesiam Catholicam fugiens juxta morem fidei Baptismum Christi suscepit.

ultra Danubium non rediturus abierit. Continuo enim rebus humanis excessit, & humani generis diutina vexationi finem aliquando vel mortuus attulit. Gothi quoque non contenti provincia, quam superius à Romanis habitandam penes Galliam acceperant, Arvernos, & Narbonam cum suis finibus captas invadunt, ruinam videlicet Romani status, & frequenti mutatione principum animati. Nam Valentinianus Imperator ab amicis Actii, quos sibi delegerat satellites, interficitur, & Maximus quidam, cujus dolo id perpetratum fuerat, Imperator creatur. Qui cum viduam ejus Eudoxiam Augustam invitam suis nuptiis adgessit, illa Gensericum, ut dicitur, Africa regem, ut mariti vindicem adveniret, invitavit. Cujus adventu Maximus, vix altero Imperii sui mense comperto, (\*) cum passim nobilitas ejus licentiâ, & popularium cœtus ex Urbe profugeret, ipse quoque trepido animo sese parabat ad fugam. Sed à ministris regis illico dilaniatus, & membratim dissectus, in Tyberim projectus est. Gensericus continuo vacuam præsidio civitatem capit, & occursum Leonis Papæ mitigatus, ab incendio, cædibus, atque suppliciis Urbem immunem servavit: omnibus tamen opibus ablatis, multa inde captivorum millia cum Augusta Eudoxia, & ejus filiabus Carthaginem revexit. Hujus Papæ Leonis auctoritate, & jussu Martiani principis Chalcedonensis Synodus celebrata est. Romæ post Maximam necem, Avitus suscepit Imperium, quod post modicum deponens, Episcopus Placentiæ ordinatur. Apud Constantinopolim vero Martianus Imperator obiit sexto Imperii sui anno, & sexto mense completo.

## L E O.

Anno ab Urbe condita MCCX. Leo quadragesimus nonus ab Augusto sortitur Imperium. Romæ vero post Avitum Majorianus Cæsar effectus, quarto Imperii anno apud Dertonam Hispaniæ civitatem, fraude Severiani occiditur, qui tertio Imperii anno Romæ occubuit. In cuius locum à Leone Principe missus Arthemius, sexto Imperii anno cum summa clade Romanæ Urbis occiditur, succedente Olibrio, quem Glicerius apud Ravennam sumpto imperio removit, & ipse mox à Nepote privatus, Portuensis Episcopus ordinatur. Leo Imperator orientis anno Imperii decimo sexto defunctus, Zenoni reliquit Imperium.

## Z E N O.

Anno ab Urbe condita MCCXXVI. Zenon quinquagesimus ab Augusto imperat. Nepotem vero Cæsarem Orestes Patricius Imperio privat, & filium suum Augustulum Imperatorem creat. Sed continuo Odoacer rex Turcilingorum, & Rugorum pervasit Italiâ Romam capit, quarta jam vice à conditione sua, & Augustulo Imperatore exiliato, ipse Romæ tyrannicè regnat, quem Theodoricus rex Gothorum missus à Zenone obsedit, cepit, interemit, & ipse Romæ consensu Zenonis Augusti regnavit.

## A N A S T A S I U S.

Zenoni vero post sexdecim annos mortuo, successit Anastasius, qui inimicos Chalcedonensis Synodi fovens, Orthodoxos persequabatur. Eodem tempore Romæ Symmachus, & Laurentius discordantibus inter se civibus electi, & ex utrisque partibus innumeræ strages, & rapinæ patratae sunt: plerique ex sacerdotali numero, multi etiam clericorum, plures civium Romæ extincti sunt per tres circiter annos: usque quo videlicet Theodoricus princeps veniens, tunc Romam tenens, quanquam Arrianus esset, Synodo celebrata, locari Symmachum quidem Episcopum Romæ firmavit: Laurentium

verò in Nucerna civitate locare Episcopum præcepit. Qui tamen nullo pacto quiescens, sed seditiones commovens, à Symmacho deponitur, & in exilium in Dalmatiam mittitur, & ita similtas cessavit. Eodem tempore Transmundus, qui fratri Honorio (\*) apud Africam in Vandalorum regnum successerat, fratris, vel patris Genserici sequutus perfidiam, clausis Catholicorum Ecclesiis, ducentos viginti Episcopos (11) exilio relegavit. Quibus beatus Papa Symmachus quotidiana subsidia ministrare non desistit. Inter has tempestates beatus Fulgentius in confessione fidei, & doctrina floruit. His ipsis apud Africam diebus, cum Arrianus quidam Olympus nomine in Elyanensium balneo lavaretur, indignaque quædam, & blasphemia de sanctæ Trinitatis fide verba evomeret, veniente subito desuper (\*) ignito jaculo, visibiliter combustus est. Cæterum Deuterius Episcopus Arrianorum Byzantii baptizans quendam virum Barban nomine, cum contra regulam fidei, minorem scilicet Patre Filium, Sanctumque Spiritum asserere cupiens, baptizaturus dixisset: Baptizo te Barbas in nomine Patris per Filium in Spiritu Sancto, statim aqua, quæ ad baptizandum fuerat allata, nusquam comparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam Ecclesiam fugiens, juxta morem fidei baptismum Christi suscepit, & omnibus notum fecit miraculum. Theodericus verò, dum per idem tempus pacificè apud Italiam regnaret, per singula quæque celebriora loca regia sibi habitacula construxit. Interea Sarracenorum incursus in Phœnicem, & Syriam rursus effectus est post mortem Agari, Vadicarimo fratre ejus instarturbis, & adhuc velocius discurrente per loca. Hoc etiam anno, idest, Imperii Anastasii undecimo, Bulgares per Illyricum, & Thraciam discurrunt priusquam agnoscerentur, eam crudeliter devastant. Constantinopolis etiam ipsis diebus maximo conflagravit incendio. Deinde Neocæsarea, apud quam, cum futurum esset ut fieret terræmotus, miles iter faciens duos milites super eam vidit, & alium militem post terga clamantem: Conservate domum, in qua sepulcrum Gregorii est. Cum autem terræmotus factus fuisset, plurima pars civitatis corruit, excepta domo Gregorij Thaumaturgi, idest, miraculorum operatoris. Interea Feliana illustrissima femina, quæ templum Dei Genitricis apud Honoratas construxerat, valde pro Chalcedonensi Synodo satagebat, ita ut ei nec Imperator quidem, multas adversus eam versutias adinveniens, Timotheo communicare persuadere valuerit: sed nec ipse Timotheus frequenter ad eam pergens hoc potuerit ei persuadere. Pompejum quoque consobrimum illius, & ejus uxorem, quæ mulier erat ornata, multis Imperator Augustus humiliabat, ut ablegaret veneratores Synodi, & eos, qui in exilio Macedonio Episcopo largiebantur, quæ necessaria erant. Deinde quosdam ex principibus præcepit in templo Sancti Theodori Sparatii super ambonem Trisagii additamentum admittere, idest, qui crucifixus est pro nobis: ita ut multitudines indignata per diem litanie illinc egrederentur, quando & Timotheus per commentorium (12) scriptum omnibus Ecclesiis præcepit Trisagion in litanis dicendum cum additamento, quod multi metuentes fecerunt. Monachi verò alium psalmum psallendo venerunt. Hos autem populus videns, clamavit: Benevenerunt Orthodoxi. Simultas etiam facta est multa, & incendium domorum multarum, ac homicidia dena millia, turba vociferante adversus Anastasium, & Vitalianum Imperatorem petente, ita ut

(11) A. in Sardinia. (\*) forte completo.

(12) A. commentorium. (\*) A. humrico. (\*) A. caltus.

ut fugeret Anastasius, & latitaret, ab ipsaque Ariadne laceraretur injuriis, ut puta multorum causa malorum Christianis effectus. Alamundaro autem principe Sarracenorum gentis baptizato, Severus duos Episcopos macula suæ pravitatis infectos, direxit causâ communicandi. Dei autem providentiâ ille baptizatus erat ab Orthodoxis, qui recipiebant Concilium. Cùmque Severi Episcopi subvertre Principem à vero dogmate festinarent, mirabiliter eos arguit Alamundarus hujuscemodî fabulâ; ait enim ad illos: Literas accepi bodie, quia Michael Archangelus mortuus. Illis verò dicentibus, hoc impossibile fore, ait Princeps: Et quomodo Deus secundum vos nudus crucifixus, nisi naturarum esset duarum Christus, quandoquidem nec Angelus est moriturus? Et ita cùm confusione Severi recesserunt Episcopi. Itaque Vitalianus, quem populus Imperatorem expetierat, exceptâ totâ Thraciâ, Scythiâ, & Mysiâ, Bulgarios habens secum, & multitudinem Humororum, cepit Anchiolum, & Odysopolim. Comprehendit autem & Cyrillum Magistrum militum Thraciæ, & pervenit prædas gerendo Byzantium. Parcens verò civitati, apud Sistenium castrametatus est. Anastasius autem desperatione consternatus, mittit ex Senatu quosdam, rogans eum pacisci, & jurare unâ cum Senatu, quod ab exilio revocaret Episcopos apud Heracleam Thraciæ. Porro Vitalianus addidit, ut & principes uniuscujusque scholæ jurent istud, sed & Macedonius, & Flavianus, qui nequiter pulsî fuerant, suos reciperent thronos, similiter & reliqui omnes Episcopi, & ita celebraretur Synodus Romana, & cunctis Episcopis convenientibus, communi judicio reprobarentur, quæ adversus Orthodoxos sunt præsumpta. Itaque cùm hæc Imperator, Senatus, & reliqui Principes, populique jurassent, & confirmassent ita fiendum, facta est pax, & ad propria rediit. Hormisdas verò Ro. Episcopus, fatigatus à Theodorico Vitaliano favente, Evodium (13) Episcopum misit, & Vitalianum Archidiaconum ad Synodum celebrandam apud Heracleam. Venerunt autem & Episcopi ex diversis locis ferè ducenti, qui illi ab Imperatore, & Timotheo Episcopo Constantinopolitano, recesserunt inefficaces. Impius quippe Imperator pacta transgrediens, clam intimavit Romano Papæ, ne veniret. Mi erat enim Vitaliano Sacram, quò transmitteret eam Romam, ut Papa proficeretur ad celebrandam Synodum apud Heracleam. Omnis autem populus, atque Senatus in præsentia maledicebat Anastasio tanquam perjuro. Porro Vitalianus indignatus adversus Anastasium ob perjurium, multa mala exercitibus Anastasii, & reliquæ Reip. demonstravit, occidens, rapiens, armis exuens, & postremo ad injurias ejus unumquemque militum uno aëro nummo vendens. Interea Hunni, qui dicuntur Saber, transcurrentes Caspias portas, Armeniam, & Cappadociam, Galatiam, & Pontum depopulati sunt, ita ut Eucharitam quoque penè pervaderent. Unde & fugiens Macedonius Episcopus propemodum periclitatus, salvatus est apud Gangras. (14) Quo comperto Anastasius illic eum amarè custodiri præcepit, mittens, ut ajunt, qui eum occiderent. Defunctus autem apud Gangras, positus est in Ecclesia sancti martyris Callinici juxta reliquias ejus, multas sanitates efficiens. Qui cùm exanimis jaceret, manu fertur se signaculo crucis signasse. Theodorus autem unus ex his, qui cum eo erant, vidit eum in somnis dicentem sibi. Excipe, abiens lege, &

(13) A. Evodium semper.  
 (14) A. Grangas.  
 (15) A. Constantinopolim legatos &c.  
 (16) A. ageret, iclu fulminis percussus interiit. Anno &c.

A die Anastasio. Ego quidem ad patres meos vado, quorum fidem servavi: non cessabo autem increpescens Domino, usquequo venias, & ingrediamur judicium. Eodem anno Alexandria multi viri, ac mulieres, & pueri atrociter à demonibus obsessi repente latrabant. In somnis autem quidam vidit quendam dicentem, quia propter anathematismos Synodi Chalcedonensis patiuntur isti. Vicefimo deinde & septimo Imperii Anastasii anno, vidit idem Imperator in visu virum terribilem portantem codicem, qui hunc aperiens, & inveniens nomen Imperatoris, dicit ei: Ecce propter malam fidem tuam deleo decem & quatuor, & delevit eos. Expergefactus autem, & advocato Præfeto Adamantio, dixit ei visionem. Et ego, ait ille, vidi hæc ista nocte, quia assistenti mihi imperio tuo porcus magnus veniens, & comprehensâ prætextâ meâ, projecit me in terram, & interemit. Convocato ergo Proculo conjectore, dixit ei quæ visa fuerant, qui quod ambo forent post paululum morituri prædixit. Anastasius itaque cùm in hæresi, in quam delapsus fuerat, perseveraret, duafque in Christo naturas, Deitatis videlicet, & Humanitatis, Eutychium hæresiarcham sequens, denegaret, Hormisdas Papa, qui Symmacho successerat, direxit Evodium Ticinensem Episcopum, aliosque cum eo Constantinopolim (15) cum Catholicæ fidei scripto, quatenus Anastasium ad Ecclesiæ gremium reducerent, qui non solum salubria eorum monita sprevit, sed insuper etiam à suis conspectibus non sine contumelia expulit, navique fragili impositis, mandat, ne usquam per totam Græciam ad aliquam civitatem accederent. Quam ejus impiam temeritatem divina ultio continuo subsequuta est. Nam cùm vicefimum & septimum annum Imperii ageret, (16) mortuus est, & imperavit pro eo pius Justinus, vir senior, & multum peritus, qui à militibus incipiens, usque ad Senatum profecit. Quidam autem ajunt, quod divino fulmine Anastasius percussus perierit.

## JUSTINUS.

Anno ab Incarnatione Domini DXI. (17) Justinus Europæates Illyricus genere, vir Catholicus, Augustali potitus est folio. Ad hunc ob causam redintegrandæ fidei directus ab Hormisdas Pontifice, vir sanctitate præcipuus, Germanus Capuanæ urbis Episcopus, dignè susceptus est, multorumque dubia corda in fide solidavit. Eo tempore apud Africam defuncto Transmundo (\*) Vandalorum rege, Arrianæ perfidiæ, Childericus (\*) ejus filius ex Eudoxia captiva, Valentiniani principis filia, ortus, Vandalorum regnum adeptus est, qui non patrem hæreticum, sed matris catholicæ monita sequens, cultor rectæ fidei enituit. Hunc pater Transmundus ad mortem veniens, quia tenebat (\*) eum catholicæ parti favere, sacramenti nodis adstringere curavit, ne unquam in suo regno Catholicus faveret, atque consuleret. Qui mox ut suus genitor vitâ caruit, priusquam etiam regni jura assumeret, universos Episcopos, quos Transmundus in exilium coegerat, regredi fecit, eisque Ecclesias reformari præcepit, septuaginta jam & quatuor annis evolutis, ex quo à Genferico avo suo primitus apud Africam Ecclesiæ fuere destructæ. Tertio Justinus principis anno moto bello inter Romanos, & Persas, misit idem Justinus legatos, & munere ad Zelioben (18) regem Hunnorum, & repromisit ille

(17) A. DXVII. summo Anastasio hæretico Justinus Catholicus &c. (\*) A. Transmundo. (\*) A. Childericus.  
 (18) MS. Zeliobe. (\*) A. cernebat.



ille cum juramento, se Imperatori contra Persas auxilium præstiturum. Mittentem autem deinde ad se regem Persarum admisit, & suadenti promisit, etiam ipsi hoc præstiturum contra Romanos. Sanè Justinus hæc ediscens tristatus est valde. Porrò direxit Zeliobes ad Persas viginti millia ad expugnandos Romanos. At verò Justinus destinavit Chuadi regi Persarum legationem pro pace, & quasi super alio quodam scribens, etiam de Zeliobe significavit, quia opitulationis juramenta cum Romanis habet, & quia munera accepit multa, & vult proditor Persarum fieri, & quia oportet nos cum simus fratres, ad amicitiam venire, & non à canibus istis illudi. Tunc Chuades accersens secretò Zelioben, sciscitatus est, si accepisset à Romanis munera, hortatus eos adversum Persas. Qui dixit: Etiam. Et iratus Chuades occidit eum, & per noctem missa multitudine Persarum, interfecit populum ejus, suspicatus, quòd dolo ad illum venissent. Quotquot autem potuerunt fugere, redierunt ad propria. Quinto anno Imperii Justinii Zatus rex Lazorum recedens à regno Persarum, regnante Cabade, & Zatum amante, qui etiam illum in regem provexerat Lazorum, venit Byzantium ad Justinum, & rogavit eum, ut fieret Christianus, & ab ipso appellaretur Imperator Lazorum. At Imperator grandi cum gaudio illo suscepto, illuminavit eum, & filium appellavit. Profectus autem Lazorum Imperator à Justino, portavit coronam, & chlamydem (19) Imperatoriam albam. Quo comperto Cabades Persarum rex, significavit Justino dicens: Quia cum amicitia, & pax sit inter nos, quæ inimicorum sunt agis, & eos qui sub potestate Persarum erant à seculo, assumis. Qui remisit ei: Nos quenquam subjeclorum Imperio tuo neque assumpsimus, neque subvertimus, sed ascendens Zatus ad Imperia nostra, procidens deprecatus est, ut ab scelesto, & pagano dogmate, impiisque sacrificiis, & errore demonum liberaretur, & accederet ad creatorem omnium Dominum, & fieret Christianus. Hunc nos baptizantes absolvimus ad propriam regionem. Ex tunc ergo facta est amicitia inter Romanos, & Persas. At verò in Orientis partibus, cum adhuc eo tempore per singula loca hæresis Arriana vigeret. Justinus sexto Imperii suo anno, Orthodoxæ fidei studio omnimodis satagere cœpit, ut hæreticorum nomen extingueret, statuitque ut ubique eorum Ecclesias Catholica religione consecraret. Quod dum in Italia rex Theodoricus Arriana lue pollutus audisset, Joannem Papam, simulque cum eo Theodorum Hypatium, (\*) atque Agapitum Consulares viros, atque (\*) Agapitum Patricium Constantinopolim ad Justinum Principem misit. Mandat quoque per eos, interminans, quòd nisi quantocyus Hæreticis suas Ecclesias redderet, eoque in pace degere sineret, universos Italiæ populos ipse gladio extingueret. Qui pervenientes ad Augustum, cum ab eo, ut dignum erat, suscepti essent, magnis cum de sua, suorumque salute solliciti, fletibus postulant, ut hæc legationis seriem, quanquam esset injusta, libenter exciperet, Italiæque perituræ consuleret. Quorum fletibus Justinus permotus, eis quod petebant concessit, Arrianosque sui juris reliquit. Dum hi in itinere demorantur, Theodericus rabie suæ iniquitatis stimulus, Symmachum Exconsulem, ac Patricium, & Boetium Senatorem, & Exconsulem Ca-

A tholicos viros, gladio trucidavit. His diebus extincto à Francis Alarico Visigothorum rege, Theodoricus per Hyppam (20) suum comitem plusquam triginta millia Francorum cædens, Thiodem (\*) suum armigerum post mortem Alarici generi, (\*) tutorem Athalarici constituit. Joannes verò Pontifex revertens à Constantinopoli, dum cum his ierat, cum quibus erat profectus ad Theodoricum Ravennam venisset, Theodoricus malitiâ commotus, quòd eum Justinus Catholice pictatis defensor honorificè suscepisset, eum simul cum sociis carceris afflictione peremit. Sed hanc ejus immanissimam crudelitatem, mox animadversio divina sequuta est. Nam post hoc facinus nonagesimo nono (21) die subitanea morte defunctus est. Cujus animam solitarius quidam apud Liparam insulam, vir magnæ virtutis, aspexit inter Joannem Papam, & Symmachum Patricium deduci, & in ollam Vulcani, quæ ei loco proxima est (\*), demergi. Igitur Theodorico tali modo punito, Gothi sibi Athalaricum, de quo præmissum est, ex Theodorici regis filia procreatum, cum eadem Amalasuinta matre sua in regnum præficiunt. (22) Interea Cabades rex Persarum, filius Perozi, multa millia Manichæorum cum Episcopo eorum Indigaro (23) uno die peremit, unâ cum senioribus Persis, qui consensus eorum erant. Filium enim ejus nomine Phatuarsan Manichæi à puero instruente, repromittebant ei dicentes. Quia pater tuus senuit, & si contigerit eum mori, principes magorum unum fratrum tuorum faciunt Imperatorem, eo quòd teneat dogma ipsorum. Nos autem possumus per orationes nostras suadere patri tuo abrenunciare Imperio, & te promovere, ut ubique confirmes dogmata Manichæorum. Qui repromisit hoc facere si imperasset. Cum autem hæc Cabades cognovisset, jussit conventum fieri, quasi facturus filium suum Imperatorem; omnes jubens Manichæos unâ cum Episcopo eorum, & mulieribus, & liberis adesse conventui, similiter & principem magorum Glonazem, & magos, & Christianorum Episcopum Boazanem, dilectum à Cabade, ut medicum optimum. Et convocatis Manichæis ait. Gaudeo super dogmate vestro, & volo vobis dare dum vivo filium meum Phatuarsan, ut consentaneum vestrum, sed segregate vosmetipsos ad recipiendum eum. Qui freti fiducia semetipsos segregaverunt. Cabades autem præcipiens exercitus suos ingredi, omnes cecidit gladiis cum Episcopo eorum, sub conspectu magorum principis, & Christianorum antistitis. (24) Igitur terramotus cum apud Antiochiam adhuc teneretur, Eufhrasius Episcopus obrutus est, & mortuus à terramotu, & omnis domus, & Ecclesia cecidit, & pulchritudo civitatis exterminata est. Non enim facta est divinitus talis ultio in alia civitate per omnes generationes. Ac piissimus Imperator Justinus his cognitis plurimum animo doluit, ita ut ablato diademate à capite suo, & purpura, lugeret in sacco, sedens per multos dies, adeo ut in die festo procedens ad Ecclesiam, non sit passus portare coronam, vel chlamydem. Porrò mense Aprili ejusdem indictionis (25) ægrotus Imperator Justinus effectus, provexit dum adhuc viveret, in Imperatorem Justinianum filium sororis suæ, qui & coimperavit ei mensibus quatuor. Mense autem Augusto ejusdem indictionis quinto (\*) Justinus obiit apud Constantinopolim, cum Augustalem dignitatem undecim annis administrasset. (26)

(19) χλαμίδα βασιλικήν ἀσπρω.  
 (20) A. Isiam. (\*) A. Importunum.  
 (21) A. XCVIII. (\*), A. aliumque.  
 (22) A. præficiunt. Si vero Justinus cum etc.

23) A. Indigaro. (\*) A. Theodan. (\*) A. nepotis.  
 24) A. Munti anno VI. MXXII. In ins. li carnationis DXXIII. motus te re asid Antiochian. (\*) A. erat.  
 25) A. quinta indictionis. (\*) puto legendum quinta.  
 (26) A. administrasset. pul Constantinopolim in pace quicor.

Explicit Liber Decimusquintus.

INCI-



# INCIPIIT LIBER SEXTUSDECIMUS.

## JUSTINIANUS.

**A** Nno ab Incarnatione Domini DXXI. (1) Justinianus Romanorum solus Augustalem adeptus est principatum. Qui mox ut imperialia jura suscepit, ad reparandum Reipub. statum animum intendit, ac primum per Bilisarium (2) Patricium, ingentem virum, Persas aggressus est, qui, transgressis Romanorum terminis, eorum regiones graviter depopulabantur. Quos Bilisarius magnis praeliis fudit, atque ex voluntate Principis Constantinopolim triumphans ingressus est. Interea rex (3) Herulorum Gethes nomine venit Constantinopolim cum populo suo, & petit Imperatorem quod fieret Christianus. Qui baptizatum in Theophanis suscepit eum ex baptisate, repromittentem auxiliari ei in quibuscunque voluisset. Eodem anno adhaesit mulier quaedam Romanis ex Humis, qui dicuntur Saber, nomine Boazer, vidua, habens secum Humorum centum millia. Tum & rex Humorum, qui sunt juxta Bosphorum, nomine Gorda, accessit ad Imperatorem, & factus Christianus susceptus est ab Imperatore, & multis ei praestitis donis, misit eum in regionem ipsius ad custodiendas Romanas res, & Bosphorum civitatem, quae pro eo quod Romanis per singulos annos boves pro pecuniis inferebat, Bosphorus appellata est. Locavit autem & militum Romanorum numerum, & Tribunorum custodire civitatem, propter Humos, & exigere tributa bovm. Promulgavit autem formam de Episcopis, & aconomis, & orphanotrophiis, & xenodochiis, ne hereditate possiderent aliqua, nisi quae priusquam proberentur habuisse probarentur, de quibus & testamentum emitte possent. Ab hac vero hora, qua promoveretur, neminem habere licentiam disponendi, sed omnia ipsius venerabilem domum hereditari. Exposuit Imperator leges validas contra libidinosos, & multi puniti sunt, & factus est timor multus, & cautela. Renovavit etiam contrarias leges, faciens singularem Codicem, & vocans eum Novellas Constitutiones, in quibus non permittit principem in locis, quibus praest, emere possessionem, aut edificare domum, aut hereditari extraneam personam, nisi qui sibi cognatus existat. Eodem anno passa est a divina indignatione rursus Antiochia post duos annos prioris passionis, & factus est tremotus magnus, & tempestas gravissima, & litaniae faciebant qui remanserant, omnes discalceati (4) clamantes, rursus in. Apparuit autem in visu Dei cultori homini, ut diceret omnibus residuis, quod superscriberent in superliminaribus suis: Christus nobiscum, state. Quo facto stetit ira Dei, & rursus Imperator, & Augusta multas pecunias donaverunt in recuperationem, & edificationem Antiochensium civitatis, quam cognominavit Theopolim. Porro duodecima Kalendarum Aprilium septima indictionis, irruit Alamundarus Zerices regulus Sarracenorum, & depradatus est Syriam primam, usq; ad terminos Antiochia, in locum qui dicitur

(1) A. DXXXIX. Justinianus sororis Justinii filius Rom. principum novus, & quadragesimus Augustalem &c.  
 (2) Bellisarium semper Amb.  
 (3) MS. Fr. Pithoei. Eodem anno simulare imp. Justinianus Imp. obtinuit: rex autem Herulorum Gotes nomine &c.  
 (4) Fr. Pithoei & proicientes se super nives.  
 (5) MS. militarent. Vido hanc constitutionem C. de Haereticis l. 18. edit. Contii.

**A** Litargum, & occidit multos, & incendit exteriora Chalcedonis. Et audientes primores Romanorum, exierunt adversus eos. Quo comperto, Sarraceni una cum Persis sumpta, seu captivis, vel praeda, fugere. Praeterea Samaritae, & Judaei in Palaestina Imperatorem quendam Julianum coronantes, & arma contra Christianos commoventes, rapinas, homicidia, & incendia operati sunt, quos Deus tradidit in manus Justiniani, & interemit eos, & decollavit Julianum tyrannum. Tertio namque Imperii sui anno Justinianus Imperator promulgavit legem, ut non essent (5) Pagani, nec Haeretici, nisi soli Orthodoxi Christiani, datis illis induciis usque ad menses tres ad conversionem. Interea Athalaricus rex Gothorum, cum necdum expletis pueritiae (6) annis regnasset, immatura morte praeventus, vitae subtractus est. Cujus mater Almasuinta (7) post ejus funus Theodatum sibi (\*) adscivit in regnum. Sed Theodatus idem collati sibi immemor beneficii, post dies aliquot eam in balneo strangulari praecipit. Et quia ipsa, dum adhuc viveret, se, suumque filium commendarat Principi, auditam Justinianus Augustus ejus morte, gravi mox adversus Theodatum iracundia exaruit. Sentiens se Theodatum infensum habere Principem, beatum Papam Agapitum Constantinopolim misit, quatenus ei apud Justinianum facti impunitatem impetraret. Qui sanctus Pontifex cum Justinianum principem adisset, facta cum eodem de fide colloquutione, reperit eum in Eutyctetis dogma corruisse. A quo pridem graves minas beatus Antistes perpeffus est. Sed cum illius inconcussam in fide Catholica se irruisse constantiam cerneret (siquidem ad hoc usque profectum fuerat, ut talia a Praefule audiret: Ego ad Justinianum Imperatorem Christianissimum venire desideravi, sed nunc Diocletianum inveni) tandem ex voluntate Dei ejus monitis acquiescens, ad Catholicam fidei confessionem, pariter cum multis, qui simul desipiebant, reversus est. Anthimum quoque ejusdem regiae civitatis Episcopum, praefatae haereseos defensorem, convictum publice communionem privavit, ac persuaso Principe in exilium coegit. Nec multo post idem Pontifex apud eandem urbem (8) obiit. Septimo deinde Imperii Justiniani anno facta sunt Vandalica bella. Episcopus autem quidam Orientalis partis deterruit Justinianum Imperatorem, ex Deo sibi visionem factam, jubentem sibi ad Imperatorem accedere, & postulare Christianos, qui erant in Libya liberare a tyrannis. Quibus Imperator auditis, retinere mentem ultra non potuit, sed tam exercitum, quam naves circumdedit armis, & victualia preparavit: Bilisariumque in procinctu esse praecipit, in Libyam praetorem mittendum, quem, & Praetorem Imperator principaliter in omnibus latuit. Erat autem cum eo, & Procopius harum rerum conscriptor. Trajicientes autem a Pegis urbe abierunt Abydum. Bilisarius autem curabat, quatenus universus stotus simul navigaret, & in praelium idem ipsum diverteret: Cumque ad Siciliam pervenissent, misit

(6) A. per pueritiam, quatuor.  
 (7) A. Malasuinta. (\*) A. socium.  
 (8) A. diem obiit. Interea ad Africanam quam iam multis laboribus annis Vandali possidebant, a Justiniano cum exercitu Bellisarius missus est, qui mox praelio cum Vandalis commisso, eorum magnas copias fudit, regemque ipsum Gelsimerum vicum captiens Constantinopolim misit. Carthago quoque post annum sine excelsioris XXXI recepta est. Porro dum Agapitus &c.



diris, & in castellum, quod Septum vocant, direxit. Porro in insulas, quæ juxta Oceanum sunt, Majoricam scilicet, & Minoricam, Apollinarium destinavit virum bonum. Misit autem & in Siciliam quosdam Afrorum, & castrum Vandalorum comprehendere jussit. Gothi quoque, qui hoc custodiebant, matri Athalarici hæc nota fecerunt. Quæ scripsit ad Bilisarium, ne idem castrum tyrannicè obsideret, quousque Imperator Justinianus sciret, & quod sibi visum esset efficeret. In his ergo Vandalicum bellum finem accepit. Verum invidia, ut in magna felicitate fieri contigit, etiam in Bilisarium cecidit. Quidam enim derogaverunt ei penes Imperatorem, quod tyrannidem meditaretur. At Imperator misso Salomone tentat Bilisarii voluntatem, utrum cum Gelimere, & Vandalis veniret, an manens eos illuc transmitteret. Bilisarius autem Byzantium profectus est, Salomone Prætorè apud Libyam derelicto. Cumque Bilisarius unà cum Gelimere, & Vandalis pervenisset, magna præmia percipere meruit, quibus nimirum temporibus præcis Romanorum in maximis victoriis digni efficiebantur. Sexcentis enim annis transactis nemo ad talem pervenit honorem, nisi Titus, Trajanus, & alii Imperatores, qui Magistratus contra Barbaricas nationes obtinentes, mirabiliter triumphaverunt. Exuviasque ostensis, & ex bello mancipiis, in media urbe pompis hæc publicavit, quod triumphum Romani vocant, sic, veteri quidem modo, sed pedestri incedens, in domum suam, usque ad Hippodromum. Erant autem exuvias, quicquid administratorio principis ordini competeat, id est throni aurei, & essedæ, quibus regum uxores vehebantur, ornatus etiam de lapidibus pretiosis compositus, argenti quoque multa millia talentorum, & diversorum Imperialium vasorum, quæ Gensericus despoliato Romano palatio in Africam tulit, inter quæ erant & Judæorum vasa, quæ Titus Vespasianus filius post captam Hierosolimam, Romam detulerat. Mancipia verò erant ex triumpho, tam ipse Gelimer vestimentum quoddam portans purpureum, & cognatio ejus universa. Vandalorum quoque quotquot valde prolixe statura, ac boni corporis erant. Cumque Gelimer in Hippodromum pervenisset, & tam Imperatorem supra Tribunal sedentem, quam ex utraque parte vulgus astans vidisset, non quiescebat clamans. VANITAS vanitatum, & omnia vanitas. Pertingentem autem eum juxta Imperatoris tribunal, purpurâ ejus ablatâ pronum cadere, & adorare Imperatorem coegerunt. At verò Imperator Gelimeri prædia in Galatia multa contulit, & amœna, & cum omnibus suis cognatis in his habitare permisit. Verum in ordinem Patricii non provexit, eò quod ab Arrii secta discedere minimè consentiret. Salomone præterea Remp. moderante, Maurusi prælium adversus Afros moverunt. Porro Maurusi ex gentibus descendunt, quas Jesus Nave ex regione Phœnicum à Sidone ad Ægyptum, usque habitantes abegit. Qui pervenientes Ægyptum, & non recepti ab eis, ad Libyam veniunt, & hanc inhabitantibus eis, novissimo tempore Imperatores Romanam obtinentes hanc, Hoen nominaverunt, statuantes titulos duos supra magnum fontem ex lapidibus candidis concavos habentes litoras Phœniceas dicentes hæc. Nos sumus qui fugimus à facie Jesu latronis, filii Nave. Erant autem, & aliæ gentes in Africa primum indigenæ, habentes regem Asclepium, qui Herculi conregnavit, quem terræ filium esse asseveraverunt, qui Carthaginem condiderunt. Salomon autem à Carthagine sumptis exercitibus contra Maurusios prosperavit. Qui in-

(13) MS. Pich. quingenta.

A fugam versi, & in præcipitia se demergentes, semetipsos interficiunt. Mortui verò in hoc bello sunt Maurusiorum quinquaginta (13) millia, Romanorum verò nullus penitus. Quin nec ictum quisquam eorum ullum accepit, sed prorsus omnes incolumes victoriam consequuti sunt. Flurimi verò Principum ipsorum Romanis adjuncti sunt. Virorum, mulierum, atque puerorum tantam multitudinem Romani ceperunt, ut ovis unius pretio servum Maurusium emere volentibus vendarent. Et tunc eis vetus eloquium, cujusdam divinæ femine contigit, quæ maledicens eis sic ait: Multitudo eorum à viro sine barba peribit. Salomon quippe à puero eunuchus præter voluntatem est effectus, præ passione genitales partes amittens. Porro totâ Libyâ receptâ Carthaginem rediit. Præterea vere incipiente missus est Bilisarius Siciliam Romanis facere tributariam. Ubi eo hyemante, Romani Libyæ contra Salomonem similitates fecerunt hoc modo. Acceptis enim interemptorum uxoribus Vandalorum, habebant & agros eorum ut suos, & solvere pro eis tributa volebant Imperatori. At verò Salomon commonebat eos dicens, ne contradicerent Imperatori, sed hæc omnia, quæ deliberata fuissent, penitus redderent. Ceciderunt autem quidam eorum, maxime Gothorum in Arrii sectam, quos Sacerdotes Ecclesiæ segregabant, & nec liberos eorum baptizare volebant. Unde & in die festo similitas facta est. Consiliati sunt verò milites Salomonem in templo perimere.

C Qui hoc audito, suadebat eis à seditione recedere. Quod non post pauca obtinuit. Porro dum Agapitus Romanus Pontifex, qui à Justiniano Principe pacem Theodato postularat, apud Constantinopolim obiisset, Justinianus Bilisarium Patricium multis jam præliis gloriosum adversus Theodatum dirigit, ut etiam Italiam à Gothorum servitio liberaret. Bilisarius itaque, dum aliquantum temporis apud Siciliam moram faceret, rex Gothorum Theodatus extinctus est. Hujus in locum Vithegis (14) successit, qui mox ut regnum invasit, Ravennam profectus Amalasuintæ reginæ filiam per vim auferens sibi in matrimonium junxit. Conceptas ergo contra Theodatum Bilisarius belli vires in Vithegim convertit, egressusque de Sicilia ad Campaniam, Neapolim adiit. Quem Neapolitani cives noluerunt excipere. Qui indignatus acriter ad ejusdem urbis expugnationem totis viribus erexit, aliquantisque fortiter impugnatam diebus, tandem per vim capiens ingressus est, tantaque non solum in Gothos, qui ibi morabantur, sed etiam in cives irâ defœvit, ut non ætati, non sexui, postremò non Sanctimonialibus, vel ipsis etiam Sacerdotibus parceret. Viros in conspectu conjugum, miserabile visu, perimens, superstites matres, ac liberos captivitatis jugo abduxit, (15) cuncta rapinis diripiens, nec à sacrosanctis Ecclesiis expoliandis abstinuit. Indeque egrediens Romam properavit. Quo Romam ingresso, Gothi, qui in Urbe morabantur, noctu egressi, relictis patentibus portis, Ravennam confugiunt. Vithegis, ut talia comperit, mox adversum Bilisarium Romam cum ingenti exercitu venit. Bilisarius autem non aptum sibi bellandi tempus conjiciens, intra Urbis mœnia se clausit, eamque munitio- nibus circumsepfit. Gothi verò Urbem obsidentes universa per circuitum direptionibus, & incendiis absumunt. Quoscumque Romanos reperiunt, gladio extinguunt, cuncta loca sacra denudantes, ipsis etiam venerabilium Martyrum tumulis manus impias inferunt, continuè

Ur-

(14) A. Vitigis itaque semper. (15) A. addixit.

Urbem impugnant, sed cautâ Bilisarii indu-  
 triâ defensus. Præter belli instantiam ange-  
 batur insuper Roma famis penuriâ. Tanta si-  
 quidem per universum mundum eo anno, ma-  
 ximèque apud Liguriam, fames excreverat, ut  
 sicut vir B. Dacius Mediolanensis antistes retu-  
 lit, pleræque matres infelicium natorum comederent membra. Cùmque per annum *continuum*  
 Gothi Romam obsedissent, demum territi Ra-  
 vennam redire. Bilisarius verò (16) *sedulè à*  
*Papa Sylverio acriter increpatus, cur tanta, ac ta-*  
*lia homicidia Neapoli perpetrasset. tandem correptus,*  
*& penitens, rursus proficiscens Neapolim, &*  
*videns domus civitatis depopulatas, ac vacuas, tan-*  
*dem reperto consilio recuperandi populi, colligens*  
*per diversas villas Neapolitanæ civitatis viros, ac*  
*mulieres domibus habituros immisit, idest Cuma-*  
*nos, Puteolanos, & alios plurimos Liguriâ degen-*  
*tes, & Playâ, & Solâ, & Piscinulâ, & Loco-*  
*trocclâ, & Summâ, aliisque villis: nec non Me-*  
*lanos, & Surrentinos, & de villa, quæ Stabii dicitur,*  
*adjungens viros, ac mulieres, simulque & de*  
*populis Cymisterii adjunxit. Non post longum tem-*  
*pus rursus pugnaturus cum Vandalis in Africam*  
*pergens, victoriam de eis adeptus est. Ex quorum*  
*reliquiis Africa terræ captivorum, nec non Sici-*  
*liæ, & Syracusæ civitatis, simulque civitatum*  
*Calabriæ, idest Maliti, Consentia, villarumque*  
*earum populos, atque totius Apuliæ colligens, de-*  
*populatam implevit. Tamen sapissimè in collectio-*  
*ne populorum de singulis urbibus venientium solet*  
*accrescere stultiloquium, ac propterea annualiter*  
*illis dirigebat Prætor Sicilia virum nobilem, ac*  
*sapientem, qui judicaret, & discerneret ea, quæ*  
*illi minimè sciebant. At verò Bilisarius Neapo-*  
*lim ordinatam relinquens, Romam ingressus (17)*  
 est. Statimque ei à Theodora Augusta præ-  
 ceptio allata est, ut Papam Sylverium convic-  
 tum accusatione falsorum testium, in exilium  
 truderet, eo quòd Anthimum hæreticum Con-  
 stantinopolitanum Episcopum *recuperatione re-*  
*cipere (18) noluisse.* Quod Bilisarius, licet  
 nolens, nihil moratus effecit. Pulsus denique  
 est Papa Sylverius ad Pontiam insulam, in qua  
 & exulans obiit. *Vithegis* verò coactò rur-  
 sus in unum magno Gothorum exercitu cum  
 Bilisario confixit, factâque maximâ suorum  
 cæde in fugam conversus est. Quem Joannes  
 Magister militum, cognomento Sanguinarius,  
 noctu fugientem persequens, *vivum* compre-  
 hendit, Romamque ad Bilisarium adduxit.  
 Patratâ Bilisarius victoriâ, Constantinopolim  
 rediit secum Vithegim deferens. Quo viso  
 Justinianus valde lætatus est, eique non mul-  
 to post Patricio effecto administrationem, illi  
 (19) Persarum tribuit terminos. Ibiq; Vi-  
 thegis degens vitam finivit. Bilisarius verò  
 dignis evehctus honoribus, iteratò ad Afri-  
 cam adversus Vintarith mittitur, qui Vanda-  
 los rursus sollicitans apud eos (20) *regnavit,*  
 qui ut Africam attigit, Vintarith sub dolo  
 pacis illico peremit, residuos Vandalorum  
 Reip. jugo substravit. Exinde Bilisarius vi-  
 ctor Romam venit, auream crucem centum  
 librarum, pretiosissimis gemmis exornatam,  
 in qua suas victorias descripserat, Beato Pe-  
 Tom. I.

(16) A. verò proficiscens Neapolim, e. m. que, ut competebat ordinatam &c.

(17) A. regressus est.

(18) A. recuperare noluisse.

(19) A. juxta Persarum terminos tribuit, ibique &c.

(20) A. apud eos arripuerat regnum. Belisarius ut Africam Guntbarite &c.

(21) A. Pater Benedictus.

(22) Fr. Puh. Elpebadum. A. Hildebadum.

A tro per manus Papæ Vigili obtulit. His ipsis  
 temporibus apud Cassinum post solitariam vi-  
 tam sancto degens cœnobio, stupendus (21)  
 B. Benedictus, nec minus futurorum præsci-  
 us, radiabat virtutibus. Hac etiam ætate  
 gens Longobardorum, amica tunc populi  
 Romani apud Pannonias degebat, quibus in  
 regni gubernaculo Audoin præerat. Is eo  
 tempore cum Turisendo Gepidarum rege con-  
 fligens, per Alboin filium suum juvenem  
 strenuum victoriam nactus est. Deniq; inter  
 ipsas Alboin acies Thurismodum Turisen-  
 di regis filium appetentem alacriter aggressus  
 extinxit, perturbatisque hac occasione Ge-  
 pidis, suis victoriam peperit. At verò apud  
 Urbem Romam Papa Vigilius ob eandem,  
 quam, & antecessor suus causam indignatio-  
 nis Augustæ, per Anthimum Scribonem du-  
 ctus Constantinopolim, indeque in exilium  
 actus est. Capto itaq; Vithegi, Gothi Tran-  
 spadani Ildebadum (22) sibi regem constitu-  
 unt, qui eodem anno perimitur, cui succes-  
 sit Eutarius, (\*) & ipse, necdum anno expleto,  
 jugulatur. Dehinc Badvillam, qui & To-  
 tila dicebatur, sibi in regnum præficiunt.  
 Moxq; collecto undiq; exercitu universam  
 Italiam invadit. (23) Exinde per Campaniam, &  
 viri Dei Benedicti patris cœnobium iter (24)  
 faciens, audire ab eo talia meruit: *Multa mala*  
*facis, multa fecisti, jam ab iniquitate compesce-*  
*re. Equidem mare transiturus es, Romam in-*  
*gressurus, novem annis regnabis, decimo morie-*  
*ris. Dein à monasterio descendens, per Luca-*  
*niam, ac Brutiorum fines Rhegium proficiscens,*  
*nec mora Siculum transgressus fretum Siciliam in-*  
*vadit. Indeque revertens Romam petiit, eamque*  
*obsidionibus cinxit. Quæ tantam famis penu-*  
*riam passa est, ut præ magnitudine inopiæ*  
*natorum suorum carnes comedere vellent.*  
 Fessis nimium Romanis, nec valentibus mœ-  
 nia tueri, Totila porta Ostiensis Urbem in-  
 gressus est. Qui parcere Romanis cupiens,  
 per totam noctem clangere buccinâ iussit,  
 quo se à Gothorum gladiis, aut in Ecclesiis  
 tuerentur, aut quibuscunque modis occu-  
 lerent. Habitavitque aliquantum cum Ro-  
 manis, quasi pater cum filiis. Hanc illi, ut  
 conjici datur, animi benignitatem, qui ni-  
 miæ ante crudelitatis extiterat, Beati Patris  
 Benedicti monitio, quem olim adierat, con-  
 tulit. Elapsi sanè aliqui è numero Senato-  
 rum, Constantinopolim properant afflicti,  
 quibus calamitatibus subiceretur Roma, Au-  
 gusto (25) narrant. Qui statim Narfen eu-  
 nuchum Cubicularium suum *Exarchum Italiæ*  
*fecit, Romam cum manu valida misit, ut af-*  
*flictæ Romæ quantocyus subveniret. Is ad*  
*Italiam veniens (26) cum Longobardis fœdus*  
*inuit, & ad Alboin legatos dirigit, quatenus ei*  
*pugnaturus cum Gothis auxilium ministraret. Tunc*  
*Alboin electa è suis manu, direxit, qui Roma-*  
*nis adversum Gothos suffragium ferrent. Qui per*  
*maris Adriatici sinum transvecti, sociati Roma-*  
*nis, magnum cum Gothis certamen iniere. Qui-*  
*bus ad internecionem penè consumptis, re-*  
 gem Totilam, qui ultra decem annos jam  
 O 2 re-

(23) A. rursus Italiam invadunt. (\*) A. Erarius.

(24) A. iter facientes: perque Lucania, ac Brutiorum fines Rhegium proficiscuntur; nec mora Siculum transgressi fretum Siciliam invadunt. Inde quoque revertentes Romam petunt, eamque obsidionibus circumcludunt. Quæ &c.

(25) A. Principi.

(26) A. veniens magno cum Gothis certamine conflixit. Qui- bus &c.



regnauerat, interfecit, & vestimenta eius cruenta, cum corona lapidibus pretiosis exornata misit in regiam urbem, & iacta sunt ad pedes Imperatoris coram Senatu. Deinde urbes eorum munitas duas capiens, Veronam, & Brixiam, & Romanam civitatem, universamque Italiam ad Reip. jura reduxit, (27) & Longobardos honoratos multis muneribus ad propria remisit, omniq; tempore, quo Longobardi possederunt Pannonias, Romanæ Reipub. adversus æmulos adjuutores fuerunt. Interea Salomon Libyæ commorans, universos muros civitatis illius muniit, & quoniam Maurusii discesserunt à Numida victi, Zabem regionem, atque Mauritaniam, & Sitiphim (28) metropolim sub tributo Romanis effecit. Alterius enim Mauritanæ Cæsarea prima metropolis est. Interea Iberum rex Zamanardus nomine, Constantinopolim ascendit ad Justinianum Imperatorem cum uxore, ac Senatoribus suis, rogans eum, ut esset Romanorum concertator, & germanus amicus. At Imperator huiusmodi proposito ejus accepto, multis eum, & Senatores ejus munificentis honoravit. Similiter & Augusta uxori ejus variata gemmis ornamenta donavit, & dimiserunt eos pacificè ad regnum suum. Octavo anno Imperii Justiniani, passa à divina indignatione Pompejopolis Mysiæ, scissa est terra à terræmotu, & obrutum medium civitatis cum habitatoribus, & erant subter terram, & voces eorum audiebantur clamantium, ut sibi misericordia præstaretur. Et multa donavit Imperator ad educandos, & adjuvandos, viventesq; liberaliter juvit. Eodem anno tradidit Justinianus ad psallendum in Ecclesia, illud quod canitur: Unigenitus filius, & verbum Dei. Anno imperii Justiniani duodecimo, moti sunt Bulgarum duo reges, Vulger, & Droggo, cum multitudine in Scythiam, & Mysiam, cum esset Magister militum Mysiæ Justinus, & Scythiæ Blandarius. Qui exeuntes, contra Bulgares inierunt prælium, & occisus est Magister militum Justinus in bello, & factus est pro eo Constantinus Florentii, & venerunt Bulgares usque ad partes Thraciæ, & egressus est contra eos Magister militum Vviliriaci (29) cum Hunnis, quem suscepit Imperator ex sacro baptisate, & in medium missis Bulgaribus conciderunt eos, & occiderunt multitudines copiosas, & receperunt omnem prædam, & vicerunt potenter, occisis duobus regibus eorum. Eodem anno cepit Chosdroes rex Persarum magnam Antiochiam Syriæ. Anno decimotertio Imperii Justiniani, sociatus est Romanis Mundus ex genere Gepidum derivatus. Anno Imperii Justiniani decimoquarto Chosdroes rex Persarum in Romanorum terras quartum fecit ingressum, quem Bilisarius ab Hesperiiis veniens, sapientiâ suâ inefficacem redire coegit ad propria. Anno decimoquinto Imperii Justiniani, mense Octobris, facta est mortalitas Bizantii. Et eodem anno Hypapante (\*) Domini sumpsit initium, ut celebraretur apud Byzantium, secunda die Februarii mensis. Anno de-

(27) A. reduxit. Quia verò restant adhuc quæ de Justiniani Aug. felicitate dicantur, in sequenti, Deo præfule, libello promenda sunt. Hisque verbis explicit in A. liber ultimus Eutropii. Unde nos variæ lectioni finem ponimus. Verùm quia in Ambrosiana Bibliotheca alter extat hujus Miscellæ Codex pergamenus recentioris ætatis, fortasse XV. sæculi, in quo ea quæ desunt in altero antiquiori, quem dedimus, descripta reperiuntur concinniori stilo, multumque à Canisii Miscella diverso, quippe plura in ea sunt interpolata, opportunum duxi-

A cimosexto Imperii Justiniani, contigit debellare invicem reges Azumitensium, Indorum, & Judæorum, ex causa huiusmodi. Azumitensium rex ultra Ægyptum est iudicans. Romanorum autem negotiatores per Homeritensem ingrediuntur Azumitensem, & ad interiores partes Indorum, atque Æthiopum. Negotiatores autem secundum consuetudinem ingressi sunt terminos Homeritarum. Damianus eorum rex occidit illos, & abstulit omnia eorum dicens: quoniam Romani malefaciunt Judæis, qui in regione sua sunt, & occidunt eos, & ex hoc solverunt negotiationem interiores Indorum Azumitæ. Et indignatus est Azumitensium rex Adad, mittens Homeritensi: quia læsisti regnum meum, & interiorem Indiam, prohibens mercatores ad nos ingredi. Et venerunt in inimicitiam magnam, & inierunt bellum in alterutrum. Et cum pugnaturi essent, Adad Azumitensium rex votum vovit, dicens: quia si vicero Homeritensem, Christianus efficiar, quia pro Christianis pugno, Deique operatione vicit potentissimè, & accepit captum vivum Damianum regem eorum, & regionem ipsorum, & regna. Gratiisque referens Adad rex Azumitensium, misit ad Justinianum Imperatorem, ut acciperet Episcopum, & clericos, & doceretur, & fieret Christianus. Et gavissus est super hoc Justinianus plurimum, & iussit eis dare quemcunque voluissent. Et elegerunt iidem legati, cum curiosè quæssissent, Mansionarium Sancti Joannis magnæ Alexandriæ, virum venerabilem, & virginem, nomine Joannem, qui sexaginta & duorum erat annorum, quo suscepto, abierunt in propriam regionem ad Adad regem suum. Et ita crediderunt Christo, & illuminati sunt. Anno decimosextimo Imperii Justiniani, factus est terræmotus magnus in universo mundo. Eodemque anno apparuit quidam ex regione Italarum, per villas discurrens, nomine Andreas, habens secum canem rufum, & cæcum, qui iussus ab eo faciebat miracula. Cum enim staret ipse in foro, & turba in circuitu adesset, clam eodem canem deferebantur astantium annuli aurei, & argentei, & ferrei, & ponebantur in pavimento, quos ille cooperiebat, & præcipiebat cani, & tollebat, & dabat unicuique suum. Similiter & diversorum Imperatorum numismata mixta porrigebat per nomina. Sed & præstò turba astante, virorum scilicet, & mulierum, ostendebat in utero habentes, & fornicarios, & adulteros, & avaros, & magnanimos, ostendebat omnes cum veritate. Unde dicebant, quia spiritum habet Pythonis. Anno Imperii Justiniani decimosextavo diffusum est mare per Thracem milliariis quatuor, & cooperuit eam terram circa partes Odyssi, & Dionysipoleos, & multi necati sunt in aquis, & iterum præcepto restitutum est mare idem in loca sua. Anno imperii Justiniani decimonono facta est inopia frumenti, vini, & olei, ac pluvia magna. Et factus est terræmotus magnus Constantino- poli, & everso, die sancto Paschæ, & coepit vulgus abstinere à carnibus mense Februario, die

mus integras pagellas ab hoc loco ad calceum nujus editionis attexere, ut quisque pro suo genio Miscellæ sortem per varia tempora cognoscat.

(28) Fr. Pith. Japlin.

(29) Aliter Illirica cum Hunnis.

(\*) Ecclesiæ Romanæ dies festus Purificationis B. Mariæ Virginis. Græcæ, ac Ambrosianæ dies festus Domini. Plura de ipsius institutione eruditissimus Saxius in sua dissertat. apolog. SS. Gervasii, & Protasii num. XIV.



die quarto Imperator autem præcepit aliâ hebdomadâ carnem apponi, & omnes carniû venditores occiderunt, & apposuerunt, & nemo emebat, aut edebat. Porro Pascha factum est ut Imperator iussit, & inventus est populus jejunans hebdomadâ superfluâ. Anno vicesimo primo Imperii ejus facti sunt terræmotus magni, & pluviz, mortuaque est Theodora Augusta. Similiter & sequenti anno facta sunt fulgura, & tonitrua, ita ut dormientes ex tonitruo læderentur, atque incendia penes Byzantium. Anno Imperii Justiniani vigesimotertio legatus Indorum venit Constantinopolim ducens elephantem, & ingressus est Hippodromum. Mense autem Martio exiit elephas è stabulo noctu, & interfecit multos, alios verò debilitavit. Porro Junio mense facta sunt encænia Sanctorum Apostolorum apud Constantinopolim, & recondita sunt *λειλάνα* Andreæ, & Lucæ Apostolorum, & transit Menas Episcopus cum sanctis *λειλάνοις* sedens in carruca aurea Imperatoria lapidibus insignita, tenens tres thecas Sanctorum Apostolorum in genibus suis, & ita encænia celebravit. Anno vigesimo septimo Imperii Justiniani, factus est terribilis terræmotus Constantinopoli, & per alias urbes, qui tenuit dies quadraginta. Et paulatim homines compuncti sunt, litaniam agentes, & frequentantes, atque in Ecclesiis commanentes. Cùmque multa misericordia Dei facta fuisset, homines ad pejora delapsi sunt. Fit autem memoria terræmotus hujus per singulos annos, in campo litaniam populo agente. Vicesimo octavo Imperii Justiniani anno, facta sunt tonitrua, & fulgura horrenda, & ventus Africus terribilis, ita ut caderet crux, quæ stabat intra portam Rhesii. (30) Anno vigesimo nono Imperii Justiniani, seditionem concitaverunt Judæi, & Samaritæ Cæsareæ Palæstinæ, & facti quasi in ordine Prasino, & Veneto, irruerunt in Christianos ejusdem civitatis, & multos interfecerunt, & Ecclesias combusserunt, & Stephanum ipsius civitatis Præfectum in prætorio peremerunt, & substantiam ejus diripuerunt. Uxor verò illius fugiens in urbem, adiit Imperatorem, qui iussit Adamantio Magistro militum descendere in Palæstinam, & occisionem exquirere Stephani. Qui veniens eorum, quos reperit, alios suspendit, alios decollavit, alios verò debilitavit, & publicavit. Et factus est timor magnus in omnibus partibus Orientalibus. Tricesimo Imperii Justiniani anno apparuit in cælo cometa ardens, quasi species lanceæ, à Septentrione, usque ad Occidentem. Tricesimo primo Imperii Justiniani anno, factus est terræmotus horribilis valde, qualem nullus hominum memorabat in generatione illa super terram effectum. Concutiebatur enim terra nocte, ac die, diebus decem, postea cessavit. At verò Imperator non gestavit coronam per dies decem. Sed & Sanctæ Christi nativitate, absque illa processit in Ecclesiam, ita ut etiam prandia, (31) quæ ex more fiunt in decem & novem accubitus, cessare faceret, & eorum expensas egenis tribueret. Eodem anno ingressa est gens Byzantium inopinata, eorum qui dicuntur Avars, & tota civitas cucurrit ad visionem eorum, tanquam qui nunquam viderint hujusmodi gentem. Habebant enim retrorsum comas prolixas val-

A de, atque perplexas, junctas prandis, reliquus verò vestitus eorum similis erat cæterorum Hunnorum. Isti fugientes ex regione sua venerunt in partes Scythiæ, ac Mysiæ, & direxerunt ad Justinianum legatos petentes, ut reciperentur. Tricesimo verò secundo Imperii Justiniani anno, ædificatus est trullus magnus Ecclesiæ Constantinopolis, & exaltatus plusquam viginti pedibus in superioribus, supra ædificium, quod antea fuerat. Anno tricesimo tertio Imperii sui cœpit Imperator ædificare pontem Agoreos (32) fluminis, convertens eundem amnem in alium alveum, volvitque arcus mirabiles quinque, & fecit eum meabilem, cùm antea ligneus fuerit. Anno tricesimo quarto Imperii Justiniani diffamatum est apud Constantinopolim, quòd mortuus esset Imperator. Venerat enim à Thrace, & neminem videbat. Ergo plebes rapuerunt subito panes ex locis, in quibus fiebant, & vendebantur, & circa horam tertiam non inveniebatur panis in tota urbe. Clausa quoque sunt ergasteria, & susurrabat palatium, quia nemo ex Senatu videbat Imperatorem, eo quòd dolorem capitis pateretur. Et ex hoc crediderunt, quòd esset defunctus Imperator. Interea circa horam vesperi fecit Senatus consilium, & miserunt Præfectum, & fecit luminaria in tota urbe, quoniam sanus factus est Imperator, & hoc modo erepta est civitas à turbatione. Postquam autem sanus factus est Imperator, Eugenius, qui fuerat Præfectus, detraxit Georgio, & Etherio curatoribus, quasi voluissent Theodorum facere Imperatorem, filium Petri Magistri. Cùmque fuisset causâ quæsitâ, & nullatenus comprobata, in iram incidit Imperatoris Eugenius, & domus ejus publico fisco collata est. Facta est autem & mortalitas vasta in Cilicia, & Anazarbo, & Antiochia magna, nec non & terræmotus, & congressi sunt adversus alterutrum Orthodoxi, & Severiani, & multa homicidia facta sunt. Et missio Imperator Zimarcho Comite Orientis inhibuit inordinatos, & multos in exilium misit, & publicavit, ac membris debilitavit. Anno tricesimo quinto Imperii Justiniani, vicesimo quinto die Novembris mensis, serò insidias meditati sunt quidam, ut occiderent Imperatorem. Erant autem Ablavius, & Marcellus pecuniarum venditores, & Sergius. Meditatio autem eorum erat hujusmodi. Cùm sederit in triclinio serò, priusquam licentia detur, occidant eum habentem homines suos sibi cooperantes (33) intus absconditos in silentiario, & angulo incurii, ut cùm facta fuerit machinatio turbationem faciant. Porro Ablavius etiam aurum accepit à Marcello argenti venditore, libras quinquaginta, ut sibi cooperaretur. Sed Deo volente filius est Ablavius Eusebio Exconsule, qui erat Comes fœderatorum, & Joanni Logothetæ, dicens. Quia hodie vesperi volumus Imperatorem aggredi. Qui cùm hoc nunciassent Imperatori, tenuit eos, & invenit eos ferentes absconditos gladios. Et Marcellus quidem argenti venditor spe frustratus, exempto gladio, quem portabat, dedit sibi (34) tres ictus in triclinio comprehensus, & moritur. Sergius autem fugit ad Blachernas. Quo educto, (35) & interrogato, persuasum est ei confiteri, quòd & Isacius (36) argenti venditor, & Bilisarius gloriosissimus

(30) Codren. εἰσῆλθον τῆς χρυσοῦς πόρτης.

(31) Suidas κλητώρια.

(32) Aliter Sangareos.

33) Aliter cooperantes absconditos in arcubangulo, &amp; in curru.

34) Aliter dati sunt.

35) Aliter educto ab Ecclesia.

36) Aliter Hysaucius.

simus Patricius, conscii fuerint hujusmodi machinamenti, & Vitus pecuniarum venditor, & Paulus curator, ejusdem Bilisarii consilium sciverint. Qui comprehensi, & traditi Procopio Præfecto, confessi sunt, & dixerunt de Bilisario, qui mox factus est Imperatoris sub ira. Multi verò & fuga usi sunt. Interea quinta die mensis Decembris fecit Imperator silentium, adducens Eutyrium Patriarcham, & jubens eorum recitari confessiones. Quo audito, Bilisarius ingenti est mœrore gravatus. Et emittens Imperator comprehendit omnes homines ejus, & ipsum domi sedere præcepit custodiendum. Interea vicesima die mensis Decembris capta sunt quædam Africæ à Mauritanis insurgentibus adversus Africam, ita Chutinas (37) quidam nomine, ex ipsa gente Exarchus Mauritanorum, habebat consuetudinem accipiendi à Principe (38) Africæ certam quantitatem auri, qui per tempus erat. Cumque venisset ut acciperet illud, Joannes Princeps Africæ occidit illum. Porrò insurrexerunt filii Chutinæ vindicantes paternum acceptum, & erecti contra illam, cœperunt ejus partes aliquas deprædare. Imperator itaque, hoc agnito, misit in auxilium Martianum Magistrum militum, nepotem suum, cum exercitu ad pacificandos Mauros, & confluerunt ad eum. Sicq; pace potita est Africa. Eodem anno Imperator quibusdam perturbatoribus Constantinopolim concitantibus pollices abscidit, eorum dumtaxat, qui cum gladiis pugnaverunt. Nonadecima verò die mensis Martii, dimissus est Bilisarius Patricius, receptis omnibus dignitatibus suis. Eodem anno venerunt legati Afcelti regis Hormetionorum, (39) qui positus est intra Barbarorum gentem juxta Oceanum, Constantinopolim. Justinianus Imperii sui anno trigesimo septimo perrexit causa orationis ad Mirangulos, idest, (40) Germanias urbem Galatiæ. Novembri verò mense introivit Byzantium Arethas Patricius, & Princeps (41) Sarracenorum, debita deferre Imperatori filiorum suorum, & debiti gratia, ut scilicet post obitum suum tenerent principatum Tribus suæ. Tricesimo octavo Imperii sui anno Justinianus de corruptibili, & incorruptibili dogmate commonens, edicto ubique alieno à pietate transmissio, Deo præoccupante defunctus est, cum imperasset triginta octo annis, mensibus septem, & diebus decem, & efficitur ei hujusmodi successor, Justinus Curopalates.

#### JUSTINUS II.

Anno ab Incarnatione Domini DLVIII. Justinus Imperator, nepos Justiniani, coronatur (42) ab Eutychio Patriarcha. Erat autem natione Thrax, magnanimus, ad omnia prosper. Habebat autem, & uxorem Sophiam nomine, quam & coronavit Augustam. Cum autem esset pius, adornavit Ecclesias, quas Justinianus ædificaverat, tam videlicet magnam Ecclesiam, & Sanctos Apostolos, quam alias Ecclesias, & Monasteria, donans eis thesauros, & omnem redditum. Eratque Orthodoxus valde, & misit Photinum monachum, privignum Bilisarii Patricii, dans ei potestatem contra omnem causam, & personam, pacificans Ecclesias universas Ægypti, & Alexandriæ. Anno verò se-

(37) Aliter *Cuatinas*. Al. *Cutzinus*.

(38) Aliter *Proconsule*.

(39) Aliter *Ermectionorum*.

(40) Aliter *Mirianglos*, idest *Germanias*. Francisc. Pith. *Mariangelos*, idest *Germias*. F. Pith. *Mariangelos*, idest *Germias*.

(41) Aliter *Princeps tribus*.

A cundo Imperii Justinii Etherius, & Avitus, (43) ac medicus, qui cum ipsis erat, insidiati sunt eidem Imperatori Justino, qui cogniti, interfecti sunt gladio. Tertio Imperii Justinii anno, accersitis Sophia piissima Augusta pecuniarum venditoribus, & notariis, jussit deferri cautiones debitorum, & breves, & præbuit eos debitoribus, & reddidit dominis suis, & laudata est super hoc magnopere ab universa civitate. Anno verò Imperii Justinii septimo Romani, ac Persæ pacem corruerunt, & iterum Persicum renovatum est bellum, eo quòd Homeritæ in dilectione (44) ad Romanos miserint, & Imperator Julianum magistrum (45) cum Sacra destinaverit ad Archetem regem.

B Æthiopum per Nilum fluvium ab Alexandria, & Indico mari. Qui receptus est ab Archeta rege Æthiopum cum gaudio magno, appetente nimirum amicitiam Romanorum Imperatoris. Enarrabat autem, cum rediisset idem Julianus, quòd quando receperit eum rex Archeta, nudus esset, habens circumcincturam, & in lumbis linea vestimenti auro contexta. Circa ventrem verò portavit indumenta scissa cum margaritis preciosis, & in brachiis quinos circulos, & aureas armillas in manibus suis; in capite autem pannum gemmatum, habentem ex utroque ligamento plectas quatuor, & torquem aureum in collo suo, & stabat super quatuor elephantes stantes, & habentes jugum, & rotas quatuor, & superius currum.

C (46) velatum petalis aureis, ut sunt Principum (47) currus, & stans supra illos ferebat scutum parvissimum rotundum, & duas lanceolas aureas, & Senatus omnis ejus erat cum armis canentes modulationes musicas. Introductus autem legatus Romanorum cum adoravisset, jussus est erigi, & adduci ad se. Cum autem suscepisset Imperatoris Sacram, osculatus est signaculum, quod habebat pectusculum Imperatoris. Susceptis autem & muneribus, gavisus est valde. Porrò cum legisset Sacram, invenit, ut se contra regem Persarum armaret, & proximorum sibi Persarum perderet regionem, & ulterius cum Persis fœdera non iniret.

D Protinus ergo collecto exercitu rex Archetas coram legato Romanorum adversus Persas prælium movit, subjectos sibi Sarracenos præmittens. Profectus autem & ipse ad regionem Persarum, depopulatus est omnia, quæ in illis locis erant. Tenens autem rex Archetas caput Juliani, & dans ei pacis osculum, dimisit eum in multa benevolentia, multisque muneribus. Porrò facta est & alia causa, quæ turbavit Chosdroen; Hunni quippe per illud tempus, quos Turcos dicere consuevimus, legationem dirigunt ad Justinum, per Alanorum regionem mittentes. Hoc timens Chosdroes, excusationem prætendebat rebellionem Armeniorum in se factam per accessum, quo Justino adhæserant. Sed & profugos repetebat. Impendebat enim Romanorum Imperator per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, quæ loco proxima erant, Persæ custodirent, ne ingressæ gentes utramque Remp. destruerent, communibusque sumptibus castella muniebantur. At verò Justinus pacem dissolvit, asserens opprobrium esse Persis solvere tributa

Ro-

(42) Aliter *coronatus à Joanne*. Ita & Cedren.

(43) Aliter *Audius*. Evagrius lib. 5. cap. 3. *Addeus*.

(44) Aliter *Indi legionem*.

(45) Aliter *Magistrum cum Sacra destinaverit ad Archetam*.

(46) Aliter *ut currum excelsum*.

(47) Aliter *provinciarum Præsidum*.

Romanos. Propterea locum magnum hoc Persarum, & Romanorum reperit bellum. Porro Justinus Martinum Patricium, & cognatum suum Prætozem creans Orientis, contra Persas direxit. Octavo Imperii sui anno Justinus infirmatus est, & contristatus adversus Biduarium fratrem suum, & hunc injuriis laceravit. Novissime verò præcepit cubiculariis pugnis cæsum educere illum in conspectu Concilii Senatorum: Erat enim Comes Imperialium stabulorum, quo comperto Sophia tristata est, & conquesta Imperatori, qui se pœnituit, & descendens ad eum in stabulum, iatroyit subito cum Præposito cubiculariorum. Biduarius autem viso Imperatore, fugit à loco in locum per superiora præsepis præ timore Imperatoris. At Imperator clamabat. Adjuro te per Deum frater mi, expecta me. Et cum cucurrisset, tenuit eum, & amplexatus osculatus est eum, dicens. Peccavi tibi frater mi, sed suscipe me, ut fratrem tuum primum, & Imperatorem. Ex diabolica enim operatione novi quòd factum sit hoc. Qui cecidit ad pedes ejus, & stens ait. Veraciter domine potestatem habens, veruntamen in præsentia Senatus deformasti servum tuum, modò domine his rationem redde, & ostendit ei equos. At verò Imperator rogavit eum secum manducare, & pacificati sunt.

Eodem verò anno factum est bellum circa Sagarthion Romanorum, atque Persarum magnum, & vicerunt Romani. Nonno anno Imperii Justiniani Hormisdas rex Persarum Arimardanem ducem Persarum ordinans misit in Romanorum regionem depopulari, qui prædâ multâ captâ reversus est. Quo comperto Justinus consternatus mole calamitatis, capti sensus languorem incurrit, & pactum facere Hormisdam perit, qui fieri annum consentit. Justinus Imperator Tiberium Comitem excubitorum sibi (48) faciens, Cæsarem appellavit, & confessorem suum constituit, tam in hippodromis, (49) quàm in ædibus insignibus. Erat enim Imperator pedibus captus, & per hoc magis in lectulo jacens. Anno undecimo Imperii sui construxit Justinus magnum aquæductum Valentis, & largitus est urbi dapilitatem aquarum. Anno duodecimo Imperii sui Justinus Imperator Synagogam Judæorum, quæ erat Constantinopoli in Chalco, pretiis (50) ablatam ab eis, fecit Ecclesiam Domine nostræ Sanctæ Dei Genitricis, quæ proxima est magnæ

A Ecclesiæ. At verò Imperator infirmatus, & paucillum à languore dimissus, advocavit tam Eutyrium Pontificem, & Senatam, quàm omnes Sacerdotes, & cives, & adducto Tiberio Cæsare coram omnibus appellavit eum Imperatorem, his sermonibus usus. Ecce Deus qui benefecit tibi, hunc habitum dedit tibi, non ego. Honora illum, ut tu quoque honoreris ab illo. Honora matrem tuam, quæ aliquando domina tua fuit. Nosti, quòd primùm servus ejus fueris, nunc autem filius. Ne gratuleris in sanguinibus, ne communices homicidio, nec malum pro malo reddas, ne in malo inimicitie similis mihi efficiaris. Ego enim ut homo culpavi. Etenim culpabilis factus sum, & recepi secundum peccata mea, sed causam habebam cum his, qui hoc mihi fecerunt, ante Tribunal Christi. Non elevet te habitus, quemadmodum rae. Sic attende de omnibus, sicut tibi. Scito quis fueris, & quis modò existas. Ne superbias, & non peccabis. Nosti quis fuerim, & quis factus sim, extiterim, & existam. Omnes isti filii tui sunt, & servi. Scis quòd pro visceribus meis honoraverim te. Hos tu cum videas omnes, quæ Reip. sunt, vides. Intende militi tuo, ne milites (51) suscipies ad prandia, ne dicant tibi quidam, quia decessor tuus conversatus est, hæc enim dico à quibus passus sum. Qui habent substantias, fruuntur eis. His verò qui non habuerunt, dona, & facta oratione à Patriarcha, cum dixissent omnes, Amen, cecidit Cæsar ad pedes Imperatoris, & dixit ei. Si vis, (52) non sum. Et Imperator, Deus ait, qui fecit cœlum, & terram, ipse omnia, quæ dicere oblitus sum, in cor tuum mittat. Porro dum hæc prosequeretur Imperator, replebat lacrymis totum Collegium. Quod cum solutum fuisset, dona subditis impertitus est, & quæcumque in Imperatoris appellationibus moris existunt. Hic Justinus in initio Imperii sui bonus fuit, post in omnem avaritiam incidit, idest, exemptor (53) pauperum, Senatorum expoliator. Cui tanta cupiditatis fuit rabies, ut arcas juberet ferreas fieri, in quibus quæcumque rapiebat auri talenta congregaret. Hujus Imperii anno undecimo, qui est annus Divinæ Incarnationis DLXVIII. indictione prima in ipsis Calen. April. egressi sunt Longobardi de Pannonia, & secunda indictione cœpere prædari in Italia, tertia verò indictione dominari cœperunt in Italia.

(48) Aliter *nam sibi*.

(49) Aliter *hippodromis, quàm in diebus*.

(50) Aliter *Chalcopretis*.

(51) Aliter *ne molles suscipias, ne dicant*.

(52) Aliter *Si vis, sum: si vis, non sum*.

(53) Aliter *contemptor*.

Explicit Liber Decimus sextus.

INCI-

## INCIPIT LIBER DECIMUSSEPTIMUS. (1)

## TIBERIUS II.

**A** Nno Incarnationis Domini DLXXI. imperare (2) cœpit Tiberius coronatus ab Eutychio Patriarcha, cum esset & ipse genere Thrax: cumque imperare cœpisset, clamabant partes: (3) Anastasia Augusta tu vincas, salva Domine, quos imperare iussisti. Audiens autem Sophia Justinii conjux, perculsa est animo. Volebat namque nubere Tiberio, ut & permanere Augusta: nesciebat enim quod haberet uxorem: quidam autem dicebant, quod & in vita Justinii adamicata ei fuerit, & ipsa persuasit Justiniano ut eum Cæsarem faceret. Verum Tiberius timens duxit Anastasiam uxorem suam, & coronavit eam Augustam, & iactavit rogam (4) multam. Erat autem Tiberius, justus, utilis, strenuus, sapiens, in eleemosynis largus, in iudicio justus, in victoria clarus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens. Hic cum multum de thesauris, quos Justinus aggregaverat, pauperibus erogaret, Sophia Augusta frequentius eum increpabat, quod Remp. redegisset in paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congregavi, tu infra paucum tempus dispergis. Aiebat autem ille: Confido in Domino, quia non deerit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes eleemosynas accipiant, aut ut captivi redimantur. Hoc est magnus thesaurus, dicente Domino: Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, nec tinea corrumpit, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his quæ Dominus tribuit, demus pauperibus, & congregemus thesauros in cœlo, & Dominus nobis augere dignabitur in seculo. Quadam autem die deambulans per palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux Domini sculpta, & ait: Cruce Domini nostri frontem nostram, & pectora munire debemus, & ecce eam sub pedibus calcamus. Et hoc dicto citius iussit ipsam tabulam auferri, defossâque tabulâ, atque erectâ inveniunt subter & aliam, hoc signum habentem. Qui & ipsam iussit auferri. Quâ amotâ inveniunt & tertiam. Iussuque ejus cum hæc fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum, habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum pauperibus adhuc abundantius quàm consueverat largitur. Narfes quoque Patricius Italiæ cum multis thesauris ab Italia ad supra memoratam urbem advēnit, & ibi in domo sua occultè cisternam fodit magnam, in qua multa millia centenariorum auri, argentique deposuit. Interfectis autem omnibus consciis, uno tantummodo seni hæc pro juramento ab eo exigens commendavit. Defuncto quoque Narfete suprascriptus senex ad Tiberium Cæsarem veniens dixit: Si mihi aliquid prodest, magnam tibi rem Cæsar dicam. Cui ille respondit: Quid vis? proderit enim tibi, si quid nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum, inquit, Narfesis reconditum habeo, quem in extremo vitæ possi-

(1) In reliquis Miscella potissimum sequitur Theophanem, ex quo plerumque ad verbum. Nos vidimus Theophanem Græcum MS. Vidimus etiam MS. Anastasium Bibliothecarium Rom. Theophanis interpretem. Notavit etiam ex Theophane Græco MS. varias lectiones Jacobus Bongarsius. Nos aliquas seligimus. Fortè enim brevi Theophanes Græcus integer unâ cum Anastasio lucem videbit,

**A** tus, celare non possum. Tunc Tiberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos: præcedente verò fene, hi sequuntur attoniti, pervenientesque ad cisternam, deopertam ingrediuntur, in qua tantum auri, argentique repertum est, ut per multos dies vix à deportantibus posset evacuari. Quæ ille penè omnia secundum suum morem erogatione largiflua dispensavit egenis. Denique & cum Roma temporibus Benedicti Papæ, vastantibus omnia per circuitum Longobardis, famis penuriâ laboraret, multa millia frumenti navibus ab Ægypto dirigens, eam suæ studio eleemosynæ relevavit. Hic cum Augustalem coronam accepturus esset, eumque juxta consuetudinem ad spectaculum Circi populus expectaret, insidias ei præparant alii adversarii, ut Justinianum Justinii nepotem in dignitatem Imperatoriam sublimarent. Ille per loca sancta procedens ibat. Dehinc vocato ad se Pontifice urbis cum Cos., ac Præfectis ingressus palatium, indutus purpurâ, diademate coronatus, throno imperiali impositus, & immensis laudibus in gloria regni est confirmatus. Quod ejus adversarii audientes, nihilque ei, quia in Deo spem suam posuerat, nocere valentes, magna sunt confusione, & pudore cooperti. Transactis autem paucis diebus, adveniens Justinianus pedibus se projecit Imperatoris, ob meritum gratiæ quindecim auri centenaria deferens. Quem ille secundum patientiæ suæ ritum colligens, sibi in palatio assistere iussit. Sophia quoque Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat, insidias ei tentavit ingerere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam jocundaretur, vocato clam Justiniano, voluit eum sublimare in regno. Quo comperito Tiberius cursu veloci Constantinopolim rediit, apprehensamque omnibus thesauris spoliavit, solum ei victum quotidiani alimenti relinquens, segregatisque pueris ejus ab ea, alios de fidelibus suis posuit, qui ei pararent, mandavitque prorsus, ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum: Justinianum verò verbis solummodo objurgatum, tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam promitteret suam, rursusque filio suo filiam ejus expeteret. Sed hæc res nescio ob quam causam minimè ad effectum pervenit. Secundo Imperii sui anno, misit rex Tiberius ad regem Persarum secundum morem suum, nuncios promotionem suam. Quo pacem non admittente, Tiberius magnas virtutes congregavit, & disseminatis regiis thesauris multos fecit exercitus, creans magistrum Orientis quendam suprascriptum Justinianum. Anno tertio Imperii sui rex Persarum, sumptis virtutibus suis, in Armeniam properat. Audiens autem dux Romanorum regem Persarum per semetipsum initurum prælium expeditus est. Timor enim ingressus est in populum Ro., & idcirco Justinianus ad virtutes sermonibus usus, compescuit formidinem pugnæ. Cum autem bellum fieret,

&amp;

quare quas in posterum citamus varias lectiones Græcas, etiam non addito nomine, scias esse Theophanis. Canisius.

- (2) Theophanes, *μηνὶ οκτώβρι ἰνδίκτιονι β.*  
 (3) *τὰ μέρη Α. Α. πὸ βίβλας.*  
 (4) *ὑπατίαν.*

& sagittatio multa Persarum facta fuisset, ita ut etiam solares radii celarentur, tunc videlicet clypeis jacula, quæ ex arcubus mittebantur, continuatis projicere nitebantur. Cum autem profunda confisteret Romanorum acies, Persæ ferre non poterant, sed in fugam vertitur Babyloniorum caterva, & intereunt multitudines copiosæ. Accipiunt & interea Persarum suppellectilem, & regium tabernaculum, totumque clarissimum apparatus. Tenent autem & elephantas Romani, & ad Tiberium mittunt insignes, & regias illas exuvias. Itaque ponit legem Persarum rex confusionem non ferens, nunquam jam regem Persarum in prælium egressurum. At verò Romanus exercitus post Persicas ærumnas, etiam ad intima Persidis properavit, & multum illic excidium perpetravit, & captivitatē, perveniens etiam in medium Hyrcanici maris. Cum autem hyems adesset, non remearunt Quirites ad propria, sed in Perside hyemem transfegerunt. Porro eodem anno cœpit ædificare Tiberius publicum thermarum Blacernarum, & renovavit multas Ecclesias, & xenodochia, & gerocomia, jussitque se scribi in phœniceis literis Tiberium Constantinum. Interea Tiberius Imperator emptis corporibus Gentilium constituit militiam in nomen proprium, amiciens, & armans eos in millia quindecim, dans ei ducem Mauricium Comitem foederatorum, & subducem Narsen, & misit eos contra Persas. Bello autem facto magno valde, Romani victores efficiuntur, & abstulerunt à Persis civitates, & regiones, quas sub Justiniano, & Justino ceperant. Abiens autem Mauricius Constantinopolim susceptus est ab Imperatore cum ingenti honore, & publicavit Tiberius victorias Mauricii, & generum hunc admisit ad Constantiam suam filiam Charito, utrumque Cæsarem creans. Mense verò Augusto morâ comedens matutinâ visu dignâ, sed corruptâ, ἐδίωσιν incurrit. Et cum esset moriturus, accito Patriarcha Joanne, atque Senaru in tribunalium lætica est deportatus, & quia loqui non poterat, per epagnosticum, quæ rebus Romanorum erant utilia, manifesta fecit populo, & unâ cum consilio Augustæ Sophiæ Mauricium generum suum pronuntiavit Imperatorem. Itaque cum omnes Imperatoris collaudassent consilium, atque Mauricius Imperatorem, conversus Tiberius in lecto suo obiit, cum regnasset annis sex, mensibus decem, diebus octo.

## MAURICIUS.

Anno ab incarnatione Domini DLXXVII. Mauricius Imperat., genere Cappadox, eodemq; anno legatione funguntur Avaras ad Imperatorem Mauricius, qui ante breve tempus Sirmium subegerant, insignem civitatem Europæ, postulantes, octoginta millibus auri, quæ per annos singulos accipiebant à Romanis, alia superaddi viginti. Imperator verò pacem affectans, hoc admisit. Petivit autem Chajanus (5) ad videndum sibi elephantem animal Indicum mitti, cui Imperator majorem omnibus misit. Quem ille visum remisit ad Imperatorem. Similiter & lectum aureum mitti sibi petivit, sed & hoc Imperator misit ad eum. Ipse verò & hunc contemplatum misit ad eum. Postulabat autem iterum super alia viginti millia centum

Tom. I.

(5) χαγάνος.

(6) ἡ καρδαρῆγαν στρατηγὸς.

(7) ἡ ἰδίαν ἀδελφῶν.

(8) ἀρξάβοι.

addi. Quod Imperatore non admittente, Chajanus Sigidonem civitatem subvertit, & multas alias urbes cepit Illyrico subjacentes. At verò Imperator Helpidium Patricium cum Commentiole legatos ad Cajanum transmisit. At verò Barbarus in sponsonibus pactorum agere se pacem professus est. In Oriente Joannem Mystaconem Prætorem Armeniæ fecit, qui veniens ad Nymphium amnem, ubi Tigris misceri dignoscitur, bello congreditur cum Carthariga (6) Persarum Prætore, & prævalent Romani adversus Barbaros. Cardarigas verò non est proprium nomen, sed dignitas maxima apud Persas. Anno secundo Imperii sui Cos. Mauricius appellatur, & multos thesauros urbi donavit. Provehit autem Philippicum Prætorem Orientis, cui & Gordiam filiam (7) in conjugem tradidit. At Philippicus Persicas arripiens partes appropinquavit Nisibin, & ingressus repente in Persidem, multam prædam sumpsit, quam per montes salvam ducens, in Medorum transtulit regionem, & multis illic villis exterminatis, ad Romana rura reversus est. Porro Chajanus Avarum pacem solvere festinabat. Nam Sclavinorum gentes contra Thracem armavit, qui pervenerunt usque ad longos muros multum facientes excidium. At Imperator palatii eductis militibus, & plebib. à civitate, longos muros custodiri præcepit, & Commentiolum ducem ordinans, & armans contra Barbaros misit, qui ex insperato in Barbaros ruens, copiosas multitudines interfecit, hosq; repulit. Cum autem pervenisset Adrianopolim, occurrit Andragasto multitudo Sclavinorum prædam ducenti, & in hunc irruens, & captivitatē eripuit, & victoriâ nudatus est. Anno tertio Imperii Mauricii Philippicus, sumptis exercitibus, ad Persicam regionem profectus est. & captâ Arscennene, prædam magnam obtinuit, & formidinem Persicis operatus est exercitibus. Interea Constantinopolim languens remeat, militiæque sine læsione ad propria repedarunt.

Quarto Imperii Mauricii anno Philippicus egressus à Regia Urbe, hostili sumpto apparatu ad civitatem Amidam properat. Et collectis armatis percontabantur eos, si in promptu haberent properandi ad bellum. At Romanis juramentis credulum eum reddentibus se alacriter bellaturos, venit ad Anazarbon. (8) At verò Cardarigas hoc comperto, risui auditionem mandavit, somnium esse quod dicebatur opinans. Accersitisque magis interrogavit: Quis erit victoriæ dominus? Ast dæmonum placatores Persas astruebant à diis victoriam laturos. Consultabant igitur Persæ majorum læti promissionibus facti, & parabant continuo compedes (9) ex ligno, ferroq; quibus Romanos vinciant compeditos. Prætor autem commonet Romanos, ne agrorum exterminent labores, ne justitia Dei, quæ malum odit (10) victoriam ad Barbaros transferat. Postera ergo die Prætor duos dirigit Phylarchos Sarracenorum, & capiunt Persas viventes, per quos motus adversariorum didicerunt, qui asseruere Deum velle quotidie (11) Barbaros in Romanos irruere. Porro Philippicus diluculo valedicens Romanis,

(9) ξυλοπόδας.

(10) μισοσύνηρος.

(11) τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ.



nis, tribus phalangibus occurrit ad prælium, ipseque, assumptâ Dei virili (12) formâ, quam ἀχειροποίητον, idest, non manufactam Romani prædicant, discurrens per acies, armatis divinam impertiebatur virtutem. Et stans post aciem hæc retinens arma, lacrymis multis Deum placabat, qui cœlestium ordinum principes auxiliares assumpsit. Cùm autem bellum ageretur, Vitalianus princeps aciei præ omnibus audaciùs morus, phalangem dirupit Persarum, & sarcinam tulit. Romani autem circa spolia cœpere vacare. Quos aspiciens Philippicus, ne ad exuvias etiam reliqui reversi, prælii obliviscerentur, conversique Barbari perderent eos, Theodoro Ilibino galeâ suâ impositâ, misit gladio percutere hos, qui circa exuvias vacabant. Quem videntes, & æstimantes esse Philippicum, dimissis spoliis properarunt ad bellum. Cùm autem bellum per multas horas ageretur, vox fit à Prætoze, Persarum equos lanceis percutere. Quo factò in fugam versus est Persarum exercitus, & triumpho ingenti potiti sunt Romani, & multos ex eis peremerunt, & spoliaverunt. Postera verò die, sumptis virtutibus suis Cardarigas, rursus ad bellum armatur, & secundo prælio gesto, denuo vincunt Romani, & occiduntur Persæ multi. Comprehenduntur etiam vivi duo mille, & Byzantium mittuntur. Aufugit quoque Cardarigas, quem Persæ cum injuriis respuunt. Porro Philippicus Heraclium Heraclii patrem, qui post Imperio præfuit, subprætorem, (13) exploratoremque Barbarorum transmisit, sumptisque militiis Babyloniam adiit, & Clomannorum (14) castellum obsidet. At verò Cardarigas elegit milites idiotas, cum subjugalibus, (15) & turba collecta exercitum sese movere jactabat, & per munita loca obscura nocte in dorso Romanorum efficiunt, nequaquam fidentes se manus in eos missuros. Timore autem importuno cadente in Philippicum, fuga mirabili (16) usus est. Quo comperto Romani in fugam vertebantur per loca ad meandum difficilia, incurrentes multa pericula. Cùmque sol ortus esset, à calamitate liberantur, nemine persequente, & pervenientes ad Prætorem, hunc injuriis pessimis blasphemabant. Verùm Persæ fictam æstimantes fugam, persequi ausi non sunt. Porro Heraclius transmeans Tigrim, quæ Mediæ regionis erant insignia præsidia (17) igni tradebat, & sic ad Philippicum rediit cum spoliis multis. Anno quinto Imperii Mauricii Chajanus (18) Avarum fœdere dissoluto, Mysiam, & Scythiam atrociter expugnabat, subvertens Ratiarnam, & Bonomiam, (19) & Aquas, & Dorostolum, & Zandapa, & Martianopolim. Commentiolus verò ad maritima venit, & separato exercitu improbabilis discrevit ab optimis, & inutiles quidem virtute quadraginta millia custodire vallum jubet: electorum autem sex millia fumens, ex his duo millia Casto tradidit, & duo millia Martino, & ipse duobus

A millibus sumptis contra Barbaros properat. Castus autem veniens Zardapa, (20) & Emon, repertis Barbaris in desidia constitutis, multos ex eis disperdidit, prædamque multam obtinens, armigero ad salvandum tradidit. Martinus circa Nean (21) civitatem effectus, & in Chajanum ex insperato incurrens, multos virtutis ejus extinxit, ita ut ille salutem suam fugâ mercatus sit. Martinus victoriâ gloriosus ad Prætorem revertebatur, ubi se promiserat eos expectaturum. Commentiolus autem formidine pressus Martianopolim rediit. Qui non inveniendes eum, collegerunt exercitus suos, & per arctum (22) locum Emi castra movent. At verò Martinus videns Chajanum transeuntem fluvium, ad Prætorem rediit: Castus verò transitò flumine appropinquans his, qui præcurrerant Avarum, obtinet pugnis. Porro Castus cujusdam ducis (23) repromissionibus deceptus non rediit ad Prætorem, posteraque die tenens transitus Chajanus conclusit eum. Scinditur igitur populus, & unusquisque ut vires habebat per nemora fugiebat. Capiuntur itaque à Barbaris quidam, & indicant ubi latitet Castus, & hoc capto exultabant. Chajanus sanè per meridiem iter agens contra Thracem properat, longosque muros accepit. At Commentiolus, qui in sylvis Emi latitabat, cum Martino exivit, & perveniens ad Chajanium invenit imparatum, eo quòd Avarum multitudo diffusa est per Thracem. Et primâ vigiliâ noctis properat adversus illum, effectus profectò opus ingens patratum, nisi eventus quidam falleret ejus conatus. Uno quippe animante onus subvertente, quidam domino animantis acclamat onus erigere, patria voce dicens: Torna, (24) torna frater. Et dominus quidem multas voces minimè sentiebat, sed populi, hoc audito, hostes imminere existimantes, in fugam conversi sunt, Torna, torna, maximis vocibus exclamantes. Chajanus autem ingenti formidine indutus penitus fugiebat, & videbantur Romani, & Barbari invicem fugere nemine persequente. Præterea Chajanus, sumptis virtutibus suis, Aperiam civitatem obsedit, inventumque Busan urbis magnarium (25) interficere nitebatur, qui pecunias rogabat ei multas præbere, si vitam sibi donaret. Ille verò hunc ligatum urbi præsentavit. At ipse quærebatur habitantes urbem, ut emeretur, narrans, quàm sæpe pro civitate certaverit. Civis autem quidam persuasit multitudini hoc minimè faciendum. Quia ergo parvipensus est Busan, repromittit Chajano tradere civitatem. Et exterminatorio (26) instrumento factò, quod arietem nominant, civitatem adeptus est. Discedentesque Barbari argumentoso ingenio, & alias urbes in servitutem redegerunt, & cum multa captivitate reversi sunt. Audientes autem Byzantii, quod Castus captus esset à Barbaris, magnis conviciis contra Mauricium convertebantur, & hunc in manifesto blasphemis appetebant. Per idem quoque tempus Heraclius Heraclij pater Persicum aggressus est castrum, quod & accepit. Similiter

(12) θεανδρικὴν μορφήν.

(13) ὑποστράτηγον ἐπὶ κατασκοπῆ.

(14) χλωμαρον.

(15) ἰπποξυγίων.

(16) ἀλόγως.

(17) χωρία.

(18) Aliter Chajanus Avarus ubique fœdere.

(19) κωνωνίαν καὶ ἀκυσ.

(20) ἐπὶ τὰ τζαπαρδα καὶ ἀϊμον.

(21) εἰς τὰ περί τομαίαν.

(22) ἐπὶ τὴν συνοπὴν τῶ ἀϊμου στρατοπέδωνται.

(23) Aliter vani cujusdam demonis.

(24) τόρνα, τόρνα φράτρε.

(25) μαγγάναρ. Aliter Manganiarium.

(26) πολιορκητικὸν ὄργανον.

ter & Theodorus castrum Mazarorum, (27) & ambo Bavides (28) veniunt. Et cum castrum munitissimum esset, miles quidam Saphires nomine, stimulos operatus, & contra compagines lapidum hos figens, per eos aditum fecit. Cum autem fortis ille ascendisset muri coronam, vir Persa hunc expulit. Cadit autem Saphires deorsum, & suscipiunt eum in scutis suis Romani, & rursus opus audenter arripit, & denuo à firmitate repellitur. Iterumque Romani hunc suscipiunt scutis, & tertio ad machinamentum conatus est. Cumque ad muri caput ascendisset, Persam occidit. Dehinc caput ejus Romanis præbens, hos fiducia magna replevit, multisque imitantibus virum fortem, & per palos ascendentes murum, Romanis traditur castrum, & alios quidem Persarum occiderunt, alios vero captivos duxerunt, unà cum supellectilibus igni tradito castro. Interea Philippicus rursus Byzantium iter egit, Heraclio Romanorum duce relicto. Veniens autem Tarsum, & discens, quod Imperator Priscum Orientis Prætozem creatum direxerit, scribit, Heraclium, dimisso exercitu, in Armeniam venire ad Narsetem, & Prisci ei præsentiam facere manifestam. Imperator enim Philippico jusserat quarta rogæ parte privare militiam. Philippicus autem timens, ne occasio tyrannidis fieret, super hoc Imperatori non paruit, ideoque à prætura deponitur. Priscus autem perveniens Antiochiam, præcepit milites apud Monetarium (29) colligi. Advocant autem, & Germanum, cui Edessenorum principatus creditus erat unà cum Episcopo, & unà cum eis ad exercitum ibat, solennitatem Paschæ cum illis facturus. At verò duces exercitus obviam ei venerunt cum duobus bandis (30) signis procul ab exercitu. At Priscus secundum morem non descendit ab equo, nec consuetis salutationibus usus est. Hinc ergo odii exordium factum est: incommunibus namque injuriis multitudines severis patiuntur. Post festum autem diem demonstrabantur tetricæ Imperatoris literæ. Confluunt itaque multitudines ad Prætoris fixuram tabernaculi, aliis quidem gladios portantibus, aliis lapides, vel ligna jactantibus. Fit igitur pavidus Priscus, & ascendens equum fugâ evasit periculum. Illi ergo scindentes fixum hujus tabernaculum, omnia, quæ ipsius erant, diripuerunt. At ille Constantiam perveniens, à medicis de percussionibus lapidum, & vulneribus curabatur, & mittit Episcopum civitatis, rationem faciens, ac pollicens exercitui se persuasurum Imperatori, ne illos privet aliquâ conferendarum consuetudinum participatione. At exercitus Episcopum cum injuriis respuerunt, & Germanum invitum pronunciaverunt Prætozem super scutum elatum, Imperatoriamque statuem subverterunt, & hujus imagines demoliti sunt, & in tyrannidem prorumperent, (31) & urbes despoliarent, nisi Germanus id agere multa comminatione, ac exhortatione vetuisset. Priscus autem hæc Imperatori manifesta fecit, & Imperator Philippicum denuo Prætozem Orientis constituit. Priscus

Tom. I.

(27) τὸ μάζαρον φέρειον.

(28) εἰς τὸ βαΐδες.

(29) P. Pith. *Monocertum colligi*. Franc. Pith. *Monocartum collegit*. MS. Gr. μονόκερτον

(30) μὲν τῶν βάνδων. ἀπὸ δύο σημείων τῶ στρατοπέδῳ

(31) δια χωρεῖν ἡμεῶν καὶ τὰς πύλεις κυκλίειν, fortē, σκυλίειν.

(32) ταῖς βαρβαρικαῖς.

verò Byzantium rediit. Porro exercitus se juramentis affirmabat, nullatenus à Mauricio imperari. Barbari fanè Romanis (32) calamitatibus delectabantur. Verùm Aristobolum Imperator curatorem (33) Imperialium domorum ad exercitum misit, quatenus juramentis, & donis tyrannidem solveret, quod & fecit. Tyrannide verò destructa, fit Persarum, atq; Romanorum circa Martyropolim maximum bellum. Romanis verò potentia, & ducum virtute expugnantibus Persas, interficitur Maruzas (34) Persarum Prætor. Comprehenduntur etiam viventium tria millia, & Persicorum principum (35) agmina, mille tantum reversis in Persidem. Porro Romani transmittunt è Perside ad Imperatorem ex Persicis exuviis multa, & captos universos unà cum bandis. Mense Decembrio indictione sexta Longobardi bellum adversus Romanos intulerunt, & Romanam civitatem graviter depopulantes, & Exarchatum Ravennæ deprædantes, sed & Maurusiorum gentes adversus Africam magnas perturbationes perpetraverunt. In Perside autem est carcer, qui dicitur Lethe, & rex Persarum multos à diversis gentibus in hoc conclusit, unà cum captivis civitatis Daræ. Illi autem desperati, insurgunt contra eos, qui se custodiebant, & occiso Marusa, (36) caput ejus Byzantium attulere. At Imperator cum gaudio magno illos suscepit, & Philippicum denuo vix Prætozem recepit exercitus. Cum autem Persarum, Romanorumque bellum circa Martyropolim fieret, superantur Romani. Imperator à Prætura rursus Philippico amoto, Comentiolum Orientis Prætozem direxit. Heraclius autem prosperatus in bello peremit Persarum Prætozem. Asarhato (37) autem interempto fugiunt Persæ, & insequuntur Romani. Cum autem multum fuisset in eis excidium factum, comprehendunt etiam custodiam, & multas exuvias Byzantium mittunt. Deniq; Imperator equestribus speculationibus, commerciisque urbem splendidam reddidit. Hormisda verò rex Persarum Prætozem Baram promotum, unà cum potentibus multis contra Suaniam mittit. Ex improvviso autem huic instans ad Araxem fluvium castra commovit. Siquidem expugnatis Turcis, à Persis adedò Hormisda crevit, ut etiam tributa quadraginta millia auri à Turcis acciperet, cum prius æqualia Turcis ipse persolveret. Verùm Mauricius hoc comperto, Romanum provehit Prætozem. & in Suaniam cum potentia transmittit. Cumque pervenisset Romanus in Lazicen, (38) & ad Phasin fluvium accessisset, in Albaniam exercitum movit. Bara autem audiens Romanum profectum rem deridebat. Cupiebat etiam Romanam aciem manu capere. Non enim adversus Romanos bellum inierat. At verò Romanus Romanam multitudinem separavit, non probatis penès sarcinas derelictis. Decem millia etiam secum accipiens, adversus Barbaros properavit, & eò duo millia præcedere jubet exercitum. Qui venientes obviam his

P 2

qui

(32) τὸν κράτωρα τῶ βασιλικῶν οἰκῶν.

(34) βάροζας.

(35) Aliter *Principes agminum*. τῶ περσικῶν τασμάτων ταῖς ἀρχαῖς.

(36) μαρυσῶν καὶ τῶ πύλα ἀδελφῶν λαζικῶντες εἰς τὸ βυζάντιον ἤκαν.

(37) Aliter *Asrathato*.(38) Aliter *Fazicem*.

qui præcesserant, Persas hos in terga vertunt, & omnes interimunt. Factâ quippe fugâ, & prædio (39) sibi obstante conclusi omnes interierunt. Ast Romani usque ad Barbarorum vallum venerunt, ita ut Bara super hoc obstupesceret. Quod audiens Romanus, animare cœpit exercitum, & præliaturi parantur in campo Albanæ. Bara autem nitebatur furari bellum, frustratus tamen consilio est. Surrexit enim Romanus, & comptissimè parabatur. Cum autem invicem conflictus ageretur, & multi Barbarorum occisi fuissent, maxima Romanis accessit victoria. Despoliantur igitur Barbari, & sepulturâ carentes efficiuntur bestiis esca. Hoc audito Hormisdæ Persarum rex, confusionem non ferens, muliebrem vestem Baræ transmisit, & hunc Præturâ privavit. Parat è contra rebellionem Bara, & progreditur in tyrannidem, & reciprocis injuriis per literas Hormisdam laceffit, superscribens epistolæ ita: Hormisdæ (40) filio Chosdrois Bara hoc mittit. Collectis verò militiis afferebat Hormisdam indignatum adversus militias, utpote quæ à Romanis fuerint superatæ. Ostendebat autem & fictas literas quasi ab Hormisdæ missas ad minuendas militum rogas, ad memoriam eis reducens atrocitatem Hormisdæ, seu crudelitatem, avaritiam, & violentiam. Et qualiter homicidiis delectatus, & à pace esset alienus, qualiterq; optimates vinculis dederit: quorum quidam alios gladio reciderit, alios autem necaverit tygride, & qualiter cogebat Persas in magnis præliis separari, quò disperderentur, & non contra illum tumultuarentur. Talibus igitur verbis Bara militias affatus, tyrannidem maximam adversus Hormisdam succendit: juramentis Baran munientes, deliberabant pariter omnes, se deposituros Hormisdam. Hormisdæ autem Ferrochanem (41) magistrum suum armatum cum virtute destinat adversus Baran. Bara verò significavit Ferrochani, quia non convenit arma Persis inferre, & ad memoriam eis reducebat Hormisdæ asperitatem, injustitiam, in sanguinibus gaudium, in homicidiis amorem, infidelitatem, jactantiam, & violentiam. Hæc sentientes ab eo veraciter dicta fuisse populi, qui circa Ferrochanem erant, occidentes eum se ad Baran uniunt, & contra Ctesiphontem abeunt. Hormisdæ autem in vinculis habebat Byndoën magnæ dignitatis virum. Itaque cum in magna fluctuatione negotia degerent, Besta (42) fratres Byndoës in custodiam infiliens, educit Byndoën fratrem suum, & congregata multitudine rustica, seu civili, tertiâ horâ diei regalia intrant, & invento Hormisdæ super solum regio more sedente, multis hunc injuriis subdunt. Byndoës autem tenens Hormisdam abstulit diadema à capite ejus, & hunc in carcerem tradiderunt, rogabantque Chosdroen patrio solio tribui. Præterea Hormisdæ è custodia sua nuncium suum misit Persis, petens loqui Præsidi, (43) quæ expedirent. In crastinum igitur collectus Senatus Persarum in regalibus, unâ cum multitudine vincitum Hormisdam ducunt. Ast Hormisdæ commonebat Persas, quòd non oporteat hujuscemodi in reges committere, & quanta ex quo regnaverit trophæa fecerit, & in quibus erga Persas bona patriverit, & qua-

(39) Aliter præsidio, κρημνῶ.

(40) ὁρμισδᾶ πρὸ θυγατρὶ χοςδρόου ἢ βαρᾶμ πᾶντι.

(41) φεροχάνου ἢ μάγιστρον αὐτοῦ.

(42) βεσδᾶν.

liter Turcos Perfidi tribula solvere, Romanos pacem amare coegerit, qualiterque Martyropolim ceperit, quin & paterna beneficia narravit. Rogabat autem hæc Chosdroen à regno deponi, ut litis amicum, & ambitiosum, & sanguinis amatorem, superbum, ac injuriosum, & præliis inhiantem. Esse autem sibi alterum filium perhibebat, quem in regem provehi flagitabat. Byndoes verò ad Hormisdam respondebat, & hujus excessus in medium proponens, omnes erexit contra Hormisdam; & ducunt in medium uxorem ejus, ac filium, & ferrâ (44) hos dividunt, & partiti sunt in medium coram Hormisdæ visibus. Hormisdam quoque oculis privantes, in carcere posuerunt. Et Chosdroes quidem aliquantulum benignè patrem tractavit in custodia, tribuens illi omnem escam. At Hormisdæ ex adverso injuriis hunc lacerabat, conculcans ea, quæ à rege mittebantur. Unde Chosdroes iratus, fustibus hunc sylvestribus jussit per ilia cæsum obire. Quod factum & Persas tristes reddidit, & contra Chosdroen odium auxit. Chosdroes verò, congregatis virtutibus regnorum suorum, egressus contra Baram venit in campum Zabam fluminis, ubi Bara vallum habebat. Suspiciatus autem Chosdroes, quod aliqui principum adjacerent Baræ, hos occidit. Cum autem populus turbaretur, fugam iniit Chosdroes cum paucis quibusdam, & omnes qui erant cum Chosdroe, ad Baram accesserunt. At verò Chosdroes hæsitabat quid nam agere debuisset, nonnullis sanè consilium sibi ad Turcos secedere dantibus, nonnullis autem ad Romanos. Chosdroes equum ascendens, freno laxato equi motus omnibus sequi jubet. At verò equus ad Romanas partes motus suos direxit, & apud Ceresium (45) invenitur, & legatos suos mittit, adventum suum faciens manifestum. Contigit autem, ut eum Probus Patricius, qui illic erat, susciperet, & de eo Imperatori per literas indicaret. Bara autem misit legatos ad Mauricium, petens ne auxiliaretur Chosdroi. Porro Imperator Mauricius jubet Commentiolo Prætori, apud Hierapolim Chosdroen suscipere, & imperialibus obsequiis honorare. Eodem anno demonstravit Imperator Mauricius in memoria Dei Genitricis litaniam in Blachernis fieri, & laudes dicere dominæ nostræ, nominans eam Panegyrim. Mauricius filium sibi Chosdroen regem Persarum faciens, Domitianum Episcopum Militinensem ad eum direxit, cognatum suum, unâ cum Narfe, cui ducatum belli commisit. Qui venientes ad Chosdroen, omnes poteratus Romanicos in Persidem ducunt. Bara autem, hoc cognito, sumptis virtutibus suis in loco, qui Alexandrines nominatur, castrametatus est, prohibere ratus militias ab Armenia venientes, ne Narfi unirentur. Jusserat autem Mauricius Musticoni Magistro militiæ Armeniæ Joanni accipere militias, & se Narfi unire pariter contra Baram bellum constituendo. Per noctem autem unitæ sunt Romanæ virtutes, & contra Baram aciem direxerunt. Porro Bara in monte castrametatus est, pavore detentus. Cumque bellum ageretur horribile, Narfes Indicis bestiis parvipensis, mediam Barbarorum dissolvit phalangem. Et hoc facto cæteræ quoque Baræ infirmatæ sunt phalanges, & fit magna fuga tyranni. Narfes verò sine ulla retentione persequens Per-

(43) Aliter Persi. MS. Græc. τῆ περιδεί.

(44) ἐδιχρόμισσαν.

(45) κερκίσιον.

Perfas cæde sternebat, & sex millia vineta ad Chosdroen adduxit. Ast hos omnes Chosdroes mucrone peremit. Quotquot autem Turci erant, ad Imperatorem Byzantium misit. Sanè cum Turci signum haberent in fronte ex cruce, (45) interrogabantur ab Imperatore, quonam modo hoc signum in fronte portarent? At verò Turci asserebant ante multos annos pestilentiam factam in Turcia, & quosdam Christianorum hoc adinvenisse, & hinc salus in patria facta est. Porro exercitus Romanorum Tabernaculum Baræ, & supellectilem accipientes cum elephantis, attulere ad Chosdroen. Baræ autem ad interiores partes Persidis fugam fecit, & sic eorum dissolvitur bellum. Itaque Chosdroes magnâ victoriâ circumdatus solum suum recepit. Verùm Narfes rediturus ad propria Chosdroi dicebat. Memor sis Chosdroe præsentis diei, Romani tibi regnum donant. At ille fraudulentam occisionem metuens, petiit à Mauricio mille Romanos in custodiam sui habendos. Porro Mauricius quum dilectionem haberet erga Barbarum (47) multam postulationem ejus complevit, sicque Persicum, & Romanorum bellum cessavit. Interea solennitate Paschali veniente, coronatus est Theodosius filius Mauricii à Joanne Patriarcha Constantinopolitano. Eodemque anno Imperator Mauricius Ecclesiam Sanctorum quadraginta Martyrum, quam Tiberius cœpit ædificare, consummavit. Interea, cum profunda pax Orientem occupasset, bellum circa Europam Avaricum (48) incumberebat. Ideoque Imperator potentatus ab Oriente in Thracem transduxit. Anno Imperii sui nono, cum ver inciperet, & agmina pervenissent ad Thracem, exivit cum eis Mauricius videre, quæ à Barbaris essent everis. Augusta verò, & Patriarcha, & Senatus rogabant Imperatorem, ne per semetipsum bellum iniret, sed potius id Prætori committeret. Ast Imperator non acquievit. Exeunte autem eo ad Septimum, solis eclipsis facta est. Cumque esset apud Rhegium multitudines pecuniis animavit. Cum autem venatum pergeret, sus sylvestris valde grandis impetum contra Cæsarem fecit. Equus verò ob terrorem miraculi ejicere Cæsarem nitebatur. Diutius ergo tumultuatus Cæsarem jactare nequivit. Itaque sus à nemine actus (49) abcessit. In Perinthum præterea navigio iter faciens, ventis vehementibus, & pluviam factam, nautisque desperantibus, scapha Imperatoris asportabatur, ita ut inopinatè salvus ad locum, qui dicitur Daonium, vix veniret. Nocte verò illâ muliercula pariebat, & voces miserabiles emittebat. Cumque manè factum fuisset, misit Imperator videre, quod acciderat. Et invenerunt puerum natum oculorum, & palpebrarum exsortem, manusque ad brachia non habentem, à lumbo autem erat ei ut cauda piscis naturaliter hærens. Quo viso Imperator præcepit, ut occideretur. Hac denique die Imperatoris equus, qui aureo erat circumdatus ornatu, repente scissus est cadens. At Imperator his omnibus auguriatus tristis erat. Postera verò die viri tres, Sclavini genere, nil aliquid ferreum bajulantes, à Romanis detenti sunt, citharas tantum ferentes. Imperator autem interrogabat, tam unde essent, quam ubinam habitatio eorum consisteret.

(45) πῶ σαυρὴ κεντιτῆ διὰ μέλαν. Aliter frontes scaratis. P. Pith. cum haberent frontes exaratas.

(47) βάριαδον.

(48) Leg. videtur, *Avarum*. Locus in Theo-

A Qui genere quidem ajunt se esse Sclavinos, circa finem verò occidentalis habitare Oceani. Chajanum autem ad se legationem misisse, & munera principibus gentis suæ, auxiliandi sibi contra Romanos gratiâ. Taxiarchas autem suos se direxisse rationem reddituros Chajano, quia non possunt propter itineris longitudinem mittere illi auxilia. Decem enim & octo menses asserebant in itinere se fecisse, & ita Romanos adjisse. Porro citharas se ferre, tanquam non videntes quenquam suorum armis indutum, regione sua quid sit ferrum ignorante. Imperator autem tam ætatem admirans, quam moles corporis eorum laudans, hos misit Heraciam. Cum autem venisset ad maritimam, & didicisset, quòd legati Persarum, atque Francorum venissent, ad regalia remeavit. Anno decimo Imperii Mauricii Chajanus quærebat augmenta pactorum accipere. Imperator verò sermones Barbari non recipiebat, & idcirco Chajanus iterum bellum agit, & devastat Sigidonem. & contra Sirmium castra movet. Imperator autem Prætozem Europæ Priscum ire jubet. At verò Priscus Sylvianum (50) subprætozem factum præcurrere jussit, & contra Barbaros procedentes bellum ineunt, & vincunt Romani. Quo audito Chajanus, potentatibus sumptis, properabat ad bellum. At verò Sylvianus visis multitudinibus, stupefactus ad Priscum se contulit. Chajanus autem comperiens Romanorum recessum ad maritima se contulit, deinceps ad Sanctum Alexandrum, & hunc omnia devoranti tradidit igni. Transiens autem in Diripera, (51) conatur exterminare Remp. devastatoria operatus instrumenta. Hi verò qui Diriperæ habitant, diutius è diverso aciem direxerunt. Nam & portas ambientes, minabantur Barbaros debellare, cum essent in ingenti formidine. Tunc ergo divina eis consuluit quædam virtus. Media namque die videre putaverunt Barbari, Romanorum virtutibus egredientibus ab urbe, futurum sibi fore, ut cum eis conflictum confererent, & consternati fuga infatigabili fugiunt, & apud Perinchum efficiuntur. Priscus autem, nec visu quidem ferre multitudines Barbarorum valens, Zurulum ingressus castrum muniebat. Ast Barbarus Priscum obsidere conabatur. His auditis Mauricius quid foret agendum hæsitabat. Tum optimo inito consilio armatur contra infinitum numerum Barbarorum, & uni excubitorum magnis donis, atque promissionibus persuadet, ut sponte in Barbaros irruat, eique dat literas ad Priscum continentes hæc. Gloriosissimo Prætori Prisco. Noxium Barbarorum conatum ne formides, ad perditionem enim eorum factum est hoc. Scito enim, quia cum multa confusione revertetur Chajanus in regionem suam, quæ sibi à Ro. deputata est. Propterea perseveret gloria tua penes Zurulum circumvagari faciens illos. Mittemus enim per Mare naves, & captivabimus familias eorum, & cogetur ad propria confusione refertus, atque jacturâ remeare. At verò Chajanus literis comprehensis, ac lectis, pavens efficitur, & sponsonibus pacificis ad Priscum dispositis in muneribus paucis, atque indignis in suam terram cum fuga potenti regressus est. Undecimo anno Imperii Mauricii, idem Imperator Priscum cum

phane depravatè legitur.

(49) Legend. ἰδῆς. τρωδῆς.

(50) σαλβιανὸν ὑποστράτηγον.

(51) Aliter *Dirizipera*. MS. Græcus δριζήπερα.



cum omnibus Romanicis potentatibus ad Istrum fluvium misit, ut Sclavinorum nationes transire prohiberet. Quo apud Dorostolon habito Chajanus comperit. Qui legatis ad eum directis, calumniam inferebat, Romanis exordium dantibus belli. Priscus autem excusabat, quod non venerit adversus Barbaros belligeratum, sed quod ad Sclavinorum nationes à principe fuerit destinatus. Audiens autem Priscus, quod Ardagastus multitudines Sclavinorum ad prædandum disperferit, transiens Istrum media nocte inopinatè Ardagastum (52) adortus est. At verò Ardagastus discrimine sensu, nondum (53) ascenso equo vix salvus evasit. Romani multitudinibus Sclavinorum occisis, & Ardagasti regione everfa, prædam copiosam captam Byzantium per Tatemem direxerunt. Porro cum Tatemem (54) expeditus iter faciens, ebrietas, atque deliciis sese traderet, Sclavinorum in eum irruunt multitudines. Qui formidine pressus fugiendo Byzantium venit. At Romani, qui cum ipso fuisse videbantur, Sclavinis valde inausi obtinent gloriosissimè Barbaros, & captivitatem salvam Imperatori præsentant: Qui lætatus gratificos Deo hymnos, unà cum tota obtulit urbe. Priscus verò, fiducia fretus, ad interiores Sclavinorum partes accessit. Gipes (55) verò vir Christianæ religionis, transfugiens ad Romanos, & ingressum Romanis ostendit, & Barbaros tenuit. Itaque Gipedis proditione transfretato flumine, Priscus media nocte reperit Musacium (56) Barbarorum regem ebrietate corruptum: funebrem quippe proprii fratris celebrabat festivitatem. Quo comprehenso vivo, cædem in Barbaros operatus est, multaque prædâ, & copiosâ captâ, ebrietas sese tradunt, & crapulæ. Tum Barbari coæcervati victoribus imminet, foretque vicissitudo reciproca præcedenti virilitate sævior, ni Genzo cum pedestri virtute Ro. insitens pugna forti prohibuisset impetus Barbarorum. Anno XII. Imperii Mauricii, cum Priscus iterum ad Istrum pervenisset, gentesque Sclavinorum deprædatus fuisset, haud modicam Imperatori deduxit prædam. Imperator autè misso ad Priscum Tatemem, jubet toto illic hyemali tempore commorari Romanos. Quo comperto Romani contradicebant, asseverantes id non posse fieri propter copias Barbarorum, & pro eo quod regio esset sibi satis adversa. Priscus verò verbis suasoriis flexit eos ibidem hyemare, jussionemque Principis consummare. Tredecimo Imperii Mauricii anno, nascuntur prodigia in suburbanis Byzantii, puer videlicet quadrupes, & alter duos vertices habens. Ajunt autem hi qui historias diligenti studio scribunt, non significare bona civitatibus, in quibus nascuntur hujusmodi. At verò Imperator Priscum præturâ privat, & Petrum fratrem suum Prætozem facit Romanæ virtutis. Itaque Priscus quidem virtutibus sumptis, priusquam Petrus pervenisset, transmeat anem. Chajanus autem transitu Romani exercitus audito valde miratus est, & ad Priscum misit dicere, causam querens, & prædæ sumere partem, sicque anem transire. Nimis enim sæviebat super felicitatibus Romanorum. Priscus ergo Chajano mittit super hoc legatum, Theodorum videlicet medicum, sagacitate, atque intelligentia perornatum. Iste videns Chajanus magna sapientem, responsionesque jactantiis facientem, minas

(52) Aliter *Ardagasto conjunctus est.*

(53) Leg. *νῦλο. ἰππυτο γυμνὸ ἰπιδίς.*

(54) *παιτήρ ἐκλύτος.*

etiam protendentem, cunctarum gentium se esse dominum jactantem, narratione veteri mitigavit Barbaricum typhum, ait enim: Audi Chajane proficuum narrationem. Sefostris rex Ægyptiorum, illustris, & oppidò felix, opibus clarus, & inexpugnabili potentatu, plurimas, & ingentes nationes servituti subegit. Unde & in arrogantiam ruens, curru ex adherenti sibi auro, & lapidibus pretiosis constructo, sedet super eum, & subjecit jugo de exuperatis regibus quatuor trahere currum. Cumque hoc fieret in insigni festivitate, unus ex quatuor regibus frequenter vertebat oculum retrorsum, & contemplantur cum volveretur rota. Quem percontatus Sefostris ait, Cur post tergum obfirmas oculos? Hanc, inquit ille, rotam miror instabilem, atque taliter se moventem, & alias modò excelsa humiliantem, rursusque humiliata exaltantem. At verò Sefostris parabolam intelligenter animadvertens, legem posuit, ne currum reges ulterius traherent. His Chajanus auditis subrisit, & ait se pacem sectari. Priscus autem Chajano reddidit prædam pro transitu, & exuvijs omnibus sumptis sine dispendio anem transivit. Porro Chajanus his susceptis magnificè laudabatur. Priscus Byzantium venit, & Petrus Præturam suscepit. Quartodecimo Imperii Mauriciano, jussit Imperator Petro Prætori, ut tertiam portionem rogæ in auro Romanis acciperet, & tertiam in armis, & aliam tertiam in vestimentis diversis. Itaque Romani hoc audito, ad tyrannidem vertebantur: Prætor verò timens satisfacere militibus hoc verum non esse, & exhibebat exercitibus alias literas jubentes sibi, quatenus hi, qui fortia gesserant, & de periculis triumphaverant, in urbe summa requiescerent, de publicis sumptibus inter senes alendi, pueri verò militum in locis propriorum parentum inscriberentur, talique suadela populum mitigavit, & Cæsarem bonæ famæ præconio laudavere. Hæc autem Petrus Imperatori denunciavit. Cumque venisset Martianopolim, dirigit mille præcessuros, qui repertis Sclavinis, multam ducentibus Romanam prædam, hos insequentes occiderunt, multaque prædâ receptâ, Romanica redditur ad ruram. Eodem verò anno construxit Imperator solarium Manauræ rotundum, & in medio atrio ejus statuam suam statuit, & illic posuit armamentum. Quindecimo Imperii Mauricii anno Petro venationem exercenti sus agrestis obviam occurrit, pedemque illius ad arborem conquisivit, & importabilibus doloribus multo tempore languit. At Imperator literis pessimis, & improperiis gravibus ei detraxit, audito, quod multæ gentes Sclavinorum contra Byzantium motæ fuerint. Petrus verò coactus Novas pervenit. Hi verò, qui erant de civitate, unà cum ignobilibus militibus, & Episcopo obviam veniunt, quos Prætor intuitus, & arma eorum, ac formidinem admiratus, jubet urbe dimissa Romanæ misceri catervæ. Milites autem ad civitatis custodiam ordinati hoc agere renuerunt. Tum Prætor in furorem versus destinavit Genzonem, unà cum multitudine militum. Qui hoc agnoscentes confugerunt in Ecclesiam, & clauso ostio templi perseverabant. Genzo verò pro reverentia templi recessit inefficax. Petrus autem iratus Genzonem à prætura deponit, & misso Scribone ignominiose ad se Episcopum jubet

(55) *γῆραις.*

(56) *μυσόγιον ἢ πῆγχα ἢ βαρβάρων.*



jubet adduci. Porro cives collecti Scribonem cum dedecore urbe depellunt. Cujus obseratis portis, Mauricium quidem Imperatorem laudibus efferunt, Praetorem autem conviciis cumulant, sicque cum opprobrio Petrus inde recessit. Praemittit praeterea mille ad explorandum, qui Bulgares consequuntur numero mille. Verum Bulgares consili super pace Chajani securi pergebant. Romani autem in Bulgares impetum fecerunt. Qui mittunt viros septem, commones pacem minimè dissolvendam. Hoc audientes hi qui praecurrerunt, significant hanc Praetori, qui dixit, Nec si Imperator venerit, his parcam. Congressione verò belli facta Romani vertuntur, sed Barbari non sunt persequuti eos, ne vincentes discrimen incurrerent. Porro Praetor Taxiarchum praecurrentium flagellavit. Et hoc comperto Chajanus destinavit legatos ad Petrum, inceptionem incusans, & quod Romani justam pacem sine causa dissolverent. At verò Petrus verbis seductoriis usus, non se scisse motionem affirmat, duplicia tamen dare spolia procurat. Sicque Barbari amissis spoliis dupla forte receptis, paci consulunt. Petrusque contra Exarchum Ardagastum properat, & Barbari circa ripam fluminis huic obvii facti prohibebant transire. Romani verò à fretis sagittantes, hos vertunt, quibus in fugam conversis, percutitur illico Ardagastus, & moritur. Transeuntes autem Romani praedam multam ceperunt, & ad propria remeabant, errantibusque ductoribus, & in inaquosa incidentibus loca, periclitabatur exercitus. Porro cum iter agerent, noctu veniunt ad amnem Helicium dictum. Cum verò trans flumen essent Barbari ripis absconditi, eos qui hauriebant aquam, jaculabantur. Igitur magnam molestiam Romanis effectam militiis, in fugam verruntur à Barbaris debellati. Verum Mauricius his auditis, Petrum praetura privavit, & Priscum Praetorem Thraciae denuò misit.

Anno decimosexto Imperii Mauricii, Priscus Praetor egressus in Thracem, virtutes enumeravit exercitus, & invenit quod ex eis multitudo fuerit consumpta. His autem sumptis, venit ad Istrum flumen, & Novas. Quo cognito Chajanus misit legatos, causam ipsius sciscitatus adventus. Priscus autem venationis causam se venisse fatebatur. Ast Chajanus, Non est justum, inquit, in alieno loco venari. E contra Priscus suum dicebat locum, & ei fugam ex Oriente improperabat egisse. Barbarus autem Sigidonis muro destructo, ad Romanorum terras profectus est. Quo cognito Priscus venit ad insulam Istri, & dromonibus sumptis ad Chajanium apud Constantiolum venit volens loqui cum eo. Cumque Chajanus ad oram fluminis venisset, Priscus eum tristis alloquitur. Chajanus autem dixit ad eum. Quid tibi Prisce, ac terrae meae? An hanc vis accipere de (57) manibus meis? Judicet Deus inter me. & Mauricium Imperatorem, & requirat sanguinem exercitus Romanorum, & exercitus mei de manibus ejus. E contra Priscus, Sigidonem inquit, civitatem redde Romanis. Qui ait: Unam civitatem à nobis conaris accipere? Videbis post paululum quinquaginta civitates Romanas Avaribus servitute redactas. Priscus autem per amnem navibus Sigidoni exhibitis, hanc depopulatus est, & ex ea Bulgares pepulit. Septimodecimo Imperii Mauricii anno coacervatis virtutibus Chajanus in Dalmatiam properat, &

(57) Aliter per mendacium, & de.  
(58) Aliter turbis.

A cum venisset Balcham, quadraginta civitates, quae circa eam sunt omnes, depopulatus est. Quibus Priscus agnitis, Gudoni ad explorationem rerum direxit, qui in valle occultabatur pusilla, & diluculo in dorso eorum advectus, illico cunctos peremit, & acceptam praedam adduxit ad Priscum. Porro Chajanus, infortunio comperto, in regionem suam regressus est, & Priscus ad propria. Anno decimoctavo Imperii Mauricii, sumptis virtutibus Priscus Sigidonem venit. Chajanus verò, congregato proprio potentatu, subito Mysiae adest, & Coameam urbem capere nititur. Propterea Priscus, Sigidone relicta, huic efficitur proximus. Cum autem Paschalis festivitas haberetur, & Romani fame tabescerent, audiens Chajanus Prisco significabat, ut sibi plaustra mitteret ad deportanda illis alimenta, quaremus cum hilaritate propriam festivitatem celebrarent. Quadraginta itaque plaustra plena his mittit. Pari modo & Priscus species Indicas Barbaro quasdam remisit, piper videlicet, & folium Indicum, & costum, & casiam, atque alia ex his quae quaeruntur, cum Chajanus apud Sirmium resideret, qui receptis his, gavisus est valde in eis, & donec compleretur dies festus, Romani, ac Barbari simul habitabant, & non erat in utrisque virtutibus timor. Cumque fuisset dies festus, Barbari separati sunt à Romanis, & Diriziperam venientes civitatem depopulati sunt, & Sancti Alexandri Ecclesiam incendunt, sepulcrumque illius argenteo tecto coopertum, spoliant. Sed & injuriis quoque Martyris corpus afficiunt, multamque in Thrace praedam capientes epulabantur splendide contra Romanos elati. Cumque Commentiolus venisset Byzantium, maxima urbi turbatio, & aestus incubuit, ita ut timore detenti, consilium caperent Europam deserendi, & in Asiam, & Chalcedoniam migrandi. Quin & Imperator excubitoribus, armatoque, ac electo cuneo sumpto murum munivit. Vulgus autem urbem custodiebat, & Senatus commonebat Imperatorem legationem ad Chajanium mittendi. Deus autem vindictam Martyris faciens Alexandri pestilentiam languoris Barbaris intulit, & in uno die septem filios Chajani per febrem, & inguinariam passionem occidit, unam cum aliis turpibus (58) multis, ita ut post triumphale gaudium cum carminibus, & canticis, lamentationes, & lacrymas, & luctus sine consolatione possideret Barbaros. At verò Senatus rogabat Caesarem legationem ad Chajanium mittendi. Imperator autem Amazonem misit ad Chajanium cum mulieribus multis Dirizipera, qui verbis militibus blandiretur. At ille nolebat dona suscipere, lamento intolerabili filiorum morte detentus. Dicebat autem ad legatum. Judicet Deus inter me, & Imperatorem Mauricium. Ego verò captivos ei reddo, per unam animam unum (59) numisma percepturus ab eo. Mauricius autem id dare minimè passus est. Iterum Chajanus petiit, per singulas animas unum accipere numum. At Imperator, nec sic dare consensit. Sed nec in quatuor siliquis. (60) Tunc Chajanus, commotus furore, omnes occidit, & ad propria rediit, cum quinquaginta millia aureorum pactis Romanis imposuisset. Quin & Istrum flumen non se transiturum profectus est. Ex hoc itaque contra Mauricium Imperatorem multum commotum est odium, & coeperunt hunc subjicere maledictis. Similiter,

(59) Niceph. duo.  
(60) ἀνὰ κερὰτια δ.

liter & populus apud Thracem conviciis contra Imperatorem commotus est. Exercitus autem procuratores ad Imperatorem contra Commentiolum direxit, quod prodicionem in prælio fecerit. Inter quos etiam erat Phocas, qui Imperatorem allocutus severius, huic in concilio contradicebat, ita ut quidam ex Patricijs hunc alapa percuteret, & barbam ejus evelleret. Verum Imperator non suscepit adversum Commentiolum populi querimoniam, sed hos inefficaces deseruit, propter quod infidiarum in Principem exordium sumitur. Præterea per idem tempus apud Aegyptum in Nilo flumine Mena Præfecto, unâ cum populo deambulante, in loco qui *Δίλτα* nominatur, sole orto animalia humanæ formæ apparuerunt in flumine, vir scilicet, & mulier. Et vir quidem erat pectorosus, vultuque terribilis, rufâ comâ, canisque permixtis, & usque ad lumbos denudabat naturam, & cunctis demonstrabatur nudus, reliqua autem corporis membra cooperiebat aqua. Hunc Præfectus juramentis constrinxit ne destrueret aspectum, priusquam omnes saturati fierent hoc inopinato spectaculo. Porro mulier, & mamillas habebat, & femineum vultum, cæsariesque prolixas, & usque ad horam nonam omnis populus mirabatur, videntes hæc animantia, quæ horâ nonâ in flumen demersa sunt. Sanè Menas Imperatori Mauricio hæc scripsit. Anno Imperii Mauricii decimo nono, die autem Paschæ, Sophia Augusta uxor Justinii, unâ cum Constantina Mauricii conjuge, stemma constructum attulerunt Imperatori. Qui hoc contemplato pergens in Ecclesiam, id obtulit Deo supra sancta in mensa suspendens in triplicibus catenulis lapidibus, & auro contextis. At verò Augustæ, hoc comperto, tristatæ sunt valde, & in jurgio adversus Imperatorem Constantina festum diem fecit Augusta. Cùm autem Imperator non attenderet militiarum querelas in Thrace positarum, iterum Commentiolus assumptis armatis venit ad Istrum, & unitur Prisco apud Sigidonem, & solvitur pax, quæ ad Avars erat. Quâ dissolutâ veniunt in Viminacium, quod est insula magna Istri. Quibus auditis Chajanus collectis potentatibus ad Romanica procedit rura. Quatuor ergo filios suos traditis aliis virtutibus ad custodienda vada Istri constituit. At verò Romanibus factis, fluvium transmeant, & Præto- re Prisco bellum cum filiis Chajani inierunt. Commentiolus enim infirmatus in Viminacio sedebat insula. Cùmque multas horas bellum tenuisset, & trecentis jam Rom. interemptis sol occubisset, quatuor millia Barbarorum intereunt. Similiter & tertia die præliantes, ab excelsioribus Rom. ad Barbaros accesserunt, hosque vertentes ad stagnum, atque pellentes Avars, multos necaverunt ex illis. Inter quos, & filii Chajani necati sunt, illustremque victoriam Rom. induerunt. Chajanus verò coacervatis viribus copiosis contra Rom. progreditur. Bello autem manente, vertunt Romani Barbaros, & hanc omnibus insigniorem retulere victoriam. Interea Priscus quatuor millibus præmissis, Tyrso amne transmissis, Barbarorum explorare motus præcepit. At verò nil eorum quæ facta fuerant Barbari cognoscentes festum diem concelebrant, & pariter convivantur. In hos clanculo Romani incidentes maximum operati sunt metum. Triginta quippe millia Gepidorum, Barbarorumque aliorum occiderunt, & copiosâ prædâ comprehensâ revertuntur ad Priscum. Chajanus autem rursus potentatibus

A cumulatîs, venit ad Istrum, & inito bello Barbari superantur, & in amnis fluentis necantur, pereuntque cum his plurimi quoque Sclavinorum. Vivos autem obtinuerunt Avarum quidem tria millia, Sclavinorum verò octingentos, & Gepidum tria millia ducentos, nec non & duo millia Barbarorum. Porro Chajanus ad Imperatorem Mauricum legatos misit captos recipere nisus. At ille nondum compertâ inclytâ Romanorum victoriâ, scribit Prisco, ut Avars tantum Chajano redderet. Eodem anno quidam vir monachico circumamictus habitu, & in religione clarus, spatâ denudatâ à foro usque ad æneam gladiatoris statuum discurrens, Imperatorem omnibus in occisione gladii moriturum prædixit. Similiter & Herodianus Mauricio manifestè quæ sibi fuerant ventura prædixit. Imperatore verò noctu discalceato litaniam cum tota urbe agente, & transeunte ad Carpiana loca, tumultuantes quidam ex multitudine contra Imperatorem lapidibus jaciunt, ita ut vix Imperator cum Theodosio suo salvaretur, & orationes compleret apud Blacernas. Anno verò Imperii sui vicesimo, Mauricius in se reversus, & sciens, quod nihil Deum lateat, sed omnibus reddat secundum opera ipsorum, & recogitans excessum, quem in captivitate perpetraverat, non redimens eam, expedire judicavit in hac vita se recipere poenam pro peccato, & non in futurâ, & factas preces in scriptis transmisit ad omnes Patriarchales sedes, & ad omnes civitates sibi subjectas, & ad monasteria, quæ sunt in heremo, & in Hierosolymis, & ad lauros pecunias, & cereos, & incensa, ut orarent pro se, quod hic reciperet, & non in futuro seculo. Scandalizabatur autem & in Philippicum generum suum, quod in philiteram nominaretur. Porro Philippicus diversè jurabat Imperatori, quod purus esset in servitio ejus, & apud se nullum dolum haberet. Cùmque Mauricius supplicaret Deo misericordiam præstandi animæ suæ, quadam nocte dormiens, in visu ante æneam palatii portam imagini Salvatoris se vidit assistere, & copiosum populum pariter assistentem. Tunc facta est vox ex charactere magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, dicens: Date Mauricius. Et tenentes eum judiciorum ministri, exhibuerunt ante purpureum umbilicum, qui illic erat, & ait ad eum propria voce: Ubi vis reddam tibi, hic, an in futuro seculo? Quo audito ille respondit, Amator hominum domine, & iudex juste, hic potius, & non in illo seculo. Et iussit divina vox tradi Mauricius, & Constantinam uxorem ejus, & filios, & omnem cognationem domus ipsius Phocæ militi. Expergetactus ergo Mauricius, vocatum eum qui coram se dormiebat, misit ad Philippicum generum suum, ut celeriter eum duceret ad se. Cùmque ille abiisset, vocavit eum. Qui consurgens advocatâ uxore sua Gordia osculatus est dicens: Salve: jam non me videbis. Quæ exclamavit cum fletu magna voce ad paracœmum dicens: Adjuro te per Deum quæ est hæc causa, ob quam quærit hac hora? At ille juravit se ignorare, quia repente de somno exurgens Imperator misit me. Philippicus ergo quæsitivus Corpus Christi percipere, & sic ad Imperatorem properare. Uxor autem ejus jacebat in terra se volutans, & plorans, & Deum exorans. Ingressus verò Philippicus cubiculum regium, projecit se ad pedes Imperatoris. Imperator autem dicit ei, Ignosce mihi propter Dominum, quia peccavi tibi. Nam usque nunc scandali-

dalizabar in te, & jubens exire paracœmum surrexit, & cecidit ad pedes Philippici, dicens: Ignosce mihi, quia modò certissimè scio, quia nihil peccaveris in me. Sed dic mihi, Scis aliquem inter agmina nostra Phocam militem? At verò Philippicus recogitans dicit ei: Unum agnosco, qui ante modicum tempus procurator ab exercitu destinatus, contradicebat Imperio tuo. At Imperator ait: Cujus est qualitatis? Qui ait: Juvenis, & temerarius, sed tamen timidus. Tunc Mauricius: Si timidus, inquit, profectò & homicida. Et referebat Philippico somnii revelationem. Porrò nocte illa visa est stella in cœlo, quæ dicitur cometa. In orastino autem venit Magistranus, qui missus fuerat ad Sanctos eremi Patres, ferens responsa ab eis hujusmodi: Deus receptâ poenitentia tuâ salvabit animam tuam, & cum Sanctis cum tota domo tua te constituet: ab Imperio verò cum ignominia, & discrimine discedes. His auditis Mauricius glorificavit magnificè Deum. Igitur autumnii tempore accedente, cum Mauricius Imperator jussisset Petro, ut in Sclavinorum regione hyemaret populus, restiterunt Romani hoc facere non consentientes, tam propter equorum humiliationem, quam quòd copiosam circumducerent prædam, necnon & ob multitudines Barbarorum, quæ per regionem diffusæ noscebantur, & seditionem meditati sunt. Prætor autem indignatus contra populum indemnatione (61) eos dimisit. Incidunt itaque pluvie creberrimæ super populum, & frigus multum. Petrus autem viginti millibus procul ab exercitu morabatur. Mauricius autem Petro per literas molestus erat, ut Istrum transiret, & hyemales escas populi de Sclavinorum fumeret regione, ne alimenta publica cogeret præstare Romanis. Prætor verò accersito Gadim ait: Nimis mihi gravia videntur Imperatoris præcepta in aliena terra hyemare Romanos jubentis. Nam illi non obaudire sævum est, & rursus obaudire sævissimum. Nullum bonum parat avaritia, mater autem omnium malorum consistit, qua Imperator languens, horum causa maximorum malorum Romanis efficitur, accersitisque populi taxiarchis, Imperatoris intentionem eis aperuit. Populus autem, hoc audito, seditiones concitaverunt, & insignes quidam Principes ex eis fugientes ad Prætorem venerunt. Porrò multitudines in unum congregatæ provehunt Phocam Centurionem Exarchum, & super clypeum huac exaltatum, laudibus Exarchum acclamaverunt. His Petrus auditis in fugam versus est, & omnia Imperatori manifestavit. At Imperator his difficilibus auditis, ea multitudines celare tentabat. Secunda verò die ludum celebravit equestrem, incommoda infelicitatis occultans. Vulgus autem Prasinorum clamabat, Constantinus inquit, & Commentiolus, Romanorum ter Auguste, plebi tuæ molestias ingerunt, ut cruce his ponantur in ea, quæ habemus peccata. Deus, qui omnia condidit, subjiciat tibi omnem inimicum, & hostem tam intestinum, quam externum sine sanguine. At verò Imperator plebibus intimabat, Nil vos, inquit, turbet irrationabilium militum immoderatio, & inquietudo. Veneti autem dixerunt: Deus, qui sivit te imperare, subdat tibi omnem, qui imperium tuum impugnat. Et si Romanus est, qui fide ruptâ terga vertit à te, hunc tibi in servitutem redigat absque sanguine.

Tom. I.

(61) Fr. Pith. in dementionem. P. Pith. in dementioni.

A Hos Imperator armans, & sermonibus blandis compescens. unà cum demarchis muros urbis custodire præcepit. Præterea filio Imperatoris Theodosio, unà cum Germano socero suo, apud Callicratiam venationes exercente, mittunt Romani literas ad Theodosium ab eo imperari potentes: sin autem, saltem Germanum Imperatorem pronunciandum. Neque enim nos ajunt imperari à Mauricio de cætero patiemur. His Mauricius compertis accersit ad se filium. Commentiolum verò muros observare præcepit, Germanum autem unà cum filio accusabat harum fuisse calamitatum auctores. Cùmque Germanus se excusare niteretur, Mauricius ait: O Germane, duo sunt argumenta suspicionis meæ, populi scilicet ad te literæ, & quòd cuncta depasti sunt, & nullis, exceptis tuis, pepercerunt. Parce Germane prolixum facienda sermonem. Nihil suavius quàm per gladium mori. Sanè Germanus templum Dei Matris, quod appellatur Cyri, fugit. Quod cùm Imperator didicisset, Stephanum eunuchum direxit ad Germanum ab Ecclesia educendum. Cùmque Stephanus violenter hunc educere voluisset, fautores Germani resistentes expellunt Stephanum, & accipientes Germanum in Ecclesiam magnam effugiunt. At verò Imperator cædebat virgis filium suum. Theodosium, afferebat enim Germanum per eum fuisse fugatum, & mittit excubitores à magna Ecclesia educendi Germanum. Hinc magnus rumor urbi incubuit. Germanus autem egredi, & dare se voluit. Verùm hunc multitudines exire minimè permiserunt, sed magnis conviciis Imperatori derogaverunt dicentes: Non habeat pellem, qui te amat Marcionista. (62) Igitur qui muros custodiebant his compertis, custodiam negligentia prodiderunt. Mauricius autem exutus media nocte Imperatoriâ stolâ, & privata circumamictus, dromonem ingressus cum uxore, filiisque suis, & Constantino, fugam arripuit. Copiæ verò per totam noctem pessimis injuriis Imperatorem appetebant, sed & Cyriacum Patriarcham reprehendebant. Turbine itaque ingenti sævient, cum ingentibus periculis apud Sanctum Autonomon salvatur Mauricius. Noctè verò superveniunt ei etiam dolores arthritici, quos manuum dolores vocant, & pedum. Porrò mittit Theodosium filium suum cum Constantino ad Chosdroen regem Persarum, ut recorderetur eorum quæ sibi facta fuerant à se, & vicissitudinem beneficii sui rependeret filio suo. Germanus autem mittit ad Sergium Demarchum Prasinæ partis, ut auxiliaretur sibi gratia imperandi, repromittens se partem Prasini honoraturum, ipsumque magnis dignitatibus elaturum. At verò Sergius hoc insignibus vulgi confessus est, qui minimè id admiserunt, fatentes nunquam Germanum ab amore recedere Venetorum. Prasini verò exeuntes in regiam magnis laudibus tyrannum Phocam efferebant, & persuadent ei venire Septimium. Dirigit igitur Phocas Theodorum à secretis, qui ingressus magnam Ecclesiam, coram populo legit, ut tam Patriarcha, quàm Senatus, & vulgus venirent in Septimium. Hoc igitur factò, & cunctis convenientibus apud Septimium, tunc Patriarcha Cyriacus à tyranno de Orthodoxa fide, & ut sine perturbatione fervaret Ecclesiam, extorsit professionem. Visus verò est Germanum tyrannus adhortari. Cùmque Germanus

Q

manus

(62) Aliter Maurici.

manus nolle se simularet, & vulgus tyrannum laudaret, pronunciatur malus, & dominus sceptrorum tyrannus provehitur: & prævalet adversus felicitatem calamitas, & fumunt principum magna infortunia Rom. Denunciatio vero tyranni in templo Sancti Joannis Baptistæ effecta est, ubi duobus moratus diebus, tertia die introivit regalia, super Imperialem sedens carrucam. Porro quinta die coronavit Leontiam uxorem suam Augustam. Hac igitur die tumultuantur partes adinvicem propter stationes locorum. Tyrannus vero Alexandrum correbelle suum misit partes compescere. Alexander vero in Cosman Venetorum Demarchum manus immittens pepulit eum, & contumeliis laceravit. Porro Veneti indignati clamabant: Vade, disce ordinem, Mauricius non est mortuus. At vero tyrannus his auditis in necem Mauricii commovetur, & missis militibus, duxit eum Chalcedonem ad Eutropium portum, & primo quidem cruciavit eum in cædibus filiorum, post Imperatorem punit. Nam quinque filii ejus mares coram visibus illius præocciduntur. Verum Mauricius patienter infelicitatem sustinens, Deum in omnibus invocabat, & crebro pronunciavit dicens: Justus es Domine, & rectum judicium tuum. Fit itaque mors filiorum epitaphium patris, præostendens virtutem in mole calamitatis. Cùmque nutrix unum ex Imperatoris pueris furata fuisset, suumque pro eo interemptioni obtulisset, Mauricius non annuit, sed suum requisivit. Ajunt itaque quidam, quòd eo occiso lac cum cruore fluxerit, ita ut omnes insipientes dirè lamentarentur. Sic ergo Imperator naturæ legibus etiam celsior factus, vitam commutat. Porro ex illo tempore non defuerunt Imperio varietate, ac ingentes erumne. Denique & Chosdroes Persarum rex pacem dissolvit, & Avaros Thracem devastarunt, atque Romanorum exercitus uterque depopulatus est. Ita ut cùm Heraclius regnaret, & inquisitionem armatorum cum summa diligentia faceret, ex omni multitudine illa, quæ inventa fuerat in tyranniide Mauricii cum Phoca, neminem exceptis duobus ullatenus inveniret.

## P H O C A S.

Anno ab Incarnatione Domini DXCV. Phocas tyrannus peremit Mauricium, ut prædictum est, una cum masculis quinque pueris ejus, & horum capita jussit poni in campo (63) tribunali diebus multis, & exivit ab urbe, & contemplabatur ea, usquequo factorem dederunt, interficitur autem & Petrus frater ejus, & alii proceres multi. Theodosium vero filium ejus sermo tenet lapsum, & ita salvum repperit. Præterea Chosdroes Persarum rex famam hanc augmentavit, aliud, aliterque mentitus, & hunc apud se dicens quasi providere se, Romanorum sperans obtinere Imperium. Et convictus est multis modis, maxime vero ex eo, quòd bella repentina moveret, & Romanas res magnopere devastaret. Interea Calligraphus quidam Alexandriæ, venerabilis vir, ex matutina vigilia domum vadens media nocte videt statuas ex metallo æris (64) abstractas, & voce grandi dicentes interemptum Mauricium, & filios ipsius, atque omnes casus, qui apud Byzantium fuerant gesti. Manè vero facto pergens hæc Augustali retulit, (65) qui præcepit ei nulli hæc manifesta facere, scri-

(63) *ἐν τῇ κἀμπῳ τῷ τριβυναλίῳ.*(64) Vide Niceph. 18. c. 41. & Cedren. Codex MS. *ex aris*. P. Pith. MS. *ex me-*

bensque diem præsolabatur exitum. Die vero nona prætereunte, ecce nuncius venit indicans Mauricii interemptionem. Tunc Augustalis demonum vaticinium coram populo publicavit. Narses autem Prætor quondam Romanus contra tyrannum rebellionem paravit, Edeffamque obtinuit. Scribit itaque Phocas Germano Prætori Edeffam obsidenti. Narses vero scribit Chosdroi regi Persarum congregandi virtutes, & bellum constituendi contra Romanos. Porro Phocas fratrem Domentiolum fecit Magistrum, & Priscum Comitem excubitorum. Anno Imperii Phocæ secundo Chosdroes rex Persarum, collectum copiosum potentiarum adversus Romanos direxit. Germanus autem timuit, verum coactus prælium inivit. Qui cùm in eo vulneratus fuisset, hunc ministri, usque ad civitatem Constantiæ duxerunt, superanturque Romani. Sed & Germanus undecima die spiritum exhalavit. Phocas autem potentatus ab Europa in Asiam transfudit, Chajano pactis additis, arbitratus Avarum quiescere nationes. His ergo divisus, quosdam contra Persas misit, quosdam vero ad obsidionem Edeffæ contra Narsen cum Leontio Spadone, & magnate suo direxit. Chosdroes autem, collectis potentibus, apud Daras efficitur. Porro Narses egressus Edeffam Hierapolim fugit. Interea Chosdroes cum Romanis sit penes Ardumum, & munitione de elephantis constructa, bellum inivit, & victoriâ magnâ potitus est, captis Romanis non paucis, quos & capitis recisione punivit. His itaque gestis, Chosdroes ad terram suam regressus est, Zongoi potentibus relictis. Hoc comperto Phocas contra Leontium furit, & manicis ferreis cum ignominia Byzantium ducit, & creat Prætorum Domentiolum nepotem suum, & curatorem Palatii facit. Anno Imperii Phocæ tertio, misit Chosdroes Cardarigam, & Rusmayan, qui depopulati sunt terras Romanorum. Domentiolus vero verbo dato Narsi, juramentisque non paucis credere persuasit, quòd nullam injuriam apud Phocam esset passurus, & direxit eum ad Phocam. At vero Phocas hoc verbum minimè servans, igne cremavit eum. Romani ergo hinc plurimum tristes effecti sunt, quòd timorem magnum in Persas idem Narses haberet, adeò ut filii Persarum audito ipsius nomine tremarent. Porro Persæ gavisi sunt gaudio magno. Anno Imperii Phocæ quarto, Scholasticus eunuchus, vir gloriosus Palatii, Constantinam dominam cum tribus filiabus ejus accipiens ad magnam Ecclesiam confugit, consilio Germani Patricii desiderantis Imperium. Fit igitur seditio magna in urbe: Germanus autem Demarcho Prætorum talentum auri misit, ut cooperaretur ei, primores autem vulgi id admittere noluerunt. At vero tyrannus in Ecclesiam ad abstrahendum mulieres destinavit. Sanè Patriarcha Cyriacus tunc resistit tyranno, minimè passus è templo tyrannicè abduci mulieres. Verum juramentis certo eo reddito à Phoca, quòd non læderet eas, educuntur è templo, & clauduntur in Monasterio. Præterea eodem anno Persæ ceperunt Daras cum tota Mesopotamia, & Syria, captivitate multa, cujus non est numerus, facta. Anno Imperii quinto Phocas filiam suam Domentiam Prisco Patricio, & Comiti excubitorum junxit, & factis in Palatio Marniæ nuptiis jussit fieri ludum equestrem. De-

*tallo, aris.*(65) *ἀνυπαλιπ.*



Demarchi (66) autem utriusque partis apud quatuor columnas cum Imperialibus signis stauerunt Prisci, ac Domentiae signa. Quibus auditis Imperator iratus est, & mittens adduxit Demarchos, Theophanen scilicet, & Pamphilum, & statuens nudos, iussit eos decollari. Cum enim misisset protocurforem, ut interrogaret eos, quo praecipiente fecerint hoc, dixerunt, quia secundum consuetudinem lineatoris (67) fecerunt. Porro lineatores, sive mensores interrogati, quam ob rem id fecerint, dixerunt, quia cum Imperatores ab omnibus nominati sunt, hoc a nobis ipsis fecimus. Sanè Priscus timore tenebatur, ne fortè Imperatoris iram incideret. Turbis autem clamantibus veniam concedi sibi, veniam dedit Phocas. Ex tunc ergo Priscus indignationem passus, non erat rectè cum Phoca. Interea quaedam mulier Petronia nomine, fit Imperatrici Constantinae ministra, quae ad Germanum responsa ferebat. Porro cum fama dilataretur, quod Theodosius Mauricii filius viveret, spem bonam tam Constantina, quam Germanus habebat. At verò scelesti Petronia hæc tyranno manifesta fecit. At tyrannus Constantinam Theoprepio (68) Exarcho ad torquendum prodidit. Quæ dum torqueretur, Romanum Patricium nosse interloquutiones suas confessã est. Qui comprehensus, atque discussus, etiam alios fore in insidias tyrannidis sibi cooperatores perhibuit. Comprehensus est autem Theodorus Orientis Praefectus, quem tyrannus interemit, Helpidique pedes (69) praecidens hunc tradidit igni, Romanumque decollavit. Porro Constantinam cum tribus filiabus in loco ubi Mauricius interemptus est, gladio trucidavit. Germanum autem, & ejus filiam ore machaerae occidit. Similiter & Joannem Gizaum Patricium, & Theodosium, qui Subdiva (70) dignitate habebatur insignis, & Andream Sanctocroben, (71) & David Charrophylicem Hormisdæ. Eodem anno Persæ transmeantes Euphraten, totam Syriam, & Palaestinam, & Phoenicem depopulati sunt, multo in Romanis excidio perpetrato. Anno verò Imperii Phocæ sexto Priscus intueri non sustinens tam injusta homicidia, quam cætera mala, quæ à Phoca patrabantur, scripsit ad Heraclium Patricium, & Praetorem Africae, quo Heraclium filium suum, & Nicetam filium Gregoræ Patricii subpraetorem suum mitteret, quatenus contra Phocam tyrannum venirent. Audiebat enim eum rebellionem meditari in Africa, unde nec navigia hoc anno Constantinopolim conscenderunt. Occidit autem Phocas omnem cognationem Mauricii, & Comentiolum Thraciae Praetorem, & alios multos. Facta est etiam mortalitas in anno isto, & inopia omnis speciei. Præterea Persæ, unâ cum Cardariga egressi ceperunt Armeniam, & Capadociam, pugnantesque Romanorum verterunt militias, ceperuntque Galatiam, & Paphlagoniam, & venerunt usque Chalcedonem, sine

(66) Zonar. *δυναρχος* interpretatur *tribunos plebis*, malè.

(67) Aliter *linealira*.

(68) Aliter *Theoprecepto*.

(69) Aliter *verberans manus*, ac *pedes*.

(70) Aliter *Subdiviva*.

A paritate depopulantes omnem ætatem. Et hi quidem foris portam Romanis tyrannidem inferebant. Phocas verò his pejora intrinsecus patrabat occidens, atque captivans. Anno Imperii Phocæ septimo Antiocheni Judei, similitate inquieta commissa contra Christianos, occidunt Anastasium Magnum Patriarcham Antiochiæ, mittentes naturam ejus in os ejus, & post hæc trahentes eum in plateam urbis. Interfecerunt autem & civium multos, & incenderunt eos. Phocas verò fecit Comitem Orientis Bonosum, & Chorin Magistrum militem, & transmisit eos adversus illos, & non valuerunt sedare inquietudinem illorum. Coacervantes verò exercitus irruerunt in illos, & plurimos occiderunt, & quosdam eorum detruncatis artibus, ab urbe reddiderunt extorres. Phocas autem fecit Circensem ludum, & Prasini conviciis eum laceßere clamantes. Iterum in gaba (72) bibisti? iterum sensum perdidisti? Et iussu Phocæ Comas Praefectus urbis multos ex eis detruncavit, quosdam verò decollavit, nonnullos autem in saccos missos mari necavit. Porro Prasini coacervati miserunt ignem in Prætorium, & incenderunt curiam, & scrinia, & carceres, ex quibus egressi victi fugerunt. Hinc iratus Phocas, non (73) eos militare jubet. Porro Heraclius Praetor Africae molestias perpetuens à Senatu, vocavit filium suum Heraclium contra Phocam tyrannum mittendum. Verùm & subpraetor ejus Gregoras misit per aridam Nicetam filium suum, statuentes, ut quicumque ex his praeveneret, & tyrannum superaret, Imperium sumeret. Hoc verò anno hyems enormis efficitur, ita ut maris mollicies in glaciei duritiam verteretur. Tum Phocas Macrobius Scribonium (74) iussit sagittari apud Septimium, pendentem in lancea, in qua tyrones exercebantur, quasi conscium insidiarum suarum. Theodorus enim Praefectus Cappadox, & Helpidius praepositus armamenti, & alii diversi consilium fecerunt in hippodromo Phocam occidendi. Et factò prandio Theodorus praepositus (75) Praetori coepit eis texere intentionem suam. Contigit autem illic inveniri Anastasium Comitem largitionum. Prandio ergo factò, & enarratis his quæ insidiarum erant, poenituit Anastasium illic se repertum, & non dixit quæ cordi suo inerant, sed filuit. At verò Helpidius perdurabat dicens. Non vultis ut cum sederit in solio super hippodromum, hunc comprehendam, & evellam oculos ejus, & sic eum interficiam? Et pollicebatur eis dare currus. Re præterea Phocæ notâ ex prodicione Anastasii factâ, iussit Praefectum, & Helpidium, & primores qui sciverant rem, cum omni diligentia discuti. Cumque discuterentur, quæ insidiarum fuerant confessi sunt, & quod Theodorum voluerint facere Principem. Porro Phocas iussit decollari Theodorum, Helpidium, Anastasium, & cæteros qui insidias suas cognoverant.

(71) Aliter *Scobram*. Aliter *Scobrum*.

(72) Niceph. 18. c. 43. *Gabatha*.

(73) Aliter *non militare Prasinos jubet*.

(74) Aliter *Scribonem*.

(75) P. Pith. *Praefectus praetorio*.

Explicit Liber Decimusseptimus.



# INCIPIT LIBER DECIMUSOCTAVUS.

## HERACLIUS.

**A** Nno ab Incarnatione Domini DCII. Heraclius in Africa Imperator appellatus, venit cum navibus castelatis, habentibus intra se arcus, & imagines Dei Matris, quem admodum pyxides. Georgius (1) quoque perhibetur ducens exercitum copiosum ab Africa, & Mauritania venisse. Similiter & Niceta filius Gregorie Patricii per Alexandriam, & Pentapolim, habens secum multum populum pedestrem. Desponsaverat autem Heraclius Eudochiam filiam Rogati Afri, quae illo tempore Constantinopoli erat, una cum Epiphania matre Heraclii. Audiens autem Phocas quod mater Heraclii in civitate esset, nec non & Eudochia, quae sibi fuerat desponsata, tenuit eas, & observavit in dominico monasterio, quod cognominatur Novae poenitentiae. Cum autem abisset Heraclius Abidum, invenit Theodorum Conitem Abidi, & sciscitatus ab eo, didicit quae Constantinopoli movebantur. At vero Phocas misit fratrem suum Domentiolum magistrum ad custodiendos muros longos. Cumque comperisset Heraclium Abidum abisse, muris dimissis fugit, & introivit Constantinopolim. Porro Heraclius apud Abidum recepit omnes exules principes, quos ibidem Phocas relegaverat in exilium, & ascendit cum eis Heracliam. Stephanus autem Cizici Metropolitae acceptum stemma sanctae Dei Genitricis Mariae de Ecclesia detulit Heraclio. Praeterea cum Constantinopolim pervenisset, divertit ad portum Sophiae, in quoque bello vicit gratia Christi tyrannum. Vulgus autem hunc comprehensum interfecerunt, & igne apud Taurum cremaverunt. Ingressus ergo Heraclius regalia, coronatus est à Sergio Patriarcha in Oratorio sancti Stephani in Palatio sito. Coronata est vero eodem die Eudochia sponsa ejus in Augustam, & accepit uterque à Sergio Patriarcha nuptiarum coronas, & uno eodemque die Imperator simul & sponsus ostenditur. Mense vero Maji castra moverunt Persae contra Syriam, & ceperunt (2) Capessam, & Edeffam, & venerunt usque Antiochiam. Porro Romani occurrentes eis superati sunt, & periit omnis populus Romanorum, adeo ut valde pauci ex his evaderent. Anno vero Imperii Heraclii secundo, ceperunt Persae Casaream Cappadociae, & plurima ex ea captiva duxerunt millia. Heraclius autem Imperator invenit dissoluta Reip. negotia. Siquidem Europam Avars reddidere desertam: Asiam vero totam Persae exterminaverunt, & civitates desolaverunt, & Rom. in bellis exercitum interemerunt. Quibus visis haesitare coepit quid ageret: scrutans exercitum si forte salvus existeret, duos tantum invenit ex omnibus his, qui cum Phoca contra Mauricum in tyrannide militarunt. Eodem anno natus est Imperatori filius de Eudochia Heraclius minor, qui & Novus Constantinus appellatus est, & mortua est Augusta eadem indictione quinta decima. Tertio anno Imperii Heraclii coronata est Epiphania filia Heraclii à Sergio Patriarcha in Augustam in Oratorio Palatii. Eodem vero prima indictione coronatus est Heraclius junior filius Heraclii, qui & Constantinus, à praedicto Patriarcha. Eodem anno Sarraceni etiam aciem contra Syriam direxerunt, & extermina-

(1) Aliter ut Georgius quoque perhibet.

**A** tis nonnullis vicis reversi sunt. Anno Imperii Heraclii IV. ceperunt Persae Damascum, & captivum duxerunt populum multum. Heraclius autem Imperator legatis ad Chosdroem missis, rogavit eum, ut parceret hominum sanguinem immisericorditer fundere, & definiret tributa, & acciperet pacta, qui legatos inefficaces dimisit, nullis eis redditis ratione, sperans comprehendere Rom. modis omnibus principatum. Porro Heraclius eodem anno duxit incestam Martinam neptem suam uxorem, & pronuntiavit eam coronatam à Sergio Patriarcha. Anno quinto Imperii Heraclii ceperunt Persae Jordanem bello, & Palaestinam, & sanctam Civitatem, & multos in ea per Judaeorum manus interfecerunt, idest, ut quidam ajunt, millia nonaginta. Isti enim ementes Christianos, prout unusquisque habere poterat occidebant eos. Zachariam vero Hierosolymitanum Praesulem comprehensum, & pretiosa, & vivifica ligna cum multa praeda adduxerunt in Persidem. Eodem anno natus est Imperatori Constantinus alius, & baptizatus est in Blacernis à Sergio Patriarcha. Anno Imperii Heraclii sexto ceperunt Persae totam Aegyptum, & Alexandriam, & Libyam usque ad Aethiopiam, multaque praeda consumpta, & exuviis quamplurimis, & pecuniis, ad propria remearunt. Carthaginem autem minime valuerunt capere, sed custodia dimissa, obsidendi eam recesserunt. Anno septimo Imperii Heraclii castrametati sunt Persae contra Carthaginem, quam & bello ceperunt. Eodem anno Cos. factus est Constantinus junior, qui & Heraclius Heraclii filius, & provexit in Caesarem Constantinum minorem fratrem suum ex Heraclio genitum, & Martina. Anno octavo Imperii sui rursus Heraclius misit in Persidem legatos ad Chosdroem postulans pacem. At Chosdroes iterum eos sprexit, asseverans. Non parcam vobis, donec Crucifixum abnegetis, quem Deum fatemini esse, & adoretis Solem. Anno Imperii Heraclii nono, aciem direxerunt Avars contra Thracem, & missis Heraclius legatis ad eos pacem postulat. Cumque Chajanus hanc facere spondisset, exiit Imperator foras murum longum cum omni obsequio regio, ac muneribus multis ad suscipiendum Chajanum, recepturus ab eo juramenta faciendi invicem sponsones pacificas. At vero Barbarus ille tam sponsonibus, quam quae jurata fuerant sprexis, subito tyrannice contra Imperatorem profectus est. Stupefactus ergo Imperator super insperatae rei molimine, fuga lapsus in civitatem reversus est. Barbarus autem omni regio apparatu adepto, & supellectile, & quotquot ex hominibus capere potuit, subvertit villas multas depopulans ex improvise spe pacis deceptos. Anno decimo Imperii sui, missis Heraclius ad Chajanum Avarum legatis, queritur super his, quae nequiter acta fuerant ab eo, & ad pacem hortatur. Acies quippe disponens contra Persidem dirigendas, pacisci cum Chajano volebat, qui reveritus dilectionem Imperatoris, se penituisse pollicebatur, & pacem fieri repromisit, pangentesque foedera legati in pace reversi sunt. Eodem anno ceperunt Persae Ancyram Galatiae. Anno undecimo Imperii Heraclii, durus Chosdroes jugum suum super omnes homines fecit in effusione sanguinis, & ratione tributorum. Ela-

(2) Aliter ceperunt Apameam.

Elatus enim triumpho, nullo modo in constantia esse poterat. Tunc Heraclius, zelo Dei suscepto, & cum Avaribus pace, ut putabat, contracta, transfudit milicias Europae in Asiam, & putabat Dei cooperatione contra Persidem properare. Anno XII. Imperii Heraclii, mense Aprili, die IV., indictione X. Imperator Heraclius celebrata Solennitate Paschali, mox secundam feriam vespere motus est contra Persidem. Sumptis autem mutuo venerabilium domorum pecuniis aperiens coarctatus, accepit etiam Ecclesiae magnae multa candelas ferentia, simul & alia vasa ministratoria. Quibus confatis exarari fecit in his numos (3) aureos, & argenteos plurimos, dimisitque filium suum cum Sergio Patriarcha in urbe disponendi negotia, unam cum Bonoso Patricio viro sagaci, & per cuncta sapienti, atque perito. Scripsit autem & ad Chajanum Avarum preces curam agendi super Romanorum negotiis, tanquam qui fuerit secum amicitiam pactus, tutorem filii sui compellens. Motus autem a regia urbe, exivit per locum, qui dicitur Portae, navigio iter agens: illinc vero per ceteras regiones sibi subjectas profectus, elegit exercitum novum. Hos autem exercere orsus in hostilibus operibus erudit. Diviso enim dupliciter exercitu, acies, & congressiones invicem sine sanguine fieri iussit. Clamorem bellicum, & impetum in alterutrum surgendi hos docebat, ut reperti in bellis nil mirarentur, sed fidenter proficiscerentur in hostem. Accipiens vero Imperator in manibus Dei figuram virilem, quam manus non depinxerunt, sed in *ἑνός* verbum, quod omnia firmat, atque componit, sine pictura formam, velut sine semine eduxit partem, & in hac fides a Deo picta figura, coepit agones iuramenta dans populo, quod cum ipsis usque ad mortem esset certaturus, & tanquam propriis filiis adhaerens. Volebat enim potestatem non tantum timore, quantum amore possidere. Cumque invenisset exercitum in desidia multa, & formidine, inquietudine, ac dedecore constitutum, & per multas terras disseminatam, actutum in unum collegit, & omnes ex una quasi consonantia laudare imperium, & fortitudinem Principis. Ipse autem verbis hos corroborans perhibebat: Videte fratres, & filii, quod inimici Dei conculcaverunt regionem nostram, & urbes exterminaverunt, & altaria concremaverunt, & mensas incruentorum sacrificiorum, sanguinibus, & homicidiis repleverunt, & Ecclesias, quae flagitia non admittunt, flagitiosissimis repleverunt voluptatibus. Itaque rursus cuneos ad bellicum exercitum armans, agmina duo armata ordinans, tubas quoque, ac clypeorum phalanges efficiens, & populus thorace indutus astabat. Nam cum acies statuisset cautiùs, congressiones agere invicem iussit. Impulsiones autem vehementer, ac percussiones in alterutrum efficiebantur, & habitus belli ostendebantur, eratque horribile visu spectaculum, sine timore periculum, & ad strages impetus sine sanguine, sed adveniente necessitate, quatenus unusquisque percepta occasione caedis innocuae permanere tutior. Taliter autem armatis omnibus praecipit ab injustitia penitus abstinendum, & pietatem sectandam. Porro cum pervenisset ad partes Armeniae, praecurrere iussit electos. Sarracenorum vero tunc sub patris Persarum constitutorum multitudo equitum clam in Imperatorem irruere meditabantur.

A Viri autem Imperatoris qui praecurrerant, his occurrentes Praetorem ipsorum vincum Heraclio adduxerunt, illisque in fugam versis, multos interemerunt. Quia verb, hyeme accedente, Imperator in Ponticum clima divertit, visum est Barbaris obsidere illum in hoc hyemantem. At ille Persas latens, atque divertens in Persidem properat. Hoc Barbari cognito in rancorem causa imperati auditus devenerunt. Sarbarus vero Persarum Praetor, accepto potentatu suo, venit in Ciliciam, quatenus in Romaniam ingressus, hunc dare terga compelleret. Timens autem, ne per Armeniam Imperator ingressus, Persidem turbaret, coactus est sequi post Romanum exercitum, furari volens bellum, & per obscuram aggredi noctem. Sed e contra plenae lunae tota nocte fulgente luce cavillatione frustratus est, & Lunam, quae sibi prius in cultu fuerat, infamabat, quae videlicet eclipsin ex accidente tulisset. Ex hoc ergo formidabat Sarbarus cum Imperatore conflictum aggredi, & montem quasi dorcadem petiit, intuitus ab excelso, bonam, & sapienti arte compositam militiam Romanorum. Comperit vero Imperator horum formidine, in locis morabatur requietionis, hunc ad bellum instigans. Descendentes autem de monte clam saepe conflictum concitabant, sed Romani in cunctis primatum tenebant, induciamque amplius exercitus eorum obtinebant, videntes Imperatorem praesilientem, & in omnibus belligerantem. Persa vero quidam ante breve tempus profugus, inter Imperatoris exercitum annumerabatur. Hic fugiens ad Persas abijt, existimans eos Romanorum exterminaturos exercitum. Cumque formidinem eorum videret, post decimum diem iterum ad Imperatorem venit, & liquido omnem Barbarorum pavorem edixit. At vero Sarbarus ultra commorationem non ferens in monte, coactus est ad praelium proficisci. In tres autem partes divisus exercitibus descendit repente, illucescente die, ante solis ascensum praeparatus ad bellum. At Imperator praesciens hoc, ordinavit exercitus in tres aequae phalanges ad pugnam. Orto autem Sole, & Imperatore ad Orientem reperto, Persas obtenebravit radius, quem ut Deum adorabant. Imperator autem finxit populum suum quasi in fugam versum. At illi solventes phalanges hoc sine retentione persequi existimabant. Conversi ergo Romani, hos aequo animo verterunt, ex his multis peremptis. Insequentes autem eos in monte in praecipitia, & loca devia immiserunt, cunctis illic contritis. Inter ea praecipitia instar caprarum sylvestrium morabantur. Multos autem viventes comprehenderunt. Ceperunt quoque & horum castra, & omnem suppellectilem ipsorum. Porro Romani, extensis in caelum manibus, Deo gratias referebant, & pro Imperatore, qui se bene probaverat, indeficienter orabant. Qui enim antea nec Persicum audebant pulverem videre, nunc immota eorum inventa tabernacula spoliabant. Quis enim speret Persarum inexpugnabile genus dorfa daturum Romanis? Itaque Imperator exercitu cum Praetore ad hyemandum in Armenia derelicto, ipse Bizantium rediit. Anno vero Imperii sui decimotertio, Heraclius profectus a regia urbe celeriter in Armeniam properavit. Chosdroes autem rex Persarum, misit Sarmanzariam cum exercitu suo in Romanorum terram intrandi. Heraclius autem scribebat Chosdroi, ut aut pacem ample-

ctere-

(3) νομίσματα, ἢ μιλιαρίσια.

eteretur, aut se sciret cum exercitu suo Persidem ingressurum. Chosdroes autem nec pacem amplectebatur, nec verum sermonem Heraclii arbitrabatur. Non enim audere illum Persidi appropinquare putabat. Sanè Imperator duodecimâ Calendarum Majorum ingressus est Persidem. Quo Chosdroes comperto Sarmanzarim reverti iussit, & collectis ex tota Perside militibus suis, & traditis eis Sathin, velociter eas adunari Sarmanzarim iussit, & ita contra Imperatorem procedere. Heraclius autem, advocato exercitu suo, verbis exhortatoriis incitabat eos dicens. Viri fratres Dei amorem in mente sumamus, injuriam hujus requirere satagamus. Stemus igitur fortiter adversus inimicos, quia multa dira in Christianos operati sunt, revereamur Romanum Imperium, quod sui ipsius est domini, & non alterius, & stemus adversus hostes impiis telis armatos. Induamus fidem, nec formidemus interemptionem, & interemptricem gentem. Recogitemus, quia intra Persarum terram consistimus, & ingens fuga fert periculum. Vindicemus corruptiones virginum, recisa commilitonum membra nostrorum videntes corde doleamus. Non sunt hæc ullam mercedem habentis, sed vitæ perennis præmia. Stemus viriliter, & Dominus Deus cooperabitur, & perdet inimicos nostros. Cùmque Imperator his, & aliis quam plurimis commonitionibus populum exhortatus esset, respondit ei unus pro omnibus. Expandisti angustiam cordis nostri domine, os tuum in admonitione dilatans. Acuerunt sermones tui gladios nostros, & hos animos, qui vinci nequeant, operati sunt. Expeditos nos tuis verbis exhibuisti, erubescimus in pugnis te aspicientes nos procedere, & iussiones tuas in omnibus sequimur. Imperator autem, sumptis militibus, mox ad Persidem interiorem accessit, igne comburens urbes, & castra. Fit etiam terribile hic quoddam miraculum. In æstivali quippe solstitio æther sudore factus est madidus, animos Romani exercitus recreans, adeo ut hinc spem optimam fumerent. Audiens præterea Heraclius, quod Chosdroes apud Gazacrocen civitatem cum quadraginta millibus bellicosorum esset virorum, cum impetu adversus illum perrexit, & præmissi quidam ab eo Saracenorum sibi subjugatorum Chosdroes occurrunt vigiliæ, & horum quosdam occiderunt, quosdam verò vinctos compedibus cum Prætorum ipsorum Imperatori præsentarunt. Hoc comperto Chosdroes derelictâ, tam civitate, quam militiâ, fugâ usus est. At verò Heraclius insequutus, quosdam præoccupatos occidit, ceteri autem hac, illacque palantes dissipati sunt. Cùmque pervenisset Imperator ad Gazacensium civitatem, in suburbanis hujus reficiebat exercitum suum: Persæ verò qui confugerant ad eum, perhibebant, quod Chosdroes fugiens igne consumpsit omnia fata in locis illis, & pervenerit ad civitatem Thebarmam in Oriente sitam, in qua erat templum Ignis, atque pecuniæ Erisilidorum (4) regis, & error prunorum, & his acceptis ad partes Damastager (5) iter egerit. Imperator autem profectus à Gazacensium civitate pervenit Thebarmam, (6) & ingressus in eam igne consumpsit templum Ignis, & tota civitate combusta, persequutus est Chosdroen in angustiis regionis Medorum. Chosdroes autem in his duabus regionibus de

(4) Aliter Græci Lydorum.

(5) Aliter Dastager agbat.

(6) Aliter Thebarmeson.

A loco ad locum peragrans latitabat, & Heraclius hunc persequens, multas civitates vastavit, & regiones. Hyeme verò accedente consilium faciebat ubinam hyemaret cum populo, & quidam in Albania perhibebant: quidam verò contra ipsum properare Chosdroen. At Imperator jussit populum tribus diebus divinum oraculum præstolantem castè, ac purè conversari, sicque, responso accepto, in Albania decrevit hyemæ commorari. Dum verò abiens illuc iter ageret, habens secum copiosam Persarum prædam, haud paucos incursum à Persicis cuneis pertulit, ipse verò divina cooperatione triumphum de omnibus tulit. Præterea, cùm vehemens tempestas cecidisset super eum in via, & hunc gelu præoccupasset in Albania, haberetque quinquaginta millia vinculatorum, compatiens corde suo misertus, vincula dissolvit, indulgentiam tribuit, & requiem impertitus est, ita ut omnes cum lacrymis exorarent, etiam eum Persidis fieri liberatorem à mundi exterminatore, & trucidatore Chosdroe.

B Anno decimoquarto Imperii Heraclii Chosdroes Sarablagan Prætorum constituit, virum facinorosum, & typho multo elatum, tradensque ei exercitum, eos videlicet qui dicuntur Chosdroetæ (7) ac Perozitæ, in Albaniam eum direxit ad Heraclium. Cùmque ingressi essent fines Albanie, non sunt ausi ad bellandum ante faciem Imperatoris stare; sed clausuras tenere, quæ ducunt in Persidem, æstimantes in obsidendo insidiari. At verò Heraclius mox ut ver accessit, profectus de Albania per apertos campos, & escis largiter affluentes, transitum in Persidem faciebat, licet longinquitas multæ viæ spacium transegerit. Sarablagas verò per arctum iter, utpote compendiosum satagebat, ut comprehenderet eum in Persidis regione. Heraclius autem monebat populum dicens: Novimus fratres, quod militia Persarum in deviis locis pererrans, tam equum eorum dissolvat, quam ipsos enervet. Nos autem festinemus contra Chosdroen properare valde celeriter, ut ex improvviso irruentes in eum turbemus illum. At verò populus hujusmodi spernebat consilium, & maxime Lazorum, & Abasgorum, atque Hiberorum concertatores. Hinc in ærumnas incidunt. Pervenit autem & Sarbaras (8) cum populo suo, quos omni virtute armavit Chosdroes, & destinavit per Armeniam adversus Heraclium. Sarablagas verò sequebatur post tergum Heraclii, & non est cum eo in conflictum congressus, expectans uniri Sarbaræ, & ita constituere prælium. Cognito autem Romani Sarbaræ impetu, ad metum conversi sunt, ad pedes Imperatoris procliderunt cum lacrymis, scientes quale sit malum non cedere servum domini voluntatibus, & pœnitentiam agentes super inobedientia sua, quam nequiter perpetraverant, dicentes: Manum tuam domine, priusquam pereamus miseris da. Cedimus enim tibi, in quibuscunque præceperis. Tunc Imperator acceleravit congedi cum Sarablaga, priusquam uniretur populo Sarbaræ, & multis incursionibus adversus eum factis nocte, ac die, hunc in formidinem pepulit, & retro utrisque dimissis contra Chosdroen velociter insequutus est. Duo verò ex Romanis ad Persas se conferunt, & persuadent eis credere, Romanos ex formidine fugere. Contigit autem eos, & alium audire Romanum. (9)

Sa-

(7) Aliter Chosdrogetæ.

(8) Aliter Sarbarazas.

(9) Aliter rumorem.

Sathi  
cum  
per  
racliu  
niet  
riam  
adver  
stram  
Ait F  
rotam  
biere  
Barba  
comp  
illum  
adver  
moro  
ration  
inseq  
dir au  
dorfo  
etiam  
perato  
tugiet  
rum  
unitus  
ti fuer  
dium  
Hunn  
nabat  
seque  
Abasg  
lio R  
sunt.  
una c  
Sanè  
exhort  
multit  
bet,  
mille  
featur  
tyri,  
Deus  
pluribi  
huari  
inriet  
vesper  
spere  
bar. I  
tur con  
volem  
rantes  
perato  
Armer  
teneat  
reunor  
terea.  
per lo  
bus su  
ni med  
fatis a  
beret.  
bus ab  
dam e  
ipse v  
Accele  
nientit  
Lasba  
erant,  
in eos  
excepti  
ro Sar  
calcea

(10)  
(11)

Sathin scilicet Prætoris Persarum adventum cum alia militia in auxilium, & hoc comperto Sarrablagas, & Sarbaras decertabant Heraclium instigare ad prælium, priusquam veniret Sathin, & in se transferret victoriæ gloriam. Credentes quoque profugis, properant adversus Heraclium, & appropinquantes ei castrametati sunt, volentes in eum simul irruere. Ast Heraclius profectus à vespera iter fecit per totam noctem, & profectus ab eis invento herbifero campo, castrametati sunt in eo. Porro Barbari existimantes eum forandine fugere incompositè sequebantur, ut comprehenderent illum. Ipse autem occurrens eis bellum inivit adversus illos, & apprehenso quodam colle nemoroso, coacervatoque populo in ipso, cooperatione Dei Barbaros vèrtit, & per fauces hos insequutus multitudinem copiosam occidit. Cedit autem & Sarrablagas, ense vulneratus in dorso, & cum hi in agone essent, pervenit etiam Sarbaras cum exercitu suo, & hoc Imperator verso, & ex his multis occisis, reliquos fugientes dispersit. Cepit quoque & apparatus sarcinæ (10) ipsorum. Porro Sarbaras unitus Sathin (11) collegit Barbaros qui salvati fuerant, & iterum disponebant contra Heraclium proficisci. Ast Imperator in regionem Hunnorum, & per horum loca difficilia festinabat in asperis locis, ac devius, Barbari verò sequebantur post eum. Porro Lazi, una cum Abasgis formidantes, subdlexerunt se ab auxilio Romanorum, & in regionem suam reversi sunt. Sathin verò hoc advertens, furore multo, una cum Sarbara persequebatur Heraclium. Sanè Imperator collecto exercitu, hos verbis exhortatus est, & munimine delinivit dicens, multitudo vos, fratres, inimicorum non conturbet, Deo quippe volente unis persequetur mille. Mactemus ergo nosmetipsos pro salute fratrum nostrorum, & sumamus coronam martyrii, quo & futuram tempus nos laudet, & Deus reddat mercedes. His, & aliis quampluribus verbis audaciam exercitui conferens, hilari vultu prælium ordinat, & distantes ab invicem intervallo pusillo, à manè usque ad vesperam aggressi non sunt in alterutrum. Vespere verò Imperator, arrepto itinere, pergebat. Barbari verò iterum post eum sequebantur comitantes (12) viam, hunc præoccupare volentes, incidunt in loca palustria, & oberantes in magnum discrimen deveniunt. Imperator autem transiens fines Persarum, per Armeniam peragrabat. Cum autem terra illa teneretur à Persis, multi cum Sarbara concurrerunt, ac per hoc populus ejus crevit. Præterea, hyeme accedente, dispersit multitudinem per loca ipsorum, ut requiescerent in domibus suis. Quo comperto Heraclius nocte furari meditabatur bellum. Cumque turbo tempestatis adesset, & Sarbaræ nulla suspicio incumberet, electis fortissimis equis, & robustioribus ab exercitu, hos dupliciter armans, quosdam ex eis præcedere iussit contra Sarbaram, ipse verò cum aliis post eos subsequutus est. Accelerantibus ergo per noctem, & pervenientibus ad prædium, cui vocabulum erat Lasbanum, horà noctis nonà Persæ, qui in eo erant, & impetum cognoverant, insurrexerunt in eos. Ipsi autem interfecerunt hos omnes, excepto uno qui hoc Sarbaræ nunciavit. At verò Sarbaras ascendit equum nudus, atque discalceatus, fugâ salutem mercatus. Hujus autem

A mulieres, & omnem Persicum florem, principisque, ac Satrapas cum electis militibus, qui in domorum tecta conscenderant, & bellum contra se præparaverunt, per ignem deposuit, & alios quidem occidit, alios verò igne consumpsit, alii verò manicis, & compedibus colligati sunt, ita ut penè nullus ex his qui Sarbaræ fuerant, salvaretur. Acceperunt autem & arma Sarbaræ, aureum videlicet clypeum, machæram etiam ejus, & lanceam æquè auream, & comptam lapidibus preciosis zonam, nihilominus & calceamenta ejus. His omnibus sumptis, procedit contra dispersos per villas, qui scilicet compertâ Sarbuti fugâ, sine retentione fugiebant. Ipse autem insequutus multos eorum occidit, & victos accepit, reliquæque cum confusione repedarunt in Persidem. Porro Imperator, exercitu suo collecto, cum gaudio in illis locis intrepidus hyemavit. Anno XV. Imperii Heraclii, Arabum Princeps Muhammad habebatur. Heraclius autem coacervato exercitu suo consilium faciebat quamvis via pergeret. Duæ namque viæ sibi adiacebant angustæ, ac devix, una quidem Tarentum ducens, altera autem in terram Syrorum. Verùm illa, quæ Tarentum ducebat, differentior quidem erat, sed egestatem cunctarum habebat escarum, quæ verò in terram ducit Syrorum, Taurum transit, & abundantiam, & dapfilitatem præstat alimementorum. Hanc præferunt omnes, licet abruptior esset, & nive multa severior. Hac itaque multo labore transacta in VII. diebus perveniunt ad fluvium Tigris, & hunc cum transmeassent, veniunt Martyropolim, & Amidam, & quiescunt tam exercitus, quam captivitas. Hinc & literas Byzantium Imperator potuit mittere, & quæ circa se erant omnia indicare, & ingens facere gaudium civitati. Sarbaras autem populo suo qui fuerat dispersus collecto, insurrexit in illum. Imperator verò electam militum alam ad custodiendum misit clausuras, quæ ad se ducebant, & aditus qui ad Orientem erant. Ipse verò discurrens, in faciem efficitur Sarbaræ. Cumque transmeasset Nymphion amnem, ad Fuphratem pervenit, in quo erat pons nexus è funibus simul & navibus. At verò Sarbaras dissolutis funibus pontis, ab altera ripa in totum in alteram transfudit pontem. Cumque Imperator venisset, nec valuisset transire per pontem, discurrens invenit meatum, & hunc Martio mense inopinatè sine discrimine transmeavit. & Samosatam pervenit. Rursusque cum Taurum præterisset, in Germaniciam profectus est, & cum transisset Adana, venit ad amnem Saron. Sarbaras autem pontem rursus in proprium locum extenso, absque obstaculo transfretavit Euphraten, & sequebatur post eum. Ast Imperator cum transisset pontem Sari, inventa requie tam exercitus, quam animalium, circa ipsum castrametatus est reficiens eos. Pervenit autem & Sarbaras in partem, quæ contra ex altera parte esse videbatur. Invento verò ponte, ac propugnaculis, quæ in eo erant à Ro. obtentis castrametatus est. Excurrentes autem multi Romanorum per pontem inordinatè, cum Persis contulere conflictum, multâ in ipsis cæde commissâ. Verùm Imperator hos inordinatè prohibebat discurrere, ne fortè iter fieret adversariis cum illis conveniendi ad pontem, & pariter commeandi. Populus autem non acquiescebat Imperatori.

Por-

(10) τῶν δὲ.

(11) Aliter Sain.

(12) Aliter &amp; committentes.



Porrò Sarbaras quibusdam exercitibus suis clam in locis abditis collocatis, ostendit se quasi fugientem, ac sic abstraxit multos Romanos præter votum Imperatoris, ad insequutionem sui transeuntes. Reversos autem, & his in fugam versis, quotquot extra pontem occupavit occidit, vindictam perpeffos inobedientiæ. Imperator verò, cum Barbaros vidisset insequutione ordines dissolviffe, & ex Ro. stantibus in antemuralibus multos extinctos, contra eos profequutus est. Porrò vir quidam Persa giganteus Imperatori occurrens hunc in medio pontis aggreditur. At Imperator hoc percusso in amnis fluentia projecit. Hoc verò ruente Barbari in fugam versi sunt, & præ angustia pontis utraque (13) parte semet in fluvium jaciebant, alii autem gladiis trucidabantur. Porrò multitudo Barbarorum per fluminis ripas sagittabat, ac resistebat, non sinens transire Ro. Verùm Imperator transiens viriliter Barbaris resistit cum paucis quibusdam societatis suæ superagonizans, ita ut etiam Sarbaras super hoc obstupesceret, & ad Cosmam quendam juxta se stantem Ro. perfugam (14) Margarita diceret. Vides inquires, Cæsarem ô Cosma, quam audax ad pugnam stes, & contra tantam multitudinem solus decertet; & velut incus jacula renbat? Ex rubris (15) enim ocreis agnoscebatur, multasque plagas, licet nullam in hoc prælio periculofam acceperit, dedit. Tota verò die cum in hoc bello pugnant, accedente vespera ab invicem separati sunt, & Sarbaras quidem timens per noctem reversus est. Imperator autem populo suo coacervato ad urbem properavit Sebastiam, & cum Alon fluvium transmeasset, in hoc gaudio totius hyemis tempore demoratus est. Porrò Chosdroes furens misit, & tulit thesauros cunctarum Ecclesiarum regionis, quæ sub Persis est constituta, & cogebat Christianos Nestorii sectatores fieri ad perstringendum, sive percellendum Imperatorem. Anno XVI. Imperii Heraclii Chosdroes Persarum rex novam fecit militiam prælium inurus, peregrinos, & cives, ac servos ex omni natione facta electione coacervans. Qua electione Sathin traditâ Prætori, alia L. millia ex phalange Sarbaræ electa tollens, huic sociavit, nominavitque illos Cumulos (16) aureos, & hos adversus Imperatorem direxit. Porrò Sarbaram cum reliquo exercitu suo Constantinopolim misit quatenus Hunnos qui essent in Occidente, quos Avares vocant, cum Bulgaribus, & Sclavinis, atque Gepidibus concordiam sociarent, sicque adversus urbem properarent, & hanc unanimiter obsiderent. Cum autem hoc didicisset Imperator, exercitum suum triplici parte divisum, transmisit ad custodiendam urbem. Quibusdam verò traditis Theodoro fratri suo, contra Sathin bellare præcepit. Humiliore verò parte ipse accepta in Lazicam properat, & in ipsa degens Turcos ab Oriente, quos Cazaros vocant, in auxilium advocat. Sathin verò, unâ cum noviter electo exercitu perveniens ad fratrem Imperatoris Theodorum, bellavit contra eum. Deo autem per intercessionem superlaudabilis Dei Genitricis opitulante, bello commisso, grando miræ magnitudinis contra Barbaros cecidit, eorumque plurimos percudit. At verò acies Rom. tranquillitate

(13) Aliter ut rana.

(14) Transfugam appellabant Margaritum.

(15) in ἡ βασιλικῶν παρασήμων.

A potita est. Vertunt autem Romani Persas, & interficiunt multitudinem copiosam. Hoc comperto Chosdroes, irascitur contra Sathin, qui ex multo animæ defectu languorem incidens moritur, cujus corpus, Chosdrois jussu falsum, ad eum delatum est, quem ille mortuum submittit multis verberibus. Porrò Cazari, disruptis Cappiis portis, Persidem adeunt in regione Adragiæ, unâ cum Prætorè Zeibil, qui dignitate secundus à Chajano erat, & in quæcunque loca peragrabant, tam Persas deprædabant, quàm civitates, & villas igni tradebant. Profectus verò & Imperator his occurrit à Lazica. Zeibil autem hoc viso accelerans complectitur collum ejus, & adorat eum Persis civitatis aspicientibus. Universus autem populus Turcorum in terram cadentes proni, super faciem extenti, Imperatorem honore honorant, qui est apud Gentiles extraneus. Similiter & principes eorum super saxa conscendentes, eodem schemate procidunt. Obtulit autem & Zeibil Imperatori filium suum primogenitum. Hujus sermonibus delectatus tam vultum, quàm prudentiam ejus admiratur. Electisque Zeibil 40. millibus virorum fortium dedit Imperatori in auxilium. Porrò ipse reversus est in regionem suam. His autem Imperator acceptis statim contra Chosdroem procedit. At verò Sarbaras Chalcedonem properans, Avaresque Thraci urbi appropinquantes, hanc depopulari parant, multis machinis adversus eam commotis, & navium sculptarum (17) ex litro multitudine infinita, seu innumerabili deleta, sinum (18) repleverunt maris. Decem sanè dies urbem obsidentes bellum terrâ, marique gerentes, Domini virtute pariter, & cooperatione, necnon & intercessionibus Dei Genitricis, & Virginis Mariæ intercessionibus superati sunt. Quin & multitudine copiosa suorum tam in terra deposita, quàm in mari, cum ingenti confusione ad loca sua reversi sunt. Porrò Sarbaras Chalcedonem obsidens, non emigravit: sed ibidem hyemavit, tam incursiones agens, quàm deprædans confinales partes, & civitates igne disperdens. Anno decimoseptimo Imperii sui Heraclius mense Septembri ingressus Persidem, unâ cum Turcis inopinatè propter hyemem, in ecstasim misit Chosdroem, cum hoc didicisset. At verò Turci tam hyeme, quàm frequentibus Persarum incursibus contemplatis, non ferentes pariter cum Imperatore sustinere, ceperunt paulatim diffuere. & omnes dimisso eo reversi sunt. At Imperator alloquutus est populum suum dicens: Scitote fratres, quia nemo nobis vult auxiliari, nisi solus Deus, & quæ hunc peperit sine semine Mater, ut ostendat potentiam suam, quoniam non in multitudine populorum, seu armorum est salus, sed in eos qui sperant in misericordia ejus, mittit adjutorium suum. At verò Chosdroes coacervatis militiis. Prætozem provehit super illos Razatem, virum bellicosum, ac fortissimum, & hunc adversus Heraclium destinat. At Imperator civitates Persidis, atque castella igni tradit, & accedentes Persas romphæa consumit. Septimo verò Idus Octobris pervenit in regionem Chamaita, & refocillat populum per integram hebdomadam. Razates autem veniens Ganzâ post eum sequutus est. Romanis autem pergentibus, & consummentibus efcas, ipse verò post tergum ut canis

(16) χρυσολόχας.

(17) Aliter sculptarum.

(18) Aliter sinistram cornu.

nis fa  
trieba  
ta ex  
Decer  
gnum  
metat  
autem  
& cū  
aliud  
Batha  
militi  
& cū  
ejus,  
lisque  
sex &  
ris,  
contra  
jussus  
rit ei  
peris  
que si  
ret lo  
uniret  
camp  
præli  
nisset  
tribus  
sanè I  
te om  
Persar  
Geniti  
eo er  
Impe  
depos  
qui de  
& har  
hunc  
acies i  
valida  
à pedi  
cebatu  
sus.  
cuffior  
conter  
Cadit  
march  
aque  
tem su  
& vult  
sunt.  
adhore  
da Peri  
fracta  
loricas  
currus  
straci,  
ga nan  
animal  
runt.  
ulque  
pedave  
runt,  
tis mer  
cumeli  
tum F  
runt,  
cam ip  
ejus de  
ria.  
Porrò

(19) 1  
(20) 1  
(21) F



nis famem patiens, vix decimis (19) eorum nutriebatur, & cum non invenisset sumptus, multa ex animantibus consumpta sunt. Kalendis Decembribus venit Imperator ad fluvium magnum Zaban, & cum hunc transisset, castrametatus est juxta Ninivem civitatem. Venit autem Razates, & penes vadum sequutus est, & cum venisset à tribus miliaribus, reperit aliud vadum, & transivit. At Imperator, misso Bathano Magistro militum cum paucis electis militibus, invenit bandum Prætoris Persarum, & cum ejus comitem occidisset, detulit caput ejus, & totam auream spatam ejus, nonnullisque peremptis, vivos duxit ad Imperatorem, sex & viginti, in quibus erat Spatarius Razatis, qui nunciavit Imperatori, quod Razates contra eum pugnare vellet, sic à Chosdroe jussus, & tria millia armata in auxilium miserit ei, quæ tunc nondum venerant. His compertis Imper. præmisit sarcinam ante se, ipseque subsequutus est, tractans qualiter inveniret locum in quo pugnare deberet, priusquam unirentur eis illa tria millia. Reperto itaque campo apto ad prælium, allocutus populum, prælium ordinavit. Razates verò cum pervenisset illuc, & ipse prælium dirigit, in cuneis tribus contra Imperatorem procedit. Pridie sanè Idus Decemb. gestum est bellum, & ante omnes proflibens Imperator, Principique Persarum occurrens, divina virtute, Deique Genitricis opitulatione hunc dejecit, & qui cum eo erant, exilientes antea fugerunt. Rursusque Imperatori alius occurrit, & hunc quoque deposuit. Irruit etiam adversus eum tertius, qui dedit ei cum mucrone ictum in labium, & hanc illi plagam inflixit. At Imperator & hunc extinxit, & tubis clangentibus utraque acies invicem congressæ sunt. Et quum pugna valida gereretur, plagâ validâ vulneratus est à peditibus Imperatoris equus, (20) qui dicebatur Dorcon in femore lanceæ ictu percussus. Multas autem & spataram in facie percussiones accepit, sed ferens tegimen ex nervis contextum, plagam mortiferam non accepit. Cadit autem in hoc bello Razates, & tres turmarum Persarum, & Principes ferè cuncti, atque major pars exercitus ipsorum. Occisi autem sunt etiam Romani numero quinquaginta, & vulnerati nonnulli, ex quibus decem mortui sunt. Porro bellum gestum est à mane usque ad horam nonam. Tulerunt interea Romani banda Persarum viginti octo, exceptis his quæ confracta sunt, & despoliatis mortuis acceperunt loricas eorum, & cassides, necnon & omnes currus eorum, & manserunt ab invicem sequestrati, quantum duplex est jactus sagittæ. Fuga namque facta non est. Verumtamen Romani animalia sua nocte & adaquaverunt, & acceperunt. Equites verò qui ultra erant, steterunt usque ad horam septimam noctis, & moti repedaverunt ad castra sua. Et his acceptis abierunt, & castrametati sunt ad pedem asperimontis metuentes. Multas præterea spatam auro circumclusas, & zonas aureas cum gemmis, & scutum Razatis totum auro respersum acceperunt, habens petalam centum viginti, & loriam ipsius auro contextam, & scaramaggin (21) ejus detulerunt cum capite ipsius, atque dextraria, & sellam totam ex auro fabrefactam. Porro tentus est unus Barfumes princeps Ibe-

Tom. I.

(19) Aliter *de micis*.

(20) Aliter *Phalba Equus*.

(21) P. Pith. *charrure*. Aliter *Chamare*. Cedr. *Scaramangium*.

A rorum sub Persis degentium. Nemo autem recolat hujusmodi bellum inter Romam, & Persas, quod videlicet per totum diem habuit statum, viceruntque Romani. Verum hoc factum est solo Dei juvamine. Imperator verò à se conformatum exercitum contra Chosdroen minabat, quatenus hunc deterreret. Porro decimotertio Kalendas Januarias comperto Imperator, quod populus Razatis, qui ex bello evasit, unitus fuerit tribus millibus, quæ à Chosdroe destinata fuerant, & sequeretur post se, cepit illico Ninivem. Transmeansque magnum Zaban, mittit Georgium tumarchen cum mille militibus, quo curreret ad retinendum pontes minoris Zaban, priusquam id Chosdroes cognosceret. Cumque Georgius cucurrisset noctu miliaribus quadraginta & octo, tenuit pontes minoris Zaban quatuor, & inventos in castellis Persas obtinuit. Decimo præterea Kalendas Januarias perveniens Imperator ad pontes, transfretavit, & divertit in domos Hyesdem, & refecit tam exercitum, quam animalia, fecitque festivitatem nativitatæ Christi in eodem loco. Chosdroes verò comperto quod Romani tenerent pontes minoris Zabæ, misit ad Persicum populum, cui Razates præerat, ut oppidò festinantes prævenirent Imperatorem, & ad ipsum pergerent. Accelerantes autem illi, & transmeantes minorem Zaban, in aliis locis prævenirent Imperatorem, atque præibant. Cumque Imperator palatium, quod dicebatur Dezeridan, cepisset, hoc destruxit, atque combussit. At verò Persæ cum pontem Tornæ fluminis pertransissent, ibidem castrametati sunt. At Imperator comprehenso alio palatio Chosdrois, quod vocabatur Rufa, & hoc subvertit. Cæterum vertebat (22) quod in ponte Tornæ fluminis hostes forent contra se bellaturi. Sed & hoc illi scientes, relicto ponte fugerunt. Imperator verò cum sine impedimento transisset, apprehendit aliud palatium cognomento Beibal, (23) ubi & hippodromum ædificaverat, sed & istud casui dedit. Sanè quidam Armeniorum qui cum Persis aderant, venerunt ad Imperatorem noctu dicentes: Chosdroes cum elephantis, & exercitu suo quinque millibus contra palatium suum vocabulo Damastager (24) in loco nuncupato Bastaroth castrametatus est, & mandavit totum illuc exercitum convenire, ut adversus te prælietur. Est enim illic & fluvius meatibus carens, qui arctum pontem habet, & angustias præ habitationibus multas, nec non & foetidos rivus. Imperator ergo consilio cum Principibus inito, cum exercitu sedit in palatio Bechal. Reperit quippe in una ex porticibus faginatæ aves trecentas, & in alia porticu capreas faginatæ quingentas: porro in alia onagros faginos centum, eaque cuncto populo donavit, & Kalen. Januarias illic fecerunt. Denique inventis ovibus, & porcis, & bubus, quorum non erat numerus, requievit populus universus epulantes, & glorificantes Deum. Præterea comprehensis his quæ ista deferebant, didicerunt ab illis liquidius, quod Chosdroes à vicesimo tertio die Decembris mensis, comperto quod Imp. pontem transisset Tornæ, confestim motus fuerit de palatio, quod erat in Damastager cum pugna Ctesiphontem petiturus, onustis ex omnibus pecuniis, quas habebat in

R

pala-

(22) Aliter *verebatur*.

(23) Aliter *Berlam*.

(24) Aliter *Dagestro*. Aliter *Distagerd*. Cedren. *Daftagerd*.

palatio tam elephantis, quam camelis, arque burdonibus ministris suis scribens, & populo Razatis, ut ingrederentur idem palatium, & domus principum, & quicquid in his inveniretur auferrent. Itaque Imperat. dimidium quidem exercitum misit ad Damastager, ipse vero per aliam viam abiit ad aliud palatium, quod cognominabatur Beddarach, & his ruinis, & igni traditis, gratias egerunt Deo, qui per intercessionem Dei Genitricis talia miracula patrat. Quis enim speravit unquam Chosdroen fugere à facie Rom. Principis de palatiis suis, quæ erant in Damastager, & petere Ctesiphontem, dum à XXIV. annis passus Ctesiphontem videre non fuerit, sed in Damastager regalia ejus erant. Invenerunt itaque populi Rom. in palatiis ejus apud Damastager trecenta Robanda, quæ per diversa ceperunt tempora. Invenierunt etiam species quæ remanserant multas, aloen scilicet multam, & ligna aloes magna, è quibus unumquodque LXX. pondera habebat, vel octoginta librarum, & sericum copiosum, ac piper, & calbasias (25) canisias multas, sacchar quoque, atque zinziber, & alias species ultra numerum. Quidam verò, & argentum, & holoserica vestimenta lectisternia, seu contexta tapetia, quorum erat copia multa, erantque omnia bona valde, quæ propter quod gravia essent penitus incenderunt. Sed & tentoria Chosdrois, & cortinas, quas in modum tenebat porticum, quando in campo castrametabatur, cuncta cremarunt, quin & statuas multas. Invenerunt autem & in his palatiis aviaria, & dorcades, & asinos agrestes, & pavones, & phasiones infinitæ multitudinis, nec non in vivario ejus leones, ac tigrides miræ magnitudinis vivos. De cætero confugerunt ad Imperatorem plurimi ex captivis, Edesseni scilicet, & Alexandrini, sed & aliæ multitudines copiosæ. Interea fecit Imperator festivitatem, luminum penes Damastager lætatus, & recreans tam populum, quam jumenta. Quin & Chosdroi palatia destruens, ædificia videlicet comptissima, & admiranda, domusque stupendas, quæ usque ad pavimentum deposuit, quatenus Chosdroes disceret quàm durum Rom. haberint dolorem urbibus suis desolatis ab eo nihilo minus, & incensis. Tenti autem sunt ex aulicis palatii multi, qui interrogati, quando discesserit Chosdroes à Damastager, afferunt, ante novem dies priusquam vos veniretis, audito adventu vestro, latenter pertuso muro civitatis, qui est juxta palatium, temerè per crates (26) exivit ipse, & uxor, & filii ejus, ne fieret tumultus in civitate, & neque militiæ ipsius cognovere, neque principes ejus, usque quo milliariis quinque perrexit. Si quidem tunc mandavit, quòd sequerentur Ctesiphontem tendentes, & is qui non poterat facere V. milliaria per diem, fugiens fecit XXV. millia. Mulieres, ac filii ejus, qui se prius alterutros non videbant, tunc mixtim fugiebant invicem impellentes. Cumque nox accessisset, introivit Chosdroes in domum agricolæ nihili, in cujus hospitio vix manere prævaluit. Quod videns Heraclius postmodum admiratus est. Per tres autem dies adiit Ctesiphontem. Sanè Chosdroes responsa acceperat à maleficis, atque astrologis ante XXIV. annos, quando Daras depopulatus est temporibus Phocæ Rom. Principis, quòd tempore, quo adiret Ctesiphontem, periret. Et idcirco non

A est passus à Damastager ex tunc in partem illam, uno saltem milliario pergere, sed hinc fugiens ad hanc abiit. Verùm nec in ipsa persistere ausus est, sed transiens pontem Tigridis fluminis ultra positam civitatem adiit, quæ quidem apud nos Seleucia, (27) apud ipsos verò Gueser vocitatur. In qua omnes pecunias reposuit, feditque illic cum Syra uxore sua, & aliis tribus mulieribus, quæ filie ipsius erant. Reliquas verò uxores suas, multosque liberos suos 40. millibus longè transmisit ad interiorem partem Orientis in munitissimum locum. Quidam sanè Persarum derogaverunt Sarbaræ penes Chosdroen, quòd cum Romanis sentiret, & illi detraheret. Et misit spatarium suum cum B jussione ad Chardarigam comprætorem Sarbaræ Chalcedonem, scribens ei ut Sarbaram interficeret, & ipse populo Persarum accepto acceleraret in Persidem in auxilium sui. Is autem qui literas deferebat circa Galatiam comprehenditur à Romanis. Qui comprehenso eo, nescientibus Persis hunc Byzantium deduxerunt, & Imperatoris filio tradiderunt. At Imperator cognita veritate protinus Sarbaram accersit, qui cum introisset, astitit Imperatori. Imperator autem huic epistolâ, quam Chosdroes ad Cardarigam miserat, tradidit, missoque ostenso, legit epistolam. At ille certus rei veritate effectus, continuò conversus fœdera cum filio Principis, & Patriarcha facit. Qui factâ C Chosdrois epistolâ factâ, addit in ea etiam aliis quadringentos Sarrapas, & Tribunos, & Centuriones interimendos, & invento ingenio adimposito signaculo, congregatisque ducibus, & ipso Cardariga, & lectâ epistolâ dixit ad Cardarigam: Perspicis ut hæc facias? At verò Principes furore commoti, abdicatione Chosdroe, Imperatori pacifica parrarunt, & mutuo invito consilio, placuit ut discederent à Chalcedone, & ad propria remearent, nil exterminaturi. Præterea Heraclius scripsit ad Chosdroem: Ego persequor, & ad pacem curro. Non enim voluntarius igne consumo Persidem, sed vim passus abs te. Proiciamus ergo saltem nunc D arma, & pacem amplectamur: extinguamus ignem, priusquam universa inflammet. Cumque Chosdroes hoc non admisisset, magno opere odium populi Persidis crevit adversus eum. Movit ergo Chosdroes homines principum suorum, & omne obsequium suum, & mulierum suarum, & hos armatos direxit exercitui unendos Razatis, & staturos apud Narban fluvium XII. millibus à Ctesiphonte distantem, & jussit eos, ut dum amnem transfret Imperator, inciderent pontes. Ast Imperator VII. Idus Januarias motus à Damastager, cum abiisset tribus diebus castrametatus est, duodecimque millibus procul erat à Narba flumine, ubi erat Persarum exercitus, inter quos etiam habebant elephantes ducentos. Et Imperator misit Georgium turmarchen Armeniacorum, ut iret usque ad flumen, & disceret utrum Narbas vadum haberet. Et cum invenisset, quòd pontes incidisset, & vadum non esset, ad Imp. reversi sunt, qui motus, Zituron adiit incendens regiones, & urbes per totum Februarium mensem. Martio verò mense cum venisset in prædium, quod dicebatur Barzan, fecere VII. dies, & misit Mezetium Prætorem in cursum, & adjunctus est ei Gundabundas Chiliarcus militiæ Sarbaræ cum aliis quinque, tribus Comitibus, duobus verò Axiomaticis, & duxit eos ad

(25) *μυτὰξαι καρβάσια καμίσιον.*(26) *Aliter hortos.*(27) *P. Pith. Gueser Seleucia.*

ad I  
res  
qual  
adiit  
teria  
Mer  
atqu  
fecu  
lum  
suum  
liere  
Syro  
velle  
suur  
Ven  
muit  
ei:  
neur  
Quo  
nequ  
vult  
suum  
citun  
bo,  
cis fa  
pulo  
movc  
dabu  
suum  
Præ  
vigin  
volun  
hæc  
ille r  
Apri  
apud  
eum  
Chos  
essent  
alii n  
omnes  
perim  
cum S  
nit G  
me Sy  
num  
salvav  
norun  
ingrat  
rator.  
vit, r  
tos in  
ret,  
Porro  
educ  
droer  
nec vi  
reis cr  
ferrea  
domur  
vitate  
nisque  
necabi  
quod  
multo  
Porro  
peren  
dalan  
te se  
chu ip  
cum c  
& con

(28)

ad Imperatorem, qui videlicet Gundabundas, res necessarias Imperatori nunciavit, dicens: quando fugiebat Chosdroes à Damastager, ac adiit Cresiphontem, atque Seleuciam, dysenteriae languorem incurrit, & voluit filium suum Merdasan, quem genuit ex Syra, coronare, atque regressus amnem iterum transivit, & secum duxit Merdasan, atque Serem, ac filium ejus alium Adar. Primogenitum autem suum Syroen, & fratres ejus, nec non & mulieres suas dimisit ultra flumen. Compertoque Syroes, quod Merdasan fratrem suum coronare vellet, turbatus est, & misit collactaneum suum ad Gundabundam, mandans ei, & dicens: Veni cis flumen, & loquar tecum. At ille timuit Chosdroen, & non transivit, sed mandat ei: Scribe, inquit, mihi per collactaneum meum quicquid volueris, & scripsit ei Syroes: Quomodo nosti qualiter Respubl. Persarum per nequam hominem istum Chosdroen pereat, & vult coronare Merdasan, & primogenitum suum contempnit, & si loquutus fueris ad exercitum, ut recipiant me, & rogas eorum augebo, & pacem cum Rom. Imperatore, ac Turcis faciam, & bene vivemus, & stude cum populo tuo, ut ego regnem, & omnes vos promoveam, & auxiliabor, & præcipue te. Gundabundas autem remisit ei per collactaneum suum dicens: Quicquid possum loquar cum Prætoribus, & sollicitus fui, & loquutus sum cum viginti duobus comitibus, & feci eos esse meæ voluntatis, sed & alios principes multos. Et hæc quidem Gundabundas mandavit Syroi. At ille remisit ei dicens, ut decimo Calendarum Aprilium sumeret juniores, & occurreret ei apud Pontem Tigridis fluminis, & susciperent eum in exercitum. & moverentur adversus Chosdroen. Referebat autem quod cum Syroes essent duo filii Sarbaræ, & filius Hiesdem, & alii multi principum filii, atque filius Aram, omnes electi; & quod si potuerint Chosdroen perimere, bene & optime: sin autem, omnes cum Syroes confluerent ad Imperatorem. Et venit Gundabundas ad Imperatorem dicens: Misit me Syrois ad te domine, veretur enim Imperium Romanum, quod Chosdroen quondam salvavit, & multa mala è contra ab eo Romanorum terra passa est, & quia propter illius ingratitudinem nec mihi credere habet Imperator. Verum ille hunc rursus ad Syroen absolvit, mandans ei ut carceres aperiret, & retentos in eis Rom. educeret, & arma eis tribueret, sicque contra Chosdroen se moveret. Porro Syroes obediens Imperatori, retrusis (28) educti sunt, & properavit contra patrem, Chosdroen scilicet. Cumque ille fugere tentasset, nec valuisset, tentus est, & valide vincus ferreis compedibus colligatis, cui & circa collum ferrea pondera imponunt, & mittunt eum in domum tenebrarum, quam ipse munivit à novitate construens ad recondendas pecunias, panisque parum ei, & aquæ tribuentes hunc fame necabant. Ait enim Syroes: Comedat aurum quod incassum collegit, propter quod etiam multos fame necavit, mundumque delevit. Porro misit Satrapas Syroes ad eum injuriis impetendum, & conspuendum, & ductum Merdasan, quem coronare volebat, filium ejus, ante se occidit, & reliquos filios ejus in conspectu ipsius peremerunt, & misit omnem inimicum ejus injuriis eum cumulare, & percutere, & conspuere illum. Denique per quinque dies

Tom. I.

(28) Aliter retrusis eductis, properavit contra patrem.

A hoc facto, jussit Syroes huic arcibus interficere, sicque paulatim in malis nequissimam animam suam tradidit. Tunc Syroes scripsit ad Heraclium, evangelizans ei scelerati Chosdrois interitum, pacemque cum eo jugem firmissimam pepigit, omnibus Christianis, qui in carceribus, & in omni Perfide captivi tenebantur, ei remissis, unà cum Zacharia Hierosolymitano Præsule, ac pretiosis, & vivificis lignis, quæ fuerant à Sarbara, cum Hierusalem cepisset, ablata. Anno decimoctavo Imperii Heraclij rex habetur Persarum Syroes, qui anno regnavit uno, quando & Muhammath Arabum, seu Sarracenorum princeps sub Persis degens, sextum agebat annum perventurus ad nonum.

B Interea facta pace cum Persis, & Romanis, direxit Imperator Theodorus fratrem suum cum literis, & hominibus Syrois regis Persarum, quatenus Persæ qui in Palæstina, & Hierosolymis, & Edessa, cæterisque urbibus Romanorum essent, cum pace reverterentur in Persidem, & innocuè terram Romanorum transirent. Postremò Imperator, cum sex annis Persidem expugnasset, septimo anno, pace recepta, cum ingenti gaudio Constantinopolim remeavit, myrticam quandam in hoc *θωπιαν* adimplens. In sex quippe diebus Deus universa condidit, septimum requiei diem vocavit: ita & ipse in sex annis multis laboribus impensis, septimo anno reversus ad urbem cum pace, ac tripudio requievit. Porro populus civitatis, audito adventu ipsius, intolerabili cuncti desiderio in Leriam (29) obviam illi, unà cum Patriarcha, & Constantino Imperatore filio ejus egressi sunt portantes ramos olivarum, & lampades, laudantes eum cum gratulatione, & lacrymis. Accedens autem filius ejus cecidit ad pedes ejus, & cum amplexatus eum esset, intulerunt ambo lacrymis terram. Hoc autem populus inspecto, universi Deo hymnos gratificos retulerunt, sicque demum suscepto Imperatore urbem exultantes ingressi sunt. Anno Imperii Heraclij decimo nono Persis rex Adhesyr septem mensibus præfuit. Imperator autem profectus à regia urbe, mox ut ver accessit, Hierosolymam tendit, pretiosa illuc, & vivifica ligna reportans, ad gratiarum Deo actiones reddendas. Cumque Tiberiadem adisset, accusare Christiani Benjamin quendam nomine, Hæbreum, quasi sibi mala facientem, erat enim admodum opulentus, qui suscepit Imperatorem, & exercitum ejus. At Imperator damnavit eum. Quamobrem inquit molestus es Christianis, & fidei meæ? Tunc Imperator admonitum hunc, & ad credendum suum baptizavit in domo Eustachii Neapolitani, qui & ipse cum Christianus esset, suscepit Imperatorem. Ingressus itaque Imperator Hierosolymam, restituto tam Zacharia Pontifice, quam almæ Crucis honorandis, ac vivificis lignis in proprium locum, plurimasque gratias Deo egit, pulsisque ab urbe sancta Hebræis, jussit illos non habere potestatem propius almæ civitati, quam tribus millibus appropinquandi. Cum autem pervenisset ad Edessam, Orthodoxis Ecclesiam reddidit, quæ à Nestorianis à Chosdrois tempore tenebatur, & veniens Hieropolim, audivit, quod Syroes rex Persarum diem clausisset extremum, & Adhesyr hujus filius ei in regni regimine successisset. Qui cum septem tenuisset mensibus principatum, insurrexit adversus eum Sarbaras, qui eo

R. 2

per-

(29) Aliter Feriam.

percutso, imperavit Persis mensibus sex. Hoc autem Persæ interfecto, Bornaim (30) prætulērunt in regem filium Chosdrois, qui tenuit regnum Persarum septem mensibus. Porro huic successit Hormisdas, quo à Saracenis pulso, factum est regnum Persarum sub (31) Arabibus usque in hodiernum diem. Anno vigesimo Imperii Heraclii Hormisda regnat in Persis. Quum autem Heraclius esset apud Hieropolim, venit ad eum Athanasius Patriarcha Jacobitarum, vir acris, & nequam ingenii, Syrorum inditas versutias possidens, & moto de fide ad Imperatorem sermone, repromisit ei Heraclius, si Chalcedonensem Synodum suscipisset, Patriarcham illum Antiochiæ se fore facturum. At ille simulatè suscepit Synodum, confitens duas unitas in Christo naturas. Interrogavit autem Imperatorem de operatione, ac voluntatibus, qualiter has in Christo oportet dici, duplas an simplas. Tunc Imperator vocis novitate confertatus, scripsit Sergio Constantinopoleos Episcopo: Advocat etiam Cyrum Phaselidis Episcopum, & hoc interrogato, reperit eum consentientem Sergio in unam voluntatem, & unam operationem. Sergius enim utpote Syrus genere, ac parentibus Jacobitis existens unam naturalem voluntatem, & unam operationem in Christo rescripsit, atque confessus est. At Imperator utriusque acquiescens consilio, reperit & Athanasium eis consentientem. Noverat enim quia ibi una operatio reperitur, ubi & una natura cognoscitur. Certus autem Imperator super hoc factus scribit ad Joannem Papam Romanum prædictorum sententiam, qui nequaquam eorum sectam admisit. Porro Georgio Alexandrino defuncto, mittitur Cyrus Episcopus Alexandriae præferendus. Qui unitus Theodoro Episcopo Pharan, fecit decoloratam hydram illam, unitatem, imò vanitatem, unam & ipsi scribentes in Christo operationem. His ita prosequentibus, in ingens opprobrium Chalcedonense Concilium, & Catholica corrui Ecclesia. Gloriabantur enim Jacobitæ, ac Theodosiani perhibentes, quia non nos Chalcedonensi Synodo, sed potius Chalcedonensis Synodus nobis communicavit, per unam operationem unam confitendo naturam Christi. Inter hæc Sophronius consecratur Episcopus Hierosolymitanus, qui congregatis sub se degentibus Episcopis, impium Monothelitarum dogma mucrone anathematis percudit, & synodicam Sergio Constantinopolitano, & Joanni Romano Papæ transmisit. His verò auditis Heraclius confusus est, & destruere quidem propria volebat, & rursus opprobria non ferebat. Tunc Heraclius, ut magnum quiddam facere arbitrans, exponit scriptum illud, quod nuncupatur Zenonis edictum, continens neque unam, neque duas operationes in Christo factentes, quo lecto hi quoque qui sectatores Severi sunt, & ita sapiunt, in popinis, & balneis Catholicæ detrahebant Ecclesiæ, perhibentes. Primum quidem quæ sunt Chalcedonitæ Nestorii sentientes respuerunt ad veritatem, conversi, & uniti nobis sunt per unam operationem in unam Christi naturam. Nunc autem poenitentes super hoc, nec se habentes sensu, amiserunt utrumque, neque unam, neque duas in Christo operationes confitentes. Post mortem verò Sergii Pyrrhus Constantinopolitanum suscepit thronum, qui quæ prædicta sunt à Sergio, & Cyro impie roboravit. Heraclio verò

(30) Aliter *Boranaim*. Aliter *Baraman*. P. Pith. *Doram*.

A mortuo, cum Constantinus filius eius imperaret, Pyrrhus unà cum Martina veneno hunc necavit, & imperat Heraclonas Martine filius. Porro Senatus, & tota civitas Pyrrhum ut impium cum Martina, & filio ejus repulerunt, & imperat Constans filius Constantini, & consecratur Paulus Episcopus Constantinopoleos & ipse hæreticus. Joannes autem Romanus Præsul, collecto Episcoporum concilio, Monothelitarum hæresin anathematizavit. Similiter & in Africa penes Byzantium, (32) Numidiam, & Mauritaniam, diversi Episcopi convenientes, Monothelitas anathemate perculerunt. Joanne sanè dormiente Theodorus constituitur pro eo Papa. Pyrrhus verò cum pervenisset ad Africam mutuis cum sanctissimo Maximo videtur aspectibus, Abbæ videlicet religiosissimo in monachicis correptionibus, necnon & divinorum illic consistentium Pontificum præsentatur obtutibus. Qui hunc redargutum, ac persuasum, Romam ad Papam Theodorum direxerunt. Qui orthodoxæ libello tradito Papæ, ab eo receptus est. Interea cum Roma discessisset, Ravennamque pervenisset, ut canis ad vomitum suum reversus est. Quo Papa comperto Theodorus, plenitudine convocata Ecclesiæ, ad sepulcrum verticis Apostolorum accessit, & divino calice exoptulato, ex vivifico sanguine in atramentum stillavit, & ita propria manu depositionem Pyrrhi excommunicari facit. Præterea cum Pyrrhus Constantinopolim pervenisset, obeunte Paulo, audaces Hæretici Pyrrhum denuo throno Constantinopolitano præficiunt. Theodoro autem Papa defuncto, Martinus sanctissimus Romæ consecratur Antistes. Cum autem Maximus Romanus pervenisset, Papamque Martinum ad emulationem accendisset, Synodo centum decem Episcoporum collectâ, Sergium, & Pyrrhum, & Cyrum, & Paulum anathematizaverunt, duasque voluntates, & operationes Christi Dei nostri expressius prædicarunt, atque firmarunt. Cæterum nono anno Imperii sui Constans nepos Heraclii, indictione octava, his agnitis furore repletus, sanctum Martinum, & Maximum Constantinopolim ductos, & cruciatos apud Chersonam, & alia climata exilio relegavit, multos etiam Hesperiarum punivit. Qui motu zelo Dei, Synodo sacra & ipsi convocata, Monothelitarum hæresim abdicant, duas voluntates, & operationes explanant. Taliter ergo Ecclesiâ tunc per Imperatores, & impios Sacerdotes turbatâ, surrexit desolatorius Amalech persequens populum Christi, & fit prima ruina terribilis Romani exercitus, illa scilicet quæ secundum Gabatham, & Herma-cham, ac Demitharum ad effusionem sanguinis est effecta, post Palæstinarum, & Cæsariensium, & Hierosolymorum excidia: dein Ægyptius interitus, ac deinceps Mediterraneorum, & insularum, totiusque Romanæ captivatio, sed & patrata in Phœnice omnimoda Romani exercitus, & classis perditio, omniumque Christianarum plebium, atque locorum destructio, quæ non cessavit, donec Ecclesiæ persequutor peremptus est in Sicilia. Anno vigesimoprimo Imperii Heraclii moritur Muhammad Sarracorum, qui & Arabum princeps, & pseudo-propheta, promotus Ebubezer cognato suo ad principatum suum. Ipsoque tempore venit auditio ejus, & omnes extimuerunt. At verò decepti Hebræi in principio adventus, æstimaverunt

(31) Aliter *sub Alschammath*.

(32) Aliter *Byzacium*.



sunt illum esse qui expectatur ab eis Christus, ita ut quidam eorum qui intendebant ei, accederent ad ipsam, & ejus religionem susceperant, Moysi lege inspectoris Dei dimissa. Erant autem numero decem qui hoc faciebant, cum ipso quoque degebant usque ad eandem. Porro cum eum comedentem aspicerent de camelo, cognoverunt, quod non esset quem estimabant, & hæsitabant quid agerent, & utrum religionem ejus dimitterent, & formidantes miseri, docent eum contra nos Christianos illicita, & ita illi conversabantur cum ipso. Necessarium autem reor enarrandum de generatione hujus. Ex una generalissima tribu oriundus erat Ismaelis filii Abrabæ. Nizarus enim Ismaelis pronepos, pater eorum omnium dicitur. Hic genuit filios duos, Muhdar scilicet, & Rabian. Muhdar genuit Iliez (33) & Ziason, & Theominen, & Afydum, & alios ignotos. Hi omnes habitaverunt Madianem heremum, & in eo nutriebant pecora, & in tabernaculis conversantes. Sunt autem & his interiores, qui non sunt de tribu ipsorum, sed ex Getham, videlicet hi qui vocitantur Amonite, qui & Homerite. Quidam sanè eorum negotiantur in camelis suis. Cum autem inops, & orphanus esset prædictus Muhammad, visum est sibi ad quandam introire mulierem locupletem, & cognatam suam, nomine Eadigam, (34) mercenarius ad negotiandum cum camelis ejus apud Egyptum, & Palestinam. Paulatim autem fiducia penes ipsam mulierem percepta, quæ vidua erat, accepit eam uxorem, & habebat camelos illius, etque substantiam. Cumque veniret in Palestinam, conversabatur cum Judæis, & Christianis. Capiebat autem ab eis quasdam scripturas. Porro habebat passionem epilepsie. Quo comperto conjux ejus valde tristabatur, utpote nobilis, & quæ se hujusmodi copulasset, egeno scilicet, & epileptico. Procurat verò & ipse placare, illum taliter dicens; Quia visionem quandam Angeli Gabrielis dicti contempseris, & haud ferens hujus aspectum mente deficio, & cado. Ipsa verò cum haberet quendam monachum alterum, propter infidelitatem ibidem exulem habitantem, amicam suam, indicavit ei omnia, & Angeli nomen. At ille volens eam reddere certam, dixit ei: Veritatem loquutus est. Etenim iste Angelus mittitur ad cunctos Prophetas. Ipsa ergo primo suscepto pseudomonachi verbo, credidit ei, & prædicabat id aliis mulieribus contribulibus suis, Prophetam eum esse, & taliter ex foemina fama pervenit ad viros, primo duntaxat ad Ebubezer, (35) quem successorem suum reliquit. Et tenuit hæresis ejus partem heremi, postremò per bellum. Nam primò quidem occultè decem annis, & bello decem similiter, manifestè novem. Docuit autem auditores suos, quod qui occidit inimicum, vel ab inimico occiditur, in Paradisum ingrediatur. Paradisum verò dicebat carnalis cibi, & potum, & commixtionis mulierum, fluviumque vini, & mellis, & lactis, & foeminarum non presentium, sed aliarum, commixturam multorum annorum futuram, & affluentem voluptatem, necnon & alia luxuriâ, & stultitiâ plena. Compatri tamen docebat invidiam, & auxiliari patienti. Porro eodem anno natus est in Oriente David filius ejus, eandemque die natus est Heraclius filius Hera-

clii junioris, qui & Constantinus appellatus est, & baptizatus est à Sergio Patriarcha.

Anno vigesimosecundo Imperii Heraclii, Ebubezer dux Arabum habetur, qui tribus principatus est annis. Persæ verò insurrexerunt invicem, & se mutuo debellarunt. Per idem quoque tempus rex Indorum mittit munera congratulatoria Heraclio in Persarum victoria, margaritas scilicet & lapides pretiosos multos. Mortuus est autem Muhammad, qui staverat quatuor Amireos expugnandi Christianos, qui ex genere Arabum fuerant, qui venerunt contra Mucheas castellum, in quo erat Theodorus Begarius, (36) volentes irruere in Arabas die qua idolis immolaturi erant. Comperto autem hoc Begarius collegit omnes milites eorum, qui heremum observabant, & diligenter sciscitans à Sarraceno diem, & horam qua erant aggressuri eos, ipse irruens in eos in prælio, quod dicebatur *moth*, occidit tres Amireos, plurimamque populi turbam. Exiit autem unus Amiras, Chalegus nomine, scilicet quem Gladium Dei dicunt. Erant autem Arabum juxta positorem quidam, qui accipiebant ab Imperatoribus rogas paucillas ad custodiendum stoma heremi. Eodem tempore venit quidam spado daturus militum rogas. Et cum venissent Arabes secundum consuetudinem accepturi rogas suas, eunuchus eos ad iras impulit dicens: quia dominus vix dat militibus rogas, quanto minus canibus istis? Videntes ergo Arabes hoc abierunt ad generis sui viros, & ipsi duxerunt eos in regionem Gazæ, quæ aditus erat heremi contra Sina montem, locuples valde. Anno vigesimo tertio Imperii Heraclii cum mississet Ebubezer quatuor prætores, qui ducti fuerant ab Arabibus, ut præuli, venerunt, & acceperunt Ran, & totam regionem Gazæ, tandemque aliquando cum venisset Prætor à Cæsarea Palestinæ cum militibus paucis, inito bello perimitur primus cum exercitu, qui trecentorum erat virorum, & multis captivis acceptis, & exuviis plurimis, reversi sunt cum victoria splendida. Porro eodem anno terræ motus factus est in Palestina. & apparuit signum in cælo quod dicitur *Sonitus*, contra meridiem, prænuncians Arabum potestatem. Perduravit autem diebus triginta extentum à Mesembria usque ad Arcturum: erat autem in modum gladii. Anno vigesimo quarto Imperii Heraclii Ebubezer moritur, qui principatus est annis duobus & dimidio, & sumit principatum Haumar, qui destinat exercitum adversus Arabiam, capitque Bostra civitatem unâ cum aliis civitatibus. Profecti sunt autem usque Gabata. Cum his bellum aggressus Theodorus Imperatoris Heraclii frater, victus est, & ad Imperatorem Edessam venit. Ast Imperator ordinat alium Prætozem nomine Bahanem, (37) & Theodorum Sacellarium cum virtute Romæica, & adversus Arabes mittit. Cumque venisset Hemefam occurrit multitudo Sarracenorum. Quibus occisis unâ cum his, qui eis principabantur, reliquos abigit usque Damascum, & illic juxta Bardanensium fluvium latebras sovent. Heraclius autem Syriâ derelictâ in desperationem ruens, sublatis pretiosis lignis ab Hierosolyma Constantinopolim adiit. Bahanes autem à Damasco Hemefam rediit unâ cum Theodoro Sacellario, cum haberet exercitus quadraginta millia, & insequuntur Arabes

(33) Aliter *Curasum*, & *Raydon*.

(34) Aliter *Chaldi*.

(35) Aliter *Abubacharo*.

(36) Aliter *bligarius*, idest *cubicularius*.

(37) Aliter *Bahantem*. Aliter *Bobanem*.



bes ab Hefma usque Damascum. Anno vigesimoquinto Imperii Heraclii, Sarraceni aciem direxerunt in Arabiam contra Damascum, cum essent multitudinis infinitæ. Quo Bahanes comperto, ad Imperialem Sacellarium mittit, ut veniret cum exercitu suo in auxilium sibi, cum plurima esset Arabum copia. Venit ergo Sacellarius ad Bahanem. Qui profecti ab Hemesa occurrerent Arabibus, & confictu facto, prima die, quæ tertia feria hebdomadis erat mensis Augusti die vigesimatertia, superantur hi, qui circa Sacellarium sunt inventi. Simultate autem facta, hi qui cum Bahane erant, Bahanem provehunt Imperatorem, & Heraclium respuunt, tunc hi qui cum Sacellario erant, discesserunt, & Sarraceni, aditu reperto, bellum ineunt. Inter hæc vento Noto spirante contra Romanos, non valentes in faciem occurrere propter pulverem superantur, & semetipsos immittentes in arctam viam Hermuctam fluminis, illic penitus interierunt. Erant autem utriusque Prætoris quadraginta millia. Tunc Sarraceni splendide triumphantes contra Damascum veniunt, & hanc capiunt, & regiones Phœnices capiunt, & habitant illic, & in Ægyptum aciem dirigunt. Cyrus autem Alexandrinus Episcopus, cum horum imperum cognovisset, operam dedit, & pactis firmatis pollicetur, timens avaritiam eorum, ducenta millia denariorum per singulos annos illis collaturam Ægyptum, sed & diffinitarum eis induciarum fore aurum missurum. Quibus præstitis per tres annos, Ægyptum liberam ab exterminio statuit. Accusatur interea Cyrus apud Imperatorem, quod Aurum Ægypti Sarraceni tribueret, qui cum iratus misisset, hunc accersivit. Manuelem verò quendam Armenium genere destinavit Augustalem. Cum autem annus adimpletus esset, Sarracenorum actores venerunt aurum accipere. At Manuel inefficaces eos expellit. Non sum, inquiens, Cyrus inermis, ut tributa vobis tribuam, sed armatus sum. Cumque isti abissent, confestim armantur Sarraceni adversum Ægyptum, & Manueli bello illato, hunc abigunt. Ipse verò cum paucis quibusdam Alexandriæ solus recipitur. Tunc Sarraceni Ægyptum sub tributo reddidere. At Imperator, auditis his quæ gesta sunt, mittit Cyrum persuadendum eis ab Ægypto sub priori placito recedendi, & abiens Cyrus ad castra Sarracenorum, rationem reddit, se esse perhibens prævaricationis obnoxium, & si vellent priorem concordiam, juramentis affirmaturum. Porro Sarraceni nullatenus his acquiescentes dixerunt Episcopo: Potes hanc maximam columnam devorare? Qui ait: Non potest fieri. At illi: Nec nobis, inquiunt, possibile est ulterius ab Ægypto recedere. Anno vigesimosexto Imperii Heraclii, aciem direxit Haumar contra Palæstinam, & obsidens sanctam Civitatem biennii tempore cepit eam verbo. Sophronius namque Hierosolymitanus summus Sacerdos verbum accepit ad totius Palæstinæ securitatem. Cumque Haumar sanctam Civitatem fuisset ingressus, cilicinis ex camelis, & sordidis indumentis amictus, simulacionemque satanicam ostentans, templum exquisivit, quod Salomon construxerat, ad blasphemiam suæ oratorium. Hoc advertens Sophronius ait. In veritate istud est abominatio desolationis, quæ dicta est per Daniele Prophe-tam, stans in loco sancto, multisque lacrymis hic pietatis propugnator Christianam deflevit

(38) Aliter Catzas. MS. Græcus κατὰς.

A plebem. Dum verò illic Haumar esset, rogavit eum Episcopus accipere Sindonem cum indumento, & indui, at ille non patiebatur ea portare. Vix ergo persuasit his vestiri, donec sua lavarentur, & iterum reddidit ea Sophronio, & vestitus est propriis. Verum inter hæc Sophronius obijt, qui verbo, & actu Hierosolymitanam adornavit Ecclesiam, & contra Heraclii, & fautorum ejus Monothelitarum, Sergii scilicet, & Pyrrhi decertavit errorem. Eodem quoque anno misit Haumar in Syriam, & subegit totam Syriam Sarraceni. Anno vigesimo septimo Imperii Heraclii venit Joannes cognomento Chatheas (38) procurator Hozroenæ ad Hyaidum apud Chalcedonem, & spondit ei dare per singulos annos centum millia numismatum, ne transfret Euphraten, neque ad pacem, neque ad bellum armatus, quousque auri quantitatem persolvant. Præterea Joannes Edessam venit, & annum censum delatum ad Hyaidum transmisit. Heraclius, hoc audito, Joannem obnoxium judicabat, quod absque Imperiali hoc fecerit notione, & quem accersitum exilio damnavit. Porro pro eo destinant Ptolemæum quendam, Magistrum militum. Anno vigesimo octavo Imperii Heraclii ceperunt Arabes Antiochiam, & missus est Muhavias ab Haumaro Prætor, & Amiras totius regionis, quæ sub Sarraceni erat, ab Ægypto videlicet usque Euphraten.

C Anno vigesimo nono Imperii Heraclii, transmeavit Hyaidus cum omni militia sua ad Euphraten, & venit Edessam. Edesseni autem aperientes acceperunt verbum, unâ cum regione, Magistroque militum, ac Romanis, qui cum ipso erant. At illi Constantiam abeunt, depopulantesque illam accipiunt bello, & trecentos Romanos interimunt, & illinc abierunt Daras, & hanc bello comprehenderunt, & in illa plurimos perdunt, taliterque Mesopotamiam Hyaidus cepit. Anno trigesimo Imperii Heraclii Sarraceni aciem direxerunt in Persidem, & ineunt cum eis bellum, potenterque vincentes, omnes sibi Persas subditos reddunt. Hormisdas autem, qui Persis imperabat, ad interiores Persas fugâ lapsus evasit, & dimisit regalia. At verò Sarraceni captivas duxerunt filias Chofdrois cum omni apparatu regio, & detulerunt ad Haumar. Eodem quoque anno iussit Haumar universum describi orbem, qui sub ipso erat. Facta est autem descriptio tam hominum, quam jumentorum, & frugum.

#### CONSTANTINUS.

D Anno trigesimo primo Imperii sui Heraclius Imperator moritur, hydropticus factus, cum imperasset annis triginta. Imperat autem post eum Constantinus filius ejus mensibus quatuor, venenoque propinatus à Martina noverca sua, & Pyrrho Patriarcha, moritur, & imperat Heraclonas Martinæ filius cum Matre Martina.

#### HERACLONAS.

E Anno primo Imperii Heraclonæ, capit Muhavias Cæsaream Palestinæ post septennium obsidionis ejus, & occidit in ea septem millia Romanorum. Eodem anno Senatus repulit Heraclonam, unâ cum Martina matre illius, ac Valentino, linguâ Martinæ, & naso Heraclonæ abscisso. Eisque in exilium destinatis ad principatum Constantem filium Constantini, nepotem Heraclii provehunt, qui imperavit annis vigintiseptem.

Explicit Liber Decimusoctavus.

INCI-

CONSTANS.

**A**NNO ab Incarnatione Domini DCXXXIV. Constans imperare coepit. Cum primo videlicet Imperii sui anno regnare coepisset, dicebat ad Synclitum, Patris mei Constantini qui me genuit, quique in vita proprii genitoris, avi mei scilicet Heraclii, sufficienti tempore cum eo imperavit, post hæc verò etiam nimis brevi, suavissimam spem Martinæ novercæ ipsius invidia concidens vitâ privavit, & hoc propter Heraclonam, qui ex ea, & Heraclio nefariè natus est, quam Martinam cum nato vestrum cum Deo decretum jure ab Imperio repulit, ne violaret tam nequam Romanorum Imperium, valde provida cum esset amplissima vestra, & honesta magnificentia. Propter quod rogo vos habere vos consiliarios, & peritos ex communi subjectorum obsequio. Et his dictis dimisit Senatum, hunc donis dapnabilibus honorans. Anno Imperii Constantis secundo coepit Haumar ædificare templum in Hierusalem, & non stabat, sed ruebat structura. Sciscitanti autem ei causam, dixerunt Judæi, quia nisi crux, quæ est supra templum Montis Olivarum, tollatur, haud stabit structura, & propter hanc causam, sublata est crux illinc, & ita constitit illic ædificium. Propter hanc etiam causam multas cruces (1) fecerunt hi qui adorant Christum. Anno tertio Imperii Constantis, seditionem excitavit Valentinianus Patricius, mittensque Imperator hunc occidit, & populum ad sui reduxit benevolentiam. Anno quarto Imperii Constantis, fraude occisus est Haumar Sarracenorum dux à quodam Perse Margarita. Denique inventum cum adoraret, pupugit eum in ventre gladio affixo, & sic vivere desit, cum Amiras fuisset annis duodecim, & post eum statuitur Hoamen hujus cognatus, filius Tufan. Anno quinto Imperii Constantis Hoamen Arabum Princeps habetur, & similitatem concinnat Gregorius Patricius Africæ, unâ cum Afris. Anno sexto Imperii Constantis, factus est in terra ventus vehemens, qui multa germina evulsit, arboresque ingentes radicibus extirpavit, atque multas columnas, & chorum deposuit Monachorum. Eodem verò anno Sarraceni hostiliter Africam adierunt, & conspectu agitato adversus tyrannum Gregorium, hunc in fugam vertunt, & eos qui cum ipso erant, interimunt, & hunc ab Africa pellunt, atque tributis cum Afris ordinatis, & pactis reversi sunt. Anno septimo Imperii Constantis, exercitum movit Muhavias per mare adversus Cyprum. Habebat autem scaphas mille septingentas, & cepit Constantiam cum insula tota. Cum verò hanc cepisset, exterminavit. Porro audiens Carcorizum cubicularium contra se cum plurima virtute Romaica venientem, navigavit adversus Aradum, & applicans cum navigio suo apud municipium insulæ, castrum conabatur capere, variis machinamentis usus. Cum autem nil agere valuisset, mittit Episcopum quendam Thomaricum nomine, deterrens eos quo dimitterent civitatem, & sub foedere suo essent, exirentque ab insula. Cum itaque ingressus ad eos Episcopus fuisset, temuerunt eum. Porro Muhaviæ cedere noluerunt. Igitur obsidione, quam adversus Aradum constituerat, nullius momenti effectâ, Damascum reversus

**A** est. Nam hyems accesserat. Anno octavo Imperii Constantis movit Muhavia exercitum valenter adversus Aradum præliaturus, & hanc obtinuit verbo, ad habitandum dimittens cives ubicumque voluissent. Civitatem verò muris dissolutis incendit, & insulam usque ad præsens inhabitabilem statuit. Anno nono Imperii Constantis, Busur Princeps exercitus, unâ cum Arabibus acies direxit adversus Isauriam, & occisis multis cum quinque millibus captivorum reversus est. Mittit autem Imperator Constans Procopium quendam ad Muhaviam quærens pacem. Quod & factum est annis duobus, Gregorium filium Theodori fumente Muhavia loco pignoris in Damascum. Anno decimo Imperii Constantis, similitatem excitavit Imperatori Fasagnares Armeniorum Patricius, & foedera pepigit cum Muhavia dans ei filium suum. Quo audito Imperator venit usque ad Cæsaream Cappadociæ, & desperatus ab Armenia rediit. Anno undecimo Imperii Constantis cinis è cælo descendit, & timor magnus super omnes homines cecidit. Anno duodecimo Imperii Constantis Muhavias Rhodum rediens, destruxit Colossum ejus post mille trecentos sexaginta stabilitatis ipsius annos, quem cum Judæus quidam Emeſenus negociator emisset, nongentos camelos ex ejus ære oneravit. Eodem anno Avidus Arabum Prætor adversus Armeniam movit, qui consequutus Maurianum Prætorem, insequutus est eum usque ad Caucasios montes, & regionem deprædatus est. Anno decimotertio Imperii Constantis, præcepit Muhavias armaturam fieri magnam navium, quo ascenderet ad regiam urbem classis eorum. Omnis autem apparatus eorum apud Tripolim Phœnices consistebat. Verum hoc viso, duo fratres quidam Christi amici Tripoli manentes, filii buccinatoris cujusdam, zelo Dei fauciati ad carcerem civitatis cucurrerunt imperu, habebat autem multitudinem Romanorum vinculatorum, & disruptis portis, vinculisque solutis, in Amiram irruerunt. Quo perempto unâ cum his qui cum eo erant, præparaturâque omni igni traditâ, in Romaniam navigio transferunt. Verumtamen nec sic illi ab eadem præparatura cessaverunt. Sed Muhavias quidem militat contra Cæsaream Cappadociæ. Ablulathar verò fabrum navalis structuræ constituit, qui veniens in locum divertit, vocabulo Phœnicem Lyciæ, ubi erat Constans Imperator, atque Romaicus stolus, cum eo navaliter pugnaturi. Cumque futurum esset, ut Imperator cum ipso navigio præliaretur, contemplatur nocte illa visum videlicet apud Thessalonicenses esse. Porro cuidam conjectori somniorum expergesfactus narrat visionem, qui ait: O Imperator, utinam nec dormisses, nec somnium aspexisses. Nam esse Thessalonicæ *ὁ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως* innuit, quod interpretatur: pone alii victoriam, idest, ad inimicum tuum victoria vertitur. Sanè Imperator nihil inveniens ad prælium navalis pugne, Romanorum classes præstruxit ad bellum. Quibus in alterutrum irruentibus superantur Romani, & commixtum efficitur mare sanguine Romanorum. Induit autem Imperator alium veste sua, & insiliens prædictus buccinatoris filius in regiam scapham Imperatorem arripuit, & in aliam navim transductum inopinatè salvavit. Porro ipse fortissimus

(1) Al. cruces deposuerunt hi qui oderant Christum.

mus viriliter insistens Imperatoris navi multos occidit, mortique seipsum pro Imperatore contradidit. Hunc præterea hostes circumdantes, & in medio retinentes, putabant ipsum esse Imperatorem. Postquam autem multos occiderunt, interiecerunt hostes, & ipsum, unâ cum eis qui portabat Imperatoriam vestem. At Imperator taliter in fugam versus salvatur, & derelictis omnibus navigavit Constantinopolim. Anno decimo quarto Imperii sui dolo necatus est Hoamen Arabum dux, cum Amiras decem fuisset annis. Fit interea duellum in medio ipsorum. Quotquot enim penes heremum erant, alii volebant consobrinum, alii generum existentem quondam Muhammath. Hic verò qui in Syria, & Ægypto, Muhaviam cupiebant, qui & vicit, & obtinuit annis viginti quatuor. Anno quinto Imperii Constantis, Arabum princeps Muhavias habetur, qui exercitum congregavit adversus Halim, & congregiuntur ambo in terra Balissum juxta Euphraten. Hi verò qui erant Muhaviæ cum essent validiores, aquam obtinuerunt. Unde in sitim venientes hi, qui erant Halim, defecerunt. Porro Muhavias bellare noluit, sed sine labore victoriam tulit. Anno decimo sexto Imperii Constantis exercitum movit contra Scлавiniam Imperator, & captivos duxit plurimos, & subegit. Anno decimo septimo Imperii Constantis facta est conventio inter Romanos, & Arabes, Muhavia legationem mittente ob rebellionem, ut tribuant Romanis Arabes per singulos dies numismata mille, & equum, & fervum. Eodem verò anno exilio ductus est Martinus sanctissimus Papa Romanus, pro veritate fortiter agonizans, & confessor factus, in climatibus Orientis defunctus est.

Anno decimo octavo Imperii Constantis, Constantinus occidit Theodosium proprium fratrem suum. Cum autem essent Arabes apud Saphin, dolo necatus est Hali prædictus, & singulariter imperat Muhavias regio more Damascum inhabitans, pecuniarum illic thesauros recondens. Anno decimo nono Imperii Constantis apparuit hæresis Arabii, eorum videlicet qui dicuntur Caururgitæ. Muhavias autem hos aggressus, eos qui erant in Perside humiliavit: eos verò qui in Syria erant, exaltavit, & alios quidem vocavit Hisamitas, alios autem Heraclitas, & Hisamitarum quidem donativa sublimavit usque ad ducenta numismata: porro Heraclitarum deposuit usque ad triginta. Anno vigesimo primo Imperii sui, exercitum moverunt Arabes contra Romaniam, & multos deprædati sunt, & loca nonnulla depopulati. Anno vigesimo secundo Imperii Constantis præde paruit Ciliciæ pars, & habitaverunt Damasci voluntate sua. Anno vigesimo tertio Imperii Constantis factus est error Jejuniorum, & exercitum movit Habdinarramen Chaldæus (2) adversus Romaniam, & in ea hyemavit, & multas demolitus est regiones. Porro Scлавini ad hunc confluentes cum ipso descenderunt in Syriam numero quinque millia. & habitabant in Apamiensum regione in castello Seleucobri. Anno vigesimo quarto Bujur exercitum in Romaniam movit, & mortuus est Thomaricus Episcopus Apamiæ, & incensus est Episcopus Eme-fenus. Anno vigesimo quinto Imperii Constantis exercitum rursus movit Bujur in Romaniam, & exterminavit partes Hexapoleos, & Phada-

(2) Aliter Chaledi.

(3) P. Pith. prævenisse. At vero Mauchias simulabat se Imperatori compati. Sedebat

læ, illicque hyemavit. Anno vigesimo sexto Imperii Constantis, Armeniacorum Prætor Saporius, Persa genere, tumultuatus est contra Constantem Imperatorem, mittitque ad Muhaviam Sergium Magistrum militum, pollicens Muhaviæ subjugare Romaniam, si ipse sibi auxiliaretur adversus Imperatorem. Quo comperito Constantinus filius Imperatoris, mittit & ipse ad Muhaviam Andream Cubicularium cum muneribus, ne rebelli cederet. Cumque venisset Andreas Damascum, reperit Sergium prævenisse, (3) & cum ingressus fuisset Andreas, intuitus eum Sergius surrexit. At verò Muhavia Sergium reprehendit, dicens. Quid formidasti? Qui respondit se juxta morem fecisse. Conversus præterea Muhavia, dicit Andree, Quid quæris? Qui ait, ut des auxilium contra rebellem. At ille: Ambo, inquit, inimici estis, sed ego ei qui (4) præbuerit, dabo. Et Andreas ad eum, Ne ambigas, inquit, Amiras, quomodo tibi Imperatoris meliora sunt, quàm plura rebellis. Veruntamen quod amabilius tibi fuerit age. Et his dictis Andreas tacuit. At verò Muhavias ait: Tractabo super hoc, & ambos jussit exire. Porro advocato Muhavias secretò Sergio, dicit ei, Ne ulterius adores Andream, alioquin nihil proficies. In crastinum verò perveniens Sergius coram Muhavia sedebat, & ingresso Andream, non ei assurrexit ut heri. Andreas verò intuitus Sergium, hunc conviciis laceravit, & commotus est ei dicens, Si vixero, demonstrabo tibi qui sim. Cui Sergius, Non assurgo tibi, inquit, quia neque vir es, neque fœmina. Porro Muhavia utrumque compescens, Andree dixit: Assentire dare, quemadmodum Sergius dat. Et quantum est? ait Andreas. Muhavia dixit, Illationem publicorum præbere Arabibus. At Andreas, Væ tibi, ait, Muhavia, qui consilium tribuis corpus dandi, & solam umbram retinendi. Quomodocumque volueris cum Sergio conveni, hoc enim ego minimè facio. Veruntamen te dimisso ad Deum qui te potentior est, ut Romanis opituletur confugimus, & in eo spem posuimus. His dictis Muhaviæ inquit, Salve, & exivit à Damascensium civitate, & abiit Melitenen, eo quòd tyrannus esset in partibus illis, ad quas Sergius erat iturus. Quumque adisset Arabessum, incurrit clausurarum custodem, non enim consentiebat tyranno. Huic ergo præcepit observare Sergium redeuntem ut adduceret ad se: ipse verò pergebat non immemor, Sergium præstolans. Quæ verò gesta sunt, nunciavit Imperatori. Interea Sergius tractans cum Muhavia quæ visa fuerant, accepit Phadalam Prætorem Arabum cum ope Barbarica concertaturum, & auxiliatorum Saporii. Quum autem præcederet Sergius Phadalam, & ad Sarem gratulanter abiret, devenit ad clausuras, & in Andree incidit turbas, & hunc retinentes, vincitum ad Andream advehunt. At verò Sergius viso Andream, jactat semetipsum ad pedes ejus, obsecrans parcere sibi. Ille autem ad eum, Tu, inquit, es Sergius, qui gloriabar in virilibus coram Muhavia, meque mulierculam appellabas. Ecce amodo virilia tua tibi nihil proderunt, quin potius & morte afficient. His dictis præcepit virilia ejus abscindi, & suspendi eum in ligno. Constantinus autem audito Phadalæ adventu in Saporis auxilium,

autem Sergius.

(4) Aliter qui plus p.

xilium, Nicephorum Patricium destinat cum Romana virtute resistendi Sapor. Erat autem Sapor Adrianopoli degens, & quum Nicephorum ad se venire comperisset, exercebat semetipsum ad prælium. Verum die quodam contigit hunc secundum consuetudinem de civitate super equum sedentem exire, quumque portæ civitatis appropinquasset, equum flagello percussit, qui jactanter saliens, & hujus caput in portam allidens, hunc vitâ malè privavit, & sic Deus victoriam Imperatori contulit. Phadals autem veniens in Hexapolim, & hæc omnia discens turbatus est, & mittit ad Muhamiam postulans adjutorium, eo quòd Romani ad concordiam convenissent. Mittit autem Muhavias filium suum Gizid, armans eum contra multitudines Romanorum. Convenerunt autem utrique apud Chalcedonem, & captivos (5) duxerunt multos. Ceperunt autem & Amorium Phrygiæ, & quinque millibus armatorum virorum dimissis in custodiam, diverterunt in Syriam. Quum autem hyems accessisset, mittit Imperator eundem Andream Cubicularium, & quum nix multa esset, noctu venit, & per lignum ascendit in murum, & ingrediuntur Amorium, & omnes interficiunt Arabes, ita ut ex quinque millibus illis nullus penitus remaneret. Anno vigesimoseptimo Imperii sui Constantinus occisus est dolo in Sicilia apud Syracusam, in balneo, cui nomen erat Daphne, fuerat autem causa hæc. Post interemptionem fratris sui Theodosii odio habitus est à Bizantiis, & maximè quia Martinum sanctissimum Papam ignominiosè Constantinopolim duxit, & exilio relegavit penes Cherstonis climata, & maximi, & sapientissimi Confessoris linguam, manumque truncavit, & multos Orthodoxorum verberibus, & exiliis, & proscriptionibus, eo quòd hæresi suæ nullatenus acquiescerent, condemnavit. Quin & duos Anastasios, qui fuerant discipuli Maximi Confessoris, & Martyris, tormentis, & exiliis tradidit; Propter talia ergo exosus effectus est. Cum autem valde metueret, voluit in urbem Romam Imperium transferre. Unde Imperatricem, & tres filios suos tollere à Byzantio voluit, nisi Andreas Cubicularius, & Theodorus Patricius Colonæ hujus prohibuissent consilium. Sanè in Sicilia fecit annos sex. Cumque prædictum balneum ingressus esset, introivit cum eo quidam Andreas filius Troili, obsecundans illi, & cum cœpisset saporem (6) gallico deliniri, sumens Andreas situlam, dedit eam in verticem Imperatoris, & protinus fugit. At Imperator cum tardaret in balneo, insiliunt hi qui foris erant, & reperiunt Imperatorem occisum. Quo sepulto, Mitium quendam Armenium Imperatorem faciunt, vi cogentes eum: erat enim valde decorus, & speciosus. Audito præterea Constantinus patris obitu, cum multo navigio in Siciliam venit, & aggressus Mitium hunc interfecit cum occisoribus patris sui. Et ordinatis Hesperis Constantinopolim rediit, & Romanis unâ cum Tiberio, & Heraclio fratribus imperat.

## CONSTANTINUS.

Anno ab Incarnatione Domini DCLX. Constantinus imperat. Sarraceni autem moverunt exercitum in Africam, & captiva duxerunt millia, ut ferunt, octoginta. Porrò hi qui

Tom. I.

(5) Aliter captivos Arabes d.

(6) Aliter Sapone.

(7) Bozor tempestas.

A Orientalium partium erant, Chrysolim venire dicentes: Si in Trinitatem credimus, omnes tres coronemus. Turbatus ergo est Constantinus eo quòd ipse solus redimitus, fratres autem ejus nullam dignitatem habebant, & missò Theodoro Patricio Colonæ mitigavit eos, superlaudans illos, & assumptis majoribus natu, ut urbem ingrederentur rogavit, & cum Senatu inirent consilium, ut fiat voluntas eorum. Imperator autem hos deceptos confestim in patibulo suspendit trans fretum in Syce. At illi hoc viso, confusi abierunt dolenter ad propria. Constantinus ergo fratrum suorum naves abscidit. Anno secundo Imperii Constantini tempestas (7) magna effecta est, & multi perclitati sunt, tam homines, quàm bestię. Phadals autem hyemem fecit apud Cizicum. Anno tertio Imperii Constantini profectus est cum hostili apparatu, & plurimis captivis ductis reversi sunt. Anno verò IV. Constantini, apparuit iris in cœlo mense Martio, & tremuit omnis caro, itaut omnes dicerent, quòd consummatio est. Eodem anno, stolo magno constructo, negatores Christi, Muhammat scilicet, & Cayus navigaverunt in Ciliciam, & Lyciam, (8) & facta est mortalitas in Ægypto. Missus est autem Sævus Amires cum alio quoque stolo in auxilium ipsorum, utpote congruentissimus, & audax ad prælium. At verò prælatus Constantinus, hujuscemodi Deum impugnantium adversus Constantinopolim motu comperto, construxit & ipse trieres miræ magnitudinis ignem ferentes, atque dromones. Anno quinto Imperii Constantini prædictus Deum impugnantium stolus ascendens applicavit in Thracensibus partibus, à summitate videlicet Septimii, quæ vergit ad Occidentem, idest, à domo quæ Magnaura dicitur, & rursus usque ad arcem, quam Cyclobium dicunt, quæque spectat ad Orientem. Per totum itaque diem congressio belli tenebatur, idest, à manè usque ad vesperam, à brachialio aureæ portæ usque Cyclobium, invicem utraque parte in uno pulvere impellente. In his ergo deguerunt ab Aprili mense usque ad Septembrem, & reversi Cizicum pergunt, & hac comprehensa illic hyemabant, & omni vere ascendentes similiter confictum cum Christianis habebant. Per septem sanè annos eisdem gestis, divinâ, Deique Genitricis ope multitudine virorum bellicolorum amissâ, & vulneratione maxima in eis effecta confusi, ac reversi cum ingenti mœstitia sunt. Cum autem discessisset idem demergendus à Deo stolus, ab hyemali æstu, ac spiritu procellarum circa partes Scillei comprehenditur, & contritus totus omnino disperiit. Suphian autem filius Aruph secundus frater commisit bellum cum Floro, & Petrona, & Cypriano habentibus Romaicam virtutem, & occiduntur triginta millia. Tunc Callinicus architectus ab Heliopoli Syriæ ad Romanos profugus venit, qui marino igne confecto Arabum vasa exussit, & unâ cum animalibus incendit, & ita Romani cum triumpho reversi sunt, marino igne adinvento. Anno sexto Imperii Constantini Cadallus filius Chaifi, & Phadalles hyeme apud Cretam morati sunt. Anno septimo Imperii Constantini apparuit signum in cœlo in die Sabbati. Anno octavo Imperii Constantini facta est locusta magna per

S

Sy-

(8) & Lyciam, & hyemaverunt penes Smyrnam.



Syriam, & Mésopotamiam. Annò nono Imperii Constantini ingressi sunt Mardaitæ (9) Libanum, & tenuerunt à Mauro monte usque ad sanctam civitatem, & ceperunt cacumina Libani, & multi captivi, & servi, & indigenæ confugerunt ad eos, itaut multa millia in brevi tempore fierent. Quibus compertis Muhavias, & Consiliarii ejus tinnuerunt valde, colligentes quòd Imperium Romanum divinitus muniatur, & dirigit legatos ad Principem Constantinum, postulans pacem, & pollicitus annualia se Imperatori pacta laturum. Ast Imperator hujusmodi susceptis, eorumque petitione audita, destinavit cum eis in Syriam Joannem Patricium cognomento Pitzigaudin, tanquam antiquæ prolapix virum, Reipublicæ, & multorum negotiorum expertum, atque magnam consequutum prudentiam, ad disputandum aptissimè cum Arabibus, & quæ pacis sunt consonè præstruendum. Qui cum venisset in Syriam, coacervatione Muhavias tam Amireorum, quam Girasiorum (10) effecta, suscepit eum cum honore magnò. Multis ergo inter eos verbis pacificis edictis, convenit inter utrumque in scriptis fieri pacis cum jurejurando sermonem super consonantia annui pacti præbendi, videlicet Romanæ Reipublicæ ab Agarenis auri librarum tria millia, viros captivos quinquaginta, & equos nobiles quinquaginta. His ex communi placito inter utramque partem firmatis, & in triginta servandis annos mutuò repromissis, amplissima pax inter Romanos, & Arabes est effecta. Sicque generalibus duobus in scriptis verbis ad alterutrum cum jurejurando patris, & invicem traditis, sæpeditus famosus vir ad Imperatorem cum muneribus quoque multis reversus est. Cum autem hæc didicissent hi qui Hesperias partes inhabitant, tam videlicet Chajanus Avarus, & posteriores reges, quam Exarchi, & Castaldi, nec non & Principes nationum ad Occidentem sitarum, per legatos muneribus Imperatori transmissis pacificam erga se dilectionem poposcere firmandam. Annueas itaque Imperator postulationibus eorum, confirmavit etiam circa illos donatoriam pacem, & facta est securitas magna in Oriente, nec non & Occidente. Anno decimo Imperii Constantini factus est terræmotus magnus per Mésopotamiam. Corruit Edessene ascensus, & trullus Ecclesiæ, & construxit eum Muhavias Christianorum studio. Anno undecimo Imperii Constantini mortuus est Muhavias Protosymbolus Sarracenorum, qui fuit Prætor annis viginti, & Amiræ functus officio annis viginti quatuor, & principari cœpit Gizid filius ejus. Hoc quoque anno Bulgaris gens supervenit in Thracem. Verùm inter hæc necesse est dicere de antiquitate quoque Onogundurensium Bulgarum, & Contragensium. In septentrionalibus namque Euxini ponti partibus, quæ meabiles sunt, & in paludibus quæ dicuntur Mæotides, in eas immittitur fluvius maximus ab Oceano per Sarmatarum terram dilapsus, nomine Atel, cui Tanais amnis est junctus, & ipse ab Iberibus portis exiens, quæ in Caucasii montibus esse feruntur, & in eundem Atel fluens infertur. A mixtura verò Tanais, & Atel, quæ fit supra jam dictas Mæotidas paludes, dum scinditur Atel, venit is qui dicitur Eucsthis fluvius in Mæotidas paludes, & redit in terminum pontici maris, juxta Necropela, & acro-

(9) In veteri codice Dionysii Hugonis Floriacensis scriptum erat in margine: *Mardaitas Græci Piratas appellant.*

ma, (11) quod dicitur arietis facies. A præsignatis verò paludibus simile flumen mari est, & fertur in Euxini ponti mare per terram Bosphori Cimmerici, ex quo flumine capitur id quod dicitur Murzilin, & huic similia, & in partibus quidem adjacentium paludum quæ spectant ad Orientem, usque ad Phanagoriam, seu Iberos qui ibidem sunt, plurimæ nationes consistunt. Ab eisdem autem paludibus usque in amnem qui dicitur Cuphis, ubi Xyxtus capitur, qui dicitur Bulgaricus piscis, antiquitus Bulgaria est magna, & hi qui dicuntur Contragi, ejusdem cujus & ipsi tribus existunt. Temporibus autem Constantini, qui in Occidente regnavit, cum Orbarus (12) dominus jam dictæ legionis Bulgaricæ, seu Contragorum vitam commutaret, ac filios quinque relinqueret, testatus est ne ullo modo à mutua cohabitatione separarentur, ipsique nulli alteri nationi seruirent. Post breve autem tempus mortis illius, in divisionem venientes quinque filii ejus altrinfecus sequestrati sunt unà cum populo, quem unusquisque eorum ditioni suæ subiectum habebat. Et primus quidem filius ejus qui dicebatur Buthajas, mandatum proprii custodiens patris, in progenitorum suorum terra permansit usque in præsens. Secundus verò hujus frater nomine Contaragus Tanaim transiens fluvium, ex adverso primum habitavit fratri. Quartus autem, & quintus Istrum, idest Danubium fluvium transmeantes, unus eorum in Avaricæ Pannonia Chajano Avaro subsidens, mansit illic cum potentatu suo: alter verò haud procul ab urbe Ravenna in Pentapolim veniens, sub Christianorum Imperio factus est. Deinde horum tertius Hasparuch dictus, Danaprin, & Danastrin transiens, & Honglon adiens, boreos interiores Danubio fluvios, inter hunc, & illos habitavit, turum, & difficilem locum hinc, & inde conspiciens, dum enim esset palustris, & hinc, illincque fluminibus coronatus, copiosam genti propter hostium participationem humilitate præstabat quietem. His autem ita in quinque divisis, & ad paucitatem devenientibus, exivit gens magna Gazarorum ex interiori profundo Berziliæ primæ Sarmatiæ, & dominata est omni perviæ terræ usque ad Ponticum mare, & primum fratrum Buthajam primæ Bulgaricæ principem substituit, ordinatis vectigalibus, quæ ab eo deferunt usque nunc. Ast Imperator Constantinus comperto quòd ex Triplo gens immunda, & sordida ultra Danubium apud Honglon tabernaculum fixerit, & appropinquans Danubio discurret per regionem, quæ nunc tenetur ab illis, quæque tunc à Christianis possidebatur, tristatus est vehementer, & jubet transire omnes exercitus in Thracem. Et construens classem tam per terram, quam per mare, contra eos motus est, hos bello persequi volens, & contra Hoglon, atque Danubium per Epirum pedites in aciem dirigens, & appropinquans littori naves adesse præcepit. Porro Bulgares hac celeritate, seu maxima multitudine visa, super salute sua desperati ad præsidium prædictum confugiunt, & sese circumquaque muniunt. Per tres autem dies & quatuor, ex hujusmodi munitione nec illis exire audentibus, nec Romanis propter adjacentium paludum occasionem prælium construentibus, animadvertens polluta gens remissos Romanorum ani-

(10) Aliter *Corasiorum*.  
(11) Aliter *nacroma*.  
(12) Aliter *Crobatus*.



animos, recreata, & alacrior facta est. Porro cum Imperator pedum dolorem acrius pateretur, & Meridiem cogeretur ob balnei usum, una cum quinque dromonibus, & propriis hominibus suis reverti, deseruit magistratus, & populum, jubens cum lanceis vibrantibus exercitari, & impetum in eos movere si fortassis exirent. Sin autem, obsiderent eos, & obcluderent munitionibus. At verò hi qui erant equestris militiæ, Imperatorem fugisse diffamantes, metuque oppressi, eadem tergiverfatione abusi sunt nemine persequente. Porro Bulgares, hoc viso insequabantur post terga ipsorum, & plures quidem gladio peremerunt, multos verò vulneraverunt, persequuti eos usque ad Danubium. Quem transeuntes, & venientes usque ad eam quæ dicitur Barnan- circa finem Odissi, & mediterraneo illic posito perspecto, quòd in multa cautela consisteret, in posterioribus quidem propter Danubium fluvium, in anterioribus autem, & ex lateribus ob claufuras, & Ponticum mare, præsertim cum dominarentur adjacantium Sclavinorum generationibus, quæ dicebantur septem: Severos quidem locaverunt ab anteriore claufura Veregaborum ad partes Orientales: in locis autem quæ sunt ad Meridiem, & Occidentem usque ad Avariam, residuas septem generationes quæ sub pacto erant. Ergo cum dilatati fuissent in his, elati sunt, & cœperunt ea quæ sub Romana Rep. erant castra, seu prædia destruere, atque prædari. Unde vi coactus Imperator fecit pacem cum eis, annua illis præbere pacta pollicitus in confusionem Romanorum ob multitudinem delictorum. Mirabile quippe ipso auditu erat his qui longè, & qui propè degebant, quòd is qui omnes tributarios sibi statuerat, tam videlicet eos qui ad Eoum, & Occasum, quam ad Arctum, & Mesembriam commorabantur, ab ista detestabili gente fuerit superatus. Verùm Imperator ita quidem ex providentia Dei hoc Christianis contigisse credens, evangelicè tractans pacem fecit, & fuit usque ad obitum suum quietus à cunctis hostibus, studium habens præcipuum uniendi Ecclesias universas Dei, quæ ubique divisæ fuerant, à temporibus Heraclii proavi sui, & Sergii vāsani, ac Pyrrhi, qui indignè throno Constantinopoleos præsuere, unam voluntatem, & unam operationem in Domino Deo Salvatore nostro dogmatizantium, quorum nequam opiniones idem Christianissimus Imperator Concilio universali Constantinopolim convocato ducentorum & octoginta novem Patrum. Episcoporum, damnavit, & dogmata, quæ in antecedentibus quinque (13) sanctis, & universalibus Concilijs fuerant confirmata, roboravit, atque pium duarum voluntatum, & operationum promulgari dogma decrevit, per eandem sanctam, & subtilissimam universalis Concilij Synodum, cui præerant tam ipse piissimus Imperator Constantinus, quam pii Sacerdotes. Per idem tempus Gizid cœpit esse princeps Arabum, qui tribus his præfuit annis. Anno duodecimo Imperii Constantini collecta est sancta Synodus & universalis sexta Constantinopolim CC. octoginta & novem sanctorum Patrum, præceptione pii patris Constantini. Anno tredecimo Imperii sui repulit Constantinus ab Imperio fratres suos Heraclium, & Tiberium, & solus regnavit cum-

Tom. I.

(13) Codices Pith. sex.

(14) Aliter Etherii.

(15) Aliter Marzuan.

A filio suo Tiberio. Anno decimoquarto Imperii sui Muhtar mendax dum tyrannidem exercuisset, obtinuit Persidem. Vocavit autem seipsum Prophetam, & conturbati sunt Arabes. Anno decimoquinto Imperii Constantini Arabum. Princeps Maruan præfectus est. Siquidem defuncto Gizid, turbati Arabes, & Theriexteri (14) surrexerunt constituentes sibi ducem Habdallan quendam filium Zubedir, & congregati sunt Phænices, & Palæstini, & veniunt Damascus, sed & usque Gabathan, & Asan, & Amiran Palæstinæ, dantque manus dextras Maruan, (15) & sistunt eum ducem, qui Amiræ administratione fungitur in mensibus novem. Et eo mortuo Habdimelech filius ejus suscepit principatum, cum Amiras fuisset annis viginti uno & dimidio, aggrediturque tyrannos, & interfecit Habdallan filium Zubedir, (16) nec non & Dadacum. Anno decimo sexto Imperii Constantini facta est fames magna, atque mortalitas in Syria, gentemque Habdimelech obtinuit. Cumque Mardaitæ incumberent partibus Libani, & pestilentia teneretur, & fames, idem Habdimelech pacem quæ fuerat à Muhavia quæ sita petiit, missis ad Imperatorem legatis, eademque trecenta sexaginta quinque millia numismatum auri præbere pollicitus, & illos trecentos sexaginta quinque servos pari modo nobiles, totidemque equos. Anno decimosextimo Imperii sui requievit Imperator pius Constantinus, cum imperasset annis decem & septem, & imperavit Justinianus filius ejus.

J U S T I N I A N U S .

Anno ab Incarnatione Domini DCLXXVIII. Justinianus imperat Romanis, Arabibus Habdimelech principatur, qui præfuit his annis vigintiduo. Hoc autem anno mittit Habdimelech ad Justinianum confirmare pacem, & convenit inter eos hujuscemodi pax, ut scilicet Imperator deponeret Mardaitarum agmen à Libano, & prohiberet incursiones eorum, & Habdimelech Romanis tribueret per singulos dies numismata mille, & equum, & servum, & ut haberent communem per æqualitatem tributa Cypri, Armeniæ, ac Iberiæ. Et direxit Imperator Paulum magistrum ad Habdimelech ad confirmandum ea quæ placita fuerant, & facta est in scriptis securitas sub testium adstipulatione, qui liberaliter honoratus reversus est. Et mittens Imperator assumpsit Mardaitarum duodecim millia, Romaicâ virtute recisâ. Omnes enim quæ nunc habitantur ab Arabibus in confinibus positæ civitates à Mopsuestia, (17) & usque ad quartam Armeniam, infirmæ, & inhabitabiles erant propter impetum Mardaitarum. Quibus repressis, omnia dira passâ est Romania usque in præsentem diem. Eodem anno mittit Habdimelech Ziphien fratrem Muhaviæ in Persidem contra Muhtarum mendacem, atque tyrannum, & interemptus est Ziphien à Muhtar. Quo audito Habdimelech venit Mesopotamiam, & tyrannidem patitur à Saido, quem supergressus verbo Damascus aperire fecit à se præventam, & post hoc fraudulenter occidit. Justinianus autem cum esset junior quasi annorum sedecim, & sua quæque inconsultè disponderet, misit Leontium Prætorem in Armeniam cum Romaico potentatu, & Sarracenis illic existentibus interemptis, subjicit hanc Romanis. Similiter & Iberiam, & Albaniam, Hircaniam (18) quoque, atque Mediam, &

S 2

sub

(16) Aliter Zudebir.

(17) Aliter Amonpseustia.

(18) Aliter Bucaniam.

sub tributo regionibus actis plurimas pecunias Imperatori transmisit. At verò Habdimelech his cognitis, abiit Cercesum, & Eupolim. subjugavit.

Anno secundo Imperii Justiniani facta est fames in Syria. Qua de re multi Romaniam sunt ingressi. Et veniens Imperator in Armeniam illic suscepit Mardaitas, qui in Libano fuerant æneo muro destructo. Destruxit autem & pacem cum Bulgaribus fixam, perturbans typos, qui à patre ordinabiliter facti sunt, & jubet transire in Thracem equestres militias, volens tam Bulgares, quàm Sclavinos deprædari. Anno tertio Imperii sui movit exercitum Justinianus contra Sclaviniam, & Bulgariam, & Bulgares quidem ad præsens sibi occurrentes impulit. Exurgens autem Theſſalonicenſis copioſas multitudines Sclavinorum partim bello peremit, partim cum ad se confugerent in partibus Obſicii, (19) cum per Abidum transfretasset, constituit. Cum autem reverteretur in itinere præpeditus à Bulgaribus in arcto clausuræ, cum cæde proprii populi, & vulneratione multa vix remerare prævaluit. Eodem anno & Habdalla (20) Zubir Musabum fratrem suum mittit contra Muhtar, (21) & fugit in Syriam, quem præoccupans interfecit. Porro Habdimelech militat contra Musabum, & victum occidit, & subjugavit Persidem totam. Anno quarto Imperii Justiniani misit Habdimelech contra Zubir Chajan in Macha, & occidit eum Chajan ibidem, & subdita regione Chajan adversante sibi, concremavit domum idoli ejus, unà cum idolocultore ipſorum. Quamobrem ille Prætoſem Perſidis Chajan promovit, & subacta est Habdimelech tam Perſidis regio, & Meſopotamiæ, quàm Armenia magna, & Hirii, (22) ac per id interſina bella quieverunt. Anno quinto Imperii Justiniani finem discordiæ habuit, & liberatus est ab omni bello Arabum principatus, & pace potitus est Habdimelech cunctis sibi subactis.

Anno sexto Imperii sui Justinianus pacem, quam ad Habdimelech habuit, ex amentia dissolvit, & omnem Cypriorum insulam, & populum irrationabiliter voluit transmigrare, & characterem qui missus fuerat ab Habdimelech, cum noviter visus esset, & nunquam antea factus, non admisit. Multitudo verò Cypriorum dum transmeare niteretur, submersa est, & ex languore peribat. Reliqui verò in Cyprum reversi sunt. Et his auditis Habdimelech satanicè stimulatus rogabat ne pax solveretur, sed susciperent monetam suam, cum Arabes non susciperent Romanorum incisionem in suis nummis. Verùm dato pondere auri ait: Nullum Romanis damnum efficietur, ex eo quòd Arabes nova cuderent. At ille precem, ex timore arbitratus effectam, non perpèdit, quòd studium eorum esset, ut Mardaitarum primùm compeſcerent incurſus, & ita per putativæ rationis obtentum pacem dissolveret. Quòd & factum est, & misit Habdimelech ad ædificandum templum Muchan, & voluit auferre columnas sanctæ Gethſemanis, & rogaverunt eum Sergius quidam vir Christianissimus, qui erat generalis Mansur Logotheta, & valde familiaris eidem Habdimelech, atque Patricius socius ejus Christianis, qui erat in-

(19) Aliter *obſicii*. Aliter *obſequii*.

(20) Aliter *Habdellan Zubin*.

(21) Aliter *ab inito Marte cum eo vertitur Muhtar*.

(22) Aliter *Hyrri*. Aliter *Ethrii*.

A Palæſtina præpoſitus, qui cognominabatur Claufus, poſtulantem ne hoc fieret, sed per ſupplicationes ſuas perſuaderet Justiniano mittendi ſibi alias pro eis, quòd & factum est. Anno ſeptimo Imperii ſui Justinianus elegit è Sclavis, qui ſe jubente transmigrarent milites triginta millia, & armatis illis, cognominavit illos populum acceptabilem, principemque in eis Nebulum nomine ſtatuit. Fiſus autem in illis, ſcripſit Arabibus non ſe permanſurum in pace, quæ ſcripto convenerat. Et aſſumpto populo acceptabili, & cunctis equeſtribus militiis, abiit Sebaſtopolim maritimam. Arabes autem diſſimulantes, & pacem ſolvere minimè proponentes, ſed Imperatorio exceſſu, atque procacia hoc agendi violentiam patientes, armati & ipſi venientes adeunt Sebaſtopolim, proteſtantes, ne Imperator quæ invicem cum juramenti conſono pacto placita fuerant ſolveret, alioquin Deus vindex judex culparum foret. Sanè cum Imperator nec auditu ipſo hujusmodi verba pateretur percipere, illi pacis, & verbi ſcriptum ſolventes, & in excelſo loco pro vexillo præcedenti gratia (23) ſuſpendentes, contra Romanos impetu irruunt Muhammat ducem habentes, bellumque taliter inierunt. Et priùs quidem ſuperati ſunt Arabes. Suggestens interea Muhammat auxilianti Romanis Sclavinorum duci, mittit ei marſupium (24) numiſmatibus plenum, multique promiſſionibus hunc ſeducens, perſuadet hunc confugere ad ſe cum viginti millibus Sclavorum, & ſic fugam Quiritibus acquiſivit. Tunc Imperator occidit horum reſiduos unà cum liberis, & uxoribus trans præcipiti locum Leucatum dictum, qui maritimus erat Nicomediensium ſinibus. (25) Anno octavo Imperii Justiniani, Sabbis Patricius Armeniæ, comperta ſuperatione Romanorum, Armeniam Arabibus tradidit, & ſubjecta est eis interior Perſis, quæ dicitur Ceraſa, & oriur ibidem inſidiator, nomine Sabinus, qui multos Arabum interfecit. Sed & ipſum Chajanum penè omnibus modis in amne necaverat. Et tunc Agareni peramplius temerarii facti ſunt Romaniam depopulantes. Anno nono Imperii Justiniani, defectio ſolis effecta est horà diei tertià, ita ut quædam ſtellæ clarè apparerent. Et exercitum movit Muhammat contra Romaniam, habens ſecum profugos Sclavos utpote expertos Romanæ, & multos duxit captivos. Porro Justinianus diligentiam circa palatii habens negotia conſtruxit triclinium, quòd Justiniani vocatur. Conſtituitque Stephanum Ferſam Sacellarium ſuum, & ſpadonum primum, dominum, & arbitrum, nimis inſidiantem ſanguini, atque crudelem, qui immifericorditer exteriores quoſque verberare, ſed & lapidare tam ipſos, quàm horum prælatos penitus non ceſſabat. Cumque Imperator quadam die profeſtus fuiſſet, præſumpſit agreſtis beſtia illa & matrem quoque ipſius Anaſt aſiam Auguſtam more pueri habenis flagellare. In his autem & in civilem copiam multis malis oſtenſis, exoſum cunctis fecit Imperatorè. Similiter & in generalis Logotheſii (26) rebus conſtituit monachum quendam Theodotum nomine, qui primò incluſus fuerat in Thracenſibus Auguſti partibus, ſed & in ipſum ſæviſſimum exiſtentem, qui

(23) Paul. Diacon., & Cedren. *haſta*.

(24) *κάλυτρον*.

(25) Aliter *ſinum*. P. Pith. *ſinin*.

(26) *γενικὰς λογοθέτια*.

qui plurimos Reip. principes, & illustres viros, non tantum ex ordinatoribus, sed ex urbis quoque habitatoribus frustra, & in vanum, ac inexcusabiliter exactiones, & functiones & prescriptiones solvere faciens, funibusque suspendens, hos fumo palearum afficiebat. Insuper & Praefectus Imperatoria iussione plurimos viros carceribus tradens, per aliquot annos servari mandavit. Haec omnia crescere fecerunt odium populi circa Imperatorem. Praeterea Imperator exigebat à Callinico Patriarcha orationem faciendi ut destrueret Ecclesiam Sanctae Dei Genitricis, quae Metropolitae dicebatur, juxta Palatium sitam, volens in loco sistere phialam, & bases construere vulgi, (27) ut illic Imperatorem susciperent. At verò Patriarcha dicebat: Orationem quidem ad statuendam Ecclesiam habemus, destructionem verò Ecclesiae non suscipimus. Cogente autem eum Imperatore, & omnimodis exigente orationem, dixit Patriarcha: Gloria Deo qui jugiter sustinet nos patitur, nunc & semper, in saecula saeculorum, Amen. Quo audito destruxerunt Ecclesiam, & fecerunt phialam. Porro jam dictam Ecclesiam Metropolitae fecerunt apud Petrin. Anno decimo Imperii Justiniani, direxit aciem Muhammath adversus quartam Armeniam, & captivatis multis reversus est. Eodem quoque anno Justinianus pulsus est regno, hoc modo. Jussit Stephano Patricio, & Praetori, cognomento Ruffo, noctu interficere vulgus Constantinopolitanum. à Patriarcha inchoaturo. Leontius verò Patricius, & quondam Magister militum Orientalium, qui in bellis saepe probabiliter gesserat, & tres annos in custodia transfegerat, excusatus ex Triplo (28) revocatur, & Praetor Helladis promotus est, jussus est in tres dimitti dromones, eodemque die ab urbe moveri. Nocte verò penes Julianensium portum Sophiae, juxta ea quae dicuntur Mauri, situm ad iter agendum ab urbe motus statione fixa, valedicebat amicis qui ad se veniebant, inter quos venere ad eum germani, & sodales ejus, Paulus scilicet monachus Callistrati, qui & Astronomus, & Gregorius Cappadox, qui & Clusuriarches

A extiterat, deinde Monachus factus, & Egu-  
 menus Flori, qui in custodia frequentius illum  
 visitantes, affirmabant eum Imperatorem Ro-  
 manorum futurum. At verò Leontius dixit ad  
 eos: Vos certum in custodia super Imperio me  
 esse fecistis, & nunc in malis vita mea fini-  
 tur. Post modicum quippe ero per singulas  
 horas praestolans mortem, qui dixerunt: Ne  
 pigriteris, & hoc protinus adimpletur. Audi  
 nos tantum, & sequere nos. Et assumptis Leon-  
 tius hominibus suis, & armis, quotquot ha-  
 buit, ascendit in Praetorium silentio multo, &  
 pulsantes portam Imperatorem venisse finge-  
 bant, ad disponendos quosdam qui illic esse  
 noscebantur. Cumque hoc nunciatum fuisset  
 B Praefecto, qui tunc erat, & ille concito ve-  
 nisset, & portas aperuisset, capitur à Leon-  
 tio, & alapis caesus, ligatur manus, & pe-  
 des. Ingressus autem Leontius, & carceribus  
 referatis, solutisque viris retrusis multis, &  
 fortibus, qui à sex & octo annis in vinculis  
 fuerant, quorum plures milites erant, hos ar-  
 mavit, & in forum exivit cum eis clamans.  
 Et omnes Christianos ad sanctam Sophiam, &  
 per omnem regionem mittens, voce sua cla-  
 mare coepit. Multitudo verò civitatis tumultu-  
 atata celeriter ad luterem Ecclesiae est congre-  
 gata. Ipse verò cum duobus monachis amicis  
 suis, & quibusdam ex clarioribus viris, qui è  
 custodia fuerant egressi. Patriarchium ascen-  
 dit ad Patriarcham. Inveniens autem & ipsum  
 C turbatum propter illa, quae iussa sunt Patricio  
 Stephano Ruffo, persuadet ei descendere ad  
 luterem, & clamare sic: Haec est dies quam  
 fecit Dominus. Univerfa verò multitudo leva-  
 verunt vocem: Effodiantur ossa Justiniani. Et  
 ita in hippodromum omnis cucurrit populus.  
 Cumque dies facta fuisset, educunt Justinianum  
 in hippodromum, nasoque illius, & linguam  
 recisam, exulem faciunt apud Cherfonam. Porro  
 comprehensum turbam Theodorum monachum,  
 & generalem Logothetam, atque Stephanum  
 Sacellarium Persam, funibusque retrorsum, hos  
 ligatos trahunt per mediam plateam, & ad  
 Vaurum (29) ductos incenderunt. Et ita  
 D Leontium Imperatorem laudaverunt.

(27) *dius Venetorum.*  
 (28) *Aliter extemplo.*

(29) *Aliter Taurum.*

*Explicit Liber Decimusnomus.*

INCL

# INCIPIT LIBER VIGESIMUS.

**A**NNO ab Incarnatione Domini DCLXXXVIII. Leontius imperat Romanis. Igitur cum regnare coepisset, undique pacifice mansit, tribusque annis Imperium rexit. Anno secundo Imperii Leontii, movit exercitum Senalidus contra Romaniam, & multis ductis captivis reversus est, seditioneque concitata, Sergius Patricius Lazicæ hanc Arabibus subdidit. Anno tertio Imperii Leontii, acie Arabes in Africam motâ hanc obtinuerunt, & ex proprio exercitu taxatos (1) in ea quosdam constituerunt. Quibus compertis Leontius mittit Joannem Patricium virum idoneum cum omnibus Romaicis classibus, qui cum Carthaginem pervenisset, & bello catenam portus ejus aperuisset, inimicosque in fugam vertisset, hos viriliter insequutus universa liberavit Africæ castra, relictisque operatoribus, (2) hæc Imperatori suggessit, ibidemque hyemavit, jussionem prætolatus ab eo. At verò his compertis Protosymbolus copiosum, & potentiorum adversus eos transmittit, & prædictum Joannem cum stolo ipsius bello à portu depellit, & hostiliter exterius castrametatus est. Prædictus verò Joannes ad Romaniam repedavit, majorem virtutem ab Imperatore accipere volens, & venit usque ad Cretam Principem aditurus. Exercitus autem per majores suos ad Imperatorem ascendere nolens (obtinuerat enim eos timor, atque confusio) ad consilium sese nequissimum contulit, & huic maledixerunt, eligentes Imperatorem Absimarum Drongarium Cibioretorum apud Curiositas habitum, hunc Tiberium nominantes. Itaque Leontio apud Constantinopolim posito, & Neoresium portum emundante, bubonis pestis urbi incubuit, & in quatuor mensibus multitudinem plebis consumpsit. Venit autem Absimarus, unâ cum exercitu qui secum erat, & applicuit ex adverso civitatis in Syces. Per aliquantum sanè temporis civitatem prodere nolente Leontio, proditio facta est per singularem murum Blacernarum à principibus exteris, quibus claves terreni muri creditæ fuerant cum horribili jurejurando. Isti namque per insidias tradiderunt urbem. Porro ingressi classium milites civium domos, denudaverunt in his habitantes. At verò Absimarus Leontii quidem naso reciso in Monasterio Dalmatii incustodia fore præcepit. Principes autem, & amicos, utpote commorantes ei, cæfos, atque proscriptione damnatos exilio relegavit, Heracliumque germanum suum virum vehementer idoneum, singularem Prætorem (3) omnium exteriorum equestrium exercituum promotum, in partes Cappadociæ ad Clausurarum discurre, contraque hostes curam, ac dispositionem facere misit.

## A B S I M A R U S.

Anno ab Incarnatione Domini DCXCI. Absimarus Imperator Romanorum creatus est. Qui septem annis imperavit, & tumultuatus est contra Abdarronem, (4) & dominatus est ei, & persequutus est eum Abipsa Chajan.

Anno secundo Imperii Absimari, Romani Syriam peragrantes, & venientes usque Samosatam, & deprædantes circumquaque regionem,

(1) ταξείωνται.

(2) Aliter propriis observatoribus.

(3) μονοστράτηγον.

(4) Aliter Abderachman in Perside.

**A** multa occiderunt millia, ut ferunt, Arabum ducenta, plurimisque spoliis sumptis, & captivitate Arabum multa, reversi sunt timore magno in eos patrato. Anno tertio Imperii Absimari exercitum movit Habdella in Romaniam, & expugnans Tarentum, nihilque proficiens rediit, ac ædificavit Mopseustiam, & posuit in ea custodes. Anno quarto Imperii Absimari, Baanes cognomento Heptadæmon quartam Armeniam (5) subjugavit. Absimarus verò Philippicum filium Nicephori Patricii in Cephaloniam exulem misit vi imperantis omnino venundatum. Asserebat enim se in somnis vidisse, quod caput suum ab Aquila protegeretur, & obumbraretur. Quibus Imperator auditis hunc protinus exilio relegavit. Anno quinto Imperii Absimari seditionem concitaverunt Principes Armeniæ contra Sarracenos, & eos qui erant in Armenia peremerunt, & iterum ad se Absimarum, & Romanos in regionem suam adducunt. Porro Muhammath acie adversus eos directâ multos occidit, & Armeniam Sarracenis subdit, optimatesque Armeniorum coacervatos in uno loco viventes incendit. Per idem verò tempus exercitum movit Azar in Ciliciam cum decem millibus, cui cum obvius occurrisset Heraclius frater Imperatoris, plurimos eorum occidit, residuos verò victos Imperatori transmisit. Anno VI. Imperii Absimari, Azidus cunei aciem contra Ciliciam movit, expugnansque erat Sifui castrum. Quod Heraclius frater Imperatoris obtinuit, & bellum in eo aggressus Arabum decem millia necat. Interea Justinianus cum penes Chersonam degeret, & se iterum imperatorum concionatus denunciaret, accolæ locorum eorundem discrimen ex Imperio venire metuentes, consiliati sunt hunc interficere, vel certè Imperatori transmittere. Ipse verò cum id sensisset, fugiens, & Daras veniens, Cazarorum se poposcit Chajano præsentari, qui cum rei circumstantiam didicisset, suscepit eum cum honore ingenti, & tradidit illi uxorem Theodoram sororem suam. Post modicum verò prece oblata Chajano descendit in Phanagoriam, & illic degebat cum Theodora. His auditis Absimarus mittit ad Chajanum promittens ei præbere munera multa, si Justinianum sibi dumtaxat vivum transmitteret, sin autem, saltem caput ejus. Cedens autem Chajanus hujusmodi petitioni, custodiam ei misit, quasi ne à contribulibus suis insidias pateretur, mandans Fazin, qui erat illic in personæ suæ vice deputatus, & Blagizin Principi Bosphori, ut cum nunciaret fore, eundem trucidarent Justinianum. His autem per servum Chajani Theodoræ nunciatis, & Justiniano patefactis, convocatos ad se jam dictos Principes Facin, & Blagizin quasi ad colloquendum secretò, eorum colla strangulare curavit. Confestimque Theodoram in Cazariam mittit, & ipse à Phanagoria fugiens, in Men descendit, & inventa navi parata ascendit in eam, & navigans juxta littora, venit usque ad Symbolum juxta Chersonam. Ad quam mittens occultè tulit Barisbacurium, & Salibam fratrem ejus, & Stephanum, & Moropaulum, unâ cum Theophilo, qui cum navigasset cum eis Chersonam, Pharum transivit. Sicque de-

(5) Aliter Armeniam, Arabibus subjugavit, ut imperandi somnio. ὡς ἐνειροπολιόμενον. Alter codex Pith. ὡς ἐνειροπολιόμενον.

num transfretantes Necropola, seu ostia Danapri, & Danistri, tempestate facta, super salute sua desperati sunt omnes. Majaces vero familiaris homo ipsius dixit ei: Ecce morimur Domine, vove Deo pro salute tua, ut si Deus Imperium tuum tibi reddiderit, in nullum tuorum ulciscaris inimicum. At ille in furore respondens, ait: Si peperero cuiquam eorum, in hoc loco me Deus demergat, & sine periculo ab æstu illo exivit, & introivit in Danubium amnem. Cum autem misisset Stephanum ad Trebellin dominum Bulgariae, ut sibi auxilium præstaret ad obtinendum parentale Imperium suum, repromisit ei se plurima dona daturum, & filiam ejus in uxorem accepturum, ipsique in cunctis obediturum, & concursurum, jurejurando pollicitus. Quo ille cum ingenti honore suscepto, commoveret universum sibi subditum populum Bulgarum, atque proximo anno ad regnantem urbem venerunt.

Anno septimo Imperii Absimari mortuus est Habdimelech Arabum Princeps, & tenuit principatum ejus Ulid filius Abdalharis. Eodem quoque anno Justinianus cum ad regiam urbem, una cum Terbelli venisset, cum subjectis Bulgaribus castrametatus est ad portam Carsii, & usque ad Blacernas, & per tres dies alloquens eos qui erant de civitate, conviciis dehonestabatur ab illis, qui eorum nec saltem verbum admittebant. At vero Justinianus cum paucis contribulibus bello excepto per aquæductum ingressus, & tumultum excitans, fodiendo urbem obtinuit, & post paululum tabernacula in Palatio Blacernarum terendit.

#### JUSTINIANUS II.

Igitur Imperii sui primo anno, idest, quo Imperium suum Justinianus recepit, multa dona Trebelli tribuens, simul & regalia vasa, dimisit eum in pace. Cæterum Absimarum urbem Apolloniadem fugiens adiit, insequutionem tamen perpeffus apprehenditur, & ad Justinianum deducitur. Porro Heraclius vincetus à Thrace adductus est cum omnibus qui ei opitulabantur, quos in muro omnes suspensio (6) interfecit. Cum autem ad Mediterranea destinasset, multos ex eis inventos tam actores, quam privatos similiter interemit. Porro Absimarum, atque Leontium vincetos catenis per totam urbem pompis fecit dehonestari. Cumque ludi equestres agerentur, ipseque in folio resideret, ducti sunt publicè tracti, & projecti proni ad pedes ejus, quorum ille colla usque ad solutionem primi bravii (7) calcavit, universa plebe acclamante: Super aspidem, & basiliscum ambulasti, & conculcasti leonem, & draconem, & ita hos destinatos in vivario animantium capitis animadversione punivit: Callnicum vero Patriarcham ablatis oculis apud Romam exilio relegavit, & Cyrum, (8) qui insulâ fuerat inclusus Amastridis, tanquam eum qui prænuñciaverat sibi restitutionem Imperii, subrogatum provexit. Innumerabilem quoque multitudinem tam ex civili, quam ex militari catalgo, multos perdidit, multos etiam in sacco missos amara morte fecit necari, alios autem cum ad prandium, vel ad cœnam accubitaret, mox ut surgebat, partim suspensio, partim incisione perdebat, & hinc magnus timor obtinuerat omnes. Misit interea classem ad educendam de Cazaria uxorem suam, & multæ cum suis viris scaphæ demersæ sunt. Quo audito, Chajanus significat ei dicens: O insensate, nonne oportebat te in duabus, vel tribus scaphis accipere

mulierem tuam, & non tantam occidere multitudinem? An putas quòd & hanc arte decipias? Ecce peperit tibi filium, mitte, & accipe illos. At ille misso Theophylacto Cubiculario duxit Theodoram, & filium ejus Tiberium, & coronavit eos, & imperare simul cum ipso. Anno secundo Imperii Justiniani Ulid furripuit Ecclesiam catholicam Damasci, livore pestifero in Christianos habito, stimulatus propter eminentem tanti pulcritudinem templi, & prohibuit scribi Græcè publicos Logothesi codices, sed in Arabicis adnotari sine computo, quoniam impossibile est illorum lingua monadem, vel dualitatem, aut trinitatem, aut octo, & dimidium, aut tria scribi, propter quod usque hodie sunt notarii cum eis Christiani.

Anno tertio Imperii sui Justinianus pacem inter Romanos, & Bulgares evèrtit, & equestres militias in Thracem transire faciens, classibus constructis, contra Bulgares, & Trebellin properavit. Cum autem venisset ad ripam, navigium quidem ante castrum applicare fecit. Populo autem sicut ovibus per campos ad colligendum scœnum disperso, viderunt exploratores Bulgarum, vanam dispositionem Romanorum, & coacervati ut fere subito irruerunt, & vehementer consumperunt Romaicum ovile, multam prædam, & equos, & arma, exceptis his qui perempti sunt, accipientes. Porro Justinianus cum ad castrum fugisset cum his qui evaserant, per tres dies portas clausas, & obseratas tenuit. Videns vero Bulgarum perseverantiam, ipse sui equi nervos primus incidens, omnes idipsum facere jussit. Armis autem bellicis supra murum positis, noctu in scaphas ascendens latenter enavigavit, & cum confusione pervenit ad urbem. Anno quarto Imperii sui exercitum movit Masalmas adversus Tyrannum propter indignationem exercitus, una cum Mavinia per Marinianum occisi, & hanc obsidentes, hyemaverunt ibidem. Ad quos mittit Imperator duos prætores Theodorum Cartherucam, & Theophylactum Saliban-

cum exercitu, & agresti populo rusticam operam daturum ad debellandum eos, & insequendum. Ipsi vero ad contentionem venientes in alterutrum, & inordinate in eos congressi, statim vertuntur, & multa millia perierunt, & captivi ducti sunt multi. At illi sarcinis eorum, & escis acceptis obsederunt quousque civitatem ceperunt. Defecerat enim eis esca, & per hoc recessuri erant. Porro viri Tyrannenses his verbis desperati, acceperunt verbum indemnitate suæ, & exierunt ad eos, & derelicta est civitas deserta usque in præsentem diem. Verum illi non servantes verbum, hos in heremum exules transmiserunt, & multos ex his servos retinuerunt. Anno quinto Imperii Justiniani movit exercitum Abas contra Romaniam, & multis in captivitate ductis rediit, & cœpit ædificare Garis in regione Eupoleos. Anno sexto Imperii Justiniani movit exercitum Muctam adversus Ciliciam, & multa castra accepit verbo. Proditum est eis & Camachum cum adjacentibus sibi locis. Interea Justinianus stolo copioso armato Maurum Patricium misit Chersonam, una cum Stephano Patricio cognomento Asmiæto maiorum memoria succensus, insidiarumque recordatus contra se à Chersonitensibus, & Bosphoronianensibus, & reliquis climatibus effe-

cta-

(6) ἐπὶ λίσσῳ.

(7) βραχίον.

(8) Aliter Protocyrum. Aliter pro eo Cyrum.



Starum . Omnes naves , dromones videlicet , trieres , & scaphas , chimæras , & lintres usque ad Chelandia (9) per collationem ab unoquoque inhabitantium urbem , Senatorum videlicet , & ergasticorum , & plebejorum , ac omnis officij collegit , quibus missis præcepit , omnes habitantes in castris illis gladio interficere , & neminem vivificare , tradens eis , & Heliam Spatarium , qui deberet Prætor Chersones constitui . Qui Chersonem venientes nempe sibi resistente castra ceperunt , & omnes gladio interfecerunt , exceptis parvulis , his parentes , & sibi hos in servitium reservantes . Tudunum autem Principem Chersonis , qui & ex persona Chajani erat , & Zelum ex linea , & genere ejus , qui & primus civium habebatur , atque alios illustres , & primores quadraginta Chersonis , unâ cum familia ipsorum victos ad Imperatorem duxerunt . Alios verò ex primoribus Chersonis septem , in veribus ligneis igni applicatos asaverunt . Alios etiam viginti post tergum horum victis brachiis ad proram navis alligantes , & lapidibus hanc implentes , in profundum miserunt . His autem Justinianus auditis , super salute puerorum sæviens , jussit eos quantocyus ad se venire . Cum autem stolus mense Octobri motus , & in pelago præoccupatus fuisset , in altri ortu , quod Taurus (10) dicitur , penè totus demersus est . Sanè numerati sunt eorum qui submersi sunt septuaginta tria millia . At verò Justinianus his agnitis non est tristatus , quin potius gaudio repletus , & hujusmodi adhuc vœfaniæ deditus , clamore magno minitans , iterum alium stolum mittit , & arari usque ad pavimentum , & illi di universos qui remanserant parvulos ad parietem jussit . Audierunt hæc qui erant ex castris illis , & se munierunt , coactique contra Imperatorem sapere , miserunt ad Chajanum in Cazariam petentes populum ad custodiam sui . Verùm inter hæc erigitur , & Helias Spatarius , & Bardanes exul , qui tunc fuerat à Cephaloniam revocatus , eratque cum classe apud Chersonem . Porrò Imperator his cognitis , misit cum paucis dromonibus Gregorium Patricium cognomento Syrum , & generalem Logothetam , & Joannem Præfectum , atque Christophorum Turmarchen Thracensium cum trecentis armatis , tradens eis Tudunum , ac Zelum , qui deberent Chersonæ restitui secundum quod antea fuerant , ad rationem reddendam Chajano per apocrisarium , ducendosque ad se Heliam , atque Bardanem . Quibus transmeantibus in Chersonem , his Chersonitæ rationem reddere dignati sunt : in crastinum verò solos hos cives ingredi exhortati portas clausurunt , & generalem Logothetam unâ cum Præfecto gladio trucidarunt . Tudunum verò cum Zelo etiam ducto Turmarche unâ cum trecentis militibus Cazaris tradiderunt , & ad Chajanum mittere curaverunt . Tudano autem in itinere mortuo , Cazari in susceptione ejus occiderunt turmarchen unâ cum trecentis militibus . Tunc hi qui Chersones erant , cæterorumque castrorum , Justiniano mala imprecati sunt : Bardanem verò Philippicum , qui illic fuerat exilio relegatus , etiam in Imperatorem laudibus extulerunt . His compertis Justinianus peramplius insaniens , filios quidem Helix Spatarii in matris sinu peremit . Hanc autem coegit conjungi coquo , qui erat

(9) ἀπὸ μικρῆ ἰσὺς μεγάλης .

(10) Aliter *Arcturus* .

(11) Aliter *classem ad urbem vela moventem* , *friendensque ut leo* , & ipse ad urbem .

A genere Indus . Sicque alio navigio constructo , Maurum Patricium Befum dirigit , traditis ei ad expugnationem civitatum machinis , & ariete , omni que instrumento ad urbis exterminium , mandans illis quidem muros Chersonis , omnemque urbem ad terram prosternere , nullam verò animam ex ipsis vivificare , crebrisque quæ agerentur suggestionibus intimare . Hoc autem transmeante , perque arietem turrem , quæ dicebatur Centinarisia , simul & proximam ejus Syagrum vocatam deponente , Cazarisque pervenientibus , factæ sunt induciæ belli . Bardanes autem fugiens ad Chajanum pergebat . Cum verò inefficax stolus effectus ad Imperatorem remeare minus auderet , Justinianum quidem execrati sunt , Bardanem autem ut Imperatorem laudibus extulerunt . Præterea petierunt à Chajano ut daret sibi Philippicum . Porrò Chajano verbum ab illis exigente ne proderetur ab eis , & deferretur ei per unumquemque virum numisma unum : illi protinus his datis acceperunt Philippicum Imperatorem . Cum autem classis moraretur , & suggestio nulla veniret , sensit Justinianus causam , sumptisque his qui secum erant Obsidii , & parte Thracensium , ascendit usque Sinopen ad discenda quæ Chersonæ fuerant gesta . Cumque intueretur ultiores partes , vidit classem , (11) & ad urbem reversurus , impetum demonstravit . Verùm Philippico præveniente usque ad Amastrin (12) castrametatus est . At verò Philippicus continuo mittit contra Tiberium quidem , Maurum Patricium , & Joannem Spatarium cognomento Struto , Heliam verò cum incursione militari contra Justinianum in Damastrin , iterumque alium contra Barisbacurium , qui fuga fuerat usus , & Maurus quidem unâ cum prædicto Struto , cum ad Blacernas abisset , invenit Tiberium altera tenentem manu columellam sanctæ mensæ Dei , & Dei Genitricis altaris , & altera pretiosa ligna , & in collo phylacteria : extra tribunal autem residentem Anastasiam patris ejus matrem , quæ Mauri provoluta pedibus , flagitabat ne suus occideretur nepos Tiberius , utpote qui nihil gesserit pravum . Cumque ille pedes hujus teneret , & cum lacrymis supplicaret , ingressus est Strutus intra tribunal , & vi arripuit illum , & pretiosa quidem ligna ab eo sublata supra mensam posuit , phylacteria verò in collo suo suspendit . Pueri autem foras educto , & despoliato , supraque limen expanso , guttur ejus instar ovis fecerunt , & hunc in templo sanctorum Anargirorum , (13) quod Paulinæ vocatur , sepeliri mandarunt . Comprehensus præterea & Barisbacurium primus Patricius , & Comes Obsidii est interemptus . Porrò Helia unâ cum eo qui secum erat , ascendente in Damastrin , & ad sermones cum eo qui illic erat exercitu veniente , verbumque impunitatis populo qui erat cum Justiniano præbente , & sequestrati sunt universi , & discesserunt à Justiniano , solum hunc deferentes , & ad partes Philippici confluentes . Tunc prædictus Helias furore repletus currens , collo ejus comprehenso , pugione quo erat accinctus , caput ejus amputavit , & per Romanum Spatarium ad Philippicum misit . At verò Philippicus per eundem Spatarium hoc ad Occidentales partes usque Romam transmisit . Præterea

(12) Aliter *Damastrin* .

(13) Intellig. *S. Cosmam* , & *Damianum* quod *gratuito facerent medicinam* .

rea priusquam imperaret, erat quidam inclusus in monasterio Callistrati praevisor, (14) & haereticus, qui ad se venienti Philippico dixit: Imperium tibi est repositum. At ille turbatus est, & ait inclusus: Si jubet Deus, tu quam ob rem contradicis? Hoc autem dico, quia sexta Synodus male facta est. Si ergo imperaveris, hanc projice, & Imperium efficietur tibi forte, atque longævum, qui cum juramento spondit ei se hoc facturum. Cum autem Leontius Justiniano successisset, ascendit Philippicus ad inclusum, qui dicit ei: Ne festines, fiet tibi. Cumque Absimarum imperasset, rursus ascendit ad eum, cui iterum ille ait: Ne acceleres, illud enim praetolatur. Porro cum Philippicus hoc quibusdam amicis suis fuisset confessus confidenter, ab eis Absimaro nunciatum est, qui caesum, & tonsum, atque ferreis vinculis alligatum hunc in Cephaleniam exulem misit. Cum autem Justinianus (15) Imperium suscepisset, revocavit eum, & cum regnaret, fecit pseudosynodum Episcoporum, juxta pseudomonachi, & inclusi sermonem, & abjecit sanctam, & universalem sextam Synodum. Eodem anno ille vanus oculorum caecitatem incurrit. Quibus diebus cum in multa positus securitate degeret Justinianus, multitudinemque pecuniarum, & splendidissimarum substantiarum, illic ex multis retro temporibus ab his qui antea imperaverant, ex proscriptionibus, & diversis occasionibus, maximeque à praedicto Justiniano collectarum invenisset, hæc frustra, & incassum, ac sine dolore disperdit, & in disputationibus quidem suis rationalis, & prudens aestimabatur, in actibus autem & honestate indignè consummans improbabilis demonstrabatur ubique. Erat autem haereticus, & adulter.

## PHILIPPICUS.

Anno ab Incarnatione Domini DCCIV. Romanis imperat Philippicus, qui regnavit annis duobus. Arabibus autem praest Ulid, qui ducatum novem annis tenuit. Anno igitur primo Imperii sui Philippicus Armenios de terra sua pellens, in Armenia quarta, & Militene habitare coegit. Porro non praevaluit saevius moveri contra sanctam Ecclesiam, & universalem sextam Synodum subvertere studens, divinaque ab eo roborata sunt dogmata. Reperit autem sui sensus Joannem, quem Episcopum Constantinopoleos fecit, deposito Cyro Praefule, quem & exilio relegavit in monasterio Choras, Nicolaumque Diaconum Calicum effecit, qui cum medicinali esset disciplina sophista, tunc Quaestor erat. Algepidum Diaconum (16) magnæ Ecclesiae, atque Antiochum chartophylacem, & alios morum eorundem, quique etiam scripto anathematizavere sanctam sextam Synodum. Interea Bulgares per Aphilea clam in angustum incidentes, & magna cæde facta usque ad urbem discurrentes, & multos transvehentes nuptiis opulentis, & dapilibus prandis cum vario argento, cæteroque apparatu reperientes, usque ad Auream portam discurrentes, totaque Thrace prædâ evacuatâ, illæsi cum innumeris pecoribus reversi sunt ad propria. Similiter & Arabes Mistiam ceperunt, & alia castra, multâ prædâ familiarum plurimarum, & pecorum innumerabilium factâ. An-

Tom. I.

(14) ἀσρόνομος.

(15) Aliter Philippicus.

(16) Aliter à diacono caucum.

(17) πρῶτος πρῶτην ἢ ὀφθαλμῶν. Aliter Obsequii.

(18) Aliter in Theodori Patricii Miacii.

A no secundo Imperii Philippici, movet exercitum Habas contra Romaniam, & accepit Antiochiam Pisidiæ cum multa præda, & reversus est. Factus est autem terræmotus in Syria. Biennio verò Imperii Philippici transacto, Circoque natalitio, cum Prasini vicissent, visum est Imperatori sabbatho Pentecostes equitem cum susceptione, ac organis ingredi, & lavari in publico balneo Zeuxippi, & cum civibus profapiae antiquæ prandere. Cum autem meridie requiesceret, repente per Auream portam introivit Ruffus primus stratorum Obsicii (17) cognomento Buramphi, & Theodorus Patricius Myacesii (18) cum taxatis, quos habebat in Thrace thematis sui, & festinans in palatium invenit Philippicum meridie quiescentem, & comprehensum eum duxit in oratorium (19) Prasinarum, & illic oculos ejus eruit nullo sciente. In crastinum autem, idest Pentecostes, coacervato in magna Ecclesia populo coronatus est Artemius primus à secretis, mutato nomine Anastasius. Sabbatho verò post Pentecostem oculis privatus est Theodorus Myacesii, & secundo sabbatho idipsum pertulit Gregorius Buramphus, & in exilium missi sunt apud Thessalonicen.

## ARTEMIUS.

Anno ab Incarnatione Domini DCCVI. Artemius Romanis imperat. Masalmas igitur incursiones adversus Romaniam movit, & despoliatâ Galariâ rediit cum præda, & spoliis multis. Ast Artemius Magistratibus in equestribus militiis idoneis, & rationabilibus in rebus civilibus ordinatis, jam requiem adeptus degebat. Cumque Arabes contra Romaniam, Maurophoriquæ (20) armarentur, Imperator misit Principes in Syriam ad Ulid, quasi pro his quæ ad pacem pertinent loquuturos, Danielem scilicet, & inter alios Sinopitem Patricium, & Praefectum urbis, mandans eis diligenter investigare de motu eorum, & virtute contra Romaniam instruenda. Qui cum audissent, & remeassent, nunciaverunt Imperatori, magnum contra regiam urbem per terram, ac mare instrumentum eorum. Tum ille præcepit quousque quisque haberet sumptus usque ad triennii tempus se sollicitè præparare, qui autem hoc non possederit, ab urbe inquit discedat. Constituit autem præpositos constructivum naves, & coepit ædificare dromones, & trieres igniferas, & maximas trieres, & maritimos quidem renovavit muros, similiter autem & terrenos, sistens arcoabalistas, & magnas (21) in turribus, & argumentosas alias machinas, & secundum quod possibile erat, sibi urbem munivit. frugesque plurimas in regalibus horreis posuit, atque munitissimè ibi servavit. Anno secundo Imperii Artemii, qui & Anastasii, mortuus est Ulid (22) Arabum dux, & Zulcimin filius Habdimelech in principatu successit, qui & tribus præfuit annis. Eodemque anno translatus à Cizico urbe metropoli Germanus Constantinopolim, in quo & commonitorium (23) translationis, quod subinfertur, pronunciatum est, continens ita. Electione, & approbatione religiosissimorum presbyterorum, & diaconorum totius venerabilis cleri, sacrique Senatus, & amici Christi populi à Deo conservandæ hujus regis urbis

T di-

(19) ἀρματώριον ἢ πρῶτον.

(20) Aliter terra marique.

(21) Aliter mangana.

(22) Aliter Humalid. A. d. &amp; Suliman.

(23) κοιταστήριον.

divinâ gratiâ , quæ semper infirma curat , & ea, quæ non sunt, adimplet, transfudit Germanum sanctissimum Præfulem Cizicensium metropoleos in Episcopum hujus à Deo conservandæ, ac Imperatoriæ civitatis. Facta est præfens translatio in præsentia Michaelis sanctissimi Presbyteri, & Apocrisarii Apostolicæ Sedis; & reliquorum Sacerdotum, ac Præfulum sub Artemio Imperatore. Porro cum Artemius didicisset quod classis Sarracenorum ab Alexandria in Phoenicem properaret ad incidendum lignum cypressinum, electis ex proprio stolo velocibus scaphis, misit taxatos ex themate Obsicio, omnes apud Rhodum amnem colligi jussit, præposuitque Prætores ejus, & caput Joannem magnæ Ecclesiæ ministrum, qui dicebatur Papa Joannacis, quique generalis tunc erat Logotheta. Is ergo cum Rhodum adjisset, & navigia convenisset, alloquebatur principes super munitione, ac itinere ipsorum in Phoenicem ad incendendum lignum, & præparationem Agarenorum, quæ inveniretur. Cumque omnes alacriter obaudissent, hi, qui erant Obsicii nullatenus admiserunt, & Imperatorem quidem detestati sunt, diaconum verò Joannem fratreis peremerunt. Hi ergo stolidi (24) visi ad sua navigaverunt loca: illi verò nequam operatores contra regiam ascenderunt urbem. Cum autem Adramizium adiissent, essentque sine capite, invenerunt illic hominem indigenam nomine Theodosium, qui erat tributorum publicorum exceptor, (25) iners, ac idiota, & hortati sunt eum imperare. At ille fugâ lapsus in monte latebat, quem inventum ut Imperatorem laudibus extulerunt, vi cogentes hunc. Quibus Artemius cognitis, præfecit urbi domesticos homines suos principes cum stolo, quem ipse construxerat, & armatis eis ipse Niceam ingressus abiit in urbem, & ibidem se munit. Rebelles autem ascendentes, & commoto toto themate Obsicii, & Gothogræcis comprehensis, multisque pusillis, & magnis negotiatoriis scaphis per terram, & per mare Chryfopolim venerunt. Cum autem urbis classis in portum sanctæ Mammæ (26) stationem fixisset, singulis quibusque diebus per sex menses invioem expugnarunt. Cum autem stolis urbis ad Neorii urbis portum profectus stetit, transiens Theodosius Thracenses obtinuit partes. Proditione verò facta per portam singularis muri Blacernarum urbem cepit. Ast iniqui Obsicii populi, unâ cum Gothogræcis noctu per domos civium discurrentes, nulli parcentes maximum excidium operati sunt. Principes autem, qui in ea erant Artemii unâ cum Germano sanctissimo Patriarcha Constantinopolitano comprehenso, duxerunt in casam Artemii, & eorum qui cum ipso erant. Porro Artemius his visis desperationem sui confessus semetipsum tradidit, verboque impunitatis accepto, monastico indutus est habitu. Quem Theodosius illæsum reservans apud Thesalonicam exilio relegavit. Porro Philippicus imperavit annis quidem duobus, & mensibus novem, Artemius verò anno uno, & mensibus tribus. Leo præterea cum esset Prætor Orientalium, quoniam auxiliabatur Artemio, non est subditus Theodosio. Habebat autem conspirantem sibi, & concurrentem Artabasdum Armenium Prætores Armeniacorum, cui & spondit filiam suam se in uxorem

(24) Aliter *Hinc vero stolo divisi.*

(25) διοικήτης πράκτωρ τῶν δημοσίων.

(26) Aliter *Sancti Mammæ.*

A daturum, quod & fecit.

## THEODOSIUS.

Anno ab Incarnatione Domini DCCVIII. Theodosius imperat anno uno. Cujus tempore Masalmas adversus Constantinopolim aciem dirigit, & præmisit Zulcimin (27) cum exercitu per siccum, Haumarum verò per mare. Porro ipse post eos cum multo apparatu venit hostili. Zulcimin autem, & Bacarius Amorium pervenientes scribunt ad Leonem Prætores Orientalium ita: Novimus quia Imperium Romanorum te decet, veni ergo ad nos, & loquamur, quæ ad pacem sunt. Innuens (28) autem Zulcimin Amorium exercitum non habere, & inimicitia penes magistratum jacere ob auxilium quod Artemio conferebat, obsedit illud, volens ille Masalman expectare. Mox autem ut appropinquavit civitati, cœperunt Sarraceni laudibus diffamare Prætores Leonem Imperatorem, rogantes & hos qui intus erant idipsum efficere. Videntes autem & hi, qui erant Amorii, quod Sarraceni hunc amore laudarent, laudaverunt & ipsi. Cognoscens verò Prætor quod taxatis ac Principibus non existentibus petiturum foret Amorium, significat Zulcimin: Si vis, inquit, ut veniam ad te, & quæ pacis sunt loquamur, cur obsides civitatem? At ille: Veni inquit, & recedo, & accepto ab eo verbo Prætor cum trecentis equitibus venit ad illum. Videntes autem eum Agareni vestiti loriceis suis venerunt ei obviam, quia manebat dimidio procul à castris eorum uno milliario. Per tres sanè dies eo procedente, ad ipsum, quæ ad pacem sunt, loquebantur, & ut à civitate recederent. At illi asserebant: Sponde pacem, & recedimus. Comperto verò Prætor quod vellent eum retinere, vocavit multos ex illustribus Sarracenis ad coenam, & descendentes eis, misit Zulcimin tria millia loricatorum ad circumdandum eum ne fugeret, & servandum, qui cognitâ custodiâ nunciant ei, quia multitudo equestrium Sarracenorum in circuitu nostro stat. Veniens autem unus ex eis eques nomine Zubeir, in præsentia stetit dicens: Servus furatus pecunias multas fugit, & propter illum equis infedimus. Porro ipsorum agnitâ Prætor deceptione dixit ad eum: Ne turbemini, nam quocumque perrexerit, in castris nostris reperiemus eum. Tristatus autem voluit occultè per hominem suum innotescere his, qui Amorii erant, dicens: Timete Deum, ne vos metipfos prodatis: Ecce enim & Masalmas appropinquat, & exiit etiam Episcopus ad eum, & eadem ipsa dicit ei. Cum verò Zulcimin didicisset quod exisset ad eum Episcopus, mittit ad Prætores dicens: Da nobis Episcopum, qui moestus factus abscondit eum, & cuidam hominum suorum præcipiens, Nobis inquit colloquentibus indue eum aliis stolis, & quasi propter ligna, vel aquam missum, sine ut vadat in montes. Insistentibus autem pro eo Sarracenis, dicit Prætor: Nonne hic? (29) veruntamen pergite ad Amiram, & venio ipse, & de cunctis loquemur. Ipsi autem cogitantes quod cum introisset ad Amiram, in medio ipsorum retinerent eum, hunc dimiserunt. At ille cum equo insedisset, profecturus cum hominibus ducentis, quasi venaturus, dedit se in partem sinistram. Sarraceni ergo, qui erant cum eo, dicunt ei: Quò vadis? qui ait: In pratis volo manere. At illi dixerunt, Consilium tuum non

(27) Aliter *Sufeliman. P. Pith. Subeliman.*(28) Aliter *intuens.*(29) Aliter *Non est hic.*

nou est bonum, & non venimus tecum. Tunc Prætor dicit suis: Verbo nobis dato tenere nos voluerunt, & propter nos Christianos perdere. Verùm ex his hominibus, vel animantibus, quæ remanserunt, nullum retinent. Et cum essent millibus decem, mansit. Postera verò die mittit stratorum suorum domesticum, & significat eis: Quia verbum mihi dedistis, & dolo me retinere voluistis, idcirco recessi. At verò Masalmas claufuras tenebat, & transierat. Zulcimin autem hoc ignorabat. Porrò tumultuati sunt Amiræi, & populus Zulcimin perhibentes, ut quid obsidemus muros, & incursiones non facimus? Depositisque tabernaculis discesserunt. Prætor autem Nicetam (30) Turmarcham cum octingentis militibus in Amorium introduxit, emissis multis mulieribus, & infantibus, & proficiscitur in Pisidiam. Cum autem Masalmas venisset in Cappadociam, (31) exierunt ad eum, ut se reciperet flagitantes. Audita verò Masalmas inimicitia, quam habebat Theodosius in Prætorem, volens hunc decipere, & pacisci cum eo, ac per ipsum Romaniam sibi subijcere, dicit eis: Non estis Prætoris? At illi: Etiam. Qui dixit: Facitis quicquid ipse facit? Qui dixerunt: Etiam. Tunc dicit eis: Ite ad castra vestra, & quenquam timere nolite. Jussitque populo suo ne prædarentur incunctis provinciis. His Prætor compertis, & intelligens, quòd Zulcimin nunciaret Masalmæ, quòd se dimiserit, & discesserit, misit literas ad Masalman dicens: Ad te volebam venire, sed Zulcimin cum evenissem, tenere me voluit, & idcirco metuo venire ad te. Dicit ergo Masalmas homini Prætoris: Novi quòd illudat mihi Prætor, ne penitus depræder provincias ejus. Dicit ei homo Prætoris: Non est ita, sed in veritate scribit tibi. Tunc interrogat: Quomodo est, inquit, Amorium erga illum? Ait: Benè, & in subjectione ejus. Iratus autem injuriis afficit eum dicens: Cur mentiris? At ille: Ita est, ut dixi. Et taxatas misit unam cum Turmarcha in ipsum, & eduxit abundantiores familias. Tribulatione itaque ingenti Masalmas super hoc acceptam cum furore expulit eum. Consilium quippe habebat æstate capere illud, & expectandi classem, & sic in Asiam descendendi, atque hyemandi. Ergo quæsito iterum Prætoris homine sciscitabatur ab eo. Ille verò jurejurando dixit ad eum: Omnia quæ ajo tibi,

A vera sunt, sed & multi in id taxati cum Turmarcha ingressi sunt, cunctamque substantiam ibidem habitantium, & inopes familias eduxit illinc. His auditis scribit Prætori: Veni inquam ad me, & tecum pacifcor, & universa ut vis parabo. Contemplatus igitur Prætor, quòd Masalmæ appropinquasset, & quòd in aliis quinque diebus provincias suas transiturus esset, misit ad eum duobus Consulibus, significat ei dicens: Literas tuas accepi, & voluntatem tuam suscepi, en ad te venio. Sed ut nosti, Prætor sum, & pecunia, & argentum, & populus me sequuturus est. At permittite mihi per hoc super unoquoque ipsorum verbum. Et siquidem quemadmodum requiro ex vobis, causa mea fuerit facta, benè, & optime: sin autem, indemnitas saltem, & tribulatione proficiscar exceptam. Consulibus ergo pervenientibus ad eum Theodosianis, dicit illis Masalmas: Sciebam quòd illuderet mihi Prætor verè. At illi, Absit inquam. Tunc facta, quod quæsierat, verbo absolvit eos, donec Consules cum subscripto verbo ad Prætorem fuissent reversi. Masalmas verò multitudines copiosas habens, & nusquam stare valens Acroenum adit. Præterea, cum vidisset Prætor, quòd ille suas transisset provincias, Nicomediam vadit, & Theodosii filium consequutus capit hunc cum omni apparatu regio, & viris primis Palatii. At verò Masalmas descendens in Asiam hyemavit illic, & Haumar in Cilicia. Ast Prætor, assumpto Imperatoris filio, & inito consilio cum his, qui secum erant, venit Chrysolim. Porrò Theodosius compertis his, quæ gesta sunt, consilio à Germano Patriarcha, & Senatu percepto, per eundem Patriarcham à Leone indemnitas verbum accepit, & Ecclesiæ sine perturbatione servandæ, & sic ei committunt Imperium. Porrò Theodosius unam cum filio suo clerici facti, residuum vitæ suæ transferunt in pace: veniens autem Masalmas Pergamum, hanc obsedit, & indulgentiam Dei per operationem diabolicam accepit, & magisterio cujusdam magi, Adductam enim viri civitatis illius mulierem incinctam, jamque parituram inciderunt, & assumpto parvulo in cacabo coxerunt. Atque in hujusmodi Deo detestabili sacrificio omnes qui bellare volebant, dexteræ manus suæ manicas intingebant, & idcirco traditi sunt inimicis.

(30) Aliter Niceam.

(31) Aliter desperati super se Cappadoces exierunt.

Explicit Liber Vigesimus.



# INCIPIT LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

L E O.

**A**NNO ab Incarnatione Domini DCCIX. Leo Romanorum provehitur Imperator, qui viginti quatuor imperavit annis. Zulcimin verò Arabum dux noscitur, qui tribus præfuit annis. Hoc itaque anno Leo imperare coepit, ex Germanicis derivatus, genere Syrus, qui à Justiniano, cum prius regnaret, transfertur in Mesembriam Thracæ. Porro posteriore Imperii sui tempore, cum veniret unà cum Bulgaribus, obvius ei fuit cum muneribus ovium quingentarum. Placatus autem Justinianus Spatarium illum protinus fecit, & habuit hunc sicut germanum amicum. Præterea invidia ducti quidam detrahebant ei, tanquam Imperium appetenti. Cum verò quæstio super hoc fieret, velut infimulatores confusi sunt. Sanè hujuscemodi sermo extunc ei coepit dici à multis. Justinianus licet lædere (1) eum voluerit, tædium quidem sibi contra eum injicitur, & mittit eum in Alaniam cum pecuniis ad commovendos Alanos adversus Abasgiam, Sarracenis retinentibus tam Abasgiam, quàm Lazicam, & Hiberiam. At ille cum pergeret in Lazicam, pecunias quidem reposuit apud Phasidem, perpaucisque assumptis indigenis apud Apfiliam, cum transisset Caucasios montes, venit in Alaniam. Justinianus verò volens eum perdere misit, & tulit pecunias ex Phaside. Alani autem cum omni honore suscipientes Spatarium, atque verba ipsius audientes introierunt, & prædati sunt Abasgiam. At verò dominus Abasgorum intimat Alanis dicens: Ut invenio alium talem mentionarium (2) Justinianus quem habuit, quem mittere debuisset, & commovere vos contra nos vicinos vestros nisi hominem istum? Fefellit enim vos, & circa repromissionem quoque pecuniarum: mittens enim Justinianus has abstulit. Sed date nobis eum, & præbemus vobis numismata tria millia, & prisca charitas nostra non solvatur. Verùm Alani dixerunt: Nos non propter pecunias obedivimus ei, sed propter dilectionem Imperatoris. Iterum Abasgi mittunt ad eos dicentes: Dare nobis eum, & tribuemus vobis numismata sex millia. Porro Alani volentes discere regionem Abasgorum, repromiserunt se accipere illa numismata sex millia, & dare Spatarium. Alani verò confessi sunt Spatario cuncta, & dicunt: Quemadmodum vides, via quæ ducit in Romaniam clausa est, & quomodo transeas non habes, sed potius callidè agamus, & polliceamur quòd tradamus te eis, & mittimus homines nostros cum eis, & discimus claufuras eorum, & irruimus, & exterminabimus regiones ipsorum. Apocrisarii verò Alanorum abeuntes in Abasgiam, & repromittentes Spatarium prodere, plurima xenia acceperunt ab eis, & plures missos denuo mittunt simul etiam cum quantitate auri ad recipiendum Spatarium. Alani verò Spatario ajunt: Homines isti, quemadmodum & ante prædiximus, ad recipiendum te venerunt, & Abasgia te præstolatur, & quoniam proximi sumus eis, negotiatores euntes ad illos non deficiunt, ergo ne prodas consilium nostrum. Trademus te manifestè, & cum nos moti recesserimus, mittimus occultè post

(1) Aliter manifestè lædere eum noluerit.

(2) Aliter aliam mansionarium non quem.

**A**tergum, & illos quidem occidemus, te autem occultabimus, donec coacervatur populus noster, & sic concorditer ingrediemur terram eorum, quod & factum est. Comprehenso denique Spatario cum hominibus ejus, missi Abasgorum vincientes eum abibant. Dein retro venientes Alani cum Lotaxo domino suo occiderunt Abasgos, Spatarium occultantes, & electis militibus motus est contra eos in Abasgiam, & insperatè claufuras ingressus multam in Abasgia prædam, & exterminium operatus est. Quibus auditis Justinianus, & comperto, quòd etiam sine pecuniis præcepta sua sunt acta, mittit literas ad Abasgos: Quia si salvum inquitens Spatarium nostrum custodieritis, & per vos illæsum transire permiseritis, omnes excessus vestros vobis ignoscimus. At illi cum gaudio his receptis, miserunt denuo in Alaniam, perhibentes: Dabimus vobis obsides filios nostros, & date nobis Spatarium, ut mittamus eum ad Justinianum. Verùm Spatarius hoc admittere noluit asserens: Valet mihi Deus aperire ostium exeundi. Nam per Abasgiam non exeo. Post aliquod verò tempus, cum exercitus Rom. & Armeniorum ingressi essent in Lazicam, Archeopolim expugnarent, Sarracenorum audito adventu recesserunt. Separati verò ex eis usque ad ducentos ascenderunt in partes Abasgiæ, atque Caucasiorum montium deprædantes: Sanè Sarracenis ad Lazicam venientibus fugâ lapsus Romanorum, Armeniorumque populus, Phasin remeans adit. Ducari verò illi remeantes in Caucasio steterunt montibus latrocinantibus, & sui desperationem patientes. Quo comperto Alani arbitrati sunt multitudinem Romanorum in Caucasio montibus esse, gaudentesque ajunt Spatario: Romani appropinquant, perge ad eos. Assumptis ergo Spatarius Alanis quinquaginta, transivit cum cyclopedibus Majo mense Caucasios montes, & invenit eos. Unde multum gavisus, sciscitabatur ubinam esset populus, qui dixerunt: Sarracenis irruentibus in Romaniam sunt reversi. Nos autem non valentes in Romaniam ire, ad Alaniam venimus, & dixit ad eos: **D** Quid faciemus modò? Per regionem istam impossibile est transire nos. At verò Spatarius ait: Non est possibile per aliam transire. Castrum ergo erat illic cognominatum Siderium, in quo loco (3) quidam servator habebatur Manius nomine, sub ditione Sarracenorum consistens, & pacem cum Armeniis habens. Mittit itaque Spatarius, & significat ei dicens. Quandiu cum Armeniis pacem habes, paciscere & mecum, & esto sub regno meo, & da nobis auxilium descendendi ad mare, & transeundi ad Trapezuntensium loca. Eo verò patrare hoc non proponente, mittit Spatarius ex hominibus suis ad Armenios præcipiens eis, ut facerent occultationem, & cum exierint, inquit, è castro ad laborem, capite ex eis quotquot potestis, portasque tenete ab his, qui foris sunt, donec & nos veniamus. Quibus abeuntibus, & facientibus occultationem, cum populus esset ad laborem, egressi subito irruerunt, & portas tenuerunt, & multos ceperunt. Cum autem Pharasmanius in castris cum paucis venisset, pervenit & Spatarius, & præloquutus est cum Pharasmano, ut aperiret cum pace.

(3) Aliter in quo loci servator habebatur quidem Pharasmanius. Aliter MS. Pharasmanius.



pace, qui noluit, sed coacervavit bellum. Verum cum castrum munitum esset, capere id minimè potuerunt. Marinus verò primus Abfilienfium cum didicisset, quòd castrum expugnaretur, timore detentus est, existimans multum esse cum Spatario populum, & sumptis secum trecentis, abiit ad Spatarium dicens: Ego te salvum duco usque ad maritima. At verò Pharasmanius visa necessitate dixit ad Spatarium: Sume filium meum obsidem, & profiteor Imperio deservire. Qui recepto nato ejus dicit ei: Qualem servum teipsum perhibes, qui, cum sis inclusus, loqueris nobis? Impossibile est nobis discedere, donec castrum capiamus. Tunc dicit Pharasmanius: Da mihi verbum. At verò Spatarius dedit ei verbum nihil ei nocendi, sed cum triginta, qui unà secum ingrediebantur, præcepit dicens: Mox ut ingressi fuerimus, tenete portas, & introeant omnes, & hoc factò rediit missurus ignem in castra. Cum autem factum fuisset incendium vastum, exire, quicquid poterant gestare rapientes ex bonis suis, & transactis aliis triginta diebus destruxit muros usque ad terram, & motus descendit in Dapfiliam cum Marino primo eorum, susceptus cum ingenti honore à Dapfilienfibus. Indeque abiens ad maritima venit, & remeavit ad Justinianum. Præterea Justiniano interempto, & Philippico visu oculorum orbatò, imperat Artemius, qui provexit eum Orientalium Prætorem. Cum verò Theodosius imperasset, & Artemius pulsus extitisset, Romanorumque Respubl. esset confusata ex Barbarorum incurfu, quàm ex Justiniani homicidiis, & Philippici scelestis actibus, hic Leo stimulabatur, & pro Artemio expugnabatur, Theodosioque adversabatur, quin, ut verum dicatur, ad seipsum transferre Imperium decertans, quòd & fecit. Habebat autem concordantem, & concurrentem sibi Artabasdam Armeniacorum Prætorem, quem & generum. Annæ filia suæ, postquam regnavit, convinctum effecit, promovens illum, & constituens Europalaten. Interea Masalmas, cum in Asia hymassisset, præstolabatur Leonis promissa, cumque nil à Leone recepisset, & comperto quòd illusus esset ab ipso, abiens Abydum rursus transvexit populum copiosum in Thracem, & contra regiam Urbem commotus est, scribens ad Zulcimin protosymbolum, quò veniret cum præparatis classibus. Porro XIX. Kalend. Septembris obsidere cœpit urbem Masalmas, deprædatus quoque est Thracia castella. Circumvallato ergo terreno muro foderunt in circuitu foveam prolixam, & magnam, & super eam sicci lapidis maceriam posuerunt. Kalendis autem Septembris. primæ Indictionis ascendit impuginator Christi Zulcimin (4) cum stolo, & Amireis suis, habens miræ magnitudinis scaphas, & naves sumptus vehentes, & dromones numero octingentos, (5) & fixit stationem à Magnaura usque ad Cyclovium. Post duos sanè dies Austro flante, inde profecti navigio venerunt ad Urbem. Et quidam eorum ad loca, quæ dicuntur Eutropii, & Anthemii, transmearunt: quidam autem ad partes Thracæ à castello Galathi, & usque ad Clidium applicuerunt. Verum grandibus illis navibus ex onere aggravatis, atque retardatis, Dorfi custodes usque ad viginti scaphas remanserunt, habentes centenos (6) loricatos ad has custodiendas. Præterea serenitate, quæ has in rheumate comprehendit,

(4) Aliter *Subeliman*.(5) Aliter *mille octingentos*.

effecta, & Austro modicum flante, ad exteriora impulsæ sunt. Imperator verò protinus igniferis navibus contra eos directis ab Atropoli, (7) divina ope igne consumpsit, & aliæ quidem ex his ad ripæ muros projectæ sunt, aliæ verò unà cum hominibus in profundum demersæ sunt, porro aliæ usque ad acutam, & latam insulam consumptæ, portatæque sunt. Hi ergo qui erant ex urbe, fiduciam perceperunt, at hostes magno pavore concussi sunt cognoscentes efficacissimam ignis operationem. Volebant enim eadem die vesperi ad ripæ muros applicare stationem, & remones supra pugnacula ponere, sed consilium eorum dissipavit omnipotens per intercessionem castissimæ Genitricis ejus Mariæ. Eadem verò nocte Imperator catenam à locis Galathi secretò removit, inimici autem æstimantes, quòd volens eos decipere, hanc moverit Imperator, non ausi sunt intrare usque ad ea, quæ dicuntur Galathi, vel applicare, sed navigantes ad sinum Sostenii illic munierunt navigium suum. Sanè octavo Idus Octobris moritur Zulcimin dux eorum, & Amirei sumit officium Haumar filius Habdimazid. Cum autem hys hys valde gravis in Thraciam venisset, adeò ut terra non pareret, atque in crysallum versa esse videretur, multitudo equorum, & camelorum, cæterorumque animalium inimicorum mortua est. Porro vernali tempore venit Suphian cum stolo, qui fuerat Ægypti constructus, habens naves frumenti quadringentas, & dromones, & compertâ Romæ ignis efficaciam, transcurrit in Bithyniam, & e contra transiens ad portum Boniagri applicuit. Post paululum venit, & Gizid cum alio stolo, qui fuerat constructus in Africa, habens & ipse naves trecentas sexaginta, & armamentum, & sumptus, similiter & ipse cum eadem didicisset de humido igne, applicuit penes Satoron, & Brian, & usque Chortam portum. Ægyptii verò duarum harum classium apud se noctu consiliati navium ferentium frumentum sublatis lintribus ad urbem confugerunt, laudantes Imperatorem, itaut ab Heria usque ad urbem igneum videretur mare. Comperiens autem per eos Imperator de absconditis in sinu duabus navibus, syphonibus constructis igniferis in dromones, atque trieres hos immittens, contra duas classes direxit. Deo autem cooperante per intercessionem intemeratæ Dei Genitricis Mariæ protinus submersi sunt inimici, & assumptis spoliis nostri, & expensis eorum, cum gaudio reversi sunt. Adhuc autem, & Mardasan iterum à portis cum exercitu Arabum usque Niceam, & Nicomediam discurrente, Principes regni, qui in Libio, & Sophone, more Mardaitarum absconditi erant, simul & pedites in hos subito irruentes, & diversis damnis afficientes illinc fugere compulerunt. De cætero modico meabilis freti aditu invento, ab urbe Chelandia exeuntia plurimas expensas ferebant. Præterea fame magna Arabibus innixa omnes moriebantur, & animalia sua comedebant, equos videlicet, asinos, & camelos. Ajunt autem etiam quidam, quòd & homines mortuos, quin & sterces suam in clibanum missum, atque conspersum ederent. Incubuit autem in eos & pestilens languor, & innumera-biles ex eis perierunt. Porro coacervavit bellum in eos Bulgarum gens, & ut ajunt, qui hoc certius norunt, viginti duo millia ex Arabibus occiderunt. Et illo tempore multa eis acci-

(6) Aliter *trecentos*.(7) Aliter *Arosoli*.

acciderunt atrociam, ita ut experimento discerent, quia Deus, & sanctissima Virgo, Deique Mater Maria hanc muniunt urbem, & Christianorum Imperatorem, & non est omnimoda dimissio Dei in his, qui invocant eum in veritate, licet admodum quid castigemur propter peccata nostra. Anno secundo Imperii Leonis, dux Arabum habetur Haumar, qui eis duobus præsuit annis. Eodemque anno Sergius Protospatarius, & Prætor Siciliæ, audito, quod Sarraceni obsiderent regiam urbem, coronavit illic proprium Imperatorem virum Constantinopolitanum ex hominibus suis, filium Gregorii Onomaguli mutato nomine Tiberium vocitatum, qui fecit promotiones, & suos Principes prædicti consilio Sergii. Ast Imperator his auditis, mittit Paulum proprium Chartularium, hunc Patricium ordinatum, & Prætozem Siciliæ, datis in auxilium ei duobus Spatariis, & in servitium ejus per paucis hominibus, jussionibusque ad Principes Occidentis, & sacra populo recitanda. Qui cum ingressi fuissent noctu indromonem velocem, exierunt in partes Cizici. A loco autem ad locum per terram, perque mare itinere facto repente in Siciliam venerunt. Cumque Syracusam introissent, audivit Sergius, & obstupuit, & proprio excessu perpenso, confugit ad propinquos Calabriæ Longobardos. Populus verò congregatus, & Sacra relecta per eam certus effectus, quod & Imperium stare, & urbs promptior esset adversus gentes, necnon & enarrantibus illis, quæ facta fuerant super duobus stolis, Leonem Imperatorem laudaverunt, Basilium autem Onomagulum, & Principes qui ab eo profecti fuerant, vincetos Prætori tradiderunt. Ipse verò Basilium cum singulari Prætoze ipsius decollavit, & capita eorum puscâ condita per Spatarios Imperatori transmisit, reliquorum autem quosdam aut verberatos, aut tonsos, quosdam verò abscissis naribus in exilium destinavit. Sicque factum est, ut hinc in Occidentalibus magna correctionis constitutio fieret. Porro Sergius verbo impunitatis accepto à Prætoze pariter, & petito exivit ad eum, & ita omnes pace potitæ sunt Hesperia partes. Interea Haumar cum obtinisset Arabes, præcepit Masalman redire. Sarraceni ergo moti decimo octava Kalend. Augusti cum multa confusione reversi sunt. Cum autem iter ageret classis eorum, tempestas à Deo per intercessionem Dei Matris incumbens in illos, hos disperfit, & alios quidem horum penes Proconesum, & reliquas insulas, alios verò in vertigines, & cætera demersit in æquora, residui quoque cum transissent Ægeum pelagus, extemplo pervenit in eos terribilis indignatio Dei. Grando namque ignea descendens super eos, aquam maris ebullire fecit, & pice liquefacta simul cum hominibus naves inductæ sunt in profundum. decem solis ex eis salvis, & ipsis providentiâ Dei Salvatoris, ad annunciandum nobis, necnon & Arabibus magnalia Dei quæ in illis effecta sunt, quas etiam nostrates invenire potuerunt, & quinque harum comprehendere, aliæ verò quinque salvæ in Syriam ductæ sunt Dei annunciaturæ potentiam. Eodem verò anno terræmotu magno facto Haumar civitatibus vinum inhibuit, & Christianos apostatate coegit, & apostatantes quidem sine tributo effacerebat, ac per id multos martyres operatus est. Sanxit autem testimonium Christiani adversus Sarracenum minimè recipiendum. Fecit autem

A & epistolam dogmaticam ad Leonem Imperatorem, ratus impius persuadere quo à fide sua recederet. Anno tertio Imperii sui natus est Leoni Principi filius Constantinus, qui magis illo impius fuit, & Antichristi præcurfor. Cæterum octava Kalend. Januarii Maria uxor Leonis coronata est in Triclinio Augusta, & processit sola cum solenni obsequio sine viro suo ad magnam Ecclesiam, & oratione ante ingressum altaris effusa transit ad baptisterium magnum, viro ejus jam cum paucis familiaribus ingresso. Ubi cum Germanus summus Sacerdos Constantinum nequitia ipsorum, & Imperii successorem baptizaret, dirum quiddam, & foedum parvulus Constantinus eodem præsignans exhibuit argumentum, cacans videlicet in sancto lavacro, ut ajunt qui diligenter hujus rei facti sunt inspectores, ita ut Germanus sanctissimus propheticè diceret: Constat maximi Christianis, & Ecclesiæ mali per eum efficiendi hoc signum esse futurum. Post divina sanè officia cum solenni rursus obsequio Augusta Maria, unà cum baptizato filio reversa est, donativis erogatis ab Ecclesia usque ad Æneam portam. Eodem etiam anno Niceta Xylinites scribit ad Artemium Theffalonice inorantem, quod pergeret ad Terbellim, & dar ei exercitum, & quinquaginta auri centenaria, & his receptis Constantinopolim venit. Urbe sanè id minimè admittente, Bulgares hunc Leoni tradiderunt, & liberali dignitate honorati reversi sunt. Ast Imperator hunc cum Xylinites peremit, publico quoque fisco substantiam applicans Xylinitis, qui cum magister esset, substantiam multam possederat. Sisinum Patricium cognomento Rendacium, eo quod fuerit cum Artemio, Bulgares capite punierunt, & Archiepiscopum Theffalonicensem Leoni Principi tradiderunt, qui decollatus est cum Artemio. Similiter & Hiscen Patricium, & Comitum Obscii, & Teoctistum primum à secretis, & Nicetam Autarcen, & Comitum Thiticei, ut amicos, & concordem ejus occidit, reliquos autem mutilatis naribus, & proscensione damnatos in exilium misit. Anno quarto Imperii Leonis, Gizid Arabum dux habetur, filius Habdimelich, qui eis quatuor præfuit annis. Eodem anno Indictione tertia die Paschæ redimitus est Constantinus à Leone patre suo in tribunali decem & novem accubitorum, Germano Patriarcha faciente orationes secundum morem. Hoc etiam anno mortuus est Haumar dux Arabum, & oritur ex Perfide tyrannus, & ipse nomine Gizid Mohabe, & abierunt cum eo ex Perfide multi. Misso autem Gizid Masalma occidit eum, & Perfidem subdidit. Anno quinto Imperii Leonis, apparuit quidam Syrus Pseudochristus, & seduxit Hebræos, dicens se esse Christum. Anno sexto Imperii Leonis, Leo coegit Hebræos, & Montanos baptizari, at verò Judæi baptizati contra propositum suum diluebant baptismum, & comedentes sancto muneri participabantur, & contaminabant fidem. Porro Montani divinantes sibi, & diffinientes fidem, domos introierunt errori suo deputatas, & incenderunt semetipsos. Anno septimo Imperii Leonis, Judæus quidam oriundus ex Laodicea maritimæ Phœnicis, maleficus, veniens ad Gizid promittit eum quadraginta annis retenturum Arabum principatum, si venerabiles, quæ in Ecclesiis in toto principatu suo imagines honorabantur, deponeret. Huic itaque credens stolidus Gizid, edictum generale contra sanctas imagines promulgavit, sed gra-

gr  
ho  
me  
dir  
Per  
qui  
du  
ven  
que  
Ch  
du  
per  
Is  
ate  
ma  
pra  
ne  
mal  
&  
eius  
ipse  
est  
huj  
&  
radi  
con  
cum  
Im  
tra  
bun  
Ror  
&  
dog  
fide  
dog  
Patr  
ri  
Ror  
eam  
vit  
c  
reve  
por  
The  
mari  
to,  
fumi  
ne  
te  
des  
min  
mari  
mari  
aute  
da  
nond  
The  
runt  
ris  
I  
pro  
das  
vit,  
Dei  
limu  
&  
gene  
urbe  
medi  
gios  
na,  
ceru  
puni  
flagr  
que  
ceba

gratia Domini Nostri Jesu Christi, & intercessionibus Matris ejus, omniumque Sanctorum, mortuus est Gizid, pluribus adhuc nec audire volentibus sathanicum ipsius edictum. Percepta ergo amara ista, & illicita nequamque doctrina, Leo Imperator multorum effectus est nobis causa malorum. Porro cum invenisset indiscipline hujus consentaneum quendam Beseer nomine, qui natus quidem de Christianis fuerat, sed captivus in Syriam ductus, refuga fidei, quae est in Christum, repertus est, Arabum dogmata sectari apparuit. Is ante tempus non multum ab illorum servitute liber effectus, cum venisset ad remp. Romanorum, ob robur corporis, & consensum pravae opinionis honoratus est ab eodem Leone, qui & Imperatoris fautor in magni hujus mali piaculo factus est. Concordabat autem ei & Episcopus Nacoliae, qui indiscipline ejus operam dans, consimili vita vivebat cum ipso. Anno octavo Imperii Leonis, mortuus est Gizid Arabum dux, cui successit Evelid hujus filius, & coepit aedificare per civitates, & regiones palatia, & novales facere. & paradisos, & aquas educere. Movit etiam aciem contra Romaniam, multisque eorum qui secum erant amissis reversus est. Anno nono Imperii sui coepit impius Imperator Leo contra sanctas, & venerabiles imagines facere verbum. Quod cum didicisset Gregorius Papa Romanus, tributa Romanae urbis prohibuit, & Italiae, scribens ad Leonem (8) epistolam dogmaticam, non oportere Imperatorem de fide facere verbum, & novitate violare antiqua dogmata Ecclesiae Catholicae, quae a sanctis Patribus sunt praedicata. Anno decimo Imperii Leonis, movit exercitum Masalmas contra Romaniam, & Caesaream Cappadociae, & cepit eam, Muhavias vero filius Evelid, aciem movit contra Romaniam, & cum deambulasset, reversus est. In ipso anno aestivo tempore vapor ut ex camino ignis visus est ebullire inter Theram, & Therasiam insulas ex profundo maris per aliquot dies: quo paulatim increfascato, & dilatato, igniti aestus incendio totus fumus igneus monstrabatur. Porro crassitudine terreae substantiae petrinis pumices grandes ut cumulos quosdam transmisit per totam minorem Asiam, & Lesbos, & Abidum. & maritima Macedoniae, ita ut tota superficies maris his pumicibus esset repleta. In medio autem tanti ignis insula ex terrae congerie facta, insulae, quae Sacra dicitur, copulata est, nondum prius existens. Verum sicut praedictae Thera, & Therasia insulae quondam ebullierunt, ita & ipsa nunc temporibus impugnationis Dei Leonis, qui divinam iram contra se pro se fore opinatus, impudentius contra sanctas, & venerabiles imagines praedium excitavit, collegam, & auxiliatorem habens Beseer Dei abnegatorem, & in irrationabilitate simillimum. Ambo quippe in ineruditione erant, & indiscipline, ex qua multa malorum genera veniunt. Turbae autem quae in regia urbe erant valde tristes super novis doctrinis, meditabantur in eum surgere, & quosdam regios homines occiderunt, Dei deponentes icona, quae super magnam aeneam portam posita cernebatur, adeo ut multi eorum pro veritate punirentur membrorum detractionibus, & flagris, & exiliis, & rerum jacturis, maximeque illi, qui nobilitate, ac verbo clari esse videbantur: ita ut etiam eruditionum scholas,

A & piam eruditionem à sanctae memoriae Constantino Magno huc usque servatam extingueret. Cujus videlicet cum aliis quoque multis bonis destructor Leo factus est, ejus, cujus & Sarraceni sensus existens. In his ergo zelo divino moti tumultuabantur contra eum magna congressione navales exercitus concitati, tam Helladici, quam hi qui Cycladum fuerant insularum. Agallianus autem Turmarcha Hellenicorum erat militiae dux, simul & Stephanus, qui & regiae proximantes urbi quartadecima Kalend. Majas decimae Indictionis superantur congressi cum Byzantiis, ibi confecto igne navibus concrematis, & alii quidem horum demerguntur, inter quos & Agallianus armatus seipsum praecipitavit. Porro superstitibus ad Imperatorem confluentibus, Cosmas, & Stephanus capite puniuntur. Crescit itaque malitia impii Leonis, & consentanei ejus, contra pietatem extendendo persecutionem. Per aestivum vero solstitium hujus decimae Indictionis post nequam de contribulibus acceptam victoriam, contra Bithyniensium Niceam praedium construunt Sarracenorum Amiræ duo, Amer scilicet in millibus quindecim expeditorum praecurrens, & insperate circumdans civitatem, & Muhavias subsequens in aliis octoginta quinque millibus, quae post multam obsidionem, & particularem everfionem murorum, hanc quidem non obtinuerunt, bene acceptis sanctorum precibus Patrum ad Deum directis, & sanctificatione faciente venerabilis templi, ubi in colendis suis characteribus eriguntur, & usque nunc ab his qui eis similis sensus sunt, honorantur. Praeterea Constantinus quidam strator Artabaldi videns imaginem Dei Genitricis stantem, apprehensum lapidem adversus eam projecit, & contrivit, & cum cecidisset, calcavit. Et vidit in somnis astantem sibi Dominam nostram, & dicentem: Nosti quam fortem causam in me operatus fueris? verum contra caput tuum hoc fecisti. Postea vero dum Sarraceni adversum murum congressionem facerent, & ageretur bellum, currens ad murum ut fortis miles infelix ille, ejicitur à lapide transmissio ex Mangone, & contritum est caput ejus, & facies, dignam impietatis suae retributionem percipiens. Praedam multam, & exuviis Sarraceni collectis reversi sunt, ostendente Deo etiam in hoc impio illi, quod non propter pietatem, quam ille diffamabat de contribulibus, triumphaverat, sed propter divinum, & ineffabile quoddam judicium retundens, ac removens hujusmodi Arabicam fortitudinem à sanctorum Patrum civitate, intercessionibus illorum propter diligentissimos characteres ipsorum qui honorantur in ea, in redargutionem, ac inexpugnabile judicium tyranni, & pie agentium certitudinem. Non enim solum circa venerabilium affectivam imaginum orationem errabat impius, sed & circa castissimae Dei Genitricis intercessionem, omniumque sanctorum, quorum & reliquias scelestissimus, ut magistri ejus Arabes, abominabatur. Ex hoc igitur tempore impudenter Beato Germano Patriarchae Constantinopolitano derogabat, accusans omnes antecessores suos Principes, atque Pontifices, & populos Christianos, quasi idololatras fuerint, super orationem sanctorum, ac venerabilium iconum, non capiens idiota infidelitate captus de affectuali oratione sermones.

Anno undecimo Imperii Leonis, eodem anno Mu-

(8) Vide Paul. Diac. 6. hist. Longob. cap. 49.

Muhavias capto Atheus castro reversus est. Anno duodecimo Imperii Leonis, movit filius Chajani Principis Cazariæ contra Mediam, & Armeniam, inventumque in Arabia Gradacum Arabum Prætozem trucidavit, & multitudinem quæ simul cum eo erat, & depopulatus Armeniorum, & Medorum regiones, rediit metum incutiens Arabibus multum. Anno decimotertio Imperii Leonis, castra movit Masalmas adversus humum Turcorum, & invicem congressi ex utraque parte cadunt in præliis, metumque perterritus Masalmas fugiens in montes Cazariæ reversus est. Eodem verò anno furens Leo Imperator contra rectam fidem, & adducto Beato Germano cœpit blandis sermonibus eum delinire. At vero Beatus, summusque Sacerdos dixit ad eum: Depositionem sanctarum imaginum audivimus quidem futuram, sed non tempore Imperii tui. Cùm autem ille cogeret eum dicere, sub cuius Imperio: ait sub Cononis. At ille, re, inquit, verâ ex baptismo Conon mihi nomen est. At ille dixit: Absit domine, ut per Imperium tuum istud malum perficiatur, Antichristi præcursor est, qui hoc adimpleturus est, & Divinæ Incarnationis everfor. In his ergo sævus tyrannus infaniens Beato minas prætendebat, instar Herodis percussoris. Reducebat autem ad memoriam ejus Patriarcha sponfiones ejus ante Imperium factas, qualiter sibi Deum dederit vadem, in nullo commotum Ecclesiam à suis Apostolicis, & divinitus traditis ritibus. Sed nec sic confusus est miser, observans autem, atque submittens quosdam sermones, satagebat sicubi inveniret eum contra Imperium suum agentem, quatenus hunc ut conjuratorem, non ut confessorem à throno deponeret, habens in hoc comparticipem Anastasium discipulum, & syncellum ejus, cui spondit utpote impietatis suæ consentaneo, throni eum adulterum successorem futurum. Quem Beatus non ignorans, sic parum se affectantem, imitatus Deum suum, ac si ad alium Iscariotem sapienter, & mansuetè eorum quæ proditorionis sunt, memoriam faciebat. Quia verò eum inconvertibilem videbat, conversus calcantem ad eum aliquando posteriora stolæ suæ, cùm ad Imperatorem ingrederetur ait: Non effugiet tempus à te ingrediendi Duppin. (9) At ille super sermone hoc tristatus, cum aliis, qui hunc audierant, præfagium ignorabat, quod cum in finem post quindecim annos percepisset, tertio videlicet Imperii Constantini Imperatoris, & persecutoris Indictionis XII. omnibus credere persuasit ex Divina gratia fuisse ingrato propheticè dictum. Constantinus enim post cognati sui Artabaldi rebellionem cùm Imperium obtinisset, per Duppin (10) ingressus, nudum super asinum verso vultu sedentem pompavit, eo quòd sibi unà cum aliis inimicis mala fuerit imprecatus, & Artabaldum coronaverit, sicut in suo indicabitur loco. Et Byzantii quidem propugnator pro dogmatibus pietatis sacer hic, & egregius pollebat Germanus, ceu contra bestias pugnans adversus Pheronymum (11) hunc Leonem, & fautores ejus. In seniori verò Roma Gregorius Sanctissimus vir Apostolicus, & Petri Apostolorum Principis Confessor, verbo. & actu coruscus, qui removit Romam, & Italiam, nec non & omnia tam Reip., quàm Ecclesiastica jura in Hesperis ab obe-

(9) *διππιν*, disippon.(10) *Hunc Anastasii cæsum, & cum aliis inimicis in hippodromum.*

dientia Leonis, & Imperii sub ipso constituti. Porro in Syria penes Damascum Joannes (12) Presbyter, & Monachus cognomento Chrysa-roas doctor optimus, vitâ, & verbo præfulsit. Verùm Leo Germanum utpote sub se constitutum à throno pellit. Gregorius autem eum per epistolas, quæ multis sunt notæ, manifestè redarguit, sed & Joannes hunc cum Orientis Episcopis anathematibus subdidit. Porro septimâ Idus Januar. tertiædecimæ Indictionis tertiâ feriâ, impius Leo silentium contra sanctas, ac venerabiles celebravit iconas in tribunali decem, & novem cubituum, advocato quoque Germano Sanctissimo Patriarcha, ratus posse illi persuadere quo subscriberet contra sanctas iconas. Sed fortis Christi servus nullatenus acquiescens detestabili cacodoxiæ ipsius, cùm verbum veritatis rectè direxisset, abrenunciavit summum Sacerdotium, tradens pallium, & post multos didascalicos sermones dicens: Si ego sum Jonas, mitte me in mare, absque universali quippe synodo innovare fidem impossibile est mihi secundum apostolicam doctrinam, & paternam traditionem ô Imperator. Et abiens ad locum qui dicitur Platanium, in parentali domo sua quieti operam dedit, summo Sacerdotio functus annis quatuordecim, mensibus quinque, & diebus septem. Porro undecima Kalend. Februarii creant falsi nominis Anastasium discipulum, & syncellum ejusdem Beati Germani consentientem Leonis impietati, propter amorem principatus mundani, hunc Episcopum Constantinopoleos provehentes. Sanè, Gregorius Sanctissimus Præsul Romanus, quemadmodum prædixi, Anastasium unà cum libellis abjecit, Leonem per epistolas tanquam impiè agentem redarguens, & Romam cum tota Italia ab illius Imperio recedere faciens. Infaniens ergo tyrannus contra venerabiles imagines persequutionem tetendit. Porro multi clerici, & Monachi, & Religiosi Laici pro recto periclitati sunt verbo.

Anno decimoquarto Imperii Leonis, hoc anno movit Masalmas exercitum contra Romaniam, & cùm venisset in Cappadociam, dolo cepit Curfianum castrum. Anno decimoquinto Imperii Leonis, Masalmas castra movit adversus Turciam, & cùm pervenisset usque ad Caspias portas, metuens inde reversus est. Anno decimosexto Imperii sui, Leo Imperator filiam Chajani Cazarorum arbitri filio suo Constantino, cùm hanc Christianam fecisset, matrimonio sociavit, nominans eam Eirenem, quæ cùm Sacras literas didicisset, pietati operam dans claruit, hos impietatis redarguens. Muhavias verò filius Evelid aciem direxit contra Romaniam, & veniens usque Paphlagoniam rediit cum præda multa. Ast Imperator contra Papam, atque recessum Romæ, ac Italiæ sequebat, constructumque stolium magnum direxit adversus eum, Manem Prætozem Cyberrotensium caput in eis constituens. Tunc impugnatore Dei peramplius sæviens, quum Arabico sensu teneretur, tributa capitalia Thraciæ parti Siciliæ, seu Calabriæ superimposuit: ea verò quæ dicuntur patrimonia Sanctorum Principum Apostolorum, quæ olim Ecclesiis auri dimidium, & tria conferebant talenta, publicæ rationi exolvi præcepit: considerare etiam, ac describere natos mares jubens, ut Pharaon quondam eos qui erant ex Hebræis, quod nec ipsi

nagi-

(11) Aliter *Pheronymum*. Cedren. *φερώνυμον*.(12) Aliter *Joannes Mansur*. Vide Paul. Diac. lib. 6. hist. Longobard. cap. 39.



magistri ejus Arabes in Christianos, qui in eis sunt oris, secisse noscuntur. Anno decimosextimo Imperii Leonis facta est mortalitas in Syria, multique perierunt. Anno decimoctavo Imperii Leonis, Zacharias præsul Romanus habetur. Eodem anno Theodorus Mansur in exilium missus est apud climata eremi, & factum est signum in cælo igneum resplendens, & Muhavias Asiam depopulatus est.

Anno decimonono Imperii Leonis movit exercitum Zulcimin adversus Armeniorum regionem, & nil profecit. Anno vigesimo Imperii Leonis, Zulcimin multis ex Asia in captivitatem ductis, quendam Pergamenum pariter duxit captivum, qui se dicebat Tiberium esse filium Justiniani. Hunc Evelid in honorem filii sui, atque Imperatorum terrorem, eum Imperatorio, atque decenti honore, militiisque, ac sceptris in Hierosolymam mittit, & per totam Syriam circumduci cum magno jubet honore ad visionem cunctorum.

Anno XXI. Imp. Leonis movit Zulcimin exercitum contra Romaniam, & depopulatus est castrum, quod dicitur Siderum, & Euty-chium filium Mariani Patricii duxit captivum. Anno vigesimosecundo Imperii Leonis mense Majo Indictionis octavæ movit exercitum Zulcimin contra Romaniam cum octoginta millibus, & Magistratibus quatuor, quorum Gamber dux erat insidians in denis millibus latrunculis Asiæ partis, cujus focii erant Melich, & Bathal cum viginti millibus equitum circa Acronium debacchantes, & post hos Zulcimin cum sexaginta millibus circa Cappadociam Tyanæ progressus, quorum alii per Asiam, & Cappadociam multo excidio virorum, ac mulierum, atque jumentorum patrato illæsi reversi sunt. Hi verò, qui cum Melich, & Bathal apud Acronium erant, expugnati à Leone, seu Constantino superati sunt, & plures ex his armis ipsi, cum duobus Principibus periire, octingentiverò pugnatore, qui ex illis ad sex millia insiterant, Sinadam confugiunt, & salvi remanentes Zulcimin sociati sunt, & ad Syriam repedarunt inglorii. Eodem etiam anno in Africa multi ab eis cum Prætore Damasceno nomine perditioni patuerunt. Anno vigesimo tertio Imperii Leonis, nequissimi Syri, incensi sunt fori apud Damascum à Raticensibus, qui patibulo sunt affixi, eodemque anno terræmotus factus est magnus, atque terribilis Constantinopoli VII. Kalendas Novemb. Indictionis nonæ feriâ IV. horâ VIII. & corruerunt Ecclesiæ, ac monasteria, populisque multus extinctus est. Cecidit autem & simulacrum, quod stabat super Attali porta Magni Constantini unâ cum ipso Attalo, & titulus Arcadii, qui supra Xerophili columna stabat, & simulacrum majoris Theodosii, quod supra Auream portam videbatur, necnon & terreni urbis muri, ac civitates, ac villæ in Thrace, & Nicomedia in Bythinia, & Prænetus, & Nicea, in qua una tantum salva remansit Ecclesia. Fugit autem & mare terminos suos in quibusdam locis, & perduravit terræmotus mensibus

duodecim. Ast Imperator alloquitus est populum dicens: Vos non valetis ædificare muros, sed nos præcepimus administratoribus, & ipsi exigent in regulam per singulos aureos numum argenteum unum. Quo Imperator accepto ædificavit muros, & ita facta est consuetudo dandi binas siliquas (13) administratoribus, cum annus esset à conditione quidem mundi, juxta Romanos ab Adam sextus millesimus quadragesimus octavus, secundum Ægyptios verò, seu Alexandrinos sextus millesimus ducentessimus trigessimus secundus: à Philippo, secundum Macedones millesimus sexagesimus tertius. Regnavit autem Leo ab octavo Kalendas Aprilis quintadecimæ Indictionis, usque quartadecimam Kalendas Julii nonæ Indictionis, cum regnasset annis vigintiquatuor, mensibus duobus, diebus viginti duobus. Similiter & Constantinus filius ejus, Imperii, & impietatis ipsius successor, ab eodem XIV. Kalend. Julii, Indictionis nonæ, cum regnasset & ipse annis XXXIV. mensibus tribus, diebus duobus. Taliter ergo, ut prædiximus, eodem anno mortuus est Leo, cum animæ, & corporis morte, & imperat Constantinus filius ejus. Et quidem quæcunque sub Leone impio Christianis evenerunt. sive circa Orthodoxam fidem, sive super civilibus dispositionibus, sive super turpis lucri quæstu, & avaritiâ, per Siciliam, & Calabriam, & Cretam, adinventâ pariter & impositâ, sive in Italiæ apostasia propter hujus cacodoxian, sive in fame, & pestilentia, gentiumque pressuris, ut particularia taceam, in præcedentibus ostenduntur capitulis. Dignum autem est de cætero, & Imperii filii ejus, tanquam à Deo, qui omnia perspicit, contemplantem veraciter, & non superfluè, ad utilitatem posteris, & miseris, qui nunc in cacodoxia illius decipiuntur, ludibria exequi, quæ ab hac dæmonia Indictione ipsius Imperii primi anni, usque ad quartam decimam Indictionem mortis illius impiè gessit. Hic enim perniciosissimus, & agrestis, ferus, tyrannicè, nec legitime abusus Imperio, primò quidem à Deo, & intemerata Matre ipsius, ac omnibus sanctis abscedit, magicis maleficiis, & luxuriis, cruentisque sacrificiis, & caballinis stercoreibus, atque lotio delectatus, mollitiebusque, ac dæmonum invocationibus gaudens, atque omnibus animas corrumpentibus adinventionibus à tenera ætate convivens. Quia verò paternum principatum cum malitia suscepit, non modicam in brevi tempore demonstrat nequitiam, ita ut ab omnibus ob impudentiam confestim odio haberetur, & Artabaldo curopalati, & comiti Obsicii, qui Annam sororem ejus duxerat, vis pro capessendo Imperio imponeretur. Eodemque anno Evelid interficit Christianos captivos in omni civitate, inter quos & Euty-chius filius Mariani Patricii, martyr verus ostensus est in Carris Mesopotamiæ, ubi & reliquæ ipsius sanitates per Dei gratiam operantur, & multi alii per sanguinem consummati sunt.

(13) viginti tres denarios. φόχοις in singula

numismata.

Explicit Liber Vigessimusprimus.



## INCIPIT LIBER VIGESIMUSSECUNDUS.

## CONSTANTINUS.

**A**NNO ab Incarnatione Domini DCCXXXIII. Constantinus persequutor legum à Patribus traditarum imperat divinis judiciis, & multitudine nostrarum exigentiarum, qui cum quintâ Kalendas Julii ad partes egressus Obsidii adversus Arabes esset, venit ad civitatem quæ dicitur Crafo. Cum autem prædictus Artabasdus Dorilæi cum Obsidii populo esset, suspicabantur adinvicem. Mittens autem Constantinus ad eum, petebat sibi dirigi filios ejus, quos quasi nepotes suos desiderabat videre. Intentio autem ejus erat comprehendendi eos, & retrudendi. At ille cum intellexisset fraudem, immensurabilem malitiam ejus sciens, sui desperationem incurrit, populumque alloquens, & persuadens, impetu adversus illum cum omni multitudine properavit, & Beser quidem Patricium, qui sensu erat Sarracenorum sectator, quique præcesserat, romphæis interfecerunt. At verò Constantinus misero equo fortè strato reperto, cum ascendisset in eum, fugiens venit Amorium, & cum ad Orientalium thema, cujus Prætor erat Lacinus, cucurrisset, circumvenitur ab illis, quos cum magnis pollicitationibus sublevans, ad Sifinnatium mittit, qui Prætor erat Thracensium thematis, & persuadet illis auxiliari sibi. Hinc ergo atrocissimæ pugnæ, & conflictus subditis generantur, cum Imperator appellaretur uterque. Præterea scribit Artabasdus ad Theophanen Patricium, & Magistrum, qui ex persona Principis in urbe remanserat, & per Athanasium Silentiarium quæ gesta sunt, qui cum Artabasdo faveret, coacervato populo apud Catechumena magnæ Ecclesiæ, & per literas, & per jam dictum Athanasium persuasit omnibus credere, quòd Imperator mortuus fuerit. Artabasdus autem à thematibus pronuntiatus est Imperator. Tunc omnis populus cum Athanasio falsi nominis Patriarcha, anathemati, & restationi submiserunt Constantinum, ut arrogantem, & adversarium Dei, atque ipsius cædem amplectabiliter admiserunt tanquam à malo maximo liberati. Artabasdum verò Imperatorem ut Orthodoxum prædicaverunt, & divinorum dogmatum propugnatorem. Mox ergo Monotes mittit in partes Thracenses ad Nicephorum filium suum Prætorem Thracensium, quo custodiam urbis muniret, & illic exercitum constitueret. Obseratis ergo portis murorum, & vigiliis positis, filios Constantini comprehensos, cæcos, ac tonsos in custodiam posuit. Cum autem Artabasdus cum Obsidii urbem esset ingressus, pervenit Constantinus Chrysoopolim cum duobus thematibus, Thracensium scilicet, atque Orientalium. Et cum nil agere valuisset, reversus apud Amorium hibernavit. Artabasdus autem per totam urbem sacras erexit imagines. Interea Barbari sentientes horum adversus invicem jurgium, multam prædam in Romania perpetrarunt, Zulcimin Prætore ducente. Porro Anastasius pseudopatriarcha tenens honoranda, & vivifica ligna, juravit populo dicens: Per eum, qui in ipsis affixus est, sic dixit mihi Imperator Constantinus asseverans: Ne existimes filium Dei esse, quem peperit Maria, quique dicitur Christus, sed purum hominem. Maria enim eum peperit, sicut

(1) Aliter Hualid filius Hisam.

**A**me peperit mater mea, & tunc maledixit ei omnis populus. Anno secundo Imperii Constantini, qui triginta quinque annos Rom. Imperium tenuit, mortuus est Evolid Arabum dux. Hic Sanctissima Ecclesia Antiochena per annos quadraginta viduata manente, prohibentibus Arabibus Patriarcham fieri in eadem, habens quendam amantissimum Monachum Syrum, nomine Stephanum, agrestem quidem, sed religiosum, jubet in Oriente positus Christianis, si vellent permitti sibi Patriarcham habere, ipsum eligerent Stephanum, qui divinitus hoc fieri arbitrantes, consecrant eum in sede Theupoleos. Ex tunc usque nunc discunt sine prohibitione fieri hujusmodi. Eodem anno obtinuit Gizid (1) filius Haddimelich Arabum principatum, ad quem Constantinus quidem Andream Spararium, Artabasdus autem Gregorium Logothetam miserunt, auxilium quærentes utrinque. Porro pluvie defectus, & terræmotus per loca facti sunt, ita ut montes unirentur adinvicem per eremum Sabæ, & castella in terram immergerentur absorpta. Eodem verò anno Cosmas Alexandria Patriarcha unâ cum tota civitate à Monothelitarum cacodoxia rediit ad orthodoxiam, cum tenuisset sub Cyro, qui sub Heraclio Alexandria Patriarcha fuit. Porro exercitum movit Gomer cum Arabum multitudine adversus Romaniam, & multis in captivitate ductis reversus est.

**C** Et apparuit signum in cælo ad Aquilonem mense Junio. Hali autem Sanctissimum Metropolitanam Damasci linguâ mutilari præcepit, tanquam arguentem palam Arabum, ac Manichæorum cognationem, & exulem penes felicem Eudæmonem Arabiam fecit, ubi moritur martyrio pro Christi nomine percepto, cum expressius divinas Missas celebraret, sicut hujus rei narratores ajunt, qui se propriis auditibus super hoc satisfactos esse testantur. Hujus æmulator, & homonymus Petrus apud Mavimam ejusdem temporibus ostensus est pro Christo martyr ultroneus. Languore siquidem detentus primores Arabum advocavit, utpote assuefactos sibi, cum Chartularius esset, & publica tributa factâ ratione conferret, & ait illis: Mercedem quidem pro mei visitatione à Deo recipiatis, licet infideles amici sitis: testamenti verò mei testes vos volo, cum sit tale: Omnis qui non credit in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum consubstantialem, & divinam in monade Trinitatem, mortuus est animo, & æterno dignus tormento: talis est Muhammat pseudopropheta vester, & Antichristi præcursor. Discedit ergo, si mihi creditis testanti vobis cælum, & terram, ab illius fabulatione. Consulo enim vobis ne cruciemini simul cum illo. Cum hæc & plura cum eis de Deo ratiocinatus differeret, audientes illi stupore, seu vesania detenti longanimiter visi sunt ferre, ex languore hunc præter sensum esse putantes, cum autem ex infirmitate convaluisset, majori cœpit voce clamare: Anathema Muhammat, & fabulosum scriptum ejus, & cuncti qui obediunt, & credunt ei. Tunc per gladium animadversionem perpeffus, martyr ostensus est. Hunc declamationibus sermonum honoravit sanctus Pater noster Joannes, qui benè cognominatus est Chrysooroas, propter auream, & fulgidam Spiritus

San-

Sancti gratiam, quæ in ipso tam verbo, quam in vitæ actu effloruit, quem videlicet Constantinus impius Imperator annuo propter eminentem orthodoxiam ejus anathemati submittebat, & pro Mansur, quod ejus avitum nomen est, quodque redemptus interpretatur, sensu Judæico, novum Ecclesie magistrum, Manseron mutato nomine vocitabat. Eodem anno Gizid Cyrios in Syriam transtulit. Artabasdus autem Nicetam filium suum Monstrategum, promotum ad thema direxit Armeniacorum. Porro Nicephorum æquè filium suum coronavit per Anastasium Patriarcham. Mense verò Majo, cum Artabasdus ad partes Obsicii egressus fuisset, & milites elegisset, totam Asiam cepit depopulans eam. Quo Constantinus comperto, motus est contra eum. Cum verò ad eum in partes Sardæorum à Celbiano redeunte venisset, & cum illo bellum inisset, vertit eum. & insequitur eos usque Cizicum. At ille cum Cizicum pervenisset, dromonem ingressus in civitate salvatur. Præterea mense Augusto ejusdem decimæ Indictionis Niceta Monstrategus filius Artabasdi, cum intulisset Constantino apud Modrimem, ac Cysseum bellum, terga vertens aufugit, & quendam Tridarem Armenium fortissimum militem, & consobrinum Artabasdi cum aliis multis principibus interfecit. Utriusque verò partis casus haud modicus factus est, Armeniorum scilicet, atque Armeniacorum impugnantium adversus Orientales, atque Thracenses Constantini propugnatores. Cæterum antiquus hostis diabolus contra Christianos temporibus istis ralem excitavit sævitiam, & mactationem alternam, ut filii etiam contra parentes, & fratres contra fratres commoverentur non fratres à cæde, & immisericorditer incenderentur alternæ stationes, ac domus. Inter hæc autem & hujuscemodi Stephanus Papa Romanus multa mala ab Astulpho Longobardorum rege perpeffus ad Francos confugit sub Pipino, qui Major domus erat, & primus in omnium dispositione rerum gentis Francorum, quibus videlicet olim moris erat, domnum, idest, regem secundum genus principari, & nihil agere, vel disponere, quam irrationabiliter edere, ac bibere, domique morari, & Kal. Maji præsidere coram tota gente, & salutare illos, & salutari ab illis, & obsequia solita impensa percipere, & illis dona impendere, & sic secum usque ad alium Majum habitare: habere autem Majorem domus consilio suo, & gentis omnia ordinantem negotia. Dicebantur sanè ex genere illo descendere (2) Cristati, quod interpretatur Trichorachati, pilos enim habebant natos in spina veluti porci. Prædictus autem Papa Stephanus vi pressus, & crudelitate coactus Astulphi, simul etiam cohortatus est ab eodem ire in Franciam, & facere quæcunque posset. Qui veniens Pipinum provehit in Regem virum probatissimum, qui tunc quoque præerat rebus post regem, & debellaverat Arabes, qui ab Africa in Hispaniam transmeaverant, quique tenent usque nunc eandem Hispaniam, & properaverant præliari nihilominus contra Francos. Quibus è contra idem Pipinus cum multitudine resistens, occidit quidem Principem eorum Habdirracinen, (3) filium Muhaviæ, qui principatum hujus tenebat gentis: interfecit autem simul & multitudinem haud facile numerabilem juxta flu-

Tom. I.

(2) Aliter *descendentes, Cristata.*(3) Aliter *quæ etiam Principem eorum Habdirracin.*

vium Rhodanum, & admirationi habetur, & amatur à gente non solum propter hoc, sed & propter alia præcipua gesta, & præficitur genti non ignobiliter (4) primus, solvente scilicet eum à perjurio in regem commisso eodem Stephano, qui & torondit decessorem ejus regem, & in monasterio cum honore, & requie circumscriptus. Hic Pipinus duos filios habuit Carolum, & Carolomannum fratrem ejus. Anno tertio Imperii Constantini apparuit signum ad Aquilonem, & cinis descendit per loca, factusque terræmotus magnus in Caspiis portis. Occisus est etiam Gizid ab Arabibus, qui præfuit anno uno, tenetque principatum Hyses (5) filius ejus. Is Habdimelich pecuniis multis erogatis obtinuit Damascum, & dextras accepit ut principaretur. Porro Constantinus mense Septembri duodecimæ Indictionis descendens ad partes Chalcedonis, remeavit ad Thraceas partes, cum Sisinnius Prætor Thraceis ante per Abydum remeasset, terrenumque urbis murum obsideret. At verò veniens Imperator ad Carsii portam, discurret usque ad Auream portam, semetipsum turbis ostentans, & iterum reversus castrametatus est apud sanctum Maman. Cives autem angustiari cæperunt annonis deficientibus, quocirca ab Artabasdo misso Anastasio à secretis, & Artabasdo domestico suo ad deferendos sumptus in Caspiis portis invenit hos classis Cibioretensium, & classis Abydi, & hos comprehensos ad Imperatorem duxit, qui frumentum quidem populis suis donavit, Anastasium verò, & Artabasdum oculis confestim privavit. Post hæc verò probavit Artabasdus à terra portas aperire, & prælium cum Constantino inire: verum facta confessione fugatus est exercitus Artabasdi. & multi mortui sunt, inter quos Monetes periit. Constructis autem Artabasdus trieribus cacabo ferentibus ignem, misit ad sanctum Maman nonnullos contra classem Cibioretensium. Cum autem venissent ad sanctum Maman, exeuntes Cibioretenses pepulerunt illos. Facta est autem in urbe valida fames, ita ut venundaretur modius ordei duodecim numismatibus, leguminis verò quindecim, milii, ac lupini octo, olei autem uno libræ v., sextarius vini dimidio. Cumque populus necaretur, coactus est Artabasdus dimittere illos, & foras civitatem exeundi, verum obseratis portis, quosdam eorum prohibebat, unde quidam eorum emundaverunt vultus suos, & muliebri circummicti sunt veste: ast alii monachico schemate, atque cilicino vestimento contegebantur, & ita latere poterant, & exire. Niceta autem Monstrategus coacervato populo suo ab Odrina disperso venit usque Chrysopolim, & cum revertetur, transmeans Imperator persequutus est post terga ipsorum, & cum venisset Nicomediam, manu cepit eum cum curatore, qui fuerat dudum Marcellianorum Episcopus, quem & decollari continuo jussit: Monstrategum verò vincitum per murum monstrari præcepit. Porro quartâ Nonas Novembris repente præliatus est post meridiem, per terrenum murum urbem captavit. At verò Artabasdus unà cum Bagrano (6) Patricio ingressus navem ad præsens exisse visus est Mopsien, & abiens ad castrum Puzanen semet inclusit. Quibus Imperator manu captis Arabasdam cum duobus filiis privavit oculis: Bagranum autem in vivario

V 2

de-

(4) Aliter *ignorabiliter.*(5) Aliter *Hizidlipos.*(6) Aliter *Bagtango.*

decollavit, & hujus caput in Milio suspendit diebus tribus. Post triginta verò annos mali memor, & immisericors Imperator præcepit hujus uxorem in monasterium Choras pergere, illic enim sepultus erat, & hujus ossa effodere, atque in sepulcra, quæ dicuntur Pelagii, in pallio suo portare, & unâ cum biothanatis mortuis jacere. O inhumanitatem! Multos autem & alios ex primoribus, qui auxiliati fuerunt Artabado, peremit, innumerabilesque oculis, & alios manibus, seu pedibus ablatis debilitavit. Præcepit autem externis militibus, qui secum ingressi sunt, introire domos, & rapere familiares civium res. Multa quoque & alia, quin & innumera mala urbi monstravit. Cùmque hippodromium celebraret, introduxit Artabadam unâ cum filiis ejus, & amicis ligatum in circum per Dippium simul cum Anastasio falsi nominis Patriarcha, percusso publicè, & in asino verso vultu sedente, quos omnes per Dippum in circum pompavit. Verùm Anastasium, utpote consensaneum suum in throno Sacerdotii rursus locavit, deterrens, & servituti subiciens, Sisnium verò Patricium, & Prætozem Thraceiorum, qui multum cum eo currebat, & pro ipso certaverat, ejusque consobrini esse noscebatur, post xi. dies cæcavit.

Anno quarto Imperii Constantini, Maruanus Arabum noscitur, qui principatus est eis annis sex. Hoc quoque anno cometes magnus in Syria visus est, & seditionem concitavit Thebith contra Maruan, & Datach Aruritenfis, quos Maruan captos occidit in terminis Emesæ cum multitudine bellatorum, idest decem millium. Eodem anno prece Christianorum Orientis permisit Maruan consecrari Theophylactum presbyterum Edessenum Patriarcham Antiochiæ, Stephano dormiente, & hunc literis (7) præcepit honorari ab Arabibus. Donis enim spiritualibus adornatus erat, & maxime pudicitiam. Porro Abas, qui multum Christianorum sanguinem fudit, & populatus est multa loca, occisus est in carcere, qui apud Cithim CXX. Calbenos suspendit in ligno. Venit autem quidam Æthiops missus à Maruan, & impleto solle viva calce introivit ad eum, folleque ad totum caput, ac nares ejus imposito suffocavit illum, justam inveniens malefico Abæ poenam. Magicis enim deceptionibus, ac dæmonum invocationibus multa contra Christianos fabricatus est mala. Hic etiam sanguini communicavit Gizid.

Anno quinto Imperii Constantini, Zulcimin coacervatis militibus rursus cum Maruan bellum aggreditur, & amissis populi septem millibus superatur, & penes Palmiram salvatur, ac deinceps in Perside. Seditionem quoque concitaverunt Emeseni, & Heliopolitæ, & Damasceni Maruan obserantes, qui filio suo quidem missis contra Datach cum virtute ipse venit Emethsan, quam in quatuor mensibus cepit, Datach autem à Perside cum plurimo potentatu veniebat. At verò Maruan aggressus eum in Mesopotamia, cùm multos collegarum occidisset, hunc comprehensum interfecit. In his Constantinus Germanicam cepit aciem dirigens contra Syriam, & Dulichium, aditu reperto propter Arabum mutuam pugnam, verbo sanè Arabes inermes dimittens, qui erant in ipsis. Assumpsit autem & cognatos suos ex materna linea descendentes, & Byzantii collocavit, unâ cum multis Syris Monophysicis hæreticis, ex quibus plures in Thrace usque nunc habitant,

(7) *Alicter literis Catholicis.*

A & juxta Petrum Cnaphæa, trinitatem in trifugio crucifigunt. Porro à quarta Idus Augusti usque ad Octobris Kalendas tenebræ factæ sunt caliginosæ. Tunc Maruan victor Emethsâ captâ interfecit omnes cognatos, & liberos Hiscen, expugnatque muros Heliopoleos, & Damasci, & Hierosolymorum, trucidans multos potentes, & truncans residuos. Anno sexto Imperii Constantini, factus est & terræmotus magnus in Palæstina, & circa Jordanem, & totam Syriam, mense Januario, horâ quartâ, & multa millia, quin & innumerabilia mortua sunt, Ecclesiæque, ac monasteria corruerunt, & maxime penes eremum sanctæ civitatis. Eodem verò anno pestilens mors à Sicilia, & Calabria incipiens, veluti quidam ignis depascens, ad Monobasiam, & Helladem, atque interjacentes insulas venit, per totam quartadecimam Indictionem flagellans impium Constantinum, & cohibens ab infania, quam adversus sanctas Ecclesias, & sanctas, ac venerabiles imagines irritabat. Verùm ille, ut Pharaon quondam, incorrectus permansit. Sanè pestilentia hæc bubonis discurrens, decimaquinta Indictione regiam pervenit ad urbem. Cœperunt autem subito fieri tam in hominum vestimentis, & in sacris Ecclesiarum indumentis, quàm & in velis cruciculæ plurimæ veluti ex oleo designatæ. Facta est ergo hinc tristitia, & defectio animi multa propter dubium hujusmodi signum. Venit nihilominus & divinitus indignatio dissipans incessanter non solum urbis cives, sed & in omnibus suburbanis ejus degentes. Factæ verò sunt & phantasæ in multos hominum, qui in ecclasi facti existimabant se cum peregrinis quibusdam, ut putabant, & trucibus faciebus comitari. & eos qui in itinere obvii fiebant, se quasi amicos salutare, ac colloqui: notatis verò his quæ dicebantur ab eis, hæc postea referebant. Contemplabantur autem eosdem domos ingredi, & alios quidem ex domo deserere, alios autem vulnerare. Contigit autem eorum quæ dicta sunt, ab eis plurima ut viderunt fieri. Præterea vernali tempore primæ Indictionis magis extensa est, estivo autem profus incendit, ita ut integræ quoque domus penitus clauderentur, nec essent, qui non deberent mortuos sepelire. Ex necessitate itaque multa exogitatum est, quod super animalia tabulæ sternerentur, & ita super has impositi mortui deferrentur. Pari modo & alii in plaustris superpositi asportabantur. Cùm autem repleta fuissent universa tam scilicet urbana, quàm suburbana monumenta, & cisternæ quoque sine aqua, & lacus, & plurimæ vineæ, nec non & interiores horti, qui intra veteres muros erant, ad hujusmodi capessendam sepulturam effossi sunt, & ita vix omnia hæc ad tantam necessitatem sufficere valuerunt. Omni autem domo calamitate repleta propter depositionem, quæ impiè facta est ab imperantibus in sacras imagines, confestim Agarenorum classis ab Alexandria venit in Cyprum, ubi & Romaicus erat stolis. At verò Prætoze Cibioetarum irruente in eos, extemplo in portu Ciramea, & retenta portus fauce, cùm essent triginta dromones, tres solos exiluisse fatentur. Anno septimo Imperii Constantini, occiditur Gregorius ab Aruritenfis, & vicit Maruan, ut prætuli. Anno octavo Imperii Constantini, motus est in exterioribus Orientis partibus Persidis populus, qui dicuntur Chorosanitæ Maurophori, contra Maruan, & omnem cognationem ejus, qui principati sunt

sunt ab ipso Muhammath pseudopropheta usque ad eundem Maruan, contra eos qui dicuntur filii Muhara. His enim post interemptionem Gizid debellantibus, & constringentibus invicem, hi qui dicebantur filii Hiscem, & Halim cognati, & ipsi pseudoprophetae, sed absconditi, & fugaces existentes in minori Arabia congregati, tenente in eis primatum Hybraim, filio Evelid, mittunt libertum suum quendam Amussim dictum in Chorosam ad quosdam ibidem praerinentes, contra Maruan sibi suffragari petentes. Qui collecti apud Caetaban quendam consiliantur, & concitant servos in dominos proprios, & occidunt multos nocte una, quorum armis, equis, & pecuniis locupletati, facti sunt potentiores. Dividuntur autem in tribus duas, Caismos scilicet, & Lamonites, quorum potentiores intuens Amussim esse Lamonitas, (8) concitat contra Caismos, & interfectis eis venit in Persidem cum Caetaban, & expugnans Hibin proles Halbaren, capit cum victoria cunctos, virorum ferme centum millia. Et veniens ad Hibin, ubi erat, hostiliter cum ducentis millibus proficiscentem, & illum dissolvit, veniensque ad Maruan apud Zaban fluvium, habentem trecenta millia debellat eum, & multitudinem infinitam occidit ex eis. Eratque visu mirabile, cum secundum scripturam unus persequeretur mille, denaque millia transmoverent duo. Quos cum ita potencialiter vincentes Maruan intuitus exitisset, adiit Carras, & cum fluvium transmeasset, incidit pontem ex navibus factum, & assumptis secum pecuniis, ac domo sua cum quatuor millibus viris vernaculis suis fugam lapsus est in Aegyptum. Anno nono Imperii Constantini, persecutionem patitur Maruan a Maurophoris, & comprehensus ab eis occiditur, bello gesto gravissimo. Praerat autem eis Salim filius Halim, qui unus ex praeratis profugis erat, & qui destinaverant Amussim, reliqui vero congregati contra Samariam, & Thrachonitidem regionem, sorte principatum distribuerunt. Abubalas scilicet, & post illum frater ejus Habdalla filius Muhammath, & post hunc Hysse. Et Syriae quidem summam praeturam taxaverunt Habdallam tenere filium Halim, fratrem vero Salim, ipsum autem Salim praesse Aegypto. Porro Habdallam fratrem Abubalae, ab illo habere sortem principatus super Mesopotamiam statuerunt. Ipse sane Abubalas, qui & omnium primas habebat in Perside sedes, translato quoque sub se Persarum principatu, qui ei auxiliati fuerant a Damasco. Hi vero qui salvati fuerant, tam videlicet filii, quam cognati Maruan, venientes ab Aegypto in Africam, indeque transmeantes fretum angusti maris ad Oceanum positi, quod dicitur Septem, quodque definit inter Libyam, & Europam, Europam Hispaniae habitaverunt usque ad praesens tempus, habentes quosdam qui ibidem habitasse antea noscebantur, a Muhavia illuc trajecti navigio, cum essent ejus cognati, & ipsius religionis. Perduravit autem excidium sub Muhavia sex annis. Porro octavam Kalendas Februarii ejusdem tertiae Indictionis, natus est Imperatori Constantino filius, quem nominavit Leonem, ex Chajani Cazariae filia. Anno vero eodem terrae motus factus est in Syria, & ingens, ac terribilis casus, unde civitatum aliae quidem penitus exterminatae sunt, aliae vero mediocriter, aliae autem a montanis ad subjecta campestria cum muris, & habitacionibus suis integre migraverunt, & salvae quasi

A ad millia sex, vel etiam modicum quid ultra. Denique asseveraverunt hi, qui propriis visibus terram Mesopotamiae contemplati sunt, in longitudine disruptam fuisse ad millia duo, & ex profundo ejus ascendisse aliam terram nimis albam, & arenosam, de cujus medio ascendit, ut ajunt, animal mulinum incontaminatum, loquens humana voce, & praenuncians gentis incursionem ab eremo adversus Arabes, quod & factum est. Praeterea sequenti anno quartae Indictionis solemnitate sanctae Pentecostes, coronavit Constantinus Imperator Leonem filium suum Imperatorem per Anastasium Patriarcham consentaneum suum. Anno decimo Imperii Constantini, Muhammath fit Arabum dux, qui eis praefuit annis quinque. Eodem anno similitates adversus Maurophoros Persas Chalcedonii concitaverunt, & interempta sunt ex eis in montanis Emesae per illos quatuor millia. Idipsum vero factum est, & per Arabiam in Caismos ab eisdem Persis. Cum autem caput Maruan myrrha conditum allatum fuisset, plures a similitatibus cessaverunt. Anno undecimo Imperii sui Constantinus Theodosopolim, & Militenen cepit, & captivos duxit Armenios. Theodorus quoque filius Bigarii, minoris Arabiae oriundus, obeunte sanctissimo Theophylacto, Antiochiae Patriarcha praeficitur, qui sex annis praefuit Ecclesiae. Anno duodecimo Imperii sui Constantinus impius Imperator, elatus sensu, multa contra Ecclesiam, & Orthodoxam fidem meditans, & silentia per dies singulos faciens, populum ad sensum suum flexit infeliciter sectandum, praevius futurae impietatis existens. Anno decimotertio Imperii Constantini, Anastasius, qui scelestè throno Constantinopolitano praefuit, mortuus est corpore simul & anima, miserabili passione, quae dicitur cordapsos, fatigatus, cum stercus per os evolvisset, dignam exolvens vindictam, pro audacia scilicet, quam contra Deum, contraque suum magistrum exhibuit. Eodem quoque anno Constantinus impius contra sanctas, ac venerabiles imagines Concilium iniquum triginta octo Episcoporum congregavit in palatio Hieriae, quorum primi erant Ephesus filius Abimari, & Pastillas Pergensis, qui apud se, quae sibi visa fuerant, dogmatizarunt, nullo praesente ex Catholicis sedibus Rom. scilicet, vel Antiochena, Alexandrina, Hierosolymitana: a quarta Idus Februarii incipientes perduraverunt usque ad sextam Idus Augusti ejusdem septimae Indictionis. Qui cum in Blaternas Dei Genitricis hostes convenissent, ascendit Constantinus Imperator in ambonem tenens Constantinum Monachum, qui fuit Sylei Episcopus, & cum orasset voce magna pronuntiavit dicens: Constantino universali Patriarchae multos annos. Et dein ascendit Imperator cum Constantino scelerato Praefule, & reliquis Episcopis forum, & exclamaverunt suam divulgantes cacodoxam fidem in conspectu totius plebis: anathematizantes Germanum sanctissimum Patriarcham, & Gregorium Cyprium, & Joannem Chrysoroan Damascenum nepotem Mansur, viros sanctos, & reverendos magistros. Anno decimoquarto Imperii sui, Muhammath, qui & Abubalas, mortuus est, cum quinque praefuisset annis, eratque Habdallas frater ejus in Macha loco blasphemiae ipsorum. Scribit ergo Amussim, qui erat in Perside, conservandum sibi locum principatus, sicut forte sibi fuerat deputatus. Qui cum didicisset Habdallan filium Halim, fratrem vero

(8) Aliter *Hiammitas*.



verò Salim, summum Prætorem Syriæ, principatum sibi affectantem, & venientem ad obtinendam Persidem, adversantemque Persis, & faventem his qui erant Syriæ, quique auxiliabantur ei, concitatis exercitibus suis aggreditur apud Nisibin, & victore eo Amussim multos peremit. Erant autem plures ex his Sclavi, & Antiocheni. Ast Habdallas solus salvus remanens, post paucos dies petiit verbum ab altero Habdalla fratre Muhammath, veniente studio multo in Persidem à Macha, quo in domuncula putrefacta retruso, effodi fundamenta præcipiens. hunc clam interfecit. Porrò Amussim furentem adversus Arabes Syriæ, pro eo quòd in Maurophoros insurrexerant, & multos in Palæstina, & Emesa, & maritima ceperant, atque in eos irruere meditantem cohibuit cum exercitibus. At ille iratus Habdallæ ad interiorum Persidem cum multitudine properavit. Quem cum vehementer ille metueret, accersit eum suavoris verbis, & precibus, atque ipsis execrabilibus principis ipsorum symbolis destinatis, virgâ scilicet, atque sandaliis pseudoprophetæ Muhammath, expetens ut ad se via unius diei diverteret, quatenus ei decentes gratiarum actiones referret. At ille deceptus venit cum centum millibus equitum, unitusque illi occiditur ab eo propriis manibus, sicque principatus Habdallæ confertur, qui uno & viginti annis præfuit Arabibus. Anno decimoquinto Imperii sui Constantinus Syros, & Armenios, quos à Theodosopoli, & Mitilena duxerat, in Thracem emigravit, ex quibus etiam Publicianorum (9) hæresis est dilatata. Similiter & in urbe paucis præ mortalitate factis habitatoribus ejus, duxit unâ cum familiis, tam ex insulis, & Hellade, quàm ex inferioribus partibus, sicque urbem habitare fecit, quam & condensam reddidit. Eodem quoque anno quæsiere Bulgares pacta, propter castra, quæ constructa fuerant. Ast Imperatore apocrisarium eorum dehonestare destinante, exierunt hostiliter, & usque ad longum murum venerunt, & multo excidio perpetrato illæsi reversi sunt.

Anno decimosexto Imperii Constantini, terræmotus haud modicus factus est in Palæstina, & Syria, septimo Idus Martii, & exul factus est Theodorus Antiochiæ Patriarcha, invidiâ derogatus Arabum, quòd crebrò Imperatori Constantino causas eorum per literas indicaret, & de cætero Halim hunc exulem misit in Moabitidem regionem patriam suam, præcepitque ibidem Halim, non contruendas novas Ecclesias, nec videndam crucem, sed neque de fide à Christiano cum Arabibus dogmatizandum. Porrò exercitum movit idem contra Romaniam cum octoginta millibus, & veniens in Cappadociam audivit Constantinum adversus se venientem armatum, & territus inefficax rediit, nihil depopulatus, nisi quòd paucis Armeniis ad se confluentibus assumptis reversus est. Anno decimoseptimo Imperii Constantini Habdallas tributorum rationem Christianis ampliavit, adeò ut omnes monachos, & inclusos, atque Cionitas, qui Deo placere noscebantur, sub tributis redigeret. Signavit autem & Ecclesiarum cimelia, (10) & adduxit Hebræos ad vendendum illa, & emerunt ea liberè. Anno decimoctavo Imperii sui Constantinus Sclavinas penes Macedoniam positas captivavit, & reliquos subjugavit. Eodem anno quidam ex Maurophoris Persis, cum magicæ religionis essent,

(9) Aliter *Publicianorum*. Aliter *Paulicianorum*.  
(10) Aliter *cimiliarbia*.

A deceptione diaboli detenti, venundatâ substantiâ suâ nudi supra muros ascendentes projiciebant semetipfos, ita ut se volare in cælum arbitrantur, qui nihil dignum ratione fortis illius habentes, artus conterebant, ad ima demersi, quorum sedecim, eos dumtaxat qui in errore præeminebant, Habdallas per Halim interfecit in Beroëa, & Chalcide. Anno decimono Imperii Constantini invidiâ Christianos prohibuerunt Arabes à publicis chartothesis ad modicum tempus. Sed rursus coacti committunt cum eis eadem ipsa, eo quòd non possent ipsi scribere calculationes, aciesque direxerunt multas, & Paulum Prætorem Armeniacorum bellum agentes apud Melan peremerunt, nec non & quadraginta duos insignes viros captivos duxerunt, & capita multa. Imperator autem exercitum movit in Bulgariam, & venienti in Verebagan ad clausuram, Bulgares obviam ei advenerunt, & multos exercitus ejus trucidaverunt, in quibus & Leonem Patricium, & Prætorem Thraciorum, & Leonem Logothetam Tudromii ceperunt, & arma eorum, & populum multum, & sic inhonestè reversi sunt. Anno vigesimo Imperii Constantini factus est error Paschæ, & Orthodoxi quidem in Oriente octavâ Idus Aprilis Pascha celebraverunt, at verò erronei hæretici Idus Aprilis. Eodem anno translatum est caput sancti Joannis præcursoris, atque Baptistæ à monasterio Spelei in templo suo in Emefensium civitate sito, cum esset illustre, & descensus ædificatus esset, ibi usque hodie à fidelibus honoratum, & adoratum, omni suavitaris, corporali scilicet, ac spiritali honoratur odore, & emanans effundit omnibus sanitatem, qui fide flagrantes occurrunt. Eodemque anno Docetes clarissima in Oriente apparuit per decem dies, & iterum ad Occidentem diebus viginti & uno. Quidam verò Syrus Theodorus nomine Libanites, circa regionem Heliopoleos, quæ est ad Libanum, adversus Arabes insurrexit, & cum bellum movisset in eos, ceciderunt ex utrisque multi: novissimè verò terga & ipse vertens effugit, & Libanites omnes qui cum ipso erant, interempti sunt. Factæ sunt & in Africa seditiones, & bella, solari eclipsi facta decimoctavâ Kalen. Septemb. feriâ sextâ, horâ decimâ. Porrò insurrexerunt quidam ex Maurophoris apud Dabecho dicentes, filium protosymboli Deum, ut nutritorem suum, & protulerunt dogmata hujusmodi, & introjerunt domum Maurophori erroris sui, & occiderunt clavigeros sexaginta, & exierunt quidam in Barrasson, & captivos multos, & pecunias innumeratas sumpserunt. Anno vigesimoprimo Imperii Constantini seditionem concitarunt Cassiote contra Maurophoros propter mulieres. Manserant autem ex eis in domo. in qua tres fratres manebant, & voluerunt uxores eorum in pelagus jacere: surgentes autem tres fratres occiderunt, & obtinuerunt (11) illos, sed & coacervati occiderunt etiam reliquos, & cum misisset Salimus militiam, fraudulentè venere super illos, & comprehensis eis patibulo suspenderunt, & multos alios occiderunt. Porrò Paschali festivitàte ingressus est ad sanctam collectam in Ecclesia Catholica. cumque Metropolitanus Episcopus astaret, & exclamaret more solito, Deo dicens: Plebs tua, & Ecclesia tua supplicat tibi: duxerunt eum, & concluderunt in carcere,

(11) Aliter *obruerunt*.



re, & alius implevit sanctam collectam, & factus est timor magnus, & nisi Metropolita moralitate, ac humilibus verbis mitigasset eum, malum profectò ingens in hac hora perpetratum fuisset. Erat autem hic B. Anastasius. Eodem quoque anno Constant. persequutor Andream memorabilem Monachum, qui dicebatur Calybites, apud Blaternas flagris in hippodromio sancti Mamæ occidit, redarguentem impietatem ejus, & Valentinianistam, ac Civilianum (12) appellentem eum, quem & in rheuma maris jactari præcepit, nisi sorores ejus hunc rapientes in emporio Leucadi sepelissent. Anno vigesimosecundo Imperii Constantini, apparuit Docetes in Oriente, & interfectus est filius Phatniæ. At verò Bulgares insurgentes occiderunt dominos suos, & statuerunt virum in Senatum nomine Zeletin, cum esset triginta annorum. Multi præterea Sclavi fugientes ad Imperatorem confluerunt, quos constituit super Arthanam. Porrò decimaséptimâ Kalendarum Julii exivit Imperator in Thracem, misso navigio per Euxinum pontum usque ad octoginta chelandia, ferentia duodenos equos. At verò Zeletis, auditâ contra se per terram, & mare facta commotione, assumpsit in auxilium ex adjacentibus sibi nationibus viginti millia, & in munitionibus his constitutis se cautum, & intrepidum reddidit. Ast Imperator cum venisset, castrametatus est in campo Anchiali, & pridie Kal. Julii primæ Indictionis feriâ quintâ Zeletis apparuit cum multitudine gentium veniens, ineuntesque belum, occidit diutius invicem; verum Zeletis terga vertens effugit. Porrò pugna tenuit ab hora quinta usque ad vespertinam, & multitudines Bulgarum numerosæ peremptæ sunt, & multi ex his capti, multique Imperatori subditi facti sunt. Ast Imperator hujuscemodi elatus victoriâ, publicavit hanc coram urbe cum exercitibus ingressus armatis, & laudibus plebium celeberrimis diffamatus, & ex hylopanduris constrictos trahens Bulgares captos, quos extra portam Auream decollari præcepit: Zeletin verò Bulgares tumultuantes unâ cum principibus ejus interfecerunt, & constituerunt Sabinum generum Comerii quondam domini sui, qui videlicet Sabinus cum mox ad Imperatorem misisset, & pacem fieri exquisisset, conventu Bulgares facto restiterunt robustè dicentes ei: Bulgaria per te, ut cernimus, redigitur in servitutem Romanis. Factâq; Sabinus simulate fugit in castrum Mesembriæ, & ad Imperatorem se contulit: statuerunt autem Bulgares alium sibi dominum, Paganum nomine. Anno vigesimotertio Imperii Constantini, egressi sunt Turci à Caspiis portis, & occiderunt in Armenia multos, & prædâ sumptâ non paucâ reversi sunt. Cosmas autem quidam Episcopus erat Epiphaniæ, quæ est civitas Apamiæ Syriæ: porrò quibusdam ex civibus Epiphaniæ ad Theodorum Patriarcham Antiochenum accusationem contra eundem Cosmam super diminutione sacrorum vasorum facientibus, cum ille minime potuisset restituere, discessit ab Orthodoxa fide, consentaneus Constantini in hæresi, sacris adversatus imaginibus, quem communi sententia Theodorus Antiochenus Patriarcha, & Theodorus Hierosolymitanus, atque Cosmas Alexandrinus cum Episcopis sibi subjectis, die sanctæ Pentecostes post lectionem sancti Evangelii consonanter anathematizaverunt singuli in sua civitate. Eodem anno à Kal. Octobris factum est

(12) Aliter *Julianum*.

A gelu magnum, & amarissimum, non solum in terra nostra, verum etiam in Oriente, & multò magis in Septentrionali parte, ut pelagus ponti usque ad centum milliaria præ glaciæ rigore in lapidis duritiam fuerit versus, habens cubitos in superficie ad profundum triginta, cunctis nimirum regionibus ab ipsa Lycia usque ad Danubium, & Euphræ fluvium, Danastri quoque & Danapri, atque Necropela, nec non & per reliquas ripas, & usque ad Mesembriam, & Mœsiam similiter patientibus. Cumque hujuscemodi gelu nive fuisset coopertum, super alios viginti cubitos crevit, ita ut mare aridæ conformaretur, & pedibus calcaretur in superficie glaciæ à Cazaria, & Bulgaria, quin & adjacentibus insulis, tam ab hominibus, quam agrestibus, & mansuefactis animantibus. Februario verò mense ipsius secundæ Indictionis, hujuscemodi gelu per jussionem Dei in multas, ac diversas in specie montium factas concisiones in Danupsiam, & Hieron descendit. Taliter per angustum pervenerunt ad urbem, & usque ad Propontidem, & insulas, & Abydum, omnes maritimos choros, ac ripas replentes, quarum videlicet concisionum inspectores & nos ipsi exitimus descendentes super unam eorum cum quibusdam triginta cœtaneis nostris. Habebat autem & animalia campestria, & mansueta, & viva, & mortua. Omnis enim quicumque vellet à Sophianis usque ad urbem, & à Chrysopoli usque ad sanctum Mamam, & ad ea quæ dicuntur Galathi, per aridam sine prohibitione pergebat, & una quidem ex eis ad Acropoleos scalam disrupsa contrivit eam, alia verò ingentis molis ad murum collisa, hunc magno impulsu concussit, adeò ut interiores quoque domus Salo comparticiparentur. Porrò in tria disrupsa cinxit urbem, à Manganis videlicet usque ad Bosporum, cujus altitudo muros excessit. Omnes autem tam viri, quam fœminæ, simul & pueri horum visioni dantes indefinenter operam perseverabant, & cum lacrymis domum revertebantur, ignorantes quid ad id fieri quivissent. Cæterum anno eodem mense Martio stellæ de cœlo cadentes apparere, ita ut omnes qui hoc viderunt, instantis seculi consummationem esse putarent. Siccititas quoque multa effecta est, adeò ut etiam fontes exsiccarentur. Ast Imperator, accersito Patriarcha, dicit ei: Modò quid vos læderet, si dixerimus, θεοτόκος, χριστόκος? At ille hunc complexus ait: Miserere Domine ne ad contagionem tuam veniat sermo iste, nonne vides qualiter divulgatur, & anathematizetur Nestorius à tota Ecclesia? Qui respondens ait: Ego discere volens interrogavi, verum usque ad te sermo. Anno vigesimoquarto Imperii Constantini exierunt iterum Turci ad Caspias portas, & Iberiam, quibus cum Arabibus (13) bellum ineuntibus. ex utrisque perierunt multi. Habdallas verò hujuscemodi calliditate deposuit à principatu Hysebin Muzæ, in quem, ut superius dictum est, tertia fors tenendi post eum cecidit. Videns enim eum dolore capitis hemigrante laborantem, & scotomi plenitudinem patientem, persuadet quòd curandus foret, si ex aliqua confectione ptarmica in nares ejus insufflaretur à medico suo, Moyse nomine, Diacono Antiochenorum Ecclesiæ, quem jam muneribus fecerat acerrimum conficere medicamen, quod simul narcoticum foret vehementer; qui videlicet cum paruisset Habdallæ, suscepit per nares confectionem, & reple-

(13) Aliter *Avaribus*.

pletus in omnibus circa caput, cunctisque sensibus unâ cum hegemoniis operationibus defraudatus sine voce jacebat. Advocatis itaque Habdallas ducibus, ac primoribus gentis: Quid vobis, inquit, videtur super futuro rege? At illi abnegato eo concorditer, dextras dedere filio ejus Habdallæ Muhammad, qui nuncupabatur Madi. Porro Hysæ absque sensu domum reportaverunt. Hunc autem post tertium diem convalescentem excusationibus fictis consolabatur centum auri talentis injurias recompensans. Eodem etiam anno misit Paganus dominus Bulgariæ ad Imperatorem, postulans, ut cum eo facie ad faciem jungeretur, & accepto verbo descendit cum eo cum Boiladis suis. Cùmque Imperator unâ cum Sabino federet, suscepit eos, & exprobravit inordinationem eorum, & odium habitum in Sabinum, feceruntque pacem, ut putabant. At Imperator clam mittens in Bulgariam cepit Severorum principem Sclavinum, qui in Thrace multa fecerat mala. Comprehensus est autem & Christianus, qui est Christianis Margarites, & primus Scaurorum effectus est, quem apud S. Thomam manibus, & pedibus detrucentes, adduxere medicos, qui hunc vivum inciderunt à thorace pubertus, ad hominis cognoscendam positionem, atque structuram, & sic eum tradiderunt igni. Actutum præterea exiens Imperator ab urbe, cùm sine custodia invenisset ob deceptoriam pacem, per claufuras ingressus est Bulgariam usque ad Zitas, (14) & misso igne in cohortes (15) reversus est, cùm nil fortè patrasset. Anno vigesimoquinto Imperii sui, duodecimâ Kalend. Decembris Indictionis quartæ, furens impius, & scelestus Imperator adversus omnes timentes Deum, protomartyrem Stephanum novum abstrahi præcepit, cùm inclusus esset apud sanctum Auxentium in proximo monte Amaltri. Quem hi qui eruditionum ejus fructum percipiebant, & unius, ac similis sensus cum eo erant, scholarii quoque, ac reliquis ordinibus deputati, accipientes pedem ipsius, rudente ligantes, traxerunt usque ad ea quæ sunt pelagia prætorio, ubi & discerpentes eum projecerunt honorabiles ipsius reliquias in biathanatorum locum, eo quòd multos monuerit, & adduxerit ad monasticam vitam, atque contemnere regias dignitates, atque pecunias persuaserit. Reverendus quippe vir omnibus erat, pro eo quòd ferè sexaginta annos egerit in claustris, & virtutibus multis effulserit. Multos etiam principes, ac milites accusatos, quòd imagines adorarent, diversis poenis & amarissimis tradidit verberibus. Jusjurandum etiam generale ab omnibus sub Imperio suo degentibus exegit, ne quisquam adoraret icona: cum quibus & Constantinum falsi nominis Patriarcham super ambonem ascendere, & exaltare pretiosa ligna, & jurare fecit, quòd non esset ex eis, qui adoraret imagines. Cui mox ut ex monacho Stephanites efficeretur persuasit, & carnibus vesceretur, atque cytharædos ad mensam regiam admitti pateretur, sed non in longum tardata ultio hunc homicidam debitis tradidit poenis. Denique duodecimâ Kalend. Februarii quartæ Indictionis, motus est contra Bulgares, & direxit ad Achelon duo millia sexcenta chelandia, extruens ea, & armans excunctis thematibus. Quæ cùm in Thoris stationem fixissent, flante Aquilone contrita sunt penè omnia, & populus necatus est multus,

(14) Aliter *Turabani*.(15) Cedren. *ἀυλάς, artes*.

A ita ut Imperator extendere retia, & mortuos educere, ac sepelire præceperit. Porro decimasextâ Kal. Septemb. ejusdem quartæ Indictionis, publicè diffamavit, & dehonestavit habitum monachorum in hippodromo, præcipiens unumquemque monachum manu tenere mulierem, & taliter transire per hippodromum, sumptis injuriis ab omni populo cumulat. Similiter & octavo Idus Septemb. ducti sunt ad ludos Circeses insignes principes decem & novem, & pompati sunt quasi mala contra Imperatorem consiliati fuerint, non veraciter accusati, sed quia invidebat eis, eo quòd essent formosi, atque robusti, & ab omnibus collaudati; quibusdam verò ex eis, & ob religionem, eo quòd ad prædictum inclusum islent, & passionem ejus publicè divulgarent, quos interfecit, quorum præcipui sunt, Constantinus Patricius, & dudum Logotheta Dromi, cuique nomen imposuit Podopagurum, & hujus frater Stratejus Spatarius, & domesticus excubitorum: Antiochus Logotheta Dromi factus, & Prætor Siciliæ: David Spatarius, & Comes Obsidii: Theophylactus protospatarius, & primus Imperialium stratorum, filius Patricii Bardanis: Theophylactus candidatus, & alii, quos cùm in Hippodromo ludos palam traduci, & ab omni populo conspui, & maledici fecisset, sententiam dedit, & illos quidem duos fratres Constantinum, atque Stratejum intra venationis septa capitum animadversione punivit, multo super eos universæ plebis factò lamento, adeò ut cùm hoc didicisset Imperator indignaretur, & Procopium Præfectum cæderet, & ab administratione depelleret, tanquam id fieri permittentem: cæteros autem oculis privatos in exilium destinavit, quos per singulos mittens, cùm esset omni crudelitate plenus, ad loca in quibus degerebat, centenis flagris vapulare jubebat. Porro tertiâ Kalendas Septembris ejusdem quartæ Indictionis, insaniens idem malevolus adversus æquivocum suum, & consentaneum suum Patriarcham, & inventis quibusdam clericis, ac monachis instruxit illos ut dicerent: Audivimus Patriarcham cum Podopaguro adversus Imperatorem loquentem, & misit eos ad Patriarcham, ut arguerent illum. Cùmque illeruraret, fecit eos ad pretiosa ligna jurare factentes: A Patriarcha hæc maledicta audivimus. Inter hæc ergo misit, & bulla signavit Patriarcham, & hunc exilio relegavit apud Iberiam, (16) & rursum apud principem insulam.

Anno vigesimo sexto Imperii Constantini, Habdallas filius Hali mortuus est, ruente super se turre, in qua custodiebatur. Habdallas autem cùm Amiræ fungeretur honore, multa mala Christianis sub principatu suo degentibus demonstravit. Siquidem & cruces Ecclesiarum abstulit, & vigilias nocturnas celebrare, sed & literas discere prohibebat. Hi verò qui dicuntur apud illos Aruritæ, quod interpretatur æmulatores, contra Palmirensium eremum insurrexerunt. Is autem qui Christianis ineffabilibus Dei judiciis imperabat, fortassis ut Jezabel quondam, vel væsanus Achab, multò pejora quàm Arabum sit insania, sub imperio suo positus Orthodoxis Episcopis, monachis, laicis, prælatis, atque subjectis ostendit, ubique intercessionem Sanctæ Virginis. & Dei Genitricis, ac omnium Sanctorum in scriptis, ut inutiles, ac sine scripto repellens, per quas nobis

(16) Aliter *Hieriam*.

nobis emanat omne suffragium, & sanctas eorum reliquias ejiciens, & invisas reddens. Sic ubi insignis quisquam audiebatur ad animarum sanitatem, & corporum, vel sicut moris est à piè gentibus honorari, mox mortem adversus hujusmodi, tanquam impiè agentes minabatur: sin autem, procriptiones, exilia, & tormenta: Deo autem gratissimum lipsanum, urpote quidam thesaurus possessoribus habitus auferebatur, invisum de cætero efficiendum. Tale quid, & in pretiosissimum laudabilis matris Euphemie lipsanum profanus hic Imperator gessit, in profundum id cum loculo jacens, non ferens eam ex se super omnem populum suavitate unguenti reddentem, & arguentem ejus adversus intercessionem Sanctorum deliramenta: sed Deus, qui custodit omnia sibi placentium, secundum divina eloquia, illæsum hoc conservavit, rursus ostensurus illud apud Lemnum insulam. Per nocturnam ergo visionem apprensus, elevandum se præcepit, & conservandum. Sub Constantino verò, & Eirene piis Imperatoribus Indictione quarta cum decenti honore rediit ad templum suum, quod ipse quidem tanquam inimicus Ecclesiarum commune fecit armamentarium, sterquilinumque fore decrevit, illi verò repurgatum hoc iterum sacraverunt, ad redargutionem quidem hujus impietatis, ostensionem autem horum pietatis. Hoc autem obstupendum, & scripturâ dignum miraculum post viginti duos annos post iniqui Principis mortem, unâ cum piissimis Imperatoribus, & Thrasio Sanctissimo Patriarcha nos vidimus, & cum eis complexi sumus, licet indigni magnam gratiam promerentes. Porro decimasextâ Kalendas Decembris ejusdem quintæ Indictionis, decreto Imperatoris promovetur Nicetas eunuchus è Sclavis ortus irregulariter Patriarcha Constantinopoleos, & facta est siccitas, ita ut nec ros de cælo caderet, defectaque penitus aqua ab urbe, ociosæ remanserunt tam cisternæ, quàm lavacra, & fontalia fluenta, quæ prius jugiter effluebant. Quod intuens Imperator cœpit renovare aquæductum Valentinianni, qui cum usque ad Heracium perdurasset, ab Avaribus est destructus. Electis ergo ex diversis locis artificibus, ab Asia quidem duxit, & Ponto ædificatores mille, & linitores ducentos, à Græcia verò, & insulis testacearios quingentos. Porro ex ipsa Thrace operarios v. millia hominum, & regulas facientes ducentos, & præposuit eis Principes, exequutoresque operum, ac Patricium unum, sicque opere consummato aqua introivit in urbem. Cæterum eadem die, Indictione quinta provehit sui sensus prætores, & operarios suâ nequitia condignos, Michaellem scilicet Edessenum (17) inthematæ Orientalium, & Michaellem Lachanodraconem in Thracensis: super Buccellarios (18) verò Manen à mania, idest insania nominatum. Sed quis est idoneus ad enarrandum horum scelerata piacula, quæ partim in suis à nobis perstringuntur locis? Omnia enim eorum opera si conscriberentur, quæ ad orationem (19) imperantis sunt effecta, nec ipsum arbitror, ut propriè cum Evangelista dicam, capere mundum eos, qui scribendi sunt libros.

Anno vigesimo septimo Imperii Constantini, Constantinus falsi nominis Patriarcha ductus est nonâ Octobris, sexta Indictione à Principe in-

Tom. I.

(17) Aliter *Melissenum*. *ερατηγόν τῆς ἀνατολικῶν*.

(18) *εἰς τὸ βυκεθάρου*.

(19) Aliter *curacionem*.

(20) *Scotiopsit*.

A fula, quem & cecidit tyrannus, quòd evadere non valeret. Jussit autem in foro parari, & eundem sedere in gremio Ecclesie magnæ, eratque à secretis cum eo ferens chartæ tomum, in quo erant scripti hujus excessus. Omni ergo populo ex præcepto regis illic congregato, & vidente legebatur charta in audientia totius populi, & per singula capitula percutiebat à secretis faciem ejus, Niceta Patriarcha sedente in confessione, ac intuente. Post hæc verò cum imposuissent eum in ambonem, & rectè stare fecissent, accepit Nicetas chartam, & misit Episcopis, & ablato superhumerali ejus, anathematizaverunt eum, & hunc solum, (20) Absin cognominantes ab Ecclesia abstraxerunt. (21) Postera verò die cum ludii Circenses agerentur, raserunt faciem ejus, & barbam denudaverunt, capitis, & superciliorum pilis ablatis, & indutum hunc laneo brevi, ac sine manicis vestimento, sedere fecerunt super asinum sagma ferentem, & ipsius tenere caudam, & duxerunt per Dippium in hippodromum cuncto populo imprecante illi mala; & conspuente. Trahebat autem asinum Constantinus nepos ejus naso reciso, cumque venisset ad vulgus descenderunt, & conspuerunt, & pulverem projecerunt super illum. Et cum adduxissent eum ad consistorium, dejecerunt eum de asino, & calcaverunt super collum ejus, & collocatus contra vulgus audiebat ab illis ludicra verba usque ad absolutionem ludorum equestrium. Eodem quoque mense, missis impius Imperator Patriciis significat ei dicens: Quid dicis de fide nostra, & Concilio, quod fecimus? Qui sensibus ad vanitatem conversis respondere: Benè inquiens, & credis, & benè Concilium operatus es, putans se ob hoc illum placare sibi. At confestim illi respondentes dixerunt: Nos hæc audire nolumus ab ore tuo polluto, ex hoc ergo vade in tenebras. Et sic acceptâ sententiâ descendit ad claustra ferarum, & decollatus est, & caput quidem per aures ligantes tribus diebus in Milio suspendunt ad ostentationem plebis: corpus verò resti pede ligato traxerunt per plateas usque ad loca pelagi, & fociandum biothanatis jactaverunt, similiter & caput ejus post tres dies illuc delatum projecerunt. O irrationabilitatem, & crudelitatem, atque immisericordiam immitissimæ bestie, non est veritus miser sanctum lavacrum. Duos enim filios ejus ex tertio conjugè ipsius in ulnas suas susceperat. Siquidem semper feralibus moribus, & immanis effe probabatur. Ab hoc autem anno ampliori est insaniâ usus, mittens quippe deposuit Petrum nobilem Stilicem à Metra, quem virum (22) cum suis dogmatis cedere renuisset, ligatis pedibus ejus in prædictum palatii (23) locum inclusit, & hunc tractum quoque per plateas projici jussit, alios etiam in saccis vinciens, & lapidibus aggravans, eruens oculos in pelagus jactari præcipiebat, nares abscindens, flagellis excorians, & omnem tormenti speciem adversus eos, qui piè vivebant, excogitans, & in urbe quidem per seipsum hæc, & consentaneos suos, Antonium Patricium, & scholarum domesticum, ac Petrum magistrum super populorum singulorum ordinum, qui à se fuerat eruditus ad talia, agebat: in exteris verò partibus per jam dictos Prætores. Ipse namque

X

citha-

(21) *abstraxerunt gradientem retrorsum*.

(22) Aliter *vivum*.

(23) Aliter *palagii*.

citharæ delectabatur sonitu, atque conviviis, turpibus sermonibus, & saltationibus eos, qui sibi adhærebant, incessanter erudiens, & sic ubi quisquam corruens, vel dolens solitam Christianorum vocem emitteret dicens: Dei Genitrix juva, aut vigiliis agens deprehenderetur, aut Ecclesiis assuetus, aut cum religione vivens, aut non passim juramenti abutens, ut inimicus Imperatoris damnabatur, & immemorabilis nominabatur. Monasteria verò, quæ in gloriam Dei, & salvandorum refugium effecta sunt, domos fore communes fautoribus suis militibus sanciebat. Denique Dalmatii cœnobium, quod inter optima Byzantii erat cœnobium, militibus in habitaculum tribuit. Ea verò quæ dicuntur Calistrati, & Dii, ac Maximi in Monasteria, nec non & alias sacras Monachorum, ac virginum domos à fundamentis destruxit. Eos autem qui monasticam vitam subire ex insignibus militibus (24) studuerant, & maxime illos, qui sibi adhæserant, & complices libidinis suæ, & nefandorum actuum fuerant, morti subdebat, suspectui habens confusionem, quæ sibi ex pro palationibus fieret se pronunciantium. Unde & Stratejum Podopaguri fratrem, cum esset urbanus specie, assumpsit. Amabat enim talibus adhærere propter luxurias suas. Cùmque molestè eum sensisset tulisse infandas in viros insanias suas, & Beato Stephano incluso Sancti Auxentii has manifestas reddidisse, salutisque remedia suscepisse, hunc quasi insidiatorem suum diffamans unà cum incluso, ut prædictum est, interfecit. Fecit autem abundare ornatas (25) species in urbe. Novus enim Midas factus, aurum coacervavit, & agricolas denudavit, & ob tributorum exactionem cogebantur homines largas Dei geniminum munificentias facili, seu vili pretio venundare. Eodemque anno Nicetas falsi nominis Patriarcha iconas ex musivo (26) factas, quæ in Patriarchio secreti minoris erant, erasit, & imagines magni secreti, quæ sculptæ erant in ligno, depoluit, & cæterarum imaginum facies delinivit, sed & in Abramio similiter fecit. Anno vigesimo octavo Imperii sui coronavit Imperator Eudoxiam uxorem suam, cùm esset trigamus, & hæc esset tertia conjux, in tribunali decem, & novem accubituum. Kal. April. filios suos ex ipsa creatos, Christophorum scilicet, & Nicephorum postera die, qua sanctum celebratum est Pascha, Cæsares ordinavit, Patriarcha orationem faciente, & Imperatoribus chlamydes, & Cæsaricas imponentibus galeas. Pari modo & Nicetæ novissimo fratri eorum nobilissimo facto, superposuit ei chlamydem, & auream coronam, & ita processerunt jactantibus Imperatoribus hypatiam, & trimisia, & hemisia, & numismata nova usque ad magnam Ecclesiam. Anno vigesimo nono Imperii Constantini ingressa est Eirene ab Athenis veniens cum dromonibus, & chelandiis plurimis, adornatis sericis palliis, & proceribus urbis cum uxoribus obviam occurrentibus, & præcedentibus eam. Cùmque venisset Patriarcha ad Palatium in Ecclesiam Phari, facta sunt ad eandem Eirenem sponsalia Leonis Imperatoris, & decimasexta Kal. Jan. coronata est in triclinio Augusta Imperatrix Eirene. Hoc etiam anno facta est commutatio in Syria viri ad virum, & foeminae ad foeminam, & pueri ad puerum, & præcepit Habdallas radi barbas eorum, & fieri

(24) Aliter mil. vel Senatorib. f.  
 (25) P. Pith. horno. Aliter horto.  
 (26) Sic Lupidar.

A calamaucos (27) cubiti unius, & femis. Anno trigesimo Imperii Constantini movit exercitum Banacas contra Romaniam, & multos captivos abduxit, & Romani ingressi quartam Armeniam despoliaverunt eam. Præterea moritur Salem, & translata est Germanicia in Palæstinam. Eodem verò anno imitatus Lachanodracō magistrum suum, omnem Monachum, & Monacham in themate Thraceforum commorantes apud Ephesum congregavit, & eduxit eos in campum, & ait: Qui vult Imperatori, ac nobis obedire, alba induatur veste, & uxorem hac sumat horā. At qui hoc facere parvipenderint, privati luminibus in Cypro exilio damnabuntur. Tumque opus pariter cum verbo consummatum est, & multi ostensi sunt martyres, multi verò deficientes, & enervati perierunt, quos & familiares sibi Draco faciebat. Præterea Indictione nona, mense Januario natus est Imperatori Leoni, & Eirene filius, dum adhuc viveret Constantinus Avus ejus. Anno trigesimo primo Imperii Constantini movit exercitum Banacas contra Romaniam, & cùm descendisset ab Isauria in castrum Scices, obsedit illud. Quod cùm Imperator audisset, scripsit ad Michaelē Prætozem Orientalium, & ad Manen Buccellarium, (28) & Bardan Armeniacorum Prætores, qui cùm venissent, tenuerunt egressum eorum, quia erat clausura valde difficilis ad meandum. Stulus autem Cibioetarum cum Præcona Spatario Prætoze suo veniens, applicuit in portu prædicti castris. Quod cùm Banacas vidisset sui desperatus, fiduciam rursus assumit, suosque alacres reddit, & ascendens ad pedestres exercitus magnis, & repentinis vocibus cum omnibus suis clamorem dedit, sicque illos territos fugat, multisque peremptis deprædatus est omnia circa regionem, & cum spoliis multis reversus est. Eodemque anno misso Prætoze Thraceforum Lachanodracō, Leone notario suo, & Leone ex monacho, venundabat omnia monasteria virorum, ac mulierum, & omnia vasa sacrata, & libros, & pecora, & quæque patrimoniorum eorum erant, & horum pretia principi detulit: quotquot autem monachicos, & paternos libros reperit, igne combussit, & sicubi lipsanum sancti quisquam habens apparuisset ad custodiam, & hoc quoque nihilominus igni tradebat: eum verò qui habebat illud, ut impiè agentem puniebat, & multos quidem monachorum interiecit verberibus, quosdam etiam gladiis trucidavit. Præterea innumerabiles oculorum visibus privavit, & quorundam quidem barbas cerâ, & oleo perungens succendebat ignem, & ita tam facies eorum, quam capita cremabat. Porro alios post multos cruciatus etiam exiliis destinabat, & postremò in toto themate sibi subjecto non deseruit hominem unum monastico schemate amictum. Quod cùm didicisset Imperator, bonum semper exosum habens, scripsit ei gratias dicens: Inveni te virum secundum cor meum, qui facias omnes voluntates meas. Hunc ergo imitantes & cæteri similia perpetrabant. Anno trigesimo secundo Imperii Constantini misit Habdallas in Africam Mualabicum cum exercitu multo, ingressus est Alfadalbadinar in Romaniam, & cepit captivos quingentos. Mopsustenses autem obviam eis occurrentes, & bellum exagitantem occiderunt ex Arabibus mille. At Habdallas abiens Hierosolymam jejunavit.

(27) Aliter amelanos. Aliter cammelanos.  
 (28) Aliter Buccellanorum. P. Pith. Buccellariorum.

vit, & præcepit Christianos, & Hebræos inscribi in manibus, & idcirco multi Christianorum in Romaniam confugerunt. Anno trigesimo tertio Imperii sui movit Constantinus mense Martio, duodecima Indictione, stolum chelandiorum duum millium contra Bulgariam. Et ingressus ipse in rubea chelandia motus est ad intrandum Danubium amnem, Prætoribus equestrium thematum derelictis extra claufuras, si fortasse possent Bulgaribus in se intuitum intentionis figentibus introire Bulgariam. Cum autem venisset ad Barnas formidabat, & redire meditabatur, sed Bulgares simili pavore metuentes, & ei invidentes, miserunt Hoylam, & Zigaton petentes pacem. Quos cum vidisset Imperator, gavisus est, & pacem fecit, præstito vicissim iurejurando, quatenus neque Bulgares exirent contra Romaniam, neque Imperator studeret contra Bulgariam intrare. Et factis super hoc ex utraque parte scriptis adinvicem, reversus est Imperator, & urbem adiit, derelictis thematibus in castris, quæ condidit. Octobri verò mense, undecima Indictione, nuncium suscepit à Bulgaria ab occultis amicis suis, quòd mitteret dominus Bulgariæ duodecim millia ex populo, & Boyladen ad captivandam Berzitam, & adducendum eos in Bulgariam. Venerant enim ad eum legati domini Bulgariæ, cum adhuc hi essent in urbe, qui simulavit se adversus Arabes exercitum movere, & transeverunt tam vexilla, quàm supellectiles ministerii regis, & apparatus. Cum autem apocryphos dimisisset, per exploratores eorum egressu comperto, assumpto exercitu festinus iter arripuit, & coacervatis Taxatis, & Thracensibus, & unitis ordinibus optimatibus fecit eos octoginta millia. Et pergens in locum, qui dicitur Lithforia nullius tubæ clangore sonante, irruerunt super illos, & vertens eos fecit victoriam magnam, & cum multis exuviis, & captivis reversus est, triumphum sui trophæi ostentans penes urbem, & obstipatus Obsidiis incedens, bellumque hoc nobile nuncupans, eo quòd nemo sibi restiterit, nec mactatio in hoc, aut effusio Christiani facta fuerit sanguinis. Anno trigesimo quarto Imperii Constantini, Constantinus solvens Bulgarum pacem, construxit iterum stolum magnum, & intro-

A missis in eum equitum XII. millibus, direxit omnes Prætores classium, omnes in illo: ipse verò timens mansit cum equestri militia. Cum autem venissent usque Mesebriam, & hanc ingressi fuissent, valenter Aquilone vento spirante omnia penè contrita sunt, & multi perierunt, & rediit, cum nil utilitatis attulisset. Porro Telericus dominus Bulgariæ comperto, quòd per familiares suos consilia sua cognosceret, scribit ei dicens: Vellem effugere, & venire ad te, trans mitte ergo mihi verbum securitatis, & quos habeas hic amicos, ut hoc eis credam, & mecum occurrant. At ille levitate usus scripsit ei, qui cum hoc didicisset, per medium eos recidit, quod audiens Constantinus, aliquandiu canos suos evulsit. Anno trigesimo quinto Imperii sui Imperator mense Augusto tertiadecima Indictione exivit contra Bulgares, qui divinitus in cruribus est plagâ percussus, quæ Græcè ἀρπαξ appellatur, & hinc febre validissima detentus Archadiopolim rediit, à subjectis humeros in lecto delatus. & veniens Silimbriam, navem ingressus est: Cumque ad rotundum pervenisset castellum, miserabiliter in chelandio moritur clamans, & dicens: Vivens adhuc igni sum inextinguibili traditus, sanctamque virginem, & Dei Genitricem laudari exoptulans, cum sine fœdere ejus fuerit inimicus. Regnavit autem post mortem patris sui annis triginta quinque, mensibus duobus, diebus vigintifex, & ita vitam dissolvit, sanguinibus multis infectus, & dæmonum invocationibus, ac sacrificiis, persecutionibus quoque sanctarum Ecclesiarum, rectæque, ac immaculatæ fidei, nec non & monachorum peremptionibus, & violationibus monasteriorum, malisque variis supercrescens, non minùs quàm Diocletianus, vel aliquis tyrannorum. Præterea eodem anno, & eodem mense moritur Haddallas Arabum dux. Cum enim ambo hi velut acerrimæ bestiæ diuturnis temporibus, ac crudelitibus humanum genus depasti sint, mortui sunt providentiâ Dei, & obtinent principatum Leo, & Mady filii eorum. Præterea eodem anno Adilgifus Longobardorum rex ad regiam urbem veniens Imperatori se profugus contulit.

*Explicit Liber Vigimussecundus.*



# INCIPIIT LIBER VIGESIMUSTERTIUS.

**A** Nno ab Incarnat. Dñi DCCLXVIII. Leo Constantini filius imperat, & Mady dux habetur Arabum, qui novem his præfuit annis: Leo verò Imperator coepit expendere pecunias, quæ sibi fuerant à patre dimissæ, placuitque tam optimatibus, quam populo, & visus est ad breve tempus pius esse, sanctæque Dei Genitricis, ac monachorum in summis sedibus collocavit, militiaque themate fecit multas, & ordines in urbe ampliavit. Quam ob rem thematum principes commoti, omnes ingressi sunt cum multitudine populi copiosa, petentes Constantinum filium Imperatorem ejus. At ille, ut moris est principibus, renunciavit eis, Filius est, inquit, meus unicus mihi, & idcirco vereor hoc facere, ne fortè contingat mihi quod humanum est, & cum adhuc sit parvulus, morti eum tradatis, & alium promoveatis. At illi cum juramentis se profitebantur illi satisfacturos, neminem regnaturum præter filium ejus, etiamsi mori eum Deus voluisset. Hoc autem à Dominica die, qua Palmarum solennitas agitur, usque ad quintam feriam hebdomadæ majoris populo in hippodromo coacervato petente, sancta parasceve jussit jurare illos. Et juravit omnis populus in honorandis, & vivificis lignis, tam scilicet ex thematibus, & Senatu, quam etiam exterioribus ordinibus, & civibus omnibus, & ergasteriacis, Imperatorem non admittendi, excepto Leone, seu Constantino, ac semine ipsorum, & fecerunt scripta, quemadmodum juraverunt, propriæ manus, & in crastino sabbatho sancto exivit Imperator in tribunalibus xix. accubituum, & provexit nobilissimum Eudoxium fratrem suum; Nam Anthimum vivens pater ejus provexerat. Et processit Imperator cum reliquis Cæsaribus, & tribus nobilissimis, ac novo Constantino ad magnam Ecclesiam, & mutato indumento, sicut Imperatoribus moris est, ambonem ascendit cum filio suo simul, & Patriarcha, & ingressus omnis populus posuerunt scripta sua in mensa sancta. Tunc Imperator alloquutus est populum sic: En fratres, petitiones vestras adimpleo, & dono vobis filium meum Imperatorem, ecce ab Ecclesia, & de manu Christi suscipitis. At illi clamaverunt voce magna dicentes: Fidejussor noster esto fili Dei, quia de manu tua suscipimus dominum Constantinum Imperatorem, ad custodiendum eum, & commoriendum pro eo. Et in crastinum, quando videlicet magnus, & dominicus dies Paschæ celebratus est octavâ Kalend. Maji, decimaquarta Indictione, auroræ crepusculo, exeunte Imperatore unâ cum Patriarcha in hippodromum, delato altario, omni populo contemplante Patriarcha fecit orationem, & coronavit Imp. filium suum, & ita processit ad magnam Ecclesiam uterque Imperator cum duobus Cæsaribus, & tribus nobilissimis. Processit autem & Imperatrix Eirene, cum præcessissent Imperatores, sceptris obsequentibus per scholas antelatis, & ascendentibus per aenæ portæ ascensum in Catechumeni (1) Ecclesiam, non exiens in plateam Emboli. Mense verò Majo eiusdem Indictionis accusatus est Nicephorus Cæsar, & frater Imperatoris, quod

(1) Aliter *Catechumenia Ecclesie*. P. Pith. *Catechumena Ecclesie*.

**A** insidias construxisset adversus eum cum quibusdam Spatariis, atque stratoribus, aliisque regiis hominibus, & facto Imperator silentio apud Magnauram, exposuit populo, quæ de se fuerant dicta. Qui unanimiter exclamaverunt, ut uterque recederet è medio, non memorantes, semper perjuri, se patri eorum jurasse non admitturos post mortem ejus injuriam pari natos ejus. At Imperator rebelles cæcos, & tonsos exilio damnavit, & apud Cherfonam deportatos fore decrevit, & climata illa sub custodia, & munimine conservanda. Anno secundo Imperii Leonis confugit Telericus Bulgariæ dominus ad Imperatorem, qui fecit eum Patricium, jungens illi uxoris suæ Eirene consobrinam. Cum autem baptizatum eum ex sancta piscina suscepisset, magnificè honoravit pariter, & amavit. Anno tertio Imperii Leonis sedit Ithumas apud Dabechem, & seditionem commovit. Leo autem militias Romanorum direxit, & ingressa sunt Syriam 100. millia, quibus duces erant, Michael Lachanodracone Thraciorum, Artavadus (2) Armenius Orientalium, Tazates Buccelliariorum, & Basterotes Armeniacorum, & Gregorius Obsicianensium Prætores. & circumdederunt Germaniciam, ubi erat Isbal (3) filius Mady, & apprehenderunt omnes camelos ejus, & futurum erat ut caperent etiam Germaniciam, nisi muneribus persuasisset Lachanodraconi Isbali, & recessisset à castro, & exivit in prædam regionis, & captivatis hæreticis Jacobitis Syris iterum, ad castra reversus est. Et misso Ithumas exercitu à Debecho, & Amiradibus bellum cum Romanis fecerunt, & ceciderunt ex Amiradibus quinque, & Arabibus sex millia, & sexta feriâ redierunt. Egressi enim fuerant dominico die. Præterea *majora* facta, Imperator in Sophianis sedit in solio cum filio suo, & ita divulgaverunt Prætores triumphos, quos sumplerant. Transtulit autem Syros hæreticos in Thracem, & locavit eos illic. Anno quarto Imperii Leonis furore accensus Arabum dux Mady, mittit Afach cum virtute multa Maurophorum scilicet Syriæ, ac Mesopotamiæ, & descendit usque ad Dorileum: verum Imperator præcepit Frætoribus, ne debellarent eos publico bello, sed munirent civitates, & populum introducerent, ad earum custodiam destitatis & principibus magnis per singulas civitates, ipsique fumerent electorum militum terna millia, & insequerentur eos, ne dispergerent cursus. Et incenderunt ipsi primitus tam pabula equorum, quam escas ubicunque fuissent inventæ. Cum autem residerent Dorilei diebus quindecim, & defecissent sibi, quæ victui sunt necessaria, exilia effecta sunt eorum animalia, multaque in eis præda patrata est. Et reversi sunt, & obsederunt Amorium die uno: quod cum vidissent munitum esse, & multam habere armaturam, reversi sunt nihil proficientes. Anno quinto Imperii Leonis venit Mady Arabum dux Dabechem cum multo apparatu, atque potentatu, & misso filio suo in Romaniam, ipse rediit ad sanctam civitatem, & misit Thesian, qui dicebatur Zelotes. & dat ei potestatem apostatas faciendi Christianorum servos, & desolandi Ecclesias sanctas, & venit Emesam, & repromittit se non

(2) Aliter *Artanasdus*.

(3) Aliter *Isbalithius*.

non compellere ad menzerizandum, (4) nisi eos qui dudum ex infidelibus fuissent, donec patrefacti sunt Hebræi, & Christiani. Et statim cepit impiè cruciare, sicut nec Lysias olim, vel Agricolaus, multosque perdidit. Sanè femina, gratiâ Christi Dei nostri, vicerunt ejus insaniam: & hæc cum Nubiteses essent Archidiaconi Emesæ, ac filii Esajæ, multum cruciatæ, cum non cessissent impietati, millena quippe flagra recipientes, & aliis multis cruciatibus attentatæ, coronam victoriæ à Christo perceperunt. Pervenit autem & usque Damascus, & multas Ecclesias desertas fecit, non intendens dato Christianis verbo ab Arabibus. Præterea octavâ Idus Feb. mortuo Niceta, de quo prædictum est, Constantinopoleos Episcopo, secundâ jejuniorum hebdomadâ, die Dominico, Paulus honorabilis, genere Cyprius, verbo, & actu coruscans, post plurimam propter hæresim qua tenebatur excusationem, vi multa compellente consecratur Patriarcha Constantinopoleos. Mediâ verò hebdomadâ jejuniorum tentus est Jacobus Protospararius, & Papias, ac Stratejus, & Theophanes cubicularii unâ cum aliis religiosiis viris, eo quod imagines adorarent. Tunc denudans occultam mahitiam suam Leo persecutoris filius, & hos immisericorditer cæfos, & tonsos, & per medium urbis vinctos pompari fecit, & includi in Prætorio mandavit, inter quos dictus etiam moritur Theophanes Confessor effectus, & coronam martyrii consequutus: reliqui autem omnes post hujus obitum probati monachi inventi sunt. Ast Aaron ingressus Armeniacorum thema obsedit Semaluos castellum æstate tota, & Septembri mense cepit illud in verbo. Miserat autem Ithuman in Asiam cum quinquaginta millibus, & occurrens Michael Lachanodraco cursu modico suo debellavit eum, & jugulavit fratrem Ithumæ. Eodemque mense, quarta Indictione, mortuus est Leo filius Constantini hoc modo. Cum insaniret (5) circa lapides, nimis adamavit coronam magnæ Ecclesiæ, & accipiens portavit eam, & exierunt carbunculi in capite ejus, & captus à valida febre mortuus est, cum regnasset annis quinque, diebus sex.

#### CONSTANTINUS, & EIRENE.

Anno ab Incarnatione Domini DCCLXXIV. Eirene piissima, unâ cum filio suo Constantino gloriosè Imperium divinitus accepit, sextâ Idus Septemb. Indictione quarta, quum mirabilis prædicaretur Deus etiam in hoc, per viduam, sceminam, & puerum orphanum depositus immensam contra se, famulosque suos impietatem, & adversus cunctas Ecclesias motam impugnantis Dei Constantini tyrannidem, & olim diaboli piscatorem, & illiteratorum infirmitatem. Post quadraginta verò dies Imperii ejus, cum filius ejus esset decem annorum, consilium facientes quidam Senatorum voluerunt educere Nicephorum Cæsarem, & Imperatorem statuere. Cum autem hoc ad notitiam suam pervenisset, tenti sunt Gregorius Logotheta Dromi, & Bardas dudum Prætor Armeniacorum, Constantinusque vicarii Spartarius, & domesticus excubitorum, & Theophylactus Rangabi Drongarius duodecimæ insulæ, & multi alii, quos cæfos, & tonsos in diversis locis exilio relegavit. Porro viri sui fratres, Cæsares, ac nobilissimos, tonsos Sacerdotio fungi, & populo communionem in festivitate Nativi-

**A** tatis Christi porrigere fecit, in qua procedens Imperatorio more publicè cum puero, reddidit Ecclesiæ stemma, quod fuerat à marito ablatum, pulcherrimè fabricatum, & lapidibus pretiosis venustatum. Promovit autem Helpidium Prætozem in Sicilia, qui & illic ante Prætor extiterat. Porro decimasseptimâ Kalend. Maji accusatus est idem Helpidius, quod cum Cæsaribus sentiret, & misso Theophilo Spartario præcepit, ut compendio raperet, & duceret eum, qui cum perrexisset, non dederunt eum Siculi: At illa hujus uxorem, & filios cæfos, & tonsos Prætori misit custodiendos. Junio autem mense omnia interiora thematis destinavit ad claufuras custodiendas, & observandi exitum Arabum, præponens ei caput Joannem facellarium, qui erat eunuchus, & domesticus ejus: at verò misit Mady Cebir cum virtute multa, & occurrunt in locum, qui dicitur Milium, & inito bello superarunt Arabes, & occiduntur ex eis multi, & ita cum confusione sunt reversi. Coeperunt interea piissimi Principes fiducialiter agere, & verbum Domini dilatare, & qui volebant salvari, sine prohibitione mundo abrenunciare, & glorificationem Dei exaltare, ac monasteria recreare, atque omne bonum manifestare. Hoc etiam anno in longis Thracæ muris quidam homo fodiens invenit arcam (6) lapideam, quam cum expurgasset, & relevasset, reperit virum jacentem, & conglutinatas arcæ literas continentes hæc: Christus nascetur ex Virgine Maria, & credo in eum: sub Constantino, & Eirene Imperatoribus: o sol iterum me videbis.

**B** Anno secundo Constantini, & Eirene, direxit Eirena Constantem facellarium, & Mamelum primicerium ad Carolum Francorum regem, quo filiam suam nuptum traderet Imperatori Constantino filio suo. Et factò placito, ac jurejurando inter utrosque reliquerunt Heliseum eunuchum, atque notarium ad docendum illam Græcorum literas simul, & linguam, sed & ut erudiret eam secundum mores Rom. Imperii. Constructis autem navibus numerosis, & electis ex thematibus populis, ac principibus, qui sufficerent, promovit Theodorum Patricium eunuchum virum industrium, & direxit adversus Helpidium in Siciliam, cumque multa fierent bella, vicerunt hi, qui circa Theodorum erant. Quo viso Helpidius timuit, & sumptis quotquot habebat pecuniis, cum Nicephoro transievit in Africam, & accepto verbo securitatis ad Arabes confluxit, quem illi susceptum, ut Romanorum tenebant Imperatorem, coronantes eum incassum, & ocreis, & schemate induentes. Cum autem Romanorum populus in his vacaret, egreditur Mady filius Aaron cum potentatu, & apparatu nimio, tam Maurophorum, quam totius Mesopotamiæ, & Syriæ, & Deserti, & venit Chrysolim, derelicto Binuso, ad obsidendum Nacoliæ, & custodiendum dorfa sua. Misit autem & Burnice in Asiam cum triginta millibus, quæ cum debellasset Lachanodraconem, cum themate Thraciorum in loco Darino dicto, & ipsi cum triginta millia essent, quinque millia interfecit. Ast Imperatrix, misso Antonio domestico suo cum ordinibus, obtinuit Barim, & conclusit eos. Coniugit autem ad eos Tazates Buccelliariorum Prætor propter odium, quod contra Stauratium Patricium habebat, & Logothetam Tudromii, eunuchum, omni-

(4) Aliter *magariz*.

(5) *λιθομανής*.

(6) *λοφρακα*.

omnibus, qui tunc esse videbantur, præminentem, & omnia disponentem, & dato eis consilio postulaverunt pacem. Cum autem ad hoc existissent Stauratius, & Petrus magister, & Antonius domesticus, non studuerunt subtiliter agere, ut verbum cautè susciperent, & filios primorum, sed exeuntes inconsultè, tenti sunt ab illis, & compedibus vincti sunt, & coacti sunt utræque partes ad faciendam pacem, & donaverunt invicem, Augusta videlicet, & Aaron xenia multa pacto firmato, ut per singulos annos eis censum tribueret. Et facta pace discesserunt, etiam dimittentes civitatem Nacoliæ. Tulit autem & Tazates uxorem suam, & omnem substantiam. Anno tertio Imperii sui pace facta cum Arabibus, & aditu reperto Eirena mittit Stauratium Patricium, Logothetam Dromi cum virtute multa contra Sclavinorum gentes, qui cum descendisset in Thesaliam, & Græciam, subiecit omnes, & tributarios fecit Imperio. Introivit autem & in Peloponnesum, & multam captivitatem, & exuvias Romano Imperio attulit. Anno quarto Imperii Constantini, & Eirenæ, rediit Stauratius, de quo supra dictum est, à Sclavis, & triumpho manifestavit trophæa in hippodromo. Mense autem Majo ejusdem septimæ Indictionis, exivit Imperatrix Eirena unâ cum filio suo, & virtute copiosa in Thracem, circumferens organa, & cætera genera musicorum, & venit usque Beroëam, & hanc ædificari jubens, nominavit Eirenopolim. Venit autem & usque Philippopolim cum omni securitate, & rediit, cum construxisset etiam Anchialum. Eodem quoque anno Arabum dux Mady, qui & Muhammat mortuus est, & principatus est Moyfes filius ejus. Porro primo die Kal. Septemb. ejusdem septimæ Indictionis Paulus Almisicus Patriarcha sanctissimus infirmatus thronum reliquit, & descendens ad monasterium Flori, monasticum suscepit habitum Imperio ignorante. Cum autem Imperatrix hoc didicisset, venit cum filio tristis, & clamans: Cur, inquit, hoc fecisti? At ille cum lamentis ait ad eam: Utinam ne unquam in Sacerdotii throno sedissem, Ecclesiâ Dei tyrannidem patiente, præsertim cum scissa sit à reliquis universalibus sedibus, & anathematizata. Quæ demum ascitos Patricios, & Senatus primores misit ad eum audire, quæ ab ipso dicebantur, qui dixit ad illos: Nisi synodus universalis fiat, & error, qui est in medio vestri, corrigatur, salutem non habetis. At illi dixerunt ei: Quare subscripsisti cum consecraberis (7) icona? At ille ait, idcirco lamentis afficior, & cucurri ad poenitentiam deprecaturus Deum, ne me sicut Sacerdotem judicet, & cruciet, qui tacerim usque nunc, & præ timore furoris vestri non prædicaverim veritatem. Et in his obdormivit in pace, derelicto lamento multo tam piis, quam impiis, & religiosis viris Reip. Colendus enim vir erat, & supra mensuram misericors, ac omni reverentia dignus, multamque fidem habebat tam Resp., quam Imperium erga illum. Ex tunc ergo coepit dici, & disputari super sanctis imaginibus. Anno quinto Imperii Eirenæ, cum filio, Arabum dux provehitur Moyfes, qui eis uno præfuit anno. Hoc quoque anno collecto Eirene omni populo apud Magnauran, dixit ad eos: Scitis fratres quid fecerit Paulus Patriarcha. Et si quidem vixisset, non hunc utique pateremur dimittere Sacerdotii thronum, licet monasticum

(7) Aliter consecraberis, iconi, non te consecra-

A induerit habitum: quia verò sicut Deo placuit, de hac vita migravit, qui possit pascere nos, provideamus hominem, & Ecclesiam Dei didascalicis servare sermonibus, qui universaliter dixerunt, non fore alium nisi Thrasium à secretis. At illa: Et nos inquit, ipsum elegimus, sed resultat, & dicit, pro qua causa non suscipit electionem Imperii, & totius plebis. At ille respondit populo dicens: Immaculatæ fidei nostræ Christianorum custodes, & eorum, qui in gloria Dei sunt, æmulatores fideles Imperatores nostri, & in commodum nostrum curam facientes, & maximè nunc ecclesiastica negotia diligenter considerantes, quo Summus Sacerdos in hac urbe regia constitueret, in suæ pietatis animum me assumpserunt, & ut manifestè mihi diceretur, quod consiliati sunt, præceperunt. Cumque ad hoc me indignum esse pronunciam, & nullum consensum efficere, utpote qui jugum hujus sarcinæ portare, vel sufficere non possem, jusserunt me adduci ante faciem vestram, pro eo quod hujus consilij unanimes, & comprobatores effecti sitis. Et nunc ô viri, qui Deum timetis, & semper hunc in cordibus habetis, quique Christi invocatione nominamini veri Dei nostri Christiani, audite brevissimum ab exiguitate mea, & humilitate sermonem. Ego enim quicquid piis Imperatoribus nostris, & per omnia Orthodoxis responderim, etiam in conspectu vestro orationis meæ apologiâ respondebo. Timore, deprimor ad consentiendum huic electioni, & vereor à facie Dei currere taliter, & quomodolibet incircumspectus, ut non terribili damnationi succumbam. Si enim divinus Apostolus Paulus, qui Dei voces audivit, cœlumque habuit erudiens se, & paradisi inspector effectus est, audivitque arcana verba, & portavit nomen Domini coram gentibus, & regibus, dixit: Ne fortè cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar: quomodo ergo ego, qui in mundo conversatus, & cum laicis connumeratus, in Imperatoris administrationibus militavi, sic absque judicatione, atque circumspectione possim insilire ad Sacerdotii magnitudinem?

D Horrendum conamen ad exiguitatem meam, & temerarium studium. Causa verò timoris mei hæc est, Aspicio enim, & video Ecclesiam, quæ super petram Christum Deum ædificata est, & fundata, scissam nunc, & divisam, & nos alia, atque aliter loquentes, & aliter eos Christianos, qui in Oriente unius nobiscum fidei sunt, sed & his concordantes Occidentales, nos ab omnibus illis alienatos. & à se per singulos dies anathematizatos. Dira poena est anathema, procul à regno cœlorum expelli, & à Deo emitti, ducens in tenebras exteriores. Nescit lex Ecclesiæ, vel terminus sectam, sive contentionem, sed sicut novit confiteri unum Deum, vnum baptisma, vnam fidem, ita & concordiam unam in omni Ecclesiastico negotio. Nihil enim est in conspectu Dei tam acceptum, atque placabile, quam ut unum simus, & una efficiatur Ecclesia catholica, quemadmodum in sincera fidei nostræ symbolo confitemur. Et petimus nos fratres, ut reor & vos, quoniam scio timorem Dei vos habere, à piissimis Imperatoribus vestris, & Orthodoxis Synodum universalem colligi, ut efficiamur nos, qui unius Dei sumus, unum, & qui Trinitatis cultores existimus, unici & unanimes college, & quod capitis nostri Christi fumus, efficiamur corpus unum compactum, atque connexum, & qui

turum iconia?

qui Sancti Spiritus sumus, efficiamur non contra invicem, sed pro invicem, & qui veritatis existimus, efficiamur sapientes, verum atque dicentes, & non sit in nobis certamen, neque dissensio, ut pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, muniat nos omnes. Et siquidem jusserint Orthodoxi, & propugnatores, Imperatores scilicet, vestræ postulationi, & meæ annuere, consentio & ego: sin autem, impossibile est mihi & hoc facere, ne subjiat anathemati, & inveniatur condemnatus in die Domini nostri, & justis iudicis, ubi neque Imperator, neque Sacerdos, neque Principes, nec hominum multitudo poterit eripere me. Et quicquid placuerit vobis fratres, date apologiæ meæ, immo verò assertioni vestræ, & reddite petitioni meæ responsum. Et libenter audierunt omnes quæ dicta sunt, assensum præbentes ut fieret Synodus. At verò Tharasis rursus disputans ad populum ait: Leo Imperator subvertit imagines, & quando facta est Synodus subversas invenit, & propter quod Imperatoria manu subversæ sunt, iterum quæstionem habet idem capitulum, quomodo antiquam consuetudinem in Ecclesia traditam præsumperunt, sicut eis libitum fuit, exterminare, sed veritas Dei, ut Apostolicè dicamus, non est alligata. Itaque octavâ Kalend. Januarii, ipsius octavæ Indictionis consecratus est almus pater noster Tharasis Patriarcha Constantinopolitanus, qui missis synodicis Romam viris, & libello fidei suæ, receptus est ab Adriano Papa. Mittens autem & Imperatrix petiit ut mitteret literas suas, & homines claros qui invenirentur in Synodo. Qui direxit Petrum vicedonem Ecclesiæ. & Petrum Hegumenum sancti Sabæ, viros honorabiles, ac omni virtute adornatos. Misit autem & Antiochiam, & Alexandriam tam Imperatrix, quam Patriarcha. Adhuc namque pax quæ facta fuerat cum Arabibus, non est soluta, & duxerunt ab Antiochia quidem Joannem magnum, atque famosum verbo, & opere, sanctitatis participem, qui syncellus Antiocheni Patriarchæ fuit, & Thomam Alexandrinum virum zelotem, & religiosissimum, qui & Thessalonice civitatis magnæ, quæ est in Illyrico, factus Archiepiscopus claruit. Interea mortuo Moyse, fit Arabum dux Aaron, qui viginti tres præfuit annis, & multa Christianis ostendit mala.

Anno sexto Imperii sui mittentes Imperatores convocarunt omnes, qui sub eorum erant potestate antistites: pervenientibus quoque à Roma transmissis ab Adriano literis, & hominibus, ut prædiximus, & ab Antiochia, & Alexandria: & septimâ Idus Augusti, nona Indictione, præsidentes in templo Sanctorum Apostolorum apud regiam urbem, cœperunt sanctas scripturas relegere, & objicere invicem, Imperatoribus, ac catechumenis aspicientibus. Ast populus scholariorum, & excubitorium, atque ordinum cæterorum adunati à suis principibus, cum haberent etiam ipsi magistrum Constantinum Deo odibilem dudum Imperatorem, irruerunt in eos nudatis gladiis, minitantes mortificare tam Summum Sacerdotem, quam Orthodoxos Episcopos, & Abbates. Imperio verò perstantes sibi familiares homines hos sedare nitente, non acquieverunt, quin potius exprobraverunt. Cum autem surrexisset Patriarcha, & tribunal cum Episcopis, & Monachis esset ingressus, hi qui maligni sensus eorum erant Episcopi, exierunt ad eos clamantes, & dicentes: Vicimus, & gratiâ Dei nemini nocuerunt

A furiosi illi, & inhumani, & taliter dissoluta Synodo unusquisque rediit ad propria. Anno septimo Imperii sui, missis Eirene Stauratio Patricio, & Logotheta in Thracem mense Septembris in initio decimæ Indictionis ad ulteriora themata, persuasit eos sibi cooperatores fieri, & depellere ab urbe impium populum, quem nequissimus Constantinus instruxerat, & cum se fingeret, quod totum exercitum motura esset in Orientales partes, eo quod Arabes fuissent egressi, exiit omnis regius apparatus, atque supellex usque ad Malagma, & introeuntes hi qui exteriorum thematum erant, tenuerunt urbem. Mittens autem ad illos significavit eis dicens: Mittite mihi arma vestra, opus enim non habeo vobis. At illi stulti divinitus facti dederunt arma. Tunc missis familiis eorum in naves, exules eorum misit ab urbe in propriam regionem unumquemque jubens abire, in qua & genitus esset. Et cum fecisset proprium exercitum, & Principes sibi obtemperantes, ipsa iterum mense Majo mittens per omnem locum convocavit omnes Episcopos, quo convenirent in Nicensium civitatem ad efficiendum illic Concilium. Et per totum æstivum tempus congregati sunt omnes apud Nicæam. Si quidem eos qui ex Romanæ sedis, & Orientalium persona venire, non dimiserat, sed retentos secum habebat.

B Anno octavo Imperii Eirene, & Constantini, exivit Tharasis Archiepiscopus Constantinopoleos in Nicensium civitatem, & celebrata est sancta, & universalis septima Synodus Episcoporum, & recepit Catholica Ecclesia prisca ornamenta sua nihil novum prædicans, sed Sanctorum Patrum dogmata immota custodiens, & novam hæresim abdicans, tresque falsos nominatos Patriarchas anathematizans, Anastasium scilicet, Constantinum, & Nicetam, atque omnes consentaneos eorum. Facta est autem prima conventio, ac sessio Episcoporum, in Ecclesia Catholica sanctæ Sophiæ Nicenæ civitatis. Et quinto Idus Octobris undecimæ Indictionis, mense Novembris ingressi sunt omnes regiam urbem, & præsidentibus Imperatoribus unâ cum Episcopis in Magnaura lectus est tomus, & subscripsit tam Imperator, quam mater ejus, firmantes pietatem secundum antiqua dogmata operâ Sacerdotum, & cum honore dimiserunt eos, & pace potita est Ecclesia Dei Catholica, quanquam inimicus zizania sua in operibus suis seminare non cesset, sed Ecclesia Dei semper impugnata triumphat. Anno nono Imperii sui Eirene Imperatrix pace soluta cum Francis causâ nuptialis contractus direxit Theophanem protospatarium, & adduxit puellam ex Armeniacis nomine Mariam ab Amnia, & junxit eam Constantino filio suo, cum ipse multum tristaretur, & nollet propter affectum, quo erga filiam Caroli regis Francorum flagrabat, quam antea desponsaverat, & consummaverunt nuptias ejus mense Novembris Indictionis duodecimæ. Interea Eirene misit Joannem sacellarium, & Logothetam in Longobardiam, unâ cum Adelgiso (8) dudum majoris Longobardiæ rege, quem illi Theodatum dicebant ad ultionem inferendam si possent in Carolum, & quosdam subducendos ab illo. Descenderunt ergo cum Theodoro Patricio eunucho Prætoro Siciliæ, & inito bello tentus à Francis amare peremptus est. Anno decimo Imperii Eirenes, movit diabolus livore pietatis Imperatorum homines, qui instigaverunt matrem

(8) Aliter Theodoro.



trem adversus filium, & filium adversus matrem. Inflexerunt enim eam, quasi ex præsignantibus futura cognitionibus certi facti, afferentes ei: Non est prædestinatum apud Deum tenendi filium tuum Imperium, sed tuum est, à Deo tibi datum. At illa ut mulier seducta, præsertim cum amorem quoque principatus haberet, credidit ita esse, & non recognovit, quòd ipsi volentes dispensare res, id sub occasione prætenderent. Ergo cum Imperator jam viginti esset annorum, factus robustus, atque idoneus, videbat se nihil potestativè gerentem, & tristabatur: intuens è contrariò Stauratium Patricium, & Logothetam omnia possidere, omnesque ad illum procedere, & neminem ad se frequentare audere: tum consilio inito cum familiaribus perpauca hominibus suis, & Petro magistro suo, & Theodoro Patricio, & Damiano Patricio, æquè firmavit quo comprehenderet eum, & exulem in Siciliam destinaret, ipseque teneret Imperium cum matre sua. Porro sextâ Idus Februarii horribilis factus est terræmotus, itaut non auderet quisquam domi dormire, sed omnes in hortis, & sub dio tabernaculis factis, & tentoriis degebant. Ast Imperatrix unà cum filio suo egressa est ad sanctum Maman. Cum autem Stauratio nunciata fuisset, & præsignata res, commovit Augustam contra filium, quæ comprehensos omnes Imperatoris homines cecidit, atque totondit, unà cum Joanne protospatario, & bajulo ipsius, & exilio relegavit in inferioribus partibus usque in Siciliam: Petrum verò magistrum dehonorationibus submittens in domo sua sedere præcepit, similiterque Theodorum Patricium: Porro Damianum Patricium cæsum, ac tonsum in castrum Apolloniadem exulem fore destinavit. percutiensque filium, convitiis multis lacessens egit ne procederet per dies non paucos. Cœpit autem juramentis submittere militiam ita dicentem: Quia quousque tu vivis, non permittimus filium tuum imperare, & jurabant omnes sic, nemine contradicere audente. Interea classis Arabum in Cyprum exivit. Quod cognoscens Imperatrix coacervavit etiam ipsa omnia Romana navigia, & misit adversus eos. Cum autem usque Myra uterque Prætor venisset, divertit à promontorio Chelidioniorum, & ingressus est in Attaliæ sinum. At verò moti Arabes de Cypro, cum serenitas eos cepisset, circumferebantur in pelago, cumque terræ proximi cernerentur, viderunt eos Prætores, & acie directâ præparati sunt ad bellandum. Theophilus autem Cibiretorum Prætor, cum vir esset robustus, fesus ante omnes egressus, tentus est ab illis, qui tum ductus ad Aaron, videndus ab eo, adhortatus est ut proditor fidei fieret, & temporalia dona suscipere, qui cum hoc nullatenus admisisset, per ampliusque coactus nequaquam cessisset, gladii animadversionem sustinens martyr optimus est ostensus.

Anno ab Incarnatione Domini DCCLXXXIII. Eirene primo Imperii sui anno, mense Septembri, Indiétione decimaquarta misit, & venerunt qui jurabant ad Armeniacorum thema, qui jurare minimè consenserunt: quia non imperabimur à filio tuo in vita tua, sed nec præponemus, inquiunt, Eirenes ante Constantini nomen, sed Constantini, & Eirenes, ut ab initio suscepimus. Misit autem iterum ad inflectendum eos Alexium spatarium, & Drongarium vigilæ. At illi tenentes eum, ut

(9) Aliter *Tyneam*.

A sibi præesset, provexerunt. Nicephorum verò Patricium custodiæ manciparunt, Constantinumque suum Principem, & Imperatorem laudaverunt, & acclamaverunt. Hoc comperto reliquorum populi thematum, Prætoribus suis expulsis, Constantinum tantum Imperatorem & ipsi prædicabant. O maligni diaboli versutias, quomodo per multa argumenta studet genus hominum perdere! Qui enim ante quindecim annos terribili jurejurando juraverunt, & facta propriæ manus scripta in sancto altari recondiderunt, iterum jurabant se à filio ejus non imperandos in vita ipsius, & rursus oblivioni hoc tradentes Constantinum Imperatorem bonæ famæ laudibus efferebant, non perpendentes miseri, quòd non oporteat reciprocum fieri juramentum. Necessitas enim incumbit, ut omnem reciprocam jurationem perjurium subsequatur: perjurium autem abnegatio Dei est. Collecti autem mense Octobri, decimaquarta Indiétione, hi qui ex thematibus erant apud Acroam, (9) exquisierunt omnes communi consilio Constantinum Imperatorem vigesimum (10) agentem annum: timens autem Eirene imperum populi absolvit eum. At illi quidem Imperatorem firmaverunt: hujus autem matrem respuerunt. Præterea direxit Imperator Michaellem Lachanodraconem, & Joannem bajulum suum, ac protospatarium, & juramentis submiserunt Armeniacos ne susciperent Eirenen matrem suam in Imperatricem: Alexium verò confirmavit in Prætores suum. Et cum redisset in urbem mense Decemb. cæsum, & tonsum Stauratium exulem fecit apud Armeniacorum thema ad satisfactionem eorum. In exilium nihilominus & Ætium misit protospatarium spadonem, & intimum ejus, & omnes domesticos ipsius spadonis: hanc autem cum suavitate sua, & affluentia locavit in palatio Eleutherii, quod ipsa construxerat, in quo & pecunias multas absconderat. Factum est autem eodem mense incendium, & concrematum est triclinium Patriarchæ, quod dicitur Thomaites, & quæstorium, & aliæ domus usque ad Milium. Cæterum Aprili mense Constantinus cum movisset castra contra Bulgares, venit ad castellum, quod dicitur Probatum, ad rivum scilicet Sancti Gregorii, & cum occurrisset Cardamo domino Bulgariæ, pufillo circa vesperam factò bello, formidantes qui ex parte Romanorum erant, per noctem fugerunt, & inglorii redierunt, quin & Bulgares metuentes reversi sunt. Anno secundo Imperii Constantini, mense Septemb. castra movit adversus Arabes, & profectus ab Amorio abiit Tarsum Ciliciæ. Porro decimaoctavâ Kalend. Feb. rogatus Imperator à propria matre, & à multis optimatibus, pronunciat eam iterum Imperatricem, & laude simul cum illo attollitur, ut à primordio Constantini, & Eirenes, & omnes quidem obediunt. Ast Armeniacorum thema pertinaciter instans adhuc renititur, & quærit Alexium, qui paulò ante Prætor in eis fuerat, & ab Imperatore evocatus, dignitate Patricii sublimatus, penes ipsum degere videbatur. Hunc ergo propter hujusmodi requisitionem, & quosdam sermones super ipso dictos, quòd videlicet regnaturus esset, cædens, ac tendens in Prætorio posuit. Julio verò mense exercitum movit adversus Bulgares, & construxit castrum Marcellorum, & duodecimâ Kalend. Augusti exivit Cardamus dominus Bulgariæ cum omni virtute sua, & stetit

(10) Aliter *vigesimum quintum*. Aliter *trigesimum*.



stetit in munitionibus. Fiduciam verò fretus, & à pseudopphetis Imperator credere persuasus, quòd ejus esset victoria, incircumspectè, ac inordinate bellum infert, & valido vincitur Marte, fugatusque rediit in urbem, multis amissis non solum communis populi, sed primatum, inter quos Michael magister Lachanodracon, & Bardas Patricius extiterunt, & Stephanus Protospatarius, Nicetas quoque, ac Theognostes facti Prætores, & homines regii non pauci, sed & Pancratius pseudoppheta, & Astronomus, qui & victurum illum vaticinatus est. Abstulerunt etiam Bulgares facinam, pecuniam, equos, & aulæa, unà cum universo regio apparatu. Cùm autem collecti essent ordines in urbem, consiliati sunt educere Nicephorum, & Cæsarem, & Imperatorem constituere. Quo comperto Constantinus misit, & eduxit utrosque filios Constantini avi sui ad S. Maman, & Nicephorum quidem oculis, Christophorum, atque Nicetam, Anthimum, atque Eudoxium linguis privavit: cum quibus & prædictum Alexium Patricium luminibus privavit, obediens maternis, & prælati Stauratii suadelis, ei asseverantium, quòd nisi hunc cæcum redderet, in Imperatorem forent electuri. Factum est autem horum pœna malorum mense Augusto, die sabbati, Indictione decimaquinta, horâ nonâ. Veruntamen non in longum Dei justitia hanc injustam ultionem dimisit inultam. Post quinquennium namque eodem mense, & eodem die sabbati orbatus est oculis à propria matre idem Constantinus. Anno tertio Imperii Constantini, audientes Armeniaci de Alexio Patricio, quòd cæcus factus fuerit, custodiæ mancipant Prætorum suum, Theodorum videlicet Patricium Camulianum. Quo comperto Imperator misit primùm quidem ad eos nonnullos: post sanctum verò Pascha ipse movit exercitum contra eosdem Armeniacos, unà cum reliquis thematibus octavâ Kalendas Junii, Indictionis primæ, die sancto Pentecostes, cùm proditos eos Armeniorum fraude, qui cum ipsis erant, vicissent, comprehendit illos debellatos, & interfecit Andronicum Spatarium, & Turmarchan, (11) atque Gregorium Episcopum Synopensem, reliquos verò rerum jacturis, & sumptibus, & proscriptionibus affecit. Porrò mille vincetos exercitus ipsorum introduxit per Blacernarum portam in urbem, quorum faciebatur atramento, & punctationibus superscripsit Armeniacus insidiator, & disperfit eos tam in Siciliam, quàm cæteras insulas. Armenii sanè proditores eorum nihil ab Imperatore honoris, seu libertatis assequuti, castrum Amachan Arabibus tradiderunt. Anno quarto Imperii Constantini, ceperunt Arabes Sebasan castrum sub verbo, propter quod & Principes ejus ad propria redierunt. Anno quinto Imperii sui Constantinus odio habens Mariam uxorem suam, summissione matris suæ Imperium appetentis, & quòd ab omnibus reprehensibilis judicaretur, affectantis, coegit ut fieret monacha, quam cùm inflexisset, totondit mense Januario, & Aprili mense movit exercitum adversus Arabes, & mense Majo bellum iniens cum uno cursu ipsorum in loco, qui dicitur Amusan, vicit, vertit, & hos insequutus est usque ad amnem, & cùm venisset Ephesum, & apud Dei locum orationes fecisset commercium nundinarum, quòd centum esset auri librarum, indulgit ad famulatum sancti Joannis Apostoli. Augusto verò mense co-

Tom. I.

(11) Aliter *Theophilum Turmarcham eorum,*

A ronavit Imperator Theodaten Cubiculariam in Augustam, & desponsavit eam Imperator. Anno sexto Imperii sui, Indictione prima celebravit Imperator Constantinus cum Theodate nuptiarum principia in palatio sancti Mamæ per dies quadraginta. Mense verò Aprili ejusdem Indictionis, nocturno tempore factus est terræmotus in Sicilia, & Creta valde terribilis. Mense autem Majo factus est terræmotus Constantinopoli nimis horribilis. Cardamus præterea dominus Bulgariae denunciavit Imperatori dicens: Aut tribue mihi pœta, aut veniam usque ad Auream portam, & demoliar Thracem. Ast Imperator posuit equina sterco-  
 B ra in mæsa, & transmisit ei: Qualia inquit, pœta te decere prævidi, transmisit tibi. Verùm quia senex es, nolo ut fatigeris usque ad hæc loca, sed ego veniam usque ad Marcel-  
 C lam, & tu exi, & quicquid Deus judicaverit facito. Et cùm misisset Imperator ad ulteriora themata, conscivit populum suum, & venit usque Versiciniam, & Cardamus usque ad lucum Abroleva, & cùm formidaret, mansit in nemo-  
 D re. Ast Imperator, confortato populo suo, abiit usque ad lucum Abrolevam, invitans eum per dies septemdecim, at ille non est ausus, sed repedavit fugax ad sua. Eodem quoque anno Arabes venerunt Amorium, & cùm nihil proficissent, reversi sunt prædâ in regionibus circumquaque factâ. Eodem quoque anno Pla-  
 E to Sacundionis Abbas se abscedit à communione Tharasii Patriarchæ, pro eo quod Imperatore receperit in communionem, & permis-  
 Y rit eum tondere uxorem suam Mariam, & Joseph monacho, & Abbati monasterii, quod appellatur Concarata, coronare eum Theodate præceperit. Quod eum didicisset Imperator, misso Bardanio Patricio, & scholarum Dome-  
 stico, cum Joanne Comite Obsicii Platonem introduxit in urbem, & retrusit intra claustra in templo Principis militiæ, quod est in palatio: reliquos verò monachos cum nepotibus ejus percussos exilio relegavit apud Thessalonicam, quibus auxiliabatur mater Imperatoris, tanquam qui filio resistebant, & eum confunde-  
 bant. Anno septimo Imperii sui, mense verò Septembri, egressus est Imperator cum matre sua ut calefieret apud Prusam. Octobre verò mense natus est Imperatori filius, quæ cognominavit Leonem, quæ cùm cognovisset Imperator, derelicta matre apud thermas, unà cum ordine regio universo, atque Principibus, cursim in urbem regressus est. Quapropter hujus mater spatio reperto alloquuta est, & subtra-  
 xit muneribus, ac promissionibus agminum Principes, ut deponeretur filius ejus, & ipsa singulariter imperaret, & alios horum per se ipsam, alios verò per homines suos blandiens attraxit ad se omnes, & præstolabatur congruum invenire diem. Interea obeunte Romæ Adriano Papa, consecratur Leo vir honorabilissimus, & per omnia reverendus. Mense verò Martio exivit Imperator adversus Arabes, habens secum Stauratium Patricium, & cæteros amicos matris suæ, necnon & electam cæteram expeditorum militum ex utrisque thematibus viginti millia. Videntibus autem, qui circa Stauratium erant alacritatem populi, & Imperatoris, timuerunt ne fortè inito bello ille vinceret, & ipsi adinventis adversus eum frustrarentur insidiis: ergo muneratis vigilibus persuaserunt eis mentiri, perhibendo Sarracenos fugisse. Imperator itaque multum tristatus,

atque Gregorium.

tus, inefficax urbem ingressus est, & Kalend. Maji mortuus est filius ejus Leo, & luxit eum vehementer. Porro decimasextâ Kalend. Augusti ab equestri agone ad sanctum Maman. transeunte, transiearunt ad eum comprehendum hi qui erant ex ordinibus, quos mater Imperatoris alloquuta est: quo ille cognito in chelandium suum ingressus est, & transieavit ad Pylas, volens ad Orientalium thema confugere. Erant autem cum eo & amici matris ejus, quos ille sic esse ignorabat. Præterea ipse, & mulier ejus exivit usque ad Tritonem. Porro consilio inito amici matris ejus dixerunt ad semetipsos: Si coacervatus ei fuerit populus, non jam dominio constringetur, nec jam latere poterimus eum, & perdet nos. Materque ipsius congregatis in palatio Eleuterii, qui ex ordinibus fuerant collocati, introivit in palatium, & cum didicisset populi ad Imperatorem concursum, timuit nimis, & tractabat qualiter mitteret Episcopos ad eum, & acciperet verbum, & sederet in angulo. Verum scripsit occultè ad amicos, qui cum ipso erant, quia nisi modum quemlibet feceritis, & traderitis eum, verba quæ habetis mecum, habeo indicare Imperatori. At illi metuentes tenuerunt eum ad preces, & in chelandium deducto eo, sabbato manè venerunt ad urbem, & incluserunt eum in domo Purpurea, in qua & natus est, & circa horam nonam crudeliter, & insanabiliter oculos ejus evellunt, itaut hunc mors subsequens confestim extingueret, consilio matris suæ, & consiliariorum ejus. Obtenbratus est autem sol per dies septemdecim, & non dedit radios suos, itaut errarent naves maris, omnesque dicerent, quòd propter obcæcationem Imper. sol obcæcatus radios suos retraxerit, & taliter de cætero imperat Eirene mater ejus. Eodem etiam anno Romæ cognati beatæ memoriæ Adriani Papæ commoventes populum tumultuati sunt contra Leonem Papam, & tenentes cæcaverunt eum, non tamen penitus lumen ejus extinguere potuerunt. At ille confugit ad Carol. regem Franc., qui ultus est inimicos ejus amare, & restituit eum in sede sua. Cæterum vicem Carolo recompensans, in Imperatorem coronavit eum in templo sancti Petri Apostoli, perungens oleo à capite usque ad pedes, & circumdans Imperatoria veste, atque corona VIII. Kalendas Januarii, Indictione nona. Igitur Romanis imperat Eirene annis V.

## E I R E N E.

Anno ab Incarnatione Domini DCCXCI. Eirene cum secundò imperare cœpisset, confestim direxit Dorotheum Egomenum Chrysopolitanum, & Constantinum Carthophylacem. Ecclesiæ magnæ ad Habdimelich partes Cappadociæ depopulantem, atque Galaciæ, intercedens pro pace, quod tamen factum non est. Octobri mense quidam rebelles in custodia positus in palatio Tuterapiu (12) filiis impugnantis Deum, Constantini scilicet, ad magnam persuadent Ecclesiam confugere, quasi petentes securitatem subsequenti indemnitate suæ, quatenus per hujusmodi occasionem appellarent ex eis quenquam Imperatorem. Et multo populo ad Ecclesiam concurrente, ingressus est Aetius eunuchus Patricius, & eduxit eos verbo, nemine ad eos attendente, & exilio damnaverunt eos apud Athenas. Duo autem Patricii Stauratius, & Aetius, qui dilecti esse noscebantur

(12) Aliter *Tonterapiu*.(13) Aliter *Lidiam*.

A Imperatricis, facti sunt in alterutrum hostes, itaut inimicitiam manifestè monstrarent, ambo intentionem habentes, post mortem ejus cognatis suis Imperium acquirendi. Anno secundo Imperii Eirene Habdimelich exivit contra Romaniam, & missis expeditorum millibus in cursum, descendit usque Malagma, & præocupans in stabulis Stauratii equos, Imperatorio equitatu capto sine læsione reversus est, & reliqui descendunt usque Liliam, (13) & multam consequuti sunt prædam. Mense autem Martio, septima Indictione, voluit Achamirus Sclavinarum Belzitiæ Princeps pulsatus ab Helladicis educere filios Constantini, & ex eis promovere in Imperatorem. Cum autem cognovisset Imperatrix Eirene, mittit ad Patricium Constantinum Serentapicum, (14) Theophylactum filium ejus, qui Spatarius erat, & nepos ejus, & omnium oculos eruit, & dissipavit consilium eorum contra se nequiter adinventum. Porro Paschalis festivitatis secundâ feriâ processit Eirene à Sanctis Apostolis, in curru aureo vecta, qui quatuor albis equis trahebatur, & à quatuor Patriciis tenebatur, Bardanio videlicet Prætorè Tracesiorum, Sisinio Prætorè Thracæ, Niceta Domestico scholarum, & Constantino Boyla, jactans liberaliter hypatian. Mense verò Majo infirmata est Imperatrix penè usque ad mortem, & protenta est contentio eunuchorum Aetii, & Stauratii. Aetius autem auxiliatus est Nicetæ Patricio, & scholarum Domestico, & insequuntur severè Stauratium, credere facientes Imperatricem, quòd Imperium appeteret: ita ut atrociter irata illi, ascendens in palatium Tenthierium, (15) dixerit rebellionis, & simultatis sollicitum eum esse sibi sceleris acquirentem: qui ad hæc apologiâ factâ, muniebat seipsum. Insaniebat autem adversus Aetium, & Nicetam, & prædictos Patricios. Anno tertio Imperii Eirene mense Februario, Indictione octava, jam dictus Stauratius Patricius tyrannidem, ac simultatem in urbe regia construebat, scholarios, qui erant in ea, excubitores unà cum primis eorum, pecuniis, & muneribus assumens, & placans: Eirene autem pia Imperatrix silentio in triclinio Justiniani factò, prohibuit omnem qui militaret adhærere Stauratio, & sic adepta sunt modicam tranquillitatem negotia. Aetius verò, & Nicetas cum aliis quibusdam certatim adversabantur Stauratio, qui corde percussus, sanguinem per os emisit spumofum ex partibus pectoris, & pulmonis: hoc medici aspicientes, mortale pronunciaverunt: ast adultores, & imperiti, non solum medici, sed & pseudomonachi, & divini, juramentis credere persuaserunt usque ad diem mortis ejus, quæ facta est Junio mense, Indictione octava, quòd victurus, & regnaturus esset: quibus ille innixus seditionem in Cappadociis construxit adversus Aetium fieri, quam non meruit vivens audire. Post duos namque dies mortis ejus super hoc nuncius venit, & in seditione comprehensi exiliis sunt, & animadversionibus subditi. Anno quarto Imperii Eirene, octavâ Kalend. Januarii, Indictionis nonæ, Carolus rex Francorum coronatus est à Leone Papa, & cum voluisset contra Siciliam classibus præliari, se pœniruit, conjungi potius cum Eirene volens, legatis ad hoc sequenti anno directis, Indictione decima. Martio verò mense, nona Indictione, Eirene pia Imperatrix Byzantiis civilia donavit tributa, Habdique, ac

Hye-

(14) Aliter *Tesseracondapechum*.(15) Aliter *Tontiera*.

Hyeriæ ea, quæ dicuntur commercia relevavit, magnis super his, & aliis multis beneficiis gratiarum actionibus freta. Anno quinto Imperii Eirenæ Aetius Patricius liber à Stauratio factus, & ideo securitate potitus, Imperium ad proprium fratrem transferre satagebat, quem & Monostrategum fecit in Thrace simul & Macedonia, ipse ulteriora themata tenens, Orientalis scilicet, & Obsidii. Cùm ergo elatione refertus esset, eos Principes, qui sublimiores erant, dehonestans pro nihilo reputabat, qui & valde mœsti adversus eos effecti simultatem adversus Imperatricem meditantes, hanc in opus duxerunt. Pervenerunt autem & apocrifarii à Carolo, & Leone Papa directi ad Eirenen piissimam, postulantes ut jungeretur illi ad nuptias, & veniret eò ad Hesperia, quæ profectò obaudivisset, nisi Aetius supradictus inhibuisset prævalens, & Imperium in proprium fratrem usurpans. Sequenti autem anno, qui est primus annus Nicephori, pridie Kalendas Novembris, Indictione undecima, quartâ noctis horâ, quæ feria secunda lucefcit, idem Nicephorus cùm esset Patricius, & Logotheta generalis, tyrannidem adversus Eirenen piissimam concitavit, Deo quidem ineffabilibus ob nostrorum multitudinem peccatorum iudicium indulgente, cooperantibus ei Niceta Patricio, ac Domestico scholarum, & Sifinnio Patricio fratre ipsius, viro (16) perjuriis, & fraudulentis pleno, & Niceta Triphilio. Erant autem & cum eo Leo Patricius Mufulatii, & Theodistus Patricius, & Petrus Patricius, & quæstor, seducentes quosdam à populo, qui erant ex ordinibus, cùmque venissent ad portam, quæ dicta est Chalce, custodesque falsò, ac subito decepissent, persuaserunt eis ut crederent, quòd ab ipsa fuerint destinati, quatenus eundem Nicephorum Imperatorem appellarent, eo quòd Aetius Patricius sibi vim inferret ad enunciandum fratrem suum Leonem Imperatorem, qui mendacio tanto credentes Imperatorem pariter pronunciaverunt eum, qui erat tyrannus. Taliter ergo ad magnum palatium iidem Patricii venientes, ingressi sunt illud, indeque per totam urbem ignobiles servos dirigentes acclamationem fecerunt ante mediam noctem, & custodes in medio palatii, quod Tueleutherii nuncupatur, posuerunt, ubi contigit Imperatricem esse. Diluculo sanè accersentes eam, concluderunt eam in majori palatio, & ita processerunt ad magnam Ecclesiam ad coronandum scelestum. Convènit interea universa plenitudo urbis, & omnes super his quæ gerebantur molestè ferentes, maledicebant coronanti, & coronato, cunctisque congratulantibus ei. Equidem cum religione, ac ratione viventes divinum mirabantur iudicium, qualiter eam permiserit, quæ pro recta fide more martyrum agonizaverat, à subulco expelli: præsertim cùm ei devotissimi ejus præcipuè adhærere propter avaritiam proposuerint, Leo scilicet Patricius eunuchus, & Sacellarius Sinopeos, & Deo perosi tribus (17) filiis, ac Patricii, qui superius dicti sunt, qui donis plurimis ab illa ditati sunt, & cum ea sæpe convescentes, & adulationibus cum juramentis horribilibus certam reddentes, omnibus mundi rebus se necessariorem reputare, quam haberent erga il-

lam benevolentiam affirmabant, alii autem ut in ecstasi facti, gestorum certitudinem minimè sentientes, somnium se vidisse putabant: alii autem, qui dumtaxat perpendere benè sciebant, præteritam felicitatem beatificabant, & futuram infelicitatem per tyrannidem lugebant, maximeque hi, qui maligni voti tyranni experientiam quandam ante perceperant. Porrò universos communiter possidebat caligo, & sine consolatione mentis defectio, ne per singula illius miserandæ diei deformia verba scribens proterlem sermonem. Denique sequenti die sumptis quibusdam ex Patriciis ascendit ad Imperatricem custodiæ mancipatam, simulans, ut ei moris erat, falsam benignitatem, per quam & plures decepit, & excusans se, quòd invitus ad principatum ascenderit, nec hunc unquam desideraverit. Maledicebat autem his qui se provexerant, & illam insidiis appetiverant, ut proditor Domini postquam cum ipso cœnavit, quos & imitatores illius testabatur. Ostensis etiam nigris calceamentis, amarè se talibus uti præter leges Imperatorias affirmabat, fiduciamque dolosè habere monebat eam, etiam cum juramentis de omni corporali requie, quam consequi dominam à servo deceret, nullamque arbitrari ærumnam casus illius hortabatur: commonebat postremò nil occulere à se Imperialium thesaurorum, & damnabat avaritiæ vitium, hos illam habere non ferens. Languebat enim eo vehementer omnia devorans, omnemque in auro spem, & fiduciam ponens. At verò dilecta Deo Eirene, quamvis congrueret, ut passione tam repentinæ commutationis utpote mulier teneretur, forte prudentiâ dixit ad eum: Qui heri quidem servus perjurus fuerat, hodie solers, & seditiosus tyrannus, ac impudens habetur. Ego quidem ô homo Deum deputo, & pridem cùm essem orphana, exaltasse me, & dein super solium cùm essem indigna, provexisse me: causam verò depositionis mihi merito applico, & peccatis meis ascribo, in cunctis autem, ac modis omnibus sit nomen Domini benedictum. Porrò modum promotionis tuæ Deo reddo: veruntamen delatas mihi contra te super dignitate, qua nunc circumdaris, auditiones non ignorabam, quas veras fuisse rerum finis ostendit, quas si molestè tulissem, facile mihi erat te interficiendi. Sed modò juramentis tuis fidendo, modò tibi parcendo, multos mihi devotos parvipendi, Deo quæ mea sunt dans, per quem reges regnant, & potentes obtinent terram. Sed & nunc, cùm sis pius, & ab ipso profectus, te adoro, & peto meæ parcere infirmitati, & concede mihi domum Eleutherii à me constructam in refocillationem incomparabilis calamitatis meæ. At ille ait: Si hoc vis fieri tibi, jura mihi per omnem divinam virtutem, non absconfuram te quicquam ex thesauris Imperii, & adimpleo postulationes tuas, & omnem placationem faciam. Quæ juravit ei ad pretiosa, & vivifica ligna, quia non movebo à te obolum unum, quod & fecit. Verùm ille consequutus quod desiderabat, protinus exilio relegavit eam apud Principem insulam, in monasterio, quod ipsa ædificaverat, cùm adhuc essent in urbe Missi Caroli, & quæ agebantur aspicerent.

(16) Aliter viris perjuriis, & fraudulentis Triphiliis. Erant autem & cum eo Leo Patricius Tesseracontapechis, Gregorius Pa-

tricius Mufulatii.  
(17) Aliter trium filii. Aliter deos perosi filii.

# INCIPIIT LIBER VIGESIMUSQUARTUS.

**A**nno ab Incarnat. Dñi DCCXCV. Nicephorus vorax cunctorum Imperio potitus, nec saltim parum voluit hypocrisin tegere, sed quasi recisurus justitiam, nequam in Magnaura, & injustum fore constituit iudicium. Intentio namque tyranno inerat, ut res ipsæ ostenderunt, non pauperibus jura tribuendi, sed per hoc omnes qui magni erant, inhonorandi, & captivandi, & ad se quæ cunctorum erant transferendi, quod & fecit. Videns autem adversum se omnes contristatos, & pavens ne fortè memores Eirene beneficiorum adsciscerent eam iterum ad Imperium, Novembre mense, hyeme nimium gravi imminente, non est ipsius misertus immisericos ille, sed exilio deportari præcepit in insulam Lesbum, & cautissimè custodiri, quin & à nemine contueri. Porro pridie Kal. Maji, mortuus est Niceta Triphylus, ut ajunt, à Nicephoro veneno extinctus, & Nonis Maji, feriâ quintâ, cum Nicephorus ad suburbana Chalcedonis exisset, equumque mansuetissimum ascendisset, hunc ex providentiâ Dei ejiciens, dextrum pedem ejus contrivit. At verò decimaquartâ Kal. Augusti, feriâ quartâ, horâ primâ, Bardanes Patricius, & Prætor Orientalium, qui cognominatus est Turcus, appellatus est Imperator ab omnibus ultro suis thematibus, qui multum renitens, ut evaderet illos minimè valuit, & descendens usque Chrysolim, cum circumfisset diebus octo, & minimè fuisset receptus rediit usque Malagma, qui metuens Deum, & recogitans, ne fortè per se mactatio Christianorum efficeretur, misit ad Nicephorum, & accepto verbo in scriptis propriæ manus ejus, in quo & sanctissimus Tharasius Patriarcha, & omnes Patricii subscripserunt, quod illæsus, & indemnis cum omnibus qui cum ipso erant, foret reservandus, sextâ Idus Septemb. clam fugiens descendit in civitatem Bithinæ, in monasterio Heraclii, & invento chelandio, quod ab Imperatore fuerat super hoc missum, tonsus est, & indutus stolâ monachicâ, & ingressus illud abiit in insulam quæ dicebatur Prima, in qua ædificaverat monasterium, opinatus, quod foret veritus terribile verbum, quod dederat sibi contemptibilis Nicephorus, & in nullo esset lædendus. At ille primum quidem denudat illum substantiâ ejus, & occasione accepta, omnes thematum principes, & habitatores, quosdam & de regia urbe captivavit: exercitum autem privatum roga deseruit. Verùm quis sermo enarrare sufficet dignè cætera quæ diebus illis ab eo gesta sunt propter indulgentiam Dei pro commissis nostris? Nona verò die. mense Augusto undecimæ Indictionis deuncta est Imperatrix Eirene in exilio in insula Lesbi, & translatum est corpus ejus in insulam Principis, in monasterium quod ipsa construxit.

Anno secundo Imperii sui, Nicephorus coronavit filium suum Stauratium per Tharasium sanctissimum Patriarcham in ambone majoris Ecclesiæ in Imperatorem, cum esset inutilis modis omnibus ad tantam dignitatem, tam aspectu. quàm robore, & sensu. Cæterum Nicephorus, qui nunquam usquam veritatem servavit, Lycaonenses quosdam, imrao verò Lycanthropos concordēs, & consentaneos ad Proten insulam misit, & jussit eos discedere, &

**A** prædictum, quasi se ignorante, luminibus privare Bardanem, & post facinus ad Ecclesiam fugere. Quo facto tam Patriarcha, & Senatus, quàm omnes timentes Deum acriter doluerunt. Ast Imperator nequissimus Nicephorus cum juramentis omnes primores Lycaonenses simulatus exquirebat in eos ut putabatur ulturus, omnia secundum ostentationem, & nihil secundum Deum agens. Erat enim illi præcipuè cum reliquis prævaricationibus hujuscemodi mentis idioma, per quod videlicet & ante Imperium multos seduxit; veruntamen in ridiculum habebatur, liquidò hoc scientibus ejus studium, ita ut impudentiâ multâ, & caligosa, & polluta facies ejus tunc inaccessibilis fieret per septem dies, eo dolosè intra cubiculum Imperatorum ejulante. Nam & naturaliter ejus muliebres aderant lacrymæ, quas multis pravis inesse, & pseudoprophetis proculdubio constat, quanquam plurimos non latuerit. Mense verò Augusto, cum adversus Arabes exisset, occurrit eis apud Crason Phrygiæ, & into bello superatur, multisque amissis, cum propemodum ipse vivus foret capiendus, principum quidam fortissimi vix hunc salvabant. Anno tertio Imperii sui, simultate facta in Perside, descendit Arabum dux pacificaturus eos. Nicephorus autem spatio reperto, ædificavit Ancyram Galatiæ, & Thebasan, & Analatrasum; misit etiam & cursum, qui revertentes nihil profecerunt, sed contra multos perdiderunt. Anno IV. Imperii Nicephori movit exercitum Aaron dux Arabum adversus Romaniam in virtute gravi, trecentorum scilicet millium, tam Maurophoris, quàm Syriâ, & Palæstinâ coacervatis, & cum venisset Tyana, ædificavit domum blasphemæ suæ, & obsidens cepit Heraclium tunc castrum, quod erat valde munitum, & Thebasan, & Malacopan, & Sideropelum, & Andrasum. Misit autem & cursum sexaginta millia bellatorum, & descendit usque Ancyram, & hac visâ reversus est. Ast Imperator Nicephorus metu, & impossibilitate detentus, exivit & ipse in desperatione fortia infortunii demonstraturus, & multis trophæis factis misit ad Aaron Metropolitanam Synodorum, & Petrum Egumenum Gylei, & Gregorium œconomum, & multum disputantibus eis firmaverunt pacem, ut per unumquemque annum tribueret illis tricena millia numismatum, & tria numismata in tributum capitis Imperatoris, & tria filii ejus: quibus acceptis Aaron jocundatus est, & plus exultavit, quàm si dena millia suscepisset talenta, tanquam qui subegisset Romanum Imperium. Porro convenit inter eos, castra, quæ destructa erant non reædificanda. Cumque Arabes regressi fuissent, construxit eadem continuò castra, & præmunivit: quo comperto Aaron misit iterum, & recepit Thebasan, missoque stolo in Cyprum, Ecclesias destruxit, Cypros emigravit, & multo excidio facto pacem dissolvit. Anno quinto Imperii sui Nicephorus castra movit contra Bulgares, & cum venisset Adrianopolim, & sensit quod simultatem contra se Imperatorii homines, & quidam ex ordinibus meditentur, inefficax repedavit, nihil proficiens, nisi quod tribulibus suis tantum ultionem intulit, horum multos cædibus, & proscriptionibus rerum submittens.

Anno sexto Imperii Nicephori, mense Septem-



tembri, Aaron dux Arabum cum classe contra Rhodum, Chumeid direxit, qui cum subito transisset, Rhodumque pervenisset, multum in ea excidium fecit. Veruntamen municipium, quod in ea erat, non impugnatum remansit. Cum autem ipse remeasset, evidenter impugnatus est à sancto, & miraculorum patratore Nicolao. Cum enim Myram venisset, & sacram ejus arcam contere tentasset, aliam pro ea contrivit, moxque classem multorum ventorum, & marinorum fluctuum, tonitruorum quoque, & fulgurum inaequalitas comprehendit, ita ut plurimae scaphae convalsarentur, ipseque impugnatore Chumeid virtutem sancti cognosceret, & praeter spem periculum evaderet. Porro decimaquarta Kal. Jan. Nicephorus post multam electionem virginum ex omni potestate sibi subdita, causa copulandi Stauratium filium suum, conjugii factam, Theophaniam Atheniensem cognatam beatæ Eirenæ, quæ viro desponsata erat, separavit ab eodem viro, & ipsi Stauratio misero copulavit, imprudenter ut in aliis, & in hoc quoque prævaricator effectus: alias verò duas ista pulciores, quas cum ea elegerat, manifestè corruptit in eisdem nuptiarum diebus, ab omnibus idem obscœnus irrisus. Denique mense Feb. similitatem excogitantes adversus eum multi ex proceribus, Arfabir Quæstorem, & Patricium, virum piûm, & rationabilissimum elegerunt, quod cum multisimis Nicephorus agnovisset, ipsum quidem cæsum, ac tonsum monachum fecit, & exilio relegatum in Bithyniam misit: reliquos autem cædibus, & tonsuris, publicationibus insuper, & exiliis subdidit, non solum mundialis vitæ Principes, sed & Episcopos, & monachos, nec non & majoris Ecclesiæ syncellum, & facellarium, & chartophylacem, viros rationabiles, & reverentiâ dignos. Anno septimo Imperii Nicephori Arabum dux mortuus est in interiori Perside, quæ vocatur Curasan, & suscepit principatum Muhammat filius ejus, scrupulosus per omnia, contra quem Habdallas frater ejus seditionem commovens, intestini belli factus est auctor, & hinc ii qui in Syria, & Ægypto, & Libya erant, in diversos incisi principatus, tam publicas res, quàm alterutros subverterunt, matationibus, & rapinis, ac diversis flagitiis contra se, contraque subditos Christianos confusi. Ac per hoc Ecclesiæ, quæ in sancta Dei nostri erant civitate, desertæ factæ sunt, & monasteria duarum magnarum labrarum, (1) sanctæ videlicet memoriæ Charitonis, & Cyriaci, atque Sabæ, nec non & reliqua sanctorum conpobia Euthymii, ac Theodosii. Theodorus autem Egumenus studii, & Joseph frater ejus Archiepiscopus Thesalonicensis, unâ cum Platone incluso, & cæteris monachis suis à communione recesserunt Tharasi sanctissimi Patriarchæ, propter Joseph vicedominum, qui prævaricatori Constantinum, & Theodaten coronaverat. Tunc Nicephorus Imperator occasione percepta, cum Episcopos, & Egumenos congregasset, Synodum adversus illos celebrari præcepit, per quam à monasterio, & urbe dejecti, exilio sunt destinati, mense Januario, Indictione secunda. Eodem etiam anno, dum roga penes Strumonem annem populo distribueretur, irruentes Bulgares hanc ademerunt, auri libras centum & mille, multumque populum occiderunt, cum Prætoze, atque Principibus. Erant enim & cæterorum thematum

(1) Aliter *librarum*. Aliter *baurarum*. P. Pith.

A ibidem taxati Principes non pauci, qui omnes illic perierunt. Ceperunt autem & totam farcinam, & ita reversi sunt. Eodem etiam anno ante solemnitatem Paschæ, Crunmus Bulgarum dux acie contra Sardicam directâ dolo hanc cepit; ex militibus autem Romanis interfecit sex millia absque multitudine privatorum. Nicephorus autem adversus eum tertiâ feriâ hebdomadæ salutaris passionis egressus, dignum quidem sermone nihil gessit. Hos autem principes, qui de cæde Bulgarica salvati verbum salutis deposcunt, cum dare dedignatus fuisset, amisit, inter quos erat & Cumatius Spatarius, mechanicæ artis expertus. At Nicephorus multo dedecore juratoris sacris regiæ urbi persuadere satagebat, ut crederent, quòd festivitatem Paschæ in aula Crunni celebraverit. Præterea cum civitatem Sardicam, quæ destructa fuerat, reedificare voluisset, multitudinibus resistentibus timens, persuadendum turbis Imperatorem super ædificio pecunias ab eis cepit exigere. At illi sensu ingenuo, ut ex nequam illius argumentationibus subministrato, tumultuantur adversus illum, & adversus principes suos per horas sex, & irruentes dirumpunt tabernacula ipsorum. Cum autem venissent usque ad Imperatorem, injuriis, & maledictis hunc submitunt, ulterius se non sufferre imensam avaritiam, & nequam moliminis ejus animam dejurantes. At ille repentino simulato pavore perterritus surrexit à mensa, & primo quidem per Nicephorum, & Petrum Patricios juramentis, & persuasibilibus verbis sedare conabatur exercitum. At illi modica quiete potiti collem quendam ceperunt, quem quia per se in manibus habebant, obliti sunt: *κύριε ἐλέησον* exclamantes, ac si super quodam terræmotu, vel imbrium defectu. Ille autem utpote ad omne malum semper paratus, clandestinis muneribus noctu multis ex principibus pellectis, in crastinum ipse per se ipsum medius veniens, alloquutus est turbas cum omni tranquillitate, ac super æquali cura erga natos eorum juramentis horribilibus eos certificans, & continuo regiam pervenit ad urbem, Theodosio Patricio, & Primifcrinio cognomento Salibra deserto, ad perdiscendum ex alterutris eos qui seditionem patraverant. Cumque multitudines reverterentur, rogas eis apud sanctum Maman se tribuere fingens, cædibus, ac tonsuris, & exiliis, multis ex eis punitis, Chrysofolim reliquos transduxit, calcans tanta, ac tam horribilia juramenta. Illi autem propter æruonnam igneam fluvium meatum appellaverunt. Anno octavo Imperii sui Nicephorus post multas impias animadversiones, militias profus humiliare tractans, Christianos exules ex omni themate in Sclavinias ferri jussit, horum autem substantias venundari. Erat autem hæc res captivitate non minor, multis ex amentia blasphemantibus, & inimicorum cursu poscentibus, aliis nihilominus circa sepulcra parentalia lamentantibus, & defunctos beatos asseverantibus: fuerunt autem & qui suspendio usi sunt, ut à tantis malis eriperentur. Etenim immobilium res quæ inerant sibi, secum ferre non poterant, & substantiam, quam ex parentalibus doloribus possederant, perditam contemplantur, & impossibilitas omnis omnes possidebat. Hæc quidem inchoata sunt à Sep. mense, porro circa Pascha finita sunt. Secundam verò cum hac afflictionem commovens, militare præcepit egenos, & armari adversus

*laurarum*.

com-



compatriotas, conferre nihilominus etiam decem & octo, ac dimidium numisma per singulos fisco, unâ cum omni proximitate ad tributa publica. Tertiam malignitatem inferens, perpendere jussit, & augeri horum tributa, & præstare Cariacitorum (2) causâ filiquas binas, & ad quartam nequitiam, reliquos redditus omnes augmentari præcepit. Quinta verò afflictione illata à venerabilium domorum inquilinis orphanotrophii scilicet, ac hospitalium gerocomiorum, Ecclesiarum quoque, ac monasteriorum regularium per singulos focos census exigi, à primo tyrannidis ejus anno præcepit, & quæ meliora erant in rebus, in regiam curatorem deferri jubebat. Sextam commovens afflictionem, à Prætoribus inspici jubet eos, qui ex paupertate repente creati essent, & ab his pecunias exigi, quasi ab inventoribus thesaurorum. Septimam quoque adveniens, eos qui ante viginti annos invenerant, & usque ad hunc, dolium, aut vas quodcumque omnibus propriis privari pecuniis. Oct. eos qui ex avibus, vel patribus hæreditaverunt, & divisâ substantiâ pauperes facti fuerunt, ex eisdem annis, viginti siclos ærario publico jubebat præbere, & eos qui emerant extra Abydum corpora servilia, bina numismata in tributum dare præcepit, maximè eos qui in Dodecasino erant. Nonâ, naucleros qui maritima inhabitabant, & maximè eos terreno labore minoris Asiæ viventes, emere de rebus, quæ ab illo rapiebantur cogebat, utcunque appretiarentur ab ipso. Decimâ, insignibus Constantinopoleos naucleris collectis, dedit ad usuram quatuor filiquarum numismata, cum auri duodecim librarum persolverent simul, & consueta commercia. Hæc ex multis summatim pauca descripta sunt, significanti multimodum ad omnem speciem avaritiæ ejus molimen. Quæ enim in regia urbe primoribus mediocribus, & exiguis ostensa sint mala, nequeunt scribi, alios quidem eo investigante qualiter domi viverent, ac submittentem quosdam malignorum servorum derogandi dominis, in primordiisque quasi dubitante super his, quæ dicebantur, deinde verò affirmante calumnias, id ipsum & super ignobilibus gerebat, dignos honoribus judicans detrahentes. Præterea domorum multas habitatorum à prima in tertiam generationem subvertebat, spe fretus, ut quantò celerius ruerent, tantò has ipse hæreditate citius possessurus esset. Dignum autem est, ut & hoc, causâ voluptatis, & paradigmatis, memoriæ commendemus. Cerularius quidam erat in foro ex laboribus suis locuples, & nihil agens, quo accersito omnium vorax Imperator ait: Pone manum tuam in vertice meo, & jura quantum tibi sit aurum, qui parum tanquam indignus recusans coactus est ab eo facere hoc, & centum se libras habere dixit, quas eâdem horâ auferri præcepit dicens: Tu quid opus habes sollicitari? prande mecum, & tolle libras decem, & his vade contentus. Anno nono Imperii sui Nicephorus contra Christianos ad inventiones extendit, inspectiones sine Deo in emptionibus animantium, diversorum fructuum injustas titulationes, & jacturas Principum, fœnerationes in navibus, qui omnibus legem ponebat, ne ad usuram quicquam tribueretur, & alia dena millia malorum commenta, quorum particularis historia onerosa est his, qui compendiosas discere causas exquirunt. Kalend. autem Octob. tertiâ feriâ, evaginato quidam dissipatus in ha-

(2) Aliter *Cariacitorum*. Aliter *Chartiatis*.

A bitu monachi gladio, cujusdam militantium cucurrit in palarium, Nicephorum interficere quærens, duo verò ex his qui circumstabant, irruentes in eum, atrociter vulnerati sunt ab eo. Comprehensus autem & multis pœnis affectus excusavit se, dæmonium habere prætendens, nullumque profus accusans, at ille munivit hunc in ligno cum patientibus. Multi ergo deinceps augurati sunt, enormis fore hoc miraculi signum asseverantes tam Imperantibus, quam subjectis, quemadmodum & in impio Nestorio factum est. Manichæorum verò, qui nunc Paulitiani, & Atingani dicuntur, quique in Phrygia, & Lycaonia constituti, confines ejus habebantur, amicus ferventissimus erat, responsis eorum semper, & immolationibus congratulatus. In quibus & cum Bardanius Parricius contra eum infurrexit, his advocatis, hunc molitionibus eorum subegit. Taurum quippe in loco quodam ferreo palo cornibus alligans, ad terram incurvatum sic dum mugiret, & volutaretur, occidi fecit, hujusque vestem in mola versa vice molens, & incantationibus usus victoriam tulit, permittente Deo propter multitudinem peccatorum nostrorum. Isti locum sub Imperio ejus adepti sunt intrepidè conversandi, unde multi leviorum infandis eorum corrupti sunt sectis. In exactione verò quidam falsus eremita Nicolaus nomine, & quidam cum eo blasphemi facti fuerant etiam recti sermonis, venerabiliumque imaginum adversarii, quos Nicephorus defendebat, & summum Sacerdotem, & omnes secundum Deum viventes tristatos pro hac causa reddebat. Sæpe namque quiritantibus adversus eos indignatus est, inimicitias invicem agitantibus congratulans, deridens omnem Christianum proximum diligentem, veluti divinorum mandatorum everfor, cui studium erat, judicii rationabilia, & irrationabilia contra omnem hominem in Magnauræ pœnaliter admovendi, quo nemo vacaret agere adversus impietates ejus. Denique militares Principes more servorum uti Episcopis, & inferioris ordinis clericis jussit adituris Episcopia, & monasteria, & his qui eorum erant auctorabiliter abusus, eos qui à seculo divinis contulerant obsequiis aurea, vel argentea vasa, vituperabat, & Ecclesiarum quæque sacrata pro communibus haberi dignum fore dogmatizabat, instar Judæ tale quid super dominico decernentis unguento. Antecessores etiam suos Imperatores universos velut improvidos accusavit, generaliter omnium providentiam auferens, simul & dicens, neminem posse imperantem circumvenire, si voluerit, qui imperat, strenuè principatum tenere, sed vanus factus est in cogitationibus suis divinitus occidendus. Interea mense Febr. ejusdem quartædecimæ Indiætionis primo sabbato jejuniorum obvii facti Sarraceni penes Euchaicam Leoni Prætori Armeniacorum deferenti thematis rogam, hanc abstulerunt cum multitudine populi copiosa. Talenta ergo erant sedecim, libræ mille trecentæ. In his nec sic redargutus Nicephorus ab avaritia sua cessavit. Igitur novus Achab signis non eruditus, quia è contra Phalaride, ac Mida ambitiosior factus, contra Bulgares prælium præparat, unâ cum Stauratio filio suo, & Julio mense à regia urbe digressus jussit Nicetæ Patricio, & generali Logothetæ publicos Ecclesiarum, & monasteriorum census imponere, & octo annorum præteritorum redhibitiones à Principum domibus exigere, & erat lamentum magnum. Cum

au-

autem querimoniam audiret à quodam proprio famulo, Theodosio videlicet Salibara Patricio dicente sibi: Omnes ò domine contra nos clamant, & in tempore tentationis casui nostro congratulabuntur, sic ait ad eum: Si Deus obdurans obduravit cor meum ut Pharaonis, quid boni erit his, qui sub manu mea sunt à Nicephoro? Theodosi, noli expectare præter quæ à te conspiciuntur: hæc Dominus novit, ipse ego conscriptor horum viva voce audivi à Theodosio. Collectis itaque militibus non solum ex Thrace, verum etiam ex ulterioribus thematibus, cum his etiam egenos pedites cum propriis stipendiis contra Bulgares fundis, & virgis armatos, & blasphemantes minavit. Crunus autem multitudines timens, cum essent Marcellis pacem petebat. At ille nequam consiliis, & consentientium consiliorum suorum persuasionibus prohibitus est, & post multos anfractus per avia loca præcipitanter temerarius simul & pavidus ingreditur Bulgariam. XIII. Kal. Augusti, cum Syrius appareret cuncta consumens frequenter ita fatus: Quis ibit inquam, & decipiet Achab? Quia sive Deus, sive adversarius trahit me nolentem. Porro priusquam ingressus fuisset Bulgariam Bizantium dilectus hujus famulus ad Crunum confugit Marcellis, secum subrepta veste Imperiali, & auri libris centum. Multi autem hujus fugam in malum Nicephori auspiciati sunt. Tribus quippe diebus post primos confictus se prosperari opinatus, non prosperam facienti Deo adscribebat victoriam, sed Stauratii solius bonam fortunam, bonumque consilium prædicat, & Principibus, qui introitum inhibuerant, minabatur, & irrationabilia quoque animantia, & infantes, & omnem ætatem immiser corditer occidi præcepit, & mortua comprovincialium corpora insepulta dimisit, solius spoliolum collectionis curam faciens. Claves autem, & signacula penetralibus Crunni superimponere, ea ut propria de cætero comuniens. Aures etiam, & cætera Christianorum membra, qui saltem tetigisset ex spoliis quicquam abscindebat, & aulam incendit, quæ dicebatur Cortis Crunni, cum ipse vehementer esset humiliatus, & significasset, dicens: Ecce vicisti, tolle ergo quicquid tibi placuerit, egredere in pace. At ille cum pacis esset inimicus, hanc admittere noluit. Tunc lævens ille in regionis introitus, & exitus lignea munimina mittens maceriam circumdedit, atque tutavit. Nicephorus autem, hoc comperto, mox attonitus quidnam ageret, circumiens ignoravit, & his qui simul aderant, futuram perditionem prænunciabat asseverans: Etiam si pennati fuerimus, nemo speret exitum se evasurum. Hæc autem molimina erant per dies duos, quintam videlicet, & sextam feriam, & nocte sabbati turbationes turbarum armatarum circa Nicephorum, & eos qui cum ipso erant, auditæ acies omnes enervaverunt. Ante diei verò principium supervenientes Barbari contra tabernaculum Nicephori, & magnates, qui cum ipso erant, hunc miserabiliter interficiunt, inter quos erant Aetius Petrus, & Sifinnius Trifles Patricii, atque Theodosius Salibaras Patricius, qui contristavit, & multa mala beatæ ostendit Eirenæ, nec non & Eparcus Patricius, & Prætor Orientalium, multique Protospatarii, & Spatarii, & excubitus domesticus, & ordinum Princeps, seu Drongarius Imperialis vigiliæ, simul & Thracæ Prætor, & multi principes thematum cum infinitis populis, omnisque Christianorum corru-

A pta est spes, arma quoque omnia perierunt, & Imperii vasa. Porro talis diei deformia verba abijt ut Christiani ulterius videant, utpote omne lamentum excedentia. Caput autem Nicephori Crunus recisum suspendit diebus multis in ligno, in ostentationem ad se venientium nationum, & confusionem omnium nostrum. Post hæc sanè accipiens illud, & denudans, argentoque forinsecus induens, bibere in illò Sclavinorum principes fecit gloriatus. Verum licet multæ viduæ, ac orphani fuerint facti uno die, & lamentatio intolerabilis haberetur: hujus tamen occisio, multorum facta est consolatio. Modum verò hujus occisionis nullus eorum qui salvati fuerant, liquidius enarravit. Ferunt etiam quidam, quòd Christiani hunc cadentem lapidibus impetierunt: ast effeminatorum virorum, servorum scilicet ejus, cum quibus & concumbebat, alii quidem igne valli, alii verò gladiis perierunt cum ipso. Hujus principatu Christiani graviorem nullo tempore sunt consequuti. Omnes enim qui ante se imperaverunt, ambitionibus, & luxuriis, atque barbaricis crudelitibus superavit, de quibus per singula prosequi, & posteris incredibile, & nobis erit laboriosum. Vulneratus est autem & Stauratius periculosè in dextra parte colli, & vix à pugna salvus evasit, & venit Adrianopolim atrociter plagâ colaphizatus. At verò Stephanus Patricius, & scholarum Domesticus, cum adesset quoque Theodistus Magister, pronuntiavit Stauratium Imperatorem, & disputavit populo, qui salvatus fuerat contra patrem suum, qui oppidò delectati sunt. Michael sanè Europalates illæsus evadens admodum ab amicis rogatus est, ut Imperator appellaretur. & non admisit propter juramenta Nicephoro præstita, atque Stauratio. Huic Stephanus Domesticus resistebat. spe vitæ Stauratii. Porro Stauratius per urinam sanguine immenso prorumpente, arefactus est femoribus, & tibiis, adeò ut phorio veniret Byzantium. Hunc Nicephorus Patriarcha valido amans affectu, consilium dabat ei, ut Deum placaret, & eos, qui in avaritiâ prægravati erant, à patre suo consolaretur, ad quem paterni sensus hæres germanus dicebat, non posse plus tribus reddere talentis. Hæc autem erant exilis pars injustitiæ illius: veruntamen & circa hæc pigritabatur, non vivere fidens. Cum autem fœdus illibatum more paternæ mentis circa neminem servaret, frequentibus dehonestationibus submittebat Theodistum Magistrum, & Stephanum Domesticum, & Michaellem Europalatem, avertens animo, & Procopiam sororem suam ut insidiantem sibi Theophaniæ Augustæ submissionibus. Mox quippe misera per beatæ imitationem Eirenæ obtinere sperabat Imperium, cum sine liberis esset. Ast verò Stauratius videns se insanabiliter infirmari, habitum Imperium uxori acquirere festinabat, & Bulgares in Christianos excitare supra præcedentia mala, supra quo patientes Nicephorus Patriarcha. Theodistus Magister, & Stephanus Domesticus, ex multa inimicitia in alternam amicitiam cum Michaelle Europalate venerunt. Circa fines Septembris v. Indictione Kal. Octob. vespere Stauratius advocatum Stephanum Domesticum percontabatur, quoniam modo Michaellem sororis suæ maritum ex propria domo posset ducere ad ejus oculos eruendos: quo perhibente, hoc impossibile fore hac hora propter virtutem, quæ circa illum esset, & ob munitionem domus loci ejus, rogat nemini fieri nota quæ dicta sunt.

At

At ille cum verbis persuasibilibus inflexisset eum ne sollicitus esset, per totam noctem militias ordinum, quæ remanserant, collegit in Hippodromo, unâ cum principibus propriis ad pronuntiandum Michaellem Imperatorem, quemadmodum in subsequens indicabitur. Porro Nicephorus Patriarcha scriptum à Michaelle propriæ manus exegit de recta fide, & ut sine sanguine manus à Christianis fervaret, ac de sacris hominibus, seu monachis de toto Ecclesiastico catalogo, ne percuterentur ab illo.

## MICHAEL.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCIV. Indictione quinta, tertiâ Nonas Octob. Michael Europalates mitissimus appellatus est Imperator Ro. in Hippodromo à toto Senatu; atque ordinibus, qui imperavit annis duobus. Stauratius autem acclamatione hujus auditâ statim comam totondit, & monachicis indutus est vestimentis, & per Simeonem monachum cognatum suum valde Patriarcham implorans, qui veniens in palatium unâ cum Imper. Michaelle, Stauratium rogabat ne tristaretur super hoc, quod factum est: non enim per insidias, sed desperatione vitæ ipsius id gestum asseverans. At ille nequitia paternæ rabie furens, non acquievit, dicens ad eum: Amicum meliorem me non habebis. Horâ verò quartâ coronatus est Michael à Nicephoro Patriarcha in ambone magnæ Ecclesiæ, in quo magna exultatio facta est, & donavit Patriarchæ auri libras l. & clero xxv. Vir enim magnanimus, & non avarus omnes consolatus est, qui Nicephori nequitia sunt læsi, donisque Senatum, ac militiam recreavit. Porro IV. Idus Octobris coronata est Procopia in Triclinio Augusta, multisque donis liberalibus auxit Senatum. Mulieribus verò Thematicorum militum, qui fuerant in Bulgaria perempti, auri quinque talenta dedit. Theophaniam autem uxorem Stauratii singularem vitam amplexam, & cognatos illius, qui miserabiliter sub Nicephoro vixerant, ditavit, interque alia insignem domum, & monasterium Thebraica dictum, ubi Stauratius est sepultus, illi concessit. Omnes etiam Patricios, & Senatores, Sacerdotes, & summos Sacerdotes, & militantes monachos, & pauperes tam in regia urbe, quam in thematibus degentes locupletavit, adeo ut immensurabilis avaritia Nicephori, propter quam & malè periit, paucis diebus disparuisse probaretur. Super multos præterea optimos mores suos, cum piissimus, & Orthodoxus esset, tristabatur super his, qui à sancta scindebantur Ecclesia quacunque occasione, sive ratione, multumque sanctissimum Patriarcham, & eos qui poterant pro communi pace concurrere, rogans non quiescebat, inter quos & Theodorum Egumenum Studii, & Platonem, atque Joseph Archiepiscopum Thessalonicensem fratrem Theodori in studiis detentos amaris, unâ cum principibus monasterii eorum satagebat unire, quod & fecit. Cæterum misit ad Carolum regem Francorum pro pace, atque contractu nuptiarum in Theophylactum filium suum. Nicephorus quoque sanctissimus Patriarcha transmisit synodicas literas ad Leonem sanctum Papam Romanum, antea quippe faciendi hoc à Nicephoro prohibebatur. Porro octavâ Kal. Januar. quintæ Indictionis Michael tranquillissimus Imperat. coronavit Theophylactum filium suum Imperatorem à Nicephoro Patriarcha in ambone majoris Ecclesiæ, feriâ V. & obtulit pretiosissimum stemma in sancto altario

A in vasis aureis, & lapidibus venustis, & quadrangulis velis antiquitus ex auro, & purpura clarè contextis, atque admirabilibus sanctis imaginibus variatum. Donavit autem & Patriarchæ auri libras XXV., ac venerabili clero libras centum, splendidam reddens sanctam festivitatem, & filii pronuntiationem. Multo sancto divino zelo Imperator piissimus motus contra Manichæos, qui nunc Pauliciani dicuntur, & Atingarios in Phrygia, & Lyconia degentes, capitalem animadversionem Nicephori sanctissimi Patriarchæ, ac aliorum piorum prædicamentis promulgavit. Adversus est autem per alios nequam morum consiliarios obrentu penitentia, cum esset impossibile illos penitentiam agere, qui eorum errore decepti fuissent. Dogmatizabant autem indoctè, non licere Sacerdotibus promulgare contra impios mortem, per omnia divinis super hoc adversantes scripturis. Si enim Petrus vertex Apostolorum Ananiam, & Saphiram ab uno mendacio tantum mortificavit, & Paulus clamat: Qui talia, inquit, agunt, digni sunt morte, & hæc de solo corporali peccato: quomodo non horum contrarii erunt, qui omni spiritali, & corporali spurcitiæ dæmonibus serviunt? Stauratius verò ulcere tabefactus ex mortali plaga circa spinæ loca infixæ, ita ut non posset quisquam appropinquare illi ob multum foetorem, mortuus est tertiâ Idus Jan. Indictione quinta, cum imperasset, ut putatur, mensibus duobus, diebus sex. Porro quintâ Idus Maji, feriâ quintâ, eclipsis solaris facta est magna, & septimâ Idus Junii egressus est Imperator Michael contra Bulgares, & cum eo simul Procopia usque Zerulum. Crunus autem dux Bulgarum, cum Debeldum obsidione cepisset, & eos qui in ipso fuerant, unâ cum Episcopo transmigrasset, multitudines, quæ propter malum, frequensque consilium nequam consiliariorum Imperatoris ad eum confluerant, ad insidias, & injurias Obscicii maximè, & Thraciorum conversi sunt, quos Michael compefcens, donis, & admonitionibus silentio imposito mitigavit. At verò Bulgares simultatibus militiarum compertis, & quod essent formidantes prælium, amplius confortati prævaluerunt adversus Thracem, & Macedoniam. Tunc Ancialum, & Beroem dimittentes Christiani fugerunt, nemine persequente, Nicetamque, ac Probati castrum, & alia quædam præsidia, similiter & Philippopolim, & Philippos, & Strymonem habitantes, occasione accepta fugientes ad propria redierunt. Hoc autem divina indignatio fecit, Nicephori vesaniam arguens, per quam putativæ correctiones ejus, in quibus gloriabatur, celeriter corruerunt, pravæque opiniones multorum, qui Deum impugnant, & abundantes hæreses Paulicianorum, Atinganorum, Iconoclastarum, & Tetradarum deserunt accusare. Omitto enim adulteria, fornicationes, libidines, atque perjuriam, odia fraternalia, & avaritias, nec non & prævaricationes reliquas contra sanctas, ac venerabiles imagines, contraque sanctum monachicum habitum: movebant linguas, beatum dicentes Deo abominabilem Constantinum, quod fortiter adversus Bulgares gesserit propter pietatem, quam, ut impiè illi infelices fatebantur, habuerit. At verò hi qui in urbe regia erant, armabantur post Synodum universalem ad fidem subvertendam Orthodoxam, cæcos cæcis mentibus sine Deo volentes imperare filios Constantini Deum impugnantis, apud Banormum insulam custodiæ mancipatos, quos per noctem fura-

furari voluerunt, & adducere ad exercitum. Sed Dominus hos confudit, erigens Michaelē piissimum in defensionem veritatis. Disputatis enim convenientibus de fide plebibus, regiam repedavit ad urbem, & sapienter cogitans, multos rebellionum per paucas plagas deterruit, exilio jubens deportari filios Constantini, qui oculis orbati esse cernebantur, in Aphusiam. Unum verò ex supra dictis seductoribus falsum eremitam, exactione maleficii socium Nicolai, qui icona sanctissimæ Dei Genitricis deposuerat, linguâ recisâ mutilavit, qui & mortuus est corpore, & anima. Collegam autem suum Nicolaum, promittentem se pœnitentiam acturum, omnibus publicavit, & confitentem sua ipsius mala, tradidit illum in monasterio custodiendum, ne libera conversatione habitu proprio abuteretur. At verò Antiganos publicans exilio tradidit per Leonem Orientalium Prætorem. Porro Augusto mense, quinta Indictione, Thebid contra Christianos movit exercitum, cum quo Leo bellum conferens, prosperatus est, duo millia interficiens, & equos comprehendens, & arma. Muhammad autem primus filius Aaron tenens principatum gentis, inito bello in interiori Perside cum Habdalla fratre suo superatus est, & fugiens in Gabda hanc obtinuit. Damascum verò alter tyrannus, & Ægyptum, & Africam duo partiti sunt, & alius Palæstinam more latronis depastus est. Anno secundo Imperii Michaelis, Crunus Bulgarum Dux per Dragomirum pro pace rursum ad Imperatorem. Michaelē legationem misit, quærens fœdera, quæ sub Theodosio Adramitino, & Germano Patriarcha repromissa fuerant Cormesio, qui per illud tempus dominus erat Bulgariæ, quæ terminos continebant Amelonis Thracensis: vestimenta quoque, seu coccineas pelles usque ad pretium quinquaginta librarum auri, & super hæc profugos utriusque patris ad alterutrum reddi si contigisset eos insidiari prælatis: negotiantes verò in utraque regione per præcepta, & signacula commendari: si qui verò sine signaculo inventi fuissent, diriperetur quod haberent, & inferretur publicis rationibus. Scripsit autem ad Imper. Nisi acceleraveris, inquiens, ad pacem iudicio tuo, præliabor contra Mesembriam. His receptis Imperator nequam consiliatorum admonitionibus pacem non admisit. Sub obtentu enim falsæ pietatis, & circa Remp. perditionis nequam consiliatores aserebant, non oportere fugitivos reddere, perhibentes in testimonium illud Euangelicum Domini eloquium perhibentis: Eum qui venit ad me non ejiciam foras. Mediante verò mense Octobri aciem dirigit Crunus contra Mesembriam in machinamentis, & manganis, & arietibus, quæ Nicephori causa destructoris Christianorum didicerat. Arabs enim quidam ad baptismum confugerat satis expertus mechanicæ artis, quem cum castrametatus esset, in Adrianopolim constituit, cui nullum meritum conferens, quin potius abbrevians ejus rogam, murmurantem nimis cecidit: qui super hoc tristatus fugit ad Bulgares, & docuit eos omnem mechanicam artem in his. In his insistens, nemine ob multam stultitiam resistente per totum mensem, cepit eam. Kalendis autem Novembris advocavit Imperator Patriarcham cum angustiaretur, & de pace consilium sumpsit. Aderant autem & Metropolitanus, Nicenus scilicet, & Cizicenus, præsentibus quoque pravis consiliariis cum Theodoro Egumeno studii: etiam Patriarcha, ac Metropolitanus Antistites,

Tom. I.

**A** pacem cum Imperatore amplectebantur: mali verò consiliarii cum Theodoro Egumeno studii hanc subvertebant fatentes: In subversione divini mandati nemo pacem amplectitur. Eum, quippe qui venit ad me, ait Dominus, non ejiciam foras. Primò quidem quomodo nemine ad nos ex eis confugiente, nos eos, qui intra Curtem erant prodidimus, valentes hos cum pace salvare? secundò verò, quia & si fugerunt, rarò quidem ad nos, pro acquirenda tamen plurimorum salute oportebat potius decertare, quàm super incertis, & invisibilibus locupletari. Gratius enim est Deo, plures potius salvare, quàm paucos. Porro damnum in pluribus pati propter modicum lucrum, primæ dementiæ est. Hæc Kal. facta sunt Novembrib. Porro prima die Nonas Novembris apparuit cometes in figura duarum lunarum fulgentium, adunantium se, atque separantium in diversa schemata, ita ut in acephali viri fictionem formarentur. Et in crastinum de excidio Mesembriæ venit miserum nuncium, deterrens omnes ob majorum omnium malorum expectationem. Invenientes enim eam inimici plenam omnibus rebus, quæ ad habitationem hominum adesse solent, hanc tenuerunt unà cum Debelto, in quo & syphones æreos invenerunt triginta & sex, & ignis humidi, qui per eos emittebatur, argentique, ac auri non modicam copiam. Eodem anno multi Christianorum ex Palæstina, ac Syria in Cyprum venere fugientes immensam Arabum afflictionem. Cum enim sine generali principatu Syria esset, & Ægyptus, & Africa, & omnis principatus, qui sub ipsis est, homicidia, rapinæ, adulteria, ac omnes Deo odibiles actiones in civitatibus, ac villis, ut divinitus peritura gente perpetrabantur, inque alma Dei nostri civitate colenda loca sanctæ Dei Genitricis, & resurrectionis, ac Calvariæ, seu reliqua profanata sunt. Similiter autem & Lauræ eremi opinatissimæ, sancti Caritonis, & sancti Sabæ, & reliqua monasteria, & Ecclesiæ desertæ factæ sunt. Alii autem percepto martyrio interempti sunt: alii verò Cyprum, & ex hac Byzantium properarunt, quos Michael pius Imperator, & Nicephorus sanctissimus Patriarcha benignâ munificentia receperunt. Nam his qui venerunt ad urbem, monasterium insigne donavit: his verò qui in Cypro remanserant, monachis, & laicis talentum auri transmisit, & hos diversis consolatus est modis. Erat quippe Michael circa omnes suavissimus, & clemens, circa negotiorum verò dispositionem iners, servitute subactus Theoctisto Magistro, & cæteris principibus. Præterea mense Februario duo Christiani ex Bulgaria fugientes nunciaverunt Imperatori, Crunum prædaturum eos, qui essent in Thrace. repente festinare. Quintodecimo Kalend. Martii exivit Imperator ab urbe, & Dei providentiâ inefficax rediit, & ascendens monasterium Tharassii sancti Patriarchæ, celebratis ejus memoriis unà cum Procopia Augusta, petalo argenteo librarum nonagintaquinque, sacrum ejus sepulcrum vestivit. Post captam verò Mesembriam Imperator Crunno pace negata, ex omnibus thematibus electam militiam ante vernale tempus in Thracem transire præcepit, ita ut omnes molestè ferrent, maxime Cappadoce, & Armeniaci. Imperatore autem exeunte cum ordinibus mense Majo, exivit cum eo iterum Procopia uxor sua usque ad aquæductum juxta Heracleam. At verò multitudines super hoc duriter ferentes in derogationem, ac maledictionem conversæ sunt contra Michaelē. Porro quartâ Idus Maji, eclipsis

Z

facta



facta est circa XII. partem Tauri juxta horologium oriente Sole, & multus timor cecidit super turbas. Ast Imperator circuibat Thracem cum prætoribus, ac militibus, neque contra Mesembriam pergens, neque aliud quid eorum, quæ agi debent ad destructionem hostium patrans, sed tantum suavis sermonibus vanis consiliatorum suorum, bellorum experientiam non habentium, ac per hoc asseverantium, non audere inimicum adversum illum venire in propria regione sedentem. Et erat barbarico impetu gravior concivium coetus, deficientium circa necessarias utilitates, & rapinis, ac invasionibus exterminantium compatriotas. Circa initia verò Junii mensis Crunnus Bulgarum dux exiit cum exercitibus suis, veritus quòd multi essent Christianorum: cumque movisset exercitum in Versiniciam, quasi triginta signis ab Imperialibus castris, Leo Patricius, & Prætor Orientalium, Joannes quoque Patricius, & Macedonia Prætor cognomento Aplaces, multum prompti ad hos debellandos, prohibiti sunt ab Imperatore per malos consiliarios. Cùm autem urbs Iteanias celebraret cum summo Sacerdote in templo sanctorum Apostolorum, quidam impiorum, Deo perosi, Constantini hæreseos, obseratâ portâ Imperialium sepulcrorum, nemine attendente propter turbæ frequentiam, quo subito cum quodam sonitu aperiretur egerunt, quasi ex quadam operatione facti prodigii, & intro insipientes procidebant seductoris monumento, hunc invocantes, & non Deum. Surge dicentes, & auxiliare perditæ Reip. Diffamaveruntque quia surrexit super equum sedens, & vadit Bulgares debellaturus, qui è contrario Tartarum habitat cum dæmonibus. Qui ab urbis Præfecto comprehensi, primò quidem mentiebantur, divinitus ultrò fuisse apertas sepulcrorum portas, præsentati verò tribunali Præfecto, & circa testimonium claudicantes, obserationis fraudem ante omnem poenam confessi sunt, quos meritò vestibus pompæ submisit, vociferantes causam publicæ poenæ. Sic enim nequitiae inventor diabolus suos milites erudit, ut non peccata sua accusent, sed Orthodoxam, & patribus traditam fidem, sacrumque habitum monachorum, qui divinæ est philosophiæ gymnasium. Multi autem qui in his blasphemabant, habitu tantum Christiani erant, veritate verò Pauliciani. qui non valentes detestabilia opera sua manifestare, hujusmodi occasione indoctos adulterabant, Constantinum qui Judaici erat sensus, beatum dicentes ut Prophetam, & victorem, hæresimque ipsius in subversionem incarnatæ dispensationis Domini nostri amplectentes. Porro decimâ Kalend. Junii prælium ineuntibus haud procul ab Adrianopoli, delinquent quidem Christiani valde dirè circa bellum, obtinent autem inimici pugnam, adeò ut plures congressionem nec intuentes summâ fugâ uterentur: ita ut Crunnus consternatus æstimaret insidiarum argumentum esse, quod factum est, ut modicum retineret suos ab insequutione: quia verò eos vidit sine ulla retentione fugere, persequutus occidit multitudines copiosas, & veniens nihilominus ad sarcinas, has cum exuvijs abstulit. Ast Imperator fugiens repedabat in urbem cum multitudinibus, harumque principibus sumptis insuper pollicebatur Imperii depositiones dejurans, inter quos & Leonem Patricium, & Prætorem Orientalium, tanquam pium, & fortissimum,

(3) Hactenus Anastasius Biblioth. ex Theophane, cui in Græco exemplari subjuncta sunt quædam ex Leonis Grammatici chronographia posteriorum Imperatorum usque ad Constantinum Romani generum,

A & per omnia strenuum, in tenendo Imperio asciscere socium voluit: qui nullatenus acquiescens, dimisit eum thematibus præesse, octavâ Kalend. Junii deponere volens Imperium, & alium promovere, qui tamen ab uxore, & filiis permissus non est, & ab his qui nequiter prævaluerant. Verum in hoc Nicephorus sanctissimus Patriarcha consentiebat, & ipse, inquit, & filii ejus salvandi erunt, sitaliter quis promoveatur. At verò Prætores descendentes cum multitudinibus in urbem, Imperatorem fugisse audientes, desperati quòd ab eo de cætero imperandi forent, consiliati sunt apud semetipsos, & implorabant Leonem, quo auxiliaretur communi Reip., & Christianorum religioni opitularetur. At ille aliquandiu quidem vehementer differebat, temporis considerans difficultatem, & Barbarorum incursionem intolerabilem, & semetipsum erga Imperatores conservans rectum, & absque insidijs, quia verò ad urbem properare inimicum vidit, scribit Nicephoro Patriarchæ de fide sua recta affirmans, petens etiam ut cum oratione, & nutu ejus Imper. fumeret, & veniens ad tribunal ante urbem positum, unâ cum Prætoribus, & exercitibus, valde legitimus Romanorum Imperator ostenditur, & die media Constantinopolim per Carsii portam ingreditur, & ad regalia pervenit. Porro auditâ hujus acclamatione Michael in oratorium Phari accurrens, unâ cum Procopia, natifque suis, detonsis capillis, monastica induit vestimenta, V. Idus Julii, sexta Indictione, feriâ secundâ.

#### L E O.

Postera verò die, Leo coronatus à Nicephoro Patriarcha in ambone majoris Ecclesiæ, urbis præcepit custodiri portas, & muros die, ac nocte ipse per se circuiens, & exercitans cunctos, ac bonam spei fiduciam habere commens, eo quod Deus celeriter foret inopinatè facturus per intercessionem intemeratæ Dei Genitricis, & omnium sanctorum, nec omnino confundi nos esset passurus ob multitudinem culparum nostrarum. Interea novus Senacheribus, Crunnus videlicet, derelicto proprio fratre cum virtute sua ad impugandum Adrianopolim, post sex dies Imperii Leonis superveniens in viribus suis, & equis, regiam urbem gyravit juxta muros à Blacernis usque ad Auream portam, ostendens virtutem suam, & celebrato polluto dæmonico sacrificio in prato penes mare sito, postulavit ab Imperatore, ut figeret contum suum in eandem portam Auream: quo id fieri non permittente, reversus est ad tabernaculum suum. Cùm autem admiratus fuisset muros urbis, & benè ordinatam Imperatoris aciem, & super obsidionem, quam sperabat, desperatus effectus esset, ad conventiones convertitur, & ante pacem tentatoria verba faciebat. At Imperator accepta occasione conatus est huic insidiari, sed à multitudine peccatorum nostrorum hoc in finem perducere prohibitus est, administrantium hujuscemodi rusticitate, vulnerantium quidem hunc, mortalem tamen non inferentium plagam. Super hoc ergo insaniens nequissimus, missa cursu ad sanctum Mamam, palatium illic habitum incendit, & æreo Leone Hippodromi, unâ cum urso, & dracunculo, lateribus, ac marmoribus electis in plaustro impositis, reversus est, & obsessam Adrianopolim cepit.

#### Explicit Liber Vigésimusquartus. (3)

Sequitur in Anastas. P. P. th. Hæc est collectio annorum, ut subinfertur Adam anno CCXXX. &c. In ex. Bris. sequitur Bosina Bissini regis uxor. Et narratio de Theodorico. Canisius.



*Landulphi Sagacis additamentum ad Historiam  
Miscellam ex MS. Bibliothecæ Ambro-  
sianæ nunc primùm editum.*

**C**um iam, ut præmissum est, Romanorum desierit apud Italos Imperium, plurimæque gentes irruerent contra ipsos adusque pertransierat pelagum. Hac tempestate Justinianus Augustus Romanorum eundem felici sorte regebat Imperium, qui & bella prosperè gessit, & in causis civilibus mirificus extitit. Nam per Belisarium Patricium Persam fortiter devicit, perque ipsum Belisarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Gelismero, usque ad internecionem deletis, Africam quoque totam, post annos nonaginta & sex, Romano Imperio restituit. Purisque Belisarii viribus, Gothorum in Italia gentem, capto Withigis eorum rege superavit. Mauros quoque post hæc Africam infestantes, eorumque regem Attilam, per Johannem Exconsulem mirabili virtute prostravit, parietiam modo & alias gentes belli jure compressit. Quam ob causam propter eorum omnium victorias, ut Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanusque diceretur habere hæc nomina meruit. Leges etiam Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inutilis dissonantia, mirabili brevitate correxit. Nam omnes constitutiones Principum, quæ utique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctavit, idem quoque volumen Codicem Justiniani appellari præcepit. Rursusque singulorum Magistratum, sive judicum leges, quæ usque ad duo millia penè libros erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque Codicem Digestorum, sive Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor etiam Institutionum libros, in quibus breviter universarum legum textus comprehenditur, noviter composuit. Novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas, idest Codicem Novellam nuncupari sancivit. Extruxit quoque idem Princeps intra Constantinopolim urbem Christo Domino, qui est Sapientia Dei Patris, templum, quod Græco vocabulo Agiam Sophiam, idest, Sanctam Sapientiam nominavit. Cujus opus adeo cuncta ædificia excellit, ut in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inveniri. Erat enim Princeps fide Catholicus, in operibus rectus, in judiciis justus, ideoque omnia concurrebant ei in bonum. Hujus temporibus Cassiodorus, apud urbem Romam tam seculari, quam divinâ scientiâ claruit, qui inter cætera, quæ nobiliter scripsit, psalmorum præcipuè occulta potentissimè referavit. Hic primùm Consul, deinde Senator, ad postremum verò Monachus extitit. Hoc etiam tempore Diotusius (\*) Alba in urbe Roma constitutus, paschalem calculum miranda argumentatione composuit. Tuncque nihilominus Arator Romanæ Ecclesiæ Subdiaconus, poeta mirabilis, actus Apostolorum versibus hexametris exaravit. His quoque diebus B. Benedictus pater, & prius, in loco, qui Sublacum dicitur, qui ab urbe Roma quadraginta millibus abest, & postea in castro Cassini, quod Clarum appellatur, & magnæ vitæ meritis, & Apostolicis virtutibus effulsit. Igitur cum cir-

Tom. I.

**A** cumque frequenter Longobardorum victoriæ personarent, Narfis Chartularius Imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum adversus Totilam Gothorum regem præparans, cum jam pridem Longobardos confederatos haberet, legatos ad Alboin dirigit, quatenus ei pugnaturum cum Gothis, auxilium ministraret. Tunc Alboin electam è suis manum direxit, qui Romanis adversum Gothos suffragium ferrent. qui per maris Adriatici sinum in Italiam transesti, sociatique Romanis, pugnam inierunt cum Gothis. Quibus usque ad internecionem deletis, taliter cum Totila suo rege honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt, omnique tempore, quo Longobardi Pannoniam possederunt, Romanæ Reipublicæ adversus æmulos adjuutores fuerunt. His temporibus Narfis etiam Buccellino duci bellum intulit, quem Thendepertus Rex Francorum cum in Italiam introisset, reversus ad Gallias cum Hamingo alio duce, ad subjiciendam Italiam reliquerat. Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cæsariensis Grammaticæ artis, ut ita dixerim, profunda rimatus est. Qui Buccellinus cum penè totam Italiam direptionibus vastaret, & Thendeperto suo regi de præda Italiæ munera copiosa conferret, cum in Campanea hyemare disponderet, tandem in loco, cui Tannecum nomen est, gravi bello à Narfete superatus, extinctus est. Hamingus verò, dum Widin Gothorum Comiti contra Narfetem rebellanti auxilium ferre conatus fuisset, utrique à Narfete superati sunt. Widin captus Constantinopolim exulatur. Hamingus verò, qui ei auxilium præbuerat, Narfeti gladio perimitur. Tertius quoque Francorum dux, nomine Leutharius, Buccellini germanus, dum multâ prædâ onustus ad patriam cuperet reverti, inter Veronam, & Tridentum, juxta lacum Benacum propria morte defunctus est. Habuit nihilominus Narfis certamen adversus Sindual Brentorum regem, qui adhuc de Herulorum stirpe remanserat, quos secum in Italiam veniens solum Odoacer adduxerat. Huic Narfis fideliter sibi primùm adhærenti, multa beneficia contulit, sed novissimè superbè rebellantem, & regnare cupientem, bello superatum, & captum, celsæ de trabe suspendit. Eo tempore quoque Narfis Patricius, per Dagisteum Magistrum militum, virum bellicosum, & fortem, universos Italiæ fines obtinuit. Hic Narfis prius quidem Chartularius fuit, deinde propter virtutem meritò Patriciatus honorem promeruit. Erat autem vir piissimus, in religione Catholicus, in pauperes munificus, in reparandis Basilicis satis studiosus, vigiliis, & orationibus in tantum studens, ut plus supplicationibus ad Deum profusus, quam armis bellicis victoriam obtineret.

**E** Inter hæc Justiniano Principe vitâ decedente, Justinus minor Rempublicam apud Constantinopolim regendam suscepit.

His quoque temporibus Narfis Patricius, cujus ad omnia studium vigilabat, Vitalem Episcopum Altinæ civitatis, qui ante annos plurimos, ad Francorum regem confugerat,

Z 2

hoc

(\*) In Paulo Diacono legitur *Dionysius*.

hoc est, ad Gothiensem civitatem, comprehensum, apud Siciliam exilio damnavit. Igitur deleta, ut dictum est, vel superata, Narfis omni Gothorum gente, his quoque, de quibus dixi, minus pari modo devictis, dum multum auri, sive argenti, seu cæterarum specierum divitias adquisisset, magnam ab his, pro quibus multa contra eorum hostes laboraverat, invidiam per tulit, qui contra eum Justino Augusto, & ejus conjugii Sophiæ, in hæc verba suggererunt dicentes: Quia expedierat Romanis, Gothis potius servire, quam Græcis, ubi Narfis Eunuchus imperat, & nos servitio premit, & hæc noster piissimus Princeps ignorat. Aut libera nos de manu ejus, aut certè in civitatem Romanam, & nosmetipfos gentibus tradimus. Cùmque hæc Narfis audisset, hæc breviter retulit verba: Si malè feci cum Romanis, malè inveniam. Tunc Augustus in tantum adversus Narsetem commotus est, ut statim in Italiam Longinum Præfectum mitteret, qui Narsetis locum obtineret. Narfis verò his cognitis valde pertimuit, & in tantum, maximè ab eadem Sophia Augusta territus est, ut regredi ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cætera, quia Eunuchus erat, hæc fertur mandasse, ut cum puellis in ginæceo lanarum faceret pensas dividere. Ad quæ verba Narfis dicitur hæc verba dixisse; Talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viveret, deponere non posset. Itaque odio, metuque exagitatus, in Neapolim Campaniæ civitatem secedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans, ut paupera Pannoniæ rura desererent, ad Italiam, cunctis repletam divitiis, possidendam venirent. Simulque multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, mittit, quatenus eorum ad veniendum animos posset illicere. Longobardi læta nuncia, & quæ ipsi præoptabant, gratanter suscipiunt; denique futuris commodis animos attollunt. Continuo apud Italiam terribilia noctu signa visa sunt, hoc est, igneæ acies in cælo apparuerunt, eo scilicet, qui postea effusus est, sanguine coruscantes. Narfis verò de Campania Romam reversus, ibidem non post multum tempus, ex hac luce subtractus est. Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis Constantinopolim est perlatum. Per hæc tempora apud Constantinopolim, ut supra præmissum est, Justinus minor regnabat, vir omni avaritiæ deditus, contemptor pauperum, Senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut arcas juberet ferreas fieri, in quibus ea, quæ rapiebat auri talenta congereret, quem etiam ferunt in hæresin Pelagianam dilapsam. Hic cùm à divinis mandatis aurem cordis averteret, justo Dei judicio, amisso rationis intellectu, amens effectus est. Hic Tiberium Cæsarem ascivit, qui ei palatium, vel singulas provincias gubernaret, hominem justum, utilem, strenuum, sapientem, eleemosynarium, in judiciis æquum, in victoriis clarum, & quod his omnibus supereminet, verissimum Christianum. Hic cùm multa de thesauris, quos Justinus aggregaverat, pauperibus erogaret, Sophia Augusta frequentius eum increpabat, quòd Rempublicam redegisset in paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congregavi, tu infra paucum tempus prodigè dispergis. Ajebat autem ille: Confido in Domino, quia non deerit pecunia. Fisco nostro, tantum ut pauperes eleemosynam accipiant, aut captivi redimantur. Hoc est ma-

gnum thesaurum facere, dicente Domino; Theaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his, quæ tribuit Dominus, congregemus thesauros in cælo, & Dominus nobis augere dignabitur in seculo. Igitur Justinus cùm undecim annis regnasset, amentiam, quam incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sanè, quæ per Narsetem Patricium Gothis, vel Francis illata, superius per anticipationem diximus, hujus temporibus gesta sunt. Denique & cùm Roma temporibus Benedicti Papæ, vastantibus omnia per circuitum Longobardis, famis penuriâ laboraret, multa millia frumenti navibus ab Ægypto dirigens, eam sub studio misericordiæ relevavit.

Mortuo ergo Justino, Tiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumpsit Imperium. Hic cùm, ut superius diximus, Justino adhuc Cæsare, palatium regeret, & multas quotidie eleemosynas faceret, magnam ei Dominus auri copiam subministravit. Nam deambulans per palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua erat Crux Dominica sculpta, & ait: Crucem Domini, qua frontem nostram, & pectora munire debemus, ecce eam sub pedibus conculcamus. Et dicto citius jussit eandem tabulam auferri de fossa, qua elevata, atque erecta, inveniunt subtus & alia hoc signum ☩ habentem, qui & ipsam jussit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, jussuque ejus cùm hæc fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum; habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius, quam consuetus fuerat, largitur. Narfis quoque Patricius Italiæ, cùm in quadam civitate intra Italiam, domum magnam haberet, ad supra memoratam urbem advēnit, ibique in domo sua occultè cisternam magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri, argenti que reposuit, interfectisque omnibus conscis, uni tantummodo feni hæc per juramentum ab eo exigens, commendavit. Defuncto verò Narsete, supradictus senex ad Cæsarem Tiberium veniens, dixit: Si mihi, inquit, aliquid prodest, magnam rem Cæsar dicam. Cui ille: Dic ait quid vis, enim proderit tibi, si quid nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum, inquit, Narsetis habeo reconditum, quod in extremo vitæ positus celare non possum. Tunc Cæsar Tiberius gavisus mittit usque ad locum pueros suos, præcedente verò sene hi sequuntur attenti. Pervenientesque ad cisternam, deopertamque ingrediuntur, in qua tantum auri, vel argenti repositum est, ut per multos dies vix à deportantibus potuisset evacuari. Quæ ille penè omnia secundum morem suum erogatione largissima dispensavit egenis. Hic cùm Augustalem coronam accepturus esset, eumque secundum consuetudinem ad spectaculum Circi populus expectaret, insidiasque ei præpararet Sophia Augusta, ut Justinianum, Justini nepotem, ad dignitatem Imperatoriam sublimaret, ille per loca sancta prius præcedens, deinde vocato ad se Pontifice urbis, cum Consulibus, ac Præfectis palatium ingressus, indutus purpura, diademate coronatus, throno Imperiali positus, cum immensis laudibus in regni est gloria confirmatus. Quod ejus adversarii audientes, nihilque ei, qui in Domino spem suam posuerat, officere valentes, magno sunt confusionis pudore cooperti. Transactis autem paucis diebus, Justinianus, projecit se pedibus Imperatoris,

ris, ob meritum gratiæ, quindecim ei auri centenaria detinens. Quem ille secundum patientiæ suæ meritum colligens, sibi ut in palatio assisteret iussit. Sophia verò Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat, insidias ei pertentavit ingerere. Præcedente autem eo ad villam, ubi juxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam jocundaretur, vocato clam Justiniano, voluit eum sublimare in regno. Quo comperto Tiberius cursu veloci Constantinopolim regreditur, apprehensamque Augustam omnibus thesauris, exspoliavit, solum ei victum quotidianum in alimentum relinquens, segregatisque pueris ejus ab ea, alios de fidelibus suis posuit, qui ei parerent, mandans prorsus, ut nullus de anterioribus, ad eam haberet accessum. Justinianum verò verbis solummodo objurgatum, tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursusque filio filiam suam expeteret. Sed hæc res minimè, quam ob causam nescio, ad effectum pervenit. Hujus exercitus ab eo directus Persas potentissimè debellavit, victorque regrediens, tantam molem prædæ, cum viginti pariter Elephantis detulit, ut humanæ crederetur posse sufficere cupiditati. Tiberius igitur Constantinus, postquam septem rexerat annis, sentiens sibi diem mortis imminere, unà cum consilio Sophiæ Augustæ Mauricium genere Cappadocem, virum strenuum, ad Imperium elegit, ornatamque suam filiam regalibus ornamentis eam tradidit ei, dicens: Sit tibi Imperium meum cum hac puella concessum, utere eo felix, memor semper, ut æquitare, justitiæque delecteris. Hæc postquam dixit, de hac luce ad æternam patriam migravit magnum luctum populis de sua morte relinquens. Fuit enim summæ bonitatis, in elemosynis promptus, in judicio justus, in judicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnesque diligens, ipse quoque est dilectus à cunctis.

Quo defuncto Mauricius indutus purpurâ, & redimitus diademate, ad Circum processit, acclamatisque sibi laudibus, largitus populo munera, primus ex Græcorum genere in Imperio confirmatus est. Hoc tempore Mauricius Imperator Childeperto regi Francorum quinquaginta millia solidos per legatos suos direxit, ut cum exercitu super Longobardos irrueret, eosque de Italia exterminaret. Qui cum innumera Francorum multitudine, in Italiam subito introivit. Longobardi verò in civitatibus se communiens, intercurrentibus legatis, oblatisque muneribus, pacem cum Childeperto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito Imperator Mauricius, quia cum Longobardis foedus finierat, quod ei Longobardorum derrimentum dederat, repetere cupit. Sed ille suarum virium potentiâ fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit. His itaque gestis Autharius rex Brexillum civitatem, super Padi marginem positam, expugnare aggressus est, in quam Dotrulf dux à Longobardis confugerat, se partibus Imperatoris tradens, sociatus militibus Longobardorum exercitui fortiter resistebat. Iste ex Savorum, hoc est Alamannorum gente oriundus, inter Longobardos creverat, & quia erat formâ idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed cum occasionem ulciscendæ suæ captivitatis reperit, contra Longobardorum illico arma surrexit. Adversus quem Longobardi gravia bella gesserunt: tandemque cum cum militi-

A bus, quos juvabat, exuperantes, Ravennam, cedere compulerunt. Brexillum capta est, muri quoque ejus ad solum usque destructi sunt. Post hæc Antharius rex cum Smaragdo Patricio, qui tunc Ravennæ præerat, usque in annum tertium pacem fecit. Denique post Benedictum Papam, Pelagius Romanæ Ecclesiæ Pontifex absque jussione Principis ordinatus est, eo quod Longobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam à Roma progredi. Hic Pelagius Heliæ Aquilegensi Episcopo, nolentia tria capitula Chalcedonensis Synodi suscipere, epistolam satis utilem misit, quam B. Gregorius, cum esset adhuc Diaconus, conscripsit. Rursum Mauricius Augustus, legatos ad Childepertum mittens, eum ut contra Longobardos in Italiam exercitum dirigeret persuasit. Childepertus existimans suam adhuc germanam apud Constantinopolim vivere, legatis Mauricii acquiescens, ut suam posset sororem recipere, iterum adversus Longobardos Francorum exercitum ad Italiam direxit. Contra quos dum Longobardorum acies properarent, Franci, & Alamanni dissensionem habentes, sine ullius lucri conquisitione, ad patriam sunt reversi. Eo tempore fuit aquæ diluvium in finibus Venetiarum, & Liguriæ, seu ceteris regionibus Italiæ, quale post Noe tempora non creditur fuisse. Factæ sunt lacunæ possessiones, seu villarum, hominumque pariter, & animantium magnus interitus. Destructa sunt itinera, dissipatæ viæ; tantumque Atheis fluvius tunc excrevit, ut circa Basilicam Beati Zenonis martyris, quæ extra Veronensis urbis muros sita est, usque ad superiores fenestras aqua pertingeret, licet sicut B. Gregorius post ea Papa scripsit, in eandem Basilicam aqua minimè introivit. Urbis quoque ejusdem Veronensis muri ex parte aliqua eadem sunt inundatione subruti. Facta est autem hæc inundatio, sextodecimo Kal. Novembris. Sed & tantæ coruscationes, & tonitrua fuerunt, quantæ fieri vix æstivo tempore solent. Post duos quoque menses, eadem urbs Veronensium, magna ex parte incendio concremata est.

D In hac diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis excrevit, ut aquæ ejus super muros urbis influerent, & maximè in ea regiones occuparent. Tunc per alveum ejusdem fluminis, cum multa serpentium multitudine, draco etiam magnæ, miræque magnitudinis per urbem transiens, usque ad mare descendit. Subsecuta statim est hanc inundationem gravissima pestilentia, quam inguinariam appellant, quæ tanta strage populum devastavit, ut de inestimabili multitudine, vix pauci remanerent. Primumque Pelagium Papam, virum venerabilem perculit, & sine mora extinxit. Deinde pastore interempto, sese per populum extendit. In hac tanta rei tribulatione B. Gregorius, qui tunc Levita erat, à cunctis generaliter Papa electus est, qui dum septiformem Letaniam fieri ordinasset, intra unius horæ spatium, dum hi Dominum deprecarentur, octoginta ex eis subito ad terram corruentes, spiritum exhalaverunt. Septiformis autem Letania ideo dicta est, quia omnis urbis populus à Beato Gregorio in septem partibus deprecaturus Dominum est divisus. In primo namque choro, fuit omnis clerus; in secundo, omnes Abbates, cum monachis suis; in tertio omnes Abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes laici; in sexto, universæ viduæ; in septimo

mo omnes mulieres conjugatae. Ideo autem de Beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante aliquot annos ejus vitam, Deo auxiliante, texuimus. In ea, quae dicenda erant, juxta nostrae tenuitatis vires, universa descripsimus. Hoc tempore idem Beatus Gregorius, Augustinum, & Mellitum, & Johannem, cum aliis pluribus monachis timentibus Deum, in Britanniam misit, eorumque praedicatione ad Christum Anglos convertit. His diebus defuncto Helia Aquilegensi Patriarcha, postquam quindecim annis sacerdotium gesserat, Severus huic succedens regendam suscepit Ecclesiam. Quem Smaragdus Patricius veniens de Ravenna in Gradus, per semetipsum ex Basilica extrahens, Ravennam cum injuria duxit, cum aliis tribus ex Histria Episcopis: idest, Johanne Parentino, & Severo, atque Vindemio, nec non etiam Antonio jam sene Ecclesiae defensore. Quibus comminans exilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Johanni Ravennati Episcopo trium Capitulum damnatori, quia tempore Papae Vigili, vel Pelagii, à Romana Ecclesiae desciverat societate. Exempto vero anno, à Ravenna ad Gradus reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec caeteri Episcopi eos receperunt. Smaragdus Patricius à Dæmonio non injustè correptus, Successorem Romanum Patriciatu accipiens, Constantinopolim remeavit. Post hæc facta est Synodus decem Episcoporum in Mariano, ubi receperunt Severum Patriarcham Aquilegensem, dantem libellum erroris sui, quia trium capitulum damnatoribus communicavit Ravennae. Nomina verò Episcoporum, qui se ab hoc schismate cohibuerunt, hæc sunt: Petrus de Alino clarissimus, Ingemutius de Sabione, Angelus Tridentinus, Junior Veronensis, Horonius Vicentinus, Rusticus de Travasio, Fontejus Feltrinus, Angellus de Altillo, Laurentius Belinienensis, Maxentius Juliensis, & Adrianus Polensis. Cum Patriarcha autem communicaverunt isti Episcopi: Severus, Parentinus, Johannes Patricius, Vindemius, & Johannes. Igitur Mauricius Augustus postquam uno & viginti annis rexit Imperium cum filiis Theodosio, & Tiberio, & Constantino à Focace, qui fuit strator Prisci Patricii, occiditur. Fuit autem utilis Reipubl.; nam sæpe contra hostes dimicans, victoriam obtinuit. Hunni quoque, qui & Avars appellantur, ejus virtute devicti sunt. His diebus defuncto Severo Patriarcha, ordinatur in loco ejus Johannes Abbas Patriarcha in Aquileja vetere, cum consensu regis, & Ghifulfi ducis. In Gradus quoque ordinatus est Romanis Candidianus Antistes. Rursus mense Novembrio, & Decembrio, stella Cometes apparuit. Candidiano verò defuncto apud Gradus ordinatur Patriarcha Epiphanius, qui fuerat Primicerius notariorum ab Episcopis qui erant sub Romanis; & ex illo tempore cæperunt duo esse Patriarchæ.

Focas igitur, ut præmissum est, extincto Mauricio, ejusque filiis, Romanorum regnum invadens, per octo annorum curricula principatus est. Hic rogante Papa Bonifacio statuit sedem Romanæ Ecclesiae ut caput esset omnium Ecclesiarum, quia Ecclesia Constantinopolitana primam se omnium Ecclesiarum scribebat. Idem alio Papa Bonifacio petente jussit in veteri fano, quod Pantheon vocabatur, ablatis idolatriæ sordibus, Ecclesiam B. semper Virginis Mariæ, & omnium SS. Martyrum fieri, ut ubi

A quondam, non deorum, sed dæmoniorum cultus habebatur, vel agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria Sanctorum. Hujus tempore Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Persæ quoque adversus Romanorum gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias, & ipsam Hierosolymam auferunt; & destruentes Ecclesias, sancta quoque profanantes, inter ornamenta locorum sanctorum, vel communium, etiam vexillum Dominicæ Crucis abducunt.

B Contra hunc Focacem Eraclianus, qui Africam regebat, rebellavit, atque cum exercitu veniens, eum regno, vitæque privavit: remque publicam Romanam, Eraclius ejusdem filius regendam suscepit.

His diebus defuncto Heraclio Augusto, apud Constantinopolim, Heraclioneus ejus filius cum matre Martina regni jura suscepit, rexitque Imperium duobus annis.

C Quo mortuo successit in loco ejus Constantinus germanus ejusdem filius Heraclii, imperavitque mensibus sex.

Hoc etiam mortuo, Constantinus ejusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo, & viginti. Circa hæc tempora regis Persarum conjux nomine Cæsara, de Perside exiens cum paucis suis fidelibus, privato habitu propter Christianæ fidei amorem Constantinopolim venit. Quæ ab Imperatore honorificè suscepta, post aliquot dies, ut desiderabat, Baptismum consecuta est, & ab Augusta de sacro fonte levata est. Quod vir ejus Persarum rex audiens, legatos Constantinopolim ad Augustum direxit, quatenus eidem suam uxorem redderet, qui ad Imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant, qui requirebat suam reginam. Imperator hoc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum dedit dicens: De regina quam quæritis fatemur nihil scire, præter quod ad nos hic aliqua mulier privato habitu advēit. Legati verò responderunt dicentes: Si placet vestro conspectui, velimus hanc, quam dicitis, mulierem videre.

D Quæ cum jussu Imperatoris advenisset, mox ut eam legati conspiciunt, ad ejus vestigia provolvuntur, eique venerabiliter, ea quæ vir suus requireret, suggerunt. Quibus illa respondit: Ite renunciate regi vestro, & domino, quia nisi sicut ego jam credidi, ita ipse & in Christum crediderit, me jam ultra consortem thori habere non poterit. Quid multa? Reversi legati ad patriam, universa quæ audierant, regi renunciant. Qui nihil moratus, cum sexaginta millibus viris Constantinopolim pacificè ad Imperatorem venit, à quo gratanter, & satis dignè susceptus est. Qui cum universis Christum Dominum credens, pariter cum omnibus Sacri Baptismatis undâ perfusus, & ab Augusto de fonte levatus, Catholica fide confirmatus est, multisque muneribus ab Augusto honoratus, acceptâ suâ conjuge lætus, & gaudens ad suam patriam repedavit. His diebus Constantinus, qui & Constans est appellatus, Italiam à Longobardorum manu eruere cupiens, Constantinopolim egressus, per littora iter habens, Athenas venit, indeque mare transgressus, Tarentum applicuit. Qui tamen prius ad solitarium quandam, qui prophetiæ spiritum habere dicebatur, adit, studiosè ab eo sciscitans, utrum gentem Longobardorum, quæ in Italia habitabat, superare, & obtinere posset. A quo cum Servus Dei spatium unius noctis expetisset, ut



ut pro hoc ipso Dominum supplicaret, facto manè ita eidem Augusto respondit: Gens Longobardorum superari modo ab aliquo non potest, quia regina quædam ex alia provincia veniens, Basilicam Beati Johannis Baptistæ in Longobardorum finibus construxit, & propter hoc ipse Beatus Johannes pro Longobardorum gente intercedit. Veniet autem tempus quando ipsum oraculum habebitur despectui, & tunc gens ipsa peribit. Quod nos factum ita esse probavimus, quia ante Longobardorum perditionem, eandem Beati Johannis Basilicam, quæ utique in loco, qui Modicia dicitur, est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita ut indignis, & adulteris non pro vitæ merito, sed præmiorum datione largiretur. Igitur cum, ut diximus, Constans Augustus Tarentum venisset, egressus exinde Beneventanorum fines invasit, omnesque penè per quas venerat Longobardorum civitates cepit. Luceriam quoque opulentam Apuliæ civitatem expugnatam fortius invadens diruit, & ad solum usque prostravit. Agerentiam sanè propter munitissimam loci positionem, capere minimè potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, & eam vehementer pugnare cœpit, ubi Grimoaldi filius, adhuc juvenulus ducatum tenebat, qui statim ut Imperatoris adventum cognovit, nutricium suum nomine Gesualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obsecrans eum, ut quantocitiùs veniret, filioque suo, ac Beneventanis, quos ipse nutrierat, potenter succurreret, quod Grimoaldus rex audiens, statim cum exercitu filio laturus auxilium, Beneventum pergere cœpit; quem plures ex Longobardis in itinere relinquentes, quia expoliasset palatium, & jam non reversurus repeteret Beneventum, diversis machinis vehementer expugnabat; è contra Romoaldus cum Longobardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congregandi manum, propter paucitatem exercitus, non auderet, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eisdem inferebat undique clades. Cumque Grimoaldus ejus pater jam properaret, eundem nutricium ejus, de quo præmissimus, ad filium misit, qui ei suum adventum nunciaret. Qui cum prope Beneventum venisset, à Græcis captus, Imperatori delatus est. Qui ab eo unde adveniret requirens, ille se à Grimoaldo rege venire dixit, eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimque Imperator exterritus consilium cum suis iniit, quatenus cum Romoaldo pacifceretur, ut Neapolim posset reverti, acceptaque obside Romoaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit. Ejus verò nutricium Gesualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romoaldo, aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius asseveraret eundem venire minimè posse. Quod ille ita se facturum, ut ei præcipiebatur promisit; Sed cum prope muros advenisset, velle se Romoaldum videre dixit: Quo cum Romoaldus citius advenisset, sic eum allocutus est: Constans esto domine Romoalde, & habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi præbiturus auxilium aderit. Nam scias eum ista nocte juxta Satricum fluvium cum valido exercitu manere, tantum obsecro, ut misericordiam exhibeas cum mea uxore, & filiis, quia gens ista perfida me vivere non sinet. Cumque hoc dixisset, jussu Imperatoris caput ejus abscissum, atque cum belli machina,

A quam petrariam vocant, in urbem projectum, est. Quod caput Romoaldus sibi jussit deferri, idque lacrymans oscularus est, dignoque in loco tumulari præcepit. Metuens subito Grimoaldi regis adventum Imperator dimissa Beneventi obsidione, Neapolim proficiscitur: Cujus tamen exercitum Micola Capuanus Comes juxta fluentem Caloris fluminis, in loco, qui usque hodie Pugna dicitur, vehementer attrivit. Postquam verò Imperator Neapolim pervenit, unus ex ejus optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto, ut fertur, viginti millia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum, victoremque spondit. Qui cum accepto exercitu ad locum, cui Forinus nomen est advenisset, ibique castra posuisset, Grimoaldus, qui jam Beneventum advenerat, hæc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoaldus, non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite. Ego Deo favente cum eo pugnabo, & cum vicero, major utique gloria vestræ potentie adscribetur. Factumque est, accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur. Qui prius quam bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas insonare præcepit. Cumque utraque acies forti intentione pugnarent, tunc unus de regis exercitu, nomine Amangus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Græculum eodem conto utriusque manibus fortiter percutiens, de sella, super quam equitabat sustulit, eumque in aera super caput suum levavit. Quod cernens Græcorum exercitus, immenso pavore perterritus, in fugam convertitur, ultimaque perniciæ casus, sibi fugiens mortem, Romoaldo, & Longobardis victoriam peperit. Ita Saburrus, qui se Imperatori suæ victoriæ trophæum de Longobardis promiserat parare, ad eum cum paucis remeans ignominiam deportavit. Romoaldus verò, patrata de inimicis victoria, Beneventum triumphans reversus est, patrique gaudium, & cunctis securitatem, sublato hostium timore, convexit. At verò Constans Augustus, cum nihil contra se Longobardos gefuisse conspiceret, omnes sevitæ suæ minas contra suos, hoc est Romanos retorfit. Nam egressus Neapoli Romam perrexit. Cui sexto ab urbe milliario Vitalianus Papa cum Sacerdotibus, & Romano populo occurrit. Qui Augustus, cum ad Beati Petri limina pervenisset, obtulit ibi pallium auro textum, & manens apud Romam diebus duodecim, omnia quæ fuerant antiquitus instructa ex ære in ornamentum civitatis, deposuit, in tantum ut etiam Basilicam Beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & condita fuerat in honorem omnium deorum, & jam ibi per concessionem superiorum Principum locus erat omnium Martyrum, discooperiret, regulasque æreas exinde auferret, easque simul cum aliis omnibus ornamentis, Constantinopolim transmitteret. Deinde reversus Imperator Neapolim, itinere terreno perrexit in civitatem Regium, ingressusque Siciliam per Indictionem septimam, habitavit Siracusas, & tales afflictiones in suo populo, seu habitatoribus, vel possessoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ, atque Sardinie exercuit, quales antea nunquam auditæ sunt, ita etiam ut uxores à maritis, vel filii à parentibus separarentur. Sed talia multa, & inaudita harum regionum populi sunt perpessi, ita ut alicui spes vitæ non remaneret.

Nam

WWW.WEBPAGEPROTECTOR.COM



Nam & vasa sacra, & cimelia sanctorum Dei Ecclesiarum, Imperiali jussu, & Græcorum avaritiâ sublata sunt. Mansit autem in Sicilia ab Indictione septima usque in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum poenas luit, atque dum se in balneo lavaret, à suis extinctus est. Interfecto igitur apud Siracusas Constante Imperatore, Mezentius in Sicilia regnum arripuit, sed absque Orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiæ milites, alii per Histriam, alii per partes Campaniæ, alii verò à partibus Africæ, & Sardinia venientes in Siracusas, eum vitâ privaverunt. Multiq; ex iudicibus ejus truncati, Constantinopolim perducti sunt, cum quibus pariter & falsi Imperatoris caput est deportatum.

Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ jam Alexandriam, & Ægyptum pervaserat, subito cum multis navibus venientes Siciliam invadunt, Siracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, vix paucis evadentibus, qui per munitissima castra, & juga confugerunt montium. Auferentes quoque prædam nimiam, & omnem illum, quem Constantinus Augustus à Roma abstulerat ornatum in ære, & diversis speciebus, sicque Alexandriam reversi sunt. Porro regis filia, quam de Benevento obsidis nomine sublata diximus, Siciliam veniens diem clausit extremum.

Igitur extincto, ut diximus, apud Siciliam Constante Augusto, punitoque, qui ei successerat Mezentio Tyranno, Romanorum regnum Constantinus Constantii Augusti filius suscepit regendum, Romanisque principatus est annis decem & septem. Constantii sanè temporibus Theodorus Archiepiscopus, & Adrianus Abbas vir doctissimus à Vitaliano Papa missi in Britanniam, plurimas Ecclesias Anglorum doctrinæ Ecclesiasticæ fruge fecundarunt. E quibus Theodorus Archiepiscopus peccantium judicia, quantis scilicet pro uno quoque peccato quis pænitere debeat, mirabili, & discreta consideratione descripsit. Dum hæc geruntur, Hæresis apud Constantinopolim orta est, quæ unam in Domino nostro Jesu Christo voluntatem, & operationem asseverabat. Hanc autem hæresim excitarunt Georgius Patriarcha Constantinopolitanus, Macarius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus. Quam ob causam Constantinus Augustus, centum quinquaginta Episcopos congregari fecit: inter quos etiam fuerunt Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, missi ab Agathone Papa, Johannes Diaconus, & Johannes Portuensis Episcopus, qui omnes eandem hæresim damnaverunt. Eâ horâ tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, ut omnes mirarentur, ac per hoc significatum est, quòd sordes hæreticæ pravitatis depulsæ sunt. Et Georgius quidem Patriarcha correptus est, cæteri verò in sua defensione perseverantes anathematis sunt ultione percussi. Eo tempore Damianus Tyeniensis Ecclesiæ Episcopus, sub nomine Mansueti Mediolanensis Archiepiscopi, ea de causa satis utilem, rectæque fidei Epistolam composuit, quæ in præfata Synodo non mediocre suffragium tulit. Recta autem, & vera fides est, ut sicut in Domino nostro Jesu Christo, duæ sunt naturæ, hoc est, Dei, & hominis, sic etiam duæ traduntur esse voluntates, sive operationes. Vis audire quid deitatis est? Ego, inquit, & Pater unum sumus. Vis audire quid humanitatis? Pater major me est. Cerne secundum humanitatem eum in navi dormientem; cerne ejus divinitatem, Evangelista ait, tunc surgens imperavit ventis,

A & mari, & facta est tranquillitas magna. Hæc est sexta Synodus universalis, Constantinopoli celebrata, & Græco sermone conscripta, temporibus Papæ Agathonis, & sequente, ac residente Constantino Principe intra septa palatii sui. Dehinc apud Constantinopolim Imp. moritur Constantinus, & ejus minor filius Justinianus Romanorum regnum suscepit, cujus per decem annos gubernacula tenuit. Hic Africam à Sarracenis abstulit, & cum eisdem pacem terrâ, marique fecit. Hic Sergium Pontificem, quia in errore illius Synodi, quam Constantinopoli fecerat, favere, & subscribere noluit, missis Zachariam Protospatario suo, jussit Constantinopolim deportari. Sed militia Ravennæ, vicinarumque partium, jussa Principum nefanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab urbe Roma, & injuriis pepulit.

B Contra hunc Justinianum Leo Augustalem dignitatem arripiens, eum regno privavit; Regnumque Romanorum tribus annis regens, Justinianum exulem in Ponto servavit.

C Rursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, regnum ejus invasit, eum quoque toto quo ipse regnavit tempore, in eadem civitate in custodia tenuit. Hoc tempore Synodus Aquilegiæ facta ob peritiam fidei, quintum universale Concilium suscipere diffidit, donec salutaribus Beati Papæ Sergii monitis instructa, & ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit. Facta autem est hæc Synodus Constantinopoli, temporibus Papæ Julii, sub Justiniano Principe, contra Theodorum, & omnes Hæreticos, qui B. Mariam solum hominem, non Deum & hominem genuisse affirmabant. In qua Synodo Catholicè est institutum, ut Beata Maria semper Virgo, Theodocos diceretur, quia sicut Catholica fides habet, non hominem solum, sed verè Deum & hominem genuit. Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum, Anschis Arnulfi filius, qui de nomine Anchisæ, quondam Trojani creditur appellatus, sub nomine Majoris domus, gerebat principatum. At verò Justinianus, qui amisso principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Burgarorum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant Patricios occidit.

D Leonem quoque, & Tiberium, qui locum ejus usurpaverant, cepit, & in medio Circorom omni populo jugulari præcepit. Gallicum verò Patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam misit, Cyrumque Abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, Episcopum in loco Gallicini constituit. Hic Constantinum Papam ad se venire jubens, honorificè suscepit, ac remisit. Quem prostratus in terram pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ejus Ecclesiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Pontum mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum eum idem venerabilis Papa prohibuit, ne hoc facere deberet, sed tamen inhibere non potuit. Exercitus quoque qui missus contra Philippicum fuerat, ad partem se Philippici contulit, eumque Imperatorem fecit. Qui Constantinopolim contra Justinianum veniens, cum eo ab urbe milliario duodecimo pugnavit, vicit, & occidit, regnumque ejus adeptus est. Imperavit autem Justinianus cum filio Tiberio in hac secunda vice, annos sex, quem Leo in expulsiōne illius naribus detruncavit. Qui post, iterum assumpto Imperio, quotiens defluentem guttam rheumatis manu deterfit, penè totiens aliquos ex iis, qui contra eum fuerant, jugulari præcepit.

At

At verò Philippicus, qui & Bardanis, postquam Imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixeramus, de Pontificatu ejectum, ad gubernandum monasterium suum, Pontum redire præcepit. Hic Philippicus Constantino Papæ literas pravi dogmatis direxit, quas ille cum Apostolicæ Sedis consilio respuit, & hujus rei causâ fecit picturas in porticu Sancti Petri, quæ gesta sex sanctorum Synodorum universalium retinent. Nam & hujusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia, Philippicus jusserat auferri. Statuit Populus hæretici Imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidis suscipere; unde nec ejus effigies in Ecclesiâ introducta est, nec nomen ad Missarum solennia prolatum. Hic cum annum unum, & sex mensibus regnum gessisset, contra eum Anastasius, qui & Artemius dictus est, insurgens eum regno expulit, oculisque privavit, nec tamen occidit.

Hic Anastasius literas Constantino Papæ Romanam per Scholasticum Patricium, & Exarchum Italiæ direxit, quibus se fautorem Catholicæ fidei, & sanctæ sextæ Synodi, vel Concilii prædicatorem esse declaravit. Hoc tempore Anastasius Imperator classem in Alexandriam contra Sarracenos direxit, cujus exercitus ad aliud versus consilium, ab itinere medio Constantinopolitanam urbem regressus, Theodosium Orthodoxum inquirens, Imperatorem elegit, atque coactum in folio Imperii confirmavit. Qui Theodosius apud Niceam civitatem Anastasium gravi prælio vicit; datoque sibi sacramento, eum clericum fieri, ac presbyterum fecit ordinari.

Ipse verò, ut regnum accepit, mox in regia urbe imaginem illam venerandam, in qua sancta Synodus erat depicta, & à Philippico fuerat dejecta, pristinum in locum erexit. His diebus Tyberis fluvius ita inundavit, ut alveum suum egressus multa Romanæ fecerit exitia civitati, ita ut in via lata ad unam, & semis staturam excreveret, atque à porta sancti Petri usque ad pontem Milvium aquæ descendentes contingerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus litanias crebras civibus, octavo demum die reversæ sunt.

Inter hæc defuncto Imperatore Theodosio,

(\*) Legendum *essent*.

A qui uno solummodo Imperium rexerat anno, ejus in locum Leo Augustus subrogatur. Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum immenso exercitu veniens Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit, donec civibus multâ justitiâ ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, & frigore, bello, & pestilentia perirent, ac sic pertæsi obsidionis abscederent, qui inde egressi Bulgarorum gentem, quæ est super Danubium, bello aggrediuntur, & ab hac quoque victi ad suas naves refugiunt, quod cum altum peterent, ingruente subito tempestate, plurimis & meris, sive contritis navibus perierunt.

B Intra Constantinopolim verò, trecenta millia pestilentia interierunt. Hac tempestate Leo Imperator apud Constantinopolim Sanctorum imagines depositas incendit. Romano quoque Pontifici similia facere, si Imperialem gratiam habere vellet, mandavit. Sed hoc facere Pontifex contempsit. Omnis quoque Ravennæ exercitus, vel Venetiarum, talibus jussis uno animo restiterunt, & nisi eos prohibuisset Pontifex, Imperatorem super se constituere aggressi sunt (\*). Eo tempore Longobardorum Rex Luitprandus Ravennam obsedit, Classem invasit, atque (\*) struxit. Tunc Patricius Paulus extra Ravennam misit, qui Pontificem interimerent.

C Sed Longobardis pro defensione Pontificis repugnantibus Spoletanis in solatio positis, & ex aliis partibus Longobardis Tuscis resistentibus, consilium Ravennatum dissipatum est. Rursus cum Ravennam Hildebrandus regis nepos, & Peredeo Vincentinus Dux obtinerent, irruentibus subito Peredeo viriliter pugnans occubuit. Per idem tempus Leo Augustus ad pejora progressus est, ita ut compelleret omnes Constantinopoli habitantes, tam vi, quam blanditiis, ut deponerent ubicunque haberentur imagines, tam Salvatoris, quam sanctæ ejus Genitricis, vel omnium Sanctorum, easque in medio civitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique ex populo tale scelus fieri præpediebant, aliquanti ex eis capite truncati, alii corporis parte multati sunt. Cujus errori Germanus Patriarcha non consentiens, à propria sede depulsus est, & ejus in loco Anastasius presbyter ordinatus est.

(\*) Legendum *diruxit*.

*Finis Historiæ Miscellæ.*



# JORDANIS HISTORIA

DE GETARUM, *five* GOTHORUM  
ORIGINE, ET REBUS GESTIS

A P. JOHANNES GARETIO  
MONACHO ORD. S. BENEDICTI

*E Congregatione S. Mauri*

EDITA, ET NOTIS ILLUSTRATA,

Nunc verò iterum ad fidem antiquissimi  
Codicis MS.

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

ACCURATISSIME COLLATA,  
ATQUE EMENDATA

CURA, ET STUDIO

JOSEPH ANTONII SAXII

EJUSDEM BIBLIOTHECÆ PRÆFECTI.

## LECTORI MONITUM.

**E**andem, quam in Eutropio, diligentiam adhibuimus, ut collata cum antiquissimo MS. Bibliothecæ Ambrosianæ Jordanis historia, accuratior edideretur. Jordanem porro appellare non dubitamus, freti vetustissimo Codicis nostri testimonio, in quo auctor ipse Jordanis, cap. L. nomen hoc suum aperte prodit. Varias lectiones initiali litera A., quæ Ambrosianum Codicem indicat, pari modo notavimus suis quasque locis, diversâ characterum formâ distinguentes ea verba, quæ non leguntur in nostro. Garctii verò, aliorumque lectiones, aut notas ab ipso apertas propriis eorundem nominibus retulimus. Atque ut lectori nihil desiderandum relinqueretur, specimen ipsam antiqui characteris MS., prout in Eutropio egimus, hic attexere placuit, ut quantæ sit auctoritatis lectio nostra peritus quilibet antiquitatis facillè perpendat.





THE HISTORY OF THE  
CITY OF BOSTON  
FROM THE FIRST SETTLEMENT  
TO THE PRESENT TIME  
BY NATHANIEL BENTLEY  
IN TWO VOLUMES  
VOL. II  
BOSTON: PUBLISHED BY  
D. D. LEITCH, 1822.

THE HISTORY OF THE CITY OF BOSTON FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME BY NATHANIEL BENTLEY IN TWO VOLUMES VOL. II BOSTON: PUBLISHED BY D. D. LEITCH, 1822.

189

IN JORDANIS, sive JORNANDIS  
CHRONICON DE REBUS GETICIS

P R Æ F A T I O

LUDOVICI ANTONII  
MURATORII.

**I**Nter eas gentes, quae ad Romanum Imperium excindendum majores olim vires attulerunt, atque Italiam praecipue nostram e summo gloriae, potentiae, & nitoris, in abjectam sortem, & barbaros mores penitus dejecere, Gothi potissimum enumerantur. Illorum autem Originem, atque Historiam primus contextuerat celeberrimus Vir, & amplissimus Senator Magnus Aurelius Cassiodorus. Testis ipse est in Praefatione ad librum primum Variarum, ubi alios inducit de se loquentes his verbis; *Duodecim libris Gothorum Historiam defloratis prosperitatibus condidisti*. Imo ipse Athalaricus Rex ad Senatum scribens Variarum lib. 9. ep. 25. de Cassiodoro, quem Praefectum Praetorio constituerat, haec habet: *Iste Reges Gothorum, longa oblivione celatos, latibulo vetustatis eduxit &c. Originem Gothicam Historiam fecit esse Romanam &c.* At ingenti bonarum Literarum jactura hujusmodi Historia periit. Bene tamen nobis cessit, quod saltem abbreviatam *Jornandes*, sive potius, ut Veteres appellarunt, *Jordanes*, aut *Jordanus*, nobis secundo fato servavit. Ita vero scribit iste in Praefatione ad Castalium: *De breviatione Chronicorum suades, ut nostris verbis duodecim Senatoris volumina de Origine, actuque Getarum ab olim usque nunc per generationes, Regesque descendente, in unam & hoc parvo libello coartem.*

Quis vero fuerit *Jordanes*, aut *Jordanus*, & quo tempore vixerit, ille nos edocuit cap. L. Historiae suae his verbis: *Cujus Candacis Ducis Alanorum patris mei genitor Peria, idest meus avus, Notarius, quousque Candax ipse viveret, fuit. Ego item, quamvis agrammatus, Jordanes, ante conversionem meam Notarius fui.* Ergo origine Gothus *Jordanes* seculo Aerae Christianae sexto floruit, & quum ad Justiniani Magni tempora suam perduxerit Historiam, credendus est eam concinnasse circiter annum 552. Apud Vossium, Caveum, & alios, atque in postrema editione Operum Cassiodori a P. Garetio Benedictino peracta, ita is inscribitur: *Jornandes, sive Jordanus Episcopus Ravennas*. Et sane communis opinio haecenus habuit, ipsum Ravennatem Episcopum fuisse, aut saltem Episcopum fuisse Gothorum, cui tamen sententiae ne omnino subscribamus haec obstant. Nam quod est ad *Episcopatum Ravennatis Ecclesiae*, pene pro certo statuendum reor, nunquam *Jordani* tam illustre munus fuisse collatum. Habemus continuatam, ac perspicuam Archiepiscoporum Ravennatum seriem apud Rubeum, Ughellum, & alios, & quod rem conficere posse videtur, apud Agnellum vetustissimum scriptorem, quippe qui vixit seculo nono sub Lothario I. Augusto, eorumque Vitas nobis reliquit, a Clarissimo tandem Viro Benedicto Bacchinio ex Estensis Bibliothecae Codice evulgatas. Nulla ibi *Jornandis*, sive *Jordanis* vestigia. Vix fieri potest, ut in syllabo Praefulum illorum diligentiam, ac eruditionem Agnelli *Jordanes* effugerit, & in Ecclesia potissimum magni nominis, & tot monumentis, diptycis, & chartis instructa. Christophorus Sandius in Notis ad Vossium de Historic. Latin. n. 22. scribit. *Anno 565. quoque Archiepiscopum Ravennatem Vitalem nobis memorat Venantius Fortunatus, praedictis auctoribus ignotum, hoc est Rubeo, Sigonio, Baronio &c.* Sed legendus ipse Rubeus lib. 3. Histor. Ravenn. & Bacchinus in Observat. ad Vitam S. Maximiani pag. 108. part. 2. Quod vero *Jordanes* Gothorum saltem Episcopus fuerit, id ipse tacuit. Sigebertus quidem Gemblacensis, Historicum hunc memorans, *Jordanem Episcopum* appellat, quod & fecit Godefridus Viterbiensis. In nonnullis quoque Codicibus MSS., quos laudat Vossius de Historic. Latin. lib. 2. cap. 20. altera *Jordanis* Historia, de qua infra agemus, ita inscribitur: *Jordani Episcopi Liber de origine mundi, & actibus Romanorum, caeterarumque gentium.* In Codice etiam vetusto ac MS. Bibliothecae Estensis, unde Sicardi Historiam hausit, est aliud Chronicon, de quo agam in Praefatione ad ipsum Sicardum, ibique de Justiniano Augusto loquens is Auctor, haec habet: *Hucusque Jordanis Episcopus natione Gothus, ut ipse testatur, sua Chronica, & Gothorum Historias protelavit.*

Deni-

Denique Johanni Trithemio in lib. de Scriptor. Ecclesiast. manifestis verbis dicitur *Jordanus ex Monacho Episcopus Gothorum*. His testibus acquieverunt subsequenti Scriptorum. Equidem inficiari non ausim, Episcopatus etiam munere auctum fuisse Jordanem, quamquam ipse fileat, & ab uno fere Sigeberto pendeat haec notitia. Quod mihi certum, Monasticam vitam a se susceptam satis indicat ipse Historicus. Scribit enim, ut supra vidimus: *Ante Conversionem meam Notarius fui*. Vocabulo *Conversionis* olim Monachismus significari consuevit. In Regula S. Benedicti ad *Conversionem venire* idem est ac Monasticam vitam amplecti: Salvianus lib. 4. ad Eccles. Cathol. *Licet de Conversorum venerabili videaris choro esse, licet Religionem vestibus similes &c.* & lib. 4. de Gubern. Dei: *Si quis ex Nobilibus converti ad Deum coeperit, statim honorem Nobilitatis amittit. Ubi enim quis mutaverit vestem, mutat protinus dignitatem.* Uti narrat S. Gregorius Turonensis lib. 3. de miracul. S. Martini cap. 15. Gundulfus quidam a S. Martino sanatus *converti decrevit, scilicet ut humiliatis capillis ipsi Sancto deserviret Antistiti.* S. Gregorius Magnus lib. 7. Epist. 11. *Ne militiae, vel rationibus publicis obligati ad Ecclesiasticum habitum veniant, vel in Monasteriis convertantur.* Sic apud Bedam, & in Capitularibus Caroli Magni, & apud alios. Quamobrem quum de *Conversione* sua a seculari vita, & a Notariatus arte loquatur Jordanes, statuere saltem possumus, ipsum abjurato seculari fastu humilem Monachorum vitam elegisse.

Prodiit non semel *Getica Historia*; sed emendatorem ex P. Pithoei exemplari MS. Fornerius illam exhibuit inter Opera Cassiodori Parisiis anno 1588. Hamburgi quoque anno 1611. cum notis Lindenbrogii lucem vidit. Subinde ipsam una cum aliis consimilis argumenti Chronicis Bonaventura Vulcanius typis tradidit Lugduni Batavorum anno 1618. Legitur eadem, & in collectione Historicorum de Gothicis rebus a Grotio concinnata anno 1655. & in Bibliotheca Patrum Tom. XI. Accuratam autem illius editionem habemus inter Opera Cassiodori collecta a P. Garetio Ord. S. Benedicti Congreg. S. Mauri Rothomagi anno 1679. quam sequuti sumus. Porro praeter *Historiam Gothorum*, alteram, eamque brevem Jordanes confarcinavit, quae & ipsa ad nostra usque tempora incolumis servata est. Ita se habet ejus titulus: *De Regnorum, ac temporum successione, sive de origine mundi, & actibus Romanorum, caeterarumque gentium Liber ad Vigilium.* Apud Thritemium *De gestis Romanorum* liber iste inscribitur. Ab Adamo ad tempora usque Justiniani narrationem ille perducit, & ubi de Romanorum Imperio sermo est, Annaeum Florum pene totum expilat, quem tamen infatutum, atque innominatum, illaudabili, imo inurbano silentio, dimittit, uti & reliquos Scriptorum, per quos profecerat ad hanc Historiam exornandam. Publicis typis traditus est hic Liber Francofurti anno 1588. Lugduni Batavorum anno 1595., & Hamburgi Anno 1611. Una vero cum *Historia Gothorum* editus est Hanoviae anno 1611., illustratus notis Jani Gruteri, ac subinde in Bibliothecam Patrum Tom. XI. illatus. Hunc autem & huic nostrae Collectioni inserere placuit, veluti synopsis antiquae Historiae ad Justiniani I. aevum usque deductam, per quam instructi Lectores ad sequentium seculorum res gestas aliquo ordine deducantur.



# JORNANDES,

SEU

## JORDANUS

EPISCOPUS RAVENNAS

DE GETARUM, sive GOTHORUM

Origine, & rebus gestis

AD CASTALIUM. (\*)

PREFATIO.

**V**olentem me parvo subiectum navigio, oram tranquilli litoris attingere, & minutos de prisorum (ut quidam aut) stagnis pisciculos legere, in altum frater (1) Castali laxare vela compellis, relictoque opusculo, quod intra manus habeo, id est de breviatione Chronicorum, suades ut nostris verbis duodecim Senatoris (2) volumina de origine, (3) actuque Getarum ab olim usque nunc per generationes, regesque deicendente, (4) in unum, & hoc parvo libello coartem. Dura satis imperia, & tanquam ab eo, qui pondus hujus operis scire nolit, imposta. Nec illud adspicis, quid tenuis mihi est spiritus ad implendam ejus tam magnificam dicendi tubam. Superat nos hoc pondus, (5) quid nec facultas eorundem librorum nobis datur, quatenus ejus sensui inserviamus. Sed ut non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris ejus beneficio libros ipsos antebac relegi. Quorum quamvis verba non recolo, sensus tamen, & res actas credo me integrè tenere. Ad quas nonnulla ex historiis Græcis, ac Latinis addidi convenientia, initium, finemque, & plura in medio mea dictatione (6) permiscens. Quare sine contumelia quod exegisti, suscipe libens, libentissime lege, & si quid parum dictum est, & tu, ut vicinus genti, commemoras, (7) adde. Ora pro me frater charissime. (8)

### CAPUT PRIMUM.

De totius Orbis terrarum divisione. (1)



Majores nostri, ut refert Orosius, totius terræ circulum Oceani limbo circumseptum triquetrum statuere, ejusque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocavere. De quo tripartito orbis terra-

**A**rum spatio innumerabiles penè scriptores existunt, (2) qui non solum urbium, locorumve positiones explanant, verum etiam & quod est liquidius, passuum, milliariumque dimetiuntur quantitatem. Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam majores, quam etiam minores, quas Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelago sitas determinant. Oceani verò intrasmeabilis ultteriores fines non solum non describere quis aggressus est, verum etiam nec cuiquam licuit transfretare: quia resistente ulva, & ventorum spiramine quiescente, impermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti, nisi soli ei, qui eos constituit. (3) Citerior verò ejus pelagi ripa, quam diximus, totius mundi circulum in modum coronæ ambiens, fines suos curiosis hominibus,

(\*) A. inscribitur his verbis: Incipit prologus historia Gotthorum  
 (1) A. Castule.  
 (2) Garetius notavit id est Cassiodori.  
 (3) A. origina, actibusque.  
 (4) A. descendencia in uno &c.  
 (5) A. tubam. Super omne autem pondus.  
 (6) A. mea dictatione.  
 (7) A. commemorans.  
 (8) A. habet in fine Dominus tecum.

(1) Ambrosianus oratione continua legit integram historiam, absque ullo titulo, aut capitum divisione.  
 (2) A. spatio extiterunt.  
 (3) A. Oceani verò intrasmeabilis ultteriores fines, non solum quis describere aggressus non est, verum etiam nec unquam licuit transfretare, quia resistente ulva, & ventorum spiramine quiescente, impermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti nisi ei qui fecit eum.



nibus, & qui de hac re scribere voluerunt, per quam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis possidetur, & nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt, ut in orientali plaga, & Indico Oceano. Hippodes, Jamnesia, sole perusta, quamvis inhabitabiles, tamen omnino sui spatii in longum, latumque extensæ. Taprobane quoque, in qua, exceptis oppidis, vel possessionibus, dicunt munitissimas urbes, decoram Sedaliam, omnino gratissimam Silephantinam, nec non Etberon, licet non ab aliquo scriptore dilucidas, tamen suis possessoribus affatum refertur. (4) Habet in parte occidentali Oceanus aliquantas insulas, & penè cunctas ob frequentiam euntium, & redeuntium notas. Et sunt juxta fretum Gaditanum, haud procul, una Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamvis nonnulli, & illa gemina Galliciæ, (5) & Lusitaniæ promontoria in Oceani insulis ponant. In quorum uno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conspicitur Scipionis; tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quam ad Oceani pertinent insulas. Habet tamen & alias insulas interiùs in suo æstu, quæ dicuntur Balearæ. Habet & aliam Mevaniam, nec non Orcadas numero xxxiv., (6) quamvis non omnes excultas. Habet & in ultimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thylen, de qua Mantuanus:

-tibi serviat ultima Thyle.

Habet quoque et ipsam immensum pelagus in parte arctoa, idest, septentrionali amplam insulam nomine Scanziam (7) unde nobis sermo, si Dominus juverit, est assumendus: quia gens, cujus originem flagitas, ab hujus insulæ gremio, velut examen apum erumpens, in terram Europæ advénit. Quomodo verò, aut qualiter, in subsequentiis (si Dominus donaverit) explanabimus.

## CAPUT II.

### De Britannia insula.

Nunc autem de Britannia insula, quæ in sinu Oceani inter Hispanias, Gallias, & Germaniam sita est, ut potero, paucis absolvam. Cujus licet magnitudinem olim nemo (ut refert Livius) circumvectus est, (1) multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quamdiu siquidem armis inaccessam Romanis, Julius Cæsar præliis (2) ad gloriam tantum quæsitis, aperuit: perviam deiniceps (3) mercimoniis, aliasque ob causas multis patefacta mortalibus, non indiligenti, quæ secuta est, ætati, certius sui prodit situm: (4) quam, ut à Græ-

(4) A. per quam innotuit, quia etiam ne circulus ab incolis possidetur, & nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt; in Orientali plaga, & Indico oceano Hippodemia viâ solis perusta, quamvis inhabitabilis, tamen omnino sui spatii in longo, latoque extensa; Taprobane quoque, exceptis oppidis, & possessionibus, decem munitissimis urbibus decorata sunt, & alia omnino gratissima Silephantina, nec non Etberon, tametsi non ab aliquo scriptore dilucidè tamen suis possessionibus, affatum refertur. Habet &c.

Garetius etiam legit in alio Cod. Silephantinam, & Etberon.

(5) A. legit semper Galeciæ.

(6) A. Habetque aliam Evaniam, nec non Orcadas num. 33.

(7) A. Scandiam semper.

Garetius legit alias Scandiam, sic & Plinius eam vocat. Jacobus Zieglerus Scandiam appellatam fuisse ait: Scandiam verò nomen mansisse, quod amenitatem, pulchritudinemque significat, quoniam nulli cedit beatæ regioni. B. Vulcanius.

(1) A. sit.

cis, Latinisque autoribus accepimus, persequimur: Triquetram (5) eam plures dixerunt, cono similem, inter septentrionalem, occidentalemque plagam projectam, uno, qui magnus est, (6) angulo in Rheni ostia spectantem: dehinc correpta latitudine obliqua retro abstractam in duos exire alios: geminoque latere longiore Galliciæ protendi, atque Germaniæ. In duobus milibus trecentis decem stadiis latitudo ejus ubi patentior: longitudo non ultra septem millia centum triginta duo stadia fertur extendi: modò verò dumosa, modò sylvestri jacere planicie, montibus etiam nonnullis increfcere: mari tardo circumflua, quod nec remis facile impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia (7) remotæ longius terræ causas motibus negant, quippe illuc latius, quam usquam, æquor extenditur. Refert autem Strabo, Græcorum nobilis scriptor, tantas illam exhilare nebulas, madefacta humo Oceani crebris excurfibus, ut subrectus sol per illum penè totum fœdiorem, qui ferenus est, diem negetur aspectui, noctem quoque clariorem. In extrema ejus parte (8) Memma, quam Cornelius etiam annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora (9) magis, quam homines alat. Labi verò per eam, & multa quammaxima, relabique flumina, gemmas, margaritasque volventia, fylorum colorati vultus, torto plerique crine, & nigro nascuntur. Calidoniæ verò incolentibus, rutilæ comæ, corpora magna, sed fluida: qui Gallis, sive Hispanis (10) quibusque attenduntur affimiles. Unde conjectavere nonnulli, quod ea ex his accolæ continuo vocatos acceperit, inculti æquè omnes populi; Regesque populorum: cunctis tamen in Calidoniæ metallum concessisse nominandi, (11) autor est Dio celeberrimus scriptor annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, silvæque illis sæpè sunt domus. Ob decorem nescio, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora. Bellum inter se aut imperii cupidine, aut amplificandi quæ possident, sæpiùs gerunt, non tantum equitatu, vel pedite, verum etiam bigis, curribusque falcatis: quos more vulgari Effedas vocant. Hæc pauca de Britanniciæ insulæ forma dixisse sufficiat.

## CAPUT III.

### De Scanziciæ insulæ situ, & nationibus.

AD Scanziciæ insulæ situm, quam superius reliquimus, redeamus. De hac enim in secundo sui operis libro Claudius Ptolemæus orbis

(2) A. Julius centum præliis &c.

(3) A. Perviam deinde mercimoniis.

(4) A. prodidit situm.

(5) A. Triquadram.

(6) A. qui maximus.

(7) A. credo quia &c.

(8) A. Noctem etiam clariorem in extrema ejus parte, minimeque. Cornelius &c.

Garetius verbo Memma, notavit alias Mimæque.

(9) A. quid pecora &c.

(10) A. Hispanis, ut quibus qui attenduntur affimiles.

(11) A. ex his accolæ contiguè vocatos acceperit, incultisque omnes populi, Regesque populorum; cunctos tamen in Calidoniæ, Meatarumque nomina concessisse Dio auctor est.

Garetius ad verbum Calidoniæ, notat alias In Calidoniæ, Meatarumque concessisse nomina &c. forte legendum Memmatanum.

Idem verbo pingunt, forte pungunt, sic Ammianus Marcellinus pag. 432. Jur.

orbis terræ descriptor egregius meminit, dicens. Est in Oceani arctico lato posita insula magna nomine Scanzia, in modum folii cedri, lateribus pandis *post longum ductum concludens se: ejus ripas (1) influit Oceanus*. Hæc à fronte posita est Vistulæ fluvii, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanzix septentrionali Oceano trifidus illabitur, Germaniam, Scythiamque ditterminans. Hæc ergo habet ab oriente vastissimum lacum, in orbis terræ gremio: unde Vagi fluvius velut quodam ventre generatus in Oceanum undosus evolvitur. Ab occidente namque immenso pelago circumdatur: à septentrione quoque innavigabili eodem vastissimo concluditur Oceano, ex quo quasi quodam brachio exeunte, sinu distento, Germanicum mare efficitur. *Hæc gentes, quæ carnibus tantum vivunt: ibi etiam parvæ, sed plures perhibentur insulæ esse dispositæ, ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transferant, luminibus feruntur orbari, ita non solum inhospitalis hominibus, verum etiam belluis terra crudelis est.* In Scanzia verò insula, unde nobis sermo est, licet multæ, & diversæ manent nationes, septem tamen earum nomina meminit Ptolemæus. Apud ibi turba mellifica ob nimium frigus nunquam reperitur. In cujus parte arctica gens *Alogit (2)* consistit, quæ fertur in æstate media quadraginta diebus, & noctibus lucas habere continuas, itemque brumali tempore, eodem diebus, noctiumque numero lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio aliis, damnoque impar est, & hoc quare? Quia prolixioribus diebus solem ad orientem per axis marginem vident redeuntem, brevioribus verò non sic conspicitur apud illos, sed aliter, quia austri-na signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, illis per terræ marginem dicitur circuire. Aliæ verò ibi gentes tres, *Crefemæ (3)*, qui frumentorum non quærant victum, sed carnibus *ferarum, atque avium* vivunt: (4) ubi tanta paludibus foetura ponitur, ut & *augmentum præsent (5)* generi, & satietatem, ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur *Suethans (6)* quæ velut *Thuringi* equis utuntur eximiis. Hi quoque sunt, qui in usus Romanorum Saphirinas pelles commercio interveniente, per alias innumeras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigredine. Hi quum inopes vivant, ditissimè vestiuntur. *Sequantur (7)* deinde diversarum turba nationum, Theusthes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liorhida: quorum omnium sedes sub humo plana, ac fertili, & propterea inibi aliarum gentium incursionibus infestantur. Post hos *Athmil Fimaithe (8)* Feruir, Gautigoth, acre hominum genus, & ad bella promptissimum. Dehinc *mixti Evagere Othingis (9)* Hi omnes exesis rupibus, quasi castellis (10) inhabitant, ritu belluino. Sunt ex his exteriores Ostrogothæ, *Raumaricæ*,

Tom. I.

(1) A. in Oceani arctico lato posita insula magna scanzix nomine, in modum folii cedri lateribus pandis per longum ductum concludens se equam, & Pomponius Mela in maris sinu codano positam refert, cujus ripas &c. Garetius verbo Cedri legit alias curi.  
 (2) A. Alogit.  
 (3) A. gentes Crefemæ.  
 Garetius verbo Crefemæ, notavit B. Rhenanus in castigatione ad Tacitum pag. 174. Scritofemæ.  
 (4) A. atque avium, aviumque vivunt.  
 (5) A. ut & augmentum præsent &c.  
 (6) A. subveans quæ velut Thuringi.  
 (7) A. Sequitur.  
 (8) A. post hos Helmil Fima trbe.  
 (9) A. mixti Evagere Timgis.  
 (10) A. rupibus, Casti Castellis.

A *Ragnaricii (11) Finni* mitissimi, Scanzix cultoribus omnibus mitiores: nec non & pares eorum Vinovilorh, Suethidi, Cogeni in hac gente (12) reliquis corpore eminentiores, quamvis & Dani ex ipsorum stirpe progressi, Erulos propriis sensibus expulerunt: qui inter omnes Scanzix nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. *Sunt* quam & illorum positurâ Grannii, *Aranzix (13) Unixæ, Ethelurgi, Arochiranni*, quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium convolvit, & ut desiderabat, invenit. Hæc itaque gentes Romanis corpore, & animo grandiores, (14) infestæ *sevitia pugnae*.

B

CAPUT IV.

*Gothi unde primum egressi, quo pacto paulatim sedes suas promoverint in Scythiam Pontico mari vicinam.*

C

EX hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berig, Gothi quondam memorantur egressi: qui ut primum è navibus exeuntes, terras attigere, *illico* loco nomen dederunt. Nam *hodie illic, ut fertur, Gotbiscanzia vocatur*. (1) Unde mox promoventes ad fedes Ulmergorum, qui tunc Oceani ripas infidebant, castrametati sunt, eosque commisso prælio, propriis sedibus pepulerunt, eorumque vicinos Wandalos jam tunc subjugantes, suis applicuere (2) victoriis. (3) *Ibi* verò magna populi numerositate crescente, etiam penè quinto rege regnante, post Berig, Filimer, *Filogud, Arigis consilio (4)* sedit, ut exinde cum familiis Gothorum promoveret exercitus, qui aptissimas sedes, locaque dum quæreret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum *Ovim (5)* vocabantur: *ubi delictato magna ubertate regionum exercitu, & medietate transposita, pens dicitur, unde annem transjecerat, miserabiliter corruisse*. (6) nec ulterius jam cuiquam licuit ire, aut redire. Nam is locus, ut fertur, tremulis paludibus, voragine circumjecta, concluditur, quem utraque confusione natura reddidit impervium. Veruntamen hodieque illic & voces armentorum audiri, & inditia hominum deprehendi, commentantium adestatione, quamvis à longè audientium credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer dicitur in terras *Ovim* emenso amne transposita, *optatum totita solum*. (7) Nec mora, illico ad gentem Spalorum adveniunt, confertoque prælio victoriam adipiscuntur: exindeque jam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina est, properant: quemadmodum & in præcis eorum carminibus penè historico ritu in

E

B b com-

(11) A. sunt & bis exteriores Ostrogothæ, Raumaricæ, Ragnaricii Finni.  
 (12) A. cogniti in hac gente.  
 (13) A. Aranzix.  
 (14) A. Germanis & corpore, & animo grandioribus pugnant beluina sevitia.  
 Ita etiam legit alias Garetius.  
 (1) A. nam hodieque Gotbiscanzia dicitur.  
 (2) Garetius alias appellare.  
 (3) A. Ubi verò &c.  
 (4) A. Filio Radwigis consilio &c.  
 (5) A. Ocum temper. Garetius, al. Ojum.  
 (6) A. ubi delictatus est magna ubertate regionum; exercitus medietate transposita, pens dicitur unde annem transjecerat irrevocabiliter corruisse.  
 (7) A. optata potiti terra.

commune recolitur: quod & (8) *Ablabius* descriptor Gothorum gentis egregius verissimam adtestatur historiam. In quam sententiam & nonnulli consensere majorum: *Josephus*, quoque *Annalium* relator verissimus, dum ubique veritatis conservat regulam, & origines causarum à principio revolvit, hæc verò, quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, *Scythas* eos, & natione, & vocabulo asserit appellatos: cujus soli terminos, antequam aliud ad medium deducamus, necesse est uti *jaceant* (9) dicere.

## CAPUT V.

*Scythia situs, & descriptio, & varia Gothorum in ea sedes.*

**S**cythia siquidem Germaniæ terræ confinis, seotenus ubi *Hister* oritur amnis, vel stagnum dilaturatur *Mysianum*, tendens (1) usque ad flumina *Tyram*, *Danastrum*, & *Vagosolam*, magnumque illum *Danubium*, (2) *Taurum*que montem, non illum *Asiæ*, sed proprium, idest *Scythicum* per omnem *Mæotidis ambitum*, (3) ultraque *Mæotida* per angustias *Bosphori* usque ad *Caucasum* montem, amnemque *Ara-rem*, ac deinde in sinistram partem reflexa, post mare *Caspium*, quæ in extremis *Asiæ* finibus ab *Oceano Euroboreo* in modum fungi, primùm tenui, post hæc latissimam, & rotundam formam exoritur, vergens ad *Hunos*, *Albanos*, & *Seres* usque digreditur. Hæc inquam patria, idest *Scythia*, longè se tendens, latèque aperiens, habet ab oriente *Seres*, in ipso sui principio ad litus *Caspium* maris commanentes, ab occidente *Germanos*, & flumen *Vistulæ*, ab arctoo, idest septentrionali, circumdatur *Oceano*, à meridie *Perfide*, *Albania*, *Hiberia*, *Ponto*, atque extremo alveo *Histri*, qui dicitur *Danubius* ab ostio suo usque ad fontem. In eo verò loci latere, quo *Ponticum* litus attingit, oppidis haud obscuris involvitur, *Boristhenide*, *Olbia*, *Callipode*, *Chersone*, *Theodosia*, *Pareone*, *Mirmycione*, & *Trapezunte*, (4) quas indomitæ *Scytharum* nationes *Græcos* permiscere condere, sibi met commercia præstaturus. In cuius *Scythiæ* medio est locus, qui *Asiam*, *Europam*que ab alterutro dividit, *Riphæi* scilicet montes, qui *Tanain* vastissimum fundunt intrantem *Mæotida*, cujus paludis circuitus passuum millia *CXLIV.*, nusquam octo ulnis altius subsidentes. In qua *Scythia* prima ab occidente gens sedit *Gepidarum*, quæ magnis, opinatisque ambitur fluminibus. Nam *Tisianus* per *Aquilonem* ejus, eorumque discurrit. Ab *Africo* verò magnus ipse *Danubius*, ab *Euro* fluvius *Tausis* secatur, qui rapidus, ac verticosus in *Histri* fluentia furens devolvitur. Introrsus illi *Dacia* est, ad coronæ speciem arduis alpibus emunita, juxta quorum sinistrum latus, quod in

**A** *Aquilonem* vergit, & ab ortu *Vistulæ* fluminis per immensa spatia venit, *Vvinidarum* natione *populosa* confidit. (5) Quorum nomina licet nunc per varias familias, & loca mutantur, principaliter tamen *Sclavini* (6), & *Antes* nominantur. *Sclavini* à civitate nova, & *Sclavino* *Rumun-nense*, & lacu qui appellatur *Mysianus*, usque ad *Danastrum*, & in *Boream* *Vistula* tenuis commorantur. (7) Hi paludes, *Sylvas*que pro civitatibus habent. *Antes* verò, qui sunt eorum fortissimi, qui ad *Ponticum* mare curvantur, à *Danastro* extenduntur usque ad *Danubium*, (8) quæ flumina multis mansionibus ab invicem ab-sunt. (9) Ad litus autem *Oceani*, ubi tribus faucibus fluentia *Vistulæ* fluminis ebibuntur, *Viduarum* (10) resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam *Oceani* *Itemesti* tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in *Austro* adfedit gens *Agazzirorum* fortissima, frugum ignara, quæ pecoribus, & venationibus victitat. Ultra quos distenduntur supra mare *Ponticum* *Bulgarorum* sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere. Hinc jam *Hunni*, quasi fortissimarum gentium fecundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii *Aulziagri*, (11) alii *Aviri* nuncupantur, qui tamen sedes habent diversas. Juxta *Chersonem Aulziagri*, quò *Asia* bona avidus mercator importat, qui estate campos pervagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula. (12) hyeme supra mare *Ponticum* se referentes. *Hunugari* autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium, quos tantorum virorum formidavit audacia. Quorum mansionem primam esse in *Scythiæ* solo juxta paludem *Mæotidem*, secundò in *Mæsia*, *Thracia*que, & *Dacia*, tertio supra mare *Ponticum*, rursus in *Scythia* legimus habitasse: nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in *Britannia*, vel in una qualibet insularum in servitutem redactos, & unius caballi pretio quondam redemptos. (13) Aut certè si quis eos aliter dixerit in nostro orbe, quam quod nos diximus, (14) fuisse exortos, nobis aliquid obstrepit; nos enim potius lectioni credimus, quam fabulis anilibus consentimus. Ut ergo ad nostrum propositum redeamus, in prima parte *Scythiæ*, juxta *Mæotidem* commanentes (15) præfati, unde loquimur, *Filimer* regem habuisse noscuntur. In secundo, idest *Daciæ*, *Thraciæ*que, & *Mæsiæ* solo *Zamolxen*, quem miræ philosophicæ eruditionis fuisse testantur plerique scriptores *annalium*. Nam & *Zeutam* prius habuerunt eruditum, post etiam *Diceneum*, tertium *Zamolxen*, de quo superius diximus. Nec defuerunt, qui eos sapientiam erudirent. Unde & penè omnibus barbaris *Gothi* sapientiores semper extiterunt, *Græcis*que penè consimiles, ut refert *Dio*, qui *historias* eorum, *annalesque* *Græco* stilo composuit. Qui dixit primùm *Zarabos Tereos*, deinde vocatos *Pile-*

(8) A. quod & *Aplavus*.  
 (9) A. necesse est adjacentes dicere.  
 (1) A. dilatatur *Mæsia* monte tendens usque &c.  
 (2) A. magnamque aliud *Danastrum*.  
 (3) A. *Mæotidis* aditum.  
 (4) A. *Hirithende*, *Olbia*, *Callipoda*, *Chersone*, *Theodosia*, *Carcon*, *Mirmicon*, & *Trapezuntia*.  
 (5) A. *Vvinidarum* natio *populosa* confidit.  
 (6) A. *Scavini* semper.  
 (7) A. *Scavini* ad civitatem novi, & unense, & lacu, qui dicitur *Mysianus*, usque ad *Danastrum*, & in *Boream* *Vistula* tenuis commanentes.  
 (8) A. *Danastrum* semper.

(9) A. mansionibus invicem adsunt.  
 (10) A. *Viduarum*.  
 (11) A. alii *Altziagiri*, alii *Faviri* nuncupantur.  
 (12) A. habent diversas juxta *Chersonem*, aut *Ziagiri*, quò *Asia* bona avidus mercator importat, quia estate campos pervagantur effusis sedibus, prout armentorum invenerint pabula.  
 (13) A. à quodam ereptos.  
 (14) A. dixerit in nostra urbe, quam, ut nos diximus, fuisse exortos.  
 (15) A. in prima *Scythiæ* sede juxta *Mæotidem* paludem commanentes.

leatos (16) hos, qui inter eos generosi extabant: ex quibus eis, & Reges, & Sacerdotes ordinabantur. Adeo ergo fuere laudati Getæ, ut dudum Martem, quem poetarum fallacia deum belli pronunciat, apud eos fuisse dicant exortum. Unde & Virgilius:

*Grævumque patrem Geticis qui præsidit arvis.*

Quem Martem Gothi semper asperrimam placere culturam. Nam vicinæ ejus mortes fuere captorum, opinantes bellorum præfulem aptius humani sanguinis effusione placandum. Huic prædæ primordia vovebantur, huic truncis suspendebantur exuviae, eratque illis religionis præter cæteros insinuatus affectus, quum parenti devotio nominis (17) videretur impendi. Tertia verò sedes supra mare Ponticum, jam humaniores, & ut superius diximus, prudentiores effecti, divisi per familias populi, Vefegothæ familiæ Balthorum, Ostrogothæ præclaris Amalis serviebant, quorum studium fuit, primum, inter alias gentes vicinas, arcus intendere nervis, Lucano plus historico, quam poeta testante:

*Armenioque arcus, Geticis intendere nervis. (18)*

Ante quos etiam cantu majorum facta modulationibus, citharisque canebant, *Ethepamara*, *Hanalæ*, *Fridigerni*, *Vidicula*, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, (19) quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas. Tunc, ut fertur, Vefosis Scythis lacrymabile sibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros præfca tradit auctoritas. De *queis feminas bellatrices* & *Orosius in primo volumine* professa voce testatur. (20) Unde cum Gothis eum dimicasse evidenter probamus, quem cum Amazonum viris absolute pugnasse cognoscimus, qui tunc à Boristhene amne, quem accolæ *Danubium* (21) vocant, usque ad Tanain fluvium circa finem paludis Mæotidis confidebant. Tanain verò hunc dico, qui ex Riphæis montibus dejectus adeo præceps ruit, ut quum vicina flumina, sive Mæotis, vel Bosphorus gelu solidentur, solus *animus* (\*) confractis montibus vaporatus, nunquam Scythico durefcit algore. Hic inter Asiam, Europamque terminus famosus habetur. Nam alter est ille, qui montibus Chrinnorum oriens, in Caspium mare dilabitur. *Danubius* autem ortus grandi palude, quasi *ex mari* profunditur. (22) Hic usque ad medium sui dulcis est, & potabilis, piscesque nimii saporis gignit, ossibus carentes, cartilaginem tantum habentes in corporis continentiam. Sed ubi fit Ponto vicinior, parvum fontem suscipit, cui ex Amphæo cognomen est, adeo amarum, ut cum sit xl. dierum itinere navigabilis, hujus aquis exiguis immutetur, infectusque, ac dissimilis sui, inter Græca oppida Callipidas, & Hypanis in mare defluit. Ad cujus ostia insula est in fronte, Achillis nomine. Inter hos terra vastissima, silvis confita, paludibus dubia.

## Tom. I.

- (16) A. qui dixit primon Tarabes eos, deinde vocatos Pileatos.  
 (17) A. devotio nominis.  
 (18) A. intendite nervis.  
 (19) A. canebant *Ethepamara*, *Hanalæ*, *Fridigerni*, *Vidicoje*, & aliorum, quorum in hac gente magna copia est. Garetius verbo *Harole* notat tortem *Amale*.  
 (20) A. de quibus feminis bellatricibus *Orosius in primo libro* professa voce testatur.  
 (21) Garetius alias *Danubium*. (\*) A. omnium.  
 (22) A. *Danaper* autem ortus grandi palude quasi ex matre profunditur.

## CAPUT VI.

*Gothi Vefusim Ægyptiorum Regem profligant, & Asiam in reditu ex Ægypto subjugant. Item de Parthorum origine.*

Hic ergo Gothis morantibus, Vefogis Ægyptiorum rex in bellum irruit: quibus tunc *Taunasis* (1) rex erat. Quo prælio ad Phasim fluvium, à quo Phasides aves exortæ, in toto mundo epulis potentum exuberant, *Taunasis* Gothorum rex Vefosi Ægyptiorum occurrit, eumque graviter debellans, in Ægyptum usque persecutus est: & nisi Nili *amnis* intransmeabilis obstitissent fluentia, vel munitiones, quas dudum sibi ob incurfiones Æthiopum Vefosis fieri præcepisset, (2) ibi in ejus eum patria extinxisset. Sed dum eum *semper* ibi positum non valuisset lædere, revertens penè omnem Asiam subjugavit, & sibi tunc charo amico (3) Sorno rege Medorum ad perfolvendum tributum *subditum* (4) fecit. Ex cujus exercitu victores tunc nonnulli provincias subditas contuentes, & in omni fertilitate pollentes, deserto fuorum agrine, sponte in Asiæ partibus resederunt. Ex quorum nomine, vel genere Trogus Pompejus Parthorum dicit extitisse profapiam. Unde etiam hodieque linguâ Scythicâ fugaces, *quod est Parthi*, (5) dicuntur, suoque generi respondententes, inter omnes penè Asiæ nationes soli sagittarii sunt, & acerrimi bellatores. De nomine verò, quod diximus eos Parthos, idest fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, ut dicerentur Parthi, quia suos refugere parentes. Hunc ergo *Taunasis* regem Gothorum mortuum inter numina sui populi coluerunt.

## CAPUT VII.

*Amazones absentibus in prælio maritis, hostium variis incurfibus resistunt, & diversas Asiæ gentes bello superant.*

Post cujus decessum exercitu ejus cum successore ipsius in aliis partibus expeditionem gerente, foemina Gothorum à quadam vicina gente tentata, in prædamque ducta à viris, (1) fortiter restiterunt, hostesque super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Qua (2) parta victoria, fretæque majori audacia, invicem se cohortantes, arma arripiunt, eligentesque duas audaciores Lampeto, & Marpesiam, principatui subrogarunt. Quæ dum curam gerunt, ut propria defenderent, & aliena vastarent, *sortito* Lampeto restitit. sine patrios *tuen*do; (3) Marpesia verò foeminarum agmine sumpto, novum genus exercitus duxit in Asiam, diversasque gentes bello superans, alios verò pace concilians, ad Caucasum venit: ibique certum tempus demorans, loco nomen dedit, faxum Marpesiæ: Unde Virgilius:

*Ac si dura silex, aut stet Marpesia cautes.*

Bb 2 In

- (1) A. *Tanajus* temper.  
 (2) A. præcepit.  
 (3) A. Sorno regi; Garetius alias legit *Sorni* regi.  
 (4) A. *subditos* fecit.  
 (5) A. fugaces id est Parthi, & ita legit alias Garetius.  
 (1) A. *vicina* gente tentantur in prædam; quæ ducta à viris etc.  
 Garetius alias in prædamque ducta.  
 (2) Garetius alias *patrata*, ita in A.  
 (3) A. *vastarent*, *Lampeto* sorte restitit *finis patrios tuendos*.

In eo loco ubi post hæc Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominavit: quod nunc Lazorum gens custodit pro munitione Romana. Hic ergo certum temporis Amazonones commanentes confortatæ sunt. Unde egressa, & *Alym fluvium*, qui juxta (4) *Garganum* civitatem præterfluit, transeuntes: Armeniam, Syriam, Ciliciamque, Galatiam, Pisidiam, omniaque Asiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Jonium, Æoliæque conversæ, deditas sibi provincias effecerunt. Ubi diutius dominantes, etiam civitates, castraque suo nomini dicaverunt. Ephesi quoque templum Dianæ ob sagittandi, venandique studium, quibus se artibus tradidissent, effusis opibus, miræ pulcritudinis condiderunt. (5) Tali ergo *Scythiæ gentis* foemina casu Asiæ regno potita, per centum penè annos tenuerunt, & sic demum ad proprias focias in cautes Marpesias, quas superius diximus, repedarunt, in montem scilicet Caucasum. Cujus montis quia facta iterum mentio est, non ab re arbitror ejus tractum, situmque describere, quando maximam partem orbis noscitur circuire jugo continuo. Is namque ab Indico mari surgens, quæ meridiem respicit, sole vaporatus ardescit. Quæ Septentrioni patet, rigentibus ventis est obnoxius, & pruinis. Mox in Syriam curvato angulo reflexus, licet annuum plurimos emitrat, in *Asianam* (6) tamen regionem Euphratem, Tigrimque navigeros ad opinionem maximam perennium fontium copiosis fundit uberibus. Qui amplexantes terras Assyriorum, Mesopotamiam, & appellari faciunt, & videri, in sinum maris rubri fluenta deponentes. Tunc in Boream revertens, Scythias terras, jugum antefarum magnis flexibus pervagatur: atque ibidem opinatissima flumina in Caspium mare profundens, *Araxem*, *Cyssum*, (7) & *Cambysem*, continuoque jugo ad Riphæos usque montes extenditur. Indeque Scythiis gentibus dorso suo terminum præbens, ad Pontum usque descendit: confertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo *amnis* (8) *scissus* dehiscens, in Scythia quoque *Taurus* vocatur. Talis ergo, tantusque, & penè omnium montium maximus excelsas suas erigens summities naturali constructione præstat gentibus inexpugnanda munimina. Nam (9) locatim recisus, quæ disrupto jugo vallis hiatu patefcit, nunc Caspias portas, nunc Armenias, nunc Cilicas, vel secundum locum qualis fuerit, facit: vix tamen plaustrum meabilis, lateribus in altitudinem utrinque directis, qui pro gentium varietate diverso vocabulo nuncupantur. Hunc enim *Jamnum*, mox *Propanissum* (10) Indus appellat. Parthus primum castra post Nifacem edicit. Syrus, & Armenius *Taurum*, Scythæ *Caucasum*, ac Riphæum, iterumque in fine *Taurum* cognominant: aliaque complura gentes huic jugo dedere vocabula. Et quia de ejus continuatione pauca libavimus, ad Amazonas, unde divertimus, redeamus.

(4) A. & *Alym fluvium*, qui *Gargaram* civitatem. Garetius legit *Gorgarum*.  
 (5) A. Tali ergo *Scythiæ* genita foemina casu, *Asiæ* &c. Garetius legit alias *Tales Scythiæ gentis* &c.  
 (6) A. in *Vasianensem* tamen.  
 (7) A. *Cyrum*.  
 (8) A. quo *amnis scissus* dehiscens, in *Scythia* *Taurus* dicitur.  
 (9) Garetius *paucatum*.

## CAPUT VIII.

De Amazonum cum vicinis gentibus concubitu, earumque partibus.

Quæ veritas, ne earum proles rarefceret, à vicinis gentibus concubitum petierunt, facta mundana (1) semel in anno, ita ut futuris temporibus eis deinde revertentibus (2) in idipsum, quicquid partus masculini edidisset, patri redderet: quicquid verò foeminei sexus nasceretur, mater ad arma bellica erudiret. Sive, ut quibusdam placet, editis maribus, novercali odio infantis miserandi fatum rumpebant, ita apud illas detestabile puerperium erat, quod ubique constat esse votivum. Quæ crudelitas illis terrorem magnum cumularat, opiacione vulgata. Nam quæ, rogo, spes esset capto, ubi ignosci, vel filio nefas habebatur? Contra has, ut fertur, pugnavit (3) Hercules, & *Melanes* penè plus dolo, quam virtute subegit. Theseus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hæ quoque Amazones post hæc habuere reginam, nomine *Penthesileam*, cujus Trojano bello extant clarissima documenta. Nam hæ foemina usque ad *Alexandrum Magnum* referuntur tenuisse regnum.

## CAPUT IX.

De viris Amazonum, & eorum Rege Telepho, deque ejus ortu, & rebus gestis.

Sed ne dicas, de viris Gothorum sermo assumptus, cur in foeminis tamdiu perseveret: audi & virorum insignem, & laudabilem fortitudinem. Dio historicus, & antiquitatum diligentissimus inquisitor, qui operi suo *Getica* titulum dedit: quos *Getas* iam superiori loco Gothos esse probavimus, *Orosio* Paulo dicente. Hic Dio regem illis post tempora multa commemorat, nomine *Telephum*. Ne verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinum esse: nemo est qui nesciat, *animadverti* (1) usu pleraque nomina gentes amplecti, ut *Romani* *Macedonum*, *Græci* *Romanorum*, *Sarmatæ* *Germanorum*, *Gothi* plerumque mutantur *Hunorum*. Is ergo *Telephus* *Herculis* filius, natus ex *Auge* sorore *Priami*, conjugio copulatus, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis, qui paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, *Herculis* (2) *genio* formæ quoque similitudinem referebat. Hujus itaque regnum *Mœsiam* appellavere majores. Quæ provincia ab oriente ostia fluminis *Danubii*, à meridie *Macedoniam*, ab occasu *Histriam*, à septentrione (3) *Danubium* habet. Is ergo antefatus habuit bellum cum *Danais*, in qua pugna *Thessandrum* ducem *Græciæ* interemit, & *Ajacem* infestus invadit, *Ulysses* que persequitur, equo cadente ipse corruit, *Achillis*que jaculo femore sauciatus, diu mederi nequivit. Græcos tamen, quamvis jam saucius, è suis finibus proturbavit. *Telepho* verò defuncto *Eurypillus* (4) filius successit in-

(10) A. *Propanissum*.  
 (1) A. *factis* mundanis.  
 (2) A. itaut *futuri* temporis eadem die *revertentibus*.  
 (3) A. *pugnavit* *Hercules*, & *Melanes*.  
 (4) A. *animadvertat* tamen usu.  
 (2) A. *ingenium*, *formæ* quoque.  
 (3) A. *ab* *Arctico*.  
 (4) A. *Euripbilus*.



regno, ex Priami Phrygium regis germana progenitus, qui ob Callandræ amorem bello interesse Trojano, ac parentibus, soceroque ferre auxilium cupiens, mox ut venit, extinctus est.

CAPUT X.

De variis Gothorum adversus Reges Persarum, & Macedonum bellis, & victoriis.

CYrus rex Persarum post grande intervallum, & penè post sexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo testante, Getarum reginæ Thamiri (1) sibi exitiale intulit bellum. Qui elatus ex Asiæ victoria, (2) Getas nititur subjugare, in quibus (ut diximus) regnaverat Thamiris. (3) Quæ cum ab Araxe amne Cyri arcere potuisset accessus, transire tamen permisit, eligens armis eum vincere, quam locorum beneficio submovere. Quod & factum est, & veniente Cyro, prima cessit fortuna Parthis tanta, (4) ut & filium Thamiris, & plurimum exercitum trucidarent: sed iteratò Marte, Getæ cum sua regina Parthos devictos superant, atque prosternunt, opimamque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens serica vident (5) tentoria. Tunc Thamiris regina (6) actâ victoriâ, tantâque prædâ de inimicis posita, in partem Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata) transiens, ibi in ponte Mœsiæ colitur, & Thamiris civitatem suo de nomine ædificavit. Dehinc Darius rex Persarum Hystaspis filius Antirregiri (7) regis Gothorum filiam in matrimonium exposulavit, rogans pariter, atque deterrens, nisi suam peragerent voluntatem. Cujus affinitatem Gothi spernentes, legationem ejus frustrarunt. Qui repulsus, furore flammatus est, & octoginta millia armatorum (8) contra ipsos produxit exercitum, verendum suam malo publico vindicare contendens. Navibusque penè à Chalcedonia usque ad Byzantium ad instar pontium tabulatis æquè confertis, petit Thraciam, & Mœsiam. Ponteque rursus in Danubio pari modo constructo, duobus mensibus crebris fatigatus (9) intaphis octo millia (10) perdidit armatorum, timensque ne pons Danubii ab ejus adversariis occuparetur, celeri fuga in Thraciam repedavit: nec Mœsiæ solum credens sibi tutum fore aliquantum remorandi. Post cujus decessum iterum Xerxes filius ejus paternas injurias ulcisci scellimans, cum suis (11) ducenti, & auxiliatorum trecentis millibus armatorum rostratas naves habens mille septingentas, & onerarias tria millia, (12) super Gothos profectus ad bellum: nec tentata re in conflictu prævaluit animositate constantiæ superatus. Sic namque ut venerat, absque aliquo certamine suo cum rubore recessit. Philippus quoque pater Alexandri magni cum Gothis amicitias copulans (13) Medopam Gothilæ filiam regis accepit uxorem, ut tali affinitate roboratus, Macedonum regna firma-

ret. Qua tempestate, Dione historico dicente, Philippus inopiam pecuniæ passus, Udistanam Mœsiæ civitatem instructis copiis vastare deliberat, quæ tunc propter viciniam Thamiris, Gothis erat subiecta. Unde & sacerdotes Gothorum aliqui, illi qui pii vocabantur, subito patrefactis portis, cum citharis, & vestibus candidis obviam sunt egressi paternis diis, ut sibi propitii Macedones reppellerent, voce supplicii modulantes. Quos Macedones sic fiducialiter sibi occurrere contuentes, stupefcunt, & si dici fas est, ab inermibus (14) tenentur armati. Nec mora, acie soluta, quam ad bellum construxerunt, non tantum ab urbis excidio removerunt: verum etiam & quos foris fuerunt jure belli adepti, reddiderunt, fœdereque inito ad sua reversi sunt. Quem dolum post longum tempus reminiscens, egregius Gothorum ductor Sitalcus CL. virorum millibus congregatis, Atheniensibus intulit bellum, adversus Perdiccam Macedoniæ regem, quem Alexander apud Babyloniam ministri insidiis potans (15) interitum, Atheniensium principatui hereditario jure reliquerat successorem. Magno prælio cum hoc inito, Gothi superiores inventi sunt: & sic pro injuria quam illi in Mœsia dudum fecissent, isti in Græciam discurrentes, cunctam Macedoniam vastavere.

CAPUT XI.

De Dicenei Boroista ad Gothos adventu, qui eos omnem Philosophiam docuit: deque ejus summa apud Gothos auctoritate. Item de Comosico Dicenei successore.

DEhinc regnante in Gothis Sitalco, Boroista (1) Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus est principatu, quem Diceneus suscipiens Boroista, dedit ei penè regiam potestatem: cujus consilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci obtinent) depopulati sunt. Cæsar verò, qui sibi primus omnium Romanum vindicavit Imperium, & penè omnem mundum suæ ditioni subegit, omniaque regna perdomuit, adeo ut extra nostrum orbem in Oceani sinu repositas insulas occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem noverant, eos Romanis tributarios faceret: Gothos tamen crebrò tentans, nequivit subigere. Gajus Tiberius jam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolomes perseverant. Quibus hoc erat salubre, aut commodum, aut votivum, ut quicquid Diceneus eorum consiliarius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile judicantes, effectui mancipient. Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem penè philosophiam eos instruxit. (2) erat enim hujus rei magister peritus. Nam Ethicam eos erudit, ut barbaricos mores ab eis compesceret: Physicam tradens,

(1) A. Thomiri semper.  
 (2) A. Victoris.  
 (3) A. quibus erat Regina Thomiris.  
 (4) A. in tantum.  
 (5) A. vident.  
 (6) A. & Garetius aucta.  
 (7) A. Antiri.  
 (8) A. inflammatus est, & DCC.m. armator.  
 (9) A. Garetius alias in Scyphis.  
 Locus corruptus, nec quid sibi velit vox intaphis scio, nisi forè ab italico intappo, quod occursum illis significat: tamen, & hanc ipsam vocem Ita-

los, ut & Hispanos topa à Gothis mutuatos existimarem. B. Vul. ita notat Garetius.  
 (10) A. VII.mil. armator.  
 (11) Garetius septuaginta. A. septingentis.  
 (12) A. rostratis navibus mille CC. onerariarum III. super etc.  
 (13) Garetius al. Medorum Gudila. A. Medopam Gadila.  
 (14) A. torrentur. Garetius al. torrentur,  
 (15) A. putans.  
 (1) A. Etruscia Diceneus, semper.  
 (2) A. in omni penè eos Philosophia instruxit.

dens, (3) naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas (4) *Bellagines* nuncupant: Logicam intruens, eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos: Practicam ostendens, in bonis actibus conversari suavit: Theoricam demonstrans, signorum duodecim, & per ea planetarum cursus, omnemque Astronomiam contemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum edixit, solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus signis in cœli polo vergentes, aut revergentes *CCCXLIII*. (5) stellæ ab ortu in occasum præcipites ruant, exposuit. Qualis erat, rogo, voluntas, (6) ut viri fortissimi quando ab armis *quatrimum usque vacassent*, (7) doctrinis philosophicis imbuebantur? videres unum cœli positionem, alium herbarum, *frugumque* (8) explorare naturas: istum lunæ commoda, incommodaque, illum solis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ad partem occiduum, qui ad orientalem plagam ire festinarit, ratione accepta quiescere. Hæc & alia multa Diceneus Gothis suâ peritiâ tradens, mirabilis apud eos *invenitur*, (9) ut non solum mediocribus, immo & regibus imperaret. Elegit namque ex eis *tunc* nobilissimos prudentiores viros, quos Theologiam instruens, numina quædam, & facella venerari suavit, fecitque Sacerdotes, hominem illis Pileatorum contradens, ut reor, quia opertis capitibus thiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gentem Capillatos dicere iussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus *reminiscuntur*. (10) Decedente verò Dicenco, penè pari veneratione habere Comosicum, quia nec impar erat solertiâ. Hic etenim & Rex illis, & Pontifex ob suam peritiâ habebatur, & in (11) *sua* iustitia populos iudicabat.

## C A P U T XII.

*De Corillo Gothorum Rege. Item descriptio Daciae antiquæ. Item descriptio Danubii.*

**E**T hoc rebus excedente humanis, Corillus rex Gothorum in regnum conscendit, & per XL. annos in Dacia suis gentibus imperavit. Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mœsiæ (1) trans Danubium coronâ montium cingitur, duos tantum habens

- (3) A. Nam & hic eos erudiens barbaricus mores compescuit physicam tradens, naturaliter &c.  
 (4) A. *Bellagines* nuncupant. Garetius notat. *Bellaginas* Gothicum vocabulum esse nemo mihi persuaserit, sed ex Gothico corruptum. Id verò fuisse credi devia *Vvel-bagen*, brevitatis causa ita contractum à *Vvel-bebagem*, quod significat beneplacitum; itaut bellagines meâ quidem sententiâ nihil aliud sint, quam placita Principum. B. Vulcan.  
 (5) A. *CCCXLVI*.  
 (6) A. *voluptas*.  
 (7) A. *quantulumcumque vacassent*.  
 (8) A. *fruticumque*.  
 (9) A. & Garetius *emituit*.  
 (10) A. *cantionibus frequentant*.  
 (11) A. *summa*.  
 (1) A. *Mæsiæ sita*.  
 (2) A. *unum per Boutas, alterum per Zapas hanc Gothicam &c.*  
 (3) A. *Aroxolani ab occasu Jaziges, Garetius Tarizes*.  
 (4) A. *Nam Aziges ab Aroxolanis Aiuta tamen furvio segregantur*.  
 (5) A. *egr. gio*.

accessus, unum *per Boutas, alterum per Tabas*. Hanc Gothicam, (2) quam Daciam appellavere Majores (quæ nunc, ut diximus, Gepidia dicitur) tunc ab Oriente *Roxolani* (3) *ab occasu Tamazites*, à Septentrione Sarmatæ, & Basternæ, à meridie amnis Danubii fluentia terminant. *Tamazites à Roxolanis alveo tantum fluvii* (4) segregantur. Sed quia Danubii mentio facta est, non ab re iudico pauca de tali amne *egregia* (5) indicare. Nam hic in *Alemanicis* (6) arvis exoriens, LX. habet à fonte suo *flumina* usque ad ostia in Pontum *vergentia*, (7) per mille ducentorum passuum millia, hinc inde suscipiens flumina in modum spinæ, quæ costas ut cratem intexunt: omnino amplissimus est, qui in lingua Bessorum *Hister* vocatur, ducentis tantum pedibus in altum aquam alveo habet profundam. Hic etenim amnis inter cætera flumina *immanis*, (8) omnes superat, præter Nilum. Hæc de Danubio dixisse sufficiat. Ad propositum verò, unde nos digressi sumus, adjuvante Domino, redeamus.

## C A P U T XIII.

*De Dorpaneus Gothorum Rege, & variis eorum contra Romanos sub Domitiano Imp. praeliis, & victoriis.*

**L**ongum namque post intervallum, Domitiano Imperatore regnante, (1) ejus avaritiam metuentes, foedus, quod dudum cum aliis principibus pepigerant Gothi, solventes, ripam Danubii jam longè possessam ab Imperio Romano, (2) *dejectis* militibus cum eorum ducibus vastaverunt, cui provincie tunc post Agrippam (3) *Poppæus* præerat *Sabinus*. (4) Gothi autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commisso Gothi Romanis devictis, (5) *Poppæi Sabini* capite abscisso, multa castella, & civitates *invadentes* de parte Imperatoris publice deprædarunt: qua necessitate suorum Domitianus cum omni virtute sua in Illyricum properavit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fusco prælato cum electissimis viris *annem* Danubium confertis navibus ad instar pontis transmeare coëgit super exercitum Dorpaneus. Tum Gothi haud segens reperti armis capessunt, primoque *armati* conflictu, mox Romanos devincunt. Fuscoque duce extincto divitias de castris *militum despoliant*, magnâque potiti per loca victoriâ, jam proceres suos (6) quasi *qui* fortuna vincebant, non puros homines, sed (7) *semideos, idest Anses* vocare. Quorum genealogiam, ut paucis percurram,

- (6) A. *Alamazricis*.  
 (7) A. *mergentia, per VCC*.  
 (8) A. *in magno*.  
 (1) A. *Longo namque post intervallo Domitiano imp. rante ejus &c.*  
 (2) A. *delectis*, Garetius al. *dilectis*.  
 (3) A. *Oppius*, Garetius notat Edit. *Niv. Pompejus*.  
 (4) A. *Savinus*.  
 (5) A. *Oppii Savicini*, Garetius al. *Oppius*.  
 (6) A. *quorum quasi fortuna*.  
 (7) *Semideos* interpretor *Heroes*, quos & Hesiodus *hmidius*, sive Hemideos vocat, sed Heroes de quibus hic sermo, non in media aeris regione, ut Hesiodus, constituimus, *dipa isapius*, ut ille ait; neque ut Apulejus lib. De Deo Socratis, internuncios, atque interpretes decrum facimus, sed primariæ in gente Gothica nobilitatis, ac dignitatis homines. Eadem serè ratione Galli vocant *Les Pairs de France*. Hispani, *Los Grandes del reyno*. Vide autem an ab hoc vocabulo *Anses*, dicta sit *Ansa Teutonica*, & Civitates *Ansiaticæ* foederatæ, tametsi non ignoro aliam aliam hujus vocis interpretationem, sive etymologiam adire. B. Vulc.

ram, (8) ut quo quis parente genitus est, aut unde origo accepta, ubi finem efficit, absque invidia qui legis vera dicentem ausculta.

## CAPUT XIV.

*Genealogia Procerum Gothorum, quos illi Anses, idest, Semideos vocabant deque eorum origine, & fine.*

**H**orum (1) ergo (ut ipsi suis fabulis ferunt) primus fuit Gapt, qui genuit (2) Halmal, Halmal verò genuit Augis: Augis genuit eum, qui dictus est Amala, à quo & origo Amalorum decurrit. Et Amala genuit Isarna, Isarna autem genuit Ostrogotha, Ostrogotha genuit Unilt, Unilt genuit Athal, Athal genuit Achiuulf, Achiuulf genuit Ansilam & Ediuulf, Vulduulf, & Hermrich: Vulduulf verò genuit Valeravans, Valeravans autem genuit Vvinitarium, Vvinitarius quoque genuit Theodemir, & Walemir, & Widmir: Theodemir genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalafuentam, Amalafuenta genuit Athalaricum, & Mathafuentam, de Utherico viro suo, cujus affinitati generis sic ad eam conjunctus est. Nam supradictus Hermericus filius Achiuulfi genuit Humimundum, Humimundus autem genuit Thorismundum, Thorismundus verò genuit Berimund, Berimund genuit Wadericum, Wadericus genuit Eutharicum, qui conjunctus Amalafuenta genuit Athalaricum, & Mathafuentam. Mortuoque in puerilibus annis Athalarico, Mathafuentæ Witichis est sociatus, de quo non suscepit liberum (3), adductiq; simul à Belisario in Constantinopolim, & Witichi rebus excedente humanis, Germanus Patricius fratruelis Domini Justiniani Imperatoris eandem in conjugio sumens, Patriciam ordinariam fecit, de qua filium genuit item Germanum nomine. Germano verò defuncto ipsa vidua perseverare disponit (4). Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum destructum est, loco suo (si Dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id, unde digressum fecimus, redeamus, doceamusque quanto (5) ordo gentis, unde agimus, cursus sui metam expleverit. Ablavius enim historicus refert, quia ibi super limbum Ponti, ubi eos diximus in Scythia commanere, pars eorum, qui orientalem plagam tenebant, eisque præerat Ostrogotha. incertum (utrum ab ipso nomine, an à loco (6) orientali) dicti sunt Ostrogothæ, residui verò Vefegothæ in parte occidua. Et quidem jam diximus, eos transito Danubio aliquantum temporis apud Mœsiam, Thraciamque vixisse.

(8) A. vel quis quo parente &c. ita & Garetius notat.

(1) A. Horum ergo berorum, ut ipsis in suis fab. refertur.

(2) A. Hulmul, qui fuit pater Augis, qui fuit pater Amal à quo origo Amalorum, qui Amal genuit Isarna, & ipse Ostrogotha, qui fuit pater Humiul, qui genuit Athal patrem Achiuulf, & Odulf: Achiuulf genuit Ansilam, & Ediuulf, Vulduulf, & Hermeric: Vulduulf verò genuit Valeravans, qui genuit Vvinitarium, & ipse Vvandalarium, patrem Videmir, Valetmir, & Videmir. Videmir genuit Theodericum, qui genuit Amalafuentam, que fuit mater Athalarici, & Athalarici de Utherico viro suo.

Cujus affinitas generis sic ad eam conjuncta est. Nam supradictus Hermeric fil. Achiuulf genuit Humimundum, & ipse Thorismundum, qui genuit Berimundum &c.

(3) A. liberos.

## CAPUT XV.

*De Maximini Imperat. è gente Gothica orti mira fortitudine, & quo pacto ad Imperium pervenerit.*

**E**X eorum reliquiis fuit, & Maximinus Imperator, post Alexandrum Mammæ, (1) ut dicit Symmachus in quinto suæ historiæ libro. Alexandro, inquit, Cæsare mortuo, Maximinus (2) ab exercitu factus est Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus. à patre Gotho nomine Mecca, (3) matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans, dum in Christianos arma commoveret, Imperium simul & vitam amisit. Nam hic Severo Imperatore regnante, & natalem filii diem celebrante, post primam ætatem, & rusticam vitam, de pascuis in militiam venit. Princeps siquidem Severus militares dederat ludos. Quod cernens Maximinus, (4) qui erat semibarbarus adolescens, positus præmiis, barbarâ linguâ petit ab Imperatore, ut sibi luctandi cum expertis militibus licentiam daret. Severus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, ut fertur, statura ejus procera ultra octo pedes) iussit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret injuriæ. Tunc Maximinus fedecim lixas tantâ felicitate prostravit, ut vincendo singulos, nullam sibi requiem intercapedine temporum daret. Hic captis præmiis iussus est in militiam mitti, primaque ei stipendia equestria fuere. Tertiam post diem, cum Imperator prodiret in campum, vidit eum exultantem more barbarico, iussitque Tribuno, ut eum coercitum ad Romanam imbueret disciplinam. Ille verò ubi de se intellexit Principem loqui, accessit ad eum, equitantemque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo (5) abacto in cursum calaribus incitatum, multos ortes huc atque illuc usque ad suam fatigationem variis inflexibus (6) impedit, ac deinde ait illi: Numquid vis post cursum Thraciæ luctari? respondit, quantum libet, Imperator. Ita Severus ex equo desiliens, recentissimos militum cum eodem certare iussit. At ille septem valentissimos (7) milites ad terram elisit, ita ut antea nihil per intervalla respiraret. (8) Solus à Cæsare & argenteis præmiis, & aureo torque donatus est, iussus deinde inter stipatores degere corporis principalis. Post hæc sub Antonino Caracalla ordines duxit, ac sæpè famam factis extendens, inter plures militiæ gradus centuriasque strenuitatis suæ pretium tulit. Macrino tamen postea in regnum ingresso, recusavit militiam penè triennium, Tribunatusque habens honorem, nunquam se oculis obtulit Macrini, indignum ducens ejus imperium, quod per patrum facinus erat quæsitum (9) ab Heliogabalus. Dehinc quasi ad Antonini filium revertens.

(4) A. perseveravit. Quomodo autem.

(5) A. quomodo.

(6) A. Orientales dicti sunt, idest Ostrogothæ.

(1) A. Mammæa.

(2) A. Maximinus, inquit, Cæsare mortuo Alexandro, &c.

(3) A. Mecca.

(4) A. quavis semibarbarus adolescens, propositis præmiis, patriâ linguâ petit.

(5) Garetius notat in Edit. Niv. adjecto. A. equo abientem cursum calaribus incitato, multas urbes &c. Puto legendum ad violentum.

(6) A. impedit, Garetius notat ex Juret. intripedit.

(7) A. cum Garetius juvenes.

(8) A. solusque à Cæsare.

(9) A. quod perpetrato facinore fuerat acquisitum ad Heliogabalum, dehinc quasi ad Antonii filium &c.

tens, Tribunatum suum adiit, & post hunc sub Alexandro Mammæ contra Parthos mirabiliter dimicavit. Eoque Mogontiaci militari tumultu occiso, ipse exercitus electione absque Senatusconsultu effectus est Imperator, qui cuncta bona sua in Christianorum persecutione malo voto iedavit, occisusque Aquilejæ à Pupione, (10) regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opusculo de Symmachi historia mutavimus, (11) quatenus gentem, unde agimus, ad regni Romani fastigium usque venisse doceamus. Cæterum causa exigit, ut ad id, unde digressi sumus redeamus.

## CAPUT XVI.

*Gothi antea Romanorum fœderati, ob distracta sibi stipendia hostes facti, Mœsiam, Thraciamque vastant, ductu Ostrogothæ Regis.*

NAM gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, idest Ponti in litore Scythiæ soli immotuit, (1) sine dubio tanta spatia tenens terrarum, tot sinus maris, tot fluminum cursus, sub cuius sæpè dextra (2) Wandalus jacuit; stetit sub pretio Marcomannus, Quadorum Principes, in servitutem redacti sunt. Philippo namque antedicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum Christianus cum Philippo, (3) idest filio fuit, cuius & secundo anno regni Roma millesimum annum explevit, Gothi, ut assolet, distracta (4) sibi stipendia sua ferentes ægrè, de amicis facti sunt inimici. Nam quamvis remoti sub regibus (5) viverent suis, Reipublicæ tamen Romanæ iœderati erant, & annua munera percipiebant. Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cum suis Danubium, Mœsiam, Thraciamque vastavit: ad quem repellendum Decius Senator à Philippo dirigitur, qui veniens, dum genti (6) nihil prævalet, milites proprios exemptos à militia fecit vitâ privatâ degere, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transissent, factâque, ut puta, inuis (7) vindictâ, ad Philippum revertitur. Milites verò videntes, se esse post hos (8) labores militiâ pullos, indignati ad Ostrogothæ regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accensus, mox triginta millia virorum (9) armata produxit ad prælium, adhibitis sibi 10) Taphilis, & Astringis nonnullis. Sed & Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpè Romanis infesti sunt, quos tamen post hæc imperante Diocletiano (11) Galerius Maximinus Cæsar de Civitate (12) Reipublicæ Romanæ subiecit. Is ergo habens (13) Gothos, & Peucenos, ab insula Peuce, quæ ostio Danubii Ponto mergenti adjacet, Argaitum, & Gunthericum nobilissimos suæ gentis præfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, & secundo Mœsiam populati, Marcianopolim ejusdem patriæ urbem famosam Metropolim aggrediuntur, diuque obsessam, acceptâ pecuniâ ab his qui merant, reli-

(10) A. Pupiano.  
 (11) A. de Symmaco mutuati sumus, Garetius notat Lib. 5.  
 (1) A. in Ponti litore Scythiæ soli immotuit.  
 (2) A. Gandalus.  
 (3) Garetius pro idest, legit al. ejusdem.  
 (4) A. subtracta.  
 (5) A. remoti legibus viverent suis.  
 (6) A. dum Gothicis militiæ.  
 (7) A. ut putabat in suis vindictâ revertitur.  
 (8) A. se post tot &c.  
 (9) A. CCC. millia suorum, ita legit Garetius.  
 (10) A. Taphilis, ita Garetius.  
 (11) A. & Garetius, & Maximiano.  
 (12) A. Maximus Cæsar devicit, & Reipublicæ subiecit.  
 (13) A. Is ergo addens Gothos, & Peucinos ab insula Peucis,

quere. Et quia Marcianopolim nominavimus, libet aliqua de ejus situ breviter intimare. Nam hanc urbem Trajanus Imperator hac re ædificavit, ut fertur, eo quòd (14) Marcia sororis suæ puella, dum lavat in flumine illo, quod nimia limpeditatis, saporisque in media urbe oritur, Potami (15) cognomento, exindeque vellet aquam haurire, casu vas aureum, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli ponderis gravatum, & longè post emerfit, (16) quod certè non erat usitatum, aut vacuum forberi, aut certè semel voratum undis respuentibus renatare. His Trajanus sub admiratione compertis, fontique numinis quiddam inesse credens, conditam civitatem germanæ suæ in nomine Marcianopolim nominavit. (17)

## CAPUT XVII.

*Fastida Gepidarum Rex, Ostrogothæ Gothorum Regi bellum infert, Gothi victores evadunt. Item de cognatione inter se Gothorum, & Gepidarum.*

AB hinc ergo, ut dicebamus, post longam obsidionem accepto præmio ditatus Geta, recessit ad patriam: (1) quem Gepidarum cernens natio subito ubique vincentem, prædisque ditatum, invidia ductus, (2) arma in parentes movet. Quomodo verò Getæ, Gepidæque sint parentes, si quæris, paucis absolvam. Meminisse debes, me initio de Scanzæ insulæ gremio Gothos dixisse egressos cum Berich (3) suo rege, tribus tantum navibus vectos ad citerioris Oceani ripam, (4) quarum trium una navis, ut assolet, tardius vecta, nomen genti fertur dedisse, nam lingua eorum pigra, gepanta dicitur. Hinc factum est, ut paulatim & corruptè nomen eis ex convitio nasceretur. Gepidæ namque sine dubio ex Gothorum profapia ducunt originem; sed quia, ut dixi gepanta pigrum aliquid tardumque signat, pro (5) gratuito convitio Gepidarum nomen exortum est, quod nec ipsum credo falsissimum, sunt enim tardioris ingenii, & graviore corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti invidia, dudum (6) spectâ provinciâ, commanabant in insula Viscæ amnis vadis circumacta, quam pro patrio sermone dicebant Gepidos (7). Nunc eam, ut fertur, insulam gens Vividaria incolit, ipsis ad meliores terras meantibus. Qui Vividarii ex diversis nationibus, ac si in unum asyllum collecti sunt, & gentem fecisse noscuntur. Ergo (ut dicebamus) Gepidarum rex Fastida, (8) qui etiam gentem excitans, patrios fines per arma dilatavit, (9) Burgundiones pænè usque ad ternacionem delevit, aliasque nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoque malè provocans, consanguinitatis fœdus prius importuna concertatione violavit, superbarum admodum elatione jactatus, crescenti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. Is ergo misit legatos ad Ostrogotham, cujus adhuc im-

que inter ostia Danubii Ponto mergenti jacet &c.  
 (14) A. Garetius legit al. Marcia soror sua.  
 (15) A. Potamica.  
 (16) A. pondere prægravatum &c. imis emerfit.  
 (17) A. appellavit.  
 (1) A. ad propria.  
 (2) A. invidiâ ducta.  
 (3) A. Berige.  
 (4) A. ad ripam Oceani citerioris, idest Gotbiscandziam, quarum &c.  
 (5) Garetius gravi tunc.  
 (6) A. dum spectis provinciâ commanant in insulam &c. circumactam.  
 (7) A. Gepidos.  
 (8) A. quicte. Garetius quietam.  
 (9) A. nam Burgundiones. Garetius al. Burgunziones.

imperio tam Ostrogothæ, quàm Vefegothæ, idest utriusque ejusdem gentis populi subjacebant, inclusum se montium queritans asperitate, sylvarumque densitate constrictum, unum poscens è duobus, ut aut bellum sibi, aut locorum suorum spatia prepararet. Tunc Ostrogotha Rex Gothorum (ut erat solidi animi) respondit legatis, bellum se quidem tale horrere, durumque fore, & omnino scelestum armis configere cum propinquis, (10) loca verò non cedere. Quid multa? Gepidæ in bella irruunt, contra quos ne (11) nimis judicaretur, movit & Ostrogotha procinctum, conveniuntque ad oppidum Galtis, (12) juxta quod currit fluvius Aucha, ibique magna partium virtute certatum est: quippe quos in se & armorum, & pugnae similitudo commoverat, sed causa melior, (13) vivaxque ingenium juvat Gothos: inclinata denique parte Gepidarum, prælium nox diremit. Tunc relicta suorum strage, Fastida rex Gepidarum properavit ad patriam, tam pudendis opprobriis humiliatus, quàm fuerat elatione erectus. Redcunt victores Gothi, Gepidarum discessione contenti, suaque in patria nostri in pace (14) versantur, usque dum eorum prævius existeret Ostrogotha.

## CAPUT XVIII.

*Cniva Rex Gothorum post obitum Ostrogothæ exercitum in Mœsiam ducit, & variis præliis Romanos infestat, in quibus Decius cæditur.*

Post cujus decessum Cniva exercitum dividens in duas partes, nonnullos ad vastandam Mœsiam dirigit, sciens eam negligentibus principibus defensoribus destitutam. Ipse verò cum septuaginta (1) millibus ad (2) Euseesium, idest Novas conscendit: unde à Gallo duce (3) remotus, Nicopolim accedit, quæ juxta Jatrum fluvium est constituta notissima: quoniam (4) devictis Sarmatis, Trajanus eam fabricavit, & appellavit Victoriæ civitatem: ubi Decio superveniente Imperatore, tandem Cniva in (5) Hemoniæ partes, quæ non longè aberant, recessit: inde apparatu disposito, Philippopolim ire festinans. Cujus secessum Decius Imperator cognoscens, & ipsius urbi ferre subsidium geitens, jugo (6) montis transacto, ad Berræam venit: ibique dum equos, exercitumque lassum refoveret, illico Cniva cum Gothis in modum fulminis ruit, vastatoque Romano exercitu, Imperatorem cum paucis, qui fugere quiverant ad Thusciam, rursus trans Alpes in Mœsiam proturbavit, ubi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur. Collectoque tam exinde, quàm (7) de hoste exercitu, futuri belli (8) reparat aciem. Cniva verò diu obsessam invadit Philippopolim, prædaque potitus, Priscum ducem, qui inerat, sibi fœderavit, quasi cum Decio pugnaturum. Venientesque ad confictum, illico Decii filium sagittâ faucium, crudeli vulnere confodiunt. Quod pater animadvertens, licet ad confortandos animos militum, dixisse fertur: Nemo tri-

Tom. I.

- (10) ... ucc.  
 (11) A. cum Garetio ne minor.  
 (12) A. Caltis.  
 (13) A. cum Garetio vivacitasque.  
 (14) A. in patria feliciter in pace &c.  
 (1) Garetius legit LXXX.m.  
 (2) A. Euseesium.  
 (3) A. repulsus.  
 (4) A. quam devictis &c.  
 (5) A. in Hemi partes, ita etiam Garetius.  
 (6) A. jugo Hemi montis, & ita legit al. Garetius.

A stetur: perditio unius militis, non est Reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens, hostes invadit, aut mortem, aut ultionem filii exposcens, veniensque (9) abrupto Mœsiæ civitatem, circumseptus à Gothis & i-se extinguitur, Imperii finem, vitæque terminum faciens. Qui locus hodieque Decii ara dicitur, eo quòd ibi ante pugnam (10) miserabiliter idolis immolaret.

## CAPUT XIX.

*Quo pacto Gallus, & Volusianus fœdus cum Gothis inierint, & Æmilianus Mœsiam infestavit.*

B Defuncto tunc Decio, Gallus, & Volusianus Regno potiti sunt Romanorum, quando & (1) pestilens morbus, pænè istius necessitatis confimilis, ut nos ante hos novem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdavit, supra modum quoque Alexandriam, totiusque Ægypti loca devastans, Dionysio historico super hanc cladem lacrymabiliter exponente, quam & noster conscripsit venerabilis Martyr Christi Episcopus Cyprianus in libro, cujus titulus est de Mortalitate. Tunc & Æmilianus quidam, Gothis sæpe ob Principum negligentiam Mœsiam devastantibus, ut vidit licere, nec à quoquam sine magno Reipublicæ dispendio removeri, similiter suæ fortunæ arbitratus posse evenire, tyrannidem in Mœsiam arripuit, omnique manu militari ascita, cœpit urbes, & populos devastare. Contra quem intra paucos menses multitudo apparatus accrescens, non minimum incommodum Reipublicæ parturivit, qui tamen in ipso pænè nefario conatus sui initio extinctus, & vitam, & Imperium, quod (2) invadebat, amisit. Supradicti vero Gallus, & Volusianus Imperatores, quamvis vix biennio in Imperio perseverantes, ab hac luce migrarunt: tamen ipso biennio, quo affuere, ubique pacati, ubique regnare gratiosi, præterquamquod unum eorum fortunæ reputatum est, idest generalis morbus: sed hoc ab imperitis, & calumniatoribus, qui vitam solent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox, ut Imperium adepti sunt, fœdus cum gente Gothorum pepigerunt, & nec longo intervallo utrisque regibus occumbentibus, Gallienus arripuit principatum.

## CAPUT XX.

*Gothi regnante Gallieno in Asiam involant, Dianæ Ephesinæ templum incendunt: Chalcedoniam subvertunt: Trojam vastant: Thraciam infestant.*

E Hoc in omni lascivia resoluti, Respa, & Veduco, (1) Thuro, Varoque duces Gothorum sumptis navibus Asiam transiere, fretum Helleponticum transvecti: (2) ubi multis ejus provinciæ civitatibus populatis, opinatissimum illud Ephesi Dianæ templum, (3) quod dudum diximus Amazonas condidisse, igne succendunt, partibus Bythinæ delati, Chalcedoniam subvertēre, quam post Cornelius Avitus aliqua parte reparavit. Quæ hodieque, quamvis regis urbis (4) civitate congaudeat, signa tamen suarum ruina-

- (7) A. pro de Hoste, legit Edeuso, quid sibi velit hoc verbum legentium relinquitur conjectura.  
 (8) A. se preparabat in aciem.  
 (9) A. veniens ad Alritium Mœsiæ civitatem &c.  
 (10) A. miserabiliter.  
 (1) Garetius legit al. pestilens annus mortis.  
 (2) A. & Garetius al. invadebat.  
 (1) A. Thuro, Garetius al. Thuro.  
 (2) A. ubi multas ejus Provinciæ civitates populati.  
 (3) A. opus Amazonum.  
 (4) Garetius, & A. vicinitate congaudeat.



ruinarum aliquanta ad indicia retinet (5) posteritatis. Hac ergo felicitate Gothi, qua intravere partibus Asiæ, præda, spoliisque potiti, Helleponticum fretum retranseat, vastantes in itinere suo Trojam, Iliumque, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquantulum (6) respirantes, rursus hostili mucrone deletæ sunt. Post Asiæ ergo tale excidium, Thracia eorum experta est feritatem. Nam ibi ad radices Hemi montis mari vicinam (7) Anchialos civitatem aggressi mox adeunt, urbem, quam dudum Sardanapulus Rex Parthorum inter limbum maris, & Hemi radices locasset. Ibi enim multis feruntur mansisse diebus, calidarum aquarum delectati lavacris, quæ (8) à quintodecimo milliario Anchialitanæ civitatis sunt sitæ, ab imo sui fontis igni scaturientes, & inter reliqua totius mundi thermarum innumerabilium, loca omnino præcipuè ad sanitatem infirmorum efficacissimæ. Exinde ergo ad proprias sedes regressi.

## CAPUT XXI.

*Maximianus Imperator Gothorum auxilio maximas victorias de Parthis, & Persis reportavit. Constantinus etiam eorum auxilio multa præclare gessit.*

Post hæc à Maximiano Imperatore ducuntur in auxilia Romanorum contra Parthos rogati, ubi datis auxiliariis fideliter (1) decertati sunt. Sed postquam Cæsar Maximianus pænè cum (2) eorum solatio Narsem regem Persarum Saporis Magni nepotem fugasset, ejusque omnes opes, simulque uxores, & filios deprædasset, Achillemque in Alexandria cum Diocletiano superasset, & Maximianus Hercules in Africa Quinguentianos adtrivisset, pacem Reipublicæ nacti, cœpere quasi Gothos negligere. Nam sine ipsis dudum contra quasvis gentes Romanus exercitus difficile (3) decertatus est. Apparet namque frequenter, quomodo invitabantur, sicut & sub Constantino rogati sunt, & contra cognatum ejus Licinium arma tulere, eumque devictum, & in Thessalonica clausum, privatum Imperio, Constantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famosissimam, & Romæ æmulam in suo nomine conderet civitatem, Gothorum interfuit operatio, qui fœdere inito cum Imperatore, xl. suorum millia illi in solatia contra gentes varias obtulere. Quorum & numerus, & millia (4) usque ad præsens in Republica nominantur, idest, Fœderati. Tunc etenim sub (5) Ararici, & Aorici regum suorum florebat Imperio. Post quorum decessum successor regni extitit (6) Geberich, virtutis, & nobilitatis eximie.

(5) A. ad inditium. Garetius al. pte-statis.  
(6) A. aliquantulum se reparantes, & ita Garetius.  
(7) A. Anchialos.  
(8) A. cum Gareti duodecimo mil.  
(1) A. decertaverunt.  
(2) A. cum eorum solatio Narse verò Regem.  
(3) A. decertavit.  
(4) A. militia.  
(5) Garetius legit al. Ariani, & Atrici. A. Ariarici.  
(6) A. Giberiet semper.  
(1) A. Midala.  
(2) A. qui Asdingorum.

## CAPUT XXII.

*Gebericus Gothorum Rex Visumaro Wandalarum Regi bellum infert, & vincit. Pauci Wandali è clade superstites Pannoniam à Constantino inhabitandam petunt, & obtinent.*

Nam is Hilderich patre natus, avo Ovida, proavo (1) Cnvida, gloriam generis sui factis illustribus exæquavit, primitias regni sui mox in Wandalica gente extendere cupiens contra Visumar eorum regem (2) Asdingorum è stirpe, quæ inter eos eminet, genusque indicat bellicosissimum, Dexippo historico referente, qui eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spatio pervenisse testatur præ nimia terrarum immensitate. Quo tempore erant in eo loco manentes, ubi Gepidæ sedent. juxta flumina (3) Marisia, Miliare, & Gilfil, & Grisia, qui amnes supradictos excedit. Erant namque illis tunc ab oriente Gothi, ab occidente Marcomanni, à septentrione (4) Ermunduri, à meridie Hister, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Wandalis commorantibus bellum indictum est à Geberich rege Gothorum, ad litus prædicti amnis (5) Marisia, ubi tunc diu certatum est ex æquali. Sed mox ipse Rex Wandalarum Visumar magna cum parte gentis suæ prosternitur. Geberich verò ductor Gothorum eximius, superatis, deprædatisque Wandalis, ad propria loca, unde exierat, remeavit. Tunc per pauci Wandali, qui evasissent, (6) collectâ (7) imbellium suorum manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam sibi à Constantino Principe petiere, ibique (8) per qua traxinta annos plus minus sedibus locatis, Imperatorum decretis ut incolæ famularunt. (9) Unde etiam post longum à Stilicone Magistro militum, & Exconsule, ac Patricio invitati, Gallias occupavere, ubi finitimos deprædantes non adeo fixas sedes habuere.

## CAPUT XXIII.

*De Ermanarici Regis Gothorum, qui Alexandro Magno ob multas gentes, quas perdomuit, comparatus fuit, in Erulos, Venetos, & Æstrogothos expeditionibus, & victoriis.*

Gothorum rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod Ermanaricus nobilissimus Amalorum in regno successit, qui multas, & bellicosissimas arctas gentes perdomuit, suisque parère legibus fecit. Quem meritò nonnulli Alexandro Magno comparavere majores. Habebat siquidem quos domuerat, (1) Gothos, Scythas, Thuidos in Aunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordensimnis, Caris, Rocas, Tadzans, Athual, Navego, Bubegentis, Coldas, & cum tantorum servitio (2) charus haberetur, non passus est, nisi & gentem Erulorum, quibus præerat Alaricus, magna ex parte trucidatam, reliquam suæ subigeret ditioni. Nam prædicta gens,

(3) A. flumen Marisida, Miliare, & Gilfil, & Grisia, qui omnes supradictos excedit.  
(4) A. Ermundulus.  
(5) A. Marise, ubi n.c. diu certatum &c.  
(6) A. evasrant.  
(7) Garetius legit al. in bellum.  
(8) A. per sexaginta annos.  
(9) A. famulabantur.  
(1) A. Goltbes, Etta, Thuidos, Inaxungis, Vafina, Bexoncas, Merens, Mordens, Remniscans, Rogans, Tadzans, Athaul, Navego, Bubegenas, Coldas, sed cum &c.  
(2) A. & Garctius clarus.

gens, Ablavio historico referente, (3) *juxta Maotidas paludes habitans in locis stagnantibus, quas Græci Ele vocant, Eruli* (4) nominati sunt, quanto velox, eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non levem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. (5) Sed quamvis velocitas eorum ab aliis (6) *sæpe bellantibus non evacuaretur*, Gothorum tamen stabilitati subjacuit, & tarditati, fecitque causa fortunæ, ut & ipsi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanarico (7) *serviverint*. Post Erulorum cædem idem Ermanaricus in Venetos arma commovit, qui quamvis armis (8) *desperiti*, sed numerositate pollentes, (9) *primo resistere conabantur*. Sed nihil valet multitudo (10) *in bello, præsertim ubi & multitudo armata advenerit*; nam hi, ut initio expositionis, vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab una stirpe exorti, tria nunc nomina reddidere, idest Veneti, (11) *Antes*, Sclavi, qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deserviunt, tamen tunc omnes Ermanarici imperiis serviebant. (12) *Æstorum* quoque similiter nationem, qui longissimâ ripâ Oceani Germanici insident, idem ipse prudentiâ, virtute subegit, omnibusque Scythiæ, & Germaniæ nationibus, ac si propriis laboribus imperavit.

## CAPUT XXIV.

*De Hunnorum execranda origine; veneficarum scilicet cum immundis spiritibus congressu.*

*Et de Hunnorum in Ostrogothos Scythicos expeditione, ubi & de immani, & terribili Hunnorum vultu.*

Post autem non longi temporis intervallum, ut refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos, ut refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filimer Rex Gothorum, & Gandarici magni filius, post egressum Scanzie insule jam quinto loco tenens principatum Getarum, qui & terras Scythicas cum sua gente introisset, sicut à nobis dictum est, reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone (1) *Aliorumnas is ipse cognominat*, easque habens suspectas, de medio sui prorurbat, longæque ab exercitu suo fugatas, in solitudine coëgit (2) *terre*. Quas spiritus immundi per eremum vagantes dum vidissent, & earum se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum edidere: quod fuit primum inter paludes minutum, tetrum, atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi (3) *quæ humani sermonis imaginem assignabat*. Tali ergo Hunni stirpe creati, Gothorum finibus advenere. Quorum natio sæva, ut Priscus historicus refert, in Mæotide palude ulteriorem ripam infedit, venatione tantum, nec alio labore experta, nisi quod postquam crevisset in populos, fraudibus, & rapinis vicinam gentem conturbavit. Hujus ergo (4) (ut assolent venato-

Tom. I.

- (3) A. *juxta Maotidem paludem inhabitans in locis stagnantibus, quæ Græci Ele.*  
 (4) A. *Eluri.*  
 (5) A. *eligeret.*  
 (6) A. *ab aliis crebris bellantibus evacuaretur.*  
 (7) A. *serviverint.*  
 (8) A. *desperiti.*  
 (9) A. *primum.*  
 (10) A. & *Garetius imbellium, præsertim ubi & Deus permittit, & multitudo armata convenit.*  
 (11) A. *Antes, Sclaveni.*  
 (12) A. *Æstorum.*  
 (1) A. *Aliuruncas dicunt. Garetius al. Alorunes, quæ hodie vocantur Alrunz, Hisp. Bruxos. B. Vulc.*  
 (2) A. & *Garetius in solitudine coëgit errare.*

res) dum in ulteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animadvertunt quomodo ex improvviso cerva se illis obtulit, ingressaque palude, nunc progrediens, nunc subsistens, indicem se viæ tribuit, quam secuti venatores paludem Mæotidem, quam imperviam ut pelagus existimabant, pedibus transiere. Mox quoque ut Scythica terra ignotis apparuit, cerva disparuit. Quod credo spiritus illi, unde progeniem trahunt, ad Scytharum invidiam egere. (5) *Illi verò, qui præter Mæotidem paludem alium mundum esse penitus ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ, & ut sunt solertes, iter illud nulli ante hanc ætatem notissimum, divinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei gestum (6) edicunt.* Scythiam laudant, persuasæque gente sua, viâ, quam cerva indice didicere, ad Scythiam properant, & quantoscunque (7) prius in ingressu Scytharum habuere, litavere Victoriæ, reliquos perdomitos subegere. Nam mox ingentem illam paludem transiere, illico (8) *Alpizyros, Alcidzyros, Itamaros, Tuncaffos, & Boiscos, qui ripæ istius Scythiæ infidebant, quasi quidam turbo gentium rapuere.* Alanos quoque pugna sibi pares, sed (9) *humanitatis victu, formâque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subjugavere.* Nam & quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes terribilitate fugabant, eo quod erat eis species pavenda (10) *nigredine, sed velut quædam (si dici fas est) deformis offa, non facies, habensque magis puncta, quam lumina.* Quorum animi fiduciam torvus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata deserviunt. Nam maribus ferro genas fecant, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes fenescunt, & sine venustate ephœbi sunt: quia facies ferro sulcata, tempestivam pilorum gratiam per cicatrices absumit. Exigui quidem formâ, sed (11) *arguti motibus, expediti, & ad equitandum promptissimi: scapulis latis, & ad arcus, sagittasque parati: firmis cervicibus, & (12) in superbia semper erecti.* Hi verò sub hominum figura vivunt belluinâ sævitiâ. Quod genus expeditissimum, multarumque nationum (13) *grassatorem* Getæ ut viderunt, expavescunt: suoque cum rege deliberant qualiter se à tali hoste subducant. Nam Ermanaricus rex Gothorum, licet (ut superius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen adventu dum cogitat, (14) *Roxsolanorum* gens infida, quæ tunc inter alias illi famularum exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem (15) *Samidh* nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulentio discessu, Rex furore commotus, equis ferocibus illigatam, incitatisque cursibus, per diversa divelli præcepisset: fratres ejus Sarus, & Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermanarici

Cc 2

ci

- (3) A. *quæ.*  
 (4) A. *gentes.*  
 (5) A. *illuc verò, qui præter Mæotidem alium mundum.*  
 (6) A. *edicunt.*  
 (7) A. *prius in ingressu Scytharum obvios habuerunt. ita Gar.*  
 (8) A. *Alpizyros, Alcidzyros, Itamaros, Tuncaffos. Garetius alias Alpizyros, Aicridzyros, Itamaros, Tuncaffos, & Baurcos.*  
 (9) A. *humanitate.*  
 (10) A. *nigredinis, & velut.*  
 (11) A. *argutis motibus.*  
 (12) A. *& superbiâ semper erecti.*  
 (13) A. *excidio.*  
 (14) A. *Roxsolanorum.*  
 (15) A. *Samidh.*

ci latus ferro petierunt : quo vulnere faucius , ægram vitam corporis imbecillitate contraxit , quam adversam ejus valetudinem captans (16) *Balamir* Rex Hunnorum , (17) *in Ostrogothas* movit procinctum : à quorum societate jam *Vesegothæ* (18) *discessere , quam dudum inter se juncti habebant* . Inter hæc *Ermanaricus* tam vulneris dolorem , quàm etiam incursiones Hunnorum non ferens , grandævus , & plenus dierum centesimo decimo anno vitæ suæ defunctus est . Cujus (19) *mortis occasio* dedit Hunnis prævalere in Gothicis illis , quos dixeramus orientali plaga sedere , & Ostrogothas nuncupari .

## CAPUT XXV.

*Vesegothæ , Ostrogothis à Vandalis victis , à Valente Imper. Mœsiam habitandam appetunt , & obtinent , & cum Christiani fieri cuperent , Valens , ut Arianus , Prædicatores Arianos ad eos mittit , & perfidiæ suæ veneno inficit .*

**V**esegothæ , idest , alii eorum socii , & occidui soli cultores , metu parentum exterriti , quid nam de se propter gentem Hunnorum deliberarent , ambigebant , diuque cogitantes , tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere , ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani Imp. senioris , ut partem Thraciæ , sive Mœsiæ si illis traderet ad colendum , ejus legibus viverent , ejusque imperiis subderentur . Et , ut fides uberior illis haberetur , promittunt se , si doctores linguæ suæ dnaverit , fieri Christianos . Quo Valens comperto , mox gratulabundus annuit , quod ultrò petere voluisset : susceptosque in Mœsiæ partibus Getas , quasi murum regni sui contra cæteras gentes statuit . Et quia tunc Valens Imperator Arianorum perfidiâ faucius , nostrarum partium omnes Ecclesias obturasset , suæ partis fautores ad illos dirigit Prædicatores , qui (1) *venientibus rudibus , & ignaris , illico perfidiæ suæ virus defundunt* . Sic quoque Vesegothæ à Valente Imperatore Ariani potius , quàm Christiani effecti . De cætero tam Ostrogothis , quàm Gepidis parentibus suis per affectionis gratiam , evangelizantes , hujus perfidiæ culturam edocentes , omnem ubique linguæ hujus nationem ad culturam hujus sectæ invitavere . Ipsi quoque ( ut dictum est ) Danubium transmeantes , Daciam Ripensem , Mœsiam , Thraciasque permissu Principis infedere .

## CAPUT XXVI.

*Vesegothi Romanorum subditi , ingenti fame pressi , & à Ducibus Romanis pessimè habiti , sese in libertatem vendicant , & Thracias , Daciamque Ripensem occupant . Valens Imper. qui eos Ariana perfidia infici curarat , divinâ vindictâ ab ipsis comburitur .*

**E**venit his ( ut adsolet (1) *gentibus necdum bene loco fundatis* ) penuria famis . Coepere

(16) A. *Balamir* .  
 (17) A. *in Ostrogothorum partem* .  
 (18) A. *quadam inter se contentione se juncti habebantur* .  
 (19) A. *Cujus mors occasionem dedit* .  
 (1) A. *Venientibus rudibus , & ignaris illico perfidiæ suæ virus infundunt* .  
 (1) A. *egenti* .  
 (2) A. *Fritigernis* .  
 (3) A. *mancipium uno pane , aut decem libras carnis mercantur* .  
 (4) A. *saluti* .

**A**utem primates eorum , & duces , qui regum vice illis præerant , idest *Fridigernus* , (2) *Alatheus* , & *Safrach* exercitus inopiam condolere , negotiationemque à *Lupicino* , Maximoque Romanorum ducibus expetere . Verùm quid non auri sacra fames compellit adquiescere ? Coeperunt duces (avaritia compellente) non solum ovium , boumque carnes , verùm etiam canum , & immundorum animalium morticina eis pro magno contradere : adeo ut quodlibet mancipium (3) *in unum panem , aut decem libras in unam carnem* mercarentur . Sed jam mancipiis , & suppellectili deficientibus , filios eorum , avarus mercator victos necessitate exposcit . Haud enim secus parentes faciunt , *salutem* (4) suorum pignorum providentes , *satius* (5) deliberant ingenuitatem perire , quàm vitam , dum *misericores* (6) alendus quis venditur , quàm moriturus servatur . Contigit enim illo sub tempore ærumnoso ut *Lupicinus* ductor Romanorum *Fridigernum* (7) Gothorum regulum ad convivium invitaret , dolumque ei , ut post exitus docuit , moliretur . Sed *Fridigernus* doli nefcius , cum paucorum comitatu ad convivium veniens , dum intus in Prætorio epulatur , clamorem miserorum morientium audiret , (8) *jamque alia in parte socios ejus reclusos* , dum milites ducis sui jussu trucidare conarentur , & vox morientium duriter emissâ jam suspectis auribus intonaret , illico (9) *apertis ipsis dolos cognoscens* *Fridigernus* , evaginato gladio (10) *in convivio* , non sine magna temeritate , velocitateque egreditur , suosque socios ab imminente morte ereptos ad necem Romanorum instigat . Qui (11) *nahta occasione votiva* , elegerunt viri fortissimi in bello magis , quàm in fame deficere , & illico in ducum *Lupicini* , & *Maximi* armantur occisionem . Illa namque dies Gothorum famem , Romanorumque securitatem ademit : coeperuntque Gothi jam non ut advenæ , & peregrini , sed ut cives , & domini possessoribus imperare , totasque partes septentrionales usque ad Danubium suo jure tenere . Quod comperiens in Antiochia Valens Imperator mox armato exercitu , in Thraciarum partes (12) *digreditur* : ubi lacrymabili bello commisso , vincens Gothicis , in (13) *quodam prælio* juxta *Hadrianopolim* faucius ipse refugiens , ignorantibus quoque quòd Imperator in tam vili casula delitesceret Gothicis , igneque ( ut adsolet ) sævientem ab inimico supposito cum regali pompa crematus est haud secus , quàm Dei prorsus judicio , ut ab ipsis igne combureretur , quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset , & ignem charitatis ad gehennæ ignem detorsisset . Quo tempore Vesegothæ Thracias , Daciamque Ripensem post tanti gloriam (14) *trophæi* , tanquam solo geniali potiti , coeperunt incolere .

E

CA-

(5) A. *faciliusque* .  
 (6) A. *misericores* .  
 (7) A. *Fritigernum semper* .  
 (8) A. *nam in alia parte socios ejus inclusos* .  
 (9) A. *apertè dolum cognoscens* .  
 (10) A. *in convivio* .  
 (11) A. *nahta occasione votivam* .  
 (12) A. *regreditur* .  
 (13) A. *in quoddam prædium* .  
 (14) A. *triumphi* .

## CAPUT XXVII.

*Vesegothæ Theodosio Imperat. eis internecionem moliente, eo ægrotante ad Theſſaliam, Epiros, & Achajam, & Pannoniam prædandas digreſſuntur. Gratianus Imp. fœdus cum iis inſit, quod & Theodoſius ſanxit.*

Sed (1) Theodoſium ab Hiſpania Gratianus Imperator electum, in orientali principatu loco Valentis patruſi ſubrogat, militarique diſciplinâ mox in meliori ſtatu repositâ, ignaviam priorum Principum, & deſidiam excluſam Gothus ut ſenſit, pertimuit. Nam Imperator acri omnino ingenio, virtuteque, & conſilio clarus, cum præceptorum ſeveritate, & liberalitate, blandicieque ſua remiſſum exercitum ad fortia provocaret; at verò ubi milites Principe meliore mutato fiduciam acceperunt, Gothos impetere tentant, eosque Thraciæ finibus pellunt: ſed Theodoſio Principe pænè tunc uſque ad deſperationem ægrotante, datur iterum Gothiſ audacia, diviſoque exercitu, Fridigernus ad Theſſaliam prædandam, Epiros, (2) & Achajam digreſſus eſt: Alatheus verò, & Safrach cum reſiduis copiis Pannoniam petierunt. Quod quum Gratianus Imperator, qui tunc Româ in Gallias ob incurſionem Wandalarum reſeſſerat, (3) comperiſſet: quia Theodoſio fatali deſperatione ſuccumbente, Gothi magis ſævirent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, ſed gratiâ eos, muneribusque victurus, pacemque, & victualia illis concedens, cum ipſis inſito fœdere (4) fecit. Ubi verò poſt hæc Theodoſius convaluit Imperator, reperitque Gratianum cum Gothiſ, & Romanis pepigiſſe fœdus, quod ipſe optaverat, admodum grato animo ferens, & ipſe in hac pace (5) conſiſtit.

## CAPUT XXVIII.

*Atanaricus Vesegotharum Rex, Fridigerni ſucceſſor, à Theodoſio Imp. Conſtantinopolim evocatus magnis honoribus ab eo afficitur, ibique moritur: ubi & de Fœderatis, & de Theodoſii adverſus Eugenium tyrannum, qui Gallias occuparat, auxilio Vesegotharum victoria.*

Atanaricum quoque regem, qui tunc Fridigerno ſucceſſerat, datis ſibi muneribus ſociavit moribus ſuis benigniſſimis, & ad ſe eum in Conſtantinopolim accedere (1) invitavit. Qui omnino libenter acquieſcens, regiam urbem ingreſſus eſt, miranſque: En, inquit, cerno quod ſæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ urbiſ, & huc illuc oculos volvens, nunc ſitum urbiſ, com meatumque navium, nunc mœnia clara proſpectans miratur, populosque diverſarum gentium, quaſi fonte in uno è diverſis partibus ſcaturiente unda, ſic quoque militem ordinatum aſpiciens: Deus, inquit, ſine dubio terrenus eſt Imperator, &

(1) A. Sed Theod. à Grat. electo, & in orient. princip. &c. ſubrogato.

(2) A. Epiros.

(3) A. ſeſſerat.

(4) A. fecit amicos.

(5) A. conſiſtit.

(1) A. juſſit.

(2) Hinc collige morem priſcum: olim enim turba, & pompa ſumus præcedebat, ut ex An. Marcellino, pag. 440. Gare.

(3) A. efficitur, militiſque illâ.

(4) Garetiſ alias gentiſ.

A quisquis adverſus eum manum moverit, ipſe ſui ſanguiniſ reus exiſtit. In tali ergo admiratione, majoreque à Principe honore ſuffultus, paucis menſibus interjectis, ab hac luce migravit. Quem Princeps affectioniſ gratiâ pænè plus mortuum, quam vivum honorans, dignæ tradidit ſepulture; (2) ipſe quoque in exequiſ feretro ejus præiens. Deſuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in ſervitio Theodoſij Imperatoris perdurans, Romano ſe Imperio ſubdens, cum milite velut unum corpus (3) efficit, milliaque illa dudum ſub Conſtantino Principe fœderatorum renovata, & ipſi dicti ſunt Fœderati. E quibus Imperator contra Eugenium tyrannum, qui occiſo Gratiano Gallias occupaviſſet, plus quam XX. millia armatorum fideles ſibi, & amicos intelligens ſecum duxit, victoriaque de prædicto tyranno potitus, ultionem exegit.

## CAPUT XXIX.

*Vesegothæ ſubtrahit ſibi à Theodoſii filiſ conſuetiſ doniſ, pertæſi ocii, Alaricum ſibi Regem eligunt, & Italiam invadunt.*

Postquam verò Theodoſius amator paciſ, (1) generiſque Gothorum, rebus exceſſit humaniſ, coeperunt ejus filii utramque Rempub. luxuriôſe viventes ad nihilare, auxiliariſque ſuiſ, ideſt Gothiſ conſuetâ dona ſubtrahere, mox Gothiſ ſaſtidium eorum increvit, verentſque ne longa pace eorum reſolveretur fortitudo, ordinant ſuper ſe regem Alaricum, cui erat poſt Amalos ſecunda nobilitas, (2) Baltharumque ex genere origo mirifica, quid dudum ob audaciam virtutiſ Baltha, ideſt audax nomen inter ſuiſ acceperat. Mox ut ergo antefatus Alaricus creatus eſt Rex, cum ſuiſ deliberans ſuaſit (3) ſuo labore quærere regna, quam alieniſ per ocium ſubjacere: & ſumpto exercitu, per Pannonias, Stilicone, & Aureliano Conſulibus, & per (4) Firmium dextro latere quaſi viriſ vacuam intravit Italiam. Nullo penitus obſtente ad pontem applicuit (5) Conſtantiniani, qui tertio milliario ab urbe (6) erat regia Ravennate. Quæ urbiſ inter paludeſ, & pelaguiſ, interque Padi fluventia uni tantum patet (7) acceſſui, cuius dudum (ut tradunt majoreſ) poſſeſſoreſ Eneti, ideſt laudabileſ dicebantur. Hæc in ſinu regni Romani ſuper mare Jonium conſtituta, in modum (8) influentium aquarum redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto curſu de Corcyra, atque Helladiſ partibuſ navigat dextrum latuſ, (9) primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Hiſtriamque, & ſic Venetiaſ radens palmulâ navigat. Ab occidente verò habet paludeſ, per quas uno anguſtiſſimo introitu, ut porta relicta eſt. A ſeptentrionali quoque plaga ramuſ illi ex Pado eſt, qui foſſa vocatur Aſconis. A meridie idem ipſe Paduſ, quem (10) ſolum fluviorum regem dicunt, cognomento Eridanuſ, ab Auguſto Imperatore altiffima (11) foſſa demiffuſ, qui ſeptima ſui alvei parte mediam influit civitatem. Ad oſtia ſua amœniſſimum portum præ-

(2) A. Baltharumque.

(3) A. ſuaſit eoſ.

(4) Garetiſ. fortè Sirmium, ita legit Ambroſ.

(5) A. ad pontem applicavit Conſtantinianiſ.

(6) A. aberat.

(7) A. uno tantum patet acceſſu.

(8) A. Garetiſ fortè addendum inſula, & ita in Ambroſ.

(9) A. dextro latere primùm Epiros.

(10) A. quem Italia ſoliſ.

(11) A. latiffima.

præbens, classem CCXL. (12) navium, Dione referente, tutissimâ dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, ut Fabius ait, quòd aliquando portus fuerat, spatiosissimos hortos ostendit, arboribus plenos: verùm de quibus non pendeant vela, sed poma. Trino siquidem urbs ipsa vocabulo gloriatur, trigeminaque positione exultat, idest, prima Ravenna, ultima Classis, media (13) Cæsarea, inter urbem & mare (14) plena mollicie, arenâque munita, vegetationibus apta.

## CAPUT XXX.

*Alaricus Stiliconem Gothos inopinatò bello adorsum, cædit; Italiam vastat, Romam spoliat. Inde, in Africam cogitans, cum spoliis moritur. Vesegotha Alaricum in alveo fluminis Busentini miratione sepeliunt.*

**V**erumenimverò cum (1) in ea civitate Vesegotharum applicuisset exercitus, & ad Honorium Imperatorem (qui intus residebat legationem misisset, (2) quatenus si permetteret, ut Gothi pacati in Italia residerent, sic eos cum Romanorum populo vivere, ut una gens utraque credi posset: sin autem aliter, bellando quis quem valebat, expelleret, (3) etiam securus qui victor existeret, imperaret. Honorius Imperat. utramque pollicitationem, formidans, suoque cum Senatu inuito consilio, quomodo eos extra fines Italos expelleret, deliberabat. Cui postremùm sententia sedit, quatenus provincias longè positas, idest Gallias, Hispaniasque, quas jam pænè perdidisset, & Gizerichi eas Wandalorum Regis vastaret irruptio, si valeret Alaricus, sua cum gente sibi tanquam lares proprios vendicaret, donatione sacro oraculo confirmata. Consentiant Gothi, (4) hac ordinatione, & ad traditam sibi patriam proficiscuntur. Post quorum discessum, nec quicquam mali in Italia perpetratum, (5) Stilico Patricius, & socer Honorii Imperatoris, (nam utramque ejus filiam, idest Mariam, & Ermantiam, (6) quas sibi Princeps unam post unam sociavit, utramque virginem, & intactam Deus ab hac luce migrare præcepit) hic ergo Stilico (7) ad Polentiam civitatem in alpebus Cottis locatam dolosè accedens, nihilque mali suspicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ, suamque deformitatem ruit in bellum. Quem ex improvise Gothi cernentes, primò perterriti sunt, sed mox recollectis animis, & ut solebant, hortationibus excitati, omnem pænè exercitum Stiliconis in fugam conversum, usque ad internecionem dejiciunt, furibundoque animo arreptum iter deserunt, & in Liguriam post se, unde jam transierant, revertuntur: (8) ejusque prædis, spoliisque potiti, Æmiliam pari tenore devastant, Flaminiaque aggerem inter Picenum, & Thusciam, usque ad urbem Romam discurrentes, quicquid inter utrumque latus fuit, in prædam diripiunt, ad postremum Romam ingressi, Alarico jubente, spoliant tantum, non autem, ut solent gentes, ignem sup-

(12) A. CCL.  
 (13) Garetius al. Cæsaria.  
 (14) A. plena mollicies.  
 (1) A. in ejus vicinitatem.  
 (2) A. mittunt.  
 (3) A. cum Gareti jam.  
 (4) A. huic ordinationi.  
 (5) Hic in Amb. MS. locus est mancus, legitque tantum Iulio Patricius, & socer Honorii Imperatoris, nam utranque virginem, & intactam Deus ab hac luce vocavit.  
 (6) alias Thymantiam Gareti.

**A** ponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitus injuriam irrogari patiuntur. Exindeque egressi, per Campaniam, & Lucaniam simili clade peracta. (9) Brutios accesserunt: ubi diu residentes, ad Siciliam, exinde ad Africam transire deliberant. Brutiorum siquidem regio in extremis Italiæ finibus australi interjacens parti angulus ejus Apennini montis initium facit, Adriæque pelagus, ut lingua porrecta à Tyrreno æstu sejungens, nomen quondam à (10) Brutia sortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus Rex Vesegotharum cum opibus totius Italiæ, quas in præda diripuerat, exinde, ut dictum est, per Siciliam in Africam quietam patriam transire disponit. Cujus, quia non est liberum, quodcumque homo sine nutu Dei disposuerit, fretum illud horribile aliquantas naves submersit, plurimas conturbavit. Qua adversitate repulsus Alaricus, dum secum quid ageret deliberaret: subitò immatura morte præventus, rebus excessit humanis. Quem nimia (11) dilectione lugentes Barentinum amnem juxta Consentinam civitatem de alveo suo (12) derivant. Nam hic fluvius à pede montis juxta urbem dilapsus fuit undâ salutiferâ. Hujus ergo in medio alveo collecto captivorum agmine sepulturæ locum effodiunt, in cujus foveæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rursusque aquas in suum alveum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognosceretur, fossiores omnes interemerunt.

## CAPUT XXXI.

*Athaulphus Alarici successor Italiam spoliat. Placidiam Theodosii Imper. germanam uxorem ducit. Ex Italia in Gallias, ad exigendos inde Vandalos, & Alanos transit. Inde in Hispaniam, ibi interficitur. Item Regericus 3. Vesegotharum Rex interficitur.*

**M**ortuo Alarico Vesegotha regnum Athaulfo ejus consanguineo, & forma, & mente, conspicuo tradunt. Nam erat quamvis non adeò proceritate staturæ formatus, quantum pulcritudine corporis, vultuque decorus. Qui suscepto regno revertens (1) item ad Romam, si quid primùm remanserat, more locustarum, erasit, nec tantum privatis divitiis Italiam spoliavit, imò & publicis, Imperatore Honorio nihil resistere prævalente, cujus & germanam Placidiam, Theodosii Imperatoris ex altera uxore filiam, Urbe captivam abduxit, quam tamen ob generis nobilitatem, formæque pulcritudinem, & integritatem castitatis attendens, in (2) Foroliviæ Æmiliæ civitate suo matrimonio legitime copulavit, ut gentes hac societate comperta, quasi adunatâ Gothis Republicâ efficacius terrentur. Honoriumque Augustum, quamvis opibus exhaustum, (3) tamen quasi cognatum grato animo derelinquens, Gallias tendit: (4) ubi cum advenisset, vicinæ gentes perterritæ, in suis se finibus cœperunt continere, quæ dudum crudeliter Gallias infestassent, tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Wandali,

(7) A. temper Istulco.  
 (8) A. eamque prædis, spoliisque potiti, & Æmiliam etc.  
 (9) A. Brucios temper.  
 (10) A. à Bricia.  
 (11) A. quem nimia sui dilectione lugentes, Basinto amnem Gareti Busentum amnem.  
 (12) A. derivato.  
 (1) A. iterum.  
 (2) A. in Forojulii, Garetius Feroconelii.  
 (3) A. exhaustum jam tames.  
 (4) A. quò cum advenisset.



dali, & Alani, quos supra diximus, permisso Principum Romanorum utraq̃ue Pannoniã resecere, nec ibi sibi, ob metum Gothorum, arbitantes tutum fore si reverterentur, ad Gallias transire. Sed mox à Galliis, quas ante non multum tempus occupassent, fugientes, Hispaniã (5) se recluere, adhuc memores ex relatione majorum suorum, quid dudum Geberich Rex Gothorum genti suæ præstitisset incommodi, vel quomodo eos virtute sua patrio solo expulisset. Tali ergo casu Galliæ Ataulfo patuerunt *venienti*. Confirmato ergo Gothis regno in Galliis, Hispanorum casu (6) cœpit dolere, eosque deliberans à Wandalorum incurfibus eripere, per suas opes Barcionam cum certis fidelibus (7) *delectis*, plebeque imbelli, interiores Hispanias introivit, ubi sæpe cum Wandalis decertans, tertio anno postquam Gallias, Hispaniasque domuisset, occubuit (8) *gladio ilio perforato Vermulsi*, de cujus solitus erat ridere statura. Post cujus mortem Regericus Rex (9) *constituitur*, sed & ipse suorum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit.

## CAPUT XXXII.

*Valia IV. Vefegotharum Rex pace cum Honorio Imper. inita, Placidiam Romanis reddit. Item de Constantino, Constante, Jovino, & Sebastiano Gallia inuasoribus.*

Dehinc jam quartus ab Alarico Rex constituitur Valia, nimis descriptus, & prudens, contra quem Honorius Imperator (1) *Constantinum* virum industria militari pollentem, multisque præliis gloriosum cum exercitu (2) *dirigit*, veritus ne foedus dudum cum Athaulfo in initum ipse turbaret, & aliquas rursus in Reipub. insidias moliretur, vicinis sibi gentibus repulsis, simulque desiderans germanam *quam Placidiam* subjectionis opprobrio liberare, paciscens cum Constantino, ut aut bello, aut pace, vel quoquo modo si eam potuisset, ad suum regnum revocaret, eique eam in matrimonium sociaret. Quo placito (3) *Constantinus* ovans cum copia armatorum, & pænè jam regio apparatu Hispanias petit. Cui Valia Rex Gothorum non minori procinctu ad claustra Pirenæi occurrit: ubi ab utraque parte legatione directâ, ita convénit pacisci, ut Placidiam *sororem Principis* redderet, suaque solatia Romanæ Reipublicæ, ubi usus exigeret, non denegaret. Eo namque tempore Constantinus quidam apud Gallias invadens Imperium, filium suum Constantem ex Monacho fecerat Cæsarem, sed non diu tenens regnum præsumptum, mox foederatis Gothis, Romanisque, ipse occiditur Arelati, filius vero ejus Viennæ. Post quos item Jovinus, ac Sebastianus pari temeritate Reipub. occupandam existimantes, pari exitio periire. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni post pænè L. annos invasâ Pannoniã à Romanis, & Gothis expulsi sunt, videns Valia Wandalos in suis finibus, idest Hispaniæ solo,

(5) A. Hispanias secedunt.  
(6) A. casum.  
(7) A. d. relictis.  
(8) A. gladio Everulsi ilia perforatus.  
(9) A. instituitur.  
(1) Garetius, & A. Constantium.  
(2) A. dirigit.  
(3) A. Constantius.  
(4) A. Galatæ, quo Garetius, Galicia.

audaci temeritate ab interioribus partibus (4) Galliæ (ubi eos fugaverat dudum Athaulfus) egressos, (5) *cuncta in prædis vastar*, eo tempore, quo Hierius, & Arlaburius Consules extitissent: nec mora, mox contra eos movit exercitum.

## CAPUT XXXIII.

*De Wandalorum Regum serie in Africa per annos se è centum, utque Belisarius de Gilimere Constantinopolim adducto triumphavit, & Africa rursus Interiori Romano adjuncta fuerit. Item de Valiæ morte.*

Sed Gizericus Rex Wandalorum jam à Bonifacio in Africam invitatur, qui Valentiano Principi veniens in offensam non aliter quam se malo Reipub. potuit vindicare. Is ergo suis precibus eos invitans, (1) *per tractum angustum*, quod dicitur fretum Gaditanum, & vix septem millibus Africam ab Hispaniis dividit, (2) *ostio, ve maris Tyrrheni Oceani æstum egerit*, transposuit. Erat namque Gizericus jam Romanorum clade in (3) *urbe* notissimus, staturâ mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus, sermone (4) rarus, luxuriæ contemptor, irâ turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes providentissimus, semina contentionum jacere, odia miscere paratus. Talis Africæ temp. precibus Bonifacii, ut diximus invitatus intravit, (5) *ubi ad divinitat m* (ut fertur) accepta auctoritate diu regnans, ante obitum suum filicrum *agmen ac itum* (6) ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio: sed ordine quisque, & gradu suo, qui aliis superviveret, idest, seniori suo fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus. Quod observantes per annorum multorum spatia, regnum feliciter possedere, nec, quod in reliquis gentibus adest, intestino bello foedati sunt, suoque ordine unus post unum suscipiens regnum, in pace populis imperarunt. Quorum ordo iste, ac successio fuit. Primum Gizericus, qui pater, & dominus, sequens Hunnericus, tertius Gundamundus, quartus Transamundus, quintus Hilderich. Quo malo gentis suæ, Gelimer immemor atavi præceptorum, de regno ejecto, & interempto, tyrannidem præsumpsit, sed non ei cessit impune quod fecerat. Nam Justiniani Imperatoris ultio in eo apparuit, & cum omni genere suo, opibusque, quibus more prædonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimum Belisarium, Magistrum militum orientalem, (7) *& Consul. m* ordinarium, atque Patricium, magnum in Circo populo spectaculum fuit, feramque *sui* pœnitundinem gerens, quum se videret de fastigio regali dejectum, privatæ vitæ, cui noluit famulari, redactus occubuit. Sic Africa, quæ in divisione orbis terrarum tertia pars mundi describitur, centesimo ferè anno Wandalico jugo erepta in libertatem revocata est regni Romani: & quam dudum ignavis domi-

(5) A. & cuncta in præda vastar, eo ferè tempore, quo Hierius, & Arlaburius Consules processissent.  
(1) A. per tractum angustiarum, qui dicitur &c.  
(2) A. ostiumque maris Tyrrheni in Oceani æstum egerit.  
(3) A. Orbe.  
(4) Garetius al. rarus.  
(5) A. ubi à divinitate.  
(6) A. suorum agmine accito.  
(7) A. Exconsulem.

minis, ducibusque infidelibus, à Reip. Romanæ corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino, & fideli ductore *tunc* (8) revocata, hodièque congaudet. Quanvis & post hæc aliquantum intestino prælio, Maurorumque infidelitate adtritam (9) se lamentaverit: tamen triumphus Justiniani Imperatoris à Deo sibi donatus, (10) quod inchoaverat ad finem usque perduxit. Sed nobis quid opus est, unde res non exigit, dicere? Ad propositum redeamus. Valia siquidem Rex Gothorum adeò cum suis in Wandalos sæviebat, ut voluisset eos etiam in Africa persequi, nisi eum casus, qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat, revocasset. Nobilitatus namque intra Hispanias, in *ru. ntâq;* *victoriâ* (11) potius, Tholosam revertitur; Romano Imperio, fugatis hostibus, aliquantas provincias (quod promiserat) derelinquens, sibi que adversâ post longum valetudine superveniente, rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo (12) *Berimundus* Thorismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ superius diximus, cum filio Witiricho ab Ostrogothis, qui adhuc in Scythiæ terra Hunnorum oppressionibus subjacebant, ad Vefegotharum regnum migravit. Consciens enim erat virtutis, & generis nobilitatis, facilius sibi credens principatum à parentibus deferri, quem heredem regum constabat esse multorum. Quis namque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere? sed nec ipse adeò voluit, quis esset, ostendere. Et illi jam post mortem Valiæ (13) *Theodoricum* ei d d re successorem, ad quem veniens Berimund, animi pondere, (14) *quo valebat eximiam*, generis suis amplitudinem commoda taciturnitate suppressit: sciens regnantibus semper de regali stirpe genitos esse suspectos. Passus est ergo ignorari, ne faceret *ordinanda* (15) confundi. Susceptusque est cum filio suo à Rege Theoderico honorificè nimis; adeò ut nec (16) *consilio suo expertem*, nec *convivio* faceret alienum, non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, sed pro animi fortitudine, & robore (17) *gentis*, quam non poterat occultare.

## CAPUT XXXIV.

*Theodoricus V. Vefegotharum Rex. In hunc Romani cum auxiliariis Hunnis rupta pace exercitum ducunt. Fœdera firmantur. Attila pacatur. Item de Attilæ aula.*

Defuncto Valia, ut superius quod diximus repetamus, qui parum fuerat felix (1) *Gallis*, prosperrimus, feliciorque Theodoricus successit in regno: homo summa moderatione, compositus animi, corporisque (2) *utilitate* abundans. Contra quem Theodosio, & Festo Consulibus, pace rupta Romani Hunnis auxiliariis secum junctis, in Gallias arma moverunt. Turbaverat namque eos Gothorum fœderato-

- (8) A. *nunc*.  
 (9) A. *se se lamentata sit*.  
 (10) A. *quem inchoaverat ad pacem, usque perduxit*.  
 (11) A. *incrementaque victoriæ*.  
 (12) A. *Berimut*, al. *Garetius Beremutb*.  
 (13) A. *Theoderidum ei dederant*.  
 (14) A. *quo valebat eximio*.  
 (15) A. *ordinata*.  
 (16) A. *nec consilii sui expertem, nec convivii*.  
 (17) A. *robore mentis, quam non poterat occultare. Quid plur?*  
 (1) A. *Gallus*.  
 (2) *Garetius al. utilitate, ita in Ambros.*  
 (3) *Garetius al. efferasset, ita in Ambros.*

rum manus, quæ cum Caina Comite Constantinopolim (3) *se fœderasset*. Aetius ergo Patri- cius tunc præerat militibus, fortissimorum Mœsiorum stirpe progenitus, in *Dorostena* (4) civitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, Reipub. *Romanæ* singulariter natus, qui superbiam Suevorum, Francorumque barbariem immensis cædibus fervire Romano Imperio (5) *coegisset*. Hunnis quoque auxiliariis, Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus movit procinctum, diuque ex utraque parte acie ordinata, quum utrique fortes, & neuter (6) *firmior esset*, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœdereque firmato, ab alterutro fida pace peracta, (7) *recessit uterque*. Qua *pacatur* Attila Hunnorum omnium dominus, & penè totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem (8) *remissus* à Theodosio juniore Priscus tali voce inter alia refert. Ingentia siquidem flumina, idest Tyfiam, Tibisiamque, & Driccam transeuntes, venimus in locum *illum*, ubi dudum (9) *Vidicu'a* Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit. Indequè non longè ad vicum, in quo Rex Attila morabatur, accessimus: vicum inquam ad instar civitatis amplissimæ, in quo lignea mœnia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, ut vix ab intento posset junctura tabularum comprehendere. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore dispositas. Area verò (10) *curtis* ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ Regis barbariam totam (11) *tenentis*, hæc captis civitatibus habitacula præponebat.

## CAPUT XXXV.

*De Attilæ Regis Hunnorum Patre, Fratribus, deque ipsius statura, forma, & moribus. Item de gladio Martis, qui in ipse usurpavit. Locus insignis è Prisco historico.*

IS namque Attila patre genitus Mundzucco, cujus fuere germani, Octar, & Roas, qui ante Attilam regnum *Hunnorum* tenuisse narrantur, quamvis non omnino cunctorum. *Eorum ipse post obitum cum* (1) *Bleta* germano Hunnorum successit in regnum, & ut antè expeditioni, quam parabat, par foret, augmentum virium parricidio quærit, tendens ad discrimen omnium nece suorum. Sed librante (2) *justitia d testabili* remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis invenit. (3) *Bleta* enim fratre fraudibus perempto, qui magnæ parti regnabat Hunnorum, universum sibi populum (4) *subjugavit*, aliarumque gentium, quas tunc in ditione tenebat, numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos, Vefegothasque subdere peroptabat. Cujus exercitus quin-

- (4) A. *Dorostana*.  
 (5) A. *coegit*.  
 (6) A. *infirmior esset*.  
 (7) A. *recessit uterque. Qua pace Attila*.  
 (8) A. *se missum*.  
 (9) A. & *Garetius Vidigoja*.  
 (10) A. *Curtis*.  
 (11) A. *Ha sedes erant Attilæ Regi barbariam totam tenenti*.  
 (1) A. *quorum ipse post quorum obitum cum Bleda, &c. Garetius alias legit Bledam. Prosper Budam*.  
 (2) A. *Justitia remedio*.  
 (3) A. *Bleda, Garctius al. Buda*.  
 (4) A. *adunavit*.

quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in concussionem (\*) *gentis* natus in mundo, terrarum omnium metus, qui nescio qua sorte terrebat cuncta, formidabili de se opinione vulgata. Erat namque superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, ut elari potentia ipso quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide semel receptis. Forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barbâ, canis aspersus, (§) *smo* naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Qui quamvis hujus esset naturæ, ut semper magna confideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inventus, facer apud Scytharum reges semper habitus. Quem Priscus historicus tali refert occasione detectum. Cùm pastor, inquires, quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur, tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas *bucula* incautè calcaverat, effossumque protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi Principem constitutum, & per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum.

## CAPUT XXXVI.

*Attila, suapte natura ad vastandum orbem paratus, à Gizerico Wandalorum Rege multis muneribus ad id instigatur. Is omni ratione discordiam inter Romanos, & Gothos serere conatur; sed frustra. Epistola Valentini Imp. ad Vefegothas, eorumque responsum.*

Hujus ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus Rex Wandalorum, quem paulò ante memoravimus, multis muneribus ad Vefegotharum bella præcipitat, metuens ne Theodericus Vefegotharum Rex filia (1) ulcisceretur injuriam, quæ Hunericho Gizerici filio juncta, priùs quidem tanto conjugio lætaretur; sed postea, ut erat ille & in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam naribus abscissis, truncatisque auribus spolians decore naturali, patri suo ad Gallias remiserat, (2) ut turpe funus miseranda semper offerret, & crudelitas, qua etiam moverentur externi, vindictam patris efficacibus impetraret. Attila igitur dudum bella concepta Gizerici redemptione parturiens, legatos in Italiam ad Valentianum Principem misit ferens Gothorum Romanorumque discordiam: ut quos prælio non poterat concutere, odiis internis elideret, adferens se Reipub. ejus amicitias in nullo violare, sed contra Theodericum Vefegotharum Regem sibi esse certamen, unde eum excipi libenter optaret. Cætera epistolæ usitatis salutationum blandimentis opplevertat, studens fidem adhibere

Tom. I.

(§) A. *smo*. (\*) A. *gentium*.  
 (1) A. *filie suæ*.  
 (2) A. *scilicet ut turpe*.  
 (3) A. *fortissimi gentium adversis orbis, & ita Garetius*.  
 (§) A. *Ab Hunnis non per bella, ubi committis casus est fufum, sed quod graviter anget insidiis appetitum, ut de nobis &c.*  
 (4) A. *potestates*.  
 (5) A. *vos interrogate &c.*  
 (6) A. *innumerabilis exercitus*.

A mendacio. Pari etiam modo ad Regem Vefegotharum Theodericum dirigit scriptum, hortans ut à Romanorum societate discederet, recoleretque prælia, quæ paulò ante contra eum fuerant concitata sub nimia feritate. Homo subtilis, antequam bella gereret, arte pugnabat. Tunc Valentianus Imperator ad Vefegothas, eorumque Regem Theodericum in his verbis legationem direxit. Prudentiæ vestræ est, fortissime gentium, adversus (3) urbis conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere servitium, qui causas prælii non requirit, sed quicquid commiserit, hoc putat esse legitimum. Ambitum suum brachio metitur, superbiam licentia satiat, qui jus fasque contemnens, hostem se exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium se approbat inimicum. Recordamini quæso, quod certè non potest oblivisci. Ab Hunnis casus est fufus, sed quod graviter agit, insidiis agit appetitum. Unde (§) ut de nobis taceamus potestis hanc inulti terre superbiam? Armorum (4) potentes, favete propriis doloribus, & communes jungite manus. Auxiliamini etiam Reipub., cujus membrum tenetis. Quam sit autem nobis expetenda, vel amplexanda societas, (5) hostes interrogate consilia. His & similibus legati Valentiani Regem permovere Theodericum. Quibus ille respondit: Habetis, inquit, Romani, desiderium vestrum: fecistis Attilam, & nobis hostem. Sequimur illum quocunque vocaverit, & quamvis infletur de diversis barbarum gentium victoriis, norunt tamen Gothi configere cum superbis. Nullum bellum dixerim grave, nisi quod causa debilitat, quando nil triste pavet, cui majestas arriserit. Acclamant responso comites Ducis, lætum sequitur vulgus. Fit omnibus ambitus pugnae, hostes jam Hunni desiderantur. Producitur itaque à Rege Theoderico Vefegotharum innumerabilis (6) multitudo, qui quatuor filiis domi dimissis, idest Friderico, & (7) Turico, Rotemero, & Himmerit, secum tantum Thorismund, & Theodericum majores natu participes laboris assumit. Felix procinctus, auxiliantium suave collegium habere, & solatia illorum, quos delectat ipsa etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta Patricii Aetii providentia fuit, cui tunc innitebatur Respub. Hesperiae plagæ, ut undique bellatoribus congregatis, adversus ferocem, & infinitam multitudinem non impar occurreret. (8) His enim adfuerunt auxiliares Franci, Sarmatæ, Armoritiani, (9) Litiani, Burgundiones, Saxones, Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò jam in numero auxiliariorum exquisiti, aliæque nonnullæ Celticæ, vel Germanicæ nationes. Convenitur itaque in (10) campos Catalaunicos, qui & Mauricii nominantur C. (11) leugas, ut Galli vocant, in longum tenentes, & LXX. in latum. Leuga autem Gallica mille & quingentorum passuum quantitate metitur. Fit ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarum. Conferuntur acies utraque fortissimæ, nihil subreptionibus agitur, sed aperto Marte certatur. Quæ potest digna causa tantorum

D d mor-

(7) A. *Turico, Rotemere, & Himmerit*.  
 (8) A. *Hi enim adfuerunt auxiliares Franci*.  
 (9) A. *Litiani, Burgundiones, Saxones, Riparii, Olibricnes*.  
 (10) A. *in campis Catalaunicis, qui & Mauriaci vocantur*.  
 (11) *Leuga verbum Gallorum est, & mè Francicum, ut constat ex D. Hieronymo in Joëlem, Paulo Diacono lib. 15. & Amm. Marcel. lib. 15. pag. 68. & lib. 16. pag. 91. ex legibus Bajemar, & Rutilio lib. 2. Itiner. ut enim Romani milliaribus, sic Galli leugis metiri soliti sunt. Juret.*

motibus inveniri? Aut quod odium in se-  
cunctos animavit armari? Probatum est huma-  
num genus Regibus vivere, quando unius men-  
tis infano impetu strages fit facta populorum,  
& arbitrio superbi Regis momento dejicitur,  
quod tot sæculis natura progenit.

## CAPUT XXXVII.

*De iis rebus, quæ in ipsorum bellorum motibus,  
priusquam prælium inter Romanos,  
& Hunnos committeretur,  
acciderunt.*

**S**Ed antequam pugnae ipsius ordinem refera-  
mus, necessarium videretur edicere quæ  
in ipsis bellorum motibus accidere, quia sicut  
famosum prælium, ita multiplex, atque perple-  
xum. Sangibanus namque Rex Alanorum metu  
futurorum perterritus, Artillæ se tradere pol-  
licetur, & Aurelianam civitatem Gallia, ubi  
tunc consistebat, in ejus jura (1) transducere.  
Quod ubi Theodericus, & AEtius agnovere,  
magnis aggeribus eandem urbem ante adventum  
Artillæ destruant, suspectumque custodiunt  
Sangibanum, & inter suos auxiliares medium  
statuunt cum propria gente. Igitur Attila Rex  
Hunorum tali percussus eventu, diffidens suis  
copiis, metuens inire conflictum, intusque fu-  
gam revolvens, ipso funere tristior, statuit  
per haruspices futura inquirere. Qui more so-  
lito nunc pecorum fibras, nunc quasdam venas  
in abrasis ossibus intuentes, Hunnis infausta de-  
nuntiant. Hoc tamen quantum prædixere so-  
latii, quod summus hostium ductor de parte  
adversa occumberet, relictaque victoriâ, sua  
morte triumphum foedaret. Cùmque Attila  
necem AEtii, quod ejus motibus obviabat, vel  
cum sua perditione duceret expetendam, tali  
præfatio sollicitus, ut erat consiliorum in re-  
bus bellicis exquisitor, circa nonam diei ho-  
ram prælium sub trepidatione committit, ut,  
si non secus cederet, nox imminens subveniret.  
Convenere partes, ut diximus, in campos Cata-  
launicos.

## CAPUT XXXVIII.

*Positio loci, quo in Catalaunicis campis prælium  
inter Romanos, & Hunnos est commissum,  
& descriptio utriusque aciei.*

**E**Rat autem positio loci declivi tumore, (1)  
in modum collis excrefcens, quem uterque  
cupiens exercitus obrinere, quia loci opportu-  
nitas non parvum beneficium conferret, dex-  
tram partem Hunni cum suis, sinistram Roma-  
ni, & Vesegothæ cum auxiliariis occuparunt.  
Relictoque de cacuminis ejus jugo (2) certamine,  
dextrum cornu cum Vesegothis Theodericus te-  
nebat, sinistrum AEtius cum Romanis, collo-  
cantes in medio Sangibanum, quem superius  
retulimus præfuisse Alanis, providentes cautio-  
ne militari, ut eum, de cujus animo minus  
præsumebant, fidelium turba concluderent. Fa-  
cilè namque adsumit pugnandi necessitatem,  
cui fugiendi imponitur difficultas. E diverso  
verò fuit Hunnorum acies ordinata, ut in me-  
dio Attila cum suis fortissimis locaretur, sibi

(1) A. contradere.

(1) A. in aditum collis.

(2) A. Relicto de cacumine ejus jugo certamine; dextrum  
itaque cornu.

(3) A. scicitate sua.

(4) pugnaturis, Garetius al. pugnaturus.

**A** potius Rex hac ordinatione prospiciens, quate-  
nus inter gentis suæ robur positus, ab immi-  
nenti periculo redderetur exceptus. Cornua  
verò ejus multiplices populi, & diversæ natio-  
nes, quas ditioni suæ subdiderat, ambiebant.  
Inter quos Ostrogotharum præminebat exer-  
citus, Walamire, & Theodemire, & Widemi-  
re germanis ductantibus, ipso etiam Rege, cui  
tunc serviebant, nobilioribus: quia Amalorum  
generis eos potentia illustrabat, eratque &  
Gepidarum agmine innumerabili Rex ille fortissi-  
mus, & famosissimus Ardaricus, qui ob nimiam  
suam fidelitatem erga Attilam, ejus consiliis in-  
tererat. Nam perpendens Attila (3) sagacita-  
tem suam, eum, & Walamirem Ostrogotharum  
Regem super cæteros regulos diligebat. Erat  
namque Walamir secreti tenax, blandus allo-  
quio, doli ignarus, Ardaricus fide, & consilio,  
ut diximus, clarus. Quibus non immeritò con-  
tra parentes Vesegothas debuit credere (4)  
pugnatoribus. Reliqua autem, si dici fas est, tur-  
ba regum, diversarumque nationum ductores,  
ac si satellites, nutibus Artillæ attendebant, &  
ubi oculo annuisset, absque aliqua murmura-  
tione cum timore, & tremore unusquisque ad-  
stabat, aut certè quod jussus fuerat, exseque-  
batur. Sed solus Attila Rex omnium regum, su-  
per omnes, & pro omnibus sollicitus erat. Fit  
ergo de loci, quem diximus, opportunitate cer-  
tamen. Attila suos dirigit, qui cacumen mon-  
tis invaderent, sed à Thorismundo, & AEtio  
præventus est, qui eluctati collis excelsa ut  
conscenderent, superiores effecti sunt, venien-  
tesque Hunnos montis beneficio facile turba-  
vere.

## CAPUT XXXIX.

*Attila oratio ad Hunnos, quæ eos ad prælium  
adversus Romanos invadendum exhortatur.*

**T**Unc Attila, cùm videret exercitum causa  
præcedente turbatum, cum tali extem-  
pore credit alloquio confirmandum. Post victorias  
tantarum gentium, post orbem, si consistatis, edo-  
mitum, ineptum judicaverim, tanquam ignaros rei,  
verbis acuere. Quærat hoc aut novus ductor, aut  
inexpertus exercitus. Nec mihi fas est aliquid  
vulgare dicere, nec vos oportet audire. Quid  
autem aliud vos (1) quàm bellare consuevit?  
Aut quid (2) forti suavius, quàm vindictam  
manu quærere? Magnum munus à natura ani-  
mum ultione satiare. Aggrediamur ergo ho-  
stem alacres, audaciores sunt semper, qui in-  
ferunt bellum. Adunatas despiciate dissonas gen-  
tes. Indicium pavoris est societate defendi.  
En ante impetum terroribus jam feruntur, ex-  
celsa quærunt, tumulos capiunt, & sera pœ-  
nitentia in campis munitiones effragitant.  
Nota vobis sunt, quàm sint levia Romanorum  
arma: primo etiam non dico vulnere, sed ipso  
pulvere gravantur. Dum (3) inordinatè coeunt,  
& acies, testudinemque connectunt, vos con-  
fligite, præstantibus animis, ut soletis, de-  
spicientesque eorum acies, Alanos invadite, in  
Vesegothas incumbite. Inde nobis est citam  
victoriam quærere, unde se continet bellum.  
(4) Abscissa autem nervis mox membra (5)  
relabuntur, nec potest stare corpus, cui ossa  
sub-

(1) A. vobis, quàm bellare conjunctum est.

(2) A. aut quid viro forti.

(3) A. in ordine.

(4) Garet us fortè abscessis, &amp; ita in A.

(5) A. diabuntur.

subtraxeris. Confurgant animi, furor solitus iatumescat. Nunc consilia Hunni, nunc arma depromite, aut vulneratus quis adversarii mortem deposcat, aut illæsus hostium clade fatietur. (6) *Victuros nulla tela convenient*, morturos, & in otio fata præcipitant. Postremò cur fortuna Hunnos tot gentium victores (7) adfereret, nisi ad certaminis huius gaudia præparasset? (8) Quis denique Mæotidarum iter aperiret maioribus nostris tot sæculis clausum, ac secretum? Quis adhuc inermibus cedere faciebat armatos? Faciem Hunnorum non poterit ferre adunata collectio. (9) Non fallor eventum hic campus est, (10) quem nobis tot prospera promiserant. Primus in hostes tela conjiciam. Si quis potuerit Attila pugnante ocium ferre, sepultus est. His verbis accensi, in pugnam cuncti præcipitantur.

## CAPUT XL.

*Successus prælii commissi inter Romanos, & Vespogothas adversus Hunnos. Theoderici regis mors. Attila se plaustris vallat.*

ET quamvis haberent res ipsæ formidinem, præsentia tamen Regis cunctationem herentibus auferebat. Manu manibus congregiuntur, bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile nulla usquam narrat antiquitas, ubi talia gesta referuntur, ut nihil esset, quod in vita sua conspiciere potuisset egregius, qui hujus miraculi privaretur aspectu. Nam si senioribus credere fas est, rivulus memorati campi humili ripa prolapsus, peremptorum vulneribus sanguine multo proventus, non auctus imbribus, ut solebat, sed liquore concitatus insolito, torrens factus est cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam sitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: (1) ita constricti forte miserabili forbebant, potantes sanguinem, quem fudere fauciat. Hic Theodericus Rex dum adhortans discurrebat exercitum, equo depulsus, pedibusque suorum conculcatus, vitam matura senectute conclusit. Alii verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Ostrogotharum, (2) qui tunc Attilanum sequebantur regimen. Hoc fuit, quod Attilæ præfatio haruspices prius dixerant, quamquam ille de AEtio suspicaretur. Tunc Vespogothæ dividentes se ab Alanis, invadunt Hunnorum catervas, & penè Attilam trucidassent: nisi prius providus fugisset, & se, suosque illico intra septa castrorum, quæ plaustris vallata habebat, reclusisset. Quamvis (3) fragile munimentum, tamen quaesierunt subsidium vitæ, quibus paulò ante nullus poterat muralis agger obsistere. Thorismund autem Regis Theoderici filius, qui cum AEtio collem anticipans, hostes de superiori loco proturbaverat, credens se ad agmina propria pervenire, nocte cæca ad hostium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimicantem quidam capite vulnerato equo dejecit, suorumque (4) providentiâ liberatus, à præliandi intentione desit. AEtius verò similiter noctis confusione divisus, cum inter

Tom. I.

- (6) A. victuros nulla tela conveniunt.  
 (7) A. afferet.  
 (8) A. Quis denique Mæotidarum inter majores nostros aperuit tot sæculis clausum secretum.  
 (9) A. Nisi fallor.  
 (10) A. quem nobis tot prospera promiserunt.  
 (1) A. detraxerant.  
 (2) A. qui tunc Attilæ sequebatur regimen.  
 (3) A. enim fragili munimentum vitam quaesierunt subsidium vitæ.

hostes medios vagaretur, trepidus ne quid incidisset adversi (5) Gothis, inquirens, tandemque ad focia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit. Postera die luce orta, cum cadaveribus plenos campos aspicerent, nec audere Hunnos erumpere: suam arbitrantur esse victoriam, scientesque Attilam non nisi magna clade (6) confusum, bello confugisse, cum tamen nil ageret, (7) vel prostratus abjectum, sed strepens armis tubis canebat, incussionemque minabatur: velut leo venabulis pressus, speluncæ aditus obambulans, nec audent insurgere, nec desinit fremibus vicina terrere, sic bellicosissimus Rex victores suos turbabat inclusus. Conveniunt itaque Gothi, Romanique, & quid agerent de superato Attila deliberant. Placet eum obsidione fatigari, qui annonæ copiam non habebat, quando ab ipsius sagittariis intra septa castrorum locatis, crebris ictibus arceretur accessus. Fertur autem desperatis in rebus prædictum Regem adhuc & in supremo magnanimum, equinis sellis construxisse pyram, seseque, si adversarii irrumperent, flammis injicere voluisse, ne aut aliquis ejus vulnere lætaretur, (8) aut in potestatem tantorum hostium gentium dominus perveniret.

## CAPUT XLI.

*Thorismund Theoderico Regi patri suo exequias parat, & consilio AEtii Patricii, qui Hunnis funditus interemptis, malè à Gothis metuebat Imperio Romano se recipit, & patri su. cedit; Franci, & Gepidæ mutua clade se attulerunt, numerus castrorum in prælio inter Romanos, & Attilam.*

VERùm inter has obsidionum moras Vespogothæ Regem filii patrem requirunt, admirantes ejus absentiam, dum felicitas fuerit subsequuta. Cùmque diutiùs exploratum, ut viris fortibus mos est, inter densissima cadavera reperissent, cantibus (1) honoratum, inimicis spectantibus abstulerunt. Videres Gothorum globos dissonis vocibus confragosos, adhuc inter bella furentia funeri reddidisse culturam. Fundebantur lacrymæ, sed quæ viris fortibus impendi solent: (2) nostra mors erat, sed Hunno teste gloriosa, unde hostium putaretur inclinata fore superbia, quando tanti Regis efferre cadaver cum suis insignibus inspiciabant. At Gothi Theoderico adhuc justa solventes, armis insonantibus regiam deserunt majestatem, fortissimusque Thorismund benè gloriosus, (3) ad manes carissimi patris, ut decebat filium, exequias est prosequutus. Quod postquam peractum est, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu, qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum, mortem patris vindicare contendit: AEtium Patricium, ac si seniore, prudentiâque maturum, de hac parte consuluit, quid sibi esset in tempore faciendum. Ille verò metuens,

Dd 2

tuens,

- (4) A. prudentia.  
 (5) A. adversi, Gothos inquit.  
 (6) A. magna clade confusum bella fugere.  
 (7) A. velut prostratus, aut abjectum se demonstrabat, sed strepens.  
 (8) forte legendum, aut in potestatem hostium tantorum gentium dominus etc. ita A.  
 (1) A. honoratus.  
 (2) A. nam mors etc.  
 (3) A. bene gloriosus vanus, carissimi etc.



tuens, no Hunnia funditus (4) *interemptis*, à Gothis Romanorum premeretur Imperium, præbet hac suasionem consilium, ut ad sedes proprias remearet, regnumque quod pater reliquerat, arriperet: ne (5) *germani ejus opibus sumptis paternis, Vesegotharum regnum pervaderent*, graviterque dehinc cum suis, & quod pejus est, miserabiliter pugnaret. Quo responso non ambiguit, ut datum est, sed pro sua potius utilitate suscepto, relicta Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum suspicionibus occurrit, magna rerum agendarum occasione intercipitur. In hoc enim famosissimo, & fortissimarum gentium bello ab utrisque partibus CLXII. (6) millia caesa referuntur, exceptis XC. (7) millibus Gepidarum, & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Attila igitur discessione cognita Gothorum, quod de (8) *inordinatis* colligi solet, & inimicorum magis aestimans dolum, diutius se intra (9) *castra* continuit. Sed ubi hostium (10) *absentia* sunt longa silentia consecuta, erigitur mens ad victoriam, gaudia præsumuntur, atque potentis Regis animus in antiqua fata revertitur. Thorismund ergo patre mortuo, in campis *statim* Catalaunicis, ubi & pugnaverät regia majestate subvectus, Tholosam ingreditur. Hic licet fratrum, & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia moderatus est, ut nullius reperiret de regni successione certamen.

## CAPUT XLII.

*Attila de Vesegotharum recessu à Romanis certior factus, ad oppressionem Romanorum omnibus viribus se confert. Aquilejam, Mediolanum, Ticinum vastat. Leo Papa ad eum accedit, & pacem Italiae certis conditionibus impetrat. Attila ad suas sedes ultra Danubium remeant.*

**A**ttila verò nacta occasione de recessu Vesegotharum, & quod sæpè optaverat, cernens hostium solutionem per partes, mox jam securus ad oppressionem Romanorum movit prociñctum, primaque aggressione Aquilejensem obsedit civitatem, quæ est metropolis Venetiarum, in mucrone, vel lingua Adriatici posita sinus. Cujus ab oriente muros Natissa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibique cum diu, multoque tempore obsidens, nihil penitus prævaleret, fortissimis intrinsecus Romanorum militibus resistentibus: exercitu jam murmurante, & discedere cupiente, Attila deambulans circa muros, dum utrum solveret castra, an adhuc moraretur deliberat, animadvertit candidas aves, idest ciconias, quæ in fastigio domorum nidificant, de civitate foetus suos trahere, atque contra morem per rura forinsecus comportare. Et ut hoc, sicut erat sagacissimus inquisitor, persensit, ad suos inquit:

- (4) A. *exersis*.  
 (5) A. *germanus ejus, opibus assumptis paternis, regnum invadent*.  
 (6) A. *CLXV*.  
 (7) A. *XLV*.  
 (8) *Garet, alias inopinatis. ita A.*  
 (9) A. *claustra*.  
 (10) A. *absentiam*.  
 (1) A., *ut apparet*.  
 (2) A. *sud*.

**A** Respicite aves futurarum rerum providas perituram relinquere civitatem, castrisque arces periculo imminente deserere. Non hoc vacuum, non hoc credatur incertum: rebus præsciis consuetudinem mutat ventura formido. Quid plura? Animus suorum rursus ad oppugnandum Aquilejam inflammatur. Qui machinis constructis, omnibusque tormentorum generibus adhibitis, nec mora, invadunt civitatem, spoliant, dividunt, vastantque crudeliter, ita ut vix ejus vestigia ut (1) *appareant*, reliquerint. Ex hinc jam audaciores, & necdum Romanorum sanguine satiati, per reliquas Venetiarum civitates Hunni bacchantur. Mediolanum quoque Liguria metropolim, & quondam regiam urbem pari tenore devastant, necnon & Ticinum æquali sorte dejicunt, vicinaque loca sævientes allidunt, demoliunturque penè totam Italiam. Cùmque ad Romam animus fuisset ejus attentus accedere, sui eum (ut Priscus refert historicus) removere, non Urbi, cui inimici erant, consulentes, sed Alarici quondam Vesegotharum Regis objicientes exemplum, veriti Regis (2) *suas* fortunam, quia *ille* post fractam Romam diu non supervixerat, sed protinus rebus (3) *excessit* humanis. Igitur dum ejus animus ancipiti negotio inter ire, & non ire fluctuaret, secumque deliberans tardaret, *placita* (\*) ei legatio à Roma advenit. Nam Leo Papa per se ad eum accedit in (4) *Acroventu Mamboleso*, ubi Minicius amnis comitantium frequentatione transiit. Qui mox (5) *deposuit exercitus furor*, & *rediens quæ venerat*, idest, ultra Danubium, promissa pace discessit: illud præ omnibus denuncians, atque interminando (6) *discernens*, graviora se in Italiam illaturum, nisi ad se Honoriam Valentiniani Principis germanam, filiam Placidie Augustæ, cum portione sibi regalium opum debita (7) *mitteret*. Ferebatur enim quia hæc Honoriam, dum propter aulae decus, (8) *ad castitatem* teneretur nutu fratris inclusa, (9) *clandestino* eunuchis missis Attilam invitasset, ut contra fratris potentiam ejus patrociniis uteretur: proflus indignum facinus, ut licentiam libidinis malo publico compararet.

## CAPUT XLIII.

*Attila in Alanos trans Ligerim confidentes movet. A Thorismundo Rege Vesegotharum conferto praelio in suas sedes fugere compellitur. Thorismundi cades.*

**R**everfus itaque Attila in sedes suas, & quasi otii pœnitens, graviterque ferens à bello cessare, ad orientis Principem Marcianum legatos dirigit, provinciarum testans vastationem, (1) *quod sibi promissa à Theodosio quondam Imperatore minimè persolveret*, & inhumanior solito suis hostibus appareret. Hæc tamen agens, ut erat verus, & callidus, alibi minatus, alibi arma sua commovit, & quod

- (3) A. *excessit*. (\*) A. *placidi*.  
 (4) *Garet, alias agro Venetiarum Mamboleso. ita Ambros.*  
 (5) A. *Qui mox deposuit exercitus furor, & rediens quæ venerat &c.*  
 (6) A. *discernens*.  
 (7) A. *mitterent*.  
 (8) A. *ad castitatem*.  
 (9) A. *clam*.  
 (1) A. *nisi sibi promissum à Theodosio quondam Imperatore minus solveretur*.

(2) restabat indignationi, faciem in Vesegothas re-  
torset, sed non eum, quem de Romanis, re-  
portavit eventum. Nam per dissimiles anterio-  
ribus vias recurrens, Alanorum partem trans  
flumen Ligeris confidentem statuit suæ redige-  
re ditoni, quatenus mutata per ipsos belli fa-  
cie, terribilior (3) eminet. Igitur ab Dacia,  
& Pannonia provinciis, in quibus tunc Hun-  
ni cum diversis subditis nationibus infidebant,  
egrediens Attila, in Alanos movit procinctum.  
Sed Thorismund Rex Vesegotharum fraudem,  
Artillæ non impari subtilitate perfertens, ad  
Alanos tota (4) subtilitate prius advenit, ibi-  
que supervenientis jam Artillæ motibus præpa-  
ratus, occurrit, confertoque prælio, penè si-  
mili eum tenore, ut prius in campis Catalauni-  
cis, à spe removit victoriæ, fugatumque à par-  
tibus suis sine triumpho remittens in sedes pro-  
prias fugere compulit. Sic Attila famosus, &  
multarum victoriarum dominus, dum quærit  
famam perditoris abjicere, & quod prius à  
Vesegothis pertulerat, abolere, geminatam su-  
stinuit, ingloriusque recessit. Thorismund ve-  
rò repulsis ab Alanis Hunnorum catervis, sine  
aliqua suorum læsione Tholosam migravit, suo-  
rumque quieta pace composita, tertio anno re-  
gni sui ægotans, dum sanguinem tollit de  
vena, ab (5) Ascalerno cliente inimicos nuncian-  
te, armis subtractis, peremptus est. Una-  
tamen manu, quam liberam habebat, scabel-  
lum tenens, sanguinis sui (6) existit ultor,  
aliquantos insidiantes sibi extinguens.

## CAPUT XLIV.

*Theodericus Thorismundi frater Rex Vesegotha-  
rum Riciarium Suevorum Regem, qui Hispa-  
niam invaserat, bello superat. Achiul-  
phum clientem Suevis præficit. Is  
tyrannidem affectans capite ple-  
ditur. Suevi permissu Theo-  
derici Remismundum sibi  
Regem eligunt. Theo-  
derici Regis mors.*

Post cujus decessum, Theodericus germanus  
ejus Vesegotharum in regno succedens, mox  
Riciarium Suevorum Regem cognatum suum  
reperit inimicum. Hic (1) item Riciarius af-  
finitatem Theoderici præsumens, universam  
penè Hispaniam sibi credidit occupandam, ju-  
dicans opportunum tempus (2) surreptionis com-  
posita initia tentare regnantis. Quibus ante Gal-  
licia, & Lusitania sedes fuere, quæ in dextro  
latere Hispaniæ per ripam Oceani porriguntur,  
habentes ab oriente Austrogoniam, ab occiden-  
te in promontorio sacrum Scipionis Romani  
ducis monumentum, à septentrione Oceanum,  
à meridie Lusitaniam, & fluvium Tagum, qui  
arenis suis permiscens auri metalla, trahit cum  
limi utilitate divitias. Exinde ergo exiens Ri-  
ciarius Rex Suevorum, nititur totam Hispa-  
niam occupare. Cui Theodericus cognatus suus,  
ut erat moderatus, legatos mittens, pacificè  
dixit, ut non solum recederet à finibus alienis;  
verùm etiam nec tentare præsumeret, odium

(2) A. restabat indignationis in Vesegothas convertit.  
(3) A. inimicet.  
(4) Gareus ex Edit. Novell. velocitate, ut in A.  
(5) Gareus al. Ascalerno. A. ab Ascalo suo cliente in-  
imicus nuntiante arma subtracta.  
(6) A. existit.  
(1) A. etiam Riciarius affinitate.  
(2) A. opportunum tempus surreptionis, incomposito initio  
tentare.  
(3) A. hoc retulit.

A sibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo  
prætumido ait: Si hic murmuras, & me ve-  
nire caufaris, Tholosam, ubi tu sedes, veniam:  
ibi, si vales, resiste. His auditis, (3) agrè  
tulit Theodericus, compacatusque cum cæteris  
gentibus, arma movit in Suevos, Burgundio-  
num quoque (4) Gnuadiacum, & Hilpericum.  
Reges auxiliares habens, sibi que devotos. Ven-  
tum est ad certamen juxta flumen (5) Urbium,  
quod inter Asturiam, Hiberiamque prætermeat,  
confertoque prælio, Theodericus cum Vese-  
gothis, qui ex justa parte (6) pugnabat, vi-  
ctor efficitur, Suevorum gentes penè cunctas  
usque ad internecionem prosternens. (7) Quo-  
rum Rex Riciarius relicta infecta victoriâ, hostem  
B fugiens, in navium conscendit, adversaque pro-  
cellâ Tyrrheni ostii repercussus, Vesegotharum  
est manibus redditus, (8) miserabilem non differens  
mortem, cum elementa mutaverit. Theodericus  
verò victor existens, subactis pepercit, nec ultra  
(9) certamina sævire permisit, præponens Sue-  
vis, quos subjecerat, (10) clientem Achiulphum.  
C Qui in brevi animum ad prævaricationem ex  
Suevorum suasionibus commutans, neglexit im-  
perata complere, potius tyrannica elatione su-  
perbiens, credensque se ea virtute provinciam  
obtinere, qua dudum cum domino suo eam  
subegisset. Is siquidem erat Warnorum stirpe  
genitus, longè à Gothici sanguinis nobilitate  
sejunctus; idcirco nec libertati studens, nec  
patrono fidem servans. Quo comperto, Theo-  
dericus mox contra eum, qui eum de regno  
pervaso dejicerent, destinavit. Qui venientes,  
sine mora in primo eum certamine superantes,  
congruam factorum ejus ab eo exegerunt ul-  
tionem. Captus namque & suorum solatio de-  
stitutus, capite plectitur: sensitque tandem  
iratum qui propitium dominum crediderat  
contemnendum. Tunc Suevi rectoris sui inter-  
ritum contuentes, locorum Sacerdotes ad Theo-  
dericum supplices direxerunt. Quos ille Pon-  
tificali reverentia suscipiens, non solum impu-  
nitatem Suevorum indulgit, sed & ut sibi de  
suo genere Principem constituerent, flexus pie-  
tate concessit. Quod & factum est, & Remis-  
mundum sibi Suevi regulum ordinaverunt. His  
peractis, paceque cunctis munitis, tertio de-  
cimo regni sui anno Theodericus occubuit.

## CAPUT XLV.

*Euricus Vesegotharum Rex Theoderico succedit,  
Romanis Imperatoribus aliis super alios cæsis,  
Gizericus Wandalorum Rex Italiam in-  
vadit, Romeam vastat. Euricus Gal-  
lias invadit, Britones Romano-  
rum auxiliares profugiat,  
Arvernâ Galliæ  
civitatem oc-  
cupat.*

E Cui frater Euricus percipida festinatione  
succedens, sæva suspitione pulsatus est.  
Nam dum hæc circa (1) Vesegotharum gentem,  
& alia nonnulla geruntur, Valentinianus Impe-  
rator dolo Maximi occisus est, & ipse Maxi-  
mus

(4) A. Gnuadiacum.  
(5) A. Urbium, quod inter Asturiam.  
(6) A. pugnabant.  
(7) A. Quorum Rex relicto infesto hoste fugiens navem  
conscendit.  
(8) A. miserabilis enim differt mortem, dum elementa muta-  
verit.  
(9) A. certamine.  
(10) A. clientem proprium nomine Achiulphum.  
(1) A. Gotthorum.

mus tyrannico more regnum invasit. Quod audiens Gizericus Rex Wandalorum, ab Africa armata classe in Italiam venit, Romamque ingressus cuncta devastat. Maximus verò fugiens, a quodam Urso milite Romano interemptus est. Post quem, jussu Marciani Imperatoris (2) *orientalis*, Majorianus occidentale suscepit Imperium *gubernandum*, Sed & ipse non diu regnans, dum contra Alanos, qui Gallias infestabant, movisset prociactum, Dertionæ juxta fluvium Hira *cognomento* occiditur, Cujus locum Severus invasit, qui tertio anno Imperii sui Romæ obiit. Quod cernens Leo Imperator, qui in orientali regno Marciano successerat, Anthemium Patricium *suum* ordinans, Romæ Principem (3) *ordinavit*. Qui veniens illico Ricemerem generum suum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tunc in Italia ad exercitum singularem. Qui multitudinem Alanorum, & Regem eorum Beurgum in prima statim certamine (4) *superatos*, *internecioni prostravit*. Euricus ergo Vesegotharum Rex crebram mutationem Romanorum Principum cernens, Gallias suo jure nifus est occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, *protinus* solatia Britonum postulavit. Quorum Rex (5) *Rhiotimus* cum XII. millibus veniens, in (6) *Biturigas* civitatem Oceano, è navibus egressus, susceptus est. Ad quos Rex *Vesegotharum* Euricus innumerum ductans exercitum advenit, diuque pugnans, Rhiotimum *Britonum* Regem, antequam Romani in ejus societate conjungerentur (7) *superavit*. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam advenit. Euricus verò Rex *Vesegotharum Arvernam* (8) Galliæ civitatem occupavit, Anthemio Principe jam defuncto, qui cum Ricemere genero suo intestino bello sæviens Romaniam trivisset, ipseque à genero suo peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore in Constantinopoli Aspar primus Patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure, & Patriciolo filius, illo quidem olim Patricio, hoc autem Cæsare, generoque Leonis Principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interiit. Et nec dum Olibrio VIII. mense in regnum ingresso obeunte, Glycerius apud Ravennam plus præsumptione, quam electione Cæsar effectus est. Quem anno vix expleto, Nepos Marcellini quondam Patricii sororis filius, à regno dejiciens, in portu Romano Episcopum ordinavit. Tantas varietates, mutationesque Euricus cernens, ut diximus superius, Arvernam occupat civitatem, ubi tunc Romanorum dux præerat (10) *Decius* nobilissimus Senator, & dudum Aviti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum invaserat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenens Imperium, ultro recessit Placentiam, ibique Episcopus est ordinatus. Hujus ergo filius Decius diu certans cum Vesegothis, nec valens, (11) *anteflare*, relicta patria, maximèque urbe Arvernatæ hosti, ad tutiora se *loca* collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit Decio, relicta Gallia ad se venire, in locum ejus (12) *Oreste* Magistro militum ordinato, qui Ore-

(2) A. Marcianum Imperatoris occidentis.  
 (3) A. destinavit.  
 (4) A. superans ad internecionem prostravit.  
 (5) A. Rhiotimus semper.  
 (6) Garetius al. Veturigas. A. Bituricas.  
 (7) A. effugavit.  
 (8) A. Arvernam.

stes suscepto exercitu, & contra hostes egrediens, à Roma Ravennam pervenit, ibique remoratus, Augustulum filium suum Imperatorem efficit. Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias, ibique defecit privatus regno, ubi jam Glycerius dudum Imperator Episcopatum Salonitanum habebat. Augustulo verò à patre Oreste in Ravennâ *Imperatore* ordinato.

## CAPUT XLVI.

*Odoacer Turcilingorum Rex Italiam invadit, & subjugat.*

**N**ON multum post Odoacer Turcilingorum Rex, habens secum Scyros, Herulos, diversarumque gentium auxiliarios, Italiam occupavit, & Oreste interfecto, Augustulum filium ejus de regno pulsum, in Lucullano Campaniæ castello exilii poenâ damnavit. Sic quoque Hesperium Romanæ gentis Imperium, quod septingentesimo nono urbis conditiæ anno primus Augustorum Octavianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum, prædecessorumque regni quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum dehinc Regibus Romam, Italiamque tenentibus. Interea Odoacer Rex gentium omni Italia subjugata, ut terrorem suum Romanis *indicaret*, (1) *mox* initio regni sui Brachilam Comitem apud Ravennam occidit, regnoque suo confortato, penè per (2) *quatuordecim* annos, usque ad Theoderici præsentiam, de quo in subsequenti dicturi sumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, unde digressi sumus, redeamus.

## CAPUT XLVII.

*Euricus Vesegotharum Rex Arelatum, Massilian, & Burgundiones subigit. Moritur. Alaricus Eurici filius, nonus Vesegotharum Rex.*

**E**URICUS Rex Vesegotharum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum, & Massilianam propriæ subdidit ditioni. Gizericus etenim Wandalorum Rex (1) *suus cum muneribus* ad ista committenda illexit, quatenus ipse Leonis, vel Zenonis insidias, quas contra eum direxerant, præcaveret, egitque ut Orientale Imperium Ostrogothæ, Hesperium Vesegothæ vastarent, ut in utraque Repub. hostibus (\*) *decernentibus*, ipse in Africa quietus regnaret. Quod Euricus grato suscipiens animo, totas Hispanias, Galliasque sibi jam jure proprio tenens, simul quoque, & Burgundiones subegit, Arelatoque degens, decimonono anno regni sui vitâ privatus est. Huic successit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus est Vesegotharum. Nam pari tenore, ut de Augustulo superius diximus, & in Alaricis provenisse cognoscitur, & in eis sæpe regna deficiunt, à quorum nominibus inchoant. Quo interim nos prætermissis, sicut promisimus, omnem Gothorum texamus originem. Et quia dum utraque gentes tam Ostrogothæ, quam *etiam* Vesegothæ in uno essent, ut valui, majorum sequens dicta revolvi, divisos-

(9) A. in Constantinopoli.  
 (10) A. Aedicius semper.  
 (11) A. resistere.  
 (12) A. Oreste semper.  
 (1) A. indicavit.  
 (2) A. tredecim.  
 (1) A. suis cum muneribus. (\*) A. decernantibus.

fosque Vefegothas ab Ostrogothis ad liquidum sum prosequutus : necesse nobis est , iterum ad antiquas eorum Scythicas sedes redire , & Ostrogotharum genealogiam , actusque pari tenore exponere .

## CAPUT XLVIII.

*Ostrogothorum Regum ab Ermanarici Regis decessione genealogia usque ad Walamirum Thorismundi filium , & Attilæ mortem .*

**O**strogothæ Ermanarici Regis sui decessione à Vefegothis divisi , (1) *Humorum* subditi ditioni , in eadem patria remorati sunt : Winithario tamen Amalo principatus sui insignia retinente , qui avi Araulfi virtutem imitatus , quamvis Ermanarici felicitate inferior , tamen molestè ferens Hunnorum imperio subjacere , paululum se subtrahebat ab illis , suamque dum nititur ostentare virtutem , in (2) *Antarum* fines movit prociuctum , eosque dum aggredditur , prima congressione superatur : deinde fortiter egit , regemque eorum (\*) *Box* nomine cum filiis suis , & LXX. primatibus in exemplo terroris cruci adfixit , ut dedititiis merum cadavera pendentium geminarent . Sed cum tali libertate vix anni spatio imperasset , non est passus (3) *Balamber* Rex Hunnorum , sed (4) ascito ad se *Sigismundo* Hunnimundi magni filio , qui juramenti sui , & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum imperio subjacebat , renovatoque cum eo foedere , super Winitharium duxit exercitum . Dique certantibus , primo , & secundo certamine Winitharius vincit . Nec valet aliquis commemorare , quantam stragem de Hunnorum Winitharius fecit exercitu . Tertio verò prælio subreptionis auxilio ad fluvium nomine (5) *Erat* , dum uterque ad se venissent , *Balamber* sagittâ missâ , caput Winitharii faucians , interemit : neptemque ejus (6) *Waladamarcam* sibi in conjugio copulans , jam omnem in pace Gothorum populum subactum possedit : ita tamen , ut genti Gothorum semper unus proprius regulus ( quamvis Hunnorum consilio ) imperaret . Et mox defuncto Winithario , rexit eos Hunnimundus filius quondam Regis potentissimi Ermanarici , acer in bello , totiusque corporis pulcritudine polleus : qui post hæc contra Suevorum gentem feliciter dimicavit , eoque defuncto , successit Thorismund filius ejus , flore juventutis ornatus , qui secundo principatus sui anno contra Gepidas movit exercitum . Magnaque de illis potius victoriâ , casu equi dicitur interemptus . Quo defuncto , sic eum luxere Ostrogothæ , (7) ut XL. per annos in ejus loco Rex alius non succederet , quatenus & illius memoriam semper haberent in ore , & tempus accederet , quo *Walamir* (8) *ambitum* repararet virilem , qui erat ex consobrino ejus genitus Wandalario , quia filius ejus , ut superius diximus , *Berismund* , jam contempta Ostrogotharum gente propter Hunnorum dominium , ad partes Hesperias Vefegotharum fuisset gentem sequutus ,

(1) A. Quos constat Græc. à Vefegothis divisos , Humorum subditos ditioni , in eadem patria remansisse .  
 (2) A. Atorum . (\*) A. Boz .  
 (3) Garetius supra *Balamir* . A. *Balaber* semper .  
 (4) A. *Gesimundo* . Garetius al. accersito à se *Gesimundo* .  
 (5) A. *Eredum* utriusque ad se venientes .  
 (6) Garetius al. *Walamaricam* . A. *Vadamarcam* .

A de quo & ortus est Vedericus . Vederico quoque filius natus est Eucharicus , qui junctus Amalafuentæ filiæ Theoderici , item Amalorum stirpem jam divisam conjunxit , & genuit Athalaricum , & Mathefuentam . Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus est , Mathefuenta Constantinopolim (9) *inlata* , de secundo viro , idest Germano fratruale Justiniani Imperatoris , genuit posthumum filium , quem nominavit Germanum . Sed nobis , ut ordo , quem (\*) *cupimus* decurrat , ad Wandalarii sobolem . que trino flore pullulabat , redeundum est . Hic etenim Wandalarius fratruelis Ermanarici , & superscripti Thorismundi consobrinius , tribus editis liberis , in gente Amala gloriatus est , idest **B** *Walamir* , *Theodemir* , *Widimir* . Ex quibus per successionem parentum *Walamir* in regnum conscendit , adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus . Eratque tunc in tribus his germanis contemplatio grata , quando mirabilis *Theodemir* pro fratris *Walamir* militabat imperio . *Walamir* verò pro altero (10) *jubet* ornando , *Widimir* servire pro fratribus (11) *estimabat* . Sic eis mutua affectione sententibus , nulli penitus deerat regnum , quod utrique in sua pace tenebant . Ita tamen , ut sæpe dictum est , imperabant , ut ipsi *Attilæ* Hunnorum Regis imperio deservirent . Quibus nec contra parentes Vefegothas licuisset recusare certamen , sed necessitas domini , etiam si parricidium jubet , implendum est . Nec aliter ab Hunnorum dominio divelli potuit gens aliqua Scythica , nisi optata cunctis nationibus in commune , & Romanis mors *Attilæ* provenerit , quæ tam (12) *utilis* fuit , ut vita mirabilis .

## CAPUT XLIX.

*De Attilæ Hunnorum Regis morte ex nimia ebrietate , & de magnificis exequiis ei præstitis .*

**A**ttila , ut Priscus historicus refert , extinctionis suæ tempore puellam , *Ildico* nomine , decoram valde , sibi in matrimonium post innumerabiles uxores , ut mos erat gentis illius , socians , ejusque in nuptiis (1) *magna* hilaritate resolutus , vino , somnoque gravatus , resupinus jacebat , redundansque sanguis , qui ei solitè de naribus effluebat , dum consuetis meatibus impeditur , itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit . Ita glorioso per bella Regi temulentia pudendum exitum dedit . Sequenti verò luce , cum magna pars diei fuisset exempta , ministri regii triste aliquid suspicantes , post clamores maximos fores effringunt , inveniuntque *Attilæ* sine vulnere necem sanguinis effusione peractam , puellamque demisso vultu sub velamine lacrymantem . Tunc , ut illius gentis mos est , crinium parte truncata , informes facies cavis turpavere vulneribus , ut præliator eximius non foemineis lamentationibus , & lacrymis , sed sanguine lugeretur virili . De quo id accessit mirabile , ut *Marciano* Principi Orientis detam feroci hoste sollicito , in somnis Divinitas adsistens , arcum *Attilæ* in eadem nocte fractum ostenderet , quasi quòd gens ipsa eo telo multa

præ-

(7) Garetius notat Edit. Niv. LX .  
 (8) A. *abitum* .  
 (9) A. *allata* . (\*) A. *caepimus* .  
 (10) A. *jubelat* .  
 (11) A. *estimabatur* .  
 (12) A. *utilis* ita legit forè Garetius .  
 (1) A. *numia* .

(2) *presumat*. Hoc Priscus historicus vera se-  
dicit adtestatione probare. Nam in tantum ma-  
gnis Imperiis Attila terribilis habitus est, ut  
ejus mortem in locum muneris superna re-  
gnantibus indicarent. Cujus manes quibus mo-  
dis à sua gente honorati sunt, pauca de multis  
dicere non omittamus. In mediis siquidem cam-  
pis, & intra tentoria serica cadavere collocato,  
spectaculum admirandum, & solemniter exhi-  
betur. Nam de tota gente Hunnorum electis-  
simi equites in eo loco, quo erat positus, in-  
modum Circensium cursibus ambientes, facta  
ejus cantu funereo tali ordine referebant. Præ-  
cipuus Hunnorum Rex Attila, patre genitus  
Mundzucco, fortissimarum gentium dominus,  
qui inauditâ ante se potentiâ solus Scythica, &  
Germanica regna possedit, necnon utraque (3)  
*Romanæ urbis* Imperia captis civitatibus terruit,  
(4) *& ne præda reliqua subderent*, placatus præ-  
cipuis, annum vectigal accepit. Cùmque hæc  
omnia proventu felicitatis egerit, non vulnere  
hostium, non fraude suorum, sed gente incolu-  
mi, inter gaudia lætus, sine sensu doloris occu-  
bit. Quis ergo hunc (5) *dicat exitum, quem  
nullus æstimat* vindicandum? Postquam talibus  
lamentis est desletus, (6) stravam super tumu-  
lum ejus, quam appellant ipsi, ingenti com-  
messatione concelebrant; & contraria invicem  
sibi copulantes, (7) *luctum funereum mixto gau-  
dio explicabant*, noctuque secreto cadaver est  
terrâ reconditum. Cujus (8) *fercula* primùm  
auro, secundo argento, tertio ferri rigore com-  
muniunt, significantes tali argumento potentissi-  
mo Regi omnia (9) *convenisse*: ferrum quo gen-  
tes edomuit: aurum, & argentum, quod or-  
natum Reipublicæ utriusque acceperit. Addunt  
arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario  
gemmarum fulgore pretiosas, & diversi gene-  
ris insignia, quibus colitur aulicum decus. Et  
ut tot, & tantis divitiis humana curiositas arce-  
retur, operi deputatos detestabili mercede tru-  
cidarunt, emerisique momentanea mors sepe-  
lientibus cum sepulto.

## CAPUT L.

*Attilâ mortuo contentio inter innumeros ejus filios  
de successione orta. Ardaricus Gepidarum Rex  
Ellac Attilæ filium in prælio interficit, re-  
liquos filios ad Ponticum usque mare  
fugat. Marcianus Imperator va-  
riis Gothis, & Gepidis di-  
versas sedes concedit.*

**T**alibus peractis, ut solent animi juvenum  
ambitu potentiæ concitari, inter succes-  
sores Attilæ de regno orta contentio est, &  
dum *inconsultè* imperare cupiunt *cuncti*, om-  
nes simul imperium perdidere. Sic frequen-  
ter regna gravat plus copia, quàm inopia suc-  
cessorum. Nam filii Attilæ, quorum per li-  
centiam libidinis penè populus fuit, gentes sibi

A dividi æqua sorte poscebant, ut ad instar fami-  
liæ bellicosi Regis cum populis mitterentur in  
fortem. Quod dum Gepidarum Rex comperit  
Ardaricus, de tot gentibus indignatus, velut  
vilissimorum mancipiorum conditione tractari,  
contra filios Attilæ primus insurgit, illatum-  
que serviendi pudorem sequuta felicitate deter-  
sit: nec solum suam gentem, sed & cæteras,  
quæ pariter premebantur, sua discessione ab-  
solvit: quia facilè omnes appetunt, quæ pro  
cunctorum utilitate tentantur. In mutuum igitur  
armantur exitium, bellumque committitur  
in Pannonia, juxta flumen, cui nomen est (1)  
*Nedao*. Illic concursus factus est gentium varia-  
rum, quas Attila in sua tenuerat ditone. Di-  
viduntur regna cum populis, fiuntque ex uno  
corpore membra diversa, nec quæ unius pas-  
sioni compaterentur, sed quæ exciso capite in-  
vicem insanirent. Quæ nunquam contra se pa-  
res invenerant, nisi ipsi mutuis se vulneribus  
fauciantes, se ipsas dicerent fortissimæ na-  
tiones. Nam ibi admirandum reor fuisse spe-  
ctaculum, ubi cernere erat (2) *cunctis*, pu-  
gnantem Gothum ense furentem, Gepidam in  
vulnere (3) *suorum cuncta tela frangentem*, *Sue-  
vum pede*, Hunnum sagittâ præsumere, Alanum  
gravi, Herulum levi armatura aciem instruere.  
Post multos ergo, gravesque confictus favit  
Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè  
millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium,  
quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gla-  
dius, (4) *conspiratorumque* peremit. In quo præ-  
lio filius Attilæ major natu, nomine Ellac oc-  
ciditur, quem tantum pater super cæteros amasse  
perhibebatur, ut *eum* cunctis, diversisque filiis  
suis in regno præferret: sed non fuit voto  
patris fortuna consentiens. Nam post multas  
hostium cædes sic viriliter *eum* conitat perem-  
ptum, ut tam gloriosum superstes pater optas-  
set interitum. Reliqui verò germani ejus eo oc-  
ciso fugantur juxta litus Pontici maris, ubi prius  
Gothos fedisse descripsimus. Cessere itaque  
Hunni, quibus cedere putabatur universitas.  
Adeo dissidium perniciose res est, ut divisi cor-  
ruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc  
causa Ardarici Regis Gepidarum felix adfuit  
diversis nationibus, qui Hunnorum regimini  
inviti famulabantur, eorumque diu moestissimos  
animos ad hilaritatem libertatis votivæ erexit:  
venientesque multi per legatos suos ad solum  
Romanorum, & à Principe tunc Marciano gra-  
tissimè suscepti, distributas sedes, quas incolerent,  
accepere. Nam Gepidæ Hunnorum  
sibi sedes viribus vendicantes, totius Daciæ fi-  
nes, velut victores potiti, nihil aliud à Ro-  
mano Imperio, nisi pacem, & annua solemnia,  
ut strenui viri, amica pactione postulaverunt.  
Quod & libens tunc annuit Imperator, &  
usque nunc consuetum donum est. Nam gens  
ipsa à Romano suscipit Principe. Gothi verò  
cernentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defen-  
dere, Hunnorumque populum suas antiquas  
sedes

(2) A. *presumebat*.  
(3) A. *Romani Orbis*.  
(4) A. *& ne præda reliqua subderentur*. Garetius verò  
notat: lege præda reliqua suberit.  
(5) A. *exitum* putet, quem nullus æstimat vindicandum.  
(6) *Strava* Gothicum vocabulum quid significet non immeri-  
tò dubitatur. Commentator Statii, in locum illum  
Tbeaid. 2. *Hostiles super ipse it*, ita enim legendum,  
non ut, victor acervos: *Acervos*, inquit, *excuviarum*,  
mcles. *Excuvia* enim hostium Regibus exstruebantur  
mortuis sepultura. *Quem* ritum sepulturae bodie quæ-  
que barbari servare dicuntur, quem Strabam dicunt  
sua lingua. Ego verò *Stravam* vocabulum merè Go-  
thicum, *Straffam* ab illis dictam fuisse contenderim,  
quod vocabulum supplicium, & pœnam significat, ut

*& bodie apud Germanos, & Belgas, à verbo Straffam  
quod punire, sive pœnam ab aliquo exigere significat.  
Verisimile itaque est, Hunnos Attila non hostium  
tantum excuviarum acervos ad tumulum congestis, sed  
captorum cede parentasse. Judicent docti an conjectura  
mea sit iuxta. B. Vulcan.*  
(7) A. *luctu funereo mixta gaudia celebrabant*.  
(8) Garetius al. *Coopercula*.  
(9) A. *convenire*.  
(1) A. *Nedao*. Garetius al. *Neda*.  
(2) A. & Garetius *contis*.  
(3) A. & Garetius *suo regum tela frangentem*, *Suevum  
pede*.  
(4) A. *conspiratoque*.



fedes occupare, maluerunt à Romano regno terras petere, quam cum discrimine suo invadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab oriente Mœsiam superiorem, à meridie Dalmatiam, ab occafu (5) *Noricum*, à feptentrione Danubium. Ornata patria civitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema Vindomina. Sauromatæ verò, quos Sarmatas diximus, & Cemandri, & quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad castrum Martenam fedes sibi datas coluere. Ex quo genere fuit Blivilas Dux Pentapolitanus, ejuſque germanus (6) *Froilas*, & noſtri temporis Beſſa Patricius. Sciri verò, & Satagarii, & cæteri Alanorum cum Duce ſuo, nomine Candax, Scythiam minorem, inferioremque Mœſiam acceperunt. Cujus Candacis Alanouamuthis patris mei genitor, (7) *Peria*, ideſt, meus avus, Notarius quoſque Candax ipſe viveret, fuit; ejuſque germanæ filius Gunthigis, qui & Biza dicebatur, Magiſter militum, filius Andagis, filii Andalæ, de proſapia Amalorum deſcendens. Ego item (quanvis (8) *agrammatus*) *Jornandes*, ante converſionem *meam* Notarius fui. Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ (9) *Biozimetæ*, *Scandiopolim*, ut incolerent, petivere. Hernac quoque junior Attilæ filius cum ſuis in extremo minoris Scythiæ fedes delegit, (10) *Emmedzur*, & *Uzindur* conſanguinei ejus in Dacia Ripenſi. (11) *Uto*, & *Iſcalmus*, qui ea potiti ſunt, multique Hunnorum paſſim proruentes tunc ſe in Romaniam dederunt. E quibus nunc uſque Sacromontii, & Foſatiffi dicuntur.

## CAPUT LI.

*De Gothorum, qui Minores dicuntur, ſedibus; & de Vulſila ipſorum Pontifice, qui eos literis inſtituit.*

**E**Rant ſiquidem & alii Gothi, qui dicuntur Minores, populus immenſus, cum ſuo Pontifice, ipſoque Primate Vulſila, qui eos dicitur & literis inſtituiſſe, hodieque ſunt in Mœſia regione incolentes (1) *Encopolitanam*. Ad pedes (2) *enim* montis gens multa ſedit pauper, & imbellis, nihil abundans, niſi armamento diverſi generis pecorum, & paſcuſi, ſilvæque lignorum, parum habens tritici, cæterarum ſpecierum eſt terra foecunda. Vineæ verò nec ſi ſunt alibi, *certi eorum* (3) cognofcent, ex vicinis locis ſibi vinum negotiantes; *nam lacte aluntur*. (4)

## CAPUT LII.

*De Oſtrogotharum variis poſt Attilæ mortem ſedibus in Pannonia; utque Attilæ filios irruentes propulſarint in Scythiam. Deque Oſtrogotharum cum Romanis amicitia, obſide pacis Conſtantinopolim miſſo Theoderico Theodemiri filio.*

**P**Lerique ergo, ut ad gentem, unde agitur, revertamur, ideſt Oſtrogotharum, qui in

Tom. I.

(5) A. *Noricum*.

(6) A. *Proila*.

(7) A. *Paria*.

(8) A. *agrammatus Jordanis*.

(9) A. *Bizim, & Archadiopolim*. Garetius al. *Brizim, & Archiadropolim*.

(10) A. *Emmedzur, & Uztindur*, & ita Garetius.

(11) A. *ut Detbiſco, Almoque potiti ſunt*.

Garetius Iſto Alivoque.

(1) A. *Nicopolitanam*, ita & Garetius.

(2) A. *Henni montis*, ita & Garetius.

**A** Pannonia ſub Rege Walemir, ejuſque germanis, Theodemir, & Widemir morabantur, quamvis (1) *diviſa loca, conſilia tamen habere unita*. Nam Walemir inter Scarniungam, & Aquam nigram fluvios, Theodemir juxta lacum Pelfodis, Widemir inter utroſque manebat. Contigit ergo, ut Attilæ filii contra Gothos, quaſi deſertores dominationis ſuæ, velut fugacia mancipia requirentes, venirent, ignariſque aliis fratribus, ſuper Walemir ſolum irruerent. Quos tamen ille, quamvis cum paucis, exceperit, diuque fatigatos ita proſtravit, ut vix pars aliqua hoſtium remaneret, quæ in fugam verſa, eas partes Scythiæ peteret, quas (2) Danubii amnis fluente prætermeant, quæ lingua ſua (3) *Hunnivar* appellant. (4) *Eoque tempore cum ad fratrem Theodemir in gaudii nunciū direxiſſet, eo mox die nunciū veniens felicius in domo Theodemiris reperit gaudium*. Ipſo ſiquidem die Theodericus ejuſ filius quamvis de Erelieva concubina, bonæ tamen ſpei puerulus natus erat. Poſt tempus ergo non multum Rex Walemir, ejuſque germani Theodemir, & Widemir, conſuetudum traderent dona à Principe Marciano, quæ ad inſtar ſtrenuæ gentis acceperunt, ut pacis fœdera cuſtodirent, miſſa legatione ad Imperatorem, vident Theodericum (5) *Triarii* filium, & (6) *hunc* genere Gothico, alia tamen ſtirpe, non Amala procreatum, omnino florentem cum ſuis, Romanorumque amicitiiſ junctum, & annua ſolennia conſequentem, & ſe tantum deſpici. Illico furore commoti, arma arripiunt, & Illyricum penè totum diſcurrentes, in prædam devaſtant. Sed ſtatim Imperator animo mutato, ad priſtinam recurrit amicitiam, miſſaque legatione, tam præterita cum inſtantibus munera tribuit, quam etiam de futuro ſine aliqua controverſia tribuere compromittit, paciſque obſidem ab eis, (\*) quem ſupra retulimus, Theodericum infantulum Theodemiris accepit. Qui jam annorum ſeptem incrementa conſcendens, octavum intraverat annum. Quem dum pater (7) *cunctatus daret*, patruus Walemir extitit ſupplicator, tantum ut pax firma inter Romanos, Gothoſque maneret. Datus igitur Theodericus obſes à Gothiſ, ducitur ad urbem Conſtantinopolitanam Leoni Principi, & quia puerulus elegans erat, meruit gratiam Imperialem habere.

## CAPUT LIII.

*Oſtrogothæ poſt Attilæ mortem in Satagas movent, Humos, duce Dinzione Attilæ filio, obſiſtentes propulſant. Varia Oſtrogotharum cum Sueviſ, & Sciriſ prælia. Walemiri mors. Sciri ad interuentionem delecti.*

**P**oſtquam ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta eſt, videntes Gothi non ſibi ſufficere ea, quæ ab Imperatore acciperent ſolatia, ſimulque cupientes oſteatere virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primò contra (1) *Satagas*, qui interiorem Pannoniam poſſidebant, arma moventes. Quod ubi

E e Rex

(3) A. *ſi ſunt alibi certè cognofcunt &c.*

(4) A. *nam plerique lacte utuntur. Ergo &c.*

(1) A. *diviſi loco, conſilio tamen uniti.*

(2) Garetius al. *Danabri*.

(3) *Hunnivar*, id. ſt. *trajectum Humorū*. Vulc.

(4) A. *Eo namque tempore ad fratrem gaulii nunciū direxit, ſed & mox eo die &c.*

(5) Garetius *Triarii*.

(6) A. & *Humo* genere. (\*) A. *eo*.

(7) A. *cunctaretur dare*.

(1) A. *Sadares* ſemper.

Rex Hunnorum (2) Dinzio, filius Attilæ, cognovisset, collectis secum, qui adhuc videbantur, quamvis pauci, ejus tamen sub Imperio remansisse, (3) *Ulingures, Angisciros, Bistugores, Bardores*, veniens ad Bassianam Pannoniæ civitatem, eamque circumvallans, fines ejus cœpit prædare. Quo comperto Gothi, ubi erant, expeditionemque solventes, quam contra Sargas collegerant, in Hunnos convertunt, & sic eos suis a finibus inglorios pepulerunt, ut jam ex illo tempore, qui remanserant Hunni, & usque hæcenus, Gothorum arma formident. Quiescente verò tandem Hunnorum gente à Gothis, Hunnimundus Suevorum Dux, dum ad prædandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia deprædavit: quia Dalmatiis Suevia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabat, præsertim ubi tunc Gothi residebant. Quid plurimum? Hunnimundo cum Suevis, vastatis Dalmatiis, ad sua revertente, Theodemir germanus Walemiris Regis Gothorum, non tantum jacturam armentorum dolens, quantum metuens, ne Suevi, si impunè hoc lucrarentur, ad majorem licentiam profilirent, sic vigilavit in eorum transitu, ut intempesta nocte dormientes invaderet ad lacum Pelfodis, confertoque inopinato prælio, ita eos oppressit, ut etiam ipso Rege Hunnimundo capto, omnem exercitum ejus, qui gladium evassisset, Gothorum subderet servituti. Et dum multum esset amator misericordiæ, facta ultione, veniam condonavit, reconciliatusque cum Suevis eundem, quem ceperat, adoptans sibi filium, remisit cum suis in Sueviam. Sed ille immemor paternæ gratiæ, post aliquod tempus conceptum dolum parturiens, Scirorum gentem incitavit, qui tunc supra Danubium confidebant, & cum Gothis pacificè morabantur, quatenus scissi ab eorum fœdere, secumque juncti, in arma profilirent, gentemque Gothorum invaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus, præsertim de utrisque amicis vicinis confisis, bellum insurgit ex improvise, coactique necessitate ad arma confugiunt; solitoque certamine arrepto, se suamque injuriam ulciscuntur. In eo siquidem prælio Rex eorum Walemir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, fessoremque suum dejecit; qui mox inimicorum lanceis confossus, interemptus est. Gothi verò tam Regis sui mortem, quam suam injuriam à rebellionibus exigentes, ita sunt præliati, ut penè de gente Scirorum, nisi qui nomen ipsum ferrent, & hinc cum dedecore non remansissent, sic omnes extinxerunt.

## CAPUT LIV.

*Suevorum Reges Hunnimundus, & Alaricus cum Sarmatis, & Sciris, Gepidis, & Rugis in Ostrogothas moventes, maxima clade afficiuntur.*

Quorum exitium Suevorum Reges Hunnimundus, & Alaricus veriti, in Gothos arma moverunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga, & Babai Regibus suis (1) auxiliariis eorum devenissent, ipsasque Scirorum reliquias, quasi ad ultionem suam acrius pugnaturas accersentes cum Edica, & (2) *Wlfo* eorum primatibus, habuerunt simul secum tam

(2) Garetius al. *Dinzic*. A. *Dmtzic*.  
(3) A. *Ulingures, Angisciros, Eurtugures, Bardores*.  
(1) A. *auxiliarii advenissent*.

A Gepidas, quam ex gente Rugorum non parva solaria, cæterisque hincinde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannoniis castrametati sunt. Gothi tunc Walemire defuncto, ad fratrem ejus Theodemir confugerunt. Qui quamvis dudum cum fratribus regnans, tamen auctoritatis potestatis insignia sumens. Widemire fratre juniore accito, & cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma profilivit; confertoque prælio, superior pars invenitur Gothorum, adeo ut campus inimicorum corruentium cruore madefactus, ut rubrum pelagus appareret, armaque, & cadavera in modum collium cumulata, campum plus quam decem millibus oppleverunt. Quod B Gothi cernentes, ineffabili exultatione lætantur, eo quod Regis sui Walemiris sanguinem, & suam injuriam cum maxima inimicorum strage ulciscerentur. De innumeranda verò, variæque multitudine hostium, qui valuerunt evadere, effugati vix ad sua inglorii pervenerunt.

## CAPUT LV.

*Theodemirus Rex in Suevos movet, eosque vastat, & penè suõigit. Theodericus Theodemiri filius penè adhuc puer, infcio patre Babai, Sarmatarum Regem adortus, interimit. Singidonum civitatem capit.*

Post certum verò tempus instanti hyemali frigore, aneque Danubii solite congelato: (nam istiusmodi fluvius ita rigescit, ut in silicis modum vehat exercitum pedestrem, plaustraque, & tragulas, vel quicquid vehiculi fuerit, nec cymbarum indigeat lintre) sic ergo eum gelatum Theodemir Gothorum Rex cernens, pedestrem ducit exercitum; emensoque Danubio, Suevis improvisus à tergo apparuit. Nam regio illa Suevorum ab oriente (1) *Bajobaros* habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc juncti Alemanni etiam aderant, ipsique alpes erectas omnino regentes: unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono vergentia. Hic ergo taliter munito loco, Theodemir Rex hyemis tempore Gothorum ductavit exercitum, & tam Suevorum gentem, quam etiam Alemannorum utrasque ad invicem fœderatas devicit, vastavit, & penè subegit. Inde quoque victor ad proprias fedes, idest Pannonias revertens, Theodericum filium suum, quem Constantinopolim obsidem dederat, à Leone Imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter excepit. Qui Theodericus jam adolescentiæ annos contingens, expletâ pueritiâ, octavum decimum peragens annum, adscitis satellitibus patris, ex populo amatores sibi, clientisque consociavit, penè sex millia viros; cum quibus infcio patre, emenso Danubio, super Babai Sarmatarum Regem discurret, qui tunc de Camundo Duce Romanorum victoriâ potitus, superbiæ tumore regnabat, eumque superveniens Theodericus interemit, familiamque, & censum deprædans, ad genitorem suum cum victoria repedavit. Singidonum dehinc civitatem, quam ipsi Sarmatæ (2) occupassent, invadens, non Romanis reddidit, sed suæ subdidit ditioni.

C.A-

(2) A. *Hun:lfo*.  
(1) A. *Bajoarios*.  
(2) A. *occupaverant*.

## CAPUT LVI.

*Ostrogotha pertæsi pacis , Italiam , Gallias ,  
& Illyricum infestant . Theodemirus  
fœdere cum Romanis inito  
moritur .*

**M** Inuentibus deinde hinc inde vicinarum gentium spoliis, cœpit & Gothis victus, vestitusque deesse; & hominibus, quibus dudum bella alimoniam præstitissent, pax cœpit esse contraria; omnesque cum clamore magno ad Regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacunque parte vellet duceret exercitum. Qui accito Germano, missaque sorte, hortatus est, ut ille in partem Italiae, ubi tunc Glycerius regnabat Imperator, ipse verò ceu (1) fortior ad fortius regnum accederet, orientale quidem; quod & factum est. Et mox Widemir Italiae terras intravit, & extremum fati munus reddens, excessit rebus humanis, successorem relinquens regni Widemir filium suum. (2) Quem Glycerius Imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias transtulit, quæ à diversis circumcirca gentibus premebantur: adferens vicinos sibi Vefegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Widemir acceptis muneribus, simulque mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, seseque cum parentibus jungens Vefegothis, unum corpus efficitur, ut dudum fuerat; & sic Gallias, Hispaniasque tenentes suo jure defendunt, ut nullus (3) sibi alius prævaleret. Theodemir autem frater senior cum suis transit. (4) Saum amnem, Sarmatis, militibusque interminans bellum, si aliquis obstaret ei. Quod illi verentes, quiescunt; imò nec prævalent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir undique sibi prospera provenire, Naissum primam urbem invadit Illyrici: filioque suo Theoderico (5) consociatus adstat, & in villam comites per castrum Herculis transmittit Ulpianam. Qui venientes, tam eam, (6) quam & opes mox in deditionem accipiunt, nonnullaque loca Illyrici inaccessibleia sibi tunc primùm pervia faciunt. Nam Heracliam, & Larissam civitates Thesalici primùm prædâ captâ, jure bellico potiuntur. Theodemir verò Rex animadvertens tam felicitatem suam, quam etiam filii; nec hac tamen contentus, egrediens Naissitam urbem, paucis ad custodiam derelictis, ipse Thessalonicam petiit, in qua (7) Clarianus Patricius à Principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muni Thessalonicam, nec se eorum conatibus posse resistere, missa legatione ad Theodemir Regem, muneribusque oblatis, ab (8) obsidione eum urbis retorquet. Initoque fœdere, Romanus Ductor cum Gothis loca eis jam sponte, quæ incolerent, tradidit, idest (9) Ceropellas, Europam, Medianam, Petinam, Bereum, & alia, quæ (10) Sium vocantur. Ubi Gothi cum Rege suo armis depositis, composita pace quiescunt. Nec diù post hæc & Rex Theodemir in civitate Cerras fatali ægritudine occupatus, vocatis Gothis,

*Tom. I.*

(1) Garetius al. fortiter.  
(2) A. suum Synonymum.  
(3) A. illi.  
(4) Garetius al. Spadum.  
(5) A. sociatis adstat, & in villa comitibus per castrum, &c.  
(6) A. quam Mestulus mox.  
(7) A. Elarianus. Garetius al. Hilarianus.  
(8) A. excidio.  
(9) A. Cerapallas, Europam.

**A** Theodericum filium regni sui designat heredem, & ipse mox rebus humanis excessit.

## CAPUT LVII.

*Theodericus Ostrogotharum Rex à Zenone Imp.  
Romam evocatur, ab eo adoptatur, Con-  
sulatu, & equestri status donatur,  
Odoacrum in Hesperia magna  
clade afficit. Insignia Regis  
Romanorum assumit.*

**T**heodericum verò genti suæ Regem audiens ordinatum Imperator Zeno, gratum suscepit, eique evocatoriâ destinata, ad se in urbem venire præcepit, dignoque suscipiens honore, inter Proceres sui Palatii collocavit. Et post aliquod tempus ad ampliandum honorem ejus in arma, sibi eum filium adoptavit, de suisque stipendiis triumphum in urbe donavit; factusque est Consul ordinarius, quod summum bonum, primumque in mundo decus edicitur; nec tantum hoc, sed etiam equestrem statuem ad famam tanti viri ante Regiam Palatii collocavit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis Imperio fœdere sociatus, dum ipse in urbe bonis omnibus frueretur, gentemque suam in Illyrico, ut diximus, residentem, non omnino idoneam, aut resertam audiret, elegit potius solito more gentis suæ labore quærere victum, quam ipse otiose frui regni Romani (1) bona, & gentem suam mediocriter victitare: secumque deliberans, ad Principem ait: Quamvis nihil deest nobis Imperio vestro famulantibus: (2) tantum, si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat. Cumque ei, ut solebat, familiariter facultas fuisset loquendi concessa: Hesperia, inquit, plaga, quæ dudum decessorum, prædecessorumve vestrorum regimine gubernata est, & Urbs illa caput orbis, & domina, quare nunc sub Regis Turcilingorum, & Rugorum tyrannide fluctuat? (3) Dirige cum gente mea, si præcipis, ut hic expensarum pondere careas, & ibi si adjutus à Domino vicero, fama vestræ pietatis irradiet. Expediit namque, ut ego, qui sum servus vester, & filius, si vicero, vobis donantibus regnum illud possideam; haud ille, quem non nostis, (4) tyranni jugo Senatuum vestrum, partemque Reipublicæ captivitatis servitio premat. Ego enim si vicero, vestro dono, vestroque munere possidebo: si victus fuero, vestra pietas nihil amittit; imò, ut diximus, lucratur expensas. Quo audito, quamvis ægrè ferret Imperator discessum ejus, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnisque ditatum muneribus dimisit à se, Senatuum, populumque ei commendans Romanum. Igitur egressus urbe regia Theodericus, & ad suos revertens, (5) omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat consensum assumens; Hesperiam tendit, rectoque itinere per Sirmas ascendit, vicinas Pannoniæ. Indeque Venetiarum fines ingressus, ad (6) Pontem Sontium nuncupatum castrametatus est. Cùmque

*E c 2*

*que*

(10) A. Sath. Garetius al. Pbiium.  
(1) A. bonis.  
(2) A. cum Garetiio tamen.  
(3) A. dirige me cum.  
(4) A. tyrannico loco.  
(5) A. cum omni gente Gothorum, qui tamen ei præbuere consensum, Hesperiam tendit.  
(6) A. Pontem Sontii.

que ibi ad reficienda corpora hominum, jumentorumque aliquanto tempore resedisset; Odovacer armatum contra eum direxit exercitum, quem ille, ad campos Veronenses occurrens, magna strage delevit, castrisque solutis, fines Italiae cum potiore audacia intrat; transactoque Pado amne ad Ravennam regiam urbem castra componit, tertio ferè milliario ab urbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odovacer, intus se in urbe communit; indeque subreptivè noctu frequenter cum suis egrediens, Gothorum exercitum inquietat; & hoc non semel, nec iterum, sed frequenter, & penè molitur toto triennio; sed frustra laborat, quia cuncta Italia dominum jam dicebat Theodericum, & illius ad votum res illa publica obsecundabat. Tantùm ille solus cum paucis satellitibus, & Romanis qui aderant, & fame, & bello quotidie intra Ravennam laborabat: quod dum nihil proficeret, missa legatione veniam supplicat, cui & primum concedens Theodericus, postmodum hac luce privavit. Tertioque, ut diximus, anno (7) ingressus in Italiam, (8) Zenonisque Imperatoris consulto privatum habito, suaeque gentis vestitum reprensens, insigne regii amictus, quasi jam Gothorum, Romanorumque Regnator adsumit.

## CAPUT LVIII.

*De Theoderici Regis uxore Audefleda, & concubina, ejusque filiis, & filiabus, earumque cum variis Regibus conjugio, aliisque affinitatibus. Item de Munione grassatore, & de trophæo de Francis parto.*

Missa legatione ad Lodoin Francorum Regem, filiam ejus Audefledam sibi in matrimonio petit, quam ille gratè, libenterque concessit, suos filios (1) *Udebertum*, & *Cheldepertum*, & *Thuidpertum* credens hac societate cum gente Gothorum, inito foedere, sociari. Sed non adeò pacis ad concordiam profuit ista conjunctio, quin saepenumero propter Gallorum terras graviter inter se decertati sunt, & nunquam Gothus Francis cessit dum viveret Theodericus. Antequam ergo de Audefleda sobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Moesia, filias habuit, unam nomine Theudicodo, & aliam Ostrogotho, quas mox ut in Italiam venit, Regibus vicinis in conjugio copulavit, idest, unam Alarico Vesegotharum, & aliam Sigismundo Burgundionum. De Alarico ergo natus est Amalaricus, quem avus Theodericus in annis puerilibus utroque parente orbatum dum fovet, atque tuetur, comperit Eutharicum Witerichi filium, Beremundi, & Torismundi nepotem, Amalorum de stirpe descendentem, in Hispania degere, juvenili aetate, prudentia, & virtute, corporisque integritate pollentem. Ad se eum facit venire, eique Amalafuentham filiam suam in matrimonio jungit; & ut ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem (2) *Theodati*, qui postea Rex fuit, Afri-

(7) A. ingressus sui.

(8) A. Zenone Imp. consulto, privatum habitum, gentisque suae vestitum se pennis.

(1) A. Udebertum, &amp; Theodebertum credens.

(2) A. cum Garetio Theodabadi semper.

(3) A. Pizzamum semper.

(4) A. cum Garetio Margumque.

ca Regi, Wandalarumque, conjugem dirigit Trasemundo, filiamque ejus neptem suam. Amalbergam Thuringorum Regi confociat Hermenfredo. (3) *Petramin* quoque suam Comitem inter primos electum ad obtinendam Sirmensem dirigit civitatem, quam ille expulso Rege ejus Transarico, filio Traffile, retenta ejus matre obtinuit. Indeque contra Sabinianum Illyricum Magistrum militum, qui tunc cum Mundone paraverat confictum, ad civitatem cognomine Margoplano, quae inter Danubium, (4) *Alartianumque* flumina adiacet, cum duobus millibus peditum, equitibus quingentis, in Mundonis solatia veniens, Illyricianum exercitum demolivit. Nam hic Mundo (5) *Attilanis* quondam origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, ultra Danubium in incultis locis, sine ullis terrarum cultoribus debacchatur, & plerisque abactoribus, (6) *Scamariisque*, & latronibus undecumque collectis, carrim, quae Herta dicitur, supra Danubii ripam positam, occupans, ibique agresti ritu praedans vicinos, Regem se suis grassatoribus nuncupat. Hunc ergo penè desperatum, etiam de traditione sua deliberantem, Petza subveniens, è manibus Sabiani eripuit, suoque Regi Theoderico cum gratiarum actione fecit subjectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam suam Comitem in Galliis acquisivit, plus triginta millibus Francorum in praelio caesis. Nam & (7) *Thiodem* suum armigerum post mortem Alarici generi, tutorem in Hispaniae regno Amalarici nepotis constituit. Qui Amalaricus in ipsa adolescentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amisit. Post quem Thiodis tutor ejusdem regnum ipsum invadens, Francorum insidiosam calumniam de Hispaniis pepulit, & usque dum viveret Vesegothas continuit. Post quem Thiodigis glossa regnum adeptus, (8) *non regnans* defecit, occisus à suis, cui succedens Hactenusagil. continuat regnum. Contra quem (9) *Athamagildus* insurgens, Romani regni concitat vires. Ubi & Liberius Patricius cum exercitu destinatur. Nec fuit in parte occidua gens, quae Theoderico, dum viveret, aut amicitia, aut subjectione non deserviret.

## CAPUT LIX.

*Theodericus Rex senem Athalaricum filium suum Amalafuentham filium, patre orbum, Regem denunciat; Athalarico immaturâ morte sublato, mater Theodatum consobrinum suum Regem instituit, qui illam in insulam quandam relegat, ubi strangulatur.*

SEd postquam ad senium pervenisset, & se in brevi ab hac luce egresurum cognosceret, convocans Gothos Comites, gentisque suae Primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem, filium filiae suae Amalafuenthae, qui Eutarico patre orbatum erat, Regem constituit; (1) *eisque in mandatis dedit*, ac si testamentali voce denunciatis, ut Regem colerent, Senat-

(5) A. de Attilani. Garetius tunc ab Attilanis.

(6) Garetius tunc Sicariis, nisi idem utrumque Gothicè significet.

(7) A. Theodem semper.

(8) A. non dnu regnans.

(9) A. Athamagildus.

(1) A. ac si testamentali lege denunciatis, ut legem colerent.

tum, populumque Romanum amarent, Principemque orientalem placatum, semper propitiumque (2) haberent. Quod præceptum, quamdiu Athalaricus Rex, ejusque mater viverent, in omnibus custodientes, pænè per octo annos in pace regnarunt; quamvis Francis de regno puerili desperantibus, imò in contemptu habeantibus, bellaque parare molientibus, quòd pater, & avus Gallias occupasset, eis concessit. (3) *Cetera in pace tranquillitate possessa.* Dum ergo ad spem juventutis Athalaricus accederet, tam suam adolescentiam, quam matris viduitatem Orientis Principi commendavit: sed in brevi infelicissimus immatura morte præventus, rebus humanis excessit. Tum mater, ne pro sexus sui fragilitate à Gothis sperneretur, secum deliberans, Theodatum consobrinum suum germanitatis gratiâ accersitum à Thuscia, ubi privatâ vitâ degens, (4) in laboribus propriis erat, in regnum collocavit. Qui immemor consanguinitatis, post aliquantum tempus à Palatio Ravennate abstractam, in insulam laci Bulsinensis eam exilio relegavit, (5) ubi paucissimos dies in tristitia degens, ab ejus satellitibus in balneo strangulata est.

## CAPUT LX.

*Belisarius à Justiniano Imp. adversus Gothos cum exercitu mittitur. Siciliam occupat. Gothi Witigim Regem sibi eligunt. Theodatum interficiunt. Witigis Ravennam cum Mathasuenta, regisque opibus dedit Romanis.*

Quod dum Justinianus Imperator orientalis audisset, quasi susceptorum suorum mors ad suam injuriam redundaret, sic est commotus. Eodem namque tempore de Africa à Wandalis cum per fidelissimum suum Belisarium (1) *Patricium reportaret triumphum,* nec mora, in ipso tempore madentibus adhuc armis cruore Wandalico, contra Gothos, per eundem Ducem movit prociuctum; qui Dux prudentissimus haud secus arbitratur Getharum subigere populum, (2) *si prius nutricem eorum occupasset Siciliam;* quod & factum est; Trinacriamque ingresso, mox Gothi, qui Syracusanum oppidum infidebant, videntes se nihil prævalere, cum suo duce Sinderich ultro se Belisario dederunt. Cùmque ergo Romanus ductor Siciliam pervasisset, Theodatus comperiens (3) *Evermor generum suum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniam, Siciliamque interjacet, & de Tyrheni maris sinu vastissimus Hadriaticus æstus evolvitur, custodiendum dirigit.* Ubi cùm Evermor accessisset, ad Rhegium oppidum castra composuit. Nec mora, deterioratam causam cernens suorum, ad partes victoris cum paucis, & fidelissimis famulis confociis movit, ultroque se Belisarii pedibus advolvens, Romani regni optat servire Principibus. Quod Gothorum exercitus sentiens, suspectum Theodatum clamitat regno pellendum, & sibi ductorem suum Wi-

tigim, qui armiger ejus fuerat, in Regem levandum, quod & factum est. Et mox in campis Barbaricis Witigis in regnum levatus Romanam ingreditur, præmissisque Ravennam fidelissimis sibi viris, Theodati necem mandat. Qui venientes imperata sibi perficiunt, (4) *& occisum Theodatum Regem,* qui à Rege missus adveniebat, ut adhuc in campis Barbaricis erat, Witigim populis nunciat. Intèr hæc Romanus exercitus emenso freto, Campaniam accedens, subversa Neapoli, Romanam ingreditur; unde ante paucos dies Rex Witigis egressus, Ravennam profectus, Mathasuentam filiam Amalafuenthæ, Theoderici quondam Regis neptem, sibi in matrimonium sociarat. Cùmque his novis nuptiis delectatus, aulam regiam fovet Ravennæ, Romam egressus Imperialis exercitus, munita utriusque Thuscie loca invadit, quod cernens per nuncios Witigis, (5) *Cumunilam ducem Gothorum manu armis conferra mittit Perusiam.* Ubi dum magnam Comitum cum parvo exercitu residentem, obfessione longa evellere cupiunt; superveniente Romano exercitu, ipsi evulsi, & omnino extincti sunt. Quod audiens Witigis, ut leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat, Ravennam egressus, Romanas arcas obfessione longa fatigat. Sed frustratâ ejus audaciâ, post quatuordecim menses ab obfessione Romanæ urbis aufugit, & se ad Ariminensem oppressionem præparat. Unde pari tenore frustratus, fugatusque, Ravennam se recepit, & obsesus, nec mora, ultro se ad partes dedit victoris, cum Mathasuenta jugali, regisque opibus. Et sic famosum regnum, fortissimamque gentem, diuque regnantem, tandem (6) *deinde millesimo & trecentesimo anno victor gentium diversarum Justinianus Imperator per fidelissimum Consulem vicit Belisarium, & perductum Witigim Constantinopolim Patricii honore donavit.* Ubi plus biennio demoratus, Imperatoris in affectu *convictus,* (7) *rebus excessit humanis.* Mathasuentam verò jugalem ejus fratri suo Germano Patricio conjunxit Imperator. (8) *De quibus posthumus patris Germani natus est filius, item Germanus.* In quo conjuncta Aniciorum gens cum Amala stirpe, spem adhuc utriusque generis, Domino præstante, promittit. Huc usque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas, & virorum fortium facta, ac laudanda progenies laudabiliori Principi cessit, & fortiori Duci manus dedit: cujus fama nullis sæculis, (9) *nullis silebitur ætatibus.* Sic victor, ac triumphator Justinianus Imperator, & Consul Belisarius, Wandalici, Africani, Geticique dicuntur. Hæc qui legis, scito me veterum secutum scripta, ex eorum spatiosis pratis paucos flores collegisse, unde inquirenti pro captu ingenii mei coronam contexerem. Nec me quis in favorem gentis prædictæ, quasi ex ipsa trahentem originem, aliqua addidisse credat, quàm quæ legi, aut comperi. Nec si tamen cuncta, quæ de ipsis scribuntur, aut referuntur complexus sum: nec tantum ad eorum laudem, quantum ejus laudem, qui vicit, exponens.

(2) A. haberent post Deum.

(3) A. Ceteris in pace, & tranquillitate possessis.

(4) Garetius forte in laribus, ut in lib. 1. Var. Epist. 39. & ita in Ambrosio.

(5) Gareti. al. Ubi Amalafuentha plures dies &c.

(6) Gareti. al. Betrumum. A. reportavit.

(7) A. nisi.

(3) Gareti. al. Evermundum. A. Evermutb.

(4) Gareti. al. occiso Theodato Rege, & ita in Ambrosio.

(5) A. cum Hunila duce Gothorum.

(6) A. tandem pænè duo (forte leg. dein) millesimo, & trigesimo anno.

(7) A. conjunctus.

(8) A. De quibus post humatum patris.

(9) A. nullis delebitur ætatibus, sed victor.



# JORDANIS, seu JORNANDES DE REGNORUM, ET TEMPORUM SUCCESSIONE.

JORNANDES VIGILIO S. D.

**V**igilantia vestra, nobilissima Frater Vigili, gratias refero, quod me perlongo tempore dormientem vestris tandem interrogationibus excitastis. Deo magno gratias, qui vos ita fecit sollicitos, ut non solum vobis tantum, quantum & aliis vigiletis, malte virtutis, & meriti. Vis enim presentis mundi cognoscere erumnas, aut quando cepit, vel quid ad nos usque perpeffus est, edoceri. Adde præterea, ut tibi quomodo Respublica cepit, & tenuit, totumque penè mundum subegit, & hætenus vel imaginariè teneat, ex dictis majorum flosculos carpenes breviter referam: vel etiam quomodo regnum à Romulo, & deinceps ab Augusto Octaviano in Augustum venerit Justinianum, quamvis simpliciter, meo tamen pandam eloquio. Licet nec conversationi meae, quod admones convenire potest, nec peritia: tamen ne amici petitionibus obviamus, quoquo modo valuimus, latè sparsa collegimus, & prius ab auctoritate divinarum scripturarum, cui & inservire convenit, incipientes, & usque ad orbis terræ diluvium, per familiarum capita currentes, devenimus ad regnum Nini, qui Assyriorum in gente regnans, omnem penè Asiam subjugavit, & usque ad Arbacem Medum: qui destructo regno Assyriorum in Medos illud convertit, tenuitque usque ad Cyrum Persam: qui itidem Medorum regnum subversum in Persas transtulit, & exinde usque ad Alexandrum Macedonem, qui devictis Persis, in Græcorum ditionem Rempublicam demutavit. Post hoc quomodo Octavianus Augustus Cesar, subverso regno Græcorum, in jus, dominationemque Romanorum perduxit. Et quia ante Augustum, jam per septingentos annos Consulibus, Dictatoribus, Regibusque suorum solertia, Romana Respublica nonnulla subegit, ab ipso Romulo adificatore ejus originem sumens, in vicesimoquarto anno Justiniani Imperatoris, quamvis breviter, uno tamen, in tuo nomine, & hoc parvissimo libello confeci, jungens ei aliud volumen, de origine, atque Getica gentis, quod jam dudum communi amico Castalio edidissim, quatenus diversarum gentium calamitate comperta, ab omni arumna liberum te fieri cupias, & ad Deum convertas, qui est vera libertas. Legens ergo utrosque libellos, scito quod diligenti mundum semper necessitas imminet. Tu verò ausculta Joannem Apostolum, qui ait, Carissimi, nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, quia mundus transit, & concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum. Estoque toto corde diligens Deum, & proximum, ut adimpleas legem, & era pro me, nobilissime, & magnifice frater.

**R**Omani, ut ait Jamblicus, armis, & legibus exercentes sese, orbem terræ suum fecerunt. Armis siquidem construxerunt, legibus autem conservaverunt. Quod & ego, sequens eruditissimum virum, cum aliqua de cursu temporum scribere delibero, necessarium duxi opusculo meo velut insigne quoddam ornamentum præponere. Cupio namque ob inquisitiones amici fidelissimi, ex diversis voluminibus majorum prælibans aliquos flosculos, pro captu ingenii mei, in unum redigere, & in modum historiunculæ, tam annorum seriem, quam etiam eorum virorum, qui fortiter in Rempublicam laboraverunt gesta strictim, breviterque colligere. Quod quamvis simpliciter reor dictum videri doctissimis, gratum tamen fore existimo mediocribus, dum & brevia sine fastidio legant, & sine aliquo fuco verborum, quæ lectitaverint sentiant. Ab origine etenim orbis, primaque creatione tam hominum, quam elementorum, usque orbis terræ diluvium, secundum veridici legislatoris verba Moyfis, duo millia ducentos quadraginta & duos annos collegimus. In quibus annis adhuc rudi, & simplici hominum natura, non Reges, sed familiarum capita in suo genere erant. Quorum tamen ordo hujuscemodi fuit. Adam protoplastus, primusque mortalium, vixit annos CCXXX., & genuit Seth. Seth vixit annos CCV. & genuit Enos. Enos autem vixit annos CLXXX. & genuit Cainan. Cainan autem vixit annos CLXX. & genuit Malalehel. Malalehel vixit annos CLXV. & genuit Jareth. Jareth verò vixit annos CLXII. & genuit Enoch. Enoch verò vixit annos CLXX. & genuit Mathusalem. Mathusalem vixit annos CLXXVII. & genuit Lamech. Lamech quoque vixit annos centum octoginta octo, & genuit Noë. Noë verò sexcentorum erat annorum, quando diluvium mundi crudelissima facinora expiavit. A cujus regimine, vel ab ipso diluvio, usque ad confusionem linguarum, quæ item ob delicta ædificantium turrim facta est in campo Sennaar, & Heber, in quo Hebræorum genus, & lingua prisca remansit, quia nec in illa conspiratione interfuit, sunt anni quingenti vigintiquinque per familias, sic. Arfaxat filius Sem, nepos Noë, qui post diluvium anno secundo est genitus, vixit annos CXXXV. Cai-

**A**nan verò vixit annos CXXXV. & genuit Sale. Sale autem vixit annos CXXX. & genuit Heber. Heber quoque vixit annos CXXX. & genuit Falech. A confusione verò linguarum, & primatu Heber, à quo Hebræi, & usque nativitate Abræ, quando & primus Rex in gente regnabat Assyriorum Ninus, anno regni sui XLII. suprascripta familiarum serie, currentes fiunt anni quingenti quadraginta unus. Sic Falech vixit annos CXXX. & genuit Ragan. Ragan vixit annos CXXXII. & genuit Saruch. Saruch autem vixit annos CXXX. & genuit Nachor. Nachor verò vixit annos LXXIX. & genuit Thare. Thare quoque vixit annos LXX. & genuit Abram. Simul ergo ab Adam, usque ad nativitatem Abræ, idest, ab ortu mundi, usque quadragesimum secundum annum Regis Assyriorum Nini, ut supra diximus, per familias, capitaque eorum sunt generationes viginti. Anni autem MMMCCCVIII. Unde jam relictis familiis, Regum seriem prosequamur: & sicut Eusebius, seu Hieronymus, primum Assyriorum, deinde Medorum, Persarumque, & Græcorum regnum percurrentes, ad Romanum Imperium quomodo deletum sit, vel quali tempore latius, si Dominus permiserit exequamur.

**B** Origo ergo Regum, regnorumque antiqua, Assyria nobis amplexanda est, in qua primus Ninus Beli filius, urbem sui nominis fabricans Niniven, regnavit annos XLII. ubi à primo anno ipsius Nini, & usque in ultimum annum Thonos Concoloros, quem Regem Sardanapalum appellant, quem occidit Arbaces Medorum, Præfectus, regnum illud transferens in Medos, regnatum est à Regibus XXX. & VI. per annos MCCXL. sic.

**C** 1. Ninus Rex Assyriorum post nativitatem Abræ, regnavit annos X.

2. Semiramis uxor Nini annos LXII. Hanc dicunt, quasi Babylonis conditricem, quamvis non legatur, quia condidit, sed quia reparavit. Sub ea Abraham adolescit in Chaldæa.

3. Zameis, qui & Ninias, filius Nini, & Semiramidis annos XXXVIII. cujus trigesimo tertio anno facta est promissio ad Abraham, quum esset annorum LXXV.

**D** 4. Arius annos XXX. cujus decimo anno centenarius Abraham genuit filium Isaac.

5. Ara-

5. Aralius regnavit annos LX. Hujus in ultimo regni anno nascuntur gemini Isaac, idest, Jacob, & Esau.

6. Xerxes, qui & Baleus, annos XXX. In hujus regni tempore Jacob germanum fugiens Esau descendit in Egyptum solus, ditatusque cum turba ascendit.

7. Armanitres annos XXXVIII. Jacob à servitute soceri Laban recedens, ad patrem revertitur.

8. Belochus annos XXXI. Hoc regnante Joseph adolescens somnia sua fratribus, & patri narravit.

9. Baleus annos LXII. Hujus anno tricesimo Jacob penuria famis descendit in Ægyptum, ibique filium suum reperit præpositum terræ totius Ægypti.

10. Altadas annos XXXII. Hoc regnante Jacob defunctus in Ægypto, cujus cadaver Joseph cum magno honore locat in terra Chanaan.

11. Maminthus annis XXX. Sub istius regni tempore, moritur Joseph, & Hebræos depriunt Ægyptii gravissima servitute.

12. Manchaleus annos XXX. & hoc regnante servitus durat in Ægypto Hebræorum.

13. Sperus annos XXX. Hujus regni temporibus ultimis, Ambra ex tribu Levi genuit Moysen.

14. Mamilus triginta annis, & hoc regnante Moyses adolescens omnem philosophiam didicit Ægyptiorum.

15. Sparetus annis XL. quo tempore Moyses occiso Ægyptio in terram fugit Madiam.

16. Ascades annos LX. Hujus regni anno octavo Moyses quadragesimo trigesimo anno re-promissionis populum Hebræorum in signis, & virtutibus educit ex Ægypto, eisque in ereino per annos quadraginta legem exponit.

17. Amyntes XLV. annis. Hujus nono anno moritur Moyses, & Jesus Nave ducatum populo præbet.

18. Belothus annis XXV. sub quo Othoniel Judex Hebræorum, populum, & sacerdotium continet Finees.

19. Belebaris annis XXX. quo tempore Hebræorum Judex Ajoth, Allophylique infestissimo omnino Hebræis.

20. Lamprides annis XXXVII. & in hujus regno ipse perdurat Ajoth.

21. Sofares annis XX. & hujus temporibus quamvis senex, tamen adhuc confisit Ajoth, pugnatque cum alienigenis, & vicit adjutus à Deo.

22. Lampares annos XXX. quo regnante Judæis præerat Debora.

23. Pannias annis XLV. sub cujus tempore præfuit Gedeon, qui & Jerobail.

24. Sofarnius annos XIX. sub cujus tempore Thola, & Abimelech Judices erant Hebræorum.

25. Mithreus annis XXIX. sub quo Judæis præerat Jair.

26. Tantanes XXII. annis, cujus sub regno Judices Hebræorum, Hesebon, & Labdon. Nam & ipso tempore Græci Trojam vastaverunt, unde Æneas fugiens in Italiam venit, & se quoque cum latino Fauni filio, Pici nepote, Saturni abnepote, affinitatis gratiâ jungens, acceptâ filiâ ejus in uxorem Laviniâ, unitos Phrygas, Italosque populos nominavere Latinos, & sic deinceps quamvis in pauperrimo regno, locoque angusto, quod dicebatur Agrolaurentum, regnaverunt. Post Latinum Æneas, & successores ejus, qui & Silvii, Albanique vo-

cati, pro Albana urbe, & pro posthumo Ænea ejusdem Æneæ, qui idcirco Silvius dictus est, quia Lavinia post mortem Æneæ, timens Ascanii invidiam, clam eum in silva generavit, Æneamque Silvium nominavit. Ante quem, ut superius diximus, Italiæ regnatum est, à Jano, Saturno, Pico, Fauno, atque Latino, per annos circiter CLXXX.

27. Teuteus annos LX. sub quo Samson ille ultra fortes fortissimus Judex Hebræorum.

28. Tinnens annos XXX. Hoc regnante anno decimoctavo, Heli Sacerdos, audito nuncio de morte filiorum, arcæque testamenti ablatâ, cadens mortuus est.

29. Dercilius annos XL. sub quo aliquantum tempus Saül Rex Hebræorum, alius verò Rex David ex tribu Juda constitutus regnavit.

30. Eupales XXXVIII. annis. Hoc regnante anno tricesimosecundo Salomon templum Domini inchoavit, & perfecit singulare in mundo, per annos septem.

31. Laosthenes annos XLV. & hoc regnante Assyriis, Salomon regnat Hebræis, Sadoch verò, & Achias Selonites prophetant.

32. Pritiades annis XXX. sub quo jam mortuo Salomone inter Roboam, & Jeroboam regnum dividitur Hebræorum, & alii Judæi, alii dicuntur Israëlitarum.

33. Ofrathæus annis XX. sub isto in parte Judæorum regnat Josaphat, Israëlitarum verò celeri morte Nabad, & Bafa, Ela, & Ambri obeuntibus tenebat regimen Achas cum Hiesabel.

34. Ofrathenes annis L. sub quo Joram, Ochozias, & Godolia, & Joas parti Judææ regnabant, Israëlitarum verò Ochozias. Joram, & Jehu principatui unus post alium successerunt.

35. Acrajapes annis XLII. sub quo Amasias in Juda regno ascitus obtinet principatum, Israëlitarum verò Joab, & Joas, unus post alium regnat.

36. Thonos Concoloros, quem Græci Sardanapalum nominant, annis XX. sub quo Judæorum Azarias, qui & Ozias Israëlitas verò Roboam. Regnum verò Assyriorum, post numeros annorum mille ducentorum, & quadraginta finem tantæ diuturnitatis accepit. ad Medosque translatum est. Nam Arbaces Prædictus Medorum, Sardanapalo occiso regnum ejus invasit, & in Medos decuxit.

#### REGUM MEDORUM SERIES.

1. Arbaces Medorum Rex annos XXVIII. sub quo regnabat adhuc Azarias, qui & Ozias, Judæ in parte. In Israël autem post Roboam paucis diebus fuerat Zacharias, rursusque Sellum, quibus successerat, Manaë.

2. Sofarinus annis XXX. In Judæ parte regnabat Joatham, Israëlitis Facee, quando & quintodecimo anno prima Olympias cœpta est numerari. Tunc etenim post innumerabiles, ut ita dicam, Laurenti loci, & Latii Reges Silvios, Albanosque, qui trecentos per annos in parte Italiæ regnaverunt, quamvis pauperrimè, Amulius Rex Numitoris fratris sui filium Rheam nomine, quæ & Ilia vocabatur, Vestalem virginem fecerat, quæ gravida inventa, dum scelus suum nititur excusare, à Marte se compressam mentita est. Ex qua genitis duobus geminos Rex exponi præcepit. Quos vagientes meretrix quædam, Lupa nomine, cum audisset, statim tollens ad Faustulum pastorem adduxit.



Judæi in amicitiam Romanorum se sociantes eorum jam legibus vivunt, quia Pompejus sublato regno ab Aristobulo, Hircanum fratrem ejus præceperat. Hanc siquidem Cleopatram Romanus ductor suscipiens Antonius, & suo socians lateri, contra cives proprios dimicat. Quem Augustus Octavianus in certamine superans Adriatico in litore, egit, ut utriusque jugales seipfos perimerent, regnumque eorum in Romanorum Imperium devenit, ubi & usque hæcenus, & usque in finem mundi secundum Danielis prophetiam, regni debetur successio. Et quidem abhinc Augustalis exoritur potestas, quod animo recondendum est. Augustus Imperator, qui & Octavianus dicebatur, à quo posterius Principes vocati sunt Augusti, tam cives patrios rebelles, quam etiam gentes externas superans, singularem sibi vindicat Principatum, regnans per annos LXII. Hujus quadragesimo secundo Imperii, Dominus noster JESUS CHRISTUS de Sancta Virgine natus, ut verus Deus, ita & verus homo, insignis, & virtutibus admirandis enituit, anno ab origine mundi VMD. ab urbis autem Romæ conditione anno DCCLV. Et quia Romanorum Regum ordinem, actusque inquirere statuisti, & nos breviter tuis percontationibus respondere sumus polliciti, necessarium est ergo nobis ea interim, quæ ad tempora Augusti Imperatoris dicuntur, omittere, & rursus ad Romæ urbis primordia repedare, originemque Romuli ejus conditoris exponere, simulque successorum ejus Regum, Consulumque annos, actusque ad liquidum demonstrare, qui sunt hi.

**REGUM ROMANORUM  
SERIES.**

**A**B origine urbis Romæ, & usque Tarquinium Regem cognomento Superbum, qui expulsus est, numerantur anni CCXLIII. Nam primus ille, & Urbis, & Imperii conditor Romulus, fuit à Marte (ut ipsorum verbis loquamur) genitus, & Rheæ Silvia, hoc sese Sacerdos gravidatam confessâ est. Nec mox fama dubitavit; quin Amulii Regis Imperio abjectus in aquam profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui; siquidem & Tiberis amnem repressit, & relictis catulis lupa secuta vagitum, ubera admovit infantibus, matrisque gessit officium. Sic repertos Faustulus regii gregis pastor tulit in casam, atque educavit. Albatum erat Latio caput, Julii opus; nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Abhinc Amulius jam septima soboles regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filia natus erat Romulus. Igitur statim prima juventutis face patrum ab arce deturbat, avum reponit. Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prius ille sex vultures, hic postea duodecim vidit. Sic victor urbem augurio excitat, plenus spei bellatricem fore, id assuetæ sanguini, & prædæ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis, sufficere vallum videbatur: cujus dum angustias Remus increpat, saltu transilivit, dubium an jussu fratris, occisus est. Primæ certè victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis, quam urbem fecerat, incolæ deerant. Erat in proximo lucus, hunc asyllum facit, & statim mira hominum vis, Latini, Tusci que pa-

Tom. I.

**A**stores, etiam transmarini Phryges, qui sub Æneæ, Arcades, qui sub Evandro duce, confluxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipse fecit. Erat verò unius ætatis populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita; quia non impetrabantur, manu capta sunt: simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, prædæ fuerunt. Hæc statim causa bellorum, pulsi, fugatique Veientes, Cæninensium captum, ac direptum est oppidum. Spolia insuper opima de Rege Agrone Feretrio Jovi manibus suis Rex reportavit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpejam, non dolo, sed puella pretium rei, quod gerebant in sinistris manibus, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi, ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruerunt. Ita admittis intra mœnia hostibus, atrox in ipso aditu fit pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, foedam ut suorum fugam siteret. Hinc templum, & Stator Juppiter. Tandem funeribus intervenere raptæ, laceris comis, sic pax facta cum Tatio, foedusque percussum. Secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis, novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit. Juventus divisa per tribus, in equis, & armis, ut ad subita bella excubaret, consilium Reipublicæ penes senes esset; qui ex auctoritate Patres, ab ætate Senatus vocabantur. His ita ordinatis, repente cum concionem haberet ante urbem, apud Capræ paludes, è conspectu ablarus est. Discerptum aliqui à Senatu putant, ob asperius ingenium. Sed oborta tempestas, Solisque defectio, consecrationis speciem præbuerunt. Cui rei mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore forma, quam fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: Quirinum in cælo vocari; placitum diis ut gentium Roma potiretur. Successit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem ultro petiverunt, ob inclytam viri religionem. Ille Sacra, cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, cæteraque sacerdotia, annumque in XII. menses, fastos dies, nefastosque descripsit. Ille Ancilia, atque Palladium, secreta quædam Imperii pignora, Janumque bifrontem, fidem pacis, ac belli, in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad simulacrum cælestium siderum, custos Imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi, & injuria occuparet Imperium, religione, atque justitia gubernaret. Excepit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cujus honori, & virtuti regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi instituit. Itaque mirum in modum exercitata juventute provocare ausus est Albanos, gravem, & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis utriusque comminuerentur, misso in compendium bello, Horatii, Curiatiique, trigeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permixta sunt. Anceps, & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam, singulosque, prout sequi poterant, adortus, exsuperat. Sic,

F f rarum



rarum decus aliis, unius manu parata victoria est, quam ille mox parricidio foedavit. Nam flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat, hunc tam immaturum amorem virginis ultus est ferro. Ut audiret leges, nefas: sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perstat. Nam Fidenati bello missi in auxilium ex foedere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed Rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animum, quasi mandasset. Spes inde Romanis, metus hostibus incussus, sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem foederis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit; Albanque ipsam; quamvis parentem, æmulam tamen diruit; quam prius omnes opes urbis, ipsumque populum Romam transfulisset: prorsus ut consanguinea civitas non perisset, sed in suum corpus redisse rursus videretur. Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii ex filia, pari ingenio. Igitur & muro moenia amplexus est, & influentem Urbi Tiberim ponte commisit, Ostiamque in ipso maris, fluminisque confinio posuit coloniam; jam tunc videlicet præfagiens animo, futurum ut totius mundi opes, & comœatus illo velut maritimo Urbis hospitio reciperentur. Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens accepit, ob industriam, atque elegantiam; quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatus centum Patrum numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Actius Nevius numerum augeri prohiberet, vir summus augurio, quem Rex in experimentum rogavit, fierine posset quod ipse mente conceperat? ille, rem expertus augurio, posse respondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare novacula possem. Et augur, potes, inquit, & secuit. Inde Romanis sacer Auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabeæ, curules, annuli, falere, paludamenta prætextæ: inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur: togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora, & insignia, quibus Imperii dignitas eminet, sumpta sunt. Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit: nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquini Tanaquil liberaliter educaverat, & clarum fore visa circa caput flammam promiserat. Ergo inter Tarquini mortem, adnitente Regina, substitutus in locum Regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, Decuriis, ac Collegiis distributus: summæque Regis solertiâ ita est ordinata Respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac sic maxima civitas minimæ domus diligentiam contineretur. Postremus fuit omnium Regum Tarquinius, cui cognomen superbus ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm expectare; missisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm adquisierat. Nec abhorrebat moribus Tullia, quæ ut virum Regem saluaret, supra cruentum patrem vecta carpentò, confternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cæ-

A dibus, in plebem verberibus, in omnes superbiam, quæ crudelitate gravior est bonis, grassatus, quum sævitiam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida Latii oppida capta sunt, Ardea, Ocriculura, Gabii, Sueffa, Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut simulantis transfugam apud hostes hinc fides esset. Quo à Gabiis. ut voluerat, recepto, & per nuncios consulenti, quid fieri vellet; eminentia fortè papaverum capita virgulâ excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes vellet intelligi, eâ superbiam sic respondit, ut senserat. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris diis, (mîra res dictu) restitere Juventas, & Terminus. Placuit Patribus contumacia numinum, siquidem firma omnia, & æterna pollicebantur. Sed illud horrendius, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertum est. Nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimam Imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tandiu superbiam Regis populus Rom. perpeffus est, donec aberat libido. Hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum cum alter ornatissimæ femine Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit, Imperium tum Regibus abrogatum. Hæc est prima ætas populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub Regibus septem, per annos, ut diximus, CCLIII. quadam fatorum industria tam variis ingenio, ut Reipublicæ ratio, & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit ut invaderet regnum. Quid Numma religiosus? ita res poposcit, ut erot populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quàm necessarius, ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Urbem coloniam extendere, ponte jungeret, muro tueretur. Jam vero ornamenta Tarquini, & insignia, quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosset Romana Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio non nihil, imò vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitated injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutataque regali dominatione, ad Consulatum infulas se conferret, qui bini annis singulis Rempublicam gubernantes, sequenti anno ab aliis venientibus succedebantur, scientesque se annis tantum singulis præfesse in populo, erga alios agebant qualiter eos erga se acturos postea cupiebant. Qui ordo usque ad Augustum Cæsarem obtinuit privilegium, per viros nongentos quindecim in annis CDLVIII. Novem siquidem annis, sine Consulibus, sed tantum sub Tribunis plebis fuit, quatuor sine Judicibus. Nam post exactos Reges annum unum quinis diebus, singulis diebus singuli Senatorum Rempublicam obtinuerunt, & tunc duobus creatis Consulibus, Bruto, & Collatino, in posterum usque ad Pansam, & Hirtium servaverunt per annos prænotatos. Et quia omnium Consulium nomina, actusque conscribere, & mihi tedium, & tibi, qui legis, fastidio fore præcavi, aliqua exinde prælibans, multa supersedi, quod pænè nonnullis jam usurpatum esse, breviumque opus cognovi.



ADMINISTRATIO REIPUBLICÆ  
PER CONSULES.

Igitur primi Consulibus Brutus, & Collatinus, quibus ultionem sui matrona moriens mandaverat. Populus Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitiae decus quodam quasi instinctu deorum concitatus, Regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, Imperium in eisdem libertatis suae vindices transfert, mutato tamen, ut diximus, & jure, & nomine, quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine, vel mora corrumpetur: Consulesque appellavit pro Regibus, ut consulere civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novae gaudium inceserat, ut vix mutati status non caperent, alterumque ex Consulibus Lucretiae maritum, tantum ob nomen, & genus regium, fascibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola summo studio usus est ad augendam populi majestatem. Nam & fascis ei pro concione submitit, & jus provocationis adversus ipsos dedit: & ne species arcis offenderet, eminentes aedes suas in plana submitit. Brutus vero favori civium etiam domus suae clade, & parricidio velificatus est, quippe quum studere de revocandis in Urbem Regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & in concione media virgis cecidit, securique percussit: ut planè publicus parens, in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus prima adversus externos arma pro libertate corripuit, pro finibus mox, deinde pro focis; tum pro gloria, & imperio, laceffentibus assidue usquequaque finitimis: quippe cum patrii soli gleba nulla esset, sed statim hostile pomœrium, mediisque inter Latium, atque Etruscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret; donec quasi contagione quadam per singulos itum est; & proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redigeret. Nam Porfena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinius manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatoque Janiculo in ipsis Urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit: novissimè etiam tanta admiratione perculit, ut superior, ultro cum pœne victis amicitiae foedera feriret. Nam Mucius Scaevola Romanorum fortissimus Regem per insidias in castris ipsius aggreditur, sed ubi frustrato circa purpuratum ejus illato ictu, teneretur; ardentibus mox focis intulit manum, terroremque geminat dolo. En, ut scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus Regis arderet. Sed ne sexus quidem muliebris altera laude cessaret, ecce & virginum virtus, una ex obsidibus Regi data, elapsa custodia, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Rex quidem tot, tantisque virtutum territus monstris, valere, liberosque esse iussit. Tarquinius tandem dimicaverunt, donec Aruntem filium Regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum vulnere mutuo exspiravit, planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur. Nec secus Latini Amulio Tusculano duce apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur, atque subjiciuntur. Oriculum, atque Corniculum, Soraque, & Alsiom, eorum urbes captæ, pro-

Tom. I.

A vinciaque effecta. De Verulis, & de Bovillis pudet; sed triumphavere Romani. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciae, nuncupatis in Capitolio votis petebantur: idem tunc Fesulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod Herculis saltus; Fregellæ, quod Cæsarea; Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque (pro pudor!) devictos adeo gloriæ fuisse, ut post captum oppidum Gnæus Marcius Coriolanus, quasi Numantia, aut Africa, nomini Rom. induceretur. Extant & de Antis spolia, quæ Mænius in suggesto fori, capta hostium classe, infixit: si tamen illa classis; nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen B Latinorum Æqui, & Volsci fuere, & quotidiani (ut sic dixerim) hostes: Et hos præcipuè Titus Quintus domuit, ille Dictator ab aratro; qui obsessa, & pœne jam capta Manlii Consulis castra egregiâ victoriâ recuperavit. Medium erat tempus forte sementis, quum Patricium virum innixum aratro suo, licet in ipso opere deprehendit. Inde in aciem proVectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos pecudum more sub jugum misit. Expeditione finita, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fides numinum, qua felicitate! intra quindecim dies coeptum, peractumque bellum: prorsus ut festinasse Dictator ad relictum opus videretur. Pari tenore Veientes, Falisci, & C Fidenates, tunc magno labore devicti sunt. Qui modo etsi fuerint, non videntur aliquod reliquisse vestigium. Laborat enim annalium fides, ut Veios, Faliscos, Fidenates fuisse credamus. Galli autem Senones, gens naturâ ferocis, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, perinde ac armis ingentibus, adeo Romano generi terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem, videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine proVecti, quum jam media vastassent, positos inter Alpes, & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam bacchabantur. Tunc Clusium Tusciæ urbem obsidebant, ubi D pro focis, & foederatis Romanus intervénit, missis ex more legatis. Sed, quod jus apud Barbaros? ferocius agunt; & inde ad certamen cum exercitu conversi Galli Clusio Romanam, quibus ad Alliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non Cremeræ foedior clades. Itaque hunc diem saltis Roma damnavit. Fuso exercitu, Galli jam mœnibus Urbis appropinquabant, ubi pœne nulla erant præsidia. Tum igitur sic, ut nunquam alias apparuit illa vera Romana virtus. Jam primum majores natu, amplissimis usi honoribus, in foro coeunt. Ibi devovente Pontifice, diis se Manibus consecrant. Statimque in suas quisque aedes regressi sunt, sicut in trabes erant, E & amplissimo cultu in curulibus fellis sese reposuerunt, ut quum venisset hostis, in suis quisque dignitate moreretur. Pontifices autem, & Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis refossa terrâ recondunt, partim imposita plaustris, secum Veios auferunt: virgines ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fertur Albinus, qui depositis uxore, ac liberis, virgines in plaustrum recepit, adeo tunc quoque in ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini

l. f. 2

lini

lini montis insedit, obestata ipsum quasi præsentem Jovem, ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus occurrissent, ita ille virtutem illorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque Urbem adeunt. Ibi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut deos, geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioquin nihil respondere dignantes, pari vecordia maectant, facesque tectis injiciunt, & totam Urbem igni, ferro, manibus, solo exæquant. Sex mensibus Barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerit, nec diebus modò, sed noctibus nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe dejecit, & ut spem hostibus demeret, quamquam in summa fame, tamen, ad speciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus est: & stato die, per medias hostium custodias, Fabium Pontificem ab arce dimisit, qui solemne sacrum in Quirinali monte conficeret: atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque deos renunciavit. Novissimè cum jam obsidio sua Barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, subito aggressus à tergo Camillus cecidit, ut omnia incendiolorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleteret. Igitur pastorum quondam casa, Urbs enituit, & post servatam à Manlio faciem, restitutamque à Camillo, acrius etiam, vehementiusque in finitimos surrexit. Nec tamen contenti Romani, suis eos moenibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traherent, sic persecuti sunt ductante Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter spolia detraxit, unde & Torquatus est dictus. Item in Pomptino agro, quum simili pugna Valerius, infidente galeæ sacro alite adjutus, retulit spolia, dictusque est ipse Corvinus. Nec non tamen post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit, ne quis extaret ex ea gente, qui incensam à se Romanam urbem gloriaretur. Conversoque à Gallis Torquato. Latini experti sunt, & devicti. Indeque Sabini, qui eorum belli focii, ductante Tatio, extitissent, à Curio Dentato subiecti, eorumque loca à Baranio fonte, Adriatico tenus mari, igni, ferroque vastata, tantæque Romano populo additæ opes, ut nec ipse posset æstimare qui vicerat. Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed pro sociis Samnitas invadit. Omnium namque non modò Italiæ tantum, sed pænè toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo, ideo Liberi. Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic ille nobilis portus Cajeta, Misenus, tepentes fontibus Bajæ, Lucrinus, & Avernus, quædam maris ostia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas. Romam, Carthaginemque, numeranda. Pro hac urbe, & his regionibus, Populus Romanus Samnitas invadit: gentem, si opulentiam quæras, aureis, & argenteis armis, & discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus ferè, & montibus grassatam: si rabiem, ac furorem, sacris legibus, humanisque

A hostiis in exitium Urbis agitatum: si pertinaciam, sexies rupto foedere, cladibusque, animosiores. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios, ac Papyrios patres, eorumque liberos, ita subegit, & domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facillè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota, & illustris apud Caudinas Furculas ex hac gente clades, Veturio, Posthumioque Consulibus, accepta est. Clauso per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, num illos sub jugum mitteret, an occideret. Sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit: ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & Consules statim magnificè voluntaria deditioe turpitudinem foederis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papyrio Duce, horribile dictu, strictis ensibus, per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos hostis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quam jugum sibi promissum Romani, & Duci Samnitum, & hostibus repofuerunt. Hactenus cum singulis gentibus certatum est: mox acervatim, sic tamen quoque par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiæ populus Samnitum, & reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot simul, tantorumque populorum. latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante invius planè, quasi Calidonius, vel Hercynius, adeò terrori erat, ut Senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi ingrederetur. Sed nihil horum terruit Ducem, quin fratre præmissa exploraret accessus. Ille per noctem pastorali habitu speculatus omnia, refert torum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicuit. Nam subito inconditos, atque palantes aggressus est: captisque superioribus jugis, in subiectos suo jure detonuit, ea namque species illius fuit belli, quasi in terribenas è cœlo, ac nubibus tela jacerentur. Nec tamen incruenta illa victoria; nam oppressus in sinu vallis alter Consul Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput, solemnemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium rededit. Necdum Etrusco bello exempto, mox sequitur Tarentinum, unum quidem in nomine, sed multiplex in victoriis. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idest totam pænè Italiam, & cum his omnibus Pyrrhum Regem, Epirotarum, Græciæ Regem, unâ velut ruinâ pariter involvit; ut eodem tempore, & Italiam consumaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput; cum magnitudine, & muris, portuque nobilis, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriæ maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum theatrum: quod quidem causa miseræ civitati, & caput fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, cum adremigantem litori Romanam classem vident: atque hostem rati, emicant sine discrimine, & insultant. Qui enim, aut unde Romani, non satis norant. Aderat sine mora que-

querelam ferens legatio. Hanc quoque fœdè per obscœnam, turpemque dictu contumeliam violant: & hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis confurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigrœcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Lævino Consule prima pugna facta est, quæ tam atrox fuit, ut Ferentanæ turmæ Prælectus Obsidius in Regem turbaverit, cœgeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephantum converso in spectacula procurrisset bello, quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quam erant suspicarentur, fugam, stragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio, Fabricioque Consulibus. Jam quippe terror belluarum exoleverat, & Gajus Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque, & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt. Nec alius finis cladi erat, quam nox dirimeret, postremusque fugientium Rex ipse à satellitibus faucibus in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Arufinis, quos vocant, campis, Ducibus iisdem quibus superius, sed cum tota victoria exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam proæctis in primam aciem rursus elephantis, unum ex illis pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit, qui quum per stragem suorum recurrens, stridore quereretur, mater agnovit, seque, quasi vindicare vellet, exhibuit, quum omnia circa quasi hostilia gravi mole permisit, ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversia tradiderunt. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis, & domi quoque intra Urbem cum Rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam, intellecta Romana virtute, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit, nam interemptos cremavit, captivosque indulgentius habuit, & sine pretio restituit: missisque legatis in Urbem, omni modo annisus est, ut factò fœdere in amicitiam reciperetur. Sed & bello, & pace, & foris, & domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Nec aliam magis, quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, Ducum magnanimitatem. Nec alius pulcior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil præter pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses. Tum autem, si captivos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: si pompam, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque lauticiæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas, quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captivitatis, submissis cervicibus victores sequebantur. Post Tarentinam cladem domiti Picentes, & caput gentis Asculum, à Sempronio Duce, qui tremante inter prælium campo, Tellurem deam promissa æde placavit. Salentini verò Picentibus additi, capurque his regionibus Brundisium cum inclyto

A portu, M. Attili Duce, & in hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi pastoris Pales ultro poposcit. Postremi Italicorum in fidei munere Vulfini opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos, qui libertatem à dominis datam in ipsos erexerant, translataque in se Republ. dominabantur. Sed hi quoque Duce Fabio Gurgite pœnas dederunt. Domitâ subactâque Italiâ, populus Rom. Appio Claudio Consule primum, fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum. Sed adeò non est exterritus, ut ipsam illam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur, quòd velocitas navium juvaretur, statimque, ac sine mora Hieronem Syracusanum tanta celeritate devicit, ut ille ipse prius se victum, quam hostem videret, fateretur. Duellio, Cornelioque Consulibus, etiam mari congruere ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspiciu fuit. Intra enim sexagesimum diem, quam cæsa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in ancoris stetit, ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis, quum illas celeres, volucresque hostium naves, hæ graves, tardæque comprehenderent, longè plus illis nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque validæ, ante certamen multum ab hoste derisæ, coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparam, merfa, aut fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum, cujus quodnam gaudium fuit! quum Duellius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit; quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve huius prælii damnum fuit alter Consulibus interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus, fuit perfidiæ Punicæ documentum. Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæoque detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum. Sed eximia virtute Calpurnii Tribuni militum periculo evasimus, qui lectâ trecentorum militum manu, infesum ab hostibus tumulum occupavit; adeoque moratus hostes, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum, & Leonidæ famam adæquavit, hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, & nihil inscripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, Sardinia adnexâ, atque Corsicâ, transiit Olbiam, ibi Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omni terra, & mari Pœnos fugavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce, jam in Africam navigabat bellum, nec defuerant qui in ipso Punici maris nomine, ac terrore deficerent; insuper augente Manlio Tribuno metum, in quem, nisi paruisset, securi districta irruisset Imperator. Metus mortis navigandi fecit audaciam, mox deinde ventis, remisque properatum est, tantusque terror hostici adventus fuit Pœnis, ut apertis pœnè portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit civitas Clypea. Prima enim à Punico litore, quasi arx, & specula procurrit, & hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt.

sunt. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoque dimicatum est, quum quasi in vindictam Africae nata, mirae magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaverit. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset, quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos aut cepisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti praeda onustam, & triumpho gravem in Urbem praemisisset, jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidione, ipsisque portis inharebat. Hic paululum circumacta fortuna est, tantum ut plura essent Rom. virtutis insignia, cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus, quum Xantippum illis ducem Lacedaemon misisset, à viro militiæ peritissimo Regulus victus est, foedaque facta clades, Romanisque usu incognita, nam vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit, nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta, quippe diversa, quam hostis mandaverat, censuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carcere, seu crucis supplicio, deformata majestas. In omnibus admirabilior, quid aliud, quam victor de victoribus? itaque quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit. Populus autem Romanus multo acrior, intentiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur Consule, conspirantibus arctius Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit Rom. exercitus, ne amplius eam insulam aggredi cogitarent. Argumentum ingens victoriæ centum circiter elephantorum captivitas. sic quoque magnas egit praedas, ut gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appius Claudius Consul non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marcus Fabius Buteo classem hostium in Africo mari apud Aegimurum jam in Italiam ultro navigantem cecidit. Quantus tum triumphus tempestate intercidit cum opulenta praeda? Classis adversis acta ventis, naufragio suo Africam, & Syrtis, omnium imperia gentium, insularumque litora implevit. Magna clades fuit, sed, non sine aliqua Principis populi dignitate interceptam tempestate victoriam, & triumphum perisse naufragio constat, & tamen, cum Punicae praedae omnibus promontoriis, insulisque fluitarent, populus Rom. & sic triumphavit. Lutacio Catulo Consule, tandem bello finem impositum apud insulas, quibus nomen Aegates. Nec major aliàs in mari pugna, quippe comeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in ea quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, & expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnae equestris, sic remis agebatur quasi habenis, & in hos, vel illos ictus mobilia rostra, speciem viventium præferabant. Itaque momento temporis laceratae hostium rates, totum inter Siciliam, Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium moenibus non quaereretur. Supervacuum visum est, in arcem, murosque sævire, cum jam in mari effet deleta Carthago. Peracto quidem bello Punico, nec dum aliquantulum respirato, sequitur Liguricum. Nam

**A** Ligures hi, imis Alpium jugis adhærentes, inter Varum, Macramque amnem impliciti, dum silvestribus victitabant, quos pænè magis fuit invenire, quam vincere. Tuti siquidem locis, & fugâ, durum, atque velox genus, ex occasione latrocinia magis, quam bella faciebant. Itaque cum diu, multumque eluderent saltu, viis, latebris, Deceates, Oxybii, Euburates, Ingauni, tandem Fulvius latebraseorum igni sepsit, Bæbius verò in plana deduxit. Posthumus ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur. Post quos mox Gallis Insucribus, & his Alpium incolis, animi ferarum, corpora plusquam humana erant. Sed experimento deprehensum est, quippe virtus eorum sicuti primo impetu major, quam viro- rum est, ita sequens minor, quam foeminarum. Alpina corpora humente cœlo educata, habent quoddam simile nivibus suis, cum mox caluere pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu quasi sole laxantur. Hi sæpe, & aliàs, & Viridomaro duce, non prius posituros se baltea, quam Capitolium ascendisset, juraverant. Factum autem est, & victos eos Æmilius in Capitolio discinxit, & quod dux eorum de Romano milite praedam Marti suo torquem aureum devovisset, interceptit Jupiter votum, & de ejus ipsius Ariobistinis, aliorumque Gallorum torquibus aureum trophæum Jovi erexit Flaminius. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiserat. Aliorum vota ceciderunt. Occiso enim eo, Marcellus tertia post patrem Romulum Feretrio Jovi optima suspendit. Illyrici autem, idest Veneti, seu Liburni, sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsam, Titiumque flumen, longissimè per totum Adriatici maris litus effusi. Hi regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt, legatos Romanos, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, ne gladio quidem, sed ut victimas, securi percusserunt: Praefectos navium igni comburunt. Idque quo indignius foret, mulier imperavit. Itaque Gneo Fulvio Centimalo Duce late domantur, strictæ secures in Principum colla, legatorum Manibus litavere. Post primum autem Punicum bellum, vix quadriennium requies, ecce alterum bellum, minus quidem spatio, (nec enim amplius decem novem annos tenens) sed adeò cladum atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus ille, qui vicit. Urebat nobilem populum mare ablatum, raptae insulae, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Hannibal ad aram patri juraverat, nec morabantur. Igitur Saguntus in causam belli electa est, vetus Hispaniæ civitas, & opulenta, fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum, quam, in libertatem communi foedere exceptam, Hannibal causas novorum motuum quaerens, & suis, & suorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto foedere aperiret. Summa foederum Romanis religio est. Itaque ad auditam sociæ civitatis obsidionem, memores icti quoque foederis cum Pœnis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se, suosque cum omnibus opibus suis ferro, & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Hannibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis dux legationis, quæ, inquit, mora est, Fabius. In hoc



hoc sinu bellum, pacemque porto, utrum eligitis? Succlamantibus, Bellum: Bellum ergo inquit, accipite. & excusso in media Curia togæ gremio, non sine horrore, quasi pleno sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initis fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio, incendioque mandassent: ita Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, Ducum, & Regum, qui id bellum gesserunt, exitio, parentatum est. Igitur simul se in Hispaniam movit illa gravis, & luctuosa Punici belli vis, atque tempestas, destinatumque Romanis jamdiu fulmen Saguntino igne conflavit, statim quodam impetu rapta medias fregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus velut cælo missa descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum, & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione Duce, fufus exercitus: saucius etiam ipse venisset in hostium manus Imperator: nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitum Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit, hinc secunda Punici belli procella desæviit, Sempronio Consule. Tum, callidissimi hostes, frigidam, & nivalem diem nacti, quum se ignibus prius oleoque fovissent. (horribile dictu) homines à meridie, & sole venientes, nostra nos hyeme vicerrunt. Thrasi-  
 C menus lacus tertium fulmen Hannibalis. Imperatore Flaminio. Ars nova Punicæ fraudis: quippe nebulâ lacus, palustribusque virgultis tectus equitatus, terga subito invasit pugnantium. Nec de diis possumus queri: imminem temerario duci cladem prædixerant infidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes: commissamque aciem secutus terræ tremor: nisi illum horrore soli equitum, virorumque discursus, & mora vehementius arma fecerunt. Quartum, idest, pænè ultimum vulnus Imperii, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emerfit. & quadraginta millium cæde patrata nobilitatus. Simul in exitum infelicis exercitus, Dux, terra, cælum, dies, totarum rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Hannibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt: insuper callidus Imperator, in patentibus campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Euris ab Oriente semper, quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cælum tenens, vento, pulvere, & sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium fatietatem, donec Hannibal diceret militi suo, Parce ferro. Ducum alter fugit, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit. Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus: pons de cadaveribus jussu Ducis factus in torrente Vergello: modii duo annulorum missi Carthaginem, dignitatisque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Hannibal in Capitolio potuerit. (Sic Pœnum illum dixisse Maharbalem Hamilcari ferunt) si Hannibal, quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset. Sed tum quidem illum, ut vulgò dici solet, aut fatum Urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & averfi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Et cum victoriâ posset uti, frui maluit, relictaque Româ, Campaniam, Tarentumque

A perrexit, ubi mox & ipse, & ipsius exercitus ardor elanguit: adèd ut verè dictum sit, Campaniam Hannibali Cannas fuisse: siquidem invictum Alpibus, indomitumque armis, Campani (quis crederet?) soles, & tepentes fontibus Bajæ subegerunt. Permissum est interim Romanis respirare, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant: detracta sunt templis: deerat juvenus: in sacramentum militiæ liberata fervitia: egebat ærarium: opes suas Senatus in medium libens protulit; necnon pariter quod in bullis, cingulisque, & annulis erat, nec quidquam sibi auri reliquerunt. Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus. Denique vix suffecerunt tabulæ, vix scribarum manus, Lævino, Marcelloque Consulibus, quum privatorum opes in publicum referrentur. Quid autem in eligendis Magistratibus, quæ centuriarum sapientia: cum juniores à senioribus consilium de creandis Consulibus petierunt? Quippe adversus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & (ut ita dixerim) reviviscentis Imperii spes Fabius fuit, qui novam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipublicæ salutare, Cunctator: hinc illud ex populo, ut Imperii Scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Faernos, Gauranosque saltus sic maceravit Hannibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Inde Claudio Marcello Duce, etiam congregi ausus est: cominus venit, & pepulit à Campania sua, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus est, & Sempronio Graccho Duce per Lucaniam sequi, & terga premere cedentis, quamvis cum (ô pudor) fervili pugnaret exercitu, (nam hucusque tot mala compulerunt) sed libertate donatos, de servitute Romanos fecerunt, ô horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum, & spiritum populi Romani! tam arctis, afflictisque rebus, ut de tota Italia dubitare debuisset, ausus tamen est in diversa respicere. Quumque hostis in jugulo per Campaniam, & Apuliam volitaret, mediamque de Italia Africam faceret, eodem tempore, & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniamque divisa per terrarum orbem arma mittebat. Siciliam mandat Marcello, nequediù restitit, tota enim insula in una urbe superata est. Grande illud, & ante illud tempus invictum caput Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt, longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ: nisi quod hæcenus profuere, ut pulcritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit, nihil illi gentium feritas, infanorumque, nam sic vocantur immanitas montium profuere. Sævitur in urbes, urbemque urbium Caralim: ut gens contumax, vilisque mortis, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam verò missi Gnæus, & Publius Scipiones, pænè totam Pœnis eripuerunt provinciam, sed insidentes Punicæ fraudis insidiæ, alterum ferro, castrametantem, alterum, quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris, & patrii missus est cum exercitu Scipio, cui jam grande nomen de Africa fata decreverant, Bellatricem illam, viris, armisque nobilem. Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam jam Hannibalis eruditricem (incredibile



dibile dictu) totam à Pyrenæis montibus, in Herculis columnas, in Oceanum recuperavit. Eodem quidem die, quo obsessa est Carthago, capta est: nescio citius, an felicius: quam facile, vel una p̄robat, omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa est Hispaniæ Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maximè profecisse Ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuè pulcritudinis Barbaris restituerit, ne in conspectum suum quidem passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus. Nec ideo tamen visceribus Italiæ inhærentem submovere poterat Hannibalem. Pleraque ad hostem defecerant, & Dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum, plerisque oppidis, & regionibus excussere Romani. Jam Tarentum tulerant; jam & Capua, sedes, domus, & patria altera Hannibalis, tenebatur. Cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut deinde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis Imperio, dignumque omnium favore, & admiratione hominum, ac deorum! compulsus ad ultimos metus, ab incœpto non destitit, & sua de urbe sollicitus, Capuam tamen non obmisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in Urbem secuta, absens simul, præsensque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi castra à tertio lapide Hannibali iterum ipsos deos restitisse? Tanta enim, ad singulos illius motus, suis imbrium copia effusa est, tantorum ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem submoveri, non à cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus, & Capitolio videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit finem, quum Urbem tantum non adortam reliquisset, siquidem ab Hispania Hasdrubal frater Hannibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole, veniebat: actum esset proculdubio, si vir ille cum fratre se junxisset. Sed hunc quoque, tantum quod ab Alpe descenderat, apudque Metaurum castrametantem, Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat, Nero in ultimos Italiæ angulos submoverat Hannibalem: Livius in diversissimam partem, idest, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, idest, omni, qua longissima est Italia, solo interjacentem, quo consilio, qua celeritate, Consules castra conjunxerint, inopinatumque hostem collatis signis opprefferint, neque id fieri Hannibal fenserit, difficile dictu est. Certè Hannibal re cognita, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset; Agnosco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non sine præfagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam certum erat, Hannibalem etiam ipsius confessione posse vinci. Sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni æltimabat asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam tota mole conversus, imitari cœpit Hannibalem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni) Hasdrubalis copias fudit? quos Syphacis Numidici Regis equitatus? quæ, quantaque utriusque hostis castra, facibus illatis, una nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebant. Sic factum ut inhærentem, atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. Non fuit major sub

A Imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium, & antea, & postea Ducum maximi Duces, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis, direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis, steterunt diu mutua admiratione defixi: ubi verò de pace non convênit, signa cecinerunt. Constat utriusque confessione, nec meliùs instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari. Hoc Scipio de Hannibalis, Hannibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Hannibal cessit: præmiumque victoriæ Africa fuit: & secutus Africam statim terrarum orbis. Post Africam jam vinci neminem puduit: sed æquo jure ubique subacti. Primum igitur Lævino Consulæ Populus Romanus Jonium mare ingressus, rota Græciæ litora, velut triumphante classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardinia, Africa, præferebat: & manifestam victoriam, quam nata in prætoria puppi laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus Rex Pergamenorum: aderant & Rhodii, nauticus populus, quibus à mari Consul, à terris omnia, equis, virisque quatiebant. Bis victus, bis fugatus Rex Macedonum: bis exutus castris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis, nec sagittis, nec ullo græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra morem patebant. Enim verò Flamini duce, ad invios antea populo Romano Chaonum montes, Savumque amnem per abrupta vadentem, & ad ipsa Macedoniæ claustra penetratum victoriâ fuit. Nam postea nunquam ausus congregi Rex, ad tumulos, quos Cynocephalos vocant, uno, ac ne eo quidem injusto prælio opprimitur. In Numidia tunc amici populi Romani regnabant. Sed Jugurtha contra se bellum movit Romanorum, propter necem Adherbalis, & Hiempsalis Micipsæ liberorum: expugnataque est primùm à Metello Consule, dehinc à Mario Numidia domita. Mauritania verò Bochoris tuebatur, sed quum collectio omnium Maurorum facta est, Iuba Rex videns quæ pugnae fuisset offensio, mox superatum sese sensit, veneno hausto defecit: omnisque Mauritania Romanis subacta. Tripolis namque, & utraque Mauritania, Sitifensis, & Cæsariensis, similiter Romano juri, cæterorum formidine tactæ, ultro se subegerunt. Hispanias, quamvis (ut supra diximus) Saguntina clades ab amicitia Romanorum segregasset, Scipio tamen eos tam gratiâ, quàm virtute rursus conjunxit Romanis: rursusque resistentes Sylla Consul sedavit. Celtiberos, similiter cum Numantinis adversus Romanos insurgentes, Scipio junior sedavit, compescuit, atque penè subvertit. Cantabri, & Astures, confisi montium suorum munimine, dum resistere moluntur, plenissimè demoliti sunt, & in provinciam redacti. Tarraconenses, Lusitani, Gallæci, Carthaginifii, & Seticani contra promontorium Africae siti, omnes uno penè prælio superati, & in provincias Romanas descripti sunt. Epirotæ, qui in Illyrico quamvis cum Pyrrho Rege suo contra Italiam conspirassent, tamen primùm pacem moliti, secundo, ac tertio rebellantes, cum Achivis, & Theffalis edomiti, Romano jugo subacti sunt. Macedonia namque primùm sub Philippo, deinde sub Perseo, tertio sub Pseudophilippo arma contra se provocavit Romana; oppressaque primò Flamini Consule, secundo à Paulo, tertio à Metello superata, colla submisit, Romana-

manaque provincia facta. Illyriam autem, cum Gentione suo Rege, Macedonibus auxiliantibus vicit Romanorum Lucius Prætor, & in provinciam redegit. Dardanos, Mœsiosque Curione primùm Proconsule domuit; primusque omnium Romanorum Danubium amnem usque profectus, cuncta ejus loca vastavit. Pannoniarum quoque Regem in certamine superansidem Lucius, redegit in provinciam utrasque Pannonias. Amantinos autem, qui inter Savum, Dravumque flumina insident, Rege eorum interempto, ipsa vice Romanam fecit provinciam. Marcomanni, & Quadi in illa Valeria, quæ inter Dravum, Danubiumque interjacet, ab eodem tunc ductore oppressi, finesque inter Romanos, & Barbaros Augustæ Vindelicæ per Noricum, Mœsiamque dispositi. Daces autem post hæc jam sub Imperio suo Trajanus, Cebulo eorum Rege devicto, in terras ultra Danubium, quæ habent mille millia spatia, in provinciam redegit. Sed Gallienus eos, dum regnaret, amisit: Aurelianusque Imperator evocatis exinde legionibus, in Mœsia collocavit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam, Daciamque Ripensem constituit, & Dardaniam junxit. Illyricus autem cuncta per partes quidem, & membra devicta, ad unum tamen corpus apta est, quæ habet intra se provincias decem & octo: hæc sunt, Norici duæ, duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Suevia, Dalmatia, Mœsia superior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Thessalia, Achaja, Epiros, Prævales, Creta; simul decem octo. Thracias autem non aliter, nisi occasio Macedonici belli, fecit aggredi. Diri namque homines, omniumque gentium ferocissimi sunt Thracæ, quorum sævitiam pariter habent, & Scordisci, & Emimontii, Asticique, ob quorum immanitatem, Romani multa, & gravia pertulerunt, crebrisque certaminibus exercitus cæsus. Ad postremum à Marco Didio & ipsi subacti, & loca eorum in provinciam redacta, jugum exceperunt Romanum. Nam Marcus Drusus intus eos in montibus eorum contrivit, Minucius in Gebro eorum multos extinxit, & vicit, Rodopeni per Appium Claudium devicti sunt, & civitates maritimas Europæ, quæ dudum Romanæ fuissent, & postmodum rebellassent, Marcus Romanis subegit. Lucullus siquidem primus in Thracia contra Bessos pugnans, eos, qui in fortitudine, famaque præstant, devicit, Emimontiosque debellans, Pulendenam, quæ nunc Philippolis, & Ustudamam, quæ Adrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium. Similiter & capiens civitates, quæ litori Pontico inhærebant, idest Apolloniam, Galathon, Parthenopolim, & Tomos Istri, omniaque loca usque ad Danubium subdens, Scythis Romanorum ostendit virtutem. Hactenus ad partes occiduas: nunc quæ in Eoa plaga sunt, percurramus. Primum quidem in Asia locum Romani hæreditario jure invenerunt; nam Attalus Rex, amicissimus populi Romani, humanis rebus excedens, per testamentum suum Romanos suo in regno hæredes constituit: quod penè non ante Romanus populus adiit, nisi & suo labore vicina loca cepisset, idest Lydiam, Cariam, Hellepontum, utramque Phrygiam. Nam Rhodus opinatissima insula, & totius Adriæ insularum Metropolis, penè cum omnibus Cycladibus arma pertimescens Romanæ, jamdudum se foederatam populo illi conjunxerat, & navali bello salaria condonabat. Cum quibus Servilius Proconsul directus, quasi pi-

Tom. I.

(1) *Mumius.*

A ratico bello, obtinuit tamen Pamphyliam, Lyciam, Pisidiamque devicit, fecitque provincias. Bithyniam verò Nicomedes Rex moriens, testamentali voce reliquit. Gallogræciam autem, idest Galatiam, Syriaci belli ruina convolvit, fuit namque inter auxilia Regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, (1) dubium est. Dubiis namque præliis fusi, fugatique sunt, quamvis sub adventu hostis sedibus relictis in altissimos se montes recepissent, colonos abegit. Olympum tecti sago, & magaba infederant. Utrimque fundis, sagittisque detracti, in perpetuam se pacem dederunt; sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas moribus, & ore tentassent, quum effocandas invicem fauces præbuisissent. Nam Origagontis (2) Regis uxor à Centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsamque adulteri caput ad maritum reportavit. Dejotarum siquidem amicis Senatus præfecit Galatiæ; sed post hæc Cæsar eos redegit, provinciamque fecit. Cappadoces quoque sub Epaphra Rege constituti, primùm per legatos suos Romanorum amicitias petierunt, dehinc Ariobarzane Rege succedente, & à Mithridate expulso, ultro se Romano servitio tradiderunt, magnamque civitatem suam Mazacam, in honorem Cæsaris Cæsaream appellaverunt. Post hæc iterum sub Claudio Imperatore Rex eorum Archelaus Roman adveniens, quasi amicus populi Romani, ibique defunctus, testamentali voce Cappadociam Romanis dedit: & sic jam ex integro in provinciam facta est. Pontus à Pompejo devicta, cum suo Rege Mithridate, & facta provincia est. Paphlagoniæ Pylæmenes Rex, amicus populi Romani, à multis dum inquietaretur, Romanorum petiit auxilium. Se quoque dum de inimicis ulcisceretur, defunctus, Romanos per testamentum hæredes reliquit. Hactenus intra Taurum, nunc ulterius transgrediamur, & quæ patriæ, aut quibus subjugantibus populo Romano conjunctæ sint, memorabimus. Antiochus Syriæ fortissimus Rex, magnum apparatus belli contra populum Romanum commovit; triginta millia siquidem armatorum, curusque falcatos, quamplures elephantos, innumeros turratos, & instar muralis in acie ordine sitos, cui obviavit Scipio Africani Scipionis frater in Asia ad Magnesium civitatem, commissoque prælio Antiochus victus est, percussusque foedus cum Romanis, ab Asia discessit, & ultra Taurum ex Senatusconsulto regnare permissus est, filiosque ejus in obsidatu Romæ deductos, post patris obitum regnare genitrali loco concessum. Cilices cum Isauris pirata effecti, & in mari magna sæpe latrocinia concitantes, à Servilio Proconsule victi, & prostrati sunt, hic quoque Servilius primus Romanorum Tauri jugum pervium fecit, triumphansque de eorum spoliis, Isauricus, & Cilicus vocatus est. Cyprum Cato classe navigera directus invasit. Cypriis negantibus habere se aliquid, magnas illic opes reperit, proscriptionibusque multavit. Quod non ferens Gnosius Rex eorum, veneno hausto semet occidit; & sic Cyprus Romana facta provincia. Libyam, idest, Pentapolim totam à primo illo Ptolemæo Romanis sub libertate concessam, tamen resistentes dehinc, Apionis consilium populo Romano subdidit. Ægyptus omnis ab amicis Romanorum, idest, Lagidis, per Ptolemæos possessa, post hæc Cleopatra, & Antonius, jure proprio vindicantes, & se, & illam

(2) edit. Vulc. *Orgia Contis uxo.* Gg amit-

amittunt. Montes verò Armeniæ primùm per Lucillum Romana arma viderunt, per quem & Ofroëne, & Sarracenum Phylarchi devicti, Romanis se dederunt, Mesopotamiamque idem ipse, Nisibem quoque urbem invasit. Post quem Pompejus eadem loca ingrediens, Romano confirmavit Imperio. Syriam Comagenen, justo prælio Tigrane devicto, invaserat. Arabes, & Palæstini, eodem Pompejo ductante devicti sunt. Babylonii autem, crebrò concertantes, sæpenumero victi, nunquam tamen ad integrum domiti sunt; quos tamen primùm Lucius Sylla Proconsul sub Arface eorum Rege devicit, ab eoque rogatus per Legatos, pacem concessit. Secundò dum Lucius Lucullus à Pontico regno Tigranem Regem Armeniæ cum decem & octo millibus superatum expelleret, omni Armeniâ invasâ, ad Mesopotamiam venit, ibi Nisibem cum fratre Regis Parthorum cepit, æqua forte Persidem cupiens devastare, nisi Pompejus à Senatu directus, e radvenisset successor. Hic etenim Pompejus illico veniens, mox nocturno prælio in minori Armenia super Mithridatem irruens, XLII. millia armatorum prosterrens, ejus castra succendit. Unde Mithridates cum uxore, & duobus satellitibus fugiens, Bosphorum venit, nimiaque desperatione detentus, venenum accepit, sed dum nec sic mors ei accederet, alterum è duobus satellitibus rogavit, ut se perimeret. Pompejus autem in majori Armenia dum persequeretur Tigranem Mithridati contra Romanos auxilium commodantem, ille in Artaxata urbe regno deposito, ultro diadema suum Pompejo obtulit, sed Pompejus pietate ductus, ultra majorem Armeniam ei concessit regnare, auferens ab eo Mesopotamiam, & Syriam, partemque Phoenicis, cum Armenia. Nam Bosphorans, Colchisque Aristarchum, Regem Pompejus præposuit, Albanosque infequens, Orodem Regem eorum tertio superavit, ad postremum rogatus pacem concessit. Hibericam similiter cum Artace Rege in ditionem accepit. Sarracenos, Arabasque exsuperans, Hierosolymam inde captivavit. Cum Persis fœdere percussio, revertens, Darsensem agrum Antiochenis concessit ob nimiam loci amœnitatem pro munere. His, & aliis rebus in Syria benè gestis unius omnia fœdavit avaritia. Nam Crassus Consul, dum Parthico inhiat auro, undecim legiones penè cum suo capite amisit, cujus in conspectu, & filius hostilibus telis confossus, & ipse peremptus, caputque ejus præcisum cum dextera manu, ad Regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno, aurum ei liquidum in rictus oris infusum est, ut cujus animus auri arferat cupiditate, ejus etiam mortuum, & exangue corpus auro uteretur. Reliqui verò infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distracti, vix cladis tantæ nuncium retulerunt. Hac ergo clade altiùs Parthi animos elevantes, per Pacorum Ducem Syriam invadunt, Ducemque Labinium, quem dudum ceperant, exercitui præponentes, contra socios, idest Romanos, in prælio dirigunt. Sed Ventidius Bassus Persas sub utroque Duce Syriam populates, superatos effugit, Labiniumque interfecit. Pacorum verò regium juvenem telis undique circumseptum extinxit, moxque capite ejus dempto, & circumlato per urbes quæ desciverant, Syriam sine bello recepit. Sic Crassianam cladem Ventidius Pacori capite, Labiniique morte pensavit. Nec sic contentus populus Romanus Crassianum interitum oblivisci, inde adhuc

A fœvit in Parthos; nam Marcus Antonius, in Mediam ingressus, contra eos arma commovit, ibi superans eos, deinde cum duabus legionibus inedia, hyemeque correptus, vix in Armeniam Parthis sequentibus fugit, ibique exceptus est. Sub Augusto dehinc Octaviano Armenii cum Parthis commixti, per Claudium Cæsarem nepotem Augusti ocios superantur. Armenii quidem utilius rati Romanorum amicitiam reconciliari, & proprias sedes incolere, quam cum Parthis conjungi, & sedes perdere, & Romanos infestos habere. Sic quoque dum in partibus orientalium Romanus laborat exercitus, occiduae plagæ infestæ sunt. Norici in Alpibus Noricis habitantes, credebant quasi in rupes, & nives bellum non posset ascendere; sed mox omnes illius cardinis populos, Brennos, Teutones, Senones, atque Vindelicos, per eundem Cæsarem gladio Romanus vicit exercitus. Quæ tamen fuerit Alpinarum gentium feritas, facile est, vel per mulieres ostendere, quæ deficientibus telis, infantes suos afflictos humi, in ora militum adversa miserunt. Nec minore his fœvitiâ Illyrici pariter accenduntur, contra quos Augustus è vicino egressus, pontem, unde aquam transfret, fieri imperavit, dumque aquis, & hostibus ad ascensum milites turbarentur, scutum ipse rapuit, & viam primus ingressus est, tum agmine secuto, cum subruptus multitudine pons succidisset, faucibus manibus, & cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium cecidit. Pannonii verò, duobus saltibus, tribus fluviis, Drao, Savo, Histroque vallantur, contra quos Duennium misit, qui eos plus feliciter vicit, quam eorum flumina cursu rapido currant. Dalmatæ, similiter silvis commanentes, plurimam partem latrocinando vastabant, ad quos edomandos Vibium mandat, qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque è venis repurgare. Mœsiverò quàm feri, quàm truces erant? unus Ducum ante aciem postulato silentio, qui vos estis? inquit. Responsum est, Romani, gentium Domini. Et ille, ita fiet, inquit, si nos viceritis. Sed mox ad bellum ventum est, nec classicum audire valuerunt, sic à Marcio superati sunt. D Thraces antea sæpe, tunc tamen Rometalca regnante, sibi à Romanis desciscunt; nam hic Barbaros, & disciplinæ, & signis militaribus affuefecerat. Sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendebant, nam catenas, quibus ligati erant, moribus vellicantes, feritatem suam ipsi puniebant. Daciam quoque ultra Danubium sitam, exindeque sæpiùs elatos, gelato Danubii alveo, ad furta in Pannoniam transeuntes, Lentulo misso, vicit, expulit, atque subegit. Sarmatas quoque per eundem Lentulum ultra Danubium pepulit, qui nihil aliud, ubi degunt, præter nives, pruinasque, & silvas habent, tantaque barbaries in illis est, ut nec intelligant pacem. Marmaridas verò, & Garamantes in orientali hyemali plaga per Quirinum subegit. Germanos, Gallos, Britones, Hispanos, Hiberos, Astures, Cantabros, occiduali axe jacentes, & post longum servitium desciscentes, per se ipse Augustus accedens, rursus servire coëgit, Romanisque legibus vivere. Cleopatra verò Alexandrinorum Regina, ex genere Lagidarum, Ptolemæorumque successor, priùs contra viri sui Ptolemæi insidias Cajum Julium Cæsarem interpellavit, qui obstupri, ut perhibent, gratiam, regnum ejus confirmavit, ipsamque in urbem cum magna pompa deductam, Alexandriæ permisit regnare.

Callius

Cassius Judæam captam templum spoliavit. Occiso verò in Curia Romæ Cæsare Julio, nepos ejus Augustus suscepit principatum, quem Antonius dum invideret, nihilque lædere posset, urbem Romam egreditur, & ad partes Ægypti, quasi Romanæ provisor Reipublicæ, accedit. Ibi jam viduam à viro regnantem reperiens Cleopatram, se quoque cum illa consocians, coepit sibi dominationem parare, nec tacite; sed patris, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud, ut mente, ita animo quoque, cultuque desciverat, aureus in manu baculus, in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis, diadema deerat, ut Regina, Rex & ipse frueretur. Quod Augustus Cæsar audiens, à Brundisio Calabria, in Epirum, ut eum à coepta removeret tyrannide, transferat; nam Antonius omne Adriaticum litus jam classibus obsidebat; sed mox ubi ad prælium ventum est, & Cæsaris classis illius coepit turbare navigium; prima mox fugâ Regina cum aurea puppi, veloque purpureo in altum se dedit. Mox secutus Antonius, sed instat vestigiis eorum Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium, atque Pelusium profuere. Prope fuere, prope manu tenebantur, primus ferrum occupavit Antonius, Regina ad pedes provoluta, tentavit oculos Ducis, frustra quidem, nam pulcritudo intra pudicitiam Principis fuit, nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ut desperavit à Principe, servarique se triumpho cognovit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se Regum recepit, ibique maximos, ut solebat, cultus induta, in referto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium, admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Hic finis bellorum Augusti Cæsaris, tam cum civibus, quam cum extraneis. Sic quoque Augustus, ut Cæsar Octavianus, quo nullus Imperatorum in bellis felicior, nec pace moderatior fuit, civilissimus in omnibus, qui ab oriente in occidentem, à septentrione in meridiem, ac per totum Oceani circum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas ipse tunc clausit, & censum Romæ cum Tiberio cogitans, invenit hominum nonagies trecenta septuaginta millia, omnemque orbem, venientis JESU CHRISTI nativitate pacatum, censeri præcepit, regnavitque annos quinquaginta sex. Sed Imperii ejus secundo ac quadragesimo anno, Dominus Jesus Christus ex Spiritu Sancto, ac Maria Virgine Deus verus, ac homo verus nasci dignatus est, quatuordecim residuos annos post Domini adventum corporali præsentia, in pace regnans, & ipse singularem obtinuit principatum, & posteris eandem Imperii potestatem cum suo nomine Augusti derelinquens, rebus excessit humanis, successorem relinquens Tiberium privignum suum. Tiberius Augustus Cæsar regnavit annos viginti tres, qui multos Reges ad se blanditiis evocatos, nunquam ad propria regna remisit, in quibus & Archelaum Cappadocum Regem, cujus & regno, postquam defunctus est, in provinciam verso, Mazacæ civitatem ejus de nomine suo Cæsaream vocavit. Hujus verò anno XVIII. Dominus noster Jesus Christus sub Pontio Pilato in Judæa carne passus est, non deitate. Cæsar Caligula, regnavit annos tres, menses decem, (sceleratissimus, ac funestissimus), hic namque Memmii Regulum coegit, ut uxorem suam sibi lege filiae conjugem daret,

Tom. I.

A instrumentaque matrimonii ut pater conscriberet, hæc & his similia perpetrans, necnon & in templo Hierosolymitano Jovis statuem per Gajum Petronium statuens, & in Alexandria Judæos per Flaccum Anilium Præfectum opprimens, postremò à protectoribus suis in palatio Romæ occisus est, anno ætatis vigesimonono. Claudius dehinc huic succedens regnavit annos tredecim, & menses novem. Fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam insulam, quam jam nemo ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat, exercitum duxit, ibique sine ullo prælio, ac sanguine, intra paucissimos dies, plurimam insulæ partem in deditionem recepit. B Orchadas autem insulas intra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit Imperio, ac sexto, quo profectus erat mense, Romam redavit, ibique defunctus est annorum sexagintaquatuor. Nero nepos Caji Caligulæ, regnavit annos tredecim, menses octo, tantæque luxuriæ fuit, ut frigidis, & calidis lavaretur unguentis. Is etenim non solum quidem non profuit Reipublicæ, imò obsuit nimis; nam duas legiones in Armenia cum ipsa provincia simul amisit, qui Parthico jugo servientes, gravem infamiam Romanis dederunt. Juxta omne scelus, & parricidium, quod in proprios parentes commiserat, addidit facinus, ut adinstar Trojæ Romam incenderet, manusque injiciens in Christianos, persecutionem concitat, ipsosque Doctores fidei Petrum, ac Paulum in Urbe interemit, alterum cruci affigens, alterum capite plectens. Eoque cum dedecore regno evulso, Galba in Hiberia, Vitellius in Germania, Otho Romæ, Imperium arripuerunt, omnesque tamen celeri interitu interierunt. C Vespasianus apud Judæam ab exercitu in regnum ascitus, regnavit annis decem; nam relicto filio suo Tito ad expugnationem Hierosolymorum, ipse Romam profectus, regnavit in pace. Titus filius Vespasiani, idemque Vespasianus, debellator Judææ gentis, regnavit annis duobus, mensibus duobus. Hic namque, secundum Josephi fidem, undecies centena millia Judæorum fame, & gladio interemit, & alia centum millia captivorum publicè vendidit. D Tantam autem multitudinem in Hierosolymis paschalis festivitas adunaverat. Domitianus frater Titi, filius Vespasiani, regnavit annos XV. menses quinque, tantæque fuit superbiæ, ut se deum ab omnibus primum appellari præceperit, multosque nobilium exilio relegans, nonnullosque occidens, de substantiis eorum aureas, argenteasque sibi statuas fecit, manusque in Christianos injiciens, Joannem Apostolum, & Evangelistam, postquam in ferventi oleo missum non potuisset extinguere, in Pathmos eum insulam relegavit, ubi Apocalypsim vidit. Cujus crudelitatem non tolerantes Romani, in palatio Romæ interficere statuerunt; omneque, quod constituerat irritum fecere. E Nerva admodum senex regnavit anno uno, mensibus quatuor, qui, ut privatâ vitâ lenis, lenior fuit in regno, nec quidquam profuit Reipublicæ, nisi quòd Trajanum se vivente elegit. Trajanus, penè omnium Imperatorum potior, regnavit annis XVIII. mensibus VI. Hic enim de Dacis, Scythisque triumphavit, Hiberosque, & Sauromatas, Odroënos, Arabas, Bosphoranos, Colchos edomuit, postquam ad feritatem proruperunt. Seleuciam, & Cresiphontem, Babyloniamque pervasit, & tenuit, necnon & in mari rubro classem, unde

Gg 2

In-



Indiæ fines vastaret, instituit, ibique suam statuam dedicavit, & post tot labores apud Seleuciam Isauriæ profluvio ventris, anno ætatis extinctus est sexagesimo tertio, ossaque ejus in urna aurea collocata, & in foro sub columna posita, solusque omnium Imperatorum intra Urbem sepultus. Adrianus Italicæ de Hispania natus, consobrinæ Trajani filius, regnavit annos viginti unum. Hic penè nil profuit Reipublicæ, nisi quòd dudum subversas Alexandriam, & Hierosolimam propriis reparavit expensis, nonnullisque in locis publica relaxavit tributa. Hierosolimam siquidem suo de nomine Æliam appellans, nulli Judæorum ingredi permisit. Nam claret eum invidum factis Trajani, quia mox ut ei successit, illico nulla necessitate faciente, exercitum ad se revocans, Mesopotamiam, Assyriamque, & Armeniam Persis reliquit, Euphratem fluvium finem, terminumque inter Parthos, Romanosque constituens. Quo regnante, Aquila Ponticus scripturas de Hebræo transtulit. Adrianus morbo apud Bajas quatiante obiit. Antoninus cognomento Pius cum suis liberis Aurelio, & Lucio regnavit annis XXII. mensibus III. Etsi non profuit quidquam Antoninus, nullam tamen læsionem Respublica sensit. Defunctus est duodecimo Urbis milliario, in villa sua Loris nuncupata, anno ætatis septuagesimo sexto. Regnavit annis XIX. mense uno. Marcus Antoninus, qui & Verus, & Lucius Aurelius Commodus, affinitate conjuncti, æquo jure Imperium administraverunt, è quibus junior contra Parthos arma movens, magna egit, & fortia, Seleuciamque urbem eorum cum quadringentis milibus accepit pugnatorum: senior verò, multis sæpe bellis interfuit, sæpiusque per Duces suos triumphum revexit maxima de gente Quadorum, è quibus cum magna gloria triumphavit. Sed unus in Altino apoplexiam passus, defunctus est; alter in Pannonia morbo periit. Commodus filius Antonini regnavit annis tredecim, magnumque triumphum de gente revexit Germanica, & post hæc in domo Vestiliani strangulatus defecit. Ælius Pertinax major sexagenario, quum Præfecturam ageret, ex Senatusconsulto Imperator creatus, regnavit menses sex. Hic etenim obsecrante Senatu ut uxorem suam Augustam, filiumque Cæsarem, appellaret: Sufficere, inquit, debet, quòd ego ipse invitus regnavi, quum non mererer. Nimis æquissimus, omniumque communis, quem Julianus jurisperitus in palatio ejus premit: ipseque postea a Severo occisus est. Severus, genere Afer, Tripolitanus, regnavit annis decem & octo, ultusque est occisionem Pertinacis in Juliano; se quoque Pertinacem appellavit. Hic etenim Parthos, & Adiabenos, contra Romanos insurgentes, mirabiliter superavit. Arabas quoque interiores ita cecidit, ut regionem eorum Romanam faceret provinciam. Sic quoque triumphans, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Judæorum factus profelytus, item divinas Scripturas ex Hebræo sermone Græcâ linguâ transiudit, suamque condidit editionem, post quem penè tertio anno secutus Theodotion Ponticus, item suam in eodem suo opere editionem Scripturarum composuit. Britannicum bellum exortum; unde Severus mirabiliter triumphavit. Antoninus cognomento Caracalla, filius Severi, regnavit annos septem. Nam ideo hoc nomen natus est, quòd ejusmodi vestium genera Romæ

A de manibus erogans, sibi nomen Caracalla, & vesti Antoniniana dederit. Sub hoc iterum editio Scripturarum divinarum, quam Quintam, vocamus, in Hiericho in dolio reperta est. Hic etenim Imperator, dum contra Persas movit procinctum, Osdroëne Edessa defunctus est. Macrinus Præfecturam agens Prætorianam, Imperator creatus est, regnavitque anno uno, occiditurque ab Archelaide. Marcus Aurelius, Antonini Caracallæ filius, templique Heliogabali Sacerdos, Imperator factus. Hujus anno quarto Emaus in Judæa constructa. & Nicopolis nominata. Tunc & Africanus egregius scriptor temporum, pro ipsa legationem suscepit ad Principem. Sed Imperator, dum nullum genus obscœnitatis in regno suo, quod non faceret, prætermittebat, occisus est à tumultu militari, regnavit annis tredecim (\*). Alexander Mammææ filius ignobilis fortunæ existens, adhuc juvenis, regni moderationem suscepit, moxque contra Xerxem Regem Persarum arma arripiens, mirabiliter de Parthorum spoliis triumphavit. Sub hujus item Imperio, in Nicopoli Actiaca, idest Epiro, editio, quæ Sexta dicitur divinarum Scripturarum, in dolio reperta est, ipseque Moguntiaci tumultu occiditur militari. Maximinus genere Gothico, patre Miccâ, Abaquâ Alanâ genitus matre, sola militum voluntate ad Imperium conscendens, bellum adversus Germanos feliciter gessit. Indeque revertens, contra Christianos intestina prælia, sextus à Nerone movit, ac vix annos tres regnans, Aquilejæ à Pupieno occisus est. Gordianus, admodum puer Imperator factus, vix regnavit annos sex. Hic etenim, mox ut Romam ingressus est, illico Pupienum, & Balbinum, qui Maximinum occidentes tyrannidem arripuerant, occidit, Janumque geminum aperiens, ad Orientem proventus, Parthis intulit bellum: indeque cum victoria revertens, fraude Philippi Præfecti Prætorii, haud longè à Romano solo interfectus est. Philippus Imperium impudenter ingressus, regnavit annis septem. Hic etenim filium suum, idest Philippum, consortem regni fecit, ipseque omnium Imperatorum primus Christianus effectus est, tertioque anno Imperii sui, festivitatem Romanæ urbis millesimo anno, quem expleverat, celebravit, urbemque nominis sui in Thracia, quæ dicebatur Pulpudena, Philippopolim reconstruens nominavit. Decius è Pannonia inferiore Bubaliæ natus, occisis Philippis utrisque, regnavit anno uno, mensibus tribus, armisque in Christianos erectis, ob Philipporum nominis odium, ipse bellantibus Getis cum filio suo crudeli morte occubuit abrupto. Gallus, & Volusianus regnaverunt annis duobus, mensibus quatuor. Hi quum adversum Æmilianum, qui in Mœsia res novas moliebatur, ex Urbe profecti essent, in foro Flamini interfecti sunt, Æmilianus verò tertio mense invasæ tyrannidis extinctus est. Valerianus, & Gallienus, dum unus in Rhetia à militibus, alter Romæ à Senatu in Imperio levarentur, regnaverunt annos XV. Valerianus siquidem in Christianos persecutione commota, statim à Sapore Rege Persarum capitur, ibique servitute miserabili confestim. Gallienus illius exitum cernens, Christianis pacem dedit; sed dum nimis in regno lasciviret, nec virile aliquid ageret. Parthi Syriam, Ciliciamque vastaverunt, Germani, & Alani Gallias deprædantes, Ravennam usque venerunt, Græciam Gothi vastantes, Quadi, & Sarmatæ Pannonias invaserunt, Germani rursus

(\*) tres.

Hi-



Hispanias occupaverunt. Idcirco Gallienus Mediolani occisus est. Claudius regnavit anno uno, mensibus octo, qui Gothos jam per XV. annos Illyricum, Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili strage delevit. Senatus ingenti honore eum decoravit, scilicet ut in Curia ei clypeus aureus, & in Capitolio statua aurea poneretur, occisusque apud Syrmium est. Post hujus mortem Quintilius frater ejus à Senatu Augustus appellatus, XVIII. Imperii sui die Aquilejæ occisus fuit. Aurelianus Dacia Ripensi oriundus, regnavit annos quinque, menses sex. Qui mox, Tetrico apud Catalaunios, prodente exercitu, Gallias recepit, expeditioneque facta ultra Danubium, Gothos magnis præliis profligavit, cultoresque Divini nominis persequutus est. Odenatus Palmyrenus, ante ipsum collecta rusticorum manu, Persas de Mesopotamia expellens, ipse ea loca invaserat, quo occiso, uxor sua orientis tenebat Imperium: contra quam expeditionem suscipiens Aurelianus, apud Hymmas vicum Antiochiæ superavit, Romæque in triumpho vivam perduxit, ac dehinc secundò arripiens expeditionem, inter Byzantium, & Heracleam in Cænophrurio viæ veteris occiditur. Tacitus regnavit annos sex. Quo occiso apud Pontem, Florianus susceptus Imperium, tenuitque diebus trecentis quinquaginta octo. Similiter & ipse apud Tarsum interfectus est. Probus regnavit annos sex, menses quatuor. Hic enim Gallos, & Hispanos vineas habere permisit. Quo tempore Saturninus Magister militum, dum ad restorationem Antiochenæ civitatis missus fuisset, abrepta ibidem tyrannide, mox oppressus est, & Apamiæ interfectus. Ipse quoque Imperator Probus tumultu militari Syrmii in turre, quæ vocatur Ferrata, occisus est. Carus cum filiis Carino, & Numeriano, regnavit annos undecim, oriundus Narbonâ Galliæ. Hic admirabiliter penè omni Perside vastata, nobilissimas earum urbes occupavit, Seleuciam, & Ctesiphontem. Bellum Sarmaticum, feliciter superavit. Ipse quoque Carus super Tigridem amnem dum castrametaret, fulmine ictus occubuit. Numerianus autem oculorum dolore tentus, dum in lecticula veheretur, foceris sui Apri insidiis occisus est, fœtor cadaveris vix tertio die agnitus est. Carinus verò apud Margum in prælio victus occiditur. Diocletianus Dalmata, scribæ filius, Imperator elatus, regnavit annis viginti. Hic etenim mox ut in regno elevatus est, illico Aprum in militum concione percussit jurans sine suo scelere illum Numerianum interemisse; & mox in confortium suum Maximianum Herculum ascivit. Qui Maximianus rusticorum multitudine oppressa, quos Bagandas dicunt, pacem Gallis reddidit, quo tempore Carausius sumptâ purpurâ, Britannias occupaverat, Narseus Rex Persarum, Orienti bellum intulerat, Quinquegentiani Africam infestaverant, Achilleus Ægyptum invaserat. Ob quæ Constantius, & Galerius, ac Maximianus, Cæsares assumuntur in regnum, quorum Constantius, Claudii ex filia nepos fuit, Galerius, in Dacia, non longè à Sardica natus; atque ut eos Diocletianus etiam affinitate conjungeret, Constantius privignam Herculi Theodoram accepit, ex qua sex liberos procreavit: Galerius autem Valeriam Diocletiani filiam accepit, uterque pristina matrimonia repudiantes. Carporum siquidem gens tunc devicta, & in Romanum solum translata est. Tunc etenim primus omnium Imperato-

A rum Diocletianus adorari se ut deum præcepit, & gemmas vestibus, calceamentisque inseruit; diademataque in capite ante eum omnes, cum chlamyde tantùm purpurea, ut à privatis discernerentur, habebant, & ut judices ceteri salutarantur. Assumptâ ergo unusquisque Principum expeditione, Diocletianus, Ægypti tyranno octavo mense devicto, provinciam cunctam subegit: Maximianus Herculus in Africa Quinquegentianos exsuperavit: Constantius, juxta Lingonas una die sexaginta millia Alemannorum cecidit. Galerius Maximianus, victus primo prælio à Narseo, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit, quâ verecundiâ compunctus, secundò viriliter dimicavit, superavit Narseum, uxores ejus abegit, ac liberos, & cum debito honore à Diocletiano susceptus est. Post quam victoriam mirabiliter Diocletianus, & Maximianus Romæ triumpharunt, antecedentibus sibi liberis, uxorisque Regis Persarum, prædâque illâ ingenti gentium diversarum. Sic quoque concitata persecutione in Christianos, Diocletianus in Capadocia defunctus est. Constantius.

\* \* \* \* \*

B Julianus apostata regnavit anno uno, mensibus octo, relictaque Christianitate, ad idolorum culturam conversus est, multosque blanda persecutione illiciens, ad sacrificandum idolis compulit. Ipse quidem vir egregius, & Reipublicæ necessarius. Parthis ingenti apparatu intulit bellum. Ubi proficiscens, Christianorum post victoriam sanguinem diis suis votavit. Nonnulla Parthorum oppida in deditioem accepit, multâque vi populatus est, castraque aliquandiu apud Ctesiphontem habuit, unde egressus, dolo cujusdam transfugæ in desertum perductus, cum urentis ardore solis confectus periret exercitus, ipse tantorum discriminum anxius, dum per vasta deserti evagatur incautiùs, ab obvio quodam hostium equite contotilia percussus interiit, anno ætatis suæ tricesimo tertio. Post quem sequenti die ab exercitu Jovianus ex Primicerio (\*) domesticorum in regnum ascitus est. Jovianus regnavit menses octo, qui mox necessitate compulsus, Nisibin, & magnam Mesopotamiæ partem Saporì Parthorum Regi contradidit, ipseque odore prunarum prælocatus, defunctus est Dadastanæ, anno ætatis tricesimo tertio. Valentinianus, & Valens regnaverunt annis tredecim, mensibus quinque. Nam Pannonos erant Cibalienses, utrimque germani. In Nicomedia Tribunatum Valentinianus agebat, qui Imperator creatus, fratrem suum Valentem regni socium assumpsit. Ipse verò egregius, & Aureliano similis moribus, nisi quòd severitatem nimiam, & paritatem, quidam crudelitatem, & avaritiam, causabantur. Relicto germano Orientali in regno, ipse Hesperium tenuit. Quo tunc regnante, alter Valentinianus in Britannia tyrannidem assumens, in continenti oppressus est. Constantinopoli quoque Procopius quidam contra Valentem insurgens, nihilque prævalens, urbe egreditur, & in Phrygiam salutarem tyrannizans, extinctus est, multique partis Procopianæ cæsi, atque proscripti. Valens ab Eudoxio Arrianorum Episcopo suafusus, & baptizatus, contra Orthodoxos infestus insurgit. Gratianum filium suum Valentinianus Ambianis Imperatorem constituit, quem habuit de Severa priore jugali, & contra Saxones, & Burgundiones, qui plus octoginta millia armorum primùm Rheni in limbo castrametassent, (\*) Tribuno. movit

movit procinctum, sed apoplexia subito, & sanguinis eruptione Brigione defunctus est. Tunc Gratianus Valentinianum fratrem, de Justina Sicala uxore natum, in regno consortem assumit; nam Valentinianus senior, dudum laudante Severa uxore sua pulcritudinem Justinæ, sibi eam sociavit in matrimonio, legesque propter illam concessit, ut omnes viri, qui voluissent, impunè bina matrimonia susciperent; quia ideo populosa Arforum (\*) gens est, quia hoc apud eos solenne est, & multarum uxoribus unus auditur maritus. Decepta ergo (ut diximus) Justinâ, Valentinianus edidit ex ipsa quatuor filios, Valentinianum supradictum Imperatorem, Gratam, Justamque, & Gallam, de qua Gallâ dehinc Theodosius Imperator, Flacillâ defunctâ, quæ Arcadium, Honoriumque pepererat, Placidiam generavit, quæ mater fuit moderni Valentiniani junioris Imperatoris. Sed nos ad propositum redeamus. Valens Imperator lege data, ut monachi militarent, nolentes jussit interfici, quando & Theodosius, Theodosii Imperatoris postea pater, multique nobilium, occisi sunt Valentis infantiâ. Gratianus Imperator, Alemannorum plus triginta millia apud Argentarium oppidum Galliarum in bello prostravit, Galliarumque pacavit. Gens Hunnorum super Gothos irruens, certos ex ipsis subjugat, alios fugat, qui venientes in Romaniam, sine armorum suscepti dispositione, per avaritiam ducis Maximi, fame compulsi, rebellare coacti sunt, superatisque Romanis in congressione, funduntur in Thracias. Contra quos Valens ab Antiochia exire compulsi, in Thraciam proficiscitur, ibique lacrymabili bello commisso, Imperator sagittâ faucibus, in casam deportatur vilissimam, ubi, supervenientibus Gothis, igneque supposito, incendio concrematus est. Gothi verò occiso Imperatore, jam securi, ad urbem properant Constantinopolitanam, ubi tunc Dominica Augusta, Valentis uxor, multam pecuniam plebi largita, ab urbis vastatione hostes submovit, regnumque cognati, usque dum ille Theodosium ordinasset, fideliter, utiliterque servavit. Theodosius Hispanus, Italicæ divi Trajani civitatis, à Gratiano Augusto apud Sirmium post Valentis interitum factus est Imperator. regnavitque annos XVII. veniensque Thessalonicam; ab Anatolio sancto Episcopo baptizatus est. admodum Ecclesiæ religiosus enituit propagator, Reipublicæque defensor eximius. Nam Hunnos, & Gothos, qui eam sub Valente defatigassent, diversis præliis vicit, atque à prava vastatione compescuit. Cum Persis quoque peritus pacem pepigit, Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interiecerat, & sibi Gallias vindicabat, apud Mediolanum, unâ cum Valentiniano Imperatore aggrediens ab oriente, clausit, cepit, occidit. Eugenium quoque tyrannum, atque Arbogastem, divino auxilio præditus vicit, deletis eorum decem millibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius, confusus viribus Arbogastis, postquam apud Viennam Valentinianum extinxerat, tyrannidem, invasit; sed mox simul cum vita Imperium perdidit, nam occiso Arbogaste desperans, sua se manu peremit, omnibusque inimicis Theodosius superatis, in pace rebus humanis apud Mediolanum excessit, utramque Rempubl. utrisque filiis quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim allatum, atque sepultum. Arcadius, & Honorius fratres, filii Theodosii Imperatoris, utrumque Imperium, divis

(\*) *Partorum.*

A tantum sedibus, tenere ceperunt, idest, Arcadius senior Constantinopolitanam urbem, Honorius verò Romanam. Tunc Rufinus Patricius, Arcadio insidias tendens, Alaricum Gothorum Regem, ut Græcias devastaret, missis clam pecuniis invitavit. Porro delectus Rufinus ab Italiæ militibus, Arcadio cum Gaina Comite missis, ante portas Urbis detruncatus est, caput ejus cum dextera manu Constantinopoli ad ludibrium circumductum, uxoreque ejus exulata, opes cunctas Eutropius spado promeruit, Gildo Africæ Comes à Theodosio dudum ordinatus, ac si juvenile regnum utrumque despiciens, sibi velle cepit Africam tenere, & à fratre proprio Mascelzer, dum se vidisset dejectum, oppressionique vicinum, propria se manu peremit, Gaina verò supranominatus Comes, Constantinopoli civile bellum commovens, totam urbem igni, ferroque turbavit, fugiensque ad Hellepontum, piratico ritu vivebat, contra quem navali prælio dato, multi Gothorum ejus extincti, ipse quoque bello evadens, mox tamen complectitur. Post cujus oppressionem, Isauri per montem Taurum cursitantes, ingens dispendium Reipublicæ impetrarunt, contra quos Narbazacus (1) directus; majus continuò rependit incommodum. Hesperiam verò plagam in regno Honorii Imperatoris primùm Radagastus Scythæ cum ducentis millibus suorum inundavit, quem Huldi, & Sarus Hunnorum, Gothorumque Reges superantes, omnes captivos, quos retulerant, singulis aureis vendiderunt. Stilicæ verò Comes, (cujus duæ filiae, Maria, & Thermantia, singulæ uxores Honorii Principis fuere, & utraque virgines sunt defunctæ) spreto Honorio, regnumque ejus inhians, Alanorum, Suevorumque gentes donis, pecuniisque illectas, contra regnum Honorii excitavit, Eucherium filium suum Paganum, & Christianis insidias molientem, cupiens Cæsarem ordinare, qui cum eodem filio suo, detecto dolo, occisus est. Quo anno & Arcadius orientalis Imperator moriens post obitum patris anno XIII. in Imperio fuit. Theodosius junior, Arcadii filius, loco patris successit in Imperio, adolescens egregius, regnavitque annos quadraginta tres. Alaricus Rex Wisigothorum, vastatâ Italiâ. Romam ingressus est. opesque Honorii Augusti deprædatus, Placidiam sororem ejus duxit captivam, quam post hæc Ataulfo successoris suo, in matrimonium ut acciperet, delegavit. Constantinus tunc quidam Gallis occupatis invasit Imperium. Hostes ejus, contra eum sævientes, filiumque ejus regno privare cupientes, monachum fecerunt eum. Ipse sanus à Gallia revertens, statim filium suum Constantem ex monacho Cæsarem ordinavit; sed mox ipse apud Arelatum, filius ejus apud Viennam, regnum cum vita amiserunt. Itemque eorum exitus immemores Jovinus, & Sebastianus, in Gallis tyrannidem moliantur; sed & ipsi illico esse desierunt. Heraclianus post hæc cum septingentis & tribus navibus armatis ad urbem Romam deprædandam venit, contra quem Marianus (2) Comes egressus, sic eum perterruit, ut tantum cum una navi Carthaginem fugeret, ubi mox ingressus interfectus est. Vallia Rex Wisigothorum, facta pace cum Honorio, Placidiam sororem ejus reddidit, quam Constantio Patricio, qui eam revocaverat, in matrimonio jungens Honorius, rebus excessit humanis. Maximus, & Jovinus, de Hispanis ferro victi, adducti, atque interfecti sunt. Joannes verò

(1) *Arbazacus.* (2) *Marinus.* Hono-

Honorio defuncto, regnum Occidentale invasit, contra quem Placidia creata Augusta, & Valentinianus filius ejus Cæsar, diriguntur, quem & dolo potius Alparis, & Artaburis, quam virtute superavit. Occisoque Joanne tyranno, Valentinianus Ravennæ Imperator à patruelo Theodosio ordinatur, cujus germana Honoria, dum ad aulæ decus virginitatem suam cogere tur custodire, clam misso clientulo, Attilam Hunnorum Regem invitat in Italiam, quumque veniente Attila votum suum nequiret explere, facinus, quod cum Attila non fecerat, cum Eugenio procuratore suo committit; quam ob rem tenta à germano, & in Constantinopolim Theodosio Principi destinata est. Post hæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Constantinopolim ob suscipiendam in matrimonium Eudoxiam Theodosii Principis filiam venit, datæque pro munere focero suo totâ Illyriâ, celebratis nuptiis, ad sua regna cum uxore recessit. Africana provincia per Bonifacium Comitem Wandalis tradita, à Romano jure subtracta est, quia Bonifacius, dum in offensam Valentiniani venisset, malo publico se defendere voluit, invitatoque ab Hispaniis Gizerico Wandalarum Rege, dolum quem conceperat, peperit. Hunnorum Rex Attila, junctis secum Gepidis cum Ardarico. Gothisque, & Walanis, diversisque aliis nationibus, suis cum Regibus, omnem Illyricum, Thraciamque, & utramque Daciam, Mœsiam, & Scythiam, populatus est, contra quem egressus Arnegistius Magister militum, Mœsiæ apud Marcianopolim fortiter dimicavit: eo quoque sub se decedente præventus est; & nec sic quiescens bellare, occisus est. Marcianus Imperator regnavit annos sex, menses sex. Hic enim mox defuncto Theodosio in regno ascitus, Pulcheriam germanam Theodosii, quæ in palatio matrum mulier virginitatem servaverat, in matrimonio adsumens, regnum. quod delicati decessores, prædecessoresque ejus, per annos fere sexaginta vicissim imperantes, minuerant, divina provisione sic reparavit, ut exultatio ingens cunctis accresceret. Nam cum Parthis. & Wandalis omnia infestantibus pacem instituit, Attilæ minas compescuit, Novades, (\*) Blèmesque Æthiopiâ prolapsos, per Forum Alexandrinæ urbis procuratorem sedavit, & pepulit à finibus Romanorum, obitumque Attilæ, & Zenonis Isauri interitum, antequam moreretur, felix comperit, infelicium, omniumque inimicorum suorum colla Domini virtute calcans, sexto anno, sextoque mense regnans, in pace quievit. Valentinianus autem occidentalis Imperator, dolo Maximi Patricii, cujus etiam fraude Aëtius perierat, in campo Martio, per Oblitam, & Transililam Aëtii satellites, jam percusso Cerealio (\*) spadone, truncatus est. Imperium quoque ejusdem Maximus invasit; tertioque tyrannidis suæ mense membratim Romæ à Romanis discerptus est. Gizericus tunc Rex Wandalarum ab Eudoxia Valentiniani uxore invitatus, ex Africa Romam ingressus est, eaque urbe rebus omnibus exspoliata, eandem Eudoxiam cum duabus filiabus secum in Africam reduxit. Leo Bessica ortus progenie, Alparis Patricii potentia ex Tribuno militum factus est Imperator. Cujus nutu mox Valentiniani apud Ravennam Majorianus Cæsar est ordinatus, qui tertio necdum anno expleto in regno, apud Derthonam occiditur, locumque ejus, sine Principis jussu Leonis, Severianus invasit, sed & ipse, tyranni-

(\*) Nobades.

dis suæ tertio anno expleto, Romæ occubuit. Tunc Leo Anthemium, divi Marciani generum, ex Patricio Cæsarem ordinans, Romæ in Imperio destinavit, Bigelemque Getarum Regem, per Ardaburem Alparis filium interemit, Basiliscum cognatum suum, idest fratrem Augustæ Verinæ, in Africam dirigens cum exercitu, qui navali prælio Carthaginem sæpe aggrediens, ante eam, victus cupiditate, pecuniis vendidit Regi Wandalarum, quam in Romanorum potestatem redegerat. Alparem autem Patricium, cum filiis Ardabure, & Patriciolo, Zenonis generi sui instinctu, in palatio trucidavit, occisoque Romæ Anthemio, Nepotem filium Nepotiani, copulata nepte sua in matrimonio, apud Ravennam per Domitianum clientem suum Cæsarem ordinavit. Qui Nepos regno potitus legitimo, Glycerium, qui sibi tyrannico more regnum imposuisset, ab Imperio expellens, in Salona Dalmatiæ Episcopum fecit. Sic quoque Leo Leonem Juniorem, ex Ariadne filia nepotem suum, in Imperio ordinans orientali, anno sui sextodecimo obiit. Leo junior mox paucis mensibus, quum puerile, ordinanter tamen, rexisset Imperium, manu sua genitorem suum Zenonem coronans, Imperatoremque constituens, rebus excessit humanis. Zenon, natione Isaurus, gener Leonis Imperatoris, regnavit annis decem & septem. Hic etenim dum processibus Chalcedone degeret, subito Verina Augusta focrus sua, fratrem Basiliscum in Imperium inducens, Augustum in Urbe appellavit. Quod comperiens Zenon, Chalcedone sine aliqua Reipublicæ læsione in Isauriam recessit, malens se solum cum Ariadne Augusta exulare, quam suâ causâ Reipublicæ aliquid ex bellis civilibus incommodum provenire. Quod Basiliscus cognoscens. Zenonisque fugâ lætatus, Marcum filium suum Cæsarem ordinavit. Qui perfidiâ Nestorianâ inflatus, multa contra Ecclesiam tentavit protinus agere, sed volente Deo ante inflatus crepuit medius, quam poenitens stare potuerat. Nam revertens Zenon rursus in regnum proprium, & eum. & patrem, & matrem, in exilium oppidi Slemni provincie Cappadociæ destinavit, ubi, quia charitas Dei, & proximi in illis refrixerat, frigore consumpti sunt, vitamque cum regno amiserunt. Parte verò Hesperiae Nepote Imperatore Orestes fugato, Augustulum suum filium in Imperium collocavit. Sed mox, Odovacer, genere Rugus, Thurcingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus, Italiam invasit, Augustulumque Imperatorem de regno evulsam, in Lucullano Campaniæ castello exilii poenâ damnavit. Sic quoque Hesperium regnum, Romanique populi principatum, quod septingentesimo nono Urbis conditæ anno, primus Augustorum, Octavianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo periiit, anno decessorum regni Imperatorum quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum dehinc Regibus Romam tenentibus. Theodericus autem, Triarii filius, cognomento Strabo, Rex Gothorum, à Sciris suis usque ad Apulum quarto urbis milliario armatus advenit. nulli tamen Romanorum noxius, continuò est reversus. Porrò in Illyricum properans, dum inter suorum moventia plaustra progreditur, jacentis super carpentum teli acumine, pavitantisque equi sui impulsione fixus, transverberatus interiit, & Reipublicæ diem festum morte sua donavit. Walamero Rege Gothorum in bello Scirorum defuncto, Theodemir in regno fratris successit, cum Widimero fratre, & filio Theoderico, sed

(\*) Cere alio.

missa

missa forte, Widimero partes Hesperiae, Theodemi cum filio Theoderico Illyricum obvenit. Relicta ergo Pannonia, alter Italiam, alter Illyricum suscepit populandum; sed utriusque Reges, mox ubi sortita loca ingressi sunt, illico rebus humanis excedunt. Widimer Italia, Illyrico Theodemir relictis filiis decesserunt. Quorum Widimer ab Italicis praemiis victus, ad partes Galliae, Hispaniaeque, omisa Italia, tendit: Theodericus vero, Zenonis Augusti pellectus humanitate, Constantinopolim venit, ubi magister militum statim effectus, Consul ordinarii triumphum ex publico dono peregit. Sed quia tunc (ut diximus) Odoacer regnum Italiae occupasset, Zenon Imperator cernens jam gentes illam patriam possidere, maluit Theoderico, ac si proprio jam clienti, eam committi, quam illi, quem nec noverat, secumque ita deliberans, ad partes eum Italiae mittens Romanum illi populum, Senatunq; commendat, ovanq; Rex gentium, & Consul Romanus Theodericus, Italiam petit, magnisque praeliis Odoacrum vicit, & Ravennam in ditione suscepit, deinde vero, acsi suspectum, Ravennae, in palatio jugulans, regnum gentis suae, & Romani populi principatum, prudenter, & pacifice per XXX. continuit annos. Ilus autem Isaurus, magister officiorum, & Zenoni Imperatori in privata vita amicissimus, charitateque conjunctus, dum secreto, in detractionem Ariadnes Augustae, cum ejus viro loquutus est, in zelo Augustum concitavit, qui deliberans eam perimere, uni suorum rem tacite demandavit, quod dum ille agere nititur, cuidam cubiculariae prodit scelus eadem nocte facturum. Regina scelus cognovit, suoque in lectulo eadem, quae rem suggererat, collocata, in Episcopium ad Acacium nemine sciente subterfugit. Postera die Zenon, rem aestimans pertratam, dum luctum quendam quasi moerens simulat, neminem suscepit. Acacius Episcopus ingressus, & facti arguit impietatem, veniaeque fidem exposcit, Augustamque suspicionis innoxiam compromittit, acceptaque fide, veniae pactione Augusta revertitur, secumque dum crebro deliberat, qua sorte de inimico exigat ultionem, nacta (ut opinata est) opportunitatem, uni suorum mandat in abditis stanti, ut illum a se recedentem perimeret, qui parens praecipis Reginae, dum avidus ferit in capite, ense non cervicem, ut cupiebat, sed aurem illius amputavit, quod periculum evadens Ilus, mox ad urbem recedens, Zenonique infestus, Orientem invasit. Contra quem Leontius directus, pellibus verbis illectus, diadema arripuit, simulque Leontius, & Ilus Reipublicae inimici effecti, tyranni, in partes Syriae, & Isauriae debacchantur, additoque super solito Isauris dono, omnes simul conspirant contra Zenonem, cujus thesauris in Papyrio castello munitissimo repertis, deserviunt. Sed non post multum ab exercitu Zenonis in eodem castello capti, decollatique sunt, & capita eorum Constantinopolim allata, praefixaque hastilibus statuerunt. Sic quoque Zenon, superatis inimicis suis, in pace bona quievit. Anastasius, ex Silentiaro subito ab Ariadne Augusta in Imperio assumptus, simulque Imperator, & maritus innotuit, regnavitque annis viginti septem, mensibus duobus. Contra quem Isauri, dum sibi quod Ilus tyrannus ille adjecerat donativum, & Zenon reconciliationis gratiam invitatus largitus est, ab isto fraudantur, arma arripiunt, confertoque praelio, juxta Cotzianum Phrygiae civitatem ca-

A strametati, penè per sex continuos annos Reipublicae adversantur, ubi & Lilingis, eorum, & in bello, & in consilio praevius, quamvis pedibus ob corporis debilitatem segnis, eques tamen in bello acerrimus, dum peremptus fuisset, omnes Isauri fugerunt, atque dispersi sunt, & devicti, & per quaquam exilio ablegati, urbesque eorum nonnullae solo usque prostratae. Variis namque sub Anastasio miles praелиis fatigatus, & nunc in Illyrico cum Sabiniano, & Mundone ad Margum, nunc cum Pompejo ad Adrianopolim, nunc cum Aristo ad Zoriam, (\*) nunc cum Parthis in Syria, ut omittam intellinas clades, & pugnas in foro regiae civitatis, ad postremum contra Italiam plus piratico, quam publico Marte concertans, frustratus est. Sed quod sit plus dolendum, contra ultimum suum famulum Vitalianum de Scythia per sex annos civile bellum extruxit. Is siquidem Vitalianus, cum LX. millibus armatorum, tertio penè milliario, non Reipublicae, sed Regi infestus, accedens, multa suburbana Regiae urbis praedis, spoliisque attrivit. Contra quem dum Hyparius nepos Caesaris, cum exercitu numeroso pugnaturus egreditur, ante ab Hunnis auxiliariis capitur, & Vitaliano turpiter venditur, antequam aperto praelio parte adversa sese inimicus ostenderet. Post quem iterum suus gubernator, magisterque militum, saepe superati, saepe irrisi ab eo & sprete sunt.

C Sic quoque diversis partibus inimicorum vallatus agminibus Anastasius, saepe congemuit, nulliusque tamen meruit inimicorum suorum vindictam audire, sicut nec ipse Ecclesiae jura servavit, imò moerens & fuerens, major octogenario aetatis anno, regniq; vigesimo & octavo, rebus excessit humanis, contritaque Respublica vix Justino ei succedente aliquantulum respiravit. Justinus, ex Comite excubitorum a Senatu Imperator electus, annos regnavit IX. Qui mox inhiantes regno suo, Anantium praepositum palatii, Andream, & Misaëlem, & Ardaburem Cubicularios, sentiens, affixit. Nam Amantium, & Andream ferro truncavit, Misaëlem, & Ardaburem Perdicam in exilium misit, Theocritum quoque satellitem Amantii, quem idem quoque Amantius ad regnandum clam praeparaverat, comprehensum, carcera- tumque, saxi, contisque ingentibus caesum, falsum in gurgitem jecit, sepultum tamen; Imperio, cui inhiaverat, eum privans, foedusque cum Vitaliano percussit, & ad se evocatum, Magistrum militum praesentem, & Consulem ordinarium fecit, quem rursus in suspicione habens prioris facti, sedecim vulneribus in palatio cum Celeriano, & Paulo satellitibus confossum perimit. Hic quoque Imperator, ante quartum mensem obitus sui, senectuti suae consulens, & Reipublicae utilitatibus, Justinianum ex sorore sua nepotem, consortem regni, successoremque Imperii ordinans, rebus humanis excessit. Justinianus regnat jam jubente Domino annos XXIV. Qui ut sceptris, genioque ab avunculo suo mancipatus est, mox Parthos bella moventes destinato exercitu compe- scuit, & fines proprios tutans, Parthorum saepe multos occidit. Postea vero, facientibus peccatis, in die Sabbati Sancti Paschae inito certamine, exercitus, & non ducis instinctu, in fluvio Euphrate, fugiens Parthos, Romanus numerosus ruit exercitus; Illyricumque saepe ab Herulis, Gepidisque & Bulgaris devastatum, per suos judices frequenter obstitit vi, subterque cecidit. Post haec Hypatium Pom-

(\*) Zortam. pejum-



pejumque regni sui insidiatores, coadunata manu civili Circum ingressos, & Hypatium torque aureo redimitum pro diademate, locaque Imperatoris jam occupantem, Pompejum vero sub chlamyde loriatum, & jam palatium invadentem, utrumque detentum, ante fores palatii captum, catenatumque discussit, amputatisque eorum capitibus, ante eos fecit Imperium perdere, quam haberent, sociisque eorum, qui evaserant hac cæde, proscripitis, veluti grandi hoste prostrato de manubiis triumphavit. Eodemque anno, post diuturnum, immanemque belli laborem, quod contra Parthos Romanorum fuisset gestum sudoribus, per Rufinum Patricium, perque Hermogenem Magistrum officiorum, & utrumque legatum directum ad Principem, pax depacta est, foedusque initum, & munera ab utroque Principe sibi invicem destinata. Mox quoque soluto de orientali parte exercitu, eundem ductorem, quem dudum Orienti transmiserat, elegit Belisarium, & numerosos, fortissimosque milites deputans, ad australem plagam contra Wandalos mittit; qui favente Deo, qua venerat facilitate, ea celeritate Wandilos superavit, Libyamque ad corpus totius Reipubl. jungens, Gelimerem Regem, opesque Chartaginis, in urbe Regia Principi spectante populo obtulit. Cujus nutu remuneratus, Consulque ordinarius mox designatus, de manubiis Wandilicis Belisarius triumphavit. In Italia verò, Theoderico Rege defuncto, Athalaricus nepos ejus, ipso ordinante, successit, & annos octo, quamvis pueriliter vivens, matre tamen regnante Amalafuentha, degebat: quando & Gallias, diu tentatas, (\*) Francis repetentibus reddidit. Mortuoque Athalarico, mater sua, Theodahatum consobrinum suum regni sui participem faciens, non post multum ipso jubente occisa est. Et quia dudum se, suumque filium commendaverat Principi Justiniano, is mortem ejus audiens doluit, nec passus est inultum transire, sed mox eundem ducem belli, qui Pœnorum dominator fuit, & de opibus Wandilicis triumphans adhuc in fascibus erat, agmini diversarum præponens nationum, ad partes Hesperias destinavit, qui primo accessu mox Siciliam pervadit, duce ejus Sinderich superato, ubi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam resideret, comperit in Africa civilia bella, intestinaque prælia debacchari. Nam Stozas, penè ultimus militum, & Martini clientulus Magistri militum, tyrannidem arripens, auctorque seditiosorum effectus, Cyrillo, Marcello, Fara, aliisque diversis iudicibus dolo peremptis, in ducem Salomonem sæviebat, totamque Africam tyrannico ritu vastabat. Emenso ergo Belisarius à Sicilia in Africam pelago, solita felicitate rebelles fugat, provinciam liberat, Salomonemque rursus Carthagine collocans, Siciliam redit. Ubi mox Eurimund, Theodahati Gothorum Regis gener, qui contrarius cum exercitu venerat, cernens prosperitatem Consul, ultro se dedit ad patres victoris, oravitque, ut jam anhelanti suo adventu suspectæ subveniret Italia. Constructo ergo Belisarius exercitu, & tam navalia, quam equestria ductans agmina, vallavit Neapolim, paucisque diebus eam obsidens, per aquæ ductum noctu invasit, & tam Gothi, qui aderant, quam Romanis bellantibus interfectis, urbem plenissimè spoliavit. Quod Theodahatus animadvertens, Witigem unum inter alios ductorem exercitus præponens, contra-

Tom. I.

(\*) tenias.

A Belisarium dirigit. Qui Campaniam ingressus, mox ubi ad campos venisset barbaricos, illico exercitus favorem, quem contra Theodahatum suspectum habebat, Rex cepit. & Quid, inquit, vultis? at illi, Tollatur, inquit, de medio qui cum sanguine Gothorum, & interitu sua cupit scelera excusari, factoque impetu in eum, consona voce Witigem Regem denunciant. At ille regno levatus, quod ipse optaverat, mox populi voto consentit, directisque sociis, Theodahatum Ravennam reverentem extinguit, regnumque suum confirmans, expeditionem solvit, & privata conjuge repudiata, Regiam puellam Mathesuentam Theoderici Regis neptem, sibi plus vi copulat, quam amore. Dumque ille novis nuptiis delectatur Ravennæ, Consul Belisarius Romanam urbem ingressus est, exceptusque ab illo populo, quondam Romano, & Senatu, jam penè ipso nomine cum virtute sepulto, confestim vicina occupat loca, urbium, oppidorumque munimina; primaque Græca congressione, Hunila ductante, Perusinum ad oppidum superat, & plusquam VII. millibus trucidatis, reliquos Ravennam usque proturbat, secundâ verò, cum ipso Witige Romanas arces vallante congreditur, machinasque illius, & turrets, quibus Urbem adire tentabat, igni consumptas, per anni spatium, quamvis inediâ laborans, deludit. Post hæc ad Ariminum persequutus, exindeque effugatum, Ravennâ clausum in deditioem suscepit, atque unus Consul, qui contra Getas dimicat, penè pari eventu de Francis, qui cum Theodeberto Rege suo plus ducenta millia advenerant, triumphavit; sed, quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem concessit, & sine suorum dispendio, de finibus Italicis expulit, sumptoque Rege, & Regina, simulque, & opibus Palatii, ad Principem, qui eum miserat, reportavit. Sicque intra pauci temporis spatium Justinianus Imperator per fidelissimum Consulem duo regna, duasque Respublicas suæ ditioni subegit. Quod Parthus comperiens, facibusque invidiæ exardens, in Syriam movit procinctum; & Callinicum, Cæsareamque devastans, Antiochiam venit, ubi Germanus Patricius cum Justino filio suo, eodemque Consule, postquam ab Africana provincia remeasset, dum adventui Parthorum obviare nequit, relicta urbe ad partes, secessit Ciliciæ. Persæ verò, vacuum ab exercitu Antiochiam nacti populum quidem per Orontis alveum ad Seleuciam maritimam cum militibus mixtis fugientem aspiciunt, nec sequuntur; sed prædas per urbem certatim diripiunt, vicinasque urbes, & oppida, partim invasa, partim pecuniæ quantitate multata, prætereunt, & totius Cœlesyriæ bona sibi unius in anni spatium penè Parthus assumit. Nec sic quoque recedit, sed jugiter adversus Rempublicam Romanam dimicat. Contra quem Wandalicus, & Geticus Consul solitè destinatur, qui, etsi non ut reliquas gentes eum edomuit, tamen ut intra suos se fines recolligeret, compulit: fuissetque de hac gente felici Duci parta victoria, ni clades in Italia, quæ post ejus discessum emerferat, celerem ei successorem dedisset Martinum, qui, etsi viribus impar, consilio tamen quamvis cum Constantiano conjuncto non minor, dum resistere contra Parthos non prævalet, ne bella diu teneret, pacem effecit. Cladem verò, quam diximus in Hesperia plaga, ut liquidiùs lector cognoscat, apertius memorabo. Egrediente Belisario Coniule ab Italia,

H h

lia,



lia, & (ut diximus) Rege, & Regina, opibusque palatii, ad Principem reportante, Gothi, qui trans Padum in Liguria consistebant, recrudescens animo, ad bella consurgunt, & ordinato sibi regulo Hildebaldo milite, existunt adversi, contra quos dum non unius, sed diverforum tentantur apparatus, illi fortiores effecti persistunt, annique spatio vix emenso, Hildebaldo interficitur, & loco ejus succedit Errarius, qui & ipse vix anno expleto peremptus est, & in regno, malo Italiae, Badiula juvenis nepos asciscitur Hildebaldi, qui mox, & sine mora Faventino in oppido Æmiliæ solo, prælio commisso, Romanum superavit exercitum: nec diu post hæc item per suos ad cancellos annonariæ Tusciæ feliciter dimicans, fugat exercitum, iudices partim donis, partim blanditiis sibi confociat, totamque Italiam cum ipsa Roma pervadit, omniumque urbium munimenta destruens, cunctos Senatores nudatos, demolitâ Româ, Campaniæ terra transmutat. Contra quem, ut superius diximus, Belisarius de Oriente digreditur cum paucis, ratus omnem exercitum, quem dimiserat, integrum reperire; & ideo, postquam Ravennam ingressus est, nec, cum quibus ei obviaret, invenit, remenso Adriatico mari, Epirum revertitur, ubi Joannes, & Valerianus conjuncti, dum in conciones, & jurgia concertant, Totila cum Badiula hostile opus in Italia peragit. Belisarius quoque impatiens tantæ crudelitatis, navalem classem à Sicilia solvens, per Tyrreni maris æstum, Romani in portus se recipit stationem; egressusque ad Urbem, quam vi destructam, & desolatam attendit, hortansque socios ad reparationem tantæ urbis, accingitur: ubi nec dum vallo circumseptus, infestum experitur Totilam; sed solitis victoriis intrepidus, quamvis cum paucis contra eum egressus, sic effugavit, ut plures fugiens Tiberi demergerentur, quàm gladio caderent. Indeque hortatus exercitum, regreditur Siciliam, quatenus & Romæ faceret copiam annonæ, & vicinus ad fretum, Totilam turbaret in Campania commorantem. Sed ut assolet, rerum immutatione, & Principum voluntate diversa, quiescente in Domino Theodora Augusta, evocatur ad urbem Belisarius de Sicilia. Post cujus discesum Totila securus, iterata rabie, & furentibus Isauris, invadit Romam, & sic sumptis undique viribus, militarique vallatus auxilio, ingreditur, cepitque Siciliam. Contra quem Germanus Patricius, dum exire disponit cum exercitu, Mathesuentam Theoderici Regis neptem, & Witigi mortuo derelictam, tradente sibi Principe in matrimonio sumptam,

A in Sardicensi civitate extremum halitum fudit, relinquens uxorem gravidam, quæ post ejus obitum, posthumum edidit filium, vocavitque Germanum. Qua felicitate sibi Totila comperita, totam penè insultans Romanis devastat Italiam. In Africa verò, à Mauris dudum, perempto Salomone, Stozas, & Joannes invicem singulari certamine corruunt, aliusque Joannes, qui Stozas junior dicebatur, suscepta tyrannide, Guntharim Magistrum militum, secum esse suadet. Qui, interficiens Ariobindam, jugalem ejus, neprem Imperatoris sibi cupiens sociare, prævenitur ab Artabane, qui eo in convivio trucidato, neptem Imperatoris ereptam ad urbem Principi dirigit cum honore, simulque ferreis vinculis colligatum ei tyrannum destinavit Joannem, qui Stoza perempto, in eadem successerat tyrannide, quem in urbem discussum, manibusque truncatis, ad exemplum cæterorum in patibulo fixit. Joanni dehinc Patricio, cognomine Troglitæ, Africae procuratione commissa, Artabanus evocatus, Magistri militum præsentis accepit dignitatem. Nec diu intercedente, in ipsum Principem manus injicere gestiens, detectus, & comprobatus, pietate tamen principali impunitus permansit, & quasi benevolus, cum gratulatione in Siciliam cum Liberio Patricio properavit. Joannes verò in Africana provincia feliciter degens, Mauris partis adversæ per pacificos Mauros superatis, una die decem & septem Præfectos extinxit, pacemque totius Africae juvante Domino impetravit. Longobardorum gens, socia Romani regni Principibus, & Theodahati sororis filiam, dante sibi Imperatore, in matrimonio jungens Regi suo, contra æmulos Romanorum Gepidas, una die pugna commissa, eorum penè castra pervasit, cecideruntque ex utraque parte amplius quadraginta millia, nec par (ut ferunt) audita est in nostris temporibus à diebus Attilæ, in illis locis, præter illam, quæ antehac contigerat sub Caluce Magmilide cum Gepidis, aut certè Mundionis cum Gothis, in quibus auctores amobus bellis pariter corruerunt. Hæ sunt causæ Romanæ Reipublicæ, præter instantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum, & Sclavinorum. Quæ si quis scire cupit, annales, Consulique seriem revolvat sine fastidio, reperietque dignam nostri temporis Reipublicæ tragœdiam, scietque, unde orta, quomodo aucta, qualiterve sibi cunctas terras subdiderit, & quomodo iterum eas ab ignavis rectoribus amiserit, quod & nos pro captu ingenii breviter tetigimus, quatenus diligens lector latius ista legendo cognoscat.

*Finis Historiæ Jornandis de Regnorum Successione.*

**J**ornandis librum de Successione Regnorum ex Lugdunensi Bibliotheca Patrum, ut in sua Præfatione designat Vir Clar. Ludovicus Antonius Muratorius in seriem hanc nostram contulimus; Verum cum tot, tantisque mendis depravatum cognoverimus, ad alteram lectionem ex Museo Nicolai Blankardi anud Adrianum Wisgaerden Lug. Batav. ann. 1647. expurgavimus. Quod & Muratorius ipse præsens facile probasset. Id Lectores ne lateat, & nos fraudem fecisse videamur, ultro profiteamur.

**PROCOPII**

**CÆSARIENSIS**

**HISTORIARUM SUI TEMPORIS**

**DE BELLO GOTHICO**

**Libri Quatuor,**

**EX INTERPRETATIONE**

**CLAUDII MALTRETI**

**SOCIETATIS JESU**

**HISTORIÆ BYZANTINÆ INSERTA.**

**ACCESSIT**

**HUGONIS GROTTII**

**Explicatio nominum, & verborum  
Gothicorum, Vandalicorum,  
ac Langobardicorum.**



IN PROCOPII CAESARIENSIS  
LIBROS DE BELLO GOTHICO  
P R A E F A T I O  
LUDOVICI ANTONII  
MURATORII.

**N**Ullum certe prima fronte jus *Procopio* in Collectionem nostram inferendi pedem; is enim ab Italico coelo longe natus, Caesaream Palaestinae Patriam habuit, & Graece loquens, Graeco quoque sermone in suis contextendis Historiis est usus. Et tamen illi inter Scriptores nostros locus per me, & quidem libenter, datus. Patiatur quaeso Graecia celebrem hunc Historicum suum inter nos quoque tantisper versari, dum nobis Italica narret, quae non aliunde, quam ab ipso audituri concinne descripta, imo neque audituri essemus. Patiatur, inquam, me aliquot ejus libros, nempe *de Bello Gothico*, Italicorum monumentis inferere. Gestum est in Italia illud bellum, ipseque Procopius fere omnia, ut ita dicam, sub oculis habuit; nam a Justiniano Augusto Comes, & a Consiliis additus Belisario, in ea ipsa expeditione pro Italiae liberatione, & gloria sui Principis sedulam operam navavit, classis, & rei annonariae cura sibi commissa, ut ipse auctor est Lib. 2. cap. 4. Non incongruum ergo locum inter nostros habeat Scriptor hic, non Italicus quidem, sed qui felicius, quam ipsi nostrates ad Italica referenda se contulit, eaque revera descripsit illo successu, ut hominem heic natum, aut saltem diu versatum audire tibi facile videaris.

Exorditur autem Procopius narrationem suam a Gothorum ingressu in Italiam sub Theoderico, ac proinde ab anno 489. nam vix duo verba habet de Augustuli Imperio, qui anno 475. regnavit. Prosequitur inde ejusdem Populi in Italia regnantis Historiam ad annum usque 552. hoc est ad XVIII. annum belli Gothici, cui tandem post duos annos finis impositus fuit per Narsetem bellicosissimum Ducem, ut ex Agathia habetur. Quare videas, ad illustrandas Italiae res eo seculo nullum nobis occurrere luculentiorum Historicum, quam Procopium. Adnotavit autem Clariss. Cardinalis Norisius Dissert. de Synodo V. cap. 6., & post eum Pagius, a Procopio secundum annum cum tertio belli Gothici fuisse confusum: quod tamen Librariis etiam tribui potest, male notas numericas interdum describentibus. Ceterum quatuor libros *de Bello Gothico* inscriptos ab eodem Procopio habemus. Verum Nicolaus Alemannus in Praefatione ad Historiam Arcanam ejusdem Procopii contendit, quartum librum hoc titulo perperam donari; complectitur enim quae cum Persis, Vandalis, & Gothis post edita priora volumina, Romanis contigere, ac proinde rectius illum esse inscribendum *Historiam Miscellam*. Imo de hoc nos monuit Procopius ipse cap. 1. ejusdem libri quarti, qui revera ad alia divertens, vigesimo primo tantum capite bellum Gothicum in Italia gestum repetit. Attamen mihi satius visum est praecedentia, quamquam aliena a rebus Italicis, retinere, quam librum illum, non nimis alioqui prolixum, detractatum exhibere. Neque heic silendum, conflatum olim invidiam Leonardo Aretino, viro tum Latinarum, cum Graecarum literarum peritissimo, quod *Historiam Gothorum* Latinam dederit, tanquam suo labore e variis Auctoribus contextam, ac proinde veluti suum opus populo venditarit; quum tamen nihil fere aliud egerit, quam integros Procopii libros expilare, quos ubique dissimulat, quasi speraret, Procopii Graeca a nemine legenda, aut aliquando peritura, suam vero Historiam ejus loco ad feroces nepotes transiuram. Accusationis hujus per alios postea renovatae auctor fuit Christophorus Persona, ejusdem seculi, quo Leonardus decessit, Graece doctus Scriptor. Verum non tam facile putandum Leonardo Aretino id consilii fuisse; neque enim homo probis moribus, ingenio, & singulari eruditione praeclarus, ignorare poterat, Procopii celebrem esse famam, neque in una Florentia, unoque codice ejus libros concludi, ac propterea minime futurum, ut plagium diu posset celari. Historiam hanc, sicut & reliquas a se concinnatas, ex variis Auctoribus, & praesertim Procopio, Aretinus decerpit, ut reor, bona fide, nullo veteri Scriptorum laudato, eo quod ejusmodi silentium in more jam esset. Et sane in ea consuetudine socios, ac imitatores non paucos ille habuit. Attamen hinc saltem discimus, ingenuitatis legibus melius consultum

iri,

iri, ubi Auctores, per quos profecimus in Historia texenda, testes, ac vades eorum, quae scribimus, memoramus. Quod & plerique nostris temporibus faciunt, quoties res antiquas sibi enarrandas suscipiunt, & eidem Aretino jure majori faciendum erat, quando e Procopii nostri scriniis pleraque fuerat mutuatus.

Praeter Leonardum Aretinum Christophorus Persona supra memoratus *Historiam Gothicam* Procopii e Graeco vertit, sed non plane secundo successu. Tum Hugo Grotius in eodem stadio se se felicius exercuit, nova versione instituta, quam anno 1655. Amstelodami edidit, inseruitque *Historiae Gothorum, Vandalorum, & Langobardorum*. Tandem Claudius Maltretus e Soc. Jesu alteram versionem ex suo penu dedit, quum Grotianam, ut ipse profiteretur, nondum vidisset, eamque numeris omnibus absolutam, ceterisque Procopii libris additam anno 1662. Parisiis ex Typographia Regia evulgavit Graece, & Latine; cujus labor duos in *Byzantinae Historiae* collectione tomos constituit. Ego postremam hanc *Historiae Gothicae* versionem diligendam censui ad nostrae Collectionis usum, ac ornamentum.





# PROCOPII CÆSARIENSIS HISTORIARUM TEMPORIS SUI DE BELLO GOTHICO. LIBER PRIMUS.

## CAPUT I.

*Byzantii Zeno imperat, in Occidente Augustulus.  
Oreste hujus patre occiso, regnat Odoacer.  
Theodericus Gothorum Rex è Thracia in Ita-  
liam migrat, Zenonis impulsu. Ravennam,  
cujus situs describitur. obsidet. Odoacrum  
è medio tollit. Potitus Italiã, subditis  
cum laude præest. In ferculo videre  
sibi visus caput Symmachi, quem  
cum Boetio iniquè occiderat;  
territus ac lugens  
moritur.*



Ta quidem in  
Africa procef-  
sit Romana res:  
ego verò ad  
bellum Gothi-  
cum venio,  
prævia rerum  
narratione, quæ  
ante illud Go-  
this, & Ita-  
lis contigerunt.  
Uno tempore  
Byzantii Zeno,

in Occidente imperavit Augustus, quem Ro-  
mani, diminuto blandè vocabulo, appellave-  
runt Augustulum; propterea quòd Imperium  
susceperat adolescentulus. Id verò Orestes ipsius  
pater, singulari prudentia vir, administravit.  
Aliquantò ante Romani Sciros, Alanos, & alias  
quasdam gentes Gothicas in societatem ascive-  
rant, ex quo illas ab Alarico, Attilaque clades  
acceperant, quas in superioribus libris descripsi.

A Sed quantum, & fortunæ, & dignitatis adde-  
bant militiæ Barbaræ, tantum Romanæ detra-  
hebant, subque honesto fœderis nomine ab ex-  
traneis tyrannicè opprimebantur. Horum certè  
impudentia eo crevit, ut post alia multa ab in-  
vitis expressa, demum agros omnes Italiæ divi-  
dere inter se voluerint, & cum tertiam eorum  
partem ab Oreste exigerent, abnuentem eum  
illico vitâ spoliarunt. Inter ipsos quidam erat,  
Odoacer nomine. ProteCTOR Cæsarianus, qui tunc,  
si illorum operâ Principatum consequeretur, se  
voti compotes facturum recepit. Quæ via arrepta  
tyrannide, Imperatori nihil præterea mali intu-  
lit, vivere privatum finens; tertiæque agrorum  
parte concessa Barbaris, eos sibi devinxit peni-  
tus, ac tyrannidem per annos decem firmavit.

B Sub idem tempus Gothi, qui Imperatoris  
permisso Thraciam incolebant, in Romanos re-  
bellavere, duce Theoderico, qui vir erat Pa-  
tricius, & Byzantii sellam Consularem ascen-  
derat. At Zeno Aug. rationem optimam è re-  
nata inire callens, Theoderico suasit, ut Ita-  
liam peteret, & cum Odoacro collata manu,  
sibi, Gothisque Imperium Occidentis pararet:  
cum esset convenientius, præsertim Senatori,  
tyrannum exigere, & Romanis, atque Italis præ-  
esse omnibus, quàm armis cum Imperatore  
contendere, & in tantum venire discrimen. Eo  
delectatus consilio Theodericus, in Italiam pro-  
ficiscitur. Gothi se comites adjunxerunt, par-  
vulis, fœminisque in plaustra impositis cum  
supellectili, quantacumque deferri potuit.  
C Ubi ventum est ad sinum Jonium, quoniam  
trajicere nequibant, defecti navibus, illum cir-  
cumeundo, per Taulantiorum, aliorumque  
ejus accolarum oras progressi sunt. Iphis factæ  
obviam

obviam Odoacri copiarum, & multis fusæ congressibus, cum suo Principe Ravennæ se commiserunt, aliisque munitissimis locis, quæ Gothi cum obsedissent, pleraque variis, prout cujusque fors tulit, cepere modis: Cæsenam autem castellum, Ravennam stadiis CCC. distitum, nec non Ravennam ipsam, ubi erat Odoacer, in potestatem suam nec vi, nec deditioe redigere valuerunt. Est enim Ravenna plano in campo posita ad extremum sinum Jonium, à quo stadiis duobus distat. Neque enim maritima est, nec videtur adiri classibus facile posse, immo nec pedestribus copiis. Quippe naves ad litus illud appellere nequeunt, prohibita brevibus, quæ in mare ad XXX. saltem procurunt stadia, ac circuitu suo longissime eos ipsos à litore summovent, qui illud habent in conspectu proximè navigantes. Pedestrem verò exercitum excludunt aquæ, quibus Padus amnis, quem & Eridanum vocant, è montibus Gallicis eò decurrens, aliique fluvii navigabiles, & lacus, urbem illam undique ambiunt. Ibi quotidie quiddam fit, fanè permirum: Diluculo mare, in morem fluminis, tanto spatio, quantum expeditus viator uno die conficiat, in terram effundit se se, & naves patitur in media continente. Vesperi trajectum, quem dedit, aufert, atque, æstu reciprocante, ad se undas reducit. Itaque quicunque res, vitæ usibus accommodatas, in urbem commercii gratiâ, aliamve ob causam inferre volunt, vel inde evehere, impositis mercibus in navigia, hisque eum in locum tractis, unde transmitti solet, accessum maris expectant. Affluente æstu, humo sensim sublata naves feruntur, & nautæ, admotâ jam operi manu, navigant. Quod non hîc solum, sed in toto illo etiam litore ad urbem usque Aquilejam continenter fit, haud tamen semper pari modo, ac ratione. Cum enim Luna minus jubar terris ostendit, tunc mitius exundat mare: at ex quo Luna medium implevit orbem, donec decrescens æqua iterum portione divisa fuerit, æstus magis fervere solet. Sed de his hæcenus.

Jam annos tres Theodericus, & Gothi Ravennam circumfederant frustra, cum hinc Gothos obsidionis tædium, inde Odoacri defensores penuria cibariorum ad hanc perpulit pactionem, cujus conciliator fuit Antistes Ravennæ; ut in ea urbe Theodericus, atque Odoacer ex æquo viverent. Aliquauidem quidem manserunt pacta: postea verò Theodericus, detectâ, ut perhibent, fraude, quam Odoacer ipsi struebat, eum dolosè ad epulas invitatum occidit. Exin Barbaris hostibus, quicumque supererant, ad se pellectis in sua ditione Gothos, atque Italos habuit. Ac licet Romani Imperatoris nec insignia, nec nomen usurpare voluerit, sed vixerit contentus Regis appellatione, qua Barbari supremos Principes suos donare consueverunt; tamen subditis ita præfuit, ut ipsi nihil defuerit eorum, quæ sunt Augustorum moribus consentanea. Nam, & justitiæ cultor fuit eximius, & auctoritatis legum assertor. Provincias suas à vicinis Barbaris intactas custodit, ad apicem provectus non prudentiæ modò, verum etiam fortitudinis. Nullâ ferè injuriâ subditos affecit ipse, neque ulli, qui talia admisset, indulgit; nisi quòd partem agrorum, quos Odoacer factioni suæ concesserat, inter se Gothi dividerunt. Verbo tyrannus fuit Theodericus; re ipsa verus Imperator, eorum nemini postponendus, qui ab ortu Imperii in illo honoris gradu excelluerunt. Illum Itali juxta ac Gothi amabant plurimum, contra humani morem ingenii. Nam

A cum in rerum administratione civilium alius aliud optare soleat; qui cum potestate est, continuo quidem placet, quibus, quæ agit, jucunda accidunt; at illis displicet, quorum votis adversatur. Cum superstes annos XXXVII: fuisset, hostibusque omnibus formidabilis, ex vita discessit, magnum sui desiderium relinquens subditis. Sic autem illius obitus contigit.

B Symmachus, ejusque gener Boëtius, nobilissimo loco nati, iidemque viri Consulares, in Senatu eminebant. A Philosophia nemo illis erat instructior, nemo studiosior æquitatis. Accedebat benignitas, qua inopiam cum civium, tum peregrinorum levabant. Hinc magnam adepti gloriam, sibi invidiam cumularunt apud homines acerbissimos: quorum calumniis inductus Theodericus, ambos studii novarum rerum insimulatos morte affecit, eorumque bona publicavit. Paucis post diebus cœnanti ipsi, cum piscis grandioris caput ministri apposuissent, visum est id Symmachi caput esse, recens obtruncati, quod dentibus inferiori labro impressis, & oculis torvè, truculenterque tuentibus, graviter minantis haberet speciem. Ingenti prodigio territus, rigensque frigore extra modum, ad cubile properat, complures imponi sibi lacernas jubet, ac sub iis tenet sese: deinde exposita rei serie Elpidio Medico, commissum in Symmachum, ac Boëtium scelus deflevit. Id lamentatus, & animi dolore pressus, quem calamitas afferebat, paulò post obiit. In subditos hæc prima fuit eademque postrema ejus injuria, quam fecit in utrumque virum sententiam ferens, causâ, præter consuetudinem, non cognitâ diligenter.

## C A P U T II.

*Theoderici successor Atalaricus puer à Matre Amalafuntha, laudatissima femina, præceptoribus traditur literis imbuendus. Earum osores Gothi, Reginam vituperant. Ipsius constantia, & in difflanda conspiratione prudentia.*

D **M**ortuo Theoderico in regnum successit ejus ex filia nepos Atalaricus; qui annos octo natus, & orbis patre, ab Amalafuntha matre educabatur: nec multò post Byzantii Justinianus Imperium suscepit. Administrabat regnum Amalafuntha, quippe quæ filii tutelam gereret, prudentiâ pollens, æqui servantissima, ac virilem supra modum animum ostendens. Quandiu rem tractavit publicam, nec pænâ corporis, nec multâ Romanorum quemquam multavit: iniquam nocendi ipsis cupidinem, qua ardebant Gothi, repressit: Symmachi, ac Boëtii liberos in paterna bona restituit. Filium autem ad Romanorum Principum vitam, & mores institui voluit, adegitque ludum literarium frequentare. Eundem ad tres viros applicuit, è senibus Gothis delectos, quos omnium intelligentissimos, ac moderatissimos noverat. Hæc Gothis minimè placebant, more magis barbaro gubernari volentibus ab Atalarico, quo licentius injurias imponent subditis. Aliquando mater, cum in cubiculo peccantem aliquid deprehendisset, colaphum illi infregit: (\*) is verò flens, se inde proripuit in andronitidem. Tum Gothi, in quos incidit, excandescere, in Amalafuntham convitia jacere, & affirmare eò spectare ejus consilia, ut morte quamprimum deleteret filium, & alteri viro (\*) rectius legendum *impegit*. nu-

nupta, cum eo Gothis, atque Italis imperaret. Subinde collecti spectatissimi quique, Amalafuntham adeunt, & queruntur nec honestè Regem, nec commodè sibi educari: literas à fortitudine longè esse disjunctas, traditamque à senibus institutionem in timiditatem, & animi humilitatem plerumque verti: itaque oportere, ut in re bellica futurus animosus, gloriâque insignis, amoto Doctorum metu, armis exerceatur. Theodericum allegant, nunquam passum Gothorum liberos ad ludimagistros mitti; cum diceret omnibus, eos nunquam hastam, aut gladium despecturos mente intrepida, si scuticam tremuissent. Subjiciunt debere ipsam reputare cum animo, ereptum sibi fato Theodericum, postquam tot potitus provinciis, regnumque alienum adeptus esset, quamvis literas, ne tantillum quidem auribus admisisset. Ergo, inquit, hos, Domina, pædagogos in præsens valere jube, & Atalarico convictores aliquot æquales adhibe, qui ætate cum ipso florentes ad generosè, & more barbaro regnandum impellant.

Quæ cum audisset Amalafuntha, etsi parum probabat, tamen verita, ne quid Barbari moverent, sibi, quæ dixissent, grata accidere simulavit, & quidquid postulabant, concessit. Amotis ab Atalarici latere senibus, aggregantur in ipsius convictum pueri nondum puberes, nec longè ætate eum præcurrentes. Simul ut pubertatem attigit, eorum impulsu præceps in temulentiam, & foeminarum concubitus, evasit insigniter nequam, atque in matrem cum tanta vecordia contumax, ut de illa nil laboraret; quamvis jam Barbari in eam apertè conspirarent, & regiâ facessere impudenter juberent. Quam Gothorum molitionem non extimuit Amalafuntha, nec muliebriter contraxit animum; sed regiam adhuc probans auctoritatem, è Barbaris selegit tres nobilissimos, & seditionis, qua petebatur, auctores præcipuos, eosque per causam tuendi fines ab hostium irruptione, in extremam amandavit Italiam, non simul, sed itaut longissimè inter se abessent. Nihilo hi tamen minis, amicorum, & propinquorum ope, consilia communicabant, viæ longinquitatem vincente internunciorum omnium studio, & Amalafunthæ perniciem parabant. Rem illa non valens ferre diutius, rationem hanc secum iniit. Byzantium misit rogatum Justinianum Imperatorem, vellet ne sui adeundi potestatem facere Theoderici filie Amalafunthæ, constitutum habenti quamprimum cedere ex Italia? Quo nuncio lætus Imperator foeminam ad se invitat, & Epidamni domum pulcherrimam parari jubet, ut postquam Amalafuntha venerit, in ea diversetur, & inibi morata, quandiu collibitum fuerit, Byzantium petat. Certior de his facta Amalafuntha, delectis inter Gothos viris strenuis, sibi que addictissimis, trium illorum cædem mandat, quos auctores fuisse præcipuos excitati in eam motus proximè dixi. Tum præter alias opes quadraginta millibus auri pondo in navem impositis, cum quibusdam è numero fidissimorum, his, ut Epidamnum navigent, imperat: eò cum pervenerit, ad portum quidem applicent; eorum verò, quæ navi commissa sint, nihil exponant; donec ipsa quid fieri velit mandaverit. Ideo hæc agebat, ut, si tres illos de medio sublato resciret, non moveret se loco, & navim revocaret, securâ jam ab inimicis: sin cuiquam illorum vita superesset, sibi que adeò nihil bonæ esset reliquum spei, celeri na-

Tom. I.

A vigatione in Cæsareæ ditionis oras cum auro se se reciperet, evaderetque. Hoc Amalafuntha consilio navem Epidamnum misit: qua ad portum illius urbis appulsa, parvè mandatis, qui pecuniam fervabant. Paulò post Amalafuntha, peractis ex animi sententia cædibus, quas imperaverat, navim revocavit, & Ravennæ manens, sceptrum manu validissima tenuit.

CAPUT III.

*Theodati genus, mores, consilium. Missi Byzantio Legati ad Romanum Pontificem. Procopii de Religione judicium. Egrotante Atalarico, sibi timens à Gothis Amalafuntha cum Alexandro de Italia Justiniano dedenda clanculum agit; dum in speciem exposulatores utrinque literæ committant, Byzantium Legati redeunt. Imperator Petrum in Italiam destinat.*

C **I**nter Gothos quidam erat, nomine Theodatus filius Amalafridæ sororis Theoderici, provecta jam ætate homo, ac latinis quidem literis, & Philosophia Platonis imbutus, sed rei bellicæ planè rudis, summè ignavus, & avaritiæ deditus extra modum. Hic agrorum Tusciæ partem maximam cum possideret, è reliquis exturbare dominos enitebatur, genus quodam infelicitatis esse ducens, habere vicinos. Quam hominis cupiditatem omni studio reprimebat Amalafuntha: ideoque hanc ille inexpiabili odio prosequabatur, victusque impatientiâ. Tusciam in Justiniani Aug. potestatem tradere cogitabat, ut ab eo multâ auctus pecuniâ, & in Senatum allectus, deinceps Byzantii vitam ageret. Cum id Theodato deliberatum esset, Legati ad Romanum Pontificem venerunt Hypatius Ephesiorum Antistes, ac Demetrius Philippensium, qui sunt in Macedonia, ut de Religionis dogmate agerent, in quodubiis sententiis inter se Christiani dissentiunt. Eam controversiam etsi ipse probè teneo, minime tamen commemorabo; quòd insanæ arrogantia esse putem, Dei quæ sit natura disquirere: nam, ut equidem sentio, nequit homo, vel humana, nedum Dei naturam perfectè assequi. Ac mihi quidem, quæ non aliter quam pia credulitate benè coluntur, ea præterire silentio tutum est, idque unum affirmare de Deo lubet, esse illum summè bonum, ac suâ potentiâ res universas complecti: Quisque autem vel Sacerdos, vel homo privatus, de his pro suo loquatur sensu. Porrò Theodatus cum Legatis illis clam collocutus, quæ dicebam modò, ipsis planè exposuit, injunxitque, ut initum à se consilium Justiniano Aug. enunciarent.

D **H**oc interim spatio Atalaricus, cum in crapulam effusè se immerisset; tabe confici cœpit. Hinc animi pendens Amalafuntha, quòd nec filii, adeo absurdi, voluntate fidere posset, nec, si moreretur Atalaricus, suam in tuto vitam postea fore existimaret, Gothorum optimatibus jam offensis, ut salutem suam consulere, statuit Gothorum, Italarumque regnum in Justiniani Aug. ditionem transferre. In Italiam se contulerat Alexander Senator, cum Demetrio, & Hypatio profectus. Nam ubi navigium, quod Amalafuntha præmiserat, applicitum stare in portu Epidamni, ipsam autem multo licèt elapso tempore, moram facere Imperator audisset, Alexandrum destinaverat, re quidem ipsa

li

ipfa

ipſa, ut de Amalafunthæ rebus ab eo penitus inſpectis certior fieret; in ſpeciem verò legationem ipſi dederat, ſe commotum repulſâ ſignificans ad Lilybæum acceptâ, de qua dixi in ſuperiore libro: tum quòd Hunnos decem ab exercitu Africæ dilapſos fugâ, atque in Campaniam delatos, Uliaris, Neapoli cuſtos appoſitus, accepiffet, non invitâ Amalafunthâ: & Gothi, dum ad Sirmium cum Gepedibus bellum gererent, urbem Gratianam in finibus Illyrici ſitam hoſtiliter vexaſſent. Amalafunthæ hæc per literas objiciens Imperator Alexandrum miſerat: qui poſtquam pervênit Romam, ibi Præſules de rebus, quarum cauſâ venerant, agentes reliquit, & Ravennam profectus, admiſſusque ad conſpectum Amalafunthæ, clam quidem arcana retulit Imperatoris verba, palam verò ejuſdem literas reddidit, in hanc ſententiam ſcriptas. Lilybæi caſtellum, quod noſtrum eſt, injuſta vi captum retines, necdum placuit remittere Barbaros, quos à me tranſugas accepiffi: per ſummam quoque injuriam damna graviffima intuliſti Gratianæ meæ. Quo tandem hæc eruptura ſint, tuum eſt cogitare. Cùm has literas Amalafuntha ſibi datas legiſſet, his verbis reſcripſit. Magnum, & forti animo præditum Imperatorem magis decet puero orbo, & quid agatur ignaro opitulari, quàm ſine cauſa indicere inimicitias. Ex iniquo enim congreſſu ne victoriam quidem honeſtam refert. Scilicet Lilybæum, & fugitivos decem, & quòd in urbem amicam milites noſtri, dum hoſtes ſuos peterent, peccarunt per ignorantiam, minaciter Atalarico commemoras. Abſint procul, abſint hæc à te, Imperator: quin potiùs fac memineris nos tuæ adverſus Vandalos expeditioni non modò non obſtiſſe, ſed tendentibus in hoſtem copiis lubentiſſimè dediſſe iter, copiamque emendi annonam, & cum alia, tum equos tanto numero ſuppeditaſſe, ut hoſtem nulla re magis, quàm eorum operâ, debellaveris. Socii demum, & amici nomen meretur non ille tantum, qui arma cum vicino confociat, verùm etiam qui quælibet ad bellum quodvis neceſſaria palam ſubminiſtrat. Id etiam reputa tunc temporis claſſem tuam, nec alio, quàm in Siciliam, recipere ſe è pelago, nec abſq; rebus ibi coëmptis tenere curſum in Africam potuiſſe. Quare victoriæ ſummam aſcribere nobis debes: ſiquidem qui negotii tollit obices, dignus eſt qui ſucceſſus gloriam, ac præmium ferat. Quid autem homini dulcius, quàm potiri hoſtium, ò Imperator? Nos tamen jaſturam haud mediocrem paſſos, quippe ſpoliorum expertes, contra quàm lex belli jubet, nunc etiam Lilybæo, in ditione Gothica jam pridem poſito, ſpoliare vis, uno videlicet ſcopulo, ò Imperator, nullius ferè pretii digno: qui ſi in tuo priùs Imperio fuiſſet, eo ſaltem Atalaricum, tibi in rebus maximè neceſſariis auxiliatum, remunerari debueras. Imperatori his palam ſcriptis Amalafuntha, clam recepit tradituram ſe illi univerſam Italiam. Reverſi Byzantium Legati Juſtiniano Auguſt. cuncta renunciant, Alexander quidem Amalafunthæ conſilia, Demetrius verò, atque Hypatius quæcunque acceperant ex ore Theodati, & nullo hunc negotio perficere promiſſa poſſe, quòd in Tuſcia polleret plurimum, & partem magnam ejus provinciæ poſſideret. His lætus admodum Imperator, extemplo in Italiam Petrum deſtinat. Erat is natione Illyrius, patriâ Theſſalonicenſis, Advocatus Byzantii, prudentiâ vir ſingulari, commodis moribus, & perſuadendi vi præditus.

*Amalafuntha Theodati rapacitatem coercet. Eundem, Atalarico mortuo, ſtudet ſibi conciliare, & ad regnum vocat. In carcerem mittitur ab ingratiſſimo Rege, cui Petrus Juſtiniani Legatus, poſt Amalafunthæ cædem, bellum denunciât.*

**H**Æc ibi dum aguntur, interea Tuſci complures de vi in omnes provinciæ ſuæ incolæ apud Amalafuntham accuſant Theodatum, ex mera libidine cùm in alios quofvis, tum in domus Regiæ fundos, quos Patrimonium vocant, involantem. Quamobrem illa accitum ad rationem reddendam Theodatum, & ab accuſatoribus manifeſtè convictum quæcunque malis artibus eripuerat, reſtituere coëgit, ac tum demum remiſit. Inde cùm in ſummam offenſionem hominis incurriſſet, deinceps interceſſit inter ambos diſcordia, illum avaritiâ conficiente, quòd nec peccare licentiùs, nec vi invadere cupita poſſet.

Sub idem tempus tabe exefus obiit Atalaricus; cùm in regno annos VIII. vixiſſet. Tunc Amalafuntha, haud dubiè peritura, nullâ nec indolis Theodati, nec ſuæ in eum recentis feveritatis habita ratione, in animum induxit, ſe illum planè innoxium experturam ſi in ipſum majus aliquod beneficium conferret. Eum igitur accerſit, ac poſt ipſius adventum deliniit, aſſeverans, ſe antea cognoviſſe quæ eſſet opinio de morte propinqua filii; quippe cùm à Medicis omnibus prænuſciatam illam audiret, ac videret ipſa Atalariçi corpus in dies contabescere: quoniam verò perſpiciebat, minus commode apud Gothos, & Italos audire Theodatum, ad quem Theoderici genus redactum eſſet; ſibi id cordi fuiſſe, ut turpi illa exitumatione depulſa, ipſi ad regnum vocato nihil obſtaret: præterea ſe ex amore æqui ſolicitam, timuiſſe, ne quando ab illis circumfuſa, qui ſe injuriâ affectos ab eo dicerent, audiret expoſulantes, adeſſe neminem, ad quem, quæ paſſi eſſent, deferrent, ſibi que inſenſum dominum imperare: itaque ſe ad regnum jam illum invitare, cùm eſſet purus a ſuſpicionè, & in famam ſecundam reſtitutus: at ſanctiſſimè jurandum eſſe, nomen quidem Regiæ poteſtatis ad Theodatum tranſiturum, rem verò ipſam, ut priùs, in Amalafuntha manſuram. Theodatus, his auditis, quidquid placuit Amalafunthæ, juratò promiſit, ſed malo animo, ac fraudulentè; quippe memor, uti ante ab ea fuiſſet habitus. Juravit quoque Amalafuntha Theodato ex animi ſui ſententia, ac decepta, Regem illum conſtituit: qua de re miſſis Byzantium Legatis Gothicis, Juſtinianum Aug. certiore fecit.

Principatum adeptus Theodatus, cùm ſpem Amalafunthæ, tum ſui promiſſi fidem proſus ſeſellit. Gothorum enim, ab illa interjectorum, complexus propinquos, quorum magnus in ea gente & numerus erat, & ſplendor; repente quofdam ex Amalafunthæ neceſſariis occidit, adeoque ipſam conjecit in carcerem, priuſquam Legati Byzantium perveniſſent. Eſt in Tuſcia lacus (Vulſinum appellant,) & in eo parva admodum inſula, caſtello munito valido. Clauſam hîc Amalafuntham Theodatus ſervari juſſit, ac veritus, quòd accidit, ne eo factò Imperatorem offenderet, Liberium, & Opi-

Opilionem Senatores Romanos, aliosque nonnullos misit, omni ope deprecari iustos illius odium, affirmando, nihil mali Amalafunthæ irrogasse Theodatum, quamvis ab ea prius acceptum pessimè. In eandem sententiam literas & ipse Rex dedit, & ab Amalafuntha, vel invita, expressit. Hæc ibi sic se habebant. Petrus autem his instructus à Justiniano Aug. mandatis, ut clam omnibus convento Theodato, & iurejurando obstricta illius fide, eorum, de quibus agerent, nihil foras elatum iri, cum eo factam pactionem de Tuscìa optimè stabiliret: occulto itidem cum Amalafuntha colloquio, de omni Italia, prout è re foret utriusque, transigeret: veniebat Legationi prætendens speciem controversiæ de Lilybæo, aliisque rebus, quarum mentionem proximè feci. Nihil dum enim de Atalarici obitu, Theodari principatu, Amalafunthæ casibus Imperator audierat. Ac primùm quidem in via Petrus cum Legatis Amalafunthæ collocutus, Regem creatum Theodatum didicit: dein verò in urbe Aulone, quæ ad sinum Ionium sita est, cum Liberio, & Opilione sermone habito, quæcumque contingerant ex ipsis cognovit, ibique substitit, de re tota admonito Imperatore.

Hæc ubi Justinianus Aug. accepit, secum inita ratione, qua Gothis ac Theodato perturbationem injiceret, Amalafunthæ scripsit, se, quoad posset, defensionem ejus suscipere, ac Petro mandavit, ne consilium hoc teneret abditum; sed cum Theodato, tum Gothis omnibus declararet. Cùm autem Legati Italiæ Byzantium pervenissent, omnes, Opilione excepto, qui in Amalafuntham nihil deliquisse Theodatum constantissimè affirmabat, rem planè, uti se habuerat, Imperatori narrarunt; in primis Liberius, vir honestis moribus, & bonitate præditus singulari, qui veritatem contaminare mendacio nesciebat. Italiam verò tum Petrus attingit, cùm jam inter homines esse desisset Amalafuntha. Gothorum enim, quos illa morte affecerat, propinqui Theodatum adierant, eique asseverant, nec ipsum, nec se vivere securos posse, nisi Amalafuntham de medio quamprimùm tollerent. Annuente illo, nullâ interpositâ morâ delati in insulam, necem attulerunt Amalafunthæ, & ea re mœrorem maximum Italis omnibus, ac cæteris Gothis. Hæc enim mulier summâ animi firmitate, ut paulò supra dixi, omnium officia virtutum obibat. Quo circa Petrus Theodato, Gothisque cæteris apertè denunciavit, quandoquidem hoc facinus admisissent, Imperatori bellum cum ipsis fore inexpiabile. At stolidè ineptus Theodatus, cùm Amalafunthæ interfectores plurimum honoris tribueret, Petro, & Imperatori persuadere volebat, se minimè approbante, quin potiùs invitissimo, Gothos hoc piaculum perpetrasse.

## CAPUT V.

*Justinianus bellum Gothicum suscipit. Mundum in Dalmatiam, Belisarium cum classe in Siciliam mittit. Ad Francorum Principes scribit. Mundus Salonas capit. Belisarius universâ Siciliâ potitus, Consulatum suum munificentia claudit.*

**H**Oc tempore Belisarium recens de Geli-  
mere, Vandalisque reportata victoria  
commendabat. Imperator verò, simul, ut de  
Tom. I.

**A** Amalafunthæ casu factus est certior, bellum suscepit, annum agens Imperii nonum, ac Mundo, Magistro militum per Illyricum Imperavit, ut in Dalmatiam Gothis subditam proficisceretur, & Salonas tentaret. Erat Mundus genere natus Barbaro, studiosissimus rerum Imperatoris, ac bello egregius. Belisarium quoque Augustus cum classe misit, agentem secum quatuor militum millia ex numeris militaribus, & fœderatis, & Isauros ter fere mille. Præcipui Duces erant Constantinus, & Bessas Thraces; Peranius in Iberia, quæ Medis vicina est, è domo Regis Iberum ortus, & ad Romanos jampridem transfuga propter invidiosos Persarum mores. Equestribus numeris præerant Valentinus, Magnus, & Innocentius; pedestribus, Herodianus, Paulus, Demetrius, & Ursicinus: Isauros ducebat Ennes: Hunni focii sequebantur bis centum, Mauri trecenti. Summum belli imperium penes Belisarium erat, habentem in comitatu Prætorianos hastatos, scutatosque permultos, & inclytos. Assumpserat uxoris suæ Antoninæ ex priori marito filium, Photium, adhuc primæ lanuginis adolescentem; in quo excellens prudentia, ac naturæ vis longè præcurrebant ætatem. Præcepit autem Belisario Imperator, ut ire se Carthaginem simularet: ubi in Siciliam ventum esset facta per necessitatis causam exscensione, tentaret insulam, ac, si fieri posset, nullo negotio occuparet; receptam teneret ita, ut non dimitteret: sin quid obitaret, cursum celeraret in Africam, dissimulato prorsus consilio.

**B** Tum quoque ad Francorum Principes Legationem cum his literis misit. Quoniam Gothi non modò Italiam, quam habent, ditioni nostræ ereptam vi, restituere nolunt, sed injurias etiam nobis nec mediocres, nec tolerabiles, imposuerunt, non laceffiti; ipsis bellum inferre coacti sumus. Nobiscum vos id suscipere convenit, quod commune facit cum germana Religio, erroris Ariani expultrix, tum odium, quo æquè ut nos, dissidetis à Gothis. Hæc scripsit Imperator, quibus amplum pecuniæ munus addidit, plura pollicitus daturum se, rem aggressis. Illi socia arma lubentissimè promiserunt. In Dalmatiam ingressus Mundus cum exercitu suo, & cum Gothis, quos obvios habuit, præliatus, illis acie victis, Salonas cepit. Belisarius verò appulsa in Siciliam classe, potitus est Catana: inde movens, Syracusas deditione, cæterasque urbes labore nullo recepit, præter Panormum; cujus mœnibus confisi Gothi prædiiarii (& verò locus munitus erat) Belisario permittere se noluerunt, mandaruntque ut inde exercitum properaret abducere. Belisarius urbem terrâ expugnari non posse animadvertens, classem jubet subire portum, usque ad mœnia patentem. Erat enim hic extra muros, & ab hominibus planè vacabat. Appulsis eò navibus, accidit, ut earum mali altius quàm murorum pinnæ evaderent. Quare illico Belisarius omnes navium lembos sagittariis complet, sublatosque è fastigiis malorum suspendit. Inde telis à vertice petiti hostes, & gravissimo correpti metu, statim Panormum Belisario dederunt. Ex eo tempore Siciliam universam vesticalem habuit Imperator: quando cum Belisario felicius, quàm dici possit, actum est. Consulatum enim, quem post victoriam Vandalicam susceperat, adhuc gerens cùm Siciliam omnem subegit extremo illius die Syracusas ingressus est, cum exercitus, ac Sicularum ingenti plausu, nummos aureos om-  
I i 2 nibus



nibus spargens. Id quod non ex composito fecit, sed casu quodam evenit; ut tota insula jam Romanis recuperata, eo die Syracusas inveheretur, & Consulatu, non, ut mos erat in Byzantii Curia, sed ibi deposito, vir Consularis evaderet. Hos Belisarius successus habuit.

### C A P U T VI.

*Theodatus cum Petro Justiniani Legato paciscitur. Eiusdem demisso animi lepido expressa colloquio. Theodati, & Justiniani mutua litera.*

**H**Æc Petrus cum accepisset, magis, ac magis instare, & terrorem offerre Theodato non cessabat. Ille pavidus, nec minus attonitus, quam si cum Gelimere captus etiam ipse jam teneretur, cum Petro, arbitris omnibus remotis, egit. Tandem convenit, ut omni Sicilia Theodatus Justiniano Aug. cederet: ad ipsum quotannis coronam mitteret auream tercentum pondo, ac ter mille bellatores Gothos, quando collibitum eidem esset: ne liceret Theodato Sacerdotum quemquam, aut Senatorum, privare vitâ, vel ejus bona publicare, nisi de Imperatoris sententia: si quos è subditis ad Patriciatum provehere, vel in Senatum legere vellet, id illis ne daret ipse; verum peteret ab Imperatore: in spectaculis, ac ludis Circensibus, & ubicunque faustis populi Rom. acclamationibus locus est, primum Justiniano Aug. semper acclamaretur, deinde Theodato: huic nunquam soli statua ex ære, aliave materia poneretur, at utrique semper, & eo quidem ordine, ut quæ exprimeret Imperatorem, dexteram, quæ Theodatum, sinistram obtineret. Postquam his Theodatus pactis conventis subscripsit, Legatum remisit.

Paulò post invasit hominem horror, & in varios timores, qui modum excedebant, ita adduxit, ut de statu mentem ejus dimoverit, vel ipso belli nomine consternatam; cum illud statim affore intelligeret, si ipsius cum Petro compositionem Imperator non approbaret. Confestim igitur Petrum, cum jam apud Albanos esset, ad colloquium revocat, ac seorsum rogat, num Imperatori gratam fore existimet pacificationem confectam? Atque illi affirmanti se ita conicere, Quid verò postea fiet, inquit, si non placuerit? Cui Petrus, Tibi ait, præclare vir, gerendum deinceps bellum. Quid? subjicit Theodatus, idne æquum est, Legate charissime? Tum ita Petrus suscipit: Quidni æquum, ò bone, ut ingenio quisque suo consentanea sectetur studia? Hic quærenti Theodato, quid hoc sibi vellet, respondit: Tu quidem vehementer amas philosophari, Justinianus verò generosum præbere se Romanorum Imperatorem. Hoc demum ab illo differt, quòd hominibus, præsertim tot numero, interitum afferre Philosophum minimè deceat, idque ex disciplina Platonis: cujus tu cum sis consultus, ab omni utique cæde puram agere vitam debes. At illum nihil vetat sibi armis vindicare provincias, jure veteri ad ipsius Imperium pertinentes. Hac inductus commonitione Theodatus, se Justiniano Aug. cessurum regno sponndit, & promissum jurejurando cum uxore firmavit. At unà Petrum jurare compulit, non prius ipsum hæc editurum, quam ab Imperatore priorem rejici pacificationem videret: cum eo Rusticum (id viro nomen erat Romano, ac Sacerdoti, quo familiarissimè uteba-

tur) ut de his coram transigeret, destinavit, & utrique literas dedit.

Ergo Petrus, & Rusticus, postquam advenere Byzantium, ex præscripto Theodati, primum quidem priora pacta Imperatori exponunt: deinde verò conditionem repudianti, posteriores literas exhibent, quarum hæc erat sententia. Equidem in aula non sum extraneus; cum & in avunculi Regia natus sim, & pro dignitate generis educatus: at bella, eorumque tumultus non planè didici usu. Quippe cum à puero Musarum amore captus, rationem cum illis semper habuerim, longissimè ab infesto strepitu Martis hætenus abfui: ita ut nihil sit, cur armorum aleâ plenam nunc sequar vitam, gloriæ regnandi cupidus; quando amoliri utrumque licet (bellum inquam, & regnum.) Mihi certè neutrum arridet: hoc quidem, quoniam satietate mulctatur, atque fastidio, suavibus omnibus moveri solito; illud verò, quia rerum insolentia perturbationem parit. Si modò habeam prædia, unde mihi quotannis auri pondo saltem mille & ducenta proveniant, regnum his posthabebo, ac tibi statim Gothorum, Italarumque Imperium tradam: ut qui terram animo vacuo colere malim, quàm regales inter sollicitudines vivere, quæ me in alia ex aliis pericula mittant. Age, cum ocyus huc virum destina, cui conveniat, à me Italiam, & quidquid ad regnum spectat accipere. Hæc significabat epistola Theodati: cui Imperator, summâ auctus lætitiâ, in hunc modum rescripsit. Te virum cordatum esse famâ pridem acceperam: nunc verò etiam experientiâ doctus talem agnosco, dum statuis non expectare exitum belli: quæ demens expectatio jam quosdam in summi momenti rebus sefellit. At te nunquam pœnitebit, quòd nos ex hostibus amicos feceris: verum concessis iis, quæ postulas, illud accedet, ut amplissimis Romanorum Magistratibus ascribaris. In præsentî Athanasium, ac Petrum, destino, rem ita composituros, ut ea præclare stet utrique nostrum. Belisarius quoque propediem te conyeniet, omnibus quæcunque inter nos pepigerimus, extremam impositurus manum. Hæc ubi scripsit Imperator Athanasium, fratrem Alexandri, legatione apud Atalaricum antea functi, ut dictum est, iterumque Petrum Causidicum, de quo supra meminî, misit, cum his mandatis; ut fundos, domui Regis addictos, quos Patrimonium vocant, Theodato attribuerent: cum pacta retulissent in tabulas, ac juramentis firmassent, Belisarium accerferent è Sicilia, quo Palatium, omnemque Italiam reciperet, & custodiret. Ipsi demum Belisario injunxit, ut ab illis accitus, maturaret.

### C A P U T VII.

*Mundi, filiique ejus interitum prædixisse Sibylla creditur. Theodatus fidem fallit, & Imperatoris Legatos malè accipit. De Legationum jure colloquium. Justiniani ad Gothorum Optimates epistola. Ab eo missus cum exercitu Constantianus Dalmatiam recipit. Exit annus belli Gothici primus.*

**D**Um hæc tractat Imperator, & Legati, quos dixi, in Italiam proficiscuntur; interea Gothi cum magno exercitu, Asinario, Grippa,

Grippa, aliisque Ducibus, in Dalmatiam veniunt. Quibus ad Salonas progressis occurrit cum exigua manu Mauricius, Mundi filius, explorandi gratia, non pugnandi. Nihilominus acri commisso certamine, hinc Gothorum primarii, fortissimique, illinc Romani ferè omnes cum Duce Mauricio ceciderunt. Mundus, accepto nuncio, magnum ex infelici casu dolorem cepit: mox irà ardens, adversus hostem incompotè properat. Validissimè configitur: ac victoria quidem Romanis cedit, sed Cadmea. Confectus enim plerisque hostium, cum cæteri palam fugerent, Mundus cæde furens, ac temere insequens, nec valens commotum filii casu animum cohibere, à quodam fugientium vulnèratus, occubuit: tandem hostis urgeri desitus, & uterque exercitus digressus est. Tunc Romani in memoriam revocarunt Sibyllinum Oraculum, quod antea decantatum prodigiū loco habebant. Sic enim illud accipiebant, ut dicerent, post captam Africam, Orbem cum sua progenie ad interitum redactum iri. Non erat hæc sententia vaticinii, sed prænunciato Africæ reditu in ditionem Romanam, id sequebatur; tunc Mundum cum filio periturum. Etenim his verbis constabat: *Africā captā, Mundus cum nato peribit*. Et quoniam Mundus latinè Orbem universum significat, ad Orbem oraculum referebant. Sed hæc hæc hactenus. Salonas autem nemo se recepit. Nam & Romani, omnino orbatu Ducibus, rediere domum, & Gothos, amisso exercitus robore, in regionis illius castella metus compulsi. Neque enim Salonarum muris fidebant, præsertim cum Romani, urbis illius incolæ, ipsis parum studerent.

Theodatus, his auditis, Legatos, qui ad ipsum jam venerant, nullo numero habere cepit. Erat enim perfidiosus naturā, itaque mobilis, ut fortuna, quæcunque adesset, eum temere, & contra personæ, ac muneris dignitatem, jam immodico terrore dejiceret; jam audaciā efferret tantā, quantam verbis consequi nequeo. Tunc igitur allato necis Mundi, ac Mauricii nuncio supra modum, & rerum gestarum conditionem elatus, Legatos, quos jam acceperat, argutè ludificari aggressus est, ac die quodam, cum ei Petrus pactionem, quam cum Imperatore confecerat, violatam exprobrasset, accitis ambobus publicè hæc verba protulit. Augusta quidem est, & apud omnes gentes verenda admodum Legationis functio. Hoc autem honore tamdiu Legati merito fruuntur, dum Legationis dignitatem modestiā suā retinent. Etenim jure communi gentium occiditur Legatus, qui vel in Regem aperte fuit contumeliosus, vel torum cujuscumque temeravit. His Petrum Theodatus perstrinxit, non quòd ille cum foemina rem habuisset, verum ut ostenderet esse crimina, quæ Legatum capitali supplicio obnoxium redderent. Legati verò sic responderunt. Hæc non ita se habent, ut dixisti, Gothorum Princeps, nec tu Legatos gravium scelerum reos feceris, levibus, vanisque pretextibus. Nequit enim, ut maxime velit, adulter esse Legatus, qui ne aquam quidem habere facile possit, nisi eorum, à quibus asservatur, permisso. Quod ad verba illius attinet; cum is omnia refert, quæ à delegante accepit, si qua est in his culpa, eam jure sustineat, qui imperavit, non Orator, in quo nihil, nisi ministri operam, spectes. Quare quidquid ex Imperatoris ore exceptum afferimus, dicemus: tu verò fac animo tranquil-

lo audias: nam perturbatus, huc facile prolaberis, ut Legatorum jus violes. Nunc demum tempus est quæcunque Imperatori promisisti; implere sponte; eamque ob causam venimus, & tibi scriptas ab eo literas jam accepisti: quas autem ad Optimates Gothorum dedit, ipsis tantum reddemus. Hæc à Legatis dicta cum audiissent, qui aderant, Barbarorum primores, missas ad se literas jussere tradi Theodato: erant autem hujusmodi. Id nobis cordi est, ut vos in nostræ Rei corpus publicæ recipiamus: quod vobis jucundissimum esse debet. Venturos enim ad nos, non imminutio dignitatis, sed accessio manet, & cumulus. In primis valeat, quòd Gothos non ad externa, & ignota ipsis domicilia invitamus: verum familiares accimus nostros, post interruptam aliquanto spatio consuetudinem. Quamobrem Athanasium, & Petrum misimus, quorum operam juvare vos in omnibus decet. Hæc erat literarum significatio; quas Theodatus cum perlegisset, longè aversus à præstanda Augusto promissi fide, Legatos severā custodiā septos tenuit.

Postquam hæc Justinianus Aug., & quæ in Dalmatia contigerant, audiit, Constantianum, sacri stabuli Comitem, in Illyricum misit, jussitque exercitum cogere, & Salonas tentare pro viribus: Belisario mandavit, ut in Italiam properaret, & pro hostibus haberet Gothos. Ubi venit Epidamnium Constantianus, aliquandiu moratus ibi, conflavit exercitum. Interea Gothi cum aliis copiis, Grippa Duce, ingressi Dalmatiam, Salonas obtinuerunt. Optimè tandem instructus Constantianus, Epidamno solvit, classemque universam appellit Epidaurum: quæ urbs à dextera est sinum Ionium ingredientibus. Ibi tum agebant à Grippa missi exploratores: quibus classem, & exercitum Constantiani inspicientibus, & mare, & terra armato plena milite visa sunt. Itaque ad Grippam reversi Constantianum non paucas virorum myriadas secum ducere asseverarunt. Quo ille nuncio perculsus, nec tutum esse ducebat ire obviam adventantibus, nec cingi obsidione à Cæsarianis volebat, tam validè maris imperium obtinentibus. Salonarum præsertim muri, quorum jam pars magna corruerat, eum habebant sollicitum, & civium in Gothos voluntas ipsi valde suspecta erat. Quocirca inde cum omnibus copiis quàm celerrimè egressus, in campo Salonas, & urbem Scardonam interjacente, castrametatur. Profectus Epidauro Constantianus universa cum classe navigat, & ad Lissam, quæ in sinu sita est, applicat. Tum quosdam e suis mittit, renunciaturos, quæ de rebus Grippæ exploratè compererint. Ab his ordine edoctus omnia, rectè Salonas cursum intendit. Proximè urbem delatus, expositis in terram copiis, ipse quidem ibi constitit; delectis verò quingentis, cum Siphyllam, è suis unum Protectoribus, præposuisset, injunxit ut angustias occuparent, quas in suburbiis esse audiverat. Siphyllas mandata fecit. Postridie Constantianus, omnisque exercitus Salonas terra, marique ingressi, in portu classem religarunt. Tum curam Constantianus ad reparandas properè ruinas omnes murorum contulit. Grippas autem, & Gothorum exercitus, septimo post captas à Romanis Salonas die, inde moventes, Ravennam redierunt. Ita demum Constantianus Dalmatiam, Liburniamque omnem obtinuit, conciliatis sibi omnibus Gothis, illarum partium incolis. Eò loci erant Dalmatiæ res. Pariter cum hyeme pri-

primus annus exiit hujus belli , quod literis  
commisit Procopius .

C A P U T VIII.

*Ingressus Italiam Belisarius, Ebrimirum Theo-  
dati generum in fidem recipit. Neapolim ob-  
sidet. Inceptum hoc dissuadenti Stephano  
civi Neapolitano respondet. Initium à  
civibus deditiois faciendæ consi-  
lium Pastor, & Asclepiodotus oratione sua  
evertunt.*

**B**elisarius, relicto Syracusis, & Panormi  
præsidio, cum cæteris copiis Messanâ tra-  
jecit Rhegium; ubi Scyllam, & Charibdin  
fuisse Poëtæ fabulantur. Quotidie confluebant  
indigenæ, in ejus fidem se conferentes; cum  
oppida sua, à multo jam tempore nuda mœni-  
bus, tueri nollent, maximèque odissent Go-  
thos, dominatu, quo tunc premebantur, of-  
fensi meritò. E Gothis Ebrimur, gener Theo-  
dati, cujus filiam Theodenantham uxorem du-  
xerat, cum omni suo comitatu ad Belisarium  
transfugit, & statim ad Imperatorem profectus,  
præter honores alios, Patricii dignitatem ob-  
tinuit. Rhegio exercitus terrestri itinere per  
Brutiorum, & Lucanorum oras processit, pro-  
sequente classe non procul à continente. In-  
gressi Campaniam, devenerunt ad urbem ma-  
ritimam ( Neapolim vocant ) munitam admo-  
dum, & magno Gothorum præsidio instructam.  
Ac naves quidem Belisarius in portu extra teli  
jactum hæere jussit: ipse verò prope urbem  
metatus, ante omnia castellum suburbanum de-  
ditione cepit: deinde civibus, quod petebant,  
concessit, ut quosdam ex Optimatibus in ca-  
stra mitterent, qui quæcunque vellent elocuti,  
vicissim quæ ex ipso audissent, publicè renun-  
ciarent. Confestim Neapolitani Stephanum  
destinant, qui ad Belisarium admissus, ita  
differuit. Iniquè facis, Magister militum, cum  
bellum infers Romanis infantibus, & urbis  
parvæ incolis, ita constrictis Barbarorum do-  
minorum præsidio, ut, si libeat repugnare,  
non liceat. Accedit quòd isti præsidium apud  
nos agitur venerunt, relictis sub Theodati  
manu liberis, uxoribus, rebusque pretiosissi-  
mis. Quare si quid in eum moliti nobiscum  
fuerint, se ipsi potius prodidisse videbuntur,  
quàm urbem. Ac si verum liberè fatendum  
est, vestris rationibus adversatur susceptum à  
vobis consilium nos invadendi. Vos quidem,  
ubi Romam ceperitis, Neapoli quoque nullo  
negotio potiemini: ab illa autem repulsi, ne-  
que hanc, ut patet, obtinebitis tutò. Itaque  
tempus in hac obsidione inutiliter traducetis.  
Hactenus Stephanus.

At Belisarius ita reposuit. Recte-ne, an-  
secus consultâ, ac provisâ re huc venerimus:  
considerandum Neapolitanis non proponemus:  
sed quæ à nobis institutam modò consultatio-  
nem merentur, ea volumus ut expendatis, &  
quidquid è re vestra futurum est, amplectamini.  
Ergo missum ad vos, cæterosque Ita-  
los in libertatem vindicandos exercitum Impe-  
ratoris accipite, nec bonis deterrima omnium  
præoptate. Qui ne servitium, aliudve dedecus  
patiantur, bellum suscipiunt; ii sanè, si rem  
prosperè gesserint, fructum inde duplicem re-  
ferunt, victores utique, & malis liberi redeun-  
tes: sin victi fuerint; hoc saltem reportant so-  
latium, quòd inviti fortunam infestam sequan-

**A**tur. Quibus verò, cum citra pugnam excute-  
re jugum liceat, ut firmiter id retineant, pu-  
gnare libet; illis, vel ipsa victoria, si fortè  
cesserit, in rebus maxime necessariis fraudi est:  
pejus autem, quàm optabant, certamine per-  
functis, ad cæteras ærumnas calamitas cladis ac-  
cedit. Atque hæc Neapolitanis dicta sunt. Go-  
this verò hinc degentibus optionem facimus,  
utrum malint, nobiscum deinceps Imperatori  
magno parère; an redire domum incolumes.  
Jam, si his prorsus repudiatis conditionibus,  
arma in nos tollere audeatis; non poterimus  
facere, volente Deo, quin obvium quemque  
hostiliter accipiamus. At, si Neapolitanis sequi  
partes Augusti placet, seque adeò dura servi-  
tute eximere, interposita fide recipio, à nobis  
bona in vos eadem profectura, quorum spes  
Siculis antea ita fecimus, ut nos perjurii infi-  
mulare meritò nequeant.

**B** Hæc Stephano Belisarius referenda publicè  
commisit: privatim magna spondit præmia,  
si Neapolitanorum animos ad Imperatorem con-  
verteret. Reversus in urbem Stephanus, sibi  
dicta à Belisario retulit, suamque ipse senten-  
tiam promens, perniciosum fore civibus cum  
Augusto bellum asseruit. Cum eo conspirabat  
Antiochus, natione Syrus; qui commercii ma-  
ritimi gratiâ jampridem habitabat Neapoli,  
magna cum laude prudentiæ, & probitatis.  
Ibidem erant Pastor, & Asclepiodotus, Advoca-  
ti, & inter Neapolitanos admodum clari.  
**C** Hi Gothis amicissimi cum essent, nec vellent  
præsentem rerum statum mutari, ratione inter  
se inita, qua cæptum disturbarent; multitudi-  
ni instabant, ut multas, ac magnas proponeret  
conditiones, & Belisarium jurejurando obstrin-  
geret, quo fidem is faceret, se promissâ non  
dilaturum. Denique omnia, quæ Belisarium  
nemo admissurum putaret, in libello per scri-  
pta, dedere Stephano: qui iterum Cæsarea  
castra ingressus, cum libellum Magistro mili-  
tum obtulisset, rogavit, vellet-ne, quæcunque  
Neapolitani peterent, exequi, & jurejurando  
firmare? Ille verò in omnibus satis ipsis factum  
iri pollicitus, Stephanum remisit. His auditis,  
**D** assensum testari voce Neapolitani; clamitare,  
accipiendum in urbem esse Imperatoris exerci-  
tum: pro certo jactare, nullo modo fraudi id  
sibi fore; cuius rem planam fieri exemplo Si-  
culorum, qui Tyrannis Barbaris nuper valere  
jussis, ut se Justiniani Imperio subderent, li-  
bertate gaudeant, omni molestia vacui. Jam-  
que ad portas tumultuosè decurrebant, ut eas  
panderent; his autem offensi Gothi, nec va-  
lentes obsistere, abscedebant: cum & popu-  
lum, & Gothos omnes Pastor, atque Ascle-  
piodotus unum in locum convocarunt, itaque  
sunt allocuti. Cum civitatis plebs in præcipi-  
tem locum se, & salutem suam committit, id  
facit, quod in proclivi est; præsertim si cum  
**E**nullo Procerum communicato consilio, de re-  
rum summa ad arbitrium suum constituit. Nos  
autem, communi instante exitio facere non pos-  
sumus, quin de patria benè mereamur nunc  
ultimum, hac saltem cohortatione. Ergo, ci-  
ves, omni, ut videmus, ope contenditis, vos,  
urbemque permittite Belisario, montes vobis  
pollicenti aureos, ac jusjurandum sanctissimum  
offerenti. Ista quidem vobis conducere nemo  
non fateatur, si id quoque promittere Belisa-  
rius possit, se bello potiturum. Summæ enim  
esset dementiæ non quilibet gratificari futuro  
domino. Verùm si hæc in incerto posita sunt;  
nec mortalium quisquam idoneus est fidejussor  
for-

fortunæ; videte quas calamitates accersere studeatis. Nam si Gothi bello superiores evaserint, pœnam vobis irrogabunt, ut hostibus infensissimis: quippe qui nulla adacti necessitate, sed perfida adducti segnitie, in proditionem incubueritis. Ex quo etiam fiet, ut ipse Belisarius, si fortè vicerit, nos infidos, & nostrorum proditores Principum judicet, ac tanquam transfugas perpetuo, ut par est, præsidio Imperator frænet. Et verò qui proditorem, quo utatur, nactus est, ejus quidem beneficio repenti victor oblectatur; ac postea, ob admissam fraudem suspectum odit, ac talis auctorem beneficii timet, signa illius perfidiæ apud se habens. Rursus, modò Gothis in præsentem fidem servemus, fortiter dimicando; si quidem hostem debellaverint, ab ipsis bona amplissima; sin fortè vicerit Belisarius, ab eo veniam consequemur. Nemo enim, nisi excors, amorem infeliciter fidelem plectit. Quid verò vobis accidit, ut obsidionem hostilem expaveatis; cum nec ab annona imparari, nec comestibus interclusi, domi sedeat in otio, mœnibus, atque hisce præsidariis præbentibus securitatem. Si qua certè spes expugnandæ urbis Belisario foret, ad pactiorem ejusmodi, ut equidem sentimus, non accessisset: ac si justitiæ, nostræque utilitati studeret, sibi non committendum putaret, ut terrorem incuteret Neapolitanis, & nostro in Gothos scelere suam potentiam stabiliret: sed cum Theodato, & Gothis conferret manum, ut in victoris potestate veniret urbs, sine periculo nostro, ac proditione. Sic locuti Pastor, & Asclepiodotus, Judæos nullam urbi rem necessariam de fore affirmantes produunt: Gothi se mœniam tutò servaturos omni asseveratione recipiunt. Quibus promissis inducti Neapolitani, Belisario mandant, inde quamprimum moveat. At ille in obsidionem incubuit. Tentato sæpe muro, repulsus est, multis amissis militibus, iisque generosissimis. Ad muros enim Neapolis qua mare, qua derupta loca, negabant aditum, & cum ob alia, tum propter acclivitatem, insuperabiles erant agredientibus. Nec multum Belisarius Neapolitanos turbavit, aquæductu urbis inciso: nam cum intra murorum ambitum essent putei, qui sufficerent usibus necessariis, vix jactura illa sentiebatur.

## CAPUT IX.

*Theodatus Gothorum Rex futurum belli exitum prodigio discit. Belisarii in Neapolitanos conatus irriti. Via, qua urbs capi poterat, cognita, & occultè munita, ad deditiorem invitatur, expugnationum mala commemorans.*

Obsessi, clam hostibus, Romam miserunt, qui promptum à Theodato subsidium peterent. Is verò, ut erat naturâ ignavus, quem admodum supra dixi, nullum belli apparatus habebat. Sunt qui causam aliam addant, oblatum nempe prodigium, quod illum perculerit, ac terruerit vehementius: id ego, etsi judico incredibile, tamen narrabo. Theodatus, cum antea didicisset divinos consulere, & fide dignari, consilii tunc laborans inopiâ, quæ maximè ad exploranda vaticinia impellere solet homines, ex Hebræo quodam, arte illa celeberrimo, quesivit, quis exitus belli hujus futurus esset? Præcepit ille, ut porcos triginta in cellulas tres,

A nimirum denos in unamquamque, concluderet; ac primam quidem decadem Gothos, alteram Romanos, tertiam Imperatoris milites appellaret; tum ad præstitutam diem quiesceret. Morem gessit Theodatus. Ubi dies dicta affuit, ambo cellas ingressi, porcos inspiciunt. Quibuscumque nomen impositum Gothorum fuerat, eos invenere mortuos, duobus demptis; vivos autem omnes, præterquam paucos, Imperatoris milites, ut vocabant, at Romanorum appellatione donatis, fetarum defluvium pati contigit, eorum quinque in vita manserunt. Contemplatus hæc Theodatus, & conjecturâ affecutus, exitum belli expavisse dicitur, ut qui probè jam intelligeret fore, ut Romanorum fortunæ defluerent, eorumque media pars interiret, Gothorum gens cladibus ad paucos redigeretur, & paucorum morte staret Imperatori victoria. Hinc Theodato ad decertandum cum Belisario nihil animi fuisse ferunt. Porro de his differat quisque, prout ipsis fidem, vel adjungit, vel abrogat.

B At Belisarius, Neapolitanos terrâ, marique obsidens, æstuabat. Nam illos nec in deditiorem voluntariam concessuros unquam putabat, nec fore sperabat, ut vi caperet, repugnante, maximè difficultate loci, nec parum dolebat, quod ibi tempus consumeret, reputans, se coactum iri Theodatum, & Romam aggredi hyme. Jamque copiis, ut convasarent edixerat, inde mox discessurus, cum illi curis gravissimis fluctuanti, feliciter hoc evenit. Isaurum quemdam cupido cepit inspiciendæ structuræ aquæductus, & quo is modo civibus aquæ usum præberet. Ingressus procul ab Urbe, ubi illum Belisarius ruperat, expeditissimè processit, cum propter labem, nihil aquæ inesset. Proximè mœnia, saxum ingens offendit, ibi ipsâ loci naturâ, non hominum manibus positum, cui aquæ luctum continuaverant veteres ejus structores, sic perforato, ut transitum satis laxum daret aquæ, negaret viro. Itaque non æqualem ubique habebat latitudinem aquæductus, sed in eo saxo occurrebant angustia viro, præsertim loricato, scutatoque impervia. Isaurus, re perspecta, visum est, fieri posse ut in Urbem penetraret exercitus. si meatus ille paulum laxaretur. Et quoniam homo erat obscurus, nec sermonem cum ullo Duce unquam habuerat, Paucaridi Isaurus, inter Belisarii Scutarios inclyto, rem aperuit: extemplo indicavit Paucaridæ Belisario, qui præ nunciis voluptate respirans, hominem ad manum operi admovendam, promissâ grandi pecuniâ, impulit, jussit assumere Isauros aliquot, & rupem quamprimum excindere, ea cautione adhibita, ut nemo persentiret. Paucaris cum Isauris, quos delegit incepto huic omnino idoneos, aquæductum occultè subiit. Ad locum, quem arctabat cautes, progressi, opus inchoant, urgentque non asciis, nec securibus cædentes saxum, ne sonitus rem hosti proderet, sed acutis quibusdam ferramentis illud radentes sine ulla intermissione, brevi tempore tantum effecerunt, ut indutus lorica vir, & clypeum ferens, transire posset.

C Cuncta jam optimè se habebant, cum Belisarius in hanc venit cogitationem, si in urbem exercitus vi irrumperet, securam hinc stragem hominum, & quæcumque in urbe ab hoste capta patrari solent. Quocirca accitum illico Stephanum sic affatur. Captas urbes persæpe vidi, & quæ usu tunc veniunt, usu cognovi. Summâ licentiâ desævit in viros ferrum ad interneccionem: sceminis, licet mortem peroprantibus



tibus, parcat, ad ludum contumeliosum referans, in quo dira, & miseratione digna patiuntur: liberali cultu, & educatione privati pueri, servire necesse habent, idque inimicissimis, quorum manus paterno cruore tinctas viderunt. Omitto incendia, amice Stephane, quæ divitias, atque urbis nitorem delent. Nunc, dum eadem, quæ captis antea urbibus contigerunt, patientem Neapolim hanc, tanquam in speculo, contemplant; ipsius me, & vestri miseret. In eam enim ita paratas habeo machinas, ut facere non possit, quin capiatur. Nollem certè urbs antiqua, quæ incolas Christianos habet, ac Romanos jam inde olim, in ejusmodi calamitatem incidere, præsertim ducente me Romanorum exercitum, & habente in castris complures Barbaros, quorum iram inhibere non potero, si impressione ceperint urbem, pro cuius mœnibus fratres, & consanguineos amiserunt. Ergo dum vobis integrum est potiora eligere, & pacisci, in melius referre consilia, & calamitatem vitare, quæ cum, ut apparet, vobis inciderit, vestram meritò pervicaciam, non fortunam culpabitis. His dictis, remisit Stephanum Belisarius. Ille ad populum Neapolitanum processit lacrymans, & cum gemitu retulit, quæcunque Belisarium dicentem audiverat. Ii verò nec metum cepere, nec deditiois Belisario faciendæ consilium. Nimirum Deus Imperatori subdere Neapolitanos volebat, nisi malè multatos.

### C A P U T X.

*Belisarius in urbem Neapolim parat irrumperè: suos tandem per aquæductum immittit. Urbis captae clades. Belisarius ad clementiam hortatur exercitum. Repentinus Pastoris obitus. Stephani, & Asclepiodoti convitia mutua. Asclepiodotum populus in frustra concidit.*

**T**unc Belisarius ad irruptionem faciendam ita res comparavit. Vesperi, prima face, virorum circiter CD. delectu habito, cum Magnum turmæ equestris Ducem, & Ennem, cui parebant Isauri, illis præfecisset, edixit omnibus, ut loricas induerent, & scutis, ensibusque instructi, mandata sua quiete expectarent. Accersitum Bessam à se digredi vetuit, habere se dicens, quæ cum ipso de exercitu constitueret. Adulta nocte, Magno, & Enni, quo jam res deducta esset, aperuit, ac monstrans locum, ubi prius aquæductum inciderat, præcepit, ut sumptis lucernis, quadringentos illos in urbem inducerent. Comites addidit tubicines duos, qui urbem ingressi, eam clangore turbarent, suisque significarent eventum rei. Ipse scalas quamplurimas, jam ante fabricatas, habebat in expedito, ac dum illi, qui subierant aquæductum, ad urbem procedebant, cum Bessa, ac Photio ibi stans, cum ipsis omnia disponebat. Tum dimissis per castra, qui vigilare omnes juberent, & habere arma in manibus, quos maxime valere animo judicabat, eorum agmine se succinxit. Ad urbem verò suggredientium pars major, periculo territa, pedem retulit, quos vehementer quidem, sed frustra ad se hortando revocare conatus Magnus, cum illis ad militiæ Magistrum rediit. Eos malè verbis accepit Belisarius, lectosque è circumstantibus ducentos, cum Magno ire iussit. His ducem se Photius præbere volens, in canalem insiluit, sed

**A** vetuit Belisarius porro pergere. Pudore demum, quem Magistri militum, Photique exprobratio incutiebat, incensi omnes, quicumque periculum refugerant, illudque ausi subire denuo, eos secuti sunt. Ac veritus Belisarius, ne hostium manipulus, qui in turri, aquæductui proxima, excubabat, fraudem perciperet, eò se contulit, & Bessæ imperavit, ut sermones serendo cum illis Gothicè, ipsorum aures teneret, quo minus armorum sonitum acciperent. Bessas magna voce eos inclamans, ut sese Belisario dederent, hortari cœpit, bona pollicens plurima. Illi ridicula, & fannas in Belisarium, ipsumque Imperatorem pleno ore mittebant. Ita se Belisarius, ac Bessas ibi gesserunt.

**B** Cum autem Neapolis aquæductus non solum ad muros usque tectus sit, sed in urbem etiam longè excurrat, altum habens fornix è coctili latere, hinc factum est, ut intra murum urbis progressi omnes, quos Magnus, atque Ennes ducebant, nec ubi terrarum essent, conicere, nec usquam exire potuerint, donec primi devenire in locum, ubi cœlo canalis patebat, eratque domus admodum neglecta, quam sola, eaque pauperrima muliercula incolebat: ibidem super aquæductu enata olea in arborem creverat. Simul ac videre cœlum, & in urbe media se esse intellexerunt, erumpere consilium fuit, sed nulla ars suppetebat, qua, præsertim cum armis, canali egrederentur. Erant enim alti parietes, nec ascensum præbebant.

**C** Militibus valde animo fluctuantibus, & angusti in spatio se comprimentibus (jam enim pone sequentium magnus numerus confluebat) cuidam in mentem venit ascensum tentare. Itaque positis confestim armis, manibus, pedibusque enitens, ad mulieris domum evasit, eamque ibi nactus, ipsi mortem, ni taceret, minatus est. Illa præ ingenti metu obmutuit. Is verò, cum ex oleæ caudice lorum validum reli-gasset, alteram ejus partem extremam in aquæductum demisit, qua singuli milites apprehensa, foras ægrè se sustulerunt. Quarta pars noctis adhuc supererat, cum suggesti omnes ad mœnia succedunt, ac turrium duarum custodes incautos trucidant, ad illum murorum partem, quæ Septentrionem spectat, ubi Belisarius cum Bessa, ac Photio stabat, incepti successum cupidissimè expectans. Illi tubis vocarunt ipsos ad murum, cui scalas cum applicuisset Belisarius, & inde milites iussisset ascendere, accidit, ut nullæ pinnas pertingerent: quippe fabricati illas in occulto opifices, non potuerant justam assequi longitudinem. Quare binis invicem colligatis, per utraque scandendo, milites pinnas superavere. Ibi res Belisario sic procedebat.

**D** Interea ad maritimam murorum partem, non Barbarorum, sed Judæorum custodiis munitam, nec scalis uti milites, nec ascendere poterant. Sibi enim conosci Judæi, se in offensionem hostium cecidisse, oblato ipsis impedimento, quo minus urbe citra pugnam potirentur, eam ob causam, acti desperatione, fortiter pugnant, quamvis urbe jam capta, ac præter opinionem hostilem imperum sustinebant. Ubi illuxit, pars eorum, qui ascenderant, illos invasit: tum à tergo appetiti telis, fugerunt; vi, atque impressione Neapolis capta est, ac portis jam reclusis, Rom. omnis exercitus intravit. Qui ad portas, orienti Soli obversas, locati fuerant, cum scalæ nusquam præsto essent, igni valvas corruerunt, nullis defensas custodibus: jam enim his fugâ dilapsis, pars illa muri planè vacabat. Ingens tum cædes facta. Nam omnes, præ-



præsertim quicumque fratrem, vel propinquum in oppugnatione amiserant, ira furentes, obvium quemque, sine ullo ætatis discrimine, mactabant. Ingressi domos, pueros, foeminasque sua faciebant mancipia, & opes diripiebant: in primis Massagetæ, qui ne à templis quidem vim abstinentes, multis, qui se illis commiserant, necem intulerunt. Ita sæviturum est, donec Belisarius, quoquoersum discurrens, prohibuit, & advocata concione sic verba fecit. Postquam Deus victoriam, & insignem gloriam vobis tribuit, urbe, quæ hæcenus inexpugnabilis fuerat, in nostram potestatem subiecta, non oportet indignos præstare nos tali gratia; sed multa erga victos humanitate ostendere, à nobis illos merito subactos esse. Nolite igitur odium in Neapolitanos exercere perpetuum, neque ultra belli finem illud producite. Nemo victor jam victos odit: quod si ipsos interimitis, non jam tolletis hostes de medio; verum subditos morte mulcabitis. Itaque nocendi his finem facite, nec iræ sic indulgete, ut illi omnia permittatis. Turpe enim est iracundiâ videri vinci victores hostium. Vobis eorum omnes pecuniæ in præmium bellicæ virtutis cedant: at viris reddantur cum liberis conjuges: atque hinc discant victi, quales amicos suis ipsi temeritas in tempore eripuerit. Hac Belisarius habita oratione, Neapolitanis uxores, liberos, ac cæteros captivos omnes dimisit, nullam vim turpem expertos, ipsisque animos militum reconciliavit. Ita factum est, ut Neapolitani illo uno die libertatem amiserint, receperintque, & ad suas pretii majoris pecunias redierint. Nam qui aurum, aliudve pretiosum habuerant, id jam ante abdiderant, infossum terræ. Itaque inscientibus hostibus, pecunias pariter cum domibus recuperarunt. Hunc habitum exitum obsidio per dies admodum XX. extracta. Captos ibi Gothos, minimum DCC. servavit incolumes Belisarius, nec minori in honore, quàm suos milites habuit.

Pastor, qui plebem, uti supra commemoravi, ad insaniendum perpulerat, ubi captam urbem animadvertit, in apoplexiam incidit, ac repente efflavit animam, cum antea bellè haberet, nec eum quisquam molestiâ affecisset. Asclepiodotus verò, quem ille participem, sociumque machinationis habuerat, cum Optimatibus, qui supererant, Belisarium adiit. Hic ipsum Stephanus, hujusmodi convitiis aggressus est. Vide mortalium omnium pessime, quæ mala patriæ importaveris, tuo in Gothos studio prodita salute civium. Ac si res Barbaris ex sententia successisset, mercedem ab illis accipere, & unumquemque nostrum, qui potentiora consilia sequebamur, insimulare proditionis cum Romanis compositæ voluisses. Nunc postquam Imperator urbem recepit, ac nobis hujus viri virtus salutem peperit; adeò ne inconsideratè ausus es convenire Magistrum militum, quasi nihil mali, nec in Neapolitanos, nec in Cæsareum exercitum molitus sis? Sic Stephanus vicem publicam graviter dolens, in Asclepiodotum erupit stomachum. Is verò respondens, non advertis, inquit, præclare vir, te nobis, dum nostram in Gothos benevolentiam exprobras, præconium tribuere. Nemo enim, nisi constans animo sit, adductis in periculum dominis studium unquam exhibeat. Mercetè victores talem publicæ rei suæ defensores habebunt, qualem hostem experti sunt. Nam qui ingenio fideli est, haud mutat animum cum fortuna. Tu verò, si cursus rerum.

Tom. I.

A diversus fuerit, quicumque accesserint, oblatam ab ipsis conditionem statim accipies. Etenim qui mentis inconstantia laborat, simul timuit, fidem vel amicissimis pactam deserit. Hæc retulit Asclepiodotus: quem ut inde abeuntem vidit populus Neapolitanus, facto agmine, malorum omnium, quæ tunc accidissent, auctorem clamitans, haud prius discessit, quàm ipsum contrucidavit, ejusque corpus minutatim discerpit. Subinde Pastoris domum ingressi, cum eum quærent, famulis mortuum affirmantibus, credere noluerunt, donec illi monstrarunt cadaver hominis, quod Neapolitani è patibulo suspenderunt in suburbano. Tum Belisarium orarunt, ut eorum, quæ justâ accensi irâ fecissent, veniam daret: quâ impetratâ, digressi sunt. Ita demum Neapolitani ex malis emersere.

## CAPUT XI.

*Gothorum Rex creatus Vitigis, de medio Theodatum tollit. Ejus ad Gothos oratio de prudenti cunctatione, & belli apparatu.*

*Relictio Romæ præsidio, Ravennam concedit. Matasyntham Amalasinthæ filiam uxorem ducit.*

C Othi verò, qui apud Romam, circumjectisque in locis degebant, & vehementer mirati antea fuerant adeò cessare Theodatum, ut hosti appropinquanti offerre se, & congregi nollet, non leviter suspicantes, eum Justiniano August. Gothorum res ultro prodere, neque aliud curare, nisi ut in ocio fortunis abundanti, vitam traderet; ubi nuncius venit captam esse Neapolin, horum omnium culpam in ipsum palàm conjicientes, in locum coiere, qui Roma CCLXXX. stadiis distat, & à Romanis Regeta dicitur. Is castris commodissimus visus est, quòd multa habeat equorum pascua, ac rigetur fluvio, quem indigenæ Latino vocabulo Decennovium ideo appellant, quia decursis XIX. miliaribus, quæ stadia conficiunt CXIII. in mare influit ad urbem Tarracinam, monti proximam Circeò: ubi cum Circe egisse Ulysses ferunt; quos falli judico, si bene Homerus in insula domicilium Circes collocat. Quanquam fateor Circeum hunc montem sic in mare porrigi, ut insulæ speciem habeat, nec modò præternavigantibus, sed perambulantibus etiam ea litora, esse insula videatur longissimo tractu. At ubi quis in ipso fuerit, tunc demum se opinione deceptum prius fuisse videt. Atque hanc fortè ob causam Homerus insulæ nomen loco tribuit. Ego verò ad propositum redeo.

D Congregati apud Regeta Gothi, sibi, Italisque Regem eligunt Vitigin, virum haud illustri quidem loco natum, sed clarissimum præliis ad Sirmium ante editis, cum adversus Gepædas bellum gereret Theodericus. His Theodatus auditis, præcipiti fuga Ravennam petit. Mox Vitigis Optarin, natione Gothum, instare jubet, ac Theodatum abducere, seu vivum, seu mortuum. Erat autem Optaris Theodato hæc de causa infensus. Puellæ cujusdam, cum hæreditate, tum formâ divitis, nuptias Optaris ambiebat. Inductus pecuniâ Theodatus illam, huic ereptam proco, despondit alteri. Quamobrem Optaris, & animo suo, & Vitigi obsequens totum se ad insequendum Theodatum lubentissimè contulit, neque diem, neque noctem intermittens, donec illum affectus in via, affixit humi, ac resupinum, instar victimæ, jugulavit.

K k

Fune-

Funestum hunc habuit Theodatus exitum & vitæ, & regni, hoc tres annos potitus.

At Vitigis cum Gothis, qui aderant, ingressus Romam, ac de casu Theodati certior factus, lætitiâ ex eo cepit, illiusque filium Theodegiscum in custodiam dedit. Et quoniam Gothorum res minus paratas videbat, satius esse duxit, ante omnia Ravennam contendere, ut omnibus ibi probè ornatis, bellum suscipere. Advocata igitur concione, ita dissevit. Cæptis ingentibus, Commilitones, non usus præceptus occasionum, sed consiliorum prudentia eventus prosperos afferre solet. Sæpe enim plus profuit tempestiva cunctatio; dum vehemens opera, alieno tempore exhibita, rei bene gerendæ spem multis incidit. Etenim qui numero pollent, si imparati pugnent cum hoste viribus pari, facilius vincuntur, quàm qui, viribus quidem inferiores, sed paratissimi certamen ineunt. Nolimus igitur in perniciem subdito ambitionis impetu ruere: siquidem brevi pudore immortalem gloriam retinere præstat, quam vitatâ puncto temporis ignominia, probrum, ut apparet, sempiternum subire. Certè scitis Gothorum quamplurimos, ac ferè omnem armorum apparatus in Gallis, Venetiis, & regionibus remotissimis esse. Præterea cum Francis non levius isto susceptum habemus bellum: quo non bene composito, extremæ dementiæ fuerit aliud inchoare. Nam qui in ambiguo positi, nec in unum hostem intenti sunt, eos vinci consentaneum est. Ego verò sic statuo, Ravennam rectè eundum esse, atque ubi cum Francis confecerimus pacem, optimoque in loco cætera posuerimus, invadendum Belisarium cum omni Gothorum exercitu. Nec retro mecum cedere quemquam pigeat: quin etiam fugere nos apertè dicat. Enimverò ut opportuna timoris appellatio juvit multos, ita quosdam perdidit fortitudinis nomen alieno tempore usurpatum. Rerum autem momenta, atque utilitates confectari decet, non speciosa vocabula. Porrò virtutem viri non facinoris præclari initium, sed finis probat: nec fugiunt hostem, qui statim ut melius se instruxerunt, contra illum proficiscuntur; verùm qui sua corpora semper salva, & integra cupientes subducunt se se. Nec vestrum quisquam timeat, ne ista urbs capiatur. Nam si nobis Romani student, eam Gothis constanti fide servabunt, neque ullam experientur difficultatem, nos propediem ad se reduces accepturi. Sin aliquid in nos cudunt, minùs nocebunt, cum in urbem hostes admiserint; satius enim est cum aperto hoste pugnare. Quanquam ne quid ejusmodi contingat, providebo. Quippe milites plurimos, ac Præcæctum intelligentissimum, qui tuendæ Romæ sufficiant, relinquemus. Itaque hæc bene constituta habebimus, nec detrimentum ullum discessus hic noster pariet.

Hæc Vitigis: cui assensu Gothi omnes, ad iter se accinxerunt. Deinde Silverium urbis Antistitem, Senatam, Populumque Rom. multis idem commonefecit, reductoque in memoriam regno Theoderici, omnes hortatus est, ut Gothorum genti præstarent benevolentiam, sibi que eorum fidem gravissimo Sacramento devinxit. Delectis minimùm quatuor millibus virorum, qui Romam Gothis custodirent, Leuderin, provectâ ætate virum, ac prudentiæ laude celebrem præfecit: tum reliquo stipatus exercitu, Ravennam petiit, obsides tecum habens Senatores quamplurimos. Eò cum pervenisset, Matasuntham Amalasuathæ

A filiam, maturam jam viro virginem, invitam duxit in matrimonium, ut certius sibi regnum assereret hoc intimo nexu cum stirpe Theoderici. Deinde contractos undique Gothos omnes descripsit, ordinavitque, arma, atque equos singulis pro modo, & gradu dividens. Eos tantum Gothos, qui in Galliarum prædiis erant, cum sibi à Francis metueret, revocare non poterat. Hi verò Franci dicebantur olim Germani. Quæ primæ eorum fuerint sedes, & quo pacto Gallias occupaverint, ac demum hostiles cum Gothis susceperint inimicitias, narrare aggredior.

#### C A P U T XII.

B *Aliquarum Orbis Partium descriptio. Veteres Francorum sedes. Visigothorum ditio. Arborychi, & Franci in unam gentem coalescunt. Visigothi omnem Galliam obtinent. Franci cum Theoderico Italia Rege fœdus ineunt: Burgundiones vincunt: Alaricum Visigothorum Regem occidunt. Carcassonem obsident frustra. Theoderici res gestæ in Gallia. Theudis tyrannus.*

C **E**uropa dicitur pars Orbis ad eorum finem sita, qui in mare mediterraneum ab Oceano, & Gadibus provehuntur, ut in superioribus libris commemoravi. Africæ verò nomen accepit opposita continens: quam deinde Asiam vocant, qui porrò tendunt. De ulterioribus Africæ partibus exploratè non possum scribere, propter immensas solitudines. Quo etiam fit, ut nos penitus lateat origo Nili, quem in Ægyptum inde decurrere perhibent. Europa, ipso statim initio planè Peloponneso similis utrinque mari alluitur, ac prima illius portio, quæ magis ad Oceanum, Solemque occidentem porrigitur, appellatur Hispania ad Alpes usque montis Pyrenæi. Alpium verò nomen perviis montium angustiis tribuunt regionum illarum incolæ. Sequitur Gallia, quam vocant usque ad Liguriæ fines: ubi Alpes aliæ Gallos à Liguribus discludunt. Porrò Gallia multò majorem, quàm Hispania, latitudinem habet, ut par est. Incipiens enim ab angusto Europa, in progressu patescit amplissimè proportionem. Utriusque illius regionis latus Aquilonare Oceano: Australe mari, quod nominant Tyrrhenum, ambitur. Galliam cum alii rigant fluvii tum Rhodanus, ac Rhenus: qui sic diversi abeunt, ut alter in mare Tyrrhenum exeat, Rhenus in Oceanum evolvarur. Hic sunt paludes, ubi quondam habitaverunt Germani, qui Franci nunc appellantur, gens barbara, & initio parum spectata. Horum sedes contingebant Arborychi, cum reliqua omni Gallia, atque Hispania Romanis jam pridem subditi: secundum quos, ad Orientem, Thoringi concessam sibi ab Augusto Cæsare Imperatorum primo, regionem colebant. Non procul ab his, ad Austrum versus, degebant Burgundiones, ultra Thoringos Suabi, & Alamanni, validæ nationes. Isti omnes, ab antiquo liberi, oras illas tenebant.

E Procedente tempore Visigothi facta in Rom. Imperium irruptione, Hispaniam universam, ac provincias Gallie trans Rhodanum positas subegerunt, habueruntque vestigales. Militarem operam Romanis tunc navabant Arborychi: quibus Germani, utpote finitimis, & à veteri Reip. forma digressis, cum legem, ac jugum vellent imponere, primùm prædati, deinde recto

recto Marte eos aggressi sunt, agente omnes belli prurigne. Generositate, & in Romanos benevolentiam testati Arborychi, rem in eo bello gessere fortiter. Nihil vi proficientes Germani illos ad societatem, & affinitates jungendas invitarunt: quibus Arborychi libenter assensu sunt, quod Christiani utrique essent. Eo pacto in unam coaliti gentem, potentissimi evaserunt. Alii verò Romani milites, qui erant in extrema Gallia stationarii, cum nec Romam redire possent, neque ad hostes Arrianos desciscere vellent, se ipsi cum signis, & regionem, quam Romanis ante servabant, Arborychis, ac Germanis permiserunt, moresque omnes patrios retinere, quos eorum posteri ad se transmissos adhuc ritè observant. Nam & ex numeris, in quos olim contributi militaverunt, hac etiam ætate agnoscuntur, & signa propria præferentes invadunt prælia. Constantè patriis utuntur legibus, & præter alias Romani habitus partes, redimiculum capitis etiamnum gestant.

Ac tandiu quidem Galliam, quæ cis Rhodanum fluvium est, tenuit Imperator, quandiu Romanis sua constitit civilis administrationis forma: ubi verò illam Odoacer in tyrannidem mutavit, tunc Tyranni concessu, Galliam omnem ad Alpes usque, quibus Gallorum, ac Ligurum fines terminantur, Visigothi obtinuerunt. Post Odoacri necem, Thoringi, & Visigothi jam auctam Germanorum potentiam veriti (quippe hominum multitudine plurimum convaluerat, & obvios quosque aperta vi evertibat) Gothorum, ac Theoderici societatem magno studio ambierunt. Volens quoque Theodericus eos habere socios, cum ipsis devincire se affinitate non renuit. Itaque tunc Regi Visigothorum Alarico juniore Theudichusam virginem filiam suam, & Hermenefrido Thoringorum Regi Amelobergam, Amalafridæ sororis suæ filiam, collocavit. Quo factum, ut ab illis quidem Franci, metu Theoderici, vim abstinerent; sed arma intulerint Burgundionibus. Deinde Francos inter, & Gothos coitur societas in Burgundionum perniciem, pactoque convenit, ut gentem debellent, & ditionis illius terras obtineant: qui vicerint à sociis non adjuri, ubi multæ nomine certam auri summam ab illis acceperint, participes eos faciant bello captæ regionis. Igitur ex constituto Germani cum magno exercitu Burgundiones petunt, dum Theodericus, qui se in speciem ad expeditionem paraverat, copiarum profectionem differt, consultò procrastinans, exitumque expectans. Vix tandem emisso exercitu, Ducibus mandat, uti lentius iter habeant, ac si Francos victos audierint, ne porro ire pergant: sin fortè victoriam celsisse illis acceperint, deinceps properent. Hæc Theoderici mandata accurantibus Ducibus, Germani soli cum Burgundionibus manus conferunt. Inito acerrimè prælio, ceciderunt utrinque plurimi. Etenim diu dubio Marte pugnatum est: at dein Franci, verso in fugam hoste, & ad ultimas regionis, quam incolebat, propulso oras, ubi multas habebat munitiones, reliqua occuparunt. Accepto rei nuncio, affuere confestim Gothi, increpitique à sociis, viæ difficultatem causati sunt. Tum multâ repræsentatâ, regionem, uti convenerat, cum victoribus diviserunt. Atque ita magis eluxit prudentia Theoderici, qui subditorum amisso nemine, dimidiam terræ hostilis partem auro modico sibi paravit. Sic demum pars Galliæ a Gothiis, & Germanis haberi cœpta est.

Tom. I.

A Postea Germani viribus auctiores, nulla habita Theoderici ratione, ejusque metu depositò, in Alaricum, & Visigothos bellum moverunt. Quæ de re factus certior Alaricus, Theodericum protinus advocavit. Dum ille cum magno exercitu suppetias venit, interea Visigothi Germanis, quos ad urbem Carcaſsonem habere castra audierant, occurrunt, & castra ipsi etiam metati, sistunt. Ibi cum diutius sedissent, suos ab hoste vastari agros molestè ferebant. Denique in Alaricum contumeliosi passim erupere sermones, terrorem illi ab hoste incussum obicentium, focerique exprobrantium cunctationem. Se adversariis virtute, & animo pugnandi pares jactabant, & solos facilius è Germanis relatuos victoriam. Quare Gothi absentibus, coactus est Alaricus cum hoste configere. Quo in prælio superiores Germani Alaricum Regem cum plerisque Visigothorum occidunt, magnam Galliæ partem occupant, & summa contentione Carcaſsonem obsident, ferente fama, gazam ibi Imperatoriam aservari, quam ætate superiori, Româ captâ, Alaricus senior abstulerat. In ea visebatur Salomonis Hebræorum Regis supellex præclarissima. Erant enim præsiis ornata lapidibus complura vasa, quæ quondam Romani Hierosolymis exportaverant. Qui prælio super fuerant Visigothi, Gifelicum Alarici ex concubina filium, Regem appellarunt; quod Amalaricus, qui matrem habuit filiam Alarici, tunc admodum puer esset. Deinde Theoderico cum Gothorum copiis adventante, correpti metu Germani, obsidionem solverunt. Illinc digressi, regiones Galliæ, quæ ultra Rhodanum ad Oceanum vergunt, subegere: unde cum eos exigere non posset Theodericus, ut partes illas retinerent, concessit: reliquam ipse recepit Galliam, sublatoque è medio Gifelico, regnum Visigothorum transtulit ad suum ex filia nepotem Amalaricum, cujus adhuc pueri tutelam suscepit. Thesaurò omni, qui repositus erat Carcaſsonem, sublato, Ravennam festinè rediit. At in Galliam, Hispaniamque Præfectos, & copias identidem mittens, dabat operam providè, ut regnum sibi firmissimè stabiliret. Illarum autem provinciarum Præfectis tributum imposuit, quod cum quotannis acciperet, ne avaritiâ duci videretur, illud in donativum annum, quo Gothorum, ac Visigothorum exercitum afficiebat, convertit. Hinc factum progressu temporis, ut Gothi, & Visigothi, sub eodem Principe iisdem in terris positi, mutuis liberorum suorum connubiis affinitatem contraxerint.

Post verò, Theudis, natione Gothus, quem Theodericus exercitui præfecerat, miseratque in eas partes, ex Hispania uxorem duxit, non Visigotham genere, sed è sanguine indigenæ divitis, & ipsam auro locupletissimam, & fundi dominam latissimi in Hispania. Unde cum militum duo circiter millia collegisset, ac valido munisset se satellitio, verbo quidem Dux Gothorum Theoderici munere, re autem ipsa tyrannus erat non obscurus. Ac veritus pro singulari sua prudentia, ac rerum usu Theodericus, ne si bellum inferret subdito, sibi obviam, ut verosimile videbatur, Franci obsisterent, vel res novas moverent Visigothi, adeò non Theudi potestatem abrogavit, ut perpetuum armorum imperium ipsi detulerit. Porro Gothorum primoribus imperavit, ad eum scriberent, rectè ipsum, & convenienter sapientiæ suæ facturum, si Theoderici sa-

K k 2 lutandi

lutandi causa Ravennam veniret. Mandata quidem Theoderici planè Theudis exequatur, nec vectigal annuum intervertebat unquam; at nec Ravennam ire, nec per literas invitantibus id polliceri voluit.

## C A P U T XIII.

*Franci Thoringos, & Burgundiones debellant. Sororem Regis Francorum Amalaricus uxorem ducit: cum Atalarico paciscitur: à Francis in prælio vitâ spoliatur. Theodati cum Francis pacta conventa: de quibus implendis orationem Vitigis ad suos habet. Cum Francorum Regibus societatem pangit.*

Post Theoderici obitum, Franci nemine jam obsistente, Thoringos bello adorti, ipsorum Regem Hermenefridum interficiunt, ac totam gentem in ditionem subjungunt suam. Hermenefridi uxor cum liberis elapsa ad fratrem suum Theodatum, tunc temporis Gothorum Regem, se recipit. Deinde Germani cum Burgundionibus, qui supererant, armis congressi, adeptique victoriam, eorum Regem, in castellum quoddam regionis illius coniectum, aservarunt custodiis: ipsos verò ad obsequium redactos, secum in posterum militare coegerunt, ut bello captorum conditio postulabat, & locis omnibus, quæ Burgundiones ante coluerant, vectigal imposuerunt. Rex autem Visigothorum Amalaricus, adulta jam ætate, Germanorum potentiam reformidans, eorum Regis Theodeberti sororem in matrimonium duxit, & Galliam cum Gothis, & Atalarico consobrino suo ita divisit, ut Gothis cesserit quidquid est cis Rhodanum fluvium, partes verò trans illum positæ in Visigothorum ditione manserint. Convénit etiam inter ipsos, ut nec vectigal, quod constituerat Theodericus, non penderetur amplius Gothis. Quidquid opum ex urbe Carcasone idem abstulerat, Atalaricus bona fide Amalarico restituit. Quoniam verò hæc duæ gentes connubiis affinitates junxerant, unicuique viro, qui uxorem è gente altera acceperat, permessa est optio, utrum mallet uxorem sequi, an ad gentem, ex qua ipse esset, illam traducere. Uxores multi abduxerunt arbitrato suo: multi secuti sunt. Postea Amalaricus offenso suæ conjugis fratri pænas graves perfolvit. Cum enim uxorem de Deo rectè sentientem Arrianâ ipse imbutus hæresi, non modò consuetis uti cœremoniis, & in divino cultu instituta patria veraret sequi; sed indignis etiam modis acciperet nolentem ad suæ sectæ ritus accedere: hæc ferre non valens mulier, fratri rem totam edidit. Hinc orto Germanos inter, ac Visigothos bello, ac prælio pertinacissimè inito, victus demum Amalaricus non sine magna suorum strage oppetit. Sororem Theodebertus cum omnibus opibus recipit, & quantacumque pars Galliæ Visigothis obvenerat, eam obtinet. Qui cladi superfuerant, ex Gallia cum uxoribus, liberisque egressi, in Hispaniam ad Theudin jam palam tyrannum se receperunt. Ita Gallia in Gothorum, ac Germanorum ditionem venit.

Deinde Theodatus Gothorum Rex, de Belisarii in Siciliam adventu certior factus, cum Germanis paciscitur, ut ipsi eorum Reges ad hoc bellum auxilio veniant, ubi Galliæ partem, in ditione Gothica sitam, ac duo millia auri

A pondo acceperint. Verùm is vitæ fatum prius implevit, quàm pacta conventa. Quamobrem multi, iique fortissimi Gothorum in illis erant partibus præfidiarii, Duce Marcia. Neque eos evocare inde Vitigis tutò poterat, nec Francis pares putabat fore, Galliam, atque Italiam procul dubio incurfaturis, si ipse copias omnes Romam duceret. Itaque convocatis, qui inter Gothos erant lectissimi, orationem hanc habuit. Huc vos coëgi modò, Gentiles mei, ut monita dem, parum illa quidem jucunda, sed necessaria: quæ æquo animo audiat velim, & pro rerum instantium merito in medium consulatis. Certè quibus ex voto non procedunt incepta, de statu, in quo sunt, frustra illi tractaverint, nisi necessitati ac fortunæ se se accommodent. Cætera quidem bello necessaria optimè paravimus; sed obstant Franci, veteres hostes: quibus hætenus, licèt cum pecuniæ, & vitæ multorum dispendio, restitimus, quia nihil hostile præterea se nobis obtulit. Nunc arma aliò vertere coactis, pacem cum Francis pangere necesse erit: primò quia, si ipsis inimicitia nobiscum maneat, profectò in nos vires cum Belisario sociabunt. Fert enim natura, ut qui hostem communem habent, amicitia, ac societate conjuncti sint. Deinde, si utrumque exercitum separatè adoriamur, utrinque certa nobis clades impendet. Præstat igitur levi jactura maximam regni partem conservare, quàm habendi omnia cupiditate eò redigi, ut vitâ pariter cum omni ditione spoliemur ab hostibus. Quare existimo Germanos, non modò odium, quo à nobis dissident, deposituros, sed nostros etiam in hoc bello socios fore, si ipsis finitimam Galliam, & quantacumque pecuniam cum ea se daturum Theodatus promiserat, concedamus. Quo autem pacto, si res nobis prosperè cesserit, recuperaturi Galliam simus, nemo vestrum disquirat. Subit enim memoria veteris illius verbi, quo jubemur instantia benè constituere. Hæc cum audissent Gothorum Proceres, ac sibi conducere censuissent, ut ea fierent placuit. Ergo mittuntur statim ad Germanos Legati, qui illis Galliam cedant, datoque auro componant societatem. Tunc Reges Francorum erant Childebertus, Theodebertus, & Clotharius: qui traditam sibi Galliam, ac pecuniam inter se pro cuiusque regni portione diviserunt, promiseruntque se Gothis amicissimos fore, & auxilia missuros clam, non Francorum, sed nationum, quibus imperarent. Nec verò poterant adversus Romanos societatem coire palam, Imperatori in hoc bello opem paulò ante polliciti. Legati re, cujus causâ missi erant, confecta, Ravennam redeunt. Tum demum Marciam cum copiis, quibus præerat, Vitigis revocavit.

## C A P U T XIV.

*Belisarius relicto Neapoli, & Cumis præsidio, Romam petit. Dedit se Romani. Via Appia descriptio. Gothi Romæ excedunt. Eam ingreditur Belisarius, & ad obsidionem ferendam necessaria parat.*

Dum hæc agit Vitigis, interea Belisarius Romam cogitans profectionem parat. Itaque trecentis militibus, è peditatu delectis, Præfectoque Herodiano Neapolin credidit. Quot etiam Cumanæ arci custodiendæ suffecturos putavit, tot eò misit: cum in Campania, præ-



præter Cumas, ac Neapolin, nullus esset munitus locus. Hæ sunt Cumæ, quarum incolæ antrum ostendunt, in quo Sibyllam vaticinatam perhibent. Porro Cumas mare alluit, stadiis CXXVIII. Neapoli distans. Instruente exercitum Belisario, Romani calamitatem Neapolitanæ similem veriti, re perpensa, fatius esse judicarunt Imperatoris copias in urbem accipere; eos ad id maximè impellente Silverio, civitatis Pontifice. Mox Fidelium Mediolano urbe Liguriæ oriundum, qui prius Atalarici Assessor fuerat (hæc dignitas lingua Romanâ dicitur *Quæstor*) ad Belisarium legant, eumque Romam hoc invitant promisso, citra pugnam se urbem dedituros. Ille viâ Latinâ exercitum duxit, relicta ad lævam Appiâ, quam Appius Consul Romanus ante annos nongentos muniit, ac suo donavit nomine. Viam Appiam diebus quinque emittitur vir expeditus. Ab urbe enim Roma ad Capuam pertinet, ea latitudine, ut adversa inter se plaustra duo liberè commeent. Omnium maximè spectabilis est. Molares enim, & naturâ præduri sunt lapides omnes: quos certè Appius è remota aliqua lapidina illuc convexit; cum vicinus ager nullus ferat ejusmodi. Eos autem lævigatos in planum, & angulatos aptè commisit, non inferto zere, aliave re quapiam. Adeò tamen firma compage hærent, itaque coeunt, ut spectantibus non arte coagmentati, sed naturâ congeniti videantur. Et quamvis per tot sæcula frequentibus plaustris, ac jumentis quibuslibet quotidianum iter præbuerint, tamen nec ab ordine, vel minimùm cessere, nec fractus quisquam est, nec minutus, nec pristinum nitorem amisit. Hactenus de via Appia.

Gothi verò, qui Romæ præsidium agitabant, cum adventare hostem audissent, nec lateret eos Romanorum consilium, ex eo valde erant solliciti, quòd urbem tueri, & accedentibus repugnare minimè poterant. Inde postmodum, cum bona Romanorum venia, profecti, concesserunt omnes Ravennam, excepto Leuderii iporum Duce, quem, ut opinor, præsentis fortunæ pudor ibi tenuit. Illa die evenit, ut quo tempore Romam Belisarius cum Imperatoris exercitu per portam, quam Asinariam vocant, intrabat, eodem inde Gothi per aliam, quæ Flaminia appellatur, excesserint. Atque ita recepta est Roma die IX. Decembris, anno postquam capta fuerat sexagesimo, qui fuit XI. Imperii Justiniani. Tum Leuderii Gothorum Ducem, & portarum claves ad Imperatorem Belisarius misit, & curâ ad muros, qui passim collapsi erant, reparandos conversâ, minas ita extruxit, ut in angulum omnes desinerent, addita à sinistro latere appendice, ne defensores ad illos positi paterent telis oppugnantium à parte læva: & moenibus altam, ac præclaram fossam circumdedit. Ac providentiam quidem Magistri militum, & solertiam in pianarum structura præcipuè elucentem Romani prædicabant; iidem verò angebantur vehementer mirantes, quid illi in mentem venisset, ut si obsessum iri se intelligeret, intraret Romam, obsidioni serendæ imparem, tum ob annonæ difficultatem, quam, quòd à mari absit, passura esset; tum ob ingentem murorum ambitum, situmque in campo planissimo, qui facilem invadentibus præbet aditum, pro natura loci. Hæc audiens Belisarius, nihilo fecius omnia ad obsidionem necessaria expedit, & frumentum, quod è Sicilia secum advexerat, in orrea publica coaditum servavit. Immo v erò

A Romanos omnes, ex agris comportare quidquid annonæ ibi habebant, quamvis id ægrè ferrent, coëgit.

## CAPUT XV.

*Partem Samnii recipit Belisarius. Beneventum cur olim dictum Maleventum. Ejus conditor Diomedes stupendos apri Calydonii dentes ibi reposit. Ibidem Aeneas dedit Palladium Trojanum, cujus imago describitur: item sinus Ionius, Magna Græcia, aliæque partes Italia.*

B **T**UM etiam Pitzas natione Gothus, profectus è Samnio, se & Gothos, qui ibi cum ipso degebant, ac Samnii maritimi dimidiam partem ad fluvium usque, qui regionem interluit, Belisarii potestati permisit. Gothorum, qui trans fluvium habitabant, nemo Pitzam sequi, neque in ditionem Imperatoris concedere voluit. Belisarius verò milites ei non multos dedit, qui cum ipso tractum illum tuerentur. Jam ante Belisario se sponte dederant, nullo constructi Gothorum præsidio, Calabri, Apulique, cum maris accolæ, tum mediterranea incolentes: in quorum urbibus est Beneventum, olim Maleventum à Romanis dictum. Nunc autem Beneventum vocant, execrationem vitantes priori inditam nomini. Nam vox quidem Latina *ventus* auram spirantem significat. In Dalmatia verò, quæ contra hanc urbem in adversa continente sita est, *malus*, ac vehementissimus ventus bacchatur, qui quoties flare cœperit, in via neminem reperire est: at omnes se domi tenent. Is enim est venti impetus, ut equitem cum equo in sublime rapiat, ac diu per auras circumactum, quocumque fors tulerit, projiciens enecet. Molestiæ, quam affert hic ventus, non expers est Beneventum, quippe contra Dalmatiam, ut dixi, editoque in loco positum. Eam urbem filius Tydei Diomedes, ab Argis olim, post excidium Ilii, pulsus condidit, ibique in monumentum reliquit apri Calydonii dentes, qui ipsius patruo Meleagro in venationis præmiùm cesserant. Ibidem etiamnum servantur, visendi sanè: ut qui non minùs palmos tres orbe lunato colligant. Illic insuper cum Anchisæ filio Aeneas, qui Ilio venerat, Diomedem egisse ferunt, eique ex oraculi præscripto dedisse Palladis simulacrum, quòd rapuerat, Ulyssæ focio; cum ambo Ilium, priusquam à Græcis caperetur, exploratum ivissent. Nam illi postmodum, ut fama est, ægrotanti, consultum de morbo Oraculum respondit, nunquam ipsum convaliturum, nisi viro Trojano illam traderet statuam: quæ nunc ubi terrarum sit, Romani se scire negant. Ejus tantum speciem ostendunt incisam lapidi, & in æde Fortunæ hac etiam ætate positam pro æneo Palladis simulacro ad exortivum templi latus sub dio stanti. Illa autem imago lapidea habitum refert bellantis, hastâ, veluti ad conflictum, protentâ. Tunicam talarem habet, nec vultu reddit facta à Græcis Minervæ signa, sed jis est planè similis, quæ veteres formabant Ægyptii. Palladium Constantinus Aug. (si audimus Byzantios) in foro, cui nomen tribuit suum, defodit. Sed hæc hactenus.

E Sic Belisarius totam Italiam, quæ citra sinum Ionium est Romam usque, & Samnium, subegit: quæ sunt ultra sinum usque ad Liburniam, Constantianus, ut dixi, recepit. Nunc eorum,



eorum, qui Italiam incolunt, exponere situm aggredior. Adriaticum pelagus in longum continentis recessum se se effundens, Sinum Ionium efficit, haud tamen ut in aliis locis, in quibus maris procurfus finitur Isthmo. Nam & Sinus, quem appellant Crisæum, ad Lechæum desinens, ubi est urbs Corinthus, Isthmum ibi facit, stadiis ad summum XL. latum. Et Sinus alter, qui excipit Hellespontum, ac Melas (idest, Niger) dicitur, haud majori, sed pari spatio Cherronesum in Isthmum cogit. Ab urbe autem Ravenna, ubi Sinus Ionius terminatur, ad mare Tyrrhenicum viro expedito non minus dierum octo iter est: propterea quod ita progreditur infusum mare, ut constanter ad dexteram spatietur. Citra hunc sinum incolitur primum oppidum Dryus, hodie vulgò Hydrus, à cuius dextera sunt Calabri, Apuli, & Samnites: hos Picentes excipiunt, quorum sedes Ravennam usque pertinent. A læva est pars altera Calabriæ, Brutii, Lucani: post quos habitant Campani, usque ad urbem Terracinam: succedunt his agri Romani fines. Hi populi maris utriusque litora, ac mediterraneas omnes plagas interjacentes habent: eaque est quæ prius Magna Græcia dicebatur. Et verò sunt in agro Brutio Locri, Epizephyrii, Crotoniatæ, ac Thurii Trans Sinum Græci, Epirotæ dicti, primum locum obtinent ad urbem usque maritimam Epidamnum. Hinc se aperit Prebalis regio; sequitur cui Dalmatiæ nomen est, & quæ cum ipsa Occidentalis Imperii finibus comprehenduntur, proxima Liburnia, huic Istria, deinde regio Venetorum ad Ravennam urbem porrecta. Atque hi sunt maris accolæ: supra quos Sicii, & Suabi, non illi, qui Francis parent, sed ab iis diversi, interiores terræ tractus obtinent. Ultra hos Carnii siti sunt, Noricique: ad quorum dexteram Dacæ, & Pannonæ habitant, suisque in urbibus Singidonum, ac Sirmium numerant, ad Istrum fluvium evadentes. Illis nationibus Gothi trans Ionium Sinum belli hujus initio imperabant. Ultra Ravennam, à parte læva fluminis Padi, degunt Ligures, & ad eorum latus Aquilonare Albani in perbona regione, quam Langivillam vocant: ad Occasum Galli, ac deinde Hispani. A parte dextera habet Padus Æmiliam, & Tuscos ad Romæ usque confinia. Atque hæc ita se habent.

## C A P U T X V I .

*Belisarius copias in Tusciam mittit. Narniam Bessas recipit; Spoletium, & Perusiam Constantinus. Hujus victoria. Vitigis exercitu in Dalmatiam misso, Romam properat. Gothi Salonas obsident.*

**B**elisarius fines omnes Romæ circumpositos usque ad fluvium Tiberin complexus, eos munivit. Atque ubi cuncta rectè disposuit, validam Scutariorum suorum manum, cum stipatoribus hastatis, inter quos erant Zanter, Chorsomanus, & Æschmanus Massagetæ, aliasque Constantino copias dedit, & eo consilio misit illum in Tusciam, ut eam subigeret. Bessæ, uti Narniam, urbem Tusciæ munitissimam, occuparet injunxit. Erat hic Bessas natione Gothus, ex eorum stirpe, qui in Thracia jamdiu habitabant, nec Theodericum secuti fuerant, inde Gothos in Italiam ducentem. Animo impigro, ac bellica virtute præditus, opti-

**A** mè ductabat milites, & res dexterè per se ipse agebat. Is quidem Narniam, civibus non invitis, obtinuit. Constantinus verò Spoletium, Perusiam, & alia quædam oppida nullo negotio recepit, Tuscis eum sponte in suas urbes accipientibus. Præsidio Spoletii constituto, Perusiam, quæ urbs princeps Tuscorum est, cum exercitu se se tenuit. Vitigis, his auditis, adversus illos exercitum, Unila, ac Pissa Ducibus, destinavit. Obviam fit Constantinus, & in Perusiam suburbano congregitur. Superioribus numero Barbaris, anceps pugna primordium fuit. Virtute postmodum sua victores Romani, hostes fundunt, atque incompositè fugientes ad interneccionem serè cædunt. Cum Duces eorum cepissent vivos, miserunt ad Belisarium. Qua de re factus certior Vitigis, Ravennæ diutius sedere noluit; ubi tenebatur expectatione Marcie, qui nondum è Gallia cum suis advenerat. Itaque Asinarium, & Uligisalum magno cum exercitu in Dalmatiam expedit, ut illam ad ditionem Gothicam revocent, jubetque, cum ex Suabia Barbarorum indigenarum copias asciverint, rectè Dalmatiam, ac Salonas petere. Oum iisdem longas naves misit complures, quò Salonas terra, ac mari obsidere possent. Ipse cum omni exercitu Belisarium versùs, ac Romam properat, non minus centum & quinquaginta millia equitum, ac peditum ducens: plerique cum ipsis equis loricati erant.

**B** Dum apud Suabiam Asinarius Barbarorum exercitum conscribit, solus Uligisalus Gothos in Liburniam ducit. Hi factò cum Romanis ad Scardonem oppidum prælio victi, urbem Burnum repetierunt: ubi collegam suum Uligisalum expectavit. Constantianus, apparatu Asinarii cognito, Salonis timens, milites, qui omnia regionis illius castella obtinebant, accivit; muros fossâ cinxit perpetuâ, cæteraque ad obsidionem ferendam necessaria diligentissimè expedit. Asinarius, collectis Barbarorum ingentibus copiis, ad urbem Burnum pervenit. Ibi junctis cum Uligisalo, Gothorumque exercitu viribus, Salonas se se contulit. Mox ducto vallo claufere mœnia, atque horum parti maritimæ plenas militibus naves opposuerunt; itaque terra, ac mari obsederunt Salonas. Romani verò repentino impetu fugata hostium classe, naves multas submersere cum viris; multas cepere vacuas. Nec tamen Gothi obsidionem solverunt: immo verò Romanos intentiori oppugnatione intra muros coercuere. Ita Romani, & Gothi in Dalmatia rem armis gerebant. At Vitigis, cum ex indigenis, qui Romam veniebant, audiret, exercitum Belisarii molestissimum esse, ipsum sui ex urbe discessus poenitebat, nec poterat mente consistere: sed irâ captus contra pergebat. In itinere obvium nactus Sacerdotem quemdam Romam profectum, dicitur interrogasse contentius, utrum adhuc esset Belisarius Romæ? quasi vereretur, ut Belisarium posset assequi, ac ne is inde se proripuisset. Hac parte Vitigin securum esse Sacerdos jubet, pro certo affirmans, nunquam fugere Belisarium; sed tenere, quem habet locum. Instat acrius Vitigis, aperte optans muros Romæ prius videre, quàm Belisarius illinc aufugeret.

## CAPUT XVII.

*Belisarius Constantinum, ac Bessam à Tuscia Romam revocat. Narniæ situs. Vitigis Romam accedit. Pontem Belisarius munit. Fuga custodum pontis.*

**U**BI Gothorum copiis omnibus peti se Belisarius cognovit, æstuare dubitatione cæpit. Nam ut cohortibus, quas Constantinus, & Bessas ducebant, carere nollet, suadebat in primis paucitas militum, quos secum habebat. Rursus non expedire censebat, præsidia ex munitis Tusciæ locis deducere; ne inde Gothi Romanos oppugnarent. Re benè explorata, Constantino, ac Bessæ mandavit, ut idoneo præsidio in regionis illius locis, quæ maximi momenti essent relicto, confestim ipsi cum reliquo exercitu Romam venirent. Dicto audiens Constantinus, Perusæ, & Spoleti collocatis præsiidiis, Romam cum reliquis omnibus iter celerat. At Narniæ dum res Bessas lentius digeret, Gothi illac iter habentes, agrum suburbanum implent. Hi sequentis exercitus præcursores erant, quos adortus Bessas, sibi oppositos, præter opinionem, in fugam vertit, multisque cæsis, cum ab ingruente multitudine premeretur, Narniam sese retulit. Ibi relicto præsidio, Romam, uti iusserat Belisarius, advolat, ac jam jam hostem affore nunciat. Etenim Narnia CCCL. solum stadiis Romam distat. Porro Vitigis Perusiam, ac Spoletio, urbibus validissimis, abstinuit, nec voluit ibi tempus contere, id unum expetens, ut nondum fuga elapsum Belisarium Romæ deprehenderet. Ubi Narniam quoque teneri ab hoste rescit, illic nihil movere voluit, haud ignarus difficilem aditu, & valde arduum locum esse. Infidet enim editum montem, cujus radices Nar amnis alluit, unde suum urbs nomen hausit. Ad eam ducunt ascensus duo, hic ab Oriente Sole, ille ab Occidente. Horum alter difficiles angustias inter saxa prærupta habet, alter non nisi ponte adiri potest, qui fluvio impositus, ea parte transitum præbet. Hunc pontem Cæsar Augustus olim extruxit; spectatu sanè dignissimum opus, nam quotquot usquam fornices vidimus, eos altitudine superat.

Itaque inutili abjecta mora, inde Vitigis movit, & cum universo exercitu per agrum Sabini iter intendit Romam, cui jam ita proximus, ut ab ea stadiis non amplius XIV. abesset, pontem Tiberis offendit, paulò antea Belisario munitum turri, & in hac, foribus defensa, locatum ab eodem militare præsidium; non quòd hostes Tiberim illac solum transire possent, quandoquidem fluvius, & vectorias naves, & pontes multis habet in locis, sed quia cum alias ab Imperatore copias magno expectaret opere, constitutum habebat moram hosti in via longiorem injicere; idque etiam agebat, ut Romani in urbem ampliores commeatus inveherent. Nam, si inde repulsi Barbari, per alium transire pontem aggredierentur, illis dies saltem viginti absumptum iri putabat, ac plus etiam temporis perituum videbatur, si quot opus essent navigia, tot vellent in Tiberim trahere. Sic Belisarius ratione subducta, eos ibi custodes posuerat, ubi Gothi illius diei noctem egerunt, fluctuantes animis, ac sibi postridie oppugnandam turrim existimantes. Ad ipsos transfugerunt Barbari viginti duo Romani milites, ex equestri turma, cui præerat Innocentius. Tum Be-

**A** lisario in mentem venit castra ad fluvium Tiberim metari, ut melius hostem transitu prohiberent, & quantum animo confiderent, demonstrarent. At milites, quibus credita, ut dictum est, pontis custodia fuerat, attoniti Gothorum ingenti numero, ac periculi magnitudinem reformidantes, turri, quam custodiebant, noctu, relicta, fugam ceperunt, ac Romam sibi clausam rati, in Campaniam ivere furtim, seu poenæ à Magistro militum infligendæ meru, seu commilitonum verecundiâ ducti.

## CAPUT XVIII.

*In acerrimo prælio Belisarius, equo Bala investus, rem fortiter, ac feliciter gerit. Fugati Gothi, Romanos fugant. Redintegratur prælium. Belisarius ad muros se recipit: iterum Gothos fundit. Visandi Gothi casus mirabilis. Vitigis cives Romanos ad defensionem sollicitat.*

**P**OSTRIDIE Gothi, effractis nullo negotio turris foribus, obsistente nemine, fluvium transierunt. Belisarius verò, cum de custodum fuga nihil dum audisset, assumptis equitibus mille, ad fluminis pontem contendit, optaturus locum, qui castris commodior videretur. Invencti propius, jam fluvium transgressos offendunt hostes, ac vel inviti cum eorum parte certamen ineunt, ex equis utriusque pugnant. Tunc Belisarius, quamvis antea cautus, non se tenuit in ordine Magistri militum, sed inter primos, uti miles, certavit. Unde Romana res in grave discrimen venit: siquidem belli momentum omne in ejus capite positum erat. Equo tum vehebatur bellicosissimo, fessorisque è periculis expediendi perito, qui toto fuscus corpore, anteriorem capitis partem, à summa fronte ad nares, eximio candore insignem habebat. Equum ejusmodi vocitant Græci Phalion, Barbari Balan. Illum autem ac Belisarium, plerique Gothi jaculis, aliisque telis ideo petebant, quia transfugæ, qui pridie ad illas concesserant, simul Belisarium in prima acie præliantem viderunt, haud ignari, si is occideret, extemplo Romanam rem collapsuram, sublato clamore, ad feriendum equum Balan hortati sunt. Hac inde voce per omnem diditâ Gothorum exercitum, omittebant, ut sit in magno tumultu, quorsum ea spectaret, quærere, nec Belisarium planè noverant: at conjectantes id monitum non abs re quoquoeversum manare, omisiss cæteris, in Belisarium, plerique tela torquebant. Ac jam eorum generosissimi, quique acribus impulsis gloriæ stimulis, equis proximè admotis, nitebantur illum præhendere, & vehementi ira abrepti, hastis, & gladiis feriebant. Belisarius verò obvios, sine ulla intermissione, nunc hos, nunc illos necabat. Quo in discrimine maxime eluxit amor, quo illum hastati, scutatique ipsius Protectores complectebantur. Ei namque circumfusi omnes, fortitudinis specimen dederunt, quale neminem hæctenus edidisse crediderim. Siquidem Magistro militum, ejusque equo præsentis clypeis tela omnia excipiebant, & eos, qui incurrebant, trudendo, non cessabant repellere. Ita demum omnis impetus induerunt è prima Gothorum acie non minus mille; è Belisarii familia multi, iique fortissimi, & ipsius stipator Maxentius, cum in hostem præclara facinora edidisset. Eo die Belisario sic favit

favet fortuna, ut quamvis unus ipse prælio pereretur, nullo tamen affectus vulnere, nec missili percussus fuerit.

Tandem Romani virtute sua hostem fuderunt, nec fugâ destitit Barbarorum ingens multitudo, donec ad castra sua pervenit, ubi Gothorum pedites, recentes adhuc, & integri, impetum hostium sustinuerunt, eosque facillè propulerunt. Aliis subinde equitum turmis auxilio subeuntibus, effusâ Romani fugâ evaserunt in collem, ibique steterunt. Equitibus verò Barbaris eos affecutis, equestri pugna redintegratur, in qua Valentinus, equiso Photii Antoninæ filii, fortem animum maximè prodidit. Cum enim solus in hostile agmen insilisset, repulso Gothorum impetu, iis, qui cum ipso erant, salutem peperit. Sic elapsi ad mœnia Romæ contendunt: eodem feruntur insequentes Barbari, & ad portam, quæ nunc dicitur Belisaria, veniunt. Veriti Romani, ne cum fugientibus irrumpens hostis urbem intraret, nolabant portam aperire, enixè licet instante, & minaciter inclamante Belisario. Nempe qui despectabant è turri, virum, cujus vulnere, adedque totum caput concretus sudore pulvis tegebat, agnoscere minimè poterant. Quin etiam clarum omnibus visum auferebat occasus Solis: præterea Romani Magistrum mil. occidisse existimabant. Etenim quicumque priori fuga sese urbi commiserant, Belisarium inter primos fortiter pugnantem occubuisse renunciarunt. Confluentes magno numero Barbari, irâque ardentibus, transvolare fossam, & illos, qui se ultra receperant, invadere meditabantur. Romani verò cis fossam ad mœnia conferti, se in arcum coegerant, sic, ut alter hæreret alteri. Qui intra muros erant, cum nec Ducem haberent, ac prorsus imparati, sibi, atque urbi metuerent, opem ferre suis nequibant in tantum adductis periculum.

Tunc animum Belisarii audax subiit cogitatio, quæ præter expectationem rem Romanam servavit. Nam voce cunctis, qui circum aderant animatis, in hostes impressionem repente fecit. Illi, jam ante & nocte, & cursu admodum turbatis ordinibus, ubi in se ab iis, quos fugaverant, nec opinato fieri viderunt impetum; alias ex urbe copias venisse subsidio suspicantes, gravi hinc subeunte metu, in fugam omnes conternantur. Sustinens se ab insequendo Belisarius ad muros confestim redit. Quo erecti facti Romani, in urbem ipsum cum omnibus, quos ducebat, accipiunt. Eò discriminis Belisarius, resque Imperatoris venerunt. Porro coeptum manè prælium nox diremit. Ac Romanorum quidem optimè se in eo Belisarius gessit; Gothorum verò Visandus Bandalarius, qui fervente circa Belisarium Marte, in primo confligens ordine, non prius abstinit, quam corpore tredecim saucio vulneribus concidit. Illico expirasse visus, & à sociis, quamvis victoribus, pro occiso relictus, inter mortuos ibi jacuit. Die tertio, cum Barbari, ad Romæ muros castrametati mississent, qui suos fato functos sepelirent, ac iusta ipsis funebria solverent; hi, dum perquirunt, inspectantque cadavera, Visandum Bandalarium spirantem adhuc offendunt. Ex eo sodalium quidam vocem aliquam precibus conatur elicere. Silebat enim, absumptis ardore viribus, quem inedia, aliæque ærumnæ in visceribus acuebant. Quocirca tandem petit, ut aqua ori infunderetur. Potu refocillatum, levatumque humo, in castra portarunt. Magnum hinc nomen Visandus Bandalarius apud Gothos adeptus, summa cum gloria diutissimè

A superstes fuit. Hæc die post pugnam tertio contigerunt.

Tunc autem Belisarius cum suis in tutum receptus, coactis ad muros militibus, ac populo Rom. ferè universo, injunxit, crebros ignes accenderent, ac totam noctem vigilarent. Mœnia deinde circumiens, cum cætera providit, tum singulis portis, singulos Duces apposuit. Sub hæc Besas, portæ Prænestinæ custos, ad Belisarium misit, qui nunciaret, urbem ab hostibus teneri, per eam ingressis portam, quæ ultra Tiberim est, & à Sancto Pancratio nomen habet. His auditis, qui Belisarium circumstant, ut per aliam portam evaderet, auctores erant. At ille intrepidus, & falsa afferri asserens, nullâ interpositâ morâ, trans fluvium Tiberim aliquot misit equites, qui, regione explorata, nihil ibi hostile urbi incidisse retulerunt. Quamobrem, ad singulas portas è vestigio mittit Ducibus, ubi visis positis, si fortè hostem alia muri parte irrupisse audierint, ne suppetias ferant, neu de statione decedant, sed in ea taciti maneant, sibi enim cætera curæ fore. Hæc eo agebat consilio, ne falso rumore iterum turbarentur. Adhuc Roma tumultu trepido plena erat, cum Vitigis ad portam Salariam Vacin Ducem, virum non ignobilem destinat. Quo ille cum accessisset, Romanis perfidiam in Gothos objecit, ac conditionem exprobravit, quam, ut dicebat, in se ipsi, & patriam cuderant, Gothorum potentiam posthabita Græcis, qui tueri ipsos non possent, & à quibus profectum neminem vidisset unquam Italia, nisi Tragedos, Mimos, ac piratas. Hæc, aliaque ejusmodi plurima locutus Vacin, cum ei nemo responderet, ad Gothos, & Vitigin rediit. Romanis verò dignissimus risu Belisarius videbatur, qui ex hostibus ægrè elapsus, bono esse juberet animo, Barbaroque contemnere, nec dubitare se diceret, quin eos vi debellaret. Id quo pacto edoctus sciret, dicitur postea. Profecta nox erat, cum Belisarium, adhuc impastum, uxor, & familiares quicumque aderant, vix ut frustum panis ederet perpulerunt. Sic demum hanc utriusque noctem egerunt.

## C A P U T XIX.

*Castra septem faciunt Gothi: urbis aqueductus incidunt; excitatas à Belisario moletrinas evertunt. Eas reparat Belisarius.*

E Postero die Gothi, qui urbem facillimè, ob ipsius amplitudinem, obsidione se capturos putabant, & Romani, salutis suæ propugnatores, ita se ordinarunt. Habent urbis mœnia majores portas XIV., & minores aliquot. Spatium, quod portis majoribus quinque, à Flaminia ad Prænestinam, comprehenditur, infestare Gothi aggressi sunt, castris sex circumjectis; propterea quod muros omnes non poterant vallo intersepere: castra autem hæc omnia cis flumen Tiberim locarunt. Veriti etiam Barbari, ne hostis, rupto ponte, quem vocant Milvium, eriperet ipsis transitum in oram omnem, quæ trans fluvium ad mare usque patet, eoque pacto nullum sentiret obsidionis incommodum; ultra Tiberim vallum septimum in Neronis campo fixerunt, ut pontem inter castra positum haberent. Itaque ab hostibus infestæ fuerunt portæ aliæ duæ, videlicet Aurelia, insignis jam Petri nomine, qui Princeps fuit Apostolorum Christi, ac prope illam conditus jacet, &

& Transiberina. Atque ita Gothi ad summum dimidiam murorum partem castris complexi, nec anne usquam prohibiti, moenia, quacumque vellent, oppugnatum ibant. Quo autem modo Romani muris fluvium interceperint, explicabo. Tiberis copiosus aquis longè moenia præterfluebat. Locus autem, in quo flumini murus imminet propius, planus est, & valde faciles habet aditus. E regione, trans Tiberim magnus collis eminet, ibique omnes urbis moletrinae jam inde olim extructae sunt, quippe magna aquae vis per alveum structilem ad collis verticem deducta, inde vehementi cum impetu in declive labitur. Quamobrem veteres Romani collem hunc, & adversam fluminis ripam muro claudere statuerunt, ut hostes nec moletrinas disturbare, nec anne transito in muros urbis movere quidquam facile possent. Igitur, cum illic fluvium ponte junxissent, placuit murum illi committere, multisque in opposita regione ædificatis domibus effectum est, ut urbem Tiberis interlueret. Sed hæc hæcenus.

Gothi verò, cum fossas altas castris omnibus præduxissent, terram, quam inde egresserant, coagmentantes, illam extra interiorem parietem altius exaggerarunt, ac superinfixis stipitibus præacutis quamplurimis, castra singula non minus, quam castellorum propugnacula, munierunt. Ac vallo quidem, quod in campo Neronis erat, Marcias præerat; jam enim cum suis è Gallia reversus; ibi castra posuerat. Cætera autem Vitigis moderabatur, sextus ipse; nam unumquodque Præfectum habebat suum. Hoc dispositi modo Gothi aquæductus omnes incidunt, ut inde urbs nihil aquæ accipiat. Sunt aquæductus Romæ XIV. numero, è coctili latere structi quondam, adeò lati, altique, ut eques intra illos equitare possit. At Belisarius urbis custodiæ sic providit. Portam ipse minorem Pincianam, & majorem, quæ à dextera hujus est, ac Salaria dicitur, infedit; quia partis illius murus expugnari facile poterat, & in hostes exitum Romanis dabat. Prænestinam Bessæ assignavit: Constantino Flaminiam, à læva Pincianæ sitam, commisit, oclusis prius foribus, & magnorum strue lapidum intus optimè communis, ne quis posset eas recludere. Cum enim unum ex vallibus hostilibus proximum esset, ne quas ibi insidias urbi hostes molirentur, timebat. Reliquarum custodiam Ducibus numerorum pedestrium demandavit. Singulos aquæductus denso pariete firmissimè obstruxit, ne quis insensus eò extrinsecus illaberetur.

Et quoniam aquæductibus, uti dixi, incisis, aqua molas non versabat amplius, neque id jumentorum operâ fieri poterat; re cibaria penitus, ut sit in obsidione, defectis Romanis, qui vix habebant quo equos sibi necessarios sustentarent; artem hanc Belisarius excogitavit. Pro ponte, quem moenibus commissum dicebamus modo, aptatis funibus, & ab utraque fluminis ripa validissimè tentis, binos lembos colligavit, bipedali inter utrumque relicto spatium, quæ majori impetu è pontis fornice aqua decurrebat. Tum duabus molis utriusque lembo impositis, in medio machinam, quæ molæ volvi solent, suspendit. Alios continenter lenuculos ad eorum rationem, qui ponè erant, connexuit, ac machinas eodem modo immisit, quæ omnes ordine, profluentis aquæ vi, circumactæ appositas sibi molas ciebant, & quantum urbi opus erat, molebant. Quæ cum hostes ex transfugis cognovissent, hac arte machinas everterunt.

Tom. I.

A Magnas arbores, & Romanorum nuper occisorum cadavera ad fluvium comportantes, mittebant in profluentem. Horum pars maxima secundo anne in medias devescæ scaphas, machinam fregit. Re Belisarius animadversa, priori hæc invento addidit. Latè per totum Tiberis alveum, oblongas prætendit ponti catenas ferreas, in quas omnia, quæ delerebat flumen, sic incurrebant, ut ibi colligerentur, nec ultra procederent. Ea verò indefinenter trahentes, qui hoc munus susceperant, in terram subducebant. Id Belisarius non tam molarum causâ agebat, quàm quia metu, & suspitione hac pulsabatur, ne hostes multis lembis inveci, cis pontem, & in ineam urbem clam penetrarent. Sic tandem Barbari incepto jam irritò abstinere, & hujusmodi quidem moletrinis Romani deinceps usi sunt; balneis autem ipsos exclusit aquæ penuria. Quod ad potum attinet, satis aquæ habebant; cum ii, quorum domus erant à fluvio remotissimæ, è puteis haurire possent. Denique cloacis, quæ fordes, & purgamenta urbis foras ejiciunt, nullam Belisarius cautionem adhibere necesse habuit. Etenim quia cunctæ in fluvium Tiberim se exonerant, propterea nullus ibi locus erat insidiis hostium.

## CAPUT XX.

C *Victoria Belisario puerorum ludo portenditur. Obsidionem cives Romani impatienter ferunt. Legatos mittit Vitigis ad Belisarium. Murtuæ orationes.*

D **I**Ta quidem obsidioni ferendæ necessaria disposuit Belisarius; multi verò Samnites pueri, qui oves in agro suo pascebant, cum duos delegissent corpore valentiores, & Belisarium vocassent alterum, alterum Vitigin, luctari ambos jusserunt. Certamine validissimè inito, cecidit Vitigis: hunc puerorum turba ex arbore per ludum suspendit: viso tum forte lupo, pueri omnes se in pedes conjiciunt: suspensus ex arbore Vitigis, in eo cruciatu derelictus diutius, moritur. Quo Samnites audito, pœnam quidem ex pueris nullam, sed conjecturam ex illo casu ceperunt certissimam, ut dicebant, victorem belli, vi, Belisarium fore. Hæc ita contigerunt.

E Populus verò Romanus, incommodorum belli, obsidionisque omnino insolens, cum & illuvie, & annonæ penuriâ premeretur, atque in muris cogeretur excubare pervigil, ac venturam brevi urbem putaret in potestatem hostium, à quibus interea agros, cæteraque omnia vastari videbat; graviter commotus indignabatur, quòd immerens obsideretur, & intantum discrimen veniret. Quare collecti cives apertè Belisario maledicebant, quòd ab Imperatore minoribus, quàm par esset, copiis instructus non dubitasset bellum suscipere Gothicum. Eadem Patres Curia, quam appellant Senatum, Belisario occultè exprobrabant. Quæ cum Vitigis ex transfugis audisset, ut accenderet offensionem, qua rem Romanam valde turbatum iri existimabat, Legatos, in quibus erat Albes, ad Belisarium misit: qui ad ejus conspectum admissi, præsentibus Senatoribus, cunctisque exercitus Ducibus, orationem hanc habuerunt. Sapienter olim, Magister militum, assignarunt homines rerum nominibus certa discrimina, quorum è numero istud profertur: Temeritas à fortitudine diversa est.

Ll

Nam



Nam illa quidem, si quos occupaverit, eos turpiter in periculum conjicit: hæc verò virtutis laudem amplissimam refert. Harum certè altera te adversum nos impulit: ultra autem ea sit, mox planum facies. Etenim si bellum Gothicis inferis, fortitudine fretus, illius probandæ facultas adest, præclare vir; cum hostium castra mœnibus, adedque tuis oculis subjecta sint. Sin armatus audaciâ in nos insurrexisti, facti utique temerarii te pœnitebit. Nam ubi in dimicationem ventum est, subire solet eorum animos pœnitentia, qui rem ratione non inierunt. Nunc autem desine ærumnas his Romanis producere, quos Theodericus in deliciis, ac summa libertate enutriit, nec justo Gothorum, Italorumque domino impedimentum offer. Quo enim pacto non absurdum id fuerit, ut Romæ sedeas inclusus, & præ hostium metu prodire renuens; dum urbis hujus Rex in castris agens, subditos suos belli damnis, & incommodis afficit? Nos verò tibi, tuisque potestatem dabimus abeundi cum rebus vestris. Nam nec fas, nec humanis moribus consentaneum esse ducimus, ad officium se, & modestiam referentibus insultare. Quod ad Romanos spectat, lubenter eos interrogabimus, quo tandem crimine à Gothicis læsi, cum nos, tum se ipsi prodiderint, qui nostram hæctenus experti benignitatem, jam etiam auxilium sibi à nobis oblatum vident.

Locutis hæc Oratoribus, Belisarius ita respondit. Deliberandi tempus non capiemus arbitrio vestro; neque enim is est hominum mos, ut de hostium sententia bellum gerant: at rem quisque suam tractare solet, prout optimum factu judicat. Vobis autem prædico futurum tempus, cum sub sentibus capita voletis abdere; nec reliquum ibi locum habebitis. Nos demum potiti Româ, nihil alienum tenemus: at vos, quam antea occupaveratis injuriâ, antiquis dominis inviti nunc reddidistis. Cæterum si quis vestrum sperat, fore ut Romam sine ullo conflictu ingrediatur, eum sua fallit opinio. Neque enim fieri potest, ut vobis urbem hanc Belisarius, quandiu vivet, relinquat. Secundum hanc Belisarii orationem, Romani metu perculsi, ac taciti fedebant, nec audebant refellere Legatorum objurgationem, proditos ab ipsis Gothos vehementer querentium. Unus admodum Fidelius, quem Belisarius Præfectum Prætorio tunc creaverat, ausus eos verbis impetere, omnium maximè Imperatori studere visus est.

### C A P U T XXI.

*Vitigis ad oppugnationem inferendam se comparat. Arietis, balistæ, & lupi machinarum bellicarum descriptio.*

AD sua reversi castra Oratores, quærenti Vitigi, quis esset vir Belisarius, & quid animi ad discesum haberet, responderunt spe vana teneri Gothos, si Belisarium utcunque se territuros putarent. Quo Vitigis audito, oppugnationem acriter inferre constituit, & quæ ad mœnia labefactanda valerent, ita paravit. Turres ligneas fecit, æquales hostili muro, cujus mensuram asssecutus est illas cum structura lapidea sæpe componendo. Earum turrium basi ad singulos angulos suberant rotæ; quarum lapsu facillimè agerentur, quocunque velent oppugnatores: ipsas demum juncti boves trahebant. Deinde scâlas paravit quampluri-

mas, quæ ad pinnas pertingebant, ac machinas quatuor, quas Arietes vocant. Est autem ejusmodi machina. Ligneis columnis quatuor sic erectis, ut inter se oppositæ, & æquales stent, illis trabes inferunt transversas octo; nempe quatuor committunt supra, totidemque ad bases. Tum opus, ad cubiculi formam quadranguli, pro parietibus, ac muro, undique circumtegunt coriis, ut & levis sit tractu machina, & qui in ea sunt, tuti sint ab hostium telis. Aliam quoque trabem intus transversam, atque ex alto ad medium ferè machinæ spatium laxis catenis suspensam habent: cujus caput in mucronem desinens, non secus ac teli cuspidem, multo induunt ferro, incudis instar, quadrangulo. Machinam rotis quatuor, quæ singulis columnis subjectæ sunt, elatam, viri non minus L. intrinsecus movent, eaque muro applicitâ, trabem cujus modò memini, machinâ agentes quadam, abducunt retro, & in murum magno cum impetu remittunt. Hæc autem sæpius repetita impressio eam habet vim, ut quamcunque in partem inciderit, eam facillimè quatit. convellatque. Atque inde nacta nomen est machina, quod prominens trabis ejusce caput, quocunque fors tulerit, dare impetum soleat feriendo, quo modo ovium mares arietant. Ea demum forma est Arietum, quibus murorum oppugnatores utuntur.

Pararunt præterea Gothi innumeros lignorum, arundinumque fasciculos, quibus injectis complerent fossam, & æquarent, ne machinæ transitu prohiberentur. Sic instructi Gothi oppugnare muros ardebant. Belisarius verò inturribus machinas locavit, quas appellant Balistas. Habent hæc speciem arcus, infra quem cornu concavum prominet, catenâ laxâ suspensum, ferreæque virgæ rectæ incumbens. Qui inde volunt hostem appetere, ligna, quæ sunt arcus capita duo, modici funis nexu coire cogunt, & cavo in cornu sagittam aptant, dimidio quidem sagittis aliis, quas arcubus mittunt, breviorum, sed latiorum quadruplo: nec pennis consuetis instructam, at tenuibus lignis earum loco ita insertis, ut sagittæ speciem omnino reddant. Ei demum infixæ cuspidem admodum magna, pro crassitudinis portione, multi, qui utrinque astant, vincula machinis quibusdam intendunt: tum concavum cornu progrediens, erumpit. Sagitta pariter vi tanta exploditur, ut sagittariorum jactus minimùm duos æquet, incidensque in arborem, lapidem-ve, facillè frangat. Ejusmodi est machina, quæ nomen ex eo traxit, quod vehementissimè tela jaciât. In murorum pinnis alias machinas statuerunt, lapidibus mittendis idoneas: fundarum eæ sunt similes, & Onagri appellantur. Portis etiam extra murum imposuerunt lupos, quos ita fabricantur. Trabes erigunt binas, quæ à terra ad pinnas pertingunt. Tum ligna laborata alternatim apponunt, recta hæc, illa transversa; itaque committunt, ut media inter commissuras foramina appareant sibi respondentia. Ex qualibet junctura mucro quidam prominet, stimulo crasso persimilis. Ac postquam ligna transversa alii trabi sic infixerunt, ut desuper ad dimidiam partem pervadant, efficiunt, ut trabes supinæ portis incumbant. Ubi propius accessit hostis, qui sunt in parte superiori, apprehensis summis trabibus, eas impellunt. Illæ verò subeuntibus incidentes repentè, mucronibus prominentibus quoscunque intercipiunt, momento perimunt. Acta hæc à Belisario.

CA-



## CAPUT XXII.

*Belisarius adnotas ab hostibus machinas videt.*

*Ulias in sagittis mittendis dexteritas mira.*

*Vitigis à porta Salaria ad Prænestinam*

*se confert. Moles Adriani acriter*  
*oppugnata, acriter propugnatur.*

**O**bsidionis die XVIII. circiter solis ortum, Gothi duce Vitigi, ad oppugnanda moenia accesserunt. Ac Romani quidem, turrium, arietumque appropinquantium insueto planè spectaculo percellabantur omnes: Belisarius verò hostilem aciem cum machinis progredientem videns ridebat, & militibus imperabat, uti se continerent, nec pugnam prius laceferent, quam ipse signum dedisset. Neque illerum risus causam, quæ patuit postmodum, prodidit. Quamobrem Romani, eum rati faceret ludere, carpebant ipsum, & impudentem vocabant, atque iniquo ferebant animo, quòd hostes porrò pergentes haud inhiberet. Jam Gothi fossæ propinqui erant; cum primus omnium Magister militiæ, intento arcu, eorum cuidam lorica induto, atque agmen ducenti, collum trajicit. Is lethali accepto vulnere, supinus sternitur. Mox ab omni Rom. populo ingens, & inauditus attolli clamor, optimum inde omen accipiente. Missa à Belisario sagitta altera cum eodem successu; intentior è muro clamor sublatus est, jamque hostem devictum Romani existimarunt. Tum Belisarius cunctis militibus dato signo, sagittas expedire jubet, ac suis præsertim injungit, ut boves tantum configant: quibus ad unum confestim cæsis, turres promovere hostis ultra non potuit, cæptoque in medio hæsit, inops artis, atque consilii. Hinc constitit fecisse providè Belisarium, cum hostes procul positos coercere renuit, ac risisse Barbarorum simplicitatem, qui tam inconsideratè sperarent fore ut boves ad hostilem murum perducerent. His ad portam gessit Belisarium, Vitigis ita repulsus, numerosam Gothorum cohortem ibi reliquit, eorumque acie sic disposita, ut magnam altitudinem haberet, ducibus præcepit, ne in murum impressionem facerent; at servatis ordinibus, crebra in pinnas tela torquerent, nec Belisario darent spatium ferendi suppetias laborantibus in alia murorum parte, quam ipse cum majoribus copiis pararet invadere. Itaque ad partem, portæ Prænestinæ vicinam, dictamque à Romanis Vivarium, ubi murus expugnari facillimè poterat, cum magno armorum numero contendit. Ibidem jam paratæ erant cum aliæ machinæ, tum turres, arietes, & scalæ quamplurimæ.

Interea portam quoque Aureliam hoc modo Gothi oppugnaverunt. Extra portam Aureliam, jactu lapidis procul à moenibus, est Adriani Aug. tumulus, opus spectandum, ac memorabile. Nam constat ex marmore Pario, aptissimèque hærent inter se lapides, quamvis nihil sit intus, quo vinciantur. Æqualia sunt quatuor ejus latera: cujusque latitudo jactum lapidis æquat; altitudo muros urbis excedit. In culmine admirabiles visuntur virorum, equorumque statuæ ex eodem marmore. Et quoniam objecta urbi munitio tumulus hic esse videbatur, eum veteres moenibus conjunxerunt duobus extructis brachiis, quæ à muro ad ipsum pertinent. Itaque speciem turris habet excelsa, & portam protegentis vicinam. Quod

*Tom. I.*

**A** propugnaculum cum opportunissimum esset; illius præsidium Belisarius commiserat Constantino, eidemque mandaverat, ut muro etiam continenti, in quo parva, ac levissimi momenti custodia stabat, advigilaret. Etenim, quia præterlabens ibi fluvius obstabat, quominus murus oppugnaretur, nullam ea parte datum iri impressionem ratus, custodiam, nullo ferè habendam numero, illic posuerat, in loca maxime necessaria militibus contributis, quorum magna sanè paucitas erat: cum Imperatoris copiarum, quas habebat Roma, obsidionis hujus initio, virorum millibus ad summum quinque constitissent. Factus certior Constantinus hostem Tiberis transitum tentare, muro partis illius timens, eò cum paucis subsidio currit, portæ, & tumuli demandatâ curâ majori numero. Interea Gothi portam Aureliam, Adrianique molem invadunt, nullâ quidem machinâ, sed ingenti vi scalarum, sagittarumque instructi; cum sibi persuaderent se hostem facilius redacturos ad incitas, locatique ibi præsidii, ob paucitatem, nullo negotio potituros. Scuta præferentes, haud minora Persarum gerris, subibant, & quamvis jam hostibus proximi, eos tamen latebant. Etenim porticu tegebantur, quæ ad Petri Apostoli templum pertinet. Hinc repentè facta eruptione, rem ita aggressi sunt, ut nec balista, quam vocant, uti possent custodes, propterea quòd ex adverfo tantum, tela mittunt hæ machinæ, nec sagittis quidquam contra accedentes proficerent, scutorum objectu prohibiti. Acriter Gothi, in pinnas tela creberrima jacentes, instabant, ac iam parabant scalas muro applicare, tumuli defensoribus ferè undique circumventis: quippe horum terga ab utroque latere occupassent continuo, si processissent, Romanos, vi salvos evadere desperantes, aliquandiu defixit timor. Deinde communi animo contractis grandioribus plerisque statuis, ambabus inde manibus saxa tollentes ingentia, in capita hostium devolvunt. Illi sic petiti referre pedem. Quibus paulatim dilabentibus, superiores jam Romani, revocare animos, & clamore magis, ac magis contento, arcubus, jactuque lapidum oppugnatores propellere. Cumque etiam tormentis manum admovissent, gravem incussere terrorem hostibus, quorum impressio brevè desit. Tum quoque affuit Constantinus territis, disjectisque facile, qui flumen tentaverant; cum murum ei proximum, non planè, ut rebantur, incustoditum offendissent. Quo factum est, ut circa portam Aureliam res in tuto fuerint.

## CAPUT XXIII.

*Conatus Gothorum irriti. Muri Romani pars in*

*D. Petri tutela. Tormenti ielus mirabilis.*

*Ad Vivarium, & portam Salariam*

*ingens Gothorum strages.*

**C**UM ad portam transiberinam, quæ Pancratiana dicitur, venissent hostium copiarum, nihil memorabile gesserunt, obstante valido situ loci. Quippe impetum abnuvit ibi arduus urbis murus: quem Paulus infederat cohorte peditum, cui præerat. Abstinerunt Gothi portam Flaminiam, quòd in præcipiti loco sita difficiles habeat aditus. Eam agmen peditum, qui Regii cognominantur, suo cum Duce Ursicino custodiebat. Inter hanc portam, & Pincianam (sic porta minor appellatur, ad Flaminiam dexteram posita) pars quædam muri, non à solo usque,

*Ll 2*

*sed*

sed à medio ad summum, compage pridem soluta sponte, & diducta bifariam, haud corrui- quidem, nec penitus convulsa est; verum adeò inclinata huc, atque illuc prominet, ut partim ultra, partim cis reliquum murum existat. Quamobrem à multo jam tempore locum illum Romani linguâ patriâ murum ruptum vocarunt, & cum eam partem initio demoliri Belisarius, atque instaurare vellet, obstiterunt, firmissimè asseverantes Petrum Apostolum ipsis præcepisse, curæ sibi fore ejus loci munitionem. Hunc autem Apostolum venerantur omnium maximè, ac demirantur Romani: Quorum opinionem, expectationique ibi planè respondit exitus. Nam nec eo die, nec deinceps quandiu Romam Gothi circumfederunt, vim hostilem, locus ille excepit, sed prorsus belli tumultu vacuus fuit. Certè incessit nos admiratio, quòd hostis, qui toties aperta vi, toties nocturnis fraudibus aggressus est mœnia, hanc eorum partem oblivione, vel negligentia semper prætermiserit. Quocirca nec postmodum quisquam ausus est eam reficere: sed fissa, ut erat, stat adhuc. Hæc hæctenus.

Ad portam verò Salariam Gothus quidam, vir non ignobilis, procero corpore, & bellica virtute præditus, lorica munitus, & casside, ferorsum ab aliis extra ordinem ad arborem stans, tela missitabat in pinnas. Virum hunc tormentum, quod in turri ad lævam erat, casu quodam sic attigit, ut telum, lorica, & corpore transfixis, in stipitem dimidia plùs parte descenderit, suâque commissurâ compactum hominem suspenderit mortuum. Quo viso conterriti Gothi, se extra teli jactum in ordine tenuerunt, ac muri propugnatores desierunt incessere.

Jam ad Vivarium Bessas, ac Peranium, infestissimum Vitigin patientes, Belisarium advocant. Is illi murorum parti, facilè, ut dictum est, expugnabili metuens, auxilio currit, amicorum cuidam relicta Salarie curâ. In Vivario milites magno hostium impetu, numeroque attonitos animadvertens, hortatur, contemnant Barbarum, eorumque animos ad fiduciam revocat. Locus erat planissimus, & ea re impressionibus accedentium patebat. Fortè etiam ibi sic fatiscibat pars muri maxima, ut lateres parum benè hærerent. Huic muro minorem, alium veteres Romani foris præstruxerant, non ut munimento esset; cum ipse nec turribus, nec pinnis, nec re demum ulla munitus sit, quæ contra vim ab hostibus in mœnia susceptam valeat; sed voluptatis causâ ab humano cultu alienæ: nimirum ut leones, aliasque feras ibi clausas tenerent. Hinc Vivarium dictum est: sic enim locum Romani vocant, in quo belluæ non cicures ali solent. Ergo Vitigis alibi machinas cujusque modi ad mœnia paratas habens, Gothos murum exteriorem jussit invadere, non dubitans quin, si hunc penetrarent, facilè potirentur majori muro, cujus infirmitatem apprimerat. Ut ab hostibus Vivarium perfodi, multisque in locis peti mœnia Belisarius vidit, militibus edixit ne illos arcerent, nec nisi pauculos ad pinnas reliquit, quamvis omni exercitus flore stipatus esset. Infra autem ad portam cunctos disposuit loricatedos, neque aliud gestantes manibus, nisi gladios. Ubi Gothi, perfosso muro, Vivarium ingressi sunt, Belisarius, Cypriano, in eos protinus cum nonnullis immisso, rem permisit aggredi. Hi metu consternatos omnes occidunt impunè: cum nec se ipsi defenderent, immo sibi invicem essent exitio in an-

guistiis exitus. Improviso impetu percussis hostibus, nec servantibus ordines, sed aliis aliò properantibus, repente Belisarius, patefactâ muri portâ, in illos copias emittit omnes. Virtutis obliti Gothi, quò fors quemque fert, fugiunt. Insequentes Romani obvium quemque expeditissimo ferro necant. Instando, longè provecti sunt: quoniam Gothi, qui illam murorum partem oppugnatam venerant, procul aberant à suis castris. Tum igne machinis hostium subjecto, Belisarii jussu, surgens altius flamma, fugientes gravius perculit, ut consentaneum erat.

Inter hæc ad portam Salariam eadem fortuna fuit. Apertis subitò foribus, in Barbaros inopinatò se effuderunt, illosque omisso repugnandi consilio, terga dantes contrucidarunt: objectas quoque sibi incenderunt machinas, itaur passim circa muros in sublime ignes evaderent, ac jam undique vi pulsus Gothi, ingens tolleretur utrinque clamor, hinc à Romanis, qui in mœnibus stantes, voce dabant animos insequentibus; inde à Barbaris, qui acceptam cladem, maximam in castris lamentabantur. Et verò triginta Gothorum millia eo die ceciderunt, uti ipsorum Duces affirmarunt, ac major fuit sauciorum numerus. Nam quia conferta fuerat multitudo, è murorum pinnis nullus ferè ictus irritus venerat, & qui fecerant excursiones, trepidantibus, ac fugientibus gravissimam stragem dederant. Manè coeptæ oppugnationi vesper finem attulit. Eam utrique noctem egerunt, Romani quidem in urbe Pæana lætum canentes, ac Belisarium prædicantes, mortuorumque potiti spoliis, Gothi verò suis medentes saucis, atque interfectos lugentes.

#### C A P U T XXIV.

*Belisarii ad Justinianum August. epistola.  
Ominosus lapsus imaginis Theoderici  
Gothorum Regis. Oraculum Sibyllinum.*

Imperatori literas Belisarius in hanc sententiam scripsit. In Italiam pervenimus, uti jusseras, & magna potiti illius parte, Romam etiam recepimus, exactis hinc Barbaris, quorum Præfectum Leuderin ad vos misi non ita pridem. Postquam autem præsidia militaria imposuimus locis validis, quæ in Sicilia, atque Italia occupavimus, exercitus ad quinque millia redactus superfuit: hostium verò centum, & quinquaginta millia nos invaserunt. Ac primum, cum ad fluvium Tiberim ivissemus exploraturi, præterque opinionem in necessitatem configendi incidissemus, parum absuit, quin hastarum vis nos obruerit. Deinde muros copiis omnibus, ac machinis undique aggressi Barbari, tantum non primo nos, urbemque cepere aditu; fecissentque, nisi fortuna prospera ex periculo nos eripuisset. Etenim quæ naturam rerum excedunt; ea meritò, non humanæ virtutis, ac fortitudini, sed Deo sunt adscribenda. Quæ hæctenus, seu fortunæ munere, seu virtute propria gessimus, optimo certè loco sunt: quæ verò consequentur, tuam ut rem augeant velim. Quare quidquid & à me dici, & à vobis fieri convenit, non celabo, haud ignarus, Dei quidem arbitrio res humanas fluere; operum verò omnium Duces vituperium, vel laudem ex iis, quæ ipsi fecerint, reportare consueviffe. Itaque arma nobis mittantur, ac milites eo numero, ut in posterum paribus

bus cum hoste viribus bellum hoc geramus . Neque enim reponenda sunt omnia in cura , ac fide fortunæ : quippe , quæ eundem semper cursum tenere minimè soleat . Tecum illud , Auguste , cogita nos , si jam hostis vicerit , ex Italia tua derurbatum iri , simulque exercitum amissuros , cum ingenti ob rem male gestam dedecore . Omitto , quòd Romanos , quibus fides in Majestatem tuam antiquior salute fuit , in exitium coniecisse videbimur , & læti successus , quos ad hanc diem habuimus , nihil denique nisi doloris materiam relinquent nobis . Etenim , si ab urbe Roma , & Campania , multoque ante à Sicilia repulsi fortè fuissimus ; id nos , omnium utique malorum levissimum , morderet , quòd bonis in aliena manu positus non potuissimus ditari . Hoc etiam vobis perpendendum est , ne multarum quidem myriadam præsidio potuisse unquam conservari Romam diutius , cum ob amplitudinem , tum quòd à mari remota rebus omnibus necessariis intercludatur . Ac Romani quidem jam nobis student ; si tamen ærumnæ protrahantur , apparet eos meliora primo quoque tempore amplexuros . Nam qui recens amicitiam junxere , non duris rebus exerciti ; sed beneficiis affecti , in fide manere solent . In primis fames Romanos ad multa , quæ admittere nollent , subiget . Me verò , qui vitam Majestati tuæ meam deberi scio , me , inquam , vivum nemo hinc dejicere poterit . Sed vide quid tandem laudis allaturus tibi sit ejusmodi exitus Belisarii . His à Belisario scriptis , turbatus Imperator copias , & naves properè colligit , & Valeriano , ac Martino mandat , pergere marent . Jam enim circa solstitium hybernum cum aliis copiis eo profecti consilio , ut in Italiam navigarent , cum appulissent in Græciam , propterea quòd cursum tendere ultra non poterant , in Ætolia , & Arcanania hyemabant . Quæ cum Justinianus August. Belisario significasset , cum ipsi , tum Romanis omnibus animum addidit , & alacritatem .

Hoc interim spatio Neapoli res hujusmodi contigit . In foro visebatur Theoderici Gothorum Regis effigies , ex lapillis compacta , minutis admodum , & versicoloribus ferè singulis . Hujus caput olim vivente Theoderico , defluxit , turbatis sponte sedibus lapillorum : ac brevi Theoderici consecutus est obitus . Octo post annis , dilapsis repentè calculis , qui imaginis ventrem constabant , decessit statim Atalaricus , Theoderici nepos ex filia . Aliquantò post ceciderunt lapilli , qui circa virenda erant : tum inter homines esse desit Theoderici filia Amalafuntha . Quæ cum ita se habuissent , Gothi Romam obsidentibus , reliquæ partes imaginis , à femoribus ad imos pedes , corruerunt , itaque ex pariete effigies profus abolevit . Inde Romani capto omine , belli victorem fore Imperatoris exercitum asseverabant , interpretantes , nihil esse aliud Theoderici pedes , nisi Gothos , quibus ille imperasset : unde meliorem in dies spem capiebant . Romæ autem Patricii quidam Sybillæ Oracula proferebant , prædici his affirmantes , nonnisi ad mensem Julium Romam in discrimine fore : fixum enim esse ut Romanorum Imperator , tum quispiam crearetur , ex quo nihil Geticum Roma amplius extimesceret . Nam Gothos ajunt gentem esse Geticam . His porrò verbis constabat Oraculum : *Quintili mense \* \* \** Roma nihil Geticum metuet . Quintum verò mensem asseverabant esse Julium : hi quidem ,

A quòd obsidio cœpta esset ineunte Martio , à quo mensis quintus est Julius : hi verò quia ante regnum Numæ , cum annum mensibus decem Romani componerent , primum numerabant Martium ; ex quo factum , ut Julius Quintilis dictus fuerit . At hæc omnia vana erant . Nam nec Romanorum Imperator creatus tum quisquam est ; nec nisi post annum solvenda erat obsidio ; & quo tempore Totilas Gothi præfuit , Roma in eadem pericula recidit , quemadmodum in libris consequentibus narabo . Neque enim videtur mihi vaticinium , hanc Barbarorum expeditionem significare , sed aliam quampiam , vel jam ante præteritam , vel aliquando futuram olim . Certè fieri non posse arbitror ut mentem oraculorum Sybillæ , priusquam accesserit exitus , humana intelligentia assequatur . Cujus rei causam ex iis peto , quæ meis perlecta oculis modò promam . Nimirum Sybilla non omnia pandit ordine , unoque contextu , sed verbo indicatis Africæ calamitatibus , in Persidem confestim transfilit ; hinc Romanorum mentione inducta , orationem ad Assirios transfert , & ad Romanos converso iterum vaticinio , Britannicæ clades prænunciat . Quare Oracula Sybillina ante eventum nemo potest percipere : sed necesse est ut tempus ipsum , re jam peracta , & comprobata experimento prædictione , hujus interpretes sit accuratus . Sed de his quisque ad libitum judicet : ego verò eò , unde sum digressus , revertor .

## CAPUT XXV.

*Belisarius inutilem multitudinem amandat in Campaniam : Silverium Papam in Græciam relegat : Vigilium ad Pontificatum prohibet , & custodiis providet . Templum Jani conantur quidam recludere .*

D Ita noctem illam , ut diximus , Romani traduxere , & Gothi , postquam isti à mœnibus , quæ oppugnabant , repulsi sunt . Postridie Belisarius Romanis omnibus edixit , uxores , liberos , ac servitia , quæ ad murorum custodiam minus necessaria viderentur , deportarent Neapolin , ne annonæ penuriâ laborarent . Idem militibus , si cui famulus , vel ancilla erat , injunxit ; cum diceret , obsidione eripi sibi facultatem distribuendi cibaria consueto modo ; verum necesse esse ut ipsorum quidem cibarium dimidiam portionem singulis diebus acciperent , pro reliqua verò pecuniam . Illi morem gesserunt , ac statim turba ingens in Campaniam iter intendit ; idque pars navibus in Romano portu inventis , pars pedibus viâ Appiæ confecerunt . Iis autem , qui vel hæc progrediebantur , vel ibant ad portum ; nullum obsessores periculum , nullum metum afferebant . Nam hostes , nec Romam castris totam cingere , propter urbis magnitudinem , poterant , nec manipulatim à castris longius digredi audebant , eruptionum hostilium metu coerciti . Quapropter obsessis liberum aliquandiu fuit urbe excedere , & aliunde in eam commectus inferre . Noctu præsertim formidine trepidabant Barbari , & agentes excubias in castris secontinebant , quoniam ex urbe cum alii , tum Mauri crebro se ejiciebant , & ubicunque hostes vel somno oppressos offenderent , vel exiguo numero incedentes ( ut in magno exercitu sæpe fit , cum vel usus vitæ necessarii postulant , vel ad pastum ducendi sunt equi , muli & pecu-

pecudes, quarum carnibus vescimur) obtruncabant, illisque raptim spoliatis, si fortè major hostium numerus ingrueret subducebant se cursu; ut est hominum genus natura levipes, armis gravibus nudum, & fugâ assuetum prævertere. Itaque Româ liberè migravit magna multitudo: atque hi in Campaniam, illi in Siciliam, alii aliò, prout ipsis facilius videbatur, ac melius, concesserunt. Tunc Belisarius numerum militum ad murorum ambitum proportionem non habere animadvertit. Pauci enim erant, ut supra dixi, nec poterant iidem semper excubare vigiles; sed his somnum, ut par erat capientibus, illi custodiam agitabant. Præterea videbat maximam plebis partem egestate, & victus penuriâ premi. Et verò, cum viles essent opifices, qui in diem viverent, ac feriari cogèrentur obsidione; parandæ rei cibariæ ratio ipsis deerat. His de causis Belisarius homines è plebe militibus adjunxit, divisitque custodias, plebejo cuique certa quadam constituta mercede in dies singulos. Eorum classes ita descriptæ sunt, ut vigiliis agendis sufficerent. Ac sua cuique classi nox, qua mœnia custodiret, assignata erat; sic, ut in orbem omnes excubarent. Hoc modo Belisarius utrorumque difficultatem, & inopiam depulit.

Cum autem esset suspicio, Silverium, urbis Antistitem, cum Gothis proditionem moliri; confestim eum relegavit in Græciam; ac Vigilium paulò post ad Pontificatum provexit. Quosdam etiam Senatores eandem ob causam in exilium missos, deinde, post solutam obsidionem, discessumque hostium restituit. In eo fuit numero Maximus, cujus progenitor Maximus Valentiniano Aug. interitum attulit. Porro veritus Belisarius ne qua fraus à portarum custodibus instrueretur, neu quis externus pecuniâ tentaret eorum animos, & corrumperet; bis quoque mense claves omnes distinguens, novâ illas formâ cudebat; & in aliam stationem custodes transferebat, à pristina valde distitam; ac vigilum, qui erant in muro, ducibus, per noctes singulas amotis, sufficiebat novos; quorum id munus erat, ut in orbem aliquod muri spatium obeundo, nomina excubitorum mandarent commentariis, ac si quis desideraretur, alterum illico in ejus locum substituerent; postmodum demum ad Belisarium ipsum referrent absentis nomen, ut in eum pro merito animadverteretur. Noctu quoque pro mœnibus artifices musicis instrumentis jubebat uti, & militum, atque in primis Maurorum, manipulos foras mittebat, ad fossam excubituros cum canibus; ut nemo, vel è longinquo, veniens ad muros, lateret. Hoc ipso tempore Romani quidam sanum Jani, foribus vi illata, clam aperire tentarunt, fuit hic Janus veterum primus deorum, quos suâ Romani linguâ Penates appellavere. Ædem verò habet in foro pro Curia, paulò supra tria fata: sic Romani Parcas vocare consueverunt. Sacellum illud totum ex ære constat, quadratâ formâ, eaque magnitudine, quæ vix tegendo Jani simulacro sufficiat. Hoc autem fufum etiam ex ære, & quinque saltem cubitos longum, cætera quidem homini simile est; sed bifrons caput habet, vultuque uno Solem orientem spectat, altero occidentem. Ad vultum utrumque stant fores aheneæ; quas in pace, optimisque temporibus solebant olim Romani claudere; rursus patefacere, cum bellum gererent. Verùm Christianam Religionem amplexi, cum tam eam colerent, quam qui maximè; nunquam,

A ne bello quidem ardente fores illas aperiebant. In hac tandem obsidione, quidam superstitione prisca, ut reor, imbuti, ipsas pandere occultè aggressi sunt; at consilium omnino exequi non potuerunt; ita solùm impulsis foribus, ut minus quam antea cohærent. Latuere qui hoc facinus moliti fuerant, nec de illo, utpote in magno rerum tumultu, inquisitum est; præsertim cum nec Magistratibus esset cognitum, neque in vulgus, nisi ad paucos admodum, emanasset.

## C A P U T XXVI.

*Vitigis Senatores obsides necat. Portum occupat. Belisarius ab urbe Ostia comœatus difficulter accipit.*

B **V**itigis irâ tumens, atque inops consilii, primum quidem satellites aliquot Ravennam misit, mortemque afferre iussit Senatoribus Romanis omnibus, quos eo duxerat belli hujus initio. Eorum aliqui, re præcognita, fugæ copiam nacti, evaserunt: quo in numero fuere Cerventinus, & Reparatus, Vigili Pontificis Romani frater: ambo in Liguriam profecti ibi manserunt: cæteri omnes interfecti sunt. Deinde verò advertens Vitigis hostes cum magna securitate efferre ex urbe quæcunque vellent, & comœatus terrâ, marique invehere, Portum, quem appellant Romani, occupare constituit, ab urbe stadiis CXXVI. distitum: tanto enim spatio Roma à mari distat. Est autem Portus ad fauces fluvii Tiberis; qui Roma decurrens, cum à mari abest stadiis dumtaxat XV. in duos scissus alveos, insulam efficit, quam vocant Sacram. Hæc progrediente flumine ita laxatur, ut latitudo proportionem habeat cum longitudine, & inter utrumque alveum stadii XV. intersint. Utrobique Tiberis navigabilis est, parsque amnis dextera in portum evolvitur. Ultra istud os, ad ripam, considerunt urbem olim Romani, quæ mœnibus cinctâ est validissimis, ductoque à portu vocabulo Portus dicitur. Ad sinistrum alveum, os alterum fluvii Tiberis prætexit Ostia, secundum ripam ulteriorem, urbs quondam magni nominis, nunc mœnibus planè nuda. Romanorum est veterum opus via plana, & expedita, quæ ab oppido Portu Romam ducit. Deditâ autem operâ semper habet portus fluviales naves, ac boves non pauci præsto sunt proximè. In Portum pervecti negotiatores, postquam merces exonerariis, navibus in fluvias transulere, Romam per Tiberim navigant, sine velorum, ac remorum ope: quoniam ibi nec vento naves impelli possunt, ob multiplices amnis anfractus, & flexuosum iter; nec remi quidquam proficiunt contra aquæ adversæ impetum. Sed navigia, funibus ad boum colla alligatis, non fecus, ac plaustra, pertrahunt Romam usque. Ad alterum fluminis alveum, ab urbe Ostia ad Romam, via silvestris est, ac valde inculta, nec vicina Tiberis ripæ: quippe qua minimè trahantur naves. Igitur Gothi, cum urbem, quæ ad portum sita est, omni nudam præsidio offendissent, primo illam cepere aditu, & multa Romanorum ibi habitantium strage edita, portum etiam obtinuerunt. Tum præsidiaris mille è suo relicto numero, redierunt ad castra cæteri: itaque Romanis obsessis erepta facultas est, quæ mari veniunt, importandi, præterquam Ostiâ; idque ut apparet, cum labore, & periculo maximo. Neque enim Romanorum navi-



navigia Ostiam applicari amplius poterant, sed Antium appellebantur, unde Ostia diei iter unius distat. Inde acceptas merces difficulter portabant, in tanta hominum paucitate. Nec Belisarius, cum de muris Romæ esset sollicitus, portum ullo retinere modo potuerat: quem si vel trecenti custodiissent, nunquam Barbari, ut equidem sentio, locum situ munitissimum tentassent.

## CAPUT XXVII.

*Copias accipit Belisarius: præliis fatigat hostes, ac tæp vincit. Frustra illum conatur Vitigis imitari. Discrimen inter Gothorum, & Rom. copias.*

**H**Æc gessere Gothi die tertio, post tentatam à se frustra murorum oppugnationem. Diebus verò post XX. quam portum, urbemque cognominem obtinuerant, advenere Martinus, & Valerianus cum MDC. equitibus, quorum plerique Hunni erant, Sclaveni, & Antæ, qui trans fluvium Istrum, non procul à ripa, sedes patrias habent. Recreatus eorum præsentia Belisarius, jam hostem præliis fatigandum putavit. Ergo postridie è stipatoribus suis unum, cui nomen Trajano, virum animum, & impigrum, cum scutariis CC. equitibus, tendere recta jubet ad Barbaros: simul injungit, ubi propius castra venerint, superato tumulo, quem scilicet indicabat, pede presso stent: si ipsos hostis invaserit, ne sinat eos Trajanus pugnare cominus, nec manum gladio, vel hastæ admovere, sed tantum sagittis uti: cumque exhaustam viderit pharetram, ne pudeat conjicere se in fugam, & ad muros recurrere. His imperatis, sagittaria tormenta, & balistarios in promptu habuit. Mox Trajanus cum ducentis illis portâ Salariâ egressus, ad hostium castra contendit. Eruptione subita attoniti Barbari, pro se quisque accinguntur, & se castris effundunt. Trajani turmæ, occupato tumulo, quem monstraverat Belisarius, appetere cœperunt hostem sagittis, quæ cum in confertam multitudinem ingruerent, vel virum quæque, vel equum feriebant. Ubi nulla superfuit, habenis illi flexis citare equos: insequi Gothi, atque instare. At cum propius mœnia ventum est, sagittas expedierunt è machinis, qui has tractabant: territi Barbari, gradum continuerunt. In hoc certamine Gothos periisse ferunt, haud minus mille. Paucis post diebus Belisarius Mundilam Prætorianam, sibi valde familiarem, ac Diogenem, viros bellicosissimos, cum Scutariis CCC. emissos, cœptum priori simile jussit aggredi. Quibus mandata peragentibus, cum hostes occurrissent haud minorem, immo verò majorem, quam in superiori conflictu, eodem modo cladem accipere. Denique tertium emissis cum CCC. equitibus Oila Prætoriano, ut simile facinus in hostem ederent, par successus fuit. Itaque tribus, ut dixi, eruptionibus extinxit Belisarius hostium millia circiter quatuor.

At Vitigis, non attendens res esse duas in exercitibus admodum diversas, armis accingi, & in bellis ea diligenter tractasse; sibi persuasit, se quoque hostes facillimè obriturum, si cum pauculis turmis ipsos inceseret. Quare equites quingentos mœnibus jubet appropinquare, hostiumque exercitum omnem palam ita accipere, ut ab eorum exiguo numero fuissent ipsi jam sæpe habiti. Atque illi quidem,

**A** cum in locum editum evasisent, non procul ab urbe, sed solum extra teli jactum steterunt. Belisarius verò delectis mille viris imperat, ut duce Bessa simul hostem invadant. Hi circumventos Barbaros à tergo excipiunt, & perpetuo telorum jactu confectis non paucis, reliquos vi dejectos cogunt in campum descendere, ubi iniquâ pugna cominus inita, Gothorum pars maxima perit: pauci vix elapsi in sua castra receperunt. Quos Vitigis, tanquam culpâ ignavia suæ victos, malè verbis accepit, seque aliorum virtute propediem jacturam refarturum pollicitus, nihil præterea tunc temporis movit. Tertio post die, ex omnibus castris delectu habito ad quingentos, præcepit ut in hostem facinora viris digna fortibus ederent. Quos in propinquo simul Belisarius vidit, mille & quingentos, Martino, ac Valeriano ducibus, in eos immisit. Statim equestri commisso certamine, Romani, hostibus longè numero superiores, eos nullo negotio in fugam vertunt, & ad unum ferè trucidant.

**B** Atque hostes quidem adversæ id fortunæ omnino tribuebant, quòd ingenti collecti numero, paucorum Romanorum impressioni succumbent, ac rursus ipsos cum exiguis adorti copiis, cladem contraherent. Romani verò Belisarium meritò suspicientes, ejus prudentiam publicis laudibus efferebant. Ex eodem quæsiere in privato congressu familiares, qua tandem conjectura nixus, eo die, quo hostes ita, ut dictum est, victos fugaverat, spem victoriæ è bello vi reportandæ cepisset? Respondit, se in primo certamine, quod parva stipatus manu intulerat, cognovisse, quid inter utrumque interesset exercitum, itaut, si prælia miscerentur, servata virium proportionem, nihil detrimenti suorum paucitas allatura esset hosticæ multitudini: hoc demum differre, quòd Romani fermè omnes, Hunnique eorum focii, equites sagittarii sint peritissimi; huic autem arti Gothorum nemo operam dederit. Sed horum equites hastis tantum, & gladiis uti solent: Sagittarii verò pedibus pugnant, ordinibus protecti militum gravioris armaturæ. Quamobrem equites, nisi pugnetur cominus, quoniam armis carent, quæ adversus hostes sagittarios valeant, facillè confixi cadunt: nec pedites unquam in equites incursiones facere possunt. Propterea Belisarius à Romanis victos in his congressibus Barbaros affirmabat. Gothi, casus suos, adeò inopinatos volventes animo, non amplius muros Romæ parva manu petebant; neque hostem lacestem persequerentur, nisi quantum satis erat, ut à castris eum repellerent.

## CAPUT XXVIII.

*Ad Romanos, poscentes prælium, oratio Belisarii. Idem exercitum instruit ad equestre certamen. Oratione Principii inductus, pedites in aciem admittit.*

**E** Deinde Romanos omnes, pristinis elatos successibus, cum universo Gothorum exercitu præliandi cupido cepit; ita ut apertè acie decernendum censerent. At Belisarius, utrorumque vires iniquissimè comparatas adhuc esse intelligens, usque cunctabatur copias omnes in certaminis aleam mittere, & magis, ac magis intento animo operam dabat, ut hostem levibus certaminibus frangeret. Victus demum cum exercitus, tum aliorum etiam Romanorum reprehensione, cunctis viribus dimicare volebat,



bat, ita tamen, ut excursibus prælium fieret. Quo sæpius tentato, repulsus, & oppugnationem in crastinum rejicere coactus, cum hostes à transfugis præmonitos, paratosque præter opinionem offendisset, propterea aperto Marte postmodum congredi decrevit; seque ad pugnam Barbari libenter expedierunt. Utrunque rebus ad configendum egregiè dispositis, Belisarius convocatum omnem exercitum sic allocutus est. A justo prælio, milites, non ideo averfus eram, quòd vel remissos animo vos judicarem, vel vires hostium extimescerem: sed quia levibus certaminibus re bene gesta, non dimittenda successus causa mihi videbatur. Nam quibus incœptum ex sententia procedit, illis, meo quidem iudicio, consilii mutatio nocet. Quoniam verò vos egregia alacritate ad pugandum impelli video, spe plenus optima, impetum vestrum diutiùs non retardabo. Etenim præliantium voluntatem maximi in prælii momenti esse scio, & pleraque prompto eorum studio præclare geri consuevissent. Nec vestrum quisquam est, qui aciem numero parvam, sed magnam animis ad profigandas hostium copias ingentes sufficere, non famam, sed quotidiano pugnandi usu doctus, ignoret. Ac ne pristinam stratagematum meorum laudem, mihi que injectam alacritate vestra spem, foedè infringatis, situm in vobis erit. Nam quidquid in hoc bello patravimus, hujus diei exitu decidatur necesse est. Qua in parte nobis hoc favere tempus intelligo; quando hostium animis infra nos præteritorum casuum vi dejectis, consequens est, ut vincamus eos faciliùs. Nec verò solent è pectore adversa sæpe fortunam fracto, præclara facinora proficisci. Cæterum nemo vestrum equo, arcui, vel cuius armorum generi parcat. Siquidem quæcunque vobis in pugna perierint, subinde ego aliis ejusdemmodi compensabo. Secundum hanc adhortationem, exercitum Belisarius per minorem portam Pincianam, ac majorem salariam eduxit: paucos per Aureliam in campum Neronis misit, sequi iustos Valentinum turmæ equestris Ducem: cui præscripsit, ne quam pugnam inciperet, neque ad castra hostium iret propius; at semper præ se speciem ferret facturi mox impetum, caveretque, ne pars hostium illic agentium, transito vicino ponte, castris aliis subveniret. Cum enim, uti supra commemoravi, Barbarorum vis magna Neronis campum infedisset; satis fore Belisario videbatur, si hi omnes, expertes pugnae, à reliquis procul copiis starent. E plebe Romana quidam cum armis aderant voluntarii: quos ille acie exclusit, veritus, ne in congressu, periculo territi totum exercitum turbarent: quippe viles erant opifices, ac rei bellicæ planè rudes. Ad Portam verò Pancratianam, quæ trans fluvium Tiberinam est, facta seorsum acie, iussit eos consistere, donec ipse, quid fieri vellet, significaret. Futurum enim putabat, quod contigit; ut hostes, qui in campo Neronis erant, si illos, & Valentini turmas conspicerent, nunquam auderent suis à castris digredi, & cum aliis Gothorum copiis eos, quos haberet secum, invadere. Plurimum autem se lucraturum arbitrabatur, si tanta multitudo ab iis, quos ipse peteret, sejuncta distineretur.

Eo die Belisario consilium erat, equestre dumtaxat prælium facere: cum plerique peditum, sua jam repudiata conditione, equites essent, raptis hostium equis, quos non imperitè agitabant. Reliquos verò pedites, qui pauci

A numero, nec momenti alicujus aciem componere poterant, nec cum Barbaris conferre manum audebant, sed in primo conflictu terga vertere erant soliti; non posse tutò procul à mœnibus locari censebat, at proximè fossam debere stare; ut si fortè equitatus noster vertetur in fugam, possent fugientes accipere, & integris adhuc viribus, conjunctè hostem propulsare. Principius verò quidam, natione Pifida, vir inter ipsius Protectores nobilis, ac Tarmutus Isaurus, frater Ennæ Isaurorum Ducis, cum in Belisarii conspectum venissent, oratione hac usi sunt. Noli Ducum fortissime, exercitum tantulum, cum multis Barbarorum myriadibus pugnaturum, ab acie pedestre sejungere, nec committendum puta, ut ignominiam noterur peditatus Romanus, cui fama laudem tribuit magnitudinis hujus, ad quam olim Rom. Imperium crevit. Si nihil hi in hoc bello memorabile gesserunt, non id arguit degeneres animos; sed omnis conferenda est culpa in peditum Duces, qui soli in acie vestri equis, communem belli fortunam subire nolunt, sed quisque nihil aliud nisi fugam, vel ante pugnam, capessit. Tu verò cunctos peditum Duces jam cernis equites factos, in eadem acie cum suis militibus stare nolle, quos quidem aliis permittos equitibus certamen hoc adire sine: nobis verò concede, ut pedestrem ducamus aciem. Nos enim pariter pedites, cum ipsis Barbarorum multitudinem sustinebimus, ea spe freti, fore ut quæcunque Deus annuerit, in hostem perpetremus. His Belisarius auditis, initio quidem renuit. Ambos enim, fortitudinis ergo, quæ in ipsis erat eximia, summè diligebat, nec volebat paucos pedites in discrimen committere. Sed tandem sollicitis utriusque precibus victus, nonnullos ad portas, supraque in murorum pinnis ad machinas cum Romana plebe manere patitur; cæteros ponè aciem, ordinar, ac stare jubet sub Principii, Tarmutique imperio; ne consternati metu periculi, reliquis perturbationem copiis afferant; nec longiùs recedat, si qua fortè pars equitum terga dederit; verum à peditibus excepta, cum iis hostem prohibere valeat.

#### C A P U T XXIX.

*Vitigis Gothos hortatur ad prælium.  
Romani initio victores, postmodum profligantur.*

E Ita Romani ad pugnam se compararunt. Vitigis verò, cum arma Gothis imperasset omnibus, nemine præter causarios in castris relicto, Marcæ quidem copias in campo Neronis hædere iussit, & in custodiam pontis diligenter incumbere; ne inde ab hostibus peterentur: reliquis verò convocatis, in hunc ferè modum differt. Inter vos fortè nonnulli sunt, qui me regno timere putent, eamque esse causam, cur & hæctenus vobis singularem humanitatem exhibuerim, & modò vos ad rem fortiter gerendam blanda hortor oratione. Quæ quidem eorum cogitatio ab humani more ingenii non abhorret. Quorum enim auxilio opus habent rudiores homines, cum iis, quamvis longè conditione inferioribus, comiter agere, & affabiliter solent; cæteros, quorum operam minimè egent, duriter tractant. Me verò nec regni, nec vitæ movet amissio: ut qui vel hodie purpuram hanc exuere cupiam, si modò vir eà Gothus induendus est; obitumque Theodati

dari felicissimum judicem, qui popularium suorum manibus ereptum sibi pariter cum anima regnum reliquit. Etenim qui mente capti non sunt, aliquid habent solatii in calamitate domestica. si gentis perniciem non trahat secum. Simul autem me cogitatione converto ad Vandalorum exitum cum tristi conjunctum. Gelimeris exitu; non leviter miserabilis offert se animo meo species: ac videre mihi videor Gothos cum liberis abstractos in servitute, uxores vestras inimicissimorum hominum libidini turpissimæ coactas obsequi: meipsum, ac Theoderici ex filia neptem abductos, quocunque libitum iis fuerit, quibuscum nunc bellum gerimus. Vos quoque hæc ne accidant vereamini, eoque incensi metu pugnetis velim. Nam ita fiet, ut in campo honestè cadere satius existimetis, quàm vestræ cladi superesse: si quidem vita, infra hostium conditionem demissa, res una est, in qua viri magnanimi infelicitatem constituunt. Mors demum, præsertim cita, eos semper beatos efficit, quibus antea parum prospera fortuna fuit. Cum his animi sensibus, si pugnam hanc inieritis, perspicuum est, vos ex hostibus, qui pauci sunt numero, iique Græculi, vel similis generis facillimè relaturos victoriam, & cum injuriæ, tum contumeliæ, qua nos laceverunt, poenas brevi sumpturos. Nec verò immeritò gloriamur nos illis virtute, numero, cæterisque rebus omnibus antecire: quamquam in nos ferociunt, adversis casibus nostris inflati, neque alio freti præsidio, nisi stolido contemptu nostri; alente ipsorum licentiam læto successu, quem præter meritum habuerunt. Ita Gothos hortatus Vitigis, instruxit aciem, locatis in medio cohortibus peditum, & in cornu utroque equitum turmis. Nec procul à castris aciem ordinavit; sed proximè: ut cum primum fugam hostes capefferent, ab assequentibus facile conficerentur, longo illis, qui instarent, patente spatio. Nam si in campo prælium pede collato fieret, Romanos ne punctum quidem temporis restituros sperabat; id conjiciens ex iniquissima virium utriusque exercitus comparatione.

Mane, factò pugnæ initio, rem utrinque milites aggrediuntur; dum à tergo hortantes, dant animos Vitigis, ac Belisarius. Principio superior fuit Romana res, & quamvis confixi sagittis Barbari frequentes caderent, haud tamen eorum acies inclinavit. Cum enim starent Gothi ingenti numero, in cadentium locum aii succedebant expeditissimè; ita ut sensum clades fugeret. Ac Romanis, cum pauculi essent, operæ pretium videbatur, eo modo pugnasse hæctenus, & prælio ad hostium usque castra illato, jamque ad meridiem producto, non sine magna eorum cæde: urbem repetere animus erat, si quis prætextus suppeteret. In hoc certamine, omnium generosissimè se gesserunt ex acie Romana tres: Athenodorus, Isaurus genere, & inter Protectores Belisarii clarus, Theodoritus, & Georgius, stipatores Martini natione Cappadoces. Nam ultra aciei frontem proveci crebris excursibus, multos Barbaros hastis interemerunt. Ibi quidem sic res ibat: in campo autem Neroniano, utriusque diu in conspectu steterunt; sic tamen, ut Mauri frequentibus velitationibus Gothos infestarent, cum in eos jacula mitterent, nec vellent illi se efferre contra; veriti ne Romanæ plebis cæteræ, in propinquo positæ, quas constare militibus, & insidias parare sibi existimabant,

Tom. I.

A eo consilio se non moverent, ut subirent à tergo, & quos interceptissent, utrinque petitos delerent. Jam meridies erat, cum in hostem Romanus exercitus de repente impetum fecit. Vi subita percussi Gothi, actique in fugam inopinatò non potuerunt se in castra conjicere; sed occupatis collium vicinorum verticibus constiterunt. Plurimi quidem numero Romani erant; haud milites tamen omnes; at nuda parte maximam turba. Hinc enim absente Magistro militum, multi nautæ, & famuli, qui Rom. exercitum sequebantur, cum certaminis participes esse vellent, copiis ibi positis se immiscuerant. Ac Barbaros quidem multitudine attonitos, ut dictum est, in fugam verterunt, sed mox rem Romanam evertit confusio. Siquidem milites, turbatis valde illorum permissione ordinibus, Valentini, quamvis contentè, enixè instantis, mandata non audiebant. Quamobrem fugientium nemine occiso, eos in collibus quietos, securo spectare animo sinebant, quæ fierent. Neque ipsis in mentem venit pontem vicinum interscindere; ut adempta Barbaris opportunitate habendi castra trans fluvium Tiberim, postmodum urbs obsidione utrinque non premeretur. Nec ponte transito, hostium, qui citra amnem pugnant cum Belisario, terga invaserunt, quod si fecissent; certè Gothi, ut equidem sentio, se ad firmitatem non intendissent: verum pro se quisque fugam celerassent. Jam verò potiti castris hostilibus, studium omne ad ea diripienda converterunt. Unde cum argentæ suppellectilis, aliarumque opum vim magnam auferrent, contemplati rem aliquandiu Barbari, tenuerunt se, hæseruntque in vestigiis. Tandem uno animo, ira acriter stimulante, in hostes impetum cum ingenti clamore capiunt: rerum suarum dirptioni tumultuosissimæ superveniunt: raptos non paucos mactant, reliquos confestim ejiciunt. Nam quisquis deprehensus haud periit illico, rejectâ ex humeris divite farinâ, lubens fugit.

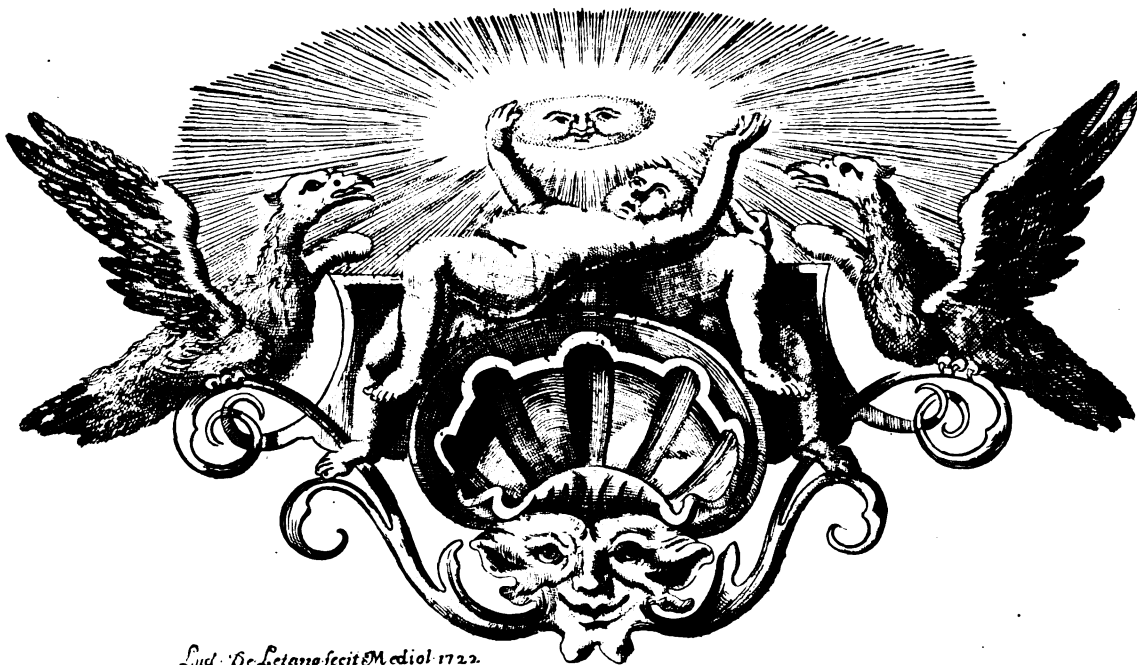
Dum hæc in campo Neronis fiunt, interea alter Barbarorum exercitus, proximè sua castra, protectus clypeis, hostem validè propulsabat, & cum virorum magnam, tum equorum etiam multò majorem edebat stragem. Ubi verò Romanorum alii faucii, alii, confectis equis, excefferunt ex acie; in exercitu, jam ante modico, militum paucitas clariùs patuit, apparuitque numero longè præstare Gothos. Quo animadverso, è cornu dextero Barbarorum equites in hostes adversos incurrunt. Quorum hastis disjecti, qui ibi stabant, Romani, præcipiti fuga ad pedestrem aciem se recipiunt. At eadè fracti impressione pedites, magno numero cum equitibus aufugere: mox & cæteræ Romanorum copię inclinari, urgente hoste, & vi eversæ dilabi retro. Principius, ac Tarmutus, cum exigua peditum suorum manu, digna fortibus animis facinora ediderunt. Nam ad ipsos pugnantes, nolentesque cum aliis terga vertere, pars maxima Gothorum constitit, admiratione defixa: quò tutius reliqui pedites, equitesque plurimi evaserunt. Ac Principius quidem, toto corpore conciso, ibidem occubuit, & circa illum pedites XLII. Tarmutus verò spiculis duobus Isauricis, quibus utramque manum instruxerat, irruentes nunc hos, nunc illos punctim ferire non desinens, cum deficeret affectus vulneribus, levatus ope, quam cum equitibus nonnullis attulit Ennes frater, resumpsit spiritum: tum cruore, & plagis coopertus, celerem cursum ad muros,

Mm

neu-

neutro amisso spiculo, intendit; velocitate pedum, qua valebat, id consecutus, ut quamvis corpore sic affecto, evaderet. Cùm portam Pincianam attigisset, concidit, eumque pro mortuo habitum sodales ipsius quidam supposito clypeo portarunt. Biduo superstes obiit, præclaram apud Hæuros, omnemque exercitum relinquens famam. Jam exterriti Romani, incustodiendis mœnibus toti erant, ac portis cum maximo tumultu clausis, fugientes urbe excludabant, veriti, ne cum ipsis hostes irrumperent. Quicumque foris remanserant, ii fossam transgressi, tergaque mœnibus apprimentes, tremebant, stabantque virtutis omnino imme-

A mores: nec Barbaros imminentes, & transfossam parantes arcere poterant; cùm hastas multi in pugna, ac fuga fregissent, seque invicem ita comprimerent, ut nequirent arcus tractare. Quandiu ad pinnas adesse rari visi sunt; tandiu Gothi incubuere, spe ducti, fore ut exclusos omnes delerent, atque è muris defensores dejicerent. At ubi pinnas videre cinctas densâ propugnantium militum, & Romanæ plebis coronâ; inde statim desperatione retro cesserunt, multis in hostes jactis conviciis. Itaque prælium ad Barbarorum castra initum, ad urbis fossam, & muros finem invenit.



*Lud. De Letang fecit Mediol. 1722.*

# PROCOPII CÆSARIENSIS

## HISTORIARUM TEMPORIS SUI

### DE BELLO GOTHICO.

### LIBER SECUNDUS.

#### CAPUT I.

*Præclara Bessa, & Constantini facinora. Romanus, & Gothus in eandem scrobem delapsi, lepida pactione evadunt. Chorsamantis virtus temeraria.*

**E**Xin Romani copiis omnibus non ausi amplius decernere, repetitis more pristino levibus equitum certaminibus, plerumque Barbaros vicerunt, quanquam utrinque prodibant etiam pedites, non tamen instructa acie, sed turmas equestres sequebantur. Atque in primo quidem congressu Bessas cum hasta in hostes invehens, ex equitum flore tres sustulit, reliquos in fugam vertit. Iterum verò, cum in campum Neronianum Hunnos Constantinus eduxisset vespere, seque hostium numero obrui videret, hanc viam iniit. Vetus ibi stadium est, sanè magnum, in quo olim gladiatores urbis certabant, illudque ambiunt antiquæ domus plurimæ: quo fieri necesse est, ut locus vias ubique angustas habeat. Tum Constantinus, quoniam nec multitudinem hostilem vincere, nec sine magno periculo fugere poterat, Hunnos ex equis omnes desilire iussit, & cum illis ipse pedes in quodam eorum angiportuum stetit: unde tela mittentes tunc, hostem cæde plurima afficiebant. Aliquandiu Gothi, sic appetiti, se obfirmarunt; ipse freti, fore ut simul Hunni pharetras exhausissent, eos nullo negotio circumvenirent, vincidosque in sua castra ducerent. At cum Massagetæ, periti utique sagittarii, & confertam in turbam utentes arcubus, sagittis ferè singulis hostem aliquem figerent; plus dimidiam suorum partem cæsam videntes Gothi, nec valentes cogitata perficere, jam Sole in occasum præcipitante, in fugam se contulerunt. Nec pauci tum cecidere. Insequentes enim Massagetæ pro sua in tractando arcu singulari dexteritate, cum vel celerrimè currunt; impulsis in terga telis, nihilo illos minùs sternebant. Hoc re modo gesta Constantinus Romam sub noctem cum Hunnis rediit.

Paucis post diebus, cum in hostes Peranium Romanorum agmen eduxisset portam Salariam, effusque in fugam Gothi, repente, circiter Solis occasum, reciprocum fecissent imperum, Romanus quidam pedes, perturbato animo, altam in scrobem decidit: cujusmodi multas foderunt ibi veteres cives, condendi, ut opinor, frumenti causâ. Et quoniam nec dare clamorem audebat, propter hostilium castrorum viciniam, neque ullo poterat pacto exire foveam, nusquam scansili; ibi noctem traducere coactus est. Postridie fugatis iterum Barbaris, Gothus quidam in eandem scrobem prolabitur: ubi se amore complexi mutuo, quem necessitas conciliabat, data invicem fide, salutem alterius alteri charam fore promittunt. Clamorem

Tom. I.

**A**tum ingentem uterque tollere: ad quem conversi Gothi, despicientesque è faucibus foveæ, quis tandem inclamet rogant. Ex compacto autem, premente vocem Romano, alter linguam patriam eò se recenti in fuga delapsum dicit, oratque, uti funis, quò ascendat, sibi demittatur. Mox illi restium extrema jacere, rati Gothum se subvecturos. At Romanus arreptis funibus sustolli cœpit, causatus, si prior ipse ascenderet, Gothos nunquam derelicturos sodalem: sin hostem restare solum audirent, omnino desererent. Hæc locutus, ascendit. Eo viso obstupefacti Gothi hærebant: tum re ab ipso planè exposita, subinde sodalem extrahunt: qui factam inter se pactionem, ac fidem datam asseruit, & Romano in urbem remisso incolumi, cum illis abiit. Postmodum equites haud multi numero prodierunt utrinque sæpius instructa ad pugnandum acie: sed congressus omnis in certamina exiit singularia, ex quibus Romani semper victoriam retulerunt. Hæc ita se habuere.

**B** Paulò post, pugna in campo Neronis inita, cum hostiles copias equitum turmæ alio aliæ disjicerent; Chorsamantis, Belisarii Protector inclytus, natione Massageta, cum nonnullis aliis insequi aggressus est hostes LXX. Ubi in campum longius provecti sunt, cursum retro vertentibus Romanis cæteris, unus Chorsamantis instare fugacibus pergit. Quo viso Gothi, flexis equis, in eum vadunt. Ille contra irruens, occiso è fortissimis uno, reliquos adoritur. Hi terga vertentes iterum, dant se in fugam: qua pudore repressa, cum à suis, qui in castris erant, se jam conspici putarent, illum adorti denuo, atque ut ante accepti, uno è bellicosissimis amisso, perinde ac priùs terga vertunt, eosque infecutus ad vallum usque Chorsamantis, solus rediit. Haud multò post, vulnerata in altero conflictu sinistra tibia, telum in summo osse hædere sensit. Qua plaga per dies aliquot pugnae factus inutilis, animo, ut erat Barbarus, impatienti, se poenas violati cruris propediem è Gothis repetiturum minatus est. Nec multum spatium intercesserat, cum ille meliùs habens, in prandio, ubi pro more suo largiori vino incaluerat, hostes solus petere, & illatum pedi dedecus ultum ire decrevit. Ad portam Pincianam progressus, ait se ad hostium castra à Belisario mitti. Custodes, qui ibi aderant, nihil habentes causæ cur Protectorum Belisarii fortissimo fidem negarent, apertis foribus, quò vellet ire sinunt. Conspicati ipsum hostes, primùm quidem ad se transfugam aliquem accedere existimarunt. Ubi autem is in propinquo arcum expedit, ignari quid tandem hominis esset, ad ipsum tendunt viginti. Quibus ille facilè repulsis, lento gradu adequat, nec retro cedit, ingruente majori Gothorum numero. Quo circumfusum cum vim susciperet, spectantes

M m 2

tes

tes è turribus Romani, insanire hominem judicabant, necdum Chorsamantim esse illum sciebant. Is facinoribus magnis, ac præstantibus editis, hostili circumventus exercitu, inconsideratæ audaciæ poenas dedit. Rei nuncio Belisarius, Romanusque exercitus in gravissimum luctum vocati, accisam in eo viro spem publicam lamentabantur.

## C A P U T II.

*Euthalio stipendia Byzantio afferenti tutum iter Belisarius parat. In Gothos emittit copias. Ad portam Pincianam vincunt Romani; in campo Neroniano vincuntur. Arzis vulnus mirabile sanatur: Cutilas, & Buchas intereunt. Gothorum luctus.*

Circiter solstitium æstivum, Euthalius quidam Byzantio Tarracinam venit, stipendia militibus ab Imperatore debita ferens. Veritus autem ne in via, si in hostes incideret, ab illis vitâ pariter, ac pecuniâ spoliaretur, ad Belisarium scribit, tutum det iter Romam. Ille centum perspectæ fortitudinis viros, è Scutariis suis delectos, cum Prætorianis duobus hastatis Tarracinam destinat, pecuniam comportaturos: nec intermittit prælii mox copias omnibus ineundi speciem præbere Barbaris; ne qua hostium manus vel comæatum, vel cuiuspiam alius rei causâ digrederetur. Postridicùm affuturum Euthalium intelligeret, in speciem instruxit aciem, steteruntque Barbari in procinctu. Et quoniam non nisi sub noctem Euthalium, ejusque comites adventuros sciebat: mane quidem toto paratos ad portas milites tenuit; meridie verò prandere iussit: idemque fecere Gothi, ipsum rati in diem posterum pugnam differre. At paulò post Belisarius Martinum, & Valerianum cum turmis, quibus præerant in campum Neronianum emittit, iussos quàm maximè possent hostium copias turbare velitationibus. Eiusdem imperio, porta Pinciana in Barbarorum castra se eiecerunt sexcenti, quibus tres è stipatoribus suis præposuerat, Artasinem natione Persam, Bucham Massagetam, & Cutilam Thracem. Magno hostibus numero factis obviam, diu certatum est, non collata manu: sed ita, ut invicem invadentibus fugâ alternâ cederent, incursumque reciprocis diem utrique contere velle viderentur. Eò demum progressi, ut ira jam mutua exardescerent, acri commisso certamine, ceciderunt utrinque multi, iique fortissimi. Utrisque missi ab urbe, & castris subsidiarii cum se admiscuissent pugnantibus, increbuit prælium, clamore accensum, qui ab urbe, & castris circumsonabat. Tandem Romanorum virtute fusus hostis terga dat. Cutilas spiculum gerens mediis capitis infixum vulnere, quod in eo conflictu acceperat, infecurus est Barbaros, hisque dissipatis, cum suis, qui supererant, circiter Solis occasum urbem ingressus, tremente in capite spiculo, omnium oculos merito in se convertit. Tum quoque Arzi, qui è Scutariis Belisarii unus erat, sagittarius quidam Gothus vulnus infixit inter nasum, & oculum dextrum. Latebat ad cervicem usque adacta sagittæ cuspis: pars ejus reliqua vultu existens, equitante homine, quatiebatur. Eo viso cum Cutila. obstupuere Romani, quòd ambo equos agerent summo cum doloris contemptu. Ita res ibi cessit.

A At in campo Neroniano res Barbarorum meliore erant loco. Fortiter quidem cum ingenti hostium numero decertantes Valeriani, ac Martini turmæ, eorum impetum sustinebant, sed cum maximo detrimento; ita ut in extremum discrimen venerint. Tum Buchæ Belisarius immeravit, ut suos, corporibus, & equis integris reverbos è prælio, in campum Neronis educeret. Jam vesper aderat; cùm Romani Buchæ auxilio confirmati, repentè Barbaros in fugam verterunt. Insequendo longius progressum Bucham, cùm hostes XII. hastati circumclusissent, simul omnes hastis percussere. Resistente autem lorica, cæteris ictibus parum læso adolescenti, Gothorum unus, à tergo nudum corpus supra axillam dexteram proximè humerum attingens, plagam imposuit nec mortiferam, nec periculofam. Altera fronte confixo ejusdem femore sinistro, partis hujus musculum non recto ictu, sed obliquo secuit. Simul hæc Valerianus, & Martinus animadverterunt, laboranti allata ope, hostes fugarunt, & ambo Buchæ equum fræno ducentes, ad urbem pervenerunt. Orta nocte, Euthalius cum pecunia affuit.

B Postquam omnes in urbem se recepere, curandis operam dedere vulneribus, Ac sagittam ex Arzis vultu cùm extrahere vellent Medici, hæserunt anxii aliquandiu, non modò oculi gratiâ, cujus saluti desperabant; sed ne membranis, ac nervis, qualia ibi multa sunt, pertusis, viro, domesticorum Belisarii generosissimo, interitum afferrent. Deinde Medicus quidam, Theoctistus nomine, cervici adnitens, ex eo quæsit hincne multum doleret? Ac dolere se affirmanti, ergo inquit, spes eris, & integro valebis oculo. Hæc ajebat, certò conjiciens, eò sagittæ cuspidem evasisse, ut abesset à cùte propius. Itaque teli partem, quæ extabat, præcisam abjicit, divisisque nervis dissectione, ubi sensus doloris erat acerrimus, inde nullo negotio mucronem avellit trifidum, & alteram sagittæ partem secum trahentem. Atque ita Arzes incolumis servatus est, immo nec vestigium vulneris in ejus vultu superfuit. Cutilas verò, cùm ex ipsius capite educum fuisset spiculum majori vi (quippe altius infixum sedebat) in deliquium incidit, coeptisque inflammari membranis cerebri, phrenesi correptus, paulò post moritur. Quod ad Bucham attinet, profusam ex illius femore vim sanguinis maximam subsecutura mors visa est. Cujus rei causam afferebant hanc Medici; quòd ictus non recta, sed obliqua incisione musculum secuisset. Quare tertio post die animam egit. Propterea Romani illam noctem integram traduxere magno in luctu; dum etiam plurima Gothorum lamenta, & graves complorationes ex eorum castris editas audirent, atque ideo mirarentur, quòd nulla videretur accidisse hostibus pridie calamitas gravior, nec nisi eorum pauci in conflictibus oppetiissent, cùm ejusmodi casus, immo verò majores ante invecti, ipsos non admodum turbassent, superante ingenti multitudine. At postridie compertum est Gothos vicem lamentari virorum, in campi Neroniani castris præcellentium, quos Buchas in primo congressu sustulerat. Aliæ præterea pugnae leviores editæ sunt, quarum descriptionem minimè necessariam judico. Sunt autem patrata in hac obsidione certamina LXVII. aliaque postrema duo, de quibus dicam postea. Tum pariter cum hyeme alter annus exiit hujusce belli, cujus historiam conscripsit Procopius.

CA-



## CAPUT III.

*Pestis, & fames Romanos vexant. Gothis aqueductus pro munimento. Romani suadente fame, discernendi cum Gothis copiam à Belisario petunt: negat Belisarius, eorumque orationem refellit.*

Jam verò, æstivo solstitio ineunte, cum fame pestis Urbem invasit. Militibus rei cibariæ nihil erat reliquum, præter panem: quo ipso defecti Romani cæteri, fame simul, & lue gravissimè conflabantur. Re Gothi cognita, cum hoste ferro decernere nolentes amplius, solum cavebant, ne quid unquam foris acciperet. Sunt adhuc vias inter Latinam, & Appiam præalti, ac longè fornicibus elati aqueductus duo. Quinquagesimo ab urbe stadio coeunt, & modico intervallo deflectunt in contrarium; ita ut qui jam supra ad dexteram fuit, ibi ad lævam tendat. Denuo coeuntes, recepto loci pristino ordine, in diversum exinde abeunt. Quo fit, ut medium illud spatium circummunitum sit aqueductibus: quorum arcus inferiores ita lapidibus, & luto Barbari præstruxerunt, ut loco formam castelli dederint: ubi stationarii, haud pauciores septemmillibus, præsidium agitabant; eo intenti, ne in urbem hostis commeatu ullos inferret. Tunc Romanos spe bona penitus destitutos, cujusque generis mala circumfederunt. Ac militum quidem animosissimi, quandiu maturum in arvis frumentum fuit, amore pecuniæ impellente, equis vecti, aliosque agentes vacuos, de nocte in segetes non procul ab urbe se immittebant, cumque adductos secum equos defectis spicis onerassent, clam hostibus eas deferrebant in urbem, & magno pretio Romanis vendebant divitibus: dum herbas cæteri victitarent, quarum assatum est cum circa suburbia, tum intra muros. Nam neque hyems, neque alia tempestas ulla agrum Romanum herbis viduat, sed illæ perpetua nitent viriditate. Hinc equis etiam obsessorum pabula suppetebant. Quidam botulos è carnibus mulorum, qui Romæ moriebantur, confectos vendebant clanculum. Nudatis jam agris messibus, ad extrema redacti Romani omnes, conventum factò agmine Belisarium ad decretoriam cum hoste pugnam compellunt, ab ea neminem civium abfore pollicentes. Tum ipsum præsentis necessitate districtum, & valde animo dolentem, quidam è populo his verbis affati sunt.

Expectationi, qua tenebamur, Magister militum, rerum hæc nostrarum fortuna minime respondet, sed spei planè contrarium exitum reperimus. Id enim consecuti, quod prius in votis erat, in hanc modò calamitatem devenimus, jamque infania mera est, ac nobis æumnas maximas parit injecta ante opinio, quæ nos à pristina conditione avertit, præclaro studio gaudendi Cæsareâ providentiâ. Unde eò necessitatis adducti sumus, ut jam etiam uti vi audeamus, & in Barbaros arma sumere. Ac nobis detur venia, si apud Belisarium fidentiùs loquimur. Jejunos enim, & inops venter erubescere nescit. Fortuna quoque, qua premimur, nostram hanc excuset licentiam: siquidem vita omnium miserrima videtur esse, quæ infelicibus prorogatur. Vides quæ nobis acciderint. En agros, atque omnem latè regionem

A hostis tenet: cunctis vitæ commodis urbs hæc interclusa est, idque tamdiu, ut spatium temporis vix animo complectamur. Jam Romanorum pars jacet insepulta: nos verò superstites, ut quæ patimur, uno omnia verbo comprehendamus, in numerum vel sic jacentium venire cupimus. Quos enim fames occupat, his mala quævis suadet esse tolerabilia, aliarumque ærumnarum oblivionem suâ præsentia inducit, & quodlibet mortis genus, præter illud quod ipsa infert, homini suave reddit. Quamobrem patere, ut malo hoc nondum fracti, pro nobis ipsi pugnemus, vel victoriam, vel ærumnarum finem consecuturi. Illi certè, quibus cunctatio spem salutis affert, stultissimè fecerint, si rerum summam in certaminis aleam præstinent conjicere: qui verò prælii difficultatem augent morâ, hæc quantulacumque fuerit, ipsis vitio vertenda potius est, quam promptus ad audendum impetus. Huic Romanorum orationi Belisarius ita respondit. Ego verò quæcumque fecistis hætenus, certa cogitatione præcipiebam, nec præter opinionem quidquam accidit. Quippe jamdiu novi insubidum esse vulgus, nec instantis patiens, nec futuri providum, nihil scire nisi difficillima facilè semper aggredi, temereque in perniciem ruere. At me cæca levitas vestra non ita movet, ut vos, resque Imperatoris perdere vobiscum velim. Neque enim rem bellicam promovet inconsiderata celeritas, sed maturum consilium, & providentia, quæ omnia occasionum momenta ponderet. Vos, quasi aleâ luderetis, unius tali jaçtui summam rerum vultis subjicere. At meus non est mos compendia præoptare longioris operæ utilitatibus. Deinde nobiscum vos hostem aggressuros pollicemini. Verùm quandonam vos re militari exercuistis? Quis hanc disciplinam ipsa armorum tractatione edoctus ignorat, non eò pertinere prælium, ut repentè erudiat usu rudem, nec tibi hostem in certaminibus umbratilem belli meditationem præbere? Ac vestram quidem alacritatem demiror: excitati verò tumultus do veniam. Hoc demum à vobis factum alieno tempore, & nos sapienter cunctari probabo. Ad nos misit Imperator contractum ex universo orbe exercitum innumerabilem: & classis, quanta nunquam à Romanis conflata fuit, Campaniæ litus, & sinus Ionii partem maximam tegit. Huc paucos intra dies advenient cum omni genere commeatuum, nec inopiam modò à nobis depellent, sed Barbarorum etiam castra obruent telorum vi. Quamobrem fatius esse duxi pugnam in eorum adventum differre, & victoriam tutò consequi, quam præcipiti, inconsultaque audacia salutem communem projicere. Cæterum, ut quamprimum adsint, nec morentur diutius, providebo.

## CAPUT IV.

*Belisarius Procopium Cæsariensem Neapolim mittit. Tibur, & Albam præsidis munit. Gothi templa SS. Petri, & Pauli nunquam ausi violare. In eorum castris grassatur lues. Antonina cum Procopio classem in Campania curat. Vesuvii descriptio.*

Vix plebem Romanam Belisarius his verbis animatam remisit; cum Neapolim, quo missum ab Imperatore exercitum fama nunciabat, auctorem hujus Historiæ Procopium destinavit, jussitque frumento naves implere plurimas,

rimas, nec milites solum cogere omnes, cum ab urbe Byzantio recentes, tum qui in eo tractu, sive ut equos suos servarent, sive aliam ob causam restabant, quales multos per Campaniam sparfos audierat; sed partem etiam praesidiorum, quae ibi essent, deducere, & cum ipsis Ostiam (id Romanorum navale est) frumentum advehere, quam celerrime posset. Ille cum Mundila Praetoriano, & paucis equitibus per eam portam, quae à Paulo Apostolo nomen habet, sic egressus est nocte, ut hostium castra fefellerit praesidii gratia proximè viam Appiam posita. Dein Mundila Romam reverso, ac referente jam in Campania pervenisse Procopium, Barbarorum nemine facto obviam; propterea quod hostes totam noctem sese castris tenerent; laeta spes omnibus affulsi, & plenus fiducia Belisarius hoc consilium cepit. Magnam equitum partem in vicinas munitiones emittit, praecipiens, ut si qua hostium manus illac commearus in castra importare velit, crebris inde factis excursibus, & insidiis ubique structis, id nunquam patiantur; sed omni ope prohibeant, quo & urbs minori, quam ante prematur penuria, & obsideri potius Barbari, quam Romanos obsidere videantur. Martino, Trajanoque imperat Tarracinam abeant cum viris mille: quibuscum & Antoninam uxorem mittit, iussam proficisci inde Neapolim cum nonnullis, & fortunam, quae res-cumque suas maneret, expectare in tuto. Ad Tiburtinum castellum, quod Romam stadiis abest CXL. Magno, & Sinthue Praetoriano ducibus, quingentos ferè destinat. Jam ante ad Albanorum oppidum, in via situm Appia, totidemque ab urbe stadiis distitum, Goutharin cum Erulorum agmine miserat, quos Gothi non multo post inde vi expulerunt.

Templum est Pauli Apostoli, quod à moenibus Romae stadiis XIV. distat. Alluitur fluvio Tiberi, nullis seprum operibus: quanquam ab urbe pertinens ad templum hoc porticus, & vicina utriusque aedificia, faciles negant ad locum aditus. Porro Gothi sacram hanc Pauli aedem Apostoli, itemque alteram Apostoli Petri sic reverentur, ut neutram toto belli tempore, ne minimum quidem violarent: at Sacerdotibus de more sacra illic omnia procurare licuerit. Iussus à Belisario Valerianus, Hunnis secum ductis omnibus, in eo loco ad Tiberis ripam castra ponere, tum ut liberius equos alerent, tum ut Gothi facultas minor esset longius à suis castris evagandi ad libitum; mandatum exequitur, Hunnisque, ubi Magister militiae praescripserat, metatis, in urbem redit. His constitutis, nihil movebat Belisarius, nec pugnam lacebatur; ad externam vim, si qua ingrueret, à moenibus propulsandam paratissimus. Ac nonnullis quidem è Romana plebe frumentum praebuit: Martinus verò, ac Trajanus noctu castra hostium praetergressi, post suum Tarracinam adventum, Antoninam cum paucis in Campaniam miserunt, & vicinis munitionibus occupatis, coeperunt ita inde erumpere, ut Gothos ea pervagantes loca, subitis represserint incurfionibus. Magnus, & Sinthues, reparatis brevi ruinis omnibus castelli Tiburtini jam in tuto positi, hostem, cui munimentum hoc prope imminabat, magis, ac magis vexabant, crebrisque, & improvisis excursibus Barbaros deductores commeatuum percellabant: donec Sinthues, hastam in quodam certamine manudextera vulnerata, ac praecis ipsius nervis, causarius in posterum fuit. Nec minora Gothi damna ab Hunnis in propinquo, ut dixi, metatis

A accipiebant: itaut jam ipsos quoque urgeret famas, erepta, qua prius gaudebant, libera potestate importandae rei cibariae. Accessit pestilentia, quae cum eos invasisset, multos necabat, praecipue in castris, quae ad viam Appiam, uti supra commemoravi, postremo fecerant. Quicumque superfuerunt, sane pauci, in alia castra se receperunt: idem passi Hunni Romam ingressi sunt. Haec ibi. Procopius verò, postquam in Campaniam venit, illic milites minimum quingentos collegit, & onustas frumento naves quamplurimas disposuit. Haud multo post affuit Antonina, & cum eo tum classem curare coepit.

B Eodem tempore Vesuvius mons immugit: at eorum nihil evomuit, quorum eruptionem mugitus ille minari sic videbatur, ut indigenae vehementer expaverint. Distat mons Neapoli stadiis LXX. obversus illi à Septentrione. Admodum praeruptus est: imus quidem ejus ambitus grata nemorum opacitate blanditur; superior verò praecipitiis, summaque horret asperitate. In medio ferè vertice hiatus apparet tam altus, ut ad imas montis radices pervadere videatur. Si quis ibi audeat intro despicere, huic ignem videre licet: cujus flamma alias in se volvitur, nemini incolarum molesta. Verum ibi mons mugitui similem edit sonitum, plerumque ingentem cineris vim prorumpit haud multo post, quae pestis si in via quempiam deprehenderit, nullo is pacto mortem potest effugere: si in domos inciderit, eae corruunt oppressae copia cineris. Hic demum, si forte ventus vehementior incumbat, in sublime adeo tollitur, ut visum fugiat, & quocumque impellit aura, perlatus, in terram decidat remotissimam. Ferunt illius casu sic territum aliquando Byzantium, ut quae tunc ad placandum Deum decretae sunt, etiamnum habeantur solennes supplicationes. Alio tempore cadentem eum excepit Tripolis Libyae. Jam autem anni sunt centum & amplius, ut perhibent, cum prior mugitus editus fuit; alterius multo recentior est memoria. Caeterum affirmant fieri non posse, quin omnis regio, in quam cineres Vesuvius eructaverit, exuberet frugibus. In eo monte coelum est tenuissimum omnium, ac saluberrimum. Eò certò Medici diutina tabe correptos mittunt. Sed de Vesuvio haecenus.

## C A P U T V.

*Recentes Byzantio copia veniunt. Belisarii stratagema. Audax facinus Aquilini. Trajani vulnus mirabile.*

E Hoc interim spatio aliae Byzantio copiae navibus advectae sunt. Ac Neapolim quidem tria Isaurorum millia, Paulo, & Conone Ducibus, appulerunt: Hydruntem verò Thraeces equites DCCC. quibus praerat Joannes, Vitaliani tyranni nuperi ex sorore nepos; & cum his è numeris equestribus alii milites mille, quibus, ut alios taceam, Alexander, & Marcencius imperabant. Jam & Zeno cum CCC. equitibus Romam per Samnium, ac viam Latinam pervenerat. Postquam autem Joannes quoque cum caeteris omnibus in Campaniam advēnit, coactis è Calabria plaustris quamplurimis instructus, adjunxit se quingentis illis, qui ex Campania, uti diximus, collecti fuerant. Hi secundum mare iter facientes, plaustra secum trahebant eo consilio, ut, si hostis occurreret, illis in castrorum speciem circumvallati, vim illa-

illatam repellerent. Iidem Paulo, & Cononi mandaverant, ut celeri navigatione usi, copias secum ad Ostiam, Romanorum navale, jungerent. Magno frumenti numero in plaustra imposito, naves cunctas non solum frumento, sed vino etiam, rebusque omnibus necessariis compleverant. Martinum quidem, ac Trajanum apud Tarracinam se offensuros, & cum ipsis inde profecturos rebantur: verum, ubi proxime ventum est, eos Romam paulo ante revocatos abiisse intellexerunt. Certior factus Belisarius Joannis copias progredi, ac veritus ne ingenti hostes numero facti obviam, eas delerent, rationem hanc injit. Portam Flaminiam, ad quam hostes castra locaverant, ipse belli hujus initio, quemadmodum in superiore libro narravi, lapideo pariete obstruxerat; ne eam Barbari vel inferre vim facile possent, vel in urbem quidquam moliri. Quocirca nunquam ibi pugnatum fuerat, & ea parte nihil hostile Barbari suspicabantur. Belisarius praestructum huic portae obicem noctu demolitus, quod nemini se facturum praedixerat, partem exercitus maximam ibi disposuit. Prima luce Trajanum, ac Diogenem portam Pincianam cum equitibus mille emittit, jubetque telis castra impetere, & ubi hostes eruperint, abjecto pudore, ad muros usque refugere citato cursu. Nonnullos etiam citra hanc portam collocat. Ergo qui cum Trajano erant, Barbaros ex Belisarii praescripto laceffunt: tum eos Gothi ex omnibus castris confluentes repellere: mox intendere utrique cursum ad urbis moenia. hi fugientium speciem, atque opinionem praebentes, illi se hostem in fugam agere existimantes. Simul hostes Belisarius vidit instando provehi, portam Flaminiam aperit, copiasque in Barbaros nec opinantes emittit. Viae, quae illic est, imminabat unum ex Gothorum vallis: pro quo erant angustiae praecipites, atque aditu difficillimae. Ut primum hostes eò vidit accedere Barbarus quidam indutus loricam, validoque ad pugnam corpore praeditus, prior insistit, sociosque inclamans hortatur, ut jam ocyus angustias occupent. ac secum custodiant. Sed antevertens Mundilas, ipsum obruncat, nec Barbarum quenquam in angustum aditum succedere sinit. Romani verò, repugnante nemine, subeuntes, ad vicina castra evadunt, quae firmo defensa positu nonnulli aliquandiu tentarunt frustra; quamvis non admodum multi in his Barbari relictis essent. Nam & fossa erat altissima, ac terra, quaecumque inde egesta fuerat, in margine interiori exaggerata sic eminebat, ut muri vicem exhiberet; vallisque acutissimis, densissimisque cincta horrebat. Quo freti praesidio Barbari, hostem acriter prohibebant. Tum Aquilinus (erat hic è Scutariorum Belisarii numero) vir strenuissimus, apprehenso equo loro, in media castra cum equo insilit, ibique hostium nonnullos caedit. Subinde ab aliis circumfusis, jaculisque appetitus, strato vulneribus equo, per medios hostes praer opinionem evadit, & pedibus ad portam Pincianam se confert cum sociis, qui Barbaros adhuc nostris instantes affecuti, eadem conjectis in terga telis facere ceperunt. Quod ubi Trajanus animadvertit, turmis equitum, qui presto illic erant, adjutus, cum suis cursum in persequentes flectit. Tum Gothi astu decepti bellico, atque improvisò ab hostibus intercepti, foede trucidabantur. Magna eorum edita strage, oppidò pauci in castra se se vix recepere: caeteri suis omnibus castris timentes, rati que impetum

A mox facturos Romanos, loci praesidium minime dimittebant. In eo certamine Barbarus quidam Trajani faciem telo contigit supra dexterum oculum, haud procul naso. Ac ferrum quidem penitus infixum omnino latuit, quamvis magnam, & valde longam haberet cuspidem. Pars teli reliqua protinus hami decedit sponte: quippe cui terrum, ut arbitror, leviter inhæreret. Ictum hunc Trajanus minime sentiens, nihilò segnius urgere hostes, ac caede sternere institit. Quinto post anno, sponte invultu prominens ferri mucro se prodidit, jamque annus agitur tertius, ex quo magis, ac magis paulatim exit: ita ut aliquando, fero licet, excessurus prorsus videatur: homini autem nihil affert impedimenti. Hæc ita se habuerunt.

## CAPUT VI.

*A Gothis missi Oratores de pace cum Belisario colloquantur, & inducias pangunt.*

C Continuo Barbari desperare bello coeperunt, ac de discessu deliberare: cum & peltentiae vi, & hostili ferro jam ad paucos è myriadibus multis redacti, maximèque urgente fame, sic intercluderentur commeatu omni, ut verbo tenus, atque in speciem obsessores, re ipsa ab hostibus obsiderentur. Ad hæc, accepto nuncio, Romanis Byzantio terram, marique exercitum advenire, non quantulus erat. sed quantus famæ arbitrio fingebatur, bellum perhorrescentes, de maturanda profectioe consilia agitabant. Itaque Oratores Romam destinant, & virum Romanum, inter Gothos auctoritate praestantem, cum duobus aliis, qui ad Belisarium admissus, his serè verbis disseruit. Quisque vestrum ærumnas, quas bellum parit, expertus, neutri id parti utile fuisse didicit. Quis enim est in utroque exercitu, qui, quod neutri ignorant, negare velit? Nec quisquam, opinor, nisi verè desipiat, repugnabit dicenti mihi stultorum esse hominum ob institutam honoris contentionem in malis semper hædere velle, neque ullum molestiarum exitum reperire. Quæ cum ita sint, eorum est, qui genti utriusque praesunt, non profundere subditorum salutem laudis propriae gratiam; sed quod æquum est, & cum sibi, tum hostibus conducibile amplectendo, hujus temporis calamitati finem imponere. Etenim acerba quæque, & difficilia expedit mediocritatis amor: dum ambitio, pro ingenita malignitate, nullum praestat officium. Itaque finiendi belli consilium huc afferimus, proponentes quæ in rem communem erunt; licet jus in his nostrum haud omnino retineamus. Et vos cavete, ne quodam nobiscum superbè certandi studio ducti, malitis in perniciem ruere, quam vestras sequi utilitates. Caeterum convenit orationes utrinque haberi non continentes; at si quid perperam dictum videbitur, illico interpellari. Quo fiet, ut quæ quisque habet in animo, comprehensè ac praecisè dicat, & officio fungatur suo. Tum hæc retulit Belisarius. Ita quidem, ut dicitis, procedat colloquium per me licet: sed videte, ut pacis studio, & æquitati sermo vester conveniat. Rursus Gothorum Oratores. Iniquè fecistis. Romani, cum in nos, amicos licet, sociosque vestros, arma, contra quam fas erat, sumpistis. In eam rem proterre satis habebimus, quæ cuique vestrum nota esse existimamus. Non ita Gothi Italiam potiti sunt, ut eam Romanos per vim spoliaverint. Sed olim

Odo-

Odoacer, sublato Imperatore, rei administratio- nem publicæ, hic tyrannide mutatam, obtinuit. Tunc temporis Zeno Orientis Imperator in ani- mo habens, ei qui confors principatus fuerat, factam à tyranno injuriam ulcisci, atque has oras in libertatem restituere, cum Odoacri po- tentiam evertere non posset; Theoderico Princi- pi nostro, paranti ipsum, ac Byzantium obside- re, persuasit, ut in gratiam secum rediret, hono- rum memor, quos ab ipso consecutus jam esset (quippe adscriptus Patriciis, & factus Consul Romæ fuerat) Augustulo illatam ab Odoacro inju- riam ultum iret, ac provincias ipse, & Gothi deinceps jure optimo possiderent. Hoc igitur pacto Italiæ regnum adepti, leges, ac regi- minis formam haud minori studio, quàm qui- vis Imperatorum veterum, conservavimus, neque ulla prorsus Theoderici, aliufve cujus- piam Gothorum Regis lex scripta extat, vel inscripta. Quod ad divinum cultum, fidemque attinet, Romanis in integro rem sic esse volui- mus, ut Italorum nemo religionem nec vo- lens, nec coactus ad hanc diem mutaverit, neque in Gothos, qui ad illorum sacra tran- sierunt, ullo sit modo animadversum. Immo verò honorem summum templis Romanorum impendimus. Quisquis enim salutem suam eorum cuiquam aliquando commisit, ei vim nullus mortalium attulit. Præterea civiles om- nes Magistratus gessere ipsi, neque illos cum Gothorum quopiam communicarunt: quæ si quis falsò dicta à nobis putat, nos palàm con- futet. Accedit huc, quòd Romanis per Gothos licuit ab Orientis Imperatore Consulatum quo- tannis accipere. Nihilominus vos, qui Italiam vobis non asseruistis, dum à Barbaris atterere- tur, quibus imperabat Odoacer, malorum auctor non brevi spatio, sed per annos decem; nunc justos illius dominos iniqua vi deturbare nitimini. Itaque hinc cum rebus vestris, & omni præda faceffite. Belisarius verò: brevem, inquit, ac modestam orationem polliciti, lon- gam, & affinem jactantiæ habuistis. Bellum quidem in Odoacrum Zeno Aug. Theoderico dedit, non ut regnum Italiæ occuparet ipse: quid enim erat, cur tyrannum tyranno Impe- rator mutaret? verùm, ut eam in libertatem, & Cæsaream ditionem vindicaret. Is verò, initi adversus tyrannum consilii victor, se postmo- dum haud mediocriter ingratum præbuit, cum recusavit Italiam suo restituere domino. Meâ certè sententiâ, par scelus est, quæ vicini sunt, ei sponte non reddere, & pervim auferre. Cæ- terum non committam, ut tradam cuiquam terras ditionis Imperatoriæ: si quid vultis aliud consequi, per me id proponatis licet. Ad hæc Barbari. Etsi neminem vestrum præterit nihil non verè à nobis dictum: tamen, ne litigare videamur, vobis Sicilia cedimus. tantâ, ac tam divite insula: sine qua Africam non potestis tenere tutò. Mox Belisarius: at nos, inquit, Britanniam totam, multis partibus majorem. Siciliâ, atque olim Romanis subditam, Gothi concedimus. Nam qui beneficio, vel gratia provocaverint, illis paria referri par est. Bar- bari. Ergo nec mentionem Campaniæ, ipsius- que Neapolis, si quam fecerimus admittetis? Belisarius. Minime: nobis enim nec fas, nec integrum est res Augusti administrare, nisi de ipsius sententiâ. Barbari. Immo nec, si tribu- tum certum nobis ipsi indixerimus, quotannis pendendum Imperatori? Belisarius. Nequa- quam sanè: nam eo solùm valet potestas nostra, ut recepta loca domino servemus suo. Barbari.

A Age verò: saltem patere adeamus Imperato- rem, & cum ipso componamus de rerum sum- ma. Certum etiam constituendum est tempus, quo inter utrumque exercitum induciæ rite maneant. Belisarius. Licet: ita fiat. Nun- quam enim vobis impedimentum meditantibus pacem, inferam. His dictis colloquium solu- tum est, suaque in castra Oratores Gothorum reversi sunt. Consequentibus diebus ultro ci- troque crebrò commeantes pepigerunt indu- cias, & confirmare, datis utrinque obsidibus viris insignibus, decreverunt.

## C A P U T VII.

B *Illatis adverso flumine com meatibus abundat Roma. Firmantur induciæ datis obsidibus, Portum, Centum cellas, & Albanum Gothi de- serunt: Romani occupant. Gotho- rum minas Belisarius ridet: in Picenum copias mittit: Mediolanensibus præ- sidium polli- cetur.*

D Um hæc ibi aguntur; interea portum Ro- manum classis Isaurorum tenet, & Joan- nes cum suis Ostiam venit. Ac nemo quidem hostium, nec appellentibus, nec castra metan- tibus se opposuit: ut verò securam à Barbaro- rum incurfibus noctem agerent, Isauri proxime portum altam duxerunt fossam, & in or- bem semper excubare instituerunt: Joannis co- piæ se se castris tenuerunt, cum ea plaustris sepsissent. Ostiam nocte Belisarius venit cum equitibus centum: pugnam recentem narrat, pactiones inter se, & Gothos confectas refert: in primis animos addit, mittere jubet, quæ advexissent, Romamque alacriter petere: nam inquit, ut nihil sit in via periculi providebo. Vix albescente aurora in urbem rediit. Simul autem dies illuxit, cum Ducibus consilium ha- buit Antonina de pervehendis, quæ illuc delata fuerant. Grave id, ac perdifficile videbatur. Nam & boves omnes labore jam fracti, semiani- mes jacebant, nec tutum erat viam angustam cum plaustris ingredi, nec pro more veteri na- ves fluviatiles trahi poterant. Cum enim via, quæ ad fluminis lævam est, hostium præfidiis, ut supra memoravi, insideretur, tunc præclusa Romanis erat. Quæ verò est ad dexteram se- cundum ripam, nullis teritur vestigiis. Quam- obrem selectos majorum navium lembos celsis tabulis circummuniunt, ut vectores ab hostium telis intacti sint, & pro cuiusque modo sagit- tarios, nautasque imponunt, atque onera, quantacunque deferri possunt, & statuunt Ro- mam per Tiberim agere. Ventum captant se- cundum, eoque usi navigant, parte exercitus ad fluvii dexteram opitulante; dum relictis ma- gno Isauri numero classem custodiunt. Ac nul- lo quidem negotio provehebantur sublatis lem- borum velis, ubi rectâ amnis decurrit: at in- anfractibus, qui fluentum latè abducunt, quo- niam vela nullo ibi vento impellebantur, nau- tæ in superando remis aquæ impetu non medio- criter desudabant. Interea sedentes in castris Barbari nolebant moram objicere, sive peri- culo territi, sive hac opinione inducti, nullos unquam com meatus à Romanis eâ viâ inve- ctum iri: maximè verò, quòd, si temerè, le- vique ex causa spem induciarum excluderent, quam Belisarius promisso firmaverat, id fraudi sibi fore existimarent. Itaque Gothi, quicun- que



que erant in oppido Portu, visa hostium individua navigatione, abstinentes vim, eorumque consilium demirantes, sedebant. Postquam crebris ejusmodi vectionibus onera importata sunt omnia ad arbitrium, jam anno se ad brumale solstitium circumagente, reditum marumarunt nautæ cum navibus: reliquæ Romam copiæ ingressæ sunt, præter Paulum, qui Ostiæ cum Isaurorum manu substitit.

Deinde induciarum obsides utrinque dati sunt, à Romanis Zeno, à Gothis Ulias, vir non obscurus; & cautum est, tres menses mutuis incursum fore vacuos, donec reversi Byzantio Legati, qua mente Imperator esset, renunciarent: si qua injuria pars altera alteram provocaret, Legatos nihilominus relatores ad suam gentem. Itaque Byzantium profecti sunt Oratores Gothorum, Romanis ducentibus. Antoninæ gener Ildiger cum equitibus non paucis Romam venit ex Africa. Gothi, qui Portuense castellum tenebant, defecti cibariis excesserunt de sententia Vitigis, cujus accitu evocati, in castra rediere. Locum occupavit vacuum Paulus cum Isauris Ostiâ ductis. Porro Barbaros illos ad victus penuriam redegerunt maximè Romani, qui sic mari dominabantur, ut nihil annonæ ad ipsos inferri sinerent. Quamobrem & Centumcellas, urbem maritimam, ac nobilissimam, sub idem tempus Gothi deseruerunt, compellente cibi inopia. Amplæ est illa urbs, atque incolis frequens in Tuscia, ab Occidentali Romæ latere: unde stadiis abest CCLXXX. A Romanis occupata, magnam attulit ad eorum vires accessionem: cum & Albanum oppidum, quod Romæ partem exortivam spectat, obtinuisset, eandem ob causam tunc ab hostibus derelictum. Itaque Romani jam undique circumclusos interceptere Barbaros, qui eam ob rem paciones rescindere, & aliquam Romanis creare fraudem ardebant. Quare missi ad Belisarium Oratores factâ sibi injuriâ violatam armorum quietem objiciunt. Cum enim Vitigis Gothos, qui portum præsidio tenebant, rei causâ requirentis ipsorum operam, revocasset; loci castellum à Paulo, Isaurisque per meram animi libidinem occupatum fuisse. Idem Albano, & Centumcellis factum queruntur in speciem, nec se id inultum relicturos minantur, nisi illa restituat. Eos cum risu Belisarius remittit, querelam dicens prætextum inanem esse: neminem latere causam, cur ea Gothi loca liquissent. Ex eo suspecti invicem fuere. Post hæc Belisarius, ubi Romam abundare militibus vidit, cum turmas alias alia circum loca procul Roma dimisit, tum Joannem, sororis Vitaliani filium, apud Albam, Piceni urbem hyemare jussit cum octingentis ipsius equitibus, adjunxitque ex Valeriani turmis quadringentos, quibus Valeriani ex sorore nepos Damianus præerat; nec non è scutariis suis octingentos, viros bellicosissimos, quibus Protectores hastatos duos, Sutan, & Abigin præfecit, atque injunxit, ut Joannem, quocumque duceret, sequerentur his mandatis instructum. Quandiu pactis manere hostes videret, contineret se se: ubi fidem induciarum solvissent, hæc faceret. Repente, & raptim agrum Picenum cum omnibus copiis pervolaret, continenti cursu loca obiens cuncta, ac celeritate famam prævertens: propterea quod viris ibi nusquam ferè relictis, cum plerique omnes bello Romam petiissent, ubi essent hostium liberi, uxores, atque pecuniæ. Itaque captivos abduceret, & obvia

Tom. I.

A quæque diriperet; caveret tamen, ne quid detrimenti Romanus ullus incola pateretur. Si quem in locum incideret, militari præsidio, ac proinde arte, & manu munitum, viribus omnibus tentaret; si caperet, pergeret porro: sin fortè rei difficultas consilium vinceret, referret se se, vel ibi confisteret. Etenim progredienti, maximum, ut sæpissime fit, à relicto post se loco periculum fore: cum nec se facile tueri possent, sicubi impeterentur ab hostibus; nec prædam omnem servare, cum reliquo exercitu bona fide dividendam. Tum ridens subjecit: Haud enim æquum est, dum alii in fucis malè perdendis defudant, alios defatigationis expertes gaudere mellis vindemiâ. Hæc ubi mandata dedit Belisarius, Joannem cum exercitu misit.

B Sub idem tempus Mediolanensis Antistes Datus, ac cives primarii, cum Romam venissent, à Belisario modicum petiere præsidium, satis virium sibi fore asseverantes ad eripiendum Gothi nullo negotio, vindicandumque Imperatori non modò Mediolanum, sed Liguriam quoque universam, in qua illa urbs posita, inter urbem Ravennam, & Alpes, quibus Galliæ terminantur, media ferè est. Utrinque enim ad ipsam dierum octo iter est viro expedito. Amplitudine, frequentia, opibus Romæ cedens, Occidentis urbes ceteras superabat. Illorum petitioni satisfacturum se pollicitus Belisarius, ibi hyemem egit.

C

#### CAPUT VIII.

*Constantinus in Belisarium ablata jubentem reddere, contumax, eumque ense stricto petere ausus occiditur.*

D

ITA quidem hæc se habebant. Jam verò fortuna Romanis invidens, quibus bene, præclareque res videbat procedere, in eos noxam parturiebat, ac prosperis miscere volens adversum aliquid, Belisarium inter, & Constantinum de nihilo dissidium moliebatur; cujus ortum, exitumque modò exponam. Romanus quidam, Præsidium nomine, vir nobilis, cum Ravennæ, ubi habitabat, in Gothorum offensionem eo tempore venisset, quo in urbem Romam Vitigis expeditionem parabat; simulato venationis consilio, nec prodito cuiquam quod verè meditabatur, aufugit, nihil opum secum ferens, præter pugiones duos, quorum vaginæ multo auro, gemmisque ornatae erant. Ut Spoletium cum suis attigit, in templum divertit extra muros positum. Qua de re factus certior, qui ibi tum agebat, Constantinus indictâ causâ acinacem utrumque aufert, misso ad id Maventiolo, quo Scutario utebatur. Hinc ille dolore percitus, Romam, nullâ interpositâ morâ, ad Belisarium properat; quò & Constantinus aliquantè post venit, accepto jam nuncio, Gothorum exercitum appropinquare. Ac quandiu Romana res in tumultu, & discrimine versata est, tandiu silentium Præsidium tenuit. Ubi verò illam superiorem esse, & Oratores Gothorum, uti supra diximus, ad Imperatorem adiisse vidit; Belisarium sæpe conveniens, injuriamque expostulans, enixè jus orabat. Nec minis sæpe Belisarius cum per se ipse, tum per alia Constantinum urgebat reprehensionibus, ut se ab iniquo facinore, turpique existimatione vindicaret. Sed enim Constantinum manebat inretritus. Quamobrem ille dicta semper elevabat ludibriis, & quem affecerat injuriâ, ridebat. Aliquando demum in foro equitanti Belisario

N a

occur-



occurrere Præsidium, apprehensis habenis equi, contenta voce interrogat, num Imperatoris leges id ferant, ut qui à Barbaris ad ipsius partes supplex transfugerit, omnibus, quæ in manibus habet, per vim spoliatur? Tum circumstantibus multis, & minaciter imperantibus, ut à fræno manum amoveret, non prius dimisit, quàm ipsi pugiones redditum iri Belisarius recepit. Itaque postridie Belisarius Constantino, ac multis Ducibus in quoddam Palatii cubiculum convocatis, & commemoratis quæ acciderant pridie, hortatur hominem, ut acinaces tandem aliquando restituat. Abnuens ille, jucundius sibi fore asseruit, si illos mitteret in undas Tiberis, quàm si Præsidio redderet. Iratus jam Belisarius quærit, an non se agnoscat ipsi subditum Constantinus? Hic in rebus cæteris planè obsecuturum se illi spondet, quando sic placitum Imperatori: quod in præsentibus juberet, nunquam facturum. Tum Protectores jubenti ingredi Belisario; nimirum, inquit Constantinus, ut me trucidet. Minimè verò, ait Belisarius: sed ut Scutarium tuum Maxentium, qui jussu tuo pugiones, illata vi abstulit, adigant Præsidio restituere, quæ ipsi invito rapuit. At Constantinus se illico moriturum ratus, grave aliquid patrare prius, quàm pati statuit. Quare educto pugione, quem pendulum ad femur gestabat, repentè Belisarii ventrem appetit. Is territus retrò cedit, & Bessam prope astantem complexus elabatur. Ipse etiam referebat se Constantinus, irâ adhuc incensus; cùm, re animadversa, ejus dexteram præhendit Valerianus, sinistram Ildiger, illumque retrahunt. Interea ingressi, quos Belisarius paulò ante acciverat, Protectores, è Constantini manu pugionem extorquent multa vi, correptumque ingenti cum fremitu hominem extemplo quidem omittunt muletare. Ducum, ut opinor, præsentiam veriti; sed abductum in cubiculum aliud, paulo post, jubente Belisario, interficiunt. Unum hoc Belisarius admisit facinus minus honestum, nec moribus dignum commodis; cùm ipsum omnes alii lenissimum experti sint. Verùm enim verò Constantinum, ut dictum est, manebat integer.

### C A P U T IX.

*Gothi per aquæductum Romam capere frustra tentant. Idem aggressi tum aperta vi, tum prodicione, de spe decidunt. Pœna proditori à Belisario irrogata.*

**H**Aud multo post, Gothi in muros Romæ cupientes moliri aliquid, primùm quosdam immisere noctu in unum ex aquæductibus, à quibus aquam initio belli hujus averterant. Illi manibus lychnos, ac faces præferentes, in urbem aditum ea parte tentabant; cùm per foramen, quod non procul à porta Pinciana in fornice aquæductus illius erat, vigillum quidam, conspecto igne, rem sociis indicat. Hi verò, quoniam ibi structura aquæductus non extabat è terra, visum asserunt lupum, illac prætereuntem, cujus oculos igni similes rebantur esse. Ingressi canalem Barbari, cùm in mediam urbem penetrassent, eoque loci venissent, ubi ad ipsum Palatium vetus quidam ascensus erat, offenderunt præstructum obicem, quo & longiùs progredi, & ascendere omnino prohibebantur. Hunc Belisarius obsidionis principio, ut à me in libro superiori narratum est,

**A** provide opposuerat. Parvo inde extracto lapide remeare decernunt Barbari, reversique ad Vitigin, monstrato lapide, quo res loco sit planè referunt. Tum ille de instituta molitione cum viris inter Gothos primariis consulit. Postridie inter portæ Pincianæ custodes mentione facta, suspitionis, quæ de lupo inciderat, & hinc perlato ad Belisarium rumore, non supina aurem audiit Magister militum: sed è vestigio homines in exercitu probatissimos cum Diogene Prætorio digredi jubet in aquæductum, & omnia scrutari celerrimè. Illi hostium lucernas, & quidquid ex facibus defluerat passim in canali inveniunt, & obice, ex quo lapidem Gothi dempserant, perspecto, ad Belisarium renunciant. Quamobrem acribus custodiis aquæductum muniit: quod cùm Gothi intellexissent, incepto hoc abierunt.

**B** Deinde apertam in muros vim meditati Barbari, capto prandii tempore, præter hostium opinionem, cum scalis, & facibus ad portam Pincianam contendunt, spe nixi, fore ut primo impetu urbem caperent, quod non multi milites hîc essent reliqui. Tunc Ildiger cum suis custodiam agens (quod munus singulis per vices demandabatur) ut hostes vidit incompositè accedentes, occurrit ipsis, non instructa acie, sed promiscuè, ac turbatè progredientibus. Nullo mox negotio adversos fundens, cladem efficit. Inde magnus, ut fit, oriri in urbe clamor, ac tumultus: Statim Romani undique ad muros confluere, nec multo post in sua castra Barbari re infecta reverti. Ad fraudem redit Vitigis, grassaturus in mœnia: quorum sanè partem, quæ Tiberis ripam prætexit, expugnare facillimè poterat. Illam enim Romani veteres, aquæ munimento confisi, adèò negligenter ædificaverant, ut & valde humilis esset, & omnino turribus vacua. Ac demum eò faciliùs urbem se capturum sperabat, quò levius erat ibi præsidium. Ergo Romanos duos, qui ad Petri Apostoli ædem habitabant, pecuniâ inducit, ut cum utre vini pleno custodes illic positos primis tenebris adeant, ac vino donent cum omni benevolentia significatione: deinde, adulta nocte, sedentes una perpotent, injecto in cujusque scyphum medicamine soporifero, quod ipse dedit. In ulteriori ripa scaphas clam paratas habuit, ut, simul ac somnus custodias complexus esset, primo dato signo Barbarorum manus flumen transfret, ac scalis instructa muros invaderet. Totum etiam exercitum ad urbem vi penitus occupandam expedit. His ita compositis, quoniam Deo fixum erat, ut Romanos iste Gothorum exercitus non expugnaret, virorum, quos ad navandam cœpto operam Vitigis adornaverat, alter sponte rem omnem enunciavit Belisario, ac focium indicavit: qui tortus in lucem protulit quidquid erat facturum, & medicamentum, quod Vitigis dederat, prompsit. Hunc Belisarius, naso, atque auribus truncis, ad castra hostium misit, asino vectum: quo viso intellexere Barbari sua consilia, vetante Deo, non procedere, eamque ob causam potiri urbis se nunquam posse.

CAPUT

## CAPUT X.

*Joannes Picenum populatur . Ariminum occupat .  
Per internuncios agit cum Matafuntha uxore  
Vitigis . Gothi Romæ obsidionem  
solventes, cladem accipiunt .*

**D**Um hæc aguntur, interea loci Belisarius Joanni, ut rem aggrediatur, per literas imperat. Ille cum duobus equitum millibus agrum Picenum percurrens, obvia quæque rapere, & hostium liberos, uxoresque abstrahere coepit in servitutem. Ulitheum, Vitigis patrum, qui cum Gothorum exercitu se offerebat, prælio victum interficit, & copias serè omnes hostium delet: quo factum est, ut nemo postmodum cum eo manus conferere ausus sit. Ubi ventum ad urbem Auximum, haud magno quidem Gothorum præsidio teneri illam audit; sed munitissimam vidit esse, & inexpugnabilem. Quare abjecto obsidionis capeffendæ consilio, quamprimum movens, porrò perrexit. Eodem se modo gessit apud oppidum Urbinum, & Romanis deducantibus, Ariminum, Ravenna dissitum diei iter, contendit. Barbari, qui hîc erant præsidarii, cum Romanos loci incolas suspectiores haberent, hujus exercitus adventu cognito, Ravennam celeri cursu demigrarunt. Itaque Joannes Ariminum obtinuit, relictis à tergo Auximi, & Urbini præidiis; non quòd ipsum vel oblivio mandatorum Belisarii, vel audacia inconsiderata cepisset; nam in eo conjuncta erat strenuitas cum prudentia; sed quia reputabat, quod contigit, simul ac Romanum exercitum Ravennæ proximum esse Gothi cognoscerent, eos metu, ne quid illa urbs pateretur, ex obsidione Romæ retractum iri. Neque eum fefellerit opinio. Nam ubi captum ab ipso Ariminum Vitigis, Gothorumque exercitus acceperunt, Ravennæ timentes plurimum, nullius rei præterea habitacione, profectioem, de qua mox dicam, ne punctum quidem temporis distulerunt. Hinc Joanni ad gloriam, qua jam ante egregiè florebat, magna accessio facta est. Animo vir maximo, & ad pericula subeunda promptissimo præditus, per se res obibat. Assidua victus aridi, & laborum tolerantia nulli Barbaro, vel militi cedebat. Atque is quidem erat Joannes. Matafuntha verò Vitigis uxor, cum graviter marito esset offensa, quòd principio per vim ei juncta thori consortio fuisset, ut Joannem Ariminum venisse rescit, gaudio cumulata, per occultum internuncium de nuptiis, & proditione colloqui cum eo coepit.

De his illi clanculariorum nunciorum operâ insitebant inter se agere; cum Gothi, auditis quæ Arimini contigissent, accedente summa annonæ penuria, ac trimestrium induciarum exitu, abcessere: & si de Oratoribus nihil dum acceperant. Jam annus circa vernal æquinoctium se vertebat, in obsidione contritus totus cum diebus præterea novem; quando Gothi, castris suis omnibus incensis, prima luce, se in viam dederunt. Romani, fugâ hostium animadvertens, quid consilii pro re nata caperent nesciebant. Tunc enim equitatus pars maxima aberat; aliis aliò, ut dixi supra, dimissis: neque ipsi viribus tantæ hostium multitudini se pares putabant. Nihilominus Belisarius peditibus cunctis, atque equitibus arma imperat: utque hostium plus dimidiam partem transisse pontem vidit, portâ Pincianâ educit copias:

Tom. I.

**A** nec minùs acriter conferuntur manus, quàm in quolibet superiorum certaminum. Principio quidem Barbaris hostilem impetum fortiter sustinentibus, utrinque multi primo congressu ceciderunt. Deinde versi in fugam Gothi, gravem, insignemque cladem sibi ipsi importavere. Cum enim quisque pontem transgredi primus contenderet, iniquissimo disclusi spatio, acerbissimam capiebant calamitatem. Quippe ferro interibant, cum hostili, tum suo: è ponte hinc & inde multi prolabebantur in Tiberim, & cum armis hausti fluctibus extinguebantur. Ita amissis quamplurimis, cæteri se illis admiscuere, qui jam ante transferant. In hoc prælio Longinus Isaurus, & Mundilas Belisarii Protectores, rem præclarissimè gesserunt; ita tamen ut Mundilas interfectis singulari certamine Barbaris quatuor, sospes evaserit; Longinus verò, in cujus potissimum virtute causa fugæ hostium constitit, ibi occubuerit, Romano exercitui magnum sui desiderium relinquens.

## CAPUT XI.

*Multa Vitigis loca præidiis munit . Arimino  
Belisarius providet . Romani Petram  
pertusam expugnant . Joannes  
Belisarii mandato ad-  
versatur .*

**V**itigis cum exercitus reliquiis Ravennam petens, loca munitionibus valida firmavit præidiis. Clusii, quæ Tusciæ urbs est, viros mille, & Gibimerem Ducem reliquit: Urbe veteri totidem; quibus Albilan natione Gothum præfecit: Tuderti Uligifalum cum CD. In Piceno Stationarios CD., qui Petram castellum habebant, non amovit. Auximi, quæ est omnium regionis illius urbium maxima, Gothorum quatuor millia, gentis florem, locavit, ac Visandrum, strenuissimum. Ducem: Urbini, duo millia cum Morra. Castella sunt præterea duo, Cæsena, ac Monsferetrus. In utroque præsidarios haud minùs D. constituit, & cum cæteris copiis Ariminum rectâ contendit eo animo, ut circumfedeat. At Belisarius, statim post solutam à Gothis obsidionem, Ildigerem, ac Martinum miserat cum equitibus mille, ut alia via, majoribus itineribus, hostium in urbem Ariminum adventum præcurrerent. Iisdem præceperat, ut Joannem, ejusque turmas omnes inde amoverent quamprimum, & in illorum vicem complures urbi custodiendæ idoneos substituerent, deductos è Castello, cui nomen Anconæ, ad sinum Ionium posito, dissitoque bidui ab Arimino. Id paulo jam ante ceperat, illuc misso, cum Isaurorum, ac Thracum copiis non paucis, Conone. Sperabat autem fore ut, si pedites tantum, & Duces haud magni nominis Ariminum tenerent, ad ejus obsidionem nunquam descenderent superbæ Gothorum vires; sed urbe per contemptum præterita, Ravennam pergere maturarent: sin Ariminum obsidere vellent, diutiùs annonam peditibus suppedituram videbat, ac bis mille equites foris cum reliquis copiis circumvolvendo, hostem procul dubio multis affecturos incommodis, & ad solvendam obsidionem facilius compulsuros. Hac mente Belisarius Ildigeri, & Martino ea, quæ dixi, mandata dederat. Illi viâ properabant Flaminiam, longo Barbaros intervallo prægressi. Quippe Gothos suos ipsorum ingens numerus tardabat, & longiùs circumire cogebat cum cibariorum penuria,

N n 2

tum

tum consilium refugiendi munita loca viæ Flaminiae; cum Narniam, Spoletium, ac Perusiam, de quibus actum supra, in potestate hostium esse scirent.

Romanæ verò copiarum castellum Petraræ, cum in illud incidissent, tentarunt obiter. Est hæc munitio non hominum opus, sed naturæ. Etenim via admodum præceps à dextera alluitur fluvio ita rapido, ut eum nemo transire queat; à læva vicinam habet rupem præruptam, editamque adeò, ut si qui fortè in vertice steterint, iis, qui ab imo suspiciunt, non excedere videantur munitissimarum avium magnitudinem. Progredienti nullus olim patebat transitus; quoniam extrema rupes ad ipsum pertingebat fluminis alveum, eò deductis impervia. Quare veteres, eam ibi perfossam, exiguam portam moliti sunt. Tum ab ipsis obstructa parte maxima alterius aditus, ac parva solum porta relicta, castellum nativum extitit, quod convenienti vocabulo Petram appellavere. Primum igitur Martinus, & Ildiger portam alteram oppugnantes, telorum crebritate nihil profecerunt; quamvis qui illic erant Barbari non resisterent. Deinde per præceps rupis tergum enisi, cum à culmine lapidibus peterent Gothos, hi cursu trepido ingressi tecta, nihil movebant. Tunc Romanis, neminem jactu lapidum contingi posse videntibus, in mentem venit, immania rupis fragmenta multarum impulsu manuum in subjectas ædes contorta devolvere. Illa quamcunque ædificii partem tantillum ferirent, omnia gravi motu, Barbaros metu concutiebant. Quo circa Gothi illis, qui adhuc ad portam stabant, tendentes manus, deditioem fecerunt, & cum castello se permiserunt, accepta incolumitatis fide, modò servirent Imperatori, & Belisario obtemperarent. Plerosque Ildiger, ac Martinus secum abduxerunt, illos eodem, quo suos, numero, ac loco habentes: paucos cum liberis, & uxoribus, Romanoque præsidio reliquere. Inde Anconam progressi, parte magna peditum, qui ibi erant, assumpta, die tertio Ariminum perveniunt, ac Belisarii mentem explicant. At sequi ipsos noluit Joannes, & Damianum cum quadringentis retinuit. Illi relicto ibi peditatu, abscedere cum Belisarii Protectoribus hastatis, Scutariisque maturaverunt.

## CAPUT XII.

*Gothi Ariminum obsident. Joannis generosa providentia, & concio. Mediolanensibus missi à Belisario presidarii Genuam appellant: ad Ticinum pugnant: ubi Fidelius Præfectus Prætor occumbit. Theodebertus Francorum Rex Gothis mittit auxilia. Gothi Mediolanum obsident.*

**H**Aud multò post Vitigis cum omni exercitu Ariminum attigit; ubi castrametati, obsidium fecerunt. Protinus turrinam ligneam, urbis mœnibus celsiorem fabricati; subjectis rotis quatuor, ad illam egerunt murorum partem, quæ ipsis maximè expugnabilis videbatur. Ac ne infortunium ferrent ei simile, quod pro mœnibus Romæ invenerant, turrinam non bobus junctis, sed suis ipsi manibus promoverunt, intus abditi: ubi etiam scala erat latissima, ascensum datura facilem Barbaris, sperantibus fore ut, simul turrinam ad murum applicuissent, inde labore nullo se in pinnas immitterent:

**A** nam eò turrinam fastigium spectabat. Cum ea machina ad muros progressis, vesper jam serus quietem suavit, quam ceperunt omnes, positam ad turrinam custodiam, nullum se passuros impedimentum rati. Nullus enim obex, nec fossa, nisi perexigua, intererat. Romanos tota nocte exterruit venturi postridie exitii cogitatio. At Joannes, nec periculum defugiens, nec turbatus metu, rationem hanc iniit. Cæteris munimenta tenere jussis, ipse cum Isauris ligones, aliaque ejusmodi instrumenta ferentibus, consilii nemine conscio, nocte intempesta urbe egressus, imperat, ut fossam deprimant sine strepitu. Parent illi, & quidem ita, ut quidquid terræ egeritur, ad fossam latus muro proximum aggerant: id verò parietis vicem habuit. Dum hostem benè latent sopore pressum, fossam justè altitudinis, ac latitudinis brevi tempore faciunt, maximè ubi murus expugnari facillimè poterat, & Barbari cum machina impressionem daturi erant. Profecta longius nocte, hostes, re cognita, in fossas cepere impetum: Joannes cum Isauris in urbem se recepit, cum fossam optimè providisset. Ubi illuxit, considerans acta Vitigis, atque hinc dolore incensus, quosdam è custodibus morte affecit, neque ab admovenda machina remittens animum, edixit Gothis, ut sine mora quamplurimis in fossam, jactis lignorum fascibus, turrinam illac trahendo agerent. Hæc illi, uti Vitigis jubeat, omni exequantur studio, quamvis hostibus è muro validissimè repugnantibus. At fascium strues, turrinam incumbens pondere degravata, ut fieri necesse erat, subsedit. Tum Barbari acclivitate, quæ multum creverat, ubi terram, ut dictum est, Romani aggerant, prohibiti cum machina progredi, veritique ne hostis postera nocte, eruptione facta, turrinam igni corrumpere, retro illam traxerunt. Quod viribus omnibus impedire volens Joannes, armat milites, & advocata concione, ita hortatur. O mei in hoc discrimine socii, si cui vestrum est dulce vivere, & quos reliquit domi, revivere aliquando, apprimè teneat in alia re nulla, præterquam in suis manibus, utriusque boni illius spem sitam esse. Principio quidem, cum nos Belisarius misit, multa erant, quorum & amore, & spe ad rem suscipiendam alacriter inducebamur. Nam nec rebamur obsessum iri nos in ora maritima, Romanis mari tam facillè dominantibus: nec sibi quisquam persuasisset, nos Imperatoris copiis tam futuros neglectui. Præterea nobis tunc ad audendum subdebat stimulos commendatio præclaræ in Remp. voluntatis, atque ex præliis profectura apud omnes famæ celebritas. Jam verò ne superstites quidem, nisi fortitudinis beneficio, esse possumus, ac vitæ unius causa huic nos Martis discrimini committamus necesse est. Nec tamen gloriam, quam quivis alii, minorem referent quicumque inter vos animo valent, si modò illum egregiis facinoribus prodant. Etenim sibi decus, ac nomen pariunt, non debiliorum victores, sed qui animi magnitudine victoriam ex iis reportant, quibus belli instructu cedunt. Quibus verò vitæ amor altiùs infidet, his certè generositas maximè proderit. Quorum enim res, ut nostræ modo, in summo periculo, & quemadmodum dici solet, in acie novaculæ sitæ sunt, illis plerumque una salus discrimina animosè contemnere. Hæc locutus Joannes, in hostes educit copias, paucis ad murorum pinnas relictis. Pugnatur acerrimè, eorum impetum viriliter sustinentibus Barbaris: qui vix tandem vesperi

vesperi in sua castra turrim revexerunt, egressis pugnatoribus tot amissis, ut moenia nunquam amplius oppugnare decreverint: at se se continerint metu, cum avida conjuncto spe, fore ut hostem famas ad deditionem compelleret, jam summam laborantem commeatus inopia; propterea quod reperiri non potuisset unde, quantum satis esset inveheretur.

Eo loci res ibi erant: dum Belisarius viros mille, partim Isauros, partim Thraces, cum Legatis, qui Mediolano venerant, mittit. Isaurorum Dux erat Ennes, Thracum Paulus: imperabat omnibus Mundilas, secum paucos Belisarii Scutarios ducens. Adjunxerat se illis Fidelius, Praefectus praetorio. Cum enim esset Mediolano oriundus, & apud Ligures auctoritate valeret, huic exercitui comes idoneus videbatur. Ex portu Romano profecti navibus, Genuam appulerunt, quae urbs, extrema Tusciae, in Galliam, atque Hispaniam navigantibus situ savoro peropportuno. Relictis ibi navibus, terram viam procedunt, cum earum lembis in plaustra impositis, ne quid trajectum Padi amnis moretur; atque ita flumen transmittunt. Pado transito, ad urbem Ticinum progressi, facti obviam Gothi certamen inferunt, & numero pollentes, & animis. Cum enim Barbari omnes, quicumque regionem illam colebant, opes pretiosissimas Ticini deposuissent, quod locus esset munitissimus; praesidium ibi firmum reliquerant. Commissa acri pugna, superiores Romani dantem terga hostem magna clade afficiunt, atque urbem tantum non capiunt, instando Barbaris, qui sane ab hoste pressi vix portas claudendi spatium habuerunt. Romanis retro commeantibus, illic Fidelius quodam in templo precandi causam postremus substitit. Eum deinde equus excussit, duplicato forte poplite succidens. Quo viso Gothi, quoniam proximè muros prolapsus fuerat, egressi ipsum interfecerunt, Romanis minimè advertentibus. Casum hunc postea cognitum Mundilas, & Romani graviter ferentes, inde Mediolanum perveniunt, & citra pugnam cum reliqua Liguria obrinent. De his certior factus Vitigis, magnum exercitum confestim mittit, Uraja Duce, sororis suae filio. A Theodeberto Francorum Rege decem millia auxiliariorum impetraverat; Burgundionum utique, non Francorum; ne videretur Augusti rebus injuriam facere Theodebertus. Neque enim hujus mandato, sed sponte, & voluntate sua se profectos simulabant Burgundiones: quibus cum sociatis viribus Gothi, praeter Romanorum opinionem Mediolanum adveniunt. castrisque positos obsident. Itaque nullum nacti spatium Romani providendae annonae statim ejus penuriam laborarunt. Nec muros miles custodiebat: quoniam Mundilas urbes Mediolano vicinas, quae operibus munitae erant. Bergomum. Comum, Novariam, & alia quaedam oppida occupaverat, ac firmis ubique constitutis praesidiis, ipse retentis ad summum trecentis Mediolani restiterat, & cum eo Ennes, ac Paulus: ita ut civibus necesse esset assiduam per vices custodiam agitare. Hic erat rerum status in Liguria. Cum hyeme annus exiit tertius belli hujus, quod Procopius literis mandavit.

## CAPUT XIII.

*Belisarius Tudertum, & Clusium capit.*  
*Ancona situs. Cononis imprudentia.*  
*Romanorum clades. Narsesis Eunuchi in Italiam adventus.*

Circiter aestivum solstitium Belisarius adversus Vitigim, Gothorumque exercitum profectus est, omnes secum ducens, praeterquam paucos, quibus Romae custodiam credit. Missis Tudertum, & Clusium cohortibus aliquot, quas secuturus, & una Barbaros illic positos obsessurus erat, injunxit ut castra facerent. At illi, exercitus accessu cognito, ante tubam, atque certamen caduceatores destinarunt ad Belisarium, receperuntque, modo vitae caveretur, se urbem utramque secum dedituros. Simul affuit, effecerunt promissum. Tum ipse Gothos inde omnes in Siciliam, ac Neapolim migrare jussit, & Clusii, Tudertique locato praesidio, porro copias duxit. Interea Vitigis alteri misso Auximum exercitui, Duce Vacimo imperavit, ut Gothi, qui ibi essent, adjungerent se se, & cum iis adversus hostes, qui Anconam habebant, profecti, ejus loci castellum adorirentur. Est autem Ancona haec angulata rupes, & inflexo cubito quam simillima: unde nomen accepit. Stadiis summum LXXX. distat ab urbe Auximo, cujus navale est. Ac munimentum quidem castelli in saxo stans, firmitatem habet, ac tutum est: circumjecta verò foris aedificia, quamvis plurima sint, jam inde olim caruerunt murorum septo. Cum primum venire Vacimum, nec jam procul abesse audiret praesidiis Praefectus Conon, magnum inconsiderantiae specimen dedit. Parum enim facturum se ratus, si castellum, ejusque incolas cum militibus servaret incolumes, munitionem reliquit militibus plane vacuam: & cum omnes abduxisset stadiis quinque, instruxit aciem, non alta fronte, sed ita, ut totum montis pedem, quasi indagine venaretur, ambiret. Illi, viso hostium multo majori numero, statim terga vertere, seque ad castellum fugam recipere. Instare Barbari; nondum munimentum ingressos mactare passim: alii scalis ad murum applicitis ascensum tentare: quidam domos, quae extra castellum erant, incendere. Romani, veteres castelli incolae, oblata rerum imagine attoniti, patefactam ante portulam milites in fugam confternatos accipiebant. Verum ubi Barbaros in terga fugientium haerentes viderunt, veriti ne una irumperent, occluserunt confestim fores, demissisque è pinnis funibus, cum nonnullos alios, tum Cononem ipsum sustollentes, servarunt. Nihil propius factum est, quam ut subeuntes per scalias Barbari castello vi potirentur: cepissentque, nisi cum jam pinnas tenerent, à viris repulsi duobus essent, qui mira tunc perpetrarunt. Horum alter fuit Ulimun, natione Thrax; alter Bulgudu Massageta: ille Belisarii stipator; hic Valeriani. Ambo casu quodam Anconam paulò ante navigio delati fuerant: in hoc autem certamine, castellum quidem praeter opinionem servarunt, propulsando gladiis Barbaros, qui ascendebant; at inde semianimes conciso penitus corpore redierunt. Tunc temporis nunciatum est Belisario Narsesem venisse Byzantio cum multis copiis, & apud Picentes esse. Erat hic Narses Eunuchus, gazae Praefectus Imperatoriae, animo vir acerrimo,



rino, & supra spadonis naturam strenuo. Eum sequebantur militum quina millia, in catervas contributa sub aliis Ducibus, in primis Justino Magistro militum per Illyricum, & altero Narsete Persarmeno, olim transfuga ad Romanos cum Aratio fratre, qui non ita pridem cum aliis copiis ad Belisarium venerat. Eidem se adjunxerant Eruli ad duo summum millia: quibus Visandus, Alueth, ac Phanotheus præerant.

#### C A P U T X I V.

*Erulorum antiqua sedes: in senes, & egrotos crudelitas: uxorum sævus mos in maritorum funeribus. Langobardis pacem petentibus Rodulfus Erulorum Rex bellum infert, & cum maxima suorum parte occumbit, Deo ulciscente. Eruli se ad Gepædes recipiunt: deinde ad Romanos, Anastasio imperante. Justiniani principatu dant Christo nomina, nec mores perditos exuunt. Regem suum occidunt.*

Jam verò, quodnam hominum genus Eruli sint, atque unde in Romanorum societatem se contulerint, explicabo. Trans fluvium Istrum olim habitabant, cultui dediti multorum numinum, quæ humanis placare hostis fas habebant. Institutis plurimum differebant à cæteris nationibus. Nam nec senibus, nec ægrotis fas erat vitam producere: at si quem senium occupasset, vel morbus, rogare is cogebatur propinquos, darent operam, ut quamprimum ex vivorum numero exturbaretur. Illi, pyra constructa ingenti, collocabant hominem in fastigio, & ad ipsum mittebant Erulum aliquem, instructum sica, non tamen ei conjunctum genere: nefas enim ducebant à consanguineo cædem fieri. Reverso, qui illorum propinquum interfecerat, protinus ligna omnia, facibus imo subjectis rogo, urebant. Postquam flamma resederat, legebant ossa, ac statim terræ infodiebant. Ubi vir quispiam Erulus fato concesserat, ut virtutem probaret uxor, ac relinqueret superstitem sibi gloriam, necesse habebat vitam paulò post ad mariti tumulum finire laqueo: ni faceret, in æternum dedecus, & propinquorum mariti offensionem incurrebat. His quondam utebantur legibus Eruli.

Procedente tempore, cum & numero, & viribus supra finitimos omnes Barbaros crevisset, adorti singulos, pronam habebant victoriam, & in eorum fortunas grassabantur. Demum Langobardos, jam tum Christianos, & quasdam alias gentes sibi vectigales fecerunt, contra Barbarorum in illis partibus degentium morem, ad id cupiditate, arrogantiaque induciti. Susceptis ab Anastasio Romani habenis Imperii, non habentes Eruli quos deinceps invaderent, armis depositis quieverunt, ac triennio pax illa stetit, quam graviter perturbati, Rodulfo Regi suo impudenter maledicebant, ipsumque aditantes, mollem, & effœminatam vocabant, aliique id genus conviciis per summum dedecus os ejus verberabant. Permotus contumeliâ Rodulfus, in Langobardos planè insontes expeditionem suscipit, nullius delicti postulans, nec violatas pactiones prætexens, sed bellum inferens ex animi mera libidine. Quo Langobardi audito, mittunt qui ex ipso Rodulfo scitentur supplices causam movendi contra se-

A belli, de quo Eruli consilia, ac sermones conferrent. Si qua sint fraudati vectigalium parte; spondent se illico repensuros cum magno fœnore: si levius esse tributum querantur, haud grave Langobardis fore majus pacisci. Proponentes hæc Legatos Rodulfus remittit minitabundus, ac porrò pergit. Ab eadem gente mittitur altera cum iisdem precibus enixis legatio: qua similiter repulsa, gerentes ad ipsum tertiam denunciant, committendum non esse Erulis, ut arma de nihilo in se intendant: se enim tali invadentibus animo opposituros aciem, non sua voluntate, sed summa necessitate adductos, ac testatos Deum, cujus ad nutum vel modicus vapor omnibus humanis viribus retundendis par omnino futurus sit. Convenientissimum autem esse ipsum, belli causis permotum, utrique genti pugne exitum pro imperio constituere. Hæc illi; quibus aggressores territum iri existimabant. At nihil prorsus veriti Eruli, consilium urgent confingendi cum Langobardis. Ut in propinquo steteret acies, cœli partem, quæ Langobardis imminebat, nubes atra, densissimaque obduxit: supra Erulos maximè sudum erat. Unde quis conjecisset Erulos in prælium sibi exitiabile videri: nec tristius eò portentum offerri posse Barbaris, certamini se offerentibus. Sed neque huc mentem advertentes Eruli, cum summa securitate, ac superbissimo contemptu hostem petunt, de eventu belli augurantes ex armorum multitudine. Ubi ad manus ventum est, magna fit Erulorum cædes, eaque Rodulfus ipse involvitur: cæteri omnes consternantur in fugam, virtutis immemores, insequentibus hostibus, plerique ibidem oppetunt, pauci admodum elabuntur.

Quo factum ut in patria amplius manere nequiverint: sed illa quamprimum egressi, iter porrò continuarint, cum liberis, & uxoribus peragrando oras omnes, Istro fluvio ultriores. Regionem ingressi, habitata olim à Rugis, qui in Italiam cum Gothorum exercitu concesserant, ibi consistere. Sed cum inculta solitudo esset, paulò post exacti illinc stimulis famis, ad Gepædum fines accedunt. Ac primum quidem Gepædes illis supplicibus permiserunt, ut cum vicini sui essent, tum inquilini. Postea verò ab urbe vexare ipsos importunissimè cœperunt. Nam & fœminis vim afferebant, & boves, facultatesque cæteras prædabantur; nec sibi quidquam reliqui ad iniquitatem faciebant, eò demum provecti, ut immerentibus bellum intulerint. Impatienciâ abrepti Eruli Istrum amnem trajiciunt, & Romanorum, in illis partibus degentium, vicinitatem ambiunt, Anastasio Imperatore. A quo benignissimè accepti, ipsius permisso ibi sedes fixerunt. Aliquantò post, offensus idem sceleribus, quæ in Romanos accolas Barbari illi perpetrabant, adversus eos exercitum misit. Acie victores Romani partem maximam interfecerunt, potueruntque ad internecionem cedere: verum qui supererant, supplices fuere Ducibus, ut sibi in posterum vivere liceret in Romanorum societate, & fidam navare operam Imperatori. Hæc sibi renunciata probante Anastasio, data salus est Erulorum reliquiis. Nec tamen socii Romanorum fuere, neque ipsos ullo officio remunerarunt.

Postquam Imperium Justinianus suscepit, illos agro donatos perbono, atque auctos largitione, ut & socii Romanorum, & Christianis vellent omnes adscribi perpulit. Itaque ad mitius



tius vitæ genus traducti, præclarâ quidem formulâ Christianam legem amplexi sunt, & sociali jure Romanas sæpe sequuntur acies: eos tamen adhuc experimur infidos, atque in vicinos grassantur aded projecta cupiditate, ut nullum pudorem capiant ex facinore. Nefandos sectantur coitus, etiam virorum, ac pecudum. Improbissimi sunt mortalium omnium, & mali malè perdendi. Postmodum pauci in Rom. societate manserunt; quemadmodum in superioribus libris commemoravi: ab illa cæteri omnes discesserunt istam ob causam. Eruli in Regem suum, cui nomen Ochon, ferini hac furialis ingenii virus ita exeruerunt, ut ipsum, nihil malè meritum, ex improviso occiderint; hoc unum causari, se in posterum nulli Regi subesse velle. Quanquam antea Rex nomine tenus, nihil ferè amplius, quam privatus quivis, habebat: cum nemo non confessor, & convivæ illius esset, & contumelias, quicumque vellet, in ipsum jaceret impudenter: nulla quippe est hominum natio, quæ vecordia hac levitate Erulos superet. Admissum scelus subsecuta est poenitentia negantium posse fieri, ut sine Rege, ac Duce viverent. Re sæpius in medium vocata, placuit omnibus sententia, quæ potior visa est, aliquem, genere natum regio, accersendum esse ex insula Thule, quod quid rei sit, statim edam.

## CAPUT XV.

*Erulorum pars Thulen petit. Ejus situs. Ibi Sol æstate per dies quadraginta non occidit; per totidem non oritur hyeme. Solis reditus festo maximo celebratur. Scythifinorum mores. Thulitarum religio. Erulorum pars altera sibi Regem ex Thule asciscit, & ab Imperatore Justiniano deficit.*

Cum Eruli, acie victi à Langobardis, migrassent è patria; pars, ut supra narravi, in Illyrico confederunt: cæteri Istrum fluvium noluerunt trajicere, sed in extremis Orbis partibus fixere fedes. Hos ducentibus multis, qui regio sanguine creti erant, cuncti Sclavenorum populi per fines suos transfirere. Inde vastam solitudinem permensi, ad Varnos veniunt: postea transcurreunt Danos, nusquam in ipsos vim suscipientibus illis Barbaris. Exin ad Oceanum progressi, navigant; in Thulen insulam appellant, ibique manent. Est autem Thule amplissima: quippe Britannia major decuplo, à qua plurimum distat, ad Aquilonem sita. Vacat pars hujus insulæ maxima: quæ verò colitur, gentes habet XIII. multitudine abundantes, sub totidem Regibus. Quotannis res hinc mira contingit. Sol enim circa solstitium æstivum per dies XL. non occidit, sed toto illo tempore supra terram conspicitur. Rursus post menses haud minus sex, circiter brumale solstitium, hæc insula dies XL. Solis aspectu caret, ac nocte perpetua circumfunditur. Quod omne spatium in mœrore traducunt incolæ, ereptâ commercii, & quotidianæ consuetudinis copiâ. Equidem mihi, quamvis maximè cupienti, nullo pacto contigit, ut in eam deferrer insulam, & ab aliis relata meis ipse oculis acciperem. Ex iis autem, qui ad nos inde venerunt, ita quæsi: Quæ vestra est ratio circa statos exortus Solis, atque occasus, qui diem definiunt? Illi verè, ac fideliter respondentes mihi dixere, per dies quidem illos, ut dictum est, XL. non occide-

A re Solem; at incolis lucem immittere, modò Orientem versus, modò in Occidentem. Cum autem Sol flexo cursu inclinans ad Orizontem, eò rediit, unde primùm surgens apparuit; diei, noctisque unius elapsum spatium numerant. Ubi noctium continuarum tempus advēnit, intentè observatis Lunæ cursibus, dierum numerum subducunt. Postquam dies XXXV. longa nox illa tenuit, mos est, ut quidam culminæ montium ascendant, & viso inde utcunque Sole, morantibus infra significant, intra dies quinque Solem ipsos collustraturum. Faustum illi nuncium festo publico celebrant, idque in tenebris: quod quidem apud Thulitas festorum est omnium maximum. Enimvero quamvis illis, qui hanc insulam colunt, idem quotannis accidat; mihi tamen videntur vehementer timere, ne Sol ipsos æternum deserat.

B Inter Barbaros, qui Thulen habent, una admodum natio (Scythifinos appellant) ferinum vitæ genus sectatur. Nam nec induti sunt vestibus, ne calceati incedunt, nec vinum bibunt, nec vescum quidquam è terra legunt: quoniam nec ipsi agriculturæ, nec fœminæ lanificio dant operam, sed viri cum uxoribus in venatione toti sunt. Vim certè magnam ferarum, aliarumque animantium illis sufficiunt montes, ac sylvæ, quæ ibi latissimè patent. Ac ferarum quidem captarum carnibus vescuntur usque; pellibus verò sese induunt, nec linum habentes, nec quidquam fuendo idoneum. Quare ferarum nervis pelles committunt, iisque totum inducunt corpus. Quin etiam nec suos fœtus cæterarum ritu gentium nutricantur. Neque enim mulierum lacte aluntur Scythifinorum infantes, nec maternam contingunt mammam: medullis tantummodo ferarum, quæ captæ sunt, educuntur. Itaque simul ac fœmina enixa est fœtum, pelle involutum suspendit ex arbore, & medulla ori ejus inserta, è vestigio venatur: it: siquidem hoc studium fœminis cum viris commune est. Atque hæc est Barbarorum illorum vivendi ratio. Thulitæ reliqui ferè omnes ab aliis nationibus parum discrepant. Complures Deos, ac Genios colunt, partim cœlestes, partim aërios, alios terrestres, quosdam marinos, & alia quædam minora numina, quæ in aquis fontium, fluminumque versari perhibent. Operantur sacris assiduisimè, & victimis cujusque modi litant: quarum præstantissimam esse judicant hominem, quem primum bello ceperint. Hunc Marti, quem Deorum Maximum ducunt, immolant. Sic autem sacrificant, ut captivum non mactent cæde simplici; sed è ligno suspendant, vel projiciant in spinas, & quovis alio mortis genere miserando conficiant. His Thulitæ moribus vivunt, quorum è numero sunt Gauti, gens fœcunda, quæ sedes Erulis tunc advenis præbuit.

D Jam verò Eruli, qui apud Romanos habitabant, Regis sui patrata cæde, quosdam ex optimatibus in Thulen insulam destinarunt, qui perquirerent, ac si quem nacti ibi essent regii sanguinis virum, ducerent. Illi in insulam pervecti, multos è regia propinquitate illic inveniunt, delectoque uno, qui ipsis maximè placebat, cum eo renavigant. Verum is extremæ jam viæ proximus, morbo obiit. Quamobrem reversi idem in insulam, alterum, quem Todasium nominabant, secum duxere. Huic Aordus frater, lectique ex Erulis, qui in Thule degebant, adolescentes CC. comites se addiderant. Dum autem in hac profectioe multum temporis ponunt, interea Erulis circa Singidonem

agi-

agitantibus in mentem incidit cogitatio, se malè rebus suis consulere, asciscendo sibi ex Thule Principem, præter Justiniani Imp. assensum. Ergo missa Byzantium legatione, ab Imperatore petunt, ut Regem ad se mittat, quemcumque volet. Statim ille Suartuam Erulum destinat, à multo jam tempore Byzantii comorantem: quem quidem Eruli principio viderunt lubentes, adoraruntque, & consuetajubenti morem gesserunt. At paucis post diebus nuncius venit, profectos ex Thule insula appropinquare. Mox Suartuas obviam ire jussit, qui illos perderent. Eruli, probato consilio, sine mora secuti sunt. Ubi demum inter utroque diei iter interfuit, à Suartua digressi omnes de nocte ad advenas transfugerunt. Ille solus fugiens Byzantium rediit, quem cum Imperator in regnum omni ope restituere moliretur, Eruli, Romanam veriti potentiam, ad Gepædes desciverunt. Atque hanc Erulorum defectio causam habuit.

## C A P U T XVI.

*Belisarius, & Narses copias jungunt ad urbem Firmum. In consilio bellico Narses Arimino succurrendum suadet. Joannis obsessi epistola ad Belisarium. Profectio exercitus.*

**B**elisarius, & Narses junctis copiis ad urbem Firmum, quæ litori sinus Ionii vicina, diei iter distat ab urbe Auximo; ibidem coacto Ducum omnium exercitus consilio, deliberarunt, qua parte hostem petere satius esset. Si ad eos, qui Ariminum obsidebant, contenderent, Auximi præsidarios à tergo subituros putabant, seque, & Romanos, regionis illius incolas, ab ipsis procul dubio gravissima accepturos incommoda. Rursus timebant, ne obsessos rei cibariæ penuriâ in magnam aliquam calamitatem conjiceret. Disserebant plerique, indignabundi in Joannem, quem cæcâ audaciâ, & amore pecuniæ ingentis ductum, in tantum discrimen se commisisse, neque ordine, & præscriptâ à Belisario viâ Bellum progredi sinere criminabatur. Narses verò, illi mortalium omnium amicissimus, cum videretur, ne rem Ariminensem Belisarius postponeret, orationibus Ducum permotus, hanc ipse habuit. Non disceptatis, ò Duces, quæ in disceptationem vocari solent, nec de re consulitis, cuiquam meritò dubia; sed in quo quod factu optimum est, suo ipsi sensu facile eligant, vel rei bellicæ planè rudes. Si æquale hinc inde periculum se offerret, & spei frustrationem par utrinque damnum consequeretur, diligenter deliberandum esset, atque in re præsentis dijudicandum multa adhibita consideratione. At si Auximi oppugnandi consilium in tempus aliud rejicere placeat, haud gravem jacturam faciemus: quænam enim mutatio interveniet? Sin Arimini res malè vertere sinamus, nostra fiet culpa (absit verbo acerbitas) ut Romanorum vires, atque animi concidant. Porrò Joannes, si contra honorem venit mandatis debitum tuis, optime Belisari, nunc certè tibi pœnas persolvit, sub tuum arbitrium ita redactus, ut lapsum vel servare possis, vel hosti permittere. Tu verò vide, ne quæ deliquit Joannes per imprudentiam, in nos, atque Augustum vindices. Etenim si jam Gothi Ariminum expugnabunt, mox Romanum Ducem strenuum, copiasque omnes, & Imperatori sub-

**A**ditam civitatem in servitutem redigent. Neque hic malum desinet; sed belli quoque fortunam convertet penitus. Tecum enim perpende, militum quidem numero hostes adhuc nobis longè præstare: eorum verò animos crebris belli offensionibus esse fractos, & quidem meritò, adversâ fortunâ omnem illis confidentiam adimente. Quare si rem prosperè modò gerant; statim animos recipient, nec pari solum, sed multò etiam majori audendi vi bellum inferent. Nam qui ex difficultatibus emerferunt, animosiores esse solent, quàm qui nondum in acerbos casus demissi sunt. Hactenus Narses.

**B** Tum miles quidam Arimino, clam Barbaris, venit in castra, ac Belisario literas protulit, quas ad ipsum Joannes in hanc rationem scripserat. Scias velim nos jamdudum carere cibariis, neque amplius obniti posse populo, neque hostilem vim propulsare: sed intra dies VII. cum hac civitate, invitos licèt, in ditionem venturos. Neque enim diutius resistere possumus instanti necessitati, quam satis nobis patrocinatorum existimo, si quid egerimus decoro minimè consentaneum. Hæc erat Joannis epistola. Pendebat animi Belisarius, nec levi æstuabat dubitatione. Hinc enim obsessis timebat: illinc suspicabatur fore, ut hostium, qui erant Auximi, liberis quoquoeversum excursionibus omnia vastarentur; neu suæ copiæ, eorum insidiis à tergo appetitæ, præsertim cum ad hostes se admovissent, multa, & gravia damna, ut verosimile videbatur, acciperent. Rem tamen postmodum ita disposuit. Aratium ibi reliquit cum viris mille, eo consilio, ut castra ad mare ponerent, quæ ab urbe Auximo CC. abessent stadiis, vetuitque inde movere, & cum hostibus congregi, nisi ut illos, si quando facerent impetum, à castris prohiberent. Quo factum iri maximè sperabat, ut cum Romanos castra in proximo habere scirent Barbari, Auximi tenerent sese, nec Romanum exercitum à tergo infesti premerent. Cum navibus validissima misit agmina, ducibus Herodiano, Uliare, & Narsete fratre Aratii. Classi præerat Ildiger, cui mandavit, rectâ Ariminum navigaret, dando operam, ne tentaretur appulsus ad oram illam, si remotior esset pedestris exercitus. Nam iter eos facere voluit non procul à litore. Alia item caterva, ducente Martino, maris oram legebat, classem affectans, & jussâ à Belisario, cum proximè hostes ventum esset, plures, quàm pro modo, numeroque exercitus, ignes accendere, & hostibus longè majoris multitudinis præbere speciem. Diversam ipse viam longissimè à litore cum Narsete, cæterisque copiis ingressus, urbe Salvia transiit, quam olim Alaricus ita evertit, ut pristini decoris nihil ei superfit, præter unam admodum portam, & paucas structuræ pavimenti reliquias.

## C A P U T XVII.

*In infantem à matre relicto capre amor mirabilis. Gothi, adventu Belisarii cognito, obsidionem, qua Ariminum premebant, trepidè solvunt.*

**H**ic mihi contigit, ut quod subjiciam cernerem. Quo tempore Joannis exercitus in Picenum venit, incolas terror, ut fit, turbavit plurimum. Tunc foeminae partim fuga præcipiti, qua cuique licuit, evasere; partim ab obviis comprehensæ, & indignis modis abdu-

stæ sunt. Eò loci mulier quædam, à puerperio recens, filiolum in cunabulis reliquit jacentem humi, neque illuc reverti potuit, seu fugâ longius provecta, seu violentas passâ manus raptoris cuiuspiam. Nam vel ex vita, vel certè ex Italia migravit. Cùm ita derelictus infans vagiret, enixa recens capra, eum, ut vidit, miserata est. Accedit: mammam præbet: aservat, sedulo cavens, ne canis, vel fera quæpiam noceat. Et quoniam in eo tumultu trepido multum temporis abiit, diu infans copiam habuit eiusce mammæ. Deinde cùm Picentes intellexissent eò venire Imperatoris exercitum, ut Gothos, Romanis planè intactis, perderet, domum omnes redierunt. Itaque urbem Salviam reversæ cum viris foeminae, quæ genere Romanæ erant, ubi superstitem in cunis pusionem viderunt, nullam habentes viam, qua rei causam deprehenderent, adhuc vitæ plenum demirabantur. Tum illi mammam certatim admoveere quæcunque lactare poterant. At ipse lac humanum jam respuebat, & capra vetabat admittere, assiduo circa eum balatu significans astantibus, se ægrè ferre, quod pusioni molestæ essent mulieres, quæ illi propius accedebant. Uno verbo absolvam: volebat eum, non secus ac foetum suum, curare. Quocirca desierunt turbare infantem foeminae, & capra liberius nutrit, atque omni cura custodit: quæ causa fuit, cur eum indigenæ Ægisthum appellerint. Me verò, cùm ibi essem, ad infantem duxerunt per ostentationem rei opinione majoris, ac de industria illum fatigarunt, ut vagitum elicerent. Ille molestos interpellatores non ferens, plorare cœpit. Quo capra audito (nam jactu lapidis tantum aberat) graviter balans accurrit, supraque ipsum asstitit, ne quis ei negotium ultra faceretur. Hæc habui, quæ de Ægistho hoc memoriæ proderem.

Belisarius verò per hujus regionis montes iter faciebat, quòd hostes aperte aggredi noller, numero longè illis inferior. Præterea, cùm Barbaros metu, quem ex præteritis casibus ceperant, exanimatos videret, non dubitabat, quin ut primùm audirent imminere sibi undique hostium copias, virtutis penitus obliti, in fugam se conferrent. Ac verè judicavit, certâ futuri conjecturâ ductus. Postquam enim ad montes, diei iter ab Arimino disilitis, perventum est, in exiguum inciderunt Gothorum agmen, rei cuiuspiam necessariæ causâ iter agentium, qui nec opinatò in hostilem exercitum delapsi, de via non deflexerunt, donec præeuntium telis alii ibi ceciderunt, alii vulnerati, ad vicina saxa cursu furtim se receperunt: unde contemplantes Romanum exercitum ad omnes viarum angustias confluentem, majorem multò, quàm reipsa esset, judicaverunt; ac visis Belisarii vexillis, eas ab ipso duci copias intellexerunt. Noctem mox consecutam Romani traduxerunt eòdem loci: Gothi faucii iter clam intenderunt ad castra Vitigis, quæ cùm sub meridiem attigissent, ostensis vulneribus, affirmarunt jam jam affore Belisarium cum exercitu innumerabili. Mox illi ad pugnam se compararunt, ad latus Aquilonare urbis Arimini, qua parte venturum hostem putabant, & ea re in montis cacumina semper oculos cuncti intendebant. Post, oborta nocte, armis depositis quiescentes, cùm ignes à Martini copiis accensos, sexaginta procul stadiis, quâ spectat urbs Orientem, vidissent, in metum gravissimum adducti sunt. Rebantur enim se ab hostibus circumclusum iri, simul ut illu-

Tom. I.

xisset. Quare noctem illam terrore ejusmodi inquietam egerunt. Postridie, primo Sole, classem adversus se tendere ingentem cernunt. Tum obstupescit in fugam ruere. Raptim convasantium tantus erat tumultus, & clamor, ut nec mandata exaudirent, neque aliud cogitarent, nisi quo quisque pacto primus castris excederet, Ravennamque ingrederetur. Ac si quid virium, vel animi obsessis superfuisset, eruptione facta, cladem hostibus maximam, adeoque ipsi bello finem attulissent. Iam verò ne id facerent, cùm pavor præteritis incussus obstetit, tum virium imbecillitas, quam summa penuria cibariorum invexerat. Porro Barbari, opum parte ob nimiam perturbationem ibi relicta, effuso cursu Ravennam properarunt.

## CAPUT XVIII.

*Ildiger Gothorum castris potitur. Narses à Belisario diffidet. Utriusque orationes. Justinianus Aug. Belisario per literas belli imperium asserit.*

CUM Ildiger, & qui cum ipso erant, hostium castra primi Romanorum attigissent, Gothos omnes, qui ibi morbo retinebantur servituti addicunt, & quidquid opum à fugientibus relictum fuerat, colligunt. Meridie Belisarius cum univervo exercitu advenit, atque ubi Joannem, ejusque comites pallidos, & squalore obritos vidit, inconsultam hominis audaciam subnotans, ipsum Ildigeri gratiam debere dixit. Negavit ille habere se Ildigeri gratiam, sed Narseti, ærarii Imperatoris Præfecto: quibus verbis, opinor, innuebat, venisse suppetias Belisarium Narseti suafu, non sua sponte. Exinde ambo suspecti invicem fuere. Quapropter Narseti, ne in gerendo bello sequeretur Belisarium, amici instabant, ostendebantque turpissimum esse, eum, qui ab arcanis esset Imperatori, non habere belli imperium, at supremo Duci parere: nunquam ipsum à Belisario sponte factum iri consortem summæ potestatis in copias. Si Romanum exercitum ducere seorsum vellet, secum & plures milites, & multò meliores Duces habiturum: quippe Erulos, ipsiusque satellitium, & Justiniani, Joannis, Aratii, ac Narseti turmas, numerum conflare, minimùm, decem millium virorum, animo, & bellica virtute præstantium, qui Italiæ devictæ laudem non uni Belisario tributam cuperent, sed cum Narsete communicatam: nec enim illis videri ipsum à familiari digressum Augusti consuetudine, ut suo periculo Belisarii gloriam stabiliret, verum ut rebus sapienter, ac fortiter gestis, præclaram ubique famam jure colligeret. Addebant, nihil in posterum sine ipso valiturum efficere Belisarium: utpote qui maximam copiarum suarum partem jam reliquisset in urbibus à se captis, quas omnes ordine ab ipsa usque Sicilia ad Picenum enumerabant.

Hac Narses audita suafione incredibiliter delectatus, nec animum cohibere, nec suis se finibus tenere amplius poterat. Sæpe igitur Belisario rem aliam quampiam volente aggredi, in prætextus modò hos, modò illos divertens, hortamenta illius eludebat. Hæc videns Belisarius, cunctis Ducibus convocatis, ita disseruit. Aliter ac vos, Duces, de hoc bello sentire mihi videor. Hostem enim, tanquam si perdomitus esset, sic à vobis contemni animadverto. Ego verò cenfeo nos vestra hac confiden-

O o

fiden-

fidētia in apertum periculum demissum iri : Siquidem perspectum habeo Barbaros nec per ignaviam, nec propter paucitatem vobis celsisse, at consilio solum, & providentia in fraudem, fugamque actos hinc abiisse. Vereor autem ne hac in parte errore ducti, Romanam rem vobiscum malè perdati. Nam qui videntur adepti victoriam, rebus gestis elati, profligantur facilius, quàm qui inopinatò lapsi, postmodum ab hostibus circumspēctissimè sibi metuunt. Optimo quidam loco fuerunt, qui exciderunt segnitie : rursus infelices multos labor sollicitus erexit. Quos enim corrumpit negligentia, eorum potentia plerumque sublabitur : diligens verò exercitatio vires, arque opes afferre solet. Secum igitur quisque vestrūm reputet, Ravennæ esse Vitigin, ac multas Gothorum myriadas : Urajam, omni Liguria potitum, Mediolanum obsidere : Auximum abundare jam copiis validissimis, & iis Barbarorum præsidii, quæ nobis possint obsistere, multa alia teneri loca ad Urbem usque Veterem, Romæ vicinam. Itaque, cum hostium quadam veluti corona cingamur, in majori, quàm ante, periculo res modò versantur nostræ. Prætereo, quòd fama fert, arma Francos ipsos in Liguria sociasse cum Gothis : cujus rei cogitatione Romani omnes percelli, & graviter terreri debent. Quamobrem ajo partem exercitus in Liguriam, & Mediolanum mitti oportere, dum reliqui Auximum, hostemque ibi positum petent, facturi quidquid Deus annuerit : deinde coeptis aliis bellicis admovendam esse manum, prout optimum factu, commodissimumque videbitur. Hæc locuto Belisario Narses ita respondit. Cætera quidem, quæ dixisti, Magister militum, omnino vera esse nemo negaverit. At censeo non esse pretium operæ, Cæsareum hunc omnem exercitum in duas tantum urbes, Auximum, & Mediolanum, intendere. Tu certè quos voles Romanos eò duc : nihil vetat. Nos verò provinciam Æmiliam, de qua maximè laborare dicuntur Gothi, recuperabimus Imperatori, & Ravennam ad eò infestabimus, ut quidquid libuerit, in hostes patraturi sitis vobis oppositos, illis auxilii spe interclusa. At si Auximum obsidere vobiscum placeat, vereor ne effusi Ravennâ Barbari nos eò redigant, ut hinc inde oppugnemur, & ab hostibus comœatu prohibiti, illic pereamus. Hæc Narses. Veritus autem Belisarius ne distracto Rom. exercitu res Imperatoris dilaberentur, miscerenturque inde natâ ordinis perturbatione, literas protulit, quas Justinianus Aug. ad Duces exercitus scripserat in hanc sententiam. Narsetem ærarii nostri Præfectum non misimus in Italiam ; ut imperet exercitui. Volumus enim, ut copias unus omnes Belisarius moderetur, ac ducat, prout convenientissimum indicabit. Eum sequi debetis omnes, Imperii nostri rationibus servientes. Hæc erat Imperatoris epistola : cujus extrema verba aucupans Narses, Belisarium Imperii rationibus adversari in præsens, & ea re non imponi sibi necessitatem ipsum sequendi asseverabat.

*Belisarius Urbinum obsidet. Narses à castris abscedit. Obsessi, aquâ defecti, dedunt se Belisario. Joannes Cæsenam frustra tentat. Forum Cornelii, universamque Æmiliam recipit.*

**B**elisarius his auditis, Peranium cum multis copiis urbem veterem eo consilio mittit, ut oppidum illud obsideat. Ipse exercitum ducit Urbinum, quæ urbs munita, ac justo Gothorum præsidio instructa erat : hinc autem expedito viatori iter est diei ad urbem Ariminum. Ducentem copias Belisarium Narses, Joannes, cæterique omnes secuti sunt. Urbi jam proximi, ad imum collem castra locarunt gemina. Neque enim vires junxere : sed Belisarius qua urbs ad orientem Solem spectat, Narses ad occidentem confedit. Situm est Urbinum in rotundo, editoque admodum colle, qui nec præcipitiis diruptus, neque in viis omnino est ; at difficilis ob summam acclivitatem, præsertim sub ipsa urbe, ad quam unus est in plano aditus à Septentrione. Ita quidem, ut dixi, ad obsidionem Romani se ordinarunt : Belisarius verò Barbaros ratus in deditonem facilius venturos præ ingenti metu discriminis, mittit, qui liberalibus promissis eos invitent, atque hortentur, ut subdant se se Imperatori. Oratores quidem pro porta (neque enim hostis in urbem ipsos admisit) dixere multa valde appositè ad eblandiendum. Verum Gothi valido loci positu, & annonæ provisæ copiam confisi, dicta repudiarunt, ac Romanos inde sine mora faceffere jusserunt. Quæ cum audisset Belisarius, militibus imperavit, ut virgis crassioribus collectis, longam ex eis porticum texerent, in qua latentes, ad portam cum eadem succederent, quâ planior locus erat, & murum ex occulto aggredierentur. Illi morem gesserunt.

**C**um Narsete collocti quidam ex ipsius familiaribus, affirmaverant Belisarii consilium infiniti laboris esse, & inexplicabile : Joannem enim tentato jam ante loco, idque cum exiguum haberet præsidium, omnino inexpugnabilem depræhendisse (& verò sic res erat) debere ipsum efficere, ut Æmilia in ditionem Imperatoris rediret. Hæc Narses sibi propositâ memoriâ repetens, noctu obsidionem solvit ; quamvis enixè obsecraret Belisarius, ut maneret ibi, ac secum Urbinum caperet. Illis cum reliquo exercitu celeriter Ariminum profectis, prima luce Morrhas, & Barbari dimidiam hostium abscessisse partem videntes, à mœnibus dicteria, ac ridicula in eos, qui remanserant, jaciebant. Volebat tamen Belisarius muros oppugnare cum residuis copiis. Id animo agitanti secunda fortuna admirabilem casum attulit. Unicus erat Urbini fons, ex quo incolæ omnes hauriebant. Sponte is arefcens, manare paulatim desit, ipsumque ita defecit aqua intra tres dies, ut inde cum coeno haustam Barbari biberent : quamobrem statuerunt dedere se Romanis. Horum planè incscio Belisario placuit murum aggredi. Ergo plerosque armatos circa totum collem disponit ; nonnullis præcipit, ut ex virgis confectam porticum (sic enim machinam vocare solent) per planum agant. Mox illi subire intro, atque incedendo sic porticum trahere, ut hostem lateant. Tum è pinnis Barbari protentis dexteris



teris pacem pascere. Romani, quid fonti accidisset penitus ignari, illos dimicatione, & machina terri arbitrabantur. Utrisque certè pugna abstinerè jucundum fuit. Gothi Belisario ea lege se permisissent, ut retenta incolumitate in ditionem Imperatoris, & militiam Romanam jure cæteris communi, & æquali conditione transirent. Narses, his auditis, admiratione, & dolore ingenti affectus tenuit se Arimini, & Joanni, ut cum omnibus copiis Cæsenam peteret, imperavit. Illæ scalis instructæ ad castellum cum accessissent, muro impressione tentato, ac Barbaris validè propulsantibus, non paucos ibi amiserunt, in quibus fuit Erulorum Dux Phanotheus. Joannes perditâ semel ad Cæsena castellum operâ, adoriri iterum noluit, quod inexpugnabile videretur. Inde cum Justino, reliquoque exercitu progressus, Forum Cornelii urbem antiquam occupavit ex improviso, ac retro usque cedentibus Barbaris, nec manus usquam conferentibus universam Æmiliam in jus, ac potestatem Imperatoris redegit. Ita res ibi cessit.

## CAPUT XX.

*Auximi obsidendi in aliud tempus rejecto, Urbem veterem Belisarius petit, & capit. Descriptio horrendæ famis; qua sæviante, mulieres duæ viros decemseptem vorarunt.*

URBINO circiter brumale solstitium potitus Belisarius, non expedire duxit tunc Auximum petere; quod in ejus obsidione plurimum temporis consumptum iri intelligeret. Neque enim capi vi locus poterat egregiè munitus, & Barbari numero, animoque pollentes, qui, uti supra memoravi, illic in præsidio locati fuerant, latè facta populatione, sibi largos comæatus paraverant. Aratium Firmi multo cum milite hyemare jussit, & dare operam, ne ampliùs Barbari inde liberè excurrentes, viciniam impunè opprimerent. Ipse ad urbem veterem copias duxit, impulsu Peranii, qui à transfugis certior factus Gothos ibi positos egere cibariis, sperabat fore ut ad illam penuriam accedente conspectu Belisarii cum omnibus præsentis copiis, faciliùs se se dederent: quod utique factum est. Postquam enim Belisarius proximè Urbem veterem venit, omnes opportuno loco castrametari jussit: mox circumiens, qua via vis inferri posset consideravit. Ac nulla quidem ratio ad id occurrit, ut aperta vi locum caperet: occulta tamen molitione eo se potiturum non desperavit. Nam ex depresso in altitudinem solo quidam surgit seorsum tumulus, cujus pars superior molliter strata, ac plana est; inferior pendet in præceps. Tumulum hunc ambiunt rupes pari altitudine, non ita prope, sed ad lapidis jactum. In ejus vertice veteres urbem condiderunt mœnibus, & quovis alio munimento nudam; quoniam locum naturâ inexpugnabilem judicabant. Siquidem unicus à rupibus eò aditus est, quo custodito, impetum aliunde nullum incolæ metuunt. Excepto enim spatio, ubi in urbem aditum, de quo dictum est, natura struxit, quidquid inter tumulum, ac rupes, quarum feci mentionem, interjacet, id magnus, atque impervius amnis obtinet. Quocirca olim Romani parvâ aliquâ fabricâ aditum illum occuparunt, ibique est porta, quam Gothi custodiebant. Hactenus de situ Urbis veteris, cujus obsidionem Belisarius cum omni exercitu su-

Tom. I.

A scepit, spe inductus, fortasse fore ut dolus à fluvio benè procederet, vel certè hostes ad deditonem famis compelleret. Quandiu verò Barbari re cibaria non omnino caruerunt, licet illa necessitati parum sufficeret, eorum tamen tolerantia opinionem omnium vicit, cum alimentum non ad satietatem, sed quantum satis erat, ne fame conficerentur, quotidie sumerent. Annonâ penitus defecti pellibus, ac membranis aquâ diu maceratis se sustentarunt. Ipsos enim Præfectus Albilas, vir inter Gothos clarissimus, spe vana alebat.

B Recurrens annus æstatem cum advexisset, jam in agris frumentum sponte adolescebat, non tam densum, quàm antea, sed multò rarius. Nam quia non aratris, nec hominum manibus fuerat in sulcis abditum, at in superficie jacuerat, exiguam ejus partem proferre vix terra potuit. Adultum non expectata salce decidit, nec illi quidquam succrevit: quod ipsum accidit in Æmilia. Quamobrem incolæ, relictis laribus, in Picenum migrarunt, inopiam rati non sèvere illic extremam, quod maritima sit ea regio. Nec leviùs eandem ob causam Tuscos vexavit famis: quorum quicumque in montibus habitabant, ex querna glande, frumenti instar commolita, facto pane, victum tolerabant. Hinc plerique (quod fieri necesse erat) morbis implicabantur omnis generis: nonnulli sospites evadebant. In agro Piceno non minus quinquaginta millia agriculturum Romanorum interiisse fame dicuntur; ac multò etiam plures ultra Sinum Ionium. Quanam autem essent specie, & quo modo morerentur, ego testis oculus jam referam. Omnes macies occupabat, & pallor. Nimirum caro, deficientibus alimoniis, se ipsa, ut veteri fertur adagio, esitabat, absumebatque, & bilis redundans, ac latè jam dominans in corpore, illud colore pallido inficiebat. Invalescendo malo, abibat succus omnis, & cutis perarida corii speciem induebat omnino, ossibusque hæere videbatur. In nigrum verso colore lurido, tædis erant perustis similes. Vultu semper artonito, & furiosis horrendum in modum oculis contuebantur. Hos inedia, illos largiùs ingesti cibi vis necabat. Etenim nativo intestinorum calore extincto penitus, si quis ipsos ad satietatem non paulatim, ut infantes modò natos, cibaret, escam illi jam non valentes concoquere, multò citius extinguantur. Nonnullos, ut mutua inter se carne vescerentur, famis perpulit; ac serunt in agro quodam ultra urbem Ariminum, viros XVII. à duabus comefos foeminis, quæ in vico solæ restabant. Quippe hinc fiebat, ut illac habentes iter externi apud ipsas diverterent. Eæ verò hos secundum quietem occisos vorabant. Tandem hospes decimus octavus, cum illi manus hæ mulieres jam jam essent illaturæ, evigilasse fertur, atque ubi rem omnem solerter indagando ab ipsis expressisset, utramque interfecisse. Hoc ita gestum fama est. Quamplurimi, adigente famis necessitate, in herbam sicubi forte esset, magno ruebant impetu, nixique impresso genu, conabantur eam humo avellere. Subinde autem, cum exhausti omnino viribus id nequirent efficere, in herbam, atque manum procidentes, animam estabant. Neque humo quisquam illos mandabat: siquidem nemo erat, qui rationem haberet sepulcræ. Nulla tamen avium, quas cadavera solent pascere, eos morfu fœdabat. Quippe quod appeterent nihil erat; carnibus, ut fu-

O o 2

pra



pra dixi , jam ante prorsus fame absumptis .  
Sed de fame hæctenus .

## C A P U T XXI.

*Martinus , & Uliaris Mediolano ferre jussu auxi-  
lium , ad Padum cunctantur . Paulus eos acri-  
urget oratione . Martini ad Belisarium ,  
Belisarii ad Narsetem literæ . Mun-  
dilas à deditioe faciendâ suos  
frustra debortatur . Me-  
diolani miserandum  
excidium .*

**P**osteaquam Belisarius Mediolanum ab Uraja,  
Barbarisque obsessum audiit , Martinum ,  
atque Uliarin eò misit cum multis copiis . Illi  
ad Padum fluvium , qui diei iter abest Medio-  
lano , progressi , castris ibi positis constitere ,  
& multum trivere temporis in habenda de flu-  
minis transitu deliberatione . Qua de re certior  
factus Mundilas , Romanum quemdam Pau-  
lum nomine , ad ipsos destinat , qui clam ho-  
stibus ad Padi ripam cum pervenisset , nullum  
nactus navigium vestes exuit , & cum magno  
periculo tranavit amnem . Ubi castra Romana  
attingit , apud Duces oratione hac usus est .  
Contra fas , & honorem vestrum facitis , Mar-  
tine , & Uliari , qui huc profecti eo in spe-  
ciem consilio , ut salvæ res Imperatoris essent ,  
potentiam Gothicam re ipsa augetis . Acribus  
enim hostium impressionibus , & negligentia  
vestra in summum discrimen cum Mundila , &  
Imperatoris copiis delapsus est Mediolanum ,  
urbium Italiæ ferè omnium facilè princeps am-  
plitudine , frequentia , opibus : præterquam  
quòd adversus Germanos , aliosque Barbaros  
propugnaculum est , universo , ut ita dicam ,  
Imperio Rom. præstructum . Quantâ igitur  
injuriâ affeceritis Imperatorem , omitto dicere .  
Neque enim pluribus verbis agere per tempus  
licet , quòd urbs promptum auxilium flagitat ,  
dum aliquid spei reliquum est . Vestrum esse  
ajo Mediolanenſes periculo quamprimum sub-  
trahere . Nam si nos aliquantulum differatis ,  
nobis mors omnium crudelissima , vobis crimen  
inferetur proditarum hostibus virium Impera-  
toris . Meritò enim , meâ quidem sententiâ ,  
proditores vocantur non inodò , qui portas ho-  
stibus aperuerint , sed ii quoque , & quidem  
pari , vel potiori etiam jure , qui cum possent  
viris amicissimis obsidione pressis suppetias fer-  
re , in tuto residere maluerint , quàm dimica-  
re , ac proinde eos in hostium potestatem dimi-  
serint . Hæc Paulus : quem Martinus , & Uli-  
aris remisere , se mox ipsum secuturos polliciti .  
Ille hostem denuo latens , noctu Mediolanum  
ingreditur , spe omnes cum milites , tum Ro-  
manos erigit , & ad præstandam Imperatori fi-  
dem acriter excitat . Nihil tamen minus Mar-  
tini copias segnitie ibi tenuit , ac dum diem  
ex die ducunt , multum tempus inutiliter efflu-  
xit . Post , ut à se culpam amoliretur Marti-  
nus , hæc ad Belisarium scripsit . Nos huc mi-  
sisti , obsessis Mediolani laturos opem . Summa ,  
ut jufferas , celeritate ad fluvium Padum veni-  
mus , quem exercitus trajicere reformidat , al-  
lato nuncio , ingentes esse in Liguria Gothorum  
vires , & cum illis conjunctos maximo numero  
Burgundiones , quibuscum soli non posse con-  
gredi nobis videmur . Sed quando prope in-  
Æmilia Joannes , & Justinus absunt , utriusque  
manda , ut cum suis in hoc Martis discrimine  
nobis adſtat . Junctis enim copiis hinc profecti ,

**A** cladem hosti dare poterimus salvi , atque inco-  
lumes . Hæc erat significatio epistolæ Martini :  
quâ lectâ , Joanni , ac Justino mandat Belisarius ,  
ut cum Martino Mediolanum properent . Ne-  
gant ambo id se facturos , nisi Narſes imperet .  
Quare Belisarius in hæc verba Narſeti scribit .  
Unum esse corpus existima omnes Imperatoris  
copias : quæ si non ostendant concordiam , qua-  
lis est inter hominis membra , & distractæ ali-  
quid efficere velint , nihil eorum , quæ agenda  
sunt , executi peribimus . Omisâ igitur Æmi-  
liâ , quæ nec ullam habet munitionem , nec  
Romanis in præſenti momentum affert , sine  
mora Joanni , ac Justino præcipe , ut rectâ ad-  
versus hostes Mediolano infestos proficisci ma-  
turent cum Martini copiis , quæ illinc prope  
absunt , Barbaris vincendis idoneæ . Hic enim  
quas mittam ipse non habeo . Accedit in pri-  
mis , quòd , meo quidem judicio , non conducit  
ire hinc milites Mediolanum . Quippe tantum  
temporis impendent , ut seriùs , quàm oportet ,  
eò perventuri sint ; postque adventum  
suum , equis viæ longinquitate fessis uti contra  
hostes non poterunt . At si cum Martino , atque  
Uliari Joannes , & Justinus Mediolanum pe-  
tant , Barbaros , qui ibi sunt , procul dubio  
vincent , ac nemine jam obsistente , Æmiliam  
recipient . His Narſes lectis literis , Joannem ,  
ac Justinum cum reliquo exercitu Mediolanum  
ire jussit . Nec multò post Joannes ad oram  
maritimam se se contulit , ut sumptis inde sca-  
phis copias fluvium transportaret . Sed morbus ,  
qui tunc ipsum invasit , coeptis fuit impedi-  
mento .

**B** Dum ad trajectum Martinus cunctatur , &  
Narſetis mandata Joannes expectat , interea  
obsidione longius extracta , obsessi premente  
jam nimium fame sic vincebatur , ut plerique  
à canibus , muribus , aliisque animantibus ,  
antea non receptis in cibum , dentes minimè  
abstinerent . Barbari , missis ad Mundilam ora-  
toribus , hortantur , ut dedat urbem , accepta  
conditione , ab ipso & militibus vim abſutu-  
ram . Id ille se facturum promittit , si incolu-  
mitatis fidem non modò ipse , verùm etiam  
cives accipiant . Cum hostes fidem Mundilæ ,  
ac militibus dedissent , neque obscurum esset  
eos Liguribus graviter offensos ad internecio-  
nem sævituros , Mundilas militibus omnibus  
convocatis hæc dixit . Si qui unquam , cum  
possent turpiter vivere , maluerunt honestè  
mori , clarum obitum præoptantes præſenti  
vitæ , tales velim , ut modò fitis , nec vos ad  
retinendam cum dedecore animam lucis amor  
impellat , idque contra Belisarii disciplinam ,  
qua assiduè eruditi non possumus sine culpa  
generositate , animoque ad audendum promptis-  
simo non valere . Omnibus , qui in lucem  
eduntur , communis præit suo tempore morien-  
di necessitas . At mortis genere inter se homi-  
nes plerumque differunt . In eo nempe discrimen  
est , quòd ignavi omnes , postquam ho-  
stium contumelias , ac ludibria meritò passi  
sunt , constituta à Deo die , æquè ut cæteri ,  
fatum implent : id verò subeunt viri fortes cum  
significatione virtutis , gloriaque amplissima .  
Præterea , si nostra apud Barbaros servitus no-  
biscum cives servare posset , venia daretur ali-  
qua ignominiosæ illi salutis nostræ . Verùm si  
tot Romanos hostium manibus trucidatos vide-  
re necesse erit ; quis neget quovis lethi genere  
acerbius illud fore spectaculum ? Nihil certè  
aliud , nisi tantam illam cum Barbaris stragem  
edere videbimur . Igitur quandiu juris nostri  
sumus ,

fumus, quod nemo non rectè sentit, ornandam esse virtute necessitatem, id jam oblata nobis fortunæ accomodemus. Itaque sic statuo, nos omnes armatos in hostem incautum debere vadere. Nam alterutrum nobis eveniet, ut aut fortuna à nobis faciat, aut mors supra spem beata his ærumnis gloriosè nos explicet. In hunc modum locuto Mundila militum nemo periclitari voluit; sed acceptâ, quam hostes dederant, conditione, se atque urbem permiserunt. Atque ipsos quidem Barbari à vexatione intactos in custodia cum Mundila habuere: urbem autem solo æquarunt, viris omnibus, sine ullo ætatis discrimine, ad trecenta minimum millia peremptis, & multatæ libertate fœminis, quas Burgundionibus donarunt, præstitum auxilium remunerantes. Cùm Præfectum Prætorio Reparatum ibi offendissent, conciderunt in frustra, ejusque carnes canibus projecerunt. Cerventinus, qui & ipse Mediolani erat, per agrum Venetum, ac vicinarum gentium oras in Dalmatiam cum suis profectus, inde ad Imperatorem se contulit, cladem hanc Romanorum ingentem nunciaturus. Exin Gothi cæteris urbibus, quæ Romana præsidia habebant, deditioe potiti univèrsam Liguriam recepere. Martinus, & Uliaris Romam cum exercitu reversi sunt.

## CAPUT XXII.

*Belisarii dolor, audita Mediolanensium clade. Narsetem ex Italia revocat Imperator. Eruli inde migrant, & paciscuntur cum Gothis. Vitigis Langobardos ad societatem frustra invitat. Chosroem per Legatos hortatur, ut pacem cum Romanis compositam solvat. Justinianus de pace cum Gothis agit.*

Ita quidem hæc se habuerunt. Belisarius verò ignarus adhuc quid in Liguria accidisset, exacta jam hyeme, agrum Picenum cum exercitu universo petere intendit. In itinere auditis, quæ Mediolani contigerant, magno affectus luctu Uliarin ad conspectum suum admittere amplius noluit, & omnia ad Imperatorem præscripsit. Horum causâ in neminem acerbè Imperator consuluit, sed cognito Belisarii, ac Narsetis dissidio, Narsetem extemplo revocavit, bellumque uni Belisario dedit. Itaque Narsetes, paucis militibus comitatus, Byzantium rediit: neque Eruli, illo abeunte, in Italia manere voluerunt; quamvis, si subsisterent, multa in eos bona Belisarius cùm à se, tum ab Augusto profectura polliceretur. Verùm omnes collectis sarcinis, in Liguriam primum migrarunt: ubi cùm in Urajiæ copias incidissent, mancipia, & quidquid pecoris abducebant, venundedere, multaque aucti pecuniâ jurarunt se nunquam laturos arma in Gothos, nec manus cum ipsis collaturos. Eo pacto cum pace digressi, in agrum venere Venetum: ubi cum Vitalio collocutos, admissi in Justinianum Aug. peccati pœnituit: idque detestati, Visando, è Principibus suis uno, ibi relicto cum suis Byzantium cæteri omnes reversi sunt, ducentibus Alueth, ac Philemuth, qui, Phantho in tentorio mortuo, principatum obtinuit.

At Vitigis, & qui ipsi aderant Gothi, cùm adversum se, & Ravennam primo vere ventu-

rum Belisarium audiissent, gravi metu perterriti, de re præsentis consultare instrunt. Quâ multum agitata, quoniam se solos hosti viribus impares sentiebant, constitutum est, ut aliorum auxilia Barbarorum accerferent, Germanis, quorum fraudes, perfidiamque experti jam fuerant, prætermisiss; eo contenti, ut in se arma non ferrent isti cum Belisario, ac neutri parti faverent. Tum ad Vacin Langobardorum Regem legatione missa, grandique oblata pecunia, ad societatem invitant. Ubi verò illum arcto amicitia, & fœderis vinculo Imperatori conjunctum esse perspexerunt Legati, re infecta redierunt. Inscius proinde Vitigis quid ex re constitueret, seniorum cœtus cogebat assidue, eosque rogitabat, quo tandem consilio, qua via res melius processuræ essent.

Inter eos, qui ad deliberandum conveniebant, magna erat sententiarum varietas, quarum aliæ nihil appositum, aliæ aliquid, quod ad rem faciebat plurimum, suggerebant. In his fuit hæc observatio: Imperatorem Rom. nunquam ante Barbaris Occidentis inferre bellum potuisse, nisi post compositam cum Persis ab ipso, & Orientis Regibus pacem: Tunc enim Vandalos, ac Mauros periisse, & Gothis incidisse, quæ jam paterentur: Itaque si quis Justinianum Aug., & Medorum Regem inter se modò collideret, Romanis, rupto fœdere ab ea gente, nullam fore cum alia quapiam natione gerendi deinceps belli facultatem. Quæ cùm Vitigis, cæterique Gothi probassent, Legatos ad Chosroem Medorum Regem destinare placuit, non Gothos genere, ne sua ipsi forma proditi, agnitique cœprum turbarent; sed Romanos, qui ipsum Justiniano Aug. insensum redderent. Quamobrem ad navandam huic rei operam multâ inducere pecuniâ Sacerdotes Ligures duos: quorum alter, qui præstantior videbatur, Episcopum habitu, ac nomine mentiens, Legati munus suscepit, altero tanquam ministro comitante. Utrumque Vitigis misit, cum literis ad Chosroem scriptis, quibus Chosroës permotus, servantes pacem Romanos summa illa affecit calamitate, quam in superioribus libris descripsi. Justinianus verò Aug. intellecto Chosrois consilio, susceptum in Occidente bellum decrevit quamprimum componere, & Belisarium accire Byzantium, ut in Persas exercitum duceret. Ac Vitigis Legatos, qui adhuc erant Byzantii, remisit statim, pollicitus missurum se Ravennam viros, qui pacem cum Gothis pangerent, utriusque gentis rationibus accommodatam. Hos autem Legatos Belisarius non ante hostibus dimisit, quam ab ipsis Athanasius, & Petrus dimissi sunt, quos Byzantium reduces præmiis ornavit amplissimis Imperator; Athanasium Præfecturâ Prætorii Italia; Petrum Magistrum, ut vocant dignitate.

Porro hyemis exitus quartum clausit annum istius belli, cujus historiam Procopius condidit.

Itaque Chosroës permotus, servantes pacem Romanos summa illa affecit calamitate, quam in superioribus libris descripsi. Justinianus verò Aug. intellecto Chosrois consilio, susceptum in Occidente bellum decrevit quamprimum componere, & Belisarium accire Byzantium, ut in Persas exercitum duceret. Ac Vitigis Legatos, qui adhuc erant Byzantii, remisit statim, pollicitus missurum se Ravennam viros, qui pacem cum Gothis pangerent, utriusque gentis rationibus accommodatam. Hos autem Legatos Belisarius non ante hostibus dimisit, quam ab ipsis Athanasius, & Petrus dimissi sunt, quos Byzantium reduces præmiis ornavit amplissimis Imperator; Athanasium Præfecturâ Prætorii Italia; Petrum Magistrum, ut vocant dignitate.

Porro hyemis exitus quartum clausit annum istius belli, cujus historiam Procopius condidit.

## CAPUT XXIII.

*Cyprianus, ac Justinus Fæfulas obsident. Martinus, & Joannes Dertonom occupant. Belisarius Auximum obsidione cingit. Procopii sapiens consilium. Duplex signum duplici tuba editur.*

Hæbebat in animo Belisarius Auximum, ac Fæfulas prius expugnare, itaque demum Vitigin petere, & Ravennam, summotis hostibus,

bus, ut nemo obsistere, neque à tergo infestus venire posset. Quare Cyprianum, & Justinum misit cum ipsorum copiis, & Isaurorum manu; pedites item quingentos ex eorum numero, quibus Demetrius præerat. Hi castris circum castrum positus, Barbaros, qui illic erant, circumfuderunt. Martinum quoque, & Joannem cum turmis, quæ ipsos sequebantur, & cum aliis, quas Joannes, cognomine Helluo, duxerat, ad Padum fluvium ire iussit, & curas in id intendere, ne ipse cum suis ab Uraja, eisque copiis Mediolano effusis peteretur: quod si hostium imperum prohibere non possent, eorum vestigiis insistentes clam à tergo subirent. Illi ad fluvium occupata urbe Dertona, quæ mœnibus carebat, ibi castrametati constitunt: ipse cum virorum XIII. urbem Auximum attingit. Est Auximum urbium Piceni princeps, quam Romani Metropolitim nationis vocare solent. A litore sinus Ionii stadiis ferme LXXXIV. distat; ab urbe Ravenna itinere tridui, stadiisque LXXX. excelso in colle sita nullum habet in plano aditum: quo fit, ut hostibus omnino sit inaccessa. Hic militiæ florem Gothicæ Viti-gis in præsidio collocaverat, satis conjiciens Romanos, nisi prius hanc urbem caperent, nunquam ausuros infesto exercitu Ravennam tendere. Ut Auximum pervenerunt Romanæ copię, edixit omnibus Belisarius, ut inum collem castris cingerent. Quo in loco dum tabernacula alibi alii turmatim figunt, videntes Gothi magnis illos inter se spatiis dirimi (quippe campus late patet) neque opem ferre invicem facile posse, erumpunt repente vesperi ab ea parte, qua ad ortum urbs spectat, ubi Belisarius castra adhuc metabatur, cum suis hastatis Protectoribus, & Scutariis, qui sumptis armis, ut ex re licuit, impetum exceperunt, illosque propulsando facillimè in fugam versos ad medium usque collem infecuti sunt. Hic Barbari, situ loci valido freti, presso gradu contra persequentes steterunt, & quoniam tela mittebant desuper, multam cædem patrarunt; donec ipsos interventus noctis cohibuit. Quam noctem utrique egerunt, cum à se invicem digressi essent. Pridie quàm sic pugnaretur, Gothi nonnulli primo diluculo in vicinos agros, commectus causâ, profecti, deinde noctu, haud dum hostium adventu cognito, redierunt. Tum visis repente Romanorum ignibus, eos admiratio cepit ingens, ac timor. Multi periculum adire ausi. hostem sefellere, furtimque Auximum ingressi sunt. Qui verò refugientes metu, se in sylvas tunc abdidit, ut Ravennam concederent, illi non multo post in manus hostium delapsi, interierunt. Belisarius autem munimentis firmissimis tutum esse Auximum, nec se impressione muros tentare posse animadvertens, vi quidem se nunquam capturum urbem putabat; spes tamen erat fore ut arcta, sedulaque obsidione hostes ad cibarium penuriam, & tandem in suam potestatem redigeret. Haud procul à mœnibus terra admodum herbida Romanis, & Gothicis quotidianæ segerem conflictionis præbebat. Cum enim hostes eò quotidie pabulatum ire Romani cernerent, in collem celeri cursu ascendebant, & collata cum illis manu, digna viris fortibus edentes facinora, non sinebant pabula asportare, ac multos diebus singulis ibi mactabant. Victi hostium virtute Barbari, ad artem hanc se converterunt. Rotas pararunt, plaustris detractas cum suis dumtaxat axibus. Aggressi secare herbam, ubi Romanos jam ad medium evasisse collem viderunt, dimif-

A ffas in eos rotas devolverunt ex edito: sed casu quodam evenit, ut illæ, nemine tacto, in planitiem ruerint. Lapsi incepto Barbari, in urbem fugâ se receperunt: hæc deinde molitissimi sunt. Subjectas urbis mœnibus valles lectissimo agmine occultæ infederunt, itaut hostibus pabulatores pauci se proderent. Simul ad manus ventum est, emicantes ex insidiis, qui latebant, cum adversarios longè numero superarent, & vi improvisa percellerent, cæcis compluribus, cæteros in fugam verterunt. Romani, qui in castris subsisterant, hostes viderant ex insidiis surgere: & quamvis magna vociferatione socios revocarent, frustra tamen erant: propterea quod qui pugnabant, eorum clamores minimè exaudiebant, longo collis clivo disjuncti, nec cessantibus Barbaris de industria armis obstrepere.

B Procopius, auctor hujus Historiæ, Belisarium adiit, & nescientem quid pro re nata constitueret, sic allocutus est. Veteres exercituum Romanorum tubicines, Magister militum, duos callebant clangendi modos: quorum alter hortanti milites, & ad pugnam cienti persimilis erat; alter pugnantes revocabat in castra, quando res poscere Duci videbatur. Quo fiebat, ut quovis tempore militibus Duces officia mandarent commodè, & illi imperata exequi possent. Nam in præliis ad claram significationem nihil valet vocis contentio, armorum crepitu, ut fit, undique circumsonante, & dimicantium sensus distringente metu. Quoniam verò ars ejusmodi exolevit iam imperitiâ, neque una tuba dari signum utrumque potest, hanc posthac rationem tene. Tubis equestribus voca milites ad certamen; pedestribus cane receptui. Utrumque enim sonitum percipiant necesse est: cum hic ex corio, lignoque tenuissimo, ille ex ære crassiori prodeat. Hæc Procopius: cujus admonitu delectatus Belisarius, convocato omni exercitu, sic disseruit. Animi promptitudinem eatenus convenire, & magnam laudem mereri judico, quoad ita moderata sit, ut illis, in quibus viget, minimè noceat. Quippe in deterius bona omnia nimietate mutari solent. Cavete igitur in posterum, ne ambitiosa contentione labamini. Neque enim pudendum est se subducere maleficè grassanti. Quin potius si quis paratam apertè pestem temere adeat, licet fortè evadat sospes, jure tamen temerarius dicitur: generosus verò, qui rem fortiter gerit, cum necessitas flagitat. Barbari quidem, quoniam rectè queunt vobiscum certare, vos ex insidiis perdere conantur. Vestra autem culpa major erit, si ad periculum accedatis, quàm si illorum vitetis insidias: siquidem turpius nihil est, quàm hostium consiliis, & voluntati servire. Ego certè ne in eorum insidias decidatis curabo: vestrum erit, vos recipere statim, ut à me signum acceperitis. Id verò vobis, milites, tuba pedestri dabitur. His à Belisario dictis, cum milites ab hostibus legi pabula vidissent, facta incursione, nonnullos primo impetu confecerunt. Ex his unum auro splendidum Maurus quidam conspiciatus, ut cadaver expoliaret, prehensâ comâ trahere cœpit. Hunc jaculo Gothus quidam appetiit, itaque trajecit post utramque tibiam extantes musculos, ut inserto jaculo pedes ambos nexuerit. Nihilominus Maurus retentâ comâ mortuum traxit. Interea confurgunt ex insidiis Barbari: quod à castris animadvertens Belisarius, confestim tuba jubet canere pedites, quorum id munus erat. Romani, signo audito, sen-

senfim retro pedem tulere, Maurum portantes fixo cum jaculo. Nec jam illos insequi audentes Gothi, re infecta redierunt.

## CAPUT XXIV.

*Gothi Auximo literas ad Vitigin mittunt, & opem rogant. Inane promissum Vitigis. Cyprianus, ac Justinus obsidione Fæfulas premunt. Urajas Ticinum acci-  
tur. Pado transito, non aude Romanos aggredi.*

**P**ROcedente tempore Barbari, cum re cibaria angustissime uterentur, consularunt, quo pacto de rerum suarum statu certiore. Vitigin facerent. At quoniam Romani nunquam intermittere custodiam ipsis videbantur, & ea re nemo erat, qui provinciam illam suscipere auderet, hanc fraudem excogitarunt. Capta nocte illuni, & præsidio esse iussis, quos ad Vitigin mittere cogitabant, cum literas ipsis dedissent, proventa jam nocte ex diversis muri partibus clamorem omnes ingentem tollunt. Illos quispiam credidisset tumultum facere, ac misceri, hostibus vehementer urgentibus, & urbe capta ex improvise. Rem planè conjecturâ assequi nescientes Romani, de Belisarii sententia continebant se castris, & hinc ex urbe in se imperum factum iri, inde ab exercitu, qui Ravennâ subsidio veniret hostibus, peti se existimabant. Hæc veriti, satius esse ducebant in tuto manere incolumes, quàm nocte illuni in apertum periculum se conjicere. Sic igitur Barbari, Romanis insciis, mittunt Ravennam tabellarios, qui ab hoste nusquam ullo conspecti, tertio post die pervenerunt ad Vitigin, ac literas protulerunt in hanc sententiam scriptas. Quando nos in præsidio Auximi collocasti, ô Rex, dixisti te nobis claves cum Ravennæ ipsius, tum regni tui committere. Quocirca nobis imperasti, ut ageremus pro virili parte custodiam; ne, quantum in nobis esset, hostibus ditionem Gothicam traderemus. Tum quoque affirmasti, te nobis, si egeremus auxilio, cum omnibus copiis tam citò affore, ut nuncium adventus ipse tui primum afferres. Certè nos regni tui custodes fidos præbuimus, pugnando cum fame, & Belisario: tu verò nobis nihil dum opis attulisti. At vide ne capto Auximo, & eorum, quæ hic reposita negligis, ablatis clavibus, res deinceps tuæ Romanis omnino pateant. Hæc significabant literæ, quas sibi oblatas cum legisset Vitigis, è vestigio tabellarios remisit, suppetias Auximo cum omni exercitu se laturum pollicitus: verùm postea, re multum perpensa, nihil movit. Nam & à Joanne, in terga hærente, se interceptum iri suspicabatur, & magnis bellicoforum virorum copiis succinctum esse Belisarium autumans pavebat. In primis ipsum sollicitum habebat famas; cum nesciret unde exercitui cibaria suppeditaret. Romani quidem, quia maris imperium, & Anconæ castellum tenebant, postquam omnia ad victum necessaria ex Sicilia, Calabriaque advecta in eo castello reposerant, hinc illa & opportunè, & facillè comportabant. Gothi autem in agro Piceno bellantibus nullam commearum fore copiam reputans, animo æstuabat. Ergo ab hostibus non deprehensi, promissum Vitigis Auximum referunt, qui missi prius ad illum fuerant, ibique obsessos Barbaros inani spe levant. Quæ cum Belisarius à transfugis accepisset, inten-

**A** tius agitari custodiam iussit, ne quis fraudem ejusmodi iterum tentaret. Hæc ibi acta.

**B** Cyprianus verò, & Justinus Fæfulas obsidentes, nec muros oppugnare, neque illis accedere poterant: quippe difficiles undique castrum hoc habebat aditus. Cumque in eos erumperent sæpe Barbari, ac ferro mallent decernere, quàm victus penuriâ premi, principio quidem Marte ancipiti, variaque victoria pugnatum est: at deinde superiores Romani, in urbe hoste penitus concluso, ne quis inde exiret, diligenter cavebant. Barbari annonâ defecti, & in magnas adducti angustias, ad Vitigin, hoste nihil perferentente, destinant qui promptum petant auxilium, haud diutius resituri. Uraja mandat Vitigis, ut cum Liguriæ copiis in agrum Ticinensem se conferat, atque ita factum iri asseverat, ut ipse obsessis adsit cum omnibus Gothorum copiis. Ille dicto audiens, universum exercitum, quem secum habebat, Ticinum duxit. Transito Pado flumine, Romanis castris appropinquarunt, suaque ex adverso locarunt, ita ut inter eos LX. solum spatio interjecto. Neutri initium pugnae fecerunt. Romanis enim satis esse videbatur, si impedirent quominus hostis ad obsessores contenderet: Barbaris grave erat ibi pugnare, animo cogitantibus, si illud prælium malè cederet, scirem Gothicam funditus everfuros; amissa videlicet facultate ferendi obsessis opem junctis cum Vitige viribus. Hæc utrosque consilia in castris continebant.

## CAPUT XXV.

*Theodeberti Francorum Regis in Italiam expeditio. Francorum arma. Padum ad Ticinum trajiciunt. Priscæ superstitionis ritus quosdam affingit ipsis Procopius. Gothos, ac Romanos castris exciunt. Multi dysenteria pereunt. Belisarii ad Theodebertum epistola. Franci in Galliam remigrant.*

**D** I Nterea Franci, cum Gothorum, ac Romanorum vires bello hoc imminutas audirent, & ea re magnam Italiæ partem facillimè se occupaturos crederent, ægrè ferebant de dominatu sibi aded vicinæ regionis alios tamdiu armis contendere, dum ipsi otiosi nullam vim interponerent. Ergo ex memoria depositis tunc juramentis, quibus fidem suam Romanis, & Gothis paulò ante obstrinxerant (est enim hæc omnium maximè infida natio) coacti statim ad centum millia, Theodeberto Duce, expeditionem in Italiam susceperunt. Regem stipabant equites pauci, qui soli hastas ferebant. Pedites erant cæteri omnes, non arcu, non hasta armati; sed enses, clypeumque gestabant singuli, ac securim unam, cujus ferrum valde crassum, & utrinque acutissimum erat; è ligno manubrium admodum breve. Ut signum datum est, primo statim congressu, ea securi jacta, hostium scuta diffringere solent, eosque conficere. Itaque Franci, superatis Alpibus, quæ Galliam ab Italia dividunt, Liguriam ingressi sunt. Horum pervicaciâ antea offensi Gothi, quod ipsis, & agros plurimos, & ingentem pecuniam sæpe polliciti, si modò secum, uti receperant, arma ipsi jungerent, nequam eos induxissent, ut impleverent promissum; jam, ubi Theodebertum magno cum exercitu adesse audierunt, exultarunt ingenti elati spe, &







tum esse, ad consuetam stationem se retulit, & nemine conscio. hostibus literas reddidit, quarum publica lectio omnes, quamvis fame pressos, ita erexit, ut blandienti plurimum Belisario dedere se recusaverint. Cum autem nullas Ravennâ eductas copias audirent, & summâ jam cibarium penuriâ conflictarentur, Burcentium iterum mittunt, ac per literas hoc unum significant, se ultra dies quinque non posse fami resistere. Ille cum Vitigis epistola rediit, quæ simili spe eorum animos suspendebat.

Romani verò, haud levius ferentes tam longè extractam desertam in ora obsidionem, fluctuabant; præsertim cum Barbaros viderent ad deditonem non redigi tot ærumnis. Quamobrem dabat operam Belisarius, ut eorum, qui inter hostes præstabant, aliquem vivum caperet, ex quo causam cognosceret tantæ in malis constantiæ Barbarorum. Id se facillè effecturum Valerianus recepit, cum in suorum haberet numero Sclavenos aliquot, qui sub angusto saxo, aut virgulto quolibet obvio delitescere, & hostem quemlibet rapere consuevissent: hoc illos ad Istrum fluvium, ubi sunt gentis sedes, in alios Barbaros, ac Romanos factitasse. Lætus auditis Belisarius, rem ocyus accurari jubet. Itaque Valerianus uni ex omnibus Sclavenis delecto, mole corporis, ac strenuitate insigni, grandem à Belisario pecuniam pollicitus, injungit ut hostium aliquem vivum capiat. Id Barbarus facillè in eo loco, qui herbâ vestitus erat, perfecturum se dixit: jamdiu enim esse, cum Gothi, cibariis absumptis, inde se alerent. Summo igitur mane Sclavenus ad murum accedit, & frutice tectus, contracto corpore ad herbam latet. Ut primùm illuxit, vir quidam eò progressus, raptim herbas colligere cœpit, nihil mali à frutice metuens, ac solum in castra hostium conjiciens sæpius oculos, ne quis infestus illinc veniret. Repentè Sclavenus à tergo irruens ipsum arripit, & validè ambabus manibus medium stringens, in castra aufert, traditque Valeriano: cui quærenti, quid tantam spem Gothis faceret, ut quamvis accisis viribus, durissima constanter perpeti mallent, quàm se se dedere? fraudem omnem Burcentii Barbarus enunciavit, ipsumque ante oculos adductum convicit. Burcentius, ubi se manifestò teneri vidit, eorum celavit nihil, quæ acta fuerant. Eum Belisarius permisit arbitrio commilitonum: hi verò vivum subinde combusserunt sub hostium oculis. Hunc denique Burcentius cupiditatis fructum cepit.

## CAPUT XXVII.

*Ad Auximi fontem certamen acerrimum. Fœsularum, ac tandem Auximi deditio.*

IN calamitate perstare videns Barbaros Belisarius, illis aquam subducere meditabatur, hanc viam ratus ad capiendos hostes faciliorem esse, & magis compendiarium. Quâ Septentrionem Auximum spectat, fons quidam erat in præcipiti loco, jactu lapidis procul à mœnibus, & vena admodum tenui illabebatur in veterem cryptam: cujus lacus fluente illo impletus modico, iis, qui erant Auximi, haustus faciles dabat. Sic autem statuebat Belisarius, si ibi aqua non colligeretur, eò redactum iri Barbaros, ut missilibus hostium impetiti multo tempore non possent implere amphoras manante latice. Itaque capto destruendi lacus confi-

Tom. I.

lio, rationem hanc iniit. Cum arma omnibus imperasset, ita muros corona ad pugnam instructa cinxit, ut hostibus opinionem præberit impressionis mox undique faciendæ. Quam horrentes Gothi ad pinnas stabant, ut inde hostem propellerent. Interea Belisarius Isauros quinque, fabrilis artis peritos, cum securibus, aliisque instrumentis ad lapides cædendos idoneis, in receptaculum aquæ inducit, multis protectos clypeis, omnique ope, & celeritate parietes rumpere, ac diruere jubet. Tum quidem Barbari, illos rati muro succedere, se continebant, ut eos, cum proximè accessissent, facillè telis figerent; nec dum fraudem deprehendebant. At ubi Isauros cryptam ingressos viderunt, lapides, ac missilia omnis generis eò conjiciunt. Tum cæteri Romani omnes cursu retro pedem tulere: soli quinque Isauri cœpto admovère manum, in tuto positi. Siquidem obumbrandi loci gratiâ, fornix quondam impositus aquæ fuerat, quem illi ingressi densâ hostium telâ ridebant. Quare Gothi non amplius potuerunt tenere se murorum septo; sed portâ, quæ illic est, patefactâ, omnes, gravi stimulantè ira, in Isauros tumultuosè se effuderunt. Hortante mox Belisario, Romani animosissimè occurrere. Fervet pugna, & quidem diu, dum se invicem trudunt, cum magna utrinque cæde, quæ tamen Romanos afflixit gravius. Nam è superiori loco repugnantes Barbari majorem cladem afferebant, quàm ipsi acciperent. Romani tamen cedere volebant, præsentem, & clamore excitantem Belisarium reveriti. Quo tempore impulsâ ab hoste quopiam sagittâ, sive casu, sive consilio, rectâ in ventrem Magistrî militum magno stridens impetu ferebatur. Ad eam non advertens Belisarius, nec cavere sibi, nec declinare poterat. Verùm Protector quidam, cui nomen Unigato, haud procul ventre Belisarii stans advertit, & prætenta dextera Magistrum militiæ præter opinionem servavit: ipse sagittâ ictus statim excessit prælio, doloris vi, nec manu in posterum uti potuit, quod ejus nervi præcisi essent. Cœpta manè pugna ad meridiem usque producta est, in qua Armenii septem, qui sub Narsete, & Aratio stipendia faciebant, fortissimè se gesserunt, in salebris loci maximè ardui æquè ut in plano decurrentes, atque hostibus, qui se obfirmarent, inferentes necem, donec oppositos sibi Barbaros terga dare coegerunt. Romani cæteri, hostem videntes jam inclinari, instant: tum fugientes apertè Barbari in urbem se conjiciunt. Romani jam ab Isauris dirutum fontis conceptaculum, & extremam incœpto manum accessisse existimabant. At illi ne unum quidem silicem avellere quiverant. Artifices enim veteres omnem artis suæ vim operibus adhibere soliti, sic istud construxerant, ut nec temporis, nec hominum injuriis cederet. Isauri igitur, ut Romanos viderunt potiri campo, re infecta, egressi crypta, in castra redierunt. Quapropter militibus imperavit Belisarius, ut cadavera pecudum, herbasque homini nocentissimas in aquam jacerent, & summè combustum igne lapidem, qui quondam Calx, hodie Asbestus vulgò dicitur (quod ignea vis in eo non sit extincta) immitterent, extinguereque. Dictum, ac factum. Interim Barbari puteo, qui intra muros erat aquæ pauperrimus, parcius utebantur, quàm necessitas posceret. Neque ultra Belisarius vi urbem capere, vel aquæ, aliufve rei causâ moliri quidquam tendebat, sperans fore ut sola fame domaret hostes;

P p

eam-

eamque ob causam in custodiam tota mente incumberebat. Gothi avida adhuc pendentes expectatione mittendi Ravennam exercitus, in summa rei cibariae angustia nihil movebant.

Jam verò qui Fæsius obsidebantur, cum vehementissimè fame pressi illius sævitiam ferre minimè possent, nec venturum Ravennam auxilium sperarent, hosti se se permittere decreverunt. Itaque cum Cypriano, ac Justino collocuti, accepta incolumitatis fide, se & castrum tradiderunt voluntaria deditio. Cyprianus, justo Fæsulis constituto præsidio, illos cum Rom. exercitu Auximum duxit. Quorum Duces Barbaris Auximum habentibus, ostentans Belisarius hortabatur, ut insanire desinerent, spe, quam Ravenna obtulerat, abjecta penitus, utpote inutili; cum ipsos, ærumnis diurnis confectos eadem fors, quam præsidium Fæsulianum subjisset, nihilo certius maneret. Illi, re inter se multum considerata, jam fame victi, aures dictis faciles dederunt, ac de urbe tradenda assensu sunt; sed ea lege ut salvi, atque incolumes cum suis opibus Ravennam irent. Hæsit hic Belisarius, sibi adversari intelligens tot, ac tam fortium hostium cum illis, qui Ravennæ erant, conjunctionem. Nolebat autem morâ occasionem omittere; sed Ravennam, ac Vitigin petere cogitabat rebus adhuc suspensis. Ipsum enim sollicitum habebant Franci, quos Gothis propediem suppetias venturos erat opinio. Horum adventum prævertere cum maximè vellet, nondum capto Auximo, obsidionem solvere nequibat. Intercedebant etiam milites, ut ne Barbaris permitteret exportare pecunias. Vulnera, quæ hic ab illis plurima acceperant, ostentantes, laboresque omnes enumerantes, quos in obsidione exantlaverant, eorum præmia esse affirmabant hostium devictorum spolia. Denique hinc Romanis, occasionis præcipiti lapsu, inde Gothis fame compulsis, pacto convenit, ut Romani dimidiam pecuniarum partem inter se dividerent; Gothi, alteram retentam, in jus, ac ditionem Imperatoris venirent. Hæc data utrinque fide sancita sunt: ac Duces quidem Romani, mansura pacta; Gothi, nihil pecuniæ absconfuros se promiserunt. Itaque divisam omni pecunia, occuparunt Romani Auximum; Barbari Imperatoris copiis se se admiscuerunt.

### C A P U T XXVIII.

*Belisarius Ravennam comitatibus intercludit. A Francorum Regibus, & Belisario missa ad Vitigin legationes. Incensa Ravennæ horrea. Gothorum, qui in Alpibus Cotis degabant, deditio.*

Potitus Auximo Belisarius, Ravennam obsidere contendit, eoque omnes copias ducit. Præmissis illuc cum manu valida Magno injungit, ut Padi ripam continenter obeundo, Gothos ea parte comitatibus intercludat. Vitalius, qui ex Dalmatia cum copiis advenerat, alteram fluminis ripam infedit. Hic ipsis eum attulit fortuna casum, quo manifestè probavit, se pro arbitrio de utriusque gentis rebus constituturam. Antea Gothi magnam scapharum vim, quas contraxerant in Liguria, in Padum deduxerant, & cum eas frumento, aliisque comitatibus impleverant, Ravennam navigare consilium erat. Tunc autem fluvius ita decrevit, ut impar esset ferendis navibus, quasi Ro-

manos expectaret: qui supervenientes, scaphas, & omnia, quibus onustæ erant, ceperunt. Paulò post ad convenientem sibi cursum rediens amnis, navigabilem se se præbuit: quod ipsi nunquam antea contigisse audivimus. Jam cibariorum penuriam laborare coeperant Barbari, cum nec per sinum Ionium invehere quidquam possent, Romanis ubique mari dominantibus, nec flumen ipsis pateret. De his certiores facti Francorum Reges, quibus in animo erat Italiam adjungere ditioni suæ, ad Vitigin legationem mittunt, pollicentes belli societatem, ea conditione, ut Italiae cum ipso imperarent. Quod ubi audiit Belisarius, Legatos & ipse destinat Germanis contradicturos; Theodosium videlicet domus suæ Præfectum, aliosque.

Priores ad Vitigin intronissi Germanorum. Legati orationem hanc habuerunt. Huc nos miserunt Germanorum Principes, graviter ex eo solliciti, quòd à Belisario obsideri vos audierunt, & nihil non agentes, ut vobis pro sociali officio quamprimum opitulentur. Jam certè non minus quingenta millia virorum fortior superasse Alpes credimus, de quibus hoc jactamus verè, primo illos congressu Romanum omnem exercitum securibus obruturos. Vos autem decet sententiam sequi, non eorum, qui vobis jugum servitutis imponent, sed qui in dimicationem veniunt, summo in Gothos adducti studio. Accedit in primis, quòd si nobiscum arma ceperitis, Romanis uulla spes reliqua futura est utrumque exercitum sustinendi; sed eos illico labore nullo debellabimus. Sin Gothi cum Romanis vires sociabunt, nec sic quidem Francorum genti resistet (iniquus enim congressus erit) at certò tandem cum natione vobis inimicissima profigabimini. Extremè autem dementiæ est in exitum manifestum ruere, cum absque ullo belli discrimine offertur salus. Præterea Romana gens planè infida est Barbaris, odio à natura infito, intercedente: Cæterum universæ Italiae vobiscum, si vultis, imperabimus, & regimini formam, quæ videbitur optima, sequemur. Jam tuum est, & Gothorum amplecti, quæ vobis conducent. Hæc Franci. Tum progressi Belisarii Oratores, hæc ferè locuti sunt. Germanorum multitudinem, quam isti vobis ad terrorem ostentant, Imperatoris copiis nihil nocituram, quid attinet demonstrare pluribus apud vos, qui in quo situm omne belli momentum sit, neque hominum ingenti numero virtutem cedere, longè jam experièntiã didicistis. Omittimus, quòd nemo æquè, ut Imperator, hostem potest superare militum numero. Fidem autem, quam isti Barbaris omnibus servare se gloriantur, post Thoringos, & Burgundiones, in vos quoque socios suos quàm certa sit, declararunt. Libenter sanè rogaverimus Francos, quo tandem jurato numine, certum fidei pignus vobis daturi sint? Si qua enim apud vos rerum fama adhuc manet, quæ ad Padum contigerunt, scitis profectò, quo Deum modo, per quem jam proximè juraverant, venerentur, qui à vobis in societatem assumpti, non modò recusarunt arma vobis jungere, sed in vos etiam tam impudenter verterunt. Verùm quid opus est præterita repetere, ut Francorum impietas pateat, cum hac ipsa legatione scelestius nihil fieri queat? Perinde enim ac si penitus è memoria excidissent pacta, quæ jurejurando firmarunt, jam volunt ut futurum auxilium remuneremini rerum omnium vestrarum communionem. Si verò à vobis id consequantur, ut Gothi cum Fran-

Francorum exercitu coëant, videre vestrum est, quo demum evasura sit eorum cupiditas inexplebilis.

Secundum hanc Legatorum Belisarii orationem, Vitigis, longa cum Cothorum optimatibus habita consultatione, cum Imperatore pacisci maluit, & Francos inanes remisit. Ex eo die Romani, & Gothi inter se Legatos de pace missitarunt, nihilo interea segnius invigilante Belisario, ne Barbari commeatus acciperent. Ac Vitalium quidem in agrum ire Venetum, & pleraque loca asciscere sibi iussit. Ipse missio in ripam ulteriorem Ildigete, utrinque Padum obsedit; ut Barbari magis, magisque remissis cibariis inopia animis, ad eas conditiones, quas vellet, accederent. Munitus verò magnum frumenti numerum Ravennæ adhuc in horreis fervari publicis, civium quemdam pecuniâ induxit, ut igni clam injecto, horrea cum frumento corrumpere: quod de sententia quoque Matafunthæ, uxoris Vitigis, factum perhibent. Repentinum illud frumenti incendium alii occulta fraude, alii ictu fulminis contigisse existimabant. Utraque suspicio Gothos, ac Vitigin in majores redigebat angustias; cum nec sibi fidere jam ipsi possent, seque à Deo oppugnari crederent. Hæc ibi gesta sunt.

In Alpibus verò, quæ Gallos à Liguribus discludunt, & à Romanis Alpes Cotticæ appellantur, multa sunt castella; quæ Gothi, magno numero viri fortes cum uxoribus, ac liberis incolebant, ac præsiis tenebant. Audiens Belisarius meditari illos deditioem, unum è suis, cui nomen Thomæ, eò misit cum paucis, ut fide data, regionis illius Barbaros in potestatem pactione susciperet. Cum ad Alpes pervenissent, Sisigis, qui illius tractus præsiis imperabat, in quoddam è Castellis, quæ dixi ipsos accepit, & cum se ipse deditit, tum cæteros perpulit, ut idem facerent. Hoc interim spatio Urajas Ravennæ succurrere properabat cum virorum quatuor millibus, quos è Liguria, Alpiumque castellis delegerat. Hi, cognita Sisigis defectione, timentes suis relictis domi, eò primum se conferre voluerunt. Quamobrem Urajas cum omni exercitu ad Alpes Cottias venit, & Sisigin, ac Thomam obsidet. Cujus rei nuncio exciti, qui proximè Padum erant, Joannes Vitaliani ex forore nepos, atque Martinus, cum omnibus copiis subsidio currunt. Alpina Castella aliquot cursim aggressi, primo impetu occupant, & captivos abducunt eorum incolas. Quo in numero multi erant illorum liberi, & uxores, qui sub Uraja militabant, & quorum plerique ex eorum præsiis castellorum deducti, ipsum sequebantur. Hi sua teneri capta simul ut audierunt, à Gothorum exercitu desciverunt ad Joannem. Quo factum, ut Urajas neque ibi quidquam proficere, nec Gothis Ravennæ periclitantibus subvenire potuerit: sed cum parva manu reversus in Liguriam re infecta, ibi subsederit. At Belisarius arbitrato suo Vitigin, & Gothicam nobilitatem Ravennæ arctius in dies premebat.

Tom. I.

## CAPUT XXIX.

*Justinianus ad Vitigin Legatos de pace mittit. Pactionis conventis subscribere renuit Belisarius. Coactis Ducum consilio pacem dissuadet. Gothis Regnum deferentibus assentiri se simulans, & ipsos fallens, Ravennam ingreditur. Vitigin capit. Tarvisum, & loca alia quædam occupat.*

**T**unc temporis affuere Imperatoris Legati, Domnicus, & Maximinus, Senatores ambo; his pacem facturi conditionibus, ut Vitigis, regis gazæ retenta parte dimidia, in Transpadanis oris regnaret: Imperator alteram gazæ partem, & ab omnibus Cispadanis annum venticigal acciperet. Legati, communicatis cum Belisario Augusti literis, Ravennam ivere: quibus Gothi, ac Vitigis, cognito eorum adventus consilio, lubentissimè promiserunt, pacem se iisdem conditionibus pacturos. Quod ubi rescivit Belisarius, dolore exarsit, gravissimè ferens, quod cum posset nullo negotio plenam adipisci victoriam, & Byzantium Vitigin captivum deportare, neutrum sibi permetteretur. Postquam Ravennam ad ipsum Legati reversi sunt, pactionem sibi confirmare literis noluit. Quo Gothi cognito, in animum induxerunt, sibi à Romanis fraudulenter offerri pacem, deque illis pessimè suspicari cœperunt. Quin etiam præcisè negarunt se pactionem cum ipsis constituros, nisi illam Belisarius manu sua, ac jure jurando sanciret. Admonitus Belisarius non deesse Duces, qui cum convicio dicerent, ideo bellum nolle ipsum componere, quod in res Imperatoris aliquid strueret; convocatis omnibus, Domnico etiam, ac Maximo præsentibus, sic verba fecit. Instabilem esse scio fortunam belli, idque mihi quemque vestrum assentiri existimo. Ac multos quidem fessellit objecta animo consequendæ spes victoriæ. Qui verò calamitate videbantur eversi funditus, superiores hostibus evaserunt. Quare eorum, qui de pace deliberant, partes esse ajo, non ostentare solum spem bonam, sed in eligenda sententia cogitare ancipitem, ac varium exitum. Quæ cum ita sint, huc vos Collegas meos, hosque Imperatoris Legatos cogendos censui, ut liberè in presentia capto consilio, quod Imperatori expedire videbitur, in me postmodum rei culpam non transferatis. Hominum enim absurdissimum est filere, quandiu integrum est potiora deligere; deinde autem, considerato exitu infelici, habere querimoniam. Quæ sit Imperatoris de pace sententia, quod vobis Vitigis, non ignoratis. Ea verò si vobis è re esse publica videntur, dicat quisque palam, quod sentit. Rursus, si Italiam universam ad ditionem Romanam revocari, debellarique hostem à vobis posse judicatis, nihil vetabit aucter eloqui. His dictis à Belisario, apertè omnes pronunciarunt, optima esse Imperatoris consilia, nec se in hostes moliri quidquam amplius posse. Lætus ea Ducum sententia Belisarius petit, ut eam testentur scripto, ne postea negent. Illi se bello vincendis hostibus impares esse tabellâ declarant.

Dum hæc in Romanorum castris aguntur, interea Gothi fame pressi, fractique ærumnis, Vitigis utpote infelicissimi dominatum graviter ferebant; se tamen Imperatori permittere dubitabant, hoc unum veriti, ne postquam in-

P p 2

pote-

potestatem ejus venissent, ex Italia migrare, & Byzantium deportati, ibi manere cogentur. Quicumque igitur inter Gothos prudentia, & auctoritate pollebant, de communi sententia constituerunt Imperium Occidentis decernere Belisario. Ad id submitunt, qui ipsum rogent, ut capebat Imperium: id si fecerit, libenter se ipsi accessuros affirmant. Sed ab eo longè aberat Belisarius, ut Imperium suscipere, invito Imperatore. Nam, & à Tyranni nomine summo perè abhorrebat, & antea Augusto sanctissime juraverat, res novas nunquam se moliturum, eo superstite. Ut verò re nata scitè uteretur, simulavit se auribus facile admittere, quæ proponerent Barbari. Hæc ubi Vitigis intellexit, quamvis timeret, Gothorum tamen laudato consilio, clam & ipse Belisario insitit, ut invaderet Imperium, asserens neminem obstiturum. Tum Belisarius, convocatis iterum Imperatoris Legatis, cunctisque Ducibus, ex ipsis quæsit, nonne magnum, ac valde memorabile esset, Gothos omnes, ipsumque Vitigin bello capere, opibus omnibus potiri, ac totam Italiam Romanis recuperare? Illi ad Romanam felicitatem cumulum eo facto insignem, ingentemque accessurum fatentur, & rogant, ut quamprimum rem, si qua possit via, expediat. Ergo mox Belisarius quosdam è familiaribus suis ad Vitigin, & Gothorum Proceres destinavit, mandatque ut promissa efficiant. Cum autem fames rem in aliud differri tempus non sineret, sed ingravescentem ad id stimularet; Legatos ad Rom. castra iterum mittunt, jussos nihil multitudini aperire, sed remotis arbitris fidem accipere à Belisario, eum nihil mali ipsorum cuiquam irrogaturum, & Itolorum, Gothorumque in posterum futurum Regem: his ita compositis, Ravennam cum ipso, ac Romano exercitu venire. Cætera Belisarius omnino, ita ut Legati postulabant, se præstiturum juravit, quod ad regnum attingebat, se Vitigi ipsi, & Gothorum Proceribus jusjurandum daturum dixit. Hic Oratores ipsum rati nunquam repudiaturum Imperium, at id maxime omnium concupiscere, hortantur, ut secum è vestigio Ravennam intret. Tum Belisarius Bessam, Joannem, Narferem, & Aratium, quos sibi infensissimos putabat, alium aliò cum turmis, quibus præerant, dimittit, ac sibi quemque commeatu providere jubet, negans efficere se posse, ut eo loci copiis omnibus res cibaria diutius suppetat. Hi dicto audientes abiire cum Athanasio Præfecto Prætorii, qui Byzantio recens advenerat. Ipse cum reliquo exercitu, & Gothorum Legatis Ravennam petiit, & classem frumento, aliisque rebus ad victum commodis onustam celeriter navigare jussit ad portum Classes. Ita Romani vocant Ravennæ suburbia, ubi portus est. Mihi verò tunc temporis Romanum exercitum Ravennam ingredientem spectanti insidebat hæc cogitatio, non generositate hominum, non multitudine, non animi vi procedere, perficique incœpta: sed Numen esse, quod eorum mentes sic flectat, ut eò semper inducat, ubi nullus erit eventus obex. Cum enim Gothi, & numero, & viribus longè essent hostibus superiores, neque armis decrevissent, ex quo Ravennam intraverant, nihilque appareret, quod terrore distringeret eorum animos, jugum acceperunt à paucioribus, nec servitutis nomini infamiam inesse ullam duxerunt. Certè feminæ, quæ à maritis audierant Romanos mole corporis valere, & hostibus præstare numero, cunctæ conspuitabant virorum

**A** ora, quos omnes in urbe sedere viderant, & victores monstrantes manibus ignaviam exprobrabant. Vitigin Belisarius in custodia habuit honesta, ac liberali, & Barbaros, qui cis Padum fluvium habitabant, in suos agros invisere, & ad arbitrium colere jussit. Inde enim nihil hostile suspicabatur, neque ibi Gothos unquam coituros putabat; quòd tractum illum non exigua parte Romani exercitus ante insedisset. Statim illi lubentibus animis ivere: itaque Romani jam fuere in tuto, ut qui numero Gothi in urbe cederent. Deinde opes Palatii cepit Imperatori portandas. Gothorum neminem nec spoliavit ipse, neque à quoquam spoliari passus est: sed eorum quisque fortunas suas ex pacto, & conventu servavit. Postquam Barbari, qui in locis munitissimis præsidium agitabant, fama nuntiavit, Ravennam, & Vitigin in potestate Romanorum esse, Legatos miserunt ad Belisarium, ut se, & quæ obtinebant loca, ipsi dederent. Ille omnibus animo propensissimo data fide, Tarvisium, & alia quæque sibi subdidit Venetorum munimenta. Cæsenam, quæ in Æmilia restabat sola, prius, eodem nimirum tempore, quo Ravennam, subegerat. Ac Gothi quidem omnes horum locorum Præfecti, statim post acceptam fidem, contulere se ad Belisarium, & cum eo mansere. Ildibadus verò vir primarius, qui præsidio Veronensi præerat, cum eadem qua cæteri ratione ad Belisarium. **C** Legatos ideo misisset, quia Belisarius ipse filios, quos Ravennæ invenerat, retinebat, Ravennam ipse non petiit, neque in Belisarii potestatem venit. Nam ei casus quidam incidit, de quo mox dicam.

## CAPUT XXX.

*Belisarius Byzantium revocatur. Gothi regnum Uraja deserunt. Hic ut Ildibado deseratur suadet. Ildibadus susceptum regnum offert Belisario, qui honorem singulari modestia, ac fide repudiat.*

**D** Quidam exercitus Romani Duces occupari tyrannidem à Belisario, insigni mendacio criminati sunt apud Imperatorem. Hic verò non eorum calumniis, sed urgente jam bello Persico impulsus Belisarium quamprimum revocavit, ut in Persas exercitum duceret. Italiz curam Bessæ, Joanni, aliisque mandavit, Constantiano præcepit, ut Ravennam conferret se ex Dalmatia. Tum Gothi, qui trans Padum fluvium, & Ravennam habitabant, allato nuncio, revocari ab Augusto Belisarium, primò quidem id pro levissimo habuerunt, cum rati regnum Italiz nunquam posthabitum promissis Augusto fidei. At ubi constitit, ipsum magno studio protectionem parare, quicumque in illis partibus adhuc restabant præstantes gentis illius viri, uno consensu in urbem Ticinum Urajam ex sorore nepotem Vitigis conveniunt, ac diu mistis cum ipso lacrymis, ita alloquuntur. Calamitatis, qua modo premitur Gothorum natio, nemo præter te, precipua causa extitit. Nos enim avunculum tuum, inertem adeò, & infelicem Principem, jamdiu regno, ut Theodatum sororis Theoderici filium, detrusissemus, nisi illum, quem prodis, strenuum animum reveriti statuissimus, relicto Vitigi Regis nomine, potestatem ipsam in te unum transferre. Sed quæ tunc videbatur esse benignitas, nunc eò recidit, ut pateat insaniam fuisse, exitique

nostri originem. Gothorum enim, ut ipse scis, dilecte Uraja plurimos, eosque fortissimos vis Martis sustulit: ac si qui inter gentis reliquias egregii bellatores supersunt, eos cum Vitige, & cunctis opibus hinc Belisarius avehet. Ac nemo est qui neget brevè tempus affore, quo ad exiguum numerum, magnamque miseriam redacti, idem patiamur. Cum igitur ejusmodi mala nēs circumveniant, honestè mori præstat, quàm liberos, & uxores ab hostibus in extremum orbem abductos cernere. Porro, si teceptorum Ducem habebimus, procul dubio parrabimus aliquid viris fortibus dignum. Hæc Gothi: quibus Urajas ita respondit. Equidem vobis illud assentior, in hac calamitate nobis aleam belli subeundam potius esse, quàm servitutem. Quòd autem me Gothorum Regem creare vultis, id à communi utilitate omnino alienum judico. Nam primò, cum ex sorore sim nepos Vitigis, viri, qui rem adeò infelicitè gessit, hostibus esse despicatissimus: siquidem vulgaris opinio est, ad propinquos infortunia propagari. Deinde, si regnum occuparem avunculi, viderer scelus admittere, quod à me plerosque vestrum meritò alienaret. Ego verò sic statuo, Gothorum Regem in extremum istud discrimen deligendum esse Ildibadum, summa virum fortitudine, & navitate singulari, qui ut apparet, in belli societatem Theudinavunculum, Visigothorum Regem, propinquitatis vinculo pertrahet. Itaque meliori cum spe hostem armis peremus.

Hac oratione Urajam ea suasse, quæ maxime expedirent, Gothi omnes censuerunt. Protinus Veronæ accitus Ildibadus affuit: quem cum induissent purpurâ, Regem salutarunt, rogaruntque, ut præsentem rerum suarum statui consulere. Ita Rex factus Ildibadus, paulo post convocatis Gothis omnibus, hoc ferè modo diseruit. Quotquot hic adestis, Commilitones, longo rei Bellicæ usu peritos esse scio. Proinde in arma non feremur præcipites. Cum enim periticia mentem secum, & consilium afferat, audaciam temerariam fugit. Debetis

A autem omnes, propositâ vobis memoriâ priorum casuum, jam de instantibus deliberare. Multorum enim animos præteritorum oblivio, cum minimè oportebat, temerè exulit, & in rebus maximi momenti vehementer fefellit. Ergo Vitigis se in manus hostium demisit, neque invitis vobis, nec renitentibus: sed animis tunc adversa debilitatis fortuna, utilius longè nobis fore duxistis, domi resides Belisario dare manus, quàm corpora in prælii discrimen committere. Jam verò, cum auditis illum discedere, & Byzantium proficisci, rebus novis studetis. At quemque vestrum reputare secum oportet, homines non omnia facere quæ destinarunt: verum sæpe fit præter opinionem, ut consiliis contrarii sint rerum exitus. Fortuna enim, ac poenitentia meliora suadere, & improvisò efficere solent, quòd in præsentem accidere Belisario nihil vetat. Quare satius est cum ipso prius agere, & dare operam, ut ad pristinam pactionem se referat: tum demum ad ea progredi, quæ secundo loco agenda sunt. Hæc effato Ildibado, sententiam ejus probarunt Gothi, & Ravennam Legatos properè miserunt, qui ad Belisarium introducti, in memoriam redigunt conventa, & violatam promissi fidem obijciunt, ac voluntarium appellantes mancipium, & exprobrantes, quòd regno servitutem præferre non erubesceret, aliaque id genus multa auribus ingerentes, hortantur ne dignitatem supremam respuat: affirmant venturum ultro Ildibadum, positâque ad pedes purpurâ, Regem Gothorum, atque Italiæ agnitorum adoratione Belisarium. Hæc dicebant Legati, minimè dubitantes, quin Belisarius nullâ interpositâ morâ Regis nomen acciperet. At ille præter eorum expectationem negavit planè, usurpaturum Belisarium Regis nomen, quandiu Justinianus Aug. viveret. Quo audito, digressi statim Legati, rem omnem Ildibado renunciarunt. Belisarius Byzantium profectus est, & cum hyeme annus quintus exiit hujus belli, quod Procopius scripsit.



PRO-



302  
PROCOPII CÆSARIENSIS  
HISTORIARUM TEMPORIS SUI  
DE BELLO GOTHICO.  
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

*Belisarius Vitigim, & Gothos captivos Byzantium deportat. Non donatur triumpho. Ejus laudes amplissima. Ildibadus, Gothorum Rex, gentis reliquias in Italia colligit. Rem Romanam evertit avaritia Alexandri Logothetae, cui cognomen Forficulae inditum, quod nummos raderet. Ildibadus Vitalium acie vincit. Offense uxoris precibus permotus Urajam tollit e medio. Deinde ipse in convivio interficitur.*

**I**Ta Belisarius, rebus adhuc suspensis, Vitigim, Gothorum proceres. Ildibadi liberos, regiaque opes omnes Byzantium deportavit, nemine Ducum ipsum comitante præter Ildigerem, Valerianum, Martinum, & Herodianum. Vitigim cum uxore lætis, placidisque aspexit oculis Justinianus Augustus, & Barbarorum agmen, corporis formâ, ac mole præstantium, miratus est. Postquam Theoderici gazam, spectatu sanè dignam, in Palatium accepit, Senatui quidem contemplandam proposuit apud se, rerum gestarum magnitudine glorians: at neque illam exhibuit multitudini, ne triumphum Belisario decrevit, uti fecerat, cum ille ex Africa rediit, Gelimeris, & Vandalorum victor. Nihilominus tamen in ore omnium vivebat Belisarius, duas adeptus victorias, quales nemo unquam antea retulisset: quippe qui captivos Reges duos advexisset Byzantium: præter opinionem in Romanorum manus adduxisset progeniem, ac thesauros Gizerici, & Theoderici, quibus Regibus inter Barbaros nemo unquam fuit illustrior: receptas ex hostibus divitias Reip. restituisse: atque exiguo tempore dimidiam ferè, & terræ, & maris partem Imperio recuperasset. Byzantii civibus jucundum quotidie præbebat spectaculum Belisarius, sive in forum prodiret Domo sive domum rediret; nec videndi fatietas quemquam capiebat. Nam illius in publicum egressus pompæ erat magnificentissimæ similis; cum ingens Vandalorum, Gothorum, ac Maurorum caterva ipsum usque comitaretur. Decoro erat, ac procero corpore, & oris dignitate omnes superabat. Obviis adeò facilem se, & benignum præbebat, ut homo tenuissimæ fortunæ, sortisque infimæ esse videretur. Ejus imperium milites, & agricolæ magno semper opere amant. Milites quidem, quòd ipsum experirentur mortalium omnium munificentissimum. Nam qui in prælio malè accepti fuerant, illis grandi pecunia vulnerum acerbitatem levabat: qui facinus præclarum ediderant, his armillas, & torques in præmium dabat. Si cui militi in certamine vel equus, vel arcus, vel aliud quid-

**A** piam periisset, continuò re simili Belisarius jacturam sarciebat. Amabant verò Imperium ejus agricolæ, propterea quòd ita illis parcebat, consulebatque, ut eorum nemini vis unquam illata fuerit, ducente exercitus Belisario. Immo verò omnes, apud quos cum copiis versabatur, insperantes ditabat. Nam venalia quælibet quo volebant pretio illis divendebant, & cum segetes adolescerent, sedulam dabat operam, ne, qui aderat equitatus, noxam illis uspiam faceret. Pendentes ab arboribus fructus nemini contingere licebat. Præterea vir erat singulari præditus continentia. Nullam enim foeminam, præter uxorem attigit: & cum Vandalas, Gothasque bello cepisset mulieres, tot numero, tamque oris specie præcellentes, ut nemo pares viderit, earum nullam in conspectum suum, nedum in congressum venire sivit. Cum in aliis rebus omnibus solertissimus erat, tum in dubiis viam inire optimam apprime callebat. Inter belli discrimina cautè strenuus, & prudenter animosissimus; ac si quid in hostem aggredere, promptus idem, & cunctator, prout alterutro opus erat, solebat esse. Ad hæc, in adversis rebus fidentem, & imperturbatum animum ostendebat: in prosperis non efferebatur superbia, neque indulgebat genio. Certè vino madentem nemo unquam Belisarium vidit. Quandiu Romanis copiis in Africa, Italiaque præfuerat, obvia quæque occupaverat continenti victoria. Postquam Byzantium accitus rediit, multò clariùs, quàm ante, quantum polleret, innotuit. Nam cum emineret virtutis cumulo, & Magistrorum militiæ, quotquot unquam fuissent, non opibus modo, sed Prætorianorum, etiam hastatorum, ac Scutariorum numero præsidio superaret, Ducibus æquè omnibus, ac militibus meritò formidabilis erat. Ac, nisi fallor, si quis imperanti ipsi voluisset obistere, non ausus esset. Mandata ejus omnia omnes peragebant, ducti virtutis reverentiâ, ac potentiae metu. Etenim ex suo septem educebat equitum millia: quorum nullus rejectaneus erat, at eorum quisque id ambiabat, ut staret primus in acie, & fortissimos hostium provocaret. Romani Seniores, cum à Gothis obsessi, quæ fierent in conflictibus bellicis, spectarent, demirantes dicebant, Theoderici potentiam everti domus unius vi. Itaque Belisarius, & auctoritate, & consilio, ut dictum est, pollens, quæ è re erant Imperatoris decernebat animo, & quæ proposuerat, suo semper arbitratu exquebatur.

**B** Cæteri verò Duces, cum inter se pares essent, & omnia ad privatam utilitatem referrent, Romanos jam expilare, & militum injuriis permittere cœperant. Ac nec sibi satis consulere sciebant, nec milites habebant dicto audientes. Quare ab illis sæpe peccatum est, resque omnis Romana brevi tempore pessum abijt,

abijt : quod uti factum fit . hic narrabo . Ubi proiectum Ravennâ Belisarium , pelago pro-  
vehi Ildibadus comperit , ad se omnes colle-  
git Barbaros , ac Romanos milites , quibus re-  
rum placebat novitas . Firmandæ dominationi  
curam adhibebat maximam , & ad recuperan-  
dum Gothis regnum Italiæ studium omne con-  
ferebat . Principio non amplius mille eum se-  
quebantur , unamque admodum urbem Tici-  
num habebant . Deinde quicumque in Ligu-  
ria , & in agro erant Veneto , paulatim ad il-  
lum se se applicuerunt . Byzantii Alexander  
quidam erat Logotheta , quo Græco vocabulo  
cum Romani designant , qui rationibus publi-  
cis præfectus est . Hic damni publico illari in-  
simulare milites non cessabat : qua criminan-  
di arte ex humili loco ad honorem gradus , at-  
que ex egestate ad summas opes brevi pervē-  
nit . Ac si quis alius , is certè magnas paravit  
Imperatori pecunias , effecitque unus omnium  
maximè , ut ad paucos , & mendicos redacti  
milites , nihil haberent animi ad subeunda  
belli discrimina . Ipsum Byzantii cognomento  
Forficulæ idcirco affecerunt , quòd nummum  
aureum tam dexterè circumcideret , ut eo ,  
quantum vellet , curtato , orbem vel sic ser-  
varet , quo erat antea circumscriptus . Forficu-  
lam enim vocant instrumentum illud , quo quis  
id efficit . Alexandrum hunc Imperator , po-  
stequam revocavit Belisarium , in Italiam mi-  
sit . Is verò Ravennam delatus , rationes falsas  
instituit . Nam ab Italis , qui nec pecuniam  
regiam contigerant , neque ullam ærario nava-  
rant operam , rationes repositit , admitti in-  
Theodericum , aliosque Gothorum Reges pec-  
culatus accersens , & cogens persolvere quid-  
quid per fraudem , ut ipse dicebat , illis sup-  
pilatum , in rem suam convertissent . Vulnera  
militum , aditæque pericula non aliter pensa-  
bat , quàm cum ipsis , sua falsis expectatione ,  
stipendiorum calculos ponendo sordidè . Itaque  
à Justiniano Aug. Itatorum animos alienavit .  
Nec jam militum quisquam belli aleam subire  
volebat , sed hostium res plurimum promove-  
bant ignaviâ voluntariâ . Quocirca Duces nihil  
movebant , excepto Vitalio , qui cùm in agro  
Veneto , præter alias copias , multos secum  
haberet Erulos , ausus est cum Ildibado pugna-  
re , veritus ne is postmodum quod & contigit ,  
magnas adeptus vires , non posset amplius re-  
primi . Acerimo ad urbem Tarvisium facto præ-  
lio , Vitalius insigniter victus aufugit , servatis  
suorum paucis , pluribus amissis ibi . In hoc  
certamine luculenta fuit Erulorum ciades , qua  
involutus est ipsorum Princeps Visandus . Theu-  
dimundus , Mauricii , qui Mundum patrem ha-  
buit , filius , adhuc adolescentulus , in extre-  
mum discrimen venit : elapsus tamen est cum  
Vitalio . Eâ victoriâ nomen Ildibadi Impera-  
tori , atque omnibus longè , ac latè notuit .

Deinde in Ildibadi offensionem Urajas ex hoc  
incurrit . Erat Uraja conjux inter hos Barba-  
ros cùm divitiis , tum corporis formâ omnium  
facile princeps . Aliquando ad balneum proces-  
sit , mundo ornata splendidissimo , & ingenti  
famulantium agmine stipata . Ibi uxorem Ildi-  
badi conspicata , vilibus indutam vestibus , non  
demissè , ut regiam conjugem , salutavit ; at  
superbius despectam affectu contumeliâ . Et  
verò res domi angusta adhuc erat Ildibado ; ut-  
pote cui opes regiæ non obtigerant . Indigni-  
tatem injuriæ , non ferens uxor Ildibadi , dolore  
exarsit : mox virum adit lacrymans , rogatque  
ut sibi ab Uraja conjuge indignissimis modis

A habitæ ultor adfit . Quare Ildibadus Urajam  
primò apud Barbaros criminatus transfugium  
ad hostes parare , paulo post dolo occidit . Hinc  
Gothorum collegit odium , egrè ferentium ,  
tam inconsideratè è medio sublaturam Urajam .  
Jamque inter se multi coitione facta admissum  
scelus exprobrabant Ildibado : nemo tamen  
cædis hujus poenas ab ipso petere volebat .  
Erat in eorum numero Vilas natione Gepæ ,  
Protectoribus Regis adscriptus , & sponsus foe-  
minæ , cujus amore deperibat . Illo adversus  
hostes profecto , ut in eos cum aliis nonnullis  
incurfionem aliquam faceret , sponsam Ildiba-  
dus cum alio quodam Barbaro , sive per im-  
prudenciam , sive alia ex causa , matrimonio  
juxxit . Reversus è castris Vilas , ubi hæc au-  
diit , ut erat naturâ fervidus , factum indignum  
minimè tulit : sed statim cum animo constituit  
Ildibadum interimere , rem se facturum ratus  
Gothis universis gratissimam . Cogitatum fa-  
cinus aggressus est die quodam , quo apparebat  
Ildibado cum Gothorum Proceribus epulanti .  
Etenim prandenti Regi , cùm alii multi astare  
solent , tum Protectores . Ergo ille manu da-  
pibus admota , toro pronus incumberebat ; cùm  
Vilas repentè gladio cervicem ejus percussit ;  
ita ut cibum tenentibus adhuc digitis , demes-  
sum , lapsumque in mensam caput , omnes , qui  
aderant , magno stupore defixerit . Sic demum  
Ildibadus Uraja necem luit , hyemisque exitus  
annum sextum clausit istius belli , quod Proco-  
pius stylo profecutus est .

## CAPUT II.

*Rugi , gens Gothica , Eraricum Regem creant .  
Ceteri Gothi Totilam ad regnum invi-  
tant . Eraricus , dum per Legatos  
cum Justiniano agit occiditur .  
Totilas regnum capessit .*

Quidam erat in Gothorum exercitu Erari-  
cus , natione Rugus , inter hos Barbaros  
præpotens . Rugi autem , gens Gothica ,  
suis olim vivebant legibus . Aggregati verò  
cum nonnullis aliis populis ad Theodericum  
ipfius regni primordio , in unum corpus coa-  
luerunt , atque ex eo rem bellicam in com-  
mune semper tractarunt . Vitatis tamen mulie-  
rum alienarum connubiis , nationis suæ nomen  
pura sobolis successione apud se conservarunt .  
Ildibadi nece turbatis rebus , Eraricum hunc  
Rugi declararunt subito Regem . Quod adeò  
non Gothis placuit , ut plerisque conjecerit in  
mœrorem gravissimum ; quasi jam nihil resta-  
ret spei , oblata antea ab Ildibado , qui Go-  
thos indominatum , regnumque Italiæ restituere  
poterat . Porro Eraricus nihil egit memoriâ di-  
gnum : & cùm in regno menses vixisset quin-  
que , sic mortem obiit . Totilas quidam erat ,  
Ildibadi ex fratre nepos , quem eximia pru-  
dentia , & navitas singularis , Gothis commen-  
dabant plurimum . Hic tunc temporis Gothi ,  
qui erant Tarvisii , Præfectus , auditâ , de qua  
diximus , Ildibadi cæde , Ravennam ad Con-  
stantianum misit , qui incolumitatis fidem sibi  
petere , pollicenti se , & Gothos , quibus  
præffet , in Romanorum jus , ac potestatem  
cum urbe Tarvisio concessuros . Constantianus ,  
his libenter auditis , postulata omnia Totilæ  
rara habuit interposito jurejurando . Constitue-  
runt inter se diem , qua Totilas , & Gorhi ,  
qui Tarvisium præsidio tenebant , quendam ex  
amicis Constantiani in urbem acciperent , &  
cum ea se ipsi dederent .

Jam

Jam verò Gothis grave erat Imperium Erarici, quem bello cum Romanis gerendo videbant imparem, ac plurimi conviciis ejus os verberabant, quòd magnis ipsorum cæptis obstitisset, ab Ildibadi obitu. Denique de communi sententia Tarvisium mittunt, qui Totilam ad regnum invitent. Jam enim Regis Ildibadi desiderio flagrant, in consanguineum ipsius Totilam victoriæ spem convertebant, ac forsperabant, ut illi idem animus esset. At ille pactione, quam cum Romanis fecerat, sine ullis ambagibus patefacta iis, qui ad se venerant, promisit, si Gothi Eraricum occiderent citradiem cum Romanis condictum, se ipsis assensurum, facturumque omnia utivellent. Quæ cum Barbari audiissent, Erarico perniciem machinari cœperunt. Dum hæc in Gothorum castris aguntur, interea Romanæ copiæ, hostium negotio securum otium noctæ, neccoibant, nec inibant consilium patrandi quidquam in Barbaros. Eraricus verò, convocatis Gothis omnibus, ad eos retulit de mittendis ad Justinianum Aug. Orationibus, qui pacem eadem conditione peterent, qua antea Vitigi concedere voluisset: nimirum ut Gothi, retenta Transpadana regione, reliquâ Italiâ cederent. Postquam assensu sunt Gothi, Caballarium ille, aliosque nonnullos ex intimis delectos, Legatos misit, in speciem quidem de iis, quæ proximè dixi, cum Imperatore acturos, clam autem jussos hoc unum cum eo transigere, ut ipse multâ donatus pecuniâ, & adscriptus Patriciis, Italiam omnem traderet, renique insignia abdicaret. Quæ quidem Legati, ubi fuere Byzantii, confecerunt: at hoc interim spatio Eraricum ex insidiis Gothi perimunt; eoque mortuo, Totilas ex compacto regnum obtinet.

### C A P U T III.

*Cœunt in consilium Romani Duces, à Justiniano reprehensi. Veronam accedunt Constantianus, & Alexander. Urbs capitur prodicione; mox amittitur, Ducum culpâ.*

POSTEAQUAM quid Erarico accidisset, Regemque à Gothis creatum Totilam rescivit Justinianus Aug. exercitus Duces, qui in illis erant partibus, incusare ignaviæ, & urgere non destitit. Quare Joannes, ex sorore nepos Vitaliani, Bessas, Vitalius, cæterique omnes, in singulis urbibus relictis præsidis, convenerunt Ravennam, ubi Constantianus, & Alexander, cujus mentionem supra feci, morabantur. Coacto consilio, satius visum est, ante omnia Veronam, agri Veneti urbem, infesto exercitu petere, eaque captâ cum ipsius præsidio Gothico, Totilam ac Ticinenses invadere. Exercitus hic XII. constabat millibus, sub Ducibus XI. quorum primi erant Constantianus, & Alexander, qui ad Urbem Veronam rectâ contenderunt. Ubi propius ventum est, castra stadiis LX. procul metati sunt in ejus planitie: circumjacent enim equitabiles campi, qui ad urbem usque Mantuam patent, diei iter Veronâ distitam. Vir erat inter Venetos nobilis, Marcianus nomine, qui cum castellum incoleret Veronæ vicinum, essetque Imperatoris studiosissimus, id sedulo agebat, ut in potestatem exercitus Romani veniret urbs. Et verò custodum quandam à puero noverat: ad quem suorum nonnullos familiarium misit, inducturos pecuniâ, ut Imperatoris copias in urbem admitteret. Id cum portæ custos facturum se recepisset, Marcianus eos-

dem, qui rem cum illo transegerant, ad exercitus Romani Duces destinavit, ut pactione enunciata, cum ipsis urbem intrarent noctu. Visum est Ducibus expedire, cum paucis præmitti aliquem è suo numero, ut si portam panderet custos, eam occuparent, & in urbem exercitum tutò acciperent. Nemo periculum adire voluit, præter Artabazem, natione Armenium, virum bello præstantem, qui sponte se auso obtulit. Erat hic Persarum Dux, quos Belisarius nuper Byzantium cum Blischanæ ex regno Persarum miserat, castello capto Sisauranensi. Tunc autem viris centum ex omni delectis exercitu, intempesta nocte ad muros accessit. Portâ à custode, uti convenerat, apertâ, quidam haud ingressi exercitum evocant: ceteri murum ascendunt, & positos ibi vigiles, incautos opprimunt, ac trucidant. Aliâ portâ Gothi omnes, cognito infortunio, evadunt. Surgit pro mœnibus collis admodum celfo vertice: unde quidquid in urbe fit deprehendere, & eorum, qui sunt intus, inire numerum, longè etiam, ac latè campi æquor prospicere licet. Cum eò Gothi fugâ evasissent, continuerunt se totam noctem. Romanus verò exercitus quadragesimo ab urbe stadio constitit, ortâ inter Duces de urbis opibus dividendis lite distentus. Dum sic de præda altercantur, lucefcit, & clara jam die Gothi ex cacumine, quod infederant, numero hostium in urbe agentium planè cognito, quanto etiam spatio reliquæ copiæ Veronâ abessent, conspicati, cursu in urbem se inferunt eadem porta, qua prius excesserant: neque enim illam occupare potuerant, qui erant noctu ingressi. Tum uno Romani animo se ad murorum pinnas recipiunt: ubi cum magna Barbarorum multitudine collatis manibus, omnes, in primis Artabazes, mira edentes facinora, impetum fortissimè sustinebant. Jam Romani Duces, composita inter se lite de præda Veronensi, cum cæteris copiis pergebant ad urbem: cujus portas cum offendissent clausas, & hostem validissimè repugnantem, illicet retro cesserunt, quamvis socios viderent in urbe confligentes, obsecrantesque ne se desererent, at tantisper subsisterent, dum reciperent se ad ipsos. Quamobrem qui erant cum Artabaze, numero hostium obruti, ac suorum desperantes auxilium, cuncti saltu de muro foras præcipites dedere sese. Qui in planum ceciderunt, ad Romanum exercitum properarunt incolumes: ex quibus fuit Artabazes. Qui verò in salebras prolapsi sunt, ibidem omnes interierunt. Romanum Artabazes affecutus exercitum, unâ perrexit, omnes probris passim increpando. Eridano transito, pervenere Faventiam, quæ urbs provinciæ est Æmiliæ, & Ravennâ stadiis CXX. distat.

### C A P U T IV.

*Artabazis ad Romanos, Totilæ ad Gothos oratio. Artabazis cum Viliari inter geminas acies singulare certamen, utriusque infastum. Romanorum clades, ac fuga turpissima.*

DE his, quæ Veronæ contigerant, certior factus Totilas, Gothorum, qui in illa urbe erant, magnam partem accersit, atque ubi affuere, copias omnes, ad quina millia collectas, in hostem duxit. Quòd cum accepissent exercitus Romani Duces, re præsentem in deliberationem vocata, Artabazes sententiam ita pro-

protulit. Nemo vestrum, o Duces, spernendos hostes putet, tanquam nobis inferiores numero; neque ideo, quia cum gente à Belisario domita certamen est, remisso hos animo petat. Multi opinione falsa spem ipsi suam sefellerunt; nec desuere, qui præpostero aliorum contemptu potentiam, quam adepti erant, everterint. Accedit in primis, quòd cum viris res nobis est, quos pristina infelicitas ad successus invitat prosperos, summam pariente audaciam desperata fortuna. Atque hæc ego jam vobis dico, non suspicione cæca inductus, sed in recenti confictu probè expertus eorum animum. Nec quisquam existimet malè me illorum vires mirari, qui me paucis succintum vicerint. Virorum enim virtus, sive plures numero sint, sive pauciores, sat illis pater, quibuscum pugnant. Itaque satius fore cenfeo, positis ad fluvii trajectum custodibus, Barbaros, ubi dimidia pars ipsorum transierit, aggredi, quam omnes jam in unum coactos. Nec parum decora videatur cuiquam victoria ejuscemodi. Quod enim pulcrum, vel turpe dicitur inceptum aliquod, id ab ipsius exitu petitur, & victores laudari solent, non disquirendo quo parta modo victoria fuerit. Ea quidem Artabazes suasit: at in contrarias sententias distracti Duces, nihil, quod è re esset, egerunt, ibique resides trivere tempus.

Jam verò Gothorum exercitus appropinquabat: cumque ad trajectum fluminis ventum est, Totilas advocata concione, hac oratione suos accendit. In aliis quidem præliis, necessarij mei, proposita exercitibus plerumque Martis æqua conditio ad dimicandum impellit animos. Nos verò nequaquam pari cum hostibus conditione, at longè diversa, hoc certamen invadimus. Hi certè, si fortè victi fuerint, brevè pugnam reparare poterunt, cum passim militum vim magnam reliquerint in Italiæ munitioibus, & facillè appareat alias copias Byzantio propediem subsidio venturas. Nobis autem si clades incidat, funditus & spem, & nomen Gothicum tollet. Ecce enim ad quina millia ex ducentis millibus redacti sumus. Addo aliud, quod in memoriam reducere non alienum esse judico. Quando in Imperatorem arma cum Ildibado tollere decrevistis, non amplius mille eratis convictu juncti, omnisque vestra ditio unius urbis Ticini ambitu claudebatur. Sed vobis victoriam adeptis acie, exercitus, & ditio creverunt. Itaque si rem fortiter jam etiam vultis gerere, spero, nec temerè, fore ut procedente bello, omnino hostem debellemus. Victores enim in dies numero augentur, ac viribus. Alacri igitur quisque animo, totisque viribus invadat hostes, probè memor haud posse fieri, ut bellum redintegremus, si semel hoc nobis prælium malè cesserit. Porrò convenit conferre manum spe fretos optina, quam ipsa hostium improbitas vobis offert. Nam ita cum subditis egerunt, ut Italia, Gothos prodere malè ausis, nullam amplius pœnam irrogare necesse sit: adeò illis, ut summatim dicam, genus omne calamitatis per eos invecum est, quos amicè susceperant. Quid verò expugnari facilius illo hoste, cui Deus, offensus minimè favet? Spem etiam secundi prælii facere nobis debet incussus illis à nobis terror. Neque enim alios jam aggredimur, nisi illos ipsos, qui nuper temerè relicto, quod occupaverant, Veronæ gremio, nemine omnium persequente, turpiter fugerunt.

Ita suos hortatus Totilas, trecentis injunxit,

Tom. I.

A ut illinc stadiis procul XX. transito flumine, ponè castra subirent hostium, & ubi ventum ad manus esset, à tergo illos telis pro virili parte impeterent, ut perturbatio omnem promendæ virtutis cogitationem auferret. Ipse illico cum reliquis copiis trajecto amne, ad hostes rectè contendit. E vestigio Romani obviam eunt: jamque in conspectu proximo utrique steterant, cum vir Gothus, Viliaris nomine, mole corporis valens, visu terribilis, impiger, ac bellicosus, admisso equo processit ante aciem, medioque in campo constitit, lorica munitus, & galea, atque è Romanis omnibus unum aliquem, quicumque veller, in certamen poposcit. Huic unus obrulit se se Artabazes, cæteris gravi metu defixis. Ergo equis concurrunt adversis ambo: hisque admotis proximè, hastas contorquent. Promptior Artabazes dexterum Viliaris latus confodit. Barbarus, lethali accepto vulnere, supinus in terram casurus erat, sed ipsius hasta, à tergo humi, fulta ad petram, eum sustinuit à lapsu. Tum Artabazes magis, ac magis connititur, ut hastam in viri viscera adigeret, illum lethaliter nondum saucium ratus. Hic fortè accidit, ut cuspis hastæ Viliaridis, quæ penè arrecta erat, lorica Artabazis contigerit, ac sensim progrediendo, per eandem ascenderit lubrica, donec ad collum Artabazis illapsa, cutem perstrinxit. Casu quodam insinuans se se alitè ferrum, illius partis arteriam rupit, unde multo statim sanguine sine ullo doloris sensu defluente, ad Rom. ille aciem se equo retulit: Viliaris autem exanimis ibi concidit. Artabazes, cum sistere non posset sanguinem, tertio post die efflavit animam, Romanorum spe penitus convulsa; quorum rebus haud parum nocuit, in eo certamine factus ad pugnandum inutilis. Nam illo extrateli jactum curante vulnus, coortæ sunt in prælium acies: quo fervente, trecenti Barbari, ponè Romanum exercitum progressi, repente apparuerunt. Conspicati illos Romani, ac sibi rem esse rati cum majoribus copiis, exhorruerunt metu, ac fugæ statim pro sua quisque parte se commendarunt. Fœdè fugientium stragem fecere Barbari; multos cepere vivos, & in custodiam tradiderunt, signisque omnibus potiti sunt, quod certè nunquam Romanis acciderat. Ducum quisque, ut potuit, proripuit se se cum paucis: tum urbibus, quibus se commiserant servandis dederunt operam.

#### CAPUT V.

*Gothi Florentiam obsident. Romanorum adventu cognito, obsidionem solvunt. Pugna in ita, rumore falso Romani consternantur in fugam.*

E H Aud multo post, adversus Justinum, & urbem Florentiam Totilas exercitum misit, eique Duces præfecit Gothorum bellicosissimos, Bledam, Rodericum, atque Uliarin. Qui cum pervenissent Florentiam, castris circum mœnia positis, obsidionem capeffunt. Justinus eò turbatus, quòd nullos com meatu sibi providisset, Ravennam mittit, qui promptum ab exercitus Romani Ducibus auxilium petat. Is qui profectus est, cum hostes noctis beneficio latuisset, Ravennam attigit, & quo res loco essent renunciavit. Quapropter nullà interposità morâ validus Romanorum exercitus Florentiam iter intendit, ducibus Bessa, Cypriano

Q q

&

& Joanne, qui ex sorore nepos erat Vitaliani. **A** Gothi simul ut ab exploratoribus acceperunt, soluta obsidione, recesserunt Mucellam usque; id loco nomen est, diei iter Florentia disito. Postquam Romanæ copię Justino se adjunxerunt, eorum, qui cum ipso erant, paucis ad urbis custodiam relictis, hostem petiere cum cæteris. In via id optimum factu visum est, ut & numero Ducum unus in omni exercitu spectatissimus deligeretur; qui cum suis præiret, hostemque impetu improvise adoriretur, dum reliquæ copię lentius eò vaderent. Conjectis fortibus, expectabant fortunæ judicium, cum Joanni fors obtigit: at jam conventis stare Duces renuebant. Tum Joanni necesse fuit cum suis in hostes tendere. Barbari, Romanorum adventu cognitio, campum in quo castra locaverant, trepidè relinquunt, & cursu in vicinum collem, valde editum, tumultuosè evadunt. Progressus illuc Joannes, cursu & ipse rapido hostem petens, rem aggreditur. Repugnantibus viriliter Barbaris, alteros alteri trudebant acriter, & utrinque multi, mira patrantes facinora, cadebant. Dum verò Joannes turbatis, & cum magno clamore in agmen sibi adversum irruit, hostium quidam è Protectoribus ejus unum jaculo fortè percussum sternit, ac repulsi inde Romani pedem referunt. Jam cæteræ in campo aderant Rom. copię, acieque instructa stabant. Ac si Joannis cætervas in fugam versas recepissent; cum ipsis facto in hostes impetu, vicissent prælio, atque omnes ferè cepissent. Sed casu quodam per Romanum exercitum dissipatus est falsus rumor, Joannem manu Protectoris cujusdam sui in eo conflictu interiisse. Quod ubi ad Ducum aures pervenit, diutius ibi nemo manere voluit: verum omnes inde se proripuerunt foedissime: quippe soluta penitus acie, non manipulatim, at singuli seorsum, prout potuere, cepere fugam, in qua periere non pauci. Qui verò salvi elapsi sunt, nemine instante, dies multos fugerunt. Deinde alias alii munitiones ingressi, ut cuique fors obtulit, nihil aliud obvis, nisi Joannis obitum nunciabant. Nec jam amplius communicabant inter se, neque illis animus erat sociare in hostem vires: sed muros quisque suos fovebat, seque ad obsidionem parabat, metuens ne à Barbaris peteretur. Totilas verò captivos prolixi animi significatione ita sibi devinxit, ut plerique postmodum in Romanos ei sponte militaverint. Exacta hyeme, annus finitur septimus hujus belli, quod Procopius monumentis mandavit.

## C A P U T VI.

*Totilas castella, urbes, ac provincias multas recipit. Neapolin obsidet. Justinianus in Italiam Maximinum Præfectum Prætorio cum classe, & Demetrium mittit. Demetrius Neapolitanis auxilium parat. Demetrius alter, dum illum Neapolin ducit, fugata à Gothis classe, lingua intemperantiam luit.*

**D**Ein Totilas Casenam, ac Petram castella cepit. Aliquantò post in Tusciam se se contulit, ac tentatis regionis illius oppidis, cum ei permittere se nemo vellet, trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit, & in Campaniam, ac Samnium repentè ingressus, Beneventum, urbem validam, nullo ne-

gotio in potestatem suam redegit, ejusque muros æquavit solo; ne advecta Byzantio copię, factis è munito loco eruptionibus, Gothos infestarent. Deinde Neapolitanos, ipsum, multalictè blandissime pollicentem, recusantes in urbem accipere à Conone Romanorum, & Maurorum mille præsidio defensam, obsidere constituit. Atque ipse quidem haud procul mœnibus castrametatus cum majori parte exercitus mansit: missa verò altera ad Cumanum castellum, & ceteras munitiones, nis potitus est, magnamque inde pecuniæ vim collegit. Senatorum conjuges ibi nactus, nullâ affecti contumeliâ, immo verò humanissime dimissas liberas. Quo facto magnam prudentiæ, & benignitatis famam apud Romanos omnes est consecutus. Cum autem nusquam hostes occurrerent, exigua agmina identidem circummittendo, res egit momenti maximæ. Brutios, Lucanos, Apulos, Calabrosque in dirionem suam subjunxit: vectigalia exegit publica, & pecuniarios proventus à locorum dominis in rem suam avertit, cæteraque constituit tanquam Italiæ dominus. Ea de causa, cum stipendia consueta statis temporibus non procederent Romanis copiis, multam his pecuniam Imperator debebat. Hinc etiam graviter dolebant Itali quippe qui & fortunis exturbati suis, & in periculum maximum relapsi essent. Milites magis quam antea refractarios exhibebant se Ducibus, & in urbibus libenter manebant. Ravennam tenebat Constantianus, Romanam Joannes, Spoletum Betsas, Justinus Florentiam, Cyprianus Perusiam, & aliorum quisque eam urbem, cui jam initio, cum fugeret, se commiserat.

**C** Quæ ubi Imperator cognovit, ea calamitatis loco ducens, continuo Præfectum Prætorio Italiæ Maximinum creavit; ut & Ducibus in bello præfesset, & militibus præberet annonas, prout res posceret. Cum eo classem misit Thracum, & Armeniorum copiis plenam. Thracum dux erat Herodianus; Armeniorum Phazas, natione Iber, & Peranti ex sorore nepos: una vehebatur modica Humororum manus. Ergo Maximinus, postquam Byzantio cum universa Græciæ classe solvisset, in Epirum appulit, ibique sine ulla causa confedit, tempus inutiliter terens. Nam rei bellicæ planè rudis, & ea re meticulosus maximè erat, atque cunctator. Magistrum quoque militum postea Imperator misit Demetrium, qui antea Belisarium in expeditionem secutus fuerat, cohortem peditem ducens. Hic Demetrius, cum in Siciliam applicuisset, & Cononem, ac Neapolitanos arctissima obsidione, summaque cibarium penuria premi audisset; confestim quidem suppetias afferre voluit: quoniam verò paucis, neque ullo ferè habendis numero copiis stipatus, efficere id minimè poterat, istud excogitavit. Contracto ex omni Sicilia magno navium numero, cum illis, frumento, cæteraque annonâ onustis, navigavit, speciem hostibus præbens impositi in eas militis plurimi. Neque ab hostium sensu aberravit. Ingentem enim exercitum contra se tendere ex eo conjiciebant, quòd classem maximam è Sicilia profectam audiverant. Ac si ipso statim initio Neapolin rectà venisset Demetrius, hostes, meâ quidem sententiâ, perculisset, atque urbem servasset, nemine repugnante. Jam verò territus periculo, Neapolin appellere noluit: sed navibus ad Romæ portus applicitis, multum operæ in cogendis inde militibus posuit. Illi jam à Barbaris



ris victi, eosque adhuc reformidantes, recu-  
sarunt adversus Totilam, & Gothos vadere  
cum Demetrio. Unde huic necesse fuit cum iis  
tantum, quos Byzantio duxerat, ire Neapolin.  
Alter erat Demetrius, genere Cephalenus,  
olim nauta, rei maritimæ, & discriminum,  
quæ in ea occurrunt, valde expertus, atque  
intelligens. Qua peritia adeo clarus evasit,  
quando in Africam, atque Italiam navigavit  
cum Belisario, ut ipsum Neapolis Procurato-  
rem Imperator creaverit. Urbe autem obsideri  
coepta à Barbaris, multas in Totilam contume-  
lias petulantius jecit, ac nimium effræni linguæ  
permittere in tali discrimine visus est. Progre-  
diente, & obsessis instante gravius calamitate,  
de Cononis sententia consensu clam lembo,  
ausus est Magistrum militiæ Demetrium adire  
solus. Præter opinionem elapsus incolumis,  
cum Demetrio sermonem contulit, animo ip-  
sum iussit esse optimo, perpulitque ut cogita-  
ta perficeret. Totilas verò planè edoctus cujus-  
modi hæc classis esset, complures dromones  
celerrimos in expedito habuit. Simul hostes  
ad litus illud haud procul Neapoli appulere,  
de improvviso investus, omnes terrore percu-  
lit, vertitque in fugam. Cæsis multis, vivi in  
ejus manus venerunt plurimi. Evaferunt, qui  
ipso statim initio insulerunt in lembos navium,  
quo in numero fuit Demetrius Magister mili-  
tum. Naves cunctas cepere Barbari, earumque  
onera, ac viros, inter quos Demetrium Nea-  
polis Procuratorem nacti, linguâ, ambabusque  
manibus ei præcisit, ita mutilato, vitam, &  
abeundi, quocumque vellet, facultatem dede-  
runt. Has demum linguæ intemperantis pœnas  
Demetrius Totilæ persolvit.

## CAPUT VII.

*Maximini cunctatio. Romana classis tempestate  
jactata, à Gothis malè accipitur. Totilas  
Demetrium captum suadere jubet Nea-  
politans, ut se dedant. Eisdem  
ipse ad deditionem hortatur,  
ac tandem potitur urbe.*

Postea Maximinus cum omni classe appli-  
cuit in Siciliam, ac Siracusas pervectus,  
animo belli formidine occupato, ibi confedit.  
Qua de re certiores facti Romani Duces, ipsum  
per nuncios, ut venire auxilio maturet, enixe  
rogant: in primis Conon ex urbe Neapoli in-  
stat, à Barbaris obsidione pressus arctissima.  
Et verò obsessos cibaria jam omnino dete-  
cerant. At ille dum ita trepidat, opportunum  
tempus omne elabi passus, tandem, cum &  
minas Imperatoris timeret, nec ferre posset  
aliorum convicia, ipse quidem nihilo ibi mi-  
nus restitit: omnes verò copias cum Herodiano,  
Demetrio, & Phaza Neapolim misit, ingrave-  
scente jam hyeme. Neapoli Romana classis ap-  
propinquaverat, cum ventus vehemens infur-  
rexit, tempestatemque excitavit gravissimam.  
Certè Phazas prorsus cedebat; nec nautæ re-  
mos adducere, aliudve quidpiam agere, pro-  
cellâ victi, nec præ fluctuum immani fremitu  
exaudire se invicem poterant; sed apertè re-  
gnabat confusio, & venti vis imperabat, quæ  
invitos ad litus impulit, ubi hostes castra po-  
suerant. Quare Barbari in Romanorum naves  
ad arbitrium suggesti, nemine prohibente  
mactabant, mergebantque fluctibus, quos vo-  
lebant. Multos cepere vivos, atque in his De-  
metrium Magistrum militum. Herodiano, Pha-  
Tom. I.

A zæque evadere cum paucis licuit: quoniam  
ipforum naves haud ita prope ad hostium ca-  
stra accesserant. Hæc Romanæ classis fortuna  
fuit. Totilas autem Demetrii collo resti inje-  
cta, illum traxit ad Neapolis muros, iussitque  
obsessos hortari, ne se ipsi perderent, spe  
freti insana; sed urbe Gothis quamprimum de-  
dita, magnis ærumnis se expedirent: cum ni-  
hil amplius auxilii mittere posset Imperator,  
& vires suas omnes, spemque in ea sitam clas-  
se ipsi amisissent. Hæc Demetrius ex Totilæ  
præscripto dixit. Obsessi jam fame, penuria-  
que pressi extrema, ubi infelicem Demetrii ca-  
sum oculis, & orationem auribus acceperunt,  
spe omni deposita, lamentis se dediderunt,  
ignari quò se verterent. Erat urbs tumultu in-  
genti, ac luctu plena.

B Post Totilas quoque, ipsis ad murorum pin-  
nas convocatis, sic verba fecit. Jam vos, Nea-  
politani, non eo obsidere aggressi sumus, quo  
de vobis queramur aliquid: sed potius ut à vo-  
bis inimicissimæ dominationis depulso jugo,  
unicuique vestrum liberè, ac plenè persolvere  
possimus grates pro illo studio, quo acerbissi-  
mam hostium importunitatem nostrâ causâ  
bello hoc pertulistis. Nam inter Italos omnes  
vos soli in Gothorum gentem benevolentiam  
singularem exhibuistis, & in jus, potestatem-  
que hostium venistis maximè inviti. Itaque  
jam coacti cum illis vos obsidere, fidem ve-  
stram, ut par est, reveremur; sic prorsus, ut  
C hæc obsidio Neapolitanorum perniciem nemine  
spectet. Quare si vobis gravia sunt obsidionis  
incommoda, ne Gothis succensendum putetis.  
Etenim qui amicis benignè facere student, si  
efficere nequeunt, ut gratia nihil ingrati ha-  
beat, non sunt digni reprehensione. Neque  
animos vestros timor hostium subeat, nec vo-  
bis præterita persuadeant illos ex nobis relatu-  
ros victoriam. Mirabiles enim eventus vitæ,  
quos inopinata fors attulit, dies ipsa retro sub-  
lapsos referre solet. Porrò hanc vobis compo-  
sitionem offerimus; ut Cononi, cunctisque mi-  
litibus per nos liceat recipere se incolumes  
quocumque volent, si modò dedita nobis urbe,  
D quamprimum excedant. Nec nos quidquam te-  
nebit, quominus hæc illis, & salutem Neapo-  
litans, jurejurando adhibito, polliceamur.  
Orationem hanc Totilæ cum Neapolitani, tum  
Conon, militesque omnes probarunt, urgente  
illos plurimum famis necessitate. Fidei tamen  
Imperatori præstandæ studio ducti, & ventu-  
rum subsidium adhuc expectantes, sponde-  
runt, urbem se tradituros intra dies XXX.  
Tum Totilas ut spem ipsis omnem eriperet,  
tres menses implendæ conventioni præstituit,  
confirmavitque se ante spatii illius exitum nul-  
lam in muros facturum impressionem, nihil-  
que machinaturum. Ita quidem convénit. Ve-  
rum obsessi, summâ victus inopiâ coacti di-  
E ctam diem non expectare, paulo post in ur-  
bem Totilam, ac Barbaros acceperunt. Simul  
hyems, simul annus VIII. hujus belli à Proco-  
pio scripti decessit.

## C A P U T V I I I .

*Totila singularis erga victos benignitas . Neapolis muros diruit . Unum è Prætorianis suis , qui virgini stuprum intulerat , morte afficit , habita ea de re oratione gravissima .*

**N**eapoli potitus Totilas , eam captis præstitit humanitatem , quæ nec in hostem , nec in Barbarum cadat . Cum enim Romanos cepisset sic affectos inedia , ut jam corporibus vires abcessissent , veritus ne repente ingesto , ut fit , ad fatietatem cibo præfocarentur , hoc consilium iniit . Custodiis ad portum , & portas dispositis , edixit ne quis exiret . Ac cibos ipse providâ parsimoniâ infra appetentiæ modum præbebat omnibus , aliquid quotidie sic adjiciens , ut accessio sensum suffugere videretur . Ita demum confirmatis eorum viribus , portas pandit , & cuique eundi , quod libitum esset , copiam fecit . Cononi , ejusque militibus , quibus manere ibi non placuit , in naves impositis , cursum liberum dedit . Illi redire Byzantium pudore prohibiti ; sine mora navigare Romam volebant . Cum autem inde solvere adversus ventus non fineret , angebantur metu , ne victoria Totilam ad spernendam promissi fidem adduceret , & ab ipso pessimè haberentur . Id persentiens Totilas , omnes ad se convocatos solari cœpit , & fide verbis gravioribus confirmata , bono jam esse animo iussit , & cum Gothorum exercitu sine ullo metu versari : emere cibaria , ac si quid præterea opus haberent , ab ipsis , tanquam ab amicis accipere . Multo tempore elapso , & vento tamen adhuc reflante , equos illis , ac jumenta præbet , largitur viaticum , & profectionem expedit Romam versus , additis è Gothorum flore nonnullis , qui ipsos deducant . Ipse quoque discessit , postquam Neapolis muros æquavit solo : ne Romani recepta urbe , negotium Gothis facefferent , ex tuto impetum facientes . Siquidem aperto Marte cum illis in campo decernere malebat , quàm technis , fallaciisque certare . Maximam murorum partem demolitus , quod supererat , intactum reliquit .

Sub idem tempus , Romanus quidam , genere Calaber , ipsum adiit , & à quodam ex ejus Prætorianis stuprum filie suæ virgini , renitenti , illatum questus est . Hominem flagitium non diffitentem in carcerem inclusit Totilas , id sedulo agens , ut is culpam lueret . Cujus capiti metuentes Barbarorum spectatissimi ( vir enim erat impiger , ac bellicosus ) statim facto agmine Totilam conveniunt , & reo precantur veniam . Eorum ille oratione benignè , & sine ulla perturbatione audita , hæc retulit . In hanc orationem ingredior , Commilitones , non impotenti sævitie motu , neque eo , quo me popularium meorum calamitas obletetur , sed quia maximè timeo , ne quid sinistra Gothis contingat . Equidem scio à plerisque inverti rerum nomina , & in contrarium omnino accipi . Quæ enim est honestarum rerum corruptrix omnium , ac perturbatrix licentia , eam appellare solent humanitatem : eum autem , qui legum auctoritatem optime tueri velit , difficilem , ac summè morosum vocant ; ut his nominibus , quasi velis quibusdam obtentis intemperantiæ , liberius peccare possint , & improbitatem ostendere . Vos autem hortor , ne unius culpam jacturâ salutis vestræ

**A** redimatis , & cum sitis insontes , fiat participes hujus piaculi . Res enim pares esse judico , deliquisse . & quo minùs plectantur fontes impedire . Itaque de re præsentis iudicium ita feratis velim , ut attendatis datam vobis optionem utrum malitis , vel hunc eximere sceleris poenâ , vel Gothicam nationem servare , & belli victoriam adipisci . Enim verò considerate , nos belli hujus initio militibus laude , & rei militaris peritiâ inclytis abundasse , pecunias habuisse , ut verbo dicam uno , innumerabiles , equorum , armorumque ingentem vim , & omnes Italiæ munitiones , quæ quidem adminicula bellum capeffentibus non omnino leviantur esse . Principe tamen Theodato , viro , apud quem plus auri quàm æqui amor valebat , iniqua vivendi ratione infensum nobis Deum reddidimus : neque ignoratis à quibus , & quot numero viris subacti in quantam devenimus calamitatem . Jam verò Deus , nostra satis ultus delicta , nobis iterum vitæ cursum ex sententia componit , utque uno omnia complectar verbo , spe melius res nostras promoveat . Nostris autem majore quàm pro viribus relatâ ex hoste victoriâ , causam , à qua fluxit , retinere præstat justitiæ cultu ; quàm illam violando testari , nos ipsos nostræ esse invidos , & ofores felicitatis . Nequit enim , nequit profecto fieri , ut qui injuriam , ac vim infert , rem præclare gerat in præliis : sed belli fortuna pro cujusque vira temperatur . Hæc Totilas , quibus assensu Gothorum Proceres , abstiterunt ab eo deprecari Prætorianum , ipsiusque arbitrio permiserunt . Nec multò post ille morte multavit hominem , atque ejus fortunas omnes compressæ virgini adjudicavit .

## C A P U T I X .

*Ducum , ac militum Romanorum improbitas . Italarum calamitas . Totila ad Senatum Rom. epist. Sacerdotes Arriani Româ ejeti . Hydruntini castelli obsidio .*

**D**Um ita se gerit Totilas , interea exercitus Romani Ducum , ac milites subditorum fortunas diripiunt , seque incontinentiæ , & libidini penitus dedunt . Ac Ducum quidem inmunitionibus habebant apud se scorta , & comessabantur : milites verò , corroboratâ adversus ipsos contumaciâ , in omne insolentiæ genus prolabebantur . Itali universi accerbissimè ab utroque vexabantur exercitu : hinc agris à Gothis , inde cuncta supellectili à Cæsarianis exuti . Præterea nulla de causa vapulabant , & inedia necabantur . Cumque ab illis injurias hostium prohibere non possent milites ; adeò non præsentem rerum statum erubescerent , ut sceleribus suis desiderium Barbarorum in eorum animis excitarent . Inter hæc inops consilii Constantianus Justiniano Aug. per literas aperte significat , bello pares Gothico sibi vires deesse . Cæteri Ducum , quasi publica consilii denuntiatione , eadem epistolâ communiter professi sunt aversum à dimicatione animum . Eo loci erant res Italarum .

Totilas verò ad Senatum Rom. in hanc sententiam scripsit . Quicumque vel per imprudentiam , vel ex oblivione vicinos lædunt , læsos decet illis ignoscere : siquidem culpæ causa ab ipsis partem maximam reprehensionis amolitur . At si quis solum ex præparato injuriam facit , ei nullus relinquatur locus defendendi com-

commiffa : quippe cum non modò factum, fed voluntas etiam in eo culpanda fit. Quæ cum ita fint, videte jam quo pacto excufaturi fitis quæ admiffis in Gothos. Parum-ne vobis cognita dicetis Theoderici, & Amalafunthæ beneficia? an temporis longinquitate, & oblivione deleta ex animis? Neutrum fanè verum. Neque enim eorum beneficentia in rebus quibusdam levibus, ac mediocribus paruit, idque prioribus sæculis; fed nuper, ac recenti memoria apud vos, Romani chariffimi, in iis eluxit, quæ ad vitæ summam pertinent. Græcorum egregiam in fubditos voluntatem, vel famâ cognofcetis, vel ufu ipfo; ac jam noftis quid Gothi cum Italis egerint. Præclarè Græcos, ut opinor, excepiftis hofpitiis; quales autem nafti fitis hofpites, & amicos non ignoratis, fi qua manet memoria rationum, quas Alexander inftituit. Silentio milites prætermitto, ac militum Duces, quorum fcilicet benignitas, & animi magnitudo cum vos juvere plurimùm, tum ipfos in hunc rerum ftatum adduxere. Hæc autem nemo veftre exiftimet illis exprobrari juvenili ambitione, & me, tanquam Barbarorum Regem, arrogantius loqui. Quòd enim hanc nationem hominum profugavimus, non id virtuti adfcribo noftre: verùm illos injuriarum, quibus vos affecerunt, dare poenas affirmo. Proinde, an non perabfurdum videbitur, fi dum ipfos perfequitur veftre ultor calamitatis Deus, eorum apud vos infolentiam libenter patiamini, nec malis velitis eximi, quæ illam confequuntur. Vobis igitur locum purgandi vos apud Gothos, & nobis caufam aliquam date parcendi vobis. Dabitis autem, fi non expectato belli exitu, dum vobis exigua, ac vana fpec quædam fupereft, confilia referatis in melius, & quæ peccaftis in nos, emendetis. Sententia hæc erat epiftolæ, quam Totilas captivis quibusdam Romam ad Senatam perferendam dedit. Quo ab ipfis præftito, prohibuit Joannes, ne quid Totilæ refcriberent, qui illam legerant. Quocirca Totilas, fcriptis compluribus literis, infertisque graviffimis juramentis, diferte promiffit, nihil mali Gothos Romano cuiquam irrogaturos. Quinam eas literas Romam tulerint, haud poffum dicere. Omnes enim nocte intempefta in celeberrimis urbis partibus affixæ, in publicam notitiam venerunt. Mox Romani Duces fufpectos fibi Arrianos Sacerdotes omnes urbe exterminarunt. His Totilas auditis, copiarum partem in Calabriam deftinat, & caftellum Hydruntinum tentare jubet. Dedere fe recufante ejus præfidio, obfifionem iis, quos eò miferat, mandat, & cum majori parte exercitus Romam verfus iter inftituit. Ejusmodi rerum nuncio in gravem animi æftum conjectus Imperator, Belifarium adversus Totilam mittere necesse habuit: quamvis Perfæ negotii plurimum adhuc facerent. Abit hyems, unaque annus IX. hujus belli, quod literis Procopius tradidit.

## CAPUT X.

*In Italiam miffus iterum Belifarius cum paucis admodum copiis, Hydruntem fervat opera Valentini. Totilas Belifarii exercitum callidè explorat. Tibur capis.*

**I**Ta Belifarius in Italiam profectus iterum, cum perpaucos haberet milites ( quippe

A fuos ab exercitu, qui Medis erat oppofitus, abjungere non potuerat) peragrata omni Thracia, volones juvenes profusâ pecuniâ collegit. Aderat de Imperatoris fententia Vitalius, Magifter militiae per Illyricum, non ita pridem ex Italia reverfus, ubi Illyrios milites reliquerat. Ambo, coactis quatuor millibus, Salonas eo pervenere confilio, ut primùm Ravennam fe conferrent, atque inde pro viribus bellum gererent. Nequibant enim Romanum agrum ita contingere, ut hoftem, quem & in Calabria, & in Campania habere castra audierant, vel laterent, vel vi disjicerent, imparibus inftituti viribus. Interea qui Hydrunte obfidebantur, re cibaria defecti penitus, habito cum obfidentibus Barbaris colloquio, fe illis caftellum in deditionem tradituros receperant, & dies inter ipfos convenerat: quando Belifarius annonâ, quæ in annum fufficeret, in naves impositâ, cum ea Valentinum Hydruntem navigare juffit, & veteri quamprimum amoto caftelli præfidio, quod morbo, ac fame contrahiiffe acceperat, in ejus locum fubjicere aliud ex illorum numero, quos advexiffet: cum facilius, tutiusque fervaturi effent caftellum integri, & à cibariis affatim parati. Valentinus cum ea claffe, vento fecundo ufus, Hydruntem appulit quatrinduo ante diem cum hofte dictam, ac portu, quem offendit incuftoditum, potitus, nullo negotio in caftellum intravit. Etenim Gothi pactis confifi, nihilque adverfi interventurum rati, remiffâ jam obfifionis curâ, ceffabant. Tum verò appulfam repente claffem confpicati, folura trepidè obfifione, procul ab urbe castra metati funt, & quæ fibi contigiffent, Totilæ planè fignificarunt. Eò quidem periculi Hydruntinum caftellum venit: quidam verò ex Valentini militibus, in agros circumjectos excurrere foliti prædæ caufâ, aliquando fortè ad litus maris obviam factis hoftribus congressi funt, & cedente ipfis pefsimè prælio, multi in mare fugâ fe coniecere: ubi CLXX. amiffis in caftellum cæteri redierunt. Inde Valentinus veteres præfidarios, quos femimortuos reppererat, deduxit, aliisque integris, ex præcepto Belifarii, in eorum locum fuffectis, & annonâ in annum inftituti, cum reliquo exercitu Salonas repetiit. Hinc folvit cum univerfa claffe Belifarius, & Polam applicuit: ubi aliquantum temporis pofuit in componendo exercitu. Poftquam Totilas illum eò veniffe audiit, ut copias, quas fecum is duxerat, exploratas haberet, hac arte ufus eft. Bonus, Joannis à fratre nepos, Genuenfis præfidio præerat. Hujus nomen mutatus, fictas ad Belifarium literas fcripfit, quafi inftaret Bonus, ut fibi in gravi periculo quamprimum adelfet: tum viris delectis quinque maxime curiosis eas tradidit, injunxitque, ut Belifarii vires diligenter infpicerent, fe à Bono miffos fimulantes. Hos Belifarius ad fe introductos benigniffimè, ut folebat, accepit, lectisque literis Bono renunciare juffit, brevi fe affore cum omnibus copiis. Illi, cum ex præfcripto Totilæ cuncta exploraffent, reverfi in Gothorum castra, exercitum Belifarii tenuem elfe, & contemnendum affeverarunt.

Eodem tempore Tibur oppidum. Ifaurorum præfidio munitum, proditione cepit Totilas: res ita contigit. Cum Ifauris portarum custodes erant quidam ex incolis. Hi jurgio ab Ifauris custodiam fecum agitantibus diftracti, temerè facta difceffione, hoftem, in proximo habentem castra, noctu acciverunt. Capto oppido,

vido, ita coierunt Isauri, ut ferè omnes evaserint. Oppidanorum nemini parcentes Gothi, ad unum omnes cum ipsorum Antistite eo modo contrucidarunt, quem etsi compertum habeo, reticebo tamen, ne posteris monumentum inhumanitatis relinquam. In ea strage Carellus interit, spectatus inter Italos vir. Occupato etiam à Gothis Tiberi, Romanis nulla amplius potestas fuit, ex Tuscia invehendorum eo fluvio com meatuum. Etenim oppidum ad flumen situm, ac superius Roma stadiis CXX. postmodum in urbem navigare volentibus infestum propugnaculum fuit.

## C A P U T X I.

*Ravenna Belisarius Gothos, ac milites Romanos alloquitur. Vitalius in Æmilia rem gerit: deseritur ab Illyriis. Obsessum à Totila Auximum auxilia accipit. Ricilas stolidè audax occumbit. Egressi Auximo, quos subsidio miserat Belisarius, in Gothorum insidias decidunt. Pisaurum à Belisario munitum Totilas nequicquam tentat. Gothi Firmum, & Asculum obsident.*

**T**iburi quidem res ita se habuit: Ravennam verò delatus cum universa classe Belisarius, vocata concione, Gothos qui aderant, ac milites Romanos his ferè verbis allocutus est. Non hodie primùm contigit, ò Viri, ut res virtute partæ, vitio dilaberentur. Nam hæc jam inde olim rebus humanis altè insita imbecillitas fuit, & præclara multa virorum proborum acta evertit, delevitque scelestissimorum improbitas. Hinc nata est ruina rerum Imperatoris, qui pravè hæcenus facta corrigere adeò cupit, ut consilio domandi Persas posthabito, ad vos modò me destinaverit, ut reparem, sarciamque siquid à Præfectis non rectè, vel in milites ipsius, vel in Gothos patratum est. Nihil omnino peccare, neque humanum est, neque intra rerum naturam positum: peccata autem emendare, Imperatorem maximè decet, nec parum illis convenit, quos ex animo diligit. Nec verò à molestiis solùm vindicabimini, sed Imperatoris erga vos benevolentiae testimonia, ac fructus continuò accedent: quo quid hominibus contingat magis dignum, cui omnis opum copia postponatur? Itaque cum ad id vobis præstò sim, cuiusque vestrum est viribus uti omnibus, ut inde capiatis utilitatem. Porrò quisquis necessarios, vel amicos apud Tyrannum Totilam habet, eos revocet quamprimum, declarata Augusti voluntate. Sic enim & pacis, & Imperatoris magni larga benignitas se vobis offert, ut meus huc adventus ad bellum per se minimè spectet: nec sanè ultro hostilem unquam animum in subditos Augusti induam. At si nunc illi partim renuant potiora amplecti, partim etiam se nobis adversos offerant, ipsos hostiliter, invictissimi licèt, habebimus. Ita quidem differuit Belisarius: nemo tamen hostium, nec Gothus, nec Romanus, ad ipsum descivit. Deinde Thorimurho Prætoriano, ac suorum quibusdam, cum Vitalio, Illyriisque militibus, in Æmiliam missis, mandavit, ut regionis illius loca tentarent. His Vitalius succinctus copiis, Bononiam accessit, & capto deditione vicino quodam castello, in urbe illa confedit. Interjecto haud magno spatio, quotquot sub ipso merebant Illyrii, repente,

**A** quamvis nullo nec factò, nec dictò violati, inde clam proripuerunt se se, & domum reversi, ab Imperatore veniam per Legatos petierunt; quandoquidem non alià de causà rediissent in patriam, nisi quia sibi, diuturnam passis militiam in Italia sine ullo stipendio, multa ab ærario pecunia deberetur. Præterea Hunnorum exercitus, facta in Illyricum irruptione, eorum liberos, conjugesve in servitutem abduxerat. Cujus rei nuncius, ad victus inopiam, qua in Italia laborabant, accedens, illos migrare compulit, Quibus Imperator initio offensus, postea veniam dedit. Totilas Illyriorum discessu cognito, Bononiam copias misit, ut Vitalium, & eos, qui cum ipso erant, corripere. Verùm Vitalius, ac Thorimurthos, cum insidias venientibus instruxissent, cæsis non paucis, reliquos in fugam verterunt. Ibi Nazares, vir nobilis, Illyrius genere, & Illyrici comes, in hostes facinora omnium maximè miranda edidit: Thorimurthos autem Ravennam rediit ad Belisarium.

**B** Tum Belisarius ex Protectorum suorum numero tres, Thorimurthum, Ricilam, & Sabinianum cum militibus mille ad urbem Auximum misit, Magno & Romanis ibi obsessis laturos opem. Illi, nihil Totila, nihil hostili exercitu advertente, Auximum de nocte ingressi, statuerunt fatigare hostem eruptionibus. Postridie, circiter meridiem, ut Barbarorum agmen subiisse propius audierunt, se urbe eiecunt, ituri obviam: prius tamen mittere placuit, qui perspicerent eorum vires, ne inexplorato ipsos invaderent. Protector Belisarii Ricilas, tunc temporis ebrius, haud passus cæteros speculatum ire, solus equo admissò properat. Tres Gothos præcipiti in loco nactus, primò quidem, ut vir erat animosissimus, equo inhibito, se ad resistendum composuit: ubi verò se undique circumfundi vidit, fugam cepit. Prolapso in salebris equo, exoritur ingens hostium clamor: in Ricilam omnes torquere jacula: conspicati id Romani auxilio cucurrere. Spiculorum multitudine obruto, confectoque Ricila, qui cum Thorimurtho erant, avertunt in fugam hostes, mortuum tollunt, & in urbem Auximum reportant, mortem fortitudine indignam sua sortitum. Post, Sabinianus, ac Thorimurthos, collato cum Magno consilio, censuerunt haud in rem esse, ut ibi diutius morarentur; propterea quod hostem æquo petere congressu non possent, & obsessorum annonam absumentes, efficerent, ut in Gothorum potestatem urbs citius caderet. Constituto consilio, ipsi cum subsidiariis mille profectionem in proximam noctem pararunt. Confestim miles quidam, occulto ad hostium castra elapsus transfugio, rem indicavit. Totilas, delectu fortissimorum habito ad duo millia, sequenti nocte, stadiis XXX. procul Auximo, itinera infedit, nemine perferente. Hi sub mediam noctem, ut hostes transeuntes viderunt, districtis ensibus eos adorti, ducentos interfecere. Sabinianum, ac Thorimurthum cum reliquis nox occuluit, illisque Ariminum evadendi copiam dedit. Penes Gothos fuere jumenta omnia, quibus militum famuli, arma, vestes, convehantur.

**C** Inter urbes Auximum, Ariminumque, ad sinus Ionii litus duo sita sunt oppida, Pisaurum, & Fanum: quorum domos Vitigis initio belli hujus incenderat, ac mediam ferè murorum partem everterat, ne Romani, his occupatis, negotium Gothis exhiberent. Eorum alterum, Pisaurum videlicet, Belisarius occupa-

pare constituit: quod is locus pabulationi commodus videbatur. Ergo noctu. nonnullis eorum numero, quibus familiaris utebatur, proficisci iussis, mensuram latitudinis, ac longitudinis cujusque portæ clam ab ipsis initam probe tenuit, & fores fabricatus munitas ferro, scaphis misit, cum his ad Sabinianum, & Thorimuthum mandatis, ut illis muro aptatis properè foribus, tenerent se oppido, atque in tuto positi, murorum ruinas, omnes, quomodocunque possent, restaurarent, injectis lapidibus, luto, & si quid esset aliud. Hæc illi accurarant: quibus Totilas intellectis, cum multis copiis eò contendit, factoque periculo, ac multo ibi consumpto tempore, cum expugnare non posset, re infecta ad castra pro Auximo locata, rediit. Nec jam Romanorum quisquam in hostes erumperebat, sed quisque continebat se intra muros. Duos quoque è Potestoribus suis Belisarius Romam misit, Artasirem natione Persam, & Barbationem Thracem, urbem cum Bessa, qui ibi erat, servaturos, & in hostem eruptiones facere vetuit. Totilas, Gothorumque exercitus, haud ignari viribus impari sibi esse Belisarium, loca infestare munitissima decreverunt. Quare in agro Piceno ad Firmum, & Asculum castrametati, utrumque circumfedere. Annus cum hyeme finitur decimus hujus belli, cujus historiam Procopius tenuit.

## CAPUT XII.

*Auxilia Belisarius ab Imperatore per literas petit. Joannes Germani filiam uxorem ducit. Totilas Firmum, Asculum, Spoletium, & Asinum capit: frustra Perusiam tentat.*

Cum adesse obsessis Belisarius non posset, Joannem Vitaliani nepotem Byzantium misit, gravissimo jurejurando obstrictum, fore ut redire satageret, simul ac rogasset Imperatorem, ut numerosum exercitum, magnam pecuniæ vim, & arma, & equos in Italiam mitteret. Detrectabant enim prælia milites, ad paucos redacti, & conquerentes, sibi ex ærario stipendia deberi plurima, atque omnia deesse. Et sanè sic res erat. De his ad Imperatorem scripsit hoc ferè modo. In Italiam pervenimus, Imperatorum optimè, à militibus, equis, armis, pecuniâ imparati: quæ si cui quantum satis est non suppetant, nequaquam is, ut equidem sentio, bello gerendo par esse poterit. Thraciâ, atque Illyrico continenter peragratis, milites coëgimus perquam paucos, quos misellos, inermes, & ad pugnam omnino rudes videmus; eos autem, qui hîc remanserant, parum forte contentos sua, hostium metuentes, & crebris percussos cladibus, qui congressum hostilem consultò vitant, dimissis equis, armisque in terram projectis. Nec pecuniæ quidquam redire nobis ex Italia potest, jam ab hostibus recepta. Quo fit ut stipendiis die præstituta non persolutis militi, non sit integrum nobis illi imperare: nos enim loquendi libertate debitum privat. Id etiam, Domine, pro certo habe, eorum qui tibi militabant, maximam partem ad hostes descivisse. Itaque, si nihil aliud oportuit fieri, quam venire in Italiam Belisarium, ne tibi bellum optimè instructum est: jam enim medios inter Italos dego. At si bello vis hostes vincere, alia

A parari necesse est: nam belli Imperator, meo quidem sententiâ, nemo fuerit, nisi militare ministerium adsit. Quare hastatos stipatores, & scutarios meos huc mitti in primis convenit; tum plurimas Hunnorum, aliorumque Barbarorum catervas, quibus jam nunc pecunia representanda est.

B Ea quidem Belisarius scripsit: Joannes verò diu Byzantii moratus, omiſſa re, cujus causâ venerat, filiam Germani, qui Imperatoris nepos ex fratre erat, uxorem duxit. Interea loci Totilas deditione Firmum, atque Asculum capit, Tusciamque ingressus, Spoletium, & Asinum obsidet. Imperabat præsidio Spoletino Herodianus; Asino Siffridus, genere is quidem Gothus, at Romanorum, rerumque Imperatoris studiosissimus. Herodianus, pactis cum hoste dierum XXX. induciis, promisit, si intra id tempus auxilium sibi non afferretur, se urbem secum, & cum militibus, incolisque traditurum Gothis: cujus compositionis obsidem dedit filium suum. Quando affuit dicta dies, nusquam comparente Romano exercitu, Herodianus, omnesque præsidarii se, ac Spoletium Totilæ, & Gothis ex conventu permittunt. Fertur Herodianus se, & Spoletium Gothis dedidisse, dictante odio, quo Belisarium proſequebatur, ex quo Belisarius minatus fuerat se ab ipſo anteaactæ vitæ rationem repetiturum. Sic res Spoletii se habuerunt. Siffridus autem suorum, quibuscum eruptiones faciebat, plerisque amissis & ipse occubuit. Tum consilii inopes Asinates, urbem sine mora in potestate hostium posuere. Protinus mittit Totilas Cypriano, ut Perusia sibi cedat, ac ni faciat, denunciat terrores; si morem gesserit, grandem pollicetur pecuniam. Cum nihil his apud Cyprianum proficeret, unum ex ipsius stipatoribus, cui nomen Ulipho, pecuniâ adducit, ut eum per insidias interficiat. Cyprianum nactus solum Uliphus, illum occidit, & ad Totilam confugit. Nihilominus tamen Imperatori urbem servantibus Cypriani militibus, Gothi inde abſcedere decreverunt.

C

D

E

## CAPUT XIII.

*Totilas Romam obsidet. In urbe fames. Placentiam quoque Gothi obsident. In summas r. ductus angustias Belisarius Ravennâ Epidamnium se confert: quò Imperator copias mittit. Narses Eunuchus Erulos sibi adjungit. Ab his fusi, fugatique Slav. ni.*

DEinde Romam profectus Totilas, ubi proximè ventum est, ad obsidionem capeſſendam incubuit. Per totam Italiam nulla agricolis illata molestia, eos liberè, uti consueverant, rationem cum terra habere jussit, dummodo caperet ipſe vectigalia, quæ ærario, agrorum que Dominis antea pendeabant. Ad moenia Romæ Gothorum manus acceſſerat; cum Artasires, & Barbatio, assumptis suorum plurimis, improbante Bessa, in illos se ejecerunt. Multis primo congressu cæſis, reliquos in fugam actos dum inſequuntur, progressi longius insidias ab hoste paratas intrant: ubi plerisque desideratis, ægrè ipſi cum paucis elapſi, non auſi sunt amplius in hostem, quamvis instantem, erumpere. Ex eo fames arctior premere cœpit Romanos: qui jam ex agris nullos comæatus in terræ poterant, & iis, quibus naves in mari onustæ erant.



erant, intercludebantur. Etenim Gothi, postquam Neapolim ceperant, multarum scapharum classe cum ibi, tum ad Æoli, quas vocant, insulas, aliasque circumjectas, locata, ad prohibendum transmissum intenti erant, itaut naves omnes, quæ ex Sicilia ad portum Romanum tendebant, cum viris in eorum manus devenerint. Totilas verò, missis in Æmiliam copiis imperavit, ut vi, vel pactione urbem Placentiam caperent. Est hæc urbs Æmiliæ Princeps, validis cincta munimentis, ad fluvium Eridanum sita; sola in eo tractu Romanis adhuc parebat. Quam ad urbem cum hic exercitus appropinquasset, ejus præsidio denunciavit, ut urbem Totilæ, Gothisque dederet. Repulsam passi, castris illic positis, urbem circumfuderunt, quam cibariis egere cognoverant. Tunc Cethegus, Patricius, idemque Senatus Romani Princeps, à Cæsarianis Ducibus, qui Romæ erant, suspitione proditoris aspersus, Centumcellas concessit.

At Belisarius, de Romæ vice, ac de summa rerum sollicitus, quoniam ex urbe Ravenna juvare obsessos non poterat, præsertim cum exiguis copiis, inde movere, & adjacentia Romæ loca occupare constituit, ut in ea laborantibus auxilio posset esse è propinquo. Jamque ipsum pœnitebat, initio Ravennam venisse, suavis Vitalii, itaque contra rem Imperatoris fecisse; quippe quod hinc inclusus, belli momenta in manu hostis posuisset. Ac mihi videtur Belisarius vel minus sanum iniisse consilium, quod tunc Romanis calamitas impenderet ineluctabilis; vel optasse quidem potiora, sed illi Deum obtulisse, volentem Totilæ, Gothisque opitulari; eoque factum, ut optima consilia in contrarium ceciderint Belisario. Quibus enim secunda fortunæ aura aspirat, illis nihil adversi incidit, quamvis re pœsimè consulta, hanc in omne commodum vertente Numine. Rursus hominem infelicem, prudentia, opinor, deserit; intelligentiam, & veri notitiam ipsi auferentè patiendi necessitate. Ac si quando appositè deliberaverit, continuo fortunæ reflatus sapienter initam rationem in pœsimos exitus demutat. Verùm hæc num ita, an alio se modo habeant, explicare nequeo. Belisarius autem Justino, paucisque militibus creditâ Ravennæ custodiâ, inde per Dalmatiam, & vicinas oras Epidamnium se contulit, ibique sedit, Byzantio copias vehementer expectans. Quò jam res delapsa esset certiore per literas Imperatorem fecit. Is verò Joannem Vitaliani nepotem, & Isaacem Armenium Aratii, atque Narsetis fratrem paulo post misit cum exercitu Barbarorum, ac Romanorum militum, qui cum Epidamnium pervenissent, Belisario se adjunxerunt. Narsetem quoque Eunuchum ad Erulorum Principes destinavit, ut ad bellum Italicum eorum multos pelliceret. Nec pauci ipsum Eruli secuti sunt, Philemuthi. & aliorum ductu, & cum eo venerunt in Thraciam: ubi in hybernis collocati, ad Belisarium ineunte vere profecturi erant, unâ aderat Joannes, cui cognomen Helluo. Iter agendo, casu quodam, ac præter expectationem, magnum illi in Romanos contulerant beneficium. Cum enim Sclavenorum multitudo ingens, amne Istro nuper trajecto, partes illas vastasset, ac Romanos quamplurimos abripuisset in servitutem; hos Barbaros aggressi repente Eruli, ipsis, numero licet longè superioribus, præter opinionem victis stragem dederunt, ac domum dimisere captivos omnes. Tum quoque Narsetes quendam nactus arrogan-

tem sibi nomen Childubii, viri illustris, qui antea Romanæ Magister militiæ fuerat, facile imposturam detexit. Id verò quid rei sit protinus dicam.

#### C A P U T XIV.

*Digressio ad Childubium impostorem. Sclavenorum, & Antarum mores. Narsetes imposturam deprehendit.*

Quidam erat Chilbudius inter Justiniani Augusti domesticos, bellator acerrimus, adeoque egregius contemptor opum, ut suis infortunis magnæ loco possessionis duceret, nihil possidere. Hunc Imperator, anno Imperii sui quarto, militari Thraciæ magisterio ornatum, Istri fluminis custodiæ præfecit, atque operam dare jussit, ut amnis transitu Barbari in posterum prohiberentur. Jam enim sæpe Hunni, Antæ, & Sclaveni, trajecto fluvio, Romanos pœsimè, foedissimèque vexaverunt. Childubium Barbari adeò reformidarunt, ut toto triennio, quo ibi cum potestate fuit, fluvio adversus Romanos evadere nemo quiverit: immo verò Romani in adversam continentem cum Childubio sæpe transgressi illius oræ Barbaros affecerint strage, & captivos inde abduxerint. Post annos tres, cum Istrum Chilbudius copias de more traduxisset, numero paucas, Sclaveni conflato ex tota gente exercitu venire obviam. Duro certamine inito, Romani multi cecidere, atque in his militum Magister Chilbudius: ex quo Barbaris libera semper fuit amnis transitus, & Romana res incuribus eorum paruit. Qua in parte universum Rom. Imperium virtutem adæquare non potuit unius viri.

Postea, inter Antas, & Sclavenos orto dissidio, res ad manus, & pugnam venit: qua ab hostibus Antæ victi sunt. In eo prælio Sclavenus quidam unum ex hostibus, jam pubescentem (Chilbudio nomen erat) cepit, ac domum abduxit. Chilbudius hic, tempore procedente, studiosissimus domini, belloque impiger evasit, ita ut multis, domini causâ, periculis aditis, & re præclarissimè gesta, magnum sit adeptus nomen. Sub idem tempus, Antæ, facta in Thraciam irruptione, Romanorum illic degentium multos expilarunt, & in patriam abripuerunt captivos. Quorum unus, fortunæ beneficio, humanum, ac mitem nactus herum, vir ipse insignitè vaser, iisque instructus artibus, quibus obvium quemque caperet, præcluso penitus, quem optabat, in solum Romanum reditu, hanc fraudem commentus est. Herum convenit, & laudata ejus humanitate, Deum quidem amplissimè illam remuneraturum affirmat, se autem non commissurum, ut erga herum benignissimum ingratus videatur; at facturum brevi, ut magnam consequatur pecuniam, si modò optima suadenti sibi refragari nolit: Chilbudium enim, Romanæ militiæ magisterio functum, à Sclavenis teneri inter captivos, nec scire Barbarorum quemquam quid hominis sit: quare, si redimere Childubium, & ad Romanos reportare velit, ne dubitet, quin & laudem, & opes maximas ab Imperatore obtineat. His Romanus dictis herum statim quò vult inducit, seque in medios Sclavenos cum ipso infert: jam enim amicitiam hi Barbari foedere percusso junxerant, ac sine metu inter se versabantur. Ergo multa Chilbudii domino numerata pecunia, hominem redimunt; omnique abjecta mora cum illo abeunt.

abeunt. Ubi domum rediere, ex ipso quærit emptor, sitne Chilbudius Romanæ Magister militiæ? Ille id, quod res erat fateri non abnuens, omnia ordine verè pandit, se Antam genere, & ipsum esse: quo tempore cum popularibus contra Sclavenos, à se bello distractos, pugnasset, venisse in manus hostium: jam verò, quandoquidem rediisset in patriam, se quoque, uti lex juberet, liberum deinceps fore. Tum qui pro ipso aurum pependerit, vehementer stupere, seque ingenti spe depulsam queri. Hunc Romanus solari volens, & à vero longè abducere, ne quid obstaret suo domum reditui, insistebat firmissimè asseverare, hunc esse Chilbudium: at circumstantium Barbarorum metu impediri, quo minus rem planè ederet: si semel in solo Rom. pedem poneret, non modò passurum verum, sed illo etiam nomine procul dubio gloriaturum. Atque hæc primò cæteris Barbaris inscientibus acta sunt.

Postquam autem res in vulgus emanavit, Antæ ferè omnes convenere illius causâ, utque in commune transigeretur sanxerunt, magnum sibi emolumentum ex eo venturum rati, quòd Chilbudium Romanæ militiæ Magistrum, in sua jam tenerent ditione. Et verò hi populi, Sclaveni inquam, & Antæ, non uni parent viro, sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt, ac propterea utilitates, & damna apud ipsos in commune vocari solent. Aliarum etiam rerum ferè omnium ratio ab utrisque Barbaris servatur eadem, fuitque olim constituta. Unum enim Deum, fulguris effectorem, dominum hujus universitatis solum agnoscunt, eique boves, & cujusque generis hostias immolant. Fatum minimè norunt, nedum illi in mortales aliquam vim attribuant: at cum sibi vel morbo correptis, vel prælium ineuntibus, jam mortem adnotam vident, Deo vovent, si evaserint, continuò victimam pro salvo capite mactaturos: elapsi periculo, quod promissere sacrificant, eaque hostiâ vitam sibi redemptam credunt. Præterea fluvios colunt, & Nymphas, & alia quædam numina, quibus omnibus operantur, & inter sacrificia conjecturas faciunt divinationum. In tuguriis habitant vilibus, & rarè sparsis, atque habitationis locum subinde mutant. Cum pugnam invadunt, multi pedibus tendunt in hostem, scutula, spiculaque gestantes manibus. Loricam non induunt: quidam nec subuculam habent, nec pallium, sed cum femoralibus tantum, ad virilia usque aptis, hosti se offerunt ad certamen. Una est utrisque lingua admodum Barbara, nec formâ corporis inter se differunt. Sunt enim proceri omnes, ac robustissimi. Colorem nec summè candidum habet cutis, nec flavum coma, neque is planè in nigrum deficit, at subrufus est, & quidem omnibus. Vitam æquè, ut Massagetæ, victu arido, incultoque tolerant, toti, sicut illi, sordibus, & illuvie semper obsiti. Ingenium ipsis nec malignum, nec fraudulentum, & cum simplicitate mores Hunnicos in multis retinent. Nomen etiam quondam Sclavenis, Antisque unum erat: utrosque enim appellavit Sporos antiquitas, ob id, opinor, quia (σποραδην) hoc est, sparsim, & rarè positis tabernaculis regionem obtinent, quo fit ut magnum occupent spatium. Et verò ulterioris ripæ Istri partem maximam habent. Hactenus de gente illa.

Tunc Antæ, ut dictum est, virum hunc in conventu declarare cogerunt, se Chilbudium esse militiæ Magistrum Romanæ, ac neganti

Tom. I.

A supplicium minati sunt. Dum hæc ibi aguntur, interea Justinianus Aug. missâ ad hos Barbaros legatione, petit, ut commigrent omnes in antiquam urbem: Turrim appellant, quæ trans Istrum fluvium sita, conditaque olim à Trajano Romanorum Imperatore, multis ab hinc annis vacabat, à vicinis direpta Barbaris. Hanc ipsis urbem, agrosque circumjacentes, pro jure veteri, quoad Romanos pertinerent, daturum se Justinianus Aug. spondit, eorumque amicitiam aliturum omni studio, & pecuniam liberalissimè largiturum, modò ut icto secum tædere, Hunnis Romanum Imperium, incurfare volentibus se se usque opponerent. His auditis assensu Barbari, omnia præstituros se receperunt, si modò inter ipsos habitare Chilbudium juberet, restitutum in dignitatem Magistri Romanæ militiæ, eum, quem tenebant, Chilbudium ipsum esse ex animi sententia asseverantes. Ille spe objecta elatus, jam & ipse haberi se volebat, & dicebat esse Chilbudium Magistrum militum Romanorum. Ea de causa proficiscentem Byzantium, Narses in itinere offendit, & instituto colloquio, ubi impostorem deprehendit (quanquam latinè is loquebatur, & Chilbudii notas jam multas edoctus, scitè simulabat) conjectum in vincula, subegit technam omnem aperire, itaque secum Byzantium duxit. Ego verò illuc, unde divertii, redeo.

#### CAPUT XV.

*Valentinus, & Phocas Gothos Romam obsidentes la essunt, Bessâ intra urbis muros residente.*

*Ex insidiis intereunt. Missæ Romam à Virgilio Pontifice naves frumento onustæ, in potestatem Gothorum veniunt.*

*Totilas Valentinum Episc. mendacii insimulatum, manibus truncari jubet.*

EA, quæ narravi supra, agente Imperatore, Belisarius Valentinum, & Phocam, è suis unum Protectoribus, virum bello egregium, cum copiis ad portum Rom. misit, ut castellum Portuense cum ejus præsidio, cui præerat Innocentius, tuerentur, & pro virili parte castra hostium fatigarent excursionibus. Itaque Valentinus, ac Phocas, submisso Romam nuncio. Bessæ significant, se continuò in Gothorum castra inopinatum facturos impetum: proinde necesse esse, ut ex militibus, quos haberet Romæ, pugnacissimorum delectu habito, cum videret incursum fieri, subsidio curreret, quo utrique in Barbaros patrarent aliquid memorabile. Id Bessæ non placuit, quamvis militum tria secum haberet millia. Quare Valentinus, & Phocas cum quingentis castra hostium aggressi de improviso, nonnullos conficiunt: unde statim tumultus ad obsessorum aures pervenit. Cum autem ex urbe nemo erumperet, omnino incolumes ad portum celeriter se receperunt. Ad Bessam iterum mittunt, deque illius præpostera cunctatione exoptulant, & asserentes se alteram brevè impressionem daturus, hortantur, ut ipse in tempore viribus omnibus in Barbaros irruat. Nihilo is minus renuit cum hoste extra muros armis discernere. Valentiño autem, ac Phocæ deliberatum erat hostem invadere cum majoribus copiis, jamque se accinxerant; cum miles quidam Innocentii transfugit ad Totilam, retulitque factum iri postredie ex oppido

R r

oppido

oppido Portu in Gothos excursionem. Ille viros ad pugnam impigros, ubicunque commodum visum est, in insidiis posuit, in quas delapsi postridie Valentinus, & Phocas cum suis, amissa parte eorum maxima, ipsi quoque oppetunt: pauci vix elapsi, Portum repetiere.

Eodem tempore Vigilus Rom. Pontifex, è Sicilia, ubi morabatur, onustas frumento naves quamplurimas misit, persuasum habens eos, qui imposta ratibus onera agerent, Romam quomodocunque ingredi posse. Cum eæ naves in portum Romanum tenderent, re hostes cognita, momento antegressi, portum subeunt, & intra septum parietum delitescunt, ut simul, ac navigia illuc appulsa fuerint, ea nullo negotio capiant. Id conspicati, qui in oppido Portu præsidium agitabant, murorum pinnas certatim omnes ascendere, & vestium jactatione signum dare nautis, ne porro pergant, sed alio, quocunque fors tulerit, cursum detorqueant. Illi rem conjecturâ non assequentes, & Romanos, qui erant in oppido, exultare, seque ab illis in portum invitari existimantes, secundo vento festinationem juvante, portum intrarunt. Vehementur unâ Romani multi, inter quos erat Episcopus, nomine Valentinus. Confurgunt ex insidiis Barbari, navesque omnes, repugnante nemine, capiunt. Vitâ capto Episcopo servatâ, duxerunt illum ad Totilam: cæteris ad internecionem cæsis, trahentes navigia cum oneribus abierunt. Ex Episcopo quæ scire avebat percontatus Totilas, ipsum mendacii infimulatum, manibus truncavit. Ea sic acta, finis excipit hyemis, annique XI. istius belli, quod scripturâ Procopius est persecutus.

#### C A P U T X V I.

*Vigilius P. Byzantium accitur. Placentini se Gothis dedunt. Pelagii Diaconi in Romanos benignitas. Ad Totilam mittitur, inducias petiturus. Utriusque orationes.*

Vigilius Romanus Pontifex Byzantium Imperatoris accitu venit ex Sicilia, ubi jamdiu degerat profectiois illius causâ. Sub idem tempus, Romani, qui Placentiæ obsidebantur, cum jam rei cibariæ omnino inopes, & ad inandos cibos fame redacti, carne mutua vescerentur, se ipsi, & Placentiam Gothis dedidere. Hæc ibi, dum Romam quoque, à Totila obsessam, summa annonæ penuria premit. Erat in Clero Romano Pelagius Diaconus, Romam haud ita pridem cum magnis opibus reversus Byzantio, ubi diu moratus, in Justiniani Aug. amicitiam se se penitus insinuaverat. Obsessa urbe, maximam pecuniæ partem largitus inopibus, sua illa benignitate, ad pristinum nominis splendorem, quem apud Italos omnes obtinuerat, meritum adjecit cumulum. Romani, in summas angustias adducti fame, huic Pelagio persuadent, ut Totilam adeat, & paucorum dierum inducias ea conditione paciscatur, ut, si intra id tempus Byzantio subsidii nihil acceperint, secum urbem Gothis permittant. Eam gessit Pelagius legationem ad Totilam, qui venientem honorificè, & perbenignè amplexus, prior ita exorsus est.

Mos quidem est Barbaris ferè omnibus honore Legatos afficere: ego verò præterea ab ineunte ætate studui viros virtute præditos, qualis ipse es, in primis colere, & venerari. Reverentiam autem, & contumeliam in Legatum,

A non positam esse judico in sola vultus benignitate, vel arrogantibus eorum verbis, qui illos exceperint, sed in oratione plena veri, aut rursus inani, mendacique. Etenim cum illo perhonorificè agitur, cui nuda proposita veritate redeundi potestas fit: contra indignissimè habetur Legatus, qui auditis fallaciis, figmentisque revertitur. At tu, Pelagi, à nobis quid petieris consequere, præterquam tria, quæ tibi silentio provido transire præstat, ne cum frustratio consilii, quo huc venisti, ex te maxime nata fuerit, in nos culpam convertas. Aliena enim à statu, in quo sis, postulatio, irrita solet esse. Edico scilicet, ne vel Siculi cujusquam causâ, vel murorum Romæ, vel servorum, qui ad nos se contulerunt, me interpelles. Nam nec Siculo cuiquam Gothi ignoscere, nec stare hi muri, nec servi, qui nobis militant, pristinis dominis servire possunt. Ac ne videantur hæc à nobis proferrî temerè, statim subjiciendo causas, suspensionem expurgabimus. Fuit insula illa jam inde olim fortunatissima, cum proventu pecuniæ, tum frugum, quas parit, copiâ: itaut non suos modò incolas benignè alat, sed vos etiam Romani annonam inde, quanta opus est, quorannis exporteris. Quamobrem Romani Theodericum ipso initio rogarunt, insulæ frequens Gothorum præsidium imponere nollet, ne ipsorum libertati, felicitatique officeret. Eo loci res erat, quando hostilis exercitus in Siciliam appulit, numero, rebusque omnibus nobis impar. Siculi, conspecta classe, non id Gothis renunciarunt, non se comiserunt munitionibus, non hostem propellere decreverunt, sed promptissimè patefactis urbium portis, inimicas nobis copias porrectis manibus acceperunt; jamdiu, infidelissimorum, mancipiorum ritu, aucupati, ut opinor, occasionem evadendi fugâ ex herili manu, & novos, ignotosque sibi dominos nanciscendi. Inde hostes, tanquam ex propugnaculo, erumpentes, universam labore nullo occuparunt Italiam, & hac potiti urbe, tantum ex Sicilia advexerunt frumenti numerum, ut Romanis omnibus anno integro, quo obsessi fuere, suffecerit. Hactenus de Siculis, quibus Gothi nullo pacto veniam dabunt, scelerum gravitate omnem à fontibus avertente misericordiam. His verò hostes inclusi mœnibus, nunquam descendere voluerunt in campum, neque aciem nobis opponere: verum quotidianis dolis, & circumductionibus Gothos extrahendo, præter opinionem res habent nostras in sua potestate. Hæc ne in posterum patiamur, providendum est. Nam qui in fraudem semel per errorem incurrerint, si in eandem incidant, non præviso malo, quod jam usu compertum habuerint, non id adversæ fortunæ casu videtur factum, sed eorum, qui lapsi sunt, imprudentiæ, ut par est, adscribitur. Accedit, quòd murorum Romæ excisio vobis maxime utilis futura sit. Neutri enim deinceps consepiti, & com meatibus omnibus interclusi, ab aggressoribus obsidebuntur, sed utrique inter se acie decernent, & vos ærumnolis illis periculis expediti, in præmium cedetis victoribus. Quod ad servos attinet, qui ad nos concesserunt, hoc unum dicemus: Si illos, qui nostræ adscripti militiæ, à nobis fidem acceperunt, nunquam se pristinis dominis prodituri in manus vobis tradamus modò, profectò nec vobis fidem præstabimus. Non potest enim ita sanè, non potest fieri, ut qui pactionem cum omnium miserrimis factam violat, fidem erga alium quenquam constantem prober, sed

apud

apud omnes, quibuscum contrahit, perfidiam, veluti perpetuam ingenii sui notam, circumfert.

In hunc modum locuto Totilæ Pelagius ita respondit. Posteaquam dixisti, præclare vir, & me, & Legati nomen apud te valere plurimum, nos indignissimè habuisti. Amico enim, & Legato dedecus imprimit, non is, meo quidem iudicio, qui illi infringit colaphum, petulantiusque illudit, sed qui ipsum remittit, nihil suâ adeptum operâ. Neque enim homines Orationum munus suscipere solent, ut ab illis, qui ipsos admiserint, tractentur splendidè, verum ut ad eos, à quibus legationem acceperint, redeant, aliquid his utile pacto convento consecuti. Quare satius est ludibrio habitos, rei, cujus gratiâ venerint, partem confecisse, quàm auditis blandioribus verbis, spei irritos reverti. Jam si quid eorum, quæ excepisti, sit nobis opus, nolim id à te petere. Quorsum enim eum quis interpellat, qui compositionem præcidit, inaudita defensione? Neque illud tacuerim, patere satis, quàm benignum te præbiturus sis Romanis, in te arma ausis tollere, qui in Siculis, nusquam tibi adversatos, implacabile odium patefacere constitueris. Ego verò omisso rogandi tui consilio, legationem ad Deum convertam, cui indignationem movere solent tumidi supplicum contemptores.

## CAPUT XVII.

*Civium Romanorum ad Duces oratio, distante fame: cujus rabida vis describitur.*

**H**IS dictis, abiit Pelagius, quem ut Romani re infecta redeuntem viderunt, graviore cœperunt æstuarè dubitatione. Illos miserè perdebat ingravescens in dies fame: milites cibariis nondum defecti, se sustentabant. Quocirca Romani, factò agmine, Cæsarianos Duces, Bessas, & Cononem, conveniunt, ac multo cum gemitu lacrymabundi hanc habent orationem. Nos èd miseræ devenisse jam cernimus, ò Duces, ut si quid gravius in vos fortè committeremus, nihil esset, cur in culpam vocaremur, extrema necessitate optimam secum afferente excusationem. Nunc, quando re, & factò adesse nobis ipsi non possumus, vos adimus, quo verbis calamitatem exponamus nostram, ac desileamus. Videte ut benignè audiat, nec vos offendat orationis audacia, perpensâ nostri doloris vi. Nam qui desperare salutis cogitur, in factis, dictisque retinere modum nescit. Existimate, si vultis, Duces, nos nec Romanos esse, neque unius vobiscum generis, neque institutis civilibus iisdem uti, nec sponte in urbem accepisse primas Imperatoris copias, sed hostes à principio fuisse, & armis in vos sumptis, prælio victos, mancipia vestra jure belli, evasisse. Vestris igitur captivis præbere alimenta, si minùs vitæ communi paria, & quæ ipsi benè sufficiant, at certè quantum satis est ad victitandum, ut superstitès, rependamus vobis obsequium, quantumcumque servi præstare dominis debent. Si volentibus vobis est id factum difficile, nos manumittendos putate, ut laborem tumulandi fervos lucrifaciat. Quod ipsum si minimè nobis relinquatur, petimus saltem interficere nos dignemini: honestum vitæ exitum date nobis, nec mortem rerum omnium suavissimam invidete: sed uno actu Romanos ab innumeris molestiis vindicate. Bessas, his auditis, respondit, cibaria se

Tom. I.

**A** præbere non posse; occidere, esse impium; dimittere, periculosum. Belisarium, & Byzantio missum exercitum propediem affore asseveravit, itaque eos consolatus, remisit.

**B** Interea fames, longâ morâ invalescens, in magnum malum evadebat, cibos suggerens à communi usu, naturaque hominum abhorrentes. Ac primùm Bessas, & Conon, qui præsidio Romano præerant, frumentum, quod intra muros Romæ recondiderant affatim, milites etiam quod detrahebant de suo victu, Romanis divitibus multâ pecuniâ vendebant: medimnus enim frumenti septem constabat aureis. Quibus res domi non erat adèd ampla, ut se se alere tam carè possent, hi plenum fursuris medimnum quarta illius pretii parte mercati, eo vescebantur, necessitate cibum ejusmodi delicatissimè condiente. Bessæ Scutarii bovem, quem urbe egressi ceperant, Romanis vendiderunt aureis L. Si cui Romano mortuus equus, aliudve quidpiam suppeditabat, is inter felicissimos numerabatur, quòd carnibus extinctæ pecudis curare genium posset. Vulgus omnè nihil edebat aliud, nisi urticas, quæ passim circa urbis mœnia, atque in ruderibus copiosissimè nascuntur. Ac ne labra, faucesque laceraret herbæ asperitas, eas optimè coctas mandebant. Ita quidem, ut dictum est, Romani, frumento, fursureque emptis, reversi domum vitam trahebant, quamdiu aureos habuerunt: his verò deficientibus, permutatione suppellestilis universæ, quam ferebant in forum, diurnum sibi victum parabant. Denique, cum nec frumentum militibus Imperatoris suppeteret, quod Romanis divenderent, uno Bessâ paululum habente reliquum, nec Romanis quicquam, quo emerent, superesset, cuncti ad urticas se converterunt. Cumque hæc ipsa esca non sufficeret, neque eâ famem explere possent, plerique exhaustis, adductisque macie corporibus, & colore in luridum paulatim versò, spectris perfimiles fiebant. Multi inter ambulandum, dum dentibus urticas conficerent, repentè exanimes cadebant. Jam & stercore mutuo vescebantur, nec pauci violentas sibi manus inferebant. urgente fame: cum nec canes amplius reperirent, nec mures, neque aliud quodpiam animal, quo cibarentur. Romanus tum quidam erat, liberorum quinque pater. Hic illis circumfusis, & dapem succussa veste petentibus, non ingemiscens, nec turbatum præ se animum ferens, sed corde penitus premens dolorem, imperavit venirent secum, quasi escam accepturi. Ut venit ad pontem Tiberis, reducta ad vultum veste, eaque velatis oculis, de ponte in fluvium se præcipitem dedit, rem spectantibus filiis, ac Romanis, quotquot aderant. Deinde Cæsariani Duces, aliâ pro abitu expressâ pecuniâ, Romanos omnes, quibus migrare placuit, dimiserunt. Paucis in urbe relictis, cæteri, quòd cuique licuit, se proripuerunt. Plurimos, vigore corporis absumpto fame, in ipsa navigatione, vel terrestri itinere, mors oppressit: multi in via ab hostibus comprehensi, cæsique sunt. En quò fortuna Senatam, populumque Romanum adduxerat.

R r 2

GA-



## CAPUT XVIII.

*Epidamni de profectioe deliberatur . Belisarius suo Hydruntem adventu Gothos fugat . Totilas Tiberim munit . Joannes Calabriam recipit . Tullianus Brutios , & Lucanos eidem conciliat . Recimundum praelio vincit Joannes : quem Belisarius in portu Romano expectat .*

CUM Joannis, & Isaacis copiae Epidamnum pervenissent, seque adjunxissent Belisario, Joannes auctor erat, ut omnes trajecto sinu, terrestri irent itinere, & quidquid incideret, conjunctè ferrent cum universo exercitu. Id ab re esse Belisarius judicabat; fatius autem fore, si ipse quidem cum suis ad vicinam Romæ oram navigaret; iter enim terrestre longiorem habiturum moram, & aliquid fortè impedimenti: Joannes verò per Calabriam, eisque viciniam incedendo, agentes ibi Barbaros, oppidò paucos, exigeret, ac postquam regionem citra sinum Ionium positam subegisset imperio, copias secum jungeret ad oram Romæ finitimam, quò & ipse cum exercitu reliquo appellere cogitabat. Cùm enim Romani obsidione arctissima premerentur, vel minimam moram eorum rebus exitialem procul dubio fore arbitrabatur, ac mari quidem, si ventus secundus esset, ad portum Romanum quinto post die perveniri posse; terrâ autem proficiscientibus Hydrunte copiis vel dies XL. non suffecturos, Hæc ubi mandata dedit Joanni Belisarius, inde solvit cum tota classe, & vento flante violento, Hydruntem appulit. Gothi, qui hujus urbis castellum circumsedebant, simul eum advenisse intellexerunt, soluta obsidione, ad urbem Brundisium concesserunt, quæ Hydrunte bidui distat, in sinus litore sita, ac nuda mœnibus. Mox Belisarium maris illius fretum transmissurum rati, quo res loci essent, Totilæ significarunt. Ille omnem exercitum, tanquam si obviam iturus esset, accinxit, & Gothi, qui erant in Calabria, mandavit, ut pro virili parte transitum custodirent. At postquam Belisarius, secundo usus vento, Hydrunte solvit, Gothi, jam animo vacuo, se in Calabria negligentius gerere cœperunt, & Totilas, in castris consistens, aditus omnes diligentius interclusit, ne quid rei cibariæ Romam inferri posset. Hæc verò supra Tiberim molitus est. Optato loco, ubi fluminis alveus angustissimus est, procul ab urbe stadiis XC. oblongas trabes, ab altera ripa ad alteram pertinentes, in pontis modum disposuit, ac ligneas turres duas in utraque ripa fabricatus, custodes indidit bonos bellatores, ne actuariolis, aliisque navigiis, Portu profectis, in urbem pateret aditus.

Interea Belisarius in portum Rom. pervectus, Joannis copias expectabat. Joannes in Calabria transfretaverat, Gothi, qui ad Brundisium, ut dictum est, morabantur, nihil perferentibus. Duobus hostium exploratoribus in via captis, alterum illico occidit, alter ejus genua amplexus, vitam poposcit: Nam, inquit, nec tibi, nec Romano exercitui inutilis ero. Interrogatus à Joanne, quid commodi cùm ipsi, tum exercitui Rom. allaturus esset, si servaretur? effecturum se promissit, ut ipse Gothos improvisò opprimeret.

A Assensus Joannes illius precibus, ante omnia, equorum pascua ostendi sibi oportere dixit. Id quoque pollicito Barbaro, cum ipso profectus est. Ac primum equis hostium pascentibus injectis manibus, in eos insiliunt quicumque pedibus venerant, numero sanè multi, fortissimi- que: tum ad hostilia castra cursum intendunt. Inermes, imparatosque Barbaros inopinus impetus adèò perculit, ut virtutis obliti penitus ceciderint ibi plurimi, elapsi pauci ad Totilam se contulerint. Joannes Calabrorum animos dulci alloquio, ac blanditiis Imperatori conciliavit, multa illis bona cùm ab ipso, tum ab exercitu Romano spondeus. Digressus properè Brundisio, Canusium occupat, urbem in media sitam Apulia, ac Brundisio diremptam itinere dierum V. ad occasum, & Romam versùs. Canusio stadiis XXV. absunt Cannæ, ubi ingentem olim cladem Romanis ab Annibale Pœnorum Duce illatam ferunt.

B Hic Venantii filius Tullianus, Romanus genere, inter Brutios, ac Lucanos plurimum, pollens, Joannem adiit, deque facinoribus in Italos à Cæsariano exercitu antea admittis questus, recepit, si quid clementiæ illis in posterum exhiberetur, se ita Brutios, Lucanosque in jus, ac ditionem Imperatoris revocaturum, ut ei vectigalia perinde, ac priùs penderent, quippe qui Barbaris, iisque Arrianis, non sponte se dedidissent, at cùm hostium vi, tum maximè Cæsarianorum militum injuriis adacti. C Ubi Joannes omni asseveratione affirmavit, illos deinceps benefacturos Italici, Tullianus ei comitem se se addidit. Ex illo ab Italici timere, sibi milites deserunt, ac ferè omnia citra sinum Ionium habuerunt amica, subditaque Imperatori.

D De his certior factus Totilas, lectos CCC. Gothos Capuam mittit. jubetque, ubi Joannis copias inde Romam euntes viderint, ponè sequi incautas: curæ cætera sibi fore. Quapropter veritus Joannes ne ab hostibus circumvenirent, omisâ ad Belisarium profectioe, ad Brutios, & Lucanos concessit. Quidam erat inter Gothos Recimundus, vir insignis, quem Totilas Brutis præposuerat, secum Gothos, & Romanos aliquot milites, Maurosque transfugas habentem, ut cum illis Scyllæum fretum, ac litus illud obsidens, caveret, ne quis inde in Siciliam solvere, vel ex insula, appellere illuc impunè posset. Joannes inopinata celeritate, adventus sui famam præcurrens, copias illas inter Rhegium, & Vibonem invasit, subitaque impressione adèò perculit, ut virtutis profus immemores è vestigio terga verterint. In montem, qui prope eminet difficilis aditu, ac præceps, se receperunt. Joannes in acclivi hostes affectus, & antequam inter disrupta se munitent, adortus, Maurorum, Romanorumque militum validissimè repugnantium maximam partem concidit: Recimundum, & Gothos cum reliquis omnibus in ditionem accepit. Re Joannes ita gesta, ibi restitit. Diem ex die expectans avidissimè Belisarius, nihil movebat, & Joannem vituperabat, quòd, quamvis Barbarorum florem haberet secum, ferro, & collatâ cum trecentis Capuæ præsidianis manu, viam sibi facere non tentaret. At Joannes, desperato transitu, in Apuliam cessit, & Cervarii (ad loco nomen) stativa habuit.



## CAPUT XIX.

*Belisarii, Romæ obsessa succurrere volentis, apparatus, profectio, & cum hostibus pugna. Isaacis temeritas. Turbatus nuncio Belisarius, incepto abstistit. Ipsius morbus. Isaacis interitus.*

**V**eritus Belisarius, ne obsessos Romanos ad gravius aliquid statuendum impelleret annonæ penuria, comneatus Romam quoquomodo inferre meditabatur. Et quoniam erat infirmior, quàm ut acie in campo cum hoste decerneret, hæc prius excogitavit. Junctis, ac validè connexis duabus scaphis latioribus, ligneam turrim imposuit, multò illis editiorem, quas ad pontem hostes condiderant. Earum enim mensuram probè ante compererat per quosdam ex suis, qui ad Barbaros transfugium simularant. In Tiberim ducentos induxit dromones, munitos tabulis, quas ad murorum formam eductas crebris foraminibus distinxit, ut in hostes tela inde emitti possent. Frumento in hos dromones cum aliis cibariis multis imposito, eosdem militibus fortissimis complevit. Milites alios pedites, equitesque utrinque ad Tiberis ostia in locis quibusdam firmis disposuit, ibique stare iussit, ac totis viribus prohibere hostes, si qui peterent Portum. Inducto huc Isaaci, oppidum, uxoremque suam, & quidquid inibi repositum habebat, commisit, præcepitque, nullo inde pacto pedem efferreret, ne allato quidem nuncio cæsum ab hostibus Belisarium; at in custodiam semper insisteret, ut, si quid adversi contingeret, receptum aliquem haberent. Et verò nullum ipsis in eo tractu munimentum restabat, erantque ubivis omnia inimica. Ipse conscenso dromone, classi ducem se præbuit, & scaphas trahi iussit, in quibus ligneam turrim construxerat. Turri lembum superposuit, pice, sulphure, resina, & aliis cujusquemodi, igni promptissimè concipiendo, alendoque idoneis, plenum. In altera amnis ripa, qua à Portu Romam itur, præstò aderat peditatus. Pridie Belisarius Bessæ miserat, ut die sequenti pluribus eductis copiis castra hostium fatigaret: quod ipsum jam ante eidem sæpe denunciarat. Verùm Bessas nec prius, nec modò in hoc congressu mandata exequi voluit. Adhuc enim ipsi soli nonnihil frumenti supererat. Quippe annonæ, quam antea Duces Romam ex Sicilia miserant, militibus, omnique populo sustenturam, ille perexigua parte concessa populo, maximam reconcliderat, interversam specie militaris annonæ. Et quia Senatoribus magno id pretio distrahebat, solvi volebat obsidionem.

Ergo Belisarius, ac Romana classis cum sudore multo, adverso flumine navigantes, pergebant: Gothi nusquam obsistebant obviam, seque continebant in castris. Romani, jam ponti proximi, præsidium offendunt hostium: qui ad fluvium hinc inde locati fuerant, custodiendæ causâ catenæ ferreæ, quam ibi Totilas paulo ante ab altera ripa ad alteram tetenderat, ut hostibus facultas omnis ad pontem subeundi præcluderetur. Telis Barbaros partim conficiunt: aliis dissipatis, ac sublatâ catenâ ad pontem rectâ contendunt, quem simul ut attigere, res geri cœpta est. E turribus Barbari fortissimè resistebant, jamque alii castris

**A** egressi ad pontem properabant. Tum Belisarius, caphis, quibus turrim superstruxerat, ad alteram applicitis hostium turrim, quæ propter viam Portuensium flumini imminebat, lembum incensum supra turrim hostilem devolvi iussit. Imperata Romani faciunt. Illapsus turri lembus, puncto temporis eam igni corruptit: quo Gothi una arserunt omnes, ad ducentos fere. Eodem incendio periit illorum Dux Osdas, Gothorum omnium bellicosissimus. Jam Romani fidenti animo Barbaros, qui è castris subsidio venerant, telis magis, ac magis impetere: illi casu perculsi terga dare, & pro se quisque in fugam ruere. Pontem contingebant Romani, ac parabant, eo protinus rupto, progredi, & absque ullo impedimento Romam petere. At quoniam fortunæ aliter visum erat, fraus invidi cujusdam Dæmonis rem Romanam hoc modo perdidit.

**B** Dum ita, ut dictum est, se se habent exercitus, interea ortus in Romanorum perniciem rumor ad portum venit, vicisse Belisarium, amovisse catenam, cæsis custodibus illius Barbaris, & cætera, quæ supra narravi, nunciat. His auditis, impotens animi Isaacus, in partem hujus gloriæ venire ardet, spreisque Belisarii mandatis, ad Ostiensem fluminis ripam advolat, atque ex militum numero, quos illic Belisarius collocaverat, assumptis centum equitibus, in castra hostium, quibus præerat Rudericus, vir egregius bello, invehitur. Repentino in Barbaros ibi positos facto impetu, cum nonnullos alios vulneravit, tum ipsum, qui occurrerat, Rudericum. Quare Gothi, statim relictis castris, se subdixerunt, post Isaacem majores hostium copias adesse rati, vel dolo adversarios deludentes, ut eos, quod & factum est, capere possent. Castra hostium Isaacus, & qui ipsum sequebantur, ingressi, argentum illic repositum, cæterasque opes diripiunt. Reversi extemplo Gothi, multis peremptis, Isaacem cum paucis aliis vivum capiunt. Belisarium citato cursu adeunt equites, & in manus hostium Isaacem venisse nuntiant. Belisarius auditis attonitus, quo modo captus Isaacus fuisset omisit quærere, acrumque putans de Portu, uxore, & rerum summa, neque ullam sibi munitionem reliquam esse, in quam postmodum se tutò reciperent, in stuporem decidit, quod certè ipsi nunquam antè contigerat. Itaque è vestigio reduxit exercitum, eo consilio, ut hostes imparatos adoriretur, atque oppidum omni ope recuperaret. Ita quidem Rom. exercitus inde re infecta discessit: ubi verò Portum attingit Belisarius, Isaacem insanivisse, & malè se perturbatum fuisse cognovit. Ejus animum dolore, & corpus morbo graviter affixit adversus hic casus. Excitata enim febris ipsum diuturnissimo cruciatu in extremum periculum adduxit. Post biduum mortuo Ruderico, ipsius vicem vehementius dolens Totilas, Isaacem vitâ spoliavit.

## C A P U T XX.

*Bessæ avaritia, & in Romano præsidio excitando negligentia. Isauri portæ Asinaria custodes prodicionem cudunt. Totilas Romanam capit. In templo Divi Petri à Pelagio placatur. Extrema Senatorum inopia. Totila in Rusticianam, ac feminas Romanas omnes benignitas.*

**B**Essas opes sibi cumulabat, in dies carius dividendens frumentum, cujus pretium necessitas egentium accendebat. Totus in ea cura, murorum custodiam, ac cætera, quæ securitatem præstarent, habebat in postremis. Militibus si libebat supinis esse, licebat. Pauci pro muro excubabant, idque negligentissimè. Etenim vigilibus dormire semper liberum erat, cum nullus esset ipsis præpositus, qui id curaret, nec quid custodes agerent, inspicere quisquam vellet, murorum stationes, ut mos est, obeundo. Præterea nemo civium cum illis agere excubias poterat. Siquidem perquam pauci, ut dictum est, in urbe erant reliqui, iique confecti fame.

Quare Isauri quatuor, qui custodiam ad portam Asinariam agitabant, captato noctis tempore, quo ipsis pro illa muri parte incumberebat vigilia, somni vice tradita vicinis sociis, funibus è pinnis ad solum usque suspensis, apprehensisque utraque manu, extra murum delapsi sunt, conventoque Totilæ promiserunt, se in urbem ipsum, Gothorumque exercitum accepturos, ac sibi in eo nihil negotii futurum asseverarunt. Ille ipsis gratias habiturum se maximas, & multam pecuniam largiturum pollicitus, si id præstarent, ex suis duos cum illis misit, inspecturos locum, quo Gothi in urbem aditum fore dicebant. Hi cum ad moenia pervenissent, arreptis funibus evaserunt ad pinnas, nemine eos voce interpellante, nec fraudem sentiente. Hic Isauri Barbaris ostendunt omnia: ascendere volentibus nihil obstare; & patere redditum, nullo obice interposito: eosque, ut hæc Totilæ referant, hortati, remittunt. Quæ cum audisset Totilas, etsi nuncio lætatus est, Isauros tamen suspectos habens, multum ipsis fidere noluit. Paucis post diebus, iisdem reversis, remque aggredi suadentibus, duos alios adjunxit comites, qui omnia diligenter explorata renunciarent. Isti ad ipsum reduces, eadem quæ primi retulerunt. Inter hæc complures Romani milites exploratum missi, haud procul ab urbe incidunt in Gothos decem aliquò proficiscentes, quos comprehensos ad Bessam statim adducunt. Mox ille hos Barbaros de consiliis Totilæ percontatus est. Respondent Gothi, spem esse, fore ut Isaurorum quorundam prodicione urbem capiant: jam enim res ad multorum aures Barbarorum venerat. His Bessas, & Conon auditis, ductisque pro nihilo, nullam curam adhibuerunt. Tertium ab Isauris conventus Totilas, & ad susceptionem impulsus, cum illis unum ex suis consanguineis, atque alios misit, qui simul ut ad ipsum redire, certo rei totius indicio, ejus animum ad consilium exequendum confirmant.

Primis tenebris, cum arma Totilas silentio copiis omnibus imperasset, eas ad portam Asinariam ducit, & Gothos quatuor, animo, roboreque præstantes, cum Isauris per funes ad

**A** pinnas eniti jubet; arrepto utique noctis tempore, quo cæteris vice sua dormientibus, pro illa muri parte vigilandum his erat Isauris. Illi urbem ingressi, nemine obsistente, ad portam Asinariam descendunt, exciduntque securibus lignum, quo utriusque parietis commissuræ inferto junguntur valvæ: iisdem ferramenta avellunt omnia, quibus claves indendo, fores claudere custodes consueverant, ac reserare, ut res poscebat. Sic portam ad libitum patefactam, Totilam, Gothorumque exercitum in urbem nullo negotio admiserunt. Insidias hostiles veritas Totilas, eos ibi in unum coactos dissipari non sivit. Tumultu seco in urbe, ut fit, exorto, Romani milites ferè omnes aliam portam, prout expeditum cuique fuit, evasere cum Ducibus: pauci cum Romanis residuis in sacras ædes se receperunt. Ex Patriciis, Decius, Basilus, aliique nonnulli, quibus equi suppetebant, fugientem Bessam secuti sunt: Maximus, Olybrius, Orestes, & quidam alii in templum Petri Apostoli perfugerunt. E plebe quingenti in urbe tota restabant, qui vix templis se committere potuere: cæteri jam ante partim aliò concesserant, partim fame, ut supra dixi, perierant. Totilas, multis per noctem nunciantibus Bessam, atque hostes sese proripere, testatus sermonem hunc auribus gratum suis accidere, eos insequi vetuit: Quid enim, inquit, hostium fugam jucundius contingat homini?

**C** Jam illuxerat, neque ullus locus erat suspicandi insidias; cum Totilas in templum Petri Apostoli sese contulit, precandi gratiam: Gothi in obvios ferro desævierunt: itaque è militibus interierunt XXVI. è plebe LX. Ut venit in templum Totilas, ei Pelagius, Christi oracula manibus prætendens, se obtulit, atque impensè obsecrans, Tuis, ait, parce Domine. Deridens ille, ac delicias faciens, ita subjicit. Jam supplex, Pelagi, venis. Cui Pelagius, Quoniam, inquit, tuum me servum effecit Deus. At tu, Domine, servis in posterum tuis parce. Huic Totilas petitioni concedens, edixit Gothi, Romanorum neminem omnium posthac cæderent, ac reservatis, quæ ipse habere vellet, pretiosissimis quibusque, cætera pro arbitrato auferrent. Multa in Patriciorum domibus reperit, maximeque ubi Bessas diversabatur: cum ille sceleratus Dæmon iniquè confectam, ut dictum est, ex vendito frumento pecuniam Totilæ congestisset. Hinc Romani, ipsique adeò Senatores, in primis uxor olim Boëtii, eademque Symmachi filia Rusticiana, quæ facultates suas egenis erogaverat, eò redacti sunt, ut in veste servili, ac rusticana panem, alia-ve cibaria ab hostibus petentes tunc victitaverint. Continenter domos obibant, & ostiatim pulsando, victum mendicabant; neque id pudori erat. Instabant Gothi, ut Rusticiana mactaretur supplicio, insimulantes, quòd exercitus Rom. ducibus ampla largitione corruptis, Theoderici statuas disturbasset; quo & Symmachi patris, & Boëtii mariti cædem ulcisceretur. At illam Totilas nullam affici injuriâ passus est, nec modò ab ipsa, sed ab aliis omnibus omnem amovit contumeliam; quamvis Gothi illas tori participes habere percuperent. Itaque earum nulla, nec viro juncta, nec virgo, nec vidua, turpem corpore vim excepit: unde Totilas magnam retulit continentiarum laudem.

## CAPUT XXI.

*Gothos ad justitiæ cultum hortatur Totilas. Somnii Romano ingratum animum exprobrat.*

*A Pelagio mitigatur. Ad Justinianum*

*Legatos de pace mittit cum epi-*

*jola. Hos ad Belisarium*

*Imperator remittit.*

**P**ostridie Totilas Gothis omnibus convocatis, sic verba fecit. Huc vos coëgi, Commilitones, non cohortatione ufurus nova, & inaudita: verum, ut ea repetam, quæ sæpe & à me dicta, & vobis probata, fructus maximos attulerunt. Nec tamen ideo monita jam fastidite. Etenim orationes, quæ ad vitam beatam ferunt, nullam satietatem afferre debent, etsi quis fortè pluribus verbis videatur agere importunius: siquidem beneficium, quod ex illis proficiscitur, respiciendum non est. Ajo igitur nos antea, cum ducenta fortissimorum militum millia conscripta haberemus, ingentes possideremus divitias, equorum, cæterarumque rerum vim maximam, ac prudentissimos ostentaremus senes quamplurimos, quo juvari singulariter videntur, qui in dimicationem veniunt, à septem millibus Græcorum victos, & regno, rebusque omnibus foedissime spoliatos fuisse. Nunc autem ad paucos redacti, nudi, miseri, omnino rudes, hostium viginti amplius millia vicimus. Ac res quidem gestæ, ut in summa dicam, ejusmodi sunt. Horum verò eventuum causas vobis, probè licet cognitæ, modò referam. Antehac Gothi æquitate cunctis posthabita, inter se, & in Romanos subditos scelera committebant, quibus Deus, ut par erat, commotus adversus illos unà cum hostibus bellavit. Quamobrem numero licet, virtute, & bellico apparatu adversariis longè superiores, occulta quadam, ac minimè perspecta vi fracti succubimus. Ergo situm in vobis erit, ut bona jam parta tueamini, nimirum cultu justitiæ: unde si deflectatis, illico Deus contra vos stabit. Neque enim certo cuidam hominum generi, nec naturæ gentium auxiliari in bello solet; sed iis, qui jus fasque impensius colunt. Neque ipsi difficile est ad alios bona transferre; cum arbitrii quidem humani sit solum abstinere injuria: at Deus omnia in sua ditione habeat, ac potestate. Quare dandam esse operam dico, ut inter vos, atque erga subditos æquitatis officia servetis: hoc est, ut certam felicitatem retineatis.

Cum hæc Totilas apud Gothos diservisset, coacto etiam Senatui Romano multa exprobravit, & cavillando objecit, quòd pluribus à Theoderico, & Atalarico affecti beneficiis, omnibus semper ornati magistratibus, ad Reip. administrationem adhibiti, opibusque aucti ingentibus, animo in Gothos tam beneficos ingrattissimo, summæque injuriæ cum exitio suo conjunctâ defecissent, & Græcos induxissent in patriam, sui proditores repente facti. Tum quærere, quid mali unquam Gothi ipsis irrogassent? instare ut dicerent, num quid boni à Justiniano Aug. accepissent? ac singula recensendo, commemorare honores ferè omnes illis ereptos; à Logothetis, quos vocant, impositam verberum vi necessitatem rationes eorum reddendi, quæ rem gerendo publicam in Gothos admisissent; sævientem bello æque ut in pace vestigalia à Græcis exacta: alia multa orationi intexuit, quæ infenso domino carpenti servos con-

**A** venirent. Denique Herodianum ipsis ostendens, atque Isauros, quorum prodicione urbem ceperat. Vos quidem, inquit, cum Gothis educati nullum nobis locum, vel desolatam, voluistis ad hanc diem concedere: hi verò nos ipsius Romæ, & Spoletii fecerunt compotes. Quare vos servi estote, dum hi Gothis amicitia, ac necessitudine juncti, magistratus vestros meritò obtinebunt. Hæc audita Patricii ferebant silentio: at Pelagius lapsos infelices à Totila deprecari non abstitit, donec ille eos remissit, promissâ clementiâ erectos.

**B** Deinde ad Justinianum Augustum Legatos misit Pelagium, ac Romanum Causidicum Theodorum, gravissimo devinctos jurejurando, fore ut sibi præstarent benevolentiam, & in Italiam quamprimum redire satagerent. Porro mandavit, vires omnes intenderent ad impetrandam sibi pacem ab Imperatore; ne Romam funditus excindere, & sublato internecione Senatu, bellum portare in Illyricum cogeret: literas etiam dedit ad Imperatorem, jam de rebus Italiae certiorum factum. Legati cum ad ipsum venissent, quæ habebant à Totila mandata exposuerunt, & literas reddiderunt, in hanc sententiam scriptas. Quoniam quæ Romæ contigerint, tibi planè esse comperta arbitror, ea silentio præterire constitui. Jam verò intelliges hujus causam legationis. Petimus ut pacis comoda, & amplectaris ipse, & nobis concedas: quorum monumenta, atque exempla præclarissima nobis suppeditant Anastasius, ac Theodericus, qui nuper ita regnarunt, ut pace, & felicitate ætatem suam impleverint. Hoc tibi si collibitum erit, meritò pater meus vocaberis; ac nos deinceps in quemcunque voles, habebis armorum socios. His lectis, & quæcumque Oratores afferebant, auditis, contestim illos Justinianus Augustus remisit, neque aliud tunc respondit ipsis, Totilæque rescripsit, nisi Belisarium belli Imperatorem esse, & propterea componere posse cum Totila arbitrato suo.

## CAPUT XXII.

**D** *Tullianus in Lucania Gothos fundit. Belisarius per literas Totilam revocat ab excindenda Romæ consilio. Totilas Romam penitus vacuum relinquit. Joannes Hydruntem se recipit. Tullianus deseritur.*

**E** **D**um hi Legati in Italiam Byzantio redeunt, interea res ita geritur in Lucania. Tullianus, collectis illius regionis agricolis, fauces angustissimas infederat, ne Lucaniam hostes infestarent. Custodiam conjunctè agebant Antè CCC. quos, Tulliani rogatu, ibi Joannes ante reliquerat. Etenim peritiâ pugnandi in salebris, angustiisque cunctos antecellunt hi Barbari. Quæ cum rescisisset Totilas, si Gothos tantum in illud discrimen mitteret, se non ex re facturum duxit. Quare multitudinem rusticorum contraxit, unaque missa exigua Gothorum manu, viribus omnibus tentare aditum jussit. Ubi congressi sunt, se se diu truserunt invicem. Demum Antæ virtute sua, quam situs loci difficilis adjuvabat, cum Tulliani agricolis in fugam hostes verterunt, affeceruntque ingenti clade. Cujus allato nuncio, statuit Romam solo æquare Totilas, ibique relicta majori parte exercitus, cum altera Joannem, & Lucanos petere. Ergo muros diversis in locis diruit; ita ut ruinæ tertiam ferè totius

totius ambitus partem efficerent. Ædificia quoque pulcherrima, ac magnificentissima delere flammis parabat, & mutare Romam in gregum pascua; cum factus certior Belisarius ad ipsum Oratores, & literas misit. Illi ad Totilam introducti, expositâ legationis causâ, literas reddiderunt, quarum sententia hæc ferè erat. Ut inventum virorum est cordatorum, ac vitæ civilis intelligentium, ordamenta urbibus nova addere, sic ea, quæ extant, abolere, nota est propria stultorum, quos non pudeat ejusmodi monumentum naturæ suæ posteritati relinquere, Romam autem cunctis urbibus, quæ sub Sole sunt, magnitudine, & dignitate præstare in confesso est. Haud enim unius viri opibus extructa fuit, nec brevis temporis beneficio tam ampla, splendidaque evalit: sed multi Imperatores, & præstantissimorum virorum catervæ plurimæ, & longæ dies, & immensæ divitiæ, huc ex universo terrarum Orbe cum alia quælibet, tum architectos, atque opifices coegerunt; itaque urbe, qualem vides, paulatim ædificata, virtutis omnium monumenta posteris reliquerunt. Quare si quam acceperint hæc injuriam, ea graviter in ætates omnes redundare videbitur, nec immeritò. Nam & majoribus virtutis memoriam, & posteris voluptatem ea spectandi opera adimet. Quæ cum ita sint, probè teneas velim, necesse esse horum alterum fiat, vel hujus belli victoriam tibi præripiat Imperator, vel eam fortè adipiscaris. Si viceris; Romam excisâ, non alienam urbem perdidideris, præclare vir, sed tuam: eadem servatâ, augeberis procul dubio possessione omnium præstantissima. Si deterior fortuna tibi inciderit, manente Roma, non parva tibi gratia apud victorem manebit: eâ deletâ, nullus erit reliquus clementiæ locus. Præterea nihil emolumenti ceperis ex tali facto. Huic demum consentanea de te erit apud mortales omnes opinio, quæ jam tibi impendet in utramque paratam partem. Etenim qualia sunt acta Principum, tale ipsi nomen ex iis ferant necesse est. Hæc scripsit Belisarius. Totilas verò perlectâ sæpe epistolâ, & accuratè perpensâ admonitione, dedit manus, nec Romam multare institit. Sua voluntate Belisario significata illico Oratores remisit, & maximam copiarum partem CXX. stadiis procul ab urbe ad Occasum castrametatum in Algido, stativa habere jussit, ut Belisarius nullam erumpendi Portu facultatem haberet. Ipse reliquum exercitum adversus Joannem, & Lucanos duxit. Romanos Senatores secum habens, cæteros cives omnes cum uxoribus, liberisque in Campaniam misit, nec Romam quemquam morari passus, urbem reliquit penitus vacuum.

Ubi Joanni renunciatum est adversus ipsum tendere Totilam, diutius in Apulia morari noluit, at cursu recepit se se Hydruntem. Abducti in Campaniam Patricii, quosdam è suis domesticis in Lucaniam miserunt de sententia Totilæ, suisque villicis imperarunt, ut cœpto abfisterent, & agros de more colerent, quos in potestatem dominorum redituros significabant. Illi, deserto Romano exercitu, in agris quieverunt: Tullianus aufugit: Antæ trecenti ad Joannem se retulerunt; atque ita quidquid est citra sinum Ionium, præter Hydruntem, in Gothorum, ac Totilæ ditionem iterum venit. Jam pleni fiduciâ Barbari manipulatim sparsi hac illac circumcursabant. Monitus Joannes, in eos numerosam emisit suorum manum, qui

A facto in hostes improvise impetu, multos interemerunt. Hinc Totilas affectus metu suos omnes colligit, & ad montem Garganum, media surgentem Apulia, metatus in castris Annibalis Pæni stativa habet.

## C A P U T XXIII.

*Martianus Spoletium Romanis recuperat.  
Belisarius Romam visit. Joannes  
Tarentum occupat, ac munit.  
Totilas Acherontide potius  
Ravennam petit.*

B I Nterea Martianus ortu Byzantius, unus ex eorum numero, qui, Romam captâ, cum Conone fugâ evaserant, Belisarium adit, rogatque, ut fictum ad hostes transfugium sibi permittat, Romanis magna allaturum se comoda pollicenti. Annuente Belisario discessit. Ejus aspectu vehementer lætatus est Totilas. Illum enim adolescentem singularibus certaminibus egregiè defunctum audierat sæpe, & viderat. Cum autem liberorum ipsius par, uxoremque haberet inter captivos, conjugem quidem, & natorum alterum ei continuo reddidit, altero retento obside, ipsum cum nonnullis aliis Spoletium misit. Jam ante Gothi, capto Spoletio Herodiani deditione, muros ejus æquarunt solo, & pro urbe positi Amphitatri (sic locum vocant urbanarum venationum) aditibus diligenter obstructis, Gothorum, transfugarumque præsidium ibi constituerant, ut circumjecta loca servarent. Itaque Martianus adjunctis sibi nonnullis persuadet, ut ad castra Romana redeant, edito in Barbaros aliquo insigni facinore. Mox ad præsidii Perusini Præfectum quosdam submittit, ac per illos re tota ipsi significata, instat, ut Spoletium copias quamprimum destinet. Præsidio Perusino tunc præerat Oldogando Hunnus, Cypriano ex insidijs interfecto, ut supra dixi, à quodam ex Protectoribus suis. Illo Spoletium veniente cum copiis, has ubi Martianus adesse proximè intellexit, cum militibus XV. (tot enim sociaverat) Præfectum præsidii derepente tollit è medio, portisque patefactis, in castellum accipit Romanos omnes, qui concisa hostium parte maxima, aliquot cœpere vivos, & ad Belisarium adduxere.

D Paulo post Belisario in mentem venit Romam ingredi, & quò calamitatis devenisset inspicere. Quare militibus delectis mille, eò contendit. Tum Romanus quidam ad hostes, qui castra habebant in Algido, transcurrens adesse nunciat exercitum Belisarii. Protinus Barbari, structis pro Roma insidijs, ut in propinquo apparuit Belisarius, insurrexerunt. Commisso acri certamine, virtute Romani suis hostibus, ac pluribus interfectis, statim Portum repetierunt. Ita res ibi cessit.

E Est Tarentum urbs maritima Calabria, bidui ferè distita Hydrunte, in via qua hinc Thurios, & Rhegium itur. Eò Joannes à Tarentinis invitatus cum paucis venit, cæteris in præsidio Hydruntino relictis, ac postquam urbem vidit laxissimam, & prorsus mœnibus spoliatam, totam propugnare se minimè possedificavit. Verum animadvertens ab urbis latere Aquilonari, circa locum augustissimum utrinque porrigi mare in sinum, ubi portus est Tarentinus, & Isthmum, qui in spatio proinde est interjecto, non minùs stadiis viginti patere; invento hoc usus est. Isthmi portionem ab urbe



be præcidit reliqua , & ab altera maris parte ad alteram sepsit muro , cui fossam præduxit . Huc non Tarentinis modò , sed accolis etiam omnibus congregatis , validum præsidium reliquit : itaque securi jam Calabri universi , defectionem à Gothis moliti sunt . Sed hæc hæc hactenus . Totilas verò , cum in Lucania castellum cepisset munitissimum , Calabriæque finitimum , quod Acherontidem Romani vocant , ac virorum non minus CD. ibi præsidium collocasset ; cum reliquis copiis petere Ravennam intendit , relictis in Campania nonnullis Barbaris , quibus illic agentium Senatorum Romanorum custodiam demandaverat .

## CAPUT XXIV.

*Roman recipit , munitque Belisarius . Totilam fortissimè repellit . Gothi Regi suo temeritatem exprobrant . Tibur concedunt .*

**T**unc Belisarius sapienti ductus audaciâ , consilium cepit , quod quidem spectantibus , audientibusque insanum initio visum est , sed in grande , & mirificè excellens virtutis facinus erupit . Paucis enim militibus ad Portus custodiam relictis , ipse cum cæteris copiis Romam se contulit , in animo habens , omni ope , & opera sibi illam asserere . Cum autem quidquid muri dirutum à Totila fuerat , brevi tempore reficere non posset , hac arte usus est . Lapidés , qui erant in proximo , collegit , ac tumultuario opere composuit , nulla re indita , qua vincirentur : quippe quòd nec calcem , neque aliud quidquam ejusmodi in promptu haberet , idque unum egit , ut speciem ædificii servaret in opere , quod & magna palorum vi foris muniit , cum antea fossam perpetuam mœnibus , ut in superioribus libris dictum est , circumdedisset . In id universo exercitu totis viribus incumbente , intra dies viginti quinque eo modo instauratus est murus , ubicumque excisus fuerat . Tum Romani , quotquot urbem circumcolebant , eò coierunt , impulsî Romæ manendi studio , & annonæ , qua hæc hactenus indiguerant , parata ibi copia à Belisario , qui naves quamplurimas omni re cibaria plenas amne Romam induxerat .

His Totilas auditis , confestim movit eum universo exercitu , & Belisarium , urbemque petiit , antequam Belisarius murorum portis aptare valvas potuisset . Nam Totilas eas omnes sustulerat , quas Belisarius à fabris inops compingere ante ejus adventum nequiverat . Jam urbi proximus Barbarorum exercitus , castris ad fluvium Tiberim positus , noctem egit . Postridie , primo Sole , vehementi ira accensi , tumultuosè mœnibus circumfunduntur . Belisarius pugnacissimorum militum delectu habito , illos valvarum loco ad portas objicit : reliquis imperat , ut desuper è muro pro virili parte aggressores propulsent . Asperrimè pugnatum est . Cum enim principio sperassent Barbari , fore ut urbem primo statim clamore caperent , deinde in ipsa re obicem nacti , & à Romanis fortissimè repulsi , acrius instabant , irâ animos ad majora viribus audenda excitante : Romani præter opinionem resistebant , audente ipsos , ut par erat , discrimine . Ingenti strage edita Barbarorum , quippe qui telis peterentur à vertice , cum utriusque labore , & duriori contentione fatiscerent , coeptum manè certamen

*Tom. I.*

**A** nox diremit . Offusis jam tenebris , Barbari suis in castris pernoctarunt , faucibus curandis intenti : Romani partim pro muro excubabant : alii , iique fortissimi , pro portis custodiam per vices agebant , positis ante illas compluribus tribulis , ut incurfus hostium morarentur . Porro hæc tribulorum figura est . Extrema palorum quatuor , æqualis planè longitudinis , inter se ita committunt , ut radii ab omni latere formam triangularem efficiant , eos autem humi temerè jaciunt . Itaque pali tres solo simulant firmissimè , quartus , qui unus eminent , viros , equosque præpedire solet . Et quoties quis tribulum voluit , tum qui erectus erat in cœlum palus , consistit humi , & elatus alter in ejus locum , accedere volentibus infestus est . Atque ii quidem sunt tribuli : Sic verò ut dicebam , utriusque noctem post pugnam traduxerunt .

**B** Postera luce , auso iterum Totila muros copiis omnibus oppugnare , Romani eodem illo modo tuiti , ac jam certamine superiores , in hostem erumpere non dubitarunt . Tum eorum quosdam longius à mœnibus abripuit instandi ardor , subducentibus se se Barbaris . A quibus cum jam essent circumcludendi , ne in urbem redire possent , re Belisarius cognita , eoque valida suorum manu , illis salutem attulit . Sic demum repulsi Barbari recesserunt , magno bellicosiorum amisso numero , ac plurimos reduxerunt in castra faucios , ubi se se tenuerunt , curantes vulnera , & arma reparantes jam partem maximam fracta , aliaque omnia instruentes . Multis post diebus , muro appropinquarunt , præ se ferentes oppugnationis consilium . Romani obviam effusi , cum illis manus conferuerunt . Fortè Totilæ vexillarius lethali plaga excussus equo , humi vexillum abjecit . Mox Romani , quicumque in primis certabant ordinibus , irruere , vexillum abrepturi unâ cum mortuo . Anteverunt Barbarorum animosissimi , vexillumque auferunt cum demortui sinistra manu amputata . Hanc enim ille aureo brachiali insigni ornaverat , quo gloriam hostium augere volebant , vitantes utique rediturum hinc ad se dedecus . In fugam consternato Barbarorum exercitu , Romani reliquum cadaver spoliarunt , atque hostes longè insecuti , cæsis permultis , in urbem omnino incolumes redierunt .

**C** Tum primores Gothorum omnes convenere Totilam , eique convicia ingerentes , ore durissimo exprobrarunt imprudentiam , quòd Romam positus , nec solo totam æquasset , ne amplius ab hoste posset occupari , neque ipse retinisset , at temerè corrupisset laboris sui , ac diurni temporis fructum . Nimirum hoc sunt homines ingenio : sententiam eventis rerum semper accomodant , & mente ad fortunam fluctuantem appulsa , reciproco judiciorum æstu jactantur . Itaque Gothi , quandiu Totilæ benè processerunt incepta , illum tanquam Deum suspexerunt , invictum , & inexpugnabilem prædicantes , cum urbes captas parte murorum aliqua nudari fineret . Semel autem re malè gesta , eundem conviciis , ut dictum est , proscindere non sunt veriti , paulo ante dictorum immemores , vel ea potius retexentes . Verùm fieri non potest quin his , ac similibus peccatis obnoxii sint semper homines , cum ingenito vitio committi soleant . Totilas demum , ac Barbari , soluta obsidione , ad urbem Tibur concesserunt , Tiberis pontibus ferè omnibus interscissis , ne Romani ad se facile

*S f*

*cilè*



filè venire possent : unum admodum pontem Milvium servavit urbis propinquitas . Tiburtinum castellum , quod ante everterant , totis viribus reedificarunt , cunctisque opibus ibi repositis , stativa habuerunt . Liberiùs jam Belisarius muri Romani portas ferratis foribus munit , & claves iterum misit Imperatori . Hyemis exitu clauditur annus duodecimus hujus belli , cujus historiam Procopius condidit .

## C A P U T XXV.

*Totilas ad obsidionem Perusiae hortatur exercitum, & eis à se malè gestas excusat .*

**A** Totila missæ pridem Perusiam copiae , castris circum urbis moenia positis , Romanos , qui illic erant , premebant obsidione . Ubi verò jam ipsos victus penuriâ laborare intellexerunt , ad Totilam destinarunt , qui rogarent , ut eò ipse universum exercitum duceret , existimantes faciliorem hanc esse , & expeditiorem viam potiendi Perusiam , & Romanos , qui ibi degerent , expugnandi . Tum Totilas Barbaros ad exequenda mandata parum alacres animadvertens , admonere illos , & hortari constituit . Quare vocata concione , ita ferè locutus est . Quoniam vos , Commilitones , abs re mihi succensere , & adversæ fortunæ casum iniquè ferre video , concionem modò advocavi , ut ex animis vestris evulsa prava opinione , eos ad meliora revocem , faciamque , ne & in me turpiter ingrati , & in Deum stultè contumaces esse videamini . Ea est natura rerum humanarum omnium , ut interdum succidant . Quisquis autem cum homo sit , offensum casibus animum præ se fert ; is meritò imperitus audiet , ac nihilo secius fortunæ necessitatem subibit . Porro consilium est , antea facta vobis commemorare , non modò ut vestras de iis , quæ acciderunt , querelas refellam , verùm etiam ut in alios meliùs convenire illas demonstrem . Etenim Vitigis initio , cum hoc bellum suscepit , Fanum quidem , ac Pisaurum , urbes maritimas , moenibus exiit ; Romæ verò , cæterisque omnibus pepercit Italiæ urbibus . Exinde nihil mali Gothos à Fano , Pisauoque invasit : Romani muri , ac cæteræ munitiones eventa , fat vobis cognita , Gothis , & Vitigi pepererunt . Ego igitur , postquam delatum à vobis regnum accepi , facta , quæ potiora visa sunt , sequi malui , quàm ea , quæ malè cesserant , imitando , detrimentum rebus asferre nostris . Haud multum quidem inter se differre ingenio videntur homines : at si cui magister usus accesserit , id perito discipulo suo tribuit , ut omnino præstet ejusmodi doctrinæ expertibus . Itaque , statim ut cepimus Beneventum , everfis illius muris , in ditionem nostram subjunximus alias urbes , quarum moenia similiter destruximus , ut hostiles copiae è munito loco bellum eludere nequirent , sed in campo cogere nobiscum congregari aperto Marte . Tum illi fugæ se comittebant : ego urbes captas deleri jubebam : vos prudens admirantes consilium , in id operam conferebatis , ita ut vestrum id opus meritò diceretur . Nam qui incepti effectorem laudatione accendit , earundem rerum æquè ipse molitor est . Jam verò à vobis ipsi disceditis , Gothi charissimi : postquam infanda temeritate Belisario victoria contigit , ob quam illum , tanquam virum fortem stupetis . Enimverò qui cæcà sunt audaciâ præditi , generosi vocantur faciliùs , quàm qui pru-

**A** dentiâ pollent , tutò cauti . Siquidem qui præter morem , ac modum ausus quidpiam fuerit , strenuitatis , cujus speciem habet opinione ornatur : dum cunctator in periculo sapiens , si exciderit cœpto , casus causam , & invidiam sustinet : sin rem ex sententia gesserit , nihil fecisse imperitis videtur . Præterea vos , quotquot mihi irati estis , non attenditis quæ tandem offensionis , ac doloris causa vobis acciderit . Num Belisarium creditis commendari re modo gesta adversum vos , qui captivitate elapsi , sumptis armis duce me , bello sæpe vicistis ? Quæ sanè si auspiciis virtutis meæ à vobis effecta sunt , linguas vestras illius reverentia tenere debet , istà ex humanis casibus accedente cogitatione , nihil ita à natura comparatum esse , ut semper in se consistat . Sin aliqua vobis fortuna victoriam illam attulit , rationibus vestris conducit , honore eam potius prosequi , quàm animo parum æquo , & facili , ne læsam cogatis oblivisci benignitatis suæ . Et certè qui fieri potest , ut non videantur à moderatione deficere , qui multis , ac magnis nuper aucti successibus , levi jam infortunio sic frangantur , & impatientiâ concidant . Quod utique aliud nihil est , nisi genus nostrum abnuere , & negare nos esse homines , cum nunquam labi unius sit Dei proprium . Vestrum igitur esse ajo , his omissis , hostes , qui Perusæ sunt , ardentissimè adoriri . Illis enim sublati , nos in statum optimum fortuna restituet . Insectum quidem fieri nunquam potest , quod jam factum sit : sed acerbam sortem expertis nova prosperitas oblivionem inducit calamitatis præteritæ . Cæterum nullo negotio Perusiam expugnabitis , quandoquidem Cyprianus , Romanorum urbem illam tenentium Dux , fortunæ ictu , & consilio nostro sublatus est . Ductore autem orbata multitudo viriliter non solet facere , præsertim si rei cibariæ penuriâ laboret . Nec nobis quisquam à tergo infestus erit . Idcirco enim fluminis pontes disjeci , ne inopinatis incurfibus malè acciperemur . Favent etiam mutuae inter Belisarium , & Joannem suspiciones , quas ex factis deprehendere licet , cum certò prodantur actis animorum dissidia . Nondum profectò ut vires sociarent adduci potuerunt : eò quòd interposita suspicio utrumque reprimat . Quos verò illa semel occupavit , in eorum animis invidia , atque odium unà habitent necesse est . His demum intercedentibus , nihil ad rem fieri potest . Secundum hanc orationem , Totilas Perusiam copias duxit : quò cum pervenissent , proximè muros castra locarunt , & fede fixa , obsidioni se adhibuerunt .

## C A P U T XXVI.

*Capuae Romani , & Gothi inopinatò confidunt . Gothorum fuga . Joannes Romanas Matronas recipit . Totilas in Lucania Joannem aggressus noctu imparatum fugat . Gilacii Armenis interitus .*

**I**Nterea dum hæc ibi aguntur , Joanni , castellum Acherontidem frustra obsidenti , audax consilium natum est , quo Senatui Romano salutem , & sibi magnam , insignemque apud omnes gloriam peperit . Certior enim factus Totilam Gothorum exercitum oppugnationi murorum Romæ intendere , delecto equitatus flore , nemine propositi conscio , in Campaniam

paniam contendit, neque diem, neque noctem intermittens. Nam cum ejus provinciæ oppida moenibus prorsus carerent, illic Totilas Senatorum reliquerat, ut improvise incurfu illum recipere ac sibi servare posset. Sub idem tempus, veritus Totilas, quod contigit, ne hostis facta irruptione captivos opprimeret, equitum copias in Campaniam misit: qui cum urbem Minturnas attigissent, cautius se facturos duxerunt, si partem maximam considerent, atque equos, multo viæ labore fessos, curarent: aliquot verò turmas Capuam, ac loca circumjecta exploratum mitterent. Porro spatium intercedit stadiorum trecentorum non amplius. Eos autem exploratores destinarunt, qui equis, corporisque viribus integris utebantur. Casu quodam illa die evenit, ut eodem ferè tempore Joannis exercitus, & hi Barbari numero CD. Capuam ingrederentur, cum neutri quidquam de alteris prius inaudissent. Certamen atrox repente oritur: primo enim conspectu ad manus ventum. Vi vincunt Romani, ac statim plerisque maçant. Pauci Barbari effugium nacti, cursu Minturnas evaserunt, quos ut vidèrè cæteri, partim cruore resperfos, partim tela adhuc ferentes infixâ corporibus, alios mutos, nec quæ sibi accidissent enunciantes, sed contentâ adhuc fugâ prodentes metum, illico inscensis equis unâ evolarunt, reversique ad Totilam, retulerunt hostium multitudinem venisse innumerabilem, hoc utique mendacio turpitudini fugæ medentes. Jam ante concesserant in Campaniam milites non minus septuaginta ex eorum numero, qui ad Gothos defecerant. Hi se se contulerunt ad Joannem, qui paucos quidem Senatores, eorum verò uxores fermè omnes ibi invenit. Etenim captâ Româ, plerique viri, ex fuga secuti milites, Portum tenuerunt, universæ fœminæ venerant in manus hostium. Clementinus, Patricius, cum in quoddam regionis illius templum perfugisset Romanum exercitum sequi noluit, Augusti iram merito veritus, quod antea Totilæ, & Gothi castellum Neapoli proximum tradidisset. Orestes, qui Consul Romanus fuerat, cum proximè abesset, equis non suppetentibus, illic invitus restitit. Nec mora: Senatores cum dedititiis militibus septuaginta Joannes in Siciliam misit.

Totilas dolore, quem his auditis maximum cepit, incensus, eò totus incubuit, ut à Joanne facti poenas repeteret. Quamobrem adversus illum exercitus partem majorem duxit, relictis ibi ad custodiam nonnullis ex eorum numero, quos ipse ducabat. In Lucania Joannes castrametatus cum suis mille, exploratores præmiserat, omniaque illi itinera à se indagata infederant, ne hostiles copiarum perniciem afferrent. Ac secum reputans Totilas, fieri non posse, ut Joannes in castris federet, quin haberet speculatores, itinera consueta deseruit, ac per montes, qui multi in ea sunt regione, iique præcipites, & valde editi, illò perrexit: quod certè nemo suspicari posset, cum illi montes invii existimentur. Qui illuc à Joanne missi speculatum fuerant, hostilis exercitus in eas partes adventu cognito, & si nondum satis liquebat, tamen id, quod consecutum est, veriti, ad Romana & ipsi castra se contulerunt, quò forte noctu pervenere cum Barbaris. Jam Totilas vehementi ira, non consilio ductus, stulti illius impetus animi fructum cepit. Cum enim exercitum decuplo majorem hostico haberet, neque obscurum esset expedire validioribus copiis lu-

Tom. I.

A ce, & palàm pugnare, ac proinde rem poscere, ut hostes diluculo adoriretur, ne in tenebris latere possent, id ille minimè observavit: alioqui videlicet hostes ad unum omnes cepisset indagine, sed iracundiæ indulgens nocte intempesta illos invasit. Eorum nemo prorsus se intendit ad firmitatem, quippe quòd plerisque adhuc somnus complecteretur. Nec tamen Gothi multam cædem fecerunt: at longè plurimos stratis excitos ita nox texit, ut egressi castris, in montes, qui magno numero proximè se attollunt, cursu evaserint. In his fuere Joannes, Erulorumque Dux Arufus: desiderati sunt Romani summum centum. Erat cum Joanne Gilacius, natione Armenius, popularium aliquot suorum ductor, qui nec Græcâ, nec Latinâ, nec Gothicâ, nec aliâ quapiam linguâ, nisi Armeniâ loqui sciebat. In eum quidam Gothi cum incidissent, rogarunt, quis esset? Nam obvium quemque interficere volebant, ne, quod in nocturno certamine proclive erat, mutuis conficere se vulneribus cogerentur. Ille unum hoc ipsis respondere potuit, esse se Gilacium Ducem, scilicet didicerat auditum sæpe nomen dignitatis, qua ab Imperatore ornatus fuerat. Hinc Barbari eum hostem esse intelligentes, tum quidem vivum ceperunt, at paulo post vitâ spoliarunt. Joannes, & Arufus contentissimâ fugâ Hydruntem cum suis se receperunt; Gothi, direptis Romanorum castris, discesserunt.

## CAPUT XXVII.

*Imperator copias in Italiam mittit. Veri Erulorum Ducis temeritas. Valerianus CCC. è suis ad Joannem mittit. Belisarius Tarentum proficiscitur. Scylæi nomen unde ducitur. Cynocephali, & Lycocranita cur sic appellati.*

Sic res militaris in Italia se habebat: Justinianus verò Augustus adversus Gothos, ac Totilam alias mittendi copias consilium ceperat ex litteris Belisarii, qui ipsum ad hoc impulerat, rerum statu persæpe significato. Ac primum Pacurium Peranii filium, & Sergium, Salomonis ex fratre nepotem, cum paucis misit: qui cum Italiam attigissent, reliquo exercitui statim semiscuerunt. Deinde Verum cum Erulis trecentis, & Varazem Armenium cum militibus octoginta, ipsumque aded Valerianum, Magistrum militum per Armenias, inde amotum cum Hastatis, Scutatisque Protectoribus suis plus mille, in Italiam proficisci iussit. Verus Hydruntem primus appulit, ibique relictis navibus, in castris Joannis manere noluit: at cum suis equitans porrò perrexit. Erat hic vir ingenio levi, maximè ebriosus, & ea re semper plenus inconsideratissimæ temeritatis. Cum proximè urbem Brundisium castra fixissent, hæc de re certior factus Totilas: Horum, inquit, altero præditus sit Verus necesse est, vel magnis viribus, vel amentia singulari. Eum igitur actutum petamus, ut vel virium suarum faciamus periculum, vel amentiam ipse suam agnoscat. Sic factus Totilas, validas contra illum copias ducit, quas ut jam adesse viderunt Eruli, in nemus vicinum confugerunt. Gothi facta indagine, amplius ducentos conciderunt, jamque ipsum Verum, ac reliquos in sentibus abditos capturi erant, cum salutem illis casus inopinatus attulit. Repente enim naves, quibus Varazes, & qui cum ipso erant Armenii vehebantur,

S f 2

tur,

tur, ad litus proximum appulsæ sunt. Quo Totilas viso, majorem, quam esset, exercitum adesse ratus, inde protinus abcessit. Tum qui Vero supererant, in naves cursu libenter se conjecerunt. Statuit Varazes non ultra tendere, at cum illis Tarentum petiit: quod Joannes Vitaliani nepos cum omnibus copiis paulo post venit. Hæc ibi.

Imperator autem Belisario scripsit, missum à se numerosum exercitum, cui ipsum adjungere se in Calabria, hostesque invadere oportet. Jam Valerianus, ad sinum Ionium progressus, alienum à suis rationibus censuit tum trajicere: eò quod tali tempestate, nimirum circiter brumale solstitium, nec militibus, nec equis commeatus sussecuri essent. E suis trecentos ad Joannem mittere satis habens, se quoque, postquam hybernasset, primo vere venturum recepit. Belisarius, lectis Augusti literis, è robore exercitus nongentos delegit sibi, equites videlicet DCC. ac CC. pedites: cæteris omnibus ad illius tractus custodiam relictis, Cononem præfecit, seque in Siciliam navigare tunc dixit. Mox inde solvit, in portum Tarentinum cogitans, præterito à leva Scylæo, ut vocant, oppido, ubi Poëtæ Scyllam fuisse perhibent: non quod eo loci mulier specie ferina, quemadmodum nugantur, extiterit, sed quia quondam, hodieq; in ea freti parte degit vis magna σκυλαχων, seu canum, piscium, quos jam catulos appellant. Principio quidem consentanea rebus nomina imponi solent: sed fama, dum illa apud alios circumfert homines, in eorum animis, veri ignorance errores parit, atque ita procedens tempus, continuò firmus fabulæ evadit artifex, ac Poëtas, testes rerum, quæ nunquam fuerunt, pro licentia illorum arti concessa, sibi convenienter asciscit. Ad hunc modum, quia quondam Corcyræ insulæ promontorium, quod ad orientem Solem spectat, indigenæ Canis caput appellaverunt, contendunt alii illic homines degere, qui caput caninum habeant. Præterea Pisidas quosdam nonnulli Lycocranitas ideo vocant, quia regionis illius mons λυκοῦ κρανία, sive Lupi caput dicitur, minimè verò quod sint iacolis lupina capita. Sed de his arbitratur quisque suo & sentiat, & loquatur: ego verò unde sum digressus, eò me refero.

### CAPUT XXVIII.

*Belisarius Tarentum navigans, tempestate cogitur Crotonem appellere. Re ab ipsius copiis initio bene, dein pessimè gesta, trepidè in Siciliam cum Antonina uxore trajicit.*

**E**Rgo Belisarius Tarentum quamprimum appellere satagebat. Est autem in illis partibus lunatum litus, cujus recessu, tanquam sinu, exceptum mare, longissimè in continentem infunditur. Patet illius oræ transmissio stadiamille. Extremis duobus, ubi insinuatio maris incipit, desinitque, duo adjacent oppida, quorum alterum, Croto, ad Solem occidentem spectat, alterum, Tarentum, ad Orientem: Thuriorum urbs medium litus obtinet. Adversà in eo tractu tempestate, & venti cum fluctibus graviter luctantis vi represso navium cursu, ad Crotoniatarum portum applicuerunt. Ibi nec munitionem ullam, nec militis alendi copiam nactus Belisarius, ipse quidem eo loci substitit cum uxore, & peditatu, ut eò evocare Joannis exercitum, & ordinare posset: equites

**A** verò omnes procedere longius, & castrametari jussit ad regionis illius fauces, ductu Phazæ Iberis, & Barbationis Protectoris. Sic enim factum iri putabat, ut sibi, ac suis equis omnis generis commeatus nullo negotio providerent, possentque procul dubio hostem repellere in angustiis. Etenim Lucaniæ montes ad agrum, usque Brutium porrecti, ita arcto in spatio coeunt, ut duos tantum aditus angustissimos illic præbeant, quorum alter Petra sanguinis Latine dicitur, alterum indigenæ Labulam vocare solent. Est in eo litore Ruscia, Thuriorum navale: ultra verò, stadiorum circiter LX. interjecto spatio, Romani veteres castellum validissimum condiderunt, quo paulo antepotitus Joannes, egregium illic præsidium constituerat.

**B** Eò provecti Belisarii milites, in hostiles copias inciderunt, quas Totilas miserat, ut castellum illud tentarent. Repentè collata manu, quamvis numero longè essent inferiores, facile tamen virtute sua fuderunt Barbaros, & amplius ducentos interfecerunt. Reliqui ad Totilam fugâ reduces, quæ acciderant, pandunt ordine: Romani, castris ibi positus, stativa habent. Jam absentia Ducis, suæque abusi victoriâ, solutiùs agere cœperunt. Neque enim collecti locum tenebant, neque ad montium fauces metati, illas servabant, at per summam negligentiam noctu in tentoriis rarissimè sparsis somnum capiebant; de die palabantur, perquirentes cibaria, nullis circa viciniam dimissis exploratoribus, neque ulla alia cautione adhibita. Quæ cum Totilas planè comperisset, delectis ex universo exercitu tribus equitum millibus, in hostes tendit, eosque inordinatos, & ita, ut dictum est, palantes adortus ex improvise, perculit, turbavitque omnes. Tum Phazas è proximo, ubi tetenderat, obvium se ferens hosti, & viro forti digna edens facinora, nonnullis evadendi spatium dedit: at cum omnibus, qui ipsum stipabant, occubuit. Magnum casus hic damnum, luctumque Romanis attulit, quorum communis spes in viris illis bellicosissimis residebat. **D** Eorum, qui se subdixerunt, evasit quisque, quodcumque potuit. Primus Barbatio, Belisarii Protector, cum duobus aliis incitatissimo cursu Crotonem venit, quo res loco sint docet, ac sibi videri asserit Barbaros continuò affore. His Belisarius auditis, gravissimè dolens, classem properè conscendit. Inde cum solvissent, secundo vento, eadem die Messanam appulerunt, quæ urbs Siciliæ contra Rhegium sita, stadiis DCC. Crotone distat.

### CAPUT XXIX.

*Sclaveni Illyricum vastant. Terræ motus. Insolita Nili exundatio. Cetus, cui nomen Porphyrio capitur. Totilas Ruscianum castellum obsidet.*

**E**SUB idem tempus, Sclavorum copiæ, trajecto Istro flumine, totum Illyricum, Epidamnum usque, foedè vastarunt, obvios quoque sine ullo ætatis discrimine, partim mactantes morte, partim abducentes in servitutem, ac pecuniis spoliantes. Castella quoque regionis illius plurima, quæ firma prius videbantur, ceperunt, nemine resistente; ita ut circum cursando, impunè quovis penetrarent: cum illorum Duces, collecto ad XVM. exercitu

citu suo sequerentur, ut propius ad illos accedere non auderent. Anni hujus hyems crebris, iisque vehementissimis, & maximè horribilibus terræ motibus infesta fuit, qui omnes Byzantii, aliisque in locis noctu contigerunt, & incolis, obrutum iri se arbitrantibus, gravem attulerunt metum, sine ulla pernicie. Eodem anno, inundavit quidem Ægyptum fluvius Nilus, ac totam irrigavit, auctus cubitis amplius XVIII. At cum in superiori Thebaidæ aquæ subsedissent, & stato tempore intra ripas revocatæ, tractus illius incolis dedissent spatium sementem faciendi, & alia curandi ex more, in partibus inferioribus non se collegit effusus amnis: verum ibi infestâ morâ tempus omne sationis assumpsit, quod post homines natos nunquam contigerat. Alicubi recepta in alveum aqua haud multo post iterum restagnavit, itaque omnia corripuit semina, quæ terræ commissâ fuerant per illam temporis intercapedinem. Quæ inopinata calamitas magnis difficultatibus affecit homines, aliorumque animalium maxima pars interiit, inopiâ pabuli.

Tunc etiam Cetus, quem Porphyriem appellabant Byzantii, captus est. Cetus hic plus quinquaginta annos Byzantium, ac vicinas oras infestavit, haud continenter quidem, sed longa (si fors ita ferret) per intervalla. Naves multas submergebat, multarum vectores violento impetu conturbans longissimè dissipabat. Nec Justinianus Augustus ulla arte exequi poterat, quod urgebat, bellæ hujus capiendæ consilium. Quo tandem modo comprehensam fuerit dicam. Erat mare tranquillissimum, cum ad os Ponti Euxini ingens delphinum grex conflavit. Viso repente Ceto, quod cuique liquit delapsi sunt. Ad Sangaris hostia venere plurimi, quorum etsi nonnullos corripuit Cetus, ac statim glutiit; nihilominus cæteros persequi institit, seu fame, seu vincendi studio stimulante. donec ipsum imprudentem suus imperus propius terræ impegit: ubi limum nactus altissimum, vim adhibuit, ac nihil non egit, quod se quamprimum inde expediret. Verum adeo non ex illo tenaci coeno evasit, ut se se magis immiserit. Exciti omnes rei famâ accolæ, confestim accurrunt; sine mora, ac requie belluam undique contundunt ascis; ac ne ita quidem occisam, crassis funibus in terram subducunt. Cum eam in plaustra imposuissent, longam triginta ferè cubitos, latam decem deprehenderunt. Tum sectam, atque inter se distributam, nonnulli manducarunt continuò: alii partem, quæ ipsis obrigerat condierunt sale. Cives autem Byzantii, cum terræ motum sensissent, & quæ Nilo, Cetoque huic acciderant, cognovissent, eventurum statim prædixerunt, quod cuique allubescerat. Homines enim circumventi difficultatibus futura comminisci monstrificè, & molestias, quibus anguntur, vanis prognosticis levare gaudent. Ego verò divinationes, ac portentorum interpretationes relinquens aliis, id probè scio, Nilum terræ diutius innatando gravia peperisse incommoda, & sublata mala fuisse plurima, Ceti interitu. Sunt qui Cetum alium captum affirmant; non eum, cujus mentionem feci. Sed illuc jam oratio redeat, unde deflexit.

Totilas rebus, quas ante narraui, gestis, certior factus Romanos in Rusciano castello cibariis egere, seque illos brevè expugnaturum ratus, si commeatibus omnino intercluderentur, castra proximè metatus est, & statariam inchoavit obsidionem. Exacta hyems annum

A terminat decimum tertium hujus belli, quod Procopius literis prodidit.

## CAPUT XXX.

*Imperator pedites mittit. Valerianus Belisarium convenit. Antonina Byzantium proficiscitur.*

*Theodora Aug. obitus. Præsidii Ruschiani cum Totila compositio. Conon Romæ à militibus interficitur. Belisarius, & Joannes coeunt, ut Rusciano suppetias ferant.*

*A Gothis repelluntur. Nova consilia ineunt. Totilas Ruschianum castr. capit. Ejus sævitia in Chalazarem. Antonina ab Imperatore reditum impetrat Belisarii.*

B  
C  
D  
E  
JUSTINIANUS Augustus militum haud minis duomillia peditum in Siciliam navibus transportari iussit, mandavitque Valeriano, ut abjecta omni cunctatione Belisarium conveniret. Ille trajecto sinu, Hydruntem appulit, ibique Belisarium cum ipsius uxore offendit. Subinde Antonina, Belisarii conjux, Byzantium proficiscitur, majorem ad hoc bellum apparatus rogatura Augustam. Verum Theodora Augustam morbo obierat, exactis in principatu annis XXI., ac mensibus tribus. Interea, qui in Rusciano castello obsidebantur, rei cibariæ penuriâ pressi, instituto cum hostibus colloquio, promiserunt se, ea lege, ut incolumitatem cuncti retinerent, tradituros castellum mediæ ferè æstate, nisi quid subsidii hoc interim spatium acciperent. Erant ex Italis in eo castello cum alii multi nobiles, tum frater Tulliani Deopheron: ex Romano exercitu equites Illyrii CCC. quos ibi Joannes collocaverat, sub Chalazare Prætorio, natione Massageta viro bellicosissimo, & Gudila Thrace: acierant & pedites centum, à Belisario missi ad castelli custodiam. Eodem tempore milites, quos in præsidio Romæ Belisarius constituerat, Cononem Præfectum suum trucidant, insimulantes, quod damno suo mercaturam frumenti, cæteræque annonæ faceret. Mox quosdam e Sacerdotibus Legatos mittunt, denunciantque, nisi criminis hujus amnestiam, ac certi temporis stipendia ex ærario sibi debita ab Imperatore accipiant, se ad Totilam, & Gothos nullâ interpositâ morâ transituros. Eorum petitioni Imperator concessit.

Belisarius, Joanne Hydruntem accito, cum ipso, & Valeriano, cæterisque Ducibus, magna classe collecta, rectâ Ruschiam navigare maturat, illic obsessis afferre opem contendens. Qui in castello erant, ea classe ex edito prospecta, in spem optimam ingressi, deditionis faciendæ consilium abjecerunt, quamvis jam dicta dies adesset. Ac primò orta tempestas violentissima naves omnes toto æquore disjecit eo facilius, quod litus illud omnino importuosum est; itaque multum temporis inutiliter fluxit. Deinde in Crotonis portum collecti, solverunt, intento ad Ruschiam cursu. Quos ut videre Barbari, conscensis equis, eo consilio ad litus convolant, ut hostem prohibeant exscensu. Hic suos longa serie Totilas constituit adversos navium proris, ac partim hastis, partim arcubus tentis instructos. Quo Romani spectaculo attoniti, neque audent accedere, aliquandiu steterere procul in anchoris. Post, desperata exscensione, retro omnes cesserunt, & profecti, ad

ad Crotonis portum iterum applicuerunt, ubi consilio habito, fatius fore visum est, si Belisarius Romæ rebus optimè provisum iret, eo-que commeatus inveheret, dum Joannes, ac Valerianus, viris, & equis in terram expositis iter in Picenum facerent, lacessituri hostes, qui regionis illius oppida obsidebant. Quo factum iri sperabant, ut Totilas ab obsidione retraheretur. Ac Joannes quidem cum suis, numero mille, executus est consulta: Valerianus verò, periculum veritus, & classe circum finum vectus Ionium, Anconam rectà navigavit. Hac enim via se ad Picentes tutò perventurum, & Joanni juncturum vires putabat. Totilas autem obsidionem solvere noluit, sed ibi consistens delectos ex copiis bis mille equites in agrum Picenum misit, ut conjunctè cum Barbaris, qui illic degebant, Joannem, & Valerianum propellerent.

Jam in castello Rusciano obsessi, cum eos annona, spesque mittendi à Romanis auxilii penitus defecissent, Gudilam Prætorianum, & Deopherontem Italum ad Totilam legarunt, pacturos pro vita, & actorum veniam petituros. Spondit Totilas, se in neminem animadversurum, præterquam in Chalazarem, utpote pactæ fidei violatorem; cæteris omnibus facturum se delicti gratiam. Castello igitur ita capto, statim Chalazarem, ambabus manibus, ac verendis truncatum, vitâ etiam spoliavit: milites, si qui manere vellent, rebus suis gaudere jussit, ea lege, ut Gothorum signa pari cum ipsis conditione sequerentur, quod in aliis à se captis munitionibus factitaverat: quibus manere non collibitum esset, edixit, abirent nudi quòcunque animus ferret, quod invitum quenquam habere noller armorum socium. Tum Romani milites LXXX. exuti pecuniis, Crotonem se contulerunt, reliqui rebus salvis ibi mansere: Itatorum opibus omnibus ablatis, corporibus planè temperatum est. Interea Belisarii coniux Antonina, cum Byzantium post Augustæ obitum pervenisset, Imperatorem rogavit, ut eò virum revocaret, quod facillimè impetravit, cum ad hoc Justinianum Augustum impelleret bellum Persicum, quo jam is gravissimè urgebatur.

#### C A P U T XXXI.

*Prima conjurationis in Justinianum Aug. semina. Artabanes ex Africa redux, procius Præjecta nuptiis Imperatoris, repudiatam uxorem recipere cogitur. Præjecta cum Joanne Pompeji filio nuptiis graviter offenditur. Germanus Justiniani nepos, hæres à fratre Boraide institutus, turbatur à patruo.*

Inter hæc, in Justinianum Augustum conspirarunt nonnulli, qui quo id modo consilium ceperint, eoque diffato nihil effecerint, jam jam narrabo. Cum Artabanes Gontharin tyrannum sustulisset è medio, ut in superioribus libris memoravi, desponsam sibi Præjectam, Imperatoris ex sorore neptem, uxorem ducere vehementissimè cupiebat. Quod ipsa quoque optabat maximè, non ex amore in hominem, sed quod plurimum deberet illi: utpote qui Areobindi mariti necem ultus esset, ipsamque captivam, & ad Gontharis tyranni thorum brevi rapiendam, vindicasset in libertatem. Promisso invicem lubentibus animis matrimonio, Præjectam quidem Artabanes ad Imperatorem misit, ipse verò, quamvis universæ Afri-

ca Comes creatus esset, confictis inanibus causis, Imperatorem rogavit, ut se Byzantium revocaret. Eò trahebatur nuptiarum spe, quæ cum alia plurima inde ventura bona, tum propinquum deinceps Imperium ipsi ostentabat. Etenim sic sunt homines: in partâ præter opinionem felicitate, animum tenere nequeunt, sed ulteriora cupidè expectant, neque abstant spem extendere, donec ipsam, quam adepti sunt, felicitatem malè amiserint. Annuens igitur Imperator, Artabanem revocavit Byzantium, alio in ejus locum suffecto Africæ Comite, ut alibi dixi. Postquam Byzantium Artabanes advēnit, cum admirationem rebus gestis, tum verò maximè gratiam popularem collegit proceri dignitate corporis, indolis liberalitate, & brevilocutionis studio. Eundem eximie ornavit Imperator: creatum enim Magistrum militum in præsentem, & Fœderatorum Ducem, adscripsit Consulibus honorariis: Sed non potuit cum Præjecta jungere matrimonio, vivente adhuc uxore, ipsius populari, & contribuli, quam ille à pueritia ductam multis jam abhinc annis repudiaverat, culpâ fortè intercedente ex earum numero aliquâ, quibus uxores à se Maritos abalienant. Ac randiu quidem illa se domi tenuit, nihil movens, & statum, in quo erat, obscurè ferens, quandiu non bono fuere loco res Artabanis: jam verò ubi hic factis inclaruit, ac multum fortuna crevit, impatiens ignominie foemina Byzantium venit, supplex adit Augustam, ac virum repetit. Augusta, cui hoc natura insitum erat, ut afflictarum mulierum semper susciperet patrociniū, eam Artabani invictissimo obrusit, ac jussit esse consortem thalami: Præjectam autem Joannes filius Pompeji, qui frater fuit Hypatii, uxorem duxit. Rem hanc adversam non ferens modicè Artabanes, exacerbato animo dictitabat, sibi tam benè de Romanis merito permissum à nemine, ut sibi desponsam volentem volens uxorem duceret; quam verò odisset omnium maximè. se ad illius perpetuam consuetudinem cogi. Hominis mentem id gravissimè urebat: ita ut conjugii illi repudium iterum lubens remiserit paulo post, simul ac naturæ cessit Augusta. Germanus, Imperatoris ex fratre nepos, fratrem habuit Boraidem. Hic Boraidem Germani frater, non ita pridem obierat, fortunarum suarum parte maxima relicta fratri, stirpi-que omni ab eo propagatæ. Cum autem Boraidi & uxor esset, & unica filia, hanc ex bonis tantum habere jussit, quantum legis necessitas posceret. Quocirca Imperator filie favere maluit, quod Germanum maximè pupugit.

#### C A P U T XXXII.

*Arsaces ab Imperatore pænis affectus, in eum cum Artabane conspirat. Consilium aperit Changanangi, & Justino Germani filio. Justinus rem enunciat patri: hic Marcello Changanangis verba ex occulto Leontius excipit, & Marcello refert; Marcellus Imperatori indicat. Conjuratis in carcerem traditis, patet molitio. Judicium. Periclitanti Germano Marcellus egregiè patrociniatur. Pæna fontibus decreta.*

Ita cum Artabane, & Germano res Imperator constitutas habebat. Byzantii quidam erat Armenius, Arsaces nomine, ex Arsacidarum



rum sanguine, & Artabanis propinquis. Hic non ita pridem, dum aliquid adversus Remp. moveret, deprehensus fuerat, & apertè convictus prodicionis: nimirum res novas in Romanos cuderat cum Rege Persarum Chosroë. In reum nihil gravior Imperator statuerat: dorso tantum leviter cæso, eum per urbem traduci jusserat, camelo vectum: non corporis mutilatione, non multa, non exilio multaverat. Nihilominus Arfaces impositâ poenâ exasperatus, dolos in Justinianum, ac Remp. cepit animo coquere. Atque ubi vicem suam Artabanem, utpote propinquum, dolere animadvertit, magis, ac magis eum incendere, verborum insidias circumvenire; diu noctu, sine ulla intermissione carpere. Generositatem illi, ac mollitiem exprobrabat, utramque intemptivam: ut aliena damna depelleret, forti ipsum animo sustulisse tyrannidem, & correpto Gonthari, ab re vitam sua manu ademisse, cum is amicus esset, & convivator: jam verò tam ignavo metu torpere, cum patriam assiduis prædiis occupatam vectigalia insueta absumpissent; cum pater pactiois faciendæ specie cæsus fuisset; cum universa propinquitas per totum Orbem Romanum dissipata miserè ferviret, ac tali in statu rerum contentum esse Artabanem Romanæ militiæ Magisterio, & inani nomine Consularis. Tu quidem, inquit, me propinquum tuum dira passum, minimè commiseraris: ego verò tuum, & præclare, in utraque sponsa infortunium doleo, quòd tibi altera per injuriam erepta, altera per vim obruta sit. At nemo, in quo aliquantum rationis insit, vel ignavia, vel metu refugere debet à cæde Justiniani, qui sine custodiis in Museo cum grandævus Sacerdotibus ad multam noctem dedere soleat, indefesso studio sacros Christianorum codices volvens. Tum pergens, nec tibi, ait, propinquorum Justiniani quisquam se se opponet. Immo verò Germanus omnium potentissimus te lubens, ut equidem arbitror, juvabit cum filiis suis, jam adolescentibus, & in eum cum fervore ætatis, tum irâ succensus, qui rem sponte, nisi me spes fallit, suscipient, tantâ jam ab ipso affecti injuriâ, quanta nec nobis, nec alii cuiquam Armeniorum illata fuit. Talibus Artabanem præstigiis tentare non cessans Arfaces, ubi tandem pervictum vidit, alium quendam Persarum, cui nomen Chanaranges, participem fecit consilii. Erat Chanaranges præstanti corpore adolescens, sed levi admodum, ac puerili ingenio.

Postquam cum illo, & Artabane consilium, fermonemque Arfaces contulit, abcessit, pollicitus se in partes tracturum suas Germanum, ejusque filios, quorum erat major natu Justinus, primæ lanuginis adolescens, strenuus, ac manu promptus, & nuper ad sellam Consulare, evectus. Eum ubi convênit Arfaces, velle se dixit cum ipso clanculum agere in templo quodam. Ut illuc ambo ingressi sunt, ante omnia Justinum Arfaces rogat, juratò confirmet, se quæ audierit, mortalium omnium nemini unquam enunciatum, præterquam patri. Jurejurando devinctum, increpat, quòd cum proximè contingat Imperatorem, plebejos, ac gregarios homines publicis honoribus immeritò uti videat, & cum tantus sit, ab iis qui sanguine alieni sint à regia, administrari res patitur. Addit non ipsum modò videri esse contemptui Imperatori, sed ipsius etiam patrem, quamvis summa virtute præditum, & fratrem Justinianum ab eodem relinqui semper in priva-

A torum jacentes numero: commemorat averfa patri bona, quorum ipse, quantum in Boraidis voluntate erat, cum esset hæres institutus, parte maxima spoliatus iniquè fuerit: nec dubium esse, quin ab illo multò magis spernantur, cum primò ex Italia redierit Belisarius, quem in medio jam esse Illyrico fama nunciet. His Arfaces dictis, ad exitium Imperatori struendum impellit adolescentem, patrefactis quæ sibi ad eam rem cum Artabane, & Chanarange constituta fuissent. Quibus auditis, conturbatus Justinus, & quasi vertigine correptus, clarè tamen, & præcisè negat Arfaci, à se unquam, vel Germano patre committendum id facinus.

B Hæc uti se habuerant Arfaces Artabani renunciat: Justinus patri rem pandit ordine: hic cum Marcello, custodiis Palatinis Præfecto communicat, consultatque, sibi ne expediat indicare Imperatori. Erat hic Marcellus vir moribus gravissimis, ac silentii tenacissimus. Nihil agebat pecuniæ causâ: dicta, factaque ridicula averfabatur, nec soluto vivendi genere, sed aspero, & à deliciis alieno semper gaudebat, æqui idem fervantissimus, atque amantissimus veri. Tunc Germanum tenuit, quominus Augusto molitionem ederet. Neque enim, inquit, te ejus indicem esse convenit. Nam si quid Principi remotis arbitris volueris dicere, statim delationem suspicabitur Artabanes; ac si Arfaces elapsus fugâ latuerit, scelus incomperatum manebit. Ego verò rem leviter exploratam, nec mihi persuadere, neque ad Imperatorem deferre soleo. Itaque placet vel auribus illud meis accipere, vel familiarium meorum quempiam à vobis ita disponi, ut eum de conspiratione aliquid dicentem audiat. Tum Justino filio Germanus imperat, operam det, ut Marcelli mandatum fiat. Verùm Arfaces repulsam, ut dixi, apertè passus, aduci non potuit, ut ea de re loqueretur. Quare ex Chanarange Justinus quærit, num se adierit Arfaces de Artabanis sententia? Nam ego, inquit, nullum arcanum ejusmodi homini ausim credere. At si quid eorum, quæ facere sit operæ pretium, ipse mihi exponere velles, fortasse de communi consilio præclarum aliquid efficeremus. De his Chanaranges collocutus cum Artabane, Justinum nihil eorum celavit, quæ Arfaces, ipsi jam ante dixerat.

D Pollicito Justino nec suam ulla in parte operam, nec patris consensum de ore, Germanus cum Chanarange agendum censuit, ac dies colloquio constituta est. Quæ cum Germanus Marcello significasset, rogavit ex amicis aliquem mitteret, auritum testem verborum Chanarangis futurum. Leontium ille destinat, Athanasii generum, qui linguam æquitati, veritatique addictissimam habebat. Eum Germanus domum introductum, locavit in cubiculo, ubi crassius pendebat linteum, obtentum thoro, in quo epulari consueverat. Leontio intra hoc linteum abdito, ipse extra cum Justino filio constitit. Huc admissò Chanarange, clarè ex illius ore excepit Leontius quæcumque ipsi cum Artabane, & Arface deliberando perpensa fuerant. Inter quæ hoc in sermonem venit, si Imperatorem de medio priùs tollerent, quam Belisarius Byzantium advenisset, nullam consilij partem sibi processuram, cum Imperium quidem tradere Germano vellent; at verisimile esset Belisarium copias collecturum in Thracia, nec se impressioni illius repellendæ pares futuros: itaque rejiciendam esse rem in adventum

Be-

Belisarii: simul autem Byzantium ingressus, cum Augusto in Palatio agere cœpisset, eò tunc irrumpendum improvisò cum pugionibus fero crepusculo, & Marcellum, ac Belisarium cum Imperatore confodiendos; sic enim factum iri, ut liberis deinde res ex animi sententia componerent. Hæc Marcellus cum ex Leontio didicisset, ne sic quidem Imperatori coitionem prodere voluit, sed diu cunctatus est, ne nimia festinatione Artabanem temerè perderet. At Germanus id, quod contigit, veritus, ne qua videlicet suspicione ob dilationem aspergeretur, Buzi, & Constantiano rem totam edidit.

Paucis post diebus, cum Belisarius adeste jam proximè nunciaretur, Marcellus conspirationis seriem evolvit Imperatori. Hic statim Artabanem cum ministris in custodiam tradi jubet, & curam subjiciendi illos quæstioni nonnullis Magistratibus mandat. Jam in lucem prolata, & clarè literis excepta machinatione Augusti jussu Senatus universus in Palatio, ubi de litibus cognoscere solet, confedit, & perlecta, quæ tormentis expressa fuerat, confessione, nihilominus Germanum, ac Justinum ipsius filium in crimen vocavit, donec Germanus, producto Marcelli, & Leontii testimonio, suspicionem depulit. Nam & illi, & Constantianus, & Buzes jurati asseverarunt, nihil sibi à Germano suppressum, sed ita omnia, ut proximè narravi, se habuisse. Quamobrem illico Senatus omnis eum absolvit, ac filium, ut qui nihil in Remp. deliquissent. Imperatoriam aulam ingressis omnibus, animo Augustus percito fremebat, & in Germanum vehementissimè indignabatur. indicii tarditatem incusans. Ac duo quidam Præfecti molli adulatione sententiam ipsius probabant, pariter iratis similes, nec parum iram acuebant studio gratificandi illi aliena calamitate. Cæteri attoniti flebant, ejus voluntati conniventes non resistendo. Unus admodum Marcellus libera voce, rectaque oratione hominem servavit. Culpam enim in se convertens, ac pro parte virili instans, asseruit, Germanum celerrimè declarasse sibi, quid pararetur; se autem curiosius inquirendo, longiorem ei moram creasse, atque ita Imperatoris iram compefcuit. Hinc apud omnes Marcelli nomen evasit celebre; utpote viri, qui in rebus summè necessariis virtutem summam ostenderet. Artabanem Justinianus Augustus de gradu dignitatis dejecit, nec in ipsum, cæterosque acerbius quidquam statuit, satis habens attinere omnes honestà custodià, utique in Palatio, non in publico carcere.

### C A P U T XXXIII.

*Barbari Occidentis Imperium occupant. Possessionem Gallie, qua Gothi cesserant, Justinianus Francis asserit. Inter Barbaros soli Francorum Reges nummos aureos cum effigie sua cudunt. Gepædam, Langobardorum, Erulorumque res.*

**H**Ujus belli tempore, totius Occidentis imperio Barbari palam potiti sunt. Ac bellum Gothicum, cujus primordia præclaris victoriis Romani insignierant, quemadmodum supra narravi, eò recidit. ut non modò pecunias, & corpora plurima absque ullo impenderint emolumento, sed Italiam quoque amiserint, & Illyricum, Thraciamque ferè universam à Barbaris, utpote jam finitimis, fœdè vastari

**A** viderint, ac populari: quod ita contigit. Belli hujus initio, Gothi, ut in libris dixi superioribus, totà Gallie parte sibi subdita Germanis cesserant, illis, ac Romanis resistere se simul non posse rati. Quod ne fieret, adeò non impedire Romani potuerunt, ut Justinianus Augustus id confirmaverit, ne ab his Barbaris, si hostiles animos induerent, turbaretur. Nec verò Franci Galliarum possessionem sibi certam, ac stabilem fore putabant, nisi illam Imperator suis literis comprobavisset. Ex eo tempore, Germanorum Reges Massiliam Phocensium coloniam, ac maritima loca omnia, adeoque illius maris Imperium obtinuerunt. Jamque Arelate Circensibus præsent, & nummos cudunt ex auro Gallico, non Imperatoris, ut fieri solet, sed sua impressos effigie. Monetam quidem argenteam Persarum Rex arbitrato suo cudere consuevit: auream verò, neque ipsi, neque alii cuiquam Barbarorum Regi, quamvis auri domino, vultu proprio signare licet: quippe ejusmodi moneta commercio, vel ipsorum Barbarorum excluditur. Ibi Francis res ita cesserat.

**B** Jam Gothis, ac Totilâ bello superioribus, Franci maximam agri Veneti partem occuparunt nullo negotio, cum nec Romani illos arcere, nec Gothi utrisque arma inferre possent. Gepædes, qui olim urbem Sirmium, Daciamque omnem obtinuerant, ut primùm Justinianus Augustus ditioni Gothicæ regionem illam eripuit, agentes ibi Romanos abduxerunt in servitutem, & continenter progressi, vim, vastitatemque Imperio Romano attulerunt. Quare Imperator illis in posterum stipendia negavit, quæ jam inde olim à Romanis accipere consueverant. Cum autem urbem Noricum, & Pannoniæ munitiones, aliaque loca, ac pecuniam insuper maximam Justinianus Augustus Langobardis donasset, eam illi ob causam patriis fedibus relictis, in adversâ Istri fluminis ripâ confederant, haud procul à Gepædibus. At ipsi quoque Dalmatiam, & Illyricum ad limitem usque Epidamni pervagando, prædas abigebant, & captivos: quorum nonnullis fugâ elapsis, ac reversis domum, Romanum hi Barbari Imperium obibant, tanquam Romanis conjuncti fœdere, ibique si quos eorum, qui evaserant, agnoscerent, perinde ac sua mancipia fugitiva recipiebant, atque abstractos è parentum sinu, domum reducebant, nemine repugnante. Alia quædam Daciæ loca Erulis Imperator attribuit ad Singedonem, ubi nunc habitant, Illyricum, Thraciamque crebris populantes incursionibus. Ex his aliquot Romanæ militiæ dederunt nomina, Fœderatorum, ut vocant, adscripti numero. Cum autem Byzantium veniunt Erulorum Legati, omnia stipendia, vel eorum, qui ditioni Romanæ subditos expilant, ab Imperatore facillimè consecuti redeunt.

### C A P U T XXXIV.

*Dissidio inter Gepædes, & Langobardos orto, utrique per Legatos Justinianum in suas partes trahere conantur. Imperator auxilia Langobardis mittit. Barbari inter se pacem consciunt.*

**I**Ta Barbari Romanum Imperium inter se partiti sunt. Deinde maximo Gepædes inter, ac Langobardos invicem confines orto dissidio, utrique, belli mutui vehementissima incensi

incensi cupidine, pruriebant in pugnam, cui & certa dies præstituta est. Cum autem Langobardi se solos Gepædibus impares fore intelligerent, utpote numero inferiores, Romanos in societatem belli pertrahere decreverunt. Rursus Gepædes à Romanis pro jure foederis, quo juncti cum ipsis erant, petere constituerunt, ut vel unà secum arma fumerent, bellumque inferrent, vel integros servarent se se, & neutri genti faverent. Utrique igitur missis ad Justinianum Augustum legationibus, ab illo auxilium magnopere expectabant. Tunc temporis Thorisinus imperabat Gepædibus; Auduinus Langobardis. Utrosque audire statuit Justinianus Augustus, non in unum coactos coactum, at separatè admissos. Primi ad Imperatoris conspectum introducti Langobardi, ita ferè disseruerunt. Vehementer miramur, Imperator, absurdam Gepædum insolentiam, qui post tot, tantasque injurias vestro illatas à se Imperio, nunc etiam dedecus gravissimum vobis imposuri accedunt. Nam licentiam in vicinis extrema plenam indignitate si solum exercent, qui illos arbitrati capti admodum faciles esse, eorumque bonitate, quos iniquè violarunt, abusi, ipsos adeunt. Jam quoniam id perpendatis rogamus, quo sint animo Gepædes in amicitia. Sic enim fiet, ut Romano optimè consulatis Imperio: siquidem hominibus semper licet certam futuri conjecturam ex præterito facere. Ac si Gepædes perfidiam uni alii cuiuspiam genti exhibuissent, nobis eorum ingenium, ac mores ostendere cupientibus, longa oratione, multo tempore, externisque testimoniis opus esset: jam verò vos ipsi exemplum præbetis recens. Hæc enim considerate. Ante hoc tempus, cum Gothi vectigalem haberent Daciam, Gepædes trans Istrum, ubi omnes olim federant, tenebant se omnes, potentiam Gothicam adeò reformidantes, ut trajectum fluvii nunquam tentarint. Tunc foederati, & amicissimi Romanorum, amicitiae nomine cum ab Imperatoribus fato functis congiaria annis singulis plurima, tum à te æquè munifico acceperunt. Jam ex ipsis libenter quæsierimus, quid unquam boni pro his beneficiis in Romanos contulerint. Nihil certè nec leve, nec magnum proferre possunt. Quandiu nihil fuit, quo vos læderent, tandiu se continuerunt, necessitate adducti, non voluntate. Nam quidquid trans Istrum est, habebatis pro derelicto: regione autem citeriori eos arcebat Gothorum metus. Quis verò gratum unquam appeller animum, nocendi impotentiam? & quæ stabilitas amicitiae in mero defectu virium ad peccandum? Aliter, Imperator, aliter se res habet: quandoquidem naturam hominis, & mentem, benè, vel malè affectam sola potestas ostendit, dum mores in lucem omnino profert agendi libertate. Ecce enim, ut primùm Gepædes, pulsos ex omni Dacia Gothos, ac vos bello impeditos viderunt, ausi sunt scelesti undique ditionem vestram invadere: cujus rei indignitatem quis possit verbis consequi? An non Romanum Imperium spreverunt? An non foederis, ac societatis leges violarunt? An non quos minimè lædi oportebat, habuere ludibrio? Nonne rebellant in Majestatem, cui servire gloriarentur, si tantillum vacaret contra ipsos arma expedire? Sirmium Gepædes tenent, à Imperator, & Romanos abstrahunt in servitutem, seque universà Dacià potiri jaçant; post cujus tandem belli pro vobis, aut vobiscum, vel in vos unquam gesti victoriam consecuti sunt? In

Tom. I.

A | cujus pugnae præmium illis ea regio cessit? idque postquam à vobis crebra stipendia, & jam ante, à tempore nescimus quò, pecuniam, ut dictum est, acceperunt. Hac porro ipsorum legatione nihil iniquius post homines natos susceptum est. Nam ubi in se bellum à nobis moveri intellexerunt, non dubitarunt venire Byzantium, seque sistere tam indignè habito Imperatori. Ac fortè per summam impudentiam vos ad bellicam societatem contra nos, vestris adeò rebus addictos, impellent. Quòd si eo consilio venerunt, ut injustè occupata restituant, est profectò cur Romani præcipuam ejusmodi poenitentiae, & sanioris consilii causam adscribant Langobardis, quorum metu illi compulsi, serò tandem, invitè licèt, resipiscunt.

B | Certè qui beneficium accepit, meritò gratiam habet illi, qui benefaciendi necessitatem imposuit. Sin necdum animum induxerunt alieno cedere, quantus est improbitatis hujuscemodi cumulus? Hæc simplicitate Barbarica, jejuna, & indiferta, non pro rei gravitate à nobis dicta sint. Tu verò, Imperator, ea supplens animo, ac perpendens, quæ breviori, quam par est, orationi nostræ defunt, Romanorum, & Langobardorum tuorum rationibus consule, adjuncta hac aliis omnibus cogitatione, Romanos jure coituros nobiscum, qui de Deo sentimus cum ipsis eadem, & Arianis, vel eo nomine adversaturos.

C | Hæc Langobardi. Postridie ad Imperatorem admissi Gepædum Legati, sic orsi sunt. Qui idcirco vicinos adeunt, Imperator, ut illos ad arma jungenda secum invitent, eos in primis ostendere decet, postulata ipsos afferre justa, ac sociis futuris utilia, itaque de causa legationis agere. Ac primùm injurià nos à Langobardis affici per se patet: cum litem judicio dirimere studeamus, nec par sit adhiberi illis armorum vim, qui ad judicariam disceptationem accedere velint. Deinde Gepædes, & numero, & fortitudine Langobardis longè præstare, quid est cur pluribus quisquam verbis apud illos, quibus probè noti sumus, demonstrat? Neminem autem vel mediocriter sanæ mentis putamus esse, qui, si victoriam sine periculo possit consequi à valentioribus stando, malit in manifestam perniciem ruere, sequendo arma infirmiorum. Ac vobis posthac Gepædes in aliis bellis militarem navabunt operam, rei ipsorum causam gestam gratiam vobis debentes, maximisque copiis vos, ut par est, efficientes victoriæ compotes. Id etiam attendere convenit, recentem esse Langobardorum amicitiam cum Romanis: Gepædibus societatem, familiaritatemque vobiscum veterem intercedere. Amicitia demum illa non facilè solvitur, cujus vinculum firmavit temporis diurnitas. Quare ne dubitate, quin nos non potentes modò, sed constantes etiam socios habituri sitis.

E | Atque ea sunt, quæ vos meritò ad societatem invitant. Jam quo ingenio sint Langobardi perspicite. Litem judicio componere, quamvis ad id sæpe eos provocaverimus, recusarunt, inconsideratæ pleni audaciæ. Nunc autem cum est bellum in manibus, infirmitatis suæ conscientiam ab incepto retracti, vos adeunt, idque agunt, ut pro ipsis Romani contra quam fas est, bellum suscipiant: cujus causam ex Sirmio, aliisque nonnullis Daciæ locis in nos conflaram fures hi proferunt. Atqui tot urbes adhuc, torque provinciæ supersunt Imperio tuo, ut nationes quæras, quibus partem ejus aliquam incolendam des. Profectò Francis, Eru-

T t

lis,

lis, hisque ipsis Langobardis tot urbes, tan-  
tasque regiones attribuisti, Imperator, ut ini-  
re numerum nemo possit. Nos verò amicitia  
tuâ freti, quod fieri volebas, egimus. Qui  
autem in animo habet rerum suarum partem  
profundere, illum, qui antevertit, atque ul-  
tro præceperit beneficium, eo, in quem gra-  
tiam ipse contulerit, multò meliorem judicat:  
si modo ille præsumpsisse rem videatur, non  
possessoris contemptu, sed amicitia singularis  
fiducia: quo modo se Gepædes in Romanos  
gesserunt. Quæ cum vestris animis subjecerim-  
us, rogamus, ut pro sociali jure Langobar-  
dos nobiscum viribus omnibus invadatis, vel  
certè à neutra steteris parte. Quo suscepto con-  
silio, rem æquam, ac Romano Imperio con-  
venientissimam facietis.

Ejusmodi fuit Gepædum oratio, quos Justi-  
nianus Augustus post longam deliberationem  
remisit irritos, ac jurato cum Langobardis fœ-  
dere, his misit equitum plûs decem millia,  
ducibus Constantiano, Buzæ, atque Aratio,  
quibus Joannes Vitaliani ex sorore nepos se se  
adjunxit, cum Imperator huic præcepisset, ut  
facto cum Gepædibus prælio statim cum suis  
inde in Italiam unde venerat, proficisci matu-  
raret. Eos sequebantur Eruli fœderati mille-  
quingenti, quibus præter alios Philemuthus  
præerat. Nam cæteri omnes Eruli ad tria mil-  
lia, cum Gepædibus coierant, à Romanis non  
ita pridem defectione sejuncti eam ob cau-  
sam, quam supra commemoravi. Tunc pars  
Romanorum socia arma Langobardis feren-  
tium, in Erulorum catervam, & Aordum Re-  
gis fratrem inopinatò incidit. Fervido com-  
missio certamine, vincunt Romani, & cum  
Erulis multis Aordum ipsum conficiunt. Simul  
cognoverunt Gepædes Romanorum exercitum  
appropinquare, diremptâ cum Langobardis  
controversiâ, pacem pepigerunt, invitis Ro-  
manis. Quorum exercitus, ea re intellecta,  
laborare plurimum cœpit. Jam enim nec pro-  
gredi poterant, nec regredi audebant Duces,  
veriti, ne Gepædes, Erulique facta simul in-  
curfione, Illyricum popularentur. Quare ibi  
consistentes, Imperatori, quo loci res deducta  
esset, significarunt. Atque hæc quidem illic sic  
acta sunt, ego verò orationem eò revoco, un-  
de digressa est.

### C A P U T XXXV.

*Indecorus Belisarii reditus ex Italia. Omen ipsius  
prosperitatis. Vigilus Papa Imperatorem ad  
recuperandam Italiam impellit. Justi-  
nianus in controversiis de religione  
totus est. Res Langobardicæ.  
Iliausi perfidia, ac  
succensus.*

**B**elisarius Byzantium indecorè profectus est,  
cum Italia quinquennio sic fuisset exclusus,  
ut nequivisset certis itineribus progredi; sed  
roto hoc tempore fugitans clanculum, & ab  
uno maritimo præsidio ad aliud navigans, oram  
continenter legisset: unde factum, ut liberiùs  
hostes Romam ipsam, cæteraque omnia subege-  
rint. Tunc & Perusiam, urbem Tusciæ Princi-  
pem, dira obsidione cinctam reliquit, quæ,  
dum ille esset in via, vi capta est. Cum per-  
venisset Byzantium, ibi deinceps mansit, divi-  
tiis affluens, rebusque illustribus antea feliciter  
gestis, cujus prosperitatis non obscurum à Deo  
omen acceperat, priusquam expeditionem Afri-

**A** canam fusciperet: sic autem contigit omen il-  
lud. In Byzantii suburbiis habebat hæredium  
Belisarius: Pantichium id vocant, situmque est  
in adversa continente. Hic, paulo ante quàm  
Belisarius adversus Gelimerem copias Romanas  
in Africam duceret, uvis exuberarunt ipsius  
vites. Ac vino, quod hinc provénit, cum fa-  
muli cados quamplurimos impleissent, eos in-  
cella reposuerunt, inferiori parte defossa humi,  
superiori accuratissimè obducta luto. Octo post  
mensibus, vinum in cadis aliquot fervens,  
lutum, quo quisque munitus erat, convulsit,  
restagnansque, ac largè fluens, solum adjacens  
sic inundavit, ut in eo magnum lacum effece-  
rit. Quo viso obstupefacti famuli, multas inde  
impleverunt amphoras, ac denuo obturatis luto  
iisdem doliis, nihil enunciarunt. Quod cum  
subinde sæpius factum vidissent, significarunt  
domino. Is verò non paucis, quibus familia-  
riùs utebatur, eò convocatis, rem ostendit, qui  
omen interpretantes, illi domui bona ingenia  
prædixerunt.

**B** Ita quidem cesserunt hæc Belisario. Vigilus  
verò Pontifex Romanus, cum Italis, qui ibi  
tunc aderant & plurimi, & nobilissimi, non  
absistebat Imperatorem urgere, ut viribus om-  
nibus Italiam sibi vindicaret. In primis stimu-  
labat ipsum Gothigus, Patricius, ac jamdiu  
Consularis, qui nuper ejus rei causâ Byzantium  
venerat. At Imperator, se Italiæ prospecturum  
pollicitus, in Christianorum dogmata maximam  
temporis partem conferebat, tollendis eorum  
controversiis intentissimus. Hæc agebantur By-  
zantii, cum Ildisgus natione Langobardus ad  
Gepædes se recepit, ob ejusmodi causam. Quo  
tempore Langobardis Vaces imperabat, nepo-  
tem habebat, nomine Risulfum, quem lex ad  
regnum vocabat, postquam ex vita Vaces mi-  
grasset. Vaces autem id providè curans, ut  
filio suo principatum relinqueret, Risulfum,  
falsi criminis reum actum, exilio multavit.

**C** Statim ille ex patria ad Varnos cum paucis  
profugit, relictis ibi duobus filiis. Hos Barba-  
ros pecuniâ Vaces ad Risulfi cædem perpellit.  
Filiorum Risulfi alter morbo extinguitur, al-  
ter, cui nomen Ildisgus, ad Sclavenos evadit.  
**D** Haud multò post morbo obiit Vaces, ac Lan-  
gobardorum principatus Valdalo obvenit, Va-  
cis filio, cui admodum puero tutor adhibitus  
Auduinus, regnum administrabat. Hinc multâ  
auctus potentiâ, brevè ipse regnum obtinuit,  
cum puerum repentiè morbus oppressisset. Na-  
to demum, ut dixi, bello Gepædes inter, ac  
Langobardos, protinus Ildisgus cum Lango-  
bardis, qui se ipsi adjunxerant, ac numerosa  
Sclavenorum manu ad Gepædes se contulit.  
Ac sperabant Gepædes fore ut illum in regnum  
inducerent. Jam verò facta cum Langobardis  
pace, extemplo Auduinus à Gepædibus, tan-  
quam amicis, Ildisgum repetiit. Hi tradere  
nolentes hominem, hortati sunt, ut inde quò-  
cunque vellet evaderet. Nullâ is interpositâ  
morâ cum suis, ac nonnullis Gepædibus volun-  
tariis, se se ad Sclavenos retulit. Hinc profe-  
ctus, Totilam, Gothosque adire instituit, ar-  
matorum non minus sex millia secum habens.  
Agrum ingressus Venetum, cum obvia Roma-  
norum manu, quam Lazarus ducebat, confixit,  
eâque in fugam actâ, multos occidit. Nec ta-  
men se admiscuit Gothis, sed iterum transito  
Istro flumine, ad Sclavenos concessit.

**E** Dum hæc ita fiunt, ut dixi, interea Iliausus,  
armiger Belisarii, genere Barbarus, animosus  
vir, atque impiger, qui in Italia captus re-  
manse-



manferat, ad Totilam, & Gothos temerè de-  
scivit. Confestim ipsum Totilas cum multis  
copiis, navibusque in Dalmatiam misit. Ille  
Muicurum (locus est maritimus, ac proximus  
Salonis) delatus, primùm quidem ad incolas  
se applicuit, gerens se pro Romano, ac dome-  
stico Belisarii. Dein verò ense districto, hor-  
tatus socios, repentè internecionem fecit, at-  
que opibus direptis omnibus illinc abcessit.  
Locum alium, quem Laureatam Romani vo-  
cant, in maris litore situm aggressus est, eoque  
facta exsensione, quos habuit obvios, de medio  
sustulit. De his certior factus, qui tunc Salonis  
præerat, Claudianus, copias in dromones, quos  
appellant, impositas adversus illum misit: quæ  
Laureatam de vectæ manum conseruerunt cum  
hostibus. Quibus claram adeptis pugna victo-  
riam, proripuit se quisque, quò potuit, relictis  
in portu dromonibus, ubi & aliæ naves erant  
frumento, cæterisque cibariis plenæ, quas om-  
nes cum Ilauis, & Gothi cepissent, obviis qui-  
busque cæsis, ablataque pecunia, Totilam con-  
venerunt. Exit hyems, unaque annus decimus  
quartus istius belli, quod Procopius scripsit.

## CAPUT XXXVI.

*Totilas Romam obsidet. Justiniani oscitatio. Isauri  
Gothis urbem produnt. Paulus cum suis  
in Adriani mole fortiter resistit.  
Totilas urbi capta parcat.*

**D**Einde copias omnes Romam Totilas du-  
xit, castrisque positis obsidionem cepisset.  
Fortissimorum militum tria millia delegerat Be-  
lisarius, iisque commissâ Romæ custodiâ, Dio-  
genem è stipatoribus suis unum, virum pru-  
dentia, ac bellica virtute præstantem præfe-  
rat. Quare longius obsidio protracta est: cum  
& obsessos ingens animus univèrso Gothorum  
exercitui pares videretur efficere, & Diogenes  
acerrimis custodiis uteretur, ne quis ad mœnia  
subiret infestus, fatoque ubivis intra urbis mu-  
ros frumento, annonæ penuriam prohiberet.  
Sæpe Barbari, tentata murorum oppugnatione,  
cessere retro, Romanis inde illos arcentibus  
virtute sua. Capto tandem Portu, Roma ve-  
hementius urgeri cœpit. Hæc ibi fiebant. Ju-  
stinianus verò Augustus, ut Belisarium reducere  
Byzantium vidit, Ducem alium adversus Go-  
thos, ac Totilam cum exercitu mittere consti-  
tuit. Quod consilium si executus esset, bello,  
ut equidem sentio, vicisset hostem, cum adhuc  
Romam haberet in sua ditone, & incolume  
illius urbis præsidium missis Byzantio auxiliis  
misceri posset. Nunc autem delecto primùm  
Liberio Patricio Romano injunxit, ut prætor  
esset: deinde, negotio fortè suborto aliquo,  
egregiam voluntatem deposuit.

Obsidio Romæ ducta longius fuerat, cum  
Isauri quidam custodes portæ, quæ Pauli Apo-  
stoli nomine insignis est, exostulantes nihil  
sibi per annos plures ab Imperatore datum, at-  
que eodem videntes tempore Isauros, qui Ro-  
mam Gothis ante prodiderant, magnis opibus  
gloriosos; Totilæ in clandestino colloquio pro-  
mittunt urbem se tradituros, ac tempus rei  
peragendæ constituunt. Cùm dicta dies affuit,  
sic fraudem instruxit Totilas. Primâ noctis vi-  
giliâ in fluvium Tiberim navigiola duo indu-  
xit, cum totidem tubicinibus, quibus præcepit,  
ut remis transmisso Tiberi, sub mœnibus quoad  
possent clangerent. Ipse Gothorum exercitum  
ad portam, quam Pauli Apostoli nomine infi-

Tom. I.

**A**gnem esse dixi, nihil hoste persentiente dispo-  
suit, ac præcavens, ne qua pars Romani præ-  
sidii noctis beneficio clam ex urbe se reciperet  
Centumcellas, cùm in locis circumjacentibus  
alia nulla munitio Romanis esset reliqua, viam,  
quæ eò ducit, valida caterva infedit, jussa fu-  
gientes conficere. Ergo qui in lintribus erant,  
cùm ad urbem accessissent, ex præscripto tu-  
bas insarunt. Attoniti Romani trepidare metu,  
ac tumultuari, temerè de sua quisque statione  
decedere, & accurrere illuc auxilio, eam ten-  
tari rati murorum partem. Soli Isauri proditores,  
in statione manentes, portâ liberè patefactâ, in  
urbem hostes accipiunt. Obviorum ibi multa  
fit cædes: multi aliis portis diffugiunt, ac dum  
Centumcellas properant, in insidias dilapsi cæ-  
duntur. Hinc pauci vix evasere, inter quos  
Diogenes effugisse saucius dicitur.

**B**Erat in turmis Romanis Paulus, natione Ci-  
lix, qui primùm domui præfuerat Belisarii:  
deinde turmæ equitum dux, expeditionem fe-  
cutus Italicam, præsidio Romano præpositus  
cum Diogene fuerat. Hic Paulus tum capta  
urbe, cum equitibus CD. cursu ad molem  
Adriani se se recepit, & pontem, qui ad Petri  
Apostoli templum fert, occupavit. Mane, sub  
lucis ortum, aggressis hos viros Gothis, Ro-  
mani hostilem illic impetum validissimè susti-  
nentes, vicerunt, ac magna clade affecerunt  
Barbaros, utpote confertissimos in angustiiis.

**C**Quod ubi Totilas animadvertit, pugnam itatim  
diremit, Gothosque in statione hostibus oppo-  
sita manere jussit, non dubitans, quin eos iame  
ad deditionem perpelleret. Quare diem hunc  
Paulus, & quadringenti impasti traduxerunt,  
immo & noctem. Postridie, cùm equorum car-  
nibus vesci consilium esset, cunctatio, quam  
cibi insolentia pariebat, illud ad vesperum ex-  
traxit, quamvis ipsos rabida fames urgeret.  
Tum longa inter se habita deliberatione, hor-  
tati se invicem ad audendum, sic statuerunt;  
satius esse illico honesta morte finire vitam.  
Cùm igitur vellent facto in hostes subito im-  
petu, eorum cædem quam maximam quisque  
posset, edere, itaque omnes occumbere forti-  
ter; sine mora amplexati inter se, & ora  
exosculati, supremum iter carpunt, tanquam  
continud perituri ad unum omnes. Quo Toti-  
las intellecto, veritus ne homines amore mor-  
tis, & desperatione salutis acti, magnam strag-  
em Gothis afferrent, misit, qui optionem da-  
rent, utrum mallent equis illic dimittis, ar-  
misque depositis, ac fide jurejurando abstricta,  
se in Gothos arma nunquam laturus, Byzan-  
tium abire incolumes, an suis retentis rebus,  
pari in posterum jure, & conditione cum Go-  
this militare. His Romani libenter auditis,  
principio quidem cuncti Byzantium petere ma-  
luerunt; at postea pudore prohibiti quominus  
pedites, & inermes redirent, veritique ne in-  
via intercepti insidiis trucidarentur, ac præterea  
conquerentes debita sibi ex ærario multorum  
annorum stipendia; ultro omnes ad Gothorum  
exercitum se aggregarunt, præter Paulum, &  
Mindem Isaurum, qui coram rogarunt Toti-  
lam, ut se Byzantium mitteret; cùm in patria  
liberos, uxoresque habere se dicerent, sine  
quibus non possent vivere. His Totilas verum  
proferentibus annuit, datoque viatico, & adjun-  
ctis deductoribus, ipsos dimisit. Quadringenti  
alii Romani milites, qui in templa urbis con-  
fugerant, accepta fide, se Totilæ permiserunt.  
Porro Totilas Romam nec delere, nec relin-  
quere amplius voluit; sed Gothis, ac Romanis

**D**via intercepti insidiis trucidarentur, ac præterea  
conquerentes debita sibi ex ærario multorum  
annorum stipendia; ultro omnes ad Gothorum  
exercitum se aggregarunt, præter Paulum, &  
Mindem Isaurum, qui coram rogarunt Toti-  
lam, ut se Byzantium mitteret; cùm in patria  
liberos, uxoresque habere se dicerent, sine  
quibus non possent vivere. His Totilas verum  
proferentibus annuit, datoque viatico, & adjun-  
ctis deductoribus, ipsos dimisit. Quadringenti  
alii Romani milites, qui in templa urbis con-  
fugerant, accepta fide, se Totilæ permiserunt.  
Porro Totilas Romam nec delere, nec relin-  
quere amplius voluit; sed Gothis, ac Romanis

**E**via intercepti insidiis trucidarentur, ac præterea  
conquerentes debita sibi ex ærario multorum  
annorum stipendia; ultro omnes ad Gothorum  
exercitum se aggregarunt, præter Paulum, &  
Mindem Isaurum, qui coram rogarunt Toti-  
lam, ut se Byzantium mitteret; cùm in patria  
liberos, uxoresque habere se dicerent, sine  
quibus non possent vivere. His Totilas verum  
proferentibus annuit, datoque viatico, & adjun-  
ctis deductoribus, ipsos dimisit. Quadringenti  
alii Romani milites, qui in templa urbis con-  
fugerant, accepta fide, se Totilæ permiserunt.  
Porro Totilas Romam nec delere, nec relin-  
quere amplius voluit; sed Gothis, ac Romanis

T t 2

cūm



cum Senatorii, tum alius cujusque ordinis, frequentare decrevit, causam inductus, quam modò dicam.

### C A P U T XXXVII.

*Totila Francorum Rex filiam dare uxorem renuit.  
Romam Totilas instaurat, ac regnum stabilis.  
Pacem negante Justiniano, Centumcellas, & castellum Rheginum obsidet.  
Tarentum, & Ariminum capit. Justinianus mutat consilium. Veri clades.*

**N**ON ita pridem Totilas, missam ad Francorum Regem legatione, ejus filiam sibi petierat in matrimonium. Is verò abnuerat, negans illum Italiæ Regem esse, vel futurum unquam, qui Romam captam retinere nescivisset, ac parte ejus diruta, illam iterum permisisset hostium potestati. Quamobrem jam in urbem annonam invehere satagit Totilas, & properè instaurari jussit quicquid ipse, cum Romam primùm cepisset, ferro, ac flamma corruerat. Romanos, non Senatores modò, sed alios etiam quoscunque in Campania asseruabat, revocavit, cumque ludis equestribus interfuisset, universum exercitum accinxit, bellum Siculum meditans. Eodem tempore minora navigia quadringenta, veluti ad navale certamen expedit, ac numerosam classem majorum navium, quas illuc ex Oriente ab Imperatore missas toto eo tempore cum viris, & oneribus interceperat. Stephanum ortu Romanum ad Imperatorem legavit, petens, ut hoc bellum dirimeret, ac foedere jungeret sibi Gothos, sociis eorum armis juvandus, cum alios hostes adoriretur. Verùm Justinianus Augustus nec Legatum ad conspectum suum admisit, nec dictis quidquam detulit. Quæ cum Totilæ renunciata fuissent, apparatus bellicum redintegravit. Ac prius expedire visum est Centumcellas tentare, itaque demum Siciliam petere. Illius urbis præsidio tunc imperabat Belisarii stipator Diogenes, idoneis succinctus copiis. Gothorum verò exercitus, simul Centumcellas pervenit, proximè muros castrametatus, inchoavit obsidionem. Tum Totilas nonnullis ad Diogenem delegatis, ipsum, ejusque milites provocat: si velint secum armis decernere, rem quamprimum aggrediantur: hortatur ut spem omnem abjiciant accipiendi ab Imperatore subsidii: quippe quantum conjici ex iis posset, quæ Romæ accidissent, post tam diurnam expectationem, jam bello Gothico impari esse Justinianum. Sin dimicare nolint, optionem facit, malintne æquali sorte conjungi Gothorum copiis, an Byzantium illinc proficisci incolumes. Romani cum Diogene respondent, nolle se in certamen venire, neque exercitui Gothorum inferi, eo quod sine liberis, & uxoribus vita intolerabilis ipsis futura sit, urbem autem fidei suæ creditam non posse jam honestè tradere, ob id præsertim, quòd, cum adire velint Imperatorem, nihil habeant, quo deditonem excusent. Itaque postulant, differatur hæc aliquandiu, donec quo res deducta sit, Imperatori significant, ut si illo interim spatio auxilii nihil ab eo venerit, urbem Gothis dedita, redditum purgare possint. His assensu Totila, certa dies convenit, cautumque est huic pactioni utrinque datis obsidibus triginta. Gothi, soluta obsidione, converso-

**A** que itinere in Siciliam, cum Rhegium pervenissent, non prius fretum, quod illic est, trajecere, quam Rhegii castellum tentarunt. Parebat illius præsidium Thurimutho, atque Himerio, quos ibi Belisarius constituerat. Hi, cum & multos, & fortissimos haberent secum milites, impressionem hostium repulerunt, factaque eruptione, ex pugna redierunt superiores. At deinde illis longè cedentes numero, continuerunt se se inclusi mœnibus. Totilas verò exercitus Gothici partem ibi, ut custodiam ageret, reliquit, spe maxima incensus, fore postea, ut Romanos illos cibariorum penuriâ domaret. Missis Tarentum copiis, frum illic castellum labore nullo in suam potestatem redegit, & Gothi, quos in agro Piceno liquerat, tunc urbem Ariminum prodicione ceperunt.

**B** Justinianus Augustus his auditis, Germano fratris sui filio bellum adversus Gothos, ac Totilam dare constituit, præcepitque, ut accingeretur. Cujus rei nuncius in Italiam perlatus Gothicis magnam injecit sollicitudinem, quòd apud omnes Germani nomen celebre esset. Continuo Romanos omnes, ac Cæsarianas copias ita spes erexit, ut jam periculis, ærumnisque multò constantius resisterent. Sed enim Imperator, mente nescio quo pacto mutata, Liberium civem Romanum, cujus mentio supra incidit, incepto præficere decrevit, Germani loco. Atque is quidem statim paratus propediem cum exercitu oram soluturum videbatur: verùm neque ipse discessit, subeunte Imperatorem consilii pœnitentiâ. Id temporis Verus cum bellatoribus optimis, quos sibi collegerat, Gothos, qui in Piceno erant, adortus non procul ab urbe Ravenna, magna suorum clade involutus interiit, re fortiter gesta in eo prælio.

### C A P U T XXXVIII.

*Sclaveni Istrum, Hebrumque trajiciunt:  
Romanas copias prostigant: in Asbadem sæviunt: Toporum urbem expugnant. Ingens eorum crudelitas.*

**S**UB idem tempus Sclavenorum exercitus, ex tribus solum conflatus virorum millibus, nemine prohibente, Istrum fluvium trajecit, ac nullo negotio subinde transmissis Hebro flumine, bifariam discessit. Constabat pars altera mille octingentis, altera reliquis. Utrosque, quamvis invicem, ut dictum est, separatos aggressi in Illyrico, Thraciaque exercitus Romani Duces, præter opinionem victi sunt, ac partim ibi ceciderunt, partim evaserunt incompositè fugientes. Postquam ab utroque Barbarico exercitu, quamvis numero longè inferiore, Romani Duces omnes ita fusi, fugatique sunt, cum Asbade pars hostium altera manum conferuit. Erat hic vir Justiniani Augusti stipator, Candidatis, quos appellant, adscriptus, & equitibus præerat, veteribus stationariis Tzuruli Thraciæ castelli, numero, animoque polulentibus. His quoque Sclaveni disjectis, quamplurimos turpissimè fugientes interfecerunt, captumque Asbadem tum quidem vivum servarunt, sed postea coniectum in flammis combusserunt, defectis prius loris ex dorsi illius pelle. His peractis, Thraciam omnem, atque Illyricum impune vastarunt, ac multa utriusque castella obsidione ceperunt, qui antea nec muros

ros oppugnare, neque in campum descendere audebant: Enim verò ne tentaverant quidem unquam hi Barbari incursionem facere in Romanum Imperium. Immo verò ante illud tempus, quod supra dixi, nunquam cum exercitu fluvium Istrum videntur trajecisse.

Qui Asbadem vicerant, ad mare usque continenter omnia populati, urbem maritimam, quamvis militari præsidio munitam, expugnaverunt. Toperus dicitur, urbiumque maritimarum Thraciæ prima est, ac Byzantio dierum iter duodecim distat. Sic autem eam ceperunt. Cum eorum pars maxima sub moenibus in locis confragosis delituisse, exigua manus ad portam, quæ Solem orientem spectat, Romanos, qui stabant ad pinnas, laceßere cœpit. Rati milites, quicumque hic agitabant præsidium, haud plures esse quam qui coram aderant, captis extemplo armis, in eos cuncti erumpunt. Mox Barbari retro cedere, aggressoribus speciem præbentes fugientium metu. Romanis à muro procul insequendo provectis, illi ex insidiis confurgunt, & insequentibus imminentes à tergo, reditum in urbem præcludunt. Tum ora vertentes, qui fugere videbantur, Romanos interceptiunt. His ad internecionem cæsis, admovent se moenibus Barbari. Jam à militibus imparati cives, graviter æstuant. Nihilominus pro renata arcebat impetum, ac principio quidem ferventissimo oleo, & pice oppugnatores rigabant; cumque omnis ætas lapides jaceret, nihil propius factum est, quam ut discrimen averterent. Post tandem Barbari ingenti telorum vi illos è pinnis dejecerunt, & scalis ad muros applicitis, urbem expugnaverunt. Nec mora: viris omnibus ad XV. m. contrucidatis, penitusque direptis opibus, pueros, ac foeminas fervituti addicunt, cum ad eam diem nulli ætati pepercissent: verum & ipsi, & qui in altero erant exercitu, ex quo in fines Romanorum iruperant, obvios quosque sine ullo ætatis discrimine de medio sustulissent, itaut in Illyrico, Thraciæque infepultis cadaveribus solum longè, ac latè constratum esset. Obvios autem non ense, non hastâ, non alio quoquam usitato necis genere conficiebant, sed depactis validè in terram sudibus præcutis, miserorum sedes multa vi impingebant, & infixas inter nates palorum cuspides adigentes adusque viscera, illis vitam extorquebant. Præterea defossis humi lignis quatuor crassioribus alligabant hi Barbari eorum, quos ceperant, manus, ac pedes: deinde capita sustibus assidue tundendo, veluti canes, aut serpentes, aliud-ve feræ genus macabant. Alios cum bobus, & ovibus, quas in patriam abducere non poterant, in tuguria compactos, immisericorditer cremabant. Ita Sclaveni illos, in quos incidebant, necare erant soliti. Jam uterque eorum exercitus, quasi nimio sanguine ebrius, ac satur esset, quos in posterum caperet, illorum parti donare vitam statuit. Quo factum est, ut domum omnes reversi sint, cum captivorum innumeris myriadibus.

## CAPUT XXXIX.

*Gothi castellum Rheginum urgent, & capiunt. Totilas Siciliam vastat. Imperator classi Liberium præficit, deinde Artabanem. Dat bellum Germano. Germani animus, & apparatus. Romanorum alacritas. Diogenes Centumcellas dedere renuit.*

Postea, cum Rheginum castellum Gothi adorti essent, obsessi illos propulerunt, fortissimè repugnantes: in primis Thurimuthus facinoroso generoso digna pectore semper edidit. Totilas verò, haud ignarus obsessos annonâ angustè uti, copiarum ibi partem reliquit, omnes aditus fervare jussam, ut hostes com meatibus penitus interclusi, reique cibariæ penuriâ pressi, se ipsi, & castellum Gothis contraderent. Ipse, reliquo exercitu in Siciliam transportato, Messanæ muros oppugnare instituit. Occurrit, qui Romanis illic degentibus præerat Domnentiolus, Buzis ex sorore nepos, factoque pro moenibus prælio non inferior, cum in urbem se recepisset, illi custodiendæ intentus, nihil amplius movit. Tum Gothi, nemine erumpente Siciliam ferè totam vastarunt. Interea Romani, qui Rhegii cum suis Ducibus Thorimutho, atque Himerio, ut dixi, obsidebantur, absumptis omnino cibariis, se, & castellum hostibus dederunt.

Quæ cum Imperator audisset, collecta classe, & validis peditum copiis in eam impositis, duce Liberio, illas in Siciliam celeriter navigare jussit, ac viribus omnibus insulam recuperare. At vix Liberium classi præfecerat, cum ipsum poenituit consilii, eò quòd vir esset Liberius ætate defectus, ac belli rudis. Mox Artabanem in gratiam restitutum, & militari ornatum Thraciæ Magisterio, in Siciliam mittit, cum exiguis quidem copiis, sed cum mandato adjungendæ sibi classis, quæ erat cum Liberio, Byzantium redire jussit. Belli Imperium in Totilam, & Gothos Germano, fratris sui filio, dedit, modico adjuncto exercitu. Verum ingenti suppeditata pecunia, præcepit, ut coactis ex Thracia, atque Illyrico florentibus copiis, magnis itineribus contenderet in Italiam, secumque duceret Philemuthum Erulorum Principem cum ipsius turmis, & Joannem generum suum, Vitaliani ex sorore nepotem, qui Magister factus militum per Illyricum, ibi tum morabatur.

Tunc ingens laudis amor Germanum impulit ad debellandos Gothos, ut postmodum diceretur, non modò Africam, sed Italiam quoque Romano Imperio recuperasse. Nam antea, cum Stozas tyrannidem exercens in Africa, eius dominatum firmissimè sibi asseruisset, eò missus ab Imperatore Germanus, factiosus præter opinionem acie victis, tyrannidem sustulerat, & in Romanam ditionem Africam revocaverat, ut in superioribus libris narravi. Jam verò rebus Italiæ ita, ut modò memorabam, collapsis, magnam inde reportare gloriam volebat, & prædicari, quòd illam potestati Imperatoris restituere potuisset. Ac primùm quidem, cum viduus, mortua pridem conjugè Passara, naram ex Amalafuntha Theoderici filia Matafuntham, post Vitigis obitum, uxorem duxisset, eam secum asumpsit. Sperabat enim fore ut, si uxorem in castris haberet, Gothi, justâ prohibiti reverentiâ, in eam arma non tollerent, regni Theoderici, atque Atalarici memores. Deinde præ-

præbitam ab Augusto pecuniam, & ampliorem de suo liberalissimè erogans, magnas præter expectationem copias virorum bellicosissimorum brevi tempore, & labore nullo conscripsit. Nam qui inter Romanos erant bello egregii, contemptis multis Ducibus, ac Præfectis, apud quos Protectorum munere fugebantur, ad Germanum ex urbe Byzantio, pariterque ex Thracia, atque Illyrico se conferebant, in id sedulò incumbentibus ejus filiis Justino, ac Justiniano, quos secum ducebat. Nonnullos ex equestribus Thraciæ numeris, permisu Imperatoris, collegit. Multi etiam Barbari, Istri fluminis accolæ, Germani illustri fama exciti, grandi accepta pecunia, ad Romanum exercitum se aggregarunt, & cum alii Barbari, coacti undique confluerunt, tum Langobardorum Rex milites caphraestos mille, quos paratos habebat, propediem se missurum recepit.

His, aliisque amplioribus in Italia nunciatis, qualia inter homines efficere fama solet, eundo crescens, Gothi simul timere, simul ambigere, num sibi cum Theoderici stirpe bellandum esset. Romani verò milites, quicumque vel inviti, vel sponte Gothis militabant, missò nuncio injungunt, Germano significet, statim ut ipsum ingressum Italiam, ejusque copias castrametatas viderint, se quoque ad unum omnes, nullâ interjectâ morâ, cum illis arma juncturos. His rebus omnibus freti Cæsariani milites, Ravennæ, ac si qua ipsis præterea urbs reliqua erat, spe firmissima tenebantur, & credita fidei suæ loca diligenter Imperatori servabant. Quin illi, qui prius Verum Ducem, vel alios securi, commisso cum hostibus prælio, victi fuerant, & in fugam acti, dissipatique, quâ fors quemque ferret, errabant, cognita Germani profectio, cum in Istria coiissent, ibi illum exercitum opperientes, manebant. Quo tempore Totilas, postquam dies ipsi cum Diogene ad Centumcellas constituta affuit, misit qui imperarent, ut ex pacto, & conventu urbem dederet. Id jam sibi integrum esse negavit Diogenes, ferente fama, Germanum, accepto belli hujus imperio, non procul abesse cum exercitu: Quod spectaret ad obsides, velle se recipere suos, unâque datos à Gothis reddere. Sic remissis, qui venerant, in custodiam urbis incubuit, Germanum, ejusque copias cupidissimè expectans. His ita gestis, cum hyeme finitur annus decimusquintus hujus belli, quod Procopius literis tradidit.

#### C A P U T X L.

*Sclavenorum irruptio. Terret eos Germani nomen, victoris olim Antarum. Germani obitus, & encomium. Imperator Joannem, & Justinianum copiis præficit. Liberius Syracusas appellit. Artabanes tempestate jactatur. Gothi Sicilia excedunt, Spini suasu. Sclavenorum incurso. Romanorum clades, ac deinde victoria.*

Sardicæ, quæ Illyrici urbs est, collectum exercitum instruebat Germanus, & omnia ad validissimum belli apparatus expediebat; cum Sclavenorum catervæ, quantæ nunquam ante prodierant, ad Imperii Romani fines progressæ, trajecto Istro flumine, Naïsum venerunt. Eorum pauci abjunxerunt se ab exercitu, cumque ita vicinos agros pererrarent, ut singuli sepe separatè discurrerent, in Romanorum quorundam manus inciderunt: à quibus

A victi, interrogatique, cujus rei causâ, & quid tandem acturus hic Sclavenorum exercitus Istrum fluvium transmisisset? a se verarunt, eo se venire consilio, ut Thesalonicam, urbemque illi circumjectas obsidione caperent. Cujus rei nuncio valde commotus Imperator, statim Germano scribit, ut in præsens omiſsa in Italiam profectio, Thesalonicæ, cæterisque urbibus suppetias ferre, ac totis viribus impetum Sclavenorum repellere maturet. Dum in his Germanus hæſitat, Sclaveni, ex captivis comperto Germani Sardicam adventu, trepidant. Erat enim apud hos Barbaros Germani nomen ex hoc admodum celebre. Quo tempore Justinianus, Germani patruus, Imperium obtinuit, Antæ Sclavenorum accolæ, transito Istro, in Romanorum fines cum magno exercitu irruerunt. Germanus, recens ab Imperatore creatus Magister militum totius Thraciæ, inito cum hostium copiis prælio, vi illas profligavit, & ferè ad internecionem cecidit: quo factò Germanus cum apud omnes clarissimus evasit, tum verò maximè apud hos Barbaros. Itaque Sclaveni, ipsum, ut à me didicimus est, veriti, ac simul rati florentissimo exercitu succinctum esse, utpote qui adversus Totilam, & Gothos ab Imp. mitteretur, cœptum Thesalonicam versus iter statim abrupunt, neque ausi ampliùs in campos degredi, omnibus Illyrici montibus superatis, in Dalmatiam intrant. Securus jam ab illis Germanus, copiis edicit omnibus, ut vasa colligant, tanquam inde biduo post in Italiam profecturus. At infeliciter contigit, ut morbo correptus, repenti vitâ cederet. Itaque Germanus subita morte interiit, singulari vir fortitudinis præditus, ac strenuitate: Dux idem optimus, & ad res per se agendas dexter: in pace secundisque temporibus legum, institutorumque civilium servantissimus, causas omnium æquissimè judicabat: roganti cuilibet datâ mutuo pecuniâ quamvis magnâ, à nemine usuram ne verbo quidem unquam exigebat. In Palatio, ac foro gravissimus, & maximè ferus, domi quotidie convivator erat suavis, liberalis, ac scitus. Ne quid in Palatio præter solitum peccaretur, quoad poterat, obstabat. Ei nullæ consiliorum societas, nulla erat consuetudo, cum Circi Byzantini factionis, quamvis multi, qui honoribus utebantur, in absurda illa studia prolaberentur. Sed hæc hæctenus.

Hinc dolens graviter Imperator, Joanni, Vitaliani ex fratre nepoti, Germanique genero mandavit, ut cum altero Germani filio Justiniano exercitum in Italiam duceret. Illi Dalmatiam petierunt, ea mente, ut hyemem Salonis exigerent, cum id anni tempeſtas non videretur ipsis permittente, ut sinum circumeundo in Italiam pervenirent, nec transmittere possent, à navibus imparati. Liberius verò, nondum compertum habens mutasse Imperatorem quod de classis præfectura constituerat, Syracusas ab hostibus obsessas appulit, & Barbarorum qui illic erant, perruprà custodiâ, portum tenuit, urbemque universâ cum classe ingressus est. Haud multo post Artabanes, in Cephaleniam delatus, simul profectum inde Liberium in Siciliam navigasse cognovit, illinc & ipse solvens, mare, quod Adriaticum vocant, transmisit. Non procul aberat à Calabria, cum, orta horrida tempeſtate, vehementissimi, ac resstantis venti vis naves omnes ita disjecit, ut esset opinio, multas in Calabriam abreptum iri, & in potestatem hostium venturas.

ras . Evēnit aliter : vento violentissimo impulsæ , & foedissime jactatæ retro cesserunt , & in Peloponnesum redierunt : cæteræ , prout fors tulit , partim amissæ , partim servatæ sunt . Navis , qua Arrabanes vehebatur , malo procella fracto , in summum discrimen venit , & maris cursum , fluctuumque impetum sequens , Melitam insulam contigit . Sic demum Arrabanes præter expectationem spes evasit .

At Liberius , cum ad faciendam in obseffores eruptionem , inferendumque prælium parum virium haberet , neque annona in longius spatium suppeditaret obseffis , utpote multis numero , inde cum suis solvit , & clam hostibus Panormum concessit . Tum Totilas , & Gothi , universa ferè vastata Sicilia , equorum , aliarumque pecudum abacta ingenti vi , frumento , ac cæteris omnibus frugibus ex insula conventis , cunctis denique opibus , sanè maximis , in naves impositis , insula excefferunt inopinato , atque Italiam repetierunt , hoc modo ad id impulsu . Non ita pridem Totilas Romanum quendam , Spium nomine , ortu Spoletinum , Quæstorem suum creaverat . Hic vir , dum in urbe Catania , moenibus exuta , moraretur , casu quodam in manus hostium venit . Liberandi illius cupidissimus Totilas , captivam nobilem feminam Romanis pro ipso obtulit . Negarunt Romani virum , Quæstoris dignitate insignem , benè cum pecunia commutari . Hinc veritus Spinus ne ab hostibus neci daretur , Romanis promisit , se statim Totilæ persuasurum , ut relicta Sicilia universum Gothorum exercitum trajiceret in Italiam . Eum Romani jurejurando , quo promissum firmavit , sibi obstructum , Gothis reddiderunt , recepta ipsius loco muliere . Is ut primum Totilam revisit , dixit non bellè rebus consulere suis Gothos , qui , Sicilia ferè omni direpta , paucorum præfidiorum cupiditate ibi tenerentur , affirmavitque se modo , cum inter hostes versaretur , audisse , Germanum , Imperatoris nepotem , migrasse ex vita , ac Joannem illius generum , Justinianumque ejusdem filium , cum exercitu , quem Germanus collegerat , esse jam in Dalmatia , & primo quoque tempore collectis sarcinis , inde rectè petituros Liguriam , ut subito incurfu Gothorum liberos , & conjuges caperent , opesque omnes prædarentur . Atqui , inquit , satius esset eorum consilio ire obviam , tutò cum nostris hyemantes . Nam si illos vicerimus , nobis ab hoste securis licebit iterum Siciliam invadere liberè . Commonitione ejusmodi inductus Totilas , in locis quatuor firmioribus præsidia reliquit , & cum omni præda , cæterisque copiis in Italiam transfretavit . Hæc ibi acta .

Joannes verò & Imperatoris exercitus , cum

A in Dalmatiam pervenissent , Salonis hyemem traducere constituerunt , statim ab illius exitu Ravennam rectè ire habentes in animo . At Sclaveni , tum qui prius in oras Imperatori subditas se intulerant , quemadmodum proxime commemoravi , tum qui paulo post , trajecto amne Istro , illis se permiscuerant , impunissime Romanum Imperium incurserunt . Nec deerant qui suspicarentur hos Barbaros multâ pecuniâ pellectos , immisosque à Totila in Romanos fuisse , ut ab illis districtus Imperator bellum Gothicum benè administrare non posset . Sint-ne Totilæ gratificati Sclaveni , an eò venerint non vocati , dicere nequeo . Divisis tripartitò copiis , toti Europæ damna gravissima intulerunt hi Barbari , non cursim populabundi , sed perinde ac si essent in suis finibus , sine ullo hostium metu hybernantes . In eos postmodum Imperator egregium destinavit exercitum , cujus cum alii Duces erant , tum Constantianus , Aratius , Nazares , Justinus alter Germani filius , & Joannes cognomine Heluo . Porro Scolasticum præfecit omnibus , unum è numero Eunuchorum Palatii . Barbarorum partem offendit hic exercitus ad Adrianopolin , urbem Thraciæ mediterraneam , ac dierum iter quinque Byzantio distitam . Jam Barbari progredi non poterant . Etenim captivorum , ac pecudum innumerabilem vim cum opibus cujusque modi abducebant . Quare eo loci hærentes , ad pugnam ita se expediebant , nihil ut hosti suboleret . Ac Sclaveni quidem in monte qui illic eminent , Romani verò in planitie castrametati sunt . Diu federant , cum victi impatientiâ milites , de Ducibus cum indignatione cœpere queri , quòd dum ipsi , utpote Romani Duces , cibariis omnibus abundarent , milites despiciantur victus inopiâ pressos , nec manum cum hostibus conferre vellent . His querelis adacti Duces cum hoste configunt . Fervet prælium : vi demum victis Romanis , milites multi , iique fortissimi , ibi cadunt : Duces , ab hostibus tantum non capti , vixque elapsi cum reliquis , evadunt quòd cuique licet . Constantiani vexillum cepere Barbari , ac spreto Romanorum exercitu ulterius progressi , Asticam , quam appellant , regionem vastarunt jamdiu intactam : quamobrem prædam ibi copiosissimam invenerunt . Latè facta populatione , pervenerunt ad muros longos , qui Byzantio diei itinere paulo amplius distant . Aliquanto post Romanus exercitus hos secutus Barbaros , partemque eorum nactus , repentino ipsos fuderunt impetu , ac cæsis plurimis , captivorum Romanorum ingentem receperunt numerum , & inventum Constantiani vexillum retulerunt : reliqui Barbari cum reliqua præda domum reversi sunt .

# PROCOPII CÆSARIENSIS

## HISTORIARUM TEMPORIS SUI

### DE BELLO GOTHICO.

#### LIBER QUARTUS.

#### CAPUT I.

*Argumentum libri hujus proponit auctor ,  
& ad bellum Persicum prosequendum  
accingitur , suscepta Ponti  
Euxini descriptione .*

**I**Ta composui , quidquid narraui haec-  
tenus , ut quoad ejus fieri potuit , pro lo-  
corum ratione , ubi res bellicas geri  
contigit , diviserim , atque ordinaverim  
libros , qui in lucem editi univesto Or-  
bi Romano jam notuerunt . Non eum deinceps  
tenebo scriptionis ordinem , quando vulgatis  
monumentis non est integrum intexere conse-  
quentia : sed quaecunque , etiam in Medos ,  
horum tempore bellorum patrata sunt ; ex  
quo priores libros emisi , omnia stylo prose-  
quar in hoc libro : itaque varia sit haec histo-  
ria necesse est . Ac libris quidem superioribus  
traduntur acta ad annum quartum induciarum  
quinquennialium , quas cum Persis Romani pe-  
pigerant . Anno autem proximè confecuto , in-  
gens Persarum exercitus , Choriane Duce , &  
ipso Persa , viro rei militaris peritissimo , irru-  
pit in Colchidem cum Alanorum Barbaro-  
rum , sociam præbentium operam , magno nu-  
mero . Hic exercitus cum in Lazicæ regio-  
nem , quæ Muchirefis dicitur , pervenisset , loco  
idoneo stativa posuit . Tractum illum Hippis  
alluit amnis modicus , nec patiens navium ,  
sed peditibus juxta , atque equitibus vadofus ,  
ad cujus dexteram castra locarunt procul à ripa .  
Verùm , ut Lazicam , gentesque omnes circum-  
positas Lectores noverint , nec de rebus sibi ob-  
scuris , pugnantibus cum umbra similes cogan-  
tur disserere , non alienam esse judico descri-  
ptionem , quas situs gentium , quæ ad Pontum  
Euxinum habitant , subjiciam oculis , haud  
ignarus prodita quidem haec ab antiquioribus  
fuisse , at non omnia , ut eequidem sentio , ac-  
curatè tractarunt : cum eorum nonnulli Sanos ,  
quos Tzanos vocamus hodie , Lazis conterminos ,  
vel eosdem cum Colchis esse dixerint ;  
itaut Lazorum appellatione donarint alios , qui  
jam etiam eâ gaudent . At utrumque falsum .  
Etenim Tzani à litore maris remotissimi , &  
Armeniorum accolæ mediterranei sunt inaccessi ,  
ac præcipites montes intersunt plurimi , & va-  
sta solitudo , & invii torrentium alvei , & col-  
les sylvosi , & hyatus terræ insuperabiles , quæ  
omnia Tzanos à mari distrahunt . Nec fieri po-  
test , ut à Colchis Lazi diversi sint : quando-  
quidem ad Phasin fluvium sedes habent , uno  
Colchorum vocabulo , quod & multis aliis na-  
tionibus accidit , cum Lazorum nomine jam  
mutato . Præterea longinquitas temporis ab  
eorum ætate elapsi , qui de illis scripserunt ,  
rerum novitatem pro more juvenis , ex constitu-  
tis olim non pauca movit , quæ migrationibus  
gentium , quæ Principum , nominumque suc-

**A** cessionibus . Ego verò maximè necessarium du-  
co hæc ita digerere , ut nec fabulosa , nec ni-  
mium vetusta referam , puta , qua in ora Pon-  
ti Euxini vinctum Prometheum Poëtæ memo-  
rent : longè enim Historiam à fabula distare  
censeo , sed nomina , ac res , quæ in locis illis  
singulis vulgò jam usurpantur , accuratè expo-  
nam .

#### CAPUT II.

*Descriptio Ponti Euxini ab urbe Chalcedone ,  
ad Apjilios .*

**E**Rgo Pontus , sumpto à Byzantio , Chal-  
chedoneque initio , ad Cholchidem defi-  
nit . Quò qui navigat , à dextra Bithynos ha-  
bet , hisque continentes Honoriatas , atque  
Paphlagones , inter quorum urbes maritimas  
sunt Heraclea , & Amastris . Succedunt Pontici  
ad urbem usque Trapezuntem , ejusque limi-  
tes . Qua in ora cum alia coluntur oppida ,  
tum Sinope , & Amisus . Amiso proximum est  
Themiscyrum , ac flumen Thermodon , ubi ca-  
stra Amazonum , de quibus paulo post agam ,  
fuisse perhibent . Trapezuntiorum fines ad vi-  
cum pertinent Sufurmenam Rhizæumque op-  
pidum ; quo à Trapezunte iter est bidui , se-  
cundùm litus maris , Lazicam versùs . Et quan-  
do mentio de Trapezunte incidit , prætermi-  
tendum non est quod ibi fit , à communi intel-  
ligentia remotissimum . In omni agro Trape-  
zuntino mel amarum apes conficiunt , ita ut  
communis de melle opinio à se ipsa dissideat in  
hac una regione , ad cujus dexteram eminent  
omnes Tzanicæ montes , quos Armenia Roma-  
nis subdita excipit . Ex his montibus Tzanicis  
delabitur amnis Boas , perque frequentia ne-  
mora , ac regionem tumultosam errans , proximi-  
mè Lazicam fertur , & in Pontum Euxinum  
influit , amiso Boë nomine , quo exiit vicin-  
us mari , aliudque vocabulum ex eventu con-  
sequenti fortitur . Illum enim deinceps indigenæ  
Acampsin ( hoc est carentem flexu ) ideo vo-  
cant , quia ubi in mare devolutus est , flecti  
nequit . Quippe eo impetu , tamque violento  
agmine se se exonerat , fluctus turbulentissi-  
mos porrò agens , ut longissimo in mare pro-  
cursu trajectum ibi abrumpat . Quare qui in ea  
Ponti ora navigant , sive rectà petentès Lazi-  
cam , sive inde profecti , transmissu prohiben-  
tur ; neque enim ejicientem se fluvium possunt  
flectere , sed longo per pelagus illud ad me-  
dium ferè Pontum circuitu , ultra fluminis ostia  
provehuntur . Haecenus de Boa fluvio .

**D** Rhizæo subjuncti sunt fines gentis , Roma-  
nos inter , ac Lazos interjectæ . Hic Athenæ  
vicus est , ita dictus , non quòd Atheniensium  
colonia , ut quidam existimant , ibi confederit ,  
sed quia tractus illius domina quondam fuit  
mulier quædam , nomine Athenæa , cujus se-  
pul-



pulcrum etiamnum ibidem extat. Post Athenas incolitur Archabis, & urbs antiqua Absarus, quæ tridui ferè Rhizæo distat. Eam Absyrtum dixerè veteres, ductâ ab homine crudeliter habito appellatione. Nam illic Medæ, & Jasonis fraude Absyrtum interemptum, & inde datum loco nomen indigenæ reierunt. Eo quidem loci Absyrtus obiit, ac nomen reliquit suum: at ævum longinquum, quod ex illo fluxit, innumeris hominum succellionibus corroboratum, pristinam rerum constitutionem, unde nomen hoc natum erat, deievit, & loco vocabulum, quale jam profertur, adscripsit. Certè visitur Absyrti tumulus ad exortivum latus illius urbis, quæ olim civibus frequens, cinctaque mœnibus maximis, theatrum, ac Circum habuit, cæteraque ornamenta omnia, quæ urbis amplitudinem probare solent, jam nihil eorum superest, nisi structuræ vestigia.

Eos igitur meritò miretur quispiam, qui Colchos Trapezuntius confines esse asseverant. Nam si ita se res haberet, Jason raptum cum Medea vellere, non in Græciam, patriamque fugisse, sed ad Phasin, & penitus repositos Barbaros rediisse videretur. Memoriam proditum est Romana illic præsidia sub Trajano Aug. ad Lazos usque, & Sagidas stativa habuisse. Jam hujus regionis incolæ nec Rom. Imperatori, nec Regi Lazorum parent; solummodo, cum Christiani sint, Sacerdotes accipiunt à Lazorum Episcopis. Utrisque juncti fœdere, & amicitia, ultro citroque comitantium deducetores se promiserunt: quod illos hac etiam ætate præstare constat. Missos enim ab altero Principe ad alterum internuncios suis ipsi scaphis devehunt, deducuntque, neutri ad hanc diem vestigales. A parte eorum dextera montes admodum prærupti pendent, ac longè porrigitur solitudo, ultra quam habitant Persarmenii, & qui ditioni Romanæ subsunt Armenii, ad fines usque Iberiæ.

Ab urbe Absarunte ad urbem Perram, & Lazorum fines, ubi Pontus Euxinus desinit, diei iter unius est. Nactus ibi terminum Pontus sic oram sinuat, ut curvi hujus litoris trajectus DL. pateat stadia. Huic præsertim plaga omnis, quam latè patet, est, ac dicitur Lazica. Interiores sunt Scymnia, atque Suania. itaque à Lazorum dominatu pendent, ut incolæ Principibus quibusdam popularibus suis pareant. Ubi Principum horum aliquis diem supremum obiit, Lazorum Rex alterum subrogare, & ipsis præficere consuevit. Hinc à latere, proximè Iberiam, Meschi, jam inde antiquitus Iberibus subditi, in montibus habitant, non asperis, nec sterilibus, sed omni fructuum genere feracissimis, accedente Meschorum incolendis agris, ac præsertim vineis dexteritate. Montes celsissimi, vestiti nemoribus, adituque difficillimi regioni huic imminet, & ad Caucasios montes excurrunt; ultra quos ab Oriente sita Iberia, evadit ad Persarmenios. Inter hos montes meat fluvius Phasis, natus è Caucaso, seque in Pontum evolvit, lunatum ejus litus medium secans. Unde fluxit eorum opinio, qui illo continentem utramque dividunt, & partes quidem à læva amnis positas, Asiam, eas verò, quæ sunt à dextera, Europam vocant. In parte, quæ Europæ attribuitur, habent Lazi sua omnia domicilia; in altera nec oppidum ullum, nec præsidium, nec vicus illis est alicujus momenti: hinc solum Petram Romani antea ædificaverant. In hac parte Lazicæ si indigenas audimus, vellus il-

Tom I.

lud asservabatur, cujus gratiâ constructam, Argo fabulantur Poëtæ. At illi, meo quidem iudicio, falluntur. Neque enim Æetem, credo, latuisset Jasonis fuga, inde vellus cum Medea auferentis, nisi fluvius Phasis regiam, ac cæteras Colchorum domos, ubi id vellus erat repositum, seclusisset: quod & Poëtæ, qui hæc descripserunt, indicant. Profluens ita Phasis, ut declaravi, in extremum Pontum Euxinum irrumpit. In parte demum Asiæ, ubi litus in cornua Lunæ curvari incipit, sita erat urbs Petra: litus, quod è regione est in parte Europæ, obtinent Apfilii, sub Lazorum dominatu à multo jam tempore Christiani, quemadmodum aliæ nationes omnes, quarum modò mentionem feci.

## CAPUT III.

*Mons Caucasus, geminæque ejus Portæ. Hunni Sabiri. Amazonas. Abasgi Christiani.*

*Hos Justinianus Eunuchos fieri vetat.*

EST ultra regionem hanc Caucasus, qui Mons in tantam altitudinem surgit, ut nec pluvia, nec nix ejus culmina contingant unquam, utpote quibusvis nubibus altiora. A medio ad imum plenus est assidua nive, infimæque ipsius partes non minùs quàm summi aliorum montium scopuli se se attollunt, atque hæc quidem Septentrioni, Solique occidenti obvertæ, ad Illyricum, & Thraciam procurunt: illæ verò in Orientem, ac Meridiem vergentes, ad Portas evadunt, quæ Hunnos vicinos in Persarum, ac Romanorum oras inducunt: Tzur altera, altera veteri nomine Caspia dicitur. Tractum illum, qui à Monte Caucaso ad portas Caspias pertingit, Alani tenent, nullius imperio subditi, Persarum plerunque socii, & in Romanos, cæterosque eorum hostes arma soliti ferre. Hactenus de Caucaso.

Ibi Hunni, quos Sabiros appellant, & aliæ quædam gentes Hunnicæ habitant. Egressas inde Amazonas, & castra ad Themiscyrum, fluviumque Thermodontem, ubi nunc est urbs Amisus, ut paulo ante dixi, metatas ferunt. Hodie in locis Caucaso circumjectis, nec nomen restat Amazonum, nec memoria, quamvis multa de his Strabo, alique nonnulli commemorent. Eorum autem videtur mihi verisimillima de Amazonibus sententia, qui affirmarunt, virile mulierum genus nunquam extitisse, nec naturam hominum à suis descivisse legibus in uno monte Caucaso: sed ingentem Barbarorum exercitum cum uxoribus illinc profectum, expeditionem in Asiam suscepisse, & castris ad amnem Thermodontem positis, relictisque ibi uxoribus, cum magnam Asiæ partem percurrissent, ab incolis adversos se offerentibus, cæfos ad internecionem, neque ad uxorum castra reversum quenquam fuisse: has deinde viciniæ metu, & victus penuriâ adactas, induisse virilem animum, habitumque, repugnante licet ingenio, ac sumptis armis, quæ in castris mariti reliquerant, optimè instructas, virilia facinora forti pectore edidisse. eas ad id compellente necessitate, donec omnes interierunt. Hæc ita gesta, & Amazonas ad bellum viros secutas esse, ex iis conjicio, quæ contigerunt ætate mea: siquidem progenitorum natura in studiis, atque artibus elucet ad nepotes transmissis. Sæpe igitur accidit, ut cum Hunni per Imperium Romanum grassarentur, collata cum obvis manu pars eorum occumberet. Post Baro-

V u

baro-

barorum discessum, Romani cæforum cadavera inspicientes, in his fœminas repperunt. Porro nec in Asia, nec in Europa alius præterea mulierum exercitus visus est, nec montes Caucasios viris unquam viduatos, audivimus. Atque hæc de Amazonibus dicta sunt.

Trans Apfilios, alterumque lunati recessus caput, oram habent maritimam Abasgi, adusque Caucasum pertinentes. Olim Lazorum conditione comprehendebantur, sub geminis Principibus popularibus suis, quorum alter occidentiam regionis partem obtinebat, alter orientalem. Hi Barbari ad meam ætatem lucos, & sylvas coluerunt, barbara simplicitate arbores in Deorum ducentes numero. Summa autem suorum Principum avaritiâ importunissimè vexabantur: cum ambo ipsorum Reges, quoscunque cernerent, in ea gente formoso vultu, & corpore decenti pueros, nullâ interpositâ morâ ex complexu parentum eos abstraherent, & adempta virilitate, emere volentibus magno pretio venderent in Romano Imperio. Eorum patres de medio protinus tollebant, ne quorundam ex eo numero querelis permotus Imperator, factam ipsorum filiis injuriam ulcisci aggrediretur, nec subditorum quenquam apud se haberent suspectum. Itaque in eorum perniciem cedebat elegans filiorum forma, ac miserè peribant, exitiali prolis pulcritudine infelices. Hinc fiebat, ut Spadonum inter Romanos agentium plurimi, etiam in Aula Imperatoria, Abasgi natione essent. Nunc autem Principe Justiniano, omnia Abasgis in mitius, meliusque conversa sunt. Nam & Christianam religionem amplexi sunt, & Justinianus Augustus misso ad eos quodam ex Eunuchis Palatii, Abasgo genere, nomineque Euphrata, ipsorum Regibus disertè edixit, nec cui posthac in ea gente virilitatem exciderent, naturam ferro violante. Quæ lubentibus animis acceperunt Abasgi, ac jam freti mandato Imperatoris Romani, id ne fieret totis viribus obstiterunt. Timebat enim quisque ne formosi filii pater fieret. Tum quoque Justinianus Augustus Deiparæ templum apud Abasgos condidit, ibique Sacerdotibus constitutis, effecit, ut ritus omnes Christianorum edocerentur. Mox Abasgi sublati Regibus, vitam agere liberam visi sunt. Hæc ibi sic processere:

#### C A P U T I V.

*Bruchi. Zecchi. Sagida. Sebastopolis, & Pytius. Eulysia. Gothi Tetraxitæ Episcopum à Justiniano Aug. petunt.*

**T**Rans Abasgorum fines, ad montem Caucasum, habitant Bruchi, inter Abasgos, Alanosque interjecti. Ponti Euxini litus Zecchi infederunt, quibus Regem olim dabat Romanus Imperator: nunc Romanis nulla in re parent hi Barbari. Ipsi ulterior est Sagidarum regio, cujus partem maritimam occuparunt olim Romani, extructisque in litore castris geminis, Sebastopoli, & Pytunte, bidui procul distitis invicem, ibi militare præsidium ab initio constituerant. Quondam enim, ut dixi, oram omnem maritimam, à Trapezuntis limite ad Sagidas Romani milites tenebant. Ipsi deinde, nihil reliquum fuit, præter illa duo castra, ubi præsidium habuerunt ad ævum istud: quando Chosroës Persarum Rex à Lazis Petram deductus, contendit eò mittere copias Persicas, quæ castra caperent, & stationariis munirent. At

**A** Romani milites, re præcognita, ante earum adventum, incenderunt domos, ac sine mora conscensis scaphis in adversam continentem, Trapezuntemque urbem celeriter evaserunt; castrorum jactura, quam Romanum Imperium fecit, magno hoc pensata lucro, quòd illa regio in potestatem hostium minimè venit: Persæ enim re infecta inde Petram reversi sunt. Atque hæc ita se habuerunt.

**B** Ultra Sagidas, siti sunt varii Hunnorum populi. Regio sequitur, quam appellant Eulysiam. Hujus incolæ Barbari, quæ maris litus, quæ tractum mediterraneum obtinent, ad paludem usque Meotim, Tanaimque fluvium exonerantem se in eam paludem. Palus autem in Ponti Euxini litus evolvitur. Qui illic habitant, Cimmerici dicti olim, jam vocantur Uturguri. Ulteriora ad Septentrionem habent Antarum populi infiniti. Ubi se primùm aperit alveus, quo palus effunditur, degunt Gothi, Tetraxitæ cognomine, qui quamvis pauci numero, nihilominus Christianorum leges, & instituta religiosè servant. Tanaim etiam vocant indigenæ illum alveum, qui à palude Mæotide ad Pontum Euxinum pertinet, itinere, ut ajunt, dierum viginti. Quin & ventum, qui inde spirat. Tanaitem appellant. An verò Arii sectam Gothi isti, quemadmodum cæteræ gentes Gothicæ, aliamve secuti unquam fuerint, affirmare nequeo, quando nec ipsi id sciunt, sed jam pietate admodum credula, simplici que religionem colunt. Haud pridem, nimirum anno vigesimo primo Imperii Justiniani Augusti Legatos quatuor Byzantium miserunt, rogantes, ut Antistite suo recens mortuo, aliquem sibi Episcopum daret. Audierant enim destinatum ab Imperatore fuisse Præsulem ad Abasgos. Eorum petitioni lubentissimè concedens Justinianus Augustus ipsos remisit. Cum verò Hunnos Uturguros hi Legati metuerent, palam quidem, ac multis audientibus, legationis causam exponentes, de Præsule tantùm mentionem fecerant Imperatori: at in arcano, iatimoque colloquio utilitates omnes declaraverant, quas Imperium Romanum capturum esset, si discordia inter vicinos sibi Barbaros aleretur. Quo demum pacto, atque unde profecti Tetraxitæ sedes ibi fixerint, jamjam dicturus sum.

#### C A P U T V.

*Uturguri, Cuturgurique unde dicti. Antiqua Tetraxitarum sedes. Cervæ fugiens vadum monstrat. Gothorum migratio. Eorum sedes Cuturguri occupant. Tetraxitæ in adversam continentem commigrant. Uturguri manent in patria. Taurica, ibique templum Dianæ. Urbes Bosphorus, Cherso, Cipi, Phanaguris. Istri fons, & cursus. Mensura ambitus Ponti Euxini.*

**Q**Uæ loca proximè memoravi, ea colebat olim multitudo ingens Hunnorum, qui tunc Cimmerici vocabantur, unique omnes Regi parebant. Aliquando his quidam præfuit, cui duo erant filii, Uturgur alter nomine, alter Cuturgur. Patre mortuo, regnum inter se ambo partiti, de suo nomine dixere subditos: inde alii Uturguri etiamnum, alii Cuturguri appellantur. Ibi omnes degabant, iisdem planè institutis utentes, nihilque habentes commercii cum populis trans paludem,

dem, ejusque fauces habitantibus; cum eas aquas nec trajecissent unquam, nec trajici posse existimarent, rem facillimam ideo reformidantes, quod ipsis esset haec hactenus intentata, neglecto penitus transitu. Ut quis paludem, ejusque meatum superavit, in ipso statim litore antiquas intrat sedes Gothorum Tetraxitarum, de quibus modò memini. Hinc longius siti erant Gothi, Visigothi, Vandali, alique omnes populi Gothici, qui & Scythæ quondam nominabantur, communi utique illarum partium gentibus appellatione, in quibus erant, qui Sauromatarum, vel Melanchlænorum, aliove quopiam peculiari cognomento gauderent. Procedente tempore, ferunt, (si vera est fama) adolescentes quosdam Cimmericos venationi deditos, cum cerva, quam agitabant, in aquas illas insiluisse, eam secutos esse, sive laudis, ac victoriæ studio, sive divino quodam instinctu, nec destitisse, donec ad litus oppositum cum illa pervenissent, atque id quidem quodcumque demum fuerit quod insectabantur, repente evanuisse, eo tantum, credo, objectum oculis, ut positis ibi Barbaris oriretur calamitas: adolescentes verò venationis consilio fraudatos, pugnae, prædæque opportunitatem nactos esse. Mox enim reversi in patriam, Cimmericis omnibus significarunt, illic aquas vado transiri posse. Itaque sumptis confestim armis, cum omnibus copiis transgressi in adversam continentem evaserunt, cum inde egressi Vandali in Africa, & Visigothi in Hispaniam jam habitarent. Tum Gothos, qui regionis illius campos incolebant, adorti inopinatò, multis caesis, reliquos omnes in fugam agunt. Quicumque elapsi sunt, inde cum liberis, & uxoribus migrantes, liquerunt patriam, trajectoque Istro flumine, in Romanorum fines se intulere. Ubi cum graviter incolos vexarent, sedes in Thracia ab Imperatore sibi concessas occupaverunt. Ac partim quidem sociis juvabant armis Romanos, annua, sicut ceteri milites, ab Imperatore accipientes stipendia, ac donati nomine Fœderatorum. (Hoc enim Latino vocabulo affecerunt illos Romani; id opinor, inuentes, non bello à se domitos Gothos. at certis pactioibus assumptos in societatem fuisse: siquidem pactioes, quæ in bello fiunt, appellant Latini Fœdera. ut in Libris superioribus dixi: ) Alii verò bellum ipsis inferebant, nulla injuria lacerati, donec in Italiam commigrarunt, Theoderico duce. Hunc cursum habuere Gothorum res.

Illis partim vitâ, partim patriâ expulsis, ut dictum est, regio in potestate Hunnorum fuit, atque illic Cuturguri, accitis liberis, & uxoribus, confederunt: ubi etiamnum habitant, & quamvis multa singulis annis ab Imperatore dono accipiant, haud tamen abstant ejus provincias, transito Istro flumine, incurfare, Romanorum simul socii, simul hostes. Ururguri cum suo Principe revertentes in patriam, ut eam deinceps tenerent soli, cum ad paludem Mæotidem accessissent, in Gothos Tetraxitas inciderunt. Ac primò quidem Gothi, muniti clypeis, steterunt contra, ut impetum prohiberent, cum suis viribus tum loci firmitate freti. Nam & Barbarorum, qui in illis partibus degunt, ipsi fortissimi sunt, & Mæotis, ubi in Pontum illabi incipit, quo in loco agebant tunc Tetraxitæ, lunatum sinum efficiens, ac ferè undique eos ambiens, eò venientibus unum, eumque haud aded latum

Tom. I.

A aditum dabat. Dein tamen, cum neque Hunni tempus ibi terere vellent, neque hostium multitudini se restituros Gothi sperarent, colloquio habito, convénit, ut permitti unâ trajicerent, & Gothi fixis in opposita continente sedibus ad litus alvei, quo palus insluit, ubi hodieque habitant, amici in posterum, sociique Uturgurorum, pari cum ipsis jure semper viverent. Sic igitur Gothi isti domicilia ibi collocarunt, & Cuturguris, ut dixi, trans paludem relictis, soli Uturguri oras patrias retinuerunt, Romanis nihil negotii facessentes. Cum enim non sint eorum accolæ, sed multis interpositis gentibus discludantur, invitum ab illis abstineant.

B Ultra paludem Mæotidem, fluviumque Tanaim, Hunni Cuturguri camporum æquora, ut modò dicebam, longè ac latè infederunt. Post à Scythis, & Tauris tenetur omnis illa regio, cujus pars etiamnum Taurica dicitur: ubi Dianæ templum fuisse perhibent, cui quondam Iphigenia Agamemnonis filia præfuit. Et si Armenii Acilifenzæ suæ (regionis id nomen est) sanum illud vendicant, ac præterquam quod Scytharum appellationem omnibus earum partium incolis communem olim fuisse contendunt; præterea conjecturam iis firmant, quæ de Orete, & urbe Comana memoravi, cum eo loci me deduxit historia. At de his arbitrato quisque suo pronunciet. Etenim sic sunt

C homines: multa, quæ alibi, vel fortè etiam nusquam contigerunt, arrogare patriæ suæ gaudent, graviter ferentes, nisi sententiam ipsorum omnes sequantur. Post eas gentes, urbs est maritima Bosphorus, quæ ante aliquot annos ad Romanam ditionem accessit. Ab urbe Bosphoro ad urbem Chersonem, sitam in maris litore, & Romanis jam inde olim subditam, habent Barbari, utique Hunni, quidquid interjacet. Chersoni vicina sunt duo oppida, Cæpi, atque Phanaguris, quæ cum ab longinquo ævo ad nostram memoriam Romanis paruisent, non ita pridem à finitimis Barbaris capta, ac solo æquata sunt. Ab urbe Chersone ad ostia fluminis Istri, quem Danubium etiam vocant, iter est dierum decem, tractumque illum omnem Barbari tenent. Porro Ister è montibus Celticis labitur, extremam radicem oram Italiæ, Daciam, Illyricum, Thraciamque præterfuit, & in Pontum Euxinum se se immittit. Ora hinc tota ad Byzantium Imperatori Romano subest. Hic demum est Ponti Euxini à Calchedone ad Byzantium ambitus, cujus mensuram certam assignare nequeo: quando illum tot gentes Barbaræ, ut dixi, circumcolunt, quæ nullum, nisi fortè per Legatos, cum Romanis commercium habent, neque accuratum quidquam ab iis accepimus, qui illa spatia commetiri priùs aggressi sunt. Id sanè

D liquet, in dextero Ponti Euxini litore à Calchedone ad fluvium Phasin dierum LII. iter esse expedito viro. Unde quispiam non malè conjectans dixerit, partem alteram Ponti non abesse multum ab hac mensura.

E

V u 2

CA-

## C A P U T VI.

*Utrum Tanais Asiam ab Europa dividat ; an Phasis ? Unde oriatur Pontus Euxinus ? Aristoteles ad Euripum hæret. Fretum Siculum. Duplex aquæ cursus in Bosphoro Thracio.*

Quandoquidem huc oratio delapsa est, ineptum non esse judico, ea referre, quæ de Asiæ, atque Europæ finibus inter se disputant harum rerum periti. Alii quidem fluvio Tanai utramque continentem determinant, naturam in ea divisione sequendam esse asseverantes, eaque nixi ratione, quod mare ab Occasu ad Ortum se inferat: Tanais fluvius à Septentrione ad Austrum, geminam continentem intermeet: ex adverso Nilus Ægyptus à Meridie ad Aquilonem inter Asiam labatur, & Africam. Alii verò his refragantes, sententiam eorum falsam esse contendunt. Ajunt enim has continentes primùm freto Gaditano, quod Oceanus efficit, & mari, inde porrò se insinuante, distrahi, ac partem quidem, quæ à dextera freto, atque mari prætenditur, Africam, & Asiam appellari: quidquid autem à sinistra obiacet, Europæ nomine comprehenditur, ad extremam usque oram Ponti Euxini. Itaque fluvium Tanain in Europa natum, prorumpere in paludem Mæotidem; hanc effundere se in Pontum, non extremum, nec medium, sed ultra, Asiæque attribui regiones, quæ ad Ponti lævam sitæ sunt. Præterea, cum flumen Tanais ex Riphæis montibus oriatur, in Europa utique positus, ut constat veterum, qui de his scripserunt, confessione; cumque Oceanus longissimè ab his absit Riphæis montibus, statuunt necesse esse, quæcunque post eos montes, Tanainque summota sunt, ad Europam utrinque pertineant, ac negant designari facile posse, unde Tanais utramque continentem dirimere incipiat: si quis autem sit amnis, cui conveniat ejusmodi munus discernendi partes Orbis terrarum, eum certè esse Phasin, cum è regione freti Gaditani labens, continentes interfluat. Quippe fretum, quod ex Oceano prorumpit, & mare istud infundit, hinc inde continentibus his ambitur, & Phasis prono ad extremum Pontum Euxinum cursu, exonerat se per medium litus, quod in Lunæ cornua sinuatur, itaut mari factam terræ divisionem, manifestè ille excipiat, ac prosequatur. His freti rationibus utrique inter se pugnant. Nec solum priorem illam sententiam, sed quam etiam proximè retuli, longinquitate ævi, Scriptorumque antiquissimorum auctoritate commendari ostendam, haud ignarus plerosque omnes recepta olim opinione quapiam semel imbutos, in quærendo accuratè vero ingenium torquere nolle, nec sententiam recentiorum discere; at semper certum, reverenterque amplectendum illis videtè quidquid remotior vetustas tradidit: quod autem profert ipsorum ætas, nullo habendum numero. & ridiculis adscribendum. Accedit, quod non rem aliquam à materiæ concretionem sejunctam, vel in sola positam intelligentia, admodumve obscuram investigamus, sed fluvium, & regionem, quæ tempus nec mutare, nec recondere potuit: experimentum in promptu est; oculorum testimonio, omnium locupletissimo uti licet, neque impedimenti quidquam fore arbitror reperire verum satagentibus. Itaque Herodotus Halicarnassensis in libro IV. Historiarum, unum quidem esse dicit ter-

A rarum Orbem universum; in tres verò divisum partes, rotidem nominibus distinctas, Africam videlicet, Asiam, & Europam: Nilum Ægypti fluvium Africam, atque Asiam intercurre: Asiam, Europamque Phasi, amne Colchidis, separari. Cum autem sciret quosdam hoc ipsum opinari de Tanai, sententiam eorum subjecit. Ac mihi videtur postulare locus, ut Herodoti ipsius hic verba inferam, quæ sic habent. Nec possum assequi conjectura, cur, cum una terra sit, tria nomina, à fœminis deducta, acciperit, ejusque partes Nilo Ægypti fluvio, ac Phasi Colcho discretæ fuerint. Sunt qui amnem Tanain, Mæotidem, & fretum Cimmericum assignent. Æschylus quoque Tragicus in Promethei soluti ipso statim exordio, fluvium Phasin Asiæ, & Europæ terminum vocat.

B Neque illud modò omittam, eorum, qui hujus disciplinæ consulti sunt, censere quosdam, à palude Mæotide oriri Pontum Euxinum, & partim ad lævam, partim ad dexteram fluere, eamque esse causam cur Ponti mater appelletur palus. Id conjectura hac fulciunt, quod Pontus, amnis instar, ab Hiero Byzantium versus decurrat: ideoque Ponti finem hic statuunt. Alii sententiam hanc refellentes, demonstrant, mare, quod unum est, totumque ab Oceano infunditur, ad Lazicam usque evadere, neque alibi postremum habere limitem: nisi quis fortè, inquit, ex nominum dissimilitudine diversitatem rerum arguat, quod nempe mare hinc deinceps Pontus vocetur. Neque obstat illius ab Hiero Byzantium cursus. Nam quæ in omnibus fretis accidunt, non videntur cadere in nostram intelligentiam, neque ea quisquam explicare aliquando potuit. Certè ipse Aristoteles Stagiritis, singulari sapientia, ac doctrina vir, cum hujus rei gratiâ in Chalcidem Eubææ se contulisset, fretum, quod ibi est atque Euripus dicitur, contemplari volens, & causam naturalem diligenter scrutari, cur & quomodo freti illius fluentia jam ab occasu, jam ab ortu Solis ferantur, navesque omnes ejusmodi sequantur lapsus; ac si quando aquis ab Oriente meantibus, & nautis de more vehi coeptis earum fecundo agmine, adversi fluctus occurrerint, quod illic sæpe fit, tum repente hæc naves ed redeant, unde profectæ sunt; aliæ verò ab Occasu in diversum tendant, quamvis nullo utantur vento, sed ibi tranquillitas summa sit, atque malacia; in his considerandis, ac mente volvendis cum temporis plurimum contrivisset Stagiritis, mœrore animi confectus obiit. Præterea in freto, quod ab Italia Siciliam disjungit, multa præter opinionem fieri solent. Nam eò videtur aqua affluere ex mari Adriatico; licet ex Oceano, Gadibusque mare procedat, ac frequentes eo loci repentini vortices, quorum causa nos latet, naves hauriunt. Quamobrem si quæ fortè navigia fretum illud intraverint, ea Poëtæ Charybdi sorberi perhibent. Horum autem omnium causam, quæ in omnibus fretis longè præter opinionem contingunt, illi, quorum sententiam trado, in viciniam refundunt geminæ hinc inde continentis. Ajunt enim fluentum, iniquo coactum spatio, in difficultates adduci abhorrentes à communi sensu, & inexplicabiles. Quare licet aqua ab Hiero Byzantium ferri videatur, non est tamen, cur hic mare, Pontumque Euxinum finiri quisquam asserat, neque enim firma ratione nititur hæc sententia: sed hic quoque angustiae loci prævaleant necesse est. At neque ita omnino, ut alii existimant, se res habet. Nam constat testimonio piscatorum istius oræ,

non

non totum undarum agmen rectà Byzantium petere: verum eas quæ superficiem obtinent, nobisque apparent, illum habere cursum, quæ verò sunt infra ubi est quæ dicitur abyssus, lapsu, aquis superioribus manifestè contrario, subire, & meare semper adversum æquoris faciem. Itaque, cum intenti capiendis piscibus, ibi lineas miserint, hæ semper Hierum versus abripiuntur subter labentis aquæ vi. Tota demum Lazicæ ora mare à progressu arcet, ipsius cursum reprimens, efficitque ut ibi primùm, ac solum sistat, à summo utique rerum opifice illic positus ipsi finibus. Etenim mare, ubi litus id attingit, nec porrò funditur, nec tollitur altius, quamvis innumeros, maximosque fluvios, undique se exonerantes accipiat, ac modum sibi præscriptum servans, intra fines suos se continet, quasi legem revereatur quandam, cujus necessitate ritè coërcitum, caveat ne quid ex constitutis violare videatur. Nec verò ullum aliud litus adversum est mari, sed illi omnia obliqua sunt. Porrò de his sentiat quisque, & pronunciet, prout ipsi libuerit.

## CAPUT VII.

*Quid Chosroem Persarum Regem ad Colchicam expeditionem induxerit. Urbs Dara ab eodem frustra tentata.*

Cujus rei causâ Lazicam Chosroës in ditionem suam subjugare contenderit, jam supra dixi: quid verò maximè illum, Persasque ad id moverit, hic declarabo commodè; quando lucem præfert enarratio, quæ totam illam regionem paulo ante descripsi. Sæpe quidem hi Barbari, duce Chosroë, Romanum Imperium ingressi cum magnis copiis, hostem calamitatibus infandis affecerant, quas in libris ea de re scriptis recensui. At ipsi non modò nullum inde lucrum, sed jacturam etiam fecerant pecuniarum, & corporum. Semper enim ex finibus Romanorum excefferant, multis suorum desideratis. Quare in patriam reversi, clam Chosroi maledicebant, eumque gentis Persicæ extinctorem vocabant. Aliquando ex Lazica reduces, cum ibi dira perpeffi essent, aperta conspiratione ipsum crudeliter de medio tolle re pararunt, fecissentque, nisi ille præmonitus periculum avertisset, multis blanditiis Optimates deliniens. Atque ut reprehensionem elevarer, studium contulit ad Persarum ditionem luculenta aliqua accessione augendam. Itaque protinus urbem Daram aggressus est: at inde, ut dixi, repulsus, expugnandi loci spem omnem abiecit. Nam nec subito impetu illum capere deinde poterat, stationariis munitum intentissimis, nec si obsideret, ullo modo eos se subacturum sperabat. Quippe urbs Dara consultò repositam semper habet cibariorum cujusmodi copiam, quæ in multum tempus sufficiat, & fons in vicino præcipitio scatens magnum flumen efficit, quod rectà ad urbem labitur, itaut infesta nulla vi aliò detorqueri, neque ullo pacto inhiberi possit, repugnante loci iniquitate. Intra muros admissus, postquam urbem totam pererravit, ejusque implevit receptacula, exit, ac sub mœnibus voragine haustus sic latet, ut quò postea erumpat, nondum cuiquam compertum sit. Nec vetus est vorago illa, sed sponte ejus opifex fuit natura loci, multis post annis, quam Anastasius Augustus urbem illam condidit. Quo fit, ut qui urbem Daram obsidione cingunt, aquæ penuriâ plurimum laborent.

A Hoc igitur frustra, ut dicebam, conatus Chosroës, id secum reputavit; licet aliam fortè quampiam Romanæ ditionis urbem caperet, nunquam tamen inter Romanos sedem sibi stabilem fore, si multa illi à tergo, præsidia retinerent: quæ causa fuerat, cur Antiochiam everteret, pedemque ex Romano solo efferret. Quare animo, arduorumque facinorum cupiditate elarus, spem longius extendit. Etenim famâ edoctus, uti Barbari, qui à læva Ponti Euxini paludem Mæoridem accolunt, Imperium Romanum liberè incurserunt, ita Persis liberum, ac promptum fore dicebat, occupata semel Lazica, Byzantium ire rectà, quoties vellent, non trajecto mari, ut facere solent cæteræ gentes Barbaræ, quæ in illis partibus habitant. Hæc porrò sunt, quæ Persas ad Lazicam obtinendam inducunt, nunc unde deflexit oratio, illuc redeat.

## CAPUT VIII.

*Redit Auctor ad institutam Cap. i. narrationem de Persarum in Colchidem irruptione, Choriane Duce. Lazorum inconsulta ferocia. Gubazis, ipsorum Regis, oratio. Instruuntur acies. Lazorum fuga. Artabanis certamen. Confligunt acies. Choriane occiso, profligantur Persæ.*

C ERGO Choriantes, & Medorum exercitus castra ad fluvium Hippin metati sunt. Quade re certiores facti Gubazes Colchorum Rex, ac Dagisthæus exercitus Romani Dux, collatis consiliis, Romanorum, Lazorumque copias in hostem ducunt. Ultra amnem Hippin progressi, castris ibi positis, cum re præsentè deliberant, fatiusne sit presso pede hostem operiri, ejusque impetum excipere, quam ipsum invadere: ut Persis exhibentes speciem præsentis animi, ac generosum in petendis illis contemptum præ se ferentes, prælium laceffant, itaque animos adversariorum consternent. Eorum, qui in hostes impellebant, vincente sententia, ilicet cuncti adversum illos proficiscuntur. Tum recusare Lazi aciem cum Romanis unam componere, causam hanc afferentes, quòd Martis aleam non subirent Romani pro patria, ac summa sibi necessitudine conjunctis: ipsi verò pro liberis, uxoribus, ac focis dimicaret, ita ut conspectum vererentur conjugum, si ab hoste victi discederent. Quæ necessitate factum iri putabant, ut fortis animus, quo carebant, adesset. Quocirca impatienter optabant, primi hostem seorsum aggredi, nec in re agenda à Romanis perturbarentur, haud pari secum ardore discrimen prælii aduentibus. Hac Lazorum ferocia lætus Gubazes, illos non procul à Romanis convocatos, ejusmodi oratione hortatus est. Nescio, viri, num apud vos verbis opus sit ad excitandos animos comparatis. Nulla enim hortatione egere illos existimo, quos animat, accenditque rerum necessitas, qualis modò nobis incidit. Siquidem in hoc prælio, de uxoribus, liberis, patria, uno verbo, de summa rerum igitur, cujus gratiâ Persæ nobis arma in'erunt. At nemo omnium unus est, qui honorum suorum partem aliquam vi auferentibus cedat, tueri quæ ad ipsum pertinent cogente natura. Nec vos luet effrænem, & impotentem esse cupiditatem Persarum, ubi semel potestatem nacta est. Profectò si nos jam debellabunt, haud contenti dominatione, vestigalia imponent, ac cætera in



in subditos exercebunt, sat cognita, nisi quid forte eorum, quæ in nos Chosroës non ita pridem suscepit, obliti sumus. Agite verò, ne verbis tenus se mihi prodat vestra in adorientis Persis alacritas, neque ignaviæ notam subeat Lazorum nomen. Nec nobis grave sit pugnare cum Medis, postquam multa cum illis prælia secunda fecimus. Absit enim à consuetudine difficultas, sublata jam laboris molestia, exercitatione, & usu. Est igitur cur hostem ideo contemnatis, quia sæpe acie victus, vobis animo concedit. Nec verò redire solet animus, cum semel abscessit constrictus metu. Eiusmodi cogitationibus, ac spe bona pleni, hostem invadite.

Hæc locutus Gubazes, Lazorum copias eduxit. Sic autem acies instructa erat, ut primi adversum hostes incederent Lazorum equites. Ponè, longo intervallo sequebatur equitatus Romanus, cujus ductores erant Philegagus, natione Gepæz, vir strenuus, & Joannes, Armenius bellicosissimus, Thomæ filius, cognomine Guzes, cujus mentionem feci in superioribus libris. Postremum locum obtinebant Gubazes Lazorum Rex, Romanorumque Dux Dagisthæus cum utriusque gentis peditatu, eo consilio, ut si forte equites terga verterent, ad hunc facile se reciperent. Ita quidem Romani, Lazique se ordinarunt. Choriantes verò loricanos, cæterisque armis egregiè munitos viros mille, quos è suis delegerat, exploratum præmisit, & cum reliquo exercitu subsequutus est, paucis ad castrorum custodiam relictis. At prævius Lazorum equitatus promissa factis contrariis turpiter fallit, spem pristinam damnans, atque evertens re secus gesta. Nam cum in hostium præcursores repente incidisset, eorum conspectum non sustinens, illico flexis equis incompositè rediit, ac properè se Romanis admiscuit, non dubitans ad eos perferre, quibuscum antea jungere aciem recusaverat. Postquam ad se invicem accesserunt utrique, principio neutra acies in pugnam coorta est, nec signa contulit, utraq; sic alternante, ut modò cederet irruentibus adversariis, modò recedentibus instaret. In huiusmodi cursibus, recursibusque, & reciprocis impressionibus multum temporis contritum est.

Quidam erat in Romano exercitu Perfarmenius, Artabanes nomine, qui ad Armenios Romanis subditos multò ante transfugerat, non simplici modo, at Perfaram bellatorum viginti cæde suam in Romanos fidem testatus. Cum enim Valerianum adisset, tunc temporis Magistrum militum per Armenias, ab eo viros quinquaginta Romanæ ditionis petierat, ac voti compos, contulerat sese in Perfarmeniæ castellum, quò à Persis prædiariis loci CXX. admissus cum comitatu, antequam constaret eum ad aliam Rempublicam transgressum, nova tentare, illis CXX. cæsis, ac direptis omnibus castelli opibus, sanè magnis, ad Valerianum, Romanumque exercitum venerat: ex illo perspecta ipsius fide, eum Romani militiæ suæ adscriptum deinceps habuerant. Hic Artabanes, cum ad istud certamen ventum esset, assumptis duobus Romanis militibus, inter utramque aciem stetit, eoque ex hostibus quidam progressi sunt. In quos irruens Artabanes, Perfaram, animo, & corpore valentissimum, hastâ protinus conficit, atque equo dejectum humi sternit. Tum lapsus astans unus è Barbaris, vulnus quidem ense infligit Artabani capiti, at non lethale. Manum hic nondum ab Artabani capite retraxerat, cum ipsi

vitam eripuit, à læva confodiens ilia, alter comitum Artabani. His attoniti præcursores mille, & retrogressi, Choriantem cum cæteris Perfaram, Alanorumque copiis expectarunt, ac brevi illis se adjunxerunt.

Jam verò & pedites, quibus Gubazes, ac Dagisthæus erant succincti, ad equitatum suum se admovent, & conferuntur utrinque manus. Tum Philegagus, & Joannes, quoniam se impares sustinendæ equitatus Barbarici impressioni judicabant, præsertim factò jam periculo virium Lazorum, desilierunt ex equis, & Romanos, Lazosque omnes perpulerunt, idem ut facerent. Altissima acie compositi obversique hosti omnes pedibus steterunt, intentis hastis.

Hic hæere Barbari. Nam neque incursum agitare adversarios, utpote pedites, neque eorum aciem turbare poterant, cum & hastarum cuspidibus, & clypeorum crepitu externati equi se se efferent. Ad arcus demum cuncti respiciunt, ea spe, fore ut sagittarum ingenti numero hostem facillimè in fugam verterent. Idem Romani cum Lazis omnibus faciunt. Denso hinc inde telorum ingruente nimbo, multi in utraque acie cadunt. Crebriores quidem sagittas missitabant Persæ, & Alani, quàm adversarii, sed pleræque scutis repellebantur. In hoc prælio Choriantes vulnus accepit, cujus auctor nescitur. Nam veniens ex conferta multitudine sagitta, ac cervici viri infixæ, eum illico peremit. Unius cæde dirempto certamine, Romanis cessit victoria. Nam simul ex equo ille in terram pronus volutus est, castra Barbari effuso cursu repetierunt. Instare cum Lazis Romani, & stragem edere, spe incensi, fore ut primo impetu castra hostium caperent. Verùm Alanus quidam, forti animo, & valenti corpore præditus, ac peritissimus crebras impellendi sagittas utroque versum, castrorum aditu, qui erat angustissimus, occupato, diu præter opinionem invadentibus resistit. Denique Joannes, Thomæ filius, proximè solus accedens, hasta derepente confecit hominem: itaque Romani, & Lazi castris hostilibus potiti sunt. Ibi cæsis Barbarorum quamplurimis, reliqui, prout cuique licuit, in patriam remigrarunt. Eum habuit exitum hæc in Colchidem irruptio Perfaram, quorum alter etiam exercitus abscessit, cum Petræ præsidium uberi annonæ, cæterisque rebus omnibus firmasset.

## C A P U T IX.

*Dagisthæus à Lazis prodicionis accusatus, in carcerem conjicitur. Bessas Magister militum per Armenias, destinatur in Lazicam, cujus Reges à Romanis uxores sibi petere consueverant. Abasgorum desertio. Trachea locus. Romani Abasgos adoriantur, & profligant.*

Interea Lazi, qui Byzantium venerant, Dagisthæi nomen de prodicione, & cum Medis consensione ad Imperatorem detulerant, asseverantes illum, Perfaram suafu, Petræ muros labe pervios noluisse invadere, spatiumque hostibus dedisse, ruinas omnes muniendi, congestis lapidum vice culeis, arenâ plenis. Dicebant Dagisthæum, sive pecunia ad id inductum, sive negligentia, aggressionem rejecisse in aliud tempus, & rei benè gerendæ opportunitatem tunc omisisse, quam postea recuperare

rare non potuisset. Propterea Imperator ipsum custodia attineri iussit, & Bessam, qui ex Italia non ita pridem redierat, ornatum Magisterio militiæ per Armenias, misit in Lazicam, ut agenti in illis partibus exercitui Romano præesset. Eodem cum copiis jam missi fuerant Buzis frater Benilus, Odonachus, Babas natione Thrax, & Uligagus Erulus. Lazicam ingressus Nabedes cum exercitu, nihil, quod esset operæ pretium, fecit: tantum inter Abasgos, qui à Romanis, Lazisque desciverant, versatus cum suis copiis, accepit obsides sexaginta filios Procerum illius gentis. Tum quoque Nabedes Theodoram, uxorem Opsitis, qui Gubazis patruus, Lazorumque Rex fuerat, in Apfília natus, eam obiter, ac præter itineris institutum captam, abduxit in Persidem. Erat hæc genere Romana mulier. Quippe jam inde olim Lazorum Reges per Legatos Byzantium missos affinitatem cum aliquibus Senatoribus de sententia Imperatoris iungebant, atque hinc ducebant uxores. Certè Gubazes Romanæ erat foeminae filius. Jam quæ causa defectionis Abasgorum extiterit, declarabo.

Cum Reges suos, uti paulo ante narraui, de medio sustulissent, inter eos versati jamdiu milites, qui ab Rom. Imperatoribus missi fuerant, Romano Imperio regionem illam vindicare aggressi sunt, ac nova quædam tributa irrogarunt. Iniquiorem vim gravissimè ferentes Abasgi, veritque ne Romanis postmodum servirent, iterum sibi crearunt Regulos, Opsitem in parte exortiva, & Sceparnam ad Occidentem. Nimirum in desperationem delapsi, quæ prius gravia judicaverant, consequentibus gravioribus non immeritò præoptarunt, ac Romanæ potentiae metu impulsæ, in Persarum fidem occultissimè se contulerunt. Qua de re factus certior Justinianus Augustus Bessæ mandavit, ut validas in eos copias duceret. Ille multis è Romano lectis exercitu, Uligagum, & Joannem Thomæ filium duces præposuit, & mari in Abasgiam celeriter misit. Ac Principum quidem Abasgorum alter, Sceparnas nomine, tunc temporis in Perside morabatur, à Chosroë paulo ante accitus. Alter verò, Romanorum adventu cognito, Abasgos omnes cœgit, seque ad occursum expedit.

Trans Apfiliorum fines, in Abasgiæ aditu, locus est istiusmodi situ. Mons excelsus, & à Caucasii propagatus, paulatim decrescit, ac scalarum instar inclinans dorsum, pertingit, desinitque ad Pontum Euxinum. In ima parte ejusce montis olim Abasgi castrum validissimum, amplissimumque condiderunt. Eò confugere solent, & prohibere incursum hostium, difficultate loci insuperabili. Unus est ad castrum hoc, & reliquam Abasgiam aditus, isque angustior, quàm ut virorum par capiat, æquis frontibus incedentium. Nam illac nonnisi singuli, & quidem pedibus, vix ire possunt. Subjacet ea semita convalli asperimæ, quæ à castro ad mare usque evadit, & sibi conveniens dat loco nomen: eum enim Græco vocabulo Trachea (idest Aspera) appellant. Ergo Romana classe inter Abasgorum, & Apfiliorum fines appulsa, Joannes, atque Uligagus, cum militibus in terram expositis, iter agebant: nautæ cum scaphis omnibus litus legentes, exercitum sequebantur. Cum proximè Trachea ventum est, apparent Abasgi omnes armati, ac supra tramitem, cujus modò memini, in tota convalle stantes. instructa acie. Hæserunt, ignari, quid consilii pro re caperent; do-

A nec Joannes, attentè secum meditatus, malo remedium invenit. Relicto enim ibi cum dimidia parte copiarum Uligago, ipse cum altera conscendit scaphas. Remigando flectunt, ac prætervehuntur Trachea, itaque à tergo hostium subeuntes, adversum illos sublatis vexillis tendunt. Abasgi ingruentem utrinque hostem conspicati, omisso resistendi consilio, turbare ordines, & fugâ incompositâ loco cedere, ita metu districti, ut nec soli patrii salebras visu discernere, nec se illinc expedire facillè possent. Romani hinc inde instant, multosque affecuti interimunt. Cursu ad castrum, usque progressi cum fugientibus, patentem adhuc ejus portam offendunt. Neque enim ut fores obderent, adduci, custodes poterant, fusâ fuorum agmina adhuc expectantes. Fugientes insequentibus permitti erant, & cuncti ad portam enitebantur, alios evadendi, alios occupandi castrum extimulante studio. Itaque portam videntes patefactam, irruperunt promiscuè, cum nequissent custodes nec ab hostibus Abasgos secernere, nec valvas claudere præ impetu multitudinis. Abasgi, quamvis libenter suis mœnibus se commiserant, tenebantur tamen cum castro. Romanis verò, qui debellatum esse cum hostibus rebantur, major ibi labor se obtulit. Cum enim domorum inter se parum distantium, densa series, undique murorum instar munita esset, Abasgi illas ingressi, ac totis viribus obistentes, in hostes tela desuper mittebant, metu hinc, & terrore, illinc uxorum, ac liberorum miseratione permoti, redactique in summas angustias, donec Romanis in mentem venit domos incendere. Illis igitur igne undique subdito, plenam hujus pugnae victoriam adepti sunt. Opsites Abasgorum Princeps cum paucis elabendi copiam nactus, ad Hunnos finitimos, & Caucasium montem concessit: ceteri, vel cum tectis deflagrantibus in cinerem abiire, vel in manus venire hostium. Principum quoque uxores cum omni prole Romani ceperunt, & solo æquatis castrum mœnibus, regionem latè defolarunt. Atque is fuit defectionis Abasgorum exitus: hæc verò contigerunt apud Apfilios.

## CAPUT X.

*Tzibillum Apfiliæ castellum occupant Persæ, deinde caesi ob flagitium Ducis. Chosroes ab Anatozadum filio offenditur. Naturâ valetudinarius, Tribunum Medicum, virum optimum, summè colit. Anatozadum rebellem sædè plectit.*

E IN Apfília, jam Lazis ab ævo subdita, castellum est munitissimum, quod indigenæ Tzibillum vocant. Terdetes autem, nobilis Lazus, & Magistri, ut appellant, dignitate insignis in sua gente, cum Gubazem Lazorum Regem graviter offendisset, Persis clam pollicitus traditurum se castellum illud, assumpto ad hoc Persico agmine, in Apfiliam se se contulit. Proximè castellum, cum Lazorum comitatu anteit, introque acceptus est. Quippe Lazorum Præfecto, de quo nulla erat suspicio, præfidarii diffidere non poterant. Simul affuit Persarum agmen, id Terdetes in castellum admisit, eoque factum est, ut Medi non solum Lazica, sed Apfília etiam potiri se, tunc temporis existimaverint. Lazos autem, & Romanos Persarum exercitus ad Petram ita distinuit, ut Apfiliæ

liæ ferre opem neutri valuerint. Qui castelli illius præsidio præerat, uxorem habebat, Apfiliam genere, formosissimam, cujus infano amore repente captus Persarum Dux, primò tentavit eam illecebris, deinde, cum nihil proficeret, vi subita comprimere aggressus est. Hinc irâ ardens maritus fœminæ, eum, & quotquot in castellum cum ipso venerant, noctu interfecit, horum cæde, tanquam auctario, pœnam libidinis illius cumulans. Tum ipse castellum obtinuit, & à Colchis defecerunt Apfilii, eos insimulantes, quòd se à Persis malè habitos non adjuvissent. Verùm illuc à Gubaze cum Romanis mille missus Thomæ filius Joannes, cujus mentio proximè incidit, Apfilios citra pugnam, multis videlicet blanditiis, subegit, & ad Lazorum obsequium revocavit. Hæc de Apfiliis, & Tzibilo castello dicere habui.

Sub idem tempus contigit, ut Chosrois inhumanitatem, vel ipsa ejus proles experiretur. Filiorum illius natu maximus, Anatozadus nomine, quod Persicæ idem est, ac Donans immortalitatem, ipsum offenderat, præter alia multa licentissimæ vitæ flagitia, non veritus cum uxoribus paternis concumbere. Ac primò Chosroës filium hunc multavit exilio. Est Vazaine Persidis regio imprimis fertilis, & in ea urbs Lapato, à Ctesiphonte dierum septem itinere distita. Hic jussu patris degebat Anatozadus. Interea Chosroës morbum ad eò gravem contraxit, ut ipsius obitum fama nunciaret. Erat enim naturâ valetudinarius Chosroës. Profectò Medicos sæpe undique cogebat, quo in numero fuit Tribunus, genere Palæstinus, vir eruditus, nec cuiquam secundus artis medicæ peritiâ, singulari idem moderatione, pietate in Deum egregia, summaque mansuetudine præditus. Aliquando, cum Chosroëm malè se habentem sanasset, è Perside rediit, multis, ac magnificis donis ab ipso auctus. Quando autem hæc priores induciæ pactæ sunt, à Justiniano Augusto Chosroës postulavit, ut Medicum hunc apud se anno uno manere sinneret. Elapso illo domesticæ consuetudinis spatio, uti supra diximus, institit Tribuno Chosroës, ut quidquid opus haberet posceret. Ille pro omni pecunia nihil aliud petiit, nisi captivorum Romanorum aliquot libertatem. Dimisit ei Chosroës non modò ex Nobilitate bello capta quoscumque nominatim petierat, sed alios ad tria millia, unde apud omnes magnam Tribunus gloriam est consecutus. Hæc hæc.

Ubi Chosroëm patrem suum teneri morbo audiit Anatozadus, potestatem sibi regiam arrogans, res novas moliri cœpit. Deinde confirmata patris valetudine, nihilo is minus urbem ad defectionem induxit, sumptisque armis, bellum juvenili ardore ferox suscepit. His Chosroës auditis, in eum copias misit, Phabrizo Duce, qui victum acie Anatozadum cepit, nec multo post ad Chosroëm duxit. Ille oculos filii mutilavit, non illata cæcitate, sed palpebris supra, infraque fœdissimè inverfis. Nempe clausis ipsius oculis candentem acum ferream forinfecus admovens, palpebris decus abstulit. Quod eo solùm animo fecit Chosroës, ut filio regnandi spem eriperet. Nam regnum Persicum lex mutilo deferri vetat, quemadmodum in superioribus libris commemoravi.

## CAPUT XI.

*Exeunt induciæ. Mutua legationes. Isdiguna legati Persarum factus. Braducionem interpretem occidit Chosroës. Romani in Lazica Petram obsident. Suffodiunt murum. Eorum conatus irritus. Sabiri partim Romanis, partim Persis additi. Arietem leviolem fabricantur novo invento. Admoventur machinæ, quas Persæ naphtha, sive oleo Medæa comburere satagunt. Bessæ Magistri militum grandævi mira vis. Persæ in turri lignea deflagrant. Urbem Romani capiunt.*

**H**Uc fortuna, atque indoles Anatozadi eruperunt, exiitque annus induciarum quintus. Tunc Petrum Patricium, eundemque Magistrum Officiorum, ad Chosroëm Justinianus Augustus legavit, ut de pace Orientis totius ageret. At ille hunc remisit, pollicitus, subsecuturum virum, qui rem componeret, prout rationibus conduceret utriusque gentis. Nec multo post, destinavit iterum Isdigunam, grandi virum supercilio, & arrogantia, supra quam dici potest, elatum, cujus factus, ac tumor Romanis omnibus intolerabilis videbatur. Uxorem, liberos, & fratrem ducebat secum, comitante famulorum ingenti agmine: dixisset illos instructa acie ad prælium progredi. Aderant ei comites duo è primaria Persidis nobilitate, aurea diademata capitibus gestantes. Id verò Byzantios maximè urebat, quòd multò benignius, ac magnificentius, quàm pro Legati conditione, Justinianus Augustus ipsum haberet. Non iterum, cum eo Byzantium Braducio venit, quem ferunt interfectum à Chosroë, hinc tantummodo reum arguente, quòd eum Imperator Rom. mensæ participem suæ fecisset. Neque eum, ajebat, honore tanto Interpres affectus esset à Cæsare, nisi rem Persicam prodidisset. Sunt qui ejus nomen clandestino cum Romanis colloquio ab Isdiguna delatum dicant. Cum primùm Legatus hic in congressum, & colloquium venit Imperatoris, de pace, nec paucis, nec multis egit: tantum questus est violatas à Romanis inducias, quarum tempore nondum exacto, Arethas, & Saraceni, Romanorum socii, Alamundarum vexassent. Alia quædam leviora objecit, silentio, ut equidem censeo, prætermittenda.

Dum hæc aguntur Byzantii Bessas cum omnibus Romanorum copiis Petram obsidet. Ac mœnia quidem Romani suffoderunt in ea parte, qua prius excavata à Dagisthæo, murus eò loci colapsus fuerat: cur autem ibi cuniculum egerint, modò dicam. Qui primi hanc urbem ædificaverunt, murorum fundamenta ferè omnia locarunt in rupe: alicubi aggeri superposuerunt. Quà spectat urbs Occidentem, erat pars quædam muri non admodum lata, ad cujus latera filix aspera, ferroque impenetrabilis fundamenta muri sustinebat. Eam igitur partem, ut Dagisthæus antea, sic Bessas modò subegit ligonibus, non sinente eos ulterius progredi natura loci, sed commetente, & idoneis terminis desinente cuniculi longitudinem. Cum autem Dagisthæus obsidionem solvisset, ruinas muri instaurare volentes Persæ, non pristinum serva-

servarunt structuræ modum , at hunc inierant . Spatio , quod inanium fuerat , oppleto glarea , crassas trabes imposuerant , ac dolatas optimè , & complanatas inter se ita vinxerant , ut latissima earum esset compages . Hac basi pro fundamento posita , murum aptè superstruxerant . Id cum nescirent Romani , se fundamenta suffodere existimabant . E spatio , quod trabibus , quarum modò nemini , suberat , egesta magna terræ vi , murum quidem latè quassarunt , ac repentè ejus pars succidit : neutro tamen procubuit ruina , nec series lapidum confusa est , verùm integra ad perpendicularum defluens , & , tanquam ex machina , in sedem vacuum demissa stetit , suumque locum tenuit , non jam æquè ac priùs edita , sed humilior . Itaque trabes , subtracto penitus solo , cui incumbebant , cum structura omni sibi imposita , inibi subsederunt . Ac ne id quidem Romanis ascensum ad murum præbuit . Etenim Persæ magno illuc numero antea secuti Mermeroem , non mediocri accessione mœnia extulerant . Romani , ubi convulsam muri partem stare de integro viderunt , ignari quò se verterent , æstuebant . Nam nec subducere terram ampliùs poterant , cuniculo ita obruto , nec uti ariete , cum in acclivi murum oppugnarent : illa autem machina trahi nequiret , nisi in loco plano , ac molliter jacenti .

Casu quodam contigit , ut in hoc Romanorum exercitu nonnulli Barbari Sabiri agerent , ista de causa . Sabiri , gens Hunnica , ad Caucasum habitant , frequentissimi , & in multos principatus ritè divisi . Principum alii cum Imperatore Romano , alii cum Persarum Rege amicitia veteri conjuncti sunt . Ac solet uterque Rex certum auri modum fociis largiri suis , non quotannis , sed quando ad id necessitate compellitur . Tunc igitur Justinianus Augustus Sabiros sibi amicos ad focianda secum arma invitans , ad eos quendam , qui pecuniam deferret , misit . Is verò , non valens tutò ad Caucasum , præsertim cum pecunia , penetrare , eo quòd hostes regionem interpositam obtinerent , postquam ad Persiam , & Romanas copias Petram obsidentes pervénit , per nuncios Sabiris significavit , ut quamprimum ad se venirent ipsorum quidam , accepturi pecuniam . Extemplo Barbari delectos tres è Proceribus suis in Lazicam destinant . cum nonnullis , qui post suum illuc adventum , Romanis permitticopiis , murorum oppugnationi manum admoverunt . Ad id autem operam contulerunt animadversa Romanorum desperatione . His certè hærentibus , & quo pacto sibi in præsentia confulerent ignorantibus , Sabiri machinam fabricati sunt , qualis , post hominum memoriam , nec Persarum , nec Romanorum cuiquam in mentem venit , quamvis in utroque Imperio nunquam defuerit , nec jam desit ingens opificum numerus , & sæpe in omni ætate ejusmodi machina utrique opus habuerint ad verberandas munitiones in locis asperis , & aditu difficilibus positas . At eorum nemo inventum hoc unquam peperit , sicut jam isti Barbari . Is nempe est humani mos ingenii , ut pariter cum tempore ad novas rerum inventiones semper progrediatur . Ex tempore Sabiri isti arietem excitarunt , non consueto . sed novo quodam alio modo . Neque enim rectis , transversisque trabibus compegerunt hanc machinam , verùm crassioribus virgis inter se nexis , & in omni latere aptatis trabium loco , totam machinam coriis ita circumtexerunt , ut speciem

Ton. I.

A arietis retinuerit , una admodum trabe in medio catenis laxis , ut affoler , suspensa . cujus caput in mucronem desinens , & ferro circummunitum , non secus ac teli cuspidis , muros crebro impulsu verberaturum erat . Porro adeò levem fecere hanc machinam , ut eam à viris intus dispositis trahi , agere necesse non esset , sed viri quadraginta , qui trabem retracturi , & in murum impulsuri erant , arietariam machinam humeris expeditissime gestarent , intus protecti coriis . Tres igitur hi Barbari machinas ejusmodi struxerunt , trabibus cum suo ferro detractis ex arietibus , quos Romani à se comparatos , nequibant ad mœnia trahere : tum earum quamque ingressi milites Romani minimùm quadraginta ex fortissimis delecti illos muro admoverunt . Ad machinæ cujusque latera stabant alii , loriceis , galeisque egregiè muniti , atque instructi contis , quorum cuspides uncis ferreis præfixæ erant , eo consilio , ut cum arietis caput , muro impactum structuram ejus convulsisset , lapides confusos dimovere his contis , ac projicere possent . Ergo rem aggressis Romanis , jam murus crebris impressionibus quatiebatur , & qui hinc inde astabant machinis , lapides fedibus suis emotos excutiebant contis , eratque opinio urbem continuò expugnatum iri . At Persæ istud excogitarunt . Turrim ligneam , jamdiu paratam , mœnibus imposuerunt , ac viris complerunt pugnacissimis , qui pectoribus loricas , capitibus , ac reliquo corpori tegmina induerant clavis ferreis horrida . Vascula sulphure , bitumine , & veneno , quod Medi Naphtham , Græci Medææ oleum vocant , plena , atque igni concepto ardentia , in arietarias machinas mittebant , sic ut cunctæ tantùm non conflagraverint . Sed enim qui illis , uti dixi , astabant , contis , quorum modò memini , depellentes , ac repurgantes quæ jacta fuerant , è machinis omnia confestim humi devolvebant : quanquam haud diu labori huic suffecturos se , & restituros putabant . Nam quidquid ignis contingeret , nisi eodem puncto temporis excuteretur , id protinus absumberet . Ita quidem hæc agebantur .

D Bessas verò ipse loriceis , armatis omnibus copiis , ad muri partem collapsam scalas applicuit , & cum suis verbis eatenus animasset , ut hebescere non sineret occasionis vim , exhortationis reliquum impendit factis . Vir enim annis major septuaginta , ac planè jam exoletus , scalas primus ascendit . Tum Persæ , & Romani in pugnam coorti sunt cum ea significatione virtutis , cui parem , meam quidem sententiã , ætas hæc nusquam vidit . Siquidem collectis Barbaris ad duo millia & trecentos , Romanis ad sex millia , ex utrisque , qui non interierunt , vulnerati sunt ferè omnes , nec nisi oppidò pauci illæso corpore superfuerunt . Itaque ascensum Romani totis viribus tentabant , eos Persæ labore multo repellebant . Cadentibus utrinque plurimis , nihil propius factum est , quàm ut Persæ periculum amolirentur . Nam cum in summis scalis magna vi se se invicem truderent , & Romani cum hoste superiorem locum tenente pugnarent , magno his numero pereuntibus , Bessas Magister militum dejectus humi concidit . Utrinque tunc sublato clamore ingenti , confluentes undique Barbari , in eum tela coniecere . Circumfusi mox Protectores , galeis omnes , ac loriceis induti . obtentis desuper scutis , junctisque inter se lateribus , testudine tanquam tecto Magistrum militum occultabant tutissimè , & missilia omni ope

X x

ope



ope prohibebant. Magnus erat telorum crepitus, cum usque & usque ingruentia, clypeis, aliisque armis defringerentur. Clamore quique, sublimi anhelitu, & labore se conficiebat. Rursus Romani omnes Magistrum militiæ tueri fatigantes, jactis in muros sine ulla intermissione telis hostem reprimebant. Tum Bessas, prægravato armis corpore per se parum agili ob nimiam obesitatem, & quam extremam fuisse dixi senectutem, non valens surgere, quamvis in tantum discrimen adductus esset, nihilominus mente constitit, atque ex tempore consilium cepit, quo se ipse, remque Romanam servavit. Etenim Protectoribus imperavit, ut se è vestigio raptarent, & procul à mœnibus traherent. Illi dicto audientes partim eum trahebant, alii cum ipso recedebant, sublatis, continuatisque inter se scutis, & in gressu modum servabant æqualem ei, quo ille trahebatur, ne, si pateret, ab hostibus feriretur. Receptus in tutum Bessas, surgit, astantesque hortatus, ad muros vadit, & pede scalis imposito, ascensum iterum ardentem molitur. Romani sequuntur omnes, ac facinora in hostes edunt viris fortibus digna. Conterriti Persæ, nonnihil petunt spatii ad convasandum, ut dedita urbe discedant. At Bessas, hæc ab illis dolose fingi conjiciens, ut hoc interim spatio muros firmarent, se quidem impressionem abrumperere non posse dixit: iis autem, qui de compositione secum agere vellent, quamvis pugna ferret, licere nihilominus ad aliam secum ire murorum partem, quam indicabat. Illis dicta respicientibus, certamen redintegratum crudescit, seque acriter utrique trudent. Adhuc Marte pugnabatur ancipiti, cum alia pars muri, quam prius Romani suffoderant, repente corruit. Utrunque eò multi confluere. Ac Romani quidem hostibus longè numero superiores, quamvis bipartito divisi, magis, ac magis torquendo jacula, trudentoque, validissime adversariis instabant. Persæ verò hinc, atque illinc appetiti, non ita jam repugnabant, sed eorum apparebat paucitas, copiis bifariam distributis. Dum utrique ita configunt, ut nec Persæ imminentem sibi hostem repellere, nec Romani aditum prorsus percurrere valeant, Joannes, adolescens Armenius, idemque Thomæ filius cognomento Guzes, à muri labe, & iis, qui invicem ibi se propellebant, digreditur, assumptaque ex Armeniis, quorum Dux erat, exigua manu, cum ea subit per præcipitium, quæ urbem non posse capi omnes existimabant. Custodibus illic dispositis illata vi, ascendit; cumque ad murorum pinnas evasisset, Persam, unum ex numero propugnatorum illius partis, qui bellicosissimus videbatur, occidit hasta, & eò Romanis aditum fecit.

Interea Persæ, qui in turri lignea stabant, igniæra vasa quamplurima accenderunt, ut missilium ejusmodi majori copia machinas cum viris comburerent, non sufficientibus propugnatoribus omnia contis avertere. Subito Auster vehementissimus magno cum murmure illis ex adverso ingruens, turris asserem igni corrumpit. Persis non statim animum advertentibus, cum omnes labore, tumultu, formidine, & nimia perturbatione essent impliciti, ac sensum ipsis necessitas auerret, convalescens paulatim flamma, oleo, quod à Medea nomen habet, & aliis, quæ vires ipsi dabant, turrim totam, ac Persas in ea collocatos cremavit. Combusti omnes ceciderunt, partim intra mœnia, partim extra, ubi machinæ, & Romani circa illas po-

siti stabant. Sic demum Romani cæteri, qui ad muri labem pugnabant, cedentibus, & ardorem remittentibus adversariis, mœnia penetrarunt, & Petra vi capta est. Persæ quingenti ad urbis arcem intento cursu, ejusque munitionibus occupatis, illic se tenuerunt. Reliquos Romani, quos congressu non sustulerant, vivos omnes ceperunt, numero summum DCCXXX. Horum integros XVIII. invenerunt, cæteri erant faucii. E Romanis multi, iique fortissimi occubuerunt, inter quos fuit Joannes Thomæ filius, qui in hostes miris facinoribus editis, in capite à Barbaro quodam vulneratus est lapide, dum urbem ingrederetur.

## C A P U T XII.

*Persæ, qui in Petre arcem confugerant, ad deditionem invitati, arcis incendio perire malunt, quam se hosti permittere. Chosrois in re ci-  
baria Petre conserenda liberalitas, & in  
aquaductu extruendo solertia. Bessas  
captivos Byzantium mittit; muros  
Petre diruit; ab Imperatore,  
adeoque ab omnibus  
commendatur.*

Postridie Romani obsessis Barbaris, qui arcem occupaverant, in eam sententiam verba fecerunt, ut illis incolumitatem obrulerint, ac promiserint fidem publicam, summa spe incensi fore ut Persas ad deditionem eam viâ pellicerent. At illi à sermone se avertentes, ad vim spectabant, quamvis labori haud diu se restituros putarent: verum enimvero fortiter mori cupiebant. Tum Bessas in animo habens à proposito illos abducere, & ad vitæ amorem revocare, militi cuidam Romano imperat, ut è proximo illos hortetur, ac profert, quæ ipsis referri velit. Is cum proximè accessisset, ita disseruit: Quid tantum mali vobis accidit, præclari Persæ, ut contendatis ad interitum, causam ejus parantes temeritate præcipiti, & manifesto contemptu studii virtutis bellicæ. Neque enim fortiter facit, qui contra vim ineluctabilem obfirmat se se, nec sapienter, qui victoribus cedere renuit. At nec turpe est, in vitæ cursu præsentem fortunam sequi. Necessitas enim, quæ bonæ spei nihil habet, meritò infamiam effugit, licet res, cæteroquin indignissimas, admittat: quippe malum inevitabile veniam secum afferre solet. Nolite igitur in evidenti discrimine stultâ certare pertinaciâ, nec salutem præponite vanam animi ostentationem, sed cogitare, non posse mortuos restituere se in vitam: superstitibus autem integrum fore postea pro reditu suo pacisci, si id satius esse videbitur. Itaque postremum deliberare, ad utilitates vestras intenti, & memores optima esse illa consilia, quæ qui ceperint, emendare possunt poenitentia. Sic verò vos, quamvis re:actarios, miseramur, sic optantibus mori parcimus, sic vitam habentibus ludibrio, ac lucem contemnentibus benignè facimus, ut Romanorum Christianorum instituta ferunt. Porrò datam vobis incolumitatem unum id consequetur, ut ad Rempub. meliorem traducti, Justinianum pro Chosroë dominum habeatis, quæ nos fide publica vobis confirmatos recipimus. Quare, cum vobis liceat esse salvis, nolite vos ipsi perdere. Neque enim præclarum est, in asperis, quæ nihil omnino profint, alacriter versari: cum id non generosum facinus, sed mera moriendi libido sit. Fortis est, qui dura, unde aliquem expectat fructum,



etum, constanter subit, ac tolerat. Nec laudant homines mortem voluntariam, quando periculo, cujus causam appetitur, spes major est: at violentus interitus inutilis, & præceps amentia judicatur. Insana demum ad mortem ultro obeundam audacia nihil aliud sapientibus videretur esse, nisi foeda quædam larva strenuitatis. Illud etiam reputandum, cavendumque, ne quid ingrati animi vitio peccare in Deum videamini. Nam si vobis decrevisset exitium, o Viri, nequaquam vos, ut equidem cenfeo, iis tradidisset, qui servare vos cuperent. Hic noster est in nos animus, jam inter vos consulite, & civitatem digni sitis videte.

Ita quidem hortator ille differuit. Persæ verò monita ne auribus quidem accipere voluerunt, sed perveraciam obsurdascentes, nihil audire se simularunt. Tum Romani, jussu Magistri militum, ignes arci injicere, hoc modo hostem ad deditionem perpulsam, iri existimantes. Crescente admodum flamma, Barbari mortem præ oculis habebant, nec dubitabant, quin mox abituri essent in cineres; nulla spes erat reliqua. nec sciebant quo defensionis genere saluti consulere, nihilominus in manus hostium venire recusarunt, & mirante Romano exercitu, omnes puncto temporis cum arce incendio delati sunt. Tunc apparuit, quam cordi esset Lazica Chosroi; qui milites legisset omnium præstantissimos, & in Petræ præsidio collocasset, ibique tantam reposuisset armorum vim, ut, cum in prædam Romanis ea cessissent, cuique militivirorum quinque armatura obtigerit, quamvis multa in arce conflagrarent. Præterea magnus inventus est frumenti numerus, & carniæ sale conditarum, cæteræque rei cibariæ copia, quæ omnibus quinquennio obsessis sufficere. Vinum sibi non providerant Persæ, sed tantum acetum, & satis siliquæ, (ex qua vinum conficerent.) Ubi aquam Romani in urbe ex canali structili manantem viderunt, vehementi admiratione defixi hæserunt, donec ars occultis canalibus adhibita patuit, quod quid rei sit, modo dicam.

Quando Chosroës Petram à se expugnata præsidio munit, pro certo habens Romanos eam viribus omnibus obsessuros, statimque admoturos manum intercicando properè aquæductui, hæc excogitavit. Aquam, quæ in urbem inducebatur, tripertito divisit, ductamque fossam altissimam, canales construxit tres: unum quidem in ima fossa, quem cum ad mediam usque fossam cæno, lapidibusque texisset, ibidem alterum abdidit. Tertium verò isti imposuit ab humo extantem, subiectumque oculis omnium, itaut aquæductus triplici concameratione distinctus occultè esset. Cujus rei incii Romani, obsidionis initio, rupto canali illo, qui apparebat, fossam altius non subegerunt, sed prius abeuntes incepto, quam opus penitus destruxissent, sibi persuaserunt aquam jam carere obsessos, inertem incuriam falsam illis offerente opinionem. Dum protrahitur obsidio, Romani, nonnullis hostium captis, ab ipsis resciant, obsessos ex aquæductu haurire. Quamobrem locum aggressi fodere, suppositum canalem alterum, offendunt, eoque inciso, de hostibus actum existimant, nullum à prioribus ad consequentia documentum trahentes. Postea potiti urbe, ut manantem, quemadmodum dixi, ex canali aquam viderunt, obstupuerunt, suspensi ignorantie causæ. Quam à captivis edocti, hostium in operibus molientis diligentiam, suamque in suscepto labore negligentiam, re jam peracta co-

Tom. I.

gnoverunt. Protinus Bessas captivos omnes ad Imperatorem misit, ac Petræ mœnia diruit, ne Persæ negotium denuo facerent. Assensus Imperator, mirificè virtutem ejus laudavit, & sapientiam, quod muros funditus evertisset. Sic Bessas, re feliciter, ac fortiter gesta, quem amiserat splendorem nominis ubique recuperavit. Is certè, cum Romæ præsidio præfectus esset, Romanis pristina fortitudine magnam de se spem concitaverat. Ibi verò malè bello administrato, itaque, ut in superioribus libris narravi, captam à Gothis Romam, & extincta parte maxima civium, cum Byzantium redisset, nihilominus Justinianus Augustus ipsi in Persas belli Imperium esse jussit. Nemo ferè erat quin id culparet, rideretque Imperatoris consilium, quod Bessæ, à Gothis foedè victo, ac seni capulari, jam sub occasum vitæ, bellum Persicum dedisset. Hæc erat communis ferè opinio, cum feliciter animosum Magister ille militum præbuit. Nimirum res mortalium, non pro ipsorum sensu, sed Dei nutu, ac providentia administrantur, quod homines ideo Fortunam vocare solent, quia causam ignorant cursus, quem in eventis vident, nam vulgò Fortuitum dicitur, quod præter opinionem videtur accidere. Verum de his ad arbitrium quisque suum sentiat.

## CAPUT XIII.

*Mermeroes Persarum Dux Petram seriùs petit. Copias Archæopolin ducit cum elephantibus. Sordida Bessæ cupiditas. Nimia Justiniani in Præfectos indulgentia. Scandala, & Sarapamis Lazicæ castella. Rhodopolim evertunt. Lazici. Romanorum in stativis agentium fuga.*

Interea veritus Mermeroës, ne quid mali longa dies afferret Petræ, Persisque in ea urbe relictis, moverat cum omnibus copiis, eoque contendebat, anni tempestate, quæ hyemi successerat, invitatus. At per id tempus planè cognitis, quæ Petræ contigerant, institutum iter abruptit, haud ignarus, trans fluvium Phasin, nullum esse locum, quem Lazi incoherent, nisi Petram. In reditu, occupatis faucibus, quæ ex Iberia in Colchidem ducunt, ubi Phasis vadus est, hujus vadum transit, itemque fluvii, qui Rheon dicitur, & ipse navibus ibi impar ferendis. Itaque cum esset à dextra Phasidis, universum exercitum Archæopolin duxit, quæ urbs primaria est, ac maxima Lazicæ. Equites erant omnes, paucis exceptis, eosque elephanti octo sequebantur, quibus invecti Persæ, tela inde, tanquam è turribus in hostem suppositum missuri erant. Quare meritò quis miretur laboriosam Persarum industriam, qui viam ex Iberia ad Colchos, ubique deruptis saltibus, & fruticosis salebris implicatam, sylvisque adeò densis oblectam prius, ut viro expedito videretur insuperabilis, ita complanarint, ut non modò equestres eorum copiarum inde omnes facillimè veniant, sed elephantos etiam, quotquot volunt, ad bellum agant. Ipsi etiam aderant socii, ex Hunnis Sabiris ad duodecim millia. At timens Mermeroës, ne tot numero Barbari detrectarent imperium, ac Persarum exercitum ingenti malo afficerent, retentis quatuor eorum millibus, cæteros luculento stipendio donatos remisit in patriam. Constabat Romanus exercitus duodecim millibus, sic tamen ut non unum in locum

X x 2

omnes

omnes coacti essent, sed tria millia Archæopoli præsidium agitant, Odonacho, & Baba ducibus, viris bello egregiis, reliqui cis ostia fluvii Phasidis stativa haberent, eo consilio, ut si quò hostis iret infestus, ipsi inde moverent castra, ac totis viribus suppetias ferrent. His Benilus, & Uligagus imperabant, aderamque Varazes Persarmenius ex Italia recens, qui secum Tzanos DCCC. ducebat. Bessas autem, statim ut Petram cepit, dimissis laboribus bellicis, Pontum, & Armenias obiens in colligendis provinciæ suarum vectigalibus operam posuit: qua fordida cupiditate rem Romanam iterum accidit. Nam si continuò post victoriam, de qua dixi, & Petræ expugnationem, ad Lazorum, Iberorumque confinia se contulisset, ac munisset eorum angustias, non amplius, meâ quidem sententiâ, Persarum exercitus in Lazicam penetrasset. Jam verò hic Magister militiæ, dum in ea parte laborare negligit, propemodum manu sua Lazicam hosti tradidit, iræ Imperatoris admodum securus. Solebat enim Justinianus Augustus Præfectorum peccatis multum indulgere, quo fiebat, ut sæpius contravitæ institutum, & in Remp. palam delinquerent.

Ad Iberiæ fines habebant Lazi castella duo, Scandam, & Sarapanin, quæ in montium faucibus asperis, ac planè confragosis sita, difficillimos habebant aditus. Ea quondam Lazi custodiebant labore multo, ob soli malignitatem, ex quo nihil vescum nascitur: verum homines eò cibaria comportant humeris. Belli hujus initio Justinianus Augustus, amotis inde præsijs Lazicis, Romana substituerat, quæ postmodum urgente victus penuria, his castellis excellerunt: cum nec panico, cui minimè assueverant, vitam tolerare diutius possent ut Colchi, nec jam Lazi cibariis omnibus per longa itinera ferendis sufficerent. Eadem à Persis occupata Romani facta pace receperant, restituta vicissim Bolo castello, Pharangioque, ut in superioribus libris plenius commemoravi. Lazi igitur castellum utrumque exciderunt, ne inde à Persis oppugnarentur: Persæ verò eorum alterum, quod Scandam vocant, reedificaverunt, occuparuntque præsidio, ac Mermeroës Medorum exercitum ulterius duxit.

Rhodopolis, urbs in planitie sita, primaque obvia irrupentibus ex Iberia in Colchidem, aditu, captuque valde facilis erat. Quamobrem Lazi illam solo nuper æquaverant, Persarum adventum veriti. Quo Persæ audito, recta Archæopoli iter intenderunt. Mermeroës verò, ubi accepit castra hostes metatos esse ad fluvii Phasidis ostia, eò progredi constituit: quippe satius videbatur hos prius profigere, itaque demum Archæopolis obsidionem capeffere, ne ipsi à tergo subeuntes Persarum copiis detrimenti aliquid importarent. Propter Archæopolis mœnia transiens, Romanos urbis incolas salutavit cavillans, & jactanter denuncians, ætutum eò se rediturum: velle se prius alloqui Romanos, qui ad fluvium Phasin stativa haberent. Tum illi suo responso ire ipsum jubent, quocunque volet, cæterum affirmant nunquam ad se reversurum, si in Romanos illos inciderit. De his certiores facti exercitus Romani Duces cohorrerunt, seque impares rati sustinendæ aggressorum impressioni, scaphis, quæ præsto erant, conscensis fluvium Phasim trajecere omnes, cum quidquid annonæ sibi comparatæ avehere poterant, imposuissent in scaphas, cæteris in flumen projectis, ne ho-

stes illis gauderent. Quò cum omnes copias paulo post duxisset Mermeroës, atque hostium castra vidisset penitus vacua, rem iniquè tulit, secum dolens, ac pendens animi. Subinde Romanorum castris flamma deletis, irâ ardens rediit, & copias Archæopoli duxit.

## CAPUT XIV.

*Archæopolis situs. Eam Mermeroës obsidet. Romani oratione Ducum in ensi erumpunt, ac Persarum cædem efficiunt. Turbatus elephas furit. Hinc Auctor ad Edessam digreditur, ubi compertum est turbati elephantis grunnitu suis. Ibidem visum prodigium. Persæ obsidionem solvunt. Mermeroës in Machire sin concedit, & Cutatisium castellum reficit.*

Ita est Archæopolis in colle asperrimo, eamque fluvius alluit, qui ex montibus urbi imminentibus labitur. Ejus portæ inferiores ad collis radices ducunt, haud iuaccessæ: via solum, qua ex campo ad eas itur, non plana est. Superiores portæ exitus habent præcipientes, atque aditus difficillimos, quippe latissima fruteta objacent. Et quoniam incolis nihil aquæ nisi fluvialis suppetit, urbis conditores geminum murum ad flumen usque extruxerunt, ut ex eo lymphæ sine periculo hauriatur. Hanc partem totis oppugnare viribus decrevit Mermeroës, & consilium urgens hæc egit. Primò quidem Sabiris curam demandavit arietes fabricandi quamplurimos, quibus portandis hominum humeri sufficerent: eo quòd ad murum imò in monte positum consuetas machinas nullo modo quiret appellere, & auditis quæ Sabiri Romanorum loci paulo ante fecissent ad Petræ mœnia, recentibus inventis studens eorum usu juvari vellet. Illi dicto audientes, protinus multos arietes iis similes, moliti sunt, quos, ut diximus, Sabiri Romanis excitaverant. Dein verò Dolomitæ ad urbis latus præcipitiis impendens mittit, jubetque hostes totis ibi viribus fatigare. Barbari sunt hi Dolomitæ, & quamvis in Perside habitent, nunquam tamen Regi Persarum fuere subditi. Cum enim montes abruptos, penitusque invios colant, ab omni vetustate ad hunc diem suis vixere legibus, nec nisi mercede conducti, Persis in hostes ipsorum militant. Omnes pedibus merent: gladium quisque, & securus gestat, ternaque in manibus jacula, nec minus expeditè currunt in confragosis, & verticibus montium, quàm in camporum æquore. Quamobrem Mermeroës oppugnandam his partem illam assignavit: ipse cum reliquis copiis arietes, & elephantos ad portas inferiores promovit. Ergo Persæ, & Sabiri, cum tela in muros tam crebra mitterent, ut sagittarum nube cœlum illic obducerent, Romanos ejus partis propugnatores tantum non coegerunt pinnas deserere: Dolomitæ verò ex aspretis, quæ sunt extra mœnia, jacula torquentes, oppositos sibi hostes multò acrius instabant. Pessimè ubique loco, atque in præcipiti erant res Romanorum extrema jam patientium.

Tunc Odonachus, & Babas, sive ostendendæ virtutis propriæ, sive militis probandi gratiâ, seu divino quodam instinctu, paucis ad pinnas relictis militibus, jussisque oppugnatores inde pro-

propellere; maximam partem convocarunt, brevique hortatione hac usi sunt. Videtis, Commilitones, quod jam discriminis, ac necessitatis redacti sumus, quibus malis cedere vos minimè decet. Saluti desperantibus una salus est nullam salutem optare; siquidem vitæ amorem exitium plerumque sequitur. Id quoque his in angustiis cogitandum vobis est, quandiu hiuc è pinnis hosti repugnabimus, quamvis animosissimè certemus, in dubio tandiu salutem fore. Etenim pugna eminus inita, nemini copiam exercendæ virtutis facit, utpote sapius in arbitrio fortunæ sita. Cum autem collato pede configitur, prævalet erectus animus, & generositatem victoria comitatur. Præterea, qui rem feliciter gerunt dimicantes è mœnibus, levem ii fructum ex prospero successu referunt. Nam hoste tum repulso, postridie recrudescit consiliatus, ac paulatim sublapsi, cum suis munitionibus certò pereunt: qui si hostem vicissent cominus, certa in posterum incolumitate fruerentur. Quibus rectè expensis, toto animo in hostes erumpamus, divina freti ope, & hoc ipso deplorato rerum nostrarum statu confisi. Enim verò qui spem salutis nullam in se repositam habent, eos maximè Deus servare solet.

Ita suos hortati Odonachus, & Babas, reclusis portis, copias citato cursu educunt, paucis intus relictis, istam ob causam. Pridie nobilis quidam Lazu, cui erat Archæopoli domicilium, de prodenda patria egerat cum Mermeroë. Hic autem ipsi mandaverat, unam hanc iniret à Persis gratiam, ut cum muros oppugnari captos videret, clam ignem inferret horreis, in quibus frumentum, cæteraque annona asservabatur. Quod quidem præscripsit, horum alterum putans effectum iri, aut ut Romani circa incendium solliciti, occupatique, spatium Persis darent superandi muri, aut Persarum impressioni prohibendæ intenti, curam horreorum deponerent, itaque frumento, ac cæteris com meatibus igne corruptis, obsessam Archæopolin brevi tempore, & nullo negotio in suam Persæ ditionem redigerent. Eò spectabant mandata, quæ Lazo Mermeroës dedit, & recepit ille se confecturum. Simul igitur oppugnationem fervere vidit, ignem furtim subdidit horreis. A Romanis deprehensâ repente flamma jam subvolante, illuc nonnulli cucurrere in subsidio, & ignem late grassantem difficillimè restrinxerunt: cæteri omnes effunderunt se in hostes, ut dictum est, factoque subito impetu, ac terrore vi improvisa incusso, multos occiderunt, nec resistentes, neque arma audentes tollere. Etenim Persæ, cum non sperarent fore ut hostes, quorum numerus admodum exiguus esset, erumperent, dispersi, incompositique se ad murum invadendum parabant. Atque hi quidem arietarias machinas gestantes humeris, inermes, & proinde ad pugnam imparati erant. Alii verò intentos arcus in manibus habentes, instantem pede collato hostem propellere nequibant. Itaque Romani nunc hos, nunc illos cedere, & letho sternere. Tum fortè elephantum unus, accepto, ut nonnulli referunt, vulnere, vel sponte efferatus, circumegit se se, & cum maxima perturbatione retractans, excussis selectoribus, cæterorum ordines rupit. Ex eo Barbari referre pedem; Romani impunius obvios quosque conficere. Hic meritò miretur quispiam Romanos, qui cum artem callerent repellendi impetus ab hoste dati cum elephantis, quod illa præscribebat, prorsus omiserint, tur-

**A** bati utique præsentis motu, idque ultro ipsis acciderit: quod quid sit, mox exponam.

Quo tempore Chosroës, Medorumque exercitus Edeffæ muros aggressi sunt, admotus illis elephas quidam, complures vehens Persas pugnatoresegregios, speciemque exhibens machinæ, quam Helepolin vocant, videbatur brevè urbem expugnaturus, iis, qui ex turri illic posita resistebant, coactis se subducere venientium desuper telorum grandini. At statim Romani suspenso è turri porco, discrimine evaserunt. Suspensus enim porcus, grunnitum, ut fit, edidit acutiorem, quo efferatus elephas restitit, tum pedem sensim referens, excessit. Ita quidem hoc ibi contigit: jam verò quod Romanorum negligentia prætermisum fuerat, fortuna supplevit. Et quando mentio Edeffæ incidit, prodigium, quod in ea urbe ante bellum hoc accidit, silentio non præteribo. Paulò priùs quàm pacem Chosroës perpetuam solveret, mulier quædam foetum enixa est, humanâ quidem formâ cætera præditum, sed bicipitem, quo quid portenderetur, eventus docuit. Non modò enim Edeffâ, ac totus propemodum Oriens, at magna etiam Imperii Romani pars, in contentionem Principum duorum venit. Hæc ibi: ego verò ad propositum redeo.

**B** Dum sic miscentur Medorum agmina, quicunque à tergo locati erant, animadversa antecedentium conturbatione, necdum cognitâ ipsius causâ, pavore consternati incompositissimè retrocedunt. Eodem modo territi, qui ex edito spectabant hæc omnia Dolomitæ, in pedes turpiter se conjecerunt. Effusa jam palàm fuga, ceciderunt Barbarorum quatuor millia, in quibus Duces fuere tres. Romani signa Persica cepere quatuor, & Byzantium protinus miserunt Imperatori. Ferunt eorum equos ad viginti minimum millia periisse, non telis fixos, nec vulneratos ab hostibus, sed quoniam ex quo in Lazicam labore gravissimo longinquæ viæ exhausti, pervenerant, minus pabuli, quàm par erat, habuerant; hinc factum, ut eos fames, imbecillitasque summa oppresserint.

**C** Post conatum hunc irritum, Mermeroës cum omnibus copiis Muchiresin petiit, adhuc Persis in ditione sua partem maximam Lazicæ retinentibus, operâ quamvis perditâ ad Archæopolin, unde Muchiresis diei iter unius abest, multos habens, ac frequentes incolis vicos. Est hic ager felicissimus Colchidis: quippe vinum, ac varia mitium genera fructuum progignit, quod nusquam alibi in Lazica videre est. Regionem hanc alluit fluvius Rheon, ubi Colchi veteres castellum condiderant, cujus partem maximam idcirco ipsorum posterius diruerunt, quòd cum in campo planissimo situm esset, illud aditu, captuque facillè judicarent. Cotiaium quondam voce Græca castellum id appellabatur: nunc idem Lazi Cutatisium vocant, ignoratione Linguae rectam nominis pronunciationem depravantes. Ita quidem hæc Arrianus memoriæ prodidit; alii verò olim ibi fuisse memorant urbem Cytaiam, Æetæ patriam, eoque factum, ut & hunc Poëtæ Cytaiensem, & Colchidem Cythaidem denominaverint. Ad locum hunc instaurandum modò animus appellens Mermeroës, cum ab operis materia esset imparatus, jamque hyems appeteret, quamprimum castelli ruinas omnes ligneis obstruxit munimentis, seque inibi tenuit. Cutatisio proximum est Uchimerium, castellum validissimum, in quo Lazi sedulam agebant custodiam cum exigua Romanorum militum manu. Itaque illic Mermeroës cum

uni-

universo exercitu stativa habebat, obtinens partem optimam Colchidis, atque hostes sic intercludens, ut nec Uchimerium commeatus ullos interre, neque in Suaniam, Scymniamque ditionis suæ provincias, ire possent. Quoties enim habent hostes Muchirefin, Lazis, ac Romanis præclusum est iter in ea loca. Is erat in Lazica rei bellicæ status.

## C A P U T X V.

*A Persis quinquennales inducias turpiter emit Justinianus Augustus. Procopii in scribendo libertas. Post vindemiam racemi, aliique fructus nascuntur.*

**B**Yzantii Chosrois Legatus Isdigunas sermones de pace cum Justiniano Augusto diutissimè contulit. Post multam disceptationem, tandem convenit, ut induciis utrumque regnum quinquennio gauderet, eoque interim spatio Oratores ulro citroque liberè commentes, controversiam, quæ de Lazica esset, ac Saracenis, componerent. Hæc autem accessit conditio, ut pro his induciis quinquennialibus Persæ à Romanis auri centenaria XX. acciperent, itemque alia sex, pro XVIII. mensibus qui inter priores inducias, atque istas intercurrissent, quod tempus mutuis impensum esset legationibus: neque enim gratis à se permessa dicebant Persæ colloquia pacificatoria. Porro illud Isdigunas urgebat, ut XX. centenaria jam tum asportaret: quatuor dare singulis annis Imperator volebat, ut haberet pignus, quo teneretur Chosrois in pactione servanda fides. Deinde tamen Romani abjecta omni cunctatione integram pacti summam auri solverunt. ne tributum annum ipsis pendere viderentur; sic ferente hominum more, ut indignis plerumque erubescant vocabulis, non rebus ipsis. Persa quidam erat, nomine Bersathus, summo vir loco natus, Chosroique charissimus, quem olim Valerianus in Armenia victum acie ceperrat, ac Byzantium extemplo miserat Imperatori. Jam illum diu hic asservatum, cum vellet Chosroës magno redimere pretio, ut in patriam videret reducem. petente Isdiguna Justinianus Augustus dimisit. Etenim Legatus hic affirmabat, inductum iri Chosroëm istius suavis, ut Persarum exercitum revocaret ex Lazica. Annum verò XV. Imperii agebat Justinianus Augustus, cum Romani, & Persæ has inducias pepigerunt, plerisque invisas Romanis: qui num eas rectè culpaverint, an secus pro more subditorum, non habeo dicere.

Hæc autem vulgò jactabantur, firmato jam Persarum dominatu in Lazica, factam hanc esse pactionem, ne quis eos quinquennio interpellaret, sed toto illo tempore optima quæque Colchidis loca liberius, atque otiosius incolerent: unde postea à Romanis nullo unquam modo ejici possent, quin etiam ipsis Byzantium aditu faciliè deinceps foret. Multos ejusmodi consideratio torquebat, distringebatque indignabundos. Fremebant etiam, quòd rem ad quam Persæ jam inde olim aspiraverant, nec bello, aliave quapiam ratione consequi se posse duxerant, nimirum ut Romanos vestigales haberent, firmissimè jam induciarum nomine sibi asseruissent. Etenim Chosroës, quod aperte antea concupiverat, annuo centenariorum quatuor tributo Romanis irrogato, jam spatio annorum XI. & mensium sex, centenaria XLVI. specioso induciarum obtentu accepit,

**A** tributo nomen imponens pacificæ compositionis, quamvis in Lazica vim exerceret, ac bellum gereret, ut dictum est. Romani igitur spe deposita fore unquam ut onus illud excuterent, eò se redactos intelligebant, ut palàm Persarum essent stipendiarii. His ita transactis, Isdigunas tantà pecunià septus, quantam nullus unquam Legatus habuit, atque omnium, ut equidem reor, Persarum ditissimus domum rediit. Ipsum enim Justinianus Augustus honore affecit maximo, & ingenti donatum auro remisit, Legatorum omnium nemini, præterquam huic, custodiarum experti effelicuit. Nam cum ipse, tum quotquot eum comitabantur, plurimi sanè numero Barbari, summam habuere per diu libertatem coëundi, agendique quibuscum vellent. Per omnes itabaut regiones urbis, emebant, vendebantque quicquid esset collibitum: nullo exclusi commercio, cum omni securitate, ut in urbe suæ, negotiabantur, nemine Romanorum, ut mos erat, adjuncto comite, nemine in eorum consuetudinem immisso, qui ipsos observaret.

**B** Idtemporis, res nunquam antea, quod equidem sciam, visa accidit. Autumnus perinde, atque ætas adulta, mirum in modum æstuoso calore serbuit: sic sanè ut. non secus, ac verè, passim rosæ natæ sint, consuetis omnino similes. Novos fructus arbores ferè omnes protulere iterum, & quamvis jam vindemia paucis antediebus collecta esset, nihilominus uvæ in vitibus provenere. Quæ conjecturâ interpretantes ejusmodi rerum periti, eventurum magnum aliquid, nec opinatum, hi lætum, illi adversum, prædicebant. Ego verò id fortè infectum existimo, quod Auster, ut fit, diutius spirans, terram magis solito, ac supra modum, quem tempestatu illius natura postulat, tepescerit. Si quid autem, ut isti dicunt, inopinatum portenditur, id nos optimè docebit exitus.

## C A P U T X V I.

*D Lazi Romanis offensi. Persæ Uchimerium castellum obtinent, operâ Theopobii. Gubazes Lazorum Rex in moribus hyemat. Mermeroe per litteras hortante, ut à Romanis deficiat, in fide manet.*

**C**UM ita Romani, ac Persæ inter se inducias Byzantii pangerent, hic erat rerum status in Lazica. Gubazes quidem Lazorum Rex Romanis studebat, ex quo vitæ suæ insidias à Chosroë paratas, ut in superioribus libris narravi, detexerat. Cæterorum autem Lazorum bona pars à Romanis militibus malè habita, ac præsertim exercitus Ducibus offensa, jamdiu inclinabat ad Persas, non propensa in eos voluntate, sed eo animo, ut à Romano dominatu se vindicaret, præsentibus malis futura præoptans. Theophobius, vir inter Lazos non obscuro genere, cum Mermeroi in clandestino colloquio, Uchimerium castellum se traditurum promisit. Quo ille ipsum impulit, spe magna ejus animum efferens, affirmansque id eo tacto consecuturum, ut in intimis esset Chosrois, & Persarum monumentis beneficii nomine adscriberetur ad sempiternam memoriam, unde ipsi gloria, opes, potentiaque ingens accederet. Elatus his Theophobius, multo acrius cœpto institit. Tunc temporis nullum Romani, ac Lazi commercium inter se ha-



habebant : at Persa impunissimè qualibet vāgante , alij ad fluvium Phasin , alij Archæopoli , vel si quem præterea occupaverant munitum regionis illius locum , latebant , ipseque adeò Gubazes Lazorum Rex tenebat se se in verticibus montium . Quare nihil habuit negotii Theophobius iu persolvenda Mermeroi promissi fide . Cùm ad castellum se contulisset , Lazis , ac Romanis illic præsidium agitantibus asseveravit , Romanum omnem exercitum interiisse ; Regis Gubazis , & Lazorum ipsum sequentium res accisas jacere , à Persis totam teneri Colchidem , nec sperandum , fore ut in Romanorum , vel Gubazis potestatem rediret unquam , rem hæcenus gessisse Mermeroem separatè , ducentem secum septuaginta amplius millia Persarum bello præstantium , Barbarorumque Sabirorum ingentem numerum ; jam ipsum quoque Regem Chosroem advenisse cum exercitu innumerabili , seque illis repenti admiscuisse , nec solum Colchicum tot copiis postmodum suffecturum . Hoc prodigioso mendacio Theophobius castelli custodes in gravem metum , summasque angustias conjecit , sic ut ipsum obsecraverint per Deum patrium , jam pro virili parte res suas loco optimo collocaret . Spondit ille , fidem se publicam ipsis à Chosroë impetraturum , si modò Persis castellum dederent , & ab iis probata conditione , inde continud digressus , iterumque ad Mermerois admisus conspectum , rem pãndit ordine . Is omnium delectu habito , qui inter Persas eminebant , illos cum ipso Uchimerium misit , ut fidem darent præsidariis , salvas cum vita fortunas fore , & castellum occuparent . Ita Persæ Uchimerio potiti , suam in Lazica ditionem firmissimè stabilierunt , nec Lazicam tantum eo modo sibi subdidere , sed aditum etiam Romanis , ac Lazorum Regi præcluserunt in Scymniam , & Suaniam , regionemque omnem , quæ à Muchiriside ad Iberiam usque pertinet . Porro hostem arcere nec Romani , nec Lazi poterant , cùm ne degredi quidem è montibus , vel è munitis locis in eum erumpere auderent .

Mermeroës , instante hyeme , muro ligneo , Persarumque bellatorum tribus minimud millibus Cutatisum munit , & idoneum reliquit præsidium Uchimerii . Cùmque aliud castellum ( Serapanin vocant ) in extremis situm Lazicæ finibus , iustaurasset , ibi confedit . Deinde compertum habens Romanos , ac Lazos coire , & ad fluvii Phasis ostia habere castra , omnes eò copias duxit . Quod simul , ac Gubazes , & Romani Duces exercitus audierunt , non expectato hostium adventu , digressi sunt , & quò cuique licuit evaserunt . Gubazes , cursu verticibus montium occupatis , cum liberis , uxore , & maximè familiaribus , non modò inopiæ , quæ circumventus erat . sed tempestati etiam incommodissimæ resistebat , & spe venturi Byzantio auxilii subnixus , ac præsentem levans calamitatem humanorum casuum comparatione , meliora ardentissimè expectabat . Cæteri Lazi , Regem Gubazem reveriti , haud minud constanter hyemem agebant in scopulis , adversi illic nihil ab hostibus ideo timentes , quoniam vim afferre volentibus . præsertim hyeme . hi momes insuperabiles sint . ac penitus inaccessi : verum enimverò fame , frigore , ærumnisque omnibus vita in extremum adducebatur . Tum Mermeroës in vicis Muchirisidis domos multas extruxit liberè , locisque illis omnibus provisã annonã . ac per quosque transfugas , circa montium juga dimissos , data fide publica , ad se

A multos pellexit : quibus re cibaria defectis , prospexit affatim , ac tanquam suis curam impendit . Pro suo in totam illam regionem Imperio , liberè compositis rebus cæteris , ad Gubazem in hanc sententiam scripsit . Potentia , prudentiaque res duæ sunt , quæ præclare constituunt hominum vitam . Nam qui sunt finitimis potentiores , suum ad arbitrium vivunt , & quocunque volunt , semper adducunt opibus minoribus præditos . Quos autem sua tenuitas valentioribus obnoxios facit , sapientia medentes imbecillitati , eos , qui rerum potiuntur , obsequio sibi conciliant , nec vetat quidquam ipsos apud se vivere , blanda observantia in integrum restitutos , unde infirmitate dejecti sunt .

B Neque hæc uni cuidam conveniunt populo , neque apud alios aliter , sed apud omnes omnino eodem se modo habent , cùm ubique terrarum , appendicis instar , adjuncta naturæ sint . At tu , chare Gubazes , si te bello Persas victurum putas , rumpe moras , nec te quidquam teneat . Nos enim quacunque voles in parte Lazicæ offendes ad impetum tuum excipiendum paratos , & solum , quod tenemus , adversa acie pro viribus tuentes : itaque facultas erit , vobiscum fortiter dimicandi . Verum resistere te non posse Persarum viribus satis ipse intelligis . Quare alterum arripe , præclare vir , & pertractans celebre illud , NOSCE TE IPSUM . Chosroem adora subditus , & Regem , victorem , dominumque agnosce . Præteritorum veniam pete , ut posthac vitam traducas , ærumnis , quibus premeris , liberam . Ego verò tibi Regem Chosroem placatum iri , ac fidem daturum recipio , & Ducum inter Persas præstantium liberos offero hujus obsides conditionis ; fore ut vitã , ac regno tuo , rebusque cæteris tutò semper fruarer . Si neutrum vis , aliud faceffe . & Lazos , inconsiderantia tua miseros , aliquando tandem respirare , seque ab instantibus malis expedire sine , neque ipsos calamitate hac perpetua attere , spe vana inductus mittendi à Romanis subsidii . Nam ut nondum , sic nunquam tibi subvenire poterunt . His Mermerois literis è sententia minimè dimotus Gubazes , in montium jugis magna tenebantur expectatione Romani auxilii . atque odio , quo Chosroem prosequeretur , spem , quam posuerat in Romanis , alebat . Enimverò plerunque homines rationem voluntati accommodant , & servire cogunt , ac si qua placet opinio , ad eam accedunt semper , & quidquid offert sequuntur , non attendentes , an subsit error . Rursus si qua molesta est , illam iniquè ferunt , eique fidem abrogant , omittentes quærere , num vera sit .

## CAPUT XVII.

*Ex India Monachi bombycum ova defrunt , & conficiendi serici rationem Romanos docent . Inducis à Chosroë confirmatis , nihilominus bellum adhuc in Lazi a geritur , Rerum status in Africa .*

SUB idem tempus , venerunt ex India quidam Monachi , & cùm Justinianum Augustum satagere intellexissent , ne sericum à Persis Romani amplius mercarentur , convento Imperatori promiserunt , rei sericarie ita se provisuros , ut nunquam Romani à Persis hostibus suis , aliãve quapiam gente ejusmodi mercimonium peterent : diu se in Serinda , quam vocant . regione Indorum populis frequenti , moratos esse ,

&c



& conficiendi in orbe Romano serici rationem ibi perdidicisse. Crebris autem interrogationibus percontanti Imperatori, itane se res haberet? dixere Monachi, quosdam esse vermes serici opifices, naturam magistrâ in opus semper incumbere subigente: deterreri quidem huc vivos non posse vermes, sed expedite, & facile generari; singulorum partuum ova esse innumera: hæc homines multo post tempore, quam sunt edita, integere fimo, & quandiu satis est tepesacta sic fovere, ut animalia progignant. Quæ cum illi enunciaffent, liberalibus Imperatoris promissis inducti, ut re verba firmarent, Indiam repetierunt, unde cum ova asportassent Byzantium, servata, de qua dictum est, ratione, ea novo ortu mutarunt in vermes, quos Mori foliis alunt. Hinc coepta ars conficiendi postea serici in Romano Imperio. Tum quidem Romani, ac Persæ rem bellicam eò, quo dixi, perduxerunt, seque ita habuit, quod ad sericum spectat.

Acta autem hyeme, Isdigunas reversus ad Chosroem cum pecunia, pacta conventa exposuit. Ille accepto auro, sine mora confirmavit inducias. Lazicâ tamen decedere noluit, sed eadem illâ pecuniâ allectis Hunnorum Sabirorum numerosis auxiliis, ea cum nonnullis Persarum copiis Mermeroï extemplo misit, mandavitque ut pro viribus coepta urgeret, elephantos etiam multos adjecit. Mermeroës autem cum universo Persarum, Hunnorumque exercitu movit ex Muchirifide, & secum elephantos ducens, firmiora periit Lazorum loca. Romani nusquam obvii, ad fluvii Phasis ostia, Martino Duce, se continebant, situ loci valido optimè muniti: unâ aderat Gubazes Lazorum Rex. Porrò hic Medorum exercitus, casu quodam, nihil damni nec Romano, nec Lazo cuiquam intulit. Ac primò quidem certior factus Mermeroës, Gubazis sororem in quodam castello agere, illuc eo duxit animo copias, ut id machinis omnibus expugnaret. Verùm fortissimè repugnantibus præsidariis, eosque adjuvante loci natura, repulsi inde Barbari, infecta re abierunt. Deinde in Abasgiam contendentibus, Romani, qui Tzibili præsidium agitabant, se se opposuerunt, occupato aditu, quem, ut supra dixi, summæ angustiae, & præcipitia efficiunt insuperabilem. Quare non valens Mermeroës resistentes depellere, retro egit exercitum, atque è vestigio Archæopolin se se contulit, obsidionem illius meditans. At frustra tentatis mœnibus, maturavit reditum. Romani abscedentibus instantes hostibus, in angustiis cecidere non paucos, inter quos Dux Sabirorum occubuit. Circa hujus cadaver acriter dimicatum est: demum Persæ sub serotinum crepusculum, hoste vi in fugam acto, Cutatisum, & Muchiresin repetiere. Sed de his hæcenus, quæ Romani, ac Persæ inter se gesserunt.

In Africa verò omnia Romani præclare constituta habebant. Siquidem Joanni, cui Justinianus Augustus illarum partium Magisterium militare derulerat, successus contigerunt majores famâ. & audientium fide. Is socio Cutzina, uno ex Maurorum Principibus, primùm cæteris acie vicit, nec multo post, Antalam, & Jabdam, qui Mauris Byzacenis, ac Numidis præerant, ita sibi subdidit, ut ipsum tanquam mancipia affectarentur. Quo fiebat, ut id temporis fruerentur otio Romani in Africa, præteritis bellis, & seditionibus adhuc latè desolata.

## CAPUT XVIII.

*Gepædes, & Langobardi ad pugnam inter se incundam parati, terrore panico distrabuntur. Eorum Principes Thorisimus, & Auduinus inducias pangunt. Gepædes Cuturguros in Rom. Imperium imittunt. Justinianus Uturguros in Cuturguros excitat. Eorum pugna.*

**D**Um illa agerentur in his partibus, interea hæc in Europa contigerunt. Pacem quidem, de qua dixi in superioribus libris, Gepædes cum Langobardis hostibus suis fecerant. Quoniam tamen ortam inter se litem nequibant omnino discernere, arma haud multo post resumenda existimarunt. Itaque Gepædes, & Langobardi, bello accenso, cum omnibus copiis adversi vadunt, imperante Thorisino Gepædibus, Auduino Langobardis, utrumque multæ virorum myriades sequebantur. Jam erant inpropinquo acies, non tamen in conspectu, cum terror panicus, quem appellant, derepente ipsis injectus, omnes temere retro fugere compulit, solis Principibus cum paucis admodum remanentibus, qui illos retrahere, & quâ blanditiis submissis, quâ minis terribilibus à fuga revocare conati, nihil profecerunt. Attonitus Auduinus ejusmodi suorum consternatione, necdum compertum habens idem hostibus accidisse, quosdam è suis affectis illico ad eos legat, pacem petituros: qui cum pervenissent ad Thorisinum Gepædum Principem, quo res loco essent viderunt, suoque ex casu eum, quem hostes paterentur, intellexere. Tum coram quærent ex Thorisino, ubi tandem terrarum sit subditorum multitudo? Is nihil eorum, quæ contigissent, inficiens: Fugerunt, inquit, nemine persequente. Mox illi, idem, ajunt, passi sunt Langobardi. Tibi enim Rex, veratenti, planè enunciamus quæ ad nos attinent. Cum igitur salvas Deus has gentes velit, easque in procinctu stantes dissipaverit, salutari ipsis incusso metu, age, & nos in divinam sententiam concedamus, bellum dirimentes. Tum Thorisinus, Esto, inquit, sic fiat. Itaque annorum duorum induciæ factæ sunt, ut interea loci, legationibus reciprocis, litem omnem accuratè componerent. Sic utrique tunc recefferunt.

Harum induciarum tempore, quoniam controversias inter se tollere minimè poterant, ad bellum instaurandum se compararunt. Cum autem esset opinio laturos opem Langobardis Romanos, ab his timentes sibi Gepædes, Hunnorum aliquos in societatem sibi asciscere statuerunt. Quamobrem legatione missa ad Principes Cuturgurorum, qui cis paludem Mæotidem habitant, eos rogarunt, ut arma secum in Langobardos caperent. Confestim illi armatorum miserunt duodecim millia, quibus præter alios imperabat Chinialus, vir bellica laude clarissimus. Gepædes, horum Barbarorum præcipitem adventum graviter ferentes, quòd certaminis superesset pactis induciis, persuaserunt, ut hoc interim spatium oras incurfarent ditionis Imperatoriæ, essetque intempestivæ ipsorum operæ diverticulum illa in Romanos suscepta vis. Et quoniam acribus Romanorum custodiis in Illyrico, & Thracia clauderetur Istri fluminis transitus, illi quâ oram oppositam spe-

spectant, hos Hunnos Istro amne transmissos, in Romanorum sedes induxerunt. Ab iis loca omnia ferè omnia vastata sunt, quando Justinianus Augustus hoc consilium iniit. Ad Principes Hunnorum Uturgurorum trans paludem Mæotidem habitantium, legatione missa, queritur, eoque incusat, quod nihil in Cuturguros moveant, desidia capti injusta: Siquidem facinoribus iniquissimis annumeranda eorum est negligentia, qui amicos perire sinunt. Ostendit, Cuturguros vicinos superbo effertu contemptu, & quamvis Byzantio grandem pecuniam quotannis accipiant, nolle tamen à Romanis scelestam vim abstinere, sed eos infestare quotidianis incursum, ac sine causa diripere: Uturguros autem nihil inde lucri capere, & cum in prædæ partem non vocentur à Cuturguris, Romanis deesse malè habitis, quibuscum veteri, eoque archissimo amicitiae vinculo juncti sint. Cum hæc Justinianus Augustus Uturguris significasset, ac donando pecuniam revocasset in mentem quot, quantisque ipsos antea affecisset muneribus, demum pervicit, ut Cuturguros residuos bello protinus peterent. Ii verò, Gothorum Tetraxitarum, quorum fines contingunt, adjunctis sibi duobus millibus, fluvium Tanain cum omnibus copiis trajecerunt. Ipsi præerat Sandil, singulari prudentia vir, longo exercitus bellorum usu, & animo, fortitudineque insigni præditus. Transmisso flumine, cum Cuturguris, magno numero occurrentibus, manus conferunt. Illis impetum fortissimè sustinentibus, diutissime pugnarum est. Tandem Ururguri, versis in fugam hostibus, ingentem secere stragem, paucis, quæ cuique fors, effugium dedit, elapsis, quorum captis uxoribus, liberisque, domum redierunt.

## CAPUT XIX.

*Romani apud Cuturguros captivi elabuntur. Cuturguri, audita suorum clade, cum Romanis pacem faciunt. Sedes illis in Thracia Imperator attribuit. Hac de re per Legatos exposulat Sandil Uturgurorum Princeps.*

**H**Is tunc Barbaris inter se, ut dixi, depugnantibus, præliique ingravescente periculo, Romanis fortuna mirificè favit. Eorum enim quicumque à Cuturguris in servitutem abstracti fuerant, quorum numerus ad multas myriades evasisse fertur, ejus pugnae beneficio latentes, inde fuga celeri in patriam redierunt, nemine insequente, fructumque ex aliena victoria cepere maximum. Justinianus verò Augustus Aratio Duci Chinialum, Hunnosque cæteros misso mandavit, ut illis res in ipsorum patria gestas ederet, promptumque ex Romanorum finibus discessum profuso auro persuaderet. Illi, cognita Uturgurorum irruptione, multaque ab Aratio accepta pecuniâ, pacti sunt, nullam se posthac facturos cædem, neminem abducturos captivum, neque aliud quidquam detrimenti importaturos, sed abscessuros ita, ut se regionis illius incolis amicos præstarent. Convénit etiam, ut si hi Barbari post suum reditum sedes patrias tenere possent, manerent illic, ac datam Romanis fidem usque servarent: sin ibi nequirent consistere, ad Romanos reverterentur, ipsisque attribueret Imperator agros in Thracia, ubi positus domici-

Tom. I.

**A** liis, perpetuo devincti Romanis foedere, cum illis regionem scdulo defenderent à quibuslibet Barbaris.

**B** Jam verò Hunnorum, qui acie victi Uturguros evaserant, duo millia cum liberis, atque uxoribus ad Romanos se receperunt. Unus erat ex eorum Ducibus, Sinnio; is qui jampridem in Africa Belisario adversus Gelimerem, & Vandalos militaverat. Ipsos Justinianus Augustus supplices, famularemque offerentes operam, benignissimè accepit, & in Thracia consistere jussit. Hujus rei nuncio exacerbatus Uturgurorum Rex Sandil, iraque incensus, quod ipse quidem Cuturguros, ejusdem secum generis homines, sedibus patriis exegisset, admissam in Romanos injuriam ulciscendo; illi verò ab Imperatore excepti, jamque soli Romani incolæ, multò suavius viverent, ad Imperatorem Legatos misit, acta exprobraturos, nullâ ipsis datâ epistolâ. Quippe Hunni etiamnum rudes planè sunt literarum, quas ne auribus quidem admittunt, neque eorum pueri in labore literario adolefcunt. Quare omnia Regis sui mandata more Barbarico relaturi erant memoriter Legati illi, qui ubi in conspectum venerunt Justiniani Augusti, ei dixerunt, sic ore suo, veluti epistola, Regem Sandilem loqui. Olim puer proverbium didici, quod jactari audiebam, idque ejusmodi est, si bene memini. Pilum quidem, ajunt, lupus ferum animal mutare fortasse poterit; ingenium verò nunquam mutabit, abnuente natura emendationem. Id ego Sandil accepi à senioribus, oblique inuentibus, quæ hominibus convenirent. Ea quoque teneo edoctus usu, quæ me Barbarum ruri degentem discere oportuit. Lactentes carulos assumunt pastores, ac domi diligenter nutriunt. Altoribus autem gratum se canis exhibet, & accepti beneficii unice memorem. Hæc eo consilio pastores agunt, ut si quando lupi ingruerint, eorum impetum canes repellant, adjutores, custodesque oviculis additi: id quod ubique terrarum fieri arbitror. Nam gregi nec insidiari canes, nec lupos unquam opitulari quisquam vidit, quasi lex ea quædam esset, à natura canibus, ovibus, & lupis posita. Neque in tuo Imperio, quamvis rebus cujusque ferè generis, & fortè à communi intelligentia remotissimis abundet, aliter hæc se habere existimo. Si fallor, meis Legatis ostendite, ut in ipso senectutis limine discamus aliquid inusitatum. Sin autem ea ubique rectè à natura comparata sunt, te meo quidem iudicio, minimè decet, hospitio Cuturguros excipere, foedam asciscendo vicinitatem, & illis de habitatione accommodando, quos externos, ac procul positos non tulisti. At illi indolem suam Romanis brevi probabunt. Præterea, si hostis erit Cuturgurus, in perniciem Romani Imperii semper incumbet, spe adductus fore ut vel victus meliorem apud te locum obtineat: neque ita Romanos amabit, ut provincias vestras incurfantibus se se unquam opponat, veritus, ne ubi rem felicissimè gesserit, splendidiùs à vobis tractari illos videat, quos domuerit. Siquidem nos in sterili solitudine degimus, dum Cuturguris annonam curare licet, & in cellis vino expleri, & patinas deligere, quascumque lubet, nec balneis excluduntur: quin etiam auro radiant erronei illi, nec vestibus carent tenuibus, atque auro illu-  
**E** sis: postquam in patriam traduxerunt innumera-  
biles Romanorum captivorum catervas, à quibus omnia mancipiorum munia non leviter  
Y y exige-

exigebant scelesti, at eos, cum nihil deliquissent, verberibus, immo etiam morte facile mulctabant, & quidquid Barbaro domino ingenium, ac licentia suggerunt, exercebant. Nos autem laboribus nostris cum extremo conjunctis discrimine, eos calamitate, qua tunc premebantur, exemimus, parentibusque reddidimus, exantlatis ipsorum causâ belli ærumnis. Talibus utrorumque meritis vices reddidistis planè contrarias. Siquidem nos in miseria patriæ versamur adhuc: Cuturguros verò æqualiter participes agrorum suorum habent illi ipsi, qui eorum jugum evaserunt virtute nostra. Hæc cum dixissent Uturgurorum Legati, eos multis Imperator blanditiis, donisque amplissimis delinitos, haud multo post remisit. Sed hæc hæcenus.

## C A P U T XX.

*Varnorum sedes. Brittiæ insula situs, & populi. Hermegisclus Varnorum Rex sororem Theodeberti Francorum Regis ducit uxorem, & filium Radigerem ex priori conjugio susceptum despondit sorori Regis Anglorum. Hermegisclus mortis augur suæ, infringit filii sponsalia, eumque maritum novercæ destinat. Offensa Regis Anglorum soror, bello Radigerem petit, profligat, capit. Brittiæ insula pars muro divisa, ac vivis hominibus inhabitabilis, animas defunctorum accipere creditur, scaphis vestas opera remigum, Franciæ Regibus subditorum.*

**P**ER id tempus, milites, qui Brittiæ insulam colunt, dimicant cum Varnis, ex ea causa, quam hinc subjiciam, exorto bello. Trans fluvium Istrum habitant Varni, pertinentque ad Oceanum usque Borealem, & Rhenum amnem, qui ipsos, ac Francos, aliasque vicinas gentes determinat. Quicumque olim utramque Rheni ripam accolebant, propriis singuli gaudebant nominibus. Earum nationum una nominatur Germanorum vocabulo, omnibus quondam communi. Brittiæ autem insula in hoc Oceano sita est, haud amplius CC. stadiis procul à litore, contra ipsa Rheni ostia, inter Britanniam, ac Thulen insulam. Etenim Britannia ad Solem occidentem posita, quæ extremam Hispaniam spectat, à continente stadia circiter quatuor millia distat. Brittiæ ultimis objacet Galliæ partibus, quæ ad Oceanum vergunt, à latere scilicet Aquilonari Hispaniæ, Britannicæque; Thule, quantum mortales compertum habent, ad extremum Oceanum Septentrionalem summota est. Sed de Britannia, ac Thule in superioribus libris disserui. Porro Brittiæ insulam nationes tres numerosissimæ, suo quæque sub Rege, habitant: Angli, Frisones, cognominesque insulæ Brittones. Tanta est hominum multitudo, ut inde singulis annis non pauci cum uxoribus, liberisque migrent ad Francos, qui in suæ ditionis solo, quod desertius videtur, sedes illis adscribunt: ex quo fieri dicitur, ut sibi quoddam jus in insulam arrogent. Certè Francorum Rex non ita pridem, cum nonnullos ex intimis Byzantium Legatos ad Justinianum Augustum mitteret, Anglos illis adjunxerat, ambitiosè ostendens, se huic etiam insulæ dominari. Hæcenus de insula Brittiæ.

Haud multo ante Varnis imperaverat Hermegisclus. Is regnum firmare satagens, Theodeberti Francorum Regis sororem matrimonio sibi junxerat, recens mortua priori conjugio,

**A** unici parente filii, cui nomen Radiger. Hunc pater sibi relictum despondit puellæ virginis, natione Brittiæ, cujus frater tunc temporis Rex Anglorum erat, & sponsaliorum nomine grandem ei pecuniam dedit. Aliquando cum Varnorum primoribus in agro equitans, volucrem quandam arbori insidentem, & importunius crocitantem vidit. Tum sive cantum alitis intelligeret, sive alius cujuscumque rei apprimè conficius, avis omen sibi cognitum mentiretur, illico dixit astantibus, se quadragesimo post die fato cessurum, id enim sibi avis augurio significari, dein hæc subdit. Equidem providentiam eò contuli, ut in otio tutissimo viveretis, ideoque cum Francis affinitatem contraxi, petita mihi, ductaque inde uxore, &

**B** filio meo sponsam Brittiæ dedit. Jam verò, quando me brevè moriturum intelligo, nec virilem, aut foemineam prolem ullam suscepi ex ista conjugio, nec dum etiam nuptiis alligatus est filius meus; agite, quod impertio vobis consilium, audite, ac si utile judicabitis, vos, simul ac de vita decessero, feliciter id confirmate, atque perficite. Censeo igitur Varnorum rationibus magis conducere Francorum, quam insulanorum affinitatem. Commercio enim vobiscum Brittiæ inire nequeunt, nisi serò, ac difficulter: at Varnos inter, & Francos nihil nisi fluvius hic Rhenus interest. Quare, cum in proximo sint, ac plurimum polleant,

**C** illis promptum est, benè nobis, ac malè facere quando volent. Omnino autem infesti erunt, nisi ipsos teneat conjunctio necessitudinis. Nam ita comparata est hominum natura, ut graviter ferant finitimorum potentiam majorem suam, eaque sit ad injuriam inferendam paratissima, quippe vicinus opibus valens belli causas facile præbere potest confinibus innocentibus. Quæ cum ita sint, insulanæ filii mei sponsæ remittite nuncium, & quidquid pecuniæ à nobis sponsaliorum nomine illa accepit, servare sinite, idque habere sibi ignominie pretium, prout communis lex hominum jubet. Radiger autem filius novercæ suam, quemadmodum nobis lex patria permittit uxorem ducat.

**D** Hæc locutus, quadragesimo post prædictionem die morbo obiit. Hermegiscli filius, regno Varnorum suscepto, de sententia Procerum gentis illius Barbaræ, consilium demortui exequitur, ac statim repudiata sponsa, cum novercæ connubium init. Quæ cum accepisset sponsa Radigeris, non ferens rei indignitatem, ad dedecoris ulciscendi cupiditatem exarsit. Tanti enim pudicitiam faciunt illi Barbari, ut eam prostituisse videatur foemina, cui solum nomen pacti conjugii, non res ipsa contigerit. Ac primò per quosdam ex familiaribus suis, quos ad ipsum legavit, causam quæsit, cur foedè abdicaretur, quæ nec passa stuprum esset, nec sponsum ulla re violasset. Qua via cum nihil proficeret, virilem induens animum, bellum parat. Mox igitur coactis navibus CD. & in eas impositis bellatorum minimùm decem milibus, exercitum hunc duxit ipsa in Varnos, assumpto ad res secum administrandas fratrum suorum uno, non Rege illo, sed privato. Sunt autem insulani isti Barbarorum omnium, quos novimus, fortissimi. Pedibus præliantur, non solum equitandi rudes, sed ignari etiam quid rei tandem sit equus, cujus ne imaginem quidem in ea insula viderunt. Hoc enim animal in Brittiæ nunquam conspicitur, ac si quando legationis, vel cujuscumque alterius rei gratiâ cum Romanis, aut Francis, aliove

**E** quo-

quopiam habente equos versentur, & necesse tum habeant equitare, in equos insilire nesciunt, sed in eos ab aliis sustolluntur, & cum degredi volunt, iterum sublatis reponuntur humi. Itidem Varni non equites sunt, sed pedites omnes. At tales quidem sunt isti Barbari. Remiges erant cuncti in ea classe, nulla servitia nautica. Neque hi velis insulani, sed remis tantum quovis tempore navigant.

Posteaquam appulere in continentem, dux virgo ad ipsa Rheni ostia ducto, & communito vallo, ibi se se cum paucis tenuit, eamque dedit fratri provinciam, ut cæteras omnes copias in hostem educeret. Tum castra Varni metati erant non procul Oceani litore, atque ostiis Rheni, quo cum Angli celeriter pervenissent, conferto prælio, Varni magna vi profligantur, multisque pugnando amissis, reliqui omnes cum Rege fugiunt. Angli non longius, ut ferebat conditio peditum, eos insecuti, in castra se receperunt. Virgo ad se reduces asperè accipit, convitiisque acerbissimis fratrem proscindit, affirmans ab exercitu nihil actum quod esset operæ pretium, cum sibi non adduxissent vivum Radigerem. Bellicosissimorum delectu habito, coniectim eos mittit, jubetque nihil non movere, ut hominem captum adducant. Illi dicto audientes, regionem sedulo lustrare omnem, donec in denso nemore latentem Radigeremprehenderunt, vinctumque obtulerunt puellæ, ante cujus oculos stetit ille tremens expectatione imminentis mortis miserimæ. At ipsa præter spem nec supplicio capitali in eum animadvertit, nec durius quidquam statuit, sed factam sibi injuriam exprobrare satis habens, illum interrogat, quid causæ fuerit, cur solutis sponfalibus, foeminam alteram toro sociaverit, idque cum sponsa vacaret probro? Ille factum excusans, patris mandatum, Procerumque instantiam causatur; enixè supplicat, ac defensionibus officiis emendaturum. Assensa his puella, exiit vinclis Radiger, humanissimèque habetur. Mox remissa Theodeberti sorore, Brittiæ sibi copulat matrimonio. Hunc res exitum habuit.

In ea insula Brittiæ murum longum veteres ædificaverunt, qui partem ejus magnam ab altera dividit; eò quod soli, cœlique affectiones, cæteraque omnia utrobique diversa sint. Etenim plaga, quæ à muro ad Solem orientem porrigitur, cœli salubritate justis anni vicibus inducitur gaudet: ætate temperatè calida est, hyeme frigida: abundat incolis, qui vitam itidem ut cæteri mortales agunt. Arbores fructibus in tempore nascentibus præclare nitent, & lætæ segetes æquè ut alibi veniunt: aquarum etiam ubertate ea regio gloriatur. Ad Occidentem verò contrarium planè accidit: itaut homini ne semihoram quidem ibi vivere liceat. Tractum illum viperæ, serpentesque innumerabiles, ac feræ venenatæ cujusque generis obtinent: & quod à communi sensu remotissimum est, prohibent indigenæ, si homo quispiam superato muro illuc transeat, eodem temporis puncto expirare oppressum aura pestilenti. Animantes quoque eò transgredientes illico mors obvia excipit. Et quando in hanc historiæ partem delapsus sum, rem simillimam fabulæ commemorare necesse est, quam nec veram omnino iudico. quamvis ab innumeris prodatur viris, qui se in eorum quæ fierent partem venisse, & quæ

Tom. I.

A dicerentur audisse asseverant, nec profus prætermittendam reor, ne in rebus insulæ Brittiæ describendis, earum aliquam ignorasse videar.

B Ferunt igitur mortuorum hominum animas eo loci deportari consuevisse: quod quo modo fiat, mox declarabo, prout sæpe ipse audivi ab illarum partium incolis ea valde seriò reuerentibus, quæ vulgo licet jactata, in facultatem aliquam somnificam reuendenda existimo. Litus regionis, quæ Brittiæ Oceani insulæ respondet, plurimi prætexunt vici, in quibus habitant piscatores, agricolæ, & alii, qui in eam insulam commercii gratiâ navigant: Francorum quidem Regibus cætera subditi, at semper vacui tributo, hoc onere levati jam inde olim cujusdam, ut ajunt, ministerii gratiâ, de quo nunc dicam. Narrant indigenæ, se id habere munus, ut in orbem sua quisque vice deducat animas. Quare, qui ad id præstandum sequenti nocte se conferre debent, officii vice sibi tradita; ii primis tenebris in suas reversi ædes, dant se somno, rei præsidem expectantes. Intempesta nocte pulsari fores, seque ad opus obscura voce acciri audiunt. Abjecta omni cunctatione corripiunt se se è stratis, & ad litus vadunt, ignari quidem, qua tandem ad id vi impellantur, sed tandem coacti. Paratas ibi scaphas vident, hominibus penitus vacuas, non suas, verum alias quasdam: quibus conscensis, apprehendunt remos, & naves sentiunt vectoribus tot onustas, ut ad summam usque tabulam, & columbaria immersæ, supra aquam vix digito extent. Neminem ipsi conspiciunt, neque horâ plus remigando appellunt in Brittiæ: quamvis, cum navigiis vehuntur suis, nec velis utuntur, sed remis, vix eò trajiciant noctis unius, ac diei spatio. Delati in insulam, simul lætam exscensionem intelligunt, discedunt, exoneratis repentè navibus, itaque emerfis, ut in aquam non nisi carina tenuis depressæ sint. Nullum hominem vident, nec navigantem secum, nec navi egredientem; solum asserunt audire se inde vocem, quæ vectorum singulorum nomina tradere excipientibus, & dignitates pristinas recensere, patrisque addito nomine ipsos compellere videatur. Si quæ foeminæ unâ transfretaverint, viros, quibuscum matrimonio junctæ vixerint, nominatim inclamant. Hæc ibi indigenæ fieri produnt: ego verò ad res libri proximè superioris revertor.

### CAPUT XXI.

*Redit Auctor ad bellum Gothicum. Belisario impensus honos Byzantii. Joannes Salonis hymenat. Cur Justinianus bello Gothico Narses præfecerit. Narses aliquandiu Philippo-oli subsistit. Inde Italiam petit.*

E IS quidem erat in regionibus singulis, quas recensui, rei bellicæ status: bellum verò Gothicum sic procedebat. Cum, ut antea dixi, Belisarium Imperator Byzantium revocasset, eum habuit honorificè, haud tamen statuit in Italiam mittere post obitum Germani, sed ipsum, jam Præfectum Prætorio Orientis, corporis custodibus sui præposuit, tenuitque apud se. Dignitate præstabat Romanis omnibus Belisarius; etsi inter eos non deerant, qui ante ipsum adscripti fuissent Patriciis, & ad sellam Consularem evecti. Nihilominus primas illi concedebant omnes, prohibiti virtutis reverentiâ, quo minùs legis beneficio uterentur, suumque

Y y 2

que



que jus retinerent : id quod valde Imperatori placebat. Joannes autem, Vitaliani ex forore nepos, Salonis hyemabat : cujus expectatione hoc anno suspensi in Italia exercitus Romani Duces, cessarunt. Porro hyemis exitus annum clausit decimum sextum hujus belli, cujus historiam Procopius scripsit.

Anno sequenti, cum esset Joannis consilium Salonis movere, & sine mora adversus Totilam, Gothosque educere copias, vetuit Imperator, jussitque Narsetis Eunuchi adventum ibi expectare, in animo habens hunc bello præficere, quæ cur ipsi constituta sic fuerint, nemo liquidò novit. Nam Imperatoris consilium emanare nequit in vulgus, nisi ipse velit. Vulgares tantum suspiciones hic referam. Videbat, ajunt, Justinianus Augustus Joannis Imp. detrectaturos exercitus Romani ceteros Duces, honore illi cedere recusantes. Propterea verebatur, ne vel in studia scissi contraria, vel per invidiam remissius agentes, omnia miscerent. Istud etiam aliquando, cum Romæ degerem, à Senatore Romano accepi. Narrabat, regnante in Italia Atalarico, qui matrem habuit filiam Theoderici, die quodam, vesperi, armentum boum ex agro Romam abductum, transisse per forum Pacis, sic à Romanis dictum, quòd in eo sit Pacis templum, olim de cœlo tactum. Pro foro illo vetus quidam est fons, cui bos æneus insistit, Phidiæ, credo, Atheniensis vel Lysippi opus. Nam factæ utriusque statuæ visuntur multæ eo loci, ubi & alterum Phidiæ opus extat, testante auctorem inscriptione statuæ, ibidem est Myronis bucula. Nimirum prisci Romani id diligenter curarunt, ut excellens quæque ornamenta Græciæ Roma possideret. Addebat Senator ille, taurum castratum, qui unus erat ex numero tunc prætereuntium, relicto armento, inscensoque fonte, supra bovem stetit æneum : illac fortè præterisse quendam, natione Tuscum. & specie valde agrestem, mox rem conjectando (ut sunt Tusci etiamnum dediti divinationibus) dixisse, tempus fore, cum Eunuchus Romæ dominum profugaret. Tum quidem de Tusco illo, ejusque verbis risus hominum fuit, qui prædictiones ante eventa vulgò solent explodere, contrario nullo argumento revicti ; eò quòd res nondum evenerit, nec sermo fide dignus, sed ridiculæ fabulæ similis esse videatur. Hodie verò omen illud mirantur omnes, exitu convicti. Atque ideo fortè Narseti bellum in Totilam datum est, sive futurum Imperator conjecturâ colligeret, sive fortunâ quod erat opus facto decerneret. Ergo Narfes, cum & florentem exercitum, & multam pecuniam ab Augusto accepisset, profectus est. In mediam Thraciam cum suis progressus, aliquandiu Philippopoli substitit, intercluso itinere turmis Hunnorum, qui factâ in Romanum Imperium irruptione, agebant, ferebantque omnia, nemine repugnante. At ubi partim Thessalonicam, partim Byzantium discesserunt, ægrè illinc expeditus, porro perrexit.

## CAPUT XXII.

*Totilas Senatores nonnullos Romam revocat. Romanorum in conservandis urbis ornamentis diligentia. Descriptio navis Aeneæ. De Calypsus insula conjectura Procopii. Navis lapidea in Corcyra Jovi Casio posita, & Dianæ altera in Eubœa. Sepulcrum Anchisæ.*

**D**UM Joannes Narsetem opperitur Salonis, & Narfes, Hunnorum grassatione impeditus, lentius iter facit ; interea hæc agit Totilas, copias Narsetis expectans. Cum Romanos alios, tum Senatores nonnullos Romam revocat, relictis cæteris in Campania, atque urbem pro virili parte curare jubet, præ se ferens poenitentiam violatæ tum Romæ, cum ejus partem non exiguam, præsertim trans fluvium Tiberim, flamma delevisset. Illi mancipiorum loco, rituque habiti, & fortunis exuti omnibus, nullam rei nec publicæ, nec privatæ partem recuperare poterant : tamen supra omnes, quos equidem novimus, urbis studiosi suæ Romani, res omnes patrias retinere, & conservare satagunt, ne quid antiqui decoris Romæ depereat. Et quamvis diu dominationem Barbaricam passi sint, urbis tamen ædificia servarunt, & quamplurima, quoad ejus fieri potuit, ornamenta, quibus eam firmitatem industria artificum dedit, ut nec tanta ævi longinquitate, nec curæ intermissione detrita fuerint. Immo verò stant adhuc, relicta posteris monumenta, quibus gentis origo proditur. In his navis Aeneæ, conditoris urbis, etiamnum extat, opinione omnino majus spectaculum. Eam habet navale media in urbe ad Tiberis ripam constructum : jam quæ sit ipsius forma, ego testis oculatus exponam. Agebatur uno remorum ordine navis illa, sanè ingens : pedes longæ centum viginti, lata viginti quinque, alta catenus, ut remis impelli possit. Lignis constat, quorum nullum coagmentatum est è duobus, nec partibus inter se ferro nexis compactum : at sunt omnia simplicia : quod cum famam, tum audientium opinionem excedit. neque alibi, quod equidem sciam, quàm in hoc navigio visitur. Carina, unius truncus arboris, ab extrema puppi ad proram usque pertinet, molli flexu alveum mirificè subiens, & inde rursus aptissimè subrigens se se ad pluteum. Costæ verò omnes, seu ligna crassiora Carinæ inserta, quæ Poëtæ Græci δρυόχαι, cæteri romæis appellant, ejusmodi sunt, ut singulæ ab uno navis latere pervadant ad alterum, & ipsæ ab utroque margine subsidentes, concinnam admodum curvaturam efficiunt, pro ambitu, quem habet alveus navis : sive natura ad id quod erat opus suam operam accommodans, ligna illa reciderit, itaque antea sinuarit : sive artis manus, & instrumenta aptam illam obliquitatem statuminibus dederint. Præterea unaquæque tabula ab extrema puppi ad alteram navigii extremitatem pertingit, ex uno defecta caudice, eoque solùm clavos ferreos admittit, ut costis affixa, latus componat. Ea navis hujus structura spectaculum præbet inenarrabile. Et verò sic rerum natura fert, ut nunquam possint homines planè verbis exprimere maximam partem operum, quæ à communi ratione remota sunt, at cum ea superat, quæ cogitare consuevimus, dicendi quoque facultatem excedit. Illorum autem lignorum nullum est putre, nullum cariem sensit : tota

novis



navis perinde integra, ac si modò ab artifice suo, quicumque ille fuerit, fabricata prodiret, stat adhuc mirum valde in modum. Hactenus de navi Æneæ.

Totilas verò, cum longas naves trecentas Gothis impleffet, misit eos in Græciam, & obviis quibusque vastitatem, quoad possent, inferre iussit. Ea classis ad Phæciam, usque (Corcyram hodie vocant) nihil nocere potuit. Nam in trajectu à freto, cujus latus Charymbdis obtinet, ad Corcyram, nulla est insula, quæ ab hominibus incolatur. Quare mihi sæpe illac pervecto hæere contigit, cum insulam Calypsus quærerem. In eo certè mari tres solum vidi insulas, stadiis non amplius trecentis distitas à Phæcide, inter se proximas, ac perexiguas, quæ & hominum, & pecudum cultu, rebus denique omnibus vacant: Othonos insulas jam eas appellant, atque hic fortè habitasse Calypsum quispiam dixerit, eamque fuisse causam, cur Ulysses non procul à terra Phæcide positus, Schediâ, ut ait Homerus, aliove quopiam modo, sive navi inde transmisserit. Hæc à nobis, quantum conjectura assequi possumus, dicta sunt. Neque enim facile est de rebus vetustissimis tam verè loqui, ut omnia benè cohæreant; cum longa dies non modò vocabula, sed notitiam quoque locorum mutare plurimum soleat. Sunt qui existiment, navim ex lapide candido, quæ in Phæciæ litore visitur, eam esse, quæ Ulysses vexit in Ithacam, cum illic exceptus fuisset hospitio. Attamen navigium illud non est uniusmodi, sed multis lapidibus constat, ac notas incisas habet, quæ disertè testantur, id olim positum ab insitore quodam, & Jovi Casio consecratum. Quippe Jovem Casium illius oræ incolæ quondam venerabantur, ex quo nomen etiamnum manet urbi Cassiopæ, ubi stat ea navis. Similiter ex multis lapidibus compacta est illa, quam Atræi filius Agamemnon Geresti in Eubæa Dianæ dicavit, expiare pergens factam ipsi injuriam: quo tempore Diana, placata casu Iphigeniæ, liberam Græciæ navigationem concessit. Rem declarat inscriptio huic navi vel tunc, vel postea insculpta, constansque hexametro, cujus partem maximam vetustas delevit: duo primi versus adhuc extant in hæc verba:

*Naxem nigram rosuit hic Agamemnon*

*Monumentum navigantis Græcorum exercitus.*

Quibus ista præfixa sunt: Tenichus faciebat Dianæ Bolosæ. Sic olim appellabant Lucinam: eò quòd dolores partus *βολός*, sive Deæ jactus esse ducerent. Sed unde sum digressus, eò nunc redeundum.

Gothi, appulsa in Corcyram classe, eam cursim, cæterasque omnes insulas adjacentes, quas appellant Syborhas, vastarunt, transvectique in continentem, circumjecta Dodonæ loca populati sunt subita vi, quam præcipuè senserunt Nicopolis, & Anchifus, ubi Anchisen Æneæ patrem, capto ex Ilio cum filio navigantem vivere desuisse, & loco dedisse nomen indigenæ memorant. Oram amnem maritimum legentes, in Græcorum naves inciderunt non paucas, & omnes cum oneribus ceperunt. In eo fuere numero naves aliquot, quæ cibaria Narsetis copiis è Græcia advehebant. Hæc ibi ita se habuerunt.

## CAPUT XXIII.

*Anconam Gothi terrâ, marique obsident. Valerianus Joannem per literas hortatur, ut obsessis suppetias secum ferat. Ambo junctis copiis Senogalliam appellant. Occurrunt Gothi. Concionibus Ducum uterque exercitus excitatur. Prælium navale. Gothorum clades, & fuga.*

Jam multo ante Totilas in Picentes Gothorum exercitum miserat, Anconam expugnare jussum, eique Duces præfecerat Gothorum omnium spectatissimos, Scipuarem, Giblam, atque Gundulphum, sive, ut quidam appellabant, Indulfum, qui olim Protector fuerat Belisarii. Hi naves etiam longas XLVII. à Totila acceperant, ut castellum terrâ, marique obsessum, eò facilius, ac minori negotio caperent. Jam longè obsidio protracta fuerat, cum ea cinctos urgere cœpit cibarium penuria. Qua de re certior factus Valerianus, qui Ravennæ tunc morabatur, cum opem Romanis, qui Anconæ erant, afferre per se solus non posset, ad Joannem Vitaliani nepotem, Salonis agentem, literas misit in hanc sententiam scriptas. Scis ipse citra sinum Ionium nihil nobis reliquum esse præter Anconam, si tamen hæc adhuc restat. Romanorum enim, qui illic arctissime obsidentur, res eò loci deductæ sunt, ut verear, ne intempestivum afferamus auxilium, & collata seriùs opera studium frustratur nostrum. Hic desino: longiorem enim epistolam scribere vetat obsessorum necessitas, sibi tempus totum arripens, & periculum operum postulans dicto promptiorem. Joannes, lectâ hac epistolâ, sponte sua, contra quàm Imperator veterat, proficisci non dubitavit, angustiarum, in quas fortuna rem adduxisset, habendam potiùs rationem ducens, quàm mandatorum Principis. Virorum delectu habito, quos omnium bellicosissimos judicabat, his naves longas implevit XXXVIII. expeditissimas, & ad prælium maritimum optimè factas: cumque nonnihil annonæ in eas imposuisset, Salonis profectus, Scardonem appulit: quo Valerianus cum navibus XII. paulo post venit.

Postquam vires junxere, colloquio inter se inuito, quid opus factò esset deliberarunt. Inde digressi, ad continentis adversæ oppidum applicant, quod à Romanis dicitur Senogallia, nec procul Ancona distat. Gothorum Duces, eorum adventu cognito, mox naves & ipsi longas, quæ præstò erant, numero XLVII. Gothorum flore complent, cæterisque copiis ad castelli obsidionem relictis, ad hostem rectâ tendunt. Eorum, qui ad obsidionem remanserant, Dux erat Scipuar: navigantium, Giblas, atque Indulphus. Cum ad se invicem accessissent, utrique navium cursu inhibito, & coacta classe, concionem ad milites habuerunt, ac priores sic orsi sunt Joannes, & Valerianus. Nemo vestrum, Commilitones, pro Anconâ solum, & obsessis ibi Romanis dimicaturum se modò putet, eoque dumtaxat spectare hoc prælium, sed ut omnia uno verbo complectamur, belli summam in illo positam esse, & ad quos pugnæ victoria inclinaverit, eos pariter fortunæ metam assecuturos. Hanc enim de re præsentem cogitationem suscipite. Ad bellum gerendum momenti plurimum habet sumptuum copia, & qui penuriâ victus laborant, ab ho-

ste

ste vincantur necesse est. Neque enim contubernales sunt fames, ac vis bellica; non finente natura, ut vir exhaustus inedia se fortem præbeat. Hæc ita se habent: nos verò ab Hydrunte ad Ravennam nullum alium jam reliquum habemus munitum locum, ubi reponendi sunt nobis, equisque nostris commeatus; itaque hostis in ditione sua has oras tenet, ut ne vicus quidem superfit amicus nobis, unde rei cibariæ aliquantulum suppetat. Sustinet Ancona quidquid est spei, fore ut, ex opposita continente delati, possimus huc applicare, & intuitum recipi. Quare si nobis hodierna pugna feliciter cesserit, Ancona sub Augusti imperio, ut par est, stabilita, non temere posthac sperabimus plenam victoriam belli Gothici. Sin victi discesserimus ex hoc certamine, hoc tantum (ne quid præterea dicamus gravius) faxit Deus, dominatu Italiæ non careant æternum Romani. Id quoque reputare convenit, re segniter gesta, nullum fore vobis effugium. Nam nec viam terra præbebit, ab hostibus occupata, nec navigabile erit mare, in quo iidem sic dominantur. In manibus residet salutis spes, secutura vices rerum, quæ edentur in prælio. Ergo quantum in nobis est animi, viriumque, expromite, & cogitate, si cladem jam accipietis, eam ultimam fore, sin victoriam referetis, eximiam vos felicitatem, & gloriam adepturos.

Hæc Joannes, & Valerianus. Gothorum verò Duces hortatione hac usi sunt. Quandoquidem scelesti illi, qui ex omni Italia pulsi, & in maris, terræve ignotos nobis recessus contrusi, per diu latuerant, jam audent nobiscum conferre manum, seque certamini offerunt; inconsultam eorum audaciam omni ope reprimamus necesse est, ne ipsorum temeritas indulgentiæ nostræ plurimum crescat. Nam nisi præceptis insolentia principio coercetur, in audaciam infinitam evadit, neque alium habet exitum, quam eorum, in quos incurrit, extremam calamitatem. Quamprimum igitur efficitur, ut noverint se esse Græculos, naturam effoeminatos, qui victi ferociant, nec finite conatum ipsorum longius progredi. Siquidem ignavia, cui per negligentiam parcitur, in majorem licentiam erumpit, & insolens confidentia processu ipso evadit impigra. Nec diu restituros vobis animosè certantibus existimate. Spiritus enim, cui vires eorum, in quibus inest, parum respondent, elatus quidem ante, quam res geratur, speciem vigoris promit; invito autem conflictu, dilabi solet. Quæ cum ita sint, tenete memoria, uti hostes damno sæpe suo virtutem experti vestram abscesserint, & pro certo habete eos non auctos repente majori animo huc venisse; at simile præteritis hoc eorum ausum, pari jam exitu mulctatum iri.

Ita suos hortati classis Gothicæ Ductores, occurrunt hosti, nullaque interposita morâ congregiuntur. Erat navale certamen acerrimum, ac pedestri simile. Nam utrique, adversis inter se proris, ac frontibus stantes, se se invicem sagittis petebant. Animosissimi quique cominus e foris miscebat prælium, & collato pede, non secus, atque in campo, ensibus, atque hastis pugnabant. Principium hoc certaminis fuit. Deinde Barbari, cum essent naumachiaæ rudes, incompositissimè dimicarunt. Nam alii tanto intervallo distabant inter se, ut singulos seorsum invadere liceret hosti: rursus alii conferti, in spatium iniquius redactis

A navibus, mutuo sibi erant impedimento. Dixisses tegetum instar compactos, intextosque navium malos. Nec nisi ægrè, tardèque admodum in hostes disertos sagittas expedire Barbari, nec gladiis, hastive uti poterant, cum propius instantes cernerent, sed vociferantes trudebant usque alteros alteri, collidentes se invicem, & contis repellentes perturbatissimè: modò in arctum cogeabant frontem, modò huc, illucque procul discedebant cum detrimento. Singuli vicinos magno ejulatu cohortabantur, non utique in hostem, verum ut aptis spatiis abjungerentur. Denique mutuo districti imperitiâ, hostibus suis præcipuam victoriæ causam præbuerunt. At Romani, cum & arma viriliter, & artem naumachiarum scite tractarent, navium proris obversis hosti, nec longius distracti, nec propius quam opus erat coeuntes; verum idoneis intervallis jam colligentes navigia, jam diducentes, si quam hostium navim avulsam à cæteris viderent, facto impetu facillè submergebant. Sicubi confusos viderent Barbaros, eò sagittarum nimbum mitterebant, propiusque adorti inordinatos, ac perturbatione laborantes, cominus interimebant. Adversâ fortunâ, & iis, quæ pugnando deliquerant, fracti Barbari, nesciebant quo pacto prælium sustinerent. Non jam naumachiam edebant; non stabant in foris tanquam si terrâ pugnarent, sed dimisso certamine, in periculo torpebant fortunæ fidei se committentes. Deinde nullo servato ordine, cum terga turpiter verterent, virtutis, honestique discessus, & cujusvis rei præclaræ immemores, inter hostium naves dispersi magnam partem hæserunt. Nonnulli clam evasere, cum navigiis elapsi undecim, reliqui omnes in potestatem hostium venerunt. Horum multos Romani suis confecerunt manibus, complures cum navibus mersos, aquis extinxere: Ducum alterum cepere vivum: Indulfus furtim excessit, cum illis undecim navibus, quas qui agebant, subinde facta exscensione, ipsas illico corrumpere igni, ne venirent in manus hostium: tum pedibus ad copias, quæ Anconam obsidebant, se contulerunt, & narrata clade, extemplo cum illis migrarunt, castris hosti relictis, seque in urbem vicinam Auximum effuso cursu, ac tumultuosè receperunt. Haud multo post Romani Anconam pervecti, vacua hostium castra occupant, & commeatibus in castellum illatis, inde solvunt, ac Valerianus quidem Ravennam, Joannes verò Salonas rediit. Hæc demum pugna spiritus, & vires cum Totilæ, tum Gothorum, maximè contudit.

## CAPUT XXIV.

*Artabanes rem Romanam bene in Sicilia gerit.*

*Gothi pacem frustra à Justiniano petunt.*

*Francorum in Italia progressus. Leon-tius Imperatoris Legatus ad Theodebaldum Theodeberti filium.*

*Utriusque orationes. Gothi Corsicam, & Sardiniam occupant. In Corsica homines, & equi staturâ minimâ.*

Eodem intervallo Romana res hunc in Sicilia successum habuit. Cum Liberium inde revocasset Byzantium Imperator, Romanis copiis omnibus, quæ erant in Sicilia, Artabanem præfecit. Is Gothos in præfidiis Insulæ relictos oppidò,

oppidò paucos , obsedit , & certamine victis , qui erumpere ausi sunt , omnes fame extrema ad deditionem compulsi . Territi his Gothi , & dolore afflicti , quem accepta prælio navali clades attulerat , ad bellum nihil habebant animi , jam planè desperantes , ac reputantes secum , si modò cum ipsi foedè victi , profligatique essent , Romanis nonnihil subsidii mitteretur , fieri non posse , ut vel tempotis punctum obsisterent , vel in Italia manerent . Nec spes erat , fore ut Augustum ad pacationem aliquam legatione pertraherent . Sæpe enim ad eum destinati à Totila Oratores , cum ad ipsius conspectum admissi fuissent , demonstraverant , maximam partem Italiæ à Francis teneri , reliquam ferè totam bello desolatam esse ; Siciliã , ac Dalmatiã , quæ solæ restarent integræ Romanis Gothos cedere : pro relicta sibi solitudine tributum annuum , ac vectigal obtulerant , & in quoscunque vellet Imperator . se belli socios , planèque subditos promiserant . At Imperator dicta respuens , Legatos omnes remisit , Gothorum nomen perosus , & in animo habens illos ex Romano Imperio prorsus exterminare . Ibi rerum hic status erat .

Paulò ante , Francorum Rex Theodebertus morbo obierat , cum sibi nullo negotio tributaria fecisset nonnulla Liguriæ loca , Alpes Cottias , agrique Veneti partem maximam . Etenim Franci , arrepti belli , quo Romani , Gothique erant impliciti , opportunitate , sine discrimine ditionem suam iis locis auxerunt , de quibus illi pugnabant . Venetorum paucis oppida Gothis supererant : nam Romani maritima , Franci cætera occupant . Dum hoc bellum , ut dixi , Romani , Gothique inter se gererent , nec novos hostes in se auderent excire , colloquio Gothos inter , ac Francos instituto convenerat , ut quæ haberent utriusque . his quiete potirentur , nec se invicem armis lacesserent , quandiu Romanis Gothi bellum inferrent , ac si bello vinceret Justinianum Augustum Totilas , tum Gothi , & Franci transigerent , prout è re esse communi videretur . Hæc erant pacta conventa . Postquam verò in Regnum Theodeberto successit Theodebaldus filius , ad eum Justinianus Augustus Legatum misit Leontium , Athanasii generum , ac Senatorem , postulans , ut arma secum adversus Totilam , & Gothos jungeret , cederetque locis , quæ Theodebertus in Italia contra jus foederis occupasset .

Ubi ad Theodebaldum venit Leontius , ita differuit : Sunt forè , quibus aliquid contra expectationem acciderit , qualia verò à vobis in Romanos admissa sunt nemini præterea contigisse unquam crediderim . Etenim Justinianus Augustus non ante ad bellum istud adjecit animum , nec se arma in Gothos movere prius ostendit , quam Franci auxilia promississent , amicitiae , & societatis nomine accepta ingenti pecunia . At illi , adeò non promissi partem implere aliquam , ut Romanis injuriam tantam intulerint , quantam vel suspicari nemo facile possit . Neque enim dubitavit pater tuus Theodebertus in provincias contra jus fasque involare , quas Imperator labore multo , bellicisque periculis , idque sine Francorum ope , in ditionem suam subjunxerat . Quare huc modò veni , ut , omissis querelis , & criminatibus , ea petam , ac moneam , quæ vobis ipsis profutura sint ; nimirum ut vestram stabilitatis optimè felicitatem , & Romanos finatis habere sua . Certè potentissimos evertit sæpe fortunis

A omnibus injusta recula alicujus possessio . Nec verò dives prosperitas cum iniquitate coire solet . Præterea postulo , ut socia nobiscum arma feras in Totilam , itaque fidem paternam liberes . Quippe veros , justosque liberos maxime decet , si quid parentes peccaverint , id corrigere , firmare autem , & rata facere , quidquid præclare constituerint . Hoc in primis optandum sapientissimis viris , ut studiorum , quibus dediti cum laude fuerint , imitatores relinquant filios , ac rursus , si quid perperam egerint , id emendet nemo , præterquam ipsorum liberi . Quin etiam vos , non invitatos , inire cum Romanis oportuit societatem hujus belli , quo Gothos petimus , veteres Francorum hoïtes , & omnino ipsis infidos , ac bellum impacato , atque inexpiabili odio inferre solitos . Nunc quidem impulsim metu , quem incutimus , adulari vobis non renuunt , at si quando à nobis se expedierint , quo in Francos animo sint , brevè ostendent . Enimvero homines improbi , nec in prospera , nec in adversa fortuna ingenium mutare valent ; licet duris in rebus occultare maxime consueverint , præsertim si finitimorum operâ indigent , quo tempore perveritatem tegere necessitas cogit . His perpensis , cum Imperatore amicitiam renovate , ac totis viribus ultum ite veterem hostem . Hæc Leontius , cui Theodebaldus ira respondit . Ad societatem belli in Gothos nec rectè , nec jure nos invitatis , jam enim nobis amicitia conjuncti sunt , quibus si fidem Franci sefellerrint , nec vobis unquam præstabit . Deprehensus enim semel animus in prava adversus amicos fraude , semper a deflectere de recto solet . Quod ad loca attinet , quorum mentionem fecisti , satis habeo dicere . nunquam eò patrem meum Theodebertum spectasse , ut finitimorum cuiquam afferret vim , aut in alienas possessiones involaret . Id ex eo conjice , quòd mihi non magnas opes reliquit . Neque ille ea loca Romanis eripuit , sed à Totila , qui jam illa obtinuerat , palam tradita occupavit . quo nomine Francis maxime gratulari Justinianum Augustum decuit . Nam qui rerum raptos suarum ab aliis spoliatos videt , is meritam factæ sibi injuriæ pœnam ipsos luisse arbitratus , jure lætatur , nisi fortè vindicibus ipse invidet , amplectendo potius quæ pro se hostes allegare possint , eo comparata , ut in animis hominum plerumque invidiam excitent . Cæterum Judicibus disceptationem rei permittere utrique possumus , ut si quid patrem meum Romanis abstulisse constiterit , sine mora cogamur id restituere . Sed de his Legatos Byzantium mittemus brevi . His dictis , remisit Leontium , & Leudardum , genere Francum , ad Justinianum Augustum legavit cum tribus aliis . Atque illi cum pervenissent Byzantium , rem , cujus gratiã venerant , ex sententia concesserunt .

E Totilas verò , cum adjunctas ditioni Africa insulas affectaret . statim classem collegit , impositoque justo exercitu , in Corsicam , & Sardiniam misit . Ille in Corsicam primùm expositus , nemine prohibente , insulam occupavit , ac deinde Sardiniam : tum utramque insulam Totilas vectigalem fecit . Quod ubi accepit Joannes militiæ Magister in Africa , classem in Sardiniam cum copiis destinat , quæ cum ad urbem Calarim accessissent , castris positis , obsidionem meditabantur , impares se oppugnandis moenibus judicantes . eò quòd ibi præsidium Gothi satis validum haberent . Re Barbari

bari cognita, ex urbe erumpunt, subitoque impetu hostibus facile in fugam versis, multos conficiunt, cæteri ad naves tum evasere, nec multo post inde profecti cum omni classe pervenerunt Carthaginem, ibique hyemarunt, primo vere bellum iterum in Corsicam, & Sardiniam portaturi, majori cum apparatu. Olim Sardo, nunc Sardinia appellatur hæc insula, ubi herba nascitur, quam qui degustant, continuò lethiferam patiuntur convulsionem, cuius subinde vi sic intereunt, ut ridere videantur, convulsione risum efficiente ejusmodi, quem de insulæ nomine Sardonium dicunt. Corsicam verò vocarunt veteres Cynnum: hîc ut sunt homines nani, sic armenta quædam equorum, paulò grandiorum ovibus, videre est. Hæc hæctenus.

### C A P U T XXV.

*Sclaveni Illyricum vastant. Imperator fœdus cum Gepædibus pangit: deinde adversus illos mittit auxilia Langobardis. Horum visoria. Eversæ urbes terræmotibus Maris inundatio. Gothi Crotonem obsident.*

Cum Sclavenorum ingens multitudo, facta in Illyricum irruptione, infanda perpetraret, in eos Justinianus Augustus misit exercitum, cui, præter alios, Germani filii præerant. Hi numero longè hostibus inferiores, obviam illis obsistere non poterant, sic autem subibant à tergo, ut postremò carperent. Multis cæsis, nonnullos cepere vivos, & ad Imperatorem miserunt. Nihilo tamen minùs grassabantur hi Barbari. Fuit hæc populatio impendio diuturnior; itaut cadaveribus vias omnes constraverint, & cum infinita captivorum multitudine, prædaque omni, quam cuncta vastando, collegerant, domum redierint, nemine prohibente. Neque enim ad Istri fluminis trajectum illis insidias Romani struere, nec vim ullam afferre poterant: propterea, quòd à Gepædibus excepti transvehebantur. pacto transmissionis pretio non exiguo: quippe aureum staterem unum pendebant in capita: Ex eo anxius Imperator, quòd jam illos inhibere non posset, sive fluvium Istrum transirent, Romanum direpturi Imperium, sive hinc repente excederent, hac de causa pacisci cum Gepædibus cupiebat.

Interea loci. Gepædes, & Langobardi inter se bellum reparabant. Tum Gepædes. nondum accepto nuncio jurati ab Augusto cum Langobardis fœderis, Romanorum vires veriti, ad eorum amicitiam, & societatem aspirabant enixè. Quamobrem missâ confestim Byzantium legatione, rogatus Imperator, ut cum ipsis quoque fœdus pangeret, extemplo data fide illud percussit, idemque Senatores duodecim jurejurando firmarunt petentibus Legatis. Haud multo post, quæ adversum Gepædes Langobardi sociali jure postulabant, misit auxilia Justinianus Augustus Gepædes insimulans, quòd in Romanorum perniciem, post fœdus ictum, Sclavenorum agmen Istrum fluvium transportassent. Copias illas ducebant Justinus, ac Justinianus Germani filii, Aratius, & Suartuas, cui quidem antea Justinianus principatum Erulorum decreverat: is verò, ut in superioribus libris narra- vi, eorum, qui ex insula Thule venerant, rebellionem pulsus, ad Imperatorem confugerat, ac subinde creatus fuerat Magister militum in- præsentem. E numero Ducum erat Amalafri- dus,

A vir Gothus, ex filia nepos Amalafri- dæ fororis Theoderici Gothorum Regis, & filius Hermene- nefridi Regis Thoringorum. Hunc Amalafri- dum cum Vittige Byzantium deportatum à Be- lisario, Romanorum Ducem Imperator creavit, & sororem ejus Auduino Langobardorum Regi collocavit. Illius exercitus nemo ad Langobar- dos pervenit, nisi Amalafri- dus cum suis. Nam, cæteri in Illyrico ad urbem Ulpianam Impera- toris jussu constiterunt, ob incolarum feditionem, ortam ex Christianorum controversiis de Religione, ut referam in libris, quos de illis conscribam. Ergo Langobardicum omnibus copiis, & Amalafri- do Gepædum fines ingressi, factos sibi obvios acerrimo fundunt prælio, eor- umque, ut perhibent, partem maximam cæ- dunt. Tunc Auduinus, Langobardorum Rex, quosdam è suis asseclis Byzantium destinat, læ- tum cladis hostilis nuncium Justiniano Aug. al- laturus; eum simul incufans, quòd non ex pa- cto fœderis affuissent ipsius copiæ, quamvis nuper tot numero Langobardi profecti essent, Narseti in Totilam, & Gothos militarem ope- ram navaturi. Hæc ibi acta.

Per id tempus extitere in Græcia maximi terræmotus, & Bæotiam, Achajam, circumje- ctasque sinui Crisæo oras sic concusserunt, ut vicos innumeros, atque urbes octo solo adæ- quaverint; in his fuere Chæronia, Coroniam, Patræ, & Naupactus. quæ tota corruit. Ingens periit hominum numerus: discessit multis in- locis terra, & alicubi iterum coiens, pristinam faciem recepit. Est ubi adhuc hiatus extet, ita ut incolæ, nisi longo utantur circuitu, com- mercio misceri nequeant. Mare in recessu, quem Thessaliam inter ac Bæotiam efficit, re- pentè circa urbem Echinæum, & Scarphiam, Bæotiæ, longè se effudit in continentem, & la- tère restagnans, ædificia momento sedibus eruit. Diu campos sic inundavit, ut insulæ, quæ sunt in eo sinu, pedibus adiri potuerint, deflexo utique maris cursu è loco suo, præterque opi- nionem super terram effuso ad montes usque, qui prope eminent. Cum aquas mare revoca- vit, restiterunt in agris pisces, quorum conspe- ctum planè inusitatum portentis loco habuerunt indigenæ. Eisdem rati edules esse, capiebant quos coquere vellent: at ubi calor ignis ipsos afflaverat, deliquescebant, & in saniam abi- bant toti intolerabilem. Qua in parte terra no- men scissuræ servat, horribilis motus majorem edidit stragem hominum, quàm in omni reli- qua Græcia, præsertim die festo, cujus cele- brandi causâ ex universa Græcia multi conve- nerant. Hæc autem in Italia contigerunt. Cro- toniatæ cum suo militari præsidio, cui Palla- dius præerat, dira à Gothis obsidione, & ciba- riorum inopiâ pressi, insciente hoste miserunt sæpe in Siciliam denunciatum exercitus Roma- ni Ducibus, in primis Artabani, ni suppetias ocyus ferrent, se, quamvis invitos, cum urbe in fidem, potestatemque hostium brevi concel- suros: at inde nullus auxilio venit. Interea, abiit hyems, quæ annum clausit decimum septi- mum hujus belli à Procopio scripti.

## CAPUT XXVI.

*Appulsa Crotonem Romana classe, Gothi obsidionem solvunt. Regnaris, & Morrhas Gothorum Duces deditionem meditantur. Narsetis bellicus apparatus, & copia. Franci in agro Veneto ei transitum negant. Totila consilium. Narfes Ravennam petit.*

**C**ertior factus Imperator quid Crotone ageretur, mittit in Græciam, qui præsidium ad Thermopylas agitantibus edicant suo nomine, ut in Italiam actutum navigent, & Crotonem obsessis omni ope succurrant. Illi dicto audientes, quàm maturrimè profecti, ac vento secundo usi, Crotonis portum appulerunt inopinatò. Barbari, visa repentè classe, gravi metu correpti, protinus obsidionem cum magna perturbatione solverunt. Pars navibus in portum Tarentinum, alii pedibus ad montem Scyllæum se receperunt. Qui casus consternationem Gothorum auxit, eoque factum est, ut Regnaris natione Gothus, vir spectatissimus, qui præsidio Tarentino præerat, ac Morrhas præfectus præsidio Acherontis, cum Pacurio Peranii filio, Romanorum Hydrunte morantium Duce, de suorum sententia collocuti, promiserint, si à Justiniano Augusto salutis fidem acciperent, se suosque Romanis deditionem facturos, ac sibi commissas tradituros munitiones, cujus compositionis causâ Pacurius Byzantium petiit.

Narfes verò Salonis profectus adversus Totilam, & Gothos universum ducebat exercitum, sanè maximum. Grandem enim acceperat ab Imperatore pecuniam, quâ copias colligeret florentissimas, omnes belli necessitates expediret, & agenti in Italia militi vetera persolveret debita, quæ longè ultra tempus legitimum Imperator distulerat, cum decreta stipendia ex ærario non procederent, ut mos erat. Habebat etiam, quò sibi eorum animos, qui ad Totilam transfugerant, ita conciliaret, ut auro deliniti ad Rempub. studia referrent sua. Negligentiùs quidem antea Justinianus Augustus in hoc bellum concubuerat: postmodum verò ad id omnia præclarissimè instruxit, cum Narfes ab eo se plurimum impelli videns ad expeditionem Italicam, ambitionem præ se tulit dignam belli Imperatore, apertè professus morem se non gesturum mandanti talia Augusto, nisi copias bello gerendo pares ducturus esset. Quo pacto pecuniam, viros, & arma ab Imperatore pro Imperii Romani dignitate consecutus, summa navitate, & diligentia justum exercitum conscripserat. Romanorum militum vim magnam ex urbe Byzantio, Thraciaque asciverat: multos coegerat ex Illyrico. Aderat Joannes cum suis copiis, & cum illis, quas Germanus ipsius focer reliquerat. Auduinus Langobardorum Rex, à Justiniano Augusto multâ pecuniâ, & fœderis sanctione inductus, delectu suorum habito, bis mille ducentos bellatores egregios auxilio miserat, hisque in famulatum addiderat amplius tria pugnatorum millia. Equitum quoque Erulorum plus tria millia sequebantur, duce cum nonnullis aliis Philemutho, & Hunni quamplurimi, & Dagisthæus cum suis, ejus rei gratiâ dimissus è carcere. Persas multos transfugas ducebat Cabades, Zamis filius, & Cabadis Persarum Regis nepos, qui, ut in libris superioribus retuli, exitium sibi à Chosroe pa-

Tom. I.

**A**truo decretum effugerat Chanarangis operâ, seque ad Romanos multo ante receperat. Asbadus quoque, Gepas adolescens strenuissimus, populares suos CD. viros bello præstantes habebat secum. Una ibat plurimorum dux Erulorum, quorum virtus in belli periculis enituerat, vir fortissimus Aruthus, & ipse Erulus, qui à puero Romanorum vivendi rationem amaverat, & filiam Mauriti, qui patrem habuit Mundum, uxorem duxerat. Joannes etiam cognomine Heluo, cujus mentio supra incidit, agmen Romanorum, virorum fortium, agebat. Porro Narfes munificentissimus erat, ad levandos indigentes promptissimus: cumque ab Imperatore septus magnis fuisset opibus, ea, quæ ipsi erant in studio, pleniori arbitrio exercebat. Et quoniam multi, Duces juxta, ac milites, liberalitatem ejus jam ante experti fuerant, simul expeditionis in Totilam, & Gothos dux est summus renunciatus, certatim singuli ad militandum sub ipso paratissimos se ostenderunt; partim studio pensandi pristina beneficia; partim spe procul dubio inducti, ab ipso magna consequendi. In primis Erulos, cæterosque Barbaros sibi ille devinerat singulari munificentia.

**B** Cum proximè agrum venisset Venetum, misso nuncio ad Francorum Duces, qui loca illa tenebant præsidis, postulavit, ut sibi, tanquam amicis, transitum darent. Illi Narseti se nullo id pacto permissuros respondent; nullâque factâ mentione utilitatis Francorum, vel luæ in Gothos benevolentis, quæ vera erat causa cur se, quoad possent, opponerent, prætextum hunc parum speciosum confingunt, quòd secum Narfes Langobardos duceret, capitales Francorum hostes. Dubitanti initio Narseti, atque exstantibus Italis, quid opus factò esset, quærenti, dixere quidam, quamvis transitum Franci permitterent, non posse tamen exercitum inde Ravennam tendere, nec longius ea via, quàm ad urbem Veronam progredi, eò quòd Totilas delectum exercitus Gothici florem, duce Teia, Gotho bellicosissimo, Veronam, Gothicæ ditionis urbem, misisset, ut pro viribus transitum Romanis copiis intercluderet. Sic res erat. Ac Teias quidem, ubi Veronam attigit, aditus omnes illius tractus obstruxit hosti, & loca omnia fluvio Pado circumjacentia planè in via reddidit artis vi: hic aggestit arbores, fossas duxit, & præcipitiis abruptis solum: illic altas lacunas fecit, ac cænosas voragines. Tum eò diligenter intendit cum Gothorum exercitu, ut cum Romanis confingeret, si viam illac tentarent. Hæc Totilas idcirco moliebatur, quia sibi persuadebat non posse Romanos iter facere secundum litus sinus Jonii, ubi multorum fluminum navigabilium ostia viam prorsus abnuerent, neque illos tot habere navigia, ut simul copias omnes sinum Ionium trajicerent: si pauci simul navigarent, se facillè cum reliquis Gothorum copiis turmas singulas exscensu prohibitorum.

**C** Eò spectabat Totilas, cum ea dedit mandata, quæ Teias executus est. Narseti autem in summas adducto angustias, Joannes Vitaliani nepos, locorum peritus, auctor fuit, ut cum universo exercitu per oram maritimam Romanis adhuc, ut supra dictum est, subditam iter haberent: sequerentur naves aliquot, & scaphæ plurimæ: quò fieret, ut cum ad fluminum ostia pervenisset exercitus, factò ex scaphis ponte fluvium jungerent, & faciliùs, expeditiùsque transirent. Hæc fuit Joannis sententia, quam amplexus Narfes, cum omnibus copiis Ravennam eo modo contendit.

Z z

CA-



## C A P U T XXVII.

*Ildigifal Langobardus, qui ad Imperatorem per-  
fugerat, Byzantio cum Goare Gotho aufugit.  
Adjunctis sibi popularibus, Cuturguros acie  
vincit in Thracia, & Romanos Duces in  
Illyrico incautos occidit: tum ad Ge-  
pædes se recipit. Ustrigothus Gepæse  
in fidem confert Langobardorum.  
Ildigifal, & Ustrigothus inte-  
reunt, fraude Regum,  
quorum fidei se com-  
miserant.*

**D**Um ibi sic ea fierent, interea hæc conti-  
gerunt. Ildigifal, vir Langobardus, cujus  
antea memini, inimicitias habens cum Barba-  
rorum popularium suorum Rege Auduino,  
qui Regnum ipsi jure hæreditario debitum vi  
occuparat, patriam profugus Byzantium se con-  
tulerat. Eo cum pervenisset, humanissimè il-  
lum acceperat Imperator, ac Ducem creaverat  
unius Scholæ: sic vocant catervas militum ad Pa-  
latii custodiam destinatas. Langobardos duce-  
bat minimum trecentos, bellica virtute prædi-  
tos, qui unâ priùs commorati in Thracia fue-  
rant. Ab Imperatore Justiniano perierat Audui-  
nus, ut sibi, utpote Romanorum amico, & so-  
cio, traderetur Ildigifal, & clientis proditio-  
nem exegerat in præmium amicitiae: verùm Au-  
gustus abnuerat. Postea queri Ildigifal cœpit,  
quod infra meritum suum, ac Romanum splen-  
dorem stipendiis, & honore afficeretur; itaut  
graviter offensum præ se animum ferret. Id  
animadvertit Goar, homo Gothus, qui olim  
bellum cum Romanis gerente Vitige captivus  
huc adductus fuerat è Dalmatia. Utque erat  
animo vir fervido, acerrimoque, præsentem  
fortunam impatienter ferebat. Post debellatum  
Vitigem, cum Gothi, qui priùs arma contra  
Imperatorem tulerant, defectionem moliti ef-  
sent, convictus & ipse fuerat initæ in Rempu-  
blicam machinationis, multatusque exilio in  
Ægyptum unâ migraverat. Hac in pœna diu  
relictum miseratus postmodum Imperator, By-  
zantium revocaverat. Iste igitur Goar Ildigi-  
falem, ut dixi, dolore percitum animadvertens,  
assiduus urget monitis, ac fugam suadet, se unâ  
Byzantio excessurum pollicitus. Probatum con-  
silio, repente cum nonnullis elapsi, ut Apro-  
urbem Thraciæ attigere, Langobardis illic de-  
gentibus admiscerent se se, & Cæsarea equilia  
nacti, inde magna equorum vi abacta. porro  
pergunt. Simul hæc Imperator cognovit, per  
Thraciam totam, atque Illyricum dimittit nun-  
cios, Ducibusque omnibus, ac militibus injun-  
git, ut pro virili parte fugitivis istis occurrant.  
Ac primò quidem exigua manus Hunnorum Cu-  
turgurorum, qui relictâ patriam, ut paulo ante  
narravi, in Thracia confederant, Imperatoris  
permissu, cum his fugitivis congressa, acie  
vincitur: cæsis nonnullis, fusi cæteri insectan-  
di consilium abiiciunt, ibique manent. Itaque  
Ildigifal, & Goar cum sociis totam Thraciam  
pervaserunt, obsistente nemine. & Illyricum  
ingressi, Romanum exercitum offenderunt, ac-  
curatè collectum in suam ipsius perniciem. Co-  
pias illas cum alii ducebant, tum Aratius, Rhe-  
cithangus, Leonianus, & Arimuthus. Diem  
totam equitaverant: cumque in locum sylvosum  
primis tenebris venissent, ibi constiterunt, ut  
noctem illam quieti traducerent. Ac militibus  
quidem hi Duces, præter alia, id quoque man-

**A** darunt, ut suos curarent equos, seque in fluvio  
illac perfluente refrigerantes, levarent laborem  
viæ. Ipsorum verò quisque tribus, quatuorve  
assumptis Protectoribus, seorsum loco in ab-  
dito, fluminis aquam bibebat: gravem enim,  
ut res ferebat, sitim collegerant. Ut id Goar,  
atque Ildigifal, qui prope aderant, per explo-  
ratores cognoverunt, bibentes adorti de impro-  
viso, omnes accidunt, eoque facto reliquam  
viam sibi planè expediunt. Milites enim, amif-  
sis Ducibus, anxii, consiliique omnino inopes,  
retro commearunt, atque ita cum Goare elapsus  
Ildigifal ad Gepædes pervenit.

**B** Tum etiam quidam, cui nomen Ustrigothus,  
ad Langobardos ex Gepædibus profugus se re-  
ceperat, quod ita contigit. Elemundus Gepæ-  
dum Rex morbo paulo ante extinctus, unige-  
nam filium reliquerat hunc Ustrigothum: quo  
facilè exturbato (adhuc enim erat adolescentu-  
lus) regnum Thorisinus obtinuit. Ille, cum  
auctorem injuriæ ulcisci non posset, è patria  
ad Langobardos Gepædum hostes concessit.  
Haud multò post, pepigere pacem Gepædes  
cum Justiniano Augusto, & Langobardis, san-  
ctissimè juratâ utrinque perpetuâ amicitia.  
Postquam inter eos gratia firmissimo foedere  
cojcit, Justinianus Augustus, & Auduinus Lan-  
gobardorum Rex ad Thorisinum Gepædum Re-  
gem miserunt, qui Ildigifalem, communem ho-  
stem, deposcerent, ut amici erga se animi pri-  
mum esset indicium proditio supplicis. Is verò,  
**C** cum Gepædum proceribus communicato consi-  
lio, intentè quesit, annuendum esset necne  
utriusque Principis postulatis? Apertè illi tum  
intercedere, fatiùs esse asseverantes, momento  
interire Gepædes cum uxoribus, omnique sobo-  
le, quam tali piaculo inquinari. His Thorisi-  
nus auditis, æstuabat dubitatione. Nam nec rem  
exequi invitis subditis poterat, nec bellum, la-  
bore multo, diuturnoque extinctum in Roma-  
nos, ac Langobardos volebat reparare. Deinde  
rationem hanc iniit. Missa ad Auduinum lega-  
tione, Ustrigothum Elemundi filium repetiit,  
ad scelus par impellens, hortansque ut sibi in-  
vicem proderent, quos accepissent in suam fi-  
dem. Quo pacto id consecutus est, ut Lango-  
**D** bardorum petitionem retunderet objecta diffi-  
cultate similis indignitatis, statimque Auduinum  
ipsum iniqua conventionem implicaret. Qua fa-  
cta, cum probè scirent, nec Langobardos, nec  
Gepædes piaculi participes esse velle, nihil qui-  
dem egerunt palam, sed alter alterius inimicum  
dolo sustulit. Cædis peractæ modum omitto  
scribere, non consentientibus qui illum refe-  
runt, sed inter se plurimum discrepantibus, ut  
fit, cum de rebus agitur occultissimis. Hos  
demum exitus habuerunt Ildigifal, & Ustrigo-  
thus.

## C A P U T XXVIII.

**E** *Ufdrilas præsidii Ariminensis Præfectus per  
litteras Romanos provocat. Narses cum  
exercitu Ariminum petit, ibique  
pontis transitu prohibetur.  
Ufdrila occiso, porro  
pergit.*

**P**ostquam cum exercitu Ravennam advēnit  
Narses, ei se adjunxerunt Valerianus, ac  
Justinus Magistri militiæ, & quicumque Ro-  
mani milites ibi supererant. Ea in urbe dies  
manserant novem; cum Ufdrilas, natione Go-  
thus, vir bellica laude clarissimus, idemque  
Præ-

Præfectus præsidii Ariminensis, ad Valerianum scripsit in hanc sententiam. Postquam omnia occupatis rumoribus, totani Italiam ingentis potentiae spectris complexi, ac fastu humanam supra conditionem elati, Gothos, ut creditis, concussistis terrore, nunc Ravennæ residetis. Certè ita latendo, ostenditis hostibus vestros illos spiritus jam concidisse, & confusa Barbarorum multitudine regionem atteritis, in quam nullum habetis jus. Agitedum; actutum movete; exercete nunc bellum; subite Gothorum oculos, nec nos spe longiori suspendite jamdiu cupidos videndi vestri. Hæc significabat epistola, quam Narses oblatam sibi cum perlegisset, Gothorum vaniloquentiam ridens, statim se in viam dedit cum omnibus copiis, relicto Ravennæ præsidio cum Justino. Proximè urbem Arimium, transitum difficilem offendunt, utroque pontis latere à Gothis paulo ante acciso. Jam sanè pontem fluvii, qui Ariminum alluit, vix labore multo unus pedes inermis transgreditur, licet nemo obturbet, adituve prohibeat: hominum autem turbæ, in primis armatorum, iter est omnino insuperabile, maximè si hostes obsistant. Quocirca Narses ad pontem cum paucis progressus, hæsit diu, viam quærens, qua consilium explicaret. Eò quoque Usdrilas manum equitum eduxit, ne quid eorum, quæ agerentur, ipsum lateret. Tum quidam Narsesit afflecla, intentus arcu, in illos sagittam impulit, qua confixus equorum unus illico occubuit. Mox Usdrilas, ejusque comites digressi inde, commiserunt se urbi, & sine mora accitis aliis è numero fortissimorum, portâ alterâ se in Romanos eiecerunt, quasi primo, eoque improvise impetu oppressuri Narsetem essent. Jam enim is ad partem alteram fluvii se contulerant, quærens trajectum copiis. At Eruli quidam illis fortè obviam facti, Usdrilam interemerunt, & cum à Romano agnatum obruncassent, ad Romanum exercitum reversi, ostenso Narseti capite, erexerè omnium animos, ex eo casu intelligentium, Gothis Deum infensum esse, qui cum insidiarentur summo hostium Duci, suum ipsi Ducem subito amisissent, non ex insidiis, neque ex destinato occisum. Narses verò, etsi de medio sublatus erat præsidii Ariminensis Præfectus Usdrilas, nihilo tamen minùs processit. Neque enim consilium erat, Ariminum, aliumve quempiam locum aggredi infessum ab hostibus, ne quid temporis tereretur, neu quod maximè urgendum erat opus, id rei levioris accessio impediret. Dum Præfecto orbatu hostes se oppidò tenent, nec moram objiciunt, impunè Narses ponte fluvium jungit, ac nullo negotio totum traducit exercitum, omisâque viâ Flaminia, ad lævam tendit. Cum enim Petra pertusa, ut vocant, quam in superioribus libris descripsi, locus naturâ munitissimus, ab hoste pridem teneretur, via Flaminia Romanis planè occlusa erat. Quare Narses, relicto breviori itinere, id, quo transitus patebat, ingressus est.

Tom. I.

## CAPUT XXIX.

*Totilas Teiam expectat. Audita cæde Usdrilæ, ad Apenninum tendit. Eodem se confert Narses, & officii Totilam admonet. Ad Romanos ante diem dictum progressus Totilas, eos de colle deturbare sæpe aggreditur frustra. Egregia Pauli, Ausilaque facinora.*

**I**Ta quidem Romanus exercitus procedebat: Totilas verò, auditis jam quæ contigerant in agro Veneto, primùm ad Romam constitit, Teiam, copiasque ejus opperiens. Deinde, ut advenerunt, præter equitum duo millia, quæ nondum aderant, his Totilas minimè expectatis, eo consilio cum reliquo omni exercitu profectus est, ut hostibus opportunè occurreret. Cum autem eos, cæso Usdrila, transisse Ariminum cognovisset in via, totamque emensus Tusciam, montem Apenninum attigisset, castris proximè vicum, quem indigenæ Taginas appellant, positis, ibi confedit. Nec multo post Romanus quoque exercitus, Narsete Duce, castra in monte Apennino metatus est, centum ad summum stadiis procul à castris hostium, plano quidem in loco, sed multis cincto tumulis prope extantibus: ubi quondam à Camillo, Romani Duce exercitus, victas acie, & cæsas ferunt Gallorum copias: id, quod suo locus nomine etiamnum testatur, & memoriam cladis Gallorum servat, Busta Gallorum dictus. Busta enim Latini vocant rogi reliquias, & plurimi visuntur hîc mortuorum illorum tumuli, terrâ aggestâ editi. Inde mox Narses quosdam è suis familiaribus destinat, jubetque hortari Totilam, ut, armis depositis, aliquando tandem consilia pacis agitet, cum animo reputans, se, recentibus, ac temere contractis copiis succinctum, non posse diu resistere Romano Imperio universo. Hoc etiam mandatum adjecit, si ipsum belli libidine teneri animadvertent, statim juberent diem prælii constituere. Præscripta accurarunt Legati, ad conspectum admissi Totilæ: cumque is ferociter, ac superbe denunciasset, omnino ipsis pugnandum esse, subjecere continuo: Agedum, præclare vir: quodnam certamini tempus præstituis? At ille statim, inquit, ut octiduum effluxerit, præliemur. Reversi ad Narsetem Legati, paciam renunciant. Hic structam à Totila fraudem suspicans, perinde se accinxit, ac si pugnam initurus esset postridie, neque ab hostium consilio aberravit. Etenim sequenti die Totilas, adventus famam sui prævertens, affuit cum omni exercitu: utrique tum confitere adversi, nec diffiti longiùs duplici sagittæ jactu.

Ibi collis erat modicus, quem occupare utrique vehementer optabant, tum quòd commodus videbatur feriendis ex edito hostibus, tum quia, cum ager, ut dixi, tumultuosus esset, à tergo circumveniri non poterat Romanus exercitus, nisi per tramitem subiectum colli. Quare erat cur utrique multum in eo ponerent; Gothi quidem, ut inter pugnandum circumventis hostibus, eos telis hinc inde peterent; Romani verò, ne id paterentur. Eò Narses pedites quinquaginta ex cohorte delectos, intempesta nocte mittere occupat, locumque obtinere, ac tueri jubet. Ad quem illi cum evassissent, nemine hostium prohibente, ibi quierunt. Colli præjacet torrens, prætextus tramite, cujus mentionem proximè feci.

Z z 2

Erant

Erant autem Gothorum castra loco opposita, in quo stabant quinquageni illi, adeo densi, ut se contingerent, acieque compositi, quantum per angustias loci licebat. Simul Totilæ id lux aperuit, omne eò studium contulit, ut inde illos dejiceret. Itaque turmam equitum confestim mittit, jubetque eos quamprimum deturbare. Tum equites multo cum fremitu, & clamore invehit, quasi ipsos primo impetu everfuri essent. Hi verò densatis ordinibus, protecti clypeis stabant, cum Gothi, admissis equis, confuse impressionem fecerunt. At illam quinquageni viri, scuta collidendo, crebroque, & appositè vibrando hastas, validissimè exceperunt; sic, ut equos, de industria concrepantium clypeorum assiduo sonitu, & viros intencarum cuspidibus hastarum terrerent. Retrò equi cedebant, loci iniquitate, & scutorum crepitu efferati, penitusque exclusitransitu: equites quò se verterent nesciebant, cum hominibus a leò munitis minimèque cedentibus pugnantes, frustra imperitantes equis contumacibus. Hac prima repulsi confictione, viam convertunt. Adorti iterum, eodemque modo excepti, pedem iterum referunt. Ita sæpe digressi irriti, absistunt eos lacepsere. In idem ausum submisso à Totila altero agmine, & similiter pulso, tertium subit. Sic Totilas, multis per vices suffectis turmis, operaque à cunctis perdità, tandem cœpto abiit. Hinc quinquaginta illi magnam retulere fortitudinis laudem, sed rem meliùs cæteris in hoc certamine gesserunt duo, Paulus, & Ausilas, qui ex acie progressi, virtutis significatione supra omnes se commendarunt. Cum enim districtos acinaces humi deposuissent, intencis arcubus in hostes strictissimè collimando, sagittas sic emittebant, ut viros, equosque multos confecerint, quoad sagittas habuerè in pharetris. His omnino exhaustis, eduxerè gladios, & seorsum soli objectis clypeis impetum sustinuerunt. Si qui equitum in eos cum hastis se invehabant, statim illi ensibus recidebant earum cuspides. Hostium crebros incurfus dum ita reprimunt, secandis usque lignis retusus est Pauli gladius, ac prorsus inutilis evasit. Hoc ille protinus abjecto humi, hastas ambabus manibus apprehensas, aggressoribus extorquebat. Quo modo, cum palmam hastas quatuor eripuisset hostibus, præcipua causa exitit, cur incœpto desperanter absisterent. Facinoris illius ergo cum Narfes in Scutariorum suorum numero deinceps habuit.

### C A P U T XXX.

#### *Conciones militares Narfeti, ac Totilæ.*

**H**is ita gestis, utrique ad pugnam se accinxerunt: tum Narfes coactas in angustam copias, his ferè verbis hortatus est. Qui ad dimicandum accedunt cum hoste viribus pari, eos fortè verbis hortati pluribus, & accendere necesse fuerit, ut adversariis hac saltem parte instructiores, ex sententia prælio defungantur. Vobis autem, o Viri, quandoquidem cum hominibus virtute, numero, & belli apparatu longè inferioribus certandum est; id unum iudico necessarium, ut pugnam hanc ineamus, Deo nepitio. Hujus ope enixis precibus impetrata, contemptu elati generosissimo, aggredimini profligare latrones istos, qui, postquam magno Imperatori, cui jam inde olim servierant, elapsi fugà se subdixerunt, assumpto ex

**A** plebe tyranno quodam gregario, Romanum Imperium turbarunt aliquandiu, impunè latrocinando. Certè meritò quispiam existimaret, eos, si quid saperent, nobis nunquam se oblaturos instructa acie. Verùm illi inconsultè audacià perire volunt, & furiosè abrepti palmam temeritate, certam amplecti mortem non dubitant. Nec verò spe tanta freti sunt, ut sibi extraordinarium quidquam, & communi opinionè majus eventurum expectent, sed ipsos Deus ad pœnas anteactæ vitæ debitas apertè ducit. Nam quibus divinà sententià supplicium aliquod decretum est, id spontè ipsimet adeunt. Præterea vos pro bene morata, & constituta Repub. in certaminis aleam venitis: illi in jugum legum se efferentes, novitati student, nec se fortunarum suarum partem aliquam hæredibus ullis transmissuros sperant; at probè intelligentes omnia secum peritura, sic vivunt, ut spem non ultra diem producant. Quare contemptu maximo digni sunt. Etenim qui nec lege, nec laudabili instituto cœunt, eos virtus omnis deserit: proinde ab ipsis victoria procul abest, ut quippe quæ virtutibus repugnare non solet. Hæc Narfes. Totilas verò suos, exercitus Romani admiratione defixos videns, advocata concione, sic verba fecit.

**B** Huc vos collegi, Commilitones, extremum hortaturus. Nam post hoc prælium, nullà amplius, ut equidem censeo, militari concione opus erit, sed bello dies hic finem afferet. Et verò nos, Justinianumque Augustum debilitarunt, atque exhausserunt viribus labores, certamina, ærumnæ, in quibus diutissime versati sumus, itaque tædet difficultatum belli, ut si ex hoste reportemus victoriam hodierno prælio, nullum aliud Gothi facturi sint, utriusque speciosissimam quietis causam præbentem clade. Nam homines in eos casus, quibus pessimè jactati sunt, non audent iterum se dimittere: ac si fortè necessitate illuc vehementius impellantur, inde refugiant eorum animi, memoriâ territi præteritæ calamitatis. His auditis, o Viri, rem viriliter gerite, promentes totam pectoris vim, nec partem ullam fortitudinis reponite in tempus aliud. Quicquid difficultatis occurret, constanter subite, nec corpus in discrimen alterum reservate. Nolite armis, equisque parcere, nulli posthac futuris usui. Siquidem Fortuna, prostratis rebus omnibus, spei summam, in hunc diem unum adductam, servavit. Ergo generositatem exerceite, vosque ad pugnandum animosè accingite. Nam quorum spes, ut jam vestra, in pilo stat, illis vel momento brevissimo residere non expedit. Ubi enim effluxit occasio, frustra est operæ contentio, quamvis maxima, abdicantè rerum natura animositatem præposteram: quippe elapsa semel opportunitate, intempèstiva sint, quæ consequuntur, necesse est. Itaque

**C** ed vos incumbere debere arbitror, ut momenta ad benè pugnandum, quæ se offerent, dexterè arripiatis, quo possitis bona inde profectura percipere. Illud etiam apprimè teneatis velim, nihil jam esse perniciosius fugâ. Qui suum deferentes ordinem terga dant, nihil aliud, nisi viam salutis quærunt. At si fugam certum consequatur exitium, qui pugnam sustinet, ne is longè tutior est, quàm qui fugit. Quod ad hostium multitudinem ex gentibus quamplurimis coactam attinet, ea vobis remnenda est: cum ex multis pretio confata societas, nec fidem, nec vires habeat stabiles, idque natura ferat, ut quanta gentium, tanta

con-

consiliorum diversitas in ea sit. Nec putare Hunnos, Langobardos, Erulosque pecuniâ infinitâ conductos, pro ipsis ad extremum spiritum dimicaturos. Neque enim vitam adeo vilem habent, ut eam argento postferant: nec dubito quin servata pugnantum specie, de industria remissè agant, sive quia mercedem jam acceperunt, sive ut arcanis Ducum suorum mandatis obtemperent. Enimvero non solum hostilia, sed illa etiam, quæ vulgo habentur suavissima, si ab hominibus, vi, pretio, aliove quopiam adactis modo, non autem sponte exercentur, ipsis displicent, atque intolerabilia videntur ob adjunctam necessitatem. His imbuti cogitationibus, toto animi impetu hostem adoriamur.

## CAPUT XXXI.

*Utriusque aciei dispositio. Singulare certamen. Totilas equitandi peritiam ostendat.*

Secundum hanc Totilæ orationem, uterque exercitus ad pugnam cojit, sic dispositus. Ita omnes adversis frontibus stabant, ut aciei frons utriusque altissima esset, atque oblonga. Levum cornu Romanorum ad collem tenebant Narses, ac Joannes cum Romani flore exercitus. Uterque enim, præter cæteros milites, hastatis, scutatisque satellitibus plurimis, magnaque Hunnorum vivi lectissimorum stipatus erat. Habebant cornu dexterum Valerianus, Joannes Helvo, Dagistæus; ac reliqui Romani, peditum sagittariorum octo ferè millibus ad utrumque latus locatis. Media in acie Langobardos, Erulos, cæterosque omnes Barbaros constituit Narses, iussitque ad pedes degredi, ne si metu, vel fortè perfidiâ ardorem pugnae remitterent, ad fugam essent expeditiores. Sinistri Romanorum cornu extremitatem, quæ erat in fronte aciei, produxit Narses in angulum, equitibus ibi positis mille quingentis: ac quingentis quidem edixit, ut, si quod Romanorum agmen verteretur in fugam, statim illi succurrerent: aliis verò mille, ut simul hostilis peditatus pugnare cœpisset, à tergo subirent, quo interceptus, utrinque oppugnaretur. Eodem dispositas modo copias omnes objecit hostibus Totilas: tum aciem suam circumvolans, militibus subabat animos, eosque vultu, ac voce ad audendum excitabat. Idem agebat Narses, armillas, torques, fræna aurea, & alia quædam pectoribus ad prælium accendendis idonea ostendens, hastilibus elata. Ab ineunda pugna aliquandiu utrique se cohibuerunt, & adversariorum impressionem expectantes, pede presso steterunt.

Deinde Cocas, vir strenuitatis laude clarissimus, ex acie Gothica proVectus equo, ad Romanorum exercitum accessit, unum aliquem poscens, qui secum vellet singulari certamine congregari. Erat Cocas ex Romanorum numero militum, qui ad Totilam ante desciverant. Mox unus ex Narsis stipatoribus, Anzalas nomine, natione Armenius, se se adversum obtulit, equo & ipse vectus. Prior Cocas, capto impetu, in hostem irruit, ipsum hastâ ferire meditans in ventrem intentâ. Equo Anzalas repente flexo, declinat ictum, impetumque frustratur. Hac arte hosti obliquè imminens, in latus ejus sinistrum hastam adigit: ille excussus equo, exanimis humi sternitur. Ex acie Romana tollitur ingens in cœlum clamor: neutri tamen coarctatur ad pugnam. Unus admodum Totilas

A inter aciem utramque prodit, non ad singulare certamen, sed ducendi, eximendique temporis gratiâ. Cum enim bis mille Gothos, quos desiderabat, in proximo esse audiret, prælium in eorum adventum extrahens, hæc palam egit. Primum hostibus ostendere voluit, qui vir esset. Armis auro plurimo illitis indutus erat; ex ejus pilo, atque hasta pendebant phalera purpura adeo ardenti insignes, ut Regi planè conveniret mirificus hic ornatus. Ipse equo eximio vectus, inter geminas acies armorum ludum scitè ludebat. Equum enim circumagens, ac reflectens utroqueversum, orbis orbibus impediabat: sic equitans, hastam in auras jaculabatur, eamque, cum tremula relaberetur, arripiebat mediam, & ex altera manu in alterâ sæpe trajiciens, ac dexterè mutans, operam huic arti feliciter navatam ostentabat: resupinabat se se, & flexu multiplici nunc huc, nunc illuc ita inclinabat, ut appareret diligenter ipsum à pueritia didicisse saltare. In hac ludicra exercitatione tempus omne matutinum contrivit, habensque in animo longius pugnam proferre, misit ad Romanum exercitum, & sermonem velle se conferre significavit. Abnuvit Narses, nugari ipsum asserens, ac dare verba, qui prius bellandi fuisset cupidus, cum offerri colloquium posset, nunc autem id peteret in medio certaminis campo.

## CAPUT XXXII.

*Totilas campo cum exercitu excedit. Narsis providentia. Redeunt Gothi. Pugna committitur. Romanorum victoria. Totilas cades.*

Hoc interim spatio advenere Gothi duo millia bellatorum, quos ubi Totilas in castris esse audivit, appetente hora prandii in tabernaculum suum concessit, & Gothi, soluta acie, retro commearunt. Ad suum reversus Totilas diversorium, illa duo millia adesse jam videt, totumque exercitum prandere jubet. Mox armis indutis, summâque adhibitâ curâ, ut cuucti militariter armati essent, copias in hostes educit, incautos aggressurum se, & oppressurum ratus: at imparatos non offendit Romanos. Veritus enim Narses, quod contigit, ne hostis inopinatè ingrueret, edixit, ne quis pranderet, nec meridiaretur, neu lorica exueret, neu detraheret frænum equo. Nec tamen omnino impactos manere sivit: sed ipsius mandato, armati ut erant, stantesque in ordinibus, jentarunt, intentis semper oculis, animisque expectantes adventum hostium. Alio deinde modo ordinatæ sunt acies, ac Romanæ quidem cornua, in quibus peditum sagittariorum quatuor millia stabant, jubente Narsete, frontem lunarunt. Gothicus verò peditatus omnis post equites confertim stetit, ut si hi fortè inclinarentur, ad eum refugerent, junctisque viribus hostem invaderent è vestigio. Id verò Gothis præceptum commune erat, ne sagittis, aliove quopiam telo, nisi lanceis, in hoc prælio uterentur. Hic certè suâ Totilas imprudentiâ deceptus est, qui in pugna hac ineunda, nescio qua ratione inductus, copias suas obiecit hosti, armis, rebusque cæteris impares: cum Romani singulis perappositè uterentur in dimicando, sive sagittas mitterent, sive hastas impellerent, sive gladios, aliove quopiam, quod ad manum, & ex usu esset, tractarent: partim equis, par-

partim pedibus pro re nata pugnarent : jamque hostes circumvenirent , jam exciperent irruentes , & impetum scutis propellerent . At Gothorum equites , relictis à tergo peditibus , solis confisi lanceis , cœcoque impetu abrepti , ubi cœpta est pugna , temeritatis suæ fructum ceperunt . Nam factò in hostes medios impetu , se ab octo millibus peditum interceptos non adverterunt . Statim autem contraxere animum , sagittis hinc , atque hinc appetiti ; cùm sagittarii , ut supra dixi , frontis cornua sensim lunassent . Hac impressione multos viros , equosque Gothi prius amiserunt , quàm cum hostibus manum confererent ; pessimèque accepti , vix tandem ad eorum aciem pervenerunt . Hic nescio quos præ cæteris mirer , Romanos quosdam , an Barbaros eorum socios . Nam in omnibus par alacritas animi , & virtus æmula emicabat . Adversariorum assultum excipiebant singuli validissimè & repellebant . Jam dies declinabat in vesperum , cùm utraque acies se loco repentè movit , sed ita , ut Gothica referret pedem , Romana instaret . Hanc enim adorti Gothi , non restiterunt : at cessere contra ruentibus , effusèque recurrerunt , eorum ingenti numero , atque apta dispositione attoniti . De exerendis viribus minimè cogitabant , tanquam si ad spectrorum occursum paverent , vel cœlitus oppugnarentur . Brevi ad peditatum suum reversis , increvit , ac multò longius processit malum . Neque enim eò se retulerunt compositè , ut receptâ animâ , junctisque viribus pugnam redintegrarent , vel fugam injicerent persequentibus , aliudve certandi genus capefferent : verùm adèd inordinati erant , ut eorum nonnulli equitatus Romani impetu occuberint . Quocirca ipsos peditatus Gothicus non excepit diducta acie , nec parta illis salute substitit : at unâ fugerunt citato cursu : tum , quasi in tenebris digladiarentur , ita se se invicem concidebant . Romanæ copiæ , arrepta , quam illorum consternatio dabat , opportunitate , obvios quoque immisericorditer mactabant , cùm illi non oculos in hostem , nedum arma , audentes tollere , ejus arbitrio se permitterent . Nec se remittebat ipsorum pavor : quin magis , ac magis animos occupabat . Congressu illo ceciderunt sex Gothorum millia : multi dedidere se hostibus , qui tum quidem ipsos cepere vivos ; subinde verò interfecerunt . Nec solum Gothi cæsi sunt , sed pars etiam maxima Romanorum olim militum , qui prius à Romana militia , ut in superioribus libris narravi , ad Totilam , & Gothos defecerant . Demum Gothi , qui mortem , hostilesque manus vitarunt , latere , & elabi licuit , prout cuique vel equi , vel pedum celeritas comitante fortuna favit , pro temporis , ac loci opportunitate .

Jam prælium hunc habuerat exitum , tenebatque nox terras ; adhuc Totilam fugientem in tenebris cum viris non ampliùs quinque , quo ex numero erat Scipuar , Romani aliquot infestabantur , nescientes Totilam eum esse . In his erat Asbadus Gapes . Hic à tergo Totilæ imminens , ejusque humeros lanceâ ferire destinans , irruerat , cùm Gothus adolescentulus , domesticus Totilæ , fugæ domini comes , casum tunc oblatum indignans , contenta voce . Quid agis , inquit , o canis , cur icu peris dominum tuum ? Asbadus verò intenta totis viribus lancea Totilam perfodit : mox ipse , inflicto pedi à Scipuare vulnere , in eo loco hæere cogitur : hæret una Scipuar à persequentium quodam fauciatas . Illi etiam quatuor ,

A qui cum Asbado hostes agitaverant , his omnis , ut eum fervarent , cum ipso regressi sunt : dum Totilæ comites , ab illis adhuc se premi rati , nihilo lentius proveherentur , quamvis eum lethaliter faucium , & linquente animo collabentem deducerent , nempe cursum violentum ipsis necessitas imperabat . Emenfi stadia LXXXIV . Capras perveniunt : id loco nomen : ubi intermissa fuga , curarunt vulnus Totilæ : quem paulo post mortuum , inibi comites mandarunt humo , & abscesserunt . Annos undecim Gothi Totilas imperaverat , cùm hunc regni , ac vitæ finem habuit , indignum rebus , quas ante gesserat . Cùm enim priora incoepa benè illi processissent , actis non respondit exitus vitæ : sed tunc etiam fortuna se se palam ostentans , & humana obterens , prodidit suam inopinatò agendi vim , potestatemque decernendi in dicta causa : siquidem abs re diurnam Totilæ largita ultro felicitatem , morti adèd miseræ ipsum auctoritate sua adduxit , nulla causa tunc apparente . Quæ , meo quidem judicio , sunt ejusmodi , ut nondum potuerint , nec possint unquam humanâ capi intelligentiâ . De his , nullo non tempore decantatis , sentire quisque , & loqui solet ad libitum , oratione , quæ viderur probabilis , ignorantem suam consolans . Ego verò ad propositum redeo .

B Romani Totilam ita extinctum nescierunt , donec scœmina quædam Gotha rem ipsis aperuit , ac tumultum indicavit . Mendacium suspicantes qui hæc audierunt , veniunt in rem præsentem , atque effosso protinus loculo , educunt cadaver Totilæ : quod cùm , ut ferunt , agnovissent , ad satietatem spectatum reddiderunt sepulcro , ac rem totam Narseti è vestigio renunciarunt . Quidam aliter casum Totilæ , & hoc prælium narrant : id quod mandare literis non alienum judico . Ajunt Gothici exercitus fugam non sine causa , nec temere contigisse , sed quodam Romanorum agmine velitante , confixum esse sagitta Totilam ex improvviso , ac præter propositum sagittarii ; cùm Totilas militis ritu armatus , atque instructus , temere , & sine ullo delectu loci staret in acie , notescere nolens hostibus , nec se præcipuè petendum offerens : verùm hæc agente fortuna , & in ipsius corpus sagittam dirigente , plagam eum lethiferam accepisse , victumque acerbissimo doloris sensu , excessisse acie , & pedetentim cum paucis retro comessse : cùm autem Capras venisset investus equo , ac dolore ibi prævalente , cœpisset animo linqui , haud multo post adhibitum vulnere medicamentum , supremum diem obiisse : Gothorum verò exercitum , qui jam hosti longè impar viribus erat , ut suum etiam Principem ad pugnam invalidum vidit , obstupuisse , quod quamvis hostes non petissent præ cæteris Totilam , unus tamen ipse lethali plaga affectus esset : hinc factum , ut metu exanimati , ultra modum horruerint , seque in fugam conjecerint adèd turpem . Sed de his ad suum quisque arbitrium differat .



## CAPUT XXXIII.

*Narſes Langobardos remittit . Valerianus fruſtra Veronam obſidet , renitentibus Francis . Teias Rex Gothorum creatur . Narſes Narniam , Spoletium , ac Peruſiam capit . Romam oppugnat , eaque facile potitur .*

**N**arſes ſucceſſu lætus , ad Deum omnia , verum utique auctorem , referebat perpetuè , atque inſtantia digerebat . Ac primum redimere pretio voluit indignam licentiam Langobardorum , quos ſecum duxerat : cum præter alia inquinatiſſimæ vitæ ſcelera , obvias domos delerent igni , & fœminis , quæ ſacris ædibus ſe commiſerant , turpem vim afferrent . Quare magna pecunia donatos remiſit in patriam , Valeriano , ac Damiano nepoti ſuo , eorumque copiis demandatâ curâ , eos ad Romani Imperii limitem deducendi , ut in via ab injuria , & maleficio temperarent . Poſtquam Langobardi ex Romano ſolo pedem extulerunt , caſtra Valerianus ad urbem Veronam poſuit , ut eam obſidione Imperatori ſubjiceret . Qui in urbis præſidio locati erant , de illa ſecum tradenda cum Valeriano ſunt collocuti , urgente metu . Hoc nuncio exciti Franci in agro Veneto ſtationarii , omni id ſtudio prohibere , regionem ſibi vindicantes , ut ſuam : quocirca Valerianus inde cum omnibus copiis , re infeſta , abceſſit . Gothi verò , qui ex prælio evaſerant , trajeſto Pado , urbem Ticinum circumjectaque loca occuparunt , ac ſibi Regem creaverunt Teiam : qui inventa omni pecunia , quam Ticini Totilas repoſuerat , Francos ad belli ſocietatem pellicere ſtatuit , & Gothos pro tempore , & re compoſuit , inſtruxitque . circa ſe omnes properè colligens . His Narſes auditis , Valeriano mandavit , ut cum ſuis omnibus ad fluvium Padum ageretur cuſtodiam , ne Gothi liberiùs coirent : ipſe cum reliquo exercitu Romam contendit . In Tuſcia Narniam deditione cepit , ac Spoletinis , qui mœnibus exuti erant , præſidium reliquit , juſſitque reedificari conſeſtim murum , ubicumque dirutus à Gothis fuerat . Miſit etiam , qui præſidium Peruſinum tentarent , cui præerant tranſſugæ Romani duo , Meligedius , atque Uliphus . Hic antea , cum Cypriani Proteſtor eſſet , inductus amplis pollicitationibus Totilæ eundem Cyprianum dolo occiderat , tunc Præſectum loci præſidio . Narſeti aſſentiens Meligedius , urbis Romanis dedendæ conſilium cum ſuis iniit . Quo cognito , in eos apertè Uliphus , ipſiusque milites conſpirarunt . Ibi demum cæſo Ulipho cum ejuſdem præpoſiti ſociis , ſtatim Peruſiam Meligedius Romanis tradidit . Cæterum in hoc eluxit divina ultio , quod ubi Cyprianum Uliphus interemerat , eodem loci ipſe perierit . Ita res in illis partibus procedebant .

Gothi verò , qui præſidio Romam tenebant , ut adverſum ſe tendere , jamque appropinquare Narſetem , Romanumque exercitum intellexerunt , ſe ſe ad occurrendum totis viribus compararunt . Multa urbis ædificia Totilas igni corruerat , cum eam primum cepiſſet : deinde ſecum reputans Gothos , ad modicum redactos numerum , non ſufficere cuſtodiendis muris omnibus Romæ , partem urbis exiguam , circa Adriani molem , parvo muro cinxerat , eoque veteribus annexo mœnibus , caſtelli ſpeciem loco dederat . Ibi Gothi rebus , quas pretio-

**A** ſiſſimas ducebant , repoſitis , caſtellum hoc ſedulò cuſtodiebant , reliquos urbis muros per indiligentiam negligebant . Tunc autem relictiſ eo loci paucis cuſtodibus , cæteros omnes ad pinnas murorum urbis tulit impetus animi , periculum facturos oppugnatorum . At cum amplior murorum ambitus obſtaret , quo minùs totum circumcluderent aggreſſores Romani , & Gothi defenderent , diſperſi , impreſſionem illi , ut ſe dabat occaſio , faciebant ; hi pro re nata repellabant . Narſes ingenti ſagittariorum numero ſuccinctus , muri partem adoriebatur ; alteram Joannes Vitaliani nepos cum ſuis , Philemuthus cum Erulis tertiam , ſequentibus cæteris longo intervallo . Nec minùs inter ſe diſtabant oppugnatores , quorum impetum oppoſiti Barbari ſuſtinebant . Vacabant prorfus reliquæ muri partes , à quibus abſtinebant Romani vim , coactis , ut dixi , Gothis omnibus , ubicumque hoſtes ingruerant . Interea , Narſetis juſſu , Dagithæus , magno ſeptus militum globo , & cum ipſius Narſetis , tum Joannis vexillum ſecum habens , ſcaliſque inſtructus plurimis , repente quandam muri partem invadit , defenſoribus omnino vacuam . Conſeſtim ſcalis omnibus , nemine prohibente , applicitis , ſine ullo negotio cum ſuis urbem ingreſſus , portas ad libitum recludit . His Gothi ſtatim animadverſis , abjicere reſiſtendi propoſitum , & cuncti , quo cuique licet , evadere . Alii conſpicere ſe in caſtellum ; alii Portum curſu petere . Hæc me narrantem cogitatio ſubit , quo pacto Fortuna res humanas irrideat , non æquabili motu mortales adiens , neque iſdem contuens oculis , at ſe pro tempore , & loco vertens . Ludum quandam inter ipſos ludit , vel tempore , vel loco , vel modo mutans miſerorum conditionem . Certè Beſſas , qui Romam priùs perdidit . haud multo poſt Romanis Petram Lazicæ recuperavit . Rurſus Dagithæus , qui Petram penè hoſtibus ereptam dimiſerat , momento Romam Imperatoris ditioni reſtituit . Verùm ejuſmodi vices ab orbe condito extiterunt , eruntque ſemper , quamdiu eadem Fortuna hominibus dominabitur . Tum verò Narſes intento , inſeſtoque omni exercitu ad caſtellum acceſſit . Territi Barbari , accepta ſalutis fide , eodem temporis puncto , ſe , & caſtellum dederunt , annum Imperii XXVI . agente Juſtiniano Auguſto . Sic Roma ſextum capta eſt illo Principe , ad quem claves portarum urbis Narſes protinus miſit .

## CAPUT XXXIV.

*Victoria Senatui , populoque Romano luſtuoſa .  
Ragnaris Gothi fraus , crudelitas , & clades .  
Teias Francorum opem fruſtra imporat . Cumas , & Centumcellas  
Romani obſident . Teias , &  
Narſis cum ſuis copiis  
ſe ſe conferunt in  
Campaniam .*

**I**D temporis , humano generi apertiffimè probatum eſt , quocumque Deus perdere ſtatuit , illis ea ipſa , quæ proſpera videntur , in perniciem vertere , ipſosque , rebus ex animi ſententia geſtis , cum ſua illa felicitate extingui . Siquidem hæc victoria Senatui , populoque Romano gravius exitium attulit , quod ita contigit . Fugientes Gothi , ſpe depoſita obtinendæ Italicæ , obiter Romanos , in quos incidabant , maſtabant , parcentes nemini . Barbari , in Romano militantes exercitu , obvios quoſque

ad

ad urbis aditus hostiliter accipiebant; quibus malis istud accessit. Antea, jussu Totilæ, degabant in Campania Romani Senatores multi. Horum quidam, allato nuncio potitum Romæ Cæsarianum exercitum, eò migrarunt ex Campania. Quod ubi Gothis, munita tenentibus regionis illius loca, compertum fuit, in tota provincia conquiescere Parricios, omnesque interfecere: in his fuit Maximus ille, cujus memini in superioribus libris. Præterea, cum inde Narseti iret obviam Totilas, ex urbibus singulis nobilium Romanorum filios collegerat, lectisque ex eorum numero trecentis, quos formâ, ac specie egregios judicabat, parentibus quidem dixerat, suos fore illos domesticos; re autem vera habere volebat obsides. Tum ipsos Totilas trans fluvium Padum miserat: jam verò Teias eosdem ibi nactus, ad unum omnes occidit.

Ragnaris, genere Gothus, præsidii Tarentini Præfectus, etiam de sententia Imperatoris à Pacurio fidem acceperat. seque, ut supra dixi, ad Romanos accessurum pollicitus, sponsonis hujus obsides Romanis dederat Gothos sex; ubi tamen Teiam Gothorum Regem factum, Francorum auxilia accire, & cum hoste copiis omnibus decernere velle audiit; mutato consilio, promissis manere noluit. Ad dolos convertens animum, eoque intendens, ut reciperet obsides, hæc machinatur. Destinat, qui suo nomine Pacurium rogent, ut Romanos aliquot milites ad se mittat, quo tutius Hydruntem cum suis eat, trajectoque sinu Ionio Byzantium proficiscatur. Nihil minus cogitans Pacurius, quàm quod ille meditabatur ex suorum numero quinquaginta mittit. Hos Ragnaris in castellum admissos, illico in custodiam tradit, & Pacurio significat, si milites recipere suos velit, necesse esse remittat Gothorum obsides. Quo Pacurius audito, paucos Hydrunte præsidarios relinquit, & cum cæteris copiis ad hostes properat. Ragnaris, abjecta omni cunctatione, quinquagenos illos perimit, & obviam iturus hosti, Tarento Gothos educit. Commissâ pugna vincuntur Gothi, & Ragnaris, amissa parte suorum maxima, cum reliquis auugit. Septo undique à Romanis Tarento exclusus, Acherontidem se se confert, ibique manet. Sed hæc hæc hactenus. Haud multo post cum Romani Portum obsedissent, inita compositione ceperunt; item in Tuscia, castellum cui nomen Nepa, ac Petræ pertusæ munitionem.

Teias verò, Gothos infirmiores judicans, quàm ut soli pugnare possent cum Romano exercitu, legatione missa ad Francorum Regem Theodebaldum, ad belli societatem ingentis pecuniæ pollicitationibus eum invitavit. At Franci, suis, opinor, rationibus servientes, nec Gothicæ, nec Romanæ rei causâ volebant vitam profundere, sed Italiam sibi subdere, ejusque rei gratiâ bellum gerere cupiebant nulla impliciti societate. Ticini quidem, uti antea diximus, partem aliquam gazæ Totilas repofuerat; maximam verò commiserat castello munitissimo, quod Cumis est in Campania, locatoque ibi præsidio fratrem suum cum Herodianoprae ecerat. Hos Narfes expugnare constitutum habens, mittit Cumas, qui castellum obsideant; moratur ipse Romæ, constituendis rebus urbis intentus: Centumcellarum quoque obsidionem aliis eò missis mandat. Tum Teias Cumano præsidio gazæque timens, & à Francis desperans, ita suos instruxit, ut pugnandi cum hoste consilium præ se ferret. Quo Nar-

A ses cognito, Joannem Vitaliani nepotem, ac Philemuthum in Tusciam proprio cum exercitu destinavit. stativa illic habere jussos, hostiumque profectioem in Campaniam impedire; quo liberiùs Cumas vel caperent vi, vel ad deditioem perpellerent obfessores. Verùm Teias, ubique ferè relictis à dextera brevissimis itineribus, per multos, longissimosque anfractus, ac per oram sinus Ionii, in Campaniam pervenit, nemine hostium advertente. Qua de re factus certior Narfes, Joannem, & Philemuthum, qui in Tuscia transitum custodiebant, accersit, ac Valerianum, Petrâ pertusâ recens potitum, cum ipsius copiis revocat: tum collectis viribus, in Campaniam cum universo exercitu ad prælium instructo contendit.

### C A P U T XXXV.

*Nonnulla in Vesuviano incendio fieri solita. Utriusque castra exercitus. Gothi ad montem Lactarium se recipiunt. Romanos invadunt. Teie heroica fortitudo. Eo occiso, Gothi pertinaciter pugnant. Tandem pacem petunt. Joannis sententia. Pacis conventio.*

C **E**St in Campania mons Vesuvius, de quo antea commemoravi, ex eo sæpe sonum erumpere mugitui similem, cumque id accidit, subinde ipsum ardentis favillæ vim magnam eructare. Hæc ibi dixi. Porro, ut Ætnæ in Sicilia, sic montis hujus viscera ab imo pede ad verticem hiatu spontaneo patent, intus ardente igni perpetuo. Tam alta est illa inanitas, ut si quis in culmine stans, audeat inde despiciere, flammam ægrè admodum deprehendat. Quoties autem contingit eruptio cineris, de qua dixi, etiam saxa ab imo flamma avellens, supra montis hujus verticem ea tollit, partim exigua, partim grandia, atque illinc emittens, quovis temere spargit. Ibidem rivus igneus à cacumine ad radices, immo & longius profluit: quæ omnia in Ætna quoque fieri solent. Ripas utrinque altas rivus ille igneus efficit, alveum excavans. Flamma, quæ principio fertur in rivo, ardentis aquæ effluvio similis est. Extincta flamma, cursum rivus illico supprimit, nec ulterius manat: quod autem ex igni subsidit, id limum favillæ similem diceret.

D **A**d radices Vesuvii sunt fontes aquæ dulcis, & aptæ potui, amnisque ab his ortus, nomine Draco, proximè urbem Nuceriam labitur: tunc autem utraque ejus ripa sedem præbuit utriusque castris exercitus. *Et si aquis non abundat Draco, transitum tamen equitibus pariter, ac peditibus negat: eò quòd in angustum se contrahens, humumque cavans altissime, præruptas utrinque ripas efficiat. Id unde fiat, ex natura soli, an aquæ, nescio. Gothi, occupato fluminis ponte, cui castra applicuerant, ligneisque turribus eidem impositis, balistas, quas vocant, atque alias machinas illic statuerunt, ut è sublimi hostes lacefferent, & ferire possent. Pugnare quidem cominus prohibebantur, interjecto, ut dixi, flumine: sed propter ejus ripas utrique stantes, sagittis plerumque se invicem petebant: nonnunquam singularia certamina edebantur, si fortè unus aliquis Gothus ex provocatione pontem transiret. Sic menses duos uterque consumpsit exer-*

exercitus, & quandiu Gothi in illis partibus Imperio maris gavisi sunt, tandiu restiterunt, commeatus importantes navigiis, cum vicina mari castra haberent. Dein Romanis universam hostium classem Gothus, qui illi præerat, prodidit, & innumeræ naves ex Sicilia, aliisque Imperii partibus advenerunt. Simul etiam Narfes in fluvii ripa locatis turribus ligneis, Barbarorum animos perculit. His igitur territi, reique cibariæ penuriâ pressi, confugiunt in montem proximum, quem Romani Lactis montem latine vocant. Eos Romanus exercitus illuc sequi non potuit, repugnante loci iniquitate. Verùm Barbaros continuò pœnituit eò ascendisse, ita crescente commeatus inopia, ut unde se, equosque alerent non haberent. Quare satius esse rati mori in acie, quam fame absumi, hostem nihil tale opinantem adoriuntur, & improvise repente impetum faciunt. Illos pro re, ac tempore propulsantes Romani stant, non contributa in Duces, classes, ac numeros acie, nec dispositis ordinibus inter se distincti, nec quæ dabantur in acie mandata audientes, sed prout fors ferebat, hosti opposentes se totis viribus. Ac primùm Gothi, dimissis equis, conversisque ad hostem frontibus, pedites steterunt omnes, sic, ut alta eorum acies. Tum Romani, id conspicati, ipsi quoque amotis equis, eodem omnes modo in acie se composuerunt.

Prælium hîc describam memorabile, in quo se Heroum nemini virtute bellica secundum probavit Teias illustrissimo argumento. Gothi animos dabat præsentis fortunæ desperatio: Romani, quamvis desperatos viderent, viribus tamen omnibus sustinebant, inferioribus cedere erubescens: utrique sibi proximos impetebant animosissimè, cum hi mortem, illi fortitudinis laudem quærerent. Inità manè pugna, Teias cunctis conspicuus, protectus clypeo, hastamque intendens, primus ante aciem cum paucis stetit. Quem ut Romani conspexerunt, protinus diremptum iri certamen rati, si is caderet, in ipsum conspirarunt quicumque valebant animo, quorum magnus erat numerus. Cuncti in eum hastas partim impellebant, partim jaculabantur, quas omnes ipse clypeo, quo tegebatur, excipiens, subito impetu multos de medio tollebat. Scutum infixis plenum hastilibus animadvertens, illo scutariorum cuidam tradito, alterum arripiebat. Cum sic decertans partem diei tertiam exegisset, accidit ut onustum hærentibus duodecim hastilibus clypeum hand movere posset ad libitum, neque aggressores eo repellere. Tum unum è Scutariis contentè evocat, ne transversum quidem digitum se loco movens, nec referens pedem, neque hostem progredi-

A sinens. Immo nec se convertit, nec scuto ter-  
gum applicuit, nec se flexit in latus, sed tan-  
quam si affixus solo esset, sic in veltigiis hære-  
bat cum clypeo. hostium cædem efficiens dex-  
tra, impetum sinistra reprimens, & nomine  
inclamans armigerum. Qui ubi recentem cly-  
peum attulit, hoc ille statim mutavit alterum  
hastilibus gravem. Interea puncto temporis pa-  
tuit illius pectus: tum fortè jaculo confixus,  
momento efflavit animam. Ipsius caput conto  
impositum, elatumque circumferentes Romani  
quidam, utrique exercitui ostendebant, Roma-  
no, ut contra iret audentior; Gothico, ut  
omni spe deposita, arma componeret. Ac ne  
ita quidem certamini finem imposuerunt Gothi,  
B sed ad noctem id producerunt, quamvis Re-  
gem suum obiisse jam probè scirent. Cum nox  
prælium diremisset, ibidem eam utrique tra-  
dixerunt armati. Postridie, luce prima con-  
surgunt, ac similiter instructa acie, ad noctem  
dimicant, obstinati non cedere invicem, nec  
terga vertere, vel retroire. multis licet utrin-  
que cæsis, sed aspero efferati inter se odio  
cæptum urgent. Nimirum videbant Gothi se  
postremum configere: Romani illis concedere  
renuebant. Denique Barbari, missis Procerum  
nonnullis, Narseti significarunt, se jam intel-  
ligere, sibi bellum esse cum Deo: sentire se  
vim adversam, ductaque ex iis, quæ accidis-  
sent, conjecturâ rei veritatem tenere: velle in  
posterum ab armis cessare, non tamen ita, ut  
C Imperatori servirent, sed cum aliis quibusdam  
Barbaris suis legibus viverent. Rogarunt, ne  
discessum Romani suum turbarent, neu secum  
benignè agere gravarentur, sed viatici loco  
donarent pecunias, quas antea quisque in Ita-  
liæ præsidiiis reposuisset. Qua de re deliberanti  
Narfeti, Joannes Vitaliani nepos auctor fuit;  
ut annueret postulatu, cum hominibus perire  
volentibus pugnare desineret, nec periclitaretur  
audaciam, in ipsa natam vitæ desperatione,  
non iis modò quos incitaret, sed obviis etiam  
funesta. Nam, inquit, vincere satis habent viri  
prudentiâ, ac moderatione præditi; ambitio-  
sior autem cupiditas utique in perniciem ver-  
tit. Sententiam hanc amplexo Narfete, pacto  
D convênit, ut qui supererant Barbari, cum re-  
bus suis omni Italia confestim excederent, ne-  
que ulla ratione cum Romanis bellum ampliùs  
gererent. Hoc interim spatio Gothi mille,  
castris egressi urbem Ticinum, ac regionem  
Transpadanam petierunt, cum alios Duces,  
tum Indulphum secuti. de quo mentio supra  
incidit; cæteri omnes, interposito jurejurando,  
omnia pacta conventa firmarunt. Itaque Ro-  
mani Cumas, ac reliqua omnia cepere præsi-  
dia, & annus exiit XVIII. belli hujus Gothi-  
ci, cujus historiam Procopius scripsit.

*Finis Procopii de Bello Gothico.*

NOMINA APPELLATIVA,  
ET VERBA  
GOTHICA, VANDALICA,  
ET LANGOBARDICA  
A B  
HUGONE GROTIO  
EXPLICATA.

- A** Ctogild in *manuscripta lege Langobardica*: octuplum.  
Adalingi. Athalingi. *nobiles Paulo interprete.*  
Adramire. *Solemner condicere.*  
Ramen.  
Agagula. *lena manet in Langobardico sermone.*  
Goochelen, *præstigiis uti, unde & cauculatores.*  
Aldius. *libertus operas debens. Halten. in manuscriptis est Haltius, idest nutritus; alumnus.*  
Alode. Allodes. Allodium. Anlod. *Sors hereditaria quæ Allote in moribus Anglicis.*  
Aliorumna. Alrunna. Al-runna. *Infernalis mulier maga. Al olim, nunc Hel-Runna mulier in Glossis.*  
Amond. A-mond. *extra potestatem.*  
Anagrif. An-grif. *aggressio.*  
Andigavum. Hand-gave. *datum manu, ut à sanis fieri solet, inde verbum barbarum Andigare.*  
An-ranscing. *Aggressio in via publica. Corrupte pro eo in legibus Arascild.*  
Aratreit. Har-treit. *pars tertia. Male Aratreib. in manuscripto hariraib. sed scribendum haritrait.*  
Arga. *ignavus, nunc malitiosum significat.*  
Arimanus. Her-man. *Miles gregalis, qui publicum munus non habet. Postea pro paupere sumpta vox. Hinc jus Arimandiæ in feudis.*  
Artigavum. *uvort-gave, quod voce datur ut ab agris. Hinc verbum Artigare.*  
Astalium. *deceptio. à Latino astus, unde asto animo apud Plautum.*
- Bandum. *Vexillum: à binden. vincire.*  
Bannum. *jurisdicho: & inde, multa.*  
Barbanus. *patruus, manet in Langobardico sermone. In manuscriptis Barbas.*  
Bassus. *custos populi. Baes. manet in Belgicis.*  
Bellagines. *leges, Gothis. By-lagen. pagi leges.*  
Bi pazus. *lagen, leges.*  
Blus-rais. *Sanguinis emotio. Male pro eo in lege Langobarda lib. 1. tit. 8. cap. 24. Pluslaib. quod aliud est. Ex vicino sono nata confusio.*  
Blutare. *blooten. Spoliare, inanire.*  
Brunia. *lorica.*  
Bunnarium. Bunner. *Mensura terræ, corruptè bunnarium.*  
Bunna. Bunda. Bodo. *terminus.*
- Cadarfida. *mendose. Cadarfreda. Caderfedra.*  
Gederfde. *Ustatum. Nam Ca pro augmento hodi rno Ge frequens, & derven, uti in dictionario. Usus, piderbi: idest bederf.*
- A** Campio, *pugnator, à campo.*  
Carratium. *palus vitis. Gard-trun.*  
Cassus. *in foro Hispania vertitur pierna. Cass. natos. male cassum.*  
Comacin. *architectus. Gemachin, Gemach. demus.*
- Derzon. *Sepis ruptura. deer-zun.*
- Evva. *lex, & testamentum, quia vim habet legis. inde ev-uverd, legis custos. Sacerdos in dictionario.*
- Faderfium. Fader-feh. *paterna pecunia, quod mulier de bonis patris ad maritum attulit. Feh olim pecus, postea res omnis mobilis, ut pecunia Latinis.*
- B** Faja. *glans.*  
Faïda. Faith. Fede. Feithe. *Inimicitia te<sup>a</sup>ta.*  
Fara. *generatio, familia. à verbo faren quod est progredi, post Christianismum dicta sic paracia, unde far-her.*  
Fegangi. *Dum cum re mobili it. Deprehensio furis dum rem furtivam pens se habet. Feh-gang.*  
Feld. *Campus patens.*  
Ferquidum. ferquuit. *Compensatum. quiten, par pari referre. fer, præstitis. farfalia. verual. ferbannitur, verbannen. forbatitus, verboden.*  
Fodrum. *foeder. annona militaris. Nunc ferme de pabulo tantum dicitur.*
- C** Forbannuus. *Ferbannen, extra territorium positus.*  
Forestum. Forst. *Nemus aliis dialectis. Hurst. Horst.*  
Fornacca, *in manuscripto legum Langobardicarum, campus arvus. Forn sulcus.*  
Frea, *libera femina, inde frauvo.*  
Freda, fredum, *pax: & inde compositio cum Rege.*  
Fulboran, Ful-boren, *plene natus idest optimo jure.*  
Fulfreal. Ful-fre-al, *plene & omnino libera persona, quæ nec operas debet.*
- Gajum. *Sylva, densa. In manuscripto: Gehagium. Gehage. Silva sexta.*  
Garathinx. Gar-thinx. *Universitatis donatio in iudicio. Thingen iudicare. Sed inde sumptum pro actu legitimo omni, qualis cessio in jure.*  
Gardingi. *Wardingin, vulgo Warders. Custodes, præfecti iudicis G. pro W. ponunt Itali.*  
Gargathingi, *exponitur, sicutum qualitatem personæ, compensatio, vergoething.*  
Gamales. *Exponitur consabulati à fabula, quod est*

- est pactum nuptiale, significat affines, vulgo gemalen, conjuges: inde Gemalifchen per conjuges conjuncti. Gamahales in manuscripto legunt Langobardicarum.
- Gaphans. Gafandus. in manuscripto Gafand. Gaf-hand. manus donataria. Heres, quia hereditatis relicto per modum donationis peragebatur.
- Gafindium. Gefinde, familia. Inde Gafindii, domestici Regis.
- Gassaldus. Gastalde. Exponitur qui curiam gubernat. proprie, Positus, qui vicem gerat, Ga & Ge augmenta pro dialectis variant. Alii Ca pro eodem ponunt unde Castaldus.
- Gildonia. Sodalitas, adunatio. Gilden. ab arca commune.
- Gillonarii. poculorum ministri. Gillo poculum. Gifiles. testes. Item obsides: sed proprie Sodales.
- Gravio. comes, sive iudex, unde Diic-gravii aggerum iudices, Landgravii, terrarum, &c.
- Giufa. Guipha. Wiffa. Signum ex panno. Wippe. Unde verbum Guifare, insigne proprietatis apponere.
- Harniscara. Harnif-care: Armorum ruptura: Gallis rotture, & inde multa, quae ea ignominia redimitur. Scaren abscindere. Vide infra Obscariones, & Scariones. Ab eadem origine Lidscarti, membri scissio. Orscarti auris scissio, verbalia in ti.
- Heribanum. Her-ban. Castrense editum, quoad exercitum homines vocantur, & inde multa in emanfores.
- Heriliz Heriliz. Her-liz. exercitus desertio in Gloffis exponitur armorum depositio, item absque licentia Principis ab hoste (id est exercitu, Gallicè host) reverti.
- Impans. In-pand. oppignoratus, id est servus Regi traditus sub fiducia, ut cum manumittat.
- Intopa irvasio à Top, vel Zup Germanico. Manet apud Langobardos, in Glossario Herizup.
- Laiscum. Cerrus arbor. In manuscripto, Lahisclo.
- Lama piscina. Lada posterioribus. Paulus Langobardus in Festi compendio lacunam suae gentis non Romana voce lamam interpretatur.
- Largica coxa supra geniculum, à largitate.
- Launchild. In manuscripto Launigild. Loongild. Pecunia in pretium data. Donationis sollemniter fieri in iure debebant. Si quis privatim facere vult induebat, & venditionis speciem, vel veram, vel dicitur causa; ut Sextertio nummo, sicut Romani loquebantur, rem adicerent, id est Launchild. Inde est quod Glossa Launchild exponunt, sine sollemnitate.
- Leudum, Leudis. compositio, proprie, quae pro homine leude datur. Species Widrigildi.
- Lidelaip. Lido-laip. in manuscripto Lidinlaib. in derelictionem vitae, donatio mortis causa.
- Mallum. placitum generale, id est conventus totius Regionis: unde, Mael-stede.
- Mannire. Manen. citare, nomen à luna nova, aut plena, quae tempora rebus agendis captabant Germani, Tacito teste.
- Marchio. contra se uti pleraque in O. Marck-Graef, limitis iudex. Mar-hais, strator, qui equis imperat, ita meliores codices, pro Mar-pahis Maruvorpin. Meruvorpin. Mar-uvorpin. de equo dejectio.
- Masca. ven fira, saga. Manet vox Langobardorum.
- dis in Italia, proprie est larva.
- Methium. Methe. Mede. Sponsalitia largitas, & generaliter quævis merces. In manuscripto: Metfio, dotali pecunia.
- Morgengap. Morgen-gaf. Matutinum donum, quod post primam noctem novae nuptiae datur ἀνακαλυπτῆρια θάματα. Hinc matrimonium ad Morgengabicam, minus justum: ma è ad morganicam in Feudis.
- Morioc. Mor-joc. major junctura. Brachii pars supra cubitum. Mor, pro comparativo passim. Joc, jugum, in dictionario scribitur Jokhe.
- Morth. mord. murd. caedes atrocinalis. Latinis sequioris aevi mordrum, murdrum.
- Mund. mundium. potestas ab ore; quod qui eam haberet, pro alio in iure loqueretur, inde Munt-here qui tali potestate est praeditus: item Mund-uvald.
- Mundeburd, Mundbyrd: Mundboran. Unde vulgare Mamburn, ad potestatem obtinendam natus.
- Obscariones. Carcerum custodes, iidemque carnisces, qui & Scariones à Scaren, & obscarren: quod est abscindere. Ovelscariones in manuscriptis.
- Ploum. Vom: cum rotis: Plinio Gallica voce composita, plammo-rati, ploug, vulgo, vomer.
- Pluslaib. Plus-laib. Desfoliatio corporis. Plusfen alia dialecto Blooten, vide Blutare. in manuscripto pro plus-laib est plodraub sfoliatio ad nudum.
- Rapworfin, in manuscripto legum Langobardicarum Graef-roving: Sepultura desfoliatio.
- Sajo. proprie Explorator, minister publicus, qui merces explorat, quod Saien Belge, & Saxones; Franci essayer vocant. Significatio mox latius fluxit.
- Sala. domus, hodie aula domus.
- Scabinus, Scabineus. Scepeno. Verum nomen Escepen, elctus, à scepen eligere. Eschevin Gillis, alibi gesuvoren, & eleus. Sunt assessores ex quorum sententiis iudex pronunciat, non promiscue, ut in civitatibus magis popularibus, sed ad hoc à Principe consensu universitatis electi. Vide Capitulare.
- Scacchum. Schaeken. Rapina: unde & ludo latrunculorum nomen, quod à Germanis ad Graecos, & Persas usque pervenit.
- Scamera. explorator, à Scemer tenebris.
- Scariones, vide Obscariones.
- Scematio. Schenden, corruptio.
- Scala. patera. Facta olim quidem ex calva interfecti hominis: (quae Schele, hooft-schele) postea ex alia materia ad illius modum.
- Schilpor. Schilt-forer. Scutigor.
- Sculd-Hais. debiti praefectus. qui non de capite sed de pecunia iudicat, manente in hunc diem nomine, varie corrupto. Scultheizo, Sculdafius, Scultes, Scultet, Scoutet, Scout.
- Sculda à latino auscultare. hoc est in manuscripto: male in editis Sculca. vocem esse latinam etiam Theophylactus notat. Exponunt Glossae vigiliam, & Cavalcatam. Graeci διαφύρα, Βίγλα.
- Selprundio. Selp-mund. Suae potestatis arbitrium, in manuscripto legis Langobardiæ.
- Snaida: in manuscripto corruptè Sinaida. Scissio in Sylva, Latine colluatio. Gloffis via. Galli effartum, id est exertum vocant.
- Soga. Glossis bene, funis. Sogen trahere. Inde



in dictionario : Protrahendo furzechanto .  
**Sonopair** . Gallicum Sanf-pair . Verres omnium  
 verriam victor .  
**Spata** . ensis , latus scilicet , à similitudine lignis .  
**Stallarium** . Stalle . stabulam . Salicetum glossæ  
 exponunt .  
**Stolizaz** . Stoli-zaz . Solii infessor , nomine Regis  
 scilicet . Missum regis interpretantur leges .  
**Strava** , straba , straffe , utrio . Eximie dicitur de  
 inferiis ex captivis hostibus .  
**Sumois** . Suimnis . Impedimentum , mora . Cor-  
 ruptè scribitur Sunnis , Sonnis , Sunnia , un-  
 de , exsoniare , moram purgare .  
**Theclatura** . Teecken . Signatura .  
**Thinx** . Solemnis donatio , sive potius in Jure  
 cessio à Thingen quod est judicare , aut rem in  
 judicio peragere . unde Thinxdagh , dies dica-  
 tus judiciis . Hinc thingare in jure emancipa-  
 re . Haltingum , domus judicii Thanganare , in  
 Glossis , judicium petere . Thinc , Saxonibus  
 esse concilium testatur Adamus Bremensis .  
**Threus** . dicitur de eo qui ex filio naturali natus,  
 quasi Thres , Tertius : communerata ipsa femi-  
 na in qua fuit culpa .  
**Tremum** . Trimme . Redimitum , etiam nunc  
 Saxonice . Sic dicta in legibus pars brachii infra  
 cubitum , quod armillis ornari solebat .  
**Trotongi** Trostinge . Solatia . Ita dicti Ludiones  
 quod luctum pellant .  
**Trustis** . Toe-rust . Expeditio .  
**Tyuphadi** . Tyf-faden . furum captores . Latran-  
 culatores : nomen minoris magistratus . Ghiulda,  
 Tiob . furtum .  
**Wad** . Latino-barbaris Vadium . wedde , pignus .  
 Unde Francis Gage .  
**Wadiare** . gager . pignus dare , obligare .  
**Walapauz** . Wala-pauz . Externus , sive falsus  
 ornatus . Waal , peregrinus , & inde pro falso ,

**A** ut in annalibus , Francis Walamer falsus  
 princeps . Pauzen , ornare .  
**Valvasores** . Waldfester , nemoris custos . Ea si-  
 gnificatione hanc vocem reperies semper in tabu-  
 lis quas Romanas vocant .  
**Warend** . Waer-Aand . verum faciens manus , idest  
 qui auctoritatem præstat . Warantus , Francis  
 guarand .  
**Wardin** . Wareing custodia . Vide Guardingi .  
**Warengang** . qui errando ambulat . Warren ,  
 oberrare .  
**Vassi** . Vasten firmi minus quam Drudi in bene-  
 ficiis , etiam fidejussores sic dicti , quod alienam  
 obligationem confirmant . Alii scriberent Festen .  
 Faltermannes , fidejussores ab eadem origine  
 Saxonibus .  
**Vecorin** . Wec-weren . via , wec . Ita scribitur  
 in dictionario : nunc wegh , leges vecorin ex-  
 ponunt , viam antestare , in manuscripto Wer-  
 vorin , sed scribendum Wec-worin . Saxonibus  
 hoc dicitur Faristel .  
**Vestire** , non Latino significatu , sed Germanico ,  
 festen confirmare : idest jus alicujus solemniter  
 affirmare , ut sine vitio possessionem adipisci  
 possit .  
**Widerboren** . Wider-borene . renata : idest so-  
 lemmi modo manumissa , ita ut nullam servitutis  
 vestigium maneat .  
**Widrigilt** . Weregilt , Weregil . contracte were-  
 & Saxonibus Withe . Weder-gelt retributio ,  
 pretium damni dati . Compositio , more veteri  
 Germanorum , de quo Tacitus . Pars multæ  
 regi , vel civitati : pars ipsi qui vindicatur ,  
 vel propinquis ejus exsolvitur . Hoc est , Wi-  
 drigilt : illud . freda .  
**Wifa** . Wiffa . Wip . vide Guipha . Scribitur , &  
 Hiupha .  
**Zarna** . adunatio . Corruptè Zana , aut Zacia .  
 Glossa bene interpretantur Rottæ . Hinc Leud-  
 famium , Subditorum congregatio , in formalis .

I N D E X  
P R O P R I O R U M N O M I N U M  
G O T H I C O R U M , V A N D A L I C O R U M ,  
L A N G O B A R D I C O R U M .

- A** Chiulf. Agi-hulf. *Sibi auxiliator.* *In vocabulario Alemannico* : Eginolfus. Agen proprius. Inde Agenhine, vel Agenhime, domesticus. Adaloaldus. Adal-wald. *Nobilitate pollens.* *Idem contractè, ut monet Paulus, Ado.*
- Adelgifus. Adal-gis. *Nobilitate fortius.* *Servius.* viros fortes Galli gefos vocant, *in vocabulario Alemannico* : Adalgis.
- Æstii Tacito, Æsti Cassiodoro, Aisti, Haiſti aliis : terra Eſtonia : *Bremens* Eſtland. *Populi Orientales, terra Orientalis, Svedie respectu scilicet, ab eadem vocis origine Wandali Aistingi, Dioni : Aifdingi, Fornandi.*
- Agatha, Haug-ahth. *Sublimiter estimatus.*
- Agila. Agil, *Fornandi.* A-geld, *liber, immunis, non solvens.* Eigil *in vocabulario Alemannico, & Hegilo.*
- Agilmundus. Agel-mund. Egel-mund. *in vocabulario Alemannico liberum os.*
- Agilulf. Agel-hulf : *Liber auxiliator. Idem contractè Ago, Paulo monente. Sic Thietmarus idem & Timmo, apud Adamum Bremensem; multaque infra familia. Hachburtus idem, & Hacho in Historia Svedica, quod alii pronunciant Hugbertus, & Hugo. Sic Ingemarum Ingo. Sic Sigfridus, Sicco, Theodericus, Theodo, unde Theodonis, villa Germanicè Dittrichshove. In vocabulario Alemannico Egil-olf.*
- Ahulfus. Haiſt-hulf. *Celer auxiliator. In Alemannico vocabulario* : Haiſt-olf.
- Aii, *insulanus.* Ai, Ei, *Insula ab ovi similitudine.*
- Alachis, Algis, *omnino fortis.*
- Alanowamuthis. Alan-wal-muth. *Erga Alanos optimè affectus. Gothus erat apud Alanos educatus.*
- Alarichus, Al-rych. *omnibus rebus pollens. In vocabulario Alemannico, Alarich, & Alaricus.*
- Alatheus. Al-athe-vvis, *in omni juramento fidelis.*
- Albos. Albifch. Alpiſch. *Montanus. In vocabulario Alemannico, Albi, & Alpinus.*
- Alboin. Al-bewin, *omnia regens.*
- Albilas. Albilas. *Montium derelictor. in vocabulario Alemannico, Albolus.*
- Aligernus. Al-gern. *omnium amans. Pamphilius in voc. Al m. Alker, & Alcarius.*
- Alpsuinda. *Fœmininum in voc. Alem. Alsuind. Halſchunte, media forma.*
- Alfi. Al-sie. *cuncta videns.*
- Amali, *cælestes. Familie Gothicæ nomen. Amal. in voc. Alem. unde Amalrac, Amalſis, Amal-thruth, & alia.*
- Amalafridus. *Masculinum. Amal-fride. Cælestis pax, in voc. Alem. Amalfrid. Anulfid.*
- Amalafrida. *fœm. idem.*
- Amaleſuenta. *Fœm. Fornandi. Græcis ἀμαλασύνθη & Marcellino in Chronico Amalaſuntha. Amal-schuente cælestis forma. Amalaſuentha, Cassiodoro : Amalaſuinth aliis minus rectè.*
- A** Amaloberga. *Fœmin. Amal-berge. Cæli hospita, in voc. Alem. Amulberg.*
- Amalarichus. Amal-rych, *in Cælo pollens, in voc. Alem. Amalrih. Amalrich. Amalricus.*
- Amalongus. Ameling. *Cælo ortus, in vocab. Alem. Amelongus, & Amilin-ling. terminatio plerumque originem notat.*
- Ambri. *In voc. Alem. Ambricho. Ambt-reich. Ministeriis pollens.*
- Ammatas. Ambr-hais. *Ministeriis imperans.*
- Amo. *Idem contractè, ut supra alia.*
- Andagis. Hand-gis, *manu fortis.*
- Andala. Handala, *manu partiens.*
- Ansfrid. Ans-frid. *in voc. Alem. Ansfrid, & Ansfredus. Gratiſa pax. Ans, vel Anſt gratia in novo testamento, & dictionario : unde Anſericus Anſtigis, & alia.*
- Ansila. Ans-ile. *Ad gratiam festinans. Festinatione, ilunge, in dict., & manet in usu ille festinare.*
- Ansprandus. Ans-brand, *gratia fervens.*
- Anſul. Anſ-huld. *Gratia fidelis.*
- Aordus Auward *Campi custos.*
- Aoricus. Au-rych. *Campi pollens.*
- Appa, *in vocab. Apa, & Appo. Apertus. Apen, dicunt, pro quo alii open. inde apennis, relata in publicum, in formulis.*
- Araricus. Araryc *quod aliàs Ererych, ut ſolent ille vocales commutari. Honore pollens, Erih, & Eriho in voc. Germ. Ericus aliàs. Saxones Ara retinere honoris ſignificatu. Nec minus Dani, unde Arnſalti nom. n apud Saxonem Sialandicum, quod alia pronunciant Ernſalt, & contractè Ernst.*
- Ardaburis. Ard-buren *indigena, in voc. Alem. Arbirn.*
- Ardaricus. Ard-reich *Terrarum pollens.*
- Argaid. Argaitus. Arg-hait. *Ignaviam exosus.*
- Arioaldus. Ar-walt. *Honoris tenax, in voc. Aleman.*
- Arialdus. *contractè Ario, in voc.*
- Arigis. *alias Arichis. Argis. honore fortis.*
- Aripertus. Ar-preth *honoris copioſus.*
- Ariulf. Are-ulf *honoris auxiliator. in voc. Al. Aroſf.*
- Arodus. Ar-oud *honoris vetus.*
- Arnulfus. Aren-ulf. *idem quod Ariulf; ſed à plurali. Honoris auxiliator.*
- Asbadus. Heiſt-bode : *celer nuncius.*
- Aſcalervus. Aſcal-erf. *navium poſſeſſor. Ex eadem origine. Askirih. in voc. Al. idem Eskerich, & Aſulf. vox diu manſit apud Saxones, quibus Aſcomanni ſunt piratæ, teſte Adamo Bremeni.*
- Aſcalrhamus. Aſchal-rham. *Navibus glorioſus.*
- Aſdingi. Haiſt-dingen. *Celer in judicio publico. Sic Theodinc. & ſimilia.*
- Aſpar. Haiſt-ſpar. *cito comparcens.*
- Aſſi. Haiſt-ric. *Celer ad videndum.*
- Athulfus. aliàs Athaulius, & Athiulfus : *Athulf. juratus auxiliator.*
- Athalarichus. aliis Atalarichus, & Athalaricus. *Atharich nobilitate pollens. Contractè Atalo.*
- in

- in voc. Athal. nobilis.
- Atharicus. aliis Atanaricus. Aten-riic. com-  
commeatibus pollens. contractè Ato in voc.
- Athanagildus. aliis Atanagildus. Aten-gild :  
comm.atus tribuens.
- Atto. contractum ex aliquo præcedentium ut supra  
alia.
- Audovin. Græcis *αὐδῶν*. aliis Andoin. Aud-vin.  
vetus vincendi. in voc. Al. Autoin : Aut-vin.
- Aufufus Auf-haus. patens domus, est & in voc.  
Alem.
- Augis. Aud-gis vetus fortitudinis.
- Aurona. Fæm. Au-rna campestris fœmina. Ruma  
fœmina ; unde Friderum in voc.
- Autarich, ut habet Abbas Biclariensis Gothus,  
aliis Aut-rich, ab antiquo potens. Al. Autha-  
ris.
- Balthi. familia Gothica nomen. Audaces rectè  
interpretatur Fornandes, & Otto Frisingensis.
- Baodolinus. Baud-lins. Audax & mitis.
- Baza. idem quod Bassa, Bassus, Bassing. Baas.  
custos.
- Berig. idem quod Berg. Receptus. in voc. Alem.  
Bericho.
- Bertaridus. Breht-reid. Latè equitans. Berd,  
Brehd, Breed, idem sunt. Reita, equitatus in  
legibus.
- Berto. idem contractum ex præcedente.
- Berimundus. Ware-mund. B. pro W. posito,  
ut sæpe Latinis scriptoribus, veracis oris.
- Beza. idem quod Baza.
- Bledas frugifer. Blada & Blade nunc ferme fo-  
lium, sed olim frugem significabat, ut appa-  
ret ex libris Saxonis, & Sermones Francorum.
- Caco contractum ex Caganhart, ut in voc. Al.  
aut Cakan-hart Libo simile cor, idest dulce.
- Chindasuvinthus, Chindasuvindus. Chindasuvin-  
th. Liberis potens.
- Chintila. Plenius Chintilanus : sicut in Historiis  
Hispanicis. idem Froyla, & Froylanus.  
Chint-lands : filius regionis. Chind, quod nunc  
Kind, infans. Est & alibi, & in dictionario  
Aleman. ut Chela, Keel, Chinsi, Kinne. &  
similia passim. Chintilo in voc. Aleman.
- Claffo contractum ex Claf-maer, Resonantis fa-  
mæ. Idem alibi Cleph.
- Cnivida. Cniif-da. cultro efficax. Cniva contra-  
ctè.
- Cocus. idem quod Caco : mutatis vocalibus.
- Coisberga. Fæm. Coning-berge. Regum hospita.
- Corvulus. in voc. Al. & sic, & expressius Ker-  
volch. Promptus sequi. Ker & Ger promiscuè  
ponuntur ; ut Kisal, Gisal &c. Cod pro God.
- Crocus. Krook quassator.
- Cunibertus. Cun-breet. Animi abundans. in  
voc. Al. Chunibert : Cunipertus.
- Cunimundus. Cun-mund. Animosus oris.
- Diethmarus. Dieth-maar. Per populos famosus.  
Idem est Diet, Deot, Theod, Theot, Thiet,  
Theud, quæ vocalibus, & literis cognatis mu-  
tantur.
- Droctulf. Drucht-ulf. Fidelis auxiliator. Druch,  
& Trud, Trouwe, fides. Truchtin dominus.  
Sæpe occurrit in novo Testamento vetere Ger-  
mano. Truchtin in Glossario, & nunc quoque  
Suedis Regina. Drot-ning : puto quod fides ei  
data sit : ut qui fidem dederunt Druidos, Dru-  
di, Druides. Scribitur hoc nomen in voc. Al.  
Tructolf. Truhtolf. Thrutolf, contractè  
Truto.
- A Ebrimur, Græcis *ἑβριμύρ*. Fornandi Eber-mor.  
Transmarinus, natus trans mare quale cogno-  
men Regum quidam in Gallia ab educatione  
habuit. Ebir quod nunc Over : unde Ebir-  
muot. Ebiruvin, & alia in voc.
- Ediulf. Idem quod Atha-ulf. alii enim Atha,  
alii Ede pronuntiabant.
- Egiga. Egi-gay. Sua conjuge, scilicet contentus ;  
unius uxoris, ut mos vetus Germaniæ.
- Erarichus idem quod Araricus, mutata vocali pro  
varietate dialecti.
- Erelieva Fæm. Ere-lieve. Honesti amans in voc.  
Alem. Erleve, Erlivi, Erlevi, Erliup, Er-  
lieb.
- Ermanarichus. Erman-rych. Militibus pollens.  
In voc. Al. Ermenrih. Ermenricus, apud Am-  
mianum. Ermenricus. Erman, Herman, Ari-  
mani, Erimani, Ermini (tot enim modis scri-  
bitur) sunt Manipulares. Johannes Abbas Go-  
thus in Chronico à fine Victoris Tumanensis,  
habens secum gentes fortissimas, quæ Barba-  
ro Sermones Herman nuncupantur. Her exer-  
citus Man vir. Nec aliunde Arminio nomen,  
& statua Irmanful dicta.
- Erminigildus. Erman-gild. Militibus tribuens.
- Erwigius. Er-wig. Honoris refugium. Wig. &  
Wic. in voc. Alem. promiscuè ponuntur.
- Evarix, aliàs Evaricus. Ewa-riich. Legibus pol-  
lens. In Glossis Lex Ewa. Sic in Cantico Can-  
ticorum vetere Germanico, & in Evangelis :  
Et passim in legibus Saxonis, aliisque Eoricus.  
Sic scribitur Ennodio in vita Epiphani.
- Ethespamara. Puto Ethof-pawara. Juramenti  
custos.
- Evages. Ewages. pro lege fortis.
- Evin aliter Evi. utrumque est in vocab. Alem.  
Æquus.
- Euricus. Ew-rych. lege pollens.
- Eutharicus. Euther-rich. Either-reich. gleba  
pollens.
- Faroald. Faraldus, & Faroaldus, in voc. Fa-  
r-uald. familiae potens. Fara familia, sive  
generatio, Paulo interprete. Faro idem con-  
tractè.
- D Fastida. Fasti-da, constans factis, Ex eadem  
origine fœmininum nomen Fastirada.
- Ferdulfus. Ferd-ulf. longè auxilium ferens.
- Filimer, in voc. Al. Filemarus. Filimarus.  
File-mer. Multorum Princeps, Mer Princeps  
Gregorio Turonensi, & aliis.
- Fiini. Fenni. Finnon. Inopes. Vetustissimi  
populi nomen etiam nunc manens. Tacitus :  
Fennis fœda paupertas.
- Frea libera. Dea nomen apud veteres Germanos,  
quæ matrimonis præerat per quæ virgines è ma-  
nu parentum liberabantur.
- Fredigerna. Fridigernus. Frid-ger. pacis  
amans, in voc. Alem. Friduger.
- Fridericus. Fredericus. Frigidaricus. Frid-  
riich. pace pollens.
- E Godaricus. Gader-reich. Advenis pollens. Ga-  
der peregrinus etiam nunc Anglo-Saxonibus.  
Malè alibi Gandaricus.
- Gaidoaldus. Gaide-uald. Conjugi imperans.
- Gaidul. Gaid-ulf. Conjugi auxiliator.
- Gailaf. Gai-lof. à conjuge laudatus.
- Gambara. Fæm. Ganc-baere, citò pariens.
- Gapt. dator.
- Geberich. Gebe-rich. dando pollens.
- Geiferichus. Gaifericus. Gizerichus. Gesæ-  
ricus. Geif-reich. viris fortibus pollens.
- Gelilaris Geld-uvilar. Pecuniam expectans.  
Geli-

Gelimer . aliis Gelfmer . Gilimer . Geld-mer . pecuniosus Princeps .

Genzo . contractum ex Genz-reich . Planè pollens .

Gepida Græcis γηπαδοι , Gepait cunctati , pigros interpretatur Procopius , & Jornandes , nomen gentis è Scandinavia .

Gefelicus . Gifelichus . Gessellich , socialis .

Gibal . Gib-al . dans omnia .

Gibamundus . Gave-mond . purum os .

Gisa . in voc. Al. Giso . Gizo contractum ex Gifalbreht , vide mox .

Gifelberga . Fæm. Gifel-berga . comitum hospita . Germani Principes suos habebant comites , ut Tacitus docet , ii Germanis dicti Gifal .

Gifel . Gifel : unde corruptè Vassalli .

Gifelbertus . Gifel-breht . comitum copiosus in vocabul. Aleman. Gifalbert . Gifalbreht . Gifelbertus .

Gifelricus . Gifelricus . Gifel-reych . comitibus pollens .

Gifulfus . Giefulf . comitum adjutor .

Goar . Goa-ar . Regionis honor .

Goda . bonus . Guda apud Cassiodorum .

Godaricus . Goede-rich . bonis poliens .

Godebertus . Goede-breht . bonorum copiosus . In voc. Al. Gotabraht . Gotapreht .

Godigifelus . Goed-gesel . bonus comes , id est Principi suo fidus .

Godescalcus . Gode-scalcus . Dei servus . Nam Deum non aliter , quam bonum nominare mos erat Germanis . Schalck servus in novo testamento sepe , hinc Marfchalk , & alia .

Gontharis . Idacio Gundericus . Gontha-rich . Benevolentia pollens . Simile Theuderichus , Theuderis : ex duplici scribendi modo Rich , & Rih .

Gothi , Græcis γοθοι . Ptolemæo γοθωνες , Finnis proximi . Plinio , Saxoni , aliis Guttones , Gothones Tacito adjecta scilicet et plurali terminatione , sicut idem sunt Franci , & Francones . Frisii , Frisones , sive Fresones , Gutten , Guten , Goten , id est boni , id nomen à vicinis accepere ob hospitalitatem , ut à contrariis moribus suum Quadi .

Gotthæus . Got-hais : Gothis imperans .

Gothiscanzia . Gotte-schans . Gottorum castellum . Loci nomen apud Jornandem .

Grafulfus . Gros-hulf . Grande auxilium est , & in voc. Alem .

Grimoaldus . Grim-wald . ira potens . Est , & in voc. Al. & alibi .

Gudehoc . Gude-hoc . Bonum latibulum .

Gundamundus . Gund-mund . Benevolum os .

Gundbertus . Gund-breht . Benevolentia abundans . voc. Alem. Guntpraht : Gundeberus . Gundpertus .

Gundemarus . Benevolentia celebratus .

Gundualdus . Benevolentia potens .

Gundiberga . Benevola hospita .

Gundulf . Benevolus adjutor .

Guningi . Benevoli , familia nomen .

Guntabundus . Gunt-bund . Benevolus in fœderibus .

Gunthericus . Gundericus . Gund-rych , idem quod Gontharis . Benevolentia pollens in vocab. Alem. Gunderich .

Gunthigis . Gunth-gis . Benevolus , & fortis .

Guntruda . Fæm. Gun-trude . Benevola , & fida .

Guodan . Wodan . Woeden . Ferus . Dei nomen apud Germanos , cui humanis hostiis litabatur .

Haistan furor in Manuscripto legum Langobardicarum .

A Hamala , idem quod Amalus .

Hardericus , idem quod Ardaricus . Herthum terra Germanis , ut scribit Tacitus .

Helderich . Hilderich . Hilderichus . Viris eximie pollens .

Helmichis . Helm-gis . Galea fortis .

Herduvich Aerd-wyck . Terræ refugium .

Hermenrich . Herman-ryck . militibus pollens .

Idem planè , quod Ermanarichus supra .

Herminigildus . idem quod Erminigildus .

Herferme . Harfe-mer . Equorum princeps .

Hibba . Habens .

Hildechis . Hilde-gis . Eximie fortis .

Hilderichus . Hilderis . Idem quod Helderich .

Hildeprandus . Eximie servens . Hildibrand , in voc. Al .

B Hildibaldus . aliàs . Ildibaldus . Hilde-bald . eximie audax .

Himmerit . Him-reit . domesticum equitatum habens . Reita equitatus in lege Bavara .

Hoberos . Curas ruptura exponitur in manuscripto legum Langobardicarum Hoberis .

Hunilas . aliàs Lenilas . Hunne-las . ab Hunnis liberatus .

Hunimundus . Centurie os , sive præpositus . Centuria . Hundreda , & contractè Hun , unde & Hunni à Germanis dicti . Hinc Humbert . Humfrid . & alia .

Hunulfus . Hun-ulf . Centuriis auxiliator . In voc. Alem. Hunolf .

C Hunerichus , Hunnericus . Hundricus . corruptè Honorichus . Hun-rych . centuriis pollens , in vocab. Aleman. Hurich .

Ibor . in voc. Al. Ibuc . Idaburg . In voc. Al.

Idaburch . Familie munimentum . Ida , Hida . Beda interprete , familia . Unde Hidenen , qui in familias sparsi vivunt , non in populum collecti . Sumitur , & pro fundo . Burg , quod & Burc , & Buruc scribitur , unde Burgundiones , Burg-woners , munimentum , Ca ellum . Similis sensus in voc. Alem. Hehtolff . & alia scri tione , Jerad .

Ildibaldus , vid. Hildibaldus , corruptè Ildibadus .

Ildibold . in voc. Alem .

D Ildiges . idem quod Hildechis .

Indigifal . Indigefelus . Indigifilus . Inde-gifal , ultimus comitum .

Indulf . Indulf . ultimum auxilium .

Ifarna . Ifar-na , ferro propinquus .

Itta . Portus . Aith Saxonibus . in voc. Alem. Ito .

Lamiffio . Lamif-sohn . Piscine filius . Lama piscina , vide Paulum .

Langobardi . Lang-barden . Longis barbis . Sic Paulus , Longobardus ipse , interpretatur .

Lappi . Loppi . Lupiones , in Tabula Peutingeriana . Curiores . Gens est cursu valida .

Leuderis . Leuderichus . Liderichus . Liuterich in voc. Alem. Leud-rych . Subditis pollens .

E Leupichis . Liup-gis . Amore fortis . Liup amor . hinc Liup-man , & alia in voc. Germ .

Liutpertus . Liut-preht , vel Liutbreht , nam utrumque idem est , subditis copiosus , in voc. Al. Liutpert . Liutpret . Liutperth . Liudepertus . Liutpertus .

Liutprandus . Liut-prand . Subditos accendens . in voc. Alem. Liut-prand .

Liwa . Leo .

Liwigildus . Lewigildus . Leovigildus . Leonipar .

Lupus . Lup . aliàs Loef . quies est , & in voc. Al. Hinc Lupfrid . Lupuald . in eodem voc .

Marcias . Mar-kies , equorum dilector .

Maf-

- Malsana. *Fæm.* Malle-na. *Modo congruens.* Mafse, & Mafte, *idem: dialectis differunt: ut Wasser, Water, & mille alia.*
- Mathafuenta. *Fæm.* Fornandi, aliisq; Mathefuenta. *Matracivba* Mate-schuente. *Mediocris pulcritudo.*
- Maurisco. Maurisch. *Niger.*
- Miocas. Mick-hais. *multis imperans.* Mich.
- Megen. Muck. *Saxonibus multi, hinc Megin-gol. Meginolf. & alia nomina in voc. Al.*
- Minulf. Minn-ulf. *Fæminis auxiliator. Aman, femininum, memne, unde Meerminne, maris femina: & nutrix, femina per excellentiam: & Minnen fæminarum amore tangi. Id enim propriè, & antiquitus significat.*
- Mitola. Mot-las. *Turba expers.* Moth. *cætes etiam nunc AngloSaxonibus: & inde Schire-gemotum. Burgemotum. Folkmotum.*
- Morras. Mor-hais. *Mauris imperans, natum in Africa nomen.*
- Munitaurius. Mun-thaur. *oris claustrum.*
- Oamer. Oam-mer. *Cognatorum Princeps.*
- Octaris. Oockt-hari. *adauctus dominus, Oocken, augere. in Glossario Alemanico: augeamus, auchomes. Hari. Har. Dominus.*
- Ostrigotthi. *Gentis nomen. Oster-Gott-hen. Orientales Gotthi. Et hinc femina nomen Ostrogottha. Servat nomen pars Regni Suedici. Corruptè Austrogotthi, Vopisco.*
- Ostrigottha. *corruptè Austrogottha, & Austrigottha, sicut ex Oost-reich., imperio Orientali, tum apud Langobardos, tum apud Francos factum Austria, & Austrasia.*
- Ovida. Ou-ida. *Vetere familia. Oud. Old. Ald. vetus, sepe in voc., & alibi, & manet in dialectis Germanicis.*
- Paldus. *id in quod Balthus, & Baldus. Audax. nan F. & B. ut D. & T. sive Th. permutari in Germanico sermone frequentissimum. Pald. in voc. Al.*
- Pemmo. *melius in voc. Al. penno. Penn-hoh. Vertice em-nens. Penne vertex. unde Penninus Jupiter. in Alpium vertice. Hoh. Hooch. Sublimis.*
- Peredeo. Pered-eu. *Latè patentis legis, est & in voc. Aleman.*
- Peret pro Preht. *Sepe in vocab. Alem. ut Perethman. Perehterich, & similia.*
- Peria. Perjag. *Urscrum venator. Per pro urso in multis nominibus voc. Al. alii Ber dicunt.*
- Pertarit. Perth-rith. *Equo vetus.*
- Perzamin. Pet-zamin. *Lehti sociator. In dictionario lehtulus Petum. Belgis Bed.*
- Phuscia. Fuf-ga. *pedes. in voc. Al. Fuffio.*
- Pitza, Proopio Pitzia, Ennodio Punctor. *in voc. Al. Piezo: & Pifo: & Piccius.*
- Radagathus. Rad-gath. *celer ire. Idè alibi Ratheait.*
- Radoaldus. Rad-wald. *celer & potens.*
- Raginbertus. Ragin-breht. *Puritatis copiosus. Ragin, & Regin, idem quod Rein purus. In voc. Al. Regimbert, Reginbreht, Reginpret, Rekinpreht, Reinbrehet, Reinbreth.*
- Ragnares. Ragin-hare. *Purus dominus. In voc. Al. Reginhere. Reginheri, Reinhere.*
- Raligo. Ralig. *Consilii patiens. Idem cum augmento Perahtlo in voc. Alem.*
- Ranigunda, *pura benevolentia. In voc. Regnigund.*
- Raptus. Rast, rapax.
- Raberga. *Fem. Rat-berga concilii celans, in voc. Al. Ratbirg.*
- Rachis, aliàs Rat-gis. *Consilio fortis. In voc.*
- A** Al. Ratgis, & Ratkis, & Ratgifus.  
Raus. Raufsch. *Streperus.*  
Recessuindus. Reccessuindus. Reke-suvind *ultione potens. Suvind in novo testamento sepe, potens. Inde Suvinthibold, & similia nomina.*  
Rehchan ultor *in dictionario antiquo. Inde Rechinolf, in voc.*  
Reccaredus. Recaredus. Ricaredus. Reke-reden. *ultor cum ratione. Contraçtè Recco.*  
Regericus. Regin-ryck, *puritate pollens.*  
Reginbertus. *vide Raginbertus.*  
Reipa. Red-spa, *loquens tardè.*  
Rhodanas. Road-nast, *quieti proximus. Road. Ruad. Rod, in nominibus Germanicis idem valent, & quietem significant.*
- B** Richilanes. Rich-lands. *Pollens terrarum.*  
Ricumundus. Ryc-mund. *Pollens ore, in voc. Al. Rihmund. Richmunt.*  
Rifulfus. Reife-ulf, *itineris auxiliator.*  
Rodelinda. *Fem. Rode-linde, quies tranquilla, in voc. Al. Ruadlind. Ruoadlind. Ruodlind.*  
Roderichus. Pudeix. Rode-rych, *quiete pollens. Alibi, & in voc. Al. Rodericus, nomen etiamnum Hispanis ex Gothico frequens.*  
Rodoaldus. Rod-uvald, *quietis compos.*  
Romoaldus. Romuvaldus. Rumoldus, & Rumoaldus *in vocabulario Rom-uvald. vel Rum-uvald. Fama potens.*  
Rosimunda. *Fæm. Roseum os.*  
Rotemer. Rote-mer, *quietis princeps. Ruad-mer. in voc. Alem.*
- C** Rothar. Rothari. Rotharius. Rot-hari, *quietis dominus, in voc. Al. man. Ruadhari, Ruadhère, Ruadheri, Ruodhere, Ruodhiri.*  
Rotharic. Rotha-ryk *quiete pollens, in voc. Aleman. Ruadarih. Ruadrih, idem quod Rodericus supra. Alibi Ruderichus.*  
Rugelant. *Terræ nomen, quæ Rugia Latinis. Ruge-lant. hirsuta terra.*  
Rumetruda. *Fæm. Rume-trud. celebrata fidei.*  
Rumilda. Rumhilda. *Famæ eximia, in voc. Al. Ruomhilt. Rum-hilt.*
- Safrais. Saft-rai. *Placidè iter faciens. Ammiano Saphrax.*
- D** Sallanes. Sal-lands. *Salus terræ. Sal Germanis Salus, unde Salach beatus; Salefrid, salutaris pax, & similia.*  
Sandil. Sand-neil, *mittens salutem, ut Sandolf mittens auxilium. In dictionario, Salus Heily, undè Heilfrid, & similia nomina.*  
Scanzia. Scandinavia. Schantze. Schantzenau. *Castellorum terra, quod in exesibus ripibus velut in Castellis habitarent. Vide Fornand.m.*  
Scipuar. Σχιπυαρ. Scip-uward. *Navium custos.*  
Scritofinni, *ut habet Paulus: malè Scritobini. Scrit-finnen. Salientes Finni, interprete Paulo.*  
Schoringia insula. Scoring. *Locus erectis ripis: ubi abluvio est.*  
Segericus. Sege-ryc. *Victorius pollens. Aliàs Sigericus.*
- E** Seluvaldus. Sitf-uvald. *Sedum potens.*  
Sigibrandus. Sige brand. *Victoria incensus, in voc. Al. Sigeprandus.*  
Sigismundus. Sigef-mund. *Vincens os, in voc. Al. Sigimunt. Tacito Sigimundus.*  
Siguvald. Sig-uvald, *victoria compos, in voc. Aleman. Sigoaldus, Siguvaldus.*  
Silingi. Sulingen, *populi nomen ad latus positi.*  
Sinderich. Sind-rich. *Sensu pollens. Sind, sensus, unde Sindarat, Sindpert, Sindinand, & alia in voc. Al.*  
Sittones. Sitten. *Sedentarii nomen oppositum vicinis Suetonibus, idest, laboriosis. Eiusdem-*



nominis, credo, & originis Sitini ad Vistulam Ptolomæo memorati, & Sidones inter bastarnas Straboni. Sic & in voc. Aleman. nomen viri Sito, quod alite Sizo scribitur.

**Sifebutus.** Sife-but. Firma præda. Sife, firmus, unde Saisir, Sessen.

**Sifenandus.** Sife-nand. constanter celebratus. Nand à nomine, ut Ferdinand, procul celebratus. Contractè Sizo in voc.

**Siffridus.** Sife-frid. Firmæ pacis.

**Stilicho.** Sic in optimis libris, qui corruptius Stilico nobilissimus Romanorum dux, domo Vandalus. Stillick. modestus, in dict. Stille, Silentium. Inde stillolf. in voc. & stillimuor.

**Suartus.** Svarpias. Suvart-auser. A nigra terra, loco natali: ut Suvartilah in vocabulario Aleman. nigro nemore. Suartau vetus oppidi nomen non longè Lubeca.

**Subo.** Suf-bold. Suaviter audax, in voc. Alem. Suwabold. Suabolt.

**Suithones.** Suethones. Suvithen. Sudatores, Laboriosi. Suethans, & Suethidi apud Jornandem. Sueones corruptè apud Tacitum. Suedi, Adamo Bremenfi. Sueti Saxoni, unde Suetia, & corruptè Suecia, & Sueci, sicut ex Dania Daciam fecere Suvitger, laboris amans, in vocab. Alem. Suvidrich, labore pollens.

**Suinthila.** Suvintila. Suvint-las, potentiâ excutus.

**Suniericus.** Sune-ryc. Concordiâ pollens. Sunen pacificare in confessionis formula Gifuonthai, conciliavi. Contractè Suno in voc.

**Taso.** Tato. Tazo apud Paulum. Trazo apud Procopium in voc. Al. Tasso, Tatto. coactor.

**Taunafis.** Taun-hais. Collibus imperans. Taun. Tun. Dun. collis, & inde Thon. oppidum Anglo-Saxonibus, quod pleraque in collibus sita erant.

**Teja.** Tuias. Tei. lentus.

**Tetraxitæ.** Tetraug fitten. Sub induciis sedentes, quod nomen græca voce iuxta reddidit, additque Scylaci, ut multa alia, exscriptor aliquis. Gothica gens quietis amans ad Pontum Euxinum. Sic dicti ab Uturgaris. Vide Pro opium Gothicorum quarto.

**Theodemir.** Theode-mer. Populorum Princeps. De utraque voce, unde hæc composita est, dictum supra.

**Theudas.** Theud-hais. Populis imperans.

**Theodatus.** Theodathus. Theodahadus. Theodahatus, Theodatus, Theud-aht, vel Theod-aht: populis æstimatus. Aht, & Acht, idem.

**Theudelapius.** Theodelappo. Theud-tolapo, ad populum occurrens.

**Theudelinda.** Fæm. Theude-linda Populis mollis.

**Theudenanta.** Fæm. Theude-nanta, p. r. populos celebrata, vox posterior, & in Gudinandi, apud Cassiodorum, & in Ferdinandi nominibus appareret.

**Theuderada.** Fæm. Theude-rada. Populo consu-lens.

**Theuderodus.** Theodoridus. Theud-ered. Populis honoratus.

**Theuderichus.** Theude-rych. Populis pollens. Sic scribunt Græci Θεωδερικ. Latinis Theodericus, Theoderichus, Thiodericus, Theudericus. Ex quo factum Theodoris apud Sidonium, in voc. Al. his modis, Theoterih, Theotirih, Thiotirih, Thiotirih, Thiorich, Tieterich, Tieterih, Tehtrich. Contractè Theudo, sive Theodo, ut apud Cassiodorum. Et sic

Tom. I.

**A** Gregorio Turonensi dicitur Theudericus primus Wisigothorum Rex.

**Theudichusa.** Theud-chusa. Populos eligens.

**Theudigifilus.** Theud-gifil. Populorum comes, aliàs Th. odigifilus, & corruptè Theudifilus.

**Theudigottha.** Theudi-gottha. Fæm. populo bona. Scribitur & Theudicoda, g in c mutato, ut sape in eadem boni vo. e in voc. Al.

**Theudis.** Thiodis. Theudisch. popularis.

**Thurus.** ferox.

**Torifin.** Thorifin. Thorifendus. Thori-sind. Ferox sensu, id enim olim vox Thor significabat, quod nunc pro stolidè sumitur.

**Torismund.** Thorismund. Turismundus. Thorimund. Ferox ore.

**B** **Torimodus.** Thurismodus. Turismodus. Thorif-mod. Ferox animo.

**Todalcus.** item quod Theudas.

**Toto.** contractum ex Totilas. Variè scribitur in voc. Al. Tutto, Tuto, Tuato, Tuoto, Todo.

**Totilas.** in voc. Al. Totila. Toutilo. Tot-las. morte iber. A banafus.

**Trafamundus.** Trafemundus. Trost-mund. consolans os. Drafamunt in voc. Al. & Thra-famunt, contractè Thrufo. Thrufo ibidem.

**Triarius.** Tri-har. Trium dominus.

**Tuica.** interpret, Alibi Ifulca.

**Turicus.** Turic. durabilis.

**Tzazo.** vide Taso.

**C** **Walamer.** Scribendum Germanicè, Wal-ah-mer. bene æstimatus. Princeps, ut Walach, in voc. Nam Walemir est Princeps externus, sive falsus.

**Wachilapus.** Wachi-lap, via cursor.

**Wacho.** idem contractè.

**Vaaces.** Vacis. Græcis Ουαακς. Waack-hais. Excubitoribus imperans. Latini vetustiores W. Germanicum per V exprimunt: ut Vahalís, Waal: post riores notam propriam fecere, Wahal, Winidæ.

**Vacimus.** Græcis Ουακμ. Waak-him. Excubans domi.

**Vaccarus.** Græcis Ουακαρος Waker. Vigil. in voc. Wachar.

**D** **Waladamarca.** Wal-da-marca, bene faciens territorio.

**Valdarus.** Græcis Ουαλδαρ. aliis, Waltari, vulgo Walterus. Wald-har. Nemoris dominus, in voc. Al. Wald-here. Waldheri. Contractè Waldo.

**Waleramus.** corruptè alibi, Valeravaris, alibi Valeranus Waleram. Bene celebratus.

**Walderada.** Fæm. Wal-rade. bene consulens, in voc. Al. Walerat, & soni mitioris causa Waldrada.

**Wallia.** Wal-lia. bene patiens. Scribitur & Val-lia.

**Wamba.** Ventrosus.

**Wandali.** Vulgo Vandali Græcè Βανδαλοι, Procopio Zonaræ Ουαλδαλοι Obambulatores. Cassiodoro Wandalii.

**E** **Wandalarius.** Wandal-hari. Wandalorum dominus. Alibi corruptè Wandalaricus.

**Warnecautius.** in voc. Al. Warnegaufus. Warnegaut. Custos auri. Unde, & Gaufoaldus, & Gaufovinus. In voc. Al.

**Warnefridus.** Warne-frid. Custos pacis.

**Varus.** Waar. Verax.

**Wectari.** Wect-hari. Vigiliæ dominus. Wacta aliàs, Wach-ta in Capitulari, Ofrido, & alibi.

**Vedacus.** Ve-dack. p. cuniam tegens. Vee olim pecus, postea res omnis mobilis, ut Latinis pecus. Feh. Saxonibus, & Fia.

Bbb Ver-

- Veraulfs** . Vera-ulf . Longè auxiliator . Alii scriberent Fern-ulfus . ut Ferd-nand . ita dialectis differunt .
- Widin** . Wyd-win . Latè victor . Ex eadem origine . Wignant . Latè nominatus . in voc. Al. Et Withram , latè celebrer .
- Widigola** , Wyd-gelant . Latè possessor . Alibi Widacula . in voc. Al. Wialand . Wielant . Wiolant .
- Widimer** . Widemer . Latè Princeps .
- Widericus** . Witorichus . Wyd-rych . Latè pollens . Alibi Vedericus corruptius scribitur .
- Widulf** . Witulf . Wid-ulf . Latè auxiliator . Sic habet Ursingensis , ex Fornande , ubi nunc ma è Wuldulf . in voc. Al. Witolf .
- Wigilanda** . Fœm . in vocabulario Alem . Wiclind .
- Wiclinde** . Mollis , ac lenis . Molliti , Kervikheti , in dictionario .
- Viliaris** . Οὐλίαιος Wil-gare . Volens promptè . in voc. Al. Wol-ger .
- Vilas** . Græcè Οὐίλας Wil-las . voluntatis expers .
- Winberta** . Fœm . Wun-breht : Partu copiosa Bert pro Breht . sæpe in nominibus . ut Albreht , Albert . Apparet in voc. Al. Wunen- parere .
- Wintharius** in voc. Al. Wintheri . Winthiri .
- Wint-hari** . Venedorum dominus .
- Wisandus** . Wyf-hand . Sapiens manu .
- Wisegarda** . Wise-garda . Sipientia collectio . Sic Boom-gaerd arborum collectio .
- Wisimar** . Wyfe-maar . Sipientiâ celebratus . Alibi corruptius Wisumar .
- Wisigotthi** . Wisigotthi vulgo . Vesegothe Fornandi . Wist-Gotten . occidentales Gothi . Servat nomen Suedici regni pars . Concisè Vifi apud Sidonium .
- Wittichis** . Vulgo , Vitigis . Græcis Οὐίττιχος .
- Wit-gis** . Sapiens , & fortis . Sic Witichind . Sapiens puer . Wit-rad . in vocab. Al. Sapiens consilium ; nam t , & s in hac voce , ut in multis aliis , idem valent . Sic weten scire ; wys , is qui scit .
- Wittericus** . Witte-ryc . Sipientiâ pollens . Alibi corruptius scribitur . Vitericus . Apud Ammianum Videricus .
- Witiza** . Wit-za . Sapiens in metus . Izca , metuere . unde multa nomina .
- Ulfarii** . Welf-hari . Luporum dominus .
- Ulias** , Οὐλίαιος idem quod Wallia : sed corruptius elatum .
- Uliþhus** . Οὐλίφω Welf . Lupus . Nomen Germanis frequens , ut alia à feris . Est & in vocabulario Alemannico .
- Uligifalus** , Οὐλιγισαλ Wod-gifal . bene comitatus .
- Ulitheus** , Οὐλίθε Wel-ithe . bene familiaris .
- Unilas** , vide Humilas .
- Unilt** . Hun-ild . In centuriis eximius . Hild , & Ild , virum eximium , Hilde feminam eximiam significat . Vide supra ex eadem origine Unolf . Unpert , in vocab. Aleman .
- Wodan** . Sic rectius scribitur , quàm Guodan , quod vide ,
- Urajas** . Οὐράϊας War-jaag . belli questor .
- Ufdrilas** . Οὐφδρίλας Waïre-las , ex aqua liberatus , d. interjectum mitigando sono , ut in Waldrada .
- Uthericus** . Gleba pollens . Uther , & Ether , pinguis gleba .
- Wulfilas** . Wulfi-las , à lupo liberatus . Scribitur , & Gulfilas . W. in G. mutato , quod frequens Italis , & Gallis .
- Zaban** . Zab-an . Lorica indutus . Glos. Zaba Lorica . Scribitur , & Zava in legibus . Exstat , & apud Leonem , & Vibician .
- Zaman** . Zaam-man . in agmine vir . Papias Zavas interpretatur Rutas , Rotten . Legendum Zamas , pro quo in lege Langobardica videtur corruptè Lanas , idest , adnotationes .
- Zangrulf** . Zangr-ulf . Infirmi auxiliator .
- Zotto** . Suvvis nunc stultum sic vocant , mutata in pejus significatione , ut in multis .
- Zuchilo** . Zuch-heilo , querens salutem . Inde verbum Zuch-heilen : corruptè , Zuckelen .

EXCERPTA  
EX  
AGATHIÆ  
HISTORIA  
HUGONE GROTI  
INTERPRETE.

Tom. I.

Bbbz

## LECTORI MONITUM.

**C**rollarii loco opportunum duximus, utpote lectori minimè ingratum, adungere ad Procopii historiam, cum glossarium Gothicum, Vandalicum, & Langobardicum, tum excerpta ex Agathia ad rem Gothicam pertinentia, quae Hugo Grotius suae Gothorum historiae inseruit. Etsi enim Vir Doctiss. Muratorius noster in praefatione Procopii professus se pauca tantummodo à Grecis mutuaturum, ablegare à Collectione sua auctorem hunc non immeritò judicaverit, quod ferè semper illius historia in rebus, gentibusque longè à nobis distitis versetur; attamen, cum ea quae hic damus ex Agathia, non modò Procopii historiae complementum esse videantur, (eo enim loco suam orditur ille, quo deserat iste) verùm ad res Italicas illustrandas maximè conducant; ideo è re nostra duximus aëtorum seriem continuare sequuti vestigia Grotii, qui resecatis omnibus ad historiam Gothorum minimè pertinentibus, haec è greco in latinum transtulit, ediditque. Qualis autem Scriptor fuerit Agathias satè enarravit Bonaventura Vulcanius in sua editione in Byzantinam illata, in qua haec habet. Nunc verò Agathiam historicum optimum, qui Justiniani Imp. res gestas post Procopium Cæsariensem est persequutus, græcè antehac nunquam typis editum in lucem emitto; Agathiam, inquam, virum suæ ætatis doctissimum, quique unus illam *ἱστορίαν*, hoc est Poëticen cum Oratoria ita conjunxit, ut dubium sit in utra magis excelluerit. In utraq; certè non dubiam de omnibus sui ævi Scriptoribus victoriam reportavit. Eius editione plurimum, & Historiæ, & Græcæ linguæ incrementi, ornamentique est accessurum. Cum enim varia, gravissimaque bella adversus populosissimas, potentissimasque nationes, Francos scilicet, Gothos, Vandalos, Hunnos, & Persas gesta describat, tum verò de eorum moribus, atque institutis, ac præcipuè de Persicorum Regum genealogia, ac politia multa commemorat scitu dignissima, quæ apud alios Scriptores nusquam reperiantur. Stilus ipse planè est floridus, atque amœnus, multis sententiarum luminibus illustratus. Verbis utitur selectissimis, & frequenter à communi usu, ac significatione remotis; adeo ut Suidas diligens Glossographus potissimam Lexici tui partem ex hujus scriptis concianarit. Patriam Smyrnesem fuisse, ac professione Scholasticum, (sive Advocatum) tradit maxè nominatus Suidas, qui haec de illo profertur. Scripsit historiam post Procopium Cæsariensem Res Belisarii tempore gestas. Item res in Italia, & Africa gestas. Hoc est ea, quæ Narses in Italia, & in Lazico, & Byzantino agro gessit. Hic etiam alios libros, partim ligata, partim soluta oratione composuit, ut & ea, quæ Daphnica, sive Laurea vocantur, & circulum novorum epigrammatum, quæ ipse ex Poëtis suo tempore viventibus collegit. Floruit autem eodem tempore cum Paulo Silentario, & Macedonio Consule, & Triboniano Justiniani Imperatoris tempore. *Balthassar Bonifacius de Rom. hist. Scriptoribus non spurandâ conjecturâ contendit Ethnicum religione fuisse, asserens tamen diversæ factionis homines non ideo palam insectari, aut mordere.*

EXCERPTA  
EX  
AGATHIÆ  
HISTORIA  
A FINE PROCOPII  
AD GOTHOS PERTINENTIA  
HUGONE GROTIO  
INTERPRETE.  
EX LIBRO PRIMO.

**P**ostquam Teias Frigidernæ filius, post Totilam factus Gothorum Rex, totius gentis vires in bellum, præliumque adversus Narsetem, & Romanos tulerat, victusque inter pugnandum interierat ipse; Gothorum superstites, instantium perpetuò Romanorum fatigati incurfibus, præterea deprehensi in locis aquâ carentibus, pepigere cum Narsete, ut suas sibi terras habitare tutum esset, Romano Imperatori parituris in posterum. His peractis credebatur omnibus finem accepisse per Italiam bellum, cum ejus initia tantum spectata essent hætenus. Ego sic existimo, nunquam desitura mala hujusmodi, quandiu erit humanum genus, quando jam ab antiquo se in vitam humanam induerunt, ita ut plena bellorum, certaminumque sint carmina, sint annales, nihilque inscriptorum monumentis occurrat, crebrius. Causam non arbitror esse in Syderum cursu, constitutisque fatalibus, & incredibili necessitate; quippe si vincit ubique fati vis, perit ab hominibus libera voluntatis electio, tum verò monita omnia, artes, disciplinæ in irritum cadunt: evanescunt spes eorum, qui vitam honestissimam egerunt. Sed neque fas rear cædes mutuas, & vulnera Deo adscribere. Naturam quippe illam optimam, ac medicam malorum bellis, ac sanguine delectari neque dixerim, ego, neque dicenti alteri assentiar. Sponte sua ad injustitiam, & habendi cupiditatem inclinati hominum animi hos tumultus, has pugnas cient. Hinc non singulorum tantum mortes, sed totarum gentium interneciones, & mille malorum facies. Gothi ergo post illa conventa diversi iverant, quibus citra Padum sedes fuerant, in Thusciam, Liguriamque, aut aliò quò velent. atque ubi vivere assueverant: cæteri in castella, oppidaque circa Veneriam, quibus se multò ante tenere erant soliti. Hic cum essent, expectabatur ut promissa rebus implerent, suisque contenti, defugerent pericula, atque à tot calamitatibus respirarent. At illi exiguo in-

**A**tervallo temporis res novas, & bellum aliud moliantur, ac per se Romanis armis semet impares rati, ad Francos se vertunt. Id in præsens optimum factu, rebusque utilissimum visum est, petito à finitionis auxilio bellum reintegrare. Sunt enim vicini Italiæ Franci, iidem, qui Germani olim dicebantur; quippe Rhenum utrinque accolunt, & olim quidem tenent transrhenana, Gallias non ab initio, sed post addita possessione, in quibus, & Massiliam Ionum coloniam. Hanc olim Phocæenses Medorum vi ex Asia pulsi eò deduxere, quo tempore Persis Darius Hystaspis filius imperabat: paulatim è Græca facta est barbara, veterique republica amissa, legibus utitur dominantium, ne sic quidem à conditorum suorum gloria multum degenerans. Non enim feri sunt Franci, ut multi Barbarorum, sed institutis, legibusque, ut plurimum, Romanis vivunt, pari nuptiarum, pari contractuum cura, neque Dei cultu discrepantes. Christiani enim omnes sunt rectissimarum sententiarum: habent in oppidis Magistratus, habent Sacerdotes, & communes nobiscum festos dies, & ut inter Barbaros, insigni mihi videntur modestia, atque humanitate: vix ut quicquam eos à nobis discriminet, præter habitum barbaricum, patriumque sermonem. Mirari sanè subit, tum alia eorum bona, tum justitiæ inter se, concordiaque tutelam. Nam & antehac, & mea ætate in tres, pluresve divisi Reges nunquam in bellum exarserunt, nec patriam scdarunt civili sanguine. Atqui ubi jus Imperii controversum, & æqualis partium potentia, inflari solent, & crudescere animi, attollere se honorum, locique principis appetitus, & quæ aliæ affectiones seditionum, ac tumultuum sunt gravida: Apud ipsos tamen, scissos quantumvis sæpe, ut dixi, imperiis, nihil tale: sed & si quod inter Reges dissidium intervenerit, armantur quidem omnes, velut Marte usuri arbitro, inque campum procedunt: sed ubi invicem se conspexere populi, desiden-



te æstu ad pacis amorem redeunt, jubentque Reges quæ ambigua habent jure potius disceptare, aut si id abnuant, ipsos inter se singulari certamine experiri, quod æquum non sit. neque patriis ipsorum moribus congruens ob privatas ipsorum controversias rempublicam labelactari, forte & everti. Subito igitur dissolvunt acies, deponunt arma, pax iterum, & tranquillitas, & sine custode commeatus, atque colloquia, longèque illa quæ timebantur. Tanta subjectis æqui, patriæque reverentia: tanta imperantibus bonitas, & in suos obsequium. Talibus se moribus jamdudum in imperio valido sustentant, legibus semper iisdem, damni adeo expertes, ut pridem possessis multa adjunxerint. Nimirum justitia, & famæ respectus, quibus institutione insita sunt, statum præstant beatum, ac durabilem, hostibusque minimè obnoxium. Hunc in modum Franci vivunt optimè, sibique, & finitimis imperitant, regno à patre semper ad filium transeunte. Hoc ipso tempore, cum Gothi ad eos legationem mitterent, tribus sub Regibus erant. Haud abs re arbitror, quando huc ventum est, re altius repetita, regium genus, & rerum cohærentium summam ob oculos ponere, donec ad eos, qui tum regnabant, perducta ferre, cœpta persequar. Fratres fuere Childiberrus, Loharius, Theudericus, Chlothomerus. Hi, patre Chlodoveo mortuo, quatuor partibus, gentium, urbiumque numero quàm maximè æqualibus, Imperium inter se diviserunt. Non multò post Chlothomerus, dum in Burgundiones bellat (gens est Gothica, manu prompta, bellisque incluta) jaculo in pectus adacto interiit. Collapso eo Burgundiones ut capillum videre solutum, inque terga demissum, agnovere hoc indicio occisum à se hostium Regem. Mos enim est Francorum Regibus tonderi nunquam, sed à pueris comam alere, quæ pulchrè impendet humeris, etiam frontis crinibus dividuis, & in utramque se spargentibus partem: nec est, ut illa Turcorum, & Avarorum, horrida, impexa, squalens, inque nodum indecorè collecta, sed variis medicaminibus purgari, ac pectine curari solet, idque apud illos regiæ gentis insigne, decusque est, cum privati in orbem tonderi soleant, neque promittere capillum sinantur. Chlothomericaput abscissum secutis ipsum cum (*Burgundiones*) ostentarent. trepidationem eis injecere tantam, ut spem abjicerent Franci, frangerenturque animis velut nunquam arma resumpturi. Victores, quibus volebant legibus, bello finem imposuerunt. Francicus exercitus pro magno habuit vitam domum reportare. Chlothomero mortuo sine sobole, fratres, ejus parte aucti sunt. Neque superstes diu Theudericus; moribus eum abstulit; ad filium Theudebertum tum bona alia, tum regni honos pervenit. Is ut possessionem paterni imperii nactus est, Alemannos devicit, aliosque in vicinia populos, audax, inquietus, periculorum, etiam ubi necesse non erat, appetens. Huic Theudeberto, postquam Romanis in Totilam bellum exarserat, mens incidit, dum Narsetem, ejusque copias Italia, & arma hostilia detinent, collecto quod militis robustissimum, fortissimumque habebat, invadere Thraciam, perdomitisque omnibus, quæ in medio erant in ipsam urbem regnatricem Byzantium transferre bellum: tantoque id studio, & tam ingenti paratu moliebatur, ut ad Gepidas quoque, & Langobardos, aliasque in proximo gentes mitteret Legatos, qui eos ad belli hujus societa-

A rem invitarent, minimè tolerandum ratus, quod Justinianus Francicum se, Alemannicum, Gepidicum, Langobardicum scriberet, aliarumque etiam gentium titulis se jactaret, quasi earum omnium debellator, ac dominus. Neque id indignabatur modò ipse, sed & alios ut dedecoris participes irritabat. Mea quidem hæc sententia est, etiam si ingressus esset destinatum iter, nihil ea temeritate profecturum, sed perituum fuisse, ubi in Romanos exercitus sive in Illyrico, sive in Thracia incidisset. Attamen, quod rem tantam cogitaverit, concupiveritque, nihilque ob id reliquerit intentatum, satis argumenti est, unde ingenium noris hominis, excitarum, ferox, & quæ ad insaniam accederent fortitudini ducens; quod ni vitæ exitus conatibus intervenisset, credo, jamjam suscepturus erat expeditionem. Sed fortè venatum progresso taurus se obtulit magnus, editis cornibus, non ex hoc mansueto genere, quod rustico in usu est, sed montano, atque Sylvestri, & cornibus in adversantes exitum ferente, bubulos id animal vocant, quales multi illam terram depascuntur. Umbrosa enim nemora, & montes horridi, regioque frigida circum, quibus omnibus fera illa delectatur. Taurum illum ex Sylvæ latebris exsiliem, venientemque in se ut vidit Theudebertus, fixit vestigium, velut hastâ subiturus; at ille dum rapido cursu se jactat, cum jam propinquus esset, in arborem haud nimis magnam, fronte impingitur, vi tanta ut arbor & dissili-  
C ret, & in latus utrunque procumberet. Fortè ex defractis ramis unus maximorum ruinae vehementia resultans caput Theudeberti verberat. Ille ictus mortem daturo vulnere, ac dolore insuperabili illico supinus cadit, ægrèque à suis domum reportatus eodem die vivendi fecit finem. Successor ei fit filius Theudibaldus, quem, puerum quamvis valde, agentemque sub custode, ad principatum lex patria vocabat. Quo tempore mortuus est Teias, & Gothorum res externi egebant auxilii, præerat Francis partim hic Theudibaldus, etiamnum adolescens, partim patrum ejus magni, ut Romano more sanguinis gradum eloquar, Childibertus nomine, & Chlotharius. Ad hos, quod habitarent à se longius, non recurrerunt Gothi, sed Theudibaldum publica adierunt legatione, non universi, sed qui trans Padum sedes habebant. Nam cæteri optabant quidem, & ipsi motus, & res novas, sed hærebant incerti futurorum, & fortunæ metuentes instantiam, suspensa tenebant inque accipiti consilia, quid aliis ageretur intenti, & percunctabundi, cæterum præda futuri victoris. Legati aliorum, ut in Regis, procerumque Francorum conspectum admissi sunt, precabuntur eos, ne Gothos calcari à Romanis pro nihilo ducerent, sed potius focii certaminis servarent gentem, & viciniam, & amicam, & abque  
E eo sit, propediem perituram. Nec omittebant, debere Francos, etiam si sibi solis consulere vellent, non pati in majus augescere vim Romanam, sed omni modo incrementa suspectæ potentia prohibere. Si namque, ajebant Legati, nomen Gothicum exciderint, jam mox aderunt in vos vetera bella instauraturi. Neque cupiditati deerit quam obtendant juris species. Marios quippe, & Camillos, & Cæsarium plurimos memorabunt, qui in Germanos bellaverint, & trans etiam Rhenum sita tenuerint, & ob hæc videri volent non vim inferre, sed justis armis alieni nihil, verum majoribus pos-

possessa reperere. Nam non dissimili in nos usi criminatione, tanquam Princeps quondam noster, & huc immigrandi auctor Theuderichus per injuriam Italiæ se ingessisset, res nobis eripere, gentis partem maximam extinxerunt, virorum quondam inter nos fortuna eminentium conjuges, liberosque in crudele servitium abstraxerunt; cum tamen Theuderichus non ipsis nolentibus, sed Zenonis quondam Imperatoris concessu venisset in Italiam, neque eam Romanis abstulisset, qui pridem eam amiserant, sed depulso Odoacro in vasore peregrino belli jure quæsiuisset quæcunque ille possederat. At contra Romani, postquam vires ipsis suæ placuere, nihil pro æquo, & bono fecerunt. Sed Theudato primum iratos se simulant, Amalafunthæ scilicet causâ (id enim belli initium, ac prætextus fuit) ex eo non desinunt per vim cuncta rapere. Et tamen hi sunt, qui solos se sapere, solos Dei metu tangi, solos ad justitiæ normam cuncta dirigere jactitant. Ne igitur aliquando, cum eadem patiemi, serò vos inertiae poeniteat, anteveniendi sunt hostes, neque prætermittenda vobis præsens occasio, quo minus parem rebus agendis mittatis exercitum, & è vobis gnarum belli Ducem, qui prudenter, ac fortiter adversus Romanos rem gerens, illos quidem Italia quamprimum deturbet, nos autem in ejus possessionem restituat. Hæc si facitis, primum Gothos ingenti beneficio obligabitis, salutis auctores, depulsores calamitatum; tum verò vestra in tuto locabitur, longè vestris à finibus remoto hoste: pecuniæ præterea vobis affluent, partim è præda Romana, partim quas non ingrati nos dabimus. Hæc elocutis Legatis Theudibaldus, ut qui adolescens esset segnis, & imbellis, invalido etiam per morbos frequentes corpore, non assentiebatur petitis, neque existimabat aliena mala suum in periculum vertenda. Sed Leutharis, & Butilinus, quamquam Rege suo non probante, Gothorum societatem induerunt. Fratres hi erant gentes Alemanni, sed apud Francos eximie honorati, quippe & suæ nationis Duces pridem facti. Theudberto volente. Alemanni, si Asinio Quadrato fides, viro Italo, & Germanicarum rerum exacto Scriptori, conveniunt variis è nationibus collecti, id ipsum apud eos significante vocabulo. Hos quondam Theuderichus Gothorum Rex, cum omnem Italiam teneret, in obsequio habuerat sub tributis lege. Eo vita functo, cum jam Justinianum inter, maximum Imperatorem, & Gothos bellum exarsisset, Gothi Francorum captantes gratiam, ut quorum amicitiam summè expeterent, tum alia loca deseruere, tum etiam Alemannis abstiterunt, contrahendas enim undique suas censebant copias, & ob id, qui subjectorum oneri magis quam usui erant, habendos derelicti, utpote cum ipsis jam non de longinquis imperiis, & gloria, sed de Italia ipsa, deque vitando ultimo exitio certamen esset. Futuri itaque incerta facto voluntario prævenientes de necessitate fecere prudentiam. Hunc in modum à Gothis desertam gentem Alemannorum sibi subdidit Theudbertus, coque, ita ut narravi mortuo ad filium ejus cum cæteris populis hi quoque pervenerunt. Habent privatim & propria instituta: in publicum Francico Imperio, ac moribus gubernantur: circa divina discrepant: arborum illis cultus, & annuum, colliumque, & vallium: hæc numina placant equis, aliisque animalibus, quæ defectis cervicibus sacrant: Verùm perpetua cum

A Francis consuetudo, sensusque beneficiorum, prudentiores emollit, trahitque in rectiora, & puto paulatim universos evincet. Insanum enim illud & à ratione abhorrens opinionis, etiam ipsis sectantibus, ni stulti plane sint, in aperto est, ut arbitror, utque deprehensu ita extinctu faciliè. Misericordiâ magis, ac veniâ quam irâ eos prosequi par est qui à vero sunt devii. Non enim volentes errant, labunturque, sed cum id quod bonum est expetant, judicio decepti instant semel creditis, qualiacunque ea sunt, pertinaciter. At immanitatem sacrificiorum, nisi miseria potius dicenda est, nescio an ulla ratio excusaverit, sive per illa luci coluntur, ut apud Barbaros, sive alii qui Dii putantur, ut Græcorum habent cæremoniæ. Ego nullam naturam esse existimo, cui voluptati sint foedata sanguine altaria, & animantium laniatione. Quod si qua tamen est, cui ista sint cordi, non ea mitis, ac benigna est aliqua, sed fera, ac rabida, qualem pavorem Poëtæ fingunt & Metum, & Bellonam, & Malam Fortunam, & Discordiam, quam indomitam appellant. Adde his si placet quem Persæ Ariamanium dicunt, & è terrenis spectris si quæ sunt malefica, atque sanguinaria; quod si quis hæc putet non convenire promisso, sed supervacua esse, & à destinato aliena. at mihi dulce est quæcunque didici proferre in medium, & quæ honesta sunt ornare laudibus, quæ non talia palam traducere, & quam sint damnosa demonstrare. Hanc enim partem, quæ maxime vitæ est utilis, ni habeat historia, sed nuda sit & judicationis expertis rerum narratio. apud multos certè non pluris videbitur, nisi durum hoc dicere est, quàm fabulæ quibus mulieres laborem lanificii solantur. Sed de his cuique ut volet sentire arbitrarium esto: ego unde me receperam revertor. Leutharis, & Butilinus, ut primum impetum ceperant bellandi in Romanos, in magnas spes erecti ambo erant, minimeque contenti præsentis fortuna. Narseti duci putabant non satis animi fore ad vim ipsorum expectandam: suam illico fore Italiam omnem, accessuram deinde Siciliam. Negabant satis mirari se posse, quod Gothi ita expavescerent homunculum, cubilium custodem, umbratili vitæ, mollitiæque assuetum. cui virile quicquam nec natura permitteret. Ita sibi placentes, ac gloriabundi ingens conciverant virorum fortium agmen ex Alemannis, Francisque, ad quinque & septuaginta hominum millia, impellebantque bellum, velut jam mox Italiam, Siciliamque rapturi. Narsetes, & si non omnia exactè noverat, curâ providus, omnesque hostium conatus anteire properus, statim Thuscis oppida, quæ Gothis etiam tunc possidebantur, vi perdomare statuit. Neque enim ille aut victoria supra modum tumens insolentiæ se dabat, nec, quod eventurum prope cuius alii fuerat, ex laboribus in otium, ac delicias revolvebatur, sed ut quidque cogitaverat exsequens movebat exercitum, ut nunc Cumas versus. Est id oppidum Italiæ firmissimum, & perdifficile expugnatum: situm est in arduo, & vix aditum admittente colle, unde in Tyrrhenum mare despectus est: quippe ex ipso litore collis editur, itaut pedi ejus adstrepant illisi, fractique fluctus. Supra sunt mœnia turribus, & propugnaculis egregiè defensa. Totilâ, Teiæque regnantibus, quicquid raritate spectabile aut pretio earum habebant, aut ipsi, aut Gothi, id in hoc loco ut omnium tutissimo abdididerant. Gnarum id Narseti, eoque magis flagrabat

grabat & oppidum, & pecunias capere, tum ne belli sedem haberent Gothi unde Italiam infestarent, tum ut plenâ ipse, absolūtâque victoriâ potiretur. Erat in oppido Aligernus fratrum Teiæ, qui Gothis imperaverat, natu minimus, cum exercitu quantus potuerat colligi. à pace alienus animo, quanquam & bello cecidisse Teiam, & Gothorum res labefactas. dubilesque certò cognoverat. Ille verò nihil ob hæc fractus, neque ad tantos fortunæ ictus pavescens (tantum in loco victusque copia fiducia erat) ferociebat ultro, jactabatque sese, ut facile vim omnem depulsurus. Narses, dato signo, admovet exercitum, cujus milites magno cum labore in collem enisi, ac propinqui jam oppido, jaculis petunt eos qui in propugnaculis apparebant. Sonabant arcus ultro citroque volantibus sagittis, excutiebantur in sublimi fundæ, machinamenta, quæcunque oppugnandis urbibus reperta, movebantur. Neque segnius Aligerni milites conglobati in mediâ inter turres spatia repugnare jaculis, ac missilibus aliis, ingentia saxa manibus demittere, caudicesque, & secures, & quicquid usui proximum, nec machinis abstinere, aut si quid aliud avertendo periculo. Ipsius Aligerni manu jacta tela à cæteris facile Romani internoscebant: ingenti enim stridore, ac velocitate ferebantur, itaut si quem lapidem, aut durum quid aliud inciderent, id ictus violentia dissiliret. Palladium fortè (non vulgari erat is apud Narsetem loco, sed tunc Romano propriè agmini præerat, locumque inter cohortium Præfectos præcipuum pridem obtinebat) conspicatus Aligernus ferreâ indutum loricâ, magnoque spiritu in eum se muris, supernè in eum sagittam mittit, hominemque per scutum, per loricam transfadigit; tantum illi supra alios erat robur, & arcu torquendo validæ manus; multa talia jaculantium certamina posteris etiam diebus fuerunt, neutriusque res ex voto procedebat. Sed & Romanos pudebat re infecta discedere, & Gothi satis ostendebant non esse sibi in animo cedere obsidentibus. Narses, dux facti, & dolebat, & indignabatur ad unum oppidum, idque modicum temporis plurimum perire. Diu ambiguo, & varianti sententias tandem hæc oppugnandi ratio placuit; in eo flexu collis qui orienti obvertitur, spelunca est tecta undique, & valde cava. itaut & penetralia habeat nativa & alvum lato hiatu. Hic Sibyllam Italicam vixisse ajunt, & Apolline afflatam ventura prædixisse sciscitantibus. Eandem Æneæ Anchisæ filio, cum ad ipsam venisset, vaticinatam quæ postea evenerunt. Huic speluncæ pars quædam incumbebat mœnium, quod Narses observatum pro se esse censuit: immisissimisque continuo in cavum speluncæ viris, qui instrumenta saxi incidendis, murisque fodiendis ferrent, sensim abrasit. pertuditque convexum specus, cui munimenta innitebantur. Et eo quidem usque cavando, atque ipsum diruendo ædificii solum pervenit, ut jam fundamenta instructi operis apparerent. Tum verò tigna conjunctim erecta substituit quæ muri onus sustinerent, ne eorum compages brevi dissoluta ruinam faceret, & quid ageretur Gothi persentiscerent, qui cæteroqui accurrissent statim, curaque labe diligentem in posterum custodiam adhibuissent loco. Quare ad rem celandam, avertendumque cæsura fragorem, tunc cum maximè Romanus exercitus in summa muri impetum faciebat, non sine vociferatione, armorumque concussu, ut major solito sonus edere-

A tur, plenaque tumultus esset oppugnatio: cum verò jam murus, quousque spelunca se porrigebat, suffusus pendèret, lignis tantum illis in altum stantibus suffultus tum arentium foliorum strue, & quicquid flammam facile recipit, funditque subjecto, immisso igne subduxere se illico. Non multo post alente se incendio flagrarunt fulturæ, ut ferendo jam oneri non essent; ibi quicquid eis impendebat mœnium vi subita sidere, labique in vacuum. Turres etiam, & propugnacula abrupta ab iis quibus cohæserant in præceps fundebantur. Porta autem ejus regionis anxie quidem, ut propinquo hoste clausa tenebatur, servantibus clavem custodibus. Sed & hæc tota cum vectibus, repagulisque loco suo excussa in litus, marisque scopulos projicitur: dissiliere simul omnia quæ connexa fuerant, postes, projecta, limen superum, & qui solo infixi fuerant cardines. His peractis, facilis videbatur Romanis aditus in oppidum, tuncque hostis posse contemni. Sed ne sic quidem pro spe successus fuit. Fissuræ quippe, & abrupta tum in colle ipso, tum in citiore ejus ambitu in longum spatium extensa confragosam, transfirique difficilem adhuc reddebant humum. Narses tamen audacter assultat oppidum, velut ipso impetu capturus: verum à Gothis eò se conglobantibus, strenuèque sua tutantibus depellitur, nullo facto operæ pretio. Cum neque assidendo, neque incursum capi oppidum quiret, constituit non ultra ibi totum fatigare exercitum, sed Florentiam, Centumcellas inque alia Tusciæ oppida se contere, ut priusquam adveniret hostis res ibi constitueret. Jam enim audierat cis Padum constitisse Leutharim, & Butilinum cum Francicis. Alemannicisque copiis. Quare maximam illuc exercitus partem trahens, properat. Cum non multis ante diebus morbo interiisset Philimuth Dux Herulorum, qui in eo erant exercitu, propriumque eis ducem dari mos exigeret, popularem eorum Phulcarim Phanthei sorore genitum in eum locum promovet, eique mandat, ut cum Joanne Vitaliani, & Valeriano, Artabane, aliisque Ducibus, & cohortium Præfectis, ac parte exercitus majore, ac potiore Appennini juga circumeat, quæ Tusciam inter, Æmiliamque se attollunt, donec ad Padum perveniat: ibi metatus castra firmissimis locorum antecaptis obstet hostibus, iterque impediatur; quòd si penitus effectum dare posset, gratias agendas Fortunæ: sin id nequirent, superante hostium multitudine, at retardaret hostium iter, neque securos eis permitteret processum, sed terrorem quantum posset incutiendo retentaret eos quàm longissimè, donec ipse Narses destinata ordinasset. Et illi quidem quòd jussi ibant, sed & ad Cumas Narses non modicam reliquerat manum, quæ moram juxta trahens, hostem teneret inclusum, & longa obsidione, si aliter non daretur, subigeret oppidum. Illi vallo cinxere Cumas, exitusque observare, ut si quis pabulatum exiret eum caperent, credebant enim per annum jam circumfessis absumptas res necessarias. Narses oppida, quò advenit, pleraque cepit facili negotio. Florentini obviam progressi fide accepta nihil sibi nocitum iri, se suaque omnia spontè tradiderunt. Tantundem fecere Centumcellani, Volaterrani, Alsenses, & Pisani: tam prosperis utebatur successibus, ut etiam in transitu cuncta subigeret. Soli Lucenses moram facere, dedicationemque abnuere, quanquam ante pacta-

cum

cum Narsete inierant, ut, ni intra tricesimum diem auxilia ipsis advenirent, tanta, ut non de muris, ac turribus, sed aperto Marte, ac prælio certare possent, tum oppidum continuo ei in manus traderent. Sperabant enim brevi Francos adfore, sibi que opitulaturos, atque ejus rei fiducia, quod dixi, pepigerant. Jam verbò cum dies conducta effluxisset, nec apparent suppetiæ, libebat illis nihilominus conveniæ spernere, atque exuere. Deceptum se Narsetes, ut par erat, graviter ferens oppugnationi se parat. Erant apud eum qui perdendos putabant obsides, ut suos lugens civitas perfidiæ poenas daret. At dux, ratione cuncta expendere solitus, nec iræ nimium concedere, eò sævitæ devenire noluit, ut infantes alienum ob crimen plecteret, sed astum hujusmodi excogitavit, produxit obsides in apertum revinctos post terga decussatis manibus, capitibus cernuis, eaque specie miserabiles ostendit popularibus, comminatus & interfecturum se continuo istos, ni civitas festinaret promissa implere. Ligna autem duobrevia cuique obsidum ab interscapulio ad cervicis nervos oppactæ erant, atque ita velata panniculis ut ab hostibus, longè præsertim distantibus, conspici nequirent; cum oppidani imperata non facerent, iussit omnes ex ordine decollari. Spiculatorum magna vi gladios incutiunt tanquam cervicibus abscisuri, icu in ligna illis nihil pejus passi obsides ita ut iussu erant proni cadebant, ac spontè palpitantes, contrahentesque sese morientium imaginem præbebant, queis oppidani conspectis, cum ex magno satis intervallo non rem ipsam, sed speciem rei obductam cernebant, lamentari cœpere, ut in magno malo. Erant enim obsides illi non ex vulgo, sed nobilitate, fortunisque præcipui. Talibus orbatos cum se crederent Lucenses, ploratus undique & vociferationes mœstæ, longæque, præcipuè mulieres pectora plangentes, ruptis veftibus, in propugnacula procurabant, sive matres eorum qui periisse putabantur, sive filie, sive alio necessitudinis vinculo conjunctæ. Etiam Narsetem maledictis incessabant, superbum vocantes, & improbum, qui inhumanum, sanguinariumque ingenium ficta pietate, & Dei cultu incrustaret. Talia clamantibus, an non vos ipsi, inquit Narsetes, confanguineis vestris causa estis exitii, qui iis contemptis, atque proditis consilio pessimo jurisjurandi religionem, sanctimoniamque fœderum violastis? Sed si vel nunc agnoscere vultis id, quod expedit, & effecta dare, quæ pepigistis, nihil vobis perierit: reviviscant quippe obsides, & nec oppido vestro quicquam à nobis erit mali: sin recusatis, non hæc vobis stabit dolor: cavendum ne universi paria patiamini. Hæc ubi audierant Lucenses dolum esse putabant, quòd dixerat eos qui ceciderant in vitam redituros, & suberat certè dolus, sed non qua parte ipsi existimabant. Promptè igitur pollicentur, ac jurant etiam, se voluntari ipsius oppidum, suaque corpora permissuros, si vivos obsides videant. Nam quia per naturam fieri non posse credebant, ut mortui vitam reciperent, speciosum factu putabant, à se removere culpam, & causæ suæ æquitatem circumdare. Tum Narsetes confestim erectos iussit stare obsides, ita ut à popularibus suis aspicerentur incolumes, atque integri. Illi eos conspicati, tam incredibili spectaculo, ut par est, commoti obstupuerant, ne tum quidem omnibus placuit exequi pacta, sed fuere qui detrectarent. Nimirum cum suos

Tom. I.

salvos viderent, inque doloris, ac luctus locum spes successisset, vulgi more ad priora revolvebantur, vincente fas perfidia. Tanta cum esset Lucensium vecordia. Narsetes tamen, ut magni erat animi, obsides domum remisit, neque pretium libertatis ullum deposcens, neque per id ullas condiciones civitati extorquens. Mirantibus oppidanis, & qua de causa id faceret, dubitantibus, moris mei non est, inquit, inanibus verbis, & spe lubrica lactandum me præbere. Etiam absque his, nisi continuo deditio nem facitis, isti vos cogent, & gladios monstrabar. At qui dimissi fuerant, immixti popularibus per omnes circulos Narsetis laudes prædicabant, commemorantes, quàm comiter, benignèque ab eo fuissent excepti: Tum ut suavis, ut affabilis, ut æquitate animi celsitatem temperaret, singulorum auribus instillabant. Brevique hi sermones plus armis peregrissent, mulcendo plebem discordem, ac mutabilem, ita ut plerique inciperent ad res Romanas revertere. Dum hæc Narsetem obsidio adhuc detinet, missæ in Æmiliam Romanorum copiaribus adversis percellabantur, & ut fit, animis languebant. Nam ut primùm eò ventum erat, egerant cuncta consultò, atque dispositè. Si quem vicum, aut oppidum direpturi ibant, servabant ordines, neque longè inde se amovebant excursores, ipsi receptus non temerarii, aut dissoluti, sed compositi erant, locum suum servantibus queis mandatum aliorum terga tutari, ipso agmine quadrato incedente, suoque complexu prædam ambiente mediam, quò rectius custodiretur. Hoc modo cum primùm hostiles agros essent populati, paucis post diebus cuncta in pejus fluxere. Herulorum namque Dux Phulcaris, fortis sanè erat, & hostile nihil metuens, sed ferox idem, ac turbidus, & extra quàm ratio præciperet vehemens, ut qui boni Ducis indicium poneret, non benè struere, ac regere aciem, sed si ipse in pugna conspicuus, aliosque præcurrens, & ingenti ardore hosti se inrens manu pleraque perageret, hoc opere lætus, ac gloriabundus. Ac tunc fortè plus solito amens, Parmam excurrerat, quod eo tempore oppidum Franci tenebatur. Rectum fuerat mittere primùm exploratores, qui hostium consilia rimarentur: deinde ab his edoctum, iter facere ordinato agmine. At ille omne in audacia, atque inconsulto impetu præsidium reponens, incompositum Herulorum agmen, & qui è Romanis cohortibus aderant, cursim agit, nihil infestum suspicans. Sed admonitus ejus rei Butilinus in amphitheatro sub urbem sito, in quo auctoritati in id homines spectante populo depugnare cum bestiis solebant, dilectos suorum fortissimos, robustissimosque abscondit, prævalidisque insidiis eum in modum oppositis. tempus agendi opperitur. Postquam citra eos Phulcaris, Herulique penetraverant, dato signo erumpunt Franci, sparsimque, & negligenter euntibus insiliunt subiti, & quemque nacti, promiscuè occidunt, perculsos quippe superventu inopinato, ac circumventos, velut indagine. Pars maxima ubi tandem sensere quò malorum venissent, degeneres turpem salutem, quæsiere, tergis in hostem obverfis, effusâ fugâ, non virtutis, non longæ armorum tractationis quicquam memores. Ita dilapso exercitu suo Dux Phulcaris cum satellitibus suis restans, non & sibi fugiendum putavit, mortem præoptans honestam, quàm vitam cum dedecore cladi superstitem. Stetit igitur quàm tutissimo potuit

C c c

potuit



potuit loco, tergum fultus sepulcri monumento, multamque hostium stragem edens, modò in eos procurrebat, modò retrahebat, vultu semper in hostes obverso, cum fugam facile posset capere, idque eum comites sui orarent, & quomodo, inquit, perferre possem Narsetis linguam temeritatis mihi exprobratricem? Ergo maledicti, ut videtur, quàm ferri mentientior, mansit in loco, & pugnare perseveravit indefessus, donec multitudine obrutus, multis pectus telis transfixus, impressa præterea in caput securi, moribundus in scutum procubuit. Inde cæteri omnes passim cædebantur, quicumque cum eo sua voluntate, sive ab hostibus inclusi permanferant. Ita Phulcari, ex quo Dux suæ gentis factus est, non diu frui honore licuit, sed post fortunam prosperam brevem, ut ii qui in somniis læta conspiciunt, finem fecit imperii, vitæque multum hoc successu elati sunt, obfirmatique Francorum animi. Tum verb, & Gothi, qui Æmiliam, Liguriam, & contermina habitabant, cum antehac cum Romanis pacem, societatemque iniissent non veram, sed subdolam, metu eo adducti, quàm sua voluntate, hoc nuncio ad audendum erecti, apertè rumpunt fœdera, & Barbaris, conciliante simili vitæ genere, se adjungunt. At Romanorum copiar, quibus Joannes Vitaliani, ut dictum est ante, & Artabanes præerant, cumque his quicquid Herulorum agminis fuga servaverat, Faventiam contulerant sese. Ad Parmam enim hærendum sibi diutius non putabant, quòd non longè essent hostes, & tam inopinata felicitate exultantes non cum modo haberent fortunam, quippe & Gothorum oppida eis se pandebant, & capto castello bene firmo, jamjamque irruituri in illos, quos dixi, timebantur. Hanc ob causam duces quàm proximè Ravennam accedendum, atque sic vim hostium, quàm sua superiorem hoc tempore credebant, vitandam censuere. Narfes, hæc cum ipsi nunciata essent, indoluit, & Barbarorum fastu, & amisso Phulcare, viro non è multis, egregiè quippe forti, multisque victoriis inclito, & tanto, ut, si prudentia robori adfuisset, nunquam de eo gavisuri fuerint hostes. His de causis mœsto quidem, tristisque erat animo, non, ut alii solent, abjecto, pavidove, quin & exercitum suum, quem casu inopinato perculsum videbat, concione advocata alloquendum sibi censuit, ut sanato metu ad audendum eos revocaret. Erat enim Narfes inprimis mente validus, acer, solersque aptare se temporibus, & quanquam literis tinctus non erat, nec ad eloquentiam exercitus, compensabat hæc ingenii felicitate. nec consiliis exprimendis verba deerant, mirum in spadone, interque aulæ delicias educato. Corpus illi naturâ breve, curaturâ etiam gracile, sed fortior, & celsior quàm credi posset animus. Adeò ubicunque libertas generosa in pectore est, ne quis vir sit optimus, cætera non impediunt. Narfes itaque mediis suorum hæc cœpit dicere. Solitis hostem vincere, & res habere prosperas, si vel ad breve tempus acciderit, quod non putarant, defluit gaudium, spes hebetantur. Ego verb sapientum reor, non nimium inflari aspirante fortuna, sed cogitata rerum mutabilitate ad eam animum componere. Talibus læta quidem quæ prospera, at si quid secus ceciderit, haud nimius dolor. Vos ego intueor, milites, plus æquo mœstos: nec aliunde id vobis evenit, quàm quòd vincendi assuetudine supra modum elati, nihil vobis credidistis posse accidere ad-

A versi. Si hac opinione excussa rem qualis per se est spectetis, apparebit non tam gravis, & atrox quàm videtur. Si Phulcaris, Dux Barbarus, & more gentis præferox, cum tanta hostium multitudine acie inordinata congressus, malum invenit, quod expectari par erat, non ideo, & vos concidere animis, & destinata deferere oportet. Turpe enim sit, si cum Gothorum pauci, gentis exitio superstitibus, socios sibi parent, nobis labores novos; neque tantis fracti cladibus desperent; nos non aliò persuasi victos, non esse, quàm quòd non satis vicimus, tot priora decora prodamus animi alacritate abjecta, quin est quòd de casu hoc gaudeamus ultro; castigata quippe eò est nimia felicitas, detractaque nobis pars magna invidiæ, & velut novis auspiciis in pugnas denuo cum fiducia eundum. Nam si numero superbit hostis, nos eos, si sapimus, disciplinæ custodiâ facile superabimus, bellaturi præterea in externos, & ut credibile est rerum quibus vivitur inopes. Tum verbò receptum nobis, si opus sit, præbeant oppida, & castella, quæ illis defunt. Aderit nobis & Deus jure nostra repentibus, cum illi inhient alienis. Usque adeò ad timendum nobis nulla causa est, ut ad optimè sperandum nulla desit. Quare Lucenses istos ab obsidii malis respirare non patiamur, ac vestrum se unusquisque ad cuncta belli munia promptum exhibeto. Hoc sermone cum confirmasset exercitum Narfes, Lucam diligentius, quàm ante obsidet. Succensebat interim ducibus aliis, quòd, relicis locorum maximè opportunis, Faventiam se contulissent, quo factò rectè ipsi constituta corruperant. Namque copias illis attributas circum Parmam voluerat esse velut propugnaculi vice, ut hostem veterent procedere, ipse interim tempus ad Thuscæ res constituendas, quod satis esset, noctu, mox ad ipsos perveniret. Nunc contra evenerat, ut illis longè digressis, qui Narseti aderant primi ad hostium vim paterent: quod minimè tolerandum ratus, misit ad eosdem Duces hominem sibi familiarem, cui nomen Stephanus, patriâ Epidamnus Illyrica, qui exprobraret ipsis ignaviam, apertumque faceret teneri eos desertæ Reipublicæ, nisi ad imperata loca continuo redirent. Stephanus mandata executurus, assumptis equitibus ducentis, præstanti virtute, atque armis properat iter laboris, ac sollicitudinis plenum. Pars enim Francorum illos campos percurfabat, partim pabuli, partim prædæ ex agris raptandæ causâ, ob id noctu plerumque pergebant Romani, conglobati inter se, & vicibus terga servantes, ut, si opus esset, prælio invenirentur non imparati. Audire erat ulularus agrestium, & boùm qui abigebantur mugitus, & fragorem arborum quæ cædebantur. Tales inter strepitus ægrè Faventiam, & ad exercitus pervenere. Ducibus conspectis Stephanus, quid egistis, ait? ubi veteres gloriæ, ubi novarum victoriarum promissa? quomodo Lucam capiet, & cis Apenninum sita pacabit Narfes, si vos, non aliter quàm ex convento, transitum hosti datis, & quicquid ei lubet agere liberum facitis? Et ego quidem nihil inclementius dicam, sed non deerunt fortè qui ignaviam id vocent, contemptumque boni publici. Ni properatis Parmam redire, non desinet Narfes irasci vobis, & imputare si quid ultra mali evenerit. Simul & hoc videte, ne & Imperatorem sentiat implacatum. Satis intelligebant Duces Narsetis audire se verba, neque dicere pote-



poterant per injuriam se objurgari, excusationes tamen quasdam obtendebant facto, quasi coacti emigrare, quod in vicinis Parmæ locis alimenta non sufficerent militi, neque verò adfuisset Antiochus Magister militum, cui curæ talia, neque stipendia de more perfoluta essent. Stephanus Ravennam ut venit, illico inde Magistrum militum adduxit ad Duces, & difficultatibus omnibus remedia adferens, effecit ut ad Parmam reversi castra ibi figerent. His curatis ad Lucam se referens, optimo animo Narsetem esse jussit, & cum prudentiæ coeptis insistere, non enim ultra hostem obtitutum, cujus repressi impetus essent, Romanis copiis in locum veterem repositis. Narsetem nequiquam ferendum ratus Lucenses ob lentum obsidium tam diu resistere, audacter mœnibus propinquat. Admoventur machinæ, quas Græco vocabulo helepoles vocant, in muri coronam ignita tela mittuntur, lapides præterea, sagittæque in eos, qui intervalla turrium tuebantur: alicubi etiam laxari coeperat mœnium compages, & omnis malorum facies circumstare oppidum, qui obsides ante fuerant, diligentius jam res Romanas promovebant, & paulo minùs permoverant populares suos. Sed qui Francorum nomine custodiæ oppidi aderant, instigare plebem, & armis ut hostem pellerent, hortari assiduè. Igitur portis apertis subito in Romanos irruunt, hac audacia victoriam sperantes, reipsa parum hostibus, sibimet plurimum nocituri. Nam plerique ipsorum Lucensium, jam inclinato per deditiois suafores animo, pugnam averfabantur. Postquam multa conantibus nihil successerat, multis suorum amissis, turpem faciunt fugam, & mœnibus redditi arctius deinde premuntur, ut egredi ultra non liceret. Tum universi, non alia spe salutis reliqua, ad necessitatis imperium mutarunt sententiam, & consilia à tempore sumpserunt. Et cum fidem dedisset Narsetes, se ipsis ob ante acta infensum non fore, dedidere oppidum, Romanumque exercitum læti admiserunt, fessi trimestri obsidio, seque Imperatoris in ditionem reddiderunt. Narsetes, Lucam positus, cum nihil hostile ea in regione restaret, neque morandum ibi censuit, neque vel minimum intermittendos labores: sed relicto ibi Bono Duce, orto è Mysia Danubio prætentum, viro summè prudenti, rerumque tam civilium, quàm bellicarum egregio, tradit copias, quantæ Barbaros, si quid novarent, reprimere facillè possent. Hoc curato, Ravennam iter instituit, ut qui illic erat exercitum in hyberna distribueret. Nam cum finisset autumnus, & bruma immineret, non existimabat bellandum sibi illo anni tempore; id enim fuisset res Francorum agere, quibus æstus inimicus, & animo quoque languorem adfert, unde per æstatem pugnare volentibus non est, vegetantur frigore, tunc firmissima corpora, tunc dulcis labor. Gelida quippe patria natis familiare, & velut cognatum algere. Hac de causa moram interponere statuerat, bellumque in annum posterum differre. Divisum igitur in Tribunos, Præfectosque exercitum oppidis, & castellis, quæ in proximo, hybernare jussit: vere autem novo Romam omnes concurrere, ut in destructo agmine prodirent. Milites, quò cuique mandatum, discessere. Narsetes secum Ravennam duxit servitia tantum sua, & satellites, &

Tom. I.

(\*) Fortasse Grotius verterat *apparitores*, quibus cura Prætorium &c. Bonaventura Vulcanius. Narsetes vero Ravennam se recepit, famulatio tantum, satellitumque suo secum sumpto, & ijs, qui ipsius auxilium admim-

A Magistratus ejus, quem gerebat apparitionem, cui curæ Prætorium, tum decori causa, tum ne promiscuè ad eum pateret aditus. (\*) His Romanum à cancellis, circa quos morantur, nomen est. Sequebatur & Zandalas primicerius domesticorum, familiaque cætera, & eos inter ministri cubilis Spadones, cum his, qui universi supra quadringentos non erant, Ravennam, ut dixi, ibat. Interea Aligernus Fridigerni filius frater Teiæ, memoratus mihi, & ante in Cumarum obsidione, postquam Franci in Italiam venerant, & ab iis pendere res Gothorum coeperant, solus ostendit intelligere se quid expediret, & de futuris rectum iudicium facere. Expendenti enim quæ gerebantur, in mentem venit, Francos honestum captasse titulum satietatis ut acciti venire viderentur, sed apparitum aliud illos agere: neque verò si Romanis superiores fuerint, Italiam concessuros Gothi, sed reipsa illis primum imposituros jugum, quibus verbo auxiliatum venissent: vivendum mox Gothi sub Francis magistratibus, carendum patriis legibus. Hæc sæpe cogitans, secumque revolvens, simul sessus obsidii ærumnis, rectius duxit oppidum, & pecunias Narseti tradere, partemque se facere Romani posthac Imperii, abdicatis periculis, & Barbaricis ritibus, quippe si Gothos Italiam tenere fata non sinerent, optimo jure eam restitutam ad veteres dominos, & stirpitus indigenas, ne hi æternum suis domibus exularent. Hæc & ipse pro sua parte decrevit exequi, & popularibus recta sapiendi exemplum dare; quare cum significasset obsidentibus, velle se conventum ducem, idque impetrasset, Classes ivit, castellum Ravennæ suburbanum, ubi tunc esse Narsetem cognoverat. Eumque ut vidit, clavibus Cumarum traditis, cuncta se facturum ejus in gratiam promisit. Narsetes benignè accepto respondit, cumulatè se vicem beneficio redditurum. Statimque partem eorum, qui in castris ad Cumas erant jussit intra mœnia ingredi, oppidumque, & pecunias transfumere, & diligenter adservare: cæteros autem milites in alia oppida, castellaque hyematos ire; omnia ut jusserat facta. Cum Herulorum manus proprii rursus Ducis egeret, vota gentis in duos viros insignes ambos, dubio uter utri præstaret, divisa sunt; multi Aruthem maximi facere, cunctaque prospera illo duce ominari; pro Sinduale alii nitebantur, ut strenuo manu, bellis exercito: quibus Narsetes accedens, hunc prætulit, & Herulis quoque sua monstravit hyberna. Aligerno autem præcipit Cumas ut iret, & cum venisset, mœnibus conscensis inde se cunctis transeuntibus conspicuum, agnoscendumque daret. Hujus consilii ea fuit ratio ut Franci, nam illac prætergressuri erant, cognito Aligerni transfugio, & iter Cumas, & spem pecuniarum ex animo projicerent, fortè & de belli summa, ereptis quippe munimentis omnibus, desperarent; ille de sublimi prætereuntes Francos conspicatus, coepit illudere, ut serò festinantibus omni jam occasione elapsa, quippe cum tenerent jam Romani gazam, Gothicque Imperii insignia, ita ut si quis posthac Rex à Gothi fieret is nihil habiturus esset, quò se ostentaret, præter militare sagum, privatis par habitu: Franci regerere convitia, proditorem appellare gentis suæ. Sed ambigui hærebant intuitu præsentium, hoc ipsum

C c c 2

sum

strabant, quis utinam arbitria cura erant, idque tum ornatus, apparatusque causa, tum ne promiscuè cuius volenti ingrediendi potestas esset.

sum inter se disputantes, perseverandumne in bello esset. Vicit tamen sententia, ne quid mutaretur, sed instaretur coeptis. Inter hæc Narses Ravennam postquam venerat, locutus cum iis qui ibi erant militibus, rebusque bene constitutis, Ariminum ivit cum suo, quem modò descripsi comitatu. Nam mortuo non ita pridem Vaccaro gente Varno, viro acri, & bellicoso, filius ejus, cui Theudebaldo nomen, cum Varnis, qui ipsum sequebantur, Romani Imperatoris militiam concupivit, & de eo cum Narsete acturus venit Ariminum. Ea Narsetem eodem causa perduxerat, ut multa donatos pecuniâ Barbaros societati Romanæ devinceret. Dum ibi moratur, Francorum duo millia, pedites partim, partim equites ad prædas, ac populationes à Ducibus suis missi sub urbem, agros vastabant, trahebant ruris boves, cunctaque pro libidine agebant, intuente ipso Narsete, fortè enim in sublimi cænaculo confederat, unde despectus erat in campos. Is turpe, ac se indignum ratus si inultus talia cerneret, equum conscendit, generosum quidem, sed fræno audientem, quique non temerè jactaret se, ac subsiliret, sed progredi, reflectique usu didicisset. Suorum sequi se jussit quotquot belli non expertes erant. Hi trecenti admodum, incessis equis, cum Duce in hostes invehebantur, quos ut appropinquantes videre Franci, non ut ante sparsi palabatur, neque de præda cogitabant, sed pedites, equitesque congregati in aciem consistere non multum porrectam, (qui enim possent pauci numero ad rapinas egressi?) validam tamen scutorum continuatione, & adductis in artem cornibus. Romani ut ad teli jactum accesserant, concurrere cum hostibus benè compositis non ex re sua arbitrati, jaculis, missilibusque aliis conabantur labefacere primores, frontisque compagem solvere. At illi egregiè protecti scutis stabant intrepidi, inconculsi, nusquam interrupta ordinum serie, & fortè silvam juxta densam nacti arboribus ejus

pro vallo utebantur. Defensabant se, & hastarum conjectu, quas patrio sermone angones vocant. Cùm damni vix quicquam paterentur, Narses ad commentum se vertit Barbaricum, Hunnisque usitatus: jussit enim suos vertere terga, & cursu concitato retrocedere, velut fugientes metu, ut sic Francos à nemore remotos in camporum aperta prolicerent, sibi cætera curæ promittens fore, illi, ut jussum, in fuga se dant. Decepti ea specie Franci, qui verum pavorem suspicabantur, audentiores aciem dissolvunt: relictaque silvâ persequi incipiunt, primis equitibus procurrentibus, deinde peditum qui robustissimi, velocissimique. Ardebant omnes velut ipsum Narsetem vivum, jam jamque capturi, & facili negotio exoptatum bello imposituri exitum: gaudioque, ac spe gestientes, ordinis, cautionisque omnis immemores ruebant. Romani effusis habenis in ulteriora ferebantur: diceres reipsa impulsos formidine, tam prope ad verum accedebat simulatio. Postquam Barbari longè à nemore campis patentibus spargebantur, tum verò, jussu Ducis, gregatim Romani convertunt equos, & contrario capto itinere, insequentibus frontem opponunt obvii, cunctosque inopina rei facie perterritos cædunt, ruduntque, donec vicissim fugere Franci persequentibus Romanis. Sed Barbarorum equites, intellecto periculo, ad silvam, inde ad exercitum reverti salutem, sibi peperere. At pedites turpi fato occubere, ne manum quidem movere ausi; adeò eos subita rerum mutatio consternatos velut mentiorbaverat, jacebant passim velut suillum, aut ovillum pecus foedè lancinatum. His interfectis, flore ipso Francorum, numero ad nongentos, alii gentis ejus, qui per diversa loca vagati fuerant, abiere ad Duces suos, intutum rati à corpore suo divelli. Narses Ravennam rediit, atque ibi rebus ordinatis, Romam perrexit, hinc memque in urbe transegit.

## EX LIBRO SECUNDO.

**V**er inierat, cùm ex Imperio Romanam convenere copiæ, quas Narses ut plurimum in campo exercebat, firmabatque animum belli meditamentis: nunc currere jubens, nunc in equos se iniicere, modò armata saltatione moveri, plerumque tuba Martium canente circumstrepere, ne per otiosam hyemem militiæ oblitus, mox inter pericula segnes se ostenderent. Interim Barbaris vacuum fuit, agere, raptare locorum plurima. Romam quippe & contigua longè prætergressi, ultra procedebant, dextrum habentes mare inferum, parte altera oram latè diffusam, quæ infero pelago alluitur. Postquam Samnium, nomen id regioni est, attigerant, scindunt se bifariam. Butilinus cum majore, eademque validiore parte exercitus Tyrrheno adhærens littori, Campaniæ pleaque vastabat, mox in Lucaniam, Brutiosque penetrans fretum usque pergebat. quod Italiam extimam ab insula Sicilia dispescit. Leutharis cum reliqua manu Apuliam, Calabrosque infestabat, ac postquam Hydruntem venit, qui in ipso confinio est Adriæ, & Ionii maris, quotquot aderant gente Franci magna religione, ac reverentia sacris ædibus parcebant, ut qui rectas, legitimasque de Deo sententias sequerentur, ut dixi alibi, ritusque haberent

Romanis concordantes. At Alemannicæ originis qui erant, quippe alia persuasi, templa diripere, ac nudare: multas auferre urnas sacris dictas usibus, multa aquæ lustralis conceptacula aurata, pocula nec minus, & canistros, & quæ alia sanctissimis cæremoniis inserviunt, eaque cuncta pro suis habere, neque his contenti, templorum tecta dejicere, movere fundamenta, manabant delubra sanie, agrique insepultis ubique corporibus foedabantur. Non tarda sacrilegos secuta est poena: alios bellum, alios morbus absumsit, nec cuiquam rata fuit fruendi spes, quippe juris, Deique contemptus detestanda semper, atque exitialia, sed nusquam magis quàm in bello, atque acie. Patriam tutari, legesque avitas, hæc violantibus nihil cedere, quin omni modo eos ulcisci, pium, ac forte haberi fero. At qui lucri cupidine, aut improbo odio, cùm nihil habeant quod jure alios crimentur, alienas terras invadunt, innocentibus graves, hi inflati sunt, & insolentes, extra æqui, bonique sensum, nihilque pensi habent an Deum, factis suis offendant. Supplicia igitur eos sequuntur acerba, & calamitosus rerum exitus, quanquam ad tempus felices creditos: qualia & Leuthari huic, & Butilino evenisse jam videbimus. Nam postquam impia ista patraverrant,

rant . onustique erant nefariis spoliis , vere jam elapso , ætate quin etiam adulta , Leuthari Ducum alteri placebat domum redire , & partem copiam frui ; miserat & nuncios ad fratrem , hortans eum , ut quam primum , & ipse abiret , seque abolveret à bello , & venturi incerta forte . At Butilinus ; tum quod jurasset Gothicis se in bello contra Romanos cum ipsis periturum , tum quia rumore sparso delinverant eum Gothi , velut Regem ipsum facturi , manendum sibi censebat , pactaque implenda . His ergo motus causis substitit ille , belloque se paravit . Leuthari cum suo agmine abeunti consilium erat , ubi domum venisset , prædamque in tuto collocasset , auxilia fratri mittere . Sed neque ipsi destinata provenerunt , neque fratri suo opitulari potuit . Ad Picenum usque eunti nihil obvium hostile . Eò ut venit , Fanum ad oppidum fedit ipse castris ; misit autem de more præcursores . speculatoresque tria millia , non tantum ut prospectarent , quæ agebantur , sed ut & hostem , si quis se offerret , propulsarent . Artabanes , & cum eo Uldaches Hunnus ( nam Pisaurum coegerant Romanam , Hunnicamque manum , itineribus insidiaturi ) ut præcursores illos viderunt , per ipsas litoris Adriatici arenas gradientes , effusi ex oppido insiliunt improvidos , ipsi optimè ordinati , multosque gladiis trucidant . Nonnulli vitando periculo in scopulos litoris abruptos enisi , præcipientes se in mare cum jecissent , vi undarum abrepti perierunt . Attolit enim ibi se litus , & velut collem facit , non facilem aditu incursum , nec , ubi superaveris . clemente descensu , sed lapsui opportunum . modò sub jacentibus cavernis , modò in pelagi profundum inclinante se supercilio . His modis pereuntes multos conspicati alii , sparsim fugiunt , magnisque clamoribus , & ulularum injicientes se in castra , cuncta implent tumultu , ac trepidatione . velut superventuris jamjam Romanis . Leutharis ad pugnam se comparans . suos excitat , qui armis properè sumptis consistunt in aciem projectis in longum ordinibus . Dum id agunt . nec aliud eos cogitare tempus fuit , captivorum plerique incustoditi fruuntur illorum negotio , nec tantum fugiunt ipsi , sed & de præda quantum poterant deportant in vicina oppida . Sed cum Artabanes , & Uldaches , impares se pugnae rati , non educerent exercitum , Franci , dissoluta jam acie , ad rerum suarum curam reversi , quantum damni fecerint cognoscunt , ac priusquam plus acciperent mali , optimum factu judicant quamprimum à Fano in ulteriora digredi . Movenes inde . relicto ad dextram Adria , & sabuloso litoris itinere , per Apennini radices procedunt , velut Æmiliam , Alpesque Cottias petitori . Sed Pado non citra difficultatem transmissa , in Venetiam deflectunt , Cenesæque consistunt , quod tum oppidum in ipsorum erat potestate . Hic in tuto quidem erant , sed dolebant , cruciabanturque , ita ut appareret , animi . dum pauca vident prædæ reliqua , tantosque sibi labores factos utilitatum steriles . Sed neque hac steterunt ipsis adversa . Nam mox orta lues pestifera multitudinem depascitur . Multi causam referebant ad coeli circumfluentis vitium : alii ad mutatam vivendi rationem , quòd ab actibus bellorum , longisque itinerum repente ad mollia . ac delicias transissent , veram interim causam , nihil fallor , non attingentes . Ea enim erat , me judice , & immanitas facinorum , sprete Dei , hominumque legibus . Conspicua maximè in-

**A** ipso Duce divina ultio . Vecordia enim , insanique , planè ut rabidi solent , agitabatur : trepidabat corpus : ejulatus edebat horrendos , & modò pronus , modò in hoc , rursusque in alterum latus humi cadebat , manante spumis ore , trucibus . distortisque oculis . Eò denique furoris venit homo miserandus , ut suos ipse artus vesceretur ; infixis namque in brachia dentibus carnes avellebat , mandebatque , ut feræ solent , sanguinem lingens . Ita simul & impletus sui , & paulatim decrescens , eum finem vitæ infelicissimum habuit ; moriebantur interim & alii , nec remisit malum , donec omnes absumserat . Febre ardentes plurimi , mente tamen integra moriebantur , alios capitis gravedo vexabat , aliis aderat delirium : varia malorum facies : unus omnibus ad mortem exitus . Hunc terminum expeditioni Leutharis , & qui eum secuti sunt . fortuna constituit . Quòdum in Venetia aguntur , Ducum alter Butilinus cum fratre Siculo tenuis oppida , castellaque penè omnia populatus esset , reversus iter in Campaniam , Romamque cepit , ubi Narsetem agere , viresque Romanas colligi intellexerat . Neque enim cunctandum sibi amplius , palandumve censebat , sed toto exercitu Martis subeundam aleam : eòque magis quòd jam & ad ipsos milites morbi pervaserant , multis exitiales . Exacta quippe ætate coeperat autumnus , vitæque erant uvæ gravidæ , & ipsis rerum aliarum inopia , quòd alimenta cætera Narsetes prudente consilio præpulerat . Uvas itaque manibus pressantes . educto liquore , vini odorati imitamenta peragebant . Hinc concitari . ac fluere alvus : interire non pauci : nonnulli & evadere . Ergo antequam ad superstites malum perveniret pugnare festinabat , qualiscunque tandem futurus esset eventus . In Campaniam ut venerat , castra ponit Capua non longè in Casilini fluminis ripa , quod ex Apennino decidens multum oberratis campis , in mare Thyrrhenum evolvitur . Hic vallo egregio circumdat exercitum , situs & loco ; nam dexter labens amnis & ipse pro munimento erat adversus hostes incurfus . Sed & rotas currum . quos habebat plurimos , contiguas inter se stantes immergit solo mediolo tenuis . ita ut pars tantum orbis altera emereret . His , lignisque aliis cum ambiisset castra , non latum reliquit spatium inobseptum , per quod in hostem exitus , & ab hoste reditus pateret . Ac ne , omisâ pontis annem jungentis curâ , damnum inde acciperet , eum occupat , turque ad fabricata lignea . viros fortes , optimèque armatos in ea præsidio locat , qui locum tuerentur , Romanosque transitum molientes arcerent . His ita dispositis , cuncta ad usum præsentis temporis benè provisâ credebat , suæque potestatis fore inchoare prælium , nec ante pugnatum iri quàm sibi placeret . Quæ fratri in Venetia acciderant , nondum cognoverat , sed mirabatur , quòd auxilia ab eo ut convenerat non mitterentur , non tardaturum suspicans , nisi quid intervenisset adversi ; at tamen & absque eo victoriæ spem præceperat , hostem etiam sic numero superans . Nam ad triginta millia aptorum prælio perveniebant ei exercitus reliquæ , cum sub Romanis signis plus octodecim millia non essent . Ipse promptus animo milites monebat considerare . nihil leve in hoc prælio verti : aut Italiam , inquit . possidebimus . cujus ergo ventum est . aut mors nos manet . eaque turpis . Nonne igitur , viri fortes , illud huic anteponendum est ? nam id quidem

dem dubium non est, quin si officium nostrum facimus, optatis frui liceat. Hæc atque his familia Butilinus hortamenta suis continuè adhibebat, atque illi spe bona pleni arma parabant, ut mos cuique: cerneret hinc secures acui: ibi hastas gentilitias, quibus angonum nomen: alibi fracta scuta ad usum refici, & hæc quidem omnia parvo negotio. Parabilis enim est, quantum intelligo, gentis ejus armatura, nec multis opificibus indigens, sed ab ipsis quibus gestatur facilis, si quid luxatum sit, reconcinnari. Loricas, & tibialia planè ignorant: intesticapot plerique, pauci galeati præliantur, pectus, & terga nudi lumbos usque: inde femoralia induuntur ad tibias descendencia è lino alii, nonnulli è corio. Equis nisi pauci admodum non utuntur, avito more, & educatione ad pedestrem pugnam exerciti. Ensis à femore, à sinistro latere clypeus dependet. Arcus, fundas, & quæ alia eminus feriunt non habent, sed anticipes secures, & angones maximorum operum instrumenta. Sunt angones hastæ neque magnæ omnino, neque nimium exiguæ, tales ut & jaci possint, & si conferta manu pugnandum sit incussu validæ. Pars harum maxima ferro obducta est, vix ut hastile appareat, & id qua teræ infiguntur, in summo ad cuspidis latera spicula prominent hamorum in modum ad inerna se inflectentia. Non temerè inter pugnandum angonem emittit Francus: si corpus iataverit, penetrat cuspis, nec facilè se ea liberaverit, qui vulnus accepit. Prohibent enim unci inhærentes carni, tantosque excitant cruciatus, ut etiam si cæterum lethalis ictus non fuerit, dolor ad interitum fatis sit, quòd si impactus sit clypeo, dependet, & cum eo circumagitur, parte extrema solum verrens. Neque potest, qui impetitus est, aut evellere hastam spiculis retinentibus, aut gladio abscindere, quod ad lignum pertinere nequeat, ferro intercedente. Id simul conspexit Francus, partem angonis infimam instans, ac premens pede, prægravatum deducit clypeum, ita ut ferentis cedat manus, caputque ejus, & pectus nudetur. Sic patentem nactus, nullo negotio interficit, aut securi in frontem adacta, aut hasta alia gulam transverberans. Talia sunt Francis arma, quibus tum prælio se aptabant. At Narfes Romanorum Dux, hæc ubi cognovit, omni cum exercitu Romæ egressus, castra ponit ita non remota ab hostibus, ut & fragor audiri eorum, & spectari vallum posset. Postquam mutuò conspiceret se poterant insensu inter se exercitus, strui crebrò utrinque acies multæ stationes, intentæque vigiliæ: obibant suum militem Duces: spes, metus, consiliorum inconstantia, & qui certaturos de rebus summis invadere solent miri motus animum, nunc his, nunc illis oboriebantur. Italiæ urbes à futuri casu suspensæ nutabant, utro se darent ambigæ. Interea Franci proximos vicos raptantes alimenta non clam sibi auferabant, quod ubi vidit Narfes graviter tulit, & erubescendum sibi censuit, si hostium calonibus liceret ita securè circumfisa perambulare, velut hostile nihil in conspectu foret. Quare id non ferre ultra, sed omni vi prohibere constituit. Erat inter Romanos Præfectos Chanaranges Armenius, vir fortis, ac prudens, & ad pericula, quoties oporteret, intrepidus. Huic Chanarangæ (tendebat enim sine castrorum, hostem proximè) mandat Narfes, ut impetu in Barbarorum plaustrarios facto damnis eos coerceret quàm maximis, nec pabulari sineret. Et ille cum paucis turmalibus suis evectus cætera plaustra abducit,

A interfectis qui agebant. Unum eorum onustum Silvestri, veterique sæno ad turrem admover, quam à Francis impositam ponti jam ante memoravimus. Ubi appropinquatum est, ignem immittit sæno, qui in flammam illico exardescens, spargensque sese, turrem, utpote ligneam corripuit incendio. Qui in præsidio erant Barbari, cum eam pestem adeò arcere non possent, ut jamjam ad ipsos perventura videretur, visum est loco decedere. Evaferunt ægrè, nec fugere ante desierunt, quàm suorum castra introgressi sunt. Pons Romanorum factus est. His rebus eum in modum se habentibus Franci damno, ut gentis ingenium est, commoti arma spectabant; ira scilicet rabidi animo imperare non poterant, sed sine modo, stolidèque audaces, nec quietis patientes, nec moræ, eo ipso die certare armis cupiebant: quantumvis prædicto ab Alemannis vatibus non pugnandum eo die, aut si facerent, instare exitium. Ego quidem censeo etiam si postero, aut alio die commissum esset prælium, idem passuros fuisse, quod tunc passi sunt. Neque enim temporis mutatio fatis valebat ad eximendos eos supplicii, quæ impietate commoverant. Sed sive casus ita tulit, sive Alemannorum vates futura, qualicunque tandem modo, coniecerant, non vana visa est plerisque, neque irrita fuisse divinatio. Nunc quæ secuta sunt, ordine quæquæ suo, quàm potero curatissimè, persequar. Franci itaut dixi animati, armisque instructi erant. Eduxit & suos castris Narfes armatos in locum, in quo ordinanda erat acies. Movebat jam se exercitus, & Dux equo infederat, cum nunciatur ei Herulorum quidam non è vulgo, sed clarus inter suos, & ortu nobilis servum suum ob culpam nescio quàm foedè trucidasse. Fræno igitur equum inhibens, homicidam in medium protrahit. non fas existimans aggredi prælium, nisi expiato hoc facinore. Cum rem perscrutanti Barbarus factum agnosceret, nihil inficiatus, quin & jus diceret dominis mancipiis suis, quod vellent statuere, ut cæteri, nisi bene parerent, idem sibi scirent imminere. Videns Narfes nihil penitentiam motum hominem superbire ultro, & esse grandiloquum, satellitibus suis imperat eum interficere. Et ille quidem transfossus ilia moritur. At Herulorum multitudo, ut barbaræ, indignabunda prælio subducere se agitabat. Narfes lætus absterfa piaculi labe, nec Herulos nimium curans, in aciem progreditur, clamorque, ut cuncti exaudirent, victoriæ qui particeps esse vellet, is se Ducem sequeretur. Tanta illi erat in Deum fiducia, ut velut futuri certus in rem ferretur. At Dux Herulorum Sindual turpe, ac probrosum putabat fore, si tanto in certamine ipse, milesque ipsius desertorum crimen incurrerent. crederenturque hostium formidine teneri, sed metui obrentum facere studium hominis mortui. Ob id quietis impatiens significat Narseti, paulisper opperiretur: jam & se adfuturos. Respondit Narfes, moræ non esse tempus: curæ tamen sibi fore, ut locum convenientem in acie haberent, etiam si aliquanto post advenirent. Heruli igitur bene armati, ordinatique incipiebant incedere. Narfes ubi ad locum prælio electum pervenerat, struxit aciem. Latera tegebant equitum alæ, levibus cum hastis, peltisque, & arcubus, accinctæ, & gladiis; quibusdam & sarissæ erant. Ipse in dextro cornu constitit, unaque domesticorum ejus Præfectus Zandalas, servitii, ac ministerii quicquid arma ferre poterat, secum habens. Parte altera Valerianus, & Artabanus cum



cum suis: sed his præceptum occultari ad tempus inter nemoris umbras, & cum cœpissent configere hostes, tum è latebris in eos irruere, & circumventos includere. His interjecta pedes implebat, in fronte primores loricati ad pedes usque, galeis tecti firmissimis, præterea scutis confertis se obsepserant; inde longa serie post alios alii, donec extremi ordinum in agros desinerent; velites, & quorum in jacendo vis est, terga circumcurfabant, tempus operientes quo tela expedire juberentur; vacabat media in acie destinatus Herulis locus: nandum enim advenerant. Interea Herulorum duo, qui aliquanto ante ad hostes perfugerant, ideoque postrema Sindualis consilia ignorabant, non desinebant incitare Barbaros, quamprimum ut in Romanos insilirent. Reperietis, ajebant, discordes, ac turbidos, dum irati Heruli prælium detrectant, horumque secessione confertantur cæteri. Butilinus quæ vera volebat credebatur facile: itaque statim in hostem rapit, ibant Barbari magna alacritate in Romanos, non placide, ac composito gradu, sed (ita nunciatis exultabant) cum imperu, ac violentia, velut illico quicquid erat hostium, discerpturi. Acies ipsis cunei, aut Deltoti in speciem, à latitudine in arcum procurrebat, fermè ut caput suillum, cujus velut os densum, firmumque scutis vallabatur. Latera per ordines, cohortesque in longum porrigebantur, transverso fermè posito, paulatimque magis, ac magis diducebantur, ut in fine amplissimum occuparent spatium, tanta ibi raritate, ut multum loci inanis interponeretur, tergaque hominum aperta conspicerentur. Stabant averfi inter se, ut recta se hostibus objicerent, pugnarentque tutiores scutis protecti, terga autem mutuo illo contraposito munita essent. At Narseti, aspirante fortuna, rectifque ipsius consilii, optimè cuncta procedebant. Nam simul, ac Barbari magno cum fremitu, & clamore, citato cursu se in Romanos intulerant. statim disjecere primores mediæ aciei, irrueruntque in vacuum, quem significavimus locum, necdum enim venerant, qui eum implerent Heruli. Primus Barbarorum globus penetratis ordinibus, cæde non magna edita in postremam Romanorum aciem incubuit, quidam & progressi longius, spe hostilia castra capiendi. Tum Narsetes paulatim productis, curvatisque cornibus, quam fornam, talium artifices inflexam anticam vocant, equitibus sagittariis imperat, ut ex latere utroque coeuntibus telis, terga hostium infestent, quod illi nullo negotio fecere, quippe Barbaros pedestri fungentes militia, ipsi ex equis editiores ferire facile poterant, raros præsertim & distantes nulloque objectu defensos. Neque arduum illis maxime equitum, qui & locis sublimioribus constitent, hostium sibi proximos urgere desuper telis, & si quis adversum ire auderet, absterere vulneribus, ita undique à tergo feriebantur Franci, alii ab his, qui in dextro cornu alii ab his, qui in lævo erant positi. Atque ita contrario inter se cursu ferebantur sagittæ, & quicquid in medio erat lancinabant, ut neque cavere sibi possent Barbari, nec satis dispicere unde tela advenirent. Nam quia illos tantum spectabant, quibus fronte adversi constitent, manumque pugnabant in velites sibi oppositos, equites autem jaculatores, qui ponè ipsos erant non videbant, vulneraque non pectoribus, sed tergo accipiebant, quid illud esset mali, nequibant intelligere, multis

A nec dubitare, aut querere vacabat: ita mors subita ictum sequebatur. Nam ablati qui extimi steterant, interiores nudabantur, idque cum magis, ac magis fieret, multitudo, quæ fuerat, ad paucitatem redigebatur. Interea Sindual, ac Heruli ad pugnam adventantes in eos hostium incidant, qui primi Romanorum trajecerant aciem, jamque à suis, ut dixi, longius vagabantur. Hos illi cominus adorti rem strenue gerebant. At Franci re inopinata percussi, & insidias subesse suspicati, terga statim vertunt, multa transfugas criminando, à quibus deceptos se arbitrabantur, insistebant Heruli, donec alios prostraverit, alios in flumen egerit præcipites. Hac re peracta ingressi sunt idem Heruli servarum sibi locum, & impleto quod vacabat, consummata est acies. Franci ex eo, clausi velut indagine, ex parte omni cædebantur, dissoluta quippe eorum acies erat, aliique in alios suorum convolvebantur, quid agerent, quid non, ignari. Neque eos sagittis tantum interficiebant Romani, sed & gravis, & levis armaturæ qui erant pedites, partim hastis eos transjiciebant, partim trudebant contis, partim concidebant gladiis, equites præterea productis, donec coirent, cornibus circumventos quasi irretiebant. Si qui gladios effugerant, vi persequentium coacti in amnem se demittebant: miseraque erat ubique Barbarorum pereuntium facies. Tantaque internecio fuit, ut Dux Butilinus, exercitusque ejus omnis caderet, etiam illi duo, qui ab Herulis ante prælium transfugerant, nec quisquam Germanorum in patriam rediit, demptis quinque folis, quibus nescio quæ fortuna effugium dedit, quis non videat impietatis illos dedisse pœnas, & vim superam eorum impendisse capitibus, cum tantus ille numerus Francorum, Alemannorum, & qui ex aliis gentibus aderant, ita funditus interierit, Narsetis de exercitu vix octoginta desideratis, qui primum imperum hostilem exceperant. Virtutis laudem in hoc prælio tulere Romanæ gentes quot fuerunt prope omnes: sociorum Aligernus Gothus (nam & hic pugnantibus adfuit) & aliorum nullâ gloriâ inferior Herulus Sindual. Narsetem autem omnes & celebrabant, & mirabantur, ut cujus prudentiâ tantum decoris partum erat. Victoria enim tam clara, atque illustris, & tot rebus excellens, haud facile, credo, veterum cuiquam contigit, quod si qui olim populi parem cladem sensere, reperias & hos per sua iniquè facta everfos. Datis olim Darii Regis satrapa cum Persico exercitu Marathonem cum venisset, Africæ quin immo & Græciæ omni exitium moliebatur. Causa belli neque sancta, neque justa erat, sed quod Darius Asia tanta non caperet, inquietum animi, nisi & Europam adjiceret. Victi igitur egregia Miltiadis virtute Medii: tantaque Barbarorum occidio fuit, ut qui ante prælium Dianæ voverant Athenienses capras pares numero hostibus, quos interfecturi essent, adeo faventem habuerint Deam in venatu hoc bellico, ut implere promissam gratiæ vicem non possent, nequaquam sufficiente ad id victimarum copia. Jam verò magnus ille, & mirificus Xerxes, qua causa à Græcis superatus est, nisi quod insolens, atque violentus, servituti eos destinans à quibus injuriam nullam acceperat, solo fretus suorum multitudine, & ingenti armorum paratu, consiliis rectis non utebatur? Græci nimirum pia induerant arma pro sua libertate, viribus neutiquam comparandi, sed recta consilia captando, & capta exsequendo, felices. Videat-

Videa-



Videamus & Gylippi Spartani trophæa, & Niciæ, Demosthenisque interitum, & omnia Syracusarum mala. Aliunde-ne ea orta sunt, quam ex vecordia, & alieni cupidine? quid enim in mentem venerat Atheniensibus, ut relictis ad limen patrium hostibus, longinquam adeo navigationem fusciperent, Siciliæ infestis multa ejusmodi commemorari possint imprudenter, atque injustè cogitata, quæ in malum cogitantibus verterint. Sed hæc in præsens suffectura arbitror. At tunc Romani, ut ad priora revertar, mortuis suorum quidem iusta fecere, hostium verò detraxere spolia; magnumque armorum coarcevarunt cumulum. Captis dein, direptisque Barbarorum castris, prædâ onusti, ovantes canticis, coronis revincti, Ducem suum Romam usque composito agmine prosequuntur. Cernere erat plerosque apud Capuam campos perfusos cruore, amnem verò ita cadaveribus refertum, ut supra ripas exundaret. Mihi verò, & indigenarum quidam carmen retulit lapideæ tabulæ, quæ ad ripam posita erat inscriptum, quod sic habet:

*Unda Casilini Tyrrheni ad litoris oram  
Fluxit Barbaricis plena cadaveribus,  
Butilini cum signa Deis invisâ sequentes  
Occidit Francos hasta Latina viros.  
Felix annis, eris tu pro fulgente trophæo  
Hostili longum sanguine tinctus aquas.*

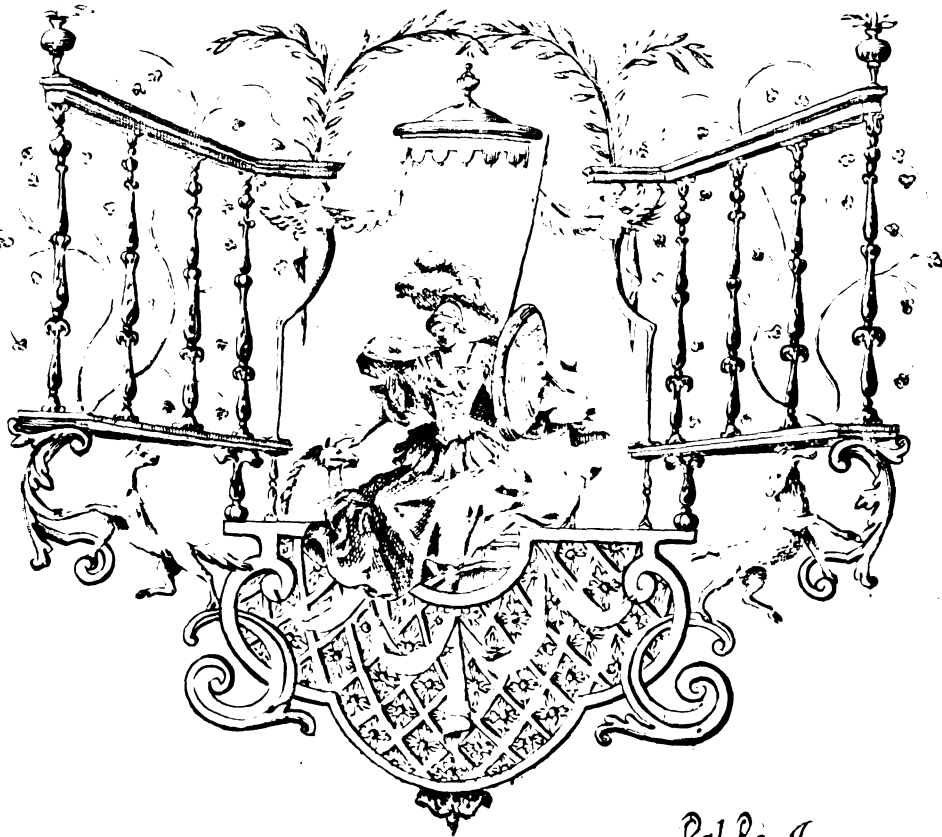
Sive autem re ipsa incisi faxo fuere hi verus, sive fama celebrante vulgati ad me usque pervenerunt, non alienum censui ab operis instituto eos hîc iuferere, monumentum, ut credo, non insuave prælii illius, eventuumque. Sub hoc tempus nunciantur Romanis & quæ in Venetia Leuthari, ejusque copiis acciderant. Per id duplicato gaudio, & plebs, & miles festos dies agere, ducere choreas, ut omni ab hoste metu sublato alta in posterum pace fruituri. Nam cum ita funditus interiissent, qui hostiliter Italiam invaserant, neminem posthac idem ausurum suspicabantur, Et hæc quidem vulgus ita existimabat, non solitum exactè de rebus judicare, sed ut otii est cupiens, ita ad vota sua opinionem futuri inflectere. At Narseti, rationis ad examen cuncta vocanti, intemperantiâ animi insanire videbantur, qui crederent nullum laboris usum in posterum, sed ad mollitiem, luxumque verti securum semper fore. Neque enim multum aberant quin clypeos, & galeas vini amphoris, citharisque commutarent; adeo supervacua, nullique usui deinceps arma futura sibi persuaserant. At Dux magnis indicibus Francica bella reditura præsumens, metuebat ne Romani immergi otio, & otii vitis animos enervarent: deinde, si tempora prælium poscerent, per ignaviam pericula deiugerent. Forte & hoc ipsum brevi evenisset, nisi ille ex usu arbitratus esset, vocare quamprimum concionem, egregiisque præceptis ad modestiam simul, & fortitudinem excitare mentis, & jactantiæ nimium illud compescere. Postquam convenerant, progressus in medium sic inquit. Qui subito, ac recens admodum bonam nacti sunt fortunam, non mirum si parum moderatè id ferant, elati re insolita, maximè si quod evenit, non expectantibus modò, sed & indignis evenerit. At vos, si quis immutati animi arguat, quid est quod excusationi possitis obtendere? An præter solitum evenisse vobis victoriam? atqui vos estis, qui Totilam, qui Teiam, qui gentem omnem Gothicam profligastis. An majorem vobis quam capiatis obtingisse fortunam? At verò quæ est tanta felicitas,

quæ Romanam magnitudinem æquare possit? innatum vobis, avitumque est semper hostem vincere. Vicistis ergo: sed rebus digni non inferioribus quam hæc fuit victoria, neque vos minorem impendistis operam, quam res exigebat. Venistis huc bonorum, non per segnitiam, ac voluptates, sed per labores assiduos, sudoresque, & periculorum exercitamenta: quare manendum vobis in iisdem institutis, neque præsentibus gaudendum modò, sed cura adhibenda, ut & futura respondeant. Nam qui non ita rem deputant, his non stabilis solet esse felicitas, sed in contrarium verti fortuna. Argumentum habete Francorum cladem, de qua jure nunc gloriâmini. Erant in rebus prosperis, sed fastu tumidi; bellum in nos sumperunt, non prospecto spei lubrico. Periere igitur omnes, suapte magis temeritate, quam armis nostris. Turpe autem fuerit vos, Romani qui estis, eodem quo Barbaros modo affici, neque consilio tantundem præstare, quantum robore. Nemo enim vestrum existimet nihil ultra infestum imminere, velut cunctis hostibus cunctis. Primum si maximè id exploratum foret, ne sic quidem vertendi vobis mores, neque ab honesto demigrandum. At verò qui sapiet, res ipsas reperiet multum distare à vestris cogitatis. Francorum maxima gens est, & populorum fecunda, & apprimè valida belli meditantis. Exigua eorum portio qui victi sunt, & quæ reliquis adeo metum non incussura, ut iras magis excitatura sit. Non igitur credibile est quieturos, & secum concocturos hoc dedecus. Brevi, brevi, majore cum exercitu aderunt, bellumque instaurabunt. Vos igitur rogo, ut, abjectâ pigritiâ, repetatis veterem ad subeunda pericula ardorem, atque augeatis etiam, quanto majora præteritis nunc sunt expectanda. Nam in eo animo perstantibus vobis, ut illi quam celerrimè adsint, paratos vos invenient, nulliusque moræ indigos. Quod si illi fortè cessaverint, utrumque enim dicendum est, at vestra in tuto erunt, & consilia ceperitis longè optima. Hæc ubi dixerat Narses, subiit animos pudor, & lasciviæ poenitentia. Et illi quidem, exutâ secordiâ, immodestiâque, veteri disciplinæ se reddiderunt. At pars Gothorum, septem fermè millia, apti pugnæ omnes, egregium antehac Francorum rebus auxilium, cum apud se reputarent, non quieturos diu Romanos, sed in se quamprimum facturos impetum, recipiunt se in castellum cui Campsæ nomen, firmum satis munimentis, situ magis, quippe monti impositum arduo, in cujus vertice, abruptæ undique rupes in altum eminebant, suoque ambitu aditum prohibebant hostibus. Huc cum se collegissent Gothi, in tuto se esse rati, non modò de deditone non cogitabant, sed & Romanis, si in se venirent, vi obsistere decreverant. Auctor, instigatorque audaciæ vir erat Barbarus, Præfectus ipsorum, Ragnaris nomine, quanquam nec gentis, nec nationis ejusdem, (erat enim ille ex Uturguris, quod Hunnorum genus est) Sed quod solers esset, atque etiam vaser, & gnarus parandæ quocumque modo potestatis, multitudinem suam fecerat, & bellum reparare agitabat, quo majorem sibi famam circumdaret. Narses sine mora omni cum exercitu in eos ibat, cumque incurso locum adoriri, interque confragosa pugnare non posset, ad obsidionem se parabat, diligenti custodia ne quid importaretur, neve illi impunè exirent. Verum nihil eo afflictabantur Barbari, quibus abundè erat necessariorum rerum: neque enim alimen-

ta tantum, sed & rerum pretiosissima in hoc castellum, tanquam inexpugnabile, incluserant. Dolentes tamen circumfideri se, & turpe habentes ita arcto se loco teneri inclusos, sæpe excurfabant in hostem, si eum sic possent depellere; nullum tamen operæ pretium fecerunt. Inter hæc hyems cum transisset, appetente jam vere, colloqui cum Narfete Ragnaris ad res præsentis conducere existimavit. Cumque impetrasset, adfuit cum paucis medio inter castra, & castellum loco. Postquam cojerant, multa commutavere verba. Sed cum animadverteret Narfes Regnarem superbientem, crepantemque alta, poscentemque majora sua sorte, non aliter quam si bello superior leges diceret, dissolvit colloquium, pactaque abnuens, dimisit eum, mansurum cujus tunc erat conditionis. At is ubi in jugum ascendit, nec procul muro aberat, indignatus elusum se spei, tendit arcum, sagittamque in Narfetem dirigit. Sed irritus & hic fuit, aliòque cecidit telum, noxium nemini. Nec tamen perfidiae poena detuit. Nam qui Narfeti aderant satellites detestati hominis superbiam in ipsum jaculantur tam feliciter, ut lethaliter ictus ceciderit, merito sanè, ut qui injustum, flagitiosumque conscivisset facinus. Vix eum sui comites portarum intra castelli moenia pertulere. Biduum vulneri superstes, inglorius interiit, dignumque tulit pretium factus sui, tum violatae fidei. Eo mortuo Gothi, qui sustinendae obsidioni impares se sentie-

**A** bant, à Narfete vitam pacti incolumen, jurejurando in id ejus accepto, se, & castellum dederunt. Interfecit eorum neminem Narfes, tum promissi tenax, tum quod in victos sævire inhumanum crederet. Sed ne iterum rebellarent, omnes ad Imperatorem Byzantium misit, quæ dum aguntur adolescens Theudibaldus, qui vicinos Italiæ Francos regebat, ut dixisse memini, miseram obiit mortem, congenita sibi tabe adefus. Cumque Childibertum, & Chlotharium sanguine proximos, ad successionem pueri lex vocaret, grave dissidium intervenit, parumque absuit quin genti universæ exitium adferret. Childibertus, & declivis erat senectus, & malè se habebat, attenuato, arefactoque corpore: neque ei erant virilis stirpis liberi, sed unicum senectutis solatium filia. Chlotarius, & robusto erat corpore, & vix senex, ut qui rugare tum primùm inciperet, & filios habebat quatuor, adultos, animosos, ad audendum impigros. His fretus, negabat fratrem in partem venire debere bonorum Theudibaldi, cum ipsum etiam Childeberti regnum, & patrimonium propediem ad se, liberosque suos esset deventurum: nec sefellit eum spes sua. Cessit enim senior hæreditate, vim, credo, viri veritus, simul inimicitarum fugiens: finitque vitam non multo post, & sic omne Francorum imperium unus accepit Chlotharius. Hic erat eo tempore status Italicarum, Francicarumque rerum.

*Finis excerptorum ab Agathia.*



*Pal. Re. J.*



**P A U L I**  
**W A R N E F R I D I**  
**L A N G O B A R D I**  
**DIACONI FOROJULIENSIS**  
**DE GESTIS LANGOBARDORUM**  
*L I B R I VI.*

Ad MSS., & veterum Codicum fidem

E D I T I

**A FRIDERICO LINDENBROGIO**  
**B E L G A.**

*ACCESSERUNT*

**VARIÆ LECTIONES CODICUM**  
**AMBROSIANI, AC MODOETIENSIS;**  
**ET ANNOTATIONES**  
**HORATII BLANCI ROMANI.**

0 2 0  
INDIA

1954

1954

1954

1954

1954



397

IN PAULI DIACONI  
HISTORIAM LANGOBARDICAM  
P R A E F A T I O  
LUDOVICI ANTONII  
MURATORII.

**P**aulus, quem vulgo *Diaconum* eruditi appellant, natione Langobardus, Patrem habuit Warnefridum; quae causa est, ut etiam *Warnefridi* cognomento donetur. Ipso teste lib. 4. cap. 39. de Gest. Langob. ejus abavus Leuphis ex Langobardorum genere cum eis in Italiam venit. Proavus Lupicis in Castro Forojulensi in Provincia Venetiae, quum lares fixisset, inde in captivitatem ab Avaribus ductus, tandem Forum Julii reversus, res & familiam ibi reparavit. Hic, ait idem Paulus, *genuit Avum meum Arichim, Arichis vero Patrem meum Warnefrid, Warnefrid ex Theudelinda conjuge sua genuit me Paulum, meumque germanum Arichim, qui nostrum Avum cognomine retulit.* Forojulii natum & ipsum Paulum, auctor est Herkempertus, uno tantum seculo ab eo distans in fusiore Historia Langobardorum apud Camillum Peregrinum, ubi *Diaconum Paulum* laudat, *qui fuit ortus ex Forojulensi Civitate.* At in ejus Epitaphio Hildericus Abbas, discipulus olim Pauli ipsius, ipsum *genitum* dicit, *nitidos ubi saepe Timavi Armis habet cursus:* quae verba Aquilejam potius designare videntur Patriam Pauli. Hinc autem factum, ut apud plerisque *Diaconus Aquilejensis* appelletur, quo tamen nomine fortasse non illius Patria, sed Ecclesia, cujus Clero se addixit, indicatur; Forum enim Julii aequae, ac Aquileja uni Episcopo, seu Patriarchae subest. Adolescens Ticinum profectus, & in Regali aula educatus se literarum studio totum dedit, carus propterea Ratchisio, Cuniberto, & Desiderio Langobardorum Regibus. Si fides Leoni Marsicano in Chronico Casinensi lib. 1. cap. 15. capta a Carolo Magno Papia, & Langobardorum viribus omnino accisis, Paulus in Franciam ductus eidem Regi Carolo familiaris admodum fuit. At quum ab aemulis excitata calumnia accusatus deinde fuisset conceptae in Carolum conjurationis, & obduratae fidei in Desiderium olim Regem suae gentis, Carolo mandante, in Diomedis Insulam relegatus fuit. Post aliquot exilii annos inde fugiens, apud Arichisium Beneventi Ducem magno in honore vixit, atque eo tandem Principe e vivis sublato, in sacra Casini Montis solitudine Monachus factus, ibi reliquum vitae cursum piissime consummavit. Leonem Marsicanum, clausis oculis, in ejusmodi narratione descripserunt subsequuti Scriptores. At celeberrimus Mabillonius in Annal. Benedictin. ad Ann. Ch. 777. inter veterum fabellas hocce Pauli exilium referendum censet. Quod extra dubitationis aleam est, Casinatibus Monachis se adjunxit Diaconus, atque in eo Monasterio Idibus Aprilis circiter annum Christianae Aerae 799. diem clausit extremum.

Variis scriptis Paulus Diaconus suam apud posteros famam propagavit. Nempe reliquit *Appendicem ad Eutropii Historias*, a Valentiniano & Valente Augustis deductam usque ad Justinianum, de qua jam supra egimus in Praefatione ad Historiam Miscellam. Libellum quoque, seu *Historiam Episcoporum Metensium*, rogatus ab Angelrammo ejus urbis Episcopo, scripsit. Tum *vitam S. Gregorii Magni Papae*; & praeter *Homiliam de S. Benedicto*, seorsim editam, *Homiliarium* prolixum jussu Caroli Magni concinnavit, ad totius anni festa accommodatum, & decerptum ex Homiliis SS. Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Origenis, Leonis, Bedae &c. Quae omnia publicis typis edita habentur, ut & quaedam *epistolarum fragmenta* a Baluzio evulgata. Eidem quoque tribuuntur *vita, sive passio S. Cypriani*, *vitae Sanctorum Benedicti, Mauri, & Scholasticae virginis*, *Carmen de eadem S. Scholastica*, & *Hymni* quidam, quos inter celebris in honorem S. Johannis Baptistae, nempe, *ut queant laxis* &c. Sed haec incerta. *Vita S. Armulphi* apud Bedam eidem Paulo Diacono tributa, non alia est, ac quae legitur in *Historia Episcoporum Metensium*. Dicitur etiam literis consignasse *Commentarium in Regulam S. Benedicti*, qui in quibusdam Codicibus MStis occurrit; verum V. Cl. Mabillonius Hildemaro potius tribuendum hoc opus contendit. Si Galefinio credimus, *Historiam* quoque *Episcoporum Papiensium* Paulus reliquit. Galefinium ego tanti non facio, ut eundem in hac re judicem idoneum putem. Certe nemo alius hanc  
aut

aut antea, aut postea vidit, & ne ipsi quidem Ticinenses, quorum tamen intererat aut servare, aut redimere opellam sibi gratissimam. Fragmenta alia Operum Pauli Diaconi innuit Johannes Baptista Marus in Notis ad Opusculum Petri Diaconi de viris Illustr. Casin.

Quod est ad *Historiam*, seu Libros sex, de *Gestis Langobardorum*, quam nunc recudimus, certissimum Auctorem illa habet Paulum nostrum, eamque ille scripsit, postquam Monasticam vitam professus fuit. Egregium sane opus, quo sublato jejuna, & manca nimis foret apud Italos Langobardici Regni, & Populi Historia. Sunt qui putent, eum nil nisi fabulosa enarrasse de origine, ac transmigratione Langobardorum, & potissimum Cluverius Pauli Diaconi fidem heic prorsus elevare non dubitat. Et profecto nulla fere Populorum, aut Familiarum origo est, quae fabulis non scateat, & nec ipse Paulus ejusmodi mercibus caret. Attamen uti jam monui cap. X. Antiquitat. Estens. tam acri, atque ampla sententia minime configenda, & ne in his quidem contemnenda videtur Pauli auctoritas, qui praeterquamquod de gente sua, quae cum floruit, multa rescire potuit, se etiam alibi perquam accuratum, & eruditum exhibet, & prae oculis etiam habuit Historiam Langobardicam, a Secundo Tridentino eodem seculo scriptam, quo in Italiam Langobardi eruperunt. Prodiit Historia haec Augustae Vindelicae anno 1515. tum Basileae anno 1532., ac deinde Lugduni Batavorum anno 1595. In hisce editionibus Opus in haec verba desit *Francorum, Avarumque pacem custodiens*. At Fridericus Lindenbrogius editioni Hamburgi anno 1611. fragmentum addidit, quod & Freherus inter Historicos Francicos Hanoviae anno 1613. editos ex Codice MS. Palatino exhibuit. Laciniam eandem ego quoque in hac editione attexam, una cum aliis additamentis ab Anonymo antiquo factis, & ab eodem Frehero evulgatis. Nihilominus quum in aliis Historiae Langobardicae MStis desideretur fragmentum illud, equidem praestare nolim, Paulo nostro sine dubitatione & hoc esse tribuendum. Certe Gruterus de hoc supplemento agens existare ait ipsum in unico illo MS., *cui tantum quisque tribuat, quantum licet affirmationi testis unius*. Imo eruditissimus Pagius in Critic. Baron. ad Ann. 774. num. 7. non dubito, inquit, *quin additamentum illud sit alicujus junioris Auctoris*. Id autem Pagius ex eo evincit, quod additamenti Auctor statuatur, Papiam debellatam, Desiderium Regem captum, finemque habuisse Regnum Langobardorum *anno Dominicae Incarnationis DCCLXXIII.* quum tamen ex communi calculo Historicorum veterum, ac monumentorum constet, ea contigisse anno tantum subsequente, hoc est 774. Illorum temporum aequalis fuit Paulus Diaconus, imo testis oculatus prostratae gentis suae, ac proinde falli non potuit in assignando anno tam memorabilis excidii. Ad haec Paulus de Regibus suis copiose, amice, atque honorifice semper loquutus est; fragmenti autem Scriptor animo averso, ac nimis jejune de postremis Regibus scribit; & *Desiderium quemdam Ducem Langobardorum*, veluti hominem ignotum, appellat, qui tamen Tusciae Dux erat, & novissimus Regnum Langobardicum rexit. Tandem ut hoc monentem in Bibliotheca SS. Patrum Tom. X. impressa legitur Langobardica haec Historia, uti ad calcem Historiae Gothorum a Grotio editae Amstelodami anno 1655., desiderato tamen fragmento Freheriano.

# HORATIUS BLANCUS ROMANUS

## LECTORI HUMANISSIMO

### S. P. D.

**C**um nova Pauli Diaconi editio collectioni huic, qua doctissimum Muratorium auctorem habet, ex præposita ratione temporum accedere deberet, idque mihi oneris à Palatinis nostris impositum esset, ut meam in Viros doctrinâ, & sortis præstantiâ eximios, mibique multis nominibus beneficentissimos, observantiam & obsequium, atque in opere ipso diligentiam pro viribus ostenderem, cogitare cœpi quodnam celebrati Auctoris exemplum inter vulgata seligerem: plura enim circumferuntur non leviter inter se discordantia, ut ea simul conferenti patebit. Erat animus castigatorem quoad fieri posset editionem præbere, quodque in recudendis aliis Auctoribus curavimus, id maximè in Paulo Warnefridi præstare: homo quippe nationis Langobardicæ res amplissimi hujus olim Regni ab adventu gentis in Italiam, unicus illiterati ævi Scriptor, non inelegans pro temporum infelicitate, servavit, itaut eodem amisso, maxima in Italica Historia lacuna fieret, & inclytæ huic Urbi jactura, quæ ad regie sedis majestatem elevata per universam ferme Italiam latè dominabatur, & veteri labente Romano Imperio, Gothorumque avulsâ fortunâ, Italicæ potentie decorem in se accepit, atque firmavit. Et sane si Paulum nostrum auferas, quæ tenebræ in Langobardici Regni rebus non inducentur, quantusque urbi decor non effluxerit, tacentibus ceteris penè Scriptoribus omnibus, & verbum unum aut alterum vix ad alia properando pronunciantibus? Quæ demum juri nostro caligo induceretur, si feudorum leges à Langobardicis deductæ, atque in hanc diem servatæ Paulianæ lectione minimè juvarentur? His igitur de causis expetebat accuratorem diligentiam Paulus, eamque ut pro viribus adhiberem, Friderici Lindenbrogii exemplum comparavi typis Plantinianis vulgatum, gratiasque iterum rependo viro doctissimo D. Joanni Gaspari Berrettæ Cassinensi Monacho, qui libri hujus diu frustra quæsitum usum præhuit, cum Ambrosianum alterum parem loco movere religio sit; atque Lindenbrogianam editionem ob id potissimum cæteris prætulit, quod magni nominis vir, & antiquitatum peritiâ laudatissimus, manuscriptorum codicum ope varias addidit lectiones, ac eruditissimis notis illustravit, nomine suo per initiales tantum literas designato, quod Angelum à Nuce Cassinensem Abbatem in suis notis ad Leonem Ostiensem in errorem traxerat, cum hanc à se probatam editionem Bonaventuræ Vulcanio tribuat, quæ reddenda est auctori suo Lindenbrogio. Acceptoram præterea futuram fore literatis viris putavi, si ex nova mea collatione cum aliis veteribus codicibus genuina lectio cognosceretur; quamobrem doctiss. Josephi Antonii Saxii Ambrosianæ Bibliothecæ Præfecti beneficio vetus MS. exemplum optimæ notæ adhibui post Historiam Miscellam eodem uno tomo alligatum, ejusque specimen characteris in sequenti tabula incisum volui ad probandam antiqui codicis fidem. Occurrit præterea codex alter cum fortè in Modoëtiensis Basilicæ Archivo Comes Donatus Sylva doctissimus, & ego, inter fragmenta cartarum, adnitente humanissimo Canonico Brenno vetera monumenta investigarem ad Langobardos nostros pertinentia; sed refugit animus infelicem fortunam, perditamque operam, ac veterum vel calamitatem, vel negligentiam. Occurrit, inquam, inter plures MSS. codices ibidem servatos Historia Pauli nostri cæteris auctior in iis, quæ ad eandem Basilicam spectant, quæque in Ascensiana editione paucis variantibus leguntur, ut suo loco notavi: hujus etiam specimen dedi sequenti tabula; sed certioram fortasse notam alteram ævi ejus, in quo scriptus est codex ille, quis mecum arguet à sequenti clausula, quam idem librarius una characterum forma, & continenti serie, inter Italiae descriptionem circa finem lib. II. loco satis incongruo inseruit fol. MS. XXIII. Hæc ibi leguntur.

Regnante Ottone minore Imperatore mense Augusti totum apparuit stella cometis percurrente indictione III. In ipso anno hoc fuit XIII. Kal. Februarii. Luna amisit lumen suum quasi horâ unâ. & terremotus factus est magnus. juxta gallorum cantus. pro indictione IIII.

Item regnante Ottone Imperatore genitor super & scripti Ottonis minoris pro indictione XIII. Hoc fuit pridie Kal. novembris apparuit signum in Cœlo. visa sunt veraciter ad partem sententionis circa gallorum cantus Cœlum claruit sicut aurora. In ipsa claritate columna candida nimis apparuit erecta à terra. capud ejus usque ad sententrionale stellam. ex utraque parte ejus cœlum flamineum erat sicut ignis & illic apparuerunt nebulae sulphureæ tenebrosæ plenæ imbribus. Vifa sunt hec omnia quasi fere hora quarta.

Cumque III. Indictio semel tantum in annos Imperii Ottonis minoris inciderit: is enim, ctsi duplicem epochen habeat, longiorem non ultra protraxit, quam ad annum Imperii XVI., quo post infelicem cum Græcis pugnam dum occupandæ Transyberinæ Italiae inhiaret, postliminio reversus Romæ occubuit anno Christi CMLXXXIII., ut accuratiores Historici notant, hinc Indictio III. CMLXXV. anno est assignanda, quo stella cometes apparuit, & sequenti CMLXXVI., quo lunaris eclypsis, & terræmotus factus est, Indictio IV. eosque duos continuos annos nostra numerandi ratione distinctos benè Amanuensis iste quisquis fuerit unum tantum asserit; suis quippe temporibus non à Nativitate, sed ab Incarnatione annorum periodus deducebatur, eaque de causa Februarii mensis IV. Indictionis in eodem anno recensetur, quo III. effluxerat Indictio. Cæterum eclypsin hanc, terræmotum, atque alia phenomena eo libentiùs notavi, quod nulla in ejus ævi Scriptoribus hætenus mihi occurrerit mentio, atque inde asserere posse crediderim codicem hunc Modoëtiensem sub Ottone minore scriptum fuisse; congruit enim ipsa characterum forma, ut periti cognoscent, frequensque apud veteres erat usus insigniores suorum temporum res per istas clausulas memoriæ tradere, ac aliorum libris inserere, quod Mabillonius, alique plures animadverterunt. Sed ad Pauli editionem redeo.

Ser-

Servato Lindenbrogiano textu variantes ab ipso vulgatas lectiones, & meas utriusque laudati codicis in calce adjeci, signatis initialibus literis, nempe A. M., & L. quibus Ambrosianus, Madoëtiensis, & Lindenbrogianus codex suo quisque loco notatur cum vel minimum à præposito exemplo discordet: placet enim eruditis viris religiosa isthæc diligentia, qua sæpe vitiati Auctorum loci, puritati suæ restituantur; nec piguit assidua tot aliorum Scriptorum lectioni laborem hunc improbum addere, in quo adiutorem habui accuratissimum Philippum Argelatum nostrum, ut amplior tibi, Lector humanissime, suppellex foret, ac iudicio tuo Pauli mentem in ipsa exemplarium copia commodius investigare posses, Ambrosiani præsertim codicis opem, qui altero antiquior ad illius tempora propius accedit, & multis in locis peculiarem habet lectionem, ut plurimum castigatorem. Apposui præterea Lindenbrogii notas, quibus vir eruditissimus plura in Auctore nostro ex Græca, & Latina penitiori antiquitate illustravit, ornavitque concinnitate maxima, & doctrina, cumque in iis perlegendis animadverterim laudatissimum virum ab iis, quæ ad historiam pertinent non libenter abstinuisse, quod & in epistola sua manifestè profitetur, id mihi laboris tribui suscipiendum: temerè quidem, si cum viro editorum operum famam clarissimo, nullius ego nominis in scenam venire cogitarem occasione affectata, sed ipso propemodum alliciente, ac opportunitate congrua, illius Manibus morem potius gessisse mihi videor, quod unice optavi. Noverat enim oculatissimus Lindenbrogius non uno in loco Paulum nostrum à veritate aberrare, in iis præcipue, quæ suam ætatem præcesserant, vel temporum ordinem non satis indicasse, immo aliquoties manifestè prævertisse. Præterea cum triplicem historiam unico filo Paulus duxerit, Græcam, Francicam, & Langobardicam, quod plurimæ potentissimas has inter nationes res intercesserint, singulas non semper cæteris respondentes ita contexit, quin erroris notetur; quæ causa fuit ut severiores critici in eum acerbius insurrexerint. Verùm equioribus ingeniis jamdiu persuasum historiam hanc plurimi faciendam, si quæ ab impuris fortasse fontibus hausta expurgentur. Id equidem optaverat Lindenbrogius, & observationibus suis, celebratissimi viri data occasione præstiterunt, Baronius præsertim sacrae principis historiae, cum Langobardicorum temporum seriem ex instituto suo percurreret. Id ego iterum tanti viri facem sequutus perpetuis notis absolvendum tentavi, ut Lectoribus præsto essent in ipsa Pauli lectione argumenta, quibus narratarum ab eo rerum ordo vel corrigatur, vel explicetur.

Animum ad hanc operam dedit præstantissimorum Virorum auctoritas Excellentiss. nempe Comitis Caroli Archinti, & Marchionis Theodori Alexandri Trivultii, qui ex doctrina peritiaque sua, non ex tenuitate mea rem æstimantes; ita me monitis & eruditionis copia frequenti apud eos de re literaria sermone penè obstrinxerunt, ut jam erubescerem ab eorum sententia declinare, veritus ne desidiæ tribueretur mea longior excusatio. Satius itaque duxi Patronorum meorum arbitrio vinci, arreptoque calamo id primum curæ fuit ut Langobardicorum Regum chronologiam ab ipso Alboini adventu in Italiam anno scilicet CCCLXVIII. usque ad Liutprandi obitum, quo Paulus historiam absolvit ita disponerem, ut singulorum Regum anni quos Noster enumerat, loco suo serie continua notarentur, in quo plurimum ab eruditis viris laboratum est. Ad eos ipse investigandos non alias volui conjecturas, quam quæ ab ejusdem ævi Scriptori testimoniis deducerentur, si fortè occurrerent, vel ex datis Regiorum diplomatum, atque utinam uberior eorum copia in vulgus prodiret, ut certior chronologia rationem inire possemus cum ex hætenus vulgatis nonnulla sint in numeralibus notis vel temporum injuriâ, vel negligentia librariorum vitiata. Hoc ipse conatu, quandoque à recentiorum Historicorum chronologia discessi, potissimum Sigonii; sed argumenta subjunxi, quibus aliorum auctoritati minimè deferendum putavi. Non absimili ratione per Ducum Langobardicorum ætates excurri, Camilli Peregrinii, aliorumque hujus notæ virorum sententias recensendo.

In iis verò locis, quibus noster veterum aliorum testimoniis fulcitur pari modo notavi ut major homini fides accederet, & celebrem controversiam de origine gentis Langobardicæ in ipso Historia initio consultò repetii ex doctissimis viris Cluverio, & Grotio; rem enim eruditione sua ita exegerunt, ut vix novi aliquid afferri possit, proderitque in ipso historiae vestibulo altius fontem repetere. His ego Lector humanissime tuam inire gratiam putavi, & si probes, gaudium, si errorem notes lucrum à castigatione tua obveniet. Id postremò te monitum volo in hac editione nostra pag. 472. ut in aliis Lindenbrogii, & Grotii summam capitum non bene suis locis appositam. Caput enim XLVIII. in superiori XLVII. initium habet ab iis verbis apud Beneventum &c. quo summa ejusdem retrahenda esset; ne tamen variam ab editis capitum divisionem daremus, atque ita majus incommodum oriretur, errorem dissimulavimus. Vale.

1875  
1876  
1877  
1878  
1879  
1880  
1881  
1882  
1883  
1884  
1885  
1886  
1887  
1888  
1889  
1890  
1891  
1892  
1893  
1894  
1895  
1896  
1897  
1898  
1899  
1900

*[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]*





## LANGOBARDORUM REGUM CATALOGUS.

- I. AGELMUNDUS *Ex profapia Gungincorum, mortuis Ibor, & Ayone Ducibus, Langobardorum Rex salutatur. Paul. pag. 413. à Bulgaris occisus, relicta filia captiva, pag. 414.*
- II. LAMISSIO *Agelmundi alumnus cum Amazone pugnat, pag. 414. Regnum accipit, & Agelmundi necem vindicat. Moritur, pag. 415. Regnavit annis XL. filio Regnum reliquit, pag. 415.*
- III. LETHU
- IV. HILDEHOC
- V. GUDEHOC
- VI. CLAFFO
- VII. TATO *Langobardos in Rugorum regionem duxit, pag. 415. Filius Gudehoc, pag. 416. Filius Claffonis. Herulorum Regnum delevit, pag. 417. à Wachone fratris sui Zuchilonis filio vita & Regno privatus, pag. 418. In Regis fastis à Paulo minimè numeratus, neque à Rothari Rege in suo legum prologo, quod Regnum vi occupaverit, pag. 418. Filius Wachonis genere Lithingus, ut antecedentes Reges, regnavit annis septem, pag. 419.*
- VIII. WALTARI *Langobardos in Pannoniam duxit, Gepidos vicit, pag. 419. Rodelindam uxorem habuit, & filium Alboinum, pag. 424. Cunimundum Gepidorum Regem occidit ejus filiam Rosemundam uxorem habuit mortuam Clotsuindam, pag. 424. Langobardos in Italiam duxit, pag. 428. consilio Rosemundae conjugis ab Helmiche occisus regnavit annis tribus, pag. 435. Massanam conjugem habuit regn. an. unum menses sex à familiare suo jugulatus, pag. 436.*
- IX. AUDOINUS
- X. ALBOINUS *Clephonis filius primus Flavius appellatus Brexellum expugnat, pag. 444. Theodolindam Garibaldi Bajoariorum Regis filiam ducit 450. veneno sublatus regn. annos VI. pag. 453. Taurinatium Dux Theodolindae alter maritus à Langobardis in Regnum levatus, pag. 453. filias habuit N. Godescalchi Parmensis uxorem, pag. 459. & Gundibergam, pag. 472. Aladoaldum filium, quem Regni consortem facit, pag. 463. regnavit annos XXV. pag. 469. In insaniam lapsus à Regno ejicitur postquam cum matre X. annos regnaverit, pag. 469. Qui Aladoaldo suffectus regn. an. XII. pag. 470. uxorem habuit Gundibergam, ut puto. Genere Arodus. Leges edidit ibid. regn. anno XVI. & menses IV. pag. 472. Rothari filius, huic Paulus uxorem dedit Gundibergam, quae fortasse post Arioaldum Rothari nupserat, pag. 472. Occisus à Langobardo cujus uxorem vitaverat regn. ann. VII. dieb. V. p. 473. Fil. Gundualdi Theodolindae fratris regn. annos IX.*
- XI. CLEPHO
- XII. AUTHARI *Ariperti filii regn. ann. I. mens. III. pag. 485. Ob mutuum discordiam à Grimoaldo Beneventano duce Regnum occupatur occiso Godeberto, & Bertarido in fugam acto, pag. 474. Confirmato Regno uxorem ducit Ariperti Regis filiam. Dum columbam sagitta ferire niteretur nono post phlebotomiam die, rupta venâ moritur. Regn. annos IX. relicto Garibaldo filio. Iterum in Regnum non sine miraculo vocatus, pag. 485. Cunibertum filium Regni consortem facit, pag. 486. moritur postquam solus & cum filio regn. an. XVIII. Hermelindam uxorem habuit ex Saxonum Anglorum genere ortam, pag. 487. cum Alachi rebelle pugnavit, & vicit, pag. 488. regn. solus an. XII. pag. 496. Cuniberti filius puer admodum sub Ansprando tutore à Ragunberto Taurinatium duce Godeberti Regis filio, è Regno dejicitur, pag. 497. Eodem anno mortuus ibid. Ragunberti filius. Liutpertum Regem in bello captum occidit, pag. 497. Ansprandum tutorem in fugam egit, in ejus uxorem & filiam sevit, pag. 498. Ticino flum. mersus, pag. 501. regn. cum patre & solus usque ad annum XII. pag. 502. Bajoariis ad quos confugerat juvantibus Aripertum vincit, post victoriam Regno potitus tres menses tantum vixit, pag. 502. Ansprandi filius paulo ante patris mortem Rex appellatus. p. 502. Praeclara multa gessit. Morbo cessit regn. ann. XXXI. mens. VII. pag. 510.*
- XIII. AGILULPHUS
- XIV. ALADOALDUS
- XV. ARIOLDUS
- XVI. ROTHARI
- XVII. RODOALDUS
- XVIII. ARIPERTUS
- XIX. BERTARIDUS & GODEBERTUS
- XX. GRIMOALDUS
- XXI. BERTARIDUS
- XXII. CUNIBERTUS solus.
- XXIII. LIUTBERTUS
- XXIV. RAGUNBERTUS
- XXV. ARIPERTUS
- XXVI. ANSPRANDUS
- XXVII. LIUTPRANDUS
- XXVIII. S. RACHISIUS.
- XXIX. AHISTULFUS.
- XXX. DESIDERIUS *Sub quo Regnum Langobardorum à Carolo Magno eversum. Tom. I. E e e Epi-*

## Epitaphium Pauli Diaconi ab Hilderico Abbate illius discipulo scriptum.

**P**erspicua clarum nimium cum fama per ævum  
**V**ltra simul junctum pangant te cœtibus almis;  
**V**eridicos, Levita, tuos quis summe triumphos  
**L**ucifluis, Paule, potuit depromere dictis?  
**U**t sua, sed lector properans huc noscat, & hospes  
**S**acrato tumulo requiescere membra sub isto;  
**L**audis, amande, tuæ summatim carmine digno  
**A**lmificos actus dignum est referare canendo.  
**E**ximio dudum Bardorum stemmate gentis,  
**V**iribus atque armis, quæ tunc opibusque per orbem  
**I**nsignis fuerat, sumpsisti generis ortum.  
**T**am digna est, postquam nitidos ubi sæpe Timavi  
**A**mnis habet cursus, genitus tu prole fuisti.  
**D**ivino instinctu regalis protinus aula  
**O**b decus & lumen patriæ te sumpsit alendum;  
**C**um tua post Tibridem populis & Regibus altis  
**T**unc placida cunctis vita, studiumque maneret;  
**O**mnia Sophiæ cœpisti culmina sacra,  
**R**ege monente pio Ratchis, penetrare decenter.  
**P**lurima captasses digne cum dogmata, cujus  
**R**esplendens cunctos, superis ut Phœbus ab astris,  
**A**rcæas rutilo decorasti lumine gentes.  
**E**t sic jam nimium, fluidi cum gloria sæcli  
**C**ondignis ditaret ovans te sedule gazis;  
**L**ucis ob æternæ vitam sine fine beatam  
**A**udaacter spreveristi hujus devotus honores:  
**R**egis & immensi fretus pietate polorum  
**V**ernanti huc Domino properasti pectore Christo  
**S**ubdita colla dare Benedicti ad septa beati.  
**E**xemplis mox compta tuis ubi concio sacra,  
**T**um jubar ut fulgens cœpit radiare coruscis.  
**I**n te nam pietas jugiter, dilectio dulcis,  
**N**ectareus & pacis amor, patientia victrix,  
**S**implicitas solers nimium, concordia summa,  
**O**mne simulque bonum semper venerande manebat:  
**N**unc ideo cœli te gemmea regna retentant,  
**S**idream retinens pariter per sæcla coronam.  
**H**oc tibi posco, sacer, gratum sit carmen honoris,  
**H**ilderic en cecini quod lacrymando tuus:  
**Q**uem requiem captare tuis fac quæso perennem  
**S**acratis precibus, semper amande pater.

NOB-

bate

NOBILISSIMIS, AMPLISSIMISQUE VIRIS,  
DN. OTTONI A DURING,  
ECCLESIAE BREMENSIS DECANO,  
PRÆPOSITOQUE VALLISLILIORUM,  
DN. VITO ORTELIO  
WINSEMIO, IC.  
SERENISSIMI REGIS DANIAE CONSILIARIO,  
ATQUE HAMBURGENSIS ECCL. DECANO.

D. D. F. L. B.

**A**mplissimi viri, vetustate nobiles, nobilitate felices, præclara semper mihi visa est veteris poetæ Lucillii sententia, monentis ante omnia nos debere commoda

— patriæ prima putare,

Deinde parentum, tertia jam postremaque nostra.

Meritissimo enim, optimoque jure primas sibi partes postulat terra quæ genuit, quæ aluit, quæ educavit, quæ latentes in nobis divinæ mentis scintillulas eruit, confabellavit, fovit; quod equidem mihi præstitum ingenue fateor: unque aliquâ redhostirem, hanc Pauli Historiam denuo luci dare volui. In qua etsi præcipue de Langobardis agat, non raro ramen aliorum Germaniæ populorum mentionem facit. Nescio sanè quid Historiâ utilius dare posse: ex ea quomodo sæcularium sortium variaverit una discere, & velut ex arce

— hominum errores longè, latèque per orbem

despicere licet; quæ etiam virtute sua præponderat, quantumvis impolito, & barbaro stilo scripta. Id quod huic accidisse æquo animo ferendum est. Ita tunc tempora erant, raro aliqui Mercurialibus gratis litabat, adeo deserta erant studia, adeo unus ubique ingenia marcor oppræsserat, nec accendebatur tyro emulations sceleranda. Quanta admiratione (di boni!) hæc essent, si istis temporibus contigissent, cum quod rebus deerat, dos eloquentum supplebat, nunc sub verborum vilitate jacent res maximæ. Quid enim prohibet sic putare, res ab eis maximas gestas, qui bellicosissimis viris, & contra quos Mars haud ausit (ut Comicus loquitur) hiscere, terrori fuerunt. Hi enim sunt, quos Alexander vitandos pronuncia- vit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exterruit, hi denique sunt in quibus Romanorum, aliorumque pax desit. Verùm ne Germanos meos nimium amando ipsemet odiosus sim, ad vos mihi potius viri Amplissimi spectatur oratio, qui cum in nobili gente inter nobiles maximè estis, vos selegi quibus præcipue hunc librum offerrem, morem in hoc imitans majorum, & ut illi primitias quasdam frugum, aliaque dona dis suis libare solebant: sic ego vobis hæc libamenta studiorum. Quæ vestra amplitudo, atque humanitas est, ea benignè suscipite, ac me vobis commendatum habete. Lugduni in Belgio, Prid. Eid. Julii. Anno CIQ. IQ. VC.

---

FRIDERICI LINDENBROGII  
PRÆFATIO.

**U**T hanc de Langobardis historiam ederem, movit me unica, eaque honestissima causa, communis patriæ, hoc est Germaniæ amor. Cui enim viderem paucissimos esse, qui majorum nostrorum egregia facta literis tradidissent, atque ex iis optimum quemque in communem (id quod di voluerunt) locum abisse, ne & hic similem fortunam pateretur, ei malo suscitandum censui. Et quamvis hic noster Paulus inter proletarios, & imi subsellii scriptores locandus sit, tamen si rectum serio amamus, fatendum erit, disti ex eo quadam posse, quæ frustra quis apud alios quaerat. Ut jure hic Varro- nianum illud dicatur: Neque in bona segete nullum est spicuum nequam, neque in mala non aliquid bonum. Ejusce rei ergo novam hanc editionem paravi, nec me ab incepto amovere potuit stilus ejus, qui non illa

— grandia indomiti Ciceronis verba minatur;

immo in aliquibus locis barbarus est. Unde fit ut cum summo tædio à multis, maximè iis, qui nil, nisi quod splendidum, atque scholasticum est, pati possunt, hujusmodi libri legantur. Ut verò tædulorum istos aliquantulum reconciliarem, insidia mihi auribus faciendæ fuerunt, id.oque Notas quasdam, velut epicriticissima post fabulam, addidi, in quibus quæ ad mores antiquos pertinebant, aliaque loca, quæ minis à vulgo intelligi posse putabam, explanare volui: quod an feliciter sub manus cesserit, probe Doctorum judicium esto. Nam fungos istos, & qui naso plus quàm ratione judicant, nullus moror. Dedita autem operâ observavi, ne ad rem, quam docere cupio, probandam, nimis multa exempla congererem, quamvis id mihi difficile non fuisset; sed relinquere hunc campum illis malui, in quo se exercent, qui hinc palmam expetunt. Sed nec quæ ad historiam faciunt, mihi notare mens fuit, ne offensam eorum incurrerem, quibus fortassis hæc res elaborata jam diu. Ut nunc porro constet, ad quorum fidem hæc editio adornata sit, sic habe. Usus sum MS. exemplari, quod mihi suppeditavit V. C. & de literis egregiè meritis Alrabamus Ortelius: tum duobus impressis, altero ab Ascensio Anno CIQ. IQ. XIII. altero Augustæ Vindelicorum Anno CIQ. IQ. XV. quorum concilia- tor mihi fuit amicus meus Franciscus Rabbelengius F. Ex his potissimum MS. & Augustanam editionem secutus sum, quia in om- nibus serè conveniebant, immo nescio quid ~~yrthor~~ magis habere videbantur. Ascensiana verò mille locis discrepabat, sed ego eas tantum variantes lectiones excerpere volui, quæ alicujus momenti erant: nam omnes enotare cui bono? His igitur, quisquis lector erit, & tu in primis felix statu Germania frueri, studisque meis fave.

JOHAN-

# JOHANNES TRITEMIUS

## ABBAS SPANHEIMENSIS

*In Catalogo de Scriptoribus Ecclesiasticis.*

**P**AULUS Monachus Cassiniensis canobii, ordinis S. Benedicti, natione Italus, vir in divinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis nobiliter doctus, ingenio subtilis, & clarus eloquio, propter scientiam apud Carolum Imperatorem in magno pretio habitus fuit. Hic olim ante conversionem suam Diaconus fuit Aquilegensis Ecclesiae, & Desiderii ultimi Regis Langobardorum Cancellarius, & cum eodem captus à Carolo in Galliam ductus, demum Monachus factus est. Scripsit tam metro, quam prosa oratione non pauca volumina, de quibus ego tantum reperit subjecta.

Rogatu Adelburgæ filiae Desiderii regis addidit

*Ad Chronicon Eutropii lib. II.*

*Gesta Episcoporum Metensium. lib. I.*

*Vitam Gregorii Papæ primi. lib. I.*

*Vitam S. Arnulphi. lib. I.*

*Vitam S. Benedicti metricè. lib. I.*

*Gesta Langobardorum. lib. VI.*

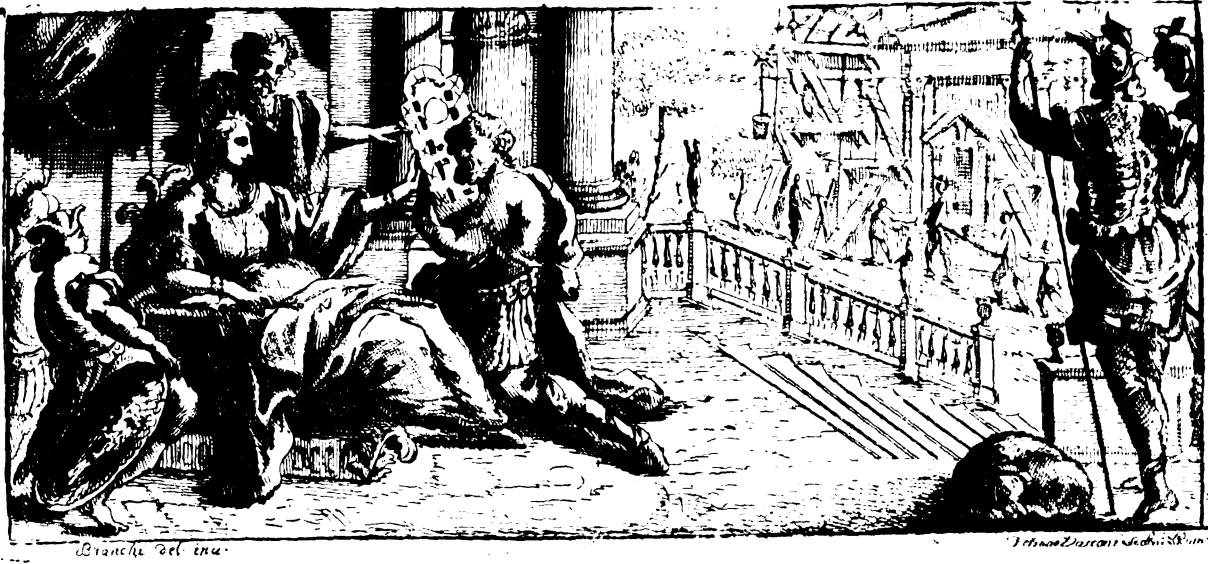
*Hymnos plures diverso metro. lib. I.*

*Epistolarum ad diversos lib. I.*

Jussu Caroli ordinavit historias, & lectiones per totum annum, singulis festivitatibus sanctorum congruentes. Et alia multa digessit, & scripsit. Claruit ejusdem Caroli Magni temporibus, Anno DCCLXXX.

*Desiderii hujus Paulus non meminit, quemadmodum nec Haulfulpi, qui ante hunc regnavit, Anno DCCLIII. ut scribit Regino, apud quem plura lib. II. de his duobus regibus volenti legere licet.*





# PAULI

## WARNEFRIDI (1)

### DIACONI FOROJULIENSIS

#### DE GESTIS LANGOBARDORUM

#### LIBER I.

#### CAP. I.

*De Germana, quod plures nutriet populos, ideoque ex ea multæ gentes egrediantur.*



magis (2) coaptata: sicut econtra omnis meridiana regio, quæ folis est fervor vicinior, eò semper morbis abundat, (3) & educandis minùs

Septentrionalis plaga, quanto magis ab æstu solis remota est, & nivali frigore gelida, tanto salubrior corporibus hominum, & propagandis est gentibus

A est apta mortalibus. (4) Unde fit ut tantæ populorum multitudines, Arctoo sub axe orientur: ut non immeritò univèrsa illa regio Tanai tenus, usque ad occiduum; licet & propriis loca in ea singula nuncupentur nominibus, (5) generali tamen vocabulo Germania vocitetur; (6) quamvis & duas ultra Rhenum provincias Romani, cum ea loca occupassent, superiorem, inferioremque Germaniam dixerint. (7) Ab hac ergo populosa Germania, sæpe innumerabiles captivorum turmæ abductæ meridianis populis pretio distrahuntur; multæ quoque ex ea, pro eo quòd tantos mortalium germinat, quantos alere (8) vix sufficit, sæpe gentes egressæ sunt, quæ nihilominus, & partes Asiæ, sed maximè sibi contiguam Europam, affixerunt. Testantur hoc (9) ubique urbes eructæ, per totam Illyricum, Galliamque: sed maximè miseræ (10) Italiæ, quæ penè omnium illarum est gentium experta sævitiam. Gothi siquidem, (11) Wandalique, Rugi, Heruli, atque Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces, & barbære nationes è Germania prodierunt. (12)

B

C

(1) Ita hujus auctoris verum nomen esse ipsemet scribit in hac historia lib. 4. cap. 39. Diaconum eum plera pars vocat, alii etiam Monachum, ut & MS. exemplar Pauli Cassinensis Monachi. Videtur autem primò fuisse Atriensem; nam in veteribus glossis, ubi sub ejus nomine citantur fragmenta Festi, quem hic noster nimis pot magno Reipublicæ literariæ damno laceravit, Paulus Atrienensis vocatur, quòd vir magnus corruptum putat, scribendumque Paulus Atrienensis: qui ut suspicari licet, tunc temporis Atrienis fuit, postea Diaconus, ultimò Monachus. Saxo Grammaticus eum solummodo Paulum vocat, nullo præterea addito nomine, quem, si lubet, vide libro VIII. Lindenbrogius. Codices nostri MSS. ex quibus varias lectiones hic adnotavimus ita inscribuntur. Ambrosianus. Incipit Historia Langobardorum Liber Primus. Modoe-Tom. I.

tientis verò. Pauli Diaconi de gestis Langobardorum.

(2) Aliàs deest *magis*. Lindenbrogius.

Ita in Ambrosiano.

(3) Aliàs *eò morbis est abundantior*. Lind.

(4) Septentrionalis plagæ præstantiam à frigore potissimum, & nivibus, unde nobis fortasse horror, Paulus arguit, ut Langobardos suos, quos inde deducit, vel hoc naturæ beneficio conspicuos asseveret: nec immerito quidem; nam & veterum testimonio, ac recentiorum commerciis notissimæ hoc tempore regioni quis hanc laudem abripuerit? Macrobius Macrobius antiquis celebratissimos sub cælo Septentrionali positos nominavit; unde apud Plutarchum *quest. natural. cap. 30.*

*Asclepiades*, ait *Æthiopes celerius senescere anno scilicet trigesimo; idque propterea quòd eorum corpora nimio*

- Solis aestu exarantur. In Britannia contra senium anno CXX. inchoari: quod corpora ob frigiditatem istarum regionum igneam in sese contineant naturam, & corpora Aethiopum varia esse, quod relaxentur calore Solis. In Septentrionalibus regionibus corpora densiora, ideoque etiam vivaciora, iisque de causis Hippocrates libro de aere, locis, & aquis μακροβίους δὲ, ait, τὸς ἀνθρώπους πύκτους μάλλον εἰκὸς εἶναι ἐπιπρὸν &c. πύκτα ἢ θεὰ ἀγρῖότερα, ἢ ἡμερώτερα.*
- Homines autem istos longioris esse vitæ, quàm ceteros æquum est. Moresque agrestes potiùs, quàm mansuetos.*
- (5) *Modoetiensis habet, universa illa regio usque ad occidentum litus, licet loca singula nuncupentur proprio nomine, generali tamen &c. Utraque lectio fortasse manca, quippe maximam Germaniæ divisionem, quâ in Septentrionem porrigitur non satis designat: à vulgata verò minimè recedendum crediderim cum plures indicet fines, & sensus sit universam illam Europæ partem Asiæ conterminam, ab axe Arctoo ad Tanaim, & ad litus occidentum generali Germaniæ vocabulo vocitari, itaut non exigua pars Moscovitici, ac Polonici Regni Svecia, Dania, & Norvegia Germaniæ adscriberentur, maxima tamen divisione, non ea qua Romani Germ. distinxerunt, ut idem Paulus monet. Tanais etenim fluvius, cujus origo, & cursus, & si veteribus non satis exploratus; cùm falsò à Rhiphæis montibus in devium iter abduxerint, Europam ab Asia distinguebat. Lucanus lib. 3.*
- Quæ Cræso fatalis Halys, quâ vertice lapsus Rhiphæo Tanais dixerit nomina mundi. Imposuit ripis, Asiæque & terminus idem Europæ media dirimens confinia terra.*
- Tacitus lib. 1. de moribus Rom. exactiori stylo Germaniam describit. Germania omnis à Galliis, Rhenisque, & Pannoniis Rheno, & Danubio fluminibus, à Sarmatis, Dacisque murio metu, aut montibus separatur: cetera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit.*
- Facile tamen ad Taciti verba locum hunc Pauli accommodaveris, si Tanaim à Rhiphæis montibus (quos Tacitus innuere videtur) cum veteribus deduxeris: eos enim Paulus in Plinio suo Europæ fines optimè noverat lib. 4. cap. 13. Exeundum, inquit, deinde est ut extera Europæ dicantur, transgressisque Rhiphæis montes litus Oceani Septentrionalis in leva donec perveniatur Gadeis &c.*
- (6) *Quid sibi velint hæc verba: ut non immerito &c. Germaniæ vocitetur, minimè asseveraverim, nisi forte ad notissimam Germaniæ etymologiam respexerit, ut numerum exercituum vel ab ipso nomine indicare voluerit.*
- (7) *Frequens apud Historicos, & Geographos hæc Germaniæ divisio in inferiorem, & superiorem, ad tempora circiter Augusti referenda, ut ex Dione Cassio, Tacito, aliisque probat Cellarius in Geograph. antiq. lib. 2. cap. 3. pag. 369.*
- (8) *quod tantas mortalium turmas germinat, quantas alere &c. Lindenbrog. & Madoet.*
- (9) *Testantur bucusque urbes &c. Madoet.*
- (10) *per miseram Italiam. Lind. Misera Italia. Madoet.*
- (11) *Fiumi, Heruli, Turingi. Lind. Gotbri siquidem, Vandalis, Querulosi Heruli, atque Turgilingi &c.*
- (12) *Inexplicabilis fermè nodus in ipso vestibulo nobis occurret, si gentium earum, quas hic Paulus recenset origines enarrare velimus, antiquasque sedes in tanta rerum obscuritate certius investigare. Sedulò quidem viri doctissimi, & de antiquitate optimè meriti duras hæc provincias tentarunt, quorum fortasse diligentior Philippus Cluverius in sua Germ. antiq. Verùm is non uno in loco Pauli nostri fidem radicitus evellere nisus est; Langobardos enim non è Scandinavia migrasse, at Semnonibus conterminos auctoritate Strabonis, Taciti, ac Paterculi cap. XXVI. lib. III. contendit, idemque de ceteris gentibus hoc loco memoratis d. lib. III. cap. XLVI., unde ad plenioram illustrationem Pauli nostri, ejus hic verba subnectere non incongruum duxi. Vandalis igitur genuino restituto nomine, hæc habet, Videndum igitur nunc que nationes Vandalici fuerint generis. Plinius nominat solos Burgundiones, Varrinos, Carinos, Guttones: quorum bi ad Vistulam amnem, Varrini in Meckelburgensi ducatu, baud procul Albi flumine sedes habuerunt: intra quos fines multi etiam alii populi apud Sinum Codanum siti fuerunt. Verùm nil mirum. Plinius nullius generis populos omnes recenset, sed unos atque alteros tantum, quos visum fuit: proinde ex ceteris auctoribus sunt supplendi. Vandalis igitur adjicio Lemovios, sive Herulos, Rugios, Tidinos,*

Suardones, Eudofes, Anglos, Caviones, Theuringos, Nuitones, & Langobardos. Quum Burgundiones, Guttones, & Varrini, ac Langobardi Vandalici fuerint generis, de reliquis inter hos sitis dubitari non potest. De illis tribus nationibus disertè testatur Plinius, de Langobardis, fabulosus equidem, idoneus tamen quantum ad hoc probandum attinet testis est Paulus Diac. qui in gestis Langobard. ex mera nationum, nominumque ignorantia Vandalos diversos facit à Vinilis, bellaque inter hæc duo nomina, seu alienissimas inter se nationes gesta narrat. Verba ejus lib. 1. cap. 1. hæc sunt Gothi siquidem &c. & continuo cap. 2. Pari etiam modo &c. Falsum hoc esse de Scandinavia satis superque mihi supra in Langobardis convictum est. Credo in eadem cum Diacono fuisse opinionem, & Jornandem, qui in Scanzia sua memorat gentem Viniloth: quod vocabulum suspicor natum è genuina Vandalorum adpellatione Vindoli. Sic quidè eidem Jornandi sunt Firmarba, ac Svetlidi, qui nulli alii fuere, quàm Fim, & Svetbi, sive Svedi, ut supra ostensum. Pergit Diaconus cap. VII. in hæc verba. Igitur egressi de Scandinavia vinili cum Ibor, & Ayone ducibus in regionem, quæ adpellatur Scoringia venientes, per annos illic aliquot confederunt. Illo itaque tempore Ambii, & Assi vandalorum duces vicinas quasque provincias bello premebant. Hi jam multis elati victoris nuncios ad vinilos mittunt, ut aut tributa Vandalis persolverent, aut se ad belli certamina prepararent, & cap. 9. Certum est tamen Langobardos ab intacta ferro barbæ longitudine, cum primitus Vinili dicti fuerint ita postmodum adpellatos; nam juxta illorum linguam lang longam, bart barbam significat. Idem Sigebertus narrat, additque uterque prælium inter Vinilos, & Vandalos commissum. De bello Langobardorum cum finitimis verum fuerit, item de nomine Vinulorum; at de origine è Scandinavia omnino falsum; nibilo enim magis quàm ceteri isti Vandalis, Gotbi, Rugii, atque Turgilingi, & alii è Scandinavia profecti sunt: licet & Gotbos, & Rugios, & Herulos è Scandinavia Jornandes deduxerit Varius hic, & inexplicabilis pene error rudi illi, atque imperito Jornandi, Diaconique sæculo inde natus est, quòd unius ejusdem Vandalorum gentis adpellatio multis modis pro ratione dialectorum variata fuit. Fuerunt igitur Langobardi alio vocabulo adpellati Vinili, idest Vindali, seu Vandalis, non proprio, ac peculiari, sed communi omnibus nationibus sinum Codanum inter Vistulam, Albinque, & Chalusum incolentibus. Bellum eos reliquis Vandalis inter Albim, & Viadrum movisse, inde maxime crediderim, quia & ipsi à communi eorum adpellatione postmodum in exteris regionibus separati fuerunt, quemadmodum, & Gotbones, Burgundiones, Heruli, ac Rugii, de quibus omnibus mox plura dicam. Vocabulum autem Vinili, sive Vinuli, Vinili, ac Vinuli propriam fuisse Vandalorum adpellationem, quasi Vindali, ac Vinduli ex Helmodi maxime patet historiâ Sclavica: sic enim scribit lib. I. cap. XI. ubi ergo Poloniam finem facit, pervenitur ad amplissimam Sclavorum provinciam, eorum, qui antiquitus Vandalis, nunc autem Vinithi, sive Vinuli appellantur. Horum primi sunt Pomerani, quorum sedes protenduntur usque ad Odoram, & mox alter fluvius, idest Odora vergens in Boream, transit per medios Vinulorum populos, dividens Pomeranos à Vilzis, & deinde. Post Odora igitur levem meatum, & varios Pomeranorum populos ad occidentalem plagam occurrit Vinulorum provincia eorum, qui Tholenti, sive Redarii dicuntur. Nibilo magis, mi Helmode, ita me Musæ bene amant Vinithorum, sive Vindorum, idest Sclavorum propria adpellatio fuit Vinuli, quam Vandalis. Vinilos equidem, sive Venedos fuisse Sclavos, idest Sarmatas supra satis valdis, certisque probatum est mihi argumentis. At Vandalos, sive Vindelos fuisse Germanos citra Vistulam colentes, jam CCCC. circiter annis ante Venedorum, sive Sclavorum in Germaniam transmigrationem testati sunt luculentissimi auctores Plinius, & Tacitus, quorum hic etiam tam vetustam eam indicat jam tum habitam fuisse adpellationem, uti unum ex ipsius dei Tuitonis filius eo nomine adpellatum fuisse quidam crediderint. Revoco igitur illud vocabulum Vinuli, & item Vinili, quod unis Langobardis leviori errore tribuit Diaconus ad Vandalorum, sive Vandulorum, & Vindelorum nomen. Venedi autem, sive Vinedi, idest Sclavi, cur Vindeli, & Vandalis adpellati sint nulla alia fuit ratio, nisi quæ & Marcomannos Suevos, postque hos etiam Sclavos, sive Venedos, qui sibi ipsis, & ceteris Sclavis dicuntur Czecbi. Bojobemos nominari fecit: quum Bojobemi proprie fuerint Boji Galli ante Marcomannos regionem

*Ærcinia sylvæ incinctam habitantes, quæ inde nomen Bojobemi accepit: nempe ut Marcomanni, & postmodum Czecchi, quia Bojobemum occuparunt dicti sunt Bojobemi: sic Vinidi Sarmata, quia Vandalorum obfederant agros adpellati sunt Vandali, cui adpellationi baud parum causa præbuit, quod Vinidorum, ac Vindilorum nomina, baud omnino sibi invicem absumilia &c.*

Adversus hæc Hugo Grotius in suis prolegomenis ad Historiam Gothicam, Vyandalicam, & Langobardicam, & si Cluverii suppresso nomine, gentes eas, aliasque Paulo memoratas Scandinavia restitutus, acerbis fortasse, quam par erat invehitur rerum Suedicarum amore accensus: immo lubidine quadam scriptoribus penè omnibus recentioris sævi hac in re communi, qua singuli nostras à suis ereptas opes, & everlum imperium acerrimè contendunt, æternam profecto famam è nostris spoliis sibi mordicus vindicantes. Grotius itaque postquam Gothorum origines contra Cluverii sententiam ad Scandinaviam, immo ad Suedos revocavit, hæc de Vyandalis, & Langobardis eruditissimè disserit. *De Vyandalis quid est quod quisquam hoc tempore adferre se putet posse exploratius, quam mille abhinc annis Procopius attulit, qui in Africa cum Vyandalis sæpissimè est collocutus, præterea Gilimerem Vyandalorum regem, proceresque Vyandalos Constantinopolim perductos quotidiana familiaritate cognovit? credibile est hominem, adeo omnia antiqua percunctandi cupidum, id vel non præcipue quæsisse, unde essent illi Hispania, Africaque insesores Vandali, aut Gilimerem, & alios ejus gentis primores ex fama antiqua, carminibusque perpetua memoria proditis nihil habuisse certi quod responderent? Is autem Procopius Vyandalicorum primo Vyandalos non minus, quam Ostrogottos, quam Vestrogottos, quam Gepidas, populos esse dicit Gottibicos, nominibus distinctos, origine, ac moribus congruentes: linguam præterea ipsi esse Gottbicam, neque se dubitare quin olim una gens fuerint, ac ne temerè id dixerit putetur, Gottbicorum quarto rursus Gottbicis populis Vandalos accenset: eosque pariter cum Gottbis à patria sede ad Meotidem paludem venisse memorat. Accedat Jornandes, qui ubi Scanzia recenset populos, ponit & Vinoviloth, quæ vox Vinolorum possessionem significat. Or enim possessio est etiam præcis Sæconibus, unde fecit, sive feudum fiduciaria fructuum possessio. Et autem qui Græcis Vandili, aliis Vandalii, Vandali, Vyandali, Tabula veteri Vanduli, Paulo Varnesfridi sunt Vinidi, Adamo Bremensi Vinuli, aliis Vinuli, mutatis vocalibus, ac D. litera, aut addita, aut extrita, quod crebrum Germanis, & ante monuimus. Procopio, & Jornandi testem de Vyandalorum origine mox addam Paulum Varnesfridi, ubi ad Langobardos pervenero. Non ignoravit pleraque hæc vir ille lectionis plurima, sed ingenio fusus, ut alibi saps, cedere bis noluit. Quid igitur ipsum in hac re, ut ante de Gottbis à vetustissima opinione depulit? Lubido quadam. Quid tamen obtendat videamus. Sub Vindelici Plinius in Germania comprehendit Burgundiones, Varrinos, Carrinos, Guttones, ubi est Vindelici in codicibus vult legi Vindeli. Facile largior usam eandemque esse vocem terminatione, quæ libera externis, diversam non invidus agnosco. At quid id causa mea nocet, cum Vandalos jam olim, & ut credo inter primos, nam eo me inducit Jornandes in Germaniam pervenisse, ibique nonnullos reliquisse sui sanguinis, & nominis populos, ut & Gottbi fecere non negem? Et hoc quidem ad discutiendum quod obicitur satis est. Ceterum, ut dicam quod sentio, rebusque per antiquitatem obscuris lucis, quantum poterò, adferam, non credo aut Vandalos, aut Suedos gentis esse nomen, sed sicut Jazyges quidam dicti sunt Metanasta, & Latins Sarmata vagi, sic & Germanorum quosdam arbitror non à se ipsis, sed ab iis, qui primi eorum vim sensere, quomodo à Tungris orta Germanorum appellatio, dictos modo Sævos, modo Vyandalos. Cur autem alii hoc, alii illo nomine, id censeo fortuitum, prout visum est populis, quos attigerant, nam voce & hac, & illa eos significari, qui non certis se tenent sedibus, sed nunc hic, nunc illuc ambulant, novere omnes, qui Germanicum sermonem &c. & infra.*

Non ergo quaerendum nobis est, quàm latè patuerit Vyandalorum appellatio. Patere enim tam latè potuit, quàm ipsa vagandi, alienaque occupandi mos: sed unde illi qui Hispaniam, ac post Africam tenuere Vandali, de his enim nunc agimus, ortos se & crediderint, & dixerint: qua in re deceptos eos fuisse non magis credibile est, quàm si quis de Batavis velit idem suspicari, qui à Cattis se ortos Tacito, Romanisque aliis aliquot post sæculis prædicabant. Quibus accedat Deixippi veteris historici testimonium. Scripsit enim is

Galiem temporibus, ut ex Trebelio, & Eunapio discimus. Is autem eos de quibus agimus Vandalos, non ab interna Germania, ubi Vandalos ponit Tacitus, sed ab Oceani litore venisse memorat. De Langobardis illis dico, quorum ingens tum alibi, tum postremo in Italia potentatus fuit, cui potius credam, quàm Paulo Varnesfridi Langobardo? quid enim in his à nostra memoria remotis adeo rebus haberi certius potest, quàm quod gentis cujusque carmina, & à majoribus ad posteros manans perpetua fama servavit? Ejus hæc sunt in Langobard. Pari modo &c. Langobardos rectè Vinulos idest vagos vocat, quos tamen mox cum Vyandalis ait pugnasie, quia ejusdem vocis mutata temporibus pronuntiatio effecerat, ut aliud id nomen putaretur: quod cum rectè observaverit Germania descriptior laudem ei promeritam lubens reddo. Secutus Paulum Bremensis & ipse eosdem dici ait Vyandalos per Vinulos. Sed addendus est Pauli illius notissimis locis alius nimis cognitus ex miscella ejus historia, namque ubi ad Theodosii filiorum pervenit tempora sic ait ipse, ut dixi, Langobardus. Eodem tempore erant Gotthi, & aliæ gentes multæ, & maxime trans Danubium habitantes: ex quibus rationabiliores quatuor sunt, Gotthi scilicet, Huifgotthi (mendosè editur Hypogotthi, quod ex aliis ejusdem scriptoris locis evincitur: solebant autem HV. pro VV. poni) Gepides, & Vandali, & nomen tantum, & nihil aliud mutantes, omnes autem fidei erant Arrianæ malignitatis. Isti sub Arcadio, & Honorio Danubium transeuntes locati sunt in terra Romanorum, & Gepides quidem, ex quibus postea divisi sunt Langobardi, & Avars, villas quæ sunt circa Singidonem, & Sirmium habitavere. Et ex Græcorum non editis libris exersit nobis eruditissimus Salmasius Γηραιὸς οἱ λεγόμενοι Λογγοβαρδοί, idest Gepidæ, qui dicuntur Langobardi: sic & Constantinus Porphyrogeneta C. P. Imp. ex Theopanis historia transcripsit Γηραιὸς ἔσ' ὁ ὕπερον διυπιδήσαν Λογγοβαρδοί. Gepidæ ex quibus diffidio facti orti Langobardi. Si ex Gepidis sunt Langobardi illi, quorum Paulus meminit, sanè primus ex Gottbis: Gepida namque sine dubio ex Gottborum præcipua ducunt originem, quæ verba sunt Jornandis, atque idem unde proprium nomen acceperint nescire nos non patitur: nam quod cum primum Gottbi à Scanzia tribus navibus exissent, navi una tardius vechi qui fuerunt, dissociato à gentilibus ceteris consilio suo insulam Viskula avanis insederunt: unde post in longinqua sunt profecti, originem Gepidarum nominis Jornandes à mora ipsorum deducit: apud quem malè Gepanta pro Gepanta nunc legitur, est enim Gepait Germanis is, qui moram fecit, isque sonus etiam clarior auditur in eodem nomine, ut à Græcis effertur γηραιὸς: etiam Procopius, ubi gentes illas cognatas, moribusque, & sermone comexas inemorat Gotthis, idest Ostrogotthis, Vvifgotthis, & Vandalis, addit Gepidas, & Gepidarum principi nonn ait fuisse Ostrogottho, neque verò primus banc Langobardis suis dedit Paulus Varnesfridus, sed ante eum idem scripserat Propper Aquitanus vir optima fidei, Episcopus Rhegiensis, cujus, uli ad Theodosii ventum est tempora hæc sunt verba. Langobardi ab extremis Germaniæ finibus, Oceanique, protinus litore, Scandiaque insula magna egressi, & novarum sedium avidi, Ibone, & Ajone ducibus Vandalos primùm vicerunt. Hos secutus auctor Otto Frisingensis Langobardis non minus, quàm Gottbis originem à Scanzia assignat. Quid vero his, qui se opponit homo minime elinguis, nihilne habet quod pro se dicat? habet sanè: sed, si quid ego video, leve admodum. Langobardos ait, multo ante hujus exitus tempora in interiore Germania ponunt Strabo, Tacitus, Ptolemæus, ponunt sanè, nec uno loco: ad Viadrum Tacitus, cis Albiem & Strabo, & post Tacitum Ptolemæus. Facilis soluti nodus, si quis consideret nomen hoc nihil aliud significare, quàm promissa barba homines, ut omnes Germani morunt, & Paulus ille agnoscat. Talia autem ex habitu nomina dixeris locis, atque temporibus, nunc bis, nunc illis hominibus ab iis ad quos accedunt dari solent. Erat quidem Germanis usitatum, memorante Tacito, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum, obligatumque virtuti oris habitum; & exemplum in Croili Batavo habemus apud eundem scriptorem. Sed quoties ingens agmen uno eodemque oris habitu accerserat, non mirum si ea novitas, nunc hic, nunc illic novo nomini causam dedit, quid commune Dominio Aleno-barbo, & Friderico Barbarossa, aliam piratæ ejusdem nominis nihil, (immo Μακροβαρδός, & Langobardis) nisi quid eadem fuit oris species, unde appellatio eadem exorta est. Omnia quæ hic us-

## CAP. II.

*De Scandinavia insula, & quia ex ea Winilorum, hoc est, Langobardorum gens est egressa.*

**P**ari etiam modo, & Winilorum, hoc est, Langobardorum gens, quæ postea in Italia feliciter regnavit, à Germanorum populis (13) originem ducens, licet & aliæ causæ egressionis eorum asseverentur, ab insula, quæ Scandinavia dicitur adventavit, cujus etiam insulæ, (14) Plinius Secundus in libris, quos de natura rerum composuit, mentionem facit. Hæc ergo insula, sicut retulerunt nobis, qui eam lustraverunt, non tam in mari est posita, quam marinis fluctibus, (15)

que disputavimus in unum collecta firmat Imperator C. P. quem modo nominavi Constantinus Porphyrogenæter, auctorem laudans in Sanctorum album à Græcis relatum Theopbanem, ait enim unius Gottbica originis esse, & Gottbos ita proprie dictos, & Gepidas, & Vandalos: ex Gepidis autem esse Langobardos. Credamus ergo veteribus, quando hic novi Scriptores nihil credi dignius attulere, Vandalos, Ostrogotos, Vestrogotos, Gepidas, Langobardos, omnes Scanzia, & quidem ei parti, quam Sueones tenent suam debere originem. Nortmannorum autem posteriori vocabulo Sueonas, vel præcipue contineri. Hæc fufius quam præpositus nobis notarum modus expetebat è Cluverio, & Grotio exscriptisse lectoribus fortasse non injucundum. Erunt enim integræ dissertationis loco ad Langobardorum originem cognoscendam postquam Cluverius à Paulo, ahiisque mediæ ævi Scriptoribus abcessit, multosque recentiorum in suam sententiam adduxit, abrogatâ veterum fide. Reliqua verò quæ Bodinus in medium protulit, ut Langobardos è Gallia sua deduceret, à Langonibus nempe, ac Bardis, omnibus penè Scriptoribus sunt reprobata.

Ceterum ad Grotii partes, immo Pauli nostri meus adhuc libenter calculus accedit, si tamen tanti est, ut numerum faciat, conitantissimæ gentis illius traditioni plurimum tribuens, quæ unica rerum gestarum memoriam inter arma, & frequentes migrationes, & quod magis est, inter feroces, ac illiteratos mores diu servavit, & cicuratis in Italia Langobardis, serò quidem in historiam concessit, Pauli nostri potissimum beneficio. Traditionem hanc unicum Langobardis monumentum antiquitatis aperte fatetur in suo legum proœmio Autharis ipse Rex, qui ceterorum nomina regum ex memoria senum recenset; unde non mirum si vel anachronismus, irrepsit, vel manca, & minus exacta rerum series habeatur. Accedit etiam ad firmandam Paulo fidem Sanctiis. Pontificis Gregorii cognomento Magni testimonium, mea quidem sententiâ plurimi faciendum; quippe tot ipsecum Langobardis pace, belloque in ipso gentis in Italiam adventu res gessit, ut illius originem, & novisse debuerit, & à Jornande fideliter enarratas, (erat enim infelici seculo divinarum, humanarumque rerum peritissimus) observavit. Hinc libro dialog. III. cap. XXXVIII hæc habet. *Mox illa terribilia à Cælo signa secuta sunt ut basta, atque acies igneæ ab Aquilone viderentur. Mox effera Langobardorum gens de vagina suæ habitationis educta in nostram cervicem grassata est, eaque verba de vagina suæ habitationis à Jornande profectò exscripserat lib. I. cap. IV. edit. nostræ pag. 193.*

Demum non incongrua huic loco quæ præfatur Albertus Krantius in sua Dania. *Operæpretium, inquit, visum est uniuscujusque regni res seponere, ut suum cuique decus respondeat, divisiisque recognoscatur quid rerum Dacia, quid Svecia (quæ & Gotbia) quidque Norvagia peregerit. Nam regnum Langobardorum in Italia (quam Galliam veteres Itali dixere Cisalpinam) constitutum, Danorum gloria est Scania egressoram: Gottborum autem decus subegisse Italiam, vastasse urbem Romam, diu regnum in Italia, diu in Gallis, & Hispanis tenuisse. Norvagi verò proprium sibi vindicarunt maritima Francia de suo nomine dixisse Normanniam, inde in mediterraneam Italiam usque penetrasse, ac in Apulia, Calabriaque primò ducatum, & in Sicilia comitatum postea nobile regnum in utraque Sicilia, quod usque in banc diem durat fundasse.*

(13) Lindenbrogius legit: *originem ducens è Scandinavia Baltei, seu Baltici maris insula, novarum sedium*

**A** propter planitiem marginum, (16) terras ambientibus circumfusa. (17) Intra hanc ergo constituti populi, dum in tantam multitudinem pullulassent, (18) ut jam simul habitare non valerent, in tres, ut fertur, omnem catervam partes dividentes, (19) quæ ex illis pars patriam relinquere, novasque deberet sedes exquirere, forte perquirat.

## CAP. III.

*Quod Ibor, & Ayo, primi Duces Winilorum, cum matre sua Gambara fuerunt.*

**I**gitur ea pars, cui fors dederat genitale solum excedere, exteraque (20) arva sectari, ordinatis super se duobus, Ibor scilicet & (21) Ajone, qui & germani erant, & juvenili adhuc æta-

quærendarum gratiâ ob multitudinem profecta est, licet alia causæ egressionis eorum asseverentur. Cujus &c.

Longum esset hic veterum repetere fabulas, & errores de insula Scandinavia, Plinii præsertim, unde non paucos hausit Paulus noster, quod eam Latini, & Græci, ut Zieglerus in suo peculiari libello scripsit, serè incognitam habuerunt: argumento est quod isibi terrarum Zonam frigidam perpetuis damnatam nivibus, omnisque animantis impatientem dixerunt magno consensu &c. Ita Plinio, & Solino appellatur, Jomandi Scanzia, veteribus Baltia, & Basilia, ut allatis testimoniis probant Cluverius, Grotius, Cellarius, alique in illius descriptione, Zieglero Schondia, atque hæc de illius etymologia scribit. *Mansit illi Schondia nomen, quod amœnitatem, ut dixi, sive ut verbum verbo reddam pulcritudinem significare, quoniam cæli beneficio, telluris obsequio, portuum, & emporiorum communitate, maritimis opibus, lacuum, & fluminum piscatione, venatione nobilium ferarum, auri, argenti, aris, & plumbi inexhaustis venis, colorum industria agro exercendo, oppidorum frequentia, civilibus institutis nulla cedit beata regiâ.* Verum hæc eruditorum contentu nominis etymologia reprobata, eaque penes ceteros invaluit, quam Grotius ex Jomande colligit cit. prolegom. pag. 3. *quia omnes ejus terra populi excisas rupes (ut legit ipse) pro castellis habebant, eaque ipsa munimenta Scantzen dixerunt.* Hinc factum Scandia, & addito au vocabulo quod terram significat. Scandinavia illius descriptio summatim ex ipso Zieglero apud quem tabulæ. *Circumscribitur autem ab Occidente Oceano Hyperboreo, à Septentrione terrâ incognitâ, ab Oriente parte Russia alba, & mari Baltico, à meridie Gotbano sinu, & parte Dacia. Complectitur vero imperia regia tria Nordvegiam, Sveciam, Gottbiam. Lynastias verò quæ Regibus parent. XXXVII.* Peninsula verius quam insula, tantæque magnitudinis, ut veteribus alterius orbis venerit appellatione, ut apud Plin. lib. 4. cap. 16.

(14) Lindenbrogius notat lib. 4. cap. 13. Locus iste à Cluverio excussus lib. III. Germaniæ antiq. cap. de Scandinavia.

(15) propter planitiem marginum terras ambientibus. Hæc in Ascensiana editione desunt. Lindenbr.

(16) marginum. Alias marium. Lind.

(17) Audi Cluverium hoc loco. *Quid hoc quæso est dicere. Non est in mari sita, sed fluctibus marinis circumfusa? Video quid hominem deceperit. Audierat ab aliquo de Selandia insula, quæ litoribus est planis, quam ille intellexit Scandiarum esse maximam, audierat item de immensa illa Scandinavia peninsulam banc potius esse quam insulam. Narrationes has duas per oblivionem, ut credo, postea confundens unam inde fecit insulam parvam, non tam in mari positam, quam marinis fluctibus circumfusam; quibus veris peninsulam indicare voluit. Hæc igitur Ptolomei, Diacomique, & si quæ aliorum fuerint similes nugæ, repudianda sunt, ne dum eas amplectimur, graviorum auctorum fidei injuriam faciamus.*

(18) pullulassent. Modoet. populassent.

(19) Modoet. quædam ex illis pars patriam relinquens, ut novas deberet &c.

Lindenb. quænam ex illis patriam esset relicta, ut novas sedes exquirere sorte disquirunt.

(20) arva sectari, & terras petere. Lind.

(21) Ajone, aliis Agione, & sic infra quoque Lindenbr. ita M.

Hic revocanda sunt, quæ de egressu Langobardorum his Ducibus scripserat Profer Aquitanus loco à Grotio citato.



etate floridi, & ceteris præstantiores, ad exquirendas quas possint incolere terras, sedesque statuere, valedicentes suis simul & patriæ, iter arripiunt. Horum erat Ducum mater, nomine (22) Gambara, mulier (23) quantum inter suos, & ingenio acris, & (24) consiliis provida; de cuius in rebus dubiis prudentia, non minimum confidebant.

C A P. IV.

De septem viris apud Germaniam dormientibus.

**H**Aud ab re esse arbitror, paulisper narrandi ordinem postponere, & quia adhuc stilus in Germania vertitur, miraculum, quod illic apud omnes celebre habetur, sed & quædam alia breviter intimare. In extremis (25) Circium versus Germaniæ finibus, in ipso Oceani litore, antrum sub eminenti rupe conspicitur, ubi septem viri (incertum ex quo tempore) longo sopiti sopore quiescunt, ita in læsis non solum corporibus, sed etiam vestimentis, ut ex hoc ipso, quod sine ulla per tot annorum curricula corruptione perdurant, apud indociles easdem & barbaras nationes, venerationi habeantur. Hi denique quantum ad habitum spectat, Romani esse cernuntur. E quibus dum unum quidam, cupiditate stimulatus vellet exuere, mox ejus, ut dicitur, brachia aruerunt, pœnæque suâ ceteros proterruit, ne quis eos ulterius contingere auderet. (26) Videris ad quem eos profectum, per tot tempora, providentia divina conservet. Fortasse horum

(22) Saxo Grammaticus hist. Daniæ lib. VIII. eam appellat *Gambaruc*.

(23) Alias quantum inter barbaros. Lind.

(24) Alias cum filiis provida. Lind.

(25) Sic editio Augustana. MS. *circumversus*. Alias *circumversis* (ut M.) alias in extremis autem Germaniæ finibus. Lind. Retinendum omnino *Circium*.

(26) Septem SS. Martyrum Dormientium historiam sub Decio Ephesi coronatorum ex Metaphraste, Cedreno, aliisque Græcis auctoribus refert Baronius in an. ad an. Ch. CCLIV. & in Martyrol. Rom. 27. Julii. De aliis septem ex Gregorio Turonensi, & Sigeberto, quos eisdem esse putat, ac eos, quorum hic meminit Paulus, ea fortasse conjectura, quod auctor noster ab eodem S. Gregorio acta S. Hospicii penè ad verbum historiæ suæ, nec non alia pleraque inferuerit, ut infra notabimus. Verùm S. Gregorius in Majori Monasterio vulgò Marmoutier propè Turonum, & Paulus in extremis Germaniæ finibus Circium versus, hoc est ad ipsum Oceani litus locum dedere dormientibus; unde alios esse facilius mihi persuadeam; et si non me lateat citatam à doctis. Baronio epit. S. Gregorii Tur. à recentioribus inter supposititias amandari. Ceterum an Paulo sit habenda fides integrum cuique quod libuerit.

(27) Alias *Scritofinni*. Lind. *Scritobini*. Ambros. *Scriptobini*. Modocet.

Hos a saltando vocatos scribit. Durat hodie illa vox apud Germanos; nam *Scritan* est divaricare, & diducere pedes, vel ut Paulo placet saltare; in quo ille cum Græcis convenit, qui id *σκριτάν* dicunt. In nomine dissentit à Procopio, in cujus de bello Gotthico lib. 2. *Σκριτίζιοι* vocantur: ab aliis *Scritofinni*. Lind.

De iis Cluverius lib. 3. Germ. antiq. cap. 38. in cuius (Scandinavia insula) extremis, versus Circium, in ipso Oceani litore *Scritofinnos* collocat Paul. Diacon. lib. 1. cap. 4. & 5. qui, hodieque in extremo Finmarchiæ versus Septentriones litore, ad Rubeas promontorium dicuntur the *Scricfinder*, & infra pag. 175.

Nomen illorum à Procopio lib. 2. de rebus Gotthicis citatur *Σκριτίζιοι* vocabulo depravato pro *Σκριτίζιοι* *Scritifinni*, nam etiam nunc totum hoc genus appellatur *Fimmen*, & *Femmen*. Neque enim eorum placet intempestiva *σπίσις*, qui nuper in Diacono juxta, atque *Jornande* legendum docuerunt *Scritobini*, tanquam à voce *bein*, que pedem sive crus significat, eorum deductum sit nomen, quia *Diaconus* tradit à Tom. I.

quandoque, quia non aliter nisi Christiani esse putantur, gentes illæ prædicatione salvandæ sunt.

C A P. V.

De gente *Scrito-Winorum*.

**H**Uic loco (27) *Scritobini*, sic enim gens illa nominatur, vicini sunt, qui etiam ætatis tempore nivibus non carent, (28) nec aliis, (29) utpote feris ipsis ratione non dispares, (30) quam crudis agrestium animantium carnibus vescuntur; de quorum etiam (31) hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saltando, juxta linguam barbaram etymologiam ducunt. Saltibus enim utentes, arte quadam ligno incurvo, ad arcus similitudinem, feras assequuntur. (32) Apud hos est animal, (33) non satis affimile cervo, de cujus ego corio, ut fuerat pilis hispidum, vestem in modum tunicæ, genu tenuis aptatam conspexi, (34) sicut jam fati, ut relatum est, *Scritobini* utuntur. Quibus in locis circa æstivale solstitium, (35) per aliquot dies, etiam noctu clarissima lux cernitur, diesque ibi multo majores, quam alibi habentur, sicut è contrario, circa (36) brumale solstitium, quamvis diei lux adsit, sol tamen ibi non videtur, diesque minimi, quam usquam alibi, noctes quoque longiores existunt. Quia scilicet, quanto magis à (37) sole longius disceditur, tanto sol ipse terræ vicinior apparet, & umbræ longiores excrescunt. Denique in Italia, sicut & antiqui scripserunt, circa diem natalis Domini, novem pedes in umbra staturæ humanæ, hora sexta metiuntur. Ego autem in Gal-

*salendo Germanicâ lingua id fermatum. Ex Fenno- rum, sive Finmarum eos fuisse nomine pariter, ac genere, si non tot auctorum F, vel Φ scribentium unanimis persuadere potuit consensus; id saltem movisset, quod hodieque Dani, Norvagiis, ac Sæconibus, sibi- que ipsis appellantur Skrikfinner, vel ut illorum fert orthographia Skrikfinder. A Cluverio minime in his dissentit Grotius in proleg., qui & alias hujus gentis appellationes è veterum testimoniis adfert. Ceterum de situ eorum hæc Adamus Bremensis de situ Daniæ. In confinio Sæconum, vel Nordmannorum contra Boream habitant Scritofinni, quos ajunt cursu feras prætere, civitas eorum maxima Helsingaland, & Helsingaland regio est &c.*

(28) Alias nec aliter fieri potest, quam ut crudis agrestium animantium carnibus &c. Lind.

(29) Ambros. & Modocet. nec aliud.

(30) Modocet. *quin*.

(31) Modocet. *hirsutis*.

(32) *Scritofinnorum* mores paulo aliter describit Procopius de bello Gotthico, etsi eos errore maximo ad ultimam Thulen ableget; lib. 2. cap. 15. edit. nostræ pag. 287.

(33) Aliis decit non. Lindenb.

Legendum fortasse non satis affimile cervo; namque de fera illa quam hic Paulus describit hæc sæpe laudatus Cluverius lib. I. Germ. antiq. pag. 135. *Est hodieque animal in illis terris magnitudinis, & cornibus cervo baud abimile, vocabulum ei vulgare een rhene, è quo nomen traxisse, modo dictum tegumenti genus (nempe rbenonem Cæla- re, & Sallustio memoratum, quod describit Isidorus lib. 19. cap. 23.) quod Paulus vidit in Italia, aut Gallia, baud dubium est; nam quod quidam Grammatici hodie docent dictum fuisse rbenonem à το σκρίων, idest ab agnims pellibus, id falsum esse testatur Varro lib. 4. de lingua latina, qui græcæ lingue baud ignarus, peregrinum id, atque Gallicum affirmat esse vocabulum, & item Isidorus qui Germanicum.*

Non satis pro non multum, habet infra Paulus cap. VI. Anastasius Bibliothecarius alique hujus notæ Scriptores, quanta dicendi elegantia ipsi viderint.

(34) Modocet. *qua, ut relatum est Scritobini &c.*

Lindenb. *qua, ut ferelatur Scritofinni &c.*

(35) Hæc verba usque ad illa *quamvis diei*, in Ascensionis editione desunt. Lindenb.

(36) Modocet. pro *brumale*, legit *pruinale*.

(37) non longius, aliis decit Lind.



Gallia Belgica, in loco qui (38) Totonis villa dicitur, constitutus, status mei umbram metiens, decem & novem, & semis pedes inveni. Sic quoque contrario modo, quanto propinquius meridiem versus ad solem acceditur, tantum semper umbræ breviores videntur. (39) in tantum, ut solstitio æstivali respiciente sole de medio cæli, in Ægypto, & Hierosolymis, & in eorum vicinitate constitutis locis, nullæ videantur umbræ. In Arabia verò hoc ipso tempore sol supra medium cæli, ad partem Aquilonis cernitur, umbræque versa vice contra meridiem videntur. (40)

## CAP. VI.

De duobus umbilicis Oceani maris, qui sunt ex utraque parte Britannia.

**N**ec fatis (41) procul ab hoc de quo præmissimus litore, contra occidentalem partem, quâ sine fine Oceanum pelagus patet, profundissima aquarum illa vorago est, quam usitato nomine maris umbilicum vocamus, quæ bis in die fluctus absorbere, & rursus evomere dicitur, sicut per universa illa litora, accedentibus, & recedentibus fluctibus, celeritate nimia fieri comprobatur. Hujusmodi vorago, (42) sive vertigo, à poëta Virgilio Charybdis appellatur, (43) quam ille in freto Siculo esse suis in carminibus loquitur, hoc modo dicens:

*Dextrum Scylla latus, lævum (44) implacata Charybdis*

*Obsidet, atque imo baratri ter gurgite (45) vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras*

*Erigit alternos, & sidera verberat unda.*

Ab hac sanè de qua diximus (46) vertigine, sæpè

(38) Alias *Totonis villa*. Lind.

Servandum omnino *Totonis* nomen contractum. Theotonis villa notissima in historiis Francorum; ibi enim sub Merovingis, & Carolingis regibus diu stetit celeberrimum palatium, in quo Carolus M. habito conventu Procerum, advocatibus filiis Pipino, & Ludovico, regnum partitus est, ac testamentum condidit nova servandæ pacis constitutione, aliisque solenniis roboratum. An. rer. gest. à Carol. M. anno DCCCV., & VI. Michael Germanus apud Mabil. de re diplom. lib. 4. cap. 141. Extat adhuc illius constitutio sub nomine *Capitularis Caroli Magni* dati ad villam Theotonem anno ejus Imp. V. Hodie Gallis *T biomville* ad Mosam fluvium, haud longè ab urbe Mettensi, de qua Paulus noster historia Episcoporum illius optime meritus.

(39) Al. in tantum ut circa solstitium æstivale respicienti solem de medio Cæli in Ægypto, & Syene, & eorum vicinia nulla &c. Lindenb.

(40) Hæc Paulus fortè à Plinio hist. natur. lib. 2. cap. 75. Notissimi ex sphaera populi ἀραιοί, ἀυφιστοι, ἀραιοί, ἀραιοί, hoc est qui nullas, aut utrinque habent umbras, alterumbres, ac circumbres, de Arabibus vero vulgatissimum illud.

*Ignotum vobis Arabes venistis in orbem*

*Umbras mirati nemorum non ire sinistras.*

(41) *Nec fatis*, alias *nec multum*. Lind.

(42) *sive vertigo*, aliis desunt Lind. ita & in Madoet.

(43) *Æneid.* lib. III. alii tamen etiam Thule adtribuunt, ut & Stat. lib. V. Sil. I.

*— è re suo circumsona gurgite Thule.*

Quod verò additur, naves ibi absorberi, ac rursus evomi, idem tangit & Ovidius *Metamorph.* lib. XIII. fab. VIII.

*Scylla latus dextrum, lævum inquietata Charybdis Infestat, vorat hæc raptas, revomitque carinas.*

Lindenbrogius.

(44) *implacata*, alias *implicata*. Lind.

(45) *vastos*, alias *vasto*. Lind.

(46) *vertigine*, alias *voragine*. Lind.

(47) *exitu*. Madoet. *exitio*.

(48) De hac voragine Cluverius. *Nunc ad confinia Norua-*

**A** naves raptim, cursimque adtrahi adfirmantur, tanta celeritate, ut sagittarum per aëra lapsus imitari videantur, & nonnunquam in illo baratro horrendo nimis (47) exitu pereunt. Sæpè cum jam jamque mergendæ sint, subitis undarum molibus retroactæ, tanta rursus agilitate exinde elongantur, quanta prius (48) adtractæ sunt. Affirmant esse & aliam hujusmodi voraginem, inter Britanniam insulam, (49) Galliamque provinciam: cui etiam rei adstipulantur. (50) Sequanicæ, Aquitanicæque litora, quæ bis in die tam subitis inundationibus opplentur, ut qui fortasse aliquantulum introrsus (51) à litore repertus fuerit, evadere vix possit. Videas earum regionum flumina, (52) fontem versus cursu velocissimo relabi, ac per multorum millium spatia, dulces fluminum lymphas, in amaritudinem verti. Triginta ferme à Sequanico litore (53) Evodia insula millibus distat, in qua, sicut ab illius incolis adseveratur, vergentium in eandem Charybdis aquarum garrulitas (54) auditur. Audivi quendam nobilissimum Gallorum referentem, quod aliquantæ naves, prius tempestate convulsæ, postmodum ab hac eadem Charybdi voratæ sunt. Unus autem ex omnibus viris solummodo, qui in navibus illis fuerant, morientibus cæteris, dum adhuc fluctibus spirans supernataret. vi aquarum (55) fluentium abductus (56) ad oram usque immanissimi illius baratri pervenit. Qui cum jam profundissimum, & sine fine patens chaos aspiceret, ipsoque pavore præmortuus, se illuc ruiturum expectaret, subitò quod sperare non poterat, laxo quodam superjectus infedit. Decursis siquidem jam omnibus, quæ sorbendæ erant, aquis, (57) oræ illius fuerant margines denudati. Dumque ibi inter tot angustias anxius, vix ob (58) metum palpitans resideret, dilatamque ad modicum mortem

*gia, Fimmarchiaque esse vulgari vocabulo Maelstrom, vel, ut alii vocant, Muskestrom inter insulas Laffot, & Vveroe nemo barum regionum peritus ignorat. Zieglerus in tab. Nordvege, hæc addit. Mare inter insulas, & Nordvegiam dicitur Tyallesund, Euripus, vel angustia. Staffven insula &c.*

*Lofotb &c.*

*Langanas &c.*

*Vastral &c.*

Inter tres has insulas mare appellatur *Muskostrom*, idest æstus. Hic mare sorbetur intra cavernas accedente fluxu, & reflatur refluxu, quanto maximo impetu deferuntur torrentes. Navigatur hoc mare donec inferius est faucibus scopulorum: & qui iniquo tempore inciderint feruntur precipites in voraginem. Nausfragiorum reliquia perraro redduntur, & si quando redduntur, reperiuntur robore attrita collisione scopulorum, ut lanugine quasi obducta videantur. Hæc est potentia naturæ fabulosas Symplegadas, & formidatam Maelam, & Siculam Charybdis, & omnia miracula superans: que naturam efficere reliquo mari compertum mortalibus est.

(49) Ambros. Gallitiamque.

(50) Alias *Sequanica*, *Aquitanicæque litora*. Lind. ita Mod.

(51) Alias *ad litora desprebensus*. Lindenb.

Madoet. *ad litora repertus*.

(52) *fontem*. Madoet. *fontes*.

(53) Frequentius *Evodia* vulgò *Ormay*, & *Aldernay*. Guilielmus Camdenus in sua Britannia, primumque Normannia, sive *Lexobiorum litori Alderney* adjacet, que in regnis *Archiepiscopi Aurenay*, & *Aurigney* distat, ut *Aurica* illa videatur, que apud *Antonman* inter Britannici maris insulas habetur. Hæc vix septem à Promontorio Normannia *le Haque* abest mil. &c. Hinc in occasum scopulosa castium eminentia procurrat nautis metuenda, quibus *Casquettes* appellantur.

(54) Alias deest *et* auditur. Lindenb.

(55) Alias deest *et* fluentium. Lindenb.

(56) Madoet. *ora usque immanissima illius &c.*

(57) Alias *ora illius voraginis denudata relicta erant*. Lind. ita Madoet.

(58) Alias *propenso metu, palpitansque resideret*. Lind.

tem nihilominus opperiret, conspicit ecce subitò, quasi magnos aquarum montes de profundo resfilire, navesque, quæ absorptæ fuerant, primas emergere. Cumque una ex illis ei contigua fieret, ad eam se nisu (59) quo potuit apprehendit. Nec mora, celeri volatu prope litus advectus, metuendæ necis casus evasit, proprii postmodum periculi relator existens. Nostrum quoque, idest, Adriaticum mare, (60) quod licet minis, similiter tamen Venetiarum, Hystrizque litora pervadit, credibile est parvos hujusmodi, occultosque habere meatus, quibus & recedentes aquæ sorbeantur, & rursus (61) invasuræ litora revomantur. His itaque prælibaris ad cœptam narrandi seriem redeamus.

## CAP. VII.

*Quòd Winili in Scoringam venerunt; & quia Ambri, & Assi Wandalorum Duces eis tributa persolvere mandaverunt.*

Igitur egressi (62) de Scandinavia Winili, cum Ibor, & Ayone (63) Ducibus, in regionem, quæ appellatur Scoringa venientes, per annos illic aliquot confederunt. Illo itaque tempore, Ambri, & Assi, Wandalorum Duces, vicinas quasque provincias bello premebant. Hi jam multis elati victoriis, nuncios ad Winilos mittunt, ut, aut tributa Wandalis persolverent, aut se ad belli certamina præpararent. Tunc Ibor, & Ayo, adnitente matre Gambara, deliberant melius esse armis libertatem tueri, (64) quàm tributorum eandem solutione foedare, mandant per legatos Wandalis, pugnatos se potius, quàm servituros. Erant siquidem tunc Winili universi, ætate juvenili florentes, sed numero exigui, quippe qui unius non nimis amplitudinis (65) insulæ, tertia solummodo particula fuerint.

- (59) Lind. & Modoet. quo potuit accedens apprehendit.  
 (60) quod licet Oceano dissimile, tamen Venetia, Istriæque litora pervadat. Lind.  
 (61) Alias invaso litore revomantur, Lind. invaso litore revertantur. Modoet.  
 (62) Alii addunt seu Scandavia insula. Lind.  
 (63) S. Prosper Aquitanus in chronico.  
 (64) Alias quàm tributorum pensione foedare. Lindenbrog. Modoet. quàm tributi eos pro solutione foedari.  
 (65) Hinc evince aut Paulo Scandinaviæ notitiam, quam in ipso Plinio legerat immensa magnitudinis, portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevitum gente D. incolente pagis, alterumque orbem terrarum, appellari memoriam excidisse, aut sibi forte fuisse compertum Vvinilos ab una ex adjacentibus Scandinaviæ insulis non nimis amplitudinis, ob angustiam loci novas ferro sedes occupaturos emigrasse, notiorisque regionis tantum expresso nomine, rem nobis undequaque tenebris obvolutam tradidisse.  
 (66) Alias ad Goddamum, & sic infra quoque Lind. Amb. & Modoet. habent, Godan.  
 (67) quos primiam, alias priores. Lind.  
 (68) cumque ita factum fuisset, eosque Godan oriente Sole intente conspiceret, dixit. Modoet.  
 (69) tunc accessisse dicitur & Gambara. Amb.  
 (70) componerent, alias demitterent. Lind.  
 (71) è regione. Amb. in regione.  
 (72) Langobardi? Amb. Longobardi?  
 (73) Vetiorem hujus fabulæ Scriptorem Paulo extare non puto: nam & Saxo Grammaticus libro VIII. ejus ex Paulo meminit, ubi tamen pro Frea, Frig, scriptum est. Verba hæc sunt. Primiam itaque Blekingam advecti, ac deinde Moringam præternavigantes ad Gutlandiam se appulerunt, ubi & Paulo teste, autore Frig Dea, Langobardorum vocabulum, quo-

## CAP. VIII.

*De Wodan, & Frea, ridicula fabula.*

Refert hoc loco antiquitas ridiculum, fabulam, quòd accedentes Wandali ad (66) Wodan, victoriam de Winilis postulaverint, illeque responderit, se illis victoriam daturum (67) quos primùm oriente Sole conspexisset; (68) tunc accessisse (69) Gambaram ad Fream, uxorem Wodan, & Winilis victoriam postulasse, Freamque consilium dedisse, ut Winilorum mulieres, solutos crines erga faciem, ad barbæ similitudinem (70) componerent, manèque primo cum viris adessent, seseque à Wodan videndas pariter (71) è regione, qua ille per fenestram, Orientem versus, erat solitus adspicere, collocarent: atque ita factum fuisse. Quas cum Wodan conspiceret oriente sole dixisse: Qui sunt isti (72) Langobardi? Tunc Fream subjunxisset, (73) ut quibus nomen tribuerat, victoriam condonaret; sicque Winilis Wodan victoriam concessisset. Hæc risu digna sunt, & pro nihilo habenda. Victoria enim non potestati est adtributa hominum, sed è cœlo potius ministratur.

## CAP. IX.

*Quare Winili Langobardi appellati sint, & quòd Wota ipse sit, qui apud Romanos Mercurius dicitur.*

Certum est Langobardos, ab intactæ ferro barbæ longitudine, cum primitus Winili dicti fuerint, ita postmodum appellatos. (74) Nam juxta illorum linguam, lang longam, Baert barbam significat. (75) Wodan fanè, quem adjectâ literâ Gwodan dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab universis Germaniæ gentibus ut Deus (76) adoratur; (77) qui non circa hæc tempora, sed longè antè, nec in Germania, sed in Græcia fuisse perhibetur.

## CAP.

- rum postea gentem condidit traduntur accepisse. Lindenb.  
 Quæ Paulo Frea, & Saxoni Grammatico Frig ridiculi alterius Wodan uxor, Adamo Bremensi Fricco turpissimus ille de quo infra mutato genere læcius.  
 (74) Inde vocatos Langobardos etiam Otto Frisingensis scribit lib. II. cap. XIII. de gestis Friderici Imperatoris, & Gunterus lib. II.  
 Dicitur à longis ea Langobardia barlis à quibus alii dissentiunt, qui eos à Bardis Saxoniæ populis dictos affirmant. Lind.  
 Inter eos qui à Paulo dissentiunt præcipuè numerandus Bodinus in methodo historiarum, nam eos à Langonibus, & Bardis, ut supra notavi, ortos esse voluit, & dici; verùm hæc adversus illum habet Erycius Puteanus hist. Infubr. lib. cap. II. n. VII. Ingeni hæc nuga sunt, nulli enim gente, plures ingenio Bardis, maleque Fesko ballucnanti Bodinus credit in voce Bardus: licet vates Gallorum, & cantores Bardis dicti sint. Langones verò in Gallia Lingones fuerunt: ut sic quidem Langobardi prisco vocabulo dicendi essent, quos nemo non Langobardos, non nemo Germanica voce Langobardus appellavit &c.  
 (75) Godan. Modoet. Gwodan.  
 Ambros. adjecta lit. D. Goddam dixerunt.  
 (76) adoratur. Amb. adorabatur.  
 Alius erat Wodan deus Sveonum, de quo benè M. Adamus in Septentrionalium populorum historia, nuper ex generosissimi D. Henrici Ranzovii bibliotheca edita: in hoc templo (Ubsola patrio sermone vocato) quod totum ex auro paratum est, statuas trium deorum veneratur populus, itaut potentissimus eorum Thor in medio solum habeat trichinium, tunc & inde locum possident Wodan, & Fricco. Quorum significationes ejusmodi sunt. Thor, inquit, præsidet in aere, qui tonitrus, & fulmina, ventos, imbresque sero-

## CAP. X.

*Quomodo Langobardi Wandalos vicerunt,  
& de fame Langobardorum.*

**W**Inili igitur, qui & Langobardi, commisso cum Wandalis prælio, acriter utpote pro libertatis gloria decertantes, victoriam capiunt; qui magnam postmodum famis penuriam (78) in eadem Scoringa provincia perpessi, valde animo consternati sunt.

## CAP. XI.

*Quia Langobardi in Mauringam transire volentes, ab Assipittis sunt impediti.*

**D**E qua egredientes, dum in Mauringam (79) transire disponerent, Assipitti (80) eorum iter impediunt, denegantes eis omnimodis (81) per suos terminos transitum. Porro Langobardi, cum magnas hostium copias cernerent, neque cum eis, ob paucitatem exercitus, congredi aude-

*renat, & fruges gubernat. Alter Vvotan, idest, fortior bella regit, hominumque ministrat virtutem contra nannicos. Tertius est Fricco pacem, voluptatemque largiens mortalibus, cuius etiam simulacrum fingunt ingenti Priapo; Vvotanem vero sculpsunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent. Tbor autem cum sceptro Jovem exprimere videtur. Hactenus ille. A nostro Vvotan, quem eundem cum Romanorum Mercurio facit, etiamnum hodie Belgæ diem Mercurii Vvoensdag dicunt corruptè pro Vvodensdag. Sic etiam ab uxore Vvodani Frea, Freidag (Danis Fredag) idest Veneris diem deductum puto: quamquam id non certè affirmare auserim. Erravit autem, & malè patriam linguam intellexit P. Nannius, qui putat Vvoensdag à lucro dictum, quia Romanorum Mercurius lucri præses cluebat, quemadmodum nec illud mihi verisimile fit Freidag dici quasi liberationis diem, quia Venus libertatis Dea. Pro Vvotan autem clariss. J. Lipsius in comment. ad Tacitum legendum censet Vvonstam, vel Vvotam, à lucro nomine deducto, quod si cui magis placuerit legat ita. Lindenb. Cluverio hæc Lipsii etymologia non probatur. Ejus hæc sunt verba lib. I. Germ. ant. pag. 226.*

*Nequaquam ita sim felix mi Lipsi à lucro majoribus tuis dictus fuit dies Mercurii quasi à patrio vocabulo Vvonnen, quod est lucrifactum, sive partum, quod ipsum est à verbo Vvinnen, idest, lucrati, sive parere; sed ab ipso Mercurii Trifmegisti vocabulo Godan, unde etiamnum Vestphalis idem dies dicitur Godensdach, & nonnullis tuis popularibus contractè (ut in plerisque vocibus apud vos in medio duarum vocalium eliditur) Goensdach, reliquis Vvoensdach contractè itidem à Vvodensdach, quod à Vvotan &c. & infra*

*Porro ex jam dictis satis etiam patet in Diaconi Gotberfridi exemplaribus pro Godan, Vvotan, & Gotan, Vvotan, malè atque imperitè supponi Godam, Vvotam, & Gotam, Vvotam, tamquam accusativi casus à nominativo Goda, Vvoda, Gota, Vvota &c.*

*At nec ipse Cluverius absque castigatione à Grotio in citatis prolegomenis ad suam hist., ubi reprobatis iis, quæ congefferat ille ut demonstraret eandem esse vocem Theut, & Dan, explicatâ eorum genuina significatione scribit. wotan à woden, quod est ferocire, creditus Germanis veteribus præjudere paci, ac bellis deus, quem ob duplicem potestatem Latinorum, alii Mercurium, alii Martem dicere maluerunt. Idem est qui omisâ literâ duriore Othinus aliis scribitur &c.*

(77) Alias quod non tantum circa &c. Lind.

(78) Alias famem, commeatusque penuriam. Lind.

(79) Mauringæ pariter ac supra memoratæ Scoringiæ certos fines designare in tanta Scriptorum varietate vix longa dissertatione possibile cuiquam fuerit, ne dum brevibus hisce nostris excursionibus. Clariss. Leibnitius è recentioribus in suo libello de origine Francorum hæc habet. *Maurungam, vel potius Mauringam, sive Mauringiam fuisse sitam ad mare Balticum constat ex Paulo Varnefridi*

**A** rent, dumque quid agere deberent, decernerent, (82) tandem necessitas consilium reperit. Simulant se in castris suis habere cynocephalos, (83) idest, canini capitis homines. Divulgant apud hostes hos pertinaciter bella gerere, humanum sanguinem bibere, & si hostem assequi non possint, proprium potare cruorem. Utque huic assertioni fidem facerent, ampliant tentoria, plurimosque in castris ignes accendunt. (84) His hostes auditis, visisque (85) creduli effecti, bellum, quod minabantur, jam tentare non audent.

## CAP. XII.

*De monomachia duorum virorum fortium, quorum unus è Langobardis, alter è Assipittis fuit.*

**H**Abebant tamen apud se virum fortissimum, de cujus fidebant viribus, posse se proculdubio obrinere quod vellent, hunc solum præ omnibus pugnaturum objiciunt. Mandantque Langobardis ut unum, quem vellent suorum mitterent, qui cum eo ad singulare certamen exiret, ea videlicet conditione, ut si suus bel-

**C** di, vulgò Diacono, iter Langobardorum (etsi fictitium describente) præterquamquod ipso vocabulo indicatur. Est enim Mauringia regio maritima, ut Morini, ut Avemorica; & hodieque eadem ferè regio Pomerania appellatur, sunt enim Pomerani Slavico sermone siti ad mare, ut Polabi, siti ad Albim, lube enim Albi est Slavis. Ad hæc illustranda Joannes Georgius Eccardus & suam nominis etymologiam addit, ejusque argumento certiores fines designat, vel ab ipso Leibnitio pro quo pugnat hac parte varius. Paulus Diaconus (inquit) eandem regionem Mauringiam vocat, & Scoringiæ, sive regionem Cbersonensi Cimbrica litorali, que insulas Danicas respicit vicinam fuisse indicat. Post Moringiam idem hic auctor Golandam, sive Gotorum regionem ponit, non quod ipsa Gotorum regio Mauringia proximè ad sita fuerit: sed quod intermedia gentes tunc à Gotis dominarentur. Poterat autem optimo jure Vvagria, & vicina provincia, unâ cum Lauenburgicis, & Meclenburgicis terris Mauringia vocari à iuis Moris, sive paludibus, & lacubus. Nullibi enim tam frequentes paludes, quam hic locorum invenies. Et videtur Slavi irruentes inde adjitam regionem Pomeraniam, sive ut ipsi loquuntur Pomorze nominasse, non tam quod mari (ita enim integro litori nomen Pomerania conveniret) quam quod veteri Mauringia vicina esset &c. Ea verò quæ Galli potissimum Scriptorum contra Leibnitium congefferunt non est hujus loci referre, satilque fuerit aliquantum lucis Paulo nostro ex Clariss. Viro attulisse: cui etsi fides illius, hoc loco præsertim, suspecta, tam præmissimus ex Grotio, quæ minimè adhuc abrogandam fortasse suadeant.

(80) De his ita laudatus Eccardus ad Leibnitium de orig. Francorum.

*Assipitti, quos supra Mauringiam commemorat Paulus, toto cælo ab Ussipetibus inferioris Rheni accolis differunt, & significant Alsos residuos, qui scilicet non iverant in Septentrionem cum Odino.*

(81) omnimodis. Amb. omnimodo.

(82) Modoet. dumque quærent, quid agere deberent, tandem &c.

**E** Lind. pro decernerent, alias quærent.

(83) Κωκέφαλος, Κακινόχειρας, aliaque id genus monstra timuit etiam in immanissimæ illius belluæ ventre absorptus olim cum navi Lucianus veræ historiæ lib. I.

(84) Simile strategema Belisarii apud Agathiam lib. V. Νυκτός δὲ ἐπιγυγνόμενος, φρουρίας ἀνῆπτε πολλὰς ἐπὶ μέγα πῦρ πειθὶς σκεδανυμένας. ἵνα δὴ οἱ πολέμοιοι ὀρῶντες, οἰσθεῖεν μέγιστον εἶναι τὸ στρατόμαχος πυρῆς ἀναμετρῶντες. Nec vanum hoc strategema, nam ex igne in castris incenso de hostium copiis judicari solitum, etiam Cæsar indicat lib. II. de bello Gallico. Quæ castra ut fumo, atque ignibus significabatur, amplius mille IIX. in latit. patebant. Lind.

(85) Alius deest. Lind. Ita in Modoet.

bellator victoriam caperet, Langobardi itinere quo venerant (86) abirent: sin verò superaretur ab altero, tunc se Langobardis transitum per fines proprios non vetituros. Cùmque Langobardi quem è suis potius adversus virum bellicosissimum mitterent, ambigerent, quidam ex servili conditione spontè se obtulit, promittit se provocanti hosti congressurum, ea ratione ut si de hoste victoriam caperet, à se suaque progenie servitutis nævum (87) auferrent. Quid plura? grantanter quæ postulaverat esse (88) facturos pollicentur. Aggressus hostem expugnavit, & vicit; Langobardis (89) transeundi facultatem, sibi suisque, ut optaverat jura libertatis indeptus (90) est.

## CAP. XIII.

*Quid Langobardi in Mauringam transferunt, ac deinde ad ulteriora loca progressi sunt.*

**I**gitur Langobardi tandem in Mauringam pervenientes, ut bellatorum possint ampliare numerum, plures à servili jugo (91) ereptos,

(86) MODOET. per quod venerant.

(87) Alias nexum. Lind.

(88) Amb. & MODOET. sese facturos etc.

(89) MODOET. Langobardis aditum transeundi exhibuit: sibi, & suis quæ optaverat jura etc.

(90) Amb. adeptus.

(91) Amb. conditione.

(92) Amb. & Mod. habent ignorantias.

Notandus ritus manumissionis. Nam qui in legibus Langobardorum titulo de manumissionibus habentur, alterius generis sunt. Lind.

Fortè veteribus Langobardis mos erat manumittendi servos per traditionem, aut jactum sagittæ, isque recentioribus exolevit. Plura quidem manumissionum genera recensentur à Rege Rothari lib. 2. legum tit. 35. ut animadvertit Lindenbrogius. Solemnior verò ea, per quam quis suffreal fecisse dicebatur, cujus hæc formula. *Qui suffreal.* (liberum interpretatur Lindenbrogius in suo glossario ad easdem leges à germanico suffrey) & à se extraneum, idest amund (sive extra potestatem ut Grotius explicat in suo nomenclatore edit. nostræ pag. 370. B) sic debet facere. *Tradat eum prius in manus alterius hominis liberi, & per garantimæ (sive cessionem idem Grotius) ipsum confirmet, & ille secundus tradat eum in manus tertii eodem modo, & tertius tradat eum in manus quarti, & ipse quartus ducat eum in quadrivio, & ibingat in wadia (emancipet ab obligatione) & Gijiles (testes) ibi sint, & dicant sic.* De quatuor viis ubi volueris ambulare liberam habeas potestatem etc. itaut per quadrivium ad quatuor orbis plagas plena vagandi libertas non incongruè significetur. Erat etiam manumissio, qua servus per *impans*, idest in votum Regis dimittebatur, & in Sacrosanctis Ecclesiis per manuductionem Sacerdotis circa altare; ac demum alia, per quam, ut ab ipsa lege arguo minorem servus acquirebat libertatem, eaque *aldium* quis fecisse dicebatur. *Aldio* latinum nostrum libertum respondere notavit Grotius loco citato.

Invaluit etiam quandoque apud nos alius manumittendi modus à lege Salica per excussionem denarii de manu servi, ut videre est in pacto ejusdem legis tit. XXX.

(93) Alias applicuere sese in Rugulandiam. Lind.

MODOET. *Rogulandam* librarii vitio pro *Rugulandiam*, quæ Rugiorum terra, idque huic cum Gollandam, commune, quod Rugii natio & ipsa Gothica, ut Procopius asserit hist. Gothica lib. 3. edit. nostræ pag. 303. D.

(94) Alias *Antaios*, & *Bantaios* pari modo, & *Burgundaios* dicuntur per annos etc. Lind.

MODOET. *Antaios*, & *Purgundaios* in reliq. cum Lindenbrogio. Ambros. pro *Vurgundais*, legit *Vurcontais*.

(95) Immo verò regionum. Ad illustrationem Pauli nostri hoc loco eruditissimus Eccardus ad Leibnitium de orig. Francorum pag. 253. *Mauringia* transmigratà dicit venisse Langobardos in Gollandam, hoc est Gotborum terram. Hos enim præsertim sub *Herman-Tom. I.*

**A**d libertatis statum perducunt, utque rata eorum haberi posset libertas, (92) sanciant more solito per sagittam, immurmurantes nihilominus, ob rei firmitatem, quædam patria verba. Egressi itaque Langobardi de Mauringa, applicuerunt in Gollandam, (93) ubi aliquanto tempore commorati dicuntur. Post hæc Anthabet, (94) Bathaib, pari modo & Vurgundaib, per annos aliquot possedisse, quæ nos arbitrari possumus esse vocabula pagorum, seu quorumcumque locorum. (95)

## CAP. XIV.

*Quia mortuis Ibor, & Ayone ducibus, Langobardi primum regem Agilmundum habuerunt.*

**M**ortuis interea Ibor, & Ayone (96) ducibus, qui Langobardos à Scandinavia (97) eduxerant, & usque ad hæc tempora rexerant, (98) nolentes jam ultra Langobardi esse sub ducibus, regem sibi ad ceterarum instar gentium statuerunt. Regnavit igitur super eos primus Agilmundus, (99) filius Ayonis, ex profapia ducens ori-

*nerico in omni litore maris Baltici etiam cis Vistulam imperasse Jornandes non obscure prodit. Ex Gotborum patria eos in Anthaib, hoc est Antarum regionem, sive Poloniam, deinde in Bathaib descendisse refert. Bathaib hoc sine dubio est Gepidarum terra, vetus nempe Dacia. Gepidæ enim dicti sunt quasi Gotborum residui à beiten, biden, manre, residuum esse. Et pida, beite, bathe pro residuo regulariter dici potest, præsertim si à more ceteri ut emanentur. Bathaib ergo ex Bathorum, sive residuorum, scilicet Gotborum regio, quæ idem ac Gepidæ. Burgundaib est Burgundionum terra, quam scilicet Gepidæ proximam tenuerunt antequam Galliam intrarent etc.*

(96) Alias *Ibore*, al. *Ebore*, & *Agione*. Lind.

(97) Alias à Scandinavia, seu (ut dixi) Scandinavia adduxerunt. Lindeng.

(98) Hæc verba non leguntur in Amb.

(99) MODOET. *Agilmundus*.

Langobardorum Regum series, quam hic Paulus ab Agelmundo exorditur, post septimum Regem Tatonem non bene convenit cum proemio legum à Rege Rothari editarum. Hujus proemii partem Carolus Sigonius histor. suæ ad annum Christi DCXLIII. attexit. Integrum verò ex ipsius MSS. schedis hic adnotandum censui ad Auctoris nostri supplementum. Ne tamen probatæ hominis fidei fraudem facere videar, Lectores monitos volo recentiori manu, & non sine mendis ab uno, vel altero illius amanuensium esse transcriptum nullo addito testimonio codicis, in quo ista legebantur. Nec dissimulavero beneficium V. Cl. Josephi Antonii Saxii Ambrosianæ Bibliothecæ Præfecti, cujus humanitate præsto sunt codices omnes, quodque mihi præ ceteris jucundissimum penitionis eruditionis suæ largissimus apparatus.

## IN NOMINE DOMINI.

*Incipit editum, quod renovavi cum Primatibus meis Judicibus Ego in Dei Nomine Rothar Rex vir Excellentissimus, septimus decimus Rex generis Langobardorum anno regni mei, Deo propitio, octavo, etatisque meæ trigésimo octavo Indictione secunda, & post adventum in provincia Italia Langobardorum, ex quo Alboin tunc temporis Rex, procedente Divina potentia adjunctus anno septuagesimo sexto feliciter. Datum Inciso in Palatio.*

*Quanta pro subjectis nostris, quanta nostra fuerit sollicitudinis cura, vel sit subter adnexata norma declarat, tam propter assiduas præcipuè fatigationes pauperum, quam etiam propter superfluas exactiones ab his qui majorem virtutem habent, quos vim pati cognovimus. Ob hoc considerantes Dei Omnipotentis gratiam, necessarium esse prospeximus præsentem corrigere, & componere legem, quæ priores omnes renovata, & emendata, & quod deest adjiciat, & quod superfluum est abscindat, in uno providimus volumine complectenda, quatenus liceat unicuique salva lege, & justitiâ quietè vivere, & propter operationem etiam*

Hhh

nini-

originem (100) Gungincorum, quæ apud eos generosior habebatur. Hic sicut à majoribus traditur, tribus & triginta annis Langobardorum tenuit regnum.

## CAP. XV.

*De meretrice, qua septem infantulos peperit, ex quibus Lamissio unus fuit, & de monomachia ejus cum Amazone.*

**H**is temporibus quædam meretrix, uno partu septem puerulos enixa, beluis omnibus mater crudelior, in piscinam projecit necandos. Hoc si cui impossibile videtur, relegat historias veterum, & inveniet non solum septem infantulos, sed etiam novem unam mulierem simul (101) peperisse. Et hoc certum est maxime apud Ægyptios (102) fieri. Contigit itaque ut rex Agelmundus, dum iter carperet, ad eandem piscinam deveniret. Qui cum equo retento miserandos infantulos miraretur, hastaque, quam manu gerebat, huc illucque eos invertet, unus ex illis manu injecta hastam regiam comprehendit. Rex misericordiam motus, factumque altius admiratus, eum magnum futurum pronuntiat. Moxque eum è piscina levare præcipit, atque nutrici traditum, omnium studio (103) mandat alendum. Et quia eum de piscina, quæ eorum lingua Lama (104) dicitur, abstulit, Lamissio (105) eidem nomen imposuit. Qui cum adolevisset, adeo strenuus juvenis effectus est, ut & bellicosissimus extiterit, & post Agelmundi funus, regni gubernacula rexit (106). Ferunt hunc, dum Langobardi cum rege suo iter agentes ad quendam fluvium pervenissent, & ab Amazonibus essent prohibiti ultra permeare, cum earum fortissima in fluvio natatu pugnasse, eamque peremisse, sibi que laudis gloriam, Lan-

*inimicos laborare, suosque fines defendere.*

*Tamen quamquam hoc ita se habent utile prospeximus propter futuri temporis memoriam, & ante nomina Regum antecessorum nostrorum, ex quo genti Langobardorum Reges ceperunt esse memorati, in quantum per antiquos homines didicimus, in hoc membrano adnotari iussimus. In hoc fuit*

- Primus Agelmundus.
- II. Lamissio.
- III. Lethe.
- IV. Gildech.
- V. Gudeoch filius Gildehoc. Leg. Hugo de hoc.
- VI. Caffo filius Gudehoc. Leg. Daffo fil. De hoc.
- VII. Taro filius Caffonis, &
- VIII. Unichis filius Tatonis.
- IX. Unabo filius Unichis, nepos Tatonis.
- X. Valamir.
- XI. Alboin, qui exercitum ut supra in Italiam adduxit.
- XII. Clepes ex genere Belleos.
- XIII. Aginulfus Turingus.
- XIV. Autari filius Depex ex genere Aravad.
- XV. Audofal filius Aginulfi.
- XVI. Aruand ex genere Caupus.
- XVII. Ego in Dei Nomine, qui dicor Rothar Rex filius Nandigi ex genere Arodus. Nandigus filius Noctonis. Nocto filius Alamano filius Chilzonis, Chilzonis Vveo, filius Fronconis. Fronco filius Faconis. Facio filius Mamonis. Mamo filius Obthora.

*Rotbar jura dedit, qua lector prima videbit.*

De Unichi, & Unabo regibus VIII. & IX. loco præsentis catalogi, quem emendatis in Sigonii scheda numeris ita distinximus, altum apud Autorem nostrum silentium, ut si genuina hæc prologi lectio, manca sit Pauli series: contra verò Andoinus Alboini prædecessor memoriam excidit Rothari, itaut si regis factis eundem addideris, Rotharis ipse XVIII. Rex habeatur. Expunctifque Unichi, & Unabo, ut Paulus habet, jam Rotharis non XVII. sed XVI. loco regnaverit. Quod miror, haud observasse oculatissimum vi-

**A** gobardis quoque transitum paravisse: (107) hoc siquidem inter utrasque acies prius constituisse, quatenus si Amazona (108) eadem Lamissionem superaret, Langobardi à flumine recederent; sin verò à Lamissione, ut & factum est, ipsa vinceretur, Langobardis eadem permeandi fluentia copia præberetur. Constat sanè, quia hujus assertionis series, minus veritate subnixæ est. Omnibus etenim, (109) quibus veteres historiae notæ sunt, patet, gentem Amazonum, longè antea, quàm hæc fieri potuerunt, esse deletam. (110) nisi fortè quia loca eadem ubi hæc gesta feruntur, non satis historiographis nota fuerunt, & vix ab aliquo eorum vulgata sunt, fieri poterit, ut usque ad id tempus, hujuscemodi inibi mulierum genus haberetur. Nam & ego referri à quibusdam audivi, usque hodie in intimis (111) Germaniæ finibus gentem harum existere foeminarum.

## CAP. XVI.

*Quomodo Bulgares noctu super castra Langobardorum irruentes, Agelmundum regem interfecerunt, & filiam ejus captivam duxerunt.*

**I**gitur transmeato Langobardi, de quo diximus, flumine, cum ad ultiores terras pervenissent, illic per tempus aliquod commorabantur. Interea cum nihil adversi suspicarentur, & essent quieti, (112) longa nimis securitas, quæ semper detrimentorum mater est, eis non modicam perniciem peperit. Nocte denique, cum negligentia resoluti quiescerent cuncti, subito super eos Bulgares (113) irruentes, plures ex iis fauciant, multos prosternunt, & in tantum per eorum castra debacchati sunt, (114) ut ipsum Agelmundum regem interficerent, ejusque unicam filiam forte captivitatis auferrent.

## CAP.

- rum Sigonium nostrum; quippe si Langobardis, ut ait lib. 1. de regno Italiæ edit. Vvechelianæ pag. 4. præerat Alboinus Andoini filius Rex jam decimus numeratus, cum ad Rotharim veneris uterque manifesti erroris evincitur. Recedit etiam à Paulo nostro hæc prologi lectio in epoche adventus Langobard. etsi nos cap. XXI. ad eundem firma fronte remittat. Sed hæc infra. Interim juvat ex aliis etiam monumentis primos Langobardorum reges cum Paulo novisse.
- (100) Alias ducens & profapiam, & originem Gungincorum. Lind. & Modoet. Gungingos, sive Gumngos, Grotius interpretatur Benevolos, eoque nomine familia regis Agelmundi appellabatur, ut alia Adelingerorum, de qua infra.
- (101) Amb. & Modoet. *semel.*
- (102) Hæc Paulus à Plinio suo excerptis lib. 7. cap. 3. de prodigiis partibus. *Tergeminos, ille, nasci certum est Horatorum, Curatorumque exemplo. Supra intra ostenta adducitur, præterquam in Ægypto, ubi factis potu Nilus &c.*
- (103) Alias custodia. Lind. & Mod.
- (104) Vocem etiam apud Festum reperies. *Lacuna, aqua collectio, à lacu derivatur, quam alii lamam, alii lustrum dicunt. Beatus Rhenanus legendum putat Qualamam à scaturigine. Nam quellen Teutonice lingua scaturire sonat. Lind.*
- (105) Lamissio, quasi Lamis-sohn filius piscinis. Grotio.
- (106) Modoet. *susciperit.*
- (107) *paravisse, & inter utrasque &c.* Modoet.
- (108) Alias Amazon eundem. Lind. & Modoet.
- (109) Alias constat autem hujus assertionis seriem minus esse veritati suffultam. Lind.
- (110) Vide Jornandem de rebus Geticis cap. VIII. & quæ in peculiarem libellum congeffit. P. Petitus.
- (111) Alias ultimis. Lind.
- (112) Alias essent longa sub quiete minime solliciti, securitas &c. Lind. & essent longa in quiete nimis solliciti &c. Modoet.
- (113) Alias Bulgari, & sic semper. Lind.
- (114) Alias tamdiu, tamque atrociter per eorum castra grassantes &c. Lind. Modoet. *debacchati sunt diu vagantes, ut ipsum &c.*



CAP. XVII.

*Quomodo Lamissio rex effectus est, & qualiter Bulgares superavit.*

**R**esumptis tamen post hæc incommoda Langobardi viribus, Lamissionem, de quo superius dixeramus sibi regem constituerunt. Qui ut erat juvenili ætate fervidus, & ad belli certamina satis promptus, non aliud nisi Agelmundi (115) necem ulcisci cupiens, in Bulgares arma convertit. Primoque prælio mox commisso, Langobardi hostibus terga dantes ad castra refugiant. Tunc rex Lamillio ista conspiciens, elevata altius voce omni exercitui clamare cœpit, ut opprobriorum, (116) quæ pertulerant, reminiscerentur, revocarentque ante oculos (117) dedecus, quomodo eorum regem hostes jugulaverint, quam miserabiliter ejus natam, quam sibi reginam optaverant, captivam abduxerint. Postremò hortatur, ut se suosque armis defenderent, melius esse dicens in bello animam ponere, quam ut vilia mancipia, hostium ludibriis subiacere. Hæc & hujuscemodi vociferans cum diceret, & nunc minis, nunc promissionibus, ad toleranda eorum animos belli certamina roboraret: si quem etiam servilis conditionis pugnantem vidisset, libertate eum simul cum præmiis donaret. Tandem hortatu, exemploque principis, qui primus ad bellum profilierat, accensis, super hostes irruunt, pugnant atrociter, & magna adversarios clade prosterunt. Tandemque de victoribus victoriam capientes, tam regis funus, quam proprias injurias ulciscuntur. Tunc magnâ de hostium exuviis prædâ potiti, & ex illo jam tempore, ad expeten-

- (115) Alias conservatoris sui Agelmundi. Alias alumni sui Agelmundi, ut in MODOET. LIND.
  - (116) MODOET. ut opprobrium, quod pertulerunt meminissent.
  - (117) Alias mentis oculos dedecus acceptum, ut eorum &c. LINDENBROGIUS.
  - (118) Alias expetendos, obventosque. LIND.
  - (119) Amb. & MODOET. audaciores.
  - (120) Alias LEB. LIND. & MODOET.
  - (121) Alias Gildeobum filium suum. LIND. MODOET. Gildeob.
  - (122) Alias in regnum numero fuit, regni successorem reliquit. LIND.
  - (123) Alias Gedeobis. LIND. Gudeoc. AMBR.
  - (124) Erravimus hucusque velut in labyrintho per varias Langobardorum sortes, & regiones ab eisdem occupatas chronologico filo deituti, nullum præbente Paulo, vel alio quopiam scriptore, ni debili conjecturâ conatu temporum ordinem divinare potius, quam investigare velimus. Liceat hinc securiori gressu Historici nostri vestigijs adherere.
- Certam epochen everisionis regni Rugorum, quam hic noster innuit à Cassiodoro habemus. Verba ejus hæc sunt è Chronico excerpta.
- Boetius V. C. Cos.
- Hoc Cos. Odovacer Pœbâ rege Rugorum victo, captoque potitus est. Anonymus vero Cuspinianus à Pagio relatus, hæc addit. Sub Consulatu ejusdem (nempe Boetii) pugna facta est inter Odoacrem Regem, & Febanum Regem Rugorum, & vicit Odoacer, & adduxit captivum Febanum Regem sub XVII. Kal. Decembris. Consulatus Boetii communiori calculo incidit in annum D. N. Jesu Christi CCCCLXXXVII. & XII. regni Odoacris in Italia.
- (125) Alias Odoacrem. LIND.
  - (126) Alias regnarat. LIND.
  - (127) Amb. Fleba. Cassiod. Pœbâ. Anonym. Cuspiniani Febanus, alijs Faba, Favia, Favianus, Feuba, Feuba. Eugippio in vita S. Severini Feletheus, & Feletheus, alijs Filetus, Feletrus, Seva, & Selettus,

A dos (118) belli labores, audaces (119) effecti sunt.

CAP. XVIII.

*Quòd mortuo Lamissione, regnum Lechu suscepit, & post hunc, filius ejus Hildeoc, post quem quoque Bodeac regnavit.*

**D**efuncto post hæc Lamissione, qui secundus regnaverat, tertius ad regni gubernacula Lethu (120) ascendit. Qui cum quadraginta ferme annos regnasset, Hildeoc (121) filium, qui quartus fuit (122) in numero regni successorem reliquit. Hoc quoque defuncto, quintus Gedehoc (123) regnum suscepit.

CAP. XIX.

*Bellum inter Edoagar Regem Torcilingorum, & Feletheum regem Rugorum, & quomodo Langobardi superatis ab Odoacre Rugis, eorum provinciam possederunt.*

**H**is temporibus (124) inter Odoachar, (125) qui in Italia per aliquot jam annos regnabat, (126) & Feletheum, (127) qui & Feva dictus est, Rugorum regem, magnarum inimicitiarum fomes exarsit. (128) Qui Feletheus illis diebus ulteriorem Danubii ripam incolebat, quam à Norici finibus (129) idem Danubius separat. In his Noricorum (130) finibus, Beati tunc erat Severini cœnobium, (131) qui omni abstinentiæ sanctitate præditus (132) multis jam erat virtutibus clarus. Qui cum hisdem in locis, ad vitæ usque metas habitasset, nunc ta-

- ut notarunt doctissimi Patres Bollandio success. ad acta S. Severini.
- (128) Causam belli inter Odoacrem, & Feletheum excitati narrat Eugippius cap. XII. Fridericus (erat is Feletheo frater) B. Severini morte comperta pauper, & impius barbara cupiditate semper immanior, vestes pauperibus deputatas, & alia nonnulla credidit aufere. Cui scelere sacrilegium copulans, calicem argenteum, cæteraque altaris ministeria præcepit aufere &c. Altrajis omnibus Monasterijs rebus, parietes tantum quos Danubio non potuit transferre dimisit; sed mox in eum ultio denunciata pervenit; nam intra mensis spatium à Friderico fratris filio interfessus prædam pariter amisit, & vitam. Quapropter Rex Odoacer Rugis intulit bellum, quibus etiam devictis, & Friderico fugato, patre quoque Feva capto, eum ad Italiam cum noxia conjuge supra memorata, videlicet Gisa transmigravit.
- (129) Alias quam Norici finis, id est Danubii separat. LIND.
- (130) Alias Noricorum. LIND.
- (131) Eugippius ubi supra. Tunc itaque Sanctissimus Dei famulus Severinus de partibus Orientis adveniens in vicinis Norici Ripensis, & Pannoniarum partibus, quod Asturis dicitur oppido morabatur, a barbaris excisum, ut prædixerat. Frequens postmodum, ut ait Aventinus in Annal. Bojor. servata hoc loco Eugippio fide, & Bathavia, & Quintianæ (Quintanorum colonia est) in Vindelicia, atque Vienna in Norico habitavit. Bathavia in ripa eidem extat dedicatum templum, estque, ut appellatur parochia à Vienna verò ad tertium lapidem pagus est Severinus, cognomen adhuc retinet. In notis ad Eugip. Cella rudera in pago Sifringa extare testatur Lazius, & pago nomen esse à S. Severino. Cuspinianus isthic villam, ubi celle Severini vestigia ob ejus memoriam emisse se testatur. Distat magno miliari à Vienna. At Monasterium majus fuisse ait Lazius in loco, qui Heyligstat dicitur, id est locus Sanctus à Sanctorum isthic habitatione. Inde saxa abstulit S. Leopoldus ad Neoburgi claustralis adificationem &c.
- (132) Alias omni scientia, & prerogativa sanctitatis præditus. LIND. omni scientia, & sanctitate. MODOET.

men ejus corpus (133) Neapolis retinet. Hic sapius hunc de quo diximus Feletheum, ejusque conjugem, cujus vocabulum Gifa (134) fuit, ut ab iniquitate quiescerent, verbis coelestibus monuit. Quibus pia verba spernentibus, hoc quod eis postmodum contigit, longè antea futurum prædixit. Adunatis ergo (135) Odoachar gentibus, quæ ejus ditioni parebant, idest, Turcilingis, & Herulis, Rugorumque parte, quos jam dudum possederat, (136) nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnavitque cum Rugis, utriusque eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit. (137) Vastataque omni provincia, (138) Italiam repetens, copiosam secum captivorum multitudinem abduxit. Tunc Langobardi de suis regionibus egressi, venerunt in Rugiland, (139) quæ Latino eloquio Rugorum patria (140) dicitur, atque in ea, quia erat solo fertilis, aliquantis commorati sunt annis. (141)

A

C A P. XX.

*Mortuo Gedeoc, regnavit Claffo, & post hunc Tato, qui delevit regnum Herulorum.*

**I**nter hæc moritur Gudehoc, (142) cui successit Claffo filius suus. (143) Defuncto quoque Claffone, Tato (144) ejusdem filius, septimus adscendit ad regnum. Egressi quoque Langobardi de Rugiland, habitaverunt in campis patentibus, qui sermone barbarico *feld* (145) appellantur. Quo in loco dum per trium annorum spacia morarentur, bellum exortum est inter Tatonem, atque Rodulfum, Herulorum Regem. Qui cum primitus foedera necerent, causa inter eos discordiæ ista fuit. (146) Germanus Rodulphi Regis, ad Tatonem ferendæ pacis gratiâ venerat, qui cum

B

- (133) Alias *corpusculum Neapolim*. Lind. ita Modoet. S. Severini Noricorum Apollini corpus anno sexto depositionis ejus, ut ait Eugip. migrantibus in Italiam Romanis à Rugorum servitute liberatis primum in Montem Feretrum, inde vero auctoritate Gelasii Pontificis, petente illustri fœmina Barbaria in castrum Lucullanum, & postremò infestantibus Campaniæ litora Saracenis anno Chr. DCCCCX. Neapolim translatum, & in celebri Monasterio S. Severini per Joannem Abbatem solemnè pompa conditum, ubi & adhuc religiosè asservatur. Acta SS. Bolland.
- (134) Alias *Gila*, ut supra.
- (135) Alias *igitur Odoacer gentibus suis ditionis congregatis, utpote Turcilingis, seu Turgis, Erulis, Rugorumque parte, quam jam dudum possidebat, necnon, & Italia populis venit in Rugilandam, pugnavitque cum Rugis &c.* Lind.
- (136) Amb. & Modoet. *possidebat*.
- (137) Ceteri omnes Feletheum cum uxore Gifa captum, & in Italiam abducentem asserunt, quos inter Anonym. Cuspinianus supra relatam diem addit acti ab Odoacre in Urbe Roma triumpho, post quem fortè Feletheus occisus.
- (138) Alias *vi itaque Italiam repetens*. Lind.
- (139) Alias *Rugilandam*. Lind.
- (140) Alias *regio*. Lind.
- (141) Quot annis Langobardi Rugorum regionem incoerint ex Procopio deducere licet lib. 2. cap. 14. *ὡς καὶ μέντοι Αναστάσιος Ῥωμαίων τῷ βασιλείᾳ παραβέβηκεν, ἔκ τινος Ἐρῦλοι ἐφ' ἧς τινος ἀνθρώπων τὸ λοιπὸν ἔλθοιεν, καταβήμενοι τὰ ὄπλα, ἡσυχῇ ἔμμενον, χρόνος τε αὐτοῖς ἐνιαυτῶν τριῶν ἐν ταύτῃ δὴ τῷ ἐπιπέδῳ ἐτρέβη, καὶ αὐτοὶ ἐς ἀγὰν ἀχθόμενοι. Ῥοδῶλφον ἀνέδωκε, σφῶν τὸν ἡγεμόνα ἐκείνην. Φοιτῶντες τε αἰεὶ παρ' αὐτῶν μαλακῶντες καὶ γλυκακῶδη ἐκάλυον. αἰσίοις τε τισὶν αὐτῶν ἐρεχθελάντες ὀνόμασι, κόσμῳ ἔδενε ἑλοιδόρητο. Ῥοδῶλφος τε τῷ ὕβρισι ὡς ἦκουσα φέρων, ἐπὶ Λογγιβάρδας ἔδεν ἀδικήντας ἐστράτευσεν. ἔδενε τινὰ σφίσι ἀμαρτὰ ἐπενεχθῶν, ἔδενε λύσει τινὰ δὲ ζυγκειμένων σκεψάμενος, ἀλλὰ πάλῃ ἐπιπέδῳ αἰτίαν δὲ ἔχοντα. Susceptis ab Anastasio (ut in edit. nostra pag. 286. E) *Romani habent Imperii, non habentes Eruli quos deinceps invaderent, armis depositis quiescere, ac triennio pace illa stetit, quam graviter pertessi, Rodulfo Regi suo maledicebant, ipsumque aditantes, mollem & effeminatum vocabant, alisque id genus conviciis per summum dedecus os ejus verberabant. Permotus contumelia Rodulfus in Langobardos planè insontes expeditionem suscipit, nullius delicti postulans, nec violatas paciones pratexens, sed bellum inferens ex animi mera libidine.**

C

- (142) Alias *ejus*. Lind.
- (144) Alias *Tato*, & sic infra quoque. Lind.
- (145) Alias *felden*. Lind. *felden* legunt Germani penè omnes plurali numero à *feld* servata Grammatices ratione, & sensus est non eos tantum campos de quibus hic loquitur Paulus, sed quemlibet alium Germanica lingua *feld* appellari. Eos vero designat Vvolfgangus Lazius lib. XII. de migrationibus gentium, ubi de septima Langobardorum habitatione verba facit, *postremò mediterranea potentes Istrum versis campestris sub Herulorum regis tributo ea acceperunt, quæ in Moravia hodie extente latè cernuntur &c.*

D

(146) Alteram belli causam, immo nullam inter Rodulphum Herulorum regem, & Langobardos narrat Eutropius, cui si potior habenda fides, miror Langobardum hominem talia in suos commentum fuisse. Sequitur ille dicto cap. XIV. *ὅτι ἐπειδὴ Λογγιβάρδας ἀκοῆ ἔλαβεν, πέρψαντες παρὰ τὸν Ῥοδῶλφον, ἀνεπύθανοντο, καὶ τῷ αἰτίᾳ ἡξίωσαν εἰπεῖν, ἧς δὴ ἕνεκα Ἐρῦλοι ἐν ὄπλοις ἐπ' αὐτῆς ἰέναι κοινολογῶνται, εἰ μὲν τι ἀπεστρατεύασιν ἡς εἰσφορᾶς. ἀλλ' αὐτίκα μάλα ξυμμάχῳ αὐτῷ ἀποτίσιν εἰ δὲ μέμφομαι μετρίον σφίσι παρὰ τὸν φόρον, ἀλλὰ μείζω ποιήσιν αὐτῶν ἢ μήποτε Λογγιβάρδας ἀνηροὶ ἔσονται. πῶς μὲν πῶς ἀφίσβεις ἀποτινόμενος ξυμμάχῳ ὁ Ῥοδῶλφος ἀποτιμψάμενος πρὸς τὸν ἡλαυνεν. οἱ δὲ καὶ αὐθις ἀφίσβεις ἐπέρας παρ' αὐτῶν γαίλαντες, παρ' αὐτῶν πολλὰ λοιπαρῆτες ἐκέλευον. ἔπει δὲ καὶ ἡδ' ἀδύπερον ἀπαλαγνίσαν, τρισὶ ἀφίσβεις παρ' αὐτῶν ἡκοντες, εἰπέρον, Ἐρῦλος πόλεμον ἀποφάσιζον μηδαμῶς σφίσι ἐπενεχθῆν. ὡς γὰρ ἐκείνοι γνώμην παύσασιν ἐπ' αὐτῆς ἰσοί, καὶ αὐτοὶ ἔχ' ἐκείνοι, ἀλλ' ὡς μάστιγα ὡς ἀγαθὸν ἀντιπέπονται πῶς ἐπίδοι. μαρτυρούμενοι τὸν θεόν, ἔσ' ὑπὲρ τ' ἰσοίης καὶ βραχέως τις τὸ παράπαν ἰκμάς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξως ἔσαι. αὐτῶν τε εἰκός τῆς τῶ πολέμου αἰτίας ἡγεμόνων, ἀμφοτέρους ἀποτιμψάσαι τὸ μάχης τὸ πέρασ. οἱ μὲν πῶς εἶπον, δεδισάμενοι πῶς ἐπίοντες οἰόμενοι. Ἐρῦλοι δὲ ὑποστειλάμενοι ἡδ' ἄνθρωπον ἔδεν, Λογγιβάρδας ἔγνωσαν ἐς χεῖρας ἰέναι. ὡς καὶ δὲ ἀμφοτέρους ἀγχιεῖα πη ἀλλήλων ἐγένοντο, πῶ μὲν ὑπερθεῖν Λογγιβάρδων αἶρα, ξυμῆβαινε μελαίνῃ τινὶ νεφίλῃ καὶ ἐς ἀγὰν παχέια καλυπτήσθαι. ὑπὲρ δὲ πῶς Ἐρῦλος αἰθρίαν ὑπερφύως εἶναι. οἷς δὴ πικρῆς μόνος εἰκασεν ἄντις ἐπὶ τῷ σφῶν ποιήσῃ ἐς τὴν ζυμβολῶν Ἐρῦλος ἰέναι. ἢ γὰρ τι πῶς πικρῆρον βαρβάρους πέρασ εἰς μάχην καθιστάμενους οἶδεν πῶς εἶναι. ἢ μὲν πῶς ἔδεν πῶς Ἐρῦλοι ἀποτίσῃ τὸν νῦν. ἀλλὰ παντάπασιν ἀφροντισήσαντες, πολλῶν τῶ καταφρονήματι ἐπὶ πῶς πολέμους ἐχθῶν, πλῆθει φημίλα τὸ τῶ πολέμου σαθμωμένους πέρασ. ἐπὶ δὲ τὸ μάχην ἐν χεῖρσὶ γέγονε, θνήσκουσι μὲν ἡδ' Ἐρῦλον πάλῃ, θνήσκουσι δὲ καὶ Ῥοδῶλφος αὐτῶς. οἷτε ἄλλοι πάντες φέρονται ἀνακράσας, ἔδενε μὲν ἀλλῶς μεμνημένοι. καὶ ἡδ' πολέμῳ σφίσι ἐπισωμένους, οἱ μὲν πλείους αὐτῶν ἐπίσον, ὀλίγοι δὲ τινες διεσώθησαν. Quo Langobardi audito mittunt, qui ex ipso Rodulfo scitentur supplices causam movendi contra se belli, de quo Eruli consilia, ac sermones conferrent. Si qua sint fraudati vestigalium parte: spondent se illico repensuros cum magno fœnore: si levius esse tributum querantur, baud grave Langobardis fore majus pacisci. Proponentes hoc legatos Rodulfus remittit munitabundus, ac porro pergit. Ab eadem gente mittitur altera cum isdem precibus orationis legatio: qua similiter repulsa, gerentes*

E

Tertio igitur anno Imperii Anastasii à Rodulfo in Langobardos arma sunt illata, isque Christi Domini CCCXCIII. Atqui de Rugorum regione in campos feld tribus ante annis venerant, ut Paulus ait cap. seq. Consequens erit ab anno Ch. CCCCLXXXVII. Odoacris victoriâ insigni, vel paulo post ad CCCXCI. Anastasii primum Rugorum regionem habitasse. Cui temporum rationi nihil in Paulo nostro repugnans observo. Ceterum ex hoc Procopii loco notandum Langobardos jam tum fuisse Christianos, sed Arianae perfidiae infectos.

(142) Alias *Gedeochus*. Lind.

ci  
ti  
ur  
tu  
ci  
ta  
el  
fu  
q  
tu  
re  
st  
en  
te  
be  
ne  
cu  
lu  
te  
et  
fe  
cc  
ha  
nc  
re  
ci  
cu  
di  
cti  
de  
vu  
rav  
tar  
qu  
exa  
rat  
plu  
pat  
rig  
mū

(147)  
(148)  
(149)  
(150)  
(151)  
(152)  
(153)  
(154)  
(155)

(156)  
(157)

(158)

cum expleta legatione patriam repeteret, contigit ut ante Regis filiae domum, quae Rume-truda dicebatur, transitum haberet. Illa multitudinem virorum, & nobilem comitatum aspiciens, interrogabat quis iste esse possit, qui tam sublime obsequium haberet. Dictumque est illi: Rodulphi regis germanum legatione perfuncta (147) patriam regredi. Mittit puella, (148) qui eum invitaret, ut vini poculum (149) dignaretur accipere. Ille corde simplici, ut invitatus fuerat, venit. Et quia erat statura pusillus, eum fastu superbiae puella despexit, verbaque adversus eum irrisoria protulit. At ille verecundia pariter & indignatione perfusus, talia rursus verba respondit, quae amplioem puellae confusio-nem adferrent. Tunc illa furore foemineo succensa, dolorem cordis cohibere non valens, scelus, (150) quod mente conceperat, explere contendit. Simulat patientiam, vultum exhilarat, eumque verbis jocundioribus demulcens, ad sedendum invitat. Talique eum in loco sedere constituit, quo parietis fenestram ad scapulas haberet. Quam fenestram quasi ob hospitis honorem, re autem vera, ne eum aliqua pulsaret suspicio, velamine texerat precioso, praecipiens atrocissima (151) belua propriis pueris, ut cum ipsa quasi ad pincernam loquens, misce dixisset, illi eum a tergo lanceis perforarent, factumque est. (152) Mox crudelis foemina signum dedit, iniqua (153) mandata perficiuntur. Ipseque vulneribus transfixus in terram corruens expiravit. Ea cum Rodulfo regi nunciata fuissent, tam crudele germani funis ingemuit, dolorisque impatiens, ad ulciscendum fratris mortem exarsit, foedusque, quod cum Tatone pepigerat irrumpens, eidem bellum indixit. Quid plura? (154) Convenerunt utrorumque in campis patentibus acies. Rodulfus suos in pugnam dirigit, ipse in castris residens, de spe victoriae nihil ambiens, ad tabulam ludit. Erant siqui-

A dem (155) tunc Heruli bellorum usibus exercitari, multorumque jam strage notissimi. Qui sive ut expeditius bella gererent, sive ut inlatum ab hoste vulnus contemnerent, (156) nudi pugnant, operientes solummodo corporis verecunda. (157) Horum itaque viribus Rex indubitanter fidens, dum ipse securus ad tabulam luderet, unum e suis in arborem, quae forte aderat ascendere jubet, quatenus ei suorum (158) victoriam celerius referret, comminatus ejus se caput abscisurum, si Herulorum aciem fugere nunciaret. Is cum Herulorum flecti (159) acies, & a Langobardis eos opprimi conspiceret, interrogatus a Rege saepius quid Heruli gererent, eos optime pugnare respondit. Nec prius malum quod cernebat loqui audens (160) aperuit, quam universae acies hostibus terga praebarent. Qui licet sero tandem in vocem erumpens, (161) ve tibi, inquit, misera Herolia, (162) quae coelestis Domini flecteris ira. (163) Ad haec verba commotus Rex ait, Numquid fugiunt Heruli mei? At ille, Non, inquit, hoc ego, sed tu Rex ipse dixisti. Tunc ut in talibus fieri assolet, rex ipse & omnes perturbati, dum quid agerent haesitarent, supervenientibus Langobardis, graviter caduntur. Rex quoque ipse nequicquam fortiter faciens, extinctus est. Herulorum vero exercitus dum hac illacque diffugeret, tanta super eos (164) celitus ira respexit, ut viridantia camporum lina cernentes, natatiles aquas esse putarent. Dumque quasi nataturi (165) brachia extendere, crudeliter hostium feriebantur a gladiis. Tunc Langobardi patratam victoriam, ingentem, quam (166) in castris repererant, inter se praedam dividunt. Tato vero Rodulfi vexillum, quod Bandum (167) appellant, ejusque galeam, quam in bello gestare consueverat, abstulit, atque jam ex illo tempore, ita omnis Herulorum virtus concidit, ut ultra super se regem omnino non haberent. (168) Jam hinc Langobardi ditiores effe-

tes ad ipsum tertiam, denunciant, committendum non esse Erulis, ut arma de nibilo in se intendant: se enim tali invadentibus animo opposituros aciem, non sua voluntate, sed summa necessitate adductos, ac testatos Deum, cujus ad nutum, vel modicus vapor omnibus humanis viribus retundendis par omnino futurus sit. Convenientissimum autem esse ipsam belli causam permotum, utrique genti pugna exitum pro imperio constituere. Haec illi; quibus aggressores territum iri existimabant. At nihil prorsus veriti Eruli, consilium urgente confugiendi cum Langobardis. Ut in propinquo stare acies, caeli partem, qua Langobardis imminerebat, nubes atra, densissimaque obduxit: supra Erulos maxime sudum erat. Unde quis conjectisset Erulos in praetium sibi exitiale vadere: nec tristis eo portentum offerri posse barbaris certantibus offerentibus. Sed neque huc mentem advertentes Eruli, cum summa securitate, ac superbissimo contemptu hostem petunt, de eventu belli augurantes ex armatorum multitudine. Ubi ad manus ventum est, magna fit Erulorum caedes, eaque Rodulfus ipse involvitur: ceteri omnes consternantur in fugam, virtutis immerges, insequentibus hostibus, plerique ibidem oppellunt, pauci admodum elabuntur.

(147) Alias perfunctum. Lind. & MODOET.

(148) Alias puellam quae. Lind.

(149) Alias deest vini. Lind. & MODOET.

(150) MODOET. malum.

(151) praecipiens pueris suis rem atrocissimam. Lind.

(152) factumque ita est: nam mox crudelis &c. Lind.

(153) Alias ullique mandata peragunt &c. Lind.

(154) Haec verba alii defunt. Lind.

(155) Alias Erant tunc Eruli bellandi peritia, multorumque strage notissimi. Lind. bellorum, sive exercituum usibus, multorumque strage &c. MODOET.

(156) Alias se contemere indicarent. Lind.

(157) Morem hunc nonnullis Germaniae populis, immo & Gallis fuisse pluribus veterum testimoniis probat laud. Cluverius Germaniae antiquae lib. I. cap. 44. quibus addendus Procopius de Antis eadem referens cit. hist. lib. III. c. 14. edit. nost. pag. 313. col. 1.

(158) Alias sibi suorum. Lind.

Tom. I.

(159) Alias aut Erulorum flecti acies, & Langobardus eos opprimere se videre diceret. Lind.

(160) Amb. & MODOET. non audens.

(161) Tunc enim licet sero in vocem prorumpens. Lind.

(162) Alias Erulia. Lind.

(163) Alias plesteris ira. Lind.

(164) Alias tanta amentia celitus immissa perciti sunt. Lind.

(165) Proxima vero fabula si actos Herulos in lini campos ita praepeditos consideres, ut ad aperiendam fugae viam extensis brachiis lino defluerent, & nudi speciem natantium insequentibus praebarent.

(166) Alias ingentem praedam, quam in castris Rodulfi repererant inter se dividunt. Lind.

(167) Suidas Βάνδον καλεῖσι Ῥωμαῖοι τὸ σημεῖον τὸ ἐν πολέμῳ σίγνον. Constantini Magnus ad Silvestrum Papam: Ομοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σήματα, καὶ πάντα τὰ σίγνα, καὶ τὰ βάνδα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆ βασιλικῆς μεγαλειότητος. Hinc Βανδοφόρος ἐστὶν ἡ σημεῖον τὸ Βάνδου βασιλέως. Ita jam olim ab optimo Gesnero editum, & emendatum, nec opus fuerat ea denno ab aliis repeti. O senum! o mores! Lind.

(168) Excisum Langobardorum victoriam Herulorum regnum Procopius etiam tradit dicto cap. XIV. Inde prosequitur gentis illius historiam, asseritque post infelicem pugnam partem eorum in Rugorum regione stetitisse, atque illinc urgente fame ad Gepædum fines confugisse: postremò transito Istro flumine cum Romanis in Illyrico, imperante Anastasio, confeditisse; at brevi nostris molestos à Justiniano vi coercitos, illiusque benignitate agris donatos, Christiana religione institutos. Partem alteram in Thulen insulam, pro qua reponenda est Scandinavia, ut alibi notatum, migrasse, atque illinc à reliquis Herulis in Illyrico degentibus Aordum regii sanguinis virum, qui suis imperaret, ascitum fuisse narrat contra hæc Pauli verba, isque cum longo itinere tardior diu expectaretur impatientes Heruli alterum à Justiniano regem petiverunt, qui Suaruum dedit; sed Aordo adveniente, à Suarua, & mox ab Imperatore defecerunt.

effecti, aucto de diversis (169) gentibus, quas superaverant, exercitu, ultro coeperunt bella expetere, & virtutis gloriam circumquaque protelare. (170)

C A P. XXI.

De morte Tatonis, & regno Wachonis, & quomodo Wacho Suavos superavit; & de uxoribus ejus, & filiabus; & de regno Waltari filii ejus.

AT verò Tato post hæc de belli triumpho (171) non diu lætatus est. Irruit namque super eum Wacho (172) filius germani sui Zu-

(169) aucto à tot diversis gentibus, quas superaverant. Lind. & MODOET.

(170) Alias prolatare. Lind.

(171) Alias post hunc belli triumphum. Lind.

(172) In MODOET. VVALCHO.

Minimè recensendus in Regis fastis ex Pauli, sententia, quam non est asequutus ipsius epitomator in argumento præposito præsentis capiti XXI. quippe post Tatonem, quem septimum dixerat Langobardorum Regem, octavum numerat Vvaltari, expulso, ut in prologo legum à Rege Rothari editarum, Vvachone, qui non legibus patriis, sed vi Regnum abripuerat, occiso patruo suo Tatone, atque Hidelchi Tatonis filio, seu verius nepote in fugam ad Gepædes acto. Eaque de causa in illius locum Rotharis Hidelchim, vel Unichim, ut nostra habet lectio fortasse in Langobardicis nominibus vitata, VIII. numero reposuerat, eique successorem dederat filium Unabo, de quo ne verbum quidem in Paulo nostro.

(173) Amb. Lucbilonis. MODOET. Zachilonis, ut eum ab hac luce privaret, & ita Lind.

(174) Amb. Hidclis.

(175) MODOET. Tatonis.

(176) Alias Gepidas, & sic infra quoque variat. Lind.

(177) Juvat hic etiam Vvachonis fortunam ex Procopio repetere lib. III. belli Goth. XXXV. *ὡς καὶ Λαγγοβαρδῶν Οὐάκης ἤρχεν, ὡς τὴν οἱ ἀνεψιὸς Ρισιούλφου ὄνομα. ὃν δὲ ὁ νόμος ἐπειδὴν Οὐάκης πλάτυσεν, ἐπὶ τῷ ἡγεμονίᾳ ἐκάλεσε. ἀρνούσας ἂν Οὐάκης ὅπως εἰς τὴν παῖδα τὴν αὐτῆς ἠρχῆται, ἐγκλημα Ρισιούλφου ἐπενεχῶν, αἰτίαν ἔχων, φυγῆ τὴν ἀνθρώπων ἐξημῶτεν. ὅς δὲ ἦθον ἀναστὰς ἦδ' πατρίων, ἐξω ὀλίγοις τισὶν ἐς τὴν Οὐάκης αὐτίκα φάγει, παίδων οἱ ἀπολειμμένων ἐνταῦθα δυοῖν. χημίσει δὲ Οὐάκης πὸς βαρβάρους πέπυ ἀνέτισε τὴν Ρισιούλφου κπίναι. ἦδ' δὲ Ρισιούλφου παίδων ὁ μὲν εἰς ἐπιλάσει νεότῃ, ὁ δὲ ἔπειρος (Ἰλδίσγος ὄνομα) ἐς Σκλαβῶν φάγει. ἢ πολλῶ μὲν ἂν ἕσπον, ὁ μὲν Οὐάκης νεοστὰς ἦν ἀνθρώπων ἠράνισο. ἐς δὲ τὴν Οὐάδαλον, τὴν Οὐάκη ἰόν, ἢ Λαγγοβαρδῶν ἦλθεν ἀρχῆ. ἦ δὲ, παίδι κομιδῆ ἐντι, ἐπίτροπος κατὰ τὴν αὐτῆν, τῷ ἀρχῶ δικαίῃ. δωάμεν πὸς πολλῆ αἰψ' αὐτῆ χημίσει, αὐτὸς τῷ ἀρχῶ ἔκ ἐς μακρὰν ἔχε. τῷ παίδος πῆ νεοφ αὐτίκα ἦ ἀνθρώπων ἀρνούδενος.*

Quo tempore Langobardis Vaces imperabat nepotem habebat (fratris filium dixerim servata propria significatione πῆ ἀνεψιὸς) nomine Risiulfum, quem lex ad regnum vocabat, postquam ex vita Vaces migrasset. Vaces autem id provide curans, ut filio suo principatum relinqueret, Risiulfum crimmatum, absque causa, exilio multavit. Statim ille ex patria ad Varnos cum paucis profugit, reliquis ibi duobus filiis. Hos Barbaros pecunia Vaces ad Risiulfi cadem perpellit. Filiorum Risiulfi alter morbo extinguitur; alter cui nomen Ildisgus ad Sclavos evasit. Haud multo post morbo Vaces obiit, ac Langobardorum principatus Valdalo obvénit Vaci filio: cui admodum puero tutor adhibitus Audumus regnum administrabat. Hinc multa auctus potentia, brevi ipse regnum obtinuit, cum puerum repente morbus oppressisset.

Supplendam ex his Vvarnefridi historiam, probandamque prologi lectionem cenleo, etsi Procopius Vvachoni, vel, ut ipse græca dialecto, pronunciat Vaci regnum asserat, fratris filio post ipsius mortem unice tribuendum, quod ex minus exacta Langobardicarum rerum notitia fortasse exciderat. Novisse tamen oportet ejusdem ævi Scriptorem Tatonis filium, & nepotem, quorum primum Risiulphum appellat, Ildisgum alterum. Utrumque item recensuit Rotharis Rex, etsi diversis nominibus, à quo juxta patrias leges non tam qui regnaverant, quam qui regnasse debuerant nume-

chilonis, (173) & eum ab hac luce privavit. Confluxit quoque adversus Wachonem, Hidelchis (174) filius Tatonis, (175) sed superante Wachone devictus, ad Gepidos (176) confugit, ibique profugus ad vitæ finem usque permansit. (177) Quam ob causam Gepidi cum Langobardis ex tunc inimicitias contraxere. (178) Eodemque tempore Wacho super Suvos irrui, eosque dominio suo subjugavit. Hoc si quis mendacium, & non rei existimat (179) veritatem, relegat prologum editi, quem Rex Rotharii (180) de Langobardorum legibus composuit, & penè in omnibus hoc codicibus, sicut nos in hac historiola inferuimus, (181) scriptum reperiet. Habuit

rati, expunctis iis, qui per vim regnum occupaverant. Hinc si legeris in Paulo nostro *Hidelchis nepos Tatonis, non filius, ut ipse habet, qui certè Procopio Ildisgus, concordēs omnes habebimus, nisi mea me fallit opinio melioribus argumentis illico celsura. Interim Procopio nostrum cedere velim.*

Ab eodem Græco auctore dicto cap. XXXV. certam habemus temporis notam, quo Hidelchis ad Gepædes confugit; nempe Justiniano Imperante, ac Vigilio Summo Pontifice Constantinopoli degente, anno belli Gothici XIV. qui Eruditorum calculo DXLVIII. ante Christianos numeratur.

(178) Belli hujus Langobardos inter & Gepædes exitum narrat idem Proc. cit. cap. Quæ de Hidelchi scribit hic refero ad uberiorem Langobardicæ historis copiam. *ὡς καὶ πρῶτον Γήπαισι καὶ Λαγγοβαρδῶν ὁ πόλεμος κατέσκη, ἀπείρητοι εἶρηται. Ἰλδίσγος αὐτὸς Λαγγοβαρδῶν πὸς οἱ ἐπιστομένους καὶ Σκλαβῶν πολλὰς ἐπαγομένους, ἐς Γήπαιδας ἦλθε. καὶ αὐτὸν Γήπαιδες καταξέειν ἐπὶ τῷ ἀρχῶ ἔλπειδα εἶχον. γνημίτων δὲ ἦδ' ἐν τῷ παρόντι ἀπὸς Λαγγοβαρδῶν ἀνοδῶν, ὁ μὲν Αὐδουῖν τὴν Ἰλδίσγον αὐτὸς αἰψ' ἀπὸς φίλων ἕξρηται Γήπαιδων. οἱ δὲ τὴν μὲν ἀνθρώπων ἐδουῶσαι ἑδάμῃ ἐγνώσαν. ἐκίλων δὲ αὐτὸν ἐνθῆδι ἀπαλλαγέντα, ὅποι βύλοιπ, διασώξεται. καὶ ὅς μελλούσει μηδεμιᾷ ξυῖ πὸς ἰστομένους καὶ Γήπαιδων τισὶν ἐθελουσίους, ἐς Σκλαβῶν αὐτὸς ἀφίσει. ἐνθεν ἀναστὰς παρὰ Τωτίλαν π καὶ Γόθους ἰε. σράτῳμα ἔχ ἕσπον ἢ ἐς Ἰταλικίους ἔξεν αὐτῆ ἔχων. ἐς Βενετίας ἀφικόμενος, Ρωμαίοις τισὶν ὑπανώσασιν, ἂν Λάζαρος ἠγείπ, ἐς χεῖρας ἦλθε. τρεψαμένους αὐτὸς, πολλὰς ἐκπινεν. ἢ μὲντοι Γόθοις ἐξωμίξεν. ἀλλ' Ἰζρον ποταμὸν διαβάς αὐτὸς ἐς Σκλαβῶν ἀπὸ χημίσειν.*

Nato demum, ut dixi, bello Gepædes inter ac Langobardos, protinus Ildisgus cum Langobardis, qui se ipsi adjunxerant, ac numerosa Sclavonorum manu ad Gepædes se contulit. Ac sperabant Gepædes fore ut illum in regnum inducerent. Jam vero facta cum Langobardis pace, extemplo Audumus à Gepædibus, tanquam amicis Ildisgum repetiit. Hi tradere volentes hominem, hortati sunt, ut inde quocumque vellet eunderet. Nulla is interposita mora cum suis ac nonnullis Gepædibus voluntariis, sese ad Sclavos intulit. Hinc profectus Totilam, Gotthosque adire instituit; armatorum non minus sex millia secum habens. Agrum ingressus Venetum, cum obruta Romanorum manu, quam Lazarus ducebat conflixit, eaque in fugam acta multos occidit. Nec tamen se admittit Gotthis; sed iterum transito flumine ad Sclavos concessit. Post hæc ad Græcos etiam Constantinopolim confugit, & à Justiniano humanissime acceptus, scholæ militi præpositus. Verum Goar homine Gottho suadente fugitivus iterum ad Gepædes concessit, ubi noxius Imperatori, arte Auduni brevi & vitam amisit. Procop. l. 4. c. 27.

(179) MODOET. non esse existimat. Lind. & non esse verum existimat.

(180) Alias Rotharis. Lind.

(181) Alias deest in inferuimus. Lind.

Si genuina in Sigonii schedis recitata prologi lectio mirum profecto Paulum nostrum ad eundem provocare, cum adeo ab ipso discordet, ut supra observavimus. Ceterum perquirenti mihi diligenti cura, vel editas Langobardorum leges, quas habere potui, vel manuscriptas, quas in codice optimæ notæ servantur in hac Ambrosiana Bibliotheca I. O. n. 53. 4. nusquam prologus iste occurrit; unde suspicor etiam Vvarnefridi ævo non omnibus legum codicibus fuisse præpositum. Illius vero pars apud Sigonium, & quamplures alios frequentissima.

buit autem Wacho uxores tres, hoc est, primam Ranicundam (182) filiam regis Turingorum. Deinde duxit Austrigofam (183) filiam regis Gepidorum, de qua habuit filias duas. Nomen uni Wisegarda, quam tradidit in matrimonium Theodeberto (184) regi Francorum. Secunda autem dicta est Walderada, quae sociata est Cuswald (185) alio regi Francorum, quam ipse odio habens, (186) uni ex suis, qui dicebatur Garipald, in conjugium tradidit. (187) Tertiam verò Wacho uxorem habuit, Herulorum regis filiam nomine Salingam. (188) Ex ipsa natus est filius quem Waltari (189) appellavit, quique Wachone mortuo super Langobardos jam octavus (190) regnavit. Hi omnes Lithingi (191) fuerunt, sic enim apud eos quaedam nobilis prosapia vocabatur.

CAP. XXII.

Mortuo Waltari regnavit Audoin, qui Langobardos in Pannoniam adduxit.

Waltari (192) ergo cum per septem (193) annos regnum tenuisset, ab hac luce

- (182) Alias *Ranicundam nomine filiam* &c. Lind.
- (183) Amb. *Aurigofam*. MODOET. *Hastrigofam*. Lind. *Hofricofam*.
- (184) Alias *Theodeberto*, & sic semper in hoc nomine variat. Lind.
- (185) MODOET. *Clusupald*. Lind. *Supaldo*.
- (186) Alias, Hæc verba usque ad illa *Tertiam verò* defunt. Lind.
- (187) Meminit utriusque Francorum Reginae D. Gregorius Turonensis in tua historia, sed eorum alteram appellans *cujusdam regis filiam*, generis Langobardi nullum præbuit testimonium, quod a nostro expectandum. At hæc duo errores corrigendi, ut scribit Pagius in sua Critica histor. chronol. ad ann. DLVI. num. XVI. *alter librarii, alter ejusmet Pauli, qui de rebus Regum Francorum saepe non bene doctus fuit. Loco enim Cuswald, regnum Cuswald, idest Theodobaldo. Editio Gruteri magis depravata, habet enim Cusupald juxta MS. Patavinum. Ex Turonensi emendandus Paulus, qui vult Theodovaldum uni ex suis, qui dicebatur Garipald, Vvaldradam in conjugium tradidisse. Id enim à Clotario, non verò à Theodovaldo factum, & Garivaudus, non Regis domesticus, sed Lux tributarius Bajuvaria Profectus. Vide cætera apud eumdem.*
- (188) Alias *Salingam*. Lind.
- (189) Amb. & MODOET. *Vvalteri*. Lind. *Vvaltaritus*.
- (190) Amb. *nonus*.  
Librarii fortasse licenti, qui & ipse Pauli mentem non est assequutus. Servandam cenſeo editorum lectionem ex supra notatis. Quippe noster intellexit filium, & nepotem Taronis præterierat, quos si cum Procopio, & Rothari reponerit, Vvaltari jam decimus Rex numerabitur.
- (191) Amb. & MODOET. *Adalngi*. Lind. *Adelingi*.  
De hujus nominis significatione Cluverius German. Antiq. lib. I. pag. 12. *Nobiles bommes, uti nunc etiam vulgò in Germania patrio sermone appellantur die Aedeleute, & die Aedelen, aliæque dialecto Eddelude, & Eddelen; & ipsa nobilitas æt Adel: sic olim nobiles dicebantur pro dialectorum varietate thi Adalinge, Athalinge, Aethelinge, Eadelinge, baud dubie ab illo primitivo nobilitatis vocabulo Adal, sive Athal, Athel, & Adel. Adalingi sunt in veteri carmine ad Hludovicum Regem, & apud Paul. Diac. &c. ubi Langobardorum regibus VII. enumeratis hæc addit. Hi omnes Adalingi fuerunt; sic enim apud eos quaedam nobilis prosapia vocabatur. Non quaedam mehercules apud Langobardos, sicut quævis apud omnes Germanie nationes &c.*  
At pace tanti viri genericum nobilitatis nomen poterat etiam uni Gudehocci prosapie, quæ in Vvaltari puero finem habuit ob eximiam veterum nobilitatem tributum fuisse, ut Gungingorum alterum ejusdem naturæ generi Agelmundi. Superfluum esset à cæteris etiam nationibus exempla repetere.
- (192) Vvaltari locus datur in regis factis à Paulo, itemque à Rege Rothari, expulso patre Vvachone, non alia, ut opinor, ex causa, nisi quod puerulus iſte regis Claffonis prosapie princeps, etſi adnente

A subtractus est. Post quem nonus (194) Audoin regnum adeprus est, qui non multo post tempore Langobardos in Pannoniam adduxit. (195)

CAP. XXIII.

Bellum Gepidorum cum Langobardis, in quo Alboin filium Regis Gepidorum extinxit.

B Gepidi ergo, ac Langobardi, conceptam jam dudum rixam, (196) tandem parturiunt, bellumque ab utrisque partibus præparatur. Commisso itaque prælio, dum ambæ acies fortiter dimicarent, & neutra alteri cederet, contigit ut in ipſo certamine, Alboin filius Audoini, (197) & Turismodus Turisindi (198) filius, sibi obvii fierent, quem Alboin spata percutiens, de equo præcipitatum extinxit. Cernentes Gepidi Regis filium, per quem magna ex parte bellum contiterat, (199) interiisse, mox dissolutis animis fugam ineunt. Quos Langobardi (200) insequentes acriter sternunt, cæſisque quamplurimis ad detrahenda occisorum spolia revertuntur.

Cum-

- patre regnum per vim obtinuerit, vivo adhuc Hidelchi, ut Procopius refert citato cap. XXXV., jure, patriisque legibus confirmatum sub Audoini tutela, brevi licet ipatio, administraverit.
- (193) Amb. *quatuor*.
- (194) Amb. *decimus*, continuato librarii errore ut supra notavi.
- (195) Quo tempore Auduinus Langobardos in Pannoniam duxerit explicat idem Paulus infra lib. II. cap. VII. unde Langobardorum in Pannoniam migrati anni Christi DXXXVI. est assignandus, quod & Sigebertus in chronico testatur. Procopius cap. XXXIII. lib. III. belli Gothici, ubi altius repetit res Barbarorum Occidentis Imperium lacerantium, de hac migratione verba facit, asseritque Langobardos Justiniano donante in Pannoniam venisse *λαγγοβάρδοις δὲ βασιλῆος Ἰουστινιανῶς ἐδωρήσαντο Νορικῶν πὶ πόλει, καὶ πῶς ἐπὶ Παννονίας ὀχυρώματα πὶ καὶ ἄλλοις χωρίοις πολλοῖς, καὶ χερμασί μεγάλοις ἔσαν. διὰ τοῦτο δὲ πῶς ἔβη πατρῶν λαγγοβάρδοι ἔξανασαντες, ἐνθένδε ποταμῶ Ἰστροῖδουσαν, Γηπαίδων ἢ πολλῶ ἀποδόν. Cum autem urbem Noricum, & Pannoniam munitiones, aliaque loca, ac pecuniam insuper maximam Justinianus Augustus Langobardis donasset, eam illi ob causam, patris sedibus retentis, in adversa fluminis ripa considerant, baud procul à Gepædibus. Narrat inde seq. cap. 34. ortum inter Gepædes, & Langobardos bellum, legationemque ad Imperatorem ab utroque gentium illarum Rege expeditam, ut auxilia impetrarent, additque *ἕως δὲ πρὶ Γηπαίδων μὲν Θουρίων ἐννομα, ἔξ δὲ ἐπὶ ἄουδων. Τὸν χρόνον Ἰβουρίμυς ἰμπεράβητ Γεπαίδibus; Αὐδουίνος Λαγγοβάρδοις.**
- (196) Alias *concepta jam dudum rixam, tandem in apertum exarserunt bellum, quod ab utrisque partibus pro facultatibus adparabatur*. Lind.  
Immo pluries Gepædes inter, & Langobardos instructum fuisse bellum auctor est citatus Procopius lib. III. cap. XXXIV. & lib. IV. cap. XVIII. apud quem res getiæ utriusque pentis ante hanc Langobardorum victoriam hic in supplementum Pauli nostri recentendæ: caque fortasse non alia fuit, quam quæ ab ipſo Procopio narratur lib. IV. cap. XXV. cujus ab Auduino latus nuncius Constantinopolim missus, anno belli Gothici XVII. qui ætæ Christianæ DLI.
- (197) Alias *Alboini filius Audoinus*. Lind. vitiata quidem lectio; nam ex Procopio, cæterisque Scriptoribus liquiddò constat Auduinum præcessisse Alboinum.
- (198) Turisindum, sive Thorisinum Gepædibus regem eo tempore, quo Auduinus Langobardis imperabat asserit, & Procopius, ac parem Vvachoni hujus fortunam refert, exturbato è Gepædum regno Ustrogotico Elemundi Regis filio, qui ad Auduinum fugiens, ut illudius ad Gepædes, per impium sceus ab Audoino occisus, pretium fuit occisi pariter à Thorisino Ildilgi, vel Hidelchi. anno belli Gothici XVII. Vide Procop. lib. IV. cap. XXVII.
- (199) *magna sue partis bella constiterant*. MODOET. & Lind.
- (200) Alias *Langobardis decem*. Lind.



Cumque peracta Langobardi victoria, ad sedes proprias remeassent, Regi suo Audoino suggerunt, ut ejus (201) Alboin conviva fieret, cujus virtute in proelio victoriam (202) coepissent, utque patri in periculo, (203) ita & in convivio comes (204) esset. Quibus Audoin respondit se hoc facere minimè posse, ne ritum gentis infringeret. Scitis enim, inquit, non esse apud nos consuetudinem, ut Regis cum patre filius prandeat, nisi prius à Rege gentis exteræ arma suscipiat. (205)

## CAP. XXIV.

*Quomodo Alboin cum quadraginta viris ad Turisendum Regem, cujus filium interemerat, profectus est, arma ab eo petens, ut cum suo patre possit in convivio residere, & quomodo à Turisendo arma accepit.*

His Alboin à patre auditis, quadraginta solummodo juvenes secum tollens, ad Turisendum, (206) cum quo dudum bellum gesserat, (207) Regem Gepidorum profectus est, causamque qua venerat intimavit. Qui eum benignè suscipiens, ad suum convivium invitavit, atque ad suam dexteram, ubi Turismodus ejus quondam filius sedere consueverat, collocavit. Inter hæc dum apparatus varii (208) epulas caperent, Turisendus jamdudum sessionem filii mente revolvens, natiq; funus ad animum (209) reducens, præsentemque peremptorem ejus loco residere conspiciens, alta trahens suspiria, sese continere non potuit: sed tandem dolor in vocem prorupit. Amabilis, inquit, mihi locus iste est, sed persona quæ in eo residet, fatis ad videndum gravis. Tunc Regis alter qui aderat filius, patris sermone stimularus, Langobardos injuriis laceßere coepit, asserens eos, quia furis (210) inferiùs candidis utebantur fasciis, equabus, quibus crurum (211) tenus pedes albi sunt, similes esse (212) dicens. Foetulae (213) sunt equæ quas similitis. Tunc unus è Langobardis ad hæc ita respondit. Perge, ait, in campum Astfeld, (214) ibique proculdubio poteris experiri, quàm validè istæ, quas equas nominas, prævaleant calcitrare, ubi sic tui dispersa sunt ossa germani, quemadmodum vilis (215) jumentum in mediis pratis. His auditis Gepidi, confusionem (216) ferre non valentes, vehementer in ira commoti sunt, manifestasque injurias vin-

A dicare nituntur. Langobardi econtra parati ad bellum, omnes ad gladium capulos manus injiciunt. (217) Tunc Rex à mensa profiliens, sese in medium objecit, suosque ab ira, belloque compescuit, interminans primitus eum puniri, qui primus pugnam commisisset, non esse victoriam Deo placitam dicens, cum quis in domo propria hostem (218) perimit. Sic denique jurgio compresso, jam deinceps lætis animis convivium (219) peragunt. Sumensque Turisendus arma Turismodi filii sui, ea Alboin tradidit, eumque cum pace (220) incolumem ad patris regnum remisit. Reversus ad patrem Alboin, (221) ejusdem conviva hinc effectus est. Qui dum cum patre lætus regias delicias caperet, ordine cuncta retulit, quæ sibi apud Gepidos in Turisendi Regia contigissent. (222) Mirantur qui aderant, & laudant audaciam Alboin, nec minus adtollunt laudibus Turisendi maximam fidem.

## CAP. XXV.

*De Regno Justiniani, & victoriis ejus.*

HAc tempestate (223) Justinianus Augustus Romanum Imperium felici sorte regabat, qui & bella prosperè gessit, & in causis civilibus mirificus extitit. Nam per Belisarium (224) Patricium Persas fortiter devicit, perque ipsum Belisarium Wandalorum gentem, capto eorum Rege Gelismero, usque ad internecionem delevit, Africamque totam, post annos nonaginta & sex, (225) Romano Imperio restituit. Rursumque Belisarii viribus, Gothorum in Italia gentem, capto Withicis (226) eorum Rege superavit. Mauro quoque post hæc Africam infestantes, eorumque Regem Artalam, (227) per Johannem Exconsulem (228) mirabili virtute protrivit, pari etiam modo, & alias gentes belli jure compressit. Quam ob causam propter horum omnium victorias, ut Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, (229) Wandalicus, Africanusque diceretur, (230) habere agnomina meruit. Leges quoque Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inutilis dissonantia, mirabili brevitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, quæ utique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctavit, idemque volumen Codicem Justinianum appellari præcepit. Rursumque

(201) Madoet. & Amb. ut ei.  
 (202) Alias virtutem. Lind.  
 (203) ut sicut in patris periculo. Mod.  
 (204) Alias communis. Lind. & Mod.  
 (205) Vide quæ notavit Petrus Pithæus J. C. adversar. lib. I. cap. I. Lindenbrogius.  
 (206) Alias Turisendum. Lind.  
 (207) Alias cum quo paulo ante gesserat. Lind.  
 (208) Alias apparatus epulas sumerent. Lind.  
 (209) Amb. ad memoriam.  
 (210) in furis. Mod. & Lind.  
 (211) Amb. & Mod. crure.  
 (212) Alias esse persimiles, addiditque dicens, faciles sunt equæ, quas refertis, seu similitis. Lind.  
 (213) Amb. & Mod. foetide sunt, inquit equæ, quas similitis. Lind. foetiles.  
 (214) Amb. Feld. Idem sonat Germanicâ linguâ, quod Latinis campus; at hic accipitur à Paulo pro loco pugnae designato.  
 (215) pili. Mod. & Lind.  
 (216) Amb. quam à Langobardis perpeßi fuerant, vehementer &c.  
 (217) Alias adjiciunt MS. mittunt. Lind.  
 (218) Mod. & Lind. hospitem.  
 (219) Alias consilium. Lind.

(220) Alias eumque ad patris Regnum incolumem redire permisit. Lind.  
 (221) Alias Alboinus tam claris armis insignitus, mox ejusdem conviva effectus est. Lind.  
 (222) Alias quæ illi regis contigissent. Alias quæ illi regis mensaque contigissent. Lind.  
 (223) Justinianum in Imperium à Justino avunculo ascitum anno Christi 527. Kal. Aprilis, nempe illius natali die jam liquidò constat. Ego verò Langobardicas res ipso imperante gestas quantum potui ad illius annos Imperii revocavi.  
 (224) MS. Bellisarium, alias Bilisarium.  
 (225) Mod. nonaginta & septem. Alii ita legunt: annos, & jure, & vi Romano. Tamen Regino etiam XC. & VI. annos ponit, alii nonaginta septem. Lind.  
 (226) Alias Vitichis. Lind.  
 (227) MS. Antalam, alii Attalam, Anitalan. Lind.  
 (228) Mod. Proconsulem, & ita Lind.  
 (229) Mod. Atticus, Abaricus.  
 (230) Sic restitui ex corrupta Ascensiana editione. Nam in MS. & August. tantum erat, Alamannicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus. Rectum autem esse, quemadmodum scripsi confirmat Agathias lib. I. & ipse Justinianus loco non uno.

singulorum magistratum, five iudicum leges, (231) quæ usque ad duo millia (232) penè libros erant extensæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem Digestorum, five Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor etiam Institutionum libros, in quibus breviter universarum legum textus comprehenditur, noviter composuit. Novas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas, eundem codicem Novellarum. (233) nuncupari fancivit. Extruxit quoque idem Princeps intra urbem Constantinopolim, Christo domino, qui est sapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo, ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ, (234) idest, sanctam sapientiam nominavit. Cujus opus adeo cuncta ædificia excellit, ut in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inveniri. Erat enim hic Princeps fide Catholicus, in operibus rectus, in iudiciis iustus, ideoque ei omnia concurrebant in bonum. (235) Hujus temporibus Cassiodorus, apud urbem Romam tam sæculari, quàm divina scientia claruit, qui inter cætera, quæ nobiliter scripsit, psalmorum præcipuè occulta potentissime referavit. (236) Hic primitus Consul, (237) deinde Senator, (238) ad postremum vero Monachus exitit. Hoc etiam tempore Dionysius Abbas in urbe Roma constitutus, (239) Paschalem Calculum miranda argumentatione composuit. (240) Tunc quoque apud Constantinopolim Priscianus Cæsariensis Grammaticæ artis, ut ita dixerim, profunda rimatus est. (241) Tunc quoque nihilominus Arator Romæ Ecclesiæ Subdiaconus, poëta mirabilis, actus Apostolorum versibus Hexametris exaravit. (242)

(231) Alias iudicum, jurisconsultorumque leges. Lind.

(232) Alias quæ penè ad duo millia librorum erant extensæ. Lind.

(233) Alias Novellam. Lind.

(234) Vide Procopium de ædificiis Justiniani Cæsaris lib. I. Lind.

(235) Et si plures inter Historicis, & Jurisconsultos nostros in laudes Sacratissimi Principis Justiniani sint profusi, non defuerunt qui & hæresim Aphanoditarum, hoc est Incorrumpibilium eidem exprobraverint, aliaque memoria quidem indigna. Sed ab illa respuisse probant veterum testimoniis Eminentissimus Baronius, aliique. Laudavit cum Paulo nostro Justinianum Sum. Pont. Agatho, & Odilbertus Mediolanensis Archiepiscopus.

(236) Anno Christi DXIV.

(237) Immovero Præfectus Prætorio ex Athalarici beneficentia, cui carissimus fuit: nam Senatoris Cassiodoro cognomen à suis libris plerique arguunt.

(238) Librum hunc in psalmos eodem anno scripsit, quos Monasticæ vitæ dicavit in suo celebri Vivario ad Scyllacium urbem, ubi ortum habuerat. Nonagenario majorem occubuisse constat. Incertum quo anno.

(239) Exiguus cognomento, natione Scytha, Græcæ, Latineque linguæ peritissimus cycli Paschalis auctor, Sac. Canonum collector celebratissimus, qui Paulo nostro, & Bedæ lib. de temp. ratione dicitur Abbas Romanae urbis. Cassiodoro amicus, & socius, ab eoque Monachus tantum appellatur, ut notat Pagius in sua Critica ad an. 527. nu. X.

(240) Anno DXXV. æræ Christ.

(241) Alias profunda scrutinia. Lind. De Prisciano idem Cassiodorus de Orthographia cap. 12.

(242) Eoque Vigilio Sum. Pontifici dicavit VIII. Idus Aprilis tertio anno post Conf. Basilii V. Cl. Indict. VII. qui communi calculo incidit in DXLIV. Tom. I.

## CAP. XXVI.

De Beato Benedicto, & miraculis,  
& laudibus ejus.

**H**is quoque diebus Beatissimus Benedictus pater, & pius, (243) in loco qui Sublacus (244) dicitur, qui ab urbe Roma quadraginta milibus abest, & postea in castro Casini, (245) quod Harum (246) appellatur, & magnæ vitæ meritis, & Apostolicis virtutibus effulsit. Cujus vitam, sicut notum est, Beatus Papa Gregorius in suis Dialogis suavi sermone composuit. Ego quoque pro parvitate ingenii mei ad honorem tanti patris, singula ejus miracula, per singula disticha Elegiaco metro hoc modo contexui:

**O**rdiar (247) unde tuos facer ô Benedicte triphos,  
Virtutum cumulos ordiar unde tuos?  
Euge Beate Pater, meritum qui nomine prodis,  
Fulgida lux sæcli, Euge Beate Pater.  
Nursia plaude satis tanto sublimis alumno,  
Astra ferens mundo, Nursia plaude satis.  
O puerile decus transcendens moribus annos,  
Exuperansque fenes, ô puerile decus,  
Flos paradyse tuus despectit florida mundi,  
Sprevit opes Romæ, Flos paradyse tuus.  
Vas pædagogæ (248) tulit diremptū pectore tristi:  
Læta reformatum vas pædagogæ tulit.  
**U**rbe vocamen habēs (249) tyronē cautibus abdit,  
Fert pietatis opem urbe vocamen habens.  
Laudibus antra sonant mortalibus abdita cunctis:  
Cognita Christe tibi laudibus antra sonant.  
Frigora, flabra, nives, fers tu (250) tribus impiger  
Temnis amore Dei frigora, flabra, nives. (annis)  
Fraus veneranda placet, pietatis furta probantur,  
Qua facer altus erat, fraus veneranda placet.  
Signat adesse dapes Agapes, (251) sed lividus obstat,  
Nil minus alma fides, signat adesse dapes.

Or-

Ingentique plausu ante confessionem B. Petri Cle-  
ro, & Populo recitavit.

(243) Alias pater primim. Lind.

(244) Alias Sublaco. Lind.

(245) Alias in Cassino. Lind.

(246) Amb. Arum. Lind. Alias Aurum, Clarum, vel Bacrum. Modoet. Arx, quæ lectio cæteris omnibus præstantior, & veterum Casini Montis descripticni congruentior, ut in Marco Poeta aliisque.

(247) Omnes hi versus usque ad 27. caput Ascensionis editioni d. sunt. Lind. In MSS. nostris leguntur.

(248) Pædagogam dixit nutricem D. Benedicti, quæ fugientem ab Urbe sequuta de fracto capisterio lamentabatur, ut scribit D. Gregorius, nempe vase ad purgandum triticum, quam vocem adhuc apud Sabinos audivisse memini.

(249) S. Romanus Monachus ab Urbe nomen habens, qui cum desiderium S. Benedicti cognovisset, & secretum tenuit, & adjutorium impendit, eique sanctæ conversationis habitum tradidit, & in quantum licuit ministravit. D. Greg.

(250) Alias perfers. Lind. & ita in Amb.

(251) Sic indigetabant prisca Christiani convivia ad quæ pauperes vocabantur. De his bene Tertullianus, ut alia ejus loca omittam, Apologet. cap. 39. Cæna nostra de nomine rationem sui ostendit, vocatur enim ἀγάπη, id quod dilectio penès Græcos. Quantiscumque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum; siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus. Vide Cyprianum Testim. lib. 3. Cassianum collat. 24. cap. 12.

De agape Christianorum multa passim præter ea, quæ notavit Lindenbrogius. At hic Paulo nostro agapis appellatione S. Romani dilectio explicatur, qua panem quotidie S. Benedicto fune demittebat, alligato eidem tintinnabulo, quod, immittente Diabolo saxum, attritum fuit.

KKK

Orgia (252) ritè colit, quia Christo commodat aurem,

Abstemium pascens Orgia ritè colit.

Pabula grata ferunt avidi ad spelæa subulci, (253)

Pectoribus lætis pabula grata ferunt.

Ignis ab igne perit, lacerant dum viscera sentes

Carneus æthereo ignis ab igne perit.

Pestis iniqua latens (254) procul est deprensâ sagaci,

Non tulit arma crucis pestis iniqua latens.

Lenia flagra vagam (255) sistunt moderamine mentem,

Excludunt pestem lenia flagra vagam.

Unda perennis aquæ nativo è marmore manat,

Arida corda rigat unda perennis aquæ.

Gurgitis ima calybs (256) capulo divulse petisti,

Deseris alta petens gurgitis ima calybs.

Iussa paterna gerês (257) dilapsus currit in æquor,

Currit vectus aquis iussa paterna gerens.

Præbuit unda viam prompto ad præcepta magistri,

Curfori ignaro præbuit unda viam.

Tu quoque parve puer raperis nec occidis undis,

Testis ades verax, tu quoque parve puer.

Perfida corda gemunt stimulis agitata malignis, (258)

Tartareis flammis perfida corda gemunt.

Fert alimenta corax digitis oblata benignis,

Dira procul iussus fert alimenta corax.

Pectora sacra dolent inimicû labe peremptû, (259)

Discipuli excessum pectora sacra dolent.

Lyris amœna petens (260) ducibus comitaris opimis,

Cœlitus adtraheris Lyris amœna petens.

Anguis iniquè furis luco spoliatus, & aris,

Amiſſis populis anguis iniquè furis.

Improbè seſſor abi, sine dentur marmora muris,

Cogeris imperio, (261) improbè seſſor abi.

Cernitur ignis edax falsis insurgere flammis,

Nec tibi gemma micans cernitur ignis edax.

Dum struitur paries lacerantur viscera fratris,

Sospes adest frater dum struitur paries.

Abdita facta patent, patulo produntur (262) edaces, (263)

(252) Græcorum more pro factis; at parum felici Minerva: orgia quippe ab ira dicebantur sacra Baccho, nec bene Paschalibus Christianorum solemnibus conveniunt, in quibus olim à Christo monitus Sacerdos D. Benedicto cibum apposuit.

(253) Pastores cum ei cibum afferrent corporis, ab ejus ore in suo pectore alimenta referebant vite. D. Greg.

(254) Cacodæmon sub nigra merula imagine D. Benedicto molestus, signo Crucis in fugam vertitur.

(255) Monachus virgâ leniter cæsus in oratione perseverat.

(256) Falcastrum, ut scribit D. Gregor. quod de manu Gotthi, qui ad conversionem venerat in lacum exciderat. Retentum manubrium, D. Benedictus tulit de manu ejus, & misit in lacum: & mox ferrum à profundo rediit, atque in manubrium intravit.

(257) S. Maurus iussu D. Benedicti super lacum sicco pede currens S. Placidum eripit.

(258) Florentius Presbyter invidia percitus D. Benedicto infectum veneno panem misit, quem corvus abstulit.

(259) Immisus in hortum puellis Florentius, quem veneno de medio tollere non potuerat, tentationis periculo in fugam vertit. Mox verò de folario præcipitem, exanimatumque presbyterum dum Benedicto discipuli læti nunciant, ipse lacrymatur.

(260) In Casinum montem venit, quâ Lyris amnis ad radices labitur.

(261) De lapide gravato per insidentem diabolum signo Crucis hostem ejicit, eumque faciliè Monachi tollunt ad extruendas cellas.

(262) Amb. probantur.

(263) Monachis extra cellam paratam cœnam absens noverat, narratisque cibis, & numero potarum calicum objurgat.

(264) Torilas Regis notissima fraus, & de illius vita D. Benedicti vaticinium.

(265) Amb. subruentur.

A Muneris accepti abdita facta patent.

Sæve tyranne (264) tuæ frustrantur retia fraudis, Frena capis vitæ sæve tyranne tuæ.

Mœnia celsa Numæ nullo vertentur (265) ab hoste,

Turba gravis (266) vertet mœnia celsa Numæ.

Plecteris hoste gravi, (267) ne lites munus ad arâ,

Munera fers aris plecteris hoste gravi.

Omnia septa gregis, præscitû est tradita gēti, (268)

Gens eadem reparat omnia septa gregis.

Fraudis amice puer, suado captaris ab Hydro

Hydro non caperis fraudis amice puer. (269)

Mens tumefacta file, tace, (270) & ne carpe vident-

Cuncta patent vati, mens tumefacta file. (rem,

Pellitur (271) atra fames delatis cœlitus escis,

Nihilominus mentis pellitur atra fames.

Pectore cuncta stupent, quod eras sine corpore

præfens.

Quod pervisa (272) mones pectora cuncta

stupent.

Vocis ad imperium (273) sacris non esse simuntur,

Interfunt sacris vocis ad imperium.

Tellus hiulca sinu corpus propellit humatû (274)

Iussa tenet corpus tellus hiulca sinu.

Perfidus ille Draco mulcet properare fugacem,

Sistit iter vetitum perfidus ille Draco.

Exitiale malum capitis decussit honorem,

It procul imperiis exitiale malum.

Fulva metalla pius, nec habet, promittit egenti;

Cœlitus excepit fulva metalla pius.

Tu miserande cutē variant cui pelle (275) colubræ,

Incolumem recipis tu miserande cutem.

Aspera saxa vitrum rapiunt, nec frangere possunt;

Illæsum servant aspera saxa vitrum.

Cur prome conde times stillam præbere lecyti?

Dolia certè fluunt, (276) cur prome cōde times?

Unde medela tibi spes est cur nulla salutis,

Qui semper metuis (277) unde medela tibi?

Ah miserande (278) senex hostili concidis ictu,

Ictu sed resipis ah miserande senex.

Barbara lora manus ignaras criminis arcent,

Spontè sua fugiunt, barbara lora manus.

Ille superbus equo reboans clamore minaci,

Stratus humi recubat ille superbus equo.

Col-

D (266) Turbo ait evertet etc. Amb.

(267) Clericus energumenus, cui prædixerat si ad Sacros ordines accederet futurum fore, ut iterum à diabolo vexaretur.

(268) Cassinensis Monasterii everſionem Theoprobô Monacho prædicit, quæ irrupentibus Langobardis facta est; cumque ad historiam gentis illius pertinere, vide quæ notavit doctiss. Mabillon. in D. Gregorii dialog. de tempore istius irruptionis. At Paulus noster Langobardus & ipse amore suorum fortassis, hæc addit Gens eadem reparat omnia septa gregis, quod utique verum est; nam subsequentes Langobardi Principes de Cassinensi Monasterio, atque universa Benedictinorum familia sunt optime meriti.

(269) Exhilaratus nomine, qui serpentem in abscondito vini vasculo monitus reperit.

(270) Amb. tacita, Monachus Defensoris filius superbia elatus dum S. Benedicto ministraret.

(271) Aliis hi duo versus desunt. Lind.

(272) Amb. prævisa.

(273) Amb.

Vocis ad imperium tenuunt dare frena loquolis, E bustis fugiunt vocis ad imperium. Amb. & Lind. Sanctimoniales, quæ post mortem à sacris discedere, ac iterum benedicente SS. Patre interesse visæ sunt.

(274) Pueri Monachi corpus, qui è Monasterio ad patrem absque benedictione discesserat.

(275) Alias

Tu miserande cutem varia cum pelle colubra

MS. variant cui sella colubri. Lind.

& hanc postremam lectionem habet. Amb.

(276) Alias cerne fluunt. Lind. & Amb.

(277) Amb. & Lind. perimis.

(278) Amb. lacrymande.

Colla paterna ferunt extincti viscera nati,  
Viventem (279) natum colla paterna ferunt.  
Omnia vincit amor, vixit (280) foror in ubre  
beatum,

Somnus abest oculis, omnia vincit amor.  
Simplicitate placens instar petit alta columbæ,  
Regna poli penetrat simplicitate placens.

O nimis aptè Deo mundus cui panditur omnis,  
Abdita qui lustras, ô nimis aptè Deo.

Flammeus orbis habet justû super æthera nantem,  
Quem pius ussit amor flammeus orbis habet.

Ter vocitatus adest testis novitatis habendus,  
Carus amore patris ter vocitatus adest.

Dux bone bella monens exemplis pectora firmas,  
Primus in arma ruis, dux bone bella monens.

Congrua signa dedit vitæ consortia linquens,  
Ad vitam properans congrua signa dedit.

Psalmicem assiduus nunquam dabat otia pleetro,  
Sacra canens obiit psalmicem assiduus.

Mens quibus una fuit tumulo retinentur eodem,  
Gloria par retinet mens quibus una fuit.

Splendida visa via est facibus stipata coruscis,  
Qua facer ascendit splendida visa via est.

Rupea septa petens nacta est errore salutem,  
Errorem evasit rupea septa petens:

Pœmata parva dedit famulus pro munere supplex,  
Exul, inops, tenuis, pœmata parva dedit.

Sint precor apta tibi cœlestis tramitis index,  
O Benedicte pater sint precor apta tibi. (281)

*Hymnum quoque singula ejusdem patris mira-  
cula continentem metro Jambico Archilochico ita  
textuimus.*

Fratres alacri pectore,  
Venite concentu pari,  
Fruamur hujus inclytæ,  
Festivitatis gaudiis:  
Hac Benedictus aurea  
Ostensor arcti tramitis,  
Ad regna conscendit pater  
Captans laborum præmia  
Effulsit ut sidus novum,  
Mundana pellens nubila.  
Ætatis ipso limine,  
Despexit ævi florida.  
Miraculorum præpotens,  
Afflatus alti flamine,  
Resplenduit prodigiis  
Venturo sæclo præcinens  
Laturus esum pluribus,  
Panis reformat vasculum,  
Arctum perens ergastulum,  
Extinxit ignes ignibus.  
Fregit veneni bajulam  
Crucis per arma cymbiam,  
Coërcuit mentem vagam,  
Leni flagello corporis  
Funduntur amnes rupibus.  
Redit calybs è gurgite,  
Currit per undas obsequens,  
Peplo puer vitat necem.  
Virus patescit abditum,  
Mandata præpes efficit,  
Hostem ruina conterit.  
Cedit fremens leo grave,  
In imo (282) fit moles levis:  
Rogus migrat fantasticus,

(279) Alias videndi. Lind.

(280) Amb. vicit.

(281) Laudavit etiam Paulus simili carmine, ac metro  
S. Scholasticam, & Maurum Abbatem.

(282) Amb. immota.

(283) Amb. & Madoet. *brivum*, usque dum hic veniret,  
quæ probata lectio etiam in sermone Petri Dam.

A  
Fractum revisit sospitas,  
Excessus absentum patet.  
Rector vaser deprenderis,  
Iniquè possessor fugis;  
Futura prænoscemini,  
Arcana cor non contigit.  
Fundantur ædes somniis,  
Tellus vomit cadavera,  
Dracone frenatur fugax.  
Æther pluit numismata,  
Vitrum resistit cautibus,  
Manant olivo dolia,  
Vinctum resolvit visio,  
Vitam receperant funera.

B  
Tanti potestas luminis,  
Voto sororis vincitur,  
Quo plus amat quis plus valet.  
Enare quem cernit polum  
Non ante seclis cognitum  
Noctu jubar effulgorat,  
Quo torus orbis cernitur,  
Flammisque subvehj pius.  
Hæc inter instar nectaris  
Miranda pleetro claruit.  
Nam pinxit aptè lineas  
Vitæ sacræ sequacibus,  
Jam dux alumni fat potens,  
Adfis gregis suspiriis,  
Gliscat bonis hydrum cavens,  
Sic callis ut sequax tui.

C  
Liber me breviter referre quod Beatus Grego-  
rius Papa minimè in hujus Sanctissimi patris  
vita descripsit. Denique cum divina admoni-  
tione à Sublacu in hunc, ubi requiescit locum,  
per quinquaginta ferme millia adventaret, tres  
eum corvi, quos alere solitus erat, sunt cir-  
cumvolantes secuti, cui ad omne convivium,  
(283) usque dum hic veniret, duo Angeli in  
figura juvenum apparentes, ostenderunt ei quam  
viam arripere deberet. In loco autem isto,  
quidam Dei servus tunc habitaculum habebat,  
ad quem divinitus ita dictum est

*His tu parce locis, alter amicus adest; (284)*

D  
Huc autem, hoc est in Cassini arcem perve-  
niens, in magna se semper abstinencia coarctavit;  
sed præcipuè quadragesimæ tempore in-  
clusus, & remotus à mundi strepitu mansit.  
Hæc omnia ex Marci poëtæ carmine sumpsi,  
qui ad eundem patrem huc veniens aliquot ver-  
sus in ejus laudem composuit, quos in his li-  
bellis, cavens nimiam longitudinem, minimè  
descripsi. Certum tamen est hunc egregium  
patrem vocatum cœlitus ob hoc ad hunc ferti-  
lem locum, & cui opima vallis subjacet, ad-  
venisse, ut hic multorum Monachorum, sicut  
& nunc Deo præfule facta (285) est, congregatio  
fieret, His cursum, quæ omittenda non  
erant narratis, ad nostræ seriem revertamur hi-  
storiarum.

CAP.

Ostiensis Episcopi, qui Paulum à verbo *libet* us-  
que ad illa *in ejus laudem composuit* lectioni suæ  
inseruit.

(284) Marci poëtæ versus: cæteros lege apud cit. Marti-  
nengium.

(285) Amb. factum est.

## CAP. XXVII.

*De morte Audoin, & Regno Alboin, & quomodo Alboin Cunimundum, Regem Gepidorum, superavit, & filiam ejus Rosmundam in matrimonium duxit.*

**I**gitur Audoin, de quo præmiseramus, Langobardorum Rex, (286) Rodelindam (287) in Matrimonio habuit, quæ ei Alboin virum bellis aptum, & per omnia strenuum peperit. Mortuus itaque est Audoin, ac deinde Regum jam decimus Alboin, ad regendam patriam cunctorum votis accessit. Qui cum famosissimum, & viribus clarum ubique nomen haberet, (288) Chlotarius Rex Francorum, Chlotiundam (289) ei suam filiam in matrimonium sociavit, de qua unam tantum filiam Alpsiundam nomine genuit. Obiit interea Turisendus Rex Gepidorum, cui successit Cunimundus in Regno. Qui vindicare veteres Gepidorum injurias cupiens, rupto cum Langobardis foedere, (290) bellum potius, quam pacem elegit. Alboin verò cum Avaribus, qui primum Huni, postea à Regis proprii nomine Avars (291) appellati sunt, (292) foedus perpetuum iniit, dehinc ad præparatum à Gepydis bellum profectus est. Qui cum adversus eum è diverso properarent, (293) Avars, ut cum Alboin statuerant, eorum patriam invaserunt. Tristis ad Cunimundum nuncius veniens, invasisse Avars ejus terminos edicit. Qui prostratus animo, & utrifque (294) in angustiis positus, hortatur

(286) Alias Langobardorum Rex nonus, qui ex Radelinda conjugè Alboinum, de quo jam pluscula scripsimus, post multa præclare gesta fato concessit. Post cujus funus, justaque peracta, Alboinus sapientissimus Rex decimus ad regendam Langobardorum, cunctorum &c. L.

(287) Quenam fuerit Rodelinda ex Procopio didicimus lib. IV. cap. 25. καὶ Ἀμαλαφρίδος Γότθος ἀνὴρ, Ἀμαλαφρίδος μὲν θυγατρίδος τῆς Θάδερίχης τῆς Γότθων βασιλέως ἀδελφῆς, Ἐρμενεφρίδος δὲ υἱὸς τῆς Θεοφύλακτος ἡγεμονίας. ὄντιν Βελισσαρίου μὲν ἕω Οὐίτιγιδι εἰς Βυζάντιον ἤγαγε, βασιλέως δὲ Ρωμαίων ἀρχόντι κατεστράφη, καὶ τῷ αὐτῷ ἀδελφῷ, Ἀυδουίνῳ τῷ Παγγοβάρδων ἀρχόντι καταγγέλλει. Et Amalafrius (è numero ducum erat) vir Gotthus, ex sua nepos Amalafrius sororis Theoderici Gotthorum Regis, & filius Hermenefridi Regis Tboringorum. Hunc Amalafrius cum Vittige Byzantium deportatum à Belisario Romanorum ducem Imperator creavit, & sororem ejus Auduino Langobardorum Regi collocavit.

(288) Alboini Regis nomen pluribus celebrat Nicetius Trevirensis Episcopus à doctis. Sirmondo editus tom. I. Conc. Gall. Stupentes sumus, ait ille, cum gentes illum tremunt, cum Reges venerationem impendant, cum Potestates sine cessatione laudent, cum & ipse Imperator suis ipsum proponit, quod anima remedium non festinus requirit: & infra, Talis ornatus, talis vir, qualis Alboinus Rex esse dicitur, talis fama quem mundus sic præponit, quare non convertitur, aut quare tardus ad requirendam viam salutis apparet? Scribebat enim Nicetius anno Dom. circ. 563. ad Chlodosuindam Reginam, ut maritum ab Ariana pethidia totis viribus revocare curaret.

(289) Amb. Chlotiundam. Chlotiunda. Lind. quo conjugio potentissimi Regis gener, & quatuor Francorum Regum Alboinus cognatus. Vide Gregor. Tur. hist. Franc. lib. 4. cap. 35.

(290) Alias Langobardis à patre isto federe. Lind.

(291) Madoet. Abhaves.

(292) Theophylactus lib. 7. cap. 8.

(293) Albois prepararentur. Lind.

(294) Amb. utrinque. Madoet. tristisque, & ita Lind.

(295) Barbaris hoc receptum, nam de Scythis ita scribit Strabo lib. 7. καὶ μάλιστα ἢ Σκυθῶν ξενουμένων, καὶ σαρμαθῶν, καὶ τῶν κενάριος ἐκπώμασι χρωμένων. Plinius lib. 7. cap. 11. Priores antropopagos, quos ad Septentrionem esse diximus, decem dierum itinere supra Borysthem amnem ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti. Ammian. Marcell. lib. 27. Scordisci, longè nunc ab iisdem provinciis disparati, savi quondam & truces, ut antiquitas docet, hostiis captivorum Bellonæ litantes, & Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum humanorum bibentes avidus. Lind.

**A** tamen suos primum cum Langobardis confingere. Quos si superare valerent, demum Hunnorum exercitum è patria pellerent. Commititur ergo proelium, pugnatumque est totis viribus. Langobardi victores effecti sunt, tantà in Gepidos irâ sævientes, ut eos ad internecionem usque delerent, atque ex copiosa multitudine, vix nuncius superesset. In eo proelio Alboin Cunimundum occidit, caputque illius sublatum, ad bibendum ex eo poculum fecit, (295) quod genus poculi apud eos scala (296) dicitur, linguâ vero Latinâ patera vocatur. Cujus filiam nomine Rosmundam, cum magna simul multitudine diversi sexus, & ætatis, duxit captivam. Quam, quia Clotiuinda obierat, in suam, ut post patuit, perniciem duxit uxorem. **B** Tunc Langobardi tantam adepti sunt prædam, ut jam ad amplissimas pervenirent divitias. Gepidorum verò genus ita est diminutum, ut ex illo jam tempore ultra non habuerint Regem, sed universi, qui superesse bello poterant, (297) aut Langobardis subiecti sunt, aut usque hodie Hunis eorum patriam possidentibus, duro Imperio subiecti gemant. (298) Alboin verò ita præclarum longè, lateque nomen percrebuit, ut hætenus etiam tam apud Bajoariorum (299) gentem, quàm & Saxonum, sed & alios ejusdem linguæ homines, ejus liberalitas, & gloria, bellorumque felicitas, & virtus, in eorum carminibus celebretur. (300) Arma quoque præcipua sub eo fabricata fuisse à multis huc usque narratur.

(296) Non dum exolevit hæc vox usitata non Germanis solum, sed & aliis populis Isidorus Etymolog. lib. 20. cap. 5. Calices, & calathi, & scala poculorum genera, antea ex ligno facta, unde & vocata. Græci omne lignum cala dicebant. Lind.

(297) Alias bello superstitis esse poterant. Lind.

(298) Hæc aliis desunt. Lind.

Lazius ad hunc Pauli locum, hæc scribit. *Hæstus Diaconus: quæ liquido ostendunt nobilissima gentis interitum, ut de aliis sedibus Gepidarum nobis deinceps opus, baud sit inquirere. Quippe qui cladi superfuissent supra Jazyges in montium anfractibus occultati Avarum, atque Hunnorum servitio subijciuntur, & bodie adhuc Hungaris posteritati Avorum, ac Hunnorum subesse bis, de quibus loquuti supra sumus locis, ac finibus dignoscuntur.*

**D** Everli Gepædum Regni epochen, haud consentientibus Scriptoribus, temerè non assignaverim. Sigebertus in Chronico anno 547. tribuit, Abbas Biclariensis VII. Justinus, qui Christi 571. eruditorum calculo, Doctissimus Pagius in sua critica certiorè à Procopio deducere tentat, relativèque iis, quæ supra excerptimus de libri IV. cap. 25. contendit hæc accidisse anno Christi 551. Ego verò maximæ auctoritatis viro non subscripserim, eo quod narratum à Procopio bellum alterum fuisse putem ab hoc extremo Gepædibus exitiali, primumque revera Auduinum inter ac Thorisnum, potremum inter eorum filios Albuinum, & Cunimundum, eo ductus argumento, quod idem Procopius anno sequenti referat Ildisgum ad Gepædes, Utrigothum ad Langobardos confugisse, ibique utrumque ex pacto necatos, quod utique Regno everto evenire non poterat. Quamobrem ad Biclariensem accedo, & Justino Imperante hæc acta fuisse crediderim, tamen prioribus Imperii annis, quippe septimo Alboinus jam in Italiam venerat.

(299) Alias Bajoariorum. Lind.

(300) Tacitus de moribus Germanorum: *Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoria, & amatum genus est: ad quem locum lege notata doctissimo Lipsio. Non absimilia his fuisse puto carmina, quæ Bardi decantabant, de quibus Ammian. Marcellin. lib. XV. Bardi fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus, cum dulcibus Lyre modulis cantabant. Athenæus lib. 6. ex Posidonio. Καλέσι, φησι, περιόρουται μετ' ἐαυτῶν πολεμῶντες συμβιωτῆς, ὅς καλέσι παρασίτης. ἔπει δὲ ἐγκώμια αὐτῶν καὶ πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν ἀνθρώπων σωτηρίας, καὶ πρὸς θεῶν ἢ κατὰ μέγας ἐπαινοὺς ἀπορομένων. καὶ δὲ αὐτοῖσιν αὐτῶν αἰὲς καλέμενοι Βάρδοι. περιόρου δὲ ἔπει τυχεύουσι μετ' αὐτῶν ἐπαινοὺς λέγουσιν.*

Explicit Liber Primus de Gestis Langobardorum.

INCI-



# INCIPIIT LIBER SECUNDUS DE GESTIS LANGOBARDORUM.

## C A P. I.

*Quomodo Langobardi conducti à Narsete Chartulario, eidem contra Gothos auxilium praestiterunt.*

**I**gitur cum circumquaque frequentes Langobardorum victoriae personarent, Narfis Chartularius (1) Imperialis, qui tunc praerat Italiae, bellum adversus Totilam Gothorum Regem praeparans, cum jam pridem Langobardos foederatos (2) haberet, legatos ad Alboin (3) dirigit, quatenus ei pugnato cum Gothis, auxilium ministraret. Tunc Alboin electam e suis manum (4) direxit, (5) qui Romanis adversum Gothos (6) suffragium ferrent, qui per maris Adriatici finem in Italiam transvecti, sociatique Romanis, pugnam inierunt cum Gothis. Quibus usque ad internecionem deletis, pariter cum Totila

(1) Glossarium χαρτούλαξ, Chartularius; sed hoc aliis non probatur, qui discrimen inter χαρτούλακα, & Chartularium faciunt. Suidas eundem esse cum Scriuario dicit: Σκρινιάριος, ὁ χαρτούλαξ ἢ ἐπάρχης, ὁ αἰὼν ἢ σκρίνιον, ἢ πρὸς τὸ κριώτιον. Jam vero χαρτούλακα autor Etymologici etiam Σκρινιάριον vocat, ut hinc aliquo modo tueri possit interpretatio Glossarii. Officium ejus penè ex Leontio, & Anthemii verbis colligitur l. 3. C. de canon. larg. tit. ubi sic scribitur: Chartularios, qui de cohortalibus officis uniuscujusque provinciae largitionales titulos retinere constituantur. Emittebant etiam σύμβολα, idest communitoria, ut D. Cujacius docuit. Erant sub dispositione Praepositi Sacri cubiculi, ideoque à vetere Scholiaste Juliani Patricii const. XV. tit. 60. Cubicularii interpretantur Chartularii. Sic Narsetem, quem alii chartularium vocant, cubicularium nominat Cedrenus Georgius τῶν καὶ ἐπιπέμθη Ναρσῆς ὁ Κεβικηλάριος εἰς Ρώμην, πολέμιος τῶν Γότθων. Fit etiam Magni Chartularii mentio apud Curopalatum; quemadmodum & Chartularii magistrorum equitum, & peditum. C. Theod. l. 5. de divers. offic. & apparit. quo pertinet Zonaras lib. III. καὶ Παύλον τὸν ἡβ βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστάτην, χαρτουλάριον ἢ Ρωμαίων οἶδε τῶν λέγειν φωνή, cui simile Nicetae Θεόδωρος ὁ χῆμος χαρτουλάριος ὡν ἡβ ἱπποκόμων.

(2) Alias sibi foederatos. Lind.  
(3) Alias Alboinum. Lind.  
(4) Alias electam ei bellatorum manum. Lind.  
(5) Procopius lib. 4. cap. 26. Narsetis copias adversus Totilam, & belli apparatus referens, haec scribit, καὶ Αὐδοῦν ὁ Λαγγοβαρδῶν ἡγούμενος, χημάσαι πολλοὺς ἀναπειθεῖς Ἰουστινιανῶ βασιλεῖ, καὶ τῆς τῆς ὀμνηχμίας ξυμβήκη, πεντακοσίους τε καὶ διχίλιους ἡβ οἱ ἐπομένον ἀπολεξάμενος ἀνδρας, ἀγαθὸς πὲ πολέμια, ἐς ξυμμαχίαν αὐτῶ ἐπεμψεν. οἷς καὶ θεραπείαν μαχίμων ἀνδρῶν ἔδωκε πλέον ἢ τριχίλιων. & Audimus Langobardorum Rex à Justiniano Augusto multa pecunia, & foederis sanctione inductus, delectu suorum habito, bis mille ducentos bellatores egregios auxilio miserat, hisque in famulatum addiderat amplius tria pugnatorum millia.  
(6) Alias Getas. Lind.  
(7) Dissimulat noster Langobardorum saevitiam, & impia suorum gesta primo in Italiam adventu sibi sociali foedere obstrictam; sed ea rursus à Procopio repetenda lib. IV. cap. 33. Ναρσῆς δὲ περιχαρῆς πῆς συμπεπρακόσι γενόμενος, ἐπαναφέρειν ἐκ ἀνίει τὸν Θεὸν ἀπαντα (ὅπερ καὶ ὁ ἀληθὲς λόγος ἐγένετο) πὲ πὲ ἐν ποσὶ διεκρίω. καὶ πρῶτον μὲν ἡβ οἱ ἐπισημομένον Λαγγοβαρδῶν ἀλλαξίμων πῆς αππίας (οἱ γὰρ πρὸς τῆ ἀλλῆ ἐς τὴν δίαπαν παρανομίη πῆς πὲ οἰκοδομίας, αἷς ἀν ἐντύχοιεν, ἐνεπίπρασταν, καὶ γυωαῖε πῆς ἐς πὲ ἱερὰ κατωφύλαξαις βιαζόμενοι ἐπλησιάζον) χημάσαι μεγάλοις αὐτῶς δεξιοσάμενος, ἐς πὲ πάτρια ἡβη ἀφῆκεν ἰόναι, Βαλεριανὸν τε καὶ Τομ. I.

A suo Rege, honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt. (7) Omnique tempore, quo Langobardi Pannoniam possederunt, Romanæ Reipublicæ adversum æmulos adjutores fuerunt.

## C A P. II.

*Quomodo Narfis Buccellinum, & Amingum Francorum duces superavit, & de morte Leutharii tertii ducis.*

**H**is temporibus Narfis etiam Buccellino (8) duci bellum intulit, (9) quem Theudebertus Rex Francorum cum in Italiam introisset, reversus ad Gallias cum Hamingo alio duce, ad subjiciendam Italiam dereliquerat. Qui Buccellinus cum penè totam Italiam direptionibus vastaret, & Theudeberto suo Regi de præda Italiae munera copiosa conferret, cum in Campania hyemare disponderet, (10) tandem in loco, cui Tannetum (11) nomen est, gravi bel-

Δαμιανὸν, τὸν αὐτῶ ἀδελφιδὸν, ἐπὶ πῆς ἐπομένους ἐξηγεῖσθαι πῆς ὁδὸ ἀχρὶ ἐς πὲ Ρωμαίων ἔρια σφίσι κελεύσας, ὅπως μηδεὶ ἐν τῆ ἀποπορεία λυμίνωνται. Narfes successu latus (nempe insigni victoria adversus Totilam, qui eo bello ceciderat) ad Deum omnia, verum utique auctorem perpetuò respicit, atque instantia digerebat. Ac primum redimere pretio voluit indignam licentiam Langobardorum, quos secum duxerat: cum præter alia inquinatissime vitæ scelera, obvias domos deleverent igni, & faminis, quæ sacris adibus se commissivant, turpem vim afferrent. Quare magnâ pecuniâ donatos remisit in patriam, Valeriano, ac Damiano nepoti suo, eorumque cois demandatâ curâ, eos ad Romam Imp. limitem deducendi, ut in via ab injuria, & maleficio temperarent, eaque gesta sunt anno Imper. Justiniani XXVI. belli Gothici XVIII. qui Ch. 552.

(8) Alias Bucilino, & sic semper. Lind.  
(9) Anno Christi DLIV. Buccellinum à Narsete interemptum ex Procopio, atque illius continuatore Agathia Valefius, alique Francicarum rerum Scriptores optimè arguunt, veterum plerisque Chronographis inter se de tempore dissentientibus. Ab utroque Græco Scriptore Francorum in Italiam expeditionem sub Theudeberto Rege, ab Agathia infelicem illius fortunam cognoscimus, & Buccellini, atque Leutharii cladem, qui patrorum in Italia scelera pœnas ultori Deo dederunt. De Buccellino D. Gregor. lib. 1. dialog.  
(10) In Campania castrametatum Buccellinum refert Agathias, properante in Franciam reditu Leuthario, vana Gothici regni spe inflammatum.  
(11) Alias Tanneta. Lind. & Madoet. Ad ripas Casilini fluminis, qui & Vulturinus dicitur bellatum fuisse constat ex citato Agathia lib. 2. locusque inscriptis carminibus celebratus, ut pag. 392. edit. noitæ Constantinus Porphyrogen. in them. Imperii Orient. lib. 2. them. XI. τὸν δὲ Βουπλίον καππολέυστην ὁ Ναρσῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Κασυλίον. Buccellinum vero Narfes praelio vicit ad flumen Casilinum. D. Gregor. Turon. alique plurimi. Locum autem Tanneti à Paulo memoratum assignare me non posse ingenuè fateor, nisi divinare velim eundem fuisse, qui à Porphyrogen. memoratur lib. de administr. Imp. cap. XXVII. ἡ δὲ Κάπυα ἢ πόλις ὑπερμεγέθης καὶ ἔκλω ὑπὸ τῆς Οὐανδύλων, ἢ πὲ ἡβ Ἀφρικῶν καὶ καπλυταν αὐτῶ. ἐρημοκῆρον δὲ ἔσσης ὄκων ἐν αὐτῆ Λαγγοβαρδοί. καὶ πάλιν ἡβ Ἀφρικῶν ἐπερχομένων κατ' αὐτῶ φηδοκουνσεν ἐπίσκοπος Λανδῶδρος κῆρον εἰς τὴν γέφυραν πὲ ποταμῶ, καὶ ἐπυνομασεν αὐτῶ Καπάντιω. Capua erat urbs ingens: capta vero à Vandilis, sive Africis destructa est, atque ita cum deserta jaceret, inhabitavit eam Langobardi. Mox Africis rursus ingruentibus, Landulfus Episcopus ad pontem fluminis castrum crexit, quod Capuan appellavit, ignotumque sibi Cluverius asserit, cui Tanneti oppidum prope Parmam exploratis.

bello à Narfete superatus, extinctus est. Hamingus (12) verò dum Widin (13) Gothorum comiti, contra Narsetem rebellanti auxilium ferre conatus fuisset, utrique à Narfete superati sunt. Widin captus Constantinopolim exiliatur. (14) Hamingus verò, qui ei auxilium præbuerat, Narsetis gladio perimitur. Tertius quoque Francorum dux nomine Leutharius, (15) Buccellini germanus, (16) dum multà prædâ onustus ad patriam cuperet reverti, inter Veronam, & Tridentum, juxta lacum Benacum (17) propria morte (18) defunctus est.

## CAP. III.

*Quomodo Narfis Sinduald Herulorum regulum sibi rebellantem extinxit.*

**H**Abuit nihilominus Narfes certamen adversus Sinduald (19) Brebtorum (20) regem, qui adhuc de Herulorum stirpe remanserat, quem secum in Italiam veniens, simul Odoacar adduxerat. (21) Huic Narfes fideliter sibi primum adhærenti, multa beneficia contulit, (22) sed novissimè superbè rebellantem, & regnare cupientem, bello superatum & captum, celsa de trabe suspendit. (23) Eo tempore quoque Narfes patricius, per Dagisteum magistrum militum, virum bellicosum, & fortem, universos Italiæ fines obtinuit. (24) Hic Narfes prius quidem Chartularius fuit, deinde propter virtutum merita patriciatus honorem promeruit. (25) Erat autem vir piissimus, in religione Catholicus, in pauperes munificus, in reparandis (26) Basilicis fatis studiosus, vigiliis, & orationibus in tantum studens, ut plus supplicationibus ad Deum profusis, quam armis bellicis victoriam obtineret. (27)

- (12) Hamingum Francici exeroitus in Italia ducem altero post Buccellinum, & Leutharium anno victum, necatumque contendunt Scriptores Gallici, qui supra. Ejus in Narsetem, ac Romanos odium Menander Protector lib. 1.
- (13) Alias *Voidino*. Lind.
- (14) Alias *in exilium abiit*. Lind.
- (15) Alias *Leuthardus*. Lind.
- (16) Natione Alemanni.
- (17) Ad urbem *Cenedam*, vel ut scribit Agathias *Cenesam*.
- (18) Fœda nempe rabie itaut ipse dentibus carnes lacerans, ejulansque occubuerit, deleto vi morbi universo illius exercitu.
- (19) Alias *Sindualdum*. Alias *Ilduald*. Lind.
- (20) Amb. *Bretorum*. Modocet. *Bretorum*. Lind. alias legit *Bretorum*, *Briunum*, *Bentorum*, *Britonorum*.
- (21) Hoc aliis deest. Lind.
- (22) Narsetis in Sindualdem beneficia enarrat idem Agathias lib. 1. pag. 387. Prætulera enim Aruthi, ac ducem Herulorum constituerat. Laudatur etiam ab eodem auctore Sinduald probatè in Romanos fidei, ac bellicæ virtutis, qua contra Buccellinum strenuè pugnavit, vide pag. 391. col. 2.
- (23) Sigebert. an. 549.
- (24) Dagisthæi potissimum virtute Roma Gothis erepta, suisque restituta anno XXVI. Imp. Justiniani, ut Procop. refert lib. 4. cap. 33. pag. 367. in causa fuit ut universa etiam Italia recuperaretur, eoque sensu intelligendum esse Paulum nostrum hoc loco putaverim.
- (25) Hunc honorem summam dignitatem Justinianus vocat Inst. lib. I. tit. XII. & quæ sola morte solvatur. Nam, ut Cassiodorus scribit lib. VI. form. II. *max ut datus fuerit (hic honor) in vita tempus reliquum homini sit coævus, ornatus individui cingulum fidele, quod nescit ante deserere, quam de mundo contingat exire &c.* Vide fodes totum locum: nam egregiè huc facit. Lind.

## CAP. IV.

*De signis pestilentie, & mortalitate, quæ tempore Narsetis Italiam vastavit.*

**H**Ujus temporibus in provincia præcipuè Liguriæ, maxima pestilentia exorta est. (28) Subitò enim apparebant quædam signacula per domos, ostia, vasa, vel vestimenta, quæ si quis voluisset abluere, magis, magisque apparebant. Post annum verò expletum, cœperunt nasci in inguinibus hominum, vel in aliis delicatioribus locis, glandulæ in modum nucis, seu dactyli, (29) quas mox sequebatur febrium intolerabilis æstus, itaut in triduo homo extingueretur. Sin verò aliquis triduum transgisset, habebat spem vivendi. Erant autem ubique luctus, ubique lacrimæ. Nam, ut vulgum rumor habebat, fugientes cladem vitare, relinquebantur domus desertæ habitatoribus, solis carulis eas servantibus, peculia (30) sola remanebant in pascuis, nullo adstante pastore. Cerneret pridem villas, seu castra repleta agminibus hominum, postera verò die universis fugientibus cuncta esse in summo silentio. (31) Fugiebant filii, cadavera insepulta parentum, relinquentes. Parentes oblitæ pietatis viscera, natos relinquebant æstuantem. Si quem fortè antiqua pietas perstringebat, ut vellet sepelire proximum, restabat ipse insepultus, & dum obsequebatur, perimebatur; dum funeri obsequium præbebat, (32) ipsius funus sine obsequio manebat. Videres sæculum in antiquum redactum silentium. Nulla vox in rure, (33) nullus pastorum sibilus, nullæ insidiæ bestiarum in pecudibus, nullæ damna in domesticis volucris. Sata transgressa metendi tempus, intacta expectabant messorum, vinea amissis foliis radiantibus uvis illæsa manebat, Hymæ propinquante, nocturnis, vel diurnis horis per-

- (26) Alias *recuperandis*. Lind. & Amb.
- (27) Eximios habet Narfes laudatores Nicephorum Procopium, arque Agathiam, aliosque Græcos Historicos: at iis omnibus præstantiorem Evagrium lib. 4. cap. 23. à Baronio relatum. *De Narsete, qui familiariter cum eo vixere illud perhibent, ita ipsum ex divino numine pependisse, atque id omnis generis pietate coluisse, & Virginem, eandemque Dei Genetricem ita veneratum esse, ut illa manifestè ei appereus quando prælium committendum esset præciperet, neque illum facillè prius in aciem descendisse, quam tempus opportunum ab eo cognovisset.*
- (28) Extremo Justiniani Imp. anno, qui ante Christiana DLXV. inguinariam luem in Italia grassatam esse rectè notavit ex hoc Pauli nostri capite factæ princeps historiæ Baronius: scribit enim noster paulè inferius *inter hæc Justiniano principe vita decedente*. Ad stipulatur etiam D. Gregorii Magni testimonium dialog. lib. 4. cap. 26.
- (29) Suidas δάκτυλοι παρά πολλῶς οἱ βαλάνοι τῆς ποίνης. Aliter etiam Nicolai dicebantur. Glossæ Isidori: *Nicolaus dactylus*, quod nomen eis indidit Augustus Cæsar, cui creberrimè à Syria à Nicolao Damasceno ejusmodi dactyli mittebantur: quos tamen non dactylos fuisse, sed placentas scribunt Helychius Illustrius in vitis Philosophorum, & ex eo Suidas in Nicolao Damasc. Pro placentis etiam Setenus Sammonicus usurpat  
*Grana peregrini piperis diffusio quinque Nicolao molli, quæ mane inserta capesses*. Lind.
- (30) Alias *pecuaria*. Al. *pecora*. Lind.
- (31) Alias *in summa vastitate, & silentio*. Lind.
- (32) Modocet. *dum inferre obsequium meditabatur ipse funus &c.* Lind. *dum conferre obsequium defuncti præmeditabatur, ipse sine obsequio futurum cadaver remanebat.*
- (33) Alias *nulla vox audiebatur, nisi gementium in morte, nullus pastorum &c.* Lind.

sonabat tuba bellantium, audiebatur à pluribus quasi murmur exercitus. Nulla erant vestigia comitantium, nullus cernebatur percussor, & tamen visum oculorum superabant cadavera mortuorum. Pastoralia loca versa fuerant in sepulturam hominum, & habitacula humana facta fuerant confugia bestiarum. Et hæc quidem mala intra Italiam tantum, usque ad fines gentium Alamannorum, & Bojoariorum, solis Romanis acciderunt. (34) Inter hæc Justiniano principe vita decedente, Justinus minor Rempubicam apud Constantinopolim regendam suscepit. (35) His quoque temporibus Narfes patricius, cujus ad omnia studium vigilabat, Vitalem Episcopum Altinæ civitatis, (36) qui ante annos plurimos, ad Francorum regnum confugerat, hoc est, ad Agonthensem (37) civitatem, tandem comprehensum, apud Siciliam exilio damnavit. (38)

C A P. V.

De invidia Romanorum adversus Narsetem.

**I**gitur deleta, ut dictum est, vel superata, Narfes omni Gothorum gente, Hunnis (39) quoque, de quibus diximus, pari modo devictis, dum multum auri, five argenti, seu ceterarum specierum divitias adquisisset, magnam à Romanis, pro quibus multa contra eorum hostes laboraverat, invidiam pertulit, (40) qui contra eum Justino Augusto, & ejus conjugii Sophiæ, in hæc verba suggererunt dicentes: Quia expedierat Romanis, Gothis potius servire quam Græcis, ubi Narfes imperat Eu-

**A**nuchus, & nos servitio premit, & hæc noster piissimus princeps ignorat. Aut libera nos de manu ejus, aut certè & urbem Romam, & nosmet ipsos gentibus trademus. Cùmque hoc Narfes audisset, hæc breviter retulit verba: Si malè feci cum Romanis, malè inveniam. Tunc Augustus (41) in tantum adversus Narsetem commotus est, ut statim in Italiam Longinum mitteret præfectum, qui Narsetis locum obtineret. Narfes verò his cognitis valde pertimuit; & in tantum, maximè ab eadem Sophia Augusta territus est, ut regredi ultra Constantinopolim non auderet. Cui illa inter cetera, quia eunuchus erat, hæc fertur mandasse, ut eum puellis in gynæceo (42) lanarum faceret pensam dividere. Ad quæ verba Narfes dicitur hæc responsa dedisse; Talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa dum viveret, deponere (43) non posset. Itaque odio, metuque exagitatus, in Neapolitanam civitatem (44) secedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans, ut paupertina (45) Pannoniæ rura defererent, & ad Italiam, cunctis refertam divitiis, possidendam venirent. Simulque multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, mittit, quatinus eorum ad veniendum animos posset illucere. (46) Langobardi læta nuncia, (47) & quæ ipsi præoptabant, gratanter suscipiunt, de quæ futuris commodis animos attollunt. Continuo apud Italiam terribilia noctu signa visa sunt, hoc est, igneæ acies in cælo apparuerunt, eum scilicet, qui postea effusus est, sanguinem coruscantes. (48)

C A P.

- (34) Assertioni huic Pauli nostri difficile congruunt ea, quæ refert D. Gregorius Turon. de Rhemenſi populo à lue servato intercedente S. Remigio, Arvernensi ope S. Galli, ac Treverensi S. Nicetii, nisi ad subsequentes annos diram hanc in iis regionibus calamitatem revocaveris.
- (35) Justinus junior Dulcissimi ex Vigilantia Justiniani sorore mense Novembri ejusdem anni DLXV. à Joanne Exscholastico Patriarcha coronatus suscepit Imperium.
- (36) Quæ Barbarorum incursione diruta, ejusque sedes Episcopalis post victoriam Rotharis ad Scultennam Torcellum translata fuit per Paulum Episcopum. Vitalis hujus fuga ob schisma, de quo infra, & fortasse unus Episcoporum, qui Narsetem diris devoverant, neque alius hic Narfes, etsi dubitet Baronius, quam Eunuchus ille Patriciusque.
- (37) MODOET. *Magotbensem. Magontinensem.* Lind.
- (38) Baronius ad hæc verba scribit. *Porrò non tanta sibi arrogasse Narsetem virum piùm, ut in Episcopos manus iniceret, quisque sciat nisi cum id jussum ipsi fuit pluribus literis à Pelagio Papa Joannis hujus prædecessore, prout qua recitata sunt superius ipsius Pelagii litera facile demonstrant &c. nempe quas recitaverat anno 556. num. 4. & seqq.*
- (39) Alias bis quoque. Lind. & Amb.
- (40) Alias contraxit. Lind.
- (41) Alias Justinus Augustus. Lind.
- (42) MS. *gyneceto.* Lind.
- (43) Alias deponere, ac detexere. Lind.
- (44) Amb. *Neapolim Campaniæ civitatem.* Lind. *Neapolim Campaniæ civitatem secedit unde legatos.* MODOET. *Neapolim Campaniæ civitatem secedit, legatos mox.*
- (45) MODOET. *pauperrima.*
- (46) Adversus hæc pluribus argumentis, quæ hic recensere longum esset Eminentiss. Baronius carmine potissimum Corippi probare contendit Narsetem in indignationem Romanorum venire non potuisse, quòd jam ante Constantinopolim revocatus à Justiniano, Justini Imp. inaugurationi interfuisset neque inde reversum. At eruditus viris exploratissimum est Narsetes tres uno, eodemque tempore fama illustres fuisse. Spado noster Patricius, atque Italiæ Præfectus, Aratii frater alter, de quibus Procopius lib. 2. de bello Gothico cap. 13. Tertius ille, de quo Theophanes ad ann. VI. Justini, Theophylactus in historia Mauriciana. Secundus ille Aratii frater ceciderat in bello Persico

- Justiniano Imp. ut Procop. scribit lib. 2. c. p. 25. Postremus fortasse ille idem est, de quo Miscel. lib. 17. à Phoca igne crematus, ad quem D. Gregorii Magni datae literæ lib. 1. atque de ipso Corippi carmina; nam optimè conveniunt iis, quæ refert Theophanes loco cit. Erat ergo in Italia Justino imperante Narfes, atque inde per injuriam revocatus potuit Langobardos accessivisse, quod utcumque Græci Scriptorum reticuerint, Latini plures cum Paulo nostro asserunt Anastasius Bibl. in vita Joannis III. Hist. Miscel. lib. 17. Mellitus, Isidorus Hispalensis, Marius Aventicensis, Sigbertus, alique plures. Cedendum itaque contra Baronii sententiam Latinorum testimonio, quibus in re præsentis notior esse potuit Narsetis rebellio, ejusque cum Barbaris amicitia notissima passim à Græcis, & Procopio potissimum narrata. Immo viderant nostri Langobardos ipsos ingentibus præmiis paulo ante à Narsete donatos, officique specie extra Italiam ab illius nepote ductos, ut supra notavi. Atque hinc fortasse iterum irruentibus Langobardis frequens Italis rumor de Narsetis rebellionem, quæ ipso jam mortuo Constantinopoli forsitan dissimulata, minimè obstitit quin illius cadaver in urbem regiam reciperetur, inanè victoriarum, ac bellicæ virtutis præmium. Neque hominis laudata pietas evincit Narsetem justo dolori minimè indulgisse: quippe Bonifacius etiam Comes, qui laudatorem habuit D. Augustinum Vandalos ad occupandam Africam excitavit. Id unum Paulo nostro minimè probaverim Langobardis poema, & varias rerum species, quarum Italia ferax est misisse: quippe socii Romanis in bello Gothico gustaverant pridem, & famem, atque libidinem in Italia expleverant.
- (47) Amb. *leti nuncio.*
- (48) Alias *tali coruscatione protendentes.* Lind. Signa hæc præcessisse Langobardorum irruptionem testatur D. Gregor. M. dial. 1. 3. cap. 38. *Mox enim illa terribilia in cælo signa secuta sunt, ut haste, atque acies igneæ ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera Langobardorum gens de vagina sue Labitationis educita in nostram cervicem grassata est.* Item Homil. pr. in Evang. *Prius quam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipsi quoque; qui postea humani generis fusus est sanguinem coruscantes.*

## CAP. VI.

*Qualiter Alboin ad suum auxilium Saxones adscivit.*

**A**lboin verò ad Italiam cum Langobardis profecturus, ab amicis (49) suis vetulis Saxonibus auxilium petit, quatinus spatiosam Italiam (50) cum pluribus possessurus intraret. Ad quem Saxones plusquam viginti millia virorum cum uxoribus simul & parvulis, ut cum eo ad Italiam pergerent, juxta ejus voluntatem venerunt. Hoc audientes Chlotarius, (51) & Sigisbertus Reges Francorum, Suavos (52) aliasque gentes in locis, de quibus iidem Saxones exierant, posuerunt. (53)

## CAP. VII.

*Quomodo Alboin cum Langobardis relicta Pannonia ad Italiam venit.*

**T**unc Alboin fedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, ut si quo tempore Langobardis necesse esset reverti, sua rursus arva repeterent. (54) Igitur Langobardi relicta Pannonia, cum uxoribus, & natis, omnique suppellectili Italiam properant possessuri. Habitaverunt autem in Pannonia annis quadraginta duobus; de qua egressi sunt mense Aprilis, per indictionem primam, alio die post sanctum pascha, cujus festivitas eo anno, juxta calculi rationem, ipsis Kalendis Aprilibus fuit, cum jam à Domini incarnatione, anni quingenti sexaginta octo essent evoluti. (55)

(49) MS. *mimicis*. Lind.

(50) Alias *spatiosam regionem*. Lind.

(51) Fallitur hic Paulus, si forte librarius pro *Guntramno*, vel altero quopiam Sigeberti fratre posuerit *Chlotarium* patrem, qui parantibus expeditionem Langobardis minimè superfuit; excelserat enim è visis anno 561. ut Marius in Chronico testatur. Chlotarii Regis filiam Chlodofindam Alboino uxorem supra notavi.

(52) Alias *Suavos*, & sic semper. Lind. ita Mod.

(53) Amb. *introduxerunt*.

(54) Alias *reciperent*. Lind.

Doct. s. Pagijs in sua Critica anno 569. ad hæc Pauli verba: *Humis Marcianus Imper. Daciam, quam nunc Transilvaniam vocamus assignarat, ut anno CCCCLIV. vidimus, sed post Langobardorum discessum sedes extenderunt usque ad Anisum fluvium, indeque Bajoariam summopere asfixere &c.*

(55) Eruditorum plures Marii Aventicensis auctoritate, qui Langobardorum in Italiam irruptionem cum anno III. Conf. Justinii alligavit, in an. DLXIX. contra Pauli testimonium insignem hanc epochen rejiciunt. Ego verò iis adhæserim, qui nostro fidem asseverant, cum pluribus liqueat argumentis ex D. Gregorii Magni literis, proemio legum Rotharis, & Sigeberti testimonio, haud reluctantem Procopio. Scripserat D. Gregorius Indict. XIII. lib. V. edit. noviss. doctis. Bened. Sancti Mauri ad Constantiam Augustam. *Viginti autem & septem annos ducimus, quod in hac Urbe inter Langobardorum gladios vivimus, & ad Phocam Imp. lib. XIII. Indict. VI. Qualiter enim quotidianis gladiis, & quantis Langobardorum incurSIONIBUS ecce jam per trigintaquinque annorum longitudinem premimur nullis explere suggestionis vocibus valeamus. Cùmque prima data sit anno æræ Christi. DXCV. detractis XXVII. ad DLXVIII. revolvimur, eademque ratione secunda, quæ data est DCIII. Mihique verosimile*

## CAP. VIII.

*Quomodo Alboin ad Italia fines veniens monte. 3 regis ascendit, & de bifontibus feris.*

**I**gitur cùm Rex Alboin cum omni exercitu suo, vulgique promiscui (56) multitudine, ad extremos Italiae fines pervenisset, montem, qui in eisdem locis prominet, ascendit; indeque, prout conspiceret potuit, partem Italiae contemplatus est. (57) Qui mons propter hanc, ut ferrur, causam ex eo tempore Mons regis appellatus est. Ferunt in hoc monte Bifontes (58) feras enutriti; nec mirum cùm usque ad Pannoniam pertingat, (59) quæ horum animantium ferax est. Denique retulit mihi quidam veracissimus fenex, tale se corium in hoc monte occisi bifontis vidisse, in quo quindecim, ut ajebat, homines, unus juxta alium, potuissent cubare.

## CAP. IX.

*Quomodo Alboin Venetiarum fines ingressus in foro Julii Gisulfum suum Nepotem ducem constituit.*

**I**ndeque Alboin cùm Venetiae fines, quæ prima est Italiae provincia, sine aliquo obstaculo, hoc est civitatis, vel potius castri For-Juliani terminos introisset, perpendere cœpit, cui potissimum primam provinciarum quam cœperat, committere deberet. Siquidem omnis Italia, quæ versùs meridiem, vel potius in Eorum (60) extenditur, Tyrrheni, (61) five Adriatici (62) maris fluctibus ambitur, ab occiduo vero & Aquilone, jugis Alpium ita circumcluditur, ut nisi per angustos meatus, & per summa juga montium, non possit habere introitum. Ab orientali verò parte, qua Pannonia conjungitur, & largius (63) patentem, & planissimum (64) habet ingressum. Igitur, ut

videtur SS. Pontificem ab ipsa potius gentis incurfione, quàm à firmata illius dominatione calamitarum periodum deduxisse: contra Theophanis chronologia: ait ille, *in ipsis calendis Aprilis egressi sunt Langobardi de Pannonia, & secunda Indictione cœpere prædari in Italia: Tertia verò Indictione dominari cœperunt in Italia. Quis enim sibi persuaserit è Pannonia in Italiam venientes Langobardos tantum temporis impendisse? Vel si prima Indictione venerant, manus in alterum annum cohibuisse? Firmatur etiam Pauli chronologia ex citato Rotharis proemio: datum quippe Indictione secunda, quæ incidit in annum DCXLIII. post adventum in Provinciam Italia Langobardorum, ex quo Alboinus tunc temporis Rex advenit anno septuagesimo sexto, apertissime notat annum DLXVIII. Repugnante verò Paulo nostro huic lectioni lib. 4. cap. 44. ubi legitur *septuagesimus septimus*, emendandæ potius in dicto capite lectionis, quam eventendæ chronologiæ placet argumentum. Procopius tandem contra nostrum minimè pugnat, quippe ut supra notavi, etsi anno belli Gothici XIV. migrationis Langobardorum in Pannoniam meminert, res tamen altius repetenda, & ad primos Justiniani annos revocanda, itaut XLII. annis in ea regione habitaverint.*

(56) Amb. *promiscui sexus multitudine &c.*

(57) De Pannonia in Italiam descendens Alboinus per conterminas Julias alpes fortasse iter habuit, quæ Gothorum Rex Alaricus venerat, de iis plura Cluverius Italiae antiq. lib. pr.

(58) De iis vide Cluver. Germ. antiq. lib. 3. c. 47.

(59) Mod. *cum usque buc Pannonia pertingat.*

(60) MS. Lind. *in Corum*. Amb. *Ætruriam*.

(61) Pro & Barbari sæculi Scriptoribus passim in usu.

(62) *Adriani maris*. Lind.

(63) *Modoet. locum*.

(64) Alias *plenissimum*. Lind.

ut diximus, dum Alboin animum intenderet, quem in his locis ducem constituere deberet, Gisulfum, ut fertur, (65) suum nepotem, virum per omnia idoneum, qui eidem frator erat, quem lingua propria Marpahis (66) appellant, (67) Forojulianæ civitati, & toti regioni illius præficere statuit. Qui Gisulfus (68) non prius se regimen ejusdem civitatis, & populi suscepturum edixit, nisi ei quas ipse eligere voluisset Langobardorum Faras, (69) hoc est generationes, vel lineas tribueret. Factumque est, & annuente sibi rege, quas optaverat Langobardorum præcipuas profapias, ut cum eo habitarent, accepit: & ita demum ductoris honorem adeptus est. (70) Poposcit quoque à rege generolarum equarum greges, & in hoc quoque liberalitate principis exauditus est.

C A P. X.

Qui Reges eo tempore Francis imperabant, & de Benedicto Papa.

His diebus quibus Langobardi Italiam invaserunt, Francorum regnum, mortuo

(65) Hæc verba non leg. in Amb.

(66) Amb. *Macbedonas*.

(67) Suidas *Ἐπιτομή τῶν ἀξιωματικῶν*, officium autem tale, ut dominum in equum sustolleret, equumque duceret. Spartianus: *Cum illum in equum frator suus levaret, pugione latus confodit*. Constantinus Magnus *καὶ κρατῆρας πρὸς χαλκὸν ἢ ἴππῳ αὐτῷ κρατῆρας ὀφθαλμῶν ἐποίησαν*. Unde etiam *Equistratores, & Protostratores* dicti. Auctor vitæ Cypriani: *Venerunt ad eum principes duo, unus frator officii Galerii Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat, & alius equistrator à custodiis ejusdem officii &c.* De protostratoribus videndus *Curpalata*. Sed & *stratores* hi dicebantur, ut ante citatum exemplum indicat, & hæc inscriptio vetus

D. M.

M. ANTONIUS  
HEUTUCAS AN  
TONIO. FOR-  
TUNATO. STA  
TORI. AUGUSTO  
RUM ALUMNO  
BENEMERENTI  
FECIT.

Quid autem illud *Marpahis* sit, planè subodorare nequeo: vtioreo puto lectionem MS. codicis, in quo *Marbais* legitur, qui sic dictus est, quòd iustionem, & imperium habeat in equos; sicut *sculstais*, quod in legum transgressores. *Mar* equum foeminam esse pauci non sciunt, unde etiam *Marsalk* equarum servus. Nam *scalk* servum significat, non Germanis modo, sed & Getis, quos certum est Germanico idiomate usos, in eorum libris sic legitur, in Cantico Simeonis, quod vidi apud Illust. Josephum Scaligerum: *Fra leitais scalk theinana. Nunc dimittis servum tuum*. Apud hunc nostrum autem Paulum *stratorem* eundem esse, quem Galli *grand Escuyer* dicunt, vir magnus putabat, cujus opinionem hic apponere visum est. *Lind.*

In pacto leg. *Salicæ Marescalcus* distinguitur à *Stratore* itaut primo equorum cura commissa fuerit, alter sternendis tantum equis, & domino adducendis operam daret.

(68) Alias *Sigulfus*. *Lind.*

(69) *Fara* vox etiam in leg. Langob. legitur tit. 64. §. 1.

*De eo quod cum fara migrare permiffum &c.* *Lind.*

Alias *pharas* hoc est generationes tribueret ad habitandum. Itaque annuente rege, quas optavit Lang. &c. *Lind.* & *Mod.*

(70) Hinc plerique deducunt eximie dignitatis in Italia institutionem, primumque Gisulfum ducem asecerunt, ea notione, qua vulgò utimur.

(71) Alias *Heribertus*. *Lind.*

(72) Alias *Cbalpericus*. *Lind.*

(73) Alias *Semones*, & ita *Mod.*

(74) Alias *Sigibertus*. *Lind.* *Sicibertus*. *Mod.*

(75) Annum emortualem Chlotarii cap. 6. hujus libri notavi. De ipsius filius, hæc habet *Gregor. Turon. Tom. I.*

A jam rege Chlotario, ejus filii quadrifariè regabant divisum, primusque ex his Aripertus (71) sedem habebat apud Parisios, secundus verò Guntramnus, civitati præsidebat Aurelianensi: tertius quoque Hilpericus, (72) cathedram habebat apud Sueffionas, (73) in loco Chlotarii patris sui: quartus nihilominus Sigisbertus, (74) apud urbem regnabat Mettensem. (75) Hoc etiam tempore, Romanam Ecclesiam vir Sanctissimus Benedictus Paparegebat. (76) Aquilejensi quoque civitati, ejusque populis Beatus (77) Paulus Patriarcha præerat. Qui Langobardorum barbariem metuens, ex Aquileja (78) ad Grados insulam confugit, secumque omnem suæ thesaurum Ecclesiæ deportavit. (79) Hoc anno (80) superiori hyeme, tanta nix in planitie cecidit, quanta in summis Alpibus cadere solet. Sequenti verò æstate, tanta fertilitas extitit, quanta nullæ ætas asseveratur meminisse. Eo quoque tempore, comperta Huni, qui & Avars, morte Chlotarii regis, super Sigisbertum ejus filium irruunt. Quibus ille in Turingia occurrens, eos juxta Albim (81) fluvium potentissimè superavit, eis-

lib. 4. cap. 22. quæ Paulus excerptit. Sic inter se bi quatuor, id est Cbaribertus, Guntramnus, Chlpericus, atque Sigibertus divisionem legitimam faciunt. Deditque fors Cbariberto Regnum Childeberti, sedemque habere Parisiis, Guntramno verò Regnum Chlodomeris, ac tenerè sedem Aurelianensem, Chlperico verò Regnum Chlotacarii patris ejus, cathedramque Sueffionas habere; Sigiberto quoque Regnum Theodorici, sedemque habere Rhemensem. In editione Forbeniana hæc notata leguntur. De divisione autem Regni aliter disserit Gregorius Turon. lib. 4. cap. 24. ubi dicit non Senonas, sed Sueffionas: nec Mettenses, sed Remen. nec Aripertum, sed Cbaribertum primum filiorum Chlotarii. Sabellicus autem *Emead. 8. lib. 5. dicit quod Parrbisius Aribertus maximus natu regnarit, in Aurelianensi Guntramnus, Chlpericus in Sueffionibus, in Mettensibus Sigibertus.*

(76) Anno DLXVIII. quo Langobardi in Italiam venerant Joannes hujus nominis III. Pontificatum gerebat, illiusque successor Benedictus I. cognomento Bonofus creatus est anno DLXXIII. In errorem traxerat Paulum Anastasius, qui hæc habet: *Benedictus, natione Romanus, ex patre Bonifacio, sedis annos quatuor, menses duos, dies quindecim. Eiusdem tempore gens Langobardorum invasit totam Italiam, simulque & fames nimia, ut etiam multitudine castrorum se traderet Langobardis, ut temperare posset inopiam famis.* Quæ non de tempore adventus, ut Paulus habet, sed de latiori dominatione, ut indicant verba illa *totam Italiam* sunt accipienda.

(77) In M. non leg. in editione Forbeniana non legit. meritò quidem non convenit enim Schismaticorum Principi Paulino, de quo plura apud Eminentiss. Norisium. Hunc falsò ferunt à S. Honorato Mediolanensi Episcopo fuisse consecratum, de quo accuratissima disertatio inter MSS. Codices Biblioth. Ambrosianæ, qua factum est, ut ex antiquo Breviario Ambrosiano error hic, qui diu invaluerat expungeretur.

(78) *Mod.* & *Lind.* *Aquilegia* semper.

(79) Paulinum Aquilejensem Archiepiscopum, non Paulum metu Langobardorum de Aquileja in Gradum insulam exportato Ecclesiæ thesauro migrasse, accuratissimè probat Eminentiss. Norisius in sua disertat. de V. Synodo, eundem illum, de quo Pelagii Papæ I. ad Narsetem epistolæ, ejusque successorem post Probinum, Heliam, auctoritate Pelagii II. sedem etiam in insulam transfuisse, quod & Gradeni Synodo confirmatum. Utini sedet hodie amplissimus Patriarcha, cujus olim latissima jurisdictio: integram quippe regionem à Pannonia ad Abduam flumen, Rhetiamque II. continebat. De Aquilejensi Patriarchatu multa Baronius, Norisius, alique rerum sacrarum Scriptores.

(80) Hæc verba usque ad illa *Sequenti verò*, aliis desunt. Ita erat in *Modoet.* sed recentiori charactere sunt addita.

(81) MS. *Alpen.* Alias *Alben.* *Lind.* *Albem.* *Mod.*  
M m m



eisdemque petentibus pacem dedit. (82) Huic Sigisberto de Hispaniis adveniens, Brunichildis (83) matrimonio juncta est, de qua ille filium Childebertum nomine suscepit. Rursumque Avars cum Sigisberto in locis, ubi & prius, pugnant, Francorum proterentes exercitum, victoriam sunt adepti.

## CAP. XI.

## De morte Narsetis.

Narsetes verò de Campania (84) Romam regressus, ibidem non post multum tempus, (85) ex hac luce subtractus est. Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejus divitiis Constantinopolim est perlatum.

## CAP. XII.

## De Felice Episcopo Tarvisiano.

igitur Alboin cum ad fluvium Alpem (86) venisset, ibi ei Felix Episcopus Tarvisianæ (87) Ecclesiæ occurrit. Cui Rex ut erat

largissimus, omnes suæ Ecclesiæ facultates postulanti concessit, & per suam Pragmaticum (88) postulata firmavit.

## CAP. XIII.

## De hoc eodem Felice, &amp; Fortunato sapientissimo viro.

Sane quia hujus Felicis fecimus mentionem, libet quoque pauca nos de venerabili, & sapientissimo viro Fortunato retexere, qui hunc Felicem suum asseverat socium fuisse. Denique hic de quo loquimur Fortunatus, natus quidem in loco, qui Duplavilis (89) dicitur, fuit, qui locus haud longè à Cenitense Castro, vel Tarvisiana distat civitate; sed tamen Ravennæ nutritus, & doctus, in arte Grammatica, sive Rhetorica, seu etiam metrica, (90) clarissimus extitit. Hic cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, & nihilominus Felix iste ipse socius pari modo oculos doleret, (91) uterque ad Basilicam beatorum Pauli, atque Johannis, quæ intra eandem urbem sita est, perrexerunt, in qua etiam altarium in honorem

(82) Bellum Hunnicum Sigeberti Regis, refert D. Gregor. Turonensis lib. 4. cap. 26.

(83) Athanagildi filia, vide Turonens. lib. 4. cap. 28. de illius nuptiis extat carmen Fortunati. Sed turbat Paulus chronologiam, quæ Gallicis Scriptoribus restituta.

(84) MS. de Sarmio. Lind. *Camia*, Amb. mendosè quidem, constat enim ex Anastasio de Campania rediisse Narsetem. Scribit ille. *Ut cognovit Joannes Papa, quia suggestionem suam ad Imperatorem contra Narsetem Senatorem misissent Romani festinus venit Neapolim: cepit eum Joannes Papa rogare, ut reverteretur Romam. Tunc Narsetes dixit ei: Dic Sanctissimi Papa, quid mali feci Romanis? Vadam ad pedes ejus qui me misit, ut cognoscat Italia quomodo totis viribus laboravi pro ea. Respondit Joannes Papa dicens: citius ego vadam, quam tu de hac terra egressus fueris. Reversus est ergo Narsetes cum Joanne Sanctissimo Papa. Hinc Sanctissimi Papa retinuit se in cæmeterio SS. Tiburtii, & Valeriani, & habitavit ibi multum temporis, ut etiam Episcopos ibi consecraret. Narsetes verò ingressus Romam non post multum temporis mortuus est. Anno labente DLXVIII. vel LXIX. insequente communi inter Eruditos conjectura, cum in gestis Alboini Regis altum sit de Narsete silentium.*

Haecenus de Narsete iis veterum testimoniis, quæ jamdiu in vulgus prodierant, nunc etiam addenda quæ viri Clar. Benedicti Bacchini beneficio paulo ante legimus in Agnello, sive Pontificale Ravennate, magni quidem faciendæ, & quæ alibi frustra quæsieris. Pontificale in vita S. Agnelli XXVII. Ravennatis Episcopi. *In diebus istius expulsi sunt Franci de Italia per Narsetem Patricium. Et post hoc apparuit stella Comis mense Augusto usque in Kal. Octobris. Et mortuus est Justinianus Augustus Constantinopoli quadragesimo anno Imperii sui, & luctus ingens ubique fuit, & mæror nimis de tali orthodoxo viro. Et apparuerunt signa rubra in cælo, & civitas Fano igne concremata est, & multitudo hominum flammâ consumpta est; castrumque Cæsenatum incendio devoratum est. Tertio verò anno Justinii minoris Imperatoris Narsetis Patricius de Ravenna evocatus, egressus est cum divitiis omnibus Italia, & fuit Rex XVI. annis, & vixit duos Reges Gotthorum, & Duces Francorum jugulavit gladio. Sequitur in vita Petri Senioris XXVIII. Eo anno (nempe II. Indictione, qua Petrus fuerat Romæ consecratus) occupata Venetia à Langobardis est, & invasa, absque bello expulsi sunt. Anno quinto Justinii II. Imperatoris pestilentia bovm, & interitus ubique fuit; post vero de prædatâ à Langobardis Tusciâ, obsederunt Ticinum, quæ civitas Papiæ dicitur: Et mox. Tunc illis temporibus in Casarea juxta Ravennam à Longino Præsente palocopiam, (sive ut legit Clar. Muratorius) pavorum copia in modum miri propter metum gentis extructa est; deinde paulatim Romanus defectus Senatus, & post Romanorum libertas cum triumpho sublata est. A Basilii namque tempore Consula-*

*tum agentis, usque ad Narsetem Patricium Provinciales Romani, usque ad nihilum redacti sunt. Post hoc vero exierunt Langobardi, & transierunt Tusciam usque ad Romam, & ponentes ignem Petram pertusam incendio concremaverunt. Et construxerunt prædicti Langobardi Forum Cornelii, & consummata est civitas ab eis. In diebus illis excitata est gens Avarrum, in Pannonia devenit sunt. Narsetis Patricius obiit Roma, postquam gessit multas victorias in Italia cum denudatione omnium Romanorum, Italia in Palatio quiescit; nonagesimo quinto vita sue anno mortuus est. En ergo alterum præstantissimum de Narsete, ejusque cum Romanis inimicitia, & obitu testimonium à Scriptoribus, qui ut in accuratissima sua præfatione, quæ nostræ huic editioni accedet, Muratorius noster probat, anno 839. vixerat, quique non hanc historiam Pauli, ut credidit Bacchini, sed communia utriusque monumenta Langobardiarum rerum viderat, ut ex varietate narrationis mihi persuado, & infra notabitur. Annum igitur emortualem Narsetis obsidionem Ticini præcessisse constat; dum Langobardi Tusciam de prædabantur, Agnellus enim iis verbis à Basilii namque tempore altius repetit res Narsetis, Romanorumque fortunas, quæ sub eodem Patricio penitus exciderant, justasque inimicitia causas præbebant. Optimè igitur convenit inter Anastasium, & Agnellum, cum potuerit Narsetes à Ravenna, unde revocatus fuerat in Campaniam se recipere, moxque Romam, ubi è vivis excessit ferme centenarius, eaque gravis ætate, quam doctis. Baronius calculo facto designabat. Hoc unum in Agnello mihi non bene notum: *Italia in palatio quiescit, quæ de sepulcro illius intelligenda, nisi pro Constantinopoli irreperit Italia.**

(85) Alias paulo post. Lind.

(86) Alias *Blavem, Plavem*. Lind. *Plabem*. Amb. *Plavem*. Modoet. quæ lectio cæteris præstat. Cluver. *Ultra Silim amnem, Altinumque, & Tarvisium oppida Plavis est annis in primis Italia magnus, vulgò nunc adcolis Italis la Piave Germanis di Pleif dictus.*

(87) MODOET. *Tarvisiana*. De hoc Felice sibi carissimo Fortunatus in suo carmine

*Quæ mea Tarvisus residet, si molliter intras  
Illustrem Socium Felicem, quæso, require  
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim &c.*

(88) Hoc est *rescriptum*, vide Mabillon. de re diplomat. pag. 19. Glos. Du-Chesne hoc verbo. Cæterum notanda Regis humanitas, qua forsitan animos Italorum in ipso adventu ad se trahere conabatur.

(89) Qui & Duplavelis vicus ad Plavim amnem inter Tarvisium, & Cenetam Rheginoni memoratus Chronic. lib. 1. & ipsi Fortunato poetæ cujus & patria Cluverius fuisse autumat in edito colle ad lavam amnis ripam, ubi nunc vulgari appellatione vicus S. Salvadore.

(90) Alias *Geometrica*. Lind. & Mod.

(91) Alias *eorumdem dolore laboraret*. Lind.

norem beati Martini confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta, de cuius oleo, mox sibi isti, (92) Fortunatus scilicet & Felix dolentia lumina terigerunt: Illico dolore fugato, sanitatem quam optabant, adepti sunt. Qua de causa Fortunatus in tantum beatum Martinum veneratus est, ut relicta patria, paulo ante quam Langobardi Italiam invaderent, (93) Turonis ad ejusdem beati viri sepulchrum properaret. Qui sibi, ut in suis ipse carminibus refert, illuc properandi per fluentia Menti, (94) & Rounam, perque Osopum & Alpem Juliam, perque Aguntum (95) castrum, Dravumque & Byrrum fluvios, ac Briones & Augustam civitatem, quam Virdo & Lech (96) fluentant, iter fuisse describit. (97) Qui postquam Turonum (98) juxta votum proprium advēnit, Pictavis pertransiens (99) illic habitavit, multorum ibidem sanctorum gesta, partim profa, partim metrali oratione conscripsit. Novissimèque in eadem civitate primùm presbyter, deinde Episcopus ordinatus est, (100) atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. Hic beati Martini vitam quatuor in libris Heroico versu contexuit, & multa alia, maximèque hymnos singularum festivitatum, & præcipuè ad singulos amicos versiculos, nulli poetarum secundus, suavi & diserto fermone composuit. Ad cuius ego tumulum, cum illuc orationis gratiã adventassem, hoc Epitaphium rogatus ab Apro, (101) ejusdem loci Abbate, scribendum contexui.

Ingenio clarus, (102) sensu celer, ore suavis,  
Cujus dulce melos pagina multa casit;  
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,

(92) Alias postquam fratres isti. Lind. & Mod.

(93) Alias Italiam invaderent, ipsius sanctissimas reliquias in Gallia sibi visitare decernit: quod iter suum per flumina, montes, valles, oppida, pagos, ipse in carminibus suis dilucidè describit. Qui postquam &c. Lind.

(94) Alias fluentia Tiliamenta, & Rounam. Alias Reuniam. Lind. Mod. per fluentia alia Menti, & Rounam per Osopum. Arab. preparanti Reunam, &c. non leg.

(95) Alias Agantum. Lind.

(96) Alias Lecha. Lind.

(97) Hæc omnia restituenda ex lectione Cluverii Ital. antiq. pag. 199. properandi per fluentia Tiliamenti, & Reuniam, per Osopum, & Alpem Juliam, perque Aguntum castrum, Dravumque, & Byrrum fluvios, ac Briones, & Augustam civitatem, quam Virdo, & Lech fluentant, ex ipsa restituta lectione Fortunati lib. IV. de vita S. Martini.

Pergis ad Augustam, quam Virdo, Lycusque fluentant  
Illic ossa sacra venerabere martyris Afræ.

Si vacat ire viam, neque te Bajoaricus obstas;

Quæ vicina sedent Breonum loca perge per Alpem

Ingressus rapido quæ gurgite volutur Oenus.

Inde Valentini benedicti templa require;

Norica rura petens, ubi Byrrus vertitur undis.

Per Dravum iter iter, quæ se castella supinant:

Hæc montana sedens in colle superbit Aguntus.

Hinc pete raptè vias, ubi Julia tenditur Alpis

Altius adsurgens, & mons in nubila pergit.

Inde Foro Julii de nomine principis exi,

Per rupes Osopæ tuas, quæ labitur unda,

Et superinstat aquis Reunia Tiliamenti.

Augustam heic intelligi Vindelicorum Augustburg. apud quam duo flumina Licus, & Virdo, vulgo nunc sunt Lech, & Voertach, hinc Vipitenum oppidum nunc est Stertzangen: Byrrus amnis nunc Aicha in Aisacum apud vicum PyrbaK conflens Littamum, & Loncium, atque Aguntum sunt hodie Luttach, Liemt, & Inmichen. Tiliamentum, sive Tilavemptus amnis vulgò nunc Tagliamento. Reunia castellum nunc Ragonia in Tilavempti sinistri ripa. Osopum, sive Osopum ad idem flumen in eminenti saxo castellum aliud, quod nomen retinet Osopo. Alpem Juliam hic falsò Paulum vocasse Noricas alpes pluribus contendit cit. Cluverius.

(98) Alias Turonos. Lind.

Aufonia genitus hac tumulatur humo.  
Cujus ab ore sacro sanctorum gesta priorum  
Discimus: hæc monstrant carpere lucis iter.  
Felix quæ tantis decoraris Gallia gemmis.  
Lumine de quarum nox tibi tetra fugit.  
Hos modicos promsi plebejo carmine versus,  
Ne tuus in populis sancte lateret honor.  
Redde vicem misero, ne iudice spernar ab equo  
Eximius meritis posce beate precor.  
Hæc paucis de tanto viro, ne ejus vitam sui  
cives funditus ignorarent, delibavimus; nunc  
ad historię seriem revertamur.

C A P. XIV.

Quomodo Alboin Venetiarum provinciam cepit.

Igitur Alboin Vincentiam, Veronamque, & reliquas Venetiæ civitates, exceptis Patavio, & Montefilicis, (103) & Mantua, cepit. Venetia enim non solum in paucis insulis, quas nunc Venetias dicimus, constat; sed ejus terminus à Pannoniæ finibus usque Adduam (104) fluvium protelatur. Probatum hoc Annalibus libris, in quibus Pergamus civitas esse legitur Venetiarum. Nam & de lacu Benaco in historiis ita legimus. Benacus lacus Venetiarum, de quo Mintius fluvius egreditur. (105) Eneti (106) enim licet apud Latinos una littera addatur, Græcè laudabiles dicuntur. Venetiæ etiam Histria connectitur, & utraq; pro una provincia habentur. Histria autem ab Histro flumine cognominatur, quæ secundum Romanam historiam, amplior quam nunc est, fuisse perhibetur. (107) Hujus Venetiæ Aquileja civitas

exti-

(99) Amb. adv. mens. Lind.

(100) Negarunt nonnulli Venantium Fortunatum fuisse Pictaviensem Episcopum contra Pauli testimonium at liquidò constat ex relatis per Pagium anno 568. num. 4. in sua critica ad Baronium, immo invocatum fuisse in litaniis Monasterii S. Cypriani extra muros Pictavienses. Illius in Gallia peregrinationem Doctis. vir anno 505. notat.

(101) Ita MS. alias à presbytero. Lind. in Mod. rogatus ab ejusdem loci Ab.

(102) Hi versus in Aicenfiana editione desunt. Lind. in Mod. recentiori manu sunt addita.

(103) MS. & Augustana editio: Exceptis Patavium, & Montefilicis, & Mantuam. Lind. vitiata lectione ut infra patebit.

(104) Alias ad Duam. Lind.

(105) Sunt verba Servii, & Isidori orig. lib. 13. cap. 19. Benacus hodie Lago di Garda.

(106) Alias Henetum enim licet apud Latinos aspiratio in u. vertatur Græci laudabilem dicunt. Lind. Enetum enim licet apud Lat. una lit. ad. Græci laudabilem dicunt. Mod.

Cluverius lib. 1. Ital. antiq. pag. 129. relatis Servii verbis. Inde venit quidam Aenetus Rex, qui Venetiam tenuit, à cuius nomine Aenetiam dictam posteri Venetiam nominaverunt. Hæc addit: Servius dicto loco an scripserit Aenetus Rex, & Aenetiam equidem adhuc dubito, & facile suspicer, uti Gallorum trans Alpes populus promiscue apud auctores legit. modò Adui, modò Heduï &c. Sic apud Servium quoque vocabula ista Henetus, & Henetiam, postea ab exscriptoribus facta Aenetus, atque Aenetiam: nisi apud Paul. Diac. malum grammaticum potius, quam historicum bonum ita scriptum fore; Eneti licet apud Latinos una littera addatur græcè laudabiles dicuntur &c. Unam ille litteram intelligit u. quia Latinis dicebantur Veneti, qui Græcis Enevi. At laudabilis, sive prædicabilis, græcè non dicebatur Enevi, sed Zivevi à voce primitiva aivos, quæ laudem, & encomium significat. Vera quidem hæc, at aspera Grammaticorum more; nec pro Paulo pugnantibus deerunt exempla in aliis vocibus dyphthongo contra rationem scilicet pronuntiationis affinitate variata. Sed quorum ista?

(107) Probat hæc laudat. Cluverius, qui veteres Histriæ fines plurimis pro more veterum testimonis designat.

exitit caput, pro qua nunc Forum-Julii, ita dictum, quod Julius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat, habetur.

## C A P. XV.

*De Liguria secunda Italiae provincia.*

**N**on ab re esse arbitror, si etiam ceteras Italiae provincias breviter attingamus. Secunda provincia Liguria, (108) à legendis, idest, colligendis leguminibus, quorum facis ferax est, nominatur, (109) in qua Mediolanum est, & Ticinus, (110) quæ alio nomine Papiæ appellatur. Hæc usque ad Gallorum fines extenditur. Inter hanc & Suaviam, (111) hoc est, Alemannorum patriam, (112) quæ versùs septentrionem est posita, duæ provinciæ, id est Rhetia prima, & Rhetia secunda, inter Alpes consistunt, in quibus propriè Rheti habitare noscuntur.

## C A P. XVI.

*De quinta Italiae provincia, quæ Alpes Cottiae appellantur, & de sexta, quæ Thuscia dicitur.*

**Q**uinta verò provincia Alpes Cottiae (113) dicuntur, quæ sic à Cottio Rege, qui Neronis tempore fuit, appellatæ sunt, hæc à Liguria in Eurum (114) versùs, usque ad mare Tyrrhenum extenditur, ab occiduo verò Gallorum finibus copulatur. In hac Aquis, (115) ubi aquæ calidæ sunt, Dertona, & monasterium Bobium, Genua (116) quoque & Saona (117) civitates habentur. Sexta provincia Thuscia est, quæ à thure, quod populus illius superstiosè in sacrificiis deorum suorum incendere solebat, sic appellata est. (118) Hæc habet intra se Circium versùs, Aureliam, ab Orientis verò parte Umbriam. In hac provincia Roma, quæ olim totius mundi caput extitit, est constituta. In Umbria verò quæ istius in parte ponitur Perusium, & lacus Clitorius, Spoletumque (119) consistunt. Umbria autem dicta est, quod imbris superfuert, quum aquosa clades olim populos devastaret.

- (108) Alias secunda igitur post Venetiam est Liguria. Lind.  
 (109) Iterum insultat Cluver. his verbis. *De cætero nomen id unde genti inditum, parum compertum habeo, fabula quippe sunt, & nugamenta putida, quæ barbari jam sæculi grammatici de eo adnotarunt, in quibus Paul. Diac. Reliqua vide lib. I. cap. 7.*  
 (110) Alias Ticinum. Lind. & Mod.  
 (111) Mod. Sueviam.  
 (112) Alias provinciam. Lind. & Mod.  
 (113) Alias Coccia, Cocchio, & sic semper. Lind.  
 (114) MS. in Corum. Lind. in quorum. Amb.  
 (115) Alias copulatur in aquis. Lind.  
 (116) Genua. Mod.  
 (117) Alias Savona. Lind.  
 (118) Quasi à thure à sacrificando.  
 (119) MS. Spoletium. Alias Spoletinum. Lind. Id Plinius lib. III. cap. XIV. Solinus cap. VIII. Servius ad XII. Virg., & Isidor. orig. IX. cap. II.  
 (120) Alias Silerum. Lind. Silerem. Mod.  
 (121) Mod. Neapolim.  
 (122) Alias Salernum. Lind.  
 (123) Amb. Briccia, quæ ita à regione. Nominis etymologiam à Jomande fortasse accepit Paulus; at meliorem vide in Geographis.  
 (124) Alias Pustum, & Lamum. Lind.  
 (125) Alias extensa. Lind.

## C A P. XVII.

*De Campania Italiae septima provincia, & de Lucania, sive Britia, quæ est octava.*

**S**eptima quoque provincia Campania, ab urbe Roma usque ad Siler (120) Lucaniæ fluvium perducitur, in qua opulentissimæ urbes, Capua, Neapolis, (121) & Salernus, (122) constitutæ sunt. Quæ ideo Campania appellata est, propter uberrimam Capuæ planitiem; ceterum ex maxima parte montuosa est. Porro octava Lucania, quæ nomen à quodam luco accepit, à Silere fluvio inchoat cum Brutia, (123) quæ ita à reginæ quondam suæ nomine appellata est, usque ad fretum Siculum, per ora maris Tyrrheni, sicut & duæ superiores, dextrum Italiae cornu tenens, pertingit, in qua Pestus, & Lanius, (124) Cassianum, & Consentia, Rhegiumque sunt positæ civitates.

## C A P. XVIII.

*De Appenninis Alpibus, quæ nona est Italiae provincia, & de Æmilia, quæ est decima.*

**N**ona denique provincia in Appenninis Alpibus nuncupatur, quæ inde originem capiunt, ubi Cottiarum Alpes finiuntur. Hæ Appenninæ Alpes per mediam Italiam pergentes, (125) Thusciam ab Æmilia, Umbriamque à Flaminia dividunt. In qua sunt civitates, Ferronianus, (126) & Montepellium, (127) Bobium, & Urbinum, nec non & oppidum, quod Verona appellatur. Alpes autem Appenninæ (128) dictæ sunt à Punicis, (129) hoc est, Hannibale, & ejus exercitu, qui per easdem Romam tendentes transitum habuerunt. (130) Sunt qui Alpes Cottias, & Appenninas, unam dicant esse provinciam: sed hos Victorini revincit Historia, (131) quæ Alpes Cottias per se provinciam appellat. Decima porro Æmilia, à Liguria incipiens inter Appenninas Alpes, & Padi fluente, versùs Ravennam pergit. Hæc locupletibus urbibus decoratur, Placentia scilicet Parmaque, Regio, & Bononia, Corneliique foro, cujus castrum Imolas (132) appellatur. Extiterunt quoque qui Æmiliam & Va-

- (126) Alias Ferronianum. Lind.  
 (127) MS. Monsbellium. Alias Monsbellus. Lind. Montbellum. Mod.  
 (128) Alias Appennina. Lind.  
 (129) Alias à Pœnis. Lind.  
 (130) Adductis Isidori, & Servii locis, unde forsitan hæc Paulus exscripsit merito Cluverius exclamat. *Ecquid vos homines ullam Italiae cognitionem habuisse dixeris? ecquid Romanas historias de bello Hannibali unquam legisse credideris? Vix arbitror; quippe qui tam rudis, imperitusque verum Rom. esse potest, qui ignoret, quo tractu sint Pœninæ, sive ut alii scripsere Pœninæ Alpes, quas Hannibal cum Punico suo exercitu ferro, igni, acetoque rupisse traditur? nempe, qui nunc vocatur mons Jovis, sive alio nomine Mons D. Bernhardi.*  
 (131) MS. Lind. Victoris, & ita in Amb. alias Sed tales dictores revincunt historia, & ita Mod. Ita impressi libri. Sed in MS. Victoris legitur. Est autem Sextus Aurelius Victor, cujus hæc verba in excerptis Impp. Rom. in Nerone Pontum in jus provincia Pœmonis Reguli permissu redegit, à quo Pœmoniacus Pontus appellatus est, itemque Cottias Alpes Cottio Rege mortuo. Lind.  
 (132) Alias Imola. Lind.

leriam, Nursiamque unam provinciam dicerent: sed horum sententia (133) stare non potest, quia inter Æmiliam & Valeriam, Nursiamque, Tuscia & Umbria sunt constitutæ.

## CAP. XIX.

*De Flaminia undecima Italiae provincia, & de Piceno, quæ duodecima computatur.*

**D**ehinc undecima provinciarum est Flaminia, quæ inter Appenninas alpes & mare est Adriaticum posita; in qua nobilissima urbium Ravenna, & quinque aliæ civitates consistunt, Græco vocabulo Pentapolis (134) dictæ. Constat autem Aureliam, Æmiliamque, & Flaminiam, à constratis viis, quæ ab urbe Roma veniunt, (135) & ab eorum vocabulis, à quibus sunt constratæ, talibus nominibus appellari. Post Flaminiam duodecima Picenus (136) occurrit, habens ab austro Appenninos montes, ex altera verò parte, Adriaticum mare. Hæc usque ad fluvium Piscarium (137) pertendit, in qua sunt civitates, Firmus, Asculus, (138) & Pinnis, & vetustate consumpta Adria, quæ Adriatico pelago nomen dedit. (139) Hujus habitatores cum à Sabinis illuc properarent, in eorum vexillo picus confedit, atque hac de causa Picenus nomen accepit. (140)

## CAP. XX.

*De Valeria, & Nursia, quæ pro tertiadecima ponitur, & Samnio, quæ est decimaquarta.*

**P**orrò tertia decima provincia Valeria, cui est Nursia annexa, inter Umbriam & Campaniam, Picenumque consistit, quæ ab oriente Samnitum regionem attingit. Hujus pars occidua, quæ ab urbe Roma initium capit, olim ab Etruscorum populo, (141) Etruria dicta est. Hæc habet urbes, Tyburim, Carfilis, (142) Reate, Furconam, (143) & Amiternum, regionemque Marforum, & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marforum quoque regionem, ideo intra Valeriam provinciam æstimo computari, quia in catalogo provinciarum Italiae minimè ab antiquis descripta est. Si quis autem hanc per se provinciam esse vera ratione comprobaverit, hujus rationabilis sententia modis erit omnibus tenenda. Quarta decima Samnium, intra Campaniam, & mare Adriaticum, Apuliamque à Piscaria incipiens habetur. In hac sunt urbes, Theate, (144) Aufidena, Hifernia, (145) & antiquitate consumpta Samnium, à qua tota provincia nominatur, & ipsa harum provinciarum caput ditissima Beneven-

(133) Alias sed eorum sententia, quia mendax sit in multis probatur. Lind. & Mod.

(134) MS. & alii, Quæ græco vocabulo Pentapolim appellantur. Lind.

(135) Alias ad urbem Romam ducunt. Lind.

(136) Alias Picenum. Lind.

(137) Alias Piscariam. Lind. & Mod.

(138) Alias Firmum, Asculum, Pinnis, quæ jam vetustate consumpta est, & Adria. Lind. & Mod.

(139) Non ab hac Hadria Piceni, sed ab altera ad Padis ostia contendit Cluver. nomen accepisse Hadriaticum mare.

(140) Ita Festus, & Strabo. Alii à Pico Saturni filio.

(141) Aliis hæc verba desunt. Lind.

(142) Alias Carfulos, vel Carfolis. Lind. Carfolis. Mod.

(143) Alias Furcanum, vel Furconium. Lind.

(144) Alias Theata. Lind.

(145) Alias Efernia, quæ est antiquitate consumpta. Lind.

(146) Alias Beneventum. Lind.

**A**tus. (146) Porrò Samnites nomen accepere olim ab hastis, (147) quas ferre solebant, quasque Græci Samia appellant. (148)

## CAP. XXI.

*De Calabria, & Apulia, & Salento, quæ decimaquinta provincia appellatur.*

**Q**uinta decima provinciarum est Apulia, cum sociata sibi Calabria, intra quam est regio Salentina. Hæc ab occidente vel Africo habet Samnium, & Lucaniam: à solis verò ortu Adriatico pelago finitur. Hæc habet urbes satis opulentas, Luceriam, Sepontum, (149) Canusium, Agerentiam, Brundisium, & Tarentum, & in sinistro Italiae cornu, quod quinquaginta millibus extenditur, aptam mercimoniis Hydruntum. Apulia autem à perditione nominatur, citius enim ibi solis fervoribus terræ virentia perduntur.

## CAP. XXII.

*Sexta decima provincia Italiae Sicilia est. Septima decima Corsica, octava decima Sardinia.*

**S**exta decima provincia Sicilia insula computatur, quæ Tyrrheno mari, seu Jonio alluitur, (150) de Siculi ducis proprio nomine nuncupatur. (151) Septima decima Corsica. Octava decima Sardinia ponitur, quæ utraque Tyrrhenis fluctibus ambiuntur. Porrò Corsica, à duce suo Corso, Sardinia à Sarde (152) Herculis filio nominatur.

## CAP. XXIII.

*Ob quam causam aliqua pars Italia, Cisalpina vocatur Gallia.*

**C**ertum est tamen Liguriam, & partem Venetiae, Æmiliam quoque, Flaminiamque, veteres Historiographos Galliam Cisalpinam appellasse. Inde est quòd Donatus Grammaticus in expositione Virgilii, Mantuam in Gallia esse dixit. Indeque est quòd in Romana historia legitur, Ariminum in Gallia constitutum. Siquidem antiquissimo tempore, Brennus Rex Gallorum, qui apud Senones urbem regnabat, cum trecentis millibus Gallorum Senonum ad Italiam venit, eamque usque ad Seno-Galliam, quæ à Gallis Senonibus vocitata est occupavit. Causa autem cur Galli in Italiam venerint, hæc fuisse describitur. Dum enim vinum degustassent ab Italia delatum, aviditate vini illecti, ad Italiam transferunt. Horum centum millia non longè à Delphos insula properantes, Græcorum gladiis extincta sunt. Alia verò centum millia in Galatiam (153) ingressa, primùm Gal-

**E** (147) Alias accepere olim à Samnio colle, quem primum infederant. Lind.

(148) Ita MS. & Augustana editio. Puto tamen legendum quas Græci σάμια appellant Hesychius: Σάμια, ἀόρητον βαρβαρικόν, quam lectionem Plinius confirmat lib. 3. cap. XII. Samnitium, quos Sabellos & Græci Samitas dixerunt, colomiam Bovianum veteris &c. Lind. Ex his Plinii verbis, aliisque veterum Historicorum arguit, Cluverius Samnites non ab hastis, sed à Sabinis dictos, vide lib. III. Ital. antiq. pag. 648.

(149) Alias Sipontum. Carvisium. Lind.

(150) Amb. abluatur.

(151) Nominis etymologiam insulae celebratissimæ melioribus veterum testimoniis aliunde recentioribus deducunt, eamque vulgatissimam quisque novit.

(152) Alias Sarde.

(153) Alias Galatiam. Lind. Galitiam. Amb.

Io-Græci, postea verò Galatæ appellati sunt. Et hi sunt quibus doctor gentium scripsit Epistolam Paulus. Centum millia quoque Gallorum, quæ in Italia remanserunt, Ticinum, Mediolanumque, Pergamum, Brexiamque construentes, Cisalpinæ Galliarum regioni nomen dederunt. Istique sunt Galli Senones, qui olim urbem Romuleam invaserunt. Sicut enim dicimus Galliam Transalpinam, quæ ultra Alpes habetur: Sic Galliam hac parte quæ infra Alpes est, vocitamus Cisalpinam.

## CAP. XXIV.

*Quare Italia sic vocitatur, ut quid etiam Ausonia, vel Latium dicitur.*

**I**talia quoque quæ has provincias continet, ab Italo Siculorum duce, qui eam antiquitus invasit, nomen accepit. Sive ob hoc Italia dicitur, quia magni in ea boves, hoc est, Itali habentur. (154) Ab eo namque quod est Italus, per diminutionem licet unâ literâ additâ, alterâ immutatâ, vitulus appellatur. Italia etiam Ausonia dicitur, ab Ausono Ulyssis filio. Primitus tamen Beneventana regio hoc nomine appellata est, postea verò tota sic cœpit Italia vocitari. Dicitur quoque etiam Latium Italia, pro eo quòd Saturnus Jovem filium suum fugiens, intra eam invenisset latebram. Igitur postquam de Italiæ provinciis, vel ipsius nomine, intra quam res gestas describimus, sufficienter est dictum, (155) nunc ad historiæ ordinem redeamus.

## CAP. XXV.

*Quomodo Alboin Mediolanum ingressus est.*

**A**lboin igitur Liguriam introiens, indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, (156) sub temporibus Honorati Archiepiscopi, Mediolanum ingressus est. Dehinc universas Liguriæ civitates, præter has quæ in littore maris sunt positæ, cepit. Honoratus verò Archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem urbem confugit. (157) Paulus quoque Patriarcha, annis duodecim sacerdotium gerens, ab hac luce subtractus est, regendamque Ecclesiam Probino reliquit.

(154) Ex Festo sumtum. Lind.

(155) Universæ Italiæ partitionem antecedentibus capitibus a Paulo designatam scio pluribus esse improbatam, utpote veteribus Provinciarum divisionibus non omnibus locis respondentem. Atqui varias variis temporibus fuisse Italiæ provincias peritus quisque antiquitatis minimè negaverit, lacunaque penè immensam in historia, labente Romano Imperio. Hinc argumentum pro nostro sumpserim ejusdem regionis homine, qui viciniorum sibi rerum statum novisse debuerat; Cautumque velim iis tantum argumentis oppugnari, quæ veterum testimoniis fulciantur. Doctissimi viri jam diu plures disputarunt, eisque notata referre operosissimum quidem fuisset, & quod tadium lectoribus ad historiam properantibus ferret, eaque de causa consultò prætermisi.

(156) Alias ad Nonas Septembris. Lind. & Mod.

(157) Annales Mediolanenses S. Honoratum ad Januenses fugisse ferunt dolore actum, quòd auctor fuisset tradendæ Alboino civitatis, quam contra pactum ferocissimus Rex diripuerat.

(158) Optimè quidem hoc loco Pauli mentem est asequutus Bernardus Saccus in sua historia Ticinensi.

## CAP. XXVI.

*Quomodo Ticinensis civitas tribus annis obsessa est, & quia Langobardi Tusciam invaserunt.*

**T**icinensis eo tempore civitas ultra tres annos obsidionem perferens, se fortiter continuit: Langobardorum exercitu non procul juxta eam ab occidentali parte residente. Interim Alboin ejectis militibus invasit omnia, usque ad Tusciam, præter Romam, & Ravennam, vel aliqua castella, quæ erant in littore maris constituta. (158) Nec erat tunc virtus Romanis, ut resistere possent, quia & pestilentia, (159) quæ sub Narsete facta est, plurimos in Liguria, & Venetiis extinxerat, & post annum, quem diximus fuisse ubertatis, fames nimia ingruens, universam Italiam devastabat. Certum est autem tunc Alboin multos secum ex diversis, quas vel alii reges, vel ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse, unde usque hodie eorum in quibus habitant vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Pannonios, Suavos, Noricos, sive aliis hujuscemodi nominibus appellamus.

## CAP. XXVII.

*Quomodo Alboin Ticinum ingressus est.*

**A**T verò Ticinensis civitas post tres annos, & aliquot menses obsidionem perferens, tandem se Alboin, & Langobardis obsidentibus tradidit. In quam cum Alboin per portam, quæ dicitur Sancti Johannis, ab Orientali urbis parte introiret, equus ejus in portæ medio concidens, quamvis calcaribus stimulatus, (160) quamvis hinc inde ab stratore (161) verberibus cæsus, non poterat elevari. Tunc unus ex eisdem Langobardis, (162) taliter regem allocutus est, dicens: Memento domine Rex, quale votum vovisti. Frange tam durum votum, & ingredieris urbem. Verè etenim Christianus est populus in hac civitate. Siquidem Alboin voverat, quòd universum populum, quia se tradere nolisset, gladio extingueret. Qui postquam tale votum dirumpens, civibus indulgentiam promisit, mox equus ejus confurgens, ipse civitatem ingressus, nulli læsionem inferens, in sua promissione permansit. Tunc ad eum omnis populus in palatium, quod quondam Rex Theudericus construxerat (163) concurrens, post tantas animum miseras, de spe jam fidus futura, cœpit relevare. (164)

## CAP.

Triennalem (scribit ille) fuisse Papiæ obsidionem apud omnes Scriptores constat, Platina etiam hoc attestans in vita Joannis III. Alboino Rege cum exercitus parte urbem acerrimè premente, ac diu, noctuque instans, & ne de civitate liberanda cogitare Longinus, aut Imperator posset, alteram exercitus partem Alboinus Padum trajicere, & in Aemiliensès, & Tuscos populos arma vertere jussit: uno itaque tempore, unaque gente exagitata tribus in regionibus Italia fuit, nullo duce, aut exercitu Longobardico furori castra opponente.

(159) Alias pestis inguinaria. Lind.

(160) Amb. quamvis hinc inde hastarum verberibus cæsus.

(161) Mod. à tractorio.

(162) Paulo aliter à Scriptoribus rerum Ticinensium urbis deditio refertur, ac Dalmatium Presbyterum pietate sua, & miraculo iratum Alboini animum compeccuisse.

(163) De palatio TheudERICI fusiùs Agnellus in vita Sancti Petri Senioris XXVIII.

(164) Ascensiana editio: post tantam miseriam de spe jam fidens cœpit animum ad meliora levare. Augustana autè non relevare habet revelare. Lind.



CAP. XXVIII.

*Quomodo Alboin, postquam tribus regnavit annis, consilio suae coniugis, ab Helmichis interfectus est.*

**Q**ui Rex postquam in Italia tres annos, & sex menses regnavit, insidiis suae conjugis interemptus est. (165) Causa autem interfectionis ejus, hæc fuit. Cum in convivio, ultra quam oportuerat, apud Veronam lætus resideret, cum poculo, quod de capite Cuni-mundi regis sui foceri fecerat, reginæ ad bibendum vinum dari præcepit, atque eam ut cum patre suo lætanter biberet. invitavit. Hoc ne cui videatur impossibile, veritatem in Christo loquor, ego hoc poculum vidi in quodam die festo, Ratchis (166) principem ut illud convivis suis ostentaret, manu tenentem. Igitur Rosemunda ubi rem animadvertit, altum concipiens in corde dolorem, quem compescere non valens, mox in mariti necem, patris funus vindicatura exarsit. Consiliumque mox cum Helmichis, (167) qui regis Schilpor, (168) hoc est armiger, & collactaneus erat, ut regem interficeret, iniit. Qui reginæ persuasit, ut ipsa Peredeo, (169) qui erat vir fortissimus, in hoc consilium adsciret. Peredeo (170) cum reginæ suadenti tanti nefas consensum adhibere nolleret, illa se noctu in lectulo suæ Vestiarie, cum qua Peredeo stupri consuetudinem habebat, supposuit, ubi Peredeo rem nescius veniens cum regina concubuit. Cumque illa, patrato jam scelere, ab eo quæreret, quam se esse existimaret, & ipse nomen suæ amicæ, quam esse putabat, nominasset, Regina subjunxit: Nequaquam ut putas, sed ego Rosemunda sum;

**A** inquit. Certè nunc talem rem Peredeo perpetrata habes, ut aut tu Alboin interficias, aut ipse te suo gladio extinguat. Tunc ille intellexit malum quod fecit, & qui sponte noluerat, (171) tali modo in regis necem coactus assensit. Tunc Rosemunda, dum se Alboin meridie sopori dedisset, magnum in Palatio silentium fieri præcipiens, omnia alia arma subtrahens, spatham illius ad lectuli caput, ne tolli, aut evaginari posset, fortiter colligavit, & juxta consilium Helmichis Peredeo (172) interfectorem, omni bestia crudelior, introduxit. Alboin subito de sopore expergefactus, malum quod imminebat intelligens, manum citius ad spatham porrexit, quam strictius religatam extrahere non valens, apprehenso tamen scabello suppedaneo, se cum eo per aliquod spatium defendit. Sed heu pro dolor, vir bellicosissimus, & summæ audaciæ, nihil contra hostem prævalens, quasi unus de inermibus (173) interfectus est, uniusque mulierculæ consilio periit, qui per tot hostium strages bello famosissimus (174) extitit. Cujus corpus cum maximo Langobardorum fletu, & laments, sub cujusdam scaltæ ascensu, quæ palatio erat contigua, sepultum est. (175) Fuit autem staturâ procerus, & ad bella peragenda toto corpore coaptatus. Hujus tumulum nostris in diebus Gisbertus, (176) qui dux Veronensium fuerat, aperiens, spatham ejus, & si quid in ornatu ipsius inventum fuerat, abstulit. Qui ob hanc causam vanitate folita apud indoctos homines, (177) Alboin se vidisse, jactabat.

CAP.

(165) Hæc verba postquam tres annos, & sex menses regnavit, negotium dederunt Baronio, Camillo Peregrinio, aliisque pluribus in constituendo anno emortuali Regis Alboini. Laudatissimus Peregrinus in sua Historia Princip. Langobard. dissert. de annis ducatus Zotonis in Carolum Sigoniam insurgit ob distinctam duplicem epocham adventus Langobardorum in Italiam, eorumque Regni constituti; nihilo minus adhuc Sigonio adherendum, quem vir Clar. Bacchinius in dissert. hist. chronolog. ad vitam Petri Senioris Ravenn. Episc. vindicavit, ut sensus sit post captam ab Alboino Papiam regni Langobardici annos a Paulo numeratos, quod & aliorum testimonio probatur, Sigeberto potissimum, & Hermanno contracto, qui ut Pagius notavit, in fusiori chronico scribit Alboinum occupatâ Papiâ ibi sedem regni statuentem III. annos, & sex menses in Italia regnasse, quâ mente accipiendus etiam Turonensis lib. 4. cap. 35. minime cum Baronio corrigendus.

(166) Alias Raticbis. Lind.

(167) Alias Helmigis. Lind. Helmigis. Mod.

(168) Magnorum virorum hoc munus erat. Nam de Narsete scribit Corippus, eum armigerum fuisse Justiniani lib. II.

*Armiger interea domini vestigia lustrans  
Eminet excelsus super agmina vertice Narses.*  
Curopalata eos Σκισπηριος vocat: Procopius ut puto δορυφόρος. Ita enim de Odoacre lib. I. belli Getici ex MS. Illust. Josephi Scaligeri ἢν δὲ τις ἐν αὐτῷ Οδοῦακρος ὄνομα, ἐς τῆς βασιλείας δορυφόρος πάλιν, nisi potius ibi δορυφόρος domesticos velis interpretari, nam ita hi dicebantur. Socrates lib. I. cap. XIII. ἢν δορυφόρων τις, ἢς οἰκείας καλῶν ὀνομασίας de his lib. XII. Cod. tit. XVII. & ibi Jacob. Cujacius J. C. Fit etiam in notitia Imper. Romani Armigerorum mentio: Armigeri propugnatores seniores, Armigeri propugnatores juniores. Sed illi diverſi ab his tuere: quemadmodum & apud Gunterum lib. 7. Armigeros vulgares tantum milites esse puto, vel satellites, nam eos veteres Grammatici armigeros interpretantur. Sed & apud Paulum nostrum ἀρτί τῷ Schilpor, Schilphor legere

malem, quæ vox Germanis usitata. Lind.

(169) Alias Peredeum. Lind. Peredeum, qui erat vir fortis. in hoc consilium affectaret. Peredeus &c. Mod.

(170) Mod. Peredeus temper.

(171) Modocet. Tunc ille intellexit, quod fecit, & quod sponte &c.

(172) Alias juxta consilium initum Peredeum, & Helmigem interfectores. Lind. Peredei, & Helmichis. Mod.

(173) MS. de incertis. Al. de inertibus. Lind. ut in Mod.

(174) Alias fortunatissimus. Lind.

(175) Agnellus in Pontif. Ravennate, & vita Petri senioris paulo aliter occisi Alboini historiam refert Peredeum socium criminis, ut Paulus habet, minime novit, occisumque, vel ab ipso reluctante Helmige narrat, metu patrati adulterii a Rosimunda Regina in tantum scelus adacto. In cæteris convenit cum Paulo nostro, additque: Supra ratiſque Rex interfectus est. Voluerunt Langobardi hunc merere homicidam, & Reginam cum eo, sed notum consilium, venit Veronam donec fixus populi concuſſeret. Sed jurgantes fortiter Langobardi contra eam, depulato palatio cum multitudinis Gebardum, & Langobardorum mense Augusto Ravennam venit, & honorifice à Longino Præsente suscepta est cum omni ope regia. Ex his apparet de loco actæ tragediæ minime cum Paulo convenire Agnellum, nisi forte Alboinus in villa prope Veronam occisus sit: neque de fuga, quæ Longini favore in nostro, ut cap. seq. in Agnello Gepardum tuorum, & Langobardorum factione Rosimundæ facilis fuit. Marius. Anno IV. Consulatus Justiniani Junioris Augusti Indictione V. Alboinus Rex Langobardorum à suis, idest Helmigis cum reliquis, consentiente uxore sua Verona interfectus est, & superscriptus Helmigis cum reliquis consentiente uxore sua Verona interfectus est, & superscriptus Helmigis cum antedicta uxore ipsius, quam sibi in matrimonium sociaverat, & omni thesauro, tam quod de Pamonia exhibuerat, quam quod de Italia congregaverat, cum parte exercitus Ravennæ se Republicæ tradidit.

(176) MS. Gisleport. Lind.

(177) Alias indoctos homines jurgando Alboinum id jussisse jactabat. Lind.

## CAP. XXIX.

*Quia Helmechis regnare voluit, sed non potuit.*

**I**gitur Helmichis extincto Alboin, regnum eius invadere conatus est: sed minimè potuit, quia Langobardi nimium de morte illius dolentes, eum moliebantur extinguere. Statimque Rosemunda Longino Præfecto Ravenne mandavit, ut citius navem dirigeret, quæ eos (178) suscipere posset. Longinus tali nuncio lætus effectus, festinanter navem direxit, in quam Helmichis cum Rosemunda jam sua conjuge, noctu fugientes ingressi sunt, auferentesque secum Albsuindam (179) regis filiam, & omnem Langobardorum thesaurum, velociter Ravennam pervenerunt. Tunc Longinus Præfectus suadere coepit Rosemundæ, ut Helmichis interficeret, & ejus se nuptiis copularet. Illa, ut erat ad omnem nequitiam facilis, dum optat Ravennatum domina fieri, ad tantum perpetrandum facinus assensum dedit, atque dum Helmichis se in balneo ablueret, egredienti ei (180) de lavacro, veneni poculum, quod salutis esse asseverabat, propinavit. Ille ubi sensit se mortis poculum bibisse, Rosemundam, evaginato super eam gladio, quod reliquum erat bibere coëgit. Sicque Dei omnipotentis judicio interfectores iniquissimi uno momento perierunt.

## CAP. XXX.

*Quomodo Longinus post eorum mortem Albsuindam cum Langobardorum thesauro Imperatori direxit: & de Peredeo, quomodo in Constantinopolim leonem occidit.*

**H**is ita peremptis, Longinus præfectus Albsuindam cum Langobardorum thesauris Constantinopolim ad Tiberium Imperatorem direxit. (181) Affirmant aliqui etiam Peredeum pariter cum Helmichis, & Rosemunda Ravennam venisse, atque exinde cum Albsuinda Constantinopolim directum esse, ibique in spectaculo (182) populi coram Imperatore leonem miræ magnitudinis occidisse. Cui, ut ferunt, ne aliquid malignum in regia urbe, quia vir fortis (183) erat, moliretur, jussu Imperatoris oculi evulsi sunt. Qui sibi post aliquod tempus duos cultellos aptavit, quibus in utrisque suis manicis absconsis, palatium petiit, at-

(178) Alias se & Helmigem. Lind.

(179) Alias Albsuindam, & sic infra. Lind. & Mod.

(180) Alias egredienti mortis poculum, quod salutare asseruit propinavit. Lind.

(181) Amb. ad Imperatorem direxit. Agnellus loco cit. Tunc Longinus Præfectus abstulit omnes Langobardorum thesauros, & cunctas opes regias, quas Rosmunda de Langobardorum regno attulerat, unâ cum Rosmunda, & Alboini Regis filia ad Justinum Imp. Constantinopolim transmisit; & gavisus est Imp., & auxit Præfecto plurima. Justino Imp. non Tyberio illius successore sublatum è vivis Alboinum cæteri omnes asserunt, expetitque superius notata chronologia. Hinc emendanda Pauli lectio.

(182) Amb. conspectu.

(183) Mod. magna virtutis.

(184) ambos cultris illis è manibus tractis graviter ita sauciavit, ut statim in terram corruentes expirarent. L. fortiter ita sauciavit &c. ut supra Mod.

(185) Mod. Cleb. Lind. Cløbem, seu Clepbem.

(186) Extincto Alboino, & cum ipso regia ipsius profapia Clephonem sibi Regem statuerunt Langobardi in ordine XIII., supplendus enim catalogus Rotharis, qui Andoinum, sive Audoinum prætermiserat, vel ut ipse mihi persuadeo amanuensis vitio in citatis doctis. Sigonii schedis minimè legitur.

**A** que se quædam ad Augusti utilitatem, si ad eum intromitteretur locuturum promisit. Ad quem Augustus duos sibi familiares, qui ejus verba susciperent, patricos misit. Qui cum ad Peredeum venissent, ille ad eos, quasi aliquid eis secretius dicturus propius accessit, atque ambos utraque manu (184) gladiis, quos absconfos habebat, fortiter vulneravit, ita ut statim in terram corruerent, & expirarent. Sic Samsonis illius fortissimi ex aliqua parte non absimilis, suas injurias ultus est, & pro amissione duorum luminum, duos Imperatori viros utilissimos interemit.

## CAP. XXXI.

*De regno Cleph, qui secundus regnavit.*

**L**angobardi verò apud Italiam, omnes communi consilio Cleph (185) nobilissimum de suis virum, in urbe Ticinensium sibi regem statuerunt. (186) Hic multos Romanorum viros potentes, alios gladio extinxit, alios ab Italia exturbavit. (187) Ille cum annum unum & sex menses, cum Massana (188) sua conjuge, regnum obtinisset, à puero de suo obsequio gladio jugulatus est. (189)

## CAP. XXXII.

*Quomodo duces Langobardorum per decem annos sine rege fuerunt, per quos Italia subjugata est.*

**P**ost cujus mortem Langobardi per annos decem regem non habentes sub ducibus fuerunt. Unusquisque enim ducum suam civitatem obtinebat. Zabani Ticinum (190) Uvillari Bergamum: Alachis Brixiam: Evin Tridentum: Gifulfus Forum-Julii. Sed & alii extra hos in suis urbibus triginta duces fuerunt. (191) His diebus multi nobilium Romanorum ob cupiditatem (192) interfecti sunt, reliqui verò per hostes (193) divisi, ut tertiam partem suarum frugum Langobardis persolverent, tributarii efficiuntur. Per hos Langobardorum duces septimo anno ab adventu Albuin, & totius gentis, spoliatis Ecclesiis, Sacerdotibus interfectis, civitatibus subrutis, populisque, qui more segetum excreverant, extinctis, exceptis his regionibus, (194) quas Albuin ceperat, Italia ex maxima parte capta, & à Langobardis subjugata est. (195)

(187) Mala quæ sub Alboino, Clephone Regibus, ac XXX. Ducibus Italis illata sunt, videre est in libris dialog., & epist. D. Gregorii Magni, Gregorii Turonensis, aliorumque illius ævi Scriptorum, eaque scripturæ monumeta collegit Baronius ad an. 573.

(188) Asane. Mod. Messona, vel Ansare. Lind.

(189) Sævitia nempe sua odium in se, atque arma traxerat, actæ tragediæ modus intercidit.

(190) Mod. Zabani Ticinum, Alboin Mediolanum, Uvillari Pergamum, Alachis Brixiam, Evin Tridentum. Zabani Ticinum, Alboin Mediolanum. Lind. Vallarus Bergamum, Comus Trentum, seu Tridentum. Lind. Evin Trid. Amb.

(191) Gummarith alter Langobardorum Dux à D. Gregorio M. memoratur ad Populonium Etruriæ lib. dialog. 2. cap. II.

(192) Alias ob cupiditatem ducum. Lind.

(193) Alias hospites. Lind. partes. Mod.

(194) In MS. totum hoc caput ita legebatur. Itaque mortuo Cleph, per decem annos absque Rege fuere Langobardi: tantummodo duces præerant. Lind.

(195) Non septem annis ab adventu Albuini, sed longo plus tempore in Italia grassati sunt Langobardi, ut ex allatis testimoniis constat, idque Paulus ex Gregorio Turonensi in historiam suam transtulit illius verba malè interpretatus.

*Explicit Liber Secundus de Gestis Langobardorum.*

# INCIPIIT LIBER TERTIUS

## DE GESTIS LANGOBARDORUM.

## CAP. I.

*Quia Duces Langobardorum ad prædandum in Gallia directi sunt.*

**I**gitur aliquanti ex ducibus Langobardorum, cum valido exercitu Gallias ingrediuntur. (1) Horum adventum vir Dei Hospitius, qui apud Niceam (2) erat inclusus, Sancto sibi revelante Spiritu, longè ante prævidit, ejusdemque urbis civibus quæ mala imminerent prædixit. Erat enim vir iste magnæ abstinentiæ, & probabilis vitæ, qui constrictus carnem (3) catenis ferreis, induto desuper cilicio, solo pane in cibo cum paucis dactylis utebatur. In diebus autem quadragesimæ, radicibus herbarum Ægyptiarum, quibus Eremitæ utuntur, (4) exhibentibus sibi negotiatoribus, (5) alebatur. Per hunc dominus magnas virtutes operari dignatus est, quæ scripturæ habentur in libris venerabilis viri Gregorii Turonensis Episcopi. (6) Igitur vir iste sanctus adventum Langobardorum in Gallias hoc modo prædixit. Veniant, inquit, Langobardi in Gallias, & devastabunt civitates septem, eo quod increverit malitia eorum in conspectu Domini. Est enim omnis populus perjuriis deditus, fur-tis obnoxius, rapinis intentus, homicidiis promptus, in quibus non est justitiæ fructus. Non decimæ dantur, non pauper alitur, non tegitur nudus, non suscipitur hospitio peregrinus. Ideo hæc plaga ventura est super populum istum. Monachis quoque suis præcipiens dixit: Abscedite vos à loco isto, auferentes vobiscum quæ habetis. Ecce enim gens appropriat (7) quam prædixi. Dicentibus illis, Non relinque-mus te sanctissime pater, ait. Nolite timere pro me. Futurum est enim ut injurias inferant mihi, sed non nocebunt usque ad mortem.

(1) Varias Langobardorum irruptiones in Gallias ante Sigeberti Regis mortem accuratissime pro more suo distinguit Pagius in critica Baron. ad an. 575. Primam asserit Mummulo Patriciatum Provinciæ gerente, qui Amato ejusdem dignitatis viro à Langobardis victo, necatoque successerat, ut refert D. Greg. Turonens. lib. 4. cap. 36. & 37. In ea victi Langobardi ad civitatem Ebredunensem, & Saxones postmodum Langobardorum Socii in territorio Regiensis civitatis ad Stablonem vicum, Al-boino regnante.

Alteram à Fredegario in epit. cap. 68. & Mario in chronico relatam, Talaordo, & Nuccione ducibus Langob., qui à Vviolico, & Theudofredo Gun-tramni ducibus victi fuerunt: annus à Mario no-tatur his verbis: *Clebus Rex Langob. à puero suo interfectus est, & eo anno iterum Langobardi in valle ingressi sunt, & Clusas obtinuerunt, & in Monasterio SS. Acausensium diebus multis habitaverunt, & postea in Bacci pugnam contra exercitum Francorum commiserunt, ubi penè ad integrum interfecti sunt, pauci fuga liberati.* Quæ licet à Mario in an. VIII. Conf. Justinii, & Ind. VII. referantur, optimè vir Clar. emendatà chronologià ad annum DLXXVI. revocavit. De hac irruptione Paulus noster minime verba facit.

Postremam, quæ Amo, Zaban, & Rhodano duci-bus superiorem excepit: eoque tempore gesta sunt Tom. I.

## CAP. II.

*De Langobardo qui beatum Hospitium extinguere voluit.*

**D**ifcedentibus autem monachis, advenit exer-citus Langobardorum. Qui dum cuncta quæ repererat, vastaret, ad locum ubi vir san-ctus inclusus erat, pervénit. (8) At ille per fenestram turris se eis ostendit. Illi verò cir-cumeuntes turrim, dum aditum quærent, per quem ad eum ingredi possent, & minime inve-nirent, duo ex eis ascendentibus tectum discoo-peruerunt illud. Et videntes eum cinctum (9) catenis, indutumque cilicio, dicunt: Hic ma-lefactor est, & homicidium fecit, ideo in his ligaminibus vinc-tus tenetur. Vocatoque inter-prete, (10) sciscitantur ab eo quid mali fece-rit, ut tali supplicio artaretur. At ille fatetur se homicidam esse, omniumque criminum reum. Tunc unus extracto gladio, ut ejus caput am-putaret, (11) mox ejus dextra in ipso ictu diri-guit, (12) nec eam ad se potuit revocare. Qui relictum gladium terræ dejecit. Hæc videntes focii ejus, clamorem in cælo (13) dederunt, flagitantes à sancto, ut quid eis agendum esset, clementer insinuaret. Ipse verò imposito salutis signo, arens brachium sanitati restituit. Lan-gobardus autem qui sanatus (14) fuerat, & ad fidem Christi conversus, statim clericus, dein-de monachus effectus est, atque in eodem loco, usque ad finem vitæ suæ, in Dei servitio per-mansit. Beatus verò Hospitius dum Langobar-dis Dei verbum loqueretur, duo duces, qui eum venerabiliter audierunt, incolumes patriæ redditi (15) sunt; quidam verò, qui ejus ver-ba despexerant, in ipsa provincia miserabiliter perierunt.

## CAP. III.

*Quomodo Langobardorum exercitus Amatus Patricius bellum intulit, & quomodo ab eisdem vinc-tus est & occisus.*

**I**gitur devastantibus Langobardis Gallias, Amarus (16) Patricius provinciæ, (17) qui Gun-

quæ D. Gregorius Turonensis, & Paulus noster de S. Hospitio narrant, qui Langobardorum ir-ruptionem prædixerat. Hoc igitur ordine restitui debent omnia, quæ de Langobardis in Galliam ir-rumpentibus ex D. Greg. Paulus noster exscripsit.

- (2) D. Gregor. *Niciam*.  
 (3) Amb. *constrictis ad carnem catenis. Modoct. constrictus à carne*.  
 (4) Amb. *Ægyptii. Mod. Eremita utebantur*.  
 (5) Ex his D. Greg. verbis *Rumartus*, & Mabillon. fre-quentissima eo tempore Gallos inter & Ægyptios commercia deducunt.  
 (6) Hist. Franc. lib. VI. cap. VI. *Lind*.  
 (7) Amb. *approperat*.  
 (8) Modoct. *cunctis, quæ repererat devastabant, ad locum ubi vir S. inclusus erat pervenerunt*.  
 (9) Amb. *vinc-tum*.  
 (10) Alias *vocatumque in partem interrogant. Lind. voca-tumque interpretem sciscitantur. Mod.*  
 (11) Alias *amputaret dextram erigit; sed ejus dextra mox etc. Lind.*  
 (12) Mod. *in ipso ictu suspensa dirigit*.  
 (13) Mod. *cælum*.  
 (14) MS. *renatus. Lind.*  
 (15) Mod. *reducti*.  
 (16) *qui nuper Celsi successor extiterat, inquit D. Gregor. lib. 4. cap. 42.*  
 (17) Alias *Patricius Provincia Alemannica. Lind.*

Guntramno Regi Francorum parebat, contra eos exercitum duxit, commissioque bello terga vertit, ibique extinctus est. Tantamque stragem tunc Langobardi de Burgundionibus fecerunt, ut non possit colligi numerus occisorum. Ditatique inestimabili præda, ad Italiam revertuntur.

## CAP. IV.

*Quomodo Langobardi Galliam ingressi à Mummulo Patricio sunt devicti.*

Quibus discedentibus Ennius, (18) qui & Mummulus, accersitus à Rege Patriciatus honorem emeruit. Irruentibus iterum Langobardis in Gallias, & usque Mustiascalmes (19) accedentibus, qui locus Ebredunenstadijacet civitati, Mummulus exercitum movit, & cum Burgundionibus (20) illic proficiscitur. Circumdatisque Langobardis cum exercitu, factis etiam concisis per devia silvarum, (21) irruit super eos, multosque ex eis interfecit. Nonnullos verò cepit, & regi suo Guntramno direxit. Langobardi quoque his patris, ad Italiam sunt regressi.

## CAP. V.

*Quomodo Saxones cum Langobardis in Italiam venerunt.*

Post hæc Saxones, qui cum Langobardis in Italiam venerant, in Gallias perrumpunt, (22) & intra territorium Rhegensè, idest, apud Stalbonem (23) villam, castra constituunt, discurrentes per villas urbium vicinarum, diripientes prædas, abducentes captivos, vel etiam cuncta vastantes. Quod cum Mummulus comperisset, super eos cum exercitu irruit, multosque ex eis interfecit, ac donec nox finem faceret, cedere non cessavit. Ignaros enim repererat homines, & nihil de iis quæ acciderant autumantes. Mane autem facto statuunt Saxones exercitum, præparantes se fortiter ad bellum, sed intercurrentibus nunciis pacem fecerunt. Datisque muneribus Mummulo, relictis captivis, & universa præda, ad Italiam revertuntur.

## CAP. VI.

*Quomodo Saxones cum uxoribus, & parvulis suis iterum Galliam ingressi sunt.*

Itaque regressi Saxones in Italiam, assumtis secum uxoribus, atque parvulis suis, cum omni suppellectili, rursus ad Gallias deliberant venire, (24) scilicet ut à Sigisberto rege suscepti, ejus possint adiutorio ad patriam remeare. Certum est autem hos Saxones ideo ad Italiam cum uxoribus, & parvulis advenisse, ut

(18) Amb. Ennius. Mod. Eunius, ut leg. in D. Greg.  
 (19) Alias Mustiam Scalmes, vel Musciam Scalmes. Lind. Muscias Scalmes. Amb.  
 Ad D. Gregor. varias lectiones notavit Ruinartus in cod. Corb. Musciascalmes. Bec. Musciascalmes.  
 (20) Alias Francis. Lind. servanda prima lectio, ut habet D. Gregor.  
 (21) Gregor. Turon. lib. 4. cap. 22. actisque codicibus per divertia viarum. Lind.  
 (22) in Gallias perrumpunt, non leg. hæc in Amb.  
 (23) Alias Stalbonem. Lind.  
 (24) Mod. redire.  
 (25) Alias tempus messum erat colligendarum, metentes, ac trituranter frumenta comedebant. Lind. & ita Mod.  
 (26) Alias decit. Lind.

in ea habitare deberent. Sed quantum datur intelligi, noluerunt Langobardorum imperiis subiacere. Sed neque eis à Langobardis permissum est in proprio jure subsistere, ideoque æstimantur ad suam patriam repedasse. Hi Gallias ingressuri, duos ex se cuneos faciunt, & unus quidem cuneus per Niceam urbem, alter verò per Ebredunum ingressus est, illà reverteus viâ, quam anno superiore tenuerat. Hi quia tempus messum (25) erat, colligentes, ac trituranter frumenta comedebant, ac suis animantibus ad esum præbebant. Deprædabantur pecora, sed nec ab incendiis abstinebant. Qui cum ad Rhodanum (26) amnem pervenissent, ut transmeato eo regno se Sigisberto conferrent, occurrit eis Mummulus cum valida multitudine. Tunc illi viso eo valde timentes, datis pro redemptione sua multis auri numismatibus, Rhodanum transire permissi sunt. Qui dum ad Sigisbertum regem pergunt, multos in itinere negotiatione sua deceperunt, venundantes regulas æris, (27) quæ ita nescio quomodo erant coloratæ, ut auri probati, atque examinati speciem simularent. Unde nonnulli hoc dolo seducti, dantes aurum & æs accipientes, pauperes sunt effecti. Pervenientes tandem ad regem Sigisbertum, ad locum unde prius egressi fuerant, redire permissi sunt.

## CAP. VII.

*Quomodo Saxones de patria sua Suavos, & alias gentes, quæ ibi residebant, expulserunt.*

Qui dum ad suam patriam venissent, invenerunt eam à Suavis, (28) & aliis gentibus, sicut supra commemoravimus retineri. Contra quos insurgentes, conati sunt eos destruere, (29) ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem regionis, dicentes: Simul possumus vivere, & sine collisione communiter habitare. Cumque illi nullo modo acquiescerent, dehinc obtulerunt eis medietatem; post hæc duas partes, sibi tantum tertiam reservantes. Nolentibus autem illis, (30) obtulerunt cum terra etiam omnia pecora, tantum ut à bello cessarent. Sed nec iis (31) Saxones adquiescentes, certamen expetunt, atque inter se ante certamen, qualiter uxores Suavorum dividerent, statuunt. Sed non eis ut putabant, evenit. Nam commisso proelio, viginti millia ex eis interempta sunt. Suavorum verò quadringenti octoginta ceciderunt, reliqui verò victoriam capiunt. Sex millia quoque Saxonum, qui bello super fuerant, devoverunt se, neque barbam, neque capillos incifuros, nisi se de hostibus Suavis ulciscerentur. (32) Qui iterum pugnam aggredientes, vehementer adtriti sunt, & sic à bello quieverunt.

## CAP.

(27) Alias tractas, & laminas æris pro aureis: erant enim ita nescio, quo fuco coloratæ. Lind.  
 (28) Alias Suevis. Lind. & Mod.  
 (29) Mod. extrudere.  
 (30) Alias nolentibus Saxonibus. Lind.  
 (31) Amb. loc.  
 (32) Non prætermisit hoc Tacitus de moribus Germanorum: ejus hæc verba: *Aliis Germanorum usurpatum, para, & privata cujusque audentia, apud Catos in consensum vertit, crinem, barbamque submittere, hæc nisi hoste caso exuere votivum, obligatumque virtuti oris habitum. Extat quoque simile votum in narratione de Apollonio Tyrio: quam si quis tanti fecerit legat ibi. Lind.*

## CAP. VIII.

*Quomodo tres duces Langobardorum, hoc est, Amo, Zaban, & Rhodanus, à Mummulo devicti sunt.*

**P**ost hæc tres Langobardorum duces, id est, Amo, Zaban, (33) ac Rhodanus, Gallias irruperunt. Et Amo quidem Ebredunensem carpens viam, usque Machovillam, (34) quam Mummulus munere Regis meruerat, accessit, ibique tentoria fixit. Zaban verò per Diensem (35) descendens urbem, usque Valentiam venit. Rhodanus autem Gratianopolim aggressus est. Et Amo quidem Arelatensem debellavit provinciam, cum urbibus quæ circumstæ sunt, & usque ad ipsum Lapideum campum, qui adjacet urbi Massiliensi, accedens, universa quæ reperire poterat depopulatus est. Aquinensibus (36) autem obsidionem parans, viginti duabus libris acceptis argenti, ab eodem loco discessit. Rhodanus quoque & Zaban, pari modo incendiis, & rapinis, loca ad quæ accesserant demoliti sunt. Quæ cum Mummulo Patritio perlata fuissent, cum valida manu veniens primum cum Rhodano, qui Gratianopolim debellabat, confixit, & multos de ejus exercitu peremit, ipsumque Rhodanum lanceâ vulneratum, ad montium excelsa fugere compulit. Qui exinde cum quingentis viris, qui ei remanserant, per devia silvarum prorumpens, ad Zaban, qui tunc Valentiam urbem obsidebat, pervenit, eique omnia quæ acta fuerant, nunciavit. Qui pariter dum ad Ebredunensem urbem omnia deprædantes venissent, ibi eis Mummulus (37) cū innumero exercitu occurrit, commissoque prælio eosdem vicit. Tunc Zaban & Rhodanus Italiam repetentes, Secusium (38) devenere. Quam urbem Sisinnius magister tunc militum, à parte retinebat Imperatoris. Ad quem puer (39) Mummuli adveniens, literas ei directas à Mummulo porrexit, eumque citius adventare dixit. Quo comperto Zaban & Rhodanus exin-

**A** de mox ad propria discesserunt. His auditis Amo, collecta omni præda, Italiam rediturus proficiscitur, sed resistentibus nivibus, prædam ex magna parte relinquens, vix cum suis Alpinum tramitem erumpere potuit, & sic ad patriam pervenit.

## CAP. IX.

*Quomodo Franci Anagnis castrum Langobardorum ceperunt, & quomodo Ragilo comes à Francorum duce Chramniche occisus est.*

**H**is diebus advenientibus Francis, Anagnis castrum, quod super Tridentum, in confinio Italiæ positum est, se eisdem tradidit. Quam ob causam comes Langobardorum de Lagare Ragilo (40) nomine, Anagnis (41) veniens deprædatus est. Qui cum de præda reverteretur, in campo Rotiliano ab obvio sibi duce Francorum Chramnichis, cum pluribus è suis preceptus est. Qui Chramnichis non multum post tempus Tridentum veniens devastavit. Quem subsequens Evin (42) Tridentinus Dux, in loco qui Salurnis dicitur, suis cum sociis interfecit, prædamque omnem, quam ceperat, excussit. Expulsisque Francis Tridentinum territorium recepit. (43)

## CAP. X.

*De morte Sigisberti Francorum Regis; & de nuptiis Evin ducis.*

**H**oc tempore Sigisbertus Rex Francorum occisus est, fraude Hilperici germani sui, cum quo bellum inierat. Regnumque ejus Childebertus ejusdem filius adhuc puerulus, cum Brunichilde (44) matre regendum suscepit. (45) Evin quoque Dux Tridentinorum, de quo præmissimus, accepit uxorem filiam Garibaldi Bajoariorum regis. (46)

## CAP.

**D** (33) Alias *Laban*, & sic semper. Gregorius Turon. eum *Raban* vocat. Lind.  
 (34) Alias *Macbonem villam*. Lind. *Macbovillam*. Mod. quæ lectio vet. cod. Corb., & Bellov. hist. Franc. D. Greg. ut observat Ruinartus hoc loco.  
 (35) Hæc lectio Ruinarto probatur in notis ad D. Greg. qui hæc addit: *alii Deensem, quod perinde est. Namque Dia, seu Dea Vocontiorum civitas episcopalis etiam nunc celebris. Tamen Bellov. habet Verdunensem, & Corb. Verdunensem, quamquam prima manus scriptum fuisset Vinunensem; sed correctio ejusdem est avi, ac codex MS. Et quidem Freberus in marg. monet in MS. scilicet Palatio haberi Verdunensem. Unde Valesius existimat duo hanc urbem nomina habuisse, latinum unum, Deam scilicet, alterum gallicum, quod est Verdunum &c.*  
 (36) Alias *Aquensibus*. Lind.  
 (37) Alias *Mummulum cum exercitu occurrentem habuerunt, commissoque prælio ab eodem victi sunt*. Lind.  
 (38) Alias *Segusium*. Lind. vulgò Suze ad Duriam amnem.  
 (39) *ad quem puer à Mummulo missus literas pertulit Mummulum adventare significantes*. Lind.  
 Pueri vox sic posita posteriorum temporum Scriptoribus nil aliud, quam famulum denotat ea notatione Sidonius usus est lib. 1. epist. 11. *Si venatione nuntiata procedit, arcum lateri immittere citra gravitatem regiam judicat. Quem tamen, si cominus avem feramque venanti monstret, aut vianti deus obtulerit* (sic lego ex MS., qua aliquando usus, sceda. vulgò *venanti monstret, aut vianti*) *manui post tergum reflexa puer inserit, nervo lorove fluctuantibus*. Lind.  
 (40) Alias *Lagare Rugilo*. Sed & ita in MS. legitur: *quam ob causam Comes Langobardorum id. . . volens Ragilo nomine Anagnis veniens deprædatus est eam*. L.  
 (41) Alias *ad Magnos*, & sic infra quoque Lind.  
 (42) Alias *Eoimus*, & sic infra. Lind.  
 (43) Francorum in Italiam contra Langobardos excursus iste à Sigonio in an. 577. meritò recensetur, de locis hoc capite memoratis, vide Cluverium in sua Italia.  
 (44) *Brunichilde*. Lind. & Mod.  
 (45) Hæc item à Gregorio Turon. acceperat Paulus, bellumque inter Sigebertum, Guntramnum, & Chilpericum, vide lib. 4. Sigebertum à duobus ficariis cultro veneno infectis è vita sublaturum constat arte Fredegundis Chilperici Regis uxoris, quod & Sanctus Germanus ante prædixerat Sigeberto, monens ne Chilperico fratri mortem parando in foveam caderet, quam fecisset. Communi literatorum calculo annus emortualis Sigeberti DLXXV. numeratur.  
 (46) Fufius narrat Joannes Aventinus in Ann. Bojor. *Fraude Fredegunde uxoris Hylperici à duobus perfugis Sigebertus nihil minus metuens, quippe ab eisdem fratris consilia exploratus, confoditur. Exercitus sine duce, quo quævisque timor tulit fugâ dilapsus est. Brunichilde capta, Hyldeburtus impubis imminente periculo ereptus à Gundovalda duce in Germaniam abducitur: in Mediomatricum urbe Rex salutatur: & intra: Porro Theodoperti filius Gariovalda Sigeberti mortem divulgat, Theodonum simul perisse dicentans. Deinde ducatum Bajoarie intercipit, Bojos in sua verba jurare cogit, & quo augustior foret (contemptâ Hyldeburti pueritiâ, Hylperici & Guntrammi Regum Francia ignavi, quod suscipis, luxuque perdit, mutuis insuper se ipsos vulneribus conficerent) Regem se appellat. Deinde ut opes firmaret suas Langobardorum proceres affinitate sibi jungit: dat in matrimonium Evin duci Tridentino suâ, alteram Theodoniam nomine &c. Uivario Regi Langobardorum dispundet.*

- E**



## CAP. XI.

*De morte Iustini minoris.*

**P**er hæc tempora apud Constantinopolim, ut supra præmissum est, Iustinus minor regnabat, (47) vir omni avaritiæ deditus, contemptor pauperum, senatorum spoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut arcas juberet ferreas fieri, in quibus ea, quæ rapiebat auri talenta congereret. (48) Quem etiam ferunt in hæresim Pelagianam dilapsum. (49) Hic cum à divinis mandatis aurem cordis averteret, iusto Dei iudicio, amisso rationis intellectu, amens effectus est. (50) Hic Tiberium Cæsarem adscivit, (51) qui ejus palatium, vel singulas provincias gubernaret; hominem justum, utilem, strenuum, sapientem, eleemosynarium, in iudiciis æquum, in victoriis clarum, & quod his omnibus supereminet, verissimum Christianum. Hic cum multa de thesauris, quos Iustinus aggregaverat, pauperibus erogaret, Sophia Augusta frequentius eum increpabat, quod Republicam redegisset in paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congregavi, tu infra paucum tempus prodige dispergis. Ajebat autem ille: Confido in domino, quia non deerit pecunia fisco nostro, tantum ut pauperes eleemosynam accipiant, ut captivi redimantur. Hoc est enim magnum thesaurum facere, dicente domino; Theaurizate vobis thesauros in celo, ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his quæ tribuit dominus, congregemus in celo thesauros, & dominus nobis augere dignabitur in sæculo. (52) Igitur Iustinus cum undecim annis (53) regnasset, amentiam quam (54) incurrerat, tandem cum vita finivit. Bella sanè quæ per Narsetem Patricium Gothis, vel Fran-

- (47) Iustinum juniorem anno DLXV. Imp. suscepisse notavi lib. 2. cap. 4. Eminentiss. Norisii conjecturam sequutus in aurea disert. de V. Synodo.
- (48) Hæc iisdem ferè verbis Hist. Miscel. lib. 16., quæ fortasse ab eodem Paulo fuerunt inserta.
- (49) Legerat hoc Paulus in D. Gregor. Turonensi, qui solus hæresim Iustino exprobravit.
- (50) Iustinum ob plures acceptas clades in phrenesim incidisse Græcis, Latinisque illius avi Scriptoribus narratur. Evagrius lib. 5. cap. 12. addit Sophiæ Augustæ legationem ad Chosroen Regem Persarum de viri sui calamitate conquerentis, induciasque à victore petentis. Morbo elatus Iustinus in Biduarium fratrem suum irruit, injuriisque lacessivit; sed lucido post mentis usu respiciens iterum honestavit. Abbas Biclariensis, qui tunc temporis Constantinopoli degebat in suo chronico, hæc scribit: *Iustinus Imp. gravi infirmitate concutitur, quæ infirmitas ab aliis quidem cerebri motio, ab aliis demonum vexatio putabatur.* Isque Baronii sententiam firmaverim ad Iustinum hunc II. ea referentis, quæ D. Gregor. Turonens. in lib. de glor. Martyr. cap. 6. narrat, per virtutem sancti Freni, quod maximum nunc felicissimæ hujus Metropoleos decus, & præsidium, ab illusionibus demonum Imperatorem Iustinum liberatum.
- (51) De anno quo Tiberius Cæsar adoptatus fuit à Iustino, & ad Imp. vocatus pluribus post Baronium disputarunt Eruditi argumento potissimum ducto è lapide Romano, quem Boetianum appellant, ac tandem universorum ferè consensu DLXXIV. assignatus est, dies adhuc in incerto. Rei actæ largissimum testimonium in Evagrio lib. 5. cap. 13. Cedreno, Greg. Turon., Miscel., aliisque passim. Hoc unum differunt inter se, quod alii Joanne Patriarcha, cæteri Eutychio astante, atque universo Senatu Tiberius adoptatus fuerit; at in omnibus reponendus est Joannes, quippe constat S. Eutyrium tunc temporis exulem ab ipso Tiberio fuisse postea revocatum.

**A** cis illata, superius per anticipationem diximus, hujus temporibus gesta sunt. (55) Denique & cum Roma temporibus Benedicti Papæ, vastantibus omnia per circuitum Langobardis, famis penuria (56) laboraret, multa millia frumenti navibus ab Ægypto dirigens (57) eam suæ studio misericordiæ relevavit.

## CAP. XII.

*De principatu Tiberii Constantini, & de bonis actibus ejus.*

**M**ortuo ergo Iustino, Tiberius Constantinus, Romanorum regum quinquagesimus, sumit Imperium. Hic cum, ut superius diximus, sub Iustino adhuc Cæsare palatium regeret, (58) & multas cotidie eleemosynas faceret, magnam ei dominus auri copiam subministravit. (59) Nam deambulans per Palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux dominica sculpta, & ait: Crucem domini, (60) qua frontem nostram & pectora munire debemus, (61) ecce eam sub pedibus conculcamus. Et citius dicto iussit eandem tabulam auferri. Defossaque tabula, atque erecta, inveniunt subter & aliam hoc signum habentem, qui & ipsam iussit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, iussuque ejus cum hæc fuisset ablata, inveniunt magnum thesaurum, habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius quam consueverat, largitur. (62) Narses quoque patricius Italiæ, cum in quadam (63) civitate, intra Italiam, domum magnam haberet, cum multis thesauris ad supra memoratam urbem advēnit. Ibi in domo sua occultè cisternam magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri, argentique reposuit. Interfectisque omnibus conscis, uni tantummodo seni

- (52) Alias *in celo*. Lind. Hæc item in Greg. Turon. & Miscel. ferè ad verbum.
- (53) Alias *XII*. Lind. & ita Mod. quæ lectio verò propius accedit, quippe non undecim tantum annos regnavit Iustinus, sed communi Eruditorum calculo duodecim, menses decem, depositusque fuit die V. Octobris anni DLXXVIII. ut ex Norisio recentiores.
- (54) Alias *amentia quam incurrerat, tandem vitam finivit* Lind. & Mod.
- (55) Noster his verbis ea quæ superius narravit manifestè revocat; at nos chronologiæ ordinem suis locis notavimus.
- (56) Alias *violentia*. Lind.
- (57) Alias *dirigens Tiberius*. Lind.
- (58) Inde Curæpalatii vocati lib. 1. C. de Comit. & Trib. Scholar. De his bene Corippus de laudibus Iustini lib. I.
- Cum magni regeres divina palatia patris, Par extans curis, solo diademate disper. Ordine pro verum vocitatus Curæpalatii.*
- Agathias eos solummodo Curatores, diæos scribit lib. V. *Ἀνδρα πῶς πρὸς ὑπάτων ἀξία περιημένον, καὶ πρός τε φροντίδα τίθεσθαι, καὶ ἐπιμέλειαν τῆς βασιλείας οἰκονομῆσαι καὶ κτημάτων ἀρχὴν ἀλλοτρίων. Καρῆστας δὲ πῶς καλῶσι ῥωμαῖοι.* Formulam eorum vide apud Cassiodorum lib. VII. Lind.
- (59) Alias *suppedavit mihi quodam iudicio*. Lind.
- (60) Ruinartus ad D. Gregor. Turon. optimè notavit leg. C. Theodof. qua Imp. prohibuerant ne Crux Domini in solo signaretur.
- (61) Tertullianus de corona Militis cap. 4. *Ad omnem progressum, atque promotum ad omnem aditum, ad exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lavatram, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos excusatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.* Lind.
- (62) Hæc omnia Greg. Turon. & Miscel.
- (63) *Amb. in quadam Italia civitate.*

feni hæc per juramentum ab eo exigens, commendavit. (64) Defuncto verò Narsete, supradictus senex (65) ad Cæsarem Tiberium veniens, dixit: Si inquit, mihi aliquid prodest, magnam rem tibi Cæsar dicam. Cui ille: Dic ait quod vis, proderit enim tibi, si quid nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum inquit, Narsetes habeo reconditum, quod in extremo vitæ positus celare non possum. Tunc Cæsar Tiberius gavifus, mittit usque ad locum pueros suos, præcedentem verò senem hi sequuntur attoniti. (66) Pervenientesque ad cisternam, deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum est, ut per multos dies vix à deportantibus potuisset evacuari. Quæ ille penè omnia secundum suum morem erogatione largiflua dispensavit egenis. (67) Hic cum Augustalem coronam accepturus esset, (68) eumque juxta consuetudinem ad spectaculum circi populus expectaret, insidias ei præparans, ut Justinianum, Justinii nepotem, (69) ad dignitatem Imperatoriam sublimaret, (70) ille per loca sancta prius procedens, dehinc vocato ad se Pontifice (71) urbis, cum Consulibus, ac Præfectis Palatium ingressus, indurus purpurâ, diademate coronatus, throno imperiali impositus, cum immensis laudibus in regni gloria confirmatur.

(64) Alias puerulo, qui juramentum ab eo obstrictus erat commendavit. Lind. & Mod.  
 (65) Alias supradictus puer jam senex effluus. Lind.  
 (66) Post v. pueros suos, hæc aliis delunt. Lind.  
 (67) Integram hanc de Narsetes thesauro narrationem à D. Gregorio Turonensi Paulus noſter accepit, & ipse fortasse author Hist. Miscel. atque Anastasius Bibliothecarius. Græcis Historiis ne verbum quidem, eaque de causa communiter inter fabulas numeratur; At meo quidem judicio, quidquid de thesauro quisque sibi perluadeat, malo usus est argumento Pagius, ut Paulum nostrum erroris evinceret, hæc scribens. Secundo fabulosum, quod idem Paulus lib. 2. cap. 11. de Narsete tradit, cum scilicet Roma ex hac luce subtraheretur esse, ejusque corpus positum in locello plumbeo cum omnibus ejus divitiis Constantinopolim esse perlaturum. Si enim Narses, ut postea refert Paul. lib. 3. cap. 12. cum multis thesauris Constantinopolim advenit, ilaque occultè cisternam magnam fodit, in qua thesaurum suum reposuit, ac in ea urbe defunctus sit, ut idem habet, quomodo Romæ mori potuit, omnesque ejus divitiæ Constantinopolim Romæ perferri? At pace tanti viri Paulus noſter minimè sibi contradicit; quippe si benè sensum narrationis ejus teneo, non Constantinopoli thesaurum absconditum scribit, sed in quadam civitate intra Italiam, atque ut in Ambr. legitur Italie, unde postmodum, mortuo Narsete, Constantinopolim est allatus, eoque sensu accipiendus Gregorius Turon. cujus eadem ferè sunt verba. Cæterum laudatæ Narsetes pietati fervorum eadem non consentire dicendum est, etsi latinis Scriptoribus tanto viro avaritiæ nota inuratur.

(68) Anno scilicet DLXXXVIII. quo Justinus è vivis excesserat.  
 (69) Justinianus Germani filius Romano exercitui dux à Tiberio præpositus.  
 (70) Optimè de hoc ritu Curopalata, μετὰ δὲ τῷ, ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκυταρίῳ καθέδρῃς ἐπαίρειται εἰς ὄψος, καὶ φαίνεται πᾶσι πῆς κάτωθεν ἰσαμένους πλήθει. κατέχουσι δὲ πᾶ μὲν ἑμποροὶ πῆς ἀσπίδος αὐτοῦ, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἀναγορευόμενος, εἰάν ζῶντων, καὶ ὁ πατριάρχης. καὶ δὲ ἐκ πλαγίων καὶ ὀπίσθεν, οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες. ἤγουν δεσπόται, σεβαστοκράτορες, εἰάν ὦσιν. ἂ δὲ μὴ, οἱ κρείττονες καὶ ἀγιώτεροι ἢ ἀρχόντων: ἂ δ' ἔτι πατέρ, καὶ μὲν πῆς ἀσπίδος ἑμποροὶν ὁ ἐντιμώτερος ἢ ἀξιωματιῶν ἢ ἢ ἀρχόντων μετὰ τῷ πατριάρχῃ. καὶ δὲ γε ὀπίσθεν, ὡς ἔρομεν. Corippus lib. 2.

Quatuor ingentem clypeis sublimius orbem  
 Adtollunt lecti juvenes, manibusque levatus  
 Ipse ministratum supra stetit.

Plura lege apud Petrum Pythæum J. C. advers. lib. 2. cap. 6. Post levationem verò à Patriarcha ungebatur. Curopalata. Μετὰ δὲ τῷ ἐπαίρει μὲν ὁ Tom. I.

A Quod ejus adversarii audientes, nihilque ei, qui in Deo spem suam posuerat, officere valentes, magno sunt confusionis pudore cooperti. Transactis autem paucis diebus, adveniens Justinianus, pedibus se projecit Imperatoris, ob meritum gratiæ, quindecim ei auri centenaria deferens. Quem ille secundum patientiæ suæ ritum colligens, sibi in Palatio adstiteri jussit. (72) Sophia verò Augusta immemor (73) promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat, (74) insidias ei tentavit ingerere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam jocundaretur, (75) vocato clam Justiniano voluit eum sublimare in regno. Quo comperto Tiberius cursu veloci (76) Constantinopolim regreditur, apprehensamque Augustam omnibus thesauris spoliavit, (77) solum ei victus quotidiani alimentum (78) relinquens. Segregatisque pueris ejus ab ea, alios de fidelibus suis posuit, qui ei parerent, mandans ut nullus prorsus de anterioribus, ad eam haberet accessum. (79) Justinianum verò verbis solummodo increpatum, tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursusque filio suo filiam ejus expeteret. Sed hæc res quam ob causam nescio, minimè ad effectum pervenit. (80)

Hu-

C νῖος βασιλεὺς, ὁ, τὴν ἀν φερῆ ἐπὶ κεφαλῆς. ἄλλος δὲ πάντες ὅσοι ἀνίστανται ἐν τῷ ναφ ἀποκαλύπτουσι πῆς κεφαλῆς ἰσανται. ὁ δὲ πατριάρχης χεῖρα σαυροειδῆς τῷ κεφαλῷ τῷ βασιλεὺς τῷ θεῷ μύρω, ἐπιλέγων μεγάλη τῆ φωνῆ τῷ, εἰς. Liutprandus lib. VI. Miro ornatu, miroque apparatu susceptus ab eod. in Summ. Pontific. Sc. unctiorem suscepit Imperii. Ideoque sapientimè hæc ita juncta videbis, in regem sublimatus, unctusque. Lind.

(71) S. nempe Eutychio Patriarcha Const., qui non diu post Joannis Scholastici mortem anno DLXXVII. expetente universo populo, clarusque miraculis in suam sedem ab iplo Justino, ac Tiberio fuerat restitutus.  
 (72) Hæc iterum Paulus cum cæteris omnibus in præfenti capite narratis à D. Gregor. Turon. penè ad verbum in suam transtulit historiam.  
 (73) Mod. mendax.  
 (74) Alias Tiberio fecerat. Lind.  
 (75) Non novum hoc apud historicos, maximè illos qui Imperatorum vitas scripserunt. Non solum autem vindemiarum tempore feræ erant, sed & messium: de his agit Cod. Theod. de feriis lib. 2. Omnes dies jubemus esse juridicos, illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentur annis accepit, æstivis fervoribus mitigandis, & autumnis sativis decerpendis. Nam tunc temporis causam agere, aut dicam alicui scribere, legibus non licebat, quod & Statius tangit: lib. IV. hilarum.

Certe jam latæ non miscent jurgia leges,  
 Et pacem piger annus habet, missisque reorise  
 Linnisere forum, nec jam tibi turba reorum  
 V. sibilulo, querulique rogant exire clientis.  
 Minutius Felix in Octavio. Ad vindemiam feræ judicariam curam laxaverant. Post electionem quoque Imperatoris ferari moris erat. Curopalata: Δεκα δὲ ἐρεξῆς ἡμέρας, ἢ πλείους, ἢ ἐγγὺς ἐλάττω πένων ( ὑδὲ γὰρ ἐστὶ νενοικημένος ἀριθμὸς ἡμερῶν. ἀλλ' ὅπως ἀν βαλοῖτο ὁ βασιλεὺς ) ἐρεπίζουσι πανπλώς.

(76) Amb. velocissimo.  
 (77) Amb. spoliatam.  
 (78) victum quotidianum, & amillum relinquens. L. & M.  
 (79) Causam cur Sophia Augusta post mariti obitum sit averlata Tiberium paulo aliter narrat Histor. Miscel. lib. 17. ex Zonara fortasse; nempe cum acclamatum esset Anastasia Augusta, tu vincas; salva Domine quos imperare jussisti, iratam esse rei novitate, qua spe decidit se Augustam, uxoremque Tiberio futuram, ipsius namque matrimonium ignorabat, quod vix credibile in Imperatore.

E (80) De maximo clementiæ Tiberii exemplo dubitationem injiciunt, quæ à Græcis auctoribus narrantur de Justiniano: constat enim Tiberium, abrogata illius potestate, quod in Persas non eadem, qua

Ppp prius

Hujus exercitus ab eo directus Persas (81) potentissimè debellavit, victorque regrediens, tantam molem prædæ, cum viginti pariter Elephantis derulit, ut humanæ crederetur posse sufficere cupiditati. (82)

CAP. XIII.

De aureis quos Hilperico Imperator direxit, & de Beato Gregorio.

AD hunc Hilpericus (83) Francorum Rex suos legatos dirigens, multa ab eo orna-

prius fortuna uteretur, Mauritium suffocasse cumque de tempore vix liquidò constet. Simocata enim lib. 3. cap. 15. vivo adhuc Justino, Evagrius lib. 5. cap. 19. & Biclariensis inter Latinos habeant Tiberius post mortem Justiniani cum jam Imperialem coronam gestaret, Justiniano potestatem abrogavit, facilius mihi persuaserim utraque de causa conjurationis nempe, ac desidiæ Mauritium Justiniano fuisse subrogatum.

(81) Alias in Persiam missus, Persas potentissimè debellavit. Lindenb.

(82) Hæc Justiniani de Chosroe Rege, Persisque victoria narratur à Theophylacto lib. III. cap. XII. & seq. Theophane, aliisque Græcis Scriptoribus ad superiores tamen annos est revocanda nempe ad DLXXV. Ex nostratibus Biclariensis ad ann. IX. Justiniani. Cosiroes Persarum Imp. cum nimia multitudine exercitus ad vastandos Romanorum terminos promovet: cui Justinianus dux Romanæ militiæ, & Magister militum Orientis à Tiberio destinatus bellum parat: & in campos, qui inter Daras, & Nezinios ponuntur, forti pugna congressus, habens secum gentes fortissimas, quæ barbaro sermone Hermam nuncupantur, memoratum Imperatorem bello superat. Quo cum suo exercitu in fugam versò, castra ejus pervadit, & Provincia Persida fines victor Justinianus vastat, exuviasque eorum pro triumpho Constantinopolim dirigit XXIV. elefantos inter cætera, qui magnam spectaculum Romanis in urbe Regia exhibuerunt.

(83) Alias Coupericus. Lind.

(84) Alias nummos. Lind.

(85) Amb. habentes quadrigam &c.

(86) Alias equum. Lind. & Mod.

(87) Ad hæc tempora revocanda sunt, quæ scribit Menander Protector edit. Regiæ Paril. pag. 124. κατὰ δὲ τὸ πρῶτον ἰὼς Τιβερίῳ Κωνσταντίνῳ Καίσαρος βασιλέως, ἐν τῇ Θράκῃ ζωννέχθη τῷ Σκλαβῶν ἔθνος μέχρι πουχλιᾶδων ἑκατὼν ἔξ. Ὅτι ὁ Καίσαρ ἔσειλε κατὰ τὴν Ἰταλίαν χροσίον συχόν, ἄλλοι κεντῶν τριάκοντα, ἄτινι γὰρ πρὸ Παυροῦντος ἐνομ, ἀξίωμα βασιλέως παρὲρ ἔκουισαν ἐκ τῆς ἀρσ-βυτέρας Ρώμης. κατὰ δὲ τὴν βασιλίδα τῶν καυῶν ἀριγμένους ἐπὶ πύρῳ, ἐφ' ᾧ δέοις τῷ Καίσαρι ἀρσ-σαγαγῶν, τῇ Ἰταλίᾳ ἐκπετροχωμένη πᾶσις ἡδ Λογγιβάδων ἐπιδρομῆς ἐπαυῶναι. ὁ δὲ Καίσαρ, ἐπεὶ αὐτῷ ὁ πόλεμος ὁ Γερμανός ἀπαντα ἴω, καὶ ἐνέ-κειπτο ὅλος. ἐκῆσε στρατιὴν ἐχ οἷός τε ἰὼ ἐκπέ-παν. ἀδὲ μὲν αἴα τῇ ἰω καὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν πολεμῆται γὰρ αὐτῷ εἶναι εἶδομαι. χημάτα δὲ ἄλλως ἐπέδωκε Παυροῦντι, ἐφ' ᾧ τινὰς ἡδ ἡγεμόνων τῷ Λογγιβάδων ἔθνος (ἐπὶ γὰρ ἔσαι αὐτῷ δωμάτῳ) πᾶσι τοῖς κέρδους ἰμῆραν τῷ μεταβαλέσθαι ὡς Ρωμαίος ἔω τῇ κατ' αὐτὸς δωμάτῳ. καὶ πῶ τῇ Ἰταλίᾳ μὴ ἐνοχλῆν. πῶ δὲ καὶ κατὰ τὴν ἰω πολεμῆσόντας, καὶ τῇ Ρωμαίων ἐπικρατία ἐπιχερῆσαι ἀπαθάνων δὲ ἡδ Λογγιβάδων, οἷα εἶκός. τὴν ἑσπέραν εἶναι, καὶ τινὰς ἡδ φραγγικῶν ἡγεμόνων διτὸ πῶς ἡδ χημάτων ἐπιδῶτως ἐταυρίσασθαι. καὶ παύτῃ σελήνῳαι τε καὶ ἐκτρέψαι ἡδ Λογγιβάδων τὴν δωμάτιν.

Circa quartum Imper. Tiberii Constantini annum centum fere millia Sclavorum in Thraciam irruerunt &c. Caesar misit in Italiam magnam auri quantitatem usque ad centum triginta pondo, quæ Pampronius nomine, dignitate Patricius à seniori Roma ad Imperatorem attulerat. Is tunc ad regiam venerat, ut precibus à Cesare impetraret, ut Italiam à Langobardorum excursions oppressam in libertatem vindicaret. Caesar verò, cui omnia præ bello Persico nullius momenti erant, quippe qui totus in illud incumberet, exercitum mittere non potuit, neque bellum in Oriente, & in Occidente simul sibi gerendum statuit, sed pecunias dedit Pampronio, quibus si qua posset, aliquos Langobardorum persuaderet ad Romanos transire unà cum eorum exercitu, & Italiam mimè turbare. Si Langobardi renuerunt, ut verisimile erat, bellatum

menta, aureos (84) etiam singularum librarum suscepit, habentes (85) ex una parte effigiem Imperatoris, & perscriptum in circulo, TIBERII. CONSTANTINI. PERPETUI. AUGUSTI. & ab alia parte habentes quadrigam, (86) & adscenforem, continentes scriptum: GLORIA ROMANORUM. (87) Hujus in diebus Beatus Gregorius Diaconus, qui post Papa extitit, cum esset Apocrifarius, apud eandem regiam urbem, (88) Morales libros composuit, (89) Eutyriumque ejusdem urbis Episcopum, de resurrectione errantem, in conspectu ejusdem Augusti superavit. (90) Hac etiam tempestate

foris ire, Francorum Ducum aliquos mercade sibi socios adungere, & hac ratione Langobardorum potentiam labefactaret, atque infringeret.

(88) Variè discussum est inter Eruditos, quo Pontifice S. Gregorius M. Apocrifarii Sedis Apostolicæ munere Constantinopolim fuerit legatus. Melior tamen conjectura probatur ea, qua Eminentissimus Norisius, Pelagium II. asserit hoc ei muneris injunxisse, atque in S. R. E. Cardinalem Diaconum legisse initio sui Pontificatus, & imperii Tiberii Cæsaris. Apocrifarii munus passim in rerum Græcarum Scriptoribus occurrit, eaque officii summa, ut procurandis Ecclesiæ negotiis apud Imperatorem vacaret, quod & in glossariis notatur. Vir Clar. Bacchinius in Pontif. Ravennate ad vitam Joannis Rom. animadvertit ex epistola ejusdem D. Gregorii ad Castorium, delegata Exarchis Imperatoria potestate, Romanos Pontifices suos etiam Apocrifarios Ravennam misisse. Extat ad D. Gregor. Pelagii II. epistola data IV. Nonas Octobris Indict. III. Christi anno DLXXXV. dum Constantinopoli Apocrifarii munere fungeretur ad res Langobardicas hoc tempore cognoscendas aptissima, eamque in supplementum Pauli nostri de Baronio excerpti.

Pelagius Episcopus dilecto filio Gregorio Venerabili Diacono.

Omnia quidem quæ necessaria fuerunt per Honoratum Notarium tibi curavimus indicare, quem cum fratre, & Coepiscopo Sebastiano ad dilectionem tuam direximus: Ut quia in illis partibus ad Ravennam usque nunc cum viro glorioso domino Decio Patricio fuit, ipse sua relatione studeat te de omnibus informare: vel si necessaria judicaveris, possis domino Imperatori suggerere, quia tanta calamitates, ac tribulationes nobis à perfidia Langobardorum illatae sunt contra proprium jusjurandum, ut nullus possit ad referendum sufficere. Predictum autem fratrem Sebastianum quomodo susceperimus, vel quali apud nos te suggerente fuerit cbaritate, ipsius poteris relatione cognoscere. Qui etiam jam promisit nobis necessitates, vel pericula totius Italiae piissimo D. Imp. suggerere.

Loquimini ergo & tractate pariter, quomodo nostris celeriter possitis subvenire periculis: quia ita hic coangustata est Respubl. ut nisi Deus piissimi in corde Principis inspiraverit, ut insitam sibi misericordiam suis famulis largiatur, & super illam diacosin, vel unum Magistrum militum, & unum ducem dignetur concedere, in omni simus angustia destituti, quia maxime partes Romanæ omni presidio vacuatae videntur. Et Exarchus scribit nullum posse nobis remedium facere: quippe qui nec ad illas partes custodiendas se testatur posse sufficere. Imperet ergo illi Deus nostris velociter periculis subvenire antequam nefandissima gentis exercitus loca, quæ à Republica detinentur, Deo sibi contrario (quod alfit) prævaleant occupare &c. Harum literarum stimulis, & D. Gregorii opera gesta esse, quæ supra notavi ex Menandro crederem, nisi metachronismi vitio arguerer.

(89) Verius dixisset scribere incepit, quippe Moralium libros Constantinopoli reversus absolvit.

(90) De S. Eutychie errore idem S. Gregorius comment. in Job. vers. & rursus circumdabor pelle mea, enarratis iis, quæ scripserat Patriarcha de Resurrectione, nempe futuram absque palpabili carne, subdit. Tunc itaque de hac re in longa contentione perducti, gravissima cepimus à nobis simultate resillire. Cum pia memoria Tiberius Constantinus Imper. secretò me, & illum suscipiens, quid inter nos discordia versaretur agnovit, & utriusque partis allegationes pensans, eundem librum, quem de Resurrectione scripsit, suis quoque allegationibus destruens, delibavit, ut flammis cremari decessisset. A quo ut egressi

Faroald (91) primus Spoletanorum dux, cum Langobardorum exercitu Classem (92) invadens, opulentam urbem, spoliata cunctis divitiis nudam reliquit. (93)

C A P. XIV.

De morte Prohini Patriarchæ.

Mortuo verò apud Aquilejam Patriarcha Prohino, (94) qui Ecclesiam unum rexerat annum, eidem Ecclesiæ Sacerdos Helias præficitur.

C A P. XV.

De morte Tiberii Constantini Augusti, & de Imperio Mauriti.

Tiberius igitur Constantinus, postquam Imperium septem rexerat annis, (95) sentiens sibi diem mortis imminere, unâ cum con-

A filio Sophiæ Augustæ, (96) Mauricius genere Cappadocem, (97) virum strenuum, ad imperium elegit, ornatamque suam filiam regalibus ornamentis ei eam tradidit, (98) dicens: (99) Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum, utere eo felix, memor semper ut æquitate, & justitia delecteris. Hæc postquam dixit, de hac luce ad æternam patriam (100) migravit, (101) magnum luctum populis de sua morte relinquens. Fuit enim summæ bonitatis, in eleemosynis promptus, in judiciis justus, in judicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens, ipse quoque est dilectus à cunctis. (102) Quo defuncto Mauricius indutus purpurâ, redimitus diademate, ad circum processit, acclamatisque sibi laudibus, (103) largitus populo munera, (104) primus ex Græcorum (105) genere in Imperio confirmatus est.

C A P.

sumus, me agritudo valida, eundem verò Eutyctium agritudo, & mors protinus est sequuta &c. Unde facile annum actæ disputationis conjicere licet, nempe ultimum S. Eutyctii, qui fatalis etiam Tiberio fuit.

(91) Alias Pharoaldus. Lind.

(92) Fidem adstruit Paulo Agnellus in vita S. Joannis XXXII. Agilulphi Regis tempore Ravennatis Ecclesiæ Episcopo. Scribit ille. Hic autem ajunt quidam cives civitatem Classi ab hostili populo ops multa Ecclesiæ tribus vicibus emit; non solum civitatem, sed & habitantes in ea cum suburbanis suis omnibus ut factum suum emit. Quæ licet in Faroaldi temporibus quadratè non conveniant, subsequenter infelicissimæ urbis fortunam declarant.

(93) Hic inferenda sunt, quæ refert Mabillonius tom. II. vet. analect. ex subscriptione in calce Collectanei ex libris S. Augustini per Eugipium Presbyterum, & Abbatem Lucullanensem excerpti, quæ ita legitur. nempe Reduce Neapolitanæ urbis Episcopo. Et eo jubente ego Petrus Notarius S. Ecclesiæ Catholice Neapolitanæ, ut potui, emendavi sub die iduum Decembrium, Imperatore Lommo nostro Tiberio Constantinopolis Augusti anno septimo, post Consulatum Augusti anno tertio. Indictione quintadecima, obsidentibus Langobardis Neapolitanam civitatem. Irruptionis Langobardorum in Transyberinam Italiam, & Neapolitanæ urbis obsidionis sub XXXVI. Ducibus minimè Paulus meminit; sed infra cap. XXXIII. hæc scribit. Circa hæc tempora putatur esse factum, quod de Authari Rege refertur. Fama est enim tunc eundem Regem per Spoletium Beneventum pervenisse, eandemque regionem cepisse, & usque etiam Regium extremam Italia civitatem vicinam Sicilia perambulasse, clarissimamque urbem à Joanne tantum Consino invasam refert infra lib. IV. cap. 35. At ni fallor consentaneum allato testimonium subodorare licet in Constantino Porphyrogeneta tantopere à Peregrinio in sua differtat. de tempore instituti Ducatus Beneventani exagitato; ipseque Paulus id minimè sibi, ut par erat, exploratum apertè fatetur; unde mancam illius historiam evincere possimus, non tamen implere, deficientibus antiquarum rerum uberioribus monumentis.

Ad Tiberii tempora revocavit etiam ex Anastasio Bibliothecario, aliisque Latinis Scriptoribus Langobardorum impetum in ipsam Romam Signinus, hæc scribens. Proximo anno (nempe 579.) Longobardi communi consilio Etruriam, quæ in ditione Romanorum remanserat invadere, & si res prosperè cederet, ipsam demum adoriri Romam decrevere. Quare contractis undique copiis infesto agmine in fines irruerunt, ac populationibus effusè factis, agrisque latè igne, ferroque vastatis oppida Romanæ ditionis aggressi sunt. Eo impetu Sutrium, Polimartium, Orta, Tudertum, Ameria, Perugia, Luceoli, & alia vix obsentata oppugnatione adducta. Et infra: Longobardi inde spe certiore, sive præla, sive victorie Romanæ illecti in agrum Romanum processerunt, ac pecoribus, quæ adipisci potuerunt, abactis, sæde in homines etiam, arbores, ac segetes, & telia occurrentia sevierunt, ac demum urbi ipsi castra admoverunt. Erat urbs non solum sine presidio, sed etiam sine Duce, quodque calamitatem civitatis augebat, ne frumentaria quidem rei si diutius sustinenda obsidio esset affatim erat, quod & continuo Langobardorum incursionibus

agrestes in agris sine periculo versari non paterentur, & ea æstate messium nihil facissent, & priorum annorum inopia ipsa Ecclesia borrea jam prope funditus exhaustisset. Quod cum Benedictus Pontifex pro sua prudentia cerneret, extemplo literas ad Tiberium misit, orans ut si agrorum vastationi, atque Urbis obsidioni obviam ire præ longo marium, ac terrarum intervallo non posset, saltem se inopia, ac famis impendentis periculo liberaret, ac magnum frumenti numerum mari ad Urbem submitteret. Quod postquam accepit Tiberius, continuo naves onerarias in Ægyptum ad coemendum frumentum ire, atque inde Romam contendere jussit. Interim Longobardi cum tentata Urbis oppugnatione sæpius à muris Romanorum virtute repulsi minus opinione profecissent, Urbem obsidione cinxerant &c. Frumento tandem in Ostiæ portum allato, atque inde Romam quamquam contra tendentibus Langob. evecto, de relinquenda ii obsidione cogitarunt, ac Romanis petentibus inducias concesserunt.

(94) Nomen Prohini, aliis deest. Lind.

Notanda vetustissima Patriarchæ appellatio.

(95) Nempe quatuor annos, menses decem, & dies totidem solus, cæteros cum Justino patre.

(96) Quonam pacto Sophia Aug. quam supra rebellantem dixerat, in gratiam Imp. redierit, id omnino reticuit Paulus.

(97) Arabissum Cappadociæ oppidum patriam habuit Mauricius genere Romanus.

(98) Alias eidem nuptum dedit. Lind.

Chronicon Alexandrinum Data illi nempe Mauritio in uxorem à Tiberio novo Constantino filia Constantina XIV. Augusti. Zonaras anal. 14. edit. Regiæ Paris. f. 72. addit Tiberium sentientem ex phtisi mortem sibi imminere Charitonem filiam Germano, Constantinam Mauritio in matrimonium dedisse, & utrumque Cæsarem appellasse. Inde Mauritium Imp. coronari jussisse.

(99) Vi morbi non pronunciavit ipse orationem Tiberius, sed ipsius jussu Joannes Rhetor, qui Quæstoris munereungebatur: eam pluribus refert Zonaras lib. 18. cap. 6. elegantissimam sanè pioque dignam Imperatore. D. etiam Greg. Turon. unde Paulus hæc habet, aliique plures.

(100) Aliis deest. Lind.

(101) Altera post orationem die.

(102) Sunt verba D. Greg. Turon. lib. 6. cap. 30.

(103) Alias laudibus, & plausibus. Lind.

Exempla ejus rei abundè in vitis Imperatorum habentur. Corippus

Laudibus innumeris regnantum nomina tollunt

Justino vitam tercentum vocibus optant.

Augusta totidem Sophie plebs tota reclamat

Mille canunt laudes vocum discrimine mille.

Justinum, Sophiamque pares duo lumina mundi

Esse ferunt: Regnate pares in sæcula dicunt.

Felices annos dominis felicibus orant.

Insinuit vox illa diu, tandemque quievit. Lind.

(104) Bis hoc fiebat in electione Imperatoris à Senatorii ordinis viro, vocabanturque ea missilia ἐπικόμβια. Curopalata ἐπιπτονται εἰς τὸν λαὸν ἢ λέγουσιν ἐπικόμβια. εἰς δὲ τοῦτων τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες, καὶ ἐν ἑκάστῃ τμήματι νομίσματα χρυσᾶ μὲν τρία, ἀργυρὰ δὲ πέντε, καὶ τρία δὲ ὀβόλων περιδύσαντες, ἐπιπτοντι εἰς τὸ πλῆθος. Lind.

(105) Alias in Græcorum Imperio confirmatus. Lind.

## CAP. XVI.

*De Regno Authari, & quanta securitas  
ejus tempore fuit.*

**A**Tverò Langobardi, cum per annos decem sub potestate ducum fuissent, tandem communi consilio Authari Clephonis filium supra memorati principis, regem sibi statuerunt. (106) Quem etiam ob dignitatem Flavium appellaverunt, quo prænominæ omnes, qui postea fuerunt, Langobardorum reges feliciter usi sunt. Hujus in diebus ob restaurationem regni, duces qui tunc erant, omnem substantiarum suarum medietatem regalibus usibus tribuunt, ut esse possit unde Rex ipse, sive qui ei adhærent, (107) ejusque obsequiis per diversa officia dediti, alerentur. (108) Populi tamen aggravati, per Langobardos hospites (109) partiuntur. Erat sanè hoc mirabile in regno Langobardorum, nulla erat violentia, nullæ struebantur infidiæ. Nemo aliquem injustè angariabat, (110) nemo spoliabat. Non erant furta, non latrocinia, unusquisque quò libebat, securus sine timore pergebat. (111)

## CAP. XVII.

*Quomodo Childebertus Italiam introivit,  
sed facta pace discessit.*

**H**Oc tempore Mauricius Imperator, Childeberto regi Francorum quinquaginta millia solidos per legatos suos ob hoc direxit, ut cum exercitu super Langobardos irrueret, eosque de Italia exterminaret. (112) Qui cum

(106) Anno DLXXXVI. cum Pagio Antaris electionem assigno, pluribus in diversam sententiam euntibus, qui ut subsequenter rerum chronologiam servare possint, annos Ducum contra Pauli testimonium ad minorem numerum perstringere coguntur, vel ut Sigonius, & Baronius habent ad antecedentem electionem retrahunt. Abbas Biclariensis in Chronico. *Anno Leovigildi XIII. Longobardi in Italia Regem sibi ex suo genere eligunt vocabulo Antharic, cujus tempore & milites Romani omnino sunt cæsi.* Annus verò Leovigildi XIII. Chr. DLXXXVI. minime respondet, si cum ipso Pagio numeretur. Eminentissimus Baronius ex D. Gregorio proximum Antharic electioni miraculum clavis Sancti Petri narrat, quod subsequenter fortasse annis accidit.

(107) *Alias ad. rem.* Lind. & Mod.

(108) Ex legibus Langobardis, quid simile conjicere licet, de tributis Regi debitis, quæ tertio quoque anno in Palatium inferebantur, ut Gualla scribit. Quod & notasse memini virum eruditissimum Sinapium, editis in arte Medica libris laudatum, in suis MSS. commentariis, in quos totius ferme antiquitatis selectissimos flores congestit. Eos Excellentiss. Comes Carolus Archintus genio, doctrinaque sua servavit; & in florentissimam bibliothecam congestit. Sinapius enim frequenti literatorum hominum infelicitate pressus, eo fortunæ injuriâ miseriarum venerat, ut in hoc Mediolanensi Nosocomio vita functus, commentarios hosce suos, unicam hæreditatem, primis occupantibus reliquerit.

(109) *Amb. pro Langobardis hospicia.*

(110) *Nec aliquem injustè angariabant, neminem spoliabant.* MODOET.

Glossarium *Angaria* *νεπηγυρια*, *αυσαλα*, *επαρια*. Inde angariare verbum, & Angarianus, qui agrum locat, ut angariam accipiat, ut habetur in veteribus glossariis, quæ docti viri de angariis, & pangariis scripserunt non compilo, quin potius lectores ad eorum libros remitto. Lind.

(111) Adversus hæc Eminentissimus Baronius ann. 585. *Hæc Paulus: sed Longobardus et ipse sua genti inimicum favit: non ita ceteri, qui hoc tempore visere, præsertim verò Gregorius Papa, qui sæpe ob ingentia ab eisdem scelera perpetrata, ipsos Longobardos gentem nefandissimam nominat, compluraque de eisdem refert, quæ contraria omnino iis, quæ à Paulo narrantur esse noscuntur.* Non negaverim tamen sub Antharic Rege Langobardorum sævitiam temperatæ novam Regni formam, qua prioribus depredationibus fortasse cessarum, cautumque ne Lan-

**A** innumera Francorum multitudine, in Italiam subito introivit. Langobardi verò in civitatibus communicantes se, intercurrentibus legatis, oblatisque muneribus, pacem cum Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeasset, cognito Imperator Mauricius, quia cum Langobardis foedus inierat, solidos, (113) quos ei ob Langobardorum detrimentum (114) dederat, repetere cœpit. Sed ille suarum virium potentiâ fretus, pro hac re nec responsum reddere voluit.

## CAP. XVIII.

*De expugnatione Brexelli, & de fuga  
Drostrulfi ducis.*

**H**is ita gestis Authari Rex Brexillum civitatem, super Padi marginem sitam, expugnare aggressus est, in quam Drostrulf (115) dux à Langobardis confugerat, seque partibus Imperatoris tradens, sociatus militibus Langobardorum exercitui fortiter resistebat. Ille ex Suavorum, hoc est, Alemannorum gente oriundus, (116) inter Langobardos creverat, & quia erat formâ idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed cum occasionem ulciscendæ suæ captivitatæ repperit, contra Langobardorum illico arma surrexit. (117) Adversus quem Langobardi gravia bella gesserunt: tandemque cum militibus, quos juvabat exuperantes, Ravennam cedere compulerunt. Brexillus capta est, (118) muri quoque ejus ad solum usque destructi sunt. Post hæc Authari Rex cum Smaragdo Patricio, qui tunc Ravennæ præerat, usque in annum tertium pacem fecit. (119)

CAP.

gobardos homo nullis ut ante molestus liberiori jure belli uteretur, quippe jam de retinenda Italia Langobardi cogitabant, captisque munitioribus urbibus, amictaque universa gente merito sperabant. Nisi fortè venientis in Italiam Childeberti fama perciti novum sibi præsidium sub uno Rege paraverint, ac mitiores effecti Italos à Francis divertere tentaverint.

(112) Baronius ex Cedreno hanc Mauritii legationem ad Childebertum Francorum Regem, ejusque in Italia expeditionem, in anno tertio illius Imperii narrat, eumque respondere asserit Chr. DLXXXVIII. Gregorius verò Turonensis in anno Childeberti Regis nono, qui cum Pagio DLXXXIV. respondet. Extant apud Du-Chesne in sua collectione Scriptorum Francicorum epistolæ ad Childebertum Regem directæ occasione istius expeditionis, & alterius, de qua Noster infra: primas duas ad hanc pertinere judico, alteram ad postremam, de qua cap. XXX. In iis legimus plura, quæ noster prætermisit à Græcis contra Langobardos acta, expugnationem scilicet Mutinæ, Altini, ac Mantuæ, necnon deditionem Parmæ, Rhegii, & Placentiæ dum Græci ad eas obsidendas proficiscerentur.

(113) *Alias solidorum.* Lind.

(114) *Alias expulsionem.* Lind.

(115) *Alias Drostrulfus.* Lind. & MODOET.

(116) Hæc verba non leg. Item sequentia: *erat forma idoneus ducatus honorem meruerat: sed cum.* Lind.

(117) MODOET. *contra Langobardos illico in arma surrexit.*

(118) MODOET. *Brexillum vi capta est.*

(119) Pacem inter Antharicum Regem, & Smaragdum præcessisse annum DLXXXVI., argumento est epistola I. Pelagii II. ad Episcopos Itriæ, quam dicto anno datam communiter affirmant. In ea hæc leguntur,

*Pelagius etc.*

*Dilectissimis fratribus Elia, aliisque Episcopis etc.*

*Quòd ad dilectionem vestram fratres, filique carissimi nostra tardius scripta dirigimus, non malevola voluntatis, aut dissimulationis, vel negligentia fuisse creditur: sed sicut nostis, temporalis qualitas, & hostilis necessitas balteus impedit. Nam sicut ait Dominus per Prophetam: Numquid obliviscetur mulier filium uteri sui? Non ergo credatur nos viscerum nostrorum in divisionem non cum gravi fletu, ac gemitu doluisse: sed utinam carissimi, illuminet Dominus oculos cordis vestri; ut vestri cordis gemitus pro vobis videtur pos-*



CAP. XIX.

*De morte Doctulfi, & quali Epitaphio honoratus est.*

**H**Ujus sanè Droctulfi, de quo præmisimus, adminiculo, sæpe Ravennatum milites, adversum Langobardos dimicarunt. Extructaque classe Langobardos, qui Classe (120) urbem tenebant, hoc adjuvante pepulerunt. Cui cum vitæ expleisset terminum, honorabile sepulchrum ante limina beati Vitalis martyris tribuentes, tali ejus laudes epitaphio extulerunt:  
 Clauditur hoc tumulo, tantum sed corpore,  
 Droctulf. (121)  
 Nam meritis tota vivit in urbe (122) suis.  
 Cum Bardis (123) fuit ipse quidem, nam gente  
 Suavus; (124)  
 Omnibus & populis inde suavis erat.  
 Terribilis visu facies, sed mente benignus; (125)  
 Longaque robusto pectore barba fuit.  
 Hic & amans (126) semper Romana & publica  
 signa,  
 Vastator gentis adfuit ipse suæ.  
 Contemnit (127) caros, dum nos amat ille, parentes,  
 Hanc patriam reputans esse Ravenna suam.  
 Hujus prima fuit Brexelli (128) gloria capri.  
 Quo resiliens cunctis hostibus horror erat.  
 Qui Romana potens valuit post signa (129) juvare  
 Vexillum primum Christus habere dedit.

*positis. Quis enim, sicut ait beatus Apostolus, infirmatur, & ego non infirmor? & quis scandalizatur, & ego non uror? & alibi. Quia si patitur unum membrum compatiuntur omnia membra. Postea ergo quam Deus omnipotens pro felicitate Christianissimorum Principum, per labores, atque sollicitudinem filii nostri excellentissimi Smaragdi Exarchi, & Chartularii sacri Palatii pacem nobis interim, vel quietem donare dignatus est: cum omni sollicitudine festinamus presentia ad vos scripta dirigere &c.*

Extat ejusdem Pontificis altera epistola de rebus Langobardicis ad Aunarium, sive Aunaharium Episcopum Altifiodorentem, ut asserit Sirmondus in sua collect. Concil. Gallican. qua dictum Episcopum rogavit, ut Francorum Reges à Langobardorum confœderatione divelleret, eaque ad superiora XXXVI Ducum tempora revocanda est, utpote data anno DLXXX., vel sequenti, juxta lectionem Sirmondi. Ex ea cæterisque passim notatis evinces Paulum nostrum summis tantum labiis, ut est in dictione, Langobardicam historiam gustasse, & maxima rerum gestarum momenta silentio præterisse. Idque manifestius apparet ex altero veterum Græcorum insigne monumento his Mauriti temporibus inferendo ex Theophylacto, ac Theophane, quibus post clarissimam Romanorum de Persis victoriam ad Martyropolim, altera de Langobardis memoratur ad ipsam veterem Romam, ut appellant recentiorum temporum Græci Scriptores *Ρώμη δὴ*, scribit Theophylactus lib. 3. cap. 4. *ἡρισθῆναι τῆς τῆς Λογγοβάρδων ἀνταχὴν ἐφόδοις.* Roma vetus Langobardorum imperus retundit, & Theophanes anno 580. secundum Alexandrinos *τῆς τῆς Ἰταλίας μὴδὲ Σεπτεμβ. ἰνδίατ. ἢ. οἱ Λογγοβάρδοι κατὰ Ρωμαίων πόλιν ἤσαν.* Hoc tempore mense Septembri, Indictione sexta Langobardi cum Romanis bello configunt. Præcesserit verò inducias hoc capite memoratas hæc Romanorum victoria, etsi Græcorum characteres huic temporis non bene conveniant, probabilis fortasse conjectura.

- (120) Amb. *Classem.*
- (121) Alias *Droctulfus corpore solo.* Lind. Amb. pro *Droctulf. Doctron.*
- (122) Alias *orbs.* Lind.
- (123) Mod. *Vadis.*  
 Al. *Ex validis fuit ipse quidem, nam gente Suavis Ortus ad huc juvenis captus ab hoste fuit.* Lind.
- (124) Amb. *Suevus.*
- (125) Alias *corda benigna.* Lind.  
 Tom. I.

**A** Inde etiam retinet dum Classem fraude (130) Feroaldus  
 Vindicet ut Classem, classibus arma parat.  
 Puppibus (131) exiguis decertans amne Badri-  
 no, (132)  
 Bardorum innumeras vicit & ipse manus.  
 Rursus & in terris Avarem superavit Eois.  
 Conquirens dominis maxima palma fuis.  
 Martyris auxilio Vitalis fultus ad istos  
 Pervenit, victor sæpe triumphat ovans.  
 Cujus & in templis petiit sua membra jacere,  
 Hæc loca post mortem bustis habere juvat.  
 (133)  
 Ipse sacerdotem moriens petiit ista Johannem,  
 (134)  
**B** His rediit terris cujus amore pio.

CAP. XX.

*De Sacerdotio Pelagii Papa, & errore Helie Patriarchæ.*

**D**enique post Benedictum Papam, Pelagius Romanæ Ecclesiæ Pontifex, absque jussione Principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam per circuitum obsiderent, nec posset quisquam à Roma progredi. (135) Hic Pelagius Helie Aquilejensi Episcopo, nolentia tria capitula Calcedonenfis Synodi suscipere, Epistolam satis utilem misit, quam Beatus Gregorius, cum esset adhuc Diaconus, conscripsit. (136)

CAP.

- (126) Alias *arma sequens semper Romana.* Lind.
- (127) Amb. *contemnit.*
- (128) Amb. *Brexilli.*
- (129) Alias *præsigna.* Lind.
- (130) Alias *classem classibus arma*  
*Armis opponit mania nostra diu.* Lind. & Mod.
- (131) Alias  
*Lango hic Bardorum vires contrivit opesque*  
*Ipforum titulis clarus ad astra datus*  
*Martyris auxilio &c.* Lind.
- (132) Mod. *Brandmo.*
- (133) Alias *fausta futura putans.* Lind.
- (134) Alias *moriens hæc dona petiit*  
*Quis exaratis letus ad astra abiit.* Lind.
- (135) Anno DLXXXVII. Pelagius ad Pontificatum ascendit, ac de illius electione hæc habet Anastasius, unde fortasse Paulus: *ordinatur absque jussione Principis, eo quod Langobardi obsiderent civitatem Romanam, & multa vastatio ab eis fieret in Italia.*
- (136) Aquilejensis Schismatis historia, quam rebus Langobardicis Paulus noster intexit, altius puriori è fonte repetenda, ne cum ipso in maximos errores, quos infra cum viris doctrina, & purpura clarissimis, Baronio nempe, ac Norisio, suis locis notabo. Damnato Pelagianorum Principe Origene, qui Rufinum Monachum Aquilejensem errorum propugnatores in Occidente habuit, nova barbarum & calamitatum series incepit. Quippe Theodorus Cæsareæ Cappadocum Metropolita, cognomento Ascides, Origenis defensor acerrimus, Justinianum per summam fraudem decepit, suadens Acephalos ad subscribendam Synodum Chalcedonensem adduci posse si tria tantum capitula, quibus offendebantur corrigeret. Acephalorum gens *Alexandria nata erat*, scribit Norisius: *plurimi enim ab Alexandrino Antistite, quod Chalcedonensem Synodum admiserat rebellantes, cum sine capite dogmatizarent, Acephali dicebantur.* Capitula verò hæc proposuit Theodorus nempe *Si damnetur Theodorus Episcopus Mopsuestenus Nestorii magister, cujus laudes habentur in epistola Iba Præsulis Edesseni in Synodo Chalcedonenfi recitata. Dein si prohibeantur libri Theodoretæ contra XII. capitula Sancti Cyrilli in Epbesina Synodo consecrata, quos libros Patres Chalcedonenses non condemnarant contenti dicto contra Nestorium à præsentate Theodoro anathemate. Tandem si rejiciatur memorati Iba epistola ad Marim Persam, in qua laudat Theodorum, S. Cyrillum accusat, ac Epbesinam Synodum lata citra examen præcipitis con-*

## CAP. XXI.

*De bello Childeberti contra Hispanos.*

**I**Nterea Childebertus Rex Francorum, bellum adversum Hispanos gerens, eisdem acie superavit. Causa autem hujus certaminis ista fuit. Childebertus Rex Ingundem sororem suam Herminigildo, Lewigildi Hispanorum

*tra Nestorium sententia insimulas. Theodora Augusta, quæ palam Acephalis studebat id ipsum Justiniano inculcat Sed eo consilio ut ubi semel Chalcedonensis Concilii correctio in aliquibus fueret, jam universim ejusdem auctoritas collaberetur. Annuit his Princeps, atque anno DXLIII. ut contendit Noris. primum hoc adversus tria capitula edictum emisit, cui subscribere Patriarchæ, renuente Stephano Diacono Vigilii apocryphario. Hinc jurgia & lites ac mox divisa in partes Ecclesia, nam Oriens quidem edictum Justiniani receperat, Occidentales, Illyrici, Itali, Galli, Hispani, Africani, pro tribus Capitulis depugnabant. Motus ingentibus tumultibus Imp. plena Synodo quæstionem in Regia urbe decidendam curavit, sub Acephalorum Sectæ conciliandæ specie Episcopos ad Synodum sacris divalibus congregans, Vigiliumque Pontificem ad se accersivit. Hic de urbe Roma in Siciliam navigans, & inde Constantinopolim, honore summo a Justiniano exceptus contra Acephalos decretum illico promulgavit, & Mennam Constantinopolitanam Patriarcham à communione suspendit, quod plurimos Episcopos ad subsignandum Justiniani decretum compulisset. Mox verò mutata sententia, ad eundem judicatum scripsit, & propugnata hucusque tria capitula damnavit. Lætus Imp. novo edicto hæc iterum publicavit, sed frementibus Occidentalibus Ecclesiis serò compertum est ex Vigilii judicato lites auctas, nullamque spem nisi in OEcumenica Synodo ad quam Episcopi accedere jussi. Interim Vigilius judicatum è Mennæ manibus repetiit, quo integra Patribus in Concilio causa foret, & trium capitulorum quæstioni velut induciæ factæ. At earum impatiens Theodorus librum contra tria capitula edidit, & Imp. suavit, ut recusantibus Occidentalibus ad Synodum accedere, edictum ipse contra tria capitula publicaret, quod & fecit, Orientalibus Episcopis factionis suæ præmio donatis, ac cæteris damnationum capitulorum minimè subcribentibus exilio mulctatis. Adversus hæc Vigilius, ut par erat, insurgens, in Imp. iram incidit, quam ut vitaret è Placidianis ædibus ad Ecclesiam S. Petri in Ormisda confugit, indeque accepto securitatis Sacramento in Placidianas ædes iterum rediit; sed cum violatam fidem in dies cognosceret, Chalcedonem transfretavit, rursusque accepta fide Constantinopolim revocatus à Justiniano mitius est habitus, & fidei professionem à Menna Patriarcha, Theodoro Cæsarensi Episcopo, aliisque ad bonam frugem redeuntibus accepit, revocatis etiam Imperatoris edictis, ut res integra ad Synodum deferretur, quæ tandem anno 553. Constantinopoli est habita CLXV. Patribus in ea sedentibus. Vigilius adesse recusavit, & scripto libello, quem vocant Constitutum, acta Synodi exauctoravit: quod pari numero Patrum ex Oriente, atque Occidente congregandam fuisse contenderet; sed adnitente Justiniano cuncta in Synodo V. sunt absoluta, atque inter cætera, quæ longum esset hic recensere, tria capitula damnata. Mutata iterum sententia Vigilius Synodum approbavit, & Constitutum, aliaque prius pro tribus capitulis scriptis derogavit, ac postmodum Romam redux in itinere mortuus est.*

Vigilio successor Pelagius hujus nominis I. Justiniani persuasione tria capitula damnans in Italorum odium, ut Vigilii memoria, incidit: quia jam sibi plures persuaserant novo decreto Sacrosanctæ Chalcedonensis Synodi auctoritatem labefactari. Venetiarum, & Istriæ Episcopi supra cæteros refragabantur, & schismate factò in partes secesserant adeout Pelagius per Narsetem Patricium, & Præ-

**A** regis filio, in conjugium tradiderat. Qui Herminigildus prædicatione Leandri (137) Episcopi Hispalensis, (138) atque adhortatione suæ conjugis, ab Arriana Hæresi, qua pater suus languebat, ad catholicam fidem conversus fuerat, quem pater impius, in ipso sacro Paschali Dei, (139) securi percussum interemerat. (140) Ingundis verò post mariti & martyris funus, de Hispaniis fugiens, dum Gallias repedare vellet, in manus militum incidens, qui in limite (141) adversum Hispanos, Gothosque residebant, cum parvo filio capta, atque

**B** sectum vi cogere tentaverit repugnantes ad recipiendam Synodum. At illi Narsetem ipsum dies devoverunt, quod supra notavi, & Paulino Aquilejensi Patriarcha, ut Paulus haber, insignante, provinciam conventum habuere, atque in eo tria capitula à Chalcedonensibus Patribus non damnata à quoquam proscribi posse negarunt. Mortuo interim Justiniano, Justinus successerat, qui laceratas schismate provincias, novisque in dies excitatas quæstiones videns, edictum fidei publicavit, optimo consilio, sed inani eventu, revocavit, & de Italia Narsete Schismatici Veneti animosiores facti, advenientibus Langobardis statim adhæserunt, ut hoc etiam armorum præsidio insolentius insurgerent, nullisque monitis Joannis III. qui Pelagio I. successerat, Benedicti, & Pelagii II. ad bonam mentem revocari potuerunt, quamquam horum postremus in ipsos beneficentissimus fuerit ob translaram sedem in insulam Gradum, quod & Paulus narrat: probat enim Norisius in eadem Gradensi Synodo, qua Pelagio acclamatum est, contra V. Synodum iterum à Schismaticis Episcopis juratum. Post hæc, pactis Langobardos inter, & Smaragdum inducis, Pelagius ad Schismaticos convertus modis omnibus eos ad Ecclesiam revocare curavit, pluresque dedit epistolæ ad Eliam, quarum primam supra notavi, aliaque recitavit Baronius, eas verò à S. Gregorio conscriptas Paulus nosse testatur, etsi Pontifex beatus in suis epistolis, ubi de Pelagii notatis literis mentionem facit, id modestius causa reticuerit.

**C** Pelagius datis ad Heliam narratis literis cum surdis canere se intelligeret, abjecto calamo armata manu cum Schismaticis agendum ratas, scribit Noris, contra eisdem Smaragdum Patricium concitavit. Illi verò datis Mauricio Imp. precibus id obtinuerunt per literas ad Smaragdum datas ut nullatenus quemquam Sacerdotum pro causa communionis inquietare præsumeret, quæ sunt verba libelli ad Imper. sub Gregorio transmissi, in quo cum legantur hæc Dum Smaragdus gloriosus Chartularius Patrem nostrum S. mem. Heliam Archiepiscopum Aquilejensis Ecclesie pro causa ipsa pluribus contristaret, manifesti erroris evincitur nosse cum de Helia scribat nolenti tria capitula Chalcedonensis Synodi suscipere, cum ipse pro tribus capitulis tutandis schisma foret.

(137) Alias *Heleandri*. Lind. & Mod.

(138) Mod. *Hispanensis*.

(139) Amb. *du*.

(140) Hæc item narrat D. Gregorius cognomento Magnus lib. 3. dialog. cap. XXXI. & Gregor. alter Turonensis Historiæ Franc. lib. 5. cap. 39. qui hæc de Ingunde S. Hermenegildi uxore. *Sed Ingundis Sigeberti Regis filia cum magno apparatu in Hispanias directa ab avia Goisvinta (erat enim Brunichildis Sigeberti Regis uxoris mater, quam ex Athanagildo Rege priore marito susceperat) cum gaudio magno suscipitur, quam nec passa est in Religione Catholica du commorari, sed ut rebaptizaretur in Arriana heresi blandis cepit sermonibus inlicere, sed illa viriliter reluctans cepit dicere: sufficit satis me ab originali peccato Baptismo salutari semel ablutam fuisse, & S. Trinitatem in una equalitate esse confessam &c. Hæc illa audiens iracundia furore succensa adprehensam per comam capitis puellam in terram condidit, & du calcibus verberatam, ac sanguine cruentatam jussit exspoliari, & piscina immergi, sed ut asserunt multi nunquam animum suum à fide nostra reflexit.*

(141) Alias qui limitem Hispanum adversis Gothos protegabant. Lind.

que in Siciliam deducta est, (142) ibique diem clausit extremum. Filius vero ejus Imperatori Mauricio Constantinopolim est transmissus. (143)

CAP. XXII.

*De Francorum exercitu, qui in Italiam venit.*

**R**ursum Mauricius Augustus, legatos ad Childebertum mittens, cum (144) ut contra Langobardos in Italiam exercitum dirigeret persuasit. Childebertus existimans suam adhuc germanam (145) apud Constantinopolim vivere, legatis Mauricii aquiescens, ut suam posset sororem recipere, iterum adversum Langobardos Francorum exercitum ad Italiam direxit. Contra quos dum Langobardorum acies properarent, Franci, & Alamanni dissensionem inter se habentes, sine ullius lucri acquisitione, ad patriam sunt reversi.

CAP. XXIII.

*De aqua diluvio, & miraculo, quod factum est in Basilica Sancti Zenonis.*

**E**o tempore fuit aquae diluvium in finibus Venetiarum & Liguriae, seu ceteris regionibus Italiae, quale post Noë tempus creditur non fuisse. Factae sunt lavinae (146) possessionum, seu villarum, hominumque pariter & animalium magnus interitus. Destrueta sunt itinera, dissipatae sunt viae, tantumque Atesis (147) fluvius tunc excrevit, ut circa Basilicam Beati Zenonis martyris, (148) quae extra Veronensis urbis muros sita est, usque ad superiores fene-

(142) In Africa periisse Ingundem scribit citat. Gregor. Turon., neque de illius tuga cum Paulo concordat. Scribit ille. *Igitur ut superius diximus Ingundis à viro cum Imperatoris exercitu derelicta, dum ad ipsum Principem cum filio parvulo duceretur, in Africa defuncta est, & sepulta.* Quae D. Gregorii narratio, mea quidem sententia, vero propius accedit: constat enim à S. Hermenegildo Constantinopolim ad Mauricius Imp. S. Leandrum ablegatum fuisse, ut auxilia contra motam Ariarum persequutionem impetraret, ibique memoratum Episcopum cum D. Gregorio Magno amicitiam iniisse: idemque Turonensis Graecorum arma S. Hermenegildo foederata narravit, lib. V. cap. XXXIX. haec addens. *At ille, nempe Leuvichildus, datis Praefecto Imp. triginta mil. solidorum ut se ab ejus solatio revocaret, commoto exercitu contra eum venit: Hermenegildus vero vocatis Graecis contra patrem egreditur, relicta in urbe conjuge sua. Cuius Leuvichildus ex adverso veniret, relicta à solatio, cum videret nihil se prevalere posse, Ecclesiam quae erat propinqua expulit &c.*

Ceterum S. Hermenegildi Martyrium superveniente Paschalis festivitatis die, ut refert D. Gregor. M. contra Baronii sententiam anno DLXXXV. recentiores assignant, testimonio potissimum Ab. Biclariensis. Scribit ille. *Anno III. Mauricii, qui est Leovegildi XVII. annus, Hermenegildus in urbe Tarraconensi à Sisberto interficitur. Franci Galliam Narbonensem occupare cupientes cum exercitu ingressi &c.* Cujus expeditionis meminit etiam D. Gregor. Turon. dicto lib. 8. cap. 28. *Leuvigildus vero Hermenegildum filium suum, quem ante dicta mulier habuit morti tradidit. Quibus de causis commotus Gunthrammus Rex in Hispanias destinatus &c.* eoque loco notandum hanc, quam Paulus Childeberto expeditionem tribuit, Gunthramno ejus patruo assignasse: nisi fortasse uterque in Hispanos irruit, & ut Valerius contendit duo fuerint post Martyrium Sancti Hermenegildi cum Hispanis Francorum bella. De Ariani Leuvigildi persecutione, vide Chronic. Gothorum Isidori aera DCVIII.

(143) Vide in appendice ad histor. Franc. D. Gregor. Turonensis varias epistolas Childeberti, & Brunichildis ad Athanagildum S. Hermenegildi filium datas, atque ad Imp. aliosque, cum ille Constanti-

Tom. L

stras aqua pertingeret, licet (149) Beatus Gregorius post Papa scripsit, in eandem Basilicam aquam minimè introisse. (150) Urbis quoque ejusdem Veronensis muri ex parte aliqua eadem sunt inundatione subruti. Facta est autem haec inundatio, sexto decimo Kal. Novembris. (151) Sed & tantae coruscationes & tonitrua fuerunt, quantae fieri vix aestivo tempore solent. Post duos quoque menses, eadem urbs, Veronensium, magna ex parte incendio concremata est. In hac diluvii effusione in tantum apud urbem Romam fluvius Tyberis excrevit, ut aquae ejus super muros urbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alveum ejusdem fluminis, cum multa serpentium multitudine, Draco etiam mirae magnitudinis per urbem transiens, usque ad mare descendit. Subsecuta statim est hanc inundationem gravissima pestilentia, quam inguinariam appellant. Quae tanta strage populum devastavit, ut de inestimabili multitudine, vix pauci remanerent. Primumque Pelagium Papam, virum venerabilem perculit, & sine mora extinxit. Deinde pastore interempto, sese per populos extendit. (152)

CAP. XXIV.

*De Pontificatu Beati Gregorii, & clade, quae tunc Romae facta est.*

**I**n hac tanta tribulatione Beatissimus Gregorius, qui tunc Levita erat, à cunctis generaliter Papa electus est. Qui dum septiformem Letaniam fieri ordinasset, intra unius horae spatium, dum hi Dominum deprecarentur, octoginta

nopoli degeret, quibus antiquitatum peritissimi PP. Congregationis S. Mauri editionem suam illustrarunt.

(144) Mod. ei.

(145) Mod. sororem.

(146) Alias lacinae. Lind.

Glossae Isidori: *Lavina lapsum inferens, legitur etiam apud D. Hieronymum: Apud Diaconum quoque in continuatione Historiae Europae lib. XVIII. factae sunt lacinae possessionum, seu villarum, legendum factae sunt lavinae possessionum, seu villarum.* Nam vulgata lectio plane corrupta. Lind.

(147) Mod. Adexis.

(148) Mod. atque Confessoris.

(149) Amb. licet & sicut B. Gregorius &c.

(150) Amb. aqua minimè introierit.

(151) Alias inundatio Kal. Novembris. Lind. & Mod.

De utraque Tyberis, & Athesis inundatione D. Gregor. Magnus lib. 3. dialog. cap. XIX. qui miraculum exundantium aquarum ad Basilicam S. Zenonis, praesente Rege Antharico factum asserit. Annum ex altero Gregorio Turonensi conjicere licet lib. 10. cap. 1. Scribit ille. *Anno XV. Childeberti Regis (qui Christi DLXXXIX.) Diaconus noster ab urbe Roma cum Sanctorum pignoribus veniens sic retulit, quod anno superiore mense nono tanta inundatio Tyberis fluvius urbem Romam obtexit, ut ades antiquae diruerent, borrea etiam Ecclesia subversa sint, in quibus nonnulla tritici modiorum millia periere. Multitudo etiam serpentum cum magno dracone in modum trabis valide per bujus fluvii alveum in mare descendit &c.* Eminentissimus Baronius draconem fuisse putat unam ex repentibus bestiis mirae magnitudinis, quas Plinius *loas* appellat, aliquando in regionibus prope Tyberim visas.

(152) Haec Paulus de Gregor. Turon. qui loco citato sequitur. *Subsecuta est de vestigio clades, quam inguinariam vocant: nam medio mense XI. adveniens primum omnium juxta illud quod in Ezechiele Propetia legitur, à Sanctuario meo incipite, Pelagium Papam perculit: quo defuncto magna strages populi de hoc morbo facta est. Pelagii vero Pontificis obitum anno DXC. pluribus firmat doctus. Pagius in sua critica, quae mihi Chronologiae perpetuus filius, nisi aliter manifesta ratio suadeat.*

Rrr

ginta ex eis subito ad terram corruentes, spiritum exhalant. Septiformis autem letania ideo dicta est, quia omnis urbis populus à Beato Gregorio in septem partes deprecaturus Dominum est divisus. In primo namque choro, fuit omnis clerus; in secundo, omnes Abbates cum monachis suis; in tertio omnes Abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes laici; in sexto universæ viduæ; in septimo omnes mulieres conjugatæ. (153) Ideo autem de Beato Gregorio plura dicere obmittimus, quia jam antea aliquot annos ejus vitam, Deo auxiliante, texuimus. In qua quæcunque dicenda fuerant, juxta tenuitatis nostræ vires, universa descripsimus. (154)

## CAP. XXV.

*Quomodo Beatus Gregorius Anglos convertit.*

**H**Oc tempore idem Beatus Gregorius, Augustinum, & Mellitum, & Johannem, cum aliis pluribus monachis timentibus Dominum, in Britanniam misit, (155) eorumque prædicatione ad Christum Anglos convertit.

(153) Anno DXC. die III. Septembris D. Gregorius Pontifex consecratus, cras ante quidem inguinaria peste, quæ Pelagium sustulerat. Quæ de litanis refert Paulus notter ab altero Gregorio Turonensi. exscripsit, ut indicat ordo personarum, & locorum, unde Septiformis litania ducta est, qui minime respondet alteri ab ipso Gregorio Magno distributo in suo sermone hoc tempore habito, cujus initium *Opotebat fratres carissimi*, ut notavit Eminentissimus Baronius, cui placuit conjectura repetita fuisse ordine vario litanias, eaque de causa Gregoris etiam ordinem varium notatum.

(154) Extat adhuc D. Gregorii Magni vita per Paulum nostrum descripta, quæ scriptis ejusdem S. Pontificis præponitur in postrema castigatiori editione PP. Benedictinorum S. Mauri.

(155) Non uno eodemque tempore D. Gregorius Augustinum, & Mellitum in Angliam misit. Extant in registro epist. lib. VI. Indict. XIV. anno Christi DXCVI. plures D. Gregorii epistolæ, quibus Augustinum Theoderico, & Theodeberto Regibus Francorum, & Brunichildi Regina, itemque variis Galliarum Episcopis, & Abbatibus commendat. Quo tempore data etiam & altera ad Episcopum Alexandrinum Eulogium, qua calamitates à Langobardis passas dolet his verbis. *Quanta autem nos à Langobardorum gladiis in quotidiana nostrorum civium depredatione, vel detruncatione, atque interitu patimur, narrare recusamus: ne dum dolores nostros loquimur, ex compassione, quam nobis impenditis, vestros augeamus.* Libro verò XI. Indict. IV. commendat Mellitum, & Laurentium Presbyterum ad Augustinum missos. Occasione dictarum epistolarum pluribus disputatum est, præcipue inter Scriptores rerum Francicarum, at perbelle soluti sunt nodi in adjunctis notis ad eandem in laudata edit. PP. Benedict. Vide etiam Pagium anno 596.

(156) Defuncto Helia Aquilejensi Patriarcha, Severus, ut narrat Paulus, ei successit, quem pro tribus capitulis acerrimè pugnantem Smaragdus ad Gradum veniens in Ecclesia cepit, ac militari licentia injuriis, & verberibus laceffitum secum Ravennam deduxit, ubi coram Archiepiscopo tria capitula damnare coactus fuit, atque una cum Severo Johannes Parentinus, Severus Tergeilinus, ac Vindemius Genetensis Episcopus capti, qui & tria capitula damnare coacti. Ad plenioram illustrationem præsentis capituli addam verba doctissimi Norisii. *Hic Pauli Diaconi textus corrigendus, qui cum dicat tres Episcopos cum Severo Ravennam deductos, postea in fine capituli edit. Grotii eos veluti quinque recenset hoc pacto: Severus, Parentinus, Johannes Patricius, Vindemius, ac Joannes; nam ita pro-*

## CAP. XXVI.

*De morte Helia Patriarchæ, & sacerdotio Severi.*

**H**is diebus defuncto Helia Aquilejensi Patriarcha, postquam quindecim annos sacerdotium gesserat, Severus huic succedens regendam suscepit Ecclesiam. (156) Quem Smaragdus Patricius veniens de Ravenna in Grados, per semetipsum à Basilica extrahens, Ravennam cum injuria duxit, cum aliis tribus ex Histria Episcopis: idest, Johanne Parentino, & Severo, atque Vindemio, (157) nec non etiam Antonio jam sene Ecclesiæ defensore. Quibus comminans exilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Johanni Ravennati Episcopo trium Capitulorum damnatori, qui tempore Papæ Vigilii, vel Pelagii, à Romanæ Ecclesiæ desciverat societate. Exempto verò anno, à Ravenna ad Grados reversi sunt. Quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri Episcopi eos receperunt. Smaragdus Patricius à Dæmonio non injustè correptus, (158) successorem Romanum Patricium accipiens, Constantinopolim remeavit. Post hæc facta est Synodus decem (159) Episcoporum in Mariano, (160) ubi receperunt Severum Patriarcham Aquilejensem dan-

*sus legendum est Severus Tergeilinus, Joannes Parentinus, Vindemius. Idem vero Scriptor ibidem ait de Smaragdo, vi illos in Joannis Ravennatis sententiam adesse: Quibus, inquit comminans exilia &c. Ita Catholicum Episcopum, ac Romanæ fidei vindex ob historia ignorantiam ab Apostolica Sede rebellem fingit &c. De hac Severi captivitate hæc scribit Schismatici ad Mauricum: Post hoc ordinato in S. Aquilejensi Ecclesia Beatis Archiepiscopo nostro Severo, qua contumelia illata sint, & quibus injuriis, ac cede corporali fustium, & qua violentia ad Ravennatem civitatem fuerit perductus, atque redactus in custodiam, quibusve necessitatibus oppressus, atque contritus fuerit, potuit ad Lomni nostri pias aures sine dubio pervenire. Ex quibus patet errare Sigonium dum scribit Smaragdum ob captum, vexatumque Severum à Mauricio ex Italia revocatum, dato eodem successore Romano Patricio; nam Schismatici hoc minime reticissent, neque an factum Imperatori innotuisset subdubitasent. MS. Aquilejensis Smaragdum uti Sacilegum à Dæmone invasum fuisse comminiscuntur, hæc enim Schismatici publicabant, quæ plebem in errore detinerent &c.*

*Interim ubi per Istriam, ac Venetias vulgatum est Severum, ac collegas Ravenna tria capitula condemnasse, eorum præsentiam singuli quique fugiebant, nec ante communionem Ecclesiasticam admissi sunt, quam in Synodo iterum pro tribus capitulis cautionem dato Sacramento præstarent. Indicta autem fuit Synodus Mariani, quod munitissimum modo Venetorum oppidum est stagnis Adriatici maris ferè circumdatum in For-Julienfi litore ad Celmam amnem situm. Decem Episcopi eò convenisse scribit Paulus &c. Nomina verò Episcoporum in editis libris ita recensentur Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinus &c. ut supra. At si decem convenere, cur novem tantum Schismaticorum nomina exprimuntur? Et hic error in codicem irrepit; nam clarissimus male apponitur, ut epistolum Petro Altinati, est enim nomen Episcopi Concordiensis, qui anno 529. alteri Synodo interfuit. Itaque hoc pacto legendum Petrus de Altino, Clarissimus de Concordia. Laurentius etiam Bellunensis dici debet, neque enim Lunensis Episcopus in Liguria ad Macram erat suffraganeus Aquilejensis Metropolitæ, & in altera Synodo proximè habita scribitur Laurentius Bellunensis: est autem Bellunum Venetia urbs. Porro omnes ferè illi Episcopi Synodo anni 529. nomen dederunt. Tarvisinus tamen, & Vicentinus tunc non adfuere, & Solario Veronensi Junior subrogatus fuerat.*

(157) Cætera usque ad punctum alius desunt. Lind.

(158) Mod. à domino justè correptus. Alias Smaragdus autem Patricius justè correptus &c. Lind.

(159) = decem, non legitur in Mod.

(160) Mod. Mauriano.

dantem libellum erroris sui, quia trium capitulorum damnatoribus communicat Ravennæ. Nomina verò Episcoporum, qui se ab hoc schismate cohibuerunt, hæc sunt: Petrus de Altino clarissimus, Ingenuinus de Sabione, Agnellus Tridentinus, Junior Veronensis, Horuntinus (161) Vicentinus, Rusticus de Tarvisio, Fontejus Feltrinus, Agnellus de Acilio, Laurentius de Lunensis. (162) Cum Patriarcha autem communicaverunt isti Episcopi: (163) Severus, Parentinus, Johannes Patricius, Vindemius, & Johannes. Hac tempestate Rex Authari ad Histriam exercitum misit, cui exercitui Euin (164) Dux Tridentinus præfuit. Qui post prædas, & incendia, facta pace in annum unum, magnam pecuniam Regi detulerunt. Alii quoque Langobardi in Insula Amacina, (165) Francionem magistrum militum, qui adhuc de Narsetis parte fuerat, & jam se per viginti annos continuerat, obsidebant. Qui Francio post sex menses obsidionis suæ, Langobardis eandem insulam tradidit, ipse verò ut optaverat, (166) dimissus à Rege, cum sua uxore, & supellecile Ravennam properavit. Inventæ sunt in eadem insula divitiæ multæ, quæ ibi de singulis fuerant civitatibus commendatæ. (167)

CAP. XXVII.

*Quomodo Rex Authari sororem Childeberti in matrimonium accepit.*

**A**T verò Flavius Rex Authari, legatos ad Childebertum misit, petens ejus germanam suo matrimonio fociari. Cùmque Childebertus acceptis muneribus à Langobardorum legatis, suam germanam eorum Regi se daturum promississet, advenientibus tamen Gothorum de Hispania legatis, eandem suam germanam, eo quòd gentem illam ad Fidem Catholicam conversam fuisse cognoverat, repromisit. (168)

CAP. XXVIII.

*Quomodo Franci in Italiam introierunt, & à Langobardis devicti sunt.*

**I**Nter hæc legationem ad Imperatorem Mauricium direxit, mandans ei, ut quod priùs

(161) Amb. Horocius. Mod. Herontius. Lind. Herentius.  
 (162) Amb. Beldunensis, Maxentius Juliensis, & Adrianus Polensis.  
 Mod. Velunensis, Maxentius Vilienfis, & Adrianus Polensis.  
 Lind. Velunensis, Maxentius Juliensis, & Adrianus Polensis.  
 (163) Amb. scilicet Severus &c.  
 (164) Alias Eoinus. Lind.  
 (165) Amb. Amencina, alias Amacina, al. Cumacina, ut in Mod. quæ lectio castigatior, quippe sermo est de insula in Lario lacu XX. mil. pas. ab urbe Como.  
 (166) Alias obtulerat. Lind.  
 (167) Gestæ hæc omnia Carolus Sigonius anno 587. narrat; si verò pseudosynodum in Mariano sunt subsequuta, ut Paulus innuere videtur, ad subsequentes annos sunt revocanda.  
 (168) Alias eorum Regi promisit, legationemque ad Imperatorem &c.  
 Anno 587. Autharis legationem ad Childebertum Regem, ut Chlodovindam Sororem sibi in matrimonium daret excepit, altera Reccaredi Gothorum Regis S. Hermenegildi fratris, qui Leuvigildo patri successerat, Regnumque institutione S. Leandri ab Ariana peste purgaverat: ejus legationis meminit S. Gregorius Turon. lib. 9. cap. 16. 25. & 28. unde repetere licet difficultates, quas ob mortem Ingundis, quæ Reccaredo etiam imponebatur, datis decem solidorum millibus Brunichildi, & Childeberto legati sustulerunt. Chlodovinda verò an Reccaredo uxor fuerit, non bene li-

**A** non fecerat nunc contra Langobardorum gentem bella suscipere, atque cum ejus consilio (169) ab Italia removeret. Qui nihil moratus exercitum suum ad Langobardorum debellationem in Italiam direxit. Cui Authari Rex & Langobardorum acies non segniter obviam pergunt, proque libertatis statu fortiter configunt. In ea pugna Langobardi (170) victoriam capiunt, Franci vehementer cæsi, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam elapsi, vix ad patriam revertuntur. Tantaque ibi strages facta est de Francorum exercitu, quanta nusquam alibi memoratur. (171) Mirandum sanè est, cur Secundus qui aliqua de Langobardorum gestis scripsit, hanc tantam eorum victoriam præterierit, cùm hæc, quæ præmissimus de Francorum interitu, in eorum historia hisdem ipsis penè verbis exarata legantur.

CAP. XXIX.

*Quomodo Rex Authari in Bajoariam perrexit, ut suam sponsam videret.*

**F**lavius verò rex Authari legatos post hæc ad Bajoariam misit, qui Garibaldi eorum Regis filiam sibi in matrimonium peterent. Quos ille benignè suscipiens, Theudelindam (172) suam filiam Authari se daturum promisit. Qui legati revertentes cùm hæc Authari nuntiasent, ille per semetipsum suam sponsam videre cupiens, paucis secum, sed expeditis ex Langobardis adhibitis, unumque sibi fidelissimum, & quasi seniore secum ducens, sine mora ad Bajoariam perrexit. Qui cùm in conspectu Garibaldi regis, juxta morem legatorum, introducti essent, & is qui cum Authari quasi senior venerat, post salutationem verba, ut moris est, intulisset, Authari cum à nullo illius gentis cognosceretur, ad regem Garibaldum propinquius accedens, ait: Dominus meus Authari rex, me propriè ob hoc direxit, ut vestram filiam ipsius sponsam, quæ nostra domina futura est, debeam conspicere, ut qualis ejus forma sit, meo valeam domino certius nuntiare. Cùmque rex hæc audiens filiam venire jussisset, eamque Authari, ut erat satis eleganti forma, tacito nutu contemplatus esset, eique per omnia

quet: Baddo enim Regina ejus uxor III. Teletano Concilio subscripsit nisi fortasse, ut Marianus rer. Hispan. lib. 6. cap. I. asserit, ea mortua, Chlodovindam duxerit; at repugnant chronologica notæ dicti Concilii, ut Pagus animadvertit.  
 (169) Amb. consilio eos ab Italia &c.  
 (170) Alias ita ut Langobardi vincerent omnes. Galli autem vehementer afflicti, etsi multi capti, plurimi tamen per fugam elapsi. Lind.  
 (171) Hæc etiam de Childeberto in Italiam expeditionem meditante narrat pluries cit. Gregor. Turon. lib. 9. cap. 20. additque Childebertum eidem Reccaredi legato Felici, quem ad Gunthramnum patrum, ut de petito matrimonio deliberaret, ablegabat, in mandatis etiam dedisse, ut ab eo paranti sibi expeditionem in Italiam impetraret auxilia, ad quæ Gunthramnus Non possum, inquit, in Italiam exercitum meum dirigere, ut ultro eos morti tradam: gravissima enim lues Italiam nunc devastat. Cohibere tamen non potuit ardentem ætate, atque desiderio juvenem, paternæ quippe ditioni recuperandæ inhiabat. De illius exercitus clade idem Gregor. lib. 9. cap. 25. Commotis ducibus, cum exercitu illuc abeuntibus configunt pariter. Sed nostris valde cæsi, multi prostrati, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam lapsi, vix in patriam redierunt. Tantaque ibi fuit strages de Francorum exercitu, ut olim Jimilis non recolat. Eaque clades communiter anno DLXXXVIII. notatur.  
 (172) Amb. Teulindam.



nia satis complacuisse, ait ad regem: Quia talem vestrae filiae personam cernimus, ut eam merito nostram reginam fieri optemus, si placeat vestrae potestati de ejus manu, sicut nobis postea factura est, vini poculum sumere praeroptamus. Cumque rex id fieri debere annuisset, illa accepto vini poculo, ei prius qui senior esse videbatur propinavit. Deinde cum Authari, quem suum esse sponsum nesciebat, porrexisset, ille postquam bibit ac poculum redderet, ejus manum nemine animadvertente digito tetigit, dextramque suam sibi à fronte per nasum, ac faciem produxit. Illa hoc suae nutrici rubore perfusa nunciavit. Cui nutrix sua ait: Iste nisi ipse Rex & sponsus tuus esset, te omnino tangere non auderet. Sed interim fileamus, ne hoc patri tuo fiat cognitum. Re enim vera digna persona est, quae tenere debeat regnum, & tuo sociari conjugio. Erat autem tunc Authari juvenili aetate floridus, staturâ decens, candido crine (173) perfusus, & satis decorus aspectu. Qui mox à Rege com meatu accepto, iter patriam reversuri (174) arripiunt, deque Noricorum finibus festinanter abscedunt. Noricorum siquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suaviam, à meridie Italiam, ab aquilonis verò parte Danubii fluenta. Igitur Authari cum jam prope Italiae fines venisset, secumque adhuc, qui eum deducebant, Bajoarios haberet, erexit se quantum super equum cui praesidebat potuit, & toto anisum securiculam, quam manu gestabat, in arborem quae proximior aderat fixit, eamque fixam reliquit, adjiciens haec insuper verba: Talem Authari feritam (175) facere solet. Cumque haec dixisset, tunc intellexerunt Bajoarii, qui cum eo (176) comitabantur, eum ipsum Regem esse Authari. Denique post aliquod tempus, cum propter Francorum adventum, perturbatio Garibaldo Regi advenisset, (177) Theudelinda ejus filia cum suo germano, nomine Gundald, ad Italiam confugit, seque adventare Authari sponso nuntiavit. Cui statim ille ob-

- (173) Alias *flava casaria*. Lind.  
 (174) Alias *cum suis in Italiam reversus est, Noricorum finibus festinanter abscedens*. Lind.  
 (175) Alias *ictum, seu feritam*. Lind. *Feritam*. Amb. *Ferita est plaga, sive ictus*. Sic explicatur in legibus Langob. Tit. III. §. V. Tit. X. §. III.  
 (176) Mod. *cum eo erant, & comitabantur eum, ipsum &c.*  
 (177) Verebatur enim Childebertus ne Boji, qui ejus tributarii erant ea Regum affinitate ad Langobardos descenderent. Garibaldo Tassilonem successisse constat: incertum an ipse adveniente Childeberto ad Autharim fugerit, vel in bello perierit.  
 (178) Anno DLXXXIX.  
 (179) Alias *aruspiciam peritum*. Lind.  
 (180) *Sed fata nequeunt immutari*, haec aliis desunt. Lind.  
 (181) Amb. *Constantinopolim*.  
 (182) Alias *Constantinopoli legatione perfunctus cum eodem Regi &c.* Lind.  
 (183) Mod. *ulturum se*.  
 (184) Haec quae Paulus more suo trunca narrat fusiùs recensenda. Childebertus ad Mauritium legatos direxerat Bodegisilum, Evantium, & Gripponem. Hi Carthaginem appulerant, atque unus è famulis Evantii monile mercatori abstulerat. Mercator cum sua precibus repetere non potuisset, vi famulum retinens, gladio ab eodem occisus est. Cognita caede Praefectus, comitante militum caterva statim ad legatos venit, rixaque inter eos orta, legati Bodegisilus, & Evantius à militibus occisi. Tum Grippio violata gentium jura, & pacis foedera querens ad Mauritium venit, qui se legatorum Childeberti mortem ulturum promiserat. De frequentibus legationibus Childeberti ad Mauritium plura sunt monumenta in historiis Graecorum, & Francorum.

A viam cum magno apparatu nuptias celebraturus in campo Sardis, qui supra Veronam est, occurrens, eandem cunctis lætantibus in conjugium Idus Majas accepit. (178) Erat autem tunc ibi inter cæteros Langobardorum duces, Agilulf dux Taurinensium civitatis. Quo in loco cum perturbato aëre lignum quoddam, quod in regis septis situm erat, cum magno tonitruorum fragore vi fulminis ictum fuisset, habebat tunc Agilulf quendam de suis aruspiciam puerum, (179) qui per artem Diabolicam, quid futurum portenderent ictus fulminum, intelligebat, qui secretè cum Agilulf ad requisita naturae resideret, eidem dixit: Mulier ista, quae modò regi nostro nupsit, tua non post multum tempus conjux futura est. Quod ille audiens, caput se ejus amputaturum, si hac de re amplius quid diceret, comminatus est. Cui ille: Ego quidem inquit, occidi possum, sed fata nequeunt immutari, (180) nam certè ad hoc ista in hanc patriam femina venit, ut tuis debeat nuptiis copulari. Quod ita quoque post factum est. Hoc tempore, quam ob causam incertum, Anful cognatus regis Authari, apud Veronam est interfectus.

## CAP. XXX.

*Quomodo iterum Francorum exercitus in Italiam venit.*

C HAc etiam tempestate Grippio legatus Childeberti regis Francorum, cum à Constantinopoli (181) remeasset, (182) & eidem regi suo, quomodo honorificè ab Imperatore Mauricio susceptus fuisset, nunciasset; & quia injurias, quas apud Carthaginem perpessus fuerat, Imperator ad voluntatem Childeberti regis ultum iri (183) promississet, (184) Childebertus confestim iteratò in Italiam exercitum Francorum cum viginti ducibus ad debellandam Langobardorum gentem direxit. E quibus ducibus, Andualdus, (185) & Olo, & Cedinus, (186) eminentiores fuerunt. Sed Olo cum importunè ad Bilitonis (187) castrum accessisset,

- D (185) Alias *Aldoaldus*, & *Holo*, & sic semper. Lind. & Mod.  
 (186) Greg. Turon. *Cedinus*.  
 (187) MS. *Labitionis*. Lind.  
 Philippus Cluverius in sua Ital. antiqua lib. I. cap. XIV. ut Caninos campos, & Bilitonis oppidum certius investigaret, haec de Gregorio Turonensi, quae ad Pauli nostri illustrationem conducunt repetiit. *His à Grippone Childeberto relatis (nempe quae supra notavi) confestim exercitum in Italiam commoveri jubet: ac viginti duces ad Langobardorum gentem debellandam dirigit. Adpropinquantes autem ad terminum Italiae, Andualdus cum VI. ducibus dextram petiit, atque ad Mediolanensem urbem advenit, ibique eminus in campestris castra posuerunt. Olo autem dux ad Bilitonem hujus urbis castrum, in campis situm Caninis, importunè accedens, jaculo sub papilla sauciatus cecidit, & mortuus est. Hi autem cum egressi fuissent in prada, ut aliquid victus adquirerent, à Langobardis irruentibus passim per loca prosternebantur. Erat autem stagnum quoddam in ipso Mediolanensium urbis territorio, quod Ceresium vocitant, ex quo parvus quidem fluvius, sed profundus egreditur. Super hujus lacu litus Langobardos reside-re audierant. Ad quem cum appropinquassent, priusquam flumen, quod diximus, transierant à litore illo, unus Langobardorum, stans Lorica protectus & galea, contum manu gestans, vocem dedit contra Francorum exercitum dicens. Hodie apparebit cui Divinitas obtinere victoriam praestet. Tunc pauci transeuntes contra Langobardorum tunc, decertantes prostraverunt eum, & ecce omnis exercitus Langobardorum in fugam versus praeteriit. Hi quoque transeuntes flumen, nullum de iis repererunt; nisi tantum recognoscens apparatus castrorum, ubi vel focos habuerant, vel tentoria fixerant. Cuius nullum de iis deprehendissent;*

jaculo sub mamilla faucibus cecidit, & mortuus est. Reliqui verò Franci cum egressi fuissent ad prædandum, à Langobardis irruentibus passim per loca singula prosternebantur. At verò Andualdus, & sex alii duces Francorum, ad Mediolanensium urbem advenientes, ibi eminus (188) in campestribus castra posuerunt. Quo loco ad eos Imperatoris legati venerunt, nunciantes adesse exercitum in solatio eorum, dicentesque: quia post triduum cum eisdem veniemus. Et hoc vobis erit signum, cum videritis villæ hujus, quæ in monte sita est, domus incendio concremari, & fumum incendii ad cælos usque sustolli, noveritis nos cum exercitu, quem pollicemur, adventare. Sed expectantes Francorum duces (189) diebus sex juxta placitum, nullum ex iis, quos legati Imperatoris promiserant, venisse contemplati sunt. Cedinus autem cum tredecim ducibus (190) lævam Italiæ ingressus, quinque castella cepit, à quibus etiam sacramenta exegit. (191) Per Placentiam verò exercitus Francorum usque Veronam venerunt, & deposuerunt castra plurima per pacem post sacramenta data, (192) quæ se eis tradiderant, nullum ab eis dolum existimantes. Nomina autem castrorum, quæ diruerunt in territorio Tridentino, ista sunt: Tesana, Maletum, (193) Semiana, (194) Appianum, (195) Fagitanum, Cimbra, (196) Vitianum, Brentonicum, Volenes, (197) Ennemase, & duo in Alfuca, & unum in Verona. (198) Hæc omnia castra cum diruta essent à Francis, cives universi ab eis ducti sunt captivi. Pro Ferruge (199) verò castro, intercedentibus Episcopis, Ingenuino de Savione, (200) & Agnello de Tridentino, data est redemptio, pro capite uniuscujusque viri solidi

A sexcenti. (201) Interea Francorum exercitum, cum esset tempus æstivum, propter inconfortum aeris incommoditatem, dyfenteria morbus graviter exagitare coepit, quo morbo plures interierunt ex eis. Quid plura? Cum per tres menses Francorum exercitus Italiam pervagaretur, nihilque proficeret, neque se de inimicis ulcisci posset, eo quod se in locis firmissimis contulissent, neque regem adtingere valeret, de quo ultio fieret, qui se intra Ticinensem urbem munierat, ut diximus, infirmatus aeris intemperantia, (202) ac fame constrictus (203) redire ad propria destinavit. Qui revertentes ad patriam, intantum famis penuriam (204) perpeffi sunt, ut prius vestimenta propria, insuper etiam & arma ad coemendum (205) victum præberent, quàm ad genitale solum pertingerent. (206)

CAP. XXXI.

Quomodo Rex Authari Beneventum perrexit.

Circa hæc tempora putatur esse factum quod de Authari rege refertur. Fama est enim tunc eundem regem per Spoletium (207) Beneventum pervenisse, eandemque regionem cepisse, & usque etiam Regium extremam Italiæ civitatem vicinam Siciliae perambulasse. Et quia ibidem intra maris undas columna quædam esse posita dicitur, usque ad eam equo sedens accessisse, eamque de hastæ suæ cuspidetigisse dicens: Usque hic erunt Langobardorum (208) fines. Quæ columna usque hodie dicitur persistere, & Columna Authari appellari. (209)

CAP.

sent; ad castra sua regressi sunt. Cedinus autem cum XIII. ducibus lævam Italia ingressus V. castella cepit &c. ut ex eodem auctore habet Paul. Addit verò Cluverius. Hic igitur auctor situm Caminorum camporum clarius indicat. Namque Bilitio castrum, sive castellum, bodieque in radicibus alpium Rbeticarum supra lacum Verbanum, qui vulgò dicitur adcolis Lago Maggiore ad Ticinum amnem situm, detorto paululum vocabulo dicitur Belizona, & Belinzona. Ducum igitur Childeberti Regis ex Gallia cum exercitu profectorum Andovaldus dextro itinere, quod bodieque maxime frequentatur, ex Helvetiis per montem D. Gotthardi, & vallem Lepontinam juxta Ticini ripam ad Bilitionem oppidum, sive castellum, atque inde Mediolanum venit. Cedinus verò lævo itinere per Grisonum, quos vocant, oppida, Curiam, & Clavemam, atque tunc per Larium lacum, & Comum oppidum in ejusdem Mediolanensis urbis agrum pervenit &c.

- (188) Amb. omnes.
- (189) Amb. Duces exercitum diebus &c.
- (190) M. tredecim millibus. Lind.
- (191) Amb. sequitur Pervenit etiam exercitus Francorum usque Veronam, & deposuerunt &c.
- (192) Alias Post sacramenta autem data, gentes, quæ se eis crediderant peremptæ sunt, nullum ab eis dolum existimantes. Lind. & Mod.
- (193) Alias Maletunum, Sermosianum. Lind.
- (194) Mod. Sermosiana. Amb. Sermiana.
- (195) Amb. Api panii.
- (196) Alias Cimbra, Britianum, vel Brixianum. Lindenb. Mod. Britianum.
- (197) Al. Belones, al. Balonesene, Mase. Lind. & Mod. Amb. Volacnes.
- (198) Ad hæc Cluverius Ital. antiquæ lib. I. cap. XV. Ex his pleraque esse trans Atbesim in Rbetorum agro, sequenti capite patebit. Pro istis vocibus Volenes, Ennemase, alia exemplaria habent; Balonesene, & Mase. Ego ferè conjecerim scriptum fuisse Volenes, & Malesene: quorum illud trans Atbesim postea monstrabo: in Benaci ripa media regione inter Brentinum, & Brentonicum, bodieque dicitur oppidum Malesene. Et intra cap. seq. Le Cimbra nihil planè liquet. Tesana vulgò bodie vocatur Tesina inter Feltriam, & Tridentum. Medium bis intercedit Vivianam in edito

colle apud Brenta ripam situm, ex cujus nomine colligo vitiosum esse apud Paul. Diac. vocabulum Vitianum, pro quo alia exemplaria habent longè corruptius Brixianum; nisi quod figura literæ X. propius accedat ad u. quàm t. Appianum supra Tridentum vulgò nunc appellatur Altiano. Semiana vulgò nunc inter Alfuam, & Feltriam apud Cismonem amnem, dicitur Meân.

Inter hoc & Feltriam est vicus vulgari vocabulo Faiân. is fortè fuerit Facitana. Hinc verò Volenes is baud dubiè vicus est, qui vulgò nunc apud Atbesim supra Veronam prope Clusam, dicitur Volagne, & Volargne. Postremi illius loci, qui vocatur in vulgatis Pauli exemplaribus in Ferruge, nescio an non corruptum sit vocabulum à vero genuinoque Verruca, quod eidem Cluverio Castell della Pietra.

- (199) Amb. Fenigero.
- (200) Al. de Salvone, & Agnello de Tridento. Lind. ita Mod. cui Agnello. Amb. Saviano. Cluver. capit. cit. Locus Sublatiæ, sive Sublatiæ ex itineris ductu, atque intervallo deprehenditur fuisse circa oppidum Brixen in citeriori Alpium latere ad fumen Aisacum situm, episcopatus titulo conspicuum Paulo Diac. Lang. rer. lib. III. cap. XXVI. episcopale bis in oris memoratur oppidum Sabio: cujus vocabulum postea cap. XXXII. est Savio &c. Est bodie oppidulum X. circiter millia passuum à Brixena distans, vulgari vocabulo Saben. unde episcopalem sedem translata esse Brixenam amales eorum locorum testantur. Is igitur locus extra controversiam est antiquum illud oppidulum Sabio, seu Savio.
- (201) Al. solidus unus usque ad solidos sexcentos. Modoet. Amb. & Lind.
- (202) Al. exercitus ut dixi labefactus aeris intemperie. L.
- (203) Mod. fame constrictus exercitus &c.
- (204) Al. famis violentiam. Lind.
- (205) MS. comedendum. Lind.
- (206) Hæc penè ad verbum ex D. Greg. Turon. lib. 10. cap. 3.
- (207) Al. Spoletum. Lind. Spoletinum. Mod.
- (208) Alii deest. Lind.
- (209) Ad hæc Camillus Peregrinus in sua Dissertat. Quando Ducatus Beneventanus sit institutus. Et quidem non est, qui nesciat Scriptores, si quando res parum, aut nil sibi exploratas enarrare contingat, fama



## CAP. XXXIV.

*De morte Autharii regis, & de regno Agilulfi.*

**I**nterim dum legati Autharii regis in Francia morarentur, rex Autharii apud Ticinum Nonas Septembris veneno, ut tradunt, accepto moritur, postquam sex regnaverat annos. (219) Statimque à Langobardis legatio ad Childebertum regem Francorum missa est, quæ Autharii regis mortem eidem nunciaret, & pacem ab eo expeteret. (220) Quod ille audiens, legatos quidem suscepit, pacem verò in posterum se daturum promisit. Qui tamen præfatos legatos post aliquot dies promissa pace absolvit. Reginam verò Theudelindam, quæ satis placebat Langobardis, permiserunt in regia consistere dignitate, suadentes ei, ut sibi quem voluisset (221) ex omnibus Langobardis virum eligeret, talem scilicet, qui regnum regere utiliter posset. Illa verò consilium cum prudentibus habens, Agilulfum ducem Taurinatium, & sibi

**A** virum, & Langobardorum genti regem elegit. Erat enim isdem vir strenuus, & bellicosus, & tam formâ, quàm animo ad regni gubernacula coaptatus. Quem statim (222) regina ad se venire mandavit, ipsaque ei obviam ad Laumellum oppidum properavit. Qui cum ad eam venisset, (223) ipsa sibi post aliquot verba vinum propinari fecit. Quæ cum prior bibisset, residuum Agilulfo ad bibendum tribuit. Is cum reginæ accepto poculo manum honorabiliter osculatus esset, regina cum rubore subridens, non debere sibi manum osculari (224) ait, quem osculum sibi ad os jungere oporteret. Moxque eum ad suum basium erigens, ei de suis nuptiis, deque regni dignitate aperuit. (225) Quid plura? Celebrantur cum magna lætitia nuptiæ: suscepit Agilulfus, qui erat (226) cognatus regis Autharii, inchoante jam mense Novembris regiam dignitatem. Sed tamen (227) congregatis in unum Langobardis, postea mense Majo, ab omnibus in regnum apud Mediolanum levatus est.

(219) Mortuus Autharis Rex anno DXC. quo D. Gregorius Magnus ad Pontificatum evehctus, extat illius epistola ad universos Italiæ Episcopos, Indict. IX. ex qua impium Autharis Regis edictum paulo ante quam moreretur cognoscimus: in ea legitur. *Quoniam nefandissimus Autharis in hac, qua nuper expleta est, Paschali solemnitate Langobardorum filios in Fide Catholica baptizari prohibuit: pro qua culpa cum divina Majestas extinxit, ut solemnitatem Pascha alterius non videret &c.*

(220) Mod. *expectaret.*

(221) Mod. *ut quem ipsa vellet.*

(222) *Cui regina statim ad se, ut mandat venienti obviam ad Laumellum oppidum properavit, & accepto poculo vinum propinari fecit. Lind.*

(223) *juxta se eum sedere fecit, atque post aliqua verba vinum &c. Lind.*

(224) *sibi manum, sed os osculari. Lind.*

**C** (225) *Alias deque Regni dignitate aduanda decretum suum aperuit. Lind.*

(226) *Mod. fuit. Amb. fuerat.*

(227) *Al. sed tunc paucis tantum congregatis in unum Langobardis, postea mense Majo &c.*

*Explicit Liber Tertius de Gestis Langobardorum*



INCE

# INCIPIIT LIBER QUARTUS

## DE GESTIS LANGOBARDORUM.

### CAP. I.

*Quòd Agilulfus rex pro captivis legatos in Franciam misit.*

**C**onfirmata igitur Agilulfi ( qui & Ago dictus est) (1) regia dignitate, causâ eorum, (2) qui ex castellis Tridentinis captivi à Francis ducti (3) fuerant, Agnellum Episcopum Tridentinum (4) in Franciam misit. Qui exinde rediens aliquantos captivos, quos Brunihildis (5) regina Francorum ex proprio pretio redemerat, revocavit. Evin (6) quoque dux Tridentinorum ad obtinendam pacem ad Gallias perrexit, qua & impetrata regressus est.

### CAP. II.

*De siccitate quæ eodem anno fuit, & de locustis.*

**H**oc anno fuit siccitas nimium gravis à mense Januario, usque ad mensem Septembrium, & facta est magna penuria famis.

(1) D. Gregorio Turonensi Paulus etiam nuncupatur lib. 10. cap. 3. *Venire legati, inquit, mortuum Aptbarium Regem nunciantes, Paulumque in ejus locum substitutum, indeque nominis mutationem factam putat Eminentissimus Baronius, quòd ad Catholicos veniens Agilulfus, ut infra narratur, hoc nomen sibi assumpserit.*

(2) Al. ad redimendos eos, qui Tridento captivi &c. Lind.

(3) Mod. deducti.

(4) Agnellus iste Tridentinus Episcopus cum Schismaticis in causa trium capitulorum Romano Pontifici, Catholicisque adversabatur: Gradenfi, & Maranensi pseudosynodis subicripit, atque suggestioni Schismaticorum ad Mauricium Imp., ut notavit Eminentissimus Norisius.

(5) Al. Brunehildis. Lind.

(6) Al. Evinus, vel Evinus. Lind.

(7) Alias penuria amona, & famis valida &c. Lind.

(8) Al. frutesque. Lind.

(9) Supplenda Pauli etiam hoc loco historia ex registro epist. D. Gregorii Magni: inter eas enim datas indicatione X. plures occurrunt, quibus Ariulphi Ducis in Romanos impetum Sanctissimus Pontifex dolet, eique modis omnibus occurrere tentat, epist. quæ in ordine novif. PP. Benedictinorum S. Mauri tertia ad Velocem Magistrum militum data, hæc scribit. *Et pridem expressimus gloria vestra, quia milites illuc erant parati venire: sed quoniam inimicos congregatos, & hic discurrere epistola vestra significaverat, hæc eos hic causa retinuit. Nunc vero utile est visum, ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua admonere, & hortari, ut parati sint ad laborem studeat. Et occasione inventa, cum gloriosis filiis nostris Maurilio, & Vitaliano loquere, & quæcumque vobis, Deo adjutore, pro utilitate Reipublicæ statuerint, facite. Et si hic vel ad Ravennates partes nec dicendum Ariulphum cognoveritis excurrere, vos à dorso ejus ita sicut viros decet fortes laborate: quatenus opinio vestra ex laboris vestri qualitate amplius in Republica, Deo auxiliante, proficiat &c. altera vero in ordine XXIX. ad ipsos Maurilium, & Vitalianum data, qua sibi Ariulphum ad urbem Romam excurrere nunciatum fuisse scribit, idipsum hortatur, ut à tergo insistant, & sequen. XXX. ad eosdem de dubia Suanensium fide, quos ad Ariulphum descivisse argumento erant ipsius Langobardi ducis literæ, sedulo monet, paratumque illius exercitum si ad Urbem excurrere cognoverint, ut loca Ducis deprædentur invitat. Et in quadagesima sexta ad Joannem Ravennatem Episcopum idipsum lachrymis repetit scribens. *Quòd multis scriptis vestra beatitudinis minimè res-**

**A** (7) Venit quoque & magna locustarum multitudo in territorium Tridentinum, quæ majores erant quàm ceteræ locustæ. Hæ, mirum dictu, herbas paludesque (8) depastæ sunt, segetes verò agrorum exiguè contigerunt. Sequenti quoque anno pari nihilominus modo adventarunt. (9)

### CAP. III.

*Quòd rex Agilulfus Minulfum occidit, & de rebellionem Gaidulfi, & Ulfari.*

**H**is diebus Agilulfus rex occidit Minulfum (10) ducem de insula sancti Juliani, (11) eo quòd se superiori tempore Francorum ducibus tradidisset. Gaidulfus (12) verò Pergamenfis dux in civitate sua Pergamo rebellans contra regem se communit; sed datis obsidibus pacem cum eo (13) fecit. Rursum se Gaidulfus, in insula Comacina reclusit. Agilulfus verò rex in eandem Comacinam insulam ingressus, homines Gaidulfi (14) exinde expulit, & thesaurum, quem ibidem à Romanis positum, inve-

**C** pondi, non hoc torpori meo, sed languori deputate: quia peccatis meis facientibus, eo tempore quo Ariulphus ad Romanam urbem veniens, alios occidit, alios detrucauit, tanta mesficia afflicti sum, ut in colicam molestiam caderem. Nec sola ducis Ariulphi lævitia S. Pontificem dolore maximo afflicto: sequitur ille in dicta epistola, quæ supra ceteras Romanæ rei hoc tempore faciem exhibet. *Valdè autem mirabar quid esset, quid illa mihi notissima sollicitudo vestra Sanctitatis huic urbi, mesfique necessitatibus minimè prodesset: sed scriptis vestris discurreribus agnovi vos quidem sollicitè agere, sed tamen apud quem agere possitis non habere. Peccatis ergo hoc meis deputo, quia iste qui nunc interest, & pugnare contra inimicos nostros dissimulat, & nos facere pacem vetat, (Romanum Patricium intelligit) quamvis jam modo. etiam si velit facere, omnino non possumus, quia Ariulphus exercitum Austari, & Nordulphi habens eorum sibi dari precaria desiderat, ut nobiscum aliquid loqui de pace dignetur &c. & infra: *Si quando tamen est aliquis cum eo (nempe Romano Patricio) locus obtinendi, agat apud eum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulpho, si ad aliquid parum possumus faciamus: quia miles de Romana urbe rultus est, sicut ipse movit. Theodosiaci vero qui hic remanserunt, rogant non accipientes, vix ad murorum quidem custodiam se accommodant: & destituta ab omnibus civitas, si pacem non habet, quomodo subsistat. Et infra: *De Neapolitana vero urbe Excellentissimo Exarcho instanter immittente vobis indicamus, quia Arigis, ut cognovimus cum Ariulpho se fecit, & Republica contra fidem venit, & valde injudiat eadem civitati, in quam si celeriter dux non mittatur omnino jam inter perditas habetur. Ariulphum verò eundem illum fuisse Spoletinorum ducem seq. cap. XVII. à Paulo memoratum ambigi non posse crediderim, illiusque victoriam ad Camerinum hæc omnia subsequuntur fuisse.***

(10) Al. Minulfum. Lind.

(11) Al. S. Julii. Lind.

(12) Al. Gaidulfus verò Bergomensis dux in civitate sua Bergamo. Lind.

(13) Al. cum rege. Lind.

(14) Alias auxiliarii Gaidulfi. Lind.

**E** Homines hic eo significatu accipiendi, quo apud Jur. Consult. sic apud Capitolinum in Pertinace: *Tam lucri cupidus fuit, ut apud vada Sabatia mercaturas exercuerit Imperator per homines suos; non aliter quàm privatus solebat.* Sic apud Symmachum homo meus, epist. XXVII. lib. III. epist. LIV. lib. V. Vide D. Cujacium observationum lib. VIII. cap. XIV. Lind.



invenerat, Ticinum transfudit, Gaidulfos verb iterato Pergamum confugiens, ibique ab Agilulfo rege obtentus, (15) rursus in gratiam receptus est. Rebella vit quoque dux Ulfari (16) contra Agilulfum regem apud Tarvisum, & obfessus captusque est ab eo.

CAP. IV.

*De peste apud Ravennam, & de bello Childeberti cum filio Hilperici.*

**H**Oc anno fuit pestis inguinaria iterum apud Ravennam, Grados, & Histriam nimium gravis, sicut & prius ante triginta annos extiterat. (17) Hoc etiam tempore Agilulfus rex cum Avaribus (18) pacem fecit. Childebertus quoque bellum gessit cum consobrino suo Hilperici (19) filio, in quo praelio usque ad triginta millia hominum caesa sunt. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, qualem vix aliquis prius recolebat fuisse. In regione quoque Brium sanguis de nubibus fluxit. Et interim fluvii (20) quasi rivuli cruoris emanaverunt.

CAP. V.

*Quod codicem dialogum Beatus Gregorius Theudelinda regina direxit.*

**H**is diebus sapientissimus, & beatissimus Papa Gregorius Romanae urbis, (21) postquam alia multa ad utilitatem sanctae Ecclesiae scripserat, etiam libros quatuor de vita Sanctorum composuit, (22) quem codicem Dialogum, id est, duorum locutionem, quia cum colloquens cum suo diacono Petro ediderat, appellavit. Hos igitur libros praefatus Papa Theudelinda reginae direxit, quam sciebat utique & Christi fidei deditam, & in bonis actibus (23) esse praecipuam.

(15) Alias captus. Lind.

(16) Al. Ulfaris dux Tarvisanus contra Agonem, seu Agilulfum. Lind.

(17) Pluries inguinariam pestem per varias Italiae regiones grafsatam fuisse, tum ex Paulo nostro, cum ex aliis nostrarum rerum scriptoribus liquidò constat.

(18) Al. Abbaribus, & sic infra. Lind.

(19) Al. Chilperici. Lind.

(20) Al. & intra Rheni fluvii aquas rivulus cruoris emanavit. A. & L. al. & interm fluvii rivulus aquas cruoris emisit. Al. & Materna fluvii &c. Lind.

(21) Al. Rom. urbis Episcopus. Lind.

(22) Anno scilicet aerae Christianae DXCIIL. vel DXCIV. ut ex ipso dialogorum libro desumitur, lib. enim III. cap. 19. legitur ante hoc serè quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, & lib. 4. cap. 26. in ea quoque mortalitate, qua ante triennium hanc urbem vehementissima clade vastavit. Inundationem ex D. Gregor. Turonensi anno DLXXXIX. & inguinariam pestem DXC. notavi; unde varias has temporum notas minimè accomodaveris, nisi protracta longius peste, extrema illius tempora SS. Pontificem intellexisse credideris. Alteram verb chronologicam notam habemus ex epist. ejusdem S. Pontif. ad Maximianum Episcopum Syracusanum, qua scribens, aliqua de miraculis Patrum, qua in Italia facta, eundem rogat, ut ea quorum meminit indicet; cumque data sit ea epistola Indict. XI. subsequenti anno editos dialogos optimè conjicitur.

(23) Alias artibus. Lind.

(24) Mod. sublimitates.

(25) Extat adhuc Diploma Regis Agilulphi in tomo V. Bullarii Cassinensis, & apud Ughellum in sua Italia Sacra, quo S. Columbanus Abbat, & socii habitantibus ad Basilicam S. Petri in valle Bobiensi possidenda cessit ab omni parte per circuitum. Tom. I.

CAP. VI.

*De bonis actibus ejusdem Theudelinda reginae.*

**P**ER hanc quoque reginam multum utilitatis Dei Ecclesia consecuta est. Nam penè omnes Ecclesiarum substantias (24) Langobardi, dum adhuc gentilitatis errore tenerentur, invaserunt; Sed hujus salubri supplicatione Rex permotus, & catholicam fidem tenuit, & multas possessiones Ecclesiae Christi largitus est (25) atque Episcopos, qui in depressione, & abjectione erant, ad dignitatis solite honorem reduxit.

CAP. VII.

*Quod Tassilo à Childeberto Francorum rex ordinatus est.*

**H**is diebus Tassilo (26) à Childeberto rege Francorum apud Bajoariam rex (27) ordinatus est. (28) Qui mox cum exercitu in Sclavorum provinciam introiens, patratà victoria ad solum proprium cum maxima praeda remeavit.

CAP. VIII.

*Quod Romanus Patricias civitates, quas Langobardi tenebant invasit, & quia rex Agilulfus Maurifionem ducem occidit, & quia cum beato Gregorio, & Romanis pacem fecit.*

**H**AC etiam tempestate Romanus Patricius, & Exarchus (29) Ravennae, Romam properavit. Qui dum Ravennam revertitur, recepit (30) civitates, quae à Langobardis tenebantur, quarum ista sunt nomina: Sutrium, Polli-

tum millaria quatuor, sive culto, sive inculto. Datum Mediolani in Palatio sub die IX. Kal. Aug. Regni nostri felicissimi octavo per Indictione quinta. In his tamen chronologicis notis errorem irrepsisse dicendum est; nam si Agilulphus, ut Paulus noster supra cap. ultimo libri tertii scribit, suscepit inchoante jam mense Novembri Regiam dignitatem; sed tamen congregatis in unum Langobardis, postea mense Majo ab omnibus in Regnum apud Mediolanum levatus est, utcumque illius Regni epoche initium habeat, vel ab inchoata, vel à confirmata Regia potestate, octavus regni ejus annus in indictionem quintam incidisse non potuit: ex epistola enim D. Gregorii liquidò constat postremum Pascha vivo Anthario Rege celebratum ad annum DXC. esse referendum, eoque anno octava Indictio decurrebat; quamobrem Agilulphus post Septembrem, inchoata jam indictione nona, & suscepit Regnum, & in eo fuit confirmatus, atque inde si numerus annorum regni ejus ad octavum ducatur, in indictionem primam, non verb quintam, ut in editis legitur, veniemus. Extant etiam alia Regis Adaloaldi diplomata, quibus hoc Agilulphi confirmatur, eaque infra notabimus.

(26) Mod. Tassilo.

(27) Rex non leg. in Amb.

(28) Anno scilicet DXCV. ut Siebertus, & Hermannus Contractus in chronico.

(29) Glossarium Graecolatinarum ἡγεμόνι proceres, principes. Lind.

Exarchi appellatio viris eruditus quasi ἡγεμόνι à principe. Summi fuit nomen Magistratus, qui vices Imperatoris in provinciis gerebat, legimus Exarchos Italiae, Africae &c. Exarchus Italiae Ravennae residebat, unde fuit etiam appellatus. Longinus à Justino Imperatore contra Langobardos missus primus hoc nomen in Italia, & auctoritatem habuit.

(30) Mod. retinuit.

limartium, Horta, Tudertum, (31) Ameria, Perugia, (32) Lucceolis, & alias quasdam civitates. Quod factum cum regi Agilulfo nunciatum esset, statim Ticino egressus cum valido exercitu civitatem Perusium petiit, ibique per dies aliquot Mauritionem (33) ducem Langobardorum, qui se Romanorum partibus tradiderat, obsedit, & sine mora captum, vitam privavit. Hujus regis adventu in tantum Beatus Gregorius Papa exterritus est, ut ab expositione templi, de quo in Ezechiele legitur, desisteret, sicut ipse quoque in suis homiliis refert. (34) Rex igitur Agilulfo rebus compositis (35) Ticinum repedavit. Nec multum post, suggerente maxime Theudelinda regina sua conjugis, sicut eam Beatus Gregorius suis epistolis sapienter admonuit, cum eodem sanctissimo Papa Gregorio, atque Romanis, pacem firmissimam pepigit, eidemque reginæ, idem venerabilis sacerdos, pro gratiarum actione (36) hanc epistolam direxit.

## CAP. IX.

*Epistola Beati Gregorii ad Theudelindam reginam.*

**G**regorius Theudelinda reginæ Langobardorum. Quia excellentia vestra ad faciendam pacem studiosius, & benignè se sicut solet impenderit, renunciante filio nostro Probo abbate, cognovimus. Nec enim aliter de Christianitate vestra confidendum fuit, nisi quia in causa pacis laborem & bonitatem vestram omnibus monstraretis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut fidem rectam tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedit. Non enim, excellentissima filia, de sanguine, qui ab utraque parte fundendus fuerat, partem te credas adquisisse mercedem. Ex qua voluntati vestrae gratias referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem

(31) MS. Hortestuder. Al. Hortam Faider. Lind.

(32) Al. Perusium. Lind.

(33) Al. Mauritionem. Lind. & Mod.

(34) D. Gregorii verba præfat. in lib. II. super Ezechielem. Quia multis curis prementibus Ezechielem Probo librum coram cbaritate vestra totum per ordinem perscrutari non licuit: bonis desideriis placuit parere, ut saltem extrema ejus visio, qua ei facta est de edificio in monte constituto, qua & cunctis est visionibus ejus obscurior, exponi debuisset. Et quidem voluntati vestrae me parere necesse est. Sed duo sunt quæ hac in re perturbant animum meum, unum quod hæc eadem visio tanta obscuritatis nebulis tegitur, ut vix in ea aliquid intellectu interlucente videatur. Aliud quod jam Agilulphum Langobardorum Regem ad obsidionem nostram summopere sistinantem Padum transisse cognovimus; unde pensate fratres carissimi in caliginosis & mysticis sensibus penetrare quid valeat mens misera timoris sui perturbationibus occupata &c. recitata verò homelia XXII. hæc ait. Nemo autem me reprehendat, si post hæc locutionem cessavero, quia, sicut omnes cernitis, nostra tribulationes excreverunt. Undique gladius circumfusus sumus, undique immensus mortis periculum timemus. Alii detruncatis ad nos manibus redeunt, alii capti, alii interempti nunciantur. Jam cogor linguam ab expositione retinere: quia tædet animam meam vita mea &c.

(35) Alias extincto Mauritione. Lind. & Mod.

(36) Amb. gratia Religionis.

(37) Mod. referimus.

(38) Mod. pacem, que utrisque est partibus profutura &c.

(39) Al. veritatem. Lind.

(40) Al. habuit. Lind.

(41) Lind. & Mod. epistolis.

(42) Amb. summopere.

(43) Al. seditio. Lind.

(44) Mod. debuit.

(45) Ex registro epist. D. Gregorii apparet has datas indicatione II. At si sequenti mense Januario apparuit stella cometes, & Joannes Archiepiscopus Ravennæ mortuus est, ilique anno DXCV. ut Baro-

**A** in corpore & anima, hic & in futuro compenset. Salutantes vos præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum conjugem vestrum illa agatis, quatinus Christianæ respUBLICÆ societatem non veniat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis est utile, si se ad ejus amicitiam conferre voluerit, Vos ergo more vestro quæ ad gratiam partium pertinent semper studete, atque ubi causa mercedis se dederit, elaborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendatis.

## CAP. X.

*Item ejusdem Epistola ad Agilulphum regem.*

**G**regorius Agilulfo regi Langobardorum. Gratias excellentiæ vestrae refero, (37) quia petitionem nostram audientes, pacem, quam (38) utrisque esse partibus credebamus profuturam, sicut de vobis confidentiam habuimus, ordinastis, ex qua re excellentiæ vestrae prudentiam, & bonitatem (39) valde laudamus, quia pacem diligendo, Deum vos, qui auctor est ejus, amare monstrastis. Nam si (quod absit) facta non fuisset, quid agi debuit, (40) nisi ut cum peccato, & periculo partium, miserorum rusticorum sanguis, quorum labor utrisque proficit, funderetur. Sed ut prodesse nobis eandem pacem quemadmodum à nobis facta est, sentiamus, paterna charitate vos salutantes petimus, ut quotiens occasio se dederit, ducibus vestris per diversa loca, & maxime in his partibus constitutis, vestris præcipiatis exemplis, (41) ut hæc pacem sicut promissum est pure (42) custodiant, & occasiones sibi aliquas non querant, unde aut contentio quadam, aut ingratitude (43) nascatur, quatinus voluntati vestrae gratias agere valeamus. Latroes vero presentium literarum, sicut revera homines vestros, in eo quo decuit (44) affectu suscepimus, quia justum fuit, ut viros sapientes, & qui pacem factam Deo propitio nunciarent, cum caritate & suscipere, & dimittere deberemus. (45)

## CAP.

**D**nius, & ex Agnello Bacchiniis contendit, è vivis sublatum est, ad superiores annos firmata Langobardos inter & Romanos pax esset revocanda. Minime verò acceptam hanc chronotaxin everterem argumento potissimum alterius epistolæ ejusdem S. Pontificis ad Innocentium Africa Præfatum lib. X. datæ subsequente indicatione III. in qua scribit. Cognoscetes igitur quale studium in præparandis dromonibus gesseritis sollicitudinem vestram desiderato munitio, relevamus, indicantes cum Langobardorum Rege usque ad mensem Martium futura quarta Indictionis, de pace, propitiante Domino convenisse. Quæ si retineatur ignoramus, quia idem Rex obiisse postea nunciatus est, licet adhuc babeatur incertum. Cùmque in ea pacem ad proximam quartam indicationem sancitam fuisse aperte constat, datas etiam antecedenti II. gratulatorias ad Agilulphum, & Theodolindam necessarid dicendum est ex brevitate temporis, qua nondum constabat de valetudine Regis. Ex ea etiam epistola cognoscimus pacis locutiones, quas minime Paulus recensuit, eamque fuisse pretio comparatam ex eodem lib. epist. facile quis arguet, atque ad id fortasse respiciunt, ea quæ ad Constantiam Augustam scribit. Viginti autem jam & septem annos dudum, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hæc ab Ecclesia quotidianis diebus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico, quia sicut in Ravenna partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italia Sacellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita & in hac urbe ex causis talibus eorum Sacellarius ego sum. Es tamen hæc Ecclesia, qua uno, eodemque tempore Clericis, Monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Longobardis tam multa indesinenter expendit, ecce adhuc ex omnium Ecclesiarum premitur afflictione &c. Quantum verò laboris, & studii impenderit SS. Pontifex ad eam, reluctantibus Græcis, comparandam, plures aliæ indicant epist., quas longum esset hic recitare.

CAP. XI.

*De stella comete, & morte Johannis Episcopi, & Evin ducis, & de Bajoariis.*

**I**Nter hæc sequenti mense Januario, apparuit stella cometa manè & vespere per totum mensem. Eo quoque temporis mense (46) defunctus est Johannes Archiepiscopus Ravennæ, cujus in locum Marianus (47) civis Romanus substitutus est. Evin quoque ducem in Tridento mortuo, datus est eidem loco dux Gaidoaldus vir bonus, ac fide catholicus. Hisdem ipsis diebus Bajoarii usque ad duo millia virorum super Slavos irruunt, superveniente Cacano (48) omnes interficiuntur. Tandem primum caballi silvarici, & bubali in Italiam delati, Italiae populis miracula fuerunt.

CAP. XII.

*De morte Childeberti Francorum regis, & de bello Avarorum cum Francis, & de transitu Guntramni regis.*

**H**Ac etiam tempestate Childebertus rex Francorum ætatis anno vigesimo quinto cum uxore propria, sicut fertur, vi veneni extinguitur. (49) Huni quoque, qui & Avars dicuntur, à Pannonia in Turingiam ingressi, bella gravissima cum Francis gesserunt. Brunichildis tunc regina cum nepotibus adhuc parvulis Theodeberto (50) & Theoderico regebat Gallias, à quibus accepta Huni pecunia, revertuntur ad propria. Mortuus quoque est Gunthramnus rex Francorum, (51) regnumque illius Brunichildis regina suscepit, cum nepotibus adhuc parvulis filiis Childeberti.

CAP. XIII.

*Quia Cacanus legatos ad Agilulfum misit, & de pace cum Gallicino patricio.*

**P**ER id tempus Cacanus rex Hunorum legatos ad Agilulfum Mediolanum mittens, pa-

**A** cem cum eo fecit. Romanus quoque Patricius moritur, cui Gallicinus successit, & cum Agilulfo rege pacis concordiam inivit.

CAP. XIV.

*De pace Agilulfi cum Francis, & de morte Zangrulfi, & Warnecautii.*

**H**OC etiam tempore (52) Agilulfus cum Theoderico rege Francorum pacem perpetuam fecit. Post hæc Agilulfus rex rebellantem sibi Zangrulfum Veronensem ducem extinxit. Gaidulfum (53) quoque Pergamentem ducem, cui jam bis pepercerat, peremit: pari etiam modo & Warnecautium (54) apud Ticinum occidit.

CAP. XV.

*De peste apud Ravennam, & mortalitate apud Veronam.*

**S**UBsequenti tempore rursus Ravennam, & eos, qui circa oram maris erant, pestis gravissima vastavit. Sequenti quoque anno mortalitas valida populos Veronensem attrivit. (55)

CAP. XVI.

*De signo sanguineo in celo, & bello Francorum inter se.*

**T**UNC etiam signum sanguineum in celo apparuisse visum est, & quasi hastæ sanguineæ, & lux clarissima per totam noctem. Theudibertus rex Francorum eo tempore cum Clothario (56) patruale suo bellum gerens, ejus exercitum vehementer afflixit. (57)

CAP.

sis Martii ann. emortualem Gunthramni DXCIII. firmarunt. Cæterum piissimi Regis virtutes ita claruerunt, ut in album Sanctorum relatus fuerit, eique sacer dies XXVIII. Martii, ut videre est in cit. actis SS. Bollandii.

Quæ verò ad Langobardos nostros pertinet, hoc etiam tempore à Paulo non integrè relata, silentio minimè prætereunda Cotronensis urbis expugnatio, ingenique captivorum numerus abductus anno DXCVI. ut ex epistola D. Gregorii Magni colligere possumus: ea data est ad Theotistam Patriciam, quæ S. Pontifici, ut & cæteri plures, magnum auri pondus ad redimendos captivos largita fuerat. Vide lib. VII. Indiæ. XV.

(52) Hac etiam tempestate. Mod.

(53) Al. Gandulfum quoque Bergomensen. Lind.

(54) Al. Vernecausum. Lind. & Mod. Vernecantium. A.

(55) Hæc eadem fermè Pontif. Raven. in vita S. Mariniani XXX. cap. II. Istius igitur temporibus circa comorantes marina litora, maximeque in hac civitate Ravenna gravissima peste vastati sunt, & volutato anni circulo Veronenses cruces valida mors consumpsit. Post hoc visum est terribile in celo signum, & velut hostes sanguinei per totam noctem dimicantes, & lux clarissima lustrata est.

(56) MS. Lotbario, & sic infra quoque Lind. servanda editorum lectio.

(57) Bellum inter Theodebertum Austrasie, ac Theodericum Burgundie Reges contra Clotharium II. Neustrie Regem narrat Fredegarius in Chronic. cap. 20. Aimoinus lib. 3. cap. 88. eique narratam à Paulo Meteororum apparitionem parem faciunt, atque in annum DC. incidisse communiter firmant recon-

(46) Amb. eo quoque tempore.

(47) Ita etiam appellatur in decreto Gratiani, cæteris Marinianus defuncti Joannis Romani nepos extant ad utrumque plures D. Gregorii epistolæ, quas omnes diligenti cura recensuit Vir Clar. Bacchini ad Pontif. Ravenn.

(48) Amb. Cacano Rege.

(49) Anno videlicet sabente DXCVI. ut ex epistolis D. Gregorii ad Theodericum, & Theodebertum ejus filios rectè collegit Baronius. Hermannus Contraëtus longè aliter ac nos ter illius obitum narrat Childebertus, inquit, Rex Francorum fortis, & strenuus, filius Sigoberti XXI. anno Regis, ætatis verò XXV. veneno, ut ajunt, à conjuge accepto moritur. Brunichildis aviæ tutelæ, ut nos ter habet, filii ejus crediti sunt. Vide Fredegarium cap. 16.

(50) Mod. Theodeberto, & Theoderico, semper.

(51) Amb. Burgundionum.

Guntramno Burgundie Regi supersitem fuisse Childebertum contra Baronii sententiam jam liquidò constat: legimus enim apud Fredegarium Regnum ejusdem Childebertus assumpsit, & apud Greg. Tur. lib. 4. de Miraculis S. Martini cap. 37. Tempore quo post obitum gloriosissimi Regis Guntramni Childebertus Rex Aurelianensium urbem adiit &c. de illius obitu Fredegarius cap. 13. Anno XXXIII. Regni Guntramni quinto Kal. Aprilis ipse Rex moritur, sepultusque est in Ecclesia S. Marcelli in Monasterio, quod ipse construxerat. Ex his, atque solari eclypsi per eundem Fredegarium narrata superiori anno Bollandiani successores clarissimi Henschenius, & Papebrochius in præliminari exegesi de genealogia Regum Dagobertinorum ad totum III. men-

## CAP. XVII.

*De morte Ariulfi ducis Spoletani, & de ducatu Theudelapii.*

SEquenti anno Ariulfus dux, qui Faroaldo (58) apud Spoletum successerat, moritur. Hic Ariulfus cum bellum contra Romanos in Camerino gessisset, victoriamque parasset, requirere à suis hominibus coepit, quis vir ille fuerit, quem ipse in illo bello quod gesserat, tam strenuè pugnantem vidisset. Cui cum sui viri responderent, se ibi nullum aliquem fortius facientem, quam ipsum ducem vidisse, ille ait: Certè multum & per omnia me meliorem ibi alium vidi, qui quotiens me adversæ partis aliquis percutere voluit, ille vir strenuus me semper suo clypeo protexit. Cumque dux ipse prope Spoletum, ubi basilica beati martyris Sabinii (59) sita est, in qua ejusdem venerabile corpus quiescit, advenisset, interrogavit cujus hæc tam ampla domus esset. Responsum est ei à viris fidelibus, Sabinum ibi martyrem requiescere, quem Christiani quotiens in bellum contra hostes irent, solitum haberent (60) in suum auxilium invocare: Ariulfus verò cum adhuc esset gentilis, ita respondit: Qui potest fieri

recentiores. Susceptum instigante potissimum Brunichilde Theodeberti, & Theoderici avia infelicem Clothario exitum habuit. Pugnatum quippe in Senonensium ditione ad fluviolum Aroanem, haud procul à Dromello vico; Ibi, scribit Fredegarius dicto cap. XX. exercitus Clotharii gravissimè trucidatus est. Ipsoque cum his, qui remanserunt, in fugam verso pagos, & civitates ripæ Sequanæ, qua se ad Clotharium tradiderant depopulantur, & vastantur. Civitates ruptæ nimis, pluritas captivorum ab exercitu Theoderici, & Theodeberti exinde deducitur. Clotharius oppressus vellet mollet per pactionis vinculum firmavit, ut inter Sigonam, & Ligerim usque mare Oceanum, & Britannorum litem; pars Theoderici haberet, & per Sigonam & Isaram Ducatum integrum Dentelini usque Oceanum mare Theodebertus reciperet. Duodecim tantum pagi inter Isaram, & Sigonam, & mare litoris Oceani Clothario remanserunt.

(58) Al. Faroaldo. Lind.

(59) Mod. Sabini Episcopi.

(60) Al. presidium haberent, ac eum propterea in suum auxilium vocarent. Lind.

(61) Al. alter eorum Theudelapius nomine victoria potitus ducatum suscepit. Lind.

(62) Celebris est doctorum Scriptorum conatus, inquit Bacchinius in dissertat. historico-chronolog. de ætate Petri Senioris &c. ad Pontif. Raven. ut Paulum Varnesfridi cum Leone Ostiensi, & Ostiensem ipsum cum Ostiensi componant, ubi de Monasterii Cassinensis per Langobardos everzione, & de temporis spatio, quod inter ejus desolationem, & Petronacis operâ factam restaurationem effluxit. Disceptatum est pluribus per Camillum Peregrinum in chronologia Ducum Beneventanorum, Abbatem Angelum à Nuçe, Bollandum, Mabillonium, Bacchinium, alioque præstantissimos viros, quorum argumenta singula hic enumerare longissimum esset. Ex iis ad Pauli nostri emendationem potius, quam illustrationem satis fuerit carpisse vetustiora hujus rei monumenta, ex quibus evincitur ad superiora tempora contra Pauli testimonium insignem hanc celeberrimi Monasterii everzionem esse referendam. Ævo proximior immo actæ tragediæ testis Gregorius Magnus lib. dialogorum II. cap. XVII. hæc habet, cum de prædicatione S. Benedicti loquitur. Vir quidam nobilis Theoprobis nomine; ejusdem Benedicti Patris fuerat admonitione conversus &c. Hic cum quadam die ejus cellam fuisset ingressus, hunc amarissimè flentem reperit. Cumque diu subsisteret, ejusque non finiri lacrymas videret, nec tamen ut vir Dei consueverat orando plangeret, sed marcendo, quamnam causa tanti luctus existeret inquisivit. Cui vir Dei illico respondit. Omne hoc monasterium quod construxi, & cum illa qua Fratribus preparavi omnipotentis Dei judicio gentibus tradita sunt. Vix tamen

A ut homo mortuus aliquod viventi auxilium præstet? Qui cum hoc dixisset, equo desiliens, eandem basilicam conspexit intravit. Tunc aliis orantibus, ipse picturas ejusdem basilicæ mirari coepit. Qui cum figuram beati martyris Sabinii depictam conspexisset, mox cum juramento affirmavit dicens, talem omnino eum virum, qui se in bello protexerat, formam habitumque habuisse. Tunc intellectum est beatum martyrem Sabinum eidem in prælio adjutorium contulisse. Igitur mortuo Ariulfo, duo filii Faroaldi superioris ducis inter se propter ducatum decertantes, unus ex ipsis (61) qui cum victoriam adeptus esset, nomine Theudelapius, ducatum suscepit.

## CAP. XVIII.

*De prædicatione facta à Langobardis in cœnobio Sancti Benedicti.*

Circa hæc tempora (62) cœnobium beati Benedicti patris, quod in castro Casino situm est, à Langobardis noctu invaditur. Qui universa diripientes, ne unum quidem de monachis tenere potuerunt, ut prophetia venerabilis Benedicti patris, quam longè ante præviderat, completeretur, qua dixit, Vix apud Deum obti-

C obtinere potui, ut mihi ex hoc loco anima concederetur. Cujus vocem tunc Theoprobis audivit: nos autem cernimus, qui destructum modò à Langobardis gæsto ejus Monasterium scimus. Nocturno enim tempore, & quiescentibus Fratribus nuper illic Langobardi ingressi sunt, qui diripientes omnia, ne unum quidem hominem illic tenere potuerunt &c. Anastasius Bibliothecarius in vita Pelagii II. fugientes, inquit, ex Cœnobio Fratres Romanæ profecti sunt. atque ex concessione S. Pelagii Pape II. & Tiberii Mauricii Imperatoris juxta Lateranense Patriarchium Monasterium construxerunt, & ex eo fortasse Leo Ostiensis in Chron. Cassin. lib. pr. cap. 2. Fratres Romanæ profecti sunt, atque ex concessione Romani Pontificis Pelagii, qui tunc Sedi Apostolica præerat juxta Lateranense Patriarchium Monasterium construxerunt, ibique per centum & triginta annos, quod Casinense Monasterium destructum permansit, habitaverunt. Ad perspicuam horum explicationem omnium vice referam verba doctissimi Mabillonii in annal. Benedictinis libro VII. Casino tum præerat Bonitus abbas, successorem in regendo apud Lateranum grege Casinensi sortitus Valentianum, qui annis multis teste Gregorio Lateranensi Monasterio præfuit. Unus hic locus sufficit emendanda communi nostrorum sententia, qui hanc everzionem anno supra quingentesimum octogesimo nono ponunt. Gregorius quippe dialogos suos scribere aggressus est anno nonagesimo tertio. Jam vivere tum desierat Valentianus, qui multis ante annis hoc est annis minimum decem, Lateranensi Monasterio præfuerat. Ergo longè ante annos decem eversum fuerat Casinense Monasterium, & Monachi inde fugati, quibus Pelagius continentem Lateranensi Basilica locum ad construendum Monasterium concesserat anno utique circiter octogesimo, qui quartus erat ejus pontificatus annus. Nec refert quod Gregorius ejus successor, dialogorum librum secundum scribenti, nupera dicatur hoc everio. Nuper enim apud Gregorium non semel accipitur pro decem, immo & pro viginti annorum spatio, ut duo ejus loca manifestè probant, à me alias relata in notis ad hunc Gregorii locum &c. De Leonis verò testimonio infra hæc habet cap. III. Corrigendus in eo prædictus auctor, quod subdit Casinates apud Lateranum pervenisse per centum & decem annos, quod Casinense Monasterium destructum permansit, alius codex habet centum & triginta annos: sed utrobique dimiuto temporis intervallo: cum à Pelagio secundo, cuius Pontificatu hæc everio contigit, ad Gregorium III., quo Pontifice Sacri Cœnobii à Petronace instauratio facta dicitur, à Leone, anni ferè CXL. intercesserint. Verum Gregorii III. loco substituendus est Gregorius II. qui cum anno DCCXV. pontificatum inierit, annis minimum CXXXV. Casinensis Monasterii ruina perseveravit &c.

D

E

obtinere potui, ut ex hoc loco mihi animæ concederentur. Fugientes quoque ex eodem loco monachi Romam petierunt, secum codicem sanctæ regulæ, quam præfatus pater composuerat, & quædam alia scripta, nec non pondus panis, & mensuram vini, (63) & quicquid ex supellectili subripere poterant, deferentes. Cæterum post beatum Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius, post quem Vitalis, ad extremum Bonitus congregationem ipsam rexit, sub quo hæc destructio facta est.

CAP. XIX.

De morte Zottonis, & ducatu Arichis.

Mortuo igitur Zotone Beneventanorum, duce, Arigis (64) in loco ipsius à rege Agilulfo missus successit, qui ortus in Foro Julii fuerat, & Gifulfi Foro Juliani ducis filios educarat, eidemque Gifulfo consanguineus erat. Ad hunc Arigis extat epistola beati Gregorii Papæ in hunc modum directa. (65)

CAP. XX.

Epistola beati Gregorii Papæ ad eundem Arichis.

Gregorius Arigis (66) Duci. Quia sic de gloria vestra, sicut revera de filio nostro confidimus, petere à vobis aliqua fiducialiter provocamus, arbitantes, quod minimè nos (67) patiamini contristare, (68) maximè in tali re, unde vestra anima multum poterit adjuvari. Indicamus autem (69) propter ecclesias beatorum Petri ac Pauli, aliquantas nobis trabes necessarias esse, & ideo Sabino subdiacono nostro injunximus, de partibus Briccorum (70) aliquantas incidere, & ut

(63) De iis in Regula D. Benedicti cap. 39. & 40. Emina vini mensura dicitur, de qua curiosa multi, quæ non sunt hujus loci.

(64) Al. Arichis. Lind. & Mod. al. Arigiso. Ex subsequenti Beneventani Ducis successione, hic etiam firmatur chronotaxis annorum instituti Ducatus Beneventani, quam supra libro III. capit. XXXII. cum Caracciolo exhibui; nam si Zoto principatus est Beneventi per curricula viginti annorum, & successorum habuit Arigim, ut noster vocat, vel Arichim, ut Chronic. Ducum Beneventi, vel Arichim, ut Anonym. Cassinensis, vel demum Arogem, ut D. Gregorius Magnus, jam liquidò constat ex epistola dicti S. Pontificis ad Joannem Episcopum Ravennatem, cujus verba recitavi, Indiæ. X. anno scilicet D. N. Jesu Christi DXCL, quo data est, Arichim ad Principatum Beneventanum jam elatum fuisse, atque Neapolitanæ civitati cum Ariulpho alio duce insidias parasse: cumque Paulus noster Agilulphi Regis beneficio principatum accepisse scribat, necessariò dicendum paulo post regis inaugurationem id accidisse: unde si retro numerum XX. annorum duxeris jam ad Caraccioli tempora venies, quantum licet in tanta rerum caligine: neque turbant ea, quæ doctif. Peregrinius ex recentioribus Chronologis opponit: major enim ejusdem ævi Scriptoribus habenda fides, nec argumentum ab ipso Paulo nostro deductum: nempe Zottonis ducatus initia ex tempore Antharii Regis esse revocanda, quia noster hujus regis acta narrans de Zotone verba facit: frequentissimum illi quippe fuit multa per anticipationem referre, ut ipse non uno in loco professus est.

(65) Data est Indiæ. V. vide lib. XII. num. XXIII. edit. Patrum Benedicti. S. Mauri.

(66) Amb. Arichis.

(67) Amb. vos. MS. L. neminem vos.

(68) Amb. contristari.

(69) Amb., & Mod. autem vobis propter &c.

(70) Amb. & Mod. Briccorum. Lind. al. Brixiorum, al. Bricconum.

(71) Amb. deducere, nec leg. verbum debeat.

(72) Amb. accinarius.

Tom. I.

A usque ad mare in locum aptum trahere (71) debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram, paterna caritate petimus, ut actionariis (72) vestris, qui in loco sunt deputatis, (73) ut homines, qui sub eis sunt, cum dobus suis in ejus transmittere solatium debeant, quatinus vobis concurrentibus, melius quod ei injunximus possit perficere. Nos enim promittimus, quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis ænium, (74) quod non sit injuriosum, (75) transmittemus. Nam scimus nos considerare, & filiis nostris, qui bonam nobis voluntatem exhibent, respondere. Unde iterum petimus gloriose fili, ut ita facere debeatis, ut & nos possimus vobis esse pro præstito beneficio debitores; & vos mercedem pro Sanctorum Ecclesiis habeatis.

CAP. XXI.

De captivitate filie regis Agilulfi, & quia rex Agilulfus Cacano artificem direxit.

His diebus capta est filia regis Agilulfi, cum viro suo Godescalco nomine, de civitate Parmensi, ab exercitu Gallicini patricii; & ad urbem Ravennatum sunt deducti. (76) Hoc quoque tempore misit Agilulfus rex Cacano regi Avarorum artifices ad faciendas naves, cum quibus isdem Cacanus insulam quandam in Thracia expugnavit.

CAP. XXII.

De basilica beati Johannis in Modicia, quam Theudelinda regina edificavit.

PER idem quoque tempus Theudelinda regina basilicam beati Joannis Baptistæ, quam in Modicia (77) construxerat, (78) qui locus fu-

(73) Mod. demandetis.

(74) Mod. ænium.

(75) Amb. indignum.

(76) Pontif. Raven. in vita Mariniani XXX. Episcopi hæc ex Paulo fortasse repetit. Capta est inter hæc Agilulphi Regis filia cum Godescalco viro suo ab exercitu Callinici Patricii de civitate Parmense, & in banc urbem Ravennæ capti ducti sunt, & infra: Igitur, ut diximus, semper bellum fuit inter Ravennenses, & Langobardos, & discordia grandis propter filiam suam, quæ capta à Ravennatibus fuerat. Et propter ipsam tram civitas Cremona à prædicto capta & destructa est Rege, & Mantua nimis vexata est, & destructa.

(77) Amb. Modica. al. Modoetia, & ita alibi quoque L. Trifanus Galchus Hist. Mediol. lib. IV. Modoetiam vulgus appellat; quæ tamen dictio à Paulo usurpatur. Nos verò imitimus inscriptione saxi vetustissimis literis ad hunc modum ibidem insculpti  
C. SERTORIUS L. F. OUF. VETERANUS  
LEG. XVI. CURATOR. CIVIUM. OMN. OR.  
MOGUNTIACI.

Opulentum oppidum est, & Lambro alluitur. eoque lapidis argumento Moguntiacum oppidum appellatum fuisse contendit. Notanda tamen in eo lapide varia lectio Romanor. pro omn. or., & Apianum, unde Gruterus exscripserat, eundem hic Mediolani ad S. Victoris legisse. Balthasar Fidelis Modoetiensis Basilicæ Archipresbyter in libro quem ad Leonem X. Pontif. Max. scripsit, Modiciam à census modicitate appellatam fuisse putat, & Galcho de veteri Moguntiaci nomine subscribit: utcumque se res habeat Ennodio lib. VI. epistol. X. Moditia dicitur, ut animadvertit doctif. Fontaninus in sua disertat. de corona ferrea. Ego verò in vetustis chartulis omnibus noni, & decimi sæculi apud exitum antiquitatis, bonarumque literarum cultorem Comitem Donatum de Sylva, & in ipso Archivio Basilicæ Modoetiensis promiscuè Modiciam, & Modicam legi.

(78) Quæ sequuntur solummodo in Ascensiana editione habentur, construxit pro se, & pro viro suo, & pro filiis, ac filiabus, & cunctis Langobardis Italianibus, ut ipse S. Joannes pro nolis interpellator sit ad Domi-



supra Mediolanum duodecim millibus abest, dedicavit, multisque ornamentis auri, argenti; decoravit, prædiisque; sufficienter ditavit. (79) Quo in loco etiam Theudericus quondam Gothorum rex palatium (80) construxit, pro eo quod æstivo tempore locus ipse, utpote vicinus Alpibus, temperatus, ac salubris existit.

## CAP. XXIII.

## De palatio quod construxit.

Ibi etiam præfata regina suum (81) palatium condidit, in quo aliquid & de Langobardorum gestis depingi fecit. In qua pictura (82) manifestè ostenditur, quomodo Langobardi eo

A tempore comam capitis tondebant, vel qualis illis vestitus, qualisque habitus erat. Siquidem cervicem (83) usque ad occipitium radentes nudabant, capillos à facie usque ad os dimissos habentes, (84) quos in utramque partem in frontis discrimine dividebant. Vestimenta verò eis erant laxa, & maximè lineæ, qualia Angli-faxones habere solent, ornata infitis latioribus, vario colore contextis. Calcei verò eis erant usque ad summum pollicem pene aperti, (85) & alternatim laqueis corrigiarum retenti. Postea verò cœperunt hofis (86) uti, super quas (87) equitantes tubrugos birreos (88) mittebant, sed hoc de Romanorum consuetudine traxerunt. (89)

## CAP.

minum Deum nostrum Jesum Christum pro nobis, nos omnes unanimiter pollicemur illi omni anno in die Nativitatis sue, hoc est VIII. Kalendas Julii de nostris facultatibus transmissuros honorificè ad oraculum ejus ut per illius interpellationem habeamus juvamen Domini nostri Jesu Christi tam in bello, quam in aliis locis omnibus, quocumque ituri sumus. Ab illo ergo die in omnibus actibus eorum cœperunt invocare Sanctum Joannem, ut illis præberet auxilium in virtute Domini nostri Jesu Christi, & illi omnes remanebant illæsi: victoresque extiterunt super cunctos adversarios suos. Locus autem ille supra Mediolanum duodecim millibus est; quem Regina dedicandum curavit, multisque ornamentis auri, & argenti mirifice decoravit, prædiisque ditavit, familiasque, & possessiones multas eidem loco addidit in honorem S. Joannis Baptistæ. Dicamus assertionem scripturæ Theodolindæ Regine unicum filio suo Adalvaldo Rege S. Joanni patrono suo de dono Dei, & de dotibus chartulam sue donationis, quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore hanc testem voluntatis sue corrupserit, in judicium extremi die cum Juda traditore damnetur. Ordinatio verò ejus talis fuit. De rebus S. Joannis nullo modo se debet aliquis intrudere, nisi tantum Sacerdotes, qui ibi deserviunt die, ac nocte, tamquam famuli ac famula, qui ibi subiecti sunt communiter debeant vivere. Quoniam verò in MS. & Augustana editione decrant, idèd in textum recipere nolui. Lind.

In MS. Modoetienfi leguntur, paucis hæc variantibus. verf. ut ipse S. Joannes, ita sequitur sit intercessor pro cunctis Langobardis ad Dominum, & illi voverunt inter se unanimiter majores natu cum Rege suo, & unà cum Theodolinda Regina, atque dixerunt Si S. Joannes &c.

Verf. adversarios eorum, sequitur. Qui locus ille supra Mediolanum XII. mill. adest, dedicavit, multisque ornamentis auri, & argenti mirifice decoravit, prædiisque ditavit, familias, ac possessiones multas in eodem loco subjugavit in honore S. Baptistæ Joannis. Dicamus assertionem scripturæ Theodolindæ Regine &c.

(79) Quam maximè (scribit idem Fidelis) Langobardi hoc templum coluerint, cuppe, corona, cruces, tabula aurea smaragdis, byacintis, electoriis, carbunculis, margaritis, aliisque innumeris lapillis ornata, altaris magni palla cum aurea, tum argentea, & sypbus ille admirabilis optimi sapphyri, atque alia regia ornamenta relicta testantur. Hæc omnia in insigni Cimiarchio ejusdem Basilicæ servantur adhuc, perpetua Langobardicæ pietatis monumenta, eaque pluries DD. Canonicorum beneficio non sine ingenti animi gaudio curiosè spectavi. Placet hæc regias coronas è suis archetypis expressas in adverso folio exhibere. Primam quidem non tam auro, quam terrea lamina decoram: eam ex uno Dominicæ passionis clavo confectam loci hujus incolæ firmissimè tenent, solemnique cultu Cruci appositam singulis annis populorum piæ venerationi colendam exponunt, de illa Sigonius lib. I. de Regno Italiæ anno 591. Auctores Mediolanenses patrios sequuti annales asserunt coronam ei, nempe Agilulpho, impositam fuisse, à Theodolinda Regina institutam, auream illam quidem, verum circulo ferreo interiore intextam, unde post ferrea corona nomen Italico Langobardorum Regno contuit.

Agilulphi Regis alteram, quam figuræ Domini nostri Jesu Christi, elevata in signum crucis dextera, & sinistra librum apertum tenentis, mystico Græcorum A. & Ω. signatum: à lateribus figuræ Angelorum, & XII. Apostolorum per spatia

columnis distincta: eam extrema superiori parte pyropi, & smaragdi LXV. circum exornant, sine ullis radiis, aut liliis, pondo unciarum XXI. den. XII. quod etiam notavit Mabillonius in itinere Italico pag. 212., inferiori verò inscripto lemmate AGILULF. GRAT. DI. VIR. GLOR. REX. TOTIUS. ITAL. OFFERET. SCÖ. JOHANNI. BAPTISTÆ. IN. ECCL. MODICIA, amplissimo quidem titulo imperantibus adhuc ejus ævo in Italia per Exarchos suos Græcis Imperatoribus, quæ Ducatus Romanus, Exarchatus Ravennæ, atque Neapolitanorum fines protendebantur. Pendet ab ea corona crux aurea gemmis, & margaritis ornata unciarum XXIV. den. XIV.

Postremam Theodolindæ vocant, nullo tamen inscripto lemme, auream pariter, smaragdis ornata pondo unciarum XIV. denar. XIX. Pendet etiam ex ea crux altera pondo unciarum XV. den. VII. gemmis ab utroque latere splendens.

Coronas hæc cum suis crucibus, & cætera notabiliora dona itidem repræsentat marmorea tabula supra majorem Basilicæ januam, barbaro quidem sæculo insculpta, ut informes figure satis indicant, & præcipuè veluti demissus de Christi Domini stomacho Jordanes fluvius, unde aquas hausisse ad baptizandum D. Joannem Baptistam exprimit voluerat artifex infelicissimus. A latere insculptæ coronæ tres, totidemque pendentes ab ipsis crucibus, itaut hoc unum in citata Clar. Fontanini dissertatione minimè probaverim cap. IX. §. IV. Coronam ferream semper sua Cruce fuisse destitutam: alius enim duabus in Modoetienfi lapide parem aspicio: neque oculatissimo viro id vitio vertendum, quippe Romæ scribens ad Modoetiensem Basilicam non accesserat; sed nunc observasse juvabit, ne fastidiosus quibusdam irrisoribus ejus argumentandi vis contra ocularem antiqui lapidis aspectum aliquando stomachum faciat. In eo etiam insculpta visitur aurea gallina cum pullis suis, & vasculi plures, ejusdem Regiæ Theodolindæ, ac Langobardorum munificentie dona, eandem prorsus formam exhibentia, quam singula in Cimiarchio re ipsa nunc servant, itaut ex archetypis delineata tunc temporis fuisse dubitari non possit.

(80) Mod. palatium magnam.

(81) Mod. sibi.

(82) Verba & de Langobardorum gestis depingi fecit. In qua pictura, al. desunt Lind. Mod. in quo aliquid de Langobardorum gestis manifestè ostenditur.

(83) Mod. Sequæ de cervice.

(84) Etiam hoc Gothis usitatum fuit. Sidonius Apollinaris lib. I. epist. II. Aurium legula, sicut mos gentis est crinium superjacentium flagellis operiuntur, ubi flagellis crinium significantur cirri, commune Germanorum ornamentum; unde etiam cirrigeri vocantur, ut optimè docuit Vir Clarissimus, & nunquam sine laude loquendus Justus Lipsius in notis ad Germaniam Taciti, ubi & quædam de vestitu Germanorum addit, quæ operepretium legere. Lind.

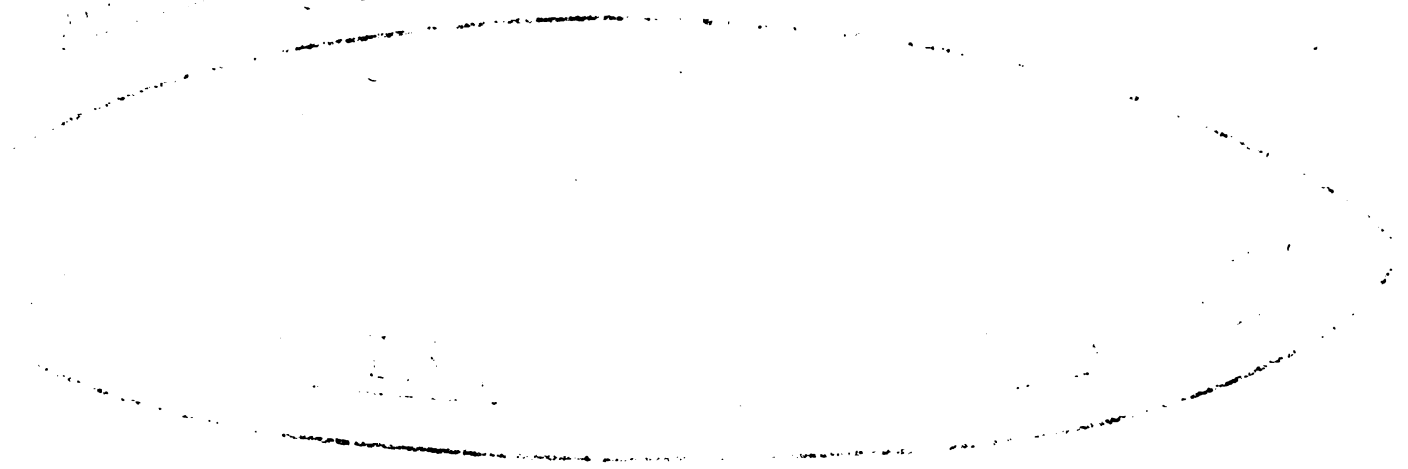
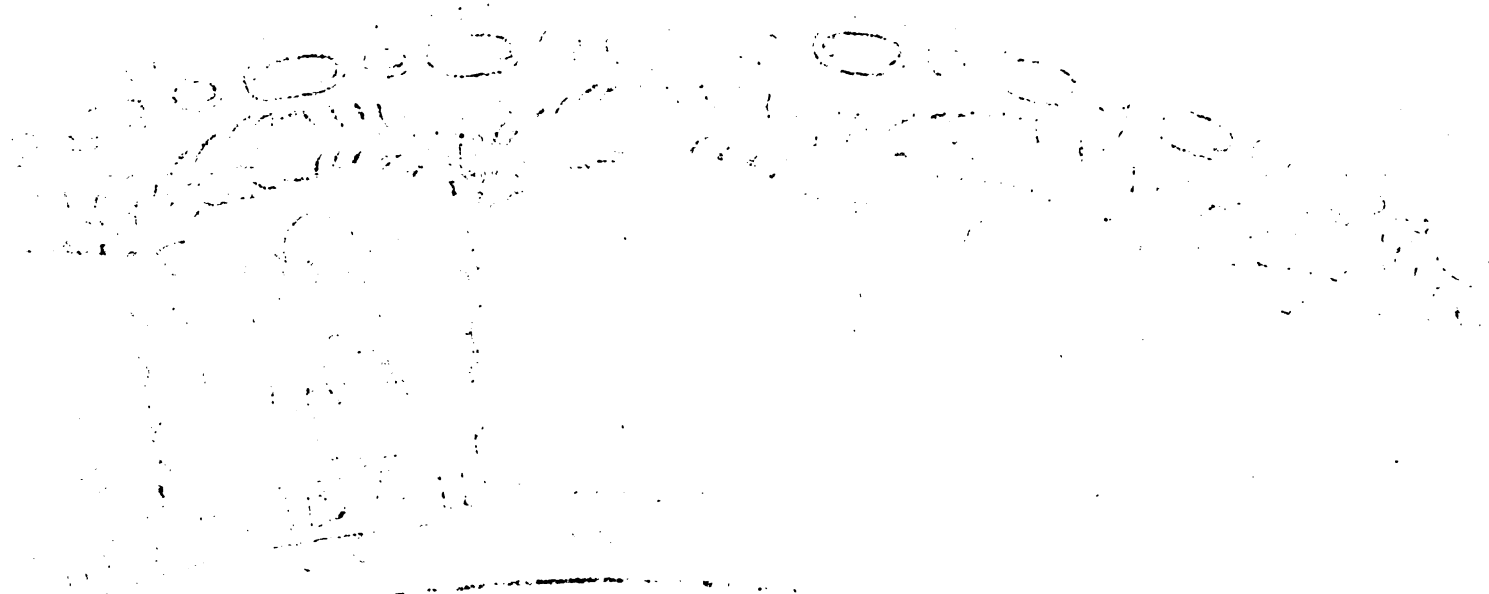
(85) Mod. & Lind. ad pollicem pedis aperti.

(86) Planè Germanicum vocabulum Lind. latine tibialis. Vide glos. Du-Cange.

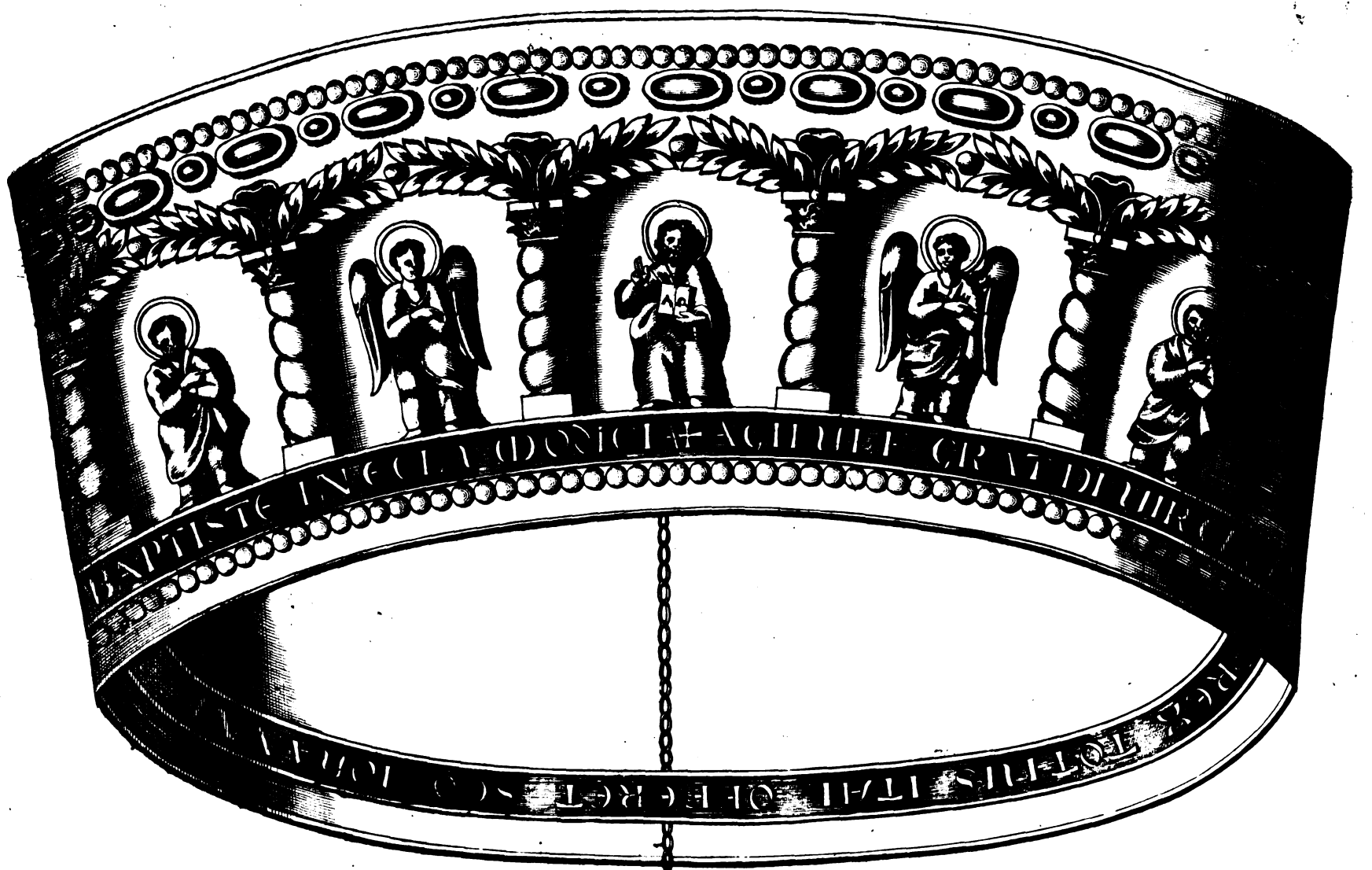
(87) quas non leg. in Mod.

(88) Isidor. etymolog. lib. XIX. cap. XXII. Tubrugos vocatos dicunt, quid tibias, braccasque tegant. Lind. Glosario lanea ocrea, ocreis, aut calceis coriaceis superimponi solita. Byrreus coloris rufi.

(89) Amb. de Romana, non de sua consuetudine traxerunt.



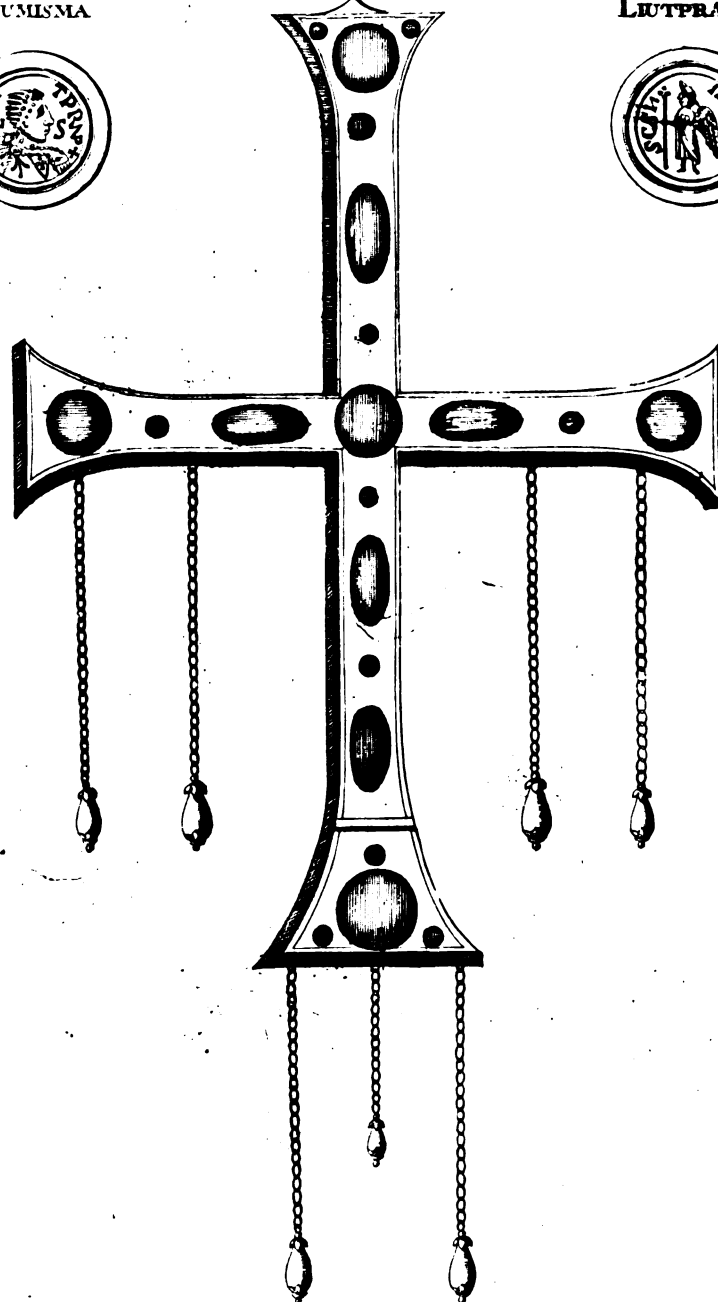
CORONA AUREA AGILULPHI REGIS



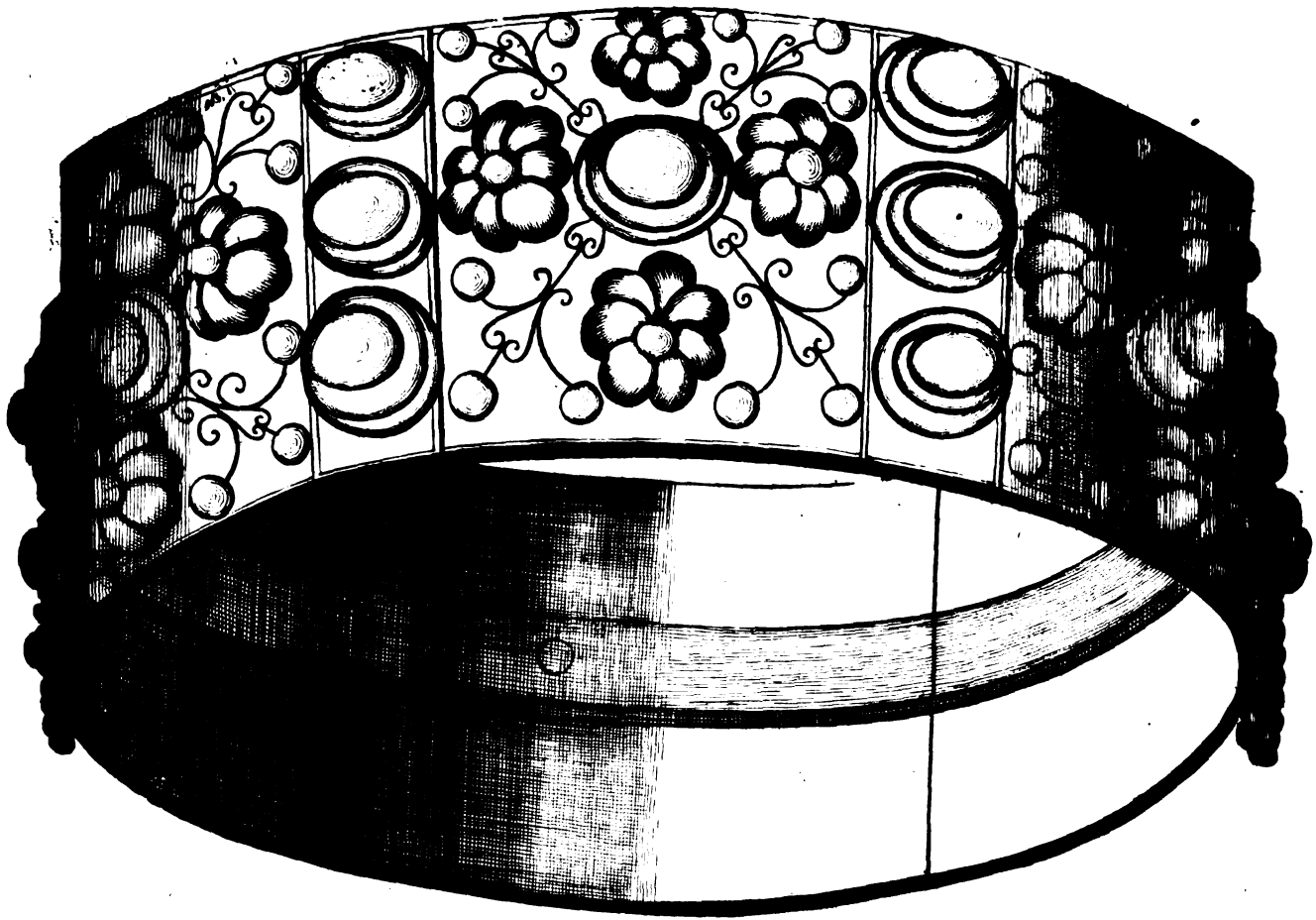
NUMISMA



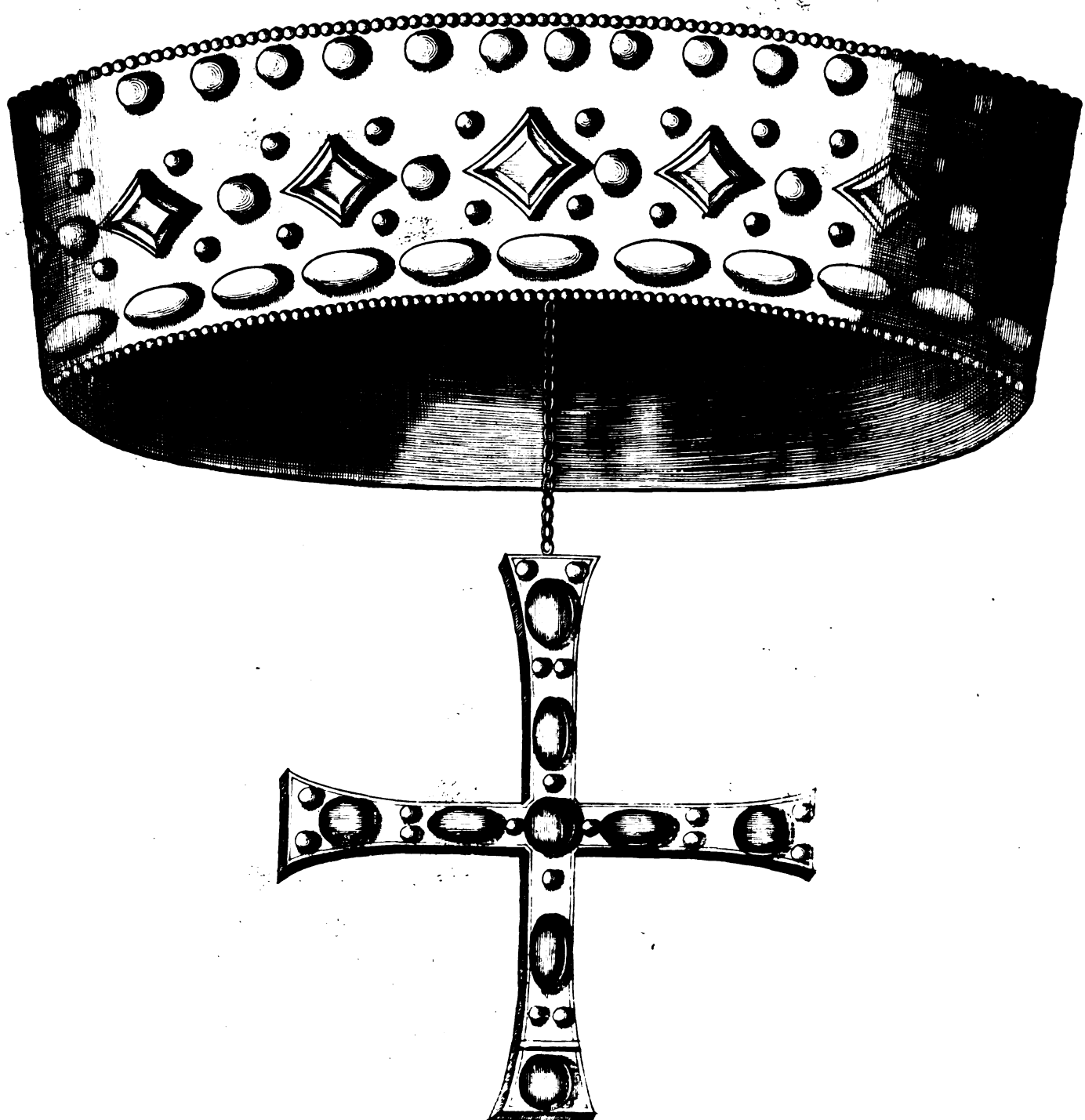
LIUTPRANDI

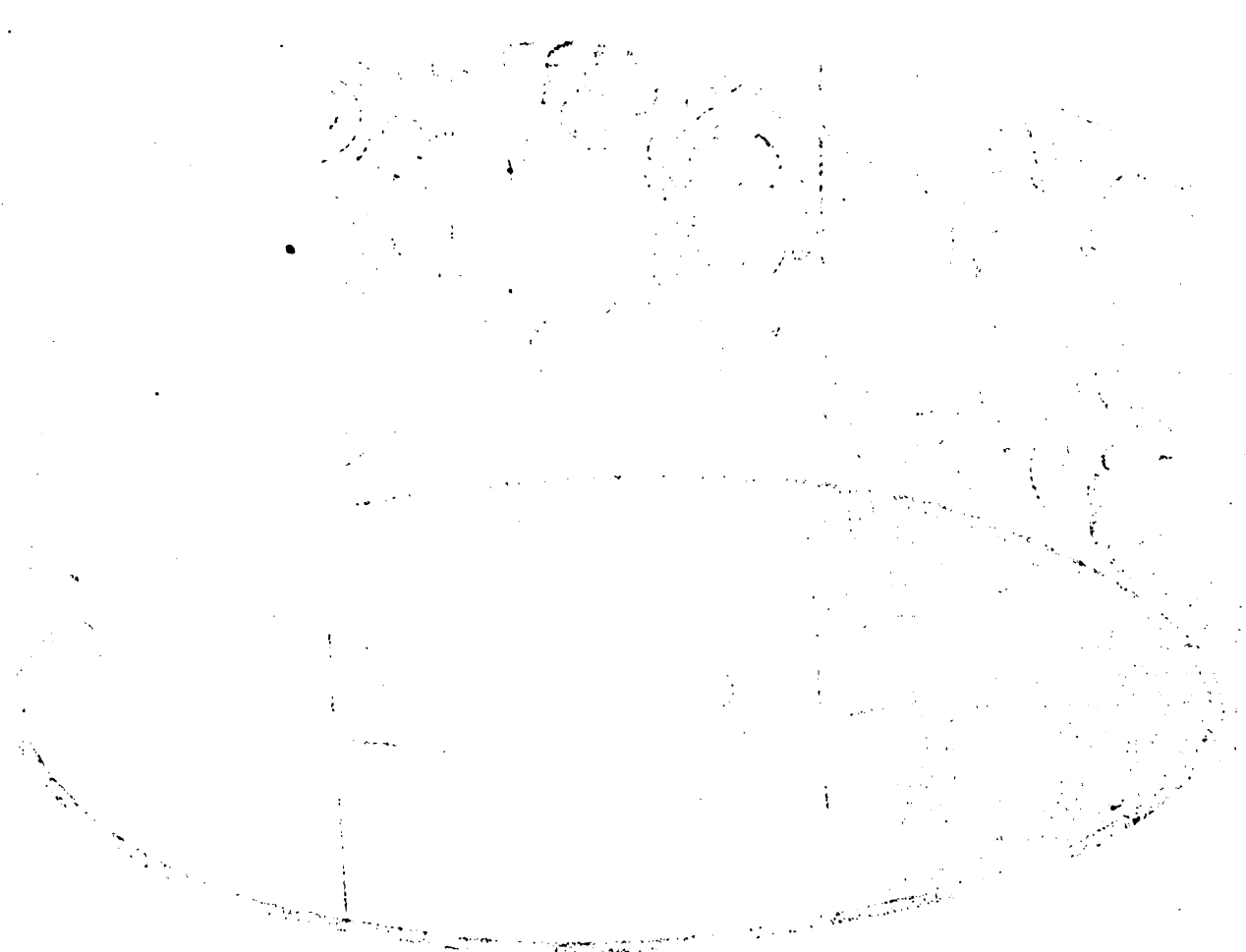


CORONA AUREA VULGÒ FERREA DICTA

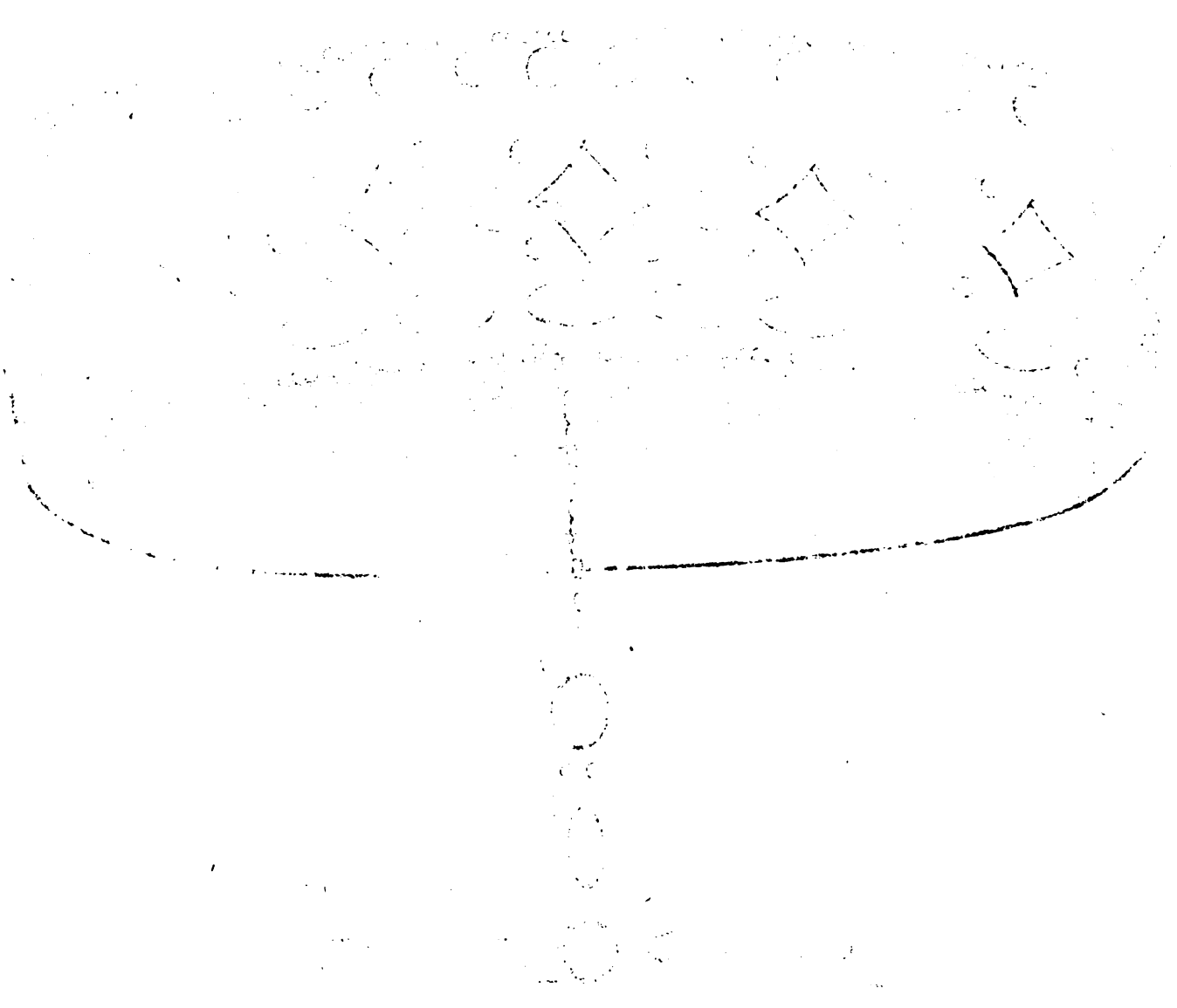


CORONA AUREA THEODOLINDAE REGINAE



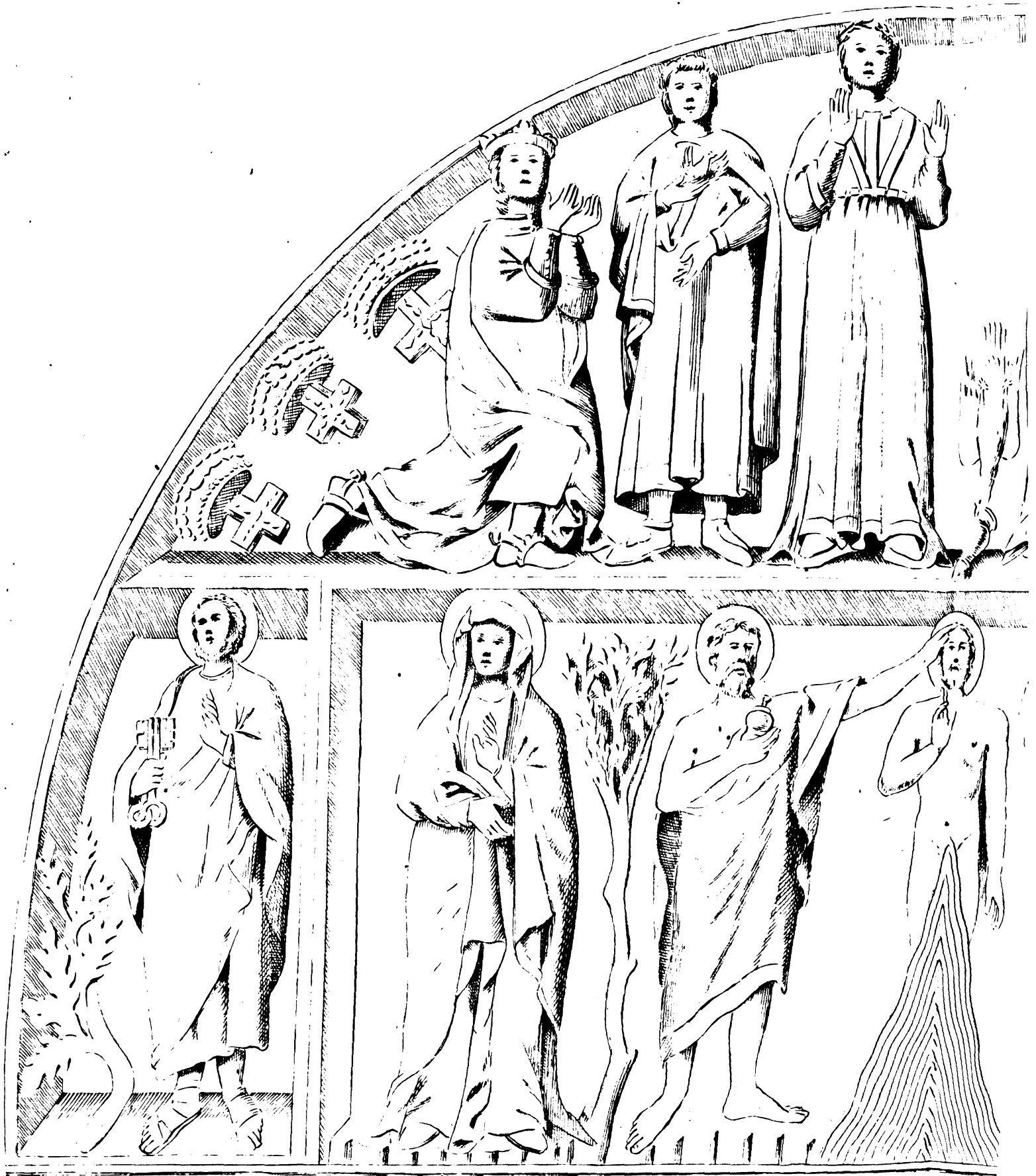


Handwritten text, possibly a label or title, located below the first diagram. The text is faint and difficult to decipher.













CAP. XXIV.

*De subversione Patavinae urbis.*

**U**Sque ad hæc tempora Patavium civitas fortissimè militibus repugnantibus Langobardis rebellavit. Sed tandem injecto igne tota flammis vorantibus concremata est, & jussu regis Agilulfi ad solum usque destructa est: milites tamen, qui in ea fuerant, Ravennam remeare permisi sunt.

CAP. XXV.

*De pace facta cum Avaribus, & quòd Langobardi Histriam sunt ingressi.*

**H**Ac tempestate Agilulfi legati regressi à Cacano, pacem perpetuam factam cum Avaribus (90) nunciarunt. Legatus quoque, Cacani cum eis adveniens ad Gallias perrexit, denuncians Francorum regibus, ut sicut cum Avaribus, ita pacem habeant cum Langobardis. Inter hæc Langobardi cum Avaribus, & Sclavis, Histrorum fines ingressi, universa ignibus, & rapinis vastaverunt.

CAP. XXVI.

*De nativitate Adaloaldi filii Agilulfi, & invasione montis Silicis.*

**A**gilulfo quoque regi tunc nascitur filius de Theudelinda regina, in Modiciæ (91)

(90) Al. *Avaribus Hunnis*. Lind.  
 (91) Amb. *semper Modica*.  
 (92) Al. *Adaloald*, al. *Adalualdus*, & sic infra. Lind.  
 (93) Al. *Constantino, & Avorante, qui fuit frator &c. L.*  
 (94) Mauricium Imperatorem annos XX. menses tres, dies aliquot Eruditissimum, itemque apud veteres plerisque Scriptores annos incompletos pro completis numeratos fuisse, ut Paulus noster hoc loco. Zonaras in annal. nullam incepti anni rationem habuit in imperio Mauricii, scribit enim *Εθαν δὲ Μαυρίκιος ἐπὶ τὴν ἑξήκοντα καὶ τριῶν, ἄκοι βασιλεύσας ἐνιαυτῶν. Μορτῦος ἐστὶ Μαυρίκιος ἀπὸ ἐτατίς ἑξαγῆστο τερτίο Regni vigeῖστο. Exeunte scilicet Novembri anni DCII. Indictione VI. jam inchoata. Horribilem infelicis Imp. obitum, quem plures Græci Scriptores narrant ex Chronico Alexandrino repetimus* *Ἐγραφή δὲ Μαυρίκιος Τιβέριος μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ οὐκ ἐπὶ πέντων αὐτῷ ἐς τὴν ἄγιον Λυπόμον πλυσίον Πρανήτω, καὶ τῆ αὖτ' αὐτῷ μετὰ τῆς ἡμέρας τρίτης ἐσφάγη πλυσίον Χαλκιδόνος αὐτὸς Μαυρίκιος Τιβέριος, καὶ Πέτρος, Ἰσίδωρος, καὶ Ἰστυριανός, καὶ Πέτρος δὲ ὁ ἀδελφὸς Μαυρίκιου Κυροπαλάτης ὢν, συχεθὲς καὶ αὐτὸς, ἐσφάγησαν δὲ ἐς διαδρόμους πλυσίον τῷ ἀκρίτῳ. Κωνσταντῖνος ὁ ἡγεῖς ἀπὸ ἐπαρχῶν γινόμενος πραιποσίτων, καὶ λογοθέτης, καὶ κρητάρης τῆς ὀμίσεως, καὶ Θεοδοσίος ὁ υἱὸς Μαυρίκιου, καὶ Κομνηνὸς ὁ πατριάρχης, καὶ γραμματεὺς, καὶ αὐτὸς ἐσφάγη πέραν πλυσίου τῷ ἀγίῳ Κωνόνος πρὸς θαλάσσαν. καὶ τὸ σῶμα αὐτῷ ἐγένετο κωφόβρωτον.*  
 Comprebensus verò Mauricius Tiberius cum uxore, & ois Liberis in aede S. Autonomi juxta Prænetum, & XXVII. die ejusdem mensis, feria tertia occiditur ad Cbalcedonem ipse Mauricius Tiberius, ac Petrus, Justinus, & Justinianus. Et Petrus Mauricii germanus Ciropalata captus & ipse. Interfecti sunt in Diadromo ad Acritam Constantinus Lardis ex præfecto factus Prætorio Logothetes, & Curator Hormisidii, filius præterea Mauricii Theodosius, & Commenticulus patricius, & militia præfectus casus est trans urbem ad S. Cononis propter mare.  
 Jussus est filiorum suorum mortem aspicere, cumque ultimum nutrix subripisset, ac in illius locum filium suum morti tradendum supposuisset, non tulit Imp., dolumque indicavit, ea sæpius verba pronuncians *Jussus es Domine, & relictum judicium tuum*. Vide Theophilactum, qui spectaculum projectorum in mare cadaverum, & ad litus plu-

**A** palatio, qui Adaloaldus (92) est appellatus. Sequenti tempore, Langobardi caltrum montis Silicis invaserunt. Per idem tempus repulso apud Ravennam Gallicino, rediit Smaragdus, qui prius fuerat Ravennæ patricius.

CAP. XXVII.

*De morte Mauricii Imperatoris.*

**I**gitur Mauricius Augustus postquam uno & viginti annis rexit imperium cum filiis Theodosio, & Tiberio, & Constantino à Foca, (93) qui fuit frator Prisci Patricii, occiditur. (94) Fuit autem utilis reipubl. (95) Nam sæpe contra hostes dimicans, victoriam obtinuit. Huius quoque, qui & Avars appellantur, ejus virtute devicti sunt. (96)

CAP. XXVIII.

*De Gaidoaldo, & Gisulfo ducibus, & de baptismo Adaloaldi.*

**H**oc anno Gaidoaldus (97) dux de Tridento, & Gisulfus de Forojulii, cum antea à regis Agilulfi societate discordarent, ab eo in pace recepti sunt. Tunc etiam baptizatus est prænominatus puer Adaloaldus, filius Agilulfi regis, in sancto Johanne (98) in Modicia, & susceptus de fonte est à Secundo fervo Christi de Tridento, cujus sæpe fecimus mentionem. (99) Fuit autem festi Paschalis dies eo tempore septimo Idus Aprilis. (100)

CAP.

ries fluctibus actorum extremam tragædiæ scenam accessisse narrat. Laudes Mauricii frequentissimè apud Historicos Græcos, quibus tamen avaritiæ notatur, qua petiit à Cacano in singulis captivos milites dimidium aureum tradere recutavit; quamobrem Cacanus barbara ferocia, XII. mil. numero, omnes occidit.  
 (95) Amb. *utilis reipublica, s. d. avaritia deditis nimia*.  
 (96) Bella inter Mauricium, & Cacanum Avarum Regem fuisse narrant plures Græci Scriptores, Theophylactus, Nicephorus, Zonaras, Manasses, Cedrenus, & Auctor Chronici Alex. inter Latinos Historia Miscella lib. XVII. ex Theophane.  
 (97) Al. *Gandoaldus*. Lind.  
 (98) Al. *in Ecclesia S. Joannis*. Lind. & Mod.  
 (99) Maximus Annalium pater Baronius putat eundem istum Secundum fuisse illum Secundum Abbatem, ad quem plures D. Gregorii datæ sunt literæ. Erat, inquit, *iste Abbas magni nominis inter Longobardos existens, ut ex aliis ipsius Gregorii literis ad Theodolindam Reginam datus apparet, huncque ipsum apud Paulum Diacomum (errore puto librærorum) non Secundum, sed Secundum invenimus nominatum, à quo fuisse baptizatum filium Theodolinda Regine Adoaldum idem affirmat, non alio titulo ipsum, quam servum Dei appellans, & patria Tridentinum, ubi idem auctor agit de ejus obitu. Citat eum ipse frequenter: nam ab eo scriptam esse de Longobardis historiam tradit &c.* At in ipsa etiam D. Gregorii epistola ad Theodolindam lib. XIV. Indict. VII. edit. novis. in MSS. omnibus legi Secundum notavit Guffanvillæus. In ea cognoscimus librærum in causa trium capitulorum scripsisse, ad quem ut subtilius responderet D. Gregorius Regina petierat: sed hic morbum causatus Synodum, quæ tempore Justiniani facta fuerat, pro responso interim ad cognoscendam actorum rerum seriem transiit. Dona etiam varia post hæc, quibus demerere tantum virum conatus est, quem secreti continere potuisse Langobardos in communione Catholica, ut scribit Baronius laudatus anno 599. num. XV. & XVI. Occubuisse ferunt Tridenti anno circiter DCXV. Vide Vossium de Hist. lat. &c.  
 (100) VII. Id. Aprilis, in Mod. & aliis non leguntur. Anno scilicet DCIII. quo Pascha septimo Idus Aprilis celebratum fuit. Indictione VI. corrente de nato Adaloaldo Theodolindæ granularus est D. Gre-



## CAP. XXIX.

*De captu Cremonæ, & Mantuæ, & de morte filie regis, & de bello Francorum.*

**E**Rat autem iis diebus adhuc discordia Langobardis cum Romanis propter captivitatem filie regis. Qua de causa Agilulfus rex egressus Mediolano mense Julio, obsedit civitatem Cremonensem cum Sclavis, quos ei Cananus rex Avarorum in solatium miserat, & cepit eam duodecimo Kalendas Septembris, & ad solum usque destruxit. Pari etiam modo expugnavit Mantuam, & interruptis muris ejus cum arietibus, (101) dans veniam (102) militibus qui erant in ea, revertendi Ravennam, ingressusque in eam die Iduum Septembrium. (103) Tunc etiam partibus Langobardorum se tradidit castrum, quod Vulturina (104) vocatur. Milites verò Brexillum (105) oppidum igni cremantes, fugerunt. His ita patris reddita est filia regis à Smaragdo Patricio, cum viro, & filiis, ac rebus cunctis: factaque est pax mense nono, (106) usque ad Kalendas Aprilis, indictione octava. (107) Filia verò regis mox à Ravenna Parmam

D. Gregorius citata epistola, hæc scribens additis muneribus: *Scripta qua ad nos dudum à Genuensibus partibus transmissis, gaudii vestri nos fecere participes: propterea quod omnipotentis Dei gratia & filium vobis donatum, & quod valde Excellentia vestra est laudabile, catholica eam fidei novimus sociatum. Nec enim de Christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis, Catholica rectitudinis auxilio munitis: ut & Redemptor noster familiarem te suam famulam cognosceret, & Langobardorum genti novum Regem in timore suo feliciter enutritet. Unde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum suorum via custodiat, & eundem excellentissimum filium nostrum Adulouvaldum in suo faciat amore proficere: quatenus sicut hic inter homines jam magnus est, sic quoque & bonis actibus ante Dei nostri oculos sit gloriosus: & infra post ea, quæ de Secundo notavi: Excellentissimo autem filio nostro Adulouvaldo Regi transmittere phylacteria curavimus, id est crucem cum ligno sanctæ crucis Domini, & lectionem S. Evangelii tbece Persica inclusam. Filie quoque mee sorori ejus tres annulos transmisit, duos cum hyacinthis, & unum cum albula: quæ eis peto per vos dari, ut apud eos nostra caritas ex vestra Excellentia condatur. Paterna præterea caritate persolventes salutationis officium, petimus ut Excellentissimo filio nostro Regi conjugii vestro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque ejus animum, sicut consuevistis, ad pacem de futuro per omnia provocetis: quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire poterat, ante conspectum Dei inter multa bona, quæ agit, invenire possitis.*

(101) Amb. Avaribus.

(102) MS. viam. Lind.

(103) Amb. & Mod. ingressus est in eadem Id. Septembr.

(104) Al. Vulturina. Lind.

Cluverius ad hæc Pauli nostri verba, hæc habet: *Heic quum Vulturina castrum cum Patavio, Monte Silicis, Mediolano, Cremona, Mantua, ac Brixello communeretur; miror ego quid Blondo, & aliis in mentem venerit, cur id ad Addue in Larium lacum influxum traxerint, indeque Vallem Tellinam initio dictam Vulturinam, contenderint: quum ea à Tello castro id cognomeni ferat. At castrum illud Diacom, sive Vulturina, ut quedam habent exemplaria, sive, ut alia Vulturina, seu denique, quod forte rethius, Vulturina dicendum sit, nullus alius est locus, quam qui tenuis nunc vicus inter Cremonam, & Brixellum, sinistra Padi ripa à regione Canati adpositus est, vulgari vocabulo Valdoria.*

(105) Al. Brixellum. Lind.

(106) Al. menses novem. Lind.

(107) Anni scilicet DCV. Congruit huic Pauli historiae datum recitata D. Gregorii epistolæ, Indictæ VII. nempe post mensem Septembris anni DCIII. cuius etiam anni mense Novembri, nomen à D. Gregorio Turonensi, aliisque annum à mense Martio inchoantibus appellato, pax cum Langobardis est

**A** rediit, (108) & ob difficultatem partus periclitata, statim (109) defuncta est. Hoc anno Theudebertus, & Theudericus reges Francorum, adversus Clotharium patrum suum dimicarunt, in quo certamine ex utraque parte multa millia ceciderunt.

## CAP. XXX.

*De transitu beati Gregorii Papæ, & ejus sanctitate.*

**T**unc etiam beatus Gregorius migravit ad Christum, cum jam Focas per indictionem octavam anno regnaret secundo. (110) Cujus in locum ad Apostolatus officium Sabinianus est ordinatus. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, & mortuæ sunt vites penè in omnibus locis. Messes quoque partim vastatæ sunt à muribus, (111) partim percussæ uredine evanuerunt. (112) Debit etenim tunc mundus famem sitimque pati, (113) quando decedente tanto doctore, animas hominum spiritualis alimonie penuria, sitisque ariditas invasit. Libet me sanè pauca de ejusdem beati Gregorii Papæ scriptis, quandam Epistolam huic opusculo infer-

inita in annum ferme, ac dimidium.

(108) Amb. rediens ob difficultatem &c. Mod. Parmam rediit, que ob difficultatem &c.

(109) & statim in Amb. non legitur.

**C** (110) Non bene Paulus secundum annum Imperii Phocæ cum morte D. Gregorii per indictionem octavam illigavit: constat enim sub finem anni DCII. Phocam imperare coepisse, currente sexta Indictione, ex his Chronici Alexandrini verbis καὶ τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ πῶς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος, ἑπανάρχαιος γέγονε Μαυρικίῳ παρὰ Φωκᾶ στρατιῶν, μετὰ τῷ στρατῷ, καὶ Μαυρικίῳ μὲν Τιβέριος οὖν τῇ γυναικὶ Κωνσταντίνῃ καὶ παιδὶ θ' ἠέριον ἔ. μὲν ἀρρετι, Θεοδοσίῳ, Τιβερίῳ, Πέτρῳ, Παύλῳ, Ἰουλίῳ, καὶ Ἰουλιανῷ, καὶ τρισὶ θηλώσας, Ἀναστασίᾳ, Θεοκτίστῃ, καὶ Κλεοπάτρᾳ φθῶν τῇ κβ' τῷ Δίῳ μηνὸς, κατὰ Ρωμαίους Νοεμβρίῳ, τῇ νυκτὶ τῇ ἐπὶ κγ'. διαφανούσης παρασκευῆς. Φωκᾶς δὲ τῇ κγ' τῷ αὐτῷ μηνὸς ἡμέρᾳ ἔ. στρατὸς ὑπὸ Κυριακῷ πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως ἄς πᾶν σεβάσμιον οἶκον τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῳ ἐν τῷ ἑβδόμῳ, τῇ κέ τῷ ἑνθῆνῳ μηνὸς, ἡμέρᾳ κυριακῇ εἰσηλθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθεδρᾶς ἄς ὄχημα ἀπὸ τῷ ἑβδόμῳ ἀσελθὼν διὰ πῶς χροστῆς πόρτας, καὶ ἔξ Τρωαδηςίων ἐμβόλων, καὶ πῶς μέσης ὄλης ἕως τῷ παλατίῳ, μὲν ὄλης ὄλης ἀντιπᾶντος, ἀλλὰ πάντων ἀφρημένων. **Novembri mense ejusdem Indictionis (nempe sextæ) Phocas cum exercitu contra Mauricium seditionem movit. & Mauricius Tiberius cum uxore Constantina, & novem liberis, sex maribus, nempe Theodosio, Tiberio, Petro, Paulo, Justino, & Justiniano, & tribus virginibus Anastasia, Theokliste, & Cleopatra XXII. mensis Dii, qui Romanis est November, noctu illucescente jam XXIII. die, qui fuit feria sexta, fugit. Phocas autem XXIII. ejusdem mensis feria sexta à Cyriaco Patriarcha Constantinopolitano in ade veneranda S. Joannis, quæ est in Hebdomo inauguratus, XXV. die dicti mensis die Dominico ab Hebdomo per Auream portam, & Troadesias porticus, mediamque urbem totam, usque ad Palatium, nemine resistente, sed cunctis applaudentibus curru velus Constantinopolim ingressus est.** Sanctus verò Gregorius mortuus est, & sepultus in Basilica B. Petri Apostoli ante Sacrarium die XII. Martii, ut Anastasius habet, anno DCIV. septima indictione; cumque secundum Phocæ imperii annus completus fuerit mense Novembri ejusdem anni DCIV. octava quidem decurrebat indictio, sed anno emortuali S. Gregorii minime respondens.

(111) Verba partim vastata sunt à muribus, aliis defunt. Lind.

(112) Anastasius in Sabiniano. Eodem tempore fuit fames in civitate Romana gravis. Facta autem pace cum gente Langobardorum, & jussit aperiri borrea Ecclesie, & mundari frumentum populo &c. Ex quibus manifestius apparet frigus, & sterilitatem, ex qua fames ingens, in anno DCV. notandam esse, cum prima hyems post Gregorii obitum sedente Sabiniano fuerit.

(113) Amb. fame sitique perire.

ferere, ut possit liquidius agnosci, quam humilis iste vir fuerit, quantæque innocentiae, & sanctitatis. Hic denique cum accusatus apud Mauritium Augustum, ejusque filios (114) fuisset, quod Malmum quendam Episcopum in custodia pro solidis occidisset, scribens pro hac re Epistolam Sabiniano (115) suo apocriphario, (116) qui erat apud Constantinopolim, inter cætera sic ait. *Unum est quod breviter suggeras serenissimis dominis nostris, (117) quia si ego servus eorum in mortem Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione divisa esset. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido. Malmus autem isdem Episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die (118) qua causam dicit, & abductus est, (119) nesciente me, à Bonifacio notario in domum ejus ductus est, ibique prandidit, & honoratus est ab eo, & nocte subito mortuus est.* Ecce quantæ humilitatis (120) vir iste fuit, qui cum esset summus Dei Pontifex, se servum hominum (121) nominavit? ecce quantæ innocentiae (122) qui nec in morte Langobardorum, qui utique & increduli erant, & omnia devastabant, sese voluit (123) admiscere.

CAP. XXXI.

*De regno Adaloaldi, & de pace facta cum Francis.*

**I**gitur sequenti æstate mense Julio (124) levatus est Adaloaldus rex super Langobardos apud Mediolanum in Circo, in præsentia patris sui Agilulfi regis, astantibus legatis Theudeberti (125) regis Francorum, & desponsata est

- (114) Alias filium. Lind.
- (115) Amb. Savino; sed servanda editorum lectio constat enim epistolam hanc scriptam fuisse ad Sabinianum Diaconum, eundem illum, qui Gregorio in Pontificatu successit.
- (116) Isidorus in Glossis: *Apocripharius minister Romane Ecclesie à secretis, legatus à secretis.* Eorum sæpissimè in libris J. Consultorum mentio fit. Dicebantur etiam *Adresponji*. Novel. XXV. cap. I. *Habeat item Adresponsum, sive Apocripharium.*
- (117) Mod. *Domino nostro.*
- (118) Al. *sed die quod me causam nesciente à Bonifacio &c.* Lind.
- (119) Verba & *abductus est*, non leg. in Mod.
- (120) Amb. *innocentia.*
- (121) Al. *se servum nominavit.* Lind. *cum esset Summus Pontifex se servum nominavit &c.* Mod.
- (122) Amb. *quantæ innocentia vir iste fuit.*
- (123) Amb. *voluerat.*
- (124) Anni D. N. J. C. DCV. indictione octava.
- (125) Filia etiam hæc Theodeberti Regis Adaloaldo nondum trimo desponsata in puerili ætate fuisse ex Theodeberti patris ætate bene colligitur; Is enim tunc temporis vix annum vicefimum attigerat, ut ex annal. Francorum.
- (126) Verba Regis Francorum, & *desponsata est eidem regio puero filia Regis Theudeberti*, in aliis desunt. Lind.
- (127) Ad hæc verba respiciunt quæ Fredegarius in suo Chronico scripsit num. XLV. ad historiam nostram illustrandam optimè convenientia. *Langobardorum gens quemadmodum tributa XII. millia solidorum ditioni Francorum annis singulis dissolvebant referam: vel quo ordine duas civitates, Augustam & Suisium eum territoriis ad partem Francorum cassaverant non abscondam. Defuncto Clepeo summo Principe, duodecim Duces Langobardorum XII. annis sine Regibus transferunt: ipsoque tempore, sicut supra scriptum legitur, per loca in Regno Francorum proruperunt. Ea præsumptione in compositione Augustam & Suisium civitates, cum integro illorum territorio, & populo partibus Guntchramni tradiderunt. Post hæc le-* Tom. I.

**A** eidem regio puero filia regis Theudeberti, (126) & firmata est pax perpetua cum Francis. (127)

CAP. XXXII.

*Bellum Francorum cum Saxonibus.*

**E**odem tempore Francis cum Saxonibus pugnantibus, magna strages ab utriusque partibus facta est. Apud Ticinum quoque in basilica beati Petri Apostoli, Petrus cantor fulmine ictus.

CAP. XXXIII.

*De pace facta cum Smaragdo Patricio, & de captis Tusciæ civitatibus.*

**S**equenti denique mense Novembrio, rex Agilulfus pacem (128) fecit cum Smaragdo Patricio in annum unum, accipiens à Romanis duodecim millia solidorum. Civitates quoque Tusciæ, hoc est Balneum regis, (129) & urbs vetus à Langobardis invasæ sunt. Tunc etiam mense Aprili, & Majo, apparuit in cælo stella, quam Cometem dicunt. Dehinc Agilulfus rex iterum (130) fecit pacem cum Romanis tribus annis.

CAP. XXXIV.

*De morte Severi Patriarchæ, & de sacerdotio Johannis, & Candidiani.*

**H**is diebus defuncto Severo Patriarcha, ordinatur (131) Johannes Abbas Patriarcha in Aquileja vetere, cum consensu regis, & Agilulfi ducis. In Grados quoque ordinatus est

Ro-

- gationem ad Mauritium Imp. dirigunt. Hi XII. duces, singulique Legatarios destinant, pacem & patrocium Imperii petentes. Idemque & alios Legatarios XII. ad Guntchramnum, & Childebertum destinant, ut patrocium Francorum, & defensionem habentes, XII. millia solidorum annis singulis bis duobus Regibus in tributa implerent; vallem cui nomen Ametegis partibus Guntchramni cassantes, bis legatis, ubi plus congruebat, patrocium sibi firmarent. Post hæc integra devotione patrocium eligunt Francorum. Nec mora, post permissu Guntchramni, & Childeberti tunc Ausbarium Ducem super se Langobardi sublimant in Regnum. Alius Ausbarius, idemque Dux cum integro suo Ducatu se ditioni Imperii tradidit, ibique permansit. Et Ausbarius Rex tributa, quæ Langobardi ad partem Francorum spondiderant, annis singulis reddidit. Post ejus discessum filius ejus Ago in Regno sublimatus, similiter implese dimoscitur. Anno XXXV. Regni Chlotarii, legati tres nobiles ex genere Langobardorum, Agilulfus, Pompegius, & Gauto, (al. Guto) ab Agone Rege ad Chlotarium Regem destinantur petentes, ut illa XII. millia solidorum, quos annis singulis Francorum arariis dissolvebant, debuisset cassare, exhibentes ingeniosè secretius III. millia solidos: ex quibus Vuarnacbarius mille, Gundealdus mille, & Chucus mille acceperunt. Chlotario vero XXXV. millia solidorum simul exhibebant, quos consilio superscriptorum, qui occultè xenati fuerant, Chlotarius accepit, & ipsa tributa ad partem Langobardorum cassavit, & amicitiam perpetuam cum Langobardis sacramentis, & pactis firmavit. Corrigena hic plura, quæ Fredegarius de Langobardicis rebus non bene comperita recitat, nempe Agilulphum Authario filium fuisse, ac XII. tantum Duces defuncto Clephone Langobardis imperasse Mauricii tempore. At quæ in Francia gesta sunt eundem novisse non inficiabor.*
- (128) Al. *inducias.* Lind.
- (129) Mod. *Balneus Regis.*
- (130) Anno scilicet DCVI.
- (131) Mod. *ordinatus est in ejus loco Johannes &c.*

Romanis (132) Candidianus antistes. (133) Rursum mense Novembrio, & Decembrio, stella Cometes apparuit. Candidiano quoque defuncto apud Grados ordinatur Patriarcha Epiphanius, (134) qui fuerat primicerius notariorum. (135) ab Episcopis, qui erant sub Romanis; & ex illo tempore coeperunt duo esse Patriarchæ. (136)

## CAP. XXXV.

*De invasione Neapolitana civitatis, & de morte Eleutherii falsi Imperatoris.*

**H**Ac ætate Joannes Confinus invasit Neapolim, quem de eadem civitate non multos post dies Eleutherius patricius expulit, eumque interfecit. (137) Post hæc isdem Eleutherius patricius eunuchus imperii jura suscepit. Qui dum à Ravenna Romam pergeret, in castro Luceolis à militibus interfectus est, ca-

(132) Mod. & Lind. Romanus.

(133) Expunctis de libri III. cap. XXVI. erroribus, quos nosse ibi plures cumulaverat non alio de fonte, quam ex libris ipsius Schismaticorum, ea que post Maranensem pseudosynodum gesta sunt, ex doctis. Norisio prosequar, acta D. Gregorii in eadem causa recensens, qui Pelagio successit, & non minori cura revocandis ad Ecclesiam Schismaticis incubuit. Initio enim Severum Aquilejensem Episcopum datæ coram Joanne Ravennate Archiepiscopo fidei prævaricatorem Romam cum cæteris Schismaticis Episcopis vocavit, ut epist. lib. I. additis divalibus jussionibus, quas impetraverat. Severus iis acceptis collegas evocat, habitaque ab iis, qui Langobardorum ditioni suberant tumultuaria synodo, ea fuit sententia, ne quis Romam accederet, datisque literis ad Mauricium, Romanæ Sedis judicium declinare statutum est. Interim à Severo congregatis Istricæ Episcopis, in unam pariter sententiam itum est, ut à Pontifice Cæsarem appellarent, datisque literis, Mauricium commentis suis eò adduxerunt, ut ad Gregorium, & Romanum Exarchum rescriberet, ne molestia eisdem inferretur, verebatur enim ne vi adhibita Iistros, qui suis adhuc partibus adhærebant ad Langobardos proniores faceret. Quousque Romanus Exarchatum tenuit nulla spes Gregorio Schismaticos corrigendi, neque dum Callinicus in eadem permansit auctoritate, donec isto Constantinopolim revocato, Smaragdus iterum in Italiam venit, quem ex præteritæ benè gestæ rei memoria in Severum & Schismaticos, suis literis iterum provocavit. Occiso inter hæc Mauricio, quem nunquam sibi faventem habuit Gregorius, Phoca imperante meliores animo spes jam conceperat, cum paulo post ad superos abiit. Cæterum nec Severus Aquilejensis diu superstes; nam & ipse anno 605. satis concessit, & quia, ut scribit Joannes Diaconus à Noris, recitatus in vita S. Gregorii cap. 38. ad unitatem Sanctæ universalis Ecclesiæ redire non meruit, ad scindendum quoque sue ipsius dioceses unitatem Romanum Pontificem sua recordia suscitavit, adeout ab ipso illius obitus tempore Aquilejensis diocesis in duos Metropolitanos, Catholicorum videlicet, & Schismaticorum divisa sit, neque potuit postmodum, licet omnes generaliter ad unitatem de Schismate repedaverint, ad pristina conjunctionis unionem usque ballenus reformari. Gradenfibus enim Catholicum, Aquilejensibus Schismaticum Episcopum experientibus, utriusque parti tuus accessit, Candidianus Ariminensis Catholicis, Joannes Abbas Schismaticis, Candidianum Exarchum, Joannem Agilulphum tuebantur; constat enim ex registro epistol. D. Gregorii quam accepti in ejus aula Schismatici forent; immo jam rumor erat ad eisdem Theodolindam Reginam descivisse, qua de causa multas ad eam literas dedit, ut lib. 3. Reg. & aliam, quam supra retuli, cum de nato Aladualdo gratulatus est.

Cæterum quæ hic nosse addit de ordinato Joanne Schismatico cum consensu Regis, & Gilulfi ducis in Aquileja vetere, leguntur etiam in chronico Danduli ab Ughello relato, ex quo ut Noris, alique notant, explodendus Martianus, quem successo-

putque ejus Constantinopolim Imperatori delatum est. (138)

## CAP. XXXVI.

*De pace facta cum Imperatore.*

**H**Ac etiam tempestate misit rex Agilulfus Stabilicianum (139) notarium suum Constantinopolim ad Focam (140) Imperatorem. Qui rediens cum legatis Imperatoris, facta pace annuali, Agilulfo regi iidem legati imperialia munera obtulere.

## CAP. XXXVII.

*De Foca Augusto, & ejus nece, & Imperio Eraclii.*

**F**ocas igitur, ut præmissum est, extincto Mauricio, ejusque filiis, Romanorum regnum

rem Severo facit. Marciano, scribit Dandulus, successit Candidianus Patriarcha in ipsa superscripta Metropoli Gradenfi. Sub cujus tempore per consensum Agilulphi Regis Longobardorum, Gisulphus Dux per vim Episcopum in Forojulii ordinavit Joannem Abbatem. In quo tres Episcopi consenserunt, Deo sibi contrario, & ordinaverunt &c. sedit an. V.

(134) Al. Epiphanius. Lind.

Anno DCXV. ut communiter cum Ughello: de eodem hæc Dandulus. Hic natione Istria de oppido Humagi, vir catholicus, & scriptoris divinis satis eruditus, presbyter & notarius bujus sedis ab Helia Patriarcha factus, in Concilio Gradenfi officium sibi commissum sufficienter exercuit, & à Severo Patriarcha postea Primicerius notariorum constitutus est, nunc vero ab Episcopis, Clero, & Populo, qui in devotione Romanorum existebant, Patriarcha in Grado electus, & consecratus est, & propterea Gradenfis deinde appellatus.

(135) Primicerius nihil aliud est, quam princeps; vel primus; quemadmodum Primicerius Numerariorum, Tabulariorum: sic etiam dicebatur Secundicerius, Tertioicerius. Nicephori Gregoræ temporibus hæc appellatio desit, & primicerium dominum appellarunt. Sic ipse scribit Hist. Rom. lib. VII. pag. 109. *ἡς βοιωτίας καὶ τῶν θηβῶν ἀρχηγόν, ἀπὲρ μεγάλας περιμικρίας, μέγαν κύριον ἀνομιζοῦσι καὶ.* De origine nominis diversi diversa sentiunt: alii dictos putant quasi prima cera, hoc est albo, sive catalogo inscriptos, alii certius productionem tantum vocis esse, nihilque præterea significare. Lind.

(136) Non à tempore ordinati Epiphani, sed Candidiani, & Joannis, ut citatis Joannis Diaconi verbis optimè probat Noris.

(137) Amb. Eleutherius Patricius Eunuchus imperii jura suscepit.

(138) Anastasius Bibliothecarius in S. Deusdedit. Eodem tempore veniens Eleutherius Patricius, & Cubicularius Ravennam occidit omnes, qui in nece Joannis Exarchi, & Judicis Republicæ fuerant mixti. Hic venit Romam, & susceptus est à Sanctissimo Deusdedit Papa optimè. Qui egressus de Roma venit Neapolim, qua tenebatur à Joanne Compso Intarta, (seu ut alii legunt Antarta). Qui Eleutherius Patricius pugnando ingressus est Neapolim, & interfecit tyrannum, reversusque est Ravennam, & datâ rogâ militibus, pax facta est in tota Italia. Et in Bonifacio V. S. Deusdedit successore. Eodem tempore ante dies ordinationis ejus Eleutherius Patricius, & Eunuchus factus intarta assumpsit regnum, & veniente eo ad civitatem Romanam, in castrum, quod dicitur Luceolis, ibidem à militibus Ravennatis interfectus est. Cujus caput ductum est Constantinopolim ad piissimum Principem. Ex his actæ rei feriem perspicue noscimus, immo & tempus paullo festius, quam nosse habet indicatur: quippe Sede vacante, ante ordinationem Bonifacii, Eleutherius rebellis & ipse ut Joannes Confinus occisus fuerat, anno scilicet DCXVIII. Vide quæ notavit Camil. Peregrinus in disertat. finium Ducatus Benevent. ad Merid. pag. 33.

(139) Al. Stabilicianum. Lind.

(140) Amb. Focam.

gnum invadens, per octo annorum curricula principatus est. (141) Hic rogante Papa Bonifacio statuit sedem Romanæ, & Apostolicæ Ecclesiæ caput esse omnium Ecclesiarum, (142) quia Ecclesia Constantinopolitana, primam se omnium Ecclesiarum scribebat. (143) Idem alio (144) Papa Bonifacio petente iussit in veteri fano, quod Pantheon vocabant, (145) ablati idololatriæ sordibus, Ecclesiam beatæ semper Virginis Mariæ, & omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum, sed dæmonum cultus erat, (146) ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. (147) Hujus tempore Prasini, & Veneti (148) per Orientem, & Ægyptum civile bellum faciunt, ac se mutua cæde prosternunt. Persæ (149) quoque adversus rempublicam gravissima bella geren-

A tes, multas Romanorum provincias, & ipsam Hierosolymam auferunt; & destruentes Ecclesias, sancta quoque profanantes, (150) inter ornamenta locorum sanctorum, etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. (151) Contra hunc Focam Eraclianus, (152) qui Africam regebat, rebellavit, atque cum exercitu veniens, eum regno, vitæque privavit: remque publicam Romanam, ejusdem filius Eraclius suscepit regendam. (153)

CAP. XXXVIII.

De morte Gifulfi ducis, & de prædatione Foroju-lianae urbis, & cæteris malis, quæ Langobardi ab Hunis sunt perpeffi.

B Circa hæc tempora rex Avarorum, quem suâ linguâ Cacanum (154) appellant, cum in-

- (141) Non completos tamen: quippe anno DCII. XXIII. Novembris coronatus fuerat, ut supra notavi, & eodem teste Chronico Alexandrino anno Christi DCX. ut communiter numerant eruditi, mense Octobri feria secunda, Heraclius in Imperatorem inauguratus est.
- (142) Mod. statuit sedem Rom., & Apost. Eccl. primam esse, cum prius Constantinopolitana &c. scriberet.
- (143) Anastasius in Bonifacio III. unde tortasse Paulus. Hic obtinuit apud Phocam Principem, ut Sedes Apostolica B. Petri Apostoli caput esset omnium Ecclesiarum, id est Ecclesia Romana, quia Ecclesia Constantinopolitana primam se omnium Ecclesiarum scribebat. Celebratissima hæc in Annalibus Ecclesiasticis quæstio de titulo œcumenici, sive universalis, quem sibi per summam ambitionem arrogare conatus fuerat Joannes cognomento Jejunator Constantinopolitanus Episcopus, D. Gregorii M. temporibus, eaque novatio, quæ suas altius radices habebat, ut tentatum nempe toties Primatum, adversantibus Romanis Pontificibus, firmaret in Sede Constantinopolitana, S. Pontificem adeo, ut par erat, offendit, quod vix ab Ecclesiastica censura in Joannem ipsum, religiofum alioquin virum, temperaverit. Extant plures de hac re in illius registro epistolæ ad Apocrysiarium suum, ad Joannem ipsum, ad Alexandrinum, & Antiochenum Episcopos, ad Augustam, & ad Mauritium Imperatorem, quas inter XX. libri quinta cit. editionis, plura continet argumenta, quibus novam hanc appellationem concussit: inani tamen conatu quoad Mauritium imperavit, apud quem Joannes Episcopus plurimum gratia pollebat; At his omnibus varia sorte de hac vita sublatis, Bonifacius hujus nominis III. qui Gregorio post Sabinianum successit, id à Phoca Mauricii successore tandem obtinuit sedente in Constantinopolitana Sede Cyriaco, ut edicto proposito sanciverit decere ejusmodi nomen Romanam tantum Ecclesiam, ipsique soli convenire Romano Pontifici, ut diceretur Universalis, non autem Episcopo Constantinopolitano, ut refert Eminentissimus Baronius. Anno Christi DCVL. apud quem hoc anno ex Theophane repetitas vide similitates inter Phocam, & Cyriacum, quibus morum Imp. hæc in odium edidisse putat celebratissimus Auctor.
- (144) Al. eodem. Lind.
- (145) Amb. antea vocabatur.
- (146) Mod. ag:batur.
- (147) Anastasius item in S. Bonifacio IV. Eodem tempore petiit à Phocate Principe templum, quod appellatur Pantheon, in quo fecit Ecclesiam S. Mariæ semper Virginis, & omnium Martyrum. De hujus celeberrimi templi dedicatione, quod etiam nunc Romæ visitur vulgari appellatione S. Maria della Rotonda, vide Pabeprochium in Vita S. Bonifacii IV. ad diem XXV. mensis Maji, & Pagium ann. 607. num. III.
- (148) Ita vocabantur factiones aurigarum, de quibus vide Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Suetonium in Domitiano cap. VII. Tertullian. de spectaculis cap. IX. Cassiodorum lib. III. variar. epist. XIII. Suidam, Isidorum, Cedrenum initio Imper. Romani. Lind.
- (149) Al. Per se. Lind.
- (150) & destruentes Ecclesias Sanctas, profanantesque inter &c. Amb.
- (151) Al. veterum ornamenta locorum, & communium, etiam vexillum Sanctum Dominicæ Crucis asporta-

- runt. Lind. & ita Mod. & Amb. sed non legitur à veterum.
- Et rat hic Paulus Hierosolymam à Cosroho Rege captam cum annis Imperii Phocæ illigans: constat enim ex Theophane, atque auctore Chronici Alexandrini, Heraclio imperante, indictione II. quæ in annum DCXIV. incidit, insignem hanc calamitatem accidisse, quæ nullibi fufius, quam in ipso Chronico Alexandrino, cujus verba repetimus.
- IND. β', δ' μετὰ ὑπ. Ηρακλῆος αὐγύστου π' γ' Καὶ ἀπὸ κβ' π' Ιανουαρίου μηνὸς γράφεται βασιλείας Ηρακλῆος νέου Κωνσταντίνου ἑτάς β'.
- Τὴν τῆ ἑπὶ μηνὸς Ἰανίου θρίτων ἀπαύσεων ἀξίον ἡμῖν σύνεσθαι πάθος. μετὰ γὰρ πολλῶν πῆς ἀναπλῆς πόλεων ἤλω καὶ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ Περσῶν, καὶ σφάζονται πολλὰ χιλιάδες ἐν αὐτῷ κληρικῶν, μοναχῶν, μοναστηρίων παρθένων. Εμπύραται π' διαποτικὸν μνημα, καὶ οἱ περιβόητοι π' θεῶ ναοί, καὶ ἀπλῶς πάντα π' τίμια καθαιρούται. π' σιβάσιμα π' σαυρῶ ἔυλα σὺ π' ἱεροῖς σκάνειν ἀναριθμήτως ὡς ἰν λαμβάνεται παρὰ Περσῶν, καὶ Ζαχαρίας πατριάρχης, καὶ ἀρχιμέλωνος γίνεται. καὶ πᾶσι π' ἐν πολλῶ χρόνῳ εἶδ' ἐν ὄλῳ μνη, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ὀλίγαις συμβέβηκε.
- Καὶ τῆ ἰδ' Γορπιαίου μηνὸς, κατὰ Ρωμαίους Σεπτεμβρίου μηνὸς πῆς τρίτης Ἰνδικτιῶνος, ἐν τῇ τρίτῃ ὑψώσα ἀποδεχθῆς τῷ ζωοπιῶ σαυρῶ ὀτίμιος ἀόγγος, καὶ αὐτὸς στυφῆται αὐτῷ ἐν τῇ ἀγιωπῆτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ περὸς τὴν Νικήταν πατρικίαν. καὶ π' κη π' ὑπερβερταίς κατὰ Ρωμαίους Οκτωβρίου μηνὸς, ἡμέρα γ', τῇ ἐπὶ κυριακῷ νυκτί, ἠνέχθη ἠτιμία λόγχη ἀπὸ π' ἀγίων πῶπων. Ἐνὸς π' ἐγγιζόντων τῷ καπῶ αὐτῷ Σάββαρον μετὰ π' λήσθηνα αὐτῷ παρ' αὐτῶν, δεικνόμενος αὐτῷ τῷ μνημονόθεντι Νικήτα. καὶ ὁδῶς αὐτῇ τῇ κυριακῇ ἐκνήχθη ἐν τῇ ἀγιωπῆτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὡς ἠνέχθη. καὶ τῇ τρίτῃ, καὶ πᾶσι π' προσεκυκωθῆ ὑπὸ ἀνδρῶν, πέμπτη δὲ καὶ παρασκῆ ὑπὸ γυναικῶν.
- Ind. II. Her. IV. post Conf. Heraclii Aug. III. A XXII. Januarii scribitur: Imp. Heraclii junioris Constantinii anno II.
- Hoc mense Junio malum nobis accidit æternis lacrymis prosequendum. Præter alias enim multas Orientis civitates etiam Hierosolyma à Persis capta est, multis millibus in ea Clericis, Monachis, sacris virginitibus occisis. Incenditur Dominicum sepulchrum, nobilissimaque Dei templa. Et ut verbo dicam, preciosa omnia evertuntur. Veneranda Crucis ligna unâ cum sacris vasis, quorum innumerus fuit numerus à Persis auferuntur. Ipse Zacharias Patriarcha captivus ducitur. Atque hæc omnia non longo facta sunt tempore, sed intra paucos dies accidere.
- XIV. Goripiai mensis, qui Romanis est September, III. Indictione, in tertia vitalis Crucis Exaltatione accepta est sacra spongia, quæ unâ cum vitali Cruce exaltatur in magna Ecclesia Missa ab Niceta patrio XXVIII. Hyperberetæi, sive Octobris, die Sabbati, ea nocte, quæ præcedit Dominicam, veneranda lancea è sacris Hierosolymorum locis allata est, quam quidam familiaris execrabilis Sarbars, acceptam à barbaris, dedit Niceta, de quo diximus. Et statim die Dominico in Maximo & Sanctissimo Templo proclamata est, simulac illata est. Tertia & quarta feria à viris adorata est, quinta & sexta à feminis.
- (152) Heraclius etiam appellatur pater Imp. Heraclii in Chron. Alexandrino.
- (153) Anno DCX.
- (154) Avarorum Reges Cacanum appellatos fuisse, passim in Historicis testimonia.

numerabili multitudine veniens, Venetiarum fines ingressus est. Huic Gisulfus Forojulianus dux cum Langobardis, quos habere poterat audacter occurrit. Sed quamvis forti animositate contra immensam multitudinem bellum cum paucis gereret, undique tamen circumseptus cum omnibus suis penè extinctus est. Uxor verò ejusdem Gisulfi, nomine Romilda, cum Langobardis qui evaserant, sive eorum uxoribus, & filiis, qui in bello perierant, intra murorum Forojuliani castris munivit septa. (155) Huic erant filii Tafo, & Caco, (156) jam adulescentes, Radoaldus verò & Grimoaldus, adhuc in puerili ætate erant constituti. Habebat verò & filias quatuor, quarum una Appa, (157) alia Gaila vocabatur, duarum verò nomina non tenemus. Communierant se quoque Langobardi & in reliquis castris, quæ hiis vicina erant, hoc est, in Cormones, (158) Nomaso, Osopo, (159) Artenia, Reunia, (160) Glemona, (161) vel etiam in Ibligine, (162) cujus positio omnino inexpugnabilis existit. Pari etiam modò, & in reliquis castellis, ne Hunis, hoc est Avaribus (163) præda fierent, se communiere. Avars verò per omnes Forojulianorum fines discurrentes, omnia incendiis, & rapinis vastantes, Forojulianum oppidum obsidione claudunt, & totis viribus expugnare moliantur. Horum rex idest Cakanus, (164) dum circa muros armatus cum magno equitatu (165) perambularet, ut qua ex parte urbem facilius expugnare posset inquireret, hunc Romilda de muris prospiciens, cum eum cerneret juvenili ætate florentem, meretrix nefaria concupivit, eique mox per nuntium mandavit, ut si se in matrimonium sumeret, ipsa eidem civitatem cum omnibus qui aderant traderet. Quod rex barbarus audiens, eidem, malignitatis dolo, quod mandaverat se facturum promisit, eamque in matrimonium sponndit accipere. Illa verò nihil morata, portas Forojulienis castris aperuit, & ad suam cunctorumque qui aderant perniciem hostem (166) introduxit. Ingressi verò Avars cum rege suo Forum-julii, universa, quæ invenire poterant, rapinis diripiunt. Ipsamque urbem flammis concremant, universos quos repperant captivos abducunt, fallaciter tamen eis promittentes, quod eos unde digressi fuerant, Pannoniæ in finibus collocarent. Qui cum patriam revertentes, & ad campum quem sacrum nominant pervenissent, omnes qui jam in majori

A ætate constituti erant Langobardos, perimere gladio statuunt: mulieres verò & parvulos captivitatis fortè dividunt. Tafo verò (167) & Caco, seu Rodoaldus filii Gisulfi, (168) & Romildæ, cum hanc Avarorum malitiam cognovissent, statim ascensis equis fugam arripiunt. E quibus unus Grimoaldus puerulum fratrem suum, dum existimaret, utpotè parvulum, super equum currentem (169) se tenere non posse, meliùs ducens eundem gladio perimere, quàm captivitatis jugum sustinere, eum occidere voluit. Cum igitur ut eum percuteret lanceam elevasset, puer lacrymans exclamavit, dicens: Noli me (170) pungere, quia possum me super equum tenere. Qui injecta manu eum per brachium apprehendens, super nudum equi dorsum posuit, eundemque ut se contineret (171) hortatus est. Puer verò frenum equi manu arripiens, fugientes germanos & ipse secutus est. Quo comperto Avars, mox ascensis equis eos persecuti sunt, & reliquis veloci fuga evadentibus, Grimoaldus puerulus, ab uno eorum qui velocius cucurrerat capitur, nec tamen eum suus comprehensor (172) gladio ferire propter parvitatem ætatis dignatus est, sed sibi eundem potius servitutum reservavit. Cumque eum (173) ad castra revertens apprehenso ejusdem equi freno reduceret, deque tam nobili præda exultaret, (erat enim ipse puerulus eleganti forma, micantibus oculis, lacteo crine perfusus,) qui cum se captivum trahi doleret, ingentes animos angusto (174) in pectore versans, ensen qualem in illa ætate habere poterat vagina exemit, seque trahentem Avarem, (175) quantulo annifu valuit, capitis in vertice percussit. Moxque ad cerebrum ictus perveniens, hostis ab equo dejectus est. Puer verò Grimoaldus verò (176) equo fugam lætabundus arripiens, tandem fratribus junctus est, eisque liberatione sui nuntiata, insuper hostis interitu, inæstimabile gaudium fecit. Avars verò omnes Langobardos, qui jam in virili ætate erant, gladio perimunt, mulieres verò & parvulos captivitatis jugo abducunt. Romildam verò, quæ totius malitiæ caput exitit, rex Avarum (177) propter jusjurandum sicut ei sponderat nocte una quasi in matrimonio habuit, novissimè verò duodecim Avaribus tradidit, qui eam per totam noctem vicibus sibi succedentes libidine vexarent. Postmodum quoque palum in medio campo configi præcipiens, eandem

(155) *intra muros Forojuliani castrimonia septa est.* Mod.  
 (156) Al. Cato, & sic infra. Lind.  
 (157) Al. Pappa. Lind. & Mod.  
 (158) Al. Corubona. Lind.  
 (159) Mod. Nemasapo. Amb. Hemas Osopo, al. Nemas. al. Memaso Osopio. Lind.  
 (160) Al. Reumari. Lind.  
 (161) MS. Glemonia. Lind.  
 (162) Al. in Bilige. Lind. & Mod. al. Mibligine. Cluverius in Italia antiqua ad hunc Pauli locum. Osopum item castellum, sive Osopium, seu Osopum (sic scilicet varia exemplaria Paulli Diac. loc vocabulum variant) ad idem flumen, bodieque vulgò dicitur Osopo supra Reuniam in nativo, eminentique saxo circumjunctis campis conspicuum. Prope sunt Artenia, & Glemona castella: quorum illud nunc Artegna patriâ linguâ vocant incolæ; hoc verò Ghiemona, & corruptius Gemona &c. Nemasum ejusdem Paulli Diac. ex vicinitate battemus enarratorum conjicio esse eum vicum, qui ad Feliam flumen, baud ita procul à Tilavempti confluit, & Ventione opido, vulgò nunc dicitur Mazo. Sed exemplaria Diaconi vehementer hic variant, alia quidam habent Nemaso, alia Nomaso, alia Hemas, quædam Nemas, & nonnulla Memaso, ex quibus pleraque tamen habent primam syllabam Ne. Me-

moratur iterum lib. V. cap. XXII. Apud Nemas castrum, quod non longe à Foro Julii distat extinctus est. Reliquum illud castellum Ibiligo, aliis in exemplaribus est Ibligo, & in nonnullis Biligo, videtur esse is vicus, qui, infra Tercentum opidum in dextra Turri fluminis ripa situs, è regione supradictorum castellorum, vulgò nunc vocatur Biliris.  
 (163) Al. Avaribus, seu Bavaribus. Lind.  
 (164) Al. jam dictus Cakanus. Lind.  
 (165) Mod. armatus cum exercitu perambularet.  
 (166) Mod. hunc.  
 (167) Verba & parvulos fortè captivitatis dividunt. Tafo verò al. non leguntur. Lind.  
 (168) Al. caterique Gisulfi, & Romilda filii. Lind.  
 (169) equum se tenere. Amb.  
 (170) Amb. Noli frater mi me pungere &c.  
 (171) Amb. & Mod. eundemque ut si posset se &c.  
 (172) Al. tamen eum comprehensum. Lind.  
 (173) Al. Cumque hostis ad castra revertens apprehenso ejusdem equi freno eum reducendo, de tam &c. Lind.  
 (174) angusto non leg. in Amb. item vagina.  
 (175) Al. inque hostis præcursis caput quantulo annifu valuit percussit. Lind.  
 (176) Mod. non leg. verò.  
 (177) Al. Avarorum, & ita semper. Lind.



in ejus acumine (178) inferi mandavit, (179) hæc insuper exprobrando inquit, talem te dignum est maritum habere. Igitur dira prodiatrix patriæ tali exitio periit, quæ amplius suæ libidini, quam civium & consanguineorum saluti prospexit. Filiæ verò ejus non matris libidinem secutæ, sed castitatis amori studentes, ne ab Avaribus contaminarentur, crudorum pullorum carnes sibi inter mammæ sub fascia posuerunt, quæ ex calore putrefactæ odorem foetidum exhalabant. Cùmque eas vellent Avares contingere, non sustinentes foetorem, putabant eas naturaliter ita foetere, procul ab eis cum execratione recedentes, atque dicentes, omnes Langobardas foetidas esse. Hac igitur arte Avarum libidinem puellæ nobiles evadentes, & ipsæ castæ servatæ sunt, & utile servandæ castitatis, si quid tale foeminis contigerit, mandaverunt exemplum. (180) Quæ postea per diversas regiones (181) venundatæ, juxta nobilitatem suam dignis sunt nuptiis potitæ. (182) Nam una earum Alamannorum regi, alia verò dicitur Bajoariorum principi nupsisse. (183)

## CAP. XXXIX.

## De Genealogia Pauli Warnefridi.

**E**Xigit verò (184) locus, postposita generali historia, pauca etiam privatim de meo, qui hæc scribo, (185) genealogia retexere, & quia res ita postulat, paulò superius narrationis ordinem replicare. Eo denique tempore quo Langobardorum gens de Pannoniis ad Italiam venit, Leuphis (186) meus abavus, ex eodem Langobardorum genere cum eis pariter adventavit. Qui postquam aliquot annos in Italia vixit, diem claudens extremum, quinque ex se genitos filios adhuc parvulos reliquit, quos tempestas (187) ista captivitatis, de qua nunc diximus, comprehendens, (188) omnes ex castro Forojulensi, in Avarum patriam exules deduxit. Qui cùm per multos annos in eadem regione captivitatis miseriam sustinuisset, & jam ad virilem pervenissent ætatem, cæteris quatuor, quorum nomina non retinemus, in captivitatis angustia persistentibus, quintus eorum germanus, nomine Lupicis, (189) qui noster postea proavus extitit, inspirante sibi (ut credimus) misericordiæ autore, captivitatis jugum abjicere statuit, & ad Italiam, quò gentem Langobardorum residere meminerat, tendere, atque ad libertatis jura studuit repedare. Qui cùm iter aggressus fugam arripuisset, tantum pharetram, & arcum, & aliquantulum cibi propter viaticum gerens, nesciretque omnino quò pergeret, ei lupus adveniens comes itineris, & ductor factus est. Qui cùm antea eum pergeret, & frequenter post se respiceret, & cum stante subsisteret, atque cum pergente præiret, intellexit sibi eum divinitus datum esse,

ut ei iter quod nesciebat ostenderet. Cùmque per aliquot dies per montium solitudines hoc modo pergerent, panis eidem viatori, quem exiguum habuerat, omnino defecit. Qui cùm jejunans iter carperet, & jam fame (190) tabefactus defecisset, tetendit arcum suum, & eundem lupum, ut eum in cibum sumere posset, sagittâ interficere voluit. Sed lupus ictum ferientis præcavens, ab ejus visione elapsus est. Ipse autem, recedente eodem lupo, nesciens quò pergeret, insuper famis (191) penuriâ nimium debilis effectus, cùm jam de vita desperaret, sese in terram projiciens obdormivit, videtque quendam virum in somnis talia sibi verba dicentem: Surge, qui dormis: arripe viam in hanc partem contra quam pedes tenes; illac etenim est Italia, ad quam tendis. Qui statim surgens, in illam partem, quam in somnis audierat, pergere cœpit: nec mora, ad habitaculum hominum (192) pervenit. Erat enim Sclavorum habitatio in illis locis. Quem cùm una mulier jam vetula vidisset, statim intellexit eum fugitivum esse, & famis penuria laborare. Ducta autem misericordiâ super eum, abscondit eum in domo sua, & secretò paulatim ei victum ministravit, ne si ei usque ad saturitatem alimoniam præberet, ejus vitam funditus extingueret. Denique sic competenter ei pastum præbuit, (193) quousque ipse recuperatus vires accipere potuisset. Cùmque eum jam validum ad iter faciendum vidisset, datis ei cibariis, ad quam partem tendere deberet, admonuit. (194) Qui post aliquot dies Italiam ingressus, ad domum in qua ortus fuerat pervenit. Quæ ita deserta erat, ut non solum tectum non haberet, sed etiam rubis, & sentibus plena esset. Quibus ille succisis, intra eosdem parietes vastam ornum (195) reperiens, in hac suam pharetram suspendit. Qui postea consanguineorum, & amicorum suorum muneribus ditatus, & domum reedificavit, & uxorem duxit, sed nihil de rebus, quas genitor suus habuerat, exclusus jam ab iis, qui eas invaserant longa & diuturna possessione, conquirere potuit. Iste, ut jam superius præmissi, extitit meus proavus. Hic etenim genuit avum meum Arichim, Arichis verò patrem meum Warnefrid, Warnefrid ex Theudelinda conjugæ suæ genuit me Paulum, meumque germanum Arichim, qui nostrum avum cognomine retulit. His paucis de propriæ genealogiæ serie delibatis, nunc generalis historiæ revertamur ad tramitem.

## CAP. XL.

## De ducatu, &amp; de morte Tasonis, &amp; Saxonis.

**M**ortuo, ut diximus, Gisulfo Forojulensi duce, Taso & Cacco filii ejus eundem ducatum regendum susceperunt. Hii suo tempore Sclavorum regionem, quæ Zellia (196) ap-

(178) Mod. *acumine*.(179) Receptum etiam hoc genus supplicii Slavis fuit. Helmoldus Historiæ Sclavorum cap. LIII. *Quanta enim mortium genera Christicolis intulerint, relatu difficile est, cum bis quidem viscera extorsit palo circumducentes, hos cruce affixerunt irridentes signum Redemptionis nostræ.* Lind. Tunc primum hoc tormenti genus in Italia visum plures notaverunt.(180) Al. *utilem formam*. Lind.(181) Amb. *provincias*.(182) Amb. *petita*.

(183) Gailam Gariobaldo Bojorum regulo nupsisse scribit Joannes Aventinus in annalibus gentis illius.

(184) Amb. *Exigit verò nunc locus &c.*

(185) Verba qui hæc scribo, non leg. in Amb.

Tom. I.

(186) Amb. & Mod. *Leuphis*, al. *Leucis*. Lind.(187) Mod. *tempestate*.(188) Mod. *comprehensos*.(189) Mod. *Leuphis*. A. *Leupigis*. L. *Leucis*, vel *Leuphis*.(190) *in fame*, non leg. in Mod.(191) Mod. *panis*.(192) Mod. *hominis*.(193) Al. *Sicque competenter ei victum præbuit, donec vires recuperavit*. Lind.(194) Amb. *animavit*.(195) Amb. *intra eosdem parietes, stam reperiens*.(196) Amb. & Mod. *Capellia*. Lind. *Agia*.

Regio Pannoniæ superioris, quæ nunc Gilienfis Comitatus dicitur, vel Zemblynenfis a Zemblan oppido, pars est Regni Hungariæ superioris.

appellatur, usque ad locum qui Medaria dicitur, possederunt. Unde usque ad tempora Ratchis (197) ducis, iidem Sclavi pensionem Foro-Julianis ducibus persolverunt. Hos duos fratres Gregorius Patricius Romanorum in civitate Opitergio dolosa fraude peremit. Nam promittens Tasoni, ut ei barbam, sicut moris est, incideret, eumque sibi filium faceret, (198) ipse Taso cum Caccone germano suo, & electis juvenibus (199) ad eundem Gregorium nihil mali metuens (200) advēnit. Qui mox cum Opitergium cum suis esset ingressus, statim isdem Patricius civitatis portas claudi præcepit, & armatos milites super Tasonem, ejusque focios misit. Quod Taso cum suis comperiens, audacter se ad prælium præparavit, ultimumque sibi data pace valedicentes, per singulas civitatis plateas hac illacque dispersi, quoscunque obvios habere poterant trucidantes, (201) cum magnam stragem de Romanis fecissent, ad extremum etiam ipsi perempti sunt. Gregorius verò Patricius propter jusjurandum quod dederat, caput Tasonis sibi deferri jubens, ejus barbam sicut promiserat perjurus abscidit. (202)

## CAP. XLI.

*De Grafulfo duce Foro-Juliano, & de adventu Radoaldi, & Grimoaldi in Beneventum.*

**H**is ita peremptis, (203) dux Foro-Julianus Grafulfus Gisulfi germanus constituitur. Radoaldus verò & Grimoaldus, despectui du-

(197) Amb. Ratigis.

(198) Al. Nam cum promitteret Tasoni barbam ut moris est incidere, eumque filium faceret etc. Lind.

Morem hunc veterum eruditissime Hadrianus Valerius explicat in suis notis ad Berengarium, ubi quid Romanis esset barbariorum celebrare pluribus exemplis indicans, hæc addit. *Mansere & apud Christianos præsci moris vestigia. Adolescentem enim radendum deducebant in Ecclesiam parentes, & propinqui, amicitque, & per Presbyteri, vel etiam Episcopi ministerium primam lanuginem posituro fausta precabantur. In libro Sacramentorum Gregorii Pape cum oratione ad capillaturam reperitur, & oratio ad barbas tondendas, qua talis est: Deus cujus spiritu creatura omnis incrementis adulta congaudet, exaudi preces nostras super hunc famulum tuum III. juvenilis ætatis decore letantem, & primis auspiciis attendendum, ut in omnibus protectionis tue munitus auxilio, celestem benedictionem accipiat, & presentis vite præfidiis gaudeat & æterna. Et Proceres quidam eligebant aliquem magnæ dignitatis virum, cujus sibi manu prima barba cederetur. Sic Taso Langobardus dux Foro-Julianus Gregorium Patricium, & Exarcem Ravennæ eam in rem elegerat, à quo per fraudem & perfidiam est interemptus. Quippe jurejurando pollicitus erat Gregorius se Tasoni barbam sicut moris erat incisurum, eumque sibi filium futurum etc. ut Paulus in libro IV. de gestis Langobard. ex quo apparet cujus quis manu primam barbam possuisset, ei fuisse filii adoptivi loco. Prima barba tonsio & festivo simul convivii apparatus, tum propinquis & amicis dari soliti, dies quoque ipsa, qua barba ponebatur, barbarioria vocabatur. Vide plura apud eundem.*

(199) Al. electis numeribus ad eundem Opitergium cum suis esset ingressus, statim dictus patricius etc. Lind.

(200) Amb. suspicans.

(201) Mod. per singulas civitatis plateas prout poterant etc. alias per singulas civitatis plateas in se irruentes trucidantes, cum magnam etc. Lind.

(202) Rem aliter narrat Fredegarius in Chronico ad annum IX. Dagoberti Regis, qui DCXXXI, vel ut ipse fortasse numerat DCXXX, respondet. Innuerat ipse Arioaldum accepto statim Regno de occidendo Tafone, non Foro-Julii, sed Tusciae Duce cogitasse; inde sequitur. *Eo anno Charoaldus Rex Langobardorum Legatos ad Hisacium Patricium secretis mittens, rogat ut Tasonem Ducem provincie Tuscane, quo poterat ingenio interficeret. Hujus beneficii vicissitudine tributa, qua Langobardi*

**A** centes sub patris sui Grafulfi potestate (204) degere, cum essent jam prope juvenilem ætatem, ascensam naviculam remigantes ad Beneventi fines perveniunt. Exinde ad Arichim (205) Beneventanorum ducem, suum quondam pædagogum, properantes, ab eo gratissime suscepti, & filiorum loco sunt habiti. Hiis temporibus mortuo Tassilone duce Bajoariorum, filius ejus Garibaldus, in Agunto (206) à Sclavis devictus est, & Bajoariorum termini deprædantur. Resumptis tamen Bajoarii viribus, & prædas ab hostibus excutiunt, & hostes de suis finibus pepulerunt. (207)

## CAP. XLII.

*De facta pace cum Imperatore, & Francis, & depopulatione Histriae, & morte Gundualdi.*

**R**ex verò Agilulfus pacem cum Imperatore in annum unum, itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacem renovat. (208) Hoc nihilominus anno Sclavi Histriam interfectis militibus lacrimabiliter deprædantur. Sequenti quoque mense Martio defunctus est apud Tridentum Secundus servus Christi, de quo sæpe jam diximus, qui usque ad sua tempora succinctam de Langobardorum gestis composuit historiolum. (209) Eo tempore rex Agilulfus cum Imperatore iterato pacem composuit. Occisus quoque est hiis diebus Theudebertus rex Francorum, & facta est pugna gravissima inter eos. (210) Gundualdus etiam

Theu-

*de manu publica (idest Imp.) recipiebant tria centenaria auri annis singulis, unde unum centenarium auri Charoaldus Rex partibus Imp. de presente cassavit. Hisacius Patricius hoc audiens, tractabat quibus ingenis hæc potuisset implere. Tasonem ingeniose mandans, dum in offensa Charoaldi Regis erat, cum ipso amicitias oblegaret: ipse verò contra Charoaldum Regem ei auxiliaretur. Tali præventus est fraude, Ravennam pergit. Hisacius ei obnam mandans pro timore Imperatoris Tasonem cum suis infra muros Ravennæ urbis armatum non audebat recipere. Cuius Taso credens arma suorum foris urbem relinquens, in Ravennam fuisse ingressus, statim qui fuerant preparati super Tasonem irruunt, & ipsum & suos totos, qui cum eo venerant interficiunt. Charoaldus Rex unum centenarium auri, sicut promiserat partibus Hisacii, & Imperii cassavit: duo tantum centenaria deinceps à parte Langobardorum à Patricio Romanorum annis singulis implentur. Unus centenarius centum libras auri capit. Post hæc continuo Charoaldus Rex moritur. Aimoinus Hist. Francor. etsi Fredegarium transcribere soleat, de occisio Tafone lib. 4. cap. 32. cum Paulo nostro concordat.*

(203) Amb. peractis.

(204) Amb. imperio. al. sub patris sui potestate, nec leg. Grafulfi. Lind.

(205) Al. Ratchis. MS. Lind. Archis. Amb. & Mod.

(206) Al. in Magunti. Lind.

(207) Plura de Sclavis, aliisque gentibus, quæ varias hoc tempore regiones occupaverunt nobis à Paulo servata sunt, quæ nullibi legimus. Aguntum Norici oppidum ab Aquileja XC. millia passuum, à Julio Carnico LX. distitum. Vide Antonini itinerarium.

(208) Amb. pacis concordiam renovavit.

(209) Vide quæ notavi supra cap. XXVIII. num. 99.

(210) Al. inter Francos. Lind.

Anno XVII. Regni Theoderici novissimum hoc bellum inter Theodebertum, Clotharium & Theodericum gestum fuisse Fredegarius in suo chronico testatur, ideoque anno Domini DCXIII. alligatur. Pugnatum est apud Tolbiacum, victusque Theodebertus Coloniam se recepit. Persecutus est eum Theodericus, captumque suorum prodicione ad aviam Brunehildem direxit. *Hæc illum fieri Clericum rogavit. At non post multos dies impiè nimis post Clericatum perimi jussit, scribente Jona in vita S. Columbanii. Occisus post eum fuere duo ipsius filii Clotharius, & Meroveus puer, eliso ad petram cerebro.*

Theudelinde reginæ germanus, qui erat dux in civitate Astensi, nemine sciente auctorem mortis ipsius, hoc ipso in tempore sagitta ictus interit. (211)

CAP. XLIII.

De morte Agilulfi, & de regno Adaloaldi, & ejus expulsionem, & regno Arialdi.

**I**gitur Agilulfus rex, qui & Ago est appellatus, postquam viginti & quinque annos re-

(211) Fufius hæc idem Fredegarius, qui secundas Theodolindæ nuptias cum Agone Rege narrans, primas cum Anthario, vel ignoravit, vel, utpote brevi tempore dissolutas, consulto præterivit. Ago, scribit ille, Rex Langobardorum accepit uxorem Grimaldi, & Gundaldi germanam, nomine Theudelindam, ex genere Francorum (alias Bajoariorum) quam Childebertus habuerat desponsatam. Qui eam cum consilio Brunehilda postposuisset, Gundaldus cum omnibus rebus se cum germana Theudelinde in Italiam transtulit, & Theudelindam in matrimonium Agoni tradidit. Gundaldus de gente nobili Langobardorum accepit uxorem, de qua duos filios habuit bis nominibus Gundebertum, & Haribertum. Ago Rex filius Autbarii Regis de Theudelinde habuit filium nomine Odoaldum, & filiam nomine Gundebergam. Dum Gundaldus à Langobardis nimium diligeretur, factione Agonis Regis, & Theudelinde, cum ipsum jam zelo tenerent, ubi ad ventrem purgandum in caldaone sedebat, sagitta saucius moritur. Ex his plura conveniunt cum Paulo nostro; at laudatam insigni pietate Theodolindam in tam lævum facinus contra fratrem consensisse, ut Fredegarius innuere videtur, apud eundem sit fides; nisi ed Gundobaldi regnandi libido excesserit, ut in Regem cognatum suum, ipsamque sororem infurrexerit, meritaque dederit poenas. Id verò notandum, quod de Childeberto narrat, Brunehildis consilio, à patris cum Theodolinda nuptiis distracto. Aliter hanc historiam habet noster, quem ceteri sequuntur.

(212) Al. Adualdo, & sic semper. Lind.

(213) Natus erat Aladoaldus anno DCIII. & fuit festi Paschalis dies eo tempore septimo Idus Aprilis, ut Paulus habet, itaque annos jam tredecim numerabat.

(214) Anno scilicet DCXVI. quippe levatus in Regnum anno DXCL. cum annos XXV. regnaverit, mors illius huic anno est alliganda, non subsequenti, ut Sigebertus in Chronico. Doctus. Pagius id firmat etiam diplomate Regis Adaloaldi ejus filii, ac successoris, favore Monasterii Bobiensis apud Ughellum tom. IV. quod legitur, Datum Ticino in Palatio sub die VIII. Kal. Aug. anno felicissimi Regni nostri sexto indictione nona feliciter. Nam, scribit ille, si anno DCXXI. Indictione nona insignito sextum Regni annum numerabat, profecto hoc anno ante diem XXVI. Julii Regnum cepisset.

(215) Amb. donationes.

(216) Id religiosæ Reginæ tribuendum: extat etiam aliud diploma ejusdem Regis Aladoaldi favore Monasterii Bobiensis apud Ughellum loco citato tom. 4.

(217) Fredegarius in suo Chronico num. XLIX. plura quam Paulus noster de Adaloaldo narrat. Ipsoque anno XL., inquit ille, Chlotbarii Adaloaldus Rex Langobardorum filius Agonis Regis, cum patri suo successit in Regnum, legatum Maurici Imperatoris nomine Eusebium ingeniosè ad se venientem benigne suscepit. Inunctus in balneo nescio quibus unguentis, ab ipso Eusebio persuadetur: & post inunctionem nequicquam aliud, nisi quod ab Eusebio hortabatur, facere non poterat. Persuasus ab ipso, ut primates nobiliores cunctos in Regno Langobardorum interficere ordinaret. Quod cum jam, vel XII. ex eis, nullis culpis extantibus, gladio trucidasset, reliqui cernentes eorum esse vitæ periculum.

L. Charoaldum Ducem Taurinensem, qui germanam Adaloaldi Regis habebat uxorem, nomine Gundebergam omnes Seniores, & nobilissimi Langobardorum gentis conspirante consilio in Regnum elegerunt sublimandum. Adaloaldus Rex veneno hausto interit. Charoaldus statim Regnum arripuit. Hanc Aladoaldi mentis everfionem arte venefica procuratam ex pari sorte Arichis filii, quam infra Paulus refert, ingenio suo conjecerat Eminentiss. Baronius, firmatque Fredegarius, qui nobis emendandi Pauli rationem præbet; emendandus tamen & ipse eo in loco, quo imperium Mauricii cum anno quadragesimo Regni Chlotarii II. conjungit, cujus vi-

**A** gnaverat, diem clausit extremum, relicto in regno filio suo Adaloaldo (212) admodum puero, (213) cum Theudelinda matre. (214) Sub hiis ecclesiæ restauratæ sunt, & multæ dationes (215) per loca venerabilia largitæ. (216) Sed cum Adaloaldus everfa mente insaniret, postquam cum matre decem regnaverat annis, de regno ejectus est, & à Langobardis in ejus loco Arioaldus substitutus est. (217) De cujus regis gestis, ad nostram notitiam minimè aliquid perv-

**B**

**C**

**D**

**E**

ce reponendus Heraclius. Notavimus enim anno DCII. Mauritium à Phoca illius successore necatum fuisse, & Clotharii quadragesimus annus incidit in annum Christi DCXXIV. ut ipse numerat Fredegarius, XLV. Regni annos à morte Chilperici patris eidem assignans, incompleros tamen ut observat Pagius ex Aimoino, qui XLIV. tantum à dicto tempore regnasse scribit. Quod verò pertinet ad Langobardos nostros, Paulum inter & Fredegarium optimè convenire crediderim de tempore, quo Aladoaldus, mente, Regnoque cecidit; quippe, si decem anni ab obitu Agilulphi numerentur cum nostro, ad DCXXVI. veniemus, biennio post quam Aladoaldum Eusebius unguento infecerat, tantumque temporis intercessisse probabilis conjectura, quousque XII. jam ducibus trucidatis, reliqui periculum sibi metuentes Arioaldum, quem Fredegarius Charoaldum appellat, veneno sustulerint.

Verum in figendo Regni Arialdi initio durior conatus. Citatus Pagius in sua Critica ad annum DCXXVI. contra recentiores omnes Chronologos, immo & Paulum nostrum, vivente adhuc Aladoaldo regnasse Arioaldum contendit, argumento epistolæ Honorii Pontificis Romani ad Hæcium Ravennæ Exarchum, incerto anno dato, ut asserit Baronius, qui eas ita recitat. Delatum est ad nos, Episcopos Transpadanos Petro Pauli filio suadere conatos esse, ut Adualdum Regem desereret, Arioaldumque tyranno se applicaret. Quamobrem quia Petrus pravis eorum consiliis respuit obedire, & sacramenta Regi Agoni Adualdi patri præstita, (nempe quando Adaloaldus levatus est in Regnum vivente patre apud Mediolanum in Circo) Sanctè cupit servare, & quia hoc Deo, & hominibus est ingratum, ut qui tale facinus vindicare deberent eorum ipsi suffores existant: rogamus vos, ut postquam Adualdum divino in regnum, de speramus, auxilio reduxeritis, prædictos Episcopos Romam mittere velitis, ne scelus hujusmodi impunitum relinquamus. Addit ad hæc Pagius. Præterea Jonas, qui hoc tempore vivebat in vita S. Bertulfi, qui anno DCXXVII. Sancto Attala in Albatiam Bobiensem successit num. XI. tradit Bidulphum Monachum Monasterii Bobiensis missum fuisse à Sancto Attala Abbate Bobiensi ad Ticinum urbem, ibique obvium habuisse Arioaldum Regem Langobardorum: & infra: Bertulsum, postquam Sancto Attala in Albatiam Bobiensem successisset, regnante Arioaldo Romam ad Honorium venisse.

Hinc ad Aladoaldum rediens contendit eundem fuisse in regnum restitutum, argumento diplomatium, quibus Monasterio Bobiensi bona per Agilulphum patrem donata confirmat. Data sunt, primum ad Attalam Abbatem, Ticino in Palatio sub die octavo Kal. Augusti felicissimi Regni nostri sextodecimo, per Indictionem quintadecimam. Alterum ad Bertulsum Abbatem, Papie sub die XVI. mensis Augusti anno Regni nostri feliciter XVII. per Indictionem primam. Eaque vide apud Ughellum in Italia Sacra, & tomo II. bullarii Cassinensis. Ego verò, etsi doctissimo viro subscriperim, ubi occupatum vivente Aladoaldo ab Arioaldo Regnum asserit, eoque sensu Fredegarii mentem acceperim, cum scribat omnes seniores, & nobilissimos Langobardorum gentis conspirante consilio in Regnum elegerunt sublimandum, & postmodum illius obitum narret; de restituto in Regnum Aladoaldo minimè consentio, contra Pauli, & Fredegarii historiam: iis enim contestibus, Regis dementiam, illius obitus excepit, nec diplomatium datis deferendum est, cum in epoche Regni Aladoaldi minimè consentiant, ut oculatissimus vir, alique plures notaverant, immo Aladoaldo cum Pagio in Regnum restituto, universa chronotaxis convulsa minimè congrueret cum annis Regis Rotharis, quos infra ex illius prologo certius notatos comperiemus. Assigno itaque initium Regni Arialdi post DCXXIV. qui Clotharii XL. annus, & cum Paulo duode-

vénit. (218) Circa hæc tempora beatus Columbanus ex Scotorum (219) genere oriundus, postquam in Gallia in loco qui Luxovius (220) dicitur, monasterium construxerat, in Italiam veniens à Langobardorum rege gratanter exceptus est, cœnobiumque, quod Bobium appellatur, in Alpibus Cottis ædificavit, quod quadraginta millibus ab urbe dividitur Ticinensi. Quo in loco & multæ possessiones à singulis principibus sive Langobardis largitæ sunt, & magna ibi facta est congregatio monachorum. (221)

## CAP. XLIV.

*De morte Arialdi, & regno Rothari, & quia dux Arichis filium suum Ajonem ad regem direxit.*

**I**gitur Arioaldus postquam super Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce subtractus est. Langobardorum regnum Rothari genere Arodus (222) suscepit. (223) Fuit autem viribus fortis, & justitiæ tramitem sequens, sed tamen fidei Christianæ non rectam lineam tenens, Arrianæ hæreseos perfidia maculatus est. Siquidem Arriani minorem Patre Filium, Spiri-

cim Regni ejus annos numerans, ipsosque incompletos, ut ipse non uno in loco numeravit, circa DCXXXVI. ætæ Christianæ initium subsequens Rotharis assigno, meliorem chronologiæ rationem à peritioribus libentissimè accepturus. Hoc unum certè a se veraverim Paulum nostrum Arioaldi Regis Gundebergam uxorem Rodaldo tradidisse, quippe non unico Fredegarii testimonio id evincitur, sed verbis etiam Jonæ in vita Sancti Bertulfi num. XII. Scribit ille. *Arioaldum generum Agilulphi, cognatum Adalvaldi Secke Ariana credulum, post Adalvaldi obitum Regnum Langobardorum suscepisse, immo sua etiam historia Paulus manifesti erroris evincitur, ut infra sequenti capite XLIX.*

(218) Fatente Paulo gesta Regis Arioaldi minimè novisse, doctif. Baronius quædam collegit, ex Jonæ potissimum libro, eaque vide in Anno DCXXXVI., ubi optimè animadvertit hinc de Theodolinda Regina mentionem nullam occurrere, arguitque jam satis concessisse celeberrimam Reginam, ante quam filius Arioaldus mentis everisionem pateretur. In Basilica Modoetientis anniversariæ preces ad expiationem peccatorum ejus adhuc solenni ritu recitantur XI. Id. Januarii, qui fortasse dies emortualis, utcumque sapius id minimè probent.

(219) Mod. *Gotborum*, & ita legit al. *Lind.*

(220) Al. *Luxovium*. Amb. Mod. & Lind. cui al. *Lexovium*.

(221) Non bene sibi compertam Paulus noster ævi hujus Langobardorum historiam ingenuè fatetur, & revera chronologicum ordinem turbavit.

S. Columbani Abbatis in Italiam adventus ad Agilulphi, non Arioaldi Regis tempora est revocandus: constat enim ex Jona in illius vita post victum, necatumque Theodebertum, à quo in exilium, instigante Brunehilde Regina, pulsus fuerat, iustrata prædicatione ac miraculis Germania, quò se cum sociis receperat, in Italiam properasse, ut Sclavos, qui Venetorum regionem tenebant, ad Christianæ Religionis veritatem converteret. Infelicissimi Regis eadem in ipso exitu è Galliis prædixerat, futuramque triennio post apertissimè comminatus ferocientis animum nequaquam compefcuit. Anno hæc DCXII. facta est, ideoque in Italiam venit regnante Agilulpho, cujus etiam jussu ad Bonifacium IV. Summum Pont. de Schismate trium capitulorum prolixam sanè direxit epistolam, paulo post ejus adventum, ut ex ipsa colligo. Ebulliebat enim adhuc post D. Gregorii tempora Schisma, unde Rex minus prosperos Regno suo timebat eventus. Cæterum Agilulphi, & Aladoaldi donationes insigni huic Monasterio jam ante notavi; nec minor subsequens Regum liberalitas fuit, Liutprandi potissimum. Plura servantur adhuc in ejus Archivo antiqua monumenta, ut non semel me audivisse memini à D. Cælestino Lorence Cassinensi Monacho; atque utinam vir doctissimus, & antiquitatum peritia exercita-

**A** tum quoque Sanctum minorem Patre, & Filio ad suam perniciem dicunt. Nos autem Catholici Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, in tribus personis unum & verum Deum, æquali potentia, eademque gloria confitemur. Hujus temporibus penè per omnes civitates regni ejus duo Episcopi erant, unus Catholicus, & alter Arrianus. In civitate quoque Ticinensi usque nunc ostenditur, ubi Arrianus Episcopus, apud Basilicam (224) S. Eusebii residens, baptisterium habuit, cum tamen Ecclesiæ Catholicæ alius Episcopus præsideret. Qui tamen Arrianus Episcopus, qui in eadem civitate fuit (225) Anastasius nomine, ad Fidem Catholicam conversus, Christi postea Ecclesiam rexit. (226) Hic Rothari rex, Langobardorum leges, quas sola memoria & usu retinebant, (227) scriptorum serie composuit, codicemque ipsum Edictum appellari præcepit. Erat autem jam ex quo Langobardi in Italiam venerant, annus septuagesimus septimus, sicut idem Rex in sui edicti testatus est prologo.

## CAP.

tissimus eruditorum commodo aliquando in vulgus emittat.

(222) Al. *Harodus*. Lind. Arodum se dicit etiam ipse Rotharis in suo legum proœmio, ubi majores etiam suos recenset. Vide lib. I. cap. XIV.

(223) Annos XII. Regni Arioaldi non ab Aladoaldi morte, sed ab ipsius acclamatione vivo adhuc Aladoaldo Paulum nostrum numerasse puto, itaut ab anno XL. Clotharii, quo Aladoaldus veneno mentis usum amiserat, ad annum Christi DCXXXVI. descendamus, cui Regni Rotharis initium est alligandum, ipsius testimonio: quippe cum in suo legum prologo profiteatur eas edidisse anno Regni sui octavo, Indictione II. anno post adventum Alboini septuagesimo sexto, manifestè annus Christi DCXLIV. indicatur, quo secunda indictio decurabat, & ab anno DLXVIII. quo Langobardi in Italiam venerant septuagesimus sextus numerabatur, non verò septuagesimus septimus, ut librarium vitio in hoc capite legitur, quod emendo, lectione ipsius edicti, tam nostra, quam codicis Monasterii Cavenfis, ut notavit Camillus Peregrinus in appendice ad lib. I. Hist. Principum Langobard. pag. 229. immo vel ipsa calculi ratione, nam septuagesimus septimus non incidit in indictionem secundam. Octo igitur annos de DCXLIV. deducens ad DCXXXVI. redeo; nec eorum sententia placet, qui vitium irrepsisse in numeris annorum Regni Rotharis arbitrantur, alios ingenio suo reponentes; nam constans est MSS., editorumque lectio, atque si tantum liceret, jam in antiquum chaos revolutis, tertia quaque linea in historis calami nobis erit usus. Scio neque Sigebertum, neque alios chronotaxi meæ convenire; at mihi præstant semper ejusdem ævi testimonia, è quibus nisi causa cognita discessero.

(224) Hinc utique ad verbum *presideret*, in aliis non leg. *Lind.*

(225) Al. *civitate presedit, fuit &c.* Lind.

(226) Anastasius nempe hujus nominis II. Sanctorum albo scriptus, cujus memoria recolitur die XXX. Maji. Synodo generali anni DCLXXIX. sub Agathone Papa subscriptus, & tertio Kal. Junii ann. DLXXX. requievit in Domino, sepultus in veteri Cathedrali Ecclesia Ticinensi. Vide acta SS. Bolandii, & Ughellum in Ital. Sac.

(227) Ideo Rotharis Rex in peroratione legum Langobard. *Inquirentes, & rememorantes antiquas leges Patrum nostrorum.* Vocabantur autem Langobardorum leges *Auricabeones*, quemadmodum Gothorum *Bellagines*. Gloisæ Isidori (quas habeo ab Illustrissimo D. Josepho Scaligero, unico (quod præfiscine dixerim meorum studiorum fautore) Ancl' abeo, vel Auricabeo, lex Langobardorum. De Geticis Jornandes in eorum gestis: *Physicam tradens (scilicet Diceneus) naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas Bellagines nuncupant.* Sed quid voces istæ significant, adhuc quaerendum censeo. *Lind.*



## CAP. XLV.

*De morte Arichis Beneventani ducis,  
& ducatu Ajonis.*

**A**D hunc regem Arichis dux Beneventi filium suum Ajonem direxit. Qui cum Ravennam venisset, Ticinum (228) pergens, ibi ei Romanorum malitiâ talis potio data est, quæ cum mente excedere faceret: atque ex eo tempore nunquam pleni, sanique sensus fuit. Igitur cum dux Arichis, hujus de quo diximus pater, jam maturus annis ad diem ultimum propinquasset, sciens filium suum Ajonem non recti esse sensus, Radoaldum, & Grimoaldum jam florem juventutis habentes, (229) quasi proprios filios Langobardis, qui aderant commendavit; eisque dixit, quod melius eos regere isti, quam Ajo filius suus posset.

## CAP. XLVI.

*De morte Ajonis, & de ducatu Radoaldi.*

**D**Efuncto ergo Arichis, qui ducatum quinquaginta (230) tenuerat annis, Ajo ejus filius Samnitum ductor effectus est, (231) cui tamen Radoaldus, & Grimoaldus, sicut seniori fratri, & domino, per omnia paruerunt. (232) Qui Ajo cum anno, & mensibus quinque Beneventanum ducatum regeret, venientes Sclavi cum multitudine navium longè (233) à civitate Seponto castra posuerunt: Qui occultas foveas circa sua castra facientes, cum Ajo super eos absentibus Radoaldo, & Grimoaldo venisset, eosque debellare vellet, equus ejus in unam de eisdem foveis cecidit, (234) atque irruentibus super eum Sclavis, simul cum aliquantis viris (235) extinctus est. Quod cum Radoaldo nunciatum

(228) MS. *Caunum*. Lind.

(229) Turbant equidem quæ doctissimus Peregrinus Paulo nostro ad hunc locum opponit, scribens. *Ipsè viderit Paulus, quo pacto hic Arichis antequam esset Dux, Pedagogus fuit Radoaldi, & Grimoaldi: cumque in ducatu vixisset annos quinquaginta, illos florem juventutis habentes sibi & filio Ducatus successores instituit, ut tradit cap. seq. nisi eadem significatione id Paulo dictum credamus, qua Peregrinus ipse Erchemperto provectoris ætatis juveni pueri appellationem convenire potuisse putat argumento lapidis sui Casapullani. HIC EST POSITUS SECUNDUS PUER Q. VIXIT AN. NOS XXII.*

(230) MS. *quinque*. Lind. nostris ut in edit.

(231) Zottonis L. Beneventanorum Ducis mortem cum anno æræ Christianæ DCXI. supra capit. XIX. num. 64. conjunxi, atque illinc annos quinquaginta, quibus Arichis illius successor principatum tenuerat ducens ad DCLXI. cum ipso Camillo Peregrinio accedo.

(232) Participes atamen principatus, ut non obscure hic indicat noster.

(233) Fortassis legendum non longè: quippe cum ad mare fuerit Adriaticum antiqua urbs Apuliæ Sipontum, facile Sclavi de Venetiarum finibus solventes ad eandem appulerant.

(234) Al. *in unam foveam cecidit, ubi à Sclavis interemptus perit. Superveniens autem Radoaldus cum uno de eisdem Sclavis propria illorum lingua locutus est. Cumque eos propter hoc facinus severiores ad bellum vidisset mox super eos &c.* Lind.

(235) Amb. & Mod. *aliquamvis aliis &c.*

(236) Vicini etenim Sclavis olim in Forojulienfi Ducatu, unde Beneventum venerant Radoaldus, & Grimoaldus, ipsorum linguam ab ipsa puerili ætate didicisse potuerant.

(237) Al. *ab Luna urbe Tuscia*. Lind.

(238) Hæc Fredegarius in suo Chronico Clodovei Regis tempore acta refert post absolutam Gundeburgam, de qua infra. Scribit ille; *Chrotbarius cum* Tom. I.

**A** fuisset, citò veniens, eisdem Sclavis propriâ illorum lingua locutus est. (236) Cumque propter hoc segriores ad bellum reddidisset, mox super eos irruens, magnaque strage eos prosternens, & Ajonis mortem ultus est, & de illis finibus eos qui remanserant hostes fugam petere coëgit.

## CAP. XLVII.

*De civitatibus quas Rothari cepit.*

**I**gitur Rothari rex, Romanorum civitates ab urbe Tusciæ Lunense (237) universas quæ in littore maris sitæ sunt, usque ad Francorum fines cepit. Opitergium quoque civitatem inter Tarvisium & Forojulii positam, pari modo expugnavit, & diruit. (238) Cum Ravennatibus, & Romanis bellum gessit, ad fluvium Æmiliæ, qui Scultenna (239) dicitur: in quo bello à parte Romanorum (240) reliquis terga dantibus, octo millia ceciderunt. Eo tempore magnus Romæ terræ motus factus est, magnaque fuit inundatio aquarum. Post hæc fuit clades scabierum, (241) ita ut nullus potuisset mortuum suum agnoscere propter nimium inflationis tumorem. (242) Apud Beneventum verò mortuo Radoaldo duce, qui ducatum quinque rexerat annis, (243) Grimoaldus ejus germanus dux effectus est, gubernavitque ducatum Samnitium annis viginti & quinque. Hic de captiva puella, sed tamen nobili, cujus nomen Itta (244) fuit, Romualdum filium, & duas filias genuit. Qui cum esset vir bellicosissimus, & ubique insignis, venientibus eo tempore Græcis, (245) ut oraculum Sancti Michaëlis Archangeli in monte Gargano situm deprædarentur, Grimoaldus super eos cum exercitu veniens, ultima eos cæde prostravit. (246)

## CAP.

*exercitu Genavam maritimam Allinganium, Variocottim, Saonam, Ubitergium, & Lunam civitates littoris maris de Imperio auferens, vastat, rumpit, incendio concremans populam diripit, spoliat, & captivitate condemnat, murosque earum usque ad fundamentum destruens vicos has civitates nominare præcepit. At male Opitergium inter civitates ad mare Ligusticum numerat, cujus positionem optime describit noster: constat enim fuisse inter Plavem, & Liguentiam fluvios in finibus Venetiarum, hodie dicitur Oderzo. At locus fortasse corruptus, ut indicat vocabulum Variocottim, cujus significationem nulli adhuc, quod sciam, divinare licuit.*

(239) Al. *Sculteria*. Lind.

(240) Al. *Romanorum reliquis aperte terga dantibus*. Lind.

(241) Amb. *Scabiarum*.

(242) Perperam hæc Paulus ad Rotharis tempora protrahit, cum ad superiora sint referenda ex Anastasii testimonio in S. Deufdedit, qui diras hæc clades post occisum Joannem Compsinum illico narrat his verbis. *Eodem tempore factus est terramotus magnus mense Augusto, indictione undecima, seu ut in aliis emendationibus MSS. indictione sexta: quippe nullus S. Deufdedit pontificatus annus in Indictionem undecimam incidit. Post hæc secuta est clades in populo, percussio Scabierum, ut nullus potuisset mortuum suum agnoscere.*

(243) Al. *verba qui ducatum quinque rexerat annis, non leguntur*. Lind.

(244) Amb. *It*.

(245) Al. *Sarracenis*. Lind. & ita Mod.

(246) Ad hunc Pauli locum Camillus Peregrinus in sua dissertat. finium Ducatus Beneventani ad Septemtrionem. *Græcis, ait, sacrilega ista cum adscribat, vereor ne imponat nobis Paulus suspensa mihi semper fidei auctor in his, que suorum Langobardorum officere possunt decori, cur enim potius non credam talia ab iis commissa, quos constat Castinense Monasterium superioribus annis diripuisse, ac Idololatriam, sive Arianam læresim: nam discrepant de hoc auctoribus.* Z z z ad



## CAP. XLVIII.

*De morte Radbaldi ducis, & quia ei in ducatu Grimoldus ejus germanus successit.*

**A**T verò Rex Rothari postquam annos fere decem (247) & menses quatuor regnum tenuerat, vita decedens, Langobardorum regnum Rodoaldo suo filio reliquit. (248) Hic cum juxta Basilicam Beati Johannis Baptiste fuisset humatus, post aliquantum tempus quidam iniqua (249) cupiditate succensus, ejus sepulchrum noctu aperuit, & quicquid in ornamentis ejus corporis reperit, abstulit. Cui Beatus Johannes per visionem apparens, eum vehementer exterruit, eique dixit: Cur aufus es corpus istius hominis contingere? Fuerit licet non rectè credens, tamen mihi se com-

*ad annum usque 663. fuisse sectatos, nempe Langobardos Ducatus Beneventani i. cum caeterum sit manifestum Græcos ex antiquo ritu impensò studio Sancti Michaelis nomen coluisse. Et infra: Credam igitur verè tunc Græcos cum Langobardis ad Garganum pro ejus loci possessione, sicut pro aliis alibi frequenter conflixisse, atque hoc victoria positos Sacram Archangeli specum diripuisse. Firmat conjecturam suam acer ingenio vir pluribus argumentis, & potissimum lectione actorum S. Barbati Episcopi, quæ in celebratissimam collectionem suam contulerunt Bollandius, Henscheniusque. In iis legitur post discessum Constantii Imp. ab urbe Benevento, de quo infra, Romualdum Ducem S. Pontifici, cujus precibus illæsi contra hostes Beneventani steterant, ingentia munera offerentem, hæc ab eodem audivisse. Si manus tua salutis vis offerre, stude unum impendere sacrificium, ut B. Michaelis domum, quæ in Gargano sita est, & omnia quæ sub ditione Sipontini Episcopatus sunt, sedi Beatissima Genitricis Dei, cui nunc indignè præsum, in omnibus subdas; & quoniam absque cultoribus omnia depravantur, unde nec sedulum illic sacrificium persolvi potest, melius à nobis disposita tibi proficiant in salutem. Cùmque in iisdem actis apertissime de Langobardorum idololatria constet ad ea usque tempora, quibus S. Barbati monitis vipers, cortique de arbore pendentes cultum exuerant, subodorat Peregrinus ab eisdem factæ cryptæ desolationem patratam, addens testimonia Anonymi Cassinensis, & Erchemperti, quibus Campanorum hoc est Langobardorum victoriam ann. 860. de Neapolitis, qui & Græcorum appellatione venerant, comparatur cum altera, quæ olim in Gargano cum B. Michaeli Archangelo ageretur festivitas, corruerunt; unde sibi persuadet victoribus potius, quam victis prædæ occasionem fuisse. Utrumque tamen se res habeat, mea quidem sententia illius argumenta non adeo rem aperiant, ut Paulum nostrum erroris evincamus, præsertim cùm ipse minimè scribat Græcos id facinus commisisse, verùm unicè tentasse, idque etiam sibi fortasse persuaserant ex vulgi rumore Langobardi Sipontini cæteris religione præstantiores, quibus in maxima erat veneratione Sac. Crypta, jam ante solenni ritu consecrata; unde Græcorum adventum in deteriorem causam verterant partium studio æmulos criminaturi. Cæterum jam ante Romualdi conversionem plures in Italia Transyberina Langob. Christianos, eosque Catholicos fuisse, vel unica Sancti Gregorii epistola ad Arichim Ducem evincit; illum quippe filii appellatione donat, & futuram boni operis gratiam pollicetur, quod utique homini Ariano, vel Ethnico minimè scrip-*

Nodos omnes rescinderet Modoetiensis, aliorumque Codicum lectio, quæ pro Græcis hoc loco habet *Sarracenis*; at mihi non dispar labor ex aliis Historicis hoc tempore in Apuliam Saracenorum adventum repetere.

(247) *Alias quindecim. Lind.*

(248) Mortem Rotharis Regis ex ipsius edicti characteribus assigno sub initium anni DCLIII. At initium Regni Rodoaldi ejus filii, vel ipso vivente patre constituere cogor cum Benedicto Bacchinio, ut ad Grimoldi tempora conveniamus in ipsius edi-

**A** mendavit. Quia igitur hoc facere presumpisti, nunquam in meam Basilicam deinceps ingressum habebis. Quod ita quoque factum est. Quoties enim cùmque voluisset Beati Joannis oraculum ingredi, statim velut à validissimo pugili (250) guttur ejus feriretur, sic subito retro ruebat impulsus. Veritatem in Christo loquor, hoc mihi ipse retulit, qui hoc ipsum suis oculis factum vidit.

## CAP. XLIX.

*De morte Rothari regis, & regno Rodoaldi.*

**R**Odoaldus igitur post funus patris Langobardorum regnum suscipiens, Gundibergam Agilulfi, & Theudelindæ sibi filiam in matrimonium sociavit. (251) Hæc Gundiberga regina ad instar suæ genetricis, sicut illa in-

Mo-

ctum, quo Rotharis leges auxit, & explicavit, ut infra narratur.

(249) *iniqua non legitur in Mod.*

(250) *Amb. pugillo.*

(251) *Ab initio hujus capitis usque ad hoc verbum, desunt in Amb.*

**C** Notavi supra Gundibergam non Rodoaldo, sed Arioaldo uxorem fuisse testimonio Jona in vita S. Bertulfi cui maxime deferendum, utpote illius ævi Scriptori. Accedit etiam Fredegarius in suo Chronico, qui non tantum Arioaldo Regi uxorem fuisse scribit, sed & illius successoris Rothari, vel ut ipse vocat Chrothario, cum quo non abnormalem lævitiam passa fuerat, quam cum priore marito ex Aduulfi calumnia. Hæc ille scribit.

**D** *Gundeberga Regina eo quod omnes Langobardi ei fidem cum sacramentis firmaverant, Chrotharium (al. Chrothacharium) quemdam unum ex ducibus de territorio Brissia ad se venire præcepit, compellens ut uxorem quam habebat relinqueret, & eam in matrimonium acciperet, per ipsam omnes Langobardi eum sublimarent in Regnum. Quod Chrotharius libenter consentiens, sacramentis per loca Sanctorum firmans, ne unquam Gundibergam postponeret, nec de bonore gradus aliquid minueret, ipsamque unico amore diligens in omnibus bonorem præstaret condigne, Gundiberga attrahente, omnes Langobardorum primatus Chrotharium sublimans in Regnum. Chrotharius cum regnare cepisset, multos nobilium Langobardorum, quos sibi senserat contumaces interfecit. Chrotharius fortissimam disciplinam, & timorem in omni Regno Langobardorum, pacem seclens fecit. Chrotharius obitus Sacramenta, quæ Gundiberga dederat, eamque in unum cubiculum Ticini in aula Palatii retrudit, eamque ad privatum habitum vivere fecit. Quinque annis sub ea retrusione finitur (al. tenetur.) Chrotharius per concubinas bacchatur assidue. Gundiberga verò eo quod esset Christiana in hac tribulatione benedicebat Deum omnipotentem, jejunis, & orationibus assidue pervacans.*

**E** *Quando Deo placuit, cum Abedo Legatarius directus à Chlodoveo (al. Chlothario) Rege causa legationis ad Chrotharium Regem Langobardorum usque Papiam cognomento Ticinum civitatem Italia pervenisset, cernens Reginam, quam sæpius in legatione veniens viderat, & ab ipsa benigne semper susceptus fuerat, fuisse retrusam, quasi injunctum habens exinde inter cætera Chrothario Regi suggestit, quod illam parentem Francorum, quam Reginam habuerat, per quam Regnum etiam adsumpserat, non debuisset humiliare: multum exinde Reges Francorum, & Franci essent ingrati. Quam Chrotharius de præsentem reverentiam Francorum habens, jubet egredi foras: & post V. circiter annos per totam civitatem, & foris, Gundiberga regali ordine per loca Sanctorum ad orationem adgreditur. (al. egreditur) De villis & opibus fisci quas habuerat Chrotharius ei restaurare præcepit. Quod usque diem obitus sui, & gradu dignitatis, & operibus pluribus ditata, regio cultu post feliciter tenuit. Abedo verò à Gundiberga Regina fortiter remuneratur. Non abs re nostra Pagius rationem assignat ex D. Gregorio Turonensi lib. IV. cap. IX. cur Abedo Franciæ Regis Legatus Gundibergam, dicat Regem Francorum parentem, sive consanguineam: fuit quippe Theodolinda filia Garibaldi Ducis Bavariorum, qui uxorem habuit Valdegradem, sive Val-*

Modicia, sic & ista intra Ticinensem civitatem, Basilicam in honorem Beati Johannis Baptistæ construxit. Quam mirè ex auro, & argento pepilisque decoravit, rebusque singulis optimè ditavit, in qua & ejus corpus tumulatum quiescit. Hæc cum de crimine adulterii apud virum accusata fuisset, proprius ejus servus Carrellus nomine, à Rege expetiit, ut cum eo, qui reginæ crimen ingesserat, pro castitate (252) suæ dominæ monomachia dimicaret. (253) Qui dum cum criminate illo singulare certamenisset, cum cuncto populo astante superavit. Regina verb post hoc factum, ad dignitatem pristinam rediit. (254)

C A P. L.

De morte Rodoaldi regis, & regno Ariperti.

Rodoaldus quoque (ut fertur) dum uxorem cujusdam Langobardi stuprasset, ab eo interfectus est, postquam septem diebus & quinque regnaverat annis. (255) Huic successit in regni regimine Aripertus, filius Gundaldi, qui fuerat germanus Theudelindæ re-

deradam Franciæ Reginam Theobaldi Austrasiæ Regis viduam, quam mortuo Theobaldo Clotharius frater suo copulavit; sed increpitus à Sacerdotibus reliquit eam, datus ei Garibaldum Ducem. His addit Theodolindam nuptem etiam fuisse Theoberti Francorum Regis, qui Vvifegardam Vvalderadæ matris sororem uxorem habuerat. Alii Theodolindam filiam fuisse scribunt Ragintrudis sororis Theobaldi Austrasiæ Regis; indeque cognationem deducunt, sed ex cit. testimon. erroris arguuntur.

Ceterum jam ante notaverat oculatissimus Baronius ad annum 659. num. 5. errorem Pauli ex ipsa illius historia; quippe si Theodolinda post Agilulphi mariti sui obitum decem annis cum Adaloaldo filio regnaverat, & huic Arioaldus substitutus est, isque regnavit annis duodecim, & post eum Rotharis sexdecim, & menses quatuor, ad minimum supra quadragesimum ætatis annum Gundeberga jam venerat, immo si ab anno DCIII. quo eam D. Gregorius Magnus annulis donaverat, ut in epist. quam recitavi cap. XXVIII. rationem ducamus, jam fermè sexagenarium comperiemus, utcumque dubitare quis possit an donaria S. Pontificis ad Gundebergam, vel alteram Agilulphi filiam Godescalci Parmensis uxorem missa fuerint, cum nomen in præfata epistola minime legatur; sed hoc etiam dato, prima temporum ratio eò usque excurrit, ut absque Carelli opera Gundebergam ab adulterii crimine purgatissimam reddat.

- (252) Al. pro confessione castitatis suæ dominæ. Lind.
- (253) Damnabile hoc judicium, aliæque hujus generis, fortius potius, quam veritatis experimenta, immo, ut Christianum hominem loqui decet, temerarii ausus, quibus alta Dei judicia tentantur, ex ipsis Langobardorum legibus in Italia nostra potissimum diu invaluerunt, torque occurrunt exempla, ut inanem operam quis præstaret ea recitendo.
- (254) Copiosius narrat hæc Fredegarius eaque de causa illius verba transcribo. Gundeberga Regina cum esset pulchra aspectu, benigna in cunctis, & pietate plerissima, Christiana, elemosinis larga, præcellente bonitate ejus diligebatur à cunctis. Homo quidam nomine Adaulfus ex genere Langobardorum, cum in aula Palatii assidue ad obsequium Regis conversaretur, quadam vice ad Reginam veniens, cum in ejus staret conspectu, Gundeberga Regina eum sicut & ceteros diligens dixit: Hæc statura Adaulfum fuisse formatum. Ille hæc audiens. Formam staturæ meæ laudare dignasti, frater tuo jube me subjungere. Illa fortiter denegans, eumque despiciens in faciem exivit. Adaulfus cernens se vitæ periculum habere ad Charoaldum Regem protinus cucurrit, petens ut secretius ad suggerendum haberet locum ubi exponeret. Quo accepto dixit ad Regem: Domina mea Regina tua Gundeberga apud Tasonem Ducem (Tusciam, seu ut ipse paulo ante scripserat in Tuscanâ provin-

cia agentem) secretius tribus diebus locuta est, ut se veneno interficeret, ipsum conjugatum sublimaret in Regnum. Charoaldus Rex his mendaciis auditis credens, Gundebergam in Casimello (alias Camello; sed fortassis legendum Laumello, ut in Aimoino) castro in unam turrim exilio trudit. Chlotarius legatos dirigens ad Charoaldum Regem, inquirens, quæ de re Gundebergam Reginam, parentem Francorum humiliaisset, ut exilio retrudisset? Charoaldus his verbis mendacibus, quasi veritate subsisterent respondit. Tunc unus ex legatis nomine Ausaldus, non quasi injunctum habuisset, sed ex se ad Charoaldum dixit. Liberare poteris de blasphemiam causam hanc. Jube illum hominem, qui hujusmodi verba tibi nuntiavit armare, & procedat alius de parte Regina Gundeberga, quique armatus ad singulare certamen, ut iudicio Dei his duobus confitentibus cognoscatur utrum hujus culpe reputationis Gundeberga sit innocens, an fortasse culpabilis. Cumque hoc Charoaldo Regi, & omnibus primatibus Palatii sui placuisset, jubet Adaulfum armatum confectum adire certaminis; & de parte Gundeberga procurrentibus confectus Gundeberga, & Hariberto, homo nomine Pito contra Adaulfum armatus adgreditur. Cumque confixerent certamine Adaulfus à Pitone interficitur. Gundeberga statim de exilio post annos III. regressu sublimatur in Regnum. Confer Aimoinum hitor. Francor. lib. IV. cap. X.

(255) Annum DCLIV. non superasse Rodoaldum cum Bacchinio puto, ne in duriores scopulos cum cæteris ab ista chronotaxi recedentibus veniam. Qui Pauli mentem repugnare contendunt, quanta sit habenda fides Chronologo hujus notæ dijudicent: Ego pro mea virili, quæ potui notavi, gratias verò me maximas habiturum profiteor iis, qui rectiorem viam indicaverint.

(256) Anno DCXLI. vita cessit Heraclius Imperator die XI. mensis Februarii, ut optimè colligit Pagius in sua Critica Historico-chronologica ex Chronico Orientali cum Nicephoro collato. Turbat hinc Paulus subsequenti Imperatorum successione; constat enim Heraclio mortuo Constantinum ejus filium, non verò Heracleonam Imperium suscepisse, eoque post centum ac tribus diebus morbo, ut Nicephorus habet, vel veneno Martini novercæ, Pyrrhique Patriarchæ opera propinato, Heracleonas Martinæ filius cum matre potestatem obtinuit, habuitque mensibus sex, quibus elapsis Heracleonam, matrem ejus, & Valentinum, quo auctore tumultus exortus fuerat ab Imperio administrando Senatus repulit. Lingua verò Martinæ abscissa, amputatisque Heracleonæ naribus, iisdemque in exilium actis, Constantem Constantinum filium, & Heraclii Nepotem ad Imperii thronum subvehit, ut Theophanes, Cedrenus, & Zonaras narrant. Is imperium annis XXVII. rexit, ut communiter numeratur.

(257) Aliis mensibus septem. Hinc Constantinus &c. Lind.

C A P. LI.

De morte Heraclii Augusti, & Constantini, qui ei successit, & regno alterius Constantini.

His diebus defuncto Heraclio Augusto, apud Constantinopolim, (256) Heracleon ejus filius cum matre Martina regni jura suscepit, rexitque Imperium duobus annis. Quo vita decedente successit in locum ejus Constantinus germanus ejusdem, alius filius Heraclii, imperavitque mensibus sex. (257) Hoc etiam mortuo, Constantinus ejusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo & viginti.

C A P.

cia agentem) secretius tribus diebus locuta est, ut se veneno interficeret, ipsum conjugatum sublimaret in Regnum. Charoaldus Rex his mendaciis auditis credens, Gundebergam in Casimello (alias Camello; sed fortassis legendum Laumello, ut in Aimoino) castro in unam turrim exilio trudit. Chlotarius legatos dirigens ad Charoaldum Regem, inquirens, quæ de re Gundebergam Reginam, parentem Francorum humiliaisset, ut exilio retrudisset? Charoaldus his verbis mendacibus, quasi veritate subsisterent respondit. Tunc unus ex legatis nomine Ausaldus, non quasi injunctum habuisset, sed ex se ad Charoaldum dixit. Liberare poteris de blasphemiam causam hanc. Jube illum hominem, qui hujusmodi verba tibi nuntiavit armare, & procedat alius de parte Regina Gundeberga, quique armatus ad singulare certamen, ut iudicio Dei his duobus confitentibus cognoscatur utrum hujus culpe reputationis Gundeberga sit innocens, an fortasse culpabilis. Cumque hoc Charoaldo Regi, & omnibus primatibus Palatii sui placuisset, jubet Adaulfum armatum confectum adire certaminis; & de parte Gundeberga procurrentibus confectus Gundeberga, & Hariberto, homo nomine Pito contra Adaulfum armatus adgreditur. Cumque confixerent certamine Adaulfus à Pitone interficitur. Gundeberga statim de exilio post annos III. regressu sublimatur in Regnum. Confer Aimoinum hitor. Francor. lib. IV. cap. X.

## CAP. LII.

*De Casara Regina Persarum.*

**C**irca hæc tempora regis Persarum conjunx (258) nomine Casara, de Perside exiens cum paucis suis fidelibus, privato habitu propter Christianæ fidei amorem Constantinopolim venit. Quæ ab Imperatore honorificè suscepta, post aliquot dies, ut desiderabat, baptismum consecuta, & ab Augusta de sacro fonte levata est. Quod vir ejus Persarum rex audiens, legatos Constantinopolim ad Augustum (259) direxit, quatinus eidem suam uxorem redderet. Qui ad Imperatorem venientes, verba regis Persarum nunciant, qui suam requirebat reginam. (260) Imperator hæc audiens, remque omnino ignorans, eis responsum reddidit dicens: De regina quam quæritis fatemur nos nihil scire, præter quod ad nos hæc aliqua mulier privato habitu advēnit. Legati verò responderunt dicentes: Si placet vestro conspectui, volumus hanc quam dicitis mulierem videre. Quæ cum jussu Imperatoris advenisset, mox ut eam conspiciunt, (261) ad ejus vestigia provolvuntur, eique venerabiliter, quod eam suus vir requireret, suggerunt. Quibus illa respondit: Ite, renuntiate regi vestro, & domino, (262) quia nisi sicut ego jam credidi, (263) ita & ipse in Christum crediderit, me jam ultra confortem thori habere non poterit. Quid multa? Reversi legati ad patriam, universa quæ audierant, regi nunciant. Qui nihil moratus, cum sexaginta (264) milibus viris Constantinopolim pacificè ad Imperatorem venit, à quo gratanter, & satis dignè (265) susceptus est. Qui cum universis in Christum Dominum credens, pariter cum omnibus sacri baptismatis unda perfusus, & ab Augusto de fonte levatus, catholica fide confirmatus est. Multisque muneribus ab Augusto honoratus, accepta sua conjuge lætus, & gaudens ad suam patriam repedavit. (266) Circa hæc tempora mortuo apud Forumjulii Grasulfo duce Forojulienfi, ducatum Ago regendum suscepit. Apud Spoleterum quoque Theudelapio (267) defuncto, Atto eidem civitati ductor efficitur.

(258) Al. *Persarum Regina Casarea nomine*. Lind., & ita Mod. qui sequitur *cum paucis suis*.

(259) Al. *ad Imperatorem*. Lind.

(260) Mod. *uxorem*.

(261) Amb. & Mod. *ut eam Legati conspiciunt*.

(262) Al. *vestro nuper marito meo*. Lind.

(263) Al. *jam in Christum credo*. Lind.

(264) Amb. *duodecim*.

(265) Al. *multum*. Lind.

(266) Fabula hæc, quæ in Hist. Miscel. quoque concessit, ab illa fortasse nata est, quæ auctores habuit Theophyl. Simocatam, & Abbatem Biclariensem ejusdem ævi Scriptores, ad quos è vulgi rumore venerat: Chosroes namque II., vel arte, vel memor accepti beneficii à S. Sergio Martyre, cui pro restitutione sua in regnum votum fecerat, benè se animatum in Religionem Christianam ostendit; at errores suos minimè abjuravit, ut liquidò constat ex epistola S. Gregorii Papæ ad S. Domitianum Episcopum Melitinæ à Baronio, aliisque allegata. Plura etiam fabulosiora scripsit de hac re Fredegarius in suo Chronico. Cæterum Chosroes, vivo adhuc Heraclio Imper., jussu filii Siroes sagittis confossus occubuit anno Christi DCXXVII. itaut hæc omnia non cum Imperio Constantis, sed Heraclii fuissent alliganda.

(267) Al. *Theodelappo*. Lind.

## CAP. LIII.

*De morte Ariperti, & Godeberti filii ejus, qui ei successit, & regno Grimoaldi, & interitu Garibaldi ducis.*

**I**gitur Aripertus, (268) postquam apud Ticinum per annos novem Langobardos rexit, diem obiens, regnum duobus filiis suis adhuc adolescentibus, Bertarido, & Godeberto, (269) regendum reliquit. Et Godebertus (270) quidem Ticini sedem regni habuit, Bertaridus verò in civitate Mediolanensi. Inter quos fratres, facientibus malignis hominibus, discordiæ, & odiorum fomes surrexit, in tantum ut alter alterius regnum invadere conaretur. (271) Qua de re Godebertus Garibaldum Taurinatium ducem ad Grimoaldum Beneventanorum strenuum tunc ductorem direxit, invitans eum ut quantociùs veniret, & sibi adversus germanum suum Bertaridum auxilium ferret, regisque filiam, suam germanam ei se daturum promittens. Sed legatus ipse fraudulenter contra suum dominum agens, Grimoaldum exhortatus est ut veniret, & Langobardorum regnum, quod adolescentes germani dissipabant, ipse arriperet, qui ætate maturus, consilio providus, & viribus fortis existeret. Grimoaldus hæc audiens, mox animum ad regnum Langobardorum obtinendum erexit. Ordinatoque apud Beneventum Romualdo suo filio duce, ipse cum electa manu Ticinum profecturus iter arripuit, ac per omnes civitates, quas obviam habuit, (272) sibi amicos, & adjuutores ad regnum percipiendum ascivit. Trasemundum verò comitem Capuanum per Spoleterum, & Tusciam direxit, ut per eas regiones Langobardos suo consortio coaptaret. Qui imperata sibi strenuè perficiens, ei cum multis adjutoribus, apud Æmiliam (273) itinere occurrit. Igitur Grimoaldus cum prope Placentiam cum robusta virorum multitudine advenisset, Garibaldum, qui legatus ad eum missus à Godeberto fuerat, Ticinum præmisit, ut eidem Godeberto de suo adventu nuntiaret. Qui ad Godebertum veniens, Grimoaldum citius adventare dixit. Cumque Godebertus ab eo quæreret, quo in loco eidem Grimoaldo hospitium præparare deberet, Garibaldus ita respondit, quòd dignum esset ut Grimoaldus, qui

(268) Aliis *Aripertus*. Lind.

(269) Al. *Bertarido*, al. *Partarito*, & *Gundeberto*, & sic semper. Lind. & Mod.

(270) Amb. *Godibertus* semper.

(271) Sigebertus in Chronico ad annum DCLX. *Aripertus Langobardorum Rege defuncto, Godebertus, & Bertaridus filii ejus annum agunt, non tam in regno componendo, quam de regno contendendo; atque anno sequenti Grimoaldus dux Taurinatium Godebertum filium Ariperti Regis Langobardorum dolo perimit, & ejus Regnum arripit*. Contentanea rerum ordini narratarum à Paulo post mortem Ariperti, hæc unius anni mora antequam Grimoaldus rerum potiretur; cumque vix dubitandi sit locus in statuendo initio Regni Grimoaldi cum ipse profiteatur in suo legum edicto mense Julio, indictionis undecimæ, annum Regni sui sextum currere, isque Christi Domini erat DCLXVIII., hinc retrocedendo ad DCLXI. quo mors Ariperti est assignanda veniemus. Non animadvertit hæc Peregrinius, nullaque interposita mora inter mortem Ariperti, & initium Regni Grimoaldi, quod seriùs in sua comparatione statuit, Paulum non bene prochronismi arguit in cit. sua disertat. fin. Ducat. Beneventani ad Septemtrionem.

(272) *per quas iter habuit*. Mod. *viam habuit*.

(273) *Alia Æmiliam viam*. Lind.

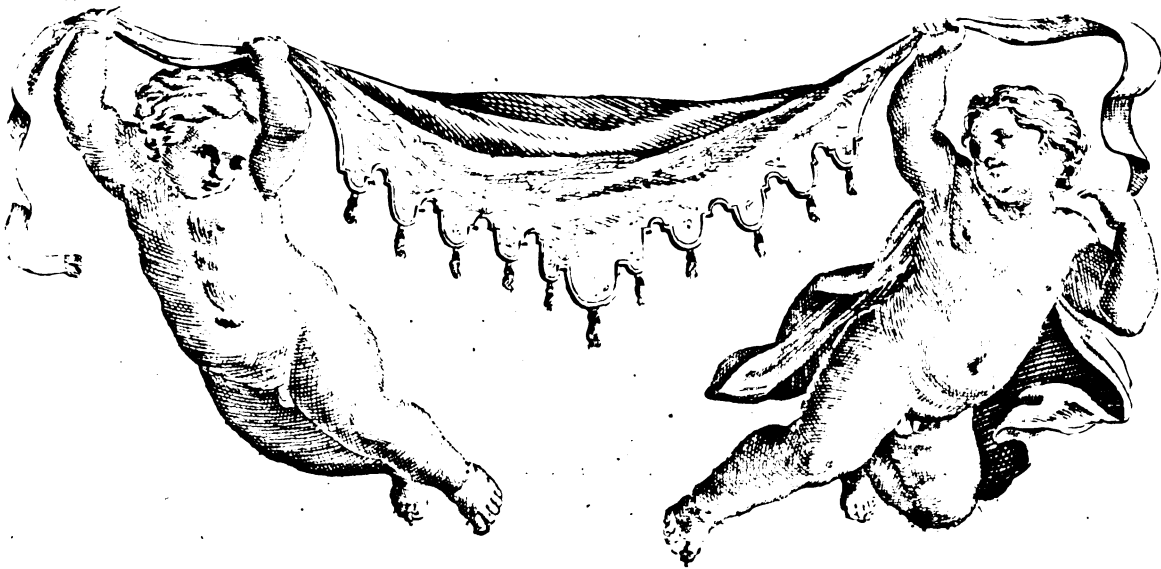
qui pro ejus causa venerat, ejusque sororem accepturus esset, hospitium intra palatium haberet. Quod ita quoque factum est. Nam adveniens Grimoaldus, intra palatium hospitium accepit. (274) Idem verò Garibaldus, totius nequitiae seminator, Godeberto persuasit, ut non aliter, quàm lorica sub veste indutus, cum Grimoaldo locuturus veniret; asserens, quia Grimoaldus (275) eum occidere vellet. Rursus isdem fallendi artifex, ad Grimoaldum veniens dixit, quòd nisi se fortiter prae- pararet, eum Godebertus suo gladio perimeret, asse- rans Godebertum quando cum eo ad collo- quendum veniret, lorica sub veste gestare. Quid plura? Cùm ad colloquium die crastino venissent, & Godebertum post salutationem Grimoaldus amplexatus esset, statim sensit quòd lorica sub veste gestaret. (276) Nec mora, evaginato gladio eum vitam privavit, regnum- que ejus, & omnem potentiam invadens, suae subdidit ditioni. Habebat autem tunc Gode- bertus jam filium parvulum nomine Reginber- tum, (277) qui à Godeberti fidelibus sublatus & occultè nutritus est. Nec eum Grimoald persequi curavit, quippe qui adhuc infantulus esset. Quo audito Bertaridus, qui apud Me- diolanum regnabat, quòd germanus ejus esset extinctus, (278) quanta potuit velocitate fu-

gam arripuit, atque ad regem Avarum (279) Cacanum pervenit, uxorem Rodelindam, & parvulum filium nomine Cunibertum relin- quens, quos Grimoaldus Beneventum in exi- lium direxit. (280) Hiis ita gestis Garibaldus, cujus instigatione, & certamine (281) ista pa- trata sunt, & non solum hæc egerat, sed & fraudem in legatione sua fecerat, dum munera quæ deferre Beneventum debuerat, non inte- gra deportasset; talium ergo operum patra- tor, non diu lætatus est. Erat quidam parvus homunculus, ex propria familia Godeberti oriundus, in civitate Taurinatium. (282) Is cùm Garibaldum ducem ipso sacratissimo Paschali die ad orationem in Beati Johannis Basilicam venturum sciret, super sacrum baptisterii fon- tem conscendens, lævaque manu se ad colu- mellam (283) tugurii continens, unde Gari- baldus transiturus erat, evaginatam enses sub amictu tenens, cùm juxta eum Garibaldus ve- nisset, & pertransiret, ipse elevato ense, an- nifu eundem in cervicem percussit, caputque protinus amputavit. (284) Super quem qui cum Garibaldo venerant irruentes, multis eum ictuum vulneribus occiderunt. Qui licet occu- buerit, tamen Godeberti sui domini injuriam insigniter ultus est. (285)

- (274) Post verbum factum est, hæc aliis desunt. Linden. mansionem accepit. Amb.  
 (275) Al. asserens se suspicari, quòd eum Grimoaldus etc. Lind.  
 (276) Al. gestaret, idque ad cadem sui factum causatus, illico evaginato gladio etc. Lind.  
 (277) Amb. Reginbertum. Mod. Raunpertum. Lind. Ra- gimpertum, al. Rambertum.  
 (278) Verba quòd germ. ejus esset extinctus, aliis desunt. Lind.

- (279) Al. Avarum, seu Humorum. Lind. Amb. Avarorum.  
 (280) Amb. Grimoaldus in exilium direxit.  
 (281) Al. conamine. Lind.  
 (282) Amb. Taurina. Qui.  
 (283) Al. Columellam. Lind. Columprellam. Amb.  
 (284) Verba caputque protinus amputavit, non legun- in Amb.  
 (285) Modoet. sequitur. Grimoald Regis filiam sumens uxorem pariter exercitum ad propria remisit.

Explicit Liber Quartus de Gestis Langobardorum.



# INCIPIIT LIBER QUINTUS

## DE GESTIS LANGOBARDORUM.

### C A P. I.

*Quomodo Grimoaldus confirmato regno uxorem duxit, filiam Ariperti regis.*

**C**onfirmato itaque Grimoaldus regno (1) apud Ticinum, non multo post tempore jam dudum pactam sibi Ariperti regis filiam, cujus germanum Godebertum (2) extinxerat, duxit uxorem. Beneventanum verò exercitum, cujus auxilio regnum adeptus erat, multis ditatum muneribus remisit ad propria. Aliquantos tamen ex eis secum habituros retinuit, largissimas eis tribuens possessiones.

### C A P. II.

*De fuga Bertaridi, & quomodo ad Grimoaldum reversus est, & iterum in Franciam fugit.*

**Q**ui postquam comperit Bertaridum profugum Scythiam petisse, & apud Cacanum demorari, eidem Cacano Avarum regi per legatos mandavit, ut si Bertaridum in suo regno detineret, pacem quam Langobardis, & secum hactenus habuerat, deinceps habere non posset. Hæc Avarum rex audiens, ascito Bertarido, dixit ei, ut in quam partem vellet pergeret, ne propter eum Avars cum Langobardis inimicitias contraherent. (3) Bertaridus verò hæc audiens, Italiam ad Grimoaldum revertens repetiit, (4) audierat enim eum clementissimum esse. Igitur cum ad Laudensem civitatem venisset, misit ante se ad Grimoaldum regem Hunulfum (5) sibi fidelissimum virum, qui suum ei adventum nuntiaret. Hunulfus verò ad regem veniens, Bertaridum in ejus fide adventare nuntiavit. (6) Hæc ille audiens, fidenter promisit in sua eum fide venientem nihil mali passurum fore. Inter hæc Bertaridus adveniens, ad Grimoaldum ingressus, cum ejus se vestigiis adolvere conatus esset, rex eum

**A** clementer retinuit, atque ad os suum ad osculumque erexit. (7) Ad quem Bertaridus: Servus tuus sum inquit, sciens te Christianissimum & pium esse, cum possim inter paganos vivere, fretus de tua clementia, ad tua vestigia veni. Cui rex ut solebat jurando ita repromisit dicens: Per eum qui me nasci fecit, postquam in meam fidem ad me venisti, nihil mali in aliquo patieris, sed ita de te ordinabo, ut decenter vivere possis. Tunc ei in spatiosa domo hospitium præbens, eum post vitæ laborem, habere requiem jussit, (8) præcipiens eidem ex publico victum, & quæcunque essent necessaria largiùs ministrari. Bertaridus verò cum ad hospitium sibi à rege præparatum venisset, mox ad eum Ticinensium civium coeperunt turmæ concurrere, ut eum vel viderent, vel pristinam noticiam cognitum salutarent. Verùm quid non mala lingua irrumpere potest? Mox namque venientes ad regem quidam maligni adulescentes, regi denuntiant, quia nisi Bertaridus citius vitam privaretur, ipse regnum protinus cum vita perderet; asseverantes ob hoc ad eum totam concurrere civitatem. Hiis auditis Grimoaldus nimium credulus effectus, & quod promiserat oblitus, in innocentis Bertaridi statim necem accenditur, consiliumque iniit, qualiter eum, quia jam hora tardior erat, in crastinum vitam privaret. Cui denique ad vesperam diversos cibos, vina quoque præcipua, variaque potionum genera transmisit, ut eum inebriare posset, quatinus multa eadem nocte potatione resolutus, vinoque sepultus, (9) de sua nihil salute cogitare valeret. Tunc unus, qui de ejus patris obsequio fuerat, cum eidem Bertarido ferculum (10) regium attulisset, quasi eum salutaturus, sub mensa caput mittens, eidem secretè, quia rex eum occidere disponderet, nuntiavit: Bertaridus verò statim suo pincernæ præcepit, ut sibi in fiala argentea non aliud quam aliquantulum aquæ propinaret. Cumque hii qui diversi generis potiones ei à rege deferebant, de verbo regis eum roarent, ut totam fialam biberet, ille in ho-

no-

(1) Al. confirmatus delinc Grimoaldus in Regno. Linden. & Amb.

Anno scilicet DCLXII., ut supra notavi ex dato edicti, cujus characteres, ut in editis, legi etiam in cit. MS. codice legum Langob. optimæ notæ in Bibliotheca Ambros.

(2) Al. Gundebertum. Lind.

(3) Firmiorem Cacani fidem cum Bertharido cognoscimus ex Eddio in vita S. Vvifridi I. Eboracensis Archiepiscopi illius ævi Scriptore apud Mabillonium in appendice tom. IV. sæculi Benedictini. Hadrianus Valesius, ut refert idem Mabillonius in observatione prævia, primus animadvertit ibi de Bertharido, quem Eddius Berchterum Campaniæ Regem vocat, sermonem haberi: *Pergentes itaque, scribit Eddius, SS. Episcopi (nempe Vvifridus, & Theodatus) viam Domino dirigente, pervenerunt ad Berchterum Campaniæ Regem (hoc est Langobardorum, ut ex eodem Scriptore certè apparet, etsi Bolland. ad ejusd. Pontif. vitam ab Eadmero scriptam, aliter non bene accipiat: nam ejusdem S. Vvifridi reditū à Roma describens Eddius ait, per Campaniam, & montana transcendentem, in regionem Francorum pervenit) virum humilem, & quietum, & tremens sermones Dei: qui peregrinos secundum præceptum Domini benigne suscipiens Sancti Pontifici nostro enunciauit dicens: de Britannia inimici tui nuncios ad me mittentes suis sermonibus salutantes*

**D** me, & dona mihi maxima promittentes si te subterfugientem, ut dixerunt, Episcopum angarizarem, & ad Apostolicam Sedem tendentem retinerem, quibus tam nefariam rem renuens dixi: fui aliquando in disjuventutis mea exul de patria expulsus sub pagano quodam Rege Humorum degens, qui mihi mecum factus in Deo suo Idolo, ut nunquam me inimicis prodidisset, vel dedisset. Et post spatium temporis venerunt ad Regem paganum sermone inimicorum meorum nuncios, promittentes sibi dare sub jurejurando solidorum aureorum modium plenum, si me illis ad interfectionem dedisset. Quibus non consentiens dixi: sine dubio Dii vitam succidant, si hoc piaculum facio irritans pactum Deorum meorum. Ego verò quantum magis, qui Deum verum scio, animam meam pro totius mundi lucro in perditionem non dabo? Tunc verò S. Pontificem nostrum, & suos socios cum honoris & ducibus, sicut eum Dominus, ubique in peregrinatione protegens magnificavit, ad Apostolicam Sedem olim optatam in gratiarum actione remisit.

(4) Amb. ad Grimoaldum revertitur.

(5) Al. Umulfum, & Amulfo. Lind.

(6) Al. ad ejus fidem confugere. Lind.

(7) Amb. atque ad osculum erexit.

(8) præbens, post tantum laborem eis requiem jussit habere. Amb.

(9) Al. vino somnoque sepultus. Lind.

(10) MS. Lind. poculum.



morem regis se totam bibere promittens, parum aquæ libabat de argenteo calice. Qui ministri dum hæc regi nuntiarent, quod ille avidissime biberet, rex lætus respondit; Bibat ebrius ille, cras enim pariter eadem vinam, mixta cum sanguine refundet. Bertaridus verò Hunulfo citius ad se ascito, de sua morte ei consilium regis nuntiavit. Qui statim ad domum suam puerum misit, ut sibi lectisterniam afferret, lectumque sibi juxta stratum Bertaridi fieri præcepit. Nec mora, rex Grimoaldus suos satellites direxit, qui domum in qua Bertaridus quiescebat, ne aliquo modo effugere possent, custodire deberent. Cùmque cœna finita esset, & egressis omnibus, Bertaridus tantum & Hunulfo, ac vestiarius Bertaridi remansissent, (11) qui utique ei satis erant fideles, consilium ei aperuit, & obsecravit eum ut cùm Bertaridus fugeret, (12) ipse eum quàm diu posset intra ejusdem cubiculum (13) quiescere simularet. Cùmque ille se hoc facturum spondidisset, Hunulfo pannos suos lecticarios, (14) & culcitram, ursumque pellem, supra dorsum ac cervicem Bertaridi imposuit, eumque ex consilio quasi rusticanum servum extra januam impellere cœpit, multasque ei injurias faciens, fuste eum percutere desuper, & urgere non cessabat, ita ut impulsus, atque ictus sæpius ad terram corrueret. Cùmque eundem Hunulfo regis satellites, qui ad custodiam positi erant, requirerent quid hoc esset, servus iste, inquit, nequam lectum mihi in cubiculo istius ebrii Bertaridi stravit, (15) qui in tantum vino plenus est, ut quasi mortuus ita cubet. Sed satis est, quod ejus huc usque amantiam secutus sum, jam deinceps in vita domini regis in domo propria manebo. Hæc illi audientes, & vera quæ audierant esse credentes, læti effecti sunt, & eum pariterque Bertaridum, quem putabant servum, quia opertum ne agnosceretur habebat caput, locum illis dantes, abire permiserunt. Illis autem abeuntibus, vestiarius ille fidelissimus, obserato diligenter ostio remansit intrinsecus solus. Hunulfo verò Bertaridum de muri angulo, qui est à parte Ticini fluminis, per funem deposuit, eique quos potuit socios conjunxit. Qui arreptis quos in passu invenerant equis, eadem nocte ad Astensem properant civitatem, in qua Bertaridi amici manebant. (16) Deinde Bertaridus quantocius Taurinensem urbem petens, ac post (17) claustra Italiæ transgressus, Francorum ad patriam pervenit. Sicque Deus omnipotens dispositione misericordie, & innocentem à morte eripuit, & ex animo bona facientem ab offensione regem servavit. (18)

(11) Al. Pariteribus cum suo vestiario remansit. Lind.

(12) Mod. ut cum Hunulfo Bertaridus fugeret.

(13) Mod. quamdiu posset ultra diem intra etc.

(14) Al. lectarios. Lind. lectarios. Amb. lectarios. M.

(15) Mod. statuit.

(16) & qui adhuc Grimoaldo rebelles extabant. Lindenbr. Amb. & Mod.

(17) & post in Mod. non leg.

(18) Amb. & Regem ex animo bona facere cupientem ab offensione servavit.

(19) Al. besterna cœna. Lind.

(20) Verba ad requisita eum natura residere suspicati sunt. Quom cùm nec ibi reperissent, in Amb. & aliis L. non leguntur.

(21) Al. factum fuisset, remque omnem intellexisset, mox ad eum etc. Lind.

(22) Mod. & cruciatibus.

(23) Sæpiissime hoc apud Historicos, & alios Scriptores legitur. Vide Tit. Cod. de iis, qui ad Eccles. confug. Primum autem hic mos ab Atheniensibus

## CAP. III.

De clementia Grimoaldi regis in Hunulfo, & vestiario Bertaridi.

AT verò rex Grimoaldus dum Bertaridum in hospitio suo quiescere putaret, ab eodem hospitio usque ad palatium suum acies hominum hinc & inde astare fecit, ut per eorum medium Bertaridus deduceretur, quatinus effugere minime posset. Cùmque à rege missi venissent, qui Bertaridum ad palatium evocarent, & ad ostium in quo eum quiescere putabant pulsassent, vestiarius ille, qui introrsus erat, rogabat eos dicens: Misericordiam cum eo facite, eumque paululum quiescere finite, quia adhuc de itinere lassus, gravissimo fomno deprimitur. Quod cùm illi adquevissent, hoc ipsum regi nunciaverunt, quia adhuc Bertaridus gravi fomno quiesceret. Tunc ille: Sic inquit, hesternò fero (19) vino se adeò opplevit, ut adhuc vigilare non possit? Quibus tamen præcepit, ut mox eum excitatum ad palatium deducerent. Qui venientes ad januam cubicali, in quo Bertaridum sperabant quiescere, cœperunt acrius pulsare. Tunc vestiarius ille rursus eos rogare cœpit, ut quasi eundem Bertaridum aliquantulum adhuc dormire permitterent. Qui irati vociferantes jam satis ebriosum illum quiescisse, mox calcibus ejusdem cubuli ostium confringunt, ingressique Bertaridum in lectulo requirunt. Quem cùm non invenissent, ad requisita eum naturæ residere suspicati sunt. Quem cùm nec ibi reperissent, (20) vestiarius illum interrogant, quid de Bertarido factum fuisset. (21) Quibus ille fugisse eum respondit. Quem statim capillis apprehensum furentes, eumque ad regis præsentiam perducentes, fugæ Bertaridi hunc esse conscium, ideoque morte dignissimum dicunt. Quem rex dimitti præcepit, eumque per ordinem, qualiter Bertaridus effugisset, inquisivit. Ille regi universa sicut acta fuerant retulit. Tunc rex à circumstantibus requisivit dicens: Quid vobis de homine isto videtur, qui taliter perpetravit? Tunc omnes una voce responderunt, eum esse dignum multis suppliciiis excruciatum (22) interire. At rex: Per eum qui me nasci fecit, inquit, dignus est homo iste bene habere, qui se pro fide sui domini morti tradere non recusavit. Eumque mox inter suos vestiarios esse præcepit, admonens eum ut sibi eandem fidem, quam erga Bertaridum habuerat, servaret: multa se ei commoda largiturum promittens. Cùm rex requireret quid de Hunulfo factum fuisset, nunciatum est ei, quod in beati Archangeli Michaëlis basilicam confugium fecisset. (23) Qui

mox

introducitur, apud quos ara misericordie, (ut vulgò jam notum) constituta erat, quam qui amplectebantur, eis vim fieri leges vetabant: ideo semper locus ille confugis abundabat, ut eleganter Statius scribit Thebaid. lib. XII.

Semper habet trepidos, semper locus borret egenis

Cæribus, ignota tantum felicibus ara.

Sic etiam ad Principum statuas confugiebant L. unica C. de iis, qui ad Princ. stat. confug., & hoc erat tutissimum refugium, ut jam viri doctissimi docuerunt. Confugientes quoque ad signa militaria tuti erant ab omni læsione: causam puto, quia Imperatorum, & Principum imagines illis plerumque annexæ. Tacit. lib. I. Annal. Neque aliud periclitanti subsidium, quàm castra prima legionis: illic signa & aquilam complexus, religione se tutabatur, & ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset etc. Ammianus Marcellinus lib. XXV. Qui fraudum conscius, & noxiorum ad militaria signa confugit. Lindenbr.

mox ad eum misit, sponte promittens quòd nihil pateretur mali, tantùm in sua fide veniret. Hunulfus verò talem regis promissionem audiens, mox ad palatium venit, atque ad regis vestigia provolutus, interrogatus ab eo est, quomodo aut qualiter Bertaridus evadere potuisset. At ille cum ei cuncta ex ordine retulisset, rex ejus fidem, & prudentiam collaudans, omnes facultates ejus, & quicquid habere poterat, eidem clementer concessit.

## CAP. IV.

*Quomodo Grimoaldus Hunulfum, & vestiarium Bertaridi ad eundem Bertaridum remisit.*

Cumque post aliquod tempus rex Hunulfum inquireret, utrum vellet ipsis diebus cum Bertarido esse? ille jurejurando ait, cum Bertarido priùs se velle mori, quàm usquam alibi in summis deliciis vivere. Tunc rex vestiarium illum requisivit, dicens, utrum melius ei esset secum in palatio manere, an cum Bertarido in peregrinatione degere. Qui cum ei similia, sicut & Hunulfus, respondisset; rex eorum verba benignè suscipiens, eorumque fidem collaudans, præcepit Hunulfo, ut quicquid vellet de domo sua tolleretur, pueros scilicet & equos, & diversam suppellectilem, & ad Bertaridum illæsus properaret. Pari etiam modo, & vestiarium illum absolvit. Qui omnia sua secundùm benignitatem regis sufficienter tollentes, cum ejusdem regis adjutorio Francorum in patriam ad suum dilectum Bertaridum sunt profecti.

## CAP. V.

*Bellum Grimoaldi adversus Francos, & victoria ejus.*

Hac tempestate Francorum exercitus de provincia (24) egrediens, in Italiam in-

(24) Mod. provincia Gallia egrediens Italiam &c.

(25) Amb. constatim.

(26) Mod. Rroulus.

(27) Mod. ab Astense civitate.

(28) Jam enim animo conceperat de Constantinopoli Romam Imperii sedem transferre, quippe se invisum esse civibus cernebat ob cæsum fratrem Theodosium, admisa in S. Papam Martinum, & Maximum facinora, & Monothelitarum hæresim, ut Zonaras, Theophanes, Cedrenus, aliique Græci Scriptores affirmant, utcumque in iis de sequenti Langobardico bello mentio nulla occurrat, neque in Anastasio Bibliothecario; at subodorare licet ex ipsa necessitate si translationem Imperii de Græcia in Italiam destinaverat, quam nisi de medio sublatis Langobardis exequi potuisset. Servatam hanc rerum seriem Paulo nostro debemus ex infracitandis Latinorum testimoniis firmatam. Cæterum acta hæc anno decedente DCLXII cognoscimus ex cit. Anastasio Bibliothecario, qui advenisse Imp. in Italiam asserit per Indictionem sextam S. Vitaliano Pontifice, & postmodum quinta die mensis Julii, feriâ quartâ, indictione superscripta, Romam ingressum fuisse, qui utique characteres anno DCLXIII. conveniunt, & cum statuta Regni Grimoaldi epoche bene conveniunt.

(29) Mod. ad Tarentum civitatem &c.

(30) Alias consulturus adit. Lind.

(31) Mod. diligenterque sciscitans.

(32) In Ascensiana editione ita hæc leguntur: ut pro hoc ipso Dominum Deum consuleret (Mod. Deum supplicaret, & ille orationem fundens ad Dominum dicebat) fideliter agebat prompto corde preces ad Dominum fundens, & dicens: Domine Jesu Christe Rex Regum, & lumen verum, qui misisti Spiritum Sanctum in specie ignis in Apostolos tuos transmitti Spiritum Sanctum consolationis tuæ in os meum, ut possim consilium rectum dare hominibus istis, qui venerunt in tuo nomine ad me. Eadem hora vise sunt ei tres persone Spirituales, quarum una Archangeli Michaelis, secunda Joannis Baptiste, tertia Apostoli Petri. Tunc unus ex illis dixit ad Solitarium. Dic Imperatori Constantio, quòd ad talem rem, quam habet (Con-

troivit: contra quos Grimoaldus cum Langobardis progressus, hac eos arte decepit. Fugere quippe se eorum impetum simulans, castra sua simul cum tentoriis, & diversis pariter referta bonis, præcipueque vini optimi copia, abductis hominibus omnino vacua reliquit. Quò dum Francorum acies advenissent, existimantes Grimoaldum cum Langobardis pavore deterritos castra integra reliquisse, mox læti effecti certatim (25) cuncta invadunt, coenamque affluentissimam instruunt. Qui dum diversis epulis, multoque degravati vino, somnoque quievisset, Grimoaldus super eos post noctis medium irruens, tanta eos cæde prostravit, ut vix pauci ex eis elapsi, ad patriam valuerunt repedare. Qui locus ubi hoc gestum est prælium Francorum, usque hodie Rivus (26) appellatur, nec longè distat ab Astensis civitatis moenibus. (27)

## CAP. VI.

*Quomodo Constans Augustus Italiam veniens Beneventum obsedit.*

His diebus Constantinus Augustus, qui & Constans est appellatus, Italiam de Langobardorum manu eruere cupiens (28) Constantinopoli egressus per littoralia iter habens, Athenas venit, indeque mare transgressus Tarentum (29) applicuit. Qui tamen priùs ad solitarium quendam, qui prophetiæ spiritum habere dicebatur, abiit, (30) studiosè ab eo sciscitans, (31) utrum gentem Langobardorum, quæ in Italia habitabat, superare, & obtinere posset. A quo cum servus Dei spatium unius noctis expetisset, ut pro hoc ipso Dominum supplicaret, (32) factò mane ita eidem Augusto respondit: Gens Langobardorum superari

stantio talem rem habet) in corde suo dispesitam, domini voluntas adhuc non est. Gens Langobardorum qua in Italia habitant superari nunc ab aliquo non potest, quia Regina quedam, quæ ex alia provincia venit, basilicam in honore Dei, & Sancti Joannis Baptiste construxit in Langobardorum finibus, & ornavit eam facultatibus honorificis, fecitque ut famuli, & famula, & reliqua ibidem Deo servientibus subiecta sint, & Sacerdotes in ipso oratorio (Mod. oraculo) Deo fideliter serviant, & propter hoc ipse S. Joannes pro Langobardorum gente continuè intercedit. Ipse verò gens suppliciter, ac devotè de suis facultatibus in honorem Dei, & S. Joannis Baptiste omni anno in die nativitatibus dicti Baptiste domini munera offert ad conservandum ipsum oratorium. (Mod. omnique tempore in die nativitatibus suæ offert ad ipsum oraculum) Locus in Modecia dicitur. Veruntamen (Mod. Verè tamen) tibi dicturi sumus in Deo. Veniet tempus & dies, quando ipsa supramemoratum oratorium omnes habitatores terra hujus habebunt despectui, & omnes ejus facultates exinde expellent, & famulos, ac famulas, qui ibi subacti (Mod. subiecti) sunt propter facultates eorum sepe affligent, & Sacerdotes, qui nunc ibi Deo servant die ac nocte inquieti erunt nimis, & auferentur, quæ eorum sunt. Propter quod ducetur vita eorum in amaritudine. Quando hæc inchoabuntur, & vos cernitis fieri, certè tunc ipsa gens peribit cum omnibus, quæ ad illos pertinent, & stabunt in improperium omnibus gentibus, quæ in circuitu illorum sunt. Et dixit ad eos solitarium: Obsecro clementiam vestram si conversi fuerint ad superiorem promissionem, & conversationem suam, nonne invenient misericordiam? Responderuntque (Mod. si conversi sunt ad superiorem promissionem illorum, nunquid invenient indulgentiam? & dixerunt ad illum) Scis quòd Veritas dixit: Convertimini ad me, & ego revertar ad vos. Eadem autem hora à conspectu ejus evanuerunt (Mod. eadem hora nusquam comparuerunt) Factò autem mane ita eidem Constantio Augusto, ut supra scriptum est, per ordinem omnia diligenter revelavit. Tunc Imperator libenter accepit verba ejus. Quòd nos ita factum &c.

modò ab aliquo non potest, quia regina quædam ex alia provincia veniens, basilicam beati Johannis Baptiste in Langobardorum finibus construxit, & propter hoc ipse beatus Johannes pro Langobardorum gente continuè intercedit. Veniet autem tempus quando ipsum oraculum habebitur despectui, & tunc gens ipsa peribit. Quod nos ita factum esse probavimus, quia ante Langobardorum perditionem, eandem beati Johannis basilicam, quæ utique in loco qui Modicia dicitur est constituta, per viles personas ordinari conspeximus, ita ut indignis, & adulteris, non pro vitæ merito, sed præmiorum datione, isdem locus venerabilis largiretur.

CAP. VII.

*Quomodo Grimoaldus invitatus à filio suo Romoaldo Beneventum advénit.*

**I**gitur cum, ut diximus, Constans Augustus Tarentum venisset, egressus exinde Beneventanorum fines invasit, omnesque penè per quas venerat Langobardorum civitates cepit. Luceriam (33) quoque opulentam Apuliæ civitatem expugnatam fortius invadens diruit, & ad solum usque prostravit. Arentiam (34) sane propter munitissimam loci positionem, capere minimè potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, & eam vehementer expugnare cœpit, ubi tunc Romoaldus (35) Grimoaldi filius, adhuc juvenculus ducatum tenebat. Qui statim ut Imperatoris adventum cognovit, nutricium suum (36) nomine Sefualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obsecrans ut quantocius veniret, filioque suo ac Beneventanis, quos ipse nutrierat, potenter succurreret. Quod Grimoaldus rex audiens, statim cum exercitu filio laturus auxilium, Beneventum pergere cœpit.

(33) Amb. Lucernam, al. Luceriam quoque opulentam civitatem, & Apuliam oppugnatam fortius. Lindenb. opulentam Apulegiam, in Mod.

(34) Al. Aberuntiam, vel Ageruntiam. Lind., & ita in Amb. & Mod.

(35) Al. Romualdus, vel Rumualdus. Lind.

(36) Glossarium Nutricius τροφός. Inscriptio vetus

MEMMIA TERTULLA

NUTRICIO SUO ET MATRI

BENEMERENTI. POSTERISQUE

SUIS ET SIBI.

Ulpianus eos lib. de officio Proconsulis, Educatores vocat. l. 33. D. de manumifs. vindict. Justinianus lib. I. Infr. tit. VI. §. V. aut pedagogum, aut nutricium, aut educatorem, aut alumnum, quem locum ita expressit Theophylus. Καὶ τὸ ἄκων, ὅτι πειθαρχῶς μὴ ἐστίν, ἢ τροφός, ἢ τροφός, ἢ ἀλῆμος. In alia inscriptione Tatiæ appellantur

TI. CLAUDIO EPAPHRODITO TATIÆ BENEMER. FECER.

Quod vocabulum etiam apud Curopalatam reperitur, ubi τὸ πειθὸς αὐλῆς mentio fit. Sed an idem cum hoc sit, non facilè dixerim. Lind.

(37) Al. Et quamvis Romualdus cum Langobardis suis totum exercitum equo Marte invadere non auderet, frequenter tamen &c. Lind.

(38) Hæc item de Beneventana obsidione refert antiquus auctor actorum S. Barbat. *Constantinus tum, qui & Constans est appellatus eo tempore Constantinopolitanum regabat Imperium. Qui è Langobardorum manibus Italiam cupiens suæque reducere ditiori, sicut olim in præcedentium se fuerat potestate, innumera suorum collecta multitudinis, mare transgressus, Tarentum penetravit: indeque profectus penè omnes Apulia urbes depopulatus est, pergensque opulentissimam urbem Luceriam gravissimis præliis cepit, eique omnibus prædonum directis manibus, eam ad solum usque prostravit. De cuius excidio alacer effectus Augustus, concitè sua castra movens juxta Beneventi mania collocavit. Nec mora coærcuato exercitu ad oppu-*  
Tom. I.

**A** Quem plures ex Langobardis in itinere relinquentes, ad propria remearunt, dicentes: quia expoliasset palatium, & jam non reversurus repeteret Beneventum. Interim Imperatoris exercitus Beneventum diversis machinis vehementer expugnabat, è contra Romoaldus (37) cum Langobardis fortiter resistebat. Qui quamvis cum tanta multitudine congregi manu ad manum, propter paucitatem exercitus, non auderet, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hostium castra irrumpens, magnas eisdem inferebat undique clades. (38) Grimoaldus ejus pater cum jam jamque properaret, eundem nutricium ejus, de quo præmissimus, ad filium misit, qui ei suum adventum nunciaret.

**B** Qui cum prope Beneventum venisset, à Græcis captus, Imperatori delatus est. Qui ab eo unde veniret requirens, ille se à Grimoaldo rege venire, (39) eundemque regem citius adventare nunciavit. Statimque Imperator exterritus consilium cum suis iniit, quatinus cum Romoaldo pacisceretur, ut Neapolim posset reverti.

CAP. VIII.

*Quomodo Imperator accepta obside Romoaldi sorore à Benevento discessit.*

**A**cepta ita obside Romoaldi sorore, cui nomen Gisa fuit, cum eodem pacem fecit. (40) Ejus verò nutricium Sefualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romoaldo, aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius affereret eundem minimè venire posse. Quod ille ita se facturum, ut ei præcipiebatur, promisit; sed cum prope muros advenisset, velle se Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius advenisset, (41) sic ad eum locutus est: Constans esto domine Romoalde, & habens fiduciam

gnandam urbem cum diversis bellorum machinis, suos Magnates instituit. In qua urbe Romuald, de quo supra retulimus, cum paucis, sed validissimis inerat Langobardis, ibique S. Pater Barbatius morabatur cum illis. Circumdatus igitur terribiliter, atque inaudite ad capiendam eam novis certaminibus per plurimum temporis pugnaverunt. At contra Romuald, ut erat magnanimus, & imperterritus ei fortiter resistens, nunc ex muris, nunc per improvisam irruptionem, plurimam suorum bestium partem attrivit. Nam pro paucitate sui exercitus acies contra eos in patulis pavebat dirigere. Tamen cum expeditis incessabiliter hinc atque inde subito inimicorum prostrabat catervas. Sed præfatus Aug. quanto plus sibi illum attentius cernebat obistere, tanto ei ferventius nova certamina objiciebat &c. De vocato verò in auxilium Grimoaldo patre nulla in iis actis fit mentio.

(39) Amb. & Mod. venire dixit.

(40) Pugnancia hæc invicem sibi notat Peregrinus in cit. dissert. de finib. Princip. Benev. traditam nempe à Duce Romualdo Imperatori obsidem Gisam post acceptum nuncium præsto jam sibi adesse cum valido exercitu patrem, Regemque Grimoaldum; at non bene Pauli mentem vir doctus. est assequutus: econtra etenim noster post datam obsidem narrat, Sefualdum, qui à Rege præmissus fuerat, ut illius adventum nunciaret ad mœnia ductum fuisse, ut Romualdo spem auxilii tolleret: subodoro enim ita inter Græcos, & Langobardos pactum initum fuisse, ut nisi post certum tempus Grimoaldus opem ferret, se suosque daret Romoaldus: ideoque Græci, qui Sefualdum ceperant, solita fraude mortem minati, virum ad mœnia duxerunt, ut suis notus affereret Regem minimè venire posse, quod mirabili virtutis exemplo æterna dignus laude Sefualdus facere recusavit.

(41) Verba velle se Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius advenisset, in Mod. non leg., & ita in al. not. Lind. Amb. velle se Rom. venire. Quod cum advenisset &c.

Bbbb

ciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam scias eum hæc nocte juxta Sangrum (42) fluvium cum valido exercitu manere, tantum obsecro, ut misericordiam exhibeas meæ uxori, & filiis, (43) quia gens ista perfida me vivere non sinet. Cumque hoc dixisset, jussu Imperatoris caput ejus abscissum est, atque cum belli machina, quam petrariam vocant, (44) in urbem projectum est. Quod caput Romoaldus sibi deferri jussit, idque lachrymans osculatus est, dignoque in loculo tumulari præcepit.

## CAP. IX.

*Quomodo Imperatoris exercitum Micola Capuanus Comes afflicxit.*

**M**Etuens igitur Imperator subitum Grimoaldi regis adventum, dimissa Beneventi obsidione, Neapolim proficiscitur. Cujus tamen exercitum Mittola (45) Capuanus Comes juxta fluenta Caloris (46) fluminis, in loco qui usque hodie Pugna dicitur, vehementer attrivit.

## CAP. X.

*Quomodo Romoaldus Saburrum ab Imperatore missum, cum viginti millibus vicit.*

**P**ostquam verò Imperator Neapolim pervenit, unus ex ejus optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto, (47) ut fertur, viginti millia militum expetiit, seque cum Romoaldo (48) pugnaturum, victoremque spondit. Qui cum accepto exercitu ad locum cui Forinus (49) nomen est advenisset, ibique castra posuisset, Grimoaldus qui jam Beneventum advenerat, hæc audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoaldus, non est opus, inquit, (50) sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribuite. Ego Deo favente cum eo pugnabo, & cum vicero major utique gloria vestræ potentæ adscribetur. Factumque est, (51) & accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum suis hominibus contra Saburrum proficiscitur. Qui prius quàm bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas insonare præcepit, moxque super eos audenter irruit. Cumque utræque acies forti intentione pugnarent, tunc unus de exercitu regis nomine Amalongus, (52) qui regium contum ferre-

(42) Alias *Sacrum fluvium*. Lind.

(43) Amb. *cum mea uxore, & filiis*.

(44) Sic vocabatur ultimis temporibus, cum antea *Scorpio*, vel *onager*: cujus formam qui nosse avert, legat Ammiani Marcellini lib. XXIII. nam locus nimis longus est, ut hic describi queat. Nicetas Choniates *πετροβόλα ὄργανα* indiget, eisque maxime barbaras gentes, uti idem scribit lib. III. de gestis Alexii Angeli: *ἀλλὰ καὶ τὸ πετροβόλα μηχανήματα, οἷς ἐχρῶντο οἱ βάρβαροι*.

(45) Al. *Micola*, al. *Mirula*. Lind. *Mitla*. Mod.

(46) Al. *Calbris*. Lind.

Ad hunc Pauli locum Camil. Peregrinus loco cit. *Fluvium Calorem à Paulo pro Sabato dictum non dubito; quem propè Petrus Diaconus in Aucl. ad Ostiensem lib. 4. cap. 16. agnoscit hunc locum appellatum Pugna*. Laudabili sanè argumento: nimis acri tamen censura, hæc addit: *Sed eò Constantium recta, & festinatò, ut Paulus perhibet, Neapolim recedentem à recta via divertisse, locorum & gestorum consuetudo est confusio*. Præcipitem sanè hunc Imperatoris recessum, rectumque iter Neapolim versus non video, unde arguere potuerit Peregrinus nisi ex

erat solitus, quendam Græculum eodem conspecto utrisque manibus fortiter percutiens, de sella super quam equitabat sustulit, eumque in æra super caput suum levavit. Quod cernens Græcorum exercitus, mox immenso pavore perterritus, in fugam convertitur, ultimaque pernicie cæsus, sibi fugiendo mortem, Romoaldo, & Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus, qui se Imperatori suo victoriæ trophæum de Langobardis promiserat parare, ad eum cum paucis remeans ignominiam deportavit. Romoaldus verò paratâ de inimicis victoriâ, Beneventum triumphans reversus est, patrique gaudium & cunctis securitatem sublato hostium timore convexit.

## CAP. XI.

*De malis quæ Constantinus Augustus Romanis intulit, & de prædationibus, quas singulis regionibus fecit: & quomodo extinctus est.*

**A**T verò Constantinus Augustus, cum nihil se contra Langobardos gessisse conspiceret, omnes sævitæ suæ minas contra suos, hoc est Romanos retorfit. Nam egressus Neapoli Romanam perrexit. (53) Cui sexto ab urbe milliaro Vitalianus Papa cum Sacerdotibus & Romano populo occurrit. Qui Augustus cum ad beati Petri limina pervenisset, obtulit ei (54) pallium auro textum: (55) & manens apud Romanos diebus duodecim, omnia, quæ fuerant antiquitus instituta ex ære in ornamentum civitatis deposuit, in tantum, ut etiam basilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & conditum fuerat in honorem omnium deorum, & jam ibi per concessionem superiorum Principum, (56) locus erat omnium Martyrum, discooperiret, tegulasque æreas exinde auferret, (57) easque simul cum aliis omnibus ornamentis, Constantinopolim transmitteret. Deinde reversus Imperator Neapolim, itinere terreno perrexit in civitatem Regium. (58) Ingressusque Siciliam per indictionem septimam, habitavit in Siracusa, & tales afflictiones imposuit populo, seu habitatoribus, vel possessoribus Calabriae, Siciliae, Africae, atque Sardiniae, quales antea nunquam auditæ sunt, ita ut etiam uxores à maritis, vel filii à parentibus separarentur. Sed & alia multa, & inaudita illarum (59) regionum populi sunt perpeffi, ita ut nulli spes vitæ remane-

propria conjectura, quam probabilem licet, tanti non fecerim, ut Paulo fidem sit abrogatura, notata potissimum utriusque fluminis positione, ut præfens olim aspexi, ob quam nemo dixerit Constantem Benevento Neapolim recedentem enormiter divertisse.

(47) Al. *ab eo*. Lind.

(48) Al. *Grimoaldo*. Lind.

(49) Al. *Foranus*, al. *Formis*. Lind.

(50) Al. *non est opus, inquit, parer optime te proficisci*. Lindenb.

(51) Al. *annuente itaque Rege cum parte anarctus in Saburrum egreditur*. Lind.

(52) Al. *Amelongus*. Lind. & Mod.

(53) Amb. *peruenit*.

(54) Amb. *ibi*.

(55) Al. *pallium auro textile; sed manens Roma per dies duodecim*. Lind.

(56) Phocæ nempe Imp. ut supra nosser scripserat.

(57) Mod. *tegulasque æreas exinde simul cum aliis &c.*

(58) Al. *Regiam*. MS. *civitatem circium*. Lind.

(59) Amb. *barum*.

maneret. (60) Nam & vasa & cimelia (61) sanctorum Dei Ecclesiarum, imperiali iussu, & Græcorum avaritiâ sublata sunt. Mansit autem Imperator in Sicilia ab indictione septima usq; in duodecimam: sed tandem tantarum iniquitatum poenas luit, (62) atque dum se in balneo lavaret, à suis extinctus est. (63)

CAP. XII.

De imperio Mezetii, & de morte ipsius.

**I**nterfecto igitur apud Siracusas Constante Imperatore, Mezetius (64) in Sicilia regnum arripuit, sed absque Orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiæ militiæ milites, (65) alii per Histriam, alii per partes Campaniæ, alii verò à partibus Africæ, & Sardinie (66) venientes, vehementer in Siracusas irruerunt, eumque vitam privaverunt. (67) Multi ex iudiciis ejus detruncati, multique Constantinopolim perducti sunt: cum quibus pariter & falsi Imperatoris caput est deportatum. (68)

CAP. XIII.

Quomodo Sarraceni ab Alexandria venientes Siciliam depopulati sunt, & quicquid Constantinus Augustus de Roma abstulerat depradati sunt.

**H**æc audiens gens Sarracenorum, quæ Alexandriam, (69) & Ægyptum pervaserat, (70) subito cum multis navibus venientes Siciliam invadunt, Siracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, vix paucis evadentibus, qui per munitissima castra, & juga confugerant montium. Auferentes quoque prædam nimiam, & omne illud, quod Constantinus Augustus à Roma abstulerat ornatum in aere & diversis speciebus, sicque Alexandriam reversi sunt. (71)

(60) Amb. alicui spes vita non remaneret.

(61) Amb., & MODOCT. vasa sacra, cimelia SS. Ecclesiarum &c.

Glossarium *Καμύλιον, cimelium*. Hesychius *Καμύλια σκλήθρα, καὶ πὶ ἀποθεμὰ χρέματα*. De prioribus intelligunt viri docti versum Homeri Iliad. γ.

— Σὺ δ' ἄξια δέξαι ἀποινα.

πολλὰ δ' ἐν ἀφνειῷ πατρὸς καμύλια καίτοι, Καλλὸς π, χρυσὸς π πολυκίμωνος π εὐδης.

posterius probat Triphiodorus de Ilii excidio

— πολλὰ δὲ ἔρημων

Ἡρακλῶν θαλάμων καμύλια

Cassiodorus depositivas pecunias vocat libr. VI. form. VIII. *Depositivas quoque pecunias, quæ longa ususitate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur avaris*. Lind.

(62) Mod. tantarum ærumnarum, iniquitatumque poenas luit.

(63) Syracusis in balneo ab Andrea Troili filio Sirula, qua calida infundebatur capiti graviter impaeta Constantem occubuisse scribunt Græci, Latiniq; Scriptores. Anastasius in S. Vitaliano interfectum fuisse narrat XV. die mensis Julii per Indict. XI. At recentiores reponunt XII, ut legitur in Vvarnefrido nostro, & nonnullis Anastasii MSS. Codicibus, argumento actionis XVIII. sextæ Synodi, in qua XIII. annus Consulatus Constantini Pogonati numeratur, quod optimè demonstrat Constantis mortem post inceptam XII. Indictionem evenisse. Noter verò cum supra scripserit annos XVIII. eundem imperasse, incompletos utrosque extremos numeravit, ut alibi passim.

(64) M. Mezentius, insigni formæ decore à Scriptor. laudatus.

(65) Mod. Italia milites.

(66) Al. Sardinie Syracusas venientes cum vita privaverunt. Lind. & Mod.

(67) Immo & ipse Constantinus Constantis filius è Con-

CAP. XIV.

De morte Gisa sororis Romoaldi.

**P**orrò regis filia, quam de Benevento obfidem nomine Gisa sublatam diximus, (72) Siciliam veniens diem clausit extremum.

CAP. XV.

De pluviiis, & tonitruis, quæ eo tempore nimis factæ sunt.

**H**oc tempore tantæ pluvie, tantaque tonitrua fuerunt, quanta ante nullus meminerit (73) hominum, ita ut innumera hominum, & animantium millia fulminibus essent perempta. Eo anno legumina, quæ propter pluvias colligi nequiverant, iterum renata, & ad maturitatem usque perducta sunt. (74)

CAP. XVI.

Quomodo rex Grimoaldus Trasemundum ducem apud Spoletum ordinavit, eique suam filiam in matrimonium tradidit.

**A**T verò Grimoaldus ereptis Beneventanis, & eorum provinciis (75) à Græcis, apud Ticinum ad palatium suum repedare disponens (76) Trasemundum qui dudum Capuæ comes fuerat, (77) & ei ad percipiendum regnum, strenuissimè paruerat, (78) datâ ei in matrimonium suâ filiâ, Romoaldi altera sorore, eum post Attonem, de quo superius diximus, apud Spoletum ductorem fecit, indeque Ticinum reversus est.

CAP.

stantinopoli Siciliam venit, occisoque Mezetio, urbem Regiam regressus Pogonati cognomentum adeptus est, quod scilicet Byzantio solvens tenera adhuc lanugine fuerat, & è Sicilia promissam barbam retulerat.

(68) Vide Anastas. Bibliothec. in vita Adeodati Pontificis.

(69) Amb. & Mod. quæ jam Alexandriam &c.

(70) Heraclio scilicet imperante, ac Cyro Episcopo Alexandrino, quorum temporibus anno DCXXXV. Ægyptus à Romanorum ditione sublata Saracenorum jugo collum subegit.

(71) Hanc Siciliæ cladem à Saracenis illatam cit. Anastasius refert in vita Pontif. Adeodati, qui S. Vitaliano successerat, & cum ejusdem Pontificatus Mezetii mortem illigat; at consentientibus cum Theophane Græcis Scriptoribus hæc accidisse anno secundum Alexandrinos DCLXI. qui à Kal. Septembris anni DCLXIX. Latinis inchoarur, ad Sancti Vitalini tempora communiter retrahuntur.

(72) Al. sublatam ab Imp. diximus, Lind.

(73) Amb. meminerat.

(74) Anastasius hæc post mortem Adeodati accidisse narrat.

(75) Al. Græcorum primitiis. Lind.

Sed retinenda prima lectio, quove sensu sit accipienda, vide apud Camil. Peregr. in dissert. Ducat. Beneventanus in antiquas provincias an tributus pag. 75.

(76) Al. repedavit, postquam disposuerat de Trasemundo, qui dudum Capuæ Comes fuerat &c. Lind.

(77) Comes hic est præfectus, ut in noticia Imperii: Comes Ægypti, Comes Isauriæ, Africa, Italia &c. ubi & plura de ejus dignitate. Lind. At quæ Langobardis Comitum fuerit dignitas, & officium, vide apud eundem Peregr. in cit. dissertat.

(78) Alias strenuam operam navaverat. Lind.



## CAP. XVII.

*Quod in Foro-Julii post Grasulfum Ago ducatum tenuit, & post hunc eorum ductor Lupus effectus est.*

**S**iquidem, ut superius præmiseramus, Grasulfo Foro-Julianorum duce defuncto, successor ejus in ducatu Ago datus, (79) de cujus nomine usque hodie domus quædam intra Forum-Julii constituta, domus Agonis appellatur. Quo Agone mortuo, Foro-Julianorum ductor Lupus efficitur. Hic Lupus in Grados insulam, quæ non longè ab Aquileja est, cum equestri exercitu, per stratam, (80) quæ antiquitus per mare facta fuerat, introivit. Et de prædata ipsa civitate, Aquilejensis Ecclesiæ thesauros exinde auferens deportavit. (81) Huic Lupo quando Grimoaldus Beneventum perrexit, suum palatium commendavit.

## CAP. XVIII.

*Quomodo Lupus dux contra Grimoaldum rebellavit.*

**Q**ui Lupus dum rege absente multa insolenter apud Ticinum egisset, quippe quia eum (82) reversurum non æstimaret, revertente rege, sciens eidem ea, quæ non rectè gesserat, displicere, Forum-Julii petens, contra eundem regem suæ nequitiae conscius rebellavit.

## CAP. XIX.

*Quomodo ipse dux bellum contra Avaros gessit.*

**T**unc Grimoaldus nolens civile bellum inter Langobardos excitare, regi Avarum Cacano mandavit, ut in Forum-Julii contra Lupum ducem cum exercitu veniret, eumque bello protereret. (83) Quod & factum est. Nam veniente Cacano cum magno exercitu in loco, qui Fluvius (84) dicitur, sicut nobis retulerunt seniores viri, qui in ipso bello fuerunt, per tres dies Lupus dux (85) cum Foro-Julianis, adversus Cacani exercitum conflixit. Et prima quidem die validum ejus exercitum paucis suis vulneratis prostravit; secunda verò die jam aliquantis è suis vulneratis, & mortuis, pari modo multos ex Avaribus extinxit. Tertia verò die jam pluribus ex suis fauciat, sive peremptis, nihilominus magnum Cacani exercitum delevit, prædamque copiosam invasit. At verò die quarto tantam super se multitu-

(79) Amb. *successor ei in ducatu Adgatus, de cujus &c.*  
Mod. *successor ei in ducatu Ago est constitutus.*  
(80) *Strata est via. Victor Episcopus de persecutione Vandalorum lib. III. Strata verò, vel semita cadaveribus repleta exbalantium fæore mortuorum gradientes viros omni ex parte necabant. Apud Germanos maxime adhuc in usû est. Lind.*  
(81) *Post translatum ab Aquileja metu Langobardorum in Grados insulam Ecclesiæ thesaurum, ut supra narravit noster, primus sacrilegas injecerat manus Fortunatus Gradenis Episcopus, qui à Catholicis desciverat, & in castrum Cormones supra Aquilejam ad Arianos se receperat Honorio Summo Pontifice. Heraclius Imperator, hortante Primigenio Catholico Episcopo Fortunati successore, aurum, & argentum plus remisit, quam fuerat ablatum, ut scribit Dandulus apud Ughellum in Ital. Sac.*

A *dinem conspexerunt venientem, ut vix per fugam evadere possent.*

## CAP. XX.

*De morte Lupi ducis, & quomodo Avaros Foro-Julianorum fines depraedati sunt.*

**I**bi itaque Lupo duce perempto, reliqui qui remanserant, sese per castella communiunt. Avaros verò per omnes eorum fines discurrentes, cuncta rapinis invadunt, vel supposito igne comburunt. Qui cum per aliquot dies hoc facerent, à Grimoaldo eis mandatum est, ut jam à devastatione quiescerent. Qui legatos ad Grimoaldum mittunt dicentes, Forum-Julii se minime relicturos, (86) quam armis propriis conquississent.

## CAP. XXI.

*Quomodo Avaros nolentes de Foro-Julii exire, Grimoaldi astutiâ expulsi sunt.*

**T**unc Grimoaldus necessitate compulsus exercitum coadunari præcepit, (87) quatinus Avaros de suis finibus exturbaret. In medio itaque campo sua castra contra Avarum hostium componens, (88) cum exercitus partem exiguam haberet, & Cacanus ad eum legatos mitteret, (89) eosdem ipsos, quos habebat diverso habitu, variisque instructos armis, ante oculos legatorum per dies aliquot, quasi novus jugiter exercitus adventaret, frequenter transire fecit. Avarum verò legati dum eundem ipsum exercitum, aliis & aliis modis præterire conspiciunt, (90) immensam Langobardorum multitudinem esse crediderunt. Quibus Grimoaldus ita dixit; Cum omni quam vidistis exercitus multitudine (91) statim super Cacanum irruam, & Avarum exercitus (92) disperdam, nisi de Foro-Julianorum finibus velociter exierint. Hiis visis, & auditis, legati Avarorum cum hæc suo regi nunciassent, mox cum omni suo exercitu ad proprium reversus est regnum.

## CAP. XXII.

*De Warnefrido filio Lupi.*

**D**enique Lupo hoc modo, ut præmissimus, interempto, Warnefridus (93) ejus filius voluit in loco patris apud Forum-Julii obtinere ducatum. Sed metuens Grimoaldi regis vires, fugit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corruptè vocitant Carantanum. Qui postea cum Sclavis adveniens, quasi ducatum eorum viribus

E (82) Amb. *quippe quem reversurum &c.*  
(83) Mod. *prostermeret.*  
(84) Al. *Fluvius. Lind.*  
(85) Amb. *intra.*  
(86) *Foro-Julianis neminem se relicturum, quos armis propriis conquississent. MS. Lind. al. Foro-Julii minime relicturos, ut quod armis propriis conquississent &c.*  
(87) Amb. *coadunare cepit. Lind. congregare cepit.*  
(88) Amb. & Mod. *Avarorum hospitium componens.*  
(89) *Verba & Cacanus ad eum legatos mitteret, non leg. in Amb.*  
(90) Al. *aliis & aliis habitibus, armisque instructum pertransire conspicerent, diversos esse putantes, immensam Langobardorum &c. Lind.*  
(91) Mod. *cum omni hac quam vidistis multitudine &c.*  
(92) Amb. & *Avaros disperdam.*  
(93) Amb. *Arnefrid. MS. Lind. Arnefridus.*

bus resumpturus, apud Nemas castrum, (94) quod non longè à Forojulii distat, irruentibus super se Forojulianis, extinctus est.

## CAP. XXIII.

*De Weſtari Forojulianorum duce, & de ejus victoria.*

**D**Einde ordinatus est apud Forumjullii dux Weſtari, (95) qui fuit oriundus de Vincentina (96) civitate, vir benignus & populum suaviter regens. Hunc cum audisset Sclavorum gens Ticinum (97) profectum esse, congregata valida multitudine, voluerunt super Forojulianorum castrum irruere. Et venientes castrametati sunt in loco, qui Broxas dicitur, (98) non longè à Forojulii. Secundum divinam autem dispositionem contigit, ut dux Weſtari superiori vespere à Ticino reverteretur nescientibus Sclavis. Cujus Comites cum ad propria (ut aſolet fieri) remeassent, ipse hoc nuncium de Sclavis audiens, cum paucis viris, hoc est cum viginti quinque (99) contra eos progressus est. Quem Sclavi cum tam paucis venire conspicientes, irriferunt dicentes, Patriarcham contra se cum clericis adventare. (100) Qui cum ad pontem Natifonis (101) fluminis, qui ibidem est ubi Sclavi residebant, propinquasset, cassidem sibi de capite auferens, vultum suum Sclavis ostendit, erat enim calvo capite. Quem dum Sclavi quia ipse esset Weſtari cognovissent, mox perturbati Weſtari adesse clamitant. Deoque eos exterrente plus de fuga, quam de prælio cogitant. Tunc super eos Weſtari cum paucis quos habebat irruens, tanta eos strage prostravit, ut ex quinque millibus viris vix pauci qui evaderent remanerent. (102)

(94) Alias *Neumasum*. Lind.

Vide quæ notavi supra lib. 4. cap. 38. num. 162.

(95) MS. Lind. *Juveſtari*, & sic infra quoque.

(96) Al. *Vincentia*. Lind.

(97) Alias *Ticinum ad Regem profectum*. Lind.

(98) Cluver. lib. I. Ital. antiq. pag. 201. *Hic locus plurali numero vocabulo Broxas, quo situ ad Natifonem annem fuerit incertum est: supra Forumjullii tamen fuisse versus Carantanum Sclavorum regionem, que nunc Carinthia dicitur, verisimile est.*

(99) Mod. *vigintiduo*. Lind. *vigintisex*.

(100) Mod. *Patriarcham cum transitu Clericorum adventare*.

(101) Amb. *Natifionis*.

De Natifone fluvio ejusque cursu, & illius ab altero Natiffa nomine differentia plura eruditissime congeffit Cluverius in sua Ital. antiq. lib. I. pag. 185. ibique scribit. *Pontem Natifonis fuisse apud vicum Tertium, quo loco mola frumentaria anni impoſita conſpicitur; eamque conjecturam optimis firmat argumentis, quæ hîc oneri eſſent.*

(102) Mancum esse Pauli nostri hunc locum potius mihi perſuadeam, quam hæc adeo incredibilia scripſiſſe: vix enim quinque millibus hædis jugulandis vigintiquinque fortissimi viri uno impetu satis fuissent.

(103) Al. *Landberi*. Lind.

(104) Al. *Radoaldus*. Lind.

(105) Auctor vitæ Sancti Barbatii Episcopi apud Bolland. Theodoradam Romoaldo Beneventano Duci jam ante adventum Constantis traditam fuisse scribit, eamque, hortante S. Episcopo, cum Beneventus ab Imp. obsideretur, marito idola subripuisse, quæ cum nostro minimè conveniunt, anno saltem obſidionem subsequenti matrimonium contractum affirmante. Auctori vitæ S. Barbatii adſtipulati videntur.

## CAP. XXIV.

*De morte Weſtari, & quomodo ei Laudaris successit, & de Rodoaldo, qui post eum ducatum tenuit.*

**P**ost hunc Weſtari Laudari (103) apud Forumjullii ducatum tenuit. Quo defuncto, ei Rodoaldus (104) in ducatum successit.

## CAP. XXV.

*Quomodo Grimoaldus filiam Lupi ducis Romoaldo suo filio sociavit.*

**M**ortuo igitur, ut diximus, Lupo duce, Grimoaldus rex filiam ejus nomine Theoderadam, suo filio Romoaldo, qui Beneventum regebat, in matrimonium tradidit. (105) Ex qua tres filios, hoc est Grimoaldum, Gisulfum, (106) nec non & Arichis (107) genuit.

## CAP. XXVI.

*Quomodo Grimoaldus de suis contemptoribus se ultus est.*

**R**ex quoque Grimoaldus de omnibus illis qui eum quando Beneventum profectus fuerat deseruerunt, suas injurias ultus est.

## CAP. XXVII.

*Quomodo Grimoaldus Forum-populi expugnans delevit.*

**S**ed & Forum-populi, (108) Romanorum civitatem, cujus cives eidem adversa quædam intulerant Beneventum proficiscenti, misosque illius (109) euntes, & redeuntes à Benevento sæpius læſerant, hoc modo delevit. Quadragesimorum tempore per Alpem Bardonis (110) Tusciam ingressus, nescientibus omnino

detur alter anonymus vitæ S. Sabini octavo sæculo scriptæ apud eundem Bolland. die IX. Februarii: scribit iste cap. V. *Eodem quoque tempore Langobardorum Regni gubernacula sustinebat Grimoalt, qui filium suum Romoalt Beneventi principem instituit, eique Lupi, qui ex nobili prosapia extiterat, filiam nomine Theodoradam, quam modo meminimus, in matrimonium dedit. Romoalt defunctus eam ad regendum Samnitum populum cum parvo filio reliquit. Ex quibus facile colligi potest eodem tempore, quo Grimoaldus filium suum Beneventanorum Ducem instituit, eidem & uxorem tradidisse. Cæterum laudatur Theodoradæ pietas, quæ in honorem S. Canusini Episcopi visione, ac miraculo monita templum erexit, ejusque corpus marmoreo condidit sepulcro, altaris tegmina auro, gemmisque decoravit.*

(106) Mod. *Agisulfum*.

(107) Mod. *Arichit*. al. *Arichitum*. Lind.

(108) Al. *Forumpopuli*. Lind.

(109) *Missi sunt legati*, leg. Franc. lib. 4. cap. 7. lib. 4. cap. 12. & alibi. Lind.

(110) De Alpe Bardonis, & Berceto infra lib. 6. cap. 58. memorato Cluverius dicit lib. I. pag. 293. *Quove situ utrumque nomen fuerit arguit ex Chronici Casinensis lib. I. cap. 9., & Liutprandi lib. I. cap. II. ex quibus asserit. Montis transitum nullum esse alium, quam per quem celeberrimo bodieque timere, ex Macræ amnis valle ab opidis Sarzana, Ula, Villafrauca, & Ponte Tremulo transitur ad Bercetum, unde porrò iter fert per Forum Novum ad Parmam urbem. Romanorum etiam duces olim ex hac exercitus ductasse supra ad Mutulum Bojorum castrum docui; sed hunc Bardonis montem Ligures tunc Apuam tenebant.*

nino Romanis, in ipso Sacratissimo Sabbato Paschali, super eandem civitatem, eâ horâ, qua baptismus fiebat, inopinatè irruit, tantamque occisorum stragem fecit, ut etiam Diaconos ipsos, qui infantulos baptizabant, in ipso sacro fonte perimeret. Sicque eandem urbem dejecit, ut usque hodie paucissimi in ea commaneant habitatores.

## CAP. XXVIII.

*De odio quod Grimoaldus adversus Romanos habuit.*

**E**Rat quidem Grimoaldo contra Romanos non mediocre odium, pro eo quòd ejus quondam germanos Tassionem, & Cacconem (111) in sua fide decepissent. Quam ob causam Opitergium civitatem, ubi ipsi extincti sunt, funditus destruxit, eorumque qui ibi aderant (112) fines, Forojulianis, Tarvisianisque & Cenetensibus divisit.

## CAP. XXIX.

*De Bulgarum duce Alzecone, & quomodo in Benevento cum suis ordinatus est.*

**P**ER hæc tempora Bulgarorum dux, Alzecon nomine, incertum quam ob causam à sua gente digressus, Italiam pacificè introiens, cum

(111) Al. Tassionem, & Catonem. Lind. & Mod.

(112) Mod. habitaverant, al. babuerant. Lind.

(113) = loca, non legitur in Amb.

(114) Al. pretiosa Lind.

(115) Amb. Sepinum, al. Sepiam. Lind.

(116) Al. Efermam. Lind.

(117) Al. alias multas cum suis &c. Lind.

(118) Optimè notavit Camillus Peregrinus de Bulgarorum in Italiam adventu non convenire Historiam Miscellam cum Paulo nostro. Hæc in ea libro XIX. leguntur. Temporibus autem Constantini, qui in Occidente regnavit, cum Orbatus dominus jam dicta Regionis Bulgariae, seu Contragorum vitam commutaret, ac filios quinque relinqueret, testatus est ne ullo modo à mutua cobabitatione separarentur, ipsique nulli alteri nationi servirent. Post breve autem tempus mortis illius in divisionem venientes quinque filii ejus altrimsecus sequestrati sunt unâ cum populo, quem unusquisque ditioni suæ subiectum habebat. Et primus quidem filius ejus, qui dicebatur Butbajas, mandatum proprii custodiens patris, in progenitorum suorum terra permansit &c. Enumeratis inde cæteris quatuor, eorumque migrationibus, de quinto, cujus nomen reticuit, hæc habet: alter verò baud procul ab urbe Ravenna in Pentapolim veniens sub Christianorum imperio factus est. Paulo aditipulatur Ignotus Cassinensis ab eodem Peregrinio editus, qui continenti serie plures historias narrans n. III. hæc scribit. Alzeconus Vulgarius cum hominibus ad habitandum suscipitur, Græcorum, Romanorumque Langobardi gentes superantes totam simul Beneventi possident patriam. Suspiciatur ex his Peregrinus cum Ignotus auctor in unum locum contulerit Alzeconis adventum, & Langobardorum de Græcis, atque Romanis ingentem victoriam, qua scilicet Beneventanam regionem latissimè obtinuerunt, Constantis nempe tempore, ut apertissimè noster asserit, suspiciatur inquam à Beneventano Duce, atque illius patre Rege Grimoaldo contra Græcos in subsidium accersitos fuisse, immo à Ravennæ agris, in quibus primùm hospitio accepti fuerant ad novas sedes abductos ibi regia beneficentia confedisse. Non recesserim ego nihilominus à nostro parum fidens Ignoto, res multas, longoque tempore diffitas in unum veluti fasciculum colligenti, utcumque placeat conjectura de Ravenna in Beneventanam regionem Bulgaros migrasse, desolatam fortasse Græcorum furore regionem iterum restauraturos.

(119) Al. pro Duce Gastaldum &c. Quid sit jam ab aliis notatum legitur sæpe in legibus Langobardorum. Lind.

**A** omni sui ducatus exercitu, ad regem Grimoaldum venit, ei se servitutum, atque in ejus patria habitaturum promittens. Quem ille ad Romoaldum filium suum Beneventum dirigens, ut ei cum suo populo loca (113) ad habitandum concedere deberet præcepit. Quos Romoaldus gratanter excipiens, eisdem spatiosa (114) ad habitandum loca, quæ usque ad illud tempus deserta erant, contribuit, scilicet Sepianum, (115) Bovianum, & Iferniam, (116) & alias (117) cum suis territoriis civitates, (118) ipsumque Alzeconem mutato dignitatis nomine de duce Gastaldum (119) vocitari præcepit. Qui usque hodie in hiis, ut diximus, locis habitantes, quamquam & latinè loquantur, (120) linguæ tamen propriæ usum minime amiserunt.

## CAP. XXX.

*Quia extincto tyranno Mecetio, Constantinus in locum Constantis Augusti Romanorum princeps effectus est.*

**I**gitur extincto, ut diximus, apud Siciliam Constante (121) Augusto, punitoque qui ei successerat Mecentio (122) Tyranno, Romanorum regnum Constantinus Constantii Augusti filius suscepit regendum, Romanisque principatus est annis decem & septem. (123) Constantini sanè temporibus Theodorus Archiepi-

Accuratiùs præ cæteris laudatus Peregrinus in dissertation. Duc. Beneventanus in antiquas provincias an tributis, ubi explicata civili Gastaldorum potestate, de militari disserens, Jacobum Cujacium lib. I. de feudis §. si verò Gastaldi, urbes à nostro memoratas, Alzeconi jure Gastaldie, non perpetuò, & propriè in feudum; sed temporarè, ac quasi actoris loco datas alserentem ita castigat. *Haud inquam viro sanè doctissimo consensiam; nam minime simplex, & una dumtaxat, sed multiplex ac mixta, ut dictum est fuit Gastaldorum prerogativa. Et insuper nec Alzecon, sicut Ducis dignitatem, & nomen deposuerat, ita vel acceptas ad incolendum urbes & oppida, vel sua gentis, transactò sui Gastaldatus anno, dimisisse videtur curam: cum Paulus aperte affirmet, Bulgaros susceptas fides ad suam usque ætatem incoluisse, qui in iis locis habitantes, quamquam etiam latinè loquerentur, linguæ tamen propriæ usum minime amiserunt: nec amiserunt (ego addam: peculiarem habere ex propria gente Gastaldum). Remittit itaque, me arbitro, Rex Grimoaldus nomen Lucis permittere Alzecon, non quòd perpetuum ei nollet dare Gastaldatum: sed quòd ille sub Beneventano Duce constituendus primitivam retinere non posset dignitatem; qui namque cum esset advena, temporaneam in locis perpetuo sibi suisque inhabitandis accipere debuisset Dynastiam? Ego verò, etsi à Cujacio minime discesserim in iis, quæ pertinent ad jura Gastaldatus ejus generis, de quibus sermone habuit, Alzeconis variam fuisse speciem opinor, nihilque illi commune cum cæteris Gastaldis præter nomen, eumque revera jure perpetuo feudum habuisse, depolito ducis nomine, ne par Romoaldo domino suo, à quo beneficium acceperat, haberi posset.*

(120) Hoc est communi, popularique Italico sermone, ut interpretatur hunc locum cit. Peregrinus; nam sic latinè loqui apud Dantem Aldighernum, Petrarcbam, & Boccacium dicti sunt, qui baud prisca, & Latini, sed usurpata nunc nobis Italis lingua utbantur. Orbo etiam Frising. de gestis Friderici II. cap. 13. eadem verbi usus est acceptio, cum Langobardos Italos ab Latinis sermonis elegantia laudat.

(121) Mod. Constantino.

(122) Al. Mevetio, al. Mozentio. Lind. Meztio. Amb.

(123) Mod. decem & octo. Amb. decem & novem, uterque corruptè, servandaque hîc est editorum lectio Græcis enim & Latinis Historicis constat Constantinum Pogonarum decem & septem annis imperasse: obiit initio mensis Septembris, Indictione XIV. teste Anastasio in Joanne V.

piscopus, (124) & Adrianus abbas (125) viri æquè doctissimi, à Vitaliano Papa missi in Britanniam, plurimas Ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fecundarunt. E quibus Theodorus Episcopus (126) peccantium judicia, quantis scilicet annis pro uno quoque peccato quis pœnitere debeat, mirabili, & discreta consideratione descripsit. (127)

CAP. XXXI.

*De stella Comete, & de operibus Papæ Doni.*

**I**N sequenti post tempore (128) mense Augusto, à parte Orientis stella Cometes apparuit nimis fulgentibus radiis, (129) quæ post in semetipsam reversa disparuit. (130) Nec mora, gravis pestilentia ab eadem parte orientis secuta, Romanum populum devastavit. Hiis diebus Donus Papa Romanæ Ecclesiæ locum, qui Paradisus dicitur, ante basilicam beati Apostoli Petri, candidis magnis marmoribus mirificè stravit. (131)

CAP. XXXII.

*Quomodo Bertaridus ad regnum Saxonum in Britannia ire disposuit.*

**H**Ac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, (132) cum quo rex Grimoaldus pacis firmissimæ fœdus inierat. Cujus Grimoaldi vires Bertaridus etiam apud Francorum patriam constitutus metuens, egressus è Gallia, ad Britanniam Insulam, Saxonumque regem properare disponit.

(124) Cantauriensis, de quo Beda in histor. lib. IV. cap. I. ordinatus est à Vitaliano Papa anno Dominica Incarnationis sexcentesimo sexagesimo octavo, sub die septima Kalendarum Aprilium: & ita unâ cum Hadriano sexto Kalendas Junias Britanniam missus est.

(125) Monasterii S. Augustini Cantauriensis, de quo cit. Beda lib. 4. cap. 2. Cooperator Theodori in verbo Dei, & quia literis sacris simul & secularibus abundanter ambo erant instructi, congregatâ discipulorum catervâ, scientia salutaris quotidie flumina in rigandis eorum cordibus emanabant: itaut etiam Metrica artis, Astronomica, & Arithmetica Ecclesiastica disciplinam inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus contraderent. Sanctorum albo Hadrianus Abbas inscribitur, ejusque memoriam colunt Anglicanæ Ecclesiæ IX. Januarii, vide acta SS. Bolland. ad dict. diem.

(126) Amb. & Mod. Archiepiscopus.

(127) Liber hic appellatur *Pœnitentiale* ejusque summaria capita refert Spelmanus in collectione Conciliorum Angliæ. MS. asservatur in Bibliotheca S. Benedicti Cantrabigiensis, edidit etiam & alia scripta quæ Labbeus tomo VI. suæ collectionis Conciliorum vulgavit. Adversus Monothelitas Concilium celebravit: ejus vitam Mabillonius exhibet sæculo II. Benedictino. Ad superos transit die 19. Septembris anni 1690. teste Beda lib. 5. cap. 8.

(128) Al. In secundo post anno. Lind.

(129) Al. minus fulgentibus radiis, quæ diversa postmodum diripuit. Lind.

(130) De comete isto Beda lib. 4. cap. 12. Anastasius in *Dono*. Hic dum esset electus per Augusti menssem apparuit Stella à parte Orientis à galli cantu, usque manè per menses tres. Cujus radii cælum penetrabant. In cujus visione surgentis omnes provincia, & gentes mirabantur, quæ post in semetipsam reversa disparuit. Pro quo capitulo & maxima mors à parte Orientis subsequuta est. Cùmque Doni electio recentiorum accuratori calculo anno DCLXXVI. alligetur, cometes apparitio in annum sequentem incidit, et si Chronologi fermè omnes inter se dissentiant.

CAP. XXXIII.

*De morte Grimoaldi regis, & de reversione Bertaridi, & regno ejus.*

**A**T verò Grimoaldus cum nono die post phlebotomiam (133) in suo palatio constitutus, accepto arcu columbam sagitta percutere nisus esset, ejus brachii vena disrupta est: Cui, ut ferunt, medici venenata medicamina supponentes, eum ab hac funditus privaverunt luce. (134) Hic edicto, quod Rothari rex composuerat, aliqua quoque capitula legis, quæ ei utilia visa sunt adjecit. (135) Fuit autem corpore prævalidus, audaciâ primus, calvo capite, barba prominenti, non minus consilio quàm viribus decoratus. (136) Sepulcrum est autem ejus corpus in basilica beati Ambrosii confessoris, quam dudum ipse intra Ticinensem construxerat civitatem. Hic post mortem Ariperti regis, expleto jam anno uno & mensibus tribus, Langobardorum regnum invasit, regnavitque ipse annis novem, (137) relicto Garibaldo filio suo, quem ei Ariperti regis filia genuerat, rege adhuc puerilis ætatis. Igitur, ut dicere cœperamus, Bertaridus egressus de Gallia navem ascendit, ut ad Britanniam insulam ad regnum Saxonum transmearet. Cùmque jam aliquantum per pelagus navigasset, vox à littore audita est inquirentis utrum Bertaridus in eadem nave consisteret? Cui cùm responsum esset, quòd Bertaridus ibi esset, ille qui clamabat subjunxit: Dicite illi, revertatur (138) in patriam suam, quia tertia dies est hodie, quòd Grimoaldus ab hac subtractus est luce. Quo audito Bertaridus statim post se reversus est, veniensque ad littus invenire personam non potuit, quæ ei de Grimoaldi

(131) Hæc item Anastasius in D. no. Hic atrium B. Petri Apostoli superius, quod est ante Ecclesiam in quadriporticum magnis marmoribus stravit. Paradisus autem erat media pars atrii subjecta gradibus Basilicæ, & circumdata quadriporticu, ut allatis veterum testimoniis observat Valefius in notis ad carmen panegyricum de laudibus Berengarii.

(132) Hic Pauli locus Mabillonio in præfatione partis primæ sæculi quarti Benedictini lucem præbuit ad investigandam Dagoberti II. restitutionem in Austrasiæ Regnum, ob quam scriptores fermè omnes rerum Francicarum maximè laborant. Constat enim Dagobertum S. Sigeberto patre Austrasiæ Rege ad superos vocato, Grimoaldi malitiâ, qui Majordomus dignitate, tutor pupillo datus fuerat, in Hiberniam exilio pulsus, ut filio suo Regnum traderet, atque inde, operâ potissimum S. Vvifridi Eboracensis Archiepiscopi revocatum fuisse. Annus restitutionis non bene liquet. Mabillonius, inquam, cùm noster Dagoberto Regnum tribuat ante mortem Grimoaldi, quam ab illius edicto & ipse anno DCLXXI. assignat, ante hunc annum restitutum fuisse putat. Negant alii Paulo fidem, & pro Dagoberto Clotharium III, vel Childericum reponunt pluribus innixi argumentis, quæ non sunt hujus loci, tam ob eorum numerum, quàm varietatem, singulorum fermè Scriptorum arbitrio, & conjectura. Rem fustius pertractarunt Valefius, Cointius, & Henschenius in exegefi, & dissertat. de tribus Dagobertis, aliique plures. Mihi satis fuerit hæc obiter notare.

(133) flebotomum. MS. Lind. flebotomum. Amb.

(134) Amb. Vita.

(135) De iis supra dixi. Vide leges Langob.

(136) Mod. aptus.

(137) Mortuus anno DCLXXI. ut ex ipsius edicti prologo, & hoc Pauli testimonio, cui accedit Sigebertus in Chronico novem, & ipse Regni annos Grimoaldo assignans.

(138) Amb. ut revertatur &c.

aldi morte nunciavit. Unde arbitratus est, non hunc hominem, sed divinum nuncium fuisse. Exindeque ad patriam rediens, (139) cum ad claustra Italiæ venisset, jam ibi omnia obsequia Palatina, omnemque regiam dignitatem, cum magna Langobardorum multitudine præparatam esse reperit. (140) Exinde itaque Bertaridus Ticinum reversus, exturbato Garibaldo puerulo à regno, (141) ab universis Langobardis mense tertio post mortem Grimoaldi in regnum levatus est. Erat autem vir pius, fide catholicus, justitiæ tenax, pauperumque largissimus nutritor. Qui statim Beneventum misit, exindeque Rodelindam suam conjugem, & Cunibertum (142) filium suum revocavit.

## CAP. XXXIV.

*De monasterio quod construxit, vel quod regina ejus ædificavit.*

**Q**ui ut regni jura suscepit, in loco illo, qui à parte fluminis Ticini est, unde ipse olim fugerat, monasterium quod Novum appellatur, domino & liberatori suo, (143) in honorem sanctæ virginis & martyris Agathæ construxit. (144) In quo multas virgines aggregavit, rebuque diversis pariterque ornamentis (145) eundem locum ditavit. Regina verò uxor ejus Rodelinda basilicam sanctæ Dei genitricis extra muros ejusdem civitatis Ticinensis, quæ ad Perticas appellatur, opere mirabili condidit, ornamentisque mirificis decoravit. Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id est trabes erectæ steterant, (146) quæ ob hanc causam juxta morem Langobardorum poni solebant. (147) Si quis enim in aliquam partem, aut in

- (139) Amb. *tendens*.  
 (140) Amb. & Modoet. *præparatam se reperit expectare. Itaque Ticinum reversus &c.*  
 (141) Al. *Grimoaldi puerulo à Regno*. Lind.  
 Amb. *puero &c.*  
 (142) Amb. *Cunipertum*.  
 (143) Al. *liberatori suo Deo*. Lind.  
 (144) Ticinensium rerum Scriptores ob eam causam S. Virgini Agathæ sacrum hoc templum à Bertarido constructum ferunt, quod nocte præcedente festum ejusdem S. Virginis per civitatis mœnia è regione amnis demissus, Grimoaldi furorē declinaverit. Extat adhuc insigne sacrarum virginum Monasterium vulgari appellatione ab adjacenti clivo S. Agathæ in Monte olim Ordinis Sancti Benedicti, nunc Sororum S. Claræ Conventualium, cujus variam fortunam vide in Papia sacra P. Romualdi à S. Maria. In fronte hujus templi legitur hæc epigraphe, *Bertaridus Longobardorum Rex templum hoc S. Agathæ Virg. & Mart. dicavit anno Christi DCLXXXIII*. Hoc in sacro gynæceo Cuniperga Cuniperti Regis filia, & Bertharidi nepos Abbatissæ dignitate claruit, ut ex fragmento epigraphæ in illius tumulo legitur

DISCE QUI VELIS NOSCE --- QUID TEGIT  
 TUMULUS ISTE VERNA ----- QUALIS  
 EST IMAGO PRETIOSO CLAUDITUR SAXO,  
 ERGA QUOS IM----- HIC ADIN-  
 STAR NIVIS MEMBRA SOLVUNTUR HONESTA,  
 QUIQUI EJUS CUNIBERGÆ MATRIS  
 DEI ANCILLA R. SUAVIS ISTA FUIT  
 RLA ---- HÆC FUIT SPECIE PULCHR. 5  
 INTER FOEMINAS PULCHRA. VIDUIS  
 PUP. FACIE SERENA, OCVLIS VERNANTIBUS  
 QUIDEM HUIUS LUCI FRONTE  
 NUBIS INSCIA, LABIIS FLUENTIBUS  
 MELLA. PRÆFUIT VIR----- VERE  
 PATRIS NATA CUNICPERTI OPTIMI REGIS.  
 HUNC HUIC----- CUJUS IN SE TOTUM  
 GESTAVIT FILIA VULTUM, QUÆ  
 AB HA --- ET IN QUA PATERNA DULCEDO  
 VIGUIT MENTIS, ET DICAT QUID  
 TESTATUR MODO VIRGINUM COLLEGIUM  
 SACRUM CHRISTO SUF.

**A** bello aut quomodocunque extinctus fuisset, con-  
 sanguinei ejus intra sepulchra sua perticam  
 figebant, in cujus summitate columbam ex li-  
 gno factam ponebant, quæ illuc versa esset,  
 ubi illorum dilectus obisset; Scilicet ut sciri  
 posset in quam partem is qui defunctus fuerat  
 quiesceret.

## CAP. XXXV.

*De Bertarido, & regno Cuniberti filii ejus.*

**I**gitur Bertaridus cum solus per annos septem  
 regnasset, octavo jam anno Cunibertum  
 filium suum in regno consortem ascivit, cum  
 quo pariter per decem annos regnavit.

## CAP. XXXVI.

*De rebellionē Alachis prima, & quomodo in gratiam rediit.*

**C**umque in magna pace degerent, & ex  
 omni parte in circuitu tranquillitatem  
 haberent, surrexit contra eos filius iniquitatis,  
 Alachis (148) nomine, per quem in regno Lan-  
 gobardorum perturbata pace, maximæ popu-  
 lorum factæ sunt strages. Hic dum dux esset  
 in Tridentina civitate, cum comite Bajoario-  
 rum, quem illi Gravionem dicunt, (149) qui  
 Bauzanum (150) & reliqua castella regebat,  
 conflixit, eumque mirificè superavit. Qua de  
 causa elatus, etiam contra regem suum Berta-  
 ridum manum levavit, atque se intra Triden-  
 tinum castellum rebellans communiavit. Contra  
 quem rex Bertaridus progressus, cum eum ex-  
 trinfecus obsideret, inopinatè subito Alachis  
 cum suis civitatem (151) egressus, regis castra pro-

- (145) *Alias possessionibus*. Lind.  
 (146) Consulendi de hoc ritu ii, quibus de pristina lite-  
 ratura (ut verbis Septimii utar) antiquus memo-  
 riæ tenor residet. Ego nil simile scio. Lind.  
 Accedit etiam ad Pauli testimonium recentius alterum  
 Aulici Ticinensis in Hist. Gall. his verbis.  
*Sunt inter alia tria cœmeteria antiquissima toto orbe  
 veneranda, quæ fuerunt antiquitus multo ampliora  
 quàm modo: videlicet Cœmeterium SS. Gervasii, &  
 Protasii, quod usque ad tertium murum, & fossas ci-  
 vilitatis extenditur; Cœmeterium S. Joannis in Burgo,  
 & Cœmeterium S. Mariæ in Pertica, in cujus medio  
 est capella S. Adriani, in qua sepulti fuerunt Longo-  
 bardorum Reges, & alii nobiles multi. Hoc cœmete-  
 rium fuisse dicitur unum de quatuor principalibus  
 Mundi, & ideo de longinquis partibus eligebant ibi  
 Nobiles sepulturam facientes super sepulchra sua plan-  
 tari singulas perticas cum aliquo signo, per quod  
 unusquisque suam discerneret sepulturam: hinc est  
 quod adhuc dicitur vulgò Ecclesia Sancta Mariæ in  
 Pertica. De situ hujus cœmeterii, & Eccle-  
 siæ, vide quæ disseruit citatus Auctor in Papia  
 sacra.*  
 (147) Verba sequentia usque ad illa factam ponebant, alii  
 desunt. Lind.  
 (148) Amb. & Mod. *semper Alabis*.  
 (149) Al. *Gravium*. Vide leg. Salicas. Lind.  
 Bene Paulus noster Gravionum dignitatem, & of-  
 ficiū parem facit Langobardorum comitibus.  
 Pluries in legibus Salicis eorum occurrit mentio,  
 ut animadvertit doctif. Lindenbrogius. Ex recentioribus  
 D. Eccardus in suis notis ad dictas leges, & ad Catechesin  
 Teotiscam hujus vocis originem investigavit, atque à verbo  
*ragen* deduxit, quod explicat *eminere*; nam, ei Graviones sunt  
 judices provinciales. Alii à *grau canus* deducunt: utraque  
 tamen etymologia in eadem officii rationem concurrunt.  
 Ex hoc verò Pauli nostri loco notandum præter civilem potestatem,  
 militarem quoque Gravionibus fuisse.  
 (150) Ambros. *Bauganum*. Notissimum emporium sub  
 Athesis, & Atagis confluyente nobis Bolzano.  
 (151) Amb. *de civitate*.



protrivit, regemque ipsum fugam petere compulit. Qui tamen postmodum faciente Cuniberto (152) regis filio, qui eum jam olim diligebat, in regis Bertaridi gratiam reversus est. Qui rex cum eum interficere aliquotiens voluisset, Cunibertus ejus filius hoc fieri semper prohibuit, reputans eum de reliquo fidelem existere. Nec desistit apud patrem obtinere (153) quin etiam ei ducatum Brixiae contribueret, reclamante sæpius patre, quod in suam hoc Cunibertus perniciem faceret, qui hosti suo ad regnandum vires præberet. Brexiana denique civitas magnam semper nobilium Langobardorum multitudinem habuit, quorum auxilio meruebat Bertaridus Alachis potentio- rem fore. His diebus Rex Bertaridus in civitate Ticinensi portam contiguam palatio, quæ & Palatinensis (154) dicitur, opere mirifico construxit.

CAP. XXXVII.

De morte Bertaridi, & regno Cuniberti.

Qui cum decem & octo annis, & primum solus, & post cum filio regnum tenuisset, ab hac luce subtractus est, (155) corpusque illius juxta basilicam Domini Salvatoris, quam Aripertus ejus genitor construxerat, sepultum est. Fuit autem statum decens, corpore plenus, mitis per omnia, & suavis. At verò Cunibertus rex Hermelindam ex Saxonum Anglorum genere duxit uxorem. Quæ cum in balneo Theodotem puellam ex nobilissimo Romanorum genere ortam, eleganti corpore, & flavis, (156) prolixisque capillis penè usque ad pedes decoratam vidisset, ejus pulchritudinem suo viro Cuniberto regi laudavit. Qui ab uxore hoc libenter audire dissimulans, in magnum tamen puellæ exarsit amorem. Nec mora, venatum in silvam, quam Urbem appellant, perrexit, secumque suam conjugem Hermelindam venire præcepit. Qui exinde noctu egrediens Ticinum rediit, & ad se Theodotem puellam venire faciens, cum ea concubuit. Quam tamen postea in monasterium, quod de illius nomine intra Ticinum appellatum est, misit. (157)

(152) Amb. Cunicerto semper.  
 (153) Mod. precipibus obtinere. Al. apud patrem onerare precipibus. Lind.  
 (154) Amb. & Mod. Platinensis. Al. Placensis. Lind.  
 (155) Amb. substitutus est. Non est sibi constans Paulus in Bertaridi Regis annis enumerandis; antecedenti quippe cap. XXXV. decem & septem tribuit; hic decem & octo, amanuentium puto vitium; nisi fortasse hic etiam anni extremi sint incompleti. Sigebertus in Chronico decem & septem assignat, etiam Regni Bertaridi initium anno uno prævertat, quod cum anno DCLXXXI. sit adscribendum, illius mors in DCLXXXVIII. incidisse oportet.  
 (156) Amb. fluxis.  
 (157) Monasterium S. Mariæ Theodotis vulgò nunc della Posterla. Servat adhuc Theodotis cujusdam memoriam, immo & alterius hujus nominis Deo sacræ virginis antiquus sepulchralis lapis in eadem Ecclesia, qui sic legitur  
*Cœlicula sic demum ejus prosapiam texam  
 Mater vixit Virginum per amos plures,  
 In grege Dominico pasces oviculas Christi,  
 Quas fovens docuit, arguit, correxit, amavit.  
 Invidus ne perderet ejus ex omnibus quemquam  
 Frontem rugatam tenens, erat quibus pectore pura  
 Cujus abstinebant à flagellis placida manus:  
 In tribuendo dapes egenis dapifiles erant.  
 Moribus ornata prodiens, faultrix, atque bonesta  
 Patiens, magnanimis corde, dextraque pia:  
 Decebat sic, demique tali ciam ex stirpe veniret  
 B.... oleo ex novilli crescens, ut fluvius fonte  
 Tom. I.*

CAP. XXXVIII.

Quomodo Alachis palatium Cuniberti invasit.

Alachis verò jam dudum conceptam iniquitatem parturiens, annitentibus Aldone, & Graufone (158) Brexianis civibus, sed & aliis multis ex Langobardis, oblitus tantorum beneficiorum, quæ in eum rex Cunibertus impenderat, oblitus etiam jusjurandi, quo ei se fidelissimum esse sponderat, cum Cunibertus abesset, regnum ejus, & palatium intra Ticinum positum invasit. Quod Cunibertus ubi erat audiens, (159) ad insulam, (160) quæ intra lacum Larium non longè à Como est, confugit, ibique se fortiter communit. Facta est autem magna tribulatio omnibus qui eum diligebant, & maximè sacerdotibus, & clericis, quos omnes Alachis exosos habebat. Erat autem eo tempore Ticinensis Ecclesiæ Episcopus vir domini Damianus, sanctitate præcipuus, liberalibus artibus sufficienter instructus. Is cum Alachis palatium invasisse conspiceret, ne quid ab eo ipse vel sua Ecclesia adversi pateretur, Thomam diaconum suum, sapientem scilicet, & religiosum virum ad eum misit, per quem eidem Alachis benedictionem sanctæ Ecclesiæ suæ transmisit. Nunciatum est Alachis Thomam diaconum ante fores astare, benedictionemque ab Episcopo detulisse. Tunc Alachis, qui, ut diximus, omnes clericos odio habebat, ita inquit ad suos. Ite dicite illi: Si munda femoralia habet, intret; sin autem aliter, foris contineat pedem. Thomas verò cum hos sermones audisset, ita respondit: Nunciate ei quia munda femoralia habeo, quippe qui ea hodie lota (161) indutus sum. Cui Alachis: Ite iteratò, & dicite illi (162) quia ego non dico de femoralibus, sed de iis quæ intra femoralia habentur. Ad hæc Thomas ita respondit. Ite dicite illi: Deus solus potest in me in hiis causis reprehensionem invenire, nam ille nullatenus potest. Cumque eundem diaconum Alachis ad se ingredi fecisset, asperè satis & ob- jurgando locutus est cum eo. Tunc omnes clericos, & sacerdotes pavor, & odium (163) ty- ran-

.... extra saga, genitorum extitit magna.  
 Si ad cursus rerum, & præsentis studia sæcli  
 Tendatur oratio multa sunt quæ possumus dici.  
 Per te semper Virginis viscitur pulchrum delubrum  
 Auferens vetusta, instauras vilia cuncta.  
 Namque domicilia jita Cœnubio ridunt  
 Vultu intuentium præcellentes mania prisca  
 Nec sunt in Orbe tales, præter Palatia Regum:  
 Nec SS. Ecclesias, quæ vibrant fundamine claro  
 Et piis exequantur O. N. I. à cunctis coluntur.  
 Hoc ergo Theodota alumna sua Theodota  
 Cui reliquisti nomen, dignitatem, cathedram  
 Nimis cum lacrymis afflictò pectore Domna  
 Lapidibus sarcophagorum ornans excolui pulchris  
 Denos duosque circiter amos degens....  
 Egregia vita spiracula clausit.....  
 D. P. S. II. D. mensis Aprilis, indictione Tertia.  
 Nec probo literalium notarum explicationem ab auctore Papiæ sacræ ad annum 926. eas referente; quippe is annus indictione XIV. non verò tertia notabatur. Evo puriori legerim de Pecunia sua; sed Langobardico ingenuè fateor me non ita facile expedire posse. Videant alii peritiores.  
 (158) Amb. Gufone.  
 (159) Amb. audiens, statim ad insulam &c.  
 (160) Al. in insulam quæ non longè à Comacino lacu est confugit. Lind.  
 (161) ñ lota, non leg. Amb.  
 (162) Amb. & Mod. Alachis iterum mandavit: ego non dico &c.  
 (163) ñ odium, non leg. Mod.  
 Dddd

ranni invasit, æstimantes se ejus feritatem tolerare omnino non posse. Cœperuntque amplius (164) Cunibertum desiderare, quoniam pervasorem (165) regni superbum, execrationi haberent, sed non diu ejus feritas, & cruda barbaries pervasum regnum obtinuit.

## CAP. XXXIX.

*Quomodo Cunibertus rursus suum palatium ingressus est.*

**D**Enique cum die quadam solidos super mensam numeraret, unus tremissis (166) de eadem mensa cecidit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra colligens, eidem Alachis reddidit. Ad quem Alachis sperans puerulum parum intelligere, ita locutus est: Multos ex iis genitor tuus habet, quos mihi in proximo si Deus voluerit daturus est. Qui puer cum vespere domum ad patrem regressus esset, eum suus genitor requisivit si quid in (167) illo die rex locutus fuisset. Ille patri omnia ut facta fuerant, (168) & quod sibi rex dixerat nunciavit. Audiens hæc Aldo vehementer pertimuit, fratremque suum Graufonem ascitum, (169) ei omnia quæ rex malignè locutus fuerat nunciavit. Qui mox cum amicis, & hiis quibus credere poterant, consilium inierunt qualiter Alachis tyrannum regno privarent, (170) priusquam ipse eis aliquam læsionem facere posset. Qui maturiùs ad palatium profecti, ita Alachis dixerunt: Quid dignaris in civitate residere, ecce omnis civitas, & universus populus tibi fidelis existit, & ebrius ille Cunibertus ita dissolutus (171) est, ut jam ultra nullas possit habere vires. Egredere, & vade in venationem, & exerce te cum juvenibus tuis, nos autem cum reliquis fidelibus tuis defendemus tibi hanc civitatem. Sed & ita tibi repromittimus, ut in proximo inimici tui Cuniberti caput afferamus. Qui eorum verbis persuasus, civitatem egressus, atque ad Urbem vastissimam silvam profectus est, ibique se jocis, & venationibus exercere cœpit. Aldo verò, & Grauso euntes ad lacum Commacinum, ingressique navem, ad Cunibertum profecti sunt. Ad quem venientes, ejus pedibus provoluti, se contra eum nequiter egisse professi sunt, eique quid Alachis malitiosè contra eos locutus fuerat, vel quale ipsi ad ejus perditionem consilium eidem dederunt, nunciaverunt. Quid plura? Fleverunt pariter & inter se sacramenta dederunt, diem statuentes in quo Cunibertus veniret, ut ipsi civitatem Ticinensem contraderent. Quod & factum est. Nam die statuto Cunibertus Ticinum adveniens ab eis libentissimè susceptus, palatium suum ingressus est. Tunc omnes cives, & præcipuè Episcopus, sacerdotes quoque & clerici, juve-

(164) Amb. & Mod. Cœperuntque tanto amplius &c. quanto pervasorem.

(165) Al. perversorem, al. quando majori superbum invasorem Regni execrationi haberent. Sed non multum diu feritas, & cruda barbaries vi invasum Regnum obtinuit. Lind.

(166) unum ei tremisse. Amb. & Mod. al. triens. MS. Lind. tremissis.

Tremissis genus nummi. Etiam in leg. Langobard. tit. 101. §. 62. leg. Bojoriorum tit. 3. §. 1., & alibi. Lind.

(167) Amb. ei.

(168) Mod. ut facta fuerant nota fecit. Audiens &c. & ita Lind.

(169) fratrem suum Graufonem affatus omnia &c.

(170) Al. Regno vitæque privarent. Lind.

(171) Mod. desolatus. Al. desertus, & destitutus. Lind.

**A**nes & fenes, certatim ad eum concurrentes, omnesque cum lacrymis amplexantes, Deo gratias de ejus reversione inestimabili gaudio repleti conclamabant. Quos omnes ille ut potuit consolans osculatus est. Nuncius subitò ad Alachis pervenit, adimplese Aldonem, & Graufonem quod ei promiserant, & caput Cuniberti attulisse, & non solum caput, sed & totum corpus, eumque affirmans in palatio sedere. Quod ille audiens animo consternatus est, multaque contra Aldonem, & Graufonem furibundus, & frendens comminans, exinde egressus, per Placentiam ad Austriam rediit, (172) singulasque civitates partim blanditiis, partim viribus sibi socias ascivit. (173) Nam Vincetiam veniens, contra eum ejus cives egressi bellum paraverunt, sed mox victi ejus socii effecti sunt. Inde exiens Tarvisium pervasit, pari modo etiam & reliquas civitates. (174) Cumque contra eum Cunibertum exercitum colligeret, & Forojuliani in ejus auxilium juxta fidelitatem suam vellent proficisci, ipse Alachis ad pontem Lipientiæ fluminis, quod à Forojulii quadraginta octo millibus distat, & est in itinere Ticinum pergentibus, in sylva quæ Capulanus dicitur latens, cum Forojulianorum exercitus sparsim veniret, omnes eos sicut veniebant jurare sibi compulit, diligenter cavens ne aliquis ex hiis retro reversus venientibus hoc aliis indicaret. Sicque omnes à Forojulii venientes ejus sunt sacramentis astricti. Quid plura? Cum omni Alachis Austria, è contra Cunibertus cum suis venientes (175) in campo, cui Coronatæ nomen est, (176) castra posuerunt.

## CAP. XL.

*Bellum Alachis adversus Cunibertum.*

**A**D quem Cunibertus nuncium misit, mandans ei, ut cum eo singulare certamen iniret, nec opus esset utrorumque exercitum fatigari. Ad quæ verba Alachis minimè consensit. Cui cum unus genere Tuscus ex suis ei persuaderet, virum bellicosum, fortemque eum appellans, ut contra Cunibertum audenter exiret, Alachis ad hæc verba respondit: Cunibertus quamvis ebrius sit, & stupidi cordis, tamen satis est audax, & miræ fortitudinis. Nam tempore patris ejus, quando nos eramus juvenuli, habebantur in palatio berberes (177) miræ magnitudinis, quos ille supra dorsum eorum lanam apprehendens, extenso brachio à terra levabat, quod ego facere non poteram. Hæc ille Tuscus audiens, dixit ad eum: Si tu cum Cuniberto pugnam inire singulari certamine non audes, me jam in tuo adjutorio socium non habebis. Et hæc dicens, proripuit se, & statim ad Cunibertum confugit, & hæc ipsi nunciavit. (178) Convenerunt ita-

(172) Amb. & Mod. Histriam semper, & ita legit alias Lindenbrog. Nec hæsitandum videtur quin Histriam reponamus ex lectione eorum quæ sequuntur.

(173) Mod. socias associavit, & junxit.

(174) Al. reliquas civitates ut contra Cunibertum exercitum colligeret, utque Forojuliani in ejus auxilium &c.

(175) Al. Quid plura? Alachis & tota Istria contra Cunibertum cum suis venientes in campo &c. Lind. Histria hîc iterum habent Mod. & Amb.

(176) Ad Abdus fluminis ripas positus, ut ex capite sequenti manifestò apparet.

(177) Glosar. πρὸς τὸν ἀγρίον. Verbella, ovis verberis. Sic scriptum est apud Licinium Rufin. tit. de Abigeatoribus. Leg. Francic. lib. I. cap. LXXV. & passim in istis legibus. Lind.

(178) Amb. hæc ipse illi nunciavit.

itaque, ut diximus, utraque acies in campo Coronata. Cumque jam prope essent ut se contingere deberent, Zeno diaconus Ticinensis Ecclesie, qui custos erat basilicæ beati Johannis Baptistæ, quæ intra eandem sita est civitatem, quam quondam Gundiberga regina construxerat, cum nimium diligeret regem, & metueret ne rex in bello periret, ait ad regem: Domine rex, omnis vita nostra in tua salute consistit; si tu in bello perieris, omnes nos iste tyrannus Alachis per diversa supplicia extinguet. Placeat itaque tibi consilium meum. Da mihi apparatus armorum tuorum, & ego vadam, & pugnabo cum isto tyranno. Si ego abiero, tu recuperabis causam tuam; si verò viceris, major tibi quia per servum tuum viceris, (179) gloria ascribetur. Cumque hoc rex se facturum esse denegaret, cœperunt eum (180) pauci qui aderant, ejus fideles cum lachrymis deposcere, ut ad ea quæ diaconus dixerat, assensum præberet. Victus tandem, ut erat pii cordis, eorum precibus, & lachrymis, lorica suam, & galeam, atque ocreas, & cetera arma diacono præbuit, inque sua persona eum ad prælium direxit. Erat enim ipse diaconus ejusdem staturæ, & habitus, ita ut cum fuisset de tentorio armatus egressus, rex Cunibertus esse putaretur ab omnibus. Commissum est itaque prælium, & totis viribus decertatum. Cumque Alachis ibi magis intenderet ubi regem esse putaret, Cunibertum se extinxisse putans, Zenonem diaconum interfecit. Cumque caput ejus amputari præcepisset, ut levato eo in conto, Deo gratias acclamarent, sublata casside clericum se occidisse cognovit. Tunc furibundus exclamans: Heu me, inquit, nihil egimus, quando ad hoc prælium gessimus ut clericum occideremus. Tale itaque nunc facio votum, ut si mihi Deus iterum victoriam dederit, quod unum puteum de testiculis impleam clericorum.

CAP. XLI.

*Item bellum Cuniberti, & Alachis, & de victoria Cuniberti, & quomodo triumphans Ticinum ingressus est.*

**I**gitur Cunibertus perdidisse suos conspiciens, (181) statim se eis ostendit, omniumque corda

(179) Mod. quia servus tuus vicerit etc.  
 (180) + eum, non leg. in Mod.  
 (181) Al. suos ferè victos ad fugam spectare conspiciens. Lind.  
 (182) Al. cumque jam propinqua acies essent, & se utraque ad pugnandum conferrent etc. Lind. Amb. pro contingerent, leg. conjungerentur.  
 (183) Amb. & Mod. Cumque ab Alachis sui deposcerent.  
 (184) Notandus hîc mos veterum Langobardorum Patronos gentis suæ in contis pingere solitos. Præcipuus illorum cultus in S. Michaelem Archangelum præter templa in ejus honorem excitata, & historica plura monumenta, testes adhuc sunt

A sublato pavore ad sperandam victoriam confortavit. Instruuntur iterum acies, & hinc Cunibertus, inde Alachis ad belli certamina præparantur. Cumque prope essent, ut se utraque acies ad pugnandum contingerent, (182) Cunibertus ad Alachis iteratò in hæc verba mandavit. Ecce quantus populus ex utraque parte consistit, quid opus est, ut tanta multitudo pereat? Conjungamus nos ego & ille singulari certamine, & cui voluerit Dominus de nobis, dare victoriam, omnem hunc populum salvum, & incolumen possideat. Cumque Alachis sui hortarentur (183) ut faceret quod Cunibertus illi mandavit, ipse respondit: Hoc facere ego non possum, quia inter contos suos sancti Archangeli Michaëlis, ubi ego illi juravi, imaginem conspicio. (184) Tunc unus ex illis præ pavore, inquit, cernis quod non est, & tibi jam tardè est modò ista meditari. Conferuntur itaque acies perstreptibus buccinis, & neutra parte locum dante, maxima populorum facta est strages. Tandem crudelis tyrannus Alachis interiit, & Cunibertus adjuvante Domino victoriam cepit. Exercitus quoque Alachis, comperta ejus morte, fugæ subsidium arripuit, è quibus quem mucro non perculit, Addua fluvius interemit. Caputque Alachis detruncatum, cruraque ejus succisa sunt, informeque tantum, truncumque cadaver remansit. In hoc bello Foro-Julianorum exercitus minimè fuit, quia cum invitus Alachis jurasset, propter hoc, nec regi Cuniberto, nec Alachis auxilium tulit, sed cum illi bellum commississent, ipsi ad propria sunt reversi. Igitur Alachis hoc modo defuncto, rex Cunibertus corpus Zenonis diaconi, ante fores basilicæ beati Johannis, quam ipse exererat, mirificè sepeliri mandavit. Ipse verò regnator (185) cum omni exultatione, & triumpho victoriæ, Ticinum reversus est.

D nummi ab ea gente signati sacra illius imagine hastam & contum deferentis. Duos nuper aureos unius formæ exhibuit mihi vir literarum amantissimus Hieronymus Antonius Reyna à Regiis Rationibus, rei monetariæ peritia & officio præstantissimus, eosque in Luitprando Rege descriptos dabimus. Argenteos etiam ejusdem formæ habuit Camillus Peregrinus, & utroque à Beneventanis Dynastiis excusos asserit ea fortasse conjectura, quod apud eosdem vicina Gargani montis religio frequentiore S. Michaelis cultum reddiderit.  
 E (185) Amb. regnator.

*Explicit Liber Quintus de Gestis Langobardorum.*

INCI-

# INCIPIIT LIBER SEXTUS

## DE GESTIS LANGOBARDORUM.

### CAP. I.

*Quomodo Romoaldus Tarentum cepit, & quomodo Theuderada monasterium Sancti Petri adificavit.*

**D**Um ista apud Langobardos trans Padum geruntur, Romoaldus Beneventanorum Dux, congregata exercitus multitudine, Tarentum expugnavit, & cepit, parique modo Brundisium, & omnem illam quæ in circuitu est latissimam regionem suæ ditioni subjugavit. Conjux quoque ejus Theuderada, (1) eodem tempore foras muros Beneventanæ (2) civitatis, Basilicam in honorem Beati Petri Apostoli construxit, quo in loco multarum ancillarum Dei cœnobiū instituit. (3)

### CAP. II.

*De morte Romoaldi, & quomodo corpus Beati Benedicti ad Gallias delatum est.*

**R**omoaldus quoque postquam sedecim annos ducatum gessit, ab hac luce subtractus est: (4) post quem ejus filius Grimoaldus tribus annis Samnitum populos rexit. (5)

- (1) Mod. *Theodorata*.  
 (2) Aliis deest *Beneventana*. Lind. & Mod.  
 (3) Mod. *constituit*.  
 (4) *Hi verò anni* (benè scribit Bollandus in commentario prævio ad vitam S. Sabini Episcopi Canusini) à morte patris, non à tempore quo is Regnum invasit numerandi videntur. Nam si anno demum DCLXIV. aut DCLXV. post Græcos à Beneventi obsidione depulso, casum Humorū operâ Lupum, bos ipsos Forojulii ejectos, data Romoaldo est conjux, secundum jam aut tertium in principatu annum agentis, qui fiet verisimile, filio, qui non nisi triennium patri superstes fuit, junctam matrimonio *Vigilindam* filiam Bertaridi adhuc penè puero (ut infra narrat Paulus) Deinde sequentium Ducum chronologia optime constabit, si Romoaldi exordium anno DCLXXI. quo mortuus est pater, vel DCLXXII. statuamus alias vacillatura. Successit itaque Grimoaldo vita functo anno Christi DCLXXI. imperavitque annis XVI.  
 (5) Sequitur laudatus Bollandus. Ei (nempe Romoaldo) subrogatus anno DCLXXXVII. Grimoaldus filius adhuc adolescens sub cura *Theodorada* matris, ut in vita S. Sabini cap. 5. num. 16. dicitur &c. cumque triennio in ducatu vixerit, ejus obitus anno DCXC. est alligandus.  
 (6) Al. *Vinilinda*. Lind. *Vinilinda*. Mod.  
 (7) Alias *Partbariti*. Mod. non legit *Regis*.  
 (8) Grimoaldo Grimoaldi Regis nepoti Gifulfus defuncti Ducis frater successit anno dicto DCXC. congruitque firmata per Bollandum chronotaxis cum is, quæ de ipso Gifulfo scribit Anastasius in Joanne VI., & noster infra cap. XXVII., unde illius obitus post decem & septem ducatus annos in DCCVII. incidit; atque hæc ideo distinctius notavi, ut subsequenterum rerum chronologia clariùs emergat.  
 (9) Al. *Vinniperga*, al. *Vimperga*. Lind. MSS. nostris *Vimperga*.  
 (10) Al. *Monte*. Lind.  
 (11) Amb. *Cassini*.  
 (12) Amb. & Mod. *requiescit ab aliquantis &c.*  
 (13) Al. *Cenomannorum*, vel *Aurianensium*. Lind. Ambr. *Celmannorum*, vel *Aurelianensium*. Mod. *Celmannorum*, vel *Aurianensium*.  
 (14) S. nempe Aigulfus Monachus, idemque Martyr, de quo vide Acta SS. Bollandii, & Mabillonii à Mummulo illius Abbate missus, cui Cenomanni socii facti sunt, ut Adrevaldus in sua historia translationis scribit, & Franci mordicus contendunt.

**A** Huic in conjugio sociata fuit Wigilinda (6) soror Cuniberti, filia Bertaridi (7) regis. Defunctoque Grimoaldo Gifulfus ejus germanus ductor effectus est, præfuitque Benevento annis decem & septem. (8) Huic sociata fuit Winiberta, (9) quæ ei Romoaldum peperit. Circa hæc tempora, cum in castro (10) Cassino, (11) ubi beatissimi Benedicti sacrum corpus quiescebat, (12) aliquantis jam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannorum, vel Aurelianensium (13) regione Franci, (14) dum apud venerabile corpus pernoctare (15) se simulassent, (16) ejusdem venerabilis patris, pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt. Ubi singillatim duo monasteria in utriusque honorem (17) beati Benedicti, & sanctæ Scholasticæ constructa sunt. Sed certum est nobis os illud venerabile, & omni nectare suavius, & oculos semper cœlestia conuentes, cetera quoque membra quamvis in cinerem defluxa, (18) remansisse. Solum etenim singulariter Dominicum corpus non vidit corruptionem. Ceterum omnium Sanctorum corpora, in æternam postea gloriam reparanda, corruptioni subjecta sunt; his exceptis, quæ ob divina miracula finè labe servantur. (19)

### CAP.

- (15) Frequentissima apud veteres Christianos hujus verbi acceptio pro nocturnis precibus ac psalmodiis, de quibus D. Hieronymus, Tertullianus, aliique.  
 (16) Amb. *simularent*.  
 (17) Amb. *in utrorumque honorem*, hoc est Beati &c.  
 (18) A. *in cinerem* non leg. MS. Lind. *illibata remansisse*. Mod. *cetera quoque membra quamvis defluxa remansisse*.  
 (19) Celeberrimam ex hoc Pauli nostri capite controversiam de translatione corporis S. Abbatis Benedicti, ejusque sororis Scholasticæ Casinate inter & Floriacenses Monachos, immo inter Italos nostros & Gallos multoties refricatam præstantissimi viri jamdiu pertractarunt. Attamen hic locus, quem ad suas quilibet partes trahere studet, ex meo instituto meam expetit qualemcumque animadversionem. Quamobrem id unicè mihi necessariò tribuens, reliquam controversiam partem è subsequenterum Historicorum monumentis, vel Sum. Pontif. Bullis, Imperatorum, Regumque diplomatis excitatam, & si quæ sunt alia ad causam conducentia, in tanto assertionum confictu, peritioribus explicandam libentissimè relinquo. *Refugit enim* (ut Baronius, cujus ego non sum dignus vocari discipulus, in hac eadem re jam ante scripserat) *refugit*, inquam, *animus tam densum hujus controversiæ adire spinetum*. Itali nostri Leonis Ostiensis auctoritate Pauli sensum ita explicandum contendunt, ut in prima orationis parte quæ tunc temporis de translatione corporis S. Benedicti circumferebantur ex vulgi ore referat; in secunda verò ea quæ sibi ex veritate comperta fuerant. Scribit Ostiensis in suo Chronico Casinate cap. XLIV. *Qui verò Pauli Diaconi veracis utique & insignis Historiographi testimonio super hoc* (nempe translat. corp. S. Benedicti, & Sch.) *se fulciri existimant, noverint consuetudinem banc esse rerum gestarum Scriptoris, ut in narratione sua opinionem vulgi sequantur*. Nam & apud Lucam B. *Maria Joseph patrem Domini appellat dicens: Ego & pater tuus dolentes querebamus te, & apud Marcum Herodes pro eo quod puella caput Baptistæ quaesierit dicitur contristatus, quod utrumque nequaquam verum fuisse nemo qui nesciat*. Addit ad hæc Laurentus Cassinensis in suo libello de vera exist. corp. S. Benedicti in Cassinensi Ecclesia pag. mihi 316. argumenta plura, ut Ostiensis explicationem firmet; ex quibus cum solidiora Nuceus in appendices II. & III. ad Leonem ipsum, typis Romanis excusas, contulerit, istius referam verba. *Mi-*

CAP. III.

De Rodoaldo duce Foro-Juliano, & de Ansfrith qui ejus ducatum invasit.

**A**T verò Rodoaldus, quem apud Forum-Julii præmissimus ducatum tenuisse, cum ab eadem civitate abesset, Ansfrith (20) de castro Reunia (21) ducatum ejus absque regis autu pervasit. Quo comperto Rodoaldus in-

rum autem, scribit Nuceus, videri queat (quod notavit Laurentus) Pauli Vvarnesfridi auctoritate Adversarios niti. Cum Paulus postquam translationis, seu surreptionis memoriam suis inseruisset commentariis, continuo subdat. Sed certum nobis est os illud venerabile, & omni neclare suavius, & oculos semper celestia contuentes, cætera quoque membra (nota) quamvis in cinerem defluxa remansisse: quo verborum circuitu quis non videt Paulum planè corrigere, ac refutare narrationem, quam ex aliorum utique monumentis, non enim suo ævo id accidisse refertur, prius exscripserat? & fortassis id scripserat & vulgaverat antequam apud Cassinates de rei veritate sincerius edoceri potuisset: unde id postea retractavit subnectens certum ipsi & Cassinatibus fuisse integrum Benedicti corpus Cassini remansisse. Quippe non cineres tantum; sed os & oculos, & cætera, hoc est membra. Non ergo surrepta. In tertia verb appendice iterum argumentatur. Nam quod ex Pauli Diaconi testimonio regeitur, satis superque in precedenti nostra dissertatione rejectum est. Quid enim per os & oculos semper celestia contuentes animo percipere potuit Paulus; nisi calvariam tunc constantem cum cavo oculorum? Quid per cætera membra, nisi corporis universam compagem? Quod enim subdit licet in cinerem defluxa, non asserendo, sed permittendo, & ex mente Gallorum loquitur, quasi diceret. Quamvis vobis concedam in cineres membra defluxisse, communis ea est mortalium conditio; solus quippe Sanctus Sanctorum non vidit corruptionem. Cujus vi comparationis aperte indicat per membra cinerea aliud non intelligere voluisse, quam non incorrupta, sed in cineres sensim abeuntia, qua cinerum appellatione non infrequenter accipi solere norunt eruditi &c.

Galli contra, pro quibus acerrimè hucusque pugnant viri doctissimi, quos in sua dissertatione recensuit eorum postremus Mabillonius sæculo II. Benedictino, in hanc fermè sententiam hunc locum explicant, conceptis Mabillonii verbis. Paulus, scribit ille, S. Benedicti ossa Gallis concedit, sed membra in cineres defluxa Cassinatibus vindicat. Quæ membra? os & oculos, & cætera id genus, id est carnea, quamvis in cinerem defluxa. Cætera, inquam, præter ossa, quæ ante Gallis adsignaverat. Quippe nulla Cassinatibus membra concedit nisi in cinerem defluxa. Non ergo ossa, quæ non facillè in cinerem resolvuntur. Unde cum Paulus in lib. VI. cap. XL. ait Petronacem ad sacrum corpus B. P. Benedicti pervenisse, vel membra in pulverem soluta synecdochicòs intelligit, vel potius tumulum ipsum, eo loquendi modo figurato, quo continens pro re contenta accipitur. Verum ita sit, Paulus priorem sententiam retractaverit: certè quæ membra dicit remansisse Cassini, ea in cinerem defluxa affirmat &c. & inferius. Denique certum est Paulum, non quidem secularem, sed jam Monachum in ipso Monasterio Cassinensi scribenda historia sua dedisse operam, quod patet tum ex hoc loco, ubi ait: sed certum est nobis os illud &c. remansisse, tum ex lib. I. cap. XXVI. ubi postquam S. Benedictum, quem suum ipsum Patrem identidem appellat, pluribus commendavit, de Marco Poeta ac Monacho, hæc scribit. HUC autem, hoc est in Cassini Montem perveniens, in magna se semper continentia coartavit. Et hæc omnia ex Marci Poetæ carmine sumpsi, qui ad eundem Patrem HUC veniens &c. & paucis interpositis. Certum est hunc egregium Patrem vocatum coelitus ob hoc ad hunc fertilem locum, ut hic multorum Monachorum, sicut & nunc Deo præfule facta est, congregatio fieret &c. Concludit tandem Mabillonius. Mæneat ergo fixum Paulum non ex vulgi opinione, non ex ignoracione, sed ex sua & suorum Cassinatium sententia tum recepta locutum fuisse, dum Gallis ossa S. Benedicti, Cassinatibus cineres attribuit, nec unquam sententiam retractasse.

Hæc argumenta quæ Paulum nostrum respiciunt integra fermè retuli, ne partium studio teneri vi-

Tom. I.

**A** Histriam fugit, ac deinde navigio per Ravennam Ticinum ad Cunibertum regem pervenit. Ansfrith verò non contentus ducatum Foro-Julianensium regere, insuper contra regem Cunibertum rebellans, regnum ejus invadere voluit. Sed comprehensus in Verona, ad regem ductus, evulsis oculis in exilium retrusus est. Foro-Julianorum autem ducatum post hæc, Ado frater Rodoaldi loci servatoris (22) nomi-

deret; at minimè dissimulanda est lectio codicum nostrorum MSS. qui pro verbo *Requiescebat* editorum, clarè, atque sine ulla vitiatæ scripturæ suspicione habent *REQUIESCIT*: eaque lectio concordat cum altero ejusdem Pauli capite, XXVI. nempe libri I. ubi legimus. *Denique cum divina admonitione à Sublaco in hunc ubi requiescit locum per quinquaginta fere millia adveniret &c.* Si verò genuina hæc fuerit, ut ex antiquo præsertim Ambrosiano codice, cujus specimen in hac nostra editione exhibuimus, persuadere mihi non temere possem, jam Paulum nostrum Italiam, & Cassinatibus suis faventem haberemus: Quinimmo ex altera subsequenti nostrorum Codicum lectione argumenta Gallorum enervata conciderent, si verè, ut est in Ambrosiano, & Madoctensi, Paulus scripserat: *Sed certum est nobis os illud venerabile, & omni neclare suavius, & oculos semper celestia contuentes, cætera quoque membra, quamvis defluxa remansisse.* Quippe iensus esset (nisi fortasse hallucinor) pro comperto habuisse Paulum in Cassino servari corpus S. Benedicti, nempe os, & oculos, & cætera membra, quamvis defluxa, hoc est sua compage soluta: atque is ideo insigniora illa membra designavit, ut sacrum pignus magnificeret: continebat enim os illud omni neclare suavius, & oculos semper celestia contuentes. Nec satis constare puto quod Mabillonius absolute asseruit, Paulum nostrum postquam Monachum induerat in Cassino Monte hanc Langobardorum historiam scripsisse, quamquam vir doctissimus digna ingenio suo utatur conjectura, quippe scrupulus adhuc restat ex Leonis Ostiensis cap. XV. sui Chronici, ubi de accusato Paulo verba faciens, Carolum Regem in virum scientissimum misericordia motum ita proceres suos alloquutum fuisse narrat: *dicite quid super hoc vobis videtur: at illi julete, inquirunt, ut eruantur ejus oculi, ne aliquando aliquas alius contra vos litteras dirigat. Et ubi, vel quando, ait Rex, tam insignem Historiographum, aut Poetam invenire valebimus?* Ergo antequam accusatus historiam Paulus scripserat, testimonio Leonis, Vvarnesfridi ævo proximioris, qui bene illum noverat, multaque nobis de illius vita, gestisque servavit, quæ alibi frustra quaesierimus. Mettensium quidem Episcoporum historiam Paulus scripserat: ut quis homo præsertim Gallus tanti fecerit, ut in admirationem traheret, ejusque merito iram excuteret? Accedit etiam vetustius alterum ab Hilderico Abbate non obcurum argumentum in epitaphio, quo Magistrum vitam, & memoriam celebravit: in eo legimus

*Divino instinctu regalis protinus aula  
Ob decus & lumen patriæ te sumpsit alendum:  
Cum tua post Tibridem populis & Regibus altis  
Tunc placida cunctis vita, studiumque maneret:  
Omnia Sophia cepisti culmina sacra,  
Rege monente pio Ratcbis, penetrare decenter,  
Plurima captasses dignè cum dogmata: cujus  
Resplendens cunctas, superis ut Pæbus ab astris  
Arctæas rutilo decorasti lumine gentes.*

Quibus, ni mea me fallit sententia, Langobardorum historiam innuit. Hinc sequitur Pauli monachatum describens

*Hæc sint jam nimium fluxidi cum gloria sacri &c.* resque in eo statu ab eodem gestas enumerat, ut in integra illius epitaphii lectione ante nostram editionem. Atque inde conjecerim ipso Rachisio Rege hortante scribendæ historiæ primam manum admovisse, utcumque in Cassino monte fractis Langobardorum rebus fortassis absolverit. Sed plura jam oneri essent.

(20) Al. *Aufridus*. Lind.

(21) Al. *Reunia*. Lind. sed servanda prima lectio, ut alibi notavi.

(22) Al. *servatoris*. Lind.

Loci Servatores sunt qui mittuntur à præfectis prætorio, vel comitibus, vel præsidibus juris dicendi causa, ut explicat D. Cujacius observationum lib. III. cap. XIV. Lind.

Eccc



mine per annum, & menses septem gubernavit.

## CAP. IV.

*De Synodo, quæ apud Constantinopolim facta est, & de epistola Damiani Episcopi.*

**D**Um hæc in Italia geruntur, hæresis apud Constantinopolim orta est, quæ unam in Domino nostro Jesu Christo voluntatem, & operationem asseverabat. (23) Hanc autem hæresim excitarunt Gregorius (24) Patriarcha Constantinopolitanus, Macarius, (25) Pyrrhus, Paulus, & Petrus. (26) Quam ob causam Constantinus Augustus, centum quinquaginta Episcopos congregari fecit: (27) inter quos etiam fuerunt legati sanctæ Romanæ Ecclesiæ, missi ab Agathone Papa, Johannes Diaconus, & Johannes Portuensis Episcopus, (28) qui omnes eandem hæresim damnaverunt. Eâ horâ tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, ut omnes mirarentur. Ac per hoc significatum est, quòd sordes hæreticæ pravitatis depulsæ sint. (29) Et Gregorius quidem Patriarcha correctus est, ceteri verò in sua defensione (30) perseverantes anathematis ultione percussi. (31) Eo tempore Damianus Ticinensis Ecclesiæ Episcopus, sub nomine Mansueti Mediolanensis Archiepiscopi, hac de causa satis utilem, rectæque fidei Epistolam composuit, quæ in præfata synodo non mediocre suffra-

(23) Monothelitarum hæresis, in Oriente initium habuit non his temporibus, ut noster asserit, sed vel ab ipso Christi anno DCXVI. eruditorum dissertationibus plurimis investigatum. Hoc tempore, scilicet anno DCLXXX. Sexta Synodus ad eam extirpandam S. Agathone Summo Pontifice, atque imperante Constantino Pogonato coacta fuit. Extant illius acta, quæ Baronijs supplenda contendit scriptis Anastasii Bibliothecarii in vita dicti Pontificis.

(24) Mod. *Georgius*, & sic infra: eaque lectio genuina: Constat enim Georgium Constantinopolitanum Patriarcham Sextæ Synodo cum Macario interfuisse, duo præcipua Monothelitarum capita: Georgius meliorem consilio ab errore respuit, ut Paulus etiam infra narrat.

(25) Antiochenus Episcopus maximus ille falsarius, qui latâ per Synodum sententiâ ab honore decidit Pontificatus.

(26) Et hi quoque Constantinopolitani Patriarchæ. Vide Zonaram, & Theophanem.

(27) Numerus Episcoporum (scribit Baronijs) qui Synodo interfuisse dicuntur, diversus à diversis Auctoribus ponitur: ducentos octoginta novem habent *Annales Græcorum*, tam apud Cedrenum, quam apud Theophanem. Photius in epistola, sive libello de Synodis numerat centum septuaginta, centum verò quinquaginta Paulus Diaconus. Theodorus Balsamo ponit centum septuaginta & unum. In ultima autem actione ejusdem Synodi numerantur subscripti omnes Episcopi cum Legatis, Presbyteris, & Diaconis centum sexaginta sex: verum ipso Synodi exordio longè minor numerus habetur, quod Episcopi omnes tanta brevitate temporis minime pervenire potuerint Constantinopolim. His addo Anastas. in S. Leone II. CL. Patres & ipsum numerantem.

(28) Alias Episcopus *Tulensis*. Lind. Anastasius Pontificios Legatos Constantinopolim ab Agathone missos Synodi celebrandæ causa, susceptis divalibus dono prædecessori suo missis ita nominat: Et direxit *Abundantium Paternensem, Joannem Reginum, & Joannem Portuensem Episcopos, Theodorum, & Georgium Presbyteros, Joannem Diaconum, & Constantinum, Theodorum Presbyterum Ravennatem, atque religiosos servos Dei Monachos &c.* Hi ab Imperatore honore maximo accepti fuerunt, atque dimissi, fraudem Macarii in Synodo detexerunt, & rectam Romanorum Pontificum fidem optimè vindicarunt.

(29) Hæc item ex nostratibus narrat Anastasius, & Histor. Miscella.

(30) Mod. *dissensione*.

**A**gium tulit. (32) Recta autem & vera fides hæc est, ut in Domino nostro Jesu Christo, sicut duæ sunt naturæ, hoc est, Dei & hominis, sic etiam duæ esse credantur voluntates, sive operationes. Vis audire de eo quid deitatis est? Ego, inquit, & pater unum sumus. Vis audire quid humanitatis? Pater major me est. Cerne secundum humanitatem eum in navi dormientem; cerne ejus divinitatem, cum Evangelista ait, Tunc surgens imperavit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Hæc est sexta synodus universalis, Constantinopoli celebrata, quæ Græco sermone conscripta, temporibus Papæ Agathonis, exequente, ac residente Constantino principe intra septa palatii sui. (33)

## CAP. V.

*De Eclipsi lunæ, & solis, & de pestilentia quæ Romæ, & Ticini facta est.*

**H**is temporibus per indictionem octavam Luna eclipsin passa est. Solis quoque eclipsis eodem penè tempore, horâ diei quasi decimâ, quinto Nonas Majas effecta est, (34) moxque subsecuta est gravissima pestis tribus mensibus, hoc est, Julio, Augusto, & Septembrio: Tantaque fuit multitudo morientium, ut etiam parentes cum filiis, atque fratres cum sororibus, bini per feretra positi, apud urbem Romam ad sepulchra deducerentur. (35) Pari etiam

(31) Amb. & Mod. *perseverantes anathematizati sunt divina ultione percussi*.

(32) Eminentissimus Baronijs in notis ad Martyrologium Paulum nostrum erroris arguit hoc loco, quòd asserat S. Damianum Papiensem Episcopum epistolam scripsisse nomine Mansueti Archiepiscopi Mediolanensis ad Constantinopolitanam Synodum contra Monothelitas, cum in Concilio Romano sub Agathone reperitur subscriptus Magnus, non autem Damianus Episcopus Papiensis. Sed (respondet Ughellus communiter probatus) si verè peritissimus rerum Ecclesiasticarum relictis hac vice calculos posuisset, advertissetque Magnum Popiliensem se subscripsisse, non Papiensem, Anastasiumque, qui eo Concilio interfuerat præcessisse tunc nostrum Damianum Papiensem Episcopum, non adeò demeritum fuisset Paulum Diaconum, qui eam epistolam attribuit Damiano Episcopo, qui per id tempus tantum Presbyter erat, illamque epistolam distulerat anno, antequam succederet Anastasio, qui etiam ipse Romani Concilii decretis subscripsisse reperitur. Nec tamen Paulo Diacono dandum vitio est si duxerit parum referre dixisse an Presbyter, an Episcopus Damianus epistolam illam confecerit: gravi enim Historico facile fuit unius anni morulam contempsisse ab exarata epistola.

(33) Quod vulgò Trullus, vel Trulla appellabatur, & ut alii scribunt Tholus à forma superimpositæ testudinis.

(34) Lunaris hujus eclipsis meminit etiam Anastasius in Agathone his verbis: *Indict. VIII. Luna eclipsim pertulit mense Julio, die XXVIII.* Sed Pagius in Critica-chronolog. ex Calvisio in opere Chronologico reponit XVIII. feria secunda ineunte, hora tantum dimidia post mediam noctem, anno Christi DCLXXX., in quem incidit VIII. indictio. Solarem verò, quam hic narrat Paulus, idem Calvisius probat præcessisse lunarem, factamque anno præcedenti die XIII. Julii, feria quarta, horis quatuor post meridiem.

(35) Similia de peste quæ Romæ, atque in suburbiis, & castris hoc tempore grassata est penè ad verbum habet Anastasius in S. Agathone. Ticinum etiam Regiam Langobardorum urbem eadem calamitate defolatam addit Paulus, donec allatis ab urbe Roma B. Sebastiani Martyris reliquiis, atque altare constituto in Basilica B. Petri ad vincula, dira lues cessavit. Appellationem S. Petri ad vincula utriusque Romæ, ac Ticinensi basilicæ commune in eam sententiam traxisse capito doctif. Baronijs, aliosque, ut ab hoc Pauli capite dedicatio alta-

etiam modo hæc pestilentia Ticinum quoque depopulata est, ita ut cunctis civibus per juga montium seu per diversa loca fugientibus, in foro & per plateas civitatis herbæ, & fruteta nascerentur. Tuncque visibiliter multis apparuit, quia bonus & malus angelus noctu per civitatem pergerent, & ex iussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quotiens de venabulo ostium cujuscunque domus percussisset, tot de eadem domo die sequenti homines interirent. Tunc per revelationem cuidam dictum est, quod pestis ipsa prius non quiesceret, quam in Basilica Beati Petri, quæ ad Vincula dicitur, Sancti Sebastiani Martyris altarium poneretur. Factumque est, & delatis ab urbe Roma Beati Sebastiani martyris reliquiis, mox ut in jam dicta basilica altarium constitutum est, pestis ipsa quievit.

## CAP. VI.

*Quomodo per antiquum hostem Aldoni, & Graufoni nunciatum est, quod eos Cunibertus occidere vellet.*

**R**ex verò Cunibertus, dum post hæc cum stratore suo, qui linguâ propriâ Marpahi dicitur, consilium iniret in civitate Ticinensi, quomodo Aldonem, & Graufonem vitâ privare deberet, repente in fenestra, juxta quam consistebant, una de majusculis musca confedit. (36) Quam Cunibertus cultello ut extingueret percutere volens, ejus tantum pedem abscidit. Aldo verò, & Grauso, dum ad Palatium regis consilium nescientes venirent, cum basilicæ sancti Romani martyris, quæ prope Palatium sita est, (37) propinquassent, repente eis obvius quidam claudus uno pede truncato factus est, qui eis dixit, quod eos Cunibertus, si ad eum pergerent, occisurus esset. Qui hæc audientes, magno timore correpti, post altarium ejusdem basilicæ confugerunt. Moxque Cuniberto regi nunciatum est, quod Aldo, & Grauso in basilicam Beati Romani martyris confugissent. Tunc Cunibertus stratorem suum arguere cœpit, ut quid consilium suum proderet debuisset. (38) Cui suus strator ita respondit: Domine mi rex, tu scis, quia postquam hoc consiliati sumus, ego à tuo conspectu non exivi, & quomodo hoc alicui dicere potui? Tunc rex ad Aldonem, & Graufonem misit, interrogans eos, ad quid in lo-

altaris ad honorem S. Sebastiani Martyris in Romana S. Petri ad vincula basilica reperatur, ad stipulante potissimum varia lectione, quam in margine adnotaverat ad ea verba *ab urbe Roma*, quorum vice posuit *ad urbem Romam*, ut sensus sit à catecumbis allatum fuisse in Urbem corpus S. Sebastiani, ut interpretatur Sigonius lib. 2. de Regno Italiæ: ea verò neque in Lindebrogianiis, neque in nostris MSS. occurrit. Ticinensium rerum Scriptores uno ore asserunt S. Damianum Episcopum, quem paulò ante noster memoravit, S. Martyris reliquiis à Romano Pontifice impetrasse, & solemnî pompa, erecto in ejus honorem altari in Ecclesia S. Petri ad vincula collocasse, addito voto, quo se, Clerumque adstrinxit, ut tribus diebus ante festum, ipsoque festo die Episcopus cum Clero solemnibus in iustis supplicationibus accederet sacra facturus. Aserit etiam Baronius extare adhuc in Romana Basilica ex musivo opere imaginem ejusdem Sancti, ut verè nostris etiam diebus aspicitur, promissa barba, unde commune pictorum error arguitur; At ego licet de Romani Altaris antiquitate discordare non ausim: facile quippe in ea calamitate paulò ante hoc Ticinense dedicatum fuit, hic Paulum de Ticinensi loquutum fuisse crederem, doctissimique viri conjecturæ subscribo; ab eo usque tempore propa-

**A** cum sanctum confugium fecissent? Qui respondentes dixerunt, quia nunciatum est nobis, quod nos dominus Rex occidere vellet. Iteratò rex misit ad eos, sciscitans quis fuit ille, qui eis nunciaverit, mandans, ut nisi ei nunciatorem proderent, ejus gratiam invenire non possent. Tunc illi sicut factum fuerat, regi narraverunt (39) dicentes, claudum hominem obvium se habuisse, qui unum pedem truncatum habebat, & genu tenus crure ligneo utebatur: & hunc fuisse sui interitus nuncium. Tunc intellexit Rex, muscam illam cui pedem truncaverat, malignum spiritum fuisse, & ipsum sui secreta consilii prodidisse. (40) Qui statim Aldonem, & Graufonem in sua fide de eadem Basilica suscipiens, eidem culpam pepercit, & in reliquum eisdem in loco habuit filiorum. (41)

## CAP. VII.

*De Felice Diacono Grammatico.*

**E**O tempore floruit in arte Grammatica Felix, patruus Flaviani præceptoris mei, quem in tantum Rex dilexit, ut ei baculum argento, auroque decoratum, inter reliqua suæ largitatis munera condonaret.

## CAP. VIII.

*De Johanne Bergomensis Episcopo.*

**P**er idem quoque tempus Johannes Episcopus Bergomatis Ecclesiæ, vir miræ sanctitatis extitit. Qui cum regem Cunibertum in convivio dum fermocinarentur offendisset, rex ei ad hospitium revertenti equum ferocem & indomitum, qui immenso fremitu super se sedentes terræ allidere solebat, præparari fecit. Cui cum Episcopus supersedisset, ita mansuetus extitit, ut eum blando incessu usque ad domum propriam deportaret. Quod rex audiens, & Episcopum ex eo die honore debito coluit, & ei ipsum equum, quem sua sessione dedicaverat, dono largitus est. (42)

## CAP. IX.

*De stella obscura, quæ tunc apparuit, & de eructatione Vesuvii montis.*

**H**ac tempestate noctu stella juxta vergilias, (43) cœlo sereno, inter Domini natalem, &

gatam ad posteros fuisse religionem, ut petis tempore ad eam propulsandam S. Martyris nomen invocetur.

(36) Alias *de aviculis musca confedit*. Lind.

(37) Verba *qua prope palatium sita est*, non leg. in Amb.

(38) Al. *ausus esset*. Lind.

(39) Amb. *mandaverunt*.

(40) Amb. *secreti nuncium fuisse*.

(41) Amb. & Mod. *fideliū*.

(42) Interfuit S. Joannes Episcopus Bergomensis Concilio Romano contra Monothelitas sub S. Agathone Papa, & cum Cuniperto Longobardorum Regi (scribit Ughellus) Ducique Grimoaldo, quem ab Arriana secta traduxit ad Christum, unice carus esset, ab usdemque in favorem suæ Ecclesiæ quamplurimæ privilegia retulisset, demum cum Cuniperto contra Alacium Ducem Tridentinum Arriana secta sequacem profectus ad bellum, ab improspere fortuna eventu irreparabili cum Rege detrimento accepto, baud longè à Bergamo post exquisita tormenta, carcerisque squalorem ob Catholicam fidem à superbo impioque virore casus est in ipso D. Alexandri tempore, ibique tumultatus &c.

(43) Amb. *vigilias*, ut in editis Anastasi exemplaribus: placet prima lectio; nam quæ *πλεισθεις* Græcis, Vergiliæ Latinis dicuntur notissimæ Stellæ.

& theophaniam, apparuit, omnimodo innumbrata, veluti cum Luna sub nube est constituta. Post hæc mense Februario, (44) die media, stella ab occasu exit, quæ cum magno fulgore in partes orientis declinavit. Dehinc mense Martio Vesuvii eructavit incendium. (45) per dies aliquot, & omnia virentia circumquaque præ pulvere, & cinere illius exterminata sunt.

## CAP. X.

*Quomodo gens Sarracenorum Africam cepit, & Carthaginem diruit.*

**T**unc Sarracenorum gens infidelis, & Deo inimica, ex Ægypto in Africam (46) cum nimia multitudine pergens, obsessam Carthaginem cepit, captamque crudeliter depulata est, & ad solum usque prostravit. (47)

## CAP. XI.

*De morte Constantini, & regno Justiniani, & victoria ejus de Sarracenis.*

**I**nter hæc Constantinus Imperator apud Constantinopolim moritur, & ejus minor filius Justinianus Romanorum regnum suscepit, cuius per decem annos gubernacula tenuit. (48) Hic Africam à Sarracenis abstulit, & cum eisdem pacem terra marique (49) fecit. (50) Hic Sergium Pontificem, quia in erroris illius synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere, & subscribere noluit, misso Zacharia protospatario suo, (51) jussit Constantinopolim deportari. Sed militia Ravennæ, vicinarumque partium, jussa principis nefanda con-

(44) Addit Anastasius & diem, nempe post Natale S. Valentini.

(45) Mod. *Vesuvius eructavit, per &c. A. Behius eructavit.* Ita Lindenbrog. & editus Anastasii vitæ Pontiff. Cùmque is auctor hæc evenisse referat sub Benedicto II., unicus illius annus in Pontificatu, nempe Christi DCLXXXIV. designatur. At hæc non bene Paulus illigat cum irruptione Saracenorum in Africam, de qua capite sequenti.

(46) ex Ægypto, & Africa. Mod. & Lind.

(47) Abdulmelicus Calipha post subjectam Arabiam Felicem Hasanum ad hanc expeditionem dimisit, eumque Ducis Occidentis titulo insignivit. Is Carthaginem obsidione cinxit, & impressione facta occupavit, murosque nobilissimæ urbis ad solum usque destruxit, anno Christi DCXCVI. ut ex Noweirio Arabe firmat Pagius in dicto anno.

(48) Constantinus Pogonatus ex Anastasii testimonio in Joanne V. defunctus est initio mensis Septembris XIV. Indiæ, quæ ab eo mense inceperat, anno Christi DCLXXXV. Successorem in Imp. reliquit Justinianum hujus nominis II. annos sexdecim vix attingentem, ut scribunt Theophanes, Zonaras, & Nicephorus, neque alia de causa Paulus minorem appellat, nisi legendum sit: & ejus filius Justinianus minor &c.

(49) Mod. & Lind. *trans maria.*

(50) Pacem hanc Scriptores omnes Byzantini, & præcipue Theophanes, Romanæ Reipublicæ valde perniciosam improbant, quod Justinianus dimissis Mardaitis Imperii vires fregit.

(51) Spatharii erant corporum custodes. Cedrenus: ὅτι σπαθάριος, ὁ σωμαπούλαξ ἐστίν. Inde Protopatarius. Curopalata: ὁ πρωτοσπαθάριος λέγεται, ὅτι καὶ κατὰ μὲν τὴν παλαιὴν πρῶτον ἦδ' σπαθαρίων παραμωνῶν: καὶ δὲ ἰδριμῶν ὑπηρεσίαν ἔχει. Lind.

(52) Fufius hæc narrat Anastasius in Sergio. Trullana hæc Synodus quinifexta etiam appellata paucis post annis celebrata fuit in Trullo magni palatii Constantinopolitani, ad supplendam, ut Græci præferebant, Quintam & Sextam Synodos, in quibus nulli canones editi erant ad disciplinæ restaurationem, & reformationem morum. De anno celebrationis illius maxima inter eruditos contro-

remnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab urbe Roma, & injuriis pepulit. (52)

## CAP. XII.

*Quomodo Leo Justiniani in exilium trusi regnum invasit.*

**C**ontra hunc Justinianum Leo Augustalem dignitatem arripiens, eum regno privavit; Regnumque Romanorum tribus annis regens, Justinianum exulem in Ponto servavit. (53)

## CAP. XIII.

*Quomodo Tiberius Leonem superans, & in carcerem conjiciens, Imperator effectus est.*

**R**ursumque Tiberius contra hunc Leonem insurgens, (54) regnum ejus invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore, in eadem civitate in custodia tenuit. (55)

## CAP. XIV.

*Quomodo Papa Sergius Aquilejensem Synodum, nolentem sanctam quintam Synodum suscipere, correxit.*

**H**oc tempore Synodus Aquilejæ facta ob imperitiam fidei, quintum universale concilium (56) suscipere diffidit, donec salutaribus Beati Papæ Sergii monitis instructa, & ipsa cum ceteris Christi Ecclesiis annuere consentit. (57) Facta autem est hæc Synodus Constantinopoli, temporibus Vigilii Papæ, sub Just-

verfia, sed plures anno Christi DCXCI assignant. Vide Baronium anno sequenti, ubi causas omnes refert cur Sergius Synodo subscribere recusavit.

(53) Exacto anno decimo Imperii, ut scribit Nicephorus, Justinianus II. à Leontio Patricio, quem nosler Leonem appellat, ab Imp. exturbatus est. Hunc Justinianus Orientalibus copiis Præfectum honore privaverat, & integro triennio in custodia habuerat: mox dimissum Græciæ præfecerat. Memor Leontius injuriarum, juvante Callinico Patriarcha, quem Imp. paulo ante occidi mandaverat, in Justinianum insurgit, exosumque populis ob nimiam sævitiam facile deponit, lingua, nasoque mutilatum in Chersonensem urbem deportat. Justiniano ab ea calamitate cognomen *Rhinotmeti*, græco vocabulo est additum.

(54) Amb. *rebellans.*

(55) Apfimarum militari favore in Imperium sublimatus, mutato nomine Tiberius appellatus, comitante navali classe, quæ ab Africa postquam eam Saraceni occupaverant re infecta redibat, Constantinopolim veniens Leontium anno Imperii sui tertio cepit, nasoque mutilatum in Monasterio Dalmatæ servandum militibus tradidit, ut Theophanes, & Zonaras narrant.

(56) Alias *quæ tunc universale Concilium.* Lind.

(57) Hæc Paulus ad verbum ex Beda lib. VI. de ætibus mundi, & firmat Anastasius in Sergio, hæc scribens. *Hujus temporibus Aquilejensis Ecclesia Archiepiscopus, & Synodus quæ sub eo congregata est, quæ Sanctum quintum universale Concilium utpote errantes suscipere diffidebant, ejusdem Beatissimi Papæ monitis, atque doctrinis instructi, conversi sunt, iidemque venerabile Concilium cum satisfactione susceperunt. Et qui prius sub erroris vitio tenebantur, doctrina Apostolica Sedis illuminati cum pace consonantes veritati ad propria relaxati sunt (vel ut alias legitur reversi sunt)* Id autem quo pacto evenit fufius explicat Eminentissimus Norfius, ex quo præcedenti lib. IV. cap. 34. Schismatis historiam usque ad divisionem Aquilejensis Dioceseos repetit. Prosequitur laudatis. Auctor cap. I. §. VI. ea quæ per Schismaticos gesta sunt post Agilulphi mortem, cum Theodolinda Regina, accepta à

Justiniano principe, contra Theodorum, & omnes hæreticos, qui beatam Mariam solum hominem, non Deum & hominem genuisse affirmabant. In qua Synodo catholicè est institutum, ut beata Maria semper virgo, Θεοτόκος diceretur, (58) quia sicut catholica fides habet, non hominem solum, sed verè Deum, & hominem genuit.

CAP. XV.

De Theodaldo rege Anglorum, quomodo Romam veniens baptizatus est, statimque obiit.

His diebus Cedoaldus rex Anglorum Saxonum, qui multa in sua patria bella gesserat, ad Christum conversus Romam properavit. (59) Qui ad Cunibertum regem veniens, ab eo mirificè susceptus est: is cum Romam pervenisset, à Sergio Papa baptizatus, Petrusque est appellatus, & adhuc in albis constitutus, (60) ad regna cœlestia migravit. Cujus corpus in Basilica beati Petri sepultum est, & hoc super se epitaphium descriptum habet:

D. Gregorio Mag. V. Synodo, monitque satis edocta Catholicis manifestè adhaesit, unde Firminus, Petrus, Providentius, alique Istriæ Episcopi ad nos accesserunt, eoque exemplo nonnulli Venetiæ Antistites sub Langobardorum ditione constituti, solis Aquilejensibus in rebellionem perseverantibus, eo potissimum tempore, quo pauci admodum in orbe universo V. Synodum recipere recusabant. Schismaticis paulopost sub Adaloaldo Rege accessit Agrestinus ille Monachus Luxoviensis Monasterii, qui per Aureum ejusdem Regis Notarium ad S. Attalam Bobiensem Abbatem literas mittere non erubuit, ad detestandum schisma sollicitaturus. Postremò Fortunatus Episcopus Gradenfis, quem supra notavi ad Schismaticos aufugisse, sublato Gradenfis Ecclesiæ thesauro. Hæc perdurasse schisma usque ad notata ferme Sergii tempora indubie demonstrant. At utrumque citatus Cardinalis observat sub Martino Papa Aquilejensem Antistitem anno DCXLIX. Synodo Lateranensi interfuisse, itemque sub S. Agathone subscripsisse literas ad Imperatorem datis, & cum eo plures ipsius Episcopi suffraganei. At non unica hæc difficultas: emergit altera ex Pauli nostri verbis, immo Bedæ, quem ille transcripsit, scilicet: an Synodus quæ in hoc Pauli capite Aquileja facta dicitur eadem illa sit quæ Pelagii Papæ I. tempore, an altera iterum Sergii tempore coacta. Priorem sententiam sequuti sunt Baronius, & Norisius, postremus ea potissimum nixus conjectura quod ex illo adverbio donec non obscurè colligatur, quod ille error, ac pravum de Synodo V. judicium du ante Sergium apud Aquilejenses invaluerat. Alteram Bollandus in notis ad vitam S. Honorati, Pagius in Critica-chronol. ad annum Christi 699. & alii plures. Palladius junior in historia Foro-Julienfi vernaculè scripta Bedæ, ac Pauli nostri lectionem corrigit, & loco Sergii Pelagium reponit, itaut ad primos accedat, sed huic, Bedæ, & Pauli nostri codices repugnant. Bollandus incongruum credidit, Sergium Synodum illam correxisse dici, quæ 150. & amplius annos præcesserat, Pagiusque putat Paulum Bedæ proximiorum illius mentem tenuisse, maxime cum citatis Anastasii verbis, sub Aquilejensi Episcopo, qui Sergii tempore sedebat, Synodus coacta dicatur, congruitque temporis ratio cum Pauli chronotaxi hæc ad Tiberii Abimarii tempora referentis. Inter omnes convenit schisma quod Vigilio Papa factum est sub Sergio tandem, Deo juvante, celsasse.

(58) MS. Lind. semper virgo, non sicut Theodorus dicebat, sed sicut Catholica &c.  
 (59) Cedoaldum, quem vocat noster, Beda Cedvald, Cedvallam, vel Ceadvallam nominat, & Angli quos recenset Baronius ad annum DCLXXXIX. Cedvaldradum. Nonnulli Britannorum, non verò Tom. I.

A Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,  
 Exuvias, proceres, moenia, castra, lares:  
 Quæque patrum virtus, & quæ congeserat ipse  
 Cedoald armipotens, liquit amore Dei, (61)  
 Ut Petrum sedemque Petri rex cerneret hospes,  
 Cujus fonte meras sumeret almus aquas, (62)  
 Splendificumque jubar, radianti carperet haustu,  
 Ex quo vivificus splendor ubique fuit, (63)  
 Perfpiciensque alacer recidivæ præmia vitæ,  
 Barbaricam rabiem nomen & inde suum.  
 Conversus convertit ovans, Petrumque vocari  
 Sergius antistes jussit ut ipse pater.  
 Fonte, renascentis quem Christi gratia purgans, (64)  
 Protinus albatum vexit in arce poli. (65)  
 Mira fides regis, clementia maxima Christi,  
 Cujus consilium nullus adire potest.  
 Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni, (66)  
 Per varias gentes, per freta, perque vias.  
 Urbem Romuleam vidit, templumque verendum  
 Aspexit Petri, mystica dona gerens.  
 Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,  
 Corpore nam tumulum, mente superna tenet.  
 Com-

C Saxonum Regem fuisse contendunt, quos inter Sanderus ab eodem Cardinale citatus, ilque Paulum erroris arguit, quem, si revera fuisset, in Bedam vertere debuerat, cum ex eo noster hæc de Cedvalla Rege, ut alia plura exciperet: ad emendationem Gallfridi auctoritate nituntur, qua ut se Baronius expediat, tres uno tempore Cedvallas ex ipso Beda recenset; primum, eumque Regem Britonum anno DCXXXIII. alterum à Beda memoratum anno DCLXXVIII. diversum à nostro, quique successorem habuit postremum Cedvallam. Verum Alfordus (ut notavit Pagius in Critica) anno LCLXXXVII. num. X. ostendit Cardinalem doctissimum falli tam in numero, quam in patria, & genere Cedvallarum: Duo enim tantum Cedvalla fuerit, & Cedvalla secundi successor, non Cedvalla, sed Ina, seu Ine appellatus fuit. Ex duobus Cedvallis unus revera Britannus, alter Saxon fuit, nec solum titulo tenus Saxonum Rex, quia Saxonum debellavit, ut arbitratur Baronius, sed quia de regio Saxonum genere editus est, ut Scriptores Angli constanter asserunt. Annum baptismatis Cedvallæ ita notat citatus Beda: Pontificatum agente Sergio, baptizatus est die Sancto Sabbati Paschalis, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo nono: & in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Majorum die solutus est à carne &c. Martyrologio Anglicano Cedvallæ Regis nomen inscribitur, & inter sanctos numeratur.

(60) Causa hujus ritus explicatur distinctione IIII. Titulare cand. vest. trad. Christ. Post baptismum traditur Christianis vestis candida, quæ significat innocentiam, & puritatem Christianam, quam post ablatis veteres maculas studio sanctæ conversationis immaculatam servare debet ad representandam ante tribunal Christi. Cuncti verò renati albis induuntur vestibus ad ministerium resurgentis Ecclesiæ. Item utuntur baptizati albis vestibus, ut quorum prima natiuitatis faciem vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secundæ regenerationis gloriæ præferat indumentum; tegitur enim post sacram unctionem caput ejus mystico velamine, ut intelligat se diademate Regni & sacerdotali dignitate potiri. Huc pertinent l. 5. C. Theodos. de spectacul. illa verba: Quinquagesimæ diebus, quamdiu cœlestis lumen lavacri imitantia novam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur. Lind.  
 (61) Baronius notavit Anglos, qui Cedvallam Cedvaldradi nomine vocant, verum hunc ita legere:  
 Rex Cedvaldradus liquit amore Dei.  
 (62) Al. Cujus fonte sacras sumeret albus aquas. Lind.  
 (63) Amb. Ex quo vivificus fulgor ubique fuit.  
 (64) Al. Unda renascentem (quæ Christi gratia) purgans. Lind.  
 (65) Al. in alta poli. Lind.  
 (66) Hospes enim v. m. us suprema ex urbe Britanni. Lind.  
 Ffff

Commutasse magis sceptrorum insignia credas, quem regnum Christi promeruisse vides. (67)

## CAP. XVI.

Quomodo regnum Francorum apud Gallias sub majoribus domus regia esse coeperit.

**H**oc tempore apud Gallias Francorum regibus a solita fortitudine, & scientia degenerantibus, hi qui majores domus regalis esse videbantur, (68) administrare regni potentiam, & quicquid regibus agere mos est, coeperunt, quippe cum coelitus esset dispositum, ad horum progeniem Francorum transvahi regnum. (69) Fuitque eo tempore major domus in regio Palatio Arnulfus, vir ut postmodum claruit, Deo amabilis, & mirae sanctitatis. Qui post gloriam saeculi Christi servitio se subdens, mirabilis in Episcopatu extitit, ac demum Eremiticam vitam eligens, leprosis universa praebens obsequia, continentissimè vixit. De cujus mirabilibus apud Metten-

(67) Post versus hosce, quorum auctor fertur Sanctus Benedictus Mediolanensis Archiepiscopus, de quo infra, capite XXIX. Beda refert & alteram soluta oratione inscriptionem, nempe. **HIC DEPOSITUS EST CÉADVALLA, QUI ET PETRUS REX SAXONUM SUB DIE DUODECIMO KALENDARUM MAJARUM INDICTIONE SECUNDA, QUI VIXIT ANNOS PLUS MINUS TRIGINTA, IMPERANTE DOMINO JUSTINIANO PISSIMO AUGUSTO, ANNO EJUS CONSULATUS QUARTO, PONTIFICANTE APOSTOLICO VIRO DOMINO SERGIO PAPA ANNO SECUNDO.**

(68) Glossæ Isidori: *Arbitriclinius major domus*: dicitur etiam *Provisor Regis aula*, vel *Præfectus palatii*. Cedrenus eum *προβικον* vocat; cujus locum, quia unice huc facit, torum adscribam. In Leone Iconomacho pag. 373. *Ἰσθρίη δὲ, ὅτι ἔθος ἦ ἔργα θερηγίας κατὰ γένος ἀρχάν, καὶ μηδὲν διοικῶν πλὴν ὅτι ἀλόγως ἐδίειν καὶ πίνειν. Κατὰ δὲ ἢ Μάιον μὴν προκλήθει ἐπὶ παντὸς τοῦ ἔθνους, καὶ προσκωμῶν αὐτοῖς, καὶ ἀντιπροσκωμῶν ὑπὸ αὐτῶν, δωροδοκῶν τε κατὰ σωθῆσαν, καὶ ἀντιδιδόναν αὐτοῖς, ἔχον δὲ προβικον γνοῦμεν αὐτῶν, καὶ τὸ ἔθνος εἰς τὴν διοικῶν πάντε καὶ πράγματι.* *Annales Francorum* à P. Pithæo J. C. editi. *Reges quidem dicebantur, sed potestas Regis tota apud Majorem domus habebatur, excepto quid charta & privilegia Regis nomine scribebantur, & in Martis campum, qui Rex dicebatur, plastro bobus trabentibus vectus, atque in loco eminenti sedens, semel in anno à populis visus, publica dona solemniter sibi oblata accipiebat, stante coram Majore domus, & quæ deinceps eo anno agenda essent populis ammittente. Sicque Rege domum redeunte, cætera Regni negotia Major domus administrabat.* Lind.

Post pugnam Textricianam Scriptores rerum Francicarum notant ad Majores domus regiam auctoritatem fuisse delatam, itaut: *Exin Reges* (ut scribit Erchanbertus) *nomen, non honorem habere coeperunt. Quibus tamen ubi constitutum fuerat, victus erat exuberans, custodiaque jugis erga illos habebatur, ne aliquid jure potestatis agere possent.* In ea pugna, quæ anno DCLXXXVI. communiter tribuitur, Theodoricus Rex victus, & Bertharius pessimi consilii auctor profligatus est, Pippinus S. Arnulfi nepos ad altiorem potentiam elevatus. Hinc turbatam à nostro chronologiam observare licet; cum enim jungat S. Arnulfi tempora cum obitu Cedvallæ Regis, qui anno DCLXXXIX. è vivis exceperat, quando Pippinus Heristallensis Majordomus hoc munere fungebatur, & ad annum usque DCCXIV. cum vita dimisit. S. verò Arnulfus jam ante annum DCXIV. quo ad episcopatus ordinem promotus in Regia Francorum Regum floruerat, nescio an Majordomus dignitate, quam Fredegarius Pippino tribuit, esset S. Episcopum consiliorum participem faciat. Hoc unum Paulo concesserim, vel ab eo tempore Francos Reges in desidiâ sensim incidisse, quod & Eghinardus in vita Caroli Magni scribit. *Merovingorum, de qua Franci Reges creare soliti erant, usque*

sem Ecclesiam, ubi Episcopatum gessit, liber extat, ejusdem miracula, & vitæ abstinentiam continens. Sed & ego in libro, quem de Episcopis ejusdem civitatis conscripsi, flagitante Angilramno (70) viro mitissimo, & sanctitate præcipuo, præfatæ Ecclesiæ Archiepiscopo, de hoc sacratissimo viro Arnulfo, quædam ejus miranda (71) composui, quæ modò superfluum duxi replicare.

## CAP. XVII.

De morte Cuniberti regis, & regno filii ejus Liuberti.

**I**nter hæc Cunibertus cunctis amabilis princeps, (72) postquam duodecim annos Langobardorum regnum post patrem solus obtinuit, tandem ab hac luce substractus est. (73) Hic in campo Coronatæ, ubi bellum contra Alachis (74) gessit in honorem Beati Gregorii (75) martyris monasterium construxit. Fuit autem vir elegans, & omni bonitate conspicuus,

*in Cbildericum Regem, qui jussu Stephani Rom. Pontificis depositus, ac detonsus, atque in Monasterium trusus est durasse perhibetur: qua licet in illo finita possit videri, tamen jam dudum nullius vigoris erat, nec quidquam in se clarum, præter inane Regis vocabulum præferbat, & cætera, quibus infelicem Regem tunc temporis conditionem, non secus, ac Erchanbertus describit.*

(69) Ad ea respicit hic Paulus, quæ in libro de Episcopis Mettensibus scripserat Caroli Magni genus ab hoc S. Episcopo deducens, cui & Carolum trinepotem facit per Anchiolum S. Arnulfi minorem filium, Pippinum Heristallensem, Carolum Martellum, & Pippinum Brevem Caroli Magni patrem, qui, ut ipse in eodem libro scribit, *Langobardorum gentem bis jam à patre devictam, altero eorum Rege, cui Desiderius nomen erat capto, altero quoque qui dicebatur Aldegisus, & cum genitore suo (fortasse addendum regnabat) Constantimopolim pulso, universam Italiam sine gravi prælio sua subdidit ditioni, & (quod raro fieri assolet) clementi modamine victoria temperavit.* Hæc de S. Arnulfi filiis, & nepotibus exploratissima, licet aliqui tertium eidem filium Vualthifum nomine, S. Vuandregisili Abbatis patrem adscribant: de parentibus magna inter viros eruditos controversia, de qua vide Mabillonium sæcul. II. Benedictin. in vita ejusdem Sancti, & stemma gentilitium ejusdem ad initium ejusdem tomi.

(70) Al. *Angelramno*, al. *Agelramo*. Lind. Mod. *Angeliarno*. Amb. *Angelramo*.

(71) Amb. *miracula*.

(72) Amb. & Mod. *cunctis amabilissimus, postquam &c.*

(73) Mortem Bertaridi Regis Cuniberti patris lib. V. cap. XXXVII. n. 155. in ann. Christi DCLXXXVIII. incidisse notavi, cumque postea asserat Cunibertum post mortem patris duodecim annos regnasse, illius obitus cum anno Christi DCC. est alligandus.

(74) Al. *Alabim*. Lind.

(75) Amb. habet *Georgii*, ut in aliis etiam editionibus, quibus Baronius utebatur, isque ad hunc Pauli locum notavit: *Monasterium à Cuniberto Rege constructum, in Suburbis Ferrariæ positum credit, nobile illud & vetustissimum sub hac S. Martyris Georgii appellatione, eumque sequutus est Mabillonius in sæculo Bened. pag. 600. tom. I.; sed viri doctissimi non animadverterunt ad ea, quæ nos habet de campo Coronatæ, ubi extructum fuisse Monasterium haud obscure narrat; illum quippe lib. V. cap. XL. ita designat, ut ad Abdum fluvium positum fuisse dubitari non possit, in itinere ab Histria Ticinum venientibus, eaque positione longè à Ferraria distitum. Extat adhuc ad Pontem Aureolum pagus nomine Coronatæ, vulgò leviter corrupto vocabulo *Cornate*, in latissimis campis ad Abdum fluvium. Incolæ servant adhuc Langobardicæ victoriæ memoriâ, isque frequens in S. Georgium cultus. Quidni credam & ibi olim conditum fuisse Monasterium?*



eius, audaxque bellator. Hic cum multis Langobardorum lachrymis, juxta basilicam Domini Salvatoris, quam quondam avus ejusdem Aripertus construxerat, (76) sepultus est, regnumque Langobardorum Liutberto filio adhuc puerilis ætatis reliquit, cui tutorem Ansprandum virum sapientem, & illustrem contulit. (77)

CAP. XVIII.

*De Raginberto duce Taurinensium, quomodo superato Liutberto regnum invasit, & eo anno occubuit.*

**D**ehinc elapsis octo mensibus, Ragunbertus dux Taurinensium, quem quondam Rex Godebertus cum exstingueretur à Grimoaldo reliquerat parvulum, de quo & superius diximus, cum valida manu veniens adversus Ansprandum, & Rotharit Bergomensium ducem, apud Novarias conflixit, eosque in campo exuperans, regnum Langobardorum invasit, sed eodem anno mortuus est. (78)

CAP. XIX.

*Quomodo Aripertus regnum invasit, & Liutbertum vivum comprehendit, & postea extinxit.*

**T**unc filius ejus Aripertus, (79) iterum bellum parans, pugnavit cum Liutberto

(76) In urbe regia Ticinensi, ubi legitur adhuc in eadem Basilica apud Cassinenses Monachos fragmentum epitaphii ad illius tumulum appositi, quod refert doctus. Murator. noster in lib. Antiquitatum Estensium part. pr. cap. X. pag. 73.

*Aureo ex fonte quiescunt in ordine Reges  
Avus, pater, hic filius bejulandus tenetur  
Cuningpert florentissimus ac robustissimus Rex,  
Quem dominum Italia, patrem, atque pastorem,  
Inde flebile maritum jam viduata gemet.  
Alia de parte si originem quæras  
Rex fuit avus, mater gubernacula tenuit Regni  
Mirandus erat forma, pius: mens, si requiras  
Miranda*

Extat apud eundem Muratorium epitaphium alterum Regine Raginthrudæ positum Ticini in atrio S. Mariæ ad Perticas; sed illius memoriam in Paulo nostro non inveni. Rattrudæ S. Rachisii filie, quæ cum matre Tasia non longè à Casino Monte Monasterium condidit puellarum, meminit Leo Ostiensis cap. VIII.: an ad eum pertineat inscriptio illa mihi non satis persuaserim, multoque minus cui Regum uxor fuerit divinare velim: reticuit enim Paulus nomina uxorum Adaloldi, Arioldi, Rotharis, Ariberti I., Grimoaldi, Liutberti, & Ariberti II. Lapis ita est inscriptus

*Conditæ priorum  
Raginthruda piis semper  
Memoranda loquillis  
De vita cumclorum quam  
Mors surgentibus annis  
Abstraxit subito regalia scamma tenentem,*

*Quæ licet in paucis finisset jura diebus,  
Taliter ornatæ concessi exordia Regni,  
Templa Dei venerans, Sacerdotesque Ministros  
Ecclesia Sancto devota colebat honore  
Purpureas cotiens simul & diademate vestes  
Deposuit famulans Christo in paupere certè  
Sicque suis manibus jejuna ministrat egenis  
Ut regale decus vilis mutaret amictus*

*Las misf. . . recreavit inanes.*

(77) Mod. consuit. Siebertus in Chronico ad annum DCXCIX. cum Paulo nostro scribit: *Mortuo Cunipert Langobardorum Rege Liutpert filius ejus puer in Regnum succedit. Ansprandum habens tutorem.* Sed is auctor initium Regni ejus, ut antecedentium Regum, anno uno anteverit, & rectè cum nostra chronotaxi concordat Hermannus Contractus Cuniberti mortem anno DCC. assignans.

(78) Paulo item adscribitur Siebertus anno DCC. *Ragunbertus dux Taurinensium Ansprandum tutorem Regis Liutberti bello superat, & anno uno regnat, qui pro incompleto accipiendus est itaut anno DCC. Ragunberti obitus ab utroque auctore assignetur, reluctantè solum in Sieberto continuatus unius anni errore.*

(79) Aliàs *Tunc filius Godeberti Regis nomine Aribertus, Rex factus est, iterum bellum parat.* Lind. & Mod. qui pro *Ariberto*, semper habet *Ariperto*.

(80) Al. *Totone*, al. *Zotone*, & *Tazone*. Lind.

(81) Al. *Pharons*, vel *Pharons*. Lind. *Faraons*.

**A** rege apud Ticinum, cumque Ansprando, & Otone, (80) & Tazone, nec non & Rotharit, ac Farone. (81) Sed omnes hos bello exuperans, Liutbertum infantulum vivum in bello comprehendit. (82) Ansprandus quoque fugiens, in insulam se Commacinam communit.

CAP. XX.

*Quomodo Rotharit apud Bergamum regnans, ab Ariperto captus, vitæque privatus est.*

**A**T verò Rotharit dux, Bergamum civitatem suam rediens, regnum arripuit. Contra quem rex Aripertus cum magno exercitu proficiscens, expugnatâ primùm & captâ Laude, (83) Bergamum (84) obsedit, eamque cum arietibus, & diversis belli machinis, (85) sinè aliqua difficultate oppugnans mox cepit, comprehensumque Rotharit pseudo-regem, (86) ejus caput, barbamque radens, (87) Taurinis in exilium retrusit, quique ibidem post aliquot dies peremptus est. Liutbertum verò, quem ceperat, pari modo in balneo vitæ privavit.

CAP.

(82) Pugna hæc Ariperti hujus nominis II. Langobardorum Regis, ejusque de Liutperto Rege victoria lucem accipit ab iis, quæ doctissimus Baronius excepit ex vita S. Boniti Exepiscopi Arvernenfis, & hic ad uberiores historiarum copiam transcribo: *Denique in Italiam ingressus (S. nempe Bonitus) à Rege Longobardorum & devotè, & amantè acceptus est: qui cum viri Dei colloquiis frueretur, audivit ad se referri urbem (Ticinum) ab exercitu obsideri. At ille mox exiliens, jubet suos arma capessere, secumque contra hostes dimicaturus esse paratos ad pugnam. Conversus autem humiliter ad virum Dei: Quæso te pater, inquit, ut pro me Domino preces offeras. Nam mihi res est cum hostibus meis. Liceat mihi tua intercessione ex illis palmam referre. Mox inde urbem egressus prælium cum hostibus inivit. Adèò verò partibus Ariperti (ita enim ille Rex Longobardorum vocabatur) favit victoria, ut multis caesis atque prostratis, Rege quoque in inguine vulnerato & capto, cum magno tripudio ad virum Dei redierit, eique pro precum illius suffragiis gratias agens, denuo se ejus orationibus commendavit multa cum humilitate, & in Regno suo res necessarias illi præberi curaverit.*

(83) Al. *expugnata Laude Pompeja*. Lind.

Mod. *expugnata Laude &c.*

(84) Al. *Pergamum*, al. *Bergomum*. Lind. Amb. *Pergamum*, & *Pergamensem* semper.

(85) Variæ harum machinarum appellationes. Erant enim quas λέσας vocabant earum sic meminit Cedrenus pag. 644. *ἀνὰ δὲ οὐρανὸν ἐκ λύγων ἔχον πεπλεγμέναις, βοῶναις βύρσαις ἀνθεν ἀκασμαίναις, καὶ τροχῶς ἐχέουσαι ὑπὸ πῆξ ἢ βασιλοῦντων κίονων βίαις (λέσας πῆξ πιαύταις καπονομάζουσι μηχαναίς) καὶ πλῆθας διέλλας φέροντες καὶ σκαπάναις, καὶ ἄλλα γεωργικὰ ὄργανα, ὅσα κατὰ μικρὸν ὑποθῶν πῆξ λέσας, καὶ πῆξ τάχει προσαρμόσαι &c.* Erant etiam quæ dicebantur clitzæ. Auctor vitæ Karoli Magni a P. Pithou J. C. editus. *Præparaverunt clitzas ad debellandum pro virtute castrum.* Alia quoque genera Turpinus enumerat cap. IX. *Septimo mense aptatis juxta murum petraris, & mangatellis, & trois. Mangatellis* significari putabat vir doctus eas machinas, quas Galli *Mantellos*, seu *Mantellettos* vocant, idest vineas. De reliquis judicet lector. Lind.

(86) Al. *Rotaribum*, & *Frodonem Regem*. Lind.

(87) Mos erat prisca captivos, & bello victos radere, quod & Sidonius Apollinaris tangit lib. VIII. epist. IX.

*Sic tonsa occipiti senex Sicamber,  
Postquam victus es, elicit retrorsum  
Cervicem ad veterem novos capillos*

& alibi in eodem Scriptore. Sic capio versum Ovidii *Jam tibi captivos mittet Germania crines,  
Culta triumphata munere gentis eris.*

Morem autem hunc multis ante sæculis etiam apud alias gentes usitatum fuisse puto, conjecturam ducens ex Deuteronom. cap. XXI. ubi de puella captiva ait: *Quæ vadet casariam & circumcidet unguis, & deponet vestem, in qua capta est &c.* Sed & supplicii genus erat caput tondi, unde sèpissimè illa verba leguntur *decalvari, verberarique*. Cedrenus in Justino pag. 320. *Τὴν αὐτὴν καὶ τὴν*

## CAP. XXI.

Quomodo Ansprandus in Bojoariam fugiens, cum Theudeberto eorum duce permansit.

Misit quoque exercitum adversus Ansprandum in Insulam Commacinam. (88) Quo comperto Ansprandus fugit Clavennam, deinde per Curiam Rethorum civitatem venit ad Theudebertum Bojoariorum ducem, & fuit cum eo per novem annos. (89) Exercitus verò Ariperti, insulam in qua Ansprandus confugerat, invadens, ejus oppidum diruit.

## CAP. XXII.

Quomodo Aripertus Ansprandi uxorem, filiumque ejus, & filiam diversis modis deturpavit, & quomodo Liutprandum ad patrem suum in Bojoariam ire permisit.

Re igitur Aripertus confirmato regno, Sigibrandum Ansprandi filium oculis privavit, omnesque qui ei consanguinitate juncti fuerant, diversis modis afflixit. Minorem quoque Ansprandi filium Liutprandum in custodia tenuit, quem quia despicabilem (90) personam, & adhuc adolescentulum esse perspexit, non solum in ejus corpore vindictam aliquam minimè ingessit, sed eum, ut ad patrem suum pergeret, abire permisit. Quod Dei Omnipotentis nutu factum fuisse, qui eum ad regni gubernacula præparabat, dubium non est. Igitur Liutprandus ad patrem suum in Bojoariam profectus, ei de suo adventu inestimabile gaudium fecit. Uxorem verò Ansprandi Theuderadam (91) nomine, Rex Aripertus comprehendi fecit. Quæ cum se voluntate foeminea Reginam futuram esse jactaret, naso, atque auribus abscissis, decore suæ faciei deturpata est. Pari etiam modo & germana Liutprandi, nomine Aurona, (92) deformis effecta est.

## CAP. XXIII.

Quomodo apud Gallias major domus Anschis Arnulfi filius tunc erat.

Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum, Anchis (93) Arnulfi filius, qui de nomine Anchisæ quondam Trojani creditur appellatus, sub nomine majoris domus, gerebat principatum. (94)

κεφαλῶν κίρας, καὶ ζυμὸν ὄνον ἐπικαθίστας, διὰ μέσης τῆς πόλεως θριαμβώσαντες. Ubi etiam vides asino eum impostum: usitatum enim hæc antiquis fuit, supplicio jamjam afficiendos, asinis aut aliis animalibus impositos, in spectaculum per plateas ducere. Agathias de Gabara interfectoris lib. IV. καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν ἤμενοι, καὶ ἀπὸ τῆς λεωφόρου περιενεχθέντες, μέγιστον θάνατον τῶν Κόλχων ἔλαβον καὶ πλάτης ἄξιον ὄλεθρον. Sic Nicetas Choniates Andronicum camelo impostum narrat lib. II. μεθ' ἡμέρας δὲ τινος καὶ τὸν ἔπερον τῶν ὀσθαλιῶν ἐξορύττει, καὶ καθέβης ἐπὶ καμήλου φοριώσης, διὰ τῆς ἀγορᾶς θριαμβώσαντες. Sed hæc sunt alterius loci. Lind.

(88) Al. insulam Comacinam. Illi verò per Curiam Rbedonum civitatem venit ad Theodebertum. Lind. & M.

(89) Ex his Pauli verbis, aliique sequenti cap. XXXV. quibus annum nonum à fuga Ansprandi conjungit cum decimo Theodeberti, Pagijs in critica ad ann. DCCXII. initium tetrarchiæ Theodeberti Ducis colligit, & cum ineunte anno DCCII. conjungit, fugam verò cum exeunte, itaut altera Ariperti victoria de Liutberto bene cum eodem anno ineunte alligetur.

(90) Al. quem quia vilem sibi personam habuit, & adhuc adolescentem esse conspexit, non solum in corpus ejus non fecit &c. Lind. & Mod.

(91) Amb. Theodorata.

(92) Amb. Aurona. Mod. Auruna. MS. Lind. Aurora.

(93) Al. Anchis. Lind. Mod. Ansis. Amb. Anscis.

(94) Hæc item leguntur in libro de Episcopis Mettensibus à Paulo nostro scripta; nam fortasse Francos à Troja deductos ipse quoque legerat in historiis gentis illius, & Caroli Magni generi plaudens ubique recantavit. Notandus tamen præfenti ca-

## CAP. XXIV.

De morte Aldonis apud Forumjulii, & ducatu Ferdulfi, qui à Sclavis occisus est.

Mortuo quoque apud Forumjulii Aldone, (95) quem dixeramus loci servatorem fuisse, Ferdulfus ducatum suscepit, qui de partibus Liguriæ (96) extitit homo lubricus, & elatus. Qui dum victoriæ laudem de Slavis (97) habere cupiens, (98) magna sibi & Forojulianis detrimenta invexit. Is præmia quibusdam Slavis dedit, ut exercitum Slavorum in eandem provinciam sua adhortatione immitterent. Quod itaque effectum est. Causa autem magnæ in eadem Forojulii provincia perditionis ista fuit: Irruerunt latrunculi Slavorum super gregem, & pastores ovium, quæ in eorum vicinia pascebantur, & de eis prædas abegerunt. Subsecutus est hos rector loci illius, quem Sculdahis (99) linguâ propriâ dicunt, vir nobilis, animoque & viribus potens, sed tamen eosdem latrunculos assequi non potuit. Cui exinde revertenti, dux Ferdulfus obviam factus est. Quem dum interrogaret, quid de illis latrunculis factum esset, Argaid (100) ei (sic enim nomen habebat) eosdem fugisse respondit. Tunc ei Ferdulfus indignans, ita locutus est. Quando tu aliquid fortiter facere poteris, qui Argaid ab Arga nomen deductum habes? (101) Cui ille, maximâ stimulatùs irâ, ut erat vir fortissimus, ita respondit: Sic velit Deus, ut non antea ego & tu Ferdulfe (102) exeamus de hac vita, quam cognoscant alii, quis ex nobis magis est Arga. Hæc cum sibi invicem vulgaria verba locuti fuissent, contigit non post multos dies, ut exercitus Slavorum, pro quorum adventu Dux Ferdulfus præmia dederat, cum magnis viribus adventaret. Qui cum castra in summo montis vertice posuissent, & penè ex omni parte difficile esset ad eos accedere, Ferdulfus dux cum exercitu veniens, (103) cœpit eundem montem circuire, ut per loca planiora super eos posset irruere. Tunc Argaid de quo præmissimus, ita Ferdulfo dixit: Memento dux Ferdulfe, quòd me esse inertem, & inutilem dixeris, & vulgari verbo Arga vocaveris. Nunc autem ira Dei veniat super illum, qui posterior è nobis ad hos Slavos accesserit. Et hæc dicens, verso equo per asperitatem montis, unde

pite continuatus illius error ex antecedenti S. Arnulfi præposita chronotaxi quippe Anchis, vel Anscigis, ut aliis dicitur, ante filium Pippinum ad superiora tempora est retrahendus.

(95) Al. Adone. Lind. & ita Mod. & Amb.

(96) MS. Lind. qui de partibus Liguriæ laudem &c.

(97) Amb. & Mod. Sclavis semper.

(98) Amb. & Mod. cupit.

(99) MS. Lind. Schudatzo, al. Sculdabem. Mod. Sculdabus. Habetur sæpe hæc vox in legibus Langob. Tit. CXV. §. Si quis Schultais, aut adforem Regis occiditur Legibus Langobardorum Liutprandi Regis tit. XX. §. I. & alibi. Servatur etiam nunc in plurimis Germaniæ locis. Lind.

In additionibus etiam ad leg. Salicas §. XIV. Et si Gastaldus, aut Sculdais, vel loci præpositus, ubi doctus. Eccardus Hiesben est quætere, exigere, & sculd debitum Hinc compositum Sculdahus, Scultetus Belg. Schout, Germ. Schultheis, & Schultze questorem, aut exactorem propriè designat. Glossæ veteres: Sculdahus, pedaneus iudex.

(100) Arga ait ei (sic enim nomen habebat) num Slavos frustra securus es? qui eosdem fugisse respondit. Lind.

(101) Legum Langobardorum tit. CXX. §. I. De eo qui alii arga dixerit. Si quis alium arga per furorem clamaverit, & negare non poterit, & dixerit, quòd per furorem dixisset, tunc juratus dicat, quòd eum arga non cognoverit. Nec dum exolevit hæc apud Germanos vox, quam ego è Græco deductam puto, nam illi ἀργόν, pigrum, & locordem, dicunt. Lind.

(102) Amb. & Mod. ego & tu Dux Ferdulfe.

(103) Amb. & Mod. superveniens.

unde gravis erat ascensus, ad castra contendere cœpit Slavorum. Ferdulfus verò opprobrium ducens, si non ipse per eadem difficilia loca super Slavos irrueret, eum per aspera quæque & difficilia, inviaque loca secutus est. Quem suus exercitus turpe ducens ducem non sequi, subsequi & ipse cœpit. Videntes itaque Slavi eos per devexa (104) loca supervenire, præparaverunt se viriliter, & magis lapidibus, ac securibus, quàm armis contra eos pugnantes, penè omnes dejectos equis peremerunt, sicque victoriam non viribus, sed casu adepti sunt. Ibi omnis nobilitas periit Foro-Julianorum, ibi Ferdulfus dux cecidit, ibi & ille qui eum provocaverat extinctus est. Tantique ibi viri fortes per contentionis malum, & imprudentiæ (105) debellati sunt, quanti possent per unam concordiam, & salubre consilium, multa millia sternere æmulum. Ibi tamen unus è Langobardis nomine Munichis, qui pater post Petri Foro-Julianorum, & Urfi Cenetensis ducum extitit, solus fortiter & viriliter fecit. Is cum de equo dejectus esset, & eum unus de Slavis subito invadens ejus manu fune colligasset, ipse manibus ligatis lanceam ab ejusdem Slavi dextera extrahens, eum cum ipsa percussit, & ligatus per aspera se loca dejiciens evasit. Hæc ideo vel maximè in hac posuimus historia, ne quid alicui per contentionis malum simile contingat.

CAP. XXV.

*De ducatu Corvuli apud Forum-Julii, qui à rege excœcatus est.*

Mortuo itaque Ferdulfo duce hoc modo, in ejus loco ordinatus est Corvulus, qui pauco tempore ducatum tenens, dum regem offendisset, evulsis oculis dedecorose vixit.

CAP. XXVI.

*De Pemmo Foro-Julianorum duce, & de nativitate trium filiorum ejus.*

Dinceps verò Pemmo ducatum promeruit, qui fuit homo ingeniosus, & utilis patriæ. Hic patre genitus Billionense, qui de Belluno fuerat: (106) sed propter seditionem quam illic fecerat, in Forum-Julii post veniens, ibi pacifice vixit. Hic Pemmo habuit conjugem Ratbergam nomine. Quæ cum esset facie rusticana, sæpe maritum deprecabatur, ut se dimissa aliam uxorem duceret, quam tanti

(104) Mod. diversa.  
 (105) Amb. imprudentiam.  
 (106) Al. Billionense, qui de Billionense non fuerat, sed propter &c. L.  
 (107) Al. Abistulfum, al. Astulfum. Lind.  
 (108) Al. gnauitas. Lind.  
 (109) Al. dux Orfuram. Lind.  
 (110) Al. Hirpinum, atque Auximum. Lind.  
 (111) Restituit Baronius vitiatam horum nominum lectionem, ac pro Sura, Soram, pro Hirpinos, Arpinum, pro Arcem, Arcanum reponit: loca, ut ipse patriâ Soranus ait, parum inter se distantia, & adhuc notissima. De hac Gifulfi Ducis depraedatione Anastasius in Joanne VI. Gifulfus Dux gentis Langobardorum Beneventi, cum in omni sua virtute in Campaniam veniret, incendia, & depraedationes multas exerceret: cumque captivos non paucos cepisset, & usque ad locum qui Horrea dicitur, fossatum fecisset, nullusque extitisset, qui ei potuisset resistere: denominatus Pontifex, missis Sacerdotibus cum Apostolicis donariis, universos captivos de eorum manibus redemit, & illum cum suo stolo ad propria repedare fecit. Acta hæc laudatus Cardinalis anno DCCII. putavit, nec ego illius chronotaxim quo ad hanc Tom. I.

A ducis conjugem esse deceret. Sed ipse, ut erat vir sapiens, plus ejus mores, & humilitatem, verecundamque pudicitiam, quàm corporis pulchritudinem, sibi complacere dicebat. De hac ergo conjugem tres Pemmo filios, hoc est, Ratchis, & Ratchait, & Ahistulfum (107) viros strenuos genuit. Quorum nativitas (108) humilitatem matris ad gloriam erexit. Qui Dux congregatis omnium nobilium qui in bello, de quo diximus, obierant filiis, sic eos cum suis natis pariter nutrit, ac si & ipsi ab eo geniti fuissent.

CAP. XXVII.

*De Gifulfo Beneventanorum duce, quomodo Suram, & alia castra invasit.*

B HAc denique ætate, Gifulfus Beneventanorum ductor, Suram (109) Romanorum civitatem, Hirpinos, (110) atque Arcem, pari modo oppida cepit. (111) Qui Gifulfus tempore Johannis Papæ, cum omni sua virtute Campaniam venit, incendia, & depraedationes faciens, multos captivorum cepit, & usque in locum, qui Horrea dicitur, castrametatus est, nullusque ei resistere potuit. Ad hunc Pontifex missis Sacerdotibus cum Apostolicis donariis, universos captivos de eorum manibus redemit, ipsumque ducem cum suo exercitu, ad propria repedare fecit.

CAP. XXVIII.

*De donatione quam Aripertus Romanæ Ecclesiæ fecit, & de duobus Anglorum regibus.*

C HOC tempore Aripertus rex Langobardorum, donationem patrimonii Alpium Cortiarum, (112) quæ quondam ad jus pertinerant Apostolicæ Sedis, sed à Langobardis multo tempore fuerant ablatæ, restituit, & hanc donationem aureis exaratam literis, Romam direxit. His etiam diebus duo reges Saxonum, ad vestigia Apostolorum Romam venientes, sub velocitate ut optabant defuncti sunt.

CAP. XXIX.

*De Benedicto Mediolanensi Archiepiscopo.*

D Tunc quoque venit Benedictus Archiepiscopus Mediolanensis Romam, & causam egit pro Ecclesia Ticinensi. Sed victus est, eo quod à priscis temporibus Ticinenses Episcopi à Romana fuerant Ecclesia consecrati. (113)

Fuit

Gifulfi excursionem loco movere ausim ex contentu Anastasii narratione.  
 (112) Amb. Guttiarum. Vide Anastas. in Joanne VII. Bedam, Adonem Viennensem, & Hermannum Contractum; à quo insignis hæc donatio cum anno DCCVII. alligatur.  
 (113) MS. Lind. Ticinensis Episcopatus Roma fuerat Ecclesia consecrata. Antiquissimæ hujus controversiæ rationes, quibus Mediolanenses Archiepiscopi Metropolitanorum jura in Ticinenses Episcopos exercere irritò conatu non semel sibi asseverarunt, clamantibus integram libertatem Ticinensibus, accuratissimè collegit V. C. Ludovicus Antonius Muratorius noster in aurea sua dissertatione, quam appendicis nomine apposuit ad tom. I. Anecdotorum: in eam penitiora veterum monumenta vir antiquitatum peritissimus, & publico bono amantissimus collegit, quæ commentarii vices rependent ad hunc Pauli locum. Extat etiam peculiaris alter libellus auctore P. Eustachio à S. Ubaldo, utrumque consulat lector; nam præpositus notarum modus tanta non patitur.

Gggg

Fuit autem isdem venerabilis Benedictus Archiepiscopus, vir egregie sanctitatis, de quo per universam Italiam bonæ opinionis fama flagavit.

## CAP. XXX.

*De morte Trasemundi Spoletani ducis, & ducatu filii ejus Faroaldi.*

**I**gitur defuncto Trasemundo (114) duce Spoletanorum, Faroaldus ejus filius in loco patris est subrogatus. Denique Wachilapus (115) germanus fuit Trasemundi, & cum fratre pariter eundem rexit ducatum.

## CAP. XXXI.

*De Justiniano Imperatore, quomodo iterum regnum invasit, & suos rebelles occidit.*

**A**T verò Justinianus qui amisso principatu in Ponto exulabat, (116) auxilio Terebelli (117) Bulgarum regis, regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant, patricos occidit. Leonem (118) quoque, & Tiberium, qui locum ejus usurpaverant, (119) cepit, & in medio Circo coram omni populo jugulari fecit. Gallicinum verò (120) Patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam misit,

(114) Al. Trasimuldo. Lind.

(115) Mod. Vulchilla. Al. cum quo Vulchilla ejus frater eundem rexit ducatum. Lind.

(116) exulaverat. Mod.

(117) Al. Trebellii. Lind.

(118) Al. Leontium. Lind.

(119) Leontium nempe, qui Justinianum, Tiberium, qui Leontium imperio exturbaverant; cum his Heraclius Tiberii frater, alique plures ex primoribus urbis. Vide Cedrenum, Zonaram, Theophanem, aliosque Græcos Scriptores, ex Latinis Anastasium in Joanne VII. Histor. Miscell. lib. XX. ubi hæc leguntur. Anno VII. Imperio Absimarum &c. Justinianus cum ad Regiam urbem unâ cum Trebelli venisset, cum subiectis Bulgari castrametatus est ad portam Carsei, & usque ad Blacernas, & per tres dies alloquens eos, qui erant de civitate convictis debonestabatur ab illis, qui eorum nec saltem verbum admittebant. At verò Justinianus cum paucis contribulibus bello excepto per aqueductum ingressus, & tumultum excitans sodiendo urbem obtinuit, & post paululum tabernaculum in palatio Blacernarum tendit.

Igitur Imperii sui primo anno, idest quo imperium suum Justinianus recepit, multa dona Trebelli tribuens, simul & regalia vasa, dimisit eum in pace. Cesarum Absimarum urbem Apolloniadem fugiens adit: insequutionem tamen perpeffus apprehenditur, & ad Justinianum deducitur. Porro Heraclius vincit & Thrace adductus est cum omnibus qui ei opitulabantur, quos in muro omnes suspendio interfecit. Cum autem ad Mediterranea destinasset, multos ex eis inventos tam actores, quam privatos, similiter interemit. Porro Absimarum, atque Leontium vincit cæcis per totam urbem pompis fecit debonestari. Cumque ludi equestres agerentur, ipseque in solio resideret, ducti sunt publice trahit, & projecti proni ad pedes ejus: quorum ille colla usque ad solutionem primi brachii calcavit, universa plebe acclamante Super aspidem & basiliscum ambulasti, & conculcasti leonem, & draconem. Et ita hos destinatos in vivario animantium capitis animadversione punivit &c.

(120) Alias Callicum, & sic infra. Lind.

(121) & remisit, non leg. in Mod. Tempus migrationis Constantinii Pontificis ad urbem C. P. ex Anastasio discimus. Scribit ille in vita ejusdem. Hisdem temporibus misit suprafatus Imp. ad Constantinum Pontificem, per quam jussit eum ad regiam ascendere urbem. Qui Sanctis. vir jussu imperialibus obtemporans, illico navigia fecit parari, quatenus iter aggredatur marimum, & egressus est à portu Romano die V. mensis Octobris, Indictione LX. &c. quæ exunte anno DCCX. currete incæperat.

**A** Cyrumque Abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, Episcopum in loco Gallicini constituit. Hic Constantinum Papam ad se venire jubens, honorificè suscepit, ac remisit. (121) Quem prostratus in terram pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ejus Ecclesie privilegia renovavit. (122) Qui cum exercitum in Pontum mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, multum eum isdem venerabilis Papa prohibuit, ne hoc facere deberet, sed tamen inhibere non potuit. (123)

## CAP. XXXII.

*Quomodo Philippicus Justinianum peremit, & Augustale decus invasit.*

**E**Xercitus qui missus contra Philippicum fuerat, ad partem Philippici se contulit, eumque Imperatorem fecit. Qui Constantinopolim contra Justinianum veniens, cum eo ab urbe milliario duodecimo pugnavit, vicit, & occidit, regnumque ejus adeptus est. Imperavit autem Justinianus cum filio Tiberio in hac secunda vice, annos sex, (124) quem Leo in expulsiōne illius naribus detruncavit. Qui post iterum assumpto imperio, quotiens defluentem guttam rheumatis manu deterfit, (125) penè

10-

(122) Mod. condonavit. Anastasio ubi hæc item leguntur remanavit.

(123) Motus est Justinianus in Cherfonenses, quod sibi exulanti paravissent insidias, & ut savissimi erat animi, expedita contra illos classe, præceperat ut universi gladio trucidarentur, quod nemine resistente factum est, solis infantibus ad captivitatem servatis. Classis in reditu prope Byzantium tempestate fracta: inde ab Imperatore in primores miseræ gentis, & innoxios infantes crudelissimè scævum est, ut Theophanes, Cedrenus, alique Græci narrant Scriptores. His minime contentus altero anno classem iterum paravit, ut omnia Cherfonensium ædificia solo equaret, & aratro profcinderet. Metu percussis, qui à cæde supererant Cherfonenses, Chajani Gazarorum Principis auxilio freti, ab Imp. manifestò rebellant, & cum iis Elias Spatharius, atque Bardanes genere Pergamæus filius Nicephori, qui mutato nomine Philippicus appellatus imperium arripuit. Huic Justinianus cæsum, & tonsum, atque ferreis vinculis alligatum in Cephaleniam insulam relegaverat, quod ex pseudo-monachi varicinio imprudenter sibi summam rerum potestatem pollicitus fuerat: mox utrumque revocatum classi præstiterat. At accedentibus iis ad Cherfonenses, Justinianus audita rebellionem primùm in Eliæ familiam iram explevit, inde classem ad capiendum Bardanem direxit; sed cum in militum manus venire non potuisset, ii, vel metuentes re infecta ad Imp. redire, vel, ut in Agathonis Diaconi peroratione legitur, fanatico quodam tumultu insipientes, Philippicum acclamantes, contra Justinianum eandem classem imperante Philippico moverunt. Acta hæc dum Constantinus in urbe Regia morareretur facillè ab universo Scriptorum consensu elicimus, eumque mitiora consilia suggestisse auctor est noster, unde suppiendus Anastasius in vita ejusdem Pontificis.

(124) Modoet. annos septem; sed servanda editorum lectio, etsi Baronius octo etiam annos Justiniano post recuperatum imperium assignet; nam error evincitur ex Anastasio, qui postquam Constantini Pontificis reditum in urbem sequutum fuisse scribat die XXIV. mensis Octobris Ind. X. sequitur. Post menses tres lugubre nuncium insensit quod Justinianus Christianissimus Imp. & Orthodoxus Imp. trucidatus est; unde anno DCCXI non dum completo, Indictione X. à Septembri ejusdem inchoatâ, Justinianus è vivis sublatus est, cumque anno DCCV. restitutus fuerit, ut supra notavi, sex tantum annos iterum imperavit.

(125) Al. guttam emanantem manu deterfit. Lind. & Mod.

totiens aliquem ex iis, qui contra eum fuerant, jugulari præcepit. (126)

CAP. XXXIII.

De obitu Petri Archiepi, & Sacerdotio Sereni.

Mortuo denique his diebus Patriarcha Petro, Aquilejensis regimen Ecclesiæ suscepit Serenus, qui fuit vir simplicitate præditus, & ad Christi servitium pronus. (127)

CAP. XXXIV.

Quomodo Philippicum Anastasius superavit.

AT verò Philippicus, qui & Bardanis dictus est, postquam in imperiali dignitate confirmatus est, Cyrum, de quo dixeramus, de Pontificatu ejectum, ad gubernandum monasterium suum, Pontum (128) redire præcepit. Hic Philippicus Constantino Papæ literas pravi dogmatis direxit, quas ille cum Apostolicæ Sedis consilio (129) respuit. Et hujus rei causa fecit picturas in porticu Sancti Petri, quæ gesta sex sanctarum Synodorum universalium retineat. Nam & hujusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia, Philippicus jussit auferri, (130) statuitque Populus Romanus, ne Hæretici Imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidi susciperent. Unde nec ejus effigies in Ecclesiam introducta est, nec nomen ad Missarum solemniam prolatum. (131) Hic cum annum unum & sex menses regnum gessisset, (132) contra eum Anastasius, qui & Artemius dictus est, insurgens, eum regno expulit, oculisque privavit, nec tamen occidit. Hic Anastasius literas Constantino Papæ Ro-

(126) Addit Theophanes severissimum Imp. quoties à prandio, vel cœna surgeret aliquem morti tradidisse, itaut Catholicæ religionis laudem innumeris cadibus deturpaverit.  
 (127) Ex hoc Pauli capite emendanda in Ughello Aquilejensium Patriarcharum chronologia, ibi enim Petrus ante annum DCXGIV. non producit, & hic manifestò noster asserit eundem anno DCCXI. è vivis excessisse; unde ante hunc omnino reposuerim Agathonem, & malè tributam schismatici notam à Petro deleverim: etenim si Sergio Rom. Pontif. sedente schisma cessavit, ut inter Historicis convenit, quomodo Petrus, qui sub Constantino Sergii, post utrumque Joannem VI. & VII. ac Sisinium, successore sedebat, in schismate perseverasse dicitur? multoque minus laus hæc Sereno tribuenda, quam alter ante ipsum, & fortasse hic Petrus si revera sedere cepit anno DCLXX. abjurato errore sibi comparaverat. Neque Serenus Synodo interfuit, quæ Aquilejæ celebrata est (si tamen satis id constare credatur, ut supra notavi) cum salutaribus B. Papa Sergii monitis instructa, & ipsa (Aquilejensis) cum cæteris Christi Ecclesiis amuere consentit. Sereno quidem conveniunt, quæ refert idem Ughellus de pallio à S. Gregorio II. eidem rogante Liutprando rege transmissio: & hortatoria epistola ne jura Grædensis Ecclesiæ invadere tentaret. De hac vide quæ notavit doctif. Lucentius ad eundem Ughellum.  
 (128) Al. deest Pontum. Lind. In Beda lib. VI. de etat. mundi legitur, atque inde fortassis hæc noster exscripsit. Cyro ejecto, Joannem quendam improbitatis, & pravi opinionis consortem in locum ejus promovit, scribit Theophanes in Chronico. Philippicus enim Stephanii Abbatis discipulus, qui fuerat Macarii, vix ad Imp. elevatus sextæ Synodo contrariam hæresim professus ita insanire cepit, ut ejusdem VI. Synodi imaginem ab annis jam aliquot prope, ac inter quartam, sextamque scibolam in Imperiali Palatii vestibulo expositam de juri jussit: alioquin iniquus non sustinens ingredi in Regiam non suam &c. ut legitur in peroratione Agathonis Diaconi à Com-

am per Scholasticum Patricium, & Exarchum Italiæ direxit, quibus se fautorem Catholicæ fidei, & sancti sexti Concilii prædicatorem esse declaravit. (133)

CAP. XXXV.

Quomodo Ansprandus auxiliante sibi Theudeberto cum Bojariis Aripertum superavit, & de morte Ariperti in flumine: & de fuga germani ejus Cuniberti, & regno Ansprandi, & Luitprandi filii ejus.

IGitur postquam Ansprandus apud Bojariam (134) jam novem expletis annis exulasset, promotus tandem Theudeberto decimo anno Bojariorum ductor exercitu venit Italiam, pugnavit cum Ariperto, & facta est ex utraque parte multa strages populorum. Sed quamvis ad extremum nox prælium diremisset, certum tamen est, Bojarios terga præbuisse, & Ariperti exercitum victorem ad castra remeasse. Sed dum Aripertus in castris manere noluisse, sed potius Ticinum civitatem introisset, & suis hoc facto desperationem, & adversariis audaciam præbuit. Qui postquam in civitatem ingressus est, & sensit quia pro hoc facto suum exercitum offensum haberet, mox arrepto (135) consilio ut in Franciam fugeret, quantum sibi utile duxit, è Palatio aurum sustulit. Qui dum trans fluvium Ticinum gravatus auro natari voluisset, ibi corruens suffocatus aquis extinctus est. Cujus in crastinum diem corpus inventum, in Palatio ornatum, (136) ac deinde ad Basilicam Domini Salvatoris, quam antiquitus Aripertus construxerat, perlatum ibique sepultum est. (137) Hic in diebus quibus re-

• beffio vulgata, unde lucem accipiunt, quæ in ira narrantur, de Synodi in porticu S. Petri à Constantino depictis.  
 (129) Amb. Concilio.  
 (130) Al. jussit deleri & Sanctorum statuas, & imagines ex omnibus templis eradi, jussitque ut de Hompasio Romanus Clerus Constantinopolitana Ecclesia consentiret. Quapropter statuas cum Papa populus Romanus. Lind. At nihil de prima lectione mutandum, ut ab imperito quodam in ista factum puto. Repugnantibus MSS. nostris, & notissime hystoriae chronotaxi.  
 (131) Hæc item Beda loco citato. Anastasius in Constantino addit ex hoc Romanorum decreto civile bellum exortum fuisse, recusantibus plerisque Petrum Ducem ab Imperatore datum recipere: sed illico Pontificis opera sedatum, paulopost nunciata morte Philippici penitus extinctum.  
 (132) Theophanes, & Zonaras, alique à Paulo nostro dissentiant, & Philippico annos duos Imperii tribuunt, sed jam ante notaverant viri doctissimi ex aliis etiam historicis monumentis à Paulo minime recedendum. Baronius exhibuit apertissimos characteres in actis publicis de miraculo sanatae puellæ arripitiæ imagine S. Anastasii. Pagius addit & aliud testimonium ex citata peroratione Agathonis Diaconi, qua Philippicum ipso S. Pentecostes Sabbato XI. Indictionis (anno DCCXIII.) comprehensum, excæcatumque cognoscimus, atque inde ad illius initium retrocedendo vera quæ Paulus asserit comperimus.  
 (133) Vide Anastas. in Constantino.  
 (134) Amb. Bajoariam semper.  
 (135) Amb. accepto.  
 (136) Al. ordinarum, & ita Mod. al. in palatium perlatum. Lind.  
 (137) Anno DCCXII. Aripertum è vivis sublatum fuisse, manifestè probant ratio temporis, quo Regnum tenuit, & initium Liutprandi Regis: is enim eodem anno, quo Aripertus excessit, regnare cepit, ut Paulus, alique scribunt etfi Sigebertus id referat ad annum DCCX. Paulo in reliquis consentiens. Ansprandus, ait ille, cum Bajoariis Italiam repetit; cum Aripertis configit, eoque fugiente,



regnum tenuit noctu egrediens, & hac illacque pergens, quid de eo à singulis civitatibus diceretur, per semetipsum explorabat, ac diligenter qualem justitiam singuli iudices populo suo facerent, investigabat. Hic advenientibus ad se exterarum gentium legatis, vilibus coram eis vestibus, sive pellicis utebatur, utque minus Italiæ insidiarentur, nunquam eis pretiofavina, (138) vel ceterarum rerum delicias ministrabat. Regnavit autem cum patre Ragunberto, (139) sive solus, usque ad annum duodecimum. Fuit quoque vir pius, eleemosynis deditus, ac justitiæ amator. In cujus temporibus, terræ ubertas nimia, sed tempora barbarica. Hujus germanus Guntbertus (140) eo tempore in Franciam fugiens, ibidem usque ad suæ mortis diem permansit. Huic fuerunt filii tres, quorum qui major natu extitit, Raginbertus nomine, nostris in diebus Aurelianensem civitatem rexit. Post cujus Ariperti funus, Ansprandus (141) Langobardorum regno potitus, tres menses solummodo regnavit: Vir per omnia egregius, & cujus sapientiæ rari æquandi sunt. Cernentes Langobardi hujus interitum, Liutprandum ejus filium, in regali constituunt folio. Quod Ansprandus dum adhuc viveret audiens, valde lætatus est. (142)

## CAP. XXXVI.

*Quomodo Theodosius Anastasium superavit,  
& regnum invasit, & de inundatione Tyberis.*

**H**Oc tempore Anastasius Imperator classem in Alexandriam contra Sarracenos direxit. Cujus exercitus ad aliud versus consilium,

*& in fluvium demerso, Regnum Langobardorum recipit: Ansprando post tres menses mortuo, Liutprandus filius ejus regnat annis XXXII.* Baronius hoc loco Paulum hallucinatum scribit, & Aripertum non annos XII. sed tantum VIII. regnasse. Verum Cardinalis doctus. initium Ariperti loco suo moverat, atque inde regnum ipsius decurtaverat. Liutprandi verò initium ab hoc anno demonstrant characteres in charta relata à Margarino tomo II. bullarii Cassinensis, quæ data dicitur *anno regni ejus nono decimo, die Calendarum Decembrium, Indictione XII.* qua annus DCCXXXI. à Kal. Septembris notatur. Ego addo & aliam donationis factæ à Senatore filio Albini, & Theodolinda ejus uxore Monasterio Monialium intra urbem Ticinensem erecto in propria donantium domo, quam integram dabimus Deo annuente in collectione diplomatum. In ea legitur: *Regnante Domino nostro Liutprando viro Excellentissimo Rege anno in Dei nomine tertio. V. Calendarum Decembrium, Indictione tertiadecima.* Cùmque indictione tertiadecima annus DCCXV. notetur, primus Regni Liutprandi DCCXII. in hac pariter indicatur. Similes chronologicæ notæ in diplomate Liutprandi apud Ughellum tom. I. pag. 411.

- (138) Mod. pretiosam cœnam.  
 (139) Al. Ragimberto, & ita in Amb. al. Godiberto, seu Tangiberto, quem solus &c. Lind.  
 (140) Mod. Gumpertus.  
 (141) Al. Lansprandus, & sic infra. Lind.  
 (142) Ansprando adhuc vivo Liutprandus ejus filius in regno successor datus est à Langobardis dum imminens illius obitum cognoscerent, postremum hoc officii genus in optimum Regem persolventibus. Ticini sepultus est Ansprandus in Sacello D. Adriani Martyris, quod ipse construxisse fertur. Tumulo hæc epigraphes inscripta.  
*Ansprandus boneficus moribus, prudentia pollens,  
 Sapiens, modestus, patiens, sermone facundus  
 Assantibus qui dulcia savi mellis ad instar  
 Singulis promebat de pectore verba  
 Cujus ad atbereum spiritus dum pergeret axem  
 Post quinos undecies vite sue circiter annos  
 Apicem reliquit regni præstantissimo nato*

**A** (143) ab itinere medio Constantinopolitanam urbem regressus, Theodosium orthodoxum inquirens, Imperatorem elegit, atque coactum in folio imperii confirmavit. Qui Theodosius apud Arcam (144) civitatem Anastasium gravi prælio vicit; datoque sibi sacramento, eum clericum fieri, ac presbyterum fecit ordinari. Ipse verò ut regnum accepit mox in regia urbe, imaginem illam venerandam, in qua sancta synodus erat depicta, & à Philippico fuerat dejecta, (145) pristinum in locum erexit. His diebus Tyberis fluvius ita inundavit, ut alveum suum egressus multa Romanæ fecerit exitia civitati; ita ut in via lata (146) ad unam & semis staturam excresceret, atque à porta Sancti Petri usque ad pontem Milvium (147) aquæ se distendentes conjungerent.

## CAP. XXXVII.

*De gente Anglorum, & rege Francorum Pipino,  
& bellis ejus, & quia ei Karolus  
suius filius successit.*

**H**Is temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, viri & foeminae, duces & primates, (148) divini amoris instinctu (149) Romam venire consueverunt. Apud regnum Francorum tunc temporis Pipinus obtinebat principatum. (150) Fuit autem vir miræ audaciæ, qui hostes suos aggrediendo statim conterebat. Nam supra suum quendam adversarium Rhenum transgressus, (151) cum uno tantum satellite suo irruit, eumque in suo cubiculo residentem cum suis trucidavit. Bella quoque multa cum Saxonibus, & maxime cum Rathodo (152) Frisionum rege, fortiter gessit. Hic

*Lympbrando inclyto & gubernacula gentis.*

*Datum Papia die Iduum Junii Indictione decima.*

Atque hinc etiam firmatur Regni Liutprandi epoche citatis characteribus conveniens, immo & prologo ejus edicti in legibus Langobardorum, ut notavit Eminentissimus Baronius.

- (143) Al. aliud adversus eum captiens consilium ab itinere medio &c. Lind.  
 - Amb. ad alium veniens consilium &c.  
 (144) Amb. & Mod. Niceam, ita quoque Lind. eaque lectio emendatior: constat enim ex Græcis, Latinisque Scriptoribus Anastasium in urbem Niceam confugisse, ibique frustra se contra Theodosium munivisse, ut Theophanes anno Incam. secundum Alexandrinos DCCVII. narrat, Nicephorus, Cedrenus, Historia Miscella, & Anastasius in Gregorio II. De anno quo Theodosius Imperator est dictus vix adhuc liquet: Pagii mihi aridet, sententia hæc omnia, scilicet Tyberis inundationem, & initium Theodosii uno tempore à Paulo alligata, invictis rationibus ad annum DCCXVI. referentis.  
 (145) Amb. in qua sancta Synodus erat depicta, & à Philippico fuerant dejecta. Anastas. loco citato: in qua sancta erant sex Synodi depicta &c.  
 (146) Amb. Lateranensi, sed servanda prima lectio, ut peritus quisque Regionum urbis noverit.  
 (147) Amb. Molvium.  
 (148) Amb. duces, & privati, & ita in aliis. Lind.  
 (149) A. & M. instinctu de Britannia Romam &c. & ita Lind.  
 (150) Notavit Pagius Pippinum hunc Heristallum post pugnam Textricianam principatum totius Franciæ occupasse, ac Majorem domus trium regnorum fuisse, atque inde ab anno scilicet DCLXXXVII. originem potentiae Pippini deduxit ad annum usque DCCXIV., quo non diu post occisum Grimoaldum filium è vivis excessit.  
 (151) Mod. per Hinum fluvium, qui juxta Danubium fuit transgressus &c. & ita leg. al. Lind.  
 (152) Amb. Ratpodo. Lind. al. Raboto.  
 Annalista Mettensis eum vocat Radbodum., Beda Radbedum victus is à Pippino anno circiter DXC. Filiam suam nomine Theudindam Grimoaldo Pippini filio in matrimonium dedit.

Hic & alios filios habuit, sed ex his Karolus præcipuus extitit, qui ei post in principatu successit. (153)

CAP. XXXVIII.

*Quomodo Liutprandus Rex Rotharit suum rebellem occidit, & de audacia ejusdem regis.*

**A**T verò Liutprandus rex cum in regno confirmatus esset, eum Rothari ejus sanguineus perimere voluit. Is enim convivium ei in domo sua apud Ticinum præparavit, in qua domo viros fortissimos, qui regem convivantem extinguerent, armatos abscondit. Quod cum Liutprando nunciatum fuisset, eum ad palatium suum evocari præcepit; quem, sicut ei dictum fuerat, lorica sub veste indutum ipse manu pertractans reperit. Qui Rotharit cum se detectum cognovisset, statim post se exiliens spatam evaginavit, ut regem percuteret. Econtra rex suum ensen vaginâ exemit. Tunc unus è regis satellibus, nomine Subo, Rotharit à tergo comprehendens, ab eo in fronte vulneratus est. Super quem Rotharit & alii insipientes eum ibidem occiderunt. Quatuor verò ejus filii qui non aderant, ubi inventi ibi perempti sunt. Fuit autem Rex Liutprandus vir multæ audaciæ, ita ut cum eum duo armigeri ejus occidere cogitarent, & hoc ei perlatum fuisset; in profundissimam silvam cum eis solus egressus est, (154) mox evaginatum gladium contra eos tenens, eisdem quia eum occidere cogitaverunt impropèravit. Quod ut facere deberent hortatus est. Qui statim ejus pedibus provoluti, ei sunt cuncta quæ machinati erant confessi. Et de aliis quoque similiter fecit. Sed tamen confessis, mox tantæ malitiæ culpam pepercit.

(153) Pippino filii fuere Drogo, & Grimoaldus ex Pletrude, Carolus & Childebrandus ex Alpaide. Carolus cognomento Martellus post patrem summa rerum potitus est, præmortuis jam ante Drogone, ac Grimoaldo.

(154) Amb. ingressus est.

(155) Amb. & Mod. *populum Romoaldus ejus filius regendum suscepit.* Lind. al. leg. *suscepit*, pro *sublimavit*.

Revocanda in hunc locum sunt quæ Paulus de Gifulfo I. scripsit cap. II. hujus libri annos ducatus ejus enumerans, qui, si post Grimoaldi triennium initium habuerunt, ab anno DCXC. sunt deducendi usque ad DCCVII; itaut Liutprandum Regem Gifulfo non viderit. Turbat ordo historiæ Pauli, in qua cum rebus à Liutprando gestis obitus Gifulfi alligatur, sed pluries id in ejus historia quisque notaverit.

(156) Al. *Petronas*. Lind.

(157) Leo Ostiensis in sui Chronici lib. I. cap. IV. Gregorium hunc tertium designat; sed, ut supra lib. 4. cap. XVIII. num. 62. notavi, pro tertio secundus est reponendus, argumento vitæ S. Vuilibaldi Eistetensis Episcopi, quam primus ad hanc rem adduxit Camillus Peregrinus in sua serie Abbatum Cassinensium: eidem subscripserunt Bollandus in S. Gregorio II. Angelus à Nuce in suo excursu chronologico ad Leonem Ostiens. nu. 481. & seqq. Mabillon. in an. Bacchini in dissert. de ætate Petri senioris, aliique. Petrus Diaconus ad Zachariæ Pontificis tempora Petronacis in Cassinum adventum refert; sed noster huic manifestè repugnat. Ad Peregrinii argumentum addit Mabillonius, & cultum Cassinatium in S. Gregorium II., Tom. I.

CAP. XXXIX.

*De morte Gifulfi ducis Beneventani, & ducatu filii ejus Romoaldi.*

**D**Efuncto itaque Gifulfo Beneventanorum duce, Samnitum populus Romoaldum ejus filium ad regendum se sublimavit. (155)

CAP. XL.

*Quomodo Beatus Petronax, monasterium Sancti Patris Benedicti apud Cassinum reparavit, & de Monasterio Sancti Vincentii.*

**C**Irca hæc tempora Petronax (156) civis Brexianæ urbis, divino amore compunctus, Romam venit, hortatuque tunc Gregorii (157) Apostolicæ Sedis Papæ, Cassinum castrum petiit, atque ad Sacrum Corpus Beati Patris Benedicti perveniens, ibi cum aliquibus simplicibus viris, (158) jam ante residentibus, habitare cœpit, qui eundem venerabilem virum Petronacem sibi seniore statuerunt. (159) Hic non post multum tempus, cooperante misericordia, & suffragantibus meritis Beati Benedicti patris, jamque evolutis fere centum & decem annis, (160) ex quo locus ille habitatione hominum destitutus erat, multorum ibi monachorum, nobilium, & mediocrium, ad se concurrentium pater effectus, sub sancto regulæ jugo, & beati Benedicti institutione, reparatis habitaculis vivere cœpit, atque hoc sanctum cœnobium in statum, quo nunc cernitur, erexit. Huic venerabili viro Petronaci in sequenti tempore Sacerdotum præcipuus, & Deo dilectus Pontifex Zacharias plura adjutoria contulit, libros scilicet (161) Sanctæ Scripturæ, & alia quoque quæ ad utilitatem monasterii pertinent; insuper & regulam, quam Beatus Pater Benedictus suis sanctis manibus conscripsit, paterna pietate concessit. (162) Monasterium verò Beati Vincentii martyris,

non verò III. & rationem temporis, XXXII. nempe annorum, quibus Petronax instaurato Cassinensi Monasterio præfuit, eaque retrocedendo à tempore Optati Petronacis successoris an. DCCLII. à Stephano II. ad Aistulfum Regem Langobardorum legati, circa DCCXX. venit, quo in Pontificatu sedebat S. Gregorius hujus nominis II.

(158) Simplicium virorum appellatione heremitas interpretatur Nuceus ad hæc verba, quæ in suum Chronicon lib. I. cap. IV. penè ad verbum transcripsit Leo, hoc unum addens, Petronaci socios à Gregorio datos *aliquantos de Lateranensi congregatione Fratres*, eam scilicet quæ fugatis è Cassino Monachis S. Pelagii Papæ II. & Tiberii Mauriti Imp. concessione juxta Lateranum coaluerat.

(159) *atque ab eisdem fratribus in Abbatem præfatus:* Scribit Leo cit. cap.

(160) Numerum CX. annorum legit Nuceus etiam in MS. Codice Leonis Ostiensis lit. B. Breviorem etiam numerum notarunt Adrevaldus Floriacensis de mir. S. B. lib. 1. cap. 113. & Ab. Uspersensis in Chronico. Leonis codex alter signatus A., & editio Veneta, ipsaque Parisiensis Nucei habet CXXX. Registrum Petri ab ipso citatum CXX. at in omnibus cum Mabillonio reponendi ad minimum CXXXV. Bacchini loco cit. Paulum parachronismi excusare tentat, sed & ipse sibi parum fidens in aliorum venit sententiam.

(161) Amb. *etiam*.

(162) Sacrum hunc Regulæ Codicem anno DCCCXCVI. incendio crematum fuisse cum Teanensi Monasterio auctor est Leo lib. I. cap. 48. Nuceus tamen postremum libri caput ab igne servatum in suo Cassinensi Monasterio gratulabatur nu. 497.

H h h h

tyris, quod juxta Vulturini Fluminis fontem, situm est, & nunc magna congregatione refulget, à tribus nobilibus fratribus, hoc est, Tato, Tafo, & Paldo (163) jam tunc ædificatum, sicut viri eruditissimi Auberti ejusdem monasterii Abbatis, in volumine quod de hac re composuit, scripta significant. (164) Superstite sanè adhuc Beato Papa Gregorio Romanæ Sedis, Cumanum castrum à Langobardis Beneventanis pervasum est; sed à duce Neapolitano noctu superveniente, quidam ex Langobardis capti, quidam precepti sunt; castrum quoque ipsum à Romanis est receptum. Pro cujus castri redemptione, Pontifex septuaginta libras auri, sicut primitus promiserat, dedit. (165)

## CAP. XLI.

*Quomodo defuncto Imperatore Theodosio, Leo ei successit in regno.*

**I**Nter hæc defuncto Imperatore Theodosio, qui uno solummodo imperium rexerat anno, ejus in locum Leo Augustus subrogatur. (166)

## CAP. XLII.

*Quomodo Karolus Francorum princeps Reginfridum superavit.*

**A**Pud Francorum quoque gentem Pipino vitâ exempto, ejus filius Karolus, (167) de quo præmiseramus, licet per multa bella,

(163) Nomina *Tato, Tafo, & Paldo*, non leguntur in Amb., Madoetienſis habet *Tassone, Catone, & Tato*. Lind. *Rbasone &c.* ut in Mod.; sed nihil variandum ab editorum lectione: constat enim illustres hosce fratres generis nobilitate, ac morum splendore ita fuisse appellatos. *Hi ex nobili genere orti, & jure consanguinitatis propinqui erant, utpote ex duobus fratribus. Paldo quidem ex uno, Tafo verò & Tato ex altero procreati*, ut narrat S. Aupertus Abbas in vita S. Paldonis. Relicta Beneventana urbe, paternisque opibus ad S. Thomam Farfensis Monasterii instauratorem confugerunt, eoque monente ad Vulturini fluminis ripam Monasterium S. Vincentii non sine miraculo construxerunt. In eo S. Paldo primus Abbas, qui susceperat Sacri Conobii regimen an. ab Incarnat. Domin. DCCVII. sub S. Papa Sifinnio; Secundus Tafo, postremus Tato. De iis plura in citata vita apud Ughellum, Bolland., & Mabillon.

(164) Memoratam S. Paldonis vitam à S. Auperto Abbate ejusdem Monasterii S. Vincentii scriptam innuit Paulus: eam publici juris fecit Ferdinandus Ughellus tom. 6. Italiae Sacrae, Ceterum de insigni Monasterio S. Vincentii hæc Nuceus ad Leonem Ostiensem num. 495. *Distat hoc Monasterium à Cassinensi duodecim plus minus passuum milibus; crevitque ad amplissimam opulentiam & sanctitatem. Nunc undique solitudinem spirat, & horrorem, omni Monachorum cultu destitutum, Abbati tantum, ut vocant; Commendatario commissum &c.*

(165) Vide Anastasium in S. Gregorio II. & Baronium ad an. Christi DCCXV.

(166) Minimè verò defuncto Theodosio, Regnavit is quidem anno uno, ut noscer habet; sed vivens, lubensque sese imperio abdicavit. Θεοδοσίος δὲ σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ κληρικῶν γεγονότις πᾶν ἐπέλειπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν αἰσῶνι διαῆξεν. Theodosius autem cum filio ejus clericorum albo adscripti reliquum vitam in pace transegere, inquit Theophanes, Occasionem repetit Nicephorus à corrupto Reipublicæ statu, quo impunè bellis, undique laceſſebatur, irruentibus in Regiam urbem terra, marique Saracenis. Quibus rebus, cognitiss tam militia Præfæti, quam civiles Magistratus, cum Theodosii imperitiam animadvertent, neque tantis hostium viribus sustinendis parem esse scirent, instare atque bortari cœperunt, ut Imperio sese abdicaret, ac tutò se in ordinem cogi pateretur. Nec conditionem abnuisit ille, sed anno Imperii vertente sponte se abdicavit &c.

**A** & certamina, de manu Reginfridi (168) principatum sustulit. Nam cùm in custodia tenebatur, divino nutu ereptus aufugit, (169) ac primùm contra Reginfridum, cum paucis bis terque certamen iniit, (170) novissimèque eum apud Vinciacum (171) magno certamine superavit. Cui tamen unam, hoc est, Andegavensem civitatem ad habitandum concessit. (172) Cunctam verò Francorum gentem, ipse gubernandam suscepit. (173)

## CAP. XLIII.

*Quomodo Liutprandus Rex donationem Ecclesiæ confirmavit, & quomodo filiam Theodeberti in conjugium accepit.*

**E**O tempore Liutprandus rex, donationem patrimonii Alpium Cottiarum Romanæ Ecclesiæ confirmavit. (174) Nec multum post idem regnator Guntrudam filiam (175) Bojoariorum ducis, apud quem exularat, in matrimonium duxit, de qua unam solummodo filiam genuit.

## CAP. XLIV.

*Quomodo Faroaldus classem invasit, & quia Theudo Bojoariorum dux ad Apostolorum limina Romam venit.*

**P**ER hæc tempora Faroaldus Spoletanorum ductor Classem (176) Ravennatum civitatem invasit: (177) sed jussu regis Liutprandi,

(167) Cognomento Martellus Pippini Heristalli filius.

(168) Al. Reginfridi, & sic infra. Lind.

(169) Continuator Fredegarii cap. 104. *His diebus Carolus Dux à præfata femina Plichtrude sub custodia detentus Dei auxilio liberatus est.* Ea Pippino cum Alpaide Caroli Martelli matre uno tempore, dupplicique conjugio uxor, Theudoaldum ex Grimoldo filio nepotem, Majorem domus, Austrasiorum auxilio, & auctoritate sua tuebarur, Carolo infensa. Theudoaldo, paulo post pugnam sylvæ Cottiae mortuo, Ragenfridus apud Neustrasios Major domus constitutus est, eaque belli causa cum Carolo.

**D** (170) Primo prælio inter Carolum, & Ragenfridum pugnatum est in loco, qui dicitur Amblava à flumine Amblava, vulgò Ambles, anno DCCXVI. Secundo in loco nuncupato Vinciaco in pago Cameracensi anno sequenti XII. Kal. April. Continuator Fredegarii cap. 106. postremo in pago Sueffionensi anno DCCXIX. cit. auctor cap. 107.

(171) Al. Provinciam. Lind. & Mod. Vinciaticum. Amb.

(172) Verba Cui tamen unam, hoc est Andegavensem civitatem ad habitandum concessit, al. deluit Lind.

(173) Pagius in Critica-chronolog. Baron. anno DCCXIX. *Paulus rectè quidem scribit Carolum tribus præliis de manu Reginfridi Principatum Francorum sustulisse, sed perperam ait. Novissimè eum apud Vinciacum &c. Pugna enim Vinciacensis secunda fuit non tertia. Præterea Carolus non nisi anno DCCXXIV. civitatem Andegavensem Ragenfredo concessit. Id ex Annalista Mettensi, aliisque Francicarum rerum Scriptoribus firmissimè probat &c.*

**E** (174) Anastas. in S. Gregorio II. *Eo tempore Liutprandus Rex donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quam Aripertus Rex fecerat, bicque repetierat, admonitione tanti viri, vel increpatione redditam confirmavit. Post hæc de lunari eclipſi, & adventu Theudonis Bajoariorum Regis; de quo cap. sequenti, quamobrem ante DCCXVI. eodem auctore donatio hæc est retrahenda.*

(175) Al. filiam Theodeberti. Lind. Amb. filiam Theuperti. Mod. Theoperti.

(176) Al. classe. Lind.

(177) Non semel tentatam Langobardorum armis Ravennam sub Rege Liutprando facile arguimus ex subsequenti cap. XLIX. & Anastasio, cui nulla de Faroaldi invasione mentio; sed tam nostro, quam Anastasio, concinniori, quam par erat stylo, hæc tradentibus, integram rerum seriem reddere mihi quidem impossibile.

di, eadem Romanis reddita est. Contra hunc Faroaldum ducem, filius suus Trasemundus insurrexit, eumque clericum faciens, locum ejus invasit. (178) His diebus Theudo Bojoriorum gentis dux, orationis gratia Romam ad Bearorum Apostolorum vestigia (179) venit. (180)

CAP. XLV.

*Quod defuncto Sereno Patriarcha, Calistus regimen Ecclesie suscepit; & de bello Pemmonis adversus Slavos.*

**A** Pud Forumjulii igitur, sublato è rebus humanis Patriarcha Sereno, Calistus vir egregius, qui erat Tarvisianæ Ecclesie Archidiaconus, annitente Liutprando principe, Aquilejensem Ecclesiam regendam suscepit. (181) Quo, ut diximus, in tempore, Pemmo Foro-Julianis præerat Langobardis. (182) Is cum jam nobilium, quos cum suis natis nutrierat, filios ad juvenilem perduxisset ætatem, repente ei nuncius venit, immensam Slavorum multitudinem, in locum qui Lauriana (183) dicitur adventasse. Cum quibus ille juvenibus super eosdem Slavos tertio irruens, magna eos clade prostravit, nec amplius ibi aliquis à parte Langobardorum cecidit, quàm Sigualdus, (184) qui erat jam ætate grandævus. Iste namque in superiori pugna, quæ sub Ferdulfo facta est, duos filios amiserat. Qui cum prima & secunda vice, juxta voluntatem suam se de Sclavis ultus esset, tertia vice, prohibente duce, & aliis Langobardis, non potuit inhiberi, sed ita eis respondit: Jam satis, inquit, meorum filiorum mortem vindicavi, etiam si adveniret, lætus suscipiam mortem. Factumque est; & ipse solus in eadem pugna peremptus est. Pemmo verò cum multos inimicorum prostravisset, metuens ne aliquem suorum amplius in bello perderet, cum eisdem Sclavis in eodem loco pacis concordiam iniit, atque ex illo jam tempore magis ac magis cœperunt Sclavi Foro-Julianorum arma formidare.

- (178) Faroaldi hujus Ducis tempore Farfense Monasterium à Langobardis antea dirutum opera Sancti Thomæ Mauriennæ Presbyteri iterum instauratum fuit, atque in historia 900. Monachorum à Saracenis decollatorum multa huic Monasterio Faroaldus iste concessisse dicitur.
- (179) Al. *vestibula*. Lind.
- (180) Anno DCCXVI. Theudonis II. Bajoariorum Ducis peregrinatio tribuenda ex Anastasio, qui eam cum lunari eclipsi ejusdem anni alligat, ut supra notavi. Accidit enim die XIII. mensis Januarii, feria secundâ, post horam quintam à meridie, ut scribit Calvisius in opere chronologico. Ceterum Theudo hic ille est, quem S. Rudbertus Salisburgensis Episcopus ad fidem Christianam convertit.
- (181) Anno circiter DCCXXX., ut asserit Ughellus. Ad eundem S. Gregorii II. literæ à Baronio ex chronico Danduli relatæ anno DCCXXIX.
- (182) Amb. *& Langobardis*.
- (183) Al. *Laurina*. Lind.
- (184) Al. *Sivaldus*. Lind. *Sicualdus*, Mod.
- (185) *Alia Septa*. Lind. Anastas. Bibliothec. in Codic. Regio Mazarin. & Thuan. habet *Agarenorum gens à loco, qui Cepta dicitur, ex Africa transfretantes Hispaniam ingressi &c.* ferè ad verbum cum nostro. Addit hoc unum: Eudoni victoriam non sine miraculo datam, divisit in milites spongiis, quas anno præcedenti S. Gregorius cum benedictione miserat, de quo Flodoradus etiam lib. de Pontiff. Roman.
- (186) Al. *habitatores perpetui ingressi sunt*. Lind.

CAP. XLVI.

*De adventu Sarracenorum in Hispaniam: & quomodo eos Karolus, & Eudo in Gallia superaverunt.*

**E**O tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem (185) dicitur, ex Africa transfretantes, universam Hispaniam invaserunt. Deinde post decem annos cum uxoribus, & parvulis venientes, Aquitaniam Gallie provinciam, quasi habitaturi ingressi sunt. (186) Karolus siquidem cum Eudone Aquitanie principe, tunc discordiam habebat. Qui tamen in unum se conjungentes, contra eosdem Sarracenos pari consilio dimicarunt. Nam irruentes Franci super eos, trecenta septuaginta quinque millia Sarracenorum interemerunt. Ex Francorum verò parte, mille & quingenti tantum ibi ceciderunt. Eudo quoque cum suis super eorum castra irruens, pari modo multos interficiens, omnia devastavit. (187)

CAP. XLVII.

*Quomodo Sarraceni Constantinopolim obsederunt, & à Bulgaribus devicti sunt.*

**H**Oc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum immenso exercitu veniens, Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit, donec multa instantia ad Deum clamantibus civibus, plurimi eorum fame, & frigore, bello, & pestilentia perirent, ac sic pertæsi obsidionis, (188) abscederent. Qui inde egressi Bulgarum gentem, quæ est super Danubium, (189) bello aggrediuntur. Et ab hac quoque victi, ad suas naves refugiunt, quibus cum altum peterent, ingruente subito tempestate, plurimi etiam meris, sive contritis navibus, perierunt. Intra Constantinopolim verò, trecenta millia hominum pestilentia interierunt.

CAP.

- (187) Baronius ex Chronico Pithœi, seu, ut communiter vocant, ex Annalibus Fuldensibus, & Continuatore Fredegarii, quibus accedunt Annalista Mettensis, alique recent. Saracenos in Gallis ex Hispaniis ab ipso Eudone in odium Caroli vocatos narrat, insignemque victoriam, qua Rex perfidæ gentis Abdarama occisus est, communi calculo cum anno DCCXXV. illigavit. At Pagius anno 732. nu. 1. & seq. Putat Continuatore Fredegarii, qui jussu Childebrandi Caroli fratris historiam scripserat, ob redintegratas post victoriam Carolum inter & Eudonem inimicitias, in odium Eudonis, vocatos ab eodem Saracenos scripsisse, adductisque pluribus horum temporum Scriptoribus tum in Baronio ipso, cum in Paulo & Anastasio errorem notat, diversa enim cum Saracenis prælia simul miscet, & victoriam, quæ anno DCCXXXII. obvenit, cum anno DCCXXV. malè illigant.
- (188) Al. *ac si per tempus obsidionis &c.* al. *ac si perterriti ab obsidione*. Lind. *ac si à parte sua obsidionis*. A. Beda, quem transcripsit totidem verbis Paulus, habet ut in edito: id tantum à nostro additum de peste C. P. urbis. Anno DCCXVII. ex Theophane colligimus Regiam urbem Saracenos obsedis, ac re infecta, multisque acceptis cladibus anno sequenti discessisse, itaut Beda simul & noster hoc loco sit emendandus. Liberatæ urbis memoriam notavit Baronius ex Menologio Græco. Extat etiam oratio historica in Auctario Bibliothecæ Patrum tomo II.
- (189) Amb. *super Danubium posita*.

## CAP. XLVIII.

*Quomodo Liutprandus rex corpus Beati Augustini Ticinum advexit.*

**L**iutprandus verò audiens quòd Sarraceni depopulatà Sardinia, etiam loca illa ubi ossa Augustini Episcopi, propter vastationem Barbarorum olim translata, & honorificè fuerant condita, foedarent, misit eo, & dato magno pretio, accepit, & transtulit ea in urbem Ticinensem, ibique cum debito tanto patri honore condidit. (190) His diebus Narnia civitas à Langobardis pervasa est. (191)

## CAP. XLIX.

*Quas civitates Romanorum Liutprandus rex invasit, & de deterioribus factis Leonis Augusti.*

**E**O tempore rex Liutprandus Ravennam obfedit, Classem invasit atque destruxit. (192)

(190) Paulo adstipulatur Beda in libro de sex ætatibus Liutprandum Regem è Sardinia corpus D. Augustini Hipponensis Episcopi Ticinum transtulisse: annum translationis quamplures frustra investigarunt. Mabillonius in *Muzæi Italici* tomo I. ex ejusdem Regis diplomate relato in Chronico MS. Archivi Ecclesiæ S. Petri in Cælo aureo putavit ejusdem Regis anno primo id factum; sed in Annalibus animadvertit Basilicam illam inter ædificatas ab hoc Rege connumerari, unde in tanta temporis angustia magnificum opus absolutum ibique reconditum S. Augustini corpus viz credibile. Baronius alia utitur conjectura, & in annum DCCXXV. remisit, quòd hoc anno Beda translationis narratione libro suo finem fecerat. Rei gestæ seriem ex Petri Oldradi Epistola recenset, sed illa inter supposititias jamdiu est amandata. Non minor doctorum hominum conatus post inventionem sacri pignoris die prima Octobris anni MDCXCV. circa illius, ut ajunt, identitatem. Doctissimus noster Saxius dissertationes plures de hac re diligentia sua collegit, & in Ambrosianam Bibliothecam contulit, XXXIV. diversorum auctorum in utramque partem adnitentibus calamis. Hos inter D. Joannes Gaspar Berretta Cassinensis, cui Lindenbrogianam Pauli editionem debeo, & doctrinæ penitioris frequentissimas delicias. Is peculiari libello rem integram exegit.

(191) Al. hæc verba *Narnia civitas &c.* usque ad finem cap. defunt. Lind.

Amb. & Mod. habent, & in Amb. pro *Narnia*, legitur *Narina*. Anastasius in S. Gregorio II. ubi hæc cum Ravennæ obsidione, de qua in cap. sequenti, conjungit bene habet *Narnia*.

(192) *Alias obfedit classe, atque destruxit*; sed vitiosa lectione, ut in Anastasio loco cit. Ibi legendum: *castrum pervadens Classes, captos abstulit plures, & opes abstulit innumeras*. Ravennam an. DCCXXVI. à Liutprando occupatam communiter scribunt. Modum actæ rei ab uno tantum discimus Agnelo in S. Johanne XXXIX. Raven. Ep. Et *Liutprandi Regis regnum Langobardorum regentis* (Græcorum more genitivo utus, pro ablativo absoluto) *ab ipsius exercitu prædicta civitas coronâ cincta, & devastata est, à suis decepta civibus, simulata fraude à porta, quæ dicitur Vicus salutaris, quæ erat juxta fluvium Pantbeum. Omnes cives cucurrerunt illuc, unus autem ex illis insensus suis civibus, promissâ pecuniâ allatis clavibus, subductis modis Porta, quæ pergit ad vicum Leprosum, ubi est pons ex basibus factus, resecatis claustris, omnibusque patefactis portis mimici ingressi civitatem, & eam subverterunt. Nam judicio Dei ipse qui insidiator suorum civium fuit, & pile claustra aperuit, quamprimum tigni stipite percussus interit &c.* Capta Urbe Gregorius Pontifex ad Venet. Ducem eas literas dedit, quæ recenset Baronius anno prædicto, eorumque opera Græcis iterum restitutam innuit noster infra cap. LIV.

(193) Non unus Paulus Patricius S. Pontifici paraverat infidias, nec semel ipse: incitabat enim jussionibus suis Leo Maurus, quòd sibi sacras in imagi-

**A** Tunc Patricius Paulus ex Ravennâ misit, qui Pontificem interimerent. (193) Sed Langobardis pro defensione Pontificis repugnantibus, Spoletanis in Salario ponte, (194) & ex aliis partibus Langobardis Tuscis resistentibus, consilium Ravennatum dissipatum est. Hac tempestate Leo Imperator apud Constantinopolim sanctorum imagines depositas incendit. Romano quoque Pontifici similia facere, si imperialem gratiam habere vellet, mandavit, sed Pontifex hoc facere contempsit. (195) Omnis quoque Ravennæ exercitus, vel Venetiarum, talibus jussis uno animo restiterunt, & nisi eos prohibuisset Pontifex, Imperatorem super se constituere fuissent aggressi. (196) Rex quoque Liutprandus castra Æmia, Foroniam, (197) & Montem Bellium, (198) Buxeta & Persiceta, Bononiam & Pentapolim, Auxiniumque (199) invasit. Pari quoque modo tunc & Sutrium pervasit; (200) sed post aliquot dies, iterum Romanis redditum est. (201) Per idem tempus Leo Augustus ad pejora pro-

gressus furenti Apostolica fortitudine resisteret.

(194) Al. *Solariopara*. Lind.

(195) Ex Anastasio narrata fusiùs repete, quæ occasione mandatorum Leonis in Italia evenerunt, cædèque illustrium virorum, tam in Campania, quam in partibus Ravennæ: alii, quippe consentientes impietati Imperatoris, alii cum Pontifice, & fidelibus se tenentes in partes discesserunt. Sacrarum imaginum destructores muneribus ad se trahere Langobardos nitebantur: sed hi religionis zelo cum Romanis una se quasi fratres fidei catenâ constrinxerunt, desiderantes cuncti mortem pro defensione Pontificis sustinere gloriosam. Hinc frequentes hoc tempore inimicitia, ac reconciliactiones Romanorum inter & Langobardos, non alia de causa, ut mihi persuadeo, nisi ut Græcis communibus inimicis pro necessitate temporis resisterent: eorumque fractis viribus, jam Langobardi armis iterum in Romanos injurgebant.

(196) Græci Scriptores injuriâ Romanos Pontifices accusant, Italiæ populos contra Leonem Imp. excitasse, itaut ab Imperio defecerint. At hæc Pauli verba quibus concursus est Anastasius ex diametro, ut dicimus, oppositum evincunt.

(197) *Feronianum*. Amb. & Mod. al. *Fenorianum*. Lind.

(198) Mod. *Montem vellum*. Lind. *Pellium*.

(199) Amb. & Mod. *Auximumque*.

De iis Cluver. Italiæ antiquæ lib. I. *Opidum Buxeta, quod pluralis numeri est vocabulum in ipsa Æmia regione est prope Padum circa Cremonam, vulgari nunc vocabulo Busseto. Persiceta item opidum, sive castrum memoriam antiqui nominis servat, vulgò nunc S. Gioanni in Persiceto dictum, ab eodem via Æmia latere VIII. circiter millia à Mutina. Meminit ejus etiam Chronicon Cassinense lib. 1. cap. 57. bis verbis. In comitatu Mutinensi, fundo, qui Persiceta dicitur. Ab altero via latere, quid Apenninum spectat, baud procul à Bazano, atque Savimiano opidis est castrum Mons Pellius, vulgò nunc Monte Veglio, & Vejo appellatum. Foroniam castrum dubito an is locus fuerit, qui nunc vicus apud Nuram flumen supra Placentiam vulgò dicitur Fughiano, sive Fuliniano: & vehementer suspicor scriptum fuisse ab ipso Paulo Diacomo Foronovanum castrum: quod opidum antiquitas dicebatur Forum novum: nunc autem vulgò Fornuovo apud Tari, Cervique amnum confluentes X. mil. pass. à Parma distitum &c.*

(200) Mod. *Pari modo quo tunc & Sutriam pervasit*.

(201) Plura de occupato, restituitoque Sutrio narrat Anast. in S. Gregorio II. Eodem tempore per XI. Indictionem dolo à Longobardis pervasum est Sutriense Castellum, quod per centum quadraginta dies ab eisdem Longobardis possessum est. Sed Pontificis multis continuis scriptis, atque commotionibus ad Regem missis, quantois multis datis numeribus, saltim omnibus suis mudatum opibus, castrum, donationem BB. Apostolis Petro, & Paulo anteqvam emittens, Longobardorum Rex restituit, atque donavit. Hinc annum actæ rei cognoscimus, nempe DCCXXVIII. quo indictione XI. currebat. Post hæc supplendus est noster ex eodem Anastasio res gestas Indictione XII. narrante, quas consultò fortasse Paulus præ-



gressus est, ita ut compelleret omnes Constantinopoli habitantes tam vi, quàm blanditiis, ut deponerent ubicunque haberentur imagines tam Salvatoris, quàm Sanctæ ejus Genitricis, vel omnium Sanctorum, easque in medium civitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique ex populo tale scelus fieri præpediebant, (202) aliquanti ex eis capite truncati, alii corporis parte multati sunt. Cujus errori Germanus Patriarcha non consentiens, à propria sede depulsus est, & ejus in loco Anastasius presbyter ordinatus est.

CAP. L.

De Romoaldo Beneventano duce, & Gisulfo filio ejus.

Romoaldus denique dux Beneventi, uxorem fortitus est, Guntbergam nomine, quæ fuit filia Auronæ Liutprandi regis sororis. De qua filium genuit, quem nomine sui patris Gisulfum appellavit. Habuit rursus post hanc & aliam conjugem, nomine Ravigundam, (203) filiam Gaidoaldi Brexiani (204) ducis.

CAP. LI.

De inimicitiis Pemmonis contra Calixtum Patriarcham.

Gravis sanè per idem tempus inter Pemmonem ducem, & Calixtum Patriarcham discordiæ rixa surrexit. Causa autem hujus discordiæ ista fuit. (205) Adveniens anteriore tempore Fidentius Episcopus de castro Juliensi, (206) cum voluntate superiorum ducum intra Foro-Juliani castri muros habitavit, ibique sui Episcopatus sedem statuit. Quo vita decedente, Amator in ejus loco (207) ordinatus est. Usque ad eundem diem superiores Patriarchæ, quia in Aquileja propter Romanorum incurSIONem habitare minimè poterant, sedem non in Foro-Julii, sed in Cormones (208) habebant. (209) Quod Calisto, qui erat nobilitate conspicuus, satis displicuit, ut in ejus diœcesi, cum duce & Langobardis habitaret Episcopus, & ipse tantum vulgo sociatus vitam duceret. Quid plura? Contra eundem Amatorem Episcopum egit, eumque de Foro-Julii expulit, atque in illius domo sibi habitationem statuit. Hac de causa Pemmo dux, contra eundem Patriarcham, cum multis nobilibus Langobardis

terit Fœdus nempe initum inter Eutychem Patriarcham, & Liutprandum, ut congregatis exercitibus Rex subiceret Ducem Spoletanum, & Beneventanum, & Exarchum Romam, & quæ pridem de Pontificis persona jussus fuerat (nempe ut occideretur) implet. Qui Rex Spoletum veniens susceptis ab utrisque Ducibus Sacramentis, atque obsidibus, cum tota sua cohorte in Neronis campum successit. Ad quem egressus Pontifex, eique præsentatus, studuit, ut potuit Regis mollire animum communitione pia, itaut se prosterneret ejus pedibus, & promitteret se nulli inferre lesionem: atque sic ad tantam compunctionem piis monitis flexus est, ut qua fuerat indutus exueret, & ante corpus Apostoli poneret, mantum, armillas, & crucem argenteam. Post orationem factam obsecravit Pontificem, ut memoratum Exarchum ad pacis concordiam suscipere dignaretur, quod & factum est.

(202) Amb. perpediabant.  
(203) Amb. Ravigundam. Lind. Rainigundam, & Ragingundam.  
Tom. I.

A consilium iniit, apprehensumque eum ad castellum Pontium, (210) quod supra mare situm est, duxit, indeque eum in mare præcipitare voluit. Sed tamen, Deo inhibente, minimè fecit; intra carcerem tamen eum retentum, pane tribulationis sustentavit. Quod Rex Liutprandus audiens, in magnam iram exarsit, ducatumque Pemmoni auferens, Ratchis ejus filium in ejus loco ordinavit. Tunc Pemmo cum suis disposuit, ut in Sclavorum patriam fugeret: sed Ratchis ejus filius à Rege supplicando obtinuit patri veniam, eumque in regis gratiam reduxit. Acceptâ itaque Pemmo fiducia quòd nihil mali pateretur, ad regem cum omnibus Langobardis, cum quibus consilium habuerat, perrexit. Tunc rex in judicio residens, Pemmonem, & ejus duos filios Ratchait & Ahistulfum, Ratchis concedens, eos post suam sedem consistere præcepit. Rex verò elevata voce, omnes illos qui Pemmoni adhæserant, nominativè comprehendere jussit. Tunc Ahistulfus dolorem non ferens, evaginato penè gladio regem percutere voluit, nisi eum Ratchis suus germanus cohibuisset. Hoc modo iis Langobardis comprehensis, Herfemar, qui unus ex eis fuerat, evaginato gladio, multis insequentibus, ipse se viriliter defensans, in Basilicam beati Michaëlis confugit. Ac deinde solus regis indulgentiâ impunitatem meruit, ceteris longo tempore in vinculis excruciat.

CAP. LII.

Bellum Ratchis contra Sclavos.

Ratchis denique apud Forum-Julii dux, ut dixeramus, effectus, in Carniolam (211) Sclavorum patriam, cum suis ingressus, magnam multitudinem Sclavorum interficiens, eorum omnia devastavit. Ubi cum Sclavi super eum subito irruissent, & ipse adhuc lanceam suam ab armigero non abstulisset, eum qui primus ei occurrit, clavâ, (212) quam manu gestabat, percutiens, ejus vitam extinxit.

CAP. LIII.

Quomodo Rex Liutprandus Pipino Karoli regis filio capillum totondit.

Circa hæc tempora Karolus princeps (213) Francorum, Pipinum (214) suum filium ad Liutprandum direxit, ut ejus juxta morem capillum fusciperet. Qui ejus cæsariem incidens,

(204) Al. Brixiani. Lind.  
(205) Al. discordiæ fuit Fidentius Episcopus Foro-Julienfis. Anteriori tempore de voluntate superiorum Ducum intra Foro-Juliani castri muros habitavit. Lind.  
(206) Amb. Julianensi. Mod. Foro-Julienfi.  
(207) Mod. Episcopus.  
(208) Al. in Commune. Lind. & Mod.  
(209) Juliensium Episcoporum antiquam sedem Julii Carnici vulgò nunc Zuglio ex hoc Pauli capite contra Baronii sententiam restituit Eminentissimus Norisius in sua dissertatione de V. Synodo cap. 9. §. 4. invictis rationibus ostendit Forum-Julii peculiarem Episcopum non habuisse, at ibi precaridè Juliensem residisse, idque Ughellus etiam non animadvertit: sed error expunctus est in additione Episcopatuum antiquatorum, quam vide.  
(210) Amb. Notium.  
(211) Al. Carmolam. Lind.  
(212) Al. elevata securi, quam manu &c. Lind.  
(213) Mod. Rex.  
(214) Pipinum, al. deest. Lind.

dens, ei pater effectus est, multisque eum ditatum regis muneribus, genitori remisit. (215)

## CAP. LIV.

*Sarraceni rursus Gallias repetentes à Francis superantur, & quomodo Liutprandus in solatium Francorum ivit.*

**P**ER idem tempus Sarracenorum exercitus, rursus in Galliam introiens, multam devastationem fecit. Contra quos Karolus non longè à Narbona bellum committens, eos, sicut & priùs, maxima cæde prostravit. (216) Iteratò Sarraceni Gallorum fines ingressi, usque ad Provinciam venerunt, (217) & capta Arelate, omnia circumquaque demoliti sunt. Tunc Karolus legatos cum muneribus ad Liutprandum regem mittens, ab eo contra Sarracenos auxilium poposcit. Qui nihil moratus, cum omni Langobardorum exercitu in ejus adiutorium properavit. Quo comperto gens Sarracenorum, mox ab illis regionibus aufugit. Liutprandus verò cum omni suo exercitu ad Italiam rediit. Multa idem regnator contra Romanos bella gessit, in quibus semper victor extitit, præter quòd semel in Arimino, eo absente, ejus exercitus cæsus est, & alia vice

(215) Notavi supra lib. IV. cap. XL. num. 198. veterum hunc morem incidendi capillos ab Hadriano Valerio illustratum: eidem addendus hic Mabillonius in præfatione primæ partis sæculi III. Benedictini, ubi observat morem hunc, qui Græcis etiam fuit: nam Constantinus Pogonatus *mallo-nis capillorum*, hoc est cirros, seu cincinnos à Græco *μαλλός*, Justiniani, & Heraclii filiorum ad Benedictum Papam II. direxit, teste Anastasio: observat, inquam, morem hunc Pippino primùm fortasse introducendum apud Reges Francorum, atque inde capillos in orbem compositos gestasse, ut in cereis Carolovingorum iconibus capilli in orbem æquati ad humeros usque apparent: nam antea Agathie testimonio, qui superiori sæculo vixerat, solemne erat Regibus iis intonsam habere comam à pueris.

(216) Non tribus tantum his præliis à Carolo Martello cum Saracenis bellatum, in Aquitania nempe, Narbona, & Provincia, sed & in aliis etiam Gallie partibus, variisque temporibus, ut ex rerum Francicarum Scriptoribus apparet. Insigniores victorias noster memorat. Eghinardus in vita Caroli Magni, de Carolo Martello loquens primas duas his verbis, & ipse narrat. *Carolus &c. Saracenos Galliam occupare tentantes duobus magnis præliis, uno in Aquitania apud Pictavium, altero juxta Narbonam apud Byrram fluvium ita devicit, ut in Hispaniam eos redire compelleret.* Narbonense prælium, quod anno DCCXXXVII. gestum, fuscè describitur à Continuatore Fredegarii in sua appendice. Postremum in Provincia ab Eghinardo præteritum narrant Annalista Mettensis, Continuator idem Fredegarii, & Annales Nazariani anno DCCXXXIX. Eidem interfuisse Liutprandum Regem omnes consentiunt, atque in ipsius epitaphio legitur

*Deinceps tremuere feroces  
Usque Saraceni, quos dissuult impiger, ipsos  
Cum premerent Gallos, Carolo poscente juvari.*

(217) Cætera quæ sequuntur usque ad verba: *Qui Gisulfus cum propter atatem &c.* in A. desiderantur.

(218) Mod. *benedictionem.*

(219) Al. *caperat.* Lind.

(220) Tam pauca delibavit Paulus ex rebus à Romanis feliciter gestis, ut vix aliquid ad historiae usum vertere liceat, quodque magis dolendum, à Scriptoribus aliis supplere minimè possumus, nullo, quod sciam, de his verba faciente. Anastasius multa quidem ad Langobardicas res conducentia præbuit, sed & ipse memoratas in hoc capite silentio præterivit.

(221) De rebellionem Trasemundi Ducis à Rege Liutprando, plura scripsit Anastasius, quam Noster. Postremas ille res à S. Gregorio III. gestas descri-

**A** cum apud vicum Pilleum, rege in Pentapoli demorante, magna multitudo horum, qui regi munuscula, vel xenia, vel singularum Ecclesiarum dona (218) deferebant, à Romanis irruentibus cæsa, vel capta est. Rursus cum Ravennam Hildebrandus regis nepos, & Peredeo Vincentinus dux obtinerent, irruentibus subito Veneticis, Hildebrandus ab eis captus est, Peredeo viriliter pugnans occubuit. In sequenti quoque tempore Romani solita elatione, turgidi, congregati universaliter, habentes in capite Agathonem Perusinorum ducem, venerunt ut Bononiam comprehenderent, (219) ubi tunc Walcari, Peredeo, & Rothari, morabantur in castris. Qui super Romanos irruentes, multam de eis stragem fecerunt, reliquosque fugam petere compulerunt. (220)

## CAP. LV.

*De Trasemundo duce Spoletano, & Gisulfo Beneventano, & Gregorio, & regno Hilprandi.*

**H**IS diebus Trasemundus contra regem rebellavit. Super quem Rex cum exercitu veniens, ipse Trasemundus Romam fuga petiit. (221) In cujus loco Hildericus ordinatus est.

Mor-

**C** bens narrat in S. Zacharia Gregorii successore. *Hic invenit totam Italiam provinciam valde turbatam &c. persequente Liutprando Longobardorum Rege ex occasione Trasemundi Ducis Spoletini, qui in hac Romana urbe, eodem Rege persequente refugium fecerat. Et dum à prædecessore ejus beata mem. Gregorio Papa, atque à Stephano quondam Patricio, & Duce, vel omni exercitu Romano prædictus Trasemundus redditus non fuisset, obfessione facta, pro eo ab eodem Rege ablata sunt à Romano ducatu civitates quatuor, idest Ameria, Hortus, Polimartium, & Blera. Et sic idem Rex ad suum palatium est reversus per mensem Augustum Indictione VII. Trasemundus verò Dux, habito consilio cum Romanis, collectoque generali exercitu Ducatus Romanus, ingressi sunt per duas partes in fines ducatus Spoletani. Qui continuo timore ducti præ multitudinem exercitus Romani eidem Trasemundo se subdiderunt Mariscani, & Forconni, atque Balvenses, seu Firmenses. Deinde ingressi per Sabinese territorium venerunt in Reatinam civitatem. Qui Reatini continuo & ipsi se subdiderunt. Exinde pergentes ingressi sunt Spoletum per mensem Decembrem prædicta Indict. Addit Paulus infra tunc extinctum à Trasemundo Hildericum, qui in illius locum à Liutprando successus fuerat. Eratque magna turbatio inter Rom., & Longobard. quoniam & Beneventani, & Spoletani cum Romanis tenebant. Sed dum idem Trasemundus Spoletinus Dux noluit implere, quæ prædicto Pontifici, & Patricio simul & Romanis promiserat pro recolligendis quatuor civitatibus, quæ pro eo perierant, & alii, quæ sponderat capitula: & prænominate Rex ad motionem contra Ducatum Romanum se prepararet in his prædictis b. m. Gregorius Papa divina vocatione ex hac luce substractus est, & divino nutu prænominatus Sanctus. Zacharias in Pontificatum est electus &c. Missa igitur legatione apud jam dictum Regem Longob. salutaria illi prædicavit. Cujus S. V. iri admonitionibus inclinatus, prænominate quatuor, quæ à Ducatu Romano abstulerat civitates reddere promisit. Dumque motione militum facta ad comprehendendum Trasemundum Ducem Spoletinum conjungeret se, exhortatione S. V. iri exercitus Romanus in adiutorium prædicti Regis egressi sunt. Et dum ipse Trasemundus suam deceptionem conspiceret, egressus è Spoletana civitate sese prædicto tradidit Regi. Is eum Clericum fecit, addit Paulus seq. cap. LVII. At in his Anastasii numeralibus notis error irrepsit; quippe si mense Augusto, Indictionis VII., quæ anno DCCXXXIX. decurrebat, Liutprandus à Romano ducatu in suum palatium reversus est, jam secundo mense, nempe Aprili ejusdem anni, quo Carolus, teste Continuatore Fredegarii, in Provinciam properavit, bello huic adesse non potuit, nisi quis putaverit, quod vix possibile, tam brevi tem-*











Mortuo autem Romualdo juniore Beneventanorum duce, qui viginti & sex (222) ducatum tenuerat annis, Gisulfus ejus filius adhuc parvulus remansit. (223) Contra quem aliqui insurgentes, cum moliti sunt extinguere. Sed Beneventanorum populus, qui suis ductoribus semper fidelis extitit, eos peremerunt, sui ducis vitam servantes. Qui Gisulfus cum propter aetatem puerilem idoneus ad tantum populum regendum non esset, Liudprandus rex Beneventum tunc veniens, eum exinde abstulit, & apud Beneventum suum nepotem Gregorium ducem ordinavit. Cui in matrimonio uxor sociata Gisfelberga nomine fuit. Ita rex Liudprandus rebus compositis, (224) ad suum solium remeavit: Gisulfumque suum nepotem paterna pietate erudiens, ei Conibergam, (225) nobili ortam progenie, in matrimonium junxit. Ipse rex eo tempore in languorem decidens, morti proximavit. Quem Langobardi vita excedere existimantes, ejus nepotem Hildeprandum foras muros civitatis, (226) ad Sanctae Dei genitricis Ecclesiam, quae ad Perticas dicitur, in regem levaverunt. (227) Cui dum contum, sicut moris est, traderent, in ejus conti summitate, cuculus avis volitando veniens, infedit. (228) Tunc aliquibus prudentibus hoc portento visum (229) est significari, ejus principatum in-

tilem fore. Rex autem Liudprandus cum hoc cognovisset, non aequo animo accepit: Tamen de infirmitate convalescens, eum regni sui consortem habuit. Evolutis dehinc aliquot annis, Trasemundus qui Romam fugerat, Spoletum rediens, Hildericum extinxit, rursusque contra regem rebellionis audaciam sumit.

## CAP. LVI.

*Quia mortuo Gregorio Godeschalco in Benevento dux factus est: & quomodo rex Liutprandus bellum in Pentapoli gessit.*

**A**T vero Gregorius dum apud Beneventum annis septem ducatum gessisset, vita exemptus est. Post cujus obitum Godeschalco dux effectus, annis tribus Beneventanis praefuit; (230) cui in conjugio uxor sociata nomine Anna fuit. Rex ergo Liudprandus talia de Spoletum, sive Benevento audiens, rursus cum exercitu Spoletum petiit. Qui Pentapolim veniens, dum à Fano civitate (231) forum Sempronii pergeret, in silvam quae in medio est, Spoletani se cum Romanis sociantes, magna incommoda regis exercitui intulerunt. Qui Rex in novissimo loco Ratchis ducem, & ejus fratrem

temporis curriculo duobus his bellis expeditum, Saraceno primum, inde Romano Ticinum remeasse. Insuper mense Decembri, quo Trasemundus Spoletum ingressus est eadem septima indictione non currebat, sed octava, ut bene plures notaverunt. Ex ipso igitur Anastasio locum corrigo, & pro septima, octavam Indict. pono: sequitur enim ipse res postea gestas Indiction. X. narrans, & praedictis quatuor civitates, quas ipse ante biennium per obsessionem factam pro praedicto Trasemundo Duce Spoletino abstrulerat &c. redonavit. Hinc anno DCCXXI. illigo Urbis obsidionem, & sequenti XLI. mortem Hilderici, Trasemundi restitutionem in ducatu, Beneventanorum rebellionem, ac legationem ad Carolum à Sancto Gregorio III. missam, ut auxilio esset Romanis contra Langobardos; tunc enim Liutprandus talia de Spoletum, sive Benevento audiens rursus cum exercitu Spoletum petiit, ut scribit noster cap. sequenti. Anno tandem DCCXXII. Trasemundi deditionem, Zachariae cum Liutprando colloquium, & urbium restitutionem, ut narrare prosequitur Anastas. loco cit.

(222) Mod. septem.

(223) Ejus initium supra capit. II. num. 8. cum anno DCCV. I. conjunxi, ergo an. circiter DCCXXXIII. Romualdus è vivis excessit.

(224) Al. rebus Beneventanis compositis. Lind.

(225) Amb. Scampbergam.

Ita vocat eam Ostiensis lib. I. cap. V. laudatque pie foeminae pietatem, qua templum idolorum in Castro Casino constructum in honorem B. Petri dedicavit.

(226) Al. muros Ticinensis civitatis. Lind.

(227) Annum quo Hildeprandus in Regni consortium cum Liutprando est vocatus designat instrumentum in Archivio Lucensi à Fiorentino in comment. de rebus ad Comitiss. Mathildem spect. lib. 3. Ughello in Italia Sacra, aliisque relatum his chronologicis notis. *Regnantes Domino Liutprando Excellentissimo Rege, Regni ejus vigesimo quarto, & Excellentissimo nepote ejus Domino Hilprand Rege anno primo, mense Martio, Indictione quarta, quae Christi anno DCCXXXVI. in cursu fuit.* Mabillonius in Musaeo Italico, & tom. 2. Sec. Bened. exhibet ejusdem Hildeprandi Regis diploma. *Actum Ticini in palatio sub die II. Kal. April. anno felicitis Regni nostri nono per Indictionem XII.* hoc est anno DCCXLIV. quo Liutprandus è vivis excessit. Ex concordia istarum notarum nil hesitandum puto quin Paulum confuso temporum ordine plura tradidisse dicamus. Nam Liutprandi morbus, & Hildeprandi consortium in Regno, praecesserant Trasemundi rebellionem, cum qua

praesenti capite cuncta copulavit. In illiustamen excusationem ejus mentem ita interpretor, ut ubi praesenti capite de Romualdo Beneventano verba facit, ad priora tempora illius retrahenda sit oratio, quod & indicat ipse in fine iis verbis *Evolutis dehinc aliquot annis Trasemundus &c.* iisque ad continuationem inceptae historiae iterum redit, ac postmodum cap. LVII. absolvit, ab Anastasio tempore minimè recedens, nam utriusque Trasemundi finis paulo ante obitum Liutprandi.

(228) Haesta sive conto, de quo hic sermo, traditi Langobardici Regni veteribus signo pugnant acerrimè qui Modoetienis coronae vetustatem à Gregorianis temporibus, ejusque Langobardorum Regibus impositionem ante Caroli Magni successores impetunt, inaugurationem Regiam per solam haesta traditionem ex hoc loco indicantes. Penitioris antiquitatis thesauros dissertationibus suis in alterutram partem de hac re in medium adduxerunt V. C. Muratorius noster to. II. Anecdotorum, & Fontaninus peculiari libello, Blondi, Sigonii, Cointii, Mabilionii, aliorumque judicium expendent. Non est locus hic eorum argumenta repetere, neque animus in partem venire. In gratiam eruditorum imaginem lapidis in eadem Modoetienis Basilica positi è posteriori parte ambonis vulgandam curavi: in eo sedentis Regis coronatio representatur adstantibus Clericis, & proceribus gentis.

(229) Amb. Tunc aliquibus prudentibus viris haec portento visum. Caetera usque ad finem capitis desiderantur.

(230) Godeschalci hujus Beneventani Ducis, qui successorem habuit Gisulfum II. meminit etiam Leo Ostiensis lib. I. cap. V. eumque sequenti cap. VIII. inter Gregorium, dictumque Gisulfum non recensuit, cum extremos tantum Pontifices, & Duces eo loco notaverit, ut bene animadvertit ibidem Nuceus. Hujus tamen rationem temporis, quo Duces isti Beneventanis praefuerunt, minimè probo. Cumque Romualdi initium anno DCCVII. alligaverim, ejusdem annos XVI. numerans ad DCCXXXIII. venio, quo Gisulfum II. aetate adhuc puerili è ducatu exturbatum puto. Inde Gregorii septem annis numeratis, ut noster habet, initium Godeschalci anno DCCXL. tribuo, ejusque triennio expleto restitutionem Gisulfi II. paulo ante DCCXLIV. repono, quo Liutprandus Rex è vivis excessit: meamque rationem ob id potissimum cum Paulo convenire puto, quod is restitutionem Gisulfi extremis Liutprandi temporibus narret.

(231) Alias dum à Fano Fortuna forum Sempronii peteret. Lind.

trem Ahistulfum, cum Forojulianis constituit. (232) Supra quos Spoletani, & Romani irruentes, aliquos ex eis vulneraverunt. Sed tamen Ratchis cum suo germano, & aliquibus viris fortissimis, omne illud pugnae pondus sustinentes, viriliterque certantes, multisque trucidatis, se suosque inde, praeter, ut dixi, paucos fauciatos exemerunt. Ibi quidam Spoletanorum fortissimus, Berto nomine, nominativè Ratchis acclamans, armis instructus super eum venit. Quem Ratchis subito percutiens, equo dejecit. Cumque ejus focii eum perimere vellent, eum pietate solita fugere permisit. Qui manibus, pedibusque reptans silvam ingressus evasit. Super Ahistulfum verò in quodam ponte duo fortissimi Spoletani à tergo venientes, unum eorum adversa cuspidè feriens, de eodem ponte dejecit; alterum verò subito ad eum conversus, vita privatum post socium misit. (233)

## CAP. LVII.

*Liutprandus quid Spoleti egerit. Godescalcus audiens adventum ejus Beneventum, fugiens à Beneventanis extinctus est.*

**A**T verò Liutprandus Spoletum perveniens, Trafemundum ducatu expulit, eumque clericum fecit. Cujus in loco Agibrandum (234) suum nepotem constituit. Cum verò Beneventum properaret, Godescalcus, audito ejus adventu, navem conscendere, atque in Græciam fugere molitus est. Qui postquam uxorem & cunctam suppellectilem suam in navim imposuisset, & novissimè ille ascendere vellet, irruentibus Beneventanis Gifulfi fidelibus, extinctus est. Uxor sanè illius, cum omnibus quæ habebat, Constantinopolim perlata est.

## CAP. LVIII.

*Idem quid Beneventi egerit. De Baodolino mira Sanctitatis viro. Huic par Theudelapius, & Petrus Ticinensis Episcopus.*

**T**unc Rex Liutprandus Beneventum perveniens, Gifulfum suum nepotem iterum in loco proprio (235) ducem constituit. Rebusque ita compositis, ad suum Palatium remeavit. Hic gloriosissimus Rex multas in Christi honore, per singula loca ubi degere solebat, basilicas construxit. Hic Monasterium Beati Petri, quod foras muros Ticinensis civitatis situm est, & Cælum aureum appellatur, instituit. In summa quoque Bardonis alpe,

**A** Monasterium, quod Bercetum dicitur, ædificavit. (236) In Olonna nihilominus suo probastio, (237) miro opere in honorem Sancti Anastasii martyris, Christo domicilium statuit: in quo & Monasterium fecit. Pari etiam modo multa, per loca singula, divina templa instituit. Intra suum quoque Palatium, oraculum Domini Salvatoris ædificavit, & quod nulli alii reges habuerant, sacerdotes, & clericos instituit, qui ei quotidie divina officia decantarent. Hujus regis temporibus fuit in loco, cui Forum nomen est, juxta fluvium Tanarum, vir miræ sanctitatis, Baodolinus (238) nomine, qui multis miraculis, Christi gratia suffragante, refulsit. Qui sæpe futura prædixit, absentia quoque quasi præsentia nuntiavit. Denique cum Rex Liudprandus in Urbem silvam ventum isset, unus ex ejus comitibus, cervum fagittâ percutere nisus, ejusdem regis nepotem, hoc est, sororis ejus filium Aufulum nomine, nolens fauciavit. Quod rex cernens, valdè enim eundem puerum amabat, cum lachrymis ejus incommodum lamentari cœpit, statimque unum è suis equitem misit, qui ad virum Dei Baodolinum curreret, eumque peteret, ut pro vita ejusdem pueri Christum supplicaret. Qui cum ad servum Dei pergeret, puer defunctus est: cui Christi famulus ad se pervenienti, ita dixit: Scio quam ob causam veneris, sed illud quod postulas (239) jam fieri non potest, quia puer ille defunctus est. Quod cum is, qui missus fuerat, regi, quod à servo Dei audierat, renuntiasset, rex licet doluerit, quod effectum supplicationis suæ habere non potuit, tamen quia vir Domini Baodolinus spiritum prophetiæ habuerit, apertè cognovit. Huic quoque non dissimilis apud Veronensem civitatem Theudelapius (240) nomine fuit, qui inter miranda, quæ patrabat, præfago etiam spiritu, multa quæ erant ventura, prædixit. Eo quoque tempore floruit vita, vel actibus (241) Ticinensis Ecclesiæ Episcopus Petrus, qui quia regis erat consanguineus, ab Ariperto quondam rege, apud Spoletum exilio fuerat retrusus. Huic beati martyris Sabini Ecclesiam frequentanti, isdem venerabilis martyr prænuntiavit, quod Episcopus apud Ticinum futurus esset. Qui postea cum id fuisset factum, basilicam eidem beato martyri Sabino, in solo proprio, apud eandem civitatem construxit. Hic inter reliquas optimæ vitæ, quas habuit, virtutes, etiam virginitatis flore decoratus enituit. Cujus nos aliquod miraculum, quod posteriori tempore gestum est, in loco proprio ponemus. (242) At verò Liudprandus, postquam triginta & uno anno, septemque mensibus principatum (243) obtinuit, jam ætate

ma-

(232) Uterque hic frater in Langobardorum solium defuncto Liutprando electus fuit; sed Ratchis, abdicato Regno, in Cassinensi Monasterio Sanctitatis coronam promeruit.

(233) Al. *vita privavit, & studio immergit*. Lind.

(234) Al. *Ansprandum*. Lind.

(235) Alias *pristino*. Lind.

(236) Non conditorem, sed auctorem Monasterii Berceti in Monte Bardoni Liutprandum regem ex gestis Moderamni Episcopi Redonensis a Frodoardo narratis lib. I. cap. XX. probat optimè Mabillonius in annalibus tom. II. an. DCCXVIII. illudque in honorem S. Abundii Martyris antea constructum, postea in honorem S. Remigii, cujus reliquias è Remensi Monasterio Moderamnis in Italiam contulerat, & miraculo monitus ibidem deposuerat, ita Liutprandus regia liberalitate per suum diploma bonis, & ædificiis ditavit, ut à nostro conditoris loco habeatur.

(237) Hæc verba suo probastio, alias defunt. Scriptum est more istius sæculo usitato; sic *ostium* dicebant quod nos *ostium*, & *lavenam* *ἀντι τῆς ἀρενῆς*. Probastium ergo est *περὶ τῆς ἀρενῆς* latinè *suburbanum*. Nec aliter hic locus intelligendus. Lind.

(238) Al. *Bandolinus*. Lind.

(239) Mod. *quod postulare missus es*.

(240) Al. *Theolapius*. Lind.

(241) Al. *vitalibus actibus*. Lind.

(242) Al. *suo loco in Episcoporum vitis ponemus*. Lind. De S. Petro Ticinensi Episcopo plura Henschenius die VII. Maji, apud eundem ex Grutero epitaphium, in quo de regia cognatione pariter hæc leguntur.

*Inclitus profapia, Regumque stemmate tangens  
Nobilis eloquio, moribus nobilior.*

(243) Mod. *Regnum*.

maturus, hujus vite cursum explevit. (244) Corpusque ejus in Basilica Beati Adriani martyris, ubi & ejus requiescit genitor, sepultum est. (245) Fuit autem vir multae sapientiae, consilio sagax, pius admodum, & pacis amator: Bello potens, delinquentibus clemens, castus, pudicus, orator pervigil, eleemosynis largus,

A litterarum quidem ignarus, sed philosophis æquandus, nutritor gentis, legum augmentator. (246) Hic initio regni sui, Bojoariorum plurima castra cepit, plus semper orationibus, quam armis fidens; maximam semper curam Francorum, Avarumque pacem custodiens.

(244) Annus emortualis Liutprandi Regis DCCXLIV. ab omnibus notatur; itaut in eo minimè sit elaborandum, dies incerta, sed ante Kal. Junii vivere desiisse, apertè indicat Anastasius in S. Zacharia, unde supplenda est Pauli narratio. Noster enim omisit postremos Liutprandi conatus in urbem Ravennam, & Cælenatis castri occupationem, quibus acti Eutyrius Exarchus, & Joannes Archiepiscopus precibus suis ita S. Pontificem ad opem ferendam illexerunt, ut relicta Romæ Ravennam, atque inde Ticinum ad Liutprandum properaverit; ab eoque in vigiliis SS. Apostolorum Petri, & Pauli, benignè, ut par erat exceptus, paternis monitis id tandem obtinuit, ut à bello cessaret, atque prædictus Rex post multam duritiam inclinatus est fines Ravennatis urbis dilatare, sicut primitus desinebantur. Et duas partes territorii Cælenæ castri ad partem Reipublica restituit. Tertiam verò partem de eodem castro sub obtentu retinuit, inito constituto ut usque ad Kalendas Junii dum ejus missi à Regia reverterentur urbe, idem castrum, & tertiam partem, quam pignoris causa detinebat, parti Reipublica restitueret. Acta hæc Indictione XI. scribit Anastasius, nempe anno Christi DCCXLIII. Hinc sequitur. Regressus autem (S. Zacharias) in urbem Romanam cum omnibus, qui secum erant, gratias agentes Deo, denuo Natale Beatorum Principum Apostolorum Petri, & Pauli cum omni populo celebravit, & sese in orationibus dedit, petens ab omnipotenti Deo misericordiam, & consolationem fieri populo Ravennatium, & Romano ab insidiatore, & persecutore illo Liutprando Rege. Cujus preces non despicens divina clementia eundem Regem ante diem superius constitutum de hac luce subtraxit &c.

(245) Nostris diebus Liutprandi Regis tumulus non in Basilica D. Adriani Martyris, ut Paulus hic scribit, sed in altera S. Petri in cælo aureo. Scriptores Ticinenses inde translatum putant; immo iterum loco motum scribunt in eadem Basilica Sancti Petri; quippe olim ad ingressum confessionis columnis quatuor impositus conspiciebatur, nunc verò ex decreto Sac. Conc. Triden. humi stratus ante proximam aram S. Severino Boetio dicatam. Hæc ibi legitur epigraphes

*Flavius hoc tumulo Liutprandus conditur, olim Langobardorum Rex inclutus, acor in armis Et bello victor, Sutrinumque Bononia firmant Hoc & Ariminum, necnon in vicinis Spoletis Mania; namque sibi hac subiecit fortior armis. Roma suas vires jam pridem hoc milite multo Obsessa expavit: deinde tremuere feroces Usque Saraceni, quos dispulit impiger, ipso Cum premerent Gallos Karolo postente juvari Ungarus à solo hoc adjutus, Francus, & omnes Vicini grata degabant pace per omnes. Reges sub hoc fulsit, quod mirum est, sancta frequensque Religio, ut recolunt alpes, Ecclesia quarum Hæc habuit vincentis ipso, & prægrandia templa Qua vivens struxit, quibus & famosus in orbe Semper & æternus lustrabit sæcula cuncta Præcipue Petro cælesti hac sede dicata Clavigero statuit, cælo quam providus aureo Augustinus ubi hac aliunde abductus eodem Rege jacet, cujus doctrinam Ecclesia fulget.*

(246) Extant adhuc in collectione legum Langobardicarum eas, quas Liutprandus Rex prædecessorum Regum edictis addidit. Immo urbi huic adhuc in usu mensura Liutprandi pes appellata, in fillicidiorum controversiis dirimendis usurpata. Lon-

B gum esset singula pietatis monumenta repetere, quæ Rex inclutus posteris reliquit donationum liberalitate de Monasteriis, & Ecclesiis optimè meritus. Has inter Comensis exhibet regia diplomata, quibus amplissima prædia dono accepit. Laudatur etiam Liutprandus in inscripto carmine ad lapidem tumuli B. Cumiani Episcopi à S. Columbani familia in Monasterio Bobiensi, ubi hæc leguntur.

*Hic sacra Beati Membra Cumiani solvantur  
Cujus cælum penetrans animas  
Angelis gaudet  
Iste fuit magnus dignitate  
te genere forma  
Hinc misit Scotia fines ad  
Italicos senem  
Locatur Elvino Domini contritus amore  
Ubi venerandi dogma Columbani servando  
Vigilans jejunans indefessus sedule orans  
Olimpiadis quattuor  
Uniusque circolo ami  
Sic vixit feliciter ut felix  
Modo credatur  
Mitis, prudens, pius, fraternus  
Paceficus cunctis  
Huic ætatis anni fuerunt  
Novies deni  
Lustrum quoque unum mensis-  
que quatuor simul  
At pater egregie potens  
Intercessor existe  
Pro gloriosissimo Liutprando  
Rege qui tuum  
Pretioso lapide tymbum  
Decoravit devotus  
Sit ut manifestum alium ubi  
Tegitur corpus.  
Depositus est hic D. Cumianus  
Episcopus XIII. Kal. Septemb. Fecit  
Joannes Magister.*

D Addam postremò nummum aureum illius imagine signatum, de quo ante sermonem habui Camilli Peregrinii conjecturam sequens in antecedenti tabula ænea pag. 509. inculptam. Quo verò ad Paulum nostrum, qui suam historiam ad subsequentes Reges, Hildeprandum, Rachisium, Aistulfum, & postremum gentis illius Desiderium minime produxit, repeto verba Erchemperti in ipso initio hist. suæ Langobardorum, quibus causam mutilatæ narrationis ita rudi stylo exponit. Langobardorum seriem, egressum, situmque Regni, hoc est originem eorum, vel quomodo de Scandinavia insula egressi ad Pannoniam, & iterum à Pannonia in Italiam transmigraverunt, Regnumque susceperunt, Paulus vir valde peritus compendiosa licet brevitate, sed prudenti composuit ratione extendens nihilominus à Gammara, & duobus liberis ejus Historiam Ratchis pane usque Regnum. In bis autem non frustra exclusit ætas loquendi, quoniam in eis Langobardorum defecit Regnum: nos etenim Historiographi Doctoris est, maxime de sua stirpe disputantis, ea tantummodo retexere, quæ ad laudis cumulum pertinere noscuntur. Si quid verò in hisce meis notis imprudenter exciderit à Catholica veritate alienum, quod abominor, & maxime cavi, omne id irritum, cassum, non scriptum, indictumque volo.

Explicit Liber Sextus, & ultimus de Gestis Langobardorum.





# INDEX GENERALIS RERUM, ET NOMINUM,

Quæ continentur in Tomo I.

## RERUM ITALICARUM.

### A

- A** *Basgi ad Euxinum Christiani . pag. 338. A. , & 343. A.*  
*Ablavius Scriptor Gothicus vetustus . 194. A. 199. D. 203. A.*  
*Absimarus contra Leontium Imperator factus . 142. C.*  
*Adversus eum Justinianus Rhinotmetus olim Augustus insurgit . Ibid.*  
*Ab eodem Justiniano captus interimitur . 143. D.*  
*Acheruntia Civitas . 479. B.*  
*Achilleus in Ægypto Imperator creatus . 69. C.*  
*Altiaca pugna , ubi Augustus victor . 49. C. 235. B.*  
*Adalaldus Agilulfi Langobard. Regis filius . 461. A.*  
*Vivente patre Rex creatus . 463. C.*  
*Post ipsum regnans in insaniam decedit . 469. A.*  
*Ejus Regni Chronologia . Ibid. C. & 470. C.*  
*Adelgisus Langobardorum Rex profugus Constantinopolim pergit . 163. C.*  
*Occiditur . 167. E.*  
*Adelungi nobiles . 419. D.*  
*Ado Fori Julii Dux . 491. A.*  
*Adriani Moles Romæ à Gothis oppugnata . 267. E.*  
*Adriani Papæ literæ & Legati ad Nicenam II. Synodum . 167. C.*  
*Adrianus post Trajanum Imperator creatus . 61. C.*  
*Ejus acta . Ibid.*  
*Obitus . 62. A. 236. A.*  
*Adrianus Polens Episc. 449. D.*  
*Adriatici pelagus descriptio . 262. A.*  
*Aemilianus Imperator . 67. A.*  
*Aemilianus Tyrannus in Ægypto Imperator creatus . 67. D.*  
*Aemilia Provinciæ descriptio . 432. D.*  
*Aeneæ navis miranda Romæ servata . 356. C.*  
*Aëtius Bonifacium Africa Tyrannum deturbandum curat . 94. B.*  
*Varia illius fortuna . Ibid.*  
*Patriciatum obtinet . Ibid. C.*  
*Contra Attilam in Hispania pugnat . 97. E.*  
*Valentiniani jussu trucidatur . 98. D.*  
*Ejusdem providentia , & virtus contra Attilam . 209. D.*  
*Agatho Dux Perusinarum . 508. A.*  
*Agathonis Papæ Legati in Concilio Constantinopolitano contra Monothelitas . 492. B.*  
*Agelmundus primus Langobardorum Rex . 413. B.*  
*Agibrandus , sive Ansprandus , Spoleti Dux . 510. C. & E.*  
*Agilulphus Dux Taurini . 450. A.*  
*Rex Langobardorum , & Theudelindæ maritus efficitur . 453. B.*  
*Christi Fidem Catholicam amplexus . 455. A.*  
*Urbes nonnullas capit , & evertit . 462. A.*  
*Pacem dat Romanis . 463. B.*  
*Moritur . 469. A.*
- Agnellus Aciliensis Episc. 449. A.*  
*Agnellus Episc. Trident. 449. A. 451. C. 454. A.*  
*Ago Dux Fori Julii . 474. D. 482. A.*  
*Ajo Dux Beneventanus . 471. A.*  
*Aistulphus Langobardorum Rex insensus Stephano Papæ . 155. C.*  
*Idem Pemmonis Forojuliani Ducis filius . 499.*  
*Alachis Tridenti Dux . 486. B.*  
*Brixia Dux creatus rebellionem instituit . 487. A.*  
*Ejus acta contra Cunibertum Regem . 488. B.*  
*Occiditur . 489. B.*  
*Alamanni à Juliano Casare victi . 76. E.*  
*Tum à Gratiano . 84. D.*  
*Vastatis Galliis Italiam invadunt . 67. B.*  
*Apud Lacum Benacum ingenti clade à Claudio Augusto fracti . 68. A.*  
*Et à Constantio Casare . 70. A.*  
*À Theudeberto Francorum Rege victi . 382. D.*  
*Eorum mores . 383. E.*  
*Templa spoliant , aliaque crudelia gerunt in Calabria . 388. C.*  
*Qualis olim eorum armatura . 390. A.*  
*Alani Vandalis sociati . 94. B.*  
*Ab Hunnis devicti . 203. B.*  
*Alaricus I Visigothorum Rex Italiam invadit . 205. C.*  
*Stiliconis exercitum prostermit , Romam capit &c. 91. B. 206. D.*  
*Moritur . Ibid. B.*  
*Alaricus II. Visigothorum Rex . 214. D.*  
*Alaricus junior Visigothorum Rex à Francis captus . 259. B.*  
*Albanorum Reges in Italia . 2. B.*  
*Alboinus Langobard. Rex . 419. A.*  
*Ejus adolescentis audacia . 420. B.*  
*Defuncto Patre Regnum suscipit . 424. A.*  
*Cunimundum Gepidarum Regem interimit . Ibid.*  
*Narfeti contra Gothos fert opem . 425. A.*  
*Italiam invadit . 428. B.*  
*Venetiam occupat . 431. B.*  
*Integrâ ferè Italiâ potitur . 434. A.*  
*Ejus mors . 435. A.*  
*Albsuinda Alboini Langobard. Regis filia . 436. B.*  
*Aldo , & Grauso præpotentes Brixia Cives . 487. A. 488. B. 493. B.*  
*Alexander Magnus quo anno natus . 8. B.*  
*Alexander Tyrannus Imperium apud Carthaginem occupat . 73. A.*  
*Alexander Severus Imperator . 66. A.*  
*Alexandria à Julio Casare expugnata . 46. D.*  
*Alpes Cottia Provinciæ . 432. B.*  
*Restituta ab Ariperto Langobard. Rege Romanæ Ecclesiæ . 499. C. 504. B.*  
*Allobroges à Romanis victi . 29. D.*  
*Amalaricus Visigothorum Rex . 220. D.*  
*À Francis victus moritur . Ibid. 260. B.*  
*Amalasuetha Theoderici Regis filia nupta Eutharico . 220. E.*  
*À Theodato Rege laqueo deleta . 221. B.*

- Gothorum Regnum arripit . 248. D.  
 Cum Justiniano M. Imp. agit . 250. B.  
 Necatur . 251. D.  
 Amalorum apud Gothos illustris prosapia . 199. A.  
 215. B.  
 Inde ortus Jordanes Historicus . 217. B.  
 Amator Episc. Juliensis . 507. C.  
 Amatus Patricius Provincia . 437. C.  
 Amazones, Gothorum feminae, earumque gesta .  
 195. D. 196. A.  
 Earum regio . 337. C.  
 Ambiorix Gallorum Dux adversus Julium Cesa-  
 rem . 43. C.  
 Ambrosiana Bibliotheca laus. Praef. gen. pag. 8.  
 Ambrosius Mediolanensium Archiepiscopus eligi-  
 tur . 82. C.  
 Justinam Augustam sibi insensam experitur .  
 85. C.  
 Theodosio M. crudelitatis reo Templi aditum .  
 negat . 86. D.  
 Ejus constantia pro Religione . 87. A.  
 America Civitas Romanis reddita . 456. A.  
 Amilcar Carthaginensium Dux . 13. C.  
 Anastasius, qui & Artemius, post Philippicum  
 Imperator . 145. B. & 501. C.  
 E folio dejicitur . 502. A.  
 Anastasius Orientis Imperator . 100. D.  
 Orthodoxos persequitur . 101. E.  
 Pessima ejus acta pro Haereticis . 102. A.  
 Moritur . Ibid. C. & 240. E.  
 Anastasius Patriarcha Constantinopolitan. 507. A.  
 Anastasius Ticinen. Episcopus . 470. A.  
 Anastasius Bibliothecarius num Auctor Historiae  
 Miscellae . V. Praefat. ad eamdem .  
 Anconae Urbis descriptio . 285. B.  
 Obsidetur à Gothis . 357. A.  
 Ancus Martius Romanorum Rex . 3. D. 226. B.  
 Anchis Major Domus in Palatio Regum Franco-  
 rum . 498. C.  
 Angli, sive Saxones, Britanniam occupant . 96. B.  
 Angli Britanni Insulam incolentes olim . 354. D.  
 Eorum bellum cum Varnis . Ibid.  
 Eadem ad Fidem Christi conversi . 448. B.  
 Eorum concursus Romam . 502. B.  
 Anses, hoc est, Semidei appellati Gothorum He-  
 roes . 198. D.  
 Eorum genealogia . 199. A.  
 Ansfrid Ducatum Forojulensem invadens caeca-  
 tur . 491.  
 Ansprandus tutor Regis Liutberti . 497. A.  
 Bello attritus fugere compellitur . Ibid. B.  
 Regnum Langobardicum arripit . 501. B.  
 Ejus mors . 502. B.  
 Sepulchrum . Ibid. E.  
 Ansprandus Spoleti Dux . 510. C. & E.  
 Anthemius Occidentis Imperator . 98. D.  
 Trucidatur . 99. B.  
 Antiochus Syriae Rex contra Romanos bellum in-  
 fauste agit . 22. A.  
 A Phrabate victus . 28. C.  
 Antoninus Pius Adriani successor in Imperio .  
 62. A.  
 Ejus acta . Ibid.  
 Obitus . 63. B.  
 Antoninus Verus cum M. Aurelio Imperium regit .  
 63. C.  
 Ejus acta, & mors . Ibid.  
 Antonius ( Marcus ) Mutinam obsidet . 47. D.  
 Augusto reconciliatur . 48. A.  
 Partitur Romanum Imperium cum Augusto . Ibid.  
 Cum eodem bella infesta agit ad Actium . 49. C.  
 Sibi mortem infert . Ibid. E. 235. A.  
 Antonius Folch de Cardona Archiep. Valentinus,  
 & in Hispanico confesso Praeses laudatus .  
 Vide Monitum Argelati pag. 7.  
 Apenninae Alpes Provincia . 432. C.  
 Apocrypharii Romanorum Pontificum . 442. B.  
 Apollonius Tyaneus quo tempore floruerit . 55. B.  
 Appiae Viae descriptio . 261. B.  
 Apuliae Provinciae descriptio . 433. A.  
 Aquileja ab Attila capitur, ac incendio deletur .  
 97. D. 212. D.  
 Venetiae caput . 431. C.  
 Aquilejensis Schismatis Historia . 445. D. 464. B.  
 494. E.  
 Arabum sub successoribus Muhammeti progres-  
 sus in Christianos . 133. A. 134. A.  
 Hierosolymam capiunt . 134. E.  
 Arabes Leoni Augusto infensi . 149. C.  
 Eorum arma contra Christianos sub Constante  
 Aug. Heraclii nepote . 135. D. & seqq.  
 Tum sub Constantino Constantis filio . 137. B.  
 Cum quo pacem ineunt . 138. B.  
 Rursus ad bellum acciti contra eum . 140. D.  
 Arator Poeta . 179. A. 421. C.  
 Arborychi, & Franci in unam gentem coalescunt .  
 258. A.  
 Arcadius à Theodosio M. patre Augustus designa-  
 tur . 85. B.  
 Succedit Patri in Oriente . 90. B.  
 Ejus mors . 91. A. & 238. A.  
 Archetas Aethiopum Rex. Ejus mores & amicitia  
 cum Justino II. Aug. 110. A.  
 Archintus Carolus Comes laudatus. Vide Moni-  
 tum Argelati pag. 4. & 404.  
 Ardaricus Gepidarum Rex Attila filios, ac Hun-  
 nos debellat . 216. A.  
 Arga convicii vocabulum apud Langobardos .  
 498. C. D. & E.  
 Argelatus Philippus ejus Monitum ad Lect. pag. 1.  
 Laudatus. Vide Praef. gen. pag. 11. & 404.  
 Arichis Beneventanorum Dux . 458. B.  
 Ejus mors . 471. A.  
 Arietum militarium descriptio . 266. A.  
 Ariminum à Romanis conditum . 12. B.  
 Gothis ereptum . 283. B.  
 Ab ipsis denuo obsessum . 284. E.  
 Obsidio soluta . 289. A.  
 Arioldus Langobardorum Rex . 469. A.  
 Ejus mors . 470. B.  
 Ariovistus Germanorum Rex . 41. C.  
 Aripertus Francorum Rex . 429. A.  
 Aripertus Langobardorum Rex . 473. B.  
 Mors illius . 474. A.  
 Aripertus II. Ragumberti Regis filius, Rex Lan-  
 gobardorum . 497. C.  
 Ansprandum persequitur . 498. A.  
 Ab Ansprando fugatur, & in Ticino perit .  
 501. B.  
 Ejus virtutes . 502. A.  
 Ariulfus Spoleti Dux moritur . 458. A.  
 Arnulfus Major Domus in Francorum Palatio  
 vir sanctus . 496. B.  
 Arrianam sectam sequuti olim Langobardi . 470. A.  
 Artabasdus Imperator salutatur contra Constan-  
 tinum Copronymum . 154. B.  
 Bellum inter ipsos . 155. A.  
 Oculis privatus deponitur . Ibid. E.  
 Artemius, qui & Anastasius, Imperator . 145. B.  
 Depositus Monachum agit . 146. D.  
 Assyriorum Regum series . 222. C.  
 Athalaricus Gothorum Rex Paganus . 83. E.  
 Constantinopoli moritur . 85. A. 241. C. 248. A.  
 Athalaricus Ostrogothorum in Italia Rex . 220. E.  
 Moritur . 221. A.  
 Athalus Tyrannus in Africa Imperium usurpat .  
 92. D.  
 Athanaricus Visigothorum Rex à Theodosio Magn.  
 bemi-

benignè exceptus. 205. D.  
 Athaulphus Gothorum Rex. 91. E.  
 Athaulphus Visigothorum Rex iterum Romam capit. 206. D.  
 Placidiam sibi conjungit. Ibid.  
 Galliam petit, ac inde Vandalos fugat. 207. A.  
 Occumbit. Ibid.  
 Athenæ à Sylla captæ. 34. D.  
 Athesis inundatio immanis. 447. C.  
 Athlantis Philosphi Chronicon. Præfat. gener. pag. 5.  
 Attila Hunnorum Rex Romanas provincias vastat. 96. A.  
 Immani exercitu in Occidentem irruit. 97. B.  
 Aquilejam diripit, & cremat. Ibid. D.  
 Reliqua ejus gesta, & mors. 98. A.  
 Attilæ potentia, ac Regia. 208. B.  
 Qualis ejus forma. 209. A.  
 In Gallias progreditur. Ibid. E.  
 Nationes diversæ ei sociatæ. 210. A.  
 Tetricum inter eum, ac Romanos, & Visigothos prælium. 211. B.  
 Aquilejam subvertit, & ad propria redit. 212. A.  
 A Thorismundo Visigothorum Rege fugatur. 213. B.  
 Ejus mors, & exequiæ magnificæ. 215. D.  
 Filii ejus multi de Regno certant. 216. D.  
 Attilii Reguli egregia virtus. 14. A.  
 Atto Spoleti Dux. 474. D.  
 Ejus mors. 481. C.  
 Avars sub Chajano Rege Mauricio Aug. infesti. 113. D. & seqq.  
 Idem ac Hunni. 128. D. & 424. B.  
 Pannonia potiti. 428. B.  
 Pacem cum Langobardis ineunt. 455. B. V. Hunni.  
 Auduinus Langobardorum Rex. 330. D. 352. A.  
 Gepidas profligat. 360. A.  
 Justiniano subsidia mittit. 361. E. 419. A. 424. A.  
 Augusti varia bella, & victoriæ. 235. A.  
 Augustinus Episcopus Hipponensis floret. 84. D.  
 Ejus mors. 94. E.  
 Ejus corpus Ticinum transfertur. 505. A.  
 Augustinus Monachus Anglorum Apostolus. 448. B.  
 Augustus Cæsar, qui & Octavius, Mutinam ab obsidione Antonii liberat. 47. D.  
 Imperium Romanum cum Antonio partitur. 48. A.  
 Brutum & Cassum atterit. Ibid. D.  
 In pugna ad Actium, aliisque in locis Antonium devincit. 49. C.  
 Quo tempore Augustus consalutatus. 50. A.  
 Alia ejus gesta. 51. A.  
 Moritur. 52. C.  
 Augustulus Augustus purpuram exuit. 99. B.  
 Aurelianus Imperator creatus. 68. C.  
 Aureolus Mediolani Imperator creatus. 67. D.  
 Austria Provincia, hoc est Ducatus Forojulianus. 488. A.  
 Austrigosa Wachonis Langob. Regis uxor. 419. A.  
 Autharis Langobardorum Rex. 444. A.  
 Francos prælio fundit. 449. A.  
 Theudelindam conjugem expetit. Ibid. B.  
 Eam sibi jungit. 450. A.  
 Beneventum capit. 451. B.  
 Ejus mors. 453. A.  
 Autpertus Abbas S. Vincentii ad Vulturum. 504. A.  
 Auxentius Arrianus Episcopus Mediolanensis moritur. 82. A.  
 Auximi obsidio per Belisarium. 294. B.  
 Ipsum tandem recipit. 298. B.  
 A Totila obsidetur. 310. B.  
 A Langobardis occupatur. 506. B.

## B

Adjula Gothorum Rex. 242. A.  
 Bajoariæ Provinciæ fines. 450. B.  
 Balistarum militarium descriptio. 266. C.  
 Balneum-Regis Civitas. 463. B.  
 Bandum, vexillum. 417. C.  
 Baodolinus vir Sanctus. 510. A.  
 Barbæ adolescenti primum radendæ mos antiquus. 468. C.  
 Basilica S. Johannis Bapt. Modoëtiæ. 459. C. & D. 478. C.  
 Ejusdem Ticini. 473. A.  
 S. Salvatoris. Ibid.  
 S. Michaëlis Ticini. 477. D.  
 S. Ambrosii ibidem. 485. B.  
 S. Mariæ ad Perticas ibidem. 486. C.  
 S. Petri Beneventi. 490. A.  
 S. Romani Ticini. 493. C.  
 Basiliſcus Imperator pronunciatus. 239. C.  
 Belisarius Persas multis præliis edomat. 104. A.  
 Vandalos in Africa impetit. Ibid. D.  
 Eam Provinciæ illis eripit. 105. C.  
 Neapolim & Romam Gothis. 106. D.  
 E Justiniani gratia excidit. 110. A.  
 Restituitur. Ibid. C.  
 Ejus gesta contra Gothos. 221. C. 241. A.  
 Belisarius Siciliam occupat. 251. E.  
 Neapolim obsidet. 254. C.  
 Ea Urbe per immissoſ clam milites potitur. 256. B.  
 Romam recipit. 261. A.  
 Ipsam tuetur contra Gothos. 263. A.  
 Cum ipsis dubio Marte confligit. 264. A.  
 Obsidionem acriter sustinet. 265. B.  
 Gothos ingenti strage afficit. 268. B.  
 Ejus ad Justinianum epistola. Ibid. D.  
 Silverium Papam ex Urbe pellit. 270. B.  
 Gothos variis præliis fatigat. 271. B.  
 Inducias cum Gothis init. 280. A.  
 Constantinus in eum ense ruit. 282. B.  
 Gothos obsidionem Urbis solvere cogit. 283. A.  
 Cum Narsete junctus ad solvendam Arimini obsidionem. 288. C.  
 Dissidet à Narsete. 289. C.  
 Belisarius Urbinum & universam Æmiliam recipit. 291. A.  
 Auximum obsidet. 294. A.  
 Theodeberto Francorum Regi reditum ad sua suadet. 296. D.  
 Fesulas & Auximum recipit. 298. A.  
 Legatos ad Vitigin mittit. Ibid.  
 Ravennam obsidet. 299. E.  
 Pacis conditiones rejicit. Ibid.  
 Ravennam ac Vitigin Regem capit. 300. D.  
 Ad tyrannidem numquam inducitur. 301. B.  
 Ejus laudes. 302. C.  
 Iterum in Italiam missus. 309. D.  
 Ad Urbem obsidione liberandam se parat. 317. A.  
 Belisarius Totilam à destructione Romanæ Urbis deterret. 320. A.  
 Romam rursus intrat, munit, ac tuetur ab hostibus. 321. B.  
 Indecore Constantinopolim revocatus. 330. E.  
 Fit Præfectus Prætorio. 355. E.  
 Benacus lacus. 431. B.  
 Benedictini Congreg. S. Mauri laudati. Præf gen. pag. 9.  
 Benedictus Monachorum Pater Casini floret. 107. A. 179. D. 421. A.  
 In eum Pauli Diaconi Carmen. Ibid.  
 Ejus corpus num in Gallias asportatum. 490. A. & C. 491. A.

- Benedictus I. Papa . 429. A.  
 Benedictus Archiep. Mediolan. 499. D.  
 Beneventum à Romanis conditum . 12. B.  
   Olim Maleventum . 261. B.  
   Samnii caput . 433. D.  
   A Langobardis captum . 451. B.  
   Ejus Ducatus exordium . 452. D.  
   A Græcis impugnatum . 479. B.  
 Benzii Chronicon . Præfat. gen. pag. 5.  
 Bergomum Civitas . 431. B.  
   Wallari Dux ibi . 436. C.  
   Ab Ariperto Rege captus . 497. B.  
 Berretta D. J. Gaspar laudatus . 506. C.  
 Bertaridus Langob. Rex Mediolani regnat. 474. A.  
   Fugit ad Cacanum Hunnorum Regem . 475. A.  
   Italiam rursus repetens Grimoaldo se tradit .  
   476. A.  
   In Franciam fugit . 477. D.  
   Tum ad Anglo-Saxonum Regem . 485. C.  
   Revocatus in Italiam Regnum rursus adipiscitur . 486. A.  
   Cunibertum filium consortem Regni creat . Ibid.  
   Ejus mors . 487. B.  
 Bilitionæ Castrum . 450. C.  
 Blancus Horatius laudatus . V. Monitum Argelati . pag. 9. & Præf. gen. pag. 11.  
   Ejus notæ ad Paulum Diaconum . pag. 405.  
 Bobiensis Monasterii ædificatio . 470. A.  
 Boëtius vir Consularis jussu Theoderici Regis necatus . 248. A.  
 Bombycum ova ex India ad Justinianum Monachi ferunt , ac serici conficiendi artem tradunt . 351. E.  
 Bonaccursi Chronicon . Præf. gen. pag. 6.  
 Bonifacius armorum ductor strenuus Honorio regnante Africam petit . 93. C.  
   Ibi principatum invadit . 94. B.  
   Tum Vandalos illuc advocat . Ibid. D.  
   Extinguitur . Ibid.  
 Bonifacius III. Papa . 465. A.  
 Bononia à Liutprando Rege occupata . 506. B.  
   A Langobardis viriliter defensa . 508. A.  
 Bonromæus Fridericus Cardin. laudatus . Præf. gen. pag. 8.  
 Brenni Gallorum Ducis impetus in Romanos . 7. A. 227. C.  
 Brexillum Civitas ad Padum . 444. B. 462. B.  
 Britanni à Julio Cæsare bello fracti . 43. A.  
 Britannia ab Anglis , sive Saxonibus occupata . 96. B.  
   Illius Insulæ descriptio . 192. D.  
 Britannia , seu Brittia Insulæ descriptio à Procopio . 354. C.  
 Britones à Visigothis victi . 214. B.  
   Olim Brittia Insulæ habitatores . 354. D.  
 Brittia , seu Britannia Insula in Oceano Boreali . 354. C.  
   Murus ibi longus . 355. D.  
 Brittomarus Gallorum Dux contra Romanos . 16. C.  
 Brixia magnam Nobilium Langobardorum copiam complexa . 487. A.  
 Brixia Dux Alachis . 436. C.  
 Brundisium à Romualdo Benevent. Duce Græcis ereptum . 490. A.  
 Brunichildis Sigisberti Francorum Regis uxor . 430. A. 439. C. 454. A.  
   Regnum regit . 457. C.  
 Brutus duo Julii Cæsaris interfectores . 47. C.  
   D. Brutus Mutinæ obsessus . Ibid. D.  
 Brutus & Cassius Orientem armis vexant , & tandem sibi mortem consciscunt . 48. D.  
 Bubali in Italiam primum adducti . 457. B.  
 Bulgares unde orti , eorumque motus in Christianorum provincias . 138. D.  
   A Langobardis prælio victi . 415. B.  
   In Beneventana regione habitacula accipiunt . 484. A.  
 Burgundiones à Langobardis profligati . 438. A.  
 Burmannus Petrus de Historia Italica optimè meritus . Præf. gen. pag. 3.  
 Butilinus Alemannorum , sive Francorum Dux Gothis se adjungit . 383. C.  
   Campaniam , aliasque Provincias vastat . 388. D.  
   Ad Capuam in castris se munit . 389. C.  
   Prælium cum Narsete committit . 391. B.  
   Vincitur , & cæditur . 391. B. 425. B.  
   Buxetum à Langobardis captum . 506. A.

## C

- Caballi silvatici primum in Italiam adducti . 457. B.  
 Cacanum Hunnorum Rex . 457. C. 459. B.  
   Pacem cum Langobardis init . 461. B.  
   Forum Julii vastat . 466. A.  
   Quomodo se egerit in Romildam proditricem . 467. A.  
   Bertaridum profugum excipit . 475. A.  
   Tum dimittit . 476. B.  
   Forum Julii rursus vastans abire cogitur . 482. C.  
 Cacco Gisulfi Forojul. Ducis filius . 466. A.  
   In Ducatu succedit . 467. D.  
 Cæsarea uxor Persarum Regis Christi Fidem amplexa . 474. A. & C.  
 Calabria Provincia descriptio . 433. A.  
 Caligula Tiberio in Imperio succedit . 53. D.  
   Judæis infestus occiditur . 54. A.  
 Calistus Patriarcha Aquilejen. 505. B. & 507. C.  
 Callinicus Patricius . 459. B. 461. A.  
 Callinicus Patriarcha Constantinopolit. 500. B.  
 Camilli Romanorum ducis æta . 7. A.  
 Campania descriptio . 8. B. 228. D.  
   Hannibalem deliciis fregit . 21. A.  
   Ejus altera descriptio . 432. C.  
 Candidianus Gradensis Patriarcha . 464. A.  
 Cantabri ab Augusto victi . 51. A.  
 Capra mirabili pietate infantem destitutum alit . 289. A.  
 Captivos tondere antiquorum mos . 497. D.  
 Capua à Romanis recepta . 19. B.  
 Caracalla Rom. Imperator . 65. E.  
 Caracciolus Antonius laudatus . Præf. gen. pag. 10.  
 Carausius in Britannia Imperium arripit . 69. B.  
 Carinus Cari Augusti filius Cæsar . 69. B. 237. C.  
 Carniola Sclavorum patria . 507. C.  
 Carolus Martellus Major domus Francorum . 503. A. 504. C.  
   Saracenos bis prælio vincit . 508. A.  
 Carolus Magnus . Ejus filia Maria petitur in uxorem Constantino Aug. Eirenes filio . 165. C.  
   Et ad eum mittitur . 167. D.  
   Is à Leone III. Papa coronatur Imperator . 170. D.  
   Ad Eirenem Augustam Legatos mittit . Ibid. E. & 171. A.  
   Ad eum Michaël Imp. Orientis Legatos pro pace mittit . 176. E.  
 CAROLI VI. Romanorum Imperatoris laudes . V. Monitum Argelati pag. 4. 6. 7. & Præf. gen. pag. 11.  
 Carthaginenses in Sicilia victi . 12. C.  
   Iterum in Africa . 13. A.  
   Tum in Sicilia prælio fusi . 14. D.  
   Rursus ibi attriti . 15. A.  
   Sub Hannibale ingentes Populo Romano clades inferunt . 17. B.

- A Scipione in Africa debellati pacem petere coguntur.* 20. C.  
*Carthago à Scipione minore deleta.* 24. C.  
*A Genferico capta.* 95. C.  
*A Saracenis occupata, ac vastata.* 494. B.  
*Carus Imperator.* 69. B. 237. C.  
*Casinense Monasterium à Langobardis spoliatum.* 458. B.  
*Inde asportata ossa S. Benedicti.* 490. A.  
*Quid de hac translatione inter Casmates, & Floriacenses Monachos.* 490. C.  
*A Petronace restauratum.* 503. B.  
*Casini Montis Arx.* 421. A. & D.  
*Cassiodorus Consul, tum Monachus.* 179. D.  
*Historia Gothorum ab ipso scripta.* 189.  
*Quo tempore floruerit.* 421. B.  
*Cassius, & Brutus in mortem ruunt.* 48. D.  
*Catalaunici campi, ubi Attila praelium cum Romanis.* 210. D.  
*Catiline conjuratio in patriam compressa.* 40. C.  
*Cato apud Uticam sese perimit.* 46. D.  
*Cavallonum Civitas.* 452. B.  
*Caucasi montis descriptio.* 196. B. 337. B.  
*Cedoaldus Anglorum-Saxonum Rex Romæ baptizatus.* 495. B.  
*Ceneta in Venetia sub Francis.* 389. D.  
*Cenetense Castrum.* 430. B.  
*Centumcellæ Urbs maritima à Romanis recepta.* 281. B.  
*Chajanus Avarum Rex Romano Imperio infestus.* 113. E.  
*Multa ejus prælia.* 114. D.  
*Nova bella movet.* 117. B.  
*Multas urbes capit, & in captivos sævit.* 119. A. 124. D.  
*Childebertus Francorum Rex.* 220. C. 260. D. 382. B. 393. A. 430. A. 439. C.  
*In Langobardos pergit.* 444. A.  
*In Hispanos.* 446. A.  
*Eorum Regi sororem jungit.* 449. C. 452. B. 455. A.  
*Ejus mors.* 457. B.  
*Childericus Vandalorum Rex in Africa Orthodoxam Fidem recipit.* 102. D.  
*Chilpericus Francorum Rex.* 429. A. 439. C. 442. A.  
*Chlotharius Francor. Rex.* 260. D. 382. B. 393. A. 424. A. 462. A.  
*Chlotuinda Chlotarii Francor. Regis filia.* 424. A.  
*Chosroës senior Persarum Rex in Lazos, & Colchidem expeditionem facit.* 341. C.  
*Ejus mores.* 344. B.  
*Justinianus I. inducias ab eo turpiter emit.* 350. B.  
*Chosroës junior Persarum Regno præficitur.* 116. D.  
*Mauricii Aug. amicitiam quærit.* Ibid.  
*In Regno firmatur ab eodem.* 117. A.  
*Phocæ bellum movet.* 122. A.  
*Heraclio imperante multas Romanorum provincias capit.* 124. C.  
*Inflatus victoriis pacem negat.* Ibid.  
*Ab Heraclio Aug. fugatur.* 126. D.  
*Aliis præliis frangitur.* 127. B. 128. A.  
*Fugit à facie Heraclii.* 129. E.  
*A Syroë filio interficitur.* 131. A.  
*Christiani sub Nerone prima persecutione afflicti.* 55. D.  
*Eorum persecutio sub Diocletiano.* 70. B.  
*Sub Juliano Apostata.* 77. A.  
**CHRISTUS D. N. quo anno natus.** 52. A.  
*Quo mortuus.* 53. B. 235. D.  
*Chronica Constantiana. Præf. gen. pag. 5.*  
*Galliana, Coloniensis.* Ibid.  
*Martiniana novæ correctionis. Præf. gen. pag. 6.*  
*Cicero Consul Catilinam Urbe expellit.* 40. D.  
*Ejus mors.* 48. B.  
*Cimbri Romanum Imperium invadunt.* 31. C.  
*A Mario devicti.* 32. A.  
*Cinna bellum civile Romæ urget.* 35. B.  
*Clarissimus Concordien. Episc.* 448. E. 449. A.  
*Classis Civitas à Langobardis spoliata.* 443. A.  
*Ab ipsis occupata.* 504. C. 506. B.  
*Claudianus Poëta Paganus.* 89. B.  
*Claudius Augustus à Senatu appellatus.* 67. E. 237. A.  
*Claudius Drusus Germanicas gentes subigit.* 51. C.  
*A Tiberio veneno sublatus.* 53. A.  
*Claudius Caligula in Imperio succedit.* 54. C.  
*Ejus mors.* 55. B.  
*Cleopatra Ægypti Regina creatur.* 46. C.  
*M. Antonio nubit, & ex Altiaca pugna fugit.* 49. C.  
*Sibi mortem consciscit.* 50. A.  
*Cleph Langobardorum Rex.* 436. B.  
*Cniva Gothorum Rex Decium Aug. ac Romanos prosternit.* 201. D.  
*Colloredus Hieronymus Comes, Insubrum Rector, laudatus. V. Monitum Argelati pag. 6. & Præf. gen. pag. 12.*  
*Columbanus Abbas Sanctus Bobiense Monasterium condit.* 470. A. & D.  
*Comacina Insula.* 449. B. & D. 454. B. 497. A. & C.  
*Commodus M. Aurelii filius Patri in Imperio succedit.* 64. D.  
*Ejus acta, & mors.* Ibid.  
*Concilium Aquilejense, Sergio Papa sedente.* 494. C.  
*Concilium Constantinopolitanum adversus Monothelitas.* 492. A.  
*Constans Constantini filius in Italia Imperator.* 74. B.  
*A Magnentio Tyranno peremptus.* 75. A.  
*Constans Heraclii nepos Augustus regnat.* 135. A.  
*Multis spoliatur ab Arabum gente.* Ibid. D.  
*Parum prospera ejus gesta.* 136. A.  
*Necatur.* 137. B.  
*Constans qui & Constantinus Græcor. Imperator.* 478. B.  
*Beneventanam regionem impugnat.* 479. B.  
*Beneventi obsidionem solvit.* 480. B.  
*Ejus impia facinora.* Ibid.  
*Et mors.* 481. A.  
*Constantianus Justiniani I. Imperatoris Dux Dalmatiæ potitur.* 253. E.  
*Constantinopolitana Synodus Oecumenica sexta sub Constantino Aug.* 139. D.  
*Constantinus Papa Constantinopolim profectus.* 500. A. 501. B.  
*Constantinus M. Cesar efficitur.* 71. A.  
*Imperium in Britannia capit.* Ibid. C.  
*Maxentium Augustum prælio frangit.* 72. C.  
*Ejus acta, & mores.* 73. A.  
*Mors.* 74. E.  
*Constantinus M. Gothorum copiis usus.* 202. C.  
*Constantinus Constantini M. filius, Imperii parte assumpta, interficitur.* 74. C.  
*Constantinus Pogonatus Constantis Aug. filius Imperator.* 137. 484. B.  
*Pacem inicit cum Arabum Populo.* 138. B.  
*Synodum Oecumenicam Constantinopoli celebrandam curat.* 139. D. 492. A.  
*Moritur.* 139. D. 494. B.  
*Constantinus, qui & Heraclius, Heraclii Aug. filius nascitur.* 124. D.  
*In consortium Imperii à patre adscitus.* Ibid. E.  
*Post ejus obitum veneno sublatus.* 134. D.  
*Constantinus Heraclii filius Imp. Græc.* 473. B.  
*Langobardos bello petit.* 478. B.  
*Constantinus Copronymus Leonis Aug. filius nascitur.* 150. A.  
 Pa-



- Patri succedit in Imperio . 154. A.**  
**Ejus bella cum Artabafdo , quem tandem deji-**  
**cit . 155. A. & E.**  
**Ejus crudelitas . 156. A.**  
**Immanis sub ipso pestilentia . Ibid.**  
**Contra sacras Imagines furiosus . 157. C. 160. C**  
**Sævior fit in dies . 161. A.**  
**Miserè moritur . 163. B.**  
**Constantinus Leonis Aug. filius Imperator consalu-**  
**tatur . 164. A.**  
**Cum Eirene matre regnat . 165. D.**  
**Ei petitur in uxorem filia Caroli M. Francorum**  
**Regis . Ibid. C.**  
**Quæ ad eum mittitur . 167. D.**  
**A matre dejicitur è solio . 168. B.**  
**Rursus & ipse extollitur , matre depressa . Ibid.**  
**Pax inter illos subsequitur . Ibid. D.**  
**Oculis ei avulsis conjuratione matris deponitur .**  
**170. B.**  
**Constantinus Tyrannus , Honorio regnante , Gal-**  
**lias occupat . 92. A.**  
**Extinguitur . Ibid. D.**  
**Constantius Cæsar à Diocletiano creatus . 69. C.**  
**Tum Augusti titulo auctus . 71. A.**  
**Constantius Constantini M. filius Augustus Orien-**  
**tem regit . 74. B.**  
**Vetranionem dejicit , & Magnentium Tyran-**  
**num interficit . 75. C. & D.**  
**Gallum Cæsarem è medio tollit . 76. A.**  
**Studia illius erga Julianum Apostatam . Ibid. C.**  
**Adversus ipsum rebellantem pergens moritur .**  
**77. D.**  
**Constantii Comitis egregia facta in hostes Imperii .**  
**92. D.**  
**Gallam Placidiam ducit . Ibid.**  
**Valentiniani III. Aug. pater . 93. A.**  
**In Imperii consortium adscitus moritur . Ibid.**  
**Corinthus à Romanis evertitur . 25. C.**  
**Cornelius Valerianus Gallieni filius Cæsar . 67. C.**  
**Coronatæ campus ex diro prælio celebris . 488. C.**  
**496. B. & D.**  
**Coronæ aureæ , & Ferrea appellata , Modiciæ .**  
**460. D.**  
**Corfica a Gothis occupata . 359. E.**  
**Corvulus Fori Julii Dux . 499. C.**  
**Craffus Consul Hierosolymam diripit . 44. D.**  
**Occiditur . 45. A.**  
**Cremona à Langobardis eversa . 462. A.**  
**Cumæ Narseti redditæ . 387. C.**  
**Ibi repositus Totilæ thesaurus . 368. E.**  
**Earum descriptio . 383. E.**  
**Obsessæ à Narsete . Ibid.**  
**Cunibertus Bertaridi Langob. Regis filius exul**  
**Beneventum missus . 475. A.**  
**Revocatur Ticinum . 486. A.**  
**Consors Regni à patre creatur . Ibid.**  
**Post patrem solus regnat . 487. C.**  
**Alachi in eum insurgente fugit , ac deinde Ti-**  
**cinum recuperat . 488.**  
**Eius victoria de Alachi rebelle . 489. B.**  
**Illius mors . 496. B.**  
**Cunimundus Gepidarum Rex victus , & cæsus à**  
**Langobardis . 424. A.**  
**Cuniperz & Cuniperti Regis filia . 486. D.**  
**Cyrus Episcopus Alexandriae Monothelitarum**  
**fautor , 132. C.**
- D**
- Dacius Mediolanensis Antistes . 107. A.**  
**Ad Belisarium legatus . 281. B.**  
**Dagobertus Francor. Rex . 485. C.**  
**Dal-matia à Justiniano I. Imp. recepta . 253. E.**  
**Dalmatius Cæsar . 73. B.**
- Damianus Episcop. Ticinen. 487. B.**  
**Ejus Epistola ad Synodum Sextam . 492. B.**  
**Danielis Chronicon fabulosum . Præfat. gener.**  
**pag. 5.**  
**Dani Erulos ex Insula Scandia expulerunt . 193. A.**  
**Danubii , qui & Hister , descriptio . 198. A.**  
**Decemviri Romæ instituti . 6. C.**  
**Decius Imperator . 66. C.**  
**Submersus moritur . 67. A. 201. D.**  
**Diadumenus Augustus . 65. B.**  
**Dicæneus Gothos scientias edocet . 197. C.**  
**Dictatura quando apud Romanos instituta . 5. C.**  
**Diluvium aquarum in Venetia , & Liguria .**  
**447. B.**  
**Diocletianus Romanor. Imperator creatus . 69. E .**  
**Ejus acta , & mores . 70. A.**  
**Obitus . Ibid. C. & 237. D.**  
**Dionysius Exiguus , quo tempore floruerit . 421. B.**  
**Domitianus Tito succedit in Imperio . 59. C.**  
**Ejus acta , & mors . Ibid.**  
**Donus Papa Basilicam S. Petri ornat . 485. B.**  
**Droctulfus Langobard. Dux . 444. B.**  
**Ejus mors , ac Epitaphium . 445. B.**  
**Duplavilis vicus patria Venantii Fortunati .**  
**430. A.**
- E**
- E Bredunensis Civitas Gallia . 439. A.**  
**Eirene Leoni Augusto Copronymi filio nupta**  
**coronatur . 162. E.**  
**Regnat una cum Constantino Aug. filio suo .**  
**165. D.**  
**Caroli M. Francorum Regis filiam suo filio con-**  
**jugem petit . Ibid. C.**  
**Septimam Synodum Oecumenicam convocandam**  
**curat . 167. C.**  
**Constantinum filium dejicit . 168. B.**  
**Rursus & ipsa deprimitur . Ibid.**  
**Eirene rursus Imperatrix pronantiatur . 168. D.**  
**Filium Constantinum oculis ei avulsis è throno**  
**rursus depellit . 170. B.**  
**Ad eam Legati Caroli M. Imperatoris . Ibid. D.**  
**171. A.**  
**A Nicephoro Patricio deposita , & in exilium**  
**acta . 171. E.**  
**In Lesbum custodienda mittitur . 172. B.**  
**Moritur . Ibid. D.**  
**Eleutherius Patricius Regnum affectans occidi-**  
**tur . 454. B. & D.**  
**Epiphanius Patriarcha Gradenis . 464. A.**  
**Episcopi duo , alter Catholicus , alter Arianus ,**  
**in urbib. Langobard. 470. A.**  
**Eraricus Ticini Gothorum Rex . 303. D.**  
**Ermanarici Gothorum Regis potentia & victoria .**  
**202. D.**  
**Eruli sub Odoacre Italiam occupant . 99. A.**  
**Scandiæ populus , expulsi à Danis . 193. A.**  
**A Gothis profligati . 203. A.**  
**Eorum sedes & fortitudinis fama . Ibid.**  
**Sub Odoacre Italiam occupant . 214. B.**  
**Erulorum mores , & antiquæ sedes . 286. B.**  
**Victi à Langobardis ad Gepidas se recipiunt .**  
**Ibid.**  
**Tum ad Romanos Christiani facti . 287. A.**  
**Estensis Bibliothecæ laus . Præf. gen. pag. 8.**  
**Eucherius Stiliconis filius necatus . 92. A.**  
**Eudoxia Leontii Sophistæ filia à Theodosio minore**  
**in uxorem ducta . 93. D.**  
**Eugenius Tyrannus Imperium usurpat contra Va-**  
**lentinianum II. eumque perimit . 88. D.**  
**Dirum prælium inter ipsum , ac Theodosium M.**  
**Ibid.**  
**Vitellus pecatur . 89. A.**
- Evin

**Evin Dux Tridenti**. 436. C. 439. B. & C. 454. A.  
*Ejus mors*. 457. A.  
**Euricus Visigothorum Rex**. 213. C.  
*Arvernam, aliasque Galliae Civitates occupat*. 214. C.  
*Hispaniis & Galliis dominans moritur*. *Ibid.* D.  
*Europa descriptio à Procopio Historico*. 258. B.  
**Eutropii Romana Historia à Paulo Diacono continuata**. V. *Præfat. ad Historiam Miscellam*.  
**Eutychius Patriarcha Constantinopolitanus**. 442. A.  
**Euxini Ponti descriptio**. 336. B.  
*Unde oriatur*. 340. B.  
**Exarchi unde appellati**. 455. E.

## F

**Fabia gentis magna cædes**. 5. D.  
**Fabii Cunctatoris virtus**. 17. A.  
**Fabrii Romani Legati virtus**. 11. C.  
**Fames immanis in Italia sub Justiniano I.** 291. B.  
*Romæ*. 315. A.  
**Fara, idest generatio**. 429. A.  
**Faroaldus Spoletanorum Dux**. 443. A. 500. A.  
*Classem Civitatem invadit*. 504. C.  
*E Ducatu dejectus*. 505. A.  
**Faventia Romanis obediens**. 386. C.  
**Faustulus Pastor**. 2. B.  
**Felix Tarvisinus Episcopus**. 430. B.  
**Felix Grammaticus celebris Ticini**. 493. B.  
**Ferdulfus Fori Julii Dux**. 498. A.  
*In bello cadit*. 499. A.  
**Ferzanum à Langobardis captum**. 506. A.  
**Fesula Belisario redditæ**. 298. A.  
**Fidelius Mediolanensis Præfectus Prætorio in prælio interfectus**. 285. C.  
**Fidentius Episcopus de Castro Julienti**. 507. C.  
**Flaminia Provinciæ descriptio**. 433. A.  
**Flavii prænomen à Regib. Langob. adscitum**. 444. A.  
**Florentia à Gothis obsessæ, sed frustra**. 305. E.  
*Narfeti reddita*. 384. E.  
**Florianus Imperator**. 68. D.  
**Fontejus Feltren. Episc.** 449. A.  
**Forum Julii Civitas**. 428. C.  
*Caput Venetiæ*. 432. A.  
*Ab Humis vastatum*. 466. A.  
*Austriæ appellatione à Langobardis donatum*. 488. A.  
**Forum Popilii Civitas deleta**. 483. C.  
**Fortunatus (Venantius) Poëta**. 430. A. 431. C.  
**Franci in Langobardos excitati**. 444. C. 447. A.  
*Ab iis fracti*. 449. A.  
*Iterum in eos movent*. 450. C.  
*Mediolanum usque & Veronam delati*. 451. A.  
*Stant pro Romanis contra Attilam*. 209. D.  
 - 212. B.  
**Franci Thoringos, & Burgundiones debellant**. 260. B.  
*Amalaricum Regem Visigothorum cædunt*. 260. B.  
*Cum Gothis fædus ineunt*. *Ibid.* D.  
**Franci sub Theodeberto Rege Italiam invadunt**. 295. D.  
*Barbari eorum mores*. 296. A.  
*Monetam cudere incipiunt*. 328. B.  
**Franci Saxones impetunt**. 463. A.  
*A Grimoaldo victi*. 478. A.  
**Francorum veteres sedes**. 258. D.  
*Cum Theoderico Italia Rege fædus ineunt*. 259. C.  
*Eorum gesta fortia*. *Ibid.*  
**Francorum jus quoddam in Insulam Brittiam**. 354. E.  
**Eorum fædera cum Gothis**. 359. C.  
 Tom. I.

*Venetiæ partem occupant*. *Ibid.* & 361. B.  
*Gothos juvant*. 367. B.  
*Italiam occupare meditantur*. 368. D.  
**Francorum ditio, ac mores**. 381. A.  
*Eorum pars sub Leuthari contra Gothos in Italia militat*. 384. C.  
*Qualis olim eorum armatura*. 390. A.  
**Fridigernus Gothorum Dux Arrianus Valentis Aug. auxilia poscit**. 83. E.  
**Frisones olim Brittiæ Insulæ habitatores**. 354. D.

## G

**Gaidulfus Bergomensium Dux**. 454. A. 457. A.  
**Galba contra Neronem Imperium arripit**. 55. B. & E.  
*Insidiis Othonis occiditur*. 56. B.  
**Galerius Caesar à Diocletiano creatus**. 69. C.  
*Ejus acta*. 70. C.  
*Augustus creatur*. 71. A.  
*Ejus mors*. 71. D.  
**Galla Placidia Athaulfo Gothorum Regi conjugio sociata**. 92. A.  
*Restituta Honorio fratri*. *Ibid.* E.  
**Galli Arverni sub Bituito Rege devicti à Romanis**. 30. A.  
**Gallia Cisalpina unde dicta**. 433. C.  
**Gallicinus, seu Callinicus Patricius**. 459. B. 461. A.  
**Galliæ à Barbaris afflictæ**. 92. A.  
*Ab Hypogothis occupatæ*. 94. A.  
*À Vandalis, tum à Gothis occupatæ*. 207. A.  
*À Langobardis impetitæ*. 438. A. 439. A.  
**Gallicenus Valeriani Aug. filius Caesar creatus**. 67. A. 236. E.  
**Gallorum sub Brenno impetus in Romanos**. 7. A. 227. C.  
*Eorum sub Brittomaro irruptio in Romanos, & qualis eorum virtus*. 16. A.  
*A Julio Cesare variis præliis attriti*. 41. B. 42. C.  
**Gallus à Constantio Augusto Caesar creatus**. 75. C.  
*Tum ejus jussu interimitur*. 76. A.  
**Gallus (Virius) Imperator**. 67. A. 201. B.  
**Garibaldus Bajoariorum Rex**. 439. C. 449. B.  
**Garibaldus Bajoariæ Dux**. 468. A.  
**Garibaldus Grimoaldi Regis filius**. 485. B. 486. A.  
**Garibaldus Taurinatium Dux**. 474. B.  
*Ejus iniquæ fraudes*. 475. A.  
*Mors illo digna*. *Ibid.*  
**Gastaldi qui olim fuerint**. 484. C.  
**Geberich Gothorum Rex Vandalos profligat**. 202. B.  
**Gelimer Vandalorum Rex in Africa à Belisario devictus**. 105. A.  
*Captus Justiniano Augusto sistitur*. 106. C. 207. D.  
**Gelu immane sub Constantino Copronymo**. 159. A.  
**Genfericus Vandalorum Rex Africam invadit**. 94. D.  
*Carthaginem capit*. 95. C.  
*Cum Valentiniano III. pacem init*. 97. A.  
*Romam capit, ac diripit*. 98. A.  
**Genfericus Vandalorum Rex Africam potitur**. 207. B.  
*Attilam ad bella incitat*. 209. C.  
*Romam capit*. 214. A.  
**Genua Civitas**. 434. D.  
*Illuc milites Belisarii appellunt*. 285. B.  
**Georgius Patriarcha Constantinopolit.** 492. A.  
**Gepides Sirmium occupant**. 94. A.  
*In Scythia sedem habuere*. 194. D.  
*Daciam incolunt*. 198. D.  
**Gothis consanguineis bella movent**. 200. B.  
 M m m m E.

- 520
- Victi abscedunt* . 201. B.  
*Hunnis, ac Attilæ sociati* . 212. B.  
*Victis Hunnis, eorum sedes occupant* . 216. C.  
*Noricum, & Pannoniam à Justiniano obtinent* .  
 328. B.  
*Eorum dissidia cum Langobardis* . 329. A.  
*Iterum ad bellum se parant* . 352. A.  
*Profligantur* . 360. A.  
*Pacem restaurant* . 362. B.  
*Gepidarum cum Langobardis inimicitia* . 418. A.  
*Bellum* . 419. A. 424. A.  
*Germani variis præliis à Julio Cesare devicti* .  
 41. D. 42. A.  
*Germania descriptio* . 405. A.  
*Inde Gothi, Vandali, aliæque nationes in Me-*  
*ridionales Populos arma tulere* . Ibid.  
*Germanica gentis laus in Historiis suæ Provincia*  
*edendis* . Præf. gen. pag. 1. & 9.  
*Germanicus Tiberii filius adoptivus veneno sub-*  
*latus* . 53. A.  
*Germanus Justiniani Aug. ex fratre nepos* . 326. D.  
*Coniurationis in Justinianum absolutus* . 328. C.  
*Bello in Gothos præficitur* . 333. C.  
*Ejus repentinus obitus* . 334. C.  
*Germanus Patriarcha Constantinopolitanus San-*  
*ctus* . 145. E.  
*Stat pro sacris Imaginibus contra Leonem Aug.*  
*152. A.*  
*A Constantino Copronymo vexatus* . 157. B.  
 507. A.  
*Germanus Altisiodorensis Episcopus sanctus* . 98. C.  
*Getæ . V. Gothi* .  
*Gildo Comes Africam occupat sub Honorio Augu-*  
*sto, & necatur* . 90. B.  
*Gisa Grimoaldi Regis filia* . 479. B. 481. A.  
*Giselbertus Veronensium Dux* . 435. B.  
*Gisulfus Dux Forojulii* . 429. A. 436. C. 459. B.  
 451. B.  
*Hunnis se opponit, & necatur* . 466. A.  
*Gisulfus Beneventi Dux* . 490. A. 499. B.  
*Moritur* . 503. A.  
*Gisulfus Romualdi Ducis Beneventani filius* .  
 507. B. 509. A.  
*Creatur Dux Beneventi* . 510. D.  
*Gladiatorium bellum à Romanis in Italia gestum* .  
 38. B.  
*Glicerius Occidentis Imperator* . 99. C.  
*Godebertus Langobard. Rex Ticini regnat* . 474. A.  
*A Grimoaldo necatus* . 475. B.  
*Godeschalcus Dux Beneventi* . 509. B. 510. C.  
*Gordiani duo Pater, & Filius Imperium arri-*  
*piunt* . 66. C.  
*Gordianus nepos itidem Imperator* . Ibid. D.  
*Gothi Radagaiso Duce Italiam ingressi immani*  
*strage victi* . 91. D.  
*Sub Alarico Urbem capiunt, ac diripiunt* .  
 Ibid. B.  
*In Hispania consistunt* . 92. B.  
*Variæ illorum nationes varias Romani Imperii*  
*Provincias occupant* . 94. A.  
*Sub Theoderico Rege Italiam sibi subjiciunt* .  
 99. C.  
*Gothi ex Insula Scandia primo egressi* . 193. B.  
*Scythiæ partem Pontico Mari proximam sibi*  
*subdunt* . Ibid. D.  
*Pene reliquis barbaris sapientiores* . 194. D.  
*Anazones eorum feminae* . 195. D.  
*Gothos Romani subigere nequeunt* . 197. D.  
*Domitiani Aug. exercitum fundunt* . 198. C.  
*Eorum Heroës, Anses, seu Semidei appellati* .  
 Ibid. D.  
*Ex Gothorum stirpe natus Maximinus Impera-*  
*tor* . 199. A.  
*Fæderati cum Romanis primo, tum bella in eos*  
*agunt* . 200. B.  
*Gepidas bello superant, ex Gothorum prosapia*  
*derivatos* . Ibid. C.  
*Gallieno regnante Asiam depopulantur* . 201. D.  
*Pro Romanis sub Maximiano, & Constantino*  
*militant* . 202. C.  
*Arriano dogmate infecti* . 204. C.  
*Gothi Anconam obsident* . 357. A.  
*Magna ibi clade affecti* . 358. E.  
*Corficam, & Sardiniam recipiunt* . 359. E.  
*Victi à Narsete, casu Totila eorum Rege* . 366. C.  
*Eorum crudelitas in Romanos* . 367. E.  
*Iterum à Narsete fusi Teja Rege interempto* .  
 369. A.  
*Se rursus erigunt contra Romanos* . 386. B.  
*Gothi obsidionem Urbis solvunt* . 283. E.  
*Ariminum obsident* . 282. E.  
*Deinde Mediolanum* . 285. D.  
*Ab Arimino secedunt* . 289. A.  
*Urbium, aliæque Emilia loca amittunt* . 291. A.  
*Mediolanum capiunt, ac vastant* . 293. A.  
*Auximi obsidentur* . 294. A.  
*Ravennam dedunt* . 300. D.  
*Post Vitigin varios sibi Reges creant* . 301. B.  
*Multas Urbes recuperant* . 306. E.  
*Romam rursus obsident* . 311. A.  
*Scythæ omnes Gothi* . 339. A.  
*Gothici in Italia belli Historia à Procopio scripta* .  
 243.  
*Gothorum bella civilia, regnante Valente Augu-*  
*sto* . 83. D.  
*Gothi ab Hunnis è sua sede pulsæ* . Ibid. C.  
*Valentem Augustum incendio tollunt, & Tbra-*  
*cias diripiunt* . 84. A.  
*A Theodosio M. victi* . 85. B.  
*Ei se jungunt* . Ibid.  
*Gothorum acta sub Amalafuntha, & Atalarico*  
*Regibus in Italia* . 241. 248. D.  
*Sub Theodato Rege* . 250. E.  
*Bellum ipsis illatum à Justiniano I. Augusto* .  
 252. E.  
*Confligunt cum Justiniani copiis in Dalmatia* .  
 253. A.  
*Neapoli à Belisario obsidentur* . 254. C.  
*Abiecto Theodato Vitigen eligunt Regem* . 257. D.  
*Dalmatiam tuentur* . 262. B.  
*Secus Urbem cum Belisario confligunt* . 263. D.  
*Obsidionem Urbis urgent* . 264. D.  
*Eorum ingens strages* . 268. B.  
*Portum urbem occupant* . 270. E.  
*Varia inter ipsos, ac Romanos prælia* . 271. B.  
*Numquam ausi violare Templâ SS. Petri, &*  
*Pauli* . 278. C.  
*Sua in Italiam jura edisserunt* . 280. A.  
*Gothorum, & Vandalorum primæ sedes* . 339. A.  
*Gracchorum seditio Romæ* . 28. B.  
*Altera ab ipsis excitata* . 29. A.  
*Gradus Insula* . 429. A.  
*Græcia Magna quæ olim* . 262. B.  
*Grævius Johannes Georgius de Rebus Italicis be-*  
*nemeritus* . Præf. gen. pag. 3.  
*Grasulfus Fori Julii Dux* . 468. C.  
*Ejus obitus* . 474. C.  
*Gratianus Valentiniiani filius Augustus renuntia-*  
*tur* . 81. D.  
*Alamannos prælio fundit* . 84. D.  
*Theodosium consortem Imperii facit* . 85. D.  
*A Maximo Tyranno interemptus* . Ibid.  
*Gratianopolis Civitas Gallia* . 439. A.  
*Graviones olim iidem, ac Comites* . 486. E.  
*Grauso, & Aldo præpotentes Brixia Cives* . 487. A.  
 488. B. 493. B.  
*Gregorii M. epistolæ ad Theudelindam, & Agi-*  
*lulfum Langob. Reges* . 456. B.  
*Ad Arichim Benevent. Ducem* . 459. B.  
 Theo-

- Theodelinda** ob natum filium gratulatur. 462. B.  
 Ejus obitus. *Ibid.* A.  
 Ejus mira virtus. 463. A.  
**Gregorius M. Papa S. Benedicti Vitam scribit.**  
 421. A.  
 Quando *Morales Libros* scripserit. 442. A.  
 Papa eligitur. 447. C.  
 Ejus acta. 448. A.  
 Anglos ad *Fidem Christi* convertit. *Ibid.* B.  
 Ad *Theodelindam Libros* mittit. 455. C.  
**Gregorius II. Papa.** 503. B. & E. 506. A.  
**Gregorius III. Papa Leoni Aug. sacras Imagines**  
*persequenti tributa Italiae* prohibet. 151. B.  
 152. E.  
**Gregorius Dux Beneventi.** 509. A.  
**Gregorius Patricius Romanorum.** 468. A.  
**Grimoaldus Gisulfi Forojul. Ducis filius,** quæ  
*puer fortia gesserit.* 466. A.  
 Beneventum pergit. 468. C.  
 Dux illius regionis electus. 471. B.  
 Ad Langob. Regnum adspirat. 474. C.  
 Illud adipiscitur. 475. B.  
 Bertaridum receptum necare statuit. 476. B.  
**Grimoaldus Rex Langobard. clementer agit cum**  
*Bertaridi hominibus.* 477. D.  
 Francos stratagemate vincit. 478. A.  
 Beneventum filio laturus opem pergit. 479. C.  
 Hunnos è Foro Julii pellit. 482. B.  
 Ejus mors. 485. A.  
**Grimoaldus II. Beneventan. Dux.** 490. B.  
**Grippas Gothorum Dux.** 253. C.  
**Grippe Legatus Childeberti Francor. Regis ad**  
*Mauricium Aug.* 450. C.  
**Gualvaneus Flamma Histor. Mediol. quot olim**  
*Historiis abundaret. Præf. gen. pag. 5.*  
**Gundeberga uxor Arioaldi Langobard. Regis.**  
 470. C. 472. B.  
 Basilicam S. *Johannis Bapt. Ticini* edificat.  
 473. A. 489. A.  
**Gundoaldus Theodelindæ Reginae frater.** 450. C.  
 Dux Civitatis Astensis. 468. A.  
**Guntramnus Francor. Rex.** 429. A. 438. A. 452. B.  
 Ejus mors. 457. C.
- H**
- Hannibal senior à Romanis victus.** 12. D.  
**Hannibal Carthaginensium Dux Romanos**  
*in Sicilia* fundit. 14. C.  
 Bellum Punicum secundum in eos urget. 16. C.  
 230. D.  
 Variis cladibus ipsos afficit. 17. B. 231. B.  
 Captæ ab illo complures urbes. 18. A.  
 Romam petit irritò conatu. 19. A.  
 Varia deinde ejus fortuna. 20. A.  
 Ex Italia abit. *Ibid.* C. 232. C.  
 A Scipione in Africa victus. 21. B.  
 Ad Antiochum Syriae Regem fugit. 22. A.  
 Veneno hausto moritur. *Ibid.* D.  
**Hasdrubal Penorum Dux à Romanis in Sicilia**  
*victus.* 14. D.  
**Hasdrubal Carthaginensis à Scipionibus victus.**  
 18. D.  
 Qui tandem eos interficit. 19. B.  
 A Scipione Africano fugatur. *Ibid.* C.  
 Ad Metaurum vincitur. 20. C.  
**Helena Constantini Mater Crucem Christi detegit.**  
 74. A.  
**Helias Patriarcha Aquilejensis.** 443. A.  
 445. B.  
 Ejus mors. 448. A.  
**Heliogabalus Imperator occisus.** 65. C. 236. A.  
**Helvetii à Julio Casare victi.** 41. C.  
**Heracleonas Imper. Græcor.** 134. E. 473. A.
- Heraclius in Africa Imperator pronuntiatur.**  
 124. A.  
 Phoca capto, coronatur Constantinopoli. *Ibid.* C.  
 In Chosdroem Persarum Regem progreditur.  
 125. A.  
 Eum fugat. 126. D.  
 Variis præliis subinde ejus copias fundit. 127. B.  
 128. A.  
 Ipsa à Syroë ejus filio interfelto pacem init cum  
 Persis, & Crucem Dominicam recipit. 131. A.  
 Monothelitarum Hæresis sub eo. 132. A.  
 Ab Arabum Populo, & successoribus Muham-  
 meti vexatur. 133. A.  
 Egyptum, ac Hierosolymam amittit. 134. B.  
 Moritur. *Ibid.* D. 465. A. 473. A.  
**Hermenegildus Regis Hispan. filius Martyr pro**  
*Fide Christi.* 446. A. & D.  
**Heruli à Langobardis fracti.** 417. B. V. Eruli.  
 Hiero Syracusanus à Romanis victus. 229. B.  
**Hieronymus in Palæstina floret.** 84. D.  
 Ejus mors. 93. A.  
 Hierosolyma à Crasso direpta. 44. D.  
 Ejus Urbis terribilis obsidio, & captio sub  
 Tito. 57. D.  
 Sub Adriano iterum illa exscinditur. 62. B.  
 Hierosolyma, regnante Heraclio, ab Arabum  
 populo capta. 134. E.  
 Tum à Persis occupata. 465. A. & B.  
 Hierosolymitanum Templum sub Caligula profa-  
 natum. 54. A.  
**Hilbertus Francorum Rex.** 220. C.  
**Hildebrandus nepos Liutprandi Regis.** 508. A.  
 Rex Langobard. creatus. 509. B.  
**Hildericus Spoletanus Dux.** 508. B. 509. A.  
 Hispania à Gothis occupata. 92. B.  
 Tum à Vandalis. 207. A.  
 Deinde à Saracenis. 505. A.  
**Hispani Sertorio Duce variâ fortunâ adversus**  
*Pompejum M. pughant.* 37. A.  
**Historia Italica post Rom. Imp. declinationem non**  
*negligenda. Præf. gen. pag. 2.*  
 Pauci ejusdem Scriptores post Seculum Sextum.  
*Ibid.* pag. 4.  
**Historicorum dissensiones.** 21. C. & 25. C.  
**Historicæ Collectiones à quibus factæ. Præf. gen.**  
 pag. 1.  
**Histria Venetia connexa.** 431. C.  
**Honoratus Archiep. Mediolan.** 434. C.  
**Honorius Theodosii M. filius Augustus renuntia-**  
*tur.* 89. C.  
 Succedit patri in Occidente. 90. B.  
 Ejus sinistra fortuna contra Gothos. 91. B.  
 Moritur. 93. D. & 238. A.  
**Horatius Flaccus Augusto carus.** 51. E.  
**Hormisda Persarum Rex contra Romanos bella-**  
*gerit.* 115. C.  
 Carceri traditur. 116. D.  
**Horta Civitas Romanis reddita.** 456. A.  
**Horuntinus Episcop. Vicentin.** 449. A.  
**Hosæ tibialia.** 460. A.  
**Hospitius Niceæ reclusus Vir sanctus.** 437. A.  
**Hunni unde orti, eorumque barbari mores.** 203. C.  
 Eorum Rex Attila potentissimus. 208. B.  
 Eorum prælia in Gallis contra Romanos &  
 Visigothos. 210. D.  
 In campis Catalaunicis parum prosperè pu-  
 gnant. 211. B.  
 A Thorismundo Visigotho fugati. 213. B.  
 Eorum bella cum Ostrogothis. 215. C.  
 A Gepedibus debellati. 216. C.  
**Hunni, qui & Avars.** 424. B.  
 Pannonia potiti. 428. B.  
 A Sigisberto Francor. Rege victi. 429. B.  
 Adversus Francos bella gerunt. 457. B.
- Hun-

Hunni Forum Julii vastant . 466 A.  
 Eorum Reges Cacani appellati . 465. E.  
 Iterum affligentes Forum Julii stratagemate  
 Grimoaldi abeunt . 482. C.  
 Hunnorum gens effera Gothos ab antiquis sedibus  
 pellit . 83. B.  
 A Theodosio M. victa . 85. B.  
 Sub Attila Provincias Romanas vastat . 96. A.  
 Ab Aetio victa . 100. A.  
 Justiniano Aug. adhæret . 104. B.  
 Hunni appellati Turci . 110. D.  
 Et Avares . 128. D.  
 Hypogothi Gallias occupant . 94. A.

## I

Jacobi Laudensis Chronicon . Præf. gen. pag. 5.  
 Ildibadus Gothorum Rex creatur Ticini . 301. B.  
 Occiditur . 303. B.  
 Illyrici à Romanis victi . 14. D.  
 Imagines sacras Leo Isauricus Imperator execrari  
 incipit . 151. B.  
 Tum Constantinus Copronymus . 157. C.  
 Pro ipsis Nicænum II. Concilium . 167. D.  
 Ingenuinus Sabion. Episc. 449. A. 451. C.  
 Ingenuus Tyrannus Imperium occupat . 67. B.  
 Ingundis soror Childeberti Franc. Regis, nupta  
 Hermenegildo Hispani Regis filio . 446 A.  
 Johannes I. Papa à Theoderico Legatus Constanti-  
 nopolim missus . 103. D.  
 Ab eo in carcerem trusus . Ibid.  
 Johannes VI. Papa . 499. B.  
 Johannes Patriarcha Aquilejen. 463. C.  
 Johannes Ravennas Archiep. 448 B. 457. A.  
 Johannes Episc. Bergomen. vir sanctus . 493. C.  
 Johannes Parentinus Episcopus . 448. A. & C.  
 Johannes Portuen. Episcopus . 492. B.  
 Johannes Damascenus pro sacris Imaginibus pu-  
 gnat . 152. A. 157. E.  
 Johannes Tyrannus Imperium invadit . 93. A.  
 Johannes Confinus invasor Neapolis . 464. A.  
 Johannis Taurinensis Chronicon . Præf. gen. pag. 5.  
 Jordanes, seu Jordanis Historicus quo tempore  
 floruerit . 189.  
 Episcopus, sed minimè Ravennatis Ecclesie  
 fuit . Ibid.  
 Certè Monasticam vitam professus est . 190.  
 Jordanes . V. supra Jordanes.  
 Jovianus Augustus . Ejus gesta . 80. B.  
 Italica Historia post declinationem Imp. Rom. cur  
 à nonnullis contempta . Præf. gen. pag. 1.  
 Manca in multis . Ibid. pag. 4.  
 Italiae primi Reges . 1. A.  
 Italiae descriptio . 428. C. 431. & seqq.  
 Unde sic appellata . 434 B.  
 Juba Mauritanie Rex à Julio Cesare devictus .  
 46. D.  
 Judæi à Tito Vespasiani ingenti clade excisi . 57. D.  
 Jugurtha Numidarum Rex à Romanis bello impe-  
 titur . 30. C.  
 Vincitur . 31. A.  
 Juliani Augusti Apostatae prima gesta . 75. A.  
 Barbarorum ingentes copias frangit . Ibid. D.  
 Augustalem dignitatem arripit . 77. A.  
 Defuncto Constantio solus regnat . Ibid. B.  
 Varia illius acta . Ibid.  
 Paganis favet, Christianos persequitur . 78. A.  
 In Persas arma movet . 79. D.  
 Ab ignota manu percussus vivere desinit . Ibid. C.  
 Julianus (Didius) Imperator creatus . 64. D.  
 Julii Caesaris præclara gesta adversus Gallos, &  
 Germanos . 41. B. 42. C.  
 Julius Caesar Britannis bellum infert . 43. A.  
 Iterum Gallis . Ibid.

Romam hostiliter ingressus Dictatorem se facit.  
 45. D.  
 Contra Pompejum M. progreditur . Ibid. C.  
 Illum in Pharsalia frangit . 46. B.  
 Alexandriam expugnat . 46. D.  
 Jubam Mauritanorum Regem prosternit . Ibid.  
 Pompeji filios in Hispania debellat, & Romam  
 regressus necatur . 47. C.  
 Junior Episcop. Veronen. 449. A.  
 Justina Valentiniiani I. Aug. uxor altera, Valen-  
 tiniani II. mater . 83. B.  
 Catholicis infesta . 85. C.  
 Justinianus I. Imperator Legum corpus concinna-  
 vit . 179. B.  
 Alia ejus gesta . Ibid.  
 Bellum Gothicum in Italia suscipit . 251. A.  
 Mutua ejus, & Theodati Regis litera . 252. A.  
 Ad ipsum Belisarii epistola . 268. D.  
 Narsetem in Italiam mittit . 285. B.  
 Erulos ad se confugientes recipit . 286. E.  
 De pace cum Gothis agit . 293. D. 299. A.  
 Belisarium Gothorum victorem triumpho mini-  
 mè donat . 302. B.  
 Novas copias in Italiam mittit . 306. C.  
 Tum rursus Belisarium . 309. D.  
 Justinianus I. Justino in Orientali Imperio succe-  
 dit . 104. A. 240. D.  
 Prima ejus gesta . Leges ab eo latae . Ibid.  
 Africam per Belisarium suæ ditioni subjicit .  
 105. C.  
 Tum Romam . 106. D.  
 Varia illius acta . 108. B. 221. C.  
 Moritur . 110. D.  
 Justinianus I. Augustus conjurationem in se fa-  
 ctam deprehendit, & castigat . 327. A.  
 Barbaros donis demulcet . 328. A.  
 Pacem Totila Gothorum Regi negat . 332. C.  
 De ea cum Chosroë Persarum Rege agit . 344. B.  
 Ab ipso inducias turpiter emit . 350. B.  
 Narsetem in Italiam ad bellum Gothicum mit-  
 tit . 356. A.  
 Ad Theodebaldum Francorum Regem Legatum  
 mittit . 359. C.  
 Ejus varia res gesta . 420. B.  
 Legum corpus ab ipso digestum . 421. A.  
 Justinianus II. Imper. Græcor. 494. B.  
 Ejus acta . Ibid.  
 Imperio recepto ejus crudelitas, & mors . 500. B.  
 Justinianus II. Constantini Aug. filius post patrem  
 Imperator . 139.  
 Varia ejus gesta in Bulgares, & Sclavinos .  
 140. A.  
 Naso adempto deponitur . 141. C.  
 Ejus motus, ut Imperium resumat . 142. C.  
 Iterum regnat, & crudelem se præbet . 143. C.  
 Ejus immanitas . 144. C.  
 Occiditur . Ibid. E.  
 Justinianus Justiniani I. Aug. nepos . 441. B.  
 Justinus I. Augustus in Oriente Anastasio succedit.  
 102.  
 Hæreticos auferre cupiens à Theoderico deterre-  
 tur . 103. D.  
 Ejus pietas, & mors . Ibid. & 240. C.  
 Justinus II. Justiniano in Imperiū succedit . 110. D.  
 Persis bellum infert . Ibid.  
 Ejus mors, ac mares . 111. A. 180. D.  
 Justinus II. Imper. 427. A.  
 Ejus avaritia, & obitus . 440. A.  
 Justinus Philosophus Christianus pro sua Religio-  
 ne scribit . 62. D.

## K

K Arini Chronicon . Præf. gen. pag. 5. La-



## L

- L** Amiffio Langobard. Rex . 414. B.  
 Bulgares vincit . 415. B.  
 Landulphus Sagax num Auctior Historiæ Miscel-  
 læ . V. Præfat. ad eandem .  
 Langobardi divisi à Gepidis . 94. A.  
 Pannoniam incolunt . 107. A.  
 Justiniano contra Gothos opem præstant. Ibid. D.  
 Italiam invadunt . 111. D.  
 Sub Mauricio Romanam Civitatem affligunt .  
 115. B.  
 Leone Aug. regnante propinqui Calabria .  
 150. B.  
 Langobardi à Narsete in Italiam invitati. 180. C.  
 A Childberto Francorum Rege impetiti pacem .  
 ab eo impetrant . 181. D.  
 Langobardi Herulorum olim vestigales . 286. D.  
 Tum ipsos vincunt . Ibid.  
 Eorum dissidia cum Gepedibus . 328. E.  
 Justinianum in suam partem trahunt . 330. B.  
 Pax inter ipsos , & Gepedas restaurata . Ibid. C.  
 Novæ inter ipsos induciæ . 352. A.  
 Gepedas acerrimo fundunt prælio . 360. A.  
 Cum eis pacem restaurant . 362. B.  
 Narseti contra Gothos juncti . 361. E.  
 Propter inhonestos eorum mores domum remissi .  
 367. A.  
 Idem olim appellati Winuli . 408.  
 Eorum è Scandinavia origo . Ibid.  
 Quare Langobardi appellati . 411. C.  
 In Rugorum regionem migrant . 416. A.  
 Langobardi Herulos vincunt . 417. B.  
 Item Suevos . 418. A.  
 Eorum bella contra Gepedas . 419. A. 424. A.  
 Narseti contra Gothos opem ferunt . 425. A.  
 Ab eodem in Italiam acciti . 427. B.  
 Ferè integrâ potiuntur . 434. A.  
 Reguntur à Ducibus subliato Alboino . 436. C.  
 Gallias invadunt . 437. A. & D.  
 Regem rursus eligunt . 444. A.  
 Quale eorum Regnum . Ibid. B.  
 Langobardi Casinense Cœnobium evertunt . 457. B.  
 Qualis olim eorum habitus . 460. A.  
 Eorum crudelitas . 463. B.  
 Pacem cum Romanis ineunt . Ibid.  
 Arrianam sectam sequuti . 470. A.  
 Eorum Regum numismata . 489. D.  
 Langobardicarum Legum Proœmium . 413. D.  
 418. A.  
 Earum primus auctor Rotharis . 470. B.  
 Larius Lacus non longè à Como . 487. B.  
 Laudaris Foro-Julianus Dux . 483. A.  
 Lavina prædiorum quid . 447. B.  
 Laurentius Bellun. Episc. 448. E. 449. A.  
 Laus Pompeja ab Ariperto Rege capta . 497. B.  
 Lazorum regio . 336. C.  
 Eorum gesta . 341. C.  
 Leander Episcop. Hispalensis . 446. A.  
 Leges Justinianæ . 421. A.  
 Leo M. Papa Attilæ occurrit . 98. A.  
 Eum deterret . 212. C.  
 Leo III. Papa eligitur . 169. E.  
 Propter Romanorum tumultum ad Carolum  
 Francorum Regem fugit, eumque Imperato-  
 rem coronat . 170. C.  
 Legatos ad Eirenem Augustam mittit . 171. A.  
 Leo Orientis Imperator post Martianum . 98. D.  
 Moritur . 99. D.  
 Leo Græcor. Imperator Theodosio succedit . 504. A.  
 Leo Isauricus Imperator creatur . 146. A. 148. A.  
 Ejus acta ante Imperium . Ibid.  
 Arabes infestos habet . 149. C.  
 Tom. I.
- Tiberium Tyrannum dejicit . 150. C.  
 Dogmata perversa amplectitur , & contra sa-  
 cras Imagines obloquitur . 151. A.  
 Germano Patriarchæ ob id insensus . 152. A.  
 Moritur . 153. B. 506. A.  
 Leo IV. Constantini Copronymi filius nascitur , &  
 Imperator consalutatur . 157. A. & C.  
 Eirenem ducit . 162. D.  
 Patri succedit . 164. A.  
 Prava ejus acta . 165. B.  
 Moritur . Ibid. C.  
 Leo Patricius , Michaële Curopalate deposito, Im-  
 perialem thronum ascendit . 108. C.  
 Leontius Imperium invadit, ac deponitur . 142. A.  
 494. B.  
 A Justiniano Rhinometo interfectus . 143. D.  
 Leowigildus Hispaniarum Rex . 446. A.  
 Lepidus Antonium cum Augusto conciliat . 48. A.  
 Triumvir factus , & superbiâ elatus ab Augu-  
 sto debellatur . 49. B.  
 Leuga Gallica quot passuum . 209. E.  
 Leutharis Alemannorum , sive Francorum Dux  
 Gothis opem fert . 383. C.  
 Apuliam , & Calabriam vastat . 388. E.  
 Inglorius , & abjectus in Venetiam se confert .  
 389. D.  
 Libanius Sophista Paganus . 75. C.  
 Licinianus Valens Augustus . 67. A.  
 Licinianus Licinii filius Cæsar . 71. D.  
 Licinius à Galerio Imperator creatus . 71. C.  
 Ejus prælia cum Constantino M. & mors . 73. C.  
 Ligures impetiti à Romanis . 16. D.  
 Liguria à peste afflictâ . 426. A.  
 Ejusdem descriptio . 432. A.  
 Liguricum bellum Romani agunt . 230. E.  
 Litanis septiformis à S. Gregorio M. Papa pera-  
 ctâ . 448. A.  
 Liutbertus Langobardor. Rex . 497. A.  
 Ejus mors . Ibid. B.  
 Liutprandi Regis bellica acta . 508. B.  
 Hildeprandum nepotem Regni consortem accipit .  
 509. B.  
 Monasteria ab eo condita . 510. D.  
 Ejus mors . 511. A.  
 Sepulchrum . Ibid.  
 Liutprandus Ansprandi Langobard. Regis filius ,  
 498. B.  
 Langobardorum Rex creatur . 502. B.  
 Ejus audacia . 503. B.  
 Guntrudam uxorem ducit . 504. B.  
 S. Augustini Corpus Ticinum advehendum cu-  
 rat . 505. A.  
 Ejus bella adversus Græcos . 506. B.  
 Loci servatores qui olim fuerint . 491. E. 498. A.  
 Locusta mortuæ pestilentiam invehunt . 29. A.  
 Earum teterrima incurfio . 454. A.  
 Lodoïn Rex Francorum . 220. C.  
 Lolianus Tyrannus Imperium usurpat . 67. D.  
 Longinus Præfectus in Italiam à Justino II. mis-  
 sus . 427. A.  
 Rosmundam Alboini Regis conjugem recipit .  
 436. A.  
 Lucania Provinciæ descriptio . 432. C.  
 Lucenses Narsetem recipere nolunt . 384. E.  
 A Narsete acrius obsessi . 386. C.  
 Urbem ei dedunt . 387. C.  
 Luccolis Civitas Romanis reddita . 456. A.  
 Luceria Civitas à Græcis eversa . 479. B.  
 L. Luculli gesta adversus Mithridatem . 38. B.  
 Lugdunum à Julio Cæsare debellatum . 44. E.  
 Lunensis Civitas . 471. A.  
 Lupicis Pauli Diaconi proavus quomodo à capti-  
 vitate se liberarit . 467. D.  
 Luporum , scil. machinæ militaris , descriptio .  
 266. D. Nnnn Lu-

Lupus Fori Julii Dux . 482. B.  
 Cum Hunnis congressus ceditur . Ibid. D.  
 Lupus Trecaſſinus Præſul ſanctus . 98. D.  
 Luxoviense Monasterium à S. Columbano ædifica-  
 tum . 470. A.

## M

**M**acedonicum bellum à Romanis peractum .  
 21. C.  
 Iterum à Romanis susceptum contra Regem Per-  
 ſeum . 23. C.  
 Macrinus Imperator . 65. B.  
 Magnentius Tyrannus Imperialem dignitatem in-  
 vadit . 74. E.  
 A Constantio Augusto variis attritus præliis se  
 interimit . 75. C.  
 Majores Domus in Francia dominari quando cæ-  
 perint . 496. A.  
 Majorianus Imperator . 98. D.  
 Mansueti Archiepiscopi Mediolan. Epistola utilis  
 missa ad Synodum Sextam . 492. B.  
 Mantua Civitas . 431. B.  
 A Langobardis capta . 462. B.  
 Marcelli Martyris sacrum corpus Cavalloni .  
 452. B.  
 Marcus Aurelius Antonino Pio in Imperio succe-  
 dit . 63. C.  
 Mores illius, & acta egregia . Ibid.  
 Postremus ejus dies . 64. C.  
 Martii Coriolani defectio à Romanis . 5. A.  
 Martinus Turonensis Episcopus floret . 84. D.  
 Ejus Vita à Venantio Fortunato scripta . 431. B.  
 Marianensis Pseudosynodus . 448. B.  
 Marius bellum civile Romæ urget . 35. B.  
 In Syllam insurgit . Ibid.  
 Jugurtham Numidarum Regem devincit . 30. D.  
 In Cimbro mittitur . 31. C.  
 Eos proſtigat . 32. B.  
 In Marſos pugnat . 33. A.  
 A Sylla fugere coactus . 34. A.  
 Marius Tyrannus creatus Imperator . 67. C.  
 Marſi contra Romanos insurgunt . 33. C.  
 Martianus à Pulcheria maritus, & Imperator  
 pronuntiatur . 96. D.  
 Ejus mors . 101. C. 239. C.  
 Martinianus à Licinio Cæsar creatus . 73. C.  
 Martinus Papa pro Christi Fide Confessor . 136. C.  
 137. C.  
 Martini Poloni Chronicon quam varium in MStis.  
 Præf. gen. pag. 6.  
 Marinianus Archiep. Ravennas . 457. A.  
 Marpais appellatus Strator Regis . 493. B.  
 Mathasuintha Vitigis Gothorum Regis uxor cum  
 hostibus clam conjurat . 283. D.  
 Germano fratri Justiniani Augusti matrimonio  
 juncta . 221. C.  
 Mauricius à Tiberio II. Imperator proclamatur .  
 113. D. 181. C. 443. A.  
 Persas bello impetit . Ibid.  
 Vincit . 114. B.  
 Chajanus Avarum Rex ei infestus . Ibid. 119. A.  
 Mors ei prædicta . 120. A.  
 Necatur . 122. B.  
 Francos excitat in Langobardos . 444. C. 447. A.  
 449. D. 450. C.  
 Ejus misera cades . 461. A.  
 Mauritio Langobardor. Dux . 456. A.  
 Maxentius per tumultum Romæ Augustus saluta-  
 tur . 71. D.  
 A Constantino M. victus perit . 72. C.  
 Maxentius Julien. Episc. 449. D.  
 Maximinus Imperator . 66. B.  
 Ex Gothorum semine natus . 199. A.

Ejus gesta . Ibid.  
 Maximianus Herculeus Cæsar . 69. B.  
 Augustus cum Diocletiano regnat . Ibid. C.  
 Imperium abdicat . 70. B.  
 Ejus mors . 71. B. & 237. D.  
 Maximus Occidentis Imperator . 101. A.  
 Maximus Cæsar sub Galerio Augusto . 71. A.  
 Maximus Tyrannus Imperium arripit . 85. C.  
 Gratianum Aug. cedit . Ibid. D.  
 A Theodosio Magn. captus Aquileja, ac pe-  
 remptus . 86. C.  
 Maxentius Imperio arrepto brevi casus . 481. A.  
 Mecænas Augusto carus . 51. E.  
 Mediolanum Romani capiunt . 16. A.  
 Liguria Metropolis ab Attila vastatum . 212. A.  
 Mediolanum, excepta Roma, reliquis Occidentis  
 urbes amplitudine superans . 281. B. 292. C.  
 A Gothis obsidetur . 285. D.  
 Ejus Urbis Cives extrema patiuntur . 292.  
 Tum se dedunt, ac immanis ibi vastatio . 293. A.  
 Mediolanum Liguriæ caput . 432. A.  
 Captum à Langobardis . 434. C.  
 A Francis impetitur . 451. A.  
 Mediolanensis Urbis laus . V. Mon. Argel. Præf.  
 gen. pag. 10.  
 Mediolanenses Palatini Socii de Italica Historia  
 optimè meriti . Ibid.  
 Medorum Regum series . 223. D.  
 Mercurius idem ac Wodan Langobardorum Deus .  
 411. C.  
 Messalina Claudii Augusti impudica uxor . 34. D.  
 Michaël Curopalates Imperator factus . 176. B.  
 Ad Carolum M. pro pace mittit . Ibid. E.  
 In eum Bulgares bella movent . 177. C.  
 Fugiens Monasterio sese commendat . 178. B.  
 Michaëlis Archang. oraculum in Monte Garzano .  
 471. C.  
 Minulfus Dux de Insula S. Julii . 454. A.  
 Miscelle Historiæ Auctor quis fuerit . V. Præfat.  
 Mithridates Rex Parthorum multarum gentium  
 victor . 26. D.  
 A Romanis bello impetitur . 34. C.  
 Pacem cum Sylla statuit . 35. A.  
 Bellum agit adversus Romanos . 38. B. 39. B.  
 A Pompejo M. superatus . 39. D.  
 Venenum sibi propinat . 40. C.  
 Modicia ædificata Basilica S. Johannis Baptista  
 à Theudelinda Regina . 459. C. & D.  
 Ibi Palatium Theodericus Gothorum Rex ædifi-  
 cavit . 460. A.  
 Uti & Theudelinda . Ibid.  
 Adhuc ejus Regine donaria, & coronæ auræ  
 visuntur in eadem Basilica . Ibid. D.  
 Quanta in veneratione olim eadem Basilica .  
 478. C.  
 Modoëtia . V. Modicia.  
 Monachi rationem conficiendi serici ex India ad  
 Justinianum I. deferunt . 351. E.  
 Monasterium S. Salvatoris Ticini . 487. B.  
 S. Petri Beneventi . 490. A.  
 S. Vincentii ad Vulturum quando ædificatum .  
 503. C.  
 S. Agathe Ticini . 486. B.  
 S. Gregorii, seu S. Georgii in campo Coronatæ .  
 496. B.  
 S. Petri in Cælo aureo Ticini à Liutprando Re-  
 ge ædificatum . 510. D.  
 Monothelitarum Hæresis à quibus excitata . 132. A.  
 A Johanne Papa, Theodoro, & Martino ana-  
 themate percussa . Ibid.  
 In Concilio Oecumenico Constantinopoli damna-  
 ta . 492. A.  
 Mons Bellius à Langobardis captus . 506. A.  
 Mons Silicis Castrum . 431. B. 461. A.

*Muhammat Pseudopropheta Arabum, seu Sarraceno-  
rum princeps temporibus Heraclii Aug.* 131. A.

*Ejus acta.* 133. B.

*Ejus mors.* 131. E.

*Muhavias Arabum Princeps. Ejus gesta, ac vi-  
ctoria contra Christianos.* 134. B. & seqq.

*Pacem init cum eis.* 138. B.

*Mummulus Patricius Francorum Langobardos, &  
Saxones frangit.* 438. A. 439. B.

*Mutina obsidio per M. Antonium.* 47. D.

## N

**N** *Arnia Civitas à Langobardis occupata.* 505. A.

*Narses in Italiam à Justiniano missus contra Go-  
thos.* 107. D.

*Italiam ab ipsis liberam facit.* 108. A.

*Thesauros Constantinopolim desert.* 112. D.

*Persas vincit.* 116. D.

*Langobardos in Italiam invitat.* 180. C.

*Ejus alia gesta.* 179. A.

*Narses Eunuchus in Italiam à Justiniano missus.* 285. B.

*Ejus dissidia cum Belisario.* 289. C.

*A Justiniano revocatur.* 293. D.

*Ad Erulos mittitur.* 312. D.

*Bello contra Gothos in Italia praeficitur.* 356. A.

*Italiam ingressus exercitum Ravennam ducit.* 361. C.

*Pugnam init cum Totila.* 364. A.

*Victor ibi Narses, Totilas verò occisus.* 366. C.

*Romam ac aliquot urbes recipit.* 367. C.

*Tejam Gothorum Regem praelio prosternit.* 369. A.

*Cumas obsidet.* 383. E.

*Florentiam recipit, aliasq; Tusciae urbes.* 384. E.

*Egrogiae ejus dotes.* 386. D.

*Cumas recipit.* 387. C.

*Contra Butilinum Francorum Ducem castra  
metatur.* 390. D.

*Eum praelio vincit, ac cadit.* 391. B.

*Narses laus.* Ibid. D.

*Ejusdem victoria de Gothis.* 425. B.

*De Bucellino Francorum Duce.* Ibid.

*De Sindualdo Rege Breptonum.* 426. B.

*Langobardos in Italiam advocat.* 427. B.

*Ejus mors.* 430. A.

*Theauri.* 440. C.

*Narsetes quot.* 427. E.

*Neapolis à Belisario capta.* 106. D.

*Diversi populi in eam invecti.* 107. A.

*Neapolis à Belisario obsessa.* 254. C.

*Capitur.* 256. B.

*Iterum à Gothis recepta.* 307. D.

*A Johanne Consino invasa.* 464. A.

*Nero successor Claudii in Imperio.* 55. C.

*Terrima illius acta.* Ibid.

*Occiditur.* Ibid.

*Nerva post Domitianum Imperator creatus.* 60. A.

*Gesta illius, & mors.* Ibid.

*Nicea, seu Nicia Urbs.* 437. A.

*Nicena II. Synodus Oecumenica pro sacris Imagi-  
nibus convocatur.* 167. D.

*Nicephorus Patricius contra Eirenen Augustam  
consurgens, Imperator efficitur.* 171. B.

*Trucia ejus acta.* 172. A. & seqq.

*Ingens ejus avaritia, & vexationes populis in-  
lata.* 174. A.

*Occiditur.* 175. E.

*Noricorum Provincia.* V. Bajoaria.

*Novatianorum Heresis unde.* 95. C.

*Numa Pompilii acta.* 3. A. 225. C.

*Numantinorum bellum cum Romanis.* 27. B.

*Eorum Civitas deleta.* Ibid. C.

*Numerianus Cari Augusti filius Caesar.* 69. B.

*Numidicum bellum à Romanis peractum.* 30. C.

## O

**O** *Doacer Herulorum Rex Italiam invadit.* 99. E. 239. D.

*Ea capta Regnum novum statuit.* Ibid. A.

*Cum Theoderico Gothorum Rege non semel con-  
figit.* 100. C.

*Ab eo perimitur.* Ibid. E. 210. A.

*Odoacer Italiae Rex bellum indicit Rugis.* 415. B.

*Eos vincit, ac Feletheum illorum Regem necat.* 416. A.

*Italiam occupat.* 214. B.

*Theoderico Gothorum Duci se opponit, & cadit.* 248. A.

*Olybrius Occidentis Imperator.* 99. B.

*Opitergium Civitas.* 468. A. 471. B. & D.

*A Grimoaldo deleta.* 484. B.

*Ofius Felix laudatus.* Praef. gen. pag. 10.

*Ostrogotha Rex Gothorum Romanas provincias de-  
populatur.* 200. C.

*Gepedas profligat.* 201. B.

*Ostrogothi, hoc est Orientales Gothi, quando sic  
appellati.* 83. B.

*Olim in Scythia positi.* 195. B. 199. D.

*Attilae sociati.* 210. A.

*Qui eorum Reges.* 215. B.

*Hunnis olim subiecti.* Ibid.

*Pannoniam, & Noricum à Marciano Aug. in-  
colendas suscipiunt.* 217. A.

*Ostrogothorum acta sub Theodemiro Rege.* 219. A.

*Italia potiuntur.* 220. B.

*Otho, sublato Galba, Imperium arripit, seque  
necat.* 56. B.

*Ovidius in exilium ab Augusto pulsus.* 52. C.

## P

**P** *Acuvius Tragediarum Scriptor.* 27. D.

*Padus per fossam deductus Ravennam.* 205. D.

*Paganus Chronicon. Vide Praef. gen. pag. 5.*

*Pannoniam Langobardi sibi subdunt.* 419. A. 425. A.

*Hunnis concedunt.* 428. B.

*Pantheon Romae B. Mariae Virgini dicatum.* 465. A.

*A Constante Aug. spoliatum.* 480. C.

*Papia, quae & Ticinum.* 432. A.

*A Langobardis obsessa, & capta.* 434. C.

*Papyrii Cursoris res gesta.* 8. C.

*Parma à Francis occupata.* 385. D.

*Patavium Civitas.* 431. B.

*Eversa à Langobardis.* 461. A.

*Paulinus Nolanus Episcopus sanctus.* 98. B.

*Paulus, sive Paulinus Patriarcha Aquilejcn.* 429. A. & D. 434. D.

*Paulus Patricius Ravennae.* 506. A.

*Paulus Diac. Historiae Langobardicae Auctor.* 397.

*Ejus gesta, ac scripta.* Ibid. & 398.

*Vitam S. Gregorii M. Papae scribit.* 448. A.

*Ejus Genealogia, ac majorum calamitates.* 467. C.

*Pauli Diac. Liber de Episcopis Mettensibus.* 496. A.

*Num is Auctor Historiae Miscellae. V. Praefat.*

*Quid ipse Eutropio adjecerit.* Ibid.

*Tumuli ejusdem Epitaphium.* 404.

*Pauli de la Sala Chronicon. Praef. gen. pag. 6.*

*Pelagius Papa Benedicti Successor.* 445. B.

*Ejus mors.* 447. B.

*Pelagius Romanus Diaconus legatus ad Totilam  
mittitur.* 314. D.

*Ab ipso ad Justinianum.* 319. A.

Pem-

- Pemmo Foro-Julianorum Dux* . 499. D. 505. B. 507. C.  
*Pentapolis à Liutprando Rege Græcis erepta* . 506. B.  
*Peredeus Dux Vicentinus* . 508. A.  
*Perfarum Regum series* . 224. D.  
*Perfarum sub Chosroë in Cholchide expeditio* . 341. C.  
*Varia eorum gesta* . 343. E. & seqq.  
*Perse sub Justiniano I. bello fracti* . 104. A.  
*Sub Tiberio II.* 113. D.  
*Sub Mauricio* . 114. B.  
*Sub Phoca multas Romanorum provincias capiunt* . 123. E.  
*Perse sub Heraclio multas Romanorum provincias capiunt* . 124. C.  
*Ab ipso variis præliis attriti* . 127. & 128.  
*Pacem cum illo ineunt* . 131. A.  
*Hierosolymá potiti* . 465. A. & B.  
*Perfarum Regis ad Christi Fidem conversio fabulosa* . 474. E.  
*Perseus Macedoniae Rex bellum Romanis infert* . 23. C.  
*Vincitur* . Ibid. D.  
*Persicetum à Langobardis captam* . 506. B.  
*Pertinax Imperator obruncatus* . 64. C. 236. D.  
*Perusia à Gothis obsessa* . 322. B.  
*Et capta* . 330. E.  
*Romanis reddita* . 456. A.  
*Pestilentia atrox Regnante Constantino Copronymo* . 156. A.  
*Romæ* . 7. D. 26. A.  
*In Africa* . 29. B.  
*Inguinaria Liguriam vastat* . 426. A.  
*Romam affligit* . 447. B.  
*Ravennam, & Histriam* . 455. A. 457. B.  
*Pestilentia teterrima Romæ* . 492. B.  
*Ticini quoque* . 493. A.  
*Constantinopoli* . 505. C.  
*Petri & Pauli Apostolorum Tempia Gothi violare non ausi* . 278. C.  
*Petronax Brixienfis Casinense Monasterium restaurat* . 503. B.  
*Petrus Apostolus Romam venit* . 54. D.  
*Sub Nerone Martyrium passus* . 55. D.  
*Petrus Patriarcha Aquilejen.* 501. A.  
*Petrus Altinas Episc.* 448. E. 449. A.  
*Petrus Ticinen. Episcopus vir Sanctus* . 510. C.  
*Petrus Foro-Julianorum Dux* . 499. B.  
*Pharsalicum prælium inter Pompejum M. & Cæsarem* . 46. A.  
*Philippi de Castro Seprio Chronicon. Præfat. gen. pag. 5.*  
*Philippi pater & filius Augusti* . 66. A. 236. C.  
*Philippus Macedonum Rex à Romanis victus* . 21. C.  
*Philippicus Imperator consalutatur* . 144. E.  
*Ei prædictum Imperium* . 145. A.  
*Oculis privatus deponitur* . Ibid. B. 501. C.  
*Philo Hebræus Historicus* . 54. B.  
*Phocas, Mauricio Aug. necato, Imperium arripit* . 122. A.  
*Ejus crudelitas* . 123. A. & seqq.  
*Interficitur à populo* . 124. C.  
*Phocas Imperator Græcor.* 461. A.  
*Ejus imperium, & mors* . 464. B.  
*Piceni Provinciae descriptio* . 433. B.  
*Pippinus Heristallus apud Francos dominatus* . 502. B. 504. C.  
*Pippinus Caroli Martelli filius* . 507. D.  
*Rex Francorum* . 155. D.  
*Piraticum bellum à Pompejo M. peragitur* . 39. B.  
*Pisæ Narseti reddita* . 384. E.  
*Placentia à Gothis obsessa* . 312. A.  
*Deditionem facit* . 314. D.  
*Plato quo tempore claruerit* . 7. B.  
*Plavis fluvius* . 430. D.  
*Plebis Romana discessio à Patribus* . 5. D.  
*Tribuni Plebis hinc instituti* . Ibid.  
*Plinius Secundus pro Christianis apud Trajanum intercedit* . 61. C.  
*Pæni. V. Carthaginenses.*  
*Polimartium Civitas Romanis reddita* . 455. C.  
*Pompeji M. prima gesta* . 33. B. & C.  
*Varia ejus fortuna in bello Hispanico contra Sertorium* . 37. B.  
*Piratas, & Mithridatem debellat* . 39. D.  
*Ejus gesta in Asia* . 40. A.  
*Ex Urbe fugit* . 45. D.  
*Victus à Cæsare necatur* . 46. C.  
*Porphyrius, quo tempore vixerit* . 66. A.  
*Portus Oppidum Romanorum ad fauces Tiberis* . 270. C.  
*Posthumus Imperiale diadema arripit* . 67. D.  
*Prasini, & Veneti, factiones aurigarum* . 465. A. & E.  
*Priscianus Grammaticus* . 421. C.  
*Priscus Tarquinius Romanorum Rex* . 4. A. 226. B.  
*Probinus Patriarcha Aquilejen.* 434. D.  
*Ejus mors* . 443. A.  
*Probus Imperator efficitur* . 68. E.  
*Procopii Cæsariensis Libri de Bello Gothico* . 245.  
*Ejus de Libris Sybillinis iudicium* . 269. E.  
*Mittitur Neapolim à Belisario* . 277. E.  
*Consiliis Belisarium juvat* . 294. B.  
*Procopius Tyrannus sub Valentiniano* . 81. B.  
*Prusias Bithyniæ Rex* . 23. C.  
*Ptolemæus Aegypti Rex è Regno pulsus* . 28. B.  
*Alter Ptolemæus à Julio Cæsare debellatus* . 46. B.  
*Ptolemæus Philadelphus quo tempore floruerit* . 13. C.  
*Ptolemæorum Regum in Aegypto series* . 224. B.  
*Pulcheria Theodosii minoris soror Martianum Augustum facit* . 96. D.  
*Punicum bellum primum* . 12. C. 229. E.  
*Secundum* . 15. C. 230. D.  
*Tertium, quo deleta Carthago* . 24. C.  
*Pyrrhus Epirotarum Rex adversus Romanos* . 10. C.  
*Eos fundit primò, tum ab eis fugatur* . 11. C. 229. A.  
*Pythagoras quo tempore vixerit* . 4. B.

## Q

**Q**uintilius Augustus à Senatu appellatus . 68. C.

## R

**R**adagisus Gothorum Rex immani exercitu Italiam ingressus deletur . 91. C.  
*Radoaldus Gisulfi Foro-Jul. Ducis filius* . 466. A.  
*Beneventum pergit* . 468. C.  
*Dux Beneventanus effectus* . 471. B.  
*Ragimbertus Godeberti Langobar. Regis filius* . 475. B.  
*Creatus Dux Taurinensium Regnum Langobardorum invadit, & moritur* . 497. A.  
*Ranicunda Wachonis Reg. Langob. uxor* . 419. A.  
*Ratberga Pemmonis Foro-Juliani Ducis uxor* . 499. D.  
*Ratchis Dux Forijulii* . 468. A.  
*Pemmonis Foro-Juliani Ducis filius* . 499. A. 507. A. & C. 509. B.  
*Rathodus Frisonum Rex* . 502. C.  
*Ravenna Urbium nobilissima* . 433. A.  
*Ejusdem descriptio* . 205. D. 248. A.  
*À Belisario obsessa* . 298. E.

- Capitur . 300. D.  
 Regillianus Imperium usurpat . 67. D.  
 Reginfredus Francorum Princeps à Carolo Martello victus . 504. A.  
 Rbegium Calabria Civitas . 451. B.  
 Rbetia prima & secunda . 432. B.  
 Ricimirus Patricius Alanos prope Bergomum proelio superat . 98. E.  
 Contra Anthemium Aug. profectus eum tradat, & Romam capit . 99. B.  
 Ejus mors . Ibid.  
 Ricobaldi Chronicon . Vide Præf. gen. pag. 6.  
 Rodelinda Audoini Langob. Regis uxor . 424. A.  
 Rodelinda uxor Bertaridi Langob. Regis . 475. A. 486. A.  
 Rodoaldus Langobard. Rex . 472. A.  
 Ejus mors . 473. B.  
 Rodoaldus Fori Julii Dux . 483. A. 491. A.  
 Rodolphus Herulorum Rex . 416. B.  
 A Totone Langob. Rege victus . 417. B.  
 Roma à Genserico Vandalo capta, ac direpta . 98. A.  
 Tum à Ricimiro Patricio . 99. B.  
 Ab Alarico, tum ab Ataulfo capta . 206. D. & E.  
 A Belisario recepta . 241. B. & 261. A.  
 Obsidetur à Gothis . 264. B.  
 Populus eas angustias agrè fert . 265. D.  
 Ejus obsidio urgetur . 267. A.  
 Cum Gothis Romani congregiuntur . 273. D.  
 A Gothis, obsessa peste, & fame laborat . 277. A.  
 Commeatus Romam inuesti . 280. E.  
 Roma obsidione liberata . 283. E.  
 Iterum à Totila obsessa . 311. D.  
 Obsessa dira fame vexata . 315. A.  
 A Totila capitur . 318. A.  
 Parans victor eam solo equare deterretur à Belisario . 319. A.  
 Eam rursus intrat Belisarius, munit, ac tucitur ab hoste . 321. B.  
 Tertio à Totila obsidetur, & rursus capitur . 331. C.  
 Ab ipso instauratur . 332. B.  
 Statuæ Urbis . 356. B.  
 Aeneæ navis ibi servata . Ibid. C.  
 Roma à Narsete recepta . 367. B.  
 Hinc in Romanos Cives Gothi seviunt . 368. A.  
 Romæ, ac Romani Imperii exordium . 2. D. 225. E.  
 Romæ inundatio, ac pestis immanis . 447. A. 502. A.  
 Romana Ecclesiæ Aripertus Langob. Rex Alpes Cottias restituit . 499. C. 504. B.  
 Romani primum sub Regibus . 2. D.  
 Tum sub Consulibus . 4. B.  
 Discessio Plebis à Patribus . 5. D.  
 Unde Tribuni Plebis instituti . Ibid.  
 Decemviri deinde creati . 6. C.  
 A Gallis sub Brenno pæne debellati . 7. A. 227. C.  
 Samnites evertunt . 9. D.  
 Sabinos, ac Tarentinos aggrediuntur . 10. A.  
 A Pyrrho Epirotarum Rege proelio fusi . Ibid.  
 Tum ipsum prostigant . 11. C.  
 Eorum res gestæ in Sicilia . 12. B.  
 Africam bello petunt . 13. C.  
 Illyricos devincunt . 14. D.  
 Deinde Gallos à Brittomaro ductos . 16. C.  
 In secundo bello Punico ab Hannibale impetuntur . Ibid.  
 Variis cladibus ab ipso affecti . 17. B.  
 Quo in loco tunc eorum fortuna, & virtus foret . 18. B.  
 Penos tandem ad pacem petendam compellunt . 20. C.  
 Varia eorum gesta præclara . 232. A.  
 Corinthum evertunt . 25. C.  
 Pestilentia affliguntur . 26. A.  
 Tom. I.
- Bellum servile in Sicilia agunt . Ibid. D.  
 Numantiam delent . 27. C.  
 Gracchorum seditione turbati . 29. A.  
 Jugurthæ Numidarum Regi bellum indicunt . 30. C.  
 Plebs Romana sub Mario ad tumultum excitata . 32. B.  
 Sociali bello agitati . 34. A.  
 Tum bello civili . 34. D.  
 Romanorum Regum series . 225. C.  
 Romanus Patricius, & Exarchus Ravennæ . 448. B. 455. C.  
 Romildæ uxoris Gisulfi Forojul. Ducis execrandum facinus . 466. A.  
 Ejus pæna, & mors . Ibid. & 467. A.  
 Romualdus Grimoaldi Beneventani Ducis filius . 471. C.  
 Ducatum accipit . 474. C.  
 Græcis hostibus resistit . 479. C.  
 Saburum Græcum Ducem debellat . 480. B.  
 Tarentum capit, & moritur . 490. A. 503. A.  
 Romualdus II. Dux Beneventi . 507. B.  
 Ejus mors . 509. A.  
 Romuli, & Remi acta . 2. C. 225. C.  
 Rosemunda Alboini Langobard. Regis conjux eum necandum curat . 435. B.  
 Ejus mors . 436. B.  
 Rotharis Leges Langobardicas edit, earumque proœmium . 413. D. 418. A. 470. B. & C.  
 Langobardorum Rex electus . Ibid.  
 Varias urbes capit, Romanos ad Scultennam frangit . 471. A.  
 Ejus obitus . 472. A.  
 Rotharit Bergomensium Dux Regnum Langobard. arripit, & cadit . 497. A.  
 Ruffinus Præfectus Theodosii M. jussu interemptus . 90. A.  
 Rugorum Rex Feletheus . 415.  
 Debellato illo in ejus sedes Langobardi commigrant . 416. A.  
 Rumetruda Totonis Langobard. Regis filia . 417. A.  
 Rusticus Tarvisin. Episc. 449. A.

## S

- Sabini à Romanis devicti . 10. A. 228. D.  
 Sabinianus Papa . 462. B.  
 Sabinus Episc. & Martyr . 458. B.  
 Saguntum ab Hannibale captum . 16. D. 230. D.  
 Salinga Wachonis Reg. Langob. uxor . 419. A.  
 Samnites à Romanis bello petiti . 8. A.  
 Prælia mutua . 9. D. 228. D.  
 Samnium Italiae Provincia . 433. D.  
 Saraceni Siciliam invadunt, & spoliunt . 481. C.  
 Carthaginem capiunt, ac vastant . 484. B.  
 Hispaniam occupant . 505. A.  
 Sardinia à Gothis occupata . 359. E.  
 Saxones adjuncti Langobardis ad occupandam Italiam . 428. A.  
 Gallias petunt . 438. C.  
 Saxis Hieron. Franciscus laudatus . Præfat. gen. pag. 10.  
 Saxis Joseph Antonius laudatus . V. Mon. Argel. Præf. gen. pag. 5. 8. & 10. & 413. D.  
 Scandinavia Langobardorum prima sedes . 408. A.  
 Scanzia, seu Scandia, Insulæ descriptio . 192. D.  
 Gothi inde egressi . 193. A.  
 Scholastica S. Benedicti sororis ossa num è Casino in Gallias asportata . 490. A.  
 Scipionis Africani gesta præclara . 19. A. 231. B.  
 Is Africam debellat . 20. A.  
 Tum Syriam . 22. C.  
 Ejus mors . Ibid. D.  
 Scipio Africanus minor vir splendida virtutis Penos atterit . 24. D. O o o o Car-



- Carthaginem delet*. *Ibid.*  
*Numantiam debellat*. 27. C.  
*Scipio Nasica institutioni Theatri in Urbe obstat*.  
 24. A.  
*Sclavi à Westari Forojul. Duce fugati*. 483. B.  
*A Ferdulfo Duce acciti*. 498. A.  
*A Pemnone Duce victi*. 505. B.  
*Sclaveni Barbari, eorum mores, & gesta*. 312. E.  
*Illyricum vastant*. 324. E.  
*Alia eorum gesta*. 332. D. 335. A.  
*Scultenna Aemiliae fluvius*. 471. B.  
*Scythae commune nomen Nationū Gothicarū*. 339. A.  
*Scythiae descriptio, variaeque in ea Gothorum se-*  
*des*. 194. B.  
*Sebastiani Martyris Reliquia pestem Ticini fu-*  
*gant*. 493. A.  
*Secundus Langobardicae Historiae Scriptor*. 449. A.  
 461. C.  
*Ejus mors*. 468. B.  
*Secussum Civitas, nunc Susa*. 439. C.  
*Segericus Gothorum Rex*. 92. A.  
*Senogallia Civitas*. 357. A.  
*Septimius Tyrannus apud Dalmatas Imperator*  
*effectus*. 68. D.  
*Serenus Patriarcha Aquilejensis*. 505. A.  
*Sergius Papa à Justiniano II. Aug. divexatus*.  
 494. C.  
*Ejus acta pro Fide orthodoxa*. *Ibid.*  
*Sergius Constantinopolitanus Episcopus Monothe-*  
*litarum Haeresim fovet*. 132. B.  
*Damnatur*. *Ibid.*  
*Serici conficiendi ratio ex India ad Justinianum*  
*per Monachos defertur*. 351. E.  
*Sertorius belli civilis inceptor*. 35. B.  
*Hispaniam adversus Romanos tuetur*. 37. A.  
*Interficitur*. *Ibid.* D.  
*Servatores loci qui olim fuerint*. 491. E.  
*Servile bellum in Sicilia*. 26. D.  
*Servius Tullius Romanorum Rex*. 4. B. 226. D.  
*Sesualdi nutricii Romualdi Ducis Benevent. illu-*  
*stre facinus*. 479. C.  
*Severa Augusta Gratiani mater*. 83. B.  
*Severinus Sanctus Noricorum Apostolus Feletheo*  
*Rugorum Regi infausta praedicit*. 415. C.  
*Severus Imperator*. 98. D.  
*Ejus gesta*. 65. A. 236. D.  
*Severus Caesar sub Constantio Augusto*. 71. A.  
*Severus Patriarcha Aquilejensis*. 448. A.  
*Receptus à Suffraganeis suis*. *Ibid.* B.  
*Ejus mors*. 463. C.  
*Severus Parentin. Episc.* 449. A.  
*Severus Tergestinus Episcop.* 448. A. & C.  
*Sex Pompejus Magni filius ab Augusto profliga-*  
*tus*. 48. C.  
*Occiditur*. 49. D.  
*Sicardi Cremonen. Chronicon. Praef. gen. pag. 5.*  
*Sicilia à Romanis impetita*. 12. B.  
*Iterum ablata Pœnis*. 19. C.  
*Servili bello afflictæ*. 26. D.  
*A Belisario capta*. 251. B.  
*A Saracenis afflictæ*. 481. C.  
*Sicilia Italiae Provincia*. 433. B.  
*Siculi Totila Gothorum Regi exosi*. 314. B.  
*Sicularum Rerum Scriptores collecti. Praef. gen.*  
*pag. 10.*  
*Sigisbertus Francor. Rex*. 428. A. 429. A.  
*Hunos vincit*. *Ibid.* B. 438. D.  
*Occisus*. 439. C.  
*Silverius Papa Romam Belisario dedendam curat*.  
 261. A.  
*Tum suspicionibus obortis ab ipso Belisario re-*  
*legatur in Græciam*. 270. B.  
*In exilium ob Fidem orthodoxam actus*. 107. C.  
*Smaragdus Patricius Ravennæ*. 444. C.  
*Severum Patriarcham Aquilejen. captam Ra-*  
*vennam trahit*. 448. A.  
*A Demone correptus*. *Ibid.* B.  
*Ravennam redit*. 461. A.  
*Sociale bellum in Italia Romanis infestum*. 33. A.  
*Sophia Justinii II. uxor Augusta*. 110. D.  
*Tiberium ad Imperiale solium provehit*. 112. A.  
*Ab eo deficiens in ordinem redigitur*. *Ibid.* C.  
*Sophia Augusta Justinii II. uxor*. 427. C. 440. B.  
*Deposita*. 441. B.  
*Stauratius Nicephori Aug. filius Imperator coro-*  
*natur*. 172. E.  
*A Barbaris vulneratus fugit, patre occiso*.  
 175. B.  
*Depositus Monasticam induit vestem*. 176. B.  
*Stephanus III. Papa ad Francos pergens Pipinum*  
*promovet ad Regnum*. 155. D.  
*Stilico Patricius sub Honorio Augusto dubia fidei*.  
 90. C.  
*Prava ejus facinora*. 91. B.  
*Gothos irritatos in perniciem Urbis trahit. Ibid.*  
*Occiditur*. 92. A.  
*Ejus perfidia Alaricus Romam capit*. 206. D.  
*Sublacus à S. Benedicto inhabitatus*. 421. A.  
*Suevi à Visigothis devicti*. 213. A.  
*A Langobardis victi*. 418. A.  
*Sutrium Civitas Romanis reddita*. 455. C.  
*A Langobardis occupata*. 506. B.  
*Sybillina Oracula in Gothico bello disseminata*  
*Procopius non amplectitur*. 269. E.  
*Syllæ furor in Marium, ac in Romanos*. 34. D.  
*Mithridaticum bellum gerit*. *Ibid.*  
*Sylva Comes Donatus laudatus epist. ad Leff.* 401.  
*Symmachus Papa in discordia electus*. 101. E.  
*Symmachus vir Consularis jussu Theoderici Regis*  
*necatus*. 248. A.  
*Syriacum bellum contra Antiochum Regem à Ro-*  
*manis peractum*. 20. A.  
*Syroës Chosdroæ Persarum Regis filius in patrem*  
*conjurat*. 131. A.  
*Ipsam necat, & Heraclio Aug. Crucem Domi-*  
*nicam reddit*. *Ibid.*

## T

- T** *Acitus Romanor. Imperator*. 68. D.  
*Tanais fluvii descriptio*. 340. A.  
*Tarentinis bellum à Romanis illatum*. 10. C. 128. D.  
*Tarentum Gothis ereptum*. 320. E.  
*A Romualdo Beneventan. Duce Græcis ereptum*.  
 490. A.  
*Tarquinius Priscus Romanorum Rex*. 4. A. 226. B.  
*Tarquinius Superbus Romanorum Rex postremus*.  
 4. C. 226. E.  
*Taso Gisulfi Forojul. Ducis filius*. 466. A.  
*In Ducatu succedit*. 467. D.  
*Ejus mors*. 468. A.  
*Tassilo Rex, sive Dux Bajoariorum*. 455. A.  
*Ejus mors*. 468. A.  
*Tato Langobardorum Rex, ejus bellum contra Ro-*  
*dolphum Herulorum Regem*. 416. A.  
*Quem vincit*. 417. B.  
*Ejus mors*. 418. A.  
*Taurinus in Oriente Augustus*. 66. A.  
*Tejas post Totilam Gothorum Rex creatus*. 367. C.  
*Frustra opem Francorum poscit*. 368. D.  
*Romanis ad Cumas se opponit*. *Ibid.*  
*In prælio occiditur*. 369. A.  
*Terebellus Bulgarum Rex*. 500. B.  
*Tetricus à militibus Imperator factus*. 67. C.  
*Thamiris Getarum Regina, ejus bella contra Cy-*  
*rum Persarum Regem*. 197. A.  
*Tharastus eligitur Patriarcha Constantinopolis,*  
*ejus oratio ad populum*. 166. A.

- Studium pro Nicæna II. Synodo.* 167. C.  
*Theatri institutioni in Urbe Scipio Nasica obstat.* 24. A.  
*Themistius Philosophus sub Joviano Augusto.* 80. B.  
*Theodatus Ostrogothorum Rex Amalasuenthum necat.* 221. B.  
*Occiditur & ipse.* Ibid.  
*Gothorum Rex creatus.* 250.  
*Amalasuenthum Reginam capit, & necat.* 251. D.  
*Cum Justiniano de pace agit.* 252. B.  
*Fidem fallit.* 253. C.  
*Theodatus Gothorum Rex prodigio terrefactus.* 255. E.  
*Eo abjecto Vitiges Rex creatur.* 257. D.  
*Necatur.* Ibid.  
*Theodebaldus Francorum Rex, ad eum Justinianus Legatum mittit.* 359. C.  
*Theodebertus Francorum Rex.* 220. C. 260. D.  
*Gothis auxiliares copias mittit.* 285. D.  
*Theodebertus Francorum Rex.* 382. D.  
*In Italiam descendens Gothos simul ac Romanos fugat.* 296. D.  
*Legatos ad Vitigin mittit.* 298. A.  
*Ejus mors.* 359. B. & 382. C. 425. B.  
*Theodebertus Francorum Rex.* 457. C. 462. A.  
*Filiam suam Adaloaldo Langob. Regi conjungit.* 463. C.  
*Cæsus occumbit.* 468. C.  
*Theodemirus Ostrogothorum Rex.* 217. A.  
*Fratri Walemiri succedit.* 218. A.  
*Ejus acta, & mors.* 219. A.  
*Theoderici Orientalium Gothorum Regis prima gesta.* 99. C.  
*Varia illius prælia adversus Odoacrem in Italia.* 100. C.  
*Tota Italia potitur.* Ibid.  
*Ejus crudelitas in Symmachum, Boëtium, & Johannem Papam.* 103. E.  
*Subita morte sublatus.* Ibid. & 240. A.  
*Theodericus Visigothorum Rex fœdus cum Romanis init.* 97. C.  
*In prælio contra Attilam cæsus.* Ibid. E.  
*Theodericus Visigothorum Rex in Galliis.* 208. C.  
*Ejus filia ab Hunerico Vandalo pessimè habita.* 209. D.  
*Bellum contra Attilam suscipit.* Ibid.  
*In prælio cæsus.* 211. C.  
*Theodericus Gothorum Rex, quo jure Italiam sibi quaesiverit.* 280. A.  
*Ejus Palatium Ticini.* 434. D.  
*Theodericus, idem Theodemiris Regis filius natione Ostrogothus obses pacis Constantinopolim mittitur.* 217. B. & C.  
*Ejus acta juvenilia.* 218. D.  
*Patri in Regno succedit.* 219.  
*A Zenone Aug. ad occupandam Italiam dimittitur.* Ibid. B.  
*Ipsam occupat, Odoacre perempto.* 220. B.  
*Senex moritur.* Ibid. E.  
*Theodericus Gothorum Rex Italiam invadit.* 247. B.  
*Ea potitur.* 248. A.  
*Ejus res gesta in Gallia.* 259. C.  
*Ejus mors.* Ibid. B.  
*Ejus statua labitur.* 269. D.  
*Theodericus II. Visigothorum Rex Suevos in Hispaniis atterit.* 213. A.  
*Moritur.* Ibid. D.  
*Theodorus Archiep. Cantuar.* 485. A.  
*Ejus Penitentiale.* Ibid. & D.  
*Theodosii M. prima gesta.* 85. A. 238. D.  
*Imperii consors à Gratiano factus.* Ibid. D.  
*Maximum Tyrannum è medio tollit.* 86. C.  
*In Thessalonicenses crudelis per S. Ambrosium à Templo repellitur.* Ibid. D.  
*Præclara ejus penitentia, ac religio.* 87. B.  
*Dirum prælium inter ipsum, ac Eugenium Tyrannum.* 88. C.  
*Mediolani moritur.* 89. D.  
*Ejus mores.* Ibid.  
*Theodosius M. Visigothos sibi sociat.* 205. C.  
*Theodosius junior Arcadii filius in Oriente Imperator.* 92. C.  
*Ejus acta.* 93. A.  
*Et mors.* 96. D.  
*Theodosius, Artemio deposito, Imperator factus.* 146. A.  
*Depositus, & ipse Clericus efficitur.* 147. C.  
*Theodosius Anastasii successor in Imperio Græcorum.* 502. A.  
*Sese eodem Imperio abdicat.* 504. B.  
*Theodotes Monasterium Ticini.* 487. C.  
*Theodotis Sanctimonialis Ticini epigraphæ sepulchralis.* 487. E.  
*Theophanes num. Auctor Miscellæ. V. Præfat.*  
*Theodebertus Bajoariorum Dux.* 498. A. 501. B.  
*Theudelapianus Spoleti Dux.* 458. A.  
*Ejus mors.* 474. D.  
*Theudelapianus vir Sanctus Veronæ.* 510. C.  
*Theuderada Ansprandi Langobardorum postea Regis uxor.* 498. B.  
*Theuderada Romualdi Ducis Benevent. uxor.* 483. B. 490. A.  
*Theudelinda Garibaldi Bajoar. Regis filia ab Authari Langobard. Rege in conjugium petita.* 449. B.  
*Eidem jungitur.* 450. A.  
*Eo defuncto Agilulfum ducit.* 453. B.  
*A Gregorio M. Libros accipit.* 455. C.  
*Ejus præclara pro Christi Fide opera.* Ibid. A.  
*Pacem componit inter Romanos, & Langobardos.* 456. A.  
*Modicæ Basilicam S. Johannis Baptiste ædificat.* 459. C. 472. B.  
*Theudericus Francorum Rex.* 382. B. 457. C. 462. A.  
*Theudibaldus Francorum Rex, ad eum Legati Gothorum.* 382. C.  
*Ejus obitus.* 393. A.  
*Theudo Bajoariæ Dux.* 505. A.  
*Thorismundus Theoderici Visigothorum Regis filius.* 211. D.  
*Patri cæso exequias instruit.* Ibid.  
*Attilam rursus fugat, tum necatur.* 213. B.  
*Thule Insula Oceani describitur.* 287. D.  
*Tiberis inundatio immanis.* 447. A. 502. A.  
*Tiberius Cæsar Augusto succedit.* 52. E. 235. E.  
*Christum habendum Deum curat.* 53. C.  
*Tiberius II. Imperator Constantinop.* 436. C.  
*A Justino II. Augustus pronuntiatur.* 111. A. 180. B.  
*Ei succedit.* 112. A.  
*Contra Persas bellum feliciter agit.* 113. A.  
*Morte sublatus.* Ibid. D.  
*Ejus mores.* 180. E.  
*Tiberius II. Imperator Justino II. succedit.* 440. B.  
*Ejus virtutes.* Ibid. & 441.  
*Ejus mors.* 443. A.  
*Tiberius, qui & Apfimarum Imperium Græcorum usurpat.* 494. B.  
*Ticinenses Episcopi à Mediolanen Archiepiscopi jure exempti.* 499. D.  
*Ticinum ab Attila vastatum.* 212. B.  
*Locus munitissimus sub Gothis.* 285. B.  
*Ticinum Civitas, quæ & Pavia.* 432. A.  
*A Langobardis capta.* 434. C.  
*Dux ibi Zaban.* 436. C.

- Totilas Gothorum Rex Italiam invadit, & Romam capit.** 107. C.  
*A Narsete victus, ac trucidatus.* 108. A.  
**Totilas II. Gothorum Rex creatur.** 304. C.  
*Romanorum exercitum fundit.* 305. C.  
*Urbes, ac provincias multas recuperat.* 306. E.  
*Neapolim capit.* 307. E.  
**Totila II. Gothorum Regis benignitas erga Neapolitanos.** 308. A.  
*Ad Senatum Romanum scribit.* Ibid. E.  
*Firmum, Asculum, aliasque Urbes recipit.* 311. A.  
*Rursus Romam obsidet.* Ibid. D.  
*Ejus in Siculos odium.* 314. B.  
*Romam capit.* 318. A.  
*Ejus moderatio.* Ibid. C.  
*Solo equare parans à Belisario deterretur.* 319. A.  
*Romam à Belisario recuperatam frustra impetit.* 321. D.  
*Perusiam obsidet.* 322.  
*Romam rursus capit.* 331. C.  
*Ac restaurat.* 332. B.  
*Gothorum Rex à Justiniano pacem minimè obtinet.* 332. C.  
*Siciliam vastat.* 333. B.  
*Eam deserit.* 335. B.  
*Anconam obsidet.* 357. A.  
*Corficam, & Sardiniam sibi subdit.* 359. E.  
*Narseti se obiciens pugnam init.* 363. D.  
*Terga dat, & vulnere recepto moritur.* 366. A.  
*Totonis, seu Theotonis Villa.* 410. A.  
**Trajanus à Nerva adoptatus ei in Imperio succedit.** 60. B. 235. E.  
*Illustria ejus acta.* 60. C.  
*Christianis infensus.* 61. C.  
*Moritur.* Ibid.  
**Trafemundus Spoleti Dux.** 505. A.  
*Liutprando Regi rebellis.* 508. B. & C. 509. A.  
**Trafemundus Comes Capuanus.** 474. C.  
*Spoleti Dux creatus.* 481. C.  
*Ejus mors.* 500. A.  
**Tribuni Plebis Romæ instituti.** 5. A.  
**Tridenti Evin Dux.** 436. C. 439. B. & C. 454. A.  
**Troja quo anno capta à Græcis.** 2. A.  
**Tubrugi ocrea.** 460. A.  
**Tudertum Civitas Romanis reddita.** 456. A.  
**Tullus Hostilius Romanorum Rex.** 3. B. 225. D.  
**Turci appellati Hunni.** 110. D.  
*Crucem in fronte gerebant, & cur* 117. A.  
*Egressi è Caspiis portis.* 159. D.  
**Turcilingi sub Odoacre Rege Italiâ potiti.** 214. B.  
**Turisindus Gepidarum Rex.** 419. B.  
*Ejus mors.* 424. B.  
**Tusciæ Provinciæ descriptio.** 432. C.
- V
- Valens Tyrannus Imperium apud Macedonas occupat.** 67. D.  
**Valens Tyrannus Imperio arrepto necatus.** 73. A.  
**Valens à Valentiniano fratre Augustus renuntiat.** 81. B.  
*Ejus dubia Religio.* Ibid. A.  
*Imperium Orientis tenet.* 82. D.  
*Catholicis multa infert incommoda.* 83. B.  
*Gothos in tutelam recipit.* Ibid.  
**Valens Imp. Visigothos sub sua ditione recipit.** 204. B.  
*Tum ab ipsis prælio attritus ceditur.* Ibid. D.  
 84. A. 238. C.  
**Valentia Civitas Galliæ.** 439. A.  
**Valentinianus I. Augustus renuntiat.** 81. A. 237. D.  
*Religionis Catholicæ in eo studium.* Ibid. C.  
*Ejus acta, & mors.* 82. B.  
**Valentinianus II. Valentiniani I. filius.** 82. E.  
*A Maximo Tyranno ex Italia pulsus restituitur.* 86. D.  
*Ab Eugenio Tyranno insidiosè necatur.* 88. D.  
**Valentinianus III. Constantii, & Gallæ Placidie filius.** 93. A.  
*Cæsar factus Italiam regendam suscipit.* Ibid. B.  
*Eudoxiam Theodosii minoris filiam uxorem ducit.* 95. E.  
*Cum Genserico Rege Vandalorum pacem init.* 97. A.  
*Actium perimit.* 98. E.  
*Ejus mors.* Ibid. E. & 239. A.  
**Valentinianus III. ab Attila dolosis literis tentatus.** 209.  
**Valeria Provinciæ descriptio.** 433. B.  
**Valerianus Imperator creatus.** 67. C.  
*A Sapore Persa captus.* Ibid. D.  
**Vallia Gothorum Rex.** 92. A.  
*Galliam Placidiam Honorio Aug. reddit.* Ibid. E.  
*Cum eo pacem init.* 93. A.  
**Vallia Visigothorum Rex.** 207.  
*Vandalis in Hispania bello moto moritur.* 208. A.  
**Vandali Hispaniam occupant.** 94. B.  
*Tum Africam.* Ibid. D.  
*Romam sub Genserico diripiunt.* 98. A.  
*In Africa à Belisario debellati.* 105. A.  
**Vandali Hispaniam occupant.** 207. A.  
*Tum Africam, ubi multi eorum Reges.* Ibid. B.  
*Victi sub Justiniano.* 207. D.  
**Vandali à Gothis victi in Pannoniam secedunt.** 202. C.  
*Tum Galliam petunt.* 207. A.  
*An idem, ac Winuli.* 406. A.  
*A Langobardis victi.* 412. A.  
**Vandalorum, & Gothorum primæ sedes.** 339. A.  
**Vander Aa Petrus de impressione Rerum Italicar. bene meritus.** Præf. gen. pag. 3.  
**Varni Populi trans Istrum.** 354. C.  
*Hermegisclus eorum Rex.* Ibid. E.  
*Eorum bella cum Anglis.* 355. A.  
**Venantius Fortunatus Poëta.** 430. A. . .  
**Venetia Provinciæ.** 428. B. 431. B.  
*Ejus pars à Francis Justiniano regnante occupata.* 359. B. 361. B.  
**Vercingetorix Gallorum Rex adversus Julium Cæsarem.** 43. D.  
**Verona sub Gothis à Romanis capta, & rursus amissa.** 304. E.  
*Eadem sub Gothis.* 361. C.  
**Verona Civitas.** 431. B.  
*Ab Athesi inundata.* 447. C.  
*Tum cremata.* Ibid.  
**Vespasianus contra Vitellium Imperator creatur.** 56. B.  
*Romam petit.* 57. C.  
*Ejus acta, & obitus.* 58. A.  
**Vesuvii descriptio à Procopio.** 278. B.  
*Alteræ ejusdem montis descriptio.* 368. C.  
**Vetranio Tyrannus Imperialem purpuram assumit, ac deponit.** 75. B.  
**Via Appiæ descriptio.** 261. B.  
**Vicentia Civitas.** 431. B.  
**Victorinus Galliarum Imperium accipit.** 67. C.  
**Vigilius Papa, vivente Silverio, creatur.** 270. B.  
*Subsidia Romanis obsessis mittit.* 314. A.  
*In exilium trusus.* 107. B.  
**Vindemius Cenetensis Episcopus.** 448. A. & E.  
**Virdomarius Gallorum Rex à Romanis cæsus.** 16. A. 230. B.  
**Virgilius Augusto carus.** 51. E.  
**Viriatus in Hispania Romanos variis cladibus afficit.** 25. B.  
 Tam-

- Tandem interimitur* . 26. C.  
*Visigothi, idest Occidentales Gothi, quando sic appellati* . 83. B. 99. D.  
*In Scythia olim positi* . 195. B. 199. D.  
*Metu Hunnorum se Valenti Aug. subdunt* . 204. B.  
*Tum contra ipsum bella cient, ipsumque necant.* Ibid. D.  
*Sub Theodosio in fœdus à Romanis recepti* . 205. C.  
*Sub Alarico Italiam invadunt* . Ibid.  
*Sub Athaulfo Gallia potiti* . 207. A.  
*Visigothi omnem Galliam obtinent* . 259. B.  
*À Francis in Gallia victi* . Ibid.  
*Vitalianus Papa* . 480. B.  
*Britannis Fidem Christi prædicandam curat* . 485. A.  
*Vitalis Episc. Altina Civitat.* 427. A.  
*Vitellius contra Othonem Imperator factus* . 56. B. & D.  
*Necatur* . Ibid.  
*Vitiges Gothorum in Italia Rex à Belisario victus* . 221. A.  
*Vitiges Gothorum Rex creatus* . 241. A. & 257. D.  
*Se parat ad bellum adversus Belisarium* . 258. A.  
*Cum Francis fœdus inicit* . 260. D.  
*Vitiges ad Urbem obsidendam pergit* . 263. D.  
*Confligit cum Belisario* . 264. A.  
*Legatos ad eundem mittit* . 265. E.  
*Obsidionem urget* . 267. A.  
*Congreditur cum Romanis* . 273. D.  
*Ab obsidione recedens multa loca munit* . 283. E.  
*Chosroem Medorum Regem in Justinianum incitat* . 293. B.  
*À Francis & Belisario Legati ad eum missi* . 298. A.  
*À Belisario capitur* . 300. A.  
*Vivarium Romæ* . 268. D.  
*Ulfaris Dux Tarvisinus* . 455. A.  
*Ulfias Episcopus Arrianus Gothorum partem erudit* . 83. A.  
*Umbriae Provinciae descriptio* . 432. C.  
*Volusianus Galli filius Augustus* . 67. A.  
*Urbinum à Belisario capitur* . 290. C.  
*Urbis veteris obsidio per Belisarium* . 291. D.  
*Eadem Civitas à Langobardis invaditur* . 463. B.  
*Ursus Cenetensium Dux* . 490. B.  
*Wachilapus Spoletani Ducatus Rector* . 500. A.  
*Wacho Langobard. Rex* . 417. A.  
*Walamiris Ostrogothorum Rex cum Attila fœderatus* . 210. A.  
*Ejus acta* . 217. A.  
*Occiditur* . 218. D.  
*Walderada nupta Cuswald Francor. Regi* . 419. A.  
*Wetharis Forojulianus Dux Sclavos in fugam vertit* . 483. A.  
*Wigilinda uxor Grimoaldi II. Beneventani Ducis* . 490. A.  
*Winiberta Gisulfi Beneventani Ducis uxor* . 490. A.  
*Winuli an idem, ac Vandali* . 406. A. & seqq.  
*Idem ac Langobardi* . 408. A.  
*Wisegarda Wachonis Reg. Langob. filia nupta Theodeberto Franc. Regi* . 419. A.  
*Witigis. V. Vitiges.*  
*Wodan, idest Mercurius, olim Langobardorum Deus* . 411. C.

## X

**X** *Antippus Lacædemonum Rex Pænis auxiliatus Romanos prosternit* . 13. C.

## Z

**Z** *Acharias Papa* . 503. C.  
*Zangrulfus Veronensium Dux* . 457. A.  
*Zeno Aug. Theodericum Gothorum Regem ad occupandam Italiam dimittit* . 219. B.  
*Imperator post Leonem* . 99. D. 239. B.  
*Zeno Diaconus pro Cuniberto Rege fortiter neci se offert* . 489. A.  
*Zenobia Regina ab Aureliano capta* . 68. A.  
*Zenonis Episcopi Sancti Basilicam Athesis inundans reveretur* . 447. C.  
*Zenus (Apostolus) laudatus. Præf. gen. pag. 1. & 10.*  
*Petrus Catherinus ejus frater laudatus. Ibidem pag. 10.*  
*Zotto primus Beneventanor. Dux* . 452. A. 459. B.

F I N I S.











Österreichische Nationalbibliothek



+Z173852607



